

3188
De Johanne Calvino, Guilielmo Farello, petro
Vireto, lectissima præstantissimorum sto-
rum Triade. Theodor. Beza Uvulani.

Gallia mirata est CALVINUM Ecclesia nuper,
quo nemo docuit doctius.

Est quoque tenues mirata FARELLUM tonantem,
quo nemo tonavit fortius.

Et miratur adhuc fundentem mella VIRETUM,
quo nemo fatur dulcius.

Sed et aut tribus in pervabere testibus olim
Aut interitis GALLIA.

Division SCF

Section 1820

Joannis Sturmii de Authore judicium.

Joannes Calvinus homo acutiss^o judicio, summaq^{ue} doctri-
nae, et ingenii merito, ait: sicut et Varius,
Copiae, purus, cuius rei testimonium Institutio Chri-
stiana et religio, cuius parte in hoc loco, locu-
pletatam, hoc vero anno ab octavam didit. nec pro
quid, uam huius omnia, extitit perfectius, ad doctum
religionem, ad corrigendos mores et tollendos abusus.
et huiusmodi institutum eximium, cui, ual in se
traduntur, est assecutus.

Joannis Calvini Epitaphium Theod. Beza Auctore

Hominis ruerit, terror illic maximus,
Quoniam mortuum uigent boni, horum sunt mali,
Ipsa a quo potuit uis uirtutis,
Cur adeo exiguo ignotoq^{ue} in cespite iaceas
Calvinus atque rogas?
Calvinus passid. comitata modesta diuina,
Hoc funulo manibus condidit spes suis,
O te beatum cespitem tanto hospite!
Cui invidere curata possit ora!

INSTITVTIO CHRISTIANAE

Religionis,

IOHANNE CALVINO AVTHORE.

Quae ad superiores editiones hâc postremâ, omnium emendatissima
locupletissimâque, recens addita sunt, statim post ipsius
authoris Epistolam ad Regem Christianiss.
subiecta ad lectorem admonitio
breuiter indicat.

Ex donatione Viri
Doctissimi &
prudentissimi, Dni
Ernesti Stelbois
possidendi Andreæ
Behigery P. O.

Ex donatione nobilissimi
Francisci. Viri Dni. Ottonis
Guilhelmi à Berlebsch
deo Christiano Rubelii
pator Gorinob.

GENEVAE
Apud Iohannem le Preux. Jam me populat & hinc
G. Zeh.

M.D.XCII.

1 5 £ 9 8.
G. H W.

Otho Guilielmus à Berlebsch. Farnsburgi mund. vernis.

Iohannes Caluinus Lectori,

*I*n prima huius nostri operis editione, quia cum, quem pro immensa sua bonitate Dominus successum dedit, minime expectabam, leuiter, maiori ex parte (ut in minutis operibus fieri solent) defunctus eram: verum quum intelligerem, eo piorum ferè omnium fauore exceptum esse, quem nunquam voto expectere, nedum sperare ausus fuissim: ut mihi plus multo deferri ex animo sentiebam quàm essem promeritus, ita magnè ingratitudinis fore putauit nisi ad eò propensis in me studiis, ac meam industriam sponte inuitantibus, respondere saltem pro mea tenuitate conarer. Neque id secunda tantum editione tentauit: sed quoties deinde excusum fuit opus, nonnulla accessione locupletatum fuit. Et si autem laboris tunc impensi me non pœnitebat: nunquam tamen mihi satisfacere, donec in hunc ordinem qui nunc proponitur digestum fuit. Nunc me dedisse confido quod vestro omnium iudicio probeatur. Certè quanto studio ad operam hanc Ecclesiæ Dei præstandam incubuerim, luculentum testimonium proferre licet, quòd proxima hyeme dum existimabam à febre quartana mortem mihi denuntiari, quo magis urgebat morbus, eo minus mihi peperci, donec librum superstitem relinquerem, qui tam benignè piorum inuitationi gratiam aliquam rependeret. Maluissim equidem citius, verum sat citò si sat bene. Opportunè autem prodidisse tunc putabo ubi sensero uberiorem adhuc quàm antehac fructum aliquem Ecclesiæ Dei attulisse, hoc mihi unicum votum. Et sanè mecum malè ageretur nisi vnius Dei approbatione contentus, vel stulta & peruersa imperitorum hominum, vel iniqua & maligna improborum iudicia contemnerem. Nam quauis Deus & propagandi regni sui, & adiuuandæ publicæ utilitatis studio animum meum penitus addiderit: mihi quoque probè conscius sim, ipsi & angelos testes habeam, nihil ex quo officium doctoris in Ecclesiâ suscepi, mihi fuisse propositum quàm Ecclesiæ prodesse, sinceram pietatis doctrinam asserendo: neminem tamen esse puto qui pluribus impetatur, mordeatur & laceretur calumniis. Quum iam sub prelo esset epistola, certò rescium, Augustæ, ubi conuentus ordinum Imperij agebatur, sparsim fuisse de mea ad Papatum defectione rumorem, & cupidius quàm par erat in aulis Principum exceptum. Hæc est scilicet eorum gratitudo quos certè non latent plurima constantia meæ experimenta, quæ ut caluniam ad eò fœdam respiciunt, ita ab ea me apud omnes æquos & humanos iudices tueri debuerant. Fallitur autem cum tota sua catrua diabolis, si me putidus mendaciis obruendo, hac indignitate fractiorem vel magis lentum fore putat: quia Deum pro immensa sua bonitate daturum mihi confido ut in cursu sanctæ suæ vocationis æquabili tolerantia perseuerem. Cuius rei nouum in hac editione documentum piis lectoribus exhibeo. Porro hoc mihi in isto labore propositum fuit, sacræ Theologiæ candidatos ad diuini verbi lectionem ita præparare & instruere, ut & facilem ad eam aditum habere, & inoffenso in ea gradu pergere queant. si

puli perturbet, leges omnes abroget, dominia & possessiones dissipet, omnia denique sursum deorsum voluat. Et tamen minimam portiunculam audis horrida enim quædam in vulgus sparguntur: quæ si vera essent, merito illam cum suis authoribus mille ignibus ac crucibus dignam vniuersus mundus iudicet. Quis iam miretur publicum odium in illam accensum esse, vbi iniquissimis istis criminationibus fides habetur? En cur in nostram ipsorum doctrinæque nostræ damnationem omnes ordines consentiant ac conspirent. Hoc affectu correpti, qui ad iudicandum sedent, præiudicia quæ domo attulerunt, pro sententis pronuntiant: & se rite perfunctos suis partibus putant si neminem ad supplicium trahi iubeant, nisi aut sua confessione, aut solidis testimoniis conuictum. At cuius criminis? Damnatae (aiunt) istius doctrinæ. At quo iure damnata est? Id autem erat defensionis præsidium: non doctrinam ipsam abnegare, sed pro vera tueri. Hic muslitandi quoque facultas præciditur.

4. *Iniquissimis, quæ in iudicio, inest, manifestatio.*

Attentionem sibi concitat à Regis officio, consideratione. Regum enim est afflicte Ecclesie causam suscipere.

2. *Christiane religionis patronos non æternari.*

3. *Impiis veritatem & Ecclesiam persequentes minime fauere.*

4. *Præpostere quorundam, quos Evangelii pudet, consilia non audire.*

5. *Gloriam & veritatem dei promouere.*

6. *Regis vocatious sinem esse agnoscere.*

7. *Iudicia Dei formidare.*

Quare non iniquè postulo, Rex inuidiosissime, vt integram causæ istius cognitionem suscipias: quæ perturbatè hætenus nullòque iuris ordine, & impotenti æstu magis quam legitima grauitate tractata est, vel quoquomodo exagitata. Neque hic me priuatam defensionem meditari existimes, qua saluum in patriam reditum mihi conficiam: quam tamen quo decet humanitatis affectu prosequor, vt nunc tamen res sunt, ea non molestè careo. Verùm communem piorum omnium, adeoque ipsam Christi causam complector, quæ modis omnibus hodie in regno tuo profcissa ac protrita, velut deplorata iacet, Phariseorum id quidem quorundam tyrannide magis quam tua conscientia. Sed quæ id fiat, hæc dicere nihil attinet, afflicta certè iacet. Hoc enim profecerunt impij, vt Christi veritas, si non vt fugata dissipataque intereat, certè vt sepulta & ignobilis lateat: pauperula verò Ecclesia aut crudelibus cædibus absumpta sit, aut exiliis abacta, aut minis ac terroribus percussa ne hiscere quidem audeat. Et instant etiamnum qua solent infania & ferocitate, fortiter in parietem iam inclinatum, & ruinam quam fecerunt incumbentes. Nullus interim prodit qui talibus furiis patrocinium suum opponat. Quòd si qui veritati maximè fauere videri volunt, ignoscendum esse censent errori & imprudentiæ imperitorum hominum. Sic enim modesti homines loquuntur, errorem & imprudentiam vocantes quam norunt certissimam esse Dei veritatem: imperitos homines, quorum ingenium non adeò despicabile Christo fuisse vident, quin cælestis suæ sapientiæ mysteriis dignatus sit. Adeò omnes pudet Euangelij. Tuum autem erit, serenissime Rex, nec aures, nec animum à tam iusto patrocinio auertere: præsertim vbi de re tanta agitur: nempe quomodo Dei gloriæ sua constet in terris incolumitas, quomodo suam dignitatem Dei veritas retineat, quomodo regnum Christo factum tetumque inter nos maneat. Digna res auribus tuis, digna tua cognitione, digna tuo tribunali. Siquidem & verum Regem hæc cogitatio facit, agnoscere se in regni administratione Dei ministrum. Nec iam regnum ille sed latrocinium exercet qui non in hoc regnat vt Dei gloriæ seruiat. Porrò fallitur qui diuturnam prosperitatem expectat eius regni, quod Dei sceptro, hoc est, sancto eius verbo, non regitur: quando cæleste oraculum excidere non potest,

quod

quo edictum est dissipatum iri populum vbi defecerit prophetia. Nec te ab hoc studio abducere debet humilitatis nostræ contemptus. Nos quidem quàm pauperculi simus & abiecti homunciones, probè nobis conscij sumus: coram Deo, scilicet, miseri peccatores, in hominum conspectu despectissimi mundi (si vis) excrementa quædam & reiectamenta, aut siquid adhuc vilius nominari potest. vt, quo apud Deum gloriemur, nihil restet, præter vnam eius misericordiam, qua in spem æternæ salutis nullo nostro merito asciti sumus: apud homines verò non ita multum, præter nostram infirmitatem, quam vel nutu confiteri, summa inter eos ignominia est. Sed doctrinam nostram supra omnem mundi gloriam, sublimem: supra omnem potestatem, inuictam stare oportet: quia non nostra est, sed Dei viuentis, ac Christi eius, quem Pater Regem constituit, vt à mari vsque ad mare dominetur, & à fluminibus vsque ad terminos orbis terrarum. Et sic quidem dominetur, vt totam terram, cum ferreo suo atque æreo robore, cum splendore aureo & argenteo, sola oris sui virga percussam non secus comminuat quàm figulina vascula: quem admodum de magnificentia regni ipsius vaticinantur Prophetæ.

Reclamant quidem aduersarij, falsò nos prætere verbum Dei, cuius sceleratissimi sumus corruptores. Hæc verò quàm sit non modò malitiosa calumnia, sed insignis quoque impudentia, ipse, confessionem nostram legendo, pro tua prudentia iudicare poteris. Non nihil tamen hic etiam dicendum est quod tibi ad lectionem ipsam, vel studium attentionemque excitet, vel certè viam sternat. Paulus, quum ad fidei analogiam omnem prophetiam formatam esse voluit, certissimam amissimam posuit qua probari Scripturæ interpretatio debeat. Ad hanc itaque fidei regulam si nostra exigantur, in manibus est victoria. Quid enim melius atque aptius fidei conuenit quàm agnoscere nos omni virtute nudos, vt à Deo vestiamur: omni bono vacuos, vt ab ipso impleamur: nos peccati seruos, vt ab ipso liberemur: nos cecos, vt ab ipso illuminemur: nos claudos, vt ab ipso dirigamur: nos debiles, vt ab ipso sustentemur: nobis omnem gloriandi materiam detrahere, vt solus ipse gloriosus emineat & nos in ipso gloriemur? Hæc atque id genus reliqua quum à nobis dicuntur, interpellant illi, queritanturque hoc modo subuerti cæcum nescio quod lumen naturæ, fictas preparationes, liberum arbitrium, & meritoria salutis æternæ opera, cum suis etiam supererogationibus: quia ferre non possunt integram omnis boni, virtutis, iustitiæ, sapientiæ laudem ac gloriam apud Deum residere. At non legimus reprehensos qui nimium è fonte aquæ viuæ hauserint: contra grauitèr obiurgantur qui foderunt sibi puteos, puteos contritos, & qui continere aquam non valent. Rursum quid fidei conuenientius quàm Deum sibi polliceri propitium Patrem, vbi Christus frater ac propitiator agnoscitur? quàm omnia lata ac prospera securè ab eo expectare, cuius inenarrabilis erga nos dilectio eò progressa est vt proprio Filio non percerit quin pro nobis ipsum traderet? quàm in certa expectatione salutis & vitæ æternæ acquiescere, vbi Christus à Patre datus cogitatur, in quo tales thesauri sunt absconditi? Hic nobis manum iniiciunt, & illam fiducia certitudinem arrogantia & præsumptione non carere clamant. At, vt nihil de nobis, ita omnia de Deo præsumenda sunt. nec alia ratione vana gloria spoli-

mur

Prou. 29. 18.

8. Pios pauperes et afflictos non abs se abiecerit.

9. Doctrinam christianam quam pauperes illi proficiuntur reuerent.

Dan. 2. 32.
Ier. 11. 4.
Psal. 2. 9.

Obiectionis, que Regem ab audientis remoueat, occupatio & dilutio.

Rom. 12. 6.

1. Collata ad fidei analogiam doctrina nostræ, vera deprehenditur.

2. Aduersariorum falsitas.

Confirmatio à actio Ieremias, 2. 13.

A consolatio ne vere fidei.

Rom. 8. 32.

Quæ arrogantia & presumptione non carere arrogant aduersarij clamant.

mur nisi vt in Domino discamus gloriari. Quid vltra? Percurre, fortissime Rex, omnes nostræ causæ partes, & quouis sceleratorum hominum genere nequiores nos existima, nisi planè comperias, in hoc nos laborare, & probris affici quia spem reponimus in Deo viuò: quia hanc credimus esse vitam eternam, nosse vnum verum Deum, & quem ille misit Iesum Christum. Propter hanc spem, alij nostrum vinculis constringuntur, alij virgis cæduntur, alij in ludibrium circuducuntur, alij proferibantur, alij saeuissimè torquentur, alij fuga elabuntur: omnes rerum angustia premimur, diris execrationibus deuouemur, maledictis laceramur, indignissimis modis tractamur. Intuere iam in aduersarios nostros (de ordine sacrificarum loquor, quorum nutu & arbitrio alij nobiscum inimicitias exercent) & necum paulisper reputa quo studio ferantur. Veram religionem, quæ Scripturis tradita est, quæque inter omnes constare debuerat, facile & sibi & aliis ignorare, negligere, despiciere permittunt: parumque referre putant quid quisque de Deo & Christo teneat, vel non teneat, modò implicita, vt aiunt, fide, suam mentem Ecclesiæ iudicio submittat. nec valde afficiuntur si Dei gloriam manifestis blasphemis pollui contingat, modò nequis aduersus sedis Apostolicæ primatum & sanctæ matris Ecclesiæ autoritatem digitum tollat. Cur ergo tanta saeuitia & acerbitate pro Missa, Purgatorio, peregrinationibus, & id genus nugis belligerantur, vt sine eorum explicatissima, vt ita dicam, fide saluam fore pietatem negent, quum tamen nihil eorum à verbo Dei esse probent? Cur? nisi quia illis Deus venter est, culina religio: quibus sublatis, non modò non Christianos, sed ne homines quidem futuros se credunt? Tametsi enim alij splendidè se ingurgitant, alij tenuibus crustulis victitant, omnes tamen ex eadem viuunt olla, quæ sine illis fomentis non frigeret modò, sed penitus congeliaret. Ideo vt quisque eorum pro ventre est maximè sollicitus, ita pro sua fide deprehenditur bellator acerrimus. Denique huc ad vnum omnes incumbunt, vel vt regnum incolume, vel vt ventrem confertum retineant: nemo vel minimam sinceri zeli dat significationem.

Nec sic tamen desinunt doctrinam nostram incessere & quibus possunt nominibus criminari & infamare, quo vel inuisam vel suspectam reddant. Nouam appellant & nuper natam, dubiam esse & incertam cauillantur: rogant quibus confirmata sit miraculis: quarunt an sit æquum vt contra tot sanctorum Patrum consensum, & vetustissimam consuetudinem obtineat: vrgent vt schismaticam esse fateamur, quæ contra Ecclesiam prælium moueat: vel Ecclesiam multis seculis intermortuam fuisse, quibus nihil tale auditum fuit. Postremò nihil opus esse aiunt multis argumentis: qualis enim sit iudicari à fructibus posse: utpote quæ tantum sectarum acruum, tot seditionum turbas, tantam vitiorum licentiam peperit. Scilicet perquam illis facile est apud credulam imperitamque multitudinem desertæ causæ insultare. verum si nobis quoque mutux essent dicendi vices, deferueret profectò hæc acrimonia qua sic in nos plenis buccis, ac tam licenter quàm impunè, despumant. Principiò, nouam quòd appellant, Deo sunt vehementer iniurij, cuius sacrum verbum nouitatis insimulari non merebatur. Illis quidem nouam esse minimè dubito, quibus & Christus nouus est & Euangelium nouum: sed qui

1. Tim. 4. 10.

Iohan. 17. 3.

A conformitate Ecclesiæ cum Christo, cui fit conformis sub cruce.

Ab hostium veritatis, ingenio, studiis & moribus, graphicè depictis.

Impertina audientia, ad sex capita aduersariorum christiana religionis calumnias reuocat, quibus sigillatim respondet.

Prima calumnia, Nouam esse doctrinam.

qui illam Pauli concionem veterem esse nouerunt, Iesum Christum mortuum propter peccata nostra, resurrexisse propter iustificationem nostram, nihil apud nos deprehendent nouum. Quod diu incognita sepultaque latuit, humanæ impietatis crimen est: nunc quum Dei benignitate nobis redditur, saltem postliminij iure suam antiquitatem recipere debebat. Ex eodem ignorantia fonte pro dubia incertaque habent. hoc profecto est quod Dominus per Prophetam suum conqueritur, Bouem cognouisse possessorem suum, & alium præsepe dominorum suorum: se non agnosci à populo suo. Verum vt in eius incertitudinem ludant, si sua illis proprio sanguine vitæque dispendio obsignanda esset, liceret spectare quanti ab illis fiat. Longè alia nostra fiducia est, quæ nec mortis terrores, nec ad eò ipsum Dei tribunal formidat.

Rom. 4.25.

diu incognitam sepultamque latuisse.

dubiam esse & incertam. Ies. 1.3.

Quod miracula à nobis postulant, improbè faciunt. non enim recens aliquod Euangelium cudimus, sed illud ipsum retinemus cuius confirmanda veritati seruiunt omnia quæ vnquam & Christus & Apostoli miracula ediderunt. At id præ nobis habent singulare, quod assiduis in hunc vsque diem miraculis fidem suam confirmare possunt. Imò potius allegant miracula, quæ animum alioqui bene compositum labefactare queant: ad eò aut friuola sunt & ridicula, aut vana & mendacia. Nec tamen, etiam si valde prodigiosa essent, contra Dei veritatem vllius momenti esse oportebat: quando & nomen Dei sanctificari vbique & semper conuenit, siue portentis, siue naturali rerum ordine. Speciosior forsitan esse fucus poterat, nisi de fine vsque miraculorum legitimo Scriptura nos admoneret. Signa enim quæ Apostolorum prædicationem sequuta sunt, in eius confirmationem edita fuisse docet Marcus. sic & Lucas Dominum sermoni gratiæ suæ reddidisse testimonium narrat, quum signa & portenta fierent per Apostolorum manus. Cui simillimum est illud Apostoli, Salutem annuntiato Euangelio fuisse confirmatam, contestante Domino signis & portentis & variis virtutibus. Quæ verò audimus Euangelij esse signacula, eane ad diruendam Euangelij fidem conuertemus? quæ veritati tantum obsignandæ sunt destinata an mendaciis confirmandis accommodabimus? Promde doctrinam, quæ præcedere ab Euangelista dicitur, priore loco examinari explorarique par est. quæ si probata fuerit, tum demum à miraculis iure confirmationem sumere debet. Probæ autem doctrinæ, authore Christo, isthæc nota est, si non in hominum sed Dei gloriam quærendam vergit. Hanc quum doctrinæ probationem Christus asserat, perperam censentur miracula quæ aliò quàm ad illustrandum vnus Dei nomen trahuntur. Et meminisse nos decet, sua esse Satanæ miracula, quæ tametsi præstigix sunt magis quàm veræ virtutes, sunt tamen eiusmodi quæ imprudentes & imperitos deludant. Magi & incantatores miraculis semper claruerunt. idololatriam stupenda miracula aluerunt: quæ tamen nec Magorum, nec idololatrarum superstitionem nobis approbant. Atque hoc olim ariete vulgi simplicitatem concutiebant Donatistæ, quod miraculis pollerent. Idem ergo nunc nostris aduersariis respondemus quod tunc Donatistis Augustinus, Dominum contra istos mirabularios, cautos nos fecisse: quum prædixit venturos pseudoprophetas, qui signis mendacibus variisque prodigiis in er-

Secunda calumnia, Nullis miraculis esse confirmatam.

Contrà, v. p. ap. v. m. miraculis scateat.

Sed miraculis ratiocinis & mendacibus.

Mar. 16.20.

Act. 14.3.

Heb. 2.4.

Euangelij enim fidem diruunt ac euerunt.

Ioa. 17.18, & 8.50.

Sunt Satanæ miracula.

Quibus iam olim Schismatici glorabantur.

In Iohau. tract. 13.

Math. 24.24

rorem

1. Thef. 2. 9. rorem electos, si fieri posset, inducant. Et Paulus admonuit, Antichristi regnum futurum cum omni potentia & signis & prodigiis mendacibus. At hæc (inquiunt) miracula non ab idolis, non à maleficis, non à pseudopphetis, sed à sanctis fiunt. Quasi verò non noverimus hanc esse Satanæ artem, transfigurare se in Angelum lucis. Olim Ægyptij sepultum apud se Ieremiam sacrificiis aliisque diuinis honoribus prosequuti sunt. nonne sancto Dei Propheta ad idololatriam abutebantur? & tamen tali sepulchri veneratione consequebantur, vt curationem à tactu serpentum putarent iustam illius mercedem esse. Quid dicemus? nisi fuisse hanc semperque fore iustissimam Dei vindictam, iis qui dilectionem veritatis non receperunt, mittere efficaciam illusionis, vt credant mendacio? Miracula ergo nobis minimè defunt, eaque certa nec cauillis obnoxia. Quæ autem illi pro se obtendunt, meræ sunt Satanæ illusiones, quando à vero Dei sui cultu ad vanitatem popululum abducunt.

Obiectionis dilat. 2. Cor. 11. 14. Hic. in præf. Ieremæ.

Et quib. mendacium (iustis) Dei in illis confirmatur. 2. Thef. 2. 11.

Tertia calumnia, Patres i. veteres Theologos, Papam fauere.

Præterea calumniosè nobis Patres opponunt (antiquos & melioris adhuc seculi scriptores intelligo) ac si eos haberent suæ impietatis suffragatores. quorum auctoritate si dirimendum certamen esset, melior victoriæ pars (vt modestissimè etiam loquar) ad nos inclinaret. Verùm quum multa præclarè ac sapienter ab illis Patribus scripta sint, in quibusdam verò iis acciderit quod hominibus solet: isti pij scilicet filij, quæ sunt & ingenij & iudicij & animi dexteritate, eorum tantum lapsus & errores adorant: quæ bene dicta sunt vel non obseruant, vel dissimulant, vel corrumpunt: vt dicas profus illis curæ fuisse, in auro legere stercora. Tum improbis clamoribus nos obruunt, ceu Patrum contemptores & aduersarios. Nos verò ad eò illos non contemnimus, vt si id præsentis instituti esset, nullo negotio mihi liceat meliorem eorum partem quæ hodie à nobis dicuntur, ipsorum suffragiis comprobare. Sic tamen in eorum scriptis versamur, vt semper meminerimus, omnia nostra esse, quæ nobis seruiant, non dominantur: nos autem vnius Christi, cui per omnia, sine exceptione, parendum sit. Hunc delectum qui non tenet, nihil in religione constitutum habebit. quando multa ignorarunt sancti viri illi: saepe inter se conflictantur, interdum etiam secum ipsi pugnant. Non sine causa (inquiunt) à Solomone admonemur ne transgrediamur antiquos terminos quos posuerunt patres nostri. At non eadem est regula in agrorum limitibus & obedientia fidei: quam sic comparatam esse oportet vt obliuiscatur popululum suum & domum patris sui. Quòd si tantopere gestiunt ἀλλοτρίως, cur non Apostolos potius, quam alios quosuis, Patres interpretantur, à quibus præscriptos terminos nefas sit reuellere? sic enim interpretatus est Hieronymus, cuius verba in suos canones retulerunt. Quòd si eorum, quos intelligunt, fixos volunt esse terminos: cur ipsi, quoties libet, ad eò licenter transgrediuntur? Ex Patribus erant, quorum alter dixit, Deum nostrum non edere neque bibere: itaque non habere opus calicibus neque discis: alter, sacra aurum non querere, neque auro placere quæ auro non emuntur. Transgrediuntur ergo limitem quum in sacris tantopere auro, argento, ebore, marmore, lapillis, ferreis delectantur: nec rite Deum coli putant nisi omnia exquisito splendore vel potius infano luxu distillant. Pater erat qui dixit, ideo se liberè carnes edere quo

A nobis contemni & aduersarios haberi.

Resp. 1. Nos in scriptis patrum, vt decet, versari. 1. Cor. 3. 21.

Prou. 22. 28. Exceptionis dilatio.

Psal. 45. 11.

Resp. 2. ostendens 14. testimoniis Patris aduersarios.

1. Acacius in lib. 11. cap. 16. triper. hist. Ambr. lib. 2. de off. c. 28.

2. Spiridon triper. hist. lib. 1. c. 10.

re quo die ceteri abstinebant, quia Christianus esset. Itaque fines transfiliunt quum diris animam deuouent quæ per quadagesimam carnem gustauerit. Patres erant, quorum vnus dixit, monachum, qui manibus suis non laboret, violento, aut si mauis latroni, iudicari æqualem: alter, non licere monachis ex alieno viuere, etiamsi assidui sint in contemplationibus, in orationibus, in studiis. Et hunc limitem transgressi sunt, quum otiosos ac doliare monachorum ventres in lustris ac fornicibus collocarunt, qui aliena substantia saginarentur. Pater erat qui dixit horrendam esse abominationem, videre depictam vel Christi vel sancti vllius imaginem in Christianorum templis. Neque id hominis vnus voce pronuntiatum est, sed ab Ecclesiastico etiam Concilio decretum, ne quod colitur, in parietibus depingatur. Plurimum abest quin se intra hos fines contineant, quando non relinquunt angulum imaginibus vacuum. Alius Pater consuluit vt officio humanitatis erga mortuos in sepultura defuncti, sineremus eos quiescere. Hos limites perumpunt quum perpetuam mortuorum sollicitudinem incutiunt. Ex Patribus erat qui substantiam panis & vini testatur in Eucharistia ita permanere & non desinere, sicut in aeternitate in Christo Domino substantia & natura hominis, iuncta diuina. Igitur modum prætereunt qui fingunt desinere substantiam panis & vini verbis Domini recitatis, vt in corpus ac sanguinem transubstantietur. Patres erant qui vt vniuersæ Ecclesiæ viam duntaxat Eucharistiam exhibebant, atque vt inde arcebant flagitiosos & sceleratos, ita grauissimè damnabant omnes eos qui præsentibus ei non communicarent. Hos fines quàm procul submouerunt: quum non templa tantum, sed etiam priuatas domos Missis suis replent, ad eas spectandas quosuis admittunt, & eo quemque libentius, quo largius quisque numerat, quantumuis impuri sint & scelesti: ad fidem in Christum, & fidelem Sacramentorum communionem inuitant neminem: quin potius suum opus pro gratia & merito Christi venditant. Patres erant, quorum vnus ab vsu sacræ Christi Cænæ in totum submouendos decreuit qui alterius speciei participatione contenti, ab altera abstinebant: alter fortiter pugnat, non denegandum populo Christiano Domini sui sanguinem, pro cuius confessione sanguinem suum effundere iubetur. Hos quoque terminos sustulerunt, quum inuiolabili lege id ipsum iusserunt quod ille excommunicatione puniebat, hic valida ratione improbabat. Pater erat qui temeritatem esse asseruit, de re obscura in vtramuis partem definire sine claris atque euidentibus Scripturæ testimoniis. Hunc terminum obliti sunt quum tot constitutiones, tot Canones, tot magistrales determinationes sine vlllo Dei verbo statuerunt. Pater erat qui Montano inter alias hærefes exprobrauit quod primus ieiuniorum leges imposuisset. Hunc quoque terminum longè excessere quum ieiunia strictissimis legibus sanxerunt. Pater erat qui negauit Ecclesiæ ministris interdendum coniugium, castitatem pronuntiauit, cum propria vxore concubitum. & Patres erant qui eius authoritati assenserunt. His finibus egressi sunt quum suis sacrificis calibatam seuerè indixerunt. Pater erat qui celsit vnum Christum audiendum esse, de quo dictum sit, Ipsum audite: nec respiciendum quid alij ante nos aut dixerint aut fecerint, sed quid (qui primus omnium est) Christus præceperit. Hunc finem neque ipsi sibi præst

3. Trip. hist. lib. 8. cap. 1. Aug. de opere mon. c. 17.

4. Epiph. epist. ab Hie. v. r. f.

Con. Eleber. c. 56.

5. Amb. li. de Abra. i. c. 7.

6. Gelas. Pap. in C. c. Rom.

7. Chryl. in i. c. Eph. Calixt. Papa de conf. dist. 2.

8. Gelas. can. Coperinus, de conf. di. 2. Cypr. epist. 2. lib. 1. de lap.

9. Aug. lib. 2. de pecc. mer. c. vi.

10. Apollon. de quo Eccl. hist. lib. 5. c. 12.

11. Paphnu trip. hist. lib. 2. c. 14.

12. Cypr. epist. 2. lib. 2.

5. App. c. 2.
cont. C. tefco.
grammatic.

14. De schola
sticis doctor.
iudicium, Vi
de huius ope
ris libr. 2. c. 2.
sect. 6. & l. 3.
c. 4. sect. 1. & c.
7. 13. & c. 26.
28. 29. & lib. 4.
c. 18. sect. 1. &
c. 19. sect. 1. 10
11. & c.

Quarta c. 1. um
na, Nos con
suetudine lau
datam non se
qui.

Decret. dist. 8.
c. fin. extr. de
consue. c.

Ier. 8. 12.

Gen. 7. 1.
Heb. 11. 7.

præstituant, neque aliis præstitutum habere permittunt, dum quosuis potius & sibi & aliis magistros quàm Christum præficiunt. Pater erat qui contendit Ecclesiam non debere se Christo præponere, quia ille semper veraciter iudicet: Ecclesiastici autem iudices, sicut homines, plerunq̃ fallantur. Hoc certam sine perrupto, asserere non dubitant totam Scripturæ autoritatem ab Ecclesiæ arbitrio pendere. Patres omnes vno pectore execrati sunt & vno ore detestati, sanctum Dei verbum sophistarum argutiis contaminari & dialecticorum rixis implicari. An isti iis limitibus se continent, dum nihil aliud in tota vita moluntur, quàm infinitis contentionibus & plusquam sophisticis iurgiis Scripturæ simplicitatem inuoluere & impedire? vt si nunc Patres suscitentur, & huiusmodi iurgandi artem audiant quam speculatiuam theologiam appellant isti, nihil minus credant quàm de Deo haberi disputationem. Verùm latius iustis spatiis sese oratio nostra effunderet, si recensere vellem quàm petulanter isti Patrum iugum, quorum obseruantes filij videri volunt, excutiant. Menses profectò atque anni mē deficerent. Et adeò perdita sunt deploratâque impudentia, vt nos castigare ausing quòd terminos antiquos transgredi non dubitemus.

Iam verò quòd nos ad consuetudinem vocant nihil efficiunt. Iniustissimè enim nobiscum ageretur si consuetudini cedendum esset. Equidem si recta essent hominum iudicia, consuetudo à bonis petenda erat. verùm longè aliter sapiuscule agi contingit. quod enim à multis fieri conspectum est, consuetudinis ius mox obtinet. Atqui vix vnquam tam bene habuerunt res humanæ vt pluribus placerent meliora. Ergo ex priuatis multorum vitiis publicus error plerunq̃ factus est, vel potius communis vitiorum consensus: quem nunc boni isti viri pro lege esse volunt. Vident qui oculos habent, non vnum mare malorum inundasse, multas fonticas pestes inualisse orbem, omnia in præceps ruere: vt aut profus res humanæ deplorandæ sint, aut tantis malis iniicienda manus, vel potius vis afferenda. Et abigitur remedium, non alia ratione nisi quia iam pridem malis assueuimus. Sed locum sanè habeat in hominum societate publicus error: in regno tamen Dei sola eius æterna veritas audienda & spectanda est, cui nulla annorum serie, nulla consuetudine, nulla coniuratione præscribi potest. Si quondam electos Dei docebat Iesaias ne dicerent Conspiratio, ad omnia in quibus populus dicebat Conspiratio. hoc est, ne in sceleratum populi consensum vnà ipsi conspirarent, neue timorem eius timerent, ac formidarent: sed potius vt Dominum exercituum sanctificarent, & ipse esset timor eorum & pauor. Nunc itaque, vt volent, & præterita sæcula & præsentia exempla nobis obiectent: si Dominum exercituum sanctificauerimus, non valde terrebimur. Siue enim in similem impietatem multa sæcula consenserint, fortis est qui vltionem in tertiam & quartam generationem faciat: siue totus simul orbis in eandem nequitiam conspiraret, experimento docuit quis sit eorum exitus qui cum multitudine delinquant, quum vniuersum hominum genus diluuiò perdidit, seruato Noe cum modica familia, qui per suam vnus fidem totum orbem condemnaret. Denique praua consuetudo non secus ac publica quædam est pestis, in qua non minus pereunt qui in turba cadunt. Adhæc expendere decebat quod alicubi dicit

Cyprian;

Cyprianus, eos qui ignorantia peccant, etsi non possint omni se culpa eximere, videri tamen posse quoquomodo excusabiles: oblatam autem Dei beneficio veritatem qui pertinaciter respuunt, nihil habere quod obtendant.

Dilemmate suo non ad eò vehementer nos premunt, vt fateri adigant vel Ecclesiam fuisse aliquandiu intermortuam, vel nunc cum Ecclesia nobis hntem esse. Vixit sanè Christi Ecclesia, & viuet quandiu Christus regnabit ad dexteram Patris: cuius manu sustinetur, cuius præsidio defenditur, cuius virtute suam incolumitatem retinet. Præstabit enim ille indubie quod semel recepit, se affuturum suis vsque ad consummationem sæculi. Aduersus eam nulla nunc nobis pugna est. siquidem Deum vnum & Christum Dominum vno consensu, cum omni fidelium populo, colimus & adoramus, qualiter semper ab omnibus pijs adoratus est. Sed non parum à verò ipsi aberrant, dum Ecclesiam non agnoscunt nisi quam præsentis oculo cernant, & eam is finibus circumscribere conantur quibus minime inclusa est. In his cardinibus controuersia nostra veritur: primum quòd Ecclesiæ formam semper apparere & spectabilem esse contendunt: deinde quòd formam ipsam in sede Romanæ Ecclesiæ & Præsulum suorum ordine constituant. Nos contra asserimus, & Ecclesiam nulla apparente forma constare posse, nec formam externo illo splendore, quem stultè admirantur, sed longè alia nota contineri: nempe pura verbi Dei prædicatione, & legitima Sacramentorum administratione. Fremunt nisi Ecclesia digito semper ostendatur. Sed quam sæpe in populo Iudæorum sic deformari contigit vt nulla species emineret? quam putamus formam resplenduisse, quum Helias solum se relictum deploraret? quandiu ab aduentu Christi deformis latuit? quoties ab eo tempore bellis, seditionibus, hæresibus sic oppressa est vt nulla parte fulgeret? An si eo tempore visissent, credidissent vilam esse Ecclesiam? sed audiuit Helias salua esse septem millia virorum qui non curauerant genu coram Baal. Nec dubium nobis esse debet quin semper in terris regnauerit Christus ex quo cælum ascendit. notabilem verò aliquam formam si tum pij oculis requirissent, nonne protinus concidissent animis? Et sanè id iam summi vitij loco in suo seculo ducebat Hilarius, quòd stulta Episcopalis dignitatis admiratione occupati, latentem sub ea larua exitiali leman non animaduertent. sic enim loquitur, Vnum moneo, caute Antichristum. malè enim vos parietum amor cepit: malè Ecclesiam Dei in tectis ædificiisque veneramini: malè sub iis Pacis nomen ingeritis. Anne ambiguum est in iis Antichristum esse lesurum? Montes mihi, & syluæ, & lacus, & carceres, & voragines sunt tutiores. in iis enim Prophetæ aut manentes aut demersi prophetabant. Quid autem hodie in cornutis suis Episcopis mundus veneratur, nisi quoniam sanctos esse religionis præfules autumat quos celebribus vrbibus videt præsidere? Apagelis ergo tam stupidam aestimationem. Quin potius permittamus hoc Domino: vt quando ipse solus nouit qui sui sint, interdum etiam Ecclesiæ suæ exteriori notitiam ab hominum aspectu auferat. Est, fateor, horribilis illa Dei vindicta super terram. sed si ita meretur hominum impietas, cur ista Dei vltioni obistere nitimur? Sic anteaëtis seculis Dominus hominum ingratitude inultus est. nam quia veritati suæ obedire noluerant, & lucem suam extinxerant

Epist. 1. ad
N. adsp. 1. ad
Iun. 1. ad
1. adsp. 1. ad

1. adsp. 1. ad
1. adsp. 1. ad
1. adsp. 1. ad
1. adsp. 1. ad
1. adsp. 1. ad
1. adsp. 1. ad
1. adsp. 1. ad

Duplex para-
bolis. P. 1.
p. 1. adsp. 1. ad
1. adsp. 1. ad

1. adsp. 1. ad
1. adsp. 1. ad

1. adsp. 1. ad

Contra Au-
stianum.

1. Tom. 1. 1. 1.

rant, eos excæcatos sensu, & absurdis mendaciis ludi, & altis tenebris immergi pallus est, vt nulla veræ Ecclesiæ facies extaret. interim tamen suos & dispersos & delitescentes, in mediis erroribus & tenebris ab exitio seruauit.

*Pofferrius p. 1.
r. 10. s. s. m. 10. s. s. m. 10.*

Nec mirum: didicit enim seruare & in ipsa confusione Babylonis & flamma fornacis ardentis. Quòd autem formam Ecclesiæ nescio qua vana pompa cerni volunt, id quàm periculosum sit paucis indicabo magis quàm enarrabo, ne orationem in immentum extraham. Pontifex, inquiunt, qui sedem Apostolicam tenet, & qui ab eo antistites sunt inuncti & consecrati, infulis modò & lituis insigniti sint, Ecclesiam repræsentant, & pro Ecclesia haberi debent. ideo nec errare possunt. Qui sic? quia pastores sunt Ecclesiæ, & consecrati Domino. Et Aaron caterique præfecti Israel nõnne pastores erant?

Exod. 32. 4.

Aaron verò & filij eius iam Sacerdotes designati errauerunt tamen, quum vitulum fabricauerunt. Cur secundum hanc rationem Ecclesiam non repræsentassent quadringenti illi Prophetae qui Ahab mentiebantur? At Ecclesia stabat à partibus Micha, solius quidem & contemptibilis, sed ex cuius ore verum egrediebatur. Nõnne & nomen & faciem Ecclesiæ præ se ferebant Prophetae, quum vno impetu aduersus Ieremiam insurgerent, & minaces iactarent fieri non posse vt periret Lex à Sacerdote, consilium à sapiente, verbum à

1. Reg. 22. 11.

Jerem. 18. 18.

Propheta? Aduersus totam Prophetarum nationem solus Ieremias mittitur qui à Domino denuntiet fore vt Lex pereat à Sacerdote, consilium à sapiente, verbum à Propheta. Nõnne talis splendor refulgebat in eo concilio quod Pontifices, Scribae & Pharisei collegerunt, consilia de interficiendo Christo captaturi? Eant nunc, & in externa larua hæreant, vt Christum & omnes Dei Prophetas faciant schismaticos: Satane rursus ministros faciant Spiritus sancti organa. Quòd si ex animo loquuntur, respondeant mihi bona fide, vbi-

Jerem. 4. 9.

Ioh. 12. 10.

nam gentium ac locorum Ecclesiam residere existiment ex quo Basiliensis Concilij decreto deiectus & abdicatus est Pontificatu Eugenius, subrogato in eius locum Amedæo? Negare, vel si rumpantur, nequeunt, Concilium, quantum ad externos ritus attinet, fuisse legitimum: nec ab vno tantum Pontifice, sed à duobus indictum. Damnatus est illic Eugenius schismatis, rebellionis, pertinaciæ, cum toto Cardinalium & Episcoporum grege qui cum eo Concilij dissolutionem admoliti erant. Postea tamen Principum fauore subleuatus, saluum Pontificatum recepit. Illa Amedæi electio, generalis & sacrosanctæ Synodi autoritate rite peracta, in fumum abiit: nisi quòd ipse galero Cardinalitio, ceu canis latrans iniecta ossa, placatus est. Ex illorum hæreticorum rebellium ac pertinacium gremio prodiit quicquid postea Papparum, Cardinalium, Episcoporum, Abbatum, Presbyterorum fuit. Hic deprehensi hæreant necesse est. Vtram enim in partem Ecclesiæ nomen conferent: negabuntne Concilium generale fuisse, cui nihil ad exteriorem maiestatem derogat: nempe quod duobus diplomatibus solenniter indictum, præsidente Romanæ sedis legato consecratum, rerum omnium ordine bene compositum, eadem semper dignitate ad extremum perseverauit. Fatebuntur schismaticum Eugenium cum tota sua cohorte, à qua omnes sanctificati sunt? Aut igitur Ecclesiæ formam aliter definiant: aut quotquot sunt, habebuntur à nobis schismatici, qui scientes volentes ab hæreticis ordinati sunt. Quòd si nunquam

*Sicut dilem-
ta, ex sua au-
tem hypothese,
arguitur cleu-
ca, ita vno Pa-
pæ, ut non ef-
se Ecclesiæ no-
habere: a sua
parte Ecclesiæ.*

quam

quam antea compertum fuisset, externis pompis non alligari Ecclesiam, ipsi prolixo documento nobis esse possunt, qui sub specioso illo Ecclesie titulo For. lesu formi
non perit ab
excidio p[ro]f[er]en-
tior. tandiu se orbi superciliosè venditarunt, quum tamen essent exitiales Ecclesie pestes. De moribus non loquor, & tragicis illis facinoribus, quibus scater tota eorum vita: quando Plurimos se esse aiunt, qui sint audiendi non imitandi. Ipsam, ipsam doctrinam, cui id deberi aiunt quod sunt Ecclesia, exitialem animarum carnificinam, facem, ruinam, & excidium Ecclesie esse non obscure cognosces, si legendis nostris aliquantum otij tui decidas.

Postremò, non satis candidè faciunt, quum inuidiosè commemorant quantas turbas, tumultus, contentiones secum traxerit nostra doctrina prædicatio, & quos nunc in multis fructus ferat. nam horum malorum culpa indignè in ipsam deriuatur, quæ in Satanæ malitiam torqueri debuerat. Est hic diuini verbi quidam quasi genius, vt nunquam emergat, quieto ac dormiente Satana. hæc certissima & in primis fidelis nota, qua discernitur à mendacibus doctrinis, quæ se facillè produnt dum æquis omnium auribus recipiuntur, & à mundo plaudente audiuntur. Sic seculis aliquot, quibus profundis tenebris submeria fuerunt omnia, huic mundi domino cuncti fere mortales ludus erant ac iocus, nec fœcus ac Sardanapalus aliquis in alta pace desidebat ac deliciabatur. quid enim aliud quàm risisset ac lussisset, tranquilla ac pacata regni possessione? At verò vbi lux è supernis affulgens tenebras eius aliquantum discussit, vbi fortis ille regnum eius turbauit ac perculit, tum verò solitum suam torporem excutere cœpit, & arma corripere. Et primùm quidem hominum manus concitauit, quibus illucescentem veritatem violenter opprimeret, per quas vbi nihil profectum est, ad infidias se conuertit: dissidia & dogmatum contentiones per Catabaptiitas suos & alia nebulonum portenta excitauit, quibus eam obscuraret, tandem & extingueret. Et nunc vtraque machina ipsam tentare perseverat. siquidem & verum illud semen vi ac manu hominum euellere conatur, & suis zizaniis (quantum in se est) nititur occare, ne crescat, & fructum reddat. Id tamen ipsum frustra, si monitorem Dominum audimus qui & eius artes multò ante nobis aperuit, ne incautos deprehenderet, & contra omnes eius machinas, satis firmis præsidis armauit.

Ceterùm, in ipsum Dei verbum inuidiam conferre, aut seditionum, quas improbi & rebelles: aut sectarum, quas impostores contrà excitant: quanta est malignitas? Nouum tamen exemplum non est. Interrogabatur Elias non is esset qui turbabat Israël? Christus seditiosus Iudæis erat. Apostolis crimen impingebatur commotionis popularis. Quid aliud agunt qui hodie omnes turbas, tumultus, contentiones quæ in nos ebulliant, nobis imputant? Talibus autem quid respondendum sit, docuit nos Elias, nos non esse qui vel errores spargimus, vel tumultus commouemus: sed eos ipsos qui Dei virtuti oblectantur. Verùm vt illud vnum ad retundendam eorum temeritatem satis est: ita rursus aliorum imbecillitati occurrendum, quos talibus offendiculis commoueri, ac perturbatos vacillare non rarò contingit. Illi verò ne hac perturbatione labascant, ac de gradu deiiciantur, sciant eadem expertos esse suo seculo Apostolos quæ nunc vsu nobis veniunt. Erant indocti & instabiles, qui ad suam ipsorum perniciem deprauarent quæ à Paulo diuinitus

*Sexta calom-
nia, Erant ubi
doctrinam cau-
sam esse in-
mediam &
dissidiorum.*

*Pericolosius
à non causa
re causa.*

*Cur Euan-
gelio pacifico,
tot turba exor-
ta sunt, unde
ad calomniam
colligunt re-
sponso.*

*Resp. 2. rete-
rem hanc esse
calumniam,
vt ex Prohe-
tariam et Apo-
stolorum testi-
monio ac ex
colligere licet:
nihilque nos is
hic esse obici
quod alio dei
suis impri-
dium oblectum
non fuerit.*

1. Reg. 18. 18.

2. Pet. 3. 16.

Rom. 6. 1.
6. 15.

Philip. 1. 15.

Horum autem
prudētia &
simplicitas, in
tot tantisque
tumultibus et
scandalis, no-
bis imitanda.
Luc. 2. 34.

2. Cor. 2. 16.

Peroratio, be-
nevolentiam
conclians.Nec seditionis
nec vitiorum
culpa deo aut
Christo impu-
tanda est.Nec nos sedi-
tiosi sumus.Nec vitiorum
fauores.Imò Dei cul-
tores esse cupi-
mus & sumus

scripta erant, vt ait Petrus. Erant Dei contemptores, qui quum audiebant abundasse peccatum vt gratia exundaret, statim ingerebant, Manebimus in peccato, vt gratia abundet. Quum audiebant fideles non esse sub Lege, protinus occinebant, Peccabimus, quia non sumus sub Lege, sed sub gratia. Erant qui illum mali suatorem arguebant. Subintrabant multi pseudoapostoli, qui diruerent Ecclesias quas ipse edificauerat. Quidam per inuidiam & contentionem, nec syncerè Euangelium predicabant, malitiosè etiam cogitantes se pressuram suscitare vinculis eius. Alicubi non multus erat Euangelij profectus. Omnes quæ sua erant, quærebant, non quæ Iesu Christi. Alij retrorsum abibant, canes ad vomitum, & sues ad volutabrum luti. Plerique libertatem Spiritus rapiebant ad licentiam carnis. Insinuabant sese multi fratres, à quibus deinde piis iminebant pericula. Inter ipsos fratres variæ concertationes suscitabantur. Quid hîc Apostolis agendum erat? an non vel ad tempus dissimulandum, vel potius omittendum illud Euangelium ac deserendum erat, quod tot litium videbant esse seminarium, tot periculorum materiam, tot scandalorum occasionem? At in huiusmodi angustiis succurrebat, Christum esse lapidem offensionis, & petram scandali positum in ruinam & resurrectionem multorum, & in signum cui contradiceretur. qua fiducia armati per omnia tumultuum offensionumque discrimina audacter progrediebantur. Eadem & nos cogitatione sustentari decet, quando hunc perpetuum Euangelij genium esse testatur Paulus, vt sit odor mortis in mortem iis qui pereunt: tamen in hunc potius vsum vobis destinatum erat vt odor esse vitæ in vitam, ac potentia Dei in salutem fidelium. quod ipsum nos quoque certè experiremur, nisi nostra ingratitude corrumperemus hoc tam singulare Dei beneficium, ac in exitium nostrum verteremus quod nobis vnicum salutis præsidium esse deberat.

Sed ad te reuertor, ô Rex. Nihil te moueant vanæ illæ delationes, quibus terrorem tibi iniicere nituntur nostri aduersarij, Non aliud hoc nouo Euangelio, (sic enim appellant,) captari ac queri, nisi seditionum opportunitatem, ac vitiorum omnium impunitatem. Neque enim diuisionis Deus noster author est, sed pacis: & Filius Dei non peccati minister est, qui venit ad dissoluenda opera diaboli. Et nos talium cupiditatum immeritò accusamur, quarum ne minimam quidem suspicionem vnquam dedimus. Scilicet nos regnorum inuersionem meditamur: quorum nulla vnquam factiosa vox audita est, & vita semper quæta simplexque cognita fuit, quum sub te viueremus: & qui nunc etiam domo profugi, tibi tamen regnoque tuo fausta omnia precari non desinimus. Scilicet nos impunitam vitiorum petulantiam aucupamur, quorum in moribus etsi multa reprehendi possunt, nihil tamen tanta insultatione dignum, nec tam infeliciter (gratia Dei) in Euangelio profecimus quin istis obrectatoribus vita nostra, castitatis, benignitatis, misericordiæ, continentia, patientia, modestia, & virtutis cuiusuis exemplum esse possit. Nos sanè Deum syncerè timere & colere re ipsa palàm est, quando tum vita tum morte nostra nomen eius sanctificari petimus, & ipsa inuidia coacta est quibusdam nostrum innocentia & ciuilibus integritatis testimonium dare: in quibus id vnum morte plectebatur quod singulari in laude ponendum

dum erat. Quòd si qui sub prætextu Euangelij tumultuantur (quales hæc-
 nus aliquos in regno tuo fuisse non compertum est) si qui vitiorum suorum
 licentia, libertatem gratiæ Dei prætexunt (quales permultos noui) sunt leges
 & legum pœnæ, quibus pro meritis grauius coercentur: modò ne interim
 Euangelium Dei ob scelestorum hominum nequitiam malè audiat. Habes,
 Rex, satis multis expositam calumniatorum virulentam iniquitatem, ne in
 eorum delationes vltra modum credula aure propendeas. vereor etiam ne
 nimis multis: quando hæc iam præfatio ad iustæ penè apologiæ modum ac-
 cedit: qua non defensionem texere, sed duntaxat ad ipsam causæ actionem
 audiendam animum tuum præmollire studui, auersum quidem nunc &
 alienatum à nobis, addo etiam inflammatum: sed cuius gratiam recolligere
 nos posse confidimus, si hanc nostram confessionem, quam pro defensione
 apud tuam maiestatem esse volumus, placidus compositusque semel legeris.
 Sin verò ita aures tuas occupant maleuolorum susurri, vt nullus sit reis pro se
 dicendi locus: importunæ verò illæ furia, te conuiente, semper vinculis, fla-
 gris, equuleis, sectionibus, incendiis sæuiunt: nos quidem, velut oves macta-
 tioni destinatae, ad extrema quæque redigemur: sic tamen, vt in patientia no-
 stra possideamus animas nostras, & manum Domini fortem expectemus:
 quæ indubiè tempore aderit, & sese armata exeret tum ad pauperes ex affli-
 ctione eruendos, tum etiam ad vindicandos, qui tanta securitate nunc exul-

*Anabaptiſtas,
 Libertinos, E-
 picuricos, & am-
 nianis.*

*Ideo, aduersus
 proſt. hoſt. ſer-
 uos Rex con-
 ſtitimus. calum-
 nias aures præ-
 bere non debet*

*Quod si fecer
 fiat, patientia
 molis est opus,
 ut si que consti-
 tuito tempore
 apparebit in
 vniuersam
 & iustitiam.*

tant, contemptores. Dominus Rex regum, thronum tuum iustitia
 stabiliat, & solium tuum æquitate, Illustrissime Rex.

Basileæ, Calend. Augusti, Anno Domini
 millesimo quingentesimo
 trigesimo sex-

to.

ADMONITIO AD LECTOREM.

*U*te huius operis renouatæ editioni nunc primùm accesserunt, ut Theologiæ candidatorum studia iuuarentur, paucis designanda putauimus, tum ne officio nostro deesse uideremur, tum ut ad ipsam Institutionis tractationem comparatior accedere posses. Primùm igitur præfixa est proximè sequens Methodus & dispositio, seu totius operis Argumentum quod authoris scopum & mentem aperit: idque ex Gasp. Oleariano, qui ante aliquot annos huius Institutionis epitomen edidit. Sequuntur centum Aphorismi, quatuor librorum summam & seriem breuiter complectentes, ex tabulis Gulielmi Launæi in Angliâ excusis collecti. Deinde in quatuor libros argumenta: præcipuè Capitum partes analyticæ: Annotationes perpetuæ in singulis sectiones, partim ex laboribus Nicolai Colladonis & Edmundi Bunni (qui laudabilem operam in hac Institutione illustranda iam pridem Ecclesiæ Dei nauarunt) partim ex nostris obseruationibus excerptæ, quæ authoris Methodum, argumentorum ordinem, & nexum, ad obiecta aduersariorum responsiones, nec non accuratam omnium membrorum explicationem & sensum perspicuè ostendunt. Loci similes diuersis in libris Institutionis, aut capitibus, uel sectionibus, inter se collati sunt ubique, & obseruati: ut alter alteri semper sit adiumento. Præterea quibus in aliis Opusculis eadem tractentur à Caluino annotatum est. Scripturæ sacræ & Veterum testimonia, quæ in aliis editionibus aliquot locis desiderabantur, nunc primùm marginibus suisque sectionibus diligenter adscripta sunt. Indices locorum scripturæ, rerum item ac nominum, olim ab A. Marlorato collecti, auctiores apparent. Totâ denique hæc editio, non sine summo fauore Dei Omnipotentis, inter ignes et gladios, Ecclesiæ ac Reipublicæ Geneuensis ceruicibus, mense Iulio anni 1590. undique imminentes, præclarum & utile admodum opus ad finem perducentis, ac fremente Satana, eximium Christi seruum Caluinum redruum, pro orthodoxæ fidei ueritate fortiter feliciterque pugnantem inducentis, castigatior & prioribus absolutior exit in lucem. Porro, quàm necessaria tibi sit huius Institutionis assidua lectio, quum ex argumentorum & responsionum serie satis superque cognoscere possis, prolixiore monitione non est opus. Tantùm addam: quot Caluino aduersarios Satan exciuit, qui hanc Christianæ Religionis Institutionem innumeris penè librorum latino & peregrino idiomate scriptorum telis adorti sunt, tot seruo suo Dominus Iesus uictoriarum trophæa defixit. Id unum superest, ut quam tibi, Lector, typographus noster, uir de tuis studiis bene meritus, præstitit operam & industriam, æqui bonique consulas.

Geneuæ, Kalendis Augusti, anno
temporis ultimi

1590.

INST

INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS

METHODVS ET DISPOSITIO: SEV,

Totius operis Argumentum.

Copus authoris in hac Institutione Christiana duplex est: prior, Cognitio Dei, qua ad beatam immortalitatem perueniatur. Altera, nostri, ad priorem illam destinata. Ad hunc scopum vt nos deducat, hac forma vtitur: nempe proponit sibi prorsus methodum Symboli Apostolici, vt pote omnibus Christianis familiarissimam. Prout enim Symbolum quatuor constat partibus: quarum prima est de Deo Patre, secunda de Filio, tertia, de Spiritu sancto, quarta de Ecclesia: ita & author omnem suam Institutionem, vt vtrunque scopum prius positum assequatur, partitur in libros quatuor: quorum primus primæ symboli parti, secundus secundæ, tertius tertiæ, quartus quartæ respondeat. Quod figillatim nunc est explicandum.

1. Primus articulus Symboli Apostolici est de Deo Patre, de creatione, conseruatione, & rerum omnium gubernatione, quæ in eius omnipotentia inclusa sunt. Sic primus liber est de cognitione Dei, quatenus est Creator, conseruator, & gubernator rerum omnium & singularum. Docet & quæ sit vera Creatoris notitia, & in quem finem tendat. cap. 1. & 2. Hanc non in schola disci, sed quemlibet ab vtero esse sibi eius magistrum, cap. 3. Tantam verò esse hominis prauitatem, vt eam notitiam partim incitia, partim malitia suffocet & corrumpat; vt per eam nec Deum, vt par est, glorificet, nec ad beatitudinem eius ductu perueniat, cap. 4. Et quamuis interior illa notitia subleuetur causâ adiuuante, obiecto nimirum creaturarum speculo, in quo Dei virtutes contemplari liceat, ne sic quidem hominem proficere. Itaque Deum, quibus familiarius vult innotescere in salutem, scripturam verbi sui proponere, vbi de scriptura Sacra: in hac se patefecisse, quòd non solus Pater, sed vnà cum Patre, Filius, & Spiritus sanctus sit ille Creator cæli & terræ: quem nec ex infita naturali notitia ob nostram prauitatem, nec ex obiecto pulcherrimo mundi speculo ita cognoscere potuimus, vt à nobis glorificaretur. Hac occasione tractat patefactionem Dei in scriptura: vbi de vnica Dei essentia & tribus personis. Ne verò homo spontaneæ suæ cæcitatibus culpam in Deum conferat, docet qualis homo sit initio creatus, vbi de imagine Dei, de libero arbitrio, & prima naturæ integritate disseritur. Creatione ita expedita, ad conseruationem & gubernationem rerum omnium descendit tribus postremis capitibus, vbi tractatur plenissimè locus de Dei prouidentia.

11. Quia autem homo creationis iure excidit per peccatum, ad Christum est veniendum. Ideo in Symbolo sequitur, *Et in Iesum Christum, Filium eius unigenitum*, &c. Ita & author noster in secundo Institutionis libro tractat de cognitione Dei, quatenus est Redemptor in Christo: ducitque hominem ad Christum Mediatorem, ostenso hominis lapsu: vbi docet de peccato Originali: nec quicquam in ipso esse virium, quibus à peccato & maledictione incumb

cumbente se possit expedire: quin potius nil nisi damnabile ex ipso prodire, antequam reconcilietur & renouetur; hæc vsque ad caput sextum: ideo homini in semetipso modis omnibus perduto, nec idoneo suscipiendæ vel cogitationi bonæ, qua sibi medeatur, aut Deo grata faciat, extra se quarendam esse redemptionem in Christo. In hunc finem Legem datam, non quæ cultores suos in se retineret, sed ad Christum manu duceret: qua occasione Legis Moralis expositio interfēritur. Hunc sub Lege Iudæis vt salutis authorem fuisse cognitum, plenius verò sub Euangelio, in quo mundo fuit exhibitus: hinc fluit doctrina de similitudine & differentia vtriusque Testamenti, Veteris & Noui, Legis & Euangelij. Hæc vsque ad cap. 12. Inde docetur, ad producendum plenæ salutis effectum, oportuisse æternum Dei Filium fieri hominem, assumpsisse etiam re ipsa veram naturam humanam: item quo modo duæ hæ naturæ vnã efficiant personam demonstratur. Destinatum ad plenam salutem merito ipsius & efficacia, esse officium Christi Sacerdotale, Regium, & Propheticum. Deinde quo modo officio suo sit perfunctus, seu re ipsa Redemptoris partes impleuerit, vbi articuli de Christi morte, resurrectione, ascensu in cælum exponuntur. Postremò euincit, rectè & propriè dici, Christum nobis esse promeritum gratiam Dei & salutem.

III. Quoad Christum à nobis separatus est, nihil nobis prodest. Quamobrem ei inferi nos oportet, vt palmites viti. Ideo post doctrinam de Christo, in tertia Symboli parte sequitur, *Credo in Spiritum sanctum*: vt pote qui est vinculum vnionis inter nos & Christum. Ita & author noster libro tertio de Spiritu sancto tractat, qui nos Christo vnit: & per consequens, De fide, qua Christum amplectimur cum duplici beneficio, nempe gratuita iustitia, quam nobis imputat, & regeneratione, quam in nobis inchoat, donando nobis resipiscentiam. Et vt ostendat, nos nequiquam de eiusmodi fide gloriari, quæ non coniunctum habeat studium resipiscentiæ; prius quàm ad plenam tractationem iustificationis descendat, de resipiscentiâ & eius continua medicatione, quam Christus fide apprehensus Spiritu suo in nobis generat, fuscè disserit 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. capitibus. Vndecimo demum capite, primum & præcipuum Christi, per Spiritum sanctum nobis coniuncti, beneficium pertractat, nempe iustificationem, vsque ad cap. 20. quod est de Oratione, quæ velut manus est, quæ re ipsa bona illa fruenda accipit, quæ fides apud Deum sibi ex verbo promissionis nouit esse reposita. Quia autem non omnes homines per Spiritum sanctum, qui fidem in nobis creat & conseruat, Christo omnis salutis authori vniuntur, agit cap. 21. de electione Dei æterna: qua factum est, vt nos, in quibus nil boni præuiderat quod ipse non gratis daret, Christo donarit, & per vocationem Euangelij efficacem ipsi vniuerit, vsque ad cap. 25. vbi de plena regeneratione & felicitatis fruitione, vltima scilicet resurrectione agitur, quò attollendi sunt oculi, cum inchoata duntaxat in hoc mundo sit piorum felicitas, si fruitionem spectes.

IIII. Quoniam autem Spiritus sanctus non omnes homines Christo inferit seu fide donat, & quos ea donat, non sine mediis ordinariè donat, verum vtitur ad eam rem prædicatione Euangelij & Sacramentorum vsu, cum totius disciplinæ administratione: ideo in Symbolo sequitur, *Credo sanctam Ec-*
clesiam

desiam Vniuersalem, quam nempe ex gratuita electionis fonte, in morte æterna iacentem, gratis sibi in Christo reconciliauit, & Spiritu sancto donauit; vt Christo insita, communionem cum ipso velut capite habeat; vnde perpetua fuit peccatorum remissio, & plena ad vitam æternam instauration. Sic author noster libro quarto de Ecclesia tractat vsque ad cap. 14. Inde de mediis, quibus Spiritus sanctus ad efficaciter è morte spirituali vocandum, & conseruandum Ecclesiam vitur, verbo & sacramentis, Baptismo scilicet & sacra Cœna: quæ velut sceptrum sunt Regis Christi, quo regnum suum spirituale in Ecclesia virtute sui Spiritus inchoat, in dies promouet, ac post hanc vitam sine illis mediis perficit, ad 20. vsque cap. tractat.

Et quia politicæ sunt hospitia Ecclesiæ in hac vita, (licet politica gubernatio à spirituali regno Christi sit distincta) de ea, quantum sit Dei beneficium, quod Ecclesia grato animo agnoscere debet, nos instituit, donec ex hoc hospitio, in cælestem hæreditatem euocemur, vbi Deus erit omnia in omnibus. Hæc Institutionis est dispositio. In summa, homo initio quidem creatus reclusus, postea non dimidia ex parte, sed totus perditus, extra se totam salutem in Christo reperit; cui vnitus per Spiritum sanctum nobis gratis donatum, citra vllum futurorum operum intuitum, duplex beneficium in eo percipit, plenam imputationem iustitiæ, quæ nos comitatur in sepulchrum vsque, & initium sanctificationis, quam in dies auget, donec tandem in die regenerationis seu carnis resurrectione perficiat, vt in æterna vita & hæreditate cælesti pro tanta misericordia celebretur.

CENTVM APHORISMI,

Quatuor librorum Institutionis Christianæ Religionis summam & seriem breuiter complectentes.

LIB. I.

1. Vera hominis sapientia sita est in cognitione Dei Creatoris & Redemptoris.

2. Hæc cognitio est nobis naturaliter insita, cuius finis esse debet cultus Dei recte institutus, seu Numinis reuerentia cum timore & amore coniuncta.

3. Sed tale semen corrumpitur infertilitate, vnde superfluitiosus cultus: & malitia, vnde timor feruilis & Deitatis odium.

4. Aliunde etiam est comparata: nempe totius mundi fabrica, & sacris scripturis.

5. Hæc fabrica docet qualis sit Dei bonitas, virtus, iustitia, sapientia, creando cælestia & terrestria, eademque conseruando per administrationem ordinariam & extraordinariam, in qua clarus innotescit eius prouidentia. Docet item qualis nostra sit indigentia, vt discamus nostram fiduciam collocare in Dei bonitate, potentia, sapientia: eius obtemperare præceptis; ad eum in aduersis confugere: quas habemus dotes ei referre acceptas cum gratiarum actione.

6. Scripturis sacris etiam cognoscitur Deus Creator. In his considerandum quales sint, nempe veræ & à Dei Spiritu profectæ, quod probatur Spiritus S. testimonio, Scripturarum

efficacia & antiquitate, prophetarum certitudine, miraculosa Legis conseruatione, vocatione, & scriptis Apostolorum, Ecclesiæ consensu, martyrum constantia. Vnde constat omnia pietatis principia euertere fanaticos illos qui posthabita scriptura ad reuelationes transuolant.

7. Deinde, quid doceant: nempe qualis sit natura Dei in se, & in rerum creatione ac administratione.

8. Natura Dei in se est infinita, inuisibilis, æterna, omnipotens: vnde sequitur eos errare qui Deo viuibilem formam tribuunt. Item, vnus essentia, in qua tres personæ, Patris, Filij, Spiritus sancti.

9. In rerum creatione, considerantur præcipue cælestes & spirituales substantiæ, id est Angeli, quorum alij boni, & piorum tutores: alij mali, non creatione sed corruptione: 2. terrestres, & præcipue quidem homo, cuius perfectio elucet in anima & in corpore.

10. In rerum administratione natura Dei apparet. Eius autem administratio alia est vniuersalis, qua dirigit omnes creaturas iuxta proprietatem quam singulis, dum eas creauit, largitus est.

11. Alia est particularis, quæ consideratur ratione rerum inanimatarum, ita vt si quis vel aduersis casibus,

vel prospero aliquo successu afficitur, id totum Deo adscribere debeat: & ratione rerum inanimatarum, quibus licet naturaliter indita sit sua proprietatem, tamen vim suam non exerunt, nisi quatenus præsentis Dei manu diriguntur.

12. Consideratur item ratione temporis, præteriti & futuri. Præteritum, vt sciamus omnia euenire Dei dispensatione, operando vel per media, vel sine mediis, vel contra media: ita vt quequid accidat, pnis in bonum cedat, impnis in malum. Futurum, ad quod pertinet humanæ deliberationis, & quod vtendum esse docet mediis licitis: quoni prouidentia illa, in quam recumbimus, mediis suis velsita sit.

13. Postremò, considerata ratione fructus quem inde pij colligunt. Certo enim scimus 1. Deo curæ esse totum humanum genus, præcipue verò suam Ecclesiam. 2. Deum omnia suo nutu regere & sua sapientia moderari. 3. Satis amplam habere benefacendi facultatem: quia in eius manu sunt cæli & terra, eius obsequio addictæ sunt omnes creature, in eius protectione acquiescunt pij, & eius imperio coercetur inferorum potestas. Nihil fortuito fieri, licet occultæ sint causæ, sed Dei voluntate, eaque tum arcana quam feruati non possumus, sed reuerenter adoramus, tum expressè

14. **Cognitio Dei** Redemptoris colligitur ex lapsu hominis, & ex materia redemptionis causa.

15. In lapsu hominis considerandum quid debeat & possit.

16. **Quia** creatus fuit ad imaginem Dei, id est, Sapientiae, Iustitiae, Sanctitatis diuinae sunt partes, atque in eo perfectam animam & corpus debent Deo perfectam mandatorum obseruationem.

17. **Causae** lapsus, propinque fuerunt Satanae, Serpens, Euaniscentis virtutis remota, infidelitas, ambitio, ingratitude, contumacia. Vnde deiquitate est delictio imaginis Dei in homine, qui factus est infidelis, inuitus, morti obnoxius.

18. **Quid** possit nunc videndum, tum anime tum corporis respectu. Annua intelligentia in rebus diuinis, id est in Dei cognitione, & vero cuius, talis eger est hominem operari ex cogitare nec excipi potest. In rebus humanis, ut artibus liberalibus & mechanicis, ad bonum egerit & varius est. Voluntas autem, quod ad rebus diuinis attinet, vult tantum quod malum est. Quae ad inferiores & humanae, incerta vagis, nec omnino futuris.

19. **Corpus** animae corruptos appetitus sequitur: multis inhumanitatibus, nostri tandem est obnoxium.

20. **Hinc** sequitur homini perituro quarendam in Christo mediatoris redemptionem, quia electi populi primi ad adoptionem, & Ecclesiae confirmatio, est in eo liberatio ex periculis, in iuratio post dissipatos suos, prout spes a gratia mediatoris semper pendebat. Ideo lex data, quae suspensas tenebat animas vsque ad Christum adducit: quod patet ex gratuita fœderis sepius repetiti memoria, & ceremonias, sacrificiis, ablationibus, & adoptionis iure, & iure Sacerdotij.

21. **Materialis** causa redemptionis est Christus, in quo consideranda tria. 1. **Quomodo** exhibetur hominibus. 2. **Quomodo** recipitur. 3. **Quomodo** in eius societate homines retineantur.

22. **Christus** exhibetur hominibus per Legem & per Evangelium.

23. **Lex** triplex est, Ceremonialis, Iudicialis, Moralis. Ceremonialis vsus est abrogatus, effectus perpetuus. Iudicialis seu politica. Iudaeis erat peccularis, & sublatam est, manente vniuersali illa equitate quae in lege Morali descripta est. Haec Moralis, iug ad pietatem & Iustitiam fouendam ac conferendam pertinet, perpetua est, & omnibus competit.

24. **Vsus** legis Moralis est triplex. Primus nostram offendit impotentiam, iniquitatem, & damnationem, non vt desperemus: sed ad Christum recurramus. Secundus, Vt qui promissionibus non mouentur terrore conuincationum coeercantur. Tertius, Vt sciamus qualis sit Dei voluntas: vt eam ad obsequium meditemur: vt ad id confirmemur animi: vt a lubrico retrahamur.

25. **Summa** legis proeio & duabus tabulis comprehenditur. In pro-

emo notatur 1. Dei potestas, vt populis obediendi necessitate conuincatur. 2. Promissio gratiae, quae Deum Excelsis proficitur. 3. Beneficium, quo Iudaeos ingratitude arguit, nisi benignitatis suae respondeant.

26. **Prior** tabula quae ad Dei cultum pertinet quatuor praecipit ab soluitur.

27. **Primi** praecipiti finis est, vt Deus in populo suo solus emineat. Solum Deo igitur debemus adorationem, fiduciam, inuocationem, gratiarum actionem.

28. **Secundi** praecipiti finis est, Deum superstitiosis ritibus cultum suum nosse profanari. Etiam partes diuinae, prior licentiam nostram doceret, ne Deum sub sensus nostros subiciamus, aut vili specie representemus. Altera veritas, ne viles imitantes adoretur religionis cauti, adeo producti potentiam in suam, quam sperni non patitur: emulationem, quia consorem ferre nequeat: vinctum in promptus: misericordiam maiestati suae cultoribus.

29. **Tertium** praecipitum tria iubet. 1. Vt Dei maiestatem respiciat quicquid mens nostra concepit & lingua profatur. 2. Ne temere aduocatur sancto eius verbo & sacris mysteriis ad ambitionem & auaritiam. 3. Ne eius operibus obloquamur, sed illa cum eloquio sapientiae, Patientiae, Patientiae, Bonitatis, Iustitiae praecedamus. His opponitur nominis Dei profanatio triplex, perituro, iuramentis superuacuis, idololatriis item, vt scilicet quum in Dei locum substituiamus sanctos, vel creaturas animatas aut inanimatas.

30. **Quarti** praecipiti finis est, vt propriis affectibus & operibus amoretur regnum Dei meditemur. Hic autem tria sunt consideranda. 1. Requetes spirituales, quum fideles a propriis operibus seruantur, vt Deus in ipsis operetur. 2. Vt si factus dies ad inuocandum nomen Dei, ad verbum eius audiendum, & ad ceremonias sacras peragendas. 3. Vt serui habeant aliquam a labore remissionem.

31. **Posterior** tabula, de charitatis officis erga proximum sex postrema praecipit continet. **Quinti** praecipiti finis est, Quoniam Deo suae dispositionis obseruatio cordi est, ordinatus ab ipso eminentiae gradus esse inuolubiles. Interdicitur ergo ne superiorum dignitati derogemus, contemptu, contumacia, ingratitude: immo eos reuerentia, obedientia, gratitudine prosequamur.

32. **Sexti** praecipiti finis est, Quoniam hominum genus vnitatem quam Deus deuinxit, in coluntatem omnium vnicuique debere esse commendatam: vnde sequitur violentiam interdici priuatis, beneuolentiam praecipit.

33. **Septimi** praecipiti finis est, Quia puritatem amat Deus, facessere a nobis debet omnis immundities. Ergo fornicari prohibet animo, verbo, opere.

34. **Octauum** praecipiti finis est, Quoniam Deo est abominatio iniustitiae, vult vt vnicuique reddatur quod suum est. furatur autem homines, vel

violentia, vel malitiosa impostura, aut caliditates, vel blanditias, &c.

35. **Noni** praecipiti finis est, Quoniam Deus, qui est veritas, mendaciam excruciat, prohibet calumnias falsasque criminationes quibus violatur proximi nomen: mendaciam item quibus in suis fortibus quilibet grauatur. Contra requirit, vt in asserenda veritate vnicuique nostrum tueatur & nominis & rerum proximi sui integritatem.

36. **Decimi** praecipiti finis est, Quia totam animam dilectionis affectu possideri vult Deus, omnis aduersae charitatis cupiditas ex animis est excutenda. Ideoque omnis cupiditas, quae in alterius detrimentum vergit, prohibetur.

37. **Per** Evangelium diximus Christum nobis exhortari. Primum autem doctrinae Evangelij seu noui Testamenti cum veteri Testamento demonstrat conuenientiam. Quia plus sub vtroque fœdere eadem sit, & fuerit spes immortalitatis. 1. Idem fœdus situm non in operibus hominum, sed in Dei misericordia. 2. Idem Mediator Dei & hominum Christus.

38. **Demque**, vniuersae fœderis discrimen quintuplex ostenditur. 1. Sub lege caelestis, & caritatis sub reus terrene exhibebatur. Sub Evangelio recta ad eam mentes nostrae diriguntur. 2. Vetus in figuris absente veritate imaginem tantum ostendit. Nouum praesentem veritatem exhibet. 3. Illud, ratione Legis, in ministerium erat damnationis & mortis. Hoc, iustitiae & vitae. 4. Illud feruitus, qui timorem generet in animis. Hoc, libertatis, quod in libertatem erigat. 5. Vni fauorem genti designatum erat verbum. Nunc omnibus praedicatur gentibus.

39. **Evangelicae** doctrinae summa est docere 1. **Quia** sit Christus. 2. **Quorsum** missus. 3. **Quomodo** redemptionis partes impieunt.

40. **Christus** est Deus & homo. Deus, vt suis largitur iustitiam, sanctificationem & redemptionem. Homo, quia hominis debentem erat pecculaturus.

41. **Missus** est vt munus exequeretur 1. **Prophetiae**, vera praedicando, prophetias adimplendo, voluntatem Patris docendo & faciendo. 2. **Regis**, gubernandi Ecclesiam, tota & quodlibet membrum eius, quae quilibet aduersariorum iniuria suos defendendo. 3. **Sacerdotis**, pro peccatis corpus suum offerendo, Deum sua obedientiam nobis reconciliando, pro suis semper precibus ad Patrem intercedendo.

42. **Redemptoris** partes impleuit, moriendo pro peccatis nostris, resurgendo ad nostram iustificationem, aperiendo nobis caelos per ascensionem, sedendo ad dexteram Patris, inde venturus ad iudicandum viuos & mortuos. Itaque nobis promeritum est gratiam Dei, & salutem.

43. **Christum** redemptorem recipimus virtute Spiritus sancti qui nos cum Christo coniungit. Ideo dicitur Spiritus sanctificationis & adoptionis, arrhabo & sigillum nostrae salutis, aqua, oleum, fons, ignis, Dei manus.

44. Fides autem animæ manus est, quæ Christi in Euangelio nobis oblatam eadem virtute Spiritus suscipit.

45. Commune fidei officium est veritati Dei subscribere, quoties, quicquid, & quomodo loquatur. Propriam vero, respicere Dei in Christo voluntatem, misericordiam, promissiones gratias, in quantum certitudinem Spiritus sanctus mentes nostras illuminat & corda confirmat.

46. Fides igitur est diuinæ erga nos beneuolentia firma certaque cognitio, quæ gratuita in Christo promissioni fundata, per Spiritum sanctum & reuoluitur mentibus nostris, & cordibus obligatur.

47. Fidei effecta sunt quatuor. 1. Poenitentia. 2. Vita christiana. 3. Iustificatio. 4. Oratio.

48. Poenitentia vera duabus partibus constat: Mortificationes, quæ ex agnitione peccati & vero iudicii diuini sensu procedit: Vniuersationem item, cuius fructus sunt, pietas erga Deum, charitas erga proximum, spes vite æternæ, vite sanctitatis. Hinc veræ Poenitentia opponitur falli, cuius partes Contritio, Confessio, & satisfactio. Protes quæ ad veram poenitentiam referri possunt, modo contritio sic cordis propter agnitionem peccati, nec a spe veniæ per Christum separetur: confessio autem, seu priuata, soli Deo, aut Ecclesie pastoribus libere & ad consolationem, non ad enumerationem delictorum & conscientie carnificiam inuehendam fiat: seu publica, quæ est totius Ecclesie, & vel vnus aut inultorum coram tota Ecclesia. Satisfactio, olim Ecclesiastica, id est, quæ ad edificationem Ecclesie ob peccatorum resipiscenciam & publicam confessionem fiebat, ad Deum relata est à Sophistis: vnde Indulgentiarum supplementa in hoc mundo, & ignis purgatorius post mortem. Ad contritio illa Sophistarum, confessio item auricularis (quam vocant) & operis satisfactio, gratuita peccatorum remissioni opponuntur.

49. Vita Christiana partes duas constituitur. 1. Amor iustitiæ, & sancti finis, quia Deus sanctus est, cum eo coniungimur, & in eius populo censetur. 2. Vt nobis norma præscripta sit, quæ nos in iustitie studio aberrare non sinat, siamque Christo conformes. Huius autem exemplar nobis proponitur, cuius formam in vita nostra debemus exprimere. Accedunt Dei beneficia quibus extremæ erit ingratiudinis si non respondeamus.

50. Summa vitæ Christianæ est nostri abnegatio.

51. Huius abnegationis fines sunt quatuor. 1. Vt nos consecremus Deo in hostiam viuicem. 2. Ne nostra queramus, sed quæ Dei sunt & proximi. 3. Vt crucem patienter feramus, cuius fructus fides, nostræ imbecillitatis agnitione, patientiæ nostræ probatio, delictorum correctio, ardentior inuocatio, vitæ æternæ alacrior meditatio. 4. Vt sciamus quomodo vitandum sit præsentis vitæ cuiusque administris, propter necessitatem & oblationem. Necessitas requirit vt omnia possideamus tanquam nihil possidentes: sciamus placide penuriam, &

abundantiam moderatè, sciamus fatiari, esurire, & patienter carere: habeamus rationem proximi, quia reddenda est ratio visitationis nostræ: omnia vocationi nostræ respondeant. Oblatæ nobis esse debet lauandæ benignitatis Dei in eius argumetum.

52. In consideratione iustificationis, quæ est tertius fidei effectus, occurrit primum vocis explicatio. Iustificatus dicitur, qui Dei iudicio censetur & habetur iustus. Iustificatur operibus, cuius vita pura & irreprehensibilis est coram Deo. Et talis nullus vnquam fuit, excepto Christo. Iustificatur fide, quæ operum iustitia excludit Christi iustitiam apprehendunt. Tales sunt Dei electi.

53. Inuæ consequitur firmissima consolatio. Nam pro seculo iudice patientiam habemus elementissimum. Iustificatus in Christo, pietateque habentibus, virtute eiusdem freti sanctitatem meditatur.

54. Consequitur item christiana libertas, in tribus consistens. 1. Vt fidelium conscientie scilicet supra Legem erigantur, tanquam legis iustitiam obliuiscantur. 2. Vt conscientie iugo Legis libere voluntati Dei vitro obediunt. 3. Vt rerum indifferentium nulla religio coram Deo teneatur. Cauenda tamen hic duo præcepta. Primum, ne donis Dei abutatur. Alterum, vt scandalum datum & acceptum fugiamus.

55. Oratio, quartus est effectus fidei: in qua considerantur, fructus, leges, errores, & petitiones.

56. Fructus orationis est quintuplex. 1. Dum aduersum ad Deum confitemur, cor nostrum inflammatur maiore desiderio eius querendi, amandi & colendi. 2. Nulla mala cupiditas cor nostrum inuadit, cuius testem Deum facere pudeat. 3. Eius beneficentia cum gratiarum actione excipimus. 4. Donum consequuti, ardentius Dei benignitatem meditatur. 5. Vnus nobis confirmat Dei bonitatem, prouidentiam & veritatem.

57. Leges sunt quatuor. 1. Ne aliter simus compositi, quam qui ad Dei colloquium ingredimur. Ideo manu inuocatio, cordis motus, perseverantia commendatur. 2. Inopiam nostram sentiamus. 3. Omni propriæ gloriæ cogitatione nos abdicemus, dantes Deo gloriæ in solidum. 4. In mediis malorum abyssis prostrati spe certa exorati animemur, quandoquidè Dei mandato & promissione freti sumus.

58. Errant autem qui Sanctos extra hanc vitam constitutos inuocant. 1. Quia Scriptura docet solum Deum esse inuocandum, qui solus nouit quem vnus nobis necessarii. Vult adesse, quia promissit. Potest, quia Omnipotens. 2. Quia vult inuocari fide, quæ verbo & promissione eius nititur. 3. Quia fides adulteratur, quam primum ab hac regulâ recedit. At in inuocatione sanctorum nullum est verbum, nulla promissio: ergo nulla fides. Nec Sancti illi audire aut inuocari possunt.

59. Summa orationis, quæ à Christo Domino nobis tradita est, comprehenditur præmio & duabus tabulis. 60. In præmio lucet Dei bonitas, quia Pater noster dicitur. Sequitur nos esse filios: & abunde subscribere quare, esset vel exultare vel fatuari exprobrare Deo. Peccata non obesse quomodo supplices miserationum imploremus. Iacere & electionibus affectu debere inter nos intercedere. Lucet itè in hoc præmio Dei potentia: quia in cælis. Vnde colligimus Deum per omnia diffundit, quem diu querimus supra corpus & animam sensus. At illi nos docet: enchi super omnem aliam corruptionis aut mutationis: inuenit orbem complecti & sua potentia gubernare.

61. Prior tabula Dei gloriæ tota destinata est, & tres petitiones continet. Vt Dei nomen, id est, eius potentia, sanctificatio eius, & homines sine summa veneratione de Deo nec loquantur nec cogitent. 2. Vt Deus præuocamus omnes carnis cupiditates Spiritus sui virtute corrigat: sensus omnes nostros formet ad imperij sui obsequium: filios tuos tuat: & frangat inopiarum contus. Alius petitionis vult triplex est. Retrahit nos a mundi corruptelis: accendit mortificatione carnis: inuocant crucis tolerantiam nos animat. 3. Tertia petitio agit non de arcana Dei voluntate, sed de ea quæ per scripturas innotescit: cui respondet voluntarium obsequium.

62. Posterior tabula tres reliquas petitiones continet quæ nos & proximos nostros respiciunt. 1. Petiit omnia quibus corporis vult sub mundi curæ elementis indiget. Dei enim curæ ac prouidentia nos committimus, vt nos pascat, foueat, seruet. 2. Petimus quæ ad spiritalem vitam faciunt, nempe peccatorum remissionem, quæ satisfactionem tollit, & cui apponitur conatio, & vt dicto facte, quæ læsi a proximis inuocamus eis in nos uelicta condonemus. 3. Liberatione a temptationibus, seu ne uiam iustitiæ & diuino prælio defendis, vt pares simus ad victoriam. Tentationes autem differunt causam tenent Deus, satanas, mundus, caror: & materias a dextris enim tentantur, ratione amittuntur, honoribus pulchritudinibus, &c. a sinistris, rationis paupertatis, concupis, afflictionum: & sine, nam Deus pios tenent in bonum: Satan, caro, mundus, in malum.

63. Porro, quatuor illa fidei effecta nos deducunt ad certitudinem electionis & resurrectionis vltimæ.

64. Electionis causæ efficiens, merita Dei liberalitas, quam cum humilitate & gratiarum actione agnoscere debemus: materialis, Christus nihil dilectus: finalis, vt certi de salute nostrâ, quia Dei sumus, eum tum in hac vita, tum in futura, æternam glorificemus. Effecta sunt, multorum aut vnus iustitæ: idque alios eligendo, alios iusto reprobando. Electi autem vocantur verbi prædicatione & Spiritus Sæ illuminatione, iustificamur, sanctificantur, vt tandem glorificentur.

65. Resurrectio vltima fiet. Quia non possumus alia ratione, & electi glorificari. Quia Christus in nostra carne resurrexit. 3. Quia Deus est omnipotens.

66. Deus in societate Christi notatur

L. T. T. III.

66. Deus in societate Christi notatur

DEUS

retinet per administrationem Ecclesiam & clericum.

67. In Ecclesiastica administratione tria considerantur. *Quæ* sit Ecclesia. *Quomodo* regatur. *Quæ* sit eius potestas.

68. Ecclesia dupliciter consideratur: Inuniversalis & particularis. In universali quæ est sanctio communio: in particulari dignoscitur aucte ecclesia verbi pura prædicatione & sacramentorum legitima administratione.

69. *Quod* Ecclesie regimur quinque expendantur. 1. *Qui* præsent. 2. *Quod* des. 3. *In* enim in eorum vocatio. 4. *Qui* in ius. 5. *Quis* fuerit veteris Ecclesie status.

70. Præsent non Angelus sed homines in hoc Deus suam benignitatem nobis declarat: habemus singulare exercitium ad humilitatem & obedientiam: spiritum item ad mutuam charitatem vincunt.

71. Hi sunt Propetæ Apostoli: Evangelizantes quorum munus fuit temporarium: Pastores & doctores, qui perpetuo durant.

72. Eorum vocatio duplex: Interna & externa. Interna a Divinitu. Externa in qua occurrunt quinque expendantur. 1. *Quæ* sit dignitas in se. 2. *Quæ* sit officium in nobis. 3. *Quæ* sit officium in mundo. 4. *Quæ* sit officium in oratione. 5. *Quæ* sit officium in ministerio. In quibus. In ministerio conueniunt Propetæ & Apostoli. Metaphorice verbo dicebat episcopi sibi senioribus & a plebe. *Quæ* sit in ministerio felicitas in officio: cuius triplex est usus. Primus, ut minister conueniat dignitas. Alter, ut vocatus fiat se Deo esse consecratum. Tertius, ut credat Spiritum sanctum non de totum sanctum ministerio.

73. Officium Pastorum in Ecclesia est prædicare verbum: in ministerio sacramenta administrare excipere.

74. Veteris Ecclesie status tributus est in presbyteros, seniores, diaconos qui ecclesie esset bona ministrabant episcopo: pauperibus, temporum reparacione.

75. Potestas Ecclesie consideratur ratione doctrine & legum ferendarum & iurisdictionis.

76. Doctrina respicit fidei dogmata, quæ nulla extra Dei verbum tradenda sunt, sed omnia ad Dei gloriam & Ecclesie ædificationem referenda: respicit etiam dogmatum applicationem, quæ ad fidei analogiam debet congruere.

77. Leges Ecclesiasticæ in præceptis necessario obferuandis, verbo Dei scripto conformes esse debent. In differentiis ibenda est ratio locorum, personarum, temporum, cum obseruatione ordinis & decori. Eugendi sunt autem constitutiones quæ a pseudo-pastoribus pro vero Deo cultu tradite sunt, quæ præcisâ necessitate confirmatis alligant, quæ irritum faciunt Dei mandatum, quæ sunt inuides & incepta, quæ suo numero conscientias opprimunt, quæ iustitiam reterunt obedientiam, quæ pro sacrificiis expiatorum habeantur, quæ ad quæstum conuertuntur.

78. Iurisdictionis duplex est. Clero propria, de qua agebatur in Synodis provincialibus & generalibus. 2. Com-

munis clero & plebi: cuius finis duplex, tum vt scandala impeantur, tum vt scandalum exortum aboleretur. Præter autem consilium in admonitionibus priuatis & publicis: item in excommunicationibus, cuius triplex scopus. 1. Ne Ecclesia male audiat. 2. Ne boni corumpantur malorum consuetudine. 3. Vt præ pudore excommunicationis penitere incipiant.

79. Præsertim ratione temporum indicantur ieiunia, & sunt vocata. Ieiuniorum hinc est vt maceretur caro, finis ad preces melius compositi, hinc humilitatis & obedientie testimonia. Constat in tempore, in quietate & quietate laborum. Hinc item eundem ne vestimenta tantum frangamus, non corda, vt hypocrite: ne pro opere meritorio facta censentur: ne rigidos exigantur tanquam ad salutem necessaria.

80. In vocis considerandum. Cui vocatur, nempe Deo. Unde sequitur manus in manu nisi pregeunt verbum, quod docetur quia placeat & qui displicat Deo. 2. *Quis* vovet, nempe homo. Cuiusdam iur ne oberrat in nostram negligamus: ne supra vires, aut quod eam vocacione pugnat promittamus. 3. *Quid* vovetur. Ibi habet ratio temporum præteritis, quæ est votum actio gratiarum & penitentiarum futuri, et finis in posterum cautions, & in his nullus ad officium excitatur. Hinc apparet quid de votis Papæ sit sententiandum.

81. In Sacramentorum explicacione tria sunt consideranda. 1. *Quid*, nempe externum symbolum, quo benedictione erga nos sue promissionis contententur nostris Deus obligat ad futuram fidem ad se. 2. *Quis*, nempe internus symbolum, quo benedictione erga nos sue promissionis contententur nostris Deus obligat ad futuram fidem ad se. 3. *Quis*, nempe internus symbolum, quo benedictione erga nos sue promissionis contententur nostris Deus obligat ad futuram fidem ad se.

82. Baptismi signum est aqua: res signata, sanguis Christi: promissio: signa æterna: communicantes seu participes, ad idem post fidei confessionem: inantes item, qui Baptismi successum circumcicionis, & in vitroque mysterium, promissio, visus, esse iei, eadem sunt. Peccatorum item remissio ad inantes pertinet, ergo & signum huius remissionis.

83. Finis Baptismi duplex est. 1. Vt seruiat fidei nostre erga Deum. *Quia* signum est nostre abluicionis per Christi sanguinem: nostre carnis item in Christo mortificationis & regenerationis: præterea Christo coniuncti credimus nos fore omnium suorum bonorum participes, nec condemnationem vllam nobis futuram. 2. Vt feruiat cõfessionem erga proximum. *Quia* nota est nos velle populo Dei accesseri: testamur etiam nos religionem Christianam profiteri: cupere vt laudem Dei omnia nostra sperent.

84. Coena est epulum spirituale, quo in ea vita conferuamus, in quam nos verbo suo Deus genuit.

85. Finis Coenæ triplex est. 1. Vt seruiat fidei nostre erga Deum confirmandæ. 2. Confessionem coram hominibus. 3. Exhortationem ad charitatem.

86. Cauendum autem ne in ex-

nuandis signis nimis a suis mysteriis ea diuinciamus, quibus quodammodo annexa sunt. Ne item in idem extolendis immodice, mysteria ipsa obliuiscere videamur.

87. Partes sunt duæ. 1. Spirituales veritates, in qua consideratur significatio, in promissionibus: materia, Christus mortuus & resuscitatus: effectus, nempe redemptio, iustificatio & sanctificatio nostra. 2. Signa visibilia, panis & vinum.

88. Coenæ opponitur Missa papistica. 1. Contumelia Christi afficit. 2. Christi crucem sepevit. 3. Mortem eius abolet. 4. Beneficia quæ in Christo obtinuit tollit. 5. Sacramentum, quibus mortis memoria relicta est, denegat.

89. Falso autem numerantur Sacramenta. Confirmatio, Pœnitentia, Extrema vincti. 5. Ordo qui minores & maiores pepercit. Matrimonium.

90. Superest ciuilis administratio, ad externa mundi iustitiam pertinens.

91. In ea considerantur magistratus, leges, populus.

92. Magistratus est Dei vicarius, pater patriæ, legum custos, pacis iustitiae, Ecclesie nutritus.

93. His nominibus, t. ad officium excitatur, vt coram Deo sancte ambulet, & coram hominibus, integritatem, prudentiam, continentiam, innocentiam, probitatem referat. 2. Vt singulari constantia munus sui difficultates leniat.

94. Species magistratus seu ciuilis administrationis sunt Monarchia, Aristocrazia, Democratia.

95. *Quo* ad leges videndum qualis sit earum constitutio, ratione Dei & hominum: deinde qualis æquitas, ratione temporis, locorum, nationum.

96. Populus in magistratu debet, treuerentiam, tanquam Dei legato, idque animo sincero. 2. Obedientiam, siue ceteris parendum, siue tributa solueda, siue subeunda publica munera & onera. 3. Amorem, quo eorum prosperitatem precibus Deo commendat.

97. Iubetur non intuent bonis magistratibus parere, sed etiam omnibus qui rerum potantur, etiam si tyrannice exercent: nec enim sine numme Principes constituti sunt.

98. Tyrannus porro regnantibus, subeat primum delictorum nostrorum recordatio, quæ talibus flagellis castigantur. Inde humilitas patientiam nostram feruabit. Demde, non nostrum esse his malis mederi, hoc tantum esse reliquum, vt Dominum impleremus, cuius in manu sunt regum corda & regnorum inclinationes.

99. Duobus modis autem Tyrannorum furores Deus compescit: aut exseruis suis manifestos vindicis excitans, qui populum a tyrannide extant: vel furorem aliud cogitantium & molientium hominum cõ destinat, tyrannidem alia tyrannide euertens.

100. Priuatis obedientia præscripta non impedit quominus popularis quidam magistratus esse possint, penes quos sit tyrannos coercere & populi liberatem tueri. Ita autem Magistratus est obediendum, vt supremo Regi suo summi integri illibati tuncque semper maneant.

INDEX IN INSTITVTIONEM CHRISTIANÆ RELIGIONIS

A IOHANNE CALVINO CONSCRIPTAM.

Typographus Lectori,

Quum librum hunc (præsertim in hac postrema editione) tam accuratè distinctum tamque apto ordine compositum videremus vt attento lectori singula doctrinæ capita suis reperire locis difficile futurum non esset, iudicem ei addere minimè necessarium esse putabamus: quia tamen à plerique requiri eum intelleximus, aliquid etiam receptæ consuetudini dandum existimauimus.

A

de Abnegatione nostræ.

Principium formandæ vitæ ad regulam in Lege præscriptam, considerare nos non esse nostræ iuris, sed Deo consecratos & dicatos. Itaque nos nobis rationique nostræ (quæ solum putantur audiendum philosophi) renuntiare oportere, vt verbo Spiritûque Domini gubernemur, lib. 3, c. 7, sect. 1.

Item, Non querenda quæ nostræ sunt, sed quæ Dei sunt: non sunt voluntate, & ad eius gloriam faciunt, hanc esse nostræ abnegationem, sine qua mundus vitorum reconuertus est in hominis animam, & si qua est vicius species, præ illa gloriæ cupidine vitatur, lib. 3, c. 7, sect. 2.

Abnegatio nostræ siue mortificatio partim homines respicit, partim (& præcipue) Deum. Iubet Scriptura duo erga Deum obsequia: nempe vt illos nobis anteferramus honorare, & procurandis eorum commodis totos nos bona fide impendamus. Quorum primum quomodo sciendum docetur, lib. 3, c. 7, sect. 3, ad alterum etiam quomodo nos manu ducat Scriptura, sect. 5.

Vide quædam huc pertinentia, lib. 3, c. 20, sect. 4, 5.

de Acoluthis.

Acoluthi in vetere Ecclesiâ, lib. 4, c. 4, sect. 13 & 9.

de Adæ lapsu.

Lapsus Adæ non ex gula intemperie processit, sed ex infidelitate (nam contempso Dei verbo & veritate flexit ad Satanæ mendacia) quæ ambitioni & superbiæ ianuam aperuit (quibus annexa fuit ingratitude) ambitio contumaciæ mater fuit, lib. 2, c. 1, sect. 4.

Adæ lapsu quum reliquæ creature quodammodo deformatæ fuerint, non mirum totum humanum genus fuisse corruptum, id est a prima origine degenerasse, & maleuolentiam: fuisse additum. Id veteres dixisse peccatum originale: & tamen hoc doctrinæ caput minus dilucidè quam par erat explicuisse. Interim Pelagium grauitè errasse, quum diceret imitatione tantum, non propagine, peccatum a primo homine transisse in totam posteritatem, probatur rationibus & Scripturæ testimoniis, lib. 2, c. 1, sect. 5, 6. Neque si peccati lucus potissimum in anima residet, propterea ad humanæ doctrinæ definitionem facere dispositionem illam, An filij anima ex traluce animæ patris oriatur: quum non in substantia carnis aut animæ causam habeat contagio, sed quia a Deo fuit ordinatum vt quæ primo homini contulerat dona, ille sibi suisque haberet ac perderet. Postremo huic doctrinæ non obitare quod sanctificatur fidelium liberi, lib. 2, cap. 1, sect. 7.

Per lapsum Adæ naturalia dona in homine corrupta esse, supernaturalia ablata, multi vsurparunt, pauci intellexerunt, lib. 2, c. 2, sect. 4, & 16. Quod dictum exponitur, c. 2, sect. 12.

Nempe supernaturalia dona ablata esse, fidem, amorem Dei, charitatem erga proximos, sanctitatis & iustitiæ studium, sed restitui a Christo: naturalia, mentem scilicet & corpore corrupta, quia sanitas mentis & cordis rectitudo simul fuerunt ablata. Item rationem in homine non penitus fuisse deletam, sed partim debilitatam, partim vitiantis: sic voluntatem quia infirmitatis est ab hominis natura, non peritisse, sed præuis cupiditatibus fuisse deumctam, lib. 2, cap. 2, sect. 12.

Augustinus & Scripturæ testimoniis confirmatur, Deum non modo primi hominis casum, & in eo posterorum ruinam præuidisse aut permisisse: sed arbitrio quoque suo dispendisse, lib. 3, cap. 23, sect. 7, 8.

de Angelis.

Angelos esse Dei creaturas, licet Moses non exprimat in historia creationis, lib. 1, c. 14, sect. 3. De tempore vel ordine quo creati fuerint inquirere non expedit, quando Scriptura nihil eorum tradit, quam pro regula sequi debemus, lib. 1, cap. 14, sect. 4.

Cur ætherei Spiritus vocentur Angeli, Exercitus, Virtutes, Principatus, Potestates, Dominationes, Throni, Dijs, lib. 1, cap. 14, sect. 5.

De Angelis docet Scriptura quæ ad consolationem nostram in fidei quæ confirmationem valent, nempe diuinæ erga nos beneficentiæ esse dispensatores & adiutores, idque variis modis, lib. 1, cap. 14, sect. 6, 9.

Non vni tantum Angelo quemque nostram esse curæ, sed omnes vno consensu vigilare pro salute nostrâ: itaque super uacuum esse querere an quis euique Angelus sit custos assignatus, lib. 1, cap. 14, sect. 7.

De Angelorum multitudine & ordine querere, curiositatis erit: æquum, temeritatis: & cur, Spiritus quum sint, aliarum pingat Scriptura sub Cherubim & Seraphim, lib. 1, c. 14, sect. 8.

Contra Sadducæos & similes fanaticos variis testimoniis Scripturæ conicitur, Angelos non esse qualitates aut insipientes sine substantia, sed veros spiritus, lib. 1, c. 14, sect. 9.

De vitanda hic superstitione, & ne Angelis tribuamus quæ Dei solius & Christi sunt, lib. 1, cap. 14, sect. 10.

Hoc periculum vt caueamus, expendendum, quod opera illorum vitatur Deus, non facere necessitate, quasi carere illis nequeat, sed ad solatium nostræ imbecillitatis. Ibid. sect. 11. Proinde quicquid de Angelorum ministerio dicitur, ad hunc finem referri oportere, vt expugnata omni diffidentia, spes in Deo nostra fortius stabilatur, non autem vt nos ipsi a Deo abducant, Ibidem, sect. 12.

Angelos etiam ad Dei similitudinem creatos esse, lib. 1, cap. 15, sect. 3.

de Anima.

Animam siue spiritum hominis non esse statum tantum, sed essentiam immortalem, licet creatam, probatur ex conscientia, Dei cognitione, & tot præclaris dotibus quibus mens humana pollet, adeoque ex his quæ in somno ipso concipiuntur multis argumentis ex Scriptura petitis, lib. 1, cap. 15, sect. 2. Deinde ex eo quod ad imaginem Dei dicitur creatus homo, sect. 3.

Contra eos qui naturæ prætextu Dei providentiam & gubernationem negant in animæ iusticiis & pene innumeris facultatibus se exercentem, lib. 1, cap. 15, sect. 4, 5.

Refutatio erroris Manichæorum & Serapionis, Animam esse traducem substantiæ Deitatem Origenis, & unigenem Dei in homine noua agnoscens sine essentiali iustitia, lib. 1, cap. 15, sect. 5.

De animæ immortalitate nemo ferè philosophorū certò est loquutus: sed eius facultates præsentis vitæ arguit: quum Scriptura ita primatum illi in regenda vita tribuat, vt etiam ad colendum Deum exerceat. Item de pluribus animabus, variæque diuisione facultatum animæ secundum Philosophos, lib. 1, c. 15, sect. 6. Alia diuisio conuenientior Christianæ doctrinæ, in intellectum & voluntatem: & vtriusque officium ac vis in prima hominis conditione. Ibid. sect. 7, 8.

Reliquæ seminis religionis impressæ adhuc in ipsis vitiis animæ, lib. 1, cap. 15, sect. 6.

De eorum errore qui putarunt morte, solum hominem interire, & tandem animas resurrecturas cum corporibus, lib. 3, cap. 25, sect. 6.

De statu animarum à morte ad diem vltimum, lib. 3, c. 25, sect. 6.

Ex Bernardo descriptio miseriarum animæ fidelis, confideratæ provi in se est & ex se, & ex opposito certæ gloriationis eius in Christo, quæ indignitates illius omnes delet, lib. 3, cap. 25, sect. 25.

de Aqua lustrali Papistarum.

Vide lib. 4, cap. 10, sect. 20.

de Archiepiscopis & Patriarchis.

Vide lib. 4, cap. 4, sect. 4, & cap. 7, sect. 15.

de Ascensu Christi in cælum.

Christum, etsi resurgendo gloriam suam virtutemque plenius illustrare cepit, sua tamen demum in cælum ascensione vere regnum suum auspiciatum esse: quia maiorem enim Spiritus sui abundantiam effudit, magnificentius regnum suum promovit, & maiorem potestatem ostendit, tum in adiuvandis suis, tum in hostibus deviciendis. Ita tamen abesse secundum præsentiam carnis, vt semper vbi que sit eundem præsentiam maiestatis, & cum fidelibus secundum ineffabilem & invisibilem gratiam, lib. 2, cap. 16, sect. 14.

De Christi sessione ad Patris dexteram, & multiplici fructu quem inde colligit fides nostra, Ibid. sect. 15, 16.

B

de Baptismo.

Baptismi definitio: finis primus, vt serviat fidei nostræ apud Deum; alter, vt confessioni nostræ apud homines. Tria afferit fidei nostræ: Primum, quod est symbolum nostræ purificationis, confirmans omnia peccata nostra deleta esse, li. 4, cap. 15, sect. 1. Quod demonstrat Scripturæ testimonium: & non aqua mundari nos, sed Christi sanguine, sect. 2.

Baptismi vim non restringi ad tempus præteritum, sed eo nos semel in omnem vitam abluere & purgari: neque tamen hinc peccandi in futurum licentiam captandam, sect. 3. Clavium potestatem (vt vocant) id est Ecclesiæ ministerium, quo nobis quotidie annuntiatur remissio peccatorum, non esse à Baptismo separandum, sect. 4.

Alter fructus fidei ex Baptismo, quod nostram in Christo mortificationem nobis ostendit, & novam in eo vitam, lib. 4, cap. 15, sect. 5. Tertius, quod sic nos Christo virtuos reificatur, vt omnium eius honorum finis participes vnde Christus dicitur proprium Baptismi obiectum: & in Christi nomine baptizantur Apostoli: in quo tam purificationis quam regenerationis nostræ materiam consequimur, vt in Patre causam in Spiritu effectum, sect. 6.

Eundem fuisse Baptismum in ministerio Iohannis & Apostolorum ostenditur, licet aliter quidam veterum sentiant, lib. 4, cap. 15, sect. 7. Neque obitare quod luculentioris Spiritus gratiæ Christi resurrectione sunt effusæ. Interim distinguendam in Baptismo Christi personam ad Iohannem, Apostolum, & reliquis ministris, sect. 8.

Tam mortificationem quam purificationem nostram adumbratas fuisse in populo Israel, per transitum maris, & refrigerium nubis, lib. 4, cap. 15, sect. 9.

Falsum esse quod docerunt nonnulli, per Baptismum nos in eadem iustitiam & naturæ puritatem restitui quam à b. initio habuerat Adam. Et ostenditur in filius Dei manere adhuc reliquias peccati, (licet non regnent) quod acuit eorum conatus, non sibi blandiendi occasione dat, lib. 4, cap. 15, sect. 10, 11. Ad confirmatur ex Paulo, sect. 12.

Quomodo Baptismus serviat confessioni nostræ apud homines, lib. 4, cap. 15, sect. 13.

Que sit ratio vtena Baptismo tam ad fidei confirmationem quam ad confessionem apud homines. Vbi ostenditur Dei gratias non esse inclusas Sacramento, vt eius virtute nobis conferantur, lib. 4, cap. 15, sect. 14, 15.

Baptismo nihil afferri eius dignitate qui administrat, nihil item auferri illius indignitate: contra Donatistas, & nosros Catharistas, qui Anabaptismum vrgent quia summo baptizati in regno Papali, lib. 4, cap. 15, sect. 16. Refutantur eorum argumenta, sect. 17, 18.

Baptismus perpetuum in totam vitam penitentiam sacramentum, vt alio nouo opus non sit, lib. 4, cap. 19, sect. 17.

De aque incantatione, de cereo, chrismate, exultatione, spuro, & similibus nugis simplicis Christi ceremoniæ adiectis: cuius puræ administrandæ in Ecclesia ratio ostenditur,

lib. 4, cap. 15, sect. 19.

Ecclesiæ ministrorum esse Baptismum administrare, non priuatorum hominum, nedum mulierum, ostenditur: & reutantur contrariæ obiectiones, sect. 20, 21, & 22.

De infantum Baptismo, vide in dictione Pædobaptismus, de Bellis.

Legitima esse bella, quum magistratibus arma capere necesse est ad exercendam publicam vindictam in eos qui ditionis ipsorum quietem turbant, & domibei sunt, sic extranei hostes, lib. 4, c. 20, sect. 11. Nou obiectum quod nonnulli prætexunt, nullum extare in Nouo testamento vel testimonium, vel exemplum, quod doceat bellum rem esse licitam Christianis. Cauendum summo opere magistratibus, ne in armis capiendis, cupiditatibus suis vel titulum obsequantur. Vt bellum, sic præsidia, fœdera, ciuiles munitiones, res esse Christianis permissas, lib. 4, cap. 20, sect. 12.

C

de Cantu Ecclesiastico.

Vocem & cantum nihil habere momenti in precibus, nisi adit cordis affectus, lib. 3, cap. 20, sect. 31, & 33.

De ritu canendi in Ecclesiis, lib. 3, cap. 20, sect. 32.

de Cardinalibus.

Cardinalium nomen quando primum cœperit, & quomodo ita subito in tantam amplitudinem emeris, lib. 4, cap. 7, sect. 30.

de Ceremoniis.

Ceremonias veteres abrogatas quo ad vsum tantum, non quo ad effectum: (constat enim nobis hodie charissime & efficacissime in Christo) ique nihil earum sanctitati derogare probatur, lib. 2, cap. 7, sect. 16. Eisque per se confideratis & extra Christum, merito vocari à Paulo chirographa nobis contraria, sect. 17.

Constitutiones de ceremoniis in Papatu præscriptæ obseruationes magna ex parte inutiles, interdum etiam inceptas, licet speciem habeant sapientiæ, deinde immensa multitudo opprimunt conscientias, lib. 4, c. 10, sec. 11, 12, 13.

Non posse excusari ceremonias Papales quod sint institutæ ad pedagogiam rudium, exemplo ceremoniarum Legis quæ manifestum est hic discrimen inter nos & veterem populum, lib. 4, cap. 10, sect. 14.

Ceremoniæ Papales creduntur sacrificia esse peccatorum expiatoria & meritoria vitæ æternæ: doctrina carent, & sunt aucupia captandæ pecuniæ, lib. 4, cap. 10, sect. 15.

de Charitate erga proximum.

Contra sophistas Sorbonicos ostenditur charitatem esse amorem proximi, non nostri ipsorum, lib. 2, cap. 8, sect. 54. Proximi vocabulo etiam alienis sumum quiescit, & inimicum comprehendi, Ibid. sect. 55. Itaque diuinantur ignorantia scholasticæ, qui ex præceptis de non appetenda vindicta & diligendis inimicis consilia fecerunt, quorum necessariæ obseruationi soli monachi se astringerent: & ostenditur aliter sensisse veteres Ecclesiæ doctores, adeoque Gregorium ipsum, Ibid. 56, 57.

Ne alius beneficiæ de satisfactione, patientia esse opus: nec hominum indignitatem aut alias qualitates quæ nos remori possent attendendas, sed Deum, qui iubet, respiciendum, lib. 3, cap. 7, sect. 6.

Vt omnes charitatis numeros impleamus, non satis esse si defungamur omnibus charitatis officiis, sed syncero amoris affectu id faciendum. In quo primum est, vt eius quem opus nostra indigere conspiciamus, personam suscipiamus. Ita vitabitur arrogancia reliquæ charitatis iniquamen, lib. 3, cap. 7, sect. 7.

Christum & Apostolos in commemoranda Legis summa prætermittere interdum priorem tabulam: non quod plaris sit ad iustitiam summam, cum hominibus innocenter viuere quam pietate Deum honorare: sed quia non ficta charitas veræ pietatis est approbatio, lib. 2, cap. 8, sect. 52, 53.

Refutantur Pharisei nostri temporis, qui contendunt nos charitate iustificari, quia dicitur à Paulo Charitas maior, fide & spe, lib. 3, cap. 18, sect. 8.

Explicio decimi præcepti: quo non tantum consilium omne nocendi proximo (vt superioribus præceptis) prohibetur, sed etiam concupiscentia sui cupiditas omnis aduersa charitati, lib. 2, c. 8, sect. 19, & 58. Merito tantum ardorem dilectionis tantamque rectitudinem Deum à nobis exigere, Ibid. sect. 50.

Explicio sexti præcepti: quo non tantum cædes vel odium

Adum proximi interdicitur, sed conseruato vitæ illius nobis commendatur, quia homo & caro nostra est & imago Dei, lib. 2, cap. 7, sect. 39, 40.

de Christo.

Filius deitas probatur, lib. 5, cap. 13, sect. 7.

Contra quosdam canes qui gentilitatem suam Filio Dei clam fastidiant, ipsum tam primum cepisse esse affirmantes quam Deus in mundi creatione loquutus est, lib. 1, sec. 13, sec. 8.

Varia testimonia Scripturæ, quæ deitate Christi asserunt, & primum ex Veteri testamento, lib. 1, scilicet 13, sect. 9, 10. Deinde ex Nouo, lib. 1, sect. 11.

Eiusdem deitatis probatio ex operibus quæ illi in Scripturis ascribuntur, lib. 1, scilicet 13, sect. 12. Item ex miraculis, & aliis quibusdam, lib. 1, sect. 13.

Discreti non inter Christum miracula edentem, & Prophetam aut Apostolum similia operantes, lib. 1, cap. 13, sect. 13.

Multis inque fratrum Scripturæ testimoniis probatur, Christum veram humanæ carnis substantiam inuasisse, non spectum aut larvam hominis, vt fingebant Marcionitæ, non etiam celeste corpus, vt Mithræi mentiebantur, lib. 2, cap. 13, sect. 1.

Exponitur loci Scripturæ quos in erroris sui confirmationem Marcion detorquebat, quos item Manichæus, & hoc die nonnulli eorum discipuli, sec. 2. & 3. Vbi etiam refutantur noui Marcionitæ, qui, vt eunant Christum de nihilo corpus simpliciter, mulieres contendunt esse *deus opite*. Refelluntur & alia quæ tanquam absurda obiciunt, sect. 4.

De Christi ascensu in caelum vide in dictione Ascensus.

de Clericis.

De clericis in veteri Ecclesiæ, lib. 4, cap. 4, sect. 9.

de Celibatu.

Impudentia eorum qui celibatus decorum pro re necessaria vendunt in famam veteris Ecclesiæ ignominiam. Quibus gradibus hæc tyrannis obrepserit in Ecclesiâ, nec posse sciendi veterum quorundam canonum prætextu, lib. 4, cap. 12, sect. 26, 27, 28.

Sacerdotibus interdictum fuisse coniugium impia tyrannide & contra verbum Dei, & contra omnem æquitatem, lib. 4, scilicet 23. Respondetur aduersariorum obiectioni, oportere aliqua nota differre Sacerdotem a plebe, sect. 24.

Papæ blasphemia, coniugium esse carnis pollutionem & immunditiam, lib. 4, cap. 12, sect. 24.

Inuoluntate prohibitionem coniugij defendere exemplo Sacerdotum Leuiticorum, qui ingressuri Sanctuarium ab vxoribus scubabant, lib. 4, cap. 12, sect. 25.

de Cœna Domini.

De pane & vino signis sacræ Cœnæ, & cur illis vti nos voluerit Dominus ostenditur ex verbis ipsius in Cœnâ, lib. 4, cap. 17, sect. 1.

Magnam fiduciam ac salutatis fructum nos colligere ex hoc Sacramento, quod testatur nos cum Christo sic coaluisse in vniuersum corpus, vt quicquid ipsius est nostrum ualeat esse, sect. 2. Id explicatur ex verbis Cœnæ, sect. 3.

Non esse præcipuas sacramenti partes, Christi corpus sine alteri consideratione nobis porrigere, sed magis obtingere promissionem illam qua carnem suam verè cibum esse testatur, sect. 4.

Non facit Cœna vt Christus panis vitæ primum esse incipiat, sed vt vim panis illius sentiamus. Ipsum semel dedisse carnem suam pro mundi vita, & quotidie suis dare. Cauendum ne sumus nimij in extenuandis vel extollendis signis. Manducationem carnis Christi non esse fidem, sed potius fidei effectum, sect. 5.

Ita sensisse Chrysostomum & Augustinum, & quo sensu hic dixerit credendo nos manducare Christi carnem, sec. 6.

Non satis dicere illos qui præterita carnis & sanguinis mentione, nos Spiritus modo Christi participes fieri sentiunt. Tantum esse Cœnæ mysterium, vt nec lingua loquendo, nec animus cogitando eius magnitudinem completi possit, sect. 7.

Quousque pateat solida Christi communio, vbi ostenditur, Christum, qui ab initio fuit viuificum Patris Verbum, carnem quam assumpsit, viuificam nobis effectisse, sect. 8. & 9. Eam fideles vere manducare, quantacunque sit inter eos & illam locorum distantia, sect. 10.

Duas res consistere Cœnæ mysterium, corporeis signis & spiritali veritate: quæ tria complectitur, significacionem, materiam, effectum, sect. 11.

De transubstantiatione panis & vini in corpus & sanguinem Christi, quam Romanæ curi artifices confluxerunt, lib. 4, cap. 17, sect. 12, 13, & sequen. & 14, 15, 16.

Dulcius eam vetustatis testimonio: & quo sensu veteres dixerint in consecratione hanc etiam conversionem. Item non quadrare Cœnæ significationem nisi maneat substantia signorum exteriorum, sect. 14.

Panem nominij hominibus ad quos sermo dirigitur esse Sacramentum. vbi etiam refutantur quedam argumenta doctorum transubstantiationis, sect. 15.

De quibusdam, qui licet substantiam signorum manere vno verbo concedant in pane tamen & sub pauca corpus Christi locantes, in locis istem presentiam recidunt, & vbi-quitatem ipsi asserunt, lib. 4, cap. 17, sect. 16, 17, 18, & 20. Refutantur eorum obiectiones, sect. 21, 22, 23, 24, & sequen.

Nec Augustini testimonium, nec Scripturæ auctoritatem uari hoc uogua demonstratur, sect. 23, 29, 30, 31.

Refelluntur alie quædam istorum obiectiones: & precipue, quæ quid docent de spiritali manducatione, veræ & reali oppositi, vbi etiam ostenditur, in illis quæ de ferro in Cœnâ Christi corpus non tamen ab ipsis recipi, se. 33. Neque huc trahi posse dictum Augustini, Sacramentis nihil decedere miseratione hominum, variis eiusdem testimonis cunctatur, sect. 34.

Quomodo in Cœnâ corpus & sanguis Christi nobis exhibeatur, & qualem Christi presentiam sibi statuerit oportet, lib. 4, cap. 17, sect. 18, 19, & 32.

De expositione verborum Christi in Cœnâ, lib. 4, cap. 17, sect. 20, 21.

Corpus Christi sanctum esse, ac caelo comprehendi vsque ad vitæ diem probatur ex Scripturis, lib. 4, cap. 17, sect. 26, 27.

De adoratione carnali & concomitantia Papularum, de consecratione hostiæ (vt vocant) & de euegelatione in pompa, lib. 4, cap. 18, sect. 35, 36, 37.

Cœnæ mysterium nos ad gratiarum actionem excitare debet, exercere in recollectione mortis Christi memoria, militam mare ad vitæ sanctificationem, vt asserit uero ad charitatem, lib. 4, cap. 17, sect. 37, 38.

In Papatu Cœnam (cuius recta administratio non constat absque verbo) versam esse in inuicem actionem, vbi etiam de repositione Sacramenti, vt ægrotis extra ordinem distribuat, lib. 4, cap. 17, sect. 39.

Qui Cœnam Doamini usurpant sine fide & charitatis studio, in his uerbi in nocentium venenum, & merito reos fieri corporis & sanguinis eius, lib. 4, cap. 17, sect. 40.

Doctrinam Papularum, dum ad manducandi corpus Christi dignitatem comparare uolunt homines, diuis modis torquere conscientias, neque potuisse Diabolum maiori compendio perdere homines: tum de optimo remedio vitandis huius præcipitij: & aberrare illos qui fidei perfectionem in Cœnâ exigunt a fidelibus, lib. 4, cap. 17, sect. 41, 42.

Quod ad externum ritum actionis Cœnæ multa esse indifferentia: & quomodo administrari possit quam decentissime, lib. 4, cap. 17, sect. 43.

De infrequenti hodie participatione Cœnæ, qui contemprus est iudicium, & vehementer displicere olim sanctis Patribus: & certissimum fuisse diaboli inuenum contactum, quæ semel quotannis communicare iubet, lib. 4, cap. 17, sect. 44, 45, 46.

Ex diaboli officina prodisse constitutionem quæ symbolum sanguinis Domini laeis eripuit, ostenditur ex auctoritate Scripturæ, & vsu veteris Ecclesiæ etiam quadringentis annis post Gregorij mortem, aliisque multis argumentis, lib. 4, cap. 17, sect. 47, 48, 49, 50.

De concomitantia sanguinis in carne Christi, signum Papistico, lib. 4, cap. 17, sect. 47.

Profanari Domini Cœnam si omnibus promiscue exhibetur, & de ministrorum officio in repellendis indignis, lib. 4, cap. 12, sect. 5.

Breuis summa eorum quæ de duobus Sacramentis tenere conuenit, & cur Cœnâ sæpius iteretur, Baptismus non item, lib. 4, cap. 18, sect. 19.

de Cognitione Dei,

Deum cognoscere non est cõcipere tantum esse aliquem Deum, sed tenere quod de eo scire nostra referret, uale est in eius gloriam, & expedit, lib. 1, scilicet 2, sect. 1.

Huc ualere debet Dei notitia, primum vt ad timorem ac reuerentiam nos inducat, deinde vt ea duce ac magistra om-

ae bonum ab illo petere; & illi acceptum ferrè discamus, lib. 3, cap. 2, sect. 2, & cap. 5, sect. 8.

Philosophos non aliam habuisse Dei cognitionem quam quae ipsos redderet inexculpabiles, non autem ad veritatem perduceret, lib. 2, cap. 2, sect. 18.

Naturaliter ingenium esse omnibus hanc persuasionem, esse aliquem Deum, lib. 2, cap. 2, sect. 13. Idque vt suo ipsorum iudicio damnetur qui illum non coluerint, lib. 1, c. 3, sect. 1.

Licet omnes natura sciant aliquem esse Deum, illi tamen in superstitionibus enascuntur, alij data opera malignose a Deo desistant, lib. 1, cap. 4, sect. 1.

de Conciliis.

Tenendum esse modum in honorandis conciliis, nequid Christo derogetur: & veteribus conciliis magna ex parte confirmari nostram doctrinam, lib. 4, cap. 9, sect. 1.

Ex Scripturis nullam esse conciliorum auctoritatem, nisi in Christo nomine congregetur: & quid hoc sit, lib. 4, c. 9, s. 2.

Falsam esse quod Papae obtendunt, non remanere in Ecclesia veritatem nisi inter Pastores generalis, nec Ecclesiam ipsam consistere nisi in concilio conseribit emineat, lib. 4, c. 9, sect. 3, 4, 5, 6, 7.

Quum agitur de concilio alicuius auctoritate, quae sint expendenda: & optimum modum praescribi ab Augustino, lib. 4, cap. 9, sect. 8.

Concilia cum conciliis pugnantia, sect. 9. Etiam in prioribus illis & antiquis conciliis peccata & lapsus deprehendunt, sect. 10, 11.

de Concupiscentia.

Differentia inter concupiscentiam & consilium, lib. 2, c. 8, sect. 49.

Omnes hominum cupiditates malas esse & peccati reas, non quatenus naturales, sed quia omnes sunt inordinatae propter a. iurg corruptionem. Sicque sensibile Augustinum, si propius expendatur, lib. 3, cap. 3, sect. 12. Id confirmatur ex multis scriptorum eius locis, lib. 3, cap. 3, sect. 13.

de Confessione articulari.

De confessione pugna Theologorum scholasticorum contra Canonistas asserentes non esse ex Dei mandato. Refutatio argumentorum quibus priores nituntur. Primùm quia Dominus in Evangelio leprosos a se nudatos remisit ad Sacerdotes: vbi ostenditur vera facti illius ratio, lib. 3, c. 4, s. 4.

Refutatio secundi eorum argumenti, Quod Dominus praecipit discipulis vt Lazarum suscitatum factus soluerent & expedirent, lib. 3, cap. 4, sect. 5.

Vera expositio dæorum locorum quibus fulcire nituntur suam confessionem: nempe quia qui ad Iohannis Baptistum veniebant confitebantur sua peccata, & Iacobus vult vt alter alteri peccata confiteantur, lib. 3, c. 4, sect. 6.

Vsam confitendi Sacerdoti vetustissimam fuisse, sed liberam, vt politicam disciplinam, non vt legem a Christo vel Apostolis positam, deinde a Nectario Constantinopolitano & Ecclesiae Episcopo fuisse abrogatam, propter Diaconum qui hoc praetextu matronam compresserat. Hanc tyrannicam legem non fuisse impostam Ecclesiae ante Innocentij tertij tempora, (anni sunt trecenti) eius constitutionis inceptae & verborum barbariae ostenditur, lib. 3, c. 4, sect. 7.

Abrogationis illius testimonium ex Chryostomo Constantinopolitano Ecclesiae Episcopo, lib. 3, cap. 4, sect. 8.

Expositio legis Innocentij de confessione omnium peccatorum: vbi recitantur Romanensium Theologorum variae sententiae de numero & vsu clauum, & de potestate ligandi & soluendi, lib. 3, cap. 4, sect. 15.

Indignitas singulorum capitum legis confitendi, in primis illius de enumerandis omnibus peccatis, lib. 3, cap. 4, sect. 16. Et luculenta descriptio carnicinae: qua per varios circuitus torquebantur illic miserae confitentia, lib. 3, c. 4, sect. 17.

Similitudine describitur quomodo humisnodi illusioni acquieuerit bona pars orbis. Legem esse impossibilem, & reddere homines hypocritas. Inde ostenditur certissima confessionis regula, proposito Publicani exemplo, lib. 3, cap. 4, sect. 18.

Refutatio capituli illius, Non dimitti peccata nisi voto confitendi firmiter concepto, & clausam esse paradisi portam, & vbi etiam soluitur eorum obiectio, Non posse ferri iudicium nisi causa cognita, ad est, dari absolutionem nisi enumeratis omnibus peccatis, lib. 3, c. 4, sect. 19.

Non mirum esse si auricularem confessionem damnamus & abrogamus, & falso aduersarios hoc ei vtilitatis tribue-

re, quod erubescencia humiliet peccatorem, & quum contra ad peccandi condoniam armet, lib. 3, cap. 4, sect. 19.

Frustra illos obtendere clauum potestatem quum non sine Apostolorum successores, nec Spiritum sanctum habeant, vt qui quotidie sine delectu soluant quae ligari Dominus praecipit, & contra, lib. 3, cap. 4, sect. 20.

Quod potestatem clauum aliquando exerceri posse sine scientia dicunt, falsum ostenditur: quum hoc modo incerta futura sit absolutio. Vbi etiam de absolutione vel damnatione quam Euangelij ministri vel Ecclesiae pronuntiat ex verbo, & de illius certitudine, lib. 3, cap. 4, sect. 21.

Absolutio Sacramentorum in Papatu est incerta tam a parte absoluentis quam confitentis, contra in Evangelica absolutione: quae ab hac vna conditione pendet, si peccator expiationem quaerat in vno Christi sacrificio, & acquiescat oblatae sibi gratiae, lib. 3, cap. 4, sect. 22.

Doctores Papisticos, dum praetextu ius soluendi datum Apostolis perperam ad auricularem confessionem torqueant, quae a Christo dicta sunt partem de Euangelij praedicatione ne partem de excommunicatione. Errores Lomardi & similia in hac re: & de modo remittendi cum inuentione poenae & satisfactionis, lib. 3, cap. 4, sect. 23.

Summa eorum quae dicta sunt, quid sentire debeant pij de confessione articulari, lib. 3, cap. 4, sect. 24.

de vera Confessione.

Quod genus confessionis nobis verbo Dei traditum sit: nempe vt Deo confiteamur, cordium nostrorum & cogitationum omnium cogitator, lib. 3, cap. 4, sect. 9.

Ex hac arcana confessione quae fit Deo, sequi voluntariam apud homines confessionem, quoties id vel diuinae gloriae vel humilitationis nostrae interest. Et huius secundi generis ordinariam fuisse sub veteri populo esse, quae hodie in Ecclesia vsus: sed tamen extra ordinem singulari modo vsurpari debere, siquidem populum communi aliquo delecto obstrigere contingerit, aut aliqua calamitate affligi. Et de vtilitate humisnodi confessionis, lib. 3, cap. 4, sect. 10, & 11.

De duabus alijs priuatae confessionis formis: quarum prior nostra causa sit, quum consolationem a fratribus petimus, quia nos angit & affligit peccatorum sensus (qua in re ad pastores praecipue recurrendum nobis est, & hoc remedio prudenter moderatèque vtendum, nequa seruandis introductorum) posterior ad placidum & reconciliandum proximum, siqua in re nostro vitio laesus facit. Sub quo genere comprehenditur confessio eorum qui vsque ad totius Ecclesiae offensionem peccarunt, lib. 3, c. 4, sect. 12 & 13.

Clauum potestatem in tribus confessionis generibus locum habere: & de fructu qui inde ad contentes redit, quomodo sciunt a Christi legato sibi annunciari peccatorum remissionem, lib. 3, cap. 4, sect. 14.

Confessio peccatorum quaedam generalis, quaedam specialis, lib. 3, cap. 4, sect. 9.

de Confirmatione Papali.

Ceremonia impositionis manuum, quam liberi fideles, qui infantes fuerant baptizati, reddebant rationem fidei, lib. 4, cap. 19, sect. 4.

De Papistico Sacramento confirmationis subrogato in locum sanctae illius institutionis, se, vt perperam hic praetexti Apostolorum exemplum, sect. 6. Blasphemiam, dum vocant illud oleum salutis, sect. 7. & iactant plenos Christianos non fieri nisi qui christinati sunt Episcopali confirmatione, sect. 9. Et hanc vñctionem maiori in veneratione habendam esse quam Baptisum, sect. 10, 11.

Oportium vt reuocetur in vsum mos veteris Ecclesiae in exigenda a pueris fidei ratione, lib. 4, cap. 19, sect. 13.

de Conscientia.

Fiduciam suae coram Deo iustificationis dum quaerunt conscientiae, debere ipsas totam Legis iustitiam obliuisci, lib. 3, cap. 19, sect. 2, 3.

Fidelium conscientias non quasi Legis necessitate coactas Legi obsequi, sed Legis ipsius iugo liberatas voluntati Dei vltra obedere, lib. 3, cap. 19, sect. 4, 5, 6.

De libertate conscientiae in rebus externis & indifferentibus, lib. 3, cap. 19, sect. 7, 8.

Fidelium conscientias Christi beneficio libertatem adeptas eximi omnium hominum potestate: & quomodo id intelligendum, vbi etiam de regimine spirituali & politico: & quomodo distinguenda, lib. 3, cap. 19, sect. 14, 15.

Quid sit conscientia, & quo sensu dicat Paulus obediendum

am eum ingratum propter conscientiam, lib. 3, cap. 19, sect. 15, 16.

Quid sit conscientia, & de distinctione vulgari inter conscientiam & conscientiam forum, lib. 4, cap. 10, sect. 3, & 5, de Creatione mundi.

Quoniam exterum creatione Deus cognosci debet, ne tamen ad Gentium figmenta defluerent fideles, historiam creationis in Scriptura extare voluit, & tempus notari, lib. 1, cap. 14, sect. 1. Vbi refertur profana subnatio eorum qui quaerunt cur non citius Deo venerit in mentem caelum & terram condere, lib. 1.

In eundem finem narrari non vno momento, sed sex diebus absolutum fuisse opus: deinde ordinem describi, nempe non ante creatum fuisse Adam quam Deus mundum omnium bonorum copiam locupletasset, lib. 1, cap. 14, sect. 2, & 22.

Refutatio erroris Manichaei de duobus principibus, lib. 5, cap. 14, sect. 3.

Dei notitiam, quae in mundi officio relict, non posse per se nos perducere in rectam vitam, probatur ex Scripturis, lib. 1, cap. 5, sect. 13. Et tamen omni nos excusatione merito excludit, lib. 14.

Licet caeli terraeque contemplatio & administrationis rerum huius marum consideratio nos ad Deum colendum sollicitent, effluxerunt tamen ista sine vero profectu etiam sapientissimis philosophis, lib. 1, cap. 5, sect. 10.

Hinc immensa deorum turba, hinc infinitae & contrariae inter philosophorum sectae opiniones de Deo, lib. 4, ca. 5, sect. 11.

Dei essentia incomprehensibilis: sed in operibus suis certis gloriae suae notas insculpens visibilem se quodammodo exhibuit, lib. 1, cap. 5, sect. 11.

Dei sapientiam testantur non tantum ea quae philosophi & eruditi homines speculantur in caelo & terra, sed etiam quae plebei jolo oculorum adminiculo percipiunt, lib. 1, cap. 5, sect. 2.

Vt vera fide apprehendamus quod de Deo scire refert, historiam creationis mundi operumque illi tenere, qualiter a Mose est tradita, cuius summa capita breuiter recitantur, lib. 1, cap. 14, sect. 20.

Consideratio operum Dei (id est creationis rerum omnium) ad duos fines praecipuos debet referri. Primum, vt quis in suis creaturis exhibet conspicuas virtutes, non ingratis vel incogitatis vel oblivione transcuramus, lib. 1, cap. 14, sect. 21. Deinde vt eas nobis ipsi applicare discamus, quo nos ad ipsius fiduciam, innocenciam, laudem, amorem excitemus, lib. 1, cap. 14, sect. 22.

de Crucis tolerantia.

Oportet nos ipsos abnegemus ad crucem ferendam: quoniam Deus suos omnes sub cruce vult exercere, a Christo suo primogenito exoritur, quae cum Christo societates iam in regnam patientiae & consolationis materiam suppeditat, lib. 3, cap. 8, sect. 1.

Multis rationibus nobis esse necesse sub assidua cruce vitam degere, primum ad retundendam arrogantiam, & virium nostrarum confidentiam, eoque remedio opus habere etiam sanctissimos ostenditur Davidis exemplo, lib. 3, cap. 8, sect. 2. Hinc fiducia nostram in Deum confirmari, & spem augeri, sect. 3.

Deinde vt patientia nostra exploretur, & vt ad obedientiam erudiamur, sect. 4. quod nobis maxime necessarium est, quum tanta sit carnis nostrae lascivia ad excutendum Dei iugum simulatque liberatiter ille nos tractat, sect. 5.

Aliquando etiam vt praeterita delicta corrigantur quo boni Patris officio erga nos fungi agnoscimus: contra, infideles sunt saepe obtinatiores, sect. 6.

Singularis consolatio, vbi pro iusticia patimur vel ignominiam, vel damnum, vel calamitatem quamvis: quae crux maxime est propria fidelium, lib. 3, cap. 8, sect. 7.

Quam necesse sit in afflictionum acerbitate fideles hac cogitatione instrui, Deum diligere ipsos, virtus autem eorum irasci, lib. 3, cap. 4, sect. 34.

D

de Descensu Christi ad inferos.

Descensum Christi ad inferos rei maxima mysterium continere, neque parvi esse momenti ad redemptionis nostrae effectum. Huius partis diversae expositiones afferuntur & refutantur, lib. 2, cap. 16, sect. 3. 9. Genuina affertur ex verbo Dei, sancta, pia, & plena iustitiae consolatio (quae etiam

confirmatur veterum testimonio) Christum non tantum corporea morte defunctum fuisse, sed etiam divinae victimae feueritatem sensisse, quo & ipse interi ederet, & satisfaceret iusto iudicio: itaque oportuit eum cum inferorum copis aeternaeque mortis horrore quasi confertis manibus luctari. Neque tamen Deum fuisse inquam illi vel aduersarium, vel iratum: sed divinae feueritatis grauitatem eum sustinuisse, quoniam manu Dei percussus & afflictus, omnia irati & punientis Dei signa expertus esset, io. 11. Reputantur nebulones quidam multi & indocti, qui hanc expositionem hodie exagitant, clamantibus Filio Dei fieri mirum, illique desperationem adscribit, quae fieri contraria sit. Itaque contra eos manifestis testimoniis ostenditur optime consistere sibi haec duo, vere Christum interisse, turbatum fuisse spiritu, expauisse, reatum fuisse per omnia sicut nos: & absque peccato tamen, sect. 12.

de Deo.

Scriptura tradens Dei essentiam immensam esse & spiritaliorem, non tantum vulgi deliria, sed etiam profanae philosophiae argutias, item Manichaeorum errorem de duobus principibus, & Anthropomorphitarum de Deo corporeo euerit, lib. 1, cap. 13, sect. 11.

Quo sensu dicatur Deus esse in caelis, & quae inde doctrina eo ligenda, lib. 3, cap. 20, sect. 40.

Quo sit sanctificari Dei nomen, lib. 3, cap. 20, sect. 41.

De regno Dei inter homines, eius progressu & plenitudine, lib. 3, cap. 20, sect. 42.

De Dei notitia, vide in dictione Cognitio Dei.

de Diabolis.

Quae de diabolis tradit Scriptura, eo ferè tendunt vt solliciti sumus ad praecavendas eorum insidias, & his armis non mitramus quae ad propulsandos potentissimos hostes satis sint firmas, lib. 1, cap. 14, sect. 13.

Quo autem ad id agendum magis excitetur, denuntiat non vnum aut alterum diabolum, sed magnos esse malorum spirituum copias quae nobiscum bellum gerunt: & quo sensu diabolum numero singulari aliquando proponat, lib. 1, cap. 14, sect. 14.

Ad perpetuum cum diabolo certamen accendere nos debet quod aduersarius Dei & hostis vbique dicitur, lib. 1, cap. 14, sect. 15.

Diabolus natura prauus, homicida, mendax, & omnis malitiae architectus, lib. 1, cap. 14, sect. 15. Sed haec naturae eius malitia non ex creatione est, verum ex depravatione, lib. 1, sect. 16. De causa, modo, tempore, & specie lapsus angelorum malorum quaerere curiosum est, quoniam Scriptura fubricat, lib. 1, cap. 14, sect. 16.

Hoc à seipso suae nequitiae habere diabolum, vt cupiditate & proposito Deo aduersetur: sed nihil facere & excusari posse nisi volente & annuente Deo, lib. 1, cap. 14, sect. 17. Qui sic regimen hoc temperat vt Satanæ in animas fidelium regnum non permittat, quum semper in sine victoriam obtineant: (sicut in quibusdam particularibus actibus vulnerentur & concidant) sed impios duntaxat illi gubernandos tradat, vt in eorum animis & corporibus imperium exerceat, lib. 1, cap. 14, sect. 18.

Refelluntur qui nungunt diabolos nihil quam malos affectus aut perturbaciones esse: & testimonium Scripturae euenit esse mentes vel spiritus sensu & intelligentia praeditos, lib. 1, cap. 14, sect. 19.

de Diaconis.

De Diaconis & eorum duobus generibus, lib. 4, cap. 3, sect. 9. In vetere Ecclesia idem fuisse Diaconorum munus quod sub Apostolis. De Hypodiaconis & Archidiaconis, quando primum creati coeperint, lib. 4, cap. 4, sect. 5.

Quis honorum Ecclesiasticorum vltus & qualis dispensatio in vetere Ecclesia, lib. 4, cap. 4, sect. 6, 7.

De Diaconis Papisticis, eorum functione, & ordinationis ceremonia, lib. 4, cap. 3, sect. 32.

De Hypodiaconis Papisticis & eorum nugatorio functione, & ridiculo initiandi ritu, lib. 4, cap. 19, sect. 33.

De Diaconis Papisticis, eorum institutione, lib. 4, cap. 5, sect. 15. Papistas nullam diaconum reliquam habere, quum tota opum Ecclesiasticarum administratio illic in sacrilegam depravationem palam sit conuersa, lib. 4, cap. 18, 19.

Refutatur impudentia quorundam Papistarum, qui luxum Sacerdotum rousique Ecclesiae Papalis dicunt esse splendorem regni Christi praedictum a sanctis Prophetis, lib. 4, cap. 5, sect. 17.

de Disciplina.

Disciplinam rem esse maxime necessariam in Ecclesia, li. 4, cap. 12, sect. 1.

De monitionibus priuatis, quod est primum disciplinæ Ecclesiasticæ fundamentum, lib. 4, cap. 12, sect. 2.

De sententia Ecclesiastica, id est in moribus qui morum censura præfunt via cum Episcopis, lib. 4, c. 5, sect. 8.

Principes etiam via cum plebeis debere subici Ecclesiæ disciplinæ, & ita olim factum fuisse, lib. 4, c. 12, sect. 7.

De veteri disciplina clericis, & provincialibus synodis quotannis cogendis: hincque ordinem sepultum esse in Papatu, nisi quod eius umbras nescio quas retinet, lib. 4, c. 12, sect. 22.

E

de Ecclesia.

Ecclesia mater fidelium, lib. 4, c. 13, sect. 1, 4, 5.

Explicio articuli Symboli, Credo sanctam Ecclesiam, & c. lib. 4, cap. 13, sect. 2, 3.

Sanctitatem Ecclesiæ nondum esse perfectam, lib. 4, cap. 8, sect. 12.

De Ecclesia inuisibili: item de visibili, cuius signa sunt synagoga verbi prædicatio & Sacramentorum administratio, se. 7, 8, 9, 10, 11. Vbi quæque signa illa sunt ab ea nos societate distinctionem non debere facere, sect. 12.

Viti aliquid obrepere posse in doctrina vel Sacramentorum administratione, propter quod non sit nobis abiicienda Ecclesiæ illius communio: & multo minus ob id vitæ im perfectionem & moram corruptelam: vbi taxantur Anabaptistæ, lib. 4, cap. 13, sect. 12, 13, 14, 15, 16, & c.

Ita sanctam esse Ecclesiam, vel multis semper vitis laborare, nec tamen desinat esse Ecclesiæ, Scripturæ testimonio & seculorum omnium experientia ostenditur, lib. 4, cap. 13, sect. 17, 18, 19.

de Ecclesiæ potestate quoad fidei dogmata.

Quæquid authoritatis habet Ecclesiæ, id proprie non hominibus, sed verbo (cuius ministerium illis est commissum) dari. itaque nunquam licuit Ecclesiæ aliud docere quam quod a Domino accepit, ostenditur Prophetarum & Apostolorum adeoque Christi exemplo, lib. 4, c. 3, sect. 1, 2, 3, 4, & 8, 9.

Christum semper docuisse suam Ecclesiam: varias tamen tenuisse docendi rationes pro temporum diuersitate, ante Legem scriptam, sub Lege & Prophetis, & demum ipso ministrato in carne, lib. 4, cap. 3, sect. 5, 6, 7.

de falsa Ecclesia.

Vbi regnum occupauit mendacium & falsitas, illic non esse Ecclesiam: quod ostenditur reperi sub Papisimo, licet ibi hæretur perpetua Episcoporum successio, lib. 4, cap. 23, sect. 1, 2, 3, 4.

Non esse hæreticos aut schismaticos qui à Papatu desiciunt, lib. 4, cap. 23, sect. 5, 6.

Vt maxime extenuare quis velit vitia Ecclesiæ Papisicæ, non tamen esse meliorem eius statum quam fuit in regno Israel sub Iarobeam, lib. 4, cap. 23, sect. 7, 8, 9, 10.

Manere tamen Dei benignitate in Papatu vestigia quædam Ecclesiæ, & ita impleri quod scriptum fuit, Antichristum sedurum in templo Dei, lib. 4, c. 23, sect. 11, 12.

Comparatio potestatis quam habet vera Ecclesia in docendo, cum tyrannide Papæ & suorum in condendis fidei nouis articulis, lib. 4, cap. 8, sect. 10.

De axioma Papistarum, Errare non posse Ecclesiam, li. 4, cap. 8, sect. 13.

Falsum esse, oportuisse Ecclesiam addere scriptis Apostolorum, lib. 4, cap. 8, sect. 14, 15, 16.

Refutantur argumenta quibus Papisitæ confirmant datam esse potestatem Ecclesiæ vt curat nouos fidei articulos, lib. 4, cap. 8, sect. 11, 12.

de Episcopis.

Episcopi nomen in veteri Ecclesia attributum vni alicui in singulis ministrorum collegiis, politicæ causâ, non autem vt in alios dominationem exerceret, lib. 4, cap. 4, sect. 2.

Tam Episcopi quam reliquorum Presbyterorum partes suas, incumbere prædicationi & Sacramentorum administrationi, lib. 4, cap. 4, sect. 3.

Veterem Ecclesiam fere obseruasse præscriptum Apostolorum in ministrorum vocatione, lib. 4, c. 4, sect. 10, 11, 12, 13.

Quo ritu post electionem mutarentur veteris Ecclesiæ ministri, sect. 14, 15.

De ceremonia ordinationis verorum Presbyterorum, li. 4, cap. 19, sect. 28.

Sepe corruptissimum fuisse in Ecclesia ordinem Sacerdotum, Prophetarum & pastorum, lib. 4, c. 9, sect. 3, 4, 5.

Non esse sine exceptione obediendum pastoribus Ecclesiæ, sed in Domino & verbo eius, lib. 4, cap. 9, sect. 12.

Qui & quales creentur in Papatu, lib. 4, c. 5, sect. 1.

Ius populi sublatum in eligendo, violatque canones antiquos, sect. 2, & 3.

Quales presbyteri creentur in Papatu, & ad quid, lib. 4, cap. 5, sect. 4, 5.

De beneficiorum collationibus in Papatu, li. 4, c. 5, sect. 6, 7.

Quam fideliter munus suum exerceant Sacerdotes omnes in Papatu, siue sint Monachi, siue seculares, vt Canonici, Decani, & c. Parochiarum rectores, Episcopi, lib. 4, cap. 5, sect. 8, 9, 10, 11.

Negligentia eorum qui Ecclesiis præerant tempore Gregorij & Bernardi, lib. 4, cap. 5, sect. 12.

Tota facies gubernationis Ecclesiasticæ que hodie est sub Papisimo, scilicet velur spoliarium, in quo sine Lege & modo latrones grassantur, lib. 4, cap. 5, sect. 13.

De dissoluta in omnibus vitæ partibus licentia Sacerdotum, Episcoporum, & c. in Papatu, lib. 4, c. 5, sect. 14.

de Euangelio.

Christum quantum sub Lege Iudæis cognitus fuerit, tamen Euangelio demum exhibitum fuisse & sanctos Patres delibauisse gratiam que hodie nobis plena abundantia offertur: vidisse diem Christi, licet obscure intuitu: cuius nunc gloria nullo interposito velo in Euangelio resulget, lib. 2, c. 9, sect. 2. Vbi etiam ostenditur Euangelium proprie & specialiter vocari promulgationem exhibitam in Christo gratiæ, non que de peccatorum remissione apud Prophetas extant promissiones.

Contra Serueticum dogma (qui eo prætextu quòd fide Euangelij habemus promissionem omnium complementum, a-boler promissiones) ostenditur, quantum præsentem spirituum bonorum plenitudinem nobis in Euangelio Christus offerat, fruitionem tamen sub custodia spei semper latere quantum hic viuimus: id est que in promissionibus adhuc vobis recumbendum, lib. 2, cap. 9, sect. 3.

Conuincitur eorum error qui Legem nunquam aliter Euangelio conferunt, quam operum merita gratuite imputationi iustitiæ, lib. 2, c. 9, sect. 4.

Iohannem Baptistam habuisse medium inter Prophetas Legis interpretes, & Apostolos Euangelij præcones, lib. 2, cap. 9, sect. 5.

de Excommunicatione.

Quid sit potestas iurisdictionis Ecclesiasticæ, quam necessarium, & antiquam, lib. 4, cap. 11, sect. 1, & 4.

De potestate ligandi & soluendi quatenus ad disciplinam pertinet: vbi de excommunicatione, lib. 4, cap. 11, sect. 2. ditinctam esse hanc Ecclesiæ potestatem a ciuili, & alteram alteri esse adiumento: itaque falso quosdam exitum lateorū illi non esse vbi Christiani sunt Magistratus, lib. 4, c. 11, sect. 1, 3, 8. & statum ac perpetuum esse huic ordinem in Ecclesia, non temporarium, sect. 4.

De recto vsu huius iurisdictionis in veteri Ecclesia, & non fuisse penes vnum hanc potestatem, sed penes confes-sionem seniorum, lib. 4, c. 11, sect. 5, 6, & c. 12, sect. 7.

De Ecclesiæ excommunicatione, illiusque autoritate, li. 4, cap. 12, sect. 4.

Tres fines quos spectat Ecclesia in correctionibus & excommunicatione, lib. 4, cap. 12, sect. 5.

De disciplina Ecclesiæ exercenda pro ratione peccatorum, quum alia sint priuata, alia publica: item alia delicta, alia scelera, lib. 4, cap. 12, sect. 3, 4, 6.

In excommunicatione seueritatem moderatam esse debere: & in hac parte notatur immodica veterum austeritas, lib. 4, cap. 12, sect. 8.

Priuatus etiam quisque excommunicatus debet alienos iudicare ab Ecclesia, sed non pro desperatis habere, & pro virili contendere vt in vitam redeant, lib. 4, c. 12, sect. 9, 10.

Si collegium seniorum minus diligenter vitia corrigat, aut ipsi Pastores nequeant ex animi sui voto omnia repurgare, non tamen debere priuatos facere discessionem ab Ecclesia, aut Pastores ministerium abicere, lib. 4, c. 12, sect. 11.

Contra Donatistarum veterum & nostrorum Anabaptistarum morositatem, qui nullum cætum Christi esse agnoscent

fiunt, nisi in quo omni ex parte reluceat Angelica perfectio, lib. 4, cap. 12, sect. 12.

Si contagio peccati alienius totam multitudine inuaserit, temperandum esse misericordiam distulisse fueritatem, ne exitum corpori allaturus, lib. 4, c. 12, sect. 13.

F

de Fide.

Fidei nomen aliter sumptum a sacris scriptoribus quam a profanis, lib. 4, cap. 12, sect. 13.

Deum esse fidei obiectum, quomodo intelligi debeat, lib. 2, cap. 6, sect. 4.

De fide: ubi reprehenduntur Sophistæ, qui hac voce nihil aliud concipiunt quam vulgarem Evangelicæ historię assensum, & simpliciter Deum obiectum fidei vocant, Christum interam omittentes, sine quo nulla fides, nullisque ad Deum accessus, lib. 3, c. 19, 2, sect. 1.

Impugnatur scholasticorum dogma de fide implicita, quam fides requirit explicatam diuinæ bonitatis agnitionem, in qua consistit nostra iustitia, sect. 2.

Fidem quidem nostram, quandiu in mundo peregrinamur, implicitam esse multis ignorantie reliquiis, & in cunctis semper fidei mixtam incredulitatem (cuius rei multa exempla notantur in Christi discipulis, & nequam ad plenam illuminationem venissent) nihilominus tamen verissimum illud esse, semper cum fide coniunctam esse intelligentiam, sect. 3, 4.

Quandam esse Christi obseruantiam, & docilitatem cum prohiendi desiderio, quæ ornatur fidei titulo, quam tamen sit tantum præparatio ad fidem: & eam posse vocari fidem implicitam, longe tamen distare a Papatum cõmentio, lib. 3, c. 19, 2, sect. 1.

Veram fidem, siue Christi cognitionem esse quæ eum suscipimus qualis a Patre offertur, nempe Evangelio suo vestitur: & mutuam esse fidei relationem cum verbo: quia verbum fons est fidei, basis fidei, & speculum in quo Deum fides intuetur, sect. 6.

Fidem, sicut omnibus partibus verbi Dei subscribat, proprie tamen in eo respicere Dei benevolentiam & misericordiam, ad est gratiæ promissionem in Christo fundatam, in quarum intelligentiam & certitudinem menses illuminationis & corda confirmat Spiritus. Inde concluditur fidei definitio, se. 7.

Refutatur Sophistarum distinctio fidei formatæ & informis: vnde apparet eos de singulari fidei nomine nunquam cogitasse, quam fides a pio affectu nullo modo possit diltrahi, sect. 8.

Fidei vocabulum diuersas habere significaciones, & sumi interdum pro facultate edendorum miraculorum (quo dono Dei pollet aliquando impij) aliquando abusive pro ea noticia Dei quæ in quibusdam impijs cernitur, quæ potius vmbra & imago est fidei, cuius diuersæ formæ in ipsis cernuntur, sect. 9, 10.

Reprobos interdum etiam simili ferè sensu atque electos affici, non tamen solide percipere vim spiritualis gratiæ, sed tantum confuse, ad ipsum nihilominus esse operationem quandam Spiritus inferiorem, sed longe distare sensum hunc a peculiari testimonio quod reddit electis, sect. 11.

Neque tamen fallacem esse Spiritum, quum leuiter tingit interdum Euangelij notitia reprobos, & Diuini amoris sensu, qui postea euanescat. Aliquando etiam in cordibus eorum excitari mutui quoddam erga Deum amoris desiderium, sed qui mercenarius sit, non sincerus. Concluditur tandem quosdam esse qui fidem non simulant, qui tamen veram fidem carent. quod rursus probatur Scripturæ testimoniis, sect. 12. & a Scriptura eiusmodi sensum vocari fidem, licet improprie, sect. 13.

Fidem nonnunquam accipi pro sana pietatis doctrina, & tota eius summa: aliquando contra, restringi ad particulare aliquod obiectum: aliquando referri ad Ecclesiæ ministerium, sect. 13.

Optima ratione fidem vocari Agnitionem & Scientiam: & tamen esse eiusmodi notitiam quæ certitudine magis quam apprehensione confertur: quomodo omnibus modis sit infinitum quod mens nostra fide complectitur, lib. 3, c. 2, sect. 14.

Fidem non esse contentam dubia opinione aut obscura conceptione, sed plenam fixamque certitudinem requirere: eoque referenda esse tot elogia quibus verbo Dei auctoritate asserti Spiritus sanctus, lib. 3, c. 2, sect. 15.

Permultos ita misericordiam Dei concipere vt quàmminimū inde consolationis recipiant, quia dubitant an sibi sit misericors futurus: sed longe aliū esse sensum *αληθινος εστις*

fidei, cuius præcipuus cordo est ne promissiones gratiæ extra nos tantum veras esse arbitremur, sed potius eas minus complectendo nostras faciamus, imò colligitur quis vere fidelis dei possit, lib. 3, c. 2, sect. 15, 16.

Quod fideles in recognoscenda erga se Dei bonitate non modo sæpe tentantur inquietudine, sed grauissimas etiam terroribus interdum quateantur, non oblitare quum fides certitudinem secum afferat: quia qualemunque in modum affluerent, nunquam tamen deuidere se desolantur a certa illa quam de misericordia Dei conceperunt fiducia: sed cum propria infirmitate certantes semper tandem emergunt, quod multis in Davide exemplis ostenditur, lib. 3, c. 2, 3, 17. Describitur confectus carnis & spiritus in anima fidelis, sect. 18.

Diuinæ benevolentia certitudinis, lib. 3, c. 2, sect. 18.

Refutatur pessimissima quorundam semipapularum philosophia, qui licet fateantur nos, quoribus in Christum respicimus, inuenire plenam bene sperandi materiam, volunt tamen nostræ indignitatis intuitu nos fluctuari & hesitare ostenditur quæ certam nos nihilominus saluam expectare debere quum mirabili quadam communiõne Christus in vnum corpus nobiscum in dies magis ac magis coalescat, lib. 3, cap. 2, sect. 24.

Vbi primum vel minimam fidei guttulam habemus, Deum nobis proprium contemplari incipimus, procul qui dem & eminus, sed ita certo intuetur vt sciamus nos minime hallucinari. Vtrunque confirmatur Pauli testimonio, lib. 3, cap. 2, sect. 19, 20.

Exemplis ostenditur quomodo ad impetus tentationum sustinendos fides se verbo Domini annit & munus, nec sibi diuinæ misericordiae fiduciam excuti vniquim patitur piamens, quantum multis incredulitatis & diffidentia reliquiis oppugnetur, lib. 3, cap. 2, sect. 21.

In diuina benevolentia (quam respicere dicitur fides) licet sibi præcipue propouat vitæ æternæ certam expectationem, contineri tamen promissiones vitæ etiam præsentis, solidamque bonorum omnium securitatem, sed qualis ex verbo percipi potest. Vtrunque Scripturæ testimonio confirmatur, lib. 3, cap. 2, sect. 28.

Fidem, licet Dei verbum omni ex parte amplectatur, (hoc est in mandatis etiam & interditiis ac minis) fundamentum tamen & proprium scopum habere in gratuita misericordiae promissione: atque hæc ratione Evangelium dicitur verbum fidei, opponitur Legi, lib. 3, c. 2, sect. 29. Neque tamen hæc distinctio hunc lacerari a nobis, vt impudenter calumniatur Pighius, sect. 30.

Fidem non minus verbo Dei opus habere, quam fructum vitæ radice arboris, & cum verbo coniungendum esse Diuinæ potentia considerationem, sine qua illud aures ræaligne admittent, vel non æstimabunt iusto pretio. Potentiam autem effectiualem considerandam ex operibus videlicet Dei, & ex beneficiis eius vel particularibus, vel vniuersis, & toti Ecclesiæ collatis, lib. 3, c. 2, sect. 31.

Fideles nonnunquam ita agere vt eorum fidei errores aliqui sint permixti: & videantur verbi finem excedi, sic tamen vt illa priuati semper teneat, Saræ & Rebecca exemplis ostenditur: quis in obliuis animi sui delationibus arcano Deus frano in verbi obedientia retinetur, Ibid.

Propter cæcitate pernicitatemque nostram verbum non sufficere ad fidem, nisi Spiritus Dei mentem nostram illuminet, & virtute sua cor confirmet: eumque non tantum inchoatorem esse fidei, sed eam etiam augere per gradus, lib. 3, c. 2, 3, 33. Licet *αληθινος εστις* plerisque videatur neminem posse in Christum credere nisi cui donatum sit: verissimum tamen esse ostenditur rationibus, testimoniis Scripturæ, & exemplis. Ibid. se. 34. Propterea fidem vocari Spiritum fidei, opus & beneplacitum Dei: donumque esse singulare, quod impertit singulari privilegio dicitur, lib. 3, cap. 2, sect. 35.

Licet variis dubitationibus impellatur fides, semper tamen ipsam emergere tandem ex tentationum surgente, & quietem suauissimam concipere, lib. 3, c. 2, sect. 37.

Impugnatur perniciosum scholasticorum dogma, Nos de gratia Dei erga nos aliter statueri non posse quam ex consuetudine moralis, lib. 3, cap. 2, sect. 38. Missimæ cæcitate arguuntur quod temeritatis esse dicant nos concipere in-

dubite

habitata diuina voluntatis notitiam. Inferitur egregia antithesis istorum & Pauli in hoc dogmate, *Ibid.* se. 39. Refutatur eorum frivola tergiversatio, Etiam secundum pregentem iustitiam statum de gratia Dei iudicium nobis sumere liceat, manere tamen in suspenso finalis perseverantiae notitiam, *Ibid.* se. 40.

Ostenditur dehinc fidei tradita hoc capite, se. 73 bene convenire cum ea quae habetur apud Apostolum, *Heb.* cap. 11. Et testimonio Bernardi refellitur scholasticorum deliramentum, charitatem fide ac spe priorem esse, *l.* 3, c. 2, se. 41.

Ex fide semper gigni spem, & hac illius comitem esse induiduum, a deo ut qui spe caret, fidem etiam nullam habere conuincatur: item, fidem spei ali & confirmari: & quam necesse sita sint spei subsidia ad fidem stabilendam, quae tota rationum formis impetitur, *lib.* 3, c. 2, se. 42.

Propter hanc coniunctionem & affirmatem spei cum fide, Scripturam hanc vocabula uonnunquam confundere, aliquando simul iungere. Refutatur Petri Lombardi error, qui duplex fidei fundamentum ponit, nempe gratiam Dei & operum meritum, *lib.* 3, cap. 2, se. 43.

De imperfectione fidei, & illius confirmatione & augmento, *lib.* 3, cap. 14, se. 7, 8.

De summa Fidei nostrae, quam Symbolum Apostolorum vocamus, *lib.* 2, cap. 16, se. 18.

Conclusio cap. 16, in qua summarim comprehenduntur bona quae ad nos redeunt ex iis quae de Christo recitantur in Symbolo Apostolorum quod vocatur, se. 19.

de Furto.

Explicatio octuui praeccepti. ubi de variis furtorum generibus, & quibusdam in quae licet iudicent homines, apud Deum tamen furta censentur: adeoque eum qui non exequitur quod ex sua uocationis munere aliis debet, furem esse, *lib.* 2, c. 8, se. 45. Quid prestare non oporteat, ut parcaus huic mandato, ostenditur variis exemplis, pro ratione personarum & diuersarum functionum, *Ibid.* se. 46.

H

de Homine.

Homini sui agnitione non tantum insignitur ad quaerendum Deum, sed quali manu ducitur etiam ad reperendum, *lib.* 1, cap. 1, se. 1.

Hominis creatio egregium specimen potentiae, bonitatis & sapientiae Dei: unde *μικροκόσμος* a quibusdam philosophis dictus, *lib.* 1, c. 5, se. 3. Hominum ingratitude, qui Dei prouidentiae signa & in anima & in corpore sentientes, Deo non dant laudem, *lib.* 1, cap. 5, se. 4.

Daplex nostri cognitio: nempe in prima origine, & post Adae lapsum, & hanc illa praetermissa non accipendam, ne videlicet corruptionem referre ad Deum naturae auctorem, *lib.* 1, cap. 15, se. 1.

Homini maxime necessaria fuit ipsius recta cognitio: quae in hoc sita est (quemadmodum praescribit Dei veritas) ut primum reputans quem in finem fit creatus, & donis non contentum diis praeditus, totus a Deo pendat, a quo precario tenet omnia: deinde miseram suam post Adae lapsum conditionem expendens, vere sibi displicat, & nouum concipiat quaerendi Dei studium, ut in eo recuperet bona quorum profusus inanis & vacuum deprehenditur. Itaque cauendum ne hic iudicio carnis philosophorumque libris auscultemus: qui dum nos reputandis tantum bonis nostris detinent, in pessimam nostram ignorantem abriperent, *lib.* 2, ca. 1, se. 1, 2, 3.

Homini nunquam ad puram sui notitiam peruenire potest, nisi prius Dei faciem sit contempletus. id est, ex verbo cognoscere & expendere coeperit qualis sit & quam exacta iustitiae, sapientiae & virtutis eius perfectio, ad quam nos conformari oportet, *lib.* 1, cap. 1, se. 2.

Sancitissimi etiam homines, quoties Deus illis extra ordinem manifestauit praesentiam & gloriam suam, horrore & stupore percussis fuerunt, *lib.* 1, cap. 1, se. 3.

Totum hominem corruptum esse vtriusque sui parte (id est & mente & corde, siue voluntate) probatur ex variis elogiis quibus illum describit Scriptura, maxime quam carnem esse dicit: & ostenditur hac uocem non referri tantum ad sensuales, sed etiam ad superiores animae partes, *lib.* 2, ca. 3, se. 1. Frustra homines in sua natura aliquid boni requirere probatur ex Paulo, qui de uersa filiorum Adam natione agens, nec alicuius seculi deprauatos mores taxans, sed perpetuam naturae corruptionem accusans, hominibus admittit

iustitiam, id est integritatem & puritatem, deinde intelligentiam, & postremo Dei timorem, *lib.* 2, c. 3, se. 2.

Diluitur obiectio de profanis quibusdam hominibus, qui quam natura deo tota uita ad uirtutem & honestatis iustitiam fuerint uolentis, monere nos uidentur ne hominis naturam in totum uictiofam putemus. Itaque ostenditur naturam perueritatem, qua uis quae pollutum est hominem, Deum non quidem purgare intus (quod factum in electis) sed tamen sua prouidentia aliquando retinere in incredulis, ne in actum erumpat, & cohibere uariis rationibus, quatenus expedire nouit ad conseruandam rerum uisueritatem, *lib.* 2, c. 3, se. 3. Et quae leguntur in profanis quibusdam emicuisse uirtutes, non esse idonea argumenta puritatis naturae, quam animus intus fuerit prauus, ambitione aut alio ueneno corruptus, non studio illustrandae Dei gloriae directus: & quam non sint communes naturae aedes, sed speciales Dei gratiae, quas uarie & ad certum modum profanis aliqui hominibus dispensat, ut saepe regibus, nonnunquam etiam priuatis quibusdam, *lib.* 2, cap. 3, se. 4.

de Humilitate.

Veram humilitatem non esse (quam a nobis exigit Deus) nisi omni nos bono & iustitia penitus vacuos agnoscimus, *lib.* 3, ca. 12, se. 6. Cuius humilitatis exemplum ostenditur in Publicano, se. 7.

Ut Christi uocationi locum demus, facessere a nobis oportere tum arrogantiam tum securitatem, *lib.* 3, c. 12, se. 8.

Non est periculum ne sibi nimium admittat homo, dummodo recuperandum in Deo dicat quod sibi deest. Verbum est diabolicum, licet nobis dulce, quod hominem in seipso erigit, ad quod repellendum recitantur ex Scriptura multae graues sententiae, quae hominem seuerè proferunt: item promissiones, quae non aliis gratiam promittunt quam talem, quibus suae paupertatis sensu, *lib.* 2, c. 2, se. 10. Item egregie quadam dicta de humilitate uera a Chryllosto & Augustino, *lib.* 2, c. 2, se. 11.

I

de Idolis.

Scriptura Deum certis epithetis & notis insignit, non ut uni loco aut populo alligeret, sed ut sacrum eius nomen ab idolis discernat, *lib.* 2, cap. 8, se. 15.

Primi praecipit explicatio: ubi ostenditur, adorationem, fiduciam, inuocationem, gratiarum actionem Deo in solidum competere: eorumque ne tantillum quidem alio deriuari posse sine graui iniuria, cuius oculis omnia parent, *lib.* 2, c. 8, se. 16. Secundi praecipit explicatio: ubi de idolis & imaginibus, *lib.* 2, c. 8, se. 17. Scriptura ut ad uerum Deum nos deducat, discrete excludere deos omnes Gentium, *lib.* 1, c. 10, se. 3, & maxime isola ea simulachra omnia, *lib.* 1, c. 11, se. 1. Deum ab idolis hinc erui, non tantum ut solus Dei nomen obtineat, sed ut solus in solidum colatur, nec alio transferatur quicquid in diuinitatem competit, *lib.* 1, c. 12, se. 1. In pio mendacio corrupti Dei gloriam quoties ei forma uilla assignitur, *lib.* 1, c. 11, se. 1. Simpliciter Deo displicere omnes statuas & imagines quae sunt ad eum figurandum, probatur testimonio & rationibus, *lib.* 1, c. 11, se. 2. neque ad Iudaeos tantum pertinet illam prohibitionem, *Ibid.*

Sic Deum certis signis uisibilibus praesentiam suam olim ostendisse vel toti populo vel quibusdam selectis, ut eadem signa monerent eos de incomprehensibili Dei essentia, *lib.* 1, c. 11, se. 3. Infante Papias qui simulachra Dei & sanctorum defendunt exemplo Cherubim operentium propria torum, ostenditur vel Iuuenalis testimonio, *lib.* 1, c. 11, se. 3.

Simulachra non esse deo materiam ipsa ostendit, item fabricatio, quae manibus hominum perferitur, *lib.* 1, c. 11, se. 4.

Contra Graecos, qui Deum non sculpunt, sed pingere sibi permittunt, *lib.* 1, cap. 11, se. 4.

Gregorij dictum (quo niti se dicunt Papias) imagines esse libros idolorum, refutatur testimonio Icremiae & Haebacuc, Lactantij, Eusebij, Augustini, Varronis, & decreto Concilij Elibertini, *lib.* 1, cap. 11, se. 6, 7.

Papillarum statuas vel picturas quibus sanctos martyres & pias uirgines representant, perditissimi luxus & obsecantitatis exemplaria, *lib.* 1, cap. 11, se. 7 & 12.

Ex uerbi praedicatione & Sacramentorum administratione multo plus discet populus quam ex mille crucibus ligneis, *lib.* 1, cap. 11, se. 7.

Idololatriae uetus & origo, quod homines Deum sibi adesse non credentes, nisi carnaliter se praesentem exhibeat,

erederant signa in quibus ipsam sibi pre oculis carnalibus
obscurari debebant, lib. 1, cap. 13, sect. 8. Tale signum se-
quitur protinus adoratio simulachri, sicut Dei aut alterius
creature in simulachro, quorum utrunque Lex Dei prohibet,
sect. 8, 9.

Contra eos qui ad defensionem execrabilis idololatrie
pretextant se non reputare imagines pro diis, ostenditur ne
que Iudeos vitulam, neque gentios simulachra sibi fabri-
cantes existimasse illa Deum esse quos tamen nemo excusa-
re sultum, lib. 1, cap. 13, sect. 9.

Papulis non minus quam Ethnicis & idololatrias Iu-
deos, persuasus esse se Deum ipsam colere sub simulachris
ostenditur, lib. 1, cap. 13, sect. 10. neque ipsos habi posse distin-
ctione sua duxisse & latere, lib. 1, sect. 11 & 16, & cap. 13, sect. 2.
Quomodo idololatria damnatur, non repudiari profus scul-
pturam & picturam, sed requiri purum & legitimum vi-
tiusque usum, ad hoc ne Deus effingatur vitibus specie,
sed ea natura quorum capaces sint oculi, lib. 1, cap. 13, sect. 12.

De imaginibus in templis Christianorum, lib. 1, cap. 9, sect. 9.
Etiam idololatrie omnibus fecibus naturaliter senserunt
vnicum esse Deum, sed hic fecus non vitia valere nisi ve ef-
sent mexcalibiles, lib. 1, cap. 10, sect. 3.

Idololatria amplius est documentum Dei notitiam om-
nium mentibus naturaliter esse imbutam, lib. 1, cap. 13, sect. 11.

de Ieiunio.

De ea parte disciplinae Ecclesiasticae quae est de iuden-
dis ieiuniis, aut precibus extraordinariis: & quomodo ad fa-
cere debeant pastores, lib. 4, cap. 12, sect. 14, 16, 17. Ieiunium
nequid in ieiunio obi epat superfluitatis, sect. 19.

Sanctum & legitimum ieiunium tres habet species, lib. 4, cap. 13, sect. 15. Ieiunij definitio, lib. 4, cap. 12, sect. 18.

De qua agensim superfluitate & varia ieiunij illius ob-
servatione, lib. 4, cap. 12, sect. 20, 21.

de Imagine Dei in homine.

Quid sit hominem creatum esse ad imaginem Dei: ubi
relictae sunt expositiones Osiandri & Athorum quorum
damna ostenditur, quatenus Dei imago relucet etiam in ho-
mine externo, & extendatur ad totam praesentiam qua e-
minet hominis natura inter omnes animantium species,
primariam tamen cum sedem in mente & corde, vel in ani-
ma eiusque potentis esse, lib. 1, cap. 15, sect. 3, lib. 2, cap. 2, sect. 1.

Imaginem Dei initio conspiciam fuisse in Adamo, in lu-
ce mentis, coram rectitudine, & patrum omnium sanitate,
probat ex reparatione corrupte naturae, qua Christus nos
reformat ad imaginem Dei, & anim argumentis, lib. 1, cap. 15, sect. 4.

de Impositione manuum.

De impositione manuum in ordinandis ministris, lib. 4, cap. 14, sect. 20.

De impositione manuum in creandis Sacerdotibus Pa-
pisticis, lib. 1, cap. 12, sect. 31.

de Indulgentiis.

Quod tandem saepe constituit indulgentiae, argumen-
to esse quam alta errorum nocte aliquot seculis immerisi
fuerint homines, lib. 3, cap. 7, sect. 1.

Quid sit indulgentiae ex Papistarum doctrina: unde con-
vincitur esse profanationem sanguinis Christi, Egredia an-
tithesis Christi & indulgentiarum Papalium, lib. 3, cap. 5, sect. 1.

Confoditur impium dogma indulgentiarum egregius sen-
tentis Leonis Romani Episcopi & Augustini: ostenditur
que sanguinem Martyrum non esse infructuosum, licet nul-
lum locum habeat in remissione peccatorum, lib. 3, cap. 5, sect. 3 & 4.

Aur mendax Dei Euangelium esse oportere, aut menda-
ces indulgentias, ostenditur: & quae earum origo fuisse vi-
deatur, lib. 3, cap. 5, sect. 5.

de Iudicis forensibus.

De iudiciorum magistratu & Legum vsu inter Chris-
tianos. Licet Christianis coram magistratu sui suum per-
sequi, modo ad illa pietate & charitate proximi fiat, lib. 4, cap. 20, sect. 17, 18. Vnde quae cupiditatem semper fugiendam, si-
ue actio sit civilis siue criminalis, qua contenditur coram
iudice, sect. 19. Praeceptum Christi de pallio permettendo ei
qui tunicam auferat, & similia, non repugnare quomius
Christianis coram magistratu litiget, & eius ope vratur ad
rerum suarum confirmationem, sect. 20. Paulum non dam-
nare in vniuersum litet, sed reprehendere immodicum liti-
gandi furorem in Corinthiis, sect. 21.

de Iudicio ultimo.

De vltimi praesentia Christi quam apparbit supremo
die iudicio viuorum & mortuorum, erit, neque ad iudicium
ex gratatione in reuocari fidem nostram, & ex gratia con-
solatione quae inde consecutus nobis ortus, sect. 17, 18.

De incomprehensibili grauitate diuinae vitiorum in re-
probos, lib. 3, cap. 23, sect. 12.

de Iuramento.

Expositio tertij praecipitum tria haec continentur. Ne
quid de ipso Deo cogitemus aut loquamur nisi reuerentes,
nequid etiam de eius verbo & adiutorio iurauerimus, nequid
postremo de eius operibus, lib. 2, cap. 8, sect. 22.

Iuramenti definitio: ubi ostenditur speciem esse cultus
diuini, deoque cauendum ne iuramenta nostra contineant
contumeliam in nomen Dei, quod fit pererodendo vel contem-
ptum eius, quod fit in superuacuis iuramentis, aut quibus
alterius quam Dei nomen adhibetur, lib. 2, cap. 8, sect. 23, 24, 25.

Contra Anabaptistas probatur ex Scriptura non omnia
iuramenta nobis interdici, Christumque in Euangelio mi-
hil inualle quo ad regulam iustificandi in Lege praescri-
ptam, lib. 2, cap. 8, sect. 26. quod ipius etiam exemplo confirma-
tur, ne solum publica, sed priuata etiam iuramenta permitti
esse, obseruata moderatione quam Lex iubet, lib. 2, cap. 8, sect. 27.

de Iustificacione fidei.

De iustificacione fidei, ac primo de ipsa nominis & rei
definitione, lib. 3, cap. 11.

Maximè esse momenti caput doctrinae de iustificacione
fidei, lib. 3, cap. 11, sect. 1.

Quid sit iustificari operibus, quod item fide, ostenditur ex
Scriptura, lib. 3, cap. 11, sect. 2, 3, 4.

Refutatur Osiandri delirium de essentiali iusticia, quod
homines seruo gratuita Christi gratia sensu priuati, lib. 3, cap. 11, sect. 5, 6, 7, & sequi que ad 13.

Refellitur Osiandri commentum, Quomodo Deus & homo
sit Christus, respectu diuinae naturae non humane factum
nobis esse iustitiam, lib. 3, cap. 11, sect. 8, 9.

Contra eos qui iustitiam imaginantur ex fide & operibus
constitam, ostenditur, altera siuente alteram necessario euer-
ti, lib. 3, cap. 11, sect. 13, 14, 15, 16, 17, 18.

Ex Scriptura probatur contra sophistas firmum esse axi-
oma, Nos sola fide iustificari, lib. 3, cap. 11, sect. 19, 20.

Confirmatur Scripturae testimonium, iustitiam fidei esse
reconciliationem cum Deo, quae sola peccatorum remissio-
ne constat, lib. 3, cap. 11, sect. 21, 22.

Sola intercessione iustitiae Christi nos obtinere vt coram
Deo iustificemur, lib. 3, cap. 11, sect. 23.

Vt seruo nobis persuadeatur gratuita iustificacio, ad Dei
tribunal tollendas esse mentes: coram quo nihil esse accep-
tum nisi omni ex parte integram & absolutam, cuius tremen-
da maiestas describitur ex variis Scripturae locis, lib. 3, cap. 12, sect. 1, 2.

Pios omnes scriptores ostendere, ubi sibi cum Deo nego-
tium est, vnicum conscientiae asylum esse in Dei gratuita
misericordia, exclusa omni operum fiducia: demonstratur
testimoniis Augustini & Bernardi, lib. 3, cap. 12, sect. 3.

Duo esse in gratuita iustificacione obseruanda: nempe vt
Domino conset illibata sua gloria: quod fit ubi solus ipse
uitos agnoscitur: quoniam aduersus Deum gloriantur qui
in se gloriantur, lib. 3, cap. 12, sect. 1, 2. Deinde vt conscientiam
nostram coram ipso iudicio placenda sit quies, sect. 3, 4, 5.

Quale initium iustificacionis, & continuus progressus, li-
3, cap. 14.

Breuis summa fundamenti doctrinae Christianae ex Pau-
lo, lib. 3, cap. 15, sect. 3.

Et iudamento recto sapientes architectos recte atque
ordine superaedificare, siue doctrina & exhortatio fit propo-
nenda, siue consolatio adhibenda, sect. 8.

Doctrina iustificacionis fidei non destruit bona opera, li-
3, cap. 16, sect. 1.

Falsissimum esse, abduci hominum animos ab affectu bene
agendi qui illis merendi opinioe tollimur, lib. 3, cap. 16, sect. 2, 3.

Futilissimum esse calumniam, iudicari homines ad peccan-
dum quoniam gratuita peccatorum remissionem, in qua col-
locatam dicimus iustitiam affirmamus, lib. 3, cap. 16, sect. 4.

Quo sensu dicat nonnunquam Scriptura fideles iustifica-
ri operibus, lib. 3, cap. 17, sect. 8, 9, 10, 11, 12. Item, factores Legis
iustificari, lib. 3, cap. 17, sect. 13. Item, eum qui ambulat in inte-
gritate sua iustum esse, sect. 15.

Exponuntur loci quidam quibus fideles iustitiam suam examinandam Dei iudicio audacter offerunt, ac secundum eam de se statui cupiunt: & ostenditur non pugnare cum gratuita iustificatione fidei, lib. 3, cap. 17, sect. 14.

Sententiam Christi, si vis ad vitam ingredi, serua mandata, non pugnare cum gratuita iustificatione fidei, lib. 3, cap. 18, sect. 9.

L

de Lege.

Legem, id est formam religionis, à Mose promulgatam, non fuisse datam ut veterem populum in se retineret, sed ut in illorum cordibus foueret spem salutis in Christo usque ad eius aduentum: ostendit toties repetita fœderis mentio apud Moysen: item ceremoniarum ratio prescripta tam in sacrificiis quam in ablutionibus: item vis sacerdotij in tribu Leui, & regia dignitas in Dauide & posteris. Legem etiam decem præceptorum datam fuisse ut homines ad Christum quaerendum præpararet, lib. 2, cap. 7, sect. 12. Itaque fieri quibus peccatorum nostrorum vobis quæ conuictos magis inexcusabiles reddidit, ut ad veniam reatus expendenda solliciti, lib. 2, cap. 7, sect. 3. 4

Impossibile est Legem obseruationem probatur ex Scripturis, & exponitur, lib. 2, cap. 7, sect. 5.

Legis moralis vsus officinique triplex esse, quorum primum est, ut iustitiam quæ sola Deo accepta est ostendens, nobis sit inlar speculi, in quo nostram impotentiam, tam ex hac iniquitatem, postremo ex vtraque in seditionem contemplerur, neque id in ignominia Legis, sed in gloriam beneficentiae Dei cedere, quæ & auxilio gratiæ ad faciendum quod iubetur succurrit, & misericordia delet lapsus nostros. neque tamen in reprobus cessare omnino hoc Legis officium, lib. 2, cap. 7, sect. 6, 7, 8, 9. Secundum, ut penam ratione formidine coerceret reprobos, ne eius avaritate perpetrant quam semper intus alunt & amant prauitatem: filios etiam Dei ante regenerationem ab externa perulancia retrahat, lib. 2, cap. 7, sect. 10, 11. Tertium, fideles respicit, illis enim Lex iacet iam digito Dei inscripta cordibus, bifuram adhuc prodestinam eius meditationem in intelligentia volutatis Domini magis confirmantur, & ad obsequium excitantur roboranturque, ne carnis ignorantia degenerent, lib. 2, cap. 7, sect. 12, 13. Nam quantum ad maiestatem Legis à rogata est fidelibus, ne amplius se contra illos exeat damnando ac perendo, lib. 2, cap. 7, sect. 14.

Ex decem præceptis Legis discernunt eadem illa quæ lege naturali dictante tenuerit tantum degustimus. Primum Deo reuerentiam, amorem, tumorem debere à nobis: iustitiam illi placere, iniquitatem displicere, deinde, vitam nostram examinare factò ad Legis regulam, nos indignos esse qui locum nostrum retineamus in terra Dei creaturas, & vires nostras reputando non modo impares esse adimplende Legi, sed prorsus nullas. vtrunque humilitatem & deiectionem in nobis generat, quæ ad Dei misericordiam recurrit, & opem gratiæ eius exposcere nos docet, lib. 2, cap. 8, sect. 1, 2, 3.

Quoniam Deus legislator est spiritualis (id est, anime non minus quam corpori loquitur) Lex etiam non externam modo honestatem, sed interiori spirituali quæ iustitiam requirit, & plane Angelicam puritatem, lib. 2, cap. 8, sect. 6. Quod probatur ex ipsius Christi interpretatione Phariseorum peruersam expositionem refutantibus, qui externam tantum nescio quam Legis obseruationem urgebant, sect. 7.

Plus semper inest in præceptis & interdiciis Legis quam verbis exprimitur. Itaque ad rectam & veram eorum interpretationem expendere conuenit quæ sit cuiusque ratio siue finis. Deinde ab eo quod iubetur vel interdicitur ad contrarium ducenda est ratiocinatio, vt non tantum malum veteri, sed illi malo contrarium bonum imperari intelligamus, lib. 2, cap. 8, sect. 8, 9. Cur Deus synecdochice loquutus sit in concipiendis Legis suæ præceptorum formis, sect. 10.

De Legis partitione in duas tabulas, quæ nos doceri primum iustitiæ fundamentum (atque adeo animam) esse Dei cultum, lib. 2, cap. 8, sect. 11. De diuisione decem præceptorum, & quot prioribus, quot item posterioribus tabulis assignanda, Ibidem, sect. 12, & 50.

Præceptorum Dei explicatio: vbi ostenditur Dominum initio Legis ad faciendam eius maiestatem triplici argumento vti, primum sibi potestatem supremam & ius imperij in nos vendicandum, veluti necessitate ad parendum trahere deinde promissionis gratiæ dulcedine allicere: postremo beneficii accepti commemoratione ad obedientiam stimulare, lib. 2, cap. 8, sect. 13, 14, 15.

Legem non docere rudimenta tantum quædam & primos

dia iustitiæ, sed verum eius complementum, & expressionem imaginis Dei, & sanctitatis perfectionem: quæ tota comprehenditur duobus capitibus, dilectione videlicet Dei & proximi, lib. 2, cap. 8, sect. 51.

Lex naturalis, lib. 2, cap. 2, sect. 12.

de Legibus politicis.

Nec Leges sine magistratu, nec magistratus sine legibus consistere possent. Refelluntur ij qui negant recte compositam esse rempublicam nisi politice legibus. Mosis regatur. ad id diuiditur Lex Mosis in mores, ceremonias & iudicia, & cognitio singularum partium scopo ostenditur liberum esse singulis gentibus leges politicas condere, lib. 4, cap. 20, sect. 14, 15. modo ad equitatem illam naturalem referuntur cuius ratio in Lege moralis Mosis descripta est. Itaque ponantur sanctiones posse variare per regionis, seculi, aliarumque circumstantiarum diuersitate, declaratur propoñtis exëphs, sect. 16.

de Libertate Christiana.

Quam necessaria sit eius cognitio, lib. 3, cap. 19, sect. 11.

In tribus partibus sita esse Christianam libertatem. Prima tractatur, lib. 3, cap. 9, sect. 2, 3. secunda, sect. 4, 5, 6. tertia, sect. 7, 8. Libertatem Christianam esse rem spirituales: & eam peruersè interpretari quicunque vel suis cupiditatibus ipsam prætexunt, vel ea abutuntur cum fratrum infirmorum offendiculo, lib. 3, cap. 19, sect. 9, 10.

de Libero arbitrio.

Libero arbitrio pollebat homo in prima conditione creationis, lib. 1, cap. 15, sect. 8. quod lapsu suo amisit. Hoc ignorasse philosophos, & plane desipere qui eos sequuntur, liberum arbitrium adhuc homini tribuentes, Ibidem.

Flexibilitas liberi arbitrij vel tuberculata facultas, quæ fuit in primo homine, non excusat eius lapsum, lib. 1, cap. 15, sect. 8.

Non minus e re nostra esse quam ad Dei gloriam pertinere agnoscere vires omnes nostras baculum arduum, imò summum esse, interius cauendum ne dum omni re cunctis abdicatur homo, inde desidia occasione arripiamus, quin potius excitari nos ita conuenit ad quaerendum in Deo bonum omne, quo vacui sumus. Liberum arbitrium a suis defensoribus magis præcipitari quam stabiliri, lib. 2, cap. 2, sect. 1.

Philosophi tres amplexus constituant, intellectum, sensum, & voluntatem, sic appetitum: puramque humanam intellectionem rationem recte gubernationi sufficere iudicant a sensu quidem ad mala sollicitari (adeo vt cum diuinitate rationis se lubricat, & aliquando varie distrahatur) sed tamen habere liberam electionem, & nequaquam posse impediri quin rationem ducem per omnia sequatur. denique virtutes & vitia in nostra esse potestate, lib. 2, cap. 2, sect. 2, 3.

Scriptores Ecclesiastici, licet agnoscerent & mentis firmitatem & voluntatis libertatem ex peccato grauer vulnertatam, nimis tamè philosophice hæc de re loquuti sunt. veteres quidem, primum ne rem communis hominum iudicio absurdam traherent: deinde & præcipue, ne carni suapte sponte nimis ad bonum torpenti nouâ desidia occasione præberetur oblectari ex pluribus sententiis Chrysolasti, & Hieron. Græci præ aliis, maxime Chrysostomus, modò excedunt in extollendo libero arbitrio: tamen veteres in genere omnes, excepto Augustino, variant & vacillant in hoc doctrinæ capite, vt nihil fere certi ex eorum scriptis referri queat, qui postea venerunt, in deterius alij post alios sūt dilapsi. Itè liberi arbitrij variæ definitiones ex Origene, Augustino, Bernardo, Anselmo, & Petro Lombardo & Thoma, lib. 2, cap. 2, sect. 4.

Quibus in rebus vulgo dicitur homini liberum arbitrium: & de triplici voluntate hominis, lib. 2, cap. 2, sect. 5. item de vulgari distinctione triplicis libertatis, Ibidem.

An in totum sit homo priuatus facultate bene agendi, an verò habeat adhuc nonnullam, licet infirmam: vbi de vulgari distinctione gratiæ operantis & cooperantis, & quid in ea offendant, lib. 2, cap. 2, sect. 6.

Quomodo non alia ratione dici possit homo liberum arbitrium habere, nisi quia volutatem suam male agit, non coactione: magno perire interit Ecclesiæ nunquam vsurpatam esse hanc vocem, quæ in extirpale confidentiam euexit homines. Veteres etiam sæpe declarant quid de voce ipsa sentiant: Augustinus in primis, ex quo plurimi loci citantur vbi vim eius enervat & eludit, eum seruum arbitrium nominant, tum rem ipsam vt est exponens pluribus verbis, lib. 2, cap. 2, sect. 7, 8.

Licet veteres scriptores Ecclesiastici nimij sint incertum in libero arbitrio extollendo, & ambigue varique in hac re loquuti sint, apparet tamen ex quibus plurimis eorum sen-

gratias, humana virtute nihil aut quamminimo æstimata, totam bonorum omnium laudem Spiritui sancto detulisse: quarum nonnullæ recitantur Cypriani, Augustini, Eucherij, Chrysostomi, lib. 2. cap. 2. sect. 9.

Humani arbitrij facultas non ab euentu rerum, sed à iudicij electione & voluntatis affectione est æstimanda, lib. 2. cap. 4. sect. 8.

Contra patronos liberi arbitrij ostenditur peccatum esse necessarium, neque tamen id minus debere imputari: item esse voluntarium, non tamen euitabile, lib. 2. cap. 5. sect. 1.

Solutur altera eorum obiectiones, Nisi ex libera arbitrij electione tum virtutes tum vicia procedunt, non esse consentaneum vt homini vel pœna infligatur, vel premium rependatur, lib. 2. cap. 5. sect. 2. Item quod obiciunt, Si hæc non sit voluntatis nostræ facultas, bonum aut in dæm eligere, oporteret homines omnes esse malos, aut omnes bonos, lib. 2. cap. 5. sect. 3.

Contra eosdem etiam docetur non frustra fieri exhortationes, admonitiones, obiurgationes, licet non sit pœnes peccatorem parere: & quid illæ operentur tum in impiis, tum in fidelibus, ostenditur, lib. 2. cap. 5. sect. 4. 5.

Ex præceptis & Lege Dei non inferendum est, hominem habere liberum arbitrium & vires aliquas præstantes: nam Deus non tantum imperat quod fieri oportet, sed etiam promittit obediendi gratiam, lib. 2. cap. 5. sect. 6. 7. 9.

Id ostenditur tam in præceptis quæ primam ad Deum conuersionem exigunt, quam in us que simpliciter de Legis obseruatione loquuntur, item in us quæ perferuare in recepta Dei gratia iubent. Idem enim Deus qui hæc exigat, restituit dona sua gratuita esse conuersionem peccatoris, vitæ sanctitatem, & perseverantiam constantiam, neque earum laudem partem inter Deum & hominem, lib. 2. cap. 5. sect. 8. 9. 11.

Promissiones conditionales, Si volueritis, Si audieritis, & similes non probant liberam volendi, audiendi facultatem esse in homine, neque tamen Deum hominibus illud vitia cum illis pacificendo ostendit: & quis eiusmodi obtentionum vsus sit tum erga piost, tum erga impios, lib. 2. cap. 5. sect. 10.

Exprobrationes quibus Deus populo significat, per eum dicitur at stetit quominus ab indulgentia sua omne genus bonorum receperit, non probant fuisse in hominum potestate, mala, quibus vexati sunt, effugere. Vbi de eiusmodi exprobrationum vsu, tam erga eos qui obstinate in vitis pergunt, quam erga dociles qui ad penitentiam conuertuntur. Item quod agendi partes nonnunquam Scriptura nobis tribuere videtur, non alia ratione facere, nisi vt carnis pigritiam exasperet, lib. 2. cap. 5. sect. 11.

Quod Moses dicit, Prope est præceptum in ore tuo & in corde tuo, &c. non iurare liberi arbitrij defensores: quum ibi non de nudis præceptis, sed de promissionibus Evangelicis agat, lib. 2. cap. 5. sect. 12.

Nihil magis pro ipsis facere locos vbi dicitur Dominus expectare & speculari quid facturi sint homines, lib. 2. cap. 5. sect. 13.

Item eos, vbi bona opera vocantur nostra, & nos dicimur facere quod est sanctum placitumque Domino. Ibi que ostenditur solum Dei Spiritum omnes bonos motus operari in nobis, non tamen quasi in truncis, lib. 2. cap. 5. sect. 14. 15.

Expositio aliquot aliorum Scripturæ testimoniorum, quibus gratiæ Dei hostes abominantur ad stabilendum liberum arbitrium, lib. 2. cap. 5. sect. 16. 17. 18. 19.

M

de Magistratibus.

Magistratum functionem non modò coram Deo sanctam & legitimam esse, sed facerrimam etiam, & in tota mortalium vita luge honestissimam, probatur variis elogis qui bus eam ornat Scriptura, & sanctorum virorum exemplis qui civilem potestatem exercuerunt, lib. 4. cap. 20. sect. 4. Hanc cogitationem stimulum esse piis magistratibus quo exeuntur ad officium: & consolationem qua numeris sui difficultates leniant, lib. 4. cap. 20. sect. 6.

Refutatur qui, licet sub Lege præfuerint olim reges ac iudices populo Dei, hoc tamen seruire gubernandi genus asserunt non conuenire perfectioni quam Christus cum Evangelio suo attulit, lib. 4. cap. 20. sect. 5. 7.

Falli eos qui magistratus arcent a religionis cura: quum eorum officium extendatur ad vtique Legis tabulam. Ex Scriptura ostenditur constitutos esse tam cultus Dei quam publicæ pacis & honestatis protectores ac vindices, quod

sine gladij potestate præstare omni ex parte non possunt, lib. 4. cap. 20. sect. 9.

Quæritur, Quomodo liceat magistratibus esse piis, & gladium stringere, sanguinemque humanum fundere, explicatur ex Scriptura. ostenditurque adeo non peccare sceleratos puniendo, vt hæc fit vna ex regnis virtutibus, pietatisque eorum approbatio. Duo hic magistratibus vicia esse caueda, nimiam ferocitatem & imperitiosam clementiæ affectionem, lib. 4. cap. 20. sect. 10.

Subditorum officium erga magistratus, honorificentissimi me de ipsis sentire tanquam de Dei ministris ac legatis, quantum ad ipsum ordinem: non quod hominum vicia pro virtutibus sint habenda, lib. 4. cap. 20. sect. 21.

Propensis in eorum obseruationem animis suam illis obediendam approbare, sine edictis parendi, sine tributa solentia, & eorum salutem ac prosperitatem Deo commendare, non tumultuari, nec intrapere in partes magistratus, sect. 23.

Milos etiam principes, & vitæ nequam ac tyrannice dominantes eadè in reuerti ad dignationem habendos (quantum ad publicam obediendam attinet) qua optimum regem haberemus, lib. 4. cap. 20. sect. 24. 25. quia non sine Dei prouidentia ac singulari actione illi etiam publicam potestatem habent, quod testimonis variis exemplique Scripturæ confirmatur. & ostenditur quibus considerationibus impunitiam suam frangere debeant qui sub huiusmodi impiis & flagitiosis tyrannis viuunt subditis, sect. 26. 27. 28. 29. & 31.

Non sicere priuatis hominibus insurgere in tyrannos, sed is tantum qui secundum regni aut regionis leges vindices sunt liberatis populi, lib. 4. cap. 20. sect. 31.

Dominum admirabili bonitate & prouidentia excitare interdum ex seruis suis qui pœnas sumant de tyrannis, non nunquam impiorum alium molientium furorem eo destina re, lib. 4. cap. 20. sect. 30.

In ea quæ regum & præfectorum imperiis debetur obedientia semper excipiendum, Ne a Dei obedientia non abducatur. neque vllà ipsis fieri iniuria dum aduersus Deum præcipientibus parere detrectamus: quæ nostri officij esse, quantumuis magnum ac præsens periculum imminet huic constantia, lib. 4. cap. 20. sect. 32.

de Matrimonio.

Expositio septimi præcepti, quo scortationem Dominus prohibet, pudicitiam & puritatem requirit: quam & animo, & oculis, & corporis cultu, & lingua, & moderato citi potique vsu fouere & conseruare debemus, lib. 2. cap. 8. sect. 4. 1. 2. Continentiam singulare esse Dei donum, quod non omnibus, sed quibusdam datur, idque nonnunquam ad tempus, quibus non est concessum, illi omnino ad coniugium (quæ est in necessitate humanæ remedii a Domino sanctorum) confugiant, lib. 2. cap. 8. sect. 41. 42. 43. Coniugibus videntur nequid omnino admittant indignum honestate ac temperantia matrimonij: aliqui vxorum adulteri videntur esse, non mariti, lib. 2. cap. 8. sect. 44.

Perperam matrimonium dici Sacramento a Papistis: & recitantur eorum rationes, lib. 4. cap. 19. sect. 34. Ostenditur non iuari loco Pauli, quo se tegere conantur, sect. 35. Interim ipsos secum pugnare, quum a Sacramento hoc arceant suos Sacerdotes, & dicunt esse immunditiam ac pollutionem carnis, lib. 4. cap. 19. sect. 36.

Hoc Sacramento falso prætextu Papam cum suis traxisse ad se causarum conjugali cognationem, leges sanxisse de matrimonio partim in Deum manifeste impias, partim in homines iniquissimas: quæ recitantur, lib. 4. cap. 19. sect. 37.

de Mediatore Christo.

Christum, vt mediatoris officium præstaret, oportuisse fieri hominè: quia sic Deus statuerat quod nobis optimum erat: quum nemo alius pacis restitucendæ interpres inter Deum & nos esse posset, nemo nos facere Dei filios, nemo certam nobis reddere regni cælestis hereditatem, nemo pro hominis inobedientia remedij loco obedientiam opponere, lib. 2. cap. 12. sect. 1. 2. 3.

Refutatur vaga speculatio eorum qui Christum, etiam ad redimendum genus humanum non fuisse opus remedio, contendunt futurum fuisse hominem: & multis rationibus testimoniisque ostenditur, quum tota Scriptura elamnet velleitum fuisse carne vt heret demptor, vltima causam vel alium finem imaginari nimæ esse temeritatis, lib. 2. cap. 12. sect. 4. Neque fas esse de Christo lógus inquirere: quæ ad faciendos eos impia audacia prorumpere ad nouum Christum fingendū, vbi reprehenditur Olander, qui rursus hoc

temp

tempore hanc quæstionem mouit, & contendit nullo Scripturæ testimonio hoc commentum repudiari, scilicet. 5. Refutaturque principium quod sumit, hominem creatum esse ad imaginem Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Christi, ut illum referret, quem iam Pater carne vestire decreuerat. ostenditurque imaginem Dei in Adamo fuisse præstantiæ notas quibus cum Deus insignierat, quæ etiam reuertit in Angelis scilicet. 6. 7.

Soluuntur & alix obiectiones siue absurditates quas metuit idem Osiander. vt, Christum non nisi per accidens natum esse, & creatum ad imaginem Adæ: carituros fuisse Angelos capite, homines rege Christo, &c. Ibidem.

Quomodo autem naturæ efficiant mediatoris personam in Christo: quod ostenditur similitudine sumpta coniunctionis animæ & corporis in vno homine. Deinde variis locis demonstratur Scripturam tribuere nonnunquam Christo quæ diuinitati peculiariter competant: nonnunquam quæ ad humanitatem singulariter referri oporteat: aliquando quod vni naturæ proprium est, alteri tribuere: qui tropus vocatur communicatio idiomatum, lib. 2. cap. 14. scilicet. 1. 2. Aliquando etiam Christo tribuere quæ vtraque simul naturam complectuntur, neutri seorsum satis conueniant, quod postremum plerique veterum non satis obseruauerunt: tamen vtile est attendere, ad soluendos plurimos notios, & vitandos errores Nestorii, Eutyctis, scilicet. 3. 4. Serueti etiam error refutatur, qui finguntur esse Dei essentia, spiritus, carne, & tribus elementis increatis conflatum pro Filio Dei suppositum. Eius vafrities detegitur: & (quod ille negat) ostenditur, Christum, etiam antequam in carne nasceretur, fuisse Dei filium, quia est Sermo ille ante secula ex Patre genitus, scilicet. 5. Item probatur vere & proprie esse Dei Filium in carne, id est natura humana: sed deitatis tamen respectu, non carnis, vt garrir Seruicus, scilicet. 6. Exponitur quidam loci, quos ille illiusque sectatores vrgent in erroris sui patrocinium: detegitur etiam alia eius calumnia, Antequam apparuit Christus in carne, nulum vocari Dei Filium nisi sub figura, scilicet. 7. Detegitur eorum omnium error quicunque Christum non agnoscent Filium Dei nisi in carne: & summam proponuntur crassiores præfugæ Serueti, quibus se & quosdam famulanti, euertens quod pura fides credit de Filij Dei persona. ac inde colligitur, versaris ambagibus impuri illius canis spem salutis prius fuisse extinctam, scilicet. 8.

de Mendacio.

Expositio præcepti non in quo falsitatem Dominus coercet, quæ vel mendacio vel oblectandi libidine, alicuius non men laedimus, aut commodis detrahimus, lib. 2. cap. 8. scilicet. 4. 7. Multum hic a nobis peccari, tamen non mentum, prudenter tamen distinguendam maledicentiam quæ hic damnatur, a iudiciali denuntiatione, & obiurgatione quæ fit castigandi studio, &c. Ibidem, scilicet. 4. 8.

de Meritis operum.

Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conuerfanda iustitia, quam salutis certitudinem euertere, lib. 3. cap. 15.

Meriti nomen quicunque primis bonis operibus coram Dei iudicio aptauit, male illum fidei sinceritati consuluisse, & eo quidem vios veteres, sed ita vt multis locis ostenderint salutem se non tribuere operibus, lib. 3. cap. 15. scilicet. 2.

Exponitur loci quidam quibus supposita probare nituntur meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri, lib. 3. c. 15. scilicet. 4.

Iustitiæ præmia ex Dei benignitate mera pendere, probatur auctoritate Apostoli & Augustini, lib. 2. c. 5. scilicet. 2.

Falsum esse ostenditur Christum meruisse nobis primam tantum gratiam: postea nos operibus nostris mereri, lib. 3. c. 15. scilicet. 6. 7.

de Merito Christi.

Rectè & proprie dicit Christum nobis promeritum esse gratiam Dei & salutem: vbi ostenditur Christum non instrumentum duntaxat esse vel ministrum salutis, sed auctorem & principem: neque ita loquendo obscurari Dei gratiam, quia non opponitur meritum Christi misericordie Dei, imò ab ea dependet, & quæ subalterna sunt, non puniant, lib. 2. c. 17. scilicet. 1.

Hæc distinctio meriti Christi & gratiæ Dei probatur ex pluribus Scripturæ locis, scilicet. 2.

Afferuntur multa Scripturæ testimonia, ex quibus certò & solide colligitur, Christum sua obedientia vere nobis gra-

tiam apud Patrem acquisisse, & promeritum esse, scilicet. 3. 4. 5. Scitum esse curiositatem, querere an aliquis Christus sibi ipse meruerit: temerarium verò, asserere, scilicet. 6.

de Ministerio Ecclesiæ.

De ministerio Ecclesiæ & iis qui hunc discendi modum continentur, lib. 4. c. 13. scilicet. 5. De efficacia ministerij, scilicet. 6.

Deum, qui solus docere posset Ecclesiam, vel per Angelos, id facere hominum ministerio tribus de causis, lib. 4. c. 3. scilicet. 1. Insignibus elogiis ornari in Scriptura ministerium Ecclesiæ, scilicet. 2. 3. De Apostolis, Prophetis, Euangelistis, Pastoribus & Doctoribus: & que fit singulari functione, scilicet. 4. 5. Functionis Apostolorum & Pastorum præcipuas esse partes, Euangelium annuntiare & Sacramenta administrare, lib. 4. cap. 3. scilicet. 6.

Pastores suis Ecclesiis ita esse alligatos, vt aliò migrare non debeant sine publica auctoritate, lib. 4. cap. 3. scilicet. 7.

Episcopos, Presbyteros, Pastores, Ministros vocari in Scriptura eos qui Ecclesiæ regunt, lib. 4. cap. 3. scilicet. 8. Neunquam se in Ecclesia ad docendum vel regendum ingerere debere, sed vocationem requiri, lib. 4. c. 3. scilicet. 10.

Verbi Dei prædicatio comparatur femini quod in terra spargitur: vnde intelligimus totum profectum a Dei benedictione & Spiritus efficacia promoueri, lib. 4. c. 14. scilicet. 11.

Quales Episcopos eligere oporteat, qualiter, a quibus sint eligendi, & quo ritu quæue ceremonia instituti, lib. 4. c. 3. scilicet. 11. 12. 13. 14. 15. 16.

Vetus Ecclesia ante Paparum, quicquid ministrorum habuit, diuisit in tres ordines, Pastores, Seniores & Diaconos, lib. 4. c. 4. scilicet. 1.

De mandato remittendorum & retinendorum peccatorum, siue ligandi & soluendi: quæ pars est potestatis clauium, & ad ministerium verbi referuntur, lib. 4. cap. 11. scilicet. 1.

de Miſſa Papali.

Quid sit Miſſa ex Romani Antichristi & eius Prophetarum definitione, lib. 4. c. 18. scilicet. 1.

Prima Miſſæ virtus, quod illi insigni contumelia Christus afficitur: quippe cuius æternum sacerdotium non agnoſcitur, quam alius velut ſucceſſor ei datur, idque fieri in Miſſa, quicquid prætexant Paſſiſæ, lib. 4. c. 18. scilicet. 2.

Altera Miſſæ virtus, quod erecto ſecundo altari Christi crucem euerit, & nouo ſacrificio illius vnicum & perpetuum ac ſemel oblatum ſepelit, scilicet. 3. 9. 14.

Exponitur Malachiæ locus quo loquitur Miſſarum ſacrificium ſulcire conatur aduertarij, scilicet. 4.

Tertia Miſſæ virtus, quod veram & vnam mortem Christi obliterat, & ex hominum memoria excutit, scilicet. 5.

Quarta, quod fructum qui ex morte Christi ad nos redibat, nobis præcipit, scilicet. 6.

Quinta, quod ſacram Cœnam, in qua Dominus paſſionis ſuæ memoriam inſculptam formamque reliquerat, enervat, & medio auertit & diſſipat, scilicet. 7.

Miſſæ nomen vnde, scilicet. 8.

Miſſæ ſacrificium non poſſe defendi veterum auctoritate, qui Cœnam quidem ſepe ſacrificium dixerunt, ſed alio ſenſu quam Paſſiſæ. ipſos tamen veteres in eo videri minus deſiſſe, ad Legis vmbraſ, lib. 4. c. 18. scilicet. 10. 11.

Miſſarij ſacrificij fiducia multos ſibi ſecurios indulgere in vitis & ſcleribus, lib. 4. c. 18. scilicet. 15.

Deſcribitur ſanctiſſima ipſa Miſſæ ſanctitas vj elogiis, lib. 4. c. 18. scilicet. 18.

de Monachatu.

Monasteria olim fuiſſe velut ſeminaria ordinis Eccleſiaſtica, vbi deſcribitur ex Auguſtino veteris monaſtici forma, & ſolitos fuiſſe tum labore manuum victum ſibi quaerere. vnde apparet longè aliam eſſe Paſſiſti monaſtici hodie rationem, lib. 4. c. 13. scilicet. 8. 9. 10.

De ſuperbo perfectiſſionis titulo quo monachi ſuum vitæ genus ornant, lib. 4. c. 13. scilicet. 11. Quia conſilia Euangelica (vt vocant) quibus reliqui Chriſtiani non ſunt aſſricti, obſeruaturos ſe recipiant, ſc. 12. Quia omnia ſua reliquerint, ſc. 13.

Diſceſſionem ab Eccleſia facere omnes qui in cœnobis concedunt, quam monaſticam ſuam palam aſſerant eſſe formam ſecundi Baſiliani, &c. lib. 4. c. 13. scilicet. 14.

In moribus multum diſcrepare Paſſiſti monachos ab illis veteribus, lib. 4. c. 13. scilicet. 15.

Quædam reprehendenda etiam in veteris illius monaſtici profeſſione: & periculoſum exemplum in Eccleſiam induxiſſe qui eius fuerunt auctores, lib. 4. c. 13. scilicet. 16.

Mouachos suis votis non Deo sed demonio se consecra-
re, li. 4. c. 15. sect. 17.

Omnia non legitima nec rite concepta vota, vt apud
Deum nihil sunt, sic nobis irrita esse debere, li. 4. c. 15. sect.
20. Itaque qui a mouachismo ad aliquod honestum vuen-
di genus concedunt, immerito accusari fractæ fidei & per-
iurij, sect. 21.

de Morte Christi.

Licet toto obedientia suæ cursu (id est tota vita singu-
læque eius partibus) Christus redemptorem se nostrum
præsterit: Scripturam tamen, quo certius definita modi
salutis, hoc morti Christi quasi peculiare ac proprium
adscribere. In qua primum gradum occupat voluntaria
Christi subiectio: ita tamen voluntaria vt non absque cer-
tamine proprio se affectu abdicauerit. Considerandi etiam
damnatio, in qua duo notantur: Christum scilicet inter mi-
quos reputatum: & tamen eius innocentie testimonium se-
pius reddidit ipsius etiam iudeis or. 3. li. 2. cap. 15. sect. 5. No-
tanda mortis species, crux scilicet maledicta: idque ita fa-
ctum oportuisse, vt maledictione quæ nobis incumbebat,
in eum traducta, & superata ac abolita, nos eximeretur, &
fuisse figuratè representatum in Mofitici sacrificij quod
in Christo demum, figuratum archetypo, fuit exhibitum,
declaratur Ebraicæ & Apostolorum multis testimonijs, sect.
6. Tā in morte quam sepultura Christi duplex beneficium
nobis proponit, liberationem scilicet a morte cui mancipa-
ti eramus, & carnis nostræ mortificationem, sect. 7.

O

de Obedientia liberorum erga parentes.

Explicio quinti præcepti, finis eius & summa, li. 2. c. 8,
sect. 35. Vocabulum honoris quam latè hic pateat, tresque
esse eius partes, reuerentiam, obedientiam & gratitudi-
nem, libidem, & sect. 36.

De promissione adiecta quinto præcepto, de longa du-
ratione vitæ, & quatenus ad nos hodie spectet, li. 2. c. 8, sect.
37. Quomodo Deus & quam varijs modis vindictam suam
in immorigeros exerceat. Parentibus tamen & alijs non
deberi obedientiam nisi saluti Dei Leges, sect. 38.

de Officialibus.

De Officialibus (quos vocant) Episcoporum Papistico-
rum, li. 4. c. 15. sect. 7. 8.

de Operibus.

Comparatio puritatis Dei cum tota hominum infirmitate,
li. 3. c. 12. sect. 4. 5.

Diuina omni Adæ progenie in quatuor genera homi-
num, ostenditur nihil eos fecerit aut iusticie habere, prin-
cipium in us qui nulla Dei agnitione præditi sunt: in quibus
licet nonnquam appareant egregie dotes, quæ sunt Dei
dona, nihil tamen purum, li. 3. c. 14. sect. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Idem ostenditur in us qui Sacramentis initiati, titulo te-
nus sunt Christiani, Deus factis abnegantes: item in hypo-
critis, qui cordis nequitiam in anibus fucis tegunt, li. 3. c.
14. sect. 7. 8.

Probatum demum etiam Dei filios verè Spiritu eius re-
generatos, non posse vlla operum suorum iusticia coram
Dei iudicio stare: quia nullum ab illis profecti potest boni-
tatem opus quod nõ sit aliqua carne impuritate respectum:
itaque damnabile. demde si tale aliquid daretur, vnum tamen
peccatum fatis est ad delendam omnem memoriam
prioris iustitiæ, li. 3. c. 14. sect. 9. 10. 11.

Refutantur subterfugia Papistarum de iusticia operum,
& præcipue horrendum portentum operum supereroga-
tionis, li. 3. c. 14. sect. 12. 13. 14. 15.

Quomodo operibus agitur, duæ pestes depellendæ ex a-
nimis nostris: nequid ponamus fiducia in operum iusticia:
nequid etiam gloria illis adscribamus, li. 3. c. 14. sect. 16.

Quatuor genera causarum in constituenda salute nostra
ponuntur & declarantur ex Scriptura: & ostenditur, nul-
lam illic operum esse rationem, li. 3. c. 14. sect. 17.

Quod aliquando sancti se confirmant innocentia: inter-
gritacique suæ memoria, quomodo fit accipiendum: neque
id villo modo derogare gratuita iustitiæ in Christo, li. 3. c.
14. sect. 18. 19. 20.

Vbi fidelium bona opera Scriptura dicit incitare Deum
ad illis beneficiandum, seriem magis notari quam causas,
li. 3. c. 14. sect. 21.

Cur Dominus in Scriptura vocet bona opera nostra, &
illis remunerationem promittat, li. 3. c. 15. sect. 3.

Refutatur sophistarum commentum de moralibus ope-

ribus, quibus Deo gratiosi reddantur homines: antequam
Christo inferantur, li. 3. c. 15. sect. 6. & c. 17. sect. 4.

Fidelium operibus rependi quæ iustitiæ cultoribus in
Legge sua Dominus promittit: sed eius rei considerandam tri-
plicem causam, li. 3. c. 17. sect. 3.

Duplicem hominis accceptionem apud Deum obseruan-
dam ex Scriptura, quarum posterior hoc licet opera bona fide-
lum respiciat, & ipsa tamen gratuite est misericordie Dei,
li. 3. c. 17. sect. 4. 5.

Quomodo dicitur Deus beneficiere iis qui ipsum diligunt,
non causa cur illis beneficiat hæc ponitur, sed potius mo-
dus & quales ipsi sint Dei gratia, li. 3. c. 17. sect. 6.

Exponuntur loci quidam, quibus Scriptura bona opera
iustitiæ titulo inquit: & ostenditur non esse contrarios
doctrina: iustificatio: omnis fidei, li. 3. c. 17. sect. 7.

Vnum bonum opus aut plura non sufficere ad iustitiam
coram Deo, licet vnum peccatum sufficiat ad damnatio-
nem: neque hæc valere axiomata illud, Contrarium e idem
est regula, li. 3. c. 18. sect. 10.

Cur Dominus dicat se operibus rependere quod gratis
ante opera donauerit, li. 3. c. 18. sect. 3. Et nostræ imbecillita-
ti sic occurrere ipsam, ne nimis labascamus, sect. 4. 6. 7.

Inde pendere bonorum operum iustitiam quæ faciunt
fideles, quod per veniam Deo approbantur, li. 3. c. 18. sect. 5.

de Oratione.

Veram fidem non posse otiosam esse à Dei inuocatione,
li. 3. c. 20. sect. 1.

Quam necessaria, & quot modis sit vtilis precandi exer-
citiatio, li. 3. c. 20. sect. 2. Licet Dominus nobis non peccati-
bus non sit cessaturus, nec monitore opus habeat, sect. 3.

Rite instituendæ orationis prima lex, vt non aliter men-
te animoque compositi simus quam eos decet qui ad Dei
colloquium ingrediuntur, li. 3. c. 20. sect. 4. 5. Alteraq; ro-
gando semper inopiam nostram vere sentiamus, ac serio co-
gitantes omnibus quæ petimus nos indigere, serium & ar-
dentem imperandæ affectum inuagamus cum ipsa precatio-
ne, sect. 6.

Omnino tempore orandum esse: & in summa rerum om-
nium tranquillitate solum peccatorum nostrorum recor-
dationem nõ leuem nobis stimulum esse debere ad id exer-
citiū, li. 3. c. 20. sect. 7.

Tertia rite precandi lex, vt omni propriæ gloriæ fiducia
nos abdicemus: ne liquid, vel minimum, arrogemus nobis,
cum inani nostra inflatione ab eius facie concidamus, li. 3.
c. 20. sect. 8.

Rite precandi initium est venig deprecatio cum humili
& ingenua culpæ confessione, li. 3. c. 20. sect. 9.

Quo sensu accipiendæ sunt orationes quædam sancto-
rum, quibus propriæ iusticie suffragium citare videntur ad
exorandum Deum, li. 3. c. 20. sect. 10.

Quarta rite precandi lex, vt ita prostrati & subacti vera
humilitate, nihilominus certa spe exorandi ad orandum a-
nimemur. Ita in precibus concurrere fidem cum peniten-
tia, li. 3. c. 20. sect. 11.

De certitudine fidei qua statuantur fideles Deum sibi esse
proprium, & quam necessaria in inuocatione, neque labe-
factari eam certitudinem, vbi connectitur cum agnitione
nostræ miseræ, li. 3. c. 20. sect. 12.

Præcipit Deus vt ipsum inuocemus: promittit exaudi-
tum iri. vtrumque omnino necessarium, vt in fide prece-
mur, li. 3. c. 20. sect. 13.

Recitantur variae Dei promissiones: quarum dulcedine
qui non excitantur ad precandum, omnino sunt inexcusa-
biles, li. 3. c. 20. sect. 14.

Exponuntur loci quidam quibus videtur Deus quorundam
precibus auouisse quæ promissionem nulla nitentur,
li. 3. c. 20. sect. 15.

Quatuor rite precandi leges non ita exigij summo rigore
quim multas hæc infirmitates Deus, imo imperies in suis
toleret, ex varijs exemplis comprobatur, li. 3. c. 20. sect. 16.

In Christi solius nomine tempore orandum esse, li. 3. c. 20,
sect. 17. & 36. neque aliter vniquam fuisse exauditos fideles,
sec. 18. Qui aliter precatur, his nihil reliquum fieri in thro-
no Dei præter iram & terrorem, sect. 19.

Non esse contrarium officio mediatoris Christi, quod alij
pro alijs orare iubemur, li. 3. c. 20. sect. 19.

Refellitur sophistarum commentum, Christum esse red-
emptionis mediatorum, fideles autem intercessionis, li. 3.
cap. 20. sect. 20.

Cōtra eos qui sanctos mortuos statuunt sibi apud Deum intercessores, vel Christi intercessionem miscent mortuorum precibus, & meritis, lib. 3, cap. 20, sect. 21. Hanc soliditatem ad crassi impietatis monstra & horrenda sacrilegia progressam esse in Papatu, sect. 22. Refutantur argumenta quibus Papiste sanctorum mortuorum intercessionem confirmare nituntur, sect. 23, 24, 25, 26.

Nefas esse preces nostras ad sanctos mortuos dirigere, quum cultus hic Deo vni sit maxime proprius, lib. 3, ca. 20, sect. 27.

De orationis speciebus, maxime de gratiarum actione: item de assidua exercitatione fidelium in precibus & gratiarum actione, lib. 3, cap. 20, sect. 28, 29.

De battologia Papistarum: item de vitanda omni ostentatione in precibus; & de secessu querendo: de precibus publicis, lib. 3, cap. 20, sect. 29.

Populari & patrio sermone concipiendas esse preces publicas, vbi de genuculatione & capitis detractione in precibus, lib. 3, cap. 20, sect. 33.

De immensa Christi bonitate, qui nobis formam etiam orandi prescripserit: & quanta inde ad nos consolatio redeat, lib. 3, ca. 20, sect. 34. Divisio precatōnis Dominice, sect. 35. Eiusdem precatōnis expositio, sect. 36. & seq. Numeris omnibus absolutam & vere legitimam esse, sect. 48. Cui nihil addendum, licet aliis verbis uti liceat in concipiendis precibus, sect. 49. De fiducia quam adfert nobis appellatio filiorum Dei, quam ne peccatorum quidem nostrorum conscientia labellatere debet, lib. 3, cap. 20, sect. 36, 37.

Licet pro omnibus (maxime fidei domesticis) precari nos oporteat, id tamen non obitare quomnis & pro nobis & pro certis alijs orare specialiter liceat, lib. 3, cap. 20, sect. 38, 39, & 47.

De petendi aulacia quam Dominus suis concedit & fiducia obtinendis, lib. 3, cap. 20, sect. 47.

Bonum esse ut sibi quisque nostrum exercitationis gratia peculiare horas constituat ad precandum, modo sine superstitiosa observatione, lib. 3, cap. 20, sect. 50.

In omni oratione diligenter cauendum ne Deum certis circumstantiis alligare velimus, lib. 3, cap. 20, sect. 50.

De perseverantia & patientia in precandi exercitio, lib. 3, cap. 20, sect. 51, 52.

de Ordinibus Ecclesiasticis Papæ.

Sacramentum Ordinis parit Papistis septem alia Sacramenta, de quorum nominibus & functione non dum conueniunt inter illos, lib. 4, cap. 19, sect. 22. Ridicula & impia eorum institutio, quoniam in singulis Christum sibi collegam faciunt, sect. 27.

De Aconibus, Oltariis & Lectoribus, quos ordines Ecclesiasticos & Sacramenta faciunt Papistæ, lib. 4, ca. 19, sect. 27. De quibus ceremoniis eos consecrantes, sect. 27.

De Lectoribus, ordine Ecclesie Papalis, lib. 4, ca. 19, sect. 24. Prædicatorum, Oltariorum, Acolithorum ordines vana esse nomina in Papatu, quum ministeria illa ipsi non exequantur, sed puer aliquis, aut quis laicus, lib. 4, ca. 19, sec. 24.

De clericali tonsura & eius significatione, ex Papistarum doctrina, lib. 4, cap. 19, sect. 25. Perperam ab ipsis referri ad Paulum, qui suscepto voto rase caput, aut ad veteres Nazareos, sect. 26. Ex Augustino ostendatur vnde originem habuerit, sect. 27.

De tribus ordinibus maioribus: primum de ordine Presbyterij vel Sacerdotij, vbi ostenditur Papistas improbitissime peruertisse ordinem a Deo positum, & Christo vincto ac æterno Sacerdoti esse mirros, lib. 4, cap. 19, sect. 28.

De exaltatione in creandis Sacerdotibus Papisticis: & peruersæ illius inuoluntate mutari Christum, vbi tractatur, multa egisse Dominum quæ nobis exempla esse noverit, lib. 4, cap. 19, sect. 29.

De caractere indelebili sacri olei, quo vnguntur in creatioe ipsi Sacerdotes Papistici: perperamque referri ad filios Aaron, sed istos, dum Leuitarum æmuli esse appetunt, non apostatas a Christo, lib. 4, cap. 19, sect. 30, 31.

P

de Pædobaptismo.

Pædobaptismum cum Christi institutione & signi natura optime congruere, lib. 4, cap. 16.

Circumcisionem Baptismum successisse: quid simile habeant, quid item diuersum, lib. 4, cap. 16, sect. 3, 4.

Quam significata in Baptismo patentes infantes etiam

faciat Dominus, non esse ipsos a Baptismo arcendos, lib. 4, cap. 16, sect. 5, & ipsos etiam regenerari a Domino, sect. 17, 18, 19.

Quum confiteri nobis idem factus quod cum Abrahamo percutium Deus voluit in infantibus conignari sacramento exteriori, in his etiam locum habere Baptismum, lib. 4, cap. 16, sect. 6.

Recte provari pædobaptismum ex eo quod Christus puerulos est amplexus, & manus eis imposuit, sect. 7.

Refutantur quædam argumenta aduersariorum pædobaptismi, lib. 4, cap. 16, sect. 8, & 22, 23, 25, 27, 28, 29.

Magnam ex pædobaptismo fructum redire & ad patres fideles, & ad ipsos infantes, lib. 4, ca. 16, sect. 9, quo Satan peccat in baptistas priuare nos conatur, sect. 32.

Refutantur argumenta contraria aduersariorum, Re. 4. Illis signari Baptismo quam Circumcisione: factus nostrum aut esse ab illo veteres: alios hodie quam cum dicit pueros, lib. 4, cap. 16, sect. 10, 11, 12, 13, 14, 15. Diluuntur & alia ab ipsis conficta discrimina inter Circumcisionem & Baptismum, sect. 16. Item quod obicitur Baptismum pœnitentiæ & fidei esse sacramentum, quorum neutrum in tenentium infantiam cadat, sect. 20, 21.

In adultis fides & intelligentia debet præcedere Baptismi administrationem: sed in infantibus fidelium Baptismus intelligentiam præcedit, lib. 4, cap. 16, sect. 24.

Refertur eorum commentum qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicant, lib. 4, cap. 16, sect. 26.

Quod Christus immo tantum circumcisum fuit baptizatus, optima factum fuisse ratione: nec inuare causam aduersariorum pædobaptismi, lib. 4, cap. 16, sect. 29.

Cur Cœna infantibus fideiuium non sit administranda, Baptismus non denegandus, lib. 4, cap. 16, sect. 30.

Longus catalogus argumentorum quibus impius Seruetus pædobaptismum impugnavit: & eorundem refutatio, lib. 4, cap. 16, sect. 31.

De pædobaptismo, lib. 4, cap. 8, sect. 16.

de Papa.

Non esse ex Christi militatu Romanæ sedis ostenditur, lib. 4, cap. 6, sect. 1, 2, 3, 4. neque Petrum habuisse principatum in Ecclesia, aut inter Apostolos, sect. 5, 6, 7. neque vtile esse, neque fieri posse ut vni homo vniuersæ Ecclesie præsit, sect. 8, 9, 10.

Etiam si Petrus habuisset primatum in Ecclesia, non tamen sequi sedem illius primatus Romæ esse debent, lib. 4, ca. 6, sect. 11, 12, 13. Nullis argumentis ostenditur Petrum non fuisse Episcopum Romanum, lib. 4, cap. 6, sect. 14, 15. Primatum Romanæ sedis non esse ex vñ veteris Ecclesie, lib. 4, cap. 6, sect. 16, 17.

De exordio & incrementis Romani Papatus, donec se in hanc altitudinem exaluit quæ & Ecclesie libertas oppressa, & omnis moderatio eversa fuit, lib. 4, cap. 7.

In plerisque conciliis non Romanum Episcopum aut eius legatos primum locum tenuisse, sed alium aliquem ex Episcopis in Chaledonensi obtinuisse, sed extra ordinem, lib. 4, cap. 7, sect. 12.

De titulo primatus & aliis superbiæ titulis quibus & iactat Papa, quando & qualiter obrepserint, lib. 4, cap. 7, sect. 3. Vniuersalis Episcopi titulum a diabolo excogitatum, & ab Antichristi præcone publicatum pronuntiat Gregorius, lib. 4, cap. 7, sect. 4.

Quod iactat Romanus Pontifex, se iurisdictionem habere in omnes Ecclesias, falsum esse ostenditur ex vñ veteris Ecclesie, lib. 4, cap. 7, sect. 5. siue ordinationem Episcoporum spectes, sect. 6. siue ammonitiones & censuras Ecclesiasticas, sect. 7. siue conciliorum iudicium, sect. 8. siue ius audiendarum appellationum, sect. 9, 10.

Ambitiose priores Pontifices Romanos in plerisque epistolis prædicasse sedis suæ amplitudinem, sed quæ fidem tunc non habuerunt: suppositisse etiam sibi titulum quædam quasi sanctis vñ olim scriptis, lib. 4, cap. 7, sect. 11, & 20.

Licet Gregorius tempore valde auctus esset Romani Episcopi auctoritas, multum tamen abuisse ab æterni dominatione & tyrannide, ostenditur ex eius scriptis, lib. 4, cap. 7, sect. 12, 13, & 22.

Certatum de primatu inter Constantinopolitanum Episcopum & Romanum, lib. 4, cap. 7, sect. 14, 15, 16. donec Phocas excessit Bonifacio tertio ut Roma esset caput omnium Ecclesiarum: quod postea confirmatum Pipinum, quæ Romanæ sedi iurisdictione dedit in Ecclesias Gallicanas, sect. 17. Inde mag

magis ac magis creuisse tyrannidem Romam sedis, partim infecta, partim ignota: Episcoporum, quam dilapidationem totius Ecclesiastici ordinis deplorat & exprobrat Pontifici Bernardus, sect. 18. 22.

Infolentia & impudentia Romanorum Pontificum in prædicanda suprema sua auctoritate, lib. 4, ca. 7, sect. 19. 20. Quæ redarguitur ex Cypriano & Gregorio, sect. 21.

Non posse Romam esse matrem omnium Ecclesiarum, quum non sit Ecclesia: neque Romanum Pontificem, Episcoporum principem, quum non sit Episcopus, lib. 4, cap. 4, sect. 23. 24.

Papam esse Antichristum probatur ex Paulo, lib. 4, ca. 7, sect. 25. Etiam si Romana Ecclesia olim habuisset honorem primatus, eum tamen loco non esse alligandum, lib. 4, cap. 7, sect. 26. 29.

De moribus vrbis Romæ, Pontificis & Cardinalium, & eorum theologia, lib. 4, cap. 7, sect. 27. 28.

Romanum Pontificem regnis primū, deinde etiam imperio inanium inieisse: quod indignum esse eo qui se Apostolorum successorem iactat, ostenditur ex grauissimis reprehensionibus Bernardi, lib. 4, ca. 11, sect. 11. De Constantini donatione, qua latrocinium vni regere conatur, sect. 12: & nōdum elapsos esse annos quingentos quum in subiectione principum adhuc manebant Pontifices: quæ occasione illam excusserint, lib. 13, Redegisse ipsos in suam potestatem vrbem Romam ante annos centum circiter & triginta, sect. 14.

de Patientia.

Abnegationis nostris, quatenus Deum respicit, pars est equanimitas & tolerantia, quam præstabimus, si in quærenda vitæ præsentis commode vel tranquillitate nos Domino totos resignemus, & neque vllam prosperam rationem appetamus, speremus, cogitemus, quæ ex eius benedictione, lib. 3, cap. 7, sect. 8.

Ita fiet vt commoda nostra ex illicitis artibus vel cum iniuria proximorum nunquam quæramus: deinde ne immodica opum vel honorum cupiditate ardeamus: postremo si bene res nostræ cedant, ab arrogantia: si male, ab impatientia cohibebimur, lib. 3, ca. 7, sect. 9. Quod ad omnes etiam causas quibus obnoxia est præsentis vitæ, extenditur: quorum Dei Patris sui manum moderatricem semper agnoscent fideles, non autem fortunam, sect. 10.

Non eam esse fidelium patientiam quæ caret doloris sensu, sed quæ diuina consolatione suffulta pugnet aduersus naturalem doloris sensum. Itaque reiiciendam Stoicorum patientiam, neque vitiosum per se esse lachrymari aut formidare, lib. 3, ca. 8, sect. 8. 9. Descriptio repugnantie illius quæ generatur in cordibus piorum ex naturæ sensu, qui penitus exui non potest, & pietatis affectus, quod illum subigi & domari oportet, sect. 10.

Multum interesse inter philosophicam patientiam & Christianam, quod illi parere doceant quia sit necesse, Christus, quia iustus, deinde nobis salutare, lib. 3, ca. 8, sect. 11.

de Peccatis.

Platonis dictum, Non peccare homines nisi ignorantia, improbat. item eorum qui in omnibus peccatis consilium malitiam & prauitatem intercedere tradunt, lib. 2, ca. 2, sect. 22. 23. 25.

Contra peruersam sophistarum imaginationem de peccatis venialibus (quæ dicunt esse cupiditates sine deliberato assensu, & non diu cordi insidentes) ostenditur, omne peccatum (ad leuissimam vsque concupiscentiam) mortem mereri, & mortale esse, nisi in sanctis, qui Dei misericordia veniam consequuntur, lib. 2, cap. 8, sect. 58. 59.

Refutatio ineptæ distinctionis eorum inter peccata mortalia & venialia: & calumniæ eorum, dum dicunt nos facere peccata omnia æqualia, lib. 3, cap. 4, sect. 28.

Quomodo accipiendum, quod Deus visitat iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem: & an talis vindicta diuinam iustitiam dedecet, lib. 2, ca. 8, sect. 19. 20.

de Peccato originali.

Peccati originalis definitio & explicatio, lib. 4, cap. 15, sect. 10. 11. 12.

Peccati originalis definitio vera, & definitionis explicatio: vbi ostenditur non solum pœnam ab Adam in nos grafatam esse, sed insillatam ab ipso luem in nobis residere: & quomodo sit peccatum alienum, sit etiam proprium, deinde non ad inferiorem tantum appetitum, sed ad mentem &

cor intimum penetrauit eiufmodi contagionem, vt nulla sit animæ pars a corruptione immunis, lib. 2, ca. 1, sect. 8. 9.

Refutantur qui Deum suis vitis inscribere audent, quia dicimus naturaliter vitiosos esse homines. Et ostenditur, naturali quidem vitiositate corruptum esse hominē: (nequis praua consuetudine comparari poterit) sed quæ a natura non fluxerit, imo sit aduentitia qualitas, non substantialis ab initio proprietatis, lib. 2, ca. 1, sect. 10. 11.

de Peccato in Spiritum sanctum.

Peccati in Spiritum sanctum vera definitio, & exempla ex Scriptura, lib. 3, cap. 3, sect. 22.

Non esse particularem lapsum vnum aut alterum, sed vniuersalem defectionem: cuius descriptio ex Apostolo declaratur. neque mirum esse si ita prolapsus Deus semper sit fururus implacabilis, lib. 3, ca. 3, sect. 23. Quum pœnitentibus tantum veniam promittat, quod illi nunquam facient. Et licet quibusdam eiufmodi Scriptura tribuat gemitum & clamorem: id tamen non fuisse pœnitentiam & conuersionem, sed potius æcum tormentum ex desperatione, lib. 2, ca. 2, sect. 24.

de Perseuerantia.

Lib. 2, cap. 5, sect. 3.

Refutatur pessimus error, perseuerantiam dispensari à Deo pro hominum merito, pro vt se quisque non ingraturam primæ gratiæ præbuerit: bifariamque in illa sententia errati ostenditur. Et de distinctione vulgari operantis gratiæ & cooperantis, & quomodo ea vsus sit Augustinus, commoda definitione leniens, lib. 2, cap. 3, sect. 11.

de Pœnitentia.

Pœnitentiam ex fide nasci non autem eam præcedere, lib. 3, ca. 3, sect. 1. Refutantur rationes eorum qui contra sentiunt. Hoc tamen non significari spatium aliquod temporis quo fides pœnitentiam paratur: sed tantum ostendi, neminem posse serio st. dere pœnitentiam nisi se Dei esse nouerit. De errore Anabaptistarum quorundam, Iesuitarum, & similium, qui certos dies suis neophytis præscribunt ad pœnitentiam, lib. 3, ca. 3, sect. 2.

Doctos quosdam etiam ante hæc tempora duas pœnitentiæ partes constituisse, mortificationem (quam vulgo contritionem vocant) & viuificationem, quam ipsi perperam interpretantur consolationem ex sensu misericordiæ Dei: quum potius recte viuendi stilium significet, lib. 3, ca. 3, sect. 3.

Alios duas ponere pœnitentiæ formas, alteram Legalem, alteram Euangelicam: vbi etiam proponuntur vtriusque exempla ex Scriptura, lib. 3, cap. 3, sect. 4.

Vera definitio pœnitentiæ ex Scriptura: & pœnitentiæ, licet à fide separari non possit, debere tamen distingui, lib. 3, cap. 3, sect. 5.

Dilucidior enarratio definitionis pœnitentiæ: vbi primum ostenditur requiri conuersionem ad Deum, id est transformationem non in operibus tantum externis, sed in anima ipsa, lib. 3, ca. 3, sect. 6. Deinde ex serio Dei timore ipsam proficisci. Vbi etiam agitur de tristitia que secundum Deum est, lib. 3, ca. 3, sect. 7.

Tertio explicatur quod dictum fuerat, pœnitentiam consistere duabus partibus, carnis mortificatione & Spiritus viuificatione, lib. 3, ca. 3, sect. 8.

Vtrunque ex Christi participatione nobis contingere: prius ex mortis eius, posterius ex resurrectionis communicatione. Itaque pœnitentiam esse reformationem imaginis Dei in nobis, & instaurationem in Dei iustitiam Christi beneficiis: eamque instaurationem non vno momento impleri in nobis, lib. 3, ca. 3, sect. 9.

Sed manere in sanctis omnibus, dum habitant in mortali corpore, certaminis materiam cum carne sua. sicque sensisse omnes sani iudicij scriptores Ecclesiasticos: Augustinum in primis, qui hunc mali fontem & concupiscentiæ morbum in electis vocat infrinquentem, aliquando etiam peccatum: & re vera esse peccatum, lib. 3, ca. 3, sect. 10.

Id confirmatur Pauli testimonio, & ex summa præcepto rum. Quod autem Deus dicitur purgare Ecclesiam ab omni peccato, referri ad reatum potius quam ad ipsam peccati materiam: quod habitare non deinit in regenerationis (sed regnare desinit) licet non imputetur, lib. 3, ca. 3, sect. 11.

Declaratio septem causarum, vel effectuum, vel partium, aut affectionum pœnitentiæ, quas recenset Paulus. Eæ autem sunt studium ad sollicitudo, excusatio, indignatio, timor, desiderium, zelus, vindicta. Vbi etiam modum tenen-

dum esse in huiusmodi vindicta & timore, adicitur ex Paulo, & illustratur egregia Bernardi admonitione, lib. 3, c. 3, §. 15.

Pœnitentiæ fructus, pietas erga Deum, charitas erga homines, sanctitas & puritas in tota vita, sed illa omnia ab interiore cordis affectu debere incipere, vnde postea externa testimonia emergant. Vbi etiam de externis quibusdam pœnitentiæ exercitiis: quæ plus æquo vrgere videntur venturi scriptores, lib. 3, c. 3, §. 16.

Conuersionem cordis ad Deum, præcipuum esse pœnitentiæ caput: sicutum & cinerem, letum & ieiunium, a veteribus ante Christum sepe usurpata tanquam publicæ pœnitentiæ iudicia, quorum tamen duo posteriora locum adhuc habere possunt ad deprecandam Deitatem in calamitosis Ecclesiæ temporibus, lib. 3, cap. 3, §. 17.

Improprie transferri ad externam hanc professionem pœnitentiæ nomen, Cōfessio publica non semper necessaria in peccatis, priuata apud Deum nūquam omitti potest in qua non tantum recens admissa fateri cōuenit, sed grauioris lapsus alicuius displicentia nos ad præteritorum memoriam reuocare debet. De speciali pœnitentiâ, quæ a sceleratis & aliis quibusdam exigitur: & de ordinaria, cui Dei filios (perfectissimos etiam) tota vita dare operam oportet, lib. 3, c. 3, §. 18.

Donum ideo gratis suos iustificare, quo simul eos Spiritus sui sanctificatione in veram iustitiam instauraret. propterea Iohannem, Christum & Apostolos prædicasse pœnitentiam & remissionem peccatorum: cuius locutionis vis clarius explicatur, lib. 3, c. 3, §. 19.

Christianos perpetuam pœnitentiam meditari debere, & illam plurimum proficisci qui sibi plurimum displicere didicit, lib. 3, c. 3, §. 20.

Singulare donum Dei esse pœnitentiam, ad quam homines omnes vocat, quum iis omnibus dat quos seruare vult: & quam Apostolus pronuntiat nunquam datum iri omnibus voluntatis apostolatis, quorum irremissibilis est impietas, id est peccantibus in Spiritum sanctum, lib. 3, c. 3, §. 1.

Quantis scilicet pœnitentiâ non placeat Deo, aliquando tamen Deum hypocritis conuersionem aliquam præferentibus parcere ad tempus, non eorum gratia, sed in comune exemplum, vt discamus alacritas ad sinceram pœnitentiam adicere animosolentidur exemplis Achab, Elia & Israelitarum, lib. 3, c. 3, §. 25.

Scholasticos sophistas turpiter hallucinari in iis quæ assignant pœnitentiæ definitionibus: nihil felicitatis diuident eam partem in contritionem cordis, confessionem oris, & satisfactionem operis. Vbi de questionibus quibusdam quas agitât, ex quibus facile colligitur, eos de rebus sibi ignotis garrire quam de pœnitentiâ loquuntur, lib. 3, c. 4, §. 1.

Quam tria illa requirunt in pœnitentiâ, in se demum necessariò alligare peccatorum remissionem, quod si ita esse, nihil nobis miserius, quam nunquam tranquillitatem conscientia habere possimus. Quod ostenditur primùm in illa contritione cordis qualem requirit, lib. 3, c. 4, §. 2.

Multum interesse inter eiusmodi contritionis doctrinam, & eam quam à peccatoribus requirit Scriptura, vt verè esuriant & sitiant Dei misericordiam, lib. 3, c. 4, §. 3.

Quo sensu veteres scriptores existimant solennem pœnitentiam, quæ pro grauioribus peccatis tum exigebatur, non magis iterandam quam Baptismum, lib. 4, c. 1, §. 29.

de Pœnitentiâ. sacramento Papistico.

De ritu veteris Ecclesiæ in publica pœnitentiâ, & de reconciliatoria manu impositione, item successu temporis in priuatis quoque absolutionibus manu impositionem usurpatam, lib. 4, cap. 19, §. 14.

Varia scholasticorū opiniones quomodo pœnitentiâ sit sacramentum: & ostenditur ei non conuenire definitionem sacramenti, lib. 4, c. 19, §. 16.

Mendacium & imposturam fuisse quod de sacramento pœnitentiæ sunt commentis: & ornari ab illis impio & blasphemio elogio, Secundam esse tabulam post naufragium a Baptismo, lib. 4, c. 19, §. 17.

de Politica administratione.

Distinguendam politicam a regimine interiori animæ: reprobandos qui illam euertere conantur vt Christianis non necessaria, aut qua sitente pereat spiritu alis animæ libertas: item adulatores qui nimis illi tribuunt, atque Dei imperio opponunt, lib. 4, c. 20, §. 1.

Politica donum Dei est, humano generi magnas utilitates afferens, & non paruum admodum ad statum religionis

tuumdem. Politicæ administrationis tres partes, magistratus, leges & populus, lib. 4, c. 20, §. 3.

De tribus regiminis civilis formis, aristocratia, democratia & monarchia. Vtra fit melior, simpliciter definiti non possent: fieri tamen hominum vitio vt tutius sit & tolerabilis plures tenere gubernacula, quam vnum regnare. Sed omnes formas has a Deo esse, & variè ab ipso dispensari: itaque priuatorum esse parère, non suo arbitrio res nouare, lib. 4, c. 20, §. 8.

De immunitate quam libi lumant Clerici Romanenses, veteris Ecclesiæ Episcopus incogita, lib. 4, c. 21, §. 15.

In causis fidei cognitionem olim fuisse penes Ecclesiam, non penes principes, licet aliquando principes auctoritatem suam interponerent in rebus Ecclesiasticis, sed conferuam Ecclesiæ ordinem, non turbando, lib. 4, c. 21, §. 16.

De iure gladij vsurpato ab Episcopis in Papatu: & quomodo ex tenuibus incitis paulatim cautos progressus fecerint, lib. 4, c. 21, §. 9, 10.

de Promissionibus.

Non sine causa promissiones omnes in Christo concludi: quum quælibet promissio sit diuine erga nos dilectionis reificationem autem a Deo extra Christum diligitur. Neque Naaman Syrum, Cornelium Centurionem, Eunuchum ad quem delatus est Philippus, Christi cognitione caruisse, licet eius gustum admodum tenuem haberent, & fidem aliqua ex parte implicitam, lib. 3, c. 2, §. 32.

Vt iustitiam odio corda imbueret Dominus, nuda præcepta proposuisse non contentus, promissiones subiuñxit benedictionum tam vitæ præsentis quam æternæ beatitudinis, imas etiam tam calamitatum præsentium quam futuræ æternæ. Ming summam Dei puritatem, promissiones summam eius erga iustitiam amorem, mirram quoque in homines benignitatem testantur, lib. 3, c. 8, §. 4.

De promissione propagandæ Dei misericordiae in mille generationes, lib. 2, c. 8, §. 21.

Promissiones Legis licet conditionales, non tamen frustrata datas esse, lib. 2, c. 7, §. 4.

de Prædestinatione.

Suauiissimi fructus esse ostenditur doctrinæ prædestinationis cognitio. Eius tres præcipuæ utilitates referuntur: & admonetur ij qui curiositate quadam impulsij vtra Scripturæ limites prorumpunt in diuinæ sapientiæ adyta, lib. 3, c. 21, §. 1. Item ij qui omnem prædestinationis mentionem sepe rili ubent, lib. 3, c. 4.

Quid sit prædestinatio, quid præsentia Dei: & perperam alteram alteri subici. Prædestinationis exemplum in tota Abrahamæ sobole, aliarum gentium respectu, confirmatur multis testimonijs Scripturæ, lib. 3, c. 21, §. 5. Ostenditur etiam specialis prædestinatio, qua iuter filios Abrahamæ quosdam ab alijs discreuit, lib. 3, c. 6, 7.

Confirmatio doctrinæ prædestinationis ex Scripturæ testimonijs petita, lib. 3, cap. 22.

De iis qui prædestinationis causam faciunt præsentiam meritorum, item de alijs qui licet Deo intendunt, quod quosdam alios electis præterierint, lib. 3, c. 22, §. 1.

Deum tam in electione quam reprobatione nullam rationem habuisse operum, nec præteritorum, nec futurorum, sed illius beneplacitum vtriusque causam esse, lib. 3, c. 22, §. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 11. Confirmatur hoc ex Augustino, §. 8, & restellitur contraria Thomæ argutiola, §. 9.

Promissiones salutis non omnibus, sed electis peculiariter destinari, lib. 3, c. 22, §. 10.

Non pugnare hæc duo, quod Deus verbi prædicatione externa multos vocet, paucis tamè det fidei donum, lib. 3, c. 22, §. 10.

Contra eos qui electionem ita fatentur vt negent quenquam a Deo reprobari, lib. 3, c. 23, §. 1.

Frustra lingere cum Deo reprobos, quum Deus nihil ipsi debeat, nihil non iuste velit, & ipsi lux damnationis iustas causas in se reperiant, lib. 3, c. 23, §. 2, 3, 4, 5.

Respondetur ad sacrilegam interrogationem quorundam, cur Deus ea vitio imputaret hominibus quorum necessitate illis sua prædeterminatione imposuit, lib. 3, c. 23, §. 6, 8, 9. Prædestinationis definitio, lib. 3, c. 23, §. 8.

Refutatur qui ex doctrina prædestinationis inferunt, Deum habere acceptionem personarum, lib. 3, c. 23, §. 10, 11.

Contra porcos, qui prædestinationis obtenta securi in virtus suis pergunt, & omnes qui hac doctrina stante dicunt concedere omne bene agendi studium, lib. 3, c. 23, §. 12.

Contra eos qui dicunt hæc doctrinam euertere omnes ad

pie videndum exhortationes, ostenditur ex Augustino, cursum suum habere prædicationem, neque tamen impediri prædeterminationis cognitionem, lib. 3, c. 23, sect. 13. Sic in hoc sapite doctrinæ temperandam veri Decem rationem, ut prædeterminationem caueatur (quoad licet) ostendit, sect. 14.

Quod verbi Dei prædicationi alij obediunt, alij contemnant, vel ea magis exerceantur & indurantur, licet id fiat hominum malitia & ingratitude, simul tamen tenendum, diuerfitatem eiusmodi pendendam ex arcano Dei consilio, quo alteriorem causam requirere licet nefas, lib. 3, c. 24, sect. 12, 13, 14.

Exponitur loci quidam, in quibus videtur negare Deus sua ordinatione fieri ut iniqui pereant, nisi quoad se reclamante ipsi mortem sponte sibi accersunt, & ostenditur eos nihil repugnare doctrinæ prædeterminationis, lib. 3, c. 24, sect. 15, 16, 17.

Vniuersalitatem promissionum salutis non repugnare doctrinæ prædeterminationis reprobatorum: nec tamen sine optima causa vniuersaliter concipi, lib. 3, c. 24, sect. 17. Vbi etiam diluuntur nonnullæ obiectiones eorum qui negant cauta hoc doctrinæ.

de Prouidentia Dei.

Aliter profanos homines carnis sensu fateri Deum creatorem, aliter nos per fidem: vt pote quæ moderatorem etiam omnium esse doceat, non vniuersali quadam motione, sed singulari quadam prouidentia, quæ ad minimum vsque passum extenditur, lib. 1, cap. 16, sect. 1.

Qui fortunæ aliquid tribuunt, sepiunt Deum prouidentiam, cuius oculo consilio omnes euentus gubernantur, lib. 1, cap. 16, sect. 2.

Res inanimatas, quauis sua singulis naturaliter indita sit proprietates, vim tamen suam non exerere nisi quatenus præsentia Dei manu diriguntur, ostenditur ex sole, ante quem & lucem exare, & terram omni bonorum genere abundantem voluit: quem etiam & biduo subsistisse, & decem gradibus ad Dei iussum retrocessisse legimus, lib. 1, cap. 16, sect. 2. item ex stellis & signis cæli, quæ metuunt increduli, sect. 3.

Dei omnipotentiam in continuo actu versari, sic vt ad singulos & particulares actus intenta sit, & nihil nisi eius consilio accidat, quod qui non agnoscunt, Deum sua gloria fraudant, & eius bonitatem extenuant, nos contra inde duplicem fructum percipimus, lib. 1, c. 16, sect. 3.

Dei prouidentiam non tantum speculari quæ sunt, sed euentus omnes moderari probatur. Vnde euerititur signum de nuda præscientia, de vniuersali tantum prouidentia: item rerum Epicureorum, & eorum qui Deo dominantem tribuunt tantum supra mediam aeris regionem. Quamdam tamen vniuersalem prouidentiam constitui posse, sed ita ne specialis obscureretur, quæ moderatur non tantum quosdam, sed omnes particulares actus, lib. 1, c. 16, sect. 4, 5.

Penes Deum non esse tantum principium motus, ostendit anni vnius fertilitas, alterius sterilitas: quum illud benedictionem, hoc maledictionem & vindictam suam vocet Dominus, lib. 1, cap. 16, sect. 5.

Dei prouidentiam in gubernando mundo præcipue considerandam in humano genere, & singulorum hominum varia conditione euentuumque diuersa dispensatione, lib. 1, c. 16, sect. 6, 7.

Contra eos qui calumniantur, hanc doctrinam de prouidentia Dei esse dogma Stoicorum de fato, lib. 1, c. 16, sect. 8.

An aliquid fortuito vel contingenter accidat: vbi Basilij Magni dictum, Erhmicorum voces esse Casum & Fortunam, & Augustini: penitere se vsum esse Fortunæ nomine. Fortuita tamen dici posse quoad nos, quæ in natura sua considerata, aut secundum notitiam nostram estimata eiusmodi apparent, licet in Dei oculo consilio sit necessaria. item contingentia posse nominari futura omnia, vt nobis incerta sunt, lib. 1, c. 16, sect. 8, 9.

Quæ consideranda sint vt in rectum finem referatur doctrina de prouidentia Dei, quo nobis eius conficit vtilitas. Et vbi eorum quæ accidunt, causæ nobis non apparent, cauendum esse ne vel fortunæ impetu res volui putemus, vel Deo obloquamur: sed ita nos reuerti oportere eius iudicia occulta, vt nobis eius voluntas, iustissima sit rerum omnium causa, lib. 1, cap. 17, sect. 1.

Contra canes quosdam (qui doctrinam de prouidentia Dei latratu suo hodie impetunt) probatur ex Scriptura, quum Deus voluntatem suam in Legge & Euangelio ita reuelarit vt suorum mères illummet intelligentiæ Spiritu, ad mysteria percipienda quæ illic continentur, alioqui incom-

prehensibilia, mundi tamen gubernandi rationem vocari profundam abyssum: quia dum nos eius causa latent, reuerentem tamen adoranda est, lib. 1, c. 17, sect. 2.

Profanos eiusmodi homines stulte naturaliter, dum obtinent, si doctrina de Dei prouidentia vera sit, orationes in delum quibus aliquid in futurum petant, esse peruersas, non esse capiendæ de rebus futuris consilia, & homines qui aliquid cetera Legem Dei admittunt, non peccalle, quæ præcipua vitabunt quicunque in prouidentia Dei consideranda ad veram modestiam erunt compliciti, lib. 1, c. 17, 18, & seq.

Quod ad futura perit, scripturam bene consistere humanas deliberationes cum Dei prouidentia, probatur: quia æternis eius decretis minime impediuntur quominus suo eius voluntate & prospiciamus nobis, & omnia nostra dispense mus, consultandi enim cauendique artes inspiratas hominibus esse a Domino, quibus prouidentiæ eius subtrahimus in vitæ propriæ conseruatione, lib. 1, c. 17, sect. 4.

In præteriti temporis euentibus omnibus intercecare Dei voluntatem: nec tamen excusari scelerum auctores: quia propria conscientia redarguuntur, nec Dei voluntati, sed suæ cupiditati obsequuntur. Eos quidem diuinæ prouidentiæ esse instrumeta, sed ita vt totum malum in se deprehendant, penes Deum autem nonnulli legitimum malitæ eorum vsus reperitur, lib. 1, c. 17, 18, & c. 18, 19, 20. Vbi dem ostenditur in electione regis Iarobam, ætendentibus a domo Davidis decem tribubus, eque illorum Achab, & traditione Filij Dei.

Pia sanctæque prouidentiæ Dei meditatio, quam cæcitas pietatis regula: primum vt certo persuasi nihil fortuito contingere, ad Deum velut præcipuum rerum omnium causam oculos semper referamus: deinde vt singularem eius prouidentiam pro nobis excubare non dubitemus, siue cum hominibus tam malis quam bonis, siue cum sanctis quæ creaturæ nobis sit negotium. In quem vsam attendenda ex Scriptura Dei promissiones quæ id testatur, quarum exempla recitantur lib. 1, c. 17, 18, 19. Ad iungenda etiam testimonia Scripturæ, quæ docent sub Dei potestate esse omnes homines, siue conciliandi nobis sint eorum animi, siue cohærenda malitia hostium nostrorum, quod postremum Deus variis modis facit: nempe interdum mentem illis adimendo, nonnunquam, vbi mentē illis concedit, absterrendo, ne quod conceperunt machinentur: interdum etiam vbi conari permittit, impetus eorum opportunè abruptendo, quam notitiam necessario sequitur animi gratitudo in prospero rerū successu, lib. 1, c. 17, 18.

In rebus autem aduersis, quum ab hominibus lædimur, patientia placidaque animi moderatio: quod Iosephi a fratribus, Iobi a Chaldeis afflicti, & Davidis a Semei conuictis impetiti exempla demonstrant. Quod si sine hominum opera nos miseria aliqua premi contingat, hanc eandem doctrinam optimè esse impartientem remedium, quia res aduersas etiam prodire a Deo Scriptura testatur, lib. 1, c. 17, 18, 19.

In Dei prouidentiam præcipue attemus vir pius non tamen coniebit ad causas inferiores. Itaque illi beneficium à quoquam accepti, illi etiam se obstruunt: ex animo sentiet & fatebitur, siquid damni fecerit, vel alteri dederit ita negligentia vel imprudentia, sibi imputabit: multo minus scelerata excusabit. In rebus vero futuris causarum inferiorum potissimum rationem habebit: ita tamen vt in capiendis consiliis proprio sensu non feratur, sed Dei sapientiæ se commendat, nec externis subsidis ita eius fiducia subicitur, vt in illis secure acquiescat quum adsunt, aut precipet quum desunt, lib. 1, cap. 17, sect. 9.

Inestimabilis pie mentis sælicitas quæ in Dei prouidentiam recumbit, eleganter multisque describitur, contra, misera anxietas, quæ alioqui constringit nos necesse est, quum tot morbis terreni huius domus: illi infirmitas obnoxios nos reddat, quum infinitis periculis domus, foris in terra, in mari, ab hominibus, a diabolis vita falsisque nostra obfideatur, lib. 1, cap. 17, sect. 10, 11.

Doctrinæ de prouidentia non obitare locos Scripturæ, vbi dicitur Deum penitus esse: quum illic (quem admodum etiam quando dicitur ita esse) ad caput nostrum se submit tens, eum describat non qualis in se est, sed qualis à nobis sentitur. Item quod Nimium pepercit, quibus excidium intra quadraginta dies minatus erat: Ezechia vitam prorogavit in plures annos, cui mortem præsentem denuntiauerat: quia eiusmodi denuntiationes tacitam continent conditionem. quod simili exemplo in rege Abimelech propter Abraham vxorem intercepto optime comprobatur, lib. 1, cap. 17, sect. 12, 13, 14.

Refelluntur ij qui modestiæ laudem captantes, Dei iustitiam

tiam mendaci patrocino afferere tentant, dum Dei permiffu tantum non etiam providentia & voluntate fieri obediunt que satan & omnes reprobi male faciunt. Et nihil efficere homines nisi quod ipse iam apud de decreverit, & arcana fua directione conftituit, probatur ex afflictione Iob, deceptione Achab, Chrifto cæde, Abfalon in celto corru- tus, & aliis plurimis exemplis, lib. 1. cap. 3. fe. 1.

Idque non tantum in actionibus externis locum habere, fed in motibus etiam arcanis. Deum enim in improborum etiam mentibus & cordibus operari offenditur ex Pharaonis induratione & aliis teftimoniis. Nec obfcurè quod illic Satana opera fepe intercedit, agit enim infulominus Deus, fed fuo modo, ut iam folite exercens, lib. 1. c. 18, fe. 2. itaque Deum non effe feclerum auctorem, lib. 1. fe. 4.

Superbia intolerabilis arguuntur qui modeste pretextu hanc doctrinam reiiciunt. Diluitur eorum obiectio, Si nihil eniam nifi volente Deo, duas in eo contrarias effe voluntates, quomodo occulto confilio decernat que lege fua palam vult. & offenditur Deum fecum non pugnare, non mutari Dei voluntatem, non fimulare ipfum fe nolle quod vult: fed quomodo vna & fimplex fit in Deo, voluntas, nobis multiplicem apparere quia pro mètis noftre imbecillitate, quomodo idem diuerfo modo nobis fit: & vult non capimus. Tandem ex Auguftino offenditur, hominem interdum bona voluntate velle aliquid quod Deus non vult, & mala voluntate velle quod Deus vult boni, lib. 1. c. 18, fe. 3.

Dei potentia confiderato in regenda hac mole cæli & terræ, singulari que que in fuis partium, lib. 1. c. 5, fe. 5.

Dei providentia fic admittitri hominum societatem vt fe liberaliter, mifericordem, iultum & feuerum oftendat, lib. 1. cap. 5, fe. 6.

Qui cenfentur in vita hominum profuiti cafus, tam profperos quam aduerfos, funt totidem caeleftis providentiæ figna, lib. 1. c. 2, fe. 7. & debent nos expergefacerè ad fperam futuræ vitæ, lib. 1. fe. 9.

Quomodo Deus operetur in cordibus fuorum, Satan in improborum, ita tamen vt ipi non excufentur, lib. 2. c. 4, fe. 1.

Deum etiam operari in impiis, idque eodem in opere quo Satan, neque tamen Deum predicari auctorem peccati, aut Satanam vel impiis excufari: fed diftingui alterum ab altero, tum in fine agendi, tum in modo, lib. 2. c. 4, fe. 2.

Veteres nonnunquam hæc permiffionem, ne inde impij occafionem arripent de Dei operibus irruenter obloquendi, Scripturam tamen, quomodo Deum dicit excæcare, indurare, & fimilia, plus aliquid quam permiffionem notare: hæc Deus duobus modis operetur in reprobis: nempe deferendo, Spiritu in que fuum ab illis auferendo: demerè etiam tradendo illos Satanæ ministro iræ fuæ, lib. 2. c. 4, fe. 3, 4.

Satanæ miferitiam intercedere ad reprobos miltigandos, quoties hæc atque illic Dominus fua providentia eos deftruit, lib. 2. c. 4, fe. 5.

de Purgatorio.

Ad doctrinam de Purgatorio non effe conueniendum, quomodo fit exitiale Satanae commentum, quod Chrifto crucem euertit, & c. lib. 3. c. 5, fe. 6.

Expofitio quorundam locorum Scripturæ quos Papiftæ perperam detorqueant ad confirmationem fui Purgatorij, lib. 3. cap. 5, fe. 7, 8, 9.

Respondetur ad obiectionem Papiftarum, vetuftiffimam fuiffe Ecclefiæ obferuationem vt preces fierent pro defunctis. Vbi offenditur id a veteribus factum fine verbo Dei, peruerfa quadam emulatione, ac Chriftiani, fi pigri effent in curandis funeribus, viderentur profanis hominibus deteriores. Interim tamen hæc lapfata effe differentiam inter hunc veterum lapfum & Papiftarum pernicacem errorem, lib. 3. cap. 5, fe. 10.

R

de Ratione hominis.

Intellectum hominis non ita effe dammandum perpetuè cæcitatibus vt nihil intelligente villo in rerum genere ei reliquum fit: fed nonnullam effe eius perficientiam, quod veritatis inquirendæ Ratio naturaliter rapitur. Et tamen hanc appetentiam mox concedere in vanitate: quia mens hominis præ hebetudine rectam veri inueftigandi viam tenere nequit: deinde in quarum rerum veram notitiam incumbere expedit, feptus non difcernit, lib. 2. c. 2, fe. 22.

Quod ad res terrenas attinet, hominis mentem in æconomice offenditur exemplis: primo in politia & æcono-

mia: quomodo nemo non intelligat oportere hominum cœtus legibus contineri, & harum legum præcepta mente complectatur, lib. 2. cap. 2, fe. 15.

Item in artibus cum liber libris tum in manibus, quibus difcendis (licet alij aliis magis ratione) inuit hominum præcedam appetu: nomio etiam amplificandis & expolendis. Sic tamen vniuerfale bonum effe iumen rationis & intelligentiæ in hominibus, vt prorfus gratuitum fit erga fingulos beneuolentiæ Dei munus, quod offendit Deus dum quidam moriones & ftupidos creat. item dum facit vt hic acumine, alius iudicio, alius metis acutius præteritatem dum inftituit fingulares morus non folum pro cuiufque vocatione, fed etiam pro ratione temporis aut rei que agenda effe, lib. 2. c. 2, fe. 14, & 17.

Artium inuentione, methodica traditio, aut interior & præftantior cognitio, quæ in antiquis iureconfultis, philofophis, medicis (profanis fine hominibus) elucens, ad monent nos, mentem hominis quantumlibet ab integritate fua colapfam, ex muis tamen Dei donis etiam nunquam effe ornatam, lib. 2. cap. 2, fe. 15.

Ea effe dona Spiritus, que Dominus quibus vult difpenfat (etiam in impiis) in publicum bonum generis humani, itaque ut nos oportere, etiam in impiorum miferitiam nobis communiuicari: quibus funt fluxa & euanida, quomodo deftruantur ipfi folido veritatis fundamento, lib. 2. c. 2, fe. 16.

Huiusmodi rationem nihil ceruere quod ad regnum Dei & res æternas (que tribus capitibus continentur, Deum noftre, patrem eius erga nos fauorem, & formidæ fecundum Legis regulam vt rationem) demonftratur in duobus primis, lib. 2. c. 2, fe. 8. & in eam rem varia Scripturæ teftimonia citantur, fe. 19, 20, 21. In tertio videtur aliquando effe quam in fuperioribus actum, quomodo legit naturali ad rectam vitæ normam homo inftitutus, fed imperfecta effe, & non alio valeat cuiusmodi notitia in incredulis quam vt reddatur inexcufabiles, nec lumine illo naturali veritatem in fingulis cernant. Vbi explicatur Thomæ filij dictum, Intellectum in definitione vniuerfali rariffime falfi, fed hallucinationem effe quomodo ad hypothefin defcendit: & offenditur, hominis iudicium vniuerfale in boni & mali difcrimine non effe vbi que fanum & integrum. Nam que præcipua funt in prima Legis tabula nõ aflequitur, nempe de fuaicia in Deum, & c. in fecunda tabula quantum aliquato plus habet intelligentiæ, de quo tamen aliquando pati deprehenditur: vt quomodo iudicat abfurdè effe nimis imperiofi dominacione ferre, & nõ vlcifè in iurias ac concupifcentiæ morum non agnofcit in vniuerfa Legis obferuatione, lib. 2. c. 2, fe. 22, 24.

Coram Domino nihil effe rationis noftre acumen in cunctis vitæ partibus, offenditur ex Scripturæ: & mentibus noftis necitiam effe illuminationis gratiam, non initio tantum aut vno aliquo die, fed in fingula momenta, lib. 2. cap. 2, fe. 25.

Vide fuo dictione Liberum arbitrium quædam hæc pertinetia.

de Chrifto Redemptore.

Inutilem effe cognitionem Dei creatoris, nifi succedat etiam fides ipfum in Chrifto Patrem & redemptorem nobis proponens, eamque doctrinam ab exordio mudi omnibus feculis locum habuiffe inter Dei filios, lib. 2. c. 6, fe. 1.

Varia argumentis & Scripturæ teftimoniis probatur, fe. licet Ecclefiæ ftatum femper in Chrifto perfona fuiffe fundatum. Nam & prima electi populi adoptio, & Ecclefiæ confertio, liberatio in periculis, & inftitutio pro difpationem, a gratia mediatoris femper pendebat, neque alibi fpes omnium piorum vniquam fuit reposita quam in Chrifto, lib. 2. c. 6, fe. 2, 3, 4.

Diligenter reputandum quomodo redemptoris partes impleuerit Chriflus, vt in ipfo omnia nobis neceffaria reperiamus, quomodo (vt ait Bernardus) fit nobis lux, cibus, oleum, fal, & c. lib. 2. c. 6, fe. 1.

Expofitio quomodo conueniat dicere, Deum fuiffe nobis inimicum donec per Chriflum nobis reconciliatus effe: quomodo dare nobis Chriflum & mifericordiam preuenire nos, fignifi fuerint amoris quomodo iam nos complectebatur. & offenditur Scripturam hæc locutione & fimilibus vt, vt fe ad fenfum noftrem accommodat: neque tamen falfo ita loqui. Idque totum authoritate Scripturæ & Auguftini teftimonio probatur, fe. 2.

de Regeneratione.

Contra Anabaptistas quofdam qui phreneticam intemperiam

de Sabbatho.

riem pro spirituali regeneratione committuntur: neque in flatum innocentiam reseruantur. De his non oportere amplius sollicitos esse de carnis libidine retrahenda, sed tantum Spiritum ducem sequendum, lib. 3, c. 3, sect. 14.

de Religionē.

Reprobis necessitas extorqueat confessionem, aliquem esse Deum, lib. 1, cap. 4, sect. 4.

Falsi eos qui dicunt paucorum vafritia excogitavit religionem ad continentiam in officio simplicem populum, lib. 1, cap. 3, sect. 2.

Etiam impij & athei homines coguntur, velint nolint, sentire aliquem Deum esse, lib. 1, c. 3, sect. 2. Et quo sensu dicat Dauid eos sentire non esse Deum, lib. 1, c. 4, sect. 2.

de Remissione peccatorum.

Contra eos qui perfectione a somniant in hac vita, quæ venite petenda necessitate tollit, lib. 2, c. 20, sect. 45.

De peccatorum remissione: & quo sensu peccata vocentur debitas, & nos dicamur alius remittere quam in nos peccaverunt, lib. 3, c. 20, sect. 45.

De distinctione culpæ & pænæ: ubi firmis sunt Scripturæ testimoniis refellitur Papistarum delirium. Culpæ remittit Deum pænâ remittere, quæ sit redimenda satisfactio: ubi, lib. 3, c. 4, sect. 29, 30. Vbi etiam ostenditur non posse ipsos clari sua distinctione inter æternam pœnam & temporales.

De locis quibusdam Scripturæ quibus illi sunt errorem confirmare nituntur: ubi ostenditur duo esse divini iudicii genera: nunc vindictæ, alterum mitigationis: quæ sunt prædenter distinguenda, lib. 3, c. 4, sect. 31.

Præter fideles semper vehementer esse deprecatos: posteriori placido animo suscepisse, quia amorem habet testam. Item quod irascitur Dominus sanctis suis, non ad puniendum consilium vel affectum inferri, sed ad vehementem doloris sensum, quod ipsi afferuntur in male vel qualemcunque eius ferocitatem sustinent: hocque illis expedire in malis suis displicere. Reprobus contra, cum flagellis Dei feriatur, iam quod immo lo impere præsumit pendere illius iudicio. Que omnia confirmantur Scripturæ testimoniis, item Chrysolomus & Augustini expositionibus, lib. 2, sect. 23, 24.

Deum remisso Davidi adulterio, eum castigasse cum in commune exemplum, tum vel ipsam humiliare, & hac ratione fideles, quibus propitius est, quoniam subicere communibus huius vitæ miseris, lib. 3, c. 4, sect. 35.

Expósito artificio Symboli de remissione peccatorum, lib. 4, c. 1, sect. 20, 21.

Claues Ecclesiæ daras esse ad remittenda peccata, non tantum his qui nunc primum convertuntur ad Christum, sed fidelibus per totam vitam, lib. 4, c. 1, sect. 22. Confirmatur hæc doctrina testimoniis Scripturæ, aduersus Nouitianos & quosdam ex Anabaptistis, qui fingunt se ipsos regenerari Dei populum in Angelicam vitam, & postea non superesse lapsus veniam, sect. 23, 24, 25, 26, 27.

Refutantur & ij qui voluntariam Legis transgressionem faciunt delictum irremissibile, lib. 2, sect. 28.

de Christi Resurrectione.

Sine Christi resurrectione inutile esse quicquid de cruce, morte & sepultura credimus. Eius triplicem nos percipere fructum: quod & iustitia nobis acquisit coram Deo, & nobis pignus est futuræ resurrectionis, & eius vitam nunc regeneratur in vitæ nouitatem, lib. 2, c. 16, sect. 17.

Exponitur historia resurrectionis Christi, lib. 3, c. 25, sect. 3.

de Resurrectione vltima.

Quoniam spe & præsentia maxime opus habent fideles, ne deficiant in vocationis suæ cursu: solide illum in Euangelio professisse qui ad continentiam beatæ resurrectionis meditationem est aduectus, lib. 3, c. 25, sect. 12.

Caput de resurrectione vltima continet doctrinam magni ponderis, seriam & creditu difficilem: quam difficultatem vt superet fides, duo admittunt suppeditat Scripturæ, Christi similitudinem, & Dei omnipotentiam, lib. 4, c. 25, sect. 4.

Refutantur Sadducæ negantes resurrectionem, & Chiliazæ, regnum Christi terminantes in ille annis, lib. 3, c. 25, sect. 5.

Refellitur eorum error qui imaginantur animas de vltimo non recepturas corpora quibus nunc induræ sunt, sed nouis & aliis præditas fore, lib. 3, c. 25, sect. 7, 8.

De modo resurrectionis vltimæ, lib. 3, c. 25, sect. 8.

Quo iure cõmunitur sit impijs & a Deo maledictis resurrectioni vltimæ, quæ singulariter est Christi: beneficentiam, lib. 3, c. 27, 28.

Expõsitiõ quattuor præceptulim eius, & tres cause quibus constare ipsam ostendit: nam est, lib. 2, c. 20, sect. 20. Primum causa, spiritualis quæ ad adiutorium quæ est sacramentum nostræ, primum locum tenentia subditio, probatur ex varijs locis, lib. 2, c. 29. Cur septimum dicam adhibuit Dominus, lib. 2, c. 30, partem hanc, quæ dicitur rationabilis esse, abolem fuisse causam, lib. 2, c. 30.

Dixit posteros esse, vt sit, lib. 2, c. 30, sect. 32.

De debis conuenientiam Ecclesiasticorum ad verbum audientium & preces publicas a deo dicitur, lib. 2, c. 31, sect. 33, & de vltima hinc superfluitate, lib. 3, c. 4.

de Sacerdotio Christi, regno & munere Prophetico.

Vt seruius quorsum missus iure Christus a Patre, & quid nobis attulerit, tria postillam spectanda in eo esse: munus Propheticum, regnum & sacerdotium: ad eaque pertinere quod et tribuitur Christi (sive Messij & vnici) Evangelium, licet peculiariter regni iuribus ita sit uictus. Licet Prophetas & Doctores Ecclesiæ suæ Deus semper eederit, omnes tamen pios pleni intelligentia iocem. Missæ deum autem expectasse probatur: & ipsam quæ apparuit, vinctam fuisse Prophetiam non sibi modo, sed toti suo corpori, lib. 2, c. 13, sect. 12.

Quod ad regnum, primum notare oportere spiritum esse eius in vitam ad eum artentius colligatur, quæ est duplex: altera ad totum Ecclesiæ corpus pertinet, altera propria est cuiusque membri. Vt quæ uocatur, & Scripturæ testimonio illustratur, lib. 2, c. 13, sect. 12. Vt quæ regni Christi non posse altera a nobis percipi, quam cum spiritu, de esse cogitamus: eamque quibus in rebus consistere tenet, quæ nos bonis omnibus ad æternam vitam faciem a cæcis locupletat: deinde quod robore & virtute manit aduersus diabolum omnique eius impetus, itaque Christum nobis quam sibi regare: unde & Christum non in merito dicimus. Aeternum regni eius nihil derogare, quod dicitur vltimo de traditum regnum Deo & Patri, hinc sententias, sect. 15.

De sacerdotio: vt ad nos perueniat, eius efficacia & vtilitas, ostenditur incipit. Hinc sequitur æternum esse deprecatorum, cuius partem faciem non sequimur: unde tum precandi finit, & tunc tranquillitas pios conscientis oritur, postremo ita esse ipsam sacerdotem vt nos a secat in societatem tantum bonis, quo gratia dicitur Deo quæ a nobis prouenit sacrificia precum & laudis, lib. 2, c. 13, sect. 16.

de Sacramentis.

Quid sit sacramentum, lib. 4, c. 1, sect. 1. Quæ ratione veteres hoc vocabulum vsurauerint in eo sensu, sect. 2, 3.

Nunquam esse sacramentum sine præcunte promissione, quam hoc modo Dominus obignat, nostræ: ignorantie & tarditatis, deinde etiam infirmis tunc consensens, sect. 3, 5, 6, 12.

Sacramentum consistere verbo & signo exteriori, alter esse verbum sacramentale sumendum, quam existimant Papistæ, lib. 4, c. 1, sect. 4.

Sacramenta non consistere esse testimonio gratiæ Dei, licet impijs quoque porriganentur, nisi in gratiam damnationis contrahant, lib. 4, c. 1, sect. 7.

Sic confirmari hinc nostram sacramentis vt tamen ad pendat ab interiori Spiritus efficacia, lib. 4, c. 1, sect. 9, 10, 11, non ponitur virtus aliqua in eorum usque, lib. 4, c. 1, sect. 12.

In pugnatum diabolum cum domo: solumque sophisticarum, sacramenta non Legis, sed fidei & charitatis, rarijs modo non potius obiecta peccatorum, lib. 4, c. 1, sect. 13, 14.

Augustini sententia distinctio inter sacramenta & sacramentum, quæ ostenditur, licet Deus in sacramentis Christum vere offerat, ab impijs tamen non recipi præter sacramentum, sed est signum exteriori, lib. 4, c. 1, sect. 15, 16.

Non esse arbitrarium sacramentum, quum in vltimam sacramentis annexum ad illud esse, quod ipsi per se spiritus sancti gratias nobis censent, lib. 4, c. 1, sect. 17.

Sacramenta omnino que sunt exhortatio, Deus in multis, quædam in rebus naturalibus, vbi de amore vitæ & de areu cælesti, lib. 4, c. 1, sect. 18.

Sacramenta esse a Domino testimonio gratiæ ac salutis, & a nobis vltimam promissionis nos, lib. 4, c. 1, sect. 19.

Sacramentum veteris Ecclesiæ sub hoc eodem habuisse

teopum quem nostrā, Christum; quem tamen nostrā clarius
officiunt, quare explodendum dogma scholasticum, illa ad-
umbrasse gratiam Dei, nostrā presentem conferre, lib. 4, ca.
14, sect. 20, 21, 22, 23.

Exponuntur quidam Scripturæ loci, & veterum testimo-
nia, ex quibus aliter res habere videtur, Ibid. sect. 24, 25, 26.

de quinque falsò nominatis Sacramentis.

Quam sacramenta negamus esse quinque ab hominibus
inuenta, non de nomine sed de re contendimus: quia volunt
Papistæ esse inuisibilis gratiæ visibiles formas, lib. 4, cap. 19, sect. 1.

Multæ afferuntur rationes cur non liceat hominibus in-
stituere sacramenta, item distinguendum esse inter sacra-
menta & alias ceremonias, lib. 4, cap. 19, sect. 2.

Veteris Ecclesiæ autoritate non posse probari septena-
rium numerum in sacramentis, lib. 4, cap. 19, sect. 3.

Licet plura sacramenta habuerit vetus Ecclesiæ sub Lege,
hodie tamen Christianam Ecclesiam duobus a Christo in-
stituitis contentam esse debere: necque licere hominibus alia
condere, aut his aliquid de suo addere, lib. 4, cap. 18, sect. 20.

de Sacrificiis.

Differentia inter Mosaica sacrificia & Cœnam Domini
in Ecclesia Christiana, lib. 4, cap. 18, sect. 12.

Quid proprie significet sacrificij nomen: & de variis gen-
eribus sacrificiorum sub Lege, quæ ad duo membra referri
possunt, ut alia vocentur Eucharistica, quæ gratiarum actio-
nis, alia Propitiatoria sive expiationis, lib. 4, cap. 18, sect. 13.

Vnicum nobis sacrificium propitiatorium, mors Christi:
eucharistica plura, omnia nempe charitatis officia, preces,
laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultum à no-
bis agitur, lib. 4, cap. 18, sect. 13, 16, 17.

Hæc sacrificandi species quotidie locum habet in Eccle-
sia, & in Cœna Domini: & inde Christiani omnes sacerdo-
tes sunt.

de Satisfactionibus Papisticis.

De satisfactione, cui tertium locum assignant in Pœni-
tentia, de retentione pœnæ, culpa remissa, & similibus men-
daciis, quæ corrumpunt opposita gratuita peccatorum remis-
sione per nomen Christi, lib. 3, cap. 4, sect. 25.

Refutatur blasphemus error scholasticorum, Remissio-
nem peccatorum & reconciliationem semel fieri in Baptis-
mo, sed post Baptismum resurgendum esse per satisfactio-
nes, lib. 3, cap. 4, sect. 26. Eiusmodi errore Christum suo honore
spoliari, & conscientiarum pacem turbari, quum nun-
quam certo statuere possint sibi remissa esse peccata, Ibi-
dem, sect. 27.

Apud Danielem quum iubetur Nebuchadnezer peccata
sua iustitia redimere, illud redimere referri ad homines pos-
sit quam ad Deum: & non causam veniæ illic describi, sed
potius modum veræ conuersionis. Idem de quibusdam aliis
Scripturæ locis, lib. 3, cap. 4, sect. 36.

Expositio loci illius in Euangelio, Remissa sunt illi pec-
cata multa quia dilexit multum: dilectionem scilicet non
esse causam remissionis, sed probationem remissionis, lib. 3,
cap. 4, sect. 37.

Veteres Ecclesiastici scriptores non eo sensu locutionis
de satisfactionibus quo Papistæ: & intellexisse pœnitentes
satisfacere Ecclesiæ, non Deo, lib. 3, cap. 4, sect. 38, 39.

de Scandalis.

Quæ cauenda sint, quæ negligenda, quid scandalum da-
rum, quid item scandalum acceptum, lib. 3, cap. 19, sect. 11.

Quinam sint infirmi, quibus cauendum est ne officicu-
lum ponamus, declaratur ex Pauli doctrina & exemplo, lib.
3, cap. 19, sect. 12.

Quod cauere iubemur ne officiculum simus infirmis, locum
habere tantum in rebus indifferentibus: itaque hac do-
ctrina perperam abuti qui in infirmorum gratiam dicunt se
Missam audire, lib. 3, cap. 19, sect. 13.

de Scriptura, verbo Dei, & illius auctoritate.

Homines non bene Deum agnoscere creatorem, & discer-
nere a fictis Dei ex rerum creaturarum consideratione nisi
lumine verbi accedente adiunxerunt, eumque ordinem in suis
erudiendis Deum tenuisse, non tantum ex quo Iudæos in
populum peculiarem elegit, sed ab inritio eam erga Adam,
Noë, & ceteros Patres, lib. 1, cap. 6, sect. 1.

Vel per oracula & visiones vel aliorum ministerio Patres

habuerunt verbum quod certò persuasi fuerunt esse Dei,
quo ipsum agnouerunt verum Deum creatorem & guber-
natorem rerum omnium: quod verbum ipse postea, vt in om-
nes ætates consuleret mortalibus, voluit quasi publicis ta-
bulis consignari in Lege & Prophetis, lib. 1, cap. 6, sect. 2, 3. Vbi
etiam Scripturæ testimonium confirmatur, rerum creaturam
considerationi adiungendam esse verbi doctrinam, ne euan-
dium Dei notitiam concipiamus.

De us qui Scripturæ auctoritatem dicunt pendere ab Ec-
clesiæ iudicio: & quam male nobiscum ageretur si ita esset,
lib. 1, cap. 7, sect. 1.

Optime rejelli hoc commentum ex loco Pauli (Ephes. 3.)
Fideles ædificatos super fundamentum Apostolorum &
Prophetarum, lib. 1, cap. 7, sect. 2.

Quo sensu Augustinus dicat se non crediturum Euangeli-
o, nisi Ecclesiæ ipsum moueret auctoritas: quem locum il-
li calumniose detorquent ad erroris sui confirmationem, li-
1, cap. 7, sect. 3.

Licet suppetant alia multa argumenta, quæ fidem faciunt
(& ab impiis etiam extorquent) Scripturam a Deo produci-
se: non alia tamen quam Spiritus sancti arcano testimonio
verè persuadetur cordibus nostris, Deum esse qui loquitur
in Lege, Prophetis & Euangelio. Idque pluribus locis ex Ie-
saiâ confirmatur, lib. 1, cap. 7, sect. 4, 5.

Ordinata diuinæ sapientiæ dispensatio, nihil terrenum
redolens doctrina, pulchra partium omnium inter se con-
sensio, & præcipue contemptibilium verborum humilitas
sublimia regi cælestis mysteria loquens, secundaria sunt
adminicula ad stabilendam Scripturæ fidem, lib. 1, cap. 8, se-
ct. 1, 2. Item Scripturæ antiquitas: quum aliarum religionum
libri sint recentiores libris Mosis, qui tamen ipse nouum
Deum non commisit, sed Deum Patrum Israelitis pro-
ponit, lib. 1, cap. 8, sect. 3, 4.

Quod Moses Leui patris sui de decus, Aaronis fratris &
Mariæ sororis marmor non subiret, proprios filios non e-
uehit, argumenta sunt, in libris eius nihil esse ab homine
confictum, lib. 1, cap. 8, sect. 4.

Item miracula omnia quæ contigerunt tam in Legis
promulgatione quam toto reliquo tempore, lib. 1, cap. 8, se-
ct. 5. Quæ quam profani scriptores negare non possent, calum-
niam sunt magicis artibus a Mose edita: quæ calumnia fir-
missimis rationibus refutatur, lib. 1, cap. 8, sect. 6.

Item quod Moses in Iacob persona loquens tribui Iuda
principatum assignat, & quod vocationem Gentium, præ-
dicit (quum illud quadragentis post annis, hoc duobus fere
post annorum milibus contigerit) argumenta sunt, Deum
ipsum esse qui in libris Mosis loquitur, lib. 1, cap. 8, sect. 7.

Quod Iesaias prædicit Iudæorum captiuitatem, & eor-
um redemptionem auctore Cyro, (qui centesimo post il-
lius mortem anno natus est) quod Ieremias antequam po-
pulum abduceretur, præscribit exilio tempus annorum fer-
tuaginta, quod Ieremias & Ezechiel locis alter ab altero
longe distiti in dictis omnibus consentiunt, quod Daniel
prædicit de rebus futuris ad annum vsque 600, documenta
sunt certissima ad sciendam librorum Prophetiarum
auctoritatem, lib. 2, cap. 8, sect. 8.

Contra quosdam profanos derisores, qui quærant quid
sciamus Mosis & Prophetarum esse quæ sub eorum nomi-
nibus leguntur: item Mosen vnquam fuisse aliquem, li. 1, cap.
8, sect. 9. Item qui quærunt vnde ad nos peruenierint exem-
plaria librorum Scripturæ, quum Antiochus iusserit omnia
concremari, Vbi de admirabili Dei providentia in illis per
tot secula conseruandis inter tot hoïtes & tam sæuas perse-
quutiones, lib. 1, cap. 8, sect. 10.

Trium Euangelistarum sermonis simplicitas cælestia my-
steria continens, Iohannis oratio grauius sententis & sub-
limi tonans, in Petri & Pauli scriptis relucens cælestis ma-
iestas, Matthæi iasperata vocatio a mensa, Petri & Iohan-
nis a nauiculis ad Euangelij præconium, Pauli hoïstis con-
uersio & vocatio ad Apostolatam, signa sunt loquentis in
ipsis Spiritus sancti, lib. 1, cap. 8, sect. 11.

Tot seculorum, tam variarum gentium, & tam diuerso-
rum animorum consensus in amplectenda Scripturæ, & ræ-
etiam quorundam pietas eius auctoritatem apud nos de-
benet confirmare, lib. 1, cap. 8, sect. 12.

Item tot martyrum sanguis qui pro eius confessione mor-
tem firmo & sobrio Dei zelo oppeterunt, lib. 1, cap. 8, sect. 13.

Contra fanaticos qui post habita Scripturæ lectioe &
doctrina, Spiritum iactant, & ad reuelationes transuolant,
lib. 1, cap. 9, sect. 1.

Refutatio obiectiois ab ipsis allatæ, Insignum esse Spiritum Dei, cui subicienda sunt omnia, Scripturæ fidei, lib. 1, cap. 9, sect. 2.

Item quod dicunt literæ occidenti nos incubare, lib. 1, cap. 9, sect. 3.

Mutatio nexu Dominus doctrinæ Spiritusque sui certitudinem inter se copulans, lib. 1, cap. 9, sect. 3.

Qualem cæli & terræ reliquarumque creaturarum contemplatio Deum nobis delineat, eandem representat Scripturæ, nempe æternum, plenum bonitate, clementia, misericordia, iustitia, iudicio, & veritate, & quod non alium in seipsum, lib. 1, cap. 10, sect. 1, 2.

Quid sentiendum de potestate Ecclesiæ in Scripturæ interpretatione, lib. 4, cap. 9, sect. 13.

Perperam hoc colore abuti Romanenses ad errorum & blasphemiarum confirmationem, sect. 14.

de Spiritu sancto.

Testimonia quibus probatur deitas Spiritus, lib. 1, cap. 13, sect. 14, 15.

Spiritus sanctum vinculum esse quo nos sibi efficaciter deunice Christus, ac sine eo nobis inutile esse quicquid in salutem generis humani Christus passus est ac fecit, lib. 3, cap. 1, sect. 1, 3.

Christum peculiari modo Spiritu sancto venisse instructum, nempe ut a mundo nos segregaret. Inde dicit Spiritum sanctificationis. Quare nunc Patris nunc Filij Spiritus dicitur, & dicit Spiritum Christi, non modo quatenus Christus est Sermo ille æternus, sed secundum Mediatoris quoque personam, sect. 2.

Interpretatio eulogiorum quibus Scriptura insignit Spiritum: ubi de exordio totaque iustitiatione salutis nostræ agitur. Spiritus adoptionis, arrhabo & sigillum nostræ hereditatis, vita, aqua, oleum & vinctio ignis, fons, Dei ianus, &c. sect. 3.

Fidem præcipuum esse opus Spiritus, propterea que ad eam magna ex parte referri quæ passim occurrunt in Scriptura ad vim & efficaciam Spiritus exprimentiam, sect. 4.

de Superstitione.

Superstitiosorum simplicitas eos non excusat, quia eorum cæcitas vanitate, superbia, & contumacia implicitaprehenditur, lib. 1, cap. 4, sect. 1, 3.

Deo gratificari quum tenet superstitione, mendacibus fucis ei illudit, lib. 1, cap. 4, sect. 3.

Superstitiosi non appropinquant ad Deum nisi iuviti & servili timore, lib. 1, cap. 4, sect. 4.

Quicumque puram religionem adulterant, licet antiquitatis consensum vel verbis alacris confuetudinem sequantur, discessionem faciunt ab vno & vero Deo, lib. 1, cap. 5, sect. 12.

Quid a superstitione differat religio ostenditur ex etymologia vocum superstitionis, religionis, *εὐσεβείας*, lib. 1, cap. 12, sect. 1.

Superstitionis astutia, dum vni Deo supremum locum concedens, illi turbam minorum Deorum circumdat, lib. 1, cap. 12, sect. 1, 3.

T

de Templis.

De Templis Christianorum ad conuentus Ecclesiæ celebrandos, lib. 3, cap. 20, sect. 30.

Non expedire in templis Christianis vllas omnino habere imagines, veteris Ecclesiæ auctoritate & Augustini rationibus confirmatur, lib. 1, cap. 11, sect. 13.

Verbi prædicatio & sacramenta vniæ sunt imagines solæ templis Christianis conuenientes, lib. 1, cap. 11, sect. 7, 13.

Synodi Nicenæ, quæ Irenæ imperatricis iussu habita est, impetrat, pudicæ insulsiates & ineptiæ in approbandis imaginibus in templis, earumque adoratione, lib. 1, cap. 11, sect. 14, 15, 16.

De plorum & sacrorum ornatu in veteri ecclesia, lib. 1, cap. 4, sect. 8, & cap. 5, sect. 18.

de Tentationibus.

De variis tentationum formis, & quo sensu dicatur Deus nos tentare, lib. 3, cap. 20, sect. 46.

de Testamento veteri & nouo.

De similitudine Veteris & Noui testamenti, ubi ostenditur vnum esse substantia & re ipsa, administratione tantum variare. Similitudo in tribus præcipue capitibus vertitur, lib. 2, cap. 10, sect. 1, 2.

1. Vetus testamentum non detinuisse Patres in terrena

felicitate, sed præcipue spectasse ad futuram vitam, ostenditur ex Paulo, qui sub eo dicit contineri promissiones Evangelij, *Ibid.*, sect. 3.

Idem etiam probatur ex Lege & Prophetis: primum consideratis verbis fœderis, lego sum Deus veteri, *Ibid.*, sect. 7, 8. Item, Ero Deus seminis vestri post vos, sect. 9. Deinde etiam ex vita sanctorum Patrum, nempe Adam, Abel, Noe, sect. 10. Abraham, sect. 11. Isaac, Iacob, sect. 12, 13, 14. Tum ex multis testimoniis Davidis, sect. 15, 16, 17, 18.

Iob, sect. 19. in genere, posteriorum Prophetarum, sect. 20. Sed nominatim Ezechielis, sect. 21. Isaiæ, & Danielis, sect. 22. Tandem concluditur totum hoc caput: vbi variis testimoniis quædam ex Nouo testamento adducuntur, lib. 2, cap. 10, sect. 2.

2. Vetus testamentum non hominum meritis, sed gratuita Dei misericordia fuisse sustulturn: ite tum constituisse Christi mediatoris cognitione fœdus Patrum cum Deo, probatur, *Ibid.*, sect. 4.

Sacramentorum etiam significatio Israelitis sub Lege Christiano populo pares fuisse, lib. 2, cap. 10, sect. 5, 6.

Quatuor differentie Veteris testamenti a nouo, quibus quit am adicere licet. Prima, quod tamen olim quoque Dominus populi sui animas in cælestem hæreditatem volebat colligare: quo tamen in se illius melius alerentur, con templandam sub beneficiis terrenis ac quodammodo degustandam exhibebat: nunc clarius reuelata per Euangelium futuræ vitæ gratia, recta ad eius meditationem mentes nostras erigit, omisso inferiori, quem apud Israelitas adhibebat exercitiorum modo, lib. 2, cap. 11, sect. 1. Propterea comparari veterem Ecclesiam hæredi paruulo, qui a tutoribus regitur, sect. 2.

Eadem ratione tanti estimasse veteres Patres hanc vitam eiusque benedictiones, sect. 3.

Secunda differentia est in figuris: quibus Verus testamentum imaginem & vmbra spirituum bonorum ostentabat: nouum præsentem veritatem & corpus solidum exhibet. Additur ratio quare Dominus hunc ordinem obseruauit, & subiicitur definitio Veteris testamenti, *Ibid.*, sect. 4.

Hoc sensu dicit, Legis prædagogica de iudicis fuisse Iudeos ad Christum antequam in carne exhiberetur, sect. 5. Quod in excellentissimum etiam Prophetis & singulari Spiritus gratia pollutibus locum habuit, sect. 6.

Tertia differentia suntur ex Ieremiæ 31, & 2. Cor. 3, quod Vetus testamentum literale est, Nouum spirituale: Verus ministerium, Nouum, vitæ organum, &c. *Ibid.*, sect. 7, 8.

Quarta differentia, quod Vetus testamentum Scriptura vocat seruitutis, quia timorem in animis generat: Nouum, libertatis: quod eodem in fiduciam & securitatem erigit.

Tres posteriores differentie comparationes sunt Leges & Euangelij. Prima continet etiam promissiones ante Legem editas, Patres sub Lege & Veteri testamento ita viuiss, vt non illic resisterint, sed aspirant semper ad Nouum, ad eoque certam eius conuentionem amplexi sint, sect. 9, 10.

Quinta, quod ante Christi aduentum gentem vnam Dominus segregauerat, in qua fœdus gratiæ vni contineret, reliquis interim velut neglectis. Sic Gentium vocatio insignis est testera qua supra Verus testamentum Noæ excellentia illustratur: res adeo incredibilis, vt Apostolis etiam ipsis in Prophetarum lectione versatis & Spiritu sancto donatis noua adhuc visa ierit, sect. 11, 12.

Conclusio huius loci: & responsio ad varias obiectioes nonnullorum, qui hanc in gubernanda Ecclesia varietatem, diuersum in docendo modum, tantam rituum & ceremoniarum conuersionem promagna absurditate iactant. Vbi ostenditur Dei constantiam elucere in hac mutatione, nihilque ab eo factum nisi sapienter, iuste, & in misericordia: quum aliter Ecclesiam in pueritia, aliter in adulescentia gubernat: item quum gratiæ suæ manifestationem in vno populo ante Christi aduentum continuat, quam deinde effudit super omnes nationes, sect. 13, 14.

de Timore.

Fideles sepe timore & diffidentia laborare ex propria infirmitatis sensu, lib. 3, cap. 2, sect. 17.

Alter timoris species in pectore concepta, vel ex exemplis diuinæ vltionis in rapios, vel ex propria miserie consideratione. Eiusmodi timorem adeo non esse contrariam fidei, vt fidelibus maxime commendetur. nec mirum esse si simul sine in fidelis anima pauor & fides, quum ex opposito in impiis simul sint torpor & anxietas, lib. 3, cap. 2, sect. 22, 23.

Tum

Timorem Domini gemino ex sensu emanare, quomodo scilicet Deum honoramus tanquam Patrem, & timeamus ut Dominum: nec mirum esse id utrunque affectum idem animus recipiat, lib. 3, c. 2, sect. 26. Et aliam esse hunc timorem a timore infidelium, quem seruilem vulgo vocant, Ibid. sect. 27.

de Traditionibus.

Quomodo Dominus vere iustitiam regulam traditurus, omnes eius partes ad voluntatem suam reuocari, inde constat nihil coram eo esse quicquid bonorum operum ex suo ingenio excogitant homines: sed legitimum cultum sola constanti obedientia, eamque esse originem, matrem custodientque virtutum omnium, lib. 2, c. 8, sect. 5.

De traditionibus humanis, id est edictis de cultu Dei præter eius verbum profectis ab hominibus: & earum impietate & necessitate, lib. 4, c. 10, sect. 1, 2, 5, 6, 7, 8.

Constitutionum Papalium (quas vocant traditiones Ecclesiasticas) diuisio in eas quæ ritus continent, & alias quæ ad disciplinam spectare dicuntur. Verarumque impietas, quod in illis Dei cultus constituitur, & præcisa necessitate astringuntur conscientiam, lib. 4, c. 10, sect. 9. Propter illas firmiter Dei præceptum, sect. 10.

Vera nota traditionum humanarum quas ab Ecclesia repudiari & a piis omnibus improbari conuenit, lib. 4, c. 10, sect. 16.

Refutatur quorundam prætextus defendentium traditiones Papales, quod sint a Deo, quia Ecclesia non possit errare, & regatur a Spiritu sancto, lib. 4, c. 10, sect. 17.

Meram esse imposturam, referre ad Apoitolos originem traditionum quibus hæcenus oppressa fuit Ecclesia, lib. 4, c. 20, sect. 18, 19, 20.

Falso ad excusandam tyrannidem legum Papalium prætexi exemplum Apostolorum, præceptum Gentibus vt abstineant ab idolothytis, suffocato, & sanguine, lib. 4, c. 20, sect. 21, 22.

Dominio suum regnum eripitur quocies ipse traditionum humanarum legibus colitur. quod grauissimum semper fuisse crimen coram Deo exemplis & testimoniis Scripturæ ostenditur, lib. 4, c. 10, sect. 23, 24.

Inuentiones humanas non posse defendi exemplo Menoha priuati hominis sacrificium offerentis, aut Samuelem sacrificantis in Ramatha, lib. 4, c. 10, sect. 25: aut Christi iuuentis ferre onera importabilia quæ alligabant Scribæ & Pharisei, lib. 4, c. 10, sect. 26.

De sanctis & viribus Ecclesiæ constitutionibus, ac earum scopo, lib. 4, c. 10, sect. 1.

De constitutionibus Ecclesiasticis, quæ sanctæ haberi debent, vt quæ vere seruiant decoro, vel ordinem & pacem conseruent in Ecclesiâ, lib. 4, c. 10, sect. 27, 28, 29. Prudenter expendendum quæ sint euinodi, se. 30. Christiani populi offitium esse illas obseruare: & qui cauendi hæc sint errores, & quomodo interim semper sua conscientiam salua maneat libertas, sect. 31, 32.

de Tributis.

De tributis, vestigalibus, indictionibus, oblationibusque quæ principibus perfoluuntur, quomodo us vt bona conscientiam possint pij principes, lib. 4, c. 20, sect. 13.

de Trinitate.

In vna & simplici Dei essentia tres nobis distincte considerandas personas, sive (vt Græci dicunt) hypostases, lib. 1, cap. 13, sect. 2.

Refutatur ij qui personæ nomen in hac materia damnant & reiciunt propter nouitatem, lib. 1, c. 13, sect. 3, 4, 5.

Voces quasdam nouas excitare coacti sunt sacri doctores, ad asserendam Dei veritatem contra varios quosdam homines, qui tergiversando ipsam eludebant: vt contra Arrium nomen *ὁμοούσιος*, contra Sabellium, proprietatum vel personarum trium, lib. 1, c. 13, sect. 4, 6. Et de Hieronymi, Hilarij ac Augustini diuersis sententiis in harum vocum differunt, Quis personam vocem quomodo Trinitate distinetur, lib. 1, c. 13, sect. 6. Et de errore Serueti in acceptione huius vocis, Ibid. sect. 22.

Quomodo Christi aduentu clarius se patefecit Deus, ita etiam tunc in tribus personis familiarius innotuisse, lib. 1, cap. 13, sect. 16.

Testimonia Scripturæ tribus demonstratur distinctio Patris a Verbo, & Verbi a Spiritu, lib. 1, cap. 13, sect. 17. Et distingui in Scriptura Patrem a verbo & Spiritu, Spiritum etiam ab vtroque, tam ex ordinis obseruatione quam ex præ-

teris attributis, lib. 1, c. 13, sect. 18.

Simplicitissimam Dei vnitatem non impedit ista personarum distinctio, lib. 1, c. 13, sect. 19. Et quo sensu dicant veteres Patrem Filij esse principium, & tamen Filium a se ipso essentiam habere, Ibid.

Breuis summa eorum quæ de vnica Dei essentia & tribus personis credere nos oportet, lib. 1, c. 13, sect. 20. Et hic sobrie multa que cum moderatione nobis philosophadum, ne aut cogitatio aut lingua vltra verbi Dei fines procedat, Ibid. sect. 21.

Refutatio deliriorum Serueti in hoc capite doctrinæ, lib. 1, cap. 13, sect. 22.

Refutatio erroris quorundam nebulonum, Patrem verè & proprie vnicum esse Deum, qui Filium & Spiritum formando suam in eos deitatem transfuderit, lib. 1, c. 13, sect. 23. Et falsum esse quod sumunt, quocies Dei mentio fit in Scriptura, non nisi Patrem intelligi, se. 24. Item quod indiuidua formantur, quorum singula partem obtineant essentiam, se. 25. Responso ad eorum objectionem, Christum, si proprie sit Deus, perperam Filium Dei vocari, Ibid. sect. 26. Responso ad multos locos quos in confirmationem suæ sententiæ adducunt ex Irenæo, vbi Patrem Christi asserit esse vnicum & æternum Deum Israel, Ibid. sect. 27. Item ad locos ex Tertulliano, Ibid. sec. 28. Iustinum, Hilarium, Augustinum pro nobis facere, Ibid. sect. 29.

Filium esse consubstantialem Patri, lib. 4, c. 8, sect. 16.

V

de Vita hominis Christiani.

Vitæ formandæ regulam continet Lex, sparsim etiam tradunt varij Scripturæ loci: nec fine methodo, licet, non ita exquisita & affectata vt philosophi, lib. 3, c. 6, sect. 1.

Duo hic exequitur Scripturæ excitat nos ad iustitiæ amorem, & normam præscribit eius sequendæ. Prius variis argumentis & rationibus facit, lib. 3, c. 6, sect. 2. Hic Scripturam multo præstantiora fundamenta sumere quam reperiri possint in omnibus Philosophorum libris, lib. 3, c. 6, sect. 3. Contra eos qui Christi cognitionem obtendunt, quomodo vita & mores eorum Christi doctrinam non referant, lib. 3, cap. 6, sect. 4.

Licet præcepto optanda esset omnibus, agnoscendos tamen pro Christianis etiam persequi qui non ita multum adhuc progressi sunt. Enitendum semper nobis esse, neque desperandum propter successus tenuitatem, lib. 3, c. 6, sec. 5.

Ex Pauli loco partes vitæ bene composuit, gratiæ Dei consideratio, abnegatio impietatis & mundanarum cupiditatum, sobrietas, iustitia, & pietas (quæ veram sanctitatem designat) spes beatæ immortalitatis, lib. 3, c. 7, sect. 3.

de Vita futura.

Variis miseris Deum non erudire ad præsentis vitæ contemptum, vt seruo futuram desideremus, lib. 3, c. 9, sect. 1, 2, 4.

Talem vitæ huius contemptum requiri a nobis, vt neque eam oderimus, nec aduersus Deum ingrati simus, cuius clementiam ipsa etiam est testimonium fidelibus, lib. 3, c. 9, sec. 3.

Admonetur ij qui nimia mortis formidine tenentur: Christianorum potius esse diem illum expetere, qui finem continuis prope eorum miseris impouet, & vero gaudio eos perfundet, lib. 3, cap. 9, sect. 5, 6.

De felicitatis æternæ (quæ resurrectionis est finis) excellentia incomprehensibili, cuius suauitatis gustum hæc nos assidue percipere oportet: vitare tamen curiositatem vnde frivola & noxiæ quæstiones, atque adeo perniciosæ speculationes. Itena non æqualem fore omnibus Dei filijs gloriæ modum in cælis, lib. 3, c. 25, sec. 10, 11. Vbi etiam respondetur ad quæstiones quas quidam mouent de statu filiorum Dei post resurrectionem.

Quo sensu vita æterna dicatur nonnquam merces operum, lib. 3, cap. 18, sect. 2, 4.

de præsentis Vita, eiusque adiumentis.

Optimum modum vtendi bonis huius vitæ proponi in Scriptura, lib. 3, c. 10, sect. 4, 5. Cauendaque duo vitæ ne vel nimia austeritate astringamus conscientiam, vel laxemus fræna hominum intemperantiam, lib. 3, c. 10, sect. 1, 3.

Deum in vestibus & in alimentis non tantum necessitati nostræ, sed etiam oblectationi voluisse consulere, lib. 3, cap. 10, sect. 2.

Maxim

Maxime necessarium esse vnamque nostrum in cunctis vite actionibus in sua in vocationem inueniri, ne quid temere vel dubia conscientia tentemus, lib. 3, cap. 10, sect. 6.

Deum non designari corporis tamen nostri terrena necessitatibus considerari, & quod sentiat ab eo petimus panem quotidianum, lib. 3, cap. 23, sect. 44.

de Vicinia (vt vocant) vñctione.

Extremæ vicinioris Papisticæ administratio qualis, & qua forma verborum nec posse defendi Jacobi auctoritate aut Apostolorum exemplo, lib. 4, cap. 19, sect. 18. Quum gratia eminationum olim data Apostolis iam pridem desierit extrare in Ecclesia, sect. 19, 20. Et, vt ex eorum longe tamen abesse a sancta Apostolorum ceremonia impiam istorum obseruatorem, cuius bis ipsi omne de non trinitate, in vltimo oleum exorcizant, & et trinitatem quod est Spiritus sancti, sect. 21.

de Voluntate hominis.

An omni ex parte virtutis sit corruptaque voluntas vt in his nisi malum generet, an vero aliquam adhuc retineat vt bicini libertatem. Vbi exponitur vulgare dictum a philosopho vulgo sanctum, Omnia naturæ diuina bona appetere: & obtinere non posse inde probari libertatem voluntatis, lib. 2, cap. 2, sect. 26. Non tantum imbecillum, sed nullam esse animæ facultatem vitio ad bonum aspirandi, & quum totus homo peccati imperio subiaceat, ipsam certe voluntatem arctissimis vinculis confringit, probatur testimonio Scripturæ & Augustini, lib. 2, cap. 23, sect. 27.

Apud suo hominem annullisse non voluntatem, sed voluntatis libertatem, vt ad bonum ne qui sem commouere se possit, neque applicare: seu necessario in malum trahatur vel aueratur, nec non coacte sed voluntarie probatur ex Augustino & Bernar. 10, & fuse ostenditur differentia inter coactionem & necessitatem, lib. 2, cap. 7, sect. 5.

Quum Dominus bonum in cordibus nostris & inchoet & perficit, quum operetur in nobis velle (id est bonam voluntatem) quum creet conuentionem, auferat lapideam, det carnicum: sequitur penitus corruptam esse hominis voluntatem, & nihil boni habere, lib. 2, cap. 3, sect. 6.

Rationibus & variis Scripturæ testimoniis clarissime probatur, Deum operari bonam voluntatem in ius, non tantum preparando aut conuertendo ad iustus: (ita vt poitica ex se ipsa aliquid boni agat) sed quia illud vnus est quod recte amore concipit voluntas, quod in eius studium inclinat, quod ad eius faciendum conatum incitatur & mouetur: diem quo electio, studium, conatus non fatiscunt, sed ad effectum vsque procedunt: postremo quod homo in illis constant pergit, & in finem vsque perseuerat, lib. 2, cap. 13, sect. 7, 8, 9.

Itaque falsum esse quod multis seculis traditum est, Deum ita voluntatem mouere vt nostre postea sit electionis, motioni aut obtemperare aut refragari, aliaque similes sententias, Scripturæ & Augustini auctoritate probatur, lib. 2, cap. 13, sect. 10, 11, 12, 13, 14.

In actionibus etiam que per se nec iuste nec vitiose sunt, & ad corpoream magis quam spiritualem vitam spectant,

hominis voluntatem non esse liberam, sed Dei motione speciali inclinari ad clementiam, misericordiam, iram, pauorem, alioque diuersos affectus, quotic ipse viam tacere vult suæ prudentiæ, probatur ex Scriptura, quotidiana experientia, & Augustini auctoritate, lib. 2, cap. 4, sect. 6, 7.

de Voluntate Dei.

De voluntate Dei arcanitatem de alia, cui respondet voluntarium obsequium, lib. 3, cap. 20, sect. 43, & lib. 3, cap. 24, sect. 17.

de Vocatione.

De Vocatione efficaci siue interiori, que electionis est certum testimonium, & a sola Dei gratuita misericordia pendet, lib. 3, cap. 24, sect. 12.

Contra eos qui in prædestinatione hominē faciunt Deo cooperantem qui electionem a posteriori suspendunt, lib. 3, cap. 24, sect. 3.

Electiois nostræ certitudo cognoscenda ex verbo & Dei vocatione: nec peni suspendi nobis in æterno Dei consilio, lib. 3, cap. 24, sect. 4. In Christo solo nos elegit Pater: in eo ergo contempitur electionis nostræ firmitudinem, sect. 5. Et ita vt inde etiam finalis perseverantiæ fiduciam concipiamus, lib. 3, cap. 24, sect. 6, 7, 8, 9.

Vocatio duplex, vniuersalis & specialis, lib. 3, cap. 24, sectione 8.

Electos ante vocationem non differre quicquam ab aliis: & falsum esse quod quidam somniant, ab ipsa naturitate insitum esse in cordibus eorum semen aliquid electionis: probatur variis exemplis & Scripturæ testimoniis, lib. 3, cap. 24, sect. 10, 11.

Quemadmodum sua erga electos vocationis efficacia saltem, ad quam eos æterno consilio destinatis, perficit Deus: ita sua ipsam habere iduersis reprobis iudicia, quibus consilium de illis suum exequitur, & prædestinationem suam viam facit: tractatur subtilissime, lib. 3, cap. 24, sect. 12, 13, 14, & c.

de Votis.

De votis que præter expressum Dei verbū fiunt, an nuncupari rite possint ad hominibus Christianis: & quo loco sint habenda, lib. 4, cap. 13, sect. 1, 6.

Tria obseruanda in votis, Quis sit is cui vouemus, nempe Deus, qui obedientia delectatur, sect. 2. Qui sumus nos qui vouemus, vt metumur vires nostras, vt vocationem nostram intueamur, ne beneficium libertatis quod nobis Deus contulit negligamus, sect. 3. Et quo animo voueamus, sect. 4.

De voto castitatis sacrorum, Monachorum & Monialium, lib. 4, cap. 13, sect. 5, & 17, 18, 19.

Votorum quatuor inuestigatio in præteritum tempus referuntur, duo in futurum, lib. 4, cap. 13, sect. 4, 5.

Votum fidelium omnium commune, quod in Baptismo nuncupatur, lib. 4, cap. 13, sect. 6.

De mundi temeritate & superfluitate in votis nuncupandis, lib. 4, cap. 13, sect. 7.

Christianis & huius Libri studiosis Lectoribus,
AUGUSTINVS MARLORATVS

Salutem à Domino precatur.

Quicunque subsequentem Indicem Biblicum legerint, mirari poterunt, quid mihi post tam multas huius operis editiones ac recognitiones in mentem venerit, ut omnes sacrarum literarum in eo citatas, ac bonam partem expositas auctoritates colligerem: quum id, si aliquem fructum afferre poterat, maius fieri oporteret: praesertim verò ab hinc triennio, quum auctor huius libri tam sedulo incubuit, ut praeter plurimas utiles rerum quas continet additiones, earum collocatio ab ipsius manibus suis absoluta numeris prodierit: ita ut libri quatuor, in capitulis, eaque in diuersas sectiones, distinctis, totius Christianae religionis summam non minus feliciter quam familiariter comprehenderit. Ac sane non inficior commodissimum futurum fuisse, si iam tum aliquis fideliter ac sedulo in his locis colligendis inuigilasset: id quod & ipse ex typographi sententia facere decreueram: sed quod meum munus aliud me auocabat, vel quum iam recognito & secus atque ante a disposito operi finis imponeretur, rem omittere aut certè intermittere sum coactus. Ex quo enim liber hic & Latinus & Gallicus emanauit, quumque iam passim ueniret, quia uidebam neminem esse qui in Scripturae locis ad copiosissimum indicem redigendis operam daret, & quod quanta esset utilitas ad omnes peruentura intelligebam, non potui quin pro uiribus, & pro eo otio quod mihi hae temporum procellae concedebant, totam curam impenderem. Verum ut omnia certiora ac emendatiora prodirent, nolui fidem adhibere numeris haecenus à typographo adscriptis: nam omnibus diligenter collatis, non paucos falsos, plures praetermissos, aliquot etiam traiectos comperi: facile enim id recognitoribus minus sacrarum literarum peritis ut plurimum euenire solet, ut dormitantes hallucinentur. Itaque omnibus summa cum diligentia restituitis, hisque expletis quae ommissa uidebantur, sacrae Scripturae locos ex ordine Veteris ac Noui Testamenti coaceruatos ita digessi, ut si quis aut memoriae uitio, aut alio modo praetermissi sint (fieri enim uix potest quin spica aliqua in tam copiosa messe colligentis oculos fallat, hoc sperare audeam, tam paucos inuentum iri, ut si quando ad praesulum reuocetur Index, non multo locupletior sit futurus: tamen si rogo atque hortor Lectores, ut si quid animaduertant ad typographum deferant, quod res magis ac magis elaborentur. Hoc quoque obseruandum est, uersiculos quos ego totos Indice sum complexus, non integros citari multò uerò minùs exponi in Institutione, sed tantum dimidios: quod tamen à nobis temere non est factum. Saepè enim occurrit, ut in diuersis Institutionis locis certè citentur auctoritates, quae ex eiusdem uersiculi parte aliqua afferantur. Et quia repetitionibus in locis ac numeris notandis utendum fuisse, quae Lectori tedium afferre poterant, malui integrum & perpetuum collocare uersiculum, quam cum in plures partes secundo repetitionibus superuacancis uti. De utilitate quam ex hoc meo labore percipere poterunt Lectores, praeter id quod me usus & experientia docuit in huiusmodi indicibus, quos ad priuata studia & exercitationem in Institutiones antea editas scripsi: eis saltem asserere possum, qui nondum satis in tractandis sacris literis sunt exercitati, quique Ecclesiae seruiendi studio tenentur, atque ad eò in dies ei dant operam, fore ut latissimum aditum inueniant tuò ac summa cum dexteritate, tum Prophetarum tum Apostolorum scripta explicandi, auctoritates etiam hic citatas, atque ad eò his similes ad Ecclesiae adificationem, qui uerus est finis, accommodandi. Quamuis enim nobis non desint commentarij qui genuinum sensum sacrarum Scripturarum in quibus uersamur, nobis aperiant, tamen quoniam qui eos scripserunt, & in iis feliciter desudarunt, nuda ac sincera textus explicatione contenti fuerunt: haud facile, nisi qui in Religionis capitibus non mediocriter uersati sunt, commentarij solius opera freti, intelligere poterunt, ad quem

† locum

locum communem, argumentum quod tractatur referri debeat. Qui verò hoc Indice uti non grauibitur, ubi locum quem exponit in eo inuenit, videbit quomodo, & ad quem finem, siue ad veræ doctrinæ confirmationem, siue aduersariorum refutationem siue locorum, qui pugnare inter se videntur, conciliationem, sit accommodandus: Id quod magno erit vsui, non solum ut amplifictur aliquod argumentum, verum etiam ut iis qui in præcipuis Religionis Christianæ fundamentis cupiunt confirmari, satisfiat. Satis enim constat, quàm frigida & ieiuna sit eorum oratio, qui nihil aliud quàm quod in Commentariis legerint, afferunt: cum eorum authores, doctissimi inquam ac præstantissimi, breuitati disertè studuerint, quò Lectores locis communibus vterentur, ad ea quæ in Commentariis breuiter exposita reperiunt, fusius explicanda. Præterea cum non semper habeamus in promptu quæ in Biblia Authores scripserunt: atque adedò cum paucorum in aliquot libros, tum vel maximè authoris huius operis, Commentarij inuocantur: non parum hic Index, cum aliòqui obscuras & difficiles auctoritates explanabit, adminiculi Lectoribus afferet. Aut enim subitam interpretationem, aut saltè aditum aliquem ad veræ sententiæ inuestigationem, inuenire poterunt. Ad versionem verò quod attinet, spero equidem id non alienum Lectoribus visum iri, quòd ipsa Bibliorum verba potius sim sequutus, quàm quomodo à Ioanne Caluino in hac Institutione citantur. Vt enim peritissimis est ac multiuigis homo lectionis, quemadmodum & ipsius opera satis testantur quàm ei sacræ literæ sint familiares, non semper præ oculis dum scribit libros explicatos habet. Etenim ne necesse quidem est ut quicquid ex Veteri ac Nouo Testamento citat, totidem verbis describat: satis est, quod sensus ita fideliter retinetur, vocabulorumque proprietates tam accuratè obseruatur, ut facile omnium calumnias vitet: nisi fortasse eorum, qui ea libenter carpunt, quæ ne minima quidem ex parte imitari possint. Persuasus itaque nec ingratum auctori, nec alienum lectoribus visum iri, si sententiæ, quomodo extant in nouissima Bibliorum, ex Hebræo quod ad Vetus Testamentum attinet, quod ad Nouum è Græco, versione sumerentur: non dubitavi sacrarum literarum auctoritates, aliter atque in Institutione habentur, quod ad verba attinet, describere, ut quod interdum in tertia persona affertur, index habeat in secunda, & contrà, eadem tamen seruata sententiâ: quod quisque facile iudicabit si singula diligenter contulerit, ac sine anticipata opinione, quæ leuioribus & curiosis ingenijs, fructum quem ex multa lectione reportare deberent, eripit. In nominibus verò & numeris tum librorum tum capitum Veteris Testamenti, non vulgatas, sed eam quæ Hebræo quadrat versionem, secuti sumus: cuius quidem lectores commonefacere lubuit, ne primum Regum, pro primo Samuelis, secundum Regum pro secundo eiusdem Prophetæ accipiant: quod ab iis factitatum est, qui vsque adhuc impressis Institutionibus numeros adscripserunt, quippe qui magnis Bibliorum, quas vocant, Concordantijs ex vulgari versione desumptis, adhæserunt: ex qua nonnulli Veteris Testamenti libri secus inscripti, Psalmi verò etiam aliter quàm ex Hebræorum ordine, ut omnibus constabit, distincti sunt. Cæterum cum in hoc libro omnia religionis capita copiosè & fideliter nobis exponantur, quibus facile aduersariorum falsas opiniones refellere possimus: quisquis ad eius lectionem cum docilitate, ac proficiendi studio accesserit, non dubium est quin et ipse cumulatè proficiat & alijs prodesse possit, quorum conscientias ita corroboret, ut nulla re vnquam labefactari possint: utpote qui certū habeant, fidem suam firmissimo niti fundamento et Prophetarum et Apostolorum, qui et scripserunt et loquuti sunt afflatis spiritu Dei, qui verbum suum quod habet clarissimum ac pretiosissimum, legi, audiri, tractari, et cum omni timore ac reuerentiâ nihil neque addendo neque detrahendo, ne iure vanitatis arguamur, accipi præcipit. Itaque cum omni simplicitate ac timore Dei hæc tam utili et necessaria legamus, & quotidie progressus faciamus in gratia & cognitione Christi, qui solus Seruator est, & caput ac Doctor Ecclesiæ, cui hoc & sempiterno tempore sit gloria, Amen. Kal. Maij, 1562.

Index, quo continentur Bibliorum Loci ex Serie librorum Veteris ac Noui Testamenti.

Si quando in margine duos numeros reperias, prior Bibliorum capitul. posterior versum indicat: si unicum, versum tantum. Primus vero contextus postpositus, Instituitio nis librorum, Secundus capitul. Tertius sectionem designat.

GENESIS.

- 1.1 N principio Deus creauit caelum & terram 1. 14.20
- 2 Et Spiritus Dei expansus erat super abydas 1.13.14 & 1.15.22
- 3 Et dixit Deus, Fiat lux, & lux fuit 1. 13.7 & 1.16.2 & 1.17.8
- 11 Germinat terra herbam virentem & facientem semen iuxta genus suum 1.16.2
- 26 Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram 1.13.24 & 1.15.3
- 27 Et creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit illos masculum & feminam 1.11.14 & 1.15.3 & 2.1.1
- 28 Et dominamini piscesbus maris, & volatilibus caeli, & vniuersis animalibus quae mouentur super terram 1.14.22
- 31 Viditeque Deus cuncta quae fecerat, & erant valde bona. Et factum est vespere & mane dies sextus 1.14.22 & 3.23.8
- 21 Igitur perfecti sunt caeli & terra, & omnis ornatus eorum 1.14.4
- 2 Compleuit Deus die septimo opus suum quod fecerat: & requieuit die septimo ab vniuerso opere quod fecerat. 1.14.2 & 2.8.30
- 7 Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terrae, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitae, & factus est homo in animam virentem 1.14.8 & 1.15.1 & 1.15.5
- 9 Lignum etiam vitae in medio paradisi, lignumque scientiae boni & mali 4.14.8
- 17 In quocunque die comderis ex eo, morte morieris 3.2.7
- 18 Non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adiutorium simile sibi 4.13.3
- 23 Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, haec vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est 2.12.7 & 3.4.2
- 34 Dixit serpens ad mulierem: Nequaquam moriemini 1.14.15
- 6 Vidit igitur mulier quod lignum esset bonum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectusque delectabile: & tulit de fructu illius, & comedit, & deditque viro suo, qui comedit 2.1.4
- 15 Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius: ipsa conteret caput tuum & tu insidiaberis calcaneo eius 1.14.18 & 2.10.2 & 2.13.2
- 17 In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitae tuae 3.14.13 & 2.10.10
- 29 In sudore vultus tui vesceris pane, donec reuertaris in terram, &c. 1.15.1
- 22 Nunc ergo ne forte mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitae, & comedat & viuat in aeternum, circumciamus eum 4.14.2
- 23 Et emisit eum Deus de paradiso voluptatis vt coleret terram de qua sumptus est 1.15.1
- 44 Et respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius 3.14.8
- 7 Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius 2.15.16
- 8 Quinimque essent in agro, confurrexit Cain aduersus fratrem suum Abel, & interfecit eum 2.10.10
- 10 Vox sanguinis fratris tui clamauit me de terra 3.2.7
- 13 Maior est iniquitas mea quam vt veniam merear 3.3.4
- 6.3 Non permanebit spiritus meus in homine in aeternum, quia caro est, &c. 3.14.1
- 5 Videns autem Dominus quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore 2.2.35
- 6 Tunc penituit Dominum quod hominem fecisset in terra 1.17.13
- 18 Ponam foedus meum tecum 4.14.6
- 22 Fecit Noe omnia quae praeeperat illi Deus 20.10.10
- 8.21 Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua 2.2.25 & 2.2.27 & 3.14.1
- 9.2 Et terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terrae, & super omnes volucres caeli, cum vniuersis quae mouentur super terram: omnes pisces maris manui vestrae traditi sunt 1.14.22
- 9 Ecce ego statuo pactum meum vobiscum & cum semine vestro post vos 4.14.6
- 13 Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum foederis inter me & inter terram 4.14.18
- 24 Inuigilatus autem Noe ex vino, quum didicisset quae fecerat ei filius suus minor 2.10.10
- 25 At, Maledictus Chanaan, seruus seruorum erit fratribus suis ibid.
- 27 Dilatet Deus Japhet, & habitet in Tabernaculis Sem, sitque Chanaan seruus eius ibid.
- 12.3 In te benedicentur omnes cognationes terrae 2.13.1
- 12.4 Egressus est itaque Abraham sicut praeeperat ei Dominus 2.10.11
- 10 Facta autem est fames in terra: descenditque Abraham in Aegyptum, vt peregrinaretur ibi ibid.
- 13 Dic ergo obsecro te, quod soror mea sis ibid.
- 17 Flagellauit autem Dominus Pharaonem, & domum eius propter Sara uxorem Abram 2.8.9
- 7 Et facta est rixa inter pastores Abram, & pastores gregum Loth 2.10.11
- 11 Diuisique sunt alteruter a fratre suo ibid.
- 14.13 Et ecce vnus qui euaserat nuntiatur Abram Hebraeo. ibid.
- 18 At verò Melchisedec rex Salem, proferens panem & vinum (erat enim sacerdos Dei altissimi) &c. 4.18.2
- 15.1 Noli timere Abram ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis 2.10.1 & 3.25.10 & 4.16.11 & 4.16.24
- 2 Dixitque Abram, domine deus quid dabis mihi &c. 2.10.11
- 5 Sulpice caelum, & enumerata stellas si potes, & dixit, quid est semen tuum 3.18.2
- 17 Quum ergo occubuisset sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit cibarius fumans, & lampis ignis transiens inter diuisiones illas 4.14.18
- 18 Semina tuo dabo terram hanc a flumine Aegypti vsque ad flumem magnum Eufratem 4.16.11
- 16.2 Ecce concludit me Dominus ne parerem, reare ad ancillam meam, si forte scirem, &c. 3.2.31
- 5 Dixitque Sara ad Abraham, inique agis contra me 2.10.11
- Ego dedi ancillam meam in sinum tuum 3.2.31
- 9 Dixitque ei Angelus Domini, Reuertere ad domum tuam 1.14.16
- 15 Reperitque Agar Abre filium 2.10.11
- 17.2 Ponam foedus meum inter me & te, & multiplicabo te vt vehementer nimis 3.18.2
- 5 Constituit te patrem multarum gentium 2.10.11
- 7 Et statuum pactum meum inter me & te, & inter semen tuum, post te in generationibus suis foedere sempiterno, vt sim Deus tuus, & seminis tui post te 2.8.21 & 2.10.9 & 2.13.1 & 4.15.20 & 4.16.3
- 10 Circumcietur ex vobis omne masculinum 4.14.20 & 4.16.3
- 11 Et circumcideris circum praepitum vestri, vt sit in lignum foederis inter me & vos 4.16.24
- 12 Infans octo dierum circumcietur in vobis omne masculinum in generationibus vestris 4.16.3 & 4.16.6 & 4.16.30
- 13 Eritque pactum meum in carne vestra in foedus aeternum 4.17.22
- 14 Masculus cuius praepitum caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit 4.16.6
- 21 Constitutum pactum meum cum Isaac 4.14.5
- 18.1 Apparuit autem ei Dominus in consueio Manie.
- 2 Apparuerunt ei tres viri stantes prope eum 1.14.9
- 10 Reuertens veniam ad te tempore isto vita comite, & habebit filium Sara vxor tua 3.18.2
- 18 Quum benedicende sint in illo omnes nationes terrae 2.13.1
- 23 Si fuerint quinquaginta iusti in ciuitate, perierunt impii, & non parces loco illi propter quinquaginta iustos, si fuerint in eod. 2.20.15
- 27 Quia semel cepi, loquar ad Dominum

- nam memi, cum sim pulvis & cinis? 1.15.1
- 19.1 Veneruntque duo Angeli Sodo-
um vespere 1.14.9
- 20.2 Dixitque de Sara vxore sua, Soror
mea est 2.10.11
- 3 En, morieris propter mulierem quam
tu interficeres cum virum 1.17.14
- 18 Concluserat enim Dominus om-
ne vulum domus Abimelech pro-
pter Saram vxorem Abraham 2.8.19
- 20.1.2 Et profectus inde Abraham in
terrâ australem, habitauit inter Ca-
des & Sur, & peregrinatus est in Ge-
raris. Dixitque de Sara vxore sua, So-
ror mea est. natus ergo Abimelech
rex Geraræ, & tulit eam 2.10.11
- 21.2 Concepitque Sara, & peperitque fi-
lium Abraham, in senectute sua 2.10.11
- 10 Et ecce ancillam hanc & filium eius 2.
10.11 & 4.2.3
- 12 Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi
vocem eius: quia in Isaac vocabitur
tibi semen 3.22.6
- 14 Surrexit, itaque Abraham manes, &
collens panem & verem aquæ impo-
suit scapulæ eius, & tradiditque pue-
rum & dimisit eam 2.10.11
- 24 Dixitque Abraham, Ego iurabo 2.
8.27
- 25 Et Abraham increpauit Abimelech
propter puteum aquæ quem vi ab-
stulerat serui eius 2.10.11
- 30 Ego fodi puteum istum 2.10.11
- 2.24 Quæ postquam gesta sunt, tenta-
uit Deus Abraham 3.8.4 & 3.20.46
- 2 Tolle filium tuum vngenturum, quem
diligit Isaac, & vade in terram visio-
nis, atque offeres eum in holocaustum
2.10.11
- 3 Igitur Abraham de nocte confur-
gens stravit asinum suum, duicens se-
cum duos iuuenes, & Isaac filium
suum: quumque conficidisset ligna in
holocaustum, abiit in locum quem
præceperat ei Deus 3.18.2
- 8 Filium, Deus prouidebit sibi victi-
mam holocausti 1.16.4
- 12 Nunc cognoui quod times Domi-
num, & non pepercisti vngentum fi-
lio tuo propter me 3.8.4
- 16 Per me capsum iurauit, dicit Do-
minus: quia fecisti hanc rem, & non
pepercisti filio vngentis, &c. 3.18.2
- 17 Benedicam tibi, & multiplicabo se-
men tuum sicut stellas cæli, & velut
arenâ quæ est in litore maris Ibid.
- 18 Et benedicentur in femine tuo om-
nes gentes terræ, quia obedisti voci
meæ 2.15.1 & 4.14.21
- 23.4 Aduena sum & peregrinus apud
vos: dicit mihi ius sepulchri vobiscum,
vt sepeliam mortuum meum 3.25.8
- 7 Surrexit Abraham, & adorauit po-
pulum terræ, filios videlicet Heth.
1.12.3
- 12 Adorauit Abraham coram Domino
& populo terræ ibid.
- 19 Atque ita sepeliuit Abraham
vxorē suam in spelunca agri duplicis
quæ respiciat Mamre, hæc est He-
bron in terra Chanaan. 3.25.8
- 24.7 Ipse mittet Angelum suum co-
ram te 1.14.6 & 1.14.12
- 12 Domine Deus domini mei Abra-
ham, occurre obsecro mihi hodie, &
fac misericordiam cû domino meo
Abraham 1.14.12
- 25.27 Isaac amabat Esau, eo quod de
venationibus illius vesceretur 3.27.3
- 26.1 Orta autem fame super terram,
posuit eam sterilitatem quæ acciderat
in diebus Abraham, abiit Isaac ad
Abimelech regem Palethinorum in
Gerarâ 2.10.12
- 4 Et multiplicabo semen tuum sicut
stellas cæli: dabóque posteris tuis vni-
uersas regiones has, & benedicen-
tur in femine tuo omnes gêtes 2.13.1
- 7 Respondit, Soror mea est: timeraat
enim confiteri quod sibi esset sociata
coniugio 2.10.12
- 15 Ob hoc inuidentes ei Palestini, om-
nes puteos quos foderat serui patris
illius Abraham, illo tempore oblitu
xerunt, implentes humo 2.10.12
- 20 Sed & ibi fuit iurgium pastorum
Geraræ, aduersus pastores Isaac 2.
10.12
- 31 Et surgentes manes, iurauerunt sibi
mutuo 2.8.27
- 35 Quæ ambæ offenderant animum I-
sac & Rebeccæ 2.10.12
- 27.9 Pergens ad gregem, & affer mihi
duos hæcos optimos, &c. 3.2.31.
- 14 Abiit, & attulit, deditque matri 2.10.14
- 27 Statimque vt sensit vestimentorum
illius fragrantiam, benedicens illi,
ait, Ecce odor filij mei, sicut odor a-
gri pleni, cui beuedixit Dominus 3.
11.23
- 38 Esau eiulatu magno fleuit 3.3.24 &
3.3.25.
- 39 In pinguedine terræ, & in rore cæli
desuper erit benedictio tua 3.3.25
- 28.5 Isaac igitur dimisit Jacob 2.10.12
- 11 Viditque in somnis scalam stantem
super terram, & cacumen illius tan-
gens cælum 2.9.2
- 12 Angelos quoque Dei ascendentes &
descendentes per viam 1.14.12
- 18 Surgens ergo Jacob manes tulit lapi-
dem, quem supposuerat capiti suo,
& erexit in titulum, iungens oleum
desuper 1.11.15
- 22 Cunctorum quæ dederis mihi offer-
ram decimas tibi 4.13.1
- 29.20 Seruauit Jacob pro Rachel se-
ptem annis 2.10.11
- 23 Et vespere Liam filiam suam intro-
dixit ad Jacob 2.10.12
- 27 Impie hebdomadam dierum huius
copulæ: & hanc quoque dabo tibi
pro opere quo seruaturus es mihi se-
ptem annis aliis 2.10.12
- 30.1 Cernens autem Rachel quod in-
facunda esset, iurauit sorori suæ, &
ait marito suo, Da mihi liberos, alio
qui moriar 2.10.12
- 2 Num pro Deo ego sum, qui priuauit
te fructu ventris tui? 1.16.7
- 31.19 Et Rachel furata est idola patris
sui 1.11.8
- 23 Qui assumptis fratribus suis, perse-
cutus est eum diebus septem: & com-
prehendit eum in monte Galaad 2.
10.12
- 40 Die noctûque zstu vrgebar, & gelu,
fugebatque somnus ab oculis meis
2.10.12
- 53 Iurauit ergo Jacob per timorem pa-
tris sui Isaac 2.8.27
- 32.1 Jacob autem abiit in itinere quod
coeperat, fueruntque ei obuiam An-
geli Dei 1.14.5
- 7 Timuit Jacob valde &c. 2.10.12
- 10 Minor sum cunctis miserationibus
tuis, & veritate tua quam expleuisti
seruo tuo: in baculo meo transiui Ior-
dancem 3.20.14 & 3.20.26
- 11 Erue me de manu fratris mei Esau,
quia valde eum timeo, ne forte ven-
iens percutiat matrem cum filiis 2.
10.12 & 30.20.14
- 28 Nam si contra Deum fortis fuisti,
quantis magis homines præualebis?
1.14.5
- 29 Interrogauit eum Iacob, Dic mihi
quo appellaris nomine? Respondit,
Cur quæris nomen meum, quod est
mirabile? Et benedixit ei eo in loco
1.13.10
- 30 Vocauitque Jacob nomen loci illius
Phanuel, dicens, Vidi Dominum in fa-
cie a.1 faciem, & salua est anima mea
1.13.10
- 33.3 Et ipse progrediens adorauit pro-
nus in terram septies, donec appropin-
quaret trater eius 2.10.12
- 34.5 Intellexit Iacob eum violasse fi-
liam suam Dina 2.10.12
- 25 Simcon & Levi fratres Dine, gladius
ingressi sunt urbem confidentes, in-
terfectique omnibus masculis, &c.
2.10.12 & 4.1.24.
- 29 Turbatus me, & odiosum fecistis me
Chanaanis & Phereis habitatoribus
terræ huius 2.10.12
- 35.18 Egrediente autem anima præ do-
lore, & imminente iam morte, voca-
uit &c. 2.10.12
- 22 Abiit Ruben, & dormiuit cum Bala
concubina patris, quod illum mini-
me latuit 2.10.12 & 4.1.24
- 37.18 Et prætereuntes Madianitis ne-
gotiatoribus, extrahentes eum de ci-
sterna, viderunt eum Ismaelitis
viginti argenteis numis 4.1.24
- 32 Tulit autem tunicam eius, mit-
tentes qui ferrent ad patrem, &c. 2.
10.12
- 38.18 Ad vnum igitur coitum mulier
concepit, &c. 2.10.12 & 4.1.24
- 42.6 Fratres Ioseph venerunt, & adora-
uerunt eum 1.3
- 36 Absque liberis me esse fecistis, Ioseph
non superest, Simcon teneatur in vin-
culis, & Benjamin auferis, in me
hæc omnia mala reciderunt 2.10.12
- 43.14 Deus autem meus omnipotens
faciat vobis eum placabilem: & re-
mittat vobiscum fratrem vestrum
quem tenet in vinculis, & hunc Ben-
iamin: ego autem quasi orbatus
absque liberis ero 2.4.6
- 45.8 Non vestro consilio, sed Dei volun-
tate huc missus sum, &c. 1.17.8
- 47.7 Et Iacob salutauit Pharaon 1.11.15
- 9 Dies peregrinationis vitæ meæ ceu-
tum triginta annorum fuit parui &
mali 2.10.12
- Et non peruenerunt vsque ad dies
patrium meorum quibus peregrina-
ti sunt 2.10.13
- 29 Facies mihi misericordiam & veri-
tatem, vt non sepelias me in Aegy-
pto 2.10.13.
- 30 Sed dormiam cum patribus meis, &
auferas me de terra hac, condasque
in sepulchro maiorum meorum 2.
10.13 & 3.25.8
- 31 Quo iurante, adorauit Israel Domi-
num, conuersus ad lectuli caput 1.
11.15
- 48.14 Et Israel extendens manum dex-
teram posuit super caput Ephraim
4.3.15
- 16 Angelus qui eruit me de cunctis ma-
lis, benedicat pueris istis 1.14.6
- Et super eos inuocentur nomina
pat

- patrum meorum Abraham & Isaac
2.20.25
- 19 Sed frater eius minor, maior erit il-
lus, & semen illius creuet in gentes 3,
22.5
- 20 Simeon & Leui fratres: vasa ini-
quitate bellatrix, &c. 1.8.4
- 9 Catulus leonis Iuda: ad prædam fili
mactendit: requiescens acubith
vt leo, & quasi leona, quis suscitabit
eum? 1.8.4
- 10 Non auferetur sceptrum de Iuda, &
dux de femore eius, donec veniat
qui mitendus est, & ipse erit expec-
tatio gentium 1.8.6
- 18 Salutare tuum expectabo Domine
2.10.14
- 50.20 Vos cogitastis de me malum, sed
Deus verit illud in bonum: vt exalta-
ret me sicut in præsentia cæcitis
2.17.8
- 25 Quom Deus visitabit vos, & sportate
ostia mea vobiscum de isto loco 2,
10.33
- E X O D V S.
- 2.17 **C**umque circumspexisset huc
atque illic, & nullum adesse
vidisset, percussit Aegyptium ab-
scendit in fabulo 4.20.10
- 3.2 Apparuitque ei Dominus in flama
ignis, de medio rubi, &c. 4.17.21
- 6 Ego sum Deus patris tui, Deus Ab-
raham & Deus Isaac, & Deus Iac-
ob 2.8.15, & 2.10.9
- 8 Descendi vt liberem eum de mani-
bus Aegyptiorum, & educam de ter-
ra illa 4.20.30
- 10 Sed veni, & mittam te ad Phara-
onem, vt educas populum meum 4.8.2
- 14 Qui est misit me ad vos 1.13.23
- 21 Daboque gratiam populo huic cor-
am Aegyptiis: & quum egrediem-
ini, non exiitis vacui 1.17.7
- 4.3 Dixitque Dominus, Proiecit eam in
terram: Proiecit, & versa est in colu-
bram 4.17.15
- 11 Quis fecit os hominis, aut quis in-
travit: & os mutum, & surdum, vi-
dentem & cæcum: nonne ego? 1.13.14
- 21 Vide vt omnia ostentat, quæ posui in
mano tua, facias coram Pharaone:
ego indurabo cor eius, & non dimi-
tet populum 2.4.4, & 3.24.13
- 22 Indurabo cor eius, & non dimittet
populum 1.18.2
- 25 Tulit ilico Sephora acutissimam pe-
tram, & circumcidit præputium filij
sui 4.15.22
- 6.7 Et assumam vos mihi in populum,
& ero vester Deus 2.10.8
- 23 Accipit autem Aaron uxorem Eli-
zabeth filiam Ananadab, forem
Nahasson, quæ peperit ei, Nadab &
Abiu, & Eleazar & Ithamar 2.15.3
- 7.1 Dixitque Dominus ad Moysen, Ecce
constitui te Deum Pharaonis, & Aa-
ron frater tuus erit propheta tuus
1.15.9
- 3 Sed ego indurabo cor eius, & multi-
plicabo signa & ostenta mea in terra
Aegypti 1.18.2, & 2.4.3, & 2.4.4
- 10 Tulitque Aaron virgam coram Pha-
raone & seruis eius, & versa est in co-
lubrum 4.17.15
- 11 Vocauit autem Pharao sapientes &
maleficos: & fecerunt ipsi per incan-
tationes Aegyptiacas & arcana quæ-
dam similiter 1.8.5
- 12 Proieceruntque singuli virgas suas,
quæ versæ sunt in dracones: sed de-
vorauit virga Aaron virgas eorum
4.17.15
- 8.15 Videns autem Pharao quod data
esset requies, ingratauit cor suum 1,
18.2
- 10.1 Et dixit Dominus ad Moysen, Ingre-
dere ad Pharaonem: ego enim indura-
ui cor eius, & seruorum illius: vt
factum signa hæc in eo 2.4.4
- 11.3 Dabit autem Dominus gratiam po-
pulo suo coram Aegyptiis. Iurque
Moyses vir magnus in terra Aegy-
pti, coram seruis Pharaonis, & omni
populo 2.4.6
- 12.5 Erat autem agnus absque macula,
maculæ anniculus 4.16.31
- 26 Et cum dixerint vobis filij vestri,
Quæ est ista religio? 4.16.30
- 43 Hæc est religio Phasæ, Omnis autem
ingens non comedit ex eo 4.17.22
- 46 Nec os illius confringetis 1.16.9
- 13.2 Sanctifica mihi omne primogeni-
um quod aperit vulua in filiis Israe-
l: tam de hominibus, quam de iumentis:
mea sunt enim omnia 4.16.31
- 14.19 Tollenque se Angelus Dominus,
qui præcedebat castra Israel, & abiit
post eos 1.14.6
- 21 Cumque extēdisset Moyses manum
contra mare, abstitit illud Dominus,
flante vento vehemēti & vrente to-
ta nocte, &c. 4.15.9
- 26 Et ait Dominus ad Moysen, Exten-
de manum tuam super mare, vt re-
uertantur aquæ ad Aegyptios, super
currus & equites eorum 4.15.9
- 31 Timuitque populus Dominum, &
crediderunt Domino, & Moysi ser-
uo eius 4.8.2
- 15.3 Dominus quasi vir pugnator, & om-
nipotens nomen eius 1.13.24, &
4.17.23
- 16.7 Et manē videbitis gloriam Domi-
ni, audiui enim murmur vestrum
contra Dominum, nos vero quid su-
mus quia nullitatis contra nos? 1.8.5
- 14 Quinque operuisset superficiem
terræ, apparuit in solitudine minu-
tium, & quasi pilo rufum in similitu-
dinem prunæ super terram 4.17.34,
& 4.18.20
- 17.6 En ego stabo ibi coram te, supra
petra Horeb: percussitque petram,
& exiit ex ea aqua, vt bibat popu-
lus 4.17.15, & 4.17.21, & 4.18.20
- 15 Aedificauitque Moyses altare: & vo-
cauit nomē eius, Jehohah-Nissi 1.15.9
- 18.16 Quinque acceiderit eis aliqua
disceptatio, venient ad me, vt iudi-
cemer inter eos, & ostendam præcepta
Dei, & leges eius 4.11.8
- 19.5 Eritis mihi in peculium de cunctis
populis: mea est enim omnis terra 4,
16.13
- 6 Et vos eritis mihi in regnum sacer-
dotales, & gens sancta 2.7.1
- 16 Iamque aduenerat tertius dies, &
mane inclauerat: & ecce cæperunt
audiri tonitrua, ac micare fulgura,
& nubis densissima operire montem,
clangorque tubæ vehementius per-
strepabat: & timuit populus qui erat
in castris 1.8.5
- 20.3 Non habebis Deos alienos coram
me 1.15.24
- 4 Non facies tibi sculptile, neque om-
nem similitudinem quæ est in cælo
desuper, & quæ in terra deorsum,
nec eorum quæ sunt in aquis sub ter-
ra 1.11.13, & 1.11.12, & 1.13.24
- 5 Non adorabis ea neque cole: ego
sum Dominus tuus fortis, & zelotes, &
solicus iniquitatem patrum in filijs
in tertiam & quartam generatio-
nem eorum qui oderunt me 1.12.1
- 6 Et facies misericordiam in militia
his qui diligunt me, & custodiam
præcepta mea 2.10.9
- 15 Non occides 4.20.19
- 24 In quo faciet memoria nominis
mei: veniam ad te & benedicam tibi
4.1.5
- 21.16 Qui maledixit patri suo vel
matri morte moriatur 2.8.16
- 13 Qui autem non est iustificatus, sed
Deus tradidit eum in manus eius,
&c. 1.16.6, & 1.18.3
- 22.1 Si quis furatus fuerit bouē aut o-
uem, & occiderit vel vendiderit, quin
que boues pro vno boue restituet, &
quatuor oues pro vna oue 4.20.16
- 8 Si latet fur, applicabit dominus do-
mus ad Deos, & iurabit quod non
extenderit manus, &c. 4.20.4
- 11 Iustificandum erit in medio quod
non extenderit manus, ad rem pro-
ximam sui 2.8.36
- 29 Decimas & primitias tuas non tar-
dabis reducere 3.7.5
- 23.1 Non suscipies vocem mendacis: nec
iunges manum tuam vt pro inpio
dicas falsum testimonium 2.9.4
- 4 Si occideris bouem innocuum, aut a-
lino erranti, reue ad eum 2.8.16
- 8 Si videns animam odieris te tacere
suo onere, non pertransibis sed lub-
leuabis cum eo 2.8.36
- 12 Vt requiescat bos & cinus tuus &
refrigeretur filius ancillæ tuæ & ad-
uena 2.8.32
- 13 Et per nomen extermorum deorum
non iurabis, neque audietur ex ore
vestro 2.8.35
- 19 Primitias frugum terræ tuæ deferes
in domum Domini Dei tui 3.7.5
- 20 Ecce ego mittam Angelum meum
qui præcedat te, & custodiam in via,
& introducat in locum quem præpa-
raui 1.14.6
- 24.18 Ingressusque Moyses medium ne-
bulæ, ascendit in montem: & fuit ibi
quadraginta diebus & quadraginta
noctibus 1.8.5, & 4.12.10
- 25.17 Facies & propitiatorum de auro
mundissimum: duos cubitos & dimi-
dium tenebit longitudo eius, & cu-
bitum ac semilem latitudo 1.11.3
- 18 Duos quoque Cherubim aureos, &
productis facies, ex vtraque parte
oraculi 1.11.3
- 20 Vtrumque latus propitiatorij te-
gant expandentes alas, & operientes
oraculum, respiciantque le mutuo
versis vultibus in propitiatorium
quo operienda est arca, in qua ponet
testimonium quod tibi tibi 1.11.3
- 40 Inijce, & fac secundum exemplar
quod tibi in monte monstratum est
2.7.1, & 4.14.20
- 28.9 Sumetque duos lapides Onychi-
nos, & sculpsit in eis nomina filio-
rum Israel 3.20.18
- 10 Sex nomina in lapide vno, & sex re-
liqua in altero iuxta ordinem nati-
uitatis eorum 3.20.18
- 12 Portabitque Aaron nomina eorum
coram Domino super vtrumque hu-
merum ob recordationem 3.20.18
- 21 Habebuntque nomina filiorum Is-
rael: duodecim nomibus calabrum

tur finguli lapides nominibus fingulorum per duodecim tribus.
 29.9 Cingefque eos balteo, Aaron scilicet & liberos eius, & impones eis mitras, eruntque sacerdotes mihi religione perpetua, &c. 4.2.9
 36 Et vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad expiandum mundabitque altare, &c. 2.17.4, & 4.18.13
 30.10 Et deprecabitur Aaron super corua eius semel per annum, in sanguine quod oblatum est pro peccato 2.15.6
 30 Aaron & filios eius vnges, sanctificabitque eos, vt sacerdotio fungantur mihi 4.19.31
 31.3 Et impleui Beseleel, spiritu Sci, sapientia, intelligentia, & scientia in omni opete 2.2.16
 13 Videte vt sabbatum meum custodiatis: quia signum est inter me & vos in generationibus vestris 2.8.29
 31.1 Surge, fac nobis deos qui non precedant: Moysi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Aegypti, ignoramus quid acciderit 1.11.8
 4 Diseruntque, Hi sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti 1.11.9
 27 Ponat vir gladiu super femur suum: & redite de porta vsque ad portam, per medium castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum & proximum suum 4.20.10
 32 Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti 3.20.35
 33.19 Miserebor cui volueris, & clemens ero in quem mihi placuerit 2.5.17, & 3.11.13, & 3.22.6, & 3.22.8, & 3.24.15
 30 Non poteris videre faciem meam, non enim videbit me homo & viuet 1.11.3
 34.6 Domino transiente coram eo, ait, Dominator Domine Deus, misericors & clemens, patiens & multę misericordias 1.10.2
 7 Qui reddis iniquitatem patrum filiis, ac nepotibus in tertiam & quartam progenem 2.8.19
 28 Fuit ergo ibi cum Domino Moyses, quadraginta dies, & quadraginta noctes; & mandata non comedit, & aquam non bibit 4.12.20
 29 Cumque descenderet Moyses de monte Sinai, tenebat duas tabulas lapideas testimonij, & ignorabat quod cornuta esset facies sua ex confortio sermonis Domini 1.8.5
 35.2 Sex diebus facietis opus septimus dies erit vobis sanctus, sabbatum & requies Domini 2.8.29
 30 Ecce vocauit Dominus ex nomine Beseleel, filium Vri filij Hur, de tribu Iuda 2.2.16
 40.34 Et nubes operiebat tabernaculum, maiestate Domini coruscante 1.8.5

LEVITICVS.

1.2 **H**omo qui obtulerit ex vobis hostiam Domino: de pecoribus, id est de bobus & ouibus offerens victimas 4.14.20
 4 Ponctque manus super caput hostiæ, & acceptabilis erit, acque in expiationem eius proficiens 4.3.16
 5 Inmolabitque vitulum coram Domino 4.18.11
 4.2 Anima quum peccauerit per ignorantiam, & de vniuersis mandatis

Domini, &c. 4.1.28
 5.13 Et expiabit cum sacerdos a peccato suo quod peccauit in vno de istis, & remittetur ei, &c. 2.7.4
 8.6 Congregataque omni turba ante fores tabernaculi statim abluit Aaron & filios eius 4.3.15
 11.44 Sancti estote, quia ego sanctus sum 4.25
 16.2 Loquere ad Aaron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur sanctuarium, quod est intra velum coram propitiatorio, quo tegitur arca 2.15.6
 21 Et Aaron posita vtraque manu super caput hirci viuientis, confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel, & vniuersa delicta arg; peccata eorum 3.4.10
 18.5 **Q**ue faciens homo viuet in eis 2.8.4, & 2.17.5, & 3.14.13, & 3.17.3
 6 Omnis homo ad proximum sanguinis sui non accedet, vt reuelat turpitudinem eius 4.19.3
 18 Turpitudinem sororis patris tui non discoperies: quia caro est patris tui 2.13.3
 19.2 Sancti estote, quia ego sanctus sum Dominus Deus vester 2.8.14, & 3.6.2, & 4.19.25
 12 Non perirabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui. ego Dominus 2.8.24
 16 Non eris criminator, nec furus in populo 2.8.47
 18 Non quæres vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum 2.2.8, 5.6 & 4.20.19
 31 Non declinetis ad magos, nec ab aruosis aliquid siscitemini, vt polluamini per eos 4.3.5
 20.6 Anima que declinauerit ad magos, & aruosis, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi sui 1.8.5
 7 Sanctificamini, & estote sancti, quia & ego sanctus sum Dominus Deus vester 4.19.35
 9 Qui maledixerit patri suo aut matri, morte moriatur 2.8.36
 26.3 Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea custodieritis, & feceritis ea 2.5.10
 4 Dabo vobis pluuia temporibus suis, &c. 1.16.35, & 2.8.4
 12 Ambulabo inter vos, & ero Deus vester, vosque eritis populus meus 2.10.8
 20 Consumetur in casum labor vester, non profert terra germen, nec arbores poma præbebunt 3.20.44
 26.3 **Q**uod si nec sic volueritis recipere disciplinam, sed ambulaueritis ex aduerso mihi 1.17.8
 26 Postquam confregero baculum panis vestri, ita vt decem mulieres in vno clibano coquant panes, & reddant eos ad pondus, &c. 3.20.44
 33 Vos autem dispergam in gentes, & euaginabo post vos gladium, eritque terra vestra deserta, & ciuitates vestra dirute 2.11.1
 36 Et qui de vobis remanserint, dabo pauorem in cordibus eorum 1.18.2, & 2.4.6
 N V M E R I.
 6.5 **O**mni tempore separationis suæ nouacula non transibit per caput eius 4.19.26

18 Tunc cadetur Nazargus ante ostium tabernaculi foderis: casarie confederationis suæ: tollere capillos eius, & ponet super ignem 4.19.26
 9.18 Cunctis diebus quibus stabit nubes super tabernaculum, ad imperium Domini erigebant tentoria 4.15.9
 11.9 Quumque descenderet nocte super castra ros, descendebat pariter & Man 1.8.5
 18 Sanctificamini cras, comedetis carnes 3.20.51
 31 Ventus autem egrediens à Domino arreptas trans mare coturnices detulit 1.16.7
 33 Adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat huiusmodi eibus: & ecce furor Domini concitatus in populum, &c. 3.20.51
 12.1 Loquutaque est Maria & Aaron contra Moysen, propter uxorem eius Aethiopsiam 1.8.4
 14.43 Amalecites & Chananeus ante vos sunt, quorum gladio corructis, eò quod nolueritis acquiescere Domino, nec erit Dominus vobiscum 2.5.11
 15.30 Factum est autem: quum essent filij Israel in solitudine, & inuentissent hominem colligentem ligna in die Sabbathi 2.8.29
 16.24 Præcipe vniuerso populo vt separetur à tabernaculis Core & Datan, & Abiron 1.8.5
 20.10 Congregata multitudine ante pertram, dixit eis, Audite rebelles & increduli, Num de petra hab poterimus vobis aquam eicere? 1.8.5
 26 Quumque nudaueris patrem vestre suæ, indues ea Eleazarum filium eius 4.3.15
 21.8 Fac serpentem æneum, & pone eum pro signo: qui percussus aspexerit eum, viuet 4.18.20
 9 Fecit ergo Moyses serpentem æneum, & posuit eum pro signo: quem quum percussus aspiceret, sanabatur 2.12.3
 23.10 Morietur anima mea morte iustorum, & sicut nouissima mea horum similia 2.10.14
 19 Non est Deus quasi homo vt mentiar, nec vt filius hominis vt mutetur 1.17.12
 28.2 Hęc sunt sacrificia que offerre debetis, agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocaustum sempiternum 4.1.5

DEUTERONOMIUM.

1.16 **A**udite illos, & quod iustum est iudicete: huius sit ille, siue peregrinus. 4.20.4, & 4.20.6, & 4.20.9
 39 Paruuli vestri, de quibus dixistis, quod captiui ducerentur, & filij qui hodie boni ac mali ignorant distantiam, ipsi ingredientur 4.16.19
 2.30 Indurauerat Dominus Deus tuus spiritum eius, & obfirmauerat cor illius, ita vt traderetur in manus tuas 1.18.2, & 2.4.3, & 2.4.4
 4.2 Non addetis ad verbum quod vobis loquor: nec auferetis ex eo 4.9.2
 7 Nec est alia ratio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis oblationibus nostris 3.24.15
 9 Custodi igitur te metipsum, & animam tuam sollicite, ne obliuiscaris verbum

I N D E X.

- verborum quæ viderunt oculi tui, & ne excedat de corde tuo cunctis que
bus vitæ tuæ, &c. 2.8.5
- 11 Et accessit ad radices montis qui
ardebat vsque ad eglym, et inquit in
eo tenebræ, & nubes & caligo 1.11.3
- 12 Custodie igitur sollicitè animas ve-
stras. Non vidistis aliquam similitu-
dinem in die qua loquutus est vobis
Dominus 1.11.2
- 16 Ne forte decepra, faciatis vobis scul-
ptam similitudinem, aut imaginem
malculi vel fœnux 2.8.17
- 17 Similitudinem omnium iumentor-
rum quæ sunt super terram, vel a-
uim sub celo volantium 2.8.17
- 5.14 Vt requiescat seruus & ancilla tuæ,
sicut & tu 2.8.32
- 17 Non occides 4.20.10
- 6.5 Diliges Dominum Deum tuum ex
toto corde tuo, & ex tota fortitudi-
ne tua 2.7.5, & 2.8.51, & 3.19.4
- 13 Dominum Deum tuum timebis, &
illi soli seruus, ac per nomen illius
iurabis 2.8.25
- 16 Non tentabis Dominum Deum
tuum, sicut tentasti in loco tentatio-
nis 4.17.3
- 25 Etique nostri misericors, si custo-
dimus & fecerimus omnia præcepta
eius, coram Domino Deo nostro, si-
cut mandauit nobis 3.17.7
- 7.6 Quia populus sanctus es Domino
Deo tuo: te elegit Dominus Deus
tuus, vt sis ei populus peculiaris de
cunctis populis qui sunt super ter-
ram 2.8.14
- 7 Non quia cunctas gentes numero
vinceris, vobis iunctis est Domi-
nus, & elegit vos, cum omnibus fr-
tribus pauciores 3.22.5
- 8 Sed quia dilexit vos Dominus, & cu-
stodiuit iuramentum quod iurauit
patribus vestris, &c. 3.22.5
- 9 Et scies quia Dominus tuus, ipse est
Deus fortis & fidelis, custodiens pa-
trem & misericordiam diligentius
se, & iis qui custodiunt præcepta e-
ius 3.17.5
- 12 Si postquam audieris hæc iudicia,
custodieris ea & feceris, custodiet &
Dominus Deus tuus pactum tibi &
misericordiam quam iurauit patri-
bus tuis 3.17.1
- 13 Et diliget te & multiplicabit, bene-
dicetque fructui ventris tui & fructui
terre tuæ, &c. ibidem
- 3.2 Et recordaberis itineris cuncti per
quod adduxit te Dominus Deus
tuus quadraginta annis per deser-
tum, vt affligeret te, atque tentaret
3.20.46
- 3 Vt offenderet tibi, quod non in solo
pane viuit homo, sed in omni verbo
quod egreditur de ore Domini 1.16.
7, & 3.20.44
- 9.6 Scito ergo quod non propter iusti-
tias tuas Dominus Deus tuus de-
posuit tibi terram hanc optimam in pos-
sessionem, cum durissimè ceruicis sis
populus 3.21.5
- 10.12 Et nunc Israel, quid Dominus peti-
t a te, nisi vt timeas Dominum
Deum tuum? &c. 2.8.51
- 14 In Domini Dei tui cælum est, & eg-
lum cæli, terra, & omnia quæ in ea
sunt 2.11.15, & 3.21.5
- 15 Et tamen patribus tuis conclusum
est cum Domino, & amauit eos, ele-
geret te 3.21.5
- 24.13 Sed statim reddes ei pignus ante
Iouis occulum, vt dormiens in vesti-
mento suo benedicat tibi, & habeas
iustitiam coram Domino Deo tuo
3.17.7
- 26.18 Tu, Dominus elegit te hodie, vt
sis ei populus peculiaris, sicut locu-
tus est tibi, & custodias omnia præ-
cepta illius 2.8.4
- 27.26 Maledictus qui non permanet in
fermonibus Legis huius, nec eos o-
perum perficit 2.7.5, & 2.7.15, & 2.16.
6, & 3.11.19, & 3.12.1, & 3.14.13, & 3.17.
1, & 3.17.9
- 28.1 Si autem audieris vocem Domini
Dei tui, vt facias atque custodias om-
nia mandata eius quæ ego præci-
pio tibi hodie: faciet te Dominus
Deus tuus excelsoiorem cunctis gen-
tibus quæ versantur in terra 1.17.5,
& 2.5.10
- 2 Venientque super te vniuersæ bene-
dictiones illas, & apprehendent te, si
tamen præcepta eius audieris 2.8.4
- 12 Aperiet Dominus thesaurum suum
optimum, & egulum, vt tribuat pluuiam
terre tuæ, &c. 1.16.5
- 29 Omni tempore calamitiam sus-
tineas, & opprimaris violentia, nec
habeas qui liberet te 4.2.20.25
- 36 Ducetque te Dominus, & regem
quem constituit super te, in gentem
quam ignorasti, & patres tui, &c.
2.11.1
- 65 Dabit enim tibi Dominus cor pau-
dum, & deficientes oculos, & ani-
mam consumptam in morte 2.4.6
- 29.2 Vos vidistis vniuersa quæ fecit Do-
minus coram vobis in terra Aegy-
pti, &c. 2.2.20
- 4 Et non dedit vobis Dominus cor in-
telligens, & oculos videntes, & aures
quæ possint audire, vsque in præsen-
tem diem 2.2.20
- 18 Ne forte sit inter vos vir aut mulier,
familia, aut tribus, cuius cor auertum
est hodie a Domino Deo nostro, vt
vadat & seruet, &c. 3.17.5
- 19 Quicumque audierit verba iuramen-
ti huius, benedicat sibi in corde suo,
dicens, Pax erit mihi, & ambulabo
in prauitate cordis mei: & affluat
ebria sicutem 3.17.5
- 20 Et Dominus non ignoscat ei, sed
tunc quam maxime furor eius sum-
mus, & zelus contra hominem il-
lum: & sedeant super eum omnia ma-
ledicta quæ scripta sunt in hoc volumi-
ne, &c. 3.3.7
- 29 Abscondita, domino Deo nostro
quæ manifesta sunt, nobis & filijs no-
stris vsque in sempiternum, vt faci-
amus vniuersa Legis huius 1.17.2, &
3.21.3
- 30.2 Et reuersus fueris ad eum, & obedi-
entis eius imperijs, sicut ego hodie
præcipio tibi, cum filijs tuis, &c. 3.
3.6
- 3 Reducet te dominus Deus tuus de
captiuitate tua, ac miseretur tui,
& rursum congregabit te de cunctis
populis in quos te ante disperit 4.
1.2.4
- 6 Circumcidet dominus Deus tuus cor
tuum, & cor feminis tui, vt diligas
communi Deum tuum, &c. 2.5.8, &
2.5.12, & 3.3.6, & 4.16.3
- 10 Si tamen audieris vocem Domini Dei
tui, & custodieris præcepta eius, &
ceteris
- gritque semen eorum post eos, &c. 3.
21.5
- 16 Circumcidite igitur præputium cor-
dis vestri, & ceruicem vestram ne in-
ducatur amplius 2.5.8, & 3.3.6, & 4.
16.3, & 4.16.21
- 20 Dominum Deum tuum timebis, &
ei soli seruus: ipsi adhuc rebus, iurabi-
ficus in nomine illius 2.8.25
- 11.26 En propono in conspectu vestro
hodie benedictionem & maledictio-
nem 3.17.1
- 12.13 Caue ne offeras holocausta tua in
omni loco quem videris 4.2.9
- 14 Sed in eo quem elegerit Dominus,
in vna tribuum tuarum offeres ho-
luntas, & facies quæcunque præcipio
tibi ibidem
- 28 Obserua, & audi omnia quæ ego
præcipio tibi, vt bene sit tibi & filiis
tuis post te in sempiternum, &c.
2.8.5
- 32 Nec addas quicquam nec minuas 4.
10.17
- 13.3 Tentauit vos Dominus Deus ve-
lter, vt palam fiat vtrum diligatis
eum, an non in toto corde & in tota
anima vestra 3.20.46
- 14.2 Populus sanctus es Domino Deo
tuo: & elegit vt sis ei in populum pec-
uliarium de cunctis gentibus quæ
sunt super terram 2.8.14
- 16.10 Et celebrabis diem festum heb-
domadarum Domino Deo tuo, obla-
tionem spontaneam manus tuæ,
quam offeres iuxta benedictionem
Domini Dei tui 4.18.8
- 17.18.19 Postquam autem sederit in so-
lio regni sui, quærit hoc Deuterono-
mium legis tuæ, &c. 1.8.9
- 19 Non accipies personam, nec mune-
ra quæ Munera excæcant oculos sa-
pientium, & mutant verba iustorum
4.20.9
- 7.8 Si difficile & ambiguum apud te in-
dicium perspexeris inter sanguinem,
& sanguinem, causam & causam, &c.
3.4.4
- 9 Veniteque ad sacerdotes Leuitici ge-
neris, & ad iudicem qui fuerit illo
tempore, quæretque ab eis, &c. 3.4.4
& 4.8.2
- 11 Et docebunt te iuxta Legem eius: se-
quiturque sententiam eorum 4.8.2
- 12 Qui autem superbiert, nolens obe-
dire sacerdotis imperio, qui eo tempore
secretò ministrat Domino Deo tuo: ex
secretò iudicis inuenietur homo ille,
& auferes in iudicium Israel ibidem
- 16 Quicumque in te constitueris, non
multiplicabit filios equos, nec reducet
populum in Aegyptum 4.20.9
- 18.11 Neque quæ quartæ mortuis veri-
tatem 3.5.6
- 13 Perfectus est tibi sine macula cum
Domino Deo tuo 2.8.51
- 15 Prophetam in ore tuo & de fratri-
bus tuis sicut iurauit tibi Domi-
nus Deus tuus in iuramentis 4.1.5
- 19.19 Kedoent et sic iurati suo ficeret
cogitant 4.20.16
- 21.18 Si genuerit homo filium contu-
macem & procerum, non audierit
patris ac matris vocem, & co-
erctus obedire contumaciter, &c.
2.8.36
- 23 Maledictus a Deo est cælum & terra in
ligno 2.7.12, & 4.16.16
- 23.5 Veritatem in maledictione eius in
benedictionem tuam, eo quod dili-

ceremonias, quæ in hac Lege præ-
scriptæ sunt, &c. 1.7.5
 11 Mandatum hoc quod ego præcipio
tibi hodie, non supra te est, neque
procul positum 2.5.12
 12 Nec in celo situm ut possis dicere,
Quis nostrum v.let ad cælum ascen-
dere, vt deferat illud ad nos, vt audiam
nos atque opere compleamur. 17.2
 13 Neque trans mare positum vt caule-
ris, & dicas, Quis è nobis poterit
transire mare, & illud ad nos vif-
que deferre, vt possimus audire. 17.
2.2.5.12
 14 Sed iuxta te est sermo valde in ore
tuo & in corde tuo vt facias illum. 1.
17.2.2.5.12 & 3.2.4.3
 15 Considera quod hodie propofuerim
in conspectu tuo vitam & bonum, &
e contrario mortem & malum. 3.17.1
 19 Testes hodie inuoco cælum & ter-
ram, quod propofuerim vobis vitam
& bonum, benedictionem & maledi-
ctionem: elige ergo vitam, vt & tu vi-
uas, & semen tuum 2.5.4.2 & 2.7.3
 32.5 Peccauerunt eis, & non filij eius in
fordibus, generatio praua atque per-
uerfa 1.8.6
 8 Quando diuidi de Altitissimus gen-
tes: quando separabat filios Adam,
constituit terminos populorum, &c.
2.11.15 & 3.21.5
 15 Incrallatus est dilectus, & recalci-
trauit. Incrallatus, impinguius, di-
latus, dereliquit Deum factorem
suum, &c. 3.3.5
 17 Immolauerunt dæmoniis & non
Deo 4.13.17
 21 Ipsi me prouocauerunt in eo qui non
erat Deus 1.13.15
 35 Mea est vitio, & ego retribuam, &c.
2.8.56, & 4.20.19
 46 Ponite corda vestra in omnia verba
mea quæ ego testificor vobis hodie:
in mandatis ea filijs vestris custodi-
re & facere, & implere vniuersa quæ
scripta sunt in volumine legis huius
2.7.13
 33.3 Omnes sancti in manu illius sunt
2.10.8
 29 Beatus es tu Israel, quis similis tui
popule, qui saluatus in domino? &c.
2.10.8
 34.5 Mortuusque est ibi Moyses seruus
domini in terra Moab, iubente domi-
nino 4.6.11

I O S V E.

17 **N**E declines ab ea ad dexteram
vel ad sinistram, vt intelligas
cuncta quæ agis 4.9.12
 8 Non recedat volumen Legis huius
ab ore tuo: sed meditaberis in eo die
bus ac noctibus, &c. 4.9.12
 2.1 Qui pergentes ingressi sunt domum
militris meretricis, nomine Rahab,
& quieuerunt apud eam 3.24.11
 9 Noui quod dominus tradiderit vobis
terram: etenim irruit in nos ter-
ror vester, & clangueiunt omnes ha-
bitatores terræ 2.4.6
 11 Et hæc audientes pertimimus, & e-
languit cor nostrum, nec remanet in
nobis spiritus ad introitum vestrum,
dominus enim Deus vester ipse est
Deus in cælo sursum, & in terra de-
orsum ibidem
 5.14 Sum princeps exercitus domini 1.
14.5
 7.19 Et ait Iosue ad Acam, Fili mi, da
gloriam domino Deo Israel, & con-

fitere, atque indica mihi quid feceris
2.8.24
 10.13 Steteruntque sol & luna 1.16.2
 11.20 Domini enim sententia fuerat, vt
indurarentur corda eorum, & pugna-
rent contra Israel 1.18.2
 24.2 Trans fluum habitauerunt pa-
tres ab initio, Thare pater Abraham
& Nachor: seruiueruntque diis alienis
1.11.8 & 3.24.2
 3 Tuli ergo patrem vestrum Abraham
de Melopotamia finibus, & adduxi
eum in terram Chanaan, &c. 3.24.2

I V D I C E S.

2.1 **A**scenditque dominus de Galga
his ad locum silentium 1.14.6
 18 Quomodo dominus iudices suscita-
uit in diebus eorum flebat ut nascere
ricordia, & audiret afflictorum ge-
mitus, & liberabat eos de cæle va-
stantium 3.3.25 & 3.20.15
 19 Postquam autem mortuus esset iu-
dex reuertebantur, & multo faciebant
peiora quam in fecerat patres eorum,
sequentes deos alienos 3.3.25
 3.9 Et clamauerunt ad dominum, qui
suscitauit eis saluatorem, & libera-
uit eos 3.20.15 & 4.20.30
 12 Addiderunt autem filij Israel facere
malum in conspectu domini 3.20.15
 15 Et postea clamauerunt ad domi-
num: qui suscitauit eis saluatorem
Aod, inelytum filium Gera 3.20.15
 6.11 Venit autem Angelus domini &
sedit sub quercu 1.14.6
 14 Respexitque ad eum dominus, &
ait, Vade in hac fortitudine tua: &
liberabis Israel de manu Midian 1.
15.10, & 1.14.5
 34 Spiritus autem domini induit Ge-
deon qui clangens buccina conuoca-
uit domum Abiezer, vt sequeretur
se 1.2.17
 37 Ponam hoc vellus lanæ in area: ros
in solo vellere fuerit, & in omni ter-
ra fecerit &c. 4.14.18
 8.27 Fecitque ex eo Gedeon Ephoa, &
posuit illud in civitate sua Ephraim,
fornicatusque est omnis Israel in eo,
& factum est Gedeoni & omni do-
mum eius in ruinam 4.10.25
 9.20 Sin autem peruerse, egredietur i-
gnis ab Imelech, & consumat ha-
bitatores Sichiem, & oppidum Mel-
lor, &c. 3.20.15
 11.30 Vocum vouit domino Iepharai di-
cens, Si tradideris filios Ammon in
manus meas, &c. 4.13.3
 13.10 Ecce apparuit mihi vir quem an-
te videram 1.14.6
 16 Cui respondit Angelus, Si me cogis
non comedam panes tuos: si autem
vis holocaustum facere, offer illud
domino 1.13.10
 18 Cur queris nomen meum quod est
mirabile? 1.13.10
 19 Tuli itaque Manue hedum de capris
& libamenta, & posuit super ter-
ram offerens domino 4.10.25
 22 Morte moriemur, quia vidimus do-
minum 1.13.10, & 1.14.5
 23 Si dominus nos veller occidere, de
manibus nostris holocaustum & li-
bamenta non suscepisset, &c. 1.11.10
 16.28 Domine Deus meus memora
mei, & redde mihi nunc fortitudi-
nem pristinam, vt visitet me de ho-
stibus meis 3.20.15
 21.25 In diebus illis nõ erat rex in Israel
sed vnusquisque quod sibi rexit vt

debat, hoc faciebat 4.20.9
 R V T H.
SIn ille nolente te retinere, ego te
absque vlla cubitatione suscipiam,
vni dominus. 4.8.9
 I. S A M V E L.
 1.15 **P**orro Anna loquebatur in cor-
de sue, tantumque labia illius
mouebantur, & vox penitus non au-
diebatur. Aedificauit ergo eam Heli
temulentam 3.20.33
 2.6 Dominus mortificat & viuificat: de-
ducit ad miseros & reducit ad iu-
dæ 3.20.52
 9 Pedes sanctorum suorum seruabit, &
impj in tenebris conuiescent. 2.10.18
 10 Et cecidit imperium Regi suo, & sub-
limabit cornu Christi sui 2.6.2
 25 Et non audierunt vocem patris sui:
quia voluit dominus occidere eos 1.
18.35 & 3.24.14
 34 Hoc autem erit tibi signum quod
venturum est duobus filijs tuis Ophni
& Phinees: in die vno morientur am-
bo 1.18.1
 6.9 Et aspicietis: & siquidem per viam
finium suorum ascenderit contra Beth-
sames, ipse fecit malum hoc nobis
grandæ, &c. 1.16.8
 7.3 Si in toto corde vestro reuertimini
ad dominum, auferre deos alienos de
medio vestri, Baalim & Astaroth, &
preparate corda vestra domino, &c.
3.3.5
 6 Et reuertimini in die illa atque di-
xerunt ibi, Peccauimus domino 4.
12.17
 17 Aedificauit etiam ibi altare domino
4.10.25
 8.7 Non enim te abiecerunt, sed me ne
regnem super eos 4.20.6
 11 Hoc erit ius regis qui imperaturus
est vobis, filios vestros tollet, & ponet
in curribus suis, &c. 4.20.26
 10.6 Et insuliet in te spiritus domini, &
prophetabis cum eis, & mutaberis
in virum alium 2.2.17, & 2.3.4
 9 Itaque cum auertisset humerum suum
vt abiret a Samuele, immutauit ei
Deus cor aliud, & venerunt omnia
signa hæc in die illa 3.2.12
 26 Saul abiit in domum suam in Gaba-
la, & fecerunt ibi regem Saul coram
domino, &c. 1.8.6
 12.22 Et non derelinquet dominus popu-
lum suum, propter nomen suum
magnum, quia iurauit dominus fa-
cere vos sibi populum 3.21.5
 14.44 Et ait Saul, hæc faciat mihi Deus,
& hæc addat, quia morte morieris Io-
nathan 2.8.24
 15.11 Pœnitent me quod constituerim Saul
regem: quia dereliquit me, & verba
mea opere non impleuit: Contra-
stauitque est Samuel, & clamauit ad do-
minum tota nocte 1.17.12, & 3.20.15
 22 Nunquid vult dominus holocausta
& victimas, & non potius vt obedi-
atur voci domini? Melior est enim o-
bedientia quam victimæ: & aulsul-
tare magis quam offerre adipem a-
rietum 4.10.17, & 4.18.9
 23 Quoniam quasi peccatum ariolandi
est repugnare: & quasi scelus idolola-
triæ nolle acquiescere. Pro eo ergo
quod abiicit sermonem domini,
abice

I N D E X.

- abiecit te dominus ne sis rex 4.10.17 & 3.4.33 & 3.22.6
- 19 Porro Triumphator in Israel non patere, & penitentia non flectitur: neque enim homo est vt agit penitentiam 1.17.12
- 30 At ille ait, Peccauit nunc honora me coram senioribus populi mei, &c. 3.3.4
- 35 Veruntamen iugebat Samuel Saulum, quoniam dominum penitebat, quoad constituit regem Saul super Israel 3.20.15
- 16.1 Dixitque dominus ad Samuelem: vsque quo tu iugebis Saul, cum ego proiecerim eum ne regnet super Israel? 3.20.15 & 3.22.6
- 13 Tulit ergo Samuel cornu olei, & vnixit eum in medio fratrum eius 1.8.6 & 2.1.17.
- 14 Et exagitabat eum spiritus nequam a domino 1.14.17 & 2.4.5
- 18.10 Post diem autem alteram, inuasis spiritus Dei malus Saul, 1.14.17 & 2.4.5.
- 19.9 Et factus est spiritus domini malus in Saul: sedebat autem in domo sua, & tenebat lanceam, &c. 2.4.5
- 23.26 Et ibat Saul & viri eius ad latrus motis ex parte vna, David autem & viri eius erant in latere motis 1.16.9
- 27 Et nuncius venit ad Saul dicens, festina, & veni quoniam infuderunt se Philistiini super terram ibid.
- 24.7 Propitius sit mihi dominus, ne faciam hanc rem domino meo Christo domini, vt mittat manum meam in eum, qui Christus domini est 4.20.28
- 11 Sed pepercit tibi oculus meus: dixi enim, non extendam manum meam in dominum meum, quia Christus domini est ibidem
- 26.9 Et dixit David ad Abisai, Ne interficias eum: quis enim extendat manum suam in Christum domini, & innocens erit? ibidem
- 12 Omnes dormiebant, quia sopor domini irruerat super eos 1.18.2
- 23 Dominus retrahit vnicuique secundum iustitiam suam & filium: tradidit enim te dominus in manum meam, &c. 3.17.14
- 37.13 Et tulerunt ossa eorum, & sepelierunt in nemore Iabes, & ieiunauerunt septem diebus 4.12.17
- I. S. A. M. V. E. L.
- 5.8. Idcirco dicitur in prouerbio, Cæcus & claudus non intrabunt in templum 4.16.31
- 7.14 Qui si iniquè aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum 3.4.32
- 27 Quia tu domine exercituum Deus Israel reuelasti aurè serui tui, dicens, domum ædificabo tibi, &c. 3.20.13
- 28 Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus & verba tua erunt vera: locutus es enim ad seruum tuum bona hæc 3.20.14
- 10.12 Eilo vir fortis, & pugnacius pro populo nostro, & ciuitate Dei nostri, dominus autem faciet quod bonum est in conspectu suo 1.17.9
- 11.4. Missis itaque David nunciis, tulit eam: que cum ingressa esset ad illum, dormiuit cum ea 4.1.24
- 15 Scripsit autem in epistola, Ponite Vnam ex aduerso belli, vbi fortissimum est prælium: & derelinquite eum vt peccatus intereat ibid.
- 12.12 Tu fecisti abscondite: ego autem faciam verbum istud in conspectu omnium Israel 1.18.1
- 13 Et dixit David ad Nathan, Peccavi domino. Dixitque Nathã ad David, Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris 3.3.4 & 3.4.10 & 3.4.31 & 4.1.24
- 14 Veruntamen quoniam blasphemare fecisti inimicos nomen domini: propter verbum hoc, filius qui natus est tibi, morte morietur 3.4.33
- 16.10 Dominus præcepit ei vt malediceret David: & quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit 1.17.8 & 1.18.1 & 1.18.4
- 22.20 Tentendunt ergo Absalon tabernaculum in solario, ingressusque est ad concubinas patris sui, coram vniuerso Israel 1.18.1 & 1.18.4
- 17.17 Et dixit Chusai ad Absalon, Non est bonum consilium quod dedit Achitophel hac vice 1.17.7
- 14.10 Dominus autem nutu dissipatum est consilium Achitophel vtile, vt induceret dominus super Absalon malum 1.17.7 & 2.4.6.
- 22.20 Et eduxit me in latitudinem: liberavit me, quia complacuit ei 3.17.5
- 21 Retribuit mihi dominus secundum iustitiam meam, & secundum munditiam manuum mearum reddidit mihi ibidem
- 24.1. Et addidit furor domini irasci contra Israel, commouitque David in eis dicentem ad Ioab, Vade numerata Israel & Iuda 1.14.18
- 10 Percussit autè cor David eum, postquam numeratus est populus: & dixit David ad dominum, Peccavi valde in hoc facto, &c. 3.3.4
- 20 Egressus adorauit regem prono vultu in terram 1.12.3
- I. R. E. G. V. M.
- 1.16. Inclinauit se Bethsabee, & adorauit regem 1.12.3
- 21 Eritque, cum dormierit dominus meus rex cum patribus suis, erimus ego & filius meus peccatores 3.11.3
- 2.5 Tu quoque nosti quæ fecerit mihi Ioab filius Seruæ, quæ fecerit duobus principibus exercitus Israel, &c. 4.20.10.
- 6 Facies ergo iuxta sapientiam tuam, & non deduces cantium eius pacificè ad inferos ibidem
- 8 Habes quoque apud te Semei filium Gera filij Gemini de Bahurim, qui maledixit mihi maledictione pessima, &c. ibidem
- 8.23 Qui custodis pactum & misericordiam seruis tuis qui ambulat coram te in toto corde suo 3.17.5
- 46 Quod si peccauerit tibi (non est enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis suis, &c. 2.7.5 & 3.14.9 & 4.1.25
- 47 Et egerit penitentiam in corde suo in loco captiuitatis, &c. 4.1.25
- 58 Sed inclinet corda nostra ad se, vt ambulemus in vniuersis viis eius, & custodiamus mandata eius, & cæremomas eius, & quæcunque iudicia mandauit patribus nostris 1.3.9
- 11.12 Veruntamen in diebus tuis non faciam propter David patrem tuum: de manu filij tui scindam illum 2.6.2
- 23 Sufficit ei quoque Deus aduersarium, &c. 1.18.1
- 31 Ego scindam regnum de manu Sa-
- lomonis, & dabo tibi decem tribus 1.18.1
- 34 Nec auferam omne regnum de manu eius, sed ducem ponam eum cunctis diebus vite sue, propter Dauid seruum meum, &c. 2.6.2
- 39 Et asilugam semen David super hoc, veritatem nẽ omnibus dicous ibid.
- 12.10 Et dixerunt ei iuvenes qui cum eo nutriti fuerant, Sic loquere populo huic &c. 1.17.7
- 15 Et non acquerent rex populo: quoniam auerlatus fuerat eum dominus, &c. 1.17.7 & 1.18.4 & 2.4.6
- 20 Nec securus est quispiam domum David præter tribum Iuda solam 1.18.4
- 28 Et excogitato consilio, fecit duos vitulos auecos, & dixit eis, Nolite vltra ascendere in Ierusalem, ecce iij tui Israel qui te eduxerunt de terra Egypti 4.2.8
- 30 Et factum est verbum hoc in peccatum: ibat enim populus ad adorandum vsque in Dan 4.20.32
- 31 Et fecit phana in excelis, & sacerdotes de extremis populis, qui uon erant de filijs Leui 2.6.2
- 15.4 Sed propter Dauid, dedit ei dominus Deus Iesus lucernam in Ierusalem, vt suscitaret filium eius post eum, & staueret Ierusalem, 2.6.2
- 18.10 Vniit dominus Deus tuus, non est gens aut regnum in quo non miserit dominus meus, &c. 2.8.27
- 41 Et ait Elias ad Achab, Ascende & comede & bibe, quia tonus multæ pluuiæ est 2.20.3
- 42 Elias autem ascendit in verticem Carmeli & prouis in terram posuit faciem suam inter genua sua, ibidem
- 43 Et dixit ad puerum suum, Ascende, & prospice contra mare: qui quum ascendisset, & contemplantus esset, ait, Non est quicquam. & rursum ait illi, Reuertere & respice vicibus ibid.
- 19.8 Et ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus & quadraginta noctibus vsque ad montem Dei Horeb 4.12.20
- 18 Derelinqui mihi in Israel septem milia virorum, quorum genua non sunt incuruata ante Baal 4.12
- 21.12 Prædicauerunt ieiunium, & sederunt fecerunt Naboth inter primos populi 4.12.17
- 28 Et factus est sermo Domini ad Elham Thesoren 3.3.25
- 29 Nonne vidisti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus est mei causa: non inducam malum in diebus eius, &c. 3.3.25 & 3.20.15
- 22.6 Congregauit ergo rex Israel quadringentos circiter prophetas. 4.9.6
- 21 Egressus est autem spiritus, & stetit coram Domino, & ait, Ego decipiam 1.14.17 & 1.17.7 & 1.18.1
- 22 Et ille ait, Egrediar, & ero Spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius 4.9.6
- 27 Hoc dicit rex, Mittite virum istum in carcerem, & sustentate eum pane tribulationis, & aquæ angustie, donec reuertat in pace ibidem
- I. I. R. E. G. V. M.
- 5.17. **D**ixitque Naaman, Vt vis: sed obsecro, concede mihi seruum tuo, vt tollam onus duorum mulorum de terra: non enim faciet vltra seruis tuis holocaustum, aut vici-

- me in diis alienis nisi Domino 3.2.32
 18 Hanc animum solum eum de quo depre-
 ceris. Omnia pro seruo tuo, quan-
 do ingredietur Dominus templum
 etc. ibidem
 19 Quia dixit ei, Vade in pace: abierit er-
 go de eo electo tempore ibidem
 6.15 Heu heu domine mi, quid facie-
 mus? 1.14.11
 16 Plures nobiscum sunt, quam cum illis.
 17 Domine, aperit oculos pueri huius,
 vt videat. Et aperuit Dominus ocu-
 los pueri, & vidit: & ecce mons ple-
 nus eorum, & cursum igneorum
 in circuitu Elizei 1.14.7 & 1.14.8
 & 1.14.11
 31 Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat,
 si fuerit caput Elizei filij Saphar su-
 per ipsum 1.10.16 2.8.24
 10.7 Quinque venissent literæ ad eos,
 tulertur filius regis, & occiderunt
 septuaginta viros, &c. 1.18.4
 10 Videte ergo nunc quomodo non ceci-
 dit de sermonibus Domini in ter-
 ram, quos locutus est Dominus, &c.
 ibidem
 16.10 Quinque vidisset altare Dama-
 sci, misit rex Achaz ad Vriam sacer-
 dotem exemplar eius, & similitudi-
 nem iuxta omne opus eius 4.10.23
 17.24 Adiuxit autem rex Assyriorum
 viros de Babylone, & de Cutha, &c.
 ibidem
 25 Quinque ibi habitare crepissent,
 non timebant Dominum: & immisit
 eis Dominus leones qui interfecere
 eos 4.18.23
 32 Et nihilominus colebāt Dominum,
 fecerunt turem sibi de nouissimis fa-
 cerdotis excellentiorum, &c. 3.2.13 & 4.
 10.23 & 4.15.22
 33 Et quoniam Dominum colerent, diis
 quoque suis seruiebant iuxta consue-
 tudinem Gentium, de quibus trans-
 lati fuerant Samaritanam 3.2.13
 34 Vsq̄ue in præsentem diem morem
 sequuntur antiquum: non timent
 Dominum, neque custodiunt cere-
 moniam eius, &c. ibidem
 19.4 Et sic orationem pro reliquijs que
 reperit sunt 3.20.14
 35 Facta est igitur in nocte illa, venit
 angelus Domini, & percussit in ca-
 stris Assyriorum centum octoginta
 quatuor milia 1.14.6
 20.1 Præcipe domi tuæ: morietis enim
 tu, & non viues 1.17.12
 2 Tunc Ezechias conuertit faciem
 suam ad parietem, & orauit Domi-
 num 3.2.4
 3 Obsecro Domine, memento quæso
 quomodo ambulauerim coram te in
 veritate, & in corde perfecto, & quod
 placuit tibi coram te fecerim 3.14.
 19 & 3.20.10
 9 Ecce sanauit te, die tertio ascendens
 templum Domini.
 9 Vis vt ascendat vmbra decem lineis,
 aut vt reuertatur totidem gradibus?
 4.14.18
 11 Inuocauit Isaias Propheta Domi-
 num & reduxit vmbra per lineas,
 quibus descenderat in horologio A-
 chaz 1.16.2
 21.4 Extruxitque aras in domo Domi-
 ni, de qua dixit Dominus, In Ierusa-
 lem ponam nomen meum 3.10.23
 16 Insuper & linguam innoxiam su-
 dit Manasses multum nimis, donec
 impletur Ierusalem vsque ad os,
 &c. 3.24.11
 22.2 Fecitque quod placitum erat coram
 Domino, & ambulauit per omnes vias
 Dauid patris sui, non declinauit ad
 dexteram suæ ad sinistram 4.10.23
 8 Dixitque autem Helcias Pontifex ad
 Saphan scribam, Librum legis repe-
 ri in domo Domini: deditque Hel-
 cias volumen Saphan scribæ, qui le-
 git & illud 1.8.9
 I. P A R A L I P.
 28.2 **E**T scabellum pedum Domini
 Dei nostri 4.15
 II. P A R A L I P.
 19.6 **V**idete, ait quid faciatis: non e-
 nim hominis excretis iudi-
 cium: sed Domini 4.20.4 & 4.20.6
 34.15 Et ait ad Saphan Scribam, Librum
 legis inueni in domo Domini. Et tra-
 didit ei. At ille intulit Volumen ad
 regem, &c. 1.8.9
 N E H E M I A S.
 1.4 **Q**uomodo audissem verba huius-
 modi sedi & fleui, & luxi die-
 bus multis, & ieiunabam, & orabam
 ante faciem Dei cæli 4.12.16
 5 Quæso Domine Deus cæli fortis, ma-
 gne atque terribilis, qui custodis pa-
 trum, & misericordiam cum iis qui
 te diligunt, &c. 3.17.5
 7 Vanitate seducti sumus, & non custo-
 diuimus mandatum tuum, & cere-
 monias, & iudicia quæ præcepit
 Moyſi seruo tuo 3.4.11
 9.14 Et sabbatum sanctificationum tuam
 ostendisti eis 2.8.29
 I O B.
 1.6 **Q**uod vadato autem die, quom venis-
 sent filij Dei vt assiderent cor-
 rā Domino, affuit inter eos etiā Sa-
 ran 1.14.17 & 1.14.19 & 1.18.1 & 2.14.5
 12 Dixit ergo Dominus ad Saran, Ecce
 vniuersa quæ habet, in manu tua
 sunt tantum in cura ne extendas in i-
 nam tuam 1.17.7
 17 Sed & illo loquente venit alius, & di-
 xit, Chaldaei reuerunt tres turmas, &
 inuaserunt caninos, & tulerunt eos,
 necnon pueros parcellarum gladio,
 & ego fugi solus, vt nuntiarem tibi
 2.4.2
 21 Dominus dedit, Dominus abstulit:
 fit nomen Domini benedictum 1.17.
 8 & 1.18.1 & 1.18.3 & 2.4.2
 2.1 Venit quoque Satan inter eos vt sta-
 ret in conspectu Domini 1.14.17 & 1.
 14.19 & 1.18.1
 4.17 Nunquid homo Dei comparatio-
 ne iustificabitur, aut factore suo pu-
 rior erit vir? 3.12.1
 18 Ecce quis seruiunt ei non sunt stabiles
 & in Angelis suis reperit prauitatem
 3.12.15 & 3.17.9
 19 Quanto magis hi qui habitant do-
 mos lateas, qui terrenum habent
 fundamentum, confitentur velut a-
 tineæ? 1.15.16 & 1.15.23 & 3.12.1
 17 Beatus homo qui corrigitur a Deo:
 increpationem ergo Domini ne re-
 probos 3.4.32
 9.2 Vere scio quoddam ita sit, & quod non
 iustificetur homo conceptus Deo, 3.
 12.2
 20 Si iustificare me volueris, os meum
 cōdemnabit me: si innocenter osten-
 dere, prauum me comprobabit. 3.12.5
 10.15 Et si impius fueris, & mihi elix,
 si iustus, non leui tibi caput, facietis
 afflictione & miseria 3.14.16
 12.18 Baltheum regum dissoluit, & præ-
 cingit fune renes eorum 4.20.28
 20 Commutat Deus labiam veracium,
 & doctrinam sanctorum auferit 2.4.4
 13.15 Etiam occidit me, in ipso spe-
 rabam 2.10.19, & 3.2.21
 14.4 Quis potest facere mundum de
 immundis, nonne tu qui solus es? 2.1.
 53 & 3.12.5
 5 Breues dies hominis sunt, mensium
 numerus apud te est: constitutus ter-
 minos eius qui præteriri non pote-
 runt 1.16.9
 17 Signasti quasi in sicculo delicta
 mea, sed curasti iniquitatem meam
 3.4.29
 15.15 Ecce inter sanctos eius, nemo im-
 maculabilis, & cæli non sunt mundi in
 conspectu eius 3.12.1
 16 Quanto magis abominabilis & in-
 iustus homo, qui bibit, quasi aquam,
 iniquitatem? 3.12.5
 19.25 Scio enim quod redemptor meus
 viuuit, & in nouissimo die de terra
 surrecturus sum 2.10.19, & 3.25.4
 26 Et rursum circumdabor pelle meâ,
 & in carne mea videbo Deum 2.10.19
 27 Quem visurus sum ego ipse, & ocu-
 li mei conspecturi sunt, & non alius,
 &c. ibidem
 21.13 Ducunt in bonis dies suos & in
 puncto ad inferna euecti sunt 2.10.17
 25.5 Ecce luna etiam non splendens, &
 stellæ non sunt mundæ in conspectu
 eius 3.12.1
 26.14 Ecce hæc ex parte dicta sunt vi-
 arum eius: & cum vix paruam stillam
 sermonis eius audierimus, quis po-
 terit conueniri magnitudinis illius in-
 tueri? 1.17.2
 28.12 Sapientia verò vbi inuenitur, &
 quis est locus intelligentiæ? ibid.
 21 Abscondita est ab oculis omnium vi-
 uentium, volucres quoque cæli later
 ibidem
 23 Deus intelligit viam eius, & ipse no-
 uit locum eius ibidem
 28 Et dixi homini, Ecce timor Domi-
 ni, ipse est sapientia: & recedere a ma-
 lo intelligentia 1.17.23 & 3.2.26
 34.20 Qui regnare facit hominem hy-
 pocritam propter peccata populi 4.
 20.25
 36.27 Qui auferit stillas pluuiæ, & ef-
 fundit imbres ad instar gurgutis 1.5.5
 41.2 Et quis ante dedit mihi, & reddam
 ei? omnia quæ sub cælo sunt mea
 sunt 3.14.5
 P S A L M O R V M.
 11 **B**eatus vir qui nō abiit in cōsilio &
 in via peccatorū nō iterit 3.17.10
 2 Sed in Lege Domini voluntas eius,
 & in Lege eius medicabitur die ac
 nocte 2.7.13
 22 Aliterunt reges terræ, & principes
 conuenerunt in vnum aduersus Do-
 minum, & aduersus Christum eius 2.16.3
 3 Dirumpamus vincula eorum, & proci-
 niamus a nobis iugum ipsum ibid.
 4 Qui habitat in cælis irridebit eos: &
 Dominus subfannabit eos 1.5.1, & 2.
 16.3
 8 Postula a me, & dabo tibi gentes he-
 reditatem tuam & possessionem tuam
 terminos terræ 2.11.11
 9 Reges eos in virga ferrea, & tan-
 quam vas figuli confringes eos 2.15.
 5 & 4.1.19
 12 Apprehendite disciplinam me
 quando irascitur Dominus, & peratis de
 via iusta 2.6.2, & 4.20.5, & 4.20.29
 3.5 Ego

I N D E X.

- 3: Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi: quia Dominus suscepit me 3:2-37
- 4:7 Signatum est super nos lumen vultus tui Domine 1:11.14
- 5:4 Mane astabo tibi, & videbo quoniam non Deus volens inquirere tu es 3:20.12
- 8 Ego autem in multitudine misericordie tue introibo in domū tuam: adorabo ad tēplum sanctum tuum in timore tuo 3:2.23 & 3:20.11
- 6:1 Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripas me 3:4-32
- 7:6 Exurge Domine in ira tua, & exaltare in fribus inimicorum meorum &c. 3:20.15 & 3:17.17
- 9 Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me 3:17.14
- 8:3 Ex ore infantium & lactantium per fecisti laudem 1:16.3
- 5 Quid est homo, quod memor es eius: aut filius hominis, quoniam visitas eum? 1:5.3 & 2:13.2
- 9:10 Et sperent in te qui nouerunt nomen tuum 3:2.31
- 10:13 Dixit enim in corde suo, Oblitus est Deus, auertit faciem suam ne videat in finem 1:4.2
- 11:4 Dominus in tēplo sancto suo 1:5.1
- 12:2 Vana loquuti sunt vnusquisque ad proximum suum: labia dolosā, &c. 4:14.8
- 7 Eloquia Domini, eloquia casta: argentum igne examinatum, probatum terrae, probatum septuplum 3:12.15
- 14:1 Dixit insipiens in corde suo, non est Deus 1:4.2
- 3 Dominus de caelo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens aut requirens Deum 3:14.1
- 4 Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnū 2:3.2
- 15:1 Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo? 3:17.6 & 3:24.8
- 2 Qui ingreditur sine macula & operatur iustitiam. Qui loquitur veritatem in corde suo 3:6.2 & 3:17.2
- 16:2 Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non egēs 2:8.33
- 3 Sancti qui sunt in terra eius, ministrabunt omnes voluntates meas in eis 1:11.14 & 2:8.53 & 3:7.5
- 5 Dominus pars hereditatis meae, & calcei mei, tu es qui restitues hereditatem meam mihi. 2:11.2 & 3:5.10
- 10 Non derelinques animam meam in inferno: nec dabis sanctum tuum videre corruptionem 3:25.3
- 17:1 Exaudi Domine iustitiam: intendē deprecationi meae 3:17.14
- 3 Probasti cor meum, & visitasti nos: & igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas ibidem
- 17 Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo: fatiabor cum apparuerit gloria tua 2:10.17 & 3:25.10
- 18:1 Diligam te Domine fortitudo mea 3:20.28 & 4:17.23
- 22 Et eduxit me in latitudinem: mare fecit, quoniam voluit me 3:1.17.5
- 23 Et retribuit mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi 3:17.5 & 3:17.14
- 30 Quoniam tu populum humilem saluum facies: & oculos superborum humilabis 3:12.6
- 33 Eloquia Domini igne examinata: prosector est omnium sperantium in se 3:2.15
- 19:1 Caeli narrant gloriam Dei 1:5.1, & 1:6.4
- 8 Lex Domini immaculata conuertens animas: testimonium Domini dilectis, sapientiam præstans paruulis. 1:6.4, & 2:7.12, & 4:8.6
- 13 Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me 3:4.16, & 3:4.18, & 3:17.2
- 10:4 Memor sit omnis sacrificij tui: & holocaustū tuum pingue fiat. 3:20.18
- 10 Domine saluum fac regem, & exaudī nos in die qua inuocauerimus te 2:6.2
- 22:1 Deus Deus meus, quare me dereliquisti? 2:16.11
- 4 In te sperauerunt patres nostri: sperauerunt, & liberali eos 3:20.26
- 26 Vota mea reddam in conspectu timentium eum 4:13.4
- 23:4 Nam erū ambulauero in medio vmbrae mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es 1:17.11, & 3:11.21, & 5:2.28
- 8 Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meae. 2:3.12
- 24:3 Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto eius? 3:6.2
- 4 Innocens manibus, & mundo corde: qui non accepit in vano animam suam, nec iurauit in dolo proximo suo ibidem
- 6 Hæc est generatio querentium eum 3:24.8
- 25:1 Ad te Domine leuavi animam meam 3:20.5
- 6 Reminiscere miserationum tuarum Domine, & misericordiarum quæ a seculo sunt 3:20.9
- 7 Delicta iuuentutis meae, & ignorantias ne memineris: secundum misericordiam tuam memento mei tu 3:8.8, & 3:20.9
- 10 Vniuersæ viæ Domini, misericordia & veritas requirentibus testamentum eius, &c. 3:20.7, & 3:17.2
- 11 Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multum enim est 3:17.2
- 18 Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte vniuersa delicta mea 3:19.9
- 26:1 Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, & in Domino sperans non infirmabor 3:17.14
- 2 Proba me Domine, & tenta me: vt renes meos, & cor meum 3:20.46
- 5 Odi ecclesiam malignantium: & cum impiis non sedebo 3:17.14
- 8 Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitatiōnis gloriæ tuæ 1:11.14
- 9 Ne perdas cum impiis Deus animam meam, & cum viris, &c. 3:17.14
- 27:1 Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? 1:17.11
- 3 Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum ibid.
- 10 Pater meus, & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem assumpsit me 3:20.36
- 14 Expecta Dominum, viriliter age: & confortetur cor tuum, & sustine Dominum 3:2.17
- 29:8 Dominus fortitudo plebis: & prosector saluatorum. Caeli sunt est 2:6.2, & 2:6.3
- 29:3 Vox Domini super aquas, & Deus manifestatus inuocuit: Dominus super aquas multas 1:6.4
- 3:6 Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia 1:10.8
- 7 Ego autem dixi in abundantia meae, non mouebo in æternum: Domine in voluntate tua præstitisti decorem meo virtutē. Auertisti faciem tuam a me, & factus sum conturbatus. 3:8.2
- 31:1 In te Domine speraui. non confundar in æternum in iustitia tua libera me 3:11.12
- 6 In manus tuas comendo spiritum meum: redemisti me Domine Deus veritatis 3:20.26
- 16 In manibus tuis sortes meae 1:17.11
- 23 Ego autem dixi in excessu mentis meae, Proiectus sum a facie oculorum tuorum 3:11.16
- 32:1 Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum recta sunt peccata 3:4.29, & 3:11.11, & 3:14.11, & 3:17.10
- 5 Delictum meum cognouit tibi scēs, & iniquitiam meam non abscondi. Dixi, Confitebor aduersum me iniquitiam meam Domino, &c. 3:4.9
- 6 Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore oportuno, &c. 3:20.7, & 3:20.26
- 33:6 Verbo Domini caeli firmati sunt: & spiritus oris eius omnis virtus eorum 1:13.15, & 1:16.1
- 12 Beata gens cuius est Dominus, Deus eius: populus quem elegit in hereditatem sibi 2:10.8, & 3:2.28, & 3:21.5
- 13 De caelo respexit Dominus: vidit cines filios hominum 1:16.1
- 18 Ecce oculi Domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordiam eius 3:20.40
- 22 Fiat misericordia tua Domine super nos, quemadmodum sperauimus in te 3:20.12
- 34:7 Ille pauper clamauit, & Dominus exaudivit eum, & vae omnibus tribulationibus eius saluauit eum 3:20.26
- 8 Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum: & eripet eos 1:14.6, & 1:14.8, & 3:20.23
- 15 Diuerse a malo, & fac bonum 3:3.8
- 16 Oculi Domini super iustos: & aures eius in preces eorum 1:16.7, & 3:20.5, & 3:20.10
- 17 Vultus autem Domini super facientes mala: vt perdat de terra memoriam eorum 1:16.17
- 22 Mors peccatorum pessima 2:10.14, & 2:10.18
- 23 Redimet Dominus animas sermorum suorum 2:10.16
- 36:1 Dixit iniustus vt delinquat in semetipso, non est timor Dei ante oculos 1:4.2
- 2 Quoniam dolosē egit in conspectu eius: vt inuenatur iniquitas eius ad oculos ibidem
- 6 Domine in caelo misericordia tua: & veritas tua vsque ad nubes 3:2.7
- 7 Iudicia tua abyssus multa 1:17.2, & 3:23.5
- 10 Apud te est fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen 2:2.20
- 37:7 Subditus esto Domino, & ora eum 3:2.37
- 22 Quia benedictentes ei hereditabitur terram: maledictentes autem ei di-
spet

- speribunt 2.1.2
 38.1 Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me 3.4.5.2
 5 Iniquitates meae supergressae sunt caput meum: & sicut onus graue grauitate sunt super me 3.4.16
 39.10 Ommatui, & non aperui os meum, quoniam tu fecisti 1.17.8
 13 Aduenia ego sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei 2.10.15
 14 Remitte mihi, vt refrigerer priuquam abeam, & amplius non ero 3.20.16
 40.4 Et immisit in os meum canticum nouum, carmen Deo nostro: videbunt multi & timebunt, & sperabunt in Domino 3.20.1.5, & 3.20.18
 6 Multa fecisti tu Dominus meus mirabilia tua: & cogitationibus tuis nescit qui similis sit tibi. 1.5.9, & 1.17.1
 7 Sacrificium & oblationem noluit: aures autem perfecisti mihi 3.22.10
 8 Tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me 2.16.5
 9 Deus meus voluit, & Legem tuam in medio cordis mei ibidem
 21 Veritatem tuam & salutem tuam dixi. Non abscondi misericordiam tuam & veritatem tuam a concilio multo 3.2.7
 12 Misericordia tua & veritas tua semper susceperunt me ibidem
 41.5 Sana animam meam, quia peccauit tibi 3.20.23
 42.3 Situit anima mea ad Deum fontem viuum: quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? 4.17.21
 5 Transibam vsque ad domum Dei, in voce exultationis & confessionis, &c. 3.4.9
 6 Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo. 3.2.16
 43.7 Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo ioidem
 44.4 Nec enim in gladio suo possederunt terram, & brachium eorum non saluauit eos: sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui, quoniam complacui in eis 3.21.5
 21 Si oblitus sumus nomen Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad Deum alienum 3.20.27
 22 Nonne Deus requirit ista? ipse enim nouit abscondita cordis 3.20.27
 23 Quoniam propter te mortificamur tota die: estimati sumus sicut oues occisionis 3.25.3
 45.7 Sedes tua Deus in seculum seculi: virga directionis, virga regni tui 1.13.9
 3 Dilixisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vixit te Deus, Deus tuus oleo laetitiae praeparasti tuis. 2.15.5, & 4.19.18, & 4.20.10
 13 Et filiae Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes diuites plebis 1.11.15
 46.1 Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus 3.2.37
 2 Propterea non timebitur dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris ibidem
 6 Deus in medio eius, non commouebitur 4.1.3
 47.3 Dominus excelsus, terribilis, Rex magnus super omnem terram. 1.13.24
 5 Elegit nobis hereditatem suam, spem
 48.9 Sicut audiuimus sic vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri: Deus fundauit cam in aeternum 1.11.14
 11 Secundum nomen tuum Deus, sic & laus tua in fines terrae: iustitia plena est dextera tua 3.20.45, & 4.16.52
 49.7 Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur 2.10.17
 8 Frater non redimit: non dabit Deo placationem suam ibidem
 11 Cum viderit sapientes morientes: simul insipientes & stultus peribunt, ib. 12
 12 Tabernacula eorum in progeme & progeme: vocauerunt nomina sua in terris suis ibidem
 11 Et homo quum in honore esset, non intellexit: comparatus est imbecis insipientibus, & similis factus est illis ibidem
 14 Haec via illorum scandalum ipsius: & postea in honore suo complacuit ibidem
 15 Sicut oues in inferno positi sunt: mors depascet eos: & dominabuntur eorum iusti in maturo ibidem
 50.15 Et inuoca me in die tribulationis: & erua me, & honorificabis me 3.20.13, & 3.20.28, & 4.17.37
 23 Qui laudem sacrificat, is me glorificat: & haec est via per quam ostendam ei salutem Dei 4.18.17
 51.1 Misere mei Deus pro bonitate tua, &c. 3.4.9
 6 Vt pius agnoscaris quando iudicaueris 1.18.35, & 3.11.11, & 3.23.2
 7 En ego in iniquitate formatus sum, & in peccato concepit me mater 1.15.5, & 3.3.18, & 3.20.9, & 4.16.17
 12 Cor mundum creauit Deus, & spiritum firmum intra me in noua 2.2.25, & 2.2.27, & 2.3.9
 17 Aperi Domine labia mea, vt os meum laudem tuam praedicet 3.20.28
 19 Sacrificia Deo spiritus confectus: cor contritum & contractum Deus non despicies 3.20.16
 21 Tunc deleberis hostis, sacrificio & holocausto iustitiae: tunc vitulos imponent super aram tuam 4.18.17
 52.10 Ar ego similis oleae frondosae in domo Dei 2.10.17
 53.1 Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus 1.14.2
 4 Non est qui quod bonum est faciat 2.3.2
 55.23 Reice in Dominum sarcinam tuam, & ipse te suffulciet: non permittet vt iustus perpetuo labascat 1.17.6, & 2.10.17
 24 Tu interim, o Deus, detruas sanguinarios istos & fraudulentos in puteum interitus 2.10.17
 56.5 In Deum speraui, nihil metuo quod caro mihi faciat 1.17.11
 10 Quoties te inuoca, hostes mei retrocedunt, in hoc certus fio quod tu es Deus meus 3.20.11
 13 Vota nuncupabo tibi o Deus, reddam laudes tibi 4.15.4
 59.11 Bonitas tua, o Deus meus, anteuertat me: fac Deus optata in hostibus meis videam 2.3.12
 60.14 In Deo foriter faciemus, & ipse conculcabit hostes nostros 3.20.46
 62.9 Effundite ante conspectum eius cor vestrum, Deus refugium nobis 3.20.5
 10 Filij hominum vani sunt, mendaces filij viri: si simul ponantur in bilance, ipsa vanitate leuiores erunt 2.5.3
 63.4 Bonitas tua, ipsa via optabilior est 3.2.28, & 3.17.14
 65.1 Tibi o Deus laus in Sion, non persulcetur votum 3.20.29
 3 Tu exaudis precem: hinc omnis caro ad te venit 3.20.13
 5 Beatus quem elegeris, quem tibi adhiberis: habitabit ille in aetris tuis, &c. 3.21.5
 68.19 Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem 1.13.11
 21 Dominus Deo exitus mortis 3.25.4
 36 Tremendus es, o Deus, ue sanctuaris tuis, Deus Israelis ipse dat robur populo 1.11.14, & 4.7.2
 69.3 Demersus sum in limam profundissimum, in quo non est fundum, &c. 4.7.13
 5 Vt quae non rapui rependere cogar 2.16.5
 22 Et dederunt in cibo meo fel: & cum sitrem potauerunt me aceto 4.17.15
 29 Delectatur de libro viuuntium, & inter iustos non scribantur 2.10.18, & 3.7.4.9
 71.2 Pro tua iustitia etue me, & libera me 3.11.12
 72.8 Imperitet a mari ad mare vsque, & a flumine vsque ad terminos terrae 2.11.1
 11 Et adoret eum omnes reges, omnes gentes seruiant ei 4.5.17
 73.2 Parum absuit quin nurant pedes mei, sere effusi sunt gressus mei 3.9.6
 17 Donec in secretoria Dei adyta penetravi, & intellexi vt postremo essent quique habituri. 2.10.16, & 3.9.6
 26 Consumitur caro mea & cor meum: Deus autem est petra cordis mei, & portio mea in aeternum 2.11.2
 74.2 Memor sis coetus tui, quem iam pridem comparauisti: & fortis hereditariae quam vendicasti: montis Sionis in quo habitare es solitus 3.20.14
 9 Signa nostra non videnus, nullus superest propheta: memique nobiscum qui sciat quaequae tandem 2.15.7
 75.7 Nam nec ab Oriente, nec ab Occidente, neque a Mesopota exaltatio contingit 1.16.5
 77.10 Obitus estne misereri Deus, continebitne in ira misericordias suas? 2.16
 11 Tandem cogitabam, Haec me est infirmitas, dextera Excelsi vices mutatur 3.25.1
 78.8 Nec euadant similes patribus suis nationi deficienti & rebelli, nationi quae recte cor sumi haudquaquam instituit, & cuius spiritus nunquam vere Deo credidit 2.5.11
 36 Ore suo blanditi sunt ei, lingua autem sua ei mentiebantur 3.3.25
 37 Cor corum non erat rectum erga illum, nec fidi fuerunt in sedere eius ibidem
 49 Inmisit in eos aetum irae suae, impetum, indignationem & angustiam, cacodemonum incursionis 1.14.17
 60 Vt desereret tabernaculum Silo, tentorium in quo inter homines habitabat 2.6.2
 67 Et repudiavit tentorium Ioseph, & tribum Ephraim non elegit 2.6.2, & 3.22.6
 70 Et elegit Dauidem seruum iuum, a cuius

I N D E X.

- caulis ouium tulit eum 2.6.2
 79.9 Auxiliare nobis, o Deus salutis nostræ, propter gloriam nominis tui; & libera nos, & propitius sis peccatis nostris propter nomen tuum 3.20.14
 13 Et nos populus tuus, & grex pascuorum tuorum te celebrabimus in faculum, & per omne æuum prædicabimus laudes tuas 3.7.10
 80.2 Qui insides Cherubim, affulge 1.13.2.4, & 2.8.15, & 4.1.5
 4 Deus restitue nos, & fac illucescere faciem tuam, & salui erimus 3.2.28
 5 Domine Deus exercituum, quousque tandem exandesces in oratione populi tui? 3.20.16
 18 Sit manus tua cum viro dextere tuæ, cum filio hominis quem tibi corroboraſti 2.6.2
 81.11 Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti 3.2.31
 82.1 Dominus consistit in cœtu Dei, in medio Deorum Iudicem agit. 4.20.4, & 4.20.6, & 4.20.29
 3 Vindicate pauperem & pupillum, afflictum & miserum abluite. 4.20.9
 4 Eripite tenuem, & inopem de manu impiorum liberate ibidem
 6 Equidem dixeram, Vos dij estis, & vos omnes filij Excelsi. 1.14.5, & 4.20.4
 8.4.1 Quam sunt ambibila o Domine exercituum, tabernacula tua! 4.1.5
 3 Ardet, & etiam deperit anima mea ad atria Domini, cor meum & caro mea clamant ad Deum viuum. 2.11.2
 8 Ibius de virtute in virtute, comparabit quisque eorum apud Deum in Sion 4.17.21
 86.2 Custodi vitam meam, quoniam benedixi sum: serua tu Deus seruum tuum 3.20.10
 5 Etenim tu Domine bonus es & propitius, ampla bonitate in omnes qui te inuocant 3.2.29
 11 Dirige me Domine in viis tuis, tunc ambulabo in veritate tua: coge peccatus meum, vt timeat nomen tuum 2.2.27, & 2.3.9
 88.17 Super me transferunt furores tui, & terrores tui me confecerunt. 3.4.34
 89.4 Pepigi fœdus cum electo meo, iuravi Dauidi seruo meo 4.1.17
 5 Semen tuum in æternum confirmabo, & stabiliam solum tuum ad omnem posteritatem ibidem
 31 Si filij eius Legem meam deseruerint, & in iudiciis meis non ambulauerint 3.4.32, & 4.1.27
 32 Si statuta mea prophanarint, & præcepta mea non custodierint 3.4.32
 33 Præuaricationes eorum virga visitabo, & iniquitates eorum flagellis 3.4.32, & 4.1.27
 34 At bonitatem meam non auferam ab eo, nec fallam illi fidem meam 3.4.32, & 4.1.27
 36 Semel per sanctitatem meam iuravi, haudquaquam Dauidem fefellerit 2.15.3
 37 Semen eius in æternum erit, solum eius coram me vt fol perfluit ibid.
 38 Firmum vt luna manebit, quæ est cœrus in æthere cœlis 2.15.3
 90.4 Mille anni coram te sunt vt dies helerius qui præterit, imo vt noctis vigilia 3.2.42
 7 Etenim ira tua defecimus, & feruente indignatione tua terremur. 2.4.34
 9 Nam cuncti dies nostri te exarscent dilabuntur, annos nostros finimus di cto cirius 3.25.12
 11 Quis vni iræ tuæ nouit? vt te quique timent, ita in eos indignatio iræ tuæ fœuit ibidem
 91.1 Sedens in abdito Excelsi, sub umbra Omnipotentis commoratur 1.17.6, & 2.8.41
 3 Nam is a laqueo venatoris, & à peste exitiali te liberabit 1.17.11
 11 Nam Angelis suis tua causa præcipiet, vt in omnibus viis tuis te custodiant 1.14.6.9, & 2.8.42, & 3.20.23
 15 Me inuocabit, ideo eum exaudiam, adero et in afflictione, eripiam eum & gloriosum eum reddam 3.20.14
 92.6 Quam magna sunt facta tua, o Domine, vehementer profunda consilia tua 2.10.17
 7 Vir stupidus istud non cognoscit, neque stultus intelligit 1.5.9
 13 Iustus vt palma florebit, & sicut Cedrus in Libano succrescet 2.10.17
 14 Plantati in domo Domini in atris Dei nostri florebut ibidem
 93.1 Dominus rex est, induit celsitudinem, induit inquam Dominus robur, sedque accinxit: quin & orbis sic firmatus est vt non nutet 1.6.3
 5 Domum tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudine dierum 1.6.4
 94.1 Nouit Dominus cogitationes hominum vanas esse 2.2.25, & 3.14.1
 12 Fœlix vir quem, tu o Domine, castigaueris, & quem in Lege tua institueris 3.4.34
 19 Pro æstu multarum cogitationum intra me, recreatur animam meam consolationes tuæ 3.20.7
 95.7 Si hodie voci eius auscultaueritis 3.2.6
 8 Ne induretis cor vestrum, vt in Meribab, vt in uie Massa in deserto. 2.5.11
 96.10 Dicite in gentibus, Dominus regnat, & orbis firmabitur ne nutet, &c. 1.6.3
 97.1 Dominus regnat, exultet terra, & insularum multitudo lætet ibid.
 7 Procumbite coram eo dij vniuersi, 1.17.11, & 1.12.25, & 1.14.9
 10 Custodit Dominus animas sanctorum suorum, & que manu impiorum eos custodit 2.10.16
 11 Lux facta est iustus, & iis qui integro solum corde læticia ibidem
 99.1 Domino regnante, cum tumultu populi concurrunt: insidet Cherubim, terra mouet 1.6.3, & 2.8.15
 5 Exultate Dominum Deum nostrum, & prosternite vos ad scabellum pedum ipsius: sanctus enim est 1.11.5, & 4.1.5
 9 Exultate Dominum Deum nostrum, & prosternite vos ad montem sanctitatis eius: est enim sacrosanctus Dominus Deus noster 1.11.15
 100.3 Agnoscite quod Dominus est Deus, ipse nos fecit, & non ipsi nos: sumus populi eius, & grex pascuorum eius 2.3.65, & 3.21.5
 101.3 Scelus nefarii ante oculos meos quod desinem, non proponam, defectores odio prosequar, nec vnquam mihi adhærescent 4.20.9
 8 Mater perdam omnes impios terræ, vt e ciuitate cœnes facinorosi excendantur 4.20.10
 102.14 Tu iraque exurgens miserearis ipſus Sion 1.13.11
 16 Et timebunt gentes nomen Domini, & omnes reges terræ gloria tuam ibidem
 18 Ac rationem habuerit precationis humilium, neque precationem eorum speruerit 3.20.28
 19 Quod quidem literarum nomen tuis transmittetur ad posteros: & populus qui creabitur, laudabit Deum ibidem
 22 Vt celebrent homines nomen Domini in Sion, & laudem eius in Ierusalem ibidem
 26 Nam primum terræ fundamenta iecisti, & cæli sunt opus manuum tuarum 1.13.11, & 2.10.15
 27 Quæ interibunt, tu autem perstas: & vniuersa vt vestis veterascant, &c. 2.10.15
 28 Verum tu idem es perpetuus, & anni tui non finiuntur ibidem
 103.8 Misericors & misericors Dominus: longanimis & multum misericors 3.2.29
 17 Domini autem benignitas erga timentes eum durat ab æterno in sempiternum tempus 2.10.15
 20 Prædicate Dominum Angeli eius, qui pollentes virtute exequimini eius voluntatem, obediendo voci verborum eius 1.14.4, & 3.20.43
 104.2 Luce amictus est tanquam vestimento 1.5.1
 4 Quis legatos suos effecit spiritus, & ministros suos ignem flammantem 1.16.7
 15 Et vinum quod exhilarat cor hominum, & oleum quod nitidam reddat faciem 3.10.2
 27 Vniuersa autem ex te pendent, vt eis cibum suum des suo tempore 1.16.1
 23 Tæque dante colligunt, & te manum aperiente faciuntur bonis ibidem
 29 Si autem abscondas faciem tuam, turbantur: si que spiritum eis eripias, expirant, & reuertuntur in puluerem ibidem
 30 Rursum animalia creantur, si tuum spiritum mittas, & renouas terræ faciem ibidem
 105.4 Semper faciem eius querite 4.1.5
 6 O semen Abrahami cultoris ipsius, filij Iacobi electi eius 2.21.5
 25 Veritque cor eorum in odium sui populi vt dolam commolentur in seruos ipsius 1.18.2, & 2.4.4
 106.3 O beatos qui seruant iudicium, & faciunt semper quod iustum est. 3.17.10
 4 Memento mei Domine per fauorem erga tuum populum: meique rationem habeto per tuam salutem. Vt videam bonum electis tuis hominibus paratum, & gaudeam gaudium gentium tuarum 4.1.4
 12 Tuncque fidem habuerunt verbis eius, vt decantarent laudem ipsius 3.20.15
 13 Verum confestim obliui sunt eius, neque sustinuerunt consilium eius.
 31 Quod ei est imputatum pro iustitiâ sempiternis temporibus 3.17.7, & 3.17.8
 37 Nam filios suos & filias suas mactauerunt victimas dæmonibus 4.13.17

- 43 Verbis multis liberavit eos, ipsi autem exacerbarunt eum consilio suo, & humiliati sunt propter iniquitatem suam 3:20.15
- 46 Et fecit eos gratiosos apud victores suos amaverunt 2:4.6
- 47 Serva nos Domine Deus noster, & congrega nos ex gentibus, ut confiteamur nomini tuo sanctissimo, & celebremus te laudibus tuis 3:20.28
- 1074 Qui errant in deserto, in solitudine periclitantur, quibus oppidum habitatum non inveniunt 1:5.7
- 6 Clamaverunt Dominum in periculis suis, & eripuit eos ex angustiis ipsorum 3:20.15
- 13 Clamaverunt etiam Dominum in periculis qui eripuit eos ex angustiis ipsorum ibidem
- 16 Quia contrivit valvas aëris, & cefregit obices ferreos 2:16.9
- 19 Clamaverunt etiam Dominum, &c. 2:20.15
- 25 Qui suo imperio ciet ventum procellosum, qui alte fluctus ipsius attollit 1:16.7
- 29 Et sedata tempestate reddidit mare tranquillum, ita ut desinant fluctus quibus iactabantur ibidem
- 40 Nam Deus effudit contemptum in principes, & errare fecit eos per vastitatem inuiam 1:18.2, & 2:2.17, & 2:4.4
- 45 Quisquis igitur sapit, custodiat hęc & beneficia Domini considerabit 1. 5.7
- 110.1 Dixit Dominus Domino meo, Sede mihi ad dexteram, donec inimicos tuos subdam scabellum pedum tuorum 2:15.5, & 2:16.16
- 4 Iuravit Dominus, nec puniet eum, ut tu sis sacerdos æternus ritu Melchisedech 2:11.4, & 2:15.5, & 4:18.2, & 4:19.28
- 6 Iudicabit Messias in gentibus, & omnia pœna cadaveribus erunt, quando contunderit capita in multis regionibus 2:15.5
- 111.1 Confitebor Domine ex toto corde in concilio & cetera proborum 4. 14.3
- 2 Magna sunt Domini facta, quę inquantur ab omnibus qui delectantur ipsis 1:3.3
- 10 Principium sapientię est timor Domini 2:3.4, & 3:2.6
- 112.1 Beatus est vir qui timet Dominum, & valde præceptis eius delectatur 3:17.10
- 6 Memoria iusti vsq; durabit. 2:10.16
- 9 Eius iustitia æternum peritabit cornique eius alcum erit cum gloria. 10
- 10 Minimeque impij allequerunt quod desiderant ibidem
- 113.6 Sęque demittit ut inspicat quęcumq; sunt in celo & in terra 1:16.5
- 7 Qui erigit tenuem ex pulvere, & pauperem a stercore euehit 1:5.7
- 9 Qui sterilem matrem familiam efficit matrem gaudentem liberis. 1:16.7
- 113.3 Atqui Deus noster in celo est, qui perficit qui quod voluerit. 1:16.3 & 1:18.1, & 1:18.5, & 3:2.15
- 4 Simulacra ipsorum sunt argentea & aurea, opus quod manibus hominis producit 4:11.4
- 8 Quibus similes euadant qui faciunt, & quęcumque sicut eis ibidem
- 116.1 Diligo Dominum, quando quidem exaudiuit supplicem meam vocem 3:20.18
- 7 Reuertere anima mea ad locum tuum quietum, quia Dominus in te beneficium consulit. 3:2.17
- 12 Quam gratiam referam Domino pro iustis omnibus quę in me contulit beneficiis? 3:20.28
- 13 Sumpto calice quę gratię aguntur pro accepta salute, nomen Domini vocabo ibidem
- 14 Meaque vota exoluam Domino nunc coram vniuerso populo ipsius 4:13.4
- 15 Nam apud Dominum mors benignior ipsius maxime est momenti 2:10.14, & 2:10.18
- 18 Meaque vota exoluam nunc coram vniuerso populo ipsius 4:13.4
- 117.2 benignitatis eius erga nos præpõletis veritas Domini æternum permanet 3:2.7
- 118.6 Domino à me stante non timebo quid mihi homo inerte con. car. 1. 17.11
- 18 Probe me castigauit Deus, at tamen non perasi ut mouerem 2:4.5.2
- 25 Ah Domine serua quęro, ih. Domine da quęro factum successum 2. 6.2
- 6 Optima quęque illi precamur, qui venit in nomine Domini: nolite frustra læprecamur vobis & domo Domini ibidem
- 119.1 O beatos qui vita integram iter tenent incedentes ad præscriptum Legis Domini 3:17.10
- 10 Quam autem te quęram ex toto corde meo, ne sinus me aberrare a mandatis tuis 2. 2.25, & 4:4.8
- 14 In via testimoniorum tuorum delectatus sum magis quam in omnibus diuitis 3:12.15
- 18 Velamen detrahe oculis meis, ut inspiciam admirabilem sapientiam quę recondita est in Legge tua 2:2.21
- 34 Docete me ut renueam Legę tuam, & toto corde illam custodiam. 2:2.25
- 36 Inclina cor meum ad obsecrationes tuas, & nolui ad pernitiam 2:3.9, & 2. 5.11
- 41 Et obueniant mihi tua beneficia, & salus tua secundum eloquium tuum 3:2.31
- 45 Et ne omnino eripias ab ore meo verbum veritatis: siquidem tua iudicia exspecto 3:2.17
- 71 Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam iustificatones tuas 3:4.32
- 76 Verum obtingit quęro mihi tua benignitas, quę me confoletur secundum eloquium tuum quod sperauperui seruo tuo 3:5.13, & 3:10.14
- 80 Sit cor meum integrum in tuis decretis, propterea non pudeam 2. 2.27
- 89 Verbum tuum Domine perlat æternum in celo 4.8.6
- 103 Quam dulce est palato meo eloquium tuum, certe ori meo dulcius melle est 3:2.15
- 105 Verbum tuum lucerna est pedibus meis, & lux ad iter meum 2:7.12, & 4.8.6
- 111 Æterna hereditate mihi venerunt testimonia tua: sunt enim gaudium cordis mei 3:2.15
- 112 Adieci animum meum decretis tuis, ut exequar illa in finem vsque, & adeo æternum 2:5.11
- 127 Quamobrem præcepta tua amauit magis quam aurum, &c. 3:2.15
- 153 Formaco gratias meos, eloquio tuos, & ne dominetur mihi vana vanitas. 3.9
- 121.4 Ecce non dormifcet, neque dormiet qui custodit Israelum 3:20.3
- 150.1 Ex profundo mearum te voco Domine 3:20.4
- 3 Si enim iniquitates obseruaueris, Deus, Domine quis subfiliet? 2:12.1 & 3:17.14
- 4 Verum apud te clementia est, & propterea occidit 3:3.2, & 3:16.3
- 131.2 Male sic mihi si non comparatus, & simile iudicari animum meam puero ablactato apud matrem suam: eique anima mea in me similis puero ablactato 3:7.9
- 132.2 Memento Domine omnium quibus afflictus fuit Dauid 3:20.25
- 7 Ademus scabellum pedum eius, & adoremus scabellum pedum eius 4:1.5
- 11 De fructu ventris tui aliquem folio tuo imponam 2. 13.3
- 13 Dominus elegit Sion, & expetiuit eam sicut sedem 4:1.17
- 14 Hęc mea est requies sempiterna, hic habitatio quoniam expetiuit eam. 4:1.5
- 153.3 Quia Dominus mandauit tibi cibe benedictionem & vitam sempiternam 2:11.2
- 155.15 Simulacra gentium sunt argentea & aurea, opus quod manibus hominis producit 1:11.4
- 138.1 Confitebor tibi toto corde meo, & coram iudicibus psallam tibi. 4:14.8
- 2 Confitebor nomen tuum propter benignitatem, & propter veritatem tuam 3:2.7
- 8 Non omittes opera manuum tuarum 2:2.4.6
- 140.14 Proficiscio iusti confitebuntur nomini tuo, & probi permanebunt in conspectu tuo 2:20.16
- 141.2 Valeat precatio mea pro incenso ante te, ac leuatio manuum mearum pro vespertino sacrificio. 3:20.14 & 4:3.17
- 142.6 Promde Domine te clamo, ac dico, Tu es meum contagium, & fors mea in terra v. ueat uni 2:11.2
- 8 Et ero iustus vice coronę, quia beneficis me affecti 3:20.26
- 143.2 Ne ambules tamen in ius cum seruo tuomullis enim viuis coram te iustus est 2:7.5, & 3:12.2, & 3:14.15, & 3:17.14, & 3:20.8
- 5 Recolo tamen tempora superiora, & de omnibus factis tuis cõmentor. 3:2.31
- 144.15 Beatum populum cui contingit deus: beatum populum cuius Deus est Dominus 2:10.8, & 3:2.28
- 145.3 Magnus est Dominus & impense laudandus, cuius magnitudo imperuestigabilis est 1:5.8
- 5 De maiestatis glorię tue decore, & rebus tuis admirandis disseram. ib.
- 8 Dominus enim beneficus & misericors, patiens & magnę benignitatis 1:10.2, & 3:20.9
- 9 Bonus est Dominus in omnes, & misericordia eius superat omnia opera ipsius 1:5.5
- 13 Regnum tuum regnum est sempiternum, & dominium tuum per secula vniuersa durat 1:13.24
- 18 Prælo adest Dominus omnibus vocantibus eum, omnibus eum vocantibus cum veritate, 3:20.3, & 3:20.7, & 3:20.14

I N D E X.

- 19 Flectit autem quicquid volent timen-
tes eum, & clamorem eorum exu-
it, ac seruat eos 3.20.5 & 3.20.13
14.7.9 Qui dat pecori suum pascuum, &
pulsus cordis sui qui eum vocat 1.
16.5
20 Non probat fortitudinem equi, ne-
que delectatur tibis viri 2.2.10
20 Non equit ab hunc modum cum omni-
bus gentibus, neque manifestant
eis vias suas 3.21.6

PROVERBIA.

- 1.7 Timor Domini, scientiæ in-
itium 3.2.2.6
2.21 Rectorem inhabitant terram,
& integri superstites in ea erunt 2.11.2
2.2 Impij vero e terra excidentur, &
præuaricatores ex ea funditus euel-
lentur ibidem
3.11 Castigationem Domini caue acce-
ptis, sili mi, neque fatuas ad incre-
pationem eius 3.4.32
12 Quem enim amat Dominus casti-
gat, & tanquam pater in filio delecta-
tur 3.8.6
2.15 Per me regnant reges, & principes
decernunt iustitiam 4.20.4 & 4.
20.7
22 Dominus possedit me initio vig sue,
ante opera eius tunc eram 1.13.7
23 Ab æterno ordinata sum, & ab initio
ante terram ibidem
24 Noncum erant abyssi quum ego es-
sem formata, noncum fontes aquis
redundabant 1.13.7 & 2.14.8
9.10 Principium sapientiæ est timor
Domini 3.2.2.6
10.7 Memoria iusti laudem habet: im-
piorum vero memoria fordet 2.10.18
& 3.17.15
12 Odium excitat occasiones contem-
tionum, sed dilectio omnes prævari-
cationes obtegit 3.4.31 & 3.4.36
12.14 Quisque pro operis suaratione
donatur 3.18.1
28 In femita iustitiæ vita est, & hæc ip-
sa ad mortem nequaquam ducet 3.
17.15
13.13 Qui præceptum timet, huic re-
penseatur 3.18.1
14.21 Qui proximum suum contemnit
peccat: qui autem afflicto benignè
facit beatus est 3.17.10
26 In timore Domini forte est asylum,
& silus quoque eius erit perfugium
3.14.19
17.3 In omni loco oculi Domini cõtem-
plantur malos & bonos 4.17.23
8 Sacrificium impiorum abominatur
Dominus, oratio autem rectorum
gratissima est ei 3.14.8
16.1 Homini est disponere cor: a Do-
mino autem est responso linguæ 1.
16.6
2 Homini omnes viæ suæ mundæ vi-
dentur in oculis suis: Dominus au-
tem disponit spiritus 3.2.5
4 Omnia operatur Dominus propter
se, inapium quoque ad diem malum
3.23.6
6 Beneficentiæ & fide expiatur iniqui-
tas, & in timore Domini receditur a
malo 3.4.31 & 4.4.36
9 Cor hominis deliberat de via sua:
Dominus autem dirigit gressum eius
1.17.14
11 Pondus & statera iudicia Domini
sunt: & operæ eius omnes lapides fac-
culi 1.16.6
12 Impietatem designare, abominan-

- dum esse debet regibus: iustitia enim
solum saluum esse oportet 4.20.10
14 In regis mortis est notus: sapiens
autem placere illam poterit 4.20.32
33 In finem denuentur fortes, & omne
iudicium earum pendet a Domino
1.16.6
17.11 Rebellis duxat malum querit:
huic crudelis nuatius auertetur con-
tra eum 4.20.10
15 Ex æquo abominatur Dominus tam
eum qui scelustum absoluit quam
eum qui fontem damnat.
18.10 Turris fortissima est nomen Do-
mini, quò quum currit iustus extra
telorum tactum est. 1.13.13 & 3.20.14
19.17 Domino fœnerat quisquis bene-
facit pauperi secundum beneficium
rependeatur 3.18.6
10.7 Iustus ambulat in sua integritate,
liberi eius post ipsum beati 2.8.21
8 Rex sedens in solio iudicij, dissipat
omne malum intendo 4.20.10
9.17 Quis dicit, Mundum est cor meum,
purus sum a peccato meo? 3.13.3
12 Auris auditum, & oculi visum, am-
bo hæc fecit Dominus 2.14.7
10 Qui medicit patri suo aut matri
sue, huius lucerna extinguetur in
medis tenebris 2.8.36
24 Gressus viri fortis a Domino, &
moralis quomodo intelligeret viam
suam? 2.6
26 Dissipat impios rex sapiens, & rot-
tam vertit super eos 4.20.10
21.1 Cor regis est in manu Domini ve-
lut riuus aquarum: quocunq;e volet
inclinat illud. 1.18.2 & 2.4.7 & 4.20.9
2 Sua cuique via recta videtur 3.12.5
22.2 Dives & Pauper obtulerunt sibi:
vtriusq; operator est Dominus. 1.16.6
24.21 Time Dominum fili mi & regem
4.20.22
24 Qui dicit impio, Iustus es, huic ma-
le: sicut populi, hunc nationes dete-
stentur 4.20.10
25.2 Gloria Dei est cælare verbum: ac
gloria regum, est serutari verbum 3.
21.3
4 Aufer rubiginem ab argento, iam ex-
hibet excoctori vas. Auferatur im-
pius a conspectu regis, iam thronus
eius iustitia firmus erit 4.20.10
21 Si esuriat qui te odit, ciba illum pa-
ne si licerit pota eum aqua 2.8.56
27 Quemadmodum multum mellis e-
dere non est bonum, sic qui gloriam
serutari opprimetur a gloria 3.21.2
26.10 Egregius aliquis ac magnus vir
conficit per se omnia: stultus autem
mercede conduxit transgressores 3.
23.4
28.2 Propter præuaricationem eorum
qui in terra habitant, sit vt alij sub-
inde imperent 4.20.18
14 Beatus est homo qui iugiter pauet:
qui autem cor suum obdurat, corrumpit
in malum 2.2.23
29.13 Pauper & fœnerator inter sese
conueniunt: vtriusque autem oculos
Dominus illustrat 1.16.6
30.4 Quod nomen est eius, & quod no-
men filij eius, si nois? 2.14.7
5 Omnis sermo Dei purgatus est, scu-
tum his qui eo nituntur 3.2.15
6 Ne addas sermonibus eius, ne te re-
darguat & mēdax iuueniaris 4.10.17

ECCLESIASTES.

- 2.11 P T conuersus sum ad omnia o-
pera mea quæ peregerunt meq;

- manus, & adhibi ueniam quæ non
& ecce omnia manibus & animis
lactia 2.2.12
3.19 Iam enim sciunt hominibus &
brutis animalibus uentura: & qua-
lis est mors uisus, talis est mors uite-
rius, & spiritus idem emittitur meli-
ne habet homo quicquam preflan-
tius peccatorum quidem, omnia sunt in-
anitas 3.21.8
2 Quis autem scit an spiritus homi-
nanis sursum ascendat, & spiritus pec-
toris deorsum in terram descendat?
3.21.5
7.30 Deus hominem probum condidit:
ipsi autem plures iam facti cogita-
tiones uanas persequuti sunt 2.11.0 &
2.5.18
9.1 Homo pariter odium & amorem i-
gnorat eorum, quæ sibi sunt propo-
sita 3.25.8 & 3.17.4
2 Omnibus eadem profusus succiuit
iusto & impio, &c. 1.16.9
4 Canis uiuens prælat leoni mortuo
3.25.5
5 Qui uiuunt sciunt se morituros esse:
at mortui profusus nihil nouerunt,
&c. 3.20.24
6 Tum amor ipsorum, tum odium ip-
sorum, cum inuidia ipsorum iam ab-
olita est, nec amplius habent sortem
in mundo ex omni eo quod est sub
sole ibidem
12.7 Et spiritus redcat ad Deum qui
dedit illum 1.15.2 & 1.15.5

CANTICVM CANTICORVM.

- 2.14 O Stenae mihi faciem tuam, so-
net vox tua in auribus meis:
vox enim tua dulcis & facies tua de-
cora 1.11.14
5.3 Exui meam tunicam, & quomodo
rursus induam illam? pedes meos
& quomodo conuinabo eos? 1.16.4

ESAIAS.

- 15 AD quid percuteremini vlti-
a, additur scilicet delectationem?
omne caput languet, & omne cor
moriet 3.4.33
10 Audite verbum Domini tyranni So-
domorum, & uiscuta & tu Gomorrhæ
plebs Legem Domini 4.1.18
12 Quis pisculauit id a manu uestra?
14.15
13 Ne vlti afferatis frustraneum mu-
nus, incensum res est mihi abomi-
nanda, neomenias, sabbatum ve-
strum desultus sum ferendo, &c. 2.8.
34 & 3.14.8
14 Neomenias vestras & statas ferias ex-
omno odiis, lassum reddidit me 4.2.10
15 Et quum expāderitis manus vestras,
abscondam oculos meos a uobis, &
etiam si multiplicaueritis orationem,
haudquaquam exaudivi, nā manus
uestre plene sunt sanguinibus 3.20.7
16 Auferite malitiam 3.3.8
17 Discite beneficiis, sciscitemini iudi-
cium, dirige oppressum, ius dicite
pupillo, causam uiduæ suscipite 2.8.
52 & 3.3.8
18 Si peccata uestra fuerint vt coccus,
nue recedentur albora: si ruberint
instar purpuræ, sicut natia lana
sunt 3.4.29
19 Si uolueritis & audieritis, bonis ter-
re fruemini 2.5.10
20 Si uero reueritis, ac contumaces
fueritis, gladio deuorabimini, quo-
niam os Domini loquutum est ibid.

- 2.8 Idolis quoque plena est terra eius, operi manuum suarū conculcatur, & ei quod fecerunt digiti sui 1.17.4
- 3.1 Ecce enim dominator Dominus exercituum auferet a Ierusalem & a Iuda validum & fortem, omne robur panis, & omne robur aquæ 1.16.7
- 3 Et dabo pueros principes eorum, & eliminati dominabuntur eis. 4.20.25
- 4.1 Modo nomine tuo vocemur, tollasque opprobrium nostrum 3.20.25
- 5.8 Væ his qui copulant domū domui, & agrum agro continent, donec loci eius deficiat, &c. 1.18.13 & 2.4.4
- 26 Et eriget signum genti quæ procul est, & sibi loannet ei ab extremitate terræ, &c. 3.19.9
- 6.1 Vidi Dominum sedere in solio sublimi & adito, & fimbriæ eius replebant regiam 1.13.11 & 1.13.23
- 2 Seraphim autem superne: senæ alæ erant singulis 1.2.3 & 1.14.8
- 5 Væ mihi quoniam ad silentium redactus sum, eo quod homo sum polluta habens labia 4.8.3
- 6 Voluitque ad me vnus ex Seraphim, habens in manu sua carbonem incensum corruptum forcipe ex ara 1.2.3
- 9 Dicebat ille, Vade, & dicito populo isti, Audiendo, audite, & ne intelligatis, &c. 1.13.15, & 3.23.13, & 3.24.13
- 10 Crassum reddito cor populi huius, & aures eius facte hebetes, & oculos eius obline, ne forte vel oculis suis videat, &c. 2.4.3
- 7.4 Obserua & sis tranquillus, ne timeas, neque mollescat cor tuum à duabus causis istorum exercituum fumigantium, &c. 1.17.11, & 3.2.17
- 14 Ecce, virgo illa concipiet & pariet filium, & vocabit eum Immanuel 2.6.3, & 2.12.1
- 18 Hic eodem tempore vt Dominus sibi loannet multæ quæ est ad finem fluminis Aegypti, & apu quæ est in terra Assyriorum 2.4.4
- 8.14 Is erit sanctuarium, sed lapis ostendit, & petra ruinae duabus domibus Israelis 1.13.11, & 1.13.23
- 16 Liga testimonium, signa Legem in discipulis meis 3.2.10
- 17 Expectabo Dominum qui abscondit faciem suam à domo Iacob, & præstolabor eum 3.2.42
- 18 En ego & pueri quos dedit mihi Dominus, &c. 3.22.10
- 9.6 Puer natus est nobis, filiusque datus est nobis: cuius Imperium erit super humero eius, & vocabitur nomen eius Admirabilis, Cœcilianus, Deus, Hæros fortis, Pater æternitatis, Princeps pacis 1.13.9, & 2.15.1, & 2.17.6, & 3.13.4
- 12 Sed manus eius adhuc extenta est. 4.17.23
- 10.1 Vg his qui decernunt decreta iniqui 4.20.29
- 5 Heus Assur virga furoris mei, is est baculus, in manu eorum indignatio mea 1.18.13, & 4.20.25
- 6 Ad gentem hypocritam mittam eum & contra populum qui indignationem meam commertus, mandaboei vt auferat folia, & diripiat prædam vt redigat eum in conculcationem instar lutu quod in plateis est 1.18.2
- 12 Futurum autem est, quum Dominus perferet vnuersum opus suum in monte Zion & in Ierusalem, &c. 1.18.1
- 13 Num gloriabitur securus aduersus eum qui ea fecat? aut terra magnificabitur aduersus eum qui se tractat? Quod perinde esset ac si virga sese eleuaret contra eum qui ipsam fert, & baculus sese extolleret, quasi lignum non esset 2.4.4
- 11.2 Et requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ & intellectus, Spiritus consilij & fortitudinis, Spiritus scientiæ & pietatis 2.15.5, & 4.19.22
- 3 Et acciet eum spirare timore Domini: ob id non ad aspectum suorum oculorum iudicabit, neque ad famam, quæ ad aures eius auertur, arguet 2.3.4
- 4 Spiritu labiorum suorum interficiet impium 1.13.15
- 9 Non astringat malis, neque vastabit per omnem sanctum motem meum, &c. 4.20.10
- 10 Tunc quoque vsuueniet vt radicem Iesse (quæ stat in signum populorum) gentes quoque requirant 1.13.13
- 12.1 Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuersus est furor tuus, & consolatus es me 3.4.32
- 14.1 Miserebitur Dominus Iacob, & celiget adhuc Israellem 3.21.5
- 27 Domino exercituum constituetur, quis faciet ipsum irritum? quomque extenderit manum suam, quis eam refellet? 1.17.14
- 19.18 In die illa erunt quinque ciuitates in terra Chanaanica, & quæ iusurandum præstent Domino exercituum, &c. 2.8.23
- 19 In die illa erit altare Domino in medio terræ Aegyptiacæ, &c. 4.18.4
- 21 Cognosceat Dominus ab Aegyptiis, contra cognoscent Aegypti ipsam Domini in illa die, & colent eum hollis & muneribus, vnde buntque vocum Domini, & credent ibidem
- 23 Cui benedixit Dominus exercituum, dicens, Benedictus populus meus Aegypti, opus manuum mearum Assyria 1.18.1
- 25.1 Designasti admiranda, & conuicta tua sunt procul vere & firmiter 3.2.4.4
- 8 Mortem præcipitabit in sempiternum, & absleret Dominus lachrymam ab omni facie, &c. 3.9.6
- 9 En, hic est Deus noster, expectamus eum, & seruabit nos 1.13.10, & 1.13.24
- 26.1 Vrbs fortis nobis est, salus ponet muros & propugnaculum 1.17.6
- 10 Mortui tui viuent, & quem admodum corpus meum resurgent: exper gisemini, & iubilate habitatores pulueris, &c. 2.10.21, & 3.25.4
- 21 Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, visitatum iniquitatem habitatorum terræ, & proferet terra sanguines suos, neque occultet intra interfectos suos 3.25.8
- 28.16 Qui crediderit non festinabit 1.13.13
- 29.13 Eo quod populus iste ore suo ad me accedit, & labijs suis me honorifice prædicat, cor autem eius longe abest a me, & timor eorum, &c. 3.20.7, & 3.20.31, & 4.10.15, & 4.10.16, & 4.10.23
- 14 Igeo ea ipse quoque addam vt migra-
- fiçc agam cum populo isto, mira scilicet & portentosa, nempe peribit sapientia sapientum eius, & intelligentia prudentium eius sese abscondet 1.8.2, & 4.10.6
- 30.1 Væ filius defectoribus, dicit Dominus, qui auident consilium capere, sed non ex me: qui que fundunt iustionem, sed non, &c. 3.20.28
- 15 In vacando & silendo sicut erit robur vestrum 3.23.7
- 33 Preparata est præterea iam olim Tophet, hæc etiam pro rege preparata est, quam profundam & amplam fecit: penetrare eius ignis, vis ignorum ingens, quæ flatus Domini, cui sulphureus torrens incendit 3.25.12
- 31.1 Væ his qui descendunt in Aegyptum pro auxilio, quique equis nituntur, & fiduciam habent in quadrigis quod multæ sint 3.20.28
- 7 Etenim abiciet in die illo quosque simulacra argentea sua, & simulacra aurea sua, quæ fecerant vobis sceleratæ manus vestræ 1.11.4
- 33.1 Metuunt in Sion peccatores, tenentur hypocritas quos ex nobis, inquit, habitabit cum igne deuorante? quos nostrum habitabit cum ardoribus æternis? 3.12.13, & 3.17.6
- 22 Dominus iudex noster, Dominus Legillator noster, Dominus Rex noster, ipse seruabit nos 2.10.8, & 2.15.5, & 4.17
- 24 Populo qui habitat in ea remissa est iniquitas 4.1.20
- 35.8 Iste quoque erit semita & via, & vocabitur via sancta, pollutus non transibit per eam 4.1.17, & 2.6.2
- 37.4 Tu ergo suscipias orationem pro relictis quæ adhuc supersunt, 3.20.5
- 16 Domine exercituum, Deus Israelis qui Cherubim inhabitas, tu solus Deus es omnium regionū terre, 2.8.15
- 32 Quia prodibunt reliquæ de Ierusalem, & ieruat de monte Sion 4.1.4
- 35 Propugnabo enim vt feruam vrbem istam, & proteget me ipsum, & proteget Dux dem seruum meum 2.17.5
- 36 Igressus itaque Angelus Domini, percussit in castris Assyriorum centena octoginta quinque milia, &c. 1.14.6
- 38.1 Sic dicit Dominus: manda domui tuæ, morteris enim tu & non viues 1.17.12, & 3.3.4
- 3 Mi Domine, memento quæso quod ambulauerim coram te in fide, & integro corde, & quod fecerim que tibi placet 3.20.10
- 5 Ecce ego addo ad dies tuos quindecim annos 1.17.12
- 8 Ecce ego reducam vmbra gradibus quibus descendit in hora Achaz 4.14.18
- 20 Dominus ad seruandum me adiuuabo, & cantica mea celebrabimus omnibus diebus vite nostræ in æde Domini 3.20.28
- 39.6 Ecce dies venient vt auferatur Babilonem quicquid domi tuæ est, & quicquid reposerunt patres tui vsque in hunc diem, nec quicquam fiet reliquum dicit Dominus 1.8.7
- 7 Quin & ex filiis tuis, qui ex te prodibunt, quosque generabis, auferent, & erunt eunuchi in aula regis Babilonis 2.8.19
- 40.2 Militia eius expleta est, & iniquitas eius remissa: dupla enim accepit de

de manu Domini pro omnibus peccatis suis 2.4.33
 3 Vox clamantis in deserto, Parate viam Domino in solitudine planam facite sententiam Domino 3.5.2
 6 Vox clamantis in deserto, & dixit, Quod dicit Dominus 2.9.5, & 2.10.7
 11 Auferet gregem suum vt pastor 4.19.4
 12 Quis mensus est vola sua aquas, & caelos palmo quis abstrinxit? quis comprehendit tribus digitis paucitatem terrarum, &c. 3.2.31
 13 Quis parauit Spiritum Domini? quis verò a consiliis et factis, & cum docuit? 4.18.19, & 4.19.2
 14 Omnes gentes coram eo tanquam nihil sunt, & res inanes atque frivole reputantur illi compari 3.2.25
 18 Cui ego similia facietis Domine? aut quod in simulacrum adornabitis ei? 1.11.2, & 1.11.12
 21 Annon a rebus primordio hoc nun tantum est vobis? non docti estis 2.1.12, & 2.1.12
 21 Qui sedet supra globum terrarum, &c. 1.5.5
 29 Ipse potius dat lassio virtutem, & ei quem vires deficiunt, robur abunde suppeditat 2.2.10
 47.7 Faber lignarius confirmavit confidentem qui exposit malleo, cum eo qui crebris vicibus inculem percutit, & dicit, Bonum hoc erit ad plumbaturam, firmatque simulacrum hoc clausis, ne loco moueretur 2.11.2
 9 Elegi te, neque vnquam te repudiavi 3.21.5
 29 En vani sunt omnes illi & opera eorum nihil, simulacra eorum ventus sunt & res informis 1.11.2
 42.1. Ecce seruus meus, quo nitar, &c. 2.14.2
 8 Gloriam meam alteri non dabo, nec laudem meam scilicet palibus 1.13.9
 9 Priora ecce venerunt, & noua ego annuncio, quae ego vobis nota facio antequam exortantur 1.8.7
 10 Cantate Domino carmen nouum, laudem eius canite ad extrema terrae vsque 3.2.28
 13 Dominus herois instar prodibit 4.19.4
 42.1 Ne timeas, Ego enim redemi te; vocauit te nomine tuo, vt meus esset tu 3.2.31
 10 Vos restes meus dicit Dominus, & seruis meus quem elegi, vt seruis & credatis mihi, vtque intelligatis quòd ego sum ille ipse: ante me non est fornicatus Deus, neque post me erit 1.7.5
 11 Ego, ego inquam sum Dominus: & prater me non est seruator 3.4.15
 25 Ego, ego ille ipse sum, qui deleo transgressiones tuas, idque propter me, & peccatorum tuorum non recordabor 1.13.12, & 3.4.15, & 3.4.25, & 3.20.45
 44.3 Effundam aquas super scitulosam, & flumina super aridam: id est effundam Spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super germina tua 2.2.10, & 3.1.3, & 3.2.39
 6 Ego sum primus, & ego sum nouissimus, & prater me non est Deus 1.13.23, & 1.13.24
 12 Faber ferrarius forcipe correpta, o-

peratur in prunis, & scalpris fingit illud, agit robulo brachio suo: quam esurit interum, ita vt vires debilitent neque aquas bibens, ita vt lassus conculat 1.11.4
 22 Ego deleui transgressiones tuas vt densis nebulas, & vt nubem peccata tuareuertere ergo ad me, quia redemi te 3.4.29
 45.1 Sic dicit Dominus Messie suo: cyros, cuius de sermone prehendi, vt subiciam ante faciem eius gentes, & lumbos regum aperiam, ad aperendum ante faciem eius valvas portarum, & portae non claudantur 1.8.7
 7 Formans lucem, & creans tenebras: faciens pacem, & creans malum, ego Dominus facio omnia ista 1.17.3, & 1.18.3
 9 Vt auiscipant cum factore suo, vas fictile cum figuris luti fietur. Num enim dicitur luti figurò suo, quòd factus, & operi tuo non sunt manus? 1.11.2
 23 Incruabitur mihi omne genus, & iurabit mihi omnis lingua 1.13.11, & 1.13.23, & 3.5.8, & 3.25.7
 25 In Domino iustificabuntur, & gloriantur vobis omne semen Israelis 1.13.23, & 3.14.16
 46.5 Cui quòd me adsimilabitis, equiparabitis, aut comparabitis me, vt ei similes simus? 1.11.2
 47.6 Equidem ita iratus eram populo meo, vt profanarem hereditatem meam 3.4.32
 48.10 Ecce excoxi te, sed non quasi argentum: elegi te probatum in fornace aethionis 3.4.32
 16 Dominus Deus misit me & Spiritus eius 1.13.14
 49.15 Num obliuioni tradidit mulier infantem suum, quòd minus miscratur filij vteri sui? &c. 1.17.6, & 3.20.36
 23 Et erunt reges nutritij tui, & regno eorum nutrices tuas, &c. 4.20.5
 57.6 Caeli vt fumus corrumpentur, & terra vt vestis vetustate peribit, & qui in ea habitant, ad eundem modum peribunt: salus autem mea in aeternum durabit, & iustitia mea nõ concidet 2.10.15
 52.1 Exurge, exurge, indue robur tuum Sion, indue vestes decoris tui: id Ierusalem, ciuitas sancta: quoniam vltimum non veniet in te incurcussus & pollutus 4.5.17, & 4.1.17
 3 Gratis venundati estis, & ideo absque argento redimemini 3.4.25
 7 O quam speciosi sunt super montes pedes euangelizantis, praedicantis pacem 4.3.3
 53.1 Quis credidit predicationi nostrae, & brachium Domini cui reuelatum est? 1.7.5, & 3.22.10
 Cum tamen ipse portet nostras infirmitates, & dolores nostros ipse bauius: nos autè existimabamus eum tantum percussione Dei, & afflictum 2.12.4, & 3.4.27, & 4.17.17
 5 Ipse vero vulneratus est propter transgressiones nostras, & artatus propter iniquitates nostras: multa enim correctionis nostrae ei imposta est, & in huore eius nobis medicatum est 2.12.4, & 2.16.5, & 2.16.9, & 2.17.4, & 3.4.30
 6 Nos omnes tanquam ouis errauimus, quisque viam suam sectatus,

Dominus autem effecit vt inueniret in ipsum omnium nobis amicum: 2.16.6, & 3.4.27, & 3.12.5, & 3.24.11
 7 Molestus est & afflictus, nec tamen os suum aperuit: sicut pecus ad mactationem ducitur, & sicut agnus coram torquentibus suis inatus: sicut os suum aperuit os suum 2.16.5
 8 Absque dilatione, citraque iudicium rapta est: & generationem eius quis enarrabit, quomam successus est de terra viuentium, &c. 2.15.3
 10 Dominus tamen voluit ipsum infirmum ac terere, & viuere animam in suam hostiam delicti, viuere femem, &c. 2.7.2
 11 Et ipse bauiabit eorum iniquitates 2.16.5, & 3.11.8
 12 Et cum transgressoribus commeneratus est 2.16.5
 54.13 Porro vniuersi filij tui docti erunt a Domino, & paxque multa iuris tuis 1.7.5, & 2.2.20, & 3.20.10, & 3.24.14
 55.1 O vos omnes qui sitis, venite ad aquas, & hi quibus non est pecunia, adde cibum comparate & comedite, &c. 2.2.10, & 3.1.3, & 3.15.4
 2 Cur expenditis pecuniam pro eo quòd cibis non est, & laborem vestrum pro eo quòd non fatiat? 3.14.15 & 4.10.15
 3 Inclinate aurem vestram, & ad me venite: audite, & viuat anima vestra: feriam enim vobiscum foedus sempiternum, misericordiam: Dauidis fidelis 2.6.3, & 3.26
 4 Ecce dedi eum testem populis, principem ac praepotorem populis 2.6.3, & 2.15.1
 6 Querite Dominum dum inuenitur, inuocate eum dum prope est 3.3.20
 56.1 Custodite iudicium, & facite iustitiam: quia propter salutem meam adueniendum, & iustitia mea vt reuelatur ibidem
 2 Beatus homo qui fecerit hoc, & filius hominis qui hoc apprehenderit, curiosiens (scilicet) sabbatum, ne propianct illud, &c. 2.8.29
 7 Hos adducam ad montem meum sanctum, & exhibitabo eos in aede mea oratoria, holocausta, & sacrificia eorum accepta erunt in ara mea: quoniam aedes mea aedes orationis vocabitur cunctis populis 3.10.29
 10 Speculatores eius omnes caeci sunt, omnes sunt ignari, canes muti, &c. 4.9.3
 57.15 Sic dixit excelsus & sublimis, inhabitans aeternitatem, & cuius nomen sanctum est, &c. 3.12.5
 38.5 Num huiusmodi ieiunium est quòd ego elegi, (scilicet) vt certo die homo affligat animum suum, aut corquet caput suum, &c. 4.12.19
 6 An non potius hoc ieiunium eligo. Aperire nexus improbitatis, &c. 3.3.6
 7 Et a catina tua ne te abscondas 3.7.6
 9 Tuuc inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicit, En me tibi 3.20.14

- 13 Si auerteris pedem tuum sabbatho, quo minus facias voluntatem tuam in die meo sancto, &c. 2.8.31, & 2.8.34
- 59.1 Ecce manus Domini non est inuicta, quominus seruire possit: neque aggravata auribus eius, ut non exaudiat. 3.11.21
- 2 Sed iniquitates vestre diuellunt inter vos & inter Deum vestrum, & peccata vestra abscondunt vultum eius a vobis, ne exaudiat. 2.12.13, & 3.11.21
- 7 Pedes ipsorum ad malum currunt, & properant ad effundendum innocentem sanguinem: cogitationes eorum, cogitationes sunt vanæ, vilitas & contritio in vis eorum. 2.3.2
- 15 Hæc quum videret Dominus, displicuit in oculis eius quod non esset iudicium
- 16 Et vidit Deus, (idque obstupescens & admirans) quod nemo esset, nemo inquam esset, qui sese opponeret, & saluam præstaret brachium eius, & iustitia eius saluaret eum. 3.14.6
- 17 Induit iustitiam tanquam loriceam, & galeam salutis capiti suo imposuit, &c. 3.11.12
- 20 Porro ipsi Zioni, & eis qui de Iacob a perfida transgressione respuerunt, venit Redemptor. 3.3.20, & 3.3.21
- 21 Spiritus meus qui super te est, & verba mea que inierunt ori tuo, nunquam excedent de ore tuo, neque de ore feminis tuæ, &c. 1.7.43, & 1.9.1, & 4.1.5
- 60.2 Ecce enim tenebræ operient terram, & caligo populos: super te autem orietur Dominus, & gloria eius super te apparebit. 2.3.1
- 6 Omnes de Saba venient, aurum & thus ferentes, & laudes Domino annuntiantes.
- 7 Omnes oves Cedar congregabuntur tibi. 4.5.17
- 19 Sol non erit tibi vltra in lucem duranum, & splendor Lunæ non lucebit tibi, &c. 2.2.10
- 61.1 Spiritus Domini Dei super me est, eo quod vixit me Dominus, & misit me vltra nunciata manifestas, &c. 2.15.23, & 3.3.20, & 3.14.33, & 3.12.7
- 3 Et vocabuntur arbores iustitiæ, & plantatio Domini ad glorificandum. 3.14.16
- 62.5 Habitat ibi iuuenis cum virgine, & habitabat in te filij tui: & vultus eius gaudium sponso super sponse sue gaudium super te Deus tuus. 2.3.18
- 63.10 Porro ipsi rebellarent & asperant Spiritum eius sanctum. 1.13.15
- 16 Quum tu sis pater noster (siquidem Abraham nos non cognoscit, neque Israel nos nouit) tu Domine pater noster es, Redemptor noster. 3.20.25, & 3.20.36
- 17 Cur abduxisti nos Domine ad viuitus, cur indurasti cor nostrum quominus timeremus te? 2.4.43, & 3.3.21
- 64.5 Ecce autem iratus es quod peccauimus. 3.20.8
- 6 Et fuimus nos omnes veluti immundus, & sicut veitis centonum abiectionum omnes iustitiæ nostræ defluximus nos omnes tanquam solum, &c. 3.2.25
- 65.1 Quæstus sum ab his qui non interrogauerunt, inuentus sum ab his qui me non quæserunt, &c. 3.24.2
- 2 Expandi manus meas tota die ad populum desertorem, qui graditur in via non bona. 3.24.16
- 16 Qui sibi benedicere voluerit in terra, benedicet sibi in Deo vero: & qui inauerit, iurabit per Deum verum, &c. 2.8.23
- 24 Futurumque est, ut priusquam inuocent, ego respondeam, & adhuc illis loquentibus, ego exaudiam. 3.20.14
- 25 Non affligent neque vastabunt in vniuerso monte meo sancto, &c. 4.20.10
- 66.1 Cælum solum meum est, terra vero scabellum pedum meorum: vbi igitur erit domus ista quam edificabitis mihi? & vbi locus iste in quo quæscam? 3.20.30, & 4.17.24
- 2 Ad quem autem respiciam, nisi ad eum qui est humilis & fractus spiritu, & qui ad verbum meum contremiscent? 3.12.6
- 22 Sicut cæli noui, & terra noua quæ conditurus sum, stant coram me, dicit Dominus: sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum. 2.10.22
- 23 Et erunt perpetuæ nomenque, & perpetua sabbatha: veniet omnis caro vt adoret coram me. 2.8.30
- 24 Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erit fastidium omni carni. 3.25.12

I E R E M I A S.

- 1.6 **A**h Domine Deus en non noui loqui: quoniam puer sum ego. 4.8.3
- 9 Ecce ego posui verba mea in os tuum ibidem
- 10 Ecce ego constitui te hodie super Gentes, & super regna, vt enellas & extirpes, vt perdas & dissipes, vt ædifices & plantes. ibidem
- 2.13 Duo mala fecit populus meus, me deseruerunt fontem aquarum perenniū vt effoderent sicut puteos super teos, in quâ peruersos, qui aquas contumere non valent. 3.20.14
- 3.1 Auit, si quis uxorem suam repudiat, illa autem abiens ab eo, alteri viro nubit, &c. 2.8.10, & 4.1.25
- 2 Attolle oculos tuos in vertices, & vide sicut ibi non sis subagitat, &c. 2.8.18
- 12 Reuertere tu aduersatix Israel, ait Dominus: non conticiā vultus meos contra vos, quia beneficus sum, &c. 2.8.18.4.1.25
- 4.1 Si reuertis volēs ô Israel (dicit Dominus) ad me reuertere: & si amoueris abominatones tuas a conspectu meo, non eris extorris. 2.5.10, & 3.3.6
- 4 Nouate vobis nouelleta, neque in spinas seminate. Circumcidimini Domino, & auferre præputia cordis vestri quisque in Iuda, & ciues Ierusalem, &c. 2.5.8, & 3.3.6, & 3.3.7, & 4.16.21
- 9 Et fiet in die illo, ait Dominus, vt concedat cor regis, & cor principum, obstupescant sacerdotes, & prophetæ consistenter. 4.9.6
- 11 In tempore illo dicitur populo isti & Ierusalem, Ventus exicans per vertices venit, in deserto, via filij populi mei, &c. 1.16.7
- 14 Ablue à malicia cor tuum, ô Ierusalem, &c. 2.5.8
- 53 Domine, nonne oculi tui ad cæcitate sunt? Percussisti eos, & non doluerunt: tu perfecisti eos, sed noluerunt recipere disciplinam, indurauerunt vultus suos magis quam saxum, noluerunt reuertere. 3.4.35, & 9.14.8
- 7 Vbi in hac te propitius tibi essem? Ilij tui deseruerunt me, & iurauerunt per eos qui dii non sunt, &c. 2.8.23
- 14 Quia volutus estis verbum illud decere ego do verba mea in ore tuo in ignem, & populum istum in ligna, & vorabit eos. 3.24.13
- 6.13 A minimo eorum vsque ad maximum eorum quisque auaritiæ & lucro iurabit, & a propheta vsque ad sacerdotem quisque fraudulenter & perside agit. 4.9.3
- 7.4 Nolite hlerere verbis mendacibus, ut cendo, Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini. 4.3.3
- 5 Si emendando emendaueritis vias vestras, ac iustitia vestra, si nus reddideritis inter virum & proximum eius, &c. 3.17.1
- 13 Quoniam vos fecistis omnia opera ista, dicit Dominus, etiam quam loquerer ad vos iurare surgens, & loquens, sed non audistis, vocaui, sed non respondistis. 2.5.11
- 14 Faciam domui super quam inuocatum est nomen meum, &c. quem admodum ipsi Silo feci. ibidem
- 21 Nihil loquetur sum cum patribus vestris, neque præcepit eis eo tempore quo educerem eos de terra Aegypti, de ratione holocausti & sacrificij. 4.10.15
- 22 Sed hoc verbum præcepit eis, dicens: Audite vocem meam, & ero vester Deus, &c. 4.10.15, & 4.10.17
- 27 Tu quoque loqueris ad eos omnes sermones istos, sed non auscultabis: tribulamabis ad eos, sed non respondebunt. 2.5.11
- 28 Hæc est gens quæ non audierunt vocem Domini Dei sui, neque disciplinam receperunt. ibidem
- 9.22 Ne gloriatur sapiens in sapientia sua, neque gloriatur robustus in robore suo, nec gloriatur diues in diuitiis suis. 3.4.1.1
- 23 Tu hoc gloriatur qui gloriatur, scire & nosse me: quia ego sum Dominus qui facio misericordia, & iudicij & iustitiam in terra, &c. 1.10.2, & 1.3.1
- 10.2 A cæli signis ne formidatis, nam gentes ab illis formidant. 1.16.3
- 8 Et hoc vno brucefuit, & stulti sunt, quod disciplina vanitatum lignum est. 1.11.5
- 11 Dij qui cælum & terram non condiderunt, perdentur de terra & de sub cælis ipsis. 1.13.23
- 23 Scio, ô Domine, quod hominis illius non est via sua, nec cuiusquam vultus & gressus tuos disponat. 1.16.6
- 24 Castiga me Domine, sed in iudicio non in furore tuo, ne forte, &c. 3.4.32
- 11.7 Obtestando obtestatus sum patres vestros, ab eo tempore quo educaui eos de terra Aegypti in hunc vsque diem, tempe iure surgendo, obtestans do, & dicendo, Audite vocem meam. 3.20.7, & 4.10.17
- 8 Sed non audierunt, nec inclinauerunt aurem suam, &c. Induxi ergo super eos omnia verba fœderis huius, quæ præceperam vt facerent, &c. 3.20.7
- 11 Ecce adducam super eos malum, de quo eluctari nõ poterunt, clamabuntque ad me, & non exaudiam eos. ibidem

I N D E X.

- 19 Corruptamur lignum in cibum eius, & exfendamus eum e terra uiuentium, &c. 4.17.15
- 20.12 Si illi discendo didicerint vias populi mei, vt iurēt scilicet per Nomen meum, nepe, Vniuit Dominus, quem admodum docuerunt, &c. 2.8.23
- 14.7 Si iniquitates nostræ responderint nobis, facito tu o Domine propter nomen tuum, quoniam auertiones nostræ multæ sunt, tibi peccatumus 3.20.8
- 14 Prophetæ isti mendacium proferant in nomine meo, non mihi eos: nihil mandauit eis, &c. 4.9.3
- 15.1 Si starent Moyses & Samuel coram me, non esset animus meus ad populum istum: enice eos a facie mea, vt egrediantur 3.20.23
- 17.1 Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo, vngueque adamantina exaratum in tabula cordis vestri & in cornibus aratum vestratum 3.4.29
- 5 Sic dicit Dominus, Execratus vir qui confidit in hominem, & carnem ponit brachium suum, a Dominoque recedit cor eius 2.2.10
- 9 Vstrum cor super omnia, & arum nosum eius, quis cognoscet illud? 2.3.2
- 21 Caute, quam charæ sunt vobis animæ vestræ, non tollatis onus die sabbathi, ad inferendum illud per portas Ierusalem 2.8.29
- 22 Neque offeratis onus e domibus vestris die sabbathi: modo nihil operis faciatis, sed sanctificate diem sabbathi, &c. ibidem
- 27 Si verò me non audieritis, sanctificando diem sabbathi, quominus tollatis onus, & eatis per portas, &c. ibidem
- 18.8 Si redierit ea gens (contra quam loquutus eram) a malitia sua, iam & me quoque pœnitentibz mali quod ei facere conuicturam 1.17.12
- 18 Adesce, & cogitemus contra Ieremiam cogitationes: quoniam non peribit lex a facerdote, & consilium a sapiente, & verbum a Propheta 4.9.5
- 20.2 Percussit Phasur Ieremiam Prophetam, & coniecit eum in neruum, qui erat ad portam Benjamin superiorem, quæ fuit iuxta ædem Domini 4.9.6
- 21.12 Ius reddite manè, & asserite spoliatum de manu eius qui ei vim faciit, &c. 4.20.9
- 22.3 Facite iudicium & iniusticiam, & asserite spoliatum de manu eius qui ei vim faciit, &c. ibidem
- 23.1 Væ pastoribus qui perdunt & dissipant gregem pascue meæ, dicit Dominus 4.9.3
- 5 Ecce dies veniunt, dicit Dominus, vt excitem germen iustum Dauidi, regnabit rex, & prudenter remigeret, & faciet iudicium & iustitiam in terra 2.6.3
- 6 Et hoc nomen eius quo vocabunt eum, Dominus iustitia nostra 1.13.9, & 3.11.8
- 16 Ne audieritis verba prophetarum qui vobis prophætant, vanos reddunt vos, &c. 4.9.2
- 24 An non cælum & terram impleo, dicit Dominus? 4.1.5
- 28 Prophetæ apud quem est somnium, somnium narret: & is apud quem est verbum meum, loquatur verbum meum ex fide 4.8.3
- 24.7 Et dabo eis cor, vt sciant me, quia ego sum Dominus: ipsi erunt mihi populus, & ego ero eorum Deus, quia reuertentur ad me ex toto corde suo 2.2.20
- 25.11 Redigetisque vniuersâ ista terra in solitudinem & vastitatem, & seruiunt gentibus illis, nempe regi Babilonio septuaginta annos 1.8.7
- 12 Quinque impleri fuerint septuaginta anni, visitabo & ipsius Regis Babilonici & eorum iniquitatem, ait Dominus, &c. ibidem
- 29 Ecce ego incipio affligere urbem quæ vocatur nomine meo, & vos omnino impune abiretis, &c. 3.4.34
- 27.5 Ego feci cælum & terram, hominem & iumenta, que sunt in superficie terræ, &c. 4.20.27
- 6 Nunc autem tradidi omnes istas terras potestati Nabuchodonosoris regis Babilonis ferui mei 4.20.27, & 4.20.28
- 7 Et seruent ei omnes gentes, & filio eius atque nepoti eius: donec eius quoque terræ tempus veniat, &c. 4.20.27
- 8 Porro gens aut regnum quod seruire Nabuchodonosori regi Babilonio, & quod collum subdere iugo regis noluerit, &c. ibidem
- 9 Vos ergo ne audiatis prophetas vestros, diuinos vestros, somniantes vestros, mathematicos vestros, & veneficos vestros, qui vobis sic dicunt, Non seruietis regi Babilonio 4.9.3
- 14 Ne audiatis sermones prophetarum prophetarum, ac dicentium vobis, Non seruietis regi Babilonio ibid.
- 17 Ne audiatis eos, sed seruite regi Babilonio, & viuite 4.20.28
- 29.7 Querite pacem eius ciuitatis, ad quam ego vos transtuli, & orate Dominum pro ea quoniam, &c. ibid.
- 31.18 Auditi plane Ephraim sese in capriuitate cruciantem, Castigasti me, & castigatus sum sicut vitulus non affluisti: conuerte me, & conuertar: quoniam tu es Dominus Deus meus 2.3.5, & 2.5.8, & 3.2.4.15
- 19 Protinus enim vt conuersus sum, pœnitui, & postquam cognitus sum, mihi compliui manus super femur, &c. 2.5.8
- 31 Ecce dies venient, ait Dominus, vt feriam cum domo Israel, & cum domo Iuda fœdus noui 2.11.7 & 3.4.29
- 32 Non iuxta fœdus quod pepigi cum patribus eorum, in tempore quo prehensâ manu eorum, eduxi eos de terra Aegypti, quod fœdus meum ipsi irritum fecerunt, &c. 2.5.9 & 2.11.7
- 33 Post dies illos, dicit Dominus, inferam legem meam in interiora illorum, & in cor eorum scribam eam: erôque Deus eorum, ipsique erunt mihi populus 2.8.14, & 3.20.45
- 34 Propitius ero iniquitatibus eorum, & peccata eorum non recordabor amplius 3.4.29, & 3.20.45
- 35 Sic dicit Dominus, qui dedit solem in lucem diurnam, lunam stellarumque ordines in lucem nocturnam, &c. 4.17.17
- 32.16 Postquam dedit diffem literas emptionis ipsi Baruch filio Nerie, orabam ad Dominum 3.20.15
- 18 Tu facis misericordiam in millia, & rependis iniquitatem patrum in filium filiorum qui post eos nascuntur, &c. 2.8.19
- 23 Non paruerunt voci tuæ, & in Lege tua non ambulauerunt, & qui quid præcepisti eis vt facerent, non fecerunt: necro effecti sunt euenirent eis omnia illa mala 2.5.11
- 39 Et dabo eis cor vnum, & viam vnam, vt timent me vniuersi dictus: & bene fit eis, & filius eorum post eos 2.3.8
- 33.8 Mundabo eos ab omni iniquitate eorum, quia peccauerunt contra me, ac propitius ero omnibus iniquitatibus eorum quib. in me peccauerunt 3.20.45, & 4.1.20
- 14 Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & confirmabo verbum bonum quod loquutus sum ad domum Israel & ad domum Iuda 3.11.8
- 15 In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam ipsi Dauid germen iustitiae: & faciet iudicium atque iustitiam in terra 3.11.8
- 16 In diebus illis seruabitur Iuda, & Ierusalem habitabit secure: & hæc est quod vocabit eam, Dominus iustitia nostra 1.17.9, 3.11.8
- 42.2 Sine quo, te exortari, vt pro nobis ores ad Dominum Deum tuum, &c. 3.10.14
- 9 Sic dixit Dominus Deus Israelis, ad quem vos misistis vt profernerem precationem vestram in conspectu eius ibidem
- 48.10 Maledictus qui facit opus Domini in dolo malo 4.20.6
- 50.20 In diebus illis, & in tempore illo, dicit Dominus, quæretur iniquitas Israelis, & nulla erit: & peccatum Iuda, & non inuenietur 3.4.29
- 23 Quomodo fractus est & contritus maleus vniuersæ terræ? quomodo Babilonia inter gentes reducta est in solitudinem? 2.4.4
- 25 Aperuit Dominus aramentarium suum, & protulit arma indignationis suæ: quoniam hoc opus quod factum est in terra Chaldaeorum, a Domino Deo exercituum est 1.18.11

L A M E N T A T I O N E S.

- 3.8 **S**istrut aures ad orationem meam 3.20.16
- 3.8 Ex ore Alcissimi nonne non proficiuntur mala & bona? 1.17.8
- 4.20 Spiritus uarium nostrarum vinctus Domini captus est in retibus eorum, de quo nos dicebamus, In vmbra eius viuemus inter gentes 2.6.2
- E Z E C H I E L.
- 1.20 **Q**uocunque impellebat impetrus eundi, illic ibant, & quocunque erat animus eundi: quæ subuehebantur e regione ipsorum: quoniam spiritus animalium, &c. 4.19.22
- 1.28 Velut aspectum arcus quum fuerit in nube in die pluuia, hic erat aspectus splendoris per gyrum. Hæc visio similitudinis gloriæ Domini, & vidit & cecidi in faciem meam, &c. 1.1.3
- 2.3 Filii hominis, mitto te ad filios Israel, ad gentes rebelles, quæ contra me rebellauerunt: ipsi & patres eorum perdidit mecum egerunt vsque in hunc ipsum diem 3.24.13
- 4 Filii sunt dura facie, & perrinaci cor deo, ego te mitto ad eos ibidem
- 3.14 Spiritus quoque leuauit me & assump

I N D E X.

- sempit me: & abij amarus in indignatione spiritus mei: manus enim Domini erat mecum, &c. 1.1.3
- 37.17 Fili hominis speculatorem constituit te domui Israelis: audies igitur verbum ex ore meo, & discrete monebitis eorum me 4.8.3
- 18 Ille quidem impius morietur in iniquitate sua, sanguinem vero eius de manu tua requiram 4.3.6, & 4.2.5
- 7.26 Calamitas alia super altam veniet, & erit timor super iuniores: & inquirere rationem a Prophetis, & lex peribit a sacerdotibus, atque constituta a senioribus 1.18.2, & 4.2.5
- 10.4 Et suspirata est gloria Domini ab ipso Cherub ad manum eius 4.2.3
- 9 Et sonitus alarum Cherubim audietis usque ad atrium exterius 1.14.8
- 11.19 Dabo eis quoque cor vinum, & spiritum novum dabo in viceribus eorum: autem cor lapideum de carne eorum, & tribuam eis cor carneum 1.13.10 & 2.3.8 & 2.5.5 & 3.2.4.1
- 10 Ut ambulent in iustitiis meis dabo eis cor vinum: & custodiant iustitias meas, faciantque eas: & erunt mihi populus, ego vero ero eorum Deus 2.5.5
- 12.1 Domus rebellis sunt 3.2.4.13
- 13 At ego expandam super eum rete meum, inque sagena mea capietur, ducamque eum in Babylonem in terram Chaldeorum, quam tamen non videbit, & ibi morietur 2.4.4
- 13.9 In cœtu populi mei non erunt, & in albo domus Israelis non scribentur &c. 2.2.4.9, & 4.1.4
- 14.9 Et propheta si seductus loquutus fuerit sermonem, ego Dominus seductus prophetam illum, &c. 1.18.2
- 14 Et si fuerint tres viri tibi in medio emus Nece, Daniel, & Job: ipsi in iustitia sua liberabunt animam suam, &c. 3.20.23
- 16.20 Accipietis etiam filios tuos & filias tuas quos peperisti mihi, & iherificasti eos tibi: de uorarent, &c. 2.2.14, & 4.16.24
- 17.20 Expansam super eum rete meum, & deprehendetur in calibus meis, & adducam eum in Babylonem, ut iudicet illic cum eo, idque propter transgressionem quam transgressus est contra me 2.4.4
- 18.4 Anima quæ peccauerit ipsa morietur 2.8.4, & 3.4.28
- 9 Qui in statutis meis ambulauerit, & iudicia mea custodierit, ut faciat veritatem nullas ille effusi uentus uiuet, dicit dominus Deus 3.17.15
- 20 Anima quæ peccauerit ipsa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, neque pater portabit iniquitatem filij, &c. 2.8.9, & 2.8.19, & 2.8.20, & 2.8.59, & 3.2.4
- 21 Quod si auerterit tuus impius ab omnibus peccatis suis quæ fecit, & custodierit omnia statuta mea, feceritque iudicium & iustitiam, &c. uiuendo uiuet, & non morietur 3.2.4, & 3.4.18, & 3.17.15
- 23 Num desidero aut volo mortem impij, dicit Dominus Deus? An non magis ut se conuertat a uis suis malis, & uiuat? 4.1.25
- 24 Et si iustus auerterit se a iustitia sua, & fecerit iniquitatem, iuxta omnes abominaciones quas fecit impius, &c. 3.4.29, & 3.14.10
- 27 Quia impius se auerterit ab impietate quam fecit, feceritque iudicium & iustitiam, ipse animam suam seruabit 3.4.29
- 31 Aberte a uobis omnes præuarias rationes uestras, in quibus preiuricatis estis, & facite uobis cor nouum, & spiritum nouum, &c. 3.5.6
- 32 Quandoquidem non delector morte mortentis, dicit Dominus Deus, auertere ergo, & uiuite 4.1.25
- 19.12 Et uentus orientalis excauetur fuitum eius 1.16.7
- 20.11 Dedicite eis statuta mea, atque iudicia mea moneam eis, in quibus non mori, si ea fecerint, uiuet 3.17.3
- 12 Sed & sabbatha mea dedi eis, quæ essent signum inter me & inter eos, ut scirent quod ego Dominus qui sanctifico eos 2.8.29
- 41 Sciensque quia ego Dominus, quum induerem uos in terram Israelis, & in terram, &c. 3.13.1
- 43 Et recordabimini ibi uitium uestrarum, atque cunctorum studiorum uestrorum in quibus polluti estis, &c. ibidem
- 22.8 Sancta mea despexisti, & sabbatha mea prophanaui 2.8.29
- 25 Cōiuratio prophetarum eius in medio eius, sicut leo rugiens: & qui preadam rapit, comedere ueniam 4.9.3
- 26 Sacerdotes eius uolenter disceptauerunt Legem meam, sanctuarium me prophanauerunt, nec discrimen habuerunt inter sanctum & profanum ibidem
- 23.7 Filios etiam suos quos mihi genuerant, traduxerunt eis in cibum 4.16.24
- 38 Polluerunt sanctuarium meum in die illa, atque prophanauerunt sabbatha mea 2.8.29
- 28.10 Mortibus incircuncisorum morieris per manum alienorum, quoniam ego loquutus sum, dicit Dominus Deus 2.10.18
- 29.4 Ego ponam hamos in iugula tuas, & efficiam ut hæreant pilæ flammium tuorum in iugula tuas, &c. 1.17.11
- 19 Ecce ego do Nabuchodonosori regij Babylonis terram Aegypti, & auferet multitudinem eius, & diripiet spolia eius, & depreudabit prædium eius, & erit mercis exercitus eius 4.20.26
- 20 Pro opere quo mihi ministravit in ea, dedi ei terram Aegypti, eo quod mihi fecerunt, dicit Dominus Deus 4.20.26
- 31.18 Inter incircuncisos dormies cum interfectis gladio. Hic est Pharaon, & ueneris ut strepitus eius, &c. 2.10.18
- 33.8 Ipse impius in iniquitate sua morietur, & sanguinem eius de manu tua requiram 4.12.5
- 11 Non delector morte impij, quum magis quum reuertitur impius a uia sua, & uixerit, &c. 3.2.4.15
- 14 Et si conuersus a peccato suo, fecerit iudicium & iustitiam, &c. 3.17.15
- 34.4 Quia in duritia & sceleritate dominati estis eis 4.11.14
- 23 Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, Dauidem seruum meum: is pascat eas, atque is erit eis pastor 2.6.3
- 36.21 Et peperit Domini meo sancto quod prophanauerunt domus Israelis inter gentes ab quas uenerunt 3.4.39
- 21 Non propter uos ego factus, dicit Dominus, sed propter nomen meum factum quod prophanaui inter gentes, &c. 3.12.3, & 3.15.2
- 25 Et spargam super uos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus inquinamentis uestris, atque a cunctis idolis uestris mundaabo uos 3.1.3
- 26 Et dabo uobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in præcordia uestra: autem cor lapideum de carne uestra, & dabo uobis cor carneum 2.3.6, & 2.5.8, & 3.2.4.15 & 1.2.4.15
- 27 Interam spiritum meum in interiora uestra, efficiamque ut ambulatis in statutis meis, & iudicia mea custodiatis atque faciatis 1.5.10, & 2.3.6
- 32 Non propter uos ego factus, dicit Dominus Deus, hoc nouum tibi uobis: pu deat uos uitam uestrarum, & erubescite, domus Israelis 3.4.3, & 3.12.3, & 3.15.2
- 37.4 Tum dixit ad me, Vaticinare super ossa ista, & dice ad ea, ossa arida audite uerbum Domini 2.10.21
- 25 Et Dauid seruus meus erit princeps eorum usque in æternum 2.6.3
- 26 Percutiam denique eum cum ossa fœdus pacis, fœdus denique erit cum eis ibidem
- 43.1 Principis autem erit quicquid reliquum est uirique iuxta collationem facram, & iuxta possessionem urbis, &c. 4.2.13
- 35 Et nomen urbis ab eo die, Deus illic 1.13.4

DANIEL.

- 2.21 **Q**ui depouit reges, & creat reges 4.20.26
- 37 Tu rex omnium regum presertimissimi es, in quem Deus cœli regnum, potentiam, robur & decus contulit 4.20.26
- 44 Porro temporibus regum istorum Deus cœli regnum condet, quod æternis temporibus non destruetur, nec imperium eius alteri populo relinquatur, quod comminuet, & finire omnium illa regna, ipsum uero æternum dabit 2.15.3
- 4.2.4 Tu rex, meum consilium probetur tibi, & tua peccata redime iustitia, & iniquitates tuas beneficentia in pauperes 3.4.31, & 3.4.36
- 5.18 Tu paucienti Nebuchadnezzar, o rex, summus Deus contulerat regnum & amplitudinem, & decus & magnificentiam 4.20.26
- 6.22 Imo & te iudice, rex nullum feculos patraui 4.20.32
- 7.4 Primum simile fuit leoni, habens aquinas alas: spectabam uero donec euulset fuit eius mas, &c. 1.8.7
- 10 Decies mille nyctades ante ipsum stabant: quumque iudicium confedisset, libri aperti funt 1.14.5, & 1.14.8 & 3.2.4.1
- 25 Et sermones contra excelsum loquentis, & sanctos excelsos implicabit: sibi quoque arrogabit mutare temporum statum & leges, &c. 4.7.25
- 8.15 Et audiui uocem uiri inter Valat, qui exclamauit & dixit, Gabriel, fac intelligere, &c. 1.14.8
- 9.5 Peccauimus, & iniqui fuimus, impe egimus, & deliquimus: a te descedens etiam a præceptis tuis, & iudicatis tuis 3.4.9
- 7 Tibi quidem Domine uiuenda est

I N D E X.

est iustitia, nobis autem pudor, &c.
4.20.19
10 Neque obtemperauimus voci Domini Dei nostri, vt transigeremus vltam ex ipsius Legibus, quas profuerat nobis per suos seruos prophetas 2.5.11
18 Non in precibus nostris quas estuimus coram te, allegamus nostram iustitiam, sed tuam profusissimam misericordiam 3.20.8, & 3.20.14
21 Adhuc loquebar in oratione, & vir ille quem videram Gabriel, &c. 1.14.8
24 Septuaginta hebdomades praefiguntur populo tuo & vrbis tuae ad consummationem scelus, & perficiendum peccata, & expandum iniquitatem, & ad subitum sempiternam adducendum, &c. 2.7.23, & 2.15.11, & 2.15.6
27 Porro hebdomas vna confirmabit foedus erga multos, & dimidium hebdomadatis augerabit victimam & oblationem, eritque vultor super abominationum alas, &c. 4.2.12
10.13 Sed princeps regni Persici restitit mihi 1.14.7
20 Nunc quidem reuertit pugnatum aduersus Principem Persarum ibid.
21 Michael princeps vester 1.14.8
12.1 Illo tempore Michael princeps magnus seruum poterit, qui stat a filius tui populi, eritque tempus difficile, &c. 1.14.7, & 1.14.8, & 2.10.11
2 Multaque dormientium in terra puluerulentia, resurgent: hi ad vitam aeternam, illi vero ad probra & contemptum aeternum 3.25.7
3 Porro doctores splendebunt vt splendor firmamentis: & qui multos ad iustitiam adducunt, vt stellas sempiternis temporibus 3.25.10

H O S E E.

1.11 **E**T congregabuntur filij Iuda & filij Israclis simul: ponentque sibi caput vnum, & ascendent de terra 2.6.3
2.2 Expellatue cum matre vestra, expollatue: quoniam ipsa non est vxor mea, & ego non sum vir eius: vt auferat fornicationes, &c. 2.8.18
2.5 Si quidem mater eorum scortata est, & genitrix eorum pudefacta, quia di xit, Ibo, sequar amatores meos, &c. 2.8.18
18 It pangam cum eis foedus in die illo, cum bestis campi, & cum volucribus caeli, & cum reptilibus terrae, &c. 4.1.20
19 Et respondebo te mihi in sempiternum, respondebo inquam te mihi in iustitia & in iudicio, & in beneficentia, & in miserationibus, 2.8.18, 3.14.6, & 4.1.20
23 Misereborque ipsi Lo-hurama: & dicam ad Lo-amis, Ami tu: & ipse dicet mihi, Deus meus 3.14.6
3.5 Postea reuertetur filij Israclis, & inquirent Dominum Deum suum, & Dauidem regem suum, & pauebunt ad Dominum, & ad bonitatem eius nouissimis diebus 2.6.3, & 3.2.23
5.11 Vini ac calamitiam passus est Ephraim, fractus est iudicio eo, quod animum induxit sequi praecipuum 4.20.32
15 Et reuertar ad locum meum, donec fe in culpa esse cognoscant, & quarent faciem meam 2.4.13
6.1 Venite reuertamur ad Dominum: quoniam ipsa discepit, & habitabit

nos: perculsit & obligabit nos 3.3.2
7.8 Ephraim factus est placenta quae non est verba 3.4.25
8.4 Ipsi reges instituerunt, sed non ex me 1.18.4
9.8 Speculator Ephraim cum Deo meo, propheta laqueus aucupis est in omnibus vis eius, odium in domo Dei eius 4.9.3
12.5 Et Dominus Deus exercituum: Dominus, memoriale eius 1.13.10
13.11 Dabam tibi regem in furore meo, & sustuli eum in exandescencia 1.18.4, & 4.20.25
12 Coligata est iniquitas Ephraim, & reueratum peccatum eius 3.4.29
14 De manu inferorū redemissim eos, a morte vindicasse eos: vbi causa tua o mors: vbi pernicies tua o interitus, &c. 3.25.10
14.3 Aufer omnem iniquitatem, & accipe bonum, & persoluiemus iuuenes laborum nostrorum 3.4.30, & 3.20.28, & 4.18.17
4 Assur non subuabit nos, super equis non equitabimus: neque dicemus vltora operi manuum nostrarum: Vos Dii nostri estis: scio quod in te sit miseratio pupillo, 1.11.4
5 Ego sanabo auersionem eorum, diligam eos liberalissime, quoniam auersus est furor meus ab eo 3.14.6

I O E L.

2.12 **C**onuertimini ad me in toto corde vestro, ieiunio, fletu, & lamento 2.5.8, & 3.17
13 Scindite cor vestrum, & non vestimenta vestra, &c. 3.3.16, & 4.12.19
15 Clangite tuba in Zione, sanctificate ieiunium, iudicite coram 4.12.14, 4.12.17
28 Et post haec, estendam Spiritum meum super omnem carnem, & propheta bunt filij vestri, & filiae vestrae: senes vestri somnabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt, 2.15.2, & 3.1.23, & 4.18.4
32 Quicumque inuocauerit nomen Domini, liberabitur, quoniam in monte Zion & in Ierusalem erit saluator 1.13.15, & 1.13.20, & 3.20.23, & 3.20.14, & 4.1.33, & 4.1.4
3.17 Erit Ierusalem sacrosancta, nec alitem per eam vltra transibunt 4.1.17

A M O S.

1.2 **D**ominus ex Zione rugiet, & de Ierusalem edet vocem suam, &c. 2.8.15
3.6 Eitne malum aliquod in ciuitate quod Deus nō fecerit? 1.17.8, & 1.18.3
4.7 Ad hęc pluuiam negaui vobis, dum adhuc essent tres menses vsque ad messem, & pluui super ciuitatem vna, super altam nō pluui, &c. 3.2.10
5.14 Querite bonum, & non malum, vt viuatis, &c. 2.5.10
6.1 Vx opulentes in Zione, &c. 3.19.9
4 Qui dormiunt in lectis eburneis, in decore se dilendentes in grabbatis, &c. ibidem
8.11 In dies veniunt, dicit Dominus Deus, vt missurus sim famem in terram, non panis quidem famem, aut aquae sitim, sed audiendi verba Dei 3.22.10
9.11 Die illa excitabo tabernaculum Dauidis collapsum, & sepe circumdabo rupeuras eius, demolitionesque eius intaurabor: edificaboque eam vt retro temporibus 2.6.3

A B D I A S.

17 **A**T in monte meo Zion, & habitabit super eum: quae fuerunt, &c. 4.1.13

I O N A S.

1.4 **D**ominus autem excitabit ventum magnum in mari, factaque est ingens tempestas in illo mari 1.16.7
2.10 Igo autem voce gratulatoria vbi facit abos, quaeque vni peritiam: ipsa filius Domini est 3.20.28
3.4 Adhuc intra quadraginta dies Ninive subuertetur 1.17.12
5 Crediderunt itaque ciues Ninivae Deo: & ieiunio iudicato a magno ad paruum: vsque factos induerunt 3.4.8, & 4.12.17
10 Vidit Deus opera eorum: nempe quod a vis suis malis auertissent, & Deus quoque penitentia cunctus est super malo quod iis inire uenerat, & non multum 1.17.14

M I C H A E A S.

2.13 **A**scendit panicens iter ante eorum diuites, & transibunt portam, & egredientur per eam: & transibit rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum 2.6.3
3.6 Non vobis vice visionis irruet, & tenebrę que pro diminatione: & occumt sed sol super prophetas illos, & discipule super eos obtenebrece 4.9.6
5.2 Et tu Bethleem Ephraim, paruula quidem es inter Ciuitates Iehudae, ex te autem prodibit mihi qui Dominator est in Israele: & cunctus, &c. 2.14.7
13 Excidam quoque sculpilia tua, & statuas tuas & medio tui, ne vltra opus manuum tuarum adores 1.11.4
7.9 Indignatione Domini feror, quia hi peccauit, donec causam meam egeritis, &c. 3.4.32
19 Deponent iniquitates nostras: & proiciet in profundum maris omnia peccata nostra 3.4.29

H A B A C V C.

1.12 **A**non tu es ab initio Domine? & factus meus, Sanctus meus, & non morieris, Domine 2.10.8
2.3 Si auertit, expecta eam, certissime enim venies, neque moram necerit 3.2.42
4 Iustus in sua fide viuet 3.11.8, & 3.14.11, & 3.18.5
10 Quid proderit sculpsit? quoniam sculpsit illud habet eius: fuisse, & doctor meudax, quod fuisse eo, scilicet scilicet figmento suo, vt faceret idola mota 1.5.12, & 1.11.5
20 At Dominus in templo sanctitatis suae: accer a conspectu eius vniuersa terra 1.5.12, & 1.10.35, & 2.8.15
3.2 Memor sis in ira misericordiae 3.4.12
3 Deus ab Austro venit 1.3.27
15 Egredis est in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo, &c. 2.6.3

S O P H O N I A S.

1.5 **E**os quoque qui in tectis militiam caeli adorant, & qui adorant ac iurant per Dominum, iurantque per Melchom 2.8.23
3.11 Nam tum ex te tollam eos, qui in te insolenter exultant, neque tu te vltra efferes in monte sancto meo 3.12.6

H A G G A E V S.

2.12 **I**nterroga sacerdotēs Legem, dicentes

cens, Si tulerit homo carnem sanctificatam in aza vestimenti sui, &c. 3. 14-7

ZACHARIAS.

- 1.3 **R**uerunt ad me, dicit Dominus exercituum, reuertarque ad vos 2.5, 9.8 & 3.2-4.15
- 2.4 Angelus alius egrediebatur in occursum eius. Et dixit ad eum, Curres, loquere ad puerum istum, dicens, Absque mino habitabitur Ierusalem pra multitudine hominum & iumentorum in medio eius 1.13.10
- 8 Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei 1.13.10, & 1.17.6
- 11 Adtingentur denique gentes multae ad Dominum in illa die, eruntque mihi populus: in medio autem tui habitabo, scielique Dominum exercituum me ad te misit 1.13.10
- 12 Et haereditate possidebit Dominus Iehudam, tanquam partem suam, in terra sancta, & rursus eliget Ierusalem 3.21.5
- 3.10 In die illa, dicit Dominus exercituum, quisque proximum suum fuerit vitem & frater suum vocabit 3.13.4
- 7.13 Et evenit ut quem amicum ipse clamauerat, illic non audierunt, sic iam clamant, nec eos exaudiam dicit Dominus exercituum 3.3.24
- 9.9 Exulta vehementer filia Sion, iubilala filia Ierusalem, En rex tuus veniet tibi (iustus & seruator ipse) mitis, &c. 2.6.3, & 2.17.6
- 11 Et tu in sanguine foederis tui, dimisi vitulos tuos de lacu in quo non est aqua 2.16.9
- 12.4 In die illa, dicit Dominus, percutiam omnem equum stiporem: & eum qui ei insidet vesania, &c. 4.9.3
- 13.9 Ipse inuocabit nomen meum, & ego exaudiam eum: dixi, Populus meus hic: & ipse dicit, Dominus est Deus meus 3.20.13
- 14.9 Eratque Dominus rex super omnem terram in illo die: erit Dominus vnus, & nomen eius vnum 1.12.3

MALACHIAS.

- 1.2 **A**non Esau frater erat iphus Iacob: dicit Dominus 3.21.6, 7
- 3 Et tamen Iacob dilexi, Esau autem odio habui ibidem
- 6 Filius honorat patrem, & seruus dominum suum: si ergo ego Pater sum, vbi honor est quem mihi impenditis? si vero Dominus sum vestester, vbi mei timor? 2.8.14 & 3.6.3, & 3.2.2.6
- 10 Etenim ab ortu solis ad occasum eius visque, magnam est nome meum inter gentes, & in omni loco nomini meo incensam atque mola para offerunt, &c. 4.18.4, & 4.18.16
- 2.4 Tum scietis quod ad vos mandatum meum miserim vt esset foedus meum cum Leui, dicit Dominus exercituum 4.2.3 & 4.8.2
- 5 Foedus meum fuit cum eo, vt scilicet & pacis, dedique ei ea, timorem, vt me metueret, metisque nominis mei parueret 4.2.3
- 6 Lex venientis fuit in ore eius, nec fuit deprehensa in labis eius iniquitas, &c. 4.2.3, & 4.8.2
- 7 Etenim labia sacerdotis custodient scientiam, legemque ex ore eius requirunt: Legatus enim est Domini 4.8.2 & 4.8.6 & 4.9.2
- 8 Vos autem recessistis de via, & offendulo posito inuisus in Legge impia-

- gere fecistis, & corruptis foedus Leui, &c. 4.2.3 & 4.7.3-5
- 3.1 Subitotque ad templum suum veniet Dominus ille quem vos queritis, & legatus foederis quo vos delectamini 1.13.10 & 1.14.9
- 15 Eratque parcam, vt quispiam filio suo serienti sibi pareat 3.19.5
- 4.1 Ecce dies illa venit, ardens vt chibanas: tum erunt omnes arrogantes, & omnis qui impietatem parat stipulari, inflammabitque eos dies ventura, &c. 3.24.12
- 2 Vobis autem, qui nomen meum timetis, orietur sol iustitiae, &c. 2.6.1 & 3.2.4.12
- 4 Mementote legis Moisi ferui mei, quam et in Horeb ad omnem Israel mandauit 4.8.6
- 5 En ego mittam vobis Eliam prophetam, priusquam dies Domini magnus & terribilis veniat 2.9.5
- 6 Is reducet eos patrum in filios, & cor filiorum in patres suos 4.1.6

TOBIAS.

- 3.25 **E**t missus est angelus Domini faciens Raphael, vt curaret eos amicos 1.14.8

SAPIENTIA.

- 14.16 **D**einde interueniente tempore, contulit esse iniqua consuetudine hic error tanquam lex custodienda est, & tyrannorum imperio colebuntur iumenta 1.11.8

ECCLESIASTICVS.

- 15.14 **D**eus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit mandata & praeccepta sua 2.15.18
- 15 Si volueris mandata seruare, conferuabunt te, &c. ibidem
- 16 Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrigere manum tuam ibidem
- 17 Ad hoc hominem vita & mors: bonum & malum, quod placuerit ei dabitur illi ibidem
- 16.5 Omnis misericordia faciet locum vnicuique secundum meritum operum suorum, & secundum intellectum peregrinationis ipsius 3.15.4

BARVCH.

- 2.18 **S**ed anima quae tristis est super magnitudinem malorum, quae declinans, & labascens abis, mortuus animus oculi, ne deficientes, & esuriens anima gloriam tuam praedicarint & iustitiam 3.20.8
- 19 Neque enim iuste factis patruin, aut regum nostrorum fieri, preces nostras coram te Domine Deus noster effundimus 3.20.8
- 20 Sed quia indignationem & iram tuam immisisti nobis, quemamodum per seruos tuos prophetas denuntiasti ibidem

I. MACHAB.

- 1.54 **L**ibrique legis qui inuenti fuerunt sunt, concepti & igne cremati sunt 1.8.9

II. MACHAB.

- 12.43 **T**um deinde super viritum coacta, ad duo milia draclimarum argenti misit Hierosolymanam ad sacrificium pro peccato faciendam, &c. 3.5.8
- 15.39 Et siquidem recte & commentario congruenter, hoc & ipse volebam: sui exiliter ac tenuiter, hoc est quod potui ibidem

MATTHAEVS.

- 1.5 **S**almon autem genuit Booz & Rachab: Booz autem genuit Obed & Ruth. Obed autem genuit Isse 2.13.3
- 16 Iacob autem genuit Ioseph virum Mariae, ex qua genuit Iesus Christus 1.1.16
- 11 Pariet autem filium, & vocabis nomen eius Iesus. Ipse enim serua-bit populum suum ex peccatis ipsius 2.6.1
- 23 Ecce, virgo quaedam vterum feret, & pariet filium, & vocabis nomen eius Emmanuel: quod est, si interpretaris, Nobiscum Deus 2.12.1
- 2.6 Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es interuces Iuda ex te enim exiit dux qui pascet populum tuum meum Israel 2.14.7
- 3.2 Ioannes dicebat, Respicite appropinquauit enim regnum caelorum 3.3.2 & 3.3.5 & 3.3.19
- 6 Et baptizabantur ab eo in Iordane, conuentes peccata sua 3.4.6 & 4.15.6 & 4.16.24
- 11 Ego quidem baptizo vos aqua ad resipiscenciam, &c. 4.15.6 & 4.15.8 & 4.16.26
- 12 Cuius ventilabrum in manu ipsius, & perpurabit aream suam: & coget triticum suum in horreum, paleam autem exuret igni inextinguibili 3.25.12 & 4.1.13 & 4.1.19
- 13 Tunc aduenit Iesus a Galilaea in Iordane ad Iohannem, vt baptizaretur ab eo 4.15.6 & 4.16.27
- 15 Omitte me nuncia: enim decet nos impiere omnem iustitiam. Tunc omittit eum 2.16.15
- 16 Et vidit Spiritus Dei ascendente tanquam columbam, & venientem super ipsum, 1.11.3 & 4.17.21 & 4.19.20
- 17 Et ecce vox ex caelis, dicens, Hic est filius ille meus dilectus in quo acquiescit 2.16.11 & 3.2.32 & 3.8.1 & 3.24.5
- 4.2 Et quum ieiunasset dies quadraginta & noctes Quadragesima, postea esturit 4.12.20
- 3 Et quum venisset ad eum tentator, dixit, Si filius es Dei, vt nisi lapides panes fiant 3.20.46
- 4 Non e solo pane viuet homo, sed ex omni verbo procedente per os Dei, 3.20.44
- 6 Scriptum est, Quia Angelis suis mandabit de te, & ipsi tollent te in manibus, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum 1.14.9
- 10 Tunc dicit ei Iesus, Abi Satana: scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis, & ei soli seru es, 1.20.3
- 11 Tunc omittit eum Diabolus: & ecce Angeli accedebant, & ministrabant ei 1.14.6
- 17 Ex eo tempore Rescepit Iesus predicare, & dicere, Respicite: appropinquauit enim regnum caelorum 2.9.2 & 3.3.2 & 3.3.19
- 19 Sequimini me, & faciam vos piscatores hominum 4.16.31
- 5.3 Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum caelorum, 3.17.10
- 4 Beati qui lugent: quoniam ipsi consolationem accipient 3.8.9
- 8 Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt 3.25.6
- 10 Beati qui persecutionem patiuntur iustitiae causa: quoniam ipsorum est regnum caelorum 3.8.7

I N D E X.

- 12 Gaudere & exultate, quoniam mercedis vestra multa est in caelis, 3.18.1
 13 Vos estis sal terrae 4.33.8 & 4.38.4
 14 Vos estis lux mundi, 4.33.8 & 4.5.4
 15 Neque accendunt lucernam & ponunt eam subter molum, sed in candelabrum, & splendet omnibus qui sunt in domo 1.11.4
 16 Ita splendet lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, glorificentque Patrem vestrum qui est in caelis 3.16.3
 17 Ne exultate me venisse ut dissolutionem legem aut Prophetarum non veni ut dissolutionem, sed ut implere 2.7.14
 19 Quisquis igitur soluerit vnum mandatum hisce minimis, & ita docuerit homines, minimus vocabitur in regno caelorum: quisquis autem fecerit, &c. 2.8.59
 21 Audistis dictam fuisse antiquis, Non occides: quisquis autem occiderit, renebitur iudicio 4.20.10
 22 Ego vero dico vobis, quicumque irascitur fratri suo temere, tenetur iudicio 2.8.7.8 & 2.8.39
 23 Esto amicus aduersario tuo cito, dum es in via cum eoequandus, &c. 3.5.7
 26 Amen dico tibi, nequaquam exabis illine vsque dum reddideris vltimum quod arantem 3.25.6.8 & 3.5.7
 28 Quicumque aspicit mulierem ut eam concupiscat, iam adulterauit eam in corde suo 2.8.7
 34 Ne iuretis omnino, neque per caelum, &c. 2.8.26 & 4.13.10
 39 Ego vero dico vobis ne recitatis matronis: quisquis te exeret in dexteram tuam, obuertere ei & alteram 4.20.19, & 4.20.20
 44 Diligite inimicos vestros, benedicite eis qui deuouent vos, 2.8.57, & 3.7.6, & 4.13.12
 45 Ut sitis filij Patris vestri qui est in caelis: facit enim ut sol suus exoriatur super bonos ac malos, &c. 3.20.15, & 3.24.16.8 & 3.25.9
 46 Si dilexeritis eos qui diligunt vos, quam mercedem habebitis? nonne & publicani idem faciunt? 2.8.7
 6.2 Itaque quum dabis elemosynam, ne cures buccina cani coram te, sicut hypocrite faciunt in synagogis & in plateis, ut gloriam consequantur ab hominibus. Amen dico vobis eos referre mercedem suam, 3.7.2
 6 Tu vero quum precaris, introito in concaue tuum, & clauso oculo tuo precare Patrem tuum qui est in occultis, &c. 3.20.29
 7 Precantes autem ne scis loquaris ut Ethnici: putant enim fore ut sua illa loquacitate exaudiantur 3.20.29
 9 Vos igitur ita precamini, Pater noster qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum, &c. 3.20.6, & 3.20.34
 11 Panem nostrum quotidianum da nobis hodie 2.5.4
 12 Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris 3.4.39, & 4.1.23
 21 Nam vbi est thesaurus vester, illic erit etiam cor vestrum 3.2.25, & 3.18.6, & 3.25.1
 23 Quod si oculus tuus malus fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Ergo si lumen quod est in te, tenebre sunt, ipse tenebrae quantus? 3.2.25
 26 Intruemini in volueres caeli: non ferunt enim, neque metunt, neque cogunt in horrea, & Pater vester celestis alit eas 1.16.1
 7.7 Petite, & dabitur vobis: quae sitis, & mouentis: pulsate, & aperietur vobis 3.20.13
 11 Si vos igitur quum sitis mali, nostis dona bona dare liberis vestris, quantum magis Pater vester qui est in caelis, dabit bona iniquis qui ab ipso petent? 3.20.36
 12 Quicumque igitur volueritis ut faciant vobis nomines, ita & vos facite eis: ita enim est Lex & Prophetarum, 2.8.53
 15 Cauete vobis a pseudoprophetais, qui veniunt ad vos cum veltamentis ouium, sed intrinsecus sunt lupi rapaces 4.9.2
 8.4 Dicit Iesus leproso purgato, Vnde vultu dicas: sed tibi ostendit scriptura Sacerdotis, & offer donum illi quod imperauit tibi, ut hoc sitis testimonio. 10
 10 Haec quum audisset Iesus, miratus est: & ait sequentibus, Amen dico vobis, ne in Israel quidem tantam fidem inueni 3.20.3
 11 Multi ab Oriente & Occidente venturi sunt, & conuident eum in Abraham & Isaac in regno caelorum 2.10.23, & 4.16.13
 12 Filij regni euidentur in tenebris exterris: illic erit fectus & stridor dentium 3.25.12
 13 Et dicit Iesus Centurioni, Abi, & ut credidisti fiat tibi. Sanatusque est puer eius eo ipso momento 3.20.41
 25 Et accitentes discipuli excitauerunt eum, dicentes, Domine serua nos, perimus 3.2.21
 29 Quid nobis tecum, Iesu fili Dei? venisti huc vexatum nos ante tempus? 1.14.19
 9.2 Et ecce, obtulerunt ei paralyticum in lecto proiecitur: quumque vidisset Iesus idem eorum, dixit paralytico, Confide fili, remissa sunt tibi peccata tua 3.2.13, & 3.4.35, & 3.20.3
 3 Quidam e Scribis dicebant apud se, Quis dabitur blasphemat 1.13.12
 4 Et quum vidisset Iesus cogitationes eorum, &c. ibidem
 5 Vtrum enim est facilius, dicere, remissa sunt tibi peccata: an dicere, surge, & ambula? 4.19.29
 6 Tu autem scitatis auctoritatem habere Filium hominis in terra remittendi peccata, (tunc dicit paralytico) Surge, tolle tuum lectum, & abi domum tuam 1.13.12
 12 Qui valent non egent medico, sed male aff. eii 2.12.4
 13 Nonne vbi vocarem iustos, sed peccatores ad reuertentem? 3.3.20, & 3.12.17, & 3.14.5
 15 Num possunt filij thalami lugere quantum est cum eis ipsoasus? 3.3.17, & 4.1.17
 29 Tunc tetigit oculos caecorum, dicens, Secundum fidem vester in fiat vobis 3.22.33, & 3.4.23, & 3.20.11, & 4.19.18
 34 Pharisei dicebant, Per principem demoniorum euenit demonia 9.2.22
 35 Et circuibat Iesus vrbes omnes ac vi eos, docens in synagogis eorum, & praedicans Euangelium regni, &c. 2.9.2
 10.4 Tunc aduocatis duodecim Apostolis, dedit eis potestatem aduersus spiritus impuros 4.3.5
 5 In viam Gentium ne abieritis, & in urbem Samaritanorum ne ingrediamini 2.11.12
 8 Aegrotos fanate, leprosos purgate, morbos excitate, daemonia euenite, 1.13.13
 18 Et ad praefides ac reges adducemini mea causa, & tunc hincis & Gentibus testimonium 3.4.4
 20 Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, is est qui loquitur in vobis 4.19.8
 28 Et ne timete vobis ab his qui trucidant corpus, animam autem non possunt trucidare: sed timete potius eum qui potest et animam & corpus perdere in gehenna 1.15.29, & 3.23.7
 29 Nonne duo pedes cum allano venientibus, & vnus ex eis non cadet numi sine fide vobis? 1.16.4, & 1.16.3, & 1.17.6
 30 Vultu vero etiam capilli capitis omnes numerati sunt 1.16.2
 31 Ne igitur timeatis vos multos passeris praedicitis 1.17.6
 33 Quisquis autem negauerit me coram hominibus, negabo eum & ego coram patre meo qui est in caelis 4.1.26
 11.10 Ille enim est de quo scriptum est, Ego ego mitto nuntium meum ante faciem tuam, qui preparabit viam tuam coram te 3.3.49
 11 Non surrexit, inter eos qui gignuntur e mulieribus quisquam maior Iouane Baptistae: qui est minimus in regno caelorum: maior eo est 2.9.5
 13 Omnes Prophetarum & ipsa Lex vsque ad Ioannem prophetauerunt 2.12.35, & 2.11.10
 23 Et tu Capernaum: quae es vsque ad caelum subleuata, vsque ad inferos deprimeris: nam si Soluimus a te fuerint virtutes quae a te auferunt apud te, manifestent vsque ad huiusmodi diem 3.2.4.15
 25 In illo tempore respondens Iesus dixit, confiteor tibi, Pater, Domine celi & terrae quod abscondens haec a sapientibus & intelligentibus, & ea detexeris infantibus 3.2.4.4
 26 Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cuiuscumque voluerit filias retere 4.8.5
 28 Venite ad me omnes qui fatigati estis, & onerati, & ego faciam vt requiescat is 3.3.20, & 3.4.3, & 3.12.7, & 3.18.9
 29 Tollite iugum meum super vos, & discite a me quod mitis sum & humilis corde: & inuenietis requiem animabus vestris 3.18.9
 30 Iugum enim meum facile est, & onus meum leue est 4.19.3
 12.24 Pharisei vero quum haec audissent, dicebant, Ille non euenit demonia nisi per Beelzebub principem demoniorum 3.3.22
 29 Quomodo potest aliquis ingredi domum Validi alicuius, & vala eius dissipere, nisi primo vixerit validum illum? 1.14.13
 31 Quouis peccatum & blasphemia remittitur hominibus: blasphemia vero Spiritus non remittitur hominibus 3.2.21, & 1.15.13, & 3.2.22
 32 Et quisquis loquutus fuerit aduersus filium hominis, remittitur ei: quisquis autem fuerit loquutus aduersus

- uerfus Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro 3.5-7
- 41 Ninteicæ resurgunt in iudicio cum natione hac, & condemnabunt eam quod ipsi respiciuerint ad prædicationem Ionæ 3.2,4,15
- 43 Quam impurus Spiritus exierit ab homine, ambulat per arida loca, quærens requiem, & non inuenit, &c. 1. 14.14, & 1.14.19
- 13.4 Et in feminaldo, alia quidem ceciderunt iuxta viam: & venerunt volucres, & deuorauerunt ea 3.22.10, & 4. 14.11, & 4.17.33
- 5 Alia vero ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam: & ista rim exorta sunt, propterea quod non habebant profundam terram 4.17.33
- 7 Alia vero ceciderunt in spinas, & ascenderunt spinæ, & suffocarunt ea 4.17.33
- 9 Qui habet aures ad audiendum, audiat 3.23.13
- 11 Quia vobis datum est nosse mysteria regni cælorum, illis autem non est datum 1.7.5, & 3.2.13
- 16 Vestri verò beati sunt oculi, quod cernant, & aures vestræ quod audiant 2.9.1
- 17 Amen enim dico vobis, multi Prophetæ & iusti desiderauerunt videre quæ videtis, & non viderunt 2.11.6
- 24 Simile est regnum cælorum homini seminanti bonum semen in agro suo 4.1.13
- 29 At ille dixit: Non: ne colligendo zizania, eradicetis simul cum eis triticum 4.12.11
- 31 Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod acceptum quispiam seminauit in agro suo 4.19.34
- 33 Aliam parabolam loquutus est eis, dicens, Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier condidit in farinae facis tota, vsque quo fermentaretur cras 4.19.34
- 39 Inimicus autem qui seminauit ea, est diabolus: 1.14.15
- 14.25 Quarta autem noctis vigilia abiit ad eos Iesus ambulans super mare 4.17.29
- 15.3 Quare & vos transgredimini mandatum Dei, per traditionem vestram? 4.10.10
- 4 Nam Deus mandauit dicens, Honora patrem tuum & matrem. Et, Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur 2.8.36
- 8 Appropinquat tibi populus hic ore suo, & labiis me honorat: cor autem eorum procul abest à me 3.20.31
- 9 Sed frustra me colunt, docentes doctrinas quæ sunt mandata hominum 4.10.15, & 4.10.23
- 13 Omnis planta, quam non plantauit pater ille meus cælis, eradicabitur 2.3.9, & 3.2.12, & 3.23.15, & 3.24.6
- 14 Sinite eos: duces sunt cæci cæcorum: Porro si cæcus cæco præterit, ambo in foueam cadent 3.19.11, & 4. 9.2, & 4.9.12
- 24 Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel 2.11.12
- 16.6 Videte & caute à fermento Pharisæorum & Sadducæorum 4.10.26
- 17 Tunc intellexerunt eum non dixisse vt creuerit a fermento panis, sed à doctrina Pharisæorum & Sadducæorum ibidem
- 16 Tu es Christus ille filius Dei viuentis 4.6.6
- 17 Beatus es Simon bar-Iona: quia caro & sanguis hæc non retecit tibi, sed Pater meus qui est in cælis 2.2. 19, & 3.1.4, & 3.2.34
- 18 Sed & ego tibi dico, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo meam Ecclesiam 4.6.3, & 4.6.5
- 19 Et tibi dabo clauis regni cælorum, & quicquid ligaueris in terra, erit ligatum in cælis: & quicquid solueris in terra, erit solutum in cælis 3.4.13, & 4.1.22, & 4.2.10, & 4.6.4, & 4.11.15, & 4.12.4
- 23 Abscede à me satana, scâdalo es mihi 4.7.28
- 24 Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam ac sequatur me 3.7.2, & 3.8.1
- 27 Futuram est vt Filius hominis veniat cum gloria Patris sui cum Angelis suis: & tunc reddet vnicuique secundum facta eius 3.18.1
- 17.2 Transformatisque est coram eis, & splenduit facies eius vt sol: vestimenta autem eius facta sunt alba vt nix 4.17.17
- 5 Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida inuolauit eos: & ecce vox e nubis, dicens, Hic est filius ille meus dilectus, in quo acquiesco: totum audite 2.15.2, & 3.2.32, & 3.8.1, & 3.20.4, & 4.8.1, & 4.8.7
- 8.10 Dico vobis Angelos eorum in cælis per omne tempus videre faciem patris mei qui in cælis est 1.14.7, & 1.14.9
- 11 Venit Filius hominis vt seruet quod perierat 3.12.4
- 15 Si peccauerit in te frater tuus, veni & argue eum inter te & ipsum solum: si te audierit lucratus es fratrem tuum 4.12.3
- 17 Quod si neglexerit eos audire, dic Ecclesiæ: quod si Ecclesiam audire neglexerit, sit tibi vtne quispiam ethnicus & quispiam publicanus 4. 8.15, & 4.11.2, & 4.12.3
- 18 Amen dico vobis, quæcunque ligaueris in terra, erant ligata in cælis, & quæcunque solueris in terra, erunt soluta in cælo 3.4.12, & 3.4.20, & 4.1.22, & 4.2.10, & 4.8.4, & 4.12. 4, & 4.12.9
- 19 Rursus dico vobis, si duo ex vobis consenserint in terra, quodcunque petierint, fiet eis à patre meo qui in cælis est 1.14.9
- 20 Vbi enim sunt duo vel tres coacti in nomine meo, illic sum in medio eorum 4.1.9, & 4.6.4, & 4.9.2
- 22 Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies 4.1.23
- 24 Prociens ergo conseruus eius ad eius pedes, precabatur eum dicens, Differ iram erga me, & omnia reddam tibi ibidem
- 18.10 Videte ne contemnatis aliquem ex paruis istis: dico enim vobis Angelos eorum in cælis per omne tempus videre faciem patris mei qui in cælis est 1.14.9
- 19.6 Itaque non amplius sunt duo, sed vna caro: quod ergo Deus coniunxit homo ne seungat 4.15.22
- 11 Non omnes capiunt hunc sermonem, sed quibus datum est 2.8.42, & 4.13.17
- 12 Sunt enim eunuchi qui ex matris
- vtro nati sunt ita: & sunt eunuchi qui castrati sunt ab hominibus: & sunt eunuchi qui seipso castrauerunt propter regnum cælorum 2.8.42
- 13 Tunc oblati sunt ei pueruli vt manus eis imponeret, & precaretur: vsque pupuli autem obiurgauerunt eos 4.16.7
- 14 Sinite puerulos, & ne prohibete eos ad me venire: talium est enim regnum cælorum 4.16.7, & 4.16.17, & 4.16.26
- 15 Et quam imposuisset eis manus, profectus est illinc 4.3.15
- 17 Nullus est bonus, nisi vnus, nempe Deus. Si vis autem ad vitam ingredi, serua mandata 1.13.13, & 13.24, & 3.18.9
- 18 Non occides, Non mæchaberis, Non furaberis, &c.
- 19 Honora patrem & matrem 2.8.12
- 21 Si vis perfectus esse, abi, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo 4.13.13
- 25 His auditis discipuli eius percussit sunt valde, dicens, Quis ergo potest seruari? 2.7.5
- 26 Intuicus autem eos Iesus dixit eis, Apud homines hoc impossibile est: apud Deum autem omnia possibile sunt ibidem
- 28 Iesus dicit eis, Amen dico vobis, qui sequitur estis me, in regeuotione quam feditur filius hominis in throno gloriæ suæ, sedebitis etiam, vos, inquam, super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel 2.16.18, & 3.25.10
- 29 Et quisquis reliquerit domos, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut liberos, aut agros, causa nominis mei, centuplica accipiet, & vitam æternam hæreditatis iure possidebit 2.26.10
- 20.1 Simile est regnum cælorum patrifamilias, qui exiit cum prima luce ad conducendos operarios quos mitteret in vineam suam 3.18.3
- 15 Scitis principes Gentium in eas dominari, & qui magni sunt licentia vti in eas 4.11.8, & 4.11.9
- 26 Verum non ita erit inter vos: sed quicunque voluerit inter vos magnus fieri, sit vester minister 4.11.8
- 28 Sicut Filius hominis non venit vt sibi ministraretur, sed vt ministraret, darétque animam suam in redemptionem pretium pro multis 2.16.5
- 21.9 Porro turba quæ præibat, & quæ sequebatur, clamabat, dicens, Hosanna in filio David: benedictus qui venit in nomine Domini 2.6.4
- 22 Quicunque precando petieritis, si credideritis, accipietis 3.20.11
- 23 Baptisma Ioannis vnde erat de cælo, an ex hominibus? Ad illi ratiocinabantur apud se, dicentes, Si dixerimus, e cælo: Dicit nobis, quare ergo non credidistis ei? 4.19.5
- 31 Vter è duobus fecit quod voluit eius pater? Dicunt ei, Prior. Dicit eis Iesus, Amen dico vobis, publicani & meretrices præeunt vobis in regnum Dei 2.8.14, & 3.7.2
- 22.2 Simile est regnum cælorum cuidam regi qui fecit nuptias filio suo 3.24.8
- 3 Amicæ, quomodo huc introisti non habens vestem nuptialem? 4.17.45
- 13 Ligatis pedibus & manibus eius tollite eum & conicite in tenebras exterioris

I N D E X.

teriores: illic erit fletus & stridor dentium 3.25.12
 14 Multi enim sunt vocati, pauci vero electi 3.24.6.8
 23 In illo die adherunt illum Sadducei (qui autem non esse resurrectionem) 2.10.23
 30 Nam in resurrectione, neque vxores ducunt, neque nuptiam dantur: sed sicut in Angelis Dei in celo. 1.14.9.31 & 1.15.33 & 2.12.6.8 & 3.25.15 & 4.1.4
 32 Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Deus non est Deus mortuorum, sed a viventium. 2.10.9. & 4.16.3
 37 Iunges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua. 2.3.11, & 2.5.35 & 3.5.11
 38 Secutum autem simile est huic diliges proximum tuum ut teipsum 2.3.11
 43 Quomodo ergo David per spiritum vocat eum Dominum? 1.13.15
 23.4 Ligant enim onera gratia difficultate portatu, & imponunt in humeros hominum: Digno autem homo nolunt ea mouere. 4.10.1, & 4.10.26
 8 Vos autem ne vocemini Rabbi. Christus enim est doctor vester, nempe Christus: omnes autem vos fratres estis 4.8.8
 9 Et patrem vestrum neminem vocetis in terra: vnus est enim pater vester qui in caelis est 3.20.38
 23 Et omittis quæ grauiora sunt Legis, iudicium, misericordiam ac fidem: hæc oportuit facere, & illa non omittere 2.8.52
 25 Væ vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ: quoniam purgatis exteriora poculi patinæque partem, intus autem illa plena sunt rapina & intemperantia 4.4.56
 37 Ierusalem, Ierusalem, quæ trucidas Prophetas, & lapidas eos qui te missi sunt, quoties volu congregare liberos tuos, &c. 4.14.16
 24.11 Et multi pseudoprophetez surgent ac seducunt multos 4.9.4
 14 Et prædicabitur istud Euangelium regni in vniuersa terra, vt sit testimo nio omnibus gentibus: & tunc veniet filius 3.4.4
 24 Surgent enim pseudochristi & pseudo prophetez, & ædent signa magna & miracula, ita vt seducant (si fieri possit) etiam electos 4.9.4
 30 Tunc apparebit signum filij hominis in celo: & tunc omnes tribus terræ plangent, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli cum potentia & gloria multa. 2.16.17
 36 De die autem & hora nemo scit, ne Angeli quidem caelorum, sed Pater meus solus 1.14.9
 45 Quis igitur est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super famulitium suum, vt der illis alimentum in tempore? 4.16.31
 25.3 Quæ erant fatuæ, accepit lampadibus suis, non ceperant oleum secum 3.5.7
 21 Dixit autem dominus seruo, Bene habet, serue bone & fidelis: in paucis fuisisti fidelis, super multa te constitutum: ingredi in gaudium domini tui 2.3.11
 23 Bene habet serue bone & fidelis: in paucis fuisisti fidelis, &c. 2.3.11

29 Omni habenti dabitur, & augetur: qui vero non habet, etiam quod habet tollitur ab eo. 2.3.11, & 3.15.4
 31 Quom venerit Filius hominis cum gloria sua, & omnes sancti Angeli cum eo, tunc sedebit super thronum glorie sue 4.14.9, & 16.17
 32 Et cogentur coram eo omnes gentes: & separebit eos, alteros ab alteris; vt pascitor separet oues ab hœdis 2.25.9
 34 Venite benedicti Patris, possidete regnum paratum vobis a patris fundamenti mundi. 3.18.1, & 3.18.2, & 3.18.3, & 3.24.16
 35 Esurui enim, & dedistis mihi quod vescerer: sitiui, & dedistis mihi potum, &c. 3.18.1
 40 Amen dico vobis, quatenus id testis vni ex istis fratribus meis minimis, mihi testis 3.18.6
 41 Malecitis, abite a me in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & angelis eius. 1.14.14, & 1.14.19, & 3.25.5
 44 Et abiunt illi in supplicium æternum: iusti vero in vitam æternam 3.25.5
 26.10 Quid molestiam exhibetis isti mulieri? opus enim bonum operata est erga me 3.25.8
 11 Semper enim pauperes habetis vobiscum: me vero non semper habebitis 4.3.1, & 4.17.26, & 4.17.28
 12 Quid enim hec vnguentum hoc iniecit corpori meo, ad sepeliendum me fecit 3.25.8
 15 At eis, Quid vultis mihi dare, & ego vobis cum tradam? Ipsi vero appenderunt ei triginta argenteos nummos 4.18.14
 26 Edentibus autem eis accepit Iesus panem: & quum benedixisset, fregit, & deditque Discipulis; & ait, Accipite, comedite: hoc est corpus meum 4.14.20, & 4.16.30, & 4.17.13, & 4.17.20, & 4.19.23
 27 Et accepto poculo, & gratis actis, dedit eis, dicens, Bibite ex eo omnes 4.9.14
 38 Tunc dicit eis Iesus, Vndiquaque tristes est anima mea vsque ad mortem: manete hic, & vigilate mecum 2.16.12, & 3.8.9
 39 Et prociussus paululum, prociudit in faciem suam, precans, & dicens, Pater mihi possibile est, abeat a me poculum istud: veruntamen non vt ego volo, sed vt tu 2.16.12
 53 An putas me non posse nunc precari Patrem meum, qui huc sistit mihi plures quam duodecim legiones Angelorum? 1.14.8
 74 Tunc cepit seipsum deuouere, & iurare, dicens, Non noui hominem 4.1.26
 75 Tunc meminit Petrus verborum Iesus, qui dixerat ei, Priusquam gallos vocem mittat ter me abnegabis. Et egressus extra, fleuit amare 3.3.4
 27.4 Peccasti, prodito sanguine innocio. At illi dixerunt, quid ad nos? tu videris 3.3.4
 12 Et quum ipse accusaretur à principibus & senioribus, nihil respondit 2.16.5
 14 Et non respondit ei ad vllum verbum: ita vt miraretur preses valde ibidem
 23 Preses autem ait, Enimvero quid mali fecit? At illi amplius clamabant,

dicentes, Crucifigatur ibidem
 24 Videns autem solatus senium proboere, sed maiorem tumultum in eis accepta aqua abluit manus coram turba, dicens, Innoxius ego sum a sanguine huius iusti: vos videtis ibidem
 46 Circiter vero horam nonam exclamauit Iesus voce magna, dicens, Etsi, Etsi, Iama sabachthani? Hoc est, Deus meus, Deus meus, sur celsitanti mee 2.16.11
 50 Iesus autem quum rursus clamasset vocem igneam, sic spiritum 4.19.23
 52 Et monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt 2.10.23, & 3.25.7
 53 Qui egressi & monumentis post resurrectionem eius, introierunt in sanctam vrbem, & apparuerunt multis 2.10.23
 65 Ipsi autem profecti munierunt sepulchrum, obsignato lapide cum custodia 3.25.3
 23.5 Respondens autem Angelus dixit mulieribus, Vos vero ne timeate, &c. 1.14.6
 6 Non est hic: surrexit enim prout dixit 4.17.39
 7 Dicite discipulis eius, eum surrexisse a mortuis 1.14.6
 11 Prohæscitibus autem ipsis, ecce, quidam e custodia veaserunt in vrbem, & annuntiauerunt principibus Sacerdotum omnia quæ facta fuerant 3.25.3
 12 Tunc coacti cum senioribus, consilio capto, pecuniam multam dederunt militibus ibidem
 13 Dicentes, dicite, Discipuli eius nocte venerunt, & cum furati sint nobis dormientibus ibidem
 18 Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra 3.15.5
 19 Profecti ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti 3.13.16, & 4.3.6, & 4.8.4, & 4.14.20, & 4.15.6, & 4.15.18, & 4.15.20, & 4.15.22, & 4.16.27, & 4.19.23
 20 Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. 2.16.14, & 4.8.8, & 4.8.11, & 4.17.26, & 4.17.28, & 4.17.30

M A R C V S.

11 Principium Euangelij Iesu Christi filij Dei 2.9.2
 4 Baptizabat Ioannes in deserto, & prædicabat baptismum respicientiæ ad remissionem peccatorum. 3.3.19, & 4.19.17
 15 Et dicens, Impletum est tempus, & appropinquatum regnum Dei, respicite, & credite Euangelio 3.3.19
 3.15 Habentemque potestatem sanandi morbos, & eiciendi demonia. 1.13.13
 28 Amen dico vobis, quæuis peccata remittentur filijs hominum, & blasphemiæ quibuscunque blasphemaerint 3.5.7
 29 Sed quicumque blasphemaerit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum, sed tenetur æternò iudicio 1.15.15, & 3.3.22
 6.7 Deditque eis potestatem aduersus spiritus impuros 1.13.13
 13 Et demonia multa eiciebant:angebantque multos egrotos, & sanabant eos 4.19.18, & 4.19.21

I N D E X.

- 7.33 Ipse verò quum abdixisset eum ex turba priuatum, misit digitos suos in auriculas eius, & quum ipsuisset tetigit linguam eius 4.19.23
- 8.38 Quomocumque puduerit mei ac feromoniam meorum in natione ista adultera & peccatrice, Filium etiam hominis pudebit eius, &c. 4.1.16
- 9.28 Credo Domine, succurre incredulitati meæ 4.14.7
- 43 In gehennam, in ignem extinguibilem: ubi vermis eorum non interit, & ignis non exstinguitur 4.25.12
- 10.9 Quod ergo Deus coniunxit, homo ne seungat 4.1.2
- 30 Quin accipiat centuplex nunc isto tempore, domos, & fratres & sorores, & matres & liberos, & agros, cum persecutionibus, & in seculo venturo vitam æternam 3.18.5
- 11.24 Quæcumque precantes petitis, credere vos accepturos, & erunt vobis 3.20.11
- 11.18 Tunc veniunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem: & interrogauerunt eum dicentes 3.25.5
- 13.32 Sed de die illo ac hora nemo scit, ne Angeli quidem qui in cælo sunt, nec ipse Filius, sed solus Pater. 1.14.2
- 14.22 Et edentibus ipsis, quum accipisset Iesus panem, & benedixisset, fregit: deditque eis & ait, Accipite, edite: hoc est corpus meum 4.17.15, & 4.17.20
- 33 Et assumit Petrum & Iacobum & Ioannem secum, coepitque expauescere, & grauissime angere 3.8.9
- 34 Et dixit eis, Undiquaque tristis est anima mea vsque ad mortem: manete hic & vigilate 2.16.12
- 15.28 Et impleta est Scriptura que dicit, Et cum sceleratis numeratus est 2.16.5
- 16.9 Apparuit primum Mariæ Magdalene, ex qua eiecerat septem demonia 1.14.14
- 15 Profecti in mundum vniuersum, prædicare Euangelium omni creature 4.3.4, & 4.1.12, & 4.16.27, & 4.19.28
- 16 Qui crediderit & baptizatus fuerit, seruabitur 4.15.1, & 4.16.27
- 19 Dominus igitur postquam loquutus fuisset eis: sursum receptus est in cælum, & sedit ad dexteram Dei 2.14.3, & 4.17.27
- L V C A S.
- 1.6 Erant iusti ambo in conspectu Dei, incedentes in omnibus mandatis & constitutionibus Domini inculpate 3.17.7
- 15 Et Spiritu Sancto implebitur etiam ab utero matris suæ 4.16.17
- 17 Nam ipse præcedet in conspectu eius, cum Spiritu & virtute Eliæ, vt conuertat corda patrum in filios, & rebelles ad prudentiam iustorum, vt patet Domino populum instructum 4.1.6
- 19 Ego sum Gabriel qui adsto in conspectu Dei 1.14.8
- 26 Missus est Angelus Gabriel a deo 1.14.8
- 31 Et ecce, concipies in utero, & paries filium: & vocabis nomen eius IESVS 2.16.1
- 32 Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur: dabiturque ei Dominus Deus sedem Dauid patris ipsius 2.14.4, & 2.14.17
- 33 Regnabitque super domum Iacob in æternum, & regni eius non erit finis 2.14.5, & 2.15.3
- 34 Dixit autem Maria ad Angelum, Quomodo erit istud, quando quidem virum non sum cognitura? 4.17.25
- 35 Et respondens Angelus, dixit ei, Spiritus Sanctus superueniet in te, & virum Altissimi inumbrabit te: propterea id etiam quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei 2.14.5
- 43 Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me? 2.14.4
- 54 Suscepit Israel puerum suum, vt memor esset misericordie, 2.10.4
- 72 Vt veteretur misericordia erga patres nostros, ac memor esset testamenti sui sancti ibidem
- 73 Et iurandandi quod iurauit Abrahamo patri nostro, &c. ibidem
- 74 Vt sine metu, & manu inimicorum nostrorum liberati, seruiremus ipsi 3.16.2
- 77 Et des cognitionem salutis populi eius, per remissionem peccatorum ipsorum 3.11.22
- 79 Vt appareat iis qui in tenebris & umbra mortis positi sunt, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. 1.12.4
- 2.11 Nempe natum esse vobis hodie fratrem, qui est Christus Dominus, in vrbe Dauid 2.15.5
- 13 Et repente adfuit cum Angelo multitudo exercituum caelestium, laudantium Deum 1.14.5
- 37 Et quum esset vidua quasi annorum octoginta quatuor, non abscedebat a templo, ieiunans & deprecationibus seruens Deo noctem ac diem 4.12.16
- 52 Iesus autem proficiebat sapientia, & statura, ac gratia apud Deum & homines 2.14.2
- 33 Venit igitur in omnem regionem circumiacentem Iordanem, prædicans Baptisum remissionis in remissionem peccatorum 3.3.19, & 4.15.7, & 4.19.14
- 8 Ferte igitur fructus dignos iis qui respiciuerint, & ne coepertis dicere apud vos ipsos, Patrem habemus Abrahamam. Dico enim vobis, posse Deum etiam ex lapidibus istis excitare liberos Abrahamo 3.5.5
- 14 Interrogauerunt autem eum etiam milites, dicentes, Et nos quid faciemus? Et ait eis, Neminei concutite, neque calumniemini: & contenti estote stipendiis vestris 4.20.12
- 16 Respondit Ioannes, Ego quidem baptizo vos aqua: sed venit qui validior me est, cuius non sum dignus qui soluam corrigiam solearam: ipse vos baptizabit Spiritu sancto & igni 3.1.3, & 3.1.4, & 4.15.6, & 4.15.7
- 32 Ac descendit Spiritus sanctus corporea specie tanquam columba, supra eum, & vox de cælo exiit, dicens, Tu es Filius ille meus dilectus, in te acquiesco 4.17.13
- 23 Ipse autem Iesus incipiebat esse quasi annorum triginta, filius (vt ex illa matre) Ioseph, qui fuit filius Heli 4.10.27, & 4.16.29
- 38 Qui fuit filius Henos, qui fuit Seth. qui fuit Adam, qui fuit Dei 2.12.7, & 2.12.5
- 41.11 Scriptum est enim, Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te. Et in manus tollent te, nequando offendas ad lapidem pedem tuum 1.14.9
- 17 Tunc datus est ei liber Efaïe Propheta: quomodo explicuisset librum, inuenit locum in quo scriptum erat. 4.19.23
- 18 Spiritus domini super me, propterea quod vixit me: vt euangelicis in pauperibus misit me, vt sanem contritos corde 2.15.2, & 3.3.20, & 3.4.3
- 5.14 Iesus tetigit leprosum: & statim lepra abiit ab eo. Ipse vero præcepit ei vt nulli hoc diceret: sed vadit, inquit, ostende te ipsam Sacerdoti, & offer pro purgatione tua prout præcepit Moyses, vt hoc sit eis testimonio 3.4.4
- 34 Num potestis facere vt filij thalami, quo tempore cum ipsis sit sponsus, ieiunent? 4.12.17
- 6.15 Et quum dies ortus esset, accouaue discipulos suos: & quum ex ipsis egressus duodecim, quos & Apolos nominauit, &c. 4.3.5
- 23 Gaudeat illo die & salite, ecce enim, merces vestra multa est in cælis 3.18.1
- 24 Sed vae vobis duribus: nam reportatis consolationem vestram 8.19.9
- 36 Etsote ergo misericordes, prout & pater vester misericors est 3.7.6
- 7.29 Et iis auditis totus populus, & publicani iustificauerunt Deum qui baptizati fuerant Baptismo Iohannis. 3.11.3
- 35 Sed iustificata est sapientia a filiis suis omnibus ibidem
- 36 Rogauit autem eum quidam ex Pharisæis vt cum ipso veleretur: inquit ingressus domum pharisæi discubuit 3.4.37
- 47 Cuius rei gratia, dico tibi remissa esse peccata eius multa: nam dilexisti me: cui autem paululum remisit, paululum diligit 3.4.38
- 8.2 Et quedam mulieres quas sanauerat a spiritibus malis & morbis, Maria quæ vocabatur Magdalene, ex qua septem demonia exierant. 1.14.14
- 7 Et aliud cecidit inter fratres, & simul enatae spinæ sustulerunt illud 3.2.10
- 13 Qui vero super petram, ij sunt qui cum audiverint, eum gaudio excipiunt sermonem: sed isti radices non habent, qui ad tempus credunt, & tempore tentationis abscedunt ibidem
- 15 Quod autem in bonam terram cecidit, ij sunt qui in corde honesto & bono audient sermonem retinent & fructum afferunt per patientiam 4.14.11
- 9.23 Si quis vult me sequi, abneget seipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me 3.15.8
- 26 Quem enim puduerit mei, & meorum sermonum, quos pudebit Filium hominis, quando venerit cum gloria sua, & Patris, sanctorumque Angelorum 1.14.9
- 41 Respondens autem Iesus ait, O natio incredula & peruersa, quousque tandem ero apud vos, & tolerabo vos? Adde filium tuum huc 3.4.36
- 55 Sed conuersus Iesus obiurgauit eos, dicens, Nescitis quis spiritus vos sitis 3.20.19
- 10.1 Post hæc autem designauit etiam Dominus alios septuaginta, misitque eos binos ante faciem suam, &c. 4.3.4
- 6 Quod si fuerit illic quispiam filius patris, requiescet super eum pax vestra sui minus, ad vs reueretur 3.23.14
- 16 Qui vos audit, me audit: & qui vos renuit, me renuit 4.3.3, & 4.8.4
- 18 Spectabam Satanam vs fulgur e cæ-

I N D E X.

lo eademem 1.14.13
 20 Sed de eo ne gaudeat quodd spiritus
 vobis subiciatur, gaudeat vero po-
 titus quod nominaverit scripta sunt
 in calis 3.24.9
 21 Eo ipso momento exultavit Iesus
 Spiritu, & dixit, Confiteor tibi Pa-
 ter, Domine cæli & terræ, & quod
 hæc absconderis a sapientibus & in-
 telligentibus, & detexeris ea infan-
 tibus: etiam Pater, quia ita placuit
 tibi 3.2.34
 22 Omnia mihi tradita sunt a Patre
 meo, & nemo novit quis sit Filius,
 nisi Pater, & quis sit Pater, nisi Filius,
 & cuiuscunque voluerit Filius dete-
 gere 3.2.1, & 4.18.29
 23 Beati oculi qui vident quæ vos vi-
 decis 2.9.1
 24 Dico enim vobis multos Prophetas
 & Reges cupivisse videre quæ vide-
 ris, nec vidisse, &c. 3.9.1, & 2.11.6
 25 Magister, quid faciendo vitam æternam
 possidebit 4.13.13
 27 Ille vero respondens dixit, Diliges
 Dominum Deum tuum ex toto cor-
 de tuo, & ex tota anima tua, & ex to-
 tis viribus tuis, & ex tota cogitatio-
 ne tua: & proximum tuum vt respic-
 sum 2.8.11
 30 Quisdam descendebat ab Hæru-
 salem in Ierico, & incidit in latrones,
 &c. 2.5.19
 36 Quis igitur horum trium tibi vide-
 tur proximus fuisse illi qui incidit in
 latrones? 2.8.55
 11.2 Dixit autem eis, Quom precami-
 nis, dicite Pater noster qui est in cælis,
 &c. 3.20.6, & 3.20.34
 3 Panem nostrum quotidianum da nobis
 in diem 2.5.14
 21 Quom validus quispiam armatus
 custodit aulam suam, in pace sunt ea
 quæ habet 1.14.13, & 1.14.10
 21 Postquam vero quispiam validior
 invidens vicerit eum, totam arma-
 turam eius auferit qua confidebat, &
 spolia eius distribuit 1.14.18
 39 Dixit autem Dominus eis, Vos qui-
 dem Pharisei exteriorem potuli pau-
 tinæque partem purgatis, sed quod
 intra vos est plenum est rapina &
 scelere 3.4.36
 46 Væ vobis Legis interpretibus, quoni-
 am oneratis homines oneribus
 difficilibus portatu, sed ipsi vno ex
 digitis vestris non aringitis onera
 4.10.1
 12.5 Timete eum qui postquam cruci-
 darit, præditus est auctoritate iniu-
 dicandi in gehennam 1.15.2
 10 Quisquis dicit quippiam in Filium
 hominis, ei remittetur: ei vero qui in
 Spiritum sanctum blasphemaverit,
 non remittetur 1.13.15, & 3.3.11, & 3.
 3.22, & 3.5.7
 14 Heus tu, quis me vobis iudicem, au-
 paritorem præfecit? 4.11.9, & 4.11.11
 14.21 Abi cito in plateas & vicus vrbis,
 & pauperes ac mancos claudicos
 & cæcos hos introduceito 4.16.31
 15.7 Dico vobis ita fore gaudium in cæ-
 lo super vno peccatore respicente,
 maius quam super nonagintano-
 vem iustis quibus non opus est respic-
 sentia 1.14.7
 10 Gaudium est apud Angelos Dei su-
 per vno peccatore respicente. 1.14.9
 20 Quom autem longè adhuc abesse
 videt eum pater ipse, ac misericor-

dia meus est, & accurrens incidit
 in collum eius, & deosculatus est
 eum 3.20.37
 16.2 Vocavit eum igitur, & dixit ei,
 Quid hoc audio de te reddere ratione
 dispensationis tuæ: non enim pote-
 ris amplius esse dispensator 3.10.5
 9 Et ego vobis dico: facite vobis amicos
 ex mammona inuito, vt quom
 defeceritis, recipiant vos in æterna
 tabernacula 3.18.6
 5 Vos estis qui iustificatis vos ipsos in
 hominum conspectu, Deus autem
 novit corda vestra 3.11.3, & 3.12.2
 16 Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem:
 ab eo tempore regnum Dei annun-
 ciatur, & quom in illud vt irrumpt
 2.7.16
 21 Factum est autem vt moreretur men-
 dicus, & reportaretur ab Angelis in
 sinu Abræhe 1.14.7.9, & 1.15.2, & 3.
 25.6
 17.3 Si peccaverit in te frater tuus, ob-
 iurga eum: & si reppererit, remitte ei
 3.7.6
 5 Tunc dixerunt Apostoli Domino,
 Adde nobis fidem 4.14.7
 7 Quis autem vestrum habet servum
 arantem, aut pacientem, qui regresso
 ab agro, &c. 3.14.15
 10 Ita & vos, quom feceritis omnia quæ
 præcepta sunt vobis, dicite, Servi in-
 utiles sumus, nam quod debuimus
 facere, fecimus 3.14.14, & 3.15.3
 14 Quom autem eos vidisset, dixit eis,
 Profecti ostendite vos sacerdotibus.
 Et factum est vt inter eundem pur-
 gati sint 3.4.4
 20 Interrogatus autem a Phariseis,
 quando venturum esset regnum Dei,
 respondit eis, & dixit, Non veniet re-
 gnû Dei ita vt obseruari possit. 2.15.4
 18.1 Dixit autem eis etiam parabolam
 hæc spectantem, quod oporteret sem-
 per ipsos precari, nec se neglere 3.
 20.7
 13 Publicanus autem procul stans, no-
 lebat vel oculos in cælum attollere,
 sed percutiebat pectus suam, dicens:
 Deus propitius esto mihi peccatori
 3.4.18, & 3.12.7
 14 Dico vobis, ascendit Publicanus iam
 iustificatus domum suam potius quam
 Phariseus: quia quicumque se extol-
 lit, deprimetur: & qui se deprimi-
 t, excolletur 3.4.35, & 3.11.3
 42 Et Iesus dixit eis, Recipite vilum: si-
 des vos te servavit. 4.19.12
 19.17 Dominus autem ait, Bene habet
 serue bone: quia in minimo fuiti fi-
 delis, habeto potestatem super decem
 vrbes 3.3.11
 26 Omni habenti dabitur: ei autem
 qui non habet, etiam quod habet,
 adimerit ibidem
 20.27 Tunc nonnulli Sadduceorum
 (qui negant esse resurrectionem) ac-
 cesserunt 3.10.23, & 3.2.6.5
 37 Mortuos autem excitari, etiam Mo-
 ses indicavit apud ruom, quom di-
 cit Dominum Deum Abraham, &
 Deum Isaac, & Deum Iacob 2.10.9
 38 Nam Deus non est mortuorum, sed
 viuorum 4.16.3
 21.5 Ego dabo vobis os, & sapientiam,
 cui non poterunt contra dicere, ne-
 que resistere omnes qui se vobis op-
 ponent 4.3.12
 28 Quom autem hæc fieri incipient, e-
 rigit & attollite capita vestra, quo-

nam appropinquat redemptio vs-
 tra 3.9.1
 22.17 Et accepto poculo, quom gratias
 egisset, dixit, Accipite hoc, & partem
 mihi vobis ipse 4.17.20, 4.17.43, & 4.18.3
 19 Et accepto pane, quom gratias egis-
 set, fregit, & dedit eis, dicens, Hoc
 est corpus meum quod pro vobis da-
 turus sum: facite in meam recordationem
 4.3.6, 4.15.20, 4.16.30, 4.17.13, 4.17.20,
 & 4.17.37
 20 Inuicem etiã dedit eis poculû, postquã
 carnaliter, dicens, Hoc poculum est
 Noium illud Testamentum per san-
 guinẽ meum, qui pro vobis effundit-
 ur 2.11.42, 2.17.34, 17.6, & 4.17.20
 25 Reges gentiũ dominantur eis: & qui
 habent potestatem in eas, beneficii
 vocantur 4.11.8, 4.11.9, & 4.20.7
 26 Vos autẽ nõ ita facti qui maximus est
 inter vos, sit sicut qui minimus est: &
 qui princeps vult, sit qui min. 4.11.8
 32 Sed ego rogavi pro te, ne deficiat fi-
 des tua 3.24.6, 4.7.27, & 4.7.28
 43 Visus est autem ei Angelus & cælo
 corroboratus eum 1.14.6, & 2.16.12
 44 Erat autem sudor eius quasi grumi
 sanguinis descendentes in terram. 2.
 16.12, & 3.8.9
 61 Tunc conuersus Dominus inuitus
 est Petrum: & recordatus est Petrus ser-
 monis Domini, quomodo (numquam)
 dixerat ipse, Præsumptum galus vocem
 emiserit, ter me abnegabit 3.4.35
 62 Et egressus foras Petrus, fleuit amare
 3.3.4
 23.42 Dixitque Iesus, Domine, memeto
 meis, quom veneris in regnum tuum
 3.24.11, & 4.16.31
 43 Tunc dixit ei Iesus, Amen dico tibi,
 hodie accum eris in paradiso. 3.25.6
 46 Quomq; clamasset voce magna Ie-
 sus, ait, Pater, in manus tuas depono
 spiritum meum 1.15.25, & 3.25.6
 24.5 Dixerunt eis, Quid inter mortuos
 queritis eum qui viuit? 1.14.6
 6 Non est hic, sed surrexit: mentore
 vt loquutus sit vobis, quom adhuc
 in Galilæa esset 3.25.3
 11 Sed visa sunt apud eos quasi delira-
 tionem verba cæcum, neque credi-
 derunt eis 3.2.4
 12 Petrus autem furgens cucurrit ad
 monimentum: & quom introspectis-
 set, videt linthea sola illic iacentia: ab-
 inque, apud semetipsum mirans hoc
 factum ibidem
 16 Oculi autem eorum tenebantur, ne
 eum agnoscerent 4.17.29
 26 Nonne hæc oportuit pati Christû,
 & introire in gloriam suam? 2.17.6,
 3.18.7, & 4.17.32
 27 Et exorsus a Mose & omnibus Pro-
 phetis, interpretabatur illis in omni-
 bus scripturis que de ipso scripta e-
 rant 1.9.3, & 3.2.34
 31 Sed ipse ablatu est ex eorum conspe-
 ctu 4.17.29
 39 Videte manus meas & pedes meos:
 nam ego ipse sum: contrectate me, &
 videte: nam spiritus carnis & ossa
 non habet, prout me conspiciatis ha-
 bere 2.14.23, 25.3, & 4.17.29
 44 Oportebat impleri omnia que scri-
 ptæ sunt in lege Moïsi, & Prophetis,
 & Psalmis de me 35.8
 45 Tunc aperuit eorum mentem, vt in-
 telligerent Scripturas 3.2.34
 46 Ita scriptum est, & ita oportuit
 Christum pati, & resurgere a mortuis

I N D E X.

- tuis tercio die 2.12.4, & 3.3.19
- 47 Et prædicari in eius nomine respicientiam ac remissionem peccatorum apud omnes Gentes incipiendo ab Hierusalem 2.12.4, & 3.3.15, & 3.3.19
- 49 Vos autem manete in vrbē Hierusalem, vsquequo induamini virtute ex alto 4.3.12
- 51 Et factum est, dum ipse benediceret eis, distans ab eis, sursum ferebatur in caelum 4.17.27
- S E C V N D V M I O H A N N E M.
- 11 In principio erat Sermo ille, & Sermo ille erat apud Deum, eratque ille Sermo, Deus 1.13.6, & 1.13.11, & 1.13.22
- 3 Omnia per hunc Sermonem facta sunt 1.13.7, & 1.13.17
- 4 In ipso vita erat, & vita erat Lux illa hominum. 1.13.13, & 1.13.4, & 2.2.19, & 2.6.13, & 4.17.8
- 5 Et Lux illa in tenebris lucet, sed tenebrae eam non comprehenderunt 2.2.12
- 9 Hic erat Lux illa vera quae illuminat omnem hominem venientē in mundum 2.12.4
- 10 In mundo erat, & mundus per eum factus est: sed mundus eum non agnouit ibidem
- 12 Quorum eum acceperunt, dedit eis hanc dignitatem, vt filij Dei fierent, nempe is qui credit in nomen eius. 2.6.15, & 3.1.4, & 3.20.36, & 3.22.10
- 13 Qui non ex sanguine, neque ex libidine carnis, neque ex libidine viri, sed ex Deo genui sunt 2.2.19, & 2.13.2, & 3.1.4
- 14 Et Sermo ille caro factus est: & commoratus est inter nos (& factus inimus gloriam eius, gloriam, inquam, vt vnigeniti egressi a Patre) plenus gratiae ac veritatis. 1.13.11, & 2.12.4, & 2.14.1, & 2.14.8
- 16 Et ex pietitudine ipsius omnes accepimus, & gratiam pro gratia 2.13.1, & 2.15.3, & 3.11.9, & 3.20.1
- 17 Nam Lex per Moysen Acta est, gratia & veritas per Iesum Christum exiit, 2.7.16
- 18 Deum nemo vidit vnquam vnigenitus ille Filius qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit. 1.13.17, & 2.2.20, & 2.9.1, & 4.17.20
- 23 Ego sum vox clamantis in deserto, Complante viam Domini, prout dixit Esaias Propheta 2.9.5
- 29 Ecce agnus ille Dei qui tollit peccatum mundi. 2.14.3, & 2.16.5, & 2.17.4 & 3.4.26, & 4.15.7
- 32 Testatus est Iohannes, dicens, Conspexi Spiritum descendentem quasi columbam de caelo, qui etiam mansit super eum 2.15.5, & 4.19.20
- 33 Et ego non noueram eum: sed qui mihi sit me, vt baptizarem aqua, ille mihi dixerat, Super quem videris Spiritum descendentem, ac manentem super eum, hic est qui baptizat Spiritu sancto 2.15.5
- 36 Ecce agnus ille Dei 2.9.5
- 41 Erat Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierant illa ex Iohanne, & sequuti fuerant eum 4.6.5
- 43 Et adduxit eum ad Iesum ibid.
- 52 Inceps videritis caelum apertum, & Angelos Dei ascendentes, ac descendentes super Filium hominis 1.14.12, & 2.9.2
- 1.2 Vocatus est autem etiam Iesus, & discipuli eius ad nuptias 4.13.3
- 9 Vt autem gustant architriclinus aquam illam quae facta fuerat vinum in eis 4.19.23
- 15 Factusque flagello est funiculus, omnes eiecit ex templo, & oves & boues: & argenteorum numulos effudit, mensaeque subuertit 4.19.23
- 17 Respondit Iesus, & dixit eis, Destruite templum hoc, & tribus diebus erigam illud 2.14.4, & 3.25.7
- 21 At ille loquebatur de templo corporis sui ibidem
- 23 Quum autem esset Hierosolymis in Pascha, die festo, multi creauerunt in nomen eius, conspicientes signa quae edebat 4.2.5
- 24 Ipse autem Iesus non credebat eis semetipsum, eo quod nosset omnes 3.2.13
- 33 Amen, amen, dico tibi, nisi quis fuerit genitus de nouo, non potest videre regnum Dei ibidem
- 5 Nisi quis fuerit genitus ex aqua, & Spiritu, non potest introire in regnum Dei 4.16.25
- 6 Quod genitum est ex carne, caro est: & quod genitum est ex Spiritu, spiritus est 2.1.6, & 2.3.1
- 13 Nullus ascendit in caelum, nisi qui descendit ex caelo, nempe Filius hominis, qui est in caelo 2.14.2, & 4.17.30
- 14 Prout Moyses extulit serpentem in deserto, ita extulit oportet filium hominis 2.12.4, & 4.18.20
- 16 Ita Deus dilexit mundum vt filium suum vnigenitum dederit, vt quisquis credit in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam 2.12.4
- 23 Baptizabat autem etiam Iohannes in Aenon prope Salim, &c. 2.16.4, & 2.17.2, & 3.14.17, & 3.24.5, & 3.24.7, & 4.15.6
- 27 Homo non potest recipere quicquid, nisi fuerit ei datum ex caelo 2.2.20
- 33 Qui recipit eius testimonium, is obfirmat quod Deus verax sit 3.2.3
- 34 Nam is quem misit Deus, verba Dei loquitur, non enim hunc admitterit Deus Spiritum 2.15.1, & 2.15.5
- 36 Qui credit in Filium, habet vitam aeternam: qui vero non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum 4.16.31
- 41 Vt ergo cognouit Dominus Pharisaeos audisse ipsum plures discipulos facere & baptizare quam Ioannem 4.15.6
- 14 Quisquis autem biberit ex aqua illam ego ei dabo, non sitiet in aeternum: sed aqua illa quam ego ei dabo, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam 3.13
- 22 Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quia salus Iudaeis est 1.5.12, & 1.6.4, & 2.6.1
- 23 Sed venite hora, & nunc est, quum veni adoratores adorabunt Patrem Spiritu ac veritate 3.20.39, & 4.10.14
- 24 Deus est Spiritus 1.13.24
- 25 Scio Messiam venturum, qui dicitur Christus: quum venerit ille, nobis annunciat omnia 2.15.1, & 4.8.7
- 35 Ecce dico vobis, attollite oculos vestros, & spectate regiones: nam albae iam sunt ad messem 4.16.31
- 42 Et mulieri dicebant, Non amplius
- propter tuos sermones credimus: ipse enim audivimus, & scimus hunc esse vere Seruatorem illum mundi, Christum 3.2.5
- 53 Agnouit ergo pater id factum esse illa ipse hora qua dixerat ei Iesus, Filius tuus uiuit: & credidit ipse ac domus eius tota ibidem
- 58 Dixit ei Iesus, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula 4.19.29
- 17 Pater meus vsque adhuc operatur, & ego operor. 1.13.7, & 1.13.12, & 1.16.4, & 2.14.2
- 18 Propterea ergo magis rubebat eum Iudaei tradere, quia non solum solliciti Saebatham, sed & Patrem suum dixisset Deum, patrem se faciens Deo 1.13.12
- 21 Sicut enim Pater excitat mortuos, & uiuificat, ita & Filius quos uult uiuificat 2.14.3
- 22 Neque enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio 1.14.4, & 2.16.18
- 23 Vt omnes honorent Filium, prout honorant Patrem. Qui non honorat Filium, non honorat Patrem qui misit eum 2.6.2, & 2.14.3
- 24 Qui sermonem meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam aeternam, & in condemnationem non ueniet: sed transiit a morte in vitam 2.9.3, & 3.15.6, & 3.24.5, & 3.25.1, & 4.16.26
- 25 Venit tempus, & nunc est, quum mortui audiant uocem Filij Dei: & qui audierint uient. 2.5.19, & 2.12.4, & 3.14.5
- 26 Sicut Pater habet vitam in seipso, sic dedit & Filio habere vitam in seipso 4.17.9
- 28 Ne hoc miramini: nam ueniet hora quae omnes qui in monumentis sunt, audient uocem eius 3.25.4, & 3.25.7
- 29 Et prostrant qui bona fecerunt, in resurrectionem uitae: qui uero mala egerunt, in resurrectionem condemnationis 3.18.1
- 32 Alius est qui testatur de me 1.13.17
- 35 Ille erat lucerna ardens & lucens: uos autem uoluntis ad tempus exultare in eius luce 2.9.5
- 36 Opera quae dedit mihi Pater vt ea perficerem, ipsa inquam opera quae ego facio, testantur de me quod Pater miserit me 1.13.13
- 44 Quomodo uos potestis credere, quum gloriam alij ab alio capetis, & gloriam quae a solo Deo proficiscitur non quaeratis? 3.11.9
- 46 Si crederetis Moysi, crederetis mihi, de me enim ille scripsit 2.9.8
- 6.27 Operemini non cibo qui perit, sed cibo illi qui permanet in vitam aeternam, quem Filius hominis dabit uobis 3.8.1, & 4.14.25
- 29 Hoc illud est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille 3.10.10
- 35 Ego sum panis ille uitae: qui uenit ad me nequamquam esuriet: & qui credit in me non sitiet vnquam 3.24.5, & 4.17.4
- 37 Quicquid dat mihi Pater, ad me ueniet: & eum qui uenit ad me non eiciam foras 3.22.7, & 3.24.6
- 38 Quia descendit ex caelo vt faciam non uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me 2.14.2
- 39 Hæc est autem uoluntas Patris qui misit me, vt quicquid mihi dederit non

I N D E X.

- non perdam ex eo, sed feseitem illud in ultimo illo die 3.22.7, & 3.22.10, & 3.24.7, & 3.24.7, & 3.25.8
- 40 Hæc est autem voluntas eius qui misit me, ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, &c. 3.22.10, & 3.24.6
- 44 Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum: ego vero trahabo eum in ultimo illo die 2.2.20, & 2.5.5, & 2.24.1, & 3.2.35, & 3.22.7
- 45 Est scriptum in Prophetis, & erunt omnes docti a Deo. Quisquis ergo auditur a Patre & didicit, venit ad me 1.3.10, & 2.2.10, & 2.3.7, & 2.5.5, & 3.2.34, & 3.24.13, & 3.24.14
- 46 Nô quod Patrem viderit quisquam, nisi is qui est a Deo: hic vidit Patrem 3.2.24, & 3.2.10, & 3.2.4.1
- 47 Qui credit in me, habet vitam æternam 1.13.13
- 48 Ego sum panis ille vitæ 3.11.9, & 4.18.4, & 4.17.4
- 49 Patres vestri comederunt manna in deserto & mortui sunt 2.10.6
- 50 Hic est panis ille qui est cælo descendit, ut qui eo vescitur non moriatur 10.6, & 4.17.34
- 51 Ego sum panis viuificus qui est cælo descendit: si quis ediderit ex hoc pane, vivet in æternam, & panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita 3.11.8, & 4.11.7, & 4.17.5, & 4.17.8, & 4.17.14
- 52 Dixit ergo eis Iesus, Amen amen, dico vobis, nisi edideritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebis vitam in vobis 3.11.9, & 4.17.6
- 54 Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego excitabo eum in ultimo illo die 3.11.9, & 4.17.34
- 55 Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus 2.17.5, & 4.17.8
- 56 Qui edit meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo 4.17.33
- 57 Sicut visus me vivens ille Pater, & ego visus per Patrem: ita etiam qui ediderit me, vivet ipse quoque per me 2.17.5
- 63 Propterea dixi vobis, neminem posse venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo 3.23.13
- 70 Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis est diabolus? 3.22.7, & 3.24.9
- 71.6 Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me 2.8.26, & 4.8.4
- 37 Ultimo autem die illo magno testificavit Iesus, & clamavit, dicens, Si quis sitit, veniat ad me, & bibat 2.16.4, & 3.1.2, & 3.1.3, & 4.19.6
- 39 Nondum erat Spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus 4.17.22
- 8.12 Iesus loquutus est, dicens, Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ 2.14.3, & 3.2.13, & 3.11.12, & 4.19.23
- 16 Solus non sum, sed ego & qui misit me Pater 1.13.17
- 26 Qui me misit, verax est: & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor mundo 2.8.26
- 30 Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum 3.2.5
- 31 Dicebat ergo Iesus iis Iudeis qui crediderant ipsi, Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis 3.2.12
- 34 Amen amen dico vobis, quisquis committit peccata, servus est peccati 2.2.27
- 44 Vos ex patre diabolo estis 1.4.15
- 44 Ille fuit homicida a principio, & in veritate non perstitit: non est enim veritas in eo. Quotiescumque loquitur mendacium, ut suo loquitur, quia mendax est, & mendacij pater 1.14.16, & 1.14.18, & 14.19
- 47 Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis quia ex Deo non estis 4.2.4
- 50 Ego vero non quero gloriam meam: est qui querat, & iudicet 2.14.2
- 56 Abraham pater vester gestivit ut videret diem istum meum: & vidit sacrum gaudium est 2.9.13, & 2.10.4
- 58 Dixit eis Iesus, Amen amen dico vobis, proutquam Abraham fieret, ego sum 2.14.2
- 9.3 Neque iste peccavit, neque parentes eius: sed oportet opera Dei manifestari fieri in eo 1.17.1
- 5 Quando fuerit in mundo, Lux sum mundi 2.14.3
- 6 Hoc quom dixisset, spiritus humi, & seculum ex spiritu, & illeuit luctum oculis cæci 4.19.18
- 7 Dixitque Iesus, Vade, lava in piscina Siloam, (quod est, si interpreteris, missus) abiit ergo & lauit, rediitque videns 4.19.19
- 24 Et dixerunt ei, Tribue gloriam Deo 2.8.24
- 31 Scimus autem Deum peccatores nô adducere: siquis Dei cultor est, & voluntatem eius exequitur, hunc audit 3.20.7, & 3.20.10
- 10.3 Huic aperit sanctor, & oves vocem eius audiunt: & suas oves vocat nominatim, & educit eas 3.24.6
- 4 Quomque oves suas emisit, antegredietur eas, & oves eum sequuntur, quia norunt vocem eius 3.22.10, & 4.2.4
- 5 Alium autem nequaquam sequuntur, sed fugient ab eo: quia non norunt vocem alienorum 3.22.10
- 7 Iesus ergo rursus dixit eis, Amen, amen dico vobis, ego sum ostium ovium 4.19.23
- 9 Ego sum ostium, per me quisquis introierit servabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet 2.14.3
- 11 Ego sum Pastor ille bonus: Bonus pastor animam suam dat pro ouibus 4.19.34
- 14 Ego sum Pastor ille bonus, & agnosco oves meas, &c. 4.2.4
- 15 Prout novit me Pater, ita & ego novi Patrem, & animam meam pono pro ouibus 2.26.5
- 16 Alias autè oves habeo quæ non sunt ex hac caula: illas quoque oportet me adducere, &c. 3.24.6
- 17 Propterea Pater me diligit, quia ponit animam meam ut eam rursus assumam 2.12.4
- 18 Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me ipso: potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo rursus eam assumendi. Hoc mandatam accipia a Patre meo 2.12.4, & 2.16.5
- 26 Sed vos non creditis: non enim estis ex ouibus meis 3.22.10
- 27 Oves meæ vocem meam audiunt, & ego eas agnosco, &c. 3.24.6
- 28 Et ego vitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapier eos quifquam à manu mea 3.15.3, & 3.21.1, & 3.22.7, & 3.24.6
- 29 Pater meus qui eas dedit mihi, maior omnibus: et meque quifquam potest rapere à manibus Patris mei 3.22.10
- 30 Ego & Pater vnus sumus 2.9.28
- 34 Nomen scriptum est in Legè vestra, Ego dixi, Dixi estis? 4.16.5
- 35 Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui Scriptura 4.20.4
- 37 Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi 1.13.13
- 11.25 Ego sum resurrectio, & vita. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet 1.13.13 & 2.12.4 & 3.25.9 & 4.17.16
- 41 Pater, gratias ago tibi quod me audieris 1.13.13
- 43 Et cum hæc dixisset clamavit voce magna, Lazare, desilisti foras 4.19.29
- 44 Tu qui fuerat mortuus, produit manus & pedes vincitus fasciis: facies autem eius sudario erat obnucta. Dixit eis Iesus, Soluite eum, & sinite abire 3.4.5
- 47 Coegerunt ergo pontifices & Pharisei concilium, & dicebant, Quid faciemus? 4.9.7
- 12.27 Pater, conferua me ab hac hora, sed propterea veni in horam hanc. 2.16.12, & 2.12.4
- 28 Pater gloria nomen tuum 2.12.4
- 31 Nunc damnatio adit mundi huius: nunc princeps mundi huius eicitur foras 1.14.13, & 1.14.18
- 32 Et ego si sublatu fuero à terra, omnes traham ad me ipsum 2.25.6
- 39 Propterea nõ poterant credere, quia iterum dixit Elias 3.24.13
- 41 Hæc dixit Elias, & loquutus est deo 1.13.13, & 1.13.23
- 43 Diserunt enim gloriam hominum potius quam gloriam Dei 3.11.9
- 49 Ego ex me ipso non sum loquutus 4.8.13
- 13.4 Surgit à cœna, & deponit palliũ, & accepit linteum præcinxit se 4.19.23
- 15 Exemplum enim præbuit vobis, ut prout ego feci vobis ita & vos faciatis 3.16.2
- 18 Non de omnibus vobis loquor, ego scio quos elegerim 3.22.7, & 3.24.9
- 34 Mandatum novum do vobis, ut alij alios diligatis, sicut inquam dilexistis, ut etiam diligatis alij alios 3.16.2
- 14.1 Creditis in Deum, & credite etiam in me 1.13.13, & 2.6.4
- 5 Dixit ei Thomas, Domine nescimus quò abeas, quomodo igitur possimus viam scire? 4.17.23
- 6 Ego sum via & veritas, & vita 1.13.17, & 2.6.13, & 3.20.21, & 4.16.17
- 8 Dixit ei Philippus, Domine ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. 14.1.23
- 10 Non credis me in Patre, & Patrem in me esse? Verba quæ ego loquor vobis, à me ipso non loquor: sed pater qui in me manet, ipse facit opera. 2.14.3, & 4.8.13
- 11 Credite mihi, me in Patre, & Patrem in me esse: in minus, propter ipsa facta credite mihi 1.13.12
- 13 Et quicquid petieritis in nomine meo, hoc faciam: ut glorificetur Pater 1.13.12

- 38 Notum fit igitur vobis, fratres, annuntiatum vobis remissionem peccatorum per Iesum 3.11.3 & 3.11.22
- 39 Et ab omnibus à quibus per Legem Moïsis absoluti non potuistis, per nunc quemuis qui credat absoluti 2.17.5, & 3.11.3
- 43 Qui alloquentes eos, persuaserunt eis vt persequerentur in gratia Dei 2.5.8
- 48 Gentēs autem hæc audientes gauisæ sunt, & glorificabant sermonem Domini & crediderunt quoquor erant ordinati ad vitam æternam 3.2.11, & 3.2.4.2, & 3.2.4.13
- 52 Discipuli vero replebantur gaudio & Spiritu sancto 3.2.6
- 14.16 Qui præteritis ætatibus fuerunt omnes Gentēs suis ipsarum vis incedere 1.5.13, & 2.11.11
- 20 Sed quum cinxissent eum discipuli, surrexit, & ingressus est urbem 3.2.6
- 22 Oportet nos per multas oppressiones ingredi in regnum Dei 3.8.15, & 3.18.7, & 3.25.8
- 23 Quumque ipsi per suffragia creassent per singulas Ecclesiās Presbyteros, precarique essent cum ieiuniis, commendarunt eos domino in quem crediderant 4.3.7, & 4.3.12, & 4.3.15, & 4.12.16
- 15.7 Quum autem multa disceptatio fuisset, surgens Petrus dixit eis, Viri fratres, vos scitis Deum iam pridem inter nos elegisse me, 4.6.7
- 9 Nihilque discessit inter nos & illos, fide purgatis, &c. 3.14.8, & 4.14.4
- 10 Nunc ergo quid tentatis Deum, impositio iugo cervici discipulorum 3.2.6
- 11 Imò per gratiam domini Iesu Christi credimus nos seruatum iniquitatem admodum & illos 3.9.4
- 20 Sed ad eos scribendum vt abstinere a pollutione, idolorum, & fornicatione, & sanguine, &c. 4.10.17, & 4.10.21
- 29 Videlicet vt abstinere ab iis quæ sunt immolata simulacris, &c. 4.10.17
- 16.1 Peruenit autem Derbè & Lystram: & ecce, discipulus quidam erat illic nomine Timotheus, filius mulieris cuiusdam Iudææ fidelis, &c. 3.2.6
- 3 Et itaque voluit Paulus secum proficisci & assumptam eum circumcidere, propter Iudæos qui in illis locis erant, 3.19.12
- 14 Quædam autem mulier nomine Lydia quæ purpuram vendebat in vrbe Thyatirorum, Deum colens, &c. 3.24.13
- 15 Quum vero baptisara fuisset & familia eius, &c. 4.16.8
- 33 Et baptisatus est ipse, & omnes domestici illius illico 4.16.8
- 37 Paulus autem dixit eis, Cæcos nos publice, indicta causa, quum simus Romani, coniecerunt in carcerem, & nunc clam nos eiciunt non profecto: sed veniant ipsi, & nos educant 4.20.19
- 17.2 Vt quærerent Deum, si forte palpando eum inuenirent, quamquam profecto non longe abest ab vno, quæ nostram 1.5.3, & 1.5.8, & 1.5.13
- 28 Per ipsum enim viuimus & mouemur, & sumus, sicut & quidam veterum poetarum dixerunt: in huiusmodi progenies etiam sumus 1.15.5, & 1.16.1, & 1.16.4
- 29 Progenies ergo Dei quum simus, non debemus existimare auro aut argento, aut lapidi, seu puræ artificij aut commentationis hominum nomen esse, &c. 1.11.2
- 30 Temporibus igitur istis ignorantia distimulatis Deus nunc denuntiat omnibus vbiq; hominibus vt respiciant 3.3.7
- 32 Quum audissent autem resurrectionem mortuorum, alij quidem cauilabantur, &c. 3.25.7
- 18.18 Quum totondisset caput Cenchretis: habebat enim vorum 4.19.26
- 23 Confirmans omnes discipulos 3.2.6
- 19.1 Vbi quum discipulos inuenisset, dixit eis, &c. ibidem
- 3 In quid ergo baptisati estis? illi dixerunt, In Iohannis, baptisina 4.15.8, & 4.15.18
- 4 Ioannes quidem baptisauit baptisimo respicientia, dicens populo vt in eum qui venturus erat post ipsum, crederet
- 5 His igitur auditis baptisati sunt in nomen Domini Iesu 4.15.6, & 4.15.8, & 4.15.18
- 6 Et cum eis imposuisset manus Paulus, venit Spiritus sanctus in eos: & loquebantur linguis, & prophetabant 4.13.15
- 12 Ita vt etiam ad ægrotos deferrentur à corpore eius sudaria seu semicinctia, & discederent ab eis morbi, & spiritus mali ab eis exirent 4.19.18
- 13 Aggressi sunt vero quidam ex circulatoribus Iudæis exorcistas nominare super eos qui habebant spiritus malos, nomen domini Iesu, dicentes: Adiuramus vos per Iesum quem Paulus prædicat 4.19.14
- 20.1 Postquam autem cessauit tumultus quum aduocasset Paulus, discipulos, & complexus esset, &c. 3.2.6
- 10 Quum descendisset autem Paulus, ruit in eum, & complexus dixit, Ne tumultuamini, anima enim eius in ipso est 4.19.19
- 17 Illis autem Miletò nuntius Ephesum, accesserunt Presbyteros Ecclesiæ 4.3.8
- 18 Vos scitis, à primo die quo ingressus sum Asiā, quomodo vobiscum per omne tempus fuerim 4.3.7
- 20 Vt nihil subreuergerim eorum quæ vobis conducerent, quominus ea vobis annuntiares, & uoceres vos publice, & per singulas domos 4.1.22, & 4.3.6, & 4.11.14
- 21 Testificans Iudæis simul & Græcis conuersionem ad Deum, & fidem in dominum nostrum Iesum 3.2.1, & 3.3.2, & 3.3.5
- 26 Testor vos hodierno die, me purum esse à sanguine omnium 4.4.3, & 4.12.2
- 28 Attendite igitur vos ipsos, & totum gregem in quo vos Spiritus sanctus constituit Episcopos ad pacendam Ecclesiam Dei, quia proprio illo sanguine acquisiuit 1.17.11, & 2.14.2, & 3.5.2, & 3.11.8, & 4.3.8, & 4.5.8
- 29 Ego hoc noui, post discessum meum lupos graues, non parcentes gregi, ingreduros esse in vos 4.9.4
- 30 Et ex vobis ipsi exorturos qui loquantur peruersi, vt discipulos post se abstrahant ibidem
- 31 Ideo vigilate, memores me per triennium nocte & die non cessasse cum lacrymis monere vnumquemque 4.3.6
- 36 Et quum hæc dixisset, positis genibus suis orauit cum illis omnibus 4.19.2
- 21.4 Permansimus autem ibidem dies septem inuentis discipulis 3.2.6
- 22.1 Viri fratres & patres, audite me am, qua nunc apud vos vror defensionem 3.20.19
- 16 Exurge, & baptisare, & ablue peccata tua, inuocato nomine domini 4.17.15
- 18 Et vidi eum qui mihi dixit, Festina, & exi cito ex Ierusalem: quoniam non accipient restituum tuum de me 4.17.17, & 4.17.29
- 5 Quum autem aditruisset eum Ioris, dixit adstanti Centurioni Paulus, Num hominem Romanum & inuentum licet vobis flagellare? 4.20.19
- 23.1 Intentis autem in confessum oculis Paulus ait, Viri fratres, Deo omni confidentia bona, seruius Deo ad hunc usque diem 3.17.14
- 8 Sadducæi quidem dicunt non esse resurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum 1.14.9, & 1.15.2, & 2.10.23, & 2.25.5
- 12 Orto autem die quidam ex Iudæis facta coitione deuouerunt sese, dicentes, neque esuros se, neque bibituos vsquequo cruciassent Paulum 4.13.3
- 24.1 Neque verò me in templo inuenierunt cum aliquo differerentem, aut coitionem turbæ facientem, neque in synagogis, neque in vrbe 4.20.19
- 15 Et sperem habeam in Deum, fore quam etiam ij ipsi expectant resurrectionem mortuorum, cum iustorum tum inuitum 3.25.9
- 16 In hoc igitur me exerceo, vt conscientiam habeam sine offensione, apud Deum & apud homines semper 3.19.16, & 4.10.4
- 25.10 Dum autem Paulus, Ad tribunal Cæsaris sto, vbi me oportet iudicari, Iudæis nulla in re iniuriam feci, sicut & tu pulchre nosti 4.20.19
- 11 Nam siquam iniuriam ac dignum morte aliquid feci, non recuso mori: sin verò nihil est eorum quorum isti me accusant, nemo potest me illis condonare: Cæsarem appello 4.20.19
- 26.1 Eruens te ex hoc populo, & Gentibus ad quos nunc te mitto 3.2.1
- 18 Vt aperias oculos eorum vt se conuertant à tenebris ad lucem, & à potestate Satane ad Deum, vt remissionem peccatorum & sortem inter sanctificatos accipiant, per fidem quæ est in me ibidem
- 20 Sed iis primùm qui sunt Damasceni, & Hierosolymis, & per omnem regionem Iudææ, deinde & gentibus annuntiaui vt respicerent & reciperent se ad Deum, opera facientes digni qui respiciant 3.3.5
- 28.15 Vnde quum audissent fratres de rebus nostris, prodiuerunt nobis in occursum 4.6.17
- 16 Quum autem venissemus Romam, Centurio tradidit vincetos præfecto exercituum 4.6.15

I N D E X.

- 25 Rectè sanè Spiritus sanctus loquutus est per Etiam Prophetam Patribus nostris 1.13.15
- AD ROMANOS.
- 11 **P**aulus servus Iesu Christi, ex Dei vocatione Apostolus, se paratus ad prædicandum Euangelium Dei, 2.14.6, & 4.3.10
- 2 Quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis 2.10.3
- 3 De filio suo (facto ex femine danidis secundum carnem. 2.13.15 & 2.13.3 & 2.14.6
- 4 Declarato filio Dei potenter secundum Spiritum sanctificationis, per resurrectionem a mortuis) nempe Iesu Christo domino nostro 2.16.13, & 4.19.22
- 5 Per quem accepimus gratiam & Apostolorum ad obedientiam fidei, inter omnes Gentes, & c. 3.2.6, & 3.2.8, & 3.2.9
- 7 Gratia vobis sit & pax à Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo 1.13.13
- 9 Testis est mihi Deus cui servus spiritum meo in Euangelio Filij ipsius, quod indecenter meminim vestri 2.8.2.7
- 16 Non me pudet Euangelij Christi potentia Dei liquidi est ad salutem eum credenti, Iudeo in primis tum etiam Græco. 2.9.4, & 2.10.3, & 3.2.29, & 4.1.5
- 17 Iustitia eum Dei per illum terregitur ex fide in hominem: sicut scriptum est, iustus ex fide vivet. 3.2.9, & 3.11.19, & 3.2.32
- 19 Quoniam id quod de Deo cognosci potest, manifestum est ipsis: Deus enim eis manifestum fecit 1.5.4, & 1.5.13
- 21 Propterea quòd cum Deum cognoverint, tamen vult Deum non glorificaverunt, neque gratias ei egerant: sed vani facti sunt in rationationibus & c. 1.5.12
- 22 Quum se profiterentur sapientes, stulti facti sunt 1.4.1
- 26 Propterea tradidit eos Deus fœdis affectibus, & c. 1.18.2
- 28 Et sicut non visum est eis Deum in notitia remeantia tradidit eos Deus in mentem omnis iudicij expertem, vt facerent quæ minime conveniebant 1.18.2
- 2.6 Qui reddet unicuique secundum opera ipsius 3.16.5, & 3.18.1
- 11 Non enim est personarum acceptio apud Deum 3.23.10
- 12 Quicumque enim sine Lege peccaverunt, sine Lege quoque peribunt: & quicumque in Lege peccaverunt per Legem damnabuntur 2.1.22
- 13 Non enim qui audiunt Legem, iusti sunt apud Deum, sed qui Legem præstant iustificantur 3.11.15, & 3.17.13
- 24 Nam quum Gentes quæ legem non habent, natura quæ Legis sunt faciant, iusti legem non habentes, 2.2.22
- 15 Vt ostendat opus Legis scriptum in cordibus suis, vna testimonium reddente ipsorum conscientia, & cogitationibus sese mutuo accusantibus & c. 3.19.15, & 4.10.3
- 13 Si transgressor Legis fueris, circumcisio tua facta est præputium 4.1.4, 24
- 3.4 Mo est ille Deus verax, omnis autem homo mendax 4.15.17
- 9 Quid iugiter? præcellimus? nullo modo: nam ante criminati sumus Iudeis & Græcos omnes esse sub peccato 3.4.6
- 10 Sicut scriptum est, Non est iustus ne vnus quicum 2.1.9, & 2.3.2, & 2.5.3
- 12 Non est qui faciat quod bonum est, non est isque ad vnum 2.3.3
- 15 Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem 2.3.3
- 19 Scimus autem, quæcunque Lex dicit, iis qui in Lege sunt dicere: vt omne os obturetur, & obnoxius fiat totus mundus condemnationi Dei 2.7.8, & 2.10.3, & 3.4.6
- 20 Propterea ex operibus Legis nulla caro iustificabitur in conspectu eius: per Legem enim agnitio peccati 2.5.6, & 2.7.7, & 3.11.19
- 21 Nunc vero absque Lege iustitia Dei patefacta est, comprobata testimonio Legis & prophetarum. 2.9.4, & 2.10.3, & 3.11.18, & 3.11.19
- 23 Iustificatur autem gratis, id est eius gratia, per redemptionem factam in Iesu Christo 2.5.3, & 2.16.5, & 2.17.5, & 3.4.30, & 3.11.4, & 3.11.19, & 3.15.16, & 3.20.45
- 24 Quem proposuit Deus vt esset placamentum per fidem, in sanguine ipsius, ad declaranda iustitiam suam, per remissionem precedentium peccatorum ex Dei tolerantia 4.15.3
- 25 Ad declarandam iustitiam suam pre sentis temporis: vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi. 1.13, & 3.13.13, & 3.13.23, & 3.14.17
- 26 Vbi igitur gloria? exclusa est, per quam legem? operum? non, imo per legem fiet 3.11.15, & 3.13.2
- 4.2 Nam si Abraham ex operibus iustificatus fuit, habet quod gloriatur, sed non apud Deum 3.11.13, & 3.11.18
- 3 Creditur Abraham deo, & imputatur ei est pro iustitia 3.17.8, & 3.17.10
- 4 Ei qui operatur merces non imputatur ex gratia, sed ex debito 3.11.20
- 5 Ei vero qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium imputatur fides sua pro iustitia 3.11.3, & 3.11.6
- 6 Sicut etiam David pronuntiat beatum eum hominem cui Deus imputat iustitiam absque operibus dicens 2.17.5, & 3.11.4, & 3.11.20, & 11.22
- 7 Beati quorum remissa sunt iniquitates & quorum obiecta sunt peccata, 2.11.11
- 10 Quomodo ergo impurata est? cum esset in circumcisione, an quum esset in præputio? & c. 4.16.3
- 11 Et signum accepit circumcissionis, quod obfiguraret iustitiam fidei, quæ fuerat in præputio. 4.14.5, & 4.14.21, & 4.14.23, & 4.16.20
- 12 Et pater circumcissionis, iis videlicet qui non solum sunt ex circumcisione, & c. 4.16.12
- 13 Non enim per Legem promissio cessit Abraham, aut femini eius vt esset hæres mundi, sed per iustitiam fidei 3.14.11
- 14 Etenim si ij qui ex lege sunt, hæredes sunt, inanis facta est fides, & vana reddita est promissio. 3.11.17, & 3.13.3
- 15 Nam lex iram efficit: siquidem vbi non est lex, ibi nec transgressio est: 2.7.7, & 3.11.19
- 17 Sicut scriptum est (patrem multarum gentium constituit) cor in eo cui credunt, Deo videlicet iustificante mortuos, & vocante quæ non sunt, tanquam sint. 2.10.11, & 3.2.15, & 3.14.5
- 21 Ac plane persuasum habens, eum quod promiserat, posse etiam facere 3.2.31
- 25 Traditum in mortem propter offensas nostras, & excitatum propter iustificationem nostram. 2.15.5, & 2.16.13, & 2.17.5
- 5.1 Iustificati igitur ex fide, pacem habemus erga Deum per dominum nostrum Iesum Christum 3.2.16, & 3.13.6
- 3 Scientes quòd oppressio patientiam erisciat 3.8.3
- 5 Porro spes non pudescit, quod charitas Dei effusa sit in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis 3.1.2, & 3.2.12
- 8 Commendat autem suam charitatem erga nos Deus, quod quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit 2.12.4, & 2.16.4, & 3.4.25
- 9 Iustificatur igitur eius sanguine, servabimur nonne multo magis per eum ab ira 2.16.5
- 10 Nam si quum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo: per Filij eius mortem, multo magis reconciliati servabimur per vitam ipsius: 2.16.2, & 2.16.5, & 2.17.3, & 2.16.4, & 2.17.6, & 3.11.21, & 3.14.6
- 12 Sicut per vnum hominem peccatum in mundum introiit, ac per peccatum mors: & ita in omnes homines mors transiit, in quo omnes peccaverunt 2.1.6, & 2.1.8, & 2.13.4
- 15 At non vt offensâ, ita etiam est quod Deus gratificatur, nam si illius vnus offensâ multo mortui sunt, multo magis gratia Dei & donum per gratiam quæ est vnus hominis Iesu Christi, & c. 3.5.4
- 16 Neque vt illud quod introiit per vnum qui peccavit, ista est beneficium, nam reatus quidem ex vna offensa introiit ad condemnationem: quod autem gratificatur Deus, datur ex multis offensâ ad iustificationem 2.17.3, & 2.17.4
- 19 Sicut per inobedientiam vnus hominis peccatores constituti sunt multi, ita per vnus obedientiam, iusti constituti multi. 2.14.4, & 2.16.5, & 2.17.5, & 3.11.4, & 3.11.5, & 3.11.12, & 3.11.23, & 4.14.21
- 20 Lex vero introiit vt auergeret offensam sed sed vbi auditum est peccatum, ibi superabundavit gratia 2.5.6, & 2.7.7
- 6.3 Ignoratis nos quotquot baptisati sumus in Christum Iesum, in mortem eius esse baptisatos? 4.15.5
- 4 Sepulcri igitur sumus vna cum eo per Baptisatum in mortem: vt sicut excruciatu est Christus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos noua vita ambulemus, 2.8.31, & 2.16.7, & 2.16.15, & 3.3.5, & 4.16.16, & 4.16.21, & 4.19.8
- 6 Illud scientes, veterem illum nostrum hominem cum illo crucifixum esse, vt eneruetur corpus peccati, ne possit

I N D E X.

- possiat nos seruiamus peccato 3.3.9, & 3.3.11
- 12 Ne regnet igitur peccatum in mortali vestro corpore, vt obediatis peccato in cupiditatibus corporis 3.3.13
- 14 Peccatum vobis non dominabitur, non enim estis sub lege, sed sub gratia 3.19.6, & 4.15.12
- 18 Liberati igitur a peccato, mancipati eius iustitiæ 3.6.3, & 3.16.2
- 19 Hominum more loquor, propter infirmitatem carnis vestræ. Itaque sicut similit membra vestra serua impuritati & inquirat ad patrandam iniquitatem, &c. 1.24.10, & 3.25.8
- 23 Stipendia peccati mors, donum autem Dei est vita æterna in Christo Iesu Domino nostro. 2.8.5, & 3.2.16, & 3.13.6
- 7.1 An ignoratis fratres, (peritos enim alloquor) Legem tantisper dominari homini quoad ipse vixerit? 4.15.12
- 7 Quid ergo dicemus? Lex peccatum eit? Absit. Imò peccatum non cognouit nisi per Legem, &c. 2.5.6, & 2.7.6
- 12 Itaque lex ipsa quidem, sancta, & mandatum illud sanctum, iustum ac bonum 2.9.4
- 14 Scimus enim Legem esse spiritualem 2.8.6
- 15 Quod enim perpetuo, non agnosco: non enim quod volo, hoc ago, sed quod odihoc facio 2.2.27
- 18 Noui enim in me non habitare, (id est in carne mea) bonum: nam uelle adest mihi, &c. 2.1.9
- 19 Non facio bonum quod uolo, sed malum quod nolo hoc ago: 2.2.27, & 3.3.11
- 20 Quod si id facio quod ego nolo, non amplius ego id perpetuo: sed peccatum quod in me habitat id perpetuo 2.2.27
- 23 Sed video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ, & captiuum reddentem me legi peccati quæ est in membris meis 3.3.14
- 24 Miser ego homo: quis me eripiet ex illo corpore mortis? 3.9.4, & 3.11.11, & 4.15.12
- 8.1 Nulla igitur nunc est condemnatio iis qui sunt in Christo Iesu, id est qui non secundum carnem incedunt, 3.4.28, & 4.15.12
- 3 Quom enim Legis impotentia nihil posset in carne, Deus suo ipsius Filio misso conformato carni peccato obnoxia, & idque pro peccato, condemnauit peccatum in carne 2.7.5, & 2.12.4, & 2.13.1, & 2.13.4, & 2.16.6, & 3.2.32, & 3.4.27, & 3.11.23
- 6 Nam intelligentia carnis, mors est: intelligentia uero spiritus uita & pax 2.3.1
- 7 Propterea quod intelligentia carnis, inimicitia eit aduersus Deum, Legi enim Dei non subicitur: nam ne potest quidem 2.1.9, & 3.3.8, & 3.20.24
- 9 Vos autem non estis in carne, sed in spiritu: siquidem spiritus Dei habitat in uobis: quod si quis spiritum Christi non habet, non est eius. 3.1.2, & 3.2.19, & 4.17.12
- 10 Perro si Christus in uobis est, car-
- pus quidem mortuum est propter peccatum: spiritus autè uita est propter iustitiam. 2.1.6, & 3.1.3, & 3.2.24, & 3.25.5, & 4.17.12
- 11 Si spiritus eius qui excitauit Iesum a mortuis, habitat in uobis, is qui excitauit Christum ex mortuis, uiuificabit etiam mortalia corpora uestra per inhabitantem eius Spiritum in uobis 1.13.18, & 3.1.23, & 3.2.39, & 3.25.3, & 3.25.8, & 4.17.12
- 14 Quotquot Spiritu Dei ducuntur, ij sunt filij Dei 3.2.39
- 15 Non accepistis spiritum seruitutis rursum ad meritum, sed accepistis spiritum adoptionis, &c. 2.11.9, & 2.14.5, & 3.1.3, & 3.2.11, & 3.13.5, & 3.20.13, & 3.24.15, & 4.19.22
- 16 Qui ipse spiritus testatur vni cum spiritu nostro, nos esse filios Dei 3.2.39
- 17 Quod si filij, etiam heredes: heredes quidem Dei, coheredes autem Christi, &c. 2.11.2
- 19 Res creatæ quasi exerto capite obseruantes, expectant reuelationem filiorum Dei 3.9.1, & 3.25.2
- 20 Res creatæ uanitati subiectæ sunt, non sui sponte, &c. 2.1.5
- 21 Scimus omnes res creatas vna suscipere & vna parturire ad hoc vsque tempus 2.1.5, & 3.25.2
- 22 Neque uero illæ solum sed & ipsi qui primitias spiritus habemus, non ipsi inquam apud nos ipsos suscipimus, adoptionem expectantes, id est redemptionem corporis nostri. 3.18.3, & 3.25.11
- 23 Spe seruari sumus, spes autem si certatur, non est spes, &c. 2.9.3
- 24 Si uero quod non uideamus speramus, nempe per patientiam expectemus, 3.2.41, & 3.2.43, & 3.25.1
- 25 Idem autem & spiritus vna subicitur infirmitates nostras, quid enim precemur vt oportet, non nouimus, &c. 3.20.5
- 26 Qui seruitur corda, nouit quis sit sensus spiritus: quia secundum Deum interpellat pro sanctis 3.20.5, & 3.20.34, & 3.18.7, & 3.24.1
- 28 Quos præsciuit, eosdem prædestinauit, vt conformes fiant imagini filij sui: vt is sit primogenitus inter multos fratres. 2.13.2, & 3.1.13, & 3.1.3, & 3.5.1, & 3.15.8
- 29 Quos uero prædestinauit, eos etiam uocauit: & quos uocauit eos etiam iustificauit: quos autem iustificauit, &c. 2.5.2, & 3.14.20, & 3.18.4, & 3.24.6
- 31 Is quidem qui proprio filio non peperit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, qui non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur? 2.14.7, & 2.17.6, & 3.24.5
- 32 Quis intentabit crimina aduersus electos Dei? Deus is est qui iustificat 3.11.3, & 3.11.6, & 3.11.11
- 33 Quis est qui condemnet? Christus is est qui mortuus est, imò uero qui etiam excitatus est, qui etiam est ad dextram Dei, &c. 2.16.13, & 2.16.16, & 2.16.18, & 3.20.20
- 34 Quis nos separabit a charitate Christi? num oppressio, num angustia, num persequutio, num fames, num nuditas, num periculum, num gla-
- dius? 3.13.5
- 35 Causa tua occidimur totum uem, habiti sumus uelut oues destinatæ mactationi 3.9.6, & 3.25.3, & 3.14.19
- 37 Nam mihi persuasum est neque mortem, neque uitam, neque Angelos, neque principatus, neque potestates, neque insantia, neque iurura 3.2.16, & 3.2.49, & 3.15.8, & 3.24.6
- 38 Neque sublimitatem, neque profunditatem neque rem uilam aliam creatam posse nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro 3.2.16, & 3.2.28, & 3.2.40
- 9.3 Operum enim ego ipse anathema esse a Christo, pro fratribus meis, cognatis inquam meis secundum carnem: 3.2.35
- 5 Quorum sunt Patres, & ij ex quibus Christus quod ad carnem attinet, qui eit supra omnes Deus laudandus in secula, Amen. 1.15.11, & 2.13.3, & 2.13.1, & 2.14.6
- 6 Non omnes qui sunt ex patre Israel, sed Ius Israel 3.22.4, & 4.2.5
- 7 Neque quia sunt semen Abraham, id est omnes sunt filij sed in Isaac uocabitur tibi semen 3.21.7, & 4.16.14
- 8 Hoc est, non qui filij carnis, ij filij Dei: sed qui sunt filij promissionis, censentur in semine 3.21.7
- 11 Nondum natis pueris, quum nihil fecissent boni uel mali, vt propositum Dei quod est secundum ipsius electionem 3.22.4
- 12 Non ex operibus sed ex uocante, firmum inaneret, dictum est eis: Maior seruitur minori 3.2.25
- 13 Sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau uero odio habui 3.21.7, & 3.22.11
- 14 Quid igitur dicemus? num iniustitia eit apud Deum? Absit 3.22.8
- 15 Miserebor cuius misertus fuero, & commiserabor quem commiseratus fuero 3.22.6
- 16 Nempe igitur electio non est eius qui uelit, neque eius qui currat, sed miserentis Dei 2.1.4, & 2.5.17, & 3.24.1
- 17 Ad hoc ipsum excitauit te vt ostendat in te potestatem meam, &c. 3.24.14
- 18 Itaque cuius uult miseretur, quem autem uult indurat 1.18.2, & 3.22.11
- 20 Imò uero, o homo, tu qui es qui ex aduerso responsas Deo? 3.23.1, & 3.23.4, & 3.24.16
- 21 An non habet potestatem sigillum in lutum, vt ex eadem massa &c. 3.17.5
- 22 Quid uero si uolens, ostendere iram, & notam facere potentiam suam, pertulit multa lenitate uasa iræ, &c. 1.14.18, & 3.23.1
- 24 Quos etiam uocauit nimirum non solum ex Iudæis, uerum etiam ex Gentibus 3.24.16
- 27 Etiam si fuerit numerus filiorum Israel ut arena maris, reliquæ serua buntur 3.21.7
- 32 Offenderunt ad lapidem offendiculi 1.13.23
- 23 Ecce, pono in Sion lapidem offendiculi & petram offensus: 1.13.11
- Quisq

I N D E X.

- Quisquis credit in eum non pude-
fiet 1.13,13
- 10,3 Nam ignorantēs Dei iustitiam,
& propriam iustitiam studentes, &c.
3.11,13
- 4 Iustus Legis est Christus ad iustitiam
cuius credenti. 6.2, & 2.6.4, & 2.7.
2, & 3.22.6, & 4.8.13
- 5 Qui prestantur ei, vivet per illa. 3.11.
1.15, & 3.11.17, & 3.17.3
- 6 At quæ ex iude est iustitia, ita dicit,
Ne dixeris in corde tuos, Quis ascen-
det in cælum? &c. 1.17.2
- 7 Aut quis descendet in abyssum? Hoc
est Christum ex mortuis redp̄cere
ibidem
- 8 Hoc est verbum illud fidei quod præ-
dicavit. 2.5.12, & 3.2.29, & 3.2.30, &
4.14.14
- 9 Quod si confessus fueris ore tuo do-
minum Iesum, & credideris in, &c.
3.11.4
- 10 Corde creditur ad iustitiam, ore au-
tem confessio fit ad salutem 3.2.3, &
3.2.8
- 11 Quisquis credit in eum non pude-
fiet 1.13,13
- 14 Quomodo igitur inuocabunt eum
in quem non crediderint? &c. 3.2.10,15
& 3.2.11
- 17 Fides ex auditu, auditus, &c. 3.2.0.
27, & 4.1.5, & 4.8.9, & 4.16.19, & 4.
6.31
- 11.2 Non abiicit Deus populum suum
quem præcognouit, &c. 3.22.6
- 4 Sed quid dicit ei diuinum respon-
sum? Feci vt remanserint mihi fe-
prem millia virorum qui non sepe-
runt genu imagini Baal 4.1.2
- 5 Ita igitur & hoc tempore referatur
secundum electionem gratuitam facta
est 3.21.13, & 3.21.7
- 6 Quod si per gratiam non iam ex o-
peribus alioqui gratia iam non est
gratia, &c. 3.14.5
- 16 Quod si primitiæ sanctæ, sancta
etiã mala, & si radix sancta est, et-
iam iam 4.16.15
- 17 Quod si nonnulli rami defraçti
sunt, tu verò quum effes oleaster in-
fusus es propiis, & particeps radicis
& pinguedinis oleæ factus es 3.
1.1
- 10 Rectè: per infidelitatē defraçti sunt,
tu vero per fidem stas. ne effortor ani-
mo, sed time 2.3.22, & 3.2.4.6
- 26 Et ita totus Israel seruabitur, sicut
scriptum est, veniet ex Sion ille liber-
rator & auertet impietates Iacob 3.
3.21
- 19 Dona & vocatio Dei eiusmodi sunt
vt eorum ipsum pœnitere non possit
4.16.14
- 32 Conclufit Deus omnes in contuma-
cia, vt omnium miseretur. 2.7.8, &
3.23.11, & 3.24.16
- 33 O profundas diuitias tum sapien-
tiæ, tum cognitionis Dei, quam in-
scrutabilia sunt eius iudicia, & eius
viæ imperuestigabiles 1.17.2, &
3.23.5
- 34 Quis cognouit mentem Domini?
aut quis ei fuit à consilio. 3.2.34, & 4.
18.19, & 4.19.2
- 35 An quis prior dedit ei, & reddetur
ei? 3.14.5, & 3.22.3, & 3.23.11
- 36 Nam ex eo, & per eum, & in ipsum
sunt omnia 2.8.13
- 1.1 Precor igitur vos fratres, per misere-
ricordias Dei, vt iustitias corpora ve-
- stra hostiam viuam, sanctam, acce-
ptam Deo, rationalem illum cultum
vestrum 2.5.4, & 3.7.13, & 3.16.3, & 4.
18.16
- 2 Et ne configuremini seculo isti, sed
transformemini per renouationem
mentis vestræ, ad hoc vt probetis
quæ sit voluntas Dei, bona illa, acce-
pta, ac perfecta 2.11.9, & 4.16.4
- 3 Prout curque Deus particeps est men-
suram fidei 4.13.3, & 4.16.4
- 4 Quemadmodum in vno corpore
membra multa habemus, membra
autem omnia eandem non habent
actionem 3.16.2
- 6 Sicut prophetiam, prophetemus pro
proportione fidei 4.16.4, & 4.
17.32
- 7 Sicut ministerium, versetur in mini-
strando iustitiam is qui docet in docendo
4.3.8
- 8 Tum qui exhortatur in exhortatione:
ne qui distribuit cum simplicitate:
qui præcõit cum diligentia: qui misere-
retur cum hilaritate. 4.3.8, & 4.3.9,
& 4.11.13, & 4.20.4
- 10 Fraterna charitate alij ad alios a-
mandos propentij: honore alij alijs
præuentus 3.7.4
- 14 Benedicite iis qui vos insectantur,
benedicite, inquam, & ne imprecia-
mini 4.20.20
- 19 Non vosmetipsos vlciscimini, dilec-
ti, sed date locum iræ: scriptum est
enim, Mihi est vltio, ego rependam,
dicit Dominus 4.20.19
- 21 Ne vincatur ab eo quod malum est,
sed vince bonitate malitiam 4.
20.20
- 13.1 Omnis anima potestatibus superem-
inentibus subiecta esto, non enim
est potestas nisi a Deo: & quæ sunt
potestates, à Deo sunt ordinatæ. 3.19.
15, & 4.10.3, & 4.10.5, & 4.20.4, & 4.
20.7, & 4.20.23
- 4 Principes enim Dei minister est tuo
bono: quod si feceris quod malum
est, inerte, non enim temere gladium
geistis, nam Dei minister est, vt ior
ad iram ei qui quod malum est cecit
4.20.10, & 4.20.17, & 4.20.19
- 5 Quia propter necesse est subiecti, non
solum propter iram, sed etiam pro-
pter conscientiam. 3.19.15, & 4.10.3,
& 4.20.22
- 6 Propter hoc enim tributa soluitis:
siquidem Dei ministri sunt in hoc i-
psum incumbentes 4.20.13
- 8 Nemini quicquam debetis, nisi vlij
alios diligatis: nam qui diligit alte-
rum Legem impleuit 2.8.57
- 9 Siquidem illud, Non mœchaberis,
non occides, non furaberis, non falsum
testimonium dices, & siquod a-
liud est mandatum, in hoc sermo-
ne summam comprehenditur, Dilige
proximum tuum sicut te ipsum
2.8.57
- 14 Sed induimini Domino Iesu Chri-
stos, & carnis curam ne habeat, ad ex-
plendas cupiditates 3.1.13, & 3.10.2
- 14.1 Eum qui fide est infirmatus assump-
tione, non tamen ad certamina disputa-
tionum 3.10.11
- 5 Alius quidem æstimat diem præ die,
alius autem peræque æstimat quem-
vis diem. Vnusquisque in animo suo
plene certus esto 2.8.33
- 10 Omnes sistemur apud tribunal Chri-
sti 1.13.23, & 3.5.8
- 11 Scriptura est enim, Viuo ego, dicit
Dominus: quoniam mihi sese flester
omne genu, & omnis lingua confi-
tebitur Deo 1.13.11, & 1.13.23, &
3.25.7
- 13 Ne amplius igitur alius de alio indi-
cemus: fide hic potius adhibere iudi-
cium vt ne offendiculum ponatis
fratri 3.19.11, & 4.10.10
- 14 Noui & persuaasum habeo per domi-
num Iesum, nihil esse impurum per
se, sed ei qui existimat aliquid esse
impurum 3.19.8
- 17 Non est regnum Dei esca & potus,
sed iustitia & pax, & gaudium per
Spiritus sanctum 2.15.4, & 3.17.4
- 22 Tu fidem habes: apud te metipsum
habe coram Deo. Beatus qui non
condemnat seipsum in eo quod ap-
probat 3.19.8
- 23 Qui verò ambigit si egerit, condem-
natus est, quoniam non edit ex fide:
quis quid verò ex fide non est, pecca-
tum est. 3.5.10, & 3.15.6, & 4.13.17, &
4.15.22
- 15.1 Debemus nos qui firmi sumus, im-
becillitates infirmorum portare, ac
non in dilgere nobis ipsi 3.19.11
- 5 Deus autem patientiæ, & consolati-
onis auctor, sedet vobis eodem an-
nino inter vos in uento affecti scitis,
secundum Iesum Christum 4.2.5
- 6 Vt concordet vno ore glorificetis
Deum, ac patrem Domini nostri Ie-
su Christi 3.20.29, & 3.20.31
- 8 Illud autem dico, Iesum Christum
ministrum fuisse circumcisionis, vt
confirmaret promissiones patrum
3.2.32, & 4.16.15
- 12 Erit radix Iesse, & qui exurgat ad
imperandum Gentibus, in ipso Gen-
tes sperabunt 1.13.13
- 19 Adeo vt ab Ierusalem & circumia-
centibus regionibus, usque ad Illyri-
cum, impleverim prædicandi Euan-
gelij Christi munus 4.3.4
- 20 Ita porro ambicis, prædicare Euan-
gelium, non vbi nominatus esset
Christus ibidem
- 25 Nunc autem proficiscor Hierosoly-
mam, ministrans sanctis 4.6.14
- 30 Precor autem vos, fratres, per Do-
minum nostrum Iesum Christum,
& per charitatem spiritus, vt me-
cum certetis vestris pro me apud
Deum precibus 3.20.20
- 16.3 Salute Priscillam & Aquilam,
auctores meos in Christo Iesu. 4.
6.14
- 7 Salute Andronicum & Timum, co-
gnatos meos, & captiuos meos,
qui sunt insignes inter Apostolos,
qui etiam ante me fuerunt in Chri-
sto 4.3.5
- 20 Porro Deus pacis princeps contere-
ret Satanam sub pedes vestros citò
1.14.18, & 3.15.5
- 25 Ex reuelatione ministerij quod à
temporibus æternis taciturni fuerit
2.9.4
- 26 Nunc verò factum est manifestum,
& per Scripturas propheticas, &c.
2.9.4

AD CORINTHIOS I.

- 1.1 **P**Aulus vocatione Apostolus Iesu
Christi per voluntatem Dei, &
Sosthenes frater, 4.3.10
- 2 Grata vobis & pax à Deo patre no-
stro, & domino Iesu Christo 1.
13.13

- 9 Fideles Deus per quem vocati estis ad communionem huius ipsius Iesu Christi, &c. 3:5-5
- 10 Declaratum est mihi de vobis, fratres mei, a domesticis Chloes, quod littere sunt inter vos 4:14
- 11 Hoc autem dico, vnumquenque vestrum dicere, Ego quidem sum Paulus, &c. 4:13, 14
- 12 Num discretus est Christus? num Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomen Pauli baptizati fuistis? 3:5, 2, & 4:15, 13
- 13 Vbi sapiens? vbi scriba? vbi inquisitor seculi istius? 2:2, 20
- 14 Postquam in Dei sapientia mundus non cognovit Deum, ex eius sapientia, placuit Deo per istam prædicationem iterare credentes 2:6, 1
- 15 Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudeis quidem offendiculum, Græcis vero stultitiam, 3:24, 24
- 16 Videtis vocationem vestram, fratres, vos videlicet non esse multos sapientes, secundum carnem, non multos potentes, non multos nobiles 3:23, 10
- 17 Ex ipso autem vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, iustitiaque & sanctificatio, &c. 2:15, 2, & 2:16, 19, & 3:5, 19, & 3:4, 50, & 3:11, 6, & 3:11, 12, & 3:14, 17, & 3:15, 5, & 3:16, 1
- 18 Non decreui quicquam scire inter vos nisi Iesum Christum, et eumque crucifixum, 1:13, 13, & 2:12, 4, & 2:12, 5, & 2:15, 2, & 3:2, 13, & 3:2, 3
- 4 Neque oratio mea, neque prædicatione mea verata est in persequoribus humanæ sapientiæ verbis, sed in demonstratione spiritualis, &c. 1:8, 13, & 3:2, 35, & 4:1, 6, & 4:14, 11
- 5 Ne fides vestra consistat in sapientia hominum, sed in potentia Dei 3:2, 35
- 8 Quia nemo principum huius seculi cognovit, nam si cognovissent, &c. 1:5, 12, & 2:14, 2, & 4:17, 30
- 10 Nobis autem Deus ea reuelavit per Spiritum suum, Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunditates Dei 1:13, 14, & 3:2, 34
- 11 Quis enim hominum novit ea quæ sunt hominis nisi spiritus hominis qui est in eo? ita etiam ea quæ sunt Dei nemo novit nisi Spiritus Dei 3:2, 34
- 12 Nos verò non spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui est ex Deo: ut sciamus quæ Deus est nobis gratificatus 3:2, 39, & 4:8, 11
- 13 Spiritualia cum iis quæ sunt spiritualia coniungentes 4:16, 5, 1
- 14 Animalis autem homo non est capax eorum quæ sunt Spiritus Dei. Sunt enim et stultitia, nec potest ea cognoscere, quia spiritualiter diiudicantur 2:2, 20, & 3:2, 34
- 16 Quis novit mentem domini, qui instructurus sit eum? nos autem Christi mentem habemus 1:13, 14, & 3:13, 4
- 3:2 Lactis potu vos alui, & non efecit: nondum enim poteratis id ferre. Immo ne nunc quidem adhuc potestis 3:19, 13
- 3 Quam enim in vobis sunt liuor & contentio, & dissidia, nonne carnaliter estis, & secundum hominem in-
- ceditis? 4:1, 14
- 4 Et enim quum dicit quidam, Ego quidem sum Paulus, alter vero, ego sum Apollo, nonne carnales estis? 4:4, 2, & 4:13, 14
- 6 Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus dedit incrementum. 2:5, 4, & 3:2, 5, 14, & 4:1, 6
- 8 Vniquisque suam mercedem accipiet secundum suum laborem. 3:16, 3, & 5, 10, 1
- 9 Dei sumus administrati: Dei arum, Dei ædificatio estis 2:5, 17, & 4:1, 6
- 11 Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est quod est Iesus Christus 3:15, 5, & 4:6, 6
- 12 Siquis superædificet super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, foramina, & pulvis 3:5, 9
- 13 Cuiusque opus manifestum fuerit, erit enim declaratum, nam per ignem regetur, &c. ibidem
- 14 Si cuius opus manebit, quod superædificaverit, mercedem accipiet ibidem
- 15 Si cuius opus exultum fuerit, dampnum taceat: ipse vero servabitur, ita tamen ut per ignem ibidem
- 16 An nescitis vos esse templum Dei, & Spiritum Dei habitare in vobis? 3:6, 3, & 3:16, 2, & 3:23, 7, & 4:5, 1, & 1, 15
- 19 Sapientia mundi huius, stultitia est apud Deum: scriptum est enim, Carpe sapientes cum sapientia ipsorum 1:5, 7, 2, 2, 20
- 21 Itaque nullus gloriatur in hominibus: omnia namque vestra sunt 4:19, 1
- 4:1 Sic de nobis reputet homo ut de ministris Christi, & dispensatoribus ministeriorum Dei 4:3, 6, & 4:5, 9
- 4 Nullus rei mihi confitens sum, sed non per hoc multatus sum: sed Dominus is est qui me iudicat. 1:14, 18, 3:12, 2, & 3:17, 14
- 5 Ne ante tempus quicquam iudicatis, vltimum veniet Dominus: qui & illustraturus est occulta tenebrarum, & manifesta faciet consilia cordium 3:12, 4
- 7 Quis te discernit? quid autem habes quod non acceperis? quod si etiam accepisti quid gloriaris, ut qui non acceperis? 2:5, 2, & 3:7, 4, & 3:24, 2
- 15 In Christo Iesu per Euangelium ego vos genui 4:1, 6
- 5:1 Omnino auditur esse inter vos scortatio, & eiusmodi scortatio, quæ ne inter gentes quidem nominatur, &c. 4:1, 14
- 2 Et vos inflati estis, ac non potius iustitiam, ut tolleretur et merito vestri qui facinus hoc patratis 4:1, 15
- 4 Vobis & meo Spiritu in nomine Domini nostri Iesu Christi congregatis, cum potestate domini Iesu Christi 4:11, 5, & 4:12, 4
- 5 Eiusmodi inquam homo traditur Satanæ, ad interitum carnis, ut spiritus saluus sit de illo Domini Iesu. 4:12, 5, & 4:12, 6
- 6 An nescitis paululo fermenti, totam massam fermentari? 4:5, 5
- 7 Et enim Pascha nostrum pro nobis sacrificatum est, nempe Christus 4:12, 13, & 4:13, 3
- 11 Siquis quum frater nominetur, scortator, aut avarus, aut idololatra, aut convitiator, ebriolus, aut rapax, cum eiusmodi inquam, ne edatis quidem 4:15, & 4:12, 5
- 12 Quid enim mea incretus etiam de extraneis iudicare? nonne de his qui minus sunt, vos iudicatis? 4:11, 5
- 6:6 Sed frater cum fratre iudicio experitur, si que sub infidelibus 4:20, 21
- 7 Iam omnino impotentia in vobis est, quod iudicia habetis inter vosmet ipsos 4:1, 14
- 9 An ignoratis iniustos non esse Dei hæreditatem possessuros? 3:4, 21, & 3:2, 4, 10
- 10 Ne errate, neque scortatores, neque idololatri, neque machi, neque molles, neque qui concumbunt cum masculis, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque convitiatores, neque rapaces, regni Dei hæreditatem possidebunt 3:4, 21
- 11 Iustificati estis in nomine Domini Iesu, & per Spiritum Dei nostri. 1:13, 14, & 3:11, 5, & 3:6, 3, & 3:14, 6, & 3:24, 10
- 13 Elæx ventri destinati sunt, & venter effers: Deus autem & iunx & eas abolebit 3:25, 8, & 4:13, 9, & 4:19, 7
- 15 An ignoratis corpora vestra esse membra Christi? 3:6, 3, & 3:25, 8, & 4:17, 9
- 19 An ignoratis corpus vestrum esse templum Spiritus sancti, qui est in vobis, quæ habetis a Deo, &c. 1:13, 15, & 3:3, 9, & 3:25, 8, & 3:25, 7, & 4:3, 1
- 20 Nam empi estis pretio: glorificate igitur Deum in corpore vestro & in spirita vestro, quæ sunt Dei. 2:17, 5, & 3:25, 7
- 7:2 Sed propter fornicationem, suam quique vxorem habetis, & proprium quæque virum habeat 3:8, 43
- 3 Vxor viri debet benevolentiam reddat: similiter autem & vxor viro 4:12, 19
- 8 Ne fraude alius alium, nisi siquid ex consensu ad tempus, ut vacetis iunio & precibus: & rursum simul convenite ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram ibidem
- 7 Velim omnes homines esse ut etiam ipse sum: sed vniquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem ita, alius autem ita 2:8, 4, 2
- 9 Quod si non continent, matrimonium contrahant: nam melius est matrimonium contrahere, quam vri 2:8, 43, & 4:13, 17
- 14 Maritus infidelis, sanctificatus est vxori, & vxor infidelis sanctificata est viro: si quomodo etiam liberi vestri impuri essent: nunc autem sancti sunt 2:17, 5, & 4:16, 6, & 4:16, 5, & 4:16, 31
- 19 Circusio nihil est, & præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei 4:14, 2, 4
- 21 Servus vocatus es? ne tibi sit cura: sed si potes etiam liber fieri, potius eo utere 4:20, 1
- 23 Pretio empi estis, ne estote servi hominum 4:20, 2
- 31 Qui vultur mundo hoc, ut non ambutes, præterit enim species huius mundi 3:10, 1, & 3:10, 4, & 4:19, 7
- 34 Quæ est innupta, curat ea quæ sunt Domini, ut sit sancta cum corpore, &c.

I N D E X.

- rum spiritus, &c. 2.8.43
 35 Hoc autem dico vestro commodo: non ut iaqueam vobis iniuciam, &c. 4.10.2
- 8.1 Cæcerum de ijs quæ idolis immolantur, scimus nos omnes scientia esse præditos 4.10.22
- 5 Etiam si sint qui dicantur dij & in celo & in terra 1.13.11
- 6 Vobis tamen vnus est Deus Pater ille, a quo omnia & nos in ipso: & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. 1.13.11 & 2.3.6, & 2.14.53 & 2.15.5
- 9 Sed videte nequo modo potestis illa vestra offendiculo sitis qui infirmi sunt 3.19.11, & 4.10.22
- 9.1 Nōne sum Apostolus . nōne sum liber? nōne Iesum Christum Dominum nostrū vidi? nōne opus meum vos estis in Domino? 3.14.15, & 4.1.14 & 4.17.17, & 4.17.29
- 2 Significum Apostolus mei estis in Domino 4.1.6
- 5 Annon habemus potestatem forem vxorem circumducendi, vt reliqui Apostoli, & fratres Domini, & Cephas? 4.12.25
- 12 Atqui non vsi fuimus iure isto: sed omnia sustinemus, nequid remoremur Euangelium Christi 3.14.15
- 16 Vx autem mihi est, nisi Euangelium 4.3.6
- 19 Quam liber fit ab omnibus, omnibus me ipsum seruam feci, vt plures lucrificiam 3.19.12
- 20 Et factus sum Iudæis vt Iudæus, vt Iudæos lucrificiam, &c. 4.19.26
- 22 Bæctus sum infirmis vt infirmus, vt infirmos lucrificiam: omnibus factus sum omnia, vt omnino aliquos seruem 3.19.12
- 10.1 Nolim autem vos ignorare, fratres, Patres nostros omnes sub illa nube fuisse, & omnes per mare transisse, &c. 2.10.5
- 2 Et omnes in Moſen baptizatos esse nube & mari 4.15.9
- 3 Et omnes eandem escam spirituumalem edisse 4.14.23, & 4.17.20
- 4 Et omnes eundem pocum spirituumalem bibisse: bibebant enim ex sequenti spirituali petra: Petra verò erat Christus. 1.13.10, & 2.9.15 & 4.14.26, & 4.17.15, & 4.17.21, & 4.17.22
- 5 Sed perierunt illorum non approbatio Deus: prostrati sunt enim in deserto 4.14.24
- 11 Hæc autem omnia typicè eueniebant eis: scripta autem sunt ad nostrum admonitionem, in quos fines seculorum occurrerunt 2.3.22, & 2.10.5
- 12 Ita que qui sibi videtur stare, videat ne cadat 3.2.40, & 3.3.4.6
- 13 Tentatio vos non cepit nisi humana 3.20.46
- 16 Poculum benedictionis cui benediximus, nōne communio sanguinis Christi est? panis quem frangimus, nōne communio corporis Christi est? 4.17.10, & 4.17.15, & 4.17.22, & 4.17.38, & 4.18.8
- 17 Quoniam vnus panis, vnum corpus multi sumus, nam omnes vnus panis sumus participes 4.17.14
- 32 Omnia mihi licent, ac non omnia conferunt: omnia mihi licent, ac non omnia edificant 3.19.12
- 25 Quæquid in sacello venditur, edite, nihil interrogantes propter conscientiam 3.19.11
- 28 Ac si quis vobis dixerit, hoc idolis, mactatum est, ne edite, propter illum qui indicauit, & propter conscientiam 2.3.6, & 2.3.9
- 29 Conscientiam autem dico, non tuam, sed illius alterius 4.10.4
- 31 Siue igitur editis, siue bibitis, siue quid facitis, omnia in gloriam Dei facite 3.20.44
- 32 Estote sine offendiculo & Iudæis & Græcis, & Ecclesiæ Dei 3.19.11
- 11.4 Omnis vir orans aut propitians opero capite, dedecorat caput suum 4.19.26
- 5 Omnis verò mulier orans & propitians non opero capite, dedecorat caput suum 4.10.29
- 7 Vir non debet velare caput: cum is imago sit & gloria Dei: ac mulier gloria viri est 1.15.4
- 16 Quod si quis videtur contentiosus esse, nos cuiusmodi consuetudinem non habemus, neque Ecclesiæ Dei 4.10.31
- 20 Ita que quum conuenitis in vnum, hoc non est Dominicam cœnam edere 4.18.12
- 22 Num domos non habetis ad edendum & bibendum? aut Ecclesiam Dei contempnitis? 4.10.29
- 23 Ego accepi a Domino quod & tradidi vobis 4.17.35, & 4.17.50
- 24 Et gratis actus fregisse, ac dixisse, Accipite, edite, hoc meum est corpus quod pro vobis frangitur, hoc facite ad mei recordationem. 4.17.1, & 4.17.20
- 25 Idem & poculum, postque cœnasset, dicendo, Hoc poculum est nouum illud Testamentum per meum sanguinem, &c. 4.17.20
- 26 Quotiescunque ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annuntiat, vsque quo venerit 4.16.30, & 4.17.37
- 28 Probet autem quisque seipsum, & ita de pane illo edat, & de poculo illo bibat 4.1.15, & 4.16.30, & 4.17.40
- 29 Nam qui edit & bibit indigne, damnationem sibi ipsi edit & bibit, non discernens corpus Domini 4.1.15, & 4.16.30, & 4.17.33, & 4.17.34, & 4.17.40
- 31 Etenim si nos ipsos diiudicaremus, non puniremur 3.3.18
- 32 Sed quum punimur, a Domino erudimur, ne cum mundo condemnemur 3.4.35, & 3.8.6
- 12.3 Notum vobis facio, nullum per Spiritum Dei loquentem, dicere Iesum anathema, &c. 2.2.20
- 6 Et discrimina facultatum sunt, sed idem est Deus efficiens eas omnes in quibusuis 2.3.6, & 2.3.9
- 8 Nam huic quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alij verò sermo cognitionis, per eundem spiritum 4.3.11
- 10 Alij verò genera linguarum, alij vero interpretatio linguarum. 1.14.14, & 3.2.9
- 11 Sed omnia hæc efficit vnus ille & idem Spiritus, distribuens priuatim illa singulis, sicut vult 1.13.14, & 17.22
- 12 Sicut enim corpus vnus est, & membra habet multa, omnia vero membra corporis vnus vnus quum sint, vnus sunt corpus: ita & Christus 1.13.16, & 3.7.53, & 3.16.23, & 4.17.22
- 13 Per vnum Spiritum nos omnes in vnum corpus baptizati sumus sicut Iudæi, siue Græci, &c. 4.14.7, & 4.15.15, & 4.16.22
- 25 Vt ne sit dissidium in corpore, sed membra idem carent alia pro alijs 3.20.20
- 28 Et alios quidem constituit Deus in Ecclesiâ, primum Apostolos, deinde Prophetas, tertio doctores, deinde constituit potestates, deinde dona nationum, operationes, &c. 4.3.7, & 4.11.1, & 4.20.4
- 31 Sed ambite dona priora, & porro iter ad excellentiam vobis indicabo 3.2.9
- 13.1 Si linguis loquat hominum & Angelorum, charitatem autem non habeam factus sum æs resonans, aut cymbalum tinniens 2.5.4
- 2 Et si habeam coram fidem, adeo vt in montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum 3.18.8
- 3 Et si infumam alendis egenis omnes facultates meas, & si tradam corpus meum vt comburam, charitatem autem non habeam, hoc nihil mihi prodest 4.5.13
- 4 Charitas patiens est, comis est, charitas non inuidet, charitas non agit perperam, non inflatur. 3.7.5, & 3.7.6
- 9 Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus 3.2.20
- 10 Postquam aduenerit quod perfectum est, tunc quod ex parte est abolebitur 3.2.13
- 12 Ceruimus nunc per speculum & per ænigma, tunc autem coram cernemus 3.25.11, & 4.5.20
- 13 Nunc vero manet fides, spes, charitas, hæc hæc: maxima autem harum charitas 3.18.8
- 14.15 Quid est igitur? precabor spiritu, sed precabor etiam intelligentia, &c. 3.20.5, & 3.20.32
- 16 Quandoquidem si benedixeris spiritui, qui implet locum idiotæ quo modo dicitur est Amen ad tuam gratiarum actionem? &c. 3.20.33
- 29 Prophetæ autem duo aut tres loquantur, alij diiudicent 4.8.9, & 4.9.13
- 30 Quod si quid alij patefactum fuerit absenti, prior taceat 4.1.12
- 34 Mulieres vestræ in conuentibus, sicut nec enim permissum est eis vt loquantur, &c. 4.10.29
- 40 Omnia vero deceter & ordine fiant 2.8.32, & 3.20.29, & 4.3.10, & 4.10.27 & 4.10.30
- 15.6 Postea visus est amplius quam quingentes fratribus semel, &c. 3.25.3
- 10 Amplius quam illi omnes laborauit non ego tamen, sed gratia Dei quæ mecum est 2.3.12, & 4.1.6
- 12 Quod si Christus prædicatur ex mortuis excitatus esse, quomodo dicunt quidam inter vos, non esse resurrectionem mortuorum? 3.25.7, & 4.1.14
- 13 Nam si resurrectio mortuorum non est, Christus quoque non est excitatus 2.12.12, & 3.25.3
- 14 Quod si Christus non est excitatus, inanis videlicet est prædicatio nostra, inanis autem etiam est vestra

- files ibidem
 16 Nam si mortui non excitantur, Christus quoque non est excitatus 2.15.2
 17 Quod si Christus non est excitatus, inanis, &c. 2.13.29 & 2.16.13
 18 Si in hac solum vita speramus in Christum, miserissimi omnium hominum sumus 3.9.6, & 3.18.4
 20 Nunc autem Christus excitatus est ex mortuis: & primitivæ eorum qui obdormierunt factus est 2.16.13
 21 Quia pro homine mortis, pro hominem quoque resurrectio mortuorum 2.1.6
 22 Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificantur 4.16.17
 25 Nam oportet eum regnare, usquequo omnes inimicos subiecerit pedibus eius 2.16.16
 28 Postquam vero subiecta ei fuerint omnia, tunc & ipse Filius subicietur ei, &c. 1.3.26, & 2.8.30, & 2.14.33, & 2.15.5, & 3.20.4, 2, & 3.25.12
 36 Demens, quod tu feminas non vivifici nisi mortuum fuerit 3.25.4
 39 Non omnis caro, eadem caro: sed alia quidem caro hominum, &c. 3.25.8
 41 Alia gloria solis, & alia gloria lune, & alia gloria stellarum, stella enim a stella differt in gloria 4.19.34
 45 Factus est prior homo Adam animal vivens: posterior autem Adam factus est spiritus vivificus 1.15.4, & 3.1.12
 46 At spirituale non est prius, sed animale, deinde spirituale 4.16.31
 47 Primus homo e terra, terrenus: secundus homo ipse Dominus e cælo 2.12.7, & 2.13.2, & 2.13.4, & 4.17.25
 50 Caro & sanguis non possunt regni Dei hereditatem consequi, &c. 4.16.17
 51 Ecce mysterium vobis dico, non omnes quidem obdormiemus, sed omnes mutabimur 2.16.17, & 3.25.8
 52 Momento & iactu oculi, ad vitam tabernam, (canet enim tuba,) & mortui suscitabuntur incorrupti, & nos mutabimur 2.16.17
 53 Oportet enim hoc corruptioni obnoxium, inducere incorruptam naturam, &c. 3.25.7
 54 Quum autem hoc corruptioni obnoxium induerit incorruptam naturam, & mortale hoc induerit immortalitatem 3.25.10
 16.2 Primo quoque die, hebdomadis unusquisque vestrum apud se reponat, recondens quod pro Dei beniginitate licuerit, &c. 2.8.33
 7 Nolo vos nunc in transcurso videre: sed spatio temporis aliquantum mansurum me apud vos, si Dominus permiserit 1.17.11
II. AD CORINTHIOS.
 1.2 **G**loria & pax sit vobis a Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo 1.13.13
 3 Pater ille misericordiarum & Deus omnis consolationis auctor 3.20.37
 6 Sive autem premiarum, id sit pro nostra consolatione ac salute, quæ efficitur in tolerantia earumdem perpellionum quibus & nos afficimur: sive consolationem accipimus, id sit pro vestra consolatione ac salute 3.5.4
 12 Nam gloriatio nostra hæc est, testimonium videlicet conscientiarum no-
 stræ, quod cum simplicitate & sinceritate Dei non cum sapientia carnalis, &c. 3.2.45, & 3.17.14
 19 Dei filius Iesus Christus, qui inter vos per nos prædicatus est, &c. 4.17.50
 20 (Quotquot sunt promissiones Dei, in ipso sunt etiam, & in ipso sunt Amen) &c. 2.9.2, & 3.2.32, & 3.20.17, & 4.14.20
 22 Qui etiam obsignavit nos, deditque arrabonem Spiritus in cordibus nostris 1.7.4, & 3.1.3, & 3.2.36, & 3.2.4.1
 23 Ego vero testem Deum inuoco in animam meam, me idcirco nondum venissem Corinthum 1.15.2, & 2.8.24, & 2.8.27
 24 Non quod dominemur vestræ fidei, sed quod admittit sumus gaudij vestri, &c. 4.8.9
 26 Sufficit istiusmodi homini ista oburgatio a pluribus profecta 3.4.12
 7 Ut e contrario potius vos ei condonetis, eumque consolemini, nequo modo redundante tristitia aborbeat vir huiusmodi 4.1.29, & 4.12.8
 8 Quapropter precor vos ut ratam faciat in illum charitatem 4.12.9
 16 Nempe odor mortis ad mortem his, illis vero odor vitæ ad vitam, &c. 2.5.5
 33 Dum palam sit vos esse epistolam Christi submittitratam a nobis, inscriptam non a tramento, &c. 2.8.57
 5 Non quod idonei simus ex nobis ipsi, ad cogitandum quicquam velur ex nobis, &c. 2.25, & 2.2.27, & 2.3.6
 6 Qui etiam fecit ut idonei efficiamus ministri Novi Testamenti, non literæ, sed spiritus: nam litera occidit, spiritus autem vivificat 1.9.3, & 2.7.2, & 3.1.4, & 4.1.6, & 4.14.11
 7 Quod si mortis immittitur literis informatum in saxis, fuit gloriosum, adeo ut non possent auereri filij Irael, &c. 2.7.7
 8 Qui non potius ministerium spiritus erit gloriosum? 1.9.3
 9 Nam si ministerium condemnationis fuit gloriosum, multo magis ministerium iustitiæ abundat gloria 1.11.7, & 4.3.3
 14 Itaque obvalluerunt mentes eorum: nam usque ad diem hodiernum in lectione Veteris Testamenti manet non reiectum velamen illud, (quod per Christum tollitur) 2.30.23
 15 Sed ad hunc usque diem quum legitur Moses, velamen cordi eorum impositum est ibidem
 17 Dominus vero, spiritus ille est, ubi autem spiritus Domini, ibi libertas 2.2.8
 18 Nos autem omnes reiecta facie gloriam Domini ut in speculo invenientes, in eandem imaginem transformamur 1.15.4, & 1.15.5, & 3.2.20, & 3.3.9
 4.4 In quibus Deus huius seculi excæcavit mentes, id est insidiosis, ne irradiet eos lumen Evangelij gloriæ Christi qui est imago Dei 1.14.13, & 1.18.2, & 2.4.13, & 1.9.1
 6 Deus qui dixit ut e tenebris lux splenderet, is est qui splenduit in cordibus nostris, &c. 2.9.15, & 3.2.1, & 4.1.5, & 4.3.3
 7 Habemus autem thesaurum hæc
 in testaceis vasculis, ut eius virtutis præstantia sit Dei, & non ex nobis 4.15.5, & 4.4.1
 8 Dum in omnibus premiarum, at non coarctamur: hæc autem, at non profus hæremus 3.8.9, & 3.15.8
 9 Persecutionem patimur, sed in ea non desermur: dicitur, at non perimus 3.15.8
 10 Quolibet die mortificationem Domini Iesu in corpore circumferentes, ut etiam vita illa Iesu in corpore nostro manifesta fiat 3.15.5, & 3.15.8, & 3.18.7, & 3.25.3, & 3.25.7
 13 Quia habemus eundem spiritum fidei, secundum illud quod scriptum est, Credi, & ideo loquutus sum, &c. 3.2.35
 5.1 Scimus enim nos, si terrestris huius domus nostræ tabernaculum dissolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros 3.25.6
 11 In hoc enim suspiramus, ex petentes domicilio nostro, quod e cælo est, superindui 3.9.5
 4 Non cupimus exui, sed superindui, ut absorbeatur mortalitas in vita 1.15.2, & 3.9.5
 5 Qui etiam dedit nobis arrabonem Spiritus 2.9.3, & 3.2.36
 6 Confidentes igitur semper, & scientes nos advenas esse in corpore, peregre absumus a Domino. 1.15.2, & 3.2.14, & 3.9.4, & 3.25.1, & 3.25.6
 7 Per fidem enim incedimus, non per aspectum 3.2.14
 8 Confidimus autem, & probamus potius migrare e corpore, & ad Dominum ire habitatum 1.15.2
 10 Omnes enim nos comparere oportet coram tribunali Christi, &c. 1.3.11, & 1.15.2, & 3.18.13, & 3.25.7
 17 Si quis igitur est in Christo, nova creatura est, vetera præterierunt, &c. 3.2.32
 18 Hac autem omnia sunt ex Deo, qui reconciliavit nos sibi per Iesum Christum, &c. 3.1.29, & 3.5.5, & 3.11.4, & 4.6.3
 19 Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non imputando eis peccata ipsorum, &c. 1.1.12, & 2.17.2, & 3.2.32, & 3.4.25, & 3.11.24, & 3.14.11, & 3.1.22
 20 Itaque nomine Christi legatione fungimur, velut Deo vos legante per nos 3.4.27, & 4.1.22, & 4.3.1
 21 Fecit enim ut qui non novit peccatum, pro nobis peccatum esset, ut nos efficeretur iustitia Dei in eo 2.16.5, & 2.16.6, & 2.17.2, & 3.5.2, & 3.11.11, & 3.11.22, & 3.11.23
 6.8 Per gloriam & ignominiam perconuita & laudes 3.8.8
 16 Vos templum estis Dei viventis. 1.13.15, & 3.6.3, & 3.16.2
 7.1 Has igitur quam habemus promissiones, dilecti, purgemus nos ipsos ab omni inquinamento carnis ac spiritus, &c. 1.15.2, & 2.5.11, & 2.9.3, & 3.16.2, & 3.25.7
 10 Nam qui secundum Deum est dolor, respicientiam efficit ad salutem, cuius nunquam peniteat: at mundi dolor mortem efficit 3.3.7, & 3.4.2
 11 Ecce enim istuc ipsum, quod secundum Deum tristitia affectu fuisse, quantum in nobis efficit studium? &c. 3.3.15
 8 At nunc etiam illud ipsum facere absolva

- absoluit: vt sicut adfuit promptum illud uelle, ita etiam adfuit ipsum perferre ex eo quod habetis 2.5.8
- 16 Gratia autem sit Deo qui cordi Titu innotuit idem ista animi pro uobis 1.16.11
- 17 Quicquid exhortationem illam gratiam habetis, &c. 1.16.11
- 9.6 Quis ferit parced, parced etiam metetur, & qui ferit benignè, benignè etiam metetur 3.18.6
- 7 Quis que si, ut præoptat corde, ita cogit, non ex tristitia aut necessitate: nam hilarem datorem diligit Deus 3.16.3
- 12 Nam subministratio oblationis istius non solum supplet sanctorum neopiam, &c. 2.7.5
- 10.4 Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed circumcisus uultus, & reuerberionem, &c. 4.8.9, & 4.11.5, & 4.11.10
- 6 Preparatum habemus quo iudicemus omnem contumaciam, postquam impia fuerit uestra obedientia 4.6.3
- 8 Nam si amplius etiam quippiam gloriæ de potestate nostra quam de dedit nobis Dominus ad ædificationem, &c. 4.8.1
- 11.2 Ambio uos dei zelotypia. Preparatum enim uos quos uis uero (vt uirginem puram) sistant, nempe Christo 2.8.18
- 11.14 Neque id mirum: ipse enim Satanus transformatur in Angelum lucis 1.9.25, & 4.12.12
- 12.2 Noui hominem in Christo ante annos quatuordecim (in in corpore nescio: in extra corpus nescio, Deus nouit) raptam in tertium usque cælum 1.9.15, & 1.14.4, & 4.3.3
- 4 Raptum fuisse in Paradisum & audidisse ineffabilia uerba, quæ non liceat homini loqui 1.14.4
- 7 Et ne excellentiæ reuelationum supermodum effertur, datus est mihi furculus infusus carnis, & angelus Satanus, &c. 1.14.18, & 3.5.14, & 4.17.5
- 8 Super hoc et Dominum rogavi, ut abiceret a me 1.15.20
- 9 Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea &c. ut potentia Christi inabitet in me 1.3.15, & 1.13.20, & 3.5.14
- 21 Ne iterum, ubi uenero, ne deprimat Deus meus apud uos, & lugam multos, &c. 3.3.18, & 4.1.27
- 13.4 Nam etsi crucifixus fuit ex infirmitate, uixit tamen ex potentia Dei: nam & nos infirmi sumus cum eo, &c. 2.13.2, & 2.14.6, & 2.16.13
- 5 Vos ipsos tentate an sitis in fide, uos ipsos probate: annon agnosceris uosmetipsos, uidehæc Iesum Christum in uobis esse, nisi reprobis estis, &c. 3.2.39
- 10 Ex potestate quam dedit mihi Dominus ad ædificationem, at non ad destructionem 4.8.1
- 13 Gratia Domini Iesu Christi, & charitas Dei & communicatio Spiritus &c. 3.1.2

AD GALATAS.

- 1 Paulus Apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christum 4.3.13
- 2 Quis que mecum sunt omnes fratres, Ecclesiæ Galatiæ 4.1.14
- 3 Gratia uobis & pax à Deo patre, & a domino nostro Iesu Christo 1.13.15

- 6 Miror uos ita cito deserto eo qui uocarat uos in gratiam Christi, & transferram in aliud euangelium 4.1.12
- 8 Sed etiam isti nos, aut Angelus e cælo euangelizet uobis præter id quod uobis euangelizauimus, anathema esto 4.9.12
- 16 Retegere Filium suum in me, ut euangelizarem ipsum inter gentes, &c. 3.22.7
- 18 Deinde tribus post annis redi Hierosolymam, ut uiderem Petrum, & mansi apud eum dies quindecim. 4.6.7, & 4.6.14
- 2.1 Deinde interiectis annis quatuordecim, rursus ascendi Hierosolymam uia cum Barnaba, assumptis simul & Tito 4.6.14
- 3 Sed neque Titus qui mecum erat, cum esset Græcus, coactus fuit circumcidi 3.19.12
- 6 Personam hominis Deus non accipit 3.23.10
- 7 Alibi creditum erat Euangelium præputij, sicut Petro circumcisionis 4.6.7
- 8 Nam qui efficax fuit per Petrum ad Apostolorum circumcisionis, efficax fuit etiam per me inter gentes. 4.1.6, & 4.6.7
- 9 Quicumque cognouissent gratiam mihi datam Iacobus & Cephas & Ioannes, &c. 4.6.13
- 14 Sed quomodo uisidsem eos non recto pede accedere ut ueritati Euangelij congrebatur, dixi Petro eorum omnibus, Si uos, &c. 4.12.3
- 16 Scientes iustificari hominem non ex operibus Legis, sed per fidem Iesu Christi, &c. 3.17.2
- 19 Ego enim per Legem Legi mortuus sum, ut Deo uiuere 2.16.7
- 20 Uiuo autem non amplius ego, sed uiuit in me Christus, &c. 4.19.5
- 3.1 Amantes Gratiam, quis uos falsauerit ne obsequeremini ueritati, &c. 1.11.7, & 4.1.27, & 4.18.11
- 2 Ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex fide per auditum percepta? 3.2.35, & 4.1.6
- 6 Sicut Aoraham credidit Deo, & imputatum est ei ad iustitiam 3.17.8
- 8 Proinde autem Scriptura Deum ex fide iustificauit gentes, ante euangelizauit Abraham 3.11.3, & 13
- 10 Quotquot ex operibus Legis sunt, suo execratione sunt. Scriptum est enim, Execrabilis quisquis non manserit in omnibus, &c. 2.7.5, & 2.7.17, & 2.16.2, & 3.1.19
- 12 Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea homo, uiuit in ipsis. 3.11.18, & 3.11.19
- 13 Christus nos redemit ab execratione Legis, dum pro nobis factus est execratio, &c. 2.7.15, & 2.8.57, & 2.16.2, & 2.16.6, & 2.16.19, & 2.17.4, & 3.4.27, & 3.11.12, & 3.19.3, & 4.12.21
- 16 Abraham uero dictæ sunt promissiones & semini eius, &c. 2.6.2, & 2.13.3, & 3.21.7, & 4.14.21
- 17 Hoc autem dico, passionem antè confirmatam a Deo respectu Christi, Lex que post annos quadringentos & triginta coepit, non facit irritam, ut aboleat promissionem 3.11.20
- 18 Si ex Lege est hereditas, non ita ex promissione, Abraham uero per promissionem gratificatus est Deus hereditatem 3.11.17
- 19 Quid igitur Lex? Transgressionum

- gratia addita est, &c. 1.14.9, & 2.5.9, & 2.7.25, & 3.2.1.7
- 20 Interuentum autem uini non est Deus uero uinus est 3.2.1.7
- 21 Nemo igitur Lex addita est ad ueritas promissiones Dei: Abiit, &c. 3.1.19, & 3.4.6
- 22 Sed concludit Scriptura omnia sub peccatum, ut promissio ex hoc Iesu Christi daretur credentibus 3.4.6
- 24 Itaque lex pedagogus noster fuit in Christo respiciens, ut ex fide iustificaremur 2.7.2, & 2.7.15, & 2.11.5
- 27 Nam uos qui in Christo baptizati estis Christum induistis 3.1.1, & 3.1.5, & 4.4.7, & 4.5.6, & 4.16.21, & 4.19.8
- 28 Non est Iudæus neque Græcus, non est seruus neque liber, non est masculus ac femina, omnes enim uos uos uos estis in Christo Iesu. 2.11.15, & 4.2.0.1
- 4.1 Hoc autem dico, Quomodo hæretis est infans, nisi didicerit a seruo, quantum sit dominus omnium. 2.11.2, & 2.11.5, & 2.11.15, & 4.10.14
- 2 Sed sub tutoribus, & curatoribus est usque ad tempus quod pater presumeret 2.11.15, & 4.10.14
- 3 Ita & nos qui estemur infantes, sub elementis mundi eramus in seruitutem rediti. 2.11.15, & 4.10.14
- 4 At postquam uenit plenum tempus, misit Deus filium suum factum ex muliere, &c. 2.16.5, & 2.7.15, & 2.11.15, & 2.12.7, & 2.15.14, & 2.15.35, & 2.17.5, & 4.2.0.15
- 5 Ut eos qui Legi erant obnoxij, redimeret, ut adoptionem acciperemus 2.7.15, & 3.19.2
- 6 Quomam autem estis filij, emisit Deus Spiritum filij sui in corda uestra, clamantem, Abba, id est, Pater 2.14.5, & 3.1.5, & 3.2.15, & 3.15.15, & 3.20.57
- 8 Tuam quidem ignorantem Deum, seruiebatis nisi qui natura non sunt dii 1.4.3, & 1.12.3
- 9 At nunc cum cognoscistis Deum, im-mo potius et octi filio a Deo, &c. 4.4.27, & 4.10.10, & 4.19.7
- 10 Dies obferuatis & mensis, & temporum & annos 2.8.33
- 11 bleuo de uobis ne frustra fatigatus sim apud uos ibidem
- 22 Scriptum est enim, Abraham filios suos habuisse, unum ex ancillis, & unum ex libera 2.7.17, & 4.2.3
- 24 Per que aliud figuratur: Nam hæ sunt aut illa pactiones, &c. 2.11.9
- 25 Sina enim est natus in Arabia, partem autem serue responderet et Ierusalem quæ nunc est, &c. 3.2.6
- 26 Sublimis uero illa Ierusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrum 4.1.1
- 28 Promissionis filij sumus secundum Isaac 4.16.12
- 30 Euce ancillam & filium eius 3.18.2
- 5.1 In libertate igitur qua Christus nos liberauit peritatis, &c. 3.19.2, & 3.19.14, & 4.10.8, & 4.10.9, & 4.20.1
- 4 Quicumque per Legem iustificamini, & gratia excidistis 3.19.14
- 5 Nos spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus 3.2.43
- 6 In Christo Iesu neque circumcino quicumque ualeat, neque præputium, &c. 3.11.20
- 13 Vos enim ad libertatem uocati e-

I N D E X.

- his, fratres: tantum ne libertatem
&c. 3.19.11
- 14 **T**ota Lex vno verbo completi, isto videlicet, Diliges proximum tuum vt teipsum 2.8.33
- 17 Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, &c. 2.7.5, & 2.22.7
- 19 **M**ultitudo sunt opera carnis: quae sunt adulterium, fornicatio, impunitas, proteruita 2.1.8, & 3.14.1, & 4.15.10
- 6.10 Dum tempus habemus finas benedicite erga omnes, &c. 3.7.6, & 3.20.3, 8
- 14 **A** me vero ablic gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi: per quem mundus mihi crucifixus est, & ego mundo 2.16.7
- 15 **N**am in Christo Iesu aequae circumcisio quaequam valet, neque per baptismum, 4.14.24
- 17 **D**e cetero nequis mihi molitias exhibeatis: ego enim legitimitas, &c. 3.18.7, & 3.25.8
- A D E P H E S I O S.
- 1.2 **G**ratia vobis & pax a Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo 1.13.13
- 3 **Q**ui benedixit nobis omni benedictione spirituali, in caelis in Christo 2.22.10
- 4 **S**icut elegit nos in ipso antequam iacerentur fundamenta mundi, vt simus sancti, &c. 2.3.8, & 2.8.55, & 2.12.55, & 2.16.4, & 3.15.5, & 3.17.15, & 3.19.25, & 3.22.15, & 3.23.12, & 3.24.3, & 3.24.5
- 5 **Q**ui praedestinavit nos quos adoptaret in filios per Iesum Christum in seipso, &c. 2.12.55, & 3.11.4, & 3.18.2
- 6 **A**d eandem gloriosam suae gratiae, quam nos gratis effecti, nos gratos in illo dilecti 2.17.25, & 3.2.25, & 3.11.4
- 7 **I**n quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, &c. 3.4.30
- 9 **P**ater factio nobis mysterio voluntatis suae, secundum gratiam suam benivolentiam, &c. 4.14.25, & 4.19.6
- 10 **V**t in pleni temporis dispensatione recolligeret omnia in Christo, tum quae in caelis sunt, &c. 2.12.55, & 3.20.21
- 17 **I**n quo speratis & vos, audite sermonem veritatis, id est euangelium salutis vestrae, &c. 1.7.4, & 2.9.3, & 2.10.3, & 3.1.4, & 3.2.36, & 3.24.1, & 3.24.8
- 14 **Q**ui est arrhabo haereditatis nostrae, dum in libertatem vindicemur, &c. 3.24.8
- 17 **V**t Deus Domini nostri Iesu Christi, Pater ille gloriosus, det vobis Spiritum sapientiae, &c. 1.2.21
- 18 **V**t sciatis quae sit spes illa vocationis ipsius, & quae opes gloriae haereditatis ipsius in sanctis 3.2.16, & 4.8.1
- 20 **Q**uam exeruit in Christo, quum excitauit eum ex mortuis, &c. 2.16.15
- 21 **L**onge supra omne imperium ac potestatem, & potentiam, & dominium, & omne nomen quod nominatur, &c. 1.14.5, & 2.15.5, & 2.16.15
- 22 **E**umque constituit caput supra omnem ipsi Ecclesiae 2.15.5, & 4.6.9
- 23 **Q**uae est corpus ipsius, & complementum eius qui omnia implet in omnibus. 2.15.5, & 3.20.3, & 4.1.10, & 4.17.9
- 21 **Q**uam essetis mortui in offensis & peccatis 3.24.10
- 2 **I**n quibus olim versati estis, vt est veritas mundi huius, secundum principem cui potestas est aeris, &c. 2.14.15, & 1.4.10, & 2.4.1, & 3.24.10
- 3 **I**nter quos & nos omnes conuersati sumus, omnia in cupiditatibus carnis nostrae, facientes quae carni ac cogitationibus inbebamus, &c. 2.1.6, & 2.1.21, & 4.16.17
- 4 **S**ed Deus qui diues est misericordia, propter multam charitatem suam qua dilexit nos 3.14.5
- 5 **Q**uam per offensas mortui essemus, vna viuificauit nos, &c. 2.5.19
- 6 **V**naque excitauit, vnaque collocauit in caelis, in Christo Iesu. 2.16.16, & 3.15.6, & 3.25.1
- 8 **G**ratia estis seruati per fidem, idque non ex vobis, sed Dei donum est. 3.13.2, & 3.14.11
- 9 **N**on ex operibus nequis gloriaretur. 3.13.2
- 10 **N**am ipse sumus opus, conditi in Christo Iesu ad opera bonae, &c. 2.3.6, & 3.5.21, & 3.14.5, & 3.17.5, & 3.23.13
- 11 **M**emento vos quondam gentes in carnis, qui dicebamini, praecipuum, &c. 4.14.15, & 4.16.15
- 12 **V**os inquam, illo tempore iustitiae abique Christo, alienos a Reipub. Israe- lites, &c. 1.4.3, & 1.5.12, & 2.6.1, & 3.24.10, & 4.16.3, & 4.16.24
- 14 **I**pse est pax nostras, qui vtraque fecit vnum, &c. 2.7.17, & 2.11.11, & 3.2.25, & 3.2.32, & 3.15.4, & 4.16.13
- 16 **E**t vt vtroque in vno corpore reconciliaret Deo per crucem, &c. 2.17.2
- 19 **N**on igitur amplius estis hospites, & inquilini, sed coniuues, &c. 3.25.1
- 20 **S**uperstructi super fundamentum Apostolorum ac Prophetarum, &c. 1.7.2, & 4.1.9, & 4.2.1, & 4.2.4, & 4.6.5
- 21 **I**n quod totum edificum congruenter coagmentatum crescit vt fit templum sanctum Domino 3.15.5, & 3.16.2
- 3.2 **S**iquidem audiuitis dispensationem gratiae Dei quae data est mihi apud vos 3.25.1
- 7 **C**uius factus sum minister ex dono gratiae Dei, &c. 3.22.7
- 10 **V**t ne ta nunc fiat per Ecclesiam imperis ac potestatis quae in caelis sunt, &c. 1.18.3, & 2.11.13, & 3.24.16
- 12 **I**n quo habemus libertatem & adiutum cum fiducia, &c. 2.8.15, & 3.13.5, & 3.20.12
- 14 **H**uius rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi 3.2.15
- 15 **E**x quo rota familia in caelis, & in terra nominatur ibidem
- 16 **V**t det vobis, pro diuine suae gloriae, vt fortiter corroboremini, &c. 2.12.55, & 3.15.5
- 17 **E**t inabitabit Christus per fidem cordibus vestris. 2.9.3, & 2.12.55, & 4.17.5
- 18 **V**t in charitate radicati & fundati, valeatis assequi cum omnibus sanctis, &c. 2.12.55, & 3.24.4, & 3.14.19
- 19 **E**t cognoscere charitatem ipsam Christi omni cognitione superiorem, &c. 2.12.55
- 4.2 **T**olerantes alij alios per charitatem 4.12.11, & 4.12.13
- 3 **S**tudentes seruire vnitatem Spiritus per vinculum pacis ibidem
- 4 **V**num est corpus & vnus Spiritus, &c. 4.1.3, & 4.3.1, & 4.6.10
- 5 **V**nus Dominus, vna fides, vnum Bap- tisma 1.13.16, & 4.2.5
- 7 **S**ed vnicuique nostrum data est gratia &c. 2.15.5, & 3.1.2, & 4.6.10
- 8 **Q**uam ascendit in sublime, captiuam auarit captiuitatem, &c. 1.13.11, & 2.16.16
- 10 **Q**ui descendit ipse est etiam qui ascendit, longe supra omnes caelos, &c. 2.16.14, & 4.3.2, & 4.6.10
- 11 **D**edit igitur ipse istos quicum Apostolos, alios vero Prophetas, &c. 4.1.13, & 4.1.5, & 4.3.4, & 4.6.10, & 4.8.12
- 12 **A**d coagmentationem sanctorum, ad opus ministerij, &c. 4.1.5
- 13 **D**onec euadamus omnes ad vnitatem fidei, &c. 4.14.8
- 14 **V**t ne simus amplius pueri, qui fluctuamus & circumferamur quouis vento doctrinae, &c. 2.10.25, & 4.3.1
- 15 **S**ed veritatem sectantes cum charitate, profus adolescamus in eum, &c. 2.16.15, & 3.11.3, & 3.1.5, & 4.3.2, & 4.6.9, & 4.17.9
- 16 **E**x quo totum corpus congruenter coagmentatum & compactum per omnes suppedietas commisitras, &c. 2.13.1, & 4.6.9
- 17 **H**oc itaque dico, & obtestor per Dominum, ne amplius versemini, &c. 2.1.9, & 2.3.1
- 18 **C**ogitationem habetis obscuratam, & abalienatam, &c. ibidem
- 20 **V**os non ita didicistis Christum, 3.2.6, & 3.6.4
- 22 **N**empe deponere quod ad pristinam conuersationem attinet, veterem illum hominem, &c. 3.3.8, & 3.6.4
- 23 **R**enouamini Spiritu mentis vestrae 2.1.9, & 2.5.1, & 3.3.8, & 3.7.1
- 24 **E**t induite nouum illum hominem, quem secunde Deum conditus est, &c. 1.15.4
- 27 **N**ecunde date locum diabolo 1.14.18
- 28 **Q**ui subabatur, non amplius furcibus, sed potius laboret, &c. 3.24.10
- 30 **E**t ne vilitaria afficit Spiritum illum sanctum Dei, per quem, &c. 2.5.8
- 5.1 **E**stote igitur imitatores Dei, vt filij dilecti 3.6.3
- 2 **V**erissimi cum charitate, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum, &c. 2.17.5, & 4.19.23
- 6 **N**e quisquam vos seducat in manibus sermonibus, propter haec enim, &c. 2.27
- 8 **E**rat is olim tenebrarum, nunc autem lux in Domino, &c. 3.16.2, & 3.24.10
- 14 **E**xcitare qui dormis, & surge a mortuis & illaceat tibi Christus, 2.5.19
- 23 **Q**uoniam vir est caput vobis, vt & Christus est caput Ecclesiae. 3.6.3, & 4.6.9
- 5 **E**t semetipsum exposuit pro ea 4.1.17, & 4.8.12, & 4.20.29
- 6 **V**t eam sanctificaret, purgans, &c. 3.3.15, & 3.6.3, & 4.1.15, & 4.15.2, & 4.16.22
- 27 **V**t siceret eam sibi gloriosum, id est Ecclesiam non habentem, &c. 3.3.15, & 4.1.10
- 28 **I**ta debent viri diligere suas uxores, vt sua ipsorum corpora, &c. 4.19.35
- 29 **N**ullus enim vnquam suam ipsam carnem odio habuit, imo enutrit, ac fouet eam, sicut & Dominus Ecclesiam ibidem
- 30 **M**embra sumus corporis eius, ex carne eius, &c. 2.8.18, & 2.12.2, & 2.12.7, & 3.1.3, & 4.17.9
- 32 **M**ysterium hoc magnum est, loquor autem de Christo & Ecclesia. 4.12.24

I N D E X.

- 6.1 Liberi, aſcultate in Domino parentibus veſtris, &c. 2.8.3,6; & 2.8.3,8, & 4.10.29
 4 Et vos patres ne provocate liberos ad iram, &c. 4.20.29
 9 Apud eum nullus eſt perſonæ reſpectus 3.23.10
 10 Quod ſuper eſt, fratres mei, corroborem in per Dominum, &c. 2.5.8
 12 Non eſt nobis læta aduerſus ſanguinem & carnem, &c. 1.14.13, & 1.17.8
 13 Propterea aſſumite vniuerſam illam armaturam Dei, &c. 1.14.13, & 2.5.11
 16 Inſuper aſſumpro ſcuto huius, quo poſitis omnia, &c. 2.2.21, & 3.20.12
 18 Omni prece & ſupplicatione, precantes omni tempore per ſpiritum, &c. 3.20.5, & 3.20.7, & 3.20.12
 19 Et pro me, vt mihi actor ſermo ad aſſertionem oris mei cum libertate 3.20.20

AD PHILIPENSES.

- 1.1 **P**aulus & Timotheus ſerui Ieſu Chriſti, &c. 4.3.7, & 4.3.8
 4 Scilicet in omni precatone mea pro omnibus vobis, &c. 2.2.25
 6 Perſuaſum habens hoc ipſum, fore vt qui cepit in vobis opus bonum, &c. 2.3.6, & 3.18.14, & 3.24.6
 20 Secundum intentionem expectationem & ſpem meam, quod nulla in re pudeliſſima, ſed cum omni libertate, &c. 3.24.43
 23 Coarctor enim vt inquit, cupiens inſurgere, & eſſe cum Chriſto 3.9.4
 29 Nobis enim datum eſt in Chriſti negotio, non ſolum in eum credere, &c. 2.17.5

- 2.2 Explete meum gaudium, vt iſdem ſitis aſſecti, eandem charitatem habentes, &c. 4.2.5
 3 Nihil gerite per contentione, aut per inane gloriam, ſed ex modeliſſima, &c. 3.7.4
 5 Itaque ſi affectus in vobis qui ſunt in Chriſto Ieſu 4.2.5

- 6 Qui quum eſſet in forma Dei, non duxit rapinam, &c. 1.13.13, & 1.13.24
 7 Ipſe ſe exinanuit, forma ſerui accipiens, ſimilis hominibus factus, &c. 1.13.14, & 2.13.23, & 2.16.5, & 4.17.25
 8 Ipſe ſe ſummiſiſ, factus obediens vſque ad mortem, &c. 2.13.23, & 2.14.33, & 3.15.8, & 4.14.21

- 9 Quapropter & Deus ipſum in ſummam exultit ſublimitatem, ac donauit nomen, &c. 2.11.12, & 2.15.2, & 2.15.5, & 2.16.15, & 2.17.6
 10 Vt ad nomen Ieſu omne genu ſe ſelectat, &c. 1.13.24, & 2.11.12, & 2.14.33, & 2.5.8

- 12 Dilecti mei, ſicut ſemper obeditis, non vt in præſentia mea ſolum, &c. 2.5.11, & 3.2.23, & 3.18.1
 13 Deus eſt qui eſſicit in vobis, vt velitis, & vt efficiatis, &c. 2.2.27, & 2.3.6, & 2.3.11, & 2.5.11, & 3.2.23, & 3.11.12
 15 Vt ſitis irreprenſi & ſinceri, ſiſi, inquam, Dei, inculpati, &c. 3.17.15

- 17 Quin etiam pro libamento offerat, ſuper hoſtia ſacrificiique fidei veſtræ gaudeo & gratulor omnibus vobis 3.2.6
 20 Neminem enim habeo pari animo præditum, qui germane res veſtras curaturus ſit 4.6.15
 21 Nam omnes quæ ſua ipſorum ſunt quærunz, non quæ Chriſti Ieſu, ibid.

- 3.5 Hebræus ex Hebræis religione Phariſæus 3.2.4,10
 6 Quod ad zelum atinet, perfequens Eccleſiam, &c. 3.2.4,10
 8 Quin etiam omnia duco damnatum eſſe propter eminentiam cognitionis Chriſti Ieſu Domini mei, &c. 3.11.13, & 3.25.2
 10 Vt cognofcam eum, & vin reſurrectionis ipſius, &c. 2.16.13, & 3.8.14, & 3.15.8, & 3.25.2
 12 Nedium vt iam metam apprehenderim aut iam perfectus ſim, ſed, &c. 4.6.11
 14 Vnum autem ago, equidem quæ a tergo ſunt obliuiſcens, &c. 3.14.13, & 3.25.1
 15 Quotquot perfecti ſumus, hoc ſentiamus, quod liquid aliter ſentitis, &c. 3.2.4, & 4.1.12
 20 Nos enim vt municipes colorum nos gerimus: vnde etiam ſeruatorem expectamus, &c. 3.25.2, & 3.25.3, & 4.17.27, & 4.17.29
 21 Qui transformabit corpus noſtrum humile, &c. 3.25.3, & 3.25.8, & 4.17.29
 4.3 Et rogo te quoque, ſocie germane, optulare iſtis, vt quæ in Eu. angeho 3.2.4.9
 6 De nulla re ſolliciti eſtote: ſed omni re precibus & ſupplicatione, &c. 3.20.28, & 3.20.40
 12 Non autem deprimi, notui etiam abundare, vbi que & in omnibus inuitus ſum, &c. 3.10.5, & 3.19.9
 18 Expletus ſum, inquam, acceptis ab Epaphroditos, quæ a vobis, &c. 4.18.16

AD COLOSSENSES.

- 1.4 **A**vidita hinc veſtra in Chriſto Ieſu, & charitate in omnes ſanctos 2.10.3, & 3.18.3, & 4.10.24
 5 Propter ſpem ſepolitam vobis in caelis, &c. 3.18.3, & 3.25.1
 9 Propterea & nos, ex quo die id audimus, non delinimus pro vobis orare, &c. 2.2.25
 10 Et crescentes in agnitionem Dei 2.2.25
 12 Gratiæ agentes Patri, qui idoneos nos fecit, &c. 3.22.1
 13 Qui liberauit nos à poteſtate tenebrarum, &c. 3.15.6
 14 In quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius, &c. 2.17.5, & 3.4.30, & 3.15.5

- 15 Qui eſt imago Dei inconſpicui, primogenitus omnis rei creatæ. 2.2.20, & 2.6.4, & 2.12.4, & 2.12.7, & 2.14.2, & 2.14.5
 16 Nam per eum conſtituta ſunt omnia, quæ in caelis ſunt & quæ in terra, viſibilia & inuiſibilia, &c. 1.14.10, & 2.17.2, & 2.12.7
 18 Et que caput corporis Eccleſiæ. 2.12.7, & 4.6.9
 21 Itaque vos quondam ab alienatos & hoſtes, mente operibus, &c. 2.16.2, & 3.14.6
 20 Et per eum reconciliare omnia ſibi, &c. 1.14.10, & 3.4.27, & 3.15.5
 22 Nunc tamen reconciliauit vos in corpore illo carnis ſuæ, &c. 2.16.2
 24 Nunc gaudeo de his quæ patior pro vobis, &c. 3.5.2, & 3.5.4, & 4.12.5
 26 Myſterium abſconditum a ſæculis, & gratibus, nunc autem illud eſt patefactum ſanctis eius. 2.11.12, & 2.7.17, & 3.14, & 4.14.2
 2.2 Vt conſolationem accipiant eorum corda, iſtis charitate compactis, &c. 3.2.14

- 3 In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ ac cognitionis abſconditi. 2.12.4, & 2.15.2, & 3.2.15, & 2.11.5, & 3.11.12, & 4.3.7, & 4.10.8, & 4.18.20
 8 Videte ne quis ſit qui vos deprædetur per philoſophiam, &c. 4.10.8, & 4.10.24
 9 Nam in illo inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter. 1.13.13, & 3.11.5
 10 Et eſtis in eo completi qui eſt caput omnis imperij ac poteſtatis 1.14.15, & 4.6.9
 11 In quo etiam circumeiſi eſtis, circumſiſione quæ fit ſine manibus &c. 4.13.24, & 4.16.11
 12 Conſepulti cum eo per Baptiſmum, &c. 3.25.8, & 4.15.5, & 4.16.21
 13 Voſque mortuos in peccatis, & præſupio carnis veſtræ, &c. 2.7.17
 14 Delecto quod aduerſum nos erat rituum chirographo, &c. 2.7.17, & 2.17.5, & 3.4.25
 15 Expoliata imperia ac poteſtates tradidit palam, triumphatis illis per eam 2.16.6
 16 Ne quis igitur vos damnat ob cibum vel potum, aut reſpectu diei ſabbi, &c. 2.8.33
 17 Quæ ſunt vmbra rerum futurarum, at corpus eſt Chriſti 2.7.16, & 2.8.31, & 4.14.23, & 4.14.25
 19 Neque obtinens caput, ex quo totum corpus per conuulſuras & compages ſuppeditatum, &c. 2.15.1
 20 Sic itaque mortui eſtis in Chriſto, liberati eſtis ab elementis mundi, &c. 4.10.9, & 4.19.7
 21 Ne attingere, neque quiliſis, 4.10.13
 23 Que rationem quidem habet ſapientie, in cultu voluntario, &c. 4.10.13, & 4.10.24, & 4.13.2
 3.1 Itaque in reſurxiſtis cum Chriſto, ſuper in quærit, &c. 3.6.3, & 4.17.36
 2 Superna curate non terrena. 4.17.36
 3 Mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo, &c. 2.16.7, & 2.16.15, & 3.25.1
 5 Mortificet igitur membra veſtra terreſtra, ſcortationem, impuritatem, &c. 2.16.13
 6 Ob quæ venit ira Dei in filiis contumaces 3.2.27
 9 Ne mentimini alius aduerſus alium, cum exueritis veterem, &c. 3.3.8
 10 Et indueritis nouum illum, qui renouatur, &c. 1.15.4, & 2.12.6, & 3.3.8
 11 Vbi non eſt Græcus, & Iudæus Circumſiſio & Præputium, barbarus, &c. 4.20.1
 14 Ad hæc autem omnia indumentum charitatis, &c. 2.8.33, & 3.18.8, & 4.12.13
 16 Docendo, & commentificando vos mutuo Palms, hymnis, &c. 3.20.32
 20 Liberi, aſcultate parentibus, 2.8.36
 24 Sciens vos a Domino recepturos mercedem hereditatis, &c. 3.18.2
 25 Neque eſt perſonarum reſpectus. 3.2.10
 4.3 Precantes ſimul etiam pro vobis, vt Deus aperiat nobis oſtium ſermonis, &c. 3.20.20
 17 Et dicite Archippo, Vide vt miniſtrium, quod accepit, &c. 4.3.7

- I. AD THESSALONICENSIS.
 2.18 **I**deo volumus venire ad vos (ego quidem Paulus) &c. 1.17.11
 ††† 3 19 Nam

- 19 Nam quæ est nostra spes aut gaudium, iuxta coronam de qua gloriatur &c. 3.25.10
- 3.5 Quamobrem etiam ego non amplius ferens vestri desiderium, nisi eum vt cognosceret fidem vestram, &c. 3.20.46, & 4.1.6
- 12 Faxit autem Dominus abundetis & exuberetis mutua inter vos, &c. 2.6.6
- 13 Vt corda vestra inculpata stabiliant in sanctiōnibus coram Deo, &c. 3.17.15
- 4.3 Hæc est voluntas Dei, nempe sancti hactio vestra 3.16.2
- 7 Non enim vocavit nos Deus ad impuritatem, sed ad sanctificationem 3.16.2, & 3.19.2, & 3.23.13
- 15 Hoc enim vobis inquitis verbis Domini, fore vt nos viuis, qui reliqui erimus in aduētū Domini, non præueniamus eos qui obdormierunt. 3.25.8
- 16 Nam ipse Dominus cum hortationis clamore, & voce Archangelii ac Dei ruita, descendet de caelo, & qui mortui fuerint in Christo, resurgent primum 1.14.8, & 2.16.17
- 17 Deinde nos viui qui reliqui erimus, rapiemur simul cum eis in nubes in occursum Domini in æterum: & ita semper cum Domino erimus 2.16.17
- 5.2 Ipsi enim potius scietis diem illum Domini, vt turem in nocte, ita venturum esse 4.19.34
- 9 Non contriuit nos Deus ad iram, sed ad salutem obtinendam per Dominum Iesum Iesum Christum. 2.16.2
- 17 Indolenter orate. 3.20.7, & 3.20.28
- 18 In omnibus gratias agite, hæc enim est voluntas Dei per Christum Iesum erga vos 3.20.28
- 19 Spiritum ne extinguat. 1.9.2, & 2.1.11
- 20 Prophetias ne pro nihilo habeat. 1.9.3
- 23 Deus autem pacis auctor, sanctificet vos totos, & integer, ceter Spiritus, anima & corpus inculpate in aduentum Domini nostri Iesu Christi feruentur 3.6.3, & 3.17.15, & 3.25.7
- II. AD THESSALONICENSIS.
- 1.4 **N**os ipsi de vobis gloriamur apud ecclesias Dei, id est de tolerantia vestra, & fide in omnibus persecutionibus vestris & opprobriis quæ is toleratis 3.2.11
- 5 Quæ res manifesto est indicio iusti iudicij Dei, vt ægni censeamini regno Dei pro quo etiam ista patimini 3.2.11, & 3.18.7
- 6 Iustum est apud Deum, vicissim redderis qui affligunt vos, afflictionem 3.9.6, & 3.18.7, & 3.25.4
- 7 Vobis vero qui affligimini relaxationem nobiscum, quom patetier Dominus Iesus de caelo cum Angelis potentia sua 3.17.7
- 9 Qui pœnam pendunt æterni exitij, damnati a præsentē Domino, & potente ipsius gratia 3.25.12
- 10 Quom venerit vt sanctificetur in sanctis suis, & admirandus fiat in fidelibus omnibus (quod fides habita sit testimonio nostro apud vos) in die illo 3.25.10
- 11 Cuius etiam rei gratia precamur semper pro vobis, vt vos dignetur ista vocatione Deus, noster, & compleat omnem suæ bonitatis gratitiam benevolentiam, & opus fidei poterit 2.5.8, & 3.2.35
- 2.3 Ne quis vos seducat vilo modo: non enim adueniet dies Christi qui venerit defectio prius & reiectus fuerit homo ille sceleratus, filius inquam ille perditionis 4.9.7
- 4 Scilicet opponens & effertens aduersus quicquid dicitur Deus, aut nomen: adeo vt in templo Dei tanquam Deus sedeat, &c. 4.2.12, & 4.7.25, & 4.7.29, & 4.9.4
- 9 Iulum inquam, cuius aduentus est efficacia Satanæ, cum omni potentia & signis, & prodigiis mendacibus. 1.14.17
- 11 Propterea igitur Deus mittet illis efficaciam deceptionis, vt credant mendacio 1.14.17, & 1.18.2.4.5
- 12 Vt damnentur omnes qui non crediderunt veritati, sed acqueruerunt in inuitia 1.18.2, & 2.4.5
- 13 Nos autem debemus gratias agere Domino semper de vobis fratres dilecti a Domino, quod elegerit vos ab initio ad salutem per sanctificationem Spiritus, & fidem habitam veritati 3.1.4
- 14 Quo vocavit vos per Euangelium nostrum ad obtinendam gloriam Domini nostri Iesu Christi 2.10.3
- 3.6 Denuntiamus autem vobis fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, vt subducatis vos ab omni fratre qui inordinate se gerit, &c. 4.1.26
- 10 Etiam quom essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quod si quis noluit operari, etiam non edito 4.16.29
- 12 Is autem qui sunt istiusmodi, denuntiamus, & eos obsecramus per Dominum nostrum Iesum Christum, vt cum quiete operantes, suo pæne vescantur 4.1.26
- 14 Quod si quis non auscultat nostrum per epistolam sermoni, hunc notate & ne commercium cum eo habeat, vt cum pædeat 4.12.5
- 15 Neque vt in incertum ducite, sed admonete vt fratrem 4.12.10
- I. AD TIMOTHEVM.
- 1.5 **P**rius mandauit est charitas ex puro corde & conscientia bona, & fide non simulati. 2.5.6, & 2.8.3, & 3.2.12, & 3.19.16, & 4.10.4
- 9 Sciens legem iusto positam non esse, sed Legis contemptoribus, & his qui subici nesciunt, impiis, &c. 2.7.10
- 13 Me inquam qui prius eram blasphemus, & persequor & iniuriōsus, sed mei miserus est, nam ignorans id faciebam fidei expertus 3.3.22
- 15 Iesus Christus in mundum venit vt seruaret peccatores, quorum primus sum ego 2.12.5
- 17 Regni autem æterni, immortalis, inuisibilis, soli sapienti Deo honoris & gloria 1.13.11, & 1.15.24
- 19 Retinens fidem & bonam conscientiam, qua repulsa, nonnulli fidei naufragum fecerunt 3.2.12
- 2.1 Adhortor igitur ante omnia vt sitis deprecationes, preces, postulationes, gratiarum actiones, pro quibusuis hominibus 3.20.19, & 4.20.23
- 2 Pro regibus & quibusuis in eminentia constitutis: vt tranquillum, & quietam vitam degamus, cum omni sanctitate & honestate 4.20.5, & 4.20.23
- 4 Qui quosuis homines vult seruari, & ad agnitionem veritatis venire 3.24.15
- 5 Vnus Deus, vnus etiam mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. 2.12.13, & 2.17.5, & 3.20.17, & 3.20.20, & 4.12.25
- 6 Qui semetipsum dedit redemptionis pretium pro quibusuis, Christus inquam testimonium illud suis temporibus desinitum 2.17.5, & 3.4.30
- 8 Velim igitur viros precari in quouis loco, puras manus attollente, absque ira & disceptatione. 3.20.29, & 3.25.7, & 4.19.2
- 3.2 Oportet igitur Episcopum irreprehensibilem esse, vnus vxoris virum, vigilantem, sobrium, compositum, hospitalem, aptum ad docendum 4.3.12, & 4.4.7, & 4.4.10, & 4.5.2, & 4.12.23, & 4.12.24
- 9 Tenentes mysterium fidei cum pura conscientia 3.2.13, & 4.19.3, & 6
- 15 Quæ est Ecclesia Dei viui, columna & stabilimentum veritatis. 4.1.10, & 4.2.15, & 4.2.10, & 4.8.12
- 16 Et siue controuerfia magnam est pietatis mysterium, Deus conspicuus factus est in carne 1.13.11, & 4.14.2
- 4.1 Spiritus autem discretè dicitur, fore vt posterioribus temporibus descendant quidam a fide, spiritibus deceptoribus attendentes, ac doctrinis dæmoniorum 4.9.14
- 2 Docentes mendacium per hypocritism, quorum conscientia cauterio resecta est 4.9.14
- 3 Prohibitum contrahere matrimonium, iubentium abstinere a cibis quos Deus creauit ad participandum cum gratiarum actione, siue huius, & his qui cognouerunt veritatem 4.9.14, & 4.12.23
- 4 Nam quicquid creauit Deus, bonum est, nec quicquam reiciendum est, nisi cum gratiarum actione sumatur 3.19.8
- 5 Sanctificatur enim per verbum Dei, & preces 3.19.8, & 4.19.23
- 6 Innocentis in sermonibus fidei, bonaque doctrina quam assuetus es 3.2.13
- 8 Ac pietas ad omnia utilis est, vt quæ promissionem habeat vite presentis ac future 2.9.3, & 3.2.28, & 3.20.44
- 10 Idcirco etiam sitigamur & probis afficimur, quod speramus in Deo viuo, qui est conseruator omnium hominum, maxime vero fidelium. 3.8.8
- 13 Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ, interim dum venio 1.9.1
- 14 Ne negligito donum quod in te est, quod datum est tibi ad prophetandum, cum impositione manuum presbyterij 4.5.15, & 4.19.28
- 5.9 Vidua allegatur non minor annis sexaginta quæ fuerit vnus viri vxor 4.3.9
- 12 Ex eo damnandæ, quod primam fidem rececerint 4.13.18
- 17 Qui bene præsumt presbyteri duplici honore digni habentur, maxime qui laborant in sermone & doctrina 2.8.35, & 4.11.1
- 20 Eos qui peccant coram omnibus argue, vt & reliqui timeant 4.12.3
- 21 Obsecror in conspectu Dei, & Domini Iesu Christi, & electorum Angelorum, vt hæc serues, absque eo vt vnus alteri præferas, nihil faciens in alteram partem declinando. 1.14.9, & 1.14.16, & 3.25.4

12 Manus citò ne cui imponito, neque
 communicato peccatis alienis. 4.3.
 12, & 4.3.15

6.4 Is turgēt nihil sciens, sed infaniens
 circa quæstiones ac verborum pu-
 gnas, ex quibus nascitur munditia,
 malevolentia, suspitionis malæ. 1.
 13.3

10 Si quidem radix omnium malorum
 est amor pecunie, quam quidam dum
 appetunt, aberrant a fide, & seip-
 sos transierunt doloribus multis. 3.
 2.13

16 Qui solus immortalitatem habet, lu-
 cem inaccessam habitans, quem vi-
 dere nemo hominum neque videre
 potest: tunc honor, & robur æternum,
 Amen. 1.6.3, & 1.18.3, & 3.2.1

17 Is qui diuites sunt in hoc seculo,
 denuntia ne cœcantur animo, ne-
 que spem ponant in diuitis incre-
 ditissimis in Deo viuis, qui præbet nobis
 omnia copiose ad fruendum. 3.16.6

20 Timothee, depositum serua, & auer-
 sare profanos de rebus manibus cla-
 mantes, & oppositiones falso nomi-
 nate sententia. 1.6.8

II. AD TIMOTHEVM.

1.1 Paulus Apostolus Iesu Christi per
 voluntatem Dei, secundum pro-
 missionem vitæ, quæ est in Christo
 Iesu. 2.9.3

6 Suggere tibi vt excites donum
 Dei quod est in te per impositionem
 manuum mearum. 4.3.15

9 Qui seruaui vos & vocauit voca-
 tionem sancta, non ex operibus nostris,
 sed ex suo proposito & gratia, &c. 2.
 12.5, & 3.14.5, & 3.22.3, & 4.3.26

10 Patefacta nunc est per illud in il-
 lum aduentum Seruatoris nostri Ie-
 su Christi, qui & mortem aboleuit,
 & vitam in lucem produxit, ac im-
 mortalitatem per Euangelium. 2.9.
 2, & 3.25.1

12 Quam ob causam & hæc patior, ne-
 que erubescō, noui enim cui creu-
 derim, & mihi persuasum est illum
 posse depositum meum in illum
 diem seruare. 3.2.31, & 3.25.4

14 Præclarum depositum serua per spi-
 ritum sanctum qui inhabitat in no-
 bis. 3.2.33

18 Det ei Deus vt inueniat misericor-
 diam apud Dominum in die illo. 3.
 25.10.

2.10 Ideo omnia sustineo propter ele-
 ctos, vt & ipsi salutem consequan-
 tur, quæ est in Christo Iesu, cum glo-
 ria æterna. 3.5.4

12 Si cum eo mortui sumus, cum eo et-
 iam viuemus: Si toleramus, & cum
 eo regnabimus. 3.5.8

13 Si infidi sumus, ille tamen fidus ma-
 net, negare seipsum non potest. 1.4.
 2, & 3.20.36

16 Prophanos clamores de rebus inani-
 bus cohibeat maiorem enim pro-
 cedent impietatem. 3.2.13

19 Solidum tamen Dei fundamentum
 stat, habens signillum hoc, Noui Do-
 minus qui filius sui, &c. 3.22.6, & 4.1.
 2, & 4.1.8

20 In magna domo non tantum sunt
 vasa aurea & argentea, sed & lignea
 ac testacea, & alia quidem ad decus,
 alia verò ad dedecus. 3.15.8

25 Cum lenitate erudit eos qui con-
 trario animo sunt affecti, ecquando
 det eis Deus vt resipiscentes agnos-

cant veritatem. 1.14.18, & 3.3.21, &
 3.24.15

26 Et elapsi ex diaboli laqueo, a quo ca-
 pti tenentur, mentis sanitatem reci-
 piant, ad præstandam illius volun-
 tatem. 1.14.18, & 3.3.21

3.7 Semper discenses, sed que nunquam
 ad cognitionem veritatis venire pos-
 sunt. 3.2.5

8 Quemadmodum Iannes & Iambres
 resistunt Moysi, ita & in resistunt ve-
 ritati, homines mente corrupti, re-
 probi circa fidem. 3.2.13

16 Tota Scriptura diuinitus est inspira-
 ta, & utilis ad doctrinam, ad redargu-
 tionem, id correctionem, id instrua-
 tionem, quæ est in iustitia. 1.9.13, &
 2.7.14

17 Vt perfectus sit homo Dei, ad omne
 opus bonum perfecte instructus. 1.
 9.1

4.1 Obtestor igitur ego te coram Deo
 & Domino Iesu Christo, qui iudica-
 torus est viuos & mortuos, in illu-
 stris illo suo aduentu & regno suo. 2.16.17

8 Quod sperare, reposita est mihi ius-
 titia coronam, quam reddet mihi Do-
 minus in illo die, iustus ille iudex. 3.
 10.43, & 3.25.4

16 In prima mea defensione nemo mi-
 hi adfuit, sed omnes me deseruerunt
 4.6.15

AD TITVM.

1.1 Paulus seruus Dei, Apostolus au-
 tem Iesu Christi, secundum fidem
 electorum Dei, & agnitionem
 veritatis, quæ est secundum pietatem
 3.2.12, & 3.2.10

5 Huius rei causa reliqui te in Creta,
 vt quæcunque sunt pergas corrige-
 re, & consiliis oppidatorum presby-
 teros, sicut ego tibi mandauit. 4.3.7, &
 4.3.6, & 4.3.15

6 Si quis est inculpatus, vnus vxoris
 vir, liberus habens nobiles, &c. 4.3.12,
 & 4.12.23

7 Oportet Episcopum inculpatum esse,
 festinantem Dei dispensatorem, &c.
 non turpis lucri cupidum. 4.
 5.19

9 Teuacem fidelis illius sermonis, qui
 ad doctrinam facit, vt possit etiam ex-
 hortari per doctrinam sanam, & con-
 tradicentes conuincere. 4.3.6

13 Testimonium hoc est verum: quam
 ob causam redarguito eos præcise,
 vt sani sint in fide. 3.2.13

15 Omnia quidem pura puris: pollutus
 autem & inideiibus, nihil est pu-
 rum, &c. 3.19.9, & 4.13.9, & 4.17.40

2.2 Vt scilicet sobrii sint, venerandi, tem-
 perantes, sani fides, charitate, & tole-
 rantia. 3.2.13

11 Illuxit enim gratia illa Dei salutaris
 ad omnibus hominibus. 2.12.4, & 3.
 7.3, & 3.16.2, & 4.1.26

12 Erudens nos vt abnegata impietate,
 & mundanis cupiditatibus, tem-
 peranter, iuste, & pie viuamus in
 præsentis seculo. 3.16.2, & 3.25.1

13 Expectantes beatam illam spem &
 illustrem illum aduentum gloriæ
 magni illius Dei, ac Seruatoris no-
 stri, nempe Iesu Christi. 3.9.5, & 3.
 16.2

3.1 Suggere ipsis, vt sese subiiciant prin-
 cipatibus, ac potestatibus obtempe-
 rent, vt ad omne opus bonum sint
 parati. 4.20.3

4 Postquam bonitas, & erga homines

amor apparuit Seruatoris nostri Dei,
 seruauit nos. 2.5.17, & 3.14.5, & 4.1.26

5 Non ex operibus iustis quæ fecerim
 nos, sed ex fide misericordiam, per
 lauacrum regenerationis, &c. 1.13.14,
 & 3.4.25, & 4.13.2, & 4.15.5, & 4.16.
 20, & 4.17.22

7 Vt iustificati ipsius gratia, hæredes
 efficiemur secundum spem vitæ æ-
 ternæ. 3.15.6

9 Stultas autem quæstiones & genea-
 logias, & contentiones ac pugnas le-
 gales cohibe: sunt enim inutiles &
 vana. 2.12.5

AD HEBRÆOS.

1.1 Deus multis vicibus, multisque
 modis olim loquutus Patribus
 per Prophetas. 3.9.13, & 2.15.1, & 4.8.7

2 Vltimis hæc diebus loquutus est
 nobis per Filium. 1.13.7, & 4.8.7, &
 4.18.20

3 Qui cum sit splendor gloriæ, & cha-
 racter persone illius, sustinuitque o-
 mnino verbo illo suo potente, purga-
 tionem peccatorum nostrorum per
 seipsum facta, &c. 1.13.2, & 1.13.13, &
 1.16.1, & 2.2.20, & 2.14.3

4 Tanto præstantior factus Angelis,
 quanto excellentior præ illis torti-
 citis est nomen. 1.14.9

6 Adoret eum omnes Angeli Dei. 1.13.
 11, & 1.13.25, & 1.14.9

10 Et tu in initio Domine, terram fun-
 dasti, & opera manuum tuarum sunt
 cœli. 1.13.11, & 1.13.25, & 1.15.26

14 Nonne omnes sunt imitatores spi-
 ritus, qui minister causa mittitur
 propter eos qui hæredes erunt sa-
 lutis? 2.14.9, & 3.20.32

2.5 Non Angelis subiecit nomen illu-
 lam futurum de quo loquimur. 1.14.9

9 Sed Iesum illum æternum gloriæ &
 honore coramatum, qui passus
 fuit inferior Angelis factus, propter
 mortis persequutionem, vt benedico
 Dei pro omnibus mortem gularit
 1.13.26, & 2.16.7

11 Nam & qui sanctificat & qui sus-
 tinentur, ex vno sunt omnes, quam
 ob causam non erubescit fratres ap-
 pos vocare. 2.13.2

14 Vt per mortem aboleret eum qui
 mortis imperium habet, hoc est ori-
 bolum, &c. 1.14.18, 2.13.15, & 2.13.2, &
 3.1.12

15 Et liberis redideret quotquot metu
 mortis, per omnem vitam obnoxij
 erant seruati. 2.16.7, & 11

16 Non enim videlicet Angelos assump-
 sit, sed semen Abrahæ assumpsit. 1.
 14.9, & 2.15.1, & 2.13.2

17 Dedit per omnia fratribus similis
 fieri, vt misericors esset, & fidelis pon-
 tificis in eis quæ apud Deum agenda
 forent. 2.13.1, & 2.16.12, & 2.16.19

3.14 Christi participes facti sumus, si
 modo principium illud quo sustenta-
 mur, firmum tenuerimus ad finem
 vsque. 3.2.16

4.9 Itaque reliquus est aliquis sabba-
 tismus populo Dei. 2.8.29

14 Habentes igitur Pontificem mag-
 num, qui penetravit cælos, Iesum
 Filium Dei, teneamus hanc profes-
 sionem. 2.7.2, & 4.1.21

15 Non habemus Pontificem qui non
 possit affici sensu infirmitatum no-
 strarum, sed tentatum in omnibus
 similiter absque peccato. 2.
 12.1, & 2.12.7, & 2.13.1, & 2.16.12,
 & 4

I N D E X.

- & 4.17.24
- 16 Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ, & consequamur misericordiam, & gratiam inueniamus ad opportunitum auxilium. 3.20.12, & 3.20.17
- 5.1 Omnis autem Pontifex ex hominibus assumitur, & pro hominibus constituitur in eis que apud Deum agenda sunt, ut offerat donaria & victimas pro peccatis 2.12.4
- 4 Neque sumpti quisquam sumit hunc honorem, sed qui vocatur a Deo, sicut & Aaron. 4.3.10, & 4.15.22, & 4.18.9, & 4.18.14
- 5 Ita & Christus non sibi hunc honorem tribuit ut fieret Pontifex, &c. 4.14.23 & 4.18.2
- 6 Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec. 4.19.28
- 7 Qui in diebus carnis sue, quum deprecationes & supplicationes apud eum qui poterat ipsum seruare a morte, cum clamore & lachrymis obtulisset, & exauditus esset ex meritis 2.16.11
- 8 Quamuis filius esset, tamen ex his que passus est, didicit obedientiam 3.8.1
- 10 Cognominatus à Deo Pontifex, secundum ordinem Melchisedec. 4.18.2
- 6.4 Nam fieri non potest ut qui semel fuerint illustrati, & participes fuerint Spiritus sancti 3.2.15, & 3.3.21, & 3.3.23
- 6 Si probabantur ut denique renouentur per resuscitamentum, &c. 3.3.21
- 10 Non enim iniustus est Deus, ut obliuiscatur operis vestri, & laboriose cõtritis, quam exhibuistis ipsius nomini 3.18.7
- 13 Deus enim pollicetur Abraham, quum non posset per quemquam maiorem iurare, iurauit per seipsum 2.8.25
- 16 Homines quidem iurat per eum, qui sit minor, atque isdem omnis controuersæ finis, est iurandum ad confirmationem adhibuit. 2.8.27
- 7.3 Sine patre, sine matre, sine genere, nec initium dierum, neque uicem finem habens, sed assimilatus Filio Dei, minet sacerdos in perpetuum 4.19.28
- 7 Porro sine ulla controuersa id quod minus est, ab eo quod maius est benedicitur 4.18.2
- 11 Si confirmatio per Leuiticum Sacerdotium erit, &c. 2.11.4
- 12 Mutato igitur Sacerdotio, necesse est ut Legis quoque mutatio fiat. 3.4.4, & 4.6.2
- 17 Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec 4.18.2
- 19 Nihil enim sanctificauit Lex, sed adfecta spes melior, per quam appropinquamus Deo 2.7.17, & 2.11.4
- 21 At hic cum iurauit Dominus, & non potest nitebit eum; Tu es Sacerdos in æternum, &c. 4.8.2
- 22 Tanto potioris fœderis sponfor factus est Iesus, ibidem
- 24 At ille, propterea quod in æternum manet, perpetuum habet sacerdotium 2.15.6
- 25 Unde & seruare prorsus potest eos qui per ipsum accedunt ad Deum. 2.16.16
- 8.1 Ceterum eorum que dicimus hæc summa est: Talem nos habere Pontificem, qui confedit ad dextram throni maiestatis illius cœlestis 2.16.15
- 5 Vide, inquit, ut facias omnia ad exemplar quod offensum est tibi in monte 2.7.1
- 6 At nunc noster ille Pontifex eo excelletius ministerium sortitus est, quod præstantioris est fœderis intercessor, &c. 2.16.12
- 9.1 Habebat quidem etiam prius fœdus constitutos religionis ritus, & sanctuarium mundanum 4.14.21
- 7 In secundum autem, semel quorundem solus Pontifex, non sine sanguine quem offert pro seipso, & pro populi erratis 2.15.6
- 8 Hoc declarante Spiritu sancto, nondum patefactum fuisse uiam ad sacrarium, priore tabernaculo adhuc consistente ibidem
- 9 Quo dona sacrificia que offeruntur, que non possunt in conscientia sanctificare cultorem 2.7.17, & 2.11.4, & 4.14.25
- 11 Adueniens autem Christus Pontifex futurorum, &c. 2.16.16, & 4.14.21, & 4.18.2
- 12 Neque sanguine hircorum & uitorum, sed per proprium sanguinem ingressus est semel in Sacramentum. 2.17.4, & 4.18.3
- 13 Nam si sanguis taurorum & hircorum & cinis iuuenæ aspergens inquinatos, sanctificat ad carnis puritatem 2.17.4
- 14 Quanto magis sanguis Christi qui per Spiritum æternum seipsum obtulit, inculparum Deo, purgabit, &c. 2.16.6, & 3.16.15, & 4.14.21
- 15 Itaque ob id noui fœderis Mediator est, ut morte intercedens, &c. 4.17.4, & 2.7.17
- 16 Nam ubi testamentum est, mors intercedat necesse est testatoris 4.18.5
- 22 Et omnia fere secundum Legem sanguine purificantur, & absque sanguinis effusione non fit remissio. 2.15.6, & 2.17.4
- 26 Sed nunc semel in consummatione seculorum ad abolendum peccatum, per immolationem sui ipse purificatus est, &c. 4.18.3
- 27 Et sicut illud statutum est hominibus ut semel moriantur, postea uero iudicium 2.16.17, & 3.25.8
- 28 Ita & Christus semel oblatiis ut multorum peccata tollerent, altera uice absque peccato conspicietur is, qui ipsum expectant ad salutem 3.25.2
- 10.1 Lex enim umbram obtinens futurorum bonorum, non expressam formam rerum, is hostis quas singulis annis easdem assidue offerunt, nunquam potest accedentes sanctificare 2.7.16, & 2.7.17, & 2.11.4, & 4.14.23
- 2 Alioqui desinunt offerri, propterea quod qui sacrificassent; ac semel purgati essent, nullorum peccatorum amplius sibi conscij essent. 3.19.15, & 4.10.3, & 4.14.25
- 4 Non enim potest sanguis taurorum & hircorum auferre peccata. 4.14.25
- 7 Tunc dixit, Ecce adsum: in capite haberi scriptum est de me, ut faciam, Deus, uoluntatem tuam 2.16.6
- 8 Quum superius dixisset, Sacrificium & oblationem & holocaustomata & hostiam pro peccato noluisse, neque approbasse, que iusta Legem offeruntur: tum dixit, Ecce adsum: ut faciam, Deus, uoluntatem tuam. 2.16.5
- 10 Qua uoluntate sanctificari sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel factam 3.6.3, & 4.18.3
- 14 Unica enim oblatione consecrati in perpetuum eos qui sanctificantur 3.5.2, & 4.18.3
- 19 Quum igitur, fratres, habeamus libertatem ingrediendi Sacramentum per sanguinem Iesu 3.20.20
- 20 Ea uia quam dedicauit nobis recentem & uiam per uelum, hoc est carnem suam 3.20.18
- 26 Si uero peccauerimus post acceptam cognitionem ueritatis, non adhuc pro peccatis reliqua est hostia. 3.2.15, & 3.3.23, & 4.18.3
- 27 Sed horrenda quecumque expectatio iudicij, & ignis feruor qui deuoraturus est aduersarios 3.25.12
- 29 Quanto putatis acerbioris supplicio dignus censetur, qui Filium Dei conculeat, & sanguinem fœderis per quem fuerat sanctificatus profanum duxerit, & Spiritum gratiæ contumelia affecerit 3.3.21
- 36 Patientia uobis est opus, ut ubi uoluntatem Dei præstiteritis, reportetis promissionem 3.2.7
- 11.1 Est nunc fides, illud quod facit ut expectent que sperantur, & quod demonstrat que non uideantur 3.2.41, & 3.25.1
- 3 Per fidem intelligimus constructum fuisse mundum uerbo Dei, ut que cernimus non sint ex apparentibus facta 1.6.1, & 1.5.13, & 1.16.1
- 6 Arqui fieri non potest ut quisquam ei sine fide placeat. Nam qui accedit ad Deum, hunc credere oportet esse Deum, & præmia largiri is qui ipsum requirit. 3.11.15, & 3.14.4, & 3.20.40
- 7 Per fidem diuinitus admonitus Noe de his que nondum uidebantur ueritas, &c. 3.2.30
- 9 Per fidem commemoratus est in terra promissa ut alienus, &c. 2.10.13
- 17 Abraham quum tentaretur oblitus Isaac per fidem, uincitum inquam illum obliuiscit is qui promissiones exceperat 3.19.6
- 21 Adorauit baculo innixus 1.11.15
- 12.3 Reputate igitur quis ille sit qui talem sustinuit a peccatoribus aduersus se contradicentem, ne animis deficientes, satisficatis 3.3.15
- 5 Et oblitus eius exhortationis, que uobis tanquam filius loquitur, Filii mi, ne negligite castigationem Domini, neque delicias animo cum ab eo argueris 3.4.32
- 8 Quod si estis absque castigatione, cuius participes sunt omnes, neque sperni jstis, & non filij 3.8.6
- 9 Deinde corporum nostrorum patres habuimus castigatores, & eos reuerentur sumus, annon multo magis subiciemur Patri spirituum, & uiuemus? 1.15.2
- 17 Scitis eum etiam postea quum uellet hereditario iure benedictionem assequi, reprobatum fuisse, non enim reperit penitentiam locum, quanuis cum lachrymis benedictionem

nem illam exquisivit 3.2.4
 18 Non cum venitis ad contrectabilem montem, & incensum ignem, & turbinem & caliginem, & proclivam 2.11.9
 22 Sed accessistis ad montem Sion, & civitatem Dei, ius, Jerusalem ecclesiam, & myriam Angolorum. 1.14.9
 23 Conceditum & concionem primo- genitorum qui conscripti sunt in caelis, & iuramentum victoriarum Deum 3.2.6
 13.4 Honorabile est inter quosvis con- tinuum, & cubiculum aditum, & oratorum autem & auditorum. dicitur. Deus 4.9.14 & 4.12.23 & 4.13.13
 8 Iesus Christus veri & novere idem est, & in secula 2.10.4
 15 Per ipsum igitur assidue offerimus Deo sacrificium tuum, ad est vitam laborum conscientiam nominis eius 3.20.28 & 4.18.61 & 4.18.17
 16 Beneficentia vero & communicationis non obducuntur tibus cum victimis dicitur Deus. 3.4.3.6 & 3.7.8 & 3.15.4 & 4.18.17
 17 Obcedite ducibus vestris, & obsequia date, vigilant enim pro animabus vestris, tanquam rationem reddentur 1.15.2
 I A C O B I.
 1. **P**ro summo iudicio dicitur fratres mei, quoties in tentationes venitis in carnis 3.20.4.6
 2. Beatus vir qui tolerat tentationem, quamquam probatus erit accipit coronam vitam 3.17.10
 3. Nemo quomodo tentatur, dicat se a Deo tentari. nam Deus tentari mai non potest, nec quemquam tentat. 3.20.4.6
 4. Sed vana sunt que tectantur, domi propria cupiditate abstrahitur & mescatur 3.20.4.6
 5. Deinde cupiditas postquam concepit, parit peccatum: peccatum vero peractum generat mortem 3.3.13
 6. Omne minus bonum & omne donum est perfectum, superne descendens a patre luminum, apud quem non est transmutatio, aut conversio- nis umbra 1.13.8 & 2.2.21 & 4.14.10
 7. Propter abiectionem omnibus for- didis, & excremento in dicitur, cum lenitate recipit mistum sermonem, qui possit servare animas vestras. 4.17.25
 8. Nonne Deus elegit pauperes mundi huius, ut fierent divites huius, & colat redes regni quod promissit us a quibus disingitur? 3.2.10
 9. Quisquis totam Legem servaverit, ostenderit autem in vno, omnibus tenetur 3.14.10 & 3.18.10
 10. Quae utilitas, fratres mei, si fidem dicat aliquis habere se, opera vero non habeat? Non potest fides illa cum ser- vare 3.2.9 & 3.2.12
 11. Tu credis Deum unum esse, recte fi- cis, & daemonia credunt, & horres- cunt 3.2.10
 12. Abraham pater ille nosse, nonne ex operibus iustificatus est, quom obu- lisset Isaac filium suum super altare? 3.17.11
 13. Petritis & non accipitis, eo quod ma- le peratis, ut in voluptatibus vestras in- sumatis 3.20.7
 14. Sed maiorem offert gratiam, quia di- citur, Deus superbis resistit: modestis

autem dat gratiam 2.2.10 & 3.12.5
 8. Appropinquate Deo, & appropin- quate vobis: Emundate manus, vos peccatores, & purificate corda, vos duplices animo 3.3.16
 9. Qui damnat fratrem suum, loquitur contra Legem, & damnat Legem: quod si damnas Legem, &c. 4.10.7
 10. Vnus est Legislator qui potest servare & perdere ibidem
 11. Qui ignoratis quid futurum sit postero die, que est enim vita vestra? vna por enim est, &c. 3.20.28
 12. Pro eo quod dicere debuistis, Si Do- minus voluerit, & vivamus, faciemus hoc aut illud ibidem
 13. Ante omnia, fratres mei, ne iurate neque per caelum, neque per terram, neque aliam vllam iuramentum. Sit autem vestrum est, est, & non, &c. 2.3.26
 14. Affigitur aliquis inter vos? orat. est aliquis, a quo animo? psallat. 3.20.7
 15. Infirmum quis inter vos accersit praesbyterus Ecclesiae, & orat pro eo, &c. 4.19.18 & 4.19.21
 16. Et oratio fidei servabit laborantem, erigetque eum Dominus: quom si peccata commiserit, remittentur ei 3.20.11
 17. Confitemini alij aliis offensas, & orate alij pro alijs, ut sanemini: multum enim valet deprecatio iusti esse- cis 3.4.6 & 3.4.11 & 3.20.27
 18. Iustus homo erat in eum quibus nos obnoxius, & precibus precatus est ne plueret: & non pluit super terram an- nos tres & sex menses 3.20.26
 I. P E T R I.
 1. **D**ilectis ex praeoritione Dei Pa- tris ad sanctificationem Spiritus, per obedientiam & asperionem sanguinis Iesu Christi, Gratia vobis & pax multiplicetur. 3.1.13 & 3.14.6 & 3.22.6 & 4.15.2
 2. Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui ex multa sua misericordia regentur nos in spem vitam per resurrectionem Iesu Chri- sti ex mortuis 2.16.13
 3. Qui virtute Dei custodimini per fidem ad salutem que parata est pate- fieri tempore ultimo. 3.2.23 & 3.18.3
 4. Ut exploratio fidei vestre multo pre- ciosior exploratione auri, quod perit, & tamen per ignem exploratur 3.8.4
 5. Reportantes mercedem fidei vestrae, salutem animarum. 1.15.2 & 3.18.3 & 3.25.1
 6. Scrutantes in quem aut cuiusmodi temporis articulum, praenunciavit ille qui in ipsis eratis, Spiritus Christi, de- clararet euenturas Christo per pes- sionem 1.13.18 & 2.9.1
 7. Quibus patefactum est eos non sibi, sed nobis ea administrare, quae nunc annuntiatata sunt vobis, 1.14.19, & 2.9.1 & 2.11.6
 8. Sed sicut is qui vos vocavit sanctus est, ipsi quoque sancti in omni con- versatione reddamini 3.6.3
 9. Sancti estote, nam ego sanctus sum 3.6.2
 10. Ut qui scitis vos non caducis rebus argento vel auro, fuisse redemptos ex vana vestra conversatione, ex patrum traditionibus accepta 2.17.5
 11. Sed pretioso sanguine utpote agni immaculati & incontaminati, nem-

pe Christi 2.17.5 & 3.6.3
 12. Irregularitati quidem ante facti mun- di fundamata, patet facti vero vltimis temporibus propter vos 3.22.6 & 4.18.25
 13. Qui per eum creditis Deos, qui exci- tavit eum a mortuis, & gloriam ei dedit, & ut spes ad fides vestra in Deo esset 2.16.13 & 3.2.1 & 3.2.43
 14. Annuntibus vestris purificatis, au- culando veritate per Spiritum, cum charitate fratrum simulationis ex- pectet, &c. 1.15.23 & 2.5.11
 15. Renati non ex femine mortali, sed ex immortalis, per sermonem Dei vi- vi, & mentis in aeternum 2.10.7, & 3.2.21 & 4.1.6 & 4.16.18 & 4.16.21
 16. Ipsi quoque veluti vni lapides ad- ditionis, domus spiritualis, &c. 4.6.5 & 4.18.16
 17. Vos autem genus electum, legale sa- cerdotium, gens sancta, & populus quem sibi Deus ut proprium vendi- cat, ut virtutes praedictas illius qui vos vocavit & tenetis in admirabi- lem lumen lucem 2.7.13 & 3.15.23 & 4.12.17 & 4.19.25
 18. Dilecti, precor ut tanquam advena- & peregrini abstinentis a carnis cupiscantibus, quae militat adversus animam 1.15.2
 19. Subiecti estote cuiusvis humanae ordi- nationi, propter Dominum, sicut regi ut qui per eum facit 4.20.23
 20. Omnes honore, frateritatem dilige- re, Deum timete, Regem hono- rare 4.20.7
 21. Famili, subditi estote cum omni timore dominis, non solum bonis & aequis, sed etiam pravis 4.10.23
 22. Christus passus est pro nobis, relin- quens nobis exemplum, ut insequeremini vestigia ipsius 3.16.2
 23. Qui peccata nostra pertulit in cor- pore suo super lignum: ut peccatis mortuis, iustitiam viveremus, & vobis vltibus sanati essetis. 2.16.6 & 2.17.4 & 3.4.25 & 3.4.27 & 3.4.30 & 4.15.21
 24. Quae eratis velut oves errantes: sed con- versati nunc estis ad pastorem & cura- torem animarum vestrarum. 1.15.2 & 3.25.6
 25. Vni similiter vna versantur ut scien- tes decet vni mellebri ut infirmiori tribuentes honorem, &c. 4.20.19
 26. Nam & semel Christes pro peccatis passus fuit, quibus pro mittitis, ut nos ad Deum adduceret, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spi- ritu 2.17.2
 27. Ier quem etiam spiritibus qui sunt in carcere profectus praedicavit 2.16.9
 28. Qui nunc correspondens exemplar Baptistini nos quoque servat (non quom carnis foras abincantur, sed quom sit ut bona & scientia Deum in- terroget) per resurrectionem Christi 3.19.15 & 4.10.38 & 4.14.4 & 4.14.24 & 4.15.23 & 4.16.21
 29. Satis est nobis quod ante estote vitae tempore libidinem gentium para- uerimus, quom incederemus in pro- terius, &c. 3.15.8 & 3.24.11
 30. Ante omnia vero charitatem alij in alios propensam habentes, nam cha- ritas operet multitudinem peccato- rum 3.4.31 & 3.4.36
 10 Vc

- 10 Ut quisque accepit donum, ita alius in animam illud succumministrat, ut boni dispensatores variae Dei gratiae 3.7.5
- 11 Si quis loquitur loquatur ut eloquii Dei 3.8.8, & 4.8.9
- 17 Nam tempus est quo incipiat iudicium a domo Dei: quod si primum incipit a nobis, quis erit iustus? &c. 3.4.3
- 5.1 Presbyteros qui inter vos sunt precor, ego vna presbyter, &c. 4.6.7
- 2 Pastore Dei gregem qui penes vos est 4.10.17, & 4.6.3
- 3 Neque ut dominantes clerici 4.4.9, & 4.10.7
- 5 Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam 3.12.5
- 6 Submittite igitur vos ipsos potentis manu Dei, ut vos in tempore extollat 3.2.40
- 7 Omni cura vestra in eum committat, nam illi cura est de vobis 1.12.5
- 8 Sobrii estote: vigilate, nequam aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens ambulet, querens quem deuoret 1.14.13, & 1.4.18, & 3.20.46
- 10 Ceterum Deus omnis gratiae auctor qui vocauit nos ad aeternam suam gloriam in Christo Iesu, paupersper afflictos, is inquam absoluit vos reddat, stabilit, roboret, fundet 3.2.40
- II. PETRI.
- 1.4 Ex eo quod nobis maxima & per eius promissa donata sunt, ut per haec efficeremini diuinae confortes futurae, &c. 3.11.10, & 3.25.10
- 5 Ad hoc ipsum verum vos omni praeter collato studio, adhaere debet vestre virtutem, virtutem vero sententiam 2.5.11
- 10 Quapropter fratres potius studete vocationem & electionem vestram firmam effecere: haec enim si feceritis, nunquam impingetis 3.15.3
- 13 Iustum arbitror quamdiu sum in hoc tabernaculo excitare vos per admonitionem 1.15.2
- 14 Quam sciam breui futuram, ut deponam hoc tabernaculum, in cuius munitur Dominus Iesus Christus declarauit mihi 1.15.25, & 3.25.6
- 19 Hi habemus firmissimum sermonem Prophetiarum, cui recte feceris quod ascendatis velut lucerna splendentem in obscuro loco, vsque dum dies illucescat, & lucifer exoriatur in cordibus vestris 1.9.2
- 21 Non libidine hominis allata est olinum Prophetiarum, sed a Spiritu sancto, loquuti sunt sancti Dei homines 1.13.7, & 1.13.15
- 2.1 Fuerunt & pseudoprophetae in populo: ut etiam inter vos erunt falsi doctores, &c. 4.9.4
- 4 Si Deus Angelis qui peccauerant, non peperit, sed in carcerum derisus, carnis caliginis tradidit, &c. 1.14.16, & 1.14.19
- 9 Nouit Dominus pius e temptatione eripere 3.20.46
- 19 A quo quis superatus est, huic etiam in seruitutem est adductus 2.2.8
- 3.4 Vbi est pollicitatio aduentus eius, nam ex quo die patres obdormierunt omnia ita permanent ab initio creationis 3.2.42
- 8 Vnum autem hoc ne vos lateat, dilecti, Vnum diem apud Dominum,

- proinde esse ut mille annos, & mille annos ut diem vnum 3.2.42
- 9 Nolens villos perire: sed omnes tenere ad resipiscentiam 3.2.4.15
- I. IOHANNIS.
- 1.1 Quid erat a principio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod spectauimus, & quod manibus nostrae tractauerunt de sermone vitae 2.14.23, & 2.14.7, & 4.17.8
- 7 Quod si in luce incedimus, sicut ipse est in luce, communionem habemus cum eo mutam, & sanguis Filij eius Iesu Christi, purgat nos ab omni peccato 2.17.4, & 3.5.2, & 4.14.21
- 9 Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, ut remittat nobis peccata nostra, &c. 3.4.10, & 3.20.9
- 10 Si dixerimus nos non peccasse, mendaciter facimus eum, &c. 3.20.45
- 2.1 Si quis peccauerit, Adiuuatum apud Patrem habemus Iesum Christum iustum 3.4.26, & 3.20.17
- 2 Ipse enim est propitiator pro peccatis nostris: nec pro nostris solum, sed etiam pro totius mundi peccatis 2.17.23, & 3.4.26, & 3.20.20
- 12 Scribo vobis filioles, quoniam remissa vobis sunt peccata propter nomen eius 2.17.5, & 2.4.26
- 18 Pueruli, vltimum tempus adest, & sic auditus antichristum venturum 4.8.20
- 19 E nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex vobis, permansissent vsque nobiscum, &c. 3.3.23, & 3.24.6, 7
- 20 At vos vnctionem habetis a Sancto illo profectam, & nolitis omnia 3.13
- 23 Quisquis negat Filium, is ne Patrem quidem habet 2.6.4
- 27 Sed vnctio quam vos accepistis ab eo, inmet in vobis, nec necesse habetis, ut quisque in doceat vos: veram sicut vnctio eadem docet vos, &c. 3.13
- 3.1 Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, nempe ut filij Dei vocemur: propterea mundus non nouit nos, quia non nouit eum 3.6.3, & 3.20.36
- 2 Charissimi, nunc filij Dei sumus, sed nondum patefactum est quod erimus: scimus autem fore, qui patet factus ipse fuerit, si miles et filius, &c. 2.9.3, & 3.2.14, & 3.11.10, & 3.25.10, & 4.18.20
- 3 Et quisquis habet hanc spem in eo firmam, purificat se, sicut & ille purus est 3.16.2
- 8 Qui committit peccatum, ex diabolio est, quoniam a principio diabolus peccat: Filius autem Dei, &c. 1.14.15, & 18, & 19, & 3.15.8
- 9 Quisquis natus est ex Deo, peccatum non committit, quoniam semen ipsius in eo manet, nec potest peccare, eo quod ex Deo natus est 1.3.10, & 2.5.11
- 10 Per hoc manifesti sunt filij Dei, & filij diaboli, &c. 1.14.19, & 3.16.2
- 15 Quisquis odit fratrem suum, homicida est: & nolitis nullum homicidam habere vitam aeternam in se ipse nentem 2.3.9
- 16 Per hoc cognouimus charitatem, quod ille animam suam pro nobis posuit: nos igitur debemus pro fra-

- tribus animas ponere 2.14.2
- 20 Nam hi nos condemnent cor nostrum, potentior est Deus corde nostro, & nouit omnia 3.4.18
- 22 Et quicquid peccerimus, accipimus ab eo, quoniam praecipua eius cultodimus, &c. 3.20.7, & 10
- 24 Qui seruauit eius mandata, in eo habitabit, & per hoc nouimus eum habitare in nobis, nempe ex Spiritu quem nobis dedit 3.14.3, & 3.21.59
- 4.1 Dilecti, ne cuius spiritui credite, sed probate spiritus, an ex Deo sint &c. 4.9.2
- 3 Quicunque spiritus non confiteretur Iesum Christum in carnem venisse, ex Deo non est 4.17.32
- 10 In hoc est charitas, non quod nos dilexerimus Deum, sed quod ipse dilexerit nos, & miserit Filium suum, &c. 2.17.23, & 3.14.6
- 11 Dilecti, si Deus nos ita dilexit, deoemus & nos alij alios diligere 3.16.2
- 13 Per hoc cognoscimus nos in eo habitare, & ipsum in nobis, quod de Spiritu tuo dedit nobis. 3.14.3, & 3.24.2
- 18 Metus non est in charitate: expleta charitas foras eicit metum: quoniam metus cruciatum habet, qui autem metuit, non est perfectus in charitate 3.2.27
- 19 Nos diligimus eum, quoniam ipse prior dilexit nos 2.16.5
- 5.4 Quicquid natum est ex Deo, vincit mundum, & haec est victoria quae vincit mundum, nempe fides nostra. 1.18.3, & 2.5.11, & 3.2.21
- 6 Hic ille est Iesus Christus qui venit per aquam & sanguinem, &c. 1.14.22
- 7 Tres sunt qui testificantur in caelo, Pater, Sermo, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt 3.1.1
- 8 Et tres sunt qui testificantur in terra, Spiritus, & aqua & sanguis, & hi tres in vnum consentiunt ibidem
- 12 Qui habet Filium habet vitam: qui non habet Filium Dei vitam non habet 3.14.3, & 3.15.6
- 14 Et haec est fiducia quam apud Deum habemus, ipsam, liquid peccerimus secundum voluntatem eius, nos audire 3.20.5
- 15 Quod si scimus eum audire nos, quicquid peccerimus, scimus nos habere petitiones quas ab eo petimus 3.20.52
- 18 Qui genitus est ex Deo, conseruat seipsum 2.5.11
- 19 Scimus nos ex Deo esse, & mundanatorum in malo tacerere 3.2.14
- 20 Hic est verus Deus & vita aeterna. 1.15.11, & 26
- 21 Filioles, caute vos ab idolis, Amen, 1.11.1
- II. IOHANNIS.
- 1.7 Vlti impositores ingressi sunt in mundum, qui non confitentur Iesum Christum venisse in carne, &c. 4.17.32
- IV DAE.
- 1.6 ET Angelos qui non seruata sua origine reliquerunt suum domicilium, iudicio magni illius diei, vinculis aeternis sub caligine reseruantur, &c. 1.14.16, & 1.14.19, & 3.25.6
- 9 At Michael Archangelus, quem aduersus diabolum uictoria disceptaret de corpore Moysi, non ausus est impingere illi notam maledicti, sed

I N D E X.

- sed dixit, Increpet te Dominus 1.14. 8, & 1.14.19
- A P O C A L Y P S I S.
- 2.5 **E** qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris per sanguinem suum 4.14.25
- 6 Et fecit nos Reges & sacerdotes Deo & Patri suo 2.15.6, & 4.18.17
- 5.13 Et omnem creaturam quæ in cælo est & quæ super terram, & sub terra, & in mari, & quæ in eis sunt omnia, audiui dicentia, &c. 3.5.8
- 7.14 Hi sunt qui venerunt ex afflictione magna, & lauerunt stolas suas ac dealbarunt in sanguine Agni 3. 5.2
- 13.5 Datùmque est ei os loquens magna & blasphemias 4.7.25
- 14.13 Beati pothac mortui, ij iniqui qui Domini causa moriuntur. Etiam dicit Spiritus. requiescunt enim à laboribus suis 3.5.10
- 18 Reddite ei sicut & ipsa reddidit vobis, & duplicate ei duplum secundum opera eius 3.9.6
- 19.10 Et cecidi ante pedes eius, ut adorarem eum, sed dixit mihi, Vide ne feceris, confertuus tuus sum, vnus ex fratribus tuis qui habent testimonium Iesu. Deum adora. 1.12.3, & 1.14.10
- 20.4 Deinde vidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est eis: & animas eorum qui securi percussi sunt propter testimonium Iesu, & propter sermonem Dei, qui que non adorarunt bestiam, neque imaginem eius, neque acceperunt characterem eius in frontibus suis, aut in manibus suis, viuētque & regnabunt cum Christo mille annis. 4.25.5
- 21.27 Non intrabit in eam quicquam quod inquinat, aut abominandum quippiam patrat, sed tantum, &c. 4. 16.17
- 22.8 Ego verò hæc quum vidissem & audissem, cecidi ut adorarem ante pedes Angeli qui mihi hæc ostendebat 1.12.3, & 1.14.10
- 9 Is verò dixit mihi, Vide ne feceris, confertuus enim tuus sum, & vnus fratrum tuorum Prophetarum, &c. 1.12.3, & 1.14.10
- 18 Siquis aduerit ad hæc, imponet ei Deus plagas scriptas in libro isto. 4. 9.2
- 19 Et si quis abstulerit aliquid ex verbis libri Prophetiæ huius, auferet Deus partem eius e libro vitæ, & c. ibidem

RERVM ET NOMINVM QVÆ HOC

VOLVMEINE CONTINENTVR INDEX:

olim ab A. Marlorato primùm collectus. Postrema autem hac editione renouatus, & duplò auctior redditus.

Primus numerus librum: alter caput: tertius sectionem indicat.

A	Anathematis significatio	4.12.10	Atheismus vnde	1.6.26
Braham pater fidelium	Angeli a Deo creati	1.14.3.4	Atheorum ingratitude	1.5.4
2.10.11	Angeli ad Dei imaginem creati	1.15.3	Audire ad credendum	3.2.6
Abraham sola fide iustificatus	Angeli spiritus essentialis naturæ.	1.14.9	A V G V S T I N V S .	
3.11.13	Angeli cur sic dicti	1.14.5	Quoniam in citandis & explicandis	
Abraham vitam miseriarum plenam duxit	Angeli cur appellentur exercitus	1.14.11	Augustini locis frequens est Calu- nus, ordinem Tomorum Augustini sequuti sumus in hoc indice.	
2.10.11	ibid.		1.	
Acarius Amida Episcopus	Angeli interdum dij vocantur. ibid.		Retractionum 1. lib. 1. cap.	1.16.1
4.4.8	Angeli cur virtutes dicantur	ibid.	Lib. eodem 3. cap.	2.2.8
Actio gratiarum soli Deo debetur.	Angeli non adorandi	1.14.11	Lib. eodem 5. cap.	2.8.50
2.8.16	Angeli ad salutem fidelium contri- ti	1.14.7	Confessionum 10. lib. 33. cap.	3.20.32
Actio gratiarum necessaria fidelibus	Angelorum caput Christus	3.22.1	confess. 11. lib. 12. cap.	1.14.1
3.20.28	Angeli mali, illorumque lapsus	1.14.16	Lib. 2. de Ordine 9. cap.	1.7.3
Acceptio hominis duplex apud Deum	Angelorum munus	1.14.6.12, & 3.20.23	Lib. de morib. Eccl. Catholice 3.6.1	4.43.9
3.17.4	Angelorum diuersa nomina.	1.14.8	Lib. de morib. Manich. 13. cap.	4.12.19
Achab, & eius poenitentia	Animæ & charitatis	1.15.6	Lib. 1. de Genesi cõtr. Manich. 1.7.1	3.23.2
3.20.15	Animæ esse immortalis essentia.	1.14.4.5, & 1.15.2.6	1. lib. 3. cap.	3.23.2
<i>Actus & eorum munus.</i> 4.4.10, & 4.19.23	Animæ bipertita	1.15.7	11.	
Adam quomodo lapsus	Animæ a Deo creatæ	1.15.5	Epistola 2. ad Januar.	4.6.15
2.1.4	Animæ immortales	1.5.23 & 2.10.9	Epist. 5. ad Marcellin.	4.20.12.20
Adam Dei prouidentia lapsus.	Animus	2.2.4	Epist. 19. ad Hieronym.	4.7.30
3.23.8	Anthropomorphitæ	4.17.23.25	Epist. 13. ad Bonif.	4.17.21.28
Adam posterior. vide Christus	Antichristus, & eius in Ecclesia sedes	4.2.12	Epist. 24. ad Alip.	2.5.7
Administratio sacramentorum pare misterij Ecclesiastici	Apollinarius vetus hæreticus.	2.16.12	Epist. 43. ad August.	1.10.3
4.15.10	Apostoli qui proprie	4.3.4.5	Epist. 4. ad Maxim.	1.10.3
Admonitiones primatæ in Ecclesia ne cessariæ	Apostoli Spiritu diuino afflati, & lo- quuti sunt & scripserunt	4.8.9	Epist. 47. ad Valent.	2.2.1
4.12.2	Apostoli quomodo præferantur Ioan ni Baptista	2.9.5	Epist. 48. ad Vincent. 1. 18. 45 & 4.2.3	
Adoratio soli Deo debetur	Apostolorum in scriptis scopus.	4.20.12	Epist. 49. ad Deograt.	1.11.13
2.8.16	Apostoli, ab iis qui se eorum successo res prædicant, longe differunt.	4.8.9	Epist. 52. ad Maced.	2.5.2
Aduentus Christi in iudicium.	Apparitiones Dei	1.11.3	Epist. 56. ad Diosc.	2.2.11
2.16.17	Appetitus vindictæ prohibitus.	2.8.57, & 4.20.20	Epist. 57. ad Dardan.	4.17.25.28
Adulterium prohibitum	Appetitus vindictæ in Samfone.	3.20.15	Epist. 64. ad Aurel.	4.12.13
2.8.41	Arbitrium, vide Liberum Arbitrium		Epist. 66. ad Maxim.	1.15.15
Aegyptiorum garrulitas ridicula.	Archidiaconi, & illorum in Ecclesia origo	4.4.5	Epist. 82. ad Largum	4.13.8
1.8.4	Archiepiscoporum in Ecclesia insti- tutio	4.4.4	Epist. 89. ad Hilarium	2.7.9
Aedificatio necessaria fidelibus	Aristocratia inter Israelitas a Deo constituta	4.20.8	Epist. 95. ad Innocent.	3.7.9
4.1.12, & 4.8.1	Aristoteles Philosophus lib. 11. de hist. animal. 17. cap.	1.5.3	Epist. 99. ad Euodium	2.16.9
Afflictiones a Deo immittæ	Lib. 1. de animo, & 1. Metaphysic. 1.5	1.5.3	Epist. 105. ad Sextum 2. 3. 143 & 3.15.7, & 3.23.10	
1.17.8	Lib. 6. Ethic. cap. vit. & 6. lib. 2. cap. 1.15.6	1.15.7	Epist. 106. ad Bonif. 2. 3. 7, & 2. 3. 146 & 3.23.5.11	
Afflictiones variis modis vriles.	Lib. 3. Ethic. 5. cap.	2.2.3	Epist. 107. ad Vital.	2.5.17
3.4.32, & 3.8.1	Lib. 7. Ethic. 3. cap.	2.2.23	Epist. 108. ad Sixtum	3.22.8
Afflictionum hinc semper confide- randus	Arrius hæreticus refellit.	1.13.4.16	Epist. 110. ad Erastum	4.4.11
3.9.1	Artes sedentariæ a Deo sunt	2.2.16	Epist. 118. & 19. ad Januar.	4.10.43.
Afflictiones fidelium & impiorum differunt	Ascensus Christi ad cælum	2.16.14	14.19, & 4.14.26, & 4.19.3	
3.4.32, & 3.8.1	Astrologie vsus	1.5.5	Epist. 143. ad Anastas.	2.2.8
Afflictiones impiorum maledictæ	Assentatores principum periculosis- simi	4.20.13.2	Epist. 162. ad Episcop.	4.7.10
3.4.32, & 3.8.1			Epist. 174. ad Pascent.	1.13.19
Allegoriæ			Epist. 200. ad Afellic.	2.7.9, & 2.8.50
3.5.19, & 3.4.4			111.	
Ambrosius, lib. de philosophia. 2.8.44			Lib. 1. de doctr. Christ.	23. cap. 2.8.
Lib. 1. de Iacob & vita beata. 6. ca. 2.			54, & 57	
7.7, & 2. lib. 2. cap.			Lib. 3. de doctr. Christ.	2.5.8
Lib. de Isaac & anima			Fod. lib. cap. 9.	4.14.16.26, &
3.20.21			4.17.6, & 4.19.3	
Lib. 2. de off. 28. cap.			Deinde & Symbolo. 6. cap. 4.17.26,	
4.4.8			& 8. cap. 2.16.16	
Lib. 6. de Sacramentis			Enchirid. ad Laurent.	2.5.7, & 3.
4.19.3			237	
Lib. de iis qui mysteris iniunguntur			Fod. enchirid. 5. cap.	2.15.1
4.17.15, & 4.19.3			()	
Lib. de uocatione gentium. 1. & 2.				
cap. 3. 18. 3, & 3.22.9				
Serm. 46. de penit. Petri				
3.4.45				
Serm. seu homilia de basilicis tra- deandis				
4.11.8, & 15				
Epist. 32. ad Valentin.				
4.11.4, & 15				
Epist. lib. 1. 3. epist.				
4.12.7				
Epist. lib. 5. 5. 1. & 33. epist.				
4.11.8				
In 3. cap. 1. ad Timoth.				
4.4.6				
Ambrosij magnanimitas				
4.12.7				
Anabaptistarum errores detecti & re- futari.				
2.8.26, & 2.10.1.7, & 3.2.14, & 4.1.13, & 4.12.12, & 4.15.16, & 4.16.13, & 4.20.2				

INDEX.

& 30. cap.	2.2.8	left.	2.1.7, & 3.24.1	& 3. Serm.	2.2.8
& 31. cap.	3.24.1	Contra 2. epist. Pelagianorum ad Bonifacium	1. lib. 3. cap. 2.2.8	& 6. Serm.	3.3.10
& 32. cap.	2.3.11	& 2. lib. 6. cap.	1.16.8	& 8. Serm.	3.12.8, & 3.22.1
& 2. lib. 4. cap.	2.14.4	& 3. lib. 5. cap.	3.12.3, & 3.14.4	& 10. Serm.	2.2.27
& 68. cap.	3.5.9	& 3.18.5, & 3. lib. 7, & 8. cap. 2.2.		& 11. Serm.	2.3.10, & 3.22.10
& 101. cap.	1.18.3	8, & 3.17.15, & 4. lib. 4. cap. 3.3.		& 15. Serm.	2.5.2
& 116. cap.	3.20.35	10, & 3.5.3		& 20. Serm.	3.23.5
Lib. de Ecclesiast. dogmatib.	54. cap. 3. 4.38	Contra Iulianum, 1. lib.	3.3.10	& 68. Serm.	4.12.5
Lib. 3. de Trinitate, 4. cap.	1.16.8	& 2. lib.	2.8.44	Homil. in adventu	2.2.9
& 3. lib. 10. cap.	4.17.15.28, & 5. lib. 8. & 9. cap. 1.13.5, & 10. lib. 1.15.4	& 4. lib.	3.14.3	Homil. de baptismo infan.	4.19.15.16
De Genesi ad literam, 5. lib.	3.21.4	& 5. lib.	3.23.1	Homil. 38. de tempore	1.13.19
& 6. lib. 15. cap.	3.23.8	De prædestinatione & gratia	2.4.33	& 45. homil.	2.8.50
& 10. lib. 10. cap.	3.24.13	& 3.23.11, & 3.24.17		& 62. homil.	4.17.34
& 11. lib. 7.8, & 9. cap.	1.15.8	De prædestin. Sanctorum	2.2.9, & 2. 3.10, & 2.4.4, & 2.17.15, & 3.15.2, & 3.23.15, & 3.24.1	<i>Hæc sive Augustinus.</i>	4.6.4
De opere monachorum	4.13.10.15, & 4.19.20	Lib. de bono perseverantia, 12. cap. 3.	23.11, & 14.15.16.17.18.19.20. cap. 3. 21.4, & 3.22.15, & 3.23.15, & cap. vit. 2.17.1	Aulci assentatoris periculosi	4.20.31
Lib. de Spiritu & litera	2.2.8, & 2.7.5	De gratia & lib. arbit. ad Valent.	3.18.5	Aulteritas veterum in correctionibus	4.12.8
	11.11.	eod. lib. 16. cap.	2.5.7	Auctoritas conciliorum	4.8.10.11, & 4.9.11
Lib. quæst. Evangel. secund. Matth.	4. 2.5	& 20. cap.	1.18.4, & 2.4.7	Axioma	4.8.8
Lib. 8. quæst. 1.16.8, & 1.17.2, & 2.8.50		De baptismo parvulorum	4.14.15	B.	
Lib. 2. quæst. veteris testam.	2.8.12, & 3. lib. 4.14.14.17.26, & 14.19.15.16	De oratione ad Probam	3.20.48	Baptismus, & eius significatio	4. 15.1
Lib. de continentia, 8. cap.	2.8.50	De corrept. & gratia ad Valent.	1.15.8, & 2.2.8, & 2.7.13, & 2.5.14, & 2.7.7.	Baptismus a Christo institutus.	4. 16.17
Lib. de poenitentia	3.14.8	De perfectione iustitiae	2.2.8, & 2.3.6	Baptismus sacramentum poenitentiae	4. 15.4
v.		v i i i.		Baptismus cum ceremoniis	4.15.19
De civitate Dei, lib. 8. cap.	1.6.10	Præfat. in Psalmos	3.14.4	Baptismus pro circumcissione	4.14.24, & 4.16.6
& 4. lib. 9. cap.	1.11.6	In 1. Psalmo	4.17.22	Baptismus in quo differat à circumcissione	4.14.21, & 4.16.3
& 4. lib. 12. cap.	2.8.5	In 2. Psalmo	3.5.4	Baptismus quomodo necessarius	4. 16.26
& 4. lib. 31. cap.	1.11.13	In 6. psalmo	3.2.2	Baptismus ex administrantis dignitate non estimandus	4.15.16
& 5. lib. 24. cap.	4.20.12	In 19. psalmo	2.1.4	Baptismus tria ad fidem Christianam asserit	4.15.1
& 6. lib. 10. cap.	1.11.2	In 31. psalmo	2.5.2	Baptismus Ioannis & Apostolorum idem	2.9.5
& 10. lib. 29. cap.	2.14.7	In 32. psalmo	3.18.7	Baptismus infantium sacris literis probatus ac confirmatus	4.16.1
& 11. lib. 2. cap.	3.2.1	In 33. psalmo	4.17.28	Baptismus non repetendus	4.15.16
& 19. lib. 17. cap.	4.20.16	In 45. psalmo	2.2.11	Baptismus	1.14.20, & 1.16.8
& 19. lib. 27. cap.	3.11.22	In 68. psalmo	1.13.19	Bella quomodo legitima	4.20.11
& 21. lib. 25. cap.	4.17.34	In 70. psalmo	2.5.2, & 2.7.9	Benedictio Dei maximam vim habet	3.7.8.9
& 22. lib. 2. cap.	3.20.15	In procemio en ura, 73. psal. 4.14.26	4.14.26	Benedictio est argumentum	3.7.6
& 24. lib. 15, & 16. cap.	3.5.10	In 77. psalmo	4.14.26	Benedictio Dei 2.8.15. eius finis	3.6.3
v i.		In 78. psalmo	4.14.15	Benedictio papali	4.5.6.9
Contra epistolam fundamenti	4. & 5. cap. 7.3	In 88. psalmo	3.13.4, & 3.15.2	Benevolentia divina causa salutis	3. 2.28
Contra Adimantum,	12. cap. 4. 17.21.28	In 102. psalmo	3.4.33	Beregnarius	4.17.12
Contra Faustum, 9. lib. 11. cap.	4.14.19	In 109. psalmo	1.13.19, & 3.18.7	Bernardus de gratia & lib. arbitrio	2. 2.4, & 6
& 13. lib. 16. cap.	4.17.34	In 113. psalmo	1.11.9.15	Idem Serm. 2. in Cantica	2.3.12
& 19. lib. 13. cap.	4.14.6.26	In 118. psalmo	2.7.9, & 2.8.50	& 11. Serm.	3.3.15
& 20. lib. 18. cap.	4.18.10	In 137. psalmo	3.14.10	& 13. Serm.	3.12.3.8
& 30. lib.	4.12.19	In 139. psalmo	3.15.2	& 15. Serm.	2.16.1
& 32. lib.	1.7.3	In 143. psalmo	2.8.50	& 22. Serm.	3.11.22
Contra aduersar. legis & prophet.	2. 8.6, & 4.18.10	In 144. psalmo	1.6.9.10, & 3.15.7	& 23. Serm.	3.24.4
De bono coniugali	2.8.6	i x.		& 61. Serm.	3.12.3
v i i.		Homil. seu tractatus 8. in Iohann.	3.22.8	& 78. Serm.	3.21.1
Contra epist. Parmeniani, 2. lib. 1. cap.	4.12.13, & 2. lib. 8. cap. 3.20.20, & 4.18.10, & 2. lib. 13. cap. 4.15.20, & 3. lib. 1. & 2. cap. 4.1.16, & 4.12.11.13	& 13. tract.	4.14.4	& 81. Serm.	2.3.5, & 2.5.1
Contra Iheras Petiliani, 2. lib. 3. cap.	4.14.26	& 26. tract.	4.14.15.16.26, & 4.17.34.	& 93. Serm.	3.15.2
Contra 2. Gaudenij epist.	23. cap. 3.5.8	& 29. tract.	4.14.22	Serm. 15. in psal. qui habitat	3.12.3
De Baptismo contra Donatistas, 2. li. 6. cap.	2.8.58	& 31. tract.	4.17.6	Serm. 1. de annuntiatione	3.2.45
& 3. lib. 16. cap.	4.19.12	& 35. tract.	3.21.2	Serm. 2. in oct. in pasche	3.2.3.8
& 5. lib. 10. cap.	4.15.7, & 4.17.34	& 36. tract.	1.13.19, & 4.17.34	Serm. 2. in die ascensionis	3.2.3, & 3.23.1
& 5. lib. 23. cap.	4.19.12	& 37. tract.	4.17.6	Serm. 5. in dedicat. templi	3.2.25, & 3.15.4
& 5. lib. 24. cap.	4.14.14	& 40. tract.	4.17.6	Epist. 107. ad Thomam præposit.	3. 2.2.10
In breuic. collat. contra Donatist.	4. 7.10	& 45. tract.	4.1.8, & 4.14.26	Lib. 1. 2.3, & 4. de considerat. ad Eugen.	4.7.18, & 4. it. 11
De peccatorum meritis & remissionibus, 1. lib. 27. cap.	4.19.23	& 46. tract.	4.10.26	Blasphemia in Spiritum S.	1.3.15
& 2. lib. 18. cap.	2.3.7, & 3.2.41	& 47. tract.	3.5.4	Boethius de definitione	1.5.3
& 2. lib. 33, & 34. cap.	3.4.33	& 49. tract.	2.2.11, & 3.5.10	Bonifacii ambitio	4.7.17
& 3. lib. 8. cap.	2.1.8	& 50. tract.	4.6.4, & 4.17.26.28	x.	
Lib. de natura & gratia	2.2.11, & 2.3.6, & 2.7.5	& 53. tract.	2.2.8	Serm. 2. de verb. Apost. 3.2.35, & 4.17.34	
De gratia Christi contra Pelag. & Cg		& 79. tract.	3.2.41		
		& 80. tract.	4.19.2		
		& 81. tract.	2.2.1		
		& 84. tract.	3.5.3		
		& 89. tract.	4.14.6		
		& 90. tract.	3.2.41		
		& 96. tract.	4.8.14		
		& 109. tract.	2.16.14		
		& 110. tract.	2.16.4		

I N D E X.

Bonitas Dei 1.5,5 & 1.14,2, & 3.7,19
 Bonorum terrestrium vfus 3.10.1
 Bonorum ecclief. distributio 4.4.6, & 4.7.7
 Bonorum Ecclief. communio 4.1.4
 Eorum summum 1.2,3, & 3.25.2
 Boni inter improbos 3.21.7, & 4.1.7. 8.13

C.

Caligula nudax & insignis numis-
 tus contemptor 1.3.2
 Calumnia daunatur 2.8.4.7
 Canonici qui in Papatu 4.5.10
 Cantus introductus in Ecclesiam 3. 20.32
 Capellani in ecclesia Papistica 4.5.10
 Caput ministeriale 4.6.9
 Cardinales quomodo in Ecclesia eue-
 cti 4.7.30
 Carnis opera 2.1.8
 Carnis peculantia 3.10.3
 Caro Christi vere cibus 4.17.7.11.11.1
 Caro pugnat cum spiritu 3.20.17.18
 Calli tribunal 4.20.10
 Casu aliquod fiat 1.16.5
 Castigatio Dei vnde 3.2.21, & 3.4.35
 Catechisandi ratio in Ecclesia. 4.19.12
 Cathariensis 4.1.13
 Cato 3.10.4
 Causa salutis nostrae quatuor 3.14. 17.21
 Celestium hæretici reselluntur 2.1.5, & 3.23.5
 Censuræ 4.7.7. veterum quales. 4.1.29
 Ceremoniæ aduentu Christi delectæ 4.15.25
 Ceremoniæ à Christo separatæ inu-
 tiles 4.4.25
 Charitas 2.8.34
 a fide procreatur 3.2.41
 quomodo fide maior 3.18.8
 facit efficacem fidem 3.11.20
 huius ingenium 3.7.5.6
 & efficacia 3.4.3.6
 huius regula 3.10.5, & 3.19.14
 tres fines 4.17.38
 Character indelebilis 4.19.31
 Cherubim, quid 1.11.5
 Chirilæ 3.25.5
 Chorepiscopi 4.4.2
 Christus papisticum 4.19.7
 Christiani Sacerdotes & vniuersi. 2.15.6, & 4.19.9
 Christianorum consolatio 2.16.19
 Christiani qui non dicendi 3.6.4
 Christus Deus æternus 2.13.7, & 2. 14.2
 Christus Deus & homo 2.12.2
 Christus habet duas naturas 2.14.1
 Christus cur Iesus appellatus 2.16.1
 Christus alter Adam 1.15.4, & 2.12.7
 Christus patronus 3.20.17
 Christus angelus nominatus. 1.3.10, & 1.14.5
 Christus vetus ac solus miraculorum auctor. 1.13.13
 Christus auctor vitæ 2.17.1
 Christus ecclief. caput 4.6.9
 Christus hominum & angelorum ca-
 put 2.12.1, & 3.22.1
 Christus solum animarum nostrarum alimentum 4.17.1
 Christus solus Ecclief. doctor ac ma-
 gister 4.3.3, & 4.8.7.8
 Christus filius Dauid 2.13.3
 Christus proprie Dei filius 2.14.5
 Christus finis Legis 1.6.2, & 2.6.4, & 2.7.2
 Christus omnium fidelium frater 2.

12.2

Christus solus ecclief. fundamen-
 tum 3.15.5
 Christus vt officio mediatoris funge-
 retur debuit carnem humanam af-
 sumere 2.12.1.4
 Christus perfectissima Dei imago 1. 15.4
 Christus totius mundi iudex 2.16.17
 Christus sacramentorum substantia 1.14.16, & 4.17.11
 Christus solus intercessor inter Deum & hominem 1.14.12, & 2.6.2.3, & 2. 12.1, & 2.16.16, & 2.17.1.4, & 3.20. 17, & 4.12.25
 Christus verum Baptismi obiectum 4.15.6
 Christus panis vitæ 4.17.5
 Christus Propheta, rex, & sacerdos. 2. 15.1
 Christus verum nostræ electionis spe-
 culum 3.2.4.5
 Christus sacerdos. 2.12.4, & 2.15.6, & 4.13.2, & 4.19.28
 Christus solus omnium electorum fer-
 uator 3.15.5
 Christus sol iustitiæ. 2.10.20, & 3.25.15, & 4.9.7
 Christus complementum legis 2.7.2
 Christus anno circiter tricesimo ba-
 ptizatus 4.16.29
 Christus diuersis afflictionibus obno-
 xius 3.8.1
 Christus in Euangelio patefactus. 2. 9.1
 Christus omnis peccati expers. 2.13. 4, & 2.16.5
 Christus nobis Dei gratiam & vitam æternam acquisiuit 2.17.1
 Christus in caelo quæri debet 4.17.19
 Christus vere carnis nostræ essentiam assumpsit 2.13.1
 Christus sedet ad dexteram Dei pa-
 tris 2.14.3
 Christus solus omnibus fidelibus cit-
 fatis 2.16.19
 Christus in iudicium venturus. 2.16. 17, & 4.17.9
 Christus est præditus carne viuificæte 2.16.5
 Christus morte sua nobis vitam attu-
 lit 2.16.5
 Christus ad inferos descendit 2.16.8.9
 Christus 40. dies ieiunauit, quamque ob causam 4.12.20
 Christus nostras induit immunitates excepto peccato 2.16.12
 Christus perfecta iustitia præditus 3. 14.12
 Christi meritum 2.17.1
 Christi miracula 1.13.13
 Christus sua obedientia deiecit nos-
 tra peccata 2.16.5
 Christi officium 2.6.2, & 2.5.2, & 2. 12.4, & 3.12.7
 Christus infinita potentia præditus 2.15.5, & 2.16.16
 Christi regnum æternum. 2.15.3, & 3.25.5
 Christi regnum spirituale. 2.15.3.4, & 4.5.17, & 4.17.18, & 4.20.1.12.13
 Christus a mortuis resurrexit. 2.16.13
 Christus victor in Satanam 1.14.18
 Christus interdum nomen suum Ec-
 clief. communicat 4.17.22
 Chrysolom. homil. 10. in Genes. 3.4.5
 & 18. homil. 2.2.4
 & 22. homil. 2.5.3
 & 33. homil. 3.15.2
 homil. 2. in 50. psalm. 3.4.8.38
 Opere imperfecti Matth. 3.20.35

homil. 3. in Matth. 4.12.5
 & homil. in 14. Matth. 4.15.7
 & homil. 12. de Chananea. 3.4.4
 homil. 8. in Marc. 4.17.6
 homil. de Lazaro 3.4.8
 homil. 16. in Iohann. 3.2.2
 homil. de confess. Pauli 3.2.4.13
 homil. 18. in 2. ad Corinth. 8. cap. 4. 17.43
 homil. 26. in epist. ad Ephes. 1. cap. 4.17.45
 homil. de muent. s. crucis. 2.3.7, & 4.12.18
 homil. 60. & 61. ad popul. Ant. 4.14. 3, & 4.17.6
 homil. de incomprehensib. Deitatu-
 ra 1.13.21, & 3.4.8
 Serm. de panit. & confess. 3.4.8, & 3.4.33
 Serm. de Spiritu S. 4.8.13, & 4.17.13
 Serm. 3. de prouidentia, ad Sca. 1. 1. 3. 4. 35
 Lib. de compunctione cordis. 2.8.57
 De perfectione Euangel. 2.2.11
 Cicero lib. 3. quæst. Tuscul. 2.2.3
 Lib. 1. de natura deor. 1.3.12.3, & 1.5.5, & 1.6.11.12
 & 2. lib. 1.5.5, & 1.12.1
 & 3. lib. 2.2.3
 de finibus. 3. lib. 1.15.6
 de officiis 4.20.12
 de legibus. 2. lib. 1.5.13, & 4.15
 Circumcisio in quo differat bap-
 tismo 4.14.21 quomodo conueniat 4.16.3
 gratiæ symboli. 4.15.16
 moralitacionis figura 4.16.10
 Claves regni calorum 3.4.13, & 3.4. 20, & 4.2.10, & 4.6.4
 Clementia Dei 1.5.6
 Clemens papa 4.7.24
 Clerici qui omni 4.4.9
 Clericorum immunitas 4.11.15
 Clericorum censura 4.19.26.27
 Coactio 2.3.5
 Coarctatus 2.8.43, & 4.12.26, & 4.13.18
 Coemeteria 3.25.8
 Coena omni, quomodo instituta 4. 17.120 eius energia 4.7.3
 fines tres 4.17.1
 materia 4.17.11
 vtilitas & significatio 4.17.1
 eius partes 4.17.11.4
 infantibus cur non ministrator 4.16.30
 continentium fidelibus ali-
 mentum 4.18.19
 quando & quomodo celebranda 4.17.43
 quibus ministranda 4.14.5, & 4. 16.31. reliqua vide in indice.
 Coetus eccl. necessarii 2.8.32, & 4.1.5
 Cognitio Christi 3.2.6
 Cognitio Dei naturaliter hominibus inuicta 1.2.3
 suffocatur 1.4.1
 huius eff. & finis 1.1.2, & 1.2.1
 Cognitio hominis duplex 1.15.1
 in duobus consistit 2.1.1
 huius eff. & finis 1.1.1
 & finis 2.1.1
 & fructus 2.1.2
 cui obtingat 2.1.10
 eius regula 1.1.2, & 1.2.2
 Colere leuius quam seruire 1.1.11
 Collationes beneficiorum 4.5.6
 Collegia monachorum 4.13.8
 Colloquium cum Deo 3.20.2
 Comminationes 2.5.11
 Comminationes Dei conditionales 1. 18.1
 Communicatio idiomatum 2.14.1.2, & 4.19.30

Communio Sanctorum	3.25,3;& 4.1,3;& 4.1.12	Conuulcia in Christum	4.18.2	Debemus Deo quæ	2.8.2
Comparatio inter Christum & Moysen	2.11.4	Conuulcia	2.1.4	Decorum in Ecclesia seruandum	4.10.29
Conciliatio locorum, specie tenus pugnantium	2.8.12;& 2.11.2,5;& 2.10.6;& 2.10.6;& 2.15.5;& 2.16.17;& 3.17.11.12.13;& c.	Conuentus Ecclesiasticus necessarius	2.8.2;& 4.1.5	Decretum Apostolorum	4.10.20
Conciliatio quaestionum	2.9.4	Conuentus in nomine Christi	4.9.2	Deliberationes de futuris conueniunt eum Dei prudentia	1.17.4
Concilia legitima	4.9.1	Conuentio quam in sacramentis inueniatur	4.17.14.15	Decretum diabolicum	4.7.19
eorum contrarietas, & error	4.8.	Conuentio peccatoris	3.3.7;& 2.4.6	Dei imago	1.1.3
10, & 4.9.9. quæ necessaria generantur	4.9.8	huius principium à Deo, & Dei opus est	2.3.5;& 2.4.9	Dei is filij & Sp.S. probatur	1.13.7.14
a quibus conuocabantur	4.12.22	Conuersatio fidelium	1.8.12	Deus vnus	1.10.3;& 2.8.16
papistica qualia	4.7.8	Corda hominum in manu Dei	1.8.12	non est acceptor personarum.	3.23.10
Concilium vniuersale	4.4.4	Cordis affectus	3.20.5	origo & fons bonorum omnium	1.2.1
Aquilensis	4.5.17;& 4.7.2	Cordis durities	2.4.5	non est author peccati	1.14.16;& 1.18.4;& 2.4.2
Carchagenfis	4.19.14	Cornelius primumquam Euangelium ex ore ierri audisset regeneratus.	3.2.4.10	folus corda nouit	2.8.23;& 3.4.9
Lanenfis	4.4.12	Cornelii fides	3.2.32	folus omnium rerum creator	1.14.3
Mekuntinum	4.7.9	Corpus etiam Deo consecratum	3.25.7	doctus fidelium	3.2.6
Taurinense	4.7.14	Corpus Christi finitum	4.17.26	totius mundi iudex	1.16.6
Concupiscentia damnatur	2.8.19	Corpus Christi templum appellatur	2.4.4	Spiritalis legislator	2.8.6
Concupiscentia in regeneratis	3.2.10	Corpus Christi quomodo in cæna edatur	4.17.5	libri ipsi lex est	3.7.2
Concupiscentia peccatorum	3.2.10	Corruptio hominis, aduentitia qualitas	2.1.11	omnipotens	1.16.2.3
Deo	3.3.12	Crates Thebanus	3.10.1	ipansus Ecclesie	2.8.18
Conditio humana extra Christum infusa	4.17.37	Creatio, quid	1.6.1;& 1.15.6	natura liberalis	3.20.16
Confessio coram Deo	3.4.9	creationis tempus	1.14.1	rex æternus	3.20.4.2
coram hominibus	3.4.10	creatio hominis	1.14.20;& 1.15.1	semper sibi similis	1.4.2.3;& 2.11.13
priuata, & eius species	3.3.18;& 3.4.12.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.24.25.26.27.28.29.30.31.32.33.34.35.36.37.38.39.40.41.42.43.44.45.46.47.48.49.50.51.52.53.54.55.56.57.58.59.60.61.62.63.64.65.66.67.68.69.70.71.72.73.74.75.76.77.78.79.80.81.82.83.84.85.86.87.88.89.90.91.92.93.94.95.96.97.98.99.100.	creatio intra erus excellentia	1.5.3	quodammodo se visibilem reddit in Christi persona	2.9.1
Confessio coram hominibus	3.4.10	creaturam humanam, post peccatum, quomodo Deus simul amet & odio prosequatur	2.16.4	cur mundum sex diebus creauit	1.14.22
Confessio publica	3.5.18	Crederet Ecclesiam, quid	4.1.2	non debet vlla visibili effigie representari	1.11.1
iuricularis, noxia	3.4.19	Credere ex toto corde	4.14.8	quomodo dicatur esse in celo.	3.20.4.0
eris origo	3.4.24	Cruentus impiorum	3.25.12	duobus modis cognosci potest.	1.2.1
Conferre spiritum	4.19.6	Cruis causæ	3.8.1	est simplicitis & inimitæ essentia	1.13.2
Congregationum vtilitas	2.8.32	Cruis fructus	3.8.2	nobiscum & cum patribus sedes inuit sed diuersa ratione	2.10.2
Confirmatio quid	4.19.4	species, propria fidelium	3.8.9	scilicet penitentia non placatur.	3.3.25
verus huius usus	4.19.13	tolerantia	3.8.1	quomodo obsecret & inducat improbos	2.4.3
confir. papistica formula	4.19.5	triumphus	3.9.6	quomodo in cordibus hominum operatur	2.1.1
Conflictus	3.3.9	Cruis triumphus Christi	2.16.6	duobus modis in electis operatur	2.5.5
Confirmatus Christi	3.25.3	Cruentati fratres	4.13.15	beneficium suum electis duntaxat largitur	2.7.6;& 2.3.14
Congregatio in Christi nomine	4.9.2	Culpa peccati	3.4.2.8	hominis sui benedictione ditat	3.7.8.9
Confessione fidei contrarie	3.2.38	cum pœna collocatur	3.4.2.9	in omnes creaturas suam infundit misericordiam	1.5.5
Confirmatio interdictum	4.12.23	Cultus Dei	1.5.9	omnia regit sui prudentia	1.16.1
Conuictio Dei cum fidelibus	2.8.15	iusticie fundamentum	2.8.11	iram suam in reprobos testatur	3.25.12
Confessione quid	3.19.15;& 4.10.3	Cupiditates quæ damnandæ	3.3.12	hominis gratuita sua benignitate antecurrit	3.14.5;& 3.2.4.2
Deum respicit	4.10.4	Caritas	1.2.2;& 1.4.1;& 1.14.1.	in corda potius quam in opera tuetur	3.14.8;& 3.20.3.1
quæ solus eius pax	3.15.3	4.7.8.16, & 1.14.1.4, & 1.15.8, & 2.1.10, & 2.12.1, & 2.16.18, & 2.17.5.6, & 3.0.20.24, & 3.11.1.7, & 3.11.6.10	4.7.8.16, & 1.14.1.4, & 1.15.8, & 2.1.10, & 2.12.1, & 2.16.18, & 2.17.5.6, & 3.0.20.24, & 3.11.1.7, & 3.11.6.10	quomodo improbus vitatur	1.18.1
et in aliis misericordis laqueis	4.10.2	Cyprianus, epistolarum	1.11.2. epist. 4.12.6, & 4.19.14	suus diuersis modis indulget	3.15.4.1
Consecratio in eadem	4.17.14	& 3. epist.	4.17.7	nonnunquam vult suum verbum annuciari reprobis	3.14.13
Consecratio presbyterorum ministrorum	4.19.28	& 4. epist.	4.4.14	Dei nomen	1.13.1.7.0
Consenfus ecclesie ad confirmandum Scripturam	1.8.12	& 7. lib. 2. epist.	4.7.3	bonitas	1.5.5;& 1.14.2
Consenfus veteris & noui testamenti	2.10.1	& 5. epist.	4.4.10, & 4.5.2	penitentia	1.17.3
Consistoria	4.3.8;& 4.11.1	& 3. lib. 5. epist.	4.1.19	iudicium	1.5.6
Consolationes	1.4.6, & 1.16.3, & 1.17.11, & 2.8.21, & 2.16.5.18, & 2.5.4.8, & 3.8.7, & 3.9.6, & 3.15.8, & 3.20.5.1, & 3.25.4, & 4.1.3	& 10. epist.	4.11.6	presens ecclesia	1.1.2
Constantinus	4.7.10, & 4.11.12	& 14. epist. 4.11.6, & 4.12.6, & 4.19.14	4.11.6	Deus solus Legillator	4.10.7
Constitutiones Ecclesiasticæ bonæ & vales, quæ papisticae quædam	4.10.2.9	& 19. epist.	4.11.6	amat creaturam suam	2.16.3
Confabulantis filius	1.15.4	& 4. lib. 6. epist.	4.7.3	tentat suos, & cur omnium est creator	3.8.4
Confessio laudabilis	4.11.10	& 4.6.4.15	4.17.4.9	quomodo in suis agit	2.4.5
Contemptus ministerij non iniuit mænebit	4.1.5	Serm. 5. de lapsis	4.17.4.9	vbi non verè cognoscitur	1.2.1
Contemptus mortis	1.9.5	ad Pompeium contra epist. Steph.	4.7.7	Deus quomodo recedit	1.15.7
Contemptus periculosus	4.10.31	Cyillus hb. 7. de Trinit.	1.15.19	quomodo cuncta ad suum finem dirigit	1.16.4
Contentio in Ecclesia de vniuersalis I. p. cop. titulo	4.7.4	Lib. 3. Dialogorum	1.15.19	non vult malum	1.17.4
Contentio pro infantulorum baptismo	4.16.72	de recti fide ad reginas	2.16.11		
Contentionis nomen quid significet	4.15.17	In Iohannem	4.17.9		
Contentionia donum Dei singulari	3.4.2				
Contritio, quid	3.4.2				

D Auid figura & imago Christi 3. 4.3;& 3.20.25

I N D E X.

malos conhibet	7.7.3	Doctrina penitentiæ a Sophistis cor-	Fraternitatem idem designat	4.3.8	
cius misericordia	1.10.1	rupta fuit	3.4.1	Episcopi qui eligendi	4.3.12
liberalitas	2.3.11	Dona Dei diuersa	2.2.17	Episcopi papifici	4.5.13 & 4.11.6
non alligatur scilicet carnali	1.16.4	Donatio Constantini	4.11.12	Errectio manuum in precibus	3.20.16
cius ad ventum propensio	3.3.25	Donatillæ refutatur	4.1.13, & 4.15.16	Errores scilicet cum hinc permixti	3.7.31
apparuit sub forma humana	1.11.3	Donatillæ durissimi	4.11.11	Error Sime & Rebeckæ	3.7.31
in eo nulla varietas	1.17.12.13	Dores in homine	2.1.17	Elai & illius penitentia	3.3.25
de eo non inuoluit religione loqui	1.15.3	Durities cordis	2.4.5	Eclincorum prophana templa	4.3.5
dum quam cogitantium	1.15.3			Euangelitarum munus	4.3.5
Diabolus quomodo improbus	2.3.5	E cclesiasticus dubiæ autoritatis		Euangelium pro manifesta arcani	
Diaboli spiritus essentiales	1.14.19	Scriptor	2.5.18	Christi declaratione	7.9.1
Diacom tantæ aurosum generum	4.3.9	Ecclesiæ æra	4.1.1	Euangelium interdum reprobis an-	
Diacom in Ecclesiâ & eorum munus	4.3.9	Ecclesiæ fidelium mater	ibidem	nunciatur	3.7.3.1
Diacom quales in Papatu	4.5.15, &	Ecclesiæ vera longe auferret ab adultè-		Euangelium a lege distret	2.9.2.3.4
4.19.32		ritia	4.2.1	Euangelij summa	3.3.1.19
Diacomillæ in Ecclesiâ	4.13.39	Ecclesiæ conspicua facies	4.1.9.10	Euangelium spectat fidem	2.11.9
Diagoras	1.7.3	Ecclesiæ bisariam consideranda	4.1.7	Eunuchi pietas	3.7.32
Dies Dominicus	2.8.34	Ecclesiæ locus	4.1.9	Eusebii	1.1.6, & 4.6.14, & 4.7.1.6
Dij tutelares	2.0.32	Ecclesiæ iam habet iurisdictionem	4.1.1	Eutyches hereticus	2.14.4.8, & 4.17.5.0
Dignitas hominis	1.15.3, & 4.17.41	Ecclesiæ perfectio	4.8.12	Examen Sp.S.	5.11.4
Dioecesis	4.4.7	Ecclesiæ perpetuitas	2.15.3	Examen Coenæ	4.16.35
Disciplina Ecclesiæ necessaria	4.11.2	Ecclesiæ semper in mundo fuit	4.1.17	Examen ministrorum	4.4.14
Separatur a ciuili	4.11.5	Ecclesiæ catholica seu vniuersalis	4.1.2	Examen mortui	4.5.14
communis populo & clero	4.12.2	Ecclesiæ quomodo sancta	4.1.13.17, &	Examine vicarij Episcoporum quo	
cius pars prima & secunda	4.12.2	4.8.12		vtantur	4.5.5
6.22		Ecclesiæ regnum est Christi	4.7.4	Excoommunicatio ab anathemate dif-	
Dionysius de hierarchia celestia	1.1.4.4	Ecclesiæ merendum Christi nomine ap-		tere	4.12.10
Difcendi in Ecclesiâ pro temporum		pellatur	4.17.22	Excoommunicatio tres habet fines	4.17.5
ratione diuersus modus	4.8.5.67	Ecclesiæ, antequam existeret Papa-		17.5	
Difcimen inter Deum & homines	2.8.6, & 2.10.9, & 3.0.20.26	tus, conuictio	4.4.12	Exhortationes ad ciuilia & preces	4.12.14
Difcimen inter iustum & iniustum	3.14.2	Ecclesiæ Papistica	4.7.7	Exhortationes fidelibus viles ac ne-	
Difcimen inter Legem & Euangelium	2.9.2.3.4	Ecclesiæ Romanæ autoritas	4.6.16	cessariæ	2.7.12
Difcimen inter necessitatem & con-		Ecclesiæ errare potest	4.8.13	Exhortationum vfus	2.3.5
uentionem	2.3.5	Ecclesiæ quomodo ædificanda	4.8.1	Exorcifm in papatu	4.19.14
Difcimen inter pastores & doctores	4.3.4	Ecclesiæ anima est Christi doctrina	1.21.4	Exuperius episcopus Tolofanus	4.5.18
Difcimentia inter patres, & fideles sub		Ecclesiæ magna est autoritas	4.1.10	F	
nouo testamento	2.7.16, & 2.9.1.2.4, & 2.10.5, & 2.14.15, & 4.10.14, & 4.14.23	Ecclesiæ femper a Domino conserua-		Faciliæ damnandæ	4.5.18
Difcimen inter veram religionem & superflitionem	1.12.1	tur	2.15.3	Facultates animæ	2.2.2
Difcimen inter sacramenta veteris ac nouæ Legis	4.14.23.7.6	Ecclesiæ disciplina	4.1.7.9	Fanaticorum ridiculæ reuelationes	1.9.4
Difcimen inter schismaticos & hæreticos	4.7.5	Ecclesiæ fundamentum	1.7.3, & 4.2.1	Fatum	1.16.8
Difcimen inter vetus ac nouum foedus	2.1.1	Ecclesiæ potestas subiecta Dei verbo est	4.8.4	Fideles iusti appellati, & qua ratione	4.15.16
Difplicere sibi multum est	3.3.21	Electi soli Dei gratiæ sunt comotes	2.2.6	Derisij	4.17.2
Difputatio inter Petrum & Simonem Magum hæretica	4.6.15	soli vere credunt	1.2.5, & 32.11, & 3.2.4.12	in hoc mundo peccatores	3.11.12
Difflinatio quorundam reprehenditur	3.19.13	soli Deum timent	7.3.4	faciendos dicti	2.15.6
Diftantia locorum non impedit vltimam Coenæ	4.17.10	quomodo ad Dei notitiam adducuntur	1.6.1	a Deo edoceri	3.2.6
Difctinctio fidei formatæ & informis nugatoria	3.7.8	soli perire nequeunt	3.2.4.6.7	in variis cogitationes abstracti	3.2.18
Difctinctio dulciæ & latræ	1.11.15, & 1.12.2	soli in fide permanent	32.4.6	sunt participes mortis & refurrexionis Christi, & qua ratione	3.3.9
Difctinctio scholastica trium libertatis generum	7.2.5	multo diligerunt a reprobis	3.2.11.2.7, & 3.4.32, & 3.8.6, & 3.9.6, & 3.13.5, & 3.10.16.29	aliquando proferunt innocentiam suam & integritatem	3.14.18.19
Difctinctio scholastica necessitatis	1.16.9	Electio Dei æterna	3.7.11	cur Christum dicit	2.15.5
Difctinctio penæ & culpæ	3.4.7.6	gratua	3.2.2.1	perpetuo bellum gerunt	1.14.13.15.18, & 3.3.10, & 3.20.4.6, & 4.15.11.12
Difctinctio ridicula peccati mortalis & venialis	2.8.5.8, & 3.4.2.8	est Ecclesiæ fundamentum	4.1.2	Fidelium afflictiones	3.4.32, & 3.8.1
Difctinctio inter sacramentum & rem ipsam sacramenti	4.14.15	vocatione itabilita & confirmata	3.7.4.1	scopus	2.10.15, & 3.25.2
Docendi in Ecclesiâ verus modus	4.8.8	Electio omnium gratiarum initium	3.14.21	conditio	2.15, & 3.8.15, & 3.9.6
Doctores necessarii in Ecclesiâ	4.3.4	Electio omnium fructus, fides	3.2.11	timor	3.2.21.27
Doctrina Moïfis scopus	1.8.7	causa, Dei voluntas	3.2.2.9	dehiderium	4.13.4
Doctrina Christi anima est Ecclesiæ	4.12.1	Elizæ ieiunium	4.12.2.0	dignitas	1.14.2, & 2.16.16, & 4.17.2
Doctrina fidei in Papatu corrupta	3.7.1	Eligere quando plebs desit	4.4.10.12	falsitas	2.15.4, & 3.25.10
		Eleuatio manuum	3.2.0.5	virtus	2.3.5
		Elohim	1.15.9	perfectio	3.17.15
		Energia naturalis	7.1.14	facrificia	4.18.4.16
		Enerritate	4.12.7.3	Fideles scilicet tati	3.2.4.7
		Epicuri opinio de diuinitate	1.2.2	in Saranam victores	1.14.18
		Epicurei semper multi	1.16.4	Fidei diuersæ significationes	3.2.15
		Epiphanius	4.9.9, & 4.15.21	Fides merendum pro spe sumitur	3
		Episcopi, presbyteri, pastores, mini-		pro confidentia	3.2.15
				pro potestate edendi nuptacula	3.2.9
				Fides vera	1.7.5, & 3.2.6.7.4.7
				Fidei natura	3.13.4

INDEX.

fundamentum est Dei promissio 2.3.29	175 & 4.9.1	Honestas in Ecclesia seruanda 10.29	4.
incrementum necessarium 4.14.7	Gregorius papa, 11. homil. in Ezech. 4.4.3	Honor maioribus debitus	2.8.15
Fides est Dei donum 1.7.5, & 2.3.8, & 3.14.8	& 17. homil.	Honoris significata & genera	2.8.
ab electione proficitur 3.22.10	Epistoliarum 1. lib. 5. epist. 4.4.13. & 4.7.13.22		
doctrinae comes 3.2.6	& 7. epist.		
non est sine intelligentia 3.2.3	& 10. epist.		
cum spe conuenit 3.2.42	& 24. epist.		
certa ac firma esse debet 3.2.5.9	& 25. epist.		
quomodo appellatur opus 3.2.3.9	& 43. epist.		
in uocationis mater 3.20.1	Lib. 2. epistoliarum, 35. epist.		
omnium bonorum radix 4.13.20	& 6. & 25. epist.		
penitentiam gignit 3.2.1	& 61. epist.		
sola iustificat 3.11.19, & 3.17.10	& 68. epist.		
homines regenerat 3.3.1	& 69. epist.		
Fides reproborum 3.2.10.11	& 70. epist.		
Simon Magi 3.2.10	& 76. epist.		
Sophistarum inuicata 3.2.2	& vit. epist.		
Fides obiectum 3.3.19	Lib. 3. epist. 11. epist.		
Fides formata & informis sophist. 3.2.28	& 20. epist.		
	Lib. 4. epist. 25. epist.		
Fides semet in infantibus 4.16.20	& 32. & 34. epist.		
Fides & Euangelij ratio 3.11.17	& 34. epist.		
Fides merces 3.13.3	& 55. epist.		
Fides nauiculorum 3.2.9	& 76. 78. 80. epist.		
scholastica 3.2.1	& 92. epist.		
temporalis 3.2.11	Lib. 5. epist. 7. epist.		
informis 3.2.8	Lib. 6. epist. 169. epist.		
implicata 3.2.32	& 188. epist.		
opposita 3.2.38	Lib. 7. epist. 28. epist.		
Fiducia quæ 1.10.23 & 1.14.12. & 2.8.16	& 30. epist.		
est pax animorum 3.2.16	& 39. epist.		
qualis in precibus esse debet 3.2.12	& 64. epist.		
Fiducia per electionis, uana 4.1.20	& 76. epist.		
Fiducia & gloria pestes 3.14.16	& 109. epist.		
Figuris Dei uox opponitur 1.11.2	& 194. epist.		
Filij Dei qui 1.14.18	Lib. 9. epist. 9. epist.		
nascuntur per fidem 2.13.2	Lib. 12. epist. 6. epist.		
eorum schola 1.6.4	Lib. 4. Regist. 4.7.30. & 4.11.14		
Filij Abrahe qui 4.14.18	Gubernationes 4.1.11		
Filij Diaboli qui 1.14.18	Gubernatores Ecclesie 4.3.8		
Filiorum correctio 3.4.21	H		
Fines diuersi uisus actionis 2.4.2	Habitare, quid 3.11.5		
Finis singulorum preceptorum 2.3. 35.36	Habitus corporis 2.8.44		
Finis nostræ regenerationis 1.19.43 & 33.19	Hæretici qui 4.2.5		
Fletus in penitencia 3.3.17	Henricus imperator 4.11.3		
Fœlicitas Christiana 3.25.1	Hierarchia papistica 4.5.13		
æterna 3.25.10	Hieronimus citatus præfat. in lib. So- lomonis 4.9.14		
Fortuita 1.16.6	in cap. 9. comment. in Iesaiam. 4.4.11		
Fortuitum nihil 1.16.2.8	in 2. Malach. 4.17.48		
Fortuna ethnicorum uocabulum 1. 16.18	in 1. cap. epist. ad Titum 4.4.2		
Fortunæ nulla vis 1.6.14, & 3.17.10	in epist. ad Enagr. 4.4.2.3. & 4.7.3		
Fundamentum Ecclesie 1.7.2.4, & 4.2.1	in epist. ad Neporian. 4.4.5.8, & 4.12.21		
Fundamentum fidei, gratuita Dei pro- missio 3.2.19	in epist. ad Cresphont. 2.5.2, & 2.7.5 dialog. 1. contra Pelag. 2.5.2.17 & 3. dialog. 2.2.4		
Furtum prohibitum 2.8.45	Hilarius citatus 1.13.5.21, & 2.16.11		
G	Hildebrandus 4.11.13		
Galenus 1.5.2	Historia tripartita, lib. 2. cap. 14, & 4. lib. & 5. lib. & 9. lib. cap. 13. 38. 4.12. 26, & 4.7.8, & 4.4.8, & 2.8.34, & 4. 7.15		
Gaudium fidelium 3.9.5	Homerus 1.17.3, & 2.2.17, & 4.6.8		
Gelasij decretum 4.17.49	Homicidium prohibitum 2.8.39		
Generatio hominis immunda 2.13.4	Hominis creatio 1.4.20, & 1.15.15, & 2.1.10, & 2.3.11, & 2.5.18		
Genticulatio 3.5.8	eius excellentia 1.15.3.4.8		
Gentium uocatio 1.11.11.13	microcosmus 1.5.3		
Gloria Dei in iustificatione 3.13.1	opemus Dei specimen mirandum 1.14.20		
Gloria fidelium post hæc uitam 3. 25.10	rotus corruptus 2.3.1		
Gloria fidelium in hoc mundo. 2.15.4 3.13.1	eius captiuitas 2.4.1, & 2.5.11		
Gratus operans & cooperans 2.2.5	miseræ extræ Christum conditio. 2. 16.2		
Gratiarum actio 2.8.16	reliqui uide in priori indice.		
Gratia Dei libera 3.21.6, & 3.22.1	Homines infinitis periculis in hæc ui- ta sunt obnoxij 1.17.10		
Gregorij septimi ætus 4.11.3			
Gregorius Nazianzenus citatus 1.13.			

I N D E X.

55 & 1.18.4, & 2.5.5, & 2.13.9	Laici baptizare non possunt	4.	Magistratus citra peccatum licet in-
Impiobi diuini castigationibus indu-	15.10		terechere
runtur	Lampades naturales	1.5.13	Magistratus à Deo ordinati sunt ei-
3.4.32, & 3.8.6	Lapsus hominis	2.1.1.4	que placent
Improbri quomodo Deum timeant	duplex	3.19.7	Magistratus nomine Dei vere appel-
4.10.23	lubricus	4.1.13	latur
Improbri nonnunquam donis præ-	eius causa	2.5.3	Magistratus Dei sunt vicarij
stantibus excellunt	Laquei papales	4.10.12	4
3.14.2, 3.2.1.4	Larue papificæ	4.5.4	Magnitudo animi sanctorum
Iniudgmentæ satisfactionibus additæ	Latronum partito	4.5.16	3.
3.5.1	Latra & dula	1.4.3, & 1.12.2	Maledicentia damnatur
Iniudgentiarum origo	Lazarus quomodo factus solutus	3.	2.8.
Iniudgentiarum improborum origo	4.6		47.48
2.4.14	Lectio scripturæ necessaria	1.9.2	Maitia hominis
Infantes damnationem secum ex vte-	Lectores	4.4.13, & 4.4.9	1.4.4
ro matris adducunt	Legillator vnus	4.10.7	Mandatum Dei
4.15.10	Legis summa	2.8.11	2.4.3, & 3.20.13, &
Infantes à Deo regenti	Legis vltus	1.12.1, & 2.7.1	3.20.31, & 4.20.6
4.16.17	Legis minus	2.7.6, & 3.19.2, & 4.	Manducatio carnis Christi
Infantes baptizandi	15.12		4.
4.16.1	Leges ciuiles ab hominibus constitui	4.20.15	17.6
Inhabitas radix omnium malorum	possunt	4.20.15	Manum impositio in pastorum cle-
2.1.4	Leges politice nerui validissimi te-	4.20.14	ritone
Inimici diligendi	ram publicarum	4.20.14	4.3.16
2.8.3, 3.6	Leo Romanus	3.5.3, & 4.4.11, & 4.5.2, &	Mantichæ hæretici refelluntur
Inobediencia prima humani generis	8.4.7.11		1.13.1,
pernicius	Leprosi cur ad Sacerdotes missi	3.4.4	& 1.14.3, & 1.15.5, & 2.1.11, & 2.
2.1.4	Lex contrariorum	3.13.9	11.3, & 2.13.1.2, & 2.14.8, & 3.
Intellectus & voluntas duæ animæ	Lex Dei in tres partes à Mose distin-	ibid.	11.5, & 3.23.5, & 3.25.7, & 4.
partes	cta	ibid.	12.19
1.15.7	Lex moralis duabus partibus constat	4.20.15	Manna
Intelligentia cum fide coniuncta	Lex Molis miraculo quodam confer-	1.8.9	2.10.6
3.2.5	uata	1.8.9	Manua
Intentio bona	Lex cur promulgata	1.6.2	1.13.10
2.2.25	Lex quomodo abolita	2.7.14	Manuum eleuatio
Intercedio Christi	Lex spiritualis	2.8.6	3.20.5
3.20.20	Lex obseruari non potest propter car-	2.5.6.7, & 2.7.	Marconiæ
Intercellionis sanctorum origo	nis imbecillitatem	4.5	1.13.1.2, & 4.
3.	4.5		17.17
20.21	Libertas Christiana spiritalis	3.	Martyrium sanguis
Inuocatio à fide promanet	19.9		1.8.13
ibid.	in tribus consistit	3.19.2	eius fructus
Inuocatio soli Deo debita	Libertas populi in Episcoporum cle-	4.4.11	3.5.4
2.8.16	ritone	4.4.11	Matrimonium à Deo constitutum
Ioannis Baptiste ministerium	Libertum arbitrium hominis ante la-	1.15.8	2.
4.	psum	1.15.8	8.41
15.17	Libertum arbitrium hominis	1.15.8, &	Matrimonium non est sacramentum
Ioannis Baptiste munus	2.2.13, & 2.5.1		4.19.34
2.9.5	Libertini	1.9.1	Matrimonium non debet prohiberi
Ioannes Baptista medium inter legem & Euangelium	Ligare, quid	4.11.2	Ecclésiæ ministris
ibid.	Lingua peregrina non fiunt preces	3.	4
Ioannes Baptista Euangelij nuntius	20.33		12.23
ibidem	Litera & spiritus	2.11.8	Maria Christi mater Iosepho affinis
2.9.6	Lombardus citatus, & refutatus.		2.13.3
Ioannes Baptista quomodo Elias dictus	lib.2. Sententiarum, 2.4.25.26.		Mediator, vide Christus.
ibid.	28. & 31. distinet. 2.2.4, & 2.2.5.6, &		Meditationes præ
Iosephus	2.3.7.13, & 2.2. 6.16, & 3.15.7, &		1.5.5, & 1.14.21, &
1.8.4, & 2.8.12	2.1.9		3.25.1
Ira Dei maximè in reprobis	lib.3. Sentent. 9.16.18, & 25.		Merces promissa fidelibus
3.25.12	distinet. 3.4.26, & 3.11.15, & 3.2.8, &		3.
Irenæus	3.2.41		18.3
1.3.2.7, & 2.6.4, & 2.14.7, &	lib.4. Sentent. 1.7.10.12.14.18.		Meudacium omnino prohibitum
4.7.7	2.4.26. 3.2.33, & 3.4. distinet. 4.14.16, &		2.
Isaaci conditio quod ad mundum spectat	& 4.19.10, & 3.4.25, & 4.17.13, &		8.47
2.10.12	3.4.15, & 4.19.16. 2.2.25.27.30.32.		Meritum, fidei sinceritati contra-
Isaaci peccatum	3.6.37		rium
3.2.31	Lucretius, de rerum natura	1.5.5	3.15.2
Iudas à Christo electus quomodo			Michael princeps magnus
3.2.4.9			2.
Iudas quomodo Cœnæ Christi communicauit			10.22
4.17.34			Michael Seruetus, Anabaptista
Iudicia Dei bifariam			4.
3.4.31			16.31
Iudicia quomodo legitima			Michael Seruetus refellitur
4.20.18			1.13.
Iudex primogeniti in Dei familia			10.22, & 1.15.5, & 2.9.3, & 2.10.
4.			1, & 2.14.5.6.7, & 4.16.29.31, & 4.17.
16.14			29.30
Iurandum est species cultus diuini			Mileitorum prouerbiu
2.8.23			4.
Iuramenta priuata licita necne			13.15
2.			Ministerium verbi in Ecclesia neces-
8.27			sarium
Iurifurandi formulæ factis literis familiaris			4.1.5, & 4.3.2.3, & 4.1.
2.8.24			4.11
Iurifdictio in homine duplex			Ministerium Iohannis Baptiste & Apostolorum vnum
4.19.15			4.
Iurifdictio Ecclesiastica penes quem			15.7
4.7.5, & 4.11.1			Ministri verbi, vide Pastores.
Iurifdictio in Ecclesia			Ministorum paupertas gloriosa
4.11.1			4.
Iustificari coram Deo			5.17
3.11.2, & 3.17.12			Ministeriale caput
Iusticia Christi perfecta			4.6.9
3.14.12			Miracula Moïsi
Iustitia operum ex mercede colligi non potest			1.8.5
3.18.1			Miracula Christi
Iustitia Christi & Christianorum			1.13.13
3.			Miseria hominis
11.10, & c.			3.12.5, & 3.14.5
Iustitia patris à Sophistis conficta			Miseria impiorum descripta
3.14.13			2.25.12
Iustus Martyr			Misericordia & veritas conueniæ sunt
1.10.3, & 3.7.5			3.13.4
Iuuenalis			Misericordia Dei in omnes creaturas effusa
1.11.3			1.5.5
L			Misile origo
Labyrinthus			4.18.8
Lacedæmoniorum disciplina			Misile virtutes
4.			2.15.6, & 4.2.9, & 4.
13.9			18.1
Lactantius 1.12.1, & 1.6.1.2, & 1.4.3, &			Missa
1.19.6			

M

Macedonius hæreticus refutatur 3.13.6
 Magistratus dignitas 4.20.14
 Magistratus munus 2.8.46, & 4.20.9
 Magistratus parendum 4.20.8.
 2.2.3
 Magistratus Deo subiectus 2.8.38, & 4.20.32

INDEX.

Mitærum fortun in Papatu	4.5.9	Odiu est homicidium	2.	Papifæ Chrifium ignorant	2.15.1
Moderatores Ecclefie	4.5.8	8.3.9		Papitarum ieiunia	4.12.21
Modelia fidelibus neceffaria	2.2.1.11	Odiu peccati, poenitentia exor-		Pator & Epifcopus	4.3.8
Monachi veteri Ecclefie incogniti	4.5.8	diu	5.3.20	Paffores in Ecclefia	4.3.4.5
Monachorum corrupti mores	4.13.15	Officiales papiftici	4.11.7	Paffores & doctores neceffarii in ec-	
Monachorum periculofa fecta	4.	Olei confecratio	4.19.20	clefia	4.3.4
13.14		Omnipotentiæ Dei confideratio	1.	Pafforum munus	2.8.4.6, & 3.3.17.5
Monachi vota temeraria faciunt	4.1.	16.3		& 4.1.1.5.2.2.5 & 4.3.6, & 4.8.15 & 4.2.	
3.3.17		Opera Dei ordinaria & extraordina-		11.14.17	
Monachi veteri Ecclefie ignotæ	4.	ria	1.5.10.2, & c.	Pafforum potestas	3.4.1.4
13.19		Opus Spiritus fancti	4.14.8.9	Pafforum vocatio	4.3.11
Monica mater Auguftini	3.5.10	Opus idem pluribus omnino con-		Patentia fidelibus neceffaria	3.8.13, &
Monitiones priuatæ neceffariæ in Ec-		trariis tributum	1.18.4, & 2.	3.20.5.2, & 3.15.1	
clefia	4.12.2	4.2		Patientia Chriftianorum & philofo-	
Monothelita refelluntur	2.16.12	Opera hominem non iustificat	3.	phorum	3.8.11
Mortificatio carnis	2.16.7	17.11		Patres fub Vetere Teftam. 2.7.16, & 2.	
Mortis Chrifti magna vis	2.16.5	Opera carnis à peccato originali pro-		9.1.2.4, & 2.10.5, & 2.14.5, & 4.10.	
Mors Ethnicorum voluntaria	1.8.13	ueniunt	4.15.10	1.5, & 4.14.25	
Mors a fidelibus contempta	3.9.5	Opera fupererogationis	3.14.14	Patriarchæ in Ecclefia	4.4.4
Mortuæ examèn	4.5.14	Operum iuftitia	3.18.1	Paupertas in quibus gloriofa	4.7.
Mortuorum interceffio	3.20.21	Opera bona ex Dei gratia prose-		15.17	
Mofes omnium Prophetarum prin-		niunt	2.3.13	Pauperum cura in Ecclefia	4.3.8
ncipis	4.8.2	Opera bona à fide procedunt	4.	Pax a remiffione peccatorum proce-	
Mofes familiariter fcripfit	1.14.3	13.20		dens	3.13.4
Mofis doctrina	1.8.3	Opera carnis	2.1.8, & 4.15.11	Peccatum originale	2.1.5.8, & 4.15.10
Mofes cur quadraginta dies ieiunare		hypocritarum	3.14.7	Peccatum in Spiritum fanctum	3.
4.12.20		fupererogationis	3.1.7.14	13.22	
Mofis authoritas	1.8.4	Oracula	1.6.2	Peccatum veniale ex Sophiftis	2.
Mofis miracula	1.8.5	Officium patoris differt à principis		8.5.6	
Morus animi	1.18.2	officio	4.11.8	Peccatum omne per fe mortale eff	2.
Mulieres fub hominum nominibus		Orationis fignificatio	3.20.2	8.5.9	
in genealogiis comprehenduntur	2.	Oratio omnibus fidelibus neceffaria		Peccata duobus modis	4.12.3.6
13.2		3.20.2		Peccata cur debita appellantur	3.
Mulieribus baptizare non licet	4.	Oratio vtilis multis modis	3.20.2	20.45	
15.20		Oratio quomodo concipi debeat	2.	Peccata patrum quomodo in filiis pu-	
Mundi duo in homine	3.19.15	20.4.8.11		niantur	2.8.19.20
Mundus pro genere humano creatus		Oratio Dominica exponitur	3.	Peccata fanctorum funt venialia	2.
1.16.6		20.3.6		8.5.9	
Myfterium quid	2.2.20.2, & 4.14.2	Oratio non intermiffa	3.20.7	Peccata extra ecclefiam non condo-	
		Orationes publicæ Deo gratæ	2.2.	nantur	4.2.0
		20.2.9		Peccata fingulim numerari non pof-	
		Ordinationes	4.4.6.10.14	font	3.4.16.18
		Ordines tres in regnis	4.20.3.1	Peccatores cur puniantur	1.17.5
		Ordo in Ecclefia	4.10.2.8	Peccatores pro diffolutis hominibus	3.20.10
		Ordo, facramentum à Scholasticis		Peccatorum remiffio	3.16.4
		inuentum	4.19.22	Pelagiani heretici refelluntur	2.1.5,
		Originale peccatum	2.1.5	& 2.2.21, & 2.3.7, & 2.7.5, & 3.22.8	
		Origenes 2.2.4.2.7, & 2.5.17, & 2.8.12,		4.8.12	
		& 3.22.8		Perfectio fidelium	3.17.15
		Osander refellitur 1.15.3.5, & 2.12.5.6,		Perfectio fidei	ibid.
		7, & 3.11.5		Perfectio monachorum	4.17.11
		Oftentatij	4.4.9	Perfectionis vana fiducia	4.1.20
		Otium monachale	4.15.10	Peritium eff exarandum	2.8.2.4
		Ouidius	1.15.3, & 2.2.2.3	Perpetuas ecclefie	2.15.3
				Perfucutio pro iuftitia	3.8.7
				Perfe folem adorabant	1.11.1
				Perfucuantia donum Dei	2.3.11, & 2.
				5.3	
				Perfucuantia, electorum tantum pro-	
				pria	2.3.11
				Perfone fignificatio in Scriptura	3.
				23.10	
				Perfona in Deo	1.13.6
				Perfone tres in vna effentia Diuina	1.13.2
				Petrus nullum habebat ius in alios	4.6.5
				Apoftolos	4.6.14
				Petrus Romæ non fuit	3.10.3
				Petulantia carnis	2.8.50
				Phantafie	1.6.12
				Philofophorum confufæ opinionis	1.6.12
				de Deo	2.2.3
				Philofophorum opinio de libero ar-	
				bitrio	2.2.3
				Phocas Romæ fedis patronus	4.
				17.7	
				Philoftratus in vita Apoll.	3.10.5
				Pietatis definitio	1.2.1
				Pignus hereticus	3.2.30
				Plato	

N

N Amani Syrij pietas	3.2.31
Naturæ corruptio	2.5.1
Natura duplex in perfona mediatoris	2.14.1
Nebula adnez, feruus Dei	4.20.27
Neceditas duplex	1.16.9
Neceditas & coactio differunt	2.3.5
Neceditas fatalis Stoicorum	1.16.8
Nehemia ieiunium	4.12.16
Neftorius hereticus	2.14.4.5
Nicena Synodus 1.11.14, & 4.17.3.6	
Nomen Dei fumma cum reuerentia fumi debet	2.8.22
Nomen Dei quomodo fanctificari de-	
beat	30.20.41
Nomen Chrifti aliquando Ecclefie tribuitur	4.17.22
Notæ Ecclefie	4.1.7
Notitia Dei 1.3.3, & 1.4.1, & 1.6.10	
Novatiani refelluntur 3.3.21, & 4.1.23	

O

O bedientia mediatoris	3.2.4.12
Obedientia Deo gratiffima	2.12.3
Obedientia Chrifti noftra delectat peccata	2.8.5
Obedientia parentibus debita	2.16.5
8.3.8	
Obedientia regibus & magistratibus debita	4.20.8.22
23.32	
Obedientia fidei	3.5.19
Obedientia dierum fuperficiofa dam-	
natur	2.8.31
Obedientia legis eff impoffibilis	2.
7.5	

P

P anis pro rebus neceffariis corpori	3.20.44
Panis affumit nomen corporis Chrifti	4.17.20
Pædobaptifmus	4.8.16
Papa fe Chrifti vicarium appellat	4.
6.3	
Papa Antichriftus 4.7.21.25, & 4.9.4	
fibi Occidentis imperium fubiecit	
4.1.13	
quo & quando pacto tantum cre-	
uerit	4.7.1.12
eius infignia & authoritas. 3.5.2, &	
4.7.2.6	
corruptio	4.7.2
Papatus an fit Ecclefia	4.2.10
eius principium	4.7.1
hodie deterrimus	4.7.22
Paphnutij opinio de celibatu	4.
12.2.9	
Papifæ Chrifti fimie	4.19.2.9
Papifæ quomodo imagines defen-	
dant	1.11.5

I N D E X.

Plato, variis dialogis, citatus	1.3, 3, & 1.5, 5, & 1.6, 11, & 1.14, 12, & 1.15, 6, 7, & 2.1, 2, 22, & 3.3, 20, & 3.20, 34
Platonis comma	4.18, 15
Plautus	1.17, 3
Plinius	1.16, 4
Plutarchus	1.3, 3, & 1.5, 12, & 1.6, 11, & 3.10, 1
Poenitentia vera	3.3, 5
ex hinc probetur	3.3, 1
ex hinc in Deo donum	3.3, 2, 3, & 3.24, 15
in oratione necessaria	3.20, 7
Legalis & euangelica pars Euangelij	3.3, 4
non est sacramentum	4.15, 10, & 4.19, 14
Poenitentia effectiva	3.3, 15, 16
partes	2.5, 5, 8
Poenitentia in Deo non inuenitur	1.17, 12, 13
Poenitentia papalis	3.4, 1, & 4.4, 1, & 4.19, 14
Poenitentia Achab	3.3, 25, & 3.20, 15
Poenitentiam agere in cinere & cilicio, quid	3.3, 4
Politia inter Christianos	4.20, 3, 8
Politia ecclesiastica non contemnenda	4.10, 17
Potentia Dei	1.14, 20, 21, & 1.16, 3, & 3.2, 3, & 3.21, 4
Potentia nostra	2.2, 15, & 2.8, 3
Potestas sine scientia	3.4, 21
Potestas Dei	4.17, 24, & 2.8, 15
Potestas Eccl.	4.8, 15, & 4.7, 6
Potestas ligandi & soluendi	3.4, 14, 15
Potestas prophetarum	4.8, 3
Præcepta Dei ex hominis facultate non estimanda	2.5, 4, 6
Præcepta legis quomodo consideranda	2.8, 8
Præcepta Dei ab hominibus perfecte obseruari nequeunt	2.5, 4, 6
Præceptorum tria genera	2.5, 6, 8
Prædestinationis quid significet	3.21, 5
Prædestinationis cognitio ardua & difficilis	2.21, 1
Prædicatio Euangelij reprobis etiam est communis	3.24, 1
Præparatio Papistarum	2.2, 2, 7
Præscientia in Deo quid significet	3.21, 5
Præscientia Dei homines perterrefacit	1.13
Præsidia in ciuitatibus	4.20, 12
Presbyteri seculares in Papatu	4.5, 9
Presbyterorum munus	4.12, 2
Preces assidue	3.20, 7
Preces hypocritarum coram Deo adominanda	3.20, 2, 9
Preces sanctorum defunctorum	3.20, 21
Primatus sedis Romanæ	4.6, 1
Primogenitura vis	3.21, 6
Primogenitura dirigebat ad vitam æternam	2.10, 14
Primogenitura Christi	2.13, 2
Primogenitura aliquando à Deo contemnitur	3.22, 5
Princeps disciplinæ subicitur	4.12, 7
quid possit in reb. ecclæs.	4.11, 16
Principia non sunt duo	1.14, 3
Principium maxime necessarium	2.6, 4
Principium conuersionis à Deo	2.2, 5
Principium obediendum	4.10, 5
non blandicandum	4.20, 1
Probatum sui ipsius	4.17, 4
Promereri, quid	2.17, 3
Promissio Dei gratuita, est fundamentum fidei	3.2, 2, 9
Promissiones Dei in solis electis sunt effectives	3.24, 16
Promissio Dei vsus	2.5, 10
Promissiones Dei omnes in Christo inclusæ	3.2, 3, 2
Promissio vsus erga fideles & improbos	2.5, 10
Promissionis Legis & Euangelij quomodo inter se consentiant	3.17, 1
Propheeta qui proprie	4.3, 4
Propheeta Legis interpretes	1.6, 25, & 4.8, 6
Propheeta bonitatem Dei terrenis beneficiis admirantur	2.10, 20
Propetarum potestas	4.8, 3
Prophetarum fulgur	2.8, 5, 4
Prophetarum Molestorum	4.13, 15
Proutidentia Dei erga omnes creature naturas	1.16, 4, 5
Proutidentia Dei quomodo consideranda	1.17, 1, 15, 6, 7, & 1.17, 6, 7, 8, 9, 10, 11
Proutidentia Dei in regnorum distributione	4.20, 2, 6
Proximis significatio	2.6, 5, 5
Proutidentia naturalis	1.5, 2
Pugna hædum assidue	1.14, 13, 15, 18, & 3.1, 10, & 3.20, 4, 6, & 4.15, 11, 12
Punitio peccatorum	1.17, 5
Punitio iniquorum	3.4, 31
punitur quisque pro suo peccato	2.8, 20
Purgatorius ignis quomodo excogitatus	3.5, 6
Q uadragesimæ obseruatio superstitiosa	4.12, 20
Quærites vocandi ad eccl. ministerium, quibus, quomodo, & a quibus	2.8, 16
Quatuor hominum iustificatorum spectes	3.14, 1
Quatuor Deo in primis debentur	2.8, 6
Querimonia Senecæ de idolis	1.11, 2
Quæstiones inutiles reiciendæ	1.14, 1, 4, & 2.12, 5
Quies spiritualis	2.8, 2, 8
R atio humana in rebus spiritualibus cæca	2.2, 1, 9
Rationis vis	2.2, 2
Rebecca peccatum	3.2, 31
Rebellio in Deum, grauis, flagitium	4.1, 2, 5
Reconciliator Dei & hominum, Christus	2.6, 1
Redemptio in vno Christo	2.6, 1
Regeneratio per fidem	3.3, 1
Regenerationis finis	1.15, 4, & 3.3, 1, 9
Regenerationis gradus	4.16, 31
Regeneratio ex Anabaptistis	3.3, 14
Regeneratorum opera	3.4, 9
quomodo regenerantur infantes	4.16, 17
Reges nutritij Ecclesiæ	4.20, 5
Regimen duplex in homine	3.19, 15, & 4.20
Riguminis tres species	4.20, 8
Regnum Christi æternum	2.15, 3, & 3.12, 7
Regnum Dei	3.3, 1, 9
Regna Dei proutidentia distribuuntur	4.20, 2, 6
Regula Christiana	1.14, 4
obseruanda in disputat. de homine	1.15, 1
adu. iniquitatem	1.16, 3
triplex in consideratione legis Dei	2.8, 6
in rursus inuentis	2.8, 2, 7
de S. Patribus, sub veteri testam.	
obseruatu digna in disputatione de persona Christi	2.14, 3
de iustificatione Christiana	3.12, 8
de mercede operum	3.18, 3
de confessione	3.4, 18
orationis Christi.	3.20, 4, 6, 8, 11
recte orandi	3.20, 15
de gratiarum actione	3.20, 28
de tenetate æterna	3.25, 10
de constit. ecclæs.	4.10, 31
de sacramentis	4.17, 10
de Cena domini	4.18, 12
Relatio inter fidem & verbum Dei	3.20, 2, 9, 15, & 3.11, 17, & 3.22, 10
Religionis origo	1.12, 1
Religio vera	1.2, 2, 3, & 1.4, 3
Remissio peccatorum in sola ecclesiâ reperitur	4.1, 20
Remissio peccatorum prius est in Ecclesiâ & Dei regnum aditus ibidem	
Remissio peccatorum pacem gignit	3.13, 4
Remunare sibi ipsi	3.3, 8, & 3.12, 2
Repetitiones Hebræis familiares	1.15, 3
Reprehensiones ad legis violatores.	5.11
Reprobatio ex Dei voluntate	3.22, 11
Reprobi Deo iniuri	3.24, 16
Reprobi excusatione carent quum peccant	3.23, 9
Reprobi Deum non timent vt deceret	3.2, 2, 7
cura Deo excæcatur	3.24, 14
Reproborum fides	3.24, 17
Reproborum misera conditio	3.25, 6
Reproborum pena erit grauisima.	3.25, 12
Reprobi Dei verbum audire possunt	2.5, 5
Resipiscencia, vnde Poenitentia.	
Res animatæ & inanimatæ reguntur Dei proutidentia	1.19, 2
Resurrectio Christi	2.16, 13
Resurrectio carnis creditu difficilis	3.25, 3
Resurrectio carnis bonis & improbis communis	3.25, 9
Resurrectio miro quodam modo fiet	3.25, 8

I N D E X.

Reuelationes fanaticorum	1.9.1		
Reuelationes	4.8.5		
Regibus obtemperandum	4.20.8.22.73, & 4.20.34		
Reges ac magistratus dii nominantur	4.16.31		
Regibus assentatores adesse non oportet	4.20.37		
Ritus uocationis ministrorum	4.3.16		
Roma cur nulla ecclesia tantum honoris datum	4.7.23, cur 4.6.16		
Romanis fructu sibi Apostolorum successione gloriose arrogant	4.7.7.5		
Roma omnium Ecclesiarum non est caput	4.7.17		
Rudimenta infirmitatis	4.10.51		
Ruina ex nobis	2.1.10		
S.			
Abbatii uera obseruatio	2.8.28		
Sabbatum quomodo Christi aduentu abolitum	2.8.31		
Sabelius hereticus refellitur	1.13.4		
Sacerdotium Christi	2.15.2.6, & 4.6.2		
Sacerdotij Christi fructus	2.15.6		
Sacerdotium Aaroni resignatum	4.11.8		
Sacerdotes papistici	4.8.2		
Sacramenti uera significatio	4.14.1		
Sacramentum sine promissione non est	4.4.3		
Sacramenti generalis significatio	4.14.18		
Sacramenta duo in ecclesia	4.14.20, & 4.18.20		
Sacramenta numero plura ex scholasticorum opinione	4.19.1		
Sacramentorum usus	4.14.13		
Sacramenta Legis ab Euangelicis differunt	4.14.23, 26		
Sacrificium Christi non iterandum	4.18.3		
Sacrificium Moysi & Eucharistiæ	4.18.12		
Sacrificium duplex	4.18.13, 16		
Sacrificium Deo gratum	3.7.1		
Sacrificiorum usus	2.7.1.17, & 2.12.4		
Sacrificium fidelium	4.18.4, 16		
Sadducæorum de Angelis opinio	1.14.9		
Sadducæorum de animis sententia	1.15.2		
Sadducæi refelluntur	2.12.23, & 3.25.5		
Salus certa eius causæ	4.13.3, 2.17.23, & 5.14.17		
materia, Christus a quo nobis merito acquisita	2.17.3, 17.1		
Samuelis sacrificium	4.10.25		
Sapientia uera	1.1.15, & 1.18.4		
Sanctimonia uitæ, electionis scopus	3.23.12		
Sancti nec uident nec audiunt que faciunt	3.20.24		
Sanctorum gloria & gloriatio	3.14.18, & 3.25.10		
Sancti interdum diuina præsentia perterrefiunt	1.1.3		
Sancti defuncti an pro nobis preces concipiant	3.20.20, 24		
Salus a Dei electione promittitur	3.24.4, 5		
Salus fidelium cum ipsis omnibus paribus in Christo continetur	2.16.19		
Salutis quatuor causæ	3.14.17, 21		
Samson hostes uiscendo quodammodo peccauit	3.20.15		
Sanctificare nomen Dei	3.20.41		
Saræ peccatum	3.2.31		
Satan omnis improbitatis ac iniquitatis author	1.14.15		
Satan author dissidij	4.17.1		
Satan diuersis appellatur nominibus	1.14.13		
Satan uocatur Dei spiritus	2.4.5		
Satan uisionis diuinæ ramifier	1.8.2, & 2.4.2		
Satan Dei simia	1.8.2, & 4.14.19		
Satan quomodo in reprobis operetur	2.4.2		
Satan nihil nisi Deo uolente ac permittente potest	1.14.17, & 17.7		
Satan ecclesiæ prout uellet non nocet	1.14.18		
Satanæ altus	3.20.46, & 4.1.11, 13, & 4.14.19, & 4.15.19, & 4.16.32, & 4.17.12, & 4.18.13		
Satisfactio a Sophistis excogitata	3.4.25, & 3.16.4		
Satisfactioes Eccl.	3.4.39		
Scala Jacob	1.14.12		
Scandalum duplex	3.19.11		
Scandala uitanda	ibid.		
Schismatici qui proprie	4.2.5		
Scopus omnium fidelium	2.10.13, & 3.25.2		
Scortatio damnatur	2.8.41		
Scriptura homines ad Dei cognitionem adducit	1.6.1		
Scriptura duobus modis de Ecclesia uerba facit	4.1.7		
Scripturæ certitudo, efficacia, antiquitas, authoritas, necessitas	1.6.2, & 1.8.13, & c.		
Scripturæ maximus est fructus	1.9.1		
Sedes Christi ad dexteram patris	2.16.15		
Sectæ monachorum periculose	4.13.14		
Semina legum in omnibus hominibus	2.2.13		
Semen religionis in mente humana	1.3.13, & 1.5.1		
Seneca	1.13.13, & 1.5.12, & 2.2.33, & 3.8.4		
Sensus quinque in homine	1.15.6		
Sensus diuinitatis in hominum mente insculptus	1.2.3, & 1.3.1		
Sephora filium quomodo circumderit	4.15.22		
Sepultura ueterum, & illius significatio	1.10.3, 25.8		
Sepultura ueterum	2.12.13		
Sepultura Christi significatio	2.16.7		
Seraphim	1.11.3		
Seruetus, uide Michael Seruetus			
Seruorum munus & relaxatio	2.8.25, 4.6		
Sessio ad patris dexteram	2.16.15		
Signa penitentiae extrinseca	4.12.14, 17		
Simonis magi fides	3.2.10		
Simonis significatio	4.5.6		
Simplicitas sacrarum literarum magna est efficacia	1.8.1		
Simile	1.1.2, & 2.4.1, & 2.7.7, & 2.8.18, & 2.11.13, 14, & 2.14.13, & 3.2.34, & 3.4.18, & 3.12.2.4, & 3.15.3, & 3.18.3, & 3.20.38, & 4.3.2, & 4.5.15, & 4.14.10, 13		
Simulachra	1.11.6, 9		
Sinus Abrahamæ	3.25.6		
Sobrietas fidelibus necessaria	1.9.3		
Sol a Persis adoratus	1.11.1		
Sol Dei prouidentis æ testis	1.16.2		
Solon	4.20.9		
Sozomenus	3.4.7		
Spes pro fide	3.2.43		
Spes cum fide coniuncta	3.2.42		
Spes etiam ultra mortem porrigitur	3.2.47		
Spes propter bona antea a Deo accepta	3.2.31		
Spei natura	3.25.1		
Spiritus sanctus est Deus æternus	1.13.14		
Spiritus sanctus internus doctor	3.1.4		
Spiritus sanctus in improbis non habet domicilium	2.2.16		
Spiritus sancti elogia	3.1.3		
Spiritus sancti munus	3.2.36		
Spiritus sancti opus	4.14.8, 9		
Status	1.4.4		
Stoici & illorum opinio de necessitate	1.16.8		
Strabo	4.1.5		
Summa legis	2.8.11		
Summa euangelij	3.5.1.19		
Subdiaconi in ecclesia	4.4.10		
Subdiaconi papatus	4.19.33		
Suetonius	1.3.2		
Superbia in homine insita	1.1.2		
Superbia omnium malorum initium	2.1.4		
Superfitionis descriptio	3.19.7		
Superfitionis origo	1.12.1		
Superfinitio differt a uera religione	1.12.11		
Superfinitio fugienda	2.8.16		
Sursum corda	4.17.36		
Symbolum apostolorum	2.16.18		
T			
Tertulliani	4.12.73		
Templorum usus	3.20.30, & 4.4.5		
Templa Græciæ a Xerxe incensa aut diruta	ibid.		
Templorum superfluis ornatus	4.5.18		
Tempus creationis	1.4.1		
Terminationis diuersæ species	3.20.46		
Terre Deum quid significet	4.13.3		
Tertullianus	1.10.3, & 1.13.6, 7, 8, & 2.14.7, & 3.20.48, & 3.25.7, & 4.15.21, & 4.17.19, 48		
Testamentum uetus Christi opera confirmatum	2.10.4		
Testamentum uetus & nouum in quibus similia	2.10.1		
Themistius	1.15.6, & 2.2.23		
Theodoritus	4.4.11, & 4.11.15, & 4.17.48		
Theodoros episcopus	1.1.14		
Theodosius Mirensis episcopus	1.11.15		
Theodosius imperat. publicum peccatum agnouit	4.12.7		
Theologia Paparum & Cardinalium	4.7.27		

I N D E X.

Thefaurum Ecclesie quid Papista vo- cent	5.5.5	Vigilare perpetuo	1.14.15	Vota teneraria violanda	4.15.20
Thomas Aquinas	2.2.4.26, & 3.1.1.9	Vindicta Deo relinquenda	2.8.57, & 4.20.20	Voluntas Dei simplex	3.24.16
Timor Dei qualem in reprobis	3.2.27, & 4.10.25	Vindictæ appetitus prohibitus	ibid.	Voluntas Dei bitariam consideranda	1.17.2
Timor Domini	5.2.1.6	Virginitas	1.5.5	Voluntas Dei, suprema rerum om- nium causa	1.14.1, & 1.16.3, & 1.17.2, & 1.18.2
Timor fidelium	3.2.2.1.1.2.7	Vita hominis à Deo limitibus est cir- cumscripta	2.16.9, & 1.17.4	Voluntas Dei est rerum omnium ne- cessitas	3.23.8
Tonitruæ origo	4.19.16.27	Vita presens Dei benedictio	2.8.57	Voluntatem Dei sequi oportet	3.20. 43
Transubstantiatio a sophistis exco- gnata	4.17.12.14.15	Vita presens brevis ac fugilis	3.9.2	Voluntas Dei, summa iustitiæ regula	3.23.3
Triadi Satanæ	4.11.5	Vita christiana	3.3.20, & 3.6.1	Voluntas hominis quomodo in rege- neratione aboletur	2.5.15
Tributa Principibus pendenda debent	4. 20.15	Vita æterna scopus omnium fidelium	2.10.11	Voluntas & intellectus duæ partes a- nimæ	1.15.7
Trinitas personarum in Deo	1.15.1.2. 5.4	Vita æterna cur merces aut premium appellatur	3.18.3.4	Voluntas hominis in Dei manu	2.4. 6.7
Trinegismus	1.5.5	Vinctio extrema non est sacramentum	4.19.18	Voluntas in regeneratione	2.3.6, & 1.5.15
Trinitas duplex	3.3.7, & 5.4.2	Vino Hypostatica	2.14.5	Vox Dei figuris opposita	1.11.2
Triumphus Christi	3.6.9	Vocationis duæ species	3.24.3	X	
Turcæ idolum loco veri Dei ponunt	1.6.4	Vocatione electio confirmatur	3.24. 1.2	Enophon	1.5.12, & 4.12.22
Tyrannis in ecclesia	4.11.6, & 15.1	Vocatio vniuscuiusque consideranda	3.10.6	Xerxes incendit aut diruit om- nia templa Græciæ	4.1.5
Tyrannus quis	4.20.2.4. an & cur ei obediendum	Vocationis fidelium scopus	3.6.2, & 3.25.1	Z	
V		Vocatio gentium	2.11.11.12	Achariæ Papæ perfidia	4.17.17
Valerius Max.	1.3.3	Vocatio pastorum quatuor in rebus sita est	4.3.11	Zelus quomodo ex pœnitentiâ excitetur	3.3.15
Valla	3.23.6	Voti significatio	4.13.1	Zephermi constitutio de Cœnæ ce- lebratione	4.7.4.6
Varro	1.11.6	Votum coelibatus	4.13.18		
Vbiqitarij	4.17.16	Votum Iepithæ	4.13.3		
Vestigalia principibus pendenda	4. 20.13	Vota charitatis	4.19.2.6		
Veritas & misericordia connunxæ	3. 14.4	Vota fidelium, quatuor sibi res pro- ponunt	4.13.4		
Vidua senes, & illarum cœlibatus	4. 13.18	Vota monachorum teneraria	4.13. 3.47		

F I N I S.

INSTITVTIONIS Christianæ Religionis

Liber Primus.

DE COGNITIONE DEI CREATORIS.

ARGVMENTVM.

Primus liber de Cognitione Dei Creatoris differit. Quoniam verò in creatione hominis ea maxime elucet, ideo de homine quoque disputatio habetur. Atque ita præcipui loci totius tractationis duo sunt: prior de notitia Dei, alter de notitia hominis. Ac primo capite de utroque coniunctim agitur: sequentibus de singulis separatim: ita tamen ut quædam misceantur, quæ ad alterutrum istorum referri debeant: tractatus scilicet de S. Scriptura, & Imaginibus, ad notitiam Dei: tres reliqui de mundi Opificio, de S. Angelis, de Diabolis, ad hominis notitiam: postremus, de ratione, qua Deus mundum gubernat, ad utrumq; spectet.

Quòd ad priorem, hoc est, Dei notitiam attinet, primùm ostendit qualis sit notitia quam ipse postulat, cap. II. Deinde ubi querenda sit, à III. ad IX. nimirum, non in homine: quia etsi naturaliter hominum mentibus indita sit, tamen partim inscitia, partim malitia suffocatur, III. & IIII. Nec in mundi fabrica: quia etsi in ea clarissimè lucet, nos tamen ad eò stupidi sumus, ut eiusmodi testimonies, quantumvis perspicuas, semper nobis sine fructu effluant, V. Sed in Scriptura, VI. De qua agitur, cap. VII. VIII. IX. Tertiò, qualis sit Deus, X. Quærò, quàm impium sit Deo tribuere visibilem formam (ubi de Imaginibus, eorum adoratione & origine agit) cap. XI. Quintò, contendit æquum esse, ut solus Deus in solidum colatur, XII. Postremò, de unitate Essentiæ diuinæ, & trium personarum distinctione, cap. XIII.

Ad posteriorem, hominis nempe notitiam, quòd attinet, primùm de mundi creatione, de bonis & malis Angelis, (quæ omnia hominem spectant) instituitur tractatio, XIII. cap. Deinde, ad hominem ipsum accedens naturam virèsq; eius examinat, cap. XV.

Vt autem Dei hominisq; notitiam meliùs illustret, ad omnium humanarum actionum, totiusq; mundi gubernationem, contra fortunam & fatum, tribus reliquis capitibus, XVI. videlicet XVII. & XVIII. descendit, doctrinam sinceram, atq; illius usum, tradens: tandem Deum, etsi impiorum opera utatur, purum tamen ab omni labe & culpa esse ostendit.

CAPVT I.

Dei notitiam & nostri res esse coniunctas, & quomodo inter se cohæreant.

Tota ferè sapientiæ nostræ summa, quæ vera demum ac solida sapientia cenferi debeat, duabus partibus constat, Dei cognitione & nostri. Ceterum, quum multis inter se vinculis connexæ sint, vtra tamen alteram præcedat, & ex se pariat, non facile est discernere. Nam primò, se nemo aspicere potest quin ad Dei, in quo viuit & mouetur, intuitum sensus suos protinus conuertat: quia minimè obscurum est, dotes quibus pollemus, nequaquam à nobis esse. imò ne id quidem ipsum quod sumus, aliud esse quàm in vno Deo subsistentiam. Deinde ab his bonis quæ guttatim è celo ad nos stillant, tanquam à riuis ad fontem deducimur. Iam verò ex nostra tenuitate melius ap-

Verè sapientiæ Partes.

I. Dei cognitio.

a par

2. *Nostri cogitatio, & eius effectus.*

paret illa, quæ in Deo residet bonorum infinitas. Præsertim miserabilis hæc ruina, in quam nos deiecit primi hominis defectio, sursum oculos cogit attollere, non modò vt inde ieiuni & famelici petamus quod nobis deest, sed metu expergefacti, humilitatem discamus. Nam vt in homine reperitur quidam miseriarum omnium mūdus, ac ex quo spoliati sumus diuino ornatu, pudenda nuditas immensam probrorum congeriem detegit: propriæ infelicitatis conscientia vnumquemq; pungi necesse est, vt in aliquam salutem Dei notitiam veniat. Ita ex ignorantia, vanitatis, inopia, infirmitatis, prauitatis denique & corruptionis propriæ sensu recognoscimus, non alibi quàm in Domino sitam esse veram sapientiam lucem, solidam virtutem, bonorum omnium perfectã affluentiam, iustitiæ puritatem. atque ad eò malis nostris ad consideranda Dei bona excitamur: nec antè ad illũ feridũ aspirare possumus, quàm cœperimus nobis ipsis displicere. Quis enim hominum non libenter in se requiescat? quis etiam non requiescit quandiu sibi est incognitus, hoc est, suis dotibus est contentus, & inficius suæ miserix vel immemor? Proinde vnusquisque sui agnitione non tantum instigatur ad quærendum Deum, sed etiam ad reperendum quasi manu ducitur.

Vide Caluin. in Ioann. c. 4. 10.

Cognitionis Dei effectus.

2 Rursum, hominem in puram sui notitiam nunquam peruenire constat nisi prius Dei faciem sit contempletus, quæ ex illius intuitu ad seipsum inspiciendum descēdat. Nam (quæ ingenita est omnibus nobis superbia) iusti semper nobis videmur & integri, & sapientes, & sancti: nisi manifestis argumentis, iniustitiæ, fœditatis, stultitiæ, & impuritatis nostræ conuincamur. Non autem conuincimur si in nos duntaxat ipsos respicimus, & non in Dominum quoque: qui vnica est regula ad quam exigendũ est istud iudiciũ.

1. *Superbiam nostram conuincit.*

2. *Hypocrisim detegit.*

Quia enim ad hypocrisim natura propensi sumus omnes, ideò inanis quædam iustitiæ species pro iustitia ipsa nobis abundè satisfacit. Et quia nihil intra nos vel circũ apparet quod non sit plurima obscœnitate inquinatum: quod paulò minùs fœdum est, pro purissimo arridet quandiu mentem nostram intra humanæ pollutionis fines continemus.

Confirmatio à similit.

Non secus atque oculus, cui nihil aliàs obuertatur nisi nigri coloris, candidissimũ esse iudicat quod tamen subobscura est albedine, vel nõnulla etiam fuscedine aspersum. Quin ex corporeo sensu propius adhuc discernere licet quantum in æstimandis animæ virtutibus hallucinemur. Nam si vel terram despiciamus medio die, vel intuemur quæ aspectui nostro circum circa patent, validissima perspicacissimæque acie videmur nobis præditi: at vbi in solem suspicimus, atque arrectis oculis contemplamur, vis illa quæ egregiè in terra valebat, tanto fulgore protinus perstringitur & confunditur, vt fateri cogamur, illud nostrum in considerandis terrenis acumen, vbi ad solem ventum est, meram esse hebetudinem. Ita & in reputandis spiritualibus nostris bonis contingit. quantisper enim extra terram non respicimus, propria iustitia, sapientia, virtute pulchrè contenti, nobis suauissimè blandimur, & tantum non semidei videmur. at si semel cœperimus cogitationem in Deum erigere, & expendere qualis sit, & quàm exacta iustitiæ, sapientia, virtutis eius perfectio, ad cuius amissim conformari nos oportet: quod antea in nobis falso iustitiæ prætextu aridebat, pro summa iniquitate mox sordescet: quod mirificè imponebat sapientiæ titulo, pro extrema stultitia fœtebit: quod virtutis faciem præ se ferebat, miserima impotentia esse arguetur: ad eò diuinæ puritati malè respondet quod videtur in nobis vel absolutissimum.

3. *Dei perspicaciam omnibus mensuris absolutam, mensuramque nostram iniustitiam esse demonstrat.*

Altera confirmatio, ab exemplis.

3 Hinc horror ille & stupor, quo passim Scriptura recitat percussos atque afflictos fuisse sanctos quoties Dei presentiam sentiebant. Quum enim eos videamus, qui absente ipso securi firmique consistebant, ipso gloriæ suæ manifestante, sic quærescieri ac consternari vt mortis horrore concidant, imò absorbeantur, & penè nulli sint: colligendum inde est, hominem humilitatis suæ agnitione nõquam satis tangi & affici, nisi postquam

1. *Sanctorum Patrum.*

se ad Dei maiestatem comparauit. Eius autem cõsternationis exempla crebra habemus tum in Iudicibus, tum in Prophetis: ad eò vt vox illa in Dei populo visitata foret, Moriemur, quia Dominus apparuit nobis. Ideò & historia Iob ad prosternendos suæ stultitiæ, impotentia, pollutionis conscientia homines, potissimum semper argumentum à diuina sapientiæ, virtutis, puritatis descriptione ducit. Neque frustra videmus enim vt Abraham melius se terram & puluerem agnoscat, ex quo propius ad conspiciendam Domini gloriam accessit: vt Elias reuerta facie, eius accessum expectare non sustineat: tantũ est in aspectu formidinis. Et quid faciat homo putredo ac vermis, quũ ipsos quoque Cherubim velare, ipso pauore, facie suã oporteat? Hoc scilicet est quod dicit propheta Iesaias,

Iud. 13. 22.
Iesai. 6. 5.
Eze. 1. 28.
& 3. 14.
Iob. 9. 4.
& c. & alibi passim.
Gen. 18. 27.
1. Re. 19. 13

2. *Angelorũ.*

in aspectu formidinis. Et quid faciat homo putredo ac vermis, quũ ipsos quoque Cherubim velare, ipso pauore, facie suã oporteat? Hoc scilicet est quod dicit propheta Iesaias,

Iesai. 6. 2.
Iesai. 24. 23.

Erub

Erubescet sol & confundetur luna quum Dominus exercituum regnauerit: hoc est, Vbi claritatem suam extulerit, ac propius admouerit, lucidissimum quodque præ illa tenebris obscurabitur. Vt quæ tamen Dei nostrique notitia mutuò inter se nexu sint colligatæ, ordo rectè docendi postulat vt de illa priore differamus loco, tum ad hanc tractandam postea descendamus.

CAPVT II.

Quid sit Deum cognoscere, & in quem finem tendat eius cognitio.

Am verò Dei notitiam intelligo, qua non modò concipimus aliquem esse Deum, sed etiam tenemus quod de eo scire nostra refert, quod vtile est in eius gloriam, quod denique expedit. Neque enim Deum, propriè loquendo, cognosci dicemus vbi nulla est religio nec pietas. Atque hic nondum attingo eam notitiæ speciem qua homines in se perditæ ac maledicti Deum redemptorem in Christo mediatore apprehendunt: sed tantum de prima illa & simplici loquor, ad quam nos deduceret genuinus naturæ ordo si integer steterisset Adam. Nam etsi nemo iam, in hac humani generis ruina, Deum vel patrem, vel salutis authorem, vel vlllo modo propitium sentiet donec ad eum nobis pacificandum medius occurrat Christus: aliud tamen est sentire Deum factorem nostrum sua nos potentia fulcire, et prouidentia regere, bonitate fouere, omnique benedictionum genere prosequi: aliud verò, gratiam reconciliationis in Christo nobis propositam amplecti. Quia ergo Dominus primùm simpliciter Creator tã in mûdi opificio, quàm in generali Scripturæ doctrina, deinde in Christi facie Redemptor apparet: hinc duplex emergit eius cognitio: quarum nûc prior tractanda est, altera deinde suo ordine sequetur. Quanquam autem Deum apprehendere mens nostra non potest quin illi cultum aliquem tribuat: non tamen simpliciter tenere sufficet illum esse vnum quem ab omnibus oporteat coli & adorari: nisi etiam persuasissimus fontem omnium bonorum esse: nequid alibi quàm in ipso quæramus. Hoc ita accipio, non solùm quòd mundû hunc, vt semel condidit, sic immensa potentia sustineat, sapientia moderetur, bonitate conferuet, humanum genus præsertim iustitiæ iudiciòq; regat, misericordia toleret, præsidio tueatur: sed quia nusquam, vel sapientiæ ac lucis, vel iustitiæ, vel potentia, vel rectitudinis, vel sincerae veritatis gutta reperietur quæ non ab ipso fluat, & cuius ipse non sit causa: vt hæc scilicet omnia ab ipso expectare & petere discamus, eique cum gratiarum actione accepta referre. Nam hic virtutum Dei sensus nobis idoneus est pietatis magister, ex qua religio nascitur. Pietatem voco coniunctam cum amore Dei reuerentiam quam beneficiorum eius notitia conciliat. Donec enim sentiant homines, Deo se omnia debere, paterna se eius cura foueri, eum sibi omnium bonorum esse authorem, vt nihil extra ipsum quærendum sit, nûquam ei se voluntaria obseruantia subiciant: imò nisi solidam in eo felicitatem sibi constituent, nunquam se illi verè & ex animo totos addicent.

2 Itaque frigidis tantum speculationibus ludunt quibus in hac quæstione insistere propositum est, quid sit Deus: quum intersit nostra potiùs, qualis sit, & quid eius nature conueniat scire. Quorsum enim attinet, Deum aliquem cum Epicuro fateri, qui abiecta mundi cura se otio tantùm oblectet? Quid denique iuuat Deum cognoscere quocù nihil sit nobis negotij? Quin potiùs huc valere debet eius notitia, primùm vt ad timorem ac reuerentiam nos instituat: deinde vt ea duce ac magistra omne bonum ab illo petere, & illi acceptum ferre discamus. Quomodo enim mêtlem tuam subire queat Dei cogitatio, quin simul extemplò cogites, quum figmentû illius sis, eiusdem imperio esse te ipso creationis iure addictum & mancipatum? vitam tuam illi deberi? quicquid agis, ad illum referri oportere? Id si est, iam profectò sequitur vitam tuam prauè corrumpi nisi ad obsequium eius cõponitur: quando nobis viuendi lex esse debet eius voluntas. Rursum nec ad liquidum perspicere ipsum potes, nisi vt bonorum omnium fontem esse & originem agnoscas: vnde & desiderium illi adhærendi, & fiducia in ipsum nasceretur si non sua mentè hominis prauitas à recta inuestigatione abduceret. Nam initiò pia mens Deum non quemlibet sibi somniat, sed vnicum & verum duntaxat intuetur: neque illi quodcunq; visum fuerit, affingit, sed talem habere contenta est qualem se manifestat ipse, summâque diligentia semper cauet ne audaci temeritate vltra voluntatem eius egressa, perperam vagetur. Ita cognitum, quia cuncta moderati intelligit, tutorè sibi esse confidit ac protectorem, ideòque in eius fidem totam se confert: quia bonorû omnium

Huius cognitionis Dei circa sortis (de redemptione enim suo loco agitur) descriptio.

Summa & vltima huius cognitionis.

Vltus illius amplificatio, et non necessaria profanae curiositatis & Epicurorum reuerentia reuisione.

Piarum mentium Deus descriptus, et Epicurorum impii curiofitas magis ac magis appareat.

intelligit esse authorem, siquid premit, siquid deest, mox se recipit in eius præsidium, opem ab eo expectans. quia bonum & misericordem esse persuasa est, in eum certa fiducia recumbit, nec dubitat malis suis omnibus semper in eius clementia paratum fore remedium. quia dominum ac patrem agnoscit, eum quoque dignum statuit esse cuius imperium in omnibus intueri, maiestatem suspicere, gloriam promouendam curare, mandatis obsequi debeat. quia iustum esse iudicem videt, suaque seueritate armatum ad vindicanda scelera, eius tribunal semper in conspectu sibi proponit, ac ipsius metu se retrahit ac cohibet ab ira suis prouocata. Neque tamen iudicij eius sensu ita terretur vt subducere se velit, etiam siquod pateat effugium: quin illum non minus amplectitur malorum uitorem, quam erga pios beneficium, quando ad eius gloriam non minus pertinere intelligit, impiis & sceleratis apud eum repositam esse pœnam, quam iustis vitæ æternæ mercedem. Præterea non sola vindictæ formidine se coeret à peccando, sed quia Deum loco patris amat & reueretur, loco domini obseruat & colit, etiam si nulli essent inferi, solam tamen eius offensionem horret. En quid sit pura germanaque religio, nempe fides cum seruo Dei timore coniuncta: vt timor & voluntariam reuerentiam in se contineat, & secum trahat legitimum cultum qualis in Lege præscribitur. Atque hoc eò diligentius notandum est, quòd omnes promiscuè venerantur Deum, paucissimi reuerentur, dum vbique magna est in ceremoniis ostentatio, rara autem cordis sinceritas.

CAPVT III.

Dei notitiam hominum mentibus naturaliter esse inditam.

Hæc Dei cognitio omnibus obuia, reprobos reddidit inexcusabiles. Rom. 1. 20.

Vendam inesse humanæ menti, & quidem naturali instinctu, diuinitatis sensum, extra controuersiam ponimus: siquidem, ne quis ad ignorantiam prætextum confugeret, quandam sui numinis intelligentiam vniuersis Deus ipse indidit, cuius memoriâ assiduè renouans, nouas subinde guttas instillat: vt quum ad vnum omnes intelligant Deum esse, & suum esse opificem, suo ipsorum testimonio damnentur quòd non & illum coluerint, & eius voluntati vitam suam consecrarint. Sane sicubi Dei ignorantia quærat, nusquam magis extare posse eius exemplum verisimile est, quam inter obtusiores populos, & ab humanitatis cultu remotiores. Atqui nulla est etiam, vt Ethnicus ille ait, tam barbara natio, nulla gens tam efferata, cui non inuideat hæc persuasio, Deum esse. Et qui in aliis vitæ partibus minimum videntur à beluis differre, quoddam tamen perpetuò religionis semen retinent. adeò penitus omnium animos occupauit, adeò tenaciter omnium visceribus inhæret communis ista præsumptio. Nulla ergo quum ab initio mundi regio, nulla vrbs, nulla denique domus fuerit que religione carere posset: in eo tacita quædam confessio est, inscriptum omnium cordibus diuinitatis sensum. Quin & idololatria, huius conceptionis amplum est documentum. Quam enim non libenter se deiciat homo, vt alias præ se creaturas suspiciat, scimus. Proinde quum lignum potius & lapidem colere malit, quam vt nullum putetur habere Deum: constat vehementissimam istam esse de numine impressionem, quæ adeò ex hominis mente obliterari nequeat, vt facilius sit naturæ affectum frangi: quemadmodum certè frangitur, dum homo ex illa naturali inflatione ad infima quæque sponte se dimittit, quo Deum reueretur.

Quædam Religio non est. Nihil minus se sum esse humanum astutorum conuincunt. Resuscitatio.

2. Quare vanissimum est quod à quibusdam dicitur: paucorum vafritia & calliditate excogitatum esse religionem, vt hæc arte simplicem populum in officio continerent: quum tamen ipsi, qui aliis authores erant Dei colendi, nihil minus crederent quam aliter quem esse Deum. Fateor quidem plurima in religione commentos esse astutos homines, quibus reuerentiam plebeculæ iniicerent, & terrorem incuterent, quo haberet obsequentes eius animos. sed id nusquam obtinuissent nisi iam prius contanti illa de Deo persuasione imbutæ fuissent hominum mentes, ex quo velut semine emergit ad religionem propensio. Ac ne illos quidem ipsos qui religionis titulo callidè rudioribus imponebant, Dei notitia profus vacasse credibile est. Tametsi enim extiterunt olim nonnulli, & hodie non pauci emergunt qui Deum esse negent: velint tamen nolint, quod nescire cupiunt, subinde sentiunt. Nemo in audaciorem aut effrenatiorem numinis contemptum prorupisse legitur quam C. Caligula: nemo tamen miserius trepidauit, quum aliquod iræ diuinæ indicium se proferebat: ita Deum quem studebat exproffeso contemnere, inuitus exhorrescebat. Hoc passim eius quoque similibus euenire videas. vt enim quisque est audacilimus Dei contemptor, ita vel ad solij cadentis strepitum

Confirmatio ab exemplis ipsorum impiorum eorum atheorum.

Cic. de nat. deor. lib. 1. circa fin.

Calu. lib. de scandalis.

Sueton. in Calig. c. 57.

tum maximè perturbatur. vnde id, nisi ex diuinæ maiestatis vltione: quæ illorum conscientias eo vehementius percellit, quo magis eam refugere conantur: Omnes quidem latebras respectant, quibus se abdant à Domini præsentia, & eam rursus ex animo suo deleant: sed velint nolint, irretiti semper tenentur. Vt cunq; interdum videatur euanescere ad momentum aliquod, subinde tamen recurrit, & nouo impetu irruit. vt si qua illis remissio est à conscientia anxietate, non multum absimilis sit à somno ebriosorum aut phreneticorum, qui ne dormientes quidem placidè conquiescunt: quia diris & horribicis infomniis continenter vexantur. Ergo impij quoque ipsi exemplo sunt, vigere semper in omnium hominum animis aliquam Dei notionem.

3 Hoc quidem rectè iudicantibus semper constabit, inculptum mentibus humanis esse diuinitatis sensum, qui deleri nunquam potest. Imò & naturaliter ingentiam esse omnibus hanc persuasione, esse aliquem Deum, & penitus infixam esse quasi in ipsis medullis. locuples testis est impiorum contumacia, qui furiosè luctando, se tamen extricare à Dei metu nequeunt. Iocosè licet eludant Diagoras & similes, quicquid omnibus seculis de religione creditum fuit: subfannet Dionysius cælestis iudicium: Sardonius hic ritus est, quia intus eos mordet conscientia vermibus cauteriis omnibus accrior. Non quod Cicero, vetustate obsolescere errores, religionem in dies magis crescere & meliorem fieri. Nam mundus (vt paulo post dicendum erit) omnem Dei notitiam, quantum in se est, excutere conatur, & eius cultum modis omnibus corrumpere. Hoc tantum dico, quum stupida, quam impij ad Deum spernendum cupidè accersunt, durities in eorum animis tabescat, vigere tamen, ac subinde emergere quem maximè extinctum cuperet, deitatis sensum. Vnde colligimus non esse doctrinam quæ in scholis primùm discenda sit, sed cuius sibi quisque ab vtero magister est, & cuius neminem obliuisci, natura ipsa patitur, quamuis huc multi neruos omnes intendant. Porro si ea conditione nati sunt omnes ac viuunt vt Deum cognoscant: Dei autem notitia nisi huc vsq; processerit, fluxa est ac euanida: eos omnes à creationis suæ lege degenerare palàm est qui non ad huc scopum vniuersas suæ vitæ cogitationes actionesque destinant. Quod nec Philosophos ipsos latuit. Non enim aliud est quod voluit Plato, dum sapius docuit, summum animæ bonum Dei esse similitudinem, vbi percepta eius cognitione, in ipsum tota transformatur. Icautem omnibus inditum esse diuinitis religionis semen experientia testatur: ita vix centesimus quisque reperitur qui conceptum in suo corde foueat, nullus autem in quo maturescat: tantum abest vt fructus appareat suo tempore. Porro siue alij euanescant in suis superstitionibus, siue alij data opera malitiosè à Deo desciscant, omnes tamen degenerant à vera eius notitia. Ita fit vt nulla in mundo recta maneat pietas. Quòd autem errore aliquos in superstitionem labi dixi, non ita accipio quasi sua eos simplicitas à crimine liberet: quia cæcitas qua laborant, semper ferè & superba vanitate, & contumacia implicita est. Vanitas & quidem superbia coniuncta, in eo deprehenditur quòd neque miseri homines in Deo quærendo supra seipos, vt par erat, conscendunt, sed pro carnalis sui stuporis modo ipsum metiuntur: & neglecta solida inuestigatione ad vanas speculationes curiosè transiulant. Itaque non apprehendunt qualem se offert: sed qualem pro sua temeritate fabricati sunt, imaginantur. Quo gurgite aperto, quaqua uersum pedem moueat, in exitium præcipites semper ruere necesse est. Quidquid enim postea in cultum aut obsequium Dei moliantur, impensum illi ferre nequeunt: quia non ipsum, sed cordis sui figmentum potius & somnium, pro ipso colunt. Hanc prauitatem disertè notat Paulus, infatuatos esse dicens, quum sapientes esse appeterent. Prius dixerat euauisse in suis cogitationibus: sed ne quis eos culpa eximeret, subiicit, meritò eos excæcari, quia sobrietate non contenti, sed plus sibi arrogando quàm fas sit, tenebras vltro accersunt, imò inani ac peruerso fastu seipos infatuant. Vnde sequitur, non esse excusabilem eorum stultitiam cuius causa est

Altera confirmatio, impiorum se à Dei metu firmiter ita in deo excutere non posse.

Conclusio, vbi notitiam, hominum mentibus naturaliter esse inditam.

In Phædone & Theæteto.

CAPVT IIII.

Eandem notitiam partim inscitia, partim malitia vel suffocari vel corrumpi.

Incitautem omnibus inditum esse diuinitis religionis semen experientia testatur: ita vix centesimus quisque reperitur qui conceptum in suo corde foueat, nullus autem in quo maturescat: tantum abest vt fructus appareat suo tempore. Porro siue alij euanescant in suis superstitionibus, siue alij data opera malitiosè à Deo desciscant, omnes tamen degenerant à vera eius notitia. Ita fit vt nulla in mundo recta maneat pietas. Quòd autem errore aliquos in superstitionem labi dixi, non ita accipio quasi sua eos simplicitas à crimine liberet: quia cæcitas qua laborant, semper ferè & superba vanitate, & contumacia implicita est. Vanitas & quidem superbia coniuncta, in eo deprehenditur quòd neque miseri homines in Deo quærendo supra seipos, vt par erat, conscendunt, sed pro carnalis sui stuporis modo ipsum metiuntur: & neglecta solida inuestigatione ad vanas speculationes curiosè transiulant. Itaque non apprehendunt qualem se offert: sed qualem pro sua temeritate fabricati sunt, imaginantur. Quo gurgite aperto, quaqua uersum pedem moueat, in exitium præcipites semper ruere necesse est. Quidquid enim postea in cultum aut obsequium Dei moliantur, impensum illi ferre nequeunt: quia non ipsum, sed cordis sui figmentum potius & somnium, pro ipso colunt. Hanc prauitatem disertè notat Paulus, infatuatos esse dicens, quum sapientes esse appeterent. Prius dixerat euauisse in suis cogitationibus: sed ne quis eos culpa eximeret, subiicit, meritò eos excæcari, quia sobrietate non contenti, sed plus sibi arrogando quàm fas sit, tenebras vltro accersunt, imò inani ac peruerso fastu seipos infatuant. Vnde sequitur, non esse excusabilem eorum stultitiam cuius causa est

Ab inscitia est, quod in suis superstitionibus nonnulli euanescent, vbi notitiam dei suffocant.

Neque tamen sunt excusabiles. Quia eorum error vanitatem cum superbia coniungit.

Rom. 1. 22.

non vana modò curiositas, sed libido plus sciendi quàm par sit, cum falsa confidentia.

2. *Deinde & contumaciam, impietatis & incurabilis vesaniae comitè.*

2 Quòd autè Dauid impios & vesanos dicit sentire in cordibus suis, non esse Deum, primò ad eos restringitur qui suffocata naturæ luce, consultò seipfos obstupefaciunt, vt paulo pòst iterum videbimus. Quemadmodum multos videmus, postquam audacia peccandi & consuetudine obdurerint, furiosè repellere omnè Dei memoriam, quæ tamen illis spontè à naturæ sensu intus suggeritur. Iam quo magis detestabilem eorum furorem reddat, eos inducit præcisè negantes Deum esse, quãuis essentiam illi suam non adimât, sed quia spoliantes eum suo iudicio & prouidèria, otiosum cælo includunt. Nam quum nihil minus Deo conueniat quàm abiectam mundi gubernationem fortunæ permittere, cæcutire ad hominum scelera, vt impunè lasciuiant: quisquis extinctò cælestis iudicij metu securè sibi indulget, Deum esse negat. Atque hæc iusta Dei vindicta est, pinguedinem obducere cordibus, vt impij postquã oculos suos clausurunt, videndo non videant.

Psal. 73. 6 & 53. 1.

Psal. 36. 2.

Psal. 10. 11.

2. Tim. 2. 13.

Et Dauid alibi optimus suæ sententiæ est interpret, vbi dicit timorem Dei non esse præ oculis impiorum: item sibi in maleficijs superbè plaudere, quia Deum non aspiceret, sibi persuadent. Quanquam ergo coguntur aliquem Deum cognoscere, eius tamen gloriam exinaniunt, potentiam illi detrahendo. sicut enim (teste Paulo) Deus seipsum abnegare nequit, quia sui perpetuò similis manet: ita isti mortuum & inane idolum fingendo, Deum negare verè dicuntur. Adhæc notandum est, quamuis luctentur cum proprio sensu, & Deum non solum inde excutere, sed in cælo quoq; abolere cupiant, nunquam tamen eò vsque inualefcere stuporem quin retrahat Deus ipfos interdum ad suum tribunal. Sed quia nullo metu retinentur quominus violenter contra Deum ruant: quandiu illos ita rapit cæcus impetus, brutam Dei obliuionem in ipsis regnare certum est.

Conclusio, Inanem esse superstitiosam præteritionem, quam ratione primò deinde Apostoli testimonio confirmat.

3 Sic inane illud patrociniū quod superstitioni suæ prætexere multi solent, eueritur. putant enim studium qualecunq; religionis, quamlibet præposterã, satis esse: sed non animaduertunt, veram religionem ad Dei nutum, ceu ad perpetuam regulam, debere conformari: Deum verò ipsum semper sui similem manere: non spectrum esse aut phantasma, quod pro vniuscuiusque libidine transformetur. Et sanè videre est quam mendacibus fucis Deo illudat superstitio, dum gratificari tentat. Nam ea ferè sola, quæ sibi curæ non esse testatus est, arripiens, quæ præscribit, ac sibi placere docet, aut contemptim habet, aut etiam non dissimulanter reicit. Sua ergo deliria colunt & adorant quicunq; cultus Deo commentitios erigunt: quia nequaquam ita cum Deo nugari audent nisi Deum prius nugarum suarum ineptiis consentaneum finxissent. Quare Apostolus, vagam illam & erraticam de numine opinionem, Dei esse ignorantiam pronuntiat. Quum Deum, inquit, nesciretis, seruibatis iis qui natura dij non erant. Et alibi sine Deo fuisse tradit Ephesios quo tempore à recta vnus Dei cognitione aberrabant. Nec multum interest, hac saltem in parte, Deumne vnum, an plures concipias: quia semper à vero Deo discedis, & deficiis: quo relicto, nihil tibi restat nisi execrabile idolum. Superest ergo vt cum Laëtantio constituamus: nullam esse legitimam religionem nisi cum veritate coniunctam.

Gal. 4. 8.

Ephes. 2. 12.

4. *maiestas, vt iniquam impij aduenientiam sine vero animi affectu, sed inuasi, & ratiis & hypothesi involuit accedunt.*

4 Accedit & secundum peccatum, quòd neque Dei rationem vnquam habent nisi muniti: nec ad ipsum appropinquant donec renitentes pertrahantur, nec tum quoq; voluntario imbuuntur timore, qui ex diuinæ maiestatis reuerentia fluat, sed tantum seruili & coactò, quem illis Dei iudicium extorquet: quod quia effugere nequeunt, exhorrent, sic tamen vt etiam abominentur. Siquidem conuenienter in impietatem, atq; in hanc solam, competit illud Statij, Timorem primum, fecisse in orbe deos. Qui animum à Dei iustitia alienum gerunt, tribunal, quod ad vindicandas eius transgressiones stare sciunt, euerfum magnopere cupiunt. Quo affectu, aduersus Dominum belligerantur, qui sine iudicio esse non potest: sed dum eius potètiã sibi ineuitabilem imminere intelligunt, quia nec amoliri, nec effugere valent, reformidant. Itaq; ne vbiq; videantur eum contemnere cuius maiestas eos vrget, qualicunq; religionis specie definguntur: interim tamen non desinunt omni vitiorum genere se polluere, & flagitia flagitijs copulare, donec sanctam Domini legem omni ex parte violarint, & vniuersam eius iustitiam dissiparint: vel certè non ita retinentur simulato illo Dei timore, quin suauiter in peccatis suis acquiescant, & sibi blandiantur, & carnis suæ intemperantiæ indulgere malint, quàm Spiritus sancti fræno cam cohibere. Sed quando inanis ea est & mendax religionis vmbra, vix etiam digna quæ vmbra nominetur: hinc rursus facillè elicitur quantum ab hac confusa

Instit. lib. 1. 2. 6. & alibi passim.

Thebaid. lib. 3.

fusa Dei notitia differat quæ solis fidelium pectoribus instillatur pietas, ex qua demum religio nascitur. Et tamen hoc per flexuosos circuitus cõsequi volunt hypocritæ, vt Deo quem fugiunt propinqui appareant. Vbi enim perpetuus obedientiæ tenor in tota vita esse debuerat, in cunctis ferè operibus securè illi rebellantes, pauculis tantum sacrificiis placare euni student: vbi sanctimonia vitæ & cordis integritate illi seruiendum erat, frivolas nugas comminiscuntur, & nihili obseruatiunculas quibus eum sibi cõciliant. Imò maiore licentia in scõcibus suis torpent, quia confidunt expiationum ludicris se posse erga illum defungi: deinde vbi in illũ defixa esse fiducia debuerat, in se vel creaturis subsidunt, eo posthabito. Tandem se tanta errorum congerie implicant, vt scintillas illas que micabant ad cernendam Dei gloriam suffocet, ac demũ extinguat malitiæ caligo. **M**anet tamen semen illud quod reuelli à radice nullo modo potest, aliquam esse diuinitatem: sed ipsum adeò corruptum, vt non nisi pessimos ex se fructus producat. Imò inde certius elicitur quod nunc contendo, Naturaliter inculptum esse Deitatis sensum humanis cordibus, quia reprobis quoque ipsius eius cõfessionem extorquet necessitas. Rebus tranquilliss faceret illudunt Deo, imò ad extenuandam eius potentiam dicaces sunt ac garruli. desperatio siqua eos vrget, ad eundem querendum extimulat, dictatque concisas preces, ex quibus pateat non proferas ignaros fuisse Dei, sed quod citius emergere debuerat, fuisse peruicacia suppressum.

In summo, ille sensus & cõfessio dei: cuius, non nisi pessimos ex se fructus producit.

CAPVT V.

Dei notitiam in mundi fabrica & continua eius gubernatione lucere.

Huius Capituli duæ sunt partes.

1. Prior, decem prioribus scõcibus comprehensa, in duo genera vniuersa Dei opera distribuens, in vtroque genere Dei notitiam elucere contendit: priorique sex, posteriori quatuor scõctiones designantur.
2. Altera, ostendit homines adeo stupidos esse, vt testificationes istæ, quantumlibet perspicuæ, semper sine profectu effluant. Hæc posterior pars à scõctione vndecima, vsque ad postremam excurrit.

AD hæc quia vltimus beatæ vitæ finis in Dei cognitione positus est: ne cui præclusus esset ad scõlicitatem aditus, non solum hominum mentibus indidit illud quod diximus religionis semen, sed ita se patefecit in toto mundi opificio, ac se quotidie palam offert, vt aperire oculos nequeant quin aspicere eum cogantur. Essentia quidem eius incomprehensibilis est, vt sensus omnes humanos procul effugiat eius numen: verum singulis operibus suis certas gloriæ suæ notas inculpsit, & quidem adeò claras & insignes vt sublata sit quamlibet rudibus & stupidis ignorantia excusatio. Ideò optimo iure Propheta exclamat, luce quasi vestimento ipsum esse amictum: ac si diceret, cõcepisse tunc demum visibili ornatu insignem prodire ex quo in mundi creatione sua insignia protulit, quibus nunc quoties oculos huc vel illuc circumferimus, decorus apparet. Ibidem etiam scitè idem Propheta celos vt expansi sunt, regio illius tentorio comparat, cœnacula dicit contignasse in aquis, nubes eius esse vehicula, equitare super alas ventorum, ventos & fulgetra celeres esse eius nuntios. Et quoniam plenius sursum refulget potentia & sapientia eius gloria, passim vocatur cælum eius palatium. Ac primum, quæquam versum oculos conicias, nulla est mundi particula in qua non scintilla saltem aliqua gloriæ ipsius emicare cernantur. Amplissimam vero hanc & pulcherrimam machinam, quam latè patet, vno intuitu lustrare nequeas quin vi immensa fulgoris totus vndique obruaris. Quare eleganter author Epistolæ ad Hebræos secula nuncupat, inuisibilem rerum spectaculâ: quod nobis vice speculi sit tam concinna mundi positio, in quo inuisibilem alioqui Deum contemplari liceat. Quæ ratione Propheta cœlestibus creaturis idioma attribuit, nullis nationibus incognitum: quod euidentior illic extat diuinitatis testificatio quam vt præterire gentis vilius vel obtusissimæ considerationem debeat. Quod clarius enarrans Apostolus, patefactum esse hominibus dicit quod de Deo cognosci operæpretium erat: quia inuisibilia eius, ad æternam vsque eius virtutem & diuinitatem, à creatione mundi intellecta, omnes ad vnum conspiciunt.

Dei essentia inuisibilis & incomprehensibilis, se in operibus suis visibilem modo quodam exhibuit.

Psal. 104. 2

Heb. 11. 3

Psal. 19. 1.

Rom. 1. 19.

Id est testatur, primum genus operationum eius, mirabilia videlicet cœli & terræ, mules, corporis

les

2. Mirificam eius sapientiam quæ testentur, innumera sunt tum in cœlo, tum in terris documenta: non illa modo reconditiõra, quibus propius obseruandis astrologia, medicina, & tota physica scientia destinata est: sed quæ rudissimi cuiusque idiotæ aspectui se ingerunt, vt aperiri oculi nequeant quin eorũ cogantur esse testes. Equidem qui libera-

humani sym-
metria & con-
nexionis idemque
quicquid tu-
diorum ipsorum
oculis occurrit.

les illas artes vel imbiberunt, vel etiam degustarunt, earum subsidio adiuti, longè altius prouehuntur ad introspicenda diuinæ sapientiæ arcana: nemo tamen earum incitiam impeditur quominus artificij fati superque peruideat in Dei operibus, vnde in opificis admirationem prorumpat. Nempe ad disquirendos astrorum motus, distribuendas sedes, metienda interualla, proprietates notandas, arte ac exactiore industria opus est: quibus perspectis, vt Dei prouidentia explicatius se profert, ita in eius gloriam conspiciendam, animum par est aliquanto sublimius affurgere. Sed quum ne plebeij quidem & rudissimi qui solo oculorum adminiculo instructi sunt, ignorare queant diuinæ artis excellentiam, vltro se in ista innumerablem, & tamè adeò distincta & disposita cælestis militiæ varietate exercent: constat neminem esse cui non abundè sapientiam suam Dominus patefaciat. Similiter in humani corporis structura connexionem, symmetriam, pulchritudinem, vsu, ea, quam Galenus adhibet, solertia perscrutare, eximij est acuminis. Sed omnium tamen confessione, præ se fert corpus humanum tam ingeniosam compositionem, vt ob eam meritò admirabilis opifex iudicetur.

Libris de v-
sua partium.

Præcipue ve-
ro in homine
id maxime est
perspicuum.

AA. 17. 27.

Phil. 8. 5.

AA. 17. 28.

3 Ac proinde quidam ex philosophis olim hominem non immeritò vocarunt *μικρο-
τεροζων*, quia rarum sit potentia, bonitatis & sapientiæ Dei specimen, satisque miraculo-
rum in se contineat occupandis nostris mètibus, modò ne attendere pigeat. Qua ratio-
ne Paulus, vbi admonuit, Deum palpando à cæcis quoque posse deprehendi, mox pro-
cul querendum non esse adiungit, quia scilicet intus singuli cælestem gratiam qua ve-
getantur, indubiè sentiunt. Si verò vt Deum apprehédamus, extra nos egredi opus non
est, quam veniam merebitur eius socordia, qui vt Deum inueniat, in se descendere gra-
uabitur? Eadem etiam ratio est cur Dauid, vbi breuiter celebravit admirabile Dei no-
men & decus quæ vbique resurgit, statim exclamet, Quid est homo cuius memor es?
Item, Ex ore infantium & lactantium stabilisti robur. siquidem non tantum in genere
humano clarum operum Dei speculú extare pronuntiat, sed infantibus dum à matrum
vberibus pendent, fati disertas esse linguas ad prædicandam eius gloriam, vt minimè
opus sit aliis rhetoribus. Vnde etiam eorum ora in aciem producere non dubitat tan-
quam validè instructa ad refellendam eorum amentiam qui Dei nomen pro diabolica
sua superbia extinguerere cuperent. Vnde & illud emergit quod ex Arato citat Paulus,
nos esse Dei progeniem: quia tanta præstantia nos exornans, se patrem nobis esse testa-
tus est. Sicuti etiam ex communi sensu & quasi dictante experientia profani Poetæ eum
vocarunt hominum patrem. Neque verò se quisquam vltro & libenter Deo addicet in
obsequium, nisi qui gustato paterno eius amore vicissim ad eum amandum & colen-
dum illectus fuerit.

Fæda igitur est
ingratitude eo-
rum qui Deum
quem in spira-
tis, tot modis,
sentiunt, aspi-
rant: ut eo ve-
ro factior quid
ab anima sua
tot donis præ-
dita, ad opifici-
um ipsum non af-
surgunt.

4 Hic autem detegitur fœda hominum ingratitude, qui dum in se cõtinent officii-
nam innumeris Dei operibus nobilem, & simul tabernam inæstimabili opum copia re-
fertam, quum erupere debent in laudes, tanto maiore fastu contrà instantur ac turgēt.
Quam miris modis in ipsis operetur Deus, sentiunt: quantam etiam donorú varietatè
ex eius liberalitate possideant, vsu ipso docentur. Hæc diuinitatis signa esse, cogūtur sci-
re velint nolint: intus tamen supprimūt. Non opus quidem est extra se ipsos egredi, mo-
dò ne sibi arrogando quod è cælis datú est, defodiant in terra quod eorum mentibus ad
Deum clarè videndum præluceat. Imò prodigiosos hodie multos spiritus terra sustinet,
qui totú diuinitatis semen in natura humana sparsum cõferre non dubitant ad obruen-
dum Dei nomen. Quum detestabilis est, obscuro, hæc vesania, vt homo in corpore suo &
anima centies Deum reperiens, hoc ipso excellentiæ prætextu Deum esse neget? Non
dicent se fortuito à brutis animatibus distinctos: tantum obducto naturæ velo, quæ illis
rerum omnium est artifex, Deum subducunt. Vident tam exquisitum artificium in sin-
gulis suis membris ab ore & oculis vsq; ad infimos vnguiculos. Hic quoq; naturam sub-
stituunt in locum Dei. Sed in primis tam agiles animæ motus, tam præclaræ facultates,
tam raræ dotes diuinitatem præ se ferunt, quæ se non patitur facile celari: nisi Epicurei
tanquam Cyclopes, ex hac altitudine bellum Deo proteruius inferrent. Itane verò ad
regendum quinque pedum vermiculum toti cælestis sapientiæ thesauri concurrunt? vni-
uersitas mundi hac prærogatiua carebit? Primò statuere aliquid organicum in anima
quod singulis partibus respondeat, adeò nihil ad obscurandam Dei gloriam facit, vt po-
tius eam illustret. Respondeat Epicurus, quis atomorum cõcursus cibum & potum com-
quens, partem in excrementa, partem in sanguinem digerat, ac efficiat vt singulis mem-
bris

Nec obstat, si
quid organicum
in ea statu-
tur.

Vide Ma-
crob. li. 2.
in somn.
Scip. c. 12.
Boetium
de definiti-
one. Ar-
ist. lib. 1.
de hist. a-
nimal. c.
17.

bris tanta sit industria ad præstandum officium ac si totidem animæ communi consilio corpus vnumegerent?

5 Sed mihi nunc cum illa porcorum hara negotium nõ est: eos magis compello qui præposteris argutiis dediti, frigidum illud Aristotelis dictum libèter obliquo flexu traherent tam ad immortalitatem animæ abolendam, quam ad eripiendum Deo ius suum. Nam quia organicæ sunt animæ facultates, hoc prætextu alligat eam corpori, vt sine eo non subsistat: Naturæ verò elogiis, quantũ in se est, Dei nomen supprimunt. Atqui longè abest quin potentia animæ in functionibus quæ corpori seruiunt inclusæ sint. Quid hoc ad corpus vt cælum metiaris, numerum stellarum colligas, teneas cuiusque magnitudinem, scias quo spatio inter se distent, quæ celeritate vel tarditate cõficiant suos cursus, quot gradibus huc vel illuc deflectant? Fateor quidem esse aliquem Astrologiæ vsum: sed tantum ostendo, in hac tam alta disquisitione rerum cælestium non esse organicam symmetriam, sed suas animæ esse partes à corpore separatas. Exemplum vnum proposui, ex quo reliqua sumere, lectoribus promptum erit. Multiplex sanè animæ agilitas quæ cælum & terram perflustrat: præterita futuris cõiungit: retinet memoriter quæ pridem audiuit: inò quidlibet sibi figurat: solertia etiam quæ res incredibiles excogitat, & quæ tot mirabilium artium mater est, certa sunt diuinitatis insignia in homine. Quid quòd dormiendo non tantum se circumagat & versat, sed multa vtilia concipit, de multis ratiocinatur, futura etiam diuinat? Quid hic dicendum est, nisi deleri non posse quæ in homine impressa sunt immortalitatis iugna? Nunc quæ ratio feret vt sit homo diuinus, & creatorem non agnoscat? Nos scilicet, iudicio quod nobis inditum est, discernemus inter iustum & iniustum, nullus autè erit in cælo iudex? Nobis etiam in somno manebit aliquid residuum intelligentiæ, nullus Deus excubias ager in mundo regendo? Tot artium rerumque vtilium inuentores censebimur, vt fraudetur Deus sua laude? quum tamen experientia satis doceat disparibus modis aliunde distribui quod habemus. Quòd autem de arcana inspiratione quæ vegetat totum mundum quidam blaterant, non modò dilutum, sed omnino profanum est. Placet illis celebre dictum Virgilij,

Nam animæ vires & actiones omnibus demonstrant suas animæ esse partes à corpore separatas illamque esse immortalem firmis rationibus probatur.

Obiectio, inquam esse animam, quæ totum mundum vegetat.

Responsio, quæ huius obiectio nis impicitatè detegit.

Aeneid. 6.

Vide Culin. in Aetna, cap. 17. 28.

Manil. li. 1. Astro-nomic.

Georg. 4.

*Principio cælum ac terras, campoque liquentes,
Lucentemque globum Luce, Titaniæque astra
Spiritus intus alit: totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
Inde hominum pecudumque genus, vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus,
Igneus est ollis vigor, & cælestis origo, &c.*

Nempe vt mundus qui in spectaculum gloriæ Dei conditus est, suus ipse sit creator. Sic enim idem alibi communem Græcis & Latinis sententiam sequutus,

*Esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus
Aetherios, dixere. Deum nanque ire per omnes
Terris que tractusque maris, cælumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas:
Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
Omnia: nec morti esse locum, sed viuæ volare
Syderis in numerum, atque alto succedere cælo.*

En quid ad gignendam fouendamque in cordibus hominum pietatem valeat ieiuna illa speculatio de vniuersa mente quæ mundum animat ac vegetat. Quod etiam ex sacri legis impuri canis Lucretij vocibus melius liquet quæ à principio illo deductæ sunt. Hoc verò est, vt procul faceffat, verus Deus quem timeamus & colamus, vmbatile nomen facere. Fateor quidem piè hoc posse dici, modò à pio animo proficiscatur, Naturam esse Deum: sed quia dura est & impropria loquutio, quum potius Natura sit ordo à Deo præscriptus, in rebus tanti ponderis, & quibus debetur singularis religio, inuoluere confusè Deum cum inferiore operum suorum cursu, noxium est.

6 Meminerimus ergo, quoties quisque naturam suam considerat, vnum esse Deum, qui sic gubernat omnes naturas vt velit nos in se respicere, fidem nostram ad se dirigi, coli & inuocari à nobis: quia nihil magis præposterum quam frui tam præclaris donibus quæ in nobis diuinitatem spirant, & auctore negligere qui precario nobis eas largitur.

Iam

Mercur. Trif megist. in Pimandro. Plato in Timæo. Aristot. lib. 1. de animo, & 1. Metaph. Cicero. lib. 1. & 2. de Natura Deorum. De resu Naturæ, lib. 1. Supra distorsu cõclusio, Dei potentiam, et eternitatem & bonitatem ex hoc primo

diuinitatis alicuius sensum concepimus, exteplò ad carnis nostrę deliria vel praua commēta delabimur, ac puram Dei veritatem nostra corrumpimus vanitate. In eo quidem dissimiles, quòd quisque sibi priuatim aliquid peculiaris erroris accersit: in hoc tamen simillimi, quòd ad vnum omnes, ab vno vero Deo ad prodigiosa nugamenta defecimus. Quo morbo nò plebeia modo & obtusa ingenia, sed præclarissima, & singulari alioqui acumine prædita, implicantur. Quàm prolixè suam in hac parte stoliditatem ac insullitatem prodidit tota Philosophorum natio: Nam vt aliis parcamus qui multò absurdius in eptiunt: Plato inter omnes religiosissimus, & maximè sobrius, ipse quoq; in rotundo suo globo euanesceit. Et quid aliis nò eueniret, quum ita primores, quorum erat reliquis præluere, hallucinentur & impingant? Similiter, vbi rerum humanarum gubernatio providentiam manifestius arguit quàm vt abnegari queat, nihilo tamen inde plus proficitur, quàm si temeraria fortune voluntate crederēt omnia sursum deorsum versari: tanta est nostra in vanitatem & errorem propensio. De excellentissimis semper loquor, non vulgaribus illis, quorum in profananda Dei veritate processit in immensum insania.

12. Hinc immensa illa errorum colluies, qua totus orbis refertus ac coopertus fuit. Suum enim cuique ingenium instar labyrinthi est, vt mirum non sit singulas Gentes in varia commenta ductas esse. neque id modò, sed singulis propè hominibus proprios fuisse deos. nam vt ad inscitiam & tenebras accedit temeritas & lasciua, vix vnus vnquam repertus est qui non sibi idolum vel spectrum Dei loco fabricaret. Certè non secus atque ex vasta amplaque scaturigine aquæ ebulliunt, immensa deorum turba ab hominum mente profluxit, dum quisque nimis licentiosè vagando, perperam hoc vel illud de ipso Deo comminiscitur. Neque tamen hinc superstitionum quibus implicitus fuit mūdus, catalogum texere necesse est: quia nec vllus esset finis: & vt verbum nullum fiat, satis ex tot corruptelis apparet quàm horribilis sit humanæ mentis cecitas. Rude & indoctum vulgus omitto. Sed inter Philosophos qui ratione & doctrina penetrare in cælum conati sunt, quàm pudenda est varietas: vt quisque altiore ingenio præditus fuit, arteque & scientia limatus, ita speciosos colores suæ sententiæ inducere visus est: quos tamen omnes si propius inspicias, euanidos esse fucos reperies. Argutè sibi visi sunt dicere Stoici, posse elici ex cunctis naturæ partibus varia Dei nomina, neque tamen propterea lacerari vnum Deum. Quasi verò non iam plus satis ad vanitatem proclius simus, nisi multiplex deorum copia nobis obiecta, longius & violentius nos in errorem abstraheret. Mystica etiam Ægyptiorum theologia ostendit, sedulò in hoc omnes incubuisse ne absque ratione desipere viderentur. Ac primo fortè intuitu aliquid tanquam probabile simplices & incautos deciperet: sed nihil vnquam excogitauit vilis mortaliū, quo non turpiter corrupta fuerit religio. Atque hæc tam confusa varietas Epicureis, & crassis aliis pietatis contempторibus, audaciam addidit, vt omnem Dei sensum abiicerent. Nam quum prudentissimos quosque certare viderent contrariis opinionibus, ex eorum dissidiis, & friuola etiam, vel absurda cuiusque doctrina colligere non dubitarunt, frustra & stultè tormenta sibi accersere homines vbi deum qui nullus est inuestigant: idque se impunè facere duxerunt, quia præstaret breui compendio profus Deum negare, quàm fingere incertos deos, & deinde lites mouere quæ nullum haberent exitum. Ac nimis quidem inscitè ratiocinantur illi, vel potius regendæ suæ impietati nebulam inducunt ex hominum inscitia, ex qua Deo quidquam decedere minimè æquum est. Sed quum fateantur omnes nullam esse rem de qua tantoperè docti simul & indocti dissentiant, hinc colligitur, plusquam hebetes ac cæcas in cælestibus mysteriis esse hominum mentes quæ in Dei inuestigatione sic errant. Laudatur ab aliis Simonidis responsum, qui rogatus ab Hierone tyranno quid esset Deus, diem sibi ad cogitandum dari petiit. Quum idem quæreret posttridie tyrannus, biduum postulauit: ac sæpius duplicato numero dierum, tandem respondit, Quantò diutius confidero, tantò res mihi videtur obscurior. Prudenter sanè ille sententiam de re sibi obscura suspenderit: hinc tamen apparet, si naturaliter tantum edocti sint homines, nihil certum, vel solidum, vel distinctum tenere: sed confusis tantum principiis esse affixos, vt Deum incognitum adorent.

13. Iam tenendum quoque est, quicumque puram religionem adulterat (vt omnibus accidere necesse est opinioni suæ deditis) discessionem facere ab vno Deo. Aliud quidem sibi in animo esse iactabunt: sed quid intēdant, vel quid sibi persuadeant, non multum ad

vide Cic. de nat. deor. & Plutarch. de Philosophorum placitis lib. 1. Plat. in Timæo. Cicero. lib. 1. de nat. deorum.

Hinc impiis horrentiaque Estinctorum πούδ' ὄσεια, & Philosophorum de eo cū infinita rion etiam sibi inuicè repugnant res opinones vix sunt.

Cic. lib. 1. & 2. de natura deorum. Lucian. Inst. Diu. lib. 1. & c.

Senec. lib. 4. de benef. c. 7. & natural. quæst. lib. 1. in præf. & lib. 2. c. 45. Plutarch. lib. de Iside & Osiride. Cic. lib. 1. de nat. deor.

Cic. lib. 1. de nat. deor.

Ita ut vni ois - vno deo ce - re, quippe qui - non vni ois -

tum ad rem facit: quando Spiritus sanctus pronúciat omnes esse apostatas, qui pro mentis suæ caligine dæmonia supponunt in Dei locum. Hac ratione Paulus sine Deo fuisse pronúciat Ephesios, donec ex Evangelio didicissent quid esset verum Deum colere. Neque hoc ad gétem vnam duntaxat restringere oportet, quum generaliter alibi asserat euanuisse cunctos mortales in suis cogitationibus, postquam in mundi fabrica illis patefacta erat Creatoris maiestas. Ideoque Scriptura vt verò & vnico Deo locú faciat, quidquid diuinitatis olim celebratum fuit inter Gentes, falsitatis & mendacij damnat: nec vllú numen relinquit nisi in monte Sion, vbi peculiaris vigeat Dei cognitio. Certè inter Gentiles Christi ætate proximè ad veram pietatem accedere visí sunt Samaritanæ: audimus tamen ex ore Christi eos nescisse quid colerent. vnde sequitur, vano errore fuisse delusos. Denique etiamsi non omnes laborauerint crassis vitiis, aut in apertas idolatrias prolapsi sint: nulla tamen pura & probata fuit religio quæ tantum in communi sensu fundata esset. Quauis enim pauci quidam non insanierint cum vulgo, manet tamen fixa Pauli doctrina, Non apprehendi sapientiam Dei à principibus mundi huius. Quòd si excellentissimi quique in tenebris errarunt, quid de facibus ipsis dicendú erit? Quare nihil mirum si cultus omnes hominum arbitrio excogitatos tanquam degeneres repudiet Spiritus sanctus: quia in cælestibus mysteriis opinio humanitus concepta, etsi non semper magnam errorum congeriem pariat, erroris tamen est mater. Atq; vt nihil deterius accedat, hoc tamen vitium non leue est, fortuitò adorare Deum incognitum: cuius tamen rei sunt Christi ore quicumque ex Lege edocti nō sunt quem Deum colere oporteat. Et certè nō longius progressi sunt qui optimi fuerút legislatores, quàm vt in publico consensu fundata esset religio. Quinctiam apud Xenophontem laudat Socrates Apollinis responsum, quo præcepit vt quisque ritu patrio & pro vrbis suæ consuetudine deos coleret. Vnde autem hoc ius mortalibus vt sua autoritate definiant quod mundum longè superat? vel quis ita maiorum placitis, vel populi scitis acquiescere poterit, vt Deum absque dubitatione recipiat humanitus sibi traditú? Potius iudicio quisque suo stabit, quàm se alieno arbitrio subiiciet. Quum ergo nimis infirmum ac fragile sit pietatis vinculum, vel vrbis consuetudinem, vel antiquitatis consensum in colendo Deo sequi, restat vt de se testetur è cælo ipse Deus.

14 Ergo frustra nobis in mundi officio colucent tot accensæ lampades ad illustrandam authoris gloriam: quæ sic nos vndique irradiant, vt tamen in rectam viam perse nequaquam possint perducere. Et scintillas certè quasdam excitant: sed quæ antè præfocantur quàm plenior effundant fulgorem. Quamobrem Apostolus, eo ipso loco, vbi secula, simulachra vocat rerum inuisibilium: subiungit, per fidem intelligi esse verbo Dei aptata: ita significans, inuisibilem diuinitatem representari quidem talibus spectaculis: sed ad illam perspiciendam non esse nobis oculos nisi interiore Dei reuelatione per fidem illuminentur. Neque Paulus, vbi tradit patefieri quod cognoscendum est de Deo ex mundi creatione, talem manifestationem designat quæ hominum perspicacia comprehendatur: quin potius eam ostendit non vltra procedere nisi vt reddantur inexcusabiles. Idem quoque, tamen si alicubi negat Deum procul vestigandum, vt pote qui intra nos habitet: alio tamen loco docet quorsum valeat eiusmodi propinquitas: In præteritis, inquit, generationibus permisit Dominus Gentes ingredi viis suis, non tamen seipsum sine testimonio reliquit, beneficiens è cælo, dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda hominum. Vt cunq; ergo non destituatur testimonio Dominus, dum plurima & varia benignitate homines in sui cognitionem suauiter allicit: vias tamen suas, hoc est exitiales errores, propterea sequi non desinunt.

15 Quãquam autem naturali facultate deficiunt quominus ad puram vsq; & liquidam Dei cognitionem conscendere liceat: quia tamè hebetudinis vitium intra nos est, præcisã est omnis tergiversatio. Neque enim ignorantiam sic præterire licet quin semper & ignauiæ & ingratitude vel conscientia ipsa nos conuincat. Digna scilicet quæ admittatur defensio, si homo ad audiendam veritatem aures sibi defuisse obtendat, ad quam enarrandam suppetunt mutis creaturis pliusquam canoræ voces: si oculis se non posse videre causetur quod sine oculis creaturæ demonstrant: si mentis imbecillitatem excuset, vbi omnes sine ratione creature erudiūt. Quare omni prorsus excusatione meritò excludimur, quòd vagi & palantes aberramus: quum omnia rectam viam demon-

non adulterantes, aut populum consecrationem, aut em quicquid impium consuevit fecerit.
Hab. 1. c. 2. 18. 20.

Ioan. 4. 22.

1. Cor. 2. 8.

Ioan. 4. 22.

Hinc sequitur, Dei creatoris miranda. Lampades sic nos vndique irradiare, vt tamen vias nostras sequantur qui non desinant.

Rom. 1. 19.

Act. 17. 27.

Act. 14. 16.

Omni tamen excusatione merito excludimur, quod hebetudinis vitium intra nos habentes palantes erramus: quis munus diuinitatis & administrationis rectam viam communiferit.

Eph. 2. 12.

Rom. 1. 21.

De dictis & factis Socrat. li. 1. Cic. de legib. li. 2.

Heb. 11. 3.

strent. Sed enim, vtcunque hominum vitio imputandum sit, quòd semen notitiæ Dei, ex mirabili naturæ artificio mentibus suis inspersum, mox corrumpunt, ne ad frugem bonam ac sinceram perueniat: verissimum tamen est, nuda ista & simplici testificatione, quæ Dei gloriæ à creaturis magnificè redditur, nequaquam nos sufficienter etudiri. Simul enim ac modicum diuinitatis gustum ex mundi speculatione delibauimus: vero Deo prætermisso, eius loco somnia & spectra cerebri nostri erigimus: ac iustitiæ, sapientiæ, bonitatis, potentiæ laudem ab ipso fonte huc & illuc traducimus. Quotidiana porrò eius facta ita aut obscuramus aut inuertimus præuè æstimando, vt & suam illis gloriam, & auctori debitam laudem præcipiamus.

CAPVT VI.

Vt ad Deum creatorem quis perueniat, opus esse Scriptura duce & magistra.

Meliori autem
adminiculo,
vnde sua vide-
licet, in sacris
litteris finante,
vnde electos
suos ad Notiti-
am sui notiti-
am perueniat.

Rgo quoniam hominum ingratitude fati superque omni patrocino spoliatur fulgor ille qui in celo & in terra omnium oculis ingeritur: sicuti Deus vt genus humanum inuoluat eodem reatu, cunctis sine exceptione numen suum delineatum in creaturis proponit: aliud tamen & melius adminiculum accedere necesse est quod nos probè ad ipsum mundi creatorem dirigat. Iraque non frustra verbi sui lumen addidit, quo innotesceret in salutem. atque hac prærogatiua dignatus est quos voluit propius & magis familiariter ad se colligere. Nam quia vaga & instabili agitatione circumferri videbat omnium animos, postquam Iudæos sibi elegit in gregem peculiarem, cancellos illis circumdedit, ne aliorum more euanescerent. Nec frustra eodem remedio nos in pura sui notitia continet: quia mox alioqui diffuseret etiam am qui videntur præ aliis firmi stare. nempe sicuti fenestras, vel lippi, & quicumque oculis caligant, si vel pulcherrimè volumen illis obiciatur, quauis agnoscat esse aliquid scriptum, vix tamen duas voces contexere poterunt: specillis autem interpositis adiuti, distinctè legere incipient: ita Scriptura confusam alioqui Dei notitiam in mentibus nostris colligens, discussa caligine liquidò nobis verum Deum ostendit. Hoc igitur singulare donum est, vbi ad erudiendam Ecclesiam nõ mutis duntaxat magistris Deus vtitur, sed os quoque sacrosanctum referat: neque tantum promulgat colendum esse aliquem Deum, sed eum se esse simul pronuntiat qui colendus sit: nec electos docet modò in Deum respicere, sed se quoque exhibet in quem respiciant. Hunc ordinem ab initio erga ecclesiam suam tenuit, vt præter communia illa documenta verbum quoque adhiberet: quæ rector est & certior ad ipsum dignoscendum nota. Nec dubium est quin Adam, Noe, Abraham, & reliqui patres hoc adminiculo penetrauerint ad familiarem notitiam, quæ illos ab incredulis quodam modo discreuit. Nondum loquor de propria fidei doctrina qua fuerunt illuminati in spem æternæ vitæ. nam vt transirent à morte in vitam, Deum non modo creatorem agnoscere necesse fuit, sed redemptorem quoque: vt certè vtrumque adepti sunt ex verbo. Ordine enim præcessit illa notitiæ species qua tenere datum fuit quisnam sit Deus ille à quo mundus est conditus, & gubernatur. Deinde adiuncta fuit altera interior, quæ sola mortuas animas viuificat, qua Deus non tantum mundi conditor, & omnium quæ fiunt vnicus auctor & arbiter cognoscitur, sed etiam redemptor in Mediatoris persona. Cæterum quia nondum ad mundi lapsum & naturæ corruptionem ventum est, de remedio etiam tractare supersedeo. Meminerint ergo lectores, me nondum de fœdere illo differere, quo sibi Deus adoptauit Abrahæ filios: & de illa doctrinæ parte qua propriè segregati semper fuerunt fideles à profanis gentibus: quia in Christo fundata fuit: sed tantum quomodo ex Scriptura discere conueniat, Deum qui mundi creator est, certis notis ab omni commentitia deorum turba discerni. Opportunè deinde series ipsa ad Redemptionem nos deducet. Quoniam autem multa ex Nouo testamento testimonia adhibebimus, alia etiam ex Lege & Prophetis, vbi expressa fit Christi mentio: in hunc tamen finem tendent omnia, Deum mundi opificem nobis patefieri in Scriptura, & quid de eo sentiendum sit exponi, ne per ambages incertum aliquid numen queramus.

Idque ab orbe
condito.

Conuenientior
dine doctrinæ.

De quo
remedio
lib. 2. agi-
tur, a cap.
6. vsque
ad finem.

Primum per
oracula, visi-
ones, & patrum
clarum mun-
derium.

2 Siue autem per oracula & visiones Patribus innotuit Deus, siue hominum opera & ministerio suggessit quod deinde per manus posteris traderent: indubium tamen est insculptam fuisse eorum cordibus firmam doctrinæ certitudinem, vt persuasi essent, atque intelligerent a Deo profectum esse quod didicerat. Semper enim Deus indubiam fecit verbo suo fidem, quæ omni opinione superior esset. Tandem vt continuo progressu do-
ctrin

Et in veritate seculis omnibus superstes maneret in mundo, eadem oracula quæ depulerat apud Patres, quasi publicis tabulis consignata esse voluit. Hoc consilio Lex promulgata fuit, cui postea interpretes additi sunt Prophete. Et si enim multiplex fuit Legis usus, vt melius videbitur suo loco: præsertim verò Mosi & omnibus Prophetis positum fuit, modum reconciliationis inter Deum & homines docere (vnde etiam Paulus Christum vocat finem Legis) iterum tamen repeto, præter doctrinam fidei & pœnitentiæ propriam, quæ Christum Mediatorem proponit, Scripturam vnicum & verum Deum quatenus mundum creauit & gubernat, certis notis & insignibus ornare, ne miscetur cum falsa deorum turba. Ergo quanuis hominem seridò oculos intendere conueniat ad consideranda Dei opera, quando in hoc splendidissimo theatro locatus est vt eorum esset spectator: aures tamen præcipuè arrigere conuenit ad verbum, vt melius proficiat. Ac proinde mirum non est, magis ac magis in stupore suo obdurescere qui in tenebris nati sunt: quia paucissimi vt se intra metas contineant, verbo Dei se præbent dociles, sed potius exultant in sua vanitate. Sic autem habendum est, vt nobis affulgeat vera religio, exordium à cælesti doctrina fieri debere, nec quenquã posse, vel minimum gustum rectæ sanæque doctrinæ percipere, nisi qui Scripturæ fuerit discipulus. vnde etiam emergit verè intelligentiæ principium, vbi reuerenter amplectimur quod de se illic testari Deus voluit. Neque enim perfecta solum, vel numeris suis completa fides, sed omnis recta Dei cognitio ab obedientia nascitur. Et sanè hac in parte singulari prouidentia consuluit mortalibus Deus in omnes ætates.

3 Nam si repucamus quàm lubricus sit humanæ mentis lapsus in Dei obliuionem, quanta in omne genus erroris procliuitas, quanta ad fingendas identidem nouas & fictitias religiones libido: perspicere licebit quàm necessaria fuerit talis cælestis doctrinæ consignatio, ne vel obliuione deperiret, vel errore euanesceret, vel audacia hominum corrumperetur. Quum itaque palàm sit, Deum erga eos omnes quos vnquam erudire cum fructu voluit, subsidium verbi adhibuisse, quòd effigiem suam in pulcherrima mundi forma impressam, parum esse efficacem prouideret: hac recta via contendere expedit, si ad synceram Dei contemplationem seridò aspiramus. Ad Verbum, inquam, est veniendum, vbi probè, & ad vitium, nobis à suis operibus describitur Deus, dum opera ipsa non ex iudicij nostri prauitate, sed æternæ veritatis regula æstimantur. Ab eo si deflectimus, vt nuper dixi, quamlibet strenua enitamur celeritate, quia tamen extra viam cursus erit, nunquam ad metam pertingere contingeret. Sic enim cogitandum est: fulgorem diuini vultus, quem & Apostolus inaccessum vocat, esse nobis instar inexplicabilis labyrinthi, nisi Verbi linea in ipsum dirigamur. vt fatius sit in hac via claudicare, quàm extra eam celerimè currere. Itaque sæpius Dauid superstitiones è mundo tollendas docens, quo pura vigeat religio, Deum regnantem inducit: regnandi nomine non potestatem significans qua præditus est, & quam in vniuersa naturæ gubernatione exercet: sed doctrinam qua sibi legitimum principatum asserit: quia nunquam euelli queunt ex hominum cordibus errores donec plantata fuerit vera Dei cognitio.

4 Proinde idem Propheta, vbi commemorauit gloriam Dei à cælis enarrari, opera manuum enuntiare à firmamento, ab ordinata dierum noctiumque serie maiestatem eius prædicari, deinde ad Verbi mentionem descendit: Lex, inquit, Domini immaculata, conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis: iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminas oculos. Et si enim alios quoque Legis usus comprehendit, significat tamen in genere, quum frustra Deus omnes populos ad se inuiter cæli terræque intuitu, hanc esse peculiarem filiorum Dei scholam. Eodem spectat Psal. 29. vbi Propheta concionatus de terribili Dei voce, quæ in tonitru, ventis, imbribus, turbiniibus & procellis terram cõcutit, tremefacit montes, cedros cõstringit: in fine tãdem subiicit, cani eius laudes in Sanctuario, quia ad omnes Dei voces quæ in aère resonat, surdi sunt increduli. Sicut alium Psalmum, vbi descripsit terribiles fluctus maris, ita claudit: Testimonia tua verificata sunt: decor tēpli tui, sanctitas in longitudinē dierum. Hinc & illud emanat quod Samaritanæ mulieri dicebat Christus, gentem eius & reliquos omnes populos adorare quod nescirent: solos Iudeos Deo vero cultū exhibere. Nā quum humana mēs pro sua imbecillitate peruenire ad Deum nullo modo queat nisi facto eius verbo adiuta & subleuata, omnes tunc mortales, exceptis Iudæis, quia Deum sine verbo quærebant, necesse fuit in vanitate atque errore versari.

Deinde, per Legem promulgatione & Prophetarum conuersione.
Rom. 10. 4.

Quib. de causis doctrina de Deo scriptis cõsignata est.

Confirmatio. t. a nature nostre prauitates que eiusmodi est, vt ad verbum veniendum sit quicumque Deum rectè agnoscere volet.

1. Tim. 16.

2. Ab eo, quod dicitur sapius Deum regnare tem inuincit.

3. A manifestis quibusdam testimonij ex Psal. 19. 29. & 93. desumptis.

Psal. 93. 5.

4. A dicto quodam Cossini. Ioan. 4. 22.

Quo testimonio Scripturam oportet sanciri, nempe Spiritus: vt certa conſtet eius auctoritas: atque impium eſſe commentum, fidem eius pendere ab Eccleſiæ iudicio.

Scripturæ auctoritas nõ ab hominibus ſed a Dei Spiritu pendet.

Erunt antequam longius progrediar, quædam inferere operæpretium eſt de Scripturæ auctoritate, quæ non modò animos præparent ad eius reuerentiã, ſed omnem dubitationem eximant. Porrò vbi fermonem Dei eſſe qui proponitur, in conſeſſo eſt, nemo eſt tam deploratæ audaciæ, niſi fortè & ſenſu communi, & humanitate quoq; ipſa deſtitutus, qui fidem loquenti derogare auſit. Sed quoniam non quotidiana è cælis redduntur oracula, & Scripturæ ſolæ extat quibus viſum eſt Domino ſuam perpetuæ memoriæ veritatem conſecrare: non alio iure plenam apud fideles auctoritatem obtinent, quàm vbi ſtatuuunt è cælo fluxiſſe, acſi viuè ipſe Dei, voces illic exaudirètur. Res fanè digniſſima quæ & tractetur fuſius, & accuratius expendatur. Sed dabunt veniam lectores, ſi magis reſpiciam quid ferat operis inſtituti ratio,

Obiectio prima, Scripturæ ab Eccleſiæ de terminatione pendere.

quàm quid huius rei amplitudo requirat. Inualuit autem apud pleroſque pernicioſiſſimus error, Scripturæ tantum in eſſe momenti quantum illi Eccleſiæ ſuffragiis conceditur: acſi verò æterna inuiolabiliſque Dei veritas, hominum arbitrio niteretur. ſic enim magno cum ludibrio Spiritus ſancti quærent, Ecquis nobis fidem faciat, hæc à Deo prodiſſe? Ecquis ſalua & intacta ad noſtram vſque ætatem perueniſſe, certiores reddat? Ecquis perſuadeat, librũ hunc reuerenter excipiendum, alterum numero expungendum: niſi certam iſtorum omnium regulam Eccleſia præſcriberet? Pendet igitur, inquit, ab Eccleſiæ determinatione & quæ Scripturæ reuerentia debeatur, & qui libri in eius catalogo cenſendi ſint. Ita ſacrilegi homines, dum ſub Eccleſiæ prætextu volunt effrænata tyrannidem inuehere, nihili curant quibus ſe & alios abſurditatibus illaqueent, modò hoc vnum extorqueant apud ſimplices, Eccleſiam nihil non poſſe. Atqui ſi ita eſt, quid miſeris conſcientiis fiet, ſolidam vitæ æternæ ſecuritatẽ quærentibus, ſi quæcunq; extant de ea promiſſiones, ſolo hominum iudicio ſultæ, conſiſtant? An accepto tali reſponſo fluctuari & trepidare deſinent? Rurſum, quibus impiorum fannis ſubiicitur fides noſtra, quãtam apud omnes in ſuſpicionem vocatur, ſi credatur, hominum beneficio, non ſecus ac precariam habere auctoritatẽ?

Reſponſo, hic error 1. veritatem dei hominum arbitrio ſubiicit. 2. Spiritus S. eſt inuisibilis. 3. tyrannidem in Eccleſiâ inuehit. 4. errores cumulat. 5. conſcientias erudit. 6. unpiorũ fannis fidẽ noſtram ſubiicit. Alia reſponſo ex Apoſtoli verbis collecta. Inflantia aduerſariorum ſolucio.

2 Sed eiufmodi rabulæ, vel vno Apoſtoli verbo pulchrè refelluntur. Eccleſiam ille Eph. 2. 20 teſtatur, Prophetarum & Apoſtolorum fundamento ſuſtineri. Si fundamentum eſt Eccleſiæ Prophetica & Apoſtolica doctrina: ſuam huic certitudinem antè conſtare oportet, quàm illa extare incipiat. Neque eſt quod cauillètur, etiamſi inde primũ exordium ducat Eccleſia, manere tamen dubium quæ Prophetis & Apoſtolis ſint adſcribenda, niſi iudicium ipſius intercedat. Nam ſi Chriſtiana Eccleſia Prophetarum ſcriptis, & Apoſtolorum prædicatione initio fundata fuit, vbicunq; reperietur ea doctrina, Eccleſiam certè præcellit eius approbatio: ſine qua nunquam Eccleſia ipſa extitiſſet. Vaniffimum eſt igitur commentum, Scripturæ iudicandæ poteſtatem eſſe penes Eccleſiam: vt ab huius nutu illius certitudo pendere intelligatur. Quare dum illam recipit, ac ſuffragio ſuo obſignat, non ex dubia aut alio qui controuerſa authenticam reddit: ſed quia veritatem eſſe agnoſcit Dei ſui, pro pietatis officio, nihil cunctando veneratur. Quòd autè obſtat, Vnde perſuadebimur à Deo fluxiſſe, niſi ad Eccleſiæ decretum confugiamus? perinde eſt acſi quis roget, Vnde diſcemus lucem diſcernere à tenebris, album à nigro, ſuaue ab amaro? Non enim obſcuriorem veritatis ſuæ ſenſum vltro Scriptura præ ſe fert, quàm coloris ſui res albæ ac nigre: ſaporis, ſuaues & amaræ.

Tertiæ obiectiõnis ex Auguſtini ſententia peritæ conſideratio.

3 Scio equidem vulgò citari Auguſtini ſententiã, vbi ſe Euangelio crediturũ negat Cõtra Epiſtolam Iudamæ 1. cap. 5. niſi Eccleſiæ ipſum moueret auctoritas. Sed quàm perperam & caluñoſè citetur in eum ſenſum, ex cõtextu facilè eſt deprehendere. Negotium illi erat cũ Manichæis, qui abſq; controuerſia credi ſibi volebant, quum veritatem ſe habere pollicerètur, non oſtenderent. Quia verò vt Manichæo ſuo fidem aſtruerent, obtendebant Euangelium, rogat quidnam facturi ſint ſi in hominem incidant qui ne Euangelio quidem credat: quo genere perſuaſionis cum ſint in ſuam ſententiã adducturi. Poſtea ſubiicit: Ego verò non crederem Euangelio, &c. ſignificans ſe, quum alienus eſſet à fide, nõ aliter potuiſſe adduci vt Euangelium amplecteretur pro certa Dei veritate, quàm Eccleſiæ auctoritate victum. Et quid mirum, ſi quis nondũ Chriſto cognito, hominum reſpectũ habeat? Non ergo illic docet Auguſtinus fundatam eſſe piorum fidem in Eccleſiæ auctoritate: nec

Euang

Euangelij certitudinem inde pendere intelligit: verum simpliciter nullam fore Euangelij certitudinem infidelibus, vt inde Christo lucrifiant, nisi Ecclesie consensus eos impellat. Atque id paulo ante non obscure confirmat, ita loquendo: *Quum ego laudauero quod credo, & quod credis irrisero, quid putas nobis esse iudicandum, quidve faciendum, nisi vt eos relinquamus qui nos inuitant certa cognoscere, & postea imperant vt incerta credamus: & eos sequamur qui nos inuitant prius credere quod nondum valemus intueri, vt ipsa fide valentiores facti, quod credimus intelligere mereamur: non iam hominibus, sed ipso Deo intrinsecus mentem nostram firmatam atque illuminatam?* Hæc certe sunt Augustini verba: ex quibus cuius colligere promptum est, non hanc sancto viro fuisse mentem, vt fidem quam Scripturis habemus, à nutu arbitrioue Ecclesie suspenderet: sed tantum vt indicaret quod nos quoque verum fatemur, eos qui nondum Spiritu Dei sunt illuminati, Ecclesie reuerentia ad docilitatem induci, vt Christi fidem ex Euangelio discere sustineant: atque ita hoc modo Ecclesie auctoritatem isagogen esse qua ad fidem Euangelij præparamur. Nam, vt videmus, piorum certitudinem longè alio fundameto vult esse suffultam. Alioqui non nego quin sæpe Manichæos Ecclesie vniuersæ consensu vrgeat, dum Scripturam, quam illi repudiabant, vult approbare. Vnde illa aduersus Faustum exprobratio: quod se Euangelicæ veritati non subdat, tam fundatæ, tam stabilitæ, tâta gloria diffamatæ, & à tempore Apostolorum per certas successiones commédâtæ. Sed nusquam eò spectat, vt pendere doceat quam Scripturis auctoritatem deserimus, ab hominum definitione aut decreto: tantum, quod in causa plurimum valebat, vniuersale Ecclesie iudicium profert, in quo aduersariis erat superior. Siquis plenior huius approbationem desiderat, libellum eius legat De vtilitate credendi: vbi reperiet, non aliam credendi facilitatem ab ipso commendari nisi quæ nobis aditum modo præbeat, sitque opportunum inquirendi exordium, vt ipse loquitur: non tamen in opinione acquiescendum esse, sed certa & solida veritate nitendum.

Eiusdem lib. cap. 4.

Vide eundem August. lib. 1. de ordine, cap. 9.

Lib. 31.

Conclusio, scripturam a Deo loquentem auctoritatem sumere.

Cōscientia piorum teste.

Doctis omnib. nisi prorsus quod dicit exuerint, assensuerunt.

Quarta obiectio, profanis hominib. famularis.

Responsio.

4 Tenendum quod nuper dixi, non ante stabiliri doctrinæ fidem, quam nobis indubiè persuasum sit, autorem eius esse Deum. Itaque summa Scripturæ probatio passim à Dei loquentis persona fumitur. Non iactant Prophetæ & Apostoli vel acumè suum, vel quæcunq; fidem loquentibus conciliant, neq; insistant rationibus: sed sacræ Dei nomen proferunt, quo ad obsequium cogatur totus mundus. Nunc videndū quomodo nō opinione tantum probabili, sed liquida veritate pateat, non temerè, nec fallaciter obtendi Dei nomen. Jam si conscientis optimè consultū volumus, ne instabili dubitatione perpetuò circumferantur, aut vacillent, ne etiam hæsitent ad minimos quosque scrupulos, altius quam ab humanis vel rationibus, vel iudiciis, vel coniecturis petenda est hæc persuasio, nempe ab arcano testimonio Spiritus. Verum quidem est, si argumentis agere libeat, multa posse in medium proferri quæ faciliè euincant, siquis est in cælo Deus, Legè, & Prophetias, & Euangelium ab eo mansisse. Imò quamuis docti homines & summo iudicio præditi contra insurgant, & omnes ingenij vires cōferant atq; ostentent in hac disceptatione: nisi tamen ad perditam impudētiam obdurerint, extorquebitur illis hæc confessio, manifesta signa loquentis Dei cōspici in Scriptura, ex quibus pateat cælestem esse eius doctrinam. ac paulo post videbimus, omnes Scripturæ sacræ libros quibusq; aliis scriptis longissimè præcellere. Imò si puros oculos, & integros sensus illuc afferimus, statim occurret Dei maiestas, quæ subacta reclamadi audacia, nos sibi parere cogat. Præposterè tamen faciunt qui disputando contendunt solidam Scripturæ fidem adtrahere. Equidem tamen nec summa dexteritate, nec facundia polleo: si tamen mihi certamen esset cum vaferrimis quibusque Dei contemptoribus, qui in labefactanda Scriptura solertes & faceti videri appetunt, non difficile mihi fore confido obtreperas eorum voces compefcere. ac si vtilis in refellendis eorum cauillis esset labor, non magno negotio quas in angulis iactantias mussitant discerem. Verum si quis sacrum Dei verbum asferat ab hominū maledictis, non protinus tamen quam requirit pietas certitudinè cordibus infiget. Quia opinione tantum stare videtur religio profanis hominibus, nequid stultè aut leuiter credant, ratione probari sibi cupiunt ac postulant Mosen & Prophetas diuinitus loquutos esse. Atqui testimonium Spiritus omni ratione præstantius esse respōdeo. Nā sicuti Deus solus de se idoneus est testis in suo sermone: ita etiam nō ante fidem reperiet sermo in hominū cordibus quā interiore Spiritus testimonio obsignetur. Idem ergo Spiritus qui per os Prophetarū loquutus est, in corda nostra penetret necesse

est, vt persuadeat fideliter protulisse quod diuinitus erat mandatum. Atq; hæc cõnexio aptissimè ab Iesaiâ ponitur in his verbis, Spiritus meus qui in te est, & verba quæ posui in ore tuo & seminis tui, in perpetuum nõ deficient. Bonos quosdam malè habet quòd dum impunè obmurmurant impij contra Dei verbum, non ad manum suppetat clara probatio. Quasi verò non ideo vocetur Spiritus & sigillum, & arrha ad confirmandam piorum fidè, quia donec mentes illuminet, semper inter multas hæsitaciones fluctuant.

¶ Maneat ergo hoc fixum, quos Spiritus sanctus intus docuit, solidè acquiescere in Scriptura, & hanc quidem esse *ἀποδείξιον*, neque demõstrationi & rationibus subiici eam fas esse: quam tamen meretur apud nos certitudinem, Spiritus testimonio consequi. Etsi enim reuerentiam sua sibi vltro maiestate conciliat, tunc tamè demum seridè nos afficit quum per Spiritu obsignata est cordibus nostris. Illius ergo virtute illuminati, iam non aut nostro, aut aliorum iudicio credimus, à Deo esse Scripturam: sed supra humanu iudicium, certo certius constituimus (non secus ac si ipsius Dei numen illic intueremur) hominum ministerio, ab ipsissimo Dei ore ad nos fluxisse. Non argumenta, non verisimilitudines quærimus quibus iudicium nostrum incumbat: sed vt rei extra æstimandi aleam positæ, iudicium ingeniuque nostrum subiiciamus. Non id quidem qualiter solent quidam interdum rem incognitam arripere, quæ mox perspecta displicet: sed quia inexpugnabilem nos veritatem tenere, probè nobis conscij sumus. Neque qualiter superstitionibus solent miseri homines captiuam mètrem addicere: sed quia non dubiam vim numinis illic sentimus vigere ac spirare, qua ad parendum, scientes quidem ac volentes, viuidius tamen & efficacius quàm pro humana aut voluntate, aut scientia trahimur & accendimur. Itaque optimo iure per Iesaiam clamat Deus Prophetas cum toto populo sibi esse testes, quia vaticiniis edocti, indubiè tenebant absque fallacia vel ambiguitate loquutum esse Deum. Talis ergo est persuasio quæ rationes non requirit: talis notitia, cui optima ratio constet, nempe in qua securius constantiùsque mens quiescit quàm in vllis rationibus: talis denique sensus, qui nisi ex cælesti reuelatione nasci nequeat. Non aliud loquor quàm quod apud se experitur fidelium vnusquisque, nisi quòd longè infra iustam rei explanationem verba subsidunt. Pluribus nunc superfedeo, quoniam hac de re alibi tractandi locus iterum se offeret: tantum nunc sciamus, veram demum esse fidem quam Spiritus Dei cordibus nostris obsignat. Imò vna hac ratione contentus erit modestus ac docilis lector: promittit Iesaias omnes renouatæ Ecclesiæ filios, Dei fore discipulos. Singulari priuilegio illic Deus solos electos dignatur, quos à toto humano genere discernit. Etenim quodnam veræ doctrinæ initium est nisi prompta alacritas ad audiendam vocem Dei? Atqui Deus audiri postulat per os Mosis, sicuti scriptum est, Ne dicas in corde tuo, Quis ascendet in cælum, aut quis descendet in abyssum? ecce sermo est in ore tuo. Si hunc intelligentiæ thesaurum filijs suis reconditu esse Deus voluit, nihil mirum vel absurdum si in hominum vulgo cernitur tâta inficitia & stupiditas. Vulgus nomino præcipuos etiam quosque, donec in Ecclesiæ corpus insiti fuerint. Adde quòd Iesaias non extraneis modò, sed Iudæis etiam qui domestici cenferi volebant, Propheticam doctrinam incredibilem fore admonens, simul causam addit, Quia non reuelabitur omnibus brachium Dei. Quoties ergo nos conturbat credentium paucitas, ex opposito veniat in mentem, non alios comprehendere Dei mysteria nisi quibus datum est.

CAPVT VIII.

Probationes, quatenus fert humana ratio, satis firmas suppetere ad stabilendam Scripturæ fidem.

Huius capituli partes sunt quatuor.

- 1 Prior, generales quasdam probationes continet, quæ ex vtriusque Testamenti libris facile colligi possunt: doctrinæ sacræ videlicet dispositionem, dignitatem, veritatem, simplicitatem, efficaciam & maiestatem, sect. 1. 2.
- 2 Altera, speciales probationes ex veteri Testamento petitas proponit: nempe librorum Mosis antiquitatem, autoritatem, miracula, prophetias, sect. 3. 4. 5. 6. 7. aliorum item Prophetarum prædictiones & admirabilem consensum, sect. 8. Additur duarum aduersus Mosis & Prophetarum libros obiectionum refutatio, sect. 9. & 10.
- 3 Tertia, ex Nouo Testamento collectas exhibet probationes: harmoniam Enangelitarum de cælestibus mysterijs differentium: Ioannis, Pauli & Petri in scribendo maiestatem: Apostolorum insignem vocationem, & Pauli conuersionem, sect. 11.

4. Postrema, de promptas ex Ecclesiastica historia probationes repræsentat: 1. celestis perpetuum consensum in recipienda & conferenda Dei veritate: ipsius veritatis, vt scriptura tueretur, inuictum robur: ipsorum (vt modis alioqui inter se dissentientium) conuenientiam: nonnullorum illustrium virorum piam eiusdem doctriæ professionem: martyrum denique constantiam omnem humanum captum superantem: scilicet. 12. & 13. His adiungitur tractationis conclusio.

Hæc nisi certitudo adit quolibet humano iudicio & superior & validior, frustra Scripturæ autoritas vel argumētis muniatur, vel Ecclesiæ cōsensu stabilietur, vel aliis præiudiciis cōfirmabitur. siquidē nisi hoc iactō fundamento, suspensa semper manet. Sicuti cōtrā, vbi semel communi sorte exemptam religiosè ac pro dignitate amplexi sumus, quæ ad eius certitudinem animis nostris inferendam & infigendam non adeo valebant, tunc aptissima sunt adminicula. Mirum enim quantum confirmationis ex eo accedat, dum intentiore studio reputamus quàm ordinata & disposita illic appareat diuinæ sapientiæ dispensatio, quam cælestis vbique & nihil terrenum redolens doctrina, quàm pulchra partium omnium inter se consensio, & eiusmodi reliqua quæ ad conciliandam scriptis maiestatem conueniunt. Tum verò solidius adhuc confirmantur corda nostra, dum cogitamus rerum magis dignitate quàm verborum gratia, in eius admirationem nos rapi. Nam & hoc non sine eximia Dei prouidentia factum est, vt sublimia regni cælestis mysteria sub contemptibili verborum humilitate bona ex parte traderentur: ne si splendidiore eloquentia illustrata forent, cauillarentur impij, solam eius vim hic regnare. Nunc quum inculca illa, & tantum non rudis simplicitas maiorem sui reuerentiam excitet quàm vlla Rhetorum facundia, quid iudicare licet nisi potentiorē Scripturæ sacræ vim veritatis constare, quàm vt verborum arte indigeat? Non ergo absque ratione Apostolus Dei virtute, non humana sapientia, fundatam esse fidem Corinthiorum arguit, quòd sua inter eos prædicatio, non persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed ostensione Spiritus & potentiæ commēdabilis fuisset. siquidem ab omni dubitatione vindicatur veritas, vbi non alienis suffulta præiudiciis, sola ipsa sibi ad se sustinentiam sufficit. Hæc autem virtus quàm propria sit Scripturæ, inde liquet, quòd ex humanis scriptis quamlibet artificiosè expolitis, nullum omnino perinde ad nos afficiendos valet. Lege Demosthenem, aut Cicronem: lege Platonem, Aristotelem, aut alios quosvis ex illa cohorte: mirum in modum, fateor, te allicient, oblectabunt, mouebunt, rapient: verum inde si ad sacram istam lectionem te conferas, velis nolis ita viuide te afficiet, ita cor tuum penetrabit, ita medullis insidebit, vt præ istius sensus efficacia, vis illa Rhetorum ac Philosophorum propè euanescat. vt promptum sit perspicerè, diuinum quiddam spirare sacras Scripturas, quæ omnes humanæ industriæ dotes ac gratias tanto interuallo superent.

2. Fateor quidem Prophetis nonnullis elegans & nitidum, imò etiam splendidum esse dicendi genus: vt profanis scriptoribus non cedat eorum facundia. ac talibus exemplis voluit ostendere Spiritus sanctus non sibi defuisse eloquentiam dum rudi & crasso stylo alibi vsus est. Ceterum siue Dauidem, Iesaiam & similes legas, quibus suavis & iucunda fluit oratio, siue Amos hominem pecuarium, Ieremiam & Zachariam, quorum asperior sermo rusticitatem sapit, vbiq; conspicua erit illa quam dixi Spiritus maiestas. Nec me latet, vt Satan in multis est Dei æmulus, quo se fallaci similitudine melius insinuet in animos simplicium, ita impios errores quibus miseros homines fallebat, astute sparuisse inculto sermone & ferè barbaro, & sæpè obsoletis loquendi formis vsum esse, vt sub hac larua tegeter suas imposturas. sed quàm inanis & putida sit affectatio, vident omnes mediocri sensu præditi. Quantum verò ad sacram Scripturam attinet, quamuis multa arudere conentur proterui homines, constat tamen sententiis refertam esse quæ humanitas concipi non poterint. Inspiciantur singuli Prophetæ: nemo reperit qui non longè excesserit humanum modum: vt palato profusus carere censendi sint quibus intipida est eorum doctrina.

3. Tractarunt alij hoc argumentum copiosè: quo fit vt pauca tantum delibare in præsens sufficiat quæ ad summam totius causæ maximè faciunt. Præter ea quæ iam attingi, non parum habet ponderis ipsa Scripturæ antiquitas. Nam vtcunq; Græci scriptores de Ægyptiaca theologia multa fabulentur, nullum tamen cuiusquam religionis monumentum extat quod non sit Mosis seculo longè inferius. Neq; Moses nouum Deum comminiscitur: sed quod de æterno Deo longa temporum serie à patribus quasi per ma-

Secundaria adminicula ad stabilitatē S. scripturæ s. de. In Genere.

1. Sacre doctrinae dispositio.

2. Dignitas.

3. Veritas.

4. Simplicitas.

1. Cor. 2. 4.

5. Efficacia.

6. Maiestas, quæ in scriptis Prophetis eminet.

Speciales probationes ex veteri Testamento.

1. Libr. vii. Mosis antiquitas.

Mercurius Trimegistus. Plato. Herodotus.

nos traditum acceperat Israelitæ, proponit. Quid enim aliud agit, quàm vt ad fœdus ipfos reuocet cum Abrahamo initum? Quòd si rem inauditam attulisset, nullus erat accessus: sed oportuit liberationem à seruitute, in qua detinebantur, rem omnibus notam ac tritam esse: vt audita eius mentio protinus omnium animos erigeret. Quinetiam de quadringentorum annorum numero probabile est fuisse edoctos. Nunc reputandum est, si à tam alto exordio Moses (qui tamen ipse tanto interuallo temporum superat alios omnes scriptores) repetit doctrinæ suæ traditionem, quantum vetustate Scriptura sacra inter alias omnes emineat.

Plutar-
chus, &c.
Diodo-
rus.
Vide Eu-
sebius,
de præpa-
ratione
Euange-
lica, lib.
2. cap. 1.

Quæ Aegy-
ptiorum deliriis
meritis opponi-
tur.

4 Nisi fortè Ægyptiis credere libeat vetustate suam extendentibus ad sex annorum millia ante creatum mundum. Sed quum profanis etiam quibusque semper ludibrio fuerit eorum garrulitas, non est cur in eius refutatione laborem. Citat autem Iosephus contra Appionem testimonia memoratu digna ex antiquissimis scriptoribus, vnde colligere licet, gentium omnium consensu doctrinam in Lege proditam ab vltimis seculis fuisse celebrem, quamuis neque lecta neque verè cognita fuerit. Iam nequa hæreret apud malignos suspicio, nequa etiam improbis cauillandi esset ansa, vtrique periculo optimis remediis Deus occurrit. Dum refert Moses quid trecentis ferè antè annis cælesti afflatu pronuntiaisset Iacob de posteris suis, quomodo tribum suam nobilitat? Inò eam notat aeterna infamia in persona Leui. Simeon, inquit, & Leui vasa iniquitatis: in consilium eorum non veniat anima mea, nec in arcanum eorum lingua mea. Certè potuit dedecus illud filere, non tantum vt patri suo parceret, sed ne seipsum cum tota familia aspergeret eiusdem ignominie parte. Quomodo suspectus esse poterit qui primum familiæ ex qua oriundus erat, authorem Spiritus sancti oraculo detestabilem fuisse vltro prædicans, neque priuatim sibi consulit, neque recusat subire inuidiam apud gentiles suos, quibus haud dubiè hoc molestum erat? Quum etiam impium Aaronis germani fratris & Mariæ sororis murmur commemorat, dicemusne ex carnis suæ sensu loqui, an parere Spiritus sancti imperio? Ad hæc quum summa eius esset autoritas, cur saltem ius summi Sacerdotij non relinquit filiis suis, sed in vltimum locum eos ablegat? Pauca tantum ex multis delibo: sed in ipsa Lege passim occurrent multa argumeta quæ vendicent plenam fidem, vt absque controuersia Moses quasi Dei Angelus è cælo prodeat.

2. Authoritas.

Gen. 49. 5. 6.

Num. 12. 7.

3. Miracula.

Exo. 24. 18.

Exo. 34. 29.

Exo. 19. 16.

Exo. 40. 34.

Num. 16. 24.

Num. 20. 10.

Num. 11. 9.

Obiectio pro
fane refuta-
tio.

5 Iam verò tot ac tam insignia quæ refert miracula, totidem sunt Legis ab ipso latæ proditæque doctrinæ sanctiones. Nam quòd nube abreptus fuit in montem: quòd illie vsque ad diem quadagesimum humano contubernio exemptus fuit: quòd in ipsa Legis promulgatione facies eius tanquam solaribus radiis fulgebat: quòd vndique micabant fulgetra: tonitrua & fragores toto aere exaudiebantur: tuba etiam nullo humano ore inflata clangebat: quòd tabernaculi ingressus nube opposita excipiebatur à conspectu populi: quòd horrendo Core, Dathan & Abirom, totiùsque impiæ factionis exitio tam mirificè vindicata fuit eius autoritas: quòd lapis virga percussus flumen protinus eiecit: quòd man è cælo ad eius precationem depluit: nonne hunc Deus ipsum cælitus commendabat tanquam indubium Prophetam? Siquis obiciat, me sumere pro confessis quæ controuersia non careant, huius cauilli facilis est solutio. Nam quum hæc omnia pro concione publicauerit Moses, quis fingendi locus fuit apud ipsos rerum gestarum oculos testes? Scilicet produisset in medium, ac populum infidelitatis, contumacie, ingratitude aliorumque scelerum coarguens, suam doctrinam sub ipsorum conspectu iactasset sancitam fuisse iis miraculis quæ ipsi nunquam vidissent.

6 Nam & hoc notatu dignum, quoties narrat de miraculis, simul odiosè coniungi quæ totum populum stimulare ad reclamandum poterant si vel minima fuisset occasio. vnde apparet non aliter vt subscriberent fuisse adductos, nisi quia plus satis conuicti erant sua experientia. Cæterum quoniam res erat illustrior quàm vt profanis scriptoribus liberum esset negare edita fuisse à Mose miracula, calumniam illis suggestit pater mendacij, ea magicis artibus adscribens. Sed qua coniectura magum fuisse insimulant qui tantopere ab hac superstitione abhorret, vt lapidibus obruere iubeat qui tantum consuluerit magos & ariolos? Certè nemo impostor præstigijs ludit, qui non obstupescere vulgi animos studeat captadæ famæ causâ. Quid autem in Moses: se & fratrem Aaronem nihil esse clamans, sed tantum exequi quæ Deus præscripsit, satis abstergit omnem sinistram notam. Iam si res ipsæ considerentur, quænam incantatio facere potuit vt man è cælo

4. Alii obiectio
impia.
Resfutatio.
Leui. 20. 6.
& Exod. 16. 7.

Exo. 7. 11.

è cælo quotidie pluens, ad populum alendum sufficeret: si quis plus iusta mensura repositum haberet, ex ipsa putredine disceret incredulitatem suam diuinitus puniri? Adde quòd multis feriis probationibus sic examinari passus est Deus seruum suum, vt nunc obstrependo nihil proficiant improbi. Quoties enim superbè & petulanter nunc surrexit totus populus, nunc quidam inter se conspirando, sanctum Dei seruum euertere conati sunt, eorum furorem prestigijs eludere qui potuit? Et euentus palam docet, hoc modo sancitam in omnia secula fuisse eius doctrinam.

Gen. 49.
10.

7. Adhæc quòd tribui Iuda in persona Patriarchæ Iacob assignat principatum, quis neget spiritu Prophetico factum esse: præsertim si rem ipsam, vt euentu comprobata fuit, cogitationi nostræ subiicimus? Finge Mosen primum esse vaticinij authorem: ex quo tamen scriptum hoc memoriæ prodidit, prætereunt anni quadringenti quibus nulla est in tribu Iuda sceptri mentio. Post Saulem inauguratum videtur regia potestas in tribu Benjamin residere. Quum à Samuele vngitur Dauid, quænam eius transferendæ ratio apparet? Quis regem sperasset ex plebeia hominis pecuarij domo exiturum? Et quum illic septem essent fratres, quis minimo natu honorem destinasset? Qua deinde ratione ad spem regni peruenit? Quis humana arte vel industria vel prudentia gubernatam fuisse vnctionem dicat, ac non potius vaticinij cælestis complementum esse? Similiter quæ de Gentibus in fœdus Dei cooptandis, obscurè licet, prædicit, quum post duo ferè annorum millia euenerint, an non diuino afflatu ipsum loquutum esse palam faciunt? Omitto alias prædictiones, quæ diuinam reuelationem ita planè spirant vt sanis hominibus constet Deum esse qui loquitur. Breuiter, vnum Canticum illustre speculum est in quo Deus euidenter apparet.

8 In reliquis autem Prophetis multo etiamnum clarius id cernitur. Pauca tantùm exempla deligam, quia in omnibus colligendis nimius esset labor. Quum Iesaiæ tempore pacatum esset regnum Iuda, imò quum in Chaldæis aliquid præsidij sibi repositum putaret, de excidio vrbs populique exilio concionabatur Iesaias. Vt demus nondum satis clarum specimen fuisse diuini instinctus, multo antè prædicere quæ tunc videbantur fabulosa, tandem vera apparuerunt: quæ tamen simul de redemptione vaticinia edidit, vnde nisi à Deo profecta fuisse dicemus? Cyrum nominat, per quem subigendi erant Chaldæi, & populus in libertatem asserendus. Elapsi sunt anni plus centum ex quo ita vaticinatus est Propheta priusquam nasceretur Cyrus. nam hic centesimo demum anno aut circiter post illius mortem natus est. Nemo diuinare tunc poterat fore aliquem Cyrum cui cum Babyloniis bellum futurum esset: qui tam potenti monarchia sub manum suam redacta, sinem Israelitici populi exilio imponeret. Nuda hæc narratio, sine vilo verborum ornato, nõne indubia esse Dei oracula, non hominis coniecturas, quæ Iesaias loquitur, planè demonstrat? Rursus quum Ieremias prius aliquanto quàm populus abduceretur, annis septuaginta finiret tempus captiuitatis, reditumque & libertatem indiceret, nõne à Spiritu Dei gubernari eius linguam oportuit? Cuius impudentiæ erit negare talibus documentis sancitam fuisse Prophetarum auctoritatem, ad eoque implerum esse quod ipsi iactant ad vindicandam sermonibus suis fidem? Priora ecce venerunt, noua annuntio: antequam oriantur, nota vobis faciam. Omitto quod Ieremias & Ezechiel, quum tam procul essent distiti, tamen eodem tempore prophetantes, in dictis omnibus perinde consentiebant acsi mutuo alter alteri dictasset verba. Quid Daniel? annon vsque ad annum ferè sexcentissimum de rebus futuris prophetias ita contexit acsi historiam de rebus gestis & passim notis scriberet? Hæc si probè medicata habeant pij homines, ad compescendos impiorum hominum latratus abundè instructi erunt. clarior enim est ista demonstratio quàm vt vllis cauillis sit obnoxia.

9 Scio quid in angulis obstrepant quidam nebulones, vt in oppugnanla Dei veritate acumen ingenij sui ostentent. Quarunt enim, quis nos certiores fecerit à Mose & Prophetis hæc fuisse scripta quæ sub eorum nominibus leguntur. Quinetiam quæstionem mouere audent fueritne vnquam aliquis Moses. At si quis in dubium reuocet fueritne vnquam vel Plato aliquis, vel Aristoteles, vel Cicero, quis non colaphis aut flagellis castigandam talem insaniam dicat? Fuit Lex Mosis cælesti magis prouidentia, quàm hominum studio mirabiliter conseruata. Et quanquam negligentia Sacerdotum ad breue tempus sepulta iacuit, ex quo pius rex Iosias eam inuenit, per continuas ætatum successiones inter manus hominum versata est. Neque verò quasi rem ignotam aut nouam

4. Propheta.

Regni septem tribuumque assignatum.
1. Sam. 11. 15.
1. Sam. 16. 13.

Genium voco.

Deut. 32.

5. Aliorum Prophetarum prædictiones.
Excitum Hierosolymitanis, & reditus populi ex Babylone, Cyri opera.
Iesa. 45. 1.

Ier. 25. 11. 12.

Iesa. 42. 9.
6. Consensus.

Danielis prophetia illiis cap. 9. &c.

Obiectio prima, adu. Moses & Prophetas.
Responsio.

1. Reg. 22. 8.
2. Chron. 34. 15.

prot

protulit Iofias, sed quæ semper vulgata fuerat, & cuius tunc celebris erat memoria. Dicitur enim erat templo volumen prototypon: dicitur regis archiuis descriptum inde exemplar. tantum hoc acciderat quod Sacerdotes Legem ipsam ex solenni more publicare desierant, & populus etiam ipse vitatam lectionem neglexerat. Quid quod nullum ferè seculum præterit quo non confirmata renouatæque fuerit eius sanctio? an iis incognitus erat Moses qui Dauidem tractabant? Verum, vt de omnibus simul loquar, certo certius est ipsorum scripta non aliter peruenisse ad posteros quam de manu in manum, vt ita loquar, perpetua annorum serie à patribus tradita, qui partim loquentes audierant, partim recenti memoria discerant ab auditoribus, fuisse ita loquutos.

Altera obiectio.

i. Mich. 1. 59. Responso.

10 Imò quod ex Machabæorum historia obiciunt ad eleuandam Scripturæ fidem, tale est vt nihil ad eam stabiliendam excogitari possit aptius. Primum tamen quem obediunt colorem diluamus: deinde in eos retorquebimus quam in nos machinam erigunt. Quum Antiochus, inquit, libros omnes iusserit concremari, vnde prodierunt quæ nunc habemus exemplaria? Ego autem vicissim interrogo in qua officina tam citò fabricari potuerint. Constat enim post sedatam sæuitiam mox extitisse, & à piis omnibus qui in eorum doctrina educati familiariter eos nouerant, sine controuersia fuisse agnitos. Quinetiam quum omnes impij, quasi facta coniuratione, Iudæis tam proteruè insultauerint, nemo vnquam illis obicere ausus est falsam librorum suppositionem. Nam qualiscunque, eorum opinione, sit religio Iudaica, Mosen tamen ipsius esse authorem fatentur. Quid ergo aliud quam proteruiam suam plusquam caninam produnt isti blaterones, dum supposititios libros esse mentiuntur, quorum sacra vetustas historiarum

De admirabili promissio Dei in libris sacris per tot secula confirmatis ac conseruatis inter nos hostes & tam saeuas persecutiones

Græca interpretatio.

omnium consensu approbatur? Sed ne refellendis tam putidis calumniis frustra plus operæ impendam, potius hinc reputemus quantam Dominus conseruandi Verbi sui curam habuerit, quando ipsum ex truculentia sæuissimi tyranni, quasi ex præsentis incendio præter spem omnium eripuit: quod pios Sacerdotes aliosque tanta constantia instruxit, vt non dubitauerint thesaurum hunc vitæ suæ dispendio, si opus foret, redemptum, ad posteros transmittere: quod acerrimam tot præsidum ac satellitum conquisitionem frustratus est. Quis insigne ac mirificum Dei opus non agnoscat, quod sacra illa monumenta quæ prorsus interiisse sibi impij persuaserant, mox quasi postliminio redierunt, & quidem maiore cum dignatione: Sequita est enim Græca interpretatio quæ per totum orbem eâ vulgaret. Neque in eo tantum apparuit miraculum quod fœderis sui tabulas Deus à sanguinarijs Antiochi edictis vindicauit, sed quod inter tam multiplices gentis Iudaicæ clades, quibus subinde attrita & vastata, mox propè ad interuersionem redacta fuit, saluæ tamen superstitesque manserunt. Lingua Hebræa non ignobilis modo, sed propè incognita iacebat: & certè, nisi religioni consultum voluisset Deus, in totum periisset. Quantum enim ex quo reuersi sunt ab exilio Iudæi, à linguæ patriæ genuino vsu desciauerint, ex eius seculi Prophetis apparet: quod idem notatu vtile est, quia ex hac comparatione clarius elicitur Legis & Prophetarum antiquitas. Et per quos salutis doctrinam in lege & Prophetis comprehensam nobis Deus seruauit, vt Christus suo tempore patefieret? Per infestissimos Christi ipsius hostes Iudæos: quos merito Ecclesiæ Christianæ librariorum Augustinus idem appellat, quia nobis subministrarunt lectionem cuius ipsi vnum non habent.

Inleuorum diti gentia.

Speciales probationes ex nouo Testamento.

1. Euangelistarum trium harmonia & similitudo simpliciter. 2. Iohannis, Pauli & Petri maiestas.

11 Porro si ad nouum testamentum venitur, quàm solidis sulturis nititur eius veritas? Historiam humili abiectoque sermone tres Euangelistæ recitant. fastidio est multis superbis ista simplicitas: nempe quoniam ad præcipua doctrinæ capita non attendunt, ex quibus colligere faciliè esset eos supra humanum captum de cælestibus mysterijs differere. Certè quicunque ingenui pudoris gutta præditi erunt, lecto primo capite Lucae pudefient. Iam Christi conciones, quarum summa à tribus illis Euangelistis perstringitur, omni contemptu eorum scripta faciliè eximunt. Iohannes autem è sublimi tonans, quos non cogit in obsequium fidei, eorum peruicaciam quolibet fulmine validius prostermit. Prodeant in medium omnes isti nasciti censores, quibus summa voluptas est Scripturæ reuerentiam ex suis & aliorum cordibus excutere. legant Iohannis Euangelium: velint nolint, illic reperient mille sententijs quæ saltem eorum fœcordiam expergesciant: imò quæ eorum conscientijs ad cohibendos eorum risus horribile inurant cauterium. Eadem Pauli & Petri ratio est, in quorum scriptis quamuis maior pars cecutiat, ipsa tamen cælestis maiestas deuinctos sibi omnes & quasi constrictos tenet. Vnū verò hoc eorum doctr

3. Apostolorum maiestas.

doctrinam supra mundum satis superque attollit, quod Mathæus ad mensam suam quæstum antea affixus, Petrus & Ioannes in nauiculis suis versati, omnes crassi idiotæ nihil didicerant in hominum schola quod aliis traderent. Paulus verò non tantum ex professo hoste, sed etiam sæuo & sanguinario, conuersus in nouum hominem, subita & insperata mutatione ostendit cælesti imperio se compulsus doctrinam quam oppugnauerat asserere. Negent canes isti Spiritum sanctum super Apostolos delapsum esse, vel saltem historię fidem abrogent: res tamen palam clamitat a Spiritu fuisse edoctos, qui antè in ipsa plebe contemptibiles, repentè de cælestibus mysteriis tam magnificè disserere cœperunt.

12. Adde quòd alię quoque sunt optimę rationes cur pondere suo non careat Ecclesię consensus. Neque enim pro minimo ducendum est, ex quo Scriptura publicata fuit, tot seculorum voluntates constanter in eius obedientiam consensisse: & vt cunquę miris modis eam vel opprimere, vel euertere, vel inducere profusus & ex hominum memoria obliterare Satan cum toto mundo conatus sit, semper tamen instar palmę superiorem euasisse, & inexpugnabilem perstitisse. Siquidem nemo ferè excellentiore ingenio, vel sophista, vel rhetor olim fuit, qui vim suam aduersus ipsam non intenderet: nihil tamen profecerunt omnes. In eius excidium vniuersa terrę potentia se armarunt: & in fumum abierunt omnes eius conatus. Quomodo tam validè vndequaque imperita restitisset, non nisi humano freta præsidio? Quin magis hoc ipso à Deo esse conuincitur, quòd reluctantis humanis omnibus studiis, sua tamen virtute vsq; emerferit. Adde etiam huc, quòd non vna ciuitas, non gens vna in eam recipiendam & amplexandam conspirauit: sed quàm longè lateque patet terrarum orbis, variarum gentium, quibus alioqui nihil inter se commune erat, sancta conspiratione suam auctoritatem adepti est. Porro quum plurimum nos mouere debeat talis conuenientia tam diuersorum animorum, & rebus omnibus alioqui inter se dissidentium, quando eam non nisi cælesti numine conciliatam apparet: non parum tamen grauitatis illi accrescit, dum intuemur in eorum pietatem qui sic conueniunt, non omnium quidem, sed quibus, ceu luminibus, fulgere Ecclesiam suam Dominus voluit.

13. Iam quanta securitate nos ei doctrinę nomen dare par est, quam tot sanctorum virorum sanguine sancitam ac testificatam videmus? Illi pro semel suscepta non dubitarunt mortem animosè & intrepidè, atque adeo magna alacritate oppetere: nos cum tali arrhabone ad nos transmissam, qui non certa & inconcussa persuasione susciperemus: Non ergo est mediocris Scripturę approbatio, tot testium sanguine fuisse obsignatam: præsertim dum reputamus, eos mortem ad reddendum fidei testimonium oppetiisse, non fanaticam intemperie, qualiter interdum erratici spiritus solent: sed firmo constantique, sobrio tamen Dei zelo. Alię sunt nec paucæ nec inualidę rationes, quibus sua Scripturę dignitas ac maiestas non modò asseratur piis pectoribus, sed aduersus calumniatorum technas egregiè vindicetur: sed quę non satis per se valeant ad firmam illi fidem comparandam, donec eius reuerentiam cælestis Pater, suo illic numine patefacto, omni controuersia eximit. Quare tum verè demum ad saluificam Dei cognitionem Scriptura satisfaciunt, vbi interiori Spiritus sancti persuasione fundata fuerit eius certitudo. Quę verò ad eam confirmandam humana extant testimonia, sic inania non erunt, si præcipuum illud & summum, velut secundaria nostrę imbecillitatis adminicula, subsequantur. Sed ineptè faciunt qui probari volunt infidelibus, Scripturam esse verbum Dei: quod nisi fide, cognosci nequit. Meritò itaque Augustinus, qui pietatem & pacem mentis debere præcedere admonet, vt de tantis rebus aliquid homo intelligat.

CAPVT IX.

Omnia pietatis principia euertere fanaticis, qui, posthabita Scriptura, ad reuelationem transvolant.

Vide Calam. in instructione aduers. Libertinos, cap. 9. & 10.

L

Orro qui repudiata Scriptura, nescio quam ad Deum penetrandi viam imaginantur, non tam errore teneri quàm rabie exagitari putandi sunt. Emerserunt enim nuper vertiginosi quidam, qui Spiritus magisterium fastuosissimè obtinentes, lectionem ipsi omnem respuunt, & eorum irrident simplicitatem qui emortuam & occidentem, vt ipsi vocant, literam adhuc consecantur. Sed velim ab ipsis scire quisnam sit iste spiritus cuius afflatu eò sublimitatis euehuntur, vt Scripturę doctrinam ceu puerilem & humilem despiciere ausing. Nam si Christi Spiritus

Libertinorum, qui se spirituales cognominant, in se nihil & error pauca describunt. Referantur. i. Apostoli & vere Christiani

4. Pauli conuersio.

Ex hist. via Ecclesię probaciones.

1. Perpetuus Ecclesię consensus in recipienda & conseruanda veritate.

2. Ipsius veritatis inuictum robur.

3. Porro (coram aliis inter se dissidentibus) conuenientia.

4. Fructuorum virorum pia professio.

5. Martyrum constantia.

Conclusio, tum demum eiusmodi testimonia non sine inania, dummodo interit Spiritus S. persuasione fundata fuerit in cordibus hominum Scripturę certitudo.

*omnes verbum
Dei scriptum
amplexifunt.*

*Confirmatio ex
verbis 1. Cor. 59.
2. Pet. 1.*

*Altera, ab e-
uangelio & do-
ctrina Pauli.
1. Tim. 4. 13.
2. Tim. 3. 16.*

*2. Christi spi-
ritus verbi scri-
pti doctrinam
in mentibus pio-
rum obfigurat.
Iohan. 13. 10.*

tum esse respondent, per quam ridicula est eiusmodi securitas: siquidē Apostolos Chri-
sti, aliōsque in prima Ecclesia fideles non alio spiritu illuminatos fuisse, vt opinor, con-
cedent. Atqui nullus eorum verbi Dei contemptum inde didicit, sed vnusquisque po-
tius maiore reuerentia imbutus fuit: quemadmodum eorum scripta iaculentissimē tes-
tantur. Et sanē sic per os Iesaiæ prædictum fuerat. Neque enim vbi dicit, Spiritus meus
qui in te est, & verba quæ posui in ore tuo non discedent ab ore tuo, neque ab ore fe-
minis tui in perpetuum, veterem populum externæ doctrinæ astringit ac si elementari-
us esset: quin potius veram hanc & plenam sub Christi regno sc̄licitatem nouæ Ecclē-
siæ fore docet, vt non minus voce Dei quàm Spiritu regatur. vnde colligimus, nefando
facilegiō diuelli ab istis nebulonibus quæ inuolabili nexu Propheta coniunxit. Huc
adde quōd Paulus in tertium vsque cælum raptus, non destitit tamen proficere in do-
ctrina Legis & Prophetarum: sicuti & Timotheum singularis præstantiæ doctorem hor-
tatur vt lectioni attendat. Ac memoratu dignum est. elogium illud quo Scripturam
ornat, vtilem esse ad docendum, monendum, arguendum, quo perfecti reddantur serui
Dei. Quam diabolici furoris est caducum vel tēporalem Scripturæ vsum fingere, quæ ad
vltimam vsque metam filios Dei deducit? Deinde & hoc mihi responderi ab ipis vel-
lim, an alium hauserint spiritum ab eo quē discipulis suis Dominus promittebat. Tam-
etsi extrema infania vexantur, non tamen eos tanta vertigine puto raptari vt id iacta-
re aulint. Qualem autem fore promittendo denuntiabat? nempe qui non à seipso lo-
queretur, sed suggereret eorum animis & instillaret quæ ipse per verbum tradidisset.
Non ergo promissi nobis Spiritus officium est, nouas & inauditas reuelationes confin-
gere, aut nouum doctrinæ genus procudere, quo à recepta Euangelij doctrina abducamur:
sed illam ipsam quæ per Euangelium commendatur, doctrinam mentibus nostris
obsignare.

2. Pet. 1. 19.

2 Vnde facilē intelligimus, Scripturæ & lectioni & auscultationi esse studiosē in-
cumbendum, si quem à Spiritu Dei vsum ac fructum percipere libet (sicuti etiam laudat
Petrus eorum studium qui attentī sunt ad Prophetica doctrinam, quæ tamen videri
poterat loco cessisse post exortam Euangelij lucem) contrā verò, si quis spiritus, præteri-
ta verbi Dei sapientia, aliam doctrinam nobis ingerit, eum meritò vanitatis ac menda-
cij suspectum esse debere. Quid enim? quom se Satan in angelū lucis transfiguret, quam
authoritatem habebit apud nos Spiritus nisi certissima nota discernatur? Et sanē perspi-
cūē nobis designatus est voce Domini: nisi quia sponte in suum exitium errare affe-
ctant miseri isti, dum Spiritum à seipsis potius quàm ab ipso quærent. At verò indignum
esse causantur, Spiritum Dei, cui subiicienda sunt omnia, Scripturæ subiicere. Quasi ve-
rò sit hoc ignominiosum Spiritui sancto, sibi esse vbique parem & conformem, sibi per
omnia constare, nusquam variare. Equidem si ad humanam, vel angelicam, vel alienam
quamvis regulam exigeretur, censendus tum esset, in ordinem, adde etiam si placet, in
feruitatem redigi. sed dum sibi ipsi comparatur, dum in seipso consideratur, quis ideo di-
cet irrogari ei iniuriam? Atqui ita ad examen reuocatur: fateor: sed quo suam apud nos
maiestatem sanciri voluit. Nobis abunde esse debet, simul atque se nobis insinuat. Ve-
rū ne sub titulo suo Satane spiritus obrepat in sua imagine quam Scripturis impres-
sit, vult à nobis recognosci. Scripturarum author est: varius dissimilisque esse non po-
test. Qualem igitur se illic semel prodidit, talis perpetuò maneat oportet. Hoc con-
tumeliosum illi non est: nisi fortē honorificum ducamus à seipso desciscere & dege-
nerare.

*3. Satane præ-
fixigē nisi ver-
bi scripti auri-
bus detegi ne-
queunt.
1. Obuclio Li-
bertinorum.
Responsio.*

3 Quōd verò literæ occidenti nos incubare cauillantur, in eo pœnas luunt contem-
ptæ Scripturæ. Satis enim constat Paulum illic aduersus pseudoapostolos contendere,
qui quidem Legem citra Christum commendantes, à Noui testamenti beneficio po-
pulum auocabant, quo pacificetur Dominus se Legem suam in fidelium viscera inful-
pturum, & cordibus inscripturum. Emortua est igitur litera, & suos lectores necat lex
Domini, vbi & Christi gratia diucllitur, & intacto corde, auribus tantum insonat. Ve-
rū si per Spiritum efficaciter cordibus imprimitur, si Christum exhibet: Verbum est
vitæ, conuertens animas, sapientiam præstans paruulis, &c. Quinetiam eodem loco præ-
dicationem suam Apostolus ministerium Spiritus vocat: nimirum significans, ita suæ
quam in Scripturis expressit, veritati inhærere Spiritum sanctum, vt vim tum demum
suam proferat atque exerat vbi sua constat Verbo reuerentia ac dignitas. Nec his repug-
nant

*2. Obuclio pe-
nitia ex verbis
Apostoli.
2. Cor. 3. 6.
Responsio, que
mentem Pau-
li aperit.*

1. Cor. 3. 8.

*Instaurat soluti-
onem, quæ ostendit.*

gnat quod nuper dictum est, Verbum ipsum non valde certum nobis esse nisi Spiritus testimonio confirmetur. Mutuo enim quodam nexu Dominus Verbi Spiritusque, sui certitudinem inter se copulauit: vt solida Verbi religio animis nostris insidat, vbi affluget Spiritus qui nos illic Dei faciem contemplari faciat: vt vicissim nullo hallucinationis timore Spiritum amplectemur, vbi illum in sua imagine, hoc est in Verbo, cognoscimus. Ita est sanè. Non Verbum hominibus subitæ ostentationis causa in medium protulit Deus, quod Spiritus sui aduentu exemplo aboleret, sed eundem Spiritum cuius virtute Verbum administrauerat, submisit, qui suum opus efficaci Verbi confirmatione abfolueret. In hunc modum Christus discipulis duobus sensum aperiebat: nõ vt abiectis Scripturis per se saperent: sed vt Scripturas intelligerent. Similiter Paulus, dum hortatur Thessalonicenses ne Spiritum extinguant, non sublimiter eos arripit ad inanes sine Verbo speculationes: sed continuo subiicit, non spernendas prophetias. Quo proculdubio innuitur, Spiritus lucem præfocari simul atque in contemptum veniunt prophetiæ. Quid ad hæc timidi isti *ἰσχυροὶ*, qui hanc vnam reputant eximiam illuminationem, vbi securè omisso ac valere iusso Dei verbo, quicquid stertendo conceperint, non minus confidenter quàm temere arripiunt? Filios certe Dei longè alia decet sobrietas: qui vt omni veritatis luce, sine Dei Spiritu, orbatos se vident, ita non ignorant, Verbum esse organum quo Spiritus sui illuminationem fidelibus Dominus dispensat. Alium enim Spiritum nesciunt quàm qui in Apostolis habitauit & loquutus est: cuius oraculis assidue ad Verbi audientiam reuocantur.

ditur Spiritus & verbi scripti vinculum indissolubile.

Luc. 24. 27.

1. Thess. 5. 19: 20.

Liberum vnum ebrietatis sumperba.

CAPVT X.

Scripturam, vt omnem superstiti nem corrigat, verum Deum exclusiue opponere diis omnibus Gentium.

Ed enim quoniam Dei notitiam, quæ in mundi machina vniuersisque creaturis non obscure alioqui proponitur, familiarius tamen etiamnum & clarius Verbo docuimus explicari: iam operæpretium est expendere eequid fetalem Dominus in Scriptura nobis representet qualem in operibus suis delineari, prius visum est. Longa certe materia: si quis in ea diligentius tractanda immorari velit. At ego velut indicem proposuisse contentus ero, quo monitæ piæ mentes, quid potissimum in Scripturis de Deo inuestigandum sit norint, & ad certum eius inquisitionis scopum dirigantur. Nondum attingo peculiare fœdus quo genus Abrahæ à reliquis Gëtibus distinxit. Nam gratuita adoptione recipiens in filios qui hostes erant, Redemptor iam tunc apparuit: nos autem adhuc in ea notitia versamur quæ in mundi creatione subsistit, neque ascendit ad Christum Mediatorem. Etsi autem paulo post quosdam ex nouo testamento locos citare operæpretium erit (sicuti etiam inde & potentia Dei creatoris, & prouidentia in primæ nature conseruatione probatur) lectores tamen monitos volo quid nunc agere mihi propositum sit, ne fines sibi præscriptos transiliant. denique tenere in præsentia sufficiat quomodo Deus cæli & terræ opifex mundum à se conditum gubernet. Passim verò celebratur & paterna eius bonitas, & voluntas ad beneficentiam procliuis: & exempla traduntur feueritatis, quæ iustum scelерum vltorem esse ostendunt, præsertim vbi tolerantia sua contra obstinatos nihil proficit.

Ad dei notitiam explicandam reuersio, in qua ostenditur deum scitalem in scriptura nobis exhiberi qualem in operibus suis delineauit.

2 Certis quidem locis dilucidæ magis descriptiones nobis proponuntur, quibus *Exo. 34. 6* *ἐπινοῶν* visenda exhibetur germana eius facies. Nam quum eam describeret Moses, videtur sanè voluisse breuiter comprehendere quicquid de ipso intelligi ab hominibus fas esset. Iehouah, inquit, Iehouah, Deus misericors & clemens, patiens, & multæ miserationis, ac verax, qui custodis misericordiam in millia, qui auferis iniquitatem & sceleram, apud quem innocens non erit innocens, qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus. Vbi animaduertamus eius æternitatem *ἠϊωνοῦσαν*, magnifico illo nomine bis repetito, prædicari: deinde com memorari eius virtutes, quibus nobis describitur non quis sit apud se, sed qualis erga nos: vt ista eius agnitio viuo magis sensu, quàm vacua & meteorica speculatione constet. Virtutes porrò easdè hic enumerari audimus quas notauimus in cælo & terra relucere: clementiam, bonitatem, misericordiam, iustitiam, iudicium, veritatem. Nam virtus & potentia sub titulo Elohim continetur. Iisdem etiam epithetis illum insigniunt Prophetæ, quum ad plenum volunt sanctum eius nomen illustrare. Ne multa cogerere cogamur, in præsentia nobis Psalmus vnus sufficiat: in quo tam exactè summa omnium eius virtutum recensetur, vt nihil omissum videri queat.

Nempe æternum, & bonum, iustitiam, misericordiam, in dictum, & iustitiam in veritate, vt Moses, David & Ieremias testantur.

Horum dei at tributorum explicatio.

Psal. 145.

c Et

Et nihil tamen illic ponitur quod non liceat in creaturis contemplari. Adeò talem sentimus, experientia magistra, Deum, qualè se verbo declarat. Apud Ieremiam, vbi pronuntiat qualis agnosci à nobis velit, descriptionem proponit nõ ita plenam, sed eodem planè recidentem. Qui gloriatur, inquit, in hoc gloriatur, quòd me nouerit Dominum qui facio misericordiam, iudicium, & iustitiam in terra. Tria certè hæc apprimè nobis cognitu sunt necessaria: Misericordia, qua sola consistit nostra omnium salus: Iudicium, quòd in flagitiosos quotidie exercetur, & grauius etiam eos manet in æternum exitium: Iustitia, qua conseruantur fideles, & benignissimè fouentur. Quibus comprehensis, te abundè habere vaticinium testatur quo possis in Deo gloriari. Neque tamen ita omittuntur aut veritas eius, aut potentia, aut sanctitas, aut bonitas. Quomodo enim constaret, quæ huc requiritur iustitiæ, misericordiæ, iudicij eius scientia, nisi veritate eius inflexibili niteretur? Et quomodo crederetur terram iudicio & iustitia moderari, nisi intellecta eius virtute? Vnde autem, nisi ex bonitate, misericordia? Si denique vitæ omnes eius sunt misericordia, iudicium, iustitia, in illis quoque & sanctitas conspicua est. Porrò non in alium scopum destinatur, quæ in Scripturis nobis proponitur Dei notitia, quàm quæ in creaturis impressa nitet: nempe ad Dei timorem primùm, deinde ad fiduciam nos inuitat: quo scilicet & perfecta vitæ innocentia, & non simulata obedientia colere illum discamus: tum ab eius bonitate toti dependere.

Istis huius notitiæ.

Scriptura autem vt ad verum Deum nos dirigat, diserte excludit deos gentium, quæ unitatem Dei quodammodo agnouerunt.

Lib. de Idolo latra. Vide etiam Augustin. epist. 43. & 44.

3 Sed hæc summam generalis doctrinæ colligere propositum est. ac primò quidem obseruent lectores, Scripturam vt ad verum Deum nos dirigat, diserte excludere ac recidere deos omnes Gætium, quia seculis ferè omnibus passim adulterata fuit religio. Verum quidem est, vnius Dei nomen vbique fuisse notum ac celebre. Nam qui ingentem deorum turbam colebât, quoties ex genuino naturæ sensu loquuti sunt, ac si vnico Deo contenti essent, simpliciter vsi sunt Dei nomine. atque hoc prudenter notauit Iustinus martyr, qui in hunc finem librum composuit De monarchia Dei, vbi ex plurimis testimonijs ostendit unitatem Dei fuisse omnium cordibus insculptam. Idem etiam Tertullianus ex communi sermone probat. Sed quia omnes ad vnum vanitate sua vel tracti vel prolapsi sunt ad falsa commenta, atque ita euauerunt eorum sensus, quicquid naturaliter senserunt de vnico Deo non vltrà valuit nisi vt essent inexcusabiles. Nam & sapientissimi quique eorum vagum mentis suæ errorem palàm aperiuunt, vbi Deum quempiam sibi adesse cupiunt: & ita votis inuocant incertos deos. Adde quòd multiplex Dei naturam imaginando, licet minus absurdè quàm rude vulgus de Ioue, Mercurio, Venere, Minerua & alijs sentirent, non fuerunt ipsi quode immunes à Satanæ fallacijs. ac iam alibi diximus, quæcunque effugia argutè excogitarunt Philosophi, crimen defectionis non diluere quin ab omnibus corrupta fuerit Dei veritas. Hac ratione Habacuc, vbi idola omnia damnanit, Deum in templo suo quærere iubet, ne alium admitterent fideles quàm qui se verbo patefecerat.

Habac. 2. 20.

CAPVT XI.

Deo tribuere visibilem formam nefas esse, ac generaliter deficere à vero Deo quicumque idola sibi erigunt.

Tres sunt huius capituli partes præcipuæ.

- 1 Resplundunt qui Deo formam visibilem assignant, sect. 1. & 2. addita responsione ad eorum obiectionem qui certis signis Deum numinis sui præsentiam exhibuisse audientes, inde errori suo quærunt patrocinium, sect. 3. & 4. deinde varijs argumentis (sect. 5. 6. 7.) sit factis trita obiectioni ex Gregorio, Libros idiorum esse imagines.
- 2 De idolorum seu imaginum origine & adoratione à Papijs reapse comprobata, sect. 8. 9. 10. effugiumque illorum in sectione exploditur.
- 3 De vsu & abusu imaginum, sect. 12. An in templis Christianorum eas habere expediat, sect. 13. Tandem Synodi Nicenæ, pro imaginibus contra Dei veritatem, non sine Christiani nominis opprobrio, ineptè admodum litigantis, refutatio subiungitur.

Deus idolis opponitur, vt eum esse solum de se esse idoneum omnes intelligant.

Erum vt Scriptura, rudi crassoque hominum ingenio consulens, populariter loqui solet, vbi verum Deum à falsis discernere vult, idolis præcipuè eum opponit. non quòd probet quæ subtilius & elegantius à Philosophis traduntur, sed quo melius detegat mundi stultitiam, imò amentiam in quærendo Deo, quamdiu suis quisq; speculationibus adhæret. Exclusiua igitur definitio quæ passim occurrit in nihilum redigit quicquid diuinitatis propria opinione sibi fabricant homines: quia Deus ipse solus est de se idoneus testis. Interea quum hic brutus stupor totum orbem occupauerit, vt visibiles Dei figuras appetere, atque ita ex ligno, lapide,

Istæ autem, & verbis expressis, no ipsi

aurò

auro, argento, aliâve mortua & corruptibili materia formarent deos, tenendum nobis est hoc principium, impio mendacio corrumpi Dei gloriam quoties ei forma vlla affingitur. Itaque Deus in Lege postquam sibi vni asseruit Deitatis gloriam, vbi docere vult quem cultum probet vel repudiet, mox adiungit: Non facies tibi sculptile, neque similitudinem vllam: quibus verbis licentiam nostram coercet, ne ipsum vlla visibili effigie representare tentemus, ac formas omnes breuiter enumerat, quibus iam olim cœperat eius veritatem in mendacium conuertere supersticio. Scimus enim Solem adoratum fuisse à Peris. quorquot etiam ultra in cælo cernebant stultæ Gentes, totidem sibi finxerunt deos. Iam nullum propè animal fuit quod Ægyptiis non esset Dei figura. Græci verò supra alios sapere visi sunt, quòd sub humana forma Deum colerent. Atqui imagines Deus inter se non comparat, quasi altera magis, altera minus conueniat: sed absq; exceptione repudiat simulachra omnia, picturas, aliâque signa quibus cum sibi propinquum fore putarunt supersticiosi.

quis vlla visibili effigie representare tentet.
Exod. 20. 4.

Maximus Tyrius Platonic. Sermon. 3. 8.

Deu. 4. 15. 2 Id colligere promptum est ex rationibus quas prohibitioni adiungit. Primum apud Mosén, Memento quòd Iehouah loquutus tibi sit in valle Horeb: vocem audisti, corpus non vidisti. obserua ergo teipsum, ne forè deceptus, facias tibi vllam similitudinem, &c. Videmus vt apertè vocem suam opponat Deus omnibus figuris: vt sciamus à Deo desciscere quicumque visibiles eius formas appetunt. Ex Prophetis sufficet vnus Iesaias qui in hac demonstratione plurimus est, vt doceat indecora & absurda fictione scdari Dei maiestatem, dum incorporeus materia corporea, inuisibilis visibili simulachro, spiritus re inanimata, immensus exigui ligni, lapidis, vel auri frusto assimilatur. In eundem quoque modum ratiocinatur Paulus: Genus quum simus Dei, non existimandum auro, & argento, aut lapidi arte sculpto, aut inuento hominis Diuinum esse simile. Vnde constat, quicquid statuarum erigitur vel imaginum pingitur ad Deum figurandum, simpliciter ei displicere ceu quædam maiestatis suæ dedecora. Et quid mirum si hæc è cælo Spiritus sanctus oracula detonet, quum ad talem confessionem è terra eden dam miseros quoque & cæcos idololatræ cogat? Nota est illa Senecæ querimonia, quæ apud Augustinum legitur: Sacros (inquit) immortales, inuiolabilesque deos in materia vilissima, atque ignobili dedicant, illisque hominum & ferarum habitus induunt: quidam verò mixto sexu, & diuersis corporibus: ac numina vocant quæ si accepto spiritu occurrerent, monstra haberentur. vnde rursus palàm apparet, friuolo cauillo elabi imaginum patronos, qui obtendunt Iudæis fuisse vetitas quòd ad superstitionem proclius essent. Quasi verò ad gentem vnâ pertineat quòd Deus ex æterna sua essentia, & continuo naturæ ordine, adducit. Neque verò Iudæos Paulus alloquebatur, sed Athenienses, quum errorem in Deo figurando refelleret.

Rationes huius prohibitionis extant apud Mosén, Iesaiam & Paulum: quibus additur Ethiori hominis querimonia, vt idololorum cultores padesiant.

Lib. 6. de Ciuit. Dei. c. 10.

3 Exhibuit quidem interdum Deus certis signis numinis sui præsentiam, vt diceretur spectari facie ad faciem: sed omnia quæ vnquam edidit signa, apertè quadrabant ad rationem docendi, & simul apertè monebant homines de incomprehensibili eius essentia. Nubes enim & fumus & flamma, quanquam symbola erant cælestis gloriæ, quasi iniecto freno cohibebât omnium mentes ne penetrare altius tentarent. Quare ne Moses quidè (cui tamen præ aliis familiarissimè se patefecit) precibus adeptus est vt faciem illam cerneret. quin responsum accepit, non esse hominem tanti fulgoris capacem. Apparuit Spiritus sanctus sub specie columbæ: sed dum protinus euauit, quis non videt, vnus momenti symbolo admonitos esse fideles Spiritum inuisibilem credendum esse? vt eius virtute & gratia contenti, nullam sibi externam figuram accerferent. Nam quòd sub forma hominis Deus interdum apparuit, precludium fuit futuræ in Christo reuelationis. Itaq; hoc prætextu minimè licuit Iudæis abuti vt sibi deitatis symbolum erigerent sub humana figura. Propitiatorium quoq; vnde præsentiam virtutis suæ sub lege exeruit Deus, sic compositum erat vt inueneret optimum diuinitatis aspectum hunc esse, dum animi supra se admiratione efferentur. Cherubim siquidem alis extensis illud operiebant: velum obtegebat: locus ipse procul recòditus satis per se occultebat. Proinde insanire eos minimè obscurum est qui simulachra Dei & Sanctorum exemplo illorù Cherubim defendere conantur. Quid enim obsecro volebât imaginuclæ illæ, nisi imagines representandis Dei mysteriis non esse idoneas? quando in hoc formatae erant, vt aliis velantes propitiatorium, non oculos modò humanos, sed omnes sensus prohiberent à Dei intuitu: atque ita temeritatem corrigerent. Huc accedit quòd Prophetæ Seraphim

Obsecrationis, ex xxx. locis apud Mosén perit: a se considerant.
Deut. 4. 11.
Exo. 33. 13.

Matth. 3. 16.

De apparitionibus Dei. 2. 2.
Exo. 25. 17. 18. 21.

Cherubim im. a. S. nes non esse idoneas representandis Dei mysteriis ostendunt.
1. 1. 2. 1. 6.

sibi in visione ostensos velata facie nobis pingunt: quo significant tantum esse diuinæ gloriæ fulgorem vt Angeli quoque ipsi à recto intuitu arceantur, & tenues eius scintillæ, quæ in Angelis emicant, ab oculis nostris sint subductæ. Quanquam Cherubim de quibus nunc agitur, ad veterem Legis pædagogiam pertinuerunt. Præterit enim seculum illud puerile, vt ita loquar, cui eiusmodi rudimenta destinata erant. Ac sanè pudendum est, profanos scriptores magis dextros esse Legis Dei interpretes quam Papistas. Iudæis per ludibrium exprobrat Iuuenalis, quòd puras nubes & celi numen adorent. Peruersè quidem & impiè: verius tamen loquitur, Dei effigiem apud illos extare negans, quàm Papistæ, qui visibilem aliquam Dei effigiem fuisse garriunt. Quòd autem populus ille feruida celeritate subinde ad idola sibi quærenda prorupit, non aliter quàm aquæ ex magna scaturigine violento impetu ebulliunt: hinc potius discamus quanta sit ingenij nostri ad idololatriam propensio, ne vitij communis culpam regerendo in Iudæos sub vanis peccandi illecebris mortiferum somnum dormiamus.

Præterea ad veterem legis pædagogiam pertinuerunt.

Satyræ 14.

Adolorem materia, idololatriarum de Deo signum sitis superque refellit.

Hora. 1. Ser. Saty. 8.

Cõfirmatio, ex Iesaiæ & aliorum testimonij def. mpt. Iesai. 44. 21.

Iesai. 40. 21.

Iesai. 2. 8. & 31. 7. & 57. 10.

Osca. 14. 4. Mich. 4. 13. Psal. 115. 8.

Gregorium inepta causio.

Obiectio, libris idiotarum esse imagines. 1. Reg. 15. Spi ritus S. (Ier. 10. 5. & Habac. 2. 18.) promittat magister esse doctores vanitatis & mendacii.

4 Eodem tendit illud, Simulachra Gentium argentum & aurum, opera manuum hominum: quia & ex materia colligit Propheta, non esse deos quorum effigies aurea est vel argentea: & pro confesso sumit, quicquid proprio sensu concipimus de Deo, insipidum esse signentum. Aurum potius & argentum nominat, quàm lutum vel lapidem, ne vel splendor vel pretium idolis reuerentiam conciliet. Concludit tamen in genere, nihil minus esse probabile quàm ex mortua qualibet materia consulari deos. Interea non minus in altero insultit, nimis vesana temeritate efferri mortales, qui euandum spiritum in singula momenta precario trahentes, Dei honorem conferre audent idolis. Fateri cogetur homo se animal esse ephemerum, & pro Deo tamen haberi volet metallum cui deitatis originem dedit. Vnde enim idolis principium, nisi ex hominum arbitrio: Iustissima est profani illius poetæ subfannatio,

*Olim truncus eram ficulus, inutile lignum,
Quum faber, incertus scammum faceret me, &c.*

Maluit esse Deum.

scilicet terrenus homuncio qui singulis ferè momentis vitam exhalat, suo artificio Dei nomen & honorem ad mortuum truncum transferet. Sed quia Epicureus ille faceret ludendo, nullam religionem curauit, omisissis eius & similibus diæteris, pungat nos, imò transfodiat obiurgant Prophete, Nimum esse vecordes qui ex eodem ligno se calefaciunt, furnum accendunt coquendo pani, affant carnem vel elixant, deumque fabricant coram quo supplices ad precadum se prosternunt. Itaq; alibi non tantum ex Lege reos peragit, sed exprobrat quòd ex fundam entis terræ non didicerint: quando scilicet nihil minus consentaneum, quàm velle Deum qui immensus est ac incomprehensibilis, redigere ad quinque pedum mensuram. Et tamen portentum hoc quod palam naturæ ordini repugnat, consuetudo ostendit esse hominibus naturale. Tenendum porrò est, hac loquendi forma passim notari superstitiones, quòd opera sint manuum hominum, quæ Dei autoritate carent: vt hoc fixum sit, detestabiles esse omnes cultus quos à seipis homines excogitant. Furorem exaggerat Propheta in Psalmo, quòd auxilium implorent à rebus mortuis, sensuque carentibus qui intelligentia ideo præditi sunt vt sciant sola Dei virtute omnia moueri. Sed quia tam populos omnes quàm priuatim vnumquemque rapit naturæ corruptela ad tantam dementiam, dira imprecatione tandem fulminat Spiritus, Similes illis fiant qui faciunt ea, & quicunque illis fidunt. Notandum autem non minus similitudinem vetari quàm sculptile: quòd inepta Gregorum cautio refutatur. Bellè enim defunctos se putant si Deum non sculpant, dum in picturis licentiosius quàm vllæ aliæ gentes lasciuunt. Atqui Dominus non à statuario modò sibi erigi effigiem, sed à quolibet artifice effingi prohibet: quia perperam & cum maiestatis suæ contumelia sic assimilatur.

5 Scio quidem illud vulgò esse plusquam tritum, Libros idiotarum esse imagines. Dixit hoc Gregorius: at longè aliter pronuntiat Spiritus Dei, in cuius schola si edoctus fuisset hac in parte, nunquam ita loquutus foret. Nam quum Ieremias lignum esse doctrinam vanitatis pronuntiat: quum Habacuc docet constare esse doctorem mendacij: certè hinc generalis colligenda est doctrina, futile esse, adeoque mendax, quicquid de Deo ex imaginibus homines didicerint. Siquis excipiat, eos à Prophetis reprehèdi qui simulachris ad impiam superstitionem abutebantur: fateor id quidem: sed addo, quod

omn

Psal. 115. 4 & 135. 15.

Gregor. epist. 109. lib. 7. & epist. 9. li. 9. ad Serenum Episcopum. Mat. fil.

omnibus conspicuum est, in totum damnari ab illis quod Papiſtæ pro certo axiomate ſumunt, imagines eſſe pro libris. Opponunt enim vero Deo ſimulachra, tanquam res contrarias, & quæ nunquam ſimul conuenire poſſint. Hęc, inquam, comparatio, in locis illis quos nuper citauimus, ſtatuitur: quum vnus ſit verus Deus quem colebant Iudei, perperam & falſò conſingi viſibiles figuras quæ Deum repræſentent: ac miſerè deludi omnes qui Dei cognitionem inde petunt. Denique niſi ita res haberet, fallacem eſſe & adulerinam quæcunque ex ſimulachris petitur Dei cognitio, non ita generaliter damnarent eam Prophetæ. Saltem hoc habeo: quum vanitatem & mendaciam eſſe docemus, quòd ſimulachris Deum eſſingere homines tentant, nihil aliud quam de verbo ad verbum nos referre quod Prophetæ tradiderunt.

Inſtitut. Diuina-ram lib. 7. c. 15. Euſeb. lib. 3. de præpara- rac. Euan- gelica. c. 3 & 4.

6 Legantur præterea quæ de hac re Lactantius & Eufebius ſcripſerunt, qui pro certo aſſumere non dubitant, mortales fuiſſe omnes quorum ſimulachra viſuntur. Nec aliter Auguſtinus, qui ſecurè pronuntiat nefas eſſe nõ modò adorare ſimulachra, ſed Deo collocare. Neque tamen aliud dicit quàm quod multis ante annis in Concilio Elibertino decretum fuerat: cuius hoc eſt triceſimum ſextum caput, Placuit in templis non haberi picturas: ne quod colitur vel adoratur, in parietibus pingatur. Sed in primis memorabile quod ex Varrone alibi citat idem Auguſtinus, ſuæque ſubſcriptione confirmat, Qui primi deorum ſimulachra induxerunt, eos & metum dempſiſſe, & errorem addiſſe. Hoc ſi ſolus Varro diceret, parum fortasſe haberet authoritatis: pudorem tamen nobis meritò incutere deberet, quòd homo Ethnicus, quaſi in tenebris palpans, ad hæc lucem peruenerit, idèò indignas eſſe Dei maiestate corporeas imagines, quia metum eius diminuunt hominibus, erroremque augeant. Res certè ipſa teſtatur verè hoc non minus quam prudenter fuiſſe dictum: ſed Auguſtinus à Varrone mutuatus, tanquam ex ſuo ſenſu profert. Ac primùm quidem admonet, primos de Deo errores, quibus homines ſunt impliciti, non cœpiſſe à ſimulachris, ſed noua materia ſuperaddita, creuiſſe. Deinde ideo imminui aut etiam tolli Dei timorem interpretatur, quia facilè poſſit eius nomen in ſimulachrorum ſtultitia ineptòque & abſurdo ſigmento contemni. quod ſecundum vtinam non tam verum eſſe experiremur. Quiſquis ergo ritè doceri cupiet, aliunde quàm ex ſimulachris diſcat quod de Deo ſciendum eſt.

7 Quare ſiquid frontis habent Papiſtæ, ne poſthac eſſugio iſto vtantur, libros eſſe idiotarum imagines: quod tam apertè pluribus Scripturæ teſtimoniis reſellitur. Tametſi vt hoc illis concedam, ne ſic quidem multum profecerint pro idolis ſuis tuendis. Cuiusmodi portenta pro Deo obrutiant notum eſt. Quas verò ſanctis picturas vel ſtatuas dicant, quid ſunt niſi perdiſſimi luxus & obſcœnitatis exemplaria: ad quæ ſiquis formare ſe vellet, ſuſtuario dignus ſit. Equidem lupanaria pudicius & modeſtius cultas meretrices oſtendunt quàm templa eas quas volunt cenſeri virginum imagines. Martyribus nihilo decentiorem ſingunt habitum. Componant ergo ſua idola vel ad modicum ſaltem pudorem, vt paulo verecundius mentiantur alicuius ſanctitatis libros eſſe. Sed tum quoque reſpondebimus, non hanc eſſe in ſacris locis docendi fidelis populi rationem: quem longè alia doctrina quàm iſtis nãniis illic inſtirui vult Deus. In Verbi ſui prædicatione & ſacris myſteriis communem illic omnibus doctrinam proponi iuſſit: in quam parum ſedulò intentum ſibi animum eſſe prædunt qui oculis ad idola contemplanda circumaguntur. Quos ergo vocant Papiſtæ idiotas, quorum ruditas ſolis imaginibus doceri ſuſtineat: hos ſcilicet, quos pro ſuis diſcipulis agnoſcit Dominus: quos cæleſtis ſuæ philoſophiæ reuelatione dignatur: quos ſalutaribus regni ſui myſteriis vult erudiri. Facteor quidem, vt res habet, hodie eſſe non paucos qui talibus libris carere nequeant. Sed vnde quaſo, iſthæc ſtupiditas, niſi quòd ea doctrina fraudantur quæ ſola erat ad eos formandos idonea: Neque enim alia de cauſa, qui præerant Eccleſiis, reſignarunt idolis docendi vices, niſi quia ipſi muti erant. Chriſtum vera Euangelij prædicatione depingi, & quodammodo ob oculos noſtros crucifigi teſtatur Paulus. Quorumſum igitur atinebat tot paſſim in templis cruces erigi, ligneas, lapideas, argenteas & aureas, ſi probè & fideliter illud inculcaretur, Chriſtum eſſe mortuum vt in cruce maledictionem noſtram ſuſtineret, peccata noſtra expiaret corporis ſui ſacrificio, ſanguinèque ablueret, nos denique reconciliaret Deo Patri? Ex quo vno plus diſcere poterant quàm ex mille crucibus ligneis aut lapideis. nam in aureas & argenteas auari mentes & oculos tenacius fortè defigunt, quàm in vlla Dei verba.

2. Veteres Theologi, imaginum creatio- ne & cultum damnarunt.

Lib. 4. de Ciuit. Dei. cap. 9. & 31.

3. Libus & meretricibus imaginibus in templis Papiſticis ornatis, eam præuocantur.

4. Alia eſt deſcriptio vera pietate inſtituta ratio.

Gal. 3. 1.

*Capit. pars al-
tera. De idolo-
rum seu imagi-
num origine.*

8 Porro de idolorum origine, publico ferè consensu receptum est quod in libro Sa-
pientie habetur: primos scilicet extitisse eorum authores, qui hunc honorem detule-
runt mortuis, vt ipsorum memoriam supersticiosè colerent. Et sanè fateor peruersum
hunc morem fuisse vetustissimum: nec facem fuisse nego qua accensus hominum ad i-
dololatriam furor magis exarsit: non tamen concedo hunc fuisse primum mali fontem.
Idola enim iam fuisse prius in vsu quàm ista in consecrandis mortuorù imaginibus am-
bitu inualuisset, (cuius apud profanos scriptores crebra fit mentio) constat ex Mose.
Quum Rachelem narrat furatam esse patris sui idola, non secus ac de communi vitio
loquitur. Vnde colligere licet, hominis ingenium perpetuam, vt ita loquar, esse idolo-
rum fabricam. A diluuiò quædam erat mundi palingenesia: atqui non multi anni fluunt
quin sibi homines pro libidine deos fingant. Ac credibile est, superstitiè adhuc sancto Pa-
triarcha, idololatriæ deditos fuisse nepotes, vt oculis suis non sine acerbissimo dolore
cerneret idolis fœdari terram, cuius corruptelas nuper Deus tam horribili iudicio pur-
gauerat. Nam Thare & Nachor iam ante natum Abraham falsorum deorum cultores
erant, sicuti testatur Iosue. Quum tam citò descuerit progenies Sem, quid de posteris
Cham iudicabimus qui in patre suo pridem fuerant maledicti? Ita est sanè. Mens homi-
nis, vt superbia & temeritate est referta, Deum pro captu suo imaginari audet: vt hebe-
tudine laborat, imò crassissima ignorantia est obruta, pro Deo vanitatè & inane spectrù
concipit. Ad hæc mala accedit noua improbitas, quòd homo qualem intus concepit
Deum, exprimere opere tentat. Mens igitur idolum gignit: manus parit. Hanc esse ido-
lolatriæ originem, quòd homines Deum sibi adesse non credunt nisi carnaliter exhibeat
se præsentem, prodit Israelitarum exemplum. Nescimus, dicebant, quid isti Mosi conti-
gerit: fac nobis deos qui nos præcedant. Deum quidem esse nouerant, cuius experti vir-
tutem erant in tot miraculis: sed propinquum sibi esse non confidebant nisi oculis cer-
nerent corporeum vultus eius symbolum, quod sibi testimonium esset gubernatò Dei.
A præeunte ergo imagine volebant cognoscere Deum itineris sibi esse ducem. Id quo-
tidiana experientia docet, inquietam semper esse carnem, donec sibi simile figmentum
nacta est in quo se pro Dei imagine inaniter soletur. Omnibus ferè à condito mundo
seculis, huic cæcæ cupiditati vt obsequerentur homines, erexerunt signa in quibus
Deum sibi præ oculis carnalibus obuerfari credebant.

*De imaginum
adoratione.*

9 Tale figmentum sequitur protinus adoratio: quum enim Deum se homines in si-
mulachris intueri arbitrarentur, & ipsum quoq; illic coluerunt. Tandem toti & animis
& oculis illic affixi, magis obrutescere cœperunt: & quasi aliquid diuinitatis inesset, ob-
stupefcere & admirari. Iam constat, homines ad simulachrorum cultum non antè pro-
rumpere, quàm crassiore aliqua opinione sint imbuti: non quidem vt deos existiment,
sed quia vim aliquam diuinitatis illic inhabitare imaginatur. Itaq; siue Deum, siue crea-
turam tibi in simulachro repræsentantes, vbi ad venerationem prosterneris, iam superstiti-
tione aliqua fascinatús es. Hac ratione, Dominus non statuas modò erigi ad se effigian-
dum fabricatas, sed titulos etiam quoslibet & lapides consecrari vetuit qui in adoratio-
nem prostarèt. Eadem quoq; ratione in præcepto Legis altera pars de adoratione subii-
citur. Nam simulatque efficta est Deo visibilis forma, huic quoq; alligatur illius virtus.
Ita stupidi sunt homines vt Deum affigant vbicunq; affingunt. ac proinde fieri non
potest quin adorent. Neq; interest idolumne simpliciter colant, an Deum in idolo: hæc
semper idololatria est, quum idolo, qualicunq; colore, exhibentur diuini honores. Et
quia supersticiosè coli non vult Deus, illi eripitur quicquid conferretur in idola. Huc ani-
mum aduertant qui ad defensionem execrabilis idololatriæ, qua multis antehac secu-
lis vera religio submersa subuerfàque fuit, miseros prætextus aucupantur. Non reputan-
tur, inquiunt, pro diis imagines. Nec tam profus incogitantes erant Iudei vt non mem-
inissent Deum fuisse cuius manu educti essent ex Ægypto antequam fabricarent vi-
rulum. Quin Aaroni dicenti, illos esse deos à quibus liberati essent è terra Ægypti, intrepidè
annuebant, non dubia significatione, velle se retinere illum Deum liberatorem,
modò præeuntem in vitulo conspicerent. Nec ita stupidi fuisse Ethnici credendi sunt
vt non intelligerent Deum alium esse quàm ligna & lapides. Mutabant enim pro arbi-
trio simulachra, deos semper eòdem animo retinebant: & multa erant vni deo simula-
chra, nec pro multitudine complures tamen deos sibi fingebant: præterea noua quoti-
die consecrabant, nec putabant tamen se nouos facere deos. Legantur excusationes
quas

*Pro imaginum
a loratione ido-
lul. trauis præ-
textus refellun-
tur.*

Exo. 32. 4.

5.

quas ab idololatriæ sui sæculi fuisse prætextas refert Augustinus: nempe quum arguerentur, respondebant vulgares, se non visibile illud colere, sed numen quod illic inuisibiliter habitabat. Qui verò purgatoris, vt ipse loquitur, religionis erant, nec simulachrum nec dæmonium se colere aiebant: sed per effigiem corpoream intueri eius rei signum quam colere deberent. Quid ergo: Omnes idololatræ, siue ex Iudæis, siue ex Gentibus, non aliter quàm dictum est fuerunt animati. spiritali intelligentia non contenti, certiorum ac propiorum ex simulachris impressum iri sibi putabant. Postquam semel placuit præpostera ista Dei assimilatio, nullus finis factus, donec nouis subinde præstigijs delusi, in imaginibus Deum vim suam exercere opinarentur. Nihilominus & Deum æternum Iudæi, vnum verumque cæli ac terræ Dominum, sub talibus simulachris persuaasi erant se colere: & Gentes, suos licet falsos deos, quos tamen in cælo habitarefingerent.

In Psal. 113.

In Psal. 113.

10 Hoc qui antehac factum, & nostra etiam memoria fieri negant, impudèter mentiuntur. Cur enim coram illis prosternuntur? Cur sese ad illa, precatur, tanquam ad Dei aures, conuertunt? Si quidem verum est quod ait Augustinus: Neminem orare vel adorare sic intuentem simulachrum, qui non sic afficiatur vt ab eo exaudiri se putet, vel sibi præstari quod desiderat, speret. Cur inter eiusdem Dei simulachra tantum discrimen vt altero præterito, aut vulgari honorato, alterum omni solenni honore prosequantur? Cur in visendis simulachris, quorum similia domi suæ habent, votiuus peregrinationibus se fatigant? Cur pro illis hodie, tanquam pro aris & focus, ad cædes vsque & strages digladiantur, vt facilius laturi sint vnicum Deum sibi eripi quàm sua idola? Et tamen nondum crassos vulgi errores (qui penè infiniti sunt, & omnium ferè corda occupant) enuero: tantùm indico quod ipsi profitentur quum se maximè ab idololatria purgare volunt. Non vocamus, inquit, nostros deos. Neque illi aut Iudæi, aut Gentiles olim vocabant: & tamen Prophetæ passim illis fornicationes cum ligno & lapide exprobrare non desinebant: tantùm ob ea quæ quotidie ab iis fiunt qui Christiani haberi volunt, nempe quòd Deum in ligno & lapide carnaliter venerabantur.

Mendax Tapularum effigium, & cum veteribus idololatriæ conuenientia deest.

11 Quamquam non ignoro, nec dissimulandum est, distinctione ipsos elabi magis arguta, cuius paulo post iterum plenior fiet mentio. Cultum enim quem simulachris suis impendunt, εἰδ' ὡλ' ὁδ' οὐλείαν esse obtundunt, εἰδ' ὡλολατρείαν esse negant. Sic enim loquuntur, dum cultum quem appellant dulix, sine Dei iniuria statuis & picturis posse communicari docent. Ergo innoxios se arbitratur si tantummodò serui sint idolorum, non etiam cultores. Quasi verò non aliquanto leuius sit colere quàm seruire. Et tamè dum in Græca voce latebras captant, secum ipsi pugnant admodum pueriliter. Nam quum λατρεύειν nihil aliud Græcis significet quàm colere: perinde valet quod dicunt, ac si imagines suas fateantur se colere, sed absque cultu. Nec est quòd obiiciant, auctupia me in verbis tenere: sed ipsi dum tenebras conantur offundere simplicium oculis, inscitiam suam produnt. Quamlibet tamen sint disertis, nunquam sua eloquentia consequentur vt rem vnam & eandem nobis duas esse probent. In re, inquam, ostendant discrimen, vt habeantur veteribus idololatriæ dissimiles. Sicuti enim reatum non effugiet adulter aut homicida, si aliud ascititium scelere suo nomen imposuerit: ita istos subtili nominis commento absolui absurdum est, si causa nihil ab idololatriæ differunt, quos damnare ipsi etiam coguntur. Atqui tantum abest vt ab illorum causa suam seiungant, vt potius fons totius mali sit præpostera æmulatio, qua cum illis certarunt, dum symbola quibus Deum sibi figurent, & suo ingenio sibi comminiscuntur, & suis manibus confingunt.

Aliud eorum effigium sine Sapiensia, distinctionem δ' οὐλείας & λατρείας inducens, refellitur, vnde nomen scilicet. 16. & c. 12. sect. 2.

12 Neque tamen ea superstitione teneor vt nullas prorsus imagines ferendas censeam. Sed quia sculptura & pictura Dei dona sunt, purum & legitimum vtriusque vsu requiro: ne quæ Dominus in suam gloriam & bonum nostrum nobis contulit, ea non tantùm polluantur præpostero abusu, sed in nostram quoque perniciem conuertantur. Deum effingi visibili specie nefas esse putamus, quia id vetuit ipse, & fieri sine aliqua gloriæ eius deformatione nõ potest. Ac ne in hac opinione nos solos esse putent, omnes sanos scriptores id semper improbasse reperient qui in eorum monumentis versati fuerint. Si ne figurare quidè Deo corpoream effigiem fas est, multo minus ipsam pro Deo, vel Deum in ipsa colere licebit. Restat igitur vt ea sola pingantur ac sculptantur quorum sint capaces oculi: Dei maiestas, quæ oculorum sensu longè superior est, ne indecoris spectris corruptatur. In eo genere partim sunt hiistoriæ ac res gestæ, partim imagines

Pars postrema, in qua de vna et abusa imaginum agitur.

ac

ac formæ corporum, sine vlla rerum gestarum notatione. Priores, vsus in docendo vel admonendo aliquem habent: secunda, quid præter oblectationem afferre possint non video. Et tamen conflatae hinc omnes propemodum imagines quæ hætenus in templis profuerunt. Vnde iudicare licet, non iudicio aut delectu, sed stulta & inconsiderata cupiditate illic fuisse excitatas. Omitto quàm perperam & indecenter magna ex parte sint effectæ, quàm licentiosè hic pictores & statuarius lasciuierint, quàm rem paulo antè artigi: tantum dico, etiam si nihil vitij inesset, nihil tamen habere ad docendum momenti.

Sect. 7.

2. An in templis Christianorum imagines habere expediat, quæstio excutitur. Vide præfat. huus operis, & lib. 4. cap. 9. sect. 9.

13 Verùm illo quoque discrimine omisso, an vllas omnino imagines, siue quæ res gestas, siue quæ hominum corpora figurè habere in templis Christianis expediat, obiter expendamus. Principio, siquid nos mouet veteris Ecclesie autoritas, meminerimus quingentis circiter annis, quibus magis adhuc florebat religio, & syncerior doctrina vigeat, Christiana templa fuisse communiter ab imaginibus vacua. Ergo tunc primum in ornamentum templorum ascitæ sunt quum ministerij synceritas non nihil degenerasset. Non disputabo æquid rationis habuerint qui primi fuerunt eius rei auctores: verùm si ætatem cum ætate conferas, videbis illos multum declinasse ab eorum integritate qui imaginibus caruerat. Quid an passuros fuisse putamus sanctos illos patres Ecclesiam tandiu ea re carere quam vtilem ac salutarem esse iudicarent? At certè quia videbant in ea aut nihil aut minimum utilitatis, plurimum autem subesse periculi, repudiarent magis consilio & ratione, quàm ignoratione aut negligentia prætermiserunt. Quod etiam Augustinus claris verbis testatur, Quum his sedibus locantur, inquit, honorabili sublimitate, vt à precantibus atque immolantibus attedantur, ipsa similitudine animatorum membrorum atque sensuum, quanuis sensu & anima careant, afficiunt infirmum animos, vt viuere ac spirare videantur, &c. Et alibi, Hoc enim facit & quodammodo extorquet illa figura membrorum, vt animus in corpore viuens magis arbitretur sentire corpus, quod suo simillimum videt, &c. Paulo post, Plus valent simulachra ad curuandam infelicem animam, quòd os, oculos, aures, pedes habent: quàm ad corrigendam, quòd non loquuntur, neque vident, neque audiunt, neque ambulant. Hæc sanè videtur causa esse cur Ioannes non tantum à simulachrorum cultu, sed ab ipsis quoque simulachris cauere nos voluerit. Et nos horribili infania, quæ ad totius ferè pietatis interitum orbem antehac occupauit, plus nimio sumus experti, simulatque in templis collocantur imagines, quasi signum idololatriæ erigi: quia sibi temperare non potest hominum stultitia, quin protinus ad superstitionis cultus delabatur. Quòd si nec tantum periculi immineret, quum tamen expendo in quem vsus destinata sint templa, nescio quomodo indignum mihi videtur eorum sanctitate, vt alias recipiant imagines quàm viuas illas & iconicas, quas verbo suo Dominus consecrauit: Baptismum intelligo & Cœnam Domini, cum aliis ceremoniis quibus oculos nostris & studiosius detineri, & viuendis affici conuenit quàm vt alias hominum ingenio fabricatæ requirant. En incomparabile imaginum bonum, quod nulla pensatione refarciri potest, si Papis creditur.

Epist. 49. v. de & 4. lib. de Ciuitate Dei, cap. 31.

Iu Psal. 113.

1. Ioan. 5. 11.

14. Iam satis multa, opinor, de hac re dicta forent, nisi manum quodammodo mihi iniiceret Synodus Nicena, nõ illa celeberrima quam coegit Constantinus magnus, sed quæ Irenes Imperatricis iussu & auspiciis ante annos octingentos habita est. Decreuit enim non habendas modò in templis esse imagines, sed etiam adorandas. Quicquid enim dixerim, magnùm ex aduerso præiudicium afferet Synodi autoritas. Et si, vt verum fatear, non tam hoc me mouet, quàm vt appareat lectoribus, quorsum euaserit eorum furor qui imaginum magis fuerunt cupidi quàm Christianos decebat. Sed hoc primum expediamus. Qui hodie simulachrorum vsus tuentur, Nicenæ illius Synodi patrocinium allegant. Extat autem refutatorius liber sub Caroli Magni nomine, quem ex dictione colligere licet eodem fuisse tempore compositum. Illic Episcoporum sententiæ qui concilio interfuerunt recitantur, & argumenta quibus pugnarunt. Dixit Ioannes legatus Orientalium, Creauit Deus hominem ad imaginem suam: atque inde collegit habendas igitur esse imagines. Idem comendari nobis putauit imagines hac sententia, Ostende mihi faciem tuam, quia speciosa est. Alius, vt probaret collocandas esse in altaribus, hoc testimonium citauit, Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio. Alius, vt earum aspectum nobis vtilem monstraret, adduxit versum ex Psalmo, Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. Alius similitudinem hanc arripuit, Sicut Patriarchæ

vfi

3. Concilium Nicæ pro imaginum adoratione, ligantia, incepta scriptura detegitur.

Sophismata, seu S. Scripturæ depravatæ, pro imaginum in templis erectione.

vti sunt Gentium sacrificiis, ita Christianis habendas esse sanctorum imagines pro idolis Gentium. Eodem torserunt illud, Domine, dilexi decorem domus tuæ. Sed in primis ingeniosa est ista interpretatio, vt audiuius, ita & vidimus. Deum igitur nõ solo Verbi auditu cognosci, sed etiam imaginum aspectu. Simile Theodori episcopi acumen: Mirabilis, inquit, Deus in sanctis suis: Atqui alibi habetur, Sanctis qui sunt in terra: Ergo ad imagines hoc referri debet. Denique tam putidæ sunt insulfitates, vt eas referte me quoque pigeat.

15 Vbi de adoratione disputant, illic adoratio & Pharaonis, & virgæ Ioseph, & tituli quem erexit Iacob, in medium adducitur. Quamquam in hoc postremo non tantum deprauant Scripture sensum, sed arripiunt quod nusquam legitur. Tũ illa, Adorare scabellum pedum eius. Item, Adorate in monte sancto eius. Item, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis: firmæ admodum & appositæ illis videntur probationes. Siquis per ludibrium attribuere imaginum patronis ridiculam personam vellet, possent maiores & crassiores colligere ineptias? Ac nequa amplius restaret dubitatio, Theodosius Mirensis episcopus adorandas esse imagines Archidiaconi sui somniis tam serio confirmat acsi oraculum cæleste in promptu haberet. Eant nunc simulachrorum fautores, & Synodi decretum nos vigeant. Quasi verò non omnem sibi fidem abrogent venerandi illi patres, scripturas vel tam pueriliter tractando, vel tam impiè scèdè que la-cerando.

16 Venio nunc ad impietatum portenta, quæ euomere ausos esse mirum est: non fuisse autem illis reclamatum cum summa omnium detestatione, bis mirum. Atq; hanc flagitiosam amentiam traduci expedit, vt saltem fucus antiquitatis quem Papiæ ob-tendunt, simulachrorũ cultui detrahatur. Theodosius Amori episcopus anathema cre-pat aduersus omnes qui imagines nolunt adorari. Alius omnes Græciæ & Orientis ca-lamitates huic sceleri imputat, quòd nõ fuerint adoratæ. Quibus ergo pœnis digni Pro-phetæ, Apostoli, Martyres, quorum tempore nullæ extiterunt? Addunt postea, si imagi-ni imperiali cum suffitu & thymiamate obuiam proceditur: multo magis hunc hono-rem Sanctorum simulachris deberi. Constantius autem Constantiæ Cypri episcopus se imagines reuerenter amplecti profitetur, cultumque honoris qui viuificæ Trinitati de-betur, illis se exhibiturum cõfirmat: quisquis idem facere recusauerit, eum anathe-mizat, & cum Manichæis & Marcionitis amandat. Ac ne putes priuatam esse vnus ho-minis sententiam, assentiuntur reliqui. Imò Ioannes legatus Orientalium, calore vltra prouectus, prætare admonet lupanaria omnia in vrbem admitti, quàm imaginum cul-tum abnegare. Tandem omnium consensu statuitur, hæreticis omnibus deteriores esse Samaritanos: at ipsis Samaritanis *ειδωλον άγαθον*. Cæterum ne suo solenni Plaudite fabula careat, addit clausula, Gaudeant & exultent qui Christi habentes imaginem sacrificio illi offerunt. Vbi nunc latræ & dulciæ distinctio, qua Dei & hominum oculos so-lent perstringere? Nam concilium sine exceptione tantundem simulachris ac Deo vi-uo largitur.

*Testimoniis ad
nonnullorum
stabilitandam
probat.*

*Blasphemiæ vo-
ces nonnullorum
iconolatrarum
veterum, a re-
centioribus nõ
paucis, tũ ver-
bis tum vespæ
comprobata.*

CAPVT XII.

Deum ab idolis discerni, vt solus in solidum colatur.

Iximus autem initio, Dei notitiam non esse positam in frigida speculatione, sed secum trahere eius cultũ. ac obiter attigimus quomodo ritè colatur: quod aliis locis fusius explicandum erit. nunc tantum breuiter repeto, quoties asse-rit Scriptura vnicum esse Deum, non pugnare de nudo nomine, sed hoc etiam præci- pere, ne aliò transferatur quicquid in diuinitatem competit. vnde etiam patet quid à su- perstitione differat pura religio. *Εὐσεβεια* certè Græcis tantundem valet ac rectus cultus: quia semper cæci ipsi in tenebris palpando, senserunt tenendam esse certam regulam, ne præposterè colatur Deus. Religionis nomen etsi verè scitè que Cicero à relegendo deducit, coacta est tamen, & longè petita quam assignat ratio, quòd probi cultores sæ- pius relegerent, ac diligenter retractarent quid verum esset. Potius existimo vagæ licen- tiæ opponi hoc nomen: quia maior pars mudi quicquid obuium est temerè arripit: imò etiam huc & illuc transuolat: pietas autem, vt in firmo gradu consistat, sese intra fines suos relegit. sicuti inde mihi dicta videtur superstio, quòd modo & præscripta ratione non contenta, superuacua rerum inanium congeriem accumulæ. Cæterum vt voces

*Scriptura vni-
cum Deum as-
serens logosar-
chism hanc in-
ferunt, sed deo
omnem tribuis
honorem & re-
ligiosum cul-
tum. Ad proba-
tur.*

*1. Argumento
sumpto ab ety-
mologia vocis.
2. de Natura
deorum.
Vide Laër-
lib. 4. Instit.
diu. cap. 28.*

omitt

omittamus, ætatum omnium consensu receptum semper fuit, vitiari peruertique religionem falsis erroribus. vnde colligimus, vbi zelo inconsiderato quidvis nobis permittimus, frivolum esse quem superstitioni obtendunt prætextum. Quauis tamen in omnium ore personæ hæc confessio, turpis interim se prodit iusticia, quod neque adhærent vni Deo, neque delectum adhibent in eius cultu, sicuti antehac docuimus. Atqui Deus, vt sibi ius suum vendicet, clamat se esse æmulum, ac feuerum fore vltorem si cum vilo deo fictitio misceatur. deinde legitimum cultum definit, vt genus humanum sub obsequio contineat. Vtrunque complectitur Lege sua, vbi primò sibi addicit fideles, vt illis sit vnus legislator: deinde regulam præscribit qua ritè ex suo arbitrio colatur. De Lege quidem, quia multiplex est eius vsus ac finis, suo loco disseram: nunc partem hanc duntaxat attingo, frænum illic impositum esse hominibus, ne ad vitiosos cultus declinent. Quod autem priore loco posui, tenendum est, nisi in vno Deo fideat quicquid proprium est diuinitatis, honore suo ipsum spoliari, violarique eius cultum. Atque hîc intentiore cura animaduertere conuenit quibus astutiis ludat superstitio. Neque enim ad alienos deos sic defecit vt videatur summum Deum deferere, vel in aliorum ordinem redigere: sed dum supremum locum illi concedit, turbam minorum deorum circumdat, inter quos propria eius officia partitur. ita (licet dissimulante & callidè) diuinitatis gloria, ne apud vnum tota maneat, dissecat. Sic veteres olim, tam ex Iudæis quàm Gentibus, deorum patri & arbitrio ingentem illam turbam subdiderunt, quibus communis esset, pro ordinis ratione, cæli & terræ cû summo Deo administratio. Sic aliquot retrò seculis, Sancti qui hac vita excefferant, in Dei societatem euecti sunt, vt pro illo & colerentur & inuocarentur & celebrarentur. Tali abominatione ne offuscari quidem putamus Dei maiestatem, quum magna ex parte supprimatur & extingatur: nisi quòd frigidam retinemus de suprema eius potentia opinionem. interea inuolucris decepti, diducimur in varios deos.

2... A dei ipsius testimonio, clamat se esse æmulum & vltorem, si cum vilo deo fictitio misceatur.

Quæ aduersus finem hanc doctrinam inuicta est latræ & duliæ distinctio nihil Papiſtas inuicta, nemo est maioris etiam impetratis arguit, vt ex vltoriam significatone ostenditur.

2 Quinetiam in hunc finem inuenta est latræ & duliæ, quam appellant, distinctio, quòd impunè viderentur Angelis & mortuis transcribi diuini honores. Quem enim Sanctis cultum deferunt Papiſtæ, nihil reipsa differre à Dei cultu palàm est. promiscuè enim & Deum & illos adorant: nisi quòd dum vrgentur, exceptione hac euadunt, Deo se illibatam seruare quod suum est, quia latræ illi relinquunt. Atqui de re nõ de voce quum sit quæstio, quis illis permittat tam securè in re omnium maxima ludere? Verùm (vt hoc quoque omittamus) non aliud tandem cõsequenter sua distinctio, quàm cultu ab ipsis vni Deo præstari, aliis autem seruitium. *λατρείαν* enim apud Græcos valet quantum apud Latinos cultus: *δουλείαν* verò propriè seruitutem sonat. & tamen in Scripturis interdum confunditur hoc discrimen. Porrò vt demus esse perpetuum, nempe inquirendum est quid vtrunque valeat. *δουλείαν* quidè seruitus est, *λατρείαν* cultus. Iam quin maius quiddam sit seruire quàm colere, nemo dubitat. Nam ei seruire durum esset se penumero què colere non reculares. ita iniqua esset distributio, Sãctis assignare quod maius est, Deo quod minus est relinquere. At complures ex veteribus hac distinctio vti sunt. Quid tum, si omnes eam perspiciunt non modò impropiam esse, sed penitus frivolum?

Scripturæ testimonio quæ Papiſtam illam distinctionem euerunt, & vni Deo debitum cultum religiosum asserunt.

3 Omnis argutiis re expendamus. Paulus quum Galatis reducit in memoriam quales fuerint priusquam essent illuminati in Dei notitia, dicit eos duliam exhibuisse iis qui natura non erant dij. Vt cunque latræ non nominet, an idè excusabilis est eorum superstitio? Ipse quidem nihilominus peruersam illam superstitionè damnat, cui nomen duliæ imponit, quàm si exprimeret latræ nomen. Et quum Christus Satanæ insultum repellit hoc clypeo, scriptum esse, Dominum Deum tuum adorabis, non veniebat nominatim in quæstionem latræ. Satan enim non nisi *προσκύνησιν* exigebat. Similiter quum reprehenditur Ioannes ab Angelo quòd in genua coram eo procidisset, non debemus intelligere Ioannem tam fuisse amentem vt debitum soli Deo honorem vellet ad Angelum trãsserre. Sed quia fieri aliter nequit quin diuinum aliquid sapiat cultus qui cum religione coniunctus est, *προσκύνησιν* ille Angelum non potuit quin ex Dei gloria detraheret. Legimus quidem sæpe, adoratos fuisse homines: sed ille fuit ciuilis honor, vt ita dicam: religio autem aliam habet rationem, quæ simulatque coniuncta est cum cultu, diuini honoris profanationem secum trahit. Idem & in Cornelio videre licet, neque enim tam malè profecerat in pietate, quin summum cultum vni Deo tribueret. Quòd ergo se coram Petro prosternit, non facit certè hoc animo vt eum adoret loco Dei.

Apoc. 19. 10. & 22. 8. 9.

Act. 10. 25.

Galat. 4. 8.

Matth. 4. 10.

feuer

feuerè tamen Petrus ne hoc faciat prohibet. Cur, nisi quia nunquam tam articulate ho- mines inter Dei & creaturarum cultum discernūt, quin promiscuè transferant ad crea- turam quod erat Dei proprium? Proinde si volumus vnum Deum habere, memineri- mus ne tantulum quidem ex eius gloria delibandum quin retineat quod sibi proprium est. Itaque Zacharias, vbi de Ecclesię reparatione concionatur, disertè exprimit nõ mo- dõ vnum fore Deum, sed vnum quoque fore eius nomen: nequid scilicet cū idolis com- mune habeat. Qualem verò cultum exigat Deus, alibi suo ordine videbitur. Nam Lege sua voluit præscribere hominibus quid fas sit ac rectum, & ideo ad certam normam eos astringere, ne quisque sibi permitteret cultum quemlibet comminisci. Sed quia nõ ex- pedit multa miscendo onerare lectores, partem illam nõdum attingo. hoc tenere suffi- ciat, quæcunq; pietatis officia aliõ transferuntur quàm ad vnicum Deum, sacrilegio non carere. Ac primùm quidem superstitio diuinos honores vel Soli & aliis stellis, vel idolis affinxit: deinde sequuta est ambitio, quæ mortales Dei spoliis ornando, quicquid sacrum erat profanare ausa est. & quanquam stabat principium illud, colere summum numen, Geniis tamen, diisq; minoribus, aut heroibus mortuis promiscuè sacrificia offerre vsu receptum fuit. Aded in hoc vitium procliuus est lapsus, vt quod sibi vni feue- rè vendicat Deus, communicetur cum magna turba.

Zach. 14. 9.

Lib. 2. cap. 7. & 8.

Dei cultus deprauationes.

CAPVT XIII.

Vnicam Dei essentiam ab ipsa creatione tradi in Scripturis, quæ tres in se personas continet.

Constat hoc caput d' uabus partibus.

1. Orthodoxam de S. Trinitate doctrinam tradit, quæ à prima sectione vsque ad vigesimam primam, ad quatuor particulas reuocari potest. Primum enim agitur de significatione Personæ, tum vocis, tum rei ipsius respectu, sect. 2. 3. 4. 5. 6. Secundò, deitarem filij probat, sect. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. Tertio, Spiritus Sancti deitarem asserit, sect. 14. 15. Quarto, quid de S. Trinitate sit sentiendum explicat, sect. 16. 17. 18. 19. 20.
2. Hæreses quædam, præcipuè verò nostro seculo adu. Orthodoxam hanc doctrinam exortat refellit, à sect. 21. vsque ad finem capituli.

Vod de immensa & spiritali Dei essentia traditur in Scripturis, non modò ad euertenda vulgi deliria, sed etiam ad refutandas profanæ Philosophiæ argu- tias valere debet. Scitè sibi vnus ex Veteribus dicere visus est, Deum esse quicquid videmus, & quicquid non videmus. Atqui hoc modo in singulas mundi partes diuinitatem transfusam esse finxit. Etsi autem Deus, vt nos in sobrietate contineat, parè de sua essentia differit, duobus tamen illis quæ dixi epithetis tam cras- sas imaginationes tollit quàm seprimit humanæ mentis audaciam. Nam certè eius im- mensitas terrere nos debet, ne cum sensu nostro metiri tentemus. Spiritus verò natu- ra quicquam de eo terrenum aut carnale speculari vetat. Eodem pertinet quòd sæpius domicilium sibi in celo assignat. Etsi enim, vt est incomprehensibilis, terram quoque ipsam implet: quia tamen mentes nostras pro sua tarditate subsidere in terra videt, me- ritò, vt pigritiam & inertiam excutiat, supra mundum nos attollit. Atque hinc concidit Manichæorum error, qui duo principia statuendo, diabolum ferè Deo parem fecerūt. Certè hoc fuit & Dei vnitatem abrumpere, & restringere immensitatem. Nam quòd abuti testimoniis quibusdã ausi sunt, turpis inficitia fuit: sicuti ipse error, execrabilis in- sania. Anthropomorphitæ etiam, qui Deum corporeum ex eo sunt imaginati quòd os, aures, oculos, manus, & pedes Scriptura illi sæpe ascribit, facillè refutatur. Quis enim vel parum ingeniosus non intelligit Deum ita nobiscum, ceu nutrices solent cum infanti- bus, quodammodo balbutire? Proinde tales loquendi formæ non tam ad liquidum ex- primunt qualis sit Deus, quàm eius notitiam tenuitati nostræ accommodant. quod vt fiat, longè infra eius altitudinem descendere necesse est.

Dei essentiam immensam & spiritalem esse Scriptura docens, non tantum idololatras, & multi- mperitos, reuocet, sed Manichæos, & Anthropomorphitas refellit.

Breuis refuta- tio Manichæis- mi & Anthro- pomorphis- mi.

2. Sed alia quoque speciali nota qua proprius possit dignosci, se designat. nam ita se prædicat vnicum esse, vt distinctè in tribus personis considerandum proponat, quas nisi tenemus, nudum & inane duntaxat Dei nomen sine vero Deo in cerebro nostro volit- at. Porrò nequis triplicem Deum somniet, aut putet tribus personis lacerari simplicem Dei essentiam, quærenda hinc nobis erit breuis & facilis definitio quæ nos ab omni er- rore expediat. Cæterum quia vocem Personæ odiosè exagitant nonnulli quasi huma- nitus inuentam, qua æquitate id faciant prius videndum. Filium Dei Apostolus chara- cterem hypostasos Patris nominans, haud dubiè aliquam Patri subsistentiam assignat in qua differat à Filio. Nam pro Essentia accipere (sicuti fecerunt quidam interpretes,

In vnica autè hæc essentia tres sunt Perso- næ, sicuti tamen vt nec triplex deus sit, nec simplex dei es- sentia tribus Personis lace- retur.

Heb. 1. 3. 1. Quid vñ (Persona) sicut

acti

gnificet, in hac
disputatione:
seu definitio vo-
cis.

acsi Christus, velut sigillo impressa cera, Patris in se substantiam repræsentaret) non du-
rum modò, sed absurdum quoq; esset. Nam quum simplex & indiuidua sit essentia Dei,
qui totam in se continet, neque portione aut defluxu, sed integra perfectione, impro-
priè, imò ineptè dicitur eius character. Sed quia Pater, quantum sua proprietate distin-
ctus, se totum in Filio expressit, optima ratione dicitur suam hypostasin reddidisse in eo
conspiciam. Cui aptè conuenit quod mox additur, esse splendorem gloriæ. Certè ex A-
postoli verbis colligimus propriam esse in Patre hypostasin quæ in Filio refulgeat. Vn-
de etiam rursus facillè elicitur Filij hypostasis, quæ eum à Patre distinguat. Eadè in Spi-
ritu sancto ratio: quia & Deum esse statim probabimus, & tamen alium à Patre censerì
necesse est. Hæc porrò distinctio non est essentia, quam nefas est facere multiplicem.
Ergo si fidem obtinet Apostoli testimonium, sequitur tres in Deo esse hypostasas. Idem
quum expresserint Latini Personæ voce, nimij fastidij atque etiam perniciæ est de re
clara rixari. Si verbum de verbo transferre libeat, Subsistentia dicitur. Multi eodem sen-
su substantiam dixerunt. Nec verò solis Latinis in vsu fuit Personæ nomen, sed Græci si-
militer fortè testandi consensus causa, docuerunt tria *ὑποστάσεις* in Deo esse. Qui tamen si-
ue Græci siue Latini verbo inter se differunt: probè consentiunt in rei summa.

Aduersus eos
qui Personæ
vocali in hac
disputatione
recurrunt.
Obiectio co-
runden.

3 Nunc vt de persona oblatrèt heretici, vel quidam nimis morosi obstrepant se non
admittere hominum arbitrio confictum nomen, quum nobis excutere non possint tres
dici, quorum quisque in solidum sit Deus, nec tamen plures esse deos, quænam est ista
improbitas improbare verba quæ non aliud explicant quàm quod Scripturis testatum
consignatumque est? Satius foret, inquirunt, non modò sensa nostra, sed verba etiam in-
tra Scripturæ fines continere, quàm exoticas voces spargere, quæ dissensionum ac iur-
giorum seminaria futura sint. sic enim languetur circa verborum pugnas: sic veritas al-
tercando amittitur: sic charitas odiosè rixando dissoluitur. Si verbum exoticum appel-
lant quod totidem syllabis compositum in Scriptura ostendi non possit, iniquam sanè
legem nobis imponunt, qua damnatur omnis interpretatio quæ Scripturæ còtextu non
conscarinatur. Sin exoticum illud est quod curiosè excogitatum superstitiosè defendi-
tur, quod ad contentionem magis quàm ad ædificationem valet, quod vel importunè
vel nullo fructu vsurpatur, quod sua asperitate pias aures offendit, quod à verbi Dei sim-
plicitate abstrahit: eorum sobrietatem toto animo amplector. non enim minori religio-
ne de Deo nobis loquendum quàm cogitandum sentio: quando & quicquid de eo à
nobis cogitamus stultum est, & quicquid loqui mur, insulsum. Est autem modus aliquis
seruandus: petenda certa ex Scripturis & cogitandi & loquendi regula, ad quæ & men-
tis cogitationes omnes & oris verba exigantur. Sed quid vetat quo minus quæ captui
nostro perplexa in Scripturis impeditaque sunt, ea verbis planioribus explicemus, quæ
tamen religiosè & fideliter ipsius Scripturæ veritati seruiant, & parè modestæque, nec
citra occasionem vsurpentur? Cuius rei non desunt satis multa exempla. Quid autem,
vbi Ecclesiam summa necessitate vrgeri ad vsurpandas Trinitatis & Personarum voces
comprobatum fuerit, si quis verborum nouitatem tum reprehendat, nonne meritò iu-
dicetur lucem veritatis indignè ferre? vt qui tantùm hoc reprehendat, veritatem pla-
nam ac dilucidam reddi.

I. Responso non
esse voculam
exoticam.

Sed adhibeas,
vt mysteria sa-
cra verbis pla-
nioribus expli-
centur: ut vt
veritatis luce
indigne ferant
qui voculam
hæc respiciunt.

2. Resp. neces-
sitate coacti
sunt Orthodoxi
vt Trinitati-
s, consubstan-
tialis, & Per-
sonæ voces ad-
hiberent: tum
vt sanam do-
ctrinam sa-
cralis tueren-
tur, tum vt hæ-
reticos conuin-
cerent.

Cōfirmatio, ab
exemplis Ari-
norum & Sa-
bellianorū, ex
Tecl. historiarū
pennis.

4 Huiusmodi autem verborum nouitas (si ita appellanda est) tum potissimum vsu
venit dum aduersus calūniatores asserenda est veritas, qui tergiversando ipsam eludunt.
Quod hodie plus satis experimur, quibus plurimum est negotij in expugnandis puræ
sanæque doctrinæ hostibus: ad eò obliquo & volubili flexu lubrici isti angues effugiunt
nisi fortiter premantur, & deprehensè vrgeantur. Sic veteres variis prauorum dogmatum
certaminibus exagitati, quid sentirent coacti sunt exquisita perspicuitate edisserere, ne
obliqua subterfugia impiis relinquerent, quibus verborum inuolucra errorum erant late-
bræ. Arius fatebatur Christum Deum, & Filium Dei, quia euidentibus oraculis relu-
ctari non poterat, & quasi probè defunctus consensum aliquem cum aliis simulabat. At
interim non desinebat iactare Christum creatum esse & initium habuisse, vt reliquas
creaturas. Quo flexilem hominis vafriciem è latebris extraherèt veteres, vltra progressi
sunt, Christum pronuntiantes æternum Patris Filium, Patrique consubstantialem. Hic
efferbuit impietas, dū nomen *quousque* pessimè odisse & execrari Ariani cœperunt. Quod
si principio confessi essent sincerè & ex animo Deum, non inficiati essent Patri esse con-
substantialem. Quis probos illos viros infectari audeat quasi rixatores & contentiosos,
quod

quodd ob voculam vnā tanto disceptandi seruiore incaluerint, & Ecclesie quietem turbauerint? At vocula illa distinguebat inter puræ fidei Christianos & sacrilegos Arianos. Surrexit postea Sabellius, qui Patris, Filij, & Spiritus sancti nomina ferè pro nihilo ducebat, non distinctionis alicuius causâ posita esse disputans, sed diuersâ esse Dei attributa, cuiusmodi plurima habentur. Si in certamen ventum esset, fatebatur se credere Patrem Deum, Filium Deum, Spiritum Deum. sed postea elabi promptum erat, nihil se aliud dixisse quàm si Deum fortem, & iustum, & sapientem vocasset. Itaq; recinebat aliam cantilenam, Patrem esse Filium, & Spiritum sanctum esse Patrem, nullo ordine, nulla distinctione. Probi doctores, quibus tum pietas cordi erat, vt hominis improbitatem frangerent, reclamabant verè agnoscendas esse in Deo vno tres proprietates. Atque vt se contra tortuosas versutias aperta simplicique veritate munirent, affirmarunt verè in vno Deo subsistere, seu (quod idem erat) in Dei vnitatem subsistere personarum Trinitatem.

§ Si ergo temerè nõ sunt inuenta nomina, cauendũ est ne ea repudiando superbe temeritatis arguamur. Vtinã quidẽ sepulta essent, constaret modò hæc inter omnes fides, Patrem, & Filium, & Spiritũ esse vnũ Deum: nec tamen aut Filium esse Patrẽ, aut Spiritum Filium, sed proprietate quadã esse distinctos. Neq; verò tã præcisâ sum austeritate vt ob nudas voculas digladiari sustineam. Animaduerto enim veteres, multa alioqui religione de iis rebus loquẽtes, nec inter se, nec singulos etiam secũ vbiq; cõsentire. Quas enim Hilarius formulas à Cõcilijs vsurpatas excusat: Quò licet iuxta interdum profilit Augustinus: Quã ab similes sunt Græci Latinis? Sed huius variationis exemplũ vnũ sufficiat. Nomen ^{quousque} quũ reddere Latini vellent, dixerũt Consubstantialẽ, vnã esse Patris & Filij substantiam indicãtes, atq; ita Substantiam vsurpãtes pro Essentiã. Vnde & Hieronymus ad Damasum, sacrilegiũ esse dicit tres in Deo substantias prædicare. Atqui pluscenties apud Hilariũ reperies, tres esse in Deo substantias. In vocabulo autẽ Hypostaseos quã perplexus est Hieronymus: Venenũ enim subesse suspicatur, quũ nominãtur tres in Deo hypostaseis. Et si quis pio sensu hac voce vtatur, impropriad tamẽ loquutionem esse nõ dissimulat. si tamẽ sincere ita loquutus sit: ac non potius quos oderat Episcopos Orientis sciens ac volẽs grauari studeat in iusta calũnia. Certè hoc parũ ingenuè asserit, in omnibus profanis scholis ^{vrius} nihil aliud esse quã hypostasin, quod ex cõmuni tritòq; vsũ passim refellitur. Modestior & humanior Augustinus, qui etũ nomen Hypostaseos in hoc sensu Latinis auribus nouũ esse dicit: ad eò tamẽ Græcis suam loquẽdi consuetudinẽ non eripit, vt Latinos etiam qui phrasin Græcã imitati fuerãt, placidè toleret. Et quod etiam à Socrate de ipsã scribitur libro sexto Historiã tripartitã, eò tendit quasi ab imperitis hominibus sit perperã ad hæc rem accõmodata. Quin idẽ Hilarius magno crimini ducit hæreticis, quòd eorũ improbitate cogatur subicere periculo humani eloquij quæ mentium religione cõtineri oportuerat, nõ dissimulans quin id sit agere illicita, ineffabilia loqui, in concessa præsumere. Paulo post multis adhuc excusat quòd audet proferre noua nomina. nã vbi posuit naturæ nomina, Patrẽ, Filium, & Spiritũ: subnectit, extr. significãtiam sermonis esse, extra sensus intentionẽ, extra intelligetici cõceptionẽ, quicquid vltrã quæritur. A calibi fœlices Galliã Episcopos prædicat, qui aliã nec excusant, nec recepissent, nec omnino nouissent confessionẽ, quã veterẽ illã & simplicissimã quẽ ab ætate Apostolorũ apud omnes Ecclesias recepta fuerat. Nec ab similis est Augustini excusatio, necessitate extortã fuisse hæc vocẽ propter humani eloquij in re tanta inopiã, nõ vt exprimeretur quod est, sed ne taceretur quomodo tres sint, Pater, Filius, & Spiritus. Atq; hæc sanctorũ viorũ modestia monere nos debet ne tã sũerè velut cõsorio stylo protinus notemus eos qui in verba à nobis cõcepta iurate nolint: modò ne aut fastu, aut proteruitia, aut malitioso astu id faciãt: sed expendãt ipsi vicissim quãta necessitate adaecti sic loquamur, vt paulatim vtili loquendi formã tandẽ assuefiant. Cauete etiã discant, ne, vbi occurrẽdũ est ex vna parte Arianis, ex altera Sabellianis, dũ vtrũq; tergiuerfandi ansam præcidi stomachãtur, nonnullã suspitionẽ iniiciant vel Arij se esse discipulos, vel Sabellij. Dicit Arius Christum esse Deum: sed mussitat factũ esse & initium habuisse. Dicit vnũ cum Patre: sed clam in suorũ aures insuffurat, vnitum esse vt cæteros fideles, quanquã singulari prærogatiua. Dic cõsubstantialẽ, detraxeris versipelli laruam, & tamen nihil addis Scripturis. Dicit Sabellius, P. atrem, Filium, & Spiritum nihil in Deo distinctum sonare. Dic tres esse, vociferabitur te nominare tres deos. Dic in vna Dei essentia personarum Trinitatem: dixeris vno verbo quod Scripturẽ loquuntur, & inanem

3. Respõsio, per anticipationẽ. Tamen veteres in explanatione vocũ aliquoties dissentire videntur: tamen in verũ ipsorum orthodoxo sensu amplectendo conueniunt: vt testantur Hilarius, Hieronymus & Augustinus diuersã sententia in vsu verbum, Essentiã, Substantia, Hypostaseos.

Lib. 5. de Trinitate. c. 8. & 9.

Lib. 2. de Trinitate.

De cõcilijs.

4. Respõ. Nemo tam mortuus vel austerus esse debet, vt ob nudas voces digladiari velit, modo orthodoxum sensum & Ecclesie Christi perperuum sensum sequatur.

*Sed qui hæc
omni reprimunt,
de
vocalis longæ
pertinacius hæc
resin Anri vel
Sabelli occulte
seferunt.*

loquacitatem compresseris. Porro si quos tam anxia constringit superstitio vt hæc nomina non ferant: nemo tamen iam, vel si rumpatur, inficiari poterit, quum vnum audimus, intelligendam esse substantiæ vnitatem: quum tres audimus in vna essentia, perfonas notari in hac Trinitate. Quo non fraudulenter confesso, verba nihil moramur. Sed expertus pridem sum, & quidem sæpius, quicumque de verbis pertinacius litigant, fouere occultum virus: vt magis expediat eos vltro prouocare quam in eorum gratiam obsecrari loqui.

*A definitione
vocalis ad recipi-
ens definitionem
nem accedit,
quam diuinde
explicat.
Ioan. I. I.*

6 Cæterum omiſſa de vocibus diſputatione, iam de re ipſa dicere aggrediar. Perſonam igitur voco ſubſiſtentiã, quæ ad alios relata, proprietate incommunicabili diſtinguitur. Subſiſtentiæ nomine aliud quiddam intelligi volumus quàm eſſentiam. Si enim Sermo ſimpliciter eſſet deus, interea non haberet aliquid proprium, perperam dixiſſet Ioannes fuiſſe ſemper apud deum. Vbi continuo poſt addit, deum quoque fuiſſe ipſum Sermonem, ad vnicam eſſentiam nos reuocat. Sed quia apud deum eſſe non potuit quin reſideret in Patre, hinc emrgit illa ſubſiſtentiã, quæ etſi in diuiduo nexu cum eſſentia coniuncta eſt, nec poteſt ſeparari, ſpeciale tamẽ habet notam qua ab ipſa diſtinguatur. Iam ex tribus ſubſiſtentiis vnam quancumque dico ad alias relata proprietate diſtingui. Relatio hic diſcretè exprimitur: quia vbi ſimplex fit dei mentio & indefinita, non minus ad Filium & Spiritum pertinet nomen hoc quàm ad Patrem. Simul autem atque Pater cum Filio confertur, ſua quæque proprietate ab altero diſcernit. Tertio quicquid ſingulis proprium eſt, incommunicabile eſſe aſſero, quia in Filium competere vel transferri non poteſt quicquid ad notam diſcretionis tribuitur Patri. Neque verò mihi diſplicet Tertulliani definitio, modò dextre ſumatur: eſſe quandam in deo diſpoſitionem vel æconomiã quæ de eſſentiæ vnitare nihil mutet.

*Lib. contra
Praxeam.*

*2. Aeterna Fi-
lii deitas pro-
batur variis
argumentis.
Primum, Fi-
lius eſt deo
deus, & deo
conſubſtantialis.
Ergo Fi-
lius eſt æter-
nus deus.*

7 Priuſquam tamen longius progrediar, probanda erit & Filij & Spiritus ſancti deitas. deinde vt inter ſe differant videbimus. Certè quum dei verbum nobis proponitur in Scriptura, abſurdiſſimum fuerit imaginari fluxam duntaxat & euaniã vocem, quæ in aerẽ emiſſa prodeat extra ipſum deum: cuiuſmodi & oracula Patribus edita, & prophetiæ omnes fuerunt: quum perpetua magis Sapientia indicetur apud deum reſidens, vnde & oracula & prophetiæ omnes prodierunt. Non enim minus (teſte Petro) loquuti ſunt Spiritu Chriſti veteres Prophetæ quàm Apoſtoli: & quicumque poſtea cæleſtem doctrinã adminiſtrarunt. Quia verò nondum manifeſtatus erat Chriſtus, neceſſe eſt Sermonem intelligere ante ſecula ex Patre genitum. Quod ſi Sermonis fuit ille Spiritus, cuius organa fuerunt Prophetæ, indubiè colligimus verum fuiſſe deum. Atque hoc in mundi creatione fatiſ clarè docet Moſes, Sermonẽ illum intermedium ſtatuens. Cur enim diſcretè narrat deum ſingulis operibus creandis dixiſſe, Fiat: hoc vel illud, niſi vt imperueſtigabilis dei gloria in imagine ſua reſuceat? Naſutiſ & garruliſ hoc eludere promptum eſſet, vocem accipi pro iuſſu & imperio. ſed meliores interpretes Apoſtoli, qui tradunt per Filium ſecula eſſe condita, & portare omnia potenti ſuo verbo. Hic enim videmus verbum pro nutu vel mandato Filij accipi, qui ipſe æternus & eſſentialis eſt Patris Sermo. Nec verò fanis & modetiſ obſcurum eſt quod dicit Solomon, vbi ſapientiam inducit à deo ante ſecula genitam, & rerum creationi & cunctiſ dei operibus præſidentem. Nam temporarium quendam dei nutum fingere, ſtultum ac friuolum eſſet: quum tunc exerere voluerit deus fixum æternũque ſuum conſilium, atque etiam aliquid occultius. Quò etiam ſpectat dictum illud Chriſti, Pater meus & ego vſque ad hunc diem operamur. Se enim a primo mundi exordio aſſiduũ in opere cum Patre fuiſſe aſſermans, apertius explicat quod breuius attigerat Moſes. Sic ergo deum fuiſſe loquutum colligimus vt Sermoni in agendo ſuæ eſſent partes, atque ita vtriuſque communis eſſet operatio. Multo autem omnium clariſſimè Iohannes, quum Sermonem illum qui ab initio deus apud deum erat, rerum omnium cauſam ſimul cum deo Patre ſtatuit. Nam & ſolidam permanentemque Verbo attribuit eſſentiam, & aliquid peculiare aſſignat, & dilucidè oſtendit quomodo deus loquendo mundi fuerit creator. Ergo vt omnes diuinitus profectæ reuelationes verbi dei titulo ritè inſigniantur, ita Verbum illud ſubſtantiale ſummo gradu locare conuenit, oraculorum omnium ſcaturiginem, quod nulli varietati obnoxium, perpetuò vnum idẽmque manet apud deum, & deus ipſe eſt.

1. Pet. I. 11

*Obiectio.
Reſponſio.*

Heb. I. 2.

Pro. 8. 22.

Ioan. 5. 17.

Ioan. 1. 3.

Obiectio.

8 Hic obſtrepunt nonnulli canes, qui quum ſuam illi diuinitatem palam eripere non

non auſint, æternitatem clam ſuffuratur. Dicunt enim, tum demum Sermonem eſſe cœpiſſe quum Deus in mundi creatione ſacrum ſuum os aperuit. Sed nimis inconfideratè ſubſtantiæ Dei nouationem quandam aſſingunt. Nam vt quæ externum opus reſpiciunt Dei nomina attribui ei cœperunt ab exiſtencia operis ipſius (quale eſt quod cæli & terræ creator vōcatur) ita nullum nomen agnoſcit pietas vel admittit quod Deo aliquid nouum in ſeipſo acciditſe ſignificet. Nam ſiquid fuiſſet aduentitium, concideret illud Iacobi, manare de ſurſum omne donum perfectum, & deſcendere à Patre lumininum, apud quem non eſt tranſmutatio, vel cōuerſionis ōbumbatio. Nihil ergo minus ferendum quàm principium fingere illius Sermonis qui & Deus ſemper fuit, & poſtea mundi opifex. Sed argutè ſcilicet ratio cinantur, Moſen, narrando Deum tunc primum loquutum eſſe, ſimul innuere nullum antè in ipſo fuiſſe Sermonem. quo nihil magis eſt nugatorium. Neque enim quia manifeſtari aliquid certo tempore incipit, colligendum propterea erat, nunquam prius fuiſſe. Ego verò longè ſecus concludo. quum in ipſo momento quo dixit Deus, Fiat lux, Sermonis virtus emerſerit & extiterit, ipſum multò antè fuiſſe. Quam dudum autem ſiquis inquiret, nullum exordium reperiet. Neque enim certum temporis ſpatium terminat quum dicit ipſe, Pater illuſtra Filium gloria quam apud te initiò poſſedi, antequam iacerentur mundi fundamenta. Neque hoc præterit Ioannes: quia antequam ad mundi creationem deſcendat: principiò Sermonem apud Deum fuiſſe dicit. Conſtituimus ergo rurſum, Sermonem extra temporis initium à Deo conceptum, apud ipſum perpetuò reſediſſe: vnde & æternitas, & vera eſſentia, & diuinitas eius comprobatur.

9 Etſi autem Mediatoris perſonam nondum attingo, ſed diſſero vſque in eum locum vbi de redemptione agetur: quia tamen ſine controuerſia inter omnes conſtare debet, Chriſtum eſſe illum Sermonem carne indutum, huc optimè conuenient quęcunque deitatem Chriſto aſſerunt teſtimonia. Quum dicitur Pſalmo 45, Solium tuum Deus in ſeculum & vſque, tergiuerſantur Iudæi, nomen Elohim competere etiam in Angelos & ſummis poteſtates. Atqui neſquam extat ſimilis in Scriptura locus, qui thronum æternum creaturæ erigat. neque enim ſimpliciter Deus vocatur, ſed æternus quoque Dominator. Deinde nemini deſertur hic titulus, niſi cum adiectione, qualiter Moſes fore dicitur Pharaoni in Deum. Alij in genitio caſu legunt, quod nimis inſpidum eſt. Fateor quidem ſæpe diuinum vocari quod ſingulari præſtantia eximium eſt: ſed ex contextu fatiſ liquet durum illud eſſe & coactum, imò nequam quadrare. Verùm ſi non cedat eorum peruiſacia, certè non obſcurè à Ieſaia idem Chriſtus inducitur & Deus, & ſumma potentia ornatus, quod vnus Dei proprium eſt. Hoc eſt, inquit, nomen quo vocabunt eum, Deus fortis, Pater futuri ſeculi, &c. Oblatrant hinc quoque Iudæi, & ſic lectionem inuertunt, Hoc eſt nomen quo vocabit eum Deus fortis, Pater futuri, &c. vt hoc duntaxat Filio reliquum faciant, Principem vocari pacis. Sed quorſum tot epitheta in Deum Patrem hoc loco congeſta forent? quum Propheta conſilium ſit Chriſtum in ſignibus notis quę fidem in eo noſtram ædificent, ornare? Quare dubium non eſt quin eadem ratione Deus fortis nunc vocetur, qua paulo antè Immanuel. Nihil autem dilucidius Ieremiæ loco quæri poteſt, hoc fore nomen quo vocabitur germen Dauidis, Iehouah iuſtitia noſtra. Nam quum doceant ipſi Iudæi vltro alia Dei nomina nihil quàm epitheta eſſe, hoc ſolum quod inefſabile dicunt, eſſe ſubſtantium ad exprimendam eius eſſentiam: colligimus Filium vnicum eſſe Deum & æternum, qui alibi pronuntiat ſe gloriam ſuam non daturum alteri. Latebras quidem hinc captant, quia & altari à ſe extructo nomē iſtud impoſuerit Moſes, & Ezechiel ciuitati nouæ Ieruſalem. Sed quis non videt altare extrui in monimentum quod Deus ſit exaltatio Moſis? nec Hieroſolymam inſigniri Dei nomine niſi ad teſtandam Dei præſentiam? Sic enim Propheta loquitur, Nomen ciuitatis ex illa die, Iehouah ibi. Moſes verò in hunc modum, Ædificauit altare, & vocauit eius nomen, Iehouah exaltatio mea. Sed maius ſcilicet certamen reſtat ex alio Ieremiæ loco, vbi hoc ipſum elogium ad Ieruſalem refertur hiſ verbis, Hoc eſt nomen quo vocabunt eam, Iehouah iuſtitia noſtra. Atqui tantum abeſt quin hoc teſtimonium officiat veritati quam defendimus, vt magis ſuffragetur. Quum enim antea Chriſtum eſſe verum Iehouah teſtatur eſſet, vnde fluit iuſtitia, nunc pronuntiat, Eccleſiam Dei hoc verè ita ſenſuram, vt nomine ipſo gloriari queat. Itaque priore loco ſons & cauſa iuſtitia

δ γ ε ζ η θ
capit eſſe, quum
deus minimum
creans loquitur
eſt.
Reſponſo, reſer
ſionibus ſimilis
ſinis conſirma
ta.

Gen. 1. 3.

Ioan. 17. 5.

Secundū arg.
Filius appella
tur Deus &
Iehouah, aliſſi
que nominibus
inſignitur
in veteri Teſ
tamento que
æterno Patri
tribuitur. Eſt
igitur æternus
Deus.
Exod. 7. 1.
Obiectionis In
deorum reſer
uatio.

Ieſa. 9. 6.

Alia obiectionis
emerſa.

Iere. 23. 6.

Ieſa. 42. 8.

Inſtitutæ In
deorum ſolu
tio.

Eze. 48. 36.

Exo. 17. 15.

Iere. 33. 16.

Alius inſtans
ſolutio.

ponitur: deinde additur effectus.

IO Quòd si non fatisciant hæc Iudæis, tam frequenter Iehouam statui in Angeli persona, non video quibus cauillis eludant. Angelus apparuisse sanctis Patribus dicitur. Idem sibi nomen æterni Dei vendicat. Si excipiat quispiam, personæ quam sustinet respectu hoc dici, minimè ita soluitur nodus. Neque enim seruus, sacrificium offerri sibi permittens, suum Deo honorem eriperet. Atqui Angelus panem se mâducaturum negans, iubet offerri sacrificium Iehouæ. Deinde verò se illum Iehouam esse reipsa probat. Itaq; Manuah & eius vxor ex hoc signo non Angelum modò, sed Deum se vidisse colligunt. Vnde vox illa, Moriemur quia Deum vidimus. Dum verò respondet vxor, Si voluisset nos occidere Iehouah, non suscepisset è manu nostra sacrificium: certè Deum fatetur qui Angelus antè dictus est. Adde quòd ipsa Angeli responsio dubitationem tollit, Cur de nomine meo interrogas quod est mirabile? Quo magis detestabilis fuit Serueti impietas, dum asseruit Deum nūquam patefactum fuisse Abrahæ & aliis Patribus, sed eius loco adoratum fuisse Angelum. Rectè autem & prudenter orthodoxi Ecclesiæ Doctores Sermonem Dei esse interpretati sunt principem illū Angelum, qui iam tunc præludio quodam fungi cœpit Mediatoris officio. Etsi enim nondum erat carne vestitus, descendit tamen quasi intermedius, vt familiaris ad fideles accederet. Propior igitur communicatio dedit ei Angeli nomen: interea quod suum erat, retinuit, vt Deus esset ineffabilis gloriæ. Idem sibi vult Oseas, qui postquam recensuit luctam Iacob cum Angelo, Iehouah, inquit, Deus exercituum, Iehouah memoriale nomen eius. Iterū oggannit Seruetus, Deum gestasse personam Angeli. Quasi verò non confirmet Propheta quod à Mose dictum fuerat, Vt quid interrogas de nomine meo? Et confessio sancti Patriarchæ satis declarat non fuisse creatum Angelum, sed in quo plena deitas resideret, quum dicit, Vidi Deum facie ad faciem. Hinc etiam illud Pauli, Christum fuisse populi ducem in deserto. quia etsi nondum aduenerat humiliationis tempus, figuram tamen proposuit æternus ille Sermo eius officij cui destinatus erat. Iam si absque contentione expenditur caput Zachariæ secundum, Angelus qui alterum Angelum mittit, idè mox pronuntiatur Deus exercituum, & ei summa potètia adscribitur. Innumera testimonia omitto in quibus tutè acquiescit fides nostra, quauis Iudæos non admodum moueat. Nam quum dicitur apud Iesaiam, Ecce Deus noster iste: hic est Iehouah: expectabimus eum, & seruiabit nos: oculatis patet monstrari Deum qui in salutem populi denuò exurgit. Et emphaticæ demonstrationes bis positæ non aliò sicut hoc trahi quàm ad Christum. Apertior etiam nunc & solidior locus Malachiæ, vbi venturum Dominatorem, qui tunc expetebatur, ad templum suum promittit. Certè non nisi vni summo Deo factum fuit templum, quod tamen Propheta Christo vendicat. Vnde sequitur, eundem esse Deum qui semper adoratus fuit apud Iudæos.

II Nouum autem testamentum innumeris testimoniis scateret. Ideo danda est opera vt breuiter potius seligamus pauca quàm omnia congeramus. Quauis autè de eo loquuti sint Apostoli, ex quo iam extiterat Mediator in carne: quicquid tamen adducā, probandæ eius æternæ deitati aptè conueniet. In primis istud est singulari animaduersione dignum, quòd Apostoli, quæ de æterno Deo prædicta erant, in Christo vel iam exhibita, vel olim representanda docent. Nam vbi Iesaias Dominum exercituum Iudæis & Israëlitis in petram scandali & lapidem offensionis fore vaticinatur, id Paulus asserit in Christo esse impletum. Dominum ergo illum exercituum Christum esse declarat. Similiter alibi, Oportet, inquit, nos omnes semel sisti ad tribunal Christi. Scriptum est enim, Mihi flectetur omne genu, & omnis lingua iurabit mihi. Id quum apud Iesaiam de se Deus prædicet, Christus reipsa in se exhibeat, cõsequitur illum ipsum Deum esse cuius gloria traduci aliò non potest. Quod etiam ad Ephesios ex Psalmis citat, in Deum vnice cõpetere liquet: Ascendens in altum duxit captiuitatè. tum ascensionem eiusmodi adumbratã fuisse intelligens quum insigni aduersus exteras gentes victoria, potètiã suam exercutur Deum, in Christo plenius exhibitam significat. Sic Ioannes gloriam Filij fuisse testatur, quæ Iesaiæ per visionem reuelata fuit: quum tamen Propheta ipse Dei maiestatem sibi visam scribat. Illa verò quæ Apostolus ad Hebræos in Filium confert, non obscurum est esse clarissima Dei elogia: Tu in principio Domine fundasti cælum & terram, &c. Item, Adorate cum omnes Angeli eius. Neque tamen illis abicitur, quum ad Christum trahit. siquidem quæcunq; in Psalmis illis canuntur, solus ipse impleuit. Ille

gnim

enim fuit qui exurgens misertus est Sion: ille qui omnium gentium & infularum regnum sibi asseruit. Et cur dubitasset Ioannes Dei maiestatem ad Christum referre, qui præfatus fuerat, Verbum semper fuisse Deum? Quid formidasset Paulus Christum in Dei tribunali collocare, tam aperto præconio eius diuinitatem antè prosequutus, vbi dixerat esse Deum in secula benedictum? Atque vt appareat quàm sibi bene in hac parte consentiat, alibi etiam Deum in carne manifestatum esse scribit. Si Deus est in secula laudandus, ille est igitur cui soli omnem gloriam & honorem deberi, alio loco idem affirmat. Neque verò id dissimulat: quin palam clamat, Quum in forma Dei esset, non fuisse ducturum rapinæ loco si æqualem Deo se præbuisset: sed vltro se ipsum exinanivisse. Ac ne factitium quempiam Deum esse impij obstreperent, vltà progreditur Ioannes: Ipse, inquit, est verus Deus, & vita æterna. Quamquam satis superque nobis esse debet, Deum nominari: præsertim ab eo teste qui disertè nobis non plures esse deos asseuerat, sed vnum. Ille autem Paulus est, qui sic loquitur, Vt cunque multi nominentur dii, siue in cælo, siue in terra: nobis tamen vnus est Deus, ex quo omnia. Ex eodem ore quum audiamus Deum in carne manifestatum, Deum suo sanguine acquisivisse sibi Ecclesiam: quid secundum Deum imaginamur, quem ille nequaquam agnoscit? Et minimè dubium est quin idè pijs omnibus fuerit sensus. Thomas certè similiter Dominum & Deum suum apertè prædicando, vnicum illum esse Deum profitetur quem semper adorauerat.

12. Iam si ab operibus eius diuinitatem censemus quæ illi in Scripturis ascribuntur, euidenti in inde adhuc elucescet. Quum enim se ab initio vnà cum Patre hætenus operari diceret, Iudæi ad alia eius dicta stupidissimi, senserunt tamen eum sibi diuinam potentiam vsurpare. Ac propterea (vt Ioannes refert) magis eum quærebant interficere, quòd non sabbathum modò soluebat, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Qualis ergo erit stupor noster, nisi hinc eius diuinitatem planè astrui sentiamus? Et sanè prouidentia & virtute mundum administrare, nutùque propriæ virtutis omnia moderari, (quod illi dat Apostolus) non est nisi Creatoris. Neque solam gubernandi orbis prouinciam cum Patre participat: sed alia quoque singula officia, quæ creaturis communicari nequeant. Clamat Dominus per Prophetam, Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Secundum hanc sententiam quum iniuriam irrogari Deo Iudæi existimarent, eo quòd peccata Christus remittebat, hanc potestatem sibi competere non tantùm verbis asseruit, sed miraculo etiam comprobauit. Ergo peccatorum remissionis non ministerium, sed potestatem penes ipsum esse conspicimus, quam à se ad alium transfiguram Dominus negat. Quid? tacitas cordium cogitationes percontari & penetrare, an non solius Dei est? At eam quoque habuit Christus: vnde colligitur eius diuinitas.

13. In miraculis autem quàm perspicuè luculentèque apparet? Quibus etsi paria & similia tum Prophetas tum Apostolos edidisse fateor: in hoc tamen plurimum est discriminis, quòd hi dona Dei suo ministerio dispensarunt: ille suam ipsius virtutem exeruit. Vfus est quidè interdum precatione, quòd gloriam ad Patrè referret: sed videmus vt plurimum propriam eius virtutem nobis ostensam. Et quomodo nõ esset verus author miraculorum, qui dispensationem alijs sua autoritate committit? Narrat enim Euangelista illum dedisse Apostolis potestatem mortuos suscitandi, leprosos curandi, eiiciendi demones, &c. Illi autem sic ministerio eiusmodi defuncti sunt vt satis ostenderent virtutem non aliunde esse quàm à Christo. In nomine Iesu Christi (inquit Petrus) surge & ambula. Non mirum ergo si miracula sua obiecerit Christus, ad reuincendam Iudæorum incredulitatem: vt pote quæ virtute eius edita, amplissimùm diuinitatis testimonium reddebant. Præterea si extra Deum nulla est salus, nulla iustitia, nulla vita, Christus autem in se hæc omnia cõtinet, Deus certè ostenditur. Neq; mihi quispiam obiciat, diffusam à Deo in ipsum vitam aut salutem: nõ enim salutem accepisse, sed ipse salus esse dicitur. Et, si nemo bonus nisi solus Deus, quomodo esset purus homo, nõ dico bonus ac iustus, sed ipsa bonitas & iustitia? Quid, quòd à primo creationis exordio, teste Euangelista, in ipso vita erat: & ipse vita iam tũ existens, erat lux hominũ: Proinde talibus documentis freti fidem in ipso nostrã & spem reponere audemus: quum sciamus tamen sacrilegam esse impietatem si cuius fiducia in creaturis hæreat. Creditis in Deum, inquit, & in me credite. Atq; ita Paulus duos Iesaiæ locos interpretatur, Quicũq; sperat in eo nõ pudesit. Item, Erit ex radice Iesai qui confurget ad regendos populos: in ipso Gentes sperabunt. Et quid

Iohan. 1. 1, &
14.
2. Cor. 5. 10.
Rom. 9. 5.
1. Tim. 3. 16.

1. Tim. 1. 17.

Philip. 2. 6.

1. Ioh. 5. 20.

1. Cor. 8. 5.

1. Tim. 3. 16;
Act. 20. 28.
Ioh. 20. 28.

Quintum argumentum. Christus est Creator, Conseruator, Redemptor, & cordium seruator. Ergo est æternus Deus.

Hebr. 1. 3.

Iesai. 43. 25.

Matth. 9. 6.

Matth. 9. 4.

Sextum argumentum. Christus miracula edidit sua ipsius virtute, et alijs loca & vim miraculorum edendorum largitur. Est igitur æternus Deus.

Act. 2. 6.

Septimũ arg. Extra Deum æternum nulla est salus, nulla iustitia, nulla vita. Christus autè hæc omnia in se cõtinet. Per consequens est Deus æternus.

Octauum arg. Necessè est esse Deum æternũ, in quem credimus & speramus, què inuocamus.

quem Ecclesia
fidelium serua
torē agnoscit,
cuius cognitio
sola ad salutē
obtinendā pro
ponitur in eu
ius solius cogi
tatione pii glo
riantur, & qui
beneficia aetē
nae communi
cat. Is est Chr
stus, dei Fili
us. Ergo Fi
lius est deus
aeternus.

de ea re plura Scripturæ testimonia persequamur, quum toties occurrat hæc sententia, **Qui credit in me habet vitam æternam?** Iam quæ ex fide pendet inuocatio, illi etiam competit, quæ tamen diuinæ maiestatis propria est siquid aliud proprium habet. Dicit enim Propheta, **Quicumque inuocauerit nomen Iehouæ, saluus erit.** Alter verò, **Turris fortissima nomen Iehouæ: ad ipsam confugiet iustus, & seruabitur.** Atqui in salutem inuocatur nomen Christi. sequitur ergo ipsum esse Iehouam. Porrò inuocationis exemplum habemus in Stephano, quum dicit, **Domine Iesu, suscipe spiritum meum.** deinde in vniuersa Ecclesia, quemadmodum Ananias testatur eodem libro, **Domine, inquit, scis quanta hic intulerit mala sanctis omnibus qui inuocant nomen tuum.** Ac quòd apertius intelligatur totam diuinitatis plenitudinem in Christo corporaliter habitare, fateatur Apostolus nullam inter Corinthios aliam doctrinam præ se tulisse quàm eius cognitionem, nec aliud quàm ipsam prædicasse. Quale istud quæso & quantum est Filij duntaxat nomen annunciari nobis quos Deus iubet in sui solius cognitione gloriari? **Quis meram creaturam ipsum iactare ausit, cuius notitia vnica est nostra gloriatio?** Huc accedit quòd salutationes Pauli epistolis præfixæ eadem à Filio precantur beneficia quæ à Patre: quo docemur non modò illius intercessione ad nos peruenire quæ largitur cælestis Pater, sed potentæ communionem Filium ipsum esse authorem. Quæ practica notitia certior haud dubiè solidiorque est qualibet otiosa speculatione. Illic enim pius animus Deum præfentissimum conspiciet & penè atrectat, vbi se viuificari, illuminari, seruari, iustificari, ac sanctificari sentit.*

Rom. 10.
11, & 15. 12
Ioh. 6. 47

Iocel. 2. 32.
Prou. 18.
10.

Act. 7. 59.

Act. 9. 15.

1. Cor. 2. 2

Iere. 9. 24.

3. Argumenta
ad deitatem æ
ternam Spirit
us S. afferen
d. an.

1. Est mundi
Creator & Con
seruator.

2. Mittit Pro
phetas.

3. Omnia viuifi
cat.

4. Est vbique.

5. Sanctos re
generat in vi
tam incorrup
tibilem.

6. Deitatis om
nia officia in
eum conferunt
ur.

1. Cor. 12. 11.
& seq.

7. Deus appel
latur.

Aug. ad Ma
ximinum,
Epist. 66.
Act. 5. 3. 4.

14 Quare iisdem etiam è fontibus præcipuè ad deitatem Spiritus asserendâ petenda est probatio. Est quidem minimè obscurum illud testimonium Mosis in creationis historia, Spiritum Dei expansum fuisse super abyssos, vel materiam informem. quia ostendit non modò pulchritudinem mundi quæ nunc cernitur, vigere saluam Spiritus virtute: sed antequam accederet hic ornatus, iam tunc in fouenda illa confusa mole Spiritum fuisse operatum. Nullis etiam cauillis obnoxium est quòd dicitur apud Iesaiam, **Et nunc Iehouah misit me & Spiritus eius: quia summum in mittendis Prophetis imperium cum Spiritu sancto communicat: ex quo relucet diuina eius maiestas. sed optima, vt dixi, confirmatio nobis erit ex familiari vsu.** Longè enim à creaturis alienū est quòd illi Scripturæ tribuunt: & nos ipsi certa pietatis experientia discimus. Ille enim est qui vbique diffusus omnia sustinet, vegetat & viuificat in cælo & in terra. Iam hoc ipso creaturarum numero eximitur, quòd nullis circumscribitur finibus. sed suum in omnia vigor transfundendo, essentiam, vitam, & motionem illis inspirare, id verò planè diuinum est. Deinde si regeneratio iam vitam incorruptibile quauis præfenti vegetatione superior est & multo excellentior, quid de eo censendum est cuius ex virtute procedit? Ipsum autem non mutuatio, sed proprio vigore regenerationis esse authorem Scriptura multis locis docet: neq; eius modò, sed futuræ quoq; immortalitatis. Deniq; in ipsum omnia, vt in Filium, conferuntur quæ maximè propria sunt diuinitatis officia. Siquidem etiam profunda Dei scrutatur, cui nullus est inter creaturas cõsiliarius. sapientiam & loquendi facultatè largitur: quum tamen Dominus Mosis pronuntiet, id facere suum esse solius. sic per ipsum in Dei participationem venimus, vt eius virtute mensuramus erga nos quodammodo viuificam. iustificatio nostra, eius opus est. ab ipso est potentia, sanctificatio, veritas, gratia, & quicquid boni cogitari potest: quoniam vnus est Spiritus à quo profluit omne donorum genus. Nam digna in primis notatu est sententia illa Pauli, **Quauis diuersa sint dona, & multiplex variatq; distributio, eundè tamen esse Spiritum: quia ipsum non modò principium vel originem itatuit, sed etiam authore.** quod etiam clarius exprimitur paulo post his verbis, **Omnia distribuit vnus & idem Spiritus prout vult.** Nisi enim esset aliquid in Deo subsistens, minimè ei daretur arbitrium & volùtas. Clarissimè ergo Paulus Spiritū insignit diuina potetia, & in Deo hypostaticè residere demonstrat.

Gen. 1. 2.

Iesai. 4.

1. Cor. 2.
10, 16, &
12. 10.
Exo. 4. 11.

15 Nec verò quum de ipso Scriptura loquitur, à Dei appellatione abstinet. Paulus enim nos esse templum Dei ex eo colligit quia Spiritus eius habitat in nobis. **Quod non est leuiter prætereundum.** siquidem quum toties promittat Deus se electurum nos sibi in templū, non aliter impletur ea promissio quàm eius Spiritu in nobis habitante. Certè vt præclare dicit Augustinus, **Si ex lignis & lapidibus templum Spiritui facere iubemur, quia cultus hic soli Deo debetur, clarum esset diuinitatis eius argumentū.** nunc ergo quanto clarius istud est, quòd non templum illi facere, sed nos ipsi esse debemus? Et

1. Cor. 3.
17, & 6.
19, & 2.
Cor. 6. 16

Apost

Apostolus ipse nunc templum nos Dei esse, nunc Spiritus sancti eodẽ significatione scribit. Petrus verò Ananiam reprehendens quòd Spiritui sancto mentitus esset, non hominibus mentium esse dicebat, sed Deo. Atque ubi Iesaias Dominum exercituum loquentem inducit, Paulus Spiritum sanctum esse docet qui loquitur. Imo quum passim dicant Prophetæ, verba quæ proferunt, esse Dei exercituum, Christus & Apostoli ad Spiritum sanctum referunt. vnde sequitur, verum esse Iehouam, qui præcipuus est Prophetiarum author. Rursus ubi Deus se ad iram populi contumacia prouocatum conqueritur, pro eo Iesaias Spiritum eius sanctum contristatum scribit. Postremo si blasphemiam in Spiritum neque in hoc seculo neq; in futuro remittitur, quum veniam obtrineat qui in Filium blasphemauit, palam hinc asseritur diuina eius maiestas, quam lædere vel imminuere, crimen inexpiabile est. Sciens ac volens super se deo à multis testimoniis quibus vsi sunt veteres. Plausibile illis visum est citare ex Dauide, Verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum: vt probarent non minus Spiritus sancti opus esse mundum quàm Filij. Sed quum in Psalmis vsitatum sit bis idem repetere, & quum apud Iesaiam Spiritus oris idem valeat atque sermo, infirma illa ratio fuit. Itaque tantum parèe attingere volui quibus solidè inniterentur piæ mentes.

Iesai. 6. 9. a. 9. 28. 25.

8. *Plat. h. omnia in Spiritum S. nunquam remittitur. Ipsi igitur Datus a. verum cu. Patre & Filio. Psal. 33. 6.*

Iesai. 41. 4

Ies. 63. 10.
Mat. 12. 31
Marc. 3. 29.
Luc. 12. 10

Eph. 4. 5

16 Quia autem Christi aduentu clarius se patefecit Deus, ita etiam in tribus personis familiaris innotuit. Sed ex multis testimoniis vnum hoc nobis sufficiat. Nam Paulus hæc tria sic connectit, Deum, fidem, & Baptismum, vt ab vno ad aliud ratiocinetur: nempe quia vna est fides, vt inde vnum esse Deum demonstrat: quia vnus est Baptismus, inde quoque vnam esse fidem ostendat. Ergo si in vnus Dei fidem ac religionem iniciamur per Baptismum, nobis necesse est verum censere Deum in cuius nomen baptizamur. Nec verò dubium est quin hac solenni nuncupatione perfectam fidei lucem iam esse exhibitam testari voluerit Christus quum diceret, Baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. siquidem hoc perinde valet atque baptizari in vnus Dei nomen qui solida claritate apparuit in Patre, Filio, & Spiritu. vnde planè constat in Dei essentia residere tres personas in quibus Deus vnus cognoscitur. Et sanè quum fides non circumspicere huc & illuc debeat, neque per varia discurrere, sed in vnum Deum spectare, in eum conferri, in eo hære: ex eo facillè constituitur quòd si varia sint fidei genera, plures etiam esse deos oporteat. Iam quia sacramentum est fidei Baptismus, Dei vnitatem nobis confirmat ex eo quòd vnus est. Hinc etiam conficitur, vt non nisi in vnum Deum baptizari liceat: quia eius amplectimur fidem in cuius nomen baptizamur. Quid ergo sibi vult Christus, quum in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti baptizari præcepit, nisi vna fide in Patrem, & Filium, & Spiritum credendum esse: id verò quid aliud est, quàm clarè testari Patrem, Filium & Spiritum vnum esse Deum? Itaq; quum fixum illud maneat Deum vnum esse non plures, Verbum & Spiritum non aliud esse quàm ipsam Dei essentiam constitutum. Et verò stolidissimè ineptiebant Arriani, qui Filij diuinitatem consentes, Dei substantiam illi adimebant. Nec absimilis Macedonianos rabies vexabat, qui per Spiritum dona gratiæ duntaxat in homines effusa inreligi volebant. Nam vt sapientia, intelligentia, prudentia, fortitudo, timor Domini, ab ipso proficiscuntur: ita vnus ipse est sapientiæ, prudentiæ, fortitudinis, pietatis Spiritus. Nec secundum gratiarum distributionem ipse diuiditur: sed vt cunque illæ variè diuidantur, idem tamen & vnus manet, inquit Apostolus.

Quartum membrum prioris partis, quod de Trinitate sit sententiã e. p. i. can.

Mat. 28. 19. Christianorum Baptismus, Tres personas in vna Dei essentia ostendit.

Arrianorum & Macedonianorum hæc res.

I. Cor. 12. 11.

17 Rursum & quedam Patris à Verbo, Verbi à Spiritu distinctio Scripturis demonstratur. In qua tamè excutienda, quæta religione ac sobrietate versandú sit, ipsa mysterij magnitudo nos admonet. Ac mihi sanè vehemèter istud Gregorij Nazianzeni arridet, Non possum vnum cogitare quin trium fulgore mox circumfundar: nec tria possum discernere quin subitò ad vnum referar. Proinde & nos eam personarum Trinitatem ne imaginari in animum inducamus quæ cogitationem seorsum distractam detineat, ac non ad illam mox vnitatem reducat. Veram certè distinctionem insinuant Patris, Filij, & Spiritus vocabula, nequis nuda epitheta esse putet quibus à suis operibus variè designetur Deus, sed distinctionem, non diuisionem. Proprietatem Filio à Patre esse distinctam ostendunt loci quos iam citauimus: quia Sermo non fuisse apud Deum nisi alius esset à Patre: neque gloriam suam habuisset apud Patrem nisi ab eo distinctus. Similiter Patrem à se distinguit, quum alium esse dicit qui testimonium sibi perhibet. Atq; huc tend

De distinctione trium Personarum.

Non sunt autem distincti, sed distincti, vt apparet ex testimoniis sequentibus.

In Serm. de sacro baptif.

Ὁ θεὸς τὸ ἐν νοῦν, καὶ τοῖς πρὸς ἀειδύμοις· οὐ θεὸς τὰ πρὸς διελθὲν, καὶ εἰς τὸ ἐν ἀνασφίραις:

Iohan. 5. 32
& 8. 16, & 2
libi.

tendit quod alibi dicitur Patrem, per Verbum omnia creasse: quod non poterat nisi ab ipso quodammodo distinctus. Præterea non descendit Pater in terram, sed is qui à Patre exiit: non mortuus est, nec resurrexit, sed qui ab eo missus fuerat. Neque ab assumpta carne exordium habuit hæc distinctio, sed antea quoque vnigenitum in sinu Patris fuisse manifestum est. Quis enim asserere sustineat, tum demum sinum Patris ingressum Filium quum è caelo descendit ad suscipiendam humanitatem? Erat ergo antè in sinu Patris, & suam apud Patrem gloriam obtinebat. Spiritus sancti à Patre distinctionem Christus innuit, quum dicit eum à Patre procedere: à seipso autem, quoties alium vocat: vt quum alium consolatorem ab se mittendum denuntiat, & alibi sapius.

Iohan. 14.
6, & 15. 26

Iohan. 14.
16.

*Non cavendum
nobis à simili-
tudine quæ
in rebus huma-
nis firmiter
idque duplici
nomine.*

*Et scripturis ve-
ro similitudo
per se la est, quæ
etiam ordinis
observationem
æmouit.*

18 Enimvero ad vim distinctionis exprimendam, similitudines à rebus humanis mutuari nescio an expediat. Solent id quidem interdum facere veteres: sed simul fatentur plurimum differre quicquid pro simili in medium afferunt. quo fit vt omnem audaciam hic reformidem: ne siquid intempestiuè productum fuerit, aut malignis calumniæ, aut rudibus hallucinationis ansam præbeat. Quam tamen Scripturis notatam distinctionem animaduertimus, subtrici non conuenit. Ea autem est, quòd Patri principium agendi, rerumque omnium fons & scaturigo attribuitur: Filio sapientia, consilium, ipsaque in rebus agendis dispensatio: at Spiritui virtus & efficacia assignatur actionis. Porrò quanquam Patris æternitas, Filij quoque & Spiritus æternitas est, quando nunquam Deus sine sapientia virtutèque sua esse potuit, in æternitate autem non est quærendum prius aut posterius: non est tamen inanis aut superuacua ordinis obseruatio, dum primus recensetur Pater, deinde ex eo Filius, postea ex vtroque Spiritus. Nam & mens vniuscuiusque eò sponte inclinatur vt primò Deum consideret, deinde emergentem ex eo sapientiam, tum postremò virtutem qua consilij sui decreta exequitur. Quæ ratione, à Patre duntaxat existere dicitur Filius: à Patre simul & Filio Spiritus. multis id quidem locis, sed nusquam clarius quàm cap. 8. ad Romanos, vbi scilicet idem Spiritus, nunc Christi, nunc eius qui fuscitauit Christum à mortuis, promiscuè vocatur: neque iniuria. Nam & Petrus Spiritum Christi fuisse testatur, quo vaticinati sunt Prophetæ: quum toties Scriptura doceat Spiritum fuisse Dei Patris.

2. Petr. 1.
21.

*Cui tres illæ
personæ simpli-
cissimam Dei
unitatem non
soluunt, immo
confutunt.*

Iohan. 14. 10.

Augustinus
Homil. de
trinitate, 38. de Tri-
nit. & col. ad
Pascendum,
Epist. 174.
Ciril. lib. 7.
de Trinit. I-
dem lib. 3.
Dialog.
Aug. in Psal-
mum 109, &
Tract. in Ioh-
han. 39.
Aug. in Psal-
mum 68.

19 Porrò simplicissimam Dei vnitatem ad eò non impedit ista distinctio, vt Filium inde probare liceat vnum esse cum Patre Deum, quia vno simul cum eo Spiritu constat: Spiritum autem non aliud esse à Patre & Filio diuersum, quia Patris & Filij sit Spiritus. Siquidem in vnaquaque hypostasi tota intelligitur natura, cum hoc, quòd subest sua vnicuique proprietates. Pater totus in Filio est, totus in Patre Filius, quemadmodum ipse quoque asserit, Ego in Patre, & Pater in me: nec vlla essentia differentia sciungi alterum ab altero scriptores Ecclesiastici concedunt. His appellationibus quæ distinctionem denotant (inquit Augustinus) hoc significatur quòd ad se inuicem referuntur, non ipsa substantia qua vnum sunt. Quo sensu conciliandæ sunt inter se veterum sententia, quæ pugnare alioqui non nihil viderentur. Nunc enim Patrem Filij principium esse tradunt: nunc Filium à seipso & diuinitatem & essentiam habere asseuerant, adeoque vnum esse cum Patre principium. Eius diuersitatis causam bene ac perspicuè explicat Augustinus alibi, quum ita loquitur, Christus ad se Deus dicitur, ad Patrem Filius dicitur. Rursusque, Pater ad se Deus dicitur, ad Filium dicitur Pater. Quod dicitur ad Filium Pater, non est Filius: quòd dicitur Filius ad Patrem, non est Pater: quòd dicitur ad se Pater, & Filius ad se, est idem Deus. Ergo quum de Filio sine Patris respectu simpliciter loquimur, bene & propriè ipsum à se esse asserimus: & ideo vnicum vocamus principium: quum verò relationem quæ illi cum Patre est notamus, Patrem Filij principium meritò facimus. In huius rei explicatione quintus liber Augustini de Trinitate totus versatur. Longè verò tutius est in ea quam tradit relatione subsistere, quàm subtilius penetrando ad sublime mysterium, per multas euanidas speculationes euagari.

*Conclusio prin-
cipis patris, &
summa eorum
quæ de vni-
tate essentia et
tribus personis
credere neces-
sari.*

20 Ergo quibus cordi erit sobrietas, & qui fidei mensura contenti erunt, breuiter quod vtile est cognitu accipiant: nèpe quum profiteamur nos credere in vnum Deum, sub Dei nomine intelligi vnicam & simplicem essentiam, in qua comprehendimus tres personas vel hypostases: id eòque quoties Dei nomen indefinitè ponitur, non minus Filium & Spiritum, quàm Patrem designari. vbi autem adiungitur Filius Patri, tunc in medium venit relatio: atque ita distinguimus inter personas. Quia verò proprietates in personis ordinem secum ferunt, vt in Patre sit principium & origo: quoties mentio fit Patris

Patris & Filij simul, vel Spiritus, nomen Dei peculiariter Patri tribuitur. hoc modo retinetur vnitas essentia, & habetur ratio ordinis, quæ tamen ex Filij & Spiritus deitate nihil minuit. Et certè quum antè visum fuerit Apostolos asserere Filium Dei illum esse quem Moses & Propheta testati sunt esse Iehouam, semper ad vnitatem essentia venire necesse est. Proinde nobis sacrilegium detestabile est, Filium vocari alium Deum à Patre: quia simplex Dei nomen relationem non admittit, nec potest Deus ad seipsum dici hoc vel illud esse. Iam quòd nomen Iehouæ indefinitè sumptum in Christum comperat, ex Pauli etiam verbis patet, Propterea ter rogauit Dominum: quia vbi reulit Christi responsum, Sufficit tibi gratia mea, subiicit paulo post, Vt inhabitet in me virtus Christi. Certum enim est nomen Domini pro Iehoua illic esse positum: atque ita restringere ad personam Mediatoris, frivolum esset ac puerile: quãdo absoluta est oratio quæ Filium cum Patre non comparat. Et scimus ex recepta Græcorum consuetudine Apostolos passim nomen *νεῖου* substitutera in locum Iehouæ. Et ne procul quærendum sit exemplum, non alio sensu orauit Dominum Paulus, quàm quo citatur locus Ioelis à Petro, Quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Vbi nomen hoc peculiariter Filio ascribitur, aliam esse rationem constabit suo loco. nunc tenere satis est, quum absolutè Paulus Deum rogasset, statim subiicere nomen Christi. Ita & totus Deus à Christo ipso Spiritus nuncupatur. Nihil enim oblat quominus tota spiritalis sit Dei essentia, in qua Pater, Filius & Spiritus comprehendantur. Quod ipsum ex Scriptura planum fit. nam vt illic Deum audimus nominari Spiritum, ita & Spiritum sanctum, quatenus est hypostasis totius essentia, audimus dici & Dei esse, & à Deo.

2. Cor. 12. 9

Act. 2. 16.
Ioel. 2. 28.

21 Quoniam autem Satan, vt fidem nostram ab ipsis radicibus conuelleret, partim de diuina Filij & Spiritus essentia, partim de personali distinctione ingentes pugnas semper mouit: atque vt omnibus propè seculis impios spiritus excitauit qui doctores orthodoxos, hac in parte vexarent, ita & hodie ex veteribus fauillis nouum ignem accendere conatur: hic peruersis quorundam delirijs occurrere operè pretium est. Hactenus dociles manu ducere, non autem cum præfractis & contentiosis manum conferere maximè propositum fuit: nunc autem veritas quæ placidè ostensa fuit, ab omnibus improborum calumnijs asserenda. Etsi præcipuum studium in hoc incumbet, vt habeant qui faciles apertasque Dei verbo aures dederint, in quo certo pede consistant. Equidem hic, si quando alias in reconditis Scripturæ mysterijs, sobriè multaque cum moderatione philosophandum: adhibita etiam multa cautione, ne aut cogitatio aut lingua ultra procedat quàm verbi Dei fines se protendant. Quomodo enim immensam Dei essentiam ad suum modulum mens humana desinat, quæ nondum statuere certò potuit quale sit Solis corpus, quod tamen oculis quotidie conspicitur? Imò verò, quomodo proprio ductu ad Dei vsque substantiam excutiendam penetret, quæ suam ipsius minime assequitur? Quare Deo libenter permittamus sui cognitionem. Ipse enim demum vnus, vt inquit Hilarius, idoneus sibi testis est, qui nisi per se cognitus non est. Permittemus autem si & talia concipiemus ipsum qualem se nobis patefacit: nec de ipso aliunde sciscitabimur quàm ex eius verbo. Extant in hoc argumentum homilia Chrysoctomi quinque aduersus Anomæos, quibus tamen cohiberi Sophistarum audacia non potuit quin fræna garrulitati laxarent. Nihil enim modestius hic se gesserunt quàm vbi que solent. Cuius temeritatis infelicissimo successu admoneri nos decet, vt docilitate magis quàm acumine in istam quæstionem incumbere curæ sit: nec in animum inducamus aut Deum vsquam inuestigare nisi in sacro eius verbo, aut de ipso quicquam cogitare nisi præeunte eius verbo, aut loqui nisi ex eodem verbo sumptum. Quod si quæ subest in vna diuinitate Patris, Filij, & Spiritus distinctio (vt est cognitu difficilis) ingenijs quibusdam plus facescit negotij & molestia quàm expediat, memincrint labyrinthum ingredi hominis mentes dum suæ curiositati indulgent: atq; ita regi se sustineant caelestibus oraculis, vt cunque mysterij altitudinem non capiant.

Posterior pars huius capitis, quæ in refellendis Ariano, Pneumatioma chis, & Anomæanis versatur.

Cautio in primis obseruanda in hac disputatione.

Lib. 1. de Trinit.

De incòprehensibili natura Dei. Importuna Sophistarum voces extant apud Iustin. Theodoret. & hist. Eccles. scriptores.

22 Texere catalogum errorum quibus olim tentata fuit fidei sinceritas in hoc doctrina capite, nimis longum esset, plenumque inutilli tædio: ac hæreticorum plerique crassus delirijs totam Dei gloriam ita aggressi sunt obruere, vt satis esse duxerint concutere ac turbare imperitos. Statim verò a paucis hominibus ebullierunt plures sectæ, quæ partim lacerarent Dei essentiam, partim distinctionem quæ inter Personas est confunderent. Porro si tenemus quod antè ex Scriptura satis ostensum est, simplicem & indi-

Quam recentibus hæreticis scilicet 17. 18. 19. classis sit ista.

uid

uiduam esse essentiam vnus dei, quæ ad Patrem, & Filium, & Spiritum pertineat: rursus Patrem proprietate aliqua differre à Filio, & Filium à Spiritu: non Ario tantum & Sabellio, sed aliis vetustis errorum authoribus clausa erit ianua. Sed quia nostro tempore exorti sunt phrenetici quidam, vt Seruetus & similes, qui nouis præstigiis omnia inuoluerunt, paucis eorum fallacias discutere operæpretium est. Serueto nomen Trinitatis ita fuit exosum, imò detestabile, vt Trinitarios omnes quos vocabat, diceret esse atheos. Omitto insulas voces quas ad conuiciandum excogitauit. Hæc quidem speculationum eius fuit summa, tripartitum induci deum ubi in eius essentia residere dicuntur tres Personæ, Triadēque hanc esse imaginariam, quia cum dei unitate pugnet. Interea Personæ voluit esse externas quasdam ideas, quæ verè non subsistant in essentia dei, sed deum nobis hac vel illa specie figurent: ac initio quidem nihil in deo fuisse distinctum, quia olim idem erat Verbum quod Spiritus: sed ex quo emerit Christus deus de deo, Spiritum etiam alium ex ipso deum fluxisse. Etsi autem allegoriis interdum fucat suas nãnas, vt quum dicit Sermonem æternum dei fuisse Spiritum Christi apud deum, & relucentiam ideæ: item, Spiritum fuisse deitatis vmbra: postea tamen vtriusque deitatem in nihilum redigit, asserens secundum dispensationis modum tam in Filio quàm in Spiritu partem esse dei, sicuti idem Spiritus substantialiter in nobis atque, etiam in lignis & lapidibus, dei portio est. Quid de Mediatoris Persona blateret, suo loco videbimus. Prodigiosum verò hoc commentum, Personam nihil aliud esse quàm visibilem gloriæ dei speciem, non longa refutatione indiget. Nam quum Iohannes nondum creato mundo *λόγος* fuisse deum pronuntiet, longè ab idea discernit. Si verò tunc quoque & ab vltima æternitate *λόγος* ille qui deus erat, fuit apud Patrem, & propria sua gloria apud Patrem insignis fuit, non potuit certè externus esse aut figuratiuus splendor: sed necessariò sequitur fuisse hypostasim, quæ in deo ipso intus resideret. Quamquam autem non sit Spiritus mentio nisi in historia creationis mundi, non tamen illi inducitur vt vmbra, sed essentialis dei virtus, quum narrat Moses informem quoque illam massam fuisse in eo sustulam. Æternum igitur Spiritum semper in deo fuisse tunc apparuit, dum fouendo sustinuit confusam celi & terræ materiam, donec accederet pulchritudo & series. Certè nondum potuit effigies vel representatio dei esse, vti somniat Seruetus. Alibi verò suam impietatem apertius detegere cogitur, quòd deus æterna sua ratione Filium sibi visibilem decernens, hoc modo visibilem se exhibuit. nam si hoc verum sit, non alia relinquatur Christo diuinitas, nisi quatenus æterno dei decreto Filius est ordinatus. Adde quòd spectra illa quæ in locum hypostasicon supponit, sic transformat, vt noua accidentia deo affingere non dubitet. Illud verò omnium maximè execrandum, quòd tam Filium dei quàm Spiritum promiscuè creaturis omnibus permiscet. Partes enim & partitiones palam asserit esse in essentia dei, quarum vnaquæque portio deus est: præsertim verò spiritus fidelium coæternos dicit & substantialia deo: quauis alibi substantialē deitatem non tantum hominis animæ, sed aliis rebus creatis assignet.

*Seruetum & recitantes An-
sitinarios ag-
gredium, &
Serueti here-
sin hac sectio-
ne euerit.*

Vide Cilu-
defensionem
orthod. fidei
S. Trinitatis
adu. prodigiosos erro-
res M. Serue-
ti. Classe 5.
tractatum
Theologicum.

Iohan. 1.1.

Iohann. 17.5.

Gen. 1.2.

*Aliorum An-
tiritinarios
hæresis Patris
verè & prop-
rie unicum esse
Deum, & so-
lum essentiam
vnam, usque ad
finem capituli
refutatur.
Ac primò pro-
batur nihil
pro ipso face-
re quod passim
Christus vocat
dei filium:
quum etiam
verus & vni-
cus deus vocetur.*

Ies. 6.1.

Iohan. 12.41.
Ies. 8.14.

23 Ex hac lacuna prodiit aliud non dissimile monstrum. Nebulones enim quidam, vt Serueticæ impietatis inuidiam ac dedecus effugerent, tres quidem personas esse confessi sunt, sed ratione addita, quòd Pater qui verè & propriè vnus est deus, Filium & Spiritum formando, suam in eos deitatem transfudit. Nec verò abstinent ab horrendo loquendi genere, Patrem hac nota distingui à Filio & Spiritu, quia sit solus essentiarum. Colorem hunc primò obtendunt, passim Christum vocari dei Filium: vnde colligunt non alium propriè deum esse nisi Patrem. Atqui non obseruant, quauis dei nomen Filio quoque sit commune, tamen *πατήρ* & *υἱός* Patri interdum adscribi, quia sors est ac principium deitatis: idque vt notetur simplex essentia unitas. Excipiunt, si verè est dei Filius, absurdum esse censeri personæ Filium. Ego vtrunque verum esse respondeo, dei nempe esse Filium, quia Sermo est à Patre ante secula genitus (nondum enim de Mediatoris persona nobis sermo est) & tamen explicandæ causæ habendam esse rationem personæ, vt nomen dei non simpliciter sumatur, sed pro Patre. nam si non alium censem deum quàm Patrem, non obscure deiicitur Filius ab hoc gradu. Ergo quoties deitatis fit mentio, minimè admitti debet antithesis inter Filium & Patrem, quasi huic tantum conueniat nomen veri dei. Nam sanè deus qui Iesaiæ apparuit, verus & vnus fuit deus: quem tamen Iohannes affirmat fuisse Christum. Qui etiam per os Iesaiæ testatus

status est se fore in lapidem offendiculi Iudeis, vnicus erat deus: quem Paulus Christum fuisse pronuntiat. Quum per Iesaiam clamat, Vno ego: mihi Hectetur omne genu, vnicus deus est. atqui idem Paulus Christum interpretatur. Huc accedunt quæ recitat Apostolus testimonia, Tu deus fundasti cælum & terram. Item, Adorent cum omnes Angeli dei, quæ non nisi in vnicum deum competunt: quum tamen propria Christi elogia esse contendat. Nec valet cauillum illud, transferri ad Christum quod dei proprium est, quia sit relucencia gloriæ ipsius. Nam quum vbique ponatur nomen Iehouah, sequitur deitatis respectu ex se ipso esse. Nam si est Iehouah, negari non potest quin idem sit ille deus qui per Iesaiam alibi clamat, Ego ego sum, & præter me non est deus. Expendere etiam conuenit illud Ieremiæ, Nij qui non fecerunt cælum & terram, pereant de terra quæ sub cælo est: quando ex opposito fateri necesse erit Filium dei eum esse cuius deitas sepius apud Iesaiam probatur ex mundi creatione. Quomodo autem creator qui omnibus esse dat, non erit ex seipso, sed essentiam aliunde mutuabitur? Nam quisquis essentiatum à Patre Filium esse dicit, à seipso negat esse. Reclamat autem Spiritus sanctus, illum Iehouah nominans. Iam si demus totam essentiam esse in solo Patre, vel fieri partibilis, vel eripietur Filio: atque ita spoliatus sua essentia, titularis solum erit deus. Essentia dei, si creditur istis nugatoribus, soli Patri conuenit, quatenus ipse solus est, & est Filij essentiator. Ita diuinitas Filij quiddam erit abstractum à dei essentia, vel deriuatio partis à toto. Iam concedant ex suo principio necesse est, Spiritum esse solius Patris: quia si deriuatio est à prima essentia, quæ non nisi Patri propria est, iure non censébitur Spiritus Filij. quod tamen refellitur Pauli testimonio: vbi communem Christo & Patri facit. Adhæc si expungitur è Trinitate Patris Persona, in quo à Filio & Spiritu differet nisi quia solus est ipse deus? Faterentur Christum esse Deum, & tamen à Patre differre. Vicissim notam aliquam discretionis esse oportet, ne Pater sit Filius. Qui in essentia eam ponunt, manifestè in nihilum redigunt veram Christi deitatem: quæ sine essentia esse non potest, & quidem tota. Non differet certè Pater à Filio nisi proprium aliquid habeat in se quod Filio commune non sit. Quid iam reperient in quo eum distinguant? Si in essentia est discretio, respódeant annon cum Filio eam communicauerit. Hoc verò non potuit esse ex parte: quia dimidium fabricare Deum nefas esset. Adde quòd hoc modo scédè lacerarent Dei essentiam. Restat vt tota & in solidum Patris & Filij sit communis. Quod si verum est, iam sanè quoad ipsam nulla erit alterius ab altero discretio. Si excipiant, Patrem essentiando manere nihilominus vnicum Deum, penes quem sit essentia: Christus ergo figuratiuus erit deus, ac specie tantum vel nomine, non re ipsa: quia Deo nihil magis proprium quam esse, iuxta illud, Qui est, misit me ad vos.

Exo. 5. 14.

Marc. 19. 17.

1. Tim. 1. 17.

24 Falsum quidem esse quod sumunt, quoties absolutè fit Dei mentio in Scriptura, non nisi Patrem intelligi ex multis locis refellere promptum est: & in illis ipsis quos profecitant, tripiter produunt suam incogitantiam, quia illic Filij nomen apponitur: vnde apparet relatiuè accipi Dei nomen, ideòq; restringi ad Patris personam. ac eorum obiectio vno verbo diluitur, Nisi solus Pater, inquit, verus esset deus, suus ipse pater esset. Neque enim absurdum est, propter gradum & ordinem Deum peculiariter vocari qui non solum genuit ex se suam sapientiam, sed deus etiam est Mediatoris, sicuti plenus suo loco disseram. Nam ex quo manifestatus est in carne Christus, Filius Dei vocatur, non tantum quatenus ante secula genitus ex Patre fuit æternus Sermo, sed quia Mediatoris suscepit personam & munus, vt Deo nos coniungeret. Et quoniam Filium à Dei honore tam audacter excludunt, scire velim, quum pronuntiat nullum esse bonum præter vnum Deum, an se bonitate priuet. Non loquor de humana eius natura, ne fortè excipiant, quicquid in ea boni fuit, ex gratuito dono fluxisse: quæro an Sermo æternus Dei bonus sit nécne. Si negent, satis conuicta tenetur eorum impietas: fatendo seipso iugulant. Quòd autem primo intuitu videtur Christum à se remouere nomen boni, sententiam nostram magis confirmat: nempe quum singulare sit vnus Dei elogium, quatenus ex vulgari more salutatus fuerat bonus, falsum honorem repudiens, bonitatem qua pollet diuinam esse admonet. Quæro etiam, vbi affirmat Paulus solum Deum esse immortalem, sapientem & veracem, an his verbis in ordinem mortalium, stultorum & fallacium redigatur Christus. Non erit igitur immortalis, qui ab initio vita fuit vt Angelis immortalitatem conferret? non erit sapiens, qui æterna est Dei sa-

Rom. 9. 33.
Ier. 45. 23.
Rom. 14. 11.
Hebr. 10. 8 & 6.
Psal. 102. 26.
psal. 97. 7.

Ies. 43. 6.

Iere. 10. 11.

Refutatio 2.
Ab impis ab-
surtis que ex
istorum vel u-
bonum heresi-
orum ur.

Refutatio 7.
Nomen Dei
absolute posi-
tum de Filio di-
ci: ut aliquan-
do, vt Sæe Pa-
tre.

4. Deus vnus
bonus, filius bo-
nus est. Ergo
Deus æternus.

5. Solus deus
est immorta-
lis sapiens, ve-
rax & veritas
dicitur. Falsitas

piet

*Christus est.
Ergo vult ac-
terius.*

piencia? non erit verax ipsa veritas? Quæro præterea Christumne adorandum censeant. Si enim hoc iure sibi vendicat, vt flectatur coram ipso omne genu, sequitur illum esse Deum, qui in Lege vetuit quenquam alium præter se adorari. De solo patre si accipi vo-
lunt quod apud Iesaiam dicitur. Ego sum, ac nemo præter me, hoc testimonium in ipsos retorqueo, quando videmus Christo attribui quicquid Dei est. Nec locus est eorum cau-
uillo, Christum in carne fuisse exaltatum in qua exinanitus fuerat, & carnis respectu om-
ne imperium illi datum esse in celo & in terra: quia et si extenditur Regis & Iudicis maiestas ad totam Mediatoris personam, nisi tamen Deus manifestatus esset in carne, non potuit in tantam altitudinem extolli quin Deo secum ipse pugnaret. Atque hanc
controuersiam optimè Paulus tollit, æqualem Deo fuisse docens, antequam se exinani-
ret sub forma serui. Porro æqualitas ista quomodo staret nisi fuisset Deus ille cuius no-
men est Ia & Iehouah, qui equitat super Cherubim, qui Rex est totius terræ, & Rex se-
culorum? Iam utcunque obstrepant, non potest eripi Christo quod alibi dicit Iesaias,
Hic, hic est Deus noster, expectauimus eum: quando his verbis aduentum Dei Redem-
ptoris describit qui non modò ab exilio Babylonico populum reduceret, sed Ecclesiam
plenè restitueret omnibus numeris. Altero etiam cauillo nihil proficiunt, Christum fuisse
Deum in Patre suo. Nam etsi fateamur ratione ordinis & gradus principium diuinitatis
esse in Patre, detestabile tamen esse dicimus commentum illud, solius Patris essentiam
esse propriam, quasi Filij deificator esset: quia hoc modo vel multiplex esset essentia,
vel titulo & imaginatione tenus Christum appellant Deum. Si concedant Filium esse
Deum, sed secundum à Patre: iam in ipso genita & formata erit essentia, quæ est in Pa-
tre ingenta & informis. Scio multis nasutis ludibrio esse quod ex verbis Moysi perso-
narum distinctionem elicimus, vbi Deum sic loquentem inducit, Faciamus hominem
ad imaginem nostram. vident tamen pij lectores quàm frigidè atque ineptè hoc velut
colloquium induceret Moses, nisi subesset in vno Deo plures personæ. Iam quos allo-
quitur Pater, certum est fuisse increatos: nihil verò increatum, excepto ipso Deo, & qui-
dem vno. Nunc ergo nisi concedant Patris, Filij & Spiritus communem fuisse creandi
potestatem, & commune iubendi imperium, sequetur Deum non intus secum ita lo-
quutum esse, sed direxisse ad alios extraneos opifices sermonem. Denique locus vnus
duo simul eorum obiecta facillè expediet. Nam quod pronuntiat Christus ipse, Deum
esse Spiritum, ad Patrem solum restringi consentaneum non esset, ac si Sermo ipse non
esset spiritualis nature. Quòd si Filio similiter vt Patri conuenit nomen Spiritus, sub in-
definito Dei nomine Filium comprehendere colligo. Subiicit tamen continuo post, non
alios probari cultores Patri nisi qui eum in spiritu & veritate adorant. vnde alterum
consequitur, quia sub capite fungitur Christus officio doctoris, Dei nomen Patri adscri-
bere, non vt aboleat suam ipsius deitatem, sed vt gradatim nos ad eam attollat.

Philip. 2. 6, 7

Iesa. 25. 9.

*Tertia obiectio
refellitur, &
6. refutatio he-
resios Antiviri-
norum, ex
Moysi historia
de creatione,
additur.*

Gen. 1. 26.

Iohan. 4. 24.

*Refut. 7. sal-
luntur in eo
quod in dei es-
sentia somni-
ant in diuinitate, quo
vñ singula Es-
sentie partem
obtincent: &
quatenus
ab Orthodoxis
constitutum ca-
tholizantur.*

25 Sed in eo scilicet hallucinantur quòd indiuidua somniant, quorum singula par-
tem obtineant essentia. Atqui ex Scripturis docemus vnum essentialiter Deum esse,
ideòque essentiam tam Filij quàm Spiritus esse ingenitam. sed quatenus Pater ordine
primus est, atque ex se genuit suam Sapientiam, meritò, vt nuper dictum est, censetur
principium & fons totius diuinitatis. Ita Deus indefinitè est ingenitus: & Pater etiam
personæ respectu ingenitus. Stultè etiam putant se ex nostra sententia colligere qua-
ternitatem statui, quia falsò & calumniosè cerebri sui commentum nobis adscribunt,
quasi deriuatiuè fingamus prodire ex vna essentia tres personas: quum ex scriptis nos-
tris liqueat non abstrahere nos personas ab essentia, sed quauis in ipsa resideant, di-
stinctionem interponere. Si separatae essent ab essentia personæ, probabilis fortè esset
eorum ratio: sed hoc modo trinitas esset deorum, non personarum quas in se continet
vnus Deus. Ita soluitur inutilis eorum quæstio, concurratne essentia ad conflandam Tri-
nitem: quasi tres deos ex illa descendere imaginemur. Quòd excipiunt Trinita-
tem igitur fore sine Deo, ex eadem insuffultate nascitur: quia et si ad distinctionem non
concurrit vt pars vel membrum, non tamen personæ sine ipsa, vel extra ipsam: quia &
Pater, nisi Deus esset, non poterat esse Pater: & Filius non aliter Filius nisi quia Deus.
Deitatem ergo absolutè ex se ipsa esse dicimus. vnde & Filium, quatenus Deus est, fate-
mur ex se ipso esse, sublato personæ respectu: quatenus verò Filius est, dicimus esse ex
Patre. ita essentia eius principio caret: personæ verò principium est ipse Deus. Et qui-
dem orthodoxi scriptores, quicumque olim de Trinitate loquuti sunt, ad personas tan-
tùm

*Quæritur eorum
de obiectio
distinctione
legenda & ob-
seruanda.*

Philip. 2.
10.
Iesa. 44. 6

tum retulerunt hoc nomen: quando non modò absurdus esset error, in ipsa distinctione complecti essentiam, sed nimis crassa impietas. Nam qui volunt tria concurrere, Essentiam, Filium, & Spiritum, eos Filij & Spiritus essentiam exinanire palam est. alioqui patres inter se commistæ conciderent: quod est in omni distinctione vitiosum. Denique si Pater & Deus synonyma essent, sic deificator esset Pater, nihil in Filio residuū esset præter umbram: nec aliud esset Trinitas quàm coniunctio Dei vnus cū duabus rebus creatis.

26 Quòd obiciunt, Christum, si propriè sit Deus, Filium dei perperam vocari, iam responsum est, quia fit vnus personæ ad alteram comparatio, nomen dei non sumi indefinitè, sed restringi ad Patrem, quatenus deitatis est principium, non essentiando, vt fanatici iungunt, sed ratione ordinis. Hoc sensu accipitur sermo ille Christi ad Patrem,

Iohan. 17. Hæc est vita æterna vt credat te vnum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Nam in Mediatoris persona loquens, medium gradum tenet inter deum & homines. neque tamen idèò imminuitur eius maiestas. Nam et si seipsum exinaniuit, gloriam tamen suam, quæ abscondita fuit coram mundo, non perdidit apud Patrem. Sic Aposto-

Cap. 1. 10. & 2. 9.

lus ad Hebræos quanquam fatetur exiguo tempore fuisse imminutum infra Angelos, non tamen dubitat simul asserere, æternum esse deum qui fundauit terram. Tenendum igitur est, quodies Christus in persona Mediatoris Patrem compellat, sub hoc dei nomine diuinitatem complecti, quæ ipsius quoque est. Sic quum Apostolis diceret, Expedite me ascendere ad Patrem, quia Pater maior me est, non secundam diuinitatem tantum sibi tribuit, vt sit quoad æternam essentiam Patre inferior: sed quia cælesti gloria potitus, fideles colligit in eius participationem. In superiore gradu Patrem locat, quatenus differt conspicua splendoris perfectio, quæ in cælo apparet, ab ea gloriæ mensura quæ conspecta fuit in ipso carne vestito. Eadem ratione alibi Paulus Christum dicit redditurum deo & Patri regnum, vt sit deus omnia in omnibus. Nihil absurdius quàm auferre perpetuitatem Christi deitati. Quòd si nunquam desinet esse dei Filius, sed idem manebit semper qui fuit ab initio, sequitur, sub Patris nomine vnica dei essentiam, quæ vtriusque communis est, comprehendi. Et certè idèò ad nos descendit Christus vt ad Patrem atrollendo, simul etiam ad seipsum attolleret, quatenus vnum est cum Patre. Nomen ergo dei exclusiue ad Patrem restringere vt Filio auferatur, neque fas neque rectum est. Nam & hac de causa verum esse deum asserit Iohannes, nequis secundum deitatis gradu subsidere putet infra Patrem. ac miror quid sibi velint isti nouorum deorum fabri, dum Christum verum deum confessi, mox eum excludunt à Patris deitate: quasi possit esse verus deus nisi qui vnus est, aut transfusa diuinitas non sit nouum aliquod figmentum.

27 Quòd multos locos accumulunt ex Irenæo vbi Patrem Christi asserit esse vnicum & æternum deum Israel, vel pudenda inscitia est, vel summa improbitas. Animaduertere enim debuerant sancto viro negotium & certamen fuisse cum phreneticis, qui Patrem Christi negabant illum esse deum qui per Moysen & Prophetas olim loquutus fuerat, sed nescio quod spectrum è labe mundi productum. Itaque in hoc totus est, vt palam faciat non alium prædicari in Scriptura deum quàm Christi Patrem, & perperam alium excogitari, ac proinde nihil mirum si toties cõcludat non alium fuisse deum Israelis quàm qui celebratur à Christo & Apostolis. Sic etiam nunc, vbi diuerso errori resistendum est, verè dicemus, deum qui olim apparuit Patribus, nõ alium fuisse quàm Christum. Porro si quis excipiat fuisse Patrem, in promptu erit responso, dum pro Filij diuinitate pugnamus, nos Patrem minimè excludere. Ad hoc Irenæi consilium si attendant lectores, cessabit omnis contentio. Quinetiam ex sexto capite lib. 3. tota lis facile dirimitur, vbi in hoc vnum insistit pius vir, Qui absolute & indefinitè vocatur in Scriptura deus, illum esse verè vnicum deum: Christum verò absolute deum vocari. Meminerimus hunc fuisse disceptationis statum, sicuti ex toto progressu patet, ac præfertim libri secundi cap. 46. non vocari Patrem ænigmaticè & parabolicè qui verè non sit deus. Adde quòd alibi coniunctim ram Filium quàm Patrem prædicatum fuisse deum contendit à Prophetis & Apostolis. Postea verò definit quomodo Christus, qui dominus est omnium & Rex, & deus, & Iudex, ab eo qui est deus omnium acceperit potestatem: nempe subiectionis respectu, quia humiliatus est vsque ad mortem crucis. Interea paulo post affirmat, Filium esse opificem cæli & terræ, qui Legè tulit per Moysen manum, & Patribus apparuit. Iam si quis blateret, Irenæo solum Patrè esse deum Israel,

Prius refuta
iunia filior ex
plicatione: na o
ssedunt nomen
dei non debe
re ita ad Pa
trem restringi
vt Filio Me
diatori nofiro
auferatur.

Iohan. 15. 28.

1. Cor. 15. 24.

Iohan. 1. 1.

Responfo ad lo
cos aduersos
ex Irenæo, vbi
Patrem Chri
sti asserit esse
vnicum & æ
ternum deum
Israelis.

Irenæi consi
lium.

Lib. 3. cap. 9.

Cap. 12. eius
dem libri.

Cap. 16. eius
dem libri.

Cap. 18, & 23
eiusdem lib.

regeram quod idem scriptor aperte tradit, Christum vnum & eundem existere: sicuti etiam ad eum refert varicinium Habacuc, Deus ab Austro veniet. Eodē pertinet quod legitur cap. 9. lib. 4. Ipse igitur Christus cum Patre viuorum est Deus. Et eiusdem libri cap. 12. interpretatur Abraham credidisse Deo, quia factor cæli & terræ, & solus Deus fit Christus.

Resp. ad locos
ex Tertulliano
prolatos ab
Antimnitar-
riis.

Lib. aduer-
sus Praxeam

28 Tertullianum nihilo verius patronum sibi asciscunt, quia etsi asper interdum & spinosus est in suo loquendi genere, summam tamen doctrinæ quam tuemur, non ambiguit tradit: nempe quum vnus sit Deus, dispensatione tamen vel œconomia esse eius Sermonem: vnicum esse Deum substantiæ vnitatem, & nihilominus vnitatem dispensationis mysterio in Trinitate disponi: tres esse non statum, sed gradum: nec substantiam, sed formam: nec potestatem, sed seriem. Dicit quidem se defendere secundum a Patre Filium, sed non alium intelligit nisi distinctione. Visibilem alicubi Filium dicit: sed postquam in vtranque partem ratiocinatus est, definit inuisibilem esse quatenus est Sermo. Denique Patrem sua persona determinari affirmans, alienissimum se probat ab eo commento quod refellimus. Et quanquam non alium Deum agnoscit quam Patrem, se ipsum tamen proximo contextu explicans, se non exclusiuè loqui ostendit Filij respectu, quia negat alium esse à Patre Deum: ideòque non violari monarchiam personæ distinctione. Atque ex perpetuo eius consilio verborum sensum colligere promptum est. Contendit enim aduersus Praxeam, quauis in tres personas distinctus sit Deus, non tamen fieri plures deos, neque discerpi vnitatem. Et quia secundum Praxeam commentum Christus non poterat Deus esse quia idem esset Pater, ideo tantoperè de distinctione laborat. Quod verò Sermonem & Spiritum vocat portionem totius, etsi dura est loquutio, excusabilis tamen est, quando ad substantiam non refertur, sed dispositionem tantum & œconomiam notat que solis personis conuenit, Tertulliano ipso teste. Inde etiam pendit illud, Quor personæ tibi videntur peruersissime Praxea, nisi quot sunt voces: Sic etiam paulo post, Vt credant Patrem & Filium in suis quæque nominibus & personis. His arbitror satis refelli posse eorum impudentiam qui ex Tertulliani autoritate fucum tentant facere simplicibus.

Tertulliani
perpetua mens
in disputatione
de S. Trinitate.

Veteres Theo-
logi, nix quos
Iustinus & Hi-
larius, Anti-
trinitarios a-
bunne refe-
lunt, & ortho-
doxam de S.
Trinitate do-
ctrinam præfi-
sentur.

Ignatius, sup. se
Eius scriptor.
Vide lib. 4. c.
12. sect. 20. 21.

Augustin. lib-
ris de Tri-
nitate, & a-
libi.

Conclusio dis-
tinctionis de S.
Trinitate.

29 Et certè quisquis diligenter veterum scripta inter se conferet, non aliud reperiet apud Irenæum quàm quod ab aliis qui deinde sequuti sunt, proditum fuit. Iustinus vnus est ex vetustissimis: nobis autè per omnia suffragatur. Obiectent tam ab illo quàm à reliquis Patrem Christi vocari vnum Deum. Idem Hilarius quoque docet, imò asperius loquitur, æternitatem esse in Patre. An vt Filio auferat Dei essentiam? Atqui in eius fidei quam sequimur defensione totus est. Nec tamen eos pudet mutila nescio quæ dicta excerpere, ex quibus persuadeant Hilarium esse erroris sui patronum. Ignatium quòd obtundunt, si velint quicquam habere momenti, probent Apostolos legem tulisse de quadragesima & similibus corruptelis. nihil nœniis illis quæ sub Ignatij nomine editæ sunt, putidius. Quo minus tolerabilis est eorum impudentia, qui talibus laruis ad fallendum se instruunt. Porrò hinc veterum consensus clarè perspicitur, quòd neque in concilio Niceno Arius ex cuiusquam probati scriptoris autoritate fucum facere ausus est: & nemo ex Græcis vel Latinis excusat à prioribus se dissentire. Augustinus, cui nebulones isti infestissimi sunt, quàm sedulo excusserit omnium scripta, & quàm reuerenter amplexus sit, dicere nihil attinet. Certè in minimis quibusque scrupulis ostendere solet cur ab illis discedere cogatur. In hoc etiam argumèto siquid ambiguum vel obscurum legerit apud alios, non dissimulat. Quam tamen isti oppugnant doctrinam pro confesso fumit ab vltima antiquitate sine controuersia fuisse receptam. Neque tamen quid antè docuissent alij, ipsum latuisse, vel ex vno verbo constat, vbi dicit in Patre esse vnitatem, lib. de doctrina Christiana primo. an garrient sui tunc fuisse oblitum? Atqui alibi ab hac calumnia se purgat, vbi Patrem vocat principium totius deitatis, quia à nullo est: prudenter scilicet expendens specialiter Patri adscribi Dei nomen, quòd nisi ab ipso fiat initium, concipi nequeat simplex Dei vnitas. His etiam demum, vt spero, agnoscet pius lector omnes calumnias discussas, quibus Satan hæcenus puram doctrinæ fidem percutere vel obtenebrare molitus est. Denique totam huius doctrinæ summam fideliter esse explicatam confido, si quidem modum curiositati imponant lectores, nec molestas & perplexas disputationes cupidius quàm par sit sibi accersant. Nam quos oblectat speculandi intemperies, minimè placandos suscipio. Certè nihil astutè præterij quod

quod mihi aduersum esse putarem : sed dum Ecclesiæ ædificationi studeo , multa non attingere consultius visum est , quæ & parum prodesse , & lectores grauarent superuacua molestia. Quid enim disputare attinet an semper generet Pater ? quando stultè fingitur continuus actus generandi , ex quo liquet ab æterno tres in Deo Personas subsistisse.

Ut multis di-
spicere P. Ló-
bar. J. lib. 1. di-
stinct. p.

CAPVT XIII.

*In ipsa etiam mundi & rerum omnium creatione Scripturam certis notis discernere
Verum Deum à fictitiis.*

Secunda pars libri 1. de Notitia hominis.

Quædam verò hoc capite præmittuntur.

- 1 De Creatione mundi, in genere, sect. 1. & 2.
- 2 Tractatione de homine in proximum caput reiecta, de Angelis agitur, sect. 3. vsque ad 13.
- 3 De malis Angelis, siue diabolis, 13. sect. ad 20.
- 4 Quis fructus ex historia creationis a nobis sic colligendus, sect. 20. 21. & 22.

1. c. 40. 21.

Vanquam falsorum deorum cultoribus socordiam meritò exprobat Iesaias, quòd ex terræ fundamentis & cælorum ambitu non didicerint quismam esset verus Deus : quæ tamen est ingenij nostri tarditas & hebetudo necesse fuit , ne ad Gentium figmenta defluerent fideles , expressius illis depingi verum Deum. Nam quum euania sit quæ apud Philosophos maximè tolerabilis habetur descriptio , Deum mentem esse mundi : ipsum familiarius à nobis cognosci operæpretium est , ne semper in ambiguo vacilemus. Itaque historiam creationis extare voluit , cui innixa Ecclesiæ fides non alium Deum quæreret nisi qui propositus est à Mose opifex mundi & conditor. Illic primò notatum est tempus , vt continua annorum serie fideles ad primam humani generis & rerum omnium originem peruenirent. quæ apprimè utilis est cognitio , non tantum vt prodigiosis fabulis , quæ in Ægypto & aliis terræ plagis olim grassatæ sunt , obuiam eatur , sed etiam vt cognito mundi exordio , clarius eluceat Dei æternitas , nòsque in sui admirationem magis rapiat. Neque verò mouere nos debet profana illa subsannatio , mirum esse cur non citius venerit Deo in mentem , cælum & terram condere , sed otiosus immensus spatium præterfluere siuerit , quod ante plurima ætatum millia efficere posset : quum ad sex annorum millia nondum perueniret mundi ad vltimum finem vergentis diuturnitas. Nam cur tandiu distulerit Deus neque fas est nobis inquirere , neque expedit : quia si eo vsque penetrare contendat mens humana , centies in itinere deficiet : neque etiam cognitu vtile esset quod Deus ipse , vt fidei nostræ modestiam probaret , consultò voluit celatum esse. Ac scitè pius ille senex , quum proteruus quispiam ex eo per ludibrium quæreret quid ante creatum mundum egisset Deus : respondit fabricasse inferos curiosus. Hæc non minus grauis quàm seuera admonitio compescat lasciuiam , quæ multos titillat , adeoque impellit ad prauas & noxias speculationes. Denique meminerimus , Deum illum inuisibilem & cuius incomprehensibilis est sapientia , virtus & iustitia , Mosis historiam speculi loco nobis proponere , in quo viua eius effigies relucet. Sicuti enim nihil distinctè cernunt oculi vel senio obrusi , vel alio vitio hebetes : nisi specillis adiuuentur : ita , quæ nostra est imbecillitas , nisi nos dirigat Scriptura in Deo quærendo , statim euanesceamus. Qui verò proteruiæ suæ indulgent , quia nunc frustra monentur , serò horribili interitu sentient quanto satius fuerit arcana Dei consilia reuerenter suspicere , quàm blasphemias euomere quibus cælum obscurant. Et rectè Augustinus iniuriam Deo fieri conqueritur vbi superior eius voluntate flagitatur rerum causa. Idem alibi prudenter admonet , non minus perperam de immensis temporum quàm locorum spatiis quæstionem moueri. Certè quantumuis latè pateat cælorum circuitus , est tamen aliqua eius dimensio. Nunc si quis cum Deo exposculet , quòd centuplo superet vacuitas , annon piis omnibus detestabilis erit petulantiæ : Eodem furoris prosiliunt qui exagitant Dei otium , quòd eorum arbitrio mundum ante innumera secula non condiderit. Vt suæ cupiditati morem gerant , extra mundum egredi affectant. quasi verò in tam ampla cæli & terræ circumferentia , nò satis multa occurrat quæ inæstimabili suo fulgore absorbeant sensus omnes nostros : quasi intra sex annorù millia non satis multa documèta ediderit Deus , in quorum assidua meditatione mètes nostræ se exercent. Ergo libèter maneamus inclusi his

Esti ex mundi
creatione deus
agnosci æ-
beas, ne tamen
ad Gentium
figmèta deflue-
rent fideles, hi-
storiam Crea-
tionis in Scri-
ptura extare
voluit, & tem-
pus notari.

Impia obiectio,
cur mundum
Deus non citius
condiderit.

Responsio.

Confirmatio à
Scito apophte-
gmate pii eu-
angelistæ senis.
hunc memi-
nit August.
cōfessionum
lib. 11. cap. 12.
Vide cap. 6.
sect. 1.

Lib. de Gen.
contra Ma-
nich.
Lib. 11. de Ci-
uit. Dei.

cancellis, quibus nos circumscribere deus voluit, & quasi mentes nostras contrahere, ne vagandi licentia diffunderent.

In eundem finem non in momento sed sex diebus absolutum est Dei opus.

2 Eiusdem rationis est quod narrat Moses, non momento, sed sex diebus absolutum fuisse dei opus. Nam & hac circumstantia ab omnibus figmentis colligimur ad vnicum deum qui in sex dies opus suum digessit, ne molestum nobis esset in eius consideratione occupari toto vitæ cursu. Quauis enim oculi nostri, in quancunque partem se vertant, coguntur in operum dei intuitu versari: videmus tamen quàm fluxa sit attentio, & quàm citò præteruolent siquæ nos tangant piæ cogitationes. Hic etiam obstrepit humana ratio, quasi à dei potentia alieni fuerint tales progressus, donec subacta ad fidei obsequium quietem illam colere discit, ad quam nos inuitat septimi diei sanctificatio. In ipso autem ordine rerum diligenter considerandus est paternus dei amor erga humanum genus, quòd non antè creauit Adam quàm mundum omni bonorum copia locupletasset. Nam si eum in terra adhuc sterili & vacua locasset, si vitam dedisset ante lucem, visus fuisset eius vtilitati parum consulere. Nunc vbi Solis & astrorum motus disposuit ad vsus humanos, terram, aquas, aërem animalibus repleuit, frugum omnium abundantiam protulit quæ alimentis sufficeret: curam prouidi & seduli patrisfamilias suscipiens, mirificam erga nos suam bonitatem ostendit. Quæ breuiter tantum delibo si quisque attentius apud se expendat, constabit Mosè certum vnus dei creatoris testem ac præconem fuisse. Omitto quæ iam exposui, non de nuda tantum dei essentia illic fieri sermonem, sed æternam quoque eius sapientiam & Spiritum nobis proponi. ne alium deum somnietur quàm qui in illa expressa imagine vult agnosci.

Deinde & ordo describitur, nempe non ante creatum fuisse Adam, qui ei Deus abunde & paternam curam, mirificamque bonitatem prouidisset.

Locus de Angelis, expostus.

3 Sed antequam de hominis natura plenius differere incipiam, aliquid de Angelis inferere oportet: quia etsi Moses vulgi ruditati se accommodans, non alia Dei opera commemorat in historia creationis nisi quæ oculis nostris occurrunt. vbi tamen postea Angelos Dei ministros inducit, colligere facillè licet eorum esse conditorem, cui suam operam & officia impendunt. Quauis ergo Moses populariter loquens, non statim à primis rudimentis Angelos recensuerit inter Dei creaturas: nihil tamen vetat quominus disertè & explicatè de illis tradamus quæ alibi passim docet Scriptura. quia si Deum ex operibus suis agnoscere cupimus, minimè omitendum est tam præclarum & nobile specimen. Adde quòd refutandis multis erroribus valde necessaria est hæc pars doctrinæ. Multorum mentes ita perstrinxit Angelicæ naturæ præstantia, vt putarent illis inuitiam fieri si vnus dei imperio subiecti quasi in ordinem cogerentur. hinc illis afficta diuinitas. Emergit etiam Manichæus cū sua secta, qui sibi duo principia fabricauit, Deum & diabolum. ac Deo quidem tribuebat bonarum rerum originem: malas autem naturas ad diabolum authorem referebat. Hoc delirium si mentes nostras teneret implicitas, non constaret Deo sua in mundi creatione gloria. Nā quum nihil magis Dei proprium sit quàm æternitas, & *αὐτοσύνη*, id est, à seipso existentia, vt ita loquar: qui diabolo hoc tribuunt, nonne quodammodo eum diuinitatis ornant titulo? Iam vbi omnipotētia Dei, si diabolo tale conceditur imperium, vt illo inuito ac repugnante, quicquid voluerit exequatur? Quòd autem vnicum habent fundamentum Manichæi, nefas esse ascribi bono Deo vllius rei malæ creationem, id orthodoxam fidem minimè lædit, quæ non admittit aliquam esse in mundi vniuersitate malam naturam: quandoquidem nec prauitas & malitia tum hominis, tum diaboli, aut quæ inde nascuntur peccata, ex natura sunt, sed ex naturæ corruptione: nec quicquam omnino ab initio extitit in quo non & sapientiæ & iustitiæ suæ specimen ediderit Deus. His ergo peruersis commentis vt obuiam eatur, altius animos attollere necesse est quàm oculi nostri penetrent. Quo confilio verisimile est, vbi in symbolo Niceno vocatur Deus omnium conditor, res inuisibiles fuisse expressas. Modum tamen, quem præscribit pietatis regula, tenere curæ erit, ne altius quàm expedit speculando, lectores à fidei simplicitate abducti vagentur. Et certè quum vtiliter semper nos doceat Spiritus: in quibus verò parum est momenti ad ædificationem, vel subterceat profusus, vel leuiter tantum & cursim attingat, nostri quoque officij est, libenter ignorare quæ non conducunt.

1. Et ex his quoque discimus agnoscere deum.

2. Et munisimus aduersus errores Angelolarum & Manicheorum.

Manichæismi, duo principia constitutis refutatio.

Pietatis regula.

1. Angelis sum creati à Deo: quo ante tempore vel ordine, inquirere non expedit, vt fu-

4 Angelos sanè, quum Dei sint ministri ad iussa eius exequenda ordinati, esse quoque illius creaturas, extra controuersiam esse debet. De tempore vel ordine quo creati fuerint, contentionem mouere nonne periuicaciæ magis quàm diligentis est? Terram esse perfectam, & caelos perfectos, cum omni exercitu eorum, narrat Moses: quid attinet

Gen. 1.1. anxie

anxiè percontari quoto die præter astra & planetas alij quoque magis reconditi celestes exercitus esse cœperint? Ne longior sum, meminerimus hic, vt in tota religionis doctrina, tenendam esse vnam modestiæ & sobrietatis regulam, ne de rebus obscuris aliud vel loquamur, vel sentiamus, vel scire etiam appetamus quàm quod Dei verbo fuerit nobis traditum. Alterum, vt in lectiõne Scripturæ, iis continenter quærendis ac meditando immoremur quæ ad ædificationem pertinent: non curiositati aut rerum inutilium studio indulgeamus. Et quia Dominus non in friuolis quæstionibus, sed in solida pietate, timore nominis sui, vera fiducia, sanctitatis officiis erudire nos voluit, in ea scientia acquiescamus. Quamobrem, si ritè sapere volumus, relinquenda sunt nobis illa *ματαιότης*, quæ & ab otiosis hominibus de Angelorum natura, ordinibus, multitudine absque Dei verbo traduntur. Scio hæc cupidius a multis arripi, & maiori voluptati esse quàm quæ in vsu quotidiano sunt posita. Verùm, nisi Christi discipulus esse nos pigeat, eam quam ipse methodum præscripsit, sequi ne pigeat. Ita fiet vt eius magisterio contenti, à superuacuis speculationibus, à quibus nos reuocat, non tantùm abstinemus, sed etiam abhorreamus. Dionysium illum, quicumque fuerit, nemo negauerit multa subtiliter & argutè in cælesti Hierarchia disputasse: verùm si quis propius excutiat, deprehendet maxima ex parte meram esse garrulitatem. Theologo autem non garriendo aures oblectare, sed vera, certa, vtilia docendo, conscientias confirmare propositum est. Si librum illum legas, putes hominem de cælo delapsum referre non quæ didicit, sed quæ oculis vidit. Atqui Paulus, qui extra tertium cælum raptus fuerat, non modò nihil tale prodidit, sed testatus quoque est nefas esse homini loqui quæ viderat arcana. Illa ergo nugatoria sapientia valere iussa, ex simplici Scripturæ doctrina consideremus quod de Angelis suis scire nos Dominus voluit.

de P. Lombardus lib. 2. distinct. 2. c. 107. vñ ad 12.

Regula Christiana.

2. Cor. 12. 1.

5. Angelorum natura, nunciat, nomina varia. Vide Calu. in Ezech. capit. 1. 4. & c. 10. 14.

Dab. 7. 10.

Coloss. 1. 10. Ephes. 1. 11.

Gen. 18. 13. & 23. Ioh. 5. 14. 11. dicit. 6. 14. & 13. 22.

Psal. 82. 6.

3. Sunt dispensatores & administratores in beneficentia diuina erga nos.

Psal. 91. 11.

5 Angelos esse cælestes Spiritus quorum ministerio & obsequio vtitur Deus ad exequenda omnia quæ decreuit, passim in Scriptura legitur: vnde & hoc illis nomen attributum est quòd illos veluti internuntios adhibet Deus ad se hominibus manifestandum. Aliæ etiam quibus insigniuntur appellationes, ex simili ratione sumptæ sunt. Exercitus vocantur, quia vt satellites principem suum circumdant, eius maiestatem exornant & conspicuam reddunt, & instar militum ad signum ducis sui semper intenti sunt, & ita parati sunt ac expediti ad capessenda illius iussa, vt simul ac annuerit, operi se accingant, vel potius sint in opere. Talem imaginem throni Dei, ad declarandam eius magnificentiam, cum alij Prophetæ describunt, tum præcipuè Daniel: vbi mille millia, & decies mille myriadas astitisse dicit, quum Deus tribunal conscendisset. Quoniam vero vim ac fortitudinem manus suæ Dominus per ipsos mirabiliter exercit ac declarat, inde Virtutes nominantur. Quia verò imperium suum in mundo per eos exercet ac administrat, ideò dicuntur nunc Principatus, nunc Potestates, nunc dominationes. Postremò, quia in illis quodammodo residet gloria Dei, Throni quoque hac ratione appellantur. Quamquam de hoc postremo nihil velim asserere: quia diuersa interpretatio vel æquè, vel magis etiam congruit. Verùm hoc nomine omisso, prioribus illis sæpe vtitur Spiritus sanctus ad commendandam Angelici ministerij dignitatem. Neque enim æquum est, sine honore præteriri ea instrumenta quibus numinis sui præsentiam specialiter deus exhibet. Quinetiam ob id non semel diij nuncupantur, quòd in suo ministerio, velut in speculo, diuinitatem aliqua ex parte nobis representant. Tametsi enim mihi non displicet quòd veteres scriptores, vbi Scriptura Angelum dei Abrahamæ, Iacob, Mosi & aliis apparuisse commemorat, Christum fuisse Angelum illum interpretantur: sæpius tamen vbi de Angelis omnibus fit mentio, hoc nomen illis tribuitur. Neque id mirum videti debet. nam si principibus ac præfectis id honoris datur, quòd dei, qui summus est Rex & Iudex, vices gerunt in sua functione: longè maior causa est cur deferatur Angelis, in quibus diuinæ gloriæ claritas multo abundantius elucet.

6 Quod autem ad consolationem nostram fideique confirmationem facere maxime poterat, in eo docèdo plurimum insistit Scriptura: nempe Angelos diuinæ erga nos beneficentiæ dispensatores esse & administratos. Ideoque commemorat, pro salute nostra ipsos excubare, suscipere defensionem nostri, vias nostras dirigere, sollicitudinè gerere nequid aduersi nobis accidat. Vniuersales sunt sententiæ quæ in primis ad Christum, Ecclesiæ caput, deinde ad omnes fideles pertinent. Angelis suis mandauit de te, vt custod

Vide cap. 13. sect. 10.

studiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne fortè offendas ad lapidem pedes tuos. Item, Manet Angelus Domini per circuitum eorum qui timent eum, & eruit eos. Quibus ostendit Deus, sese eorum quos custodiendos suscepit, tutelam Angelis suis delegare. Secundùm hanc ratione Angelus Domini consolatur Agar fugitiuam, & dominæ suæ reconciliari iubet. Pollicetur Abraham seruo suo Angelum fore ducem itineris ipsius Iacob in benedictione Ephraim & Manasse precatum vt Angelus Domini, per quem liberatus fuerat ab omni malo, prosperari eos faciat. Sic Angelus protegens dis Israelitici populi castris præfectus fuit: & quoties voluit Israelem Deus redimere è manu hostium, Angelorum ministerio vindices excitauit. Sic denique (ne plura commemorare necesse sit) Angeli Christo ministrarunt, & ei adfuerunt in omnibus angustiis: eius resurrectionem mulieribus, & discipulis gloriosum aduentum nuntiarunt. Itaque quò istud protectionis nostræ munus impleant, contra diabolum omnèsq; hostes nostros depugnant, & vindictam Dei aduersus eos qui nobis infesti sunt exequantur. Quemadmodum legimus Angelum Dei, vt Ierusalem obsidione liberaret, centum octoginta quinque millia in castris regis Assyrij vna nocte confecisse.

7 Cæterùm an singulis fidelibus singuli Angeli sint attributi ad eorum defensionem pro certo asserere non auiim. Certè quum Daniel Angelum Persarum & Græcorum Angelum inducit, significat certos Angelos regnis ac prouinciis quasi præsidet destinari. Christus etiam quum dicit Angelos puerorum semper videre faciem Patris, certos esse Angelos, quibus commendata sit eorum salus, innuit. Sed ex eo nescio an colligi debeat, vnicuiq; præesse suum Angelum. Hoc quidem pro certo habendum, non tantùm vni Angelo vnumquemque nostrùm esse curæ: sed omnes vno consensu vigilare pro salute nostra. Nam de omnibus Angelis simul dicitur, quòd plus gaudeant super vno peccatore ad resipiscentiam conuerso, quam super nonaginta nouem iustis qui in iustitia perstiterint. De pluribus etiam Angelis dicitur, quòd Lazari animam in sinu Abraham detulerint. Nec vero frustra ministro suo monstrat Elisæus tot currus igneos qui peculiariter illi destinati erant. Vnus est locus qui videtur ad id confirmandum aliis paulò clarior. Nam quum Petrus è carcere eductus pulsasset fores domus in qua congregati erant fratres, quum suspicari non possent eum esse, dicebant Angelum ipsius. Videtur hoc illis in mentem venisse ex communi conceptione, quòd singulis fidelibus præsidet assignati sint sui Angeli. Quanquam hinc quoque responderi potest, nihil ob stare quominus vnumquemlibet ex Angelis intelligamus, cui Dominus tunc Petri curam mādasset, neque tamen propterea esset perpetuus eius custos: quem admodum vulgò imaginantur duos Angelos, bonum & malum, tanquam diuerfos genios, singulis esse attributos. Neque tamen operæpretium est anxie inuestigare quòd scire nostra non multum refert. Nam sicui hoc non satisfaciet, omnes cælestis militiæ ordines pro salute sua excubias agere, non video quid proficere ex eo possit si intelligat Angelum vnū peculiariter custodem sibi datum. Qui verò ad vnum Angelum restringunt quam de vnoquoque nostrum curam Deus gerit, magnam sibi & omnibus Ecclesiæ membris iniuriam faciunt: ac si de nihilo promissæ essent illæ auxiliares copię, quibus vndique cincti & muniti animosius certemus.

8 De multitudine verò & ordinibus qui definire audent, viderint quale habeant fundamentum. Michael, factor, princeps magnus vocatur apud Danielem, & Archangelus apud Iudam. Et Archangelum fore docet Paulus, qui tuba citabit homines ad iudicium. Sed quis inde poterit honorum gradus inter Angelos statuere, distinguere singulos suis insignibus, locum & stationem cuique assignare? Nam & duo nomina quę in Scripturis extant, Michael & Gabriel, & tertium si addere velis ex historia Tobie, ex significatu videri possunt, pro infirmitatis nostrę captu, Angelis indita. etsi id in medio malo relinquere. Quantum ad numerum, audimus ex ore Christi multas legiones. à Daniele multas myriadas: plenos currus vidit Elisęi minister: & ingentem multitudinem declarat, quòd dicuntur castrametari in circuitu timentium Deum. Forma spiritus carere certum est: & tamen Scriptura pro ingenij nostri modulo Angelos sub Cherubim & Seraphim non frustra nobis alatos pingit, ne dubitemus incredibili celeritate semper ad auxilium nobis ferendū præsentet fore simul ac res tulerit: ac si fulgur è cælo emissū, qua solet pernitate, ad nos volaret. Quicquid præterea de vtroq; quæri potest, credamus ex eo esse genere mysteriorum quorū plena reuelatio in vltimum diem differtur.

Proin

Psal. 34. 8.

Gen. 16. 9.
Ibidem 24. 7
Ibid. 4. 8. 16.Exod. 14. 19.
& 23. 20.
Iudic. 2. 1, &
6. 11, & 13. 10.
Matth. 4. 11.
Luc. 22. 43.
Matth. 28. 5, 7.
Luc. 24. 5, & 11.
1. 10.4. Regnorum
& prouincia-
rum quasi præ-
sides: præcipue
autem, electio-
nem Dei custodi-
det. Nec certū
est vnicuique
nostrum consi-
tutum esse An-
gelum quendam
defensorem. Il-
la sufficit at, so-
mnes Angelos
pro Ecclesiæ sa-
lute excubias
agere.Angelorum mul-
titudine & ordi-
nes non defini-
menū.Luc. 1. 19. & 26.
Tob. 3. 17. &
5. 5.
Matth. 26. 55.
Dm. 7. 10.
Psal. 34. 8.
Angeli curas
proponantur.2. Reg. 19.
35.
Ies. 37. 36.Dan. 10.
13. 20, &
12. 1.
Matth. 18.
10.

Luc. 15. 7.

Luc. 16. 23
2. Reg. 16.
17.
Act. 12. 15.Dan. 12. 1.
Iud. 9.
1. Theff. 4.
16.Dan. 10.
13. 21.
Dan. 8. 16
& 9. 21.

Proinde a nimia vel in quærendo curiositate, vel in loquendo audacia cauendum meminimus.

9 Hoc tamen, quod nonnulli inquieti homines in dubium vocant, pro certo est habendum, Angelos spiritus esse ministratorios, quorum obsequio vitur Deus ad suorum protectionem, & per quos tum sua beneficia inter homines dispensat, tum reliqua etiam opera exequitur. Fuit illa quidem olim Sadducæorum opinio, per Angelos nihil designari quàm vel motus, quos deus hominibus aspirat, vel ea quæ edit virtutis suæ specimina. Sed huic deliramento tot reclamant Scripturæ testimonia vt mirum sit tam crassam ignorantem in illo populo ferri potuisse. Vt enim omitam quos superius locos citavi, vbi referuntur millia & legiones Angelorum, vbi gaudium illis tribuitur, vbi narrantur fideles manibus sustinere, eorum animas deferre in quietem, videre faciem Patris, & similia: sunt alij, ex quibus clarissimè euincitur re vera esse spiritus naturæ subsistentis. Nam quod Stephanus & Paulus dicunt, Legem esse latam in manu Angelorum: & Christus, electos fore post resurrectionem Angelis similes: diem iudicij ne Angelis quidem esse cognitum: se tunc venturum cum sanctis Angelis: vt maximè torqueatur, necesse erit ita intelligi. Similiter quum Paulus Timotheum coram Christo & electis ipsius Angelis attestatur vt præcepta sua custodiat, non qualitates aut inspirationes sine substantia, sed veros spiritus denotat. Nec aliter subsistit quod in Epistola ad Hebræos legitur, Christum excellentiorem Angelis effectum, illis non esse subiectum orbem terrarum, Christum non ipsorum, sed hominum naturam assumpsisse: nisi beatos esse Spiritus intelligamus, in quos cadant istæ comparationes. Et ipse author Epistolæ seipsum declarat, vbi in regno dei, fidelium animas & sanctos Angelos simul collocat. Præterea quod iam citauimus, Angelos puerorum semper videre faciem dei, eorum præsidio nos defendi, eos lætari de salute nostra, mirari multiplicem dei gratiam in Ecclesia, subesse Christo capiti. Eodem pertinet quod sanctis Patribus toties apparuerunt sub forma hominum, loquuti sunt, excepti etiam fuerunt hospitio. Et Christus ipse ob primatum quem obtinet in persona Mediatoris, Angelus vocatur. Hoc obiter attingere libuit, ad simplices præmuniendos aduersus illas stultas & absurdas cogitationes quæ ante multa secula à Satana excitatæ, subinde repullulant.

10 Restat vt superstitioni occurramus, quæ obrepere plerùmque solet vbi dicitur Angelos nobis omnium bonorum ministratos esse ac præbitores. Eò enim protinus delabatur hominis ratio, vt nihil non honoris deferendum illis puet. Ita fit vt quæ solius dei & Christi sunt, ad ipsos transferantur. Ita videmus Christi gloriam superioribus aliquot seculis fuisse multis modis obscuratam, quum immodicis elogijs Angeli præter dei verbum cumularentur. Neque vllum ferè antiquius est vitium ex iis quæ hodie impugnamus. Siquidem Paulo etiam fuisse magnum certamen cum nonnullis apparet, qui sic Angelos euehebant vt Christum propemodum in ordinem redigerent. Hinc tanta sollicitudine viget in Epistola ad Colossenses, Christum non modò Angelis omnibus esse anteferendum, sed ipsis quoque bonorum omnium esse authorem: ne eo derelicto, ad illos conuertamur qui nec sibi sufficere possunt, sed ex eodem, quo nos, fonte hauriunt. Certè quum in eis fulgor diuini numinis refulgeat, nihil est magis procliuè quàm in eorum adorationem stupore quodam nos prosterni, & omnia deinde illis tribuere quæ non nisi deo debentur. Quod etiam Iohannes in Apocalypsi fatetur sibi accidisse: sed simul addit fuisse sibi responsum, Vide ne feceris: conseruus tuus sum, deum adora.

11 Atqui hoc periculum bene cauebimus si expendamus cur per eos deus potius quàm per se sine ipsorum opera potentiam suam declarare, fidelium salutem curare, suæque beneficentiæ dona ipsis communicare soleat. Non facit hoc certè necessitate, quasi carere illis nequeat: nam quoties libet, ipsis præteritis, opus suum vel solo nutu peragitur: tantum abest vt ad leuandam difficultatem sint illi subsidio. Hoc ergo ad solatium nostræ imbecillitatis facit, nequid omnino quod animis nostris vel in bonam spem erigendis, vel in securitate confirmandis valeat, desideremus. Illud quidem vnum satis superque esse deberet, quod dominus asserit se nostrum esse protectorem. Sed dum tot periculis, tot noxis, tot hostium generibus nos videmus circumsideri: quæ nostra est molities ac fragilitas, fieri interdum poterit vt trepidatione impleamur, vel desperatione concidamus, nisi pro modulo nostro gratiæ suæ præsentiam apprehendere nos domi-

nus

5. Sicut Spiritus ministrarios, & substantiæ spirituales.

Sadducæorum Anglicam esse sententiam abulionum error refellitur.

Act. 7. 55.
Gal. 3. 19.
Math. 22. 30
& 24. 37.
Ibid. 25. 31.
Luc. 9. 26.
1. Tim. 5. 21.
Hebr. 1. 4. & 2. 16.

Ibid. 12. 22

1. Petr. 1. 12.
Hebr. 1. 6.
Psal. 97. 7.
Malac. 3. 1.

Ethnicus error 3 Angelos in Dei throno collocans, refellitur, 1. Veritate S. testimonij.

Cap. 1. 16. & 20.

Apo. 19. 10, & 22. 8. 9.

Deinde, argumentis ex S. Scriptura depromptis: si-mulque ostenditur cur deus vitetur Angelorum ministrario.

Luc. 15, 10.
Pl. 91. 11.
Matt. 4. 6
& 16. 22.
Mitth. 17. 10.

Vide Genesim, & lib. Iudicum.

nus faciat. Hac ratione non modo nos sibi curæ fore promittit, sed se innumeros habere satellites quibus procurandam salutem nostram mandauerit. horum præsidio ac tutela quandiu septi sumus, quicquid periculi imminet, nos extra omnem mali aleam esse positos. Perperam id quidem fieri à nobis fateor, quod post illam simplicem promissionem de vniuersi dei protectione, adhuc circumspectamus vnde veniat nobis auxilium. Sed quia Dominus pro immensa sua clementia & facilitate, vult huic nostro vitio subuenire, non est cur tantum eius beneficium negligamus. Eius rei exemplum in puero

2. Reg. 6. 17.

Elifæi habemus, qui quum montem obsidione cingi videret ab exercitu Syrorum, nec vllum effugium patere, pauore consternabatur quasi actum de se ac domino suo esset. Hic Elifæus Deum precatus est vt illius aperiret oculos: ille protinus montem equis ac curribus igneis refertum conspicit, multitudinem scilicet Angelorum, à quibus custodiendus erat cum Propheta. Hac visione confirmatus se recepit, & hostes potuit intrepido animo despiciere, quorum aspectu fuerat propè exanimatus.

12 Proinde quicquid de Angelorum ministerio dicitur, ad hunc finem dirigamus, vt expugnata omni diffidentia, spes in Deo nostra fortius stabilatur. Siquidem hæc præsidia ideo nobis à Domino sunt cõparata ne hostium multitudine terreamur, quasi aduersus opem eius præualeret, sed ad illam Elifæi sententiam confugiamus, plures esse pro nobis quàm cõtra nos. Quam igitur præposterum est, ab Angelis nos abduci à Deo, qui in hoc sunt constituti vt præsentem eius opem nobis testentur: Abducit autem, si non rectà ad ipsum manu ducunt, vt solum auxiliatorem spectemus, inuocemus ac prædicemus: si non vt eius manus à nobis considerantur, quæ nullum ad opus nisi ipso dirigente se moueant: si non in vno Mediatore Christo nos retinent, vt ab eo profusus pendeamus, in eo recumbamus, ad eum feramur, & in ipso acquiescamus. Quod enim in visione Iacob describitur, hæerere ac penitus infixum esse animis nostris debet, Angelos in terram ad homines descendere, & ab hominibus in cælum ascendere per scalam, cui insidet Dominus exercituum. Quo indicatur sola Christi intercessione fieri vt Angelorum ministeria ad nos perueniant, sicut ipse affirmat, Post hæc videbitis cælum apertos, & Angelos descendentes ad Filium hominis. Itaque seruus Abrahamæ, Angeli custodiæ commendatus, non propterea ipsum inuocat vt sibi adit, sed ea commendatione fretus preces fundit coram Domino, petitque vt misericordiam suam erga Abrahamum exerat. Quemadmodum enim non ideo potentia bonitatisque suæ ministros facit eos Deus vt suam cum illis gloriam partiat: ita non opem suam ideo in ipsorum ministerio nobis promittit vt nostram inter ipsos & eum fiduciam diuidamus. Valeat ergo Platonica illa philosophia de quærendo per Angelos ad Deum aditu, & ipsis in hunc finem colendis, quo Deum faciliorem nobis reddant: quam superstitiosi curiosique homines conati sunt in religionem nostram ab initio inuehere, & ad hunc vsque diem perseuerant.

*Fusus doctrinæ
in Scripturis
tractata, de S.
Angelis.*

Gen. 28. 12.

Joan. 1. 51.

Gen. 24. 7.

Vide Plat. in
Epinomide
& Cratyllo.

*Locus de ma-
lis Angelis
seu diabolis
ad quatuor ca-
pitula resoc-
ritus.
1. In insidias,
mollitones, &
insultus poten-
tissimorum isto-
rum aduersa-
riorum armis
idoneis propu-
guemus.*

13 Quæ de diabolis Scriptura tradit, eò serè tendunt omnia vt solliciti simus ad præcauendas eorum insidias & molitiones: tum iis armis nos instruamus quæ ad propulsandos potentissimos hostes satis firma sint ac valida. Nam quum deus ac princeps huius seculi vocatur Satan, quum fortis armatus, spiritus cui potestas est aëris, leo rugiens dicitur: non aliò respiciunt istæ descriptiones nisi vt cautiores simus & vigilantiores, tum ad pugnam capeffendam paratiores. Quod etiam expressis verbis interdum noratur. Nam Petrus postquam diabolum dixit circuire instat leonis rugientis, quærètem quos deuoret: mox adhortationem subiungit, vt fide fortiter resistamus. Et Paulus, vbi molitionem tenebrarum, & nequitiam spiritualibus, continud arma induere iubet quæ ad tantum tamque periculosum certamen sustinendum paria sint. Quare nos quoque ad hunc finem omnia conferamus, vt hostem, & hostem audacia promptissimum, viribus robustissimum, artibus callidissimum, diligentia & celeritate infatigabilem, machinis omnibus refertissimum, pugnandi scientia expeditissimum nobis assidue imminere præmoniti: non socordia vel ignauia opprimi nos sinamus, sed ex aduerso erectis excitatisque animis, pedem figamus ad resistendum. & quia hæc militia non nisi morte finitur, ad perseuerantiam nos hortemur. Præcipud verò imbecillitatis & ruditatis nostræ nobis conscij, Dei opem inuocemus, nec quicquam tentemus nisi ipso freti: quando ipse est solus & consilium & robur & animos & arma subministrare.

2. Cor. 4.
4.
Ioh. 12. 31
Matt. 12.
29.
Eph. 2. 2.
1. Pet. 5. 8.
Ephes. 6.
12.

14 Quo autem ad id agendum magis excitemur ac virgemur, nō vnum aut alterum aut paucos hostes, sed magnas esse copias denuntiat Scriptura, quæ nobiscum bellum gerunt. Nam & Maria Magdalena dicitur liberata fuisse à septem dæmoniiis quibus occupabatur: & illud esse ordinarium testatur Christus, quod si ciecito semel dæmonio locum iterum parefacias, septē spiritus nequiores secum assumit, ac redit in possessionem vacuam. Imo legio tota dicitur hominem vnum obsedisse. His ergo docemur, cum infinita hostium multitudine bellandum nobis esse: ne paucitate cōtempta, simus ad prælium remissiores, vel intermissionem aliquam dari nobis interdum putantes, desidię indulgeamus. Quod autem singulari numero sæpe vnus Satan vel diabolus proponitur, in eo denotatur principatus ille iniquitatis qui aduersatur regno iustitię. Quemadmodum enim Ecclesia & sanctorum societas Christum habet caput: ita impiorum factio, & ipsa impietas cum suo principe nobis depingitur, qui summū imperium illic obtineat. Quæ ratione dictum est illud, Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius.

15 Hoc quoque ad perpetuum cum diabolo certamen accendere nos debet, quod aduersarius Dei & noster vbiq; dicitur. Nam si cordi nobis est Dei gloria vt par est, totis viribus aduersus eum entendum est qui illius extinctionem molitur. Si ad regnum Christi asferendum animati fumus vt oportet, necesse est nobis irerconciliabile cum eo bellum esse qui in illius ruinam conspirat. Rursus si qua salutis nostrę cura nos tãgit, nec pax nec induciã cum eo nobis esse debent qui in eius perniciem assiduè insidias tendit. Talis autem describitur Geneseo cap. 3, vbi hominem ab obedientia quam Deo debebat abducit, vt simul & Deum iusto honore spoliaret, & hominem ipsum in ruinam præcipitet. Talis etiam in Euangelistis, vbi inimicus vocatur, & spargere zizania ad corrum pendum vitę æternę fuem dicitur. In summa, quod de ipso testatur Christus, ab initio fuisse homicidam & mendacem, in omnibus eius factis experimur. Mendacis enim veritatem Dei oppugnat: lucem tenebris obscurat: hominum mentes implicat erroribus: odia suscitatur: contentiones ac pugnas accendit: omnia in eum finem vt Dei regnum euerterat, homines in æternum interitum secum demergat. Vnde constat, ipsum natura prauum, malignum ac malitiosum esse. Nam in eo ingenio quod ad gloriam Dei & hominum salutem impetendam factum est, summam prauitatem esse oportet. Hoc etiam significat Ioannes in epistola sua, quum scribit eum ab initio peccare. Siquidem intelligit, ipsum omnis malitię & iniquitatis auctorem, ducem, architectum.

16 Atqui quum à Deo conditus sit diabolus, hanc malitiam quam eius naturã tribuimus, nō ex creatione, sed ex deprauatione esse meminerimus. Quicquid enim damnablem habet, defectiōne & lapsu sibi accersit. Quod ideo nos admonet Scriptura, ne talem credentes à Deo prodiisse, Deo ipsi ascribamus quod est ab eo alienissimum. Hac ratione denuntiat Christus Satanam ex propriis loqui, quum mendacium loquitur: & rationem ponit, quia non stetit in veritate. Certè quum in veritate perstitisset negat, inuit aliquando in ea fuisse: & quū patrem facit mendacij, hoc illi adimit ne Deo vitium imputet, cuius ipse sibi causa fuit. Quamquam autem hæc breuiter sunt & minus clarè dicta, ad id tamen abundè sufficiunt vt Dei maiestas ab omni calumnia vindicetur. Et quid nostra refert, vel plura, vel in alium finem de diabolis scire? Fremūt nonnulli quod non ordine & distinctè lapsum illum, eiusque causam, modum, tempus, speciem pluribus locis Scriptura exponat. Sed quia hæc nihil ad nos, melius fuit, si non subtraheremur in totum, at certè leuiter attingi: Quia nec Spiritu sancto dignum fuit, inanibus historiis sine fructu curiositatem pascere: & videmus hoc fuisse Domino propositum, nihil in sacris suis oraculis tradere quod non ad ædificationem disceremus. Ergo ne superuacuis ipsi immoremur, contenti simus hoc breuiter habere de diabolorum natura, fuisse prima creatione Angelos Dei: sed degenerando se perdidisse, & alii factos esse instrumenta perditionis. Hoc quia vtile cognitum erat, clarè apud Petrum & Iudam docetur. Angelis, inquit, qui peccauerant nec seruauerant suam originem, sed reliquerant suum domicilium, non pepercit Deus. Et Paulus electos Angelos nominans, haud dubiè reprobos tacitè opponit.

17 Quantum verò ad discordiam & pugnam attinet quam Satanę cum Deo esse dicimus, sic accipere oportet, vt fixum interim illud maneat, illum, nisi volente & annuente Deo, nihil facere posse. Legimus enim in historia Iob, illum se sistere coram Deo ad excip

Et eorum generis numero propositio excitemur ac vrgemur ad p. s. t. a. t. a. l. e. x. e. r. c. i. t. i. a.

Cur vnus sæpe singulari numero proponatur.

Vt ad p. r. e. p. e. r. t. i. u. m. c. e. r. t. a. m. accendamus, quam Dei & hominum salutem vbiq; tendit.

Matth. 13. 23. Iob. 8. 44.

1. Iob. 3. 8.

2. diaboli malitia non est ex creatione, sed ex deprauatione.

Causam, modum, tempus & speciem lapsus Angelorum in malum querere, curio sum est & inutile.

2. Pet. 2. 4. Iud. 6. 1. Tim. 5. 21.

3. diaboli potentia, eius facultas, ut quantum voluntate

Iob. 1. 6, & 2. 1.

de conatu (id est a seipso) semper domino aduersetur, ille tamen, nisi uolente & auctoritate deo, nihil facere possit.

excipienda mandata, nec pergere audere ad facinus aliquod obeundum nisi impetrata facultate. Sic & quum decipiendus est Achab, recipit se fore spiritum mendacii in ore omnium Prophetarum: & à Domino amandatus, id præstat. Hac ratione & spiritus Domini malus dicitur qui torquebat Saul, quòd eo ueluti flagello puniebantur impij regis peccata. Et alibi scribitur, plagas Ægyptiis fuisse à Deo inflictas per angelos malos. Secundum hæc particularia exempla Paulus generaliter testatur excæcationem incredulorum opus esse Dei, quum antea uocasset operationem Satanæ. Constat ergo sub Dei potestate esse Satanam, & sic ipsius nutu regi ut obsequium reddere ei cogatur. Porrò quum dicimus Satanam Deo resistere, & illius opera cum huius operibus dissidere, hæc repugnantiam & hoc certamen à Dei permissione pendere simul asserimus. De uoluntate iam non loquor, nec etiam de conatu, sed de effectu tantum. Quando enim improbus est natura diabolus, minime ad obedientiam diuinæ uoluntatis propensus est, sed totus ad cõtumaciam & rebellionem fertur. Hoc igitur à seipso suæque nequitia habet, ut cupiditate & proposito, Deo aduersetur. Hac improbitate extimulatur ad conatum earum rerum quas maxime aduersarias esse Deo putat. Sed quia Deus illum potentia suæ freno uinctum constrictumque tenet, ea modò exequitur quæ sibi diuinitus concessa fuerint: atque ita creatori suo, uelit nolit, obsequitur: quia cogitur ministerium præbere quocunq; ille impulerit.

1. Reg. 22.
20.
1. Sam. 16.
13. & 18.
10.
P[er] 78. 49.
2. Thes[al].
2. 9. 11.

videtur, Deus ita huc illum in flectit spiritus immundos, ut illis fideles exorcizentis rationem, incredulos & impios gubernandos permittat. Ephe. 4. 27. 1. Pet. 5. 8. 2. Cor. 12. 7.

Gen. 3. 15.

2. Sam. 24. 1.
2. Tim. 2. 26.
Rom. 16. 20.

■ Luc. 10. 18.
Luc. 11. 1.

Ioh. 12. 31.
2. Cor. 4. 4.
1. Phel. 2. 2.
Rom. 9. 22.

18. Iam uerò quia Deus immundos spiritus, prout libitum est, huc illum inflectit, hoc regimen ita temperat, ut fideles pugnando exerceant, adorianur insidiis, incursonibus sollicitent, pugnando urgeant, fatigent etiam sæpe, conturbent, pauesciant, ac interdum vulnerent, sed nunquam vincant nec opprimant: impios autem subactos trahant, in eorum animis & corporibus imperium exerceant, ad omnia flagitia uelut mancipiis abutantur. Quantum ad fideles attinet, quia ab eiusmodi hostibus inquietantur: ideo has exhortationes audiunt, Nolite locum dare diabolo. Diabolus hostis uester ut leo rugiens circuit, quærens quem deuoret: cui resistite fortes fide, & similes. Ab hoc genere certaminis se non fuisse immunem fatetur Paulus, quum scribit ad remedium domandæ superbiæ sibi datum Satanæ angelum, à quo humiliaretur. Omnibus ergo filiis Dei commune est id exercitium. Quia autem promissio illa de conterendo Satanæ capite, ad Christum & omnia eius membra communiter pertinet, ideo nego uinci unquam vel opprimi ab eo fideles posse. Consternuntur quidem sæpe, sed non exanimantur quin se recolligant: concidunt uolentia ictuum, sed postea eriguntur: vulnerantur, sed non lethaliter, denique sic laborant toto uitæ curriculo, ut in fine uictoriam obtineant. quod tamen ad singulos actus non restringo. Scimus enim iusta Dei uindicta, Satanæ permissum fuisse ad tempus Dauidem ut eius impulsu populum numeraret: nec frustra spem uenitæ relinquit Paulus etiam si qui diaboli laqueis irretiti fuerint. Ideo alibi idem Paulus promissionem superius citatam inchoari in hac uita, ubi luctandum est, ostendit: post luctam adimpleri, quum dicit, Deus autem pacis breui Satanam conteret sub pedibus uestris. In capite quidem nostro semper ad plenû exitit hæc uictoria: quia nihil in eo habuit princeps mundi: in nobis autem, qui membra eius sumus, ex parte nunc apparet: perficietur autem, quum carne nostra exuti, secundum quam infirmitati obnoxij adhuc sumus, Spiritus sancti uirtute pleni erimus. In hunc modum, ubi suscitatur erigiturque regnum Christi, Satan cum sua potestate concidit. quemadmodum ait Dominus ipse, Videbam Satanam quasi fulgur de cælo cadentem. Hoc enim responso confirmat quod de prædicationis suæ potentia retulerant Apostoli. Item, Quum princeps occupat atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet, quum autem superuenit fortior, eiicitur, &c. Et in huc finem Christus moriendo, uicit Satanam, qui habebat mortis imperium: & triumphum de omnibus eius copiis egit, ne Ecclesiæ noceant. alioqui centies eam pessundaret singulis momentis. Nã (quæ nostra est imbecillitas, & quæ illius sunt furiosæ uires) quomodo uel tantillum contra multiplices & assiduos eius impetus staremus, nisi freti ducis nostri uictoria? Nõ ergo in animas fidelium permittit Deus regnum Satanæ, sed impios duntaxat & incredulos illi gubernados tradit, quos in suo grege censeri non dignatur. Nã dicitur hunc mundum sine cõtrouersia occupare donec à Christo exturbetur. Item, excæcare omnes qui non credunt Euangelio. Item, peragere opus suum in filiis cõtumacibus. & merito: sunt enim impij omnes uasa iræ. Ideo cui potius quàm diuinæ uisionis ministro subiiceretur? Deniq; ex patre diabolo esse dicitur: quia ut in eo Filij Dei agnosce

agnoscuntur fideles quòd imaginem eius gerunt: ita illi ex Satanæ imagine, in quam degenerarunt, eius filij propriè censentur.

Ioan. 3. 44
1. Ioan. 3. 8.

19 Quemadmodum autem superius refutauimus negatoriam illam de sanctis Angelis philosophiam, quæ docet nihil esse quàm inspirationes vel monitiones bonas, quas in mentibus hominum Deus excitat: sic & hoc loco refellendi sunt qui diabolo nihil quàm malos affectus aut perturbationes esse nugantur, quæ nobis ingeruntur à carne nostra. Id autem breuiter facere licebit, quia extant non pauca in hanc rem & satis aperta Scripturæ testimonia. Primum quum immundi spiritus vocantur & Angeli apostatæ, qui ab origine sua degenerarunt, ipsa nomina satis exprimunt, non motiones aut affectiones mentium, sed magis reuera quod dicuntur, mentes vel spiritus sensu & intelligentia præditos. Similiter vbi Filij Dei cum diaboli filiis tam à Christo quam ab Ioanne conferuntur, nonne inepta esset comparatio si nomen diaboli nihil quàm malas inspirationes designaret? Et Ioannes aliquid etiamnum apertius addit, diabolum ab initio peccare. Similiter quum Michael em archangelum inducit Iudas pugnantem cum diabolo: certè angelo bono opponit malum & defectorem. Cui respondet id quod legitur in historia Job, comparuisse Satanam cum sanctis angelis coram Deo. Clarissimi autem omnium sunt illi loci qui mentionem pœnæ faciunt quam sentire incipiunt à Dei iudicio, & præcipuè sensuri sunt in resurrectione. Fili David, cur venisti ante tempus ad torquendum nos? Item, Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Item, Si propriis angelis non pepercit: sed catenis detractos proiecit in caliginem ad æternam damnationem seruandos, &c. Quàm ineptæ loquutiones forent, destinatos æterno iudicio diabolo, ignem illis esse præparatum, iam torqueri ipsos & cruciari à Christi gloria, si nulli essent omnino diaboli? Sed quoniam hæc res disputatione non eget apud eos qui verbo Domini fidem habent, apud istos verò inanes speculatores, quibus nihil placet nisi nouum, Scripturæ testimoniis parum proficitur: videor mihi fecisse quod volui, vt scilicet instructæ sint piæ mentes aduersus eiusmodi deliria, quibus inquieti homines se & alios simpliciores turbant. Fuit autem operæpretium hoc quoque attingere, ne qui illo errore impliciti, dum putant nullum se habere hostem, fiant ad resistendum segniores & incautiores.

1. Ioan. 3. 8.
Iudæ 9.

Iob. 1. 6, &
2. 1.

Matth. 3. 29.
Iudæ 41.
1. Pet. 2. 4.

20 Interea ne pigeat in hoc pulcherrimo theatro piam oblectationè capere ex manifestis & obuiis Dei operibus. Est enim hoc (vt alibi diximus) etsi non præcipuum, naturæ tamen ordine primum fidei documentum, quaquauersum oculos circumferamus, omnia quæ occurrunt, meminisse Dei esse opera: & simul quem in finem à Deo condita sint, pia cogitatione reputare. Ergo vt vera fide apprehendamus quod de Deo scire refert, historiam creationis mundi operæpretium est in primis tenere, qualiter à Mose breuiter exposita, à sanctis deinde viris, Basilio præsertim & Ambrosio, copiosius illustrata est. Ex ea discemus, Deum Verbi ac Spiritus sui potentia ex nihilo creasse cælum & terram: hinc omne genus animalia resque inanimatas produxisse, mirabili serie distinxisse innumeram rerum varietatem, suam vnicuique generi naturam indidisse, assignasse officia, loca attribuisse & stationes: & quum omnia sint corruptioni obnoxia, prouidisse tamen vt singulæ species ad diem extremum salutæ conferrentur. Proinde alias fouere arcanis modis, & nouum subinde vigorem illis quasi instillare: aliis vim propagandi contulisse, ne suo interitu prorsus intereant. Itaque cælum & terram quàm fieri potuit absolutissima rerum omnium copia, varietate, pulchritudine, non secus atque amplà ac splendidam domum, exquisitissima simul & copiosissima suppellectile instructam ac refertam, mirabiliter exornasse. Demum hominem formando, eumque tam specioso decore, tórque ac tantis dotibus insigniendo, præclarissimum in eo suorum operum specimen edidisse. Verum quoniam mundi creationem enarrare mihi non est propositum, satis sit hæc paucula iterum in transitu attingisse. Melius enim est, vt iam monui lectores ex Mose & aliis qui mundi historiam fideliter ac diligenter memoriæ commendarunt, pleniorum huius loci intelligentiam petere.

Postremè per
capit. creatio
nis historiam
paucis comple
ctens, cuius no
mina nunc docet
quid de Deo
sunt nostra ve
ritate.

21 Quorsum verò tendere, & quem in scopum referri debeat operum Dei consideratio, pluribus disputare nihil ardet: quum & alibi magna ex parte expedita hæc quaestio, & quantum præsentis instituti interest, paucis verbis absolui queat. Sanè si pro dignitate explicare libeat quàm inæstimabilis Dei sapientia, potentia, iustitia, bonitas in mundi compositione reliceat, nullus orationis splendor, nullus ornatus tantæ rei magnitud

1. Et nempe ad
hoc imprimis
valde, vt quas
in suis creaturis
conspicias
virtutes exhibet
Deus omni

*impotens, non
ingrata vel in-
cogitantiā vel
obliuione trā-
eamus.*

gnitudini par erit. Nec dubium quin velit nos Dominus in hac sancta meditatione continenter occupari: vt dum illas immensas sapientiæ, iustitiæ, bonitatis, potentiæ suæ diuitias in omnibus creaturis, velut in speculis contemplantur, non tantum eas fugiente oculo percurramus, & euanido (vt sic loquar) intuitu: sed in ea cogitatione diu immoremur: eam seriò ac fideliter animis reuoluamus, memoriæque identidem repetamus. Verum quia nunc in didactico versamur genere, ab iis superfedere nos conuenit quæ longas declamationes requirunt. Ergo vt compendio studeam, tunc sciant lectores se vera fide apprehendisse quid sit Deus cæli & terræ esse creatorem, si illam primùm vniuersalem regulam sequantur, vt quas in suis creaturis Deus exhibet conspicuas virtutes, non ingrata vel incogitantiā vel obliuione transeant: deinde sic ad se applicare discant quò penitus afficiantur in suis cordibus. Prioris exemplum est, dū reputamus quanti fuerit artificis, hanc stellarum multitudinem quæ in cælo est, tam disposita serie ordinare & aptare vt nihil excogitari possit aspectu speciosius: alias ita inferere & affigere suis stationibus vt moueri nequeant: aliis liberiolem cursum concedere, sed ita vt errando non vltra spatium vagentur: omnium motum ita temperare, vt dies & noctes, menses, annos & anni tempora metiatur: & hanc quoque, quam quotidie cernimus, inæqualitatem dierum ad tale temperamentum redigere vt nihil confusionis habeat. Sic quoque dum potentiam obseruamus, in sustinenda tanta mole, in tam celeri cælestis machinæ volutatione gubernanda, & similibus. Hæc enim pauca exempla fatis declarant quid sit Dei virtutes in mundi creatione recognoscere. Alioqui si totam rem, vt dixi, oratione persequi libeat, nullus erit modus. quando tot sunt diuinæ potentiæ miracula, tot insignia bonitatis, tot sapientiæ documenta, quot sunt in mundo rerum species, imò quot sunt res vel magnæ vel exiguæ.

*Exemplū pri-
us huius nota-
tia.*

*2. Deinde et ad
illud (quod si-
dem propius
respicit) vt cas
nostra causa
creatas esse ag-
noscamus,
quo magis ad
Dei fiduciam,
inuocationem,
laudem & a-
morem exerce-
mur.*

22. Restat altera pars quæ ad fidem propius accedit: vt dum animaduertimus in bonum ac salutem nostram Deum omnia destinasse, simul in nobis ipsis, & tantis quæ in nos contulit bonis, sentimus ipsius potentiam & gratiam: inde nos ad ipsius fiduciam, inuocationem, laudem, amorē excitemus. Porro omnia se hominis causa condere, ipso creandi ordine demonstrauit ipse Dominus, vt paulo antè admonui. Non enim abs re est quòd mundi fabricam in sex dies distribuit: quum nihilo difficilius esset, vno momento totum opus simul omnibus numeris complere, quàm eiusmodi progressionem sensim ad complementum peruenire. Verum in eo suam erga nos prouidentiam paternamque sollicitudinem commendare voluit, quòd antequam hominem fingeret, quicquid vile illi ac salutare prouidebat fore, id totum præparauit. Quantæ nunc ingratiuidinis foret, dubitare an huic optimo Patri curæ simus, quem videmus de nobis, priusquàm nasceremur, fuisse sollicitum? Quam impium esset diffidentia trepidare, ne aliquando nos in necessitate destituat eius benignitas, quam videmus nondum natis cum summa bonorum omnium affluentia fuisse expositam? Ad hæc audimus ex Mose, nobis eius liberalitate subiectum quicquid omnino rerum est in toto orbe. Certum est, non ideo fecisse quòd nos luderet inani titulo donationis. Ergo nihil vnquam nobis defuturum est quoad salutis nostræ referet. Denique vt semel finiam, quoties Deum nominamus cæli & terræ creatorem, simul in mentem nobis veniat, eorum omnium quæ condidit, dispensationem in manu ac potestate ipsius esse, nos verò esse ipsius filios, quos alendos & educandos in suam fidem custodiãque receperit: vt bonorum omnium summam ab eo vno expectemus, ac certò speremus illum nunquam passurum nos rebus ad salutem necessariis indigere, ne aliunde spes nostra pendeat: vt quicquid desideramus, ad eum vota nostra respiciant: cuius actione rei fructum percipimus, eius esse beneficium agnoscamus, & cum gratiarum actione profiteamur: vt tanta bonitatis ac beneficentiæ suauitate illecti, ipsum toto pectore amare & colere studeamus.

*Gen. i. 28, &
9.2.*

CAPVT XV.

Qualis homo sit creatus: vbi de animæ facultatibus, de imagine Dei, libero arbitrio, & prima nature integritate disseritur.

Partes huius capitis.

- 1 In hac disputatione de hominis statu ante lapsum, regulis necessariis adhibitis, primùm de corpore creatione agitur, & quid nos doceat eius ex terra formatio, & viuificatio, scilicet.
- 2 Variis & validis argumentis probatur animæ humanæ immortalitas, scilicet.

- 3 Demagine Dei (immortalitatis animæ humanæ argumento firmissimo) tractatus, r. luf-
tis quorundam delirus, sect. 7.
- 4 Discussis nebulis errorum quæ luci veritatis tenebris offundunt, additur de facultatibus
animæ humanæ ante lapsum Theologica & Philosophica consideratio, sect. 4. 5. 6.
7. & 8.

Cap. r.
sect. 1.

Am de hominis creatione dicendum non modò quia inter omnia Dei ope-
ra nobilissimum ac maximè spectabile est iustitiæ eius, & sapientiæ, & boni-
tatis specimen: sed quia, vt initio diximus, nõ potest liquidò & solidè cogno-
sci Deus à nobis nisi accedat mutua nostri cognitio. Etsi autem ea duplex est:
nempe vt sciamus quales nos prima origine simus conditi, & qualis nostra conditio esse
ceperit post Adæ lapsum / nec verò multum prodesset creationem nostram tenere,
nisi in hac tristis ruina agnoscereamus qualis sit naturæ nostræ corruptela & deformitas)
nunc tamen integræ naturæ descriptione cõtenti erimus. Est sanè antequam ad miseram
istam hominis conditionem, cui nunc addictus est, descendamus, operæ pretium est
tenere qualis ab initio conditus fuerit. Cauendum est enim ne præcisè tantum naturalia
hominis mala demonstrãdo, ea videamur ad naturæ authorem referre: quandoquidem
in hoc prætextu se habere satis defensionis putat impietas si obtendere queat, quicquid
habet vitij, à Deo quodammodo profectum esse: nec dubitat, si redarguitur, cum Deo
ipso litigare, culpamque in eum transferere cuius meritò rea agitur. Et qui religiosius
loqui de numine videri voluat, libenter tamen excusationem prauitatis suæ captant a
natura, non cogitantes vt Deum quoque (licet obscurius) fugillare: cuius in contume-
liam recideret siquid vitij inesse naturæ probaretur. Quum ergo videamus carnem in-
hiare subterfugijs omnibus, quibus vtunque deriuari aliò a se malorum suorum culpam
existimat, huic malitiæ diligenter obuiandum est. Itaque sic tractanda est humani
generis calamitas vt præcidatur omnis tergiuersatio, & iusticia Dei ab omni insinuatione
vindictetur. Postea suo loco videbimus quàm longè absint homines ab ea puritate
qua donatus fuerat Adam. Ac primò tenendum est, quum ex terra & luto sumptus
fuit, iniectum fuisse superbiam frænum: quia nihil magis abiurdum est quàm sua excellen-
tia gloriari qui non solum habitant tugurium luteum, sed qui sunt ipsi ex parte terra &
cinis. Quòd autem Deus vas testaceum non modò animare dignatus est, sed etiam do-
micilium esse voluit immortalis spiritus, iure in tanta fìctoris sui liberalitate gloriari po-
tuit Adam.

Dei...

Regule...

Quid nos...

Animam...

Animam...

1. Testimonio...

2. Dei cogit...

3. Dei...

Lib. 2. c. 1.
& 2. & 3.
Gen. 2. 7.
& 3. 19. 25.

2 Porrò hominem constare anima & corpore, extra controuersiam esse debet. atque
animæ nomine essentiam immortalem, creatam tamè intelligo, quæ nobilior eius pars
est. Interdum spiritus vocatur. etsi enim dum simul iunguntur hæc nomina, significatio-
ne inter se differunt: vbi tamen seorsum ponitur spiritus, tantundem valet atque anima.
sicuti quum Solomo de morte loquens, dicit tunc spiritum ad Deum redire qui dedit
illum. Et Christus spiritum suum Patri commendans, Stephanus etiam Christo, non al-
liud intelligunt, quàm vbi soluta est à carnis ergastulo anima, Deum esse perpetuum ei-
us custodem. Qui verò animam imaginantur ideo spiritum dici quia flatus sit, aut vis
diuinitus infusa corporibus, quæ tamen essentia careat: eos nimis crasse desipere & res
ipsa, & tota Scriptura ostendit. Verum quidem est, dum terræ plus iusto affixi sunt ho-
mines, hebetari, imò, quia à patre luminum alienati sunt, tenebris esse obæcatos, vt se à
morte fore superstites non cogitent. interim tamen non ita in tenebris extincta lux est,
quin immortalitatis suæ sensu tangantur. Certè conscientia, quæ inter bonum & malum
discernens, Dei iudicio respondet, indubium est immortalis spiritus signum. Quo-
modo enim ad Dei tribunal penetraret motus sine essentia, & terrorem sibi ex reatu incu-
teret? Neque enim spiritualis pœnæ metu afficitur corpus, sed in solum animam cadit.
vnde sequitur, essentia prædita esse. Iam ipsa Dei cognitio satis coarguit, animas quæ
mundum transcendunt, esse immortales, quia ad vitæ fontem nõ perueniret vigor euanidis.
Deniq; quum tot præclaræ dotes quibus humana mens pollet, diuinum aliquid in-
sculptum ei esse clamitent, toridem sunt immortalis essentiæ testimonia. Nam qui brutis
animalibus inest sensus, extra corpus non egreditur: vel saltem non longius se exten-
dit quàm ad res sibi obiectas. Mentis verò humanæ agilitas cælum & terram, naturæq;
arcana perlustrans, & vbi secula omnia intellectu, & memoria complexa est, singula di-
gerens sua serie, futuræque ex præteritis colligens, clarè demonstrat latere in homine a-
liquid à corpore separatum. Deum inuisibilem & Angèlos intelligentia concipimus,

f quod

quod minimè in corpus competit. Recta, iusta, & honesta, quæ sensus corporeos latent, apprehendimus. Ergo huius intelligentiæ sedem spiritum esse oportet. Imò somnus ipse, qui hominem obtupescens, vita etiam exuere videtur, non obscurus est immortalitatis testis: quando non modo earum rerum quæ nunquam factæ sunt cogitationes suggerit, sed etiam in futurum tempus præfagia. Breuiter hæc attingo quæ profani quoque scriptores splendidiore verborum ornatu magnificè extollunt: sed apud pios lectores satis valebit simplex admonitio. Iam nisi anima essentialè quiddam esset à corpore separatum, non doceret Scriptura nos habitare domos luteas, & morte migrare ex tabernaculo carnis: exuere quod corruptibile est, vt tædem vltimo die reportemus mercedem, prout se quisque gesserit in corpore. Nam hi certè loci, & similes qui passim occurrunt, non solum manifestè distinguunt animâ à corpore, sed hominis nomē ad eam transferendo, præcipuam esse partem indicant. Iam quum hortatur fideles Paulus vt se mudent ab omni inquinamento carnis & spiritus, duas partes in quibus resident fordes peccati constituit. Petrus quoque Christum vocans animarum pastorem & episcopum, perperam loquutus esset nisi essent animæ erga quas fungeretur hoc officio. Neque staret quod dicit de æterna animarum salute: & quod iubet animas purificare, & prauas cupiditates militare aduersus animam: quod item author Epistolæ ad Hebræos pastores dicit excubias agere, vt rationem reddat pro animabus nostris: nisi propriam essentiam animæ haberent. Eodem spectat quod Paulus testem inuocat Deum in animam suam: quia rea coram Deo non fieret nisi pœnæ esset obnoxia. Quod etiam clarius exprimitur Christi verbis, dum timere eum iubet qui postquam occiderit corpus, animâ potest mittere in gehennam ignis. Iam dum author Epistolæ ad Hebræos patres carnis nostræ a Deo distinguit, qui vnus est pater spirituum, non potuit clarius animarum essentiam asserere. Ad hæc, nisi animæ corporum ergastulis solutæ manerent superstitēs, absurdè induceret Christus Lazari animam gaudio fruentem in sinu Abrahæ: & rursus diuitis animam horrendis tormentis addictam. Hoc idem Paulus confirmat, nos à Deo peregrinari docens quandiu in carne habitamus: eius verò præsentia extra carnem frui. Ne longior sum in re parum obscura, hoc tantum ex Luca addam, inter Sadducæorum errores referri quòd spiritus & Angelos esse non crederent.

3 Huius etiam rei probatio inde firma colligitur, quòd dicitur homo creatus ad imaginem Dei. Quauis enim in homine externo refulgeat Dei gloria, propriam tamè imaginis sedem in anima esse dubium nõ est. Non inficior quidè, externam speciem, quatenus nos distinguit à brutis animalibus ac separat, simul Deo propius adiungere: nec vehementius contendam, si quis ceteri velit sub imagine Dei, quòd quum prona spectent animalia cætera terram, os homini sublime datum est, cælumq; videre iussus, & erectos ad sidera tollere vultus. modo fixum illud maneat, imaginem Dei, quæ in his externis notis conspicitur vel emicat, spiritualè esse. Osiander enim (quem scripta eius testantur in futilibus commentis peruersè fuisse ingeniosum) imaginem Dei promiscuè tam ad corpus quam ad animam extendens, cælum terræ miscet. Dicit Patrem, Filium, & Spiritum sanctum in homine locare suam imaginem, quia vtcunq; stetit Adam integer, Christus tamè futurus fuerit homo. Ita secundū eum corpus quod destinatū erat Christo, exemplar ac typus fuit corporeæ illius figuræ quæ tunc formata fuit. Sed vbi reperietur Christum Spiritus esse imaginè? Fateor certè in Mediatoris persona lucere totius diuinitatis gloriam: sed quomodo Sermo æternus vocabitur Spiritus imago, quum ordine præcedat? Deniq; enertitur inter Filium & Spiritum distinctio, si hic illū nomet suam imaginem. Adhæc scire ex eo velim quomodo Christus in carne quam induit Spiritum sanctum referat, & quibus notis vel lineamentis exprimat eius similitudinem. Et quum Filius quoque personæ sermo ille, Faciamus hominem, &c. communis sit, eum sui ipsius imaginem sequitur esse: quod ab omni ratione abhorret. Adde quòd non nisi ad Christi hominis typum vel exemplar formatus fuit homo, si recipitur Osiandri figmentum. atque ita idea ex qua sumptus est Adâ, fuit Christus, quatenus vestitus carne erat: quum Scriptura longè alio sensu doceat eum in imagine Dei creatum esse. Plus coloris habet eorum argutia, qui exponunt, Adam creatum fuisse in imagine Dei, quia Christo, qui vnica Dei imago est, fuerit conformis. sed in ea quoque nihil est solidum. Disputatio etiam non parua est de imagine, & similitudine, dum interpretes differentiam quæ nulla est, inter duas istas voces quærunt: nisi quòd similitudo vice expositionis addita est.

Prim

4. C. ne stinim-
bus mirandis
que per sim-
mum sunt.

5. Inimicis
argumētis
scripturae S.
deproptis.

7. Cor. 7. 1.

1. Pet. 2. 25.

1. Pet. 1. 9.

Ibid. 2. 11.

Heb. 13. 17.

2. Cor. 1. 23.

Matth. 10. 28

Luc. 12. 5.

Heb. 12. 9.

Luc. 16. 22.

2. Cor. 5. 6. 8.

A. 2. 2. 8.

De imagine
dei pro im-
mortalitatis
animæ firmiff.
argumento.

Quæ sit he-
im' g.

Osiandri deli-
ria de imagine
de refulsatur.

Imago & si-
militudo an
diff. rati.

Iob. 4. 19.
2. Cor. 5.
4.
1. Petr. 1.
13. 14.
2. Cor. 5.
10.

Vid. Cal-
ui. in Pij
chopann.
& in in-
stru. adu.
libert. ca.
11. 12.

Gen. 1. 27

Ouid.
Met. li. 1.

Gen. 1. 26

De Osiandri nuga-
mentis vi
de lib. 2.
c. 12. sc. 2.
5. &c.

Primo scimus Hebræis criticis esse repetitiones quibus rem vnam bis explicat. deinde in re ipsa nulla est ambiguitas quin Dei imago nominetur homo, quia Deo similis est. Unde ridiculus esse apparet qui subtilius philosphatur in nominibus illis, siue Zelem, hoc est imaginem, statuunt in substantia animæ, & Demuth, hoc est similitudinem, in qualitatibus, siue aliud diuersum afferant. quia vbi Deus hominem creare decreuit in imagine sua, quod erat obscurius, exegeticè repetit hac particula, Ad similitudinem. quasi diceret se hominem facturum, in quo seipsum velut in imagine repræsentaret, propter insculptas similitudinis notas. Itaque Moses paulo post idem recitans, imaginem Dei bis ponit, ommissa similitudinis mentione. Friuolum autem est quod obiicit Osiander, non dici partem hominis, vel animam cum suis dotibus, imaginem Dei: sed totum Adam, cui nomen à terra, vnde sumptus est, impositum fuit. friuolum inquam sani omnes lectores hociudicabunt. Nam dum mortalis vocatur totus homo, non ideo morti subiicitur anima: nec rursus vbi dicitur animal rationale, ideo in corpus ratio vel intelligentia competit. Quauis ergo anima non sit homo, absurdum tamen non est, eum animæ respectu vocari Dei imaginem: etsi principium quod nuper posui retineo, patere Dei effigiem ad totam præstantiam, qua eminent hominis natura inter omnes animantium species. Proinde hac voce notatur integritas qua prædicitus fuit Adam quum recta intelligentia polleret, affectus haberet compositos ad rationem, sensus omnes recto ordine temperatos, verè que eximias dotibus opificis sui excellentiam referret. Ac quauis primaria sedes Diuinæ imaginis fuerit in mente & corde, vel in anima cuiusque potentiis: nulla tamen pars fuit etiam vsque ad corpus, in qua non scintillæ aliquæ micarent. Certum est in singulis etiam mundi partibus fulgere lineamenta quædam gloriæ Dei: vnde colligere licet, vbi in homine locatur eius imago, tacitam subesse antithesin quæ hominem supra alias omnes creaturas extollat, & quasi separet à vulgo. Neque verò negandum est, Angelos ad Dei similitudinem creatos esse, quando summa nostra perfectio, teste Christo, erit similes illis fieri. Sed non frustra peculiari hoc elogio, Dei erga nos gratiam commendat Moses: præsertim quum visibiles tantum creaturas homini comparet.

Act. Osiandri obiectio.

Responsio.

In toto Adamo dei imago lucebat.

Matt. 22. 30.

4 Nondum tamen data esse videtur plena imaginis definitio, nisi clarius pateat quibus facultatibus præcellat homo, & quibus speculum cenferi debeat gloriæ dei. Id verò nõ aliunde melius quam ex reparatione corruptæ naturæ cognosci potest. Quin Adam, vbi excidit à gradu suo, hac defectione à deo alienatus sit minime dubium est. Quare etsi demus non prorsus exinanitam ac deletam in eo fuisse dei imaginem, sic tamè corrupta fuit, vt quicquid superest, horrenda sit deformitas. Ideoq; recuperandæ salutis nobis initium est in ea instauratione quam consequimur per Christum, qui etiam hac de causa vocatur secundus Adam: quia nos in veram & solidam integritatè restituit. Quauis enim viuificantem spiritum quo donantur à Christo fideles, opponens Paulus animæ viuenti in qua creatus fuit Adam, vberiolem gratiæ mensuram in regeneratione commendat: non tamen alteru illud caput tollit, hunc regenerationis esse finè, vt nos Christus ad imaginem dei reformet. Itaq; alibi nouum hominem renouari docet secundum imaginem eius qui creauit illum. Cui respõdet illud, Induite nouum hominè qui secundum deum creatus est. Iam vidèdum est quid maximè sub hac renouatione cõprehendat Paulus. Priore loco agnitionem ponit, altero autem synceram iustitiam, & sanctitatem. vnde colligimus imaginè dei initio in luce mentis, in cordis rectitudine, partiumque omnium sanitate cõspicuum fuisse dei imaginè. Quamquam enim fateor syncdochicas esse loquendi formas, non potest tamen principium hoc conuelli, quod in renouatione imaginis dei præcipuum est, in ipsa etiam creatione tenuisse summum gradum. Eodem pertinet quod alibi tradit, nos reuelata facie gloriæ Christi specularantes, in eadem imaginem transformari. Videmus nunc vt Christus perfectissima sit dei imago, ad quam formati sic instauramur, vt vera pietate, iustitia, puritate, intelligentia imaginem dei gestemus. Quo posito, Osiandrica illa de figura corporis imaginatio per se facile euanescit. Quòd autè vir solus imago & gloria dei vocatur apud Paulu, & mulier excluditur ab hoc honoris gradu, ad ordinem politicum restringi ex contextu patet. At sub imagine cuius sit mentio, comprehendi quicquid ad spirituales & æternam vitam spectat, iam satis probatum esse arbitror. Hoc idè aliis verbis confirmat Iohannes, afferens, vitam quæ in æterno dei Sermone ab initio erat, fuisse lucem hominum. Nam quum

Imago dei in anima quibus facultatibus censeri debeat, ex instauratione per Christu colligitur.

Quid sub hac instauratione comprehendatur.

1. Cor. 3. 18.

1. Cor. 11.

Iohan. 1. 4.

propositum sit, singularem Dei gratiam qua homo reliquis animantibus præcellit laudare, vt eum segreget ex communi numero, quia non vulgarem adeptus est vitam, sed coniunctam cum luce intelligentiæ: simul ostendit quomodo ad imaginem Dei sit conditus. Ergo quum Dei imago sit integra naturæ humanæ præstantia, quæ refulset in Adam ante defectionem, postea sic vitata & propè deleta, vt nihil ex ruina nisi cõsumum, mutilum, labè que infectum superfit: nunc aliqua ex parte conspicitur in electis, quatenus spiritu regeniti sunt: plenum verò fulgorem obtinebit in celo. Vt verò sciamus quibus partibus constet, de animæ facultatibus differere operæpretium est. Nam illa Augustini speculatio minimè firma est, animam Trinitatis esse speculum, quia in ea resident intellectus, voluntas, & memoria. Neque etiam probabilis eorum opinio, qui Dei similitudinem in dominatu ei tradito locant: ac si Deum hac nota solum referret, quia constitutus sit omnium rerum herus ac possessor, quum penes ipsum nõ extra propriè querenda sit: imò interior sit animæ bonum.

Imago Dei in homine ante lapsum, quid fuerit: in quibus nunc censetur, quæ do & ubi præfata apparebit.
Lib. de Trin. 10. & lib. De ciuit. Dei 11.

Præsertim quum de animæ fluctuationibus differat, & filii Manichæorum & Seruici de beatam de animæ originem.

Act. 17. 28.

Et ostendit imaginem Dei in homine non agnoscentibus, ne essentiam iustitiam.

2. Cor. 3. 18.

Ad animæ facultates explicandas accedens, primam doctrinam omnium fere philosophorum etiam, inuenit esse obscuram esse ostendit.

Animæ præstantia describitur.

5 Cæterum antequam longius progrediar, Manichæorum delirio occurrere necesse est, quod rursus hac ætate inuicere tentauit Seruetus. Quod dicitur in spirasse Deum in faciem hominis spiraculum vitæ, putarunt animam traducem esse substantiæ Dei: quasi aliqua immensè diuinitatis portio in hominè fluxisset. Atqui hic diabolicus error quàm crassas & scædas absurditates secum trahat, breuiter ostendere facile est. Nam si ex Dei essentia per traducem sit anima hominis, sequetur, Dei naturam non solum mutatione esse obnoxiam & passionibus, sed ignorantæ quoque, prauis cupiditatibus, infirmitati & omne genus vitiiis. Nihil homine inconstantius, quia eius animam exagitant & variè distrahunt contrarij motus: subinde per incitiam hallucinatur: minimis quibusque tentationibus victus succumbit: animam ipsam scimus fordium omnium lacunam ac receptaculum esse, quæ omnia Dei naturæ ascribere conueniet, si recipimus animam esse ex Dei essentia, vel arcanum diuinitatis influxum. Quis ad hoc portentum non exhorreat? Verè quidem ex Arato Paulus nos dicit esse Dei progeniem: sed qualitate, non substantia, quatenus scilicet diuinitis nos dotibus ornauit. Interea Creatoris essentiam lacerare, vt partem quisque possideat, nimis amentis est. Animas ergo, quantum illis insculpta sit imago Dei, creatas esse non minus quàm Angelos, certò statuendum est. Creatio autem non transfusio est, sed essentiæ ex nihilo exordium. Nec verò si à Deo spiritus datus est, & ex carne migrando ad eum redit, protinus dicendū est, ex eius substantia decerptum esse. Atque hac quoque in parte Osiander, dum suis illusionibus effertur, impio errore se implicuit, imaginem Dei in homine non agnoscens sine essentiali iustitia, quasi nos in æstimabili Spiritus sui virtute conformes sibi reddere nequeat Deus quin substantia-liter Christus in nos se transfundat. Quocunque colore has præstigias fucare conentur nonnulli, oculos sanis lectoribus nunquam ita perstringent quin videant resipere Manichæorum errorem. Atque vbi de imaginis instauratione differit Paulus, ex eius verbis elicere promptum est, non substantiæ influxu, sed Spiritus gratia & virtute hominem fuisse Deo conformem. Dicit enim Christi gloriam speculari, in eandem imaginem nos transformari tanquam à Domini Spiritu: qui certè ita in nobis operatur vt Deo consubstantialis non reddat.

6 Animæ definitione à Philosophis petere stultum esset, quorum nemo ferè, excepto Plarone, substantiam immortalem solidè asseruit. Eam quidem alij quoq; Socratici attingunt: sed ita vt nemo apertè doceat de quo ipse persuasus nõ fuit. Inde autem Platoni rectior sententia, quod imaginè Dei in anima considerat. Alij eius potentias ac facultates ita præfenti vitæ affigunt, vt extra corpus nihil reliquum faciant. Porro ex Scriptura antè docuimus esse substantiam incorpoream: nunc addendū est, quantum propriè loco non comprehendatur, corpori tamè inditam illic quasi in domicilio habitare: non tantum vt omnes eius partes animet, & organa reddat apta & vtilia suis actionibus, sed etiam vt primatum in regenda hominis vita teneat: nec solum quo ad officia terrenæ vitæ, sed vt ad Deum colendum simul excitet. Hoc postremum tamen in corruptione liquidò non cernitur, eius tamen reliquiæ in ipsiis vitiiis impressæ manent. Vnde enim tanta famæ cura hominibus, nisi ex pudore? vnde autem pudor, nisi ex honesti respectu? cuius principium & causa est, quod se ad colendam iustitiam natos esse intelligunt: in quo inclusum est religionis sèmen. Sicut autem absque controuersia ad celestis vitæ meditationem conditus fuit homo, ita eius notitiam animæ fuisse insculptam cert

Vid. Cal. ni, in Pily chopann. & Comment. in Genes.

Gen. 2. 7.

certum est. Et sanè præcipuo intelligentiæ vñ careret homo si sua cum lateret felicitas: cuius perfectio est cum Deo coniunctum esse. vnde & præcipua animæ actio est vt illuc alporet. ac proinde quo quisque magis ad Deum accedere studet, eo se probat ratione esse præditum. Qui plures volunt esse animas in homine, hoc est sensitiuam & rationalem, etiam videntur aliquid afferre probabile, quia tamen in eorum rationibus nihil est firmum, repudiandi nobis sunt, nisi in rebus friuolis & inutilibus nos torquere libeat. Magnam repugnantiam esse dicunt inter organicos motus & rationalem animæ partem. Quasi non ipsa quoque ratio secum dissideat, & eius consilia alia cum aliis non fecus ac hostiles exercitus confligant. Sed quum hæc perturbatio sit ex naturæ deprauatione, perperam inde colligitur, duas esse animas, quia facultates qua decet symmetria inter se non consentiant. Cæterum de ipsis facultatibus subtilius differere Philosophis permitto. nobis ad edificandam pietatem simplex definitio sufficit. Vera quidem esse, nec iucunda modò cognitu, sed etiam vtilia esse fateor, dextrè que ab illis collecta quæ docent: nec verò ab eorù studio prohibeo qui discendi cupidi sunt. Admitto igitur primo loco esse quinque sensus, quos tamen Platoni organa magis vocari placet, quibus in sensum communem, ceu in receptaculum quoddam, obiecta omnia insilluntur: sequi phantasia, quæ à sensu communi apprehensa diiudicat: postea rationem, penes quam vniuersale est iudicium: postremò mentem, quæ defixo quietò que intuitu contempletur quæ ratio discurrendo volutare solet. Item menti, rationi, phantasia, tribus animæ facultatibus cognituius tres etiam appetituius respondere: Voluntatem, cuius partes sint, quæ mens & ratio proponunt, appetere: Vim irascendi, quæ à ratione & phantasia porrecta arripit: Vim concupiscendi, quæ à phantasia sensuque obiecta apprehendat. Hæc vt vera sint, aut saltem probabilia, quoniam tamen vereor ne magis nos sua obscuritate inuoluant quam iuuent, omittenda censeo. Sicuti libet alio modo animæ potentias distribuere, vt altera vocetur appetitiua: quæ tametsi rationis expertis, rationi tamen obtemperat, si aliunde dirigatur: altera dicatur intellectiua, quæ sit per se ipsam rationis particeps: non valde reclamo. Nec istud refellere velim, tria esse agendi principia, sensum, intellectum, appetitum. Sed nos diuisionem potius eligamus infra omnium captum positam, quæ certè a philosophis peti non potest. Nam illi dum simplicissimè loqui volunt, animam diuidunt in appetitum & intellectum, sed vtrūque faciunt duplicem. Hunc interdum contemplatiuum esse dicunt, qui sola cognitione contentus, nullum actionis motum habeat: quam rem ingenij nomine designari putat Cicero. interdum practicum, qui boni malive apprehensione voluntatem variè moueat. Sub quo genere bene iustè que viuendi scientia continetur. Illum quoque (appetitum dico) in voluntatem, & concupiscentiam partiuntur, ac *βούλησις* quidem esse quoties rationi appetitus, quem *ἐπιθυμία* appellant obtemperat: *πάθος* autem fieri vbi excusso rationis iugo, ad intemperiam excurrit. Ita semper in homine rationem imaginantur qua se rectè moderati queat.

Vide lib.
2. c. 2. sect.
2. & 12.

7 Ab hac docendi ratione paulum discedere cogimur: quia philosophi, quibus inco-
gnita erat naturæ corruptio quæ ex defectionis pœna provenit, duos hominis status
valde diuersos perperà cõfundunt. Sic ergo habeamus, subesse duas humanæ animæ par-
tes, quæ quidem presenti instituto conueniant, intellectum & voluntatem. Sit autè offi-
cium intellectus, inter obiecta discernere, prout vnumquodque probandū aut impro-
bandum vñ fuerit: voluntatis autem, eligere & sequi quod bonum intellectus dicta-
uerit: aspernari ac fugere quod ille improbarit. Nihil hic nos remouentur ille Aristotelis
minutiæ, nullà esse menti per se motionem, sed electionem esse quæ moueat: quam ean-
dem nuncupat intellectum appetitiuum. ne superfluis quæstionibus intricemur, satis sit
nobis intellectum esse quasi animæ duces & gubernatorè: voluntatem in illius nutum
semper respicere, & iudicium in suis desideriis expectare. Qua ratione verè tradidit ipse
idem Aristoteles, simile quiddam esse in appetitu fugam & persequutionem, quale est in
mente affirmatio aut negatio. Porro quàm certa nunc sit ad dirigendam voluntatē in-
tellectus gubernatio, alibi videbitur. hic duntaxat volumus, nullam reperiri posse in a-
nima potentiam, quæ non ritè ad alterutrum istorum membrorum referatur. Atq; hoc
modo sensum sub intellectu comprehendimus: quem alij sic distinguunt, quòd sensum
ad voluptatem propendere dicunt, pro qua intellectus bonum sequatur. inde fieri vt ap-
petitio sensus, concupiscentia fiat & libido: affectio intellectus, voluntas. Rursum pro
appetitus nomine, quod illi malunt, voluntatis nomen, quod vñ sitatus est, vsurpo.

*Une sententia
in uno homine
anima.*

*Breuis recensio
sententiæ phi-
losophorum de
animæ facul-
tatibus.
In Theore-
to.*

*Arist. libr. 1.
Eth. ca. vlt.
Item libr. 6.
cap. 2.*

*Quid de ex
philosophorū
sententiis sit
statuendum.*

*Themist. in
lib. 3. de Ani-
ma. cap. 49.
De duplici
intellectu.
De Fin. lib. 3.*

*Diuisio facul-
tatum animæ,
in intellectu
et voluntate,
doctrina Clau-
siana conse-
niens.*

*Ita Plato in
Phædro.*

*Lib. Eth. 6.
cap. 2.*

*Lib. 2. ca. 2. à
sect. 12. ad 26*

*Intellectus & voluntatis of-
fensum ac vis
in homine an-
te lapsum.*

8 Ergo animam hominis Deus mente instruxit, qua bonum à malo, iustum ab iniusto discerneret: ac quid sequendum vel fugiendum sit, præcunte rationis luce videret. vnde partem hanc directricem *ἡ ἀγορεύουσα* dixerunt philosophi. Huic adiunxit voluntatem, penes quam est electio. His præclaris dotibus excelluit prima hominis conditio, vt ratio, intelligentia, prudentia, iudicium non modò ad terrenam vitæ gubernationem suppetere, sed quibus transcendere vsque ad Deum & æternam felicitatem. Deinde vt accederet electio, quæ appetitus dirigeret, motusque omnes organicos temperaret:

*Eiusdem lib-
ri artic. iiii.*

atque ita voluntas rationis moderationi esset profus consentanea. In hac integritate libero arbitrio pollebat homo, quo si vellet, adipisci posset æternam vitam. Hic enim intempestiuè quæstio ingeritur de occulta prædestinatione Dei: quia non agitur quid accidere poterit necene, sed qualis fuerit hominis natura. Potuit igitur Adam stare si vellet, quando non nisi propria voluntate cecidit. sed quia in vtranque partem flexibilis erat eius voluntas, nec data erat ad perseverandum constantia, ideo tam facile prolapsus est. Libera tamen fuit electio boni & mali: neque id modò, sed in mente & voluntate

*Arbitrium il-
lud liberum
quo lapsi pri-
mus homo. i-
miste, quod
Philosophi, hi
ignorant.*

summa rectitudo, & omnes organicæ partes ritè in obsequium compositæ, donec seipsum perdendo, bona sua corruptit. Hinc tanta philosophis obiecta caligo, quòd in ruina ædificium, & in dissipatione aptas iuncturas querebant. Principium illud tenebant, non fore hominem rationale animal nisi inesset libera boni & mali electio. veniebat etiam illis in mentem, alioqui tolli discrimen inter virtutes & vitia nisi proprio consilio vitam homo institueret. Probè quidem hætenus, si nulla fuisset in homine mutatio, quæ dum ipsos latuit nihil mirum si cælum terre misceant. Qui verò Christi se discipulos esse professi, in homine perditò & in spirituale exitium demerso liberum arbitrium adhuc quæ-

*Pelagiorum
& Papistarum
delirium.*

runt, inter philosophorum placita & cælestem doctrinam partiendo, planè desipiunt, vt nec cælum nec terram attingant. Sed hæc suo loco melius. Nunc duntaxat illud tenendum est, longè alium prima creatione fuisse hominem quàm totam eius posteritatem, quæ originem à corrupto trahens, hæreditariam labem ab eo contraxit. Nam ad rectitudinem formatae erant singulæ animæ partes, & constabat mentis sanitas, & voluntas ad bonum eligendum libera. Siquis obiiciat: quasi in lubrico fuisse positam, quia imbecilla esset facultas: satis ad tollendam excusationem valuit ille gradus. neq; enim æquum fuit hæc lege Deum constringi, vt hominem faceret vel qui non posset vel nollet omnino peccare. Præstantior quidem fuisset talis natura. sed præcisè expostulare cum Deo, quasi hoc debuerit conferre homini, plusquam iniquum est: quando in eius arbitrio fuit quantumlibet velle dare. Cur autem perseverantiæ virtute eum non sustinuerit, in eius consilio latet: nostrum verò est ad sobrietatem sapere. Acciperet quidem posse, si vellet, sed non habuit velle quo posset: quia hoc velle sequuta esset perseverantia. Excusabilis tamen non est, qui tantum accepit vt sibi sponte accerseret interitum: nulla verò imposita fuit Deo necessitas quin mediam illi voluntatem daret, atque etiam caducam, vt ex illius lapsu gloriæ suæ materiam eliceret.

Lib. 2. c. 2

*Obiectio de la-
psu hominis li-
beri diluita.*

Augu. lib. ii. super Gen. c. 7. 8. 9.

*De corrup-
& grat. ad
Valent. c. ii.*

quasi hoc debuerit conferre homini, plusquam iniquum est: quando in eius arbitrio fuit quantumlibet velle dare. Cur autem perseverantiæ virtute eum non sustinuerit, in eius consilio latet: nostrum verò est ad sobrietatem sapere. Acciperet quidem posse, si vellet, sed non habuit velle quo posset: quia hoc velle sequuta esset perseverantia. Excusabilis tamen non est, qui tantum accepit vt sibi sponte accerseret interitum: nulla verò imposita fuit Deo necessitas quin mediam illi voluntatem daret, atque etiam caducam, vt ex illius lapsu gloriæ suæ materiam eliceret.

CAPVT XVI.

Deum sua virtute mundum à se conditum fouere ac tueri, & singulas eius partes sua providentia regere.

Partes huius capituli.

- 1 Doctrina de singulari providentia Dei circa omnes & singulas res creatas, delirium Epicureorum de fortuna & fortuitis casibus, Sophistarum figmento de Dei omnipotentia, Philosophorum errori de confusa & ambigua mundi gubernatione, opponitur, sect. 1. 2. 3. 4. 5.
- 2 Providentiæ Dei, cuncta animantia, præcipuè verò genus humanum specialis cura moderantis, argumenta, testimonia & exempla, sect. 6. 7.
- 3 Facti, fortunæ, casus, contingentia, dubiorum eventuum (de quibus in hac disputatione con-
trouertitur) consideratio, sect. 8. & 9.

*Lapsu sensu car-
nis inliciti sa-
temur Deum
esse creatorem.*

Orrò Deum facere momentaneum creatorè, qui semel duntaxat opus suum absoluerit, frigidum esset ac iciumum. atq; in hoc præcipuè nos à profanis hominibus differre conuenit, vt non minus in perpetuo mundi statu quàm prima eius origine præsentia diuinæ virtutis nobis illuceat. Et si enim impiorum

*Pu verò file
ago sunt non
modo creatori,*

quoque animi solo terræ cælesti aspectu ad creatorem surgere coguntur, suum tamen peculiarem modum habet fides, quo solidà creationis laudem Deo assignet. Quò pertinet illud Apostoli quod antè citauimus, non nisi fide nos intelligere concinnatum esse

Heb. ii. 7.

esse

esse seculum verbo Dei : quia nisi ad prouidentiam eius vsque transimus, nondum ritè capimus quid hoc valeat, Deum esse creatorem : utcunque & mente comprehendere & lingua fateri videamur. Carnis sensus, vbi Dei virtutem semel in ipsa creatione sibi proposuit, illic subsistit : & quum longissimè procedit, nihil aliud quam in edendo tali opificio, auctoris sapientiam, & potentiam, & bonitatem (quæ sponte sese proferunt, & nolentibus etiam ingerunt) expendit & considerat : in eo autem conferuando & moderando generalem quandam actionem, vnde vis motionis dependeat. Denique ad res omnes sustinendas sufficere putat vigorem diuinitus ab initio inditum. At vero fides alius penetrare debet, nempe vt quem omnium creatorem esse didicit statim quoque perpetuum moderatorem & conseruatorem esse colligat: neque id vniuersali quadam motione tam orbis machinam quam singulas eius partes agitando : sed singulari quadam prouidentia vnumquodque eorum quæ condidit ad minimum vsque passerem, sustinendo, fouendo, curando. Sic Dauid breuiter præfatus mundum fuisse a Deo conditum, statim ad continuum prouidentia tenorem descendit, Verbo Iehouæ cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Mox addit, Iehoua respexit super filios hominum. & quæ in eandem sententiam attextit. Quanquam enim non tam scitè ratiocinantur omnes, quia tamen credibile non esset curari à Deo res humanas nisi esset mundi opifex: nec quifquam serio credit fabricatum esse mûdum a Deo, quin sibi persuadeat operum suorum curam habere : non abs re Dauid optima serie ab vno ad alterum nos deducit. In genere quidem arcana Dei inspiratione vegetari omnes mundi partes & philosophi docent, & humanæ mentes concipiunt. Interea eovsque non pertingunt quòd euehitur Dauid, secumque pios omnes attollit, dicens, Omnia ad te respiciunt, vt des illis escam tempore fuo. te dante, colligunt : te manum aperiente, satiantur bonis. simulatque faciem auerteris, cõsternantur: vbi reduceris spiritum, intereunt, & in terram reuertuntur. Si rursus emittis spiritum, creantur, & renouas faciem terræ. Imò quauis Pauli sententiæ subscribant, in Deo nos esse, & moueri, & viuere : longè tamen absunt à serio eius quam commendat gratiæ sensu : quia specialem Dei curam, ex qua demum cognoscitur paternus eius fauor, minimè gustant.

2 Quo melius pateat hoc discrimen, sciendum est, prouidentiam Dei, qualis traditur in Scriptura, fortunæ & casibus fortuitis opponi. Iam quum vulgò persuasum fuerit omnibus seculis, & eadem opinio cunctos ferè mortales hodie quoque occupet, fortuito contingere omnia : quod de prouidentia tenendum erat, non modò hac praua opinione obnubilari, sed ferè sepeliri certù est. Siquis in latrones incidat, vel feras bestias, si vento repentè exorto naufragium faciat in mari, si domus vel arboris ruina obruatur: si alius per deserta oberrans inueniat penuriæ suæ remedium, vndis iactatus ad portum perueniat, mirabiliter à distantia tantùm vnus digiti euadat à morte : hos omnes tam prosperos quàm aduersos occurfus fortunæ carnis ratio adscribet. Quisquis verò edoctus est Christi ore, capillos omnes capitis sui esse numeratos, causam longius quaeret, ac statuet quoslibet euentus occulto Dei consilio gubernari. Ac de rebus quidem inanimatis sic habendum est, quauis naturaliter singulis indita sit sua proprietates, vim tamen suam non exerere nisi quatenus præsentis Dei manu diriguntur. Sunt igitur nihil aliud quàm instrumenta quibus Deus assiduè instillat quantum vult efficaciæ, & pro suo arbitrio ad hanc vel illam actionem flectit ac conuertit. Nullius creaturæ mirabilior vel illustrior vis est quàm solis. Præterquam enim quòd totum orbem illuminat suo fulgore, quantum istud est quòd animalia omnia suo calore fouet ac vegetat: terræ fecunditatem suis radiis inspirat: seminibus in eius gremio tepefactis, herbescentem inde viriditatem elicit, quam nouis alimentis suffultam auget ac confirmat, donec in culmos assurgat: quòd perpetuo vapore pascit, donec in florem, & ex flore in frugem adulescat: quòd tunc etiam excoquendo ad maturitatem perducit: quòd arbores similiter & vites ab eo tepefactæ gemmant primùm ac frondescent, deinde florem emittunt, & ex flore fructum generant? At Dominus, vt solidam horum omnium laudem sibi vendicaret, antè & lucem extare voluit, & terram omni herbarum & fructuum genere refertam esse quàm solem crearet. Non ergo solem faciet pius homo vel principalem vel necessariam eorum causam quæ ante solis creationem extiterunt, sed instrumentum duntaxat quo vitur Deus, quia ita vult : quum possit, eo præterito, per seipsum nihilo difficilior agere. Deinde quam legimus biduo solem subsistisse in vno gradu ad præces

*verum etiam
sipientem, po-
tentem & o-
pimum singu-
larium vnum
et. auctorem mo-
deratorem &
conseruatorem
perpetuum.*

*Fidelillaniti-
tur Dei verbo,
cuius testimo-
nia quæda pro-
feruntur.*

*Matth. 6. 26,
& 10. 29.
I. Gal. 35. 6.*

Ibidem 13.

*Psal. 103. 27.
& 28. 29-30.*

Act. 17. 28.

*Epicurei, for-
tunam & ca-
sus fortuitos
dei prouiden-
tia in Scriptu-
ra tradite opo-
nentes, refel-
luntur.*

Matth. 10. 30.

*Sol, Diuine pro-
uidentiæ testis
luculentus ad-
uers. Epicureos*

Gen. 1. 3, & 11.

Iosue 10. 13.
2. Reg. 20. 11.

Iosue, in gratiam regis Ezechia: umbram eius retrocessisse per decem gradus, paucis illis miraculis testatus est Deus, non sic quotidie cæco naturæ instinctu solem oriri & occidere quin ipse ad renouandam paterni erga nos sui fauoris memoriam cursum eius gubernet. Nihil magis naturale est quam ver hyemi, veri æstatis, ætati autumnum vicissim succedere. Atqui in hac serie tanta perspicitur ac tam inæqualis diuersitas, vt facillè appareat singulos annos, menses & dies noua & speciali Dei prouidentia temperari.

Figura Sophi
stria de uisita
Dei Omnipoten
tia, & iustitia.

3 Et sanè omnipotentiam sibi vendicat ac deferri à nobis vult Deus, non qualem philosophæ fingunt inanem, otiosam & ferè sopitam: sed vigilem, efficacem, operosam, & quæ in continuo actu versetur. neque etiam quæ generale tantum sit principium confusi motus, ac si fluuium per alueos semel præfixos fluere iuberet: sed ad singulos & particulares motus intenta sit. Ideo enim censetur omnipotens, non quòd possit quidem

Isa. 45. 3.

facere, cesset tamen interim & desideat, vel quem præfixit naturæ ordinem generali instinctu continuat: sed quia sua prouidentia cælum & terram gubernans, sic omnia moderatur vt nihil nisi eius consilio accidat. Nam quum in Psalmò dicitur facere quæcunque vult, certa & deliberata notatur voluntas. Inspidum enim esset philosophico more interpretari Prophetæ verba, Deum esse primum agens, quia principium & causa est

Omnipotentiæ
Dei cum eius
prouidentia con
iuncta, recta
consuleretur.

omnis motus: quum potius hoc solatio in rebus aduersis se leniant fideles, nihil se perpeti nisi Dei ordinatione & mandato: quia sunt sub eius manu. Quòd si Dei gubernatio sic extenditur ad omnia eius opera, puerile cauillum est, eam includere in naturæ influxu. Nec verò magis Deum sua gloria fraudat quàm seipsum vtilissima doctrina, qui Dei prouidentiam coarctant tam angustis finibus, ac si libero cursu secundum perpetuam naturæ legem ferri omnia sineret: quia nihil homine miserius, si ad quoslibet cæli, aëris, terre, aquarum motus expositus foret. Adde quòd hoc modo nimis indignè extenuatur singularis erga vnumquemque Dei bonitas. Exclamat David infans adhuc

Psal. 8. 3.

pendentes à matrum vberibus satis facundos esse ad celebrandam Dei gloriam: quia scilicet statim ab utero egressi, cælesti cura paratam sibi alimoniam inueniunt. Est quidem hoc verum in genere, modò ne oculos & sensus nostros fugiat quod palam experientia demonstrat, aliis matribus plenas esse mammas & vberes, aliis ferè aridas, prout liberalius hunc Deus alere vult, parcius verò alium. Qui verò Dei omnipotentis iustam

Duplex sim
ilitas ex Omni
potentiæ Dei ve
re agnitione
promanans.

laudem tribuunt, duplicem inde percipiunt fructum, quòd satis ampla beneficiendi facultas penes ipsum sit, in cuius possessione sunt cælum & terra, & cuius nutum respiciunt omnes creaturæ vt se in obsequium addicant. deinde quòd securè in eius protectione quiescere licet, cuius arbitrio omnes subiacent quæ alicunde timeri possunt noxæ, cuius imperio non secus ac fræno coercetur Satan cum omnibus suis furiis totòque apparatu, à cuius nutu pendet quicquid salutis nostræ aduersatur: nec aliter corrigi vel sedari possunt immodici & superstitionis metus, quos subinde ex periculorum obiectu concipimus. Superstitiosè nos esse timidos dico, si quoties minantur nobis creature, vel terrorem aliquem ingerunt, perinde expauescimus ac si quam ex se vim nocendi haberent ac potestatem, vel temerè læderent ac fortuitò, vel aduersus earum noxas non satis esset in Deo auxiliij. Exempli gratia, vetat Propheta ne à stellis & signis cæli metuant filij Dei, quemadmodum increduli solent. Non quemlibet certè timorem damnat. Sed quum mundi gubernationem à Deo ad alia transferant infideles, suam vel felicitatem vel miseriam ab astrorum decretis & præfagiis, non autem à Dei voluntate pendere fingunt, ita fit vt timor eorum ab vno illo quem respicere debebant ad stellas & cometas abstrahatur. Ab hac igitur infidelitate qui cauere volent, memoria semper teneat, non erraticam vel potentiam, vel actionem, vel motionem esse in creaturis: sed arcano Dei consilio sic regi, vt nihil contingat nisi ab ipso sciente & volente decretum.

Iere. 10. 2.

4 Principiò igitur teneant lectores prouidentiam vocari, non qua Deus è cælo otiosus speculetur que in mûdo fiunt, sed qua veluti clauum tenens, euentus omnes moderatur. Ita non minus ad manus quam ad oculos pertinet. Nec enim quum filio suo dicebat Abraham, Deus prouidebit, tantum volebat præscium futuri euentus asserere: sed curam rei incognitæ in eius voluntatem reicere qui rebus perplexis & confusis exitum dare solet. Vnde sequitur, prouidentiam in actu locari. nimis enim inscitè nugantur multi de nuda præscientia. Non tam crassus est eorum error qui gubernationem

Infidelitas quomodo cauenda.

Prouidentia de finitio, Philosophorū de confusa & ambigua mundi gubernatione errorum resillens.

Deo

Deo attribuunt, sed cōfusam & promiscuam, vt dixi: nempe que orbis machinam cum singulis partibus generali motu voluat atque impellat: cuiusque verò creaturæ actionem peculiariter non dirigat. Neque tamen hic etiam error tolerabilis est. Hæc enim prouidentia quam vniuersalem appellant, nihil impediri tradunt, vel creaturas omnes, quominus contingenter moueantur, vel hominem, quo minus libero voluntatis suæ arbitrio huc atque illuc se conuertat. atque ita inter Deum & hominem partiuntur: vt ille motionem huic sua virtute inspiret qua agere possit pro natura sibi indite ratione: hic autem actiones suas voluntario consilio moderetur. Breuiter Dei potentia sed non destinatione mundum, res hominum, ipsosque homines gubernari volunt. Taceo Epicureos (qua peste refertus semper fuit mundus) qui Deum otiosum inertemque somniant: aliosque nihilo saniores, qui olim commenti sunt Deum ita dominari supra mediam æris regionem, vt inferiora fortunæ relinqueret. Quidem aduersus eam euidentem insaniam satis clamant mutæ ipse creaturæ. Nunc enim sententiam illam que vulgò ferè obtinuit refutare propositum est, que cæcam modò nescio quam & ambiguam motionem quum Deo concedat, quod præcipuum est illi adimit, vt incomprehensibili sapientia queque dirigat ac disponat ad suum finem: atque ita verbo tantum non re Deum facit mûdi rectorem, quia moderationem eripit. Quid enim quæso est moderari, nisi ita præesse vt destinato ordine ea regas quibus præes? Neque tamen quod de vniuersali prouidentia dicitur in totum repudio: modò vicissim hoc mihi concedant, mundum à Deo regi, non tantum quia positum à se naturæ ordinem tuetur, sed quia peculiararem vniuscuiusque ex suis operibus curam gerit. Verum quidem est singulas rerum species arcano naturæ instinctu moueri, acsi æterno Dei mandato parent, & quod semel statuit Deus, sponte fluere. Atque huc refèri potest quod dicit Christus, se & Patrem ab initio vsque semper fuisse in opere: & quod Paulus docet, in ipso nos viuere, moueri, & esse. quod etiam author epistolæ ad Hebræos Christi diuinitatem probare volens, dicit potenti eius nutu sustineri omnia. Sed perperam hoc prætextu tegunt & obsecrant quidam specialem prouidentiam, quæ adeò certis clarisque Scripturæ testimoniis asseritur, vt mirum sit potuisse de ea quempiam dubitare. Et certè qui velum illud quod dixi obtendunt, coguntur ipsi quoque correctionis vice addere, multa fieri peculiari Dei cura: sed hoc perperam ad actus tantum particulares restringunt. Quare nobis probandum est, Deum sic attendere ad singulos euentus regendos, & sic omnes illos provenire à definito eius consilio, vt nihil fortuitò contingat.

5 Si demus, principium motus penes Deum esse, sponte verò vel casu omnia ferri quò impellit naturæ inclinatio, mutæ dierum & noctium vices, hyemis etiam & æstatis, erunt Dei opus, quatenus suas quibusque partes attribuens, certam legem præfixit: nempe si æquabili tenore eundem semper modum seruarent, dies qui noctibus succedunt, menses mensibus, & anni annis. Quòd autem nunc immodici calores cum siccitate coniuncti quicquid est frugum exurunt, nunc pluuix intempestiux segetes corumpunt, quòd ex grandinibus & procellis subita calamitas accidit: non erit hoc Dei opus: nisi fortè quia ex astrorum occurfu, & aliis naturalibus causis vel nebulæ, vel feronitas, vel frigus vel calor originem trahunt. Atqui hoc modo nec paterno Dei fauori, nec iudiciis locus relinquitur. Si Deum humano generi satis beneficum esse dicat, quia cælo & terræ vim ordinariam instillet qua alimenta suppeditent, nimis dilutum est ac profanum figmentum: acsi fecunditas anni vnus non esset singularis Dei benedictio: penuria autem & fames non esset maledictio & vindicta. Sed quia rationes omnes colligere nimis longum esset, sufficiat ipsius Dei autoritas. In Lege & in Prophetis sæpius pronuntiat, quoties rore & pluuia terram irrigat, se gratiam suam testari, cælum obdurescere instar ferri suo imperio, vredine & aliis vitis consumi segetes, grandinibus & procellis quoties agri feriuntur, certæ & specialis suæ vindictæ esse signum. Hæc si recipimus, certum est non cadere pluuix guttam nisi certo Dei mandato. Laudat quidem dauid generalem Dei prouidentiam, quòd escam ministret pullis coruorum inuocantibus eum: sed quom animalibus deus ipse famem minatur, nonne satis declarat nunc tenui nunc ampliore demenso, provt visum est, se alere cuncta animantia? Puerile est, vt iam dixi, hoc ad particulares actus restringere, quom sine exceptione loquatur Christus, nullum ex passerulis nullius pretij cadere in terram sine Patris voluntate. Certè si auium volatus certo Dei cōsilio regitur, fateri necesse est cum Prophe-

Plin. lib.
2. cap. 7.

*Epicurei &
Epicurei
vniuersalia.*

*Specialis Prouidentia
vsq;
asseritur.*

*Act. 17. 28.
Hebræ. 3.*

*Dei per necessitatem
speciatim
esse probatur,
arguuntur ex
miseri cordis et
iustitiae Dei
sua ratione
penitentia.*

*Deinde, si
animas
suscipit
et cetera
et animantibus
responsum.*

Psal. 146. 9.

Matt. 10. 29.

Psal. 12. 5.

ta

ta, sic eum habitare in sublimi, ut se humiliet ad videndum quæcunque accidunt in cælo & in terra.

*Respectu item
generis huma-
ni, & qualem
per se pne. quis
huius causa
mulus si con-
ditur.*

6 Sed quia scimus humani præcipuè generis causa mundum esse conditum, in eius etiam gubernatione hic nobis spectandus est finis. Exclamat Propheta Ieremias, Scio Ier. 10. 23.
Domine, quia non est hominis via eius, neque viri ut dirigat gressus suos. Solomo au- Prou. 20.
24
tem, A domino sunt gressus viri, & quomodo disponet homo viam suam? Dicât nunc, hominem à deo moueri secundum naturæ suæ inclinationem, ipsum autem conuertere motum quò visum fuerit. At si id verè diceretur, penes hominem foret viarû suarum arbitrium. Negabunt fortè, quia nihil sine dei potentia valeat. At quum Prophe-
tam & Solomonem constat non potentiam modò, sed electionem quoque ac destina-
tionem deo attribuere, nequaquam se expediunt. Atque hanc hominum temeritatem
elegantèr alibi carpit Solomo, qui seopum sibi præstituunt sine dei respectu, ac si manu
eius non ducerentur. Hominis, inquit, est dispositio cordis, & domini est præparatio
linguæ. Ridicula sanè infania, quòd facere sine deo instituunt miseri homines, qui ne
prostrari quidem possunt nisi quòd ille voluerit. Porro quo magis exprimeret Scriptura,
nihil penitus in mundo geri nisi ex eius destinatione, quæ maximè fortuita videntur,
illi subiacere ostendit. Quid enim magis ad casum referas quàm dum prætereuntem
viatorum defractus ex arbore ramus interficit? At longè aliter dominus, qui se fatetur
eum tradidisse in manum occisoris. Sortes similiter quis non fortunæ cæcitati permit-
tat? Verùm dominus non patitur, qui sibi vendicat earum iudicium. Non sua potentia
fieri docet ut & in sinum coniciantur lapilli & extrahantur: sed quòd vnum casui dari
poterat, à seipso esse testatur. Eodem pertinet illud Solomonis, Pauper & fenerator oc-
currunt sibi: oculos amborum deus illuminat. Quauis enim permixti sint pauperibus
diuites in mundo, dum singulari diuinitus assignatur sua conditio, admonet, deum, qui
omnibus illucet, minimè cæcutire, atque ita pauperes ad tolerantiam hortatur: quia o-
nis sibi à deo impositum excutere conantur quicunq; sua sorte contenti non sunt. Sic
& alter Propheta profanos homines obiurgat, qui industriæ hominum vel fortunæ as-
scribunt quòd alij iacent in fordibus, alij ad honores emergunt. Neque ab Oriente, ne-
que ab Occasu, neque à deserto sunt exaltationes: quia deus iudex est, hic humiliat &
hic eleuat. Quia non potest deus exuere iudicis munus: hinc ratiocinatur, arcano eius
consilio alios excellere, alios manere contemptibiles.

Prou. 16. 1.

Exod. 21. 13.

*Prou. 16. 11.
33.*

Prou. 22. 2.

Psal. 75. 7.

*Postremo, ex-
emplis ex hi-
storia populi
Israelitici, Io-
næ, Iacobi pa-
triarcho, &
quotidiana ex-
perientia de-
sumptis.*

7 Quinetiam particulares euentus testimoniam esse dico in genere singularis dei pro-
uidentiæ. Excitauit deus in deserto ventum australem, qui populo adueheret copiam Exod. 19.
13.
Ion. 1. 4. 6
auium. Quum Ionam voluit in mare proiici, ventum turbini excitando emisit. Dicent
qui non putant deum mundi gubernacula tenere, hoc fuisse præter communem usum.
Atqui inde colligo nullum vnquam vêtum oriri, vel furgere, nisi speciali dei iussu. Nec
verò aliter verum esset illud, ventos facere suos nuntios, & ministros suos ignem flam-
meum, nubes facere vehicula sua, & equitare super alas venti: nisi & nubes & vêtos cir-
cumageret suo arbitrio, singularè, inque virtutis suæ præsentiam in illis ostenderet. Sic
etiam alibi docemur, quoties vêtorum flatu mare ebullit, impetus illos testari singula-
rem dei præsentiam. Præcipit, & excitat spiritum procelle, & in sublime attollit fluctus
maris. deinde stare facit procellam in silentio, ut cesset fluctus nauigantium. sicut alibi
denuntiat, ventis vrentibus se flagellasse populû. Sic quum naturaliter vis generandi in-
dita sit hominibus, deus tamen speciali gratiæ vult ferri acceptum quòd alios relinquit
in orbitate, alios sobole dignatur. nã donum eius, fructus ventris. Ideo dicebat Iacob v-
xori, An ego pro deo sum, ut tibi dem liberos? Ut semel fuam, nihil magis ordinarium
in natura quam nos pane ali. Atqui pronuntiat Spiritus non modò terræ prouentû dei
esse donum speciale, sed non viuere solo pane homines: quia non ipsa saturitas eos vege-
tat, sed arcana dei benedictio. sicut è conuerso minatur se fracturû panis futuram. Nec
verò aliter seria posset concipi oratio de quotidiano pane, nisi deus cibû paterna manu
nobis suggereret. Ideo Propheta, ut fidelibus persuadeat, deum in ipsis pascèdis optimi
patrisfamilias partes implere, admonet, escam dare omni carni. Deniq; vbi ab vna parte
audimus, Oculi domini super iustos, & aures eius ad preces eorum: ab altera autè, Ocu-
lus domini super impios, ut perdat è terra memoriam eorum, sciamus creaturas omnes
sursùm & deorsùm præsto ad obsequium adesse, ut eas in quencunq; vult usum accom-
modet. Vnde colligitur, non tantum generalem eius prouidèntiam vigere in creaturis,
vt

*Psal. 107. 25.
29.*

Gen. 30. 2.

Deut. 8. 2.

Iesi. 3. 1.

Psal. 136. 25.

Psal. 34. 16.

Ibidem 17.

vt naturæ ordinem continuet: sed in certum & proprium finem aprari, admirabili eius consilio.

Libr. ad
Bonif. 2.
cap. 6, &
lib. 1.

8 Qui huic doctrinæ inuidiam facere volunt, calumniantur esse dogma Stoicorum, de fato: quod & Augustino exprobratum aliquando fuit. Nos etsi de verbis inuiti litigamus, Fati tamen vocabulum non recipimus: tum quia est ex eorum genere, quorum profanas nouitates refugeret nos Paulus docet: tum quia eius odio conatur grauari dei veritatem. Dogma verò ipsum falsò nobis ac malitiosè obiectatur. Non enim cum Stoicis necessitate comminiscimur ex perpetuo causarum nexu & implicita quadam ferre, quæ in natura contineatur: sed deum constituimus arbitrum ac moderatorem omnium, qui pro sua sapientia, ab vltima æternitate decreuit quod facturus esset: & nunc sua potentia, quod decreuit exequitur. Vnde eius prouidentia non cælum modò ac terram, & creaturas inanimatas, sed hominum etiam consilia & voluntates gubernari sic asserimus, vt ad destinatum ab ea scopum rectà ferantur. Quid ergo? inquires. nihilne fortuitò, nihil contingenter accidit? Respondeo, verè à Basilio magno dictum esse, Fortunam & Casum, Ethnicorum esse voces, quarum significatione piorum mentes occupari non debeant. Nam si successus omnis, Dei benedictio est, calamitas & aduersitas, eius maledictio: fortunæ iam in rebus humanis aut casui nullus relinquitur locus. Et mouere nos quoque illud Augustini debet: In libris contra Academicos, inquit, non mihi placet toties me appellasse Fortunam. quauis non aliquam deam voluerim hoc nomine intelligi, sed fortuitum rerum euentum in externis vel bonis vel malis. Vnde & illa verba sunt quæ nulla religio dicere prohibet, Fortè, Forsau, Forstan, Fortasse, Fortuitò. quod tamen totum ad diuinam reuocandum est prouidentiam. Neque hoc tacui, dicens. Etenim fortasse quæ vulgò Fortuna nuncupatur, occulto quoque ordine regitur: nihilque aliud in rebus casum vocamus, nisi cuius ratio & causa secreta est. Dixi quidem hoc: verum pœnitet me sic nominaffe illic Fortunam: quum videam homines habere in pessima consuetudine, vt vbi dici debet, Hoc Deus voluit, dicant, Hoc voluit Fortuna. Denique passim docet, siquid Fortunæ relinquitur, temerè versari mundum. Et quanquam alicubi definit, partim libero hominis arbitrio, partim Dei prouidentia omnia geri, huic tamen subesse homines & ab ea regi, satis paulo post ostendit, principium illud sumens, nihil esse absurdius quàm fieri quicquam nisi ordinante Deo: quia temerè accideret. Quæ ratione & contingentiam quæ ab hominum arbitrio pendet excludit: mox verò clarius causam esse quærendam negans voluntatis Dei. Quoties autem permissionis ab ipso mentio fit, quomodo hoc intelligi debeat ex vno loco optimè patebit, vbi Dei voluntatem, summam esse probat & primam omnium causam: quia nihil nisi ex iussu eius vel permissione accidit. Certè non fingit Deum in otiosa specula cessantem, dum aliquid vult permittere, vbi actualis (vt ita loquar) voluntas intercedit, quæ alioqui non posset censei causa.

1. Propter quod doctrina de Dei prouidentia veritate corrupta punitur, & illustratur. 1. Titulum Stoicorum.

2. Ethnicorum Fortuna & Casus.

1. Retract. cap. 1.

Lib. 83. Quæstionum. Lib. de Trinitate, cap. 4.

Quomodo fortuna nobis esse dicitur quæ sunt certo Dei consilio.

Exemplum.

Iob. 14. 5.

3. Contingentia & euenus, sic ab oculo sed in se & se-

surum

9 Quoniam tamen longè infra prouidentie Dei altitudinem subsidit mentis nostre tarditas, adhibenda est quæ eam subleuet distinctio. Dicam igitur, vt cunq; ordinentur omnia Dei consilio & certa dispensatione, nobis tamen esse fortuita. non quòd Fortunam reputemus mundo ac hominibus dominari, temerèq; omnia sursum deorsum volutare: (abesse enim à Christiano pectore decet hanc vecordiam.) sed quoniam eorum quæ eueniunt, ordo, ratio, finis, necessitas, vt plurimum in Dei consilio latet, & humana opinione non apprehenditur, quasi fortuita sunt quæ certum est ex Dei voluntate provenire. Non enim aliam imaginem præ se ferunt, aut in natura sua considerata, aut secundum notitiam nostram iudiciumque æstimatæ. Fingamus, exempli gratia, mercatorem, qui syluam ingressus cum comitatu fidorum hominum, imprudenter à sociis aberret, ipso errore feratur in spoliarium, incidat in latrones, iuguletur. Mors eius non tantum Dei oculo præuisa, sed decreto stabilita fuerat. Non enim dicitur præuidisse quantum cuiusque vita protenderetur, sed terminos constituisse ac fixisse qui præteriri non poterunt. Quantum tamen mentis nostræ captus apprehendit, omnia illic fortuita apparent. Quid hic sentiet Christianus? nempe quicquid in morte eiusmodi intercessit, fortuitum natura, vt est, reputabit: prouidentiam tamen Dei præfuisse non dubitabit ad fortunam in suum finem dirigendam. Eadem est ratio futurorum contingentia. Futura omnia vt incerta nobis sunt, ita in suspenso habemus, ac si vtramvis in partem propensa forent. Manet tamen nihilominus cordibus nostris infixum, nihil euen-

placuit, ut de
ceris si paren-
ter...

1. Sam. 6. 9.

Exemplum.

1. Sam. 23. 26.

17.

Alind exem-
plum.

Iohan. 19. 33,
36.

turum quod non Dominus iam prouiderit. Hoc sensu apud Ecclesiasten sepe reperitur nomen euentus: quia primo intuitu non penetrant homines ad primam causam, quæ procul abscondita est. Et tamen nunquam ita delatum fuit ex hominum cordibus quod de occulta Dei prouidentia proditum est in Scripturis, quin semper micarent in tenebris aliq̄ scintille. Sic Philisthinorum augures, quauis ambigui vacillent, Deo tamen partim aduersum casum tribuunt, partim fortunæ. Si arca, inquit, transferit per viam illam, sciemus Deum esse qui nos percussit: sin verò per alteram, casus fuit super nos. Stultè quidem, ubi eos fallit diuinatio, ad fortunam confugiunt: interea videmus eos constringi, ne audeant quod infeliciter illis acciderat fortuitum putare. Cæterum quomodo prouidentia suæ freno euentus quoslibet in quacumq; vult partem flectat Deus, insigni exemplo liquebit. Ecce eodem articulo temporis quo deprehensus fuerat Dauid in deserto Mahon, irruptionem faciunt Philisthini in terram: cogitur Saul discedere. Si Deus, salutis serui sui consulere volens, impedimentū hoc Sauli obiecit, certè quauis repentè præter hominum opinionem arma caperint Philisthini, non tamen dicemus casu fuisse factum: sed quæ nobis videtur contingencia, secretum Dei impulsu fuisse agnosceret fides. Non semper quidem apparet similis ratio: sed indubiè sic habendum est, quæcunque cernuntur in mundo conuersiones, ex secreta manus Dei agitatione prodire. Interea quod statuit Deus, sic necesse est euenire vt tamen neque præcisè neque suapte natura necessarium sit. Exemplum in Christi ossibus familiare occurrit. Quum induerit corpus nostro simile, fragilia fuisse eius ossa nemo sanus negabit: quæ tamen frangi fuit impossibile. Vnde iterum videmus non temerè in scholis inuentis fuisse distinctiones de necessitate secundum quid, & absolute: item consequentis & consequentiæ: quando ossa Filij sui Deus, quæ à fractura exemerat, fragilitati subiecit, atque ita restrinxit ad consilij sui necessitatem quod naturaliter contingere potuit.

CAPVT XVII.

Quorsum & in quem se pum referenda sit hec doctrina, vt nobis constet eius vtilitas.

In duas partes hoc caput commode distribui potest.

1. Doctrinæ de prouidentia Dei, quantum ad solidam piorum instructionem & consolatoriam conducit, explicatio in genere, scēt. 1. & speciatim a scēt. 2. ad 12. Primum autem refertur qui arcum & incomprehensibili Dei consilio mundum regi negant: alij item qui scelera omnium culpam in Deum reiciunt, prætatisque exercitia inuisa esse somniant, scēt. 1. 47. Deinde additur sancta prouidentia Diuinæ meditatio in prosperis rebus & aueris ad viuam Depict. scēt. 6. 7. 8. 9. 10. 11.
2. Solutio diuinarum obiectiōum ex Scriptura. locis qui Deo penitentiam ascribunt, & de creatorum eius veluti quædam ibrogationes referunt, scēt. 12. 13. 14.

Suauis doctri-
na de vni prou-
identia. 1. ad
prouidentiam &
fuerunt tem-
pus exiliu.
2. per medi-
sine mediis, con-
tra media o-
peratur. 3. hu-
mani generis,
et. l. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Orro (vt propensa sunt ad vanas argutias hominum ingenia) fieri vix potest quin se perplexis nodis impediunt quicunque non tenent probum rectumq; huius doctrinæ vsum. Itaque in quem finem omnia diuinitus ordinari Scriptura doceat, breuiter hic attingere expediet. Ac primò quidem notandum est, tam in futurum quam in præteritum tempus considerandam esse prouidentiam Dei: deinde sic moderatricem esse rerum omnium, vt nunc medijs interpositis opere- tur, nunc sine medijs, nunc contra omnia media. Postremò huc tendere, vt totum hu- manum genus sibi esse curæ Deus ostendat: præcipuè verò in regenda Ecclesia (quam propiore intuitu dignatur) se excubias agere. Iam & hoc addendum est, quauis aut pat- ternus Dei fauor & beneficètia, aut iudicij feneritas sæpe in toto prouidentia cursu re- luceat, interdum tamen eorum quæ accidunt occultas esse causas, vt obrepat cogitatio, cæco fortunæ imperu volui & rotari res humanas: vel ad obloquendum nos caro solici- tet, ac si Deus homines quasi pilas iactâdo, ludum exerceret. Verum quidem est, si quietis & sedatis mentibus ad discendum parati essemus, exitu tandem patefieri, Deo constare optimam consilij sui rationem: vel vt suos erudiat ad tolerantiam, vel vt corrigat prauos eorum affectus, & lasciuiam domet, vel vt ad sui abnegationem subigat, vel ex- pergeficiat torporem: rursum vt prosternat superbos, vt impiorum astutiam discutiatur, vt dissipet eorum machinationes. Vtunque tamen nos lateant ac fugiant causa, apud eum esse absconditas certò habendam est: ac proinde cum Dauide exclamandum, Ma- gna fecisti Deus mirabilia tua, & cogitationes tuas super nos non licet ordinare. si loqui- tento, prævalent supra narrationem. Etsi enim semper in erumnis nostris occurrere de- bent peccata, vt poena ipsa nos ad penitentiam sollicitet: videmus tamen vt Christus arcano

Psal. 10. 6.

arcano Patris consilio plus iuris asserat, quàm vt quemque provt meritis est castiget. Iohan.9:3. Nam de cæco nato ait, Neque hic peccauit, neque parentes: sed vt manifestetur gloria Dei in ipso. Hic enim obstitit sensus, dum ipsos natales præuenit calamitas, ac si Deus parum elementer immeritos sic affligeret. Atqui in hoc spectaculo fulget et gloriam Patris sui testatur Christus, modò puri sunt nobis oculi. Sed tenenda in modestia est, ne ad causam reddendam Deum trahamus: sed ita reuereamus occulta eius iudicia, vt nobis eius voluntas, iustissima sit rerum omnium causa. Quum cælum occupant densæ nubes, exoriturque violenta tempestas, quia & tristis caligo oculis obicitur, & tonitru aures percellit, & sensus omnes terrore obstupescunt, videntur nobis omnia confundi & misceri: eadem interim semper manet in cælo quies & serenitas. Ita statuendum est, dum res in mundo turbulentæ iudicium nobis eripiunt, Deum ex pura iustitiæ & sapientiæ suæ luce hos ipsos motus optimè composito ordine temperare ac dirigere in rectum finem. Et certè prodigiosus in hac parte est multorum furor, qui maiore licentia Dei opera vocare audent ad suum calculum, & arcana eius consilia excutere, tum etiam de incognitis præcipitem ferre sententiam, quàm de mortalium hominum factis. Quid enim magis præposterum, quàm erga æquales nostros hac vti modestia, vt iudicium suspendere malimus quàm notam temeritatis incurrere: obscuris autem dei iudiciis, quæ reuerenter suspicere decebat, proteruè insultare?

2 Ergo dei prouidentiam ritè & vtiliter nemo expendet nisi qui sibi cum fictore suo mundique opifice negotium esse reputans, ad merù & reuerentiam, qua decet humilitate, se submiserit. Hinc fit vt tam multi hodie canes doctrinam hanc virulentis suis morfibz, vel saltèmlatratu impetant: quia non plus deo licere volunt quàm ipsis dicitur propria ratio. Nos etiam quanta possunt proteruia exagitant, quòd non contenti Legis præceptis, quibus comprehensa est dei voluntas, arcanis etiam eius consiliis mundum regi dicamus. Quasi verò cerebri nostri figmentum sit quod docemus: ac non vbi que idem disertè pronuntiet Spiritus, & innumeris loquendi formis repetat. Sed quia eos retinet aliquis pudor ne suas blasphemias audeant in cælum euomere, quo libertius infantiam, se nobiscum litigare fingunt. Verùm nisi admittant, incòprehensibili dei consilio quicquid in mundo accidit gubernari, respondeant quorsum dicat Scriptura, eius iudicia profundam esse abyssum. Nam quum clamer Mosès volùtatem dei non procul in nubibus, vel in abyssis quærendam esse, quia familiariter in Lege exposita sit, sequitur profundæ abyssò conferri aliam voluntatem absconditam: de qua etiam Paulus, O profunditatem diuitiarum & sapientiæ & cognitionis dei! quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles viæ eius: Quis enim cognouit mentem domini? aut consiliarius eius fuit? Ac verum quidem est, in Lege & Euangelio còprehendi mysteria quæ longè emineant supra sensus nostri modum: sed quoniam deus ad capiendâ hæc mysteria, quæ verbo patefacere dignatus est, suorum mentes intelligentiæ spiritu illuminat: nulla iam illic abyssus, sed via, in qua tutò ambulandum est, & lucerna pedibus regendis, & lux vitæ, & certæ conspicuæque veritatis schola. At mundi gubernandi admirabilis ratio meritò abyssus vocatur: quia dum nos latet, reuerenter adoranda est. Pulchrè vtrunq; paucis verbis expressit Mosès. Occulta, inquit, deo nostro: quæ autem hinc scripta sunt, ad vos & filios vestros pertinent. Videmus enim vt non tantùm ad Legem meditando studium adiicere, sed arcanam dei prouidentiam reuerenter suspicere iubeat. Huius quoque altitudinis elogium ponitur in libro Iob, quòd mentes nostras humiliet. Postquam enim orbis machinam sursum & deorsum lustrando, magnificè disseruit auctor de operibus dei, subiicit tandè, En istæ sunt extremitates viarum eius, & quantum quod auditur in eo? Qua ratione distinguit alio loco inter sapientiam quæ penes deum residet, & sapiendi modum quem hominibus præscripsit. Nâ vbi de naturæ arcanis còcionatus est, sapientiam dicit soli deo esse cognitâ, fugere autem oculos omnium viuentium. Sed paulò post subiicit, vulgaram esse vt inuestigetur: quia dictum sit homini, Ecce timor dei est sapientia. Hanc spectat Augustini dicti, Quia non omnia nouimus quæ de nobis optimo ordine deus agit, in sola bona voluntate nos secundùm Legem agere, in aliis verò secundùm Legem agi: quia eius prouidentia Lex sit incommutabilis; Ergo quum sibi ius mundi regendi vendicet deus nobis incognitum, hæc sit sobrietatis ac modestiæ lex, & iustissima causa rerum omnium. Non illa quidem absoluta voluntas

Possumus hæc de dei prouidentia thysi, de oculis eius iustis eiusdem cap. 3, f. 159, explanant.

Profano: quoniam, arcano dei consilio mundum regi negantibus deliria reseruantur. Rom. 11.33. S. 38. p. 107. re. finimus.

Psal. 36. 7. Deut. 30. 12 13, 14. Rom. 10. 6 Rom. 11. 33.

Deut. 29. 29:

Iob. 26. 14. Iob. 28. 21, 28

Lib. 8. quæ. 2. s. 10. cap. 27.

de qua garrunt sophistæ, impio profanóque diffidio separantes eius iustitiam à potentia: sed illa moderatrix rerum omnium prouidètia, a qua nihil nisi rectum manat, quantum nobis absconditæ sint rationes.

*Hæc de arcano
dei consilio in
mundi admini-
stratione doctri-
na, nec eorum
impietati qui
scelerum cul-
pam in uentem
regerunt, nec
eorum proter-
itæ qui uolun-
tati mediant,
nec aliorum er-
rori qui pietati
exercitia
negligunt, illis
nolo patri-
nari.*

3 Adhanc modestiam quicunque erunt compositi, neque in præteritum tempus de rebus aduersis contra Deum fremunt, neque scelerum culpam in ipsum regerent: sicut Homericus Agamemnon, *-εργα δ' ἴα ἀφ' ἑμοῦ ἐμὴ. ἀλλὰ ἄ ζεύς ἐ μείρα.* neque rursus, ut Plautinus ille adolescens, quasi fati abrepti, desperatione se proiciunt in exitium. Instabilis est fors rerum, pro libidine fata agunt homines: referam me ad scopulū, ut rem istic cum ætate perduam. Neque alterius exemplo, Dei nomen suis flagitiis obtendunt. Sic enim Lyconides in altera comœdia, Deus impulsor fuit: credo deos uoluisse: Nam ni uellent, non fieret, scio. Quin potius ex Scriptura, quid Deo placeat ac discant, ut Spiritu duce illuc nitantur, simul Deum quocunque uocat sequi parati, re ipsa ostendunt nihil huius doctrinæ cognitione esse utilius. Stultè cum suis ineptiis tumultuantur profani homines, ut penè cælum terræ, ut, dicitur, permisceant. Si mortis nostræ punctum signauit Dominus, effugere non licet: frustra igitur in cautionibus adhibendis laboratur. Quòd ergo alius committere se viæ non audet, quam periculosam audit, ne à latronibus trucidetur: alius medicos accersit, ac pharmacis se fatigat, ut vitæ opituletur: alius à crassioribus cibis abstinet, ne lædat imbecillam ualetudinem: alius ruinosas ædes inhabitare formidat: omnes denique uias excogitant, & magna animi intentione excidunt, quibus id quod concupiscunt assequantur: aut hæc omnia inania sunt remedia, quæ captantur ad corrigendam Dei uoluntatem: aut non certo eius decreto terminantur vita & mors, sanitas & morbus, pax & bellum, & alia quæ homines prout vel appetunt, vel oderunt, ita sua industria vel obtinere vel refugere student. Quin etiam orationes fidelium peruersas, nedum superuacuas fore colligunt, quibus peritur ut Dominus prospiciat iis quæ iam ab æterno decreuit. In summa, omnia quæ in posterum capiuntur consilia, tollunt, perinde ac Dei prouidentia aduersa, quæ, illis non aduocatis, quid fieri uellet decreuit. Deinde quicquid iam accidit, ita prouidètiæ Dei imputant, ut conniueant ad hominem, quem id ipsum designasse constet. Occidit sicarius probum ciuem? exequutus est, inquit, consilium Dei. Furatus est aliquis, aut scortatus? quia fecit quod prouisu erat à Domino & ordinatum, minister est eius prouidentia. Parentis mortem, neglectis remediis, securus filius expectauit? non potuit Deo obistere, qui sic ab æterno præstituerat. Ita flagitia omnia, virtutes uocat, quia Dei ordinationi obsequantur.

*Vs clavus isto
rum delicta ap-
pareant, quom-
od omnia quæ
ad hoc caput
doctrinæ solent
obscure vel ad
tempus sumuntur
vel ad præcri-
tum referri pos-
sunt, primum
quo ad futurum
est, hominibus de-
liberationes cui
dei prouiden-
tia minime pu-
gnare demon-
stratur.*

4 Atqui quod ad futura pertinet, humanas deliberationes facillè cum Dei prouidentia conciliat Solomo. Sicut enim eorum stoliditatem rideri qui sine Domino quiduis audacter suscipiunt, ac si eius manu non regerentur: ita alibi sic loquitur, Cor hominis cogitat uiam suam, & Dominus diriget gressus eius: significans æternis Dei decretis nos minime impediri quominus sub eius uoluntate & prospiciamus nobis, & omnia nostra dispensemus. Neque id manifesta caret ratione. Nanque is qui vitam nostram suis terminis limitauit, eius simul curam apud nos deposuit: eius conseruandæ rationibus subsidiisque instruxit: periculorum quoque præscios fecit: ne incautos opprimerent, cautiones ac remedia suggerit. Nunc perspicuum est quid sit nostri officij: nempe, si vitam nobis nostram tutandam commisit Dominus, ut eam tueamur: si subsidia offert, ut iis utamur: si pericula præmonstrat, ne temerè irruamus: si remedia suppeditat, ne negligamus. Atqui periculum nullum oberit, nisi fatale: quod ineluctabile est remediis omnibus. Quid autem si ideo fatalia non sunt discrimina, quia iis propulsandis ac superandis remedia tibi Dominus assignauit? Vide quomodo tuæ ratiocinationi cum ordine diuinæ dispensationis conueniat. Tu cauendum non esse periculum colligis, quia fatale quum non sit, sumus etiam citra cautionem euasuri: Dominus autem ideo ut caueas iungit, quia fatale tibi esse nolit. Non expendunt infani isti quod est sub oculis, consultantique artes inspiratas hominibus esse à Domino, quibus prouidentia eius subseruiant, in uitæ propria conseruatione. Quemadmodum contra neglectu & socordia, quæ illis iniuncta mala, sibi accersunt. Qui sit enim ut uir prouidus, dum sibi consultat, imminetibus etiam malis se explicet, stultus inconsculta temeritate pereat, nisi quòd & stultitia & prudentia diuinæ sunt dispensationis instrumenta in utranque partem? Ideo nos celare futura omnia uoluit Deus, ut tanquam dubiis occurramus, neque desinamus parata remedia opponere, donec aut superata fuerint, aut omnem curam super-

rauerint. Ideo antè admonui, prouidentiam Dei non semper nudam occurrere, sed pro-
 vt adhibitis medijs eam Deus quodammodo vestit.

5. Idem præteriti temporis euentus perperam & inconsideratè ad nudam Dei pro-
 uidentiam trahunt. Nam quia ex ea pendent quæcunque contingunt, Ergo, inquit,
 nec furta, nec adulteria, nec homicidia perpetrantur, quin Dei voluntas intercedat. Cur
 ergo, inquit, fur punietur, qui eum expilauit quem Dominus paupertate voluit cas-
 tigare? Cur punietur homicida, qui eum interfecit cui vitam Dominus finierat? Si Dei
 voluntati seruiunt huiusmodi omnes, cur punientur? Sed enim eos Dei voluntati serui-
 re nego. Non enim qui malo animo fertur, præbere ministerium Deo iubenti dicemus,
 quum malignæ cupiditati tantum obsequatur. Paret ille Deo, qui de eius voluntate edo-
 ctus, eò contendit quò ab ea vocatur. Vnde autem edocemur, nisi ex eius verbo?
 Proinde in rebus agendis ea est nobis perspicenda Dei voluntas quam verbo suo de-
 clarat. Id requirit vnum Deus à nobis, quod præcipit. Siquid aduersus præceptum de-
 signamus, non obedientia est, sed contumacia & transgressio. At, nisi vellet, non facere-
 mus. Fateor. Sed an facimus mala in hunc finem, vt ei obsequium præstemus? At nobis
 ea nequaquam mandat: quin potius irruimus, non quid ille velit cogitantes, sed libidi-
 nis nostræ intemperie sic furentes, vt contra ipsum destinato consilio nitamur. Atque
 hac ratione, malè agendo, iustæ eius ordinationi seruiamus: quia pro immensa suæ sapien-
 tiæ magnitudine, ad bene agendum malis instrumentis vt bene probèque nouit. Ac
 vide quam insulsa sit eorum argumentatio: impunita esse auctoribus suis scelera vol-
 unt, quia non nisi Dei dispensatione patrantur. Ego plus concedo: fures & homicidas,
 & alios maleficos, diuinæ esse prouidentia instrumenta, quibus Dominus ipse ad exe-
 quenda quæ apud se constituit iudicia vtitur. Atqui eorum malis vllam inde excusationem
 deberi nego. Quid enim? An vel eadem secum iniquitate Deum implicabunt, vel
 suam prauitatem illius iustitia operient? Neutrum possunt. Quo minus se purgent, pro-
 pria conscientia redarguantur, quo minus Deum infumulent, totum in se malum de-
 prehendent: penes ipsum, non nisi legitimum malitiæ suæ vsum. Sed enim per ipsos o-
 peratur. Et vnde, quæso, fœtor in cadauere, quod calore solis tum putrefactum, tum re-
 feratum fuerit? Radii solis excitari omnes vident, nemo tamen illos fœtere ideo dicit.
 Ita quum in homine malò subsideat mali materia & culpa, quid est quòd inquinamen-
 tum aliquod contrahere putetur Deus, si ad suum arbitrium vtatur eius ministerio? Fa-
 cessat igitur cauína hæc procacitas, quæ allatrare quidem eminus Dei iustitiam potest,
 sed non attingere.

6. Verum has calumnias vel potius phreneticorum deliria facillè discutiet pia sancta-
 que prouidentia meditatio, quam nobis dicat pietatis regula, vt optimus & suauissi-
 mus inde fructus nobis proueniat. Ergo Christiani pectus, quum certo certius persuasum
 sit, omnia Dei dispensatione euenire, nihil fortuito contingere: ad illum, velut præ-
 cipuam rerum causam, oculos semper referet: causas tamen inferiores suo loco intuebitur.
 Deinde singularem Dei prouidentiam ad se conferuandum excubare non dubita-
 bit, quæ nihil euenire passura sit, quàm quod bono ac saluci sibi vertat. Quoniam autem
 cum hominibus primum, deinde cum reliquis creaturis illi negotium est, vt ubique sibi
 pollicebitur Dei prouidentiam regnare. Quantum ad homines attinet, siue boni sint,
 siue mali, eorum consilia, voluntates, conatus, facultates sub eius manu esse agnoscat, vt
 flectere quò libuerit, ac quoties libuerit constringere, in eius arbitrio situm sit. Singula-
 rem Dei prouidentiam in salutem fidelium excubare plurimæ sunt & luculentissimæ
 promissiones quæ testentur: Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet, nec
 permittet vnquam fluctuari iustum, quoniam illi curæ sumus. Qui habitat in adiutorio
 Altissimi, in protectione Dei cæli commemorabitur. Qui tangit vos, tangit pupillam oculi
 mei. Ero clypeus tuus, murus aheneus: aduersantibus tibi aduersabor. Etiam si mater
 obliuiscatur filiorum, non tamen obliuiscar tui. Quintiam hic potissimus est scopus in
 historiis Biblicis, vt doceant tanta sedulitate vias sanctorum custodiri à Domino, vt
 ne ad lapidem quidem impingant. Ergo vt iure paulo antè à nobis explosa fuit eorum
 opinio qui vniuersalem Dei prouidentiam comminiscuntur, quæ non speciatim ad curam
 vniuscuiusque creature se demittat: in primis tamen specialem hanc curam erga
 nos recognoscere operæpretium est. Vnde Christus, vbi asseruit ne vilissimum quidem
 passerulum in terram decidere sine Patris voluntate, huc statim applicat, vt quo-

Quod p. ste-
 ritia & insulsa
 eorum est argu-
 mentatio qui
 scelera aucto-
 ribus, sed impu-
 nita esse voluit,
 eò quod non nisi
 Dei dispensa-
 tione patran-
 tur.

1. Ratio, Dei vo-
 luntati præfex-
 ite resistunt
 scelerati.

2. Prouia con-
 scientia redar-
 guntur.

3. In eis su-
 det mali mate-
 ria & culpa,
 etiam si Deus
 vtatur eorum
 ministerio.

Sancta diuina
 prouidentia me-
 ditatio.

1. Omnia eue-
 niunt: vbi di-
 spensatione.

2. Pius omnia
 simul conseruat
 ad bonum.

3. Hominum
 omnium corda
 & conatus in
 manu Dei snt.

4. In saltem
 porum excu-
 bat Dei prou-
 dentia.

Psal. 54. 23.

1. Pet. 5. 9.

Psal. 91. 1.

Zach. 2. 8.

Ier. 26. 2.

Ier. 29. 15.

5. Specialem
 curam suam
 gerit Deus.

Matth. 10. 29.

Ibidem 30.

pluris fumus passeribus, eo propiore cura reputemus Deum nobis prospicere. ac eo vsque ipsam extendit, vt confidamus capillos capitis nostri numeratos esse. Quid nobis aliud optemus, si nec vnus è capite pilus defluere potest nisi ex eius voluntate? Non de genere humano tantum loquor: sed quia deus Ecclesiam sibi in domicilium elegit, non dubium est quin paternam in ea regenda curam singularibus documentis ostendat.

6. Hostes Ecclesie sue vel emollit, vel reprimis, vel variis modis opprimis.

1. Reg. 22. 22.

Ibidem 12. 10. & 15.

7 His tum promissis, tum exëplis confirmatus dei seruus, adiunget testimonia quæ docent sub eius potestate esse omnes homines, siue eorum conciliandi sunt animi, siue cohibenda malitia, nequid noceat. Dominus enim est qui dat nobis gratiam, non apud eos modò qui nobis bene volunt, sed etiam in oculis Ægyptiorum: hostium verò nostrorum improbitatem frangere variis modis nouit. Interdum enim mentè illis adimit, nequid sani sobriue capere queant: qualiter Satanam dimittit, qui mendacio impleat os omnium Prophetarum, ad decipiendum Achab: Rechabem iuuenile còsilio demètat, vt regno per suam stultitiam spolietur. Nonnunquam vbi mentem illis còcedit, ita absterret & exanimat, ne id quod conceperunt velint aut machinentur. Interdum etiam, vbi conari permisit quod libido & rabies suadebat, impetus eorum opportunè abrupit, nec finit ad finem vsque procedere quod instituunt. Sic còsiliu Achitophel, quod exitiale dauidi futurum erat, ante tempus dissipauit. Sic & creaturas omnes in suorum bonum ac salutem moderari, ei curæ est: ac diabolum etiam ipsum, quem conspiciamus, nihil ausum fuisse tentare aduersum Iob, sine permisso eius ac mandato. Hanc notitiam necessariò sequitur tum animi gratitudo in prospero rerum successu, tum in aduersitate patientia, tum etiam in posterum incredibilis securitas. Quicquid ergo prosperè atque ex animi sentètia eueniet, id totum acceptum deo referet, siue per hominum ministerium senserit eius beneficentiam, siue ab inanimatis creaturis adiutus fuerit. Sic enim reputabit cum animo suo, Certè Dominus est qui ad me istorum animos inclinauit, qui mihi adglutinauit, vt suc erga me benignitatis instrumenta forent. In frugum abundantia cogitabit, Dominum esse qui cælum exaudit, vt cælum exaudiat terram, ipsa quoque exaudiat suos fœtus: in aliis non dubitabit benedictionem Domini solam esse qua omnia prosperentur: nec tot causis admonitus, ingratus esse sustinebit.

2. Sam. 17. 73 & 14.

7. Creaturas omnes, & Satanam ipsum, in bonum ac salutem moderatur.

1. Reg. 6. & 7. mediatur.

8 Si aduersi quid contigerit, extemplò mentem hinc quoque extollet in Deum, cuius manus ad patientiam placidamque animi moderationem nobis imprimendam valet plurimum. Si Ioseph in recognoscenda fratrum perfidia immoratus esset, nunquam fratrum potuisset in eos animum recipere. Sed quoniam mentem ad Dominum reflexit, obliuit iniuriæ, ad mansuetudinem ac clementiam inclinatus est, vt fratres etiam vltèrò soletur, ac dicat, Non vos estis qui me vendidistis in Ægyptum, sed dei voluntate premissus sum ante vos, vt vità vobis conferuem. Vos quidem cogitastis de me malum, sed Dominus conuertit illud in bonum. Si Iob ad Chaldeos se conuertisset, à quibus vexabatur, statim accensus esset ad vindictam: sed quia opus Domini simul recognoscit, semet pulcherrima illa sententia consolatur, Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictum. Sic dauid conuitis & lapidibus à Semei impetitus, si in hominem defixisset oculos, ad retaliandam iniuriam suos animasset: quia non sine Domini motu illum agere intelligit, illos potius mitigat. Sinite eum, inquit, quia Dominus ei præcepit vt maledicat. Hoc eodem freno alibi doloris intemperiem cohibet, Tacui & obmutui, inquit, quia tu fecisti Iehouah. Si nullum efficacius est iræ atque impatientiæ remedium, non parum certè profecit qui dei prouidentiam didicit in hac parte meditari, vt possit eò mentem semper reuocare, Dominus voluit, ideo ferèdum est: non modò quia reluctari non licet, sed quia nihil vult nisi quod & iustū sit & expedit. Summa huc redit, vt iniustè ab hominibus læsi, omnia eorum improbitate (quæ nihil quàm dolorem nostrum exasperaret, animosq; acueret ad vindictam) meminerimus ad Deum consecèdere, ac pro certo statuere discamus, iusta eius dispensatione fuisse & permissum & immisum quicquid hostis sceleratè in nos admisit. Paulus, vt à retaliandis iniuriis nos compescat, prudenter admonet nobis non esse luctam cum carne & sanguine, sed cum hoste spirituali diabolo, vt nos ad certandum pareamus. Sed hæc ad sedandos omnes iracundiæ impetus vtilissima admonitio est, tam diabolum quàm improbos omnes Deum armare ad conflictum, & sedere quasi agonothetam vt patientiam nostram exerceat. Quòd si absque hominum opera eueniant quæ nos premunt clades & miseria, in memoriam redeat Legis doctrina, Quicquid prosperi est, ex fonte benedictionis

8. Prox ad patientiam & ad animi moderationem assuescit, exemplo Iosephi, Iob & dauidis. Gen. 45. 8. & 50. 20.

Iob 1. 21.

2. Sam. 16. 10.

Psal. 38. 10.

1. pl. c. 6. 12.

9. Proximorum in exitu, eosque ad vest-

Deut. 28. DCI

2. & c. Deī fluere: aduerſa omnia eſſe eius maledictiones: ac terreat nos illa horribilis denun-
 tatio, Si temerè inceditis contra me, ego quoque temerè incedam contra vos. Quibus
 Leu. 26. verbis coarguitur torpor noſter, vbi pro communi carnis ſenſu fortuitum eſſe ducen-
 23. tes quicquid in vtramque partem accidit, neque beneficiis Dei animamur ad eius cul-
 tum, neque flagellis ad reſiſcentiam ſtimulamur. Hæc eadem ratio eſt cur acerbè ex-
 Thren. 3. poſtularent Ieremias & Amos cum Iudeis, quia tam bona quam mala fieri putarent
 38. Deo non iubente. Eodem refertur illa Iſaiæ concio, Ego Deus creans lucem, & for-
 Amos 3. mans tenebras: faciens pacem, & creans malum. ego Deus facio hæc omnia. .
 6.

Iſai. 46. 7. 9. Neque tamen interim ad cauſas inferiores vir pius conuertitur. Neque enim quia
 miniſtros diuinæ bonitatis arbitratibus eos à quibus beneficio affectus fuerit, ideo illos
 præteribit, ac ſi nullam gratiam ſua humanitate promeriti eſſent: ſed illis obſtrictum ſe
 ex animo ſentiet, & libenter fatebitur obligationem, & gratiam pro facultate & re na-
 ta referre ſtudebit. Denique Deum in acceptis bonis reueretur & prædicabit, vt præ-
 cipuum authorem: ſed homines vt eius miniſtros honorabit: atque, vt reſ eſt, intelliget
 ſe Dei voluntate iis eſſe deuinctum per quorum manum beneficium eſſe voluerit. Si quid
 iacturæ vel ob negligentiam vel ob imprudentiam fecerit, Domino quidem volente fa-
 ctum id apud ſe ſtatuet, verum ſibi quoque imputabit. Si quis morbo abſumptus ſit,
 quem, quum ex officio curare debuiffet, negligenter tractauit: tamen ſi non ignorabit
 ad terminum perueniſſe quem præterire non poterat, peccatum tamen ſuum inde non
 eleuabit: ſed quia non eſt deſunctus erga eum fideliter ſuo munere, perinde accipiet ac-
 ſi negligentia ſua culpa periiffet. Multo minus, vbi in deſignando vel homicidio vel
 furto fraus & concepta animo malitia interceſſerit, eam excuſabit ſub prætextu diuinæ
 prouidentia: ſed in eodem facinore, Dei iuſtitiam, hominis nequitiam, vt ſe vtraque
 manifeſtè prodit, diſtinctè contemplantur. In futuris verò potiſſimum, inferiorum hu-
 iuſmodi cauſarum rationem habebit. Nam inter Domini benedictiones reponet ſi non
 deſtituetur ſubſidiis humanis, quibus ad incolumitatem ſuam vtatur. itaque nec in
 capiendis conſiliis ceſſabit, nec torpebit in ope eorum imploranda, quibus ſuppeteret con-
 ſpiciet vnde iuuetur: ſed à Domino ſibi in manum offerri reputans quæcunq; como-
 dare ſibi aliquid poſſunt creaturæ, ipſas, tanquam legitima diuinæ prouidentia inſtru-
 menta, ad vſum applicabit. Ac, quum incertus ſit quem ſint exitum habitura quæ nego-
 tia aggreditur (niſi quòd in omnibus Dominum ſuo bono proſpecturum nouit) ad id ſtu-
 dio aſpirabit quod ſibi expedire ducet, quantum intelligetia mentèque aſſequi poteſt.
 Neque tamen in capiendis conſiliis proprio ſenſu feretur: ſed Dei ſapientia ſe commen-
 dabit ac permittet, vt eius ductu in rectum ſcopum dirigatur. Cæterum non externis
 ſubſidiis ita eius fiducia ſubnitetur, vt ſi adſint, in iis ſecurè acquieſcat: ſi deſint, perinde
 ac deſtitutus trepidet. Mentem enim in ſola Dei prouidentia ſemper habebit deſixam,
 neque à firmo eius intuitu, præſentium rerum conſideratione, abduci patietur. Sic Ioab
 tamen prælij euentum in arbitrio manūq; Dei eſſe agnoſcit, non tamen inertia ſe de-
 dit: ſed quod ſua vocationis eſt ſedulò exequitur. Domino autem permittit euentum imo-
 derari. Stabimus fortes, inquit, pro gente noſtra, & vrbibus Dei noſtri: Dominus autem
 faciat quod bonum eſt in oculis ſuis. Eadem cognitio temeritate & praua confidentia
 exutos ad continuam Dei inuocationem nos impellet: tum etiam animos noſtros bona
 ſpe fulciet, vt quæ nos circumſtant pericula, ſecurè & fortiter deſpicere non dubitemus.

10. Hac verò parte ſe prodit inæſtimabilis piæ mentis ſcælicitas. Innumera ſunt quæ
 vitam humanam obſident mala, quæ totidem oſtentant mortes. Vt extrà nõ exeamus:
 quum mille morborum receptaculum ſit corpus, imò intus incluſas teneat ac foueat mor-
 borum cauſas, ſeipſum homo ferre non poteſt quin multas exitiorum ſuorū formas ſe-
 cum ferat, ac vitā quodammodo cum morte implicitam trahat. Quid enim aliud dicas,
 vbi nec frigitur, nec ſudatur ſine periculo? Iam quocunq; te verſas, quæ circa te ſunt
 omnia, non modò ambigua ſunt fidei, ſed aperte ferè minantur, ac præſentem mortem
 videntur intetare. Conſcende nauem, pede vno à morte diſtas. Equo inſide, in lapſu pe-
 dis vnus vita tua periclitatur. Incede per vias vrbis, quot ſunt in tectis tegule, tot diſcri-
 minibus es obnoxius. Si ferramentum in tua aut amici manu ſit, exerta eſt noxa. Quot
 quot animalia ferocia vides, in tuā perniciem armata ſunt. Quòd ſi vel horto bene mu-
 nito includere te ſtudeas, vbi nihil quàm amœnitas appareat, illic ſerpens interdū deli-
 teſcet. Domus aſſiduè incèdio ſubiecta, interdū tibi paupertatem, noctū etiam oppreſ-

*piſcentiam ſola
 leuatur.*

10. *Cauſarum
 inferiorum re-
 cium vſum edo-
 cet.*

11. *Negligen-
 tiam & impru-
 dentiam in offi-
 cio præſtando
 pius demonſtrat,
 vt ſua culpa
 gementes agno-
 ſcant.*

12. *Scelerato-
 rum nequitiam
 damnat.*

13. *Futurorum
 rectam confi-
 rationem pa-
 tri, prudentiſ-
 que ſcèulos &
 ſeruos redat
 Dei ſeruos.*

14. *Sapientia
 & omnipoten-
 tia Dei ſua
 vt ſi ſe comi-
 tant, vocatione
 ſua interca ſi-
 ligenter incum-
 bentes.*

2. *Sim. 10. 12.*

15. *Tameſſi
 malis innume-
 ris (hic ad vi-
 num depic-
 tæ humanæ
 obſcèdatur, pi-
 ruita felicitate
 gaudent, qui
 in Dei Optimè
 Max. prouiden-
 tia acquieſcunt.*

tionem minatur. Ager grandini, pruina, siccitati, aliisque; tempestatibus expositus quum sit, sterilitatem, atque ex ea famem tibi denuntiat. Omitto veneficia, infidias, latrocinia, vim apertam, quorum pars nos domi obsident, pars peregrè consequuntur. Inter has angustias annon oportet miserrimum esse hominè, utpote qui in vita semiuivus anxium & languidum spiritum agrè trahat, non secus ac si imminetè perpetuè ceruicibus gladium haberet? Dices ista rarè euenire, aut certè non semper, neque omnibus, nunquàm verò simul omnia. Fateor, sed quum aliorum exemplis admoneamur, euenire etiam nobis posse: nec nostram magis, quam eorum vitam excipi debere: fieri non potest ut nò timeamus ac formidemus tamquam nobis euentura. Tali ergo trepidatione quid calamitosus fingas? Adde quòd Dei còtumelia non caret, si dicatur hominem, ex creaturis nobilissimam, prostituisse ad cecos & temerarios quoslibet Fortunè ictus. Sed hìc de miseria hominis tantum loqui propositum est, quàm sensurus sit si sub imperio Fortunè redigatur.

*Precedentium
meditationum
res, & expo-
sitione, que adu-
omnia pericu-
la pias mentes
armat, inimicis
que reddit.*

II At ubi lux illa diuinè prouidentie semel homini pio affulsit: iam non extrema modo, qua antè premebatur, anxietate & formidine, sed omni cura releuatur ac soluitur. Ut enim meritò Fortunam horret, ita securè Deo sese audet permittere. Hoc, inquam, solatium est, ut intelligat patrem cælestem sic omnia sua potentia còtinere, sic imperio nutuque suo regere, sic sapientia moderari: ut nihil, nisi ex eius destinatione, cadat. in eius porrò fidem se receptum, Angelorum curæ demandatum, neque aquæ, neque ignis, neque ferri noxa posse attingi, nisi quoad locum illis dare Deo moderatori libuerit. Sic enim canit Psalmus, Quoniam ipse liberabit te de laqueo venatoris, & à peste noxia. Sub ala sua proteget te, atque in pennis eius fiduciam habebis. pro scuto erit veritas eius. Non timebis à pauore nocturno, nec à sagitta volante per diem, à peste perambulante in caligine, à noxa grassante in meridie, &c. Vnde & illa emergit in sanctis glorian di fiduciam, Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi caro. Dominus protector meus, quid trepidabo? Si còsistant aduersum me castra, si ambulauero in medio vmbre mortis, non desinam bene sperare. Vnde id quæso habent, quòd illis nunquam excutitur sua securitas, nisi quia ubi remerè mundus volutari in speciem videtur, Dominum ubique operari sciunt, cuius opus confidunt sibi fore salutare? Iam si vel à diabolo, vel à sceleratis hominibus impetitur eorum salus: hìc verò, nisi prouidentie recordatione ac meditatione confirmantur, protinus concidere necesse sit. Verùm ubi in memoriam reuocant, diabolum totamque improborum cohortem sic omnibus partibus manu Dei, tanquàm fræno, cohiberi, ut nec concipere vllò aduersus nos maleficium, nec conceptum moliri, nec ad perpetrandum, si maximè moliantur, digitum mouere queant, nisi quantum ille permiserit, imò nisi quantum mandarit: nec compedibus tantum eius teneri ligatos, sed etiam ad obsequia præstada fræno cogi: habent vnde se prolixè consolentur. Nam ut Domini est, eorum furorem armare, & conuertere destinareque quòd libuerit: ita & modò finemque statuere, ne pro sua libidine licentiosè exultent. Qua persuasione suffultus Paulus, profectionem suam, quam vno in loco dixerat à Satana impeditam fuisse, alibi in Dei permissione statuit. Si tantum dixisset obstaculum fuisse à Satana, nimium potestatis visus fuisset ei dare, ac si ipsa quoque Dei còsilia euertere esset in eius manu: nunc verò ubi Deum arbitrum statuit, à cuius permissione pendeant omnia itinera, simul ostendit nihil nisi eius nutu consequi Satanam posse, quicquid machinetur. Eadem ratione Dauid, quia propter varias conuersiones quibus assiduè voluitur & quasi rotatur hominum vita, in hoc asyllum se recipit, Tempora sua esse in manu Dei. Poterat aut vitæ cursum, aut tēpus in singulari numero ponere: sed temporum nominè exprimere voluit, quantumuis instabilis sit hominum conditio, quæcumque subinde accidunt vices diuinitus gubernari. Quia ratione Rasin & Rex Israel, quum viribus in exitum Iuda copulatis, viderentur faces ad perdendam & absumendam terram accensæ, vocantur à Propheta titiones fumigantes, qui nihil quàm modicum fumum exhalare queant. Sic Pharaò, quum & opibus, & robore, & multitudine copiarum omnibus formidolosus esset, ipse bellæ marinæ, copiæ eius piscibus comparantur. Ducem ergo & exercitum denuntiat Deus se hamo suo capturum, & tracturum quòd volet. Denique, ne hic diutius immorer, facilè, si animaduertas, perspicies, extremum esse omnium miseriæ, prouidentie ignorantem: summam beatitudinem in eiusdem cognitione esse sitam.

*Altera pars
huius capti-
onis, obsecrationis*

12 De prouidentia Dei, quantum ad solidam fidelium & eruditionem & consolationem còducit, (nam explendæ vanorum hominum curiositati neque satis quicquam esse

esse potest, neque optandum est vt satisfiat) satis dictum foret, nisi obstarét pauci quidam loci, qui innuere videntur, contrà quàm supra expositum est, non firmum ac stabile consistare Deo consilium, sed pro rerum inferiorum dispositione mutabile. Primùm aliquoties **Gen. 6. 6.** Dei pœnitentiã côm memoratur, vt, quòd illã pœnituerit hominis creati: Saulis in regnum euecti: quòd eũ pœniterebit mali quòd infligere populo suo statuerat, simulac conuersionem eius aliquam fenserit. Deinde nonnullæ decretorum eius abrogationes referuntur. Per Ionam edixerat Niniuitis, quadraginta diebus elapsis perituram Niniuen: atqui per os Iesaię pronuntiatur: ad quam differendam lachrymis eius & precibus commotus est. Hinc argumentantur multi, Deum non æterno decreto res hominum constituiffe: sed prout sunt cuiusque merita, vel prout æquum ac iustum censet, singulos in annos, dies & horas, hoc vel illud decernere. De pœnitentiã sic habendum, non magis illam in Deum cadere, quàm vel ignorantiam, vel errorem, vel impotentiam. Si enim nemo sciens ac volens se in pœnitentiã necessitatem conicit, Deo pœnitentiã non tribuimus quin aut ignorare dicamus quid futurum sit, aut effugere non posse, aut præcipitantes & inconsideratè ruere in sententiam cuius statim pœniteat. Id autem tantum abest à sensu Spiritus sancti, vt in ipsa pœnitentiã mentione, neget Deum pœnitentiã duci, quia homo non sit quem pœnitere queat. Ac notandum est in eodem capite sic vtrunque coniungi vt comparatio speciem repugnantiam optimè conciliet. Mutatio figuratè traditur, quòd Deum pœniteat Saulis in Regem creati. Paulo pòst additur, Non mentietur fortitudo Israel, nec pœnitentiã flectetur: quia homo non est, vt eum pœniteat. Quibus verbis palam absque figura immutabilitas asseritur. Itaque Dei ordinationem in rebus humanis administrandis & perpetuam & omni pœnitentiã superiore esse certum est. Ac ne dubia esset eius constantia, testimonium illi reddere sui quoque aduersarij coacti sunt. Balaam enim, vel inuitum, in hanc vocem prorumpere oportuit, non esse Deum instar hominis vt inuentiatur, nec quasi hominis filium vt mutetur: ac fieri non posse vt non faciat quicquid dixerit, vt non impleat quicquid loquutus sit.

13 Quid ergo sibi vult pœnitentiã nomen? Nempe quòd aliã omnes loquendi formulę quę Deum humanitus nobis describunt. Quia enim ad eius altitudinem non pertingit nostra infirmitas, quæ nobis traditur eius descriptio, ad captum nostrum submittenda est, vt à nobis intelligatur. Hæc est porrò submittendi ratio, vt se talem nobis figuret, nõ qualis in se est, sed qualis à nobis sentitur. Extra omnem perturbationis affectum quum sit, irasci se peccatoribus testatur. Quemadmodum ergo quum audimus Deum iratum, imaginari non debemus aliquam in ipso motionem, sed reputare potius loquutionem hanc à sensu nostro sumptam, quia faciem excandescens iratiqu; præ se ferat Deus quoties iudicium exerceat: ita nec aliud debemus concipere sub pœnitentiã vocabulo, quàm factorum mutationem: quia soleant homines facta sua mutando, testari sibi displicere. Quoniam ergo mutatio quælibet inter homines, correctio eius est quòd displicet: correctio autem ex pœnitentiã prouenit: ideo per pœnitentiã nomen significatur quòd Deus in suis operibus mutat: interim nec consilium illi nec voluntas inuertitur, nec affectus commutatur: sed quòd ab æterno prouiderat, probauerat, decreuerat, perpetuo tenore profequitur, vt cunq; appareat subita hominum oculis varietas.

14 Nec sacra historia, dum Niniuitis remissum narrat quòd iam promulgatum fuerat excidium, & Ezechię vitam, denuntiata morte, prorogata: abrogata fuisse Dei decreta ostendit. Qui sic sentiunt, in denuntiationibus hallucinantur: quæ tamen simpliciter affirmant, tacitam in se nihilominus conditionem cõtinere ex fine ipso intelliguntur. Cur enim ad Niniuitas Ionam Dominus mittebat, qui ruinã vrbis prædiceret? Cur per Iesaiã mortẽ indicabat Ezechię? Poterat enim & illos & hunc perdere, sine cladis nuntio. Aliud ergo spectauit quàm vt mortis suæ præsci; venientẽ illam eminus cernebant. Nimirum non perditos voluit: sed, ne perderentur, emendatos. Quòd ergo Niniuen post quadraginta dies ruiturã Ionas vaticinatur, ideo fit ne ruat. Quòd Ezechię spes vitę longioris præciditur, ideo fit vt longiorem vitam impetret. Quis iam non videt, Dominum eiusmodi comminationibus voluisse ad resipiscentiam expergefacere quos terrebant, vt effugerent quòd peccatis suis meriti erant iudicium? Id si conuenit, natura rerum eò nos ducit vt in simplici denuntiatione conditionẽ tacitam subaudiamus. Quòd etiam confirmatur similibus exemplis, Abimelech regem corripiens Dominus, quòd Abrahæ suam

duas diluens: quorum prior est, Scripturam tribuere Deo consilium mutationem sententiam: nullo eius promouentem firmam non videri.

Responsio ad priorem illam obiectionem: ex Scripturæ locis pœnitentiã in Deum haud cadere demonstrari.

Cur pœnitentiã Deo tribuitur.

Posterior obiectio, decretorum Dei abrogatione in scripturis S. deservitã proponitur: quæ abrogatio Dei prouidentiam tollere videtur.

Responsio.

Cõfirmatio ab exemplo simili.

Gen. 20. 3.

suam vxorem sustulisset, his verbis vtitur, Ecce, tu morieris propter mulierē quam accepisti, est enim viro iuncta. Postquam autem ille excusauit, in hūc modum loquitur, Re- stitue vxorē viro: est enim Propheta, & orabit pro te vt viuas. Sin minus, scito quōd moriendo morieris tu, & omnia quæ habes. Vides vt primo edicto vehemētius animū eius concutiat, quōd satisfactioni reddat intentum: altero autem volūtatem liquidē suam exp- licet? Quando similis est aliorum locorū ratio, ne ex illis inferas quicquam fuisse prio- ri Domini consilio derogatum, quia quod promulgauerat, irritum fecerit. Viam enim potius æternæ suæ ordinationi sternit Dominus, quum pœnam denuntiando, ad respi- scentiam monet eos quibus vult parcere, quàm voluntate quicquam variet, ac ne ser- mone quidem: nisi quōd syllabatim non exprimit quod intelligere tamen promptum est. Siquidem illud Iesaiæ manere verum oportet, Dominus exercituum deliberauit, & quis poterit dissoluere: manus eius extenta, & quis auertet eam?

Ies. 14. 27.

CAPVT XVIII.

Deum ita impiorum opera vti, & animos flectere ad exequenda sua iudicia, vt purus ipse ab omni labe maneat.

Constat postremum hoc caput primi libri tribus partibus.

- 1 Quum paulō antea dictum sit Deum reprobos omnes atque adeo Satanam ipsum suo arbitrio flectere, tres occurrunt obiectiones. Prior, Dei permissione, nō voluntate, ista fieri. Huic obiectioni duplex opponitur responsio, quarum altera Angelos & homines bonos malosque nihil efficere nisi quod a Deo constitutum est: altera, arcanos omnes motus ab occulta Dei inspiratione ad finem suum dirigi probatur, sect. 1. & 2.
- 2 Altera obiectio, duas in Deo contrarias esse voluntates, si occulto consilio decernit quæ lege sua palam prohibet, sect. 3. diluitur.
- 3 Postrema, Deum constitui scelerum omnium authorem, si non modō impiorum opera vti, sed etiam consilia & affectus gubernare dicatur, ac prouide impios inmerito damnari, refellitur, sectione vltima.

Sensus carnis, origo obiecti- uum que adu, vel prouiden- tiam proponit

EX aliis locis vbi Deus Satanam ipsum & omnes reprobos suo arbitrio flectere vel trahere dicitur, difficilior emergit questio. Quomodo enim per illos a- gens, nullam ex eorum vitio labem contrahat, imo in opere communi ab o- mni culpa sit immunis, ministros autem suos iuste damnet, vix capit sensus

Vid. Cal- ui. adu. li- bert. c. 15. & 16. & Aug. lib. 1. de ordi- ne, cap. 1. &c.

carnis. hinc reperta distinctio inter agere & permittere: quia hic nodus multis inexpli- cabilis visus est, sub Dei manu & imperio Satanam & impios omnes ita esse, vt eorū ma- liciam in quemcunque visum est finem dirigat: & sceleribus vratur ad exequenda sua iu- dicia. Ac excusabilis fortē esset eorū modestia quos terret absurditatis species, nisi quōd perperam mendacij patrocinio asserere tentat Dei iustitiam ab omni sinistra nota. Ab- surdum videtur, volente ac iubente Deo excæcari hominem, qui innox cæcitatibus suæ pœ- nas daturus est. Tergiuersando itaq; effugiunt, Dei tantum permissu, non etiam volun- tate hoc fieri. ipse verō palam se facere pronuntians, effugium illud repudiat. Quōd au- tē nihil efficiant homines nisi arcana Dei nutu, nec quicquam deliberando agitent nisi quod ipse iam apud se decreuerit, & arcana sua directione constituat, innumeris & clā- ris testimoniis probatur. Quod antē citauimus ex Psalmo, Deum quæcunq; vult facere, ad omnes actiones hominum pertinere certum est. Si Deus bellorum & pacis certus est arbiter, vt illic dicitur, idque sine vlla exceptione, eo inscio aut quiescēte homines cæco motu temerē ferri quis dicere audebit? Sed in specialibus exemplis plus lucis erit. Ex pri- mo capite Iob scimus Satanam se corā Deo sistere ad excipienda iussa, nō minus quam Angelos, qui sponte obediunt: diuerso quidē id modo & fine: sed tamen nequid aggre- di possit, nisi volente Deo. Et si nuda permissio deinde subiici videtur, vt sanctum virum affligat: quia tamen vera est illa sententia, Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Deo

Prior obiectio, vel permissio- nem ab eius voluntate se- parat.

Responsio. An- gels, & homi- nes cum boni- tum malis nihil efficiunt nisi quod a Deo est constitutum. Probatō ab exemplis ex- pressis & per- spicuis.

Primum.

Alterum.

Tertium.

placuit, ita factum est: colligimus, eius probationis cuius Satā & scelesti latrones ministri fuerunt, Deum fuisse authorem. Molitur Satan sanctum virum desperatione adigere in furorem: Sabæi crudeliter & impiē in aliena bona prædando inuolant. Agnoscit Iob di- uinitus se ex utroque esse omnibus fortunis, & se pauperē factum, quia sic placuerit Deo. Ergo quicquid agitent homines, vel Satan ipse, Deus tamen clauum tenet, vt ad exequen- da sua iudicia conuertat eorum conatus. Vult Deus perfidum regem Achab decipi: ope- ram suam offert diabolus ad eam rē: mittitur cum certo mandato, vt sit spiritus mendax in ore omnium Prophetarū. Si dei iudicium est excecatio & amentia Achab, nudē per- missionis figmentum euanescit: quia ridiculum esset, iudicem tantum permittere non etiam decernere quid fieri velit, & mandare executionem ministris. Iudeis propositum est Christum extinguere: Pilatus & milites rabiose eorum libidini morem gerūt. faten-

Iob. 1. 21

1. Reg. 22. 20, 21, 22, 23.

Ag. 1. 12.

tur

tur tamen in solenni precatione discipuli nihil fecisse omnes impios nisi quod manus & consilium Dei decreuerat. sicuti iam antè concionatus fuerat Petrus, definito cõsilio & præficientia Dei traditum fuisse vt interficeretur. ac si diceret, Deum (quem nihil ab initio latuit) scientem & volentem statuisse quod Iudæi executi sunt. sicuti alibi repetit, Deus qui prænuñtiauit per omnes suos Prophetas passurum esse Christum, ita impleuit. Ab-
 lation incesto coitu, patris tori pollucens, detestabile scelus perpetrat: Deus tamè hoc opus suum esse pronuntiat. verba enim sunt, Tu fecisti occultè: ego verò palam faciam, & coram sole hoc. Quicquid scruitiæ exercent Chaldæi in Iudæa, opus Dei esse pronuntiat Ieremias. Quia ratione Nabucadnezer vocatur Dei seruus. Clamat passim Deus, suo sibilo, tubæ suæ clāgore, imperio & iussu excitari impios ad bellum: Assyrium vocat virgam furoris sui, & securim quam manu sua mouet. Cladem vrbs sanctæ & Templi ruinam vocat opus suum. Dauid non obstrepens Deo, sed iustum iudicè agnoscens, ex illius tamen iussu prouenire maledicta Semei fatetur. Dominus inquit, iussit eum maledicere. Sepius in sacra historia occurrit, quicquid accidat, proficisci à Domino, sicuti decem tribuum defectionem, interitum filiorum Heli, & eiusdem generis permulta. Qui mediocriter exercitati sunt in Scripturis, vident me ex multis pauca tantum proferte testimonia, vt breuitati consulam, ex quibus tamen satis supèrque liquet nugari eos & ineptire qui in locum prouidentia dei nudam permissionem substituunt, ac si in specula sedens expectaret fortuitos euentus: atque ita eius iudicia penderent ab hominum arbitrio.

2. Quantum ad arcanos motus spectat, quod de corde Regis prædicat Salomo, flecti huc vel illuc, prout deo visum est, ad totum certè humanum genus extenditur, tantumdemq; valet ac si dixisset, quicquid animis concipimus, arcana dei inspiratione ad suum finem dirigi. Et certè nisi intus operaretur in mètibz hominum, nõ rectè dictum esset, auferre labium à veracibus, & à senibus prudentiam: auferre cor principibus terræ, vt errèt per deua. Atq; huc pertinet quod sepe legitur, homines esse pauidos, prout eius terrore occupantur eorū corda. Sic dauid è castris Saulis, nemine sciente, egressus est: quia sopor dei irruerat super omnes. Sed nihil clarius potest desiderari quàm vbi toties pronuntiat se excæcare hominū mètes, ac vertigine percutere, spiritu soporis inebriare, incutere amentiam, obdurare corda. Hæc etiam ad permissionè multi reiciunt, ac si deserèdo reprobos, à Satana excæcari sineret. Sed quò disertè exprimat Spiritus sanctus, iussu dei iudicio infligi cæcitatè & amètiã, nimis friuola est illa solutio. dicitur indurasse cor Pharaonis, itè aggrauasse, & roborasse. Eludèt in sulco cauillo quidã has loquendi formas: quia dũ alibi dicitur Pharaon ipse aggrauasse cor suum, indurationis causa ponitur eius voluntas. Quasi verò non optimè conueniant hæc duo inter se, licet diuersis modis, hominem, vbi agitur à deo, simul tamè agere. Ego autem, quod obiiciunt in eos retorqueo: quia si indurare nudam permissionem sonat, ipse contumacia motus nõ erit propriè in Pharaone. Porro quàm dilutum esset ac insipidum ita interpretari, ac si tantum Pharaon se obdurari passus esset. Adde quòd ansam talibus cauillis præcidit Scriptura. Tenebo, inquit deus, cor illius. Sic & de incolis terræ Chanaan dicit Moses progressos fuisse in pugnam, quia roborasset deus eorum corda. Quod idem ab alio Propheta repetitur, Vertit cor eorum vt odio haberent populum suum. Similiter apud Iesaiam contra gentem fallacem missurum se Assyrios pronuntiat, ac præcepta daturum, vt auferant spolia, & diripiant prædam. non quia impios & præfactos homines docere velit ad sponre parcendum, sed quia flexurus sit ad exequenda sua iudicia, perinde ac si iussa eius animis insculpta gestarent. vnde apparet certa destinatione dei fuisse impulsos. Fateor quidem interposita Satanae opera saepe deum agere in reprobis: sed vt eius impulsu Satan ipse suas partes agat, & proficiat quatenus datum est. Spiritus malus turbat Saulem: sed dicitur esse à deo: vt sciamus furorè Saulis à iusta dei vindicta prodire. dicitur etiam idem Satan excæcare infidelium mentes: sed vnde hoc, nisi quòd à deo ipso manat efficacia erroris, vt mendaciis credant qui renuunt parere veritati? Secundum priorem rationem dicitur, Si Propheta quispiam loquutus fuerit mēdaciter, ego deus illum decepi. Secundum alteram verò dicitur ipse dare homines in reprobum sensum, & proicere in scædas cupiditates: quia iustæ suæ vindictæ præcipuus est auctor, Satan verò tantum minister. Sed quia, vbi secundo libro disputabimus de libero vel seruo hominis arbitrio, iterum hæc res tractanda erit, breuiter mihi nunc dixisse videor quantū locus postulabat. Summa hæc sit, quum dei volūtas dicitur rerum omnium esse causa, prouidentiam eius sta-
 tuti

Quartum

Quintum

Sextum

Septimum

Altera species
 est reuolatio ob
 scuratione per
 missionem a dei
 voluntate sepa
 rantis, qua o
 sciendum arca
 nos motus oc
 cultas, sed iusta
 dei inspiratio
 ne ad suum fi
 nem dirigi.

Instantia prima

Responsio

Instantia 2.

1. Resp.

2. Resp.

Ibid. 4. 21.

Iosue 11. 20.

Psal. 105. 25.

Iesai. 10. 9.

Inst. m. 3.

Responsio

1. Sim. 16. 14.

2. Cor. 4. 4.

Eze. 14. 9.

Rom. 1. 28.

Sima omnium
 velle: I obic
 tum.

Iesai. 29.
 14.
 Psal. 107.
 40.
 Ezech. 7.
 26.
 Leuit. 12. 6.
 36.
 1. Sam. 26
 12.
 Rom. 1.
 26, & 11. 8
 Exo. 8. 15.

Cap. 4.
 Sect. 4.

tui moderatricem in cunctis hominum consiliis & operibus, vt non tantum vim suam exerat in electis, qui Spiritu sancto reguntur, sed etiam reprobos in obsequium cogat.

*Item in obiecti-
onibus prioris
et sequentium
obiectionum, si-
perbe vileti-
cos & blasphemias
in Spiritu.*

Phil. 1. 6.

3 Quando autem hactenus recitavi solum quæ aperte & non ambigunt in Scriptura traduntur, viderint qui caelestibus oraculis sinistras ignominiae notas inurere non dubitant, quodnam vsurpent censuræ genus. Nam si ex inscitiae simulatione laudem modesti appetunt, quid superbius fingi potest, quam Dei authoritati verbum vnum opponere? Mihi scus videtur, vel, Hoc attingi non placet. Sin aperte maledicunt, quidnam proficient caelum speris impetendo? Nouum quidem huius petulantiae exemplum non est: quia fuerunt omnibus seculis impij & profani homines, qui aduersus hanc doctrinam parte ore rabido larrarent. Sed quod olim pronuntiauit Spiritus per os Davidis, re ipsa sentient verum esse, vt vincat Deus quum iudicatur. Oblique perstringit David hominum amentiam in hac tam effreni licentia, quod ex suo cœno non solum aduersus Deum litigant, sed potestare sibi arrogat eius damnandi. Interea breuiter admonet, quas in cœlum euomunt blasphemias, ad Deum non pertingere, quin iustitiam suam, discussis calumniarum nebulis illustret: fides etiam nostra (quia in sacro Dei verbo fundata, superior est toto mundo) nebulas istas ex sua altitudine despiciat. Nam quod primò obiciunt, si nihil eueniat nisi volente Deo, duas in eo contrarias esse voluntates, quia occulto consilio decernat quæ Lege sua palam vetuit: facile diluitur. Antequam tamen respondeam, monitos iterum volo lectores, cauillum hoc non in me sed in Spiritum sanctum torqueri, qui certe hanc sancto viro Iob confessionem dictauit, Sicut Deo placuit ita factum est. quum spoliatus esset à latronibus, in illorum iniuria & maleficio iustum Dei flagellum agnoscit. Quid alibi Scriptura? Non obtemperarunt patri suo filij Eli, quia voluit Deus occidere eos. Clamat etiam alius Propheta, Deum, qui in cælo residet, quæcumque vult facere. Et iam satis aperte ostendi, Deum vocari eorum omnium authorem quæ isti censes volunt otioso tantum eius permisso contingere. Testatur se creare lucem & tenebras, formare bonum & malum: nihil mali accidere quod ipse non fecerit. Dicant obscuro, volensine an nolens iudicia sua exerceat. Atqui sicut docet Moses, eum qui fortuito feceris lapsu occiditur, diuinitus traditum esse in manum percussoris: ita tota Ecclesia dicit apud Lucam, Herodem & Pilatum conspirasse, vt facerent quæ Dei manus & consilium decreuerat. Et sanè, nisi Deo volente crucifixus esset Christus, vnde nobis redemptio? Neque tamen ideo vel secum pugnat, vel mutatur Dei voluntas, vel quod vult se nolle simulat: sed quum vna & simplex in ipso sit, nobis multiplex apparet: quia pro mentis nostre imbecillitate, quomodo idem diuerso modo nolit fieri & velit non capimus. Paulus vbi Gentium vocationem dixit mysterium esse absconditum, paulo post adiungit, in eam manifestatam fuisse *πλουσιουσιον* sapientiam Dei. An quia propter hebetudinem sensus nostri multiplex apparet Dei sapientia (vel multiformis, vt reddidit vetus interpret) ideo somnanda nobis est in ipso Deo aliqua varietas, quasi vel consilium mutet, vel à seipso distideat? Imò vbi non capimus quomodo fieri velit Deus quod facere vetat, veniat nobis in memoriam nostra imbecillitas, & simul reputemus, lucem quam inhabitat, non frustra vocari inaccessam, quia caligine obducta est. Ergo huic Augustini sententia: pij omnes & modesti facile acquiescent, Interdum bona voluntate hominem velle aliquid quod Deus non vult, velut si bonus filius patrem vult viuere, quem Deus vult mori. Rursus fieri posse vt idem velit homo voluntate mala, quod Deus vult bona: velut si malus filius velit mori patrem, velit hoc etiam Deus. nempe ille vult quod non vult Deus, iste verò vult quod vult & Deus. Et tamen bonæ voluntati Dei pietas illius potius consonat, quamuis aliud volentis, quam huius idem volentis impietas: tantum interest quid velle homini, quid Deo congruat, & ad quem finem referatur cuiusque voluntas, vt vel approbetur, vel improbetur. Nam Deus quæ bene vult, per malas voluntates malorum hominum implet. Paulo verò antè dixerat, sua defectione Angelos apostatas, omnesque reprobos, quantum ad ipsos pertinet, fecisse quod Deus nolebat: quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo hoc potuisse: quia dum contra Dei voluntatem faciunt, de ipsis facta est eius voluntas. vnde exclamat, Magna opera Dei, exquisita in omnes voluntates eius: vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem quod etiam contra eius fit voluntatem: quia non fieret si non fineret: nec utique nolens finit, sed volens: nec fineret bonus fieri malè, nisi omnipotens etiam de malo facere posset bene.

aliter obiectio, que dicitur in Deo repugnantes voluntates imaginari.
Responsio 1.

Secunda.

Tertia.

Simplex voluntas Dei voluntas cur multiplex homini apparet.

Quarta.

Exemplum, si peruersas voluntates illi fuerint.

Simil. exemplum.

aliter obiectio,

4 Hoc etiam modo soluitur, imò sponte liquefcit altera obiectio, Si non modò impiorum

1. Ioh. 5. 4

Iob. 1. 21.

1. Sam. 2.

*25.
Ps. 115. 3.*

Ies. 45. 7.

Amos 3. 6.

Deut. 19.

*5.
Act. 4. 28.*

Eph. 3. 10.

1. Tim. 6.

16.

Enchir.

ad Laur.

cap. 101.

Ps. 111. 2.

rum opera vitur Deus, sed etiam consilia & affectus gubernat, scelerum omnium esse author: ac proinde immerito damnari homines si exequantur quod decreuit Deus, quia eius voluntari obtemperant. Perperam enim miscetur cum precepto voluntas, quam longissime ab illo differre innumeris exemplis constat. Nam et si dum stuprauit Absalon patris uxores, voluit Deus hoc probro vlcisci Dauidis adulterium: non ideo tamen precepit scelerato in celsum committere, nisi forte Dauidis respectu, sicut loquitur de coniugiis Semei. Nam illum Dei iussu maledicere dum fateatur, minimè commendat obsequium, ac si Dei imperio pareret proteruus ille canis: sed eius lingua flagellum Dei esse agnoscens, castigari patienter sustinet. Hoc quidem tenendum est, dum per impios peragit Deus quod occulto suo iudicio decreuit, non esse excusabiles, quasi obediant eius precepto, quod data opera pro sua libidine violat. Iam quomodo ex Deo sit, & occulta eius prouidentia regatur quod peruersè faciunt homines, illustre documentum est electio regis Iarobeam, in qua seuerè damnatur populi temeritas & amentia, quod ordinem à Deo sancitum peruerterit, ac perfidè descuerit à familia Dauidis. & tamè scimus voluisse vngi: vnde & in verbis Osee quædam apparet repugnantia species, quod ubi conquestus est Deus regnum illud se nesciente & nolente fuisse erectum, alibi prædicat se dedisse regem Iarobeam in furore suo. Quomodo hæc cõuenient, Iarobeam non ex Deo regnasse, & ab eodem fuisse præfectum regem? Nempe quia nec desciscere à familia Dauidis potuit populus quin iugum sibi diuinitus impositum excuteret: neq; tamen libertas ipsi Deo erepta fuit quominus Solomonis ingratitudinem ita puniret. Videmus ergo vt Deus, perfidiam nolendo, defectionem tamen alio fine iuste velit. vnde & Iarobeam præter spem sacra vnctione impellitur ad regnum. Hac ratione dicit Sacra historia fuisse à Deo suscitatum hostem, qui Solomonis filium exueret regni parte. Diligenter vtrunq; expendant lectores, quia placuerat deo sub manu vnus Regis gubernari populum: vbi in duas partes scinditur, fieri cõtra illius voluntatem: & tamen ab eiusdem voluntate initium fuisse diuortij. Nam certè quod Iarobeam nihil tale cogitatem Propheta & voce & vnctionis ressera ad spem regni sollicitat, non fit hoc vel nescio vel inuito deo, qui ita fieri mandauit: & tamen iure dånatur populi rebellio, quod velut inuito deo à Dauidis posteris descuerit. Hac ratione etiam subiicitur postea, quod Rechabeam superbè despexit populi preces, hoc à deo factum esse, vt stabiliret verbum quod pronuntiauerat per manum Akihæ serui sui. Ecce vt nolente deo laceretur sacra vnitas, & tamen vt eodem volente alienentur à filio Solomonis decem tribus. Accedat simile quoq; aliud exemplum, vbi consentiente populo, imò manus suas præbente, iugulantur filij regis Achab, & externi natur tota progenies. Verè quidem refert Iehu nihil in terrâ cecidisse ex dei sermonibus, sed ipsum fecisse quicquid loquutus fuerat per manum serui sui Elia. Et tamen non abs re ciues Samaritæ perstringit quod operam suam comodassent, Iustine estis, inquit? Si ego coniuravi cõtra dominum meum, quis hos omnes occidit? Iam antè liquidò, nisi fallor, explicui quomodo in eodem opere tã se prodat hominis crimen, quàm refulgeat dei iustitia: & modesti ingenij semper hæc Augustini responsio sufficiat, Quum Pater tradiderit Filium, & Christus corpus suum, & Iudas dominum, cur in hac traditione deus est iustus, & homo reus, nisi quia in re vna quam fecerunt, causa non vna est ob quam fecerunt? Siquos autem magis impediatur quod nunc dicimus, nullum esse dei cum homine consensum, vbi hic iusto illius impulsu agit quod sibi non licet: succurrat quod alibi admonet idem Augustinus, Quis non ad ista iudicia contremiscat, vbi agit deus etiam in cordibus malorum quicquid vult, reddens eis tamen secundum eorum merita? Et certè in Iudæ perfidia nihilo magis fas erit culpam sceleris deo adscribere, quia Filium suum & tradi voluit ipse, & tradidit in mortem: quàm redemptionis laudem ad Iudam transferre. Itaq; verè alibi idem scriptor admonet, in hoc examine deum non inquirere quid potuerint homines, vel quid fecerint, sed quid voluerint, vt in rationem veniat consilium & voluntas. Quibus hoc asperum videtur, quàm tolerabilis sit sua morositas paulisper cogitent, dum rem claris Scripturæ testimoniis testatam, quia excedat eorum caput, respuunt, ac vitio vertunt in medium proferri quæ deus nisi sciuisset vtilia esse cognita, nunquam per Prophetas suos & Apostolos doceri iussisset. Nam sapere nostrum nihil aliud esse debet quàm mansueta docilitate amplecti, & quidem sine exceptione, quicquid in sacris Scripturis traditum est. Qui verò proteruius insultant, quum satis constet eos contra deum blaterare, longiori refutatione digni non sunt.

Deum esse authorẽ omnium scelerum, &c. Responsio 1. ex epist. ex Dauidis historia de impijs in celsum.

Secunda responsio, ex hist. apostolicæ Israelitarum.

Osee 8. 4. Osee 13. 11.

1. Reg. 11. 23.

Tertia responsio, ex Achab & Iehu hist.

Augustini consensio, & ex historia mortis Christi quarta responsio superiores confirmans ac carnalis prudentie os occludens.

Lex Christianam sapientiam.

INSTITUTIONIS Christianæ Religionis

Liber Secundus.

DE COGNITIONE DEI REDEMPTORIS

IN CHRISTO, QUÆ PATRIBVS SVB LEGE PRIMVM,
deinde & nobis in Euangelio patefacta est.

ARGVMENTVM.

Absoluta primæ partis Symboli Apostolici, de Cognitione Dei Creatoris, tractatione, sequitur altera de Cognitione Dei Redemptoris in Christo, quam hic liber secundus explicat.

Primum verò de Redemptionis occasione, hoc est de lapsu Adæ differit. Secundò, de Redemptione ipsa. Dissertationi priori priora quinque capita, posteriori reliqua assignantur.

Quòd ad Redemptionis occasionem, non tantùm in genere de lapsu agit, sed etiam speciatim de eius effectis, id est de peccato Originali, de arbitrij seruitute, de corrupta omnium hominum natura, de Dei in hominum cordibus operatione, cap. I. II. III. IIII. quibus subiungit refutationem obiectionum quæ pro defensione liberi arbitrij afferri solent, c. V.

Tractatus de Redemptione ad quinque partes præcipuas reuocari potest.

1 *Ostendit quis ille sit, in quo salus homini perditio querenda est: nempe Christus, VI. c.*
2 *Quomodo hic ille Christus mundo patefactus sit, nimirum duplici ratione: primum sub Lege (qua occasione Decalogum explicat & alia quædam de Lege discutit) cap. VII. & VIII. Deinde sub Euangelio, ubi de similitudine & differentia vtriusque Testamenti disputat, IX. X. & XI. cap.*

3 *Qualis fuerit debueritq; esse Christus, ut Mediatoris officium præstaret, homo videlicet & Deus in una persona, XII. XIII. XIII. cap.*

4 *Quorsum missus à Patre in mundum fuerit, cap. XV. ubi de Prophetia, Regno & Sacerdotio Christi locus explanatur.*

5 *Quibus modis vel gradibus Redemptoris partes impleuerit, ut nobis salutem acquireret, c. XVI. ubi de eius crucifixione, morte, sepultura, descensu ad inferos, resurrectione, ascensu in cælum, sessione ad dexteram Patris, articuli & fructus ex hac doctrina nascentes excutiuntur: addita cap. XVII. quæstionis solutione, An Christus gratiam Dei & salutem nobis sit promeritus.*

CAPVT I.

Adæ lapsu & defectione totum humanum genus maledictioni fuisse addictum, & à prima origine degenerasse. Vbi de peccato originali.

Partes huius capitis.

- 1 *Quàm necessaria sit nostri notitia: qualis esse debeat: quor & quibus obnoxia periculis: eius partes præcipuæ, sect. 1. 2. 3.*
- 2 *De causis horrendi lapsus Adæ, sect. 4.*
- 3 *De huius lapsus contagione, cum creata omnia, tum Adæ posteros inuadente, à sect. 5. ad finem capitis, vbi de peccati originalis propagatione, definitione & efficacia agitur.*

On sine causa, prouerbio veteri tantoperè homini commendata semper fuit cognitio sui ipsius. Nam si turpe ignorare ducitur quæcunque ad humanæ vitæ rationem pertinent: multo verò fœdior ignorantia nostri est, qua fit vt in capiendo de re qualibet necessaria consilio miserè hallucinemur, atque adeò cœcutiamus. Verùm quo vtilior est præceptio, eo diligentius videndum est nobis ne ipsa præposterè vtamur: quod Philofophis quibusdam videmus accidisse. Illi enim dum hominem hortantur vt seip

*Notitia notitia
res est necessi
ria admodum.*

*Qua vt huius
sciamus, exen
ta est super
ior.*

seipsum nouerit, finem simul proponunt, ne dignitatem excellentiamque suam nesciat. neque aliud ipsum in se contemplari uolunt, quam vnde inani fiducia intumescat & superbia infletur. Nostri autem cognitio primum in eo sita est, vt reputantes quid nobis in creatione datum sit, & quam benignè suam erga nos gratiam continet Deus, sciamus quanta sit naturæ nostræ excellentia, si quidem integra maneret: simul tamen cogitemus, nihil nobis inesse proprium, sed precariò nos tenere quicquid in nos Deus contulit, vt semper ab ipso pendeamus. Deinde vt nobis occurrat misera post Adæ lapsum nostra conditio, cuius sensus, prostrata omni gloria & fiducia, in suo pudore obrutus verè humiliet. Nam sicuti Deus ad imaginem suam iniriò nos finxit, vt mentes nostras tum ad virtutis studium, tum ad æternæ vitæ meditationem erigeret: ita, ne fœcordia nostra obruatur tanta generis nostri nobilitas quæ nos à brutis animalibus discernit, cognoscere operæ pretium est, idèò nos ratione & intelligentia præditos esse, vt sanctam & honestam vitam colendo ad propositum beata immortalitatis scopum tendamus. Ceterùm in mentem venire nequit prima illa dignitas, quin innox ea altera parte se offerat trille fœditatis & ignominie nostræ spectaculum, ex quo in primi hominis persona ab origine nostra excidimus. Vnde & nostri odium ac displicentia veraque humilitas oritur, & nouum accenditur quærendi Dei studium, in quo quisque ea bona recuperet quorum profus inanes & vacui deprehendimur.

Intenda dein de vera humilitate que nos ad hominis lapsum considerationem & Dei in Christo misericordiam amplectendam deducit.

2 Hoc fanè quærendum in excutiendis nobis esse præscribit Dei veritas. nempe talem exigit notitiam, quæ nos & ab omni propriæ facultatis confidentia procul auocet, & omni gloriandi materia destitutos, ad submissionem adducat. Quam regulam tenere conuenit si ad rectam & sapiendi & agendi metam pertingere libet. Neque me lateat quanto plausibilior sit illa sententia quæ ad reputanda nostra bona potius nos inuitat, quam ad inspiciendam, quæ nos pudore obruere debet, miseram nostram inopiam vnà cum ignominia. Siquidem nihil est quod magis appetat humanum ingenium quam blanditiis demulceri, atque idèò, vbi dotes suas magni fieri audit, in hanc partem nimia credulitate propendet. Quo minus mirum est, hic adèò perniciosè fuisse à maxima hominum parte aberratum. Nam quum sit ingenuus vniuersis mortalibus plusquam cæcus sui amor, libentissimè sibi persuadent nihil inesse sibi quod meritò debeat esse odiosum. Ita sine alieno patrocinio vanissima hæc opinio fidem passim obtinet, hominem sibi abundè sufficere ad bene beatèque viuendum. Quòd si qui modestius sentire volunt, vt-cunque aliquid Deo concedant, ne sibi arrogare omnia videantur: sic tamen partiuntur vt potissima & gloriæ & fiducia materia semper apud se resideat. Iam si accedit oratio, quæ sponte prurientem in hominis medullis superbiam suis illecebris citiller, nihil est quòd magis ardeat. Proinde vt vnusquisque humanæ naturæ præstantiam benignissimè suo præconio extulit, ita magno seculorum propè omnium applausu fuit exceptus. Sed enim quæcunque talis est humanæ excellentiæ commendatio, quæ hominem in se acquiescere doceat, nihil aliud quam suauitate illa sua delicias facit: & sic quidem illud, vt qui assentiuntur, eos pessimo exitio perdat. Quorsum enim pertinet, vana omni fiducia fretos deliberare, instituire, tentare, moliri quæ putamus ad rem pertinere: & defici quidem ac destitui tum sana intelligentia, tum vera virtute inter primos conatus: pergere tamen securè, donec in exitum corruamus? Atqui non aliter succedere iis potest qui se aliquid posse propria virtute confidunt. Talibus ergo magistris, qui reputandis tantum bonis nostris nos detinent, si quis auscultet, non in sui cognitionem proficiet, sed in pessimam ignorationem abripietur.

Tametsi autè plausibilis est sententia que nos ad nostram admirationem incitat: altera fanè sola est respicienda que a ceteram animi submissionem facit.

Superbia nostris præsertim.

Hominis peccatoris misera nauitas.

3 Ergo quum in hoc consentiat Dei veritas cum publico omnium mortalium sensu, secundam sapientiæ partem in nostri cognitione repositam esse: in ipsa tamen cognoscendi ratione magnum est dissidium. Tunc enim homo, iudicio carnis, probè sibi exploratus videtur, quum & intelligentia & integritate sua confusus, audaciam sumit, ac sese incitat ad virtutis officia: & in dicto vitiis bello, ad id quod pulchrum & honestum est toto studio incumbere conatur. Qui autem se ad amissum diuini iudicij inspicit & examinat, nihil reperit quod animum ad bonam fiduciam erigat: ac quo penitius se excusit, eo magis deicitur: donec omni fiducia prorfus abdicatur, nihil sibi ad vitam rectè instituendam relinquit. Neque tamen vult nos obliuisci Deus primæ nobilitatis, quam Adæ patri nostro contulerat, nempe quæ nos ad iustitiæ bonitatisque studium meritò experefacere debeat. Non enim possumus aut primam nostram originem, aut quorsum

At in cognoscendationem, aliter sentitur. Carnis prudentia.

Confidentia, que ad amissionem diuini iudicij se ipsam expedit.

conditi fumus cogitare, quin ad meditantam immortalitatem, expetendumque Dei regnum pungamur. Sed tantum abest vt animos nobis faciat ista recognitio, vt potius submissis illis, ad humilitatem prosternat. Quę enim illa est origo? Nempe à qua excidimus. Quis ille creationis nostrę finis? A quo penitus auersi sumus, vt miserę nostrę fortis pertesū ingemiscamus: ingemiscendo, ad perditam illam dignitatem suspiremus. Nos autem, quum dicimus nihil in se oportere hominem intueri quod ipsum animosum reddat, intelligimus nihil esse penes ipsum cuius fiducia debeat superbire. Quare si libet, quam homo sui notitiam habere debet, ita partiamur, vt primo loco, quem in finem creatus sit, & donis non contemnendis præditus, reputet: qua cogitatione ad diuini cultus vitęque futurę meditationem excitetur: deinde suas facultates, vel certę facultatum inopiam expendat: qua perspecta, non secus atque in nihilum redactus, in extrema confusione iaceat. Huc tendit prior consideratio, vt quale sit officium suum agnoscat: altera, quid ad ipsum præstandum valeat. De vtraque, prout series docendi poscet, à nobis differetur.

Porro diu
sunt p. res hu
ius notitie.
Prior pars lib.
I. c. 15. diffusa
est. Postero-
rum nunc ag-
greditur.

In ea autem
explicatis, duo
occurrunt.
I. Qui scilicet
sit vitam hor-
renda calamita-
te Adam se
& totum hu-
manum genus
involauerit.

4 Quia verò non leue delictum, sed detestabile fuisse scelus oportet, quod tam seuerè vitus est Deus, species ipsa peccati in lapsu Adę consideranda nobis est, quę horribilem Dei vindictam accendit in totum humanū genus. Puerile est quod de gulę intemperie vulgò receptum fuit. Quasi verò summa & caput virtutum omnium in abstinentia vnus tantum fructus fuerit, quum vndique affluerent quęcunque expetibiles erant delicia, atque in beata illa terrę fecunditate non tantum copia ad lautitias suppeteret, sed etiam varietas. Altius igitur spectandum, quia prohibitio ab arbore scientię boni & mali, obedientię examen fuit, vt parendo Adam se Dei imperio libenter subesse probaret. Nomen verò ipsum ostendit præcepti non alium fuisse finē, quàm vt sua sorte contentus, se improba cupiditate altius non efferret. Promissio autem, qua vitam æternam sperare iussus est quandiu ederet de arbore vitę: rursum horrenda mortis denuntiatio, simulac gustaret de arbore scientię boni & mali, ad fidem eius probandam & exercendam spectabat. Hinc elicere non difficile est quibus modis in se prouocauerit Adam iram Dei. Non malè quidem Augustinus, dum superbiam dicit malorum omnium fuisse initium: quia nisi hominem aliis quàm licebat & quàm fas erat extulisset ambitio, manere poterat in suo gradu: plenior tamen definitio ex tētationis specie, quam describit Moses, sumenda est. Nam dum serpentis captione abducitur per infidelitatem mulier à verbo Dei, iam initium ruinę apparet fuisse inobedientiam. Quod etiam confirmat Paulus, vnus hominis inobedientia omnes fuisse perditos docēs. Simul tamen notandum, desciuisse primum hominem ab imperio Dei, quòd non tantum Satanę illecebris captus fuerit, sed contempta veritate, deflexerit ad mendacium. Et certè cōtempo Dei verbo, excutitur omnis eius reuerentia: quia nec aliter cōsistit eius maiestas inter nos, nec integer manet eius cultus, nisi dum ab eius pendemus ore. Proinde infidelitas radix defectionis fuit. Hinc autem emerit ambitio, & superbia, quibus annexa fuit ingratitude, quòd Adam plus appetendo quàm concessum erat, tantam Dei liberalitatem qua ditatus erat, indignè spreuit. Hęc verò prodigiōsa fuit impietas, terrę filio parum videri quòd ad similitudinem Dei factus esset, nisi accedat æqualitas. Si scēdum & execrabile scelus est apostasia, qua se homo conditoris sui imperio subducit, imò petulantè excutit eius iugum, frustra extenuatur peccatum Adę. Quanquam non simplex apostasia fuit, sed cum scēdis in Deum probriis coniuncta, dum Satanę calumniis subscribunt quibus Deum & mendacij & inuidiæ & malignitatis insinuat. Denique infidelitas ambitioni ianuam aperuit: ambitio verò cōtumacię fuit mater, vt homines, abiecto Dei metu, sese proiicerent quòd ferebat libido. Itaque rectè Bernardus ianuam salutis aperiri nobis docet, quum hodie Euangelium auribus recipimus: sicuti illis fenestris, dum Satanę patuerunt, mors admissa fuit. Nunquam enim repugnare Dei imperio ausus fuisset Adam nisi eius verbo incredulus. Optimum scilicet hoc erat frænium ad omnes affectus ritè temperandos, nihil melius esse quàm Dei mandatis parendo, colere iustitiam: deinde vltimam scēdis vitę metam esse ab ipso diligi. Diaboli ergo blasphemis abreptus, quantum in se erat exinaniuit totam Dei gloriam.

In Ps. 19.
cæli enar-
rant, &c.

Rom. 5.19

Id non ex in-
temperie gulę
accidit, sed ex
infidelitate,
(vnde excutit
da alia pecca-
ta asseruerit)
quòd per eam
a deo defecit,
in quo ma-
xima scēdis
sue metę
erat pestis.
Peccatorū il-
lorum, ex inf-
delitate primi
homicis pro-
denuntium, ens
meratu.

vt inde quum
late serpat hęc
contagio.

5 Sicut spiritualis Adę vita erat, manere opifici suo coniunctum & deuinctum: ita alienatio ab eo fuit animę interitus. Nec mirum si genus suum pessunderit sua defectione qui totum naturę ordinē peruertit in cælo & in terra. Ingemiscunt omnes creaturę, inquit

Rom. 8. 21. inquit Paulus, corruptioni obnoxie, non volentes. Si causa queritur, non dubium est quin partem sustineant eius pœnæ quam promeritus est homo, in cuius vsum cõditæ fuerat. Quò ergo sursum & deorsum ex eius culpa fluxerit maledictio, quæ grassatur per omnes mudi plagas, nihil à ratione alienum si propagata fuerit ad totam eius sobolem. Postquam ergo in eo oblitterata fuit cœlestis imago, non solus sustinuit hanc pœnã, vt in locum sapientia, virtutis, sanctitatis, veritatis, iustitiæ (quibus ornamentis vestitus fuerat) teterimque cederent pestes, cœcitas, impotentia, impuritas, vanitas, iniustitia: sed iisdem quoque miseris implicuit suam progeniem, ac immerfit. Hæc est hereditaria corruptio, quam peccatum originale veteres nuncuparunt, Peccati voce intelligentes naturæ antea bonæ puræque deprauationem. Quæ de re multa fuit illis concertatio, quum à communi sensu nihil magis sit remotum quam ob vnus culpam fieri omnes reos, & ita peccatum fieri cõmune. Quæ videtur fuisse ratio vetustissimis Ecclesiæ doctoribus cur obscurè tantum perstringeret hoc caput: saltem minus dilucidè quàm par erat explicarent. Neq; tamen hæc timiditas efficere potuit quin surgeret Pelagius, cuius profanum commentum fuit, Adam suò tantum damno peccasse, nihil nocuisse posteris. hæc scilicet astutia Satan morbum tegendo, incurabile reddere tentauit. Ceterum quum euinceretur manifesto Scripturæ testimonio, peccatum à primo homine transiisse in totam posteritatem: cauillabatur transiisse per imitationem, non propaginem. Ergo boni viri in hoc elaborarunt (ac præ aliis Augustinus) vt ostenderet nos non alicui nequitia corrumpi, sed ingentam vitiositatem ab vtero matris afferre. Quod inficiari summæ impudentiæ fuit. Sed Pelagianorum & Cœlestianorum temeritatem non mirabitur qui ex illius sancti viri monumentis perspexerit quàm fuerint in aliis omnibus perditæ frontis bestia. Certè non ambiguum est quod confiteretur Dauid, se in iniquitatibus genitum, & in peccato conceptum à matre. Non arguit illic patris aut matris delicta: sed, quo Dei erga se bonitatem melius cõmendet, propriæ peruersitatis confessionem ab ipsa genitura repetit. Quum id Dauidi peculiare non fuisse constet, sequitur communem humani generis sortem sub eius exemplo notari. Omnes ergo qui ab impuro semine descendimus, peccati contagione nascimur infecti: imò & antequam lucem hanc vitæ aspiciamus, sumus in Dei conspectu fœdati & inquinati. Quis enim daret mundum de immundo? Ne vnus quidem, vt est in libro Iob.

1. In creaturas infantes.

2. In totam Adæ sobolem.

Hæc est hereditaria corruptio, seu peccatum originale. Constat autem antea bonæ puræque deprauatio.

Quæ totæ Adæ posteritatis imago: sicut ac Pelagiani & Cœlestiani senserunt.

Psal. 51. 7.

Iob. 14. 4

Non tantum per imitationem, verò etiam per propagationem: quod probatur.

Rom. 5. 12. illius & Christi comparatione planum facit Apostolus. Quemadmodum (inquit) per vnum hominem peccatum intrauit in vniuersum mundum, & per peccatum mors, quæ in omnes homines peruagata, quando omnes peccauerunt: ita per gratiam Christi iustitia & vita nobis restituta est. Quid hic garrient Pelagiani? peccatum Adæ imitatione propagatum: Ergo ne ex Christi iustitia nihil aliud proficimus, nisi quòd exemplum nobis est ad imitationem propositum? Quis tantum sacrilegium ferat? Quòd si extra controuersiam est, Christi iustitiæ communicatione nostram esse, & ex ea vitam: simul cõfiscitur, vt tranquillè in Adam fuisse perditam, vt in Christo recuperetur: peccatum verò & mortem ita per Adam obrepisse, vt per Christum aboleantur. Non sunt obscura verba, iustificari multos per Christi obedientiam, quemadmodum per Adæ inobedientiam peccatores fuerat constituti. Ideoq; inter eos duos hanc esse relationem, quòd hic nos suo exitio inuolucos secum perdidit: ille nos sua gratia in salutem restituit. In tam perspicua luce veritatis nihil longiori vel magis laboriosa probatione opus esse arbitror. Sic & in priore ad Corinthios, quum in resurrectionis fiducia vult pios confirmare, ostendit recuperari in Christo vitam, quæ in Adam perditæ fuerat. Qui nos omnes in Adam mortuos esse pronuntiat, iam simul apertè quoq; testatur, peccati labe esse implicitos. Neq; enim ad eos perueniret damnatio qui nulla iniquitatis culpa attingerentur. Sed clarius intelligi quid velit, quum ex alterius membri relatione, non potest, vbi spem vitæ restitutam in Christo docet. Satis autem scitur, illud non aliter fieri quàm vbi mirifica illa communicatione iustitiæ suæ vim in nos Christus transfundit. quemadmodum alibi scribitur, Spiritum nobis vitam esse propter iustitiam. Ergo neque aliter interpretari licet quod dicitur, nos in Adam mortuos esse, quàm quòd ipse peccando, non sibi tantum cladem ac ruinam

1. Cor. 15. 22.

Confirmatio prioris huius argumenti à testimonio Apostoli.

Rom. 2. 10.

Secundæ confirmatio.

afciuit, sed naturam quoque nostram in simile precipitauit exitium. Neque id suo vnus vitio, quod nihil ad nos pertineat: sed quoniam vniuersum suum semen ea in quam lapsus erat vitiositate infecit. Nec verò aliter staret illud Pauli, natura omnes esse iræ filios, nisi iam in ipso vtero maledicti essent. Naturam verò illic notari, non qualis à Deo condita est, sed vt in Adam vitata fuit, facillè colligitur: quia minimè consentaneum esset, Deum fieri mortis authorem. Sic ergo se corrupit Adam, vt ab eo transferretur in totam sobolem contagio. Satis etiam clarè pronuntiat cælestis ipse iudex Christus omnes prauos & vitiosos nasci, vbi docet, quicquid genitum est ex carne, carnem esse, ideòque omnibus clausam esse vitæ ianuam, donec regenti fuerint.

2. Omnium testimonio, quod videlicet finis natura filii iræ.

3. Quòd caro sit quæquid ex carne genitum est.

Eph. 2.3.

Ioh. 3.6.

Obiectio. Si propagati est peccatus in Adæ posteris, nimis sunt ex trahere. Responsio.

7 Neque ad eius rei intelligentiam necessaria est anxia disputatio, quæ veteres non parum torisit: an filij anima ex traduce paternæ animæ oriatur, quòd in ea potissimè lues resideat. Eo nos esse còtentos oportet, Dominum, quas voluit humanæ naturæ collatas dotes, apud Adamum deposuisse. Ideò illum, quum acceptas perdidit, non tantum sibi perdidisse, sed nobis omnibus. Quis de animæ traduce sit sollicitus, vbi audiat Adamum nobis non minus quam sibi ornamenta illa quæ perdidit, accepisse? non vni homini data illa fuisse, sed vniuersæ hominis naturæ attributa? Nihil ergo absurdum, si spoliato eo, natura nuda in ipsique destituitur: si illo per peccatum inquinato, in naturam còtanti serpit. Proinde à radice profecta rami putridi prodierunt, qui suam putredinem transmiserunt ad alios ex se nascensurculos. Sic enim vitati sunt filij in parente, vt nepotibus essent tabifici: hoc est, ita corruptionis exordium in Adam fuit, vt perpetuo defluxu, à prioribus in posteros transfundatur. Neque enim in substantia carnis aut animæ causam habet contagio: sed quia à Deo ita fuit ordinatum, vt quæ primo homini dona contulerat, ille tam sibi quàm suis haberet simul ac perderet. Quòd autem caillantur Pelagiani, verisimile non esse à parentibus piis corruptionem ducere liberos, quum magis eorum puritate sanctificari debeant, facillè refutatur. Non enim ex eorum regeneratione spiritali descendunt, sed generatione carnali. Proinde, vt ait Augustinus, siue reus infidelis, siue absolutus fidelis, non absolutos vterque generat, sed reos: quia ex vitiosa natura generat. Porro quòd eorum sanctitati quodammodo communicant, specialis est populi Dei benedictio, quæ non facit quominus prima illa & vniuersalis gentis humanæ maledictio præcedat. Ex natura enim, reatus: sanctificatio autem ex supernaturali gratia.

Alia obiectio. A pijs parentibus liberis non ducunt corruptionem. Responsio.

Lib. cont. Pelag. & Cælest.

Peccati originalis definitio.

8 Atque ne hæc de re incerta & incognita dicta fuerint, peccatum originale definitum. Neque verò singulas, quæ à scriptoribus posite sunt, definitiones excutere mihi propositum est: sed vnam proferam duntaxat, quæ veritati mihi videtur optimè consentanea. Videtur ergo peccatum originale hæreditaria naturæ nostræ prauitas & corruptio, in omnes animæ partes diffusa: quæ primùm facit reos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis. Atque id est propriè quod à Paulo sæpius peccatum nominatur. Quæ verò inde emergunt opera, qualia sunt adulteria, scortationes, furta, odia, cædes, comestiones, fructus peccati secundum hanc rationem vocat: quanquam & peccata, cum in Scripturis passim, tum etiam ab ipso nuncupantur. Hæc itaque duo distinctè obseruanda: nempe, quòd sic omnibus naturæ nostræ partibus vitiatu peruersique, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati meritò conuictique coram Deo tenemur, cui nihil est acceptum nisi iustitia, innocètia, puritas. Neque ista est alieni delicti obligatio. quòd enim dicitur, nos per Adæ peccatum obnoxios esse factos Dei iudicio: non ita est accipiendum, ac si fontes ipsi & immerentes culpam delicti eius sustineremus: sed quia per eius transgressionem maledictione induti sumus omnes, dicitur ille nos obstrinxisse. Ab illo tamen non sola in nos pœna grassata est, sed instillata ab ipso lues in nobis residet, cui iure pœna debetur. Quare Augustinus, vt cunq; alienum peccatum sepe vocet (quo clarius ostendat propagine in nos deriuari) simul tamen & proprium vnicuique asserit. Et Apostolus ipse discretissimè testatur, ideò mortem in omnes peruagatam, quòd omnes peccarint, id est, inuoluti sint originali peccato, & eius maculis inquinati. Atque ideò infantes quoque ipsi, dum suam secum damnatione à matris vtero afferunt, non alieno, sed suo ipsorum vitio sunt obstricti. Nam tamen si suæ iniquitatis fructus nondum protulerint, habent tamen in se inclusum semen: imò tota eorum natura, quoddam est peccati semen: ideò nõ odiosa & abominabilis Deo esse nõ potest. Vnde sequitur, propriè coram Deo cenferi peccatū quia nõ esset reatus absque culpa.

Galat. 5.19.

Definitionis partes duæ.

Posterioris partis explicatio: peccatum illud omnis reddere reos iræ diuinæ.

Cum alibi sepe, tum vero 3, de peccatorum merito, & rem. cap. 8. Rom. 5.12.

Item 3, opera carnis in nobis proferte.

Vid. Cal. ui. in decretu pri mum, scilicet 5. concil. trident.

Alterū deinde accedit, quòd hæc peruerfitas nunquam in nobis cessat, sed nouos assidue fruct

fructus parit: ea scilicet, quæ antè descripsimus, opera carnis: non secus atq; in centa for-
 nam flammam & scintillas efflat, aut scaturigo aquam sine fine egerit. Quare qui peccata
 originalia definerunt carentiam iustitiæ originalis, quam inesse nobis oportebat,
 quanquam id totum complectuntur quod in re est, non tamen satis significanter vim
 atque energiam ipsius expresserunt. Non enim natura nostra boni tantum inops & va-
 cua est: sed malorum omnium adeo fertilis & ferax, ut otiosa esse non possit. Qui dixe-
 runt esse concupiscentiam, non nimis alieno verbo vsi sunt, si modò adderetur (quod
 minime conceditur à plerisque) quicquid in homine est, ab intellectu ad voluntatem,
 ab anima ad carnem vsque, hac concupiscentia inquinatum referuntq; esse, aut, ut bre-
 uius absoluat, totum hominem non aliud ex seipso esse quam concupiscentiam.

Vide lib. 9. Quamobrem dixi cunctas animæ partes à peccato fuisse possessas, ex quo à fonte
 iustitiæ descivit Adam. Neq; enim appetitus tantum inferior cum illexit, sed arcè ipsam
 in ceteris occupavit nefanda impietas, & ad cor intimum penetravit superbia: ut frigidum
 sit ac stultum, corruptelam, quæ inde manavit, ad sensuales tantum, ut vocant, motus re-
 stringere: aut fomitem vocare qui solam partem quæ illis sensualitas est ad peccatum
 allicitat, excitet ac trahat. In quo crassam inscitiam detexit Petrus Lóbardus, qui sedem
 querens & vestigans dicit in carne esse, teste Paulo, non quidem propriè, sed quia in car-
 ne magis apparet. Quali verò tantum partem animæ designet Paulus, ac non totam na-
 turam quæ supernaturali gratiæ opponitur. Et Paulus omnem dubitationem tollit, cor-
 ruptionem docens non in una tantum parte subsidere, sed nihil à mortifera eius tabe pu-
 rum esse, aut sincerum. Nam de vitiosa natura disputans, non tantum inordinatos qui
 apparent appetituum motus damnat, sed præcipuè contendit mentem cæcitati, & cor-
 prauitati addictum esse. atque tertium illud ad Romanos caput nihil aliud est quam o-
 riginalis peccati descriptio. Id ex renouatione clarius patet. Nam spiritus, qui veteri ho-
 mini & carni opponitur, non modò gratiam notat qua corrigitur inferior pars animæ
 vel sensualis, sed plenam omnium partium reformationem complectitur. Atque idè
 Paulus non tantum crassos appetitus in nihilum redigi, sed nos spiritu mentis renouari
 iubet. sicut etiam alibi transformari nos iubet in nouitate mentis. vnde sequitur, partem
 illam, in qua maximè refulget animæ præstantia & nobilitas, nõ modò vulneratam ef-
 fe, sed ita corruptam, ut non modò sanari, sed nouam propè naturam induere opus ha-
 beat. Quatenus & mentem & cor occupet peccatum, mox videbimus. Hic tantum bre-
 uiter attingere volui, totum hominem quasi diluuiò à capite ad pedes sic fuisse obru-
 tum, ut nulla pars à peccato sit immunis: ac proinde quicquid ab eo procedit in peccatum
 imputari. sicut dicit Paulus omnes affectus carnis, vel cogitationes, esse inimicitias
 aduersus Deum, & idè mortem.

10 Eant nunc qui Deum suis vitis inscribere audent, quia dicimus naturaliter vitio-
 sos esse homines. Opus Dei perperam in sua pollutione scrutantur, quod in illa integra
 adhuc & incorrupta Adæ natura requirere debuerant. A carnis ergo nostræ culpa, non à
 Deo nostra perditio est. quando non alia ratione perimus, nisi quia degenerauimus à
 prima nostra conditione. Neque hic obstrepat quispiam, potuisse Deum nostræ saluti
 melius prospicere si Adæ lapsui occurrisset. Nam obiectio ista cum ob nimis audacem
 curiositatem piis mentibus abominanda est, tum ad prædestinationis arcanum attinet,
 quod suo loco postea tractabitur. Quare ruinam nostram naturæ deprauationi impu-
 tandam meminimus, ne in Deum ipsum naturæ authorem stringamus accusatio-
 nem. Hæres quidem exitiale illud vulnus in natura verum est: sed multum refert ac-
 cesseritne aliunde, an ab origine infederit. Constat autem per peccatum inflictum fuisse.
 Non est igitur cur conqueramur nisi de nobisipsis, quod diligenter annotauit Scri-
 ptura. Dicit enim Ecclesiastes, Hoc scio, quòd fecerit Deus hominem rectum: ipsi au-
 tem quæsierunt sibi adinventiones multas. Homini tantum suum exitium adscriben-
 dum apparet, quum Dei benignitate rectitudinem adeptus, sua ipse dementia in vani-
 tatem delapsus sit.

11 Dicimus ergo naturali hominem vitiositate corruptum, sed quæ à natura non
 fluxerit. A natura fluxisse negamus, ut significemus aduentitiam magis esse qualitatem
 quæ homini acciderit, quàm substantialem proprietatem quæ ab initio indita fuerit. Vocamus
 tamen naturalem, ne quis ab vnoquoque praua consuetudine comparari putet,
 quum hæreditario iure vniuersos comprehensos teneat. Neq; id sine authore facimus.

h 3 Ead

*Pror pars d-
 finis omnis (in o-
 mnes anime
 partes diffu-
 sam esse gra-
 tiam em illam
 hyperbolicam)
 explicatur.*

Rom. 7. 18.

Ephes. 4. 17.
 18.

Ephes. 4. 23.
 Rom. 12. 2.

Rom. 8. 7.

*Definitio
 paribus ex-
 casis, sequitur
 Deum non esse
 authorem pec-
 cati: quando
 quidem natu-
 rali et propria
 vitiositate cor-
 ruptum sit v-
 niuersum ge-
 nus hominum.*

Eccle. 7. 30.

*Hæc prauitas
 autem à natu-
 ra minime flux-
 it, sed a volu-
 nte est
 115.*

Vid. Cal-
 ui. lib. 6
 prædest.

Cap. 2.

Lib. 1. di-
 stin. 31.

Vide lib.
 4. cap. 15.
 sect. 10. 11.
 12.

1 p h e t . 3 .

Eadem enim causa nos omnes esse natura filios irę docet Apostolus. Quomodo creaturę omnium nobilissimę infensus esset Deus, cui placent infima quęquę opera sua? Sed operis sui corruptioni magis infensus est quam operi suo. Ergo si ob vitiatam humanam naturam non infcite dicitur homo naturaliter esse Deo abominabilis, non etiam ineptę dicitur naturaliter prauus & vitiosus: quemadmodum non veretur Augustinus, ratione corruptę naturę, naturalia dicere peccata quę in carne nostra necessarię regnant, vbi abest Dei gratia. Ita euanciscit stultum Manichęorum nugamentum, qui quum substantialem in homine malitiam imaginarentur, alterum illi conditorem affingere ausi sunt, ne iusto Deo viderentur mali causam & principium assignare.

110. *M. onichæorum delectum de diab. principis euanciscit.*

CAPVT II.

Hominem arbitrij libertate nunc esse spoliatum, & miserę seruituti additum.

Tractatione de primi hominis lapsu & corruptione humani generis priori capite absoluta, necessario quærendum videtur, An omni libertate Adę filij spoliati sint: tum si qua libertatis particula adhuc viget, quousque vis eius procedat. Huic quęstioni quatuor capita proxime sequentia designantur.

Porro, caput hoc 2. ad tres præcipuas partes reuocari potest.

- 1 Fundamentum totius disputationis subternit, sect. 1.
- 2 Aliorum refert de humana libertate & seruitute sententias, sect. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.
- 3 Quid sit de hac controuersia statuendum ostendit, a 10. sectione ad 27.

Superioris capituli cum 4. sequentibus conexio. Et autę disputationis de libero arbitrio fundamentum commodę ponatur, rursus seu duo præcipua remouet, desiliam videlicet & superbiam. Fundamentum & summa totius disputationis.

Quisquam visum est peccati dominatum, ex quo primum hominem sibi obligatum tenuit, non solum in toto genere grassari, sed in solidum etiam occupare singulas animas, nunc propius excutiendum restat, ex quo in hanc seruitutem redacti sumus, an omni spoliati simus libertate: & si qua particula adhuc viget, quousque vis eius procedat. Sed quo facilius nobis huius quęstionis veritas eluceat, scopum obiter præfigam, quod tota summa destinanda sit. Hęc autem optima cauendi erroris erit ratio, si pericula considerentur quę vtrinque imminet. Nam vbi omni rectitudine abdicatur homo, statim ex eo desidie occasionem arripit: & quia nihil ad iustitię studium valere per se dicitur, illud totum, quasi iam nihil ad se pertineat, sicut quęquę dęque habet. Rursus vel minutulum illi quippiam arrogari non potest quin & Deo præripiatur suus honor, & ipse temeraria confidentia labefactetur. Ad hos ergo scopulos ne impingamus, tenendus hic cursus erit, vt homo nihil boni penes se reliquum sibi esse edoctus, & miserissima vndique necessitate circumseptus, doceatur tamen ad bonum quo vacuus est, ad libertatem, qua priuatus est, aspirare: & acrius ab ignauia excitetur quàm si summa virtute fingeretur instructus. Hoc secundum quàm necessarium sit, nemo non videt. De priore video à pluribus dubitari quàm conueniebat. Nam hoc extra controuersiam posito, nihil homini de suo adimendum esse, quantopere interfit ipsum falsa gloriatione deiici, palam constare debet. Nam si ne tum quidem hoc homini concessum fuit vt in se gloriaretur, quum Dei beneficentia summis ornamentis esset insignitus, quantum nunc humiliari conuenit, vbi ob suam ingratitude ab eximia gloria in extremam ignominiam deturbatus est? Pro eo, inquam, tēpore quo in summum honoris fastigium euectus erat, Scriptura nihil aliud ei tribuit quàm quod creatus esset ad imaginem Dei: quo scilicet insinuat, non propriis bonis sed Dei participatione fuisse beatum. Quid ergo nunc superest nisi vt Deum, (cuius beneficentię gratus esse non potuit, quū diuitiis gratię eius afflueret) omni gloria nudus ac destitutus agnoscat: & quem bonorum suorum recognitione non glorificauit, nunc saltem proprię paupertatis confessione glorificet? Nihil enim minus è re nostra est, omnem sapientię virtutisque laudem nobis derogari, quàm ad Dei gloriam attinet: vt cum sacrilegio ruinam nostram coniungant qui aliquid vltra verum nobis largiuntur. Quid enim aliud fit, quum marte nostro docemur contendere, nisi quod baculo arundineo in sublime euehimur, quomox contra cęto decidamus: Quamquam nimis etiamnum commendantur vires nostrę, dum baculo arundineo comparantur. Fumus enim est quicquid de illis vani homines commenti sunt & garrunt. Quare non abs re toties ab Augustino præclara ista sententia repetitur, præcipitari magis à suis defensoribus liberum arbitrium, quàm stabiliri. Hęc præfari necesse fuit propter nonnullos, qui, dum audiunt humanam virtutem funditus euerti, vt Dei virtus in homine ædificetur, totam hanc disputationem pessimè oderunt quasi periculosam, nedum superuacuum: quam tamen & in religione necessariam, & nobis vtilissimam esse apparet.

Vid. Caluin. adu. Theol. Parisens. artic. 2.

Hęc 2. præcipua notat Aug. epist. 47. & in Iohan. cap. 12.

Huius fundamenti solida structura & firma demonstratio, ab argumentis a. m. s. vers. ad minus.

Item ab incommodis & absurdis quę ex præcipito superbię oriuntur.

In Euangel. Ioh. tract. 81.

Lib. 1. ca.
15. sect. 7.
& 8.

2 Nunc consideremus, quum paulo antè dixerimus in mente & corde fitas esse animæ facultates, quid pars vtraque polleat. Philosophi sanè magno consensu rationem in mente considerare fingunt, quæ instar lampadis consilii omnibus præluceat, & instar reginæ voluntatem moderetur. Ita enim luce diuina perfusam esse, vt optimè consuleret: eo vigore præstare, vt optimè imperare queat. Sensum contra torpere & lippitudine teneri, vt semper humi serpat, & in crassioribus obiectis volutetur, nec vnquam se attollat ad veram perspicaciam. Appetitum, si rationi parere sustineat, nec sensui subigendum se permittat, ad studium virtutum ferri, rectam viam tenere, & in voluntatem formari: quòd si in seruitutem sensus se addicat, ab eo corrumpi & deprauari, vt in libidinem degeneret. Atque omnino quum ex eorum opinione illæ quas supra dixi animæ facultates infideant, intellectus sensus, & appetitus, seu voluntas: (quæ appellatio iam vulgatiore vsu recepta est) intellectum ratione præditum asserunt optima ad bene beatæque viuendum moderatrice, ipse modò se in sua præstantia sustineat, ac vim sibi naturaliter inditam exerat. Inferiorem autem eius motionem, quæ sensus dicitur, qua ad errorem & hallucinationem abstrahitur, talem esse vt rationis ferula domari & paulatim proligari queat. Voluntatem porro inter rationem & sensum mediam locant, sui scilicet iuris & libertatis compotem, siue rationi obtemperare, siue sensui rapiendam se prostituere libeat.

*Altera pars est
ratio animæ
sentientis esse
sens. 1. Ph. co-
sophorum, h. i.
& sequenti se-
ct. 10.*

3 Non inficiantur quidem interdum, ipsa nimirum experientia conuicti, quantacum difficultate rationi apud se regnum homo stabiliat: dum nunc titillatur voluptatum illecebris, nunc falsa bonorum imagine deluditur, nunc impotenter percutitur immoderatis affectibus, & tanquam funibus, vel neruis (vt ait Plato) in diuersum abripitur. Quæ etiam ratione Cicero dicit illos à natura datos igniculos, prauis opinionibus masculique moribus mox extingui. Vbi verò semel occuparunt in animis hominum eiusmodi morbi, impotentius grassari fatentur quam vt facile coercere eos liceat: nec dubitant ferocibus equis comparare, qui ex turbata ratione, ceu auriga excusso, intemperanter ac sine modo lasciuant. Hoc tamen extra controuersiam ponunt, virtutes & vitia in nostra esse potestate. nam si nostræ (inquiunt) electionis est hoc aut illud agere: ergo & non agere. Rursum si non agere: ergo & agere. Libera autem electione agere videmur quæ agimus, & ab iis abstinere quibus abstinemus: ergo siquid boni agimus vt libeat, possumus illud ommittere: siquid mali perpetramus, possumus id quoque fugere. Quintæ etiam eò licentiæ quidam eorum proruperunt, vt iactarint deorum quidem esse manus, quòd viuimus: nostrum verò, quòd bene sanctæque viuimus. vnde & illud Ciceronis in persona Cortæ, quia sibi quisque virtutem acquirit, neminem ex sapientibus vnquam de ea gratias Deo egisse. Propter virtutem enim laudamur, inquit, & in virtute gloriamur. quod non fieret si donum esset Dei, non à nobis. Ac paulo post, iudicium hoc omnium mortalium est, fortunam à Deo petendam, à seipso fundendam esse sapientiam. Hęc ergo philosophorum omnium sententiæ summa est, humani intellectus rationem rectæ gubernationi sufficere: voluntatem illi subiacentem, à sensu quidem ad mala sollicitari: sed, vt liberam electionem habet, impediri nequaquam posse quin rationem ducem per omnia sequatur.

*Philosophorū
Labyrinth.*

*Lib. n. de leg.
Lib. 3. Tusc.
Quærit.*

*Vide apud
Arist. lib. 3.
Ethic. cap. 5.*

*Seneca, pas-
sim.
3. de Nat.
deorum.*

*Summa senten-
tiæ omnium Phi-
losophorum.*

*2. De seruo &
libero arbitrio
veterum Theo-
logorum, sen-
tentia.*

*Quæ partim
ex philoso-
phiis, partim
ex Theologia
constat. sine.
Homil. de
prodi. Iudæ.
Homil. 18. in
Genesim.*

Homil. 52

4 Inter scriptores Ecclesiasticos tamen nemo extitit qui non agnosceret & sanitatem rationis in homine grauius ex peccato vulneratam, & voluntatem prauis cupiditatibus valde implicitam esse: multi tamen eorum longè plus æquo philosophis accesserunt. Ex quibus veteres mihi videntur hoc consilio vires humanas sic extulisse, ne si impotentiam discretè essent confessi, primùm philosophorum ipsorum cachinnos, quibus cum tunc certamen habebant, excuterent: deinde carni suapte sponte nimis ad bonum torpenti nouam desidiæ occasionem præberent. Ergo nequid communi hominum iudicio absurdum traderent, Scripturæ doctrinam cum philosophiæ dogmatibus dimidia ex parte conciliare studium illis fuit: præcipuè tamen secundum illum spectasse, ne desidiæ locum facerent, ex eorum verbis apparet. Habet Chryostomus alicubi: Quoniam bona & mala in nostra Deus potestate posuit, electionis liberum donauit arbitrium. & inuitos non retinet, sed volentes amplectitur. Item, Sepe qui malus est, si voluerit, in bonum mutatur: & qui bonus, per ignauiam excidit, & fit malus. quia liberi arbitrij esse nostram naturam fecit Dominus: nec imponit necessitatem, sed congruis remediis appositis totum iacere in ægrotantis sententia finit. Item, Sicut nisi gratia Dei adiuti, nihil

vniq

vnquam possumus rectè agere : ita nisi quod nostrum est attulerimus , non poterimus supernum acquirere fauorem. Dixerat autem prius, Vt non totum diuini sit auxilij, simul nos aliquid asserere oportet. Adeoque verbum hoc illi passim familiare est, Afferamus quod est nostrum, reliqua Deus supplebit. Cui consentaneum quod ait Hieronymus, Nostrum esse incipere, Dei autem perficere: nostrum offerre quod possumus, illius implere quod non possumus. Vides certè iis sententiis homini plus quam par erat ad virtutis studium illos esse largitos: quia putabant se non aliter torporem nobis ingenitum posse expergefacerè, quam si solo ipso nos peccare arguerent. id autem quanta dexteritate ab illis factum sit, postea videbimus. Certè, quas retulimus sententias, esse

*Ideo vel falsi,
vel hyperboli-
ca, vel perple-
ta, & auaritie
& pugnantis.*

falsissimas, paulo post constabit. Porrò tamen si Græci præ aliis, atque inter eos singulariter Chrysoctomus, in extollenda humanæ voluntatis facultate modum excefferunt, vereres tamen omnes, excepto Augustino, sic in hac re aut variant, aut vacillat, aut perplexè loquuntur, vt certi ferè nihil ex eorum scriptis referre liceat. Itaque enumerandis singularum sententiis exactius non insistemus: sed carptim ex vnoquoque tantum delibabimus quantum argumèti explicatio exigere visa fuerit. Qui postea sequuti sunt (dum pro se quisque in humanæ naturæ defensione argutix laudem captat) sensim alij post alios in deterius continuò delapsi sunt: donec eò ventum est vt vulgò putaretur homo, sensuali tantum parte corruptus, habere prorsus incolumem rationem, voluntatem etiam maiori ex parte. Interea volitauit illud in ore omnium, naturalia dona in homine corrupta esse, supernaturalia verò ablata. Sed quorsum tenderet, vix centesimus quisque leuiter gustauit. Ego certè si dilucidè tradere velim qualis sit naturæ corruptela, his verbis facile sum contentus. Sed magnoperè interest attentè expendi quid homo & in cunctis naturæ suæ partibus vitiatas, & donis supernaturalibus exutus quideat. Nimis ergo philosophicè hac de re loquuti sunt qui se Christi iactabant esse discipulos. Nam quasi adhuc integer staret homo, semper apud Latinos liberi arbitrij nomen exitit. Græcos verò non puduit multo arrogantius vsurpare vocabulum. siquidem *αὐτεξούσιον* dixerunt, ac si potestas sui ipsius penes hominem fuisset. Quoniam ergo ad vulgus etiam ipsum omnes hoc principio imbuti sunt, præditum esse libero arbitrio hominem, nonnulli autem eorum qui eximij volunt videri, quovsque id extendatur nesciunt: nos vim vocis prius excutiamus, tum ex Scripturæ simplicitate exequamur quid si apte natura

Vide hu-
ius cap.
sect. 12.

*Philosophie
profane ni-
mias amar in
Ecclesia, Dei
& nostri noti-
tiam obscura-
uit.*

homo ad bonum aut malum polleat. Liberum arbitrium quid esset, quum in omnium scriptis identidem occurrat, pauci definierunt. Videtur tamen Origenes id de quo passim inter eos conueniebat, posuisse, quum dixit, Facultatem esse rationis ad bonum malumve discernendum: voluntatis ad vtrumvis eligèdum. Nec ab eo variat Augustinus, quum docet facultatem esse rationis & voluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente: malum, ea desistente. Obscurius Bernardus, dum vult argutè loqui, qui ait esse consensum, ob volutatis inamissibilem libertatem, & rationis indeclinabile iudicium. Nec fatis popularis Anselmi definitio, qui tradit esse potestatem seruadi rectitudinem propter seipsam. Itaque Petrus Lombardus & Scholastici Augustini definitionem magis amplexi sunt, quia & apertior erat, & gratiam Dei non excludebat: sine qua voluntatem sibi per se non sufficere videbant. Sua tamen & ipsi asserunt, siue quæ meliora esse, siue quæ facere putabant ad maiorem explicationem. Principiò consentiunt, nomen arbitrij magis ad rationem referendum, cuius est discernere inter bona & mala: epitheetum liberi, ad voluntatem propriè pertinere, quæ ad vtrunq; flecti possit. Quare quum libertas propriè voluntati conueniat, Thomas optimè quadrare dicit si liberum arbitrium dicatur vis electiua, quæ mixta quidem ex intelligentia & appetitu, magis tamen ad appetitum inclinè. Iam habemus in quibus sitam esse doceant vim liberi arbitrij, in ratione scilicet & voluntate. nunc quantum vtrique parti tribuant, breuiter videndum superest.

*Vt autem sen-
tentie veterum
melius expon-
dantur, defini-
tio Liberi ar-
bitrij est consi-
tuenda: in qua
illi minime con-
sentiunt.*

Lib. 2. Sen-
tent. dist. 24.
sect. 5.

Part. 1. quest.
83. art. 5.

*Consynodi res
libero arbitrio
substantiæ vete-
res, præcipuè
verò Scholasti-
ci.*

5 Communitè solent res medias, quæ scilicet nihil ad regnum Dei pertinent, sub libero hominis consilio ponere: veram autem iustitiam ad specialem Dei gratiam & spiritualement regenerationem referre. Quod dum vult ostendere author operis De vo-

Lib. 3. de
princi-
piis.
Referetur
à Lombar-
do, lib. 2.
dist. 24.
De grat.
& lib. arb.
Dialog.
de lib. ar-
bit. cap.
12. & 13.

Lib. I. ca.
2.

libero arbitrio agunt scriptores, non quid ad ciuiles seu externas actiones, sed quid ad diuina Legis obedientiam valeat, in primis requirant. Quam posteriore[m] questionem sic precipuam esse fateor, vt illam arbitrer non profus negligenda. Cuius sententię spe- ro me optimam rationem redditurum. Obtinuit autem in scholis distinctio, quę tripli- cem libertatem numerat: à necessitate primam, secundam à peccato, tertiam a miseria. quarum prima sic homini naturaliter inhereat vt nequeat vlllo modo eripi, duę alterę per peccatum sint amissę. Hanc distinctionem ego libenter recipio, nisi quod illic ne- cessitas cum coactione perperam confunditur: inter quas quantum sit discriminis, & quàm necessariam considerandum, alibi apparebit.

6 Hoc si recipitur, extra controuersiam erit, non suppetere ad bona opera liberum arbitrium homini, nisi gratia adiuuetur, & gratia quidem speciali, qua electi soli per re- generationem donantur. Nam phreneticos nihil moror, qui gratiam pariter & promi- scue[m] expositam esse garrunt. Sed nondum istud liquet sitne in totum priuatus bene agendi facultate, an habeat adhuc nonnullam, sed puillam & infirmam: quę per se quidem nihil possit, opitulante verò gratia, suas ipsa quoque partes agat. Id dum vult expedire Magister sententiarum, duplicem gratiam necessariam esse nobis docet, quò reddamur ad bonum opus idonei. Alteram vocat Operantem, qua fit vt efficaciter ve- limus bonum: Cooperantem alteram, quę bonam voluntatem sequitur adiuuando. In qua partitione hoc mihi displicet, quòd dum gratiæ Dei tribuit efficacem boni appeti- tum, innuit hominem iam suapte natura, bonum quodammodo, licet ineficaciter, ap- petere. sicut Bernardus bonam quidem voluntatem opus Dei esse asserens, homini ta- men hoc concedit, vt motu proprio bonam eiusmodi voluntatem appetat. Sed istud ab Augustini mente procul abest, à quo tamen sumplisse partitionem videri vult Lombardus. In secundo membro ambiguitas me offendit, quę peruersam genuit interpre- tationem. Ideo enim putarunt nos secundę Dei gratiæ cooperari, quòd nostri iuris sit primam gratiam vel respuendo irritam facere, vel obedienter sequendo confirmare. Quod author operis De vocatione Gentium sic exprimit, Liberum esse iis qui rationis iudicio vtuntur, à gratia discedere: vt non discessisse sit pręmium, & vt quod non potest nisi Spiritu cooperante fieri, eorum meritis deputetur quorum id potuit voluntate non fieri. Hęc duo notare obiter libuit, vt videas iam lector quantum à fanioribus Schola- sticis dissentiam. Longiore enim interuallō à recentioribus Sophistis differo, quanto scilicet à vetustate longius abscesserunt. Vt cunque, ex hac tamen partitione intelli- gimus qua ratione liberum dederint arbitrium homini. Pronuntiat enim tandem Lom- bardus, non liberi arbitrii ideo nos esse quòd ad bonum & malum vel agendum vel cogitandum per quę polleamus: sed duntaxat quòd coactione soluti sumus. Quę libertas non impeditur, etiam si prauis simus, & serui peccati, & nihil quàm peccare possimus.

7 Liberi ergo arbitrii hoc modo dicitur homo, non quia liberam habeat boni æ- quę ac mali electionem: sed quia malę voluntate agit, non coactione. Optimè id qui- dem: sed quorsum attinebat rem tantulam adeò superbo titulo insignire? Egregia verò libertas, si homo quidem non cogitur ad seruiendum peccato: sic tamen est ἐξ ἑαυτοῦ ὄντως, vt vinc̄ta teneatur peccati compedibus eius voluntas. Equidem λογμαζίας abominor, quibus frustra Ecclesia fatigatur: sed religiose censeo cauendas eas voces quę absurdum aliquid sonant: præsertim vbi perniciosè erratur. Quotus autem quęso, quisque est, qui dum assignari homini liberum arbitrium audit, non statim concipit illum esse & men- tis suę & voluntatis dominum, qui flectere se in vtramuis partem à seipso possit? Atqui (dicit quispiam) sublatum erit huiusmodi periculū, si de significatione diligenter plebs admonetur. Imò verò quum in falsitatem vtrò humanum ingenium propendat, citius errore[m] ex verbulo vno hauriet, quàm veritatem ex proluxa oratione. Cuius rei certius habemus in hoc ipso vocabulo, quàm optandum sit, experimentum. Illa enim veterum interpretatione prætermissa, tota ferè posteritas in verbi etymo dum hæret, in exitialem confidentiam euecta est.

8 Quòd si nos Patrum autoritas mouet: illi quidem assiduè in ore habent vocabu- lum, sed simul declarant quanti faciant illius vsum. In primis Augustinus, qui non dubi- tat seruum appellare. Alicubi succenset aduersus eos qui liberum negant arbitrium: sed præcipuam rationem declarat, quum ait, Tantum ne audeat quisquam sic negare vo- luntatis arbitrium, vt velit exculare peccatum. At certè alibi fatetur sine Spiritu non esse

Quorplex 1-
temificum
conferat
lib. 1. 11.

Scholasticorum
Theologorum
seruus in hu-
ius quaestione
explicatione.

Lib. 2. dist. 16

De libero ar-
bit.

Lib. 2. cap. 4.

Lib. 2. sent. di-
stinct. 25.

Conclusio, rem
tantulam adeò
superbo titulo
insignire.

Obiectio eorū
qui voces no-
uas in Eccle-
sia retinunt.
Resp. mis.

Altera respon-
sio. Patet: (in
primis Augu-
stinum) etiam
si nec arbitrii
retinuerint, ta-
men hæretici
esse

Lib. 1. cõf. Iulii. Ho mil. 53. in Ioh. Ad Anan. e- p. 1. 44.

*rum, gratiam
Dei uolentium,
dignam de li-
bero arbitrio
damasse.
De peritult.
Ench. ad Lau-
rent. cap. 30.
Lib. 3. ad Ho-
nific. cap. 8.
Lib. 3. cap. 7.
Lib. 1. ad Ho-
nific. cap. 7.
Lib. 3. cap. 7.
Lib. de ver.
Apost. ser. 3.
Lib. de spiri-
tu & litera.
cap. 30.
2. Cor. 3. 17.*

*Iohan. 15. 5.
De corrupt.
& grat. cap.
13.*

esse liberam hominis uoluntatem, quum cupiditatibus vincientibus ac uincensibus subdita sit. Item, uicta uicio in quod cecidit uoluntate, cœpisse carere libertate naturam. Item, hominem libero arbitrio malè uſum, & se & arbitrium suum perdidisse. Item, liberum arbitrium captiuatum, nequid possit ad iustitiam. Item, liberum non fore, quod non Dei gratia liberauerit. Item, iustitiam Dei non impleri, quum Lex iubet, & homo quasi suis uiribus facit: sed quum Spiritus adiuuat: & hominis non libera, sed à Deo liberata uoluntas obsequitur. Atque horum omnium rationem breuiter reddidit, quum alibi scribit, hominem magnas liberi arbitrij uires, quum conderetur, accepisse: sed peccando amisisse. Itaque alibi, postquam ostendit liberum arbitrium constitui per gratiam, acriter in eos inuehitur, qui sibi illud arrogant sine gratia. Vt quid ergo, inquit, miseri homines aut de libero arbitrio audent superbire, antequam liberentur: aut de suis uiribus, si iam liberati sunt? Nec attendunt in ipso nomine liberi arbitrij utique libertatem sonare. Vbi autè Spiritus Domini, ibi libertas. Si ergo serui sunt peccati, quid se iactant de libero arbitrio? A quo enim quis deuictus est, huic & seruus additus est. Si autem liberati sunt, quid se iactant uelut de opere proprio? An ita liberi sunt, ut nec serui eius esse uelint qui dicit, Sine me nihil potestis facere? Quid, quòd alio etiam loco uideatur iocosè eludere uſum eius uocis, quum dicit, liberum quidem esse arbitrium, sed non liberatum: liberum iustitiæ, seruum peccati. Quam sententiam alibi quoque repetit & explicat, ubi docet liberum a iustitia non esse hominem, nisi arbitrio uoluntatis: à peccato autem non fieri liberum nisi gratia Saluatoris. Qui libertatem hominis nihil aliud esse sibi restatur quàm emancipationem, uel manumissionem à iustitia, illius inane nomen uidetur bellè irridere. Itaque si quis uocis huius uſum non praua intelligentia sibi permittat, per me quidem non vexabitur ob eam rem: sed quia sine ingenti periculo non posse retineri censeo, magno contrà Ecclesiæ bono futurum si aboleatur: neque ipse uſurpare uelim, & alios, si me consulant, abstinere optarim.

*Quamuis an-
tè ueteres (ex-
cepto Augusti-
no) uia loquuntur
sint de libero
hominis arbi-
trio post lapsus,
ut certis quid-
piam ex eorum
scriptis elici
nequeat: attam-
en in hac lo-
quendi ambigui-
tate, non uia
uirtute nihil
aut quam mi-
nime estimat-
es, totam spiri-
ritus S. bonitatis
omnium laude
detulserunt.
Lib. de præ-
dest. sanct.
Item ad Bo-
nificium lib.
4. & alibi.
Lib. in Gene-
sin.
Homil. 1. in
aduentu.*

9 Magnum mihi præiudicium attulisse forsitan uidear, qui scriptores omnes Ecclesiasticos, excepto Augustino, ita ambigè aut uariè in hac re loquutos esse cōfessus sum, ut certum quippiam ex eorum scriptis haberi nequeat. Hoc enim perinde nonnulli interpretabuntur quasi à suffragij iure depellere ideo ipsos uoluerim, quia mihi sint omnes aduersarij. Ego uerò nihil aliud spectauim quàm quòd uolui simpliciter ac bona fide consultum piis ingenis: quæ si eorum sententiam hac in parte expectent, semper incerta fluctuabunt: ad eò nunc hominem liberi arbitrij uiribus spoliatum, ad solam gratiam confugere docent: nunc propriis ipsum armis aut instruant, aut uidentur instruire. Difficile tamen factu non est, ut appareat eos in huiusmodi loquendi ambiguitate, humana uirtute nihil aut quàm minimo æstimata, totam Spiritui sancto bonorum omnium laudem detulisse: si quasdam eorum sententias huc inferam quibus id clarè docetur. Quid enim sibi uult illud Cypriani, toties ab Augustino celebratum, De nullo gloriandum: quia nihil nostrum est, nisi ut homo prorsus apud se exinanitas, à Deo totus pendere discat. Quid illud Augustini & Eucherij, dum lignum uitæ Christum esse exponunt, ad quem qui manum porrexerit, uiuet: lignum scientiæ boni & mali, uoluntatis arbitrium, de quo, qui relictæ gratia Dei gustauerit, morietur? Quid illud Chrysostomi, Quòd omnis homo non modò naturaliter peccator, sed totus peccatum est? Si nihil boni nostrum est, si homo à uertice ad calcem totus est peccatum, si ne têtare quidem licet quantum ualeat arbitrij facultas: qui iam inter Deum & hominem laudem boni operis partiri liceat? Possent eiusmodi formæ permulta ex alijs referre: sed nequis cauilletur, me seligere sola ea quæ causæ meæ seruiunt, quæ autem aduersantur callidè præterire, ab hac recitatione abstinere. Audeo tamen hoc affirmare, ut cunquē nimij interdum sint in libero arbitrio extollendo, hunc tamen illis propositum fuisse scopum, ut hominem à uirtutis suæ fiducia penitus auersum, in Deo uño fortitudinem suam repositam habere doceant. Nunc ad simplicem ueritatis explicationem in consideranda hominis natura uenio.

*Postrema hu-
ius cap. pars,
simplicem uer-
itatis doctrinam
in castellan-
tia hominis natu-
ra proponitur.*

10 Quod tamen initio huius capitis præfatus sum, cogor rursus hîc repetere, Vt quisque maximè suæ calamitatis, inopiæ, nuditatis, ignominie conscientia deiectus est & consternatus, ita optimè in sui cognitione profecisset. Non enim periculum est ne sibi nimium adimat homo, dummodo recuperandum in Deo discat quod sibi deest. At sibi ne tantillum quidem fumere ultra ius suum potest, quin & inani cōfidentia se perdat

dat, & diuinum honorem ad se traducens, immanis sacrilegij reus fiat. Et sanè quoties hæc libido mentem nostram incescit vt aliquid nostrum habere expetamus, quod in nobis scilicet potius quam in Deo resideat, cogitationem hanc non ab alio cõsiliario sciamus nobis suggeri quàm qui primos parentes induxit vt diis esse similes vellēt, scientes bonum & malum. Si verbum diabolicum est, quod hominem in seipso erigit, illi ne locum demus: nisi ab hoste consilium capere libet. Dulce quidem est, tantum habere propriæ virtutis: nisi in seipso acquiescas: sed, ne ad inanem istam fiduciam illectemur, deterreant nos tot graues sentētia, quibus seuerè prosternimur: quales sunt, Maledictum esse qui confidit in homine, & ponit carnē brachium suum. Item, Non delectari Deum robore equi: tibias viri illi non placere: sed affici erga timentes se, suspicientes bonitatem suam. Item, Ipsum esse qui dat lassio vires, & virtute defecto robur auget. qui facit vt fatigentur & laborent adulescentes: iuuenes impingant: qui autem in ipso vno sperant, roborentur. Quæ omnes cõ spectant, vt ne quantalacunque fortitudinis nostræ opinione nitamur, si Deum volumus habere propitium, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Tum in memoriam rursum veniant istæ promissiones, Effundam aquam super sitientem, & flumina super aridam. Item, Omnes sitientes venite ad aquas. Quæ testatur, ad percipiendas Dei benedictiones nullos admitti nisi suæ paupertatis sensu tabescētes. Nec prætereundæ eiusmodi, qualis ista est Iesaiæ, Non erit amplius tibi sol ad lucendum per diem, neque luna ad lucendum per noctem: sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam. Solis certè aut lunæ splendor non aufert Dominus seruis suis: sed quia vult in ipsis solus gloriosus apparere: ab iis etiam quæ habentur eorum opinione excellentissima, fiduciam eorum procul auocat.

Fundamentum autem illud est, v. homo se perditum agnoscens, tum deum in suo cogitatum proficij carissimè.

Ier. 17. 5.
Psal. 147.
10.
Iesai. 40.
29. 30. 31.

Id cõfirmatur. Idem etiam scribitur.

Iac. 4. 6.
Iesi. 44. 3.
Idem 55. 1.

Iesa. 60. 19.

Hom. de perf. Euang. Epist. 56. ad Dioc.

De vera humilitate. vide cap. 7. huius lib. scēt. 4 & lib. 3. c. 12. scēt. 6.

11 Semper sanè mihi vehementer illud Chrysostomi placuit, Fundamentum nostræ philosophiæ esse humilitatem. magis etiamnum illud Augustini, Quemadmodum, inquit, rhetor ille rogatus quid primum esset in eloquentiæ præceptis: respondit pronuntiationem: quid secundum, pronuntiationem: quid tertium, pronuntiationem. ita si me interroges de religionis Christianæ præceptis, primò, secundò, & tertio & semper respondere liberet humilitatem. Porro humilitatem non intelligit, vbi homo aliqua virtutis sibi conscius à superbia fastuque abstinet: sed vbi talem se verè sentit qui nullum habeat nisi in humilitate refugium, quemadmodum alibi declarat. Nemo, inquit, se palpet: de suo Satanas est: id vnde beatus est, à Deo tantum habet. Quid enim de tuo habes nisi peccatum? Tolle tibi peccatum, quod tuum est: nam iustitia Dei est. Item, Quid tantum de naturæ possibilitate præsumitur: vulnerata, fauciata, vexata, perditæ est. Vera confessio, non falsa defensione opus habet. Item, Quando quisque cognoscit quòd in seipso nihil est, & adiutorium de se nullum habet: arma in ipso contracta sunt, bella sedata sunt. Necesse autem est vt conterantur omnia impietatis arma, confringantur, comburantur: remaneas inermis, nullum habeas in te adiutorium. Quanto magis in te infirmus es, tanto magis te suscipit Dominus. Sic in Psalmum septuagesimum, iustitiæ nostræ reminisci nos vetat, quo Dei iustitiam agnoscamus: ac Deum ostendit sic nobis gratiam suam commendare, vt nos nihil esse sciamus. Stare tantum Dei misericordia, quam à nobis ipsis non nisi mali sumus. Ne hic ergo de iure nostro cum Deo contendamus, ac si salutem nostram decederet quod illi tribuitur. Siquidem vbi nostra humilitas, eius est altitudo: ita confessio nostræ humilitatis, miserationem eius in remedium paratam habet. Neque verò exigo vt homo non conuictus, vltro cedat: & si quas facultates habet, ab iis animum auertat, quo in veram humilitatē subigatur: sed vt seposito

2. Testimonium veterum Theologorum.

Homil. in Io. hanc. 49.

Lib. de natura & gratia c. 52.
In psal. 45.

cu autis & phoenicias morbo (quo excæcatus, æquo altius de se sentit) in veraci Scripturæ speculo seipsum probè recognoscat.

12 Ac illa quidem vulgaris sententia quam sumpserunt ex Augustino, mihi placet, naturalia dona fuisse corrupta in homine per peccatum, supernaturalibus autem exinanitum fuisse. Nam hoc posteriore membro intelligit tam fidei lucem quam iustitiam, quæ ad celestem vitam eternamque felicitàtem adipiscendam sufficerent. Ergo se abdicans a regno Dei, simul priuatus est spiritualibus donis, quibus in spem salutis æternæ instructus fuerat. vnde sequitur, ita exulare à regno Dei, vt quæcunque ad beatam animæ vitam spectant, in eo extincta sint, donec per regenerationis gratiam ipsa recuperet. In his sunt, fides, amor Dei, charitas erga proximos, sanctitatis & iustitiæ studium. Hæc omnia quum nobis restituat Christus, aduentitia censentur, & præter naturam:

Fundamentum fidei, vt ostendat quantum in homine post lapsum tribuendū sit cum intellectu, non etiam voluntati: primum de vtroque generum affirmat (aliqui sciunt autem, ubi-

ideòq

*rum & Scho-
la. In hoc natu-
ralia dona cor-
rupta esse, sicut
per naturalia
voco, penitus
amissa.*

Iohann. 1. c.

*De intellectu
que separatum
est a re sibi
assumit. Intel-
lectus primus
vires exentiis
ab hac sicutio-
ne ad 26.
Generalia autem
priora loco
quodam pro-
feruntur. Intel-
lectum hu-
manum perfici-
entia aliqua
valere.
Que tamē in
suis vanitate
laborat.*

ideoque fuisse abolita colligimus. Rursum sanitas mentis & cordis rectitudo simul fuerunt ablata. atque hæc est naturalium donorum corruptio. Nam etsi aliquid intelligentiæ & iudicij residuum manet vnâ cum voluntate, neque tamen mentem integram & sanam dicemus, quæ & debilis est, & multis tenebris immerfa. & prauitas voluntatis plus satis nota est. Quum ergo ratio qua discernit homo inter bonum & malum, qua intelligit & iudicat, naturale donum sit, non potuit in totum deleri: sed partim debilitata, partim vitata fuit, vt deformes ruinæ appareant. Hoc sensu dicit Iohannes lucem adhuc in tenebris lucere, sed a tenebris non comprehendi: quibus verbis vtrunque clarè exprimitur, in peruersa & degenerare hominis natura micare adhuc scintillas, quæ ostendant rationale esse animal, & a brutis differre, quia intelligentia præditum sit: & tamen hanc lucem multa ignorantia densitate suffocari, vt efficaciter emergere nequeat. Sic voluntas, quia inseparabilis est ab hominis natura, non perit: sed prauis cupiditatibus deuincta fuit, vt nihil rectum appetere queat. Hæc quidem plena est definitio, sed quæ pluribus explicanda est. Ergo, vt secundum primam illam distinctionem, qua hominis animam in intellectum & voluntatem partiti sumus, orationis ordo procedat: vim intellectus priore loco excutiamus. Perpetuæ cæcitatibus ita eum damnare, vt nihil intelligentiæ villo in genere rerum reliquum facias, non modo verbo Dei, sed sensus etiam communis experimento repugnat. Videmus enim insitum esse humano ingenio desiderium nescio quod indagandæ veritatis, ad quam minimè aspiraret nisi aliquo eius odore antè percepto. Est ergo iam hæc nonnulla humani intellectus perspicuitas, quod veritatis amore naturaliter rapitur: cuius neglectus in brutis animantibus arguit crassum absque ratione sensum. Quamquam hæc qualiscunque appetentia, antequam cursus sui stadium ingrediatur, deficit: quia mox concidit in vanitatem. Siquidem mens hominis, præ hebetudine, rectam veri inuestigandi viam tenere nequit: sed per varios errores vagatur, & tanquam in tenebris palpando subinde impingit, donec tandem palata euanescat. ita veritatem querendo, quam sit ad ipsam querendam & inueniendam inepta prodit. Altera deinde vanitate grauius laborat: quod in quarum rerum veram notitiam incumbere expediat, sapius non discernit. Itaque in disquirendis superuacuis ac nihili rebus ridicula curiositate se torquet: ad res maximè cognitu necessarias aut non aduertit, aut contemptum & raro despicit: studium certè suum vix vnquam seriò applicat. De qua prauitate quum passim conquerantur profani scriptores, omnes ferè se ea implicuisse comperiuntur. Quare Solomo, in toto suo Ecclesiaste, vbi ea studia est persequutus in quibus sibi videntur homines valde sapere, inania tamen esse & friuola pronuntiat.

*Per se, intelli-
gentia hæc ad
res terrena
& celestia ex-
tenditur.*

13 Neque tamen ita conatus eius semper in irritum cedunt, quin aliquid assequatur, præsertim vbi seipsam ad inferiora ista intendit. Quinetiam non ita stupida est quin exiguam quiddam & de superioribus delibet, vt cunctique negligentius illis percontandis vacet: non id quidem æqua facultate. Nam quum supra vitæ præsentis spatium euehitur, tum præcipuè demum conuincitur suæ imbecillitatis. Quare, vt melius perspiciamus quovsq; pro gradibus suæ facultatis in vnaquaque re procedat, distinctionem nobis proponere oportet ætium est. Sit ergo hæc distinctio, esse aliam quidem rerum terrenarum intelligentiam, aliam verò celestium. Res terrenas voco, quæ ad Deum regnumque eius, ad veram iustitiam, ad futuræ vitæ beatitudinem non pertingunt: sed cum vita præsentis rationem relationemque habent, & quodammodo intra eius fines continentur. Res celestes, puram Dei notitiam, veræ iustitiæ rationem, ac regni celestis mysteria. In priore genere sunt, politia, œconomia, artes omnes mechanicæ, disciplinæque liberales. In secundo, Dei ac diuinæ voluntatis cognitio, & vitæ secundum eam formandæ regula. De priori autem sic fatendum, Quoniam homo animal est natura sociale, naturali quoque instinctu, ad fouendam conferuandamque eam societatem propendet: ideoque ciuili cuiusdam & honestatis & ordinis vniuersales impressiones inesse omnium hominum animis conspiciamus. Hinc fit vt nemo reperiat qui non intelligat, oportere quosuis hominum cœtus legibus contineri, quiq; non earum legum principia mente complectatur. Hinc ille perpetuus tam Gentium omnium, quam singulorum mortalium in leges consensus, quia insita sunt vniuersis, absque magistro aut legislatore, ipsarum femina. Neque moror dissensiones & pugnas quæ mox emergunt, dum alij cupiunt ius & fas omnè inuersum, soluta legum repagula, libidinem solam pro

iure

iure graffari, vt fures & latrones : alij : (quod vitium plusquam vulgare est) iniquum esse putant quod pro æquo ab aliis sancitur : contrà, laudabile contendunt quod ab aliis vetatur. Siquidem illi non ideo leges oderunt quòd ignorent bonas & sanctas esse : sed præcipiti cupiditate furentes, cum manifesta ratione pugnant : &, quod mentis intelligentia probant, pro sua libidine abominantur. Posterior certamen tale est vt primam illam conceptionem æquitatis non dirimat, siquidè de legum capitibus dum inter se disceptant homines, in quamdam æquitatis summam consentiant. In quo debilitas certè humanæ mentis arguitur, quæ, etiam dum viam sequi videtur, claudicat & vacillat. Manet tamen illud, inperfectum esse vniuersis semen aliquod ordinis politici. Atque hoc amplum argumentum est, in huius vitæ constitutione, nullum destitui luce rationis hominem.

14 Sequuntur artes tum liberales, tum manuarie, quibus discendis, quia inest omnibus nobis quedam aptitudo, in eis etiam apparet vis humani acuminis. Quanquam autem non sunt omnes omnibus discendis idonei, satis tamen communis energie certum specimen est, quòd nemo propè reperitur cuius in arte aliqua perspicacia non se exerat. Neque sola suppetit ad discendum energia & facilitas, sed ad excogitandum in vnaquaque arte nouum aliquid, vel amplificandum & expoliendum quod alio præeunte didiceris. Quod vt Platonem perperam impulit vt traderet comprehensionem eiusmodi nihil esse quàm recordationem : ita nos optima ratione cogit fateri, esse ingenium humano ingenio eius principium. Hæc ergo documenta aperte testantur vniuersalem rationis & intelligentiæ comprehensionem esse hominibus naturaliter inditam. Sic tamen vniuersale est bonum, vt in eo pro se quisque peculiarem Dei gratiam agnoscere debeat. Ad quam gratitudinem nos abundè expergescit ipse naturæ conditor, dum moriones creat, in quibus repræsentat quibus excellat dotibus hominis anima, nisi eius lumine perfusa : quod sic naturale inest omnibus, vt profusus gratuitè sit erga singulos beneficentiæ eius munus. Ipsarum porrò artium inuentio aut methodica traditio, aut interior & præstantior cognitio (quæ propria est paucorum) non est quidem solidum argumentum communis perspicaciæ : quia tamen promiscuè contingit piis & impiis, iure inter naturales dotes numeratur.

15 Quoties ergo in profanos scriptores incidimus, illa quæ admirabilis in iis affulget veritatis luce admoneamur, mentem hominis, quantumlibet ab integritate sua colapsam & peruersam, eximiiis tamen etiamnum Dei donis vestitam esse & exornatam. Si vnico veritatis fontem, Dei Spiritum esse reputamus, veritatem ipsam neque respueamus, neque contemnemus, vbicunq; apparebit : nisi velimus in Spiritum Dei contumeliosi esse. non enim dona Spiritus, sine ipsius contemptu & opprobrio, vilipèduntur. Quid autem? Veritatem affuluisse antiquis iureconsultis negabimus, qui tanta æquitate civilem ordinem & disciplinam prodiderunt? Philosophos cæcutisse dicemus cum in exquisita ista naturæ contemplatione, tum artificiosa descriptione? Dicemus mentem illis defuisse, qui arte differendi constituta, nos cum ratione loqui docuerunt? Dicemus eos infantiis, qui medicinam excudendo, suam industriam nobis impenderunt? Quid mathemata omnia? putabimùsne amentium deliria? Imò ne sine ingenti quidem admiratione, veterum scripta legere de his rebus poterimus : admirabimur autem, quia præclara, vt sunt, cognoscere. Porrò laudabilè aliquid aut præclarum censebimus, quod non recognoscamus à Deo prouenire? Pudeat nos tantæ ingratiitudinis, in quam non inciderunt Ethnici poetæ, qui & philosophiam, & leges, & bonas omnes artes, deorum inuenta esse confessi sunt. Ergo quum homines istos, quos Scriptura *υπεροικον* vocat, vsque eò fuisse pateat in rerum inferiorum inuestigatione acutos & perspicaces, talibus exemplis discamus quot naturæ humanæ bona Dominus reliquerit, postquam vero bono spoliata est.

16 Neque tamen interim obliuiscamur hæc præstantissima diuini Spiritus esse bona, quæ in publicum generis humani bonum, quibus vult dispensat. Si enim Beseleel & Oliab intelligentiam & scientiam quæ ad fabricam tabernaculi requirebatur, oportuit à Spiritu Dei instillari : non mirum est, si earum rerum quæ sunt in vita humana præstantissimæ, cognitio per Spiritum Dei communicari nobis dicatur. Neque est cur roget quispiam, Quidnam cum Spiritu commercij impiis, qui sunt à Deo profusus alieni? Nam quòd dicitur Spiritus Dei in solis fidelibus habitare, id intelligendum de Spiritu fan-

non solum intelligant, oportere quosvis hominum ceteros legibus contineri : verum etiam, & harum rerum principia mente comprehendant, atque confessionis auctores ac factores damnant.

Secundo, in artibus discendis valet humanus intellectus.

Sic autem est bonum vniuersale eiusmodi scientias intelligenti, ut nihil minus varia dona singulis collata Dei gratiam satis superque tenentur.

Estus huius cognitionis & intelligentiæ circa res terrenas versantis, in eo consistit, ut mentem hominis quantumlibet ab integritate sua colapsam, eximiiis tamen dei donis etiamnum ornatum esse agnoscamus.

Deinde, in commine boni generis humani quibusdam collata sunt hæc dona.

*Inmerdū enim
& impiis quibus
pura &
firma esse co-
ram Deo defi-
nunt.*

atificationis, per quem Deo ipsi in templa consecramur. Neque tamen idè minus replet, mouet, vegetat omnia eiusdem Spiritus virtute, idque secundum vniuscuiusque generis proprietatem, quam ei creationis lege attribuit. Quòd si nos Dominus impiorum opera & ministerio, in phvificis, dialecticis, mathematicis & reliquis id genus voluit adiutos, cavetamur: ne si Dei dona vltro in ipsis oblata negligamus, demus iustas ignauit nostræ pœnas. At verò, nequis hominem valde beatum putet quum sub elementis huius mundi tanta veritatis comprehendendæ energia illi conceditur: simul addendum est, totam istam & intelligendi vim, & intelligentiam quæ inde consequitur, rem esse fluxam & euanidam coram Deo, vbi non subest solidum veritatis fundamentum. Verissimè enim Augustinus (cui subscribere, vt diximus, coacti sunt Magister sententiarum & scholastici) vt gratuita homini dona post lapsum detracta esse, ita naturalia hæc quæ restabant, corrupta fuisse docet. non quòd per se inquinari possint, quatenus à Deo proficiuntur: sed quia polluto homini pura esse desierunt, ne quam inde laudem consequatur.

Lib. 2. Dist.
25.

*In summa, ali-
quid nature
humane reli-
quum est: qui
quid autè est,
id totum in
genitæ diuine
adscribi debet.*

17 Hæc summa sit, in vniuerso genere humano perspici naturæ nostræ propriam esse rationem, quæ nos à brutis animalibus discernat, sicut ipsa sensu differunt à rebus inanimatis. Nam quòd nascuntur moriones quidam, vel stupidi, defectus ille generalem Dei gratiam non obscurat: quin potius tali spectaculo monemur, quòd nobis relictum est, Dei indulgentiæ meritò debere ascribi: quia nisi nobis pepercisset, totius naturæ interitum secum traxisset defectò. Quòd autem alij præstant acumine, alij iudicio superant, aliis mens agilior est ad hanc vel illam artem discendam, in hac varietate gratiam suam nobis commendat Deus, ne si bi quisquam velut proprium arroget quòd ex mera illius liberalitate fuit. Vnde enim alius alio præstantior, nisi vt in natura communi emineat specialis Dei gratia, quæ multos præteriens, nemini se obstrictam esse clamat? Adde quòd singulares motus pro cuiusque vocatione Deus instillat, cuius rei multa occurrunt exempla in libro Iudicum, vbi dicitur Spiritus Domini induisse quos ad regendum populum vocabat. Deniq; in eximiis quibusque factis specialis est instinctus. Quæ ratione Saulem sequuti sunt fortes, quorum tetigerat Deus corda. Et quum prædicitur in auguratio in regnum, ita loquitur Samuel, Transibit super te Spiritus Domini, & eris vir alius. Atque hoc ad totum gubernationis cursum extenditur: sicuti postea narratur de Davide, quòd transierit super eum Spiritus Domini à die illa in posterum. Sed idem alibi traditur quoad particulares motus. Imò apud Homerum ingenio pollere dicuntur homines non modò pro vt cuique distribuit Iupiter, sed *ὄντων ἐστὶν ἡμῶν ἀργησι*. Et certè experientia ostendit, dum attoniti sepe hærent qui maximè ingeniosi erant ac solertes, in manu & arbitrio Dei esse mentes hominum, vt eas singulis momentis regat: qua ratione dicitur auferre sensum prudentibus, vt errent per inuia. Caterum in hac diuersitate conspiciamus tamen aliquas imaginis Dei superflites notas, quæ totum humanum genus ab aliis creaturis distinguant.

Ratio 1.

2.
Exempla.

Iudic. 6. 34.
1. Sam. 10. 6.
1. Sam. 16. 13.

Odyss. 7.
Ratio 3.

Psal. 107. 40.

*Altera pars di-
spensationis de-
ri humane ra-
tionis seu intel-
ligentiæ, circæ
res celestes &
spirituales: ab
hoc 18. sect. ad
26. vsque.
Quum autem
res spirituales
ad 2. cap. a re-
uocentur, nempe
diuinae notitiæ,
adoptionis, &
voluntatis in-
telligentiæ: ar-
ca hæc tria ho-
mines exantire
probatur: ratio-
nibus firmis-
mis, eleganti-
simuluntine illu-
sivatis.*

18 Nunc exponendum est quid cernat humana ratio, vbi ad regnum Dei venit & spiritualem illam perspicientiam: quæ tribus potissimum rebus constat, Deum nosse, paternum erga nos eius fauorem, in quo salus nostræ consistit: & formandæ secundum legis regulam, vitæ rationem. Cum in primis duobus, tum verò in secundo propriè, qui sunt hominum ingeniosissimi, talpis sunt cæciores. Equidem non inficior, sparsim quædam apud philosophos de Deo legi scitè & appositè dicta: sed quæ vertiginosam quandam imaginationem semper resipiant. Præbuit quidem illis Dominus, vt suprà dictum est, exiguum diuinitatis suæ gustum, ne ignorantiam impietati obtenderent: & eos intertendum ad dicenda nonnulla impulit, quorum confessione ipsi conuincerentur: sed ita viderunt quæ videbant, vt tali intuitu minimè ad veritatem dirigerent, nedum pertingerent, qualiter nocturni fulgetri coruscationem, qui in medio agro est viator, longè latèq; ad momentum videt: sed ad eò euanido aspectu, vt antè noctis caligine resorbeatur, quàm pedem mouere queat. tantum abest vt in viam tali subsidio deducatur. Præterea illæ veritatis guttulæ, quibus libros tanquã fortuito aspergunt, quot & quàm portentosis mendaciis sunt inquinatæ? Denique illam diuinæ erga nos benevolentie certitudinem (siue qua hominis ingenium immensa confusione repleti necesse est) ne olficerunt quidem vnquam. Ad hanc ergo veritatem nec appropinquat, nec contendit, nec collinat humana ratio, vt intelligat quis sit verus Deus, qualisve erga nos esse velit.

Vide lib.
3. cap. 2.
sect. 14. 15.
16.

19 Sed quia falsa perspicacis nostræ opinione ebrii, ægerrimè nobis persuaderi sinimus, illam in rebus diuinis cæcæ prorsus esse & stupidam: fatius opinor, fuerit Scripturæ testimonius, quam rationibus id comprobare. Hoc pulcherrimè docet Iohannes, eo quem nuper citauimus loco, quum scribit in Deo ab initio fuisse vitam, & eam vitam quæ esset lux hominum: lucem hanc in tenebris lucere, & à tenebris non comprehendere. Indicitur quidem hominis animum fulgore diuinæ lucis irradiari, vt nunquam planè vel exigua saltem eius flamma, vel saltem scintilla destituatur: sed ea tamen illuminatione Deum non comprehendere. Cur id? quia eius acumen, quantum ad Dei notitiam, mera est caligo. Quum enim Spiritus homines appellat tenebras, eos semel spoliat omni spiritualis intelligentiæ facultate. Quare fideles, qui Christum amplectuntur, non ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis aut viri, sed ex Deo natos asserit. Quasi diceret, non esse tam sublimis sapientiæ capacem carnem, vt Deum, & quod Dei est, fuscipiat, nisi Dei Spiritus illuminetur. Quem admodum testatur est Christus, hanc specialem esse Patris reuelationem, quòd à Petro agnosceretur.

Deinde scripturæ S. i. Homini, ex quibus colligitur, 1. aliqua luce donatos esse. Adami filios, sed eam hanc eum habere, eum præcedere posse.

Ratio prima.

Ratio altera.

Matt. 16. 17.

20 Si persuasum nobis foret (quod extra controuersiam esse debet) naturæ nostræ deesse quicquid cælestis Pater electis suis per Spiritum regenerationis confert, hic nulla esset hæsitandi materia. Sic enim loquitur populus fidelis apud Prophetam, Quoniam apud te est fons vite, & in lumine tuo uidebimus lumen. Idem testatur Apostolus, quum ait neminem posse dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Et Iohannes Baptistæ, stuporem discipulorum uidens, exclamat, neminem posse accipere quicquam, nisi datum illi fuerit de super. Donum autem ab eo intelligi de speciali illuminatione, non communi naturæ dote, inde constat, quòd tot verbis, quibus Christum commendauerat discipulis suis, nihil se profecisse conqueritur. Video, inquit, uerba nihil esse ad mentes hominum de rebus diuinis imbuendas, nisi Dominus per Spiritum suum intelligentiam dederit. Quinimo Moses, dum populo exprobrat suam obliuionem, simul tamen notat, non aliter ipsum posse in mysteriis Dei sapere, nisi ipsius beneficio. Viderunt, inquit, oculi tui signa illa portentosa & ingentia: & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, nec aures ad audiendum, nec oculos ad uidentium. Quid plus exprimeret, si nos vocaret stipes in operibus Dei considerandis? Vnde Dominus per Prophetam, singularis gratiæ loco, pollicetur se daturum Israelitis cor, vt ab illis cognoscatur: nimirum innuens, tantum hominis mentem spiritualiter sapere, quantum abs se illustrata fuerit. Hoc quoque sua uoce dilucidè confirmauit Christus, quum diceret neminem venire ad se posse, nisi cui datum à Patre suo foret. Quid? annon ipse est uia Patris imago, in qua totus gloriæ eius splendor nobis exprimitur? Ergo non potuit melius ostendere qualis sit nostra ad cognoscendum Deum facultas, dum ad cernendam eius imaginem, ubi ita palam exhibetur, oculos nobis esse negat. Quid? Annon ideo in terras descendit vt Patris uoluntatem hominibus patefaceret? Annon sua quoque legatione fideliter defunctus est? Ita est sanè, sed nihil efficitur eius prædicatione, nisi interior magister Spiritus uiam ad animos patefaciat. Ergo non ueniunt ad eum, nisi qui à Patre audierunt & edocti sunt. Quæ ista discendi & audiendi ratio? Nempe ubi aures ad audiendum, & mentes ad intelligendum, Spiritus mira & singulari uirtute format. Ac ne illud nouum uideatur, Iesaiæ uaticinium citat, ubi dum Ecclesiæ institutionem promittit, eos Dei discipulos fore docet qui in salutem colligentur. Si aliquid peculiare de electis suis illic prædicat Deus, constat non de eo doctrinæ genere ipsum loqui quod impiis eorum & profanis commune est. Restat igitur vt intelligamus, nemini patere in regnum Dei ingressum nisi cui nouam mentem Spiritus sanctus sua illuminatione fecerit. Omnium uerò clarissimè Paulus, qui disputationem hanc ex professo ingressus, postquam stultitiæ ac uanitatæ damnauit uniuersam hominum sapientiam, adeoq; prorsus exinaniiuit, ita concludit demum, Animalem hominè non posse percipere quæ sunt Spiritus Dei: stultitiam esse illi, nec posse intelligere, quia spiritualiter diiudicatur. Quem uocat animalem? nempe qui naturæ lumine nititur. Ille, inquam, nihil in spiritualibus mysteriis uè comprehendit. Quid ita? an quia per ignauiam negligit? Imò, etiam si enitatur, nihil potest: quia scilicet spiritualiter diiudicatur. Quid istud significat? quia humanæ perspicaciæ penitus abscondita, per solam Spiritus reuelationem patefiunt: adeo vt profuturitia ducantur, ubi Spiritus Dei non illucet. Antè autem supra oculorum, aurium, mentium capacitatem extulerat quæ præparauit deus diligentiibus se. quia sapientiam

2. Adoptio non à natura, sed à Patre cælesti per regenerationis Spiritus in electis assignatur: ideo intelligentia que saluæ nostre sunt ante regenerationem minime apprehendit: vt ex Scripturæ S. uariis locis apparet.

Iere. 24. 7.

Iohan. 6. 44.

Argumentis firmissimis idem confirmatur.

Primum argumentum.

Iesai. 54. 7.

Alterum argumentum.

1. Cor. 2. 7.

humanam, quasi velum quoddam esse testatus fuerat, quo mens à cernendo Deo impeditur. Quid volumus: pronuntiat Apostolus infatigatam à Deo sapientiam huius mundi: & nos scilicet acumen illi tribuimus, quo ad Deum & celestis regni adyta penetrare possit: Facebat à nobis tanta vecordia.

21 Itaque quod hic detrahit hominibus, alibi soli Deo tribuit in precatione. Deus, inquit, & Pater gloriæ det vobis Spiritum sapientiæ & reuelationis. Iam audis, omnem sapientiam & reuelationem esse Dei donum. Quid tum præterea? Illuminatos oculos mentis vestra: Certè si noua reuelatione indigent, à seipsis cæcutiunt. sequitur deinde, Vt sciatis quæ sit spes vocationis vestra, &c. Ergo tantæ intelligentiæ non esse capaces hominum mentes vt vocationem suam nouerint, fatetur. Neque hic garriat Pelagianus quispiam, huic vel stupiditati, vel ruditati Deum succurrere, dum verbi sui doctrina eò dirigit hominis intellectum, quò, sine duce, peruenire non poterat. Habebat enim David Legem, in qua quicquid sapientiæ desiderari potest, comprehensum erat: neque tamen eo contentus, oculos sibi reteggi postulat, vt Legis ipsius mysteria consideret. Qua certè loquutione innuit, solem exoriri terris, vbi hominibus, Dei verbum luceat: verum eos non multum inde consequi, donec oculos vel dederit vel aperuerit ille ipse qui ideò pater luminum vocatur, quia vbicunque Spiritu suo non resplendet, omnia tenebris occupantur. Sic & Apostoli ab optimo quidem magistro ritè & abundè edocti fuerant: nisi tamen indigerent Spiritu veritatis qui eorum mentes hac ipsa doctrina, quam antè audierant, erudiret, non illum expectare iuberentur. Si quod petimus à Deo: deesse nobis confitemur, & ipse in eo quod promittit, nostram arguit inopiam: nemo iam fateri dubitet, se tantum ad intelligenda Dei mysteria valere, quantum eius gratia fuerit illuminatus. Qui sibi plus intelligentiæ tribuit, eo cæcior est, quòd cæcitate suam non agnoscit.

Iac. 1. 17.

Iohan. 14. 26.

3. 1ª eram Legis diuine notitiam ignorat humana intelligentia: quod probatur testimonio Apostoli.

Ratione ex eodem testimonio depropterea.

Ac si considerentur finis & definitio Legis nature.

Vnde liquet Platoni falli, qui peccata omnia ignorantia tribuit.

Ad veritatem autem propius accedit Themistius, qui intellectus hallucinationem circa particularia versari existimat.

22 Restat tertium illud membrum, de cognoscenda vitæ probè instituendæ regula, quam verè operum iustitiæ notitiam nuncupamus: vbi videtur mens humana esse aliquanto quàm in superioribus acutior. Siquidem testatur Apostolus, Gentes quæ Legem non habent, dum Legis opera faciunt, sibi pro Lege esse, ac ostendere opus Legis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia, & cogitationibus inter se accusantibus, aut excusantibus coram iudicio Dei. Si Gentes naturaliter Legis iustitiam habent mentibus suis insculptam, certè non dicemus eas in vitæ ratione profus cæcutire. Et nihil est vulgatius, quàm lege naturali (de qua istic Apostolus loquitur) hominem sufficienter ad rectam vitæ normam institui. Nos verò expendamus, quorsum indita hominibus hæc Legis notitia fuerit: tum protinus apparebit quovsq; illos ad rationis veritatisq; scopum deducat. Id quoque ex Pauli verbis liquet, si quis dispositionem obseruet. Dixerat paulo antè, eos qui in Lege peccauerant, per Legem iudicari: qui sine Lege peccauerunt, sine Lege perire. Hoc quia poterat absurdum videri, vt sine vlllo iudicio præcedente Gentes pereant, continuò subiicit, suam illis conscientiam esse vice Legis: ideòque ad iustam earum damnationem sufficere. Finis ergo legis naturalis est, vt reddatur homo inexcusabilis. Nec malè hoc modo definitur, Quòd sit conscientia agnitio, inter iustum & iniustum sufficienter discernentis: ad tollendum hominibus ignorantia prætextum, dum suo ipsorum testimonio redarguantur. Ea est hominis erga seipsum indulgentia, vt in malis perpetrâdis libenter mentem à peccati sensu, quoad licet, semper auertat. Qua ratione videtur impulsus fuisse Plato, vt existimaret non peccari nisi ignorantia. Id quidem ab eo conuenienter dictum foret, si humana hypocrisis tantum in tegendis vitiis proficeret, vt mens non sibi malè conscia esset coram Deo. Sed quum subterfugiens peccator impressum sibi boni & mali iudicium, illuc identidem retrahatur, nec coniuere ita permittatur quin cogatur, velit nolit, aliquando aperire oculos: falsò dicitur, ipsum ignorantia sola peccare.

23 Verius Themistius, qui intellectum in definitione vniuersali, seu rei essentia, rarissimè falli docet: hallucinationem esse, quum vltrà progreditur: nempe quum ad hypothesein descendit. Homicidium esse malum, si in genere quæretur, nemo erit qui non affirmet: qui autem conspirat in mortem inimici, tanquam de re bona deliberat. Adulterium in genere damnabit adulter: in suo priuatim sibi blandietur. Hæc est ignorantia, dum homo, vbi ad hypothesein ventum est, eius regulæ obliuiscitur quam in thesi nuper constituerat. De quare elegantissimè differit Augustinus in expositione

prima

In Protogora.

Paraph. in 3. lib. de animis, cap. 46.

primi versus Psalmi 57. Quamquam ne istud quidem est perpetuum. sic enim interdum flagitij turpitudine conscientiam urget, vt non sibi imponens sub falsa boni imagine, sed sciens & volens in malum ruat. Ex quo affectu prodeunt istæ voces, -- *Video meliora, probòque: Deteriora sequor.* Quare mihi scitissimè Aristoteles incontinentiam & intemperantiam videtur distinxisse. Vbi incontinentia regnat, dicit per affectum perturbatum seu *passivè* particularem notitiam menti eripi, ne malum obseruet in suo facinore, quod generaliter in similibus cernit: vbi deferbitur perturbatio, pœnitentiam exemplo succedere. Intemperantiam autem non extinguere aut frangi peccati sensu, sed contra obstinate in suscepta mali electione persistere.

Eius regule exceptio.

Medea apud Ouidium. Lib. Eth. 7. cap. 3.

Errat etiam in eo Themistius, quod intellectum circa generalia rarissime falli docet.

Ratio. Si ad diuina legis norma veniatur intellectus humanus, sequitur eius apparet.

Tum prioris tabule respectu.

Tum posterioris tabule.

Secunda ratio.

Tertia.

Quarta.

Media igitur hæc via reuerenda est, vt nec omnia peccata ignorantie impunitur, nec consultam malitiam in omnibus peccatis intercedere statuamus.

Deinde, quicquid obicitur humana ratio, mentis nostre vires à vera diuinitate plurimum abesse: imò & malum esse coram Deo quicquid in hisce rebus ingenium nostrum concipit, agitatur, & molitur.

24 Porro quum iudicium vniuersale audis in boni & mali discrimine, ne sanum vbiq; & integrum esse putes. Nam si in hunc tantum finem, iusti & iniusti delectu imbuta sunt corda hominum ne ignorantie excusationem prætexant, minimè necessarium est veritatem in singulis cernere: sed satis superque est, eatenus intelligere, ne tergierfari queant quin teste conscientia conuicti iam nunc ad Dei tribunal horrere incipiant. Et si rationem nostram volumus ad Dei Legem exigere, quæ perfectè est iustitiæ exemplar, competiemus quàm multis partibus cæcutiat. Certè quæ in prima tabula præcipua sunt, minimè assequitur: qualia sunt, de fiducia in Deum, de virtutis & iustitiæ laude illi tribuenda, de nominis eius inuocatione, de vero sabbathismo. Quæ vnquam anima, naturali sensu freta, subodorata est in his & similibus positum esse legitimum Dei cultum? Nam quum volunt profani homines Deum colere, etiam si centies reuocentur ab inanibus suis nugis, semper tamen illuc relabuntur. Negant quidem placere Deo sacrificia, nisi accedat mentis sinceritas. quo testantur aliquid se concipere de spiritali Dei cultu, quem tamen falsis commentis statim peruertunt. Nam quicquid de eo Lex præscribit, verum esse nunquam illis persuaderi poterit. Dicamne præstare vlla perspicacia mentem, quæ nec per se sapere, nec monitionibus auscultare valet? In secunda tabulæ præceptis aliquanto plus habet intelligentiæ: quo scilicet ad ciuilem inter homines societatis conseruationem propius accedunt. Quamquam & hic deliquitum interdum pati deprehenditur. excellentissimo enim cuique ingenio absurdissimum est, iniquam ac nimis imperiosam dominationem ferre, siqua modò ratione depellere queat. Nec aliud est iudicium humanæ rationis, quàm ferulis esse abiectique animi patienter eam ferre: rursus honesti ingenuique pectoris excutere. Nec verò iniuriam vltio pro vitio dicitur apud Philosophos. Atqui Dominus nimia ista ingenuitate damnata, illam apud homines infamem patientiam suis præscribit. Omnino autem in vniuersa Legis obseruatione perspicentiam nostram fugit concupiscentiæ animaduersio. Non enim adduci se sustinet animalis homo vt cupiditatum suarum morbos recognoscat. Antè suffocatur naturæ lumen quàm ad primum huius abyssi ingressum accedat. Nam dum Philosophi pro vitiis notant immoderatos animi motus, illos extantes & se crafioribus signis exercentes intelligunt: quæ autem placidè titillant animum praua desideria, nihili reputant.

25 Quare, vt suprà merito reprehensus est Plato quòd omnia peccata ignorantie imputarit, ita & eorum est repudianda opinio qui consultam malitiam & prauitatem in omnibus peccatis intercedere tradit. Nimum enim experimur quoties labamur cum bona nostra intentione. Tot obruitur hallucinationum formis nostra ratio, tot erroribus est obnoxia, in tot impedimenta impingit, tot angustiis irretitur, vt plurimum à certa directione abfit. Quàm verò nihili sit coram Domino in cunctis vite partibus, Paulus ostendit, dum negat nos idoneos qui cogitemus ex nobis quippiam, tanquam ex nobis. Non de voluntate loquitur aut affectu: sed hoc quoque adimit nobis, ne putemus in mentem venire nobis posse quomodo ritè quippiam agendum sit. Itane deprauata est omnis industria, perspicentia, intelligentia, cura, vt rectum nihil coram Domino excogitare aut meditari queat? Nobis nimirum qui rationis acuminè (quam pretiosissimam dotem reputamus) ægrè patimur spoliari, durum id nimis videtur: Spiritui autem sancto æquissimum, qui nouit omnes cogitationes sapientum vanas esse, & qui clarè pronuntiat, omne signum humani cordis tantummodo malum. Si quicquid ingenium nostrum concipit, agitatur, instituit, molitur, semper malum est, qui in mentem nobis veniat instituire quod Deo placeat, cui sola sanctitas & iustitia accepta est? Ita videre est, mentis nostræ rationem, quoquo se vertat, esse vanitati miserè obnoxiam.

2. Cor. 3. 5.

Psal. 94. II. Gen. 6. 3. & 8. 21.

Huius imbecillitatis sibi conscius erat Dauid, quum petebat sibi dari intellectum ad mandata Domini rectè discenda. Innuit enim, suum ingenium nequaquam sufficere, qui nouum obtingere sibi cupit. Neque id semel facit: sed in vno Psalmo decies ferè repetit eandem precationem. Qua repetitione subindicat quanta ad petendum necessitate urgeatur. Et quod ille sibi vni petit, Paulus communiter Ecclesijs precari solet. Non cessamus, inquit, orare pro vobis & postulare vt impleamini agnitione Dei in omni prudentia & intelligentia spiritali, vt ambuletis dignè Deo, &c. Quoties autem eam rem Dei beneficium facit, meminerimus cum simul testari, non esse in hominis facultate positam. Ad eò autem hunc rationis defectum ad intelligenda quæ Dei sunt agnouit Augustinus, vt non minus necessariam mentibus illuminationis gratiam putet, quàm oculis solis lucem. Nec eo contentus, correctionem subiicit, quòd oculos ipsi aperimus ad cernendam lucem: mentis autem oculi, nisi à Domino aperiantur, clausi manent. Neque vno tantum die illuminari mentes nostras docet Scriptura, vt deinde per se videant: quia ad continuos progressus & incrementa pertinet quòd nuper adduxi ex Paulo. Et hoc disertè exprimit Dauid, his verbis, In toto corde meo exquisiui te, ne errare me facias à mandatis tuis. Nam quum regenitum esset, ad eòque non vulgariter proficisset in vera pietate, fatetur tamen assidua directione se opus habere in singula momenta, ne à scientia qua præditus est declinet. Itaque alibi rectum spiritum, quem sua culpa perdiderat, innouari petit: quia eiusdem Dei est, quod in initio dederat, ablatum nobis ad tempus restituere.

Terrò, assidua directione in singula momenta nos opus habere.

Denique, illuminationis gratiam mereri oculos dei donum, nobis tam necessariam quam oculis lux solis. Quæ omnia expressis scriptura testimonius confirmantur.

Hac & sequenti sectione voluntas examinatur. I. Ostendit naturale illud desiderium boni quo omnia imbuuntur, nihil omnino facere ad probandam arbitrii libertatem. Ratio.

Hic autem aduertenda duplex Sophistarum fallacia: in voce Appetitus & Boni.

2. Illud minime probatum est, quòd Scholastici primæ vel gratiæ tribuentes vt efficaciter velimus, hoc ipsum inueniunt, insequidem animò vtrò ad boni aspirandi facultate, sed imbecilliorè quàm

26 Examinanda nunc voluntas, in qua præcipuè arbitrii libertas vertitur. quandoquidem magis huius esse electionem, quàm intellectus, antè visum est. Principio, nequid ad humanæ voluntatis rectitudinem pertinere videatur quod à Philosophis traditum, publico consensu receptum est, omnia naturali instinctu bonum appetere: obferuemus, liberi arbitrii vim non considerandam in eiusmodi appetitu qui magis ab essentia inclinatione quàm mentis deliberatione proficiscitur. Nam & scholastici fatentur nullam esse liberi arbitrii actionem nisi dum se ratio vertit ad opposita. qui intelligunt, oportere appetitum obiectum tale esse quod electioni subiaceat: & deliberationem præire, quæ electioni viam sternat. Et sanè si respicias quale sit istud naturale boni in homine desiderium, inuenies illi cum belluis esse commune. Siquidem & illæ bene sibi esse cupiunt: & vbi species boni, quæ sensum moueat, apparet, eò sequuntur. Homo verò, nec id quod verè sibi bonum sit, pro naturæ suæ immortalis excellentia, ratione deligit, vt id studio persequatur, nec rationem adhibet in consilium, nec mentem intendit: sed sine ratione, sine consilio, naturæ inclinationem, instar pecudis, sequitur. Nihil ergo hoc ad arbitrii libertatem, an homo sensu naturæ ad bonum appetendum feratur: sed hoc requiritur, vt bonum recta ratione diiudicet, cognitum eligat, electum persequatur. Ac necui serupulus inhareat, aduertendus est duplex paralogismus. Nam & appetitus hic non proprius voluntatis motus, sed naturalis inclinatio: & bonum, non virtutis aut iustitiæ appellatur, sed conditionis: vt scilicet homo bene habeat. Denique vt maxime appetat homo assequi quod bonum est, non tamè sequitur. sicuti nemo est cui non grata sit æterna beatitudo, ad quam tamen nemo nisi Spiritus impulsu aspirat. Quando igitur nihil ad probandam arbitrii libertatem facit naturale hominibus bene habendi desiderium, non magis scilicet quàm in metallis & lapidibus, ad essentia suæ perfectionem in clinans affectio: in aliis consideremus, sitne penitus ita omni ex parte vitata corruptaq; voluntas, vt nihil nisi malum generet: an particulam aliquam illæsam retineat, vnde nascantur bona desideria.

27 Qui primæ Dei gratiæ tribuunt vt efficaciter velimus, è conuerso innuere videntur, inesse facultatem animæ vtrò ad bonum aspirandi, sed imbecilliorè quàm quæ in solidum affectum emergere, aut conatum excitare possit. Nec dubium quin hanc opinionem, ab Origene & veterum quibusdam sumptam, Scholastici communiter amplexi sint: quando solent hominem in puris, vt loquuntur, naturalibus reputare qualem describit Apostolus his verbis, Non quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Sed perperam hoc modo inuertitur tota, quam illic exequitur Paulus, disputatio. Tractat enim de lucta Christiana (quam breuius attingit ad Galatas) quam fideles in conflictu carnis & spiritus in se perpetuò sentiunt. Porò Spiritus non à natura est, sed à regeneratione.

Loqui

Psal. 119. 34
Philip. 1. 4
Col. 1. 9. 4
Lib. 2. de pec. merit. & rem. c. 5.

Psal. 119. 10.

Psal. 51. 12

Thomas, part. 1. quæst. 83. artic. 3.

Vid. sect. 6.

Rom. 7. 15 & 19.

Gal. 5. 17.

Loqui autem Apostolum de regeneratis inde constat, quod ubi dixerat in se bonum nullum habitare, subnectit expositionem, quod intelligat de carne sua. Ideoque negat se esse qui malum faciat, sed peccatum in se inhabitans. Quid sibi vult ista correctio, In me, hoc est in carne mea? Nempe acsi in hunc modum loqueretur, Non habitat in me bonum à me ipso: nam in carne mea nihil boni reperire est. Hinc sequitur illa species executionis, Non facio malum ipse, sed quod habitat in me peccatum. quæ solis regeneratis competit, qui præcipua animæ parte ad bonum tendunt. Iam verò quæ subiicitur conclusio totum hoc loquidò declarat. Condelector, inquit, Legi secundum interiorum hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Quis in se tale disidium habeat, nisi qui Spiritu Dei regeneratus, reliquias carnis suæ circumfert? Proinde Augustinus, quum sermonem illum de hominis natura aliquando haberi putasset, interpretationem suam, tanquam falsam & malè congruentem, retractavit. Et verò si illud recipimus, homines sine gratia habere quamlibet pusillos, aliquos tamen ad bonum motus, quid respondebimus Apostolo, neganti vel ad cogitandum aliquid nos esse idoneos? Quid Domino per Moysen pronuntianti, omne figmentum humani cordis tantummodo malum esse? Quum ergo falsa loci vnius sententia impegerint, non est quòd eorum sententiàm moremur. Potius valeat hoc Christi, Qui facit peccatum, seruum esse peccati. Peccatores sumus omnes natura: itaque sub peccati iugo detinemur. Quòd si totus homo peccati imperio subiacet, ipsam certè voluntatem, quæ præcipua est eius sedes, arctissimis vinculis constringi necesse est. Nec verò aliter constaret illud Pauli, Deum esse qui velle in nobis operatur, si qua voluntas præcederet Spiritus gratiam. Facebat igitur quicquid de præparatione multi nugati sunt: quia etsi interdum petunt fideles cor sibi formari ad Legis Dei obsequium (sicut David pluribus locis) norandum tamen est hoc quoque precandi desiderium à Deo esse: quod ex eius verbis colligere licet. nam quum optet in se cor mundum creati, certè creationis initium sibi non arrogat. Ideo apud nos potius valeat illud Augustini, Præueniet te Deus in omnibus: præueni & tu aliquando eius iram. Quomodo? Confitere ista omnia à Deo te habere: quicquid boni habes esse ab ipso: à te, quicquid est mali. Et paulo post, Nonstrum nihil nisi peccatum.

Rom. 7.
52.Lib. ad
Bonif. 1.
c. 10. & in
Retract.

2. Cor. 3. 5

Gen. 8. 21

Ioh. 8. 34.

Phil. 2. 13.

Psal. 119.
Psal. 51. 12De verb.
Apost.
serm. 10.

que in solidis
affectu enor-
gatus, aut conatū
evacuare possit.
Scholasticis
autē opponuntur
expressè
totius S. Scri-
pturæ eos ve-
sillentes testi-
monia.

3. Quum totus
homo peccati
imperio subiacet,
sequitur
ipsam voluntatem,
quæ præcipua
est peccati
sedes ar-
ctiss. vinculis
opus habere:
nihilque no-
strum esse nisi
peccatum.

CAPVT III.

Ex corrupta hominis natura nihil nisi damnable prodire.

Huius capitis partes præcipuæ.

1. *Ανανθηδαισιν* prioris capitis, hominis intelligentiam & voluntatem, testimoniis S. Scripturæ adeo corruptam esse probans, vt in nullo iam inueniri possit aut integritas, aut notitia, aut timor Dei: sect. 1. & 2.
2. Aduersus superiorem doctrinam. Obiectionum, de virtutibus quæ in nonnullis Ethnicis eluxerunt, dilutio, sect. 3. & 4.
3. Quis in homine peccati seruo voluntas maneat, sect. 5. eiusdemque remedium ac sanitas, sect. 6.
4. Sophistarum Neopelagianorum de humanæ voluntatis præparatione & efficacia, item de perseverantia & gratia cooperante opiniones reselluntur, tum rationibus, tum S. Scripturæ testimoniis, sect. 7. 8. 9. 10. 11. 12.
5. Tandem subiiciuntur Augustini dicta, quæ huius doctrinæ veritatem confirmant, sect. 13. & 14.

Ed melius homo vtraque animæ parte cognosci non potest, quàm si cum suis clogiis in medium prodeat, quibus à Scriptura insignitur. Si totus depingitur his Christi verbis, Quod natum est ex carne, caro est (vt euincere promptum est) valde miserum esse animal conuincitur. Affectus enim carnis, teste Apostolo, mors est: quandoquidem inimicitia est aduersus Deum, eoque Legi Dei nec subditur, nec subdi potest. Itæne est peruersa caro, vt toto suo affectu simultatem aduersus Deum exerceat? vt cum Legis diuinæ iustitia consentire nequeat? vt nihil denique parere queat, nisi mortis materiam? Nunc fac in hominis natura nihil esse nisi carnem: & inde quippiam, si potes, boni elice. At Carnis vocabulum ad sensualem pertinet tantum, non ad superiorem animæ partem. Id verò ex verbis & Christi & Apostoli abundè refellitur. Argumentum est Domini, oportere hominem renasci: quia caro est. Non secundum corpus renasci præcipit. Animo autem nõ renascitur, si corrigatur aliqua eius portio: sed vbi tota renouatur. Idque confirmat vtroque loco posita antithesis. sic enim carni comparatur Spiritus, vt nihil relinquatur medium. Ergo quicquid non est spirituale

Totius hominis
intelligenti-
as, & volun-
tas corrupta
est.
Fucatur enim
Caro.

Quæ vox non
tantum ad sen-
sualiam, sed et-
iam ad superi-
orem animæ
partem, i. met-
tam pertinet.

in homine, secundum eam rationem dicitur carnum. Nihil autem habemus Spiritus, nisi per regenerationem. Est igitur caro quicquid habemus à natura. Verùm de ea re si qua aliàs posset esse dubitatio, ea nobis à Paulo tollitur: vbi descripto veteri homine, quem dixerat corruptum esse concupiscentiis erroris, iubet nos renouari spiritu mentis nostræ. Vides eum nõ ponere illicitas ac prauas cupiditates in parte sensitua modò, sed in ipsa etiam mente: atque ideo eius exigere renouationem. Et sanè eam humanæ naturæ imaginem paulo antè depinxerat, quæ nulla in parte nos non corruptos ac peruersos esse ostenderet. Nam quòd Gentes omnes scribit ambulare in vanitate mentis suæ, obtebratas esse intelligentia, alienatas à vita Dei, propter ignorantiam quæ in ipsis est, & cæcitate cordis sui: minimè est dubium quin competat in eos omnes quos Dominus ad rectitudinem suæ tum sapientiæ, tum iustitiæ nondum reformauit. Quod etiam clarius fit ex comparatione mox adiuncta: vbi fideles admonet quòd non ita didicerint Christum. Siquidem ex istis verbis colligimus, Christi gratiam vnicum esse remedium quo ab illa cæcitate & malis inde consequentibus liberemur. Nam & ita de regno Christi vaticinatus erat Iesaias, quum Dominum Ecclesiæ suæ fore in lucem sempiternam promitteret: quum interim tenebræ obtegerent terram, & caligo populos. Quum in sola Ecclesia exorituram Dei lucem testetur: extra Ecclesiam certè non nisi tenebras & cæcitate relinquit. Non recensbo sigillatim quæ in hominis vanitatem passim, in Psalmis præsertim & Prophetis, habentur. Magnum est quod scribit Dauid, Si cum vanitate appendatur, ipsa fore vaniorem. Graui telo confoditur eius ingenium, quum omnes quæ inde prodeunt cogitationes, vt stultæ, frivole, insanæ, peruerse, irridentur.

Cor etiam ipsam eadè corruptione immolatur.

2 Nihilò leuior est cordis condemnatio, quum fraudulentum dicitur præ omni re & peruersum. Sed quia breuitati studeo, contentus ero vno tantum loco: qui tamen lucidissimi speculi instar futurus sit, in quo coram naturæ nostræ imaginem intueamur. Apostolus enim, dū humani generis arrogatiam vult deicere, his testimoniis agit, Quòd non est iustus quisquam, non est intelligēs, aut requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, ne vnus quidem. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agunt, venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione plenum, & amaritudine: quorum veloces pedes ad effundendum sanguinem: in viis quorum contritio & infelicitas: quibus præ oculis nõ est timor Dei. His fulminibus non in certos homines, sed in vniuersam filiorum Adam nationem inuehitur. Neque in vnus aut alterius seculi deprauatos mores declamat: sed accusat perpetuam naturæ corruptionem. Siquidem propositum illi est eo loco non simpliciter homines obiurgare, quo resipiscant: sed docere potius ineluctabili calamitate omnes oppressos, è qua emergere non possint nisi misericordia Dei eruantur. Id quia probari non poterat nisi de clade & exitio naturæ constitisset: protulit hæc testimonia, quibus plura quam perditam esse naturam nostram conuincitur. Maneat ergo hoc, non prauæ duntaxat consuetudinis vitio tales esse homines quales hic describuntur, sed naturæ quoque prauitate: quando non aliter stare potest Apostoli argumentatio, Nullam esse homini salutem nisi à Domini misericordia: quia in se perditus est & deploratus. Non hinc laborabo in approbanda testimoniorum applicatione, necui videantur intempestiue vsurpara. Perinde agam ac si à Paulo primum hæc dicta forent, non è Prophetis desumpta. Initiò adimit homini iustitiam, id est integritatem & puritatem: deinde intelligentiam. Intelligentiæ autem defectū arguit apostasià à Deo: quem requirere, primus est sapientiæ gradus. illud autem necesse est iis euenire qui à Deo defecerunt. Subnectit, omnes declinasse, & quasi putridos esse redditos: nullum esse qui faciat bonum: tum flagitia, quibus singula sua membra contaminant qui in nequitiam semel soluti sunt, adiungit. Postremò timore Dei vacuos testatur, ad cuius regulam gressus nostri dirigi debuerant. Si istæ sunt hæreditariæ humani generis dotes, frustra in natura nostra aliquid boni requiritur. Equidem fateor non omnia hæc in vnoquoque homine flagitia emergere: inficiari tamen licet quin hydra ista in singulorum peccatoribus lateat. Nam vt corpus, dum iam morbi causam & materiam inclusam in se fouet, etiamsi nondum ferueat dolor, non dicetur sanum: ita nec anima, dum talibus vitiorum morbis scætet, sana censetur. quanquam non per omnia quadrat similitudo. In corpore enim quamlibet morbo vigor vitæ superest: anima verò isto exitiali gurgite immerisa, non ex vitiis modò laborat, sed omni bono prorsus vacua est.

Atque in nullo prorsus iam inueniri potest vel integritas, vel iustitia, vel timor Dei.

3 Eadem ferè quæ prius soluta est quæstio, ex integro nobis surgit. Omnibus enim seculis extiterunt aliqui, qui natura duce ad virtutem tota vita intenti essent. Neq; moror si multi lapsus in eorum moribus notari possint: ipso tamen honestatis studio documentum ediderunt nonnihil fuisse in natura sua puritatis. Quid pretij habeant coram Deo huiusmodi virtutes, tametsi plenius edisseremus vbi agetur de operum meritis, dicendum tamen est hoc quoque loco, quatenus ad præsentis argumenti explicationem necesse est. Exempla igitur ista monere nos videntur ne hominis naturam in totum vitiosam putemus: quòd eius instinctu quidam non modò eximiis facinoribus excelluerunt, sed perpetuo tenore vitæ honestissimè se gesserunt. Sed hic succurrere nobis debet, inter illam naturæ corruptionem esse nonnullum gratiæ Dei locum, non quæ illam purget, sed intus cohibeat. Nam si singularum animos laxis habenis Dominus in libidines quælibet exultare permitteret, nemo haud dubiè esset qui non re ipsa fidem faceret verissimè in se competere omnia mala quibus vniuersam naturam damnat Paulus. Quid enim? Tene eorum numero eximas quorum pedes ad sanguinem effundendum veloces, manus rapinis & homicidiis scædæ, guttura sepulchris patentibus similia, linguæ fraudulentæ, venenata labia, opera inutilia, iniqua, putrida, lethalia: quorum animus sine Deo, quorum intima prauitates, quorum oculi ad insidias, animi ad insultandum elati, omnes denique partes ad infinita flagitia concinnatæ? Si omnibus eiusmodi portentis obnoxia est vnaquæque anima (quemadmodum audacter pronuntiat Apostolus) videmus certè quid futurum sit si Dominus humanam libidinem pro sua inclinatione vagari sinat. nulla est rabiosa bellua quæ tam præcipitanter feratur: nullum est quamlibet rapidum ac violentum flumen, cuius adeo impetuosa sit exundatio. In electis suis morbos istos curat Dominus, eo quem mox exponemus modo: in aliis, iniecto fræno duntaxat coercet, tantum ne ebulliant, quatenus expedire prouidet ad conseruandam rerum vniuersitatem. Hinc alij pudore, alij legum metu retinentur ne in multa scæditatis genera prorumpant, vt cunque suam magna ex parte impuritatem non dissimulent. alij, quia honestam viuendi rationem conducere ducant, ad eam vt cunque aspirant. alij supra vulgarem sortem emergunt, quo sua maiestate alios contineant in officio. Ita sua prouidentia Deus naturæ peruersitatem refrænât, ne in actum erumpat: sed non purgat intus.

4 Nondum tamen solutus est scrupulus. Aut enim Camillum parem Catilinæ faciamus, conuenit: aut in Camillo habebimus exemplum, naturam, si studio excolatur, bonitate non prorius vacare. Ego verò fateor, quæ in Camillo fuerunt speciosæ dotes, & Dei fuisse dona, & iure commendabiles videri, si in se æstimentur. sed quomodo naturalis probitatis erunt in ipso documenta? Annon ad animum redeundum erit, & hæc duccenda ratiocinatio? Si homo animalis tali morum integritate præstitit, non deesse vtique naturæ ad virtutis studium facultatem. Quid autem si animus prauus fuerit & contortus, qui aliud potius quiduis quàm rectitudinem sectatus sit? Et talem fuisse non dubium est, si animale illum hominem concedis. Quam mihi in hac parte prædicibus humanæ naturæ ad bonum potentiam, si in summa integritatis specie semper ad corruptionem ferri deprehenditur? Ergo vt hominem à virtute non commendaueris, cuius vitia sub virtutis imagine imponunt: ita humanæ voluntati recti expetendi facultatem non tribuas, quâtiſper ipsa in sua peruersitate defixa est. Quanquam hæc certissima est & facilissima huius quæstionis solutio: non esse istas communes naturæ dotes, sed speciales Dei gratias, quas variè & ad certum modum profanis alioqui hominibus dispensat. Qua ratione, non formidamus in vulgari sermone hunc bene natum, illum prauæ naturæ dicere. Nec tamen vt runque desinimus includere sub vniuersali humanæ prauitatis conditione: sed indicamus quid specialis gratiæ in alterum Dominus contulerit, quo alterum non sit dignatus. Saulem præficere regno volens, quasi nouum hominem formauit. atque hæc ratio est cur Plato, ad Homerice fabulam alludens, Regum filios creati dicat aliqua singulari nota insignes: quia Deus humano generi consulere volens, sæpe quos ad imperium destinat, heroica natura instruit. atque ex hac officina produit quicquid magnorum ducum celebrant historia. Idem & de priuatis hominibus censendum est. Sed quia vt præstantissimus quisque fuit, cum semper impulit sua ambitio (qua labe scædantur omnes virtutes, vt coram Deo gratiam omnem amittant) pro nihilo ducendum est quicquid laude dignum apparet in hominibus profanis. Adde quòd præcipua pars

Obiectio. Ethnicis quidam sunt vna præclaris donis omnia. Ergo hominis naturæ in totum vitiosa minime putanda est.

Responsio. Corruptionis non est purgata, sed tantum minus cohibita.

Psal. 14. 17. Ratio huius resp. Pontionis.

Roma. 3. 13.

Infl. 1. 1. Aut Ethnicis vitiis & virtutis præditi confunduntur, aut qui virtutis excellentiam naturæ humanam bonitate non carent excoluntur, ostenduntur.

Resp. 2. Non sunt istæ dote communes naturæ dotes, sed speciales Dei gratiæ.

1. Sam. 10. 6.

Quæ ab ambiguis Ethnicis pullantur.

rectitudinis deficit ubi nullum est illustrandæ Dei gloriæ studium, quo vacui sunt omnes quos Spiritu suo non regeneruit. Nec verò frustra dicitur apud Iesaiam, super Christum requiescere spiritum timoris Dei: quo docemur quicumque à Christo alieni sunt, eosdem carere timore Dei, qui sapientiæ initium est. Quantum ad virtutes quæ inani specie nos decipiunt, in foro quidem politico & in communi hominum fama habebunt laudem: apud cælestè verò tribunal nullius erunt pretij ad iustitiam promerendam.

5 Quæ igitur peccati seruitute vincula detinetur voluntas, ad bonum commouere se non potest, nedum applicare. eiusmodi enim motus, conuersionis ad Deum principium est, quæ Dei gratiæ tota in Scripturis tribuitur. Quemadmodum precatur à Domino Ieremias vt se conuertat, si conuertari velit. Vnde Propheta eodem capite, spirituales populi fidelis redemptionem describens, dicit redemptum de manu fortioris, nempe significans quàm arctis compedibus alligatus est peccator, quandiu à Domino desertus, sub iugo diaboli agit. Manet nihilominus voluntas, quæ propensissima affectione ad peccandum & propendat & festinet. siquidem non voluntate priuatus est homo, quum in hanc necessitatem se addixit, sed voluntatis sanitate. Neque verò in præ Bernardus, qui velle nobis omnibus inesse docet: sed velle bonum, profectus: velle malum, defectus. Ideo simpliciter velle, hominis: malè velle, corruptæ naturæ: bene velle, gratiæ. Porro quòd libertate abdicatam voluntatem dico necessitate in malum vel trahi vel duci: mirum est sicui videatur aspera loquutio, quæ nec absõnum habet quippiam, nec à sanctorum vsu aliena est. Offendit autem eos qui inter necessitatem & coactionem distinguere nesciunt. At si quis eos interroget, Annon Deus necessario bonus sit: annon diabolus necessario malus: quid respondeant? Sic enim connexa est Dei bonitas cum diuinitate, vt non magis necessarium sit ipsum esse Deum, quàm bonum. Diabolus autem per lapsum sic à boni communionem alienatus est, vt nihil quàm malè agere possit. Quòd si quis sacrilegus obganniat, Deo parum laudis ex sua bonitate deberi, ad quam seruandam cogatur: cui non erit prompta responsio, Immenfa eius bonitate fieri ne malè agere possit, non violenta impulsione? Ergo si liberam Dei voluntatem in bene agendo non impedit, quòd necesse est illum bene agere: si diabolus, qui non nisi malè agere potest, voluntate tamen peccat: quis hominem ideo minus voluntariè peccare dicet, quòd sit peccandi necessitati obnoxius? Hanc necessitatem quum vbique prædiceret Augustinus, dum etiam inuidiosè Cælestij cauillo vrgeretur, ne tum quidem asserere dubitauit, in hæc verba, Per libertatem factum est vt esset homo cum peccato: sed iam pœnalis vitiositas subsequuta ex libertate fecit necessitatem. Ac quoties incidit eius rei mentio, non dubitat in hunc modum loqui de necessaria peccati seruitute. Hæc igitur distinctionis summa obseruetur, hominem, vt vitiatum est ex lapsu, volentem quidem peccare, non inuitum nec coactum: affectione animi propensissima, non violenta coactione: propria libidinis motu, non extraria coactione: qua tamen est naturæ prauitate, non posse nisi ad malum moueri & agi. Quòd si verum est, peccandi certè necessitati subiaccere non obscurè exprimitur. Augustino subscribens Bernardus ita scribit, Solus homo inter animalia liber: & tamen interueniente peccato, patitur quandam vim & ipse: sed à voluntate, non a natura, vt ne sic quidem ingenua libertate priuetur. Quòd enim voluntarium, etiam liberum. Et paulo post, Ita nescio quo prauo & miro modo ipsa sibi voluntas peccato quidem in deterius mutata, necessitatem facit, vt nec necessitas (quum voluntaria sit) excusare valeat voluntatem, nec voluntas (quum sit illecta) excludere necessitatem. Est enim necessitas hæc quodammodo voluntaria. Postea dicit nos premi iugo, non alio tamen quàm voluntariæ cuiusdam seruitutis: ideo pro seruitute esse miserabiles, pro voluntate inexcusabiles: quia voluntas, quum libera esset, seruam se peccati fecit. Tandem concludit, Ita anima miro quodam & malo modo sub hac voluntaria quadam ac malè libera necessitate & ancilla tenetur & libera: ancilla, propter necessitatem: libera, propter voluntatem: & quòd magis mirum magisque miserum est, ideo rea, quòd libera: eoque ancilla, quo rea: ac per hoc, eo ancilla, quo libera. Hinc certè agnoscunt lectores nihil me nouum asserere, quod olim ex priorum omnium consensu prodidit Augustinus, & mille ferè annis postea in claustris monachorum retentum fuit. Lombardus autem quum necessitatem à coactione distinguere nesciret, pernicioso errori materiam dedit.

Neceffitas à eo. cū n distinguenda est.

Hinc necessitatis veteres Theologi quidam monachorum.

Lib. de perf. iustit.

De nat. & grat. & alibi.

Serm. super Cantica 81.

Epitome testimoniæ Lombardi ofitantiæ damnatæ.

Remediū au-

6 Ex opposito reputare opetæpretium est quale sit diuinæ gratiæ remedium, quo natur

Iere. 31:8

Vid. Caluin. adu. Pighiū.

Phil. 1.6.

naturæ viciōsitas corrigitur ac sanatur. Nam quum Dominus in ope ferenda, quod nobis deest largiatur, vbi constiterit quale sit in nobis illud opus, quæ sit è conuertiō nostra penuria, statim elucescet. Quum dicit Apostolus Philippensibus, se confidere quod qui cœpit in ipsis opus bonum, perfecturus sit vsque in diem Iesu Christi: non dubium quin per boni operis principium, ipsam conuersionis originem, quæ est in volūtate, designet. Bonum itaque opus inchoat in nobis Deus, iustitiæ & amore & desiderium & studium in cordibus nostris excitando: vel (vt magis propriè loquamur) corda nostra flecētendo, formādo, dirigendo in iustitiam: perficit autem, ad persequantiam nos confirmando. Nequis à Domino bonum inchoari tergieretur, quod volūtas, per se infirma, adiuuetur: alibi declarat Spiritus quid valeat voluntas sibi relicta. Dabo, inquit, vobis cor nouum: spiritum nouum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum: & Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis. Quis voluntatis humanæ infirmitatem dicit subsidio roborari, quod ad boni electionem efficaciter aspiret, quum transformari renouariq; totam oporteat? Siqua est in lapide mollities, quæ adminiculo tenerior facta flexū quemlibet recipiat: neque ductile esse cor hominis negabo in recti obedientiam, modò gratia Dei quod in eo imperfectum est suppleatur. Verum si hac similitudine ostendere voluit nihil vnquam boni expressum iri à corde nostro, nisi penitus aliud fiat: ne inter ipsum & nos partiamur quod sibi vni vendicat. Si ergo lapis in carnem transformatur, quando nos Deus ad recti studium conuertit: aboletur quicquid est propriæ nostræ voluntatis: quod in eius locum succedit, totum à Deo est. Voluntatem dico aboleri, non quatenus est voluntas: quia in hominis conuertiōne integrum manet quod primæ est naturæ: creati etiam nouam dico, non vt voluntas esse incipiat, sed vt vertatur ex mala in bonam. Hoc in solidum à Deo fieri affirmo, quia ne ad cogitandum quidem idonei sumus, eodem Apostolo teste. Itaque alibi tradit non modò Deum opitulari infirmæ voluntati, vel prauam corrigere, sed operari in nobis velle. Vnde facilè colligitur quod dixi, quicquid boni est in voluntate, esse vnus gratiæ opus. Quo sensu alibi dicit Deum esse qui omnia operatur in omnibus. Neque enim illic de vniuersali gubernatione differit, sed bonorum omnium quibus pollent fideles, laudem asserit vni Deo. Omnia autem dicendo, certè ab initio ad finem vsque Deum spiritualis vitæ authorè facit: quod idem aliis verbis prius docuerat, fideles ex Deo esse dicens in Christo: vbi apertè nouam creationem qua aboletur quod communis naturæ est, commendat. Subaudienda enim est inter Adam & Christum antithesis, quam alibi clarius explicat, vbi docet nos esse Dei facturam, creatos in Christo ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Hac enim ratione probare vult gratuitam esse nostram salutem: quia initium omnis boni sit à secunda creatione quam in Christo consequimur. Atqui si qua esset vel minima ex nobis facultas, aliqua etiam esset meriti portio. Verum vt nos prorsus exinaniat, nihil promeritos esse ratiocinatur, quia in Christo conditi sumus ad bona opera quæ præparauit Deus: quibus verbis iterum significat omnes bonorum operum partes à primo motu, Dei esse proprias. Hac ratione Propheta postquam in Psalmo dixit nos Dei esse figmentum, ne qua fiat partitio, mox adiungit, Non fecimus nos ipsi. de regeneratione eum loqui, quæ principium est spiritualis vitæ, ex contextu patet, vbi continuo post sequitur nos esse populum eius, & gregem pascuorum eius. Videmus autem vt non contentus simpliciter salutis nostræ laudem Deo dedisse, disertè ab omni societate nos excludat: quasi diceret ne tantillum quidem restare homini in quo gloriatur, quia totum à Deo est.

Ad Bonif. epist. 106. Lib. 2. sent. Dist. 25.

7 Sed erunt fortè qui concedent voluntatem à bono suoapte ingenio auersam, sola Domini virtute conuerti: sic tamen vt præparata, suas deinde in agendo partes habeat: quemadmodum docet Augustinus, omne bonum opus gratiam præcedere, & id comitante, non ducente: pedissequa, non præuia voluntate. quod non malè à sancto viro dictum pr. eposterè huc detorquet Petrus Lombardus. Ego autem tam in Prophetæ verbis quæ citauimus, quàm in aliis locis clarè duo signari contendo: quod & prauam nostram voluntatem corrigan dominus, vel potius aboleat, & à seipso bonam submittat. Quatenus à gratia præuenitur, in eo vt pedissequam appelles tibi permitto: sed quia reformatas, opus est domini, hoc perperam homini tribuitur, quod gratiæ præuenienti, pedissequam de qua voluntate obsequatur. Ideo non rectè à Chrysofomo scriptum est, Nec gratiam

tem sua sanctas humane voluntatis est conuersio ad deum.

Non inchoat in unum modo, sed continetur etiam & ab soluta: adeo vt inchoatio, perseverantia & consummatio sibi deo tribuantur.

Id similitudine cordis lapidei & carni ex Ezechiele peccata probantur: deinde scripturæ testimonio.

2. Cor. 3.5. Philip. 2.13.

1. Cor. 12.6.

Ephes. 1.1.

Ephes. 1.10.

Psal. 100.3.

Obiectionē rariorum ad superiorum doctrinam dilutio. 1. Volūtas que dem à Deo conuenitur: si præparata habet suas partes. Resp. ex Augustino. 2. Obiect. 2. re sine

gratia sine vo-
luntate, nec
voluntate sine
gratia quic-
quam potest.
Kelp. Ipsa gra-
tia operatur
voluntate. Do-
minus enim
præuenit vo-
luntatem et ve-
lit: volentem
subsequitur ne
frustra velit.
Altera respon-
sio ex variis
Acquisitio lo-
cis collecta.

sine voluntate, nec voluntatem sine gratia quicquam posse operari. quasi verò non ip-
sam quoque voluntatem operetur gratia, sicuti ex Paulo nuper vidimus. Neque verò
Augustini consilium fuit, dum pedissequam gratiæ vocat humanam voluntatem, secun-
das quasdam à gratia partes illi assignare in bono opere: sed quia hoc illi tantum propo-
situm erat refellere pessimum Pelagij dogma, quòd primam salutis causam in hominis
prioriorem ponebat: quod satis erat præsentis causæ, contendit, gratiam omni merito esse
egregiè tractat. Aliquoties enim dum dicit, Dominum præuenire nolentem vt velit: vo-
lentem subsequi ne frustra velit: ipsum boni operis in solidum facit authorem. Quan-
quam clariore de hac re sunt eius sententiæ quàm vt longam argumentationem desi-
derent. Laborant, inquit, homines inuenire in nostra volúate quod nostrum sit, & non
ex Deo: & quomodo inueniri possit ignoro. Libro autem contra Pelagium & Cæle-
stium primo, vbi dictum illud Christi interpretatur, Omnis qui audierit à Patre meo, ve-
nit ad me: Arbitrium, inquit, sic adiuuatur vt non solum quid faciendum sit sciat: sed
quod sciuerit, etiam faciat. Atque ita quum Deus docet, non per Legis literam, sed per
Spiritus gratiam, ita docet vt quod quisque didicerit, non tantum cognoscendo videat,
sed etiam volendo appetat, agendòque perficiat.

inuet. S.
Crucis.

Lib. 2. de
remiss.
peccat.
cap. 18.
Ioh. 6. 45.

Primis respon-
sionis ad 2. ob-
iectionem con-
firmatio. Nul-
la voluntas re-
peritur ad bo-
num propensa
nisi in electis.
Atqui electio-
nis causa ex-
tra homines
quærensia est.
Vnde conficitur,
rectam volun-
tatem ex
Dei beneficia-
tione, vt & ele-
ctionem nos-
tram, fluere.
Altera confir-
matio. Bene vo-
lenti & agen-
di principium
est ex fide. At
fides est donum
Dei. Sequitur
ex mera gra-
tia esse vbi vel-
le bonum inci-
pinus, ad ma-
lum natura
propensi.
Tertia confir-
matio, testim.
Scripturæ.

8 Et quoniam in præcipuo cardine iam versamur: agedum, summam rei paucis ac
apertissimis tantum Scripturæ testimoniis probatam tradamus lectoribus: tum deinde
(ne quis nos deortæ perperam Scripturæ insimulet) ostendamus neque huius sancti vi-
ri (Augustini dico) testimonio destitui quam ex Scriptura desumptam asserimus ve-
ritatem. Nam neque expedire censeo, vt quæ in sententiæ nostræ confirmationem ad-
duci ex Scripturis possunt, ordine singula recenscantur: modò ex selectissimis, quæ pro-
ferentur, via sternatur ad reliqua omnia, quæ sparsim leguntur, intelligenda. neque rur-
sum intempestiuè factum iri si palàm fecero mihi cum eo viro non malè conuenire cui
plurimum autoritatis meritò defert piorum consensus. Certè boni exordium non a-
liunde quàm à solo Deo esse facili & certa ratione liquet. neque enim voluntas reperie-
tur ad bonum propensa nisi in electis. Atqui electionis causa extra homines quærenda
est: vnde conficitur, rectam voluntatem non esse homini à seipso, sed ex eodem bene-
placito, quo ante mundi creationem electi sumus, fluere. Accedit altera non absimilis
ratio. nam quum bene volendi & agendi principium sit ex fide, videndum est vnde sit
ipsa fides. Quum verò gratuitum esse Dei donum clamet tota Scriptura, sequitur ex mera
gratia esse vbi velle bonum incipimus, qui ad malum toto animo sumus naturaliter pro-
pensi. Ergo Dominus, vbi in populi huius conuersione duo hæc ponit, vt cor illi lapideum
auferat, det carneum, apertè testatur oportere aboleri quod ex nobis est, quo ad iusti-
tiam conuertamur: quicquid autem in eius locum subit, à seipso esse. Neque id vno lo-
co pronútiat. dicit enim apud Ieremiam, Dabo eis cor vnum, & viam vnã, vt timeant
me vniuersis diebus. Paulo post, Timorem nominis mei dabo in cor eorum, vt non re-
cedant à me. Rursum apud Ezechielem, Dabo eis cor vnum, & Spiritum nouum dabo
in visceribus eorum. Cor lapideum auferam de carne eorum, & dabo eis cor carneum.
Non possit euidentiùs sibi vindicare, nobis adimere, quicquid est in voluntate nostra
boni & recti, quàm dum conuersionem nostram, creationem noui Spiritus & noui cor-
dis esse testatur. sequitur enim semper, & ex voluntate nostra nihil prodire boni donec
reformata fuerit: & post reformationem, quatenus bona est, à Deo esse, non à nobis.

Ierem. 32
39.
F7 ezech. 11.
19.

Quarta confir-
matio. Precæ-
tiones sanctio-
rũ, ex quibus
gratia colligim-
tur axiomata.
7. homini non
iura præparare
hominem, vt
propterea ex sei-
ssit aliquid bo-
ni agat: sed vt
illius tantum
censetur quod
recti amore
concepit volun-
tate, quod in

9 Sic & preces sanctorum compositæ leguntur. Inclinet cor nostrum ad se Do-
minus, dicebat Solomo, vt seruemus mandata sua. Peruicaciam cordis nostri ostendit
quod in Legis diuinæ rebellionem naturaliter exultet, nisi flectatur. Idem & in Psalmo
habetur, Inclina cor meum ad testimonia tua. Semper enim notanda est antithesis in-
ter peruersum cordis motum quo fertur ad contumaciam, & correctionem hanc qua
in obsequium cogitur. Dauid autem quum se directrice gratia ad tempus orbatum fuisset
sentiens, Deum rogat vt cor mundum in se creet, Spiritum rectum innouet in suis vi-
sceribus, annon omnes cordis sui partes impuritate refertas agnoscat, & spiritum obli-
qua prauitate contortum? munditiam autem quam flagitat, dei creaturam vocando, an-
non totam illi acceptam refert? Siquis excipiat, precationem ipsam signum esse pij san-
ctique affectus, prompta est solutio, quanuis iam aliqua ex parte respiciisset dauid, con-
ferre tamen priorem statum cum illa tristi ruina quam expertus erat. Personam ergo
homin

1. Reg. 8.
58.
Pl. 119. 36.

Pl. 51. 12.

hominis à Deo alienati suscipiens, merito sibi dari petit quæcunque electis suis in regeneratione confert Deus. Itaq; mortuo similis, optat se iterum creari, vt ex mancipio Sathanæ fiat Spiritus sancti organum. Mira sanè & portentosa superbix nostræ libido. Nihil feuerius Dominus exigit quàm vt religiosissimè suum sabbathum obseruemus, quiescendo scilicet ab operibus nostris: à nobis verò nihil magis ægrè impetratur, quàm vt operibus nostris valere iussis, Dei operibus iustum locum cedamus. Nisi obtaret vt e corda, satis luculentum testimonium reddidit gratis suis Christus, ne malignè supprimerentur. Ego sum, inquit, vitis, vos palmites: Pater meus agricola est. Sicut palmes non potest fructum ferre à seipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis: quia sine me nihil potestis facere. Si nõ aliter per nos fructificamus, quàm reuulsus à terra palmes, & humore priuatus, germinat: non est amplius querendum quæ sit naturæ nostræ ad bonum aptitudo. Nec ambigua est ista conclusio, Sine me nihil potestis facere. Non dicit nos esse infirmiores quàm qui nobis sufficiamus: sed nos ad nihilum redigendo, omnem vel exiguæ facultatæ opinionem excludit. Si in Christo insiti fructificamus instar vitis, quæ tum à terræ humore, tum à rore cælesti, tum à solis fomento vegetacionis ducit energiam: nihil in bono opere restare nobis video, si Deo illibatū seruamus quod suum est. Nequicquam obtenditur friuola argutia, succum iam inclusum esse in palmitate, & vim proferendi fructus: idèoque non omnia fumere a terra vel à prima radice, quia aliquid suum conferat. Neque enim aliud vult Christus, quàm nos aridum & nihil esse lignum vbi sumus ab eo separati: quia seorsum nulla sit in nobis bene agèdi facultas, sicut alibi quoque, inquit, Omnis arbor quam non plantauerit Pater meus, eradicabitur. Quare Apostolus totam illi summam transcribit in loco iam citato, Deus est inquit, qui in vobis operatur & velle & perficere Prior pars operis boni, est voluntas: altera, validus in exequendo conatus: vtriusque author est Deus. Ergo Domino surripimus siquid nobis arrogamus aut in voluntate, aut in effectu. Si diceretur Deus opem ferre infirmæ voluntati, nobis non nihil relinqueretur: sed quum dicitur efficere voluntatem, iam extra nos, quicquid in ea bonum est locatur. Porrò quoniam carnis nostræ pondere bona etiamnum voluntas obruitur, ne emergat: subiunxit, eluctandis eius pugnx difficultatibus, conatus constantiam ad effectum vsque administrari. Siquidem nec aliter constare posset quod alibi docet, vnicum esse deum qui efficit omnia in omnibus, vbi totum spiritualis vitæ cursum comprehendi antè docuimus. Quæ ratione Dauid postquam vias dei sibi patefieri precatus est, vt ambulet in eius veritate, mox adiugit, Vniuscors meum ad rimendum nomen tuum. Quibus verbis significat, etiam qui probe affecti sunt, tot esse distractionibus obnoxios vt facillè euanescant vel effluant nisi ad constantiam firmentur. Quæ ratione alibi, postquam gressus suos dirigi ad seruandum dei sermonem precatus est, robur quoque ad bellandum sibi dari postulat: Ne dominetur, inquit, mihi vlla iniquitas. Hunc itaq; in modum & inchoat & perficit dominus bonum opus in nobis: vt illius sit, quod recti amorem concipit voluntas, quod in eius studium inclinatur, quod ad eius sectandi conatum incitatur & mouetur: deinde quod electio, studium, conatus non fatiscunt, sed ad effectum vsque procedunt: postremò, quod homo in illis constanti pergit, & in finem vsque perseuerat.

10 Ac voluntatem mouet, non qualiter multis seculis traditum est & creditum, vt nostræ postea sit electionis, motioni aut obtemperare aut refragari: sed illam efficaciter efficiendo. Illud ergo toties à Chrysofomo repetitum repudiari necesse est, Quem trahit, volentem trahit: quo insinuat dominum porrecta tantum manu expectare an suo auxilio iuuari nobis adlubescat. Talem fuisse hominis adhuc itantis conditionem cõcedimus vt potuerit ad alterutrâ partem inclinare: sed quum suo exemplo docuerit quàm miserum sit liberum arbitrium, nisi deus in nobis & velit & possit: quid fiet nobis si ad eum modulum suam gratiam nobis impertitur? Imò nos ipsi eam obscuramus & extenuamus nostra ingratitude. Non enim docet Apostolus, offerri nobis bonæ voluntatis gratiam si acceptemus: sed ipsum velle in nobis efficere: quod non aliud est nisi dominum suo Spiritu cor nostrum dirigere, flectere, moderari: & in eo, tanquam in possessione sua, regnare. Nec verò per Ezechielem promittit se daturum electis Spiritum novum hoc tantum sine vt in præceptis suis ambulare possint, sed vt re ipsa ambulent. Neque secus accipi sententia Christi potest, Omnis qui audiuit à Patre meo venit ad me, quam vt efficacè à seipsa dei gratiam doceat: quemadmodum & Augustinus contèdit.

eius studium inclinatur, quod ad eius sectandi conatum incitatur & mouetur.
 1. Quod electio, studium, conatus non fatiscunt, sed ad effectum vsque procedunt.
 2. Quod homo in illis constanti pergit, & in finem vsque perseuerat.

3. Obiectio.

Responsio.

March. 15. 13.
 Altera responsio.
 Philip. 2. 13.

1. Cor. 12. 6.
 Tertia responsio.
 Psal. 86. 11.

Psal. 119. 133.

4. Obiectio.
Responsio.5. Obiectio.
Responsio.

Confirmatio responsionis, multiplici descriptione & Augustini testimonio munita.

Iohan. 6. 45.
 Lib. de prædest. sanct.

k Qua

Ioh. 15. 1.

Sect. 6.

Ezech. 11.
 19. & 36.
 27.

gratiam, possit à gratia valeat quicquid valet.

CAPVT IIII.

Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.

Tres sunt huius capituli præcipuæ partes.

- 1 An aliquid in malis actionibus & quantum Deo tribuendum sit, diabolo item & homini, sect. 1. 2. 3. 4. & 5.
- 2 In rebus medijs quantum Deo tribuendum, & quantum homini relinquendum sit, sect. 6.
- 3 Diuarum obiectionum, quæ in hac disputatione occurrunt, solutio, sect. 7. & 8.

*Quærit huius
capituli cum ter
tio conuenio.*

*Ex qua præ-
sens quæstio
oriatur.*

*Ab Augusti-
no sensuisti-
ne boni & ma-
li fessoris illu-
strata.*

*Responso ad
quæstionem,
diaboli respo-
nsu.*

*2. Cor. 4. 4.
Ephes. 2. 2.*

*Respectu Dei,
& hominum.
Exemplum a
Iobis historia.*

*dei opus ab o-
perare Satanæ
& hominis im-
pii distinguitur,
1. Consilio, seu
sine agente,
2. Modo.*

*Quomodo Sa-
tanæ agat in
reprobis.*

*Quomodo ite-
rum in iustis
agat.*

Hominem peccati iugo ita captiuum teneri, ne ad bonum aut voto aspirare, aut studio contendere suapte natura queat, sufficienter, nisi fallor, probatum est. Præterea distinctio inter coactionem & necessitatem posita fuit, vnde liqueret eum, dum necessariò peccat, nihilò tamè minus voluntariè peccare. Sed quoniam, dum in seruitutem diabolo addicitur, illius arbitrio videtur magis agi quàm suo, quale sit actionis vtriusque genus, expediendum restat: tum soluenda quæstio, an aliquid in malis operibus Deo sit tribuendum, in quibus nonnullam eius actionem intercedere Scriptura insinuat. Alicubi Augustinus humanam voluntatem equo comparat fessoris nutum expectanti: Deum ac diabolum, fessoribus. Si Deus illi infidet, inquit, perinde ac moderatus & peritus fessor, compositè illam regit: tarditatem incitat, nimiam celeritatem compefcit: petulantiam luxuriàmque coercet, peruicaciam retundit, in rectam viam deducit quòd si eam diabolus occupauit, instar stolidi ac petulantis fessoris per inuia rapit, impellit in foueas, per præcipitia deuoluit, ad contumaciam ferociàmque instigat. Qua similitudine, quando melior non occurrit, in præsentia contenti erimus. Imperio igitur diaboli quòd animalis hominis voluntas dicitur subiacere vt inde agitur, non significat ipsam reluctantem ac resitantem ad obsequia adigi (quemadmodum inuita mancipia obire iussa nostra dominij iure cogimus) sed Satanæ præstigijs fascino tam, illi se ad omnem ductum obsequentem necessariò præbere. Nam quos Spiritus sui regimine non dignatur Dominus, eos ad Satanæ actionem iusto iudicio ablegat. Quare Apostolus deum huius seculi excæcasse mentes infidelibus exitio destinatis ait, ne cernant lumen Euangelij. Et alio loco, ipsum operari in filiis contumacibus. Excæcatio in-piorum, & quæcunque inde sequuntur flagitia, opera Satanæ nuncupantur: quorum tamen causa extra humanam voluntatem quærenda non est, ex qua radix mali surgit: in qua fundamentum regni Satanæ (hoc est, peccatum) residet.

2 Longè est alia ratio diuinæ in talibus actionis. Quæ vt certius nobis pateat, exemplo sit calamitas à Chaldæis sancto Iob illata. Chaldæi, interemptis eius pastoribus, gregem hostiliter depredantur. Iam eorum improbum facinus palam extat. neque in eo opere cessat Satan, à quo totum id provenire narrat historia. Ipse autem Iob Domini opus in eo recognoscit, quem dicit sibi abstulisse quæ crepta erant per Chaldæos. Quomodo idem opus ad Deum, ad Satanam, ad Satanam, ad hominem autorem referamus, quin vel Satanam excusemus Dei consortio, vel Deum mali autorem prædicemus? Facile, si finem agendi primùm inspiciamus, deinde modum. Domini consilium est serui sui patientiam calamitate exercere: Satan molitur eum ad desperationem adigere: Chaldæi ex re aliena præter ius & fas lucrum quærere affectant. Tanta in consilijs diuersitas opus iam valde distinguit. In modo non minus est discriminis. Satanæ affligendum seruum suum Dominus permittit: Chaldæos, quos ad id exequendum ministros delegit, illi permittit ac tradit impellendos: Satan alioqui prauos Chaldæorum animos venenatis suis aculeis ad perpetrandum id flagitium instigat: illi ad iniustitiam furiosè ruunt, omniâque membra scelere obstringunt ac contaminant. Propriè ergo agere dicitur Satan in reprobis: in quibus regnum suum, hoc est nequitie, exercet. dicitur & Deus suo modo agere, quòd Satan ipse (instrumentum quum sit iræ eius) pro eius nutu ac imperio huc atque illuc se inflectit ad exequenda eius iusta iudicia. Omitto hîc vniuersalem Dei motionem, vnde creaturæ omnes vt sustinentur, ita efficaciam quidvis agendi ducunt. De illa speciali actione tantùm loquor quæ in vnoquoque facinore apparet. Idem ergo facinus deo, Satanæ, homini assignari, videmus non esse absurdum: sed varietas in fine & modo facit vt illic inculcata Dei iustitia relucent, Satanæ hominisque nequitia cum suo opprobrio se prodant.

Lib. de
Prædest.
& gratia.

3 Veteres religiosius interdum simplicem quoque veritatis confessionem in hac parte reformidant, quòd verentur ne impietati fenestram de operibus Dei irreuerenter obloquendi aperiant. Quam sobrietatem vt exofculor, ita minimè periculosum iudico si simpliciter teneamus quod Scriptura tradit. Ne Augustinus quidem illa superstitione interdum solutus est: quemadmodum vbi dicit indurationem & excæcationem non ad operationem Dei sed ad præscientiam spectare. At istas argutias non recipiunt tot Scripturæ loquutiones, quæ plus aliquid Dei quàm præscientiam interuenire clarè ostendunt. Et Augustinus ipse libro contra Iulianum 5, longa oratione cõtendit, non permissionis tantùm aut patientiæ diuinæ esse peccata, sed etiam potetiæ, vt sic pitor peccata puniantur. Similiter quod de permissione afferunt, dilurius est quàm vt subsistat. Sapissimè excæcare dicitur Deus & indurare reprobos, eorum corda vertere, inclinare, impellere, vt alibi fufius docui. Id quale sit, nequaquam explicatur, si confugitur ad præscientiam aut permissionem. Nos ergo duplici ratione respondemus id fieri. Siquidem quum sublato eius lumine, nihil quàm caligo & cæcitas superfit: quum ablato eius Spiritu, corda nostra in lapides obdurescant: quum cessante eius directione, in obliquitatem contorqueantur: ritè excæcare, indurare, inclinare dicitur quibus facultatem videnti, parendi, rectè exequendi adimit. Secunda ratio, quæ multo propius accedit ad verborum proprietatem, quòd ad exequenda sua iudicia per ministrum iræ suæ Satanam, & consilia eorum destinata quòd visum est, & voluntates excitat, & conatus firmat. Sic vbi recitat Moses Schon regem transiitum non dedisse populo, quia indurauerat Deus Spiritum eius, & cor obfirmauerat, finem consilij mox subiungit, Vt daret eum in manus nostras, inquit. Ergo quia perditum Deus volebat, obstinatio cordis, diuina fuit ad ruina præparatio.

Lib. l. c. 18

Ezech. 7.
26.
Psal. 107.
40.
Iob. 12. 20
Iesa. 63.
17.
Exo. 4. 27
& 7. 3.
Exo. 10. 11.

Exo. 3. 19.
Deut. 2.
30.
Psal. 105. 25.

Iesa. 5. 26.
& 7. 18.
Ezech. 12.
13. & 17.

Iere. 50.
23.

Iesa. 10. 15
Augu. de
Prædest.
sanct.

1. Sam. 16.
14. & 18.
10. & 29.
9.

2. Theff.
2. 10.

4 Secundum priorem rationem istud videtur dictum, Aufert labium à veracibus, & rationem tollit à senioribus. Aufert cor ab iis qui præfunt populo terræ, errare eos facit per inuium. Item, Quare dementalisti nos Domine, induralisti cor nostrum, ne timeamus te? Quandoquidem indicant potius quales Deus homines faciat deferendo, quàm qualiter opus in ipsis suum peragat. At sunt alia testimonia quæ vltra procedunt, qualia sunt de Pharaonis induratione, Indurabo cor Pharaonis, ne vos audiat, ac dimittat populum. Postea dicit se aggrauasse cor illius, & roborasse. An indurauit non emolliendo? Id quidem verum est: sed plus aliquid fecit, quòd obstinatione peccus eius obfirmandum Satanæ mandauit. vnde prius dixerat, Tenebo cor illius. Egreditur populus ex Ægypto: prodeunt obuiam infesti regionis incolæ. vnde excitati? Moses certè populo asserabat Dominum fuisse qui corda eorum roborasset. Propheta verò eandem historiam recitans, dicit ipsum vertisse corda eorum vt odio haberent populum suum. Iam dicere non possis destitutos Domini consilio impegisse. Nam si roborantur & vertuntur, destinato inflectuntur ad id ipsum. Adhæc, quoties in populi transgressiones vindicare illi placuit, quomodo opus suum in reprobis adimpleuit? vt videas efficaciam agendi penes ipsum fuisse, illos ministerium duntaxat præbuisse. Quare nunc sibilo suo euocaturum se illos minabatur: nunc instar sagenæ sibi fore ad irretiendos: nunc mallei instar, ad feriendos Israelitas. Sed præcipuè tum declarauit quàm non sit otiosus in illis, dum Sennacherib securim vocat, quæ ad secandum manu sua & destinata fuit & impacta. Non malè alibi Augustinus ita definit, quòd ipsi peccant, eorum esse: quòd peccando hoc vcl illud agant, ex virtute Dei esse, tenebras prout visum est diuidentis.

5 Porro Satanæ ministerium intercedere ad reprobos instigandos, quoties huc atque illic Dominus prouidentia sua eos destinata, vel ex vno loco constiterit. Dicitur enim sepius in Samuele, quòd Saulem aut raptauerit aut dimiserit spiritus Domini malus, & spiritus malus à domino. Ad Spiritum sanctum id referte nefas est. Spiritus ergo impurus, Dei spiritus vocatur, quia ad eius nutum potentiàmque responder, instrumentum magis ipsius in agendo, quàm à seipso author. Simul addendum est quod à Paulo traditur, diuinitus efficaciam erroris ac seductionis immitti, vt credant mendacio qui veritatis non paruerunt. Longo tamen discrimine semper distat in eodem opere id quod agit dominus, ab eo quod Satan & impij moluntur. Ille, mala instrumenta, quæ sub manu habet & versare quolibet potest, seruire iustitiæ suæ facit. Hi, prout mali sunt, nequitiam ingenij prauitate conceptam effectu pariunt. Reliqua quæ ad vindicandam à calumnia Dei maiestatem, tum præcidendam impiis tergiverfationem

Obi. 1. 1. ex verbis dictum præd. ad præsentiam aut permissionem in Dei non autem ad eius operationem has actiones esse referendos. Responso, ostendens Deum indurare, excæcare reprobos, &c.

Ilque duplici ratione. 1. eius descendendo.

2. eos Satanæ tradendo, vt malè perant.

Deut. 2. 30.

Scripturæ illa vna dicit que vnanque rationem confirmans, & superior in illa de munda dei præsentia & permissione obiectio diluunt.

Alia confirmatio, ex Augustino imp. 1.

Necessaria sunt perioris responsum correctionis seu explicatio, quæ ad reprobos instigandos Satanæ ministerium, seu Sautis historia & Apostoli testimonio, semper intercedere probat: tum ab omni nequitia necum manere inueniuntur omissis.

pertinent, in capite De prouidentia iam exposita sunt. Hic enim breuiter propositum modò fuit, quomodo in reprobo homine regnet Satan, quomodo in vtroque agat Dominus, indicare.

Lib. 1. ca.
16. 17. 18.

*Quo ad res
medias, res
ita operatur in
cordibus homi-
num: ut qua-
res viam vult
facere suæ pro-
uidentiæ, volun-
tates nostras
pro suo libitu
faciat & ver-
sit.*

*Nec ita libera
est in his reb.
arbitrio nostri
electio, quin e-
ius libertati
arbitrium Dei
dominetur.*

*Varia exem-
pla, quæ hanc
doctrinam con-
firmant.*

*Obiectio, exem-
pla hæc regu-
lam non con-
stitunt.
Responsio, expe-
rientiæ omnium
hominum tes-
timonio facta.*

*Itè perspicuis
Scripturæ tes-
timoniis.*

*Denique, Augu-
stini dictio.*

*Quoniam nò-
nulli adu. er-
rorem de libe-
ro arbitrio pu-
gnauer, ab e-*

6 In actionibus autem quæ nec iustæ per se, nec vitiosæ sunt, & ad corpoream magis quàm spirituales vitam spectant, quam libertatem obtineat homo, etsi supra attingimus, nondum tamen explicatum est. Nonnulli in talibus liberam ei electionem concesserunt, magis, ut arbitror, quòd de re non magni momenti disceptare nolebant, quàm quòd afferere pro certo vellet illud ipsum quod concedunt. Ego, etsi eos qui nullas esse sibi ad iustitiam vires tenent, quod in primis ad salutem cognitu necessarium est tenere fateor, non tamen puto hanc quoque partem negligendam, ut nouerimus specialis esse gratiæ Domini, quoties in mentem venit eligere quod è re nostra est: quoties è voluntas inclinatur: rursus quoties & mēs & animus refugit quod alioqui erat nociturum. Atque huc se protendit diuinæ prouidentiae vis, non modò ut rerum euentus succedant quemadmodum expedire prospexerit: sed ut voluntates quoque hominum eodem tendant. Equidem si sensu nostro reputamus rerum externarum administrationem, nihil dubitabimus eatenus sub humano arbitrio sitas esse: verum si aures tot testimoniis præbemus, quæ Dominum in his quoque regere animos hominum clamant, arbitrium ipsum specialis Dei motioni subiicere nos cogent. Quis Ægyptiorum voluntates Israelitis conciliauit ut pretiosissima quæq; vasa illis commodatò darent? Nunquam èd animum ipsi suapte sponte induxissent. Ergo eorum animi Domino magis suberant quàm à seipsis regebantur. Nec sanè Iacob nisi persuasus esset Deum, prout visum est, hominibus induere diuersos affectus, dixisset de filio Ioseph (quem profanum esse quempiam Ægyptium putabat) Det vobis Deus inuenire misericordiam coram hoc viro. Sicuti & tota Ecclesia in Psalmo fatetur, quum eius misereri voluit Deus, mansuetacta ad clementiam ab ipso fuisse crudelium Gètium corda. Rursum quum exarsit in iram Saul ut se ad bellum accingeret, causa exprimitur, quòd eum impulerit spiritus Dei. Quis animum Absolomi auertit ab amplexando còsilio Achitophel, quod esse vice oraculi solebat? Quis flexit Rehabeam, ut iuuenili consilio persuaderetur? Quis Gentes magnæ prius audaciæ perterruit ad Israelis aduentum? Id quidem diuinitus fieri confessà est meretrix Rahab. Quis rursus metu & formidine deiecit Israelis corda, nisi qui in Lege minatus est se daturum illis cor pauidum?

Exo. 11. 3.

Gen. 43.
14.

Psal. 106.
46.
1. Sam. 11.
6.

2. Sam. 17
14.
1. Reg. 12.
10.

Iof. 2. 9.
Leuit. 26.
36.

Deut. 28.
62.

7 Excipiet quispiam, esse hæc singularia exempla, ad quorum regulam exigi nequaquam vniuersa debeant. Ego verò dico, sufficienter iis probari quod contendo, Deum, quoties viam facere vult suæ prouidentiae, etiam in rebus externis hominum voluntates flectere & versare, nec ita esse liberam ipsorum electionem quin eius libertati Dei arbitrium dominetur. Velis nolis, animum tuum à motione Dei potius quàm ab electionis tuæ libertate pendere, hæc quotidiana experientia reputare coget, quòd te in rebus minimè perplexis iudicium & mens saepe deficit: in rebus factu non arduis, animus flaccescit: rursus in rebus obscurissimis, expeditum statim offertur consilium: in magnis & periculosis, animus omni difficultate superior suppetit. Atque ita interpretor quod ait Solomo, Ut auris audiat, ut oculus videat, Dominus facit vtrunque. Non enim mihi de creatione loqui videtur, sed peculiari functionis gratia. Quum verò scribit, Dominum cor Regis, quasi riuos aquarum, in manu sua tenere, & inclinare quocunque voluerit: sub vna profectò specie totum genus comprehendit. Sicutius enim voluntas omni subiectione soluta est, id iuris regiae voluntati maximè competit, quæ in alias quodammodo regnum exercet. quòd si illa Dei manu flectitur, neque nostra eximetur ea conditione. Hac de re insignis extat Augustini sententia, Scriptura, si diligenter inspiciatur, ostendit non solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas in actus bonos & vitam dirigit æternam: verum illas quæ conferuant seculi creaturam, ita esse in Dei potestate, ut eas quòd voluerit, quando voluerit faciat inclinari vel ad præstanda beneficia, vel ad penas infligendas, occultissimo quidem iudicio, sed iustissimo.

Proou. 20.
12.

Proou. 21. 1

De grat.
& lib. ar-
bit. ad Va-
lent. c. 20.

8 Hic meminerint lectores, ab euentu rerum non esse æstimandam humani arbitrij facultatem, quod imperiti quidam præposterè facere solent. Ex eo enim pulchrè & ingeniosè sibi videntur humanam voluntatè conuincere seruitutis, quòd ne summis quidè monarchis omnia ex sententia fluant. Atqui facultas ista, de qua loquimur, intra hominem

minem consideranda est, non ab extraneo successu metienda. Siquidem in liberi arbitrij disputatione non hoc quaeritur, an homini quæcunque animo deliberarit, perficere & exequi per externa impedimenta liceat: sed an in re qualibet liberam habeat & iudicij electionem, & voluntatis affectionem, quæ utraque si hominibus suppetat, non minus liberi arbitrij Attilius Regulus erit, angustis dolij aculeati inclusus, quam Augustus Cæsar, magnam orbis terrarum partem nutu suo gubernans.

uentu rerū sū-
mū argumē-
tum: id quomō-
do sit intelligē-
dum explicat.

CAPVT V.

Obiectionum refutatio quæ pro defensione liberi arbitrij afferri solent.

Has obiectiones ad 3. præcipua capita refert.

- 1 Quatuor absurda, quæ ab aduersariis adu. orthodoxam de humani arbitrij seruitute doctrinam conficti sunt, proponit ac refellit sect. 1. 2. 3. 4. & 5.
- 2 Scripturæ testimonia, quibus abutuntur ut errorem confirmet, ad quinque classes reuocata, explicat, a sect. 6. ad 16.
- 3 Quinque alia singularia loca, pro liberi arbitrij defensione, citata interpretatur, sect. 16. 17. 18. & 19.

Humanum arbitrij seruitute satis dictū videri posset, nisi qui falsa libertatis opinione præcipitare ipsum conātur, suas ex aduerso quasdam rationes obtenderent ad sententiam nostrā oppugnandam. Congerunt primò absurda nonnulla, quibus eam in odium trahant, tanquam à sensu quoque communi abhorrentem: postea scripturæ testimoniis cum ea congregiuntur. Vtrasque machinas ordine retundemus. Si peccatum, aiunt, necessitatis est, iam definit esse peccatum: si voluntarium est, ergo vitari potest. Hæc Pelagij quoque arma erant ad impetendum Augustinum: cuius tamen nomine illos nolumus prægrauari, donec de re ipsa satisfactum à nobis fuerit. Negro igitur peccatum ideo minus debere imputari, quòd necessarium est: nego rursum, consequi quod inferunt, euitabile esse, quia voluntarium sit. Siquis enim disceptare cum Deo velit, & hoc prætextu iudicium subterfugere, quoniam aliter non poterit: habet paratam responsonem quam alibi attulimus, non ex creatione esse, sed naturæ corruptela: quòd homines peccato mancipati nihil velle possunt nisi malum. Vnde enim ista quam improbi libenter prætexerent impotentia, nisi quòd Adam vltro se diaboli tyrannidi addixit? Hinc ergo vitiositas, cuius vinculis tenemur constricti, quòd primus homo defecit à suo opifice. Huius defectionis si meritò rei tenentur vniuersi homines, ne se necessitate excusatos putent, in qua ipsa luculentissimam habent damnationis suæ causam. Atque hoc suprā clarè explicui: & in diabolo ipso exemplum proposui, vnde pateret non minus voluntariè peccare qui necessariò peccat: sicuti rursum in electis Angelis quum voluntas indeclinabilis sit à bono, non definit tamen voluntas esse: quòd idem Bernardus quoque scitè docet, nos ideo miserieiores esse, quòd voluntaria est necessitas: quæ tamen nos sibi addictos ita cōstringit, vt serui sumus peccati, sicuti antè regulimus. Secundum ratiocinationis membrum vitiosum est: quia à voluntario peccati transit ad liberum: nos autem suprā euicimus, voluntariè fieri quòd liberæ tamen electioni non subiaceat.

Abstruda ab aduersariis conficta. primū v. s. s. l. Deinde scripturæ testimonia explicat.

1. Absurdum, à Pelago mutatum.

Responso, per negationem.

Cōfirmatio responsonis.

Ser. 81. in Cantica.

Subiiciunt, nisi ex libera arbitrij electione tum virtutes tum vitia procedunt, non esse consentaneum vt homini vel pœna infligatur, vel præmium rependatur. Hoc argumentum, etsi Aristotelicum est, fateor tamen à Chrystostomo & Hieronymo alicubi usurpatum. Pelagianis tamè fuisse familiare nec ipse Hieronymus dissimulat, ac ipsorum etiam verba refert: Quòd si gratia Dei in nobis agit, illa ergo, non nos qui non laboramus, coronabitur. De pœnis respondeo illas iure nobis irrogari, à quibus peccati culpa emanat. Quid enim refert, liberòne iudicio an seruili, modò voluntaria cupiditate peccetur: præsertim quum inde peccator arguatur homo, quia est sub seruitute peccati? Quantum ad iustitiæ præmia, magna verò absurditas, si fateamur illa ex Dei benignitate potius quam propriis meritis dependere. Quoties hoc apud Augustinum recurrit, Non merita nostra Deum coronare, sed sua dona: præmia autem vocari, non quæ meritis nostris debeantur, sed quæ gratis iam collatis retribuuntur? Acutè sanè hoc animaduertunt, nullum iam superesse locum meritis si non ex liberi arbitrij fonte procedunt: sed quòd istud tantopere dissentaneum ducunt, longè aberrant. Neque enim dubitat Augustinus passim pro necessario docere, quòd ita nefas cōfiteri putant: quem admodum vbi dicit, Merita quorumlibet hominum quæ sunt? Quando ille non cum

2. Alteri absurdum, ex Aristotele & Pelagio desumptum.

Responso, per distinctionem.

Cōfirmatio responsonis. Augustini testimonio munita.

In Psal. 37.

merc

mercede debita, sed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores solus à peccatis liber ac liberator inuenit. Item, Si reddetur tibi quod debetur, puniendus es. Quid ergo fit? nõ tibi reddidit Deus debitam pœnam, sed donat indebitam gratiam. Si vis esse alienus à gratia, iacta merita tua. Item, Nihil es per te: peccata sunt tua: merita autem, Dei. Supplicium tibi debetur: & quum prœmium venerit, sua dona coronabit, non merita tua. Eodem sensu alibi non gratiam ex merito, sed meritum ex gratia esse docet. Ac paulò post concludit Deum suis donis merita omnia præcedere, vt inde eliciat sua merita, & prorsus gratis dare, quia nihil inuenit vnde saluet. Sed quid longiorem catalogum texere necesse est, quum subinde tales sententiæ in eius scriptis recurrant? Atqui melius etiamnum hoc errore liberabit eos Apostolus, si audiant quo ex principio sanctorum gloriam deducat. Quos elegit, eos vocauit: quos vocauit, eos iustificauit: quos iustificauit, eos glorificauit. Cur ergo, teste Apostolo, coronantur fideles? Quia Domini misericordia, non sua industria & electi sunt & vocati & iustificati. Facebat ergo inanis hic timor, nulla fore amplius merita si liberum non stabit arbitrium. Stultissimum enim est ab eo absterri ac refugere quò nos Scriptura vocat. Si omnia accepisti, ait, quid gloriaris, quasi nõ acceperis? Vides ob id ipsum libero arbitrio adimere eum omnia, ne quem meritis locum relinquat. Sed tamen, vt inexhausta & multiplex est Dei beneficentia ac liberalitas, quas gratias in nos confert, quia nostras facit, perinde ac nostras virtutes remuneratur.

3. Tertium abstracti, ex Chryso-
stomi verbis
collectum.

3 Addunt quod ex Chryso-
stomo sumptum videri potest, Quòd si hæc non sit vo-
luntatis nostræ facultas, bonum aut malum eligere, aut omnes eiusdem naturæ partici-
pes malos esse oporteret, aut omnes bonos. Nec longè abest ab eo quicumque est scri-
ptor ille operis, De vocatione Gentium, qui sub Ambrosij nomine circumfertur, dum
ratiocinatur, neminem vnquam à fide fuisse recessurum nisi mutabilitatis cõditionem
Dei gratia nobis relinqueret, in quo mirum est tantos viros sibi excidisse. Quomodo e-
nim Chryso-
stomo in mentem non venit electionem Dei esse quæ inter homines sic
discernat? Nos quidem concedere minimè formidamus, quod Paulus magna conten-
tione asserit, omnes simul prauos esse & malitiæ deditos: sed cum illo subicimus, Dei
misericordia fieri ne omnes in prauitate permaneant. Ergo quum pari morbo labore-
mus naturaliter omnes, soli illi conualefcunt quibus medicam manum admouere Do-
mino placuit. Alij, quos iusto iudicio prætermittit, in sua putredine tabescunt, donec
absumantur. Nec aliunde est quòd alij ad finem perseuerant, alij in cœpto cursu prolaba-
buntur. Siquidem & ipsa perseuerantia donum Dei est, quòd non omnibus promiscuè
largitur, sed quibus visum est imperit. Si causa differentię requiritur, cur alij constan-
ter perseuerent, alij instabilitate deficiant, non alia nobis constat, nisi quòd illos sua vir-
tute roboratos sustinet Dominus, ne pereant: his, quòd sint inconstantia documenta,
non eandem virtutem administrat.

4. Quartum
abstracti, à Te-
lagianis olim
obiectum.

4 Instant præterea, frustra exhortationes suscipi, superuacuum esse admonitionum
vsum, ridiculas esse obiurgationes, nisi sit penes peccatorem parère. Similia olim quum
obiectarentur Augustino, libellum De correptione & gratia scribere coactus fuit. Vbi
etsi copiosè illa diluit, ad hanc tamen summam aduersarios reuocat, O homo, in præcep-
tione cognosce quid debeas agere: in correptione cognosce tuo te vitio non habere: in
oratione cognosce vnde accipias quod vis habere. Eiusdem ferè argumenti est liber De
Spiritu & litera, vbi Deum Legis suæ præcepta non humanis viribus metiri docet, ve-
rùm vbi iussit quod rectum est, gratis dare implendi facultatem suis electis. Nec verò
hæc res longè disceptationis est. Primùm non soli sumus in hac causa, sed Christus &
omnes Apostoli. Viderint isti quomodo superiores euadant in certamine, quod cum
talibus antagonists suscipiunt. Christus, qui testatur nos sine se nihil posse, an ideo mi-
nus reprehendit & castigat eos qui extra seipsum malè agebant? an ideo minus exhor-
tatur vt quisque bonis operibus incumbat? Paulus quàm seuerè in Corinthios inuehitur
ob charitatis neglectum? Isdem tamè demum charitatem à Domino dari flagitat. Te-
statur in epistola ad Romanos, non esse volentis, neque currentis, sed miserentis Dei:
non definit tamen postea & admonere & hortari & corripere. Cur nõ ergo Dominum
interpellant, ne ita ludat operam, ab hominibus ea exigendo quæ solus ipse dare potest:
ea castigando quæ gratiæ eius defectu admittuntur? Paulum cur non admonent vt par-
cat iis quorum in manu non est velle aut currere, nisi præeunte Dei misericordia, quæ
nunc

Rom. 8.
29.
2. Tim. 4.
8.

1. Cor. 4. 7

Homil.
22. in Ge-
nes.

Lib. 4. ca.
4

Iohan. 15.
5

Rom. 9.
16.

nunc ipsos destituit? Quasi verò non optima doctrinæ suæ ratio Domino constet, quæ in promptu se offert religiosius quærentibus. Doctrina certè & exhortatio & obiurgatio quantum per se efficiant ad animum immutandum, indicat Paulus dum scribit, *2. Cor. 3. 7* neque qui plantat esse aliquid, neque qui rigat: sed Dominum, qui incrementum dat, solum efficaciter agere. Sic Moysen, seuere videmus Legis præcepta sancire, & Prophetas acriter instigare, & minari transgressoribus: quum tamen fateantur tunc sapere demum homines, vbi cor illis datur ad intelligendum: proprium Dei opus esse, corda circumcidere, & pro lapideis dare carnea: Legem suam inscribere visceribus: deniq; animas innotando, facere vt efficax sit doctrina.

*Altera respon-
sio, quæ vnum
exhortati vnum
demonstrat.*

5 Quorum ergo exhortationes? nempe si ab impiis obstinato corde spernuntur, in testimonium illis futuræ sunt, vbi ad Domini tribunal ventum fuerit: quinetiam iam nunc illorum conscientiam verberant ac feriunt: quia, vt cunq; irrideat proterissimus quisque, improbare tamen non potest. Sed quid faciat miser homuncio, iniquus, quando cordis mollities, quæ ad obedientiam necessaria erat, illi denegatur? Imò quid tergiverfatur, quum duritiem nulli nisi sibi ipsi imputare queat? Itaque impij libenter eas eludere parati, si liceat, velint, nolint, earum virtute prosternuntur. Præcipua autem utilitas erga fideles consideranda est: in quibus vt omnia per Spiritum suum agit Dominus, ita verbi sui instrumentum non prætermittit: & illud ipsum non sine efficacia vsurpat. Ster ergo quod verum est, totam piorum virtutem in Dei gratia sitam esse, secundum illud Prophetæ dictum, Dabo illis cor novum vt in illis ambulent. Atqui excipies, Cur iam admonentur officij sui, ac non potius sinuntur Spiritus directioni? cur hortationibus sollicitatur, quando festinare magis nequeant quam fert Spiritus incitatio? cur castigantur si quando à via deflexerunt, quando necessaria carnis infirmitate lapsi sunt? O homo, quis es qui legem imponas Deo? Si ad recipiendam hanc ipsam gratiam, qua fit vt hortationi pareatur, per hortationem vult nos præparari, quid habes quod in cæconomia mordeas vel fugilles? Si nihil exhortationes reprehensionèsq; apud pios aliud proficerent nisi vt peccati redarguerent, essent eo ipso reputandæ non prorsus inutiles. Nunc, quum agente intus Spiritu, ad inflammandum boni desiderium, ad discutendum torporem, ad eximendam iniquitatis voluptatem & venenatam dulcedinem, contrà autem, ad odium tædiumque generandum plurimum valeant: quis audeat superfluas canillari? Si quis clariorem desiderat responsionem, sic habeat, Bifariam Deus in electis suis operatur: intus, per Spiritum: extrà, per verbum. Spiritu, mentes illuminando, corda in iustitiæ amorem cultumque formando, nouam eos creaturam facit. Verbo, ad eandem renouationem expetendam, quærendam, assequendam excitat. Vtroque manus suæ efficaciam pro dispensationis suæ modo exerit. Verbum idem dum reprobis destinatur, etsi non in eorum correctionem, in alium tamen vsum valere facit: quo & in præsens conscientia testimonio vrgeantur, & in iudicij diem magis reddantur inexcusabiles. Sic Christus, quanuis pronuntiet neminem ad se venire nisi quem Pater traxerit, & electos venire postquam à Patre audierint, & didicerint: non tamen ipse doctoris munus negligit, sed voce sua sedulos inuitat quos intus à Spiritu sancto doceri necesse est vt aliquid proficiant. Apud reprobos admonet Paulus nõ otiosam esse doctrinam, quia illis odor est mortis in mortem, suavis tamen odor Deo.

*Tertius respon-
sio, quæ se-
cundam suscipi-
tatem, impio-
rum respicit.*

*Piorum respo-
nsio.*

*Distantia ad
prioris respon-
siones.*

Solutio.

*Summa super-
riorum respon-
sionum.*

*Iohan. 6. 44,
& 45.*

1. Cor. 2. 16.

*Prima classis
argumentorum
quæ Neoplatoni-
ciani ex Scrip-
tura colligunt
pro liberi arbitrii
defensione.*

*1. Lex à nobis
integratè exi-
git: ergo aut
Deus non insti-
tuit, aut quæ
sunt in nostra
potestate re-
quirunt.*

*Responsio, per
distinguentem
liberum propa-*

6 In congerendis Scripturæ testimoniis valde sunt laboriosi: idque sedulo faciunt, vt quoniam pondere nequeunt: numero saltem nos adobruant. Sed quemadmodum in præliis, vbi ad manus ventum est, imbellis multitudo, quantumlibet pompæ & ostentationis habeat, paucis ictibus protinus funditur ac fugatur: ita nobis facillimum erit illos cum sua turba discutere. Qui enim in paucissimos scopos coeunt loci omnes quibus aduersum nos abutuntur, vbi in suas classes distributi fuerint, compluribus vna responsione satisfiet: singulis dissoluendis incumbere necesse non erit. Præcipuum robur locant in præceptis: quæ putant facultatibus nostris sic attemperata esse, vt quicquid ab illis exigi probatum sit, his præstari posse necessariò consequatur. Ergo singula percurunt, & ex illis virium nostrarum modum metiuntur. Aut enim (inquiunt) illud nobis Deus quum sanctitatem, pietatem, obedientiam, castitatem, dilectionem, mansuetudinem imperat: quum immunditiam, idololatriam, impudicitiam, iram, rapinam, superbiam, & similia interdicit: aut ea tantum requirit quæ sunt in nostra potestate. Porro omnia ferè quæ accumulatur præcepta, in tres species distinguere licet. Alia, primam ad Deum

COMU

genus, de quibus
primaria
genere differit
hac & sequen-
ti soci.

Rom. 3. 20.
Ibid. 7. 7.
Galat. 3. 19.
Rom. 5. 20.

1. Tim. 1. 5.
1. Theff. 3. 12.

Argumentum
autē illud de
Lege in genere
nihil inuit ar-
bitrii libertati
trahit.

Promissiones
enim præceptis
complexæ sunt in
dei gratia factæ
in mensuris
probant.

Obiectio. Lex
vix homini-
bus data est.
Responsio. Au-
gustinus testimo-
nis confirmata.

Specialis confi-
deratio tripli-
cium præcepto-
rum, nihil inuit
liberi arbitrii
patris.
1. Neque præ-
cepta, que con-
uersionem ad
Deum exigunt.

2. Neque præ-
cepta, que sim-
pliciter de Le-
gis obseruatione
loquuntur.

3. Neque præ-
cepta, que in
dei gratia nos
perseuerare iu-
bent.

conuersionem exigunt: alia simpliciter de Legis obseruatione loquuntur: alia perseuerare incepta dei gratia iubent. De omnibus in genere differamus, tum descendemus ad formas ipsas. Hominum facultates ad diuinæ Legis præcepta extendere, vulgare id quidem iamdiu esse cepit, & nonnullam speciem habet: sed à rudissima Legis ignorantia prodiit. Nam qui pro ingenti piaculo ducunt si dicatur Legis obseruationem esse impossibilem, validissimo scilicet argumēto insistant, frustra alias datam esse Legem. Perinde enim loquuntur ac si nusquam Paulus de Lege loquutus esset. Quid enim, quæso, ista sibi volunt, Legem propter transgressiones positam esse, Per Legem esse cognitionem peccati, Legem peccatum efficere, Subingressam esse vt abundaret delictum. an ad nostras vires limitandam fuisse, ne frustra daretur? Quin potius longè supra nos positam, quò impotentiam nostram conuinceret. Certè ex eiusdem definitione finis Legis ac complementum est charitas. Atqui dum ea Theffalonicensium animos repleri optat, satis fatetur sine profectu in auribus nostris sonare Legem, nisi totam eius summam cordibus nostris Deus inspiret.

7 Equidem si Scriptura nihil aliud doceret quàm Legem esse vitæ regulam, ad quæ studia nostra componere debeamus, ego quoque citra moram pedibus in eorum sententiam descenderem. sed quum multiplicem Legis vsu diligenter ac perspicuè nobis explicet, ex illa potius interpretatione, quid Lex in homine valeat considerare conuenit. Quantum præsentis causæ refert, simulac quid agendum sit nobis præscripsit, obediendi virtutē à Dei bonitate esse docet: ideoq; ad preces inuitat quibus eam nobis dari postulemus. Si solum extaret imperium, nulla promissio, tentandæ essent vires an ad respondendum imperio sufficerent: sed quum simul promissiones connectantur quæ in diuinæ gratiæ auxilio non modo subsidium, sed totam virtutem nobis esse sitam clamant, illæ satis supèrque testantur nos prorsus ineptos, nedum impares obseruandæ Legi esse. Quare ne amplius ista virium nostrarum cum Legis præceptis proportio vrgeatur, ac si Dominus quam in Lege daturus erat iustitiæ regulam, ad modulum nostræ imbecillitatis exegisset, magis ex promissionibus reputandum quam simus ipsi à nobis imparati, qui omni in parte tantopere eius gratia indigemus. Sed cui (aiunt) verisimile fiet, Dominum truncis ac lapidibus Legem destinasse? Neque id quispiam persuadere molitur. Non enim aut impij saxa sunt aut stipites, dum aduersari Deo suas libidines per Legem edocti, suo ipsorum testimonio rei fiunt: aut pij, dum suæ impotentię admoniti, ad gratiam confugiunt. Quò pertinent istæ solennes Augustini sententiæ, Iubet Deus que non possumus, vt nouerimus quid ab ipso petere debeamus. Magna est præceptorum utilitas, si libero arbitrio tantum detur, vt gratia Dei amplius honoretur. Fides imperat quod Lex imperat. imò ideo Lex imperat, vt imperet fides quod imperatum erat per Legem: imò fidem ipsam exigit à nobis Deus, & non inuenit quod exigat, nisi dederit quod inueniat. Item, Det Deus quod iubet, & iubeat quod velit.

8 Id, recensendis tribus præceptorum formis quas superius attigimus, clarius cerneatur. Iubet sæpius Dominus tum in Lege, tum in Prophetis, vt ad se conuertamur. At succinit ex aduerso Propheta, Conuerte me Domine, & conuertar: postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam, &c. Iubet vt preputia cordis nostri circuncidamus. At per Moſen denuntiat, istam circuncisionem manu sua fieri. Cordis nouitatem passim requirit: sed alibi à se dari testatur. Quod autem promittit Deus, vt Augustinus ait, non facimus ipsi per arbitrium vel naturam: sed facit ipse per gratiam. Atque hæc obseruatio est quam idem ipse inter regulas Ticonij quinto loco enumerat, vt bene distinguamus inter Legem & promissiones, vel inter mandata & gratiam. Eant nunc qui ex præceptis colligunt equid homo valeat ad obedientiam, vt Dei gratiam perimant, per quam præcepta ipsa adimplentur. Secundi generis præcepta simplicia sunt, quibus Deum colere, eius voluntati seruire & adhærere, eius placita obseruare, eius doctrinam sequi iubemur. Sed innumeri sunt loci qui testificantur illius esse donum, quicquid iustitiæ, sanctitatis, pietatis, puritatis haberi potest. Ex tertio genere erat illa quæ à Luca refertur Pauli & Barnabæ exhortatio ad fideles, vt in gratia Dei permanerent. Sed vnde illa constantiæ virtus petenda sit, alio loco idem Paulus tradit. Quod superest (inquit) fratres, sitis fortes per Dominum. Alibi vetat ne contristemus Spiritum Dei, quo obſignati sumus in diem redemptionis nostræ. Sed quod illic exigit, quia præstari ab hominibus non poterat, Theffalonicensibus à Domino imprecatur, nempe vt dignos habeat eos uocatione sua sanct

In Ench.
ad Lau-
rent. de
gratia &
lib. arbit.
cap. 16.
Homi. 29
in Iohan.
Eph. 24.

Ioel. 2. 12.
Ier. 31. 18.
Deut. 10.
16.
Ibid. 30. 6
Ezech. 36
26.
Ier. 31. 18.
Lib. de
doctrin.
Christ. 3.

Act. 13. 43

Eph. 6.
10.
Ibid. 4. 30
1. Theff. 1.
11.

sancta, & impleat bonum omne propositum bonitatis suae, opusque fidei in illis. Eodem modo in secunda ad Corinthios epistola, de cleemofynis tractans, bonam & piam eorum voluntatem sapius commendat: paulo post tamen gratias agit Deo, qui posuit in corde Titi ut exhortationem susciperet. Si ne oris quidem officium ad alios hortandos praestare Titus potuit nisi quatenus suggerit Deus, quomodo alij ad agendum voluntarij fuissent, nisi Deo ipso corda eorum dirigente?

9. Cauillantur haec omnia testimonia astutiores: quia nihil impedit quominus ipsi conferamus nostras vires, & infirmis conatibus Deus suppetias ferat. Asserunt etiam locos ex Prophetis, ubi conuersionis nostrae effectus inter Deum & nos videtur dimidiari. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Quales nobis suppetias Dominus ferat, supra demonstratum est, neque hic opus est repetere. Vnum hoc duntaxat mihi concedi volo, frustra implende Legis facultatem in nobis requiri, quia eius obedientiam nobis Dominus imperet: quando constat omnibus Dei praecipis adimplendis & necessariam esse gratiam Legislatoris, & nobis promissam, quia inde patet, saltem plus a nobis exigi quam sumus soluendo. Nec verò vllis cauillis dilui potest illud Ieremiae, irritum fuisse pactum Dei percussum cum veteri populo, quia literale tantum erat: non aliter autem sanciri quam ubi accedit Spiritus, qui ad obediendum corda format. Neque eorum errori astipulatur sententia illa, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Si quidem illic Dei conuersio notatur, non qua cor nostrum ad resipiscentiam renouat, sed quae se beneuolum ac propitium, rerum prosperitate testatur: quemadmodum rebus aduersis offensionem interdem indicat. Quoniam igitur multis miseriarum & calamitatum formis vexatus populus, auersum a se Deum querebatur: respondet non defuturam illis suam benignitatem si ad vite rectitudinem, & ad seipsum, qui est iustitiae exemplar, redeant. Perperam ergo detorquetur locus, dum eo trahitur ut opus conuersionis videatur inter Deum & homines partiri. Haec eo breuius perstrinximus, quòd huic argumentum proprius in Legis tractatione locus erit.

10. Secundum argumentorum ordo superiori finitimus est. Allegant promissiones quibus Dominus cum voluntate nostra pacificatur: quales sunt, **Quaerite bonitatem & non malitiam, & uiuetis.** Si uolueritis & audieritis, bona terrae comedetis: quòd si nolueritis, gladius deuorabit vos: quia os Domini loquutum est. Item, **Si abstuleris abominationes tuas à facie mea, non expelleris: si audieris vocem Iehouae Dei tui, & facias & custodias omnia mandata eius, faciet te Dominus excellentiorem cunctis Gentibus terrae.** Et reliquae similes. Importunè & per ludibrium, quae Dominus in promissionibus offert beneficia, voluntati nostrae delegari putant, nisi nostrum sit illa vel stabilire, vel irrita facere. Et sanè rem istam facundis querimoniis amplificare promptum est: nos crudeliter à Domino illudi, quum benignitatem suam à voluntate nostra pendere denuntiat, si voluntas ipsa nostri iuris non est. Egregiam verò fore hanc liberalitatem Dei, si beneficia sua ita nobis exponat, ne fruendi vlla sit facultas. miram promissionum certitudinem, quae ut nunquam impleantur, à re impossibili dependeant. De promissionibus eiusmodi quae conditionem habent appositam, alibi dicemus: ut palam futurum sit, in earum impossibili complemento nihil esse absurdi. Quantum ad hunc locum attinet, nego Deum inhumaniter illudere nobis, dum nos ad beneficia sua demerenda inuitat, quos nouit esse prorsus impotentes. Siquidem quum fidelibus iuxta & impiis offeratur promissiones, suum apud utrosque usum habent. Quemadmodum praecipis impiorum conscientias pungit Deus, ne suauiter nimium in peccatis deliciantur, nulla iudiciorum suorum memoria. ita in promissionibus quodammodo eos attestatur quam indigni sint sua benignitate. Quis enim aequissimum & conuenientissimum esse neget, Dominum iis benefacere à quibus colitur: maiestatis autem suae contemptores pro sua feneritate uelisci? Ritè ergo & ordine agit deus, dum impiis peccati compedibus deuinctis, hanc legem in promissionibus dicit, tum demum sua beneficia percepturos si à prauitate discesserint: vel ob hoc solum, ut intelligant se ab iis merito excludi quae veris dei cultoribus debentur. Rursum, quia modis omnibus ad implorandam suam gratiam fideles extimulare studet, nequaquaquam erit absolum, si quod illum multo cum fructu agere praecipit erga eos ostendimus, id quoque promissionibus tenet. De voluntate dei praecipis edocti, miseriae nostrae admonemur, qui sic ab illa toto pectore dissidemus: simul instigamur ad inuocandum eius Spiritum, per quem in rectam viam dirigamur.

Instantia adu. superuocum con siderationem.

Responso.

Cōfessio re- sponsionis ex Ie r. ma.

Alia instantia iustis.

Secunda classis argumetorum pro libero arbitrio, ex Dei promissionibus.

2. Irrite sunt Dei promissiones, quibus benificia nobis omni quaerentibus pollicetur, si nostrum non sit illa stabilire vel irrita facere.

Responso, quae usum harum promissionum erga piis & impiis ostendit, & repugnantiam ab aduersariis conscientiam con- cluat.

mur. sed quia præceptis ignauia nostra non fatis acuitur, subduntur promissiones, quæ dulcedine quadam ad eorum amorem nos alliciant. Quo autem maiore tenemur iustitiæ desiderio, eo finis ad quarendam Dei gratiam feruentiores. En quomodo illis obtestationibus, Si volueritis, Si audieritis, neque volendi audiendive liberam facultatem nobis Dominus tribuat, neque tamen ob impotentiam nos ludibrio habeat.

Tertia Classis, ex his exprobrationibus collecta.

11 Habet & tertia classis multam cum illis affinitatem. Locos enim producent quibus ingrato populo Deus exprobrat, per eum duntaxat stetit quominus ab indulgentia sua omne genus bonorum receperit. Cuius generis sunt isti, Amalec & Chananeus ante vos sunt, quorum gladio corruetis: eo quod nolueritis acquiescere Domino. Quia vocaui vos, & non respondistis, faciam huic domui sicut feci Silo. Item, Hæc gens non audiuit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam: ideo proiecta est à Domino. Item, Quia indurastis cor vestrum, & nolulistis obedire Domino, hæc omnia mala eueniunt vobis. Tales exprobrationes, inquit, quomodo aduersus eos cõgruerent quibus extemplo respondere liceat, Nobis verò prosperitas cordi erat, aduersa timebamus: quod autem illius adipiscendæ, horum vitandorum causa, Domino non paruimus, nec vocem eius auscultauimus, eo factum est quia peccati dominationi obnoxii liberum non fuit. Frustra igitur mala nobis exprobrantur, quæ effugere non fuit nostræ potestatis. Sed omisso necessitatis obtentu, in quo infirmum est ac futile patrocinium, rogo possintne culpam deprecari. Nam si culpæ alicuius tenentur cõuicti: non abs re Dominus exprobrat, eorum peruersitate factum esse quominus suæ clementiæ fructum sentirent. Respondeant ergo, possintne inficiari causam contumaciæ, prauam suam luntatem fuisse. Si mali fontem intra se reperiunt, quid vestigandis extraneis causis inhiant, ne sibi ipsi fuisse exitij authores videantur? Quod si verum est suo non alieno vitio & diuinis beneficiis priuari peccatores, & ultionibus castigari, magna ratio est cur istas exprobrationes ex ore Dei audiant: vt si obliuiscant in vitis pergant, discant in calamitatibus suam potius nequitiam accusare & detestari, quam Deum iniquæ sceleris infimulare: si docilitatem non exuerunt, peccatorum tædio capti (quorum meritò miseros se ac perditos vident) in viam redeant, ac id ipsum seriâ confessione agnoscant quod Dominus obiurgando commemorat. In quem vsum illas, quæ citantur, Prophetarum obiurgationes apud pios profecisse, ex solenni Danielis oratione constat, quæ habetur capite 9. Prioris autem vsus exemplum intuemur in Iudæis, quibus suarum miseriarum causam enarrare Ieremias iubetur: quum tamen non aliter casurum esset quam Dominus prædixerat. Loquæris ad eos omnia verba hæc, & non audient te: vocabis eos, & non respondebunt tibi. Quorsum igitur canebatur furdis: vt nolentes ac inuiti intelligerent verum esse quod audiebant: nefarium esse sacrilegium si malorum suorum culpam, quæ in ipsis residebat, deo transcriberent. Paucis his solutionibus expedire te facillimè possis ab immensa testimoniorum congerie, quam ad erigendum liberi arbitrij simulachrum hostes gratiæ Dei struere solent tam ex præceptis quam ex obtestationibus aduersus Legis transgressores. Probrosè de Iudæis in Psalmo refertur, Generatio praua quæ non direxit cor suum. alio etiam Psalmo hortatur Propheta suæ ætatis homines, ne obdurent corda sua: nempe quia omnis contumaciæ culpa in hominum prauitate hæret. sed stultè inde colligitur, cor in vtramque partem esse flexibile, cuius præparatio à Deo est. dicit Propheta, Inclinaui cor meum ad obseruanda præcepta tua: nempe quia hiliter & hilaris animi propensione deo se addixerat: neque tamen se inclinationis authorem esse iactat, quam in eodem Psalmo fatetur deo esse donum. Itaque tenenda Pauli admonitio, dum fideles iubet operari salutem suam cum timore & tremore, quia deus est qui operatur & velle & perficere. Agendi quidem partes illis assignat, ne indulgeant carnis torpori: sed metum & sollicitudinem præcipiens, sic eos humiliat, vt meminerint hoc ipsum quod agere iubentur, proprium esse dei opus. quo disertè exprimit, passiue (vt ita loquar) agere fideles, quatenus de cælo suggeritur facultas, vt nihil sibi prorsus arrogent. Proinde dum nos hortatur Petrus vt subministremus in fide virtutem, non concedit nobis secundas partes quasi separatim quicquam agamus, sed tantum carnis pigritiam expergescit, qua plerunque suffocatur ipsa fides. Eodem spectat illud Pauli, Spiritum ne extinguatis, quia subinde obrepit fidelibus ignauia: nisi corrigatur. Siquis tamen inde inferat, in eorum esse arbitrio fouere oblatam lucem, facile refutabitur eius inscitia, quia hæc ipsa sedulitas quam requirit Paulus, non nisi à deo est

3. Frustra nobis mala exprobrantur que effugere nostra non fuit potestatis.

Responsio, Quæ peccatores cõsentienter sensu dantur tenentur, merito exprobrantur: uti ore audivimus.

Præterea duplex vsus huius exprobrationis est considerandus. Ierem. 7. 27.

Ratio 7. Scripsimus licet in solatio exprobrationibus responsionibus colligenda.

Philip. 2. 12.

1. Pet. 1. 5.

1. Thess. 5. 19.

1. Cor. 7. 7.

Num. 14. 43. Iere. 7. 13. & 38. Ier. 32. 32.

Psal. 78. 8. Psal. 95. 8.

Psal. 119. 12.

est. Nam & sæpe iubemur ab omni inquinamento nos purgare, quum Spiritus sibi vni consecrãdi munus vendicet. Deniq; per concessionem ad nos transferri quod in Deum competit, ex verbis Iohannis palam est, Quisquis ex Deo est, seruat seipsum. Vocem hanc arripiunt liberi arbitrij præcones, quasi partim Dei virtute, partim nostra feruemur. quasi verò hanc ipsam custodi am, cuius Apostolus meminit, non habeamus è cælo. Vnde & Patrem rogat Christus vt nos a malo seruet. & scimus pios, dum aduersus Satanam militant, non aliis quam Dei armis victoriam consequi. Itaq; Petrus vbi animas purificare iussit in obedientia veritatis, vox correctionis vice addit, per Spiritum. Denique quàm nihil sint omnes humanæ vires in certamine spirituali, breuiter ostendit Iohannes, quum tradit non posse peccare qui ex Deo geniti sunt, quia semen Dei in illis manet, ac rationem alibi reddit, quòd fides nostra sit victoria quæ vincit mundum.

1. Iohan. 5. 18.

Iohan. 17. 15.
1. I. et. 1. 22.1. Iohan. 3. 9,
& 5. 4.Deut. 30.
11.

12. Citatur tamen de Lege Moïsi testimonium, quod solutioni nostræ valde aduersari videtur. Nam ille populum, post Legem promulgatam, hunc in modum contestatur, Mandatum hoc quod præcipio tibi hodie, nõ est occultum, neque procul positum, neque in cælo situm, sed iuxta te est in ore tuo & in corde tuo, vt facias illud. Hæc certè si de nudis præceptis dicta intelligantur, fateor ad causam præsentem habere non parum momenti. Nam et si eludere leuis operæ fuerit, quòd hic non de obseruationis sed cognitionis facilitate & procliuitate agatur, nonnullum tamen scrupulum sic quoque

Infantie adn.
superiorum su-
bunõ, ex Mo-
se desumpta,
dicitur, Apo-
stoli auctorita-
te, et forma de-
monstratone
confirmata.Rom. 10.
8.

forfan relinquerent. Verum omnem nobis dubitationem eximit Apostolus, non ambiguus interpretis, qui de Euangelij doctrina Moïsem hinc loquutum esse affirmat. Quòd si quis refractarius contendat, violenter à Paulo detorta fuisse vt ad Euangelium trahi possent: quamquam impietate non carebit eius audacia, est tamen quo præter Apostoli auctoritatem redarguatur. Nam si de solis præceptis loquebatur Moïses, vanissima confidètia populum inflabat. Quid enim aliud quàm se præcipitalent, si Legis obseruationem aggressi forent suis viribus tanquam sibi non difficilem? Vbi ergo Legis obseruandæ ista tam obuia facilitas, quando nullus nisi per exitiale præcipitium patet accessus? Proinde nihil certius est quàm Moïsem his verbis misericordiæ scædus comprehendisse, quod vnà cum Legis exactione promulgauerat. Nam & paucis antè versibus docuerat, circuncidii manu Dei oportere corda nostra, vt ipsum diligamus. Ergo hæc, de qua mox loquitur, facilitatem non in hominis virtute, sed in ope ac præsidio Spiritus sancti posuit, qui opus suum potenter in nostra infirmitate peragit. Quanquam nec de præceptis simpliciter intelligendus est locus, sed magis de promissionibus Euangelicis, quæ ad eò comparandæ iustitiæ facultatem in nobis non stabiliunt vt eam prorsus euertant. Id reputans Paulus, non sub dura illa ardua & impossibili conditione salutem in Euangelio proponi, qua nobiscum Lex agit (nempe vt ipsam ij demum assequantur qui mandata omnia impleuerint) sed facili, expedita, & expositi accessus hoc testimonio confirmat. Nihil ergo hoc testimonium ad vendicandam humano arbitrio libertatem.

Deut. 30. 8

Ose. 5. 14.

13. Obiectari solent & alij quidam loci quibus ostenditur Deam interdum, reducto gratiæ suæ subsidio, explorare homines, & expectare quorum conuertant sua studia: qualiter est apud Oseam, Vadam ad locum meum, donec ponant in corde suo, & quærant faciem meam. Ridiculù (aiunt) erat, si consideraret Dominus an Israel faciem suam quaeriturus esset, nisi flexibiles fuissent animi, qui vt rouis suo pte ingenio inclinare possent. Quasi verò istud non sit in Prophetis vsitatissimum, Deo speciem aspernantis ac proiicientis populum præ se ferre, donec vitam in melius emendarit. Sed quid tandem ex talibus minis aduersarij elicient? Si volunt, populum à Deo derelictum cõuersionem à seipso posse meditari, tota Scriptura reclamante id facient: si necessariam Dei gratiam ad conuersionem fatentur, quid nobiscum litigant? At necessariam ita concedunt vt suam homini velint seruatam facultatem. Vnde id probant: certè non ex loco illo, neq; similibus. aliud est enim secedere ab homine, & respicere quid sibi permissus relictusque agat: aliud, vires eius aliquantulas pro modo imbecillitatis adiuuare. Quid ergo, dicet quispiam, insinuant istæ formulæ? Respondeo, perinde valere ac si ita loqueretur Deus, Quandoquidem monendo, hortando, increpando nihil apud contumacem hunc populum proficitur, subducam me paulisper, & eum afflicti tacitus sinam. Videbo an aliquando eum post longas calamitates capiat mei recordatio, vt quærat faciem meam. Abscedere autem Dominum procul, signat prophetiam submouere. Speculari ecquid facturi sint homines, significat tacitum & quasi se dissimulantem afflictionibus

Quarta clas-
sis, ex Dei ex-
ploracione &
expectacione.4. Deus expe-
ctat an peccato-
res respiciat
nec ne: ergo r-
erimus pos-
sunt.Responso, per
dilemma.Oseæ locus ex-
plicatus.

variis eos ad tempus exercere. Vtrunque facit quo nos magis humiliet. citius enim contunderemur rerum aduersarum flagellis quam corrigeremur, nisi Spiritu suo nos ad eam docilitatem componeret. Porro vbi Dominus infracta nostra peruicacia offensus & tanquam fatigatus, nos paulisper omittit (submoto scilicet verbo suo, in quo presentiam quamdā sui exhibere solet) & experimentum capit quid se absente facturū simus: in de falso colligitur, aliquas esse liberi arbitrii vires quas contempletur & exploret: quando non in alium id finem facit quā vt ad recognoscendam nostram *obseruati* nos adigat.

Quia et alii arguuntur pro libero arbitrio, ex perpetua loquendi ratione. Bona & mala opera nostra dicuntur: ergo penes nos est utraque facere. Responso, per expositionem, que neutram loquendi rationem pro liberi arbitrii patronis facere ostendit.

14 Pugnāt etiam ex perpetua loquendi ratione, quæ tum in Scripturis, tum in hominum sermonibus obseruatur. siquidem bona opera nuncupantur nostra, & quod sanctum placitumque Domino est, non minus facere quā peccata perpetrare dicimur. Quod si peccata iure nobis imputantur, veluti à nobis profecta: certè & in iustitiis aliquid nobis assignandum eadem ratione erit. Neque enim consentaneum esset rationi vt ca diceremur facere quibus agendis proprio motu inhabiles, instar lapidum a Deo moueremur. Vt ergo Dei gratiæ primas demus, nostram tamen operam vel secundarias tenere partes illæ loquutiones indicant. Si vnum illud vrgeretur, bona opera nostra nuncupari, ego vicissim obiicerem, panem nuncupari nostrum quem nobis dari à Deo poscimus. Quid ex possessionis titulo percipient, quam Dei benignitate ac gratuito munere nostrum fieri quod minime aliis nobis debetur? Ergo aut eandem in oratione Dominica rideant absurditatem: aut ne pro ridiculo habeant quod nostra vocantur bona opera in quibus nihil habemus proprium nisi ex Dei largitate. Atqui istud aliquāto est validius, quod nos ipsos Deum colere, seruare iustitiam, obedire Legi, bonis operibus studere Scriptura sepe affirmat. Hæc quum sint propria mētis & voluntatis officia, quomodo conueniret ad Spiritum hæc referri, & simul nobis tribui, nisi quædam esset studij nostri cum diuina virtute communicatio? His tricus nullo labore nos exoluemus, si ritè modum reputemus quo in sanctis agit Spiritus Domini. Extranea est illa similitudo qua nos inuidiosè grauant. quis enim ita desipit vt hominis motionem à iactu lapidis nihil differre aut metat? Neque verò quicquam simile cōsequitur ex nostra doctrina.

Instantiam, à simili.

Responso.

In naturales hominis facultates referimus, approbare, respuere: velle, nolle: eniti, resistere: nempe approbare vanitatem, respuere solidum bonum: velle malum, nolle bonum. eniti ad nequitiam, resistere iustitiæ. Quid hic agit Dominus? Si cuiusmodi prauitate vt vult tanquam iræ suæ instrumento, dirigit ac destinat quod libuerit, vt per vitiōsam rnam bonum suum opus exequatur. Sceleratum igitur hominem, qui Dei potentia sic: feruit, dum libidini tantum suæ obsequi studet, an cum saxo conferemus, quod alieno impetu vibratum, nec motu, nec sensu, nec voluntate propria fertur? Videmus quantum sit discriminis. Quid verò in bonis, de quibus præcipua est quæstio? Vbi regnum in illis suum erigit: voluntatem, ne vagis libidinibus sursum deorsum raptetur, pro naturæ inclinatione, per Spiritum suum cohibet: quo in sanctitatem ac iustitiam propendat, ad iustitiæ suæ regulam fleat, componit, format, dirigit: ne titubet aut concidat, Spiritus sui virtute stabilis ac confirmat. Qua ratione Augustinus, Dices mihi, inquit, ergo agimur, non agimus. Imò agis, & ageris: & tunc bene agis, si à bono agaris. Spiritus Dei qui te agit, agentibus adiutor est, nomen adiutoris præscribit, quod & tu aliquid agas. Priore membro admonet actionem hominis non tolli Spiritus sancti motu, quia à natura est voluntas, quæ regitur vt ad bonum aspiret. Quod autem mox adiungit, ex nomine auxilij posse colligi nos etiam aliquid agere, non conuenit ita accipere, quasi seorsum aliquid nobis tribuat: sed ne foueat in nobis ignauiam, sic Dei actione cum nostra conciliat vt velle sit à natura, bene autem velle à gratia. Ideo paulo antè dixerat, Nisi Deus nos adiuet, non modò vincere, sed neque pugnare poterimus.

De corrept. & grat. cap. 2.

Cū in superiore sectionis à l'argumenta clausis possent: Gratiam dei omnia in nobis operari, ita tamen et nostra amplius ratione dicuntur quæque bona

15 Hinc apparet, gratiam Dei (vt hoc nomen sumitur vbi de regeneratione est sermo) esse Spiritus regulam ad dirigendam ac moderandam hominis voluntatem. Moderari nō potest quin corrigat, quin reformet, quin renouet (vnde dicimus principium regenerationis esse, vt quod nostrum est aboleatur) simul quum moueat, agat, impellat, ferat, teneat. Vnde verè dicimus illius in solidum esse omnes quæ inde emanant actiones. Interim non negamus verissimum esse quod Augustinus docet, non destrui gratia voluntatem, sed magis reparari: quia vtrunque optimè constat. vt instaurari dicatur Iohannis voluntas, dum correcta vitiōsitate & peruerfitate ad veram iustitiæ regulam dirigat

dirigit

rigitur: & simul noua in homine voluntas dicatur creari, quia sic vitiata corruptaque est, vt nouum penitus ingenium induere necesse habeat. Nihil iam obstat quominus ritè agere dicamur quod agit Spiritus Dei in nobis, etiam si nihil a seipsa conferat nostra voluntas quod ab hac Dei gratia separaretur. Ideoque memoria tenendum quod alibi ex Augustino citauimus, frustra quosdam fatagere vt in hominis voluntate quicquam boni proprium reperiant. quicquid enim mixturæ ex liberi arbitrij virtute afferre student homines ad Dei gratiam, nihil aliud quam eius corruptio est: perinde ac si quis lutosâ & amara aqua vinum dilueret. Etsi autem quicquid in voluntate boni est, ex mero Spiritus instinctu prouenit, quia tamen nobis iaturaliter ingenitum est uelle, non abs re ea agere dicimur quorum laudem sibi iure deus vendicat. primum, quia nostrum est eius benignitate quicquid operatur in nobis, modò non à nobis esse intelligamus: deinde quia nostra est mens, nostra voluntas, nostrum studium, quæ ab eo in bonum diriguntur.

16 Quæ præterea hinc inde testimonia corradunt, mediocribus etiam ingeniis non multum faceissent negotij, quæ superiores modo solutiones probè imbiberint. Citant ex Genesi sententiam illam, Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illi: quam de peccato interpretantur, ac si Cain promitteret dominus, non fore in animo eius vim superiore peccati, si in eo perdomando laborare uellet. Nos autem magis congruere dicimus ordini orationis, vt de Abele accipiatur hoc dictum. illic enim iniquitatè inuidiæ, quam in fratrem Cain conceperat, arguere propositum est de eo. id facit duplici ratione: quòd frustra meditabatur scelus quo fratrem præcelleret apud Deum, apud quem nullus est honor nisi iustitiæ: deinde quòd nimium ingratus esset iam accepto Dei beneficio, qui ne subiectum quidem suo imperio fratrem ferre posset. Verùm ne hanc interpretationem ideo uideamur amplectari quòd altera nobis contraria sit, demus sanè de peccato loquutum fuisse Deum. Si ita est, aut promittit hoc Dominus quod denuntiat, aut iubet. Si iubet, nullam inde probationè facultatis humanæ sequi iam demonstrauimus: si promittit, ubi promissionis cõplementum, quando peccato, cui dominari ipsum oportebat, Cain succubuit? Promissioni inclusam dicent tacitam conditionem, ac si diceretur victoriam reportaturum fuisse si certaret: sed quis recipiat istas ambages? Nam si ad peccatum refertur ista dominatio, nemo ambigat imperatium esse orationem, in qua non definitur quid possimus, sed quid vel supra potestatem debeamus. Quamquam & res ipsa & ratio Grammaticæ postulant, comparisonem fieri Cain & Abelis: qua primogenitus frater minori posthabitus non fuisset nisi proprio scelere deterior.

17 Vtuntur & testimonio Apostoli, quia dicit non esse uolentis, nec currentis, sed miserentis Dei. ex quo eliciunt, aliquid esse in voluntate & conatu, quod per se licet imbecillum, misericordia Dei adiutum, prospero successu non careat. Atqui si sobriè pensitarent quæ illic caufa tractetur à Paulo, ista sententia non ad eò in cõsideratè abuterentur. Scio eos posse Originem & Hieronymum citare suæ expositionis suffragatores: possem & illis uicissim Augustinum opponere: sed quid illi opinati sint nostra nihil refert, si constat quid uoluerit Paulus. Illic docet, iis demum paratam esse salutem quos sua misericordia Dominus dignetur: ruinam & interitum manere quoscuque non elegerit. Reproborum fortem sub Pharaonis exemplo demonstrauerat: gratuitæ quoque electionis certitudinem Mosis testimonio confirmarat, Miserebor cuius miserebor. Concludit, non esse uolentis aut currentis, sed miserentis Dei. Quòd si in hunc modum intelligatur, non sufficere uoluntatem aut conatum quia tantæ moli sint impares: parum conuenienter à Paulo dictum foret. Proinde apage istas argutiolas, Non est uolentis neque currentis: ergo est aliqua uoluntas, est aliquis cursus. Simplicior enim est mens Pauli, Non est uoluntas, non est cursus quæ nobis uiam ad salutem cõparant: sola est hic Domini misericordia. Nò enim aliter hic loquitur quàm ad Titum, ubi scribit apparuisse Dei bonitatem & humanitatè, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed pro immensa eius misericordia. Ne illi quidè ipsi qui arguantur Paulum inuuisse aliquam esse uoluntatem & aliquè cursum, quia negauerit esse uolentis aut currentis, mihi ad eandem formam ratiocinari cõcederent, aliqua nos bona opera fecisse, quia negat Paulus ex operibus quæ fecerimus, Dei bonitatè nos assequutos. Quòd si uitiū in hac argumèntatione perspiciunt, aperiant oculos, & suam non carere simili fallacia cernent. Firma est etiam ratio illa qua nititur Augustinus, Si ideo dictum foret non esse uolentis neque currentis

operatur, etiam si nihil à seipsa conferat nostra voluntas quod ab hac Dei gratia separaretur.

Tertia & vltima pars capituli, singularia quadam loca excutient.

1. Locus ex Mose desumptus, Genesi. 4. 7.

Responsio 1. genium sensum proponens.

Altera responsio, per diemina.

2. Locus, ex epist. ad Rom. c. 9. 16. Responsio.

Origene lib. 7. in epist. ad Romanos. Hieronym. dial. 1. in Pelag.

Inflantia dilutio.

Tit. 3. 4.

Alia dilutio, ab absurdo.

Tertia, ex Act.

gn. Anno, c. pist.
107. ad Vita-
lem.

3. Locut, ex. 4.
poffolo, 1. Cor.
3. 9. R. e. i. b. o. ffo.

4. Locut, ex Ec
clefiast, cap. 15.
14.

Reffonfo.
Ecclef. 7. 30.

Alia refpoffo,
per diffinifio-
nem.

5. Lo. 11. 56. Et
10. 30.

Reffofo. 1. Al-
legoria. 2. 27. 28.
ment. a. sunt in-
firma.

Altera refpon-
fo, que hinc
locum per. Alia
magis perfipi-
cia. interpre-
tatur.

Tertia refpon-
fo, per conceff-
ionem.

Postrema, ex
Augustini sum-
14.

Totius de libe-
rio arbitrio rra-
tionis e. d. t.
fo. 2. summa.

quia non sufficiat voluntas nec cursus: posse in contrariam partem retorqueri, non esse Dei misericordix, quia neque sola illa ageret. Quum hoc secundum sit absurdum, merito concludit Augustinus, ideo esse hoc dictum quia nulla sit hominis voluntas bona nisi prepararetur à Domino: non quin velle debeamus & currere: sed quia vtrumq; Deus efficit in nobis. Non minus inscite torquetur à quibusdam illud Pauli, Dei cooperarij sumus, quod ad solos ministros restringi minimè dubium est: cooperarios autem vocari non qui ex se quicquam afferant, sed quoniam eorum opera vititur Deus postquam id eos reddidit instruxitque necessarijs dotibus.

18 Ecclesiasticum producunt, quem dubie authoritatis scriptorem esse non ignoratur. At enim vt à nobis non repudietur (quod facere tamen iure nostro nobis licet) quid ille testatur pro libero arbitrio? Dicit, hominem statim atque creatus fuit, relictum esse in manu consilij sui: data illi esse præcepta, quæ si seruariet, ab illis vicissim seruarietur: ante hominem positam esse vitam & mortem, bonum & malum: quodcunque voluerit, ei datum iri. Esto acceperit homo à sua creatione facultatem adipiscendæ vitæ aut mortis: quid si ex aduerso respondeamus perdidisse? Certè animus non est contradicere Solomoni qui asserit hominem rectum ab initio creatum esse, ipsum sibi ascisciisse multas adiuentiones: verum quia homo degenerando, & sui & bonorum omnium naufragium fecit, quicquid primæ creationi tribuitur, non protinus sequitur in vitiatam ac degenerem naturam competere. Ergo non illis modò, sed ipsi quoque Ecclesiastico (quicunque tandem sit) respondeo. Si hominè vis instituire vt apud seipsum acquirendæ salutis facultatem querat, tanti non est nobis tua authoritas vt vel minimi præiudicij aduersus indubitatum Dei verbum vicem obtineat: sin malignitatem carnis duntaxat coercere studes, quæ sua mala in Deum transferendo, vanam defensionem captare solet: ideoque respondes rectitudinem homini inditam fuisse quo ipsum exitij sibi causam esse appareat, libenter assentio: modò mihi rursus tecum hoc conueniat, iis ornamentis quibus eum Dominus initio induerat, nunc sua culpa esse spoliatum: atque ita pariter fateamur medico nunc opus esse, non patrono.

19 Nihil tamen frequentius in ore habent quàm parabolâ Christi de viatore, quem semiuiuum latrones in via proiecerunt. Sub viatoris huius typo, calamitatem representari generis humani, scio vulgarissimum esse omnibus pene scriptoribus. Inde argumentum sumunt nostri aduersarij, nò ita peccati ac diaboli latrocinio mutilatum esse hominem quin superstities retineat bonorum priorum reliquias: quandoquidem dicitur relictus esse semiuiuus. Vbi enim est illud vite dimidium nisi recte & rationis & voluntatis portio aliqua maneret: Primum, si nolim locum dare ipsorù allegoriæ, quid obsecro faciuri sunt: nam præter germanum orationis Domini sensum, à patribus excogitatù fuisse nihil dubium est. Allegoriæ vltra procedere non debent quàm præeuntè habent Scripturæ regulam: tantum abest vt fundandis vllis dogmatis per se sufficiant. Neq; defunt rationes quibus possim, si lubeat, totum hoc commentum conuellere: neq; enim dimidiam homini vitam relinquit Dei verbum, sed penitus interiisse docet quatum ad beatæ vitæ rationem. Non semiuiuos dicit sanatos Paulus, dum loquitur de nostra redemptione: sed quum mortui essemus, suscitatos. non semiuiuos inclamat ad recipiendam Christi illuminationè, sed dormientes & sepultos: nec fecus Dominus ipse, dum horam venisse ait qua mortui ad vocem suam resurgât. Qua fronte leuam allusionem tot claris sententijs opponeret? Valeat tamen allegoria hæc pro certo testimonio: quid tamen à nobis extorquebût? Semiuiuus est homo: habet igitur aliquid saluum: nêpe habet mentem intelligentiæ capacem, etiam si ad cælestem spiritualémq; sapientiam nò penetret: habet nonnullum honestatis iudicium: habet aliquem diuinitatis sensum, vtcunq; veram Dei rationem non assequatur. Sed quò ista recidunt: certè non efficiunt vt nobis illud Augustini, communibus etiam scholarum suffragiis approbatum, adimatur, Adempta esse homini post lapsum gratuita bona vnde salus dependet: naturalia verò corrupta pollutaque esse. Stet ergo nobis indubia ista veritas, quæ nullis machinamentiis quæterici potest, Mentem hominis sic alienatâ prorsus a Dei iusticia, vt nihil non impium, contortum, fædum, impurum, flagitiosum concipiat, concupiscat, moliat: cor peccati venèno ita penitus delibutum, vt nihil quàm corruptum fœtorem efflare queat. Quòd si quippiam interdum boni in speciem ostendant, mentem tamen semper hypocriti & fallaci obliquitate inuolutam, animum interiori peruersitate illigatum manere.

Eph. 2. 5.
& 5. 14.
Iohan. 5.
25.

CAPVT VI.

Homini perditio querendam in Christo redemptionem esse.

Partes huius capitis.

- 1 Doctrinæ de Christo Redemptore, semper ab Ecclesia Dei perceptæ, utilitas, sect. 1.
- 2 Christus, virtutisque fœderis Mediator, fidei piorum Israelitarum seu veteris populi fuit obiectum, vt ex sacrificiorum ritu, familiæ Abrahami electione, & Dauidis eiusque posterorum dignitate liquet, sect. 2.
- 3 Inde consolatio, robur, fiducia & spes piorum sub Lege, quos ad Christum cœlestis Pater variis modis mutauit, sect. 3. & 4.

Vum in Adæ persona perierit totum humanum genus, nobis ad eò nihil prodesset illa quam memorauimus originis præstantia & nobilitas, vt magis cedat in maiorem ignominiam, donec in Filij sui vnigeniti persona Redemptor appareat Deus, qui homines peccato fœdatos & corruptos pro suo opere non agnoscit. Ergo postquam excidimus à vita in mortem, inutilis esset tota illa Dei creatoris, de qua disseruimus, cognitio, nisi succederet etiam fides, Deum in Christo Patrem nobis proponens. Erat quidem hic genuinus ordo vt mundi fabrica nobis schola esset ad pietatem discendam: vnde ad æternam vitam & perfectam felicitatem fieret transitus. sed post defectionem quocunque vertamus oculos, sursum & deorsum occurrit Dei maledictio, quæ dum innoxias creaturas culpa nostra occupat & inuoluit, desperatione animas nostras obruat necesse est. Etsi enim multis adhuc modis paternum erga nos fauorem extare vult Deus, ex mundi tamen conspectu patrem colligere non licet, vbi nos intus vtget conscientia, ostenditque iustam in peccato abdicationem causam esse, ne pro filijs nos censeat Deus vel reputeat. Accedit & fœcordia & ingratitude: quia nec mentes nostræ, vt sunt excæcæ, quid verum sit cernunt: & vt prauis sunt omnes sensus nostri, Deum malignè sua gloria fraudamus. Itaque veniendum ad illud Pauli, Quoniam in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Sapientiam Dei appellat magnificentum hoc theatrum cœli & terræ, innumeris miraculis refertum, ex cuius intuitu sapienter Deum cognoscere decebat: sed quia tam malè illic profecimus, reuocat nos ad fidem Christi, quæ ob stultitiæ speciem incredulis fastidiosus est. Quanquam ergo humano ingenio non respondet prædicationis crucis, humiliter tamen eam amplecti oportet, si ad Deum opificem nostrum & factorem, à quo sumus alienati, redire cupimus, vt nobis iterum pater esse incipiat. Certè post lapsum primi hominis nulla ad salutem valuit Dei cognitio absq; Mediatore: quia non de sua tantum ætate loquitur Christus, sed omnia seculi comprehendit, quum dicit hanc esse vitam æternam, cognoscere Patrem verum vnum Deum, & quem ille misit Iesum Christum. Quo fœdior est eorum fœcordia, qui cælum profanis & incredulis quibuslibet patefaciunt, absque eius gratia quem Scriptura pallium docet vnica esse ianuam qua in salutem ingredimur. Quod si quis ad Euangelij promulgationem illud Christi dictum restringere velit, in promptu refutatio est, quia omnibus & seculis & Gentibus communis fuit ratio illa, non posse absque reconciliatione placere Deo, qui alienati sunt ab eo, & maledicti pronuntiantur ac filij iræ.

Inutilis est cognitio Dei Creatoris. Nisi succedat fides in Christum redemptorem.

R. 110.

Ratio alterius testimonio Apostoli firmata. 1. Cor. 1. 21.

Conclusio.

Hæc doctrina ab exordio mundi omnibus seculis locum habuit inter Dei filios. Ideo toto cælo aberrant, qui profanis & incredulis Christum nescientibus, cælum aperiunt: horum que præteritis scripturæ testimoniis testantur.

Ephes. 2. 12.

Iohan. 1. 4.

Iohan. 1. 12.

Veteri autem Israelitarum populo Deus nunquam fuit propitius absq; Mediatore Christi.

Iohan. 17
3.Iohan. 4
22.

Huc adde quod respondit Christus mulieri Samaritanæ: Vos adoratis quod nescitis: nos autem adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est. Quibus verbis & qualibet Gentium religiones falsitatis damnat, & rationem assignat, quia soli electo populo fuerit promissus Redemptor sub Lege. vnde sequitur, nullum vnquam Deo cultum placuisse nisi qui in Christum respiceret. Vnde etiam affirmat Paulus, Gentes omnes absq; Deo fuisse, & spe vitæ orbatas. Iam quum doceat Iohannes, vitæ ab initio fuisse in Christo, & ab ea excidisse totum mundum, ad fontem illum redire necesse est. atque ideo Christus, quatenus est propitiator, se vitam esse asserit. Et sanè non ad alios quam Dei filios pertinet cælorum hereditas. Filiorum autem loco & ordine censeri minimè contentaneum est qui non infiti sunt in corpus vnigeniti Filij. Et clarè testatur Iohannes, qui credunt in eius nomen, filios Dei fieri. Sed quia de fide in Christum ex professione differere mihi nondum propositum est, in transcurso attigisse satis fuerit.

2 Ac proinde veteri populo nunquam se Deus ostendit propitium, nec spem gratiæ vnquam fecit absq; Mediatore. Omitto sacrificia Legis, quibus palam & apertè edocti fuerunt fideles, non alibi quàm in expiatione quæ à solo Christo peracta est, quarèdam salutem esse. Hoc tantum dico, beatum & felicem Ecclesiæ statum semper in Christi

persona fuisse fundatum. Nam etsi Deus totam Abrahæ sobolem in fœdere suo complexus est, prudenter tamen ratiocinatur Paulus, Christum propriè esse semen illud in quo benedicendæ erant omnes Gentes: quando scimus non omnes qui secundum carnem ex eo geniti sunt, reputatos fuisse in semine. Nam vt de Ismaele & aliis taceam, qui factum est vt ex duobus filiis Isaac, nempe Esau & Iacob fratribus geminis, quum adhuc in utero matris coniuncti essent, vno electo alter repudiaretur? Imò qui factum est vt primogenito reiecto, minor natu solus gradum tenuerit? Vnde etiam contigit vt maior pars abdicaretur? Patet igitur in vno præcipuè capite censeri Abrahæ semen: nec salutem promissam constare donec ad Christum ventum fuerit, cuius officium est quæ dissipata erant colligere. Prima itaque electi populi adoptio à gratia Mediatoris pendebat. Quod etsi non adeò claris verbis exprimitur apud Mosén, vulgò tamen piis omnibus fuisse notù satis apparet. Nam antequam Rex in populo creatus esset, iam Hanna Samuelis mater de priorum fœlicitate differens, in suo cantico sic loquitur, Dabit robur Regi suo Deus, & exaltabit cornu Messia: sui. Quibus verbis intelligit de eum Ecclesiæ suæ benedicturum. Cui etiam respondet oraculum quod paulo post subiicitur, Ambulabit sacerdos quem constituam coram Christo meo. Nec verò dubium est quin cælestis Pater in Dauid eiuſque posteris conspici voluerit viam Christi imaginem. Ideo pius ad dei timorem hortari volens, iubet osculari Filium: cui scilicet hæc Euangelij sententia respondet, Qui non honorat Filium, non honorat Patrem. Itaque licet decem tribuum defectione collapsum fuerit regnum, fœdus tamen quod pepigerat Deus in Dauid & eius successoribus, stare oportuit, sicut & per Prophetas loquutus est, Non scindam prorsus regnum propter Dauid seruum meum & propter Ierusalem quam elegi: sed filio tuo restabit tribus vna. vbi secundò & tertio idem repetitur. Vifertè etiam adscribitur, Affligam semen Dauidis: sed non cunctis diebus. Aliquo postea temporis intervallo dictum est, Propter Dauid seruum suum dedit lucernam Deus in Ierusalem, vt suscitaret ei filium, & saluam tueret Ierusalem. Iam quum res ad interitum vergeret, rursus dictum fuit, Noluist Deus dispergere Iehudah propter Dauid seruum suum, quia loquutus erat vt daret ei lucernam & filiis eius in perpetuum. Huc redit summa, præteritis omnibus aliis, Dauidem vnum fuisse electum, in quo beneplacitum Dei resideret: sicuti dicitur alibi, Repulit tabernaculum Silo, & tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribum Iehudah, montè Sion quem dilexit: Elegit seruum suum Dauid, vt pasceret Iacob populum suum, hæreditatem suam Israel. Deniq; sic Ecclesiam suam seruire voluit Deus, vt eius incolumitas & salus à capite illo penderet. Idèoque exclamat Dauid, Iehouah fortitudo populi sui, robur salutem Christi sui. Et mox preceationem addit, Serua populum tuum, & benedic hæreditati tuæ: significans Ecclesiæ statum indiuiduo nexu cum Christi imperio coniunctum esse. Eodem sensu alibi, Serua Iehouah, Rex exaudiat nos quo die inuocabimus. Quibus verbis apertè docet, fideles non alia fiducia confugisse ad Dei opem, nisi quia delitescabant sub Regis præsidio, quod ex alio Psalmo colligitur, Serua Iehouah, benedictus qui venit in nomine Iehouæ: vbi satis constat reuocari ad Christum fideles, vt se Dei manu saluos fore sperent. Eodem respicit alia precatio, vbi tota Ecclesia Dei misericordiam implorat, Sit manus tua super virum dextera: tuæ, super filium hominis quem conseruasti (vel aptasti) tibi. Nam etsi populi totius dissipationem deplorat author Psalmi, tamen instaurationem flagitat in solo capite. Vbi autem populo in exilium abducto, vastata terra, & rebus in speciem perditis, Ecclesiæ cladem luget Ieremias, præcipuè regni interitu spem fidelibus præcisam esse queritur. Christus, inquit, spiritus oris nostri captus est in peccatis nostris, cui diximus, In umbra tua viuemus inter Gentes. Hinc iam satis liquet, quia non potest Deus propitius humano generi esse absque Mediatore, sanctis Patribus sub Lege Christum semper fuisse obiectum, ad quem fidem suam dirigerent.

Altera ratio ex viginti tribu eius in Dauidis familia stabilite consideratione collecta, illi attribuitur que testimonio confirmata.

Psal. 1. 12.
Iohan. 5. 23.

1. Reg. 11. 12.
34.

Ibidem 39.

1. Reg. 15. 4.

2. Reg. 8. 19.

Psal. 78. 60,
& 67.

Psal. 28. 8.

Psal. 20. 10.

Psal. 118. 25. 26.

Psal. 80. 18.

Thren. 4. 20.

Nec alimle
quam ex hoc
iſo fonte in
vibus afflicto
aut solatium
promissum est,
aut fiducia &
spei vexillum
raquam cre-
tion.

3 Porro vbi rebus afflictis solatium promittitur, maximè vbi describitur Ecclesiæ liberatio, fiducia: & spei vexillù in Christo ipso præfigitur, Egressus est Deus in salutem populi sui cum Messia suo, inquit Habacuc. Et quoties de instauratione Ecclesiæ mentio fit apud Prophetas, populum reuocant ad promissionè Dauidi factam de regni perpetuitate. Nec mirù, quia nulla fuisset alioqui fœderis stabilitas. Quò pertinet inſigne illud respòsum Iesaiæ. Quò enim videret ab incredulo rege Achaz repudiari quod de soluenda obsidione Hierosolymæ & præſenti salute testatus fuerat, quasi ex abrupto tráſit

Gal. 3. 16.

1. Sam. 2.
10.

Habac. 3.
15.

ad

- Ies. 7. 14. ad Messiam, Ecce virgo concipiet ac pariet filium, obliquè significans quantum Rex & populus sua prauitate reuerterent oblatam sibi promissionem, ac si data opera incumbere ad labefactandum Dei fidem, non fore tamen irritum fœdus quin suo tempore veniret Redemptor. Denique Prophetis omnibus curæ fuit, ut Deum placabilem ostenderent, semper in medium proferre illud Davidis regnum unde p̄debat & redemptio & æterna salus. Sic Iesaias, Statuam vobiscum fœdus, misericordias Davidis fideles. ecce testem dedi eum populis. Nempe quia in rebus perditis non aliter sperare poterant fideles, nisi teste illo interposito, Deum sibi fore exorabilem. Eodem modo Ieremias ut desperatos erigat, Ecce (inquit) dies veniunt quibus suscitabo Davidi germen iustum, & tunc seruabitur Iuda, & Israel tunc habitabit. Ezechiel autem, Suscitabo super oves meas pastorem vnum, nempe Dauidem seruum meum. Ego Iehoua illis in Deum ero, & seruus meus Dauid in pastorem: & percutiam cum iis fœdus pacis. Item alibi, postquam de incredibili renouatione differuit, Seruus (inquit) meus Dauid erit Rex eorum, & erit pastor vnus super omnes, & fœdus pacis æternum percutiam cum ipsis. Pauca ex multis delibo, quia tantum lectores volo admonitos, spem omnium piorum non alibi vnquam fuisse repositam quàm in Christo. Succinunt etiam alij omnes Prophetæ, sicuti apud Oseam dicitur, Congregabuntur filij Iuda & filij Israel pariter, & ponent sibi caput vnum. quod postea clarius explicat, Reuertentur filij Israel, & inquirent Iehouam Deum suum & Dauidem Regem suum. Michæas etiam, de populi reditu verba faciens, discretè exprimit, Transibit Rex ante ipsos, & Iehoua in capite eorum. Sic Amos populi renouationem promittere volens, Suscitabo (inquit) in die illa tabernaculum Dauid quod collapsum est, & sepiam interruptiones, & subuersiones erigam. nempe quia vnicum illud erat salutis vexillum, iterum in sublime emergere regiam gloriam in familia Davidis, quod in Christo impletum est. Itaque Zacharias, sicuti eius seculum Christi manifestationi propius erat, apertius exclamat, Latere filia Sion, iubila filia Ierusalem, ecce Rex tuus venit tibi iustus & seruatus. Quod loco Psalmi antè citato respondet, Iehoua robor salutem Christi sui, serua Iehoua. vbi salus à capite ad totum corpus extenditur.
4. His vaticinijs ita imbui voluit Deus Iudæos, ut liberationis petendæ causa, rectè oculos ad Christum conuerterent. Nec verò quantum turpiter degenerassent, potuit tamen aboleri memoria generalis illius principij, Deum per manum Christi, sicuti Dauidi pollicitus fuerat, fore Ecclesiæ liberatorem: atque demum hoc modo firmum fore gratuitum fœdus quo Deus electos suos adoptauerat. Hinc factum est ut in ore puerorum personaret canticum illud quum Christus Hierosolymam paulò ante mortem ingressus est, Hosanna filio Dauid. Vulgo enim notum ac celebre fuisse apparet atque ex communi vsu petitum quod canebant, vnicum sibi restare misericordiæ dei pignus in aduentu redemptoris. Hac ratione Christus ipse discipulos, ut distinctè & perfectè credant de eo, iubet in se credere, Creditis in deum, & in me credite, inquit. Etsi enim propriè loquendo, à Christo fides ad Patrem ascendit, significat tamen eam, etiam si de eo innititur, paulatim euanescere nisi intercedat ipse medius qui eam in solida firmitate retineat: alioqui altior quoque est dei maiestas quàm ut ad eam penetrent mortales qui tanquam vermiculi super terram reptât. Quare illud vulgare dictum sic admitto, deum esse fidei obiectum, ut tamen correctione opus habeat: quia non frustra vocatur Christus inuisibilis dei imago: sed hoc elogio monemur, nisi occurrat nobis deus in Christo, non posse in salutem nobis innotescere. Etsi autem apud Iudæos falsis commentis obtenebrauerant Scribæ quod de Redemptore Prophetæ tradiderant, sumpsit tamen pro confesso Christus, quasi publico consensu receptum, non aliud rebus perditis esse remedium, nec modum alium liberandæ Ecclesiæ, quàm Mediatore exhibitio. Non fuit quidem vulgo cognitum ut decebat, quod docet Paulus, Christum esse finem Legis: quàm tamen verum sit ac certum, ex Lege ipsa & Prophetis liquido patet. de fide nondum dissero, quia alibi opportunior erit locus: hoc modò fixum lectoribus maneat, Primus ad pietatem gradus sit agnoscere deum esse nobis patrem, ut nos tueatur, gubernet ac foueat, donec colligat in æternam hereditatem regni sui: hinc palam fieri quod nuper diximus, saluificam dei cognitionem absque Christo non constare. idèoque ab exordio mundi ipsum fuisse propositum omnibus electis in quem respicerent, & in quo
- Lib. 4. c. 8. acquiesceret eorum fiducia. Hoc sensu scribit Irenæus Patrem, qui immensus est, in Fi-

Confirmatio, ex variis selectissimisque scripturis dicitur.

Ies. 55. 3.

Iere. 23. 6.

Ezech. 34. 23

Ezech. 37. 25
26.

Osee 1. 11.
Osee 3. 5.

Mich. 2. 13.

Amos 9. 11.

Zach. 9. 9.

Psal. 28. 8.

Sic Iudæos docuit Dominus, ut in Christum respicerent.

Matth. 21. 9.

Quod Christi ipsis approbatione confirmatum est.

Iohan. 14. 1.

Ideo vulgare illud dictum, deum esse obiectum fidei, correctione seu interpretatione opus habet.

Rom. 10. 4.

Conclusio huius dissertationis de Christo.

Confirmatio,

lio

*Item i testimo-
nio.*

*1. Iohan. 2. 32.
Sequitur, Ioh
nicos Deum ad
salutem non
negant. ff.*

lio esse finitum, quia se ad modulum nostrum accommodauit, ne mentes nostras im-
mensitate suæ gloriæ absorbeat. Quod fanatici non reputantes, vtilem sententiam ad
impium phantasma detorquent, aci portio tantum diminitatis à tota perfectione de-
fluens in Christo esset: quum nihil aliud velit quam Deum in Christo solo comprehen-
di. Omnino verum semper fuit illud Iohannis, Qui non habet Filium, neque Patrem ha-
bet. Nam etiam olim gloriati sunt multi summum numen, cælique & terræ opificem se
colere: quia tamen nullus illis erat Mediator, fieri non potuit vt Dei misericordiam ve-
rè gustarent, atque ita persuasi essent sibi patrem esse. Quia ergo caput non tenebant,
hoc est Christum, euanda fuit apud eos Dei cognitio: vnde etiam factum est vt in cras-
sas fœdâsque superstitiones demum prolapsi, ignorantiam suam proderent. sicuti hodie
Turcæ, quanuis plenis buccis prædicent cæli & terræ creatorem suum esse Deum, sub-
stituant tamen in locum veri Dei idolum, dum à Christo abhorrent.

CAPVT VII.

*Legem fuisse datam, non que populum veterem in se retineret, sed que foueret spem salutis
in Christo vsque ad eius aduentum.*

Summa & partes capituli.

- 1 Lex moralis & ceremonialis pædagogus fuit ad Christum, sect. 1. & 2.
- 2 Moralibus præcipue, cuius conditionales promissiones optima de causa datæ sunt: item, quo
modo Legis moralis obseruatio impossibilis esse dicatur, sect. 3. 4. 5.
- 3 De triplici Legis moralis officio & vsu, a sect. 6. ad 12. refutatis Antinomis, sect. 13.
- 4 Qualis sit Legis, tum moralis, tum ceremonialis, abrogatio, sect. 14. 15. 16. 17.

*Primum in ge-
nere ostenditur
Legem, I. mi-
nisterian religio-
nis formam ve-
teri populo per
manum Moysi
à Deo traditam,
nos multis mo-
dis ad Chris-
tum dirigere.*

X continua illa, quam retulimus, serie colligere licet, Legem non ideo post
mortem Abrahæ quadringentis circiter annis fuisse superadditam, vt electum
populum à Christo abduceret: imò vt suspensos teneret animos vsque ad eius
aduentum, accenderet etiam eius desiderium, & in expectatione confirma-
ret ne longiore mora deficerent. Legis nomine non solum decem præcepta, quæ piè
iustæque viuendi regulam præscribunt, intelligo, sed formam religionis per manum
Moysi à Deo traditam. Neque enim datus est Moyses legislator qui benedictionem ge-
neri Abrahæ promissam aboleret: imò videmus vt passim reuocet in memoriam Iudæis
gratuitum illud fœdus cum patribus eorum percussum, cuius hæredes erant: ac si ad illud
renouandum missus foret. Id clarissimè ex cæremoniis patefactum fuit. Quid enim magis
inane aut friuolum quam homines, vt se Deo recõciliant, scetidum nidorem ex adipe
pecudum offerre? vt sordes suas eluant, ad aquæ vel sanguinis asperisionem confugere:
Denique totus legalis cultus (si per se reputetur, nec contineat vmbra & figuras qui-
bus respondeat veritas) res erit prorsus lusoria. Quare non abs re & in concione Stephani,
& in epistola ad Hebræos tam diligenter expenditur locus ille vbi Deus Moysen iubet
quæcunque ad tabernaculum pertinent formare secundum exemplar quod ostensum
illi fuerat in monte. Nisi enim spirituale aliquid fuisset propositum quò tenderent, non
secus in illis operam lussissent Iudæi atq; Gentes in suis nugis. Profani homines, qui nun-
quam serio in pietatis studium incubuerunt, non absque fastidio audire sustinent tam
multiplices ritus: neque solum mirantur cur Deus veterem populum fatigauerit tanta
ceremoniarum congerie, sed despiciunt illas ac rident tanquam pueriles lusus. Nempe
quia ad finem non attendunt, à quo si legales figuræ separentur, vanitatis damuari ne-
cessè est. Atqui ostendit typus ille, Deum non ideo mandasse sacrificia vt cultores suos
occuparet in terrenis exercitiis, sed potius vt altius erigeret eorum mètes. Quod etiam
ex eius natura liquiddò constare potest: quia, vt spiritualis est, non alio quam spirituali
cultu oblectatur. Testantur hoc tot Prophetarum sententiæ, quibus Iudæos fœcordiæ
arguunt, quòd putent vllius esse apud Deum momenti quæuis sacrificia. An quia Legi
quicquam derogare consilium sit? Minimè: sed (vt erant veri illius interpretes) hoc mo-
do ad scopum oculos dirigi voluerunt, à quo vulgus errabat. Iam ex gratia Iudæis oblata
certo colligitur legem Christo non fuisse vacuum. hinc enim adoptionis finem illis pro-
posuit Moyses, vt essent Deo in regnum sacerdotale: quod assequi non poterant nisi maior
& præstantior quam ex sanguine pecudum reconciliatio intercederet. Quid enim
minus consentaneum, quam Adæ filios, qui hæreditaria labe nascuntur omnes peccati
mancia, in regiam dignitatem attolli, & hoc modo fieri gloriæ Dei consortes, nisi a-
liunde illis proueniret tam præclarum bonum? Ius quoque sacerdotij quomodo apud

*Nempe per sa-
crificia, ablu-
tiones, & in-
gremem eorum
narium conge-
riam.
Act. 7. 44.
Heb. 8. 5.
Exod. 25. 40.*

*Confirmatio huius
propositio-
nis, ex Dei con-
silio manifesta
& desumpta.*

*Altera confir-
matio, à ceri-
moniarum con-
sideratione.
Tertio, à natu-
ra Dei.*

*Quarta, à gra-
tia Iudæis ob-
lata.*

*Quinta, à sa-
-*

Exo. 19. 6

eos vigere potuit qui vitorum fordibus abominabiles Deo erant, nisi consecrati essent in sancto capite? Quare eleganter Petrus illud Moisi dictum conuertit, plenitudinem gratiæ, cuius gustum sub Lege perceptorum Iudæi, in Christo exhibitam esse docens. Vos estis genus electum, inquit, regale sacerdotium. Huc enim tendit vocum inuersio, plus adeptos esse quibus apparuit Christus per Euangelium, quam illorum patres: quia omnes predicti sint sacerdotali honore & regio, vt Mediatore suo freti, libere in Dei conspectum prodire audeant.

certorum consecratione.

1. Pet. 2. 9.

Gal. 3. 24. 2. Atque hic obiter notandum est, regnum quod tandem erectum fuit in familia Dauidis, esse Legis partem, & contineri sub Moisi ministerio. vnde sequitur, tam in toto genere Leuitico quam in posteris Dauidis Christum oculis veteris populi quasi in duplici speculo fuisse obiectum. Quia, vt nuper dixi, non aliter coram Deo esse poterat vel reges vel sacerdotes, qui & serui erat peccati ac mortis, & sua corruptione polluti. Hinc verisimilium esse patet illud Pauli, Iudæos quasi sub pedagogi custodia fuisse retentos, do-

Sexta cõfirmatio propõitio, Lex fuisse prius rectoribus pedagogi ad Christum, à cõsuetudine regni in Davidis familia erecti.

Septimæ, à fine ceremoniarum.

Ies. 53. 5. Dan. 9. 26. 27.

Psal. 110. 4.

Rom. 10. 4. 2. Cor. 3. 6. Quomodo autem à lege morali edocti magis inexcusabiles reddamur, vt nos ad veniam experendam reatus sollicitet, breuiter cognoscere operæpretium est. Si verum est perfectionem iustitiæ in Lege nos edoceri: istud etiam consequitur, absolutam eius obseruationem perfectam esse coram Deo iustitiam: qua scilicet homo iustus apud cælesti tribunal censeatur ac reputetur. Quare Moses, Lege promulgata, non dubitat contestari cælum & terram quod proposuisset Israeli vitam & mortem, bonum & malum. Nec refragari licet quin iustam Legis obedientiam maneat æternæ salutis remuneratione, quemadmodum à domino promissa est. Rursum tamen operæpretium est recognoscere ecquid eam obedientiam præstemus, cuius merito concipienda sit illius remunerationis fiducia. Quantulum enim est, videre in Legis obseruantia positum vitæ æternæ præmium, nisi præterea constet an ea via peruenire ad vitam æternam nobis liceat? Hac verò in parte, Legis imbecillitas se profert. nam quia in nullo nostrum illa Legis obseruantia deprehenditur, à vitæ promissionibus exclusi, in solam maledictionem recidimus. nico non quid fiat modo, sed quid necessarium sit. quum enim longè supra humanam facultatem sit Legis doctrina, potest quidem homo eminens spectare appositæ promissiones, non tamen fructum ex iis aliquem colligere. Hoc ergo vnum restat vt ab earum bono suam miseriam melius æstimet, dum cogitat præcisa spe salutis, mortem sibi certò imminere. Ex aduerso instant horrifficæ sanctiones, quæ non paucos nostrum, sed omnes ad vnum iretitos cõstringunt. instant, inquam, ac inexorabili asperitate nos persequuntur,

Octaua, à Legis moralis fine.

Gal. 3. 19.

Postremæ cõfirmationis amplior expõsitiõ. Lex moralis pios dicit ad Christum. Perfecta etenim coram Deo iustitia non ferata, nos quod eandem assequi nequa mus procul arceat à vitæ, & æternæ mori adiuuat, vel sollicitat ad remedium in Christo quærendam.

Deut. 30. 19.

tur, vt præsentissimam in Lege mortem cernamus.

*Promissiones
Legis moralis,
etsi conditio-
nales, optima-
tamen de cau-
sa p̄is factæ
sunt.*

*Causæ huius
explicatio.*

*Nec absurdū
videri debet,
quod impossi-
bile esse Legis
observatio di-
catur.*

*Ratio, seu de-
monstratio fir-
missima huius
propositionis.*

*Confirmatio à
Scripturæ di-
ctis.
Galat. 5. 17.
Galat. 3. 10.
Deut. 27. 26.*

*Alia confirma-
tio, ex Augu-
stino.*

*De spiritu &
litera, in fi-
ne, & super
alias.*

Rom. 8. 3.

*Ex officio vñ-
que Legis mo-
ralis consule-
ri no. apparet
Legem nos dis-
cere ad Chri-
stianitatem.*

4 Itaq; si Legem duntaxat intuemur, nihil aliud possumus quàm animum despon-
dere, confundi, ac desperare, quum ex ea damnemur omnes, ac maledicamur: à beatitu-
dine quam suis cultoribus proponit, procul arceamur. Ergone, inquires, ita nos iudificat-
ur Dominus? Quantulum enim a ludibrio abest, spem felicitatis ostentare, ad eam in-
uitare & hortari, illam testari nobis expositam, quum interim præclusus sit & inaccessus
ingressus? Respondeo, Etiam si promissiones Legis, quatenus conditionales sunt, à per-
fecta Legis obedientia dependeant, quam nullibi reperire est: non tamen frustra datas
esse. Vbi enim didicimus irritas nobis fore & inefficaces nisi gratuita sua bonitate, citra
intuitum operum, nos Deus amplexetur, atque adeò illam bonitatem, nobis per Euan-
gelium exhibitam, fide simus amplexati: ne ipsis quidem deest sua efficacia, etiam cum
annexa conditione. Sic enim tum omnia nobis gratuitò confert vt hoc quoq; ad cumu-
lum suæ beneficentiæ adiungat quòd semiplenam nostram obedientiam non respuens,
& quod deest complemento, remittens, perinde atque à nobis impleta conditione, le-
galium promissionum fructum percipere nos facit. Sed hanc quæstionem, quia in tra-
ctanda fidei iustificatione plenius disputanda erit, non vltra in præsens prosequemur.

5 Quòd autem impossibilem Legis obseruationem diximus, id est paucis verbis ex-
plicandum simul & confirmandum. solet enim vulgo absurdissima sententia videri: vt
Hieronymus non dubitaret anathema illi denuntiare. Quid visum sit Hieronymo, nihil
moror: nos quid verum sit inquiramus. Non texam hic longas ambages de variis possi-
bilitatis generibus. Impossibile appello quod nec fuit vnquam, & ne in posterù sit, Dei
ordinatione ac decreto impeditur. Si ab vltima memoria repetamus, neminem sancto-
rum extitisse dico qui corpore mortis circumdatus, ad eum dilectionis scopum pertige-
rit vt ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima, ex tota potètia Deum amaret: nemi-
nem rursus qui non concupiscentia laborarit. Quis reclamet? Video quidem quales no-
bis sanctos imagnetur stulta superstitio, quorum scilicet puritati vix cælestes Angeli
respondeant: sed repugnante tum Scriptura, tum experientie ratione. Dico item, nemi-
nem posthac futurù, qui ad veræ perfectionis metam peruenturus sit nisi corporis mo-
le solutus. In hanc rem primùm suppetunt aperta Scripturæ testimonia, Non est homo
iustus super terram qui non peccet, dicebat Solomo. Dauid autem, Nò iustificabitur in
conspèctu tuo omnis viuens. Job plurimis locis idem affirmat. Clarissimè omnium Pau-
lus, quòd caro cõcupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Nec alia ratio-
ne probat omnes qui sub Lege sunt, maledictioni subiectos, nisi quia scriptum sit, maledi-
ctos omnes qui non permanerint in omnibus eius mādatis: inueniens scilicet, imò pro
confesso assumens, neminem permanere posse. Quicquid autem Scripturis prædictum
est, id pro perpetuo, adeoque pro necessario haberi docet. Eiusmodi argutia vexabant
Augustinum Pelagiani, iniuriam fieri Deo si plus iubeat quàm per eius gratiam præsta-
re queant fideles. Ille, vt effugeret calumniam, fatebatur posse quidem Dominù, si vel-
let, hominem mortalem in Angelicam puritatem euehere: sed neque fecisse vnquam,
nec facturum, quòd aliter in Scripturis asseruisset. Id neq; ego inficior: sed addo tamen,
importunè de potentia Dei disputari contra eius veritatem. ideo cauillis non esse obno-
xiam sententiam, si quis dicat fieri non posse quod non futurum Scripturæ pronuntiant.

Verùm si de verbo disputatur, Dominus rogantibus discipulis quis possit saluus esse, re-
spondet, apud homines id quidem impossibile, apud Deum verò omnia possibilia. Vali-
dissima etiam ratione id contendit Augustinus, nunquam in hac carne reddere nos
quem debemus legitimum Deo amorè. Amor, inquit, notitiam ita sequitur, vt Deum
amare nemo perfectè possit qui non cognitam prius ad plenum habuerit eius bonita-
tem. Nos dum in mundo peregrinamur, cernimus per speculum & in ænigmatè: sequit-
ur ergo imperfectum esse nostrum amorem. Sit ergo extra controuersiam, impossibile
esse in hac carne Legis implementum, si naturæ nostræ impotentiam intuemur, quem-
admodum & ex Paulo alibi adhuc ostendetur.

6 Sed quo tota res melius patefiat, officium vsùmque Legis quam moralem vocant,
succincto ordine recolligamus. Porrò tribus istis partibus, quantum intelligo, continet-
ur: Prima est, vt dum iustitiam Dei ostendit, id est, que sola Deo accepta est, suę vnum-
quenque iniustitiæ admoneat, certiore faciat, conuincat denique ac condemnet. Sic
enim opus est, cæcum & ebrium amore sui hominè, ad notitiam simul & confessionem
sue

*Vide in-
ter opera
Iustini
quæstio-
nem 103.
& Hiero-
nymù ad
Cresiphò-
tem adu.
Pelagia-
nos, vbi
idè & ne-
gare & fa-
teri vidi-
tur.*

*1. Reg. 8.
46.
Ps. 143. 2.*

*1. lib. de na-
tura &
gratia.*

*Rom. 8. 3
Lib. 2. ca.
12. sect. 4.
& lib. 3. c.
4. sect. 27.
& cap. 11.
sect. 23.*

suæ tum imbecillitatis tum impuritatis adigi: quando nisi vanitas eius euidenter redarguatur, infama virium suarum confidentia inflatus est, nec adduci vnquam potest vt de earû tenuitate sentiat, quantisper eas arbitrii sui modo metitur. At qui simulac eas comparare ad Legis difficultatem cœpit, habet illic quod ferociam minuat. Vt cunq̃ue enim ingentem de iis opinionem præsumpserit, mox tamen eas sub tanto pondere anhelare sentit: deinde titubare ac labascere, tandem concidere etiam ac desicere. Sic Legis magisterio eruditus, exiit illam, qua prius cæcutiebat arrogantiam. Similiter altero, quo ipsum laborare dictum est, superbiæ morbo sanandus est. Quandiu iudicio suo stare permittitur, hypocritam comminiscitur pro iustitia: qua contentus, factitius nescio quibus iustitiis aduersus Dei gratiam erigitur. Postquam verò ad Legis trutinam examinare vitam suam cogitur, omiſsa commentitiæ illius iustitiæ præsumptione, immenso spatio se abesse à sanctitate cernit: rursus infinitis vitiis se abundare, quibus purus antea videbatur. Tam profundis enim ac sinuosis recessibus absconduntur concupiscentiæ mala, vt hominis aspectû facile fallant. Nec sine causa dicit Apostolus, se concupiscentiam ignorare nisi Lex diceret, Non concupisces: quia nisi per illam retegatur ex latebris suis, occultius miserum hominem perdit quam id exitiale eius telum sentiatur.

1. Dum enim
lex iustitiam
nro ac. quæ
describit, omni-
quæque con-
tinuit esse in-
iustum.

Rom. 7. 7.

Ideo lex specu-
lo appositæ com-
paratur, quod
miseriam nos-
tram nobis
detegit.

Rom. 3. 20.

Rom. 5. 20.
2. Cor. 3. 7.

Rom. 4. 15.

De cor-
r. pt. &
grat.
Vide Am-
broſ. ca. 1.
de Iac. &
vita bea-
ta, cap. 6.

7 Ita Lex instar est speculi cuiusdam, in quo nostram impotentiam, tum ex hac iniquitatem, postremò ex vtraque maledictionem contemplamur: quemadmodum oris nostri maculas speculum nobis repræsentat. Quem enim ad sequendam iustitiam destituit facultas, hic in luto peccatorum hæreat defixus necesse est. Peccatum continuo maledictio sequitur. Ideo quo maioris transgressionis deprehensos conuictosque Lex tenet, eo grauioris simul iudicij reos agit. Huc pertinet Apostoli dictum, quòd per Legem est cognitio peccati. Primum enim eius officium illic tantum notat, cuius experimentum est in peccatoribus nondum regeneratis. Huic coniuncta sunt ista, Legem esse subingressam vt abundaret peccatum, ac proinde esse administrationem mortis, quæ iram operetur, & occidat. Eo enim magis haud dubiè crescit iniquitas, quo liquidiore peccati intelligentia conscientia feritur: quòd ad præuaricationem tunc aduersus Legiſlatorem contumacia accedit. Restat igitur vt iram Dei in peccatoris exitium armet: quia nihil per se potest quàm accusare, damnare, & perdere. Et quemadmodum scribit Augustinus, si desit Spiritus gratiæ, in hoc tantum adest vt reos faciat & occidat. Id autem quum dicitur, nec ignominia afficitur Lex, nec eius quidem excellentiæ quicquam derogatur. Sanè si voluntas nostra tota in eius obedientiam formata compositaque foret, planè iam ad salutem sufficeret sola ipsius cognitio: at quum natura nostra carnalis & corrupta cum spirituali Dei Lege hostiliter pugnet, nec eius disciplina quicquam emendetur, superest vt Lex quæ in salutem (si auditores idoneos naçta fuisset) data erat, in peccati & mortis occasionem cedat. Quandoquidem enim omnes eius transgressores esse conuincimur, quo iustitiam Dei clarius referat, eo nostram ex aduerso iniquitatem magis detegit: quo vitæ salutisque præmium iustitiæ repositum certius confirmat, eo certiozem iniquorum interitum reddit. Tantum ergo abest quin Legi contumeliosa sint ista elogia, vt ad illustriorem diuinæ beneficentiæ commendationem plurimum valeant. Nam inde profectò patet, nostra nequitia & prauitate nos impediri quominus vitæ beatitudine per Legem in propatulo posita fruamur. Vnde suauior redditur, quæ sine Legis subsidio nobis succurrit Dei gratia: & amabilior, quæ illam nobis confert, misericordia, qua discimus, identidem benefaciendo, & noua dona cumulando nunquam ipsum fatigari.

Nec proprie-
ta Lex ignomi-
nia afficitur,
aut de excel-
lentiæ suæ que-
quam amittit.

Nec ideo de-
spondere ani-
mâ debemus,
quod Lex fe-
ditates nostras
detegat: sed po-
tius ad Dei mi-
sericordiam
confugere.

Rom. 3. 19

Rom. 11.

32.

8 Quòd autem omnium nostrum iniquitas & damnatio, Legis testimonio confi- gnatur, non ideo fit (si tamen ritè in ea proficimus) vt concidamus desperatione, ac despondis animis in præcipitium corruamus. In hunc certè modum illinc exanimantur reprobis: sed ob animi obstinationem. Apud filios Dei alium esse eruditionis finem conuenit. Nos quidem iudicio Legis damnatos esse testatur Apostolus, quo omne os obstruatur, & obnoxius reddatur omnis mundus Deo. Idem tamen alibi docet, Deum omnes sub incredulitate conclusisse, non vt perdat, aut omnes perire sinat, sed vt omnium misereatur. Nempe vt omiſsa suæ virtutis stolidia opinione, sola Dei manu stare se & consistere intelligant, vt nudi & vacui ad eius misericordiam confugiant, in hanc se toti reclinent, in hanc penitus se abdant, hanc vnã pro iustitia & meritis arripiant, quæ omnibus in Christo exposita est quicunque eam vera fide & expetunt & expectant. Deus enim

Quomodo id
fieri potest.

enim in Legis præceptis nonnisi perfectæ iustitiæ, qua nos omnes destituti sumus, remunerator: contra autem scuerus scelerum iudex apparet. In Christo autem facies eius gratiæ ac lenitatis plena, erga miseros etiam ac indignos peccatores reuertet.

*Prioris huius
Legis moralis
vires & officii
confirmatio, vix
Augustini gratia
vix loqui.*

9 De profectu ad implorandam auxiliij gratiam sæpe Augustinus: vt quum scribit Hilario, Iubet Lex vt facere iussa conati, & in nostra infirmitate sub Lege fatigati, adiutorium gratiæ poscere nouerimus. Item Acellio, Vtilitas Legis est vt hominem de sua infirmitate conuincat, & gratiæ medicinam, quæ in Christo est, implorare compellat. Item ad Innocentium Romanum, Iubet Lex: gratia vires agendi subministrat. Item Valentino, Iubet Deus quæ non possumus, vt nouerimus quid ab illo petere debeamus. Item, Data est Lex vt vos reos faceret: rei facti, timeretis: timentes, indulgentiam petere: de viribus vestris non præsumeretis. Item, Ad hoc data est Lex, vt de magno paruulum faceret: vt te ad iustitiam vires de tuo non habere monstraret, ac sic inops, indigenus ac egenus ad gratiam confugeres. Postea sermonem ad Deum dirigit. Ita fac Domine, ita fac misericors Domine: impera quod non possit impleri: imò impera quod nonnisi per gratiam tuam possit impleri: vt quum homines id implere per suas vires nequuerint, omne os obstruatur, & nemo sibi magnus videatur. Sint omnes paruuli, & reus fiat omnis mundus coram Deo. Sed ego ineptus sum qui tot testimonia congero, quum proprium opus scripserit sanctus ille vir, cui titulum fecit De spiritu & litera. Secundum profectum non tam significanter describit, vel quòd pendere ex illo priore nouerat, vel quòd non ita probè tenebat, vel quòd verba non habebat quibus rectum alioqui sensum ita distinctè & perspicuè explicaret. Neque tamen in reprobis quoque ipsis primum hoc Legis officium cessat. Quanquam enim cum filiis Dei non hucusque pergunt vt post carnis deiectionem interiore homine renouentur ac reflorescant, sed primo terrore attoniti in desperatione iacent: pertinet tamen ad manifestandam diuini iudicij æquitatem, eiusmodi fluctibus eorum conscientias exagitari. Siquidem libenter semper cupiunt aduersus Dei iudicium tergiversari: nunc illo nondum patefacto, Legis tamen & conscientiæ testimonio sic consternati, in seipsis produnt quid meriti sint.

Epist. 89.

*Epist. 200
Lib. de
corrupt.
& grat.
In Ps. 70.*

In Ps. 118.

Cócio. 27

*2. Alterum Le
gis offi. in est,
vt peccatores
coerceantur.*

10 Secundum Legis officium est vt qui nulla iusti rectique cura, nisi coacti, tanguntur, dum audiunt diras in ea sanctiones, coerceantur saltem pœnarum formidine. Coercentur autem, non quòd interior eorum animus permoueatur aut afficiatur: sed quia, tanquam iniecto freno, manus ab exteriori opere continent, & suam prauitatem intus cohibent, quam alioqui petulanter effusuri erant. Ex eo nec meliores quidem sunt, nec apud Deum iustiores. Nam tamen vel terrore vel pudore impediti exercere non audet quod animo conceperunt, nec suæ libidinis furias palàm efflare, cor tamen non habent compositum ad timorem & obedientiam Dei: imò quo magis sese retinent, eo fortius intus accenduntur, feruent, bulliunt, parati quiduis facere, & quouis prorumpere nisi hic terror Legis obitaret. Nec id solum, sed Legem quoque ipsam pessimè oderunt, & Deum Legislatorem execrantur, vt eum, si possent, maximè velint tollere, quem nec rectà iubentem, nec suæ maiestatis contemptores vlciscentem ferre possunt. Aliis quidem obsecrari, aliis clarius, omnibus tamen nondum nondum regeneratis hic sensus inest, vt non voluntaria submissione, sed inuiti ac restitantes, tantum timoris violentia ad Legis studium trahantur. Sed tamen hæc coacta expressaque iustitia, necessaria est publicæ hominum communitati, cuius hic tranquillitati consulitur, dum cauetur ne omnia permisceantur tumultu: quod fieret si omnia omnibus liceret. Quinetiam filii Dei non est inutile hac pædagogia exerceri, quantisper ante vocationem, Spiritu sanctificationis destituti, insipientia carnis lasciuunt. Dum enim diuinæ vltionis terrore vel ab externa petulantia retrahuntur, vt cunque nondum animo domiti parum in præsentia promoueant, aliqua tamen ex parte ferendo iustitiæ iugo assuescunt: ne quum vocati fuerint, sint ad disciplinam, ceu ad rem incognitam, rudes prorsus ac nouitij. Hoc officium videtur Apostolus propriè attigisse, quum tradit Legem non esse iusto positam, sed iniustis & immorigeris, impiis & peccatoribus, sceleratis & profanis, parricidis, homicidis, fornicariis, pæderastis, plagiariis, mendacibus ac periuris: & siquid aliud sanæ doctrinæ aduersatur. Indicat enim esse exultantibus, & sine modo alioquin vagaturis carnis libidinibus, retinaculum.

*1 si itaque it-
tul publicæ
hominum com-
munitati vlti-
de necessariis
nec tantis re-
pulis, sed vlti-
electis ante re-
generationem,
quod Apostoli
auctoritate
confirmatur.
1. Tim. 1. 9.*

P. mo. et com

II Ad vtriuque verò accommodari potest quod alibi dicit, Legem fuisse Iudeis pædagog

Gal. 3. 24.

dagogum ad Christum. siquidem duo sunt hominum genera quos ad Christum sua pedagogia manuducit. Alij (de quibus primo loco diximus) quia propriæ aut virtutis, aut iustitiæ fiducia nimis pleni sunt, recipiendæ Christi gratiæ non sunt idonei, nisi prius sint exinaniti. Ergo eos miseræ suæ agnitione Lex ad humilitatem subigit, quo ita præparentur ad expectandum quod sibi antea deesse non putabant. Alij opus habent fræno quo retineantur, ne ita laxent fræna carnis suæ lasciuia vt ab omni iustitiæ studio profusus excidant. Vbi enim nondum regit Spiritus Dei, illic sic ebulliunt interdum libidines, vt periculum sit ne animam sibi obnoxiam in obliuionem contemptumque Dei demergant: & fieret nisi Dominus hoc remedio obuam iret. Itaque quos ad regni sui hæreditatem destinauit, si non statim regenerat, ad tempus suæ visitationis conseruat per Legis opera sub timore, non illo quidem casto & puro qualis in eius filiis esse debet, vt tamen ad hoc vt ad veram pietatem pro suo capto erudiantur. Huius rei tot habentur documenta, vt minimè opus sit exemplo. Quicumque enim aliquandiu in ignoratione Dei versati sunt, hoc sibi accidisse fatebuntur vt Legis fræno retinerentur in qualicumque Dei metu & obseruantia, donec Spiritu regenerati, ex animo ipsam amare inciperent.

12 Tertius vsus, qui & præcipuus est, & in proprium Legis finem propius spectat, erga fideles locum habet, quorû in cordibus iam viget ac regnat Dei Spiritus. Nam tametsi digito Dei Legem scriptam & insculptam habet in cordibus, hoc est, sic affecti sunt & animati per Spiritus directionem vt obtemperare Deo cupiant: bifariam tamen adhuc in Lege proficiunt. Est enim illis optimum organum quo melius in dies ac certius discant qualis sit Domini voluntas, ad quam aspirant: atque in eius intelligentia confirmantur. Vt si quis seruus iam ita sit toto animi studio comparatus vt domino suo se appropbet, necesse tamen habet mores domini explorare accuratius & obseruare, ad quos se componat & accommodet. Nec se quisquam nostrum ab hac necessitate eximat. nemo enim eò sapientiæ adhuc penetravit vt non possit ex quotidiana Legis eruditione nouos facere progressus in puriorem diuinæ voluntatis notitiam. Deinde quia non sola doctrina, sed exhortatione quoque indigemus, hanc quoque vtilitatem ex Lege capiet seruus Dei, vt frequèti eius meditatione excitetur ad obsequium, in eo roboretur, à delinquendi lubrico retrahatur. In hunc enim modum sanctos sibi instare oportet, qui secundum Spiritum quantalibet alacritate ad Dei iustitiam contendant, carnis tamen ignauia semper onerantur quominus legitima promptitudine pergant. Huic carni Lex flagrum est, quo instar inertis tardique asini, ad opus vrgeatur. imò spirituali homini, quia nondum carnis mole expeditus est, assiduus cauleus erit qui desiderare illum non permittat. Nimirum in hunc vsus respiciebat Dauid, quem insignibus illis encomiis Legem celebraret, Lex Domini immaculata, conuertens animas: iustitiæ Domini rectæ, latificant corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos, &c. Item, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. ac innumera quæ toto illo Psalmo profequitur. Neque verò repugnant ista Paulinis sententiis quibus ostenditur, non quem regeneratis vsus Lex præstet, sed quid homini per se conferre queat. Hic autem canit Propheta quanta cum vtilitate Legis suæ lectione erudiat Dominus eos quibus intus obsequendi promptitudinem aspirat: nec sola præcepta arripit, sed rebus annexam gratiæ promissionem, quæ sola facit vt quod amarum est dulcescat. Quid enim Lege minus amabile, si flagitando tantum & minando metu sollicitet animas, & terrore angat? Præsertim verò ostendit Dauid, se in Lege Mediatorem apprehendisse, sine quo nulla est oblectatio vel suauitas.

13 Quod discernere dum imperiti quidam nesciunt, totum Mosen animosè explo-
dunt, duasque Legis tabulas valere iubent: quia scilicet Christianis alienum esse arbitran-
tur adhærere doctrinæ quæ mortis administrationem continet. Faceflat longè ex ani-
mis nostris profana istæ opinio. pulchrè enim docuit Moses, Legem, quæ apud pecca-
tores nihil quàm mortem generare potest, in sanctis meliorem præstantiorémque ha-
bere debere vsus. Sic enim moriturus populo edixit, Ponite corda vestra in omnia ver-
ba quæ ego testificor vobis hodie, vt mandetis ea filiis vestris, doceatisque custodire, fac-
cere & implere vniuersa quæ scripta sunt in volumine Legis huius, quia non in cassum
præcepta sunt vobis, sed vt singuli in eis viuere. Quòd si absolutum in ea iustitiæ exem-
plar eminare nemo inficietur, aut nullam esse nobis rectè iustæque viuendi regulam o-

*monstrandum
vni, inque suâ
miseriam, vt
ad remedium
excipiendum
non deplorati
præparentur.
Deinde ad con-
tinentiam re-
mouentur in
suo officio.*

*Confirmatio, ab
experientia et
sensu vniuersi-
usque.*

3. Tertius vsus (qui & præcipuus & in proprium Legis finem propius spectat, erga fideles locum habet, quorû in cordibus iam viget ac regnat Dei Spiritus. Nam tametsi digito Dei Legem scriptam & insculptam habet in cordibus, hoc est, sic affecti sunt & animati per Spiritus directionem vt obtemperare Deo cupiant: bifariam tamen adhuc in Lege proficiunt. Est enim illis optimum organum quo melius in dies ac certius discant qualis sit Domini voluntas, ad quam aspirant: atque in eius intelligentia confirmantur. Vt si quis seruus iam ita sit toto animi studio comparatus vt domino suo se appropbet, necesse tamen habet mores domini explorare accuratius & obseruare, ad quos se componat & accommodet. Nec se quisquam nostrum ab hac necessitate eximat. nemo enim eò sapientiæ adhuc penetravit vt non possit ex quotidiana Legis eruditione nouos facere progressus in puriorem diuinæ voluntatis notitiam. Deinde quia non sola doctrina, sed exhortatione quoque indigemus, hanc quoque vtilitatem ex Lege capiet seruus Dei, vt frequèti eius meditatione excitetur ad obsequium, in eo roboretur, à delinquendi lubrico retrahatur. In hunc enim modum sanctos sibi instare oportet, qui secundum Spiritum quantalibet alacritate ad Dei iustitiam contendant, carnis tamen ignauia semper onerantur quominus legitima promptitudine pergant. Huic carni Lex flagrum est, quo instar inertis tardique asini, ad opus vrgeatur. imò spirituali homini, quia nondum carnis mole expeditus est, assiduus cauleus erit qui desiderare illum non permittat. Nimirum in hunc vsus respiciebat Dauid, quem insignibus illis encomiis Legem celebraret, Lex Domini immaculata, conuertens animas: iustitiæ Domini rectæ, latificant corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos, &c. Item, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. ac innumera quæ toto illo Psalmo profequitur. Neque verò repugnant ista Paulinis sententiis quibus ostenditur, non quem regeneratis vsus Lex præstet, sed quid homini per se conferre queat. Hic autem canit Propheta quanta cum vtilitate Legis suæ lectione erudiat Dominus eos quibus intus obsequendi promptitudinem aspirat: nec sola præcepta arripit, sed rebus annexam gratiæ promissionem, quæ sola facit vt quod amarum est dulcescat. Quid enim Lege minus amabile, si flagitando tantum & minando metu sollicitet animas, & terrore angat? Præsertim verò ostendit Dauid, se in Lege Mediatorem apprehendisse, sine quo nulla est oblectatio vel suauitas.

Deinde exhortationibus excitat in obsequium.

Teste dauide: Psal. 19. 8.

Psal. 119. 105.

*Qui cum Apo-
stolo concilia-
tur.*

*Ideo profana
illa opinio An-
tinomiarum ex-
pulsenda, Chri-
stianos scilicet
non debere Le-
gi adhaerere,
quippe quæ
mortis admini-
strationem con-
tinet.*

*Ratio ex Mo-
se & dauidis
de Deo sempiterna*

portet, aut ab ea nefas est discedere. Siquidem non plures, sed vna est perpetua & inflexibilis viuendi regula. Quamobrem quòd iusti hominis vitam in Legis meditatione continuam facit Dauid, id ne ad seculum vnum referamus, quia singulis ad finem mundi aetatibus convenientissimum est: nec absterreamur ideo, aut refugiamus ab eius institutione quòd exactiorem multo sanctitatem præscribat quam præteriti sumus dum circumferemus carcerem corporis nostri. Non enim iam rigidi exactoris vicem erga nos fungitur, cui nõ satisfiat nisi soluto penso: sed in hac ad quam nos adhortatur perfectione, metam demonstrat ad quam nobis tota vita contendere non minus vtile est quàm officio nostro consentaneum. In qua contentione si non deficiamus, bene est. Stadium namque est tota hæc vita, cuius decurso spatio, dabit Dominus vt metam illam, ad quam nunc eminus nituntur nostra studia, teneamus.

Postrema scriptis pars, in qua de abrogatione Legis agitur. Primum autem de mortis.

14 Nunc ergo quoniam vim exhortationis erga fideles habet Lex, non quæ eorum conscientias maledictione liget, sed quæ pigritiam, subinde instando excutiat, & imperfectionem vellicet: multi dum volunt significare hanc ab illius maledictione liberationem, dicunt abrogatam esse Legem fidelibus (de morali adhuc loquor) non quòd amplius illis non iubeat quod rectum est, sed duntaxat ne sit illis quod antea erat, hoc est, ne eorum conscientias perterrendo & confundendo, damnet ac perdat. Et sanè talem Legis abrogationem non obscurè docet Paulus. A Domino quoque fuisse prædicatam ex eo apparet quòd opinionem illam de Lege à se dissipanda nõ refutasset nisi inualuisset inter Iudæos. Quum autem non potuerit temerè, sine vlllo prætextu, emergere: credibile est, ab eius doctrinæ falsa interpretatione fuisse natam: qualiter cuncti ferè errores occasionem à veritate sumere consueuerunt. Nos verò, ne ad eundem impingamus lapidem, accuratè distinguamus quid in Lege sit abrogatum, quid firmum adhuc maneat. Quum testatur Dominus se non venisse ad Legem abolendam, sed adimplendam: nec præteriturum, donec cælum ac terra transeant, apicem ex Lege quin omnia fiant: nihil de obseruantia Legis per suum aduentum detractum iri satis confirmat. Et meritò: quando in hunc finem potius venit vt eius transgressionibus mederetur. Manet igitur per Christum inuiolabilis Legis doctrina, quæ nos docendo, admonendo, obiurgando, corrigendo, ad omne opus bonum formet ac comparet.

Quid in ea sit abrogatum & non abrogatum.

Mat. 5. 17.

Maledictio Legis quo modo abrogata.

15 Quæ verò de maledictione dicuntur à Paulo, non ad institutionem ipsam pertinere, sed solum constringendæ conscientiæ vigorem, constat. Non enim solum docet Lex, sed imperiosè exigit quod mandat. Si non exhibeatur, imò si qua in parte ab officio cessetur, maledictionis fulmen stringit. Hac ratione dicit Apostolus, omnes qui sunt ex operibus Legis, esse execrationi obnoxios, quia scriptum sit, Execrabilis omnis qui non complet omnia. Eos autem sub operibus Legis dicit qui in remissione peccatorum iustitiam non statuunt, per quam à Legis rigore soluimur. Solui ergo nos à Legis vinculis oportere docet, nisi volumus sub illis miserè perire. Sed quibus vinculis illius austeræ & infestæ exactiois quæ ex summo iure nihil remittit, nec transgressionem vllam impunitam finit. Ab hac, in quam, maledictione vt nos redimeret Christus, factus est pro nobis maledictio. Scriptum est enim, Maledictus omnis qui pender in ligno. Capite quidem sequenti tradit, Christum Legi fuisse subiectum vt eos qui sub Lege erant redimeret: sed eodem sensu, subdit enim continuo, Quo ius filiorum, adoptione reciperemus. Quid istuc est? ne perpetua seruitute premeremur, quæ conscientias nostras anxietate mortis compressas teneret. Interim manet illud semper inconcussum, ex Legis auctoritate nihil decessisse quin eadem semper veneratione obedientiæque ipsam suscipi à nobis conueniat.

Galat. 3. 13, & 4. 4. Deut. 27. 26.

De abrogatione Legis ceremonialis, quo ad usum tantummodo.

16 Alia ceremoniarum ratio, quæ non effectu, sed vsu solo fuerunt abrogatæ. Quòd autem illis necesse aduentu suo Christus imposuit, ad eò nihil earum sanctitati derogat vt eam magis commendat ac illustret. Nam sicuti veteri populo inane præbuisent spectaculum nisi mortis & resurrectionis Christi virtus illic monstrata esset: ita nisi cessassent, discernere hodie non liceret quorsum fuissent institutæ. Ideo Paulus, vt earum obseruationem non superuacuum modò, sed noxiam quoque esse probet, vmbas fuisse docet, quarum nobis extat in Christo corpus. Videmus ergo vt in earum abolitione melius resfulgeat veritas, quàm si adhuc procul & quasi obtento velo Christum qui palam apparuit figurarent. Ideo & Christi morte velum templi in duas partes scissum cecidit: quia iam viuæ & expressæ cælestium bonorum imago in lucem prodierat, quæ obscuris tantum

Colos. 2. 17.

Matth. 27. 51

tum lineamentis inchoata fuerat, sicuti loquitur auctor epistolæ ad Hebræos. Huc pertinet dictum Christi, Legem & Prophetas fuisse usque ad Iohannem: ex eo regnum Dei cepisse euangelizari, non quod prædicatione quæ spem salutis & vitæ æternæ continet, priuati fuerint sancti Patres: sed quia procul & sub umbraculis intuiti sunt dūtata quod hodie in plena luce conspiciamus. Cur autem Ecclesiam Dei ab illis rudimentis altius transcendere oportuerit, explicat Iohannes Baptista, Quod Lex per Mosen data sit, gratia autem & veritas per Iesum facta. Quia etiam verè expiatio in veteribus sacrificiis promissa fuit, & arca fœderis certum fuit paterni Dei fauoris pignus: hoc totum umbratile fuisset, nisi in Christi gratia fundatum, ubi reperitur solida æternâque stabilitas. Hoc quidem fixum maneat, quoniam deseruati desierint ritus legales, ipso rament sine melius cognosci quanta fuerit eorum vtilitas ante Christi aduentum, qui vsum tollendo, vim & effectum sua morte obſignauit.

Cap. 10. 1.
Luc. 16. 16

Ioan. 1. 17

Colo. 2. 13 17 Paulo plus difficultatis habet quæ notatur à Paulo ratio, Et vos quum essetis mortui per delicta & præputium carnis vestræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum in decretis, quod erat nobis contrarium: & ipsum tulit è medio, affigens cruci, &c. Videtur enim Legis abolitionem aliquantum vltra dilatare, vt nihil iam nobis sit cum illius decretis. Errant enim qui simpliciter de Lege morali accipiunt, cuius tamen inexorabilem magis seueritatem, quàm doctrinam abolitam interpretantur. Alij acutius pensiculantes Pauli verba, perspiciunt in Legem ceremoniale propriè competere: & ostendunt, id non semel apud Paulum sonare vocabulum Decreti: nam ad Ephesios quoque ita loquitur, Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, Legem mandatorum in decretis sitam euacuans, vt duos conderet in seipso, in vnum nouum hominè. De ceremoniis illic agi, minimè ambiguum: quia interstitium vocat, quo Iudæi à Gentibus dissidebant. Quare priores illos ab his iure reprehendi fateor: sed ab his quoque nondum bene explicari mens Apostoli mihi videtur. Nam illos duos locos simul per omnia comparari, nullo modo placet. Ephesios quum de sua in societatem Israël cooptione certiores facere vellet, impedimentum quo arcebantur olim, sublatum docet: illud erat in ceremoniis. Ritus enim ablutionum & sacrificiorum quibus Iudæi Domino consecrabantur, eos à Gentibus segregabant. At in epistola ad Colossenses sublimius mysterium attingi, quis non videat? Certamen est quidem illic de Mosaicis obseruationibus, ad quas pseudoapostoli Christianum populum adigere studebant: sed quemadmodum in Epistola ad Galatas controuersiam illam altius ducit, & quodammodo ad fontem suum reuocat: ita & hoc loco. Nam si in ritibus nihil aliud consideras quàm defungendi necessitatem, quorsum attingebat vocari chirographum contrarium nobis: præterea in eo totam propè redemptionis nostræ summam ponere, vt induceretur? Quare res ipsa clamatur, hinc aliquid interius reputandum esse. Ego autem confido me germanam intelligentiam assequutum, si tamen mihi verè esse conceditur quod alicubi verissimè ab Augustino scriptum est, imò quod ex claris Apostoli verbis hausit, in ceremoniis Iudaicis confessionem magis delictorum extitisse quàm expiationem. Quid enim sacrificiis aliud agebant quàm se mortis conscios fatebantur, qui in suum locum catharmata substituebant? Quid purificationibus, nisi quod se immundos testabatur? Ita renouabatur subinde ab illis & piaculi & impuritatis suæ chirographum: solutio in illa testificatione non erat. Qua ratione scribit Apostolus, morte demum Christi intercedente, redemptionem præuaricationum esse peractam, quæ manebant sub veteri Testamento. Merito ergo chirographa vocat Apostolus, suis cultoribus aduersa: quando per illa suam damnationem ac immunditiam palam consignabant. Nec obest, quod illi quoque eiusdem nobiscum gratiæ participes fuerunt. Id enim sunt assequuti in Christo, non in ceremoniis quas illic à Christo discernit Apostolus: quoniam Christi gloriam, tum vsurpatæ, obscurabant. Habemus ceremonias, si per se considerentur, eleganter & appositè vocari chirographa, hominum saluti contraria: quia velut solennia instrumenta erant, quæ ipsorum obligationem testantur. Illis quum vellent rursus Christianam Ecclesiam astringere pseudoapostoli, non sine causa Paulus altius repetita eorum significatione, Colossenses admonuit, quod relaberentur, si subiugari se in eum modum ab ipsis passi essent. Simul enim illis excutiebatur Christi beneficium: quatenus, peracta semel æterna expiatione, quotidianas illas obseruationes aboleuit: quæ ad peccata consignanda tantum validæ, ad eadem delenda nihil poterant.

Ratio autem ab Apostolo assignata non ad Legem moralem sed ad obseruationes ceremoniales spectat.

Ephes. 2. 14.

Que ideo abrogata sunt, non solum quod Iudæis à Gentibus separata uerint.

Sed multo magis quod nihil essent quam solennia quedam instrumenta, quæ reatum et immunditiam nostram testarentur.

Hæc quæ Christus morte sine delictis, merito chirographum, quod contra nos erat, sustulisse, & cruci affixisse dicitur.

Hebr. 7. 9
10.

Hebr. 9. 15.

Quatuor partibus constat hoc caput.

1. Præmittuntur generalia quædam dicta, intellectu necessaria, quæ præfationis vice funguntur, sect. 1. 2. 3. 4. & 5.
2. Deinde tres obseruationes perpetuæ in Legis moralis vero sensu explicando & assequendo, à sect. 6. ad 12.
3. Explicatio Legis moralis, seu decem Dei præceptorum, additur, à 13. sect. ad 50.
4. Postrema pars ostendit quorsum tota Lex spectet: nempe non tantum vt rudimenta, sed etiam vt perfectionem doceat: idque à 51. sectione vsque ad finem capituli.

Primum, Lex scripta est, vt nihil & saluarem cum Dei, cui etiam nostri nouitas, qua nos tenent & obseruare Lex naturalis imbuerat, plenus & perfectus nos edocere.

Propositionis probatio, à præcipuarum partium Legis moralis enumeratione.

Item, à discrimine Legis naturalis omnium cordibus inscribitur, & peccato velut oblitteratæ.

Quæ de causa Lex scripta non sit posita est.

Generalia quæ dicitur, à 1. Ex Dei per Legem nouitas discernimus, Deum Patris & Domini locum erga nos iure obtinere. Iustitiam illi gratam, iniquitatem abominatorem esse. Est igitur iniquitas fugienda, iustitia vero colenda, utriusque simus imbecilles.

2. Ex nostri per legem nouitas saluatum.

Hic decem Legis præcepta, cum breui eorum explicacione, inferere non alienum fore arbitror: quia & inde melius patebit quod attingi, quem semel Deus præscripsit cultum adhuc vigere: deinde accedet secundi capitis confirmatio, non solum didicisse ex ea Iudæos quænam esset vera pietatis ratio, sed horrore iudicij, quum se obseruationi viderent impares, fuisse subactos vt vel inuiti ad Mediatorem traherentur. Porro inter explicandam eorum summam quæ in vera Dei notitia requiruntur, docuimus non posse ipsum pro sua magnitudine à nobis concipi quin statim occurrat eius maiestas quæ nos ad eius cultum adstringat. In cognitione nostri hoc præcipuum posuimus, vt propriæ virtutis opinione vacui, & propriæ iustitiæ fiducia exuti: contra, egestatis conscientia fracti & contusi, solidam humilitatem discamus, ac nostri deiectionem. Vtrunque in Lege sua Dominus exequitur, vbi primum vindicata sibi legitima imperandi potestate, ad numinis sui reuerentiam nos vocat, atque in quo sita ea sit & constituta præscribit: deinde, promulgata iustitiæ suæ regula (cuius rectitudini ingenium nostrum, vt prauum est & contortum, perpetuo aduersatur: & infra cuius perfectionem facultas nostra, vt imbecilla est & ad bonum eneruata, procul iacet) tum impotentiam nos, tum iniustitiæ arguit. Porro hæc ipsa quæ ex duabus tabulis discenda sunt, quodammodo nobis dicat lex illa interior, quam omnium cordibus inscriptam & quasi impressam superius dictum est. Non enim sinit nos perpetuum somnum sine sensu dormire nostra conscientia, quin intus testis sit ac monitrix eorū quæ Deo debemus, quin boni & mali discrimen nobis obiciat, atque ita nos accuset dum ab officio discedimus. Verum, quæ errorum caligine obuolutus est homo, per legem illam naturalem vix tenuiter degustat quis Deo acceptus sit cultus: certè à recta eius ratione longissimo interuallo distat. Ad hoc arrogantia & ambitione sic turgidus, sui que amore excæcatus est, vt se prospicere nondum queat, & velut in se descendere, quo submittere se ac deiicere discat, suamque miseriam fateri. Proinde (quod tum hebetudini tum contumaciæ nostræ necessarium erat) Dominus Legem scriptam nobis posuit: quæ & certius testificaretur quod in lege naturali nimis obscurum erat, & mentem memoriãque nostram, ex cussio torpore, vidiuidius feriret.

Cónexio huius capitis cum lib. 1. ca. 1. & 2. item cum lib. 2. cap. 1. 2. 3. 5. 6.

Lib. 2. ca. 2. sect. 22.

2 Nunc promptum est intelligere quid ex Lege discendum sit, nempe Deum, sicut Creator est noster, ita iure locum patris & domini erga nos obtinere: hac ratione gloriam, reuerentiam, amorem, timorem illi à nobis deberi. Quinetiam nos non esse nostri iuris, vt quocunq; animi libido incitarit, sequamur, sed ab eius nutu suspensos, in eo solo debere consistere, quod ei placuerit. Deinde iustitiam ac rectitudinem illi cordi esse, iniquitatem verò abominationi: deo que, nisi velimus impia ingratitude à conditore nostro deficere, iustitiam tota vita nobis esse necessariò colendam. Nam si tum illi demum exhibemus quam decet reuerentiam dum voluntatem eius nostræ præferimus: sequitur non alium esse legitimum eius cultum, quam iustitiæ, sanctitatis, puritatis obseruationem. Nec prætere de excusationem licet, quòd facultas desit, & velut exhausti debitores, soluendo non sumus. Non enim cõuenit vt Dei gloriam metiamur ex nostra facultate, qualescunq; enim sumus, manet ille sui similis semper, amicus iustitiæ, iniquitati infensus. Quicquid à nobis exigit, (quia non potest nisi rectum exigere) ex naturæ obligatione obsequendi necessitas nos manet: quòd autem non possumus, id vitij nostri est. A propria enim cupiditate, in qua peccatum regnat, si vinciti tenemur, ne soluti sumus in nostri Patris obsequium, non est cur necessitatem pro defensione causamur, cuius malum & intra nos est & nobis imputandum.

3 Vbi huc vsque per Legis doctrinam profecerimus, tum ad nos, eadem docente, descendere oportet, vnde tandè duo referamus: Primum, iustitiam Legis cum vita nostra comp

comparando, longè abesse quin Dei voluntati respondeamus: idèq; indignos esse qui locum nostrum retineamus inter eius creaturas, nedum inter filios esse. Deinde vires nostras reputando, adimplendæ Legi non impares modò eas esse, sed prorsus nullas. Hinc necessario sequitur tum propriæ virtutis diffidentia, tum animi anxietas & trepidatio. Neque enim iniquitatis pondus sustinere potest conscientia, quin mox Dei iudicium obuerferetur. Sentiri verò Dei iudicium non potest quin mortis horrorem incutiat. Similiter impotentia documentis coacta, facere nequit quin protinus in virium suarum desperationem concidat. Vtraque affectio humilitatem ac deiectionem generat. ita fit demum vt homo æternæ mortis (quam iniustitiæ suæ merito sibi imminere videt) sensu perterrefactus, ad vnam Dei misericordiam, tanquam ad vnicum salutis portum, sese conuertat: vt suæ non esse facultatis sentiens exoluere quod legi debet, in seipso desperabundus, ad opem aliunde poscendam & expectandam respiret.

4 Sedenim non contentus Dominus iustitiæ suæ reuerentiam conciliasse: quod etiam eius amore, simul & iniquitatis odio, corda nostra imbueret, promissiones ac minas subiunxit. Quia enim magis caligat mentis nostræ oculus quàm vt sola boni pulchritudine afficiatur, clementissimus Pater pro sua indulgentia nos ad ipsam amandum & expectandum illectare præmiorum dulcedine voluit. Denuntiat ergo, reposita virtutibus apud se præmia: nec operam frustra sumpturum qui præceptis suis fuerit obsequutus. Edicit ex aduerso, non tantum esse execrabile sibi iniustitiam, sed nec impunè euasuram: quod ipse contempte suæ maiestatis ultor sit futurus. Ac quò modis omnibus cohortetur, tam vitæ præsentis benedictiones, quàm æternam beatitudinem pollicetur eorum obedientia qui mandata sua seruauerint: transgressoribus non minus præfentes calamitates, quàm æternæ mortis supplicium minatur. Illa enim promissio, Qui fecerit hæc, viuert in illis: item comminatio illi respondens, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: ad futuram proculdubio & nunquam finiendam vel immortalitatem vel mortem spectant. Quamquam ubique commemoratur beneuolentia aut ira Dei, sub illa æternitas vitæ, sub hac æternum exitium continetur. Præsentium autem benedictionum ac maledictionum longus in Lege catalogus recensetur. Atque in sanctionibus quidem summa Dei puritas, quæ iniquitatem ferre non potest: in promissionibus verò, præter summum erga iustitiam amorem (quem præmio fraudare non sustinet) mira quoque eius benignitas approbatur. Nam quum eius maiestati cum nostris omnibus simus obærat, iure optimo quicquid requirit à nobis, tanquam debitum reposcit. debiti autem solutio remuneratione digna non est. Iure igitur suo decedit quum præmium proponit nostris obsequiis, quæ non vltro ceu indebita exhibentur. Quid autem ipsæ nobis per se afferant partim dictum est, partim clarius iterum suo loco apparebit. satis in præsentia est si renemus ac reputamus esse in Legis promissionibus non vulgarem iustitiæ commendationem: quò certius constet, quantopere Deo placeat eius observatio: sanctiones in maiorem iniustitiæ execrationem esse positas, ne vitiorum blanditiis delibutus peccator, iudicium Legislatoris sibi paratum obliuiscatur.

5 Porro quòd Dominus, perfectæ iustitiæ regulam traditurus, omnes eius partes ad voluntatem suam reuocauit, in eo indicatur nihil esse illi acceptius obedientia. Quod eò diligentius obseruandum est, quò procliuior est humanæ mentis lasciuia ad varios identidem excogitandos cultus quibus illum demereatur. Omnibus enim seculis hæc irreligiosa religionis affectatio (quia humano ingenio naturaliter insita est) se prodidit, ac etiamnum prodit: quòd homines comparandæ iustitiæ rationem præter Dei verbu semper comminisci gestiunt. Vnde in bonis quæ communiter cæsentur operibus angustiorum locum tenet Legis præcepta, innumera illa humanorum turba totum ferè spatium occupate. At verò quid aliud Moses quam eiusmodi libidinem cohibere studuit, quum post Legis promulgationem sic populum compellaret: Obserua & audi omnia que præcipio tibi, vt bene sit tibi & filiis tuis post te in sempiternum, quum feceris quod bonum est & placitum coram Deo tuo. Quod præcipio tibi, hoc tantum facito: non addas, nec minuas. Atq; antea, quum testatus esset, hanc esse eius sapientiam & intelligentiam coram reliquis nationibus, quòd iudicia, iustitias & ceremonias accepisset à Domino, subiecerat, Custodi igitur te ipsum & animam tuam sollicitè, ne obliuiscaris verborum que viderit oculi tui, & ne aliquando excidat è corde tuo. Quia scilicet prouidebat Deus, nõ quieturos Israelitas quin, recepta Lege, nouas præterea iustitias parturirent, nisi seuerè

Impotentia nostra in iniustitiis discimus: vt in nobis ipsi frustrati & perterriti, auiud auxiliu conquiramus.

Hinc est quòd Deus præceptis promissiones ac minas subiungit.

Qui denuntiant res momentaneas, sed etiam caelestes & æternas commendent.

Præter summatem dei puritatem, iustitiæ amorem & erga nos benignitatem testantur.

Porro lex ostendit nihil deo esse acceptius obedientia.

Que opera omnia scilicet & hypocritarum variis cultibus damnat.

Deut. 12. 28.

Deut. 4. 9.

*Leuit. 18. 5
Ezech. 18
4. & 20.*

*Leuit. 2. 6.
4.
Deut. 1. 8.
1.*

*Vid. Calu. lib. de
veri Fec.
clesiæ re-
formadæ
ratione.*

Exemplum.

tudinem ad hæc capita referre quæ optimè quantum sit in vnoquoque genere abominacionis repræsentant. Exempli gratia, Ira & odium non vsque adeo execranda putantur mala quum suis nominibus appellantur: at quum interduntur nobis sub homicidij nomine, melius intelligimus quanta sint in abominatione apud Deum, cuius voce in tam horrenidi flagitij ordinem reiciuntur: atque ipsi, iudicio eius permoti, delictorum, quæ prius leuia videbantur, grauitatem assuescimus melius reputare.

*Tertio obseruatio seu regula, de legis partitione in duas tabulas.**Quarum prior Religio, altera vera Charitas erga proximos complectitur.**Earum comitatio necessaria & inseparabilis.**Ordo perpetuus.**Summa.**Matth. 23. 27. Luc. 10. 27.**Diuisio seu partitio in decem verba sine præceptis.**Quæ vnde à nonnullis distinguntur.**Sed apud hoc modo, ut quatuor priora prima tabule, sex sequentia secundæ tribuantur.**Origenes in Exod. lib. 3.*

it Tertio loco considerandum quid sibi velit diuina Legis in duas tabulas partitio: quarum non abs re nec temerè solennem mentionem aliquoties factam esse omnes fani iudicabunt. Et in promptu causa est quæ ambiguos nos de hac re manere non finit, In duas enim partes, quibus tota continetur iustitia, Legem suam sic diuisit Deus, vt priorè religionis officii, quæ peculiariter ad numinis sui cultum pertinent, alteram officii charitatis quæ in homines respiciunt, assignauerit. Primum sanè iustitiæ fundamentum, est Dei cultus: quo euerso, reliqua omnia iustitiæ membra, velut diuulsi collapsiq; edificij partes, lacera & dissipata sunt. Qualis enim iustitiæ esse dices quòd homines non vexas furtis ac rapinis, si per sceleratum sacrilegium interim Dei maiestatem sua gloria spoliass: quòd fornicatione corpus tuum non conspurcas, si blasphemias tuis profanas nomen Dei sacrosanctum? quòd hominem non trucas, si memoriam Dei interimere & extinguere contendis? Frustra igitur sine religione venditur iustitia: ac nihilo maiore specie quàm si truncum abscisso capite corpus ad decorem obtendatur. Neque modò est præcipua ipsius pars, sed anima quoque, qua tota ipsa spirat & vegetatur. neque enim citra Dei timorem inter se homines æquitatem ac dilectionem seruât. Principium ergo & fundamentum iustitiæ vocamus Dei cultum: quòd eo sublato, quicquid inter se æquitatis, continentia, temperantia homines exercent, inane est ac friuolum coram Deo. Dicimus fontem & spiritum: quia ex eo discunt homines temperanter ac sine maleficio inter se viuere, si Deum venerantur, tanquam recti & iaiqui iudicem. Proinde prior tabula ad pietatem & propria religionis officia, quibus maiestas sua colenda est, nos instituit: alterâ præscribit quomodo propter nominis sui timorem nos in hominum societate gerere debeamus. Quæ ratione Dominus noster (vt Euangelistæ referunt) Legem totam summam in duo capita collegit, vt Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus diligamus: vt proximum amemus sicut nosmetipsos. Vides vt è duabus partibus, quibus totam Legem concludit, alteram in Deum dirigat, alteram hominibus destinet.

12 Verùm, quanquam vniuersa Lex duobus capitibus contenta est: Deus tamen noster, quo omnem excusationem prætextum tolleret, voluit fusus & explicatus decem præceptis enarrare tum quæcunque ad honorem, timorem, amorem sui spectant, tum quæ ad charitatem pertinent, quam propter seipsum nobis erga homines mandat. Nec in diuisionem præceptorum noscendam malè studium intenditur: modò eius generis rem esse memineris in qua liberum cuique iudicium esse debeat, ob quam non sit contentiosè cum dissentiente pugnandum. Nobis quidem hic locus necessariò attingendus est, ne, quam positure sumus diuisionem, ceu nouam & nuper excogitatum lectores aut rideant aut mirentur. Legem esse decem verbis distinctam, quia Dei ipsius auctoritate sapius comprobatur, extra cõtrouersiam est. Quare non de numero, sed de secãdi ratione ambigitur. Qui sic partiunt vt tria præcepta dent primæ tabule, reliqua septè in secundam reiciant, præceptum de imaginibus numero expungunt, vel certè sub primo occultant: quum mandati loco haud dubiè à Domino distinctè positum sit. decimum verò, de non concupiscendis proximi rebus, inepre in duo concerpunt. Accedit quòd talem partiendi rationem puriore seculo incognitam fuisse, mox intelligitur. Alij quatuor capita nobiscum in prima tabula numerat: sed primi vice, promissionem statuunt, sine præcepto. Ego autem, quia, nisi euidenti ratione conuincar, decem verba apud Moysen pro decem præceptis accipio, & totidem pulcherrimo ordine disposita videre mihi videor: permissa illis sua opinione, sequar quod magis mihi probatur, nempe vt quod illi præceptum primum faciunt, locum præfationis in totam Legem teneat: sequantur deinde præcepta primæ quatuor, secundæ tabulæ sex, eo quo recensentur ordine. Hanc diuisionem Origenes sine cõtrouersia, perinde atque passim suo seculo, receptam, tradidit. Suffragatur & Augustinus ad Bonifacium, qui in enumeratione hunc ordinem seruât, Vt vni Deo religionis obsequio seruiatur, vt idolum non colatur, vt nomen

men Domini non in vanum accipiatur, quum antè scorum de vmbra Sabbathi præcepto loquutus foret. Alibi quidem prima illa diuisio illi arridet, sed ob nimium leuem causam, quòd in numero ternario (si tribus præceptis conficiatur prima tabula) magis e- luceat mysterium Trinitatis. Quanquam nec illic dissimulat in ceteris nostram sibi magis placere. Nobiscum præter illos est author operis imperfecti in Mattheum. Iosephus, non dubium quin ex communi ætatis suæ consensu, quina præcepta singulis tabulis assignat. Quod cum rationi aduersatur in eo quòd religionis & charitatis distinctionem confundit: tum refutatur Domini autoritate, qui apud Mattheum in catalogo secundæ tabulæ, mandatum de parentibus honorandis reponit. Nunc Deum ipsum audiamus loquentem suis verbis.

Lib. 2. quæst. Vct. test.

Math. 19. 19

PRÆCEPTVM PRIMVM.

Ego sum IEHOVAH, Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo seruitutis: Non habebis deos alienos coram facie mea.

13. Partemne mandati primi facias priorem sententiam, an separatim legas, mihi in medio est, modò ne vice proæmij cuiusdam esse in totam Legem mihi neges. Primum in legibus ferendis curandum est ne contemptu mox abrogenentur. Prouidet ergo in primis Deus ne Legis quæ laturus est, maiestas aliquando in contemptum veniat: ad quam faciendam triplici argumento vitur. Potestatem ac ius imperij sibi vindicat, quo electum populum constingat parendi necessitate. Promissionem gratiæ proponit, cuius suauitate eundem alliciat ad sanctitatis studium. Beneficium commemorat, quo Iudæos redarguat ingrati tudinis, nisi benignitati suæ respondeant. Sub nomine Iehouah imperij & legitima dominatio designatur, quòd si ab ipso sunt omnia, & in ipso consistunt, æquum est vt in ipsum referantur: quemadmodum ait Paulus. Abundè itaque hoc solo verbo sub diuinæ maiestatis iugum redigimur, quia portentosum fuerit ab eius ditione velle nos submouere extra quem esse non possumus.

Tertia pars capituli, de alijs præceptis capituli. Præfixa autem est præfatio, quæ lex a contemptu vindicatur: idque triplici argumento.

Primum, maiestatis sue declaratione. Rom. 11. 36.

Deinde, beneficentia paternæ commemoratione.

Math. 22. 32.

Deut. 7. 6. & 14. 2. & 26. 19. Levit. 19. 2. Mal. 1. 6.

Tertio, commemoratione eius thionis & terræ Ægypti.

Cur Deus certis epithetis se designat.

Exo. 3. 15. Amos. 1. 2. Hab. 2. 29. Psal. 80. 2. & 92. 1. Isai. 43. 10

1er. 31. 33.

14. Postquam se eum esse ostendit qui ius habeat præcipiendi, cui obedientia debetur: ne sola necessitate videatur trahere, dulcedine quoque illectat, Deum se Ecclesiæ pronuntiando. Subest enim loquutioni relatio mutua, quæ in promissione continetur, Ero illis in Deum, ipsi erunt mihi in populum. Vnde Abrahæ, Isaac & Iacob immortalitatem ex eo Christus confirmat quòd Dominus se eorum Deum testatus sit. Quare perinde est ac si ita loqueretur, Ego vos mihi delegi in populum, cui non modò in præfenti vita beneficerem, sed vitæ quoque futuræ beatitudinem largirer. Quorum autem istud spectet, variis locis in Lege annotatur. nam quum hac misericordia nos dignatur Dominus vt populo suo in consortio accenseat, eligit nos, inquit Moses, vt simus sibi in populum peculiarem, in populum sanctum, ac custodiamus præcepta sua. Vnde illa cohortatio, Sancti estote, quia sanctus sum. Porro ex his duobus illa que est apud Prophetam obtestatio ducitur, Filius honorat patrem, & seruus dominum. Si ego Dominus, vbi timor? si ego Pater, vbi amor?

15. Sequitur commemoratio beneficij, quæ è validior esse debet ad nos commouendos, quò magis derestabile, etiam inter homines, ingrati tudinis flagitium. Recentis quidem beneficij tum Israelem admonebat, sed quod ob mirificam magnitudinem in æternum memorabile, ad posteritatem quoque valeret. Ad hæc conuenientissimum est præfenti causæ. innuit enim Dominus, eos è misera seruitute idèd liberatos vt se libertatis authorem obedientia & obsequendi promptitudine colant. Solet etiam (quò nos in vero sui viuis cultu retineat) certis epithetis se insignire, quibus sacrum suum numen ab omnibus idolis ac diis committit discernit. Nam (vt antea dixi) quæ nostra est ad vanitatem propensio cum temeritate coniuncta, simulac nominatur Deus, mens nostra sibi cauere nequit quin ad inane aliquid commentum delabatur. Huic igitur malo remedium dum afferre vult Deus, ipse suam diuinitatem certis titulis ornat, atque ita nos quibusdam veluti cancellis circumscribit, ne huc aut illuc euagemur, & temerè nobis fingamus nouum aliquem Deum, si derelicto Deo viuo, idolum erigamus. Hac ratione Prophetæ, quoties eum propriè designare volunt, illum vestiunt & quasi includunt iis notis sub quibus se populo Israelitico manifestauerat. Neq; enim, quum Deus Abrahæ, vel Deus Israelis vocatur, quum in templo Hierosolymitano collocatur inter

Chet

Cherubim, istæ & similes loquendi formulæ ipsum vni loco alligant, aut populo: sed in hoc duntaxat sunt positæ vt cogitationes piorum in illo Deo sistant, qui suo fœdere, quod cum Israele pepigit, sese ita repræsentauit vt ab eiusmodi idea deflectere nullo modo liceat. Fixum tamen illud maneat, redemptionis fieri mentionem, quo alacrius Iudæi se Deo addicant qui sibi iure eos vendicat. Nos autem (ne ad nos pertinere nihil id putemus) reputare conuenit, Ægyptiacam Israelis seruitutem typum esse spiritualis captiuitatis in qua omnes vinciti detinemur, donec brachij sui virtute liberatos in regnum libertatis nos cælestis vindex traducit. *Quemadmodum* ergo, quum dissipatos olim Israelitas ad cultû nominis sui recolligere vellet, eos ab intolerabili, qua premebantur, Pharaonis dominatione eripuit: ita quibus hodie se in Deum esse profiteretur, eos omnes iam ab exitiali diaboli potestate asserit, quæ illa corporali adumbrata fuit. *Quamobrem* nemo est cuius animus inflammari non debeat ad auscultandam Legem, quam à summo Rege profectam audit: à quo vt suam originem ducunt omnia, ita æquum est vt finem suum vicissim in ipsum destinent ac dirigant. Nemo, inquam, est qui non rapi debeat ad amplectendum Legislatorem, ad cuius obseruanda mandata peculiariter se delectum esse docetur: à cuius benignitate, cum bonorum omnium affluentiam, tum immortalis vitæ gloriam expectat: cuius mirabili virtute ac misericordia è faucibus mortis se liberatum nouit.

Cur huius redemptio nis inuocatio.

Quomodo & quatenus ad nos hodie pertinere huius beneficii recordatio.

Primi præcepti explicatio. Finis eiusdem.

Quid sit habere Deum, & habere deos alienos.

Deo debetur adoratio. Fiducia.

Inuocatio.

Gratiarum actio, quæ virtutes hoc præcepto commendantur.

Item vera religio.

Prohibetur autem superstitio, polytheia, atheismus.

Quid significet hæc verba: Coram facie mea.

16 Fundata & stabilita Legis suæ autoritate, præceptum primum edit, Ne habeamus deos alienos coram facie sua. Finis præcepti est quòd Dominus in populo suo solus vult eminere, & iure suo potiri in solidum. Id vt fiat, impietatem ac superstitionem quamlibet, qua diuinitatis suæ gloria vel minuitur vel obscuratur, à nobis abesse iubet. atque eadem ratione, vero pietatis studio coli se à nobis atque adorari præcipit. Et verborum simplicitas id ferè sonat. siquidem habere Deum non possumus quin simul conplectamur quæ sunt ei propria. *Quòd* ergo verat habere alienos deos, eo significat ne quod sibi proprium est, aliò transferamus. Et si autè quæ Deo debemus innumera sunt, ad quatuor tamen capita non ineptè referentur. Adorationem, cui accedit tanquam appendix, spirituale conscientiæ obsequium: Fiduciam, Inuocationem, Gratiarum actionem. Adorationem voco venerationem ac cultum quem illi reddit quilibet nostrum, vbi se eius magnitudini submisit. Quare non immeritò eius partem facio, quòd nostras conscientias eius Legi subiicimus. Fiducia est, ex virtutû eius recognitione, acquiescendi in eo securitas: quum in eo sapientiam, iustitiam, potentiam, veritatè, bonitatem omnem reponentes, sola eius cõmunicatione nos beatos existimamus. Inuocatio, sit mètis nostræ, quoties vrget vlla necessitas, in eius fidem atq; opem receptus, tanquam ad vnicum præsidium. Gratiarû actio, est gratitudo, qua laus bonorum omnium illi tribuitur. Horum vt nihil patitur Dominus aliò deriuari, ita omnia sibi in solidum exhiberi mandat. Neque enim satis fuerit ab alieno abstinerere Deo, nisi in hoc ipso te contineas. quod nefarij quidam cõtemptores solent, quibus summum cõpendium est religiones omnes ludibrio habere. Atqui præcedat oportet vera religio, qua in Deum viuentem animi referantur: cuius cognitione imbuti, ad suspiciendam, timendâ, colendam ipsius maiestatem, ad amplectendam bonorum eius communicationem, ad opem vbiq; requirèdam, ad recognoscendam laudisq; confessione celebrandam operum magnificentiam, in omnibus vitæ actionibus, tanquam ad vnicum scopum, aspirent. tum caueatur praua superstitio, qua animi à vero Deo deflecti, huc atq; illuc, ceu in varios diducuntur deos. Proinde si vno Deo sumus contenti, memoria reperamus quod antè dictum est, procul abiectos esse fictitios omnes deos, nec lacerandum esse cultum què vnus ille sibi vendicat. *Quia* ne tantillum quidè ex eius gloria delibare fas est, quin apud ipsum quæcunq; ei propria sunt resideant. Particula quæ sequitur. Coram facie mea, indignitatem auget: quòd Deus ad zelotypiam prouocatur quoties signenta nostra substituiimus in eius locum: quemadmodum si impudica mulier, producto palam ante oculos mariti adultero, eius animum magis vreret. *Quum* ergo præsentis sua virtute & gratia testatum faceret Deus se populum què elegerat respicere, quo magis à scelere defectionis deterreat, non posse novos deos ascisci admonet, quin testis sit ac spectator sacrilegij. Huic enim audaciæ plurimum impietatis accrescit, quòd in suis transfugijs Dei oculos ludificari se posse iudicat. Ex aduerso reclamatione Dominus, quicquid struimus, quicquid molimur, quicquid fabricamus, in conspectum suum venire. Pura sit ergo conscientia vel

ab occultissimis apostaticæ cogitationibus, si religionem nostram approbare Domino libet. Siquidem inregrani & incorruptam diuinitatis suæ gloriam non externa modò confessione requirit, sed in oculis suis, qui abditiſſimas cordium latebras intuentur.

PRÆCEPTVM SECUNDVM.

17 Non facies tibi sculpsibile, neque similitudinem vllam eorum quæ in cælo sunt sursum, vel in terra deorsum, vel in aquis quæ sub terra sunt. Non adorabis, neque coles.

Quemadmodum proximo mandato Deum se vnum esse pronuntiauit, præter quem nulli alij dij cogitandi aut habendi sunt: ita qualis sit, & quo cultus genere honorandus, apertius etiamnum edicit: ne quid sibi carnale affingere audeamus. Finis ergo præcepti est, quòd superstitionis ritibus legitimum sui cultum non vult profanari. Quare in summa, nos à carnalibus obseruatiunculis, quas stolidam mens nostra, vbi Deum pro sua crassitie cõcepit, comminisci solet, in totum reuocat & abstrahit: ac proinde ad legitimum sui cultum, hoc est spirituale & à se institutum, format. Quod autem est in hac transgressione crassissimum vitium notat: idololatriam externam. Ac duæ quidem sunt mandati partes. prior licentiam nostram coercet, ne Deum, qui incomprehensibilis est, sub sensu nostros subiicere, aut vlla specie representare audeamus. Secunda vetat ne imagines vllas adoremus, religionis causa. Porro formas omnes breuiter enumerat, quibus solebat à profanis & superstitionis gentibus figurari. Per ea quæ in cælo sunt, solem, lunam, aliasque stellas & fortasse aues intelligit. quemadmodum Deuteronomij quarto exprimens suam mentem, tam aues quàm alia nominat. Quod non annorassem, nisi quosdam viderem ad Angelos imperitè referre. Itaque reliqua membra, quia per se nota sunt, prætermitto. ac iam lib. i. fati apertè docuimus, quascunq; excogitat homo visibiles Dei formas, pugnare ex diametro cum eius natura: ideòque, simulac in medium prodeunt idola, corrumpi veram religionem & adulterari.

18 Quæ additur sanctio non parum ad excutiendam scordiam valere debet. Minatur

Se Iehouam esse, Deum nostrum, * Deum, æmulatorem, qui visitet iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, in iis qui oderunt nomen suum: faciat autem misericordiam in millia iis qui diligunt se, ac præcepta sua seruant.

Hoc verò perinde est ac si diceret se solum esse in quo herere debeamus. Eò vt nos inducat, potentiam suam prædicat, quæ se impunè contemni vel eleuari non patiat. Ponitur hic quidem nomen EL, quod Deum significat: sed quia à fortitudine ducitur, quo sensum melius exprimerem, hoc quoque reddere non dubitavi, vel contextui inferere. Deinde æmulatorem se vocat, qui consortem ferre nequeat. Tertio, vindicem se futurum asserit suæ maiestatis ac gloriæ, si qui eam ad creaturas aut sculpsibilia transferant: neque id breui aut simplici vindicta, sed quæ in filios, nepotes & pronepotes se pretendat, qui scilicet paternæ impietatis imitatores erunt. Quemadmodum perpetuam quoque in longam posteritatem iis misericordiam ac benignitatem suam exhibet qui se diligunt, ac Legem suam custodiunt. Personam mariti erga nos induere, vltatissimum est Deo. siquidem coniunctio qua nos sibi deuincit dum in Ecclesiæ sinum recipit, sacri cuiusdam coniugij instar habet, quod mutua fide stare oportet. Ipse vt omnibus fidelis ac veracis mariti officijs defungitur, ita vicissim à nobis stipulatur amorem ac castitatem coniugalem: hoc est, ne animas nostras satanæ, libidini, scdisque carnis cupiditatibus stuprandas prostituamus. Vnde quum Iudæorum apostasiam corripit, eos proiecta pudicitia adulteris inquinatos conqueritur. Ergo vt maritus, quò sanctior est ac castior, eò grauius accenditur si vxoris animum ad riualem inclinare videt: ita Dominus, qui nos sibi in veritate desponsauit, ardentissimam zelotypiam suam esse testatur, quoties, neglecta sancti sui coniugij puritate, scelestis libidinibus conspurcamur, tum verò præsertim dum numinis sui cultum, quem maximè illibatum esse decuerat, aliò deriuamus, vel inficimus aliqua superstitione. Quandoquidem hoc modo non tantum vici-

Se. m. li. præcepti expl. ano.

Finis.

Summa.

Partes duæ.

Formarum recitarum breuis enumeratio.

Deu. 4. 15

Cap. 11. & 12.

Cur hæc sanctio addatur.

* vel fortitudinem. nam hoc Dei nomen à fortitudine ducit est.

domini quatuor et viginti nati sunt, vt nos excuset. Fortis vocatur.

Æmulator. Index.

Mj. r. a. r.

2. Cor. 11. 2. Eph. 5. 30. I. sa. 62. 4. Ose. 2. 19.

Cur Æmulator dicitur.

Ier. 3. 12. Ose. 2. 22.

Rati, a simili

latius

lamus datam in coniugio fidem, sed ipsum nuptialem thorum inductis adulteris, poluimus.

Comminatione
ad dicitur expli-
catio.

19 In comminatione videndum est quid sibi velit, quum se visitaturum edicit iniquitatem patrum in filios, ad tertiam & quartam generationem. Nam præterquam quòd à diuinæ iustitiæ æquitate alienum est pœnam alieni delicti ab infonte expetere, Deus ipse quoque hoc se non commissurum affirmat, vt filius portet iniquitatem patris. At-

Ezech. 18
20.

Principi patris
de visitatione
iniquitatis pa-
trium in filios.

qui reddis iniquitatem patrum filiis in tertiam & quartam generationem. Ieremias si-

Num. 14.
8.
Ier. 22. 18.

Interpretatio à
separatis, eorum.

milititer, Qui facis misericordiam in millibus, qui reddis iniquitatem patrum in finem filiorum post eos. Nonnulli, dum in soluendo hoc nodo agrè desudant, de pœnis dun-

Iesa. 39. 7.

Gen. 12. 17. &
20. 5.

In seculum dilu-
tio, & gmi-
nos commin-
ationis iustis.

taxat temporariis putant intelligendum: quas si filij sustinent pro parentum delictis, non est absurdum: quando sepe in salutem infliguntur. Quod verum quidem est, nam Ezechiel denuntiabat Iesaias, filios eius regno spoliandos, & in exilium deportandos, ob peccatum ab eo perpetratum. Domus Pharaonis & Abimelech ob lesum Abrahamum affliguntur, &c. sed quum id ad quaestionis huius solutionem affertur, effugium est magis quam vera interpretatio. Grauiorem enim ultionem edicit hic & similibus locis quam vt intra vitæ præsentis terminos limitetur. Sic igitur accipiendum est quòd iusta Domini maledictio non modò in caput impij, sed in totam quoque familiam incumbat. Vbi incubuit, quid expectari potest, nisi vt pater, Spiritu Dei destitutus, flagitiosissime uiuat? filius ob patris nequitiam similiter à Domino derelictus, eandem exitij sequatur viam? Nepos demum & pronepos, hominum detestabilium execrabile semen, præcipientes post eos ruant?

An visitatio in-
iquitatis pa-
tri in filios a-
nimâ iustitiæ
deleceat.

20 Primum inspicimus an talis vindicta diuinam iustitiam dedeceat. Si vniuersa hominum natura est damnabilis: quos Dominus gratiæ suæ communicatione non dignatur, iis paratum scimus esse interitum, nihilominus propria iniquitate, non iniquo Dei odio intereunt. nec vlla relinquitur expositio, cur non aliorum exemplo Dei gratia in salutem adiuuentur. Quum ergo hæc impiis & flagitiosis irrogatur ob scelera punitio, vt Dei gratia in multas generationes domus eorum priuentur: quis ob iustissimam hanc vindictam Deo criminationem intendat? At Dominus contra pronuntiat, pœnam peccati paterni in filium non transcuram. Obserua quid illic agatur. Israelitæ, quum diu & assidue multis calamitatibus vexarentur, prouerbum iactare cœperant, patres suos comedisse vnam acerbam, vnde dentes filiorum obtupefcerent: quo significabant, admixta fuisse à parentibus peccata, quorum pœnas ipsi, iusti alioqui & immerentes, penderent: implacabili magis Dei iracundia quam moderata seueritate. Iis denuntiat Propheta, non ita esse: quia ob propria flagitia plectantur: neque Dei iustitiæ conuenire vt filius iustus ob scelesti patris nequitiam supplicium luat. quod neque in presenti sanctione habetur. Nam si visitatio, de qua nunc sermo est, adimpletur quum ab impiorum familia gratiam, lumen suæ veritatis, reliqua salutis adiumenta aufert Dominus: eo ipso quòd excecati & derelicti ab ipso filij parentum vestigiis insistant, maledictiones ob paterna scelera sustinent. Quòd verò & temporariis miseris subiiciuntur, & æterno demum exitio, ita iusto Dei iudicio, non ob aliena peccata, sed ob iniquitatem propriam puniuntur.

Locorū in spe-
cie peccati non
conclusio.

Ezech. 18
20.

De sermone par-
ticipio misericor-
diæ Dei in mil-
li generatione
iustorum
de propagatione
dixit passim.

21 Altera ex parte offertur promissio de propaganda in mille generationes Dei misericordia: quæ etiam frequenter in scripturis occurrit, & in solenni Ecclesiæ fœdere inferitur, Ero deus tuus, & seminis tui post te. Quod respiciens Solomon, scribit filios iustorum post mortem eorum beatos fore: non tantum sanctæ educationis ratione (quæ ipsa certè momentum non minimum habet) sed ob istam in fœdere promissam benedictionem, quòd Dei gratia in familiis piorum æterna resideat. Eximia hinc fidelibus consolatio, ingens impius terror. nam si post mortem quoque memoria tum iustitiæ tum iniquitatis tantum apud Deum valet, vt maledictio huius & illius benedictio in posteritate redundet, multò magis in ipsis authorum capitibus residet. Ceterum nihil obstat quòd impiorum soboles interdum ad bonam frugem se recipit, fidelium soboles degenerat: quia non perpetuam hic regulam figere voluit Legislator, quæ suæ lectioni derogaret. Nam ad consolationem iusti ac terrorem peccatoris sufficit non esse vanam ipsam aut inefficacem sanctionem, tametsi non semper locum habeat. Quemad-

Gen. 17. 7
Prou. 20.
7.

Etiam promissio
iustis.

Exceptio
iustis & se-
quenter admo-
num occurren-
ti visitatio.

mod

modum enim quæ paucis sceleratis infliguntur temporales pœnæ, testimonia sunt diuinæ aduersus peccata iræ, & futuri olim in omnes peccatores iudicij, tametsi multi impunè vsque ad vitæ finem euadant: ita quum exemplum vnum edit Dominus istius benedictionis, vt filium in patris gratiam misericordia & benignitate sua profèquatur, documentum præbet constantis & perpetuæ in suos cultores gratiæ: quum patris iniquitatem semel in filio perfequitur, docet quale reprobos omnes iudicium ob scelera propria maneat, quam certitudinem potissimum hinc spectauit. Obiter etiam misericordiæ suæ amplitudinem nobis commendat, quam in mille generationes extendit, quum quatuor duntaxat generationes assignarit vindictæ.

Amplificatio huius ob. f. 3.

PRÆCEPTVM TERTIVM.

Non vsurpabis nomen Iehouæ Dei tui in vanum.

22 Finis præcepti est, Quòd nominis sui maiestaté vult nobis esse sacrosanctâ. Summa igitur est, ne ipsam contemptim & irreuerenter habendo profanemus. Cui interdico cohæret ex ordine præceptum, vt eam religiosa veneratione profèqui nobis studio & curâ sit. Itaque sic animis & linguis comparatos esse nos decet, vt nihil de ipso Deo cuiusq; mysteriis aut cogitemus aut loquamur nisi reuerenter & multa cum sobrietate: vt in æstimandis eius operibus nihil nisi erga ipsum honorificum sapiamus. Hæc, inquam, tria obseruare non oscitanter conuenit, Vt quicquid mens de ipso concipit, quicquid lingua profatur, ipsius excellentiam respiciat, & sacræ nominis eius sublimitati respondeat: denique ad extollendam eius magnificentiam aptum sit. Sancto eius verbo & adorandis mysteriis ne temerè præposterèq; abutamur vel ad ambitionem, vel ad auaritiam, vel ad ludicia nostra: sed prout impressam gerunt nominis eius dignitatem, suum inter nos honorem ac pretium semper habeant. Postremò, eius operibus ne obloquamur aut detrectemus, quemadmodum illi contumeliosè solent oblitreperè miserii homines: sed quicquid ab ipso memoramus factum, cum sapientiæ, iustitiæ, bonitatis e-logiis prædicemus. Id est nomen Dei sanctificare. vbi secus sit, vano prauòq; abusu polluitur: quia rapitur extra legitimum usum, cui soli cõsecratum erat: atque vt nihil aliud, sua tamen dignitate exutum, contemptibile paulatim redditur. Quòd si in hac temeraria vsurpandi importunè diuini nominis facilitate tantum est mali: multò plus in eo, si in nefarios vsus conferatur, vt qui ipsum necromantiæ superstitionibus, diris deuotionibus, illicitis exorcismis, aliisque impiis incantationibus seruire faciunt. Iuramentum autem in mandato potissimum assumitur, in quo peruersus diuini nominis abusus maxime est detestabilis: quo inde melius absterreamur ab omni in vniuersum eius profanatione. Hic autem de cultu Dei præcipi & reuerentia nominis eius, non autem de æquitate quæ inter homines colenda est, inde patet quòd deinde in secunda tabula peritium & falsum testimonium damnabit, quo læditur humana societas. superuacua autem esset repetitio si hoc præceptum tractaret de officio charitatis. Iam ipsa quoque distinctio hoc postulat, quia non frustra Deus, vt dictum est, duas Legi suæ tabulas attribuit. Vnde colligitur hoc eius suum sibi vindicare, ac tueri nominis sui sanctitatem, non autem docere quid homines hominibus debeant.

Tertii præcepti expositio, finis & summa.

Partes tres.

Prima.

Alterâ.

Tertiâ.

Vsurpare nomen Dei in vanum, quid. Species huius vsurpationis.

Inter alias, Iuramentum.

Distinctio huius præcepti à nouo.

23 Primo loco habendum est quid sit iuramentum. Est autem Dei attestatio ad veritatem sermonis nostri confirmandam. Quæ enim manifesta in Deum probra continent execrationes, indignæ sunt quæ inter iuramenta censeantur. Eiusmodi attestationem, vbi ritè peragitur, speciem esse cultus diuini ostenditur multis locis Scripturæ. vt quum Iesaias de Assyriis & Ægyptiis in fœderis societatem cum Israele vocandis vaticinatur, Loquentur, inquit, lingua Chanaan, & in nomine Domini iurabunt. hoc est, Iurando per nomen Domini, confessionem religionis edent. Item quum de propagando eius regno loquitur, Quicunq; benedicit sibi, in Deo fidelium benedicit: & qui iurabit in terra, iurabit in Deo vero. Ieremias, Si eruditi, inquit, docuerint iurare populû in nomine meo, sicut docuerunt iurare per Baal, ædificabuntur in medio domus meæ. Et meritò nomen Domini in testimonium inuocâdo, nostrâ in ipsum religionem dicimur testari. Sic enim ipsum, æternam esse & immutabilem veritatem confitemur: quæ appellamus non modo tanquam præ aliis idoneum veritatis testem, sed etiam ceu eius assertorè vnicum, qui abscondita in lucè proferre queat: deinde vt cordium cognitorem. Vbi enim defunt hominum testimonia, ad Deum testem refugimus: ac præsertim vbi asserendum

Iuramenti definitio.

Est diuini cultus species.

Iesai. 19. 18.

Iesai. 65. 16.

Ierem. 12. 16.

Ratio.

est quod in conscientia latet. Qua ratione amarè succenset iis Dominus qui per alienos deos deierant: atque id iurificandi genus, argumentum manifestæ defectionis interpretatur. Filij tui dereliquerunt me, & iurant in iis qui non sunt dii. Et sceleris huius gravitatem, pœnarum comminatione declarat, Disperdam eos qui iurant per nomen Domini, & iurant per Melchon.

Jerem. 5, 7.

*Hic verò multis
replevit peccata
sua.*

*1. Si Dominus
ipsum attestan-
tes, vel peiere-
mus, atque in
contumeliam in-
fessimus.*

*Iohan. 9, 24.
1. Reg. 14, 19.
39.
1. Sam. 7, 9.
2. Cor. 1, 23.*

*2. Vel si iura-
mentis inani-
bus eum appel-
lantes, vitem
quodammodo &
contempibilem
reddimus.*

*Iuramentum
quâdo & quo-
modo adhiben-
dum.*

*3. Si Dei seruos
in eius locis iu-
ramus.*

24. Iam vbi intelligimus, sacramentis nostris Dominum inesse velle nominis sui cultum: eo maior adhibenda diligentia, ne pro cultu vel contumeliam vel contemptum & vilitatem contineant. Contumelia est non leuis si per ipsum peieratur: vnde & profanatio appellatur in Lege. Quid enim restat Domino, vbi sua veritate fuerit spoliatus? iam Deus esse desinet. Sed enim spoliatur certè, dum falsi suffragator & approbator constituitur. Quare Iosuah, dum Achan ad confessionem veri adigere vult, Fili mi, ait, da gloriam Domino Israel: innuens scilicet, Dominum grauissimè inhonorari si per eum peieratur. Neque mirum: non enim stat per nos quin mendacium sacro eius nomini quodammodo inuratur. Quam loquutionem vsitatam inter Iudeos fuisse, quoties ad sacramentum dicendum quispiam vocaretur, constat ex simili obtestatione qua videntur in Evangelio Iohannis Pharisei. Ad hanc cautionem nòs institunt formulæ quæ in Scripturis vsurpantur, Viuit Dominus: Hæc faciat mihi Dominus & hæc addat: Testis sit Deus in animam meam: quæ insinuat Deum aduocare nos non posse orationis nostræ casum quin periurij vltorem nobis imprececur si fallimus.

25. Vile & vulgare redditur Dei nomen, quum veris quidem, sed superuacuis iuramentis adhibetur: siquidem accipitur hic quoque in vanum. Quare non satis fuerit à periurio abstinere, ni simul meminerimus, iusiurandum non libidinis aut voluptatis, sed necessitatis causâ permixtum & institutum, ideòque extra licitum illius vsus egredi qui rebus non necessariis accommodat. Porrò non alia prætendi necessitas potest quam vbi vel religioni vel charitati est feruendum. Quia in re nimis licentiosè hodie delinquitur, eòque intolerabilis quòd assuetudine ipsa pro delicto imputari desit: quod certè apud Dei tribunal non paruo æstimatur. Passim enim promiscuè temeratur Dei nomen in nugacibus colloquiis: nec malè fieri putatur, quia in tantæ improbitatis possessionem longa & impunita audacia ventum est. Manet tamen ratum Domini mandatum: manet firma sanctio: & effectum olim suum obtinebit, qua peculiaris quædam vindicta in eos edicitur qui frustra nomen ipsius vsurparint. Peccatur & alia in parte, quòd in Dei locum sanctos eius seruos in iuramentis substituiamus, manifesta impietate: quia sic diuinitatis gloriam ad eos traducimus. Neque enim abs re est, quòd speciali mandato præcepit Dominus iurare per nomen suum: speciali interdicto prohibuit ne per alienos deos iurantes audiamur. Et Apostolus idè liquidè testatur, quum scribit homines in iuramentis superiorem seipsis appellare: Deum, quia sua gloria maiorem non habebat, per seipsum iurasse.

26. Hæc iusiurandi moderatione Anabaptistæ non contenti, omnia sine exceptione execrantur: quoniam Christi generale sit interdictum, Ego dico vobis, ne iuretis omnino: sit autem sermo vester, est, est, non, non: quod vltra est, à malo est. Sed hoc modo inconsideratè in Christum impingunt: dum illum faciunt Patri aduersarium, & qui ad decreta eius abroganda in terram descenderit. Siquidem Deus æternus in Lege non modò iuramentum, seu rem legitimâ, permittit: (quod ipsum abundè foret) sed in necessitate imperat. Christus autem se asserit vnum esse cum Patre, se non aliud asserere quam quod Pater mandauerit, doctrinam suam nò esse à seipso, &c. Quid ergo? Deumne sibi contrarium facient, qui quod semel in moribus præcipiendo approbarit, postea prohibeat ac damnet? Sed quia in verbis Christi non nihil est difficultatis, ea paulisper expendamus. Hic autem nunquam verum assequemur nisi oculos intédamus in Christi scopum, & ad id quod illic agit animum aduertamus. Illi non est institutum, Legem aut laxare, aut restringere, sed ad veram ac germanam intelligentiam reducere, quæ falsis Scribarum & Phariseorum commentis valde deprauata fuerat. Id si tenemus, non putabimus Christum damnasse in totum iuramenta: sed ea tantum quæ Legis regulam transgrediuntur. Ex ipsis constat, populum nihil tunc cauere solitum præter periuria, quum non iis solis, sed inanimibus quoque ac superuacuis iuramentis Lex interdicit. Dominus ergo, certissimus Legis interpres, non modò peierare, sed etiam iurare, malum esse admonet. Quomodo iurare: nempe in vanum. Quæ autem in Lege commédantur iuram

Sophon. 15.

Leuit. 19.

12.

Iosu. 7. 19

Exod. 23

13.

Deut. 6.

13. & 10.

20.

Heb. 6. 13.

Mat. 5. 34.

Exod. 22.

11.

Iohan. 10.

33.

Ibid. 18.

Iohan. 7.

16.

*Anabaptistæ
omnia iura-
menta dam-
nantes resillun-
tur.*

*1. Authentice
Christi, qui
Patri aduersi-
tatis esse ne-
quit.*

*2. Interpreta-
tione loci quem
Anabaptistæ
pervertimus.*

iuramenta, salua & libera relinquit. Videntur sibi validius pugnare quam mordicus arripiunt particulam Omnino: quæ tamen non ad iurandi verbum referitur, sed ad subiectas sacramentorum formulas. Nam & ista erat erroris portio, quòd dum per cælum & terram deierant, Dei nomen se non putabant attingere. Ergo post præcipuum præuaricationis caput, omnia etiam subterfugia Dominus illis præcidit: ne se opinentur euasisse si suppresso Dei nomine cælum & terram appellarint. Nam hic quoque obiter notandum, quanuis non exprimat nomen Dei, homines tamen obliquis formis per ipsum iurare: quemadmodum si per lumen vitale, per panem quo vescuntur, per baptismum suum, aut alia diuinæ erga se liberalitatis pignora quælibet iurent. Neque verò Christus eo loco per cælum & terram & Hierosolymam iurare vetans, superstitionem corrigit, vt falsò quidem putant: sed eorum potius sophisticam argutiam refellit, qui pro nihilo ducebant indirecta iuramenta futiliter iactare, quasi sacro Dei nomini parcerent, quod tamen insculptum est singulis eius beneficiis. Alia est ratio vbi vel mortalis quispiam, vel mortuus, vel Angelus in locum Dei substituitur: sicuti apud profanas gentes excogitauit adulatio putidam illam formam, per vitam aut genium Regis: quia tunc falsa apothæosis vnus Dei gloriam obscurat & minuit. Verùm vbi nihil aliud est propositum quam ex sacro Dei nomine petere dictorum confirmationem, quamuis id obliquè fiat, in friuolis omnibus iuramentis leditur eius maiestas. Licentiam hanc vno prætextu spoliatur Christus, omnino iurare prohibens. Eodem & Iacobus tendit, illa Christi verba quæ citauit vsurpans: quia semper in mundo grassata est illa temeritas, quæ tamen profanatio est nominis Dei. Nam si ad substantiam referas particulam Omnino, ac si nulla exceptione illicitum esset quoduis iusiurandum, quorsum explicatio quæ mox additur: Neque per cælum, neque per terram, &c. Quibus fatis patet, cauillis occurri vnde leuari suum vitium Iudæi putabant.

27 Itaque sanis iudiciis ambiguum iam esse nequit, Dominum illic iuramenta modo ea improbasse quæ per Legem vetita essent. Nam & ipse, qui perfectionis, quam docebat, exemplar in vita exhibuit, non abhorruit à iuramentis quoties res requirebat: & discipuli, quos magistro suo per omnia paruisse non dubitamus, idem exemplum sequuti sunt. Quis audeat dicere iuraturum fuisse Paulum, si iusiurandum prorsus interdictum fuisset? Atqui vbi res ita tulit, sine vilo scrupulo iurat, etiam addita interdum imprecatione. Nondum tamen finita est quæstio: quando nonnulli sola ab hoc interdicto publica iuramenta eximi arbitrantur: qualia sunt quæ deferente exigentèq; magistratu præstamus: qualia etiam in faciendis fœderibus vsurpare principes solent: vel populus, quum in nomen principis iurat: vel miles, quum sacramento militiæ adigitur: & quæ sunt huiusmodi. In hunc quoq; ordinem (& iure) referunt quæ extant apud Paulum, ad asserendam Euangelij dignitatem: quado Apostoli in sua functione priuati homines non sunt, sed publici Dei ministri. Et sanè nõ inficior illa esse tutissima, quòd solidioribus Scripturæ testimoniis defenduntur. Iubetur magistratus in re dubia adigere testem ad iuramentum, ille vicissim iuramento respondere. & Apostolus ait humanas controuersias hoc remedio expediri. In hoc præcepto habet vterq; solidam officij sui approbationem. Quintiam apud veteres ethnicos obseruare licet, publicum & solenne iusiurandum in magna religione habitum fuisse: vulgaria, quæ promiscuè faciebant, aut pro nihilo, aut non ita magno fuisse reputata, perinde ac Dei numen in his non intercedere putarent. Verùm priuata iuramenta, quæ sobriè, sanctè, reuerenter necessariis rebus adhibentur, damnae nimis periculosum fuerit: quæ ipsa & ratione & exemplis fulciuntur. Nam si priuatis in re graui & seria Deum inter se iudicè appellare licet, multò magis testem. Insimulabit te frater tuus perfidiæ: purgare te studebis, ex charitatis officio: ille nulla ratione satisfieri sibi patietur. Si in discrimè fama tua ob illius obstinatam malignitatem veniat, sine offensa ad Dei iudicium prouocabis, vt tuam innocentiam tempore manifestet. Minus est testem aduocare, si verba expenduntur. Non video igitur cur hic illicitam asseramus attestationem. Neque desunt plurima exempla. Si Abraham & Isaac sacramentum cum Abimelech publico nomine prætextitur: at certè Iacob & Laban priuati erant, qui mutuo iuramento fœdus inter se faciunt. Priuatus erat Boos, qui promissum coniugium Ruth eodem modo confirmauit. Priuatus erat Abdias, vir iustus & timens Dei, qui iuramento asseuerat quod Eliæ vult persuadere. Nullam itaque meliorem regulam habeo, nisi vt iuramenta sic moderemur ne temeraria sint, ne promiscua,

Instans eorundem solutio.

Cur omnino iurare Christus prohibeat hoc loco.

Iacob. 5. 12.

3. Exemplo Christi & Pauli Apostoli.

Iuramenta publica probant nonnulli: priuata auctori minime.

Hebr. 6. 16.

Sed priuata etiam licita esse, cum ratione, cum exemplis ostenditur, subhibitis cancellis quos Deus verbum præscribit.

Gen. 21. 24, 26. 32. Gen. 31. 53. Ruth 3. 13. 1. Reg. 18. 10.

Regula in iuramentis sequenda.

Sæpiissime, apud Euangelistas.

Rom. 1. 9. 2. Cor. 1. 23.

ne libidiosa, ne friuola: sed iustę necessitati seruiant, vbi scilicet vel Domini gloria vindicanda, vel promouenda fratris ædificatio. quò Legis mandatum spectat.

PRÆCEPTVM QVARTVM.

Recordare vt diem sabbathi sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: septimo autem die sabbatum Iehouæ Dei tui est. Non facies vllum opus in eo, &c.

Quartū præceptū expositio et finis.

Causæ tres.

Prima.

Alterā.

Tertiā.

28 Finis præcepti est vt propriis affectibus & operibus emortui, regnum Dei meditemur, atque ad eam meditationem institutis ab ipso rationibus exerceamur. Verum, quoniam habet peculiarem & diuisam à reliquis considerationem, paulò diuersam interpretationis seriem requirit. Vnbra tile veteres nuncupare solent, quòd externam diei obseruationem contineat quæ in Christi aduentu cum reliquis figuris abolita fuerit, quòd verè quidem ab illis dicitur: sed dimidia tantum ex parte rem attingunt. Quare altius repetenda est expositio: & dispiciendæ tres causæ, quibus cõstare hoc mandatum obseruasse mihi videor. Voluit enim cælestis Legislator sub diei septimi quiete populo Israel spiritualem quietem figurare, qua à propriis operibus feruari debent fideles, vt Deum in se operari sinant. Deinde statum diem esse voluit, quò ad Legem audiendam & ceremonias peragendas conuenirent, vel saltem quem operum suorum meditationi peculiariter darent: vt hac recordatione ad pietatem exercerentur. Tertiò, seruis, & iis qui sub aliorum degerent imperio, quietis diem indulgendum censuit, quò aliquam haberent à labore remissionem.

Prima causa explicatio. Spiritus quietis admiratio primarium locum in hoc præcepto tenet.

29 Illam tamen spiritualis quietis adumbrationem primarium in sabbatho locum tenuisse, multifariam docemur. Nullius ferè siquidem præcepti obedientiam seuerius Dominus exegit. Quum subuersam omnem religionem vult apud Prophetas significare, polluta, violata, non custodita, non sanctificata sua sabbatha cõqueritur: quasi, omisso hoc obsequio, nihil amplius restaret in quo posset honorari. Eius obseruantiam eximii encomiis prosequitur: vnde & fideles, inter alia oracula, sabbathi reuelationem mirifice æstimabant. Sic enim loquuntur Leuitæ apud Nehemiam, in solenni congregatione, Ostendisti patribus nostris sabbatum tuum sanctum, mandata & ceremonias & Legem dedisti eis per manum Moïsi. Vides vt singulari dignatione habeatur inter præcepta omnia Legis. Quæ omnia pertinent ad commendandam mysterij dignitatem,

Nuna. 13.
22.

Eze. 20.
12, & 22.
8, & 23, 38

Ier. 17. 21.
22, & 27.
Iesa. 56. 2.

Nehem.
9. 14.

Quod indicat Deum esse nostrum sanctificatorem.

quod à Moïse & Ezechiele pulcherrimè exprimitur. Sic habes in Exodo, Videte vt sabbatum meum custodiatis, quia signum est inter me & vos, in generationibus vestris: vt sciatis quòd ego sum Dominus qui sanctifico vos. Custodite sabbatum: sanctum est enim vobis. Custodiant filij Israel sabbatum, & celebrent illud in generationibus suis. pactum est sempiternum inter me & filios Israel, signumque perpetuum. Fusiis etiam num Ezechiel: cuius tamen summa huc redit, esse in signum quo Israel cognosceret, Deum esse suum sanctificatorem. Si sanctificatio nostra propriæ voluntatis mortificatione cõstat, iam se profert aptissima signi externi cum re ipsa interiori analogia. Quiescendum omnino est, vt Deus in nobis operetur: cedendum voluntate nostra, resignandum cor, abdicandæ cunctæ carnis cupiditates. Denique feriandum est ab omnibus propriis ingenij muniis, vt Deum habentes in nobis operantem, in ipso acquiescamus, quemadmodum Apostolus quoque docet.

Exod. 13.
31, 35.

Unde sequitur, si mandatum nobis esse ne deum in nobis operantem impediamus.

Unde sequitur, si mandatum nobis esse ne deum in nobis operantem impediamus.

Eze. 20.
12.

Si quis arcanam significatorem in numero requirat, sensus præcepti eo respectu aperitur, sabbathi perpetuitas, et in vltimo die perfectio.

30 Perpetuam istam cessationem Iudeis repræsentabat vnus diei ex septenis obseruatione: quæ vt maiori religione coleretur, eam exemplo suo Dominus cõmendauit. Non enim ad excitandum hominis studium mediocriter valet vt se ad Creatoris imitationem tendere nouerit. Siquis arcanam aliquam in septenario numero significationem requirat, quando hic in Scriptura perfectionis est numerus, non sine causa delectus est ad notandam perpetuitatem. Cui & illud suffragatur, quòd Moïses in die quo narrat requiescisse Dominum ab operibus suis, finem describendę dierum ac noctium successio nis facit. Potest & altera probabilis afferri numeri notatio: quòd scilicet designarit Dominus nunquam absolutum fore sabbatum donec ventum ad vltimum diem fuerit. Nostram enim in illo beatam quietem hinc inchoamus, in ea nouos quotidie progressus facimus: sed quia aliudua est adhuc cum carne militia, non prius consummabitur quam implebitur illud Iesaïæ de continuanda neomenia cum neomenia, sabbatho cum sabbatho

Hebr. 3. 13
& 4. 9.

batho, nempe quum erit Deus omnia in omnibus. Videri ergo possit Dominus per diem septimum populo suo delineasse futuram suam sabbathi in ultimo die perfectionem: quo continentis sabbathi meditatione ad hanc perfectionem tota vita aspiraret.

1. Cor. 15. 18.

31 Siquis hanc numeri obseruationem ceu nimis argutam fastidiat, nihil impedito quominus simplicius accipiat: Dominum certum diem ordinasse, quo ad meditantam spiritualis quietis assiduitatem populus sub Legis pædagogia exerceatur. Septimum assignasse, vel quia sufficere prouidebat, vel ut proposita exempli sui similitudine, melius populum extimularet: vel certè admoneret non aliò spectare sabbathum nisi vt suo Creatori conformis redderetur. Parum enim interest: modo mylterium, quod præcipuè delineatur, maneat, de perpetua nostrorum operum quiete. Ad quod contemplan- dum identidem reuocabant Iudæos Prophetæ: ne carnali cessatione defunctos se putarent. Præter allegatos iam locos sic habes apud Iesaiam, Si auerteris à sabbatho pedem tuum vt non facias voluntatem tuam in die sancto meo, & vocaueris sabbathum delicatum & sanctum Domini gloriosi: & glorificaueris eum dum non facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua vt loquaris sermonem: tunc delectaberis super Domino, &c. Ceterum non dubium quin Domini Christi aduentu, quod ceremoniale hic erat, ab- olitum fuerit. Ipse enim veritas est, cuius præsentia figuræ omnes euanescent: corpus cuius aspectu, vmbre relinquuntur. Ipse, inquam, verum sabbathi complementum. Per baptismum illi consèpulti, in consortium mortis eius insiti sumus, vt resurrectionis participes, in nouitate vitæ ambulemus. Ided sabbathum vmbra fuisse rei futuræ alibi scribit Apostolus: corpus extare in Christo, hoc est, solidam veritatis substantiam, quam illo loco bene explicauit. Ea non vno die contenta est, sed toto vitæ nostræ cursu, donec penitus nobismetipsis mortui, Dei vita impleamur. A Christianis ergo abesse debet superstitiosa dierum obseruatio.

Si simplicius accipias, sabbathum non o- mniueris: maneat de perpetua nostrorum operum quiete: ita tamen vt superstitiosa dierum obseruatio arceatur.
Iesai. 58. 13.

Ceremonia Christi aduentu abrogata.
Rom. 6. 4.

Col. 2. 16, & 17.

32 Enimuerò quoniam duæ posteriores causæ veteribus vmbis annumerari non debent, sed seculis omnibus per æquè conueniunt: abrogato sabbatho, inter nos tamen etiamnum locum istud habet, vt statis diebus ad audiendum verbum, ad mystici panis fractionem, ad publicas orationes conueniamus: deinde vt seruis & operariis sua detur à labore remissio. Vtrunque in sabbathi præceptione curæ fuisse Domino, procul dubio est. Prior abundè testimonij, vel in solo Iudæorum vsu, habet. Secundam signauit Moses in Deuteronomio, his verbis, Vt requiescat seruus tuus & ancilla tua, sicut & tu: memento quòd & ipse seruieris in Ægypto. Item in Exodo, Vt requiescat bos & asinus tuus: & respiret filius ancillæ tuæ. Vtrunque quis neget nobis perinde ac Iudæis conuenire? Conuentus Ecclesiastici nobis Dei verbo præcipiuntur: & eorum necessitas, ipsa vitæ experientia, nota satis est. Nisi statim sint, & suos habeant constitutos dies, quomodo haberi possunt? Omnia decenter & ordine gerenda inter nos sunt ex Apostoli sententia. Tantum verò abest quin decorum & ordo, nisi ista politia & moderatione conseruari possit, vt præsentissima impendat Ecclesiæ perturbatio & ruina si dissoluatur. Quòd si eadem nobis necessitas incumbit, cuius in subsidium Iudæis Dominus sabbathum constituerat: nemo causetur nihil aliud ad nos pertinere. Voluit enim prouidentissimus & indulgentissimus Pater noster, nostræ, non minus quàm Iudæorum necessitati prospicere. Cur non quotidie, inquires, potius conuenimus, vt ita tollatur dierum discretio? vtinam illud quidem daretur: & sanè digna erat spiritualis sapientia, cui quotidie decideretur particula aliqua temporis. Sed si à multorum infirmitate obtineri non potest vt quotidiani conuentus agantur: & charitatis ratio plus ab illis exigere non permittit: cur non pareamus rationi quam nobis videmus Dei voluntate impostam?

Secundæ & tertie cause explicatio, quæ dupliciter habet respectum perpetuum.
Confirmatio.

Deut. 5. 14.
Exod. 23. 12.

1. Cor. 14. 40.

De conueniuntur factis.

33 Paulò hinc cogor esse longior, quòd hodie ob diem Dominicum tumultuantur nonnulli inquieti spiritus: Plebem Christianam quiritantur in Iudaismo foueri, quia retinet aliquam dierum obseruationem. Ego autem respòdeo, citra Iudaismum dies istos à nobis obseruari: quia longo interuallo differimus in hac parte à Iudæis. Non enim vt ceremoniam arduissima religione celebramus, qua putemus mysterium spirituale figurari: sed suscipimus vt remedium retinendo in Ecclesia ordini necessarium. Atqui Paulus docet, non esse in eius obseruatione iudicandos Christianos: quia sit vmbra rei futuræ. Ideo timet ne inter Galatas frustra laborarit, quòd adhuc dies obseruent. Et ad Romanos asserit superstitiosum esse siquis iudicat inter diem & diem. At quis præter istos duntaxat furiosos, non videat de qua obseruatione intelligat Apostolus? Non enim

De dici Domini obseruatione, ad eos qui plebè Christianam sic in Iudaismo fouere queruntur.

Obiectio.
Responsum.

Col. 2. 16.

Gal. 4. 10.
II. Rom. 14.
5.

in finem istum politicum & Ecclesiasticum ordinem respiciebant: sed quum, tanquam rerum spiritualium umbras retinerent, tantumdem obscurabant Christi gloriam & Euangelij lucem. A manuariis operibus non ideo feriabantur quòd essent à sacris studiis & meditationibus auocamenta: sed religione quadam, quòd feriendo, mysteria olim commendata recolere se somniabant. In hanc, inquam, præposteram dierum discretionem inuehitur Apostolus: non in legitimum delectum, qui societatis Christianæ paci feruiat. Siquidem in Ecclesiis ab eo institutis sabbatum in hunc usum retinebatur. Illud enim diem præscribit Corinthiis, quo symbola ad subleuandos Hierosolymitanos fratres colligantur. Si timetur superstitio: plus erat periculi in Iudaicis feriis, quàm in Dominicis (quos nunc habent Christiani) diebus. Nam quod ad euertendam superstitutionem expediebat, sublatus est Iudæis religiosus dies: quod decoro, ordini, paci, in Ecclesia retinendis necessarium erat, alter in eum usum destinatus est.

1. Cor. 16. 2.

Ratio huius
instituti.

34 Quamquam non sine delectu Dominicum quem vocamus diem veteres in locum sabbathi subrogauerunt. Nam quum verè illius quietis, quam vetus sabbathum adumbrabat, in resurrectione Domini finis sit ac complementum, ipso die, qui umbris finem attulit, admonentur Christiani ne umbratili ceremoniæ inlæreant. Neque sic tamen septenarium numerum moror, vt eius feruituti Ecclesiam astringam. neque enim Ecclesias damnauero, quæ alios conuentibus suis solennes dies habeant, modò à superstitutione absint. Quod erit si ad solam obseruationem disciplinæ & ordinis bene compositi referantur. Summa sit: vt sub figura Iudæis tradebatur veritas, ita nobis sine umbris commendatur: primùm, vt perpetuum tota vita sabbathismum meditemur à nostris operibus, quòd Dominus in nobis per suum Spiritum operetur: deinde vt pia operum Dei recognitione priuatim se quisq; quoties vacat, diligenter exerceat: tum etiam, vt omnes simul legitimum Ecclesiæ ordinem, ad verbum audiendum, ad sacramentorum administrationem, ad publicas orationes constitutum, obseruemus. tertio ne nobis subditos inhumaniter premamus. Ita euanescent nugæ pseudoprophetarum qui Iudaica opinione populum superioribus seculis imbuerunt, nihil aliud afferentes nisi abrogatum esse quod ceremoniale erat in hoc mandato (id vocat sua lingua diei septimæ taxationem) remanere autem quod morale est, nempe vnus diei obseruationem in hebdomade. Atqui id nihil aliud est quàm in Iudæorum contumeliam diem mutare, diei sanctitatem animo eandem retinere: siquidem manet nobis etiamnum par mysterij in diebus significatio quæ apud Iudæos locum habebat. Et sanè videmus quid tali doctrina profecerint, qui enim eorum cõstitutionibus herent, crassa carnaliqu; sabbathismi superstitutione Iudæos ter superant: vt nihilo minus hodie ipsis conueniant obiurgationes quæ

Summa præcep-
ti.De hac liber-
tate vide So-
cratem hist.
tri. lib. 9. c. 38.Iesi. 1. 13; &
58. 13.

apud Iesaiam leguntur, quàm iis quos sua ætate Propheta increpabat. Cæterum generalis doctrina præcipuè tenenda est: ne religio inter nos vel concidat vel languescat, diligenter colendos esse sacros cœtus, & externis subsidiis quæ ad fouendum Dei cultum valeant operam dandam esse.

PRÆCEPTUM QVINTVM.

HONORA patrem tuum & matrem vt sis longæuus super terram quam Iehoua Deus tuus daturus est tibi.

Cogniti præcep-
ti, quod est
primum secun-
dæ tabulæ ex-
positio, finis
summa, & in-
terdictum.Honor paren-
tibus exhiben-
dus, quam late
patet.Cur patris &
matris memi-
nit.

35 Finis est, Quoniam Domino Deo suæ dispositionis conseruatio cordi est, ordinatos ab ipso eminentiæ gradus oportere nobis esse inuiolabiles. Summa igitur erit vt quos nobis præfecit Dominus, eos suspiciamus, eosque & honore & obedientia & gratitudine prosequamur. Vnde sequitur interdictum, nequid eorù dignitati, vel contemptu, vel contumacia, vel ingratitude derogemus. Sic enim larè patet vocabulum honoris in Scriptura. vt quum dicit Apostolus, Presbyteros qui bene præfunt, duplici honore dignos esse, non modò reuerentiæ iis deberi intelligit, sed quam ministerium eorum remunerationem meretur. Quoniam autem hoc de subiectione præceptum cum humani ingenij prauitate valde pugnat (quod, vt est celsitudinis appetentia turgidum, agrè se subici sustinet) quæ naturam maximè amabilis est ac minime inuidiosa superioritas, in exemplar proposita est: quia facilis animos nostros emollire & inflectere ad submissionis consuetudinem poterat. Ad omnem ergo legitimam subiectionem ab ea quæ facillima est toleratu, nos paulatim assuefacit Dominus: quâdo est omnium eadem

ratio

1. Tim. 5.
17.

ratio. Siquidem quibus attribuit eminentiam, quatenus ad eam tuendam necesse est, factum cum illis nomen communicat. In vnum ipsum ita conueniunt Patris, Dei ac Domini tituli, vt quoties vnum aliquem ex iis audimus, maiestatis illius sensu animum nostrum ferri oporteat. Quos ergo istorum facit participes, eos quadam fulgoris sui cunctilla illustrat, vt sint pro suo quisque loco spectabiles. Ita qui nobis est pater, in eo diuinum aliquid reputare par est: quia diuinum titulum non sine causa gerit. Qui princeps est, qui dominus, habet nonnullam honoris cum Deo communionem.

36 Quapropter ambiguum esse non debet quin hic vniuersalem regulam Dominus statuat: nempe prout quenque nouimus esse nobis eius ordinatione præfectum, vt ipsum reuerentia, obedientia, gratitudine, & quibus possumus officiis profequamur. Nec interest dignine an indigni sint quibus honor iste deferatur. nam qualescunque sint tandem, non tamen sine Dei providentia hunc locum assequuti sunt, cuius ratione ipse Legitator eos honorari voluit. Nominatim tamen de parentum reuerentia præcepit, qui nos in hanc vitam sustulerunt: ad quam natura ipsa quodammodo instituerit nos debet. Monstra enim sunt, non homines, qui patriam potestatem contumelia vel peruicacia infringunt. Ideo cunctos parentibus immorigeros trucidari iubet Dominus, vt beneficio lucis indignos, qui non recognoscunt quorum opera in eam peruerint. Atque ex variis quidem Legis appendicibus apparet verum esse quod annotauimus, tres esse honoris de quo hic loquitur partes, reuerentiam, obedientiam, gratitudinem. Primam Dominus facit dum interfici præcipit qui maledixerit patri aut matri. quandoquidem illic contemptum ac contumeliam vindicat. Secundam, dum aduersus immorigeros & rebelles pœnâ mortis edicit. Ad tertiam pertinet quod dicit Christus Matth. 15. ex præcepto Dei esse vt benefaciamus parentibus. Et quoties mandati mentionem facit Paulus, obedientiam in eo requiri interpretatur.

37 Subnectitur promissio, commendationis vice, quæ magis admoneat quàm grata Deo sit quæ hic nobis imperatur submissio. Istum enim aculeum excitando torpori nostro admovent Paulus, quum dicit mandatum hoc esse primum cum promissione. Siquidem quæ in prima tabula præcessit, non specialis & propria vnius mandati fuit, sed ad Legem vniuersam extendebatur. Porro sic accipienda hæc est, Peculiariter Israelitis loquebatur Dominus de terra quam illis promiserat in hæreditatem. Si ergo diuinæ benignitatis arrhabo erat terræ possessio, non miremur si Dominus testari voluerit suam gratiam, vitæ longitudinem largiendo: per quam fiebat vt diuturnus caperetur sui beneficii fructus. Sensus ergo est, Honora patrem & matrem, quò per longum vitæ spatium frui tibi diu liceat ea terræ possessione quæ tibi futura est in gratiæ mæ testimonium. Ceterum, quia tota terra fidelibus benedicta est, præsentem vitam inter Dei benedictiones merito reponimus. Quare ad nos similiter spectat istæ promissio, quatenus scilicet diuinæ benevolentiæ documentum nobis est præsentis vitæ duratio. Non enim ea aut nobis promittitur, aut promissa fuit Iudæis, quasi beatitudinem in se contineret: sed quia symbolum piis esse solet diuinæ indulgentiæ. Quare si contingat ante maturam ætatem obsequentem parentibus filium è vita abripi (quod non rarò cernitur) nihilo minus in suæ promissionis complemento constanter Dominus perseverat, quam si eum centum terræ iugeribus muneretur cui vnum modò pollicitus erat. Totum in hoc situm est vt expendamus longam vitam eatenus promitti quatenus Dei benedictio est: benedictionem verò esse quatenus diuinæ gratiæ est documentum: quam ipse per mortem infinito vberius & solidius seruis suis testificatur & re ipsa demonstrat.

38 Adhæc, dum præsentis vitæ benedictionem Dominus pollicetur filiis qui parentes qua decet obseruatione coluerint: simul inuit, omnibus immorigeris ac inobsequentibus certissimam imminere maledictionem, cui ne desit executio, eos per Legem suam mortis iudicio obnoxios pronuntiat, ac supplicium de ipsis sumi mandat. Si iudicium effugiunt, ipse vltionem expetit quouis modo. Videmus enim quantus numerus ex hoc hominum genere vel in præliis vel in rixis cadat: alij insolitis modis affliguntur. omnes propè comminationem hanc non esse vanam argumento sunt. Quòd si qui euadunt ad vltimam senectutem: quia in hac vita, Dei benedictione priuati, nihil aliud quàm miserè languent, & maioribus in posterum pœnis referuantur, multum abest quin benedictionis piis filiis promissæ fiant participes. Sed istud etiam obiter annotandum, quòd

Eph. 6.1. illis obedire non nisi in Domino iubemur: neque id obsecutum est ex iaculo prius fundament

Cui nomen Pa-
tris conueniat.

Nec intere-
digne an in-
digni sint qui-
bus hono-
ris iste
deferatur.

Præcipue au-
tem sancitur
erga parentes
honor.

Cuius tres
sunt partes.

Reuerentia.

Obedientia.
Gratitudo.

Promissio,
quorū ad-
ditæ sit.

Quo sensu ac-
cipienda.

Præsentem vitam,
diuinæ bene-
dictiōis testimo-
nium.

Exceptions cō-
sideratio & sa-
lutatio.

Ex aduerso,
immorigeris fi-
liis maledictio
denuntiatur.

Sed, quosque
parentibus &
in qui paren-

Exo. 21. 17
Leuit. 20.
9.
Prou. 20.
20.
Deut. 21.
18.
Mat. 15. 4.
Eph. 6. 1
Coloss. 3.
20.

non locum ob-
tinet fit obe-
dientiam addi-
tur necessaria
instructio.

mento. præsent enim eo loco in quem euexit eos Dominus, communicata cum ipsis honoris sui portione. Quæ ergo submissio illis exhibetur, ad suspiciendum summum illum Patrem gradus esse debet. Quare si in Legis transgressionem nos instigant, meritorum non parentes nobis habendi sunt, sed extranei, qui nos à veri Patris obedientia subducere conantur. Sic de principibus, dominis, & vniuerso superiorum genere habendum. Indignum enim & absonum est vt ad deprimentam Dei celsitudinem eorum eminentia polleat, quæ vt ab illa pendet, ita in illam deducere nos debet.

PRÆCEPTVM SEXTVM.

Non occides.

Sexti præcepti
explicatio, finis
& summa.

39 Finis præcepti est: Quoniam hominum genus vnitatem quadam Dominus deuinxit, incolumitatem omnium vnicuique debere esse commendatam. In summa ergo, violentia omnis & iniuria, ac omnino quæuis noxa, qua proximi corpus lædatur, nobis interdicitur. Ac proinde iubemur, siquid in opera nostra ad tuendam proximorum vitam subsidij est, fideliter impendere, quæ ad eorum tranquillitatem faciunt, procurare: depellendis noxis excubare: si quo in discrimine sunt, præbere manum auxiliarem. Si Deum Legislatorem sic loqui recordaris, simul cogita velle per hanc regulam animæ tuæ moderari. Ridiculum enim foret vt is qui cordis cogitationes speculatur, iisq; præcipuè immoratur, ad veram iustitiam nihil quàm corpus erudiret. Ergo & homicidium cordis hac Lege prohibetur, & præcipitur interior affectus conseruandæ fratris vitæ. Manus quidem homicidium parit, sed animus concipit, dum ira & odio inficitur. Vide an irasci aduersus fratrem possis quin noxæ libidine ardeas. Si non irasci, ergo nec odifse: quando odium nihil aliud est quàm ira inueterata. Dissimulare licet, & vanis ambagibus extricare te coneris: vbi vel ira vel odium est, illic est maleficus affectus. Si tergiuersari pergis, iam ore Spiritus pronuntiatum est, homicidam esse qui fratrem in corde suo oderit: ore Domini Christi pronuntiatum est reum esse iudicio qui fratri suo irascitur: reum esse concilio qui dixerit racha: reum esse gehennæ ignis qui dixerit fatue.

Quom Legislatorem
sic loqui recordaris,
simul cogita velle
per hanc regulam
animæ tuæ moderari.
Ridiculum enim foret
vt is qui cordis cogitationes
speculatur, iisq; præcipuè
immoratur, ad veram iustitiam
nihil quàm corpus erudiret.
Ergo & homicidium
cordis hac Lege prohibetur,
& præcipitur interior
affectus conseruandæ
fratris vitæ.
Manus quidem homicidium
parit, sed animus concipit,
dum ira & odio inficitur.
Vide an irasci aduersus
fratrem possis quin noxæ
libidine ardeas. Si non
irasci, ergo nec odifse:
quando odium nihil aliud
est quàm ira inueterata.
Dissimulare licet, & vanis
ambagibus extricare te
coneris: vbi vel ira vel
odium est, illic est maleficus
affectus. Si tergiuersari
pergis, iam ore Spiritus
pronuntiatum est, homicidam
esse qui fratrem in corde
suo oderit: ore Domini
Christi pronuntiatum est
reum esse iudicio qui
fratri suo irascitur: reum
esse concilio qui dixerit
racha: reum esse gehennæ
ignis qui dixerit fatue.

1. Johan. 3. 15.
Matth. 5. 22.

Ratio duplex
huius præcepti.
1. Homo est imago
Dei.
2. Est caro nostra.

40 Duplicem autem æquitatem Scriptura notat, qua nititur hoc præceptum: quia & imago Dei est homo, & caro nostra. Quare, nisi imaginem Dei violare libeat, sacrosanctum habere illum: nisi omnem exuere humanitatem, vt carnem propriam fouere debemus. Quæ à redemptione & Christi gratia ducenda est exhortatio, alibi tractabitur. duo illa naturaliter in homine considerari Dominus voluit, quæ nos ad conseruationem eius inducerent: vt & suam imaginem in ipso impressam reueramur, & carnem nostram amplexemur. Non ergo euasit homicidij crimen qui à sanguinis effusione sibi temperarit. Si quid opere perpetras, si conatu machinaris, si voto & consilio concipis quod alterius vitam sit aduersum, homicidij reus teneris. Nisi rursus illam profacultate & opportunitate tueri studes, ea quoq; immunitate Legem præuaricaris. Quod si tantopere de corporis incolumitate laboratur: hinc colligamus, quantum studij & operæ salutis animæ debeatur quæ in immensum coram domino præcellit.

Lib. 3. c. 7
sect. 4. 5. 6
7. & c. 20.
sect. 3. 8. 45
Item lib.
4. c. 1. sect.
13. 14. 15.
16. 17. 18.
19. & c. 17
sect. 3. 3.
40.

PRÆCEPTVM SEPTIMVM.

Non mœchaberis.

Septimi præ-
cepti explicatio,
finis & sum-
ma.
Cuius scortatio-
nem notat.

41 Finis eius, Quia pudicitiam & puritatem deus amat, facessere à nobis omnem immunditiam oportere. Summa igitur erit, vt nequa spurcicia, aut libidinosam intemperie carnis inquinemur. Cui respondet affirmatiuum præceptum, vt castè & continenter omnes vitæ nostræ partes moderemus. Scortationem autem nominatim vetat, ad quam tendit omnis libido: vt illius scorditate (quæ crassior est & palpabilior, quatenus scilicet corpori etiam maculam inurit) in libidinis cuiusuis abominationem nos adducat. Quoniam hac lege conditus est homo vt solitariam vitam non agat, sed adiuncto sibi subsidio vtatur: deinde ex peccati maledictione in hanc necessitatem magis adductus est: quantum satis erat, Dominus opitulatus est nobis in hac parte dum coniugium instituit, cuius societatem sua autoritate initam, sua quoque benedictione sanctificauit. Vnde constat & aliam quamlibet, extra coniugium, societatem, coram ipso maledictam esse: & illam ipsam coniugalem in necessitatis remedio esse ordinatam, ne in effrenem libidinem prorruamus. Ne ergo nobis blandiamur, dum audimus non posse vi-
rum

Adus, scortatio-
nem notat.

rum cum muliere, sine Dei maledictione, extra coniugium copulari.

42 Iam quum per naturæ conditionem & accensâ post lapsum libidine, mulieris confortio bis obnoxij simus, nisi quos singulari gratia Deus inde exemit; videant singuli quid sibi datum sit. Virginitas, fateor, virtus est non contemnenda: sed quoniam aliis negata est, aliis non nisi ad tempus concessa, qui ab incontinentia vexantur, & superiores in certamine esse nequeunt, ad matrimonij subsidium se conferant, vt ita in suæ vocationis gradu castitatem colant. Nam qui non capiunt hoc verbum, si non proposito concessoque remedio intemperantiæ suæ succurrant, cum Deo pugnant, ac resistunt eius ordinationi. Neque mihi quispiam obstrepat (quod multi hodie faciunt) Dei se auxilio adiutum, omnia posse. Dei enim auxilium non nisi iis adest qui in viis suis ambulat: hoc est, in sua vocatione, à qua se omnes subducunt, qui præteritis Dei subsidij necessitates suas superare eluctarique inani temeritate contendunt. Continentiam singulare esse Dei donum, atque ex eorum genere quæ non promiscuè, nec in vniuersum corpori Ecclesiæ, sed paucis membris conferantur, Dominus affirmat. Primum enim certum hominum genus facit, quod se castrauerit propter regnum cælorum, hoc est, vt solutius ac liberius vacare regni cælestis negotiis liceat. At ne talem castrationem esse in hominis sitam potestate quis putet, paulo antè ostenderit non omnes esse capaces, sed quibus peculiariter è cælo datum sit. vnde concludit, Qui potest capere capiat. Asserit etiam nup apertius Paulus, dum scribit vnumquenq; habere proprium donum à Deo: vnum sic, alterum autem sic.

Continentia donum, eximium quidem, in manu solius Dei: alius omnino negatum: alio ad tempus concessum est.

Oratio: Non sicut ego calibatur, dicitur.

Math. 19. 12.

Psal. 91. 14.

1. Cor. 7. 7.

43 Quando aperta denuntiatione admonemur, non esse cuiuslibet seruare castitatem in cælibatu, etiam si studio & conatu ad id maximè aspires: peculiarem esse gratiam quam Dominus non nisi certis hominibus confert, quo ipsos habeat ad opus suum expeditiores: nõnne Deo & naturæ ab eo institutæ repugnamus, si non vitæ nostræ genus ad facultatis nostræ modum accommodamus? Hic scortationem Dominus prohibet: puritatem ergo & pudicitiam à nobis requirit. Eius seruandæ vna est ratio, vt suo quisque modulo se metiatur. Nemo temerè matrimonium contemnat, veluti rem sibi aut inutilem aut superuacuum: nemo cælibatum aliter exspectat quàm si vxore carere possit. Neque in eo etiam carnis tranquillitati vel commoditati consulat, sed tantum vt vinculo hoc solutus ad omnia pietatis officia promptior sit ac paratior. Et quoniam multis hoc beneficium non nisi ad tempus confertur, tandiu quisq; à coniugio abstineat quandiu erit ad seruandum cælibatum idoneus. Si ad domandam libidinem vires deficiant, intelligat iam sibi coniugij necessitatem à Domino impositam. Hoc demonstrat Apostolus quum præcipit vt ad fugiendam scortationem vnusquisque vxorem suam habeat, & vnaquæque mulier virum. Item, Vt qui non potest se continere, matrimonium in Domino contrahat. Primum significat maiorem hominum partem incontinentiæ vitio esse obnoxiam: deinde ex iis qui obnoxij sunt neminem excipit quem non iubeat ad vnicum illud remedium confugere quo impudicitia obuiam itur. Ergo qui sunt incontinentes, si hac ratione mederi negligunt suæ infirmitati, eo ipso peccant quòd huic Apostoli mandato non obtemperant. Neque sibi blandiatur qui mulierem non attingit, ac si impudicitia argui non possit: quum interim animus libidine intus ardeat. pudicitiam enim definit Paulus, coniunctam cum castitate corporis, animi puritatem. Cælebs mulier, inquit, cogitat quæ Domini sunt: quomodo sancta sit corpore & spiritu. Itaque dum superius illud præceptum ratione confirmat, non tantum dicit melius esse vxorem ducere quàm scorti societate se polluere, sed dicit melius esse nubere quàm vri.

Tandiu igitur vnusquisque à coniugio abstinerere potest, quandiu erit ad seruandum cælibatum idoneus.

Cælibatus quis sit verus & legimus vsus.

1. Cor. 7. 2. & 9.

Qui incontinentie vitio cælebs laborat, deo & naturæ ab ipso institutæ bellum induit.

Pudicitia definitur.

1. Cor. 7. 34.

44 Porrò, si coniuges recognoscunt suam societatem esse à Domino benedictam, eo admonentur non esse intemperata & dissoluta libidine conspurcandam. Non enim si incontinentia turpitudinem velat matrimonij honestas, ideo eius irritamentum proptinus esse debet. Quare non omnia sibi licere coniuges existiment: sed suam quisque vxorem sobrie habeat, & vicissim vxor vitum: sic agentes nequid omnino indignum honestate ac temperantia matrimonij admittant. Sic enim ad modum & modestiam reuocari decet coniugium in Domino contractum, non in extremam quamque lasciuam exundare. Hanc petulantiam Ambrosius graui quidem, sed non indigna sententia notauit, quum vxoris adulterum vocauit qui in vsu coniugali nullam verecundiæ vel honestatis curam habet. Postremò reputemus quis hic Legislator scortationem damnet.

Maritus etiam cauendum, ne factis libidinibus sic fræna laxent, vt vxorum adulteri potius quam mariti censes debeant.

Amb lib. de philosoph. quem citat Augustinus.

nemp

libro contra
Iulianum. 2.

nempe is, qui quum nos totos possidere debeat, iure suo, animæ, spiritus, & corporis integritatem requirit. Ergo dum scortari prohibet, simul vetat & lasciuo corporis ornatu, & obscenis gestulationibus, & impuris sermonibus alienæ pudicitie insidiari. Non enim ratione caret Archelai sententia ad adolescentem molliter & delicatè ultra modum vestitum, non referre qua parte cinædus esset: siquidem Deum respicimus, qui omnem contaminationem abominatur, quacunque in parte vel animæ vel corporis nostri appareat. Ac ne dubium sit, memineris hic pudicitiam à Deo commendari. Si pudicitiam requirit à nobis Dominus, quicquid illi aduersum est damnat. Proinde si ad obedientiam aspiras, nec animus praua cupidine intus ardeat, nec oculi in corruptos affectus lasciuiant, nec corpus ad lenocinium excolatur, nec lingua spurcis sermonibus mentem ad similes cogitationes illicitat, nec gula sua intemperie inflammet. Sunt enim omnia eiusmodi vitia veluti maculæ quædam quibus castitatis puritas conspurcatur.

Denique quicquid pudicitie (hic summa) repugnat hoc septimo præcepto dicitur.

P R Æ C E P T V M O C T A V V M.

Non furtum facies.

Officiæ præcepti expositio, summa.

45 Finis, Quoniam abominationi est Deo iniustitia, vt reddatur vnicuique quod suum est. Summa igitur erit, nos vetari rebus alienis inhiare, ac proinde iuberi suis vnicuique conseruandis bonis si delem operam impendere. Sic enim cogitandum est, vnicuique euenisse quod possidet, non fortuita sorte, sed ex distributioue summi rerum omnium Domini: non posse igitur præuerti malis artibus facultates cuiuspiam quin fraus diuinæ dispensationi fiat. Plurima autem sunt furtorum genera. Vnum est in violentia: quum vi quacunque & prædatoria licentia aliena diripiuntur. Alterum in malitiosa impostura: vbi fraudulenter intercipiuntur. Aliud in tectiori calliditate: vbi per speciem iuris excutiuntur. Aliud in blanditiis: vbi sub donationis prætextu emunguntur. Sed ne in generibus recensendis nimium insistantur, artes omnes, quibus proximorum possessiones & pecuniæ ad nos deriuantur, vbi à sinceritate dilectionis, ad fallendi aut quouis modo nocendi cupiditatem obliquant, pro furtis nouerimus esse habendas. In forensi certamine obtineant licet, à Deo tamen non secus æstimantur. Nempe videt longas captiones, quibus simpliciorum homo vaser animus incipit irretire, donec in suas tandem nassas attrahat: videt duras inhumanasque leges, quibus potentior tenuem vrget ac præcipitat: videt illecebras quibus tanquam hamis imprudentem astutior inefcat. quæ omnia latent humanum iudicium, nec in cognitionem veniunt. Neque hæc iniuria in pecunia modo, aut in mercibus, aut agris locum habet: sed in iure cuiusque. suo enim bono proximis fraudamus, si denegamus officia quibus erga eos obstringimur. Si procurator aut villicus otiosus vorat domini substantiam, nec ad rei familiaris curam intentus est: si commissas sibi facultates vel iniuria dissipat, vel luxuriosè profudit: si seruus herum ludibrio habet, si eius arcana diulgat, si vllò modo tum vitam, tum bona eius prodat: si dominus rursus familiam immaniter vexat: furti apud Deum tenetur. Alienum enim & retinet & præuertit qui non exequitur quod ex suæ vocationis munere aliis debet.

Eiusdem præcepti recta obseruatio. Prima.

46 Ritè ergo sic parebimus mandato, si nostra sorte contenti, nullum nisi honestum & legitimum lucrum facere studeamus: si non appeteramus cum iniuria discere, nec fortunis diruere proximum moliamur, quòd res nobis accrescat: si non crudeles opes, & ex aliorum sanguine expressas cumulare contendamus: si non intemperanter vndecumque per fas & nefas corradamus, quòd vel expleatur nostra auaritia, vel prodigentia fatisciat. Verùm econuerso sit nobis perpetuus hic scopus, omnes quoad licet consilio atque ope fideliter in retinendis suis iuuare. quòd si cum perdidis ac fallacibus negotium fuerit, ex nostro potius aliquid cedere parati simus, quàm vt contèdamus cum illis. Neque id modò: sed quos rerum difficultate viderimus premi, eorum necessitatibus communicemus, ac nostra copia subleuemus eorum inopiam. Postremò respiciat vnusquisque quatenus ex officio aliis sit obligatus, ac quod debet, bona fide persoluat. Hac ratione populus omnes sibi præfectos in honore habeat, eorum dominationem æquo animo ferat, legibus & iussis pareat, nihil detrectet quod proprio Deo ferre possit. Rursus illi plebis suæ curâ sustineant, publicâ pacè cõseruent, bonis sint præsidio, malos coerceant: sic omnia administrant quasi supremo iudici Deo functionis suæ rationem reddituri. Ecclesiarum ministri fideliter verbi ministerio incumbant, nec salutis doctrinam adul-

Altera.

Tertia.

Quarta. Huius obseruationis applicatio. i. ad populum & magistratum.

ii. Ad pastores & omnes Lectores.

terent: sed puram & sinceram populo Dei tradant. Nec doctrina solum, sed vitæ exemplo instituant: præ sint denique, vt boni pastores ouibus. Populus vicissim eos pronuntiis & Apostolis Dei suscipiat, cum iis honorem reddat quo summus Magister eos dignatus est: quæ eorum vitæ necessaria sunt præbeat. Parentes liberos, vt sibi a Deo commissos, alendos, regendos, docendos suscipiant: nec seuitia eorum animos exasperent, & à se auertant: sed lenitate ac indulgentia quæ suam personam deceat, eos foueant & amplectantur. Quo modo & suam illis obseruantiam a liberis deberi antè dictum est. Iuniores senilem ætatem reuerentur, vt eam ætatem honorabilem esse Dominus uoluit. Senes quoque iuuentutis imbecillitatem suam prudentia, & (quo magis quam illi pollent) rerum usu moderentur, non asperis clamoribusque insectationibus eos incessentes, sed temperantes comitate ac facilitate seueritatem. Serui se ad obsequium sedulos & morigeros dominis præsent: neque id ad oculum, sed ex animo, tanquam Deo ipsi feruientes. Heri quoque non morosos se & intractabiles erga seruos gerant, non asperitate nimia diuexent, non contumeliosè accipiant: sed potius agnoscant sibi fratres esse, suosque sub cælesti Domino conseruos, quos mutuo amare & humaniter tractare debeant. Ad hunc, inquam, modum quisque reputet quid in suo ordine ac loco proximis debeat, & quod debet soluat. Ad hæc, referenda semper mens ad Legislatorem: vt animis, perinde ac manibus, regulam hanc nouerimus constitui: quò aliorum commodis atque utilitatibus & tuendis & promouendis studeant.

3. Ad parentes & liberos.

4. Ad Iuniores & Senes.

5. Ad Seruos & Heros.

6. Ad singulos.

P R Æ C E P T V M N O N V M.

Non eris aduersus proximum tuum testis mendax.

47 Finis eius: Quoniam mendacium Deus (qui veritas est) execrat, veritatem sine fūco esse inter nos colendam. Summa igitur erit, ne vel calumniis falsisque criminationibus violemus alicuius nomen, vel mendacio in suis fortunis grauemus: denique maledicentiæ & procacitatis libidine quempiam lædamus. Cui interdicto cohæret imperium, vt vnicuique fidelem operam, quoad licet, in asserenda veritate commodemus, ad tuendam & nominis & rerum suarum integritatē. Sensum mandati sui videtur exponere voluisse Dominus his verbis, Non suscipies vocem mendacij: nec iunges manum tuam, vt pro impio dicas falsum testimonium. Item, Mendacium fugies. Alio etiam loco, non ea modo parte à mendacio nos reuocat, ne simus criminatores ac suffrones in populo: sed ne quis decipiat fratrem suum. vtrunque enim distinctis mandatis cauet. Sane dubium non est quin, vt præcedentibus mandatis cohibuit seuitiam, impudicitiam, auaritiam, ita hic falsitatem coerceat: cuius duo sunt membra, quæ prius notauimus. Aut enim malignitate & obrectandi prauitate delinquimus in famam proximorum: aut mentiendo, interdum etiam obloquendo, detrahimus eorum commodis. Nihil autem interest, solenne & iudicarium testimonium hic nominari putes, an vulgare, quod in priuatis sermonibus fertur. Semper enim eò recurrendum est, ex singulis vitiorum generibus speciem vnam paradigmatis loco proponi, ad quam cæteræ referantur: eam autem potissimum deligi, in qua vitij turpitudine maximè emineat. Quanquam generalius extendere conuenit ad calumnias & sinistras obrectationes, quibus iniquè grauantur proximi: quia forensis testimonij falsitas nunquam periurio caret. Periuriis autem, quatenus Dei nomen profanant ac violant, in mandato tertio satis est obuiatum. Proinde legitima præcepti obseruatio est, vt lingua in asserenda veritate, proximorum tum bonæ famæ, tum utilitatibus seruiat. Æquitas plusquam manifesta est. Nam si quibuslibet thesauris pretiosus est nomen bonum, nihilo minore noxa, nominis integritate quàm fortunis spoliatur homo. In diripienda autem eius substantia, non minus interdum falso testimonio, quàm manu rapacitate proficitur.

Nom præcepti expositio summa & finis.

Sensus mandati, mendacii detestatio & veritatis consuetudo.

Falsitatis duo membra.

Testimonium publicum & priuatum.

Præcepti huius æquitas.

48 Et tamen mirum est quàm supina securitate passim in hac re peccetur, vt rarissimi reperiantur qui non hoc morbo notabiliter laborent: adè venenata quadam dulcedine oblectamur in alienis malis tum inquirendis, tum detegendis. Nec putemus idoneam esse excusationem si sepe numero non mentimur. Nam qui prohibet mendacio fratris nomen deturpari, vult etiam illibatam conseruari, quantum per veritatem licet. Siquidem vtunque illi aduersus mendacium tantùm caueat: eo ipso tamen inuit, sibi esse commendatum. Atqui id nobis sufficere debet ad famam proximo saluam custodiend

Quàm multi aduersus hoc præceptum peccent.

1. Obrectationum.

Exod. 23.
17.
Leuit. 19.
16.

Maledictio, a qua Christiane charitatis officia distinguuntur et reuoluntur.

diendam, Deo eam curæ esse. Quare damnatur proculdubio in vniuersum maledicentia. Porrò maledicentiam intelligimus, non obiurgationem, quæ sit castigandi studio: non accusationem aut iudicariam denuntiationem, qua remedium malo quaritur: non publicam reprehensionem, quæ ad incutiendum ceteris peccatoribus terrorem tendit: non manifestationem apud eos quorum salutis interest præmonitis fuisse, ne ignorantia periclitentur: sed odiosam criminationem quæ ex malignitate & obrectandi petulantia nascitur. Quin huc quoque extenditur mandatum istud, ne scurrilem vrbانيتatem affectemus, & amaris lædoriis intinctam, quibus aliorum vitia, sub imagine lusus, mordaciter perstringantur, qualiter solent nonnulli qui facietarum laudem, cum aliorum rubore ac etiam gemitu captant: quando ex eiusmodi procacitate non leuiter interdum fratres sugillantur. Nunc si ad Legislatorem conuertamus oculos, quem conuenit non minus auribus atque animo, quam linguæ, pro suo iure dominari: succurret certè & audiendarum obrectationum auuiditatem, & importunam ad sinistra iudicia propensionem, nihilominus interdicti. Ridiculum enim est si quis putet Deum odisse maledicentiæ in lingua morbum: malignitatis in animo, non improbare. Quare si verus est timor atque amor Dei in nobis, demus operam quoad licet & expedit, & quantum fert charitas, ne maledictis & amaris salibus vel linguam vel aures præbeamus: ne obliquis suspitionibus temerè mentem permittamus: sed æqui erga omnium dicta & facta interpretes, tum iudicio, tum auribus, tum lingua saluum illis suum honorem candidè seruemus.

Urbanitate seruati & amantia.

Ciriositate in partem, & ad sinistra iudicia propensione.

Quid ab omnibus requiritur.

P R Æ C E P T V M D E C I M V M.

Non concupisces domum proximi tui, &c.

Decimi præcepti expositio, seu summa.

49 Finis est, Quoniam totam animam dilectionis affectu possideri vult Deus, omnem aduersam charitati cupiditatem ex animis excutiendam. Summa igitur erit, nequa cogitatio nobis irrepit, quæ noxia & in alterius detrimentum vergente concupiscentia, animos nostros commoueat. Cui respondet ex aduerso præceptum, vt quicquid concipimus, deliberamus, volumus, meditamur, id cum proximorum bono & commoditate sit coniunctum. Sed hic magna & perplexa, vt videtur, difficultas nobis occurrit. Si enim verè superius à nobis dictum est, sub scortationis & furti vocabulis, scortandi libidinem, & nocendi, fallendique consilium cohiberi: superuacuum fuisse videri queat, vt nobis postea seorsum alienorum bonorum concupiscentia interdiceretur. Sed nobis facile nodum istum expedit distinctio inter consilium & concupiscentiam. Consilium enim, qualiter de eo in superioribus præceptis loquuti sumus, est deliberata voluntatis consensus, vbi animum libido subiugauit. Cupiditas citra talem & deliberationem & assensionem esse potest, quum animus vanis peruersisque obiectis pungitur modò, & titillatur. Quemadmodum ergo voluntatibus, studiis, operibus, charitatis regulam præesse hæcenus Dominus iussit: ita ad eandem nunc dirigi animi conceptiones iubet, ne sint vllæ prauæ & contortæ, quæ animum aliorum extimulent. Quemadmodum animum infecti atque induci in iram, odium, scortationem, rapinam, mendacium, vetuit, ita nunc prohibet instigari.

Quid concupiscentie nomine hic intelligatur.

Distinctio inter consilium & concupiscentiam hoc præcepto damnatam.

Cur tantam rectitudinem deus exigit.

50 Neque verò sine causa tantam rectitudinem exigit. Nam quis equum esse neget, omnes anime potentias charitate occupari: Siqua autem à charitatis scopo aberret, quis morbosam esse inficietur? Iam verò vnde fit vt animum tuum subeant cupiditates fratri tuo damnosæ, nisi quòd neglecto illo, tibi vni studes? Si enim charitate totus esset imbutus animus, nulla eius particula talibus imaginationibus pateret. Vacuum ergo eatenus charitate esse oportet, quatenus concupiscentiam recipit. Obiicit quispiam non tamen consentaneum esse vt phantasia, quæ temerè volutantur in mente, & tandem euanescunt, pro concupiscentiis, quarum sedes in corde est, damnentur. Respondeo, hic questionem esse de eius generis phantasiis quæ dum mentibus obuersionantur, simul animum cupiditate mordent ac feriunt. quandoquidem nunquam in mentem venit optare aliquid quin cor excitatum saliat. Mirabilem ergo dilectionis ardorè Deus mandat, quem ne minimis quidem concupiscentiæ tricisvult impediri. Animum mirificè compositum requirit, quem ne leuibus quidem aculeis commoueri cõtra dilectionis legem patitur. Ad hanc intelligentiam mihi primùm viam aperuit Augustinus: ne graui suffragio debitu eam putes. Etsi autem qualibet praua cupiditate interdiceret consilium Domini

Obiectio.

Responsio.

Charitas erga proximum hoc præcepto committitur.

flionib. sub fine 66. quest. concione 8. in Psal. 118. in Pf. 143. Ser. 45. de tēpore. Re. tract. lib. 1. cap. 5. & lib. de cōtinentia, cap. 8.

fuit, ea tamen obiecta in exemplum proposuit quæ falsa delectationis imagine nos vt plurimum capiunt: nequid cupiditati prorsus relinqueret, vbi ab iis rebus retrahit in quas potissimum insanit & exultat. En secunda Legis tabula, in qua satis admonemur quid hominibus debeamus propter Deum, a cuius consideratione pendet tota charitatis ratio. Quare frustra inculcaueris quæcunque in hac tabula docentur officia, nisi doctrina tua Dei timore & reuerentia, tanquam fundamento, subnitatur. Qui duopraecepta quaerunt in concupiscentia prohibitionem, peruersa sectione quod vnum erat lacerare, prudens lector me tacente iudicabit. Nec obstat quod secundo repetitur verbum, Non concupisces: quia vbi domum posuit, partes eius enumerat, ab vxore incipiens. vnde clarè patet, vno contextu, quod rectè Hebræi faciunt, legendum esse, ac Deum in summa præcipere, vt quod possidet quisque, maneat saluum & intactum non modo ab iniuria aut libidine fraudandi, sed a minima etiam cupiditate quæ animos sollicitet.

xoris, ferui ancillas, boues, asinos, &c. meminit.

Adversus eos qui hoc præceptum in duo diuidunt.

Postrema pars huius capituli, quæ usque dicitur scopus legis. Confirmatio.

Summa decem præceptorum.

Sequitur ex superioribus dicitur Legem non rudimenta quædam & primordia iustitiæ duntaxat tradere: sed ad puritatem diuine exemplar in iustitiæ completionem spectare.

Cur apud Evangelistas et Apostolos posteriori tantum tabule non prioris aliquoties meminerint.

Idem occurrit apud Prophetas.

Deut. 10. 12.

Deut. 6. 5 & 11. 13.

1. Tim. 1. 5

Mat. 23. 24.

Mat. 19. 18.

51 Quorsum verò spectet Lex vniuersa, non erit nunc difficile iudicium, nempe in iustitiæ completum: vt hominis vitam ad diuinæ puritatis exemplar formet. Ita enim suum ingenium Deus illic delineauit, vt siquis factis quicquid illic præcipitur representet, imaginem Dei quodammodo sit in vita expressurus. Quamobrè Moses, quum summam illius reducere Israëlitis in memoriam vellet, Et nunc Israël (aiebat) quid petit abs te Dominus Deus tuus, nisi vt timeas Dominum, & ambules in viis eius: diligas eum, ac seruias ei in toto corde, & in tota anima, custodiásque mandata eius? Nec cessabat eadem occinere illis quoties indicandus erat Legis scopus. Huc ita respicit Legis doctrina, vt hominem vitæ sanctitate cum Deo suo coniungat, & (quemadmodum alibi Moses loquitur) cohærere faciat. Porrò eius sanctitatis perfectio in duobus iam recitatis capitibus sita est, Vt diligamus Dominum Deum ex toto corde, tota anima, totis viribus, & Proximum, sicut nosipfos. Ac primum quidem est vt Dei dilectione anima nostra omni ex parte impleatur. Ex ea protinus vltro fluet proximi dilectio. Quod ostendit Apostolus, dum scribit finem præcepti esse charitatem ex conscientia pura, & fide non simulata. Vides, tanquam in capite collocari conscientiam, & fidem non simulatam: hoc est, vno verbo, veram pietatem: inde charitatem deduci. Fallitur ergo siquis autumat rudimenta quædam & primordia iustitiæ duntaxat in Lege tradi, quibus homines ad tyrocinium inchoentur, non etiam dirigantur ad rectam bonorum operum metam. quando vltra illam Moysis & hanc Pauli sententiam, ad supremam perfectionem nihil desiderare queas. Quò enim quæso, procedere volet, qui ista institutione contentus non erit, qua homo ad timorem Dei, ad spirituales cultum, ad mandatorum obedientiam, ad sequendam viæ Domini rectitudinem, denique ad puritatem conscientie, sinceram fidem & dilectionem eruditur? Vnde confirmatur illa Legis interpretatio, quæ omnia pietatis & dilectionis officia in eius præceptis vestigat & reperit. Qui enim arida ieiunaque tantum elementa sectantur, ac si dimidia ex parte voluntatem dei edoceret, finem illius, teste Apostolo, nequaquam tenent.

52 Enimvero quia in commemoranda Legis summa interdum Christus & Apostoli priorem tabulam prætermittunt, ea in re plurimi hallucinantur, dum eorum verba ad vtranque tabulam trahere volunt. Vocat Christus apud Matthæum præcipua Legis, misericordiam, iudicium & fidem. Sub fidei vocabulo mihi non est ambiguum quin veritatem erga homines designet. Atqui, vt sententia in totam Legem protendatur, quidam pro religione erga Deum accipiunt: frustra certè. nam Christus de his operibus differit quibus homo se iustum approbare debet. Hæc rationem si obseruemus, desineamus etiam mirari cur alibi roganti adulescenti quæ sint mandata quorum obseruatio ad vitam ingredimur, hæc sola respondeat: Non occides, Non inuocaberis, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Honora patrem & matrem: vilige proximum tuum sicut teipsum. Siquidem prioris tabulæ obedientia aut in cordis affectu, aut in ceremoniis ferè erat. Cordis affectus non apparebat, ceremoniis hypocritæ assidue incumbant: at opera charitatis talia sunt vt solidam iusticiam per ea testemur. Hoc verò ita passim occurrit in Prophetis, vt lectori mediocriter exercitato familiare esse debeat. Nam ferè quoties hortantur ad penitentiã, omissa priore tabula, fidem, iudicium, misericordiam & æquitatem vrgent. Neque hoc modo prætereunt dei timorem, sed eius feriam probationem à signis exigunt. Hoc quidem notum est, vbi de Legis obseruatio-

ne differunt, plerunque insistere in secunda tabula: quia illic maximè perspicitur iustitiæ & integritatis studium. Neque opus est recensere locos: quia per se quisque faciliè animaduertit quod dico.

Adversus superbie sectam in obsequio est insuetum ioh. 16.

Phil. 16. 2.

Eph. 2. 19.

Rom. 1. 8.

Galat. 5. 14.

Matth. 7. 12.

53 Ergone, inquires, plurius est ad iustitiæ summam, cum hominibus innocenter vivere, quàm pietate Deum honorare? Minimè. sed quia non temerè quis charitatem per omnia custodit, nisi Deum serio timeat, inde quoque pietatis approbatio sumitur. Huc accedit, quòd Dominus quum probè nouerit nihil beneficentiæ à nobis peruenire ad seipsum posse (quod & per Prophetam testatur) non sibi officia nostra deposcit, sed erga proximum bonis operibus nos exercet. Itaque non sine causa Apostolus totam sanctorum perfectionem in charitate reponit. Nec ipsam alibi absurdè vocat Legem complementum: addens, Legem perfecisse qui diligit proximum. Item, Totam Legem vno verbo comprehendi, Dilige proximum sicut teipsum. Non enim aliud docet quàm Christus ipse, dum ait, Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, eadem facite illis. hoc est enim Lex & Prophete. Certum est, in Lege & Prophetis primum locum tenere fidem & quicquid ad legitimum Dei cultum pertinet, inferiore loco subsidere dilectionem: sed intelligit Dominus, in Lege nobis tantum præscribi iuris & æquitatis inter homines obseruantiam, qua ad testandum pium eius timorem, si quis in nobis est, exercamur.

Nota ad Legis normam composita reuera ratio charitatis erga proximos postulat.

Vide Aug. de Doctrin. Christiana lib. 1. ca. 23. & sequentibus.

Quam exertunt qui priores partes plura tribuunt.

Horum ratio eueritur.

Proximus quò.

Quò modo conduntis sanguinis, affinitatis, paritatis, amicitias, humanitatis vniuersales, sed etiam alienigenis & remouimus quisque.

Quem vt sine vno affectu amplectamur, in vnum precipientem conuertit sunt oculi. Scholasticigitur dupliciter et recto aberrant.

54 Hic ergo hæreamus, tum optimè ad Dei voluntatem Legisq; præscriptum compositam fore vitam nostram, quum fratribus omni ex parte fructuosissima fuerit. In tota verò Lege syllaba vna non legitur, quæ regulam homini de iis statuatur quæ carnis suæ commodo facturus aut omisurus sit. Et sanè, quando ita nati sunt homines vt in amorem sui plus iusto toti proni ferantur, &, quantumuis à veritate excidant, eum semper retineant: nulla fuit opus Lege quæ amorem illum sponte sua immodicum, magis inflammaret. Quo planè perspicuum est, non nostri ipsorum amorem, sed Dei & proximi, obseruationem mandatorum esse: optimèque ac sanctissimè eum viuere qui quàm minimum fieri potest, sibi viuere ac studet: neminem verò eo peius nec iniquius viuere, qui sibi duntaxat viuere ac studet, suaque duntaxat cogitat ac quærit. Quinetiam quò magis exprimeret Dominus quanta propensione nos in proximorum dilectionem agi oporteret, ad nostri amorem (quia nullum habebat vehementiorem aut validiorem affectum) tanquam ad regulam exegit. Ac diligenter quidem pensanda est vis loquutionis non enim (quod stolidè somniarunt sophistæ quidam) priores partes τῆς φιλανθίας concedit, & secundas charitati assignat: sed potius quem naturaliter amoris affectum trahimus ad nos ipsos, eum ad alios transfert. Vnde Apostolus asserit, charitatem non quæ

1. Cor. 13. 9

55 Iam sub proximi vocabulo quum Christus in parabola Samaritani demonstrat alienissimum quenq; contineri, non est quòd dilectionis præceptum ad nostras necessitudines limitemus. Non nego, vt quisque est nobis coniunctissimus, ita officiis nostris esse familiarius adiuuandum. Ita enim fert humanitatis ratio, vt eò plura homines inter se officia communicent, quò arctioribus inter se aut cognationis, aut familiaritatis, aut viciniae vinculis connectuntur. Atque id nulla Dei offensione, cuius providentia huc quodammodo adigimur. Sed dico, vniuersum hominum genus, nulla exceptio, vno charitatis affectu esse amplexandum: nullum hinc esse discrimen barbari aut Græci, digni vel indigni, amici vel inimici: quoniam in Deo, non in seipsis considerandi sunt: à quo intuitu dum deflectimus, non mirum est si multis erroribus implicamur. Quare si veram diligendi lineam tenere libet, non in hominem primum conuertendi sunt oculi, cuius aspectus odium sapius quàm amorem exprimeret: sed in Deum, qui amorem, quem sibi deserimus, ad vniuersos homines diffundi iubet. vt sit hoc perpetuum fundamentum, Qualiscunque sit homo, diligendum tamen esse, quia diligitur Deus.

56 Quapropter pestilentissimæ vel ignorantie vel malitiæ fuit, quòd Scholastici ex præceptis de non appetèda vindicta, de diligendis inimicis, quæ & omnibus olim Iudeis tradita fuerunt, & tum omnibus in commune Christianis tradebatur, consilia fecerunt, quib

quibus parère vel non parère liberum esset. Eorum autem necessariam obedientiam ad monachos relegarunt: qui vel hoc vno simplicibus Christianis essent iustiores, quòd vltro se seruandis consiliis obstringerent. Et rationem assignant cur ea non recipiant pro legibus: quòd onerosa nimium & grauias videantur, Christianis præsertim, qui sunt sub Lege gratiæ. Itane Legem Dei æternam de diligendo proximo refugere audent? An tale in aliqua Legis pagina discrimen extat: ac non magis passim illic occurrunt mandata quæ inimicorum dilectionem à nobis seuerissimè exigant? Quale enim est istud, quòd esurientem iubemur inimicum pascere? eius boues & asinos errantes in viam dirigere, aut oneri succumbentes subleuare? Belluifine in eius gratiam benefacimus, nulla in ipsum beneuolentia? Quid? annon æternum est verbum Domini, Mihi vindictam, & ego rependam? Quod alibi quoque explicatius habetur, Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Aut hæc obliterent ex Lege, aut Dominum Legislatorem fuisse agnoscat, non consiliarium fuisse mentiantur.

1. Quod ex præceptis consilia fecerunt, quæ monachis obseruanda reliquerunt.

Prou. 25. 21.
Exod. 23. 4.

Deut. 32. 35.
Leuit. 19. 18.

Mat. 5. 44 57 Et quid hæc, quæ se, sibi volunt, quæ ausi sunt in sulco glossemate illudere? Diligite inimicos vestros: benefacite iis qui oderunt vos: orate pro persequentibus vos: benedicite

Huius erroris refutatio, Scripturæ & veterum Theologorum testimoniiis.

Lib. de cognitione cordis. iis qui vos execrantur: vt sitis filij Patris vestri qui est in cælis. Quis non hic cum Chryloto ratio cinetur, ex tam necessaria causa probè constare non esse exhortationes, sed præceptiones: Quid nobis amplius restat, vbi expugimur è numero filiorum Dei? At secundum eos filij Patris cælestis erunt soli monachi, soli Deum Patrem audebunt inuocare. Quid interim Ecclesia: Eodem iure relegabitur ad Gêtiles & publicanos. Dicit enim

March. 5. 46.

Lib. de doctrina Chri.

Rom. 13. 9.

Instantiæ philosophicæ solutio.

2. Quod occultam impietatem & concupiscentiam remate peccat, im nunc cuparunt.

Huius erroris refutatio, à summe totius decalogi (quæ Dei & proximi dilectionem iubet) consileratione.

Christus, Si amici vestris estis benenoli, quam inde gratiam expectatis: annon Gêtes & publicani idè faciunt? Bene verò nobiscum agetur si Christianorum titulus nobis relinquatur, cælestis regni adimatur hæreditas. Nec minus firmum est Augustini argumentum, Quum scortari, inquit ille, Dominus vetat, non inimici minus quam amici vxorem attingere prohibet: quum furtum interdicit, nihil omnino furari permittit, siue ab amico, siue ab inimico. Hæc autem duo, Non furari, & Non scortari, ad dilectionis regulam reuocat Paulus: imò docet sub hoc mandato contineri, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ergo aut falsum Legis interpretè fuisse Paulum oportet, aut necessarium hinc conficitur, diligendos quoque esse inimicos ex præcepto, quemadmodum amicos. Verè itaque se filios Satanæ esse produnt qui còmune iugum filiorum Dei excutiunt aded licetiosè. Dubites autè maiorine stupiditate an impudètia istud dogma euulgarint. Nemo enim veterum est qui non tanquam de re certa pronuntiet hæc esse mera præcepta. Ne Gregorij quidem ætate dubitatum de eo fuisse, ex secuta eius asseueratione liquet. nã citra controuersiam pro præceptis habet. Et quam stolidè ratiocinatur? Onus, inquit, esset nimis graue Christianis. Quasi verò grauius quicquam excogitari possit quam diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Præ ista Lege nihil nõ facile haberi debeat, siue diligendus inimicus, siue omnis vindictæ cupiditas ex animis deponenda. Omnia certe nostræ imbecillitati ardua sunt & difficilia, vel ad minimum vsque Legis apicem. Dominus est in quo virtutem facimus. det ille quod iubet, & iubeat quod velit. Sub Lege gratiæ esse Christianos, non est effrænate sine lege vagari, sed Christo insitos esse, cuius gratia à Legis maledictione liberi sunt, & cuius spiritu Legem habeant in cordibus inscriptam. Hanc gratiam, Legem improprie vocauit Paulus, alludens ad Legem Dei, cui per contentionem eam opponebat: isti in nomine Legis de nihilo philosophantur.

58 Eiusdem est rationis quòd peccatum veniale nuncuparunt, cum occultam impietatem, quæ primæ tabulæ aduersatur, tum directam vltimi mandati præuaricationem. Sic enim definiunt, esse cupiditatem sine deliberato assensu, quæ non diu cordi insideat. Ego autem ne subire quidem posse dico, nisi ob defectum eorum quæ in Lege requiruntur. Vetamur alienos habere deos. Quum mens diffidentis machinis perculsa, aliò circumspèctat, quum subita cupidine aliò transferendæ suæ beatitudinis incessit: vnde isti quamlibet euanidi motus, nisi quia est aliquid in anima vacuum ad recipiendas eiusmodi tentationes? Ac ne longius argumentum protrahatur, præceptum est de diligendo Deo ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima. nisi ergo omnes animæ potentia in Dei amorem intenduntur, iam discessum est à Legis obedientia. quia deo non bene stabilitum in conscientia nostra thronum arguunt qui illic insurgunt aduersus regnum eius hostes, eiusque edicta interpellat. Mandatum verò vltimum proprie huic pertinere demonstratè est. Pupugit nos animi aliquod desiderium: iam concupiscentiæ rei tene-

Vide lib. 3. c. 4. scct. 28.

mur, ac simul constituimur Legis transgressores: quia Dominus non tantum deliberare & machinari quod sit in iacturam alterius vetat, sed concupiscentia etiam stimulari & aestuare. Legis vero transgressioni maledictio Dei semper incumbit. Non est igitur quod vel leuissimas cupiditates iudicio mortis eximamus. In astimandis peccatis, inquit Augustinus, non afferamus stateras dolosas, ubi appendamus quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio nostro, dicentes, hoc graue, hoc leue est: sed afferamus stateram diuinam de Scripturis sanctis, tanquam de thesauris Dominicis: & in illa quid sit grauius appendamus: imò non appendamus, sed à Domino appensa recognoscamus. Quid autem Scriptura? certè dum Paulus stipendium peccati mortem vocat, sibi putidam hanc distinctionem incognitam fuisse ostendit. Quum plus iusto procluias ad hypocrisin simus, somentum hoc addi minimè oportuit quod torpidas conscientias mulceret.

59 Vtinam reputarent quid sibi velit illud Christi dictum, Qui transgressus fuerit vnum ex mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, nullus habebitur in regno caelorum. An ex eo numero non sunt, dum Legis transgressionem ita extenuare audet ac si digna morte non esset? At qui oportuerat considerare, non simpliciter quid precipiatur, sed quisnam sit ille qui precipit, quia in qualicumque mandata ab eo Legis transgressiuncula eius auctoritati derogatur. An illis parum est Dei maiestatem vlla in re violari? Deinde si suam in Deo voluntatem exposuit Deus, quicquid Legi contrarium esset, illi displicet. An iram Dei sic exarmatam fingent ut non mortis vindicta protinus consequatur? Neque ipse obscure pronuntiauit (si vocem eius exaudire in animum potius inducerent, quam claram veritatem insipidis suis argutationibus obturbare) Anima (inquit) quae peccauerit, ipsa morietur. Item quod nuper citavi, Stipendium peccati, mors. Isti autem quod peccatum esse fatentur, quia negare nequeunt, mortale tamen non esse contendunt. Sed enim quia plus satis haecenus insaniam indulerunt, discant saltem aliquando resipiscere. Quòd si delirare perseverant, illis valere iussis, habeant Filij Dei, omne peccatum mortale esse: quia est aduersus Dei voluntatem rebellio, quae eius iram necessariorè prouocat: quia est Legis praeruaricatio, in quam edictum est sine exceptione Dei iudicium: Sanctorum delicta venialia esse, non ex suaapte natura, sed quia ex Dei misericordia veniam consequuntur.

CAPVT IX.

Christum, quantum sub Lege Iudaeis cognitum fuerit, tamen in Euangelio demum exhibitum fuisse.

Partes capituli tres.

- 1 De Christi cognitione & beneficio dicturus, appositè disputat de huius cognitionis dispensatione, quae illustrior fuit post Christum in carne manifestatum quam sub Lege, quod sect. 1. & 2. persequitur.
- 2 Occurrit Seruati profano delirio, promissiones in totum abolentis, sect. 3. eos item refellit qui Legem cum Euangelio non recte conferunt, sect. 4.
- 3 Tandem de Iohannis Baptistae ministerio, quod inter Legem & Euangelium interpositum est, additur necessaria & breuis explicatio, sect. vltima.

Via non frustra Deus iam olim per expiationes & sacrificia voluit se Patrem testari, nec frustra populum electum sibi consecrauit: iam tunc haud dubie in eadem imagine cognitum est in qua nunc pleno fulgore nobis apparet. Idèd Malachias, postquam Iudaeos ad Legem Moïsi iussit attendere, & in eius studio perseverare (quia post eius mortem futura erat aliqua muneris Prophetici interruptione) mox denuntiat exoriturum esse solem iustitiae. Quibus verbis admonet, Legem in hoc valere ut pios in expectatione venturi Christi contineat: eius tamen aduentu longè plus Incis sperandum esse. Hac ratione Petrus Prophetas dicit fuisse sciscitatos & sedulo inquisisse de salute quae nunc per Euangelium patefacta est: & fuisse illis reuelatam quòd non sibi vel suo saeculo, sed nobis ministrarent ea quae per Euangelium annuntiantur. Non quòd inutilis fuerit veteri populo eorum doctrina, vel ipsis etiam nihil profuerit: sed quia thesauro potius non sunt, quem nobis transmissit Deus per eorum manum. Nam hodie nobis ante oculos familiariter proponitur gratia de qua testificati sunt: & quum eam modicè delibauerint, vberior nobis offertur eius fruitio. Idèd Christus, qui se testimonium à Moïse habere asserit, gratiae tamè mensuram qua Iudaeos superamus extollit. Nam discipulos alloquens, Beati (inquit) oculi qui vident quae videtis: & beatæ aures quae audiunt

Fibro 2. de Baptist. contra Donatist. cap. 6.

2. Actim. vno. Apostoli.

3. Ab authoritate Christi.

4. A natura & maiestate Dei.

5. A sententia in peccatum pronuntata.

Conclusio, multo triplicis huius reprobationis.

Sancti Patres sub Lege viderunt diem Christi sed obscurè reuerentem nobis autem plenius reuelatus est sub Euangelio.

Ratio huius propositiois, Christi & Apostolorum testimonio confirmata.

Ro. 6. 23.

Mat. 5. 19.

Ezech. 18. 20. Ro. 6. 23.

Mal. 4. 2.

1. Per. 1. 7.

Ioh. 5. 46. Mat. 13. 16.

audiunt quæ vos auditis. Multi enim Reges & Prophetæ hoc optarunt, nec adepti sunt. *Luc. 10. 23.*
 Hæc non parua est reuelationis Euangelicæ commendatio, quod sanctis Patribus, qui
 rara pietate excelluerunt, nos Deus prætulit. Cui sententiæ minimè repugnat alter lo-
 cus, ubi dicitur Abraham vidisse diem Christi, & gaudio exultasse. Quia et si obcurior
 fuit intuitus rei procul remotæ: nihil tamen ad bene sperandi certitudinem defuit: vnde
 lætitia illa quæ sanctum Patriarcham ad mortem vsque comitata est. Neque vox illa
 Iohannis Baptistæ, Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus, qui est in sinu Patris, enarra-
 uit nobis, pios qui antè mortui fuerant excludit à societate intelligentiæ & lucis quæ
 refulget in Christi persona: sed illorum fortem cum nostra comparans, mysteria quæ
 sub vmbris obscurè tantum speculati sunt, docet nobis manifesta esse: quemadmodum
 probè explicat author epistolæ ad Hebræos, multifariam & multis modis loquutum
 fuisse olim per Prophetas, nunc verò per dilectum Filium. *Iohan. 1. 18.*
 Quauis ergo vnigenitus il-
 le, qui nobis hodie est splendor gloriæ & character substantiæ Dei Patris, olim Iudæis
 innotuerit, sicuti alibi citauimus ex Paulo, fuisse antiquæ liberationis ducem, verum ta-
 men est quod alibi tradit idem Paulus, Deum qui iussit è tenebris lumen splendescere,
 nunc illuxisse cordibus nostris, ad illustrandam notitiam gloriæ Dei in facie Iesu Chri-
 sti. quia ubi apparuit in hac sua imagine, quodammodo se fecit visibilem, præ vt obscura
 & vmbra tilis antè fuerat eius species. Quo turpior & magis detestabilis est eorum in-
 gratitudo ac prauitas, qui hîc in meridie cæcutiunt. Et ideo mentes eorum à Satana ob-
 tenebratas esse dicit Paulus, ne cernant gloriam Christi, nullo velo interposito, in Euan-
 gelio resurgentem.

2. *2. Tim. 4. 6.* Porro Euangelium accipio pro clara mysterij Christi manifestatione. Fateor cer-
 tè, quatenus Euangelium vocatur à clara doctrina fidei, eius partes censerem quæcunque
 passim in Lege occurrunt promissiones de gratuita peccatorum remissione, quibus sibi
 Deus reconciliat homines. Fidem enim terroribus illic opponit, quibus angitur & vex-
 atur conscientia, si ex operibus petenda sit salus. Vnde sequitur, vocem Euangelij lar-
 gè fumendo, sub ea comprehendere quæ olim testimonia Deus misericordiæ suæ pater-
 nique fauoris Patribus dedit. verum per excellentiam aptari dico ad promulgationem
 exhibitæ in Christo gratiæ: idque non modò communi vsu receptum est, sed à Christi
 & Apostolorum autoritate pendet. Vnde proprium hoc illi tribuitur, ipsum prædicaf-
 se Euangelium regni. Et Marcus præfatur hoc modo, Initium Euangelij Iesu Christi.
 Nec verò opus est locos colligere quibus probetur res satis supérque nota. Suo igitur
 aduentu Christus vitam & immortalitatem illustrauit per Euangelium. Quibus verbis
 non intelligit Paulus demerfos fuisse Patres in tenebris mortis, donec carnem indueret
 Filius Dei: sed hanc prærogatiuam honoris Euangelio vendicans, nouum & insolitum
 legationis genus fuisse docet, quæ Deus quæ pollicitus fuerat præstitit: vt in Filij perso-
 na extaret promissionum veritas. Nam et si semper experti sunt fideles verum esse illud
 Pauli, In Christo omnes promissiones esse etiam & amen: quia eorum cordibus fuerunt
 ob signatæ: quia tamen omnes nostræ salutis numeros in carne sua impleuit, viua ipsa
 rerum exhibitio iure nouum & singulare præconium obtinuit. Ex quo illud Christi,
 Posthac videbitis cælos apertos, & Angelos Dei ascendentes ac descendentes super Fi-
 lium hominis. Et si enim alludere videtur ad scalam in visione ostensam Patriarchæ Ia-
 cob, præstantiam tamen aduentus sui commendat hac nota, quòd ianuam cælorum no-
 bis aperuerit vt familiaris pateat ingressus.

3 Cauendum tamen est à diabolica imaginatione Seruati, qui dum magnitudinem
 gratiæ Christi extollere vult, vel saltè se velle fingit, promissiones in totum abolet, quasi
 finem simul cum Lege acceperint. Obtendit, fide Euangelij nobis afferri promissionum
 omnium complementum. Quasi verò nulla sit inter nos & Christum distinctio. Admo-
 nuui quidem nuper, Christum nihil reliquum fecisse ex tota salutis nostræ summa: sed ex
 eo perperam inferunt, beneficiis ab ipso partis nos iam potiri: ac si falsum illud Pauli ef-
 fet, salutem nostram in spe esse absconditam. Fateor quidem nos, in Christum credèdo,
 simul transire à morte in vitam. sed tenendum interea est illud Iohannis, quauis scia-
 mus nos esse filios Dei, nondum tamen apparuisse, donec similes ei erimus: dum scilicet
 eum videbimus qualis est. Quauis ergo præsentem spiritualium bonorum plenitudi-
 nem nobis in Euangelio Christus offerat, fruitio tamè sub custodia spei semper latet, do-
 nec corruptibili carne exuti, transfiguremur in eius qui nos præcedit gloriam. Interea

*Quauis vox
 Euangelij late
 sumptis, compre-
 hendat: testimo-
 nia que Deus
 misericordiæ
 suæ patribus
 obtulit: Euan-
 gelium tamen
 propriè & spe-
 cialiter vocari
 debet promul-
 gatio illa exhi-
 bita in Christo
 & ap. gratiæ.*

2. Cor. 1. 20.

Iohan. 1. 51.

*Sequitur reser-
 uatio Seruati
 promissiones
 in totum abo-
 lentiæ.*

*Quare in Dei
 promissiones sit
 nobis adhuc
 incumbendum.*

in promissiones recumbere nos iubet Spiritus sanctus, cuius autoritas compefcere apud nos debet latratus omnes impuri illius canis. Nam teste Paulo, pietas tam futuræ quàm præsentis vitæ promissionem habet: qua ratione iactat se Apostolum Christi secundum promissionem vitæ quæ in ipso est. Et alibi nos eisdem habere promissiones admonet, quibus olim donati fuerunt sancti. Deniq; hanc felicitatis summam statuit, quòd obfignati simus Spiritu promissionis sancto. Nec verò aliter Christo fruimur, nisi quatenus eum amplectimur promissionibus suis vestitum. Quo fit vt habitet ipse quidem in cordibus nostris, & tamen ab ipso peregrinemur: quia per fidem ambulamus, & non per aspectum. Nec malè inter se cõueniunt hæc duo, nos possidere in Christo quicquid ad cælestis vitæ perfectionem spectat, & tamen fidem esse visionem bonorum quæ non videntur. Tantum in natura promissionum vel qualitate notandum est discrimen: quia Euangelium digito monstrat quod Lex sub typis adumbravit.

4 Hinc etiam conuincitur eorum error, qui Legem nunquam aliter Euangelio conferunt, quàm operum merita gratiæ imputationi iustitiæ. Est quidem hæc antithesis minimè repudianda: quia sæpe Paulus sub Legis nomine regulam iustè viuendi intelligit, qua Deus à nobis exigit quod suum est, nullam vitæ spem faciens nisi omni ex parte obsequimur, ac vicissim maledictione addita si vel minimùm deflectimus: nempe vbi disputat gratis nos placere Deo & per veniam iustos cenferi, quia nusquam inuenitur Legis obseruatio, cui merces promissa est. Aptè igitur Paulus iustitiam Legis & Euangelij facit inter se contrarias. Sed non ita successit Euangelium toti Legi, vt diuersam rationem salutis afferret: quin potius vt sanciret ratumque esse probaret quicquid illa promiserat, & corpus vmbris adiungeret. Neque enim Christus, vbi dicit Legem & Prophetas fuisse vsque ad Iohannem, Patres maledictioni addicit, quam effugere non possunt serui Legis: sed rudimentis tantum imbutos fuisse significat, vt longè subsisterent infra Euangelicæ doctrinæ altitudinem. Proinde Paulus, Euangelium appellans Dei potentiam in salutem omni credenti, mox addit habere testimonium à Lege & Prophetis. In fine verò eiusdem epistolæ quanquam præconium Iesu Christi reuelationem esse tradit mysterij temporibus æternis taciti, sententiam hanc addita explicatione mitigat, manifestatum esse docens per Scripturas Propheticas. Vnde colligimus, vbi de tota Lege agitur, Euangelium respectu dilucidæ manifestationis tantummodò ab ea differre: cæterum propter inæstimabilem gratiæ affluentiam, quæ nobis fuit in Christo exposita, non abs re eius aduentu dicitur erectum fuisse in terris cæleste Dei regnum.

5 Iam inter Legem & Euangelium interpositus fuit Iohannes, qui medium obtinuit munus, & vtrique affine. Etsi enim Christum vocans agnum Dei & victimam expiandis peccatis, summam Euangelij protulit: quia tamen incomparabilem illam virtutem & gloriam quæ demum enituit in resurrectione, non explicuit: Christus Apostolis parrem esse negat. Hoc enim significant eius verba, quanuis inter filios mulierum excellat Iohannes, qui tamen minimus est in regno cælorum, maiorem illo esse. Quia non hominum personas illic commendat: sed postquam Iohannem prætulit omnibus Prophetis, Euangelij prædicationem in summum gradum attollit, quam alibi vidimus notari per regnum cælorum. Quòd autem se vocem tantum esse Iohannes ipse respondet, quasi Prophetis esset inferior, non facit hoc simulatæ humilitatis causa, sed docere vult sibi non mandatam esse propriam legationem, sed officio apparitoris se defungi: sicuti à Malachia prædictum erat, Ecce mitto Eliam Prophetam antequam veniat dies Iehouæ magnus & terribilis. Nec verò aliud toto ministerij sui cursu egit quàm vt Christo pararet discipulos. Sicuti etiam hoc sibi diuinitus iniunctum esse ex Iesaiâ probat. Hoc fen di dictus est à Christo lucerna ardens & lucens, quia nondum illuxerat plenus dies. Nec tamen hoc obstat quominus numeretur inter Euangelij præcones, sicuti eodem vsus est Baptismo, qui postea traditus fuit Apostolis. Sed quod exorsus est, non nisi Christò in cælestem gloriam recepto liberiore progressu per Apostolos completum est.

6 Collationis huius breuis explicatio.

Tertius pars capituli, de Iohannis Baptismi ministerio, ad superiorè tractationem omnino pertinet.

Iohan. 1. 23.

Mala. 4. 5.

Iohan. 5. 35.

CAPVT X.

De similitudine Veteris & Novi testamenti.

Quatuor partibus constat hoc caput.

1 Summa, vtilitas, & necessitas huius tractationis, sect. 1.

2 Demonstratio

- 2 Demonstratio qua in genere docetur vetus & nouum fœdus re ipsa vnum esse, quamuis admixtione diuersum, & tria proponuntur in quibus per omnia duo hæc fœdera conueniunt, scilicet. 2. 3. 4.
- 3 In eo tertia pars versatur, vt vetus Test. inuentum perinde ac nouum ad spem immortalitatis & futuram vitam spectasse euincat. vnde rursusque duæ similitudines seu conuenientia consequuntur: vt vtrumque scilicet & gratia Dei misericordia constituisse, & Christi intercessione fuisse confirmatum. Multis argumentis, testimonijs & exemplis nititur hæc pars a scilicet. 5. vsque ad 27.
- 4 Totius capitis conclusio, vbi rursus in plenioris confirmationem quædam Scripturæ dicta proferuntur, reiectis Sadducæorum & Iudæorum caulis.

X superioribus liquere iam potest, quoscunq; ab initio mudi homines Deus in populi sui sortem cooptrauit, eadem lege atque doctrinæ eiusdem quæ inter nos viget vinculo fuisse ei fœderatos. sed quia non parum interest caput hoc stabiliri, vice appendicis annectam, quum Patres eiusdem nobiscum hæreditatis fuerint consortes, & eiusdem Mediatoris gratia communem salutem sperauerint, quatenus in societate hac diuersa fuerit eorum conditio. Quanquam autem quæ ex Lege ac Prophetis ad eius probationem collegimus testimonia, palam faciunt non aliam vnquam fuisse in Dei populo religionis pietatisque regulam: quia tamen apud scriptores multa sæpe de discrimine Veteris ac Noui testamenti disputantur, quæ scrupulum parum acuto lectori iniicere possint, huic rei melius atque exactius discutierendæ peculiarem locum iure destinabimus. Quinetiam quod vtilissimum alioqui futurum erat, necessarium nobis fecerunt prodigiosus nebulo Seruetus & furiosus nonnulli ex Anabaptistarum secta, qui non aliter de Israelitico populo sentiunt quam de aliquo porcorum grege, vt pote quem nugantur à Domino in hac terra faginatam, citra spem vllam cælestis immortalitatis. Hunc ergo pestiferum errorem vt arceamus à pijs animis, simul etiam vt difficultates omnes eximamus, quæ, audita diuersitate mentione inter Vetus ac Nouum testamentum, fabori protinus solent, obiter inspiciamus quid simile, quidve diuersum habeant, quod olim cum Israelitis fœdus ante Christi aduentum Dominus pepigit, & quod nunc eo manifestato, percussit nobiscum.

2 Ac vno quidem verbo expediri vtrumque potest. Patrum omnium fœdus ad eam substantiam & re ipsa nihil à nostro differt, vt vnum prorsus atque idem sit: administratio tamen variat. Sed quia ex tanta breuitate nemo certam intelligentiam assequeretur, longiore explicationem, siquid prodesse volumus, persequi necesse est. Cæterum in similitudine vel potius vnitatem ostendenda, singulas particulas, quæ iam expeditæ sunt, ex integro retractare superuacuum fuerit: miscere verò quæ adhuc alibi dicenda erunt, intempestiuum. In tribus autem maximè capitibus hinc insistendum est, Primùm vt teneamus, non carnalem opulentiam ac fœlicitatem, metam fuisse Iudæis propositam ad quam demum aspirarent, sed in spem immortalitatis fuisse cooptratos: atque huius adoptionis fidem illis fuisse tum oraculis, tum Lege, tum Prophetis certò factam. Deinde, fœdus quo conciliati Domino fuerunt, nullis eorum meritis, sed sola Dei vocantis misericordia fuisse suffultum. Tertium, & habuisse ipsos & cognouisse mediatorem Christum, per quem & Deo coniungerentur, & promissionum eius compotes forent. Ex quibus secundum, quia nondum fortè satis innotuit, suo loco fusè demonstrabitur. Plurimis enim ac luculentis Prophetarum testimonijs confirmabimus, à mera fuisse bonitate ac indulgentia quicquid vnquam Dominus populo suo benefecit ac promisit. Tertium quoque suas habuit sparsim non obscuras demonstrationes. Ac ne primum quidem intactam reliquimus.

3 In hoc ergo explicando (quia ad causam præsentem maximè pertinet, & de ipso plus controuersia nobis faciunt) intentiorem ponemus operam. sic tamen vt siquid aliorum explicationi adhuc deest, obiter sufficiatur, vel opportuno deinde loco addatur.

- Rom. 1. 2. Sanè de omnibus dubitationem eximit Apostolus, quum ait Deum Patrem Euangelium, quod de Filio suo secundum tempus destinatum promulgauit, longè antè per Prophetas in Scripturis sanctis promississe. Item, fidei iustitiam quæ per Euangelium ipsum docetur, testimonium habere à Lege & Prophetis. Euangelium siquidem hominum corda non in præsentis vitæ lætitia detinet, sed ad spem immortalitatis euahit: non terrenis delicijs affigit, sed spem in cælo repositam annuntians, illuc quodammodo transportat. Sic enim alibi definit, Posteaquam Euangelio credidistis, obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostre, in redemptionem acquisitæ possessionis scilicet

Prior pars, in qua propter Seruetum & Anabaptistas ne essiam esse probat de similitudine vtrumque fœderis tractationem.

Altera pars, de hac similitudine in genere agens. Primum re ipsa est vtrumque fœdus: administratio vero duplex. Tria autem sunt in quibus per omnia duo hæc fœdera conueniunt.

- 1.
- 2.
- 3.

Lib. 3. cap. 15. 16. 17. 18.

Prima autem illa generalis similitudo seu conuenientia est, quod l'etus Testamenti, perinde ac Noui, non tantam ad præsentis vitæ promissiones, sed multò magis ad futuram, et ad immortalitatem spem certissimam Dei electos euahit.

fectionis. Item, Audiuius fidem vestram in Christo Iesu & charitatem erga sanctos: Col. 1. 4.
 propter spem vobis repositam in cælis, de qua audistis per sermonem veracem Euan- 2. Thef. 2.
 gelij. Item, Vocauit nos per Euangelium, in participationem gloriæ Domini nostri Iesu 14.
 Christi. Vnde & verbum salutis & potentia Dei ad saluandos fideles, & regnum celo-

*Ratio huius
 similitudinis
 seu conuenien-
 tiæ.*

Obiectio.

Responsio.

Rom. 3. 19.

rum nuncupatur. Quòd si spiritualis est Euangelij doctrina, & ad vitæ incorruptibilis possessionem aditum aperit, ne putemus eos quibus promissum ac denuntiatum fuit, præterita neglectaque animæ cura, in captandis corporis voluptatibus instar pecudum obstupuisse. Nec cauilletur hic quispiam, promissiones quæ in Lege & Prophetis de Euangelio sunt consignatæ, nouo populo esse destinatas. Nam paulo post quam illud posuit de Euangelio in Lege promisso, subiicit, quæcunque Lex continet, ad eos sine dubio propriè dirigi qui sub Lege sunt. In alio quidem argumento fateor. sed non ad eò erat obliuiofus, vt quum diceret ad Iudeos verè pertinere quæcunque Lex docet, non cogitaret quid paucis antè verbis affirmasset de Euangelio in Lege promisso. Clarissimè ergo demonstrat Apostolus ad futuram vitam præcipuè spectasse testamentum Vetus, quum sub eò dicit Euangelij promissiones contineri.

*Generali illa
 similitudine
 probata, reli-
 quæ duæ conse-
 quuntur: v-
 trumque scilicet
 scilicet & gra-
 tuita Dei mise-
 ricordia confi-
 disse, & Chri-
 sti intercessio-
 ne fuisse confir-
 matum.*

4 Eadem ratione sequitur & gratuita Dei misericordia constituisse, & Christi inter-
 cessione fuisse confirmatum. Nam & Evangelica prædicatio nihil aliud quam paterna
 Dei indulgentia iustificari præter suum meritum peccatores pronuntiat: & tota eius
 summa in Christo terminatur. Quis igitur expertes Christi Iudeos facere ausit, quibus-
 cum audimus fuisse percussum Euangelij scædus, cuius vnicum fundamentum Christus
 est? Quis alienos reddere à gratuita salutis beneficio, quibus administratam fuisse audi-
 mus iustitiæ fidei doctrinam? Ac ne diu de re liquida disceptemus, habemus in signem Iohan. 8.
 Domini sententiam: Abraham exultauit vt videret diem meum: vidit, & gauisus est. Et 56.
 quod de Abraham testatur illic Christus, ostendit Apostolus in fideli populo fuisse vni- Hebr. 13. 8
 uersale, quum dicit Christum manere heri, hodie, & in secula. Neque enim de Christi
 æterna diuinitate simpliciter illic loquitur: sed de eius virtute, quæ perpetuò fidelibus
 fuit patefacta. Quare & beata Virgo & Zacharias in suis canticis reuelatam in Christo
 salutem exhibitionem esse dicunt promissionem, quas Abraham & Patriarchis olim fe-
 cerat Dominus. Si Christum suum exhibendo, iurisiurandi sui veteris fidem soluit Do-
 minus, dici non potest quin eius finis in Christo & vita æterna semper fuerit.

Luc. 1. 54, &
 72.

*Quum autem
 duæ postero-
 res hæ similitu-
 dines seu conue-
 nientie à prio-
 re pensant, in
 ea probanda
 versatur tertia
 pars capitis ab
 hac sect. ad 23.
 Primum argu-
 mentum autem
 ex Apostolo de-
 sumptum est, qui
 à pari sacra-
 mentorum signi-
 ficatione, parè
 veterum condi-
 tionem cum no-
 stra fuisse eum-
 ois.*

5 Quin Apostolus non fœderis tantum gratia pares nobis facit Israelitas, sed etiam
 sacramentorum significatione. Nam pœnarum exemplis quibus castigatos olim fuisse
 illos Scriptura recitat, deterrere Corinthios volens, ne in similia flagitia incurrerent, à 1. Cor. 10.
 præfatione ista orditur, Non esse cur vllam prærogatiam nobis vendicemus, quæ nos 13. 11.
 à Dei vindicta eripiat quam illi subierunt. quando non iisdem modò beneficiis profe-
 quitus sit illos Dominus, sed iisdem quoque symbolis illustrem inter eos gratiam suam
 reddiderit. ac si diceret, Si confiditis vos extra periculum esse, quia & Baptismus quo
 insigniti estis, & Cœna quam quotidie suscipitis, eximias habent promissiones: interim
 contempta Dei bonitate, licentiosè lasciuitis: scitote nec Iudeos talibus symbolis cau-
 tuisse, aduersus quos tamen iudicia sua Dominus seuerissimè exercuit. Baptizati sunt
 in transitu maris & nube, qua protegebantur ab ardore solis. Transitum illum Baptis-
 mum carnalem fuisse aiunt, qui spirituali nostro secundum quandam proportionem
 respondeat. Verum si id recipitur, non procederet Apostoli argumentum, qui hic vult
 ademptum Christianis ne Baptismi prærogatiua Iudeos præcellere se putent. Nec ob-
 noxium est huic cauillo quod protinus sequitur, Illos eandem nobiscum spirituales ef-
 fcam mâducaste, ac eundem bibisse spirituales potum, quem Christum interpretatur.

*Obiectio. Pa-
 tres manduca-
 uerunt manna
 in deserto, &
 mortui sunt.
 Christiani mâ-
 ducant Christi
 carnem, nec mor-
 tuuntur.*

6 Obiiciunt quidem ad frangendam hanc Pauli sententiam, quod ait Christus, Pa- Iohan. 6.
 tres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt: Qui manducat carnem 31.
 meam, non morietur in æternum, quæ duo inter se nullo negotio conciliantur. Domi-
 nus, quia sermonem habebat ad auditores qui tantum ventris alimento quærebant sa-
 turati, verum animæ cibum non curabant, ad eorum captum orationem aliquantum
 attemperat, præfertim verò comparationem mannae & corporis sui pro eorum sensu
 statuit. Postulabant vt acquirenda sibi authoritatis gratia suam virtutem miraculo ali-
 quo approbarent, quale ediderat Moses in deserto quum manna è cælo impetrauerat. In
 manna autem nihil apprehendebant nisi carnalis inedia, qua populus tunc afflictaba-
 tur, remedium: ad mysterium illud sublimius, quod Paulus respicit, non penetrabant.

*Responsio, dicit
 Euangelistæ spe-
 cie tunc pu-
 gnantia in Apo-
 stolo.*

Christ

Christus ergo, vt demonstrat quanto præstantius à se beneficium expectare debeant quàm quod à Mose collatum patribus suis prædicarent, hanc comparationem format. Si magnum fuit opinione vestra, & memorabile miraculum, quod Dominus per Mo- sen populo suo, ne in deserto fame periret, caelestem cibum subministrant, quo susten- taretur ad modicum tempus: hinc colligite quanto excellentior sit cibus qui immorta- litatem largitur. Videmus cur quod in manna præcipuum erat, prætermiserit Dominus, infimam tantum eius vtilitatem notarit. Nempe quoniam Iudæi, velut exprobrandi studio, Mo- sen illi obiecerant, qui populi necessitati manæ remedio opitulatus esset: re- sponderet, se longè superioris gratiæ esse administrum, præ qua vilescere merito debeat carnalis populi educatio, quam solam tãti aestimabant. Paulus quia nouerat Dominum, quum manna è caelo deplueret, non in ventris duntaxat partem effudisse, sed spiritualis quoque mysterij loco dispensasse ad figurandam quæ in Christo habetur spirituales viuificationem, partem istam, quæ consideratione dignissima erat, non negligit. Quare certò clarèque conficitur, non eisdem modo quibus nos dignatur nunc Dominus, vitæ æternæ ac caelestis promissiones communicatas fuisse Iudæis, sed etiam sacramentis ve- rè spiritualibus obsignatas. Quæ de re copiosè Augustinus aduersus Faustum Mani- chæum disputat.

Alterum argu- mentum sive de prophetis, de verbis animæ viuificatis, sive de manna Christi non ex herbis, unde non solum sequitur la- cibus faciem solum aceris vi- tæ fuisse signifi- catum.

7 Quod si testimonia ex Lege & Prophetis sibi recitati malint lectores, ex quibus perspiciant spirituale fœdus fuisse Patribus etiam commune sicuti ex Christo & Apo- stolis audimus: huic quoque voto obsequar, eoque libentius quod ita certius conuin- centur aduersarij, nequid postea tergiversari queant. Atque ab ea quidem demonstra- tione incipiam, quam tamen Anabaptistarum supercilio futilem & pene ridiculam so- re scio, apud dociles tamen & sanos plurimum valebit: ac pro confesso fumo, eam verbo Dei inesse vitæ efficaciam, vt quoscunque Deus participatione eius dignatur, eorum a- nimas viuificet. Valuit enim semper illud Petri, semen esse incorruptibile quod in eter- num manet, sicuti etiam ex verbis Iesaiæ colligit. Iam quum hoc sacro vinculo Deus o- lim sibi deuinxerit Iudæos, non dubium est quin eos segregauerit in spem æternæ vitæ. Nam quum verbum fuisse amplexos dico, quod illos Deo propius adiungeret, commu- nicandi rationem intelligo, non illam generalem quæ per cælum & terram omnè que mundi creaturas diffunditur (quæ licet vniuersa viuificet pro sua vnumquodque natu- ræ modo, non tamen à corruptionis necessitate eruit) sed istam specialem qua piorum animæ & illuminantur in Dei notitiam, & illi quodammodo copulantur. Huiusmodi verbi illuminatione quum adhæserint Deo Adam, Abel, Noe, Abraham, & reliqui pa- tres, dico minimè dubium esse quin illis in regnum Dei immortale fuerit ingressus. Er- rat enim solida Dei participatio, quæ extra vitæ æternæ bonum esse non potest.

8 Si tamen illud nõ nihil implicitum videtur: age, ad ipsam fœderis formulam tranf- eamus: quæ non placidis modo ingenii satisfaciatur, sed eorum inscitiam abundè coar- guet qui contradicere nituntur. Sic enim semper pepigit cum seruis suis Dominus, Ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum: quibus verbis & vitam, & salutem, & om- nem summam beatitudinis comprehendere Prophetæ quoque exponere soliti sunt. Non enim Dauid sine causa sapius pronuntiat, beatum populum cuius Dominus est Deus: beatam gentem quam in hæreditatem sibi elegit: nec terrenæ quidem foelicitatis gratia, sed quoniam à morte eripit, perpetuò conseruat, æternæque misericordia prole- quitur quos in populum assumpsit. Quemadmodum est apud alios Prophetas, Tu Deus noster, non moriemur. Dominus, Rex noster, Legislato noster: ipse saluabit nos. Beatus es Israel, quia in Domino Deo saluaris. Sed ne in re superuacua multum laboremus, passim in Prophetis recurrit hæc admonitio, nihil ad bonorum omnium affluentiam, adeoque salutis certitudinem deesse, modò nobis Dominus sit in Deum: & merito. Si enim facies eius, simul atque illuxit, præsentissimum est salutis pignus, cuius se homi- ni in Deum manifestet, cui non salutis quoque thesaurus aperiat: Hac enim conditione Deus noster est vt in medio nostri habitet: quemadmodum per Mo- sen testatur. Ob- tineri autem talis eius præsentia non potest, vt non simul vita possideatur. Atque vt ni- hil vtrà exprimeretur, satis claram habebant vitæ spiritualis promissionem in his ver- bis, Sum Deus vester. Non enim solis vti que corporibus Deum se fore denuntiabat, sed ani- mis præcipuè animæ autem, nisi per iustitiam Deo coniunctæ, ab ipso alienæ in mor- te manent. Adit rursus illa coniunctio: perpetuam salutem secum ducet.

Tertium argu- mentum, sive de- deris formulam, que omne in re ipsa esse ostendit ante & post Christi in car- ne manifestati- onem.

Habac. 1. 12.
Ies. 33. 21.
Deut. 33. 29.

Leuit. 26. 11.

Exod. 6. 7.

*Confirmatio su-
perioris argu-
menti, ex per-
sonis formulæ il-
lius verbis de-
sumpta.*

9 Accedit eò, quòd non modò se illis Deum esse testabatur, sed se quoque semper fore promittebat: quòd spes eorum præsentibus bonis non contenta, in æternitatem protenderet. Id porrò valuisse apud eos temporis futuri notationem ostendunt multæ voces, vbi se non in præsentibus tantum malis, sed in postero consolantur fideles: quòd sibi Deus nunquam defuturus esset. Iam verò (quæ pars erat secunda promissionis) ipsos de Dei benedictione extra terrenæ vitæ limites erga se proroganda, clarius etiam confirmabat, Ero Deus seminis vestri post vos. Nam si suam erga mortuos benevolentiam declaraturus erat, benefaciendo posteris: erga ipsos multò minus defuturus erat eius fauor. Neque enim instar hominum est Deus, qui suum idèò amorem ad amicorum filios transferunt, quia morte interrumpitur eorum facultas, quo minus iis quibus bene volebant impendant sua officia. at Deus, cuius beneficentia morte non impeditur, suæ profectò misericordiæ fructum mortuis non tollit, quam eorum causa transfundit in mille generationes. Præclaro igitur documento magnitudinem atque affluentiam suæ bonitatis, quam post mortem sensuri essent, volebat illis Dominus commendare, quum talem describebat quæ in totam familiam exuberaret. Huius verò promissionis veritatem tum ob signavit Dominus, & quasi complementum protulit, quum Deum se Abraham, Isaac & Jacob longè post eorum mortem appellaret. Exod. 3.6

Gen. 17.7.

Alia confirmatio illustratio à superiore, sicut à Dei natura fluens.

Exod. 3.6. Quid enim? annon ridicula erat appellatio, si perierant? Perinde enim fuisset ac si ita foret loquutus, Ego sum Deus eorum qui non sunt. Proinde vno isto argumento Sadducæos à Christo constrictos fuisse Euangelistæ referunt, vt ne inficiari quidem possent resurrectionem mortuorum à Mose esse testatam. nempe qui ex ipso Mose didicerant, omnes sanctos esse in manu illius. Vnde inferre promptum erat, ne morte quidem extinguantur quos in tutelam, custodiam, protectionemque suam recepisset qui mortis & vitæ est arbiter. Matt. 22. 23.
Luc. 20. 32.
Deu. 33. 3.

*Quartum argu-
mentum, ab
exemplis. Patres
Adam, Abel,
Noë, ante Christi
sua variis tenta-
tionibus ag-
grati, ad me-
liorem illa vi-
tam viua fide
esse inuicta,
presecantem ne-
gligentes, aspi-
ravit. Illorum
igitur, vt &
sub Euangelio
credentium, i-
dè fuit scopus.*

10 Iam (qui præcipuus est cardo in hac controuersia) dispiciamus anno ipsi quoque fideles sic instituti fuerint à Domino, vt meliorem alibi vitam sibi esse sentirent, ac neglecta terrena, illam meditarentur. Primùm, quæ diuinitus iniuncta illis fuit viuendi conditio, assiduum erat exercitium, quo admonerentur se omnium esse miserimos si in hac modò vita felices essent. Adam, vel sola recollectione perditæ felicitatis infelicissimus, anxiiis laboribus egestatem suam ægrè sustentat. ac ne in solis manuum laboribus Dei maledictione prematur, vnde solatium illi restabat, extremum luctum percipit. Ex duobus filiis alter illi nefando fratris parricidio eripitur: cum habet superstitem cuius aspectum meritò detestetur ac horreat. Abel in ipso ætatis flore crudeliter trucidatus, exemplum est humanæ calamitatis. Noë bonam ætatis partem (dum totus orbis securè deliciatur) cum magna fatigatione in arca extruenda deterit. Quòd mortem effugit, id fit maioribus eius molestiis quàm si centum mortes obeundæ essent. Nam præterquam quòd arca illi est quasi sepulchrum decem mensium, insuauius nihil esse potest quàm in animalium stercorebus penè immersum tandiu detineri. Postquam tantas difficultates eluctatus est, in nouam mæroris materiam incidit: ludibrio se haberi à proprio filio videt: & ei quem magno Dei beneficio saluum ex diluuiò receperat, suo ipsius ore maledicere cogitur. Gen. 3. 17.
Gen. 4. 8.
Gen. 6. 22
Genef. 9. 24.

*Quartum argu-
menti cõtinua-
tio, ab exemplo
Abrahami, cuius
vocatio & vite
curriculum
hominem ad
felicitatis
æternæ præ-
nium & domi-
cium inter in-
numerabiles
annos toto
pectore arde-
ntem ostendit.*

II Abraham quidem vnus instar decem myriadum nobis esse debet, si spectatur eius fides, quæ nobis in optimam credendi regulam proponitur: in cuius etiam genere, vt Filij Dei simus, censeari nos oportet. Quid verò absurdius quàm patrem omnium fidelium esse Abraham, & ne postremum quidem angulum inter illos tenere? Atqui ex numero, imò ex gradu apprime honorifico deiici non potest, quin aboleatur tota Ecclesia. Iam quod ad vitæ experimèta attinet: vbi primùm vocatur Dei imperio, à patria, parentibus, amicis auellitur: in quibus præcipuam vitæ dulcedinem esse putant: ac si illum destinato consilio omnibus vitæ oblectamentis spoliare Dominus veller. Simul ac terram ingressus est in qua iubetur habitare, fame inde exigitur. Eò ad opem querendam refugit, vbi, quòd se incolumem seruet, necesse habet vxorem prostituere: quod incertum an multis mortibus fuerit acerbius. Vbi in terram habitaculi sui reuersus est, inde rursus expellitur. Simul eodem necessitatis redigitur apud Abimelech, vt caput redimere iactura vxoris opus habeat. Dum huc atque illuc multos annos incertus vagatur, assiduus seruorum rixis compellitur nepotem, quem filij loco habebat, à se dimittere. Quæ discessio sine dubio non aliter ab eo accepta fuit, quàm si membri vnus sectionem passus Gen. 12. 10, &c.
Vide Caluin. commentar. in Gen. cap. 12. vers. 15.
Gen. 20. 12.
Genef. 13. 7, 8, 9.

Gen. 14. passus foret. Paulo post captiuum ab hostibus abripi audit. Quocumque pergat, vicinos
12, 15, 14.

Gen. 21. re sinant. Neque enim vsum redimeret a rege Gerar, nisi ante fuisset prohibitus. Iam v-
30.
Gen. 15, 2
& 16, 15
& 21, 10.

Gen. 21. natiuitate magno redimit, dum Sarę probris fatigatur, perinde ac si ancillę contuma-
23, 14.

Gen. 22. 2. tur. Vbi solus relictus est Isaac, in quo acquiescat defessa boni viri senectus, paulo post
maclare ipsum iubetur. Quid calamitosus excogitet humana mens quam patrem fieri
filij carnificem? Si morbo absumptus foret, quis non putasset miserum esse senem,
cui in ludibrium datus esset filius, ob quem orbitatis dolor ei geminaretur? Si ab extra-
neo aliquo interfectus, indignitate multum esset aucta calamitas. Istud verò omnia ca-
lamitatis exempla superat, patris manu trucidari. Sic denique toto vitę curriculo iacta-
tus ac vexatus fuit, vt si quis velut in tabula exemplar calamitosę vitę depingere velit,
nihil reperiat magis appositum. Neque obiiciat quispiam eum non fuisse prorsus infeli-
cem, quòd à tot tantisque tempestatibus prosperè tandem emerferit. Non enim bea-
tam viram ducere illum dicemus, qui per infinitas difficultates ad longum spatium la-
boriosè elucetetur: sed qui, sine malorum sensu, præsentibus bonis placidè fruatur.

*Obiectio de
lino.*

12. Isaac, qui minoribus malis afflictatur, vix tamen minimum suauitatis gustum
Gen. 26. percipit. Eas ipse quoque vexationes experitur quę beatum esse hominem in terra non
35.

*Item ab exem-
plo Isaac.*

Gen. 28. 1. exagitant, ac modis omnibus premunt, vt de aqua etiam cogatur decertare: domi suę a
nurius multum molestiarum sustinet: filiorum dissidio angitur: nec meredi tanto ma-
lo potest, nisi per exilium eius cui benedixerat. At verò Iacob nihil quam extremę in-
Gen. 28. 5.

Et Iacobi.

Gen. 28. 5. felicitatis insigne est exemplar. Pueritiam domi inquietissimè transigit inter fratris pri-
mogeniti minas ac terrores, quibus demum cedere cogitur. Profugo à parētibus ac na-
tali solo præterquam quòd acerbum est exulare, apud Laban auunculum nihilo mitius
Gen. 29. 27.

ac humanius accipitur. Parum est durissimam atque austerissimam septem annis serui-
re seruitutem, nisi dolo malo in vxore eludatur. Alterius vxoris gratia in nouam serui-
tutem ingrediendum est, vbi totum diem solis æstu torreatur, noctu peruigil vrgeatur
gelu ac frigore, quemadmodum ipse conqueritur. Tantam vitę asperitatem dum an-
nos viginti sustinet, quotidie nouis foci in iuriis affligitur. Nec domi suę quietus est,
Gen. 31. 23.

quam videt vxorum odiis, iurgiis, æmulationibus distractam ac penè dissipatam. Vbi in
patriam iubetur se recipere, abitum captare illi necesse est ignominiosę fugę similem:
nec tamen foci iniquitatem ita potest effugere quin eius probris ac contumeliis in
Gen. 32. 11.

Gen. 32. 11. medio itinere vexetur. Excipit mox eum multo sæuior difficultas. Nam dum ad fra-
trem accedit, tot mortes habet in conspectu, quot ab homine crudeli & inimico parari
queant. Diris ergo terroribus supra modum discruciat ac discerpitur quandiu aduen-
tum eius expectat: vbi in conspectum eius prodit: tanquam semimòrtuus ad pedes pro-
cumbit, donec placatiorem sentit quàm sperare ausus fuerat. Ad hæc Rachele, vnicę di-
Gen. 35. 16.
Gen. 37. 32.

Gen. 35. 16. lecta coniuge, primo terrę ingressu priuatur. Postea quem ab ea filium sustulerat, eoque
Gen. 37. 32. præ aliis amabat, à fera laceratum audit: cuius ex morte quantum mœrorem cepit,
declarat ipse, quòd post diurnas lachrymās solatiis omnibus viam obstinatè clau-
dit, nihil sibi reliquum faciens nisi vt descendat ad filium lugens in sepulchrum. Inter-
Gen. 34. 2.

Gen. 34. 2. rim raptus & defloratio filię, in iis vindicandis filiorum audacia, quę illum non fecere
modo fecerat apud omnes regionis incolas, sed præsentissimum internecionis pericu-
lum illi creauerat, quantę anxietatis, luctus, & diu causę erant? Sequitur horrendum il-
Gen. 35. 22.

Gen. 35. 22. lud flagitium Ruben primogeniti, quo nihil grauius accidere poterat. Nam quum inter
summa in fornicia reponatur vxoris pollutio, quid dicendum sit vbi à proprio filio per-
petratum est id scelus? Aliquanto post altero incestu contaminatur familia, vt constan-
Gen. 38. 18.

Gen. 38. 18. tissimum alioqui & infractū calamitatis animum tot dedecora labefactare debeant.
Sub extremum vitę, dum suę ac fuorum inedix succurrere querit, noui infortunij nun-
Gen. 42. 32.

Gen. 42. 32. tio percipitur, qui intelligit filium alterum in vinculis detineri, quem vt recipiat, Ben-
iamin vnicum suum desiderium, permittere aliis cogitur. Quis putet in tanta malorum
congerie momentum illi datum quo saltem securè respiraret? Itaque ipse optimus de se
tctis

Gen. 47. 9. testis afferat Pharaoni, dies suos breues ac malos fuisse super terram. Qui per continuas miseras vitam se transégisse pronuntiat, negat profectò eam prosperitatem se sensisse quæ illi à Domino promissa fuerat. Ergo aut malignus ingratusque Dei gratiæ æstimator erat Iacob, aut vere se miserum fuisse super terram profitebatur. Si vera fuit affirmatio, sequitur non habuisse ipsum spem in rebus terrenis defixam.

Conclusio præfationis quatuor argumentis. Patres, Adam, Noë, Abraham, Isaac, & Iacob, & alii sub lege non in terra, sed in caelo promissionis Dei expectantiam expectasse.

13 Si sancti isti Patres (quod utique indubitatum est) beatam vitam expectarunt è manu Dei, aliam quàm terrestri vitæ beatitudinem & cogitarunt & viderunt. Quod etiam pulcherrimè ostendit Apostolus, Fide (inquit) demoratus est Abraham in terra promissionis, tanquam aliena, in casulis habitando, cum Isaac & Iacob consortibus eiusdem hereditatis. Expectabant enim bene fundatam ciuitatem, cuius opifex ac conditor Deus. In fide defuncti sunt omnes isti, non acceptis promissionibus: sed procul eas inspicientes, ac credentes, confitentisque quòd hospites & inquilini forent super terram. Quo significant se patriam inquirere, & si desiderio eius quam reliquerant tacti fuissent, erat facultas reuertendi: sed meliorem appetebant, nempe cælestem. Vnde Deus non erubescit vocari eorum Deus: quando parauit illis ciuitatem. Stipitibus enim obtusiores fuissent, tam pertinaciter promissiones consecutendo, quarum nulla spes in terris apparebat, nisi complementum earum alibi expectassent. Id verò in primis non sine ratione vrget, quòd peregrinationem, hanc vitam nuncupant: qualiter & Moses refert. Si enim peregrini & inquilini sunt in terra Chanaan, vbi promissio Domini qua illius constituti erant hæredes? Manifestè ergo indicat longius spectare quòd de possessione illis Dominus promiserat. Quare pedem in terra Chanaan non acquiserunt nisi in sepulchrum, quo testabantur se sperare fructum promissionis non nisi post mortem percepturos. Atque hæc causa est cur tanti æstimauerit Iacob illic sepeliri, vt iure iurando adegerit filium Ioseph ad eam pollicitationem: cur Ioseph post aliquot secula transferri ossa sua, iam pridem in cinerem collapsa voluerit.

Uero vitæ hinc terram peregrinationem appellat, & in terra Chanaan (felicitatis æternæ figura) sepeliri voluerunt.

14 Denique aperet constat, in omnibus vitæ studiis propositam futuræ vitæ beatitudinem habuisse. Quorsum enim primogenituram tantopere affectasset, tantòque periculo ambiisset Iacob, quæ exilium & tantum non abdicationem illi conflatura erat, boni verò nihil profusus allatura: nisi ad altiorem benedictionem respexisset? Atque cum sibi sensum fuisse declarauit ea voce quam inter vltimos spiritus edidit, Salutare tuum expectabo Domine. Quam salutem expectasset, quum intelligeret se animam expirans: nisi in morte initium nouæ vitæ cerneret? Et quid de sanctis ac filiis Dei disceptamus, quum eiusmodi intelligentiæ gustu ne is quidem caruerit qui veritatem oppugnare alioqui nitetur? Quid enim sibi volebat Balaam, quum diceret, Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea similia eorum: nisi quòd sentiebat id quod postea Dauid prodidit, Pretiosam esse mortem sanctorum in conspectu Domini: mortem verò inapiorum pessimam? Si vltima linea & meta in morte forent, nullum in ea notari posset discrimen iusti & impij, sorte, quæ post mortem vtrosque diuersa manet, inter se distinguuntur.

Quintum argumentum, ex historia Iacobi primogenituræ affectantis. Id enim futuræ vitæ in eis desiderium ostendit.

15 Nondum vltà Mosen progressi sumus: quem isti nihil aliud officij habuisse dicunt quàm vt carnalem populum agri vbertate rerumque omnium copia ad colendum Deum induceret: & tamen (nisi quis sponte semet offerentem lucem refugiat) perspicua iam exstat spiritualis fœderis declaratio. Quòd si ad Prophetas descendamus, illic plenissimo fulgore & vita æterna & regnum Christi se profert. Ac primùm Dauid, qui vt tempore aliis fuit superior, ita pro ordine diuinæ dispensationis cælestia mysteria obscurius quàm illi adumbravit, quanta tamen perspicuitate ac certitudine ad eum scopum omnia sua dirigit? Terrestrem habitationem qualiter æstimarit testatur hæc sententia, Aduena hinc sum & peregrinus, quemadmodum omnes Patres mei. Vanitas omnis homo viuens: velut vmbra quisque obambulat. Et nunc quæ expectatio mea, Domine: spes mea ad te ipsa. Sanè qui nihil esse in terra solidum aut stabile confessus, spei tamen in Deum firmitatem retinet, alibi repositam sibi fœlicitatem contemplantur. Ad eam contemperationem fideles reuocare solet, quoties vult eos verè consolari. Nam alibi, postquam de breuitate fluxuque & euanida imagine humanæ vitæ loquutus est, subiicit, Misericordia autem Domini vsque in æternum, super timentes eum. Cui simile est quod habetur etiam Psalmo centesimo secundo, Initio Domine tu fundasti terram, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes: velut vestis veterascunt

Quo intelligitur quæ gustu Balaam non caruit.

16 Nondum vltà Mosen progressi sumus: quem isti nihil aliud officij habuisse dicunt quàm vt carnalem populum agri vbertate rerumque omnium copia ad colendum Deum induceret: & tamen (nisi quis sponte semet offerentem lucem refugiat) perspicua iam exstat spiritualis fœderis declaratio. Quòd si ad Prophetas descendamus, illic plenissimo fulgore & vita æterna & regnum Christi se profert. Ac primùm Dauid, qui vt tempore aliis fuit superior, ita pro ordine diuinæ dispensationis cælestia mysteria obscurius quàm illi adumbravit, quanta tamen perspicuitate ac certitudine ad eum scopum omnia sua dirigit? Terrestrem habitationem qualiter æstimarit testatur hæc sententia, Aduena hinc sum & peregrinus, quemadmodum omnes Patres mei. Vanitas omnis homo viuens: velut vmbra quisque obambulat. Et nunc quæ expectatio mea, Domine: spes mea ad te ipsa. Sanè qui nihil esse in terra solidum aut stabile confessus, spei tamen in Deum firmitatem retinet, alibi repositam sibi fœlicitatem contemplantur. Ad eam contemperationem fideles reuocare solet, quoties vult eos verè consolari. Nam alibi, postquam de breuitate fluxuque & euanida imagine humanæ vitæ loquutus est, subiicit, Misericordia autem Domini vsque in æternum, super timentes eum. Cui simile est quod habetur etiam Psalmo centesimo secundo, Initio Domine tu fundasti terram, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes: velut vestis veterascunt

Septimum argumentum, ex Dauid, qui tanta sibi à Domino pollicetur, & tamen hanc vitam nihil aliud esse vult quam vanitatem, vnde sequitur etiam alibi similes ciuitatem repositam habuisse, & saluæ expectasse que cum vici æternitate coniuncta sit.

17 Nondum vltà Mosen progressi sumus: quem isti nihil aliud officij habuisse dicunt quàm vt carnalem populum agri vbertate rerumque omnium copia ad colendum Deum induceret: & tamen (nisi quis sponte semet offerentem lucem refugiat) perspicua iam exstat spiritualis fœderis declaratio. Quòd si ad Prophetas descendamus, illic plenissimo fulgore & vita æterna & regnum Christi se profert. Ac primùm Dauid, qui vt tempore aliis fuit superior, ita pro ordine diuinæ dispensationis cælestia mysteria obscurius quàm illi adumbravit, quanta tamen perspicuitate ac certitudine ad eum scopum omnia sua dirigit? Terrestrem habitationem qualiter æstimarit testatur hæc sententia, Aduena hinc sum & peregrinus, quemadmodum omnes Patres mei. Vanitas omnis homo viuens: velut vmbra quisque obambulat. Et nunc quæ expectatio mea, Domine: spes mea ad te ipsa. Sanè qui nihil esse in terra solidum aut stabile confessus, spei tamen in Deum firmitatem retinet, alibi repositam sibi fœlicitatem contemplantur. Ad eam contemperationem fideles reuocare solet, quoties vult eos verè consolari. Nam alibi, postquam de breuitate fluxuque & euanida imagine humanæ vitæ loquutus est, subiicit, Misericordia autem Domini vsque in æternum, super timentes eum. Cui simile est quod habetur etiam Psalmo centesimo secundo, Initio Domine tu fundasti terram, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes: velut vestis veterascunt

Psal. 103. 17.

Psal. 102. 26.

27. 28. 29.

Heb. 11. 9.

Gen. 47. 9.

Gen. 47. 29. 30. & 31. 25.

Gen. 49. 18.

Num. 23. 10.

Pl. 116. 15.

Pl. 34. 22.

Pl. 39. 13.

ſcent, & ſicut indumentum mutabis eos. Tu autem idem ipſe perſas, & anni tui non deficient. Filij ſeruatorum tuorum habitabunt, & poſteri eorum coram te ſtabilitur. Si ob cæli ac terræ æternitatem non deſinunt pij ſtabiliri coram Domino: ſequitur eorum ſalutem cum Dei æternitate eſſe coniunctam. Atqui omnino non poteſt ſtare ſpes iſta, niſi in promiſſionem recumbat quæ apud Ieſaiam exponitur, Cæli (inquit Dominus) ſicut fumus liqueſcent: terra ſicut veſtimentum ardetur, & habitatores eius ſicut hæc interibunt: ſalus autem mea in æternum erit, & iuſtitia mea non deficient. Vbi iuſtitia ac ſaluti tribuitur perpetuitas, non quatenus penes Deum reſident, ſed quatenus ab hominibus ſentiuntur.

Ieſa. 51. 6.

16 Neque verò aliter accipere liceat quæ de fidelium proſperu ſucceſſu paſſim canit, niſi vt in cæleſtis gloriæ manifeſtationem conferantur. *Qualia ſunt, Cuſtodit Dominus animas ſanctorum ſuorum: de manu peccatoris liberabit eos. Lux orta eſt iuſto, & re-ctis corde lætitia. Item, Iuſtitia pij manet in ſeculum ſeculi, cornu eius exaltabitur in gloria: deſyderium peccatorum peribit. Item, Veruntamen iuſti cõfitebuntur nomini tuo: habitabunt recti cum vultu tuo. Item, in memoria æterna erit iuſtus. Item, Redimet Dominus animas ſeruatorum ſuorum. Siquidem ſeruus ſuos Dominus impiorum libidini non vexandos modò, ſed lacerandos perdendõſque ſepè permittit. in tenebris & ſqualore languere patitur bonos, dum impij penè inter ſtellas refulgent: nec illos ita vultus ſui ſerenitate exhilarat vt diuturna lætitia fruantur. Quamobrem ne ipſe quidem diſſimulat, ſi in præſentem rerum ſtatum oculos defigant fideles, grauiſſima tentatione percuſum iri, ac ſi nulla eſſet innocentia apud Deum gratia nec merces. Adèd impietas vt plurimum proſperatur ac floret, dum piorum natio ignominia, paupertate, contemptu, omnique crucis genere premitur. Parum, inquit, abſuit quin lapſus pes meus, quin effuſi fuerint grefſus mei, dum vrit me fortuna ſtultorum, dum improborum proſperitatem video. Tandem poſt narrationem concludit, Inſtituebam cogitationem ſi poſſem hæc cognoscere: ſed tormentum eſt ſpiritu meo, donec ingrediar in ſanctuarium Domini, & intelligam nouiſſimum eorum.*

Septimum argumentum, ex eodem Prophe-tia. Quæ de fidelium proſperu ſucceſſu paſſim canit, ad cæleſtis gloriæ fruſtrationem neceſſario ſunt reſerenda: quandoquidè in hoc mundo omni malorum genere preuincuntur.

Pf. 73. 17.

17 Ergo vel iſta Dauidis confeſſione diſcamus, non ignoraffe ſanctos Patres ſub veteri Teſtamento quàm rarò vel nunquam in hoc mundo repræſentet Deus quæ ſeruis ſuis pollicetur, atque ideo animos ad Dei ſacrarium ſuſtuliffe, in quo reconditum habebant quod in præſentis vitæ vmbra nõ apparet. Hoc erat vltimum Dei iudicium, quod quum oculis minimè cernerent, fide contenti erant intelligere. Qua fiducia freti, quicquid eueniret in mundo, venturum tamen aliquando tempus non dubitabant quo Dei promiſſiones implerentur. *Qualiter iſtæ voces teſtantur, Ego in iuſtitia contemplantor faciem tuam, ſatiabor ſpecie tua. Item, Ego ſicut oliua viridis in domo Domini. Item, Iuſtus vt palma florebit, ſicut cedrus Libani frondeſcet. Plantati in domo Domini, in atrijs Dei noſtri florebit. Adhuc fruſtificabunt: in ſeneſcã pingues ac virides erunt. Quum paulò antè dixiſſet, Quàm profundæ ſunt cogitationes tuæ Iehoua, dum florent impij, germinant quaſi herba, vt pereant in perpetuum. Vbi ſpecies iſta & decor fidelium, niſi vbi mundi huius facies regni Dei manifeſtatione inuerſa fuerit? In illam æternitatem quum oculos conuerterent, contempta præſentium calamitarum momentanea aſperitate, ſecurè in has voces erumpebant, Non dabis in æternum vt moriatur iuſtus. Tu verò præcipitabis ſceleftos in puteum interitus. Vbi in hoc mudo puteus æterni exitij qui ſceleratos abſorbeat, in quorum felicitate hoc quoque alibi numeratur quòd diem extremum in puncto ſine multo languore claudunt? Vbi tanta ſanctorum ſtabilitas, quos ipſe Dauid non modò concuti, ſed opprimi & conteri proſus ubiq; conqueritur? Nempe ob oculos ſibi ſtatuebat, non quid ferat inſtabilis & pluſquam eſtuarum mundi viciffitudo: ſed quid facturus ſit Dominus quum ad æternam cæli ac terræ cõſtitutionem olim ſedebit. Quemadmodum alio loco eleganter deſcribit, Nituntur ſtulti opulencia ſua, ob diuitias multas ſuperbiunt: & tamen nemo, quantalibet excellẽtia pollear, redimere fratrem ſuum à morte poſſit, nemo pretium redemptionis Deo ſoluere. Quum autem videant & ſapientes mori, peruerſos pariter & ſtultos interire, & aliens relinquere diuitias ſuas, cogitant domos ſibi permanſuras in ſempiternum, habitaciones in ſecula: & nomina ſua in terra celebrant. At homo in honore non permanebit: ſimilis erit pecudibus quæ intereunt. Hæc meditatio eorum, ſumma ſtultitia eſt: quam tamen poſtteri cupidè æmulantur. Inſtar gregis apud inferos collocabuntur, mors præſidebit illis.*

Oſtium argumentum, ex communi omnium piorum ſenſu & confeſſione, qui in cæli perſeuerant & ſpem vitiæ quaſerunt quod in præſentis vitæ vmbra non apparet.

Pf. 55. 23. 24.

Iob 21. 13.

Pfal. 49. 7. 8. &c.

Exorta luce recti dominabuntur illis: forma ipsorum peribit: infernus, ipsorum domicilium. Primum illa stultorum irrisio, quod in lubricis & volubilibus mundi bonis acquiescant, ostendit longè aliam sapientibus quærenda esse felicitatem. Sed illic resurrectionis mysterium euidentiùs reserat, vbi illis perditis & extinctis piorum regnum erigit. Quem enim, quæso, dicemus esse illum lucis exortum, nisi nouè vitæ reuelationem, quæ finem præsentis sequitur?

*Superioris argu-
gionati contin-
uatio & con-
firmatio, a se-
piorum & im-
piorum in mi-
do vulnium
exiio.*

18 Inde illa nascetur cogitatio, quam in miseriarum solatium ac tolerantia re-
medium fideles vsurpabant, Momentum in indignatione Domini, vita in eius miseri-
cordia. Quomodo afflictiones momento terminabant qui per totam ferè vitam affli-
gebantur? vbi tantam videbant diuinæ benignitatis durationem, cuius vix minimum
gustum delibabant? Si in terra hæsisset, nihil tale reperire poterant: sed quia cælum in-
tuebantur, agnoscebat punctum esse temporis quo exercentur per crucem sancti à Do-
mino: miserationes seculi esse, quibus colliguntur. rursum impiorum, qui per somnium
beati ad diem vnum essent, æternum ac nunqu. n finiendum exitium præuidebant.
Vnde illæ voces, Memoria iusti in benedictione e. it: nomen autem impiorum putre-
fecit. Pretiosa mors sanctorum in conspectu Domini: mors peccatorum pessima. Item
apud Samuelen, Dominus pedes sanctorum seruabit, & impij in tenebris cõtescent,
quæ significat, illos probè cognouisse, vt cunquè variè circumferrentur sancti, vltimum
tamen eorum exitum, vitam ac salutem: impiorum felicitatem amœnam esse viam qua
in mortis voraginem paulatim labuntur. Ideo istorum mortem vocabant exitium in-
circuncisorum, vt quibus resurrectionis spes præcisâ esset. Quare nullam hæc excogita-
re potuit Dauid grauiorem imprecationem, Deleantur de libro vitæ, & cum iustis non
scribantur.

Psal. 30. 6

Prou. 10.

7.

Psal. 116.

15 & 34.

22.

1. Sam. 2.

9.

Ezech. 28

10, & 31.

18, & ali-

bi.

Psal. 69.

29.

Iob. 19. 25

*Nonni argu-
mentum ex Iob,
qui omniū
aperitissimè de
hac spe disser-
uit.*

*Obiectionis di-
lucio.*

19 Præ aliis verò insignis illa sententia Iob, Scio quia redemptor meus viuuit, & in no-
uissimo die de terra resurrecturus sum: & in carne mea videbo Deum saluatorem meum.
Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Qui volunt venditare suum acumen, cauillantur
non esse hæc intelligenda de vltima resurrectione, sed de primo quoque die quo si-
bi mitiorem fore Deum Iob expectabat: quod vt illis ex parte denus, extorquebimus
tamen, velint nolint, ad eam spei amplitudinem non potuisse peruenire Iob si cogita-
tione in terra resedisset. Necessè ergo est fateamur, oculos in futuram immortalitatem
sustulisse, qui sibi vel in sepulchro iacenti redemptorem affore conspexerit. Siquidem
de præsentī tantūm vita cogitantibus mors extrema est desperatio, quæ nec ipsa spem
eius abscondere poterat. Etiam si me occiderit, dicebat, in ipso nihilominus sperabo.

Iob. 13. 15.

Alia obiectio.

Responsio.

Nec mihi obstrepat hic nugator quispiam paucorum fuisse istas voces, vnde minime
probetur talem fuisse inter Iudæos doctrinam. Responsum enim à me statim accipiet,
paucos istos non prodidisse talibus sententiis arcanā aliquam sapientiam, ad quam se or-
sum ac priuatim excellentia tantūm ingenia admitterentur: sed, vt erant constituti à Spi-
ritu sancto plebis doctores, quæ communiter ediscenda essent Dei mysteria, & popula-
ris religionis principia esse deberent, palam promulgasse. Quum ergo audiamus publi-
ca Spiritus sancti oracula, quibus de spiritali vita tam clarè ac dilucidè in Iudæorum
Ecclesia disseruit, intolerabilis pertinaciæ fuerit eos ad carnale tantummodo fœdus ab-
legare, vbi solius terræ ac terrestris opulentia fiat mentio.

*Nonni argu-
mentum, ex po-
sterioribus Pro-
phetis, qui pro-
rium felicitate
extra terram
huius vitæ limi-
tes sicam esse
docuerunt.*

20 Si ad posteriores Prophetas descendam, illic verò liceat, quasi in campo nostro,
liberè spatari. Nam si in Dauide, Iob, Samuele fuit non difficilis victoria: illic multo est
facilior. Hanc enim œconomiam & hunc ordinem in dispensando misericordiæ suæ
fœdere tenuit Dominus, vt quo propius temporis progressu ad plenam exhibitionem
accedebatur, ita maioribus in dies reuelationis incrementis illustraret. Proinde initio,
quum prima salutis promissio Adæ data fuit, quasi tenues scintillæ emicauerunt: postea facta
accessione, maior lucis amplitudo cœpit exeri, quæ magis ac magis deinde emerfit,
latiusque fulgorem suum protulit: donec tandem nubibus omnibus discussis, sol iustitiæ
Christus vniuersum terrarum orbem ad plenum illuminauit. Non est ergo metuend-
um ne si ad causam nostram comprobendam Prophetarum petamus suffragia, illa nos
deficiant: sed quia ingentem materiæ syluam fore video, in qua diutius multo immorari
necessè sit quàm ferat instituti ratio (esset enim opus longi voluminis) simulque vel pa-
rum perspicaci lectori viam me strauisse ex superioribus arbitror, qua inoffenso cur-
su pergere queat, à prolixitate non adeò in præsens necessaria abstinebo: præmonitis
tamen

tamen

Cap. 6. tamen lectoribus, vt viam sibi ea clau expedire meminerint, quam prius in manum il-
lect. 3.4. lis deditus: Nempe quoties fidelis populi beatitudinem Prophetę commemorant (cuius vix minima vestigia in pręsenti vita cernuntur) ad hanc distinctionem confugiant: Dei bonitatem quod melius Prophetę commendarent, temporariis beneficiis, velut lineamentis quibusdam, populo adumbrasse: sed talem eius pinxisse cęngiem quę mentes extra terram, elementa mundi huius, & periturum seculum raperet, atque ad cogitandam futurę ac spiritualis vitę fęlicitatem necessariò excitaret.

Ezech. 37. 21 Exemplo vno contenti erimus. Quum Israelitę Babylonem deportati, suam dis-
4. sipationem morti simillimam esse cernerent: dimoueri ab ea opinione vix poterant quin fabulosum putarent esse quod de sua restitutione vaticinabatur Ezechiel: quod perinde id æstimabāt ac si denuntiasset suscitatum in vitam iri putrida cadauera. Dominus vt ostenderet nec ea ipsa difficultate se impediri quominus beneficio suo locum faceret, Prophetę campum aridis ossibus plenum per visionem ostendit: quibus, sola verbi sui virtute, spiritum vigorẽque vno mōmento reddidit. Seruiebat quidem ad pręsentem incredulitatem cortigendam visio: sed interim Iudęos cōmonefaciebat quantum vltra populi reductionem virtus Domini protenderetur, quę arida & dispersa ossa solo nutu, ad eò facilè vegetaret. Quę sententiam illam cum altera Iesaię ritè comparabis: Viuent mortui, cadauer meum, resurgent. Expergiscimini & exultate qui habitatis in puluere, quia ros viridis campi, ros tuus: & terram gigantum detrahes in ruinam. Vade popule mi, intra in tabernacula tua: claude ostia tua super te, abscondere pauxillum, donec pertranseat indignatio. Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, vt visitet iniquitatem habitatoris terrę contra eum: & reuelabit terra sanguinem suum, nec operiet diutius interfectos suos.

Id vno exemplo ex Ezechie le sumpto de ossibus aridis vniuersitas, vltimide probatur.

Ies. 26. 19 22 Quanquam si quis ad eiusmodi canonem omnia redigere tentet, absurdè fecerit: sunt enim aliquot loci qui nullo integumento, futuram, quę in regno Dei fideles manet, immortalitatem demonstrant. quales nonnullos recitauimus, & quales sunt cum alij plerique, tum præcipuè duo isti. alter apud Iesaiam, Sicut cęli noui & terra noua, quę facio stare coram me: sic stabit semen vestrum. Et erit mēsis ex mense, sabbatum ex sabbatho: veniet omnis caro vt adoret coram facie mea, dicit Dominus. Et egredietur, & videbunt cadauera virorum qui præuaricati sunt in me, quod vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur. alter verò Danielis, In tempore illo confurget Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi sui: & veniet tempus angustię non quale fuit ex quo gentes esse cœperunt. Et tunc saluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro. Et ex iis qui dormiunt in terrę puluere, euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium sempiternum.

Confirmatio, ex dicto Iesaię.

Postremum argumentum. Ex parte in Prophetis aliquot locos qui aperitiorum in regno cęlesti futurę immortalitatẽ demonstrant.

Dan. 12. 1. 23 Iam in duobus reliquis probandis, Patres scilicet Christum in fœderis sui pignus habuisse, atque in ipso omnem benedictionis fiduciam reposuisse: quia minus controuersę & plus claritatis habent, non laborabo. Constituamus ergo securè quod nec vllis diaboli machinis reuelli queat: vetus Testamentum seu fœdus, quod cum Israelitico populo percussit Dominus, non rebus terrenis fuisse limitatum, sed spiritualis æternęque vitę promissionem continuisse: cuius expectationem omnium animis impressam oportuit qui in fœdus verè consentiebant. Hanc verò insanam ac perniciosam opinionem procul sum moueamus, aut Dominum nihil aliud proposuisse Iudęis, aut illos nihil quęsiuisse præter ventris saturitatem, carnis delicias, florentes opes, externam potentiam, liberorum fœcunditatem, & quicquid animalis homo in pretio habet. Non enim aliud cęlorum regnum hodie promittit suis Christus Dominus, quam vbi recumbant cum Mat. 8. 11. Abraham, Isaac & Iacob, ac Iudęos seculi sui Petrus hæredes esse Euangelicę gratię assererat, quod filij essent Prophetarum, cōprehensi in fœdere quod Dominus olim cum A. 3. 25. sua gente pepigisset. Ac ne id solis verbis testatum esset, Dominus factò quoque approbavit. Eo enim quo resurrexit momento multos sanctorum resurrectionis suę confortio dignatus est, ac visendos in ciuitate præbuit: certo arrhabone sic dato, quicquid fecit ac passus est in æternę salutis acquisitionem, ad veteris Testamenti fideles non secus quam ad nos pertinere. Nempe & eodem fidei Spiritu, quo in vitam regeneramur, teste Petro, præditi fuerunt. Quum Spiritum illum, qui est veluti quædam immortalitatis in nobis scintilla (vnde & arrhabo hæreditatis nostrę alibi vocatur) in illis similiter A. 15. 8. Eph. 1. 14. audimus habitasse, quomodo illis vitę hæreditatem adimere audeamus? Quo magis

Cœlestis vniuersitatis tractationis de similitudine vniuersę Testam. m. i.

Ad cuius pleniorẽ confirmationẽ quædam testimonij scripturę præferuntur.

vnde cõsequi-

ut perspicua
erroris Saddu
corum & In
dæcorum falsit
aternæ & sp
cerne Eccl
sæ Dei abolen
tino, rejuu
tio.

mirum est eo stuporis olim recidisse Sadducæos, vt tum resurrectionem, tum anima-
rum substantiam negarent: quorum vtrunq; tam illustribus Scripturæ testimoniis con-
signatum habebant. Nec minus prodigiosa hodie foret totius nationis stoliditas in ex-
pectando terrestri Christi regno, nisi hanc repudiati Euangelij pœnam daturos Scri-
pturæ multò antè prædixissent. sic enim iusto Dei iudicio conueniebat mentes cæcitate
percutere, quæ oblatum cæli lumen respicendo, tenebras vltro sibi accersiuissent.
Mosen ergo legunt, & assiduè reuoluunt: sed opposito velamine impediuntur ne cer-
nant lucem in eius vultu resurgentem. atque ita manebit illis obiectus ac inuolutus, do-
nec ad Christum conuertantur, à quo illum nunc quantum possunt, abducere ac distra-
here student.

2. Cor. 3.
14.

CAPVT XI.

De differentia vnius Testamenti ab altero.

Tres sunt præcipuæ partes huius capituli.

- 1 Proponit quinque Veteris & Noui Testamenti differentias, à sect. 1. ad 12.
- 2 Quoniam vero inter has postrema est, quod Vetus Testamentum ad Iudæos tantum per-
tinuit, Nouum ad omnes, de vocatione Gentium subiungitur breuis tractatus, sect. 12.
- 3 Additur responso ad duas obiectiones, quibus hæc doctrina de Veteris & Noui Testa-
menti discrimine grauari solet, sect. 13. & 14.

Quinque hic
vnius Testamē
ti ab altero
differentiæ ad
modum admini-
strationis po-
tius quam ad
substantiam sa-
cræ pertinet.

Vid ergo? (inquies) nullumne discrimen veteris & noui Testamenti relin-
quatur? & quid fiet tot Scripturæ locis, vbi tanquam res diuersissimæ inter se
conferuntur? Ego verò libenter recipio quæ in Scriptura commemorantur
differentias: sed ita vt nihil constitutæ iam vnitati derogent: quæ admodum
videre erit vbi eas ordine tractauerimus. Sunt autem illæ (quantum animaduertere mi-
hi licuit, & meminisse possum) numero quatuor præcipuæ. Quibus si quintam adiun-
gere libeat, minimè reclamo. Eas omnes sic esse dico, & ostensurum me profiteor, vt
ad modum administrationis potius quam ad substantiam pertineant. Hac ratione nihil
impedient quominus eadem maneant veteris ac noui Testamenti promissiones, atque
idem ipsorum promissionum fundamentum, Christus. Porro prima est, Quod tamen si
olim quoque Dominus populi sui mentes in cælestem hæreditatem volbat collima-
re, arctosque esse animos: quo tamen in spe illius melius audentur, contemplandam
sub beneficiis terrenis ac quodammodo degustandam exhibebat: nunc clarius liqui-
diusque reuelata per Euangelium futuræ vitæ gratia, rectà ad eius meditationem, omi-
so inferiori, quem apud Israelitis adhibebat, exercitationis modo, mentes nostras diri-
git. Hoc consilium Dei qui non animaduertunt, non putant veterem populum altius
conscendisse quam ad illa quæ corpori promittebantur bona. Audiunt toties terram
Chanaan nominari, velut insignè adeoque vnicum Legis diuinæ cultoribus præmium.
Audiunt nihil seuerius Dominum eiusdem Legis transgressoribus interminari quam
ad eius terræ possessione expellendos, ac dispergendos in alienas regiones. Vident in
hanc ferè summam recidere quæcunque vel benedictiones vel maledictiones à Mose
denuntiantur. Ex iis minimè dubitanter constituunt Iudæos non sua causa, sed aliena
fuisse à cæteris populis segregatos: nempe vt imaginem haberet Christiana Ecclesia, in
cuius externa specie spiritualium rerum documenta cerneret. Sed quum aliquoties
Scriptura demonstrat, huc terrena quibus eos prosequeretur beneficia Deum ipsum
destinasse, vt ad spem cælestium ita ipsos manu duceret: eiusmodi dispensationem non
considerare, nimis imperitiæ, ne dicam hebetudinis, fuit. Cum hoc hominum genere
status controuersiæ nobis est, quod illi possessionem terræ Chanaan Israelitis pro sum-
ma atque vltima beatitudine habitam, nobis post reuelatum Christum cælestem heredi-
tatem figurare docent. Nos contra contendimus, in terrena qua fruebantur posses-
sione, velut in speculo, futuram, quam sibi in cælis præparatam crederent, hæreditatem
esse intuitos.

Præmissio pri-
mæ vnius dispen-
sationis, à simili-
tude herede par-
uulo, cuius me-
rito sic apud A-
postolum.

2 Id melius elucebit ex similitudine quam posuit Paulus ad Galatas. Comparat Iu-
dæorum gentem heredi paruulo, qui ad se regendum nondum idoneus, tutoris aut pæ-
dagogici, cuius custodiæ commissus est, dictum sequitur. Quod autem eam ad ceremo-
nias similitudinem potissimum refert, nihil obstat quominus huc quoque aptissimè ap-
plicetur. Eadem ergo illis hæreditas quæ nobis destinata fuit: sed cuius aduendæ & tra-
ctandæ nondum per ætatem capaces foret. Eadem inter illos Ecclesia: sed cuius ætas
adhuc

Gal. 4. t.

adhuc puerilis erat. Sub hac ergo pædagogia illos cōtinuit Dominus, vt spirituales promissiones non ita nudas & apertas illis daret, sed terrenis quodammodo adumbratas. Abraham ergo, Isaac & Jacob, eorūque posteritatem quum in spem immortalitatis cooptaret, terram Chanaan in hæreditate illis promisit: non in qua spes suas terminarent, sed cuius aspectu in spem veræ illius, quæ nondum apparebat, hæreditatis se exercerent ac confirmarent. Ac ne hallucinari possent, dabatur superior promissio quæ terram illam non supremum esse Dei beneficium testaretur. Sic Abraham in accepta terræ promissione torpere non finitur: sed maiori promissione erigitur illius mens in Domino. Audit enim, Abraham, ego protector tuus, & merces tua magna valde. Hic videmus Abraham proponi finem suæ mercedis in Domino, ne illam quarat fluxam ac lubricam in elementis huius mundi: sed immarcescibilem esse reputer. Subiungit deinde terræ promissionem, non alia conditione quàm vt sit diuinæ benevolentix s̄mbolum, ac cælestis hæreditatis typus, quem sanctis fuisse sensum, eorum voces declarant. Sic Dauid à benedictionibus temporariis ad summam illam atque vltimam assurgit. Languet (inquit) tui desiderio cor meum & caro mea. Deus portio mea in sempiternum. Item, Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei: tu es qui confertus hæreditatem meam mihi. Item, Clamaui ad te Domine, dixi, Tu es spes mea, portio mea in terra viuorum. Qui sic loqui audent, se profectò mundum & quicquid est bonorum præsentium spe sua transcendere profitentur. Hanc tamen futuri seculi beatitudinem Prophetæ sæpius sub typo quem à Domino acceperant, describunt: qualiter intelligendæ sunt istæ sententiæ, Quod pij hæreditate possidebunt terram: scelerati autem ex ea disperdentur. Quòd Ierusalem omne genus diuitiis abundabit, & Sion rerum omnium copia diffluet. Quæ omnia videmus non in terram peregrinationis nostræ, aut in terrestrem Ierusalem propriè competere, sed in veram patriam fidelium ac cælestem illam ciuitatem, in qua Dominus benedictionem & vitam mandauit in perpetuum.

Gen. 15. 1.

Psal. 73. 26.

& 84. 2.

Psal. 16. 5.

Psal. 142. 6.

Iob 18. 17.

Apud Iesaiâ

multis locis,

Psal. 133. 3.

Ob hanc causam S. Patres sub Lege terre nam vitam esse sine benedictione animaduertunt, & pœnas exhorruerunt, quæ etiam magis erant conspicuæ.

Cur gratia & subita sub Lege supplicia extiterunt.

Secunda differentia. Petrus ceteronominis Christum adumbrabat: Nouum præsentem veritatem & corpus solidum exhibet.

3 Hæc ratio est cur maioris quàm nunc deceat, æstimasse mortalem vitam eiusque benedictiones sancti legantur sub Veteri testamento. Tamen enim probè nouerant non esse in ea tanquam in cursus sui meta consistendum: quia tamen recognoscebant, quæ illic ad eos pro teneritudo ipsorum modulo exercendos, gratiæ suæ lineamenta Dominus impreserat, maiori eius suauitate afficiebantur quàm si ipsam per se considerassent. Quemadmodum autem Dominus, benevolentiam suam erga fideles præsentibus bonis testando, spirituales felicitatem eiusmodi typis ac symbolis tunc adumbrabat, ita è conuerso dabat in pœnis corporeis, in reprobos iudicij sui documenta. Itaque vt Dei beneficia in rebus terrenis magis conspicua erant, ita pœnæ. Hanc inter pœnas & præmia analogiam ac conuenientiam (vt sic loquar) dum imperiti non expendunt, mirantur tantam in Deo varietatem, vt qui ad quælibet hominis delicta sæuis horridisque suppliciis vindicanda olim subitus, nunc velut posito pristinæ iracundiæ affectu, & mitius & rarius multo puniat: & parum abest quin ob id diuersos Veteris & Noui testamenti deos imaginentur, quod etiam Manichæis accidit. Verum talibus scrupulis facile expediemur, si animum referemus ad istam quam notauimus Dei dispensationem, quòd tum futuræ ac æternæ felicitatis gratiam terrestribus beneficiis, tum spiritualis mortis grauitatem corporeis pœnis significare & figurare pro eo tempore voluit quo Testamentum suum quodammodo adhuc inuolutum Israëlito populo tradebat.

4 Alterum Veteris & Noui testamēti discrimen statuitur in figuris, quòd illud absente veritate, imaginem tantum & pro corpore vmbra ostentabat: hoc præsentem veritatem & corpus solidum exhibet. Atque huius ferè fit mentio vbicunque Veteri testamento Nouum opponitur: fusior tamen est eius tractatio in epistola ad Hebræos quàm alibi vsquam. Illic disputat Apostolus aduersus eos qui Legis Moisaicæ obseruationes aboleri posse non putabant nisi vt secum traherēt religionis totius ruinam. Quo hunc errorem refutet, assumit quod de Christi sacerdotio prædictum apud Prophetam fuerat. nam quum æternum illi deferatur sacerdotium, certum est aboleri sacerdotium illud vbi alij alij successores quotidie substituebātur. Preualere autem noui istius sacerdotis institutionem probat, quòd iuramento stabilitur. Subiungit postea, in ea sacerdotij translatione verti etiam Testamenti mutationem. Atqui id necessarium fuisse ratione confirmat, quoniam ea erat Legis imbecillitas quæ nihil adducere ad perfectio-

Psal. 110.

4.

Heb. 7. 11.

19. & 9. 9.

& 10. 1.

nem posset. Tum deinde profequitur quæ illa fuerit imbecillitas, nempe quòd externas carnis iustitias habuerit, quæ cultores suos non possent secundum conscientiam perfectos reddere, quòd pecudum victimis, nec peccata delere, nec veram sanctitatem conciliare poterat. Concludit ergo, vmbra fuisse in ipsa futurorum bonorum, non viuarum rerum effigiem: idèoque non aliud habuisse officij nisi vt introductio esset in spem meliorem quæ in Euangelio exhibetur. Hic videndum est qua parte fœdus Legale cum fœdere Euangelico, Christi ministerium cum Mosæico conferatur. Nam si ad promissionum substantiam pertineret comparatio, magnum extaret inter duo Testamenta diffidium: sed quum status quæstionis aliò nos ducat, eò tendendum est vt verum reperiamus. Fœdus ergo quòd æternum & nunquam interiturum semel sanciuit, in medio statuamus. Illius complementum, vnde tandem habet vt statum ratumque sit, Christus est. Talis confirmatio dum expectatur, ceremonias Dominus per Mosen præscribit, quæ sunt velut solennia confirmationis symbola. Id in contentionem veniebat, cederè oportere Christo quæ in Lege ordinatæ erant ceremoniæ. Hæ verò tamen fœderis duntaxat accidentia erant, vel certè accessiones ac annexa, & (vt vulgus loquitur) accessoria: quia tamen instrumenta erant illius administrandi; fœderis nomen habent. qualiter & aliis sacramentis dari solet. Proinde, in summa, Vetus testamentum hoc loco appellatur solennis confirmandi fœderis ratio, ceremoniis & sacrificiis comprehensa. In ea quoniam nihil solidum subest, nisi vltèrius transeat, oportuisse antiquari & abrogari contendit Apostolus, vt Christo potioris Testamenti sponsoni ac mediatori locus daretur, per quem æterna sanctificatio electis semel acquisita est: & transgressiones obliteratæ, quæ sub Lege manebant. Quòd si malis, ita accipe: vetus fuisse Domini Testamentum, quòd vmbatili & inefficaci ceremoniarum obseruatione inuolutum tradebatur, idèoque temporarium fuisse, quia veluti in suspenso erat, donec firma & substantiali confirmatione subniteretur. Tum verò demum nouum æternumque factum fuisse, postquam Christi sanguine consecratum stabilitumque fuit. Vnde calicem, quem discipulis in Cœna porrigit Christus, Noui Testamenti calicem vocat in suo sanguine: vt significet, tum verè Dei Testamento suam constare veritatem, per quam nouum fit & æternum dum sanguine suo obfirmatur.

Matt. 26. 28.

Hinc etiã est, quòd Legis pædagogia dicimur ad Christum deduci.

5 Hinc liquet quo sensu dixerit Apostolus, Legis pædagogia deductos fuisse Iudeos ad Christum antequam ipse in carne exhiberetur. Illos quoque filios & hæredes Dei fuisse fatetur: sed qui propter pueritiam sub pædagogi custodia habendi essent. Conueniebat enim, sole iustitiæ nondum exorto, nec tantum esse reuelationis fulgorem, nec tantam intelligendi perspicaciam. Sic ergo verbi sui lucem illis Dominus dispensauit, vt eam eminus adhuc & obscure cernerent. Idèoque hanc intelligentiæ tenuitatem pueritiæ vocabulo Paulus notat, quam elementis huius mundi & externis obseruationibus, tanquam regulis puerilis disciplinæ, voluit Dominus exerceri, donec effulgeret Christus: per quem fidelis populi cognitionem adulescere oportebat. Hanc distinctionem signauit Christus ipse, quum diceret, Legem & Prophetas fuisse vsque ad Iohannem: ex eo enangelizari regnum Dei. Quid Lex & Prophetæ sui temporis hominibus prodiderunt? nempe gustum præbebant eius sapientiæ quæ olim ad liquidum manifestanda erat, & procul emicantem præmonstrabant. Vbi autem digito potest ostendi Christus, referatur est regnum Dei. In ipso enim expositi sunt thesauri omnes sapientiæ & intelligentiæ, quibus propè ad ipsa cæli adyta penetratur.

Galat. 3. 24. & 4. 1.

March. 11. 13.

Col. 2. 9.

Nec obstat quòd inter veteres sub Lege quidam exiuerunt in fide robustissimi quibus nemo fere in Ecclesia Christiana sit contentus. Oratoriam. in. dei. di. s. s. i. n. r. e. s. p. e. c. i. e. n. d. a. e. s. t. v. e. n. d. e. e. x. c. e. l. l. e. n. t. i. s. s. i. m. i. q. u. i. s. q. u. e. s. u. b. h. a. c. p. a. e. t. a. c. o. m. p. r. e. h. e. n. d. i. t.

6 Nec obstat quòd nemo ferè in Christiana Ecclesia reperiri queat qui fidei præstantia sit cum Abraham componendus: quòd ea vi Spiritus excelluerint Prophetæ, qua hominè orbem vniuersum illuminant. Non enim quid in paucos gratiæ contulerit Dominus, hic quæritur: sed quam in populo docèdo ordinariam dispensationem sequutus sit: qualis apud illos ipsos Prophetas, qui peculiari supra alios cognitione præditi fuerunt, habetur. Nam & obscura, ceu de rebus longinquis, & typis inclusa est eorum prædicatio. Ad hæc, vtcunq; mirifica in illis notitia emerit, quum tamen ad communem populi pædagogiam submittere se necesse habuerint, in puerorum grege ipsi quomque censentur. Postremò nunquam tanta vllis tunc contigit perspicacia, quæ non fœculi obscuritatem aliqua ex parte resiperet. Vnde illud Christi, Multi Reges & Prophetæ desiderarunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ vos auditis, nec audierunt. Itaque vestri oculi beati, quia vident: & aures, quia audiunt. Et sanè hac

Matt. 13. 17
Luc. 10. 24.

p. 111

prærogatiua Christi præsentiam pollere æquum fuit, vt ab ea dilucidior emergeret excellentiæ mysteriorum reuelatio. Quo etiam pertinet quod ante citauimus ex priore Petri epistola, fuisse illis patefactum, nostro maxime seculo vtilem esse eorum operam.

1. Pet. 1. 12
Ierc. 31. 31
7 Venio ad tertium discrimen, quod ex Ieremia sumitur, cuius sunt verba, Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum: non secundum pactum quod pepigi cum Patribus vestris, in die qua apprehendi manum eorum vt educerem eos è terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, quanuis dominarer eis: sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel, Ponam Legem in eam in visceribus eorum, cordibus eorū inferiam eam, & propitiabor iniquitati eorum. Et non docebit vnusquisque proximum suum, vir fratrem suum. Omnes enim cognoscent me à minimo vsque ad maximum. Ex quibus occasionem accepit Apostolus comparationis huius inter Legem & Euangelium statuende, vt illam vocaret literalem, hoc, spirituales doctrinam: illam diceret fuisse deformatam in tabulis lapideis, hoc fuisse cordibus inscriptum: illam esse prædicationem mortis, hoc vitæ: illam damnationis, hoc iustitiæ: illam euacuari, hoc permanere. Quam Apostolo propositum fuerit mentem Prophetæ enarrare, verba vnus expendere satis fuerit, vt assequamur vtriusque sensum. Quanquam est aliquid inter eos dissimile. Odiosius enim loquitur de Lege Apostolus quam Propheta. neque id simplici Legis respectu: sed quod erant nebulones quidam Legis *ναυζοι*, qui peruerso ceremoniarum studio, Euangelij claritatem obscurabant: de Legis natura secundum eorum errorem ac stultam affectionem disputat. Ergo id peculiare in Paulo obseruare operæpretium erit. Vterque verò quia Vetus ac Nouum testamentum per contentionem inter se componit, nihil in Lege considerat nisi quod proprium eius est. Exempli gratia: Lex, misericordiæ promissiones passim continet: sed quia sunt aliunde ascitæ, non veniunt in Legis rationem quum de pura eius natura sermo habetur. Hoc illi tantum tribuunt vt præcipiat quæ recta sunt, scelera prohibeat, præmium edicat cultoribus iustitiæ, pœnam transgressoribus minetur: cordis interim prauitatem, quæ cunctis hominibus naturalis inest, non immutat aut emendet.

2. Cor. 3. 6
8 Nunc membratim Apostoli collationem explicemus. Vetus testamentum literale est: quia sine Spiritu efficacia promulgatum: Nouum, spirituale: quod Dominus hominum cordibus spiritualiter insculpsit. Ideo secunda antithesis est veluti primæ declaratio. Vetus mortiferum est: quia nihil potest quàm maledictione inuoluere vniuersum hominum genus: Nouum est vitæ organum: quia à maledictione liberatos in gratiam cum Deo restituit. illud damnationis ministerium est: quia reos peragit iniustitiæ omnes filios Adam. hoc, iustitiæ: quia Dei misericordiam reuelat, per quam iustificamur. Postrema antithesis ad Legis ceremonias referenda. Quia illud rerum absentium imaginem habebat, interire ac euanescere tempore oportuit. Euangelium, quia ipsum corpus exhibet, firmam perpetuamque retinet stabilitatem. Vocat quidem Ieremias & leges morales, infirmum ac fragile fœdus: sed alia ratione, quod scilicet ingrati populi subita defectione mox abruptum fuerit. sed quia eiusmodi violatio est a culpa populi, in Testamentum propriè non conferetur. Ceremoniæ verò, quoniam sua ipsarum infirmitate Christi aduentu fuerunt dissolutæ, causam infirmitatis intra se habebant. Porrò differentia illa Literæ & Spiritus non sic accipienda est ac si nullo cum fructu Legem suam Iudæis Dominus tulisset, nullo eorum ad se conuerso: sed per comparisonem posita est, ad commendandam gratiæ affluentiam, qua Euangelij prædicationem idem Legislator, quasi nouam personam induens, honorauit. Nam si eorum multitudinem recensemus quos ex populis omnibus per Euangelij prædicationem Spiritu suo regeneratos in Ecclesiæ suæ communionem collegit, paucissimos ac penè nullos dicemus qui olim in Israele cordis affectu atque ex animo fœdus Domini amplexi sint: qui tamen multi fuerunt, si suo pte numero sine comparatione censeantur.

Rom. 8. 15
Heb. 12. 18
9 Ex tertio discrimine quartum emergit. Vetus enim testamentum Scriptura vocat feruitutis, quod timorem in animis generet: nouum autem, libertatis, quod in fiduciam ac securitatem eosdem erigat. Sic Paulus ad Romanos, Non accepistis, inquit, spiritum feruitutis iterum ad timorem: sed Spiritum adoptionis, per quem clamamus, Abba, Pater. Huc pertinet quod habetur ad Hebræos, non accessisse nunc fideles ad corporeum montem, & incensum ignem, ac turbinem, & caliginem, & procellam, vbi nihil audiantur, aut videatur, nisi quod terrore mentes percellat: adeo vt ipse quoque Moses ex parte

hensifunt, & egeronnis admi vt Christi emnis inuenerunt ac fati: vren.
Terna differētia. Vetus est literale: nouū spirituale: illud, mortis ministerium, vñ organum.

Hec differentia ab Apostolo tradita tractatur primò in genere.

Deinde speciatim, membratim reatus Apostolici diligenter collatis, per triplicem antithesin. Vetus est literale, mortiferum, temporarium: Nouum est spirituale, immutabile, æternum.

Literæ & Spiritus differentia.

Quarta differentia. Vetus testamentum est feruitutis: nouum autem libertatis. Id quod tribus modis si restimatis consistit.

uefcatur, ubi vox terribilis insonat, quam audire omnes deprecatur: sed accessisse ad montem Sion, & ciuitatem Dei uiuentis, Ierusalem caelestem, &c. Quod autem in sententia quam ex epist. ad Rom. adduximus, breuiter tangit Paulus, fusius explanat ad Galatas, Gal. 4. 22. quum ad allegoriam trahit duos Abraham filios, in hunc modum, Quod Agar serua ty-
 pus sit montis Sinai, ubi Legem accepit populus Israel: Sara libera, figura sit caelestis Ierusalem, à qua fluit Euangelium: Quod quemadmodum semen Agar seruum nascitur, quod ad hereditatem nunquam perueniat, Sara liberum, cui hereditas debeat: ita per Legem addicamur in seruitutem, per solum Euangelium in libertatem regeneremur. Huc autem summa redit, Vetus testamentum pauorem ac trepidationem incuf-
 sisse conscientis: noui beneficio fieri ut in lætitia soluantur. Illud iugo seruitutis con-
 scientias astrictas tenuisse, huius liberalitate in libertatem manumitti. Quod si ex popu-
 lo Israelitico sancti Patres obiiuntur, quos quum eodem fidei Spiritu nobiscum præ-
 ditos fuisse constet, sequitur eiusdem & libertatis & lætitiæ fuisse participes: responde-
 mus, neutrum à Lege fuisse: sed quum se per Legem & seruili conditione premi, & con-
 scientiæ inquietudine fatigari sentirent, ad Euangelij subsidium confugisse: idèoque pec-
 culariam noui Testamenti fructum fuisse, quod præter communem Veteris testamēti
 legem illis malis exempti fuerunt. Deinde negabimus ita libertatis & securitatis spi-
 ritu fuisse donatos, ut non experti sint aliqua ex parte & timorem à Lege & seruitu-
 tem. Vt cunq; enim illa, quam per Euangelij gratiam assequuti erant, prærogatiua frue-
 rentur, erant tamen iisdem obseruationum vinculis & oneribus cum vulgo obnoxij.
 Quum ergo ad eas ceremonias sollicitè obseruandas adigerentur, quæ pædagogicæ ser-
 uitudinis similes symbola erant, & chirographa quibus se peccati reos facerentur, ab obli-
 gatione non soluerent: iure præ nobis sub seruitutis ac timoris Testamento fuisse dicun-
 tur, dum respicitur communis illa dispensatio, qua tunc cum Israelitico populo Domi-
 nus agebat.

Obiectio.

*Responsio, per
distinctionem.*

*Alteræ, per ne-
gationem.*

*Discrimen in-
ter tres poste-
riores differen-
tias & primâ.*

*Confirmatio su-
perioris dictio-
rum, ex Augu-
stino disjunc-
tâ.*

*Regula, de S.
Patribus sub
Veteri testamēto.*

*Quinta diffe-
rentia. Vetus
testamētum ad
nouum tantum po-
puli peruenit:
Nouum uero
ad omnes.*

io Tres quas posteriores retulimus comparationes sunt Legis & Euangelij. quare in illis Lex, Veteris testamenti, Euangelium, noui nomine signatur. Prima latius extenditur: comprehendit enim sub se & quæ ante Legem editæ sunt promissiones. Quod autem ipsas sub veteris Testamenti nomine censendas Augustinus negauit, optimè in eo sensit. nec aliud uoluit quam quod docemus: siquidem ad illas Ieremiæ & Pauli sententias respiciebat, ubi Vetus testamentum à uerbo gratiæ & misericordiæ discernitur. I-
 stud quoque scitissimè eodem loco subiungit, pertinere ab initio mundi ad Nouum testamētum filios promissionis, regeneratos à Deo, qui fide per dilectionem operante obediunt mandatis. Idque in spe non carnalium, terrenorum, temporalium, sed spiri-
 tualium, caelestium, æternorum bonorum, præcipuè credentes in Mediatorem: per quem non dubitarunt & Spiritum sibi administrari, ut beneficerent, & ignosci, quoties peccarent. Id enim ipsum est quod asserere in animo fuit, Eiusdem nobiscum benedictionis in æternam salutem consortes fuisse omnes sanctos, quos ab exordio mundi peculiariter à Deo selectos Scriptura commemorat. Inter nostram ergo & illius partitionem hoc in-
 terest, quod nostra (secundum illam Christi sententiam, Lex & Prophetæ usq; ad Iohan-
 nem, ex eo regnum Dei euangelizatur) inter Euangelij claritatem, & obscuriorem quæ præcesserat uerbi dispensationem distinguit. altera simpliciter Legis debilitatem fecerit ab Euangelij firmitudine. Atque hinc quoque de sanctis Patribus annotandum est, ita sub veteri Testamento uixisse, ut non illic restiterint, sed aspirarint semper ad nouum, ad eoque certam eius communionem amplexi sint. Qui enim præsentibus umbris contenti, mentem ad Christum non extenderunt, eos cæcitatibus ac maledictionis dam-
 nat Apostolus. Vt enim reliqua taceamus, quænam maior cæcitas fingi possit, quàm à pecude mactata peccati expiationem sperare: quàm in externa aquæ irrigatione, animæ purgationem querere: quàm frigidis Deum ceremoniis, perinde atque illis ualde oblectetur, uelle placare? Ad istas enim omnes absurditates delabuntur qui sine Christi respectu in Legis obseruationibus hærent.

II Quintum, quod adungere licet, discrimen, in eo iacet, quod ad Christi usque aduentum gentem unam segregauerat Dominus, in qua fœdus gratiæ suæ contineret. Quando distribuebat Altissimus gentes, quando diuidebat filios Adam, inquit Moses, Deut. 32. in possessionem illi celsit populus suus: Iacob funiculus hereditatis eius. Alibi sic popu-
 lum alloquitur, En Domini Dei tui est cælum & terra, & omnia quæ in ea sunt. Patribus
 tamen

Lib. 3. ad
Bonifc. 4

Mar. 11. 19

Deut. 32.
8.
Ibi. 10. 14.

tamen tuis tantummodo adhæsit, amauit eos vt eligeret semen eorum post eos: nempc vos ipsos, è cunctis gentibus. Populum ergo illum veluti solus ad se ex hominibus pertineret, nominis sui cognitione dignatus est solum: sedus suum quasi in eius sinu deposuit: præsentiam sui numinis illi manifestauit: omnibus prærogatiuis eum honorauit. Sed (vt reliqua omittamus beneficia) quod vnum hic agitur, illum verbi sui communionem sibi deuinxit, vt eius appellaretur & haberetur Deus. Interea gentes alias, quasi nihil secum haberet rei aut commercij, in vanitate ambulare sinebat: nec vt earum exitio mederetur, quod vnicum erat remedium afferbat, verbi scilicet sui prædicationem. Itaque Israel tunc filius Domino delicatus: alij extranei. ille cognitus, & in fidem tutelamque susceptus: alij tenebris suis relictus. ille à Deo sanctificatus: alij profani. ille Dei præsentia honoratus: alij omni propinquitate exclusi. At vbi venit plenitudo temporis, in staurandis omnibus destinata, exhibitusque est ille Dei & hominum conciliator: diruta mœria quæ tandiu misericordiam Dei intra Israelis fines conclusam tenuerat, annuntiata pax est iis qui procul erant, non secus atque iis qui propè coniuncti, vt Deo simul reconciliati, in vnum populum coalescerent. Quare nulla iam Græci aut Iudæi, circumcisionis vel præputij ratio, sed omnia in omnibus Christus, cui datæ sunt gentes in hæreditatem, & termini terræ in peculium: vt sine discrimine dominetur à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad vltimos orbis fines.

Act. 14. 16.

Galat. 4. 4.
Ephes. 2. 14.

Galat. 6. 15.

Alterà pars capitis, i præcedenti sectione pendens, in qua de vocatione Gentium pauca agitur.

Circa Gentium vocatio adeo noua & insolens à apostolis visa est.

Postrema capitis pars, quæ obiectiones diluit.

1. Minime consentaneum est vt deus immutabilis quod semel iussit postea improbet.

2. Rescripto, à simili, testimonio Apostolice confirmata.

12 Gentium igitur vocatio, insignis est tessera, qua supra Vetus testamentum Noui excellentia illustratur. Plurimis quidem & clarissimis Prophetarum oraculis testata antè fuerat: sed ita vt in regnum Messie eius complementum reuocaretur. Ac ne Christus quidem statim à primo suæ prædicationis exordio ad eam progressus fecit: sed eo vsque distulit donec absolutis omnibus redemptionis nostræ numeris, ac finito humilitationis suæ tempore, acciperet à Patre nomen quod est supra omne nomen, coram quo omne genu flecteretur. Vnde mulieri Chananææ, hac opportunitate nondum expleta, negat se missum nisi ad oves perditas domus Israel: nec Apostolos in prima missione patitur eosdem limites superare. In viam Gentium, inquit, ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne ingrediamini: sed ite potius ad oves perditas domus Israel. Vt cunque autem tot testimonij prodita foret, vbi tamen Apostolis auspicanda fuit, sic noua & insolens illis visa est vt tanquam prodigium aliquod exhorrerent. Trepidè sanè nec sine recusatione tandem aggressi sunt. Nec mirum: videbatur enim rationi minimè cõsentaneum, vt Dominus, qui tot seculis Israelẽ à reliquis gentibus selegerat, quasi repente mutato consilio delectum illum tolleret. Vaticinijs quidem id prædictum erat: sed nõ poterant vaticinijs adeò attenti esse, vt rei nouitate, quæ se oculis ingerebat, nihil mouerentur. Neque fatis ad eos permouendos valebant quæ iam olim futuræ Gentium vocationis specimina Deus ediderat. Siquidem præterquam quòd paucissimos vocauerat, illos ipsos inferebat quodammodo in familiam Abrahamæ, vt populo suo accederent: ista verò publica vocatione non modò Iudæis æquabantur Gentes, sed velut in demortuorum locum subire eas apparebat. Adde quòd nunquam æquati fuerant Iudæis extranei, quoscunque Deus antè in corpus Ecclesiæ ascuerat. Itaque non abs re Paulus mysterium hoc tantopere prædicat absconditum à seculis & generationibus, & quod etiam Angelis mirabile esse dicit.

13 His quatuor aut quinque membris totam Veteris & Noui testamenti differentiam, quantum ad simplicem docendi rationem sufficit, puto bene ac fideliter explicatam. Verùm quia nonnulli hanc in gubernanda Ecclesiã varietatem, diuersum in docendo modum, tantam rituum ac ceremoniarum conuersionem pro magna absurditate iactant: iis quoque respondendum est, antequam ad alia transeamus. Fieri autem id breuiter potest, quia non tam firmæ sunt obiectiones vt accurata refutatione opus habeant. Non est, inquit, consentaneum, vt Deus, qui perpetuò sibi constat, tantam mutationem passus sit, vt quod semel iusserat & commendauerat, postea improbaret. Respondeo, non propterea mutabilem iudicari Deum debere quòd diuersis seculis diuersas formas accommodauerit, prout cuique expedire nouerat. Si alia hyeme officia, alia ætate familiæ suæ agricola præscribit, non propterea illum inconstantem arguimus, aut deniare putabimus à recta agriculturæ regula, quæ cum perpetuo naturæ ordine coniuncta est. Similiter si quis paterfamiliàs aliter suos liberos in pueritia, aliter in adolefcentia, aliter in iuuentute erudiat, regat, tractet: non propterea dicemus ipsum leuẽ esse,

aut

Psal. 2. 8.
Ps. 72. 8.
& alibi.

Phil. 2. 9.

Mat. 15.
24.

Mat. 10. 5.

Col. 1. 26.

aut à sua sententia discedere. Quid ergo inconstantia notam Deo inurimus, quòd temporum diuersitatem aptis & congruentibus notis distinxerit? Posterior similitudo penitus satisfacere nobis debet. Iudæos pueris similes facit Paulus, Christianos adolefcentibus. Quid in hoc Dei regimine est inordinati, quòd illos in rudimentis detinuit quæ pro ætatis modulo ipsis congruebant: nos firmiore & quasi viriliore disciplina instituit? Ergo in eo elucet Dei constantia quòd eandem omnibus seculis doctrinam tradidit: quem ab initio præcepit nominis sui cultum, in eo requirendo perseuerat. Quòd externam formam & modum mutauit, in eo non se ostendit mutationi obnoxium: sed hominum captui, qui varius ac mutabilis est, eatenus se attemperauit.

Galat. 4.1.2.
3.&c.

2. Ab initio cõ
iustis agere
potuit quemad
modum hostia
cum Christiani
suis.

Responsio, que
huius obiectio
nis absurda de
regit.

Instituta. Deus
improbat quod
olim probauit.

Responsio, à se
nili.

Alia responsio,
a voluntate di
uinae iustia a
firmatione, &
gracie eiusse
dissensuone.

14 Atqui vnde (inquiunt) ista diuersitas, nisi quia talem esse Deum voluit? nõne tamen ab initio quàm post Christi aduentum perspicuis verbis citra vllas figuras reuelare potuit vitam æternam, paucis & clavis sacramentis suos erudire, Spiritum sanctum largiri, gratiam suam per orbẽ vniuersum diffundere? Hoc verò perinde est ac si cum Deo litigarent quòd mundum tam serò creauerit, quum posset ab initio: quòd alternas vices inter hunc & ætatem, inter diem & noctem esse voluerit. Nos verò (quod sentire omnes pij debent) quicquid à Deo factum est, sapienter & iustè factum ne dubitemus: etiamsi causam sæpe nesciamus cur ita fieri oportuerit. Hoc enim esset nimium nobis arrogare, non concedere Deo vt consilij sui rationes habeat quæ nos lateant. At mirum est (inquiunt) quòd nunc pecudum victimas, & totum illum sacerdotij Leuitici apparatus respuat & abominetur, quibus olim oblectabatur. Quasi verò Deum externa ista & caduca oblectent, aut vllò modo afficiant. Iam dictum est, nihil horum fecisse sua causa, sed omnia pro hominum salute dispensasse. Si medicus iuuenem optima ratione à morbo curet, in eodem postea iam sene alio curationis genere vtatur: num ideò dicemus ipsum medendi rationem repudiare quæ antea placuerat? Imò quum in illa constanter persistet, rationem ætatis habet. Sic Christum alijs signis & absentem figurari, & venturum prænuntiari oportuit: alijs nunc exhibitum representari decet. Quòd ad vocationem Dei latius per omnes populos in aduentu Christi sparsam quàm antè fuerat, & gratias Spiritus largius effusas, quis, obsecro, æquum esse neget vt in manu & arbitrio Dei sit libera gratiarum suarum dispensatio, vt quas velit nationes illuminet? quibus velit locis verbi sui prædicationem excitet? qualem & quantum velit doctrinæ suæ profectum & successum largiatur? nominis sui notitiam, quibus velit seculis, auferat è mundo, propter ipsius ingratitudinem: quando iterum velit, propter suam misericordiam restituat? Videmus ergo nimis indignas esse calumnias, quibus impij homines hac parte simplicium animos exagitat, vt vel dei iustitiam vel scripturæ fidem in dubium vocent.

CAPVT XII.

Christum, vt Mediatoris officium præstaret, oportuisse fieri hominem.

Partes huius capituli.

- 1 Cause propter quas Mediatorem nostrum oportuit verum Deum esse, & hominem fieri, sect. 1. & 2.
- 2 Variarum obiectio, à nonnullis fanaticis, tum præcipuè ab Osiandro, aduersus orthodoxam de mediatore Deo & homine doctrinam dilutio, sect. 4. 5. 6. & 7.

Necessarium
fuit, non absolu
tè, sed ex cele
stis decreto,
vt Mediator
deus esset &
fieri homo.

Am magnopere nostra interfuit, verum esse & Deum & hominem qui Mediator noster futurus esset. De necessitate si quæritur, non simplex quidem (vt vulgò loquuntur) vel absoluta fuit: sed manauit ex cælesti decreto, vnde peudebat hominum salus. Ceterum quod nobis optimum erat statuit clementissimus Pater. Quum enim iniquitates nostræ quasi interiecta inter nos & ipsum nubem nos à regno cælorum prorsus alienassent, nemo, nisi qui ad eum pertingeret, pacis reitutuendæ interpres esse poterat. Quis autem pertigisset: quispiamne ex filiis Adam? Atqui omnes cum parente suo ad conspectum dei horrebant. Angelorum aliquis? Sed enim illi quoque opus habebant capite, per cuius nexum solidè & indistractè deo suo cohererent. Quid igitur? deplorata certè res erat nisi maiestas ipsa dei ad nos descenderet: quando ascendere nostrum non erat. Ita Filium dei fieri nobis Immanuel oportuit, id est nobiscum Deum: & hac quidè lege, vt mutua coniunctione eius diuinitas & hominum natura inter se coalescerent. alioqui nec satis propinqua vicinitas, nec affinitas satis firma, vnde nobis spes fieret Deum nobiscum habitare. Tantum erat inter nostras sordes & summam dei munditiam dissidium. Quauis ab omni labe integer stetisset homo, humilior tamen

Homo purus
aut Angelus
id non poterat:
& illi capite
opus habebat.

Dei Filium igitur
ad nos descendere oportuit.

Nec homo in

tamen erat eius conditio quàm vt sine Mediatore ad Deum penetraret. Quid ergo exitiali ruina in mortem & inferos demerſus, fœdatus tot maculis, corruptione ſua fœtidus, denique obrutus omni maledictione: Non ergo abs re Paulus Chriſtum proponere
 1. Tim. 2.5 Mediatorem volens, diſertè commemorat eſſe hominem, Vnus, inquit, Mediator Dei & hominum, homo Ieſus Chriſtus. Poterat Deum dicere: poterat ſaltem & nomen hominis ſicut Dei omittere: ſed quia Spiritus per os eius loquens, infirmitatem noſtram nouerat, vt tempeſtiuè occurreret, aptiſſimo remedio vſus eſt, Filium Dei tanquam vnum ex nobis familiariter in medio ſtatuens. Nequis igitur ſe torqueat vbinà ille quaerendus Mediator, aut qua via ad ipſum perueniendum, hominem nominans, propinquum, imò contiguum nobis eſſe admonet, quandoquidem caro noſtra eſt. Idem certè
 Heb. 4.15 deſignat quod alibi pluribus verbis explicatur, non eſſe nobis Pontificem qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, quando ſit more noſtro, ſola peccati exceptione, per omnia tentatus.

Integritate per manus ad Deum ſine mediatore penetr. re poterat. multo minus poſt lapſum.

Mediator autē ille non modo Deum, ſed etiā homo nobis propinquit.

Altera cauſa, ex officio à Mediatore præſtādo deſumpta, videlicet vt nos ex filio Adæ & hæreditibus gehennæ filius ius & vniuerſa eſſet hæreus efficiere.

Iohan. 20.17

Rom. 8.17.

Tertia, vt in noſtra carne perfectam obedientiam præſtaret pro fratribus ſuis diuino iudicio ſatisfaceret, & penes peccati perſolueret: vt noſtra eſſet victoria & noſter triumphus.

Quarta cauſa, ad totius Eccleſiæ conſolationem & confirmationem ſpectans.

Obiectio 1. aduerſus orthodoxam hanc doctrinam. Reſponſio.

2 Id etiam clarius fiet ſi reputemus quàm non vulgare fuerit quod Mediatori præſtandum erat, nempe ſic in Dei gratiam nos reſtituere, vt faceret ex filii hominum illius filios: ex hæreditibus gehennæ, regni celeſtis hæredes. Quis hoc poterat, niſi Filius Dei fieret idem filius hominis, & ſic noſtrum acciperet vt transferret ad nos ſuum? & quod ſuum erat natura, noſtrum faceret gratia? Hæc ergo arrha freti nos eſſe filios Dei confidimus, quia naturalis Dei Filius ſibi corpus de corpore noſtro, carnem ex carne noſtra, oſſa ex oſſibus aptauit, vt idem nobiſcum eſſet. quod nobis proprium erat, ſuſcipere grauatus non eſt, vt viciliſim ad nos pertineret quod proprium ipſe habebat: atque ita in commune ipſe nobiſcum & filius Dei eſſet & filius hominis. Hinc ſancta illa fraternitas, quam ore ſuo commēdat, vbi dicit, Aſcendo ad Patrem meum & Patrem veſtrum, Deum meum & Deum veſtrum. Hæc ratione certa nobis eſt regni celeſtis hæreditas, quia vnicus Dei Filius, cuius in ſolidum propria erat, nos ſibi fratres adoptauit: quòd ſi fratres, ergo & hæreditatis conſortes. Adhæc apprimè vtile fuit hæc etiam de cauſa verum eſſe Deum & hominem qui redemptor noſter futurus eſſet. Eius erat mortem abſorbere: quis hoc poterat niſi vita? Eius erat peccatum vincere: quis hoc poterat niſi ipſa iuſtitia? Eius erat mūdi & aeris poteſtates proſtigare: quis hoc poterat niſi virtus & mūdo & aere ſuperior? Porrò penes quem vita eſt, aut iuſtitia, aut celi imperium & poteſtas, niſi penes ſolum Deum? Seſe ergo clementiſſimus Deus in perſona vnigeniti Redemptorem noſtrum fecit, dum nos redemptos voluit.

3 Alterum hoc noſtræ cum Deo reconciliationis caput erat, vt homo, qui ſua ſe inobedientia perdiderat, remedij loco obedientiam opponeret, iudicio Dei ſatisfaceret, pœnas peccati perſolueret. Prodiit ergo verus homo Dominus noſter, Adæ perſonam induit, nomen aſſumpſit, vt eius vices ſubiret Patri obediendo, vt carnem noſtram in ſatisfactionis pretium iuſto Dei iudicio ſiſteret: ac in eadem carne pœnam quam meriti eramus perſolueret. Quum denique mortem nec ſolus Deus ſentire, nec ſolus homo ſuſperare poſſet, humanam naturam cum diuina ſociauit, vt alterius imbecillitatem morti ſubiiceret, ad expianda peccata: alterius virtute luſtam cum morte ſuſcipiens, nobis victoriam acquireret. Qui ergo Chriſtum ſua aut diuinitate, aut humanitate ſpoliant, eius quidem vel imminuunt maietatem & gloriam, vel bonitatem obſcurant. Sed non minus altera ex parte hominibus ſunt iniurij, quorum fidem ita labefactant & euertunt: quæ niſi hoc fundamento nixa ſtare non poteſt. Adde quòd ſperandum fuit redemptor ille Abrahamæ Davidiſque filius, quem in Lege & Prophetis deus promiſerat. vnde alterum fructum colligunt piæ mentes, quòd ipſa originis ſpecie ad Dauidem & Abraham perductæ, certius agnoſcunt hunc eſſe Chriſtum qui tot oraculis celebratus fuit. Sed illud quod nuper expoſui, præcipuè tenendum eſt, communem naturam pignus eſſe noſtræ cum Filio dei ſocietatis: carne noſtra veſtitum debellaffe mortem cum peccato, vt noſtra eſſet victoria & triumphus noſter: carnem quam à nobis accepit, obtuliſſe in facrificium, vt facta expiatione reatum noſtrum deleret, & placaret iuſtam Patris iram.

4 His vt par eſt conſiderandis qui ſedulò attentus erit, vagas ſpeculationes facilè negliget quæ leues ſpiritus & nouitatis cupidos ad ſe rapiunt: cuius generis eſt, Chriſtum, etiamſi ad redimendum humanum genus non fuiſſet opus remedio, futurum tamen fuiſſe hominem. Fateor equidem, in primo creationis ordine & integro nature ſtatu præſectum Angelis & hominibus fuiſſe caput. qua ratione dicitur à Paulo primogenitus

Col. 1.15.

tus

tus omnis creaturæ. sed quum tota Scriptura clamet vestitum fuisse carne, vt fieret redemptor, aliam causam vel alium finem imaginari nimis temeritatis est. Quorsum ab initio promissus fuerit Christus satis notum est: vt scilicet instauraret collapsum mundum, & perditis hominibus succurreret. Itaque sub Lege proposita fuit eius imago in sacrificio, vt sperarent fideles Deum sibi propitium fore, postquam expiatis peccatis reconciliatus foret. Certè quum seculis omnibus, etiam Lege nondum promulgata, nunquam sine sanguine promissus fuerit Mediator, colligimus, æterno Dei consilio purgandis hominum sordibus fuisse destinatum: quia piaculi signum est sanguinem fundi. Sic de eo concionati sunt Prophetæ, vt reconciliatorem Dei & hominum fore promitterent. Sufficiet pro omnibus vnum illud in primis celebre Iesaiæ testimonium, vbi prædicat percutiendum esse Dei manu propter scelera populi, vt castigatio pacis esset super eum: & Sacerdotem fore, qui se in victimam offerret: ex plagis eius fore alii sanitatem: & quia omnes errarunt & instar ouium fuerunt dispersi, placuisse Deo illum affligere, vt omnium iniquitates ferret. Vbi ad opem miseris peccatoribus ferendam Christum diuinitus propriè addici audimus, quisquis has metas transiit, stultæ curiositati nimis indulget. Iam vbi prodit ipse, hanc aduentus sui causam esse asseruit, vt placato Deo nos à morte in vitam colligeret. Idem testati sunt de eo Apostoli. Sic Iohannes, antequam doceat Sermonem factum esse carnem, defectionem hominis narrat. Sed ipse ante omnes audiendus est de officio suo disserens, Sic Deus dilexit mundum, inquit, vt Filium suum vnigenitum daret: vt quisquis credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Item, Venit hora vt mortui audiant vocem Filij Dei, & qui audierint viuant. Ego sum resurrectio & vita. qui credit in me, quanuis sit mortuus, viuet. Item, Filius hominis venit ad seruandum quod perierat. Item, sanis non opus est medico. Nullus esset finis si omnia referre vellem. Vno quidem consensu ad hunc fontem nos reuocant Apostoli: & certè nisi ad reconciliandum Deum venisset, concideret honor sacerdotij, quando ad deprecandum medius statuitur inter Deum & homines Sacerdos. non esset iustitia nostra, quia pro nobis victima factus est, vt nobis peccata Deus non imputet. Denique omnibus elogiis, quibus eum ornat Scriptura, spoliabitur. Concidet etiam illud Pauli, Quod impossibile erat Legi, Deum misisse Filium suum vt in similitudine carnis peccati pro nobis satisfaceret. Nec stabit quod alibi docet, in hoc speculo apparuisse Dei bonitatem, & immensum amorem erga homines, dum Christus datus est redemptor. Denique non alium finem vbi que assignat Scriptura cur carnem nostram suscipere voluerit Dei Filius & hoc etiam mandatum à Patre acceperit, nisi vt victima fieret ad Patrem nobis placandum. Ita scriptum est, atque ita oportuit Christum pati, & prædicari in nomine eius pœnitentiam. Propterea diligit me pater, quia animam meam pono pro ouibus: hoc mandatum dedit mihi, Sicut exaltauit Moses serpentem in deserto, ita oportet exaltari Filium hominis. Alibi, Pater serua me ex hac hora: sed propterea veni in hanc horam. Pater glorifica Filium. Vbi clarè finem assumptæ carnis assignat, vt victima & piaculum fiat abolendis peccatis. Eadem ratione pronuntiat Zacharias, secundum promissionem datam patribus venisse: vt illuminet qui in vmbra mortis sedebant. Hæc omnia meminerimus de Filio Dei prædicari, in quo alibi Paulus omnes scientiæ & sapientiæ thesauros absconditos esse testatur, & præter quem nihil se scire gloriatur.

5 Siquis excipiat, horum nihil obstare quominus idem Christus, qui damnatos redemit, testari etiam potuerit suum erga saluos & incolumes amorem, eorum carnem induendo: breuis responsio est, quum pronuntiet Spiritus, æterno Dei decreto coniuncta simul hæc duo fuisse, vt fieret nobis redemptor Christus, & eiusdem naturæ particeps, fas non esse longius inquirere. Nam quem titillat plus aliquid sciendi cupiditas, immutabili Dei ordinatione non contentus, ostendit etiam ne hoc quidem Christo, qui nobis in pretium redemptionis datus est, se contentum esse. Nec verò Paulus solum recitat quorsum missus fuerit, sed ad sublime prædestinationis mysterium conscendens, omnem humani ingenij lasciuiam & prurimum opportunè compefcit. Elegit nos in Christo Pater ante mundi creationem vt adoptaret in filiis secundum propositum voluntatis suæ, & acceptos habuit in Filio dilecto, in quo habemus redemptionem per sanguinem eius. Hic certè non præsupponitur Adæ lapsus quasi tempore superior: sed quid ante secula statuerit Deus ostenditur, quum mederi vellet humani generis miseræ. Si rursus obiiciat aduersarius, consilium hoc Dei pendisse ex hominis ruina quam præ-

Confirmatio, à
legalibus sa-
crificiis.

A testimonio
Prophetarum.

A testimonio
item Aposto-
lorum & E-
uangelistarum,
atque adeo ap-
ostoli Christi.

Muth. 18. 11.
Ibid. 9. 12.

Heb. 5. 1.
2. Cor. 5. 19.

Rom. 8. 3.
Tit. 2. 11.

Luc. 24. 26.
Iohan. 10. 17.
Ibid. 3. 14.

Ibi. 12. 27. 28.

Luc. 1. 79.

Coloss. 2. 3.
1. Cor. 2. 2.

2. Obiectio.

Responsio.

Confirmatio.

Ephe. 1. 4. 5.

3. Obiectio.

Iesa. 53. 45

Ioh. 1. 9.

Ibid. 10.

14.

Ibid. 3. 16

Ibid. 5. 25.

Ibid. 11. 25

uidebat: mihi fatis superque est, impia audacia ad fingendum nouum Christum prorumpere, quicunq; sibi de Christo plus inquirere permittunt vel scire appetunt, quam Deus arcano suo decreto prædestinauit. Ac merito Paulus, ubi de proprio Christi officio ita differuit, precatur Ephesis spiritum intelligentiæ, vt comprehendant quæ sit longitudo, sublimitas, latitudo & profunditas: nempe charitas Christi quæ omnem scientiam supereminet: ac si data opera cancellos mentibus nostris circundaret, ne à gratia reconciliationis tantillum declinent quoties fit Christi mentio. Quare quum fidelis hic sermo sit, teste Paulo, Christum uenisse vt peccatores saluos faceret: in eo libenter acquiesco. Et quum alibi doceat idem Apostolus gratiam quæ nunc per Euangelium manifestata est, datam nobis fuisse in Christo ante tempora secularia: ad finem vsque constanter in ea manendum statuo. Huic modestiæ iniquè obtrepit Osiander, qui hanc quæstionem à paucis antè leuiter motam, rursus hoc tempore infeliciter agitauit. Confidentiam eos insinuat qui Filium Dei negant apparituum in carne fuisse, si non cecidisset Adam: quia nullo Scripturæ testimonio commentum hoc repudietur. Quasi verò peruersæ curiositati frænum non iniicit Paulus, ubi de redemptione per Christum parita loquutus, innox iubet stultas quæstiones fugere. Eousque erupit quorundam vesania, dum præposterè acuti videri appetunt, vt quærerent an natura alini assumere potuerit Dei filius. Hoc portentum, quod pij omnes tanquam detestabile meritò exhorrent, hoc prætextu excusat Osiander quòd nusquam disertè in scriptura refellitur. Quasi verò dum nihil pretiosum aut dignum cognitu Paulus ducit præter Christum crucifixum, asinum salutis authorem admittat. Ergo qui alibi Christum prædicat æterno Patris consilio in caput fuisse ordinatum vt omnia colligeret, nihilo magis alium agnoscat cui nullæ redimendi partes iniunctæ sint.

6 Quod autem iactat principium prorsus friuolum est. Hominem vult creatum esse ad imaginè Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Christi, vt illum referret quem iam Pater carne vestire decreuerat. Vnde colligit, si nunquam excidisset Adam à prima sua & integra origine, Christum tamen futurum fuisse hominem. Quam istud & nugatorium sit & contortum, per se intelligunt omnes sano iudicio præditi. interea primū se vidisse putat quid esset imago Dei, quòd scilicet non solum in dotibus excimiis, quibus ornatus fuerat, relicebat Dei gloria, sed essentialiter in eo habitabat Deus. Ego verò vt concedam imaginem Dei Adam gestasse quatenus Deo coniunctus erat (quæ vera est ac summa dignitatis perfectio) Dei tamen similitudinem non alibi quærendam esse contendo quam in illis præstantiæ uotis quibus Adam Deus insigniuerat præ aliis animantibus. Ac Christum quidem iam tunc fuisse imaginem Dei vno consensu fatentur omnes: & proinde quicquid excellentiæ inculptum ipsi Adæ fuit, inde manasse quòd per vnigenitum filium ad opificis sui gloriam accederet. Ad imaginem ergo Dei conditus est homo, in quo suam gloriam creator ipse conspici quasi in speculo voluit. In hunc gradum honoris euectus fuit vnigeniti filij beneficio, sed addo filium ipsum tam Angelis quam hominibus commune fuisse caput: ita vt quæ in hominem collata fuerat dignitas, ad Angelos quoque pertineret. Neque enim dum audimus vocari filios Dei, consentaneum esset negare inditum illis fuisse aliquid quo patrem referrent. Quòd si tam in Angelis quam in hominibus repræsentari suam gloriam & in vtraque natura conspicuam esse voluit, inscitè nugatur Osiander, Angelos fuisse tunc posthabitos hominibus, quia non gestarent Christi figuram. Neque enim præsentis Dei intuitu assidue fruere videntur, nisi ei essent similes. nec aliter docet Paulus renouari homines ad imaginem Dei, quam si Angelis socientur, vt simul inter se cohæreant sub vno capite. Denique, si Christo creditur, hæc vltima erit nostra sclicitas, ubi in cælos erimus recepti, conformes esse Angelis. Quòd si inferre Osiandro licet, primatum imaginis Dei exemplar fuisse in Christo homine, eodem iure contendet quispiam Christum oportuisse fieri Angelicæ naturæ consortem, quia ad illos quoque pertineat imago Dei.

7 Non est igitur cur metuat Osiander Deum posse mendacem deprehendi nisi in eius mente prius fuisset de Filio incarnando decretum fixum & immutabile. Quia etiam si non collapsa fuisset Adæ integritas, similis fuisset Deo cum Angelis: neque tamen propterea necesse fuisset Filium Dei fieri vel hominem vel Angelum. Frustra etiam absurdum illud metuit, nisi immutabili Dei consilio ante creatum hominem Christus fuisset nasciturus, nõ vt redemptor, sed vt primus homo, ne à sua prærogatiua excideret: quan-

Responsio.

Confirmatio.
Ephes. 3. 16.
17. 18.1. Tim. 1. 15.
2. Tim. 1. 9.

4. Obiectio Osiandri.

Responsio.
Tit. 3. 9.1. Cor. 2. 2.
Ephes. 1. 22.

5. Obiectio Osiandri, quæ est basis errorum quos in hanc doctrinam effusiuit.

Responsio.

Imago Dei in Adamo quid.

Gen. 1. 27.
Christus, Angelorum & hominum capus.

Psal. 82. 6.

Colos. 3. 10.

6. Obiectio Osiandri.
Responsio.

7. Obiectio.

do iam non nisi per accidens natus esset, vt scilicet instauret perditum genus humanum: vt inde inferat, creatum igitur fuisse ad imaginem Adæ. Cur enim horrebit quod tam apertè docet Scriptura, similem nobis fuisse factum per omnia, excepto peccato? vnde & Lucas filium Adæ in genealogia censere non dubitat. Scire etiam velim cur à Paulo Christus vocetur secundus Adam, nisi quia destinata ei fuit humana conditio, vt ex ruina erigeret Adæ posteros. Nam si creationem ordine illa præcessit, dicendus fuit primus Adam. Securè affirmat Osiander, quia iam Christus homo præcognitus erat in mente Dei, homines ad hoc exemplar fuisse formatos. Paulus autem secundum Adam nominans, inter primam hominis originem & restitutionem quam per Christum consequimur, mediam statuit defectionem, ex qua natura in pristinum ordinem reformandam necessitas. vnde sequitur, eandem Filio Dei nascendi fuisse causam, vt homo fieret. Interea malè & infulsè ratiocinatur Osiander, Adam, quandiu integer stetit, futurum imaginem fuisse sui ipsius, non Christi. Respondeo ex opposito, quia etsi nunquam induisset carnem Dei Filius, fulgebat nihilominus & in corpore & in anima eius imago Dei: in cuius radis semper apparuit, Christum esse verè caput, & primatum tenere in omnibus. Atque ita soluitur inutilis argutia, quam ventilat Osiander, carituros fuisse Angelos hoc capite nisi Deo propositum fuisset Filium suum carne vestire, etiam citra Adæ culpam. Nimis enim inconsideratè arripit quod nemo sanus concedet, Christo non competere primatum in Angelos, vt fruatur eo principe, nisi quatenus est homo. Atqui facilè elicitur ex Pauli verbis, quatenus æternus est Dei sermo, primogenitum esse omnis creaturæ, non quòd creatus sit, vel numerari inter creaturas debeat: sed quia integer mundi status, qualis ab initio fuit summa pulchritudine insignis, non aliud principium habuit: deinde quatenus homo factus est, primogenitum esse ex mortuis. Vtrunque enim vno & breui contextu considerandum proponit Apostolus, per Filium creata fuisse omnia, vt Angelis dominetur: & hominem esse factum vt redemptor esse inciperet. Eiusdem inscitia est quòd homines dicit carituros fuisse Christo rege, nisi homo fuisset. Quasi verò non potuerit constare regnum Dei, si æternus Dei Filius, licet non indutus humana carne, Angelis & hominibus in societatem cælestis gloriæ suæ & vitæ collectis, primatum ipse tenuisset. Sed in hoc falso principio semper hallucinatur, vel sibi præstigias facit, Ecclesiam fuisse *ἀνέξα* ou futuram, nisi apparuisset in carne Christus. Quasi verò sicuti eo capite fruebantur Angeli, non etiam diuina sua virtute præesse hominibus potuerit, & arcana virtute Spiritus sui vegetare ipsos & fouere, inlar corporis sui, donec in cælum collecti eadem cum Angelis vita fruerebantur. Quas hæctenus refutauimus nenas, pro firmissimis oraculis ducit Osiander: nempe vt suarum speculationum dulcedine inebriatus, ridiculos præanas de nihilo efflare solet. Vnum verò postea dicit longè firmitus se asserre, prophetiam Adæ scilicet, qui vxore sua conspecta dixit, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Vnde autem prophetiam esse euincit? nempe quia eundem sermonem Christus apud Matthæum Deo tribuit. Quasi verò quicquid per homines loquutus est Deus, vaticinium aliquod contineat. Vaticinia in singulis Legis præceptis quarat Osiander, quæ à Deo authore profecta esse constat. Adde quòd rudis & terrenus fuisset Christus in literali sensu subsistens. Quia non de mystica vnione qua Ecclesiam dignatus est differit, sed tantum de fide cõiugali: ob hanc causam Deum pronuntiasse docet, virum & vxorem fore carnem vnã, ne insolubile illud vinculum quisquam diuortio violare tentet. Hæc simplicitas si Osiandro sordet, Christum reprehendat, quia discipulos ad mysterium non traduxerit, Patris dictum subtilius interpretando. Nec verò eius delirio suffragatur Paulus, qui vbi dixit nos esse carnem de carne Christi, mox adiungit, magnum hoc esse mysterium. Neque enim quo sensu hoc protulerit Adam referre voluit, sed sub figura & similitudine coniugij sacram coniunctionem proponere, quæ nos vnum cum Christo facit. & hoc verba sonant: quia se de Christo & Ecclesia hoc dicere admonens, correctionis loco à lege coniugij discernit spiritualem Christi & Ecclesiæ coniunctionem. Quare facilè euanescit hæc inutilitas. Nec verò mihi necesse arbitror similes quisquillas discutere: quia ex breuissima hac refutatione deprehendetur omnium vanitas. Hæc quidem sobrietas filijs Dei solidè pascendis abundè sufficiet, quum venit plenitudo temporum, missum fuisse Filium Dei factum ex muliere, factum sub Lege, vt eos qui sub Lege erant redimeret.

Christum veram humanæ carnis substantiam induisse.

Partes huius capituli.

1. Orthodoxæ doctrinæ de vera humanæ carnis Christi substantia multis Scripturæ testimoniis confirmatio, scilicet.
2. Marcionitarum, Manichæorum & eiusmodi hæreticorum impiæ obiectiones aduersus hanc doctrinam diluuntur, scilicet. 2. 3. & 4.

E Christi diuinitate, quæ alibi claris & firmis testimoniis probata est, nunc iterum differere superuacuum, nisi fallor, esset. Videndum igitur restat quomodo carne nostra indutus Mediatoris partes impleuerit. A humanæ quidem naturæ veritas olim tã à Manichæis quàm à Marcionitis impugnata est: quorum hi quidem spectrum pro Christi corpore sibi fingebant, illi autem cælesti carne præditum somniabant. Sed vtriusque Scripturæ testimonia & multa & valida resistent. Non enim vel in cælesti femine, vel in hominis larua benedictio promittitur, sed in femine Abraham & Iacob. neque homini aereo promittitur thronus æternus, sed Davidis filio, & fructus ventris eius. vnde & in carne exhibitus, filius vocatur Davidis & Abraham: non ideo tantum quod ex Virginis utero natus sit, in aere autem creatus: sed quia (Paulo interprete) secundum carnem factus sit ex Davidis femine: sicut alibi docet idem Apostolus eum descendisse ex Iudæis. Quamobrem Dominus ipse non contentus hominis nomine, filium quoque hominis subinde se appellat, clarius exprimere volens se hominem esse ex hominis femine verè progenitum. Quum Spiritus sanctus toties per tot organa, tantaque diligentia & simplicitate rem per se non abstrusam enarrauerit, quis cogitasset tanta vltos mortales impudentia fore qui officiosa adhuc spargere audent? Et tamen alia etiamnum testimonia ad manum se offerunt, si congerere plura libeat. quale est illud Pauli, Deum misisse Filium suum factum ex muliere: & innumera, quibus fami, siti, frigori, aliisque naturæ nostræ infirmitatibus obnoxium fuisse constat. At ex multis deligenda sunt ea potissimum quæ animis in vera fiducia ædificandis conducere queant: vt quum dicitur Angelis nequaquam tantum honoris detulisse, vt eorum naturam assumeret: sed nostram assumplisse, vt in carne & sanguine per mortem destrueret eum qui potiebatur mortis imperio. Item, eius communicationis beneficio nos fratres eius censeret. Item, debuisse fratribus similem fieri, vt misericors esset ac fidelis intercessor: nos Pontificem non habere qui non possit compati infirmitatibus nostris: & similia. Eodem pertinet quod paulo antè attingimus, oportuisse in carne nostra expiari peccata mundi. quod à Paulo clarè asseritur. Ac certè ideo ad nos pertinet quicquid Christo contulit Pater, quia caput est ex quo totum corpus per iuncturas connexum simul coalescit. Imò non aliter conueniet quod dicitur, Spiritum ei datum esse absque mensura, vt de plenitudine eius hauriamus omnes: quando nihil absurdus quam Deum in sua essentia aduentitio dono locupletari. Hac etiam ratione dicit alibi Christus ipse, Ego propter eos sanctifico meipsum.

2. Quos verò in erroris sui confirmationem locos proferunt, nimis ineptè contorquent: nec quicquam friuolis argutiis proficiunt, vbi diluere conantur quæ iam ex parte nostra adduxi. Marcion phantasma pro corpore Christum induisse imaginatur: quia dicitur alicubi in similitudinem hominis factus, & figura compertus vt homo. Sed ita nimè expedit quid illic agat Paulus, non enim quale sibi corpus sumpserit Christum vult docere: sed quum iure diuinitatem suam exerere posset, nihil præ se tulisse nisi quod erat abiecti contemptique hominis. Nam, vt eius exemplo nos horretur ad submissionem, ostendit, quum Deus esset, potuisse mundo gloriam suam conspicuam statim proponere: cessisse tamen iure suo, & sponte seipsum exinanisse: quia scilicet imaginem serui induit, & ea humilitate contentus, carnis velamine suam diuinitatem abscondi passus est. Hic certè non docet quid fuerit Christus, sed qualiter se gesserit. Quinetiam ex toto cõtextu facile colligitur, in vera hominis natura exinanitum fuisse Christum. Quid enim hoc sibi vult, figura repertum fuisse tanquam hominem, nisi quia ad tempus non respenderit diuina gloria, sed tantum in vili & abiecta conditione apparuit humana species? Nec verò aliter cõstaret illud Petri, mortuum fuisse carne, viuificatum spiritu, nisi infirmus fuisset Filius Dei in hominis natura. Quod Paulus clarius explicat, passum fuisse afferens pro carnis infirmitate. Atque huc pertinet exaltatio, quia disertè nouam gloriam

Prima pars veritatem humanæ naturæ Christi aduersus Manichæos & Marcionitas probans.

Gen. 12. 3. & 18. 18. & 22. 18 & 26. 4. Act. 3. 25. Galat. 3. 8. Psal. 45. 7. Math. 1. 1. Rom. 1. 3. Ibid. 9. 5.

Galat. 4. 4.

Heb. 2. 16.

Ibid. 1. 11, & 17. Ibid. 4. 15.

Rom. 8. 3. Eph. 4. 16.

Iohan. 1. 16.

Iohan. 17. 19.

Alteram partem hæreticorum impiis obiectionibus diluens. 1. Obiectione, ex Apostoli loco.

Responsio, consilium Pauli aperiens.

Responsio confirmatio alius testimonii.

1. Pet. 3. 18.

2. Cor. 13. 4.

adeptus fuisse dicitur Christus, postquam seipsum exinaniuit. quod aptè non quadraret nisi in hominem carne & anima præditum. Manichæus aerium fabricatur corpus, quia vocetur Christus secundus Adam de celo celestis. At neq; illic essentiam corporis ca-
2. Obiectio, ex alio Paulo, loco. Responsio.
1. Cor. 15. 47.

lestem inducit Apostolus, sed vim spiritualem, quæ à Christo diffusa non viuificat. Porrò eam, ut vidimus, Petrus & Paulus ab eius carne separant. Quin potius ex eo loco egregiè stabilitur quæ inter orthodoxos de Christi carne viget doctrina. Nisi enim vnã haberet nobiscum corporis naturam Christus, inanis esset ratiocinatio quam tanta vehementia Paulus profequitur, Si Christus resurrexit, nos quoq; resurrecturos: si non resurgimus, neq; Christum resurrexisse. Quibuscumq; cauillis elabi conentur siue Manichæi veteres, siue recetes eorum discipuli, non se expediunt. Putidum est effugium, quòd nugantur Christum dici Filium hominis quatenus hominibus promissus est. siquidem palam est, Hebraico more vocari filium hominis verũ hominẽ. Christus verò haud dubiè phrasin linguæ suæ retinuit. Quid etiam per filios Adam intelligi conueniat, extra controuersiam esse debet. Ac (ne longius abeamus) locus Psalmi octau, quem ad Christum Apostoli accommodant, ab idẽ sufficet, Quid est homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quod visitas eum: Hac figura exprimitur vera Christi humanitas: quia etsi non fuerit ex patre mortali immediate genitus, origo tamen eius ex Adam fluxit. Nec verò aliter stare quod iam citauimus, Christum participè factum carnis & sanguinis, vt pueros sibi aggregaret ad obsequium Dei. quibus verbis apertè Christus eiisdẽ nobiscum naturæ socius & cõsors statuitur. Quo etiam sensu dicit ex vno esse authorẽ sanctitatis, & eos qui sanctificantur. Nam id referri ad naturæ societate ex contextu euincitur: quia mox subiicit, Ideo non erubescit cosuocare fratres. Si enim prius dixisset fideles ex Deo esse, in tanta dignitate quenam esset erubescentię ratio? Sed quia pro immensa gratia ad sordidos & ignobiles se aggregat Christus, ideo dicitur non erubescere. Frustra autem obiectant, impios hoc modo fore Christi fratres: quia scimus filios Dei non ex carne & sanguine, sed ex Spiritu nasci per fidem. Proinde fraternam coniunctionem non facit sola caro. Tamet si autem Apostolus hunc honorẽ assignat solis fidelibus, quòd ex vno sint cum Christo, non tamen sequitur quominus ex eodem fonte nascantur increduli secundum carnem. quemadmodum vbi dicimus Christum factum esse hominem vt nos faceret Dei filios, non extenditur hæc loquutio ad quoslibet: quia fides media interponitur, quæ nos in Christi corpus spiritualiter inserit. De primogeniti etiam nomine rixam inserit mouent. Causantur Christum debuisse ex Adam nasci statim ab initio, vt primogenitus esset inter fratres. Primogenitura enim non ad ætatem, sed ad gradum honoris & virtutis eminentiam refertur. Nihilo etiam plus coloris habet quòd garriunt Christum hominem assumpsisse, non Angelos, quia in gratiam receperit humanum genus. Nam vt Apostolus amplificet honorem quo nos Christus dignatus est, Angelos nobis cõparat, qui posthabiti fuerunt hac in parte. Ac, si probè expeditur Mosis testimonium, vbi semen mulieris dicit contriturum caput serpentis, litem prorsus decideret. Neq; enim de vno duntaxat Christo illic sermo habetur, sed de toto humano genere. Quoniam acquirenda nobis erat à Christo victoria, generaliter pronuntiat Deus posteros mulieris superiores fore diabolo. Vnde sequitur, Christum ex humano genere esse progenitum: quia cõsiliu Dei est, Euam quam alloquitur, bona spe erigere, ne mœrori succumbat.

3 Testimonia vbi Christus semen Abrahæ & fructus ventris Dauidis vocatur, non minus stultè quàm improbè allegorijs inuoluunt. Nam si allegoricè positum esset nomen seminis, Paulus certè hoc non tacuisset, vbi clarè & sine figura affirmat non esse plures Abrahæ filios redemptores, sed vnum Christum. Eiusdem est farine, quod obtendit non aliter vocari Dauidis filium nisi quia promissus fuerat, & suo demum tempore fuit exhibitus. Postquam enim Filium Dei nominauit Paulus, continuo post subiiciens, Secundum carnem, naturam certè designat. Sic & nono cap. Deum benedictum prædicans, seorsum ponit, Secundum carnem ex Iudæis descendere. Iam nisi verè genitus esset ex femine Dauidis, quid valebit ista loquutio, fructum esse ventris eius? Quid promissio ista? Ex lumbis tuis descendet qui manebit in solio tuo. Porrò in Christi genealogia, qualis refertur à Matthæo, sophistice ludunt. etsi enim non recenset Mariæ parentes, sed Iosephi: quia tamen de re tunc vulgò comperta verba facit, satis habet ostendere Iosephum ex Dauidis femine ortum esse, quum satis constaret Mariam ex eadem esse familia. Magis etiam vrget Lucas, salutem a Christo allatam toti generi humano commun

3. Obiectio, ex Enragelitis. Responsio.
Ibid. v. 13. 14. 15.
Confirmatio responsionis.
Heb. 2. 14.
Ibid. 2. 11.
4. Obiectio, ab abisario. Responsio.
5. Obiectio, a voce primogeniti. Responsio.
6. Obiectio, ab Apostolice. Responsio.
7. Obiectio, a Iudeis allegorizans. Responsio.
8. Obiectio, seu fallacia homonymie. Responsio.
Confirmatio responsionis.
9. Obiectio, seu ratio elenctica. Responsio.
Ro. 8. 29.
Heb. 2. 16
Gen. 3. 15.
Gal. 3. 16.
Rom. 1. 3. & 2. 5.
Eccl. 3. 11.

munem esse docens: quia Christus auctor salutis ex Adam communi omnium patre sit progenitus. Fateor equidem ex genealogia non aliter colligi Christum esse filium Dauidis, nisi quatenus ex Virgine progenitus est. Sed nimis superbe noui Marcionitę fucandi erroris sui causa, nempe vt Christum de nihilo corpus sumpsisse euincant, mulieres contendunt esse *ἀσώτους*: atque ita euertunt naturę elementa. Quoniam autem theologica non est hæc disputatio, & rationum quas adducunt ea est futilitas quę nullo negotio refelli queat, quę philosophiæ sunt & artis medicę non attingam: ac diluere fatis erit quę ex Scriptura obiiciunt, nępe Aaron & Ioiadah duxisse vxores ex tribu Iehudah, atq; ita confusam tunc fuisse tribuum discretionem, si inesset mulieri generatiuum semen. Atqui satis notum est, quantum ad politicum ordinem spectat, cenferi progeniem ex virili semine: neque tamen præstantiam sexus obltare quominus in generando coeat semen mulieris. Hęc quoque solutio ad omnes genealogias extenditur. Sæpe vbi catalogum hominum recenset Scriptura, solos viros nominat: an ideo dicendum est mulieres nihil esse? Imò pueris ipsis notum est eas sub viris comprehendi. Hac ratione dicuntur fœminę pãtere suis maritis, quia familię nomen penes masculos semper residet. Iam sicuti virilis sexus præstantiã hoc conceditur vt ex patrum conditione nobiles censeantur filij vel ignobiles: ita etiam in seruitute, partus ventrem sequitur, secundum Iurisconsultos. Vnde colligere licebit ex materno semine fœtum procreari. & communi gentium vsu pridem receptum fuit matres vocari genitrices: cui & Lex Dei consentit, quę perperam alioqui coniugium auunculi cum nepte sua vetaret: quia nulla esset consanguinitas. Viro etiam fas esset sororem vterinam in coniugium accipere, modo ex altero patre esset genita. Sicuti autem fateor vim passiuam adscribi mulieribus, ita respondeo de illis promiscuè idem prædicari quod de viris. Neq; enim Christus ipse dicitur factus per mulierem, sed ex muliere. Ac quidam ex eorum caterua, ex cussu pudore, nimis proteruè quærunt an dicere velimus ex semine menstruali Virginis procreatum esse Christum, quia vicissim excipiam, annon coaluerit in matris sanguine, quod fateri cogentur. Aptè ergo ex Matthæi verbis cõficitur, quia ex Maria genitus est Christus, procreatum esse ex eius semine, sicuti quum dicitur Booz genitus ex Rahab, similis notatur generatio. Nec verò Matthæus hic Virginem quasi canalem describit, per quem fluxerit Christus: sed hunc mirificum generandi morem à vulgari discernit, quòd per eam ex semine Dauidis genitus fuerit Christus. Eadem enim ratione qua Isaac ex Abraham, Solomo ex Dauide, Ioseph ex Iacob, similiter Christus ex matre genitus esse dicitur. Sermonis enim seriem ita Euangelista contexit: & probare volens Christum originem ducere à Dauide, hoc vno contentus est, ex Maria esse genitum. Vnde sequitur, pro confesso sumpsisse, Mariam fuisse consanguineam Ioseph.

4 Absurda quibus nos grauari volunt, puerilibus calumniis sunt referta. Turpe & probrosum Christum esse ducunt si ex hominibus originem traxerit: quia non potuerit à communi lege eximi, quę totam Adę sobolem absque exceptione sub peccato includit. Atqui hunc nodum facillè soluit antithesis quę apud Paulum legitur, Sicuti per vnum hominem peccatum, & per peccatum mors: ita per iustitiam vnus hominis abundauit gratia. Cui & altera responderet, Prior Adam è terra terrenus & animalis, secundus è cęlo cęlestis. Itaq; alibi idem Apostolus Christum in similitudine carnis peccati missum fuisse docens, vt Legi satisfaceret, eum diserte à communi sorte separat, vt sit absque vitio & corruptela verus homo. Pueriliter autem nugantur, si ab omni macula immunis est Christus, ac per arcanam Spiritus operationem genitus fuit ex semine Marię: non esse igitur impurum semen mulieris, sed viri duntaxat. Neq; enim immunem ab omni labe facimus Christum, quia tantum ex matre sit genitus absque viri concubitu, sed quia sanctificatus est à Spiritu, vt pura esset generatio & integra, qualis futura erat ante Adę lapsum. Ac omnino fixú hoc nobis manet, quoties de Christi puritate nos admonet Scriptura, notari veram hominis naturam: quia superuacuum esset dicere purú esse Deum. Sanctificatio etiam de qua loquitur Iohannis 17, in natura diuina locum non haberet. Nec verò duplex fingitur Adę semen, quanuis nulla ad Christum contagio peruenerit: quia hominis generatio per se immúda aut vitiosa non est, sed accidétalis ex lapsu. Proinde nihil mirum si Christus, per quem restituenda erat integritas, à vulgari corruptione exemptus fuerit. Quod etiam pro absurdo nobis obtrudút, si Sermo Dei carnem induit, fuisse igitur angusto terreni corporis ergastulo inclusum, mera est procacitas. quia

10. Obiectio, ab
philosophiæ &
medicæ consi-
deratione de-
sumpta.

Responsio, va-
riis vniuersitatibus
ex diuino ac
humano iure
collectis con-
firmata.

Leuit. 18.

Galat. 4. 4.

11. Obiectio.

Responsio.

Matth. 1. 5.

12. Obiectio, ab
absurdo.

Responsio.
Rom. 5. 12.

1. Cor. 15. 47.

Rom. 8. 3.

13. Obiectio, ab
absurdo.

Responsio.

14. Obiectio,
ab absurdo.
Responsio.

etsi in vnam personam coaluit immensa Verbi essentia cum natura hominis, nullam tamen inclusionem fingimus. Mirabiliter enim è cælo descendit Filius Dei, vt cælum tamen non relinqueret: mirabiliter in vtero Virginis gestari, in terris versari, & in cruce pendere voluit, vt semper mundum impleret, sicut ab initio.

CAPVT XIII.

Quomodo duæ naturæ Mediatoris vnicam efficiant personam.

Duæ sunt præcipuæ partes huius capitis.

- 1 Doctrina de duabus in Christo naturis vnicam personam efficientibus, breuiter traditur, sc̄ct. 1. 2. 3. 4.
- 2 Seruet hæreses naturarum in Christo distinctionem & diuinæ filij naturæ æternitatem tollentes, reselluntur, sc̄ct. 5. 6. 7. 8.

Prima pars, demonstrans duas esse in Christo naturas, diuinam & humanam.

Orro quod dicitur Verbum carnem esse factum, non sic intelligendum est ^{Iohā. 1. 14.}

quasi vel in carnem versum, vel carni confusè permixtum fuerit: sed quia è Virginis vtero templum sibi delegit in quo habitaret, & qui Filius erat Dei, filius hominis factus est: non confusione substantiæ, sed vnitæ personæ. Si-

quidem ita coniunctam vnitamque humanitati diuinitatem asserimus, vt sua vtrique naturæ solida proprietates maneat, & tamen ex duabus illis vnus Christus constituitur.

Confirmatio, per similitudinem, quæ sunt præ est à coniunctione corporis & animæ.

Siquid in rebus humanis tanto mysterio simile reperiri, hominis similitudo appositissima videtur, quem ex duabus substantiis conspiciamus constare: quærum neutra tamen sic alteri permixta est, vt non retineat naturæ suæ proprietatem. Neque enim aut anima corpus, aut corpus anima est. Quare & de anima seorsum dicitur quod in corpus nullo modo cadere potest: & de corpore rursus, quod nulla ratione animæ conueniat: de toto homine, quod nec de anima seorsum, nec de corpore, nisi ineptè, accipi possit. Postremò animi propria transferuntur ad corpus, & propria corporis ad animam. qui tamen iis constat, vnus homo est, non plures. Huiusmodi verò loquendi formulæ & vnam esse in homine personam ex duobus connexis compositam significant, & duas subesse diuersas naturas quæ hanc cõstituant. Ita & de Christo Scripturæ loquuntur. attribuunt illi interdum quæ ad humanitatem singulariter referri oporteat: interdum quæ diuinitati peculiariter competant: nonnunquam quæ vtraque naturam complectantur, neutri seorsum satis conueniant. Atque istam quidem duplicis naturæ coniunctionem, quæ in Christo subest, tanta religione exprimunt, vt eas quandoque inter se communicent. qui tropus veteribus ^{ἰδιωμα τῶν κοινῶν} dictus est.

Applicatio similitudinum.

Secundò confirmatio, à testimonio Scripturæ assumpta, quæ vtriusque nature nempe et humanæ distinctionem declarant. Colof. 1. 15. Iohan. 17. 5. Iohan. 5. 17.

Iesā. 42. 1. & alijs locis. Luc. 2. 52. Iohan. 8. 50. Marc. 13. 32. Ioh. 14. 10, & 6. 38. Luc. 24. 39.

De communicatione proprietatum, testimonio.

2 Hæc parum firma essent nisi plurimæ & passim obuiæ Scripturæ phrasæ probarent nihil eorum fuisse humanitus excogitatum. Quod de se ipse dicebat Christus, ^{Ioh. 8. 58.} Antequam Abraham fieret, ego sum, longè ab humanitate alienum erat. Nec me later quocauillo deprauent locum hunc erronei spiritus, nempe superiorem fuisse omnibus seculis, quia iam tunc præcognitus fuit Redemptor tam in Patris consilio, quàm in mentibus piorum. Sed quum apertè diem manifestationis ab æterna essentia distinguat, & expresso ab antiquitate imperium sibi conciliet, quo excellat supra Abraham, sibi haud dubiè vendicat quod diuinitatis est proprium. Quod primogenitum Paulus asserit vniuersæ creaturæ, qui ante omnia extiterit, & per quem omnia consistant: quod etiam se prædicat gloriosum fuisse apud Patrem ante mundum conditum, seque vnà cum Patre operari, nihilo magis homini competit. Hæc igitur & similia peculiariter diuinitati attribui certum est. Quod autem seruus Patris vocatur, quod creuissè narratur ætate & sapientia apud Deum & homines, quod gloriam suam non querere, nescire diem vltimum, à seipso non loqui, non facere voluntatem suam, visus & palpatum fuisse dicitur, solius humanitatis id totum est. Siquidem quatenus Deus est, nec augeri vlla re potest, & omnia propter se operatur, nec quicquã eum later: agit omnia pro suæ volûtatis arbitrio, & est inuisibilis ac impalpabilis. Neq; tamen hæc humanæ tantum suæ naturæ seorsum adscribit, sed in seipsum recipit quasi Mediatoris personæ conueniant. Communicatio autem idiomatum siue proprietatum est quod dicit Paulus, Deum suo sanguine acquisiuisse sibi Ecclesiam, & Dominum gloriæ crucifixum. Item quod dicit Iohannes, palpatum fuisse Sermonem vitam. Deus certè nec sanguinem habet, nec patitur, nec manibus tangi potest. sed quoniam is qui verus erat Deus & homo Christus sanguinè suū pro nobis crucifixus fudit, quæ in humana eius natura peracta sunt, ad diuinitatè impropriè, licet

Act. 20. 28. 1. Cor. 2. 6. 1. Ioh. 1. 1.

licet non sine ratione, transferuntur. Simile est exemplum, vbi Iohannes docet Deum i. Iohan. 7. 16 posuisse animam suam pro nobis. Ergo & illic humanitatis proprietates cum altera natura communicatur. Rursum quum diceret Christus adhuc in terris agens, neminem in Iohan. 3. 13. cælum ascendisse nisi Filium hominis qui in cælo erat, certe tunc secundum hominem & in carne quam induerat non erat in cælo, sed quia ipse idem erat Deus & homo, propter duplicis naturæ vnionem alteri dabat quod erat alterius.

3 Sed omnium clarissimè veram Christi substantiam enarrant loci qui vtrunque simul naturam comprehendunt, quales in Euangelio Iohannis extant quamplurimi. siquidem nec deitatis singulare, nec humanitatis fuit, sed vtriusque simul quod illic legitur, potestatem accepisse à Patre remittendi peccata, suscitandi quos velit, iustitiam, lætitudinem, salutem largiendi: præfectum esse iudicem viuus & mortuus, vt honoretur quemadmodum & Pater. Denique quòd lux mundi, pastor bonus, vnicum ostium, vtrius vera nuncupatur. Huiusmodi enim prærogatiuis Dei Filius, quum in carne manifestatus est, præditus fuit: quas etsi ipse vnà cum Patre ante mundum conditum obtinebat, non tamen eodem modo vel respectu: & quæ homini qui nihil quàm homo esset, dari non poterant. In eundem quoque sensum accipere conuenit quod apud Paulum habetur, Christum peracto iudicio redditurum esse regnum Deo & Patri. Regnum sanè Filij Dei quod initium nullum habuit, neque finem habiturum est: sed quo modo sub carnis humilitate delituit, & seipsum ex inaniuit accepta serui forma, depositæque maiestatis specie, Patri se obedientem præstitit, ac eiusmodi subiectione defunctus, tandem gloria & honore coronatus est, atque euectus in summum imperium, vt coram ipso hæctatur omne genuita tunc & nomen ipsum & coronam gloriæ, & quicquid à Patre accepit Patri subiiciet, vt sit Deus omnia in omnibus. Quorsum enim data ei potestas est, ac imperium, nisi vt per eius manum Pater nos gubernet? Quo etiam sensu dicitur ad Patris dexteram sedere. Hoc verò temporale est, donec præfenti diuinitatis aspectu fruamur. Atque hic excusari non potest veterum error, qui dum ad Mediatoris personam non attendunt, totius ferè doctrinæ quæ in Euangelio Iohannis legitur, genuinum obscurant sensum, seque implicant multis laqueis. Sit igitur nobis hæc rectè intelligentiæ clavis, neq; de natura diuina, neque de humana simpliciter dici quæ ad Mediatoris officium spectant. Regnabit ergo Christus donec prodierit mundi iudex, quatenus pro infirmitatis nostræ modulo Patri nos coniungit. Vbi autem confortes cælestis gloriæ Deum videbimus qualis est, tunc perfunctus Mediatoris officio, desinet Patris legatus esse, & ea gloria contentus erit qua potiebatur ante mundum conditum. Nec alio respectu peculiariter in Christi personam competit Domini nomen, nisi quatenus medium gradum tenuit inter Deum & nos. Quòd pertinet illud Pauli, Vnus Deus ex quo omnia, & vnus Dominus per quem omnia: nempe cui temporale imperium à Patre mandatum est, donec facie ad faciem conspicua sit diuina eius maiestas. cui adeò nihil decedet, imperium Patri reddendū, vt longè clarior emineat. Nam & tunc desinet caput Christi esse Deus, quia Christi ipsius deitas ex se ipsa fulgebit, quum adhuc velo quodam sit obiecta.

4 Atque hæc obseruatio ad soluendos quamplurimos nodos non paruo vsui futura est, si eam scitè accommodent lectores. Mirum enim quantum rudes, imò quosdam etiam non profus indoctos torqueant eiusmodi formulæ, quas vident Christo attribui, neque diuinitati eius, neque humanitati satis aptas. quia non considerant eius personam in qua Deus & homo manifestatus est, & Mediatoris officio congruere. Ac omnino videre est, quàm pulchre inter se cohæreant singula, si modò sobrium habeant interpretè, qui tanta mysteria qua decet religione examinet. Verùm nihil est quod furiosi & phrenetici spiritus non perturbent. Arripiunt attributa humanitatis, ad tollendam diuinitatem: diuinitatis rursum, ad tollendam humanitatem. quæ verò de vtraque natura sic coniunctè dicta sunt vt neutri conueniant, ad tollendam vtrunque. Id verò quid aliud est, quàm contendere Christum non esse hominem, quia Deus est: non esse Deum, quia homo est: nec hominem nec Deum esse, quia & homo simul & Deus est? Christum ergo, vt Deus est & homo, vnitis, licet non confusis, naturis constans, Dominum nostrum verumque Dei Filium esse constituimus, etiam secundum humanitatem: etsi non ratione humanitatis. Procul enim abigendus est à nobis Nestorij error, qui dum naturas distrahere potius quàm distinguere volebat, duplicem Christum ita comminiscitur, quando

Vide Cal
um. epist.
ad Polon.
3. adu.
St. anca-
rum.

Teri a confir-
matio. a. i. fii-
m. n. i. que v-
triusque natu-
ra communio-
nem ostendit.
Iohan. 1. 29,
& 5. 21. 2. 23
& 9. 5.
Ibid. 10. 9. 11.
Ibid. 15. 1.

1. Cor. 15. 2. 4.

Philip. 2. 8.

Heb. 2. 6.

Philip. 2. 10.

1. Cor. 15. 28.

Regula in hæc
dissertatione ob-
seruanda digna.

1. Cor. 8. 6.

Utilitas & v-
sus superioris
doctrinæ de co-
iunctione et di-
stinctione v-
triusque natu-
ræ in Christo.

Aug. in En-
chir. ad Lau.
cap. 36.

Adversus Ne-
storius dupli-
cem Christum
fingens.

Luc. 1. 32. 43. quando Scripturam videmus clara voce reclamare, ubi & Filij Dei nomen inditur et qui de virgine nascitur, & virgo ipsa, mater Domini nostri appellatur. Cauendum & ab Eutychna infania, ne dum volumus personæ vnitatem demonstrare, vtrunque naturam destruamus. Tot enim iam citauimus testimonia, ubi ab humanitate distinguitur diuinitas, & tot alia passim extant, vt vel contentiosissimis possint os obstruere. Et paulo post nonnulla subiciam quæ figmentum illud melius discutiant. Nobis in præsentia facis erit locus vnus. neque enim templum Christus vocasset corpus suum, nisi distinctè in eo habitaret diuinitas. Quare vt meritò in Ephesina synodo damnatus fuerat Nestorius, ita & postea in Constantinopolitana ac Chalcedonenſi Eutyches: quando non magis confundere duas in Christo naturas licet quàm distrahere.

Iohan. 2. 19. *Triquemeritio ab Ecclesia donari.*
 Altera pars capit, quæ no-
 minatur Ser-
 uetus, Filius Dei
 deitatem et v-
 triusque natu-
 ræ in eodẽ ve-
 ritatem pertine-
 guntis, & vter-
 que reselluntur.

5 Verùm nostro quoq; seculo emerſit non minus exitiale monstrum Michael Seruetus, qui figmentum ex Dei essentia, spiritu, carne & tribus elementis increatis conflatum pro Filio Dei supposuit. Ac primò quidem negat Christum alia ratione dei Filium esse nisi quatenus in vtero Virginis genitus est ex Spiritu sancto. Huc autem tendit vafrities, vt euerſa duplicis naturæ distinctione, Christus aliquid sit ex deo & homine permixtum, neque tamen deus & homo censeatur. Toto enim progressu huc incumbit, antequam patefactus fuerit Christus in carne, vmbrales tantùm fuisse in deo figuras: quarum tunc demum exitit veritas aut effectus quum verè incepit esse Filius dei Sermo ille qui ad hunc honorem destinatus fuerat. Et nos quidem fatemur Mediatorem, qui ex Virgine natus est, propriè esse dei Filium. Nec verò speculum esset inæſtimabilis dei gratiæ homo Christus nisi in eum collata esset hæc dignitas vt sit ac vocetur vnigenitus dei Filius. Fixa tamen interim manet Ecclesiæ definitio, censeari dei Filium, quia Sermo ante secula ex Patre genitus, vnione hypostatica naturam humanam susceperit. Porro vnio hypostatica veteribus dicta est, quæ personam vnã constituit ex naturis duabus. quæ loquutio ad refellendum Nestorij delirium inueta fuit: quia Filium dei fingebat ita habitasse in carne, vt non idem ille esset homo. Duplicem nos facere dei Filium calumniatur Seruetus, quum dicimus æternum Sermonem antequam carne vestitus esset, iam fuisse dei Filium: ac si aliud diceremus quàm manifestatum fuisse in carne. Neque enim si deus fuit antequam homo fieret, ideo nouus esse deus incepit. Nihilò absurdus est, in carne apparuisse dei Filium, qui tamen ab æterna genitura semper hoc habuit vt Filius esset. Quod subinducant Angeli verba ad Mariam, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius dei, ac si diceret Filij nomen, quod obſcurius fuerat sub Lege, celebre fore & passim notum. Cui respondeat illud Pauli, quia nunc per Christum sumus filij dei, liberè & cum fiducia clamare Abba, Pater. Annon olim quoque sancti Patres habitati fuerunt inter dei filios? Imò hoc iure freti deum inuocarunt Patrem. Sed quia ex quo in mundum productus est vnigenitus dei Filius, clarius innouit celestis paternitas, hoc quasi priuilegium assignat Paulus Christi regno. Hoc tamen constanter tenendum est, nunquam vel Angelis vel hominibus deum fuisse patrem nisi vnigeniti Filij respectu: præsertim homines, quos propria iniquitas deo exosos reddit, gratuita adoptione esse filios: quia ille est natura. Nec est quòd obſtepat Seruetus, pendere hoc à filiatione quam deus apud se decreuerat: quia hinc non agitur de figuris, qualiter expiatio in sanguine pecudum ostensa fuit: sed quum re ipsa filij dei esse non potuerint nisi in capite fundata esset eorum adoptio, detrahere capiti quod membris commune fuit, ratione caret. Ultra progredior: quum Angelos vocet Scriptura dei filios, quorum tanta dignitas à futura redemptione non pendebat: Christum tamen ordine præire necesse est qui Patrem illis conciliet. Breuiter iterum repetam, & idem addam de genere humano. Quum à prima origine conditi hac lege fuerint tam Angeli quàm homines vt Deus communis vtriusque esset Pater, si verum est illud Pauli, semper Christum fuisse caput, & primogenitum omnis creaturæ, vt primatum in omnibus teneret: ritè mihi colligere videor, filium quoque dei fuisse ante mundi creationem.

Generalis res-
 p̄sio, seu sum-
 ma orthodoxy
 doctrine de
 diuinito.

Fino hypostati-
 ca, quid.

1. Obiectio Ser-
 ueti ad æter-
 nitatem Christi dei-
 tatem.

Responso.

Rom. 8. 15.

2. Obiectio.

Responso.

Psal. 82. 6.

Coloss. 1. 15.

3. Obiectio.

Responso.

6 Quòd si principium habuit eius filiatio (vt ita loquar) ex quo in carne patefactus est, sequetur Filium humanæ quoque naturæ respectu fuisse. Volunt Seruetus & similes perenerit Christum, qui in carne apparuit, esse dei Filium: quia extra carnem non potuit censeari hoc nomine. Respondeant nunc mihi an secundum vtrunque naturam & vtriusque respectu sit Filius. Sic quidem gatriunt: sed longè aliter docet Paulus. Fatemur quid

quidem Christum in carne humana Filium dici, non ut fideles, adoptione duntaxat & gratia, sed verum & naturalem, idèoque vnicum: ut hac nota discernatur ab omnibus aliis. Nos enim qui in nouam vitam sumus regeneriti, Deus filiorum nomine dignatur: nomen veri & vni geniti vni Christo defert. Quomodo autem vnicus in tantorum fratrurn numero, nisi quod natura possidet quod nos dono accepimus? Atque hunc honorem extendimus ad totam Mediatoris personam, ut verè & propriè sit Filius Dei, qui & natus est ex Virgine, & se victimam Patri in cruce obtulit: sed deitatis tamen, respectu, sicuti Paulus docet, dum se ait segregatum in Euangelium Dei, quod autè promiserat de Filio suo, qui genitus est ex femine Dauid secundum carnem, declaratus Filius Dei in virtute. Cur secundum carnem distinctè nominans filium Dauidis, seorsum diceret declaratum esse Dei Filium, nisi veller innuere aliunde hoc pendere quàm à carne ipsa? Nam quo sensu alibi dicit passum fuisse ex infirmitate carnis, resurrexisse ex virtute Spiritus, ita nunc discrimen statuit vtriusque naturæ. Certè concedant necesse est, sicuti à matre accepit cuius causa filius Dauidis vocatur, ita à Patre habere cuius causa sit Filius Dei, adque ab humana natura aliud esse ac diuersum. Duplici nomine cum insignit Scriptura, passum vocans nunc dei, nunc hominis Filium. De secundo lis moueri non potest quin ex communi lingue Hebraicæ vsu hominis dicatur filius, quia est ex progenie Adæ. Ex opposito tendendo deitatis æternæque essentialis ratione vocari dei filium: quia non minus cõsentaneum est ad diuinam naturam referri quod vocatur dei filius, quam ad humanam, quod vocatur filius hominis. Denique eo quem citari loco, non aliter intelligit Paulus eum qui secundum carnem genitus est ex femine Dauidis, declaratum esse in virtute Filium dei, quàm alibi docet, Christum qui ex Iudeis descendit secundum carnem, esse deum benedictum in secula. Quòd si vtroque loco geminæ naturæ distinctio notatur, quo iure negabunt Filium dei esse naturæ diuinæ respectu, qui secundum carnem filius etiam est hominis?

Rom. 8.
32.
Luc. 1. 32.

7 Tumultuose quidem illi erroris sui patrociniū vrgent, quòd dicitur deus proprio Filio non peperisse, quòd illum ipsum, qui è Virgine nasceretur, Filium Altissimi vocari Angelus præcepit. Verum (ne tam futili obiectione superbiant) expendant paullisper nobiscum quàm validè ratiocinentur. Si enim ritè concluditur, à conceptione cœpisse dei Filium, quia qui conceptus est, filius vocatur: sequetur, esse cœpisse Verbum à sua manifestatione in carne, quia Iohannes tradit se de Verbo vitæ annuntiare, quod manus suæ contrectauerat. Similiter quod apud Prophetam legitur, Tu Berlehem terra Iuda, paruula es in millibus Iuda: ex te mihi nascetur dux qui regat populū meum Israel, & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis: quomodo cogentur interpretari, si talem argumentandi modum sequi volent? Nos enim minimè Nestorio suffragari testatus sum, qui duplicem Christum commentus est: quando ex doctrina nostra iure fraternæ coniunctionis nos secum dei filios Christus fecit: quia in carne quam à nobis sumpsit, ipse vnigenitus est dei filius. Ac prudenter admonet Augustinus, miræ & singularis dei gratiæ illustre esse speculum, quòd honorem adeptus est, quatenus est homo, quem mereri non poterat. Hac igitur præstantia etiam secundum carnem ab vtero ornatus fuit Christus, ut Filius dei esset. Neque tamen in personæ vnitæ fingenda est permixtio quæ deitati quod proprium est tollat. Nec verò magis absurdum est, æternum dei Sermonem, & Christum, vnitæ in vnā personam duabus naturis, vocari diuersis modis dei Filium, quàm secundum varios respectus nunc Filium dei, nunc filium hominis dici. Nihilò etiam magis nos grauat alia Seruati calumnia, antequam apparuit in carne Christus, nusquam vocari dei Filium nisi sub figura: quia et si obscurior fuit tunc eius descriptio, quum tamen iam clarè probatum sit, non aliter æternam fuisse deum nisi quia Sermo fuit ab æterno Patre genitus, neque aliter nomen hoc competere in Mediatoris personam quam suscepit, nisi quia Deus est in carne manifestatus: neque deam Patrem ita fuisse vocatum ab initio, nisi mutua iam tunc fuisset ad filium relatio, per quem omnis cognatio vel paternitas censetur in cælo & in terra: hinc colligere promptum est, sub Lega quoque & Prophetis fuisse dei Filium, antequam celebre esset hoc nomen in Ecclesia. Quòd si de sola voce ceterarum, Solomo de immensa dei altitudine differens, tam filium eius, quàm ipsum incomprehensibilem affirmat: Dic nomen eius, si potes, inquit, aut filij eius. Nec me latet apud contentiosos non fore satis ponderis in hoc testimonio: neq; etiam eo valde nitor, nisi quòd malignè eos cauillari ostend

Christus vnigenitus, natura is & vnicus filius: quia non a filio a quo tunc a. ab vnigenitus Dei in eodem si est lectus nascitur.

Rom. 1. 2. 3.

2. Cor. 13. 4.

Duplex Christi filius: vnigenitus diuinitatis, & filius hominis.

Rom. 9. 5.

4. Obiectio.

Responsio.

1. Iohan. 1. 1.

Mich. 5. 2.

Lib. de corrept. & grat. cap. 11. & lib. 10. de ciuit. Dei. cap. 29.

5. Obiectio.

Responsio.

Ephes. 3. 15.

Prou. 30. 4.

Confirmatio, à
testimonijs re-
uerentium Theolo-
gorum.

ostendit qui Filium Dei negant esse Christum, nisi quatenus homo factus est. Adde quòd vno ore & consensu vetustissimi quique scriptores hoc idem tam apertè testati sunt, vt non minus ridicula quàm detestabilis sit eorum impudentia qui Irenæum & Tertullianum obicere nobis audent, quorum vterque inuisibilem fatetur fuisse Dei Filium, qui postea viùbilis apparuit.

Conclusio, sipe
vires omni vni-
uersi, consueque
horrentium in-
ducens, quasi
ex irratione dei
humanam natu-
ram habe-
ret christus.

8 Et si autem horrenda portenta cumulatit Seructus, quibus fortè alij non subscriberent: quicumque tamen Filium Dei non agnoscunt nisi in carne, si propius instes, ab illis id concedi animaduertes, non alia ratione nisi quia conceptus est in vtero Virginis ex Spiritu sancto: qualiter olim nugati sunt Manichæi, hominem ex traduce Dei animam habere: quia legebant Deum inspirasse Adæ vitæ spiraculum. Nam ita mordicus arripiunt Filij nomen, vt nullum inter naturas discrimen relinquunt: sed confusè blateant Christum hominem esse Dei Filium, quia secundum humanam naturam ex Deo genitus est. Sic eterna Sapientia genitura, quam prædicat Solomo, aboletur, & nulla ha-

Gen. 2. 7.

Prou. 8.

Alii postulan-
tes Seructi er-
rores cur non
resoluntur.

beter deitatis ratio in Mediatore: vel in hominis locum spectrum supponitur. Crassiores Seructi præstigijs, quibus se & quosdam fascinauit (vt hoc exemplo admoniti pij lectores se in sobrietate & modestia contineant) reuelare vile quidem esset: tamè superuacuum fore duco, quia id peculiari libro à me factù est. Huc summa redit, Filium Dei ab initio fuisse ideam, & iam tunc præordinatum fuisse hominem qui esset essentialis Dei imago. Nec alium Dei Sermonem agnoscit nisi in externo splendore. Hanc fuisse

Summe horri-
erroris, & eo-
rumque impietas
breuiter per-
seruata.

genituram interpretatur, quòd Filij generadi ab initio genita fuit in Deo voluntas, quæ etiam actu se extendit in ipsam creaturam. Spiritum interea miscet cum ipso Sermone, quia Deus inuisibile verbum & Spiritum dispensauerit in carnem & animam. Denique figuratio Christi locum genituræ apud eum obtinet: sed qui tunc per speciem vmbratilis fuit Filius, eum tandem esse genitum dicit per Sermonem, cui feminis partes attribuit. Vnde sequitur, porcos & canes non minus esse Dei filios, quia ex originali semine verbi Dei creati sunt. Et si autem ex tribus increatis elemētis Christum constat, vt sit genitus ex essentia Dei: sic tamen primogenitum esse fingit inter creaturas, vt eadem sit essentialis diuinitas lapidibus secundum suum gradum. Ne verò Christum videatur sua deitate exuere, asserit carnem eius Deo esse *ὁμοιωσεν* & Sermonem fuisse hominem factum, carnis in Deum conuersione. Ita dum Christum apprehendere non potest Filium Dei, nisi eius caro ex Dei essentia prædierit, & in deitatem fuerit conuersa, æternam Sermonis hypostasin redigit in nihilum, & filium Dauidis, & promissus fuit redemptor, nobis eripit. Sæpius quidem hoc repetit, genitum fuisse Filium à Deo, scientia & prædestinatione: tandem verò hominem factum ex materia illa quæ in initio apud Deum fulgebatur in tribus elementis, quæ deinde apparuit in prima luce mudi, in nube & columna ignis. Porro quam turpiter secum ipse subinde pugnet nimis prolixum esset referre. Ex hoc compendio colligent sani lectores, versutis ambagibus impuri canis spem salutis prorsus fuisse extinctam. Nam si caro esset ipsa diuinitas, defineret esse eius templum. Iam nec redemptor nobis esse potest nisi qui ex Abrahæ Dauidique semine progenitus, verè secundum carnem homo factus sit. Ac perperam in verbis Iohannis inistit, Sermonem fuisse factum carnem: quia sicut Nestorij errori occurrat, ita impium hoc commentum, cuius author fuit Eutyches, minimè adiuuant, quum Euangelistæ non aliud fuerit propositum quàm personæ vnitatem asserere in duabus naturis.

Impuri illius
hæretici sceptus

CAPVT XV.

Vt sciamus quorsum missus fuerit Christus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potissimum spectanda in eo esse, minus propheticum, regnum & sacerdotium.

Partes capituli.

- 1 De Prophetico Christi manere, eiusdemque dignitate ac vsu, sect. 1. & 2.
- 2 Quale sit Christi regnum, & quæ bona inde percipiamus, sect. 3. 4. & 5.
- 3 De Christi sacerdotio, itque eiusdem efficacia, sect. 6.

Christus, nomi-
ne tenus apud
hæreticos &
ipsum Iohannem
nos inuenitur

Ecce Augustinus, quamuis hæretici Christi nomen prædicent, commune tamen illis cum pijs fundamentum esse negat, sed manere Ecclesiæ proprium, quia si diligenter considerentur quæ ad Christum pertinent, nomine tenus inuenitur Christus apud eos: re ipsa non est. Sic hodie Papistæ, quamuis in ore ipsorum resonet Filius Dei, mundi redemptor: quia tamen inani nominis obtentu contenti, sua virtute & dignitate cum nudant, verè in eos competit illud Pauli, caput

Ench. ad
Laurent.
cap. 5.

Col. 2. 19.

non

non tenere. Ergo vt in Christo reperiat fides solidam salutis materiam, atque ita in ipso acquiescat, statuendum hoc principium est, tribus partibus constare quod ei iniunctum à Patre munus fuit. Nam & Propheta datus est, & Rex & Sacerdos. quanquam nomina hæc tenere parum prodesset, nisi accederet suis & vsus cognitio. Nam & in Papatu quoque pronuntiantur, sed frigide nec magno cum fructu, vbi nescitur quid in se vnunquodque elogium contineat. Diximus autè, quanuis Deus Prophetas continua serie alios aliis submitteis populum nunquam destituerit vtili doctrina, & quæ ad salutem sufficeret: piorum tamen mentes hac persuasione semper fuisse imbutas, aduentu Messie demum plenam intelligentiæ lucem sperandam esse. adeoque eius rei opinio perenerat vsque ad Samaritanos, quibus tamen nunquam innotuerat vera religio. quod patet ex voce illa mulieris, Messias quum venerit, docebit nos omnia. Neque verò hoc Iudei temerè præsumperant animis: sed, vt erant certis oraculis edocti, ita credebant. Il-

*A dei electi
vere ac iusticia
Prophetas,
Rex & Sa
cerdos Ecclesie
agnoscitur.*

*Quod ad Pro
pheticum mu
nus, Ecclesie
redemptor is est
à quo plenam
intelligentiæ lu
cem pio omnes
sub Lege specta
uerunt.*

*Adeo vt Pro
phetæ suis vni
uersis suscipi
entibus sus
cipiam conue
rim Ec. Iesiam
vsque ad Me
diatoris adven
tū, qui omnia
doceret.*

*Et quomuis pe
culiari regis di
gnitatis respe
ctu vnctus fuis
se dicitur: hæc
vnctio tamē &
Prophetiā &
Sacerdotalem
dignitatem ve
spicit.
Vnctus est igit
ur ratione mu
neris Prophe
tici, & quoniam
non tam sibi
quam nobis.*

*dignitas hu
nus vnctionis.
Matth. 3. 17.
Ioel. 2. 28.
1. Cor. 1. 30.
Coloss. 2. 3.*

Necessitas.

1. Cor. 2. 2.

Vsus.

*De regno Chri
sti, quod est
spirituale, æ
ternitas collig
itur: et quæ
duplex.*

*Prior, ad totū
corpus Eccle
sie pertinet, et*

Iohan. 4.
25.

Ies. 53. 4.
Ies. 9. 6.

Hebr. 1. 1.

Psal. 74. 9

Dan. 9. 24

Ies. 61. 1.

Dani. 2.

44.
Luc. 1. 33.

Psal. 89.
36. 37. 38.

lustris inter alias est Iesaiæ sententia, Ecce posui eum testem populis, ducem & magistrum populis dedi eum: nempe quo modo iam alibi vocauerat angelum vel interpretem magni consilij. Hac ratione Apostolus perfectionem doctrinæ Euangelicæ commendans, vbi dixit, variè olim & sub figuris multiplicibus Deum loquutum esse Patribus per Prophetas, adiungit, nouissimè nobis loquutum esse per dilectum Filium. Quia autem commune Prophetis officium fuit tenere suspensam Ecclesiam, & simul fulcire vsque ad Mediatoris aduentum, idè conquestos in dissipatione fideles legimus, priuati se ordinatio illo bono, Signa nostra non videmus: non est inter nos Propheta: non est cognoscens amplius. At verò quum iam non longè abesset Christus, prefixum fuit Daniæli tempus ad obliuandam visionem & prophetam, non solum vt vaticinio de quo illic agitur, certa constaret autoritas: sed vt fideles æquo animo carerent ad tempus Prophetis, quia instaret omnium reuelationum plenitudo & clausula.

2 Porro notandum est ad hæc tria munera Christi pertinere elogium. scimus enim sub Lege sacro oleo tam Prophetas quàm sacerdotes ac reges fuisse vnctos. Vnde & celebre Messie nomen promisso Mediatori fuit impositum. Etiam autem fateor peculiari regni intuitu & ratione dictum fuisse Messiam (vt etiam alibi ostendi) prophetica tamen & sacerdotalis vnctio gradum suum obtinent, neque sunt à nobis negligendæ. Prior expressa fit mentio apud Iesaiam, his verbis, Spiritus Domini Iehouæ super me. ideo vnxit me Iehoua vt predicarem mansuetis, medellam afferrem contritis corde, promulgarem captiuus liberationem, publicarem annum beneplaciti, &c. Videmus vnctum Spiritu fuisse vt præco & testis esset gratiæ Patris: neque id communi more: quia à reliquis doctoribus, quorum simile erat officium, discernitur. Atque hic rursus notandum est, non sibi modò vnctionem accepisse, vt fungeretur docendi partibus: sed toti suo corpori, vt in continua Euangelij prædicatione virtus Spiritus respondeat. Interea manet illud fixum, hæc quam attulit perfectione doctrinæ finem impositum fuisse omnibus prophetis: vt auctoritati eius derogent qui Euangelio non contenti extraneum aliquid assuunt. Nam extra omnium ordinem singulari priuilegio eum euexit vox illa quæ detonauit è cælo. Hic est Filius meus dilectus: ipsum audite. Ab ipso deinde capite ad membra diffusa est hæc vnctio: sicut à Ioele prædictum fuerat, Prophetabunt filij vestri, & filia vestra visiones videbunt, &c. Quod autem dicit Paulus, datum esse nobis in sapientiam: & alibi, in eo absconditos esse thesauros omnes scientiæ & intelligentiæ, paulò diuersum sensum habet: nempe extra ipsum nihil esse vtile cognitu, & quicunque fide percipiunt qualis sit, totam bonorum celestium immensitatem complexos esse. Qua ratione alibi scribit, Nihil scire pretiosum duxi præter Iesum Christum, & hunc crucifixum. Quod verissimum est, quia vltra Euangelij simplicitatem progredi fas non est. Atque huc tendit prophetica dignitas in Christo, vt sciamus in summa doctrinæ quam tradidit, inclusos esse omnes perfectæ sapientiæ numeros.

3 Venio ad regnum, de quo frustra verba fierent nisi prius admoniti essent lectores spirituales esse eius naturam: quia inde ad quid valeat & quid nobis conferat, totaque eius vis & æternitas colligitur. Æternitas porrò, quam apud Danielem Angelus Christi personæ tribuit, meritò Angelus item apud Lucam salutis populi accommodat. Sed hæc quoque duplex, aut duobus modis statuenda est: altera enim ad totum Ecclesiæ corpus pertinet, altera propria est cuiusque membri. Ad priorem referendum est quod in Psalmo dicitur, Semel iurauit per sanctitatem meam Dauidi, non mentiar: semen eius in ætern

ætern

æternum manebit: solum eius sicut sol in conspectu meo: sicut luna stabilietur in æternum, & testis in cælo fidelis. Neque enim dubium est quin illic promittat Deus se per manum Filij sui æternum fore Ecclesiæ præsidem ac defensorem. Neque enim alibi quam in Christo reperietur vaticiniij huius veritas, quandoquidem statim post mortem Solomonis concidit maiori ex parte regni dignitas, & cum ignominia familiæ Davidicæ ad priuatum hominem translata est, postea sensim diminuta fuit, vsquedum prorsus tristi & pudendo interitu deficeret. Eundem habet sensum illa Iesaiæ exclamatio, Generationem eius quis enarrabit? Nam Christum ita à morte supersitem fore pronuntiat vt eum coniungat cum suis membris. Ergo quoties audimus armari Christum æterna potestate, meminerimus hoc præsidio fulciri Ecclesiæ perpetuitatem: vt inter turbulentas agitationes, quibus assidue vexatur, inter graues & formidabiles motus qui innumeras clades minantur, salua tamen maneat. Sic vbi David hostium audaciam ridet qui iugum Dei & Christi eius abrumpere conantur, dicitque reges & populos frustra tumultuari, quia ad frangendos eorum impetus satis fortis est qui in cælis habitat: de perpetua Ecclesiæ conseruatione pios certiores reddens, ad bene sperandum animat quoties illam opprimi contigerit. Sic alibi quum dicit in persona Dei, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: admonet, vtcunque ad oppugnandam Ecclesiam multi & validi hostes conspirent, non tamen suppetere illis vires quibus aduersus decretum illud immutabile Dei praualeant, quo Filium suum constituit æternum Regem. Vnde sequitur fieri non posse vt diabolus cum toto mundi apparatu Ecclesiam vnquam deleat, quæ in æterno Christi solio fundata est. Iam quod ad specialem cuiusque vsum spectat, eadem illa æternitas in spem beatæ immortalitatis erigere nos debet. Quicquid enim terrenum est atque ex mundo, temporale, imò etiam caducum esse cernimus, ergo Christus vt spem in cælos nostram attollat, regnum suum esse audit, hac voce excitatus penetret ad spem melioris vitæ: & quod nunc protegitur Christi manu, plenum huius gratiæ fructum in futuro seculo expectet.

4 Quod diximus vim & vtilitatem regni Christi non posse aliter à nobis percipi quam dum spirituale esse cognoscimus, vel hinc satis liquet, quòd dum toto vitæ cursu militandum sub cruce nobis est, aspera & misera est nostra conditio. Quid igitur nobis prodesset, collectos esse sub regis cælestis imperium, nisi extra terrenæ vitæ statum constitaret eius fructus? Ideòque sciendum est quicquid nobis felicitatis in Christo promittitur, non subsistere in externis commodis, vt lætam & tranquillam vitam agamus, floreamus opibus, securi simus ab omni noxa, & deliciis affluamus quas expetere solet caro: sed cælestis vitæ esse proprium. Sicut autem in mundo prosper & optabilis populi status partim bonorum omnium copia & domestica pace, partim validis præsidij continetur, quibus tutus sit contra externam violentiam: ita & Christus suos omnibus ad æternam animarum salutem necessariis locupletat, & virtute munit qua stent inexpugnabiles contra quoslibet hostium spiritualium impetus. Vnde colligimus ipsum nobis magis regnare quam sibi, idque intus & extra: vt scilicet donis Spiritus, quibus naturaliter vacui sumus, quatenus expedire nouit Deus, referti, ex iis primitiis sentiamus verè nos Deo coniunctos esse ad perfectam beatitudinem. Deinde vt eiusdem Spiritus virtute freti, non dubitemus contra diabolum, mundum, & quoduis noxę genus nos semper fore victores. Huc tendit responsum Christi ad Phariseos, quia regnum Dei intra nos est, cum obseruatione non venturum. Probabile enim est, quia profitebatur se regem illum esse sub quo speranda erat summa Dei benedictio, per ludibrium rogasse vt proferret sua insignia. Ipse verò, ne stultè pompis immorentur (qui alioqui plus æquo propensi sunt in terram) eos in suas conscientias ingredi iubet, quia regnum Dei est iustitia, pax & gaudium in Spiritu sancto. His breuiter docemur quid nobis cõferat Christi regnum, nam quia non terrenum est vel carnale, quod corruptioni subiaceat, sed spirituale, ad æternam nos vsque vitam attollit: vt patienter hanc vitam sub ærumnis, inedia, frigore, contemptu, probris, aliisque molestiis transigamus: hoc vno contenti quòd nunquam destituet nos Rex noster quin necessitatibus nostris subueniat, donec militia nostra perfuncti vocemur ad triumphum. quia talis est regnandi ratio vt communicet nobiscum quicquid accepit à Patre. Iam quia nos potentia sua armat & instruit, decore & magnificentia ornat, opibus locupletat: hinc nobis suppetit vberissima gloriandi materia

Act. 5. 8.

Psal. 2. 34.

Psal. 110. 1.

Vsus huius doctrinæ.
Posterior, propria cuiusque membris Ecclesiæ.

Iohan. 18. 36.

Vnde nobis cõferat Spirituale esse Christi regnum, & quæ bona inle hauriamus.

1. Ad vitam æternam nos attollit.

2. Bonis omnibus ad salutem necessariis nos ditat.

3. Inimicos repellat à se, hostes spirituales.

Luc. 1. 721.

Rom. 14. 17.

4. Ad patientiam nos animat.

5. Christiã ma

teria, atque etiam fiducia suggeritur, vt intrepidè certemus cum diabolo, peccato & morte. Denique vt iustitia eius vestiti, omnia mundi opprobria fortiter superemus: & sicut ipse suis donis liberaliter nos replet, ita nos vicissim fructus in eius gloriam proferamus.

*terram & sicut
ciam fugerit.
6. Fortitudinē
& charitatem.*

5 Ideo regia eius vnctio non ex oleo vel aromaticis vnguentis confecta nobis proponitur, sed Christus Dei vocatur, quia super eum requiritur Spiritus sapientiae, intelligentiae, consilij, fortitudinis & timoris Dei. Hoc oleum est laetitiae, quo Psalmus praedicat eum fuisse vnctum praefortibus suis: quia nisi in ipso talis esset praestantia, inopes essemus omnes ac famelici. Neque enim priuatim (vt dictum est) ipse sibi ditatus est: sed vt icionis & aridos sua abundantia perfunderet. Nam sicuti dicitur Pater non dedisse Filio Spiritum ad mensuram: ita exprimitur ratio, vt de plenitudine eius acciperemus omnes & gratiam pro gratia. Ex quo fonte manat largitio cuius meminit Paulus, quae variè distribuitur gratia fidelibus, secundum mensuram donationis Christi. His satis superque confirmatur quod dixi, Christi regnum in Spiritu, non terrenis deliciis vel pompis esse situm: ac proinde, vt simus eius participes, mundo renuntiandum esse. Huius sacrae vnctionis visibile symbolum in Christi baptismo ostensum fuit, dum super eum requiritur Spiritus in specie columbae. Spiritum verò eiusque dona vnctionis voce designari, neque nouum est, neque absurdum videri debet: quia non aliunde vegetamur: maximè verò quòd ad caelestem vitam spectat, nulla est in nobis vigoris gutta, nisi quam nobis Spiritus sanctus instillat, qui sedem in Christo delegit, vt inde largè ad nos scaturirent caelestes diuitiae quarum adeò sumus egeni. Quòd autem & regis sui fortitudine inuicti stant fideles & spirituales eius diuitiae in eos exuberant: non immeritò dicuntur Christiani. Ceterum huic, de qua loquuti sumus, aeternitati nihil derogat Pauli sententia, Tunc regnum tradet Deo & Patri. Item, Subiicietur Filius ipse, vt sit Deus omnia in omnibus. quia nihil aliud vult, quam in illa perfecta gloria non talem fore regni administrationem qualis nunc est. Dedit enim Pater omnem potestatem Filio vt per eius manum nos gubernet, foueat, sustentet, sub eius tutela nos protegat, nobisque auxilietur. Ita quantum à Deo peregrinamur, Christus intercedit medius, qui nos paulatim ad solidam cum Deo coniunctionem perducatur. Et certè quòd sedet ad Patris dexteram, tantumdem valet ac si vocetur Patris legatus, penes quem tota sit imperij potestas: quia Deusmediatè (vt ita loquar) vult in eius persona Ecclesiam regere ac tueri. Sicuti etiam interpretatur Paulus primo ad Ephesios, locatū fuisse ad dexteram Patris, vt sit Ecclesiae caput, quae est corpus eius. Nec aliò tendit quòd alibi docet, datum illi fuisse nomen quòd est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur quòd sit in gloriam Dei Patris. Nam iis etiam verbis in Christi regno ordinem commendat praesenti nostrae infirmitati necessarium. Ita rectè colligit Paulus, Deum per se tunc fore vnicum Ecclesiae caput, quia impletæ erunt Christi partes in Ecclesiae defensione. Eadem ratione passim scriptura Dominum vocat, quia hac lege eum nobis praefecit Pater vt suam dominationem per eum exercent. Licet enim multa domina celebrètur in mundo, vnus nobis Deus Pater, ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus Dominus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum, inquit Paulus. Vnde ritè colligitur, eundem esse ipsum Deum, qui per os Iesaiæ asseruit se regem esse ac legislatorem Ecclesiae. Nam etsi vbique beneficium & donum Patris vocat quicquid habet potestatis: non aliud tamen significat quam se diuinitus regnare: quia ideo Mediatoris induit personam vt è sinu Patris & incomprehensibili gloria descendens, ad nos appropinquaret. Quo iustus est nos omnes vno consensu ad parendum accingi, summaque alacritate obsequia nostra dirigere ad eius nutum. Nam sicuti regis & pastoris officia coniungit ega pios qui se morigeros vltro subiiciunt: ita ex opposito audimus sceptrum ferreum testare, quo frangat ac conterat praefractos omnes, quasi vasa figuli. Audimus etiam iudicem fore Gentium, vt terram operiat cadaueribus, & altitudinem sibi aduersam prosternat. Cuius rei quaedam hodie cernuntur exempla: plenum verò documentum extabit vltimo iudicio, quòd etiam propriè censeri potest extremus regni eius actus.

*Caelestis autē
suis Relemp
ris nostris vn-
ctio.*

Iesai. 11. 2.
Psal. 45. 8

Iohan. 3.
34.
Iohā. 1. 16
Eph. 4. 7.

Iohan. 1.
32.
Luc. 3. 22.
1. Iohan.
24. 20. 27.

1. Cor. 15.
24. 23.

*Et nos sua a-
bundantia per-
funditur.*

*Huius vnctio-
nis symbolum
& fructus ad
Christi nos per-
tinet.*

*Conciliatio sen-
tentiae Aposto-
licae cum super-
ioribus dictis
de aeterno Chri-
sti regno.*

Philip. 2. 9.

1. Cor. 8. 9.

Iesai. 33. 22.

Psal. 2. 9.

Psal. 110. 6.

*Quòd ad sacer-
dotium Chri-
sti, vt ad nos
perueniat eius*

6 Iam de sacerdotio breuiter sic habendum, finem & usum eius esse vt sit mediator purus omni macula qui sanctitate sua Deum nobis conciliet. Sed quia aditum occupat iusta maledictio, & Deus pro iudicis officio nobis infensus est: vt nobis fauorem com-

r parat

efficacia et r-
silitas.

paret faceret ad placandam iram ipsius Dei, piaculum interuenire necesse est. Quare vt hoc munus impleret Christus, cum sacrificio in medium prodire oportuit. nam & sub Lege sacerdotij fas non erat sanctuarium ingredi absque sanguine: vt sciret fideles, quauis sacerdos interpositus esset deprecator, non posse tamen Deum propitiari, nisi expiatis peccatis. Quae de re prolixè Apostolus disputat in epistola ad Hebræos ad septimo capite ferè ad finem vsque decimi. Summa tamen huc redit, non nisi in Christum competere sacerdotij honorem, quia sacrificio mortis suae reatum nostrum deleuit, & satisfecit pro peccatis. Quanti verò momenti res sit, ex solenni illo Dei iureiurando, quod absque pœnitentia prolatum est, monemur, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Sancire enim haud dubiè voluit caput illud, in quo præcipuum salutis nostræ cardinem verti sciebat. Neque enim, vt dictum est, nobis aut precibus nostris ad Deum patet accessus: nisi purgatis inquinamentis nos sacerdos sanctificet, gratiamque nobis obtineat, à qua nos scelorum nostrorum & vitiolorum arcet immundities. Ita videmus à morte Christi incipiendum esse, vt ad nos perueniat sacerdotij eius efficacia & utilitas. Hinc sequitur æternum esse deprecatorem, cuius patrocinio fauorem consequimur. Vnde rursus oritur non modò precandi fiducia, sed etiam tranquillitas piis conscientis: dum in paternam Dei indulgentiam tuto recumbunt, certòque persuasæ sunt ei placere quicquid per Mediatorem consecratum est. Quum verò sub Lege victimas ex pecudibus offerri sibi Deus iusserit, diuersa & noua in Christo fuit ratio, vt idem esset hostia qui sacerdos. quia nec alia pro peccatis idonea satisfactio reperiri poterat nec quisquam tanto honore dignus qui Deo vnigenitum Filium offerret. iam sacerdotis personam sustinet Christus, non modò vt æterna reconciliationis lege patrem nobis fauentem ac propitium reddat, sed etiam vt nos afsicet in societatem tanti honoris. Nam qui in nobis polluti sumus, in ipso tamen sacerdotes, offerimus nos & nostra omnia Deo, caelestèque sanctuarium liberè ingredimur, vt grata sint ac boni odoris in conspectu Dei quæ à nobis proueniunt sacrificia precum & laudis. Atq; hucusque se extendit illud Christi dictum, Propter eos sanctifico meipsum: quia sanctitate eius perfusi quatenus nos secum Patri dicauit (qui alioqui fortè coram eo) tanquam puri & mundi, imò etiam sacri, placemus. Huc pertinet vnctio sanctuarij, cuius mentio fit apud Danielem. Notanda enim est antithesis inter hanc vnctionem & illam vmbrailem quæ tunc in vsu fuerat: ac si diceret Angelus, discussis vmbri in Christi persona clarum fore sacerdotium. Quo magis detestabile est eorum commentum qui non contenti Christi sacerdotio, seipsos ad eum mactandum ingerere ausi sunt. quod tentatur quotidie in Patatu, vbi missa censetur immolatio Christi.

Psal. 110. 4.

A morte Christi incipiunt esse: nec sequitur 1. eius. am inter esse pro nobis, 2. precandi filius, 3. co scientiarum tranquillitas.

4. Christiani per Christum sunt facti sacerdotes, seipsos & sua omnia Deo accepta offerunt.

Hinc sequitur Papis grauius peccare qui Christum se immolare se dicunt.

Apoc. 1.6

Iohan. 17 19.

Dan. 9. 24.

CAPVT XVI.

Quomodo redemptoris partes impleuerit Christus, vt nobis salutem acquireret: vbi de morte & resurrectione eius agitur, & in caelum ascensu.

Huius capituli quatuor præcipuæ sunt partes.

- 1 De tota re in genere agit, necessariam quæstionem de Dei iustitia & misericordia in Christo comunita discutens, sect. 1. 2. 3. & 4.
- 2 Sigillatim ostendit quomodo Redemptoris partes Christus impleuerit, à resurrectione ad 18. vbi de eius morte, sepultura, descensu ad inferos, resurrectione, ascensione in caelum, sessione ad dexteram Patris, & reditu eius ad iudicium.
- 3 Quoniam vero bonam partem symboli ea occasione enarrauit, quid sit le eo symbolo (quod Apostolis adscribitur) sentiendum exponit, sect. 18.
- 4 Conclusio, doctrinam & vsum totius doctrinæ de Redemptore Christo proponens, sect. 19.

Alen solida in Christo salus nobis proponitur, vt quicquid nobis ad eam conquirendam & obtinendam necessarium est in ipso abinde reperiamus.

Væ hætenus de Christo diximus, ad vnum hunc scopum referenda sunt vt in nobis damnati, mortui & perdit, iustitiam in ipso, liberationem, vitam & salutem queramus: quemadmodum docemur insigni illa Petri sententia, non esse aliud nomen sub celo datum hominibus in quo oporteat saluos fieri. Neque verò temerè, vel fortuito casu, vel hominum arbitrio impositum illi fuit nomen Iesu, sed è caelis ab Angelo supremi decreti præcone allatum, ratione etiam addita: quia ad seruandum à peccatis populum missus esset. In quibus verbis notandum est quod alibi attigimus, redemptoris munus ei fuisse iniunctum vt nobis esset saluator. Interea tamen mutila esset redemptio, nisi per continuos progressus ad vltimam vsque salutis metam nos perduceret. Itaque simulac vel minimùm ab eo defectimus, sensim euanciscit salus, quæ solida in eo residet: vt se vltro priuent omni grati quicquid in eo non acqvie

Act. 4. 12.

Mat. 1. 21. Luc. 1. 31.

Et vna Christi anima in morte æterna.

Bern. in
Cāt. Ser.
15.

acquiescunt. Et memoratu digna est illa Bernardi admonitio, non modò lucem sed cibum quoque esse nomen Iesu: oleum etiam esse: sine quo aridus est omnis animæ cibus: falem esse, sine cuius conditura insipidum est quicquid proponitur: denique esse mel in ore, in aure melos, in corde iubilum, & simul medicinam: & quicquid disputatur in insulsum esse, nisi ubi sonat hoc nomen. Sed hic diligenter expendere conuenit quomodo nobis ab ipso parata sit salus: vt non modo ipsum eius auctorem persuasi simus, sed que ad stabilem fidei nostræ futuram sufficiunt amplexi, repudicemus quæcunque possent huc vel illuc nos abstrahere. Quum enim nemo possit in seipsum descendere ac serio reputare qualis sit, quin Deum sibi iratum infestumque sentiens, necesse habeat eius placandi modum ac rationem anxie expetere, quod satisfactionem exigit, non vulgaris requiritur certitudo: quia peccatoribus, donec à reatu soluti fuerint, semper incumbit ira Dei & maledictio, qui, vt est iustus iudex, nõ sinit impunè legem suam violari, quin ad vindictam armatus sit.

Quomodo hæc
salus a Christo
nobis parati sit.

Rom. 5.
10.
Gal. 3. 10.
13.
Col. 1. 21.
22.

2 Verum, antequam longius progredimur, in transcurso videndum est quomodo conueniat, Deum, qui nos misericordia sua præuenit, fuisse inimicum, donec per Christum nobis reconciliatus est. Nam quomodo in Filio vnigenito singulare amoris sui pi gnus nobis dedisset, nisi iam antè fuisset gratuito fauore complexus? Quoniam ergo hic emergit aliqua repugnantia: species, hunc nodum expediã. In hunc ferè modum Spiritus in Scripturis loquitur, Deum fuisse hominibus inimicũ, donec in gratiam Christi morte sunt restituti: fuisse maledictos, donec illius sacrificio expiata est eorum iniquitas: fuisse à Deo separatos, donec per ipsius corpus fuerunt in coniunctionem recepti. Huius generis loquutiones ad sensum nostrum sunt accommodatæ, vt melius intelligamus quàm misera sit & calamitosa extra Christum nostra conditio. Nisi enim claris verbis diceretur, iram ac vindictam Dei mortemque æternam nobis incubuisse, minus agnosceremus quàm miseri essemus sine Dei misericordia, & beneficium liberationis, minoris æstimaremus. Exempli gratia: audiat aliquis, Si te quo tempore adhuc peccator eras, odisset Deus, & te abiecisset, vt eras meritis, horrible exitium te manebat: sed quia spontè ac gratuita sua indulgentia te in gratia retinuit, nec alienari à se passus est, eo periculo sic te liberauit: afficietur quidem & sentiet aliqua ex parte quantum debeat misericordiam Dei. Verum audiat rursus quod Scriptura docet, se alienatum fuisse à Deo per peccatum, hæredem iræ, mortis æternæ maledictioni obnoxium, exclusum ab omni spe salutis, extraneum ab omni benedictione Dei, Satanæ mancipium, sub peccati iugo captiuum, horribili denique exitio destinatum & iam implicitum: hic Christum deprecatorem intercessisse, pœnam in se recepisse ac luisse quæ ex iusto Dei iudicio peccatoribus omnibus imminabat: mala, quæ Deo exosos illos reddebant, sanguine suo expiasse: hoc piaculo satisfactum ac ritè litatum Deo Patri esse: hoc intercessore iram eius fuisse placatam: hoc fundamento pacem Dei cum hominibus esse subnixam: hoc vinculo beneuolentiam illius erga ipsos contineri: his nõnne eo magis permouebitur quo melius ad viuum representatur quanta è calamitate ereptus fuerit? In summa, quoniam non potest animus noster vitam in Dei misericordia vel satis cupidè apprehendere vel qua decet gratitudine excipere, nisi formidine iræ Dei & æternæ mortis horrore antè perculsus & consternatus: sic institui mur sacra doctrina, vt sine Christo Deum nobis quodammodo infestum cernamus, & eius manum in exitium nostrum armatam, beneuolentiam eius paternamque charitatem non nisi in Christo amplexemur.

Id vt intelligatur,
quomodo
exlicat de con
ditione in
tine & miseri
cordiam Dei nobis
reconciliati
per Christum.

Scriptura his
loquedi forma
lis videtur, vt
melius intelli
gamus quam
misera sit extra
Christum
nostra conditio.

3 Atque hoc tamen pro captus nostri infirmitate dicitur, non tamen falsò. Deus enim, qui summa iustitia est, iniquitatem, quam in omnibus nobis conspiciat, amare non potest. Habemus ergo omnes in nobis quod Dei odio dignum sit. Proinde secundum corruptæ nostræ naturæ, & deinde accedentis prauæ vitæ respectum, in offensione Dei reuera sumus omnes in eius conspectu rei, & ad gehennæ damnationem nati. Verum quia Dominus quod suum est in nobis perdere non vult, adhuc aliquid inuenit quod pro sua benignitate amet. Vt cunq; enim peccatores vitio nostro sumus, manemus tamen eius creaturæ: vt cunq; morte nobis aſciuerimus, ipse tamen nos ad vitam condiderat. Sic mera & gratuita nostri dilectione excitatur ad nos in gratiam recipiendos. Atqui si perpetuum & irreconciliabile dissidium est inter iustitiam & iniquitatem: quantum peccatores manemus, suscipere nos totos non potest. Itaq; vt sublata omni simul-

Nec tamen id
falsò dictũ est,
Deum, in iustis
simis in nobis
reperi quod
summo odio di
gnũ est, donec
reatus per Christi
sũ aboleatur:
vicinque pro
bonitate sua
quod suum est
in nobis dil
gat.

tatis materia, nos sibi prorsus reconciliet, proposita in morte Christi expiatione, quicquid in nobis mali est abolet, vt iusti in eius conspectu & sancti appareamus, qui antea immundi eramus ac impuri. Proinde sua dilectione praeuenit ac antevertit Deus Pater nostram in Christo reconciliationem. Imò quia prius diligit, postea nos sibi reconciliat. Sed quia in nobis, donec sua morte succurrat Christus, manet iniquitas quae Dei indignationem meretur, & est coram eo maledicta ac damnata: non autè plenam habemus firmamque cum Deo coniunctionem quam vbi Christus nos coniungit. Adeoque si Deum nobis pacatum ac propitium volumus polliceri, in Christum solum oculos mentisque defigere conuenit: vt reuera per ipsum solum consequimur ne imputentur nobis peccata, quorum imputatio iram Dei secum trahit.

Confirmatio. ex
Scripturis.

4 Atque hac ratione dicit Paulus, eam dilectione, qua nos ante mundi creationem complexus est Deus, in Christo constituisse ac fuisse fundatam. Hæc perspicua sunt & Scripturæ consentanea, locòsque illos optimè inter se conciliant, vbi dicitur, Deum suam erga nos dilectionem in eo declarasse quòd vnigenitum Filium in mortem dederit: & tamen fuisse inimicum, antequam morte Christi in gratiam reductus esset. Verum quo firmiora sint apud eos qui veteris Ecclesiæ testimonium requirunt, citabo locum Augustini vbi id ipsum docetur. Incomprehensibilis (inquit) ac immutabilis est Dei dilectio. Non enim ex quo ei reconciliati sumus per sanguinem Filij eius, cepit nos diligere, sed ante mundi constitutionem dilexit nos, vt cum eius Vnigeniti etiam nos filij eius essemus, antequam omnino aliquid essemus. Quòd ergo reconciliati sumus per mortem Christi, non sic accipiatur quasi ideo nos reconciliauerit ei Filius, vt iam amare inciperet quos oderat: sed iam nos diligenti reconciliati sumus, cum quo propter peccatum inimicitias habebamus. Quòd vtrum verum dicam, attestetur Apostolus. Commendat (inquit) dilectionem suam erga nos, quoniam quum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Habebat itaq; ille erga nos charitatem, etiam quum inimicitias aduersus eum exerceat operaremur iniquitatem. Proinde miro & diuino modo & quando nos oderat, diligebat. Oderat enim nos, quales ipse non fecerat: & quia iniquitas nostra opus eius non omni ex parte consumpserat, nouerat simul in vnoquoque nostrum & odisse quod feceramus, & amare quod fecerat. Hæc sunt Augustini verba.

Ex Augustino
Tract. in E-
uag. Ioh. 110.

Rom. 5. 8.

Altera pars ca-
pitis, de redem-
ptione nostra
per Christum a-
gens, primam
in genere. Est
autè ad totius
obedientiam Chri-
sti iustum refe-
renda est.

5 Iam vbi quaritur quomodo abolitis peccatis dissidium Christus inter nos & Deum sustulerit, & iustitiam acquisierit quæ eum nobis fauentem ac beneuolum redderet: generaliter responderi potest, toto obedientiæ suæ cursu hoc nobis præstitisse. Quòd Pauli testimonio probatur, Quemadmodum vnus transgressione peccatores multi sunt constituti: sic vnus obedientia iusti constituimur. Et sanè alibi causam veniæ quæ nos eximit a maledictione Legis, extendit ad totam Christi vitam, Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, subiectum Legi, vt eos qui sub Lege erant redimeret. Ita in ipso quoque Baptismo asseruit impleri iustitiæ partem quòd obediens Patri mandatum perageret, Deniq; ex quo induit personam serui, cepit ad nos redimendos pretium liberationis soluere. Scriptura tamen, quo certius definit modum salutis, hoc morti Christi quasi peculiare ac proprium adscribit. Pronuntiat ipse animam se dare in redemptionem pro multis. Paulus docet mortuum esse propter peccata nostra. Clamabat Iohannes Baptista, ipsum venisse ad tollendum peccata mundi, quia agnus Dei esset. Alibi Paulus nos iustificari gratis tradit per redemptionem quæ est in Christo: quia propositus est reconciliator in suo sanguine. Item, nos iustificatos esse in sanguine ipsius & reconciliatos per mortem. Rursum, Qui peccatum non nouerat, pro nobis factus est peccatum, vt essemus iustitia Dei in illo. Non omnia persequar, quia im- mensus esset catalogus, & multa deinde suo ordine citanda erunt. Quamobrem in symbolo fidei quod Apostolicum vocant, optimo ordine statim à natalibus Christi fit transitus ad mortem & resurrectionem, vbi perfectæ salutis summa consistit. Neque tamen excluditur reliqua pars obedientiæ qua defunctus est in vita: sicuti Paulus ab initio ad finem vsq; totam comprehendit, quòd seipsum exinanierit, forma serui accepta, & Patri fuerit obediens vsque ad mortem: nempe mortem crucis. Et sanè in ipsa quoque primo gradum occupat voluntaria subiectio: quia ad iustitiam nihil profuisset sacrificium nisi spontè oblatum. Itaque vbi testatus est Dominus se animam pro ouibus ponere, disertè addit, Nemo tollit eam à me ipso, Quo sensu Iesaias dicit obmutuisse instar agni coram tonfore. Et historia Euangelica refert obuiam prodiisse militibus: & coram Pilato

Unde specia-
limus nota-
bitur.

In qua præci-
piuntur vo-
luntaria subie-
ctio Christi, in
tamè et no. al-
quæ certamine
prouocasse affe-
ctum abdicant.

1. Iohan. 4
19.

Eph. 1. 4.

Iohan. 3.
16.

Rom. 5.
10.

Rom. 5.
19.

Gal. 4. 4.

Mat. 3. 15.

Mat. 20.
28.

Rom. 4.
25.

Ioh. 1. 29

Rom. 3. 15
Rom. 5. 9.

2. Cor. 5.
21.

Philip. 2.
7.

Iohan. 19
15.
Ies. 53. 7.

Pilato

Iohan. 18. Pilato, omiſſa deſenſione, ſteſiſſe ad ſubeundum iudicium. Non id quidem abſque cer-
 4- ramine: quia & infirmitates noſtras ſuſceperat: & hoc modo probari oportuit quod Pa-
 Matt. 27. tri ſuo præſtabat obſequium. Et hoc non vulgare fuit amoris erga nos incomparabilis
 11. ſpecimen, luctari cum horribili formidine, & inter diros illos cruciatus abicere ſui cu-
 ram, vt nobis conſuleret. Illud quidem tenendum eſt, non potuiſſe ritè Deo aliter litari
 quàm dum proprio ſe affectu teſtimonium Chriſtus illius ſe arbitrio ſubiccit, totùmque ad-
 dixit. Quam ad rem appoſitè teſtimonium illud Pſalmi citat Apoſtolus, In libro Legis
 ſcriptum eſt de me vt faciam voluntatem tuam Deus. Volo, & Lex tua in medio cor-
 dis mei. Tunc dixi, Ecce venio. Cæterum quia non niſi in ſacrificio & ablutione, quibus
 expiantur peccata, quietem reperiunt trepidæ conſcientiæ: illuc meritò dirigimur, & in
 morte Chriſti ſtatuitur nobis vitæ materia. Porrò quia nos maledictio ex reatu manebat
 ad cæleſte Dei tribunal, primo loco refertur damnatio coram præſide Iudææ Pontio
 Pilato: vt ſciamus, pœnam, cui eramus obſtricti, fuiſſe iuſto inflictam. Horribile Dei
 iudicium effugere non poteramus: vt inde nos eriperet Chriſtus coram homine mor-
 tali, imò etiam ſceleſto & profano damnari ſuſtinuit. Neque enim ſolùm ad aſtruendam
 hiſtorie fidem exprimitur nomen præſecti, ſed vt diſcamus quod docet Ieſaias, caſti-
 gationem pacis noſtræ fuiſſe ſuper eum, eiùſque liuore nos fuiſſe ſanatos. Neque enim
 tollendæ damnationis noſtræ cauſa ſatis erat quamlibet obire mortem: ſed, quo redem-
 ptioni noſtræ ſatiſfaceret, genus mortis deligendum fuit, in quo & damnationem ad ſe
 traducens, & piaculum in ſe recipiens, vtroque nos liberaret. Si à latronibus iugularis
 fuiſſet, vel tumultuariè cæſus per ſeditionem vulgi, in eiùſmodi morte nulla ſatiſfactio-
 nis ſpecies extitiſſet. Verùm vbi reus ad tribunal liſtitur, teſtimoniis arguitur & premi-
 tur, ipſius iudicis ore morte addicitur: hiſ documētis intelligimus ipſum perſonam ſon-
 tis & malefici ſuſtinere. Atque hinc duo notanda ſunt quæ & Prophetarum vaticiniis
 prædicta erant, & eximiam fidei conſolationem & confirmationem aſſerunt. Quam en-
 nim Chriſtrum audimus à iudicis ſolio ad mortem dimiſſum, inter latrones eſſe ſuſpen-
 ſum: habemus cõplementum eius prophetiæ quæ ab Euangelifta citatur, Inter iniquos
 reputatus eſt. Cur iſtud? nempe vt peccatoris, non iuſti aut inſontis vices obiret: quia
 non innocentie, ſed peccati cauſa mortem oppetebat. Contrà, vbi audimus eodem quo
 damnatus fuit ore abſolutum (nam eius innocentie non ſemel teſtimonium palàm red-
 dere coactus eſt Pilatus) in mètem veniar quod eſt apud alteram Prophetam, Quæ non
 rapuerat exoluiſſe. Atque ita & peccatoris ſcelerati que perſonam in Chriſto repræſen-
 tati intuebimur, & reluctantem innocentiam, conſpicuum ſimul fiet alieno potius quàm
 proprio ſcelere grauatum. Paſſus ergo eſt ſub Pontio Pilato, ſolenni præſidis ſententia
 in ſceleſtorum numerum ita relatus: neque ſic tamen quin iuſtus ab ipſo ſimul pronun-
 tietur, dum aſſeruit nullam ſe in eo inuenire cauſam. Hæc noſtra abſolutio eſt quòd in
 caput filij Dei translatus eſt reatus, qui nos tenebat pœnæ obnoxios. Nam hæc compen-
 ſatio in primis tenenda eſt, ne trepidemus atque anxij ſimus tota vita: acii nobis inſta-
 ret iuſta Dei ultio, quam in ſe tranſtulit Dei Filius.

6 Iam & ipſa mortis ſpecieſ inſigni myſterio non caret. Maledicta crux erat, non hu-
 mana tantùm opinione, ſed diuinæ Legis decreto. In eam ergo dum tollitur Chriſtus,
 maledictioni ſe obnoxium facit. Atque ita factum oportuit, vt omni execratione, quæ
 propter iniquitates noſtras nos manebat, vel potius nobis incumbere, eximeremur,
 dum in eum traducitur. Quod etiam in Legè adumbratùm fuit. Siquidem *חַוְּסָה* (quo vo-
 cabulo peccatum ipſum propriè deſignatur) vocabantur oblata pro peccatis victime &
 expiatrices. Qua nominis tranſlatione innuere Spiritus voluit, inſtar *חַוְּסָה* ipſas eſſe:
 quæ debitam ſceleribus execrationem ſuſciperent ac ſuſtinerent. Quod autem in
 Moſaicis ſacrificiis figuratè repræſentatum fuit, id in Chriſto figurarum archetypo ex-
 hibetur. Quare, vt iuſta expiatione deſungeretur, animam ſuam *חַוְּסָה* impedit, hoc eſt ſa-
 tiſfactoriam peccati hoſtiam (vt inquit Propheta) in quam reiecta quodammodo macu-
 la & pœna, nobis deſinat impurari. Apertius id ipſum teſtatur Apoſtolus, quum docet,
 eum qui peccatum non nouerat, peccatum pro nobis à Patre factum, quo iuſtitia Dei
 efficeremur in illo. Nam Filius Dei, omni vitio puriſſimus, iniquitarum tamen noſtrarum
 probrum ac ignominiam induit, ac ſua viciffim puritate nos operuit. Eòdem vide-
 tur reſpexiſſe, quum tradit de peccato, damnatum fuiſſe peccatum in eius carne. Siqui-
 dem peccati vim aboleuit Pater, quum in Chriſti carnem tranſlata fuit eius maledictio.

Hebr. 10. 5.

Pſal. 40. 9.

vnde conſide-
ramus ſan-
cto coram Pila-
to præſide.

Ieſa. 53. 5.

In qua damna-
tione duo ſunt
obſeruanda.
1. Chriſtum in-
ter iniquos re-
putatum.2. Iuſti-
cæ abſolutum.Frenſus & v-
ſus huius do-
ctrinæ.Cur Chriſtus
cruci affixus
ſit.Myſterium il-
lud in Legè
adumbratum.A Prophetis
& Apoſtoloſ
deſcriptum.
Ieſ. 53. 5. & 11.
2. Cor. 5. 21.

Rom. 8. 3.

Indicatur itaque hac voce, Christum Patri fuisse in morte pro victima satisfactoria immolatum, vt peracta per eius sacrificium litatione, iram Dei iam horrere definamus. Nunc liquidum est quid sibi velit illud Prophetæ, positas fuisse in eo nostras omnium iniquitates: nempe quòd sordes earum absterfurus, iisdem per translaticiam imputationem obrectus fuit. Eius rei symbolum fuit crux, cui affixus est, teste Apostolo. Christus, inquit, redemit nos ab execratione Legis, dum pro nobis factus est execratio. Scriptum est enim, Execrabilis omnis qui pèdet in ligno. vt in gentes benedictio Abraham in Christo perueniret. Eòdem respexit Petrus, vbi docet peccata nostra portasse in ligno: quia ex ipso maledictionis symbolo clarius intelligimus, onus quo eramus oppressi, fuisse illi impositum. Neque tamen eam subiisse maledictionem intelligendus est qua obrutus ipse fuerit: quin subeundo potius, vim eius vniuersam depressit, iniregit, dissipauit. Proinde fides in Christi damnatione absolutionem, benedictionem in maledictione apprehendit. Quare non abs re Paulus triumphum, quem sibi in cruce peperit Christus, magnificè prædicat, ac crux, quæ plena erat dedecoris, conuersa esset in curram triumphalem. Dicit enim affixum fuisse cruci chirographum quod erat contrarium nobis, & expoliatos principatus, ac palam traductos. Nec mirum, quia per Spiritum æternum (teste altero Apostolo) seipsum obtulit Christus. vnde illa naturæ rerum conuersio. Sed hæc vt firmam radicem agant in cordibus nostris, & penitus infideant, semper nobis in mentem veniant sacrificium & ablutio. Neque enim certò confidere possemus Christum esse *ἡτολούθησαν καὶ ἀντιλήθησαν καὶ ἡλυσήθησαν*. nisi victima fuisset. Ideoque toties fit sanguinis mentio, vbi modum redemptionis ostendit Scriptura. Quamquam non modò ad litationem valuit effusus Christi sanguis, sed lauacri etiam vice fuit, ad sordes nostras purgandas.

7 Sequitur in symbolo, mortuum fuisse & sepultum. vbi rursus videre est quomodo in vicem nostram vbique se supposuerit ad soluendum nostræ redemptionis pretium. Mors iugo suo nos obligatos tenebat, in illius se potestatem loco nostro tradidit, quo nos inde eximeret. Hoc intelligit Apostolus, quum scribit eum mortem gustasse pro omnibus. Moriendo enim effecit ne moriamur, vel (quod idem est) morte sua vitam nobis redemit. Hoc autem à nobis diuersum habuit, quòd morti se velut deglutientem permittit, non vt eius gurgitibus absorberetur, sed magis vt eam absorberet, à qua mox eramus absorbendi: quòd subigendum ei se permittit, non vt eius potestate opprimeretur, sed magis vt eam prosterneret, quæ nobis imminere ac iam depressis insultabat. Denique vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est diabolum: & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti. Hunc primum fructum mors eius nobis protulit. Alterum verò, quòd participatione sui membra nostra terrena mortificat, ne suas in posterum actiones exerceant: veteremque nostrum hominem enecat, ne posthac vigeat ac fructificet. Quòd etiam sepultura eius pertinet: nempe cuius consortes, peccato & ipsi sepeliamur. Non enim dum nos in similitudinem mortis Christi inuitos esse Apostolus docet, & cum eo sepultos in peccati mortem, per eius crucem nobis crucifixum esse mundum, & nos mundo: nos illi commortuos esse, ad exprimentum mortis eius exemplum duntaxat nos adhortatur: sed hanc illi inesse efficaciam declarat quæ in Christianis omnibus apparere debeat, nisi velint mortem ipsam inutilem reddere & infructuosam. Proinde duplex in morte sepulturæque Christi beneficium nobis fruendum proponitur, liberatio à morte cui mancipati eramus, & carnis nostræ mortificatio.

8 Nec verò descensum ad inferos omittere conuenit, in quo ad redemptionis effectum non parum est momenti. Quamquam enim ex veterum scriptis, particulam quæ legitur in symbolo apparet non adeo fuisse olim in Ecclesijs vitatam: in tractanda tamen doctrinæ summa locum ei dari necesse est: vt pote quæ rei maximæ vtile ac minimè spernendum mysterium continet. Sunt quidem & ex veteribus nonnulli qui eam non pretermittant. Vnde conicere licet, post aliquantum temporis insertam, non protinus, sed sensim Ecclesijs insueuisse. Id certè extra còtroversiam est, ex communi piorum omnium sensu fuisse desumptam: quando nemo est Patrum qui non in suis scriptis descensum Christi ad inferos commemoret, tamen interpretatio diuersa. Verùm aut à quibus, aut quo primum tempore inserta fuerit, parum ad rem attinet. Potius hoc in symbolo animaduertendum vt plena & numeris omnibus absoluta fidei summa nobis contit

Iesu. 53. 6.

Galat. 3. 13.
Deut. 27. 26.

1. Pet. 2. 24.

Christus quo
fuit: nihil
est factus pro
nobis.

Coloss. 2. 19.

Hebr. 9. 17.

Cruce Christi
cum effusione
sanguinis. vnde
idem conuenit.

De morte Christi.

Hebr. 2. 9.

Cruce sit mortuus.

Ibidem 15.

Fructus.

De Christi sepultura.

Galat. 2. 19.
& 6. 14.
Coloss. 3. 3.

Fructus.

De descensu
Christi ad inferos.Hic articulus
autem non protinus
sed sensim
Ecclesijs
insueuit.Neque tamen
est repudiandum.

constet, in quam nihil ingeratur nisi ex purissimo Dei verbo petatum. Si quos porro impedit morositas ne in symbolum admittant, mox tamen planum fiet tanti interesse ad redemptionis nostræ summam ut ea præterita multum ex mortis Christi fructu depercat. Sunt etiam rursus qui opinentur, non aliquid nouum hic dici, sed aliis verbis repeti quod prius de sepultura dictum fuerat: quandoquidem inferni vocabulum sæpius in Scripturis pro sepulchro ponatur. Quod de verbi significatione obtendunt, verum esse concedo, non rarò pro sepulchro accipi infernum: sed eorum opinionis rationes duæ repugnant, quibus ego facillè adducor ut ab illis dissentiam. Quantæ enim oscitantæ fuisset, rem minimè difficilem verbis expeditis & clavis demonstratam, obscuriore deinde verborum complexu indicare magis quàm declarare? Nam quoties loquutiones duæ rem eandem exprimentes simul connectuntur, posteriorem esse prioris exegesis conuenit. At verò qualis erit ista exegesis si quis ita loquatur, Quòd Christus sepultura esse dicitur, significat ad inferos descendisse? Deinde non est verisimile, irreperere potuisse superfluum eiusmodi bartologiam in compendium hoc, vbi summam, quam fieri potest paucissimis verbis præcipua fidei capita notantur. Nec dubito quin mihi facillè assentiantur quicumque rem ipsam paulo diligentius expendierint.

Aut cum superior articulo de sepultura coniungatur.

9 Alij secus interpretantur, quòd Christus descenderit ad animas Patrum qui sub Lege mortui erant, ut nuntium peractæ redemptionis perferret, ac erueret eas ex carcere, vbi inclusæ tenebantur: & huc perperam trahunt testimonia ex Psalmo, quòd portatæ areas & vinctæ ferreas fregit. Item ex Zacharia, quòd redemerit vinctos è puteo in quo non erat aqua. Verum, quum Psalmus eorum liberationes prædicet qui in longinquis regionibus capti in vincula coniciuntur: Zacharias autem profundo & arido puteo vel abyssò comparet cladè Babylonicam in qua demerfus erat populus: & simul doceat, totius Ecclesiæ salutem esse exitum à profundis inferis: nescio qui factum sit ut posteritas locum putaret esse subterraneum, cui affinxit nomen limbi. sed hæc fabula tametsi magnos authores habet, & hodie quoq; à multis seriò pro veritate defenditur, nihil tamen quàm fabulosum est. Nam concludere in carcere mortuorum animas puercile est: Christi autem animam illuc descendere ut eas manumitteret, quid opus fuit? Libenter equidem fateor, Christum ipsi illuxisse virtute sui Spiritus: ut gratiam, quam ipse gustauerant duntaxat, mundo fuisse tunc exhibitam agnosceret. Et probabili ratione huc aptari potest Petri locus, vbi dicit Christum venisse, ac prædicasse spiritibus qui in specula erant. (carcerem vertunt communiter) nam & contextus eò nos ducit, fideles qui ante id tempus defuncti fuerant, consortes fuisse eiusdem nobiscum gratiæ: quia vim mortis inde amplificat quòd ad mortuos vsque penetrauerit, dum pax animæ eius vilitationis, quam sollicitè expectauerant præsentis aspectu sunt potitæ: contra, reprobus clarus patuit se excludi ab omni salute. Quòd autem Petrus non tam distinctè loquitur, non ita accipiendum est quasi nullo discrimine pios simul & impios permisceat: sed tantum docere vult communem vtriusque fuisse mortis Christi sensum.

Abstrusa expositio de limbo patr., ad quos Christus in descensu. Ipsi quicquid volunt.

Huius fabule refutatio.

10 Verum de Christi descensu ad inferos seposita ratione symboli, certior expositio quærenda est: & nobis ex Dei verbo constat non modò sancta & pia, sed plena quoque eximie consolationis. Nihil actum erat si corporea tantum morte defunctus fuisset Christus: sed operæ simul pretium erat ut diuinæ vltionis seueritatem sentiret: quo & iræ ipsius intercederet, & satisfaceret iusto iudicio. Vnde etiam eum oportuit cum inferorum copiis æternæque mortis horrore, quasi consertis manibus, luctari. Correctionem pacis nostræ illi impositam fuisse ex Propheta nuper retulimus, fuisse propter scelera nostra à Patre percussum, attritum propter nostras infirmitates. Quibus significat, in locum sceleratorum sponforem, vadem, adeoque instar rei submissum, qui dependeret ac persolueret omnes, quæ ab illis expectandæ erant, pœnas: vno hoc duntaxat excepto, quòd doloribus mortis non poterat detineri. Ergo si ad inferos descendisse dicitur, nihil mirum est, quum eam mortem pertulerit quæ sceleratis ab irato Deo infligitur. Ac nimis friuola, adeoque ridicula est eorum exceptio, qui dicunt hoc modo perueri ordinem: quia absurdum est sepulturæ subici quod præcessit. vbi enim quæ in hominum conspectu passus est Christus exposita fuerunt, oportune subiicitur inuisibile illud & incomprehensibile iudicium quod coram Deo sustinuit: ut sciamus non modò corpus Christi in pretium redemptionis fuisse traditum: sed aliud maius & excellentius pretium fuisse quòd diros in anima cruciatus damnati ac perditici hominis pertulerit.

Articuli descensus ad inferos certior expositio, & plena eximie consolationis.

Iesà 53. 5.

Act. 2. 24.

Exceptio.

Responsio.

*Confirmatio hu-
ius expositio-
nis, testimonis
Scripturae &
veterum Theo-
logorum mu-
nita.*

11 Hoc sensu dicit Petrus Christum resurrexisse solutis mortis doloribus, à quibus Act. 2. 24. impossibile erat ipsum teneri, vel superari. Nō simpliciter nominat mortem: sed Filium Dei implicitum fuisse doloribus exprimit, quos parit maledictio & ira Dei: quæ origo mortis est. **Quantulum enim fuisset, securè & quasi per lusum prodire ad subeundam mortem? Hoc verò immensæ misericordiæ verum fuit specimen, mortem quam tanto- perè horrebat, nō refugere. Nec dubium est quin idem docere velit Apostolus in Epist. ad Hebræos, vbi scribit, Christum à suo metu fuisse exauditum (reuerentiā alij vertunt vel pietatem, sed quā parū aptè, res ipsa euincit, & ipsa etiam loquendi forma.) Christus ergo cum lachrymis & clamore valido orans, à metu suo exauditur: non vt à morte sit immunis, sed ne absorbeat ut peccator: quia illic personam nostrā gerebat. Et certè nulla fingi potest magis formidabilis abyssus, quā sentire te à Deo derelictum & alienatum: & quum inuocaueris non exaudiri: perinde ac si in tuā perniciem ipse conspirasset. Eò Christum videmus fuisse deiectum vt coactus fuerit, urgente angustia, exclamare, Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? Quod enim nonnulli volunt, ex aliorum potius opinione quā ex suo sensu sic loquutum fuisse, nequaquam probabile est: quum ex intimi animi angore deductam fuisse vocem constet. Neque tamen inuimus Deum fuisse vnquam illi vel aduersarium vel iratum. Quomodo enim dilecto Filio, in quo animus eius acquieuit, irasceret? aut quomodo Christus Patrem alijs sua intercessione placaret, quem infensum haberet ipse sibi? Sed hoc nos dicimus, diuinæ seueritatis grauitatem cum sustinuisse: quoniam manu Dei percussus & afflictus, omnia irati & punientis Dei signa expertus est. Proinde Hilarius eo descensu hoc nos esse consequutos ratiocinatur, vt mors perempta sit. Nec alijs locis à nostra sententia ablutit: vt quum ait, Crux, mors, inferi, nostra vita sunt. Item alibi, Filius Dei in infernis est: sed homo refertur ad cælum. Et quid priuati hominis testimonium cito, quum idem Apostolus asserat, hunc victoriæ fructum commemorans, quòd liberati fuerint qui metu mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti? Vincere ergo metum oportuit qui naturaliter cunctos mortales assidue angit ac vrget: quod fieri non potuit nisi pugnando. Porrò fuisse non vulgarem aut leuè de causa conceptum mœrorem, mox clarius parebit. Ita cum diaboli potestate, cum mortis horrore, cum inferorum doloribus manum conferendo, factum est vt & referret de illis victoriam, & triumphum ageret, ne iam in morte ea formidemus quæ Princeps noster deglutiuit.**

Act. 2. 24.

Heb. 5. 7.

*Obiectio
a. In superiorè
confirmatiōnem
dilata.*

12 Hic nebulones quidam, licet indocti, malitia tamen magis quā incitia impulsī, clamitant me atrocem facere Christo iniuriam: quia minimè consentaneum fuerit eum de animæ salute timere. Deinde calumniam durius exagitant, me desperationem adscribere Filio Dei, quæ fidei contraria sit. Primum de metu pauoreque Christi, quem tam apertè prædicant Euangelistæ, controuersia ab his improbè mouetur. Nam antequam instaret tempus mortis, turbatus est spiritu, & affectus mœrore: in ipso vero congressu cœpit expauescere vehemētius. Simulationem si fuisse dicant, nimis putidum est effugium. Confidenter ergo (vt verè docet Ambrosius) profiteri Christi tristitiam conuenit, nisi nos crucis pudeat. Et sanè nisi pœnæ fuisset particeps anima, corporibus tantum fuisset redemptor. Luctari autem oportuit vt erigeret qui prostrati iacebant: adeoque nihil inde cœlesti eius gloriæ decedit, vt hac in parte refulgeat bonitas nunquam factis laudata, quòd infirmitates nostras in se suscipere grauatus non est. Vnde etiam solatium illud anxietatum & dolorum, quod nobis proponit Apostolus, Mediatorem hunc Heb. 4. 15 expertum esse nostras infirmitates, vt ad succurrendum miseris propensior sit. Obten- dunt, quod vitiosum per se est indignè Christo tribui. Quasi verò supra Spiritum Dei sapiant, qui hæc duo simul conciliat, Christum fuisse tentatum per omnia sicut nos, & tamen absque peccato. Non est igitur cur nos terreat infirmitas Christi, cui vt se subiiceret, non violentia aut necessitate coactus, sed mero amore nostri, misericordiæque inductus est. Quicquid autem sponte passus est pro nobis, nihil ex eius minuit virtute. In vno autem falluntur isti obrectatores, quòd infirmitatem in Christo omni vitio labé- que puram & vacuam non agnoscunt: quia se intra obedientiæ fines continuit. Nana quia moderatè in naturæ nostræ deprauatione conspici non potest, vbi omnes affectus turbido impetu modum excedunt, hac vlna perperam metiuntur Filium Dei. At quum integer esset, in cunctis eius affectibus viguit moderatio, quæ excessum cohiberet. Vnde nobis in dolore, metu & formidine similis esse potuit, vt tamen hac nota differret.

Phil. 2. 2

Matt. 27.

46.

Vide Cy

ril. lib. 2.

de recta

fide ad

Reginas.

Lib. 4. 2.

& 3. de

Trinit.

Heb. 2. 15.

*Fœtus de fœ-
tu christi.*

*Alia obiectio.
Christi fieri in
iuriam, & de-
spirationē ad-
scribi, si me-
tuisse eum di-
camus.*

*Resp. ex Evan-
gelistis: ppā-
ret, Christum
verè timuisse,
turbatū fuisse
Spiritu, expa-
uisse, etiam
fuisse per om-
nia sicut nos:
attamen abs-
que peccato.*

*Instantiæ di-
bitio.*

*Cur Christus
infirmus fieri
voluit.*

*Metus Christi
sine peccato.*

Conuict

Conuicti ad aliud tandem cauillum transfiliunt,quanuis mortem timuerit Christus, ma-
 ledictionem & iram Dei, à qua se tutum esse nouerat, non timuisse. Sed expendant pi-
 lectores quam honorificum hoc sit Christo, molliorem ac magis meticulosam fuisse
 quam plerosque gregarios homines. Contumaciter ad mortem properant latrones ali-
 que malefici: eam multi alto animo despiciunt: alij placidè eam obeunt. Eius horrore Fi-
 lium Dei fuisse percussum & propè attonitum, cuius fuisse constantie vel magnitudi-
 nis? Quod enim prodigiosum censerì vulgo posset, de eo refertur, præ vehementia cru-
 ciatus guttas sanguinis ex eius facie fluxisse. Neq; verò spectaculù hoc præbuit aliorum
 oculis, quum in arcano recessu gemitus suos ad Patrem dirigeret. Et dubitationem exi-
 mit, quòd Angelos, qui insolita consolatione eum erigerent, e caelo descendere necessè
 fuit. Quàm pudenda, vt dixi, fuisse hæc mollities, eo vq; torqueri ob communis mortis
 spectu? Quid? illa precatio ter repetita, Pater, si fieri potest, trāseat à me calix iste, annon
 ex incredibili amaritudine animi profecta, ostendit asperius & magis arduù fuisse Chri-
 sto certamen quàm cum morte communi? Vnde apparet nugatores istos, cum quibus
 disputo, audacter garrere de rebus incognitis: quia nūquam serio reputarunt quid sit aut
 valeat nos redemptos esse a Dei iudicio. Atqui hæc nostra sapientia est, probè sentire
 quanti constiterit Dei Filio nostra salus. Si nunc roget quispiam an tunc descenderit
 Christus ad inferos quum mortem deprecatus est: respondeo hoc fuisse exordium, vn-
 de colligi potest quàm diros & horribiles cruciatus perpassus fuerit, quum se ad tribu-
 nal Dei reum stare cognosceret nostra causa. Quanquam autem sese ad momētum oc-
 cultauit diuina vis spiritus, vt locum infirmitati carnis cederet: sciendum tamen est ta-
 lem fuisse tentationem ex doloris & metus sensu quæ cum fide non pugnaret. Et hoc
 modo impletum est quod habetur in concione Petri, non potuisse eum teneri à dolori-
 bus mortis: quia se quasi derelictum à Deo sentiens, ne tantillum quidem deflexit à bo-
 nitatis eius fiducia. Quod docet celebris illa inuocatio, in qua præ doloris vehementia
 clamauit, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? Nam etsi supra modum angit-
 tur, non tamen desinit vocare Deum suum, à quo se derelictum exclamat. Porro hinc
 retellitur tam Apollinaris error, quàm eorum qui Monothelitæ dicti sunt. Ille Christo
 fingebat spiritum æternum fuisse animæ vice, vt tantum esset dimidius homo. Quasi ve-
 rò expiare peccata nostra potuerit nisi Patri obediendo. Vbi autem affectus aut volun-
 tas obedientiæ nisi in anima: quam ideo turbatam fuisse scimus vt nostræ, trepidatione
 discussa, pacem & quietem obtineant. Ad hæc contra Monothelitas, videmus vt nunc
 secundum hominem noluerit quod volebat secundum diuinam naturam. Omitto quòd
 metum; de quo loquuti sumus, contrario affectu subigat. neque enim obscura est illa re-
 pugnantia species, Pater libera me ex hac hora: sed propterea veni in horam hanc. Pa-
 ter clarifica nomen tuum. In qua tamen perplexitate nulla fuit intemperies, qualis in no-
 bis cernitur dum maximè nitimur ad nos domandos.

*Aluisio Flan-
 die diluio,
 qua quædam
 explicatur,
 An & cur
 Christus mor-
 tum mori.*

Matt. 26. 39.

*Quando Chri-
 stus descen-
 dit ad inferos.*

Quomodo.

Act. 2. 24.

Matt. 27. 47.

*Ex supradictis
 resoluuntur error
 Apollinaris.*

*Et Monotheli-
 tarum.*

Iohan. 12. 27.
 28.

13 Sequitur à mortuis resurrectio, sine qua mutilum esset quod hæcenus diximus.
 Quando enim in cruce, morte, & sepultura Christi non nisi infirmitas apparet, transilien-
 da sunt illa omnia fidei, vt pleno robore instruatur. Proinde tamen in eius morte habemus
 solidum salutis complementum, quia per eam & Deo reconciliati sumus, & iusto
 eius iudicio satisfactum, & maledictio sublata, & persoluta est pœna: dicimur tamè non
 per mortem, sed per resurrectionem regenerati in spem viuam. quia vt ille resurgendo
 victor mortis emerfit, ita fidei nostræ victoria in ipsa demum consistit resurrectione.
 Quale hoc sit, melius Pauli verbis exprimitur. mortuum enim dicit propter peccata nos-
 tra, suscitatum propter nostram iustificationem. ac si diceret, morte eius sublatum pec-
 catum, resurrectione instauratam restitutamque iustitiam. Quomodo enim moriendo
 liberare nos à morte poterat, si morti ipse succubisset: quomodo comparasset nobis vi-
 ctoria, si in certamine defecisset: Quare sic salutis nostræ materiam inter Christi mor-
 tem & resurrectionem partimur, quòd per illam peccatum abolitum, & mors extincta:
 per hanc, iustitia reparata, & erecta vita: sic tamen vt huius beneficio vim efficaciamq;
 suam illa nobis proferat. Itaq; Paulus in ipsa resurrectione declaratum fuisse Filium Dei
 asserit: quia tunc demum exeruit celestem potentiam, quæ & clarum diuinitatis eius
 speculum est, & stabilis fidei nostræ futura. sicuti etiam alibi docet passum fuisse pro in-
 firmitate carnis, resurrexisse autem ex virtute spiritus. Eodem sensu alibi de perfectione

*De resurrectio-
 ne Christi.*

*Huius multi-
 plex fructus.*

1. Pet. 1. 3.

Rom. 4. 25.

*1. Instaurata
 restitutaque
 nobis est coram
 Deo iustitia.*

Rom. 1. 4.

2. Cor. 13. 4.

ne

Philip. 3. 10.
1. Pet. 1. 21.

ne differens, Vt cognoscam illum (inquit) & potentiam resurrectionis illius. Continuo tamen post societatem cum morte annectit. Cui aptissimè congruit illud Petri, Deum susceperat eum à mortuis, & dedisse illi gloriam: vt fides & spes nostra esset in Deo. non quòd fides morte suffulta vacillet, sed quia virtus Dei quæ sub fide nos custodit, in ipsa maximè resurrectione sese aperit. Proinde meminerimus, quoties solius mortis fit mentio, simul comprehendi quòd proprium est resurrectionis: parem quoque synecdochen esse in voce resurrectionis, quoties seorsum à morte ponitur: vt cum trahat quòd peculiariter morti conuenit. Sed quia resurgendo palmam adeptus est, vt fieret resurrectio

2. *Eius vita est fides ac spes nostra. Hæc item noua res in nobis causa efficiat.*

& vita: meritò contedit Paulus abolitam esse fidem, & inane fallaxque Euangelium, nisi Christi resurrectio cordibus nostris sit infixæ. Ideo alibi, postquam in Christi morte aduersus damnationis terrores gloriatus est, amplificandi causa addit, Imò idem qui mortuus est resurrexit, & nunc coram Deo pro nobis apparet mediator. Deinde, quemadmodum antea exposuimus ex communicatione crucis pendere carnis nostræ mortificationem: sic & alterum ex eius resurrectione fructum nos obtinere illi respondentem intelligendum est. Ideo enim, inquit Apostolus, similitudini mortis eius insiti sumus, vt

1. Cor. 15. 17.
Ro. 8. 34.

participes resurrectionis, in vitæ nouitate ambulemus. Itaque alibi, vt argumentum ex eo quòd Christo sumus còmortui, deducit, mortificanda esse membra nostra super terram: ita etiam, quia cum Christo surreximus, ex eo inferit, quæ sursum sunt nobis esse querenda, non quæ super terram. Quibus verbis non inuitamur duntaxat, exemplo suscitati Christi, ad sectandam vitæ nouitatem: sed eius fieri virtute docemur vt regeneremur in iustitiam. Tertium quoq; ex ea fructum consequimur, quòd veluti accepta artha, securi reddimur de nostra ipsorum resurrectione, cuius illam esse certissimam hypostasin constat, qua de re prolixius disputat 1. Corin. 15. Obiter autem annotandum est, quòd dicitur ex mortuis resurrexisse: qua voce & mortis & resurrectionis veritas exprimitur, ac si diceretur, & eandem qua cæteri homines naturaliter defunguntur, mortem obiisse, & in eadem quam mortalem susceperat carne, immortalitatem recepisse.

Ro. 6. 4.
Colo. 3. 5.
Colo. 3. 1.

3. *Est pignus futuræ resurrectionis corpus in nostram.*

14 Resurrectioni non abs re annectitur in cælum ascensus. Et si enim gloriam virtutemque suam Christus resurgendo plenius illustrare cepit, deposita iam scilicet abiecta & ignobili conditione mortalis vitæ & crucis ignominia: sua tamen deum in cælum ascensione regnū suum verè auspicatus est. Quod Apostolus ostendit quum docet illum ascendisse vt impleret omnia, vbi in specie repugnantiæ admonet pulchrum esse consensum: quia sic à nobis discessit, vt præsentia esset utilior, quæ in humili carnis domicilio se continebat quantisper in terris versatus est. Itaque Iohannes, vbi præclaram illam inuitationem retulit, Si quis sitit, veniat ad me, &c. subiicit nondum fuisse tunc fidelibus datum Spiritum: quia nondū glorificatus erat Iesus. Quod etiam testatur est discipulis ipse Dominus, Expedit vobis vt abeam: nisi enim abiero, Spiritus sanctus non veniet. Corpus vero absentis solatium proponit, quòd non deseret pupillos, sed iterum ad eos veniet, inuisibili quidem modo, sed magis optabili: quia tunc certiore experientia edocti sunt, imperium quo potitur, & quam exercet potentiam non modo ad beatè viuendum, sed feliciter quoque moriendum fidelibus sufficere. Et sanè videmus quanto maiorem Spiritus sui abundantiam tum effuderit, quanto magnificentius regnum suum promouerit, quanto maiorem potentiam tum in adiuuandis suis, tum in hostibus deiicendis, extulerit. In cælum ergo sublatus, corporis sui præsentiam è conspectu nostro sustulit: non vt adesse fidelibus desineret qui adhuc in terris peregrinantur, sed vt præsentiore virtute & cælum & terram regeret. Quin potius quòd pollicitus est, se futurū nobiscum vsq; ad consummationem seculi, id sua hac ascensione præstitit: qua vt corpus supra omnes cælos eleuatum est, ita virtus & efficacia vltra omnes cæli ac terræ fines diffusa propagatq; est. Hoc Augustini veròis malo quàm meis explicare. Iturus (inquit) per mortem erat Christus ad dexteram Patris, vnde venturus est ad viuos & mortuos iudicandos: præsentia itidem corporali, secundum sanam doctrinam fideique regulam. Nam præsentia spiritali cum eis erat venturus post ascensionem suam. Et alibi fusius ac clarius, Secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam impleretur quòd ab eo dictū est, Ecce vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. Secundum carnem verò quam Verbum assumpsit, secundum id quòd de Virgine natus est, secundum id quòd à Iudæis comprehensus est, quòd ligno cõfixus, quòd de cruce depositus, quòd linteis inuolutus, quòd in sepulchro cõditus, quòd in resurrectione in anifestatus, nõ semper habebitis me vobisc

de Christi ascensu in cælis.

Cur in cælum ascenderit.

Huius ascensionis fructus.

Tract. in Euang. Iohan. 109.

Matt. 28. 20.

Eph. 4. 10
Ioh. 7. 37.
Ioh. 16. 7.

vobiscum. Quare: Quoniam conuersatus est secundum corporis presentiam quadraginta diebus cum discipulis suis, & eis deducentibus videndo, non sequendo, ascendit in caelum, & non est hic: ibi enim sedet ad dexteram Patris, & hic est: non enim recessit praesentia maiestatis. Ergo secundum praesentiam maiestatis, semper habemus Christum: secundum praesentiam carnis, recte dictum est discipulis, Me autem non semper habebitis. Habuit enim illum Ecclesia secundum praesentiam carnis paucis diebus: modo fide tenet, oculis non videt.

Aët. 1.3, & 9

Marc. 16.
19.
Heb. 1.3.

15 Quare in m° x subiicitur, confedisse ad Patris dexteram: similitudine scilicet à principibus sumpta, qui suos habent assessores, quibus regendi imperandique vices demandant. Ita Christus, in quo exaltari, & per cuius manum regnare vult Pater, in eius dextera receptus dicitur, ac si diceretur caeli ac terrae domino inauguratus, commissae sibi administrationis possessionem solènter adfuisse: nec semel adfuisse tantum, sed in ea persistere, donec ad iudicium descendat. Sic enim Apostolus interpretatur quum ita loquitur, Constituit illum Pater ad dexteram suam supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed in futuro. & Omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit caput Ecclesiae supra omnia, &c. Vides quorsum pertineat illa festio, nempe ut eius maiestatem tum caelestem tum terrenae creaturae suscipiant, manu eius regantur, nutum intueantur, virtuti subiectae sint. Neque aliud volunt Apostoli quum illam tories commemorant, quàm ut eius arbitrio permessa esse vniuersa doceant. Quare non rectè illi qui beatitudinem simpliciter designari putant. Porro nihil refert quòd in Actis Stephanus eum stantem se videre testatur, quia non de corporis constitutione, sed imperij maiestate hic agitur: ut Sedere nihil aliud sit quàm caelesti tribunali praesidere.

De sessione
Christi ad Pateris
dexteram.

Qui sit, sedere
ad dexteram
Patris.

Eph. 1. 20
Phil. 2. 9.
1. Cor. 15.
27.
Eph. 4. 15
Aët. 1. 30, 35
& 3. 21.
Heb. 1. 4.

Aët. 7. 56.

August.
de fide &
symb. c. 8.
Eph. 2. 5

16 Hinc multiplicem fructum colligit fides. Siquidem intelligit, Dominum suo in caelum ascensu aditum regni caelestis, qui per Adam praclusus fuerat, aperuisse. Quando enim in carne nostra quasi nostro nomine eò ingressus est, inde sequitur quod ait Apostolus, nos quodammodo in caelestibus iam in ipso considere, utpote qui caelum non spemuda expectemus, sed in capite nostro possideamus. Deinde agnoscit illum non sine magno nostro bono apud Patrem residere. Sanctuarium enim non manufactum ingressus, coram facie Patris assiduus pro nobis aduocatus & intercessor apparet: eius oculus in suam iustitiam ita conuertit ut à peccatis nostris auertat: eius animus ita nobis reconciliat, ut viam & accessum nobis sternat ad eius thronum sua intercessione, ipsum gratia & clementia replens, qui alioqui miseris peccatoribus plenus horroris futurus erat. Tertio potentiam eius apprehendit, in qua situm est nostrum robur, virtus, opes, & aduersus inferos gloriatio. Nam ascendens in caelum, captiuam duxit captiuitatem: & spoliatis hostibus, locupletauit populum suum, ac quotidie spiritualibus diuitiis cumulat. In excelsis ergo sedet, ut transfusa inde ad nos sua virtute, in vitam spiritualem nos viuificet, ut Spiritu suo sanctificet, ut variis gratiarum dotibus Ecclesiam suam exornet, ut protectione sua tutam aduersus omnes noxas conferuet, ut ferocientes crucis suae ac nostrae salutis hostes manus suae fortitudine coerceat, denique ut omnem teneat potestatem in caelo & in terra: donec inimicos omnes suos, qui etiam nostri sunt, prostrauerit, ac Ecclesiae suae aedificationem consummarit. Atque hic verus est regni eius status, hanc potestatem quam in eum contulit Pater, donec vltimum actum ad viuorum & mortuorum iudicium adueniens compleat.

Fructus multiplex
ascensus
Christi.

1. Aditum regni
qui per Adam
praclusus
fuerat aper-
uit.

2. Intercedit
pro nobis apud
Patrem.

3. Transiit inde
ad nos sua
virtute multa
ad salutem pre-
clare in nobis
operatur.

Heb. 7. 25
& 9. 11.

Ro. 8. 34.

Eph. 4. 6

Pl. 110. 1.

Aët. 1. 11.
Mat. 24.
30.

Mat. 25. 31
1. Thess. 4.
16.

17 Non obscura quidem presentissime virtutis documenta praebet suis Christus: sed quia sub carnis humilitate quodammodo in terris delitescit eius regnum, optimo iure vocatur fides ad cogitandam visibilem illam praesentiam quam supremo die manifesta bit. Visibili enim forma è caelo descendet qualis ascendere visus est: ac omnibus apparebit cum ineffabili regni sui maiestate, cum immortalitatis fulgore, cum immensa diuinitatis potestate, cum Angelorum satellitio. Inde igitur illum iubemus redemptorem expectare ad diem illum quo agnos segregabit ab haedis, electos à reprobis: nec erit quiscquam aut viuorum aut mortuorum qui iudicium eius effugiat. Ab extremis enim orbis angulis exaudietur tubae clangor, quo ad ipsius tribunal accerferentur omnes, tum quos dies ille superstites deprehendet, tum quos iam antea è viuorum confortio mors sustulerit. Sunt qui secus viuorum & mortuorum vocabula hic accipiant: & sanè videmus quosdam veterum in particulae istius expositione haesitasse: sed ille sensus, ut planus est

De reditu Christi
ad iudicium.

Qualis erit.

Qui sint Pini
illi & mortui
iudicandi.

& dilucidus, ita symbolo longè conuenientior est, quod populariter scriptum esse constat. Neque repugnat quod Apostolus asserit, omnibus hominibus constitutum semel mori. Nam etsi non morientur naturali modo & ordine qui ad iudicium vltimum in vi
Conciliatio locorum specie eius pugnantium. ta mortali supererunt, mutatio tamen illa quam patientur, quia instar mortis erit, non improprie mors appellatur. Non omnes quidem dormituros certum est, sed immuta-
Molus iudicii. buntur omnes. Quid istud est? Interibit & absorbebitur vno momento mortalis eorum
Fructus doctrinæ de Christi relictis ad iudicium. vita, & in nouam penitus naturam transformabitur. Interitum istum carnis nemo negauerit mortem esse: manet tamen interim verum, quòd viui & mortui ad iudicium citabuntur: quia mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde qui reliqui erunt & su-
Tertia pars capituli, quod de Symbolo Apostolico sententiam sit explicant. perstitites, obuiam Domino cum illis rapiuntur in acra. Et certè verisimile est hanc par-
Summis Symboli Apostolici. ticulam ex concione Petri quam refert Lucas de sumptam fuisse, & solenni Pauli ad Ti-
Postrema pars, seu conclusio, cuius capitulum in Christo omnium Dei electorum salutem & singulas salutas partes comprehensus esse demonstrat. motheum obtestatione.

18 Hinc egregia exoritur cõsolatio, quòd penes eum iudicium audimus esse qui nos sibi in iudicando honoris confortes iam destinauit: tantum abest vt in cõdemnationem nostram tribunal sit conscensurus. Quomodo enim perderet populũ suum clementissimus princeps? quomodo membra sua caput dissiparet? quomodo suos clientes patronus condemnaret? Nam si audeat exclamare Apostolus, Christo intercedente nullum prodire posse qui condemnet, multo verius est, Christum ipsum intercessorem non condemnaturum eos quos in fidè clientelamq; suam recepit. Non modica certè securitas quòd non ad aliud tribunal sistemur quàm redemptoris nostri, a quo salus sit expectanda: præ-
Ro. 8. 33. terea, quòd ille qui per Euangelium nunc aeternam beatitudinem promittit, tunc ratam promissionem iudicando facturus est. Ergo in hunc finem Pater Filium honorauit, omne iudicium illi deferendo, vt ita conscientis suorum, terrore iudicij trepidis, consuluerit. Hactenus symboli Apostolici ordinem sequutus sum: quia dum paucis verbis capita redemptionis perstringit, vice tabulæ nobis esse potest, in qua distinctè & sigillatim perspicimus quæ in Christo attètionè digna sunt. Apostolicum autem nuncupo, de authore interim minimè folicitus. Apostolis certè magno veterum scriptorũ consensu adscribitur: siue quòd ab illis in commune conscriptum ac editũ existimabant, siue quòd compendium istud ex doctrina per eorum manus tradita, bona fide collectũ tali elogio confirmandum censuerunt. Neque verò mihi dubium est quin à prima statim Ecclesiæ origine adeoque ab ipso Apostolorum seculo, instar publicæ & omnium calculis receptæ confessionis obtinuerit, vnde cunquè tandem initio fuerit profectum. Nec ab vno aliquo priuatim fuisse conscriptum verisimile est quum ab vltima vsque memoria sacrosanctæ inter pios omnes auctoritatis fuisse constet. Quod vnice curandum est id extra eontrouerfiam positum habemus, totam in eo fidei nostræ historiam succinctè distinctoque ordine recenseri, nihil autem contineri quod solidis Scripturæ testimoniis non sit consignatum. Quo intellecto, de authore vel anxie laborare, vel cum aliquo digladiari, nihil attinet: nisi cui fortè non sufficiat certam habere Spiritus sancti veritatem, vt non simul intelligat aut cuius ore enuntiata, aut cuius manu descripta fuerit.

19 Quando autem totam salutis nostræ summam ac singulas etiam partes videmus in Christo comprehensas, cauendum ne vel minimam portiunculam aliò deriuemus. Si
Act. 4. 12. salus queritur, ipso nomine Iesu docemur penes eum esse: si Spiritus alia quelibet dona,
1. Cor. 1. 30. in eius vnctione reperientur: si fortitudo, in eius dominio: si puritas, in eius conceptione: *Heb. 2. 17*
 si indulgentia, in eius natiuitate se profert, qua factus est nobis per omnia similis, vt con-
Gala. 3. 13 dolescere disceret: si redemptio, in eius passione: si absolutio, in eius damnatione: si ma-
 ledictionis remissio, in eius cruce: si satisfactio, in eius sacrificio: si purgatio, in eius sanguine: si reconciliatio, in descensu ad inferos: si mortificatio carnis, in eius sepulchro: si vitæ nouitas, in eius resurrectione: si immortalitas, in eadem: si hæreditas regni cælestis, in cæli ingressu: si præsidium, si securitas, si bonorum omnium copia & facultas, in eius regno: si secura iudicij expectatio, in potestate iudicandi illi tradita. Denique in ipso thesauri omne genus bonorum quum sint, inde ad satietatem hauriantur, nõ aliunde. Nam qui vno ipso non contenti feruntur huc atque illuc in spes varias, etiam si in illum præcipue respiciunt, eo tamen ipso rectam viam non tenent quòd aliquam suæ cogitationis partem aliò deflectunt. Quamquam irrepere diffidentia ista non potest vbi semel abundantia bonorum eius probè cognita fuerit.

Recte & proprie dici Christum nobis promeritum esse gratiam Dei & salutem.

Partes capituli.

- 1 Variis rationibus & testimoniis probatur gratiam Dei & meritum Christi (qui salutis nostre princeps & author est) recte consistere posse, sect. 1. & 2.
- 2 Christum sua obedientia (per mortem, quæ fuit pretium redemptionis nostræ) verè nobis gratiam apud Patrem esse promeritum, sect. 3. 4. & 5.
- 3 Scholasticorum curiosa temeritas in huius doctrinæ tractatione recunditur, sect. 6.

Hæc etiam quæstio vice auctarij expedienda est. Sunt enim homines quidam perperam arguti, qui etsi fatentur salutem nos per Christum consequi, nomen tamen meriti audire non sultinent, quo putant obscurari Dei gratiam: atque ita Christum volunt instrumentum esse duntaxat vel ministrum, non authorem vitæ & duccem & principem, sicuti à Petro vocatur. Equidem fateor, si quis simpliciter & per se Christum opponere vellet iudicio Dei, non fore merito locum: quia non reperietur in homine dignitas quæ possit Deum promereri: imò, vt verisimè Augustinus scribit, Clarissimum lumen prædestinationis & gratiæ ipse est saluator homo Christus Iesus, qui vt hoc esset, nullis operum vel fidei præcedentibus meritis natura humana quæ in illo est comparauit. Respondeatur quæso, ille homo vt à Verbo Patri cœterno in vnitatem personæ assumptus, Filius Dei vnigenitus esset, vnde hoc meruerit? Appareat igitur in nostro capite ipse fons gratiæ, vnde secundum vniuscuiusque mensuram per cuncta eius membra se diffundit. Ea gratia quisque ab initio fidei suæ fit Christianus, quia homo ille ab initio suo factus est Christus. Item alibi, Nullum illustrius est prædestinationis exemplum quàm ipse Mediator. Qui enim hunc fecit ex semine David hominem iustum qui nunquam esset iniustus, sine vlllo merito præcedentis voluntatis eius, ipse ex iniustis facit iustos qui membra sunt illius capitis. & quæ sequuntur. Quum ergo de Christi merito agitur, non statuitur in eo principium: sed descendimus ad Dei ordinationem, quæ prima causa est: quia mero beneplacito Mediatorem statuit qui nobis salutem acquireret. Atque ita inscitè opponitur Christi meritum misericordiæ Dei. Regula enim vulgaris est, quæ subternata sunt, non pugnare. ideoque nihil obstat quominus gratuita sit hominum iustificatio ex mera Dei misericordia, & simul interueniat Christi meritum, quod Dei misericordiæ subiicitur. Nostris autem operibus aptè opponitur tam gratuitus Dei fauor quàm Christi obedientia: suo ordine vtrunque. Nam Christus non nisi ex Dei beneplacito quicquam mereri potuit: sed quia ad hoc destinatus erat vt iram dei sacrificio suo placaret, suæque obedientia deleteret transgressiones nostras. In summa quando ex sola dei gratia (quæ hunc nobis constituit salutis modum) dependet meritum Christi, non minus aptè quàm illa humanis omnibus iustitiis opponitur.

A&3.11.

Lib. 1. de prædest. Sanct. ca. 15.

De bono persever. cap. vlt.

Ioh. 3. 16.

2 Hæc distinctio colligitur ex plurimis Scripturæ locis. Ita deus dilexit mundum vt Filium suum vnigenitum daret, vt quisquis credit in eum non pereat. Videmus vt priorem locum teneat dei dilectio, tanquam summa causa vel origo: sequatur fides in Christum, tanquam causa secunda & propior. Siquis excipiat, Christum non nisi formalem esse causam, magis extenuat eius virtutem quàm ferant verba. Nam si fide quæ in ipsum recumbit iustitiam consequimur, salutis nostræ materia in eo quærenda, quod pluribus locis clarè probatur. Non quòd priores dilexerimus eum, sed ipse nos prior dilexit, ac Filium suum misit *ἵλασμέν* pro peccatis nostris. Clarè his verbis demonstratur, deum, nequid suo erga nos amori obstaret, reconciliandi modum statuisse in Christo. Ac magnum pondus habet nomen placationis: quia deus ineffabili quodam modo, quo tempore nos amabat, simul tamen erat infensus nobis, donec reconciliatus est in Christo. Quòd pertinent omnes istæ sententiæ, Ipse expiatio est pro peccatis nostris. Item, Placuit deo reconciliare per ipsum omnia erga se, pacificans per sanguinem crucis eius per ipsum, &c. Item, Erat deus in Christo, mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Item, Gratos nos habuit in dilecto Filio. Item, Vt ambos in vnum hominem reconciliaret deo per crucem. Ratio huius mysterij ex primo ad Ephesios capite petenda est, vbi postquam docuit Paulus nos in Christo fuisse electos, simul addit, nos in eodem gratiam esse adeptos. Quomodo cœpit deus fauore suo complecti quos ante conditum mundum dilexerat, nisi quia amorem suum exeruit vbi reconciliatus est Christi sanguine? Nā quia deus fons est omnis iustitiæ, necesse est vt homo, quandiu

Christus non est duntaxat minister salutis.

Sed author & princeps.

Neque ita loquendo obscuratur Dei gratia.

Quia Christi meritum non opponitur misericordie dei.

Sed ab ea dependet.

Hæc duo amè rectè consistere posse probatur variis testimoniis, quæ vtrique simul connectunt.

1. Ioh. 4. 10.

1. Ioh. 2. 2.
Colos. 1. 20.
2. Cor. 5. 19.

Eph. 2. 16.
Eph. 1. 6.

peccator est, illum habeat hostem & iudicem. Quare principium amoris est iustitia, qualis a Paulo describitur, Eum qui peccatum non fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt esset iustitia Dei in ipso. Significat enim, gratuitam iustitiam adeptos Christi sacrificio, vt Deo placeamus, qui natura sumus filij iræ, & per peccatum alienati. Cæterum hæc distinctio etiam notatur, quoties Dei charitati adiungitur Christi gratia, vnde sequitur, eum de suo quod acquisiuit, nobis largiri: quia non aliter quadraret seorsum à Patre ei adscribi hanc laudem, quòd gratia eius sit, & ab ipso proueniat.

*Alter pars,
& præcipua
quidem, huius
capitis, probat
Christum sua
obedientia ve-
re nobis apud
Patrem gra-
tiam esse pro-
meritum.*

3 Quòd autem verè Christus sua obedientia nobis gratiam apud Patrem acquisierit ac promeritus sit, ex pluribus scripturæ locis certò & solidè colligitur. Nam hoc pro confessio sumo, si pro peccatis nostris Christus satisfecit, si pœnam nobis debitam persoluit, si obedientia sua Deum placauit, denique si iustus pro iniustus passus est: iustitia eius partam nobis salutem: quòd tantundem valet ac promereri. Atqui teste Paulo, re-

Rom. 5. 11

conciliati sumus, & reconciliationem accepimus per eius mortem. Atqui reconciliatio locum non habet nisi vbi offensio præcessit. Sensus ergo est, Deum cui propter peccatum eramus exosi, morte Filij sui placatum fuisse, vt nobis sit propitiuus. Ac diligenter notanda est quæ paulo post sequitur antithesis. Sicut per transgressionem vnus peccato-

Rom. 5. 19

res constituti sunt multi: sic & per obedientiam iusti constituuntur multi. Sensus enim est, Sicut Adæ peccato alienati à Deo sumus & destinati ad interitum, ita Christi obe-

*Gratia hæc no-
bis conigit per
sanguinem Chri-
sti effusionem,
& mortem.*

4 Cæterum quum dicimus Christi merito partam nobis esse gratiam, hoc intelligi-

1. Ioh. 1. 5.
Luc. 22.
20.

mus, sanguine eius nos fuisse mundatos, & eius mortem expiationem fuisse pro pecca-

Iohan. 1.
29.

torum. Si hic effectus est sui sanguinis vt non imputentur nobis peccata, sequitur eo pretio satisfactum esse iudicio Dei. Quòd pertinet illud Baptistæ, Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi. Nam omnibus Legis sacrificiis Christum opponit, vt impletum in eo solo doceat quòd figure illè monstrarunt. Scimus autem quid passum dicat Moses,

H. b. 9. 22.

Expiabitur iniquitas, peccatum delebitur ac remitteretur. Denique in veteribus figuris oprimè docemur quæ sit mortis Christi vis & efficacia. Et hanc rem Apostolus, dextrè sumpto hoc principio, in Epistola ad Hebræos explicat, quòd remissio absque sangui-

Ibidem, 12.

nis effusione non fiat. Vnde colligit, Christum in abolitionem peccati per suum sacrificium semel apparuisse. Item, Oblatum esse vt multorum tolleret peccata. Dixerat au-

Ibidem, 13.

tem prius, non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per sanguinem proprium semel intrasse in sancta, æterna redemptione inuenta. Iam dum in hunc modum ratio-

Ibidem, 15.

cinatur, Si sanguis vitulæ sanctificat secundum carnis puritatem, multò magis sanguine Christi purificari conscientias ab operibus mortuis: facillè patet, nimis extenuari Chri-

Galat. 3. 13.

sti gratiam nisi eius sacrificio vim expiandi, placandi, & satisfaciendi cõcedimus: quem-

Ier. 53. 5.

admodum paulo post addit, Mediator hic est Noui testamenti, vt morte interueniente in redemptionem præcedentium delictorum quæ murebant sub Legge, promissionem æternæ hæreditatis accipiant qui vocati sunt. Præsertim verò expendere conuenit ana-

1. Petr. 2. 24.

logiam quæ a Paulo describitur, quòd pro nobis factus sit maledictio, &c. Superuacuum enim, adeoque absurdum fuit, onerari Christum maledictione, nisi vt quòd alij debe-

bant persoluens, iustitiam illis acquireret. Clarum est etiam Iesaiæ testimonium, Quòd castigatio pacis nostræ Christo imposita fuit, & liuore eius nobis obigit sanitas. Nisi enim satisfecisset pro peccatis nostris Christus, non diceretur placasse Deum pœna cui eramus obnoxij, in se recepta, cui responderet quòd ibidem sequitur, Propter scelus populi mei percussus eum. Accedat etiam Petri interpretatio, quæ nihil ambiguum relin-

Et ut æquidem

5 Nec obscure pronuntiant Apostoli pretium soluisse quo nos à reatu mortis redimeret Iustificati gratia ipsius per redemptionem quæ est in Christo, quem posuit Deus

Rom. 3.

per fidem eius. Gratiam Dei in hoc commendat Paulus, quia redemptionis pretium dedit in Christi morte: deinde iubet nos confugere ad eius sanguinem, vt iustitiam adepti coram Dei iudicio securi stemus. Idem valet istud Petri,

*Per istud sanguis
nos à mortis
reatu redime-
ret.*

Redempti non auro & argento, sed pretioso sanguine agni immaculati. Neque enim

2+

2. Petr. 1.

18.

cong

1. Cor. 6.
20.
1. Tim. 2.
5.6.
Col. 1.14.

congrueret antithesis nisi pro peccatis satisfactum esset hoc pretio, qua ratione Paulus dicit nos pretiosè emptos esse. Non staret etiam alterum eius dictum, Vnus mediator qui se dedit *ὁ ἑαυτοῦ*, nisi reiecta in eum esset pœna quam meriti eramus. Ideo idem Apostolus redemptionem in sanguine Christi definit remissionem peccatorum, acsi diceret, iustificari nos vel absolui coram Deo, quia sanguis ille in satisfactionem responderet. Cui & alter locus consonat, deletum fuisse in cruce chirographum quod erat contrarium nobis. Solutio enim vel compēsatio noratur quæ nos à reatu absoluit. Magnum & his verbis Pauli subest pondus, Si iustificamur ex operibus Legis, ergo gratis Christus mortuus est. Nam hinc colligimus, à Christo petendum esse quod lex conferret si quis eam impleat: vel (quod idem est) nos consequi per Christi gratiam quod Deus operibus nostris in Lege promisit, Qui fecerit hæc, viuet in ipsis. Quod non minus clarè in concione Antiochiæ habita confirmat, credendo in Christum iustificari nos asserens ab omnibus à quibus non potuimus in lege Mosis iustificari. Nam si obseruatio Legis iustitia est, quis neget Christum, dum hoc onere in se suscepto nos Deo perinde cōciliat acsi effemus Legis obseruatores, fauorem nobis promeritum? Eodẽ spectat quod postea ad Galatas tradit, Deus filium suum misit Legi subiectum, vt eos qui sub Lege erant redimeret. Quorsum enim subiectio ista, nisi quod iustitiam nobis peperit, suscipiens præstandum cui nos soluẽdo non eramus: Hinc illa iustitiæ imputatio sine operibus, de qua Paulus differit: quia scilicet accepta nobis fertur quæ in solo Christo reperta fuit iustitia. Nec certè alia de causâ vocatur caro Christi cibus noster, nisi quia in eo reperimus vitæ substantiam. Ea porrò vis non aliunde prouenit nisi quia in iustitiæ nostræ pretium crucifixus fuit Dei Filius. Sicut dicit Paulus quod seipsum tradiderit sacrificium in odorem bonæ fragrantiae. Et alibi, Mortuus est propter peccata nostra: resurrexit propter iustificationem nostram. Inde conficitur, non modò per Christum salutem nobis datam esse, sed Patrem nobis eius gratia nũc esse propitium. Nam solidè in eo impleri non dubium est, quod per Iesaiam sub figura pronuntiat Deus, Propter me faciam, & propter Dauidem seruum meum. Cuius rei optimus testis est Apostolus quum dicit, Remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Nam etsi non exprimitur Christi nomen, Iohannes tamen suo more sub pronomine *ὁ υἱος* eum designat. Quo etiam sensu pronuntiat Dominus. Sicuti ego vivo propter Patrem, ita & vos viuētis propter me. Cui responderet quod dicit Paulus, Vobis datum est propter Christum, *ὡς ἰπ̄ Χριστοῦ*, non solũ vt in eum credatis, sed etiam vt pro eo patiamini.

Colof. 1.14.

Galat. 2.21.

Leuit. 18.5.
Act. 13. 38.

Galat. 4.4.

Rom. 4.5.

Iohan. 6.55.

Ephes. 5.2.
Rom. 4.25.

Iesi. 37.35.
1. Ioh. 2.12.

Ioh. 6.57.
Philip. 1.29.

Lib. 3. Sen
ten. dist.
18.

6 Quærerẽ verò an sibi ipse meruerit (quod faciunt Lombardus & scholastici) non minus stulta est curiositas quàm temeraria definitio vbi hoc idem asserunt, Quid enim opus fuit descẽdere vnicum Dei Filium vt sibi acquireret quicquam noui? Et consilium suum exponens Deus omnem dubitationem eximit. Non enim Filij vtilitati consuluisse dicitur Pater in eius meritis, sed eum tradidisse in mortem, neque ei pepercisse: quia mundum diligeret. Et notandę sunt loquutiones propheticę, Puer natus est nobis. Item, Exulta filia Sion: ecce rex tuus venit tibi. Frigeret etiam alioqui confirmatio illa amoris, quam Paulus commendat, quod Christus pro inimicis mortem subierit. Inde enim colligimus rationem sui non habuisse: idque clarè affirmat, dicens, Pro illis sanctifico meipsum. Se enim sibi nihil acquirere testatur qui fructum sanctitatis suæ in alios transfert. Et certè hoc maximè dignum obseruatu quod Christus, vt se totum addiceret in salutem nostram, quodammodo sui oblitus est. Præposterè verò huc trahunt Pauli testimonium, Propterea exaltauit illum Pater, & dedit illi nomen, &c. Quibus enim meritis assequi potuit homo, vt iudex esset mundi, caput Angelorum, atque vt potiretur summo Dei imperio, atque in eo resideret maiestas illa cuius millesimam partem cunctæ hominum & Angelorum virtutes attingere nequeunt? Sed facilis & plena solutio est, Paulum illic non differere de causâ exaltationis Christi: sed consequentiam duntaxat ostendere vt nobis esset exemplo. nec omnino aliud voluit quàm quod alibi dicitur, oportuisse Christum pati, & ita intrare in gloriam Patris.

Scholasticorũ
curiosa temeritas in hac dē
sp̄natione re-
fellit̄ur.

Rom. 8.32.
Iesi. 9.6.
Zach. 9.9.

Rom. 5.10.
Iohan. 17.19.

Philip. 2.9.

Luc. 14.26.

INSTITUTIONIS Christianæ Religionis

Liber Tertius.

DE MODO PERCIPIENDÆ CHRISTI GRATIÆ,
ET QUI INDE FRUCTVS NOBIS PROVENIANT,
& qui effectus consequantur.

ARGUMENTVM.

De Deo Creatore & Redemptore prioribus libris duobus actum est. Hic autem de Deo sanctificatore, seu de Spiritu Sancti effectis ad salutem nostram differt, tertiam Apostolici Symboli partem accuratè explicans.

Præcipui loci totius tractationis sunt septem, qui eundem ferme finem, fidei nempe doctrinam, spectant.

1 Quoniam arcana & speciali operatione Spiritus Sancti fit, vt Christo bonisque eius omnibus fruamur, de hac operatione, quæ fidei, nouæ vitæ, & Sanctorum omnium exercitiorum est fundamentum, agitur cap. I.

2 Deinde, quum fides sit veluti manus qua Christum redemptorem à Spiritu Sancto nobis oblatum amplectimur, iustam fidei tractationem subiungit cap. II.

3 Vt salutaris ista fides melius innotescat, ostensurus qui inde fructus necessariò proueniant, contendit veram pœnitentiam à vera fide semper promanare. Primum autem in genere doctrinam de Pœnitentia proponit, cap. III. deinde de pœnitentia Papiistica eiusque partibus, cap. IIII. de Indulgentiis & purgatorio igne, cap. V. Speciatim verò de veræ Pœnitentiæ partibus tractationem instituit, videlicet de mortificatione carnis & viuificatione Spiritus, seu de vita hominis Christiani, quam egrègie admodum describit, cap. VI. VII. VIII. IX. & X.

4 Quò clariùs ostendat quæ sit huius fidei utilitas, & qui effectus consequantur, primum de iustificatione fidei agit c. XI. deinde consequentes quæstiones explanat, c. XII. XIII. XIII. XV. XVI. XVII. & XVIII. Tandem de libertate Christiana, quæ est veluti appendix iustificationis, differt, cap. XIX.

5 Sequitur oratio, præcipuum fidei exercitium ac veluti medium vel instrumentum quo Dei beneficia quotidie percipimus, cap. XX.

6 Quum autem non omnes promiscuè amplectantur Christi communionem per Euangelium oblatam, sed y tantum quos Spiritus sui efficacia & peculiari gratia dignatus est Dominus, ne cui absurdum hoc videatur, necessariam & appositam de Dei electione disputationem subnectit, cap. XXI. XXII. XXIII. XXIIII.

7 Postremò, quoniam molestum nobis multis modis esse potest, sub hac dura militia exerceri quæ vitam hominis Christiani semper comitatur, contendit eam leniri posse ultimæ resurrectionis meditatione: ob quam causam de ea resurrectione tractationem subiungit cap. XXV.

CAPVT I.

Quæ de Christo dicta sunt, nobis prodesse, arcana operatione Spiritus.

Partes capituli.

- 1 Arcana illa Spiritus Sancti salutem nostram obfignantis operatio, in mediatore Christo primum, tanquam in nostro capite, consideranda, sect. 1. & 2.
- 2 Elogia Spiritui S. tributa docent nos membra Christi fieri eiusdem Spiritus gratia & virtute, sect. 3.
- 3 Vis autem præcipua Spiritus S. quum in fidei donis eluceat, meritò huius tractationem aggredditur, & viam sibi munit ad caput secundum, sect. 4.

Spiritus S. (de cuius essentia & de re primo libro acti est) vinculum est nostra cum Christo coniunctionis.

Vnecuidendum quomodo ad nos perueniant quæ Pater Filio vnigenito contulit bona, non in priuatum vsum, sed vt inopes egenosque locupletaret. Ac primò habendum est, quandiu extra nos est Christus, & ab eo sumus separati, quicquid in salutem humani generis passus est ac fecit, nobis esse inutile nulliusque momenti. Ergo vt nobiscum quæ a Patre accepit communicet, nostrum fieri & in nobis habitare oportet. Ideo & caput nostrum vocatur, & primogenitus inter multos fratres: nos etiam

Eph. 4.15
Ro. 8.29.

Ro. 11. 17. etiam vicissim dicimur in ipsum inferi, & eum induere: quia nihil ad nos (vt dixi) quæcum
 Gal. 3. 17 que possidet, donec cum ipso in vnum coalescimus. Et si autem verum est, hoc fide nos
 consequi: quando tamen videmus non omnes promiscuè amplecti Christi communica-
 tionem quæ per Euangelium offertur, altius conscendere ipsa ratio nos docet, ac de ar-
 cana Spiritus efficacia inquirere, qua fit vt Christo bonisq; eius omnibus fruamur. Dis-
 Lib. 1. c. 13 ferui autè de æterna Spiritus deitate & essentia: nunc specialiter hoc capite contenti sumus, *Sed tamen ar-*
 fect. 14. 15. Christum ita in aqua & sanguine venisse, vt de eo testificetur Spiritus, ne salus per hunc *cana Spiritus*
 parta nobis effluat. Quemadmodum enim tres citantur in cælo testes, Pater, Sermo & *S. operatioue.*
 I. Ioh. 5. 7. Spiritus: ita etiam tres in terra, aqua, sanguis & Spiritus. Neque frustra repetitur Spiritus *Et ex sequen-*
 8. testimonium, quod sentimus cordibus nostris sigilli vice insculptum esse. Vnde fit vt ablu- *tibus testimo-*
 tionem & sacrificium Christi obsignet. Quæ ratione etiam dicit Petrus fideles electos *niis apparet.*
 1. Pet. 1. 2. esse in sanctificatione Spiritus, in obedientiam & asperisionem sanguinis Christi. Quibus *verbis admonet, ne irrita sit facti illius sanguinis effusio, arcana Spiritus irrigatione ani-*
 1. Cor. 6. mas nostras eo purgari. Quæ ratione etiam Paulus, de purgatione & iustificatione verba *mas nostras eo purgari. Quæ ratione etiam Paulus, de purgatione & iustificatione verba*
 11. faciens, dicit nos fieri vtriusque compotes in nomine Iesu Christi & Spiritu Dei nostri. *Huc summa redit, Spiritum sanctum vinculum esse quo nos sibi efficaciter deuincit Chri-*
 Huc summa redit, Spiritum sanctum vinculum esse quo nos sibi efficaciter deuincit Chri- *stus. Quod etiam pertinent quæ proximo libro de eius vnctione docuimus.*

2 Verum, quo res apprime digna cognitu certius liqueat, tenendum est Christum
 peculiari modo Spiritu sancto venisse instructum: nempe vt à mundo nos segregaret, ac
 in spè colligeret æternæ hereditatis. Hinc Spiritus sanctificationis dicitur: quia non vir-
 tute tantum generali, quæ conspicitur tam in humano genere quàm in reliquis animan-
 tibus, nos vegetat & fouet, sed radix ac semen est cælestis vitæ in nobis. Itaq; hoc maxi-
 mè elogio Christi regnum cõmendant Prophetæ, quod vberior Spiritus affluentia tunc
 floreret. Insignis præ aliis est Ioelis locus, Effundam in illa die de Spiritu meo super om-
 nem carnem. Et si enim videtur dona Spiritus restringere Prophetæ ad munus prophe-
 tandi, sub figura tamen significat, Deum illustratione Spiritus sui facturum sibi discipu-
 los qui prius expertes & vacui fuerant cælestis doctrinæ. Porro quia Deus Pater propter
 Filium suum Spiritu sancto nos donat, & tamen apud eum totam plenitudinem depo-
 suit, vt fixæ liberalitatis minister esset ac dispensator: nunc Patris, nunc Filij Spiritus vo-
 catur. Vos (inquit Paulus) nõ estis in carne, sed in Spiritu: si quidem Spiritus Dei habitat
 in vobis, quod si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Inde verò spem facit
 plenæ renouationis, quod is qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit mortalia cor-
 pora nostra propter Spiritum eius habitatem in nobis. Nihil enim absurdi est, Patri ad-
 scribi donorum suorum laudem quorum est author: & tamen Christo, apud quem de-
 posita sunt Spiritus dona quæ suis largitur, easdem adscribi partes. Ideo cunctos sitientes
 ad se inuitat vt bibant. Et Paulus docet singulis distribui Spiritum pro mèsura donati-
 onis Christi. Ac sciendum est, Spiritum Christi dici, non modò quatenus æternus sermo
 Dei est eodem Spiritu cum Patre coniunctus: sed secundum Mediatoris quoque perfon-
 nam: quia nisi hac virtute præditus, frustra ad nos venisset. Quo sensu vocatur secundus
 Adam è cælo datus in Spiritu viuificantem. vbi Paulus singularem quam suis vitam
 inspirat Filius Dei, vt secum vnum sint, comparat cum vita animali quæ reprobis etiam
 communis est. Similiter vbi optat Christi gratiam & Dei charitatem fidelibus, simul
 anuectit communicationem Spiritus, sine qua nec paternum Dei fauorem, nec Christi
 beneficentiam quisquam gustabit. Sicut etiam alibi dicit, Charitas Dei effusa est in cor-
 da nostra per Spiritum sanctum qui datus est nobis.

3 Atq; hic notare expediet quibus elogiis Scriptura, vbi de exor-
 dio totaque infaturatione salutis nostræ agit. Primò vocatur Spiritus adoptionis: quia
 nobis testis est gratiæ Dei beneuolentiæ qua nos Deus Pater in dilecto vnigenito com-
 plexus est, vt nobis esset in Patrem, nõsque ad precandi fiduciam animat, imò verba di-
 ctat, vt intrepidè clamemus Abba Pater. Eadem ratione dicitur arrhabo & sigillum no-
 stræ hereditatis: quia in mundo peregrinantes, & mortuis similes è cælo ita viuificat vt
 certi simus sub fidei Dei custodia salutem nostram in tuto esse. vnde & vita esse dicitur
 propter iustitiam. Quoniam verò arcana sua irrigatione ad germina iustitiæ proferenda
 nos fecundat, vocatur sæpius aqua, vt apud Iesaiam, Omnes sitientes venite ad aquas.
 Ies. 44. 3 Item, Effundam Spiritum meum super sitientè, & flumina super aridam. Quibus respon-
 Ioh. 7. 37 det Christi sententia quam nuper adduxi, Siquis sitit, veniat ad me. *Quamquam inter-*

Quæ fide fit.
Sed tamen ar-
cana Spiritus
S. operatioue.
Et ex sequen-
tibus testimo-
niis apparet.
In Christo un-
ctio in mediatore
plenitudo dono-
rum Spiritus
Sancti conside-
randa est quor-
um sum.
 Ioel. 2. 28.
Cur Spiritus
S. vocatur Spi-
ritus Patris
& Filij.
 Rom. 8. 9.
 Ibid. 11.
 Iohan. 7. 37.
 Ephel. 4. 7.
Quo respectu
Spiritus Filij
dicitur.
 1. Cor. 15. 45.
 2. Cor. 13. 1.
 Rom. 5. 5.
Elogia eius-
dem.
 1. Spiritus ado-
 ptionis.
 2. Arrhabo et
 sigillum.
 3. Vita.
 4. Aqua.

dum à purgandi mundandique energia sic nuncupatur, vt apud Ezechielem, vbi Domini aquas mundas promittit quibus populum suum à fordibus abluet. Quoniam verò gratiæ suæ liquore perfusus in vitæ vigorem restituit ac fouet, inde nomen obtinet olei & vnctionis. Rursum quia concupiscentiæ nostræ vitia assidue excoquendo & exurèdo, corda nostra incendit amore Dei & studio pietatis, ab hoc quoque effectu meritò ignis appellatur. Denique nobis describitur quasi fons, vnde ad nos manant cælestes omnes diuitiæ: vel Dei manus, quæ suam potentiam exercet: quia virtutis suæ afflatu diuinam nobis vitam sic inspirat vt non iam agamur ipsi à nobis, sed eius actione ac motu regamur: vt si qua sunt in vobis bona, fructus sint gratiæ ipsius: nostræ verò sine ipso dotes, mentis sint tenebræ cordisq; peruersitas. Hoc quidem iam clarè expositum est, donec intentæ sint in Spiritum mentes nostræ, Christum iacere quodammodo otiosum: quia frigide eum extra nos, ad eoque procul à nobis speculamur. Scimus autem non aliis prodesse nisi quorum est caput & primogenitus inter fratres, qui denique eum induerunt. Facit sola hæc cõiunctio, ne inutiliter, quoad nos, cum Saluatoris nomine venerit. Quò spectat sacrum illud cõiugium quo efficimur caro de carne eius, & ossa ex ossibus, adeoque vnum cum ipso: solo autem Spiritu vnit se nobiscum. Eiusdem Spiritus gratia & virtute efficimur illius membra, vt nos sub se contineat, vicissimq; illum possideamus.

5. Oleum & vnctio.

6. Ignis.
7. Fons.
8. Manus Dei.

1. Ioh. 2. 20.
Luc. 3. 16.
Ioh. 4. 14.
Act. 11. 21.

2. Eph. 4. 15.
Ro. 8. 29.
Gal. 3. 27.

Eph. 5. 30

Quum fides sit præcipuum opus Spiritus S. propterea ad eam magna ex parte referuntur quæ passim in scriptura referuntur ad eam & efficaciam Spiritus exprimendam.

4. Verum quia fides præcipuum est eius opus, ad eam magna ex parte referuntur quæ ad vim eius & operationem exprimendam passim occurrunt: quia non nisi per eam nos in Euangelij lumen adducit, sicuti docet Iohannes, datam esse prærogatiuam credentibus in Christum vt sint Filij Dei, qui nõ ex carne & sanguine, sed ex Deo nati sunt, vbi Deum opponens carni & sanguini, supernaturale esse donum asserit, quòd fide recipiant Christum qui alioqui suæ incredulitati dediti manerent. Cui simile est illud Christi responsum, Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. quæ nunc breuiter attingo: quia iam alibi copiosè tractaui. Simile etiam est illud Pauli, Ob signatos fuisse Ephesios Spiritu promissionis sancto. Ostendit enim internum esse donum, cuius opera in mētes nostras penetrat salutis promissio, quæ alioqui acrem duntaxat vel aures nostras feriret. Similiter vbi Thessalonicenses dicit electos à Deo in sanctificatione Spiritus & fide veritatis: quo contextu breuiter admonet fidem ipsam non aliunde prodire quam à Spiritu. Quod apertius explicat Iohannes, Nos scimus quòd manet in nobis è Spiritu quem nobis dedit. Item, Ex hoc cognoscimus in eo nos manere, & ipsum in nobis, quòd dedit nobis ex Spiritu suo. Itaque discipulis suis, vt capaces essent cælestis sapientiæ, promisit Christus Spiritum veritatis, quem mundus non potest capere. Et hoc illi proprium munus attribuit, suggerere quæ ipse ore docuerat. quia frustra cæcis lux se offerret nisi Spiritus ille intelligentiæ aperiret mentis oculos: vt rite clauiem vocare queas quæ cælestis regni thesauri nobis referantur, eiusque illuminationem mentis nostræ aciem ad videndum. Ideo Paulus tantopere commendat ministerium Spiritus: quia sine profectu clamarent doctores nisi Christus ipse interior magister suo Spiritu ad se traheret qui dati sunt à Patre. Ergo sicut in Christi persona reperiri diximus perfectam salutem: ita, vt siamus eius participes, baptizat nos in Spiritu sancto & igni, illuminans nos in Euangelij sui fidem, atque ita regenerans vt simus nouæ creaturæ: & prophanis fordibus purgatos in sancta Deo templa consecrat.

Ioh. 14. 17.

2. Cor. 3. 6.
Iohan. 6. 42.

Luc. 3. 16.

Eph. 4. 15.
Ro. 8. 29.
Gal. 3. 27.

Eph. 5. 30

Ioh. 1. 12.

Mat. 16. 17

Eph. 1. 13

2. Theff. 2. 13

1. Ioh. 3. 24. & 4. 13

CAPVT II.

De fide: vbi & definitio eius ponitur, & explicantur quæ habet propria.

Huius capitis tres præcipuæ sunt partes.

1. Quædam ad disputationem de fide pertinentia breuiter explicantur à prima sectione ad decimam quartam. Et primum de fidei obiecto, sect. 1. deinde de fide implicita, sect. 2. 3. 4. 5. 6. Tertio definitio fidei proponitur, sect. 7. Quarto, de multiplici significatione huius vocis, sect. 8. 9. 10. 11. 12. 13.
2. Partem huius definitionis, se prima sectione proposita, proluxa expositio à sect. 14. ad 40.
3. Breuis confirmatio eiusdem definitionis Apostoli autoritate: eaque occasione ostenditur relatio quam ad se inuicem habeat fides, spes, & charitas. sect. 41. 42. & 43.

Breuis repetitio præcipuorum quorundam capitulum totius tractationis lib. 2.

Erunt hæc omnia cognitu facilia erunt vbi posita fuerit clarior fidei definitio: vt vim eius & naturam teneant lectores. Repetere autem memoria conuenit quæ antè tradita fuerunt, quum Deus nobis per Legem præscribat quid agendum sit, si qua in parte lapsi fuerimus, terribile illud quod edicit mortis æternæ iudicium nobis incumbere. Rursum, quia non modò arduum sed profus supra vires

vires extraque omnem nostram facultatem est Legem implere vt exigit: si nos duntaxat ipsos intuemur, & quæ meritis nostris digna sit conditio reputamus, nihil bonæ spei esse reliquum, sed à Deo abiectos sub æterno interitu iacere. Hoc tertio explicatum fuit vnam esse liberationis rationem quæ nos à tam misera calamitate eruat: vbi apparet Christus redemptor, per cuius manum cælestis Pater, pro sua immensa bonitate & clementia nostri miseratus, succurrere nobis voluit: siquidem & solida fide misericordiam hanc amplectimur, & in ipsa constanti spe acquiescimus. Hoc verò nunc expèdere conuenit, qualis esse hæc fides debeat, per quam regni cælestis possessionem adeunt quicumque adoptati sunt à Deo in filios: quando tantæ rei efficiendæ non quamlibet opinionem aut etiam persuasionem parem esse constat. Atque eo maiore cura & studio dispendianda est nobis & disquirenda germana fidei proprietas, quo perniciosior hodie est in hac parte multorum hallucinatio. Siquidem bona pars orbis, auditio eius nomine, nihil altius concipit quàm vulgare quendam Euangelicæ historię assensum. imò quom in scholis de fide disputat, Deum eius obiectum simpliciter vocando, euanida speculatione (vt alibi diximus) miseris animas rapiunt transfuersum magis quàm ad scopum dirigant. Nam quum Deus lucem inaccessiblei habitet, Christum medium occurrere necessesse est. Vnde & se lumen mundi vocat: & alibi, viam, veritatem & vitam: quia ad Patrem (qui fons est vitæ) nisi per ipsum nemo venit: quia solus Patrem cognoscit, deinde fideles quibus eum voluerit patefacere. Secundum hanc rationem Paulus nihil se cognitum eximium ducere asserit præter Christum: & Actorum vigesimo se prædicasse refert fidem in Christum. & alibi Christum ita loquentem inducit, Mittam te inter gentes, vt accipiant remissionem peccatorum & fortem inter sanctos, per fidem quæ est in me. Et Paulus in eius persona nobis visibilem esse Dei gloriam testatur, vel (quod idem valet) illuminationem cognitionis gloriæ Dei in eius facie lucere. Verum quidem est in vnum Deum fidem respicere: sed illud quoque addendum est, vt agnoscat quem ille misit Iesum Christum. Quia Deus ipse procul absconditus lateret nisi nos irradiaret fulgor Christi. In hunc finem quicquid habeat Pater, apud vnigenitum deposuit, vt in eo se patefaceret: vt ipsa bonorum communicatione exprimeret veram gloriæ suæ imaginem. Siquidem vt dictum est Spiritu nos trahi oportere vt ad Christum quærendum incitemur: ita vicissim monendi sumus inuisibilem Patrem non alibi quàm in hac imagine quærendum esse. Quia de re eleganter Augustinus, qui de fidei scopo differens, sciendum esse tradit quòd sit eundem & quæ: tum continuo post colligit, munitissimam aduersus omnes errores viam esse eundem Deum & hominem. Deum enim esse quòd tendimus, hominem quæ imus: vtrunq; autem non nisi in Christo inueniri. Nec verò Paulus, dum fidem erga Deum prædicat, in animo habet euertere quod toties inculcat de fide, quæ totam suam stabilitatem habet in Christo. Petrus verò aptissimè vtrunque connectit, dicens per ipsum nos in Deum credere.

1. Tim. 6. 16.
Ioh. 8. 12.
Ioh. 14. 6.
Luc. 10. 22.
1. Cor. 2. 2.
Act. 2. 6.
17. 18.

2. Cor. 4. 6.

Lib. 11. de ciui. Dei, cap. 2.

1. Pet. 1. 21

2 Ergo hoc malum, vt alia innumera, scholasticis acceptum referri par est, qui velut obducto velo Christum texerunt, in cuius intuitum nisi rectà intenti simus, per multos labyrinthos semper vagari continget. Præterquam verò quòd caliginosa sua definitione totam vim fidei deterunt ac ferè exinaniunt, commentum fabricarunt implicitæ fidei, quo nomine crassissimam ignorantiam ornates, miseræ plebeculæ cum magna perniciæ illudunt. Imò (vt verius & apertius dicam quod res est) commentum hoc veram fidem non modò sepelit, sed penitus destruit. Hoccine credere est, nihil intelligere, modò sensum tuum obedienter Ecclesiæ submittas? Non in ignoratione, sed in cognitione fita est fides: atq; illa quidem non Dei modò, sed diuinæ voluntatis. Nec enim ex eo salutem consequimur, vel quòd parati sumus pro vero amplecti quicquid Ecclesiæ præscripserit, vel quòd inquirendi cognoscendique prouinciam ad ipsam relegamus: sed quando Deum agnoscimus nobis esse propitium Patrem, reconciliatione per Christum facta: Christum verò in iustitiam, sanctificationem, & vitam nobis esse datū. Hac (inquam) cognitione, non sensus nostri submissione, ingressum in regnum celorum obrinemus.

vid. Chry. solto. in Iohan. ho. mul. 16.

Ro. 10. 10.

3 Equidem non inficior (qua sumus ignorantia circumsepti) quin plurima nobis implicita nūc sint, & etiam sint futura, donec deposita carnis mole propius ad Dei præsentiam

Scopus huius caput.

Necessitas obiecti de fide.

Quam obseruant Scholastici, Deum fidei obiectum (omisso Christo) constituentes. Hi autem variis refutationibus refelluntur.

Dogma eorumdem de fide implicita impugnatur.

Fidem enim destrictam, quæ in cognitione diuinæ voluntatis sita est.

Quæ sit hæc voluntas, & quàm necessaria eiusdem genio.

Multa quibus sum et erit nobis implicita.

tiam accesserimus: in quibus ipsis nihil magis expediat quàm iudicium suspendere, animum autem affirmare ad tenendam cum Ecclesia vnitatem. Verùm hoc prætextu ignorantiam humilitate temperatam fidei nomine insignire, absurdissimum est. Fides enim in Dei & Christi cognitione non in Ecclesiæ reuerentia iacet. Et videmus qualem labyrinthum ista sua implicatione sint fabricati, vt quiduis, nullo cum delectu, dum sub Ecclesiæ obruditur titulo, ab imperitis instar oraculi arripiatur, interdum etiam prodigiosissimi errores. Quæ inconsiderata facilitas, quum certissimum sit in ruinam præcipitum, ab iis tamen exculatur: quia definitè nihil credat, sed apposita conditione, si talis Ecclesiæ sit fides. Ita in errore veritatem, in cæcitate lucem, in ignorantia rectam scientiam teneri fingunt. Quibus refutandis ne longius immoremur, tantum admonemus lectorem vt ipsa cum nostris conferat. ipsa enim veritatis perspicuitas satis expeditam per se refutationem suggeret. Neque enim apud eos hoc quæritur an implicita sit fides multis ignorantia reliquias, sed definiunt, rite credere qui in sua incitia stupent, adeoque sibi indulgent, modo Ecclesiæ authoritati & iudicio de rebus incognitis assentiantur. Quasi verò Scriptura passim non doceat cum fide coniunctam esse intelligentiam.

A tamen fides in dei & Christi cognitione, non in Ecclesiæ reuerentia iacet.

Alia refutatio, ab alio sitis quæ hoc dogmatæ consequuntur.

Quo sensu non sita fides agnoscenda sit implicita.

Exempla in Apostolis.

In omnibus credentibus.

Est item implicita fides, seu fidei preparatio in quibusdam.

4 Nos verò fidem, quandiu in mundo peregrinamur, implicitam esse concedimus, non solum quia nos multa adhuc latent: sed quia multis errorum nebulis circumdati, non omnia assequimur. Nam perfectissimi cuiusque summa sapientia est proficere, placidaque docilitate longius eniti. Itaque fideles hortatur Paulus vt si qua de re alij ab aliis dissentiant, expectet reuelationem. Et sanè experientia docet, donec carne simus exuti, minus nos assequi quàm optandum efficit. ac quotidie legendi in multis obscuris locos incidimus, qui nos ignorantia coarguunt. Atque hoc fræno in modestia nos Deus retinet, fidei mensuram singulis assignans, vt optimus etiam quisque doctor ad discendum paratus sit. Ac insignia huius fidei implicitæ exempla in Christi discipulis notare licet, antequam plenam illuminationem adepti essent. Videmus quàm difficulter rudimenta ipsa gustent, vt hæsitent in minimis quibusque, vt à magistri ore pendentes, non tamen multum promoueant. quinetiam, dum ad monumentum accurrunt mulierum a dmonitu, resurrectio magistri illis instar somnij est. Quum illis fidei testimonium antè reddiderit Christus, ea prorsus fuisse vacuos dicere fas non est: imò, nisi persuasi fuissent Christum resurrecturum esse, concidisset in illis omne studium. Nec verò superstitio traxit mulieres, vt cadaver hominis extincti aromatibus condirent de cuius vita nulla spes foret: sed quanuis fidem haberent eius verbis, quem sciebant veracem esse: ruditas tamen, quæ adhuc occupabat eorum mentes, fidem caligine obuoluit, vt essent ferè attoniti. Vnde etiam dicuntur tunc demum credidisse, vbi re ipsa ab ipsis comperta fuit sermone Christi veritas: non quòd credere inceperint, sed quia occultæ fidei semen, quod in eorum cordibus velut emortuum erat, tunc recepto vigore emerfit. Vera ergo in illis fuit, sed implicita fides: quia reuerenter Christum pro vnico doctore amplexi erant. Deinde ab ipso edocui, statuebant sibi esse authorem salutis. denique credebant de cælo venisse, vt per gratiam Patris discipulos illuc colligeret. Nec verò familiarior huius rei probatio quærenda est quàm quòd in cunctis semper mixta est fidei incredulitas.

5 Vocare etiam fidem implicitam licet quæ tamen propriè nihil aliud est quàm fidei preparatio. Plerosque credidisse Euangelistæ referunt qui tantum miraculis in admirationem rapti, non vltra progressi sunt quam Christum esse Messiam qui promissus fuerat: quanuis ne tenui quidem Euangelij doctrina imbuti essent. Talis obseruantia, quæ eos subegit vt Christo libèter se subiicerent, ornatur fidei titulo: cuius tamen non nisi initium fuit. Sic aulicus ille qui de filij sanatione promissioni Christi credidit, domum reuersus, teste Euangelista, denuò credidit. nempe quia primò instar oraculi habuit quòd audi erat ex ore Christi: deinde eius authoritati se addixit, ad recipiendam doctrinam. Quamquam sciendum est, ita fuisse docilem & paratum ad discendum, vt tamen verbum credendi priore loco particularem fidem denotet, secundo loco eum numeret in ter discipulos qui nomen Christo dederant. Non absimile exemplum in Samaritanis proponit Iohannes, qui mulieris sermoni crediderunt vt feruidè ad Christum accurrerent, qui tamen eo audito sic loquuntur, Iam nõ credimus ob sermonem tuum, sed eum audiuius, & scimus quòd seruator sit mundi. Ex his patet, eos etiam qui pri-

Iohan. 17
3.

Philip. 3
15.

Iohan. 4.
53.

Iohan. 4.
42.

mis

mis elementis nondum sunt imbuti, modo ad obediendum ferantur, vocari fideles, non quidem proprie, sed quatenus Deus pro sua indulgentia pium illum affectum tanto honore dignatur. Sed hæc docilitas cum proficiendi desiderio longè distat à crassa ignorantia, in qua torpent qui fide implicita (qualis fingitur a Papistis) contenti sunt. Nam si Paulus seuerè eos damnat qui semper discentes, nunquam ad scientiam veritatis perueniunt, quanto grauiorem ignominiam merentur qui data opera affectant nihil scire?

Sed hæc docilitas longe distat à fide implicita sibi oblativum.

6 Hæc igitur vera est Christi cognitio, si cum qualis offertur a Patre suscipimus, nempe Euangelio suo vestitum: quia sicuti in scopum fidei nostræ ipse destinatus est, ita non nisi præeunte Euangelio rectà ad eum tendemus. Et certè illic nobis aperiuntur thesauri gratiæ: quibus clausis, parum nobis Christus prodesset. Sic Paulus fidem doctrinæ indiuiduam comitem addit his verbis, Non ita didicistis Christum: siquidem edocti estis quæ sit veritas in Christo. Neque sic tamen ad Euangelium restringo fidem quin fatear à Mose & Prophetis traditum fuisse quod ad eam ædificandam sufficeret: sed quia plenius Christi manifestatio in Euangelio exhibita est, in meritò vocatur a Paulo doctrina fidei. Quæ etiam ratione alibi dicit, fidei aduentu Legem abolitam fuisse: hæc voce comprehendens nouum & insolitum docendi genus, quo Patris misericordiam magis illustrauit, & de salute nostra certius testatus est Christus ex quo apparuit magister. Quamquam facilius erit & aptior methodus, si gradatim à genere ad speciem descendimus. Principio admonendi sumus, perpetuam esse fidei relationem cum Verbo, nec magis ab eo posse diuelli, quam radios a sole, vnde oriuntur. Ideo apud Iesaiam clamat Deus, Audite me, & viuet anima vestra. Et hunc eundem fidei fontem demonstrat Iohannes his verbis, Hæc scripta sunt vt credatis. Propheta quoque hortari volens populum ad fidem, Hodie (inquit) si vocem eius audieritis. & audire passim accipitur pro credere. Deniq; non frustra Deus apud Iesaiam hac nota discernit filios Ecclesiæ ab extraneis, quòd omnes erudiet, vt sint ab ipso edocti. quia si promissuum esset beneficium, cur ad paucos dirigeret sermonem? Cui respondet quòd passim Euangelistæ fideles & discipulos ponunt tanquam synonyma, ac præsertim Lucas in Actis Apostolorum sapius. quin etiam hoc epitheton ad mulierem vsq; extendit, Act. 9. Quare si ab hoc scopo in quem collimare debet, vel minimùm deflectit fides, naturam suam non retinet, sed in certa est credulitas, & vagus mentis error. Idem verbum basis est, qua fulcitur & sustinetur: vnde si declinat, corruiet. Tolle igitur verbum, & nulla iam restabit fides. Non hic disputamus an ad seminandum Dei sermonem, vnde fides concipiatur, necessarium sit hominis ministerium, quod alibi tractabimus: sed verbum ipsam, vtcunque ad nos deferatur, instar speculi esse dicimus, in quo Deum intueatur fides. Siue igitur hominis operam in hoc Deus adhibeat, siue sola sua virtute operetur, semper tamen iis quos ad se trahere vult, per verbum suum se representat. Vnde & fidem definit Paulus obedientiam quæ præstatur Euangelio, & obsequium fidei laudat in Philippensibus. Neque enim vnum id in fidei intelligentia agitur, vt Deum esse nouerimus, sed etiam, imò hoc præcipuè, vt qua sit erga nos voluntate, intelligamus. Neque enim scire quis in se sit: tantum nostra refert, sed qualis esse nobis velit. Iam ergo habemus fidem esse diuinæ erga nos voluntatis notitiam ex eius verbo perceptam. Huius autem fundamentum est, præsumpta de veritate Dei persuasio. De cuius certitudine, quâdiu secum animus tuus disceptabit, dubiæ & infirmæ, vel potius nullius authoritatis erit verbum. Neque etiam sufficit Deum credere veracem, qui nec fallere nec mentiri possit, nisi constituas proculdubio, quicquid ab ipso prodit, sacrosanctam esse & inuiolabilem veritatem.

Insuper autè est veritas Dei relatio ad fidem: vt verbum sit fides ac basis fidei, ac veluti speculo in quo Deum intuetur.

Confirmatio, vnde scripturæ testimonium.

Denique, absque verbi cognitione nulla potest esse fides.

7 Sed quoniam nec ad vocem Dei quamlibet cor hominis in fidem erigitur, inquirendum adhuc est, quid proprie fides in verbo respiciat. Vox Dei erat ad Adam, Morte morietis: Vox Dei ad Cain, Sanguis fratris tui clamat ad me de terra: sed quæ nihil per se, nisi fidem quatefacere queant: tantum abest vt stabiliendæ sint idoneæ. Non negamus interim quin fidei officium sit veritati Dei subscribere, quoties & quidquid & quocunque modo loquitur: sed quærimus modo quid in verbo Domini reperiat fides, quo nitatur & recumbat. Vbi solam indignationem & vindictam conscientia nostra conspiciat, quomodo non trepidabit & exhorrescet? Deum autem quem exhorrescit, quomodo non refugeret? atqui Deum quætere fides debet, non fugere. Constat ergo nondum plenam haberi à nobis fidei definitionem: quando voluntatem Dei qualemcunque nosse, pro fide censendum non est. Quid si in locum voluntatis, cuius sæpe tritum

Summa dispositionis ad dogma scholasticorum de fide implicita.

Quid proprie fides in verbo Dei respiciat.

2. Tim. 3. 7.

Ephes. 4. 20.

Rom. 10. 4.

Iesa. 55. 3. Iohan. 20. 31. Psal. 95. 8.

Iesa. 53. 13.

A. 2. 6. 1. 2. 7. & 9. 1. 10. 19. 25. 26. 33. & 11. 26. 29. & 13. 5. 2. & 14. 15. 16. 18. 19. 20. 21.

Rom. 1. 5. Philip. 2. 17.

Gen. 2. 17. Ibid. 4. 10.

ftis est nuntius & formidabile pæconium, benevolentiam seu misericordiam subiiciamus: Ira certè ad fidei ingenium propius accesserimus. tum enim ad Deum quæredum allicimur postquam didicimus salutem nobis apud eum esse repositam: quod ipsum nobis confirmatur vbi sibi curæ studioque eam esse declarat. Proinde gratiæ promissione opus est, qua nobis testificetur se propitium esse Patrem: quando nec aliter ad eum appropinquare possumus, & in eam solam reclinare cor hominis potest. Hac ratione in Psalms passim iunguntur hæc duo sicuti inter se coherent, misericordia & veritas: quia nec quicquam nos iuuaret scire Deum esse veracem, nisi clementer nos ad se alliceret: nec eius misericordiam amplecti nostrum esset nisi eam sua voce offerret. Veritatem tuam & salutem prædicauim: non celauim bonitatem tuam & veritatem tuam. Bonitas tua & veritas custodiant me. Alibi, Misericordia tua ad cælos, veritas tua vsque ad nubes. Item, Psal. 117. 2. Omnes viæ Iehouæ clementia & veritas custodientibus fœdus eius. Item, Multiplicata est super nos misericordia eius, & veritas Domini manet in æternum. Item, Canam nomini tuo super misericordia & veritate tua. Omitto quod in eandem sententiam apud Prophetas legitur, Deum clementem esse & fidelem in promissis. Temere enim statuemus Deum nobis propitium, nisi de se testetur ipse, nosque sua inuitatione præueniat, ne dubia vel obscura sit voluntas. Iam autem visum est vnicum amoris pignus esse Christum: sine quo sursum & deorsum apparent odij & iræ signa. Iam quum non multum habitura sit momenti diuinæ bonitatis notitia, nisi in ea nos acquiescere faciat, excludenda est dubitatio mixta intelligentia, quæ non solidè sibi constet, sed ipsa secum cludenda est dubitatio mixta intelligentia, quæ non solidè sibi constet, sed ipsa secum

Psal. 40. 11.

Psal. 36. 6.

Psal. 25. 10.

Psal. 117. 2.

Psal. 138. 2.

Quæ in Christo nobis offertur.

Modo cum fide amplectimur.

Cuius fidei infra proponitur definitio.

Scholasticorum nugatoria distinctio de fide formatæ & informis resellitur.

A consideratione nature fidei, quæ Spiritus dei donum est quod a pio affectu nullo modo potest abstrahi.

Rom. 10. 10.

Rom. 1. 5.

Iohan. 3. 25.

Christum: sine quo sursum & deorsum apparent odij & iræ signa. Iam quum non multum habitura sit momenti diuinæ bonitatis notitia, nisi in ea nos acquiescere faciat, excludenda est dubitatio mixta intelligentia, quæ non solidè sibi constet, sed ipsa secum cludenda est dubitatio mixta intelligentia, quæ non solidè sibi constet, sed ipsa secum disciplet. At verò plurimum abest quin mens hominis, vt cæca est & obtenebrata, ad percipiendam vsque Dei voluntatem penetret ac conscendat, atque etiam cor, vt perpetua hæsitatio fluctuatur, securum in ea persuasione resideat. Itaque aliunde & mentem illuminari, & cor obscurari conuenit, quò Dei verbum plenam apud nos fidem obtineat. Nunc iusta fidei definitio nobis constabit si dicamus esse diuinæ erga nos benevolentia firmam certamque cognitionem, quæ gratuita in Christo promissionis veritate fundata, per Spiritum sanctum & reuelatur mentibus nostris & cordibus obsignatur.

§ Verum antequam vltra progrediar, quædam præmia necessaria erunt ad nodos explicandos, qui obstaculum alioqui afferre possent lectoribus. Ac primò refutanda est quæ in scholis volitat nugatoria fidei formatæ & informis distinctio. Imaginantur enim eos credere quicquid cognitu necessarium est ad salutem, qui nullo timore Dei, nullo pietatis sensu tanguntur. Quasi verò Spiritus sanctus corda nostra in fidem illuminando, non sit nobis adoptionis nostræ testis. Superciliosè tamen, tota Scriptura reclamante, persuasionem illam timore Dei vacuum, fidei nomine dignantur. Cum eorum definitione longius conflictari opus non est, quàm fidei naturam simpliciter enarrando, qualis verbo Dei traditur. Vnde liquidò patebit quàm imperitè & insulsè de ipsa strideant magis quàm loquantur. Partem iam attigi, reliqua suo loco deinde subiiciam. Nunc dico, nihil eorum commento posse fingi absurdius. Fidem assensum esse volunt, qua recipiet quilibet Dei contemptor quod ex Scriptura profertur. Atqui primò videndum erit, sibi ne quisque proprio Marte fidem accersat: an Spiritus sanctus per eam testis sit adoptionis. Itaque pueriliter ineptiunt, querendo an eadem sit fides quam superueniens qualitas format: an verò diuersa & noua. Vnde certò apparet ita garrindo de singulari Spiritus dono nunquam cogitasse: quia initium credendi iam in se reconciliationem continet qua homo ad Deum accedit. Quòd si expenderent illud Pauli, Corde creditur ad iustitiam: fingere desinerent frigidam illam qualitatem. Si vna hæc nobis superpetere ratio, valere deberet ad litem finiendam: assensionem scilicet ipsam, sicuti ex parte attigi, & fufius iterum repetam, cordis esse magis quàm cerebri, & affectus magis quàm intelligentiæ. Qua ratione obedientia vocatur fidei, cui nullum aliud obsequium præfert Dominus. & meritò, quando illi sua veritate nihil est pretiosius: quam à creditibus, quasi subscriptione facta, obsignari Iohannes Baptista est testis. Quoniam res minime dubia est, vno verbo statumus, eos ineptè loqui quum fidem formari dicunt, accessione piæ affectionis ad assensum facta: quum assensus quoque pia affectione constet: qualis saltem in Scripturis demonstratur. Sed alterum multo clarius argumentum se etiam nunquam offert. Quum enim fides Christum amplectatur, vt nobis offeratur à Patre: ille verò non in iustitiam modò, peccatorum remissionem & pacem offeratur, sed in sanctific

Lôbard. lib. 3. distinct. 23a

ctificationem quoq; & fontem aquæ viuæ: cum haud dubiè ritè cognoscere nunquam poterit quin sanctificationem Spiritus simul apprehēdat. Aut si quis apertius id dictum cupiat, Fides in Christi notitia sita est. Christus nisi cum Spiritus sui sanctificatione cognosci nequit. Consequitur, fidem à pio affectu nullo modo esse distrahendam.

1. Cor. 13. 9 Quod solent obtrudere quod ait Paulus. Siquis scilicet omnem fidem habeat, vt montes transferat, charitatem verò non habeat, eum nihil esse, quò fidem charitate spoliatam deformet: non animaduertunt quid eo loco sit Apostolo fides. Quum enim proximo capite distinxisset de variis donis Spiritus, in quibus reposuerat genera linguarum, virtutes, prophetiam, & hortatus esset Corinthios ad sectanda ex iis meliora, hoc est, vnde plus fructus & emolumentum redire ad totum Ecclesiæ corpus: subiicit, excellentiore adhuc se viam demonstraturum. Eiusmodi dona omnia, vtcunque per se excellentia sunt, nihili tamen aestimanda esse nisi charitati seruiant. Esse enim in Ecclesiæ aedificationem data: in eam nisi conferantur, perdere suam gratiam. Ad id probandum distributione vtitur, repetens eadem illa quæ superius recensuerat dona, sed aliis nominibus. Pro eodem autem vsurpat virtutes, & fidem, nempe pro edendorum miraculorum facultate. Quum ergo hæc siue virtus siue fides particulare sit donum Dei, quo impius quispiam & pollere queat & abuti, vt dono linguarum, vt prophetia, vt aliis charitatibus: non mirum si à charitate separetur. Totus autem istorum error in eo est, quòd quum vocabulum fidei sit *πίστις* significati diuersitate non obseruata, perinde putant ac si eadem vbique foret acceptio. Locus Iacobi, quem in eiusdem erroris patrocinium accersunt, alibi discutietur. Quanquam verò plures esse fidei formas, docendi causa concedimus, dum volumus ostendere qualis sit in impiis Dei notitia: vnicam tamen piorum fidem, vt Scriptura docet, agnoscimus & prædicamus. Credunt certè pluri Deum esse, Euagèlicam historiam ac reliquas Scripture partes veras esse arbitrantur: (quale ferè iudicium esse solet de iis quæ vel olim gesta narrantur, vel ipsi præfentes spectauimus) sunt etiam qui vltra procedunt: nam & Dei sermonem pro certissimo habent oraculo, nec eius præcepta prorsus negligunt, & minis & promissionibus vtcunque commouētur. Talibus quidem fidei testimonium tribuitur, sed per *παραλογισμὸν* quoniam Dei verbum non impugnant manifesta impietate, vel reiciunt, vel contemnunt: sed quandam potius obedientiæ speciem præ se ferunt.

Obiectio ex Pauli d. b. Responso.

Error scholasticorum in eo est, quòd vocem multipliciter significauerunt, & synonymè esse somniarunt.

Fidei testimonium abusuè duobus hominum generibus tribuitur. Quid de hac attributione sit sententiū.

Credentes ad sensus qui.

Hypocritarum fides.

Cum quibus cōferendi sūt.

Fides cui reprobus tribuitur.

Infr. c. 17. lect. 11.

A. c. 8. 15. 18.

Luc. 8. 7. 13.

Iac. 2. 19.

1. Theff. 1. 4. 5.

10 Verum hæc fidei seu vmbra, seu imago, vt nullus est momenti, ita indigna est fidei appellatione: à cuius solida veritate quam procul abist, tamen si mox futuri videbitur, nihil tamen impedit nunc obiter indicari. Credidisse dicitur Simon Magus, qui tamen suam incredulitatem paulo post prodit. Quòd fides illi tribuitur, non intelligimus cum quibusdam, simulasse verbis quam in corde nullam haberet: sed potius arbitramur, Euangelij maiestate victum, qualemcunque fidem adhibuisse, atque ita Christum, vitæ & salutis autorem agnouisse, vt libenter illi nomen daret. Eodem modo credere ad tempus dicuntur in Euangelio Lucæ, in quibus verbi semen, antequam fructificet, præfocatur: aut etiam nullis dum actis radicibus arefcit mox & deperit. Tales non dubitamus quodam verbi gustu affectos ipsum auide arripere, & diuinam eius virtutem persentiscere: vt fallaci fidei simulatione non hominum oculis modò imponat, sed suis ipsorum animis. Ipsissimam enim pietatem esse sibi persuadent illam quam Dei verbo deferunt reuerentiam, quia nullam esse impietatem reputant, nisi manifestum & confessum eius vel probum vel contemptum. Qualiscunque autem illa est assensio, ad cor ipsum vsque minimè penetrat, vt illic defixa resideat. & quanquam radices egisse interdum videtur, viuæ tamen illæ non sunt. Tor vanitatis recessus habet, tot mendacij laterbris scætet cor humanum, tam fraudulenta hypocrisis obtectum est, vt seipsum sæpe fallat. At verò qui talibus fidei simulachris gloriantur, intelligant diabolis nihilo se in hac parte præcellere. Priores certè illi sunt multo inferiores, qui stupidi audiunt & intelligunt, quorum notitia diaboli contremiscunt: alij in hoc pares sunt, quòd qualiscunque sensus, quo tanguntur, in terrorem tandem exit & consternationem.

11 Scio quibusdam durum videri vbi fides reprobis tribuitur: quum Paulus eam fructum electionis esse asserat, qui tamen nodus facillè soluitur: quia etsi in fidem non illuminantur, nec Euangelij efficaciam verè sentiunt nisi qui præordinati sunt ad salutem: experientia tamen ostendit reprobos interdum simili ferè sensu atque electos affici, vt ne suo quidem iudicio quicquam ab electis differant. Quare nihil absurdi est quòd cælestium

lectum donorum gustus ab Apostolo, & temporalis fides à Christo illis adscribitur: non quòd vim spiritualis gratiæ solidè percipiant ac certum fidei lumen: sed quia Dominus, vt magis conuictos & inexcusabiles reddat, se in sinuat in eorum mentes, quatenus sine adoptionis Spiritu gustari potest eius bonitas. Siquis obiciat, nihil igitur amplius restare fidelibus vnde certò adoptionem suam æstiment: respondeo, quanuis magna sit similitudo & affinitas inter Dei electos, & qui fide caduca ad tēpus donantur, vigere tamen in solis electis fiduciam illam quam celebrat Paulus, vt pleno ore clament, Abba, Pater. Ergo, vt solos electos semine incorruptibili Deus in perpetuum regenerat, vt nunquam dispareat semen vitæ eorum cordibus insitum: ita solidè in illis ob signat adoptionis suæ gratiam, vt stabilis ac rata sit. Sed hoc minimè obstat quin illa inferior Spiritus operatio cursum suum habeat etiam in reprobis. Interea docentur fideles, sollicitè & humiliter seipsum excutere, ne pro fidei certitudine obrepat carnis securitas. Adde quòd reprobi nunquam sensum gratiæ nisi confusum percipiunt, vt umbram potius apprehendant quàm solidum corpus: quia peccatorum remissionem Spiritus propriè in solis electis ob signat, vt eam speciali fide in vsum suum applicent. Meritò tamen dicuntur reprobi Deum credere sibi propitium: quia donum reconciliationis, licet confusè nec satis distinctè, suscipiunt: non quòd eiusdem vel fidei, vel regenerationis participes sint cum filiis Dei: sed quia commune cum illis fidei principium habere videntur, sub integumento hypocriteos. Nec verò nego quin hucusque eorum mētes irradiet Deus, vt eius gratiam agnoscant: sed sensum illum à peculiari testimonio quod reddit suis electis, ita distinguit, vt ad solidum effectum & fruitionem nō perueniant. Non enim ideo se propitium illis demonstrat, quia verè ex morte ereptos in custodiam suam recipiat, sed tantum illis manifestat præsentem misericordiam. Viua autem fidei radice solos electos dignatur, vt in finem vsque perseuerent. Ita diluitur obiectio illa, si verè gratiam suam demonstrat Deus, hoc perpetuò fixum esse: quia nihil obstat quominus præsentis gratiæ suæ sensu, qui postea euanescit, Deus aliquos illustret.

*Obiectio.**Responsio.*

Gal. 4. 6.

*Quem gratia
sensum reprobis
percipiunt.**Electi quomodo
a reprobis
discernantur.**Cur fides tem-
poraria sit in
reprobis.**Cur firma &
perpetua in
electis.**Ratio, respectu
reproborum.**Exemplum.*

Rom. 5. 5.

*Cur Deus iras-
citur filiis suis*

12 Quanquam etiam fides diuinæ erga nos benevolentis notitia est, & certa de eius veritate persuasio: non mirum tamen est diuini amoris sensum in temporariis euanescere, qui licet fidei sit affinis, ab ea tamen multum differt. Voluntas Dei immutabilis est, fateor, & semper eius veritas sibi constat. atqui nego hucusque progredi reprobos, vt in arcanam illam reuelationem penetrarent, quam solis electis Scriptura vendicat. Nego igitur eos vel Dei voluntatem, vt est immutabilis, capere, vel eius veritatem constanter amplecti: quia in sensu euani do subsidunt. sicuti arbor non satis altè plantata, vt viuas radices agat, temporis successu arefcit: licet per aliquot annos non flores tantum & folia emittat, sed etiam fructus. Deniq; sicut primi hominis defectione deleri potuit ex eius mente & anima imago Dei, ita mirum non est si quibusdam gratiæ suæ radiis reprobis illuceat, quos postea extingui patitur. Nec verò quicquam impedit quominus leuiter alios tingat Euangelij sui notitia, alios penitus imbuat. Hoc interim tenendum est, quantumuis exigua sit ac debilis in electis fides, quia tamen Spiritus Dei certa illis arrha est ac sigillum suæ adoptionis, nunquam ex eorum cordibus deleri posse eius sculpturam: reprobos verò tali luce aspergi quæ postea dispareat. Neq; tamen fallacem esse Spiritum: quia semen quod iacit in eorum cordibus, non viuificat, vt semper maneat incorruptibile, sicuti in electis. Vltrà procedo, nam quum ex Scripturæ doctrina, & quotidiano vsu constet reprobos interdum affici diuinæ gratiæ sensu, quoddam mutui amoris desiderium in illorū cordibus excitari necesse est. Sic in Saule ad tempus viguit pius affectus, vt Deum amaret, à quo paternè se tractari sciens, aliqua bonitatis eius dulcedine capiebatur. At quemadmodum radicius non hæret in reprobis de paterno Dei amore persuasio: ita non solidè eum redamant vt filij, sed mercenario quodā affectu ducuntur. Nam soli Christo hac lege datus est Spiritus ille amoris, vt eum membris suis instillet. nec certè longius quam ad electos patet illud Pauli, Diffusa est charitas Dei in corda nostra per Spiritum sanctum qui datus est nobis, nempe charitas quæ illam, quam supra attigi, inuocationis fiduciam generat. Sicuti ex opposito videmus, Deum mirabiliter irasci filiis suis quos amare non desinit: non quòd apud se eos oderit, sed quia terere eos vult iræ suæ sensu, vt superbiam carnis humiliet, torporem excutiat, & ad pœnitentiam sollicitet. Itaque eodem tempore & iratum sibi, vel peccatis suis, & propitium concipiunt: quia non fidè iram eius deprecantur, ad quem tamen cum tranquilla fiducia

cia

cia confugiunt. His quidem constat, quosdam non simulare fidem, qui tamen vera fide carent: sed dum subito zeli impetu feruntur, seipfos falsa opinione decipiunt. Nec dubium est quin ipsos occupet socordia, ne cor suum probè, vt par erat, examinent. Tales fuisse probabile est quibus (teste Iohanne) Christus seipsum non credebat, quum tamen in ipsum credere: quia nouerat omnes, & sciebat quid esset in homine. Quòd nisi à

Iohan. 2. 24.

Quo sensu à fide multi excidere dicantur.

Ioh. 8. 31. finitas fidei téporalis cum uiua & perpetua) non dixisset Christus discipulis, Si vos miseritis in sermone meo, verè discipuli mei estis: & cognoscetis veritatem: & veritas vos liberos reddet. Eos enim compellat qui amplexi erant eius doctrinam, & hortatur ad

Tit. 1. 1. profectum fidei, ne torpore suo lumen quod datum est, extinguant. Ideo Paulus fidem electis peculiariter vendicat, significans multos euanescere, quia viuam radicem non

Mat. 23. 13. traxerunt. Sicuti etiam loquitur Christus apud Matthæum, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur. In aliis crassius est mendacium, quos Deo & hominibus illudere non pudet. In hoc genus hominum, qui fallaci pretextu impiè fidem profanant, inuehitur Iacobus. Nec Paulus requireret à filiis Dei fidem non fictam, nisi quia multi sibi audacter arrogant quod non habent, & inani fuco vel alios vel interdum seipfos fallunt. Itaque bonam conscientiam arcæ comparat, in qua custoditur fides: quia multi ab illa excidendo circa hanc naufragium fecerunt.

Iacob. 2. 14.

1. Tim. 1. 5.

Ibid. 19.

13 Tenenda etiam est ambigua verbi significatio. sæpe enim fides tantundem valet ac sana pietatis doctrina, sicut eo què nuper citauimus loco, & eadem epistola vbi Paulus

Fidei variae significationes.

1. Tim. 3. 9. diaconos tenere vult mysterium fidei in pura conscientia: Item, vbi denuntiat quorundam defectionem à fide. Ex opposito autem dicit enutritum fuisse Timotheum verbis fidei. Item, vbi dicit, profanas inanitates & oppositiones falsò nominatæ scientiæ, in

1. Sumitur pro sana pietatis doctrina.

1. Tim. 4. 1, & 6. causa esse vt multi à fide discedant: quos alibi reprobos vocat circa fidem. Sicuti rursum vbi Tito præcipit, Admone eos vt sani sint in fide: sanitatis voce nihil aliud intelligit quam doctrinæ puritatem, quæ hominum leuitate facillè corrumpitur & degenerat.

Tit. 1. 13, & 2. 2. Nempe quia in Christo, quem possidet fides, absconditi sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ: meritò extenditur ad totam cælestis doctrinæ summam, à qua non potest separari. Contrà ad particulare aliquod obiectum aliquando restringitur. sicuti quum dicit

Col. 2. 3. Matthæus Christum fidem eorum vidisse qui per tegulas paralyticum demiserant: & ipse clamat se non inuenisse tantam fidem in Israel quantum Centurio attulerat. Atqui probabile est intentum prorsus fuisse ad filij sanationem, cuius cura occupauerat totum eius animum. sed quia solo Christi nutu & responso contentus corporalem præsentiam non flagitat, huius circumstantiæ causa tantopere extollitur eius fides. Et nuper docuimus Paulum accipere fidem pro dono miraculorum. quo pollent qui nec Spiritu Dei sunt regeneriti, nec eum seriò colunt. Alibi etiam fidem ponit pro doctrina qua in fide

2. Aliquando restringitur ad particulare aliquod obiectum.

1. Cor. 9. 2. instituitur. Nam quum scribit fidem abolendam, non dubium est id referri ad Ecclesiæ ministerium, quod infirmitati nostræ hodie vile est. In his quidem loquendi formis constat analogia. Cæterùm vbi improprie transfertur nomen fidei ad falsam professionem vel mendacem titulum, nihilo asperior videri debet κατὰ γνώσιν, quàm vbi timor Dei ponitur pro vitioso & peruerso cultu. sicuti quum sæpius dicitur in sacra historia, Gentes exteras quæ in Samariam & vicina loca traductæ fuerant, timuisse deos fictitios & Deum Israel. quod tantundem valet, ac cælum terræ miscere. Sed nunc querimus quid sit fides quæ filios Dei ab incredulis distinguit, qua Deum inuocamus patrem, qua transimus à morte in vitam, & qua Christus (æterna salus & vita) in nobis habitat. Eius autem vim & naturam breuiter & dilucidè explicuissè videor.

14 Nunc singulas partes definitionis eius de integro persequamur: quibus diligenter excussis, nihil (vt opinor) dubium restabit. Cognitionem dum vocamus, non intelligimus comprehensionem, qualis esse solet earum rerum quæ sub humanum sensum cadunt. Adeò enim superior est, vt mentem hominis seipsam excedere & superare oporteat, quòd ad illà pertingat. Neq; etiam vbi pertigit, quod sentit assequitur: sed dum per suaualum habet quod nõ capit, plus ipsa persuasionis certitudine intelligit quàm si humanum aliquid sua capacitate perciperet. Quare elegàter Paulus, qui id vocat comprehen-

3. Significat etiam Ecclesiæ ministerium, seu doctrinam qua in fide instituitur.

1. Cor. 13. 10. dere quæ sit longitudo, latitudo, profunditas & sublimitas, & cognoscere supereminentem cognitioni dilectionem Christi. Voluit enim significare, modis omnibus infinitum esse quod mens nostra fide complectitur, & genus hoc cognitionis esse omni intel-

Varie significatur: in multis expressis, singulas definitionis (sect. 7. circa finem propositæ) partes explicaturus, sex præcipua membra scilicet. I. Qualis sit Cognitionis, cuius meminit in definitione.

Eph. 3. 18. num aliquid sua capacitate perciperet. Quare elegàter Paulus, qui id vocat comprehen-

dere quæ sit longitudo, latitudo, profunditas & sublimitas, & cognoscere supereminentem cognitioni dilectionem Christi. Voluit enim significare, modis omnibus infinitum esse quod mens nostra fide complectitur, & genus hoc cognitionis esse omni intel-

lig

lig

līgētia longè sublimius. Quia tamen arcanum voluntatis suę, quod à seculis & generationibus abscōditum erat, Dominus sanctis patefecit, optima ratione fides inde in Scripturis agnitio vocatur: ab Iohanne verò scientia: quoniam fideles testatur scire se esse filios Dei. Et sanè certò sciunt: sed diuinę veritatis persuasione confirmati magis quàm rationali demonstratione edocti. Id indicant & Pauli verba, nos in hoc corpore habitantes, à Domino peregrinari: quia per fidem ambulamus, non per aspectum: quibus ostendit, ea quę per fidem intelligimus, à nobis tamen abesse, & aspectum nostrum latere. Unde statuimus, fidei notitiam certitudine magis quàm apprehensione contineri.

Col. 1. 26 & 2. 2.

1. Iohan. 3. 22

2. Cor. 5. 6.

2. Cur certa & firma cognitio requiratur.

15 Addimus, certam ac firmam, quo solidior persuasione constantia exprimitur. Nam vt dubia & versatili opinione non est contenta fides, ita nec obscura perplexaque conceptione: sed plenam & fixam, qualis de rebus compertis & probatis esse solet, certitudinem requirit. Tam altè enim & radicatus hæret in cordibus nostris incredulitas, & ita ad eam sumus propèsi, vt quod ore fatentur omnes, Deum esse fidelem, non absque arduo certamine quisquam sibi persuadeat. Præsertim vbi ad rem ventum est, omnium vacillatio detegit vitium quod latebat. Nec verò frustra tam insignibus eloģiis verbo Dei authoritatem asserit Spiritus sanctus: sed morbo quem dixi mederi vult, vt Deus in suis promissis plenam obtineat apud nos fidem. Eloquia Iehouæ, eloquia pura (inquit David) argentum fufum in exitio catino terrę, purgatum septies. Item, Sermo Iehouæ excoctus, clypeus est omnibus confidentibus in ipso. Solomo autem idem confirmans & ferè iisdem verbis, Omnis sermo Dei excoctus. Sed quia in hoc ferè argumento Psalmus centesimus decimus nonus consumitur, plura recitare superuacuum esset. Certè quoties ita suum sermonem commédât nobis Deus, obliquè incredulitatem nobis exprobat: quia non aliò tendit nisi vt peruersas dubitationes è cordibus nostris eradicet. Sunt etiam permulti qui Dei misericordiam sic cōcipiunt, vt quamminimùm consolationis inde recipiant. Simul enim misera anxietate constringuntur, dum dubitant an misericors sibi sit futurus: quia illam ipsam, de qua persuasissimi sibi videntur, clementiam nimium exiguis sinibus terminant. Etenim ita secum reputant, magnam quidem eam esse & copiosam, effusam in multos, obuiam omnibus & paratam: sed incertum esse an ad se quoque peruentura sit, vel potius an sint ad eam pccurenti. Hęc cogitatio, quum in medio cursu resistat, dimidia tantum est. Itaque non tam secura spiritum tranquillitate confirmat, quàm irrequieta hæsitacione sollicitat. Longè est alius sensus *πληροφειας*, quę fidei semper in Scripturis tribuitur: nempe qui Dei bonitatem perspicuè nobis propositam extra dubium ponat. Id autem fieri nequit quin eius suauitatem verè sentiamus, & experiamur in nobis ipsis. Quare Apostolus ex fide deducit fiduciam, & ex hac rursum audaciam. Sic enim loquitur, per Christum nos habere audaciam, & aditum in fiducia, quę est per fidem illius. Quibus sanè verbis ostendit, non esse rectam fidem, nisi quum tranquillis animis audemus nos in conspectum Dei sistere. Quę audacia non nisi ex diuinę benevolentię salutisq; certa fiducia nascitur. Quod adeò verum est vt sæpiusculè pro fiducia nomen fidei vsurpetur.

Ratio, à consideratione nostrę infirmitatis.

Psal. 12. 7. & 18. 5. Prou. 30. 5.

Altera ratio, à consideratione veritatis promissionum Dei.

Huius certitudinis cardo.

Fruillus.

Verè creditis descriptio.

Hebr. 3. 14.

Rom. 8. 38.

16 Hic præcipuus fidei cardo vertitur, ne quas Dominus offert misericordię promissiones, extra nos tantùm veras esse arbitremur, in nobis minimè: sed vt potius eas intus cōplectendo nostras faciamus. Hinc demum nascitur fiducia illa quàm alibi pacem idem vocat: nisi quis pacem deriuare inde malit. Est autem securitas quę conscientiam coram Dei iudicio sedat & serenat: sine qua, tumultuosa trepidacione ipsam vexari & penè dilaniari necesse est, nisi fortè Dei & sui oblita, ad momentum obdormiscat. Et verè ad momentū. neq; enim diu fruitor misera illa obliuione, quin memoria diuini iudicij subinde recurrète, acerrimè lancinetur. In summa, verè fidelis non est nisi qui solida persuasione Deum sibi propitium beneuolūmq; patrè esse persuasus, de eius benignitate omnia sibi pollicetur: nisi qui diuinę erga se beneuolētię promissionibus fretus, indubitatam salutis expectationem præsumit: vt Apostolus his verbis demonstrat, Si fiduciam & gloriationem spei ad finem vsq; firmam tenerimus. Sic enim non bene sperare in Domino existimat nisi qui confidēter se regni cęlestis hæredem gloriatur. Fidelis (inquam) non est nisi qui suę salutis securitati innixus, diabolo & morti confidenter insultet, quomodo ex præclaro illo Pauli epiphonemate docemur. Confusus sum (inquit) quod neq; mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque potestates, neque presentia, neque futura poterunt nos à charitate Dei diuellere, qua nos complectitur

Eph. 3. 12.

Rom. 5. 1.

in Christo Iesu. Sic idem Apostolus non aliter existimat bene illuminari oculos mentis nostræ, nisi cernamus quæ sit spes æternæ hereditatis, ad quam vocati sumus. Et ubique sic docet, vt innuat non bene aliter Dei bonitatem à nobis comprehendi nisi magnæ securitatis fructum inde colligamus.

Ephes. 1. 18.

De fidei imperfectione, cōfirmatione & incremento, vid. lib. 4. sect. 7. 8.

17 Atqui (dicit quispiam) longè aliud experiuntur fideles, qui in recognoscenda erga se Dei gratia non modò in quietudine tentantur (quod sæpe illis contingit) sed grauissimis etiam terroribus interdum quatesunt. tanta est ad deturbandas eorum mentes tentationum vehementia, id quod non satis videtur cum illa fidei certitudine coherere. Proinde nodus hic soluendus est si superiorem illam doctrinam stare volumus. Nos certè, dum fidem docemus esse debere certam ac securam, non certitudinem aliquam imaginamur quæ nulla tangatur dubitatione, nec securitatem quæ nulla sollicitudine impetatur: quin potius dicimus perpetuum esse fidelibus certamen cum sua ipsorum diffidentia, tantum abest vt eorum conscientias in placida aliqua quiete collocemus, quæ nullis omnino turbis interpelletur. Rursum tamen, qualemcunque in modum afflicti sunt, decidere ac desciscere negamus à certa illa, quam de misericordia Dei conceperunt, fiducia. Nullum illustrius vel magis memorabile exemplum fidei proponit Scriptura quàm in Dauide, præsertim si continuum vitæ cursum spectes. Ille tamen quàm non semper pacato animo fuerit, innumeris querimoniis declarat, ex quibus pauca elegere sufficiet. Dum animæ suæ turbulentos motus exprobrat, quid aliud quàm suæ incredulitati succenferet? Quid trepidas (inquit) anima mea, & quid tumultuaris intra me? spera in Deum. Et certè consternatio illa apertum diffidentix signum fuit, ac si destitui se à Deo putaret. Amplius etiam alibi cōfessio legitur, Dixi in mea præcipitatione, Proiectus sum à conspectu oculorum tuorum. Alibi etiam anxia & misera perplexitate secum disceptat, imò de ipsa Dei natura litem mouet. An oblitus est misereri Deus: an in secula repellat? Durius quod sequitur, Atqui dixi, Occidere meum est: mutationes dextræ excelsi. Nam quasi desperatus se ipsum exitio adiudicat: nec tantum agitatur se dubitatione fateretur, sed (quasi in certamine succubuerit) nihil sibi facit residuum: quia Deus ipsum deseruerit, & manum, quæ olim auxiliaris erat, conuerterit ad ipsum perdendum. Quare non abs re animam suam hortatur vt ad quietem suam redeat: quia expertus fuerat inter fluctus turbulentos se iactari. Et tamen, quod mirabile est, inter istas concussionem piorum corda fides sustentat: verèque palmæ vicem obtinet, vt contra quælibet onera nitatur, sursumque se attollat: sicuti Dauid, quum obrutus videri posset, se tamen increpando, ad Deum surgere non destitit. Qui verò cum propria infirmitate certans, ad fidem in suis anxietatibus contendit, iam magna ex parte victor est. Quod ex hac sententia & similibus colligere licet, Expecta Ichouâ: fortis esto, roborabit ille cor tuum. Expecta Iehouam. Seipsum timiditatis coarguit, & idem bis repetens, se multis agitationibus subinde obnoxium fateretur esse. Interim non tantum sibi displicet in his vitiis: sed enixè ad correctionem aspirat. Certè si propius iusto examine conferre eum libeat cum Achaz, reperietur magnum discrimen. Mirtitur Iesaias qui remedium afferat impij Regis & hypocrite anxietati. his verbis eum alloquitur, Sis in custodia, & quiesce: ne formides, &c. Quid ille? Sicuti prius dictum fuerat cor eius fuisse cōmotum, sicuti quantuntur arbores syluæ à vento, licet audita promissione expauescere non destitit. Est igitur hæc propria infidelitatis merces & pœna, sic contremiscere vt in tentatione se à Deo auertat qui sibi ianuam fide non aperit: contrà autem fideles, quos incuruat & ferè opprimit tentationum moles, constanter, quanuis non sine molestia & difficultate emergunt. Et quia sibi propriæ imbecillitatis sunt conscij, cum Propheta precantur, Ne auferas ab ore meo verbum veritatis vsquequaque. Quibus verbis docemur, interdum ipsos obmutescere, ac si prostrata esset eorum fides: non tamen deficere aut terga vertere, sed certamen suum persequi, & suam segnitiam precando acuire, ne saltem ex indulgentia stuporem contrahant.

Obiectio adu. hanc certitudinem.

Responsio.

Cōfirmatio responsionis à 11. animi exemplo.

Psal. 42. 6, & 43. 5.

Psal. 31. 23.

Psal. 77. 10.

Psal. 116. 7.

Psal. 27. 14.

Amplificatio ab opposito Achaz exemplo.

Item à perpetua fidelium experientia & precatione.

Psal. 119. 43.

Hæc de causa confictus carnis & Spiritus in anima fidei describitur.

do nunquam tam bene in presentis vitæ cursu nobiscum agitur vt omni diffidentia morbo curati, fide toti repleamur & occupemur. Hinc cõflictus illi: vbi quæ in reliquiis carnis hæret diffidentia, ad oppugnandam quæ intrus concepta est fidem insurgit. Verùm si in fideli mente certitudo permixta est dubitatione, annon eò semper recidimus vt fides non certa & liquida, sed obscura modò & perplexa diuinæ erga nos voluntatis notitia conset? Minimè verò. Neque enim, si variis cogitationibus distrahimur, ideo protinus à fide diuellimur. nec si sursum deorsum diffidentia agitatione vexamur, ideo in eius abyssum demergimur: neque si concutimur, ideo de gradu deturbamur. Siquidem istius certaminis semper hic finis est, quòd fides eas difficultates, quibus ita circumcessa videtur periclitari, tandem eluctatur.

Cuiuscõflictus finis est fidei victoria.

Summa, fides electorum tui est in dubitata & certa.

19 Summa hæc sit. Vbi primùm vel minima fidei gutta mentibus nostris instillata est, iam faciem Dei placidam & serenam nobisque propitiam contemplari incipimus, procul id quidem & eminus: sed ita certo intuitu, vt sciamus nos minimè hallucinari. Quantum deinde proficimus (vt nos assiduè proficere decet) quasi progressu facto, in propiorem eius conspectum eoque certiolem venimus, & ipsa etiam continuatione familiarior nobis redditur. Ita mentem Dei cognitione illuminatam, initio multa ignorantia videmus inuolutam teneri, quæ paulatim abstergitur. Non tamen quædam ignorando, aut obscurius id quod cernit cernendo, impeditur quin diuinæ erga se voluntatis perspicua notitia fruatur, quod in fide primas ac potissimas partes tenet. Quemadmodum enim si quis carcere inclusus, ex angustiore fenestra oblique tantùm & quasi dimidiatim emicantes habeat solis radios, libero quidem priuatur solis aspectu, splendorem tamen non ambiguum oculis haurit, eiusque vsum recipit: sic terrei corporis com pedibus vincit, vt eundem multa obscuritate vndique obumbremur, luce tamen Dei vel pusillum ad exerendam eius misericordiam irradiante, quantum satis est ad solidam securitatem illuminamur.

Confirmatio à simili.

Alter, ab Apostoli testimonio, ex quo apparet si in eis si imperfectam alimoda in dei etc. firmam nihilominus et certam esse.

20 Vtrunque diuersis locis Apostolus eleganter docet. Quum enim ex parte nos cognoscere, & ex parte prophetare, viderèq; in ænigmate per speculum tradit, quàm tenuis in presenti vita illius verè diuinæ sapientiæ portiuncula nobis detur, indicat. Etsi enim non simpliciter indicant verba illa imperfectam esse fidem quantisper gemimus sub carnis onere, sed quòd necesse est nobis assiduè discendo exerceri, ex imperfectioe nostra contingere: innuit tamen modulo nostro & angustiis quod immensum est non posse comprehendi. Atque hoc Paulus de tota Ecclesia prædicat: cuique autem nostrum sua ruditas obstaculum & remora est, ne tam propè accedat quàm optandum esset. At quàm certo & minimè fallaci sui gustu nos afficiat vel exigua fidei guttula, idem alibi ostendit, quum affirmat nos per Euangelium, reuelata facie, nullòque obiecto velamine gloriam Dei tanta efficacia contemplari, vt in eandem imaginem transformemur. In talibus ignorantie inuolucris plurimum simul dubitationis & trepidationis implicari necesse est: quum præsertim cor nostrum suo quòddam naturali instinctu ad incredulitatem propendeat. Huc accedunt tentationes, quæ & infinite numero & genere variæ magno identidem impetu insiliunt. Ipsa præcipuè conscientia incumbente peccatorum mole oppressa, nunc secum querulatur ac gemit, nunc se arguit, nunc tacitè fremeat, nunc apertè tumulatur. Siue ergo res aduersæ iram Dei præ se ferunt, siue eius argumentum & materiam conscientia in se reperit, inde tela & machinas ad profligandam fidem incredulitas arripit: quæ tamen ad hunc scopum perpetuò destinatur vt Deum nobis aduersum & infensum esse putantes, nec opis ab ipso quicquam speremus, & timeamus ceu ab hoste capitali.

1. Cor. 13. 9.

2. Cor. 3. 18.

Naturæ fidei virtutes explicatio.

1. Quum formidine concutitur fidelis in dei misericordiam suam se recipit.

21 Ad hos impetus sustinendos fides se verbo Domini armat & munit. Atque vbi insultat huiusmodi tentatio, Deum esse inimicum, quia sit infestus: contra excipit, esse quoque, dum affligit, misericordem: quia castigatio à dilectione potius quàm ira proueniat. Vbi hac cogitatione feritur, Deum esse iniquitatum vindicem, opponit veniam delictis omnibus paratam, quoties ad Domini clementiam peccator se confert. Ira pia mens, vt eundem miris modis exagitetur ac diuexetur, supra omnes tamen difficultates tandem emergit, nec sibi diuinæ misericordie fiduciam excuti vnquam patitur. Quin potius quæcumq; disceptationes eam exercent & fatigant, in istius fiducie certitudinem exeunt. Huius rei argumento est, quòd sancti, dum vltione Dei maximè vrgeri sibi videntur, apud ipsam tamen querimonias suas deponunt, & dum se minimè exauditū iri

appat

apparet, cum nihilominus inuocant. Quorum enim attineret apud eum deplorare à quo solatium nullum sperarent? eum vero inuocare nunquam inducerent in animum, nisi aliquid sibi opis ab eo paratum crederent. Sic discipuli, in quibus fidei pusillitatem Christus reprehendit, se quidem perire querebatur, eius tamen auxilium implorabant. Nec verò dum eos ob pusillam fidem castigat, reiecit à suorum ordine, vel annumerat incredulis, sed ad vitium excutiendum incitat. Ergo, quod iam superius dictum est, rursum asserimus, fidei radicem nunquam è pio pectore auelli quin ima in parte defixa hæreat, utrunque decussa huc aut illuc inclinare videatur: eius lumen ita nunquam extingui aut præfocari, quin saltem velut sub fauilla delitescat. atq; hoc documento patefieri, verbum, quod semen est incorruptibile, fructum sui similem producere, cuius germen nunquam arefcit acperit in totum. Siquidem quum hæc sit sanctis extrema deseperationis materia, manum Dei in suum exitium, secundum præsentium rerum æstimationem, sentire: eo vsque tamen progressuram spem suam Iob affirmat, vt si ab eo occidatur, non sit propterea desiturus in eum sperare. Ita est sanè. non intus in cordibus piorum regnat incredulitas, sed foris oppugnat: nec lethaliter vulnerat suis telis, sed infestat, aut certe sic lædit vt vulnus sit sanabile. Fides enim, vt Paulus docet, nobis proscuto est: ea telis opposita, eorù vim sic excipit vt prorsus depellat, vel saltem frangat, ne ad vitalia penetret. Quum ergo concurrit fides, perinde est acsi violento icu iaculi miles alioqui firmus pedem mouere cogatur, & paulum cedere: quum autem sauciatur fides ipsa, perinde est acsi clypeus fractionem aliquam ex impressione recipiat, sic tamen vt non perforetur. Semper enim eò pia mens emerget, vt cù Dauide dicat, Si ambulauero in medio vmbrae mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es. Ambulare cerre in caligine mortis est terrificum: nec fieri potest quin fideles, quantumuis firmitudinis habeant, id perhorrescât. Sed quoniam illa cogitatio superat, quòd Deum habeant presentem, & suæ salutis consulentem, simul vincitur timor securitate. Quanta sibi autem machinas (vt Augustinus ait) aduersum nos erigat diabolus, quando non tenet locum cordis, vbi fides habitat, eiectus est foras. Ita si ex euentu iudicium fiat, non tantum ab omni pugna salui euadunt fideles, vt paulo post recepto vigore rursus in arenam descendere sint parati: sed impletur quod dicit Iohannes in sua canonica, Hæc est victoria que vincit mundum, fides vestra. Neque enim tantum in prælio vno, vel paucis, vel contra aliquem insultum affirmat fore victricem, sed superiore toto mundo quauis millies impetatur.

22 Altera est timoris ac trepidationis species, ex qua tamen adeo nihil decedit fidei securitati, vt solidius inde stabilitur. Nempe dum fideles vel exempla diuinæ vltionis aduersus impios edita documentorum vice sibi esse cogitantes, ne iisdem flagitiis iram Dei in se prouocare sibi contingat, sollicitè cauent: vel quum miseriam suam secum recognoscetes, à Domino tori pendere discunt, sine quo se quolibet vento fluxus magis & euanidos esse vident. Nam Apostolus, dum propositis flagellis, quibus in Israeliticum populum olim Dominus vindicarat, terrorem Corinthiis incurit ne similibus malis se ipsos obstringant, eo fiduciam ipsorù nihil labefactat, sed torporem carnis modò excutit, quo fides obrui magis quam confirmari solet. Nec dum à Iudæorum casu argumentum exhortandi sumit, vt qui stat videat ne cadat, nos vacillare iubet, acsi nostræ stabilitatis parum certi essemus: sed arrogantiam duntaxat & temerariam propriæ virtutis præfidèciam adimit, ne depulsis Iudæis Gentes in eorum locum receptæ, ferocius insultent. Quamquam non fideles tantum illic alloquitur, sed oratione sua hypocrisis etiam comprehendit, qui externa duntaxat specie gloriabantur. Neque enim singulos homines admonet, sed comparatione inter Iudæos & Gentes posita, postquam illos ostēderat iustas incredulitatis & ingratitude suæ in eo pœnas dare quòd reiecti essent, hæc etiam hortatur ne superbiendo ac sese efferendo gratiam adoptionis nuper ad se translatam amittant. Quemadmodum autem in illa Iudæorum reiectione supererant aliqui ex ipsis qui ab adoptionis fœdere minimè exciderant: ita poterant aliqui ex Gentibus emergere qui sine vera fide, tantum stulta carnis confidentia inflarentur, atque ita abuterentur in suam perniciem Dei benignitate. Verum etiamsi electis ac fidelibus hoc dictum accipias, nihil ex eo sequetur incommodi. Aliud enim est temeritatem, quæ ex carnis reliquiis interdum sanctis obrepit, reprimere ne inani confidentia lasciuir, aliud conscientiam timore percellere, ne plena securitate in Dei misericordia acquiescat.

2. Deum perfectentem minime fugi, sed in eum sperat.

3. Incredulitate in corde suo regnare non patitur.

4. Imò eam oppugnat, nec perit fideles in certamine.

5. Victoria tandem euadit fides, quauis millies impetatur.

Est & altera timoris species, ex iudiciorum dei adu. impios consideratione procedens, quam fides etiam superat.

Eiusmodi electi ob oculos fidelium posita carnis confidentiam reprimunt & fidem in deum stabilunt.

Mat. 3. 25.

Iob. 13. 15.

Eph. 6. 16

Psal. 23. 4.

I. Iohan. 5. 4.

I. Cor. 10. II. Ibid. 12.

Rom. 11. 20.

*Nec obstat. Ap-
pōsol. dictum,
qui nihil aliud
exigit, nisi se
domini virtute
cum multa
ta n. tri. die-
ctum: sufficere
afficiamus.* 23 Deinde vbi docet vt cum timore & tremore operemur salutem nostram, non aliud exigit nisi vt in Domini virtutem, cum multa nostri deiectione, suspicere affuesca-
mus. Enimvero nihil tam nos ad fiduciam certitudinemq; animi in Dominum reiicien-
dam expergeficit quàm nostri diffidentia, & concepta ex conscientia nostrę calamita-
tis anxietas. In quem sensum accipiendum est quod est apud Prophetam, In multitudine
bonitatis tuę ingrediar templum tuum: adorabo in timore. Vbi decenter fidei audacia,
quę Dei misericordię innititur, cum religioso timore coniungit, quo nos affici
necesse est quoties in conspectu diuinę maiestatis prodeuntes, ex eius splendore, quan-
ta sit nostra obfcœnitas, intelligimus. Verè etiam Solomo, dum beatum hominem pro-

Philip. 5.

12.

Psal. 8.

Pro- 18.

14.

*Et sanè conueniunt multi-
que nexu copu-
latur timor &
fides, quod ex
oppositis liquet*

*Confirmatio, à
dicto Prophe-
ta.*

Ose. 3. 5.

*Nec etiam fa-
uet hec doctri-
na errori eoru
qui fiduciam
incredulitate
mixtam sum-
mant.*

*Huius erroris
refutatio, à cõ-
suleratione di-
gnitatis Chri-
sti in nobis ha-
bitantis.*

*Retorquetur
argumentum.*

*Et cõfirmatur
refutatio, Apo-
stoli auctori-
tate.*

Rom. 8.

10.

Quid de hac

24 Neque tamen sic locum facinus pestilentissimę philosophię, quam nonnulli semipapistę cedere hodie in angulis incipiunt. Quia enim crassam illam dubitationem, quę in scholis tradita fuit, tueri nequeunt, confugiunt ad aliud cõmentum, vt fiduciam incredulitate mixtam faciant. Quoties in Christum respicimus, fatentur illic nos inuenire plenam bene sperandi materiam: sed quia semper in digni sumus illis omnibus bonis quę in Christo nobis offeruntur, volunt indignitatis nostrę intuitu nos fluctuari & hæsitare. In summa, conscientiam sic statuunt inter spem & metum, vt per interualla & vices huc atque illuc alternet: spem verò & metum sic inter se conferunt, vt illa exoriente, hic opprimatur: hoc resurgente, illa rursus concidat. Ita Satan, vbi iam videt apertas machinas illas quibus fidei certitudinem destruere antea solitus erat, nunc nihil valere, obliquis cuniculis eam labefacere conatur. Qualis autem erit illa fiducia quę subinde desperatio cederet? Si Christum (inquunt) consideras, certa salus: si ad teipsum reuerteris, certa damnatio. Ergo alternis diffidentiam & bonã spem in animo tuo regnare necesse est. Quasi verò Christum, veluti procul stantem, & non potius in nobis habitantem debeamus cogitare. Ideo enim ab ipso salutem expectamus, non quia eminus nobis appareat: sed quia nos corpori suo insitos, non modo suorum omnium bonorum participes faciat, sed sui quoq; ipsius. Proinde hoc ipsorum argumentum sic retorqueo, Si teipsum consideras, certa damnatio: sed quoniam Christus tibi cum omnibus suis bonis sic communicatus est, vt omnia eius tua fiant, vt fias eius membrum, adeoq; vnum cum ipso: iustitia eius tua peccata obruit, salus eius tuam damnationem abolet, ipse sua dignitate intercedit ne in conspectu Dei veniat tua indignitas. Sic est sanè: Christum à nobis separare, aut nos ab ipso minimè cõuenit: sed vtraq; manu fortiter retinere oportet eam qua se nobis agglutinavit societatē. Ita nos Apostolus instituit. Corpus quidem (inquit) mortuum est propter peccatū: sed Spiritus Christi qui in vobis habitat, vita est propter iustitiam. Secundum istorum nugamentum dicere debuerat, Christum quidem vitam apud se habet: sed vos, vt estis peccatores, manetis morti & damnationi obnoxij. Atqui longè aliter loquitur. Docet enim, eam quam à nobis meremur damnationem, Christi salute absorptam esse: atq; ad id confirmandum, ea quam attuli ratione vtitur: quia Christus non extra nos est, sed in nobis habitat: nec solum in diuiduo societatis nexu nobis adheret, sed mirabili quadam communiōne in vnum corpus nobiscum coalescit in dies magis ac magis, donec vnum penitus nobiscum fiat. Neque tamen inficior, quod

quod nuper dixi, quasdam interdum interruptiones fidei contingere, prout eius imbecillitas inter violentos impetus huc vel illuc flectitur. Ita in densa caligine tentationum suffocatur eius lumen. Quicquid tamen accidat, à quærèndi Dei studio non defisit.

25 Nec aliter differit Bernardus, quum hoc argumentum ex professo tractat, Homilia in dedicatione templi quinta. Dei (inquam) beneficio nonnunquam de anima cogitans, videbar mihi in ea veluti duo quædam contraria inuenire. si ipsam, prout in se est & ex se, intueor: de ea nihil verius dicere possum quam ad nihilum esse redactam. Quod modò necesse est singulas eius miseras numerare, quàm sit onerata peccatis, offusa tenebris, irretita illecebris, pruriens concupiscentiis, obnoxia passionibus, impleta illusionibus, prona semper ad malum, in vitium omne procliuus, postremò ignominia & confusio plena? Nimirum si ipse quoque iustitiæ omnes ad lumen veritatis inspectæ, velut pannus menstruatae inueniuntur, iniustitiæ deinceps quales reputabuntur? Si lumen quod in nobis est, tenebræ sunt, ipse tenebræ quantæ erunt? Quid igitur? sine dubio vanitatis similis factus est homo: in nihilum redactus est homo: nihil est homo. Quomodo tamen penitus nihil est quem magnificat Deus? Quomodo nihil, erga quem appositum est cor diuinum? Respiremus fratres. Etsi nihil sumus in cordibus nostris, fortè in corde Dei potest aliquid latere de nobis. O Pater misericordiarum, ô Pater miserorum, quomodo apponis erga nos cor tuum? Cor enim tuum ubi est thesaurus tuus. Quomodo autem thesaurus tuus sumus, si nihil sumus? Omnes gentes quasi non sint, sic sunt ante te: in nihilum reputabuntur. Nimirum ante te: non intra te: sic in iudicio veritatis tuæ, sed non sic in affectu pietatis tuæ. Nimirum vocas ea quæ non sunt, rãquam sint. & non sunt ergo, quia quæ non sunt, vocas: & sunt, quia vocas. Licet enim non sint, quantum ad se: apud te tamen sunt, iuxta illud Pauli, Non ex operibus iustitiæ, sed ex vocante. Deinde mirificam esse hanc connexionem dicit vtriusque considerationis. Certè quæ inter se connexa sunt, se inuicem non destruant. Quod etiam in conclusione apertius declarat his verbis: Iam si vtraque consideratione diligenter inspexerimus nos quid sumus: imò in vna quàm nihil, in altera quàm magnificati: puto temperata videtur gloriatio nostra: sed forsitan magis aucta est, solidata quidem, vt non iam nobis sed in Domino gloriemur. Nimirum si cogitamus, si decreuerit saluare nos, statim liberabimur: iam in hoc respirare licet. Sed in altiore speculam ascendentes, quæramus ciuitatem Dei, quæramus templum, quæramus domum, quæramus sponsam. Non oblitus sum: sed cum metu & reuerentia dico, Nos inquam sumus: sed in corde Dei. Nos sumus: sed illius dignatione, non nostra dignitate.

26 Porro timor Domini, cuius testimonium passim defertur sanctis omnibus, & qui aliàs initium sapientiæ, aliàs sapientia ipsa nuncupatur, tamen vnus est, gemino tamen ex sensu emanat. Habet enim in se Deus Patris reuerentiam, & Domini. Itaque qui illum rite vult colere, & obedientem illi filium se præstare & obsequentem seruum studebit. Obedientiam quæ sibi vt Patri redditur, Dominus per Prophetam honorem vocat: obsequium quod vt Domino exhibetur, timorem. Filius (inquit) honorat patrem, & seruus dominum. Si ergo Pater, ubi honor? Si Dominus, ubi timor? Vtunque autem distinguat, vides vt confundat vtrunque simul. Timor ergo Domini, sit nobis reuerentia honore illo & timore mixta. Nec mirum si vtrunq; affectum idem animus recipiat. nam qui secum reputat qualis sit nobis Pater Deus, satis habet causæ, etiam si nulli sint inferi, cur eius offensionem qualibet morte grauius perhorrescat. Sed etiam (quæ est ad peccandi licentiam carnis nostræ lasciuiam) quo eam modis omnibus cohibeamus, arripienda simul est hæc cogitatio: domino, sub cuius potestate degimus, esse abominationi omnem iniquitatem: cuius vltionem non euadent qui flagitiosè viuendo eius iram aduersum se prouocarint.

27 Quod autem Iohannes dicit, timorem non esse in charitate, sed perfectam charitatem expellere foras timorem, quoniam timor pœnam habet, nihil istis repugnat. De terrore enim incredulitatis loquitur, à quo longè differt iste fidelium timor. Neq; enim deum timent impia, quòd in eius offensionem incurrere vereantur, siquidem impunè id possent: sed quia vindictæ potentia esse armatum sciunt, ad auditum iræ eius, horrore concutiuntur. Ac iram quoque sic timent, quia sibi imminere arbitrantur, quia singulis momentis expectant dum in caput suum corruat. Fideles autem (vt dictum est) & offensam plusquàm pœnam timent, nec timore pœnæ perturbantur, ac si ceruicibus suis impend

quæstione sta
tuenlum sit.

Cœlestis præ
colentis coisfr
matio, c. Per
narilo desum
pta.

Iesa. 64. 6.

Matt. 6. 23.

Rom. 9. 18.

Psalm. 10.
Prou. 1. 7.
Prou. 15.
23.
Ioh. 8. 31.
Mala. 1. 7.

Perua timor
autem ex geni
no sensu ema
nat: quum scilicet
Deum vt
Patrem reue
renti, vt Domi
num i timere de
ceantur.

Obiectio, ex di
cto Iohannis
Apostoli.
Repono, per
distinctionem
timoris filialis
& seruili.

penderet: sed cautiores redduntur, ne ipsam accersant. Sic Apostolus, dum fideles alloquitur, Nolite falli, inquit: propter hoc venit ira Dei in filios diffidentiae. Non minatur in ipsos descensuram: sed admonet, ut impiis ob ea quae recensuerat flagitia iram Domini preparatam cogitent: ne & ipsi eam experiri velint. Quanquam raro contingit ut solis & simplicibus minis expergeriant reprobis: quin potius iam sua duritie tardi & hebetes, quoties verbis fulminat Deus à caelo, ad contumaciam se obdurant: sed manu eius percussi, timere, velint nolint, coguntur. Timorem hunc vulgò feruilem vocant, & ingenio voluntarioque opponunt, qui filios decet. Alij mediam speciem subtiliter interserunt: quia feruilis ille & coactus affectus animos interdum subigit ut ad timorem Dei sponte accedant.

Eph. 5.6.
Colof. 3.6

*Absoluta se-
cundo definitio
nis membri
(cuius confide-
ratio a sect. 15.
ad hanc exten-
ditur) de certi-
tudine fidei,
seruim ex-
cit. nepe quod
fides dicitur re-
spicere diui-
nam beneuo-
lentiam.*

28 Iam in diuina beneuolentia, quam respicere dicitur fides, intelligimus salutis ac vitæ æternæ possessionem obtineri. Nam si, Deo propitio, nihil boni deesse potest: abundè nobis sufficit, ad salutis certitudinem, ubi suæ dilectionis ipse nos certiores facit. Ostendat faciem suam, inquit Propheta, & salui erimus. Vnde hanc salutis nostræ summam statuunt Scripturæ, quòd abolitis inimicitis omnibus in gratiam nos recepit. Quo scilicet innuunt, Deo nobis reconciliato, nihil manere periculi quin omnia nobis bene succedant. Quare fides, dilectione Dei apprehensa, promissiones habet vitæ præsentis & futuræ, solidamque bonorum omnium securitatem: sed qualis è verbo percipi potest. Neque enim vitæ huius aut longitudinem, aut honorem, aut opes sibi certò fides promittit: (quando nihil horum nobis esse constitutum voluit Dominus) sed hac certitudine contenta est, utcumq; nos multa deficient quæ ad vitæ huius subsidium pertinent, Deum tamen nunquam defuturum. Præcipua autem eius securitas in futuræ vitæ expectatione residet, quæ extra dubium per Dei verbum posita est. Quæcunque tamen in terra miseræ & calamitates eos maneant quos sua dilectione complexus est Deus, impedire nequeunt quin eius beneuolentia, plena sit fœlicitas. Proinde, quum summam beatitudinis vellemus exprimere, Dei gratiam posuimus: è qua scaturigine vniuersæ bonorum species nobis profuunt. Atque id passim obseruare in Scripturis licet, nos ad Domini charitatem reuocari quoties non de æterna modò salute, sed quolibet bono nostro agitur. Quia ratione Dauid canit, diuinam bonitatem, dum in pio corde sentitur, vita ipsa esse suauiore & optabiliorem. Denique, si nobis affluant omnia pro voto, de amore autem Dei vel odio incerti sumus, maledicta erit ac proinde misera nostra fœlicitas. Quod si affulgeat paterna Dei facies, ipsæ quoque miseræ beatæ erunt, quia vertentur in salutis adiumenta. Sicuti Paulus res omnes aduersas accumulans, gloriatur tamen, per illas nos ab amore Dei non disungi: & in suis precationibus semper incipit à Dei gratia, vnde manat omnis prosperitas. Similiter Dauid cunctis terroribus, qui nos conuertunt, opponit solum Dei fauorem. Si ambulauero in medio vmbrae mortis (inquit) non timebo mala: quoniam tu mecum es. Et sentimus semper animos nostros vacillare, nisi Dei gratia contenti, pacem suam in ea quaerunt, & penitus infixum habent quod dicitur in Psalmo, Beatus populus cuius Ichoua est deus, & gens quam elegit in hæreditatem sibi.

Pf. 80. 4, 8
20.
Eph. 2. 14.

*Quil hac be-
nevolentia cõ-
probentur.*

*Confirmatio, ex
Dauid et Pauli
lo.*

29 Fidei fundamentum facimus gratuitam promissionem, quòd in ipsa propriè fides consistat. Tamen enim deum per omnia veracem esse statuatur, siue iubeat, siue prohibeat: siue promittat, siue minetur: iussa etiam eius obedienter excipiat, interdicta obferuet, ad minas animaduertat: propriè tamen à promissione incipit, in ipsa constat, in ipsam definit. Vitam enim in deo quaerit, quæ non in mandatis, aut pœnarum edictis, sed misericordie promissione reperitur, eaque non nisi gratuita: quoniam conditionalis, qua ad opera nostra remittimur, non aliter vitam promittit, quàm si perspiciamus esse in nobis sitam. Ergo, nisi fidem tremere ac vacillare volumus, illam salutis promissione fulciamus oportet: quæ à domino vltro ac liberaliter, potiusque miseræ nostræ quàm dignitatis respectu offeratur. Quare Apostolus hoc Euangelio testimonium deserit, quòd sit verbum fidei: Legis tum præceptis, tum promissionibus admittit: quando nihil est quod fidem stabilire queat, nisi liberalis illa legatio qua sibi deus mundum reconciliat. Inde & apud eundem crebra fidei & Euangelij correlatio, dum Euangelij ministerium sibi commissum docet in fidei obedientiam: illud esse virtutem Dei, in salutem omni credenti: in illo reuelari Dei iustitiam ex fide in fidem. Nec mirum, si quidem, quum Euangelium sit reconciliationis ministerium, nullum aliud satis firmum diuinæ erga nos beneuolen-
tia

Pf. 63. 4

R o. 8. 35.

Pf. 23. 4

Pf. 33. 12

*Quasi mem-
brum definitio
nis, gratuita
promissio,
quæ est fidei
sua. amatum.*

Ratio.

Confirmatio.

*Rom. 1. 5. &
16. 17.*

2. Cor. 5. 18.

tia testimonium extat, cuius agnitionem fides requirit. Quum ergo fidē gratuita promissioni inniti oportere dicimus, non negamus quin Dei verbum omni ex parte amplectantur & suscipiant fideles: sed misericordiae promissionem fidei in proprium scopum destinamus. Quemadmodum iudicem & ultorem scelerum Deum debent quidem agnoscere fideles, & tamen in eius clementiam propitiē intuentur: quando talis considerandus illis describitur qui beneuolus sit & misericors, procul ira, multus bonitate, suavis vniuersis, super omnia opera sua misericordiam suam effundens.

Pf. 86. 5.
& 103. 8.
& 145. 8.

30 Nec verò Pighij aut similibus canum latratus moror, dum hanc restrictionem exagitant, quasi fidem lacerando, frustum vnum arripiat. Fateor, vt iam dixi, generale si dei obiectum (vt loquuntur) esse Dei veritatem: siue minetur, siue spem faciat gratiae. Quare Apostolus fidei hoc adscribit, quòd Noe mundi interitum, quum nondum videbatur, timuerit. Si timor imminētis poenae, fidei fuit opus, non debent minē ab eius definitione excludi. Hoc quidem verum est, sed nos immeritò grauant calumniatores, ac si negaremus, fidem habere respectum ad omnes verbi Dei partes. Tantum enim indicare hęc duo volumus, nunquam scilicet ipsam consistere, donec ad gratuitam promissionem peruenerit: deinde non aliter nos per ipsam conciliari Deo, nisi quia nos Christo copulat. Vtrunque notatu dignum. Fidem quærimus quæ Dei filios à reprobis discernat, & fideles ab incredulis. Siquis Deum & iustè præcipere quicquid præcipit & verè minari credat, an propterea fidelis vocabitur? Nihil minus. Firmus ergo fidei status non erit, nisi in Dei misericordia sistatur. Iam quorsum de fide disputamus? nonne vt teneamus viam salutis? Quomodo autem fides saluifica nisi quatenus nos in Christi corpus inserit? Nihil ergo absurdi si in definitione præcipuum eius effectum ita vrgemus, & loco differentiae subiicimus generi notam illam quæ fideles ab incredulis separat. Denique nihil habent in hac doctrina maleuoli quod carpant quin Paulum nobiscum inuoluant in eandem reprehensionem, qui Euangelium propriè appellat fidei sermonem.

Ro. 10. 8.

Psal. 9. 11.

Pf. 119. 43

31 Hinc verò rursum colligimus quod autē expositum fuit, non minus verbo opus habere fidem quam fructum viua radice arboris: quia non alij, teste Dauide, sperare in Deo possunt, nisi qui nouerunt nomen eius. Hæc autem cognitio ex cuiusque imaginatione non est: sed quatenus Deus ipse suæ bonitatis testis est. Quod idem Propheta alibi confirmat, Salus tua secundum eloquium tuum: Item, Speravi in verbo tuo, saluum me fac. Vbi notanda est fidei ad verbum relatio, deinde salutis consequentia. Neque tamen interea potentiam Dei excludimus, cuius intuitu nisi se fides sustentet, nunquam Deo tribuet suum honorem. Videtur Paulus frigidum quiddam aut vulgare referre de Abraham: quòd crediderit, Deum, qui benedictum semen ei promiserat, potētē esse. Item alibi de seipso, Scio cui crediderim, & certus sum quòd potens sit depositum meum seruari in diem illum. Verum si quisque secum expendat quot identidem dubitationes de virtute Dei obrepant, satis agnoscat qui eam magnificiunt vt digna est, non paruos fecisse progressus in fide. Fatebimur omnes Deum posse quicquid vult: sed dum nos metu consternat & horrore attonitos reddit inanima quæque tentatio, hinc palam est nos derogare potentiae Dei cui preferimus quæ contra eius promissiones minatur Satan. Hęc ratio est cur Iesaias, dum salutis certitudinem vult imprimere cordibus populi, tam magnificè de immensa Dei virtute disserat. Videtur sæpe, vbi sermonem exorsus est de spe veniæ & reconciliationis, alio digredi, & vagari per longas & superuacuas ambages, commemorans quàm mirabiliter deus cæli & terræ machinam cum toto naturæ ordine gubernet. nihil tamen est quod non circumstantiæ præsentis seruiat: quia nisi virtus Dei, qua potest omnia, oculis nostris occurrat, verbum aures malignè admittēt, vel non aestimabunt iusto pretio. Adde quòd effectualis potentia hinc notatur: quia pietas, vt alibi visum fuit, Dei potentiam semper ad vsum & opus accommodat: præsertim opera Dei sibi proponit quibus se patrem esse testatus est. Hinc illa tam crebra in Scripturis redemptionis memoria, ex qua discere poterant Israelitæ, Deum, qui semel author fuerat salutis, æternum fore eius custodem. Suo etiam exemplo nos admonet dauid, quæ priuatim singulis beneficiis contulit deus, ad confirmationem fidei eius in posterum valere: imò vbi deseruisse nos videtur, sensus nostros longius extendere conuenit, vt vetusta eius beneficia nos erigant, sicuti alio Psalmo dicitur, Memor fui dierum antiquorum: meditatus sum in cunctis operibus tuis, &c. Item, Recordabor operum Domini, & mirabilem eius ab initio. Sed quia sine verbo euandidum est quicquid concepimus de potentia Dei

Ro. 4. 21.
1. Tim. 1.
12.

Pf. 143. 5.
Pf. 77. 11.

Nec inle-
quitur filium
lacerari, quæ
gratiam pro
missionem in
Euangelio que-
rit.

Ratio.

Conclusio, alia
ratione confir-
mata.

Verbum Dei,
est fidei iulera
& radix: sed
verbum quod
dicitur, ratum
est misericor-
diae nos: esse
statu.

Quo sensu fi-
des pium po-
tentiam Dei
respicit.

Iesaias variis lo-
ci ad Dei po-
tētiā inuen-
dam pios inui-
tantes expli-
catur.

Alii loci, ex
Dauide.

& operibus: non temere asserimus nullam esse fidem donec gratiæ suæ testimonio præluceat Deus. Possent hic tamen moueri quæstio, quid de Sara & Rebecca sentiendum sit, quarum utraque fidei zelo (vt videtur) impulsâ, extra verbi fines egressa est. Sara quum arderet desiderio promissæ sobolis, ancillam suam marito supposuit. Quin multis modis peccauerit negadum non est: sed hoc vitium nunc attingo, quòd zelo suo abrepta se intra verbi Dei metas non continuit. Certum tamè est, desiderium illud à fide profectum esse. Rebecca oraculo certior facta de electione filij sui Iacob, eius benedictionem malo artificio procurat: maritum suum gratiæ Dei testem ac ministrum decipit: filium suum cogit mentiri: variis fraudibus & imposturis corrumpit Dei veritatem. Denique ludibrio exponens illius promissionem, quantum in se est eam abolet. Neque tamen hoc opus, quamlibet vitiosum & reprehensione dignum, fide vacuum fuit: quia superare multa offendicula necesse fuit vt tantopere appeteret quod sine spe terrenæ vtilitatis ingentibus molestis & periculis refertum erat. Sicuti sanctum Patriarcham Isaac non omnino fide priuabimus, eo quòd admonitus eodem oraculo de honore ad minorem filium translato, non desinit tamen propensus esse in primogenitum suum Esau. Docent certè hæc exempla, errores sæpe fidei esse permixtos: sic tamen vt primatum semper teneat illa, vbi vera est. Sicuti enim Rebecca particularis error non irritum benedictionis effectum reddidit, sic neque fidem, quæ generaliter dominata est in eius animo, principiumque & causa fuit illius actionis. In eo nihilominus prodidit Rebecca quàm lubricus sit humanæ mentis flexus simul ac vel tantillum sibi permittit. Etsi autem defectus & imbecillitas fidem obscurat, non tamen extinguit: interim nos admonet quàm sollicitè pendere oporteat ex ore Dei: & simul confirmat quod docuimus, fidem nisi verbo sustulata effluere: sicuti & Sara & Isaac & Rebecca euaniissent animi in obliquis suis deflexionibus, nisi arcano Dei fræno in verbi obedientia retenti essent.

Gen. 16.5

Gen. 27.9 &c.

Admonet autem ne tantillum à Dei verbo recedamus.

Quinti membrum definitio nis, In Christo promissiones omnes ineluctu.

Obiectio 1.

Responsio.

Obiectio 2.

Responsio.

Matt. 3.17. & 17.5.

Ephes. 1.6.

Ephes. 2.14.

Rom. 8.3.

Obiectio 3. ab exemplis.

Responsio, N. 14

Mat. 2.15, Cornelius.

Et. Eunuchi si ad expediam.

32. Rursum non sine causa in Christo promissiones omnes concludimus: quando & eius agnitione totum Euangelium Apostolus concludit, & alibi docet, quotquot sunt Dei promissiones, in ipso esse etiam & Amen. Cuius rei in promptu est ratio. Siquid enim pollicetur Deus, eo beneuolentiæ suam testatur: vt nulla sit eius promissio quæ non sit dilectionis testimonium. Nec refert quòd ingentibus atque assiduis diuinæ largitatis beneficiis dum impj cumulantur, eò grauiori iudicio sese induunt. Quum enim ea sibi Domini manu provenire nec cogitent, nec agnoscant, aut si quando agnoscant, eius tamen bonitatem nequaquam apud se reputent: non possunt inde magis de eius misericordia edoceri quàm brutæ pecudes, quæ pro conditionis suæ modo, eundem liberalitatis fructum recipiunt, neque tamen prospiciunt. Nihil magis obstat quòd destinatas plerumque sibi promissiones respuendo, vltionem hac occasione maiorem sibi accersunt. Quanquam enim tum se demum profert promissionum efficaciam vbi fidem apud nos inuenerunt: vis tamen ac proprietates earum nostra infidelitate aut ingratitude nunquam extinguitur. Ergo quum Dominus, suis promissionibus, non ad percipiendos modò suæ benignitatis fructus, sed etiam cogitandos hominem inuitet, suam illi dilectionem simul declarat. Vnde huc redeundum est, promissionem quamlibet, esse diuinæ erga nos dilectionis testificationem. Atqui extra controuersiam est, neminem à Deo extra Christum diligi. ille est Filius dilectus in quo residet & acquiescit amor Patris, & ad nos deinde ab eo se diffundit: sicut docet Paulus, nos gratiam adeptos esse in dilecto. Ipso igitur antecedente, ad nos deriuetur ac perueniat oportet. Proinde Apostolus alibi pacem nostram ipsum vocat, alibi ceu vinculum proponit, quo paterna pietate Deus nobiscum deuinciatur. Consequitur, in illum coniciendos esse oculos, quoties vlla promissio nobis offertur: nec absurdè à Paulo doceri, in ipso confirmari & adimpleri quæcunque sunt Dei promissiones. Repugnant exempla quædam: neque enim vel Naaman Syrum, quum de modo rite colendi Dei sciscitaretur ex Propheta, de Mediatore edoctum fuisse credibile est: laudatur tamen eius pietas. Cornelius homo gentilis & Romanus vix tenere potuit quod non omnibus Iudeis cognitum erat, & quidem obscurè: eleemosynæ tamen eius & preces gratæ fuerunt Deo: & sacrificia Naaman, Prophetæ responsò probata, quod nenter potuit consequi nisi fide. Similis eunuchi ratio ad quem delatus est Philippus, qui nisi fide aliqua perditus non sumpsisset longi ac difficilis itineris laborem & sumptus adorandi causa. Videmus tamen vt interrogatus à Philippo suam de Mediatore inscitiam prodat. Et quidem fateor aliqua ex parte implicitam

Rom. 1.3.

1. Cor. 2.2

2. Cor. 1.20.

Rom. 15. &

Act. 10.31

2. Reg. 5.

17.18.19.

Act. 8.27.

Act. 8.31.

citam fuisse eorum fidem, non modò quoad Christi personam, sed quoad virtutem & munus à Patre iniunctum. Interea certum est, principiis fuisse imbutos quæ gustum aliquem Christi, licet tenuem, darent. Neque hoc nouum videri debet: quia neque eunuchus ex longinqua regione ad Deum incognitum properasset Ierolimam: & Cornelius, Iudaicam religionem semel amplexus, tantum temporis non transegit quin rudimentis veræ doctrinæ afflueret. Quod ad Naaman spectat, nimis absurdum fuisset, quum de rebus minutis ei præciperet Eliseus, tacuisse de præcipuo capite. Quauis ergo obscura inter ipsos esset Christi cognitio, nullam tamen fuisse consentaneum non est: quia legis sacrificiis se exercebant, quæ à sine ipso, hoc est Christo, discerni oportuit ab adulterinis Gentium sacrificiis.

33 Atque hæc quidem nuda externaque verbi Dei demonstratio abundè ad fidem faciendam sufficere debebat, nisi cæcitas pernicaciæque nostra impediret. Verùm (quæ mentis nostræ ad vanitatem est propensio) Dei veritati nunquam adherere potest: quæ hebetudo est, ad eius lucem semper cæcutit. Proinde, sine Spiritus sancti illuminatione, verbo nihil agitur. Vnde etiam liquet fidem humana intelligētia multo superiorem esse. Nec satis fuerit mentem esse Dei Spiritu illuminatam, nisi & eius virtute cor obfirmetur ac fulciatur. In quo tota terra scholastici aberrant, qui in fidei consideratione nudum ac simplicem ex notitia assensum arripiunt, præterita cordis fiducia & securitate. Ergo singulare Dei donum vtroque modo est fides, & quòd mens hominis ad degustandam Dei veritatem purgatur, & quòd animus in ea stabilitur. Neque enim fidei tantum inchoator est Spiritus, sed per gradus eam auget, donec ea nos in regnum caeleste perducat. Egregium, inquit Paulus, depositum seruato, per Spiritum sanctum qui habitat in nobis. Quomodo autem Spiritum ex auditu fidei donari tradat Paulus, nullo negotio expedire licet. Si vnum dūtaxat esset Spiritus donum, absurdè Spiritum effectum fidei dixisset, qui auctor est & causa: sed quum dona prædicet quibus ornat Deus Ecclesiam suam, & per fidei incrementa ad perfectionem deducit, non mirum est si ea fidei ascribat, quæ ad ea recipienda nos comparat. Habetur id quidè paradoxotæon, quum dicitur, neminem, nisi cui donatum sit, posse in Christum credere: sed ideo partim quòd non animaduertunt vel quàm recondita sit ac sublimis caelestis sapientia, vel quanta sia in percipiendis Dei mysteriis humana hebetudo: partim quòd ad firmam illam stabilitémque cordis constantiam, hoc est, præcipuam fidei partem, non respiciunt.

34 Atqui si humanæ voluntatis (vt Paulus concionatur) nemo est testis nisi Spiritus hominis qui in ipso est, diuinæ voluntatis qui certus esset homo? Et si Dei veritas apud nos in iis quoque rebus vacillat quas oculo præsentis intuemur, qui firma stabilisque foret, vbi Dominus ea pollicetur quæ nec oculus videt, nec ingenium capit? A deo autem hic consternatur & deficit humana perspicacia, vt primus in Domini schola proficendi gradus sit, ab ea deficere. Nam ea, ceu obiecto velamine, impedimur quominus affequamur Dei mysteria, quæ non reuelantur nisi paruulis. Neque enim caro & sanguis reuelat, nec animalis homo percipit ea quæ sunt Spiritus. quin potius stultitia est illi Dei doctrina: quia spiritualiter diiudicanda est. Necessariè ergo sunt Spiritus sancti suppetiè, vel potius vis eius sola hic viget. Nemo est hominum qui sensum Dei nouerit, aut consiliarius eius fuerit: sed Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda dei: per quem fit vt mentem Christi teneamus. Nemo potest venire ad me (inquit) nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. Omnis ergo qui audiuit à Patrè, & didicit, venit. Non quòd Patrem viderit quisquam, nisi is qui est à deo missus. Quemadmodum ergo nisi Spiritu dei tracti, accedere ad Christum nequaquam possumus: ita vbi trahimur, mente & animo euelimur supra nostram ipsorum intelligentiam. Nam ab eo illustrata anima nouam quasi aciem sumit, qua caelestia mysteria contempletur, quorum splendore antè in seipsa perstringebatur. Atque ita quidem Spiritus sancti lumine irradiatus hominis intellectus, tum verè demum ea quæ ad regnum dei pertinent gustare incipit: antea profus ad ea delibanda fatuus & insipidus. Quamobrem Christus regni sui mysteria duobus discipulis præclare edisserens, nihil tamen proficit, donec sensum illis aperit vt intelligant Scripturas. Sic edoctis diuino eius ore Apostolis Spiritus tamen veritatis mittendus est, qui ipsorum mentibus eandem instillet doctrinam quam auribus vsurpauerant. Verbum quidem dei instar Solis est omnibus affulgentis quibus prædicatur: sed nullo cum fructu inter cæcos. Nos autem natura cæci sumus omnes hac in parte: proinde in mentem pene-

Sextum & vltimum m. membrum, fides nõ alia ratione quam per Spiritu Sanctu reuelatur: motibus nostris et cordibus obfignatur.

Spiritus est hoc membrum. 1. Prino enim mens hominis ad gustandam Dei veritatem purgatur. 2. Deinde animus in ea stabilitur: ilque Spiritus S. virtute.

Veritas membrum probatio. 1. Rationibus.

2. Testimonis Scripturæ.

3. Exemptis.

4. Similitudinibus etq. figuris.

2. Tim. 14. Gal. 5.5.

1. Cor. 2. 11.

Mat. 11. 25
Luc. 10. 21
Mat. 16. 17.
1. Cor. 2. 14.
Ro. II. 34.
1. Cor. 2. 10.

Ioh. 6. 44

Luc. 24. 27. & 45.

Ioh. 16. 13

netrare nequit, nisi interiore illo magistro Spiritu per suam illuminationem aditum faciente.

5. *Attributis
eximis fidei.*

35 Alibi, quum de naturæ corruptione tractandum fuit, plenius ostendimus quàm non sint idonei homines ad credendum. Itaque non fatigabo lectores eadem repetendo. Sufficiat Spiritum fidei vocari à Paulo fidem ipsam, qua donatur à Spiritu, non autem quam naturaliter habeamus. Ideo precatur vt in Theffalonicensibus impleat Deus omne beneplacitum suum & opus fidei in virtute. Vbi fidem vocans opus Dei, & loco epitheti insigniens, appositiuè vocans beneplacitum, negat esse ex proprio hominis motu: neque eo contētus, adiungit, specimen esse virtutis diuinæ. Ad Corinthios, vbi fidem non pendere ex sapientia hominum dicit, sed fundatam esse in potentia Spiritus, loquitur quidem de externis miraculis: sed quia ad eorum aspectum cęcutiunt reprobi, comprehendit etiam interius illud sigillum, cuius alibi meminit. Ac quò magis in tam præclaro dono suam liberalitatem illustret Deus, non omnes eo promiscuè dignatur: sed singulari priuilegio impertit quibus vult. Cuius rei antè citauimus testimonia. quorum fidus interpres Augustinus exclamat, vt Seruator doceret ipsum quoque credere doni esse, non meriti, Nemo (inquit) venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum, & cui datum fuerit à Patre meo. Mirum est quòd duo audiunt: vnus contemnit, alter ascendit. Qui contemnit, imputet sibi: qui ascendit, non arroget sibi. Alio loco, Quare vni datum est, non alteri? Non me piget dicere, Hoc est profundum crucis. De profundo nescio quo iudiciorum Dei, quæ perscrutari non possumus, procedit omne quod possumus. Quod possum, video: vnde possum, non video: nisi quia hætenus video, à Deo esse. Quare autem illum, & non illum? multum est ad me: abyssus est: profundum crucis. Admiratione exclamare possum: non disputatione monstrare. Huc redit summa, Christum, vbi nos in fidem illuminat Spiritus sui virtute, simul inferere in corpus suum, vt fiamus bonorum omnium participes.

Lib. 2. c. 2.
& 3.

2. Cor. 4.

13.

2. Theff. 1.

11.

1. Cor. 2. 4

Augu. de

verbis A-

post. lib. 2

Ioh. 6. 4 4

6. *Augustini
præ loco testi-
monio.*

*Posterioris
membri expli-
cationis cuius cõ-
firmatio deducit
a priori
tanquam à ma-
nore ad maius.*

36 Restat deinde vt quod mens hausit, in cor ipsum transfundatur. neque enim si in summo cerebro volutatur Dei verbum, fide perceptum est: sed vbi in imo corde radices egit, vt ad sustinendas repellendæque omnes tentationum machinas inuictum sit sit. pugnaculum. Quòd si veram mentis intelligerem, eius illuminationem esse verum b. in tali cordis confirmatione multo euidentius eius virtus apparet: quo scilicet & ma-
d. est cordis diffidentia quàm mentis cæcitas, & animum securitate instrui quàm men-
tem cognitione imbui difficilius est. Proinde Spiritus sigilli vice fungitur, ad eas ipsas promissiones in cordibus nostris obsignandas, quarum certitudinem prius mentibus impresit: atque ad confirmandas & constituendas arrhę locum tenet. Postquam credidistis (inquit Apostolus) obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo hæ-
reditatis nostræ. Vides vt Spiritu, velut sigillo, corda fidelium insculpi doceat? vt hac ratione appellet promissionis Spiritum, quia ratum apud nos Evangelium facit? Similiter ad Corinthios. Qui vnxit nos Deus (ait) qui & signauit nos, & dedit arrham Spiritus in cordibus nostris. Et alibi, quum de fiducia audaciæque sperandi loquitur, eius fundamentum facit Spiritus arrham.

Eph. 4. 13.

2. Cor. 1.

22.

Ibid. 5. 5

*Ob hanc causam
Spiritus
S. dicitur sigil-
lum, arrhas, &
Spiritus pro-
missionis.*

*Ita tamen vt
fidelium animi
interdum agi-
tentur, non vt
pereant, sed vt
ex relaxationum
gurgite emer-
gant, & in sta-
tione sua per-
manent.*

37 Neque verò oblitus sum quod antè dixi, & cuius memoriam assiduè renouat experientia, fidem scilicet variis dubitationibus impelli, vt rarò sedatæ sint piorum mētes, saltem non semper fruantur tranquillo statu: sed, quibuscunque machinis quatiantur, vel ex ipso tentationum gurgite emergunt, vel in statione sua permanēt. Securitas quidem hæc sola fouet ac tuetur fidē, vbi statuimus quod in Psalmo dicitur, Dominus protectio nostra, auxilium in tribulatione: ideo non timebimus dum contremiscet terra, & transilient montes in cor maris. Hæc etiam suauissima quies alibi celebratur, Decubui, & somnum cepi, & surrexi: quia Dominus suscepit me. Non quòd æquabili tenore semper ad lætam hilaritatem compositus fuerit dauid: sed quatenus dei gratiam pro modo fidei gustabat, gloriatur se intrepidè despiciere quicquid mentis pacem inquietare poterat. Ideo Scriptura, dum ad fidem hortari vult, quiescere iubet. Apud Iesaiam, In spe & silentio erit fortitudo vestra. In Psalmo, Sile Iehouæ, & expecta illum. Quibus respondet illud Apostoli ad Hebræos, Patientia opus est, &c.

Pf. 46. 3.

Pfal. 3. 6.

Iesa. 30. 15

Pf. 37. 7.

Heb. 10.

36.

Testimonia.

*Obiectio S. ho-
listi. or. adu.
superiorem do-
ctriam.*

38 Hinc iudicare licet quàm perniciosum sit scholasticum illud dogma, nos de gratia dei erga nos non aliter statuere posse quàm ex coniectura morali prout se vnusquisque non indignum ea reputat. Equidem si ab operibus æstimandum sit qualiter affectus

fit

fit erga nos Dominus, id ne tenui quidem coniectura posse nos assequi fateor: sed quum simplici & gratuita promissioni respondere fides debeat, nullus ambigendi locus relinquitur. Nam quali (obsecro) fiducia armabimur, si hac conditione rationemur, Deum esse nobis propitium, modò ita vitæ nostræ puritas mereatur? Sed quoniam his tractandis suum locum destinamus, longius non prosequemur in præsens: quum præsertim abundè liqueat, fidei nihil esse magis aduersum quàm vel coniecturam, vel aliud quidpiam dubitationi affine. Ac pessimè huc detorquent Ecclesiastæ testimonium, quod identidè in ore habent, Nemo scit vtrum odio dignus sit an amore. Nam, vt præteream hunc locum in vulgari interpretatione mendosè redditum, latere tamen vel pueros ipsos non potest quid eiusmodi verbis sibi velit Solomo: nempe, si quis à præsentibus rerum statu censere velit quos odio prosequatur Deus, quos amore complectatur, cum frustra laborare ac nullo opere pretio torqueri: quum omnia pariter eueniant iusto & impio, immolanti victimas & non immolanti. Vnde sequitur, Deum non testari perpetuò amorem suum quibus omnia succedere prospère facit: neq; odium suum in eos semper prodere quos affligit. Idq; facit ad vanitatem humani ingenij arguendam: quum in rebus scitu maximè necessariis tanta hebetudine reneatur. Quem admodum paulo antè scripserat, non posse discerni quid hominis anima differat ab anima pecudis, quòd eodem modo videtur interire. Si quis inde inferre velit, sola coniectura niti quam de animorum immortalitate sententiam tenemus, annon insanus meritis habeatur? An igitur sani sunt isti qui nullam esse gratiæ Dei certitudinem colligunt, quoniam nulla ex carnali rerum præsentium aspectu comprehendi possit?

Responsio.

Eccle. 9.1.

Vid. Bernar. Ser. 2 in die ascensionis, & Sermon. 2. in octava Pasche.

Ib. d. 3. 9.

Objectionis huius d. sentio ex Ecclesiastæ peccata.

Responsio. mentem Solomonis aperiens.

39 Atqui temerariæ præsumptionis esse causantur, indubitata voluntatis diuinæ noticiam sibi arrogare. Id quidem illis concederem, si tantum nobis sumeremus vt ingenij nostri tenuitati subiicere vellemus incomprehensibile Dei consilium. Sed vbi simpliciter cum Paulo dicimus, nos accepisse non spiritum huius mundi, sed Spiritum qui ex Deo est, quo docente sciamus quæ à Deo donata sunt nobis: quid contra obganire possumus, quin Spiritum Dei contumeliosè incessant? Quòd si ab ipso profectam reuelationem vel mendacii, vel incertitudinis, vel ambiguitatis insimulare, horrendum est sacrilegium: in asserenda certitudine quid delinquimus? Verùm hoc quoque non vacare magna temeritate exclamant, quòd de Christi Spiritu sic audemus gloriari. Quis credat tantum esse istorum stuporem qui orbis magistri haberi volunt, vt in primis religionis elementis adeò turpiter impingant? Mihi certè credibile non esset, nisi testarentur quæ extant eorum scripta. Paulus eos demum filios Dei esse pronuntiat qui eius Spiritu agunt: hi agi proprio spiritu, diuino autem vacuos esse volunt qui sint filij Dei. Ille Deum à nobis Patrem appellari docet, Spiritu talem vocem dictante, qui solus testimonium reddere potest spiritui nostro quòd filij Dei sumus: hi tamen à Dei inuocatione nõ arcent, Spiritum tamen abstrahunt, cuius ductu rite inuocandus erat. Ille Christi seruos esse negat qui non agantur Spiritu Christi: hi Christianismum confingunt Spiritu Christi non indigentem. Ille nullam beatæ resurrectionis spem facit nisi Spiritum in nobis residentem sentiamus: hi spem tali sensu vacuam confingunt. Sed respondebunt forsitan, non se inficiari quin illo præditos esse oporteat, ceterum modestiæ & humilitatis esse, non agnoscere. Quid ergo sibi vult quum iubet Corinthios tentare an sint in fide, semet probare an Christum habeant, quem nisi quis in se habitantem agnoscat, reprobus est? Ex Spiritu autem quem dedit nobis, inquit Iohannes, scimus quòd in nobis manet. Et quid aliud quàm Christi promissiones in dubium reuocamus, dum serui Dei sine ipsius Spiritu haberi volumus, quem super suos omnes effusurum se denuntiauit? Quid, quòd Spiritui sancto iniurij sumus, qui fidem, opus eius peculiare, ab ipso separamus? Hæc quum prima sint pietatis tyrocinia, miserriam est cæcitatæ arrogantiæ notari Christianos qui Spiritus sancti præsentia gloriari audent: sine qua gloriatione Christianismus ipse non constat. Sed enim exemplo suo declarant quàm verè dixerit Christus Spiritum suum mundo incognitum esse: ab ipsis modò agnosci apud quos manet.

I. Cor. 2. 12.

Ro. 8. 14. Ib. d. 6.

Ro. 8. 11.

2. Cor. 13. 5.

1. Ioh. 3. 24. I. d. 34. 3.

Altera obiectio, temerariæ præsumptionis electos in Christo insimulans.

Responsio.

Insensitiua.

Responsio.

Responsio confirmatio, vbi dicitur Apostolus Pauli testimonium nisi, mania.

Item Iohannes & Iesaias.

40 Ac ne vno duntaxat actò cuniculo, fidei firmitudinem direrere tentent, aliunde ipsam adoriuntur: nempe, etiam si secundum præsentem iustitiæ statum, de gratia Dei iudicium sumere liceat, manere tamen in suspensò finalis perseverantiæ noticiam. Egregia verò salutis fiducia nobis relinquitur, si ad præsens momentum nos esse in gratia, coniectura morali æstimamus, quid in crastinum sit futurum nescimus. Longè aliter

Tertia obiectio, perueniunt ad electionem Deum de impugnant.

Responſio, ex Apostolus : Certò, inquit, perſuaſus ſum, quòd neque Angeli, nec poteſtates, nec princi- Ro. 8.38.
Apoſtolo pe- patus, neque mors, neque vita, neque præſentia, neque futura diriment nos à dilectione,
tiſſa. qua nos Dominus in Chriſto complectitur. Euadere conatur friuola ſolũtione, id ha-
Inſtans ſu- buiſſe Apoſtolum ex ſpeciali reuelatione garrientes : ſed preſſius conſtringuntur quàm
luis. vt eſſugiant. Siquidem illic quæ in commune vniuerſis fidelibus ex fide proueniant bo-
Alia inſtans na tractat, non quæ ſpecialiter ipſe experiatur. Atqui idem nos alibi noſtræ imbecillita- 1. Cor. 10.
diluitur. tis & inconstantia mentione deterret. Qui bene ſtat (inquit) videat ne cadat. Verum eſt:
 12.
 at non terrore quo conſternemur, ſed quo diſcamus nos ſub potenti manu Dei humili-
 1. Pet. 5. 6.
 liare, quemadmodum Petrus explicat. Deinde quàm præpoſterum eſt, ad punctum tem-
 poris limitare fidei certitudinem cuius proprium eſt, ſuperatis huius vitæ ſpatijs, ad fu-
 turam immortalitatem protrahendi? Quum ergo id gratiæ Dei fideles acceptum ferant,
 quòd Spiritu eius illuminati, cæleſtis vitæ cõtèmpatione per fidem fruuntur: ad eòd pro-
 cul abeſt ab arrogantiã talis gloriatio, vt ſiquem confiteri pudet, eo extremam ingratitu-
 dinem prodat magis diuinam bonitatem malignè ſupprimendo, quàm modeſtiam aut
 ſubmiſſionem teſtetur.

Summa totius 41 Quoniam non aliunde melius aut magis perſpicuè fidei natura declarari poſſe vi-
reſignationis. debatur quàm à promiſſionis ſubſtantia, qua velut proprio fundamento ſic nititur, vt ea
 ſublata prorinus corruat, vel potius euaneſcat: ideo noſtram definitionem inde ſumpſi-
 mus, quæ tamen ab illa Apoſtoli vel definitione vel deſcriptione potius, quàm ſuæ diſpu-
 tationi accommodat, minimè aliena eſt : vbi docet eſſe rerum ſperandarum ſubſistentiam, Heb. 11. 1.
 indiceam non apparentium. Nam per *ἐπιδοξασιν* (quo vocabulo vtitur) quaſi fulcrum
 intelligit, cui pia mens innitatur & incumbat. Acſi diceret fidẽ ipſam certam quandam
 eſſe ac ſecuram poſſeſſionem eorum quæ nobis à Deo promiſſa ſunt. niſi quis *ἐπιδοξασιν*
 pro fiducia accipere malit. quod non diſplicet : quanquam illud quod receptius eſt am-
 plector. Rurſum vt ſignificaret ad ſupremum uſque diem quod libri aperientur, ſublimio Dan. 7. 10
 ra eſſe, quàm quæ ſenſu noſtro percipi, aut oculis ſpectari, manũve contrectari poſſint:
 eaque non aliter interim poſſideri à nobis, quàm ſi captum omnem ingenij noſtri ex-
 cedamus, ac ſupra omnia quæ in mundo ſunt aciem noſtram intendamus, nos denique
 ipſos ſuperemus: addidit ſecuritatem hanc poſſidẽdi, eſſe rerum quæ in ſpe iacent, ideò
 que non videntur. Siquidem euidentia, (vt Paulus ſcribit) ſpes non eſt: nec ea quæ vide-
 reus, ſperamus. dum verò indiceam, aut probationem, aut (vt ſæpe reddidit Auguſtinus)
 conuictionem appellat rerum non præſentium : (nam Græcè eſt *ἐπιδοξασιν*) perinde loquitur
 acſi diceret euidentiam non apparentium rerum, viſionem earum quæ non videntur,
 perſpicuitatem obſcurarum, præſentiam abſentium, demõſtrationem occultarum.

Huius defini- Myſteria Dei enim, cuiuſmo di ſunt quæ ad ſalutem noſtram pertinent, in ſe, ſuãque (vt
tionis ſeu de- dicatur) natura cerni non poſſunt: verum ipſa in eius verbo duntaxat intuemur: cuius ve-
ſcriptionis ex- ritas ſic perſuaſa eſſe nobis debet, vt pro facto impletòque habendum ſit quicquid lo-
plicatio. quitur. Ad talem verò diuine bonitatis guſtum percipiendum quo modo ſe attollat ani-
 mus, quin ſimul ad redamandum Deum totus accendatur? Verè enim cognoſci illa ſua-
 uitatis affluentia non poteſt, quam Deus timentibus ſe recondidit, vt non ſimul vehe-
 menter afficiat. Quem autem ſemel affecit, penitus ad ſe rapit & effert. Proinde mirum
 non eſt ſi peruerſum cor & obliquum nunquam ſubit hic affectus: quo in cælum ipſum
 traducti, ad reconditiſſimos Dei theſauros admittitur, & ad ſacraſſima regni eius ady-
 ta, quæ profanari impuri cordis ingreſſu non decet. Quod enim tradunt Scholaſtici, cha-
 ritate ſide ac ſpe priorem eſſe, merum eſt deliramentum : quandoquidem ſola eſt fides
 quæ in nobis charitatem primùm generat. Quanto rectius Bernardus : Teſtimonium,
 inquit, conſcientiæ, quod piorum gloriam vocat Paulus, in tribus conſiſtere credo. Ne-
 ceſſe enim primò omnium eſt, credere quòd remiſſionem peccatorum habere nõ poſ-
 ſis niſi per indulgentiam Dei : deinde quòd nihil prorfus habere queas operis boni niſi
 & hoc dederit ipſe: poſtremò quòd vitam æternam nullis potes operibus promereri niſi
 gratis detur & illa. Paulo poſt ſubiicit, hæc non ſufficere, ſed eſſe quoddam fidei initium:
 quia credendo peccata non poſſe remitti niſi à Deo, ſimul tenere oportet remiſſa nobis
 eſſe donec etiam Spiritus ſancti teſtimonio perſuaſi ſimus ſalutem nobis eſſe repoſi-
 tam: quia Deus peccata condonat, merita ipſe donat, & præmia idem redonat, non poſ-
 ſe gradum in illo principio figere. Verum hæc & alia ſuis locis tractanda erunt: nunc tan-
 tum quid ſi des ipſa ſit, habere ſufficiat.

Refutatio erro- Rom. 8. 24.
ris Scholaſti- Honu. in Io-
corum, harua- hau. 79. 95.
tem ſide ac ſpe De peccat.
priorem eſſe do- meri. & rem.
centium. lib. 2. cap. 31.

Refutatio erro- Lõbard.
ris Scholaſti- lib. 3. Sen.
corum, harua- diſt. 25. &
tem ſide ac ſpe ſæpius.
priorem eſſe do- Ser. 1. in
centium. Annũtia
 tionẽ,
 2. Cor. 1.
 12.

42 Iam verò vbicunque viua erit hæc fides, fieri non poterit quin spem æternæ salutis comitem secum habeat indiuiduam, vel potius ex se gignat & exerat: qua sublata, quamlibet difertè atque ornate de fide differamus, nullam habere conuincimur. Nam si fides (vt auditum est) certa est de veritate Dei persuasio, quod nec mentiri nobis, nec fallere, nec irrita esse queat: qui hanc certitudinem conceperunt, simul profectò expectant fore vt promissiones suas Deus præstet, quæ eorum persuasione non nisi veræ esse possunt: vt in summa, nihil aliud sit spes quam eorum expectatio quæ verè a Deo promissa fides credit. Ita fides Deum veracem credit: spes expectat, vt in temporis occasione veritatem suam exhibeat. fides credit nobis esse patrem: spes expectat vt se talè erga nos semper gerat. fides datam nobis vitam æternam credit: spes expectat vt aliquando reueletur. fides fundamentum est, cui spes incumbit: spes fidem alit ac sustinet. Vt enim expectare à Deo nemo quicquam potest nisi qui prius eius promissis crediderit: ira rursus fidei nostræ imbecillitatem, ne velut fessa concidat, sustineri ac foueri patienter sperando & expectando oportet. Quæ ratione Paulus rite salutem nostram in spe collocat. Nam ea dum in silentio Dominum expectat, fidem continet, ne nimis festinando præcipitet: confirmat, ne vacillet in Dei promissionibus, aut de earum veritate dubitare incipiat: recreat, ne fatigetur: extendit ad vltimam illam metam, ne in medio cursu aut etiam in carceribus deficiat. Denique assiduè renouando & instaurando, facit vt seipsa subinde ad perseverantiam vegetior emergat. Atque omnino quod nominibus necessaria sunt spei subûdia ad fidem stabilendam, melius patebit si cogitemus quot tentationum formis impetantur & concutiantur qui verbum Dei amplexi sunt. Primum Dominus, promissiones suas differendo, diutius sepe quàm pro voris nostris, suspensos animi nos tenet. hic officium est spei, præstare quod iubet Propheta: vt si moram illa fecerint, expectemus tamen. Interdum non modo languere nos sinit, sed apertam indignationem præ se fert. hic spem multo magis succurrere necesse est, quo, secundum alterius Prophetæ dictum, possimus expectare Dominum, qui abscondit faciem suam à Iacob. Insurgunt etiam illufores (quemadmodum ait Petrus) qui rogant, Vbi est promissio aduentus eius? quando, ex quo patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creationis. Imò eadem hæc nobis infusurrant caro & mundus. Hic fidem spei tolerantia sustulit, in æternitatis contemplatione defixam retineri oportet, quo mille annos, instar diei vnus reputet.

Spes indiuidua comes veritatis fidei.

Ratio.

Commo fidelis & spei, mutuoque auxiliium.

Rom. 8. 24.

Ex variis tentationum formis confiat necessaria esse spei subûdia ad fidem stabilendam.

Habac. 2. 3.

Iesa. 8. 17. 2. Pet. 3. 4

Pf. 90. 4. 2. Pet. 3. 8.

1. Pet. 1. 5.

Phil. 1. 20 21.

Gal. 5. 5.

Interdum qui dem fidei & spei vocabula confunduntur.

43 Propter hanc tum coniunctionem, tum affinitatem, Scriptura interdum Fidei & Spei vocabula confundit. Nam quum Petrus docet, virtute Dei nos per fidem custodiri vsque ad salutis reuelationem: quod spei magis quadrabat fidei tribuit: neque immeritò: quando iam docuimus, nihil aliud spem esse quàm fidei alimentum & robur. Interdum simul iunguntur, sicuti eadem epistola, quo fides vestra & spes esset in Deo. Paulus verò ad Philippenses ex spe deducit expectationem: quia sperando patienter, vota nostra suspendimus, donec patefacta fuerit Dei opportunitas. Quod totum melius intelligere licet ex decimo cap. ad Hebræos, quod iam citavi. Paulus alibi, quanuis improprie loquatur, hoc ipsum tamen intelligit, his verbis, Nos spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus: nempe quia Euangelij testimonium de gratuito amore amplexi, expectamus dum palàm ostendat Deus quod nunc sub spe est absconditum. Neque iam obscurum est quàm insulse Petrus Lombardus duplex spei fundamentum iaciat, Dei gratiam, & operum meritum. Non huic alius scopus quàm fidei esse potest. fidei autem iam clarissimè exposuimus vnicum esse scopum, Dei misericordiam: in quam vtroque (vt ita loquar) oculo respicere debeat. Sed operæpretium est auscultare quàm viuam afferat rationem. Si quippiam (inquit) sine meritis sperare audeas, non spes illa, sed presumptio dicenda erit. Quis non meritò, amice lector, tales bestias execreris, quæ temerè & presumpuosè fieri pronuntiant si quis Deum veracem esse confidat? Nam quum Dominus nihil non à sua bonitate expectari velit, præsumptionem esse dicunt in ea recumbere & acquiescere. O magistrum talibus dignum discipulis quales in insanis tabularum scholis nactus est! Nos verò, quando videmus Dei oraculis iuberi peccatores spem salutis concipere, libenter tantum præsumamus de veritate eius, vt sola eius misericordia freti, abiecta operum fiducia, bene sperare audeamus. Non fallat ipse, qui dixit, Secundum fidem vestram fiat vobis.

Refutatio erroris Scholasticorum, qui duplex spei fundamentum, Dei gratiam, & meritum operum, constitunt.

Mat. 9. 29

Fide nos regenerari. Vbi de pœnitentia.

Partes capituli.

- 1 Titulus videtur de fide tractationem polliceri : tamen de Pœnitentia tantum, indiuidua fidei comite, nunc agitur. Et primum variæ aliorum de Pœnitentia referuntur opiniones, *sect. 1. 2. 3. 4.*
- 2 Orthodoxæ doctrinæ de Pœnitentia expositio, à *sect. 5. ad 10.*
- 3 Causæ propter quas in vltimum vsque vitæ terminum Pœnitentia extendi debeat, *sect. 10. 11. 12. 13. 14.*
- 4 De fructibus Pœnitentiæ, vel quorsum & in quem finem tendit, à *sect. 15. ad 21. vsque.*
- 5 Vnde Pœnitentia nobis proueniat, *sect. 21. 22. 23. 24. & 25.* vbi de peccato in Spiritum sanctum & de reproborum impœnitentia.

Huius capituli cum precedenti & sequentibus coniunctio.

Tū iam aliqua ex parte docuimus quomodo fides Christum possideat, & per ipsam fruamur eius bonis : hoc tamen adhuc obscurum esset nisi effectuum quos sentimus accederet explicatio. Non abs re summa Euangelij statuitur in pœnitentia & remissione peccatorum. Ergo duobus illis capitibus omissis, ieiuna & mutila erit adeoq; propè inutilis quælibet de fide disputatio. Iam quum vtrunque nobis conferat Christus, & vtrunque fide consequamur, vitæ scilicet nouitatem, & reconciliationem gratuitam : ratio & docendi series postulat vt de vtroq; hoc loco differere incipiam. Proximus autem à fide ad pœnitentiam nobis erit transitus : quia hoc capite probè cognito, melius patebit quomodo sola fide & mera venia iustificetur homo, neque tamen à gratuita iustitiæ imputatione separatur realis (vt ita loquar) vitæ sanctitas. Pœnitentiam verò non modò fidem continuò subsequi, sed ex ea nasci, extra controuersiam esse debet. Quum enim venia & remissio per Euangelij prædicationem ideo offeratur, vt à tyrânide Satanæ, peccati iugo, & misera seruitute vitiorum liberatus peccator in regnum Dei transeat : certè Euangelij gratiam nemo amplecti potest quin ex erroribus vitæ prioris in rectam viam se recipiat, totumque suum studium applicet ad pœnitentiæ meditationem. Quibus autem videtur fidem potius præcedere pœnitentia quàm ab ipsa manare vel proferri, tanquam fructus ab arbore, nunquam vis eius fuit cognita, & nimium leui argumento ad id sentiendum mouentur.

Fidem sequitur pœnitentia, ex eaque nascitur.

Ratio.

Qui contra sententiam, falluntur.

1. Obiectio contraria.

Responsio.

Quo sensu peccator vitæ seu resipiscentiæ origo ad fidem refertur.

Vnde corruerit error manari, qui fidem ad pœnitentiam oriuntur, atque eiusdem refertur.

2. Christus (inquiunt) & Iohannes in suis concionibus populum ad resipiscentiam primò exhortantur: deinde regnum cælorum appropinquasse subiiciunt. Tale prædicationi mandatum accipiunt Apostoli : talem ordinem sequutus est Paulus, quem admodum Lucas refert. Atqui dum in syllabarum contextu superstitione hærent, non animaduertunt quo sensu inter se verba illa cohæreant. Nam dum in hunc modum concionantur Christus Dominus & Iohannes, Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum : annon resipiscendi causam ab ipsa gratia & salutis promissione ducunt? Perinde ergo valent eorum verba acsi dicerent, Quoniam appropinquauit regnum cælorum, ideo resipiscite. Nam Matthæus, vbi sic prædicasse Iohannem narrauit, impletum in ipso fuisse Iesaiæ vaticinium docet de voce in deserto clamante, Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. Verùm apud Prophetam illa vox iubetur à consolatione & læto nuntio inchoare. Neque tamen, quum resipiscentiæ originem ad fidem referimus, spatium aliquod tēporis somniamus quo ipsam parturiat: sed ostendere volumus, non posse hominem pœnitentiæ feruore studere nisi se Dei esse nouerit. Dei autem se esse nemo verè persuasus est, nisi qui eius gratiam prius apprehenderit. Sed hæc dilucidius in ipso progressu ediderentur. Feellit eos fortè quòd multi cōscientiæ pauoribus antè domantur, vel formantur ad obsequium, quàm imbuti fuerint cognitione gratiæ, imò eam gustauerint. Atque hic est initialis timor, quem inter virtutes quidam recensent, quia verè & iustæ obedientiæ propinquum esse cernunt. Sed non hic agitur quàm variè nos Christus ad se trahat, vel præparet ad pietatis studium. tantum dico, nullam rectitudinem posse inueniri vbi non regnat Spiritus ille quem accepit vt eum membris suis communicaret. Deinde, secundum illud Psalmi, Apud te est propitiatio vt timearis: nemo enim quem Deum reuerbitur, nisi qui sibi propitium cōsideret: nemo se ad Legis obseruationem libenter accinget nisi qui persuasus erit ei placere sua obsequia. quæ in ignoscendo & tolerandis vitiis indulgentia, signum est paterni fauoris. Quod etiam demonstrat illa Osee exhortatio, Venite, reuertamur ad Ichouâ: quia ipse rapuit, & sanabit nos: percussit, & curabit nos: quia spes veniæ tâquam stimulus additur, ne in suis peccatis torpeant.

Omni

Matt. 3. 2.
Mat. 4. 17.
Act. 10. 21

Matt. 3. 2.

Ies. 40. 3

Psal. 130. 4.

Ose. 6. 1.

Omni autem rationis specie caret eorum deliramentum, qui vt à pœnitentia exordiantur, certos dies suis neophytis præscribunt per quos se in pœnitentiam exerceant: quibus demum transactis, in Euangelicæ gratiæ communionem ipsos admittunt. De plurimis Anabaptistarum loquor: iis præsertim qui spirituales haberi mirè gaudent, eorumque sodalibus Iesuitis, & similibus quiescunt. Tales scilicet fructus profert spiritus ille vertiginis, vt pœnitentiam, quæ in totam vitam proroganda est homini Christiano, paucis dieculis terminet.

Anabaptistarum & Iesuitarum, pœnitentiae limes: spirituum hypocrisis detegitur.

3. Carterum de pœnitentia docti quidam viri, longè etiam ante hæc tempora, quum iuxta Scripturæ regulam simpliciter & sincerè loqui vellent, dixerunt constare duabus partibus, mortificatione & viuificatione. Mortificationem interpretantur animæ dolo-rem, & terrorem ex agnitione peccati & sensu iudicij Dei conceptum. Vbi enim quis in veram peccati cognitionem adductus est, tum verè peccatum odisse & execrari incipit: tum sibi ipsi ex animo displicet, miserum se & perditum fatetur, & alium se esse oportet. Ad hæc vbi sensu aliquo iudicij Dei tactus est (alterum enim ex altero protinus sequitur) tum verò percussus ac cõsternatus iacet, humiliatus ac deiectus tremit, animum despondet, desperat. Hæc prior pœnitentiæ pars, quam vulgò Contritionem dixerunt. Viuificationem interpretantur consolationem quæ ex fide nascitur: vbi scilicet homo, peccati conscientia prostratus, ac Dei timore percussus, postea in Dei bonitatem, in misericordiam, gratiam, salutem, quæ est per Christum, respiciens, sese erigit, respirat, animum colligit, & velut è morte in vitam redit. Ac voces quidem istæ, si modò recta constet interpretatio, vim pœnitentiæ satis commodè exprimunt: sed quòd viuificationem accipiunt pro lætitia quam recipit animus ex perturbatione & metu sedatus, non assentior: quum potius sanctè piæque viuendi studium significet, quod oritur ex renascentia: quasi diceretur hominem sibi mori vt Deo viuere incipiat.

Prima hac de pœnitentia opinione excessa, secunda consideratur quæ duas pœnitentiæ partes constituit, postremo in non rectè explicat.

4. Alij, quia videbant variè hoc nomen in Scriptura acceptum, duas posuerunt pœnitentiæ formas: quas vt nota aliqua distinguerent, alteram legalem dixerunt, quæ peccator cauterio vulneratus & terrore iræ Dei attritus, in ea perturbatione constrictus heret, nec se explicare potest. Euangelicam alteram, quæ peccator grauiter quidem apud se afflictus, altius tamen emergit, & Christum, vulneris sui medicinam, terroris consolationem, miseræ portum apprehendit. Legis pœnitentiæ exempla esse volunt, Cain, Saul, Iudam: quorum pœnitentiam dum Scriptura nobis cõmemorat, intelligit, peccati sui grauitate agnitam, iram Dei rimuisse: sed Deum duntaxat vltorem & iudicem cogitantem, in eo sensu defecisse. Ergo eorù pœnitentia non aliud fuit quàm quoddam inferorum atrium, quò iam in hac vita ingressi, cœperunt à facie iræ maiestatis Dei pœnas dare. Euangelicam pœnitentiam videmus in omnibus qui peccati aculeo apud se exulcerati, fiducia autem misericordiæ Dei erecti & recreati, ad Dominum conuersi sunt. Perterritus est Ezechias accepto mortis nuntio: sed flens orauit, & in bonitate Dei intuitus, fiduciam recepit. Conturbati sunt Niniuitæ horribili denütiatione excidij: sed induiti sacco & cinere orarunt, sperantes quòd conuerti posset Dominus, & auerti à furore iræ suæ. Confessus est Dauid se nimium peccasse in recedendo populo: sed adiecit, Aufer domino iniquitatem serui tui. Agnouit adulterij crimen, obiurgante Nathan, & se coram domino prostravit: sed veniam simul expectauit. Talis fuit eorum pœnitentia qui ad prædicationem Petri compuncti sunt corde: sed dei bonitate confisi, addiderunt, Quid faciemus viri fratres? Talis & Petri ipsius, qui fleuit quidem amarè, sed sperare non desit.

Ratio.

Tertia opinio, eorù qui duas pœnitentiæ formas, legalem & Euangelicam, cõstituant.

Exempla legis.

Harum formarum non consideratio.

Exempla Euangelicæ.

5. Hæc quanquam omnia vera sunt, nomen tamen ipsum pœnitentiæ (quatenus ex Scripturis assequi possum) aliter accipiendum est. Nam quòd fidem sub pœnitentiâ complectuntur, pugnat cum eo quod Paulus in Actis dicit, se Iudæis ac Gentibus testificatum in Deum pœnitentiam, & fidem in Iesum Christum. Vbi tanquam duo diuersa, pœnitentiam & fidem enumerat. Quid igitur? An vera pœnitentia citra fidem consistere potest? Minimè. Verùm et si separari non possunt, distingui tamen debent. Quæ admodum sine spe fides non est, & tamen fides ac spes varia sunt: ita pœnitentia & fides, quanquam perpetuo inter se vinculo cohærent, magis tamen cõiunguntur volunt quàm confunduntur. Equidem nec me latet, sub pœnitentiæ nomine totam ad Deum conuersionem comprehendi, cuius pars non postrema fides est: sed quo sensu, facillimè apparebit vbi vis ac natura eius explicata fuerit. Pœnitentiæ nomen Hebræis à conuersione vel reditu, Græcis à mentis consilii que mutatione deductum est: nec vtrique etymologiæ

Altera pars capit ab hac scissione ad 10. de pœnitentiâ orthodoxam doctrinam continentem.

2. Nominis consideratio.

Gen. 4.13
1. Sam. 15.30.
Mat. 23.7.

2. Reg. 20.
2. Ies. 38.1.
Ion. 3.5.
2. Sam. 24.10.
2. Sam. 12.13, & 16.
Act. 2.37.
Mat. 26.75.
Luc. 22.62.

Act. 20.21

res ipsa malè respondet : cuius summa est, vt à nobis demigrantes, ad Deum conuertamur: & deposita pristina mente, nouam induamus. Quamobrem nõ malè, meo quidem iudicio, sic pœnitentia definiri poterit, Esse veram ad Deum vitæ nostræ conuersionem, à sincero seriuo que Dei timore profectum, quæ carnis nostræ veterisque hominis mortificatione, & spiritus viuificatione constet. In eum sensum accipiendæ sunt conciones omnes quibus vel Prophetæ quondam, vel Apostoli postea sui temporis homines ad pœnitentiam hortabantur. Hoc enim contendebant vnum, vt peccatis suis confusi, ac diuini iudicij timore puncti, coram eo prociderent & humiliarentur in quem deliquerant, ac vera resipiscencia in rectam eius viam se reciperent. Ideo hæc promiscuè vsurpantur apud ipsos eodem significatu, Conuerti seu reuerti ad Dominum, Resipiscere, & pœnitentiam agere. Vnde etiam & Sacra historia pœnitentiam dicit agi post Deum, vbi homines qui in suis cupiditatibus, eo posthabito, lasciuiebant, incipiunt verbo eius obsequi: & duci suo præsto sunt ad pergendum quò vocauerit. Et fructus pœnitentia dignos proferre dixerunt Iohannes & Paulus, pro vitam ducere quæ eiusmodi resipiscencia in cunctis actionibus referat ac testetur.

3. Rei definitio, seu, quia sit pœnitentia.

A Prophetis & Apostolis tradita.

Definitionis explanatio. Hæc tribus partibus constat. 1. Pœnitentia est vita nostræ ad Deum conuersio.

Huius descriptio.

Amplificatio contrariis.

2. Ex seriuo Dei timore profectio.

Ideo iudicij mentio apud Prophetas & Apostolos.

Exemplum.

Explicatio secundæ huius membri definitionis, ex Paulo desumpta.

6 Sed antequam vltra procedamus, definitionem à nobis positam dilucidius enarrare conuocet. In qua tria sunt præcipuè capita consideranda. Primū, quum vitæ ad Deum conuersionem nuncupamus, transformationem requirimus, non in operibus cætum externis, sed in anima ipsa: quæ vbi vetustatem suam exuerit, tum demum operum fructus renouationi suæ respondententes ex se pariat. Quod dum vult exprimere Propheta, iubet vt cor nouum sibi faciant quos ad pœnitentiam vocat. Vnde Moses sæpius ostensus quomodo rite ad Dominum conuenterentur Israelitæ pœnitentia ducti, docet vt id fiat ex toto corde, & ex tota anima (quam loquutionem videmus à Prophetis subinde repetitam) & cordis circuncionem nominans, interiores affectus excutit. Nullus tamen locus est ex quo melius perspicere liceat quæ sit germana pœnitentiæ proprietates, quam ex cap. 4. Ieremiæ, Si reuerteris Israel, inquit Dominus, ad me reuere. Arate vobis aratum, & nolite ferere super spinas. Circūcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum. Vide quomodo nihil effecturos denuntiet in studio iustitiæ capefcendo nisi reuulsa in primis ex penitissimo corde impietas fuerit. Et quo penitus eos afficiat, monet cum Deo esse negotium, apud quem tergiuersando nihil proficitur: quia cor duplex odio habet. Eam ob rem præposteros hypocritarum conatus irridet Iesaias, qui exter-nam in ceremoniis resipiscentiam strenuè quidem moliebantur: at interim fasciculos iniquitatis, quibus colligatos tenebant pauperes, dissoluere non curabant. Vbi etiam pulchre ostendit, in quibus propriè sita sit officii pœnitentia non ficta.

7 Secundum caput erat, quòd ex seriuo Dei timore docuimus ipsam proficisci. Prius enim quàm ad resipiscenciam mens peccatoris inclinetur, diuini iudicij cogitatione excitari oportet. Vbi autè hæc cogitatio penitus infederit, Deum aliquando tribunal conscensurum ad exigendam omnium dictorum factorumque rationem: miserum hominem interquiescere non sinet, nec punctum temporis respirare quin perpetuò ad meditando aliud vitæ institutum extimulet, quo se ad iudicium illud sistere securè queat.

Quare Scriptura sæpe, dum ad pœnitentiam cohortatur, iudicij mentionem iniicit, vt apud Ieremiam, Ne fortè egrediatur vt ignis furor meus, & non sit qui extinguat, propter malitiam operum vestrorum. In concione Pauli ad Athenienses, Et tempora quidem huius ignorantie quum hæctenus dissimularit Deus, nunc annuntiat hominibus vt omnes vbiq; pœnitentiam agant: eo quòd statuit diem in quo iudicaturus est orbem in æquitate. & alii compluribus in locis. Interdum à punitionibus iam irrogatis, Deum esse iudicè declarat: quo peccatores secum repentent, peiora sibi imminere nisi maturè resipuerint. Exemplū habes Deuteronomij vigesimonono. Quoniam verò à peccati horrore & odio conuersio inchoatur, ideo tristitiam quæ secundum Deum est, pœnitentiæ causam facit Apostolus. Tristitiam autem secundū Deum appellat, vbi non pœnā modò

exhorremus, sed peccatum ipsum, ex quo displicere Deo intelligimus, odimus & excramur. nec mirum, quia nisi acriter pungamur, non posset corrigi carnis nostræ pigrities: imò non sufficerent eius stupori & fœciorie punções, nisi ferulas exerendo altius penetraret deus. Accedit etiam contumacia, quam velut malleis contundi necesse est. Ergo seueritatem, qua deus vtitur minando, ingenij nostri prauitas ab eo extorquet: quia dormientes frustra blandè alliceret. Testimonia non recito quæ passim occurrunt.

Alia

Matt. 3. 2.
1. Sam. 7.
2.

Luc. 3. 8.
Ro. 6. 4.
Act. 2. 6.
20.

Ezech. 18.
31.

Iere. 4. 1.
3. 4.

Iesa. 58. 6.

Iere. 4. 4.
Act. 17.
30.

1. Cor. 7.
10.

Alia etiam ratione timor Dei pœnitentiæ principium est: quia etsi omnibus virtutum numeris absoluta sit hominis vita, nisi ad Dei cultum referatur, laudari quidem poterit à mundo: sed in cælo mera abominatio erit: quando præcipua iustitiæ pars est, suum ius & honorem Deo reddere, quo impiè fraudatur vbi nobis propositum non est subicere nos eius imperio.

Ratio, cur ferius dei timor pœnitentiæ pars sit & principium.

8 Tertio loco explicandum restat quale sit istud quod dicimus, pœnitentiam duabus partibus constare: mortificatione scilicet carnis, & spiritus viuificatione. Id Prophetæ licet pro carnalis populi captu simplicius & rudius, liquido tamen exprimunt, quum dicunt, Desine à malo, & fac bonitatem. Item, Lauamini, mundi estote, auferite malum operum vestrorum ab oculis meis. Quiescite agere peruersè, discite benefacere, quereite iudicium, subuenite oppresso, &c. Quum enim à malitia reuocant, totius carnis interitum exigunt, quæ malitia & peruersitate referta est. Res prorsus difficilis & ardua, nos ipsos exuere, & à natiuo ingenio demigrare. Neque enim caro bene interiisse putanda est, nisi quicquid à nobis habemus, abolitum fuerit. Sed quum vniuersus carnis affectus similtas sit aduersus Deum, primus ad obedientiam Legis eius ingressus est illa naturæ nostræ abnegatio. Postea renouationem designant à fructibus qui inde consequuntur, iustitia, iudicio & misericordia. Siquidem non satis fuerit talibus officiis rite defungi, nisi mens primum ipsa & cor iustitiæ, iudicij, misericordiæ affectum induerint. id fit quum Dei Spiritus intinctus sua sanctitate animas nostras nouis & cogitationibus & affectibus ita imbuit, vt nouæ iure haberi queant. Et certè vt naturaliter sumus auersi à Deo, nisi præcedat abnegatio nostri, nunquam ad id quod rectum est tendemus. Ideo toties iubemur exuere veterem hominem: renuntiare mundo & carni: concupiscentiis nostris valere iussis, renouari spiritu mentis nostræ. Nomen porrò ipsum mortificationis admonet quàm difficile sit obliuisci prioris naturæ: quia hinc colligimus, non aliter nos formari ad Dei timorem, & pietatis initia discere nisi vbi gladio Spiritus violenter mactati in nihilum redigimur: quasi pronuntiaret Deus, vt censeamur inter suos filios, opus esse communis naturæ interitu.

3. Confid. mortificatione carnis & Spiritus viuificatione.

Vtrumque exigunt Prophetæ.

Ambo etiam sigillatim explicantur.

Pf. 4. 15. Ier. 1. 16.

Rom. 8. 4.

Rom. 6. 6.

2. Cor. 3. 18.

Eph. 4. 23. Col. 3. 10.

1. Cor. 7. 12.

2. Cor. 4. 4.

9 Vtrumque ex Christi participatione nobis contingit. Nam si verè morti eius communicamus, eius virtute crucifigitur vetus noster homo, & peccati corpus emoritur, ne amplius vigeat primæ naturæ corruptio. Si resurrectionis sumus participes, per eam suscitamur in vitæ nouitatem, quæ Dei iustitiæ respondeat. Vno ergo verbo pœnitentiam interpretor, regenerationem, cuius non alius est scopus nisi vt imago Dei quæ per Adæ transgressionem fœdata, & tantum non obliterata fuerat, in nobis reformetur. Sic docet Apostolus, quum ait, Nos autem reuelata facie gloriæ Domini repræsentantes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu. Item, Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Item alibi, Induentes nouum hominem, qui renouatur ad agnitionem & imaginem eius qui creauit illum. Proinde ista regeneratione in Dei iustitiam, Christi beneficio instauramus, à qua per Adam excideramus: quo modo in integrum restituere placet Domino quoscunque in vitæ hæreditatem cooptat. Atque hæc quidem instauratio non vno momento, vel die, vel anno impletur, sed per continuos, imò etiam lentos interdum profectus abolet Deus in electis suis carnis corruptelas: repurgat eos sordibus, sibi que in templa consecrat, sensus eorum omnes ad veram puritatem renouans, quo se tota vita exercent in pœnitentiâ: sciântque huic militiæ nullum nisi in morte esse finem. Quo maior est impuri rabulæ & apostatæ Staphyli cuiusdam improbitas: qui statum præsentis vitæ cum gloria cælesti à me confundi nugatur, dum imaginem Dei ex Paulo interpretor sanctitatis & iustitiam veracem. Quasi verò vbi res aliqua definitur, non quaerenda sit ipsa integritas & perfectio. Neque tamen locus negatur incrementis: sed quatenus ad Dei similitudinem propius quisque accedit, in eo dico fulgere imaginem Dei. Huc vt perueniant fideles, stadium pœnitentiæ, in quo tota vita currant, illis Deus assignat.

Vnde oriatur.

Hinc sequitur Pœnitentiam nihil aliud esse quàm reformationem imaginis dei in nobis.

Que breui aliquo momento non al soluitur, sed vsque in vltimum vitæ terminum extenditur.

10 Sic ergo à peccati seruitute liberantur filij Dei per regenerationem, non vt quasi plenam libertatis possessionem iam adepti, nihil amplius molestiæ à carne sua sentiant: sed vt illis maneat perpetua certaminis materia, vnde exercentur: neque exercentur modò, sed infirmitatem quoque suam melius discant. Atque in ea re omnes sanioris iudicij scriptores inter se consentiunt, manere in homine regenerato mali sœmitam,

Tertia pars. Causa, propter quam pœnitentiâ in vltimum vsque terminum vitæ debeat extendi.

vnde

vnde perpetuò scateant cupiditates quæ ipsum ad peccandum illiciant & extimulent. Fatentur etiam, sanctos illo concupiscendi morbo adhuc ita implicitos teneri, vt obstat nequeant quin subinde vel ad libidinem, vel ad auaritiam, vel ad ambitionem, vel ad alia vitia titillentur & incitentur. Neque opus est multum inuestigando laborare quid hic veteres senserint: quando vnus Augustinus sufficere ad id potest, qui fideliter magnaque diligentia omnium sententias collegit. Ex illo igitur fumant lectores, siquid de sensu antiquitatis habere certi volent. Porro inter illum & nos hoc discriminis videri potest interesse, quòd ipse quidem quum fideles concedat, quandiu in corpore mortali habitant, sic illigatos teneri concupiscentiis vt non possint non concupiscere, cum tamen morbum peccatum vocare non audeat: sed ad illum designandum infirmitatis nomine contentus, tunc demum fieri peccatum docet vbi vel opus vel consensus ad conceptionem vel apprehensionem accedit. hoc est, quando primæ appetitioni cedit voluntas. nos autem illud ipsum pro peccato habemus, quòd aliqua omnino cupiditate contra legem Dei homo titillatur: imò ipsam prauitatem, quæ eiusmodi cupiditates nobis generat, asserimus esse peccatum. Docemus itaque in sanctis, donec mortali corpore exuantur, semper esse peccatum: quia in eorum carne residet illa concupiscendi prauitas quæ cum rectitudine pugnat. Neque tamen semper à peccati nomine abstinet: sicuti quum dicit, Hoc peccati nomine appellat Paulus vnde oriuntur cuncta peccata in carnalem concupiscentiam. Hoc quantum ad sanctos pertinet, regnum admittit in terra, perit in cælo. Quibus verbis fatetur, quatenus obnoxij sunt fideles concupiscentiis carnis, peccati esse reos.

Lib. ad Boni.
4. Lib. 1. & 2.
cõtra Iulia-
num.

Augustini sen-
tentia de con-
cupiscentia in
renatis excu-
tur.

Sermo. 6. de
verb. Apost.

Locus, ex Pa-
ulo, qui Augu-
stini sententiam
confirmare vi-
detur.

Responsio.

Confirmatio re-
sponsionis, ex
ipso Apostolo.

Altera confir-
matio, ex Legis
præcepto.

Conclusio.

Exceptio: can-
tionem dicitur cu-
piscitas que
cum vna ordi-
natione pu-
gnet.

II Quod autem Deus Ecclesiam suam purgare ab omni peccato dicitur, quòd eam liberationis gratiam per Baptismum pollicetur, & in electis suis implet: ad reatum potius referimus quàm ad ipsam peccati materiam. Præstat hoc quidem Deus, suos regenerando, vt peccati regnum in ipsis aboleatur: (virtutem enim Spiritus subministrat, qua superiores in certamine victoresque fiant) sed regnare tantum, non etiam habitare desinit. Proinde sic dicimus veterem hominem crucifixum esse, legem peccati sic abolitam esse in filiis Dei, vt reliquæ tamen supersint: non vt dominantur, sed vt eos suæ infirmitatis conscientia humilient. Et illas quidem fatemur non imputari, ac si non essent: sed hoc simul Dei misericordia fieri contendimus vt ab hoc reatu liberentur sancti, qui meritò aliis peccatores & rei coram Deo forent. Neque verò hanc sententiam confirmare difficile nobis erit: quando extant in eam rem clara Scripturæ testimonia. Quid enim apertius volumus quàm quod ad Rom. 7. clamat Paulus: Primùm, illic eum in hominis regenerati persona loqui, cum nos alibi ostendimus, tum Augustinus firmis rationibus euincit. Taceo quòd mali & peccati vocabulis vitur. vt voces illas cauillari possint qui reclamare nobis volent: quis tamen repugnantiam aduersus Legem Dei, malum esse neget? quis impedimentum iustitiæ neget esse peccatum? quis denique non concedat culpam inesse, vbi est spiritualis miseria? Atqui ista omnia de hoc morbo à Paulo prædicantur. Deinde habemus certam à Lege demonstrationem, qua breuiter tota hæc quæstio expediri potest. Iubemur enim Deum diligere ex toto corde, ex tota anima, ex totis facultatibus. Quum ita omnes animæ nostræ partes Dei amore occupari deceat, certum est eos præcepto non satisfacere qui vel leuiculam appetitionem corde recipere, vel vllam omnino cogitationem animo admittere possunt, quæ eos ab amore Dei in vanitatem abducat. Quid enim? annon illæ sunt animæ facultates, subitis motionibus affici, sensu apprehendere, mente concipere? Ista igitur quum vanis & prauis cogitationibus aditum ad se patefaciant, annon ostendunt se tantumdem ab amore Dei esse vacuas? Quare qui nõ fatetur omnes carnis cupiditates esse peccata: illum verò concupiscendi morbum, quem fomitem appellant, esse peccati scaturiginem: ille transgressionem Legis peccatum esse neget necesse est.

12 Si cui absurdum videtur, ita in vniuersum damnari cupiditates omnes quibus homo naturaliter afficitur, quum à Deo indita sint naturæ auctore: respondemus, nos nequaquam eas appetitiones damnare quas hominis ingenio Deus sic à prima creatione insculpsit, vt inde eradicari nisi cum ipsa humanitate non possint: sed tantum insolentes effrænesque motus qui cum Dei ordinatione pugnant. Iam verò quum ob naturæ prauitatem omnes facultates adeò vitiatæ sint ac corruptæ, vt in omnibus actionibus emineat perpetua *ἀταξία* & intemperies: quia ab eiusmodi incontinentia separari nequeunt

Eph. 5. 26
27.

Rom. 6. 6

Rom. 7. 6

queunt appetitiones, ideo vitiosas esse cōtendimus. Aut si paucioribus verbis summam habere libet) omnes hominum cupiditates malas esse docemus, & peccati reas peragimus: non quatenus sunt naturales, sed quia inordinatæ: inordinatas autem esse, quia ex natura corrupta & polluta nihil puri nec sinceri prodire potest. Neque verò ab hac doctrina tantum discedit Augustinus quantum in speciem apparet. Dum inuidiam plus æquo reformidat, quia eum grauiore studebant Pelagiani, a peccati nomine interdum abstinet: quum tamen scribit, manente in sanctis peccati lege, tolli duntaxat reatum, satis indicat se non aded à sensu nostro abhorrere.

Nō quatenus sunt naturales, sed quatenus inordinatæ damnantur: visus est enim Augustinus.

Ad Bonif.

13 Affereimus alias aliquot sententias vnde melius appareat quid senserit. Lib. secundo contra Iulianum: Lex ista peccati & remissa est regeneratione spiritali, & manet in carne mortali. remissa scilicet, quia reatus solutus est in sacramento quo regenerantur fideles. manet autem, quia operatur desideria, cōtra quæ dimicant & fideles. Item, Lex itaque peccati (quæ in tanti quoque Apostoli membris erat) remittitur in baptismo, non finitur. Item, Legem peccati, cuius manentis solutus est in baptismo reatus, Ambrosius vocauit iniquitatem: quia iniquum est vt caro concupiscat aduersus spiritum. Item, Mortuum est peccatum in eo reatu quo nos tenebat: & donec sepultura perfectione sanetur, rebellat & mortuum. Lib. quinto etiamnum apertius: Sicut cæcitas cordis & peccatum est, quo in Deum non creditur: & pœna peccati, qua cor superbum digna animaduersione punitur, & causa peccati quum aliquid cæci cordis errore committitur: ita concupiscentia carnis aduersus quam bonus concupiscit spiritus, & peccatum est, quia illi inest inobedientia contra dominatum mentis: & pœna peccati, quia reddita est meritis inobedientis: & causa peccati defectione consentientis, vel contagione nascentis. Vocat hic sine ambiguitate peccatum: quia prostrato iam errore, & confirmata veritate, calumnias minus veretur. Quemadmodum & in Iohannem, homi. 4. v. bi ex animi sui sensu sine contentione loquitur, Si carne seruis legi peccati, fac quod ait ipse Apostolus, Non regnet peccatum in mortali vestro corpore, ad obediendum desideris eius. Non ait, non sit: sed, non regnet. Quandiu viuus peccatum necesse est esse in membris tuis: saltem regnum illi auferatur, non fiat quod iubet. Qui concupiscentiam non esse peccatum defendunt, illud Iacobi obiicere solent, Concupiscentia postquam conceperit, parit peccatum. Atqui nullo negotio hoc refellitur: nisi enim de solis operibus malis, vel de peccatis actualibus intelligamus ipsum loqui, ne mala quidem voluntas in peccato deputabitur. Ex eo autem quòd flagitia & praua facinora concupiscentiæ partus vocat, atque iis ipsis peccati nomen tribuit, non protinus sequitur quin concupiscere, res in ala sit, & coram Deo damnabilis.

Cuius multa testimonia profertur, quæ eius mentem aperimus.

Rom. 6. 12.

Iacob. 1. 15.

Obiectio, ex Iacobi dictis.

Responsio.

Vid. Calum. adu. Libertinos, cap. 18.

14 Anabaptistæ quidam hoc seculo, phreneticam nescio quam intemperiem pro spiritali regeneratione comminiscuntur: nempe in statum innocentia restitutos Dei filios, iam non oportere sollicitos esse de libidine carnis refrenanda: Spiritum ducem sequendum esse, sub cuius actione nunquam aberratur. Incredibile esset hominis mentem eò vesania prolabi, nisi palam & fastuosè suum hoc dogma deblaterarent. Prodigiosum certè quidem est: sed tales sacrilegæ audaciæ pœnas luere æquum est qui veritatem Dei in mendacium vertere animum induxerunt. Itane delectus omnis turpis & honesti, iusti & iniusti, boni & mali, virtutis & vitij tolletur? Tale, inquiunt, discrimen est ex maledictione veteris Adæ, à qua nos per Christum exempti sumus. Ergo inter scortationem & castitatem, sinceritatem & astutiam, veritatem & mendacium, æquitatem & rapinam, nihil iam intererit. Tolle (inquiunt) vanam formidinem: Spiritus nihil tibi mali imperabit, modò securè & intrepidè illius actioni te permittas. Quis ad hæc prodigia non obstupescat? Popularis tamen est philosophia apud eos, qui libidinum amentia excæcati, sensum communem exuerunt. Sed quem obsecro, Christum nobis fabricantur, & quem Spiritum eructant? Nos enim Christum vnum, eius vnū Spiritum recognoscimus quem Prophetæ commendarunt, Euangelium exhibitum prædicat, de quo nihil illicitale audimus. Spiritus ille non est homicidij, scortationis, ebrietatis, superbia, contentionis, auaritiæ, fraudis patronus: sed author dilectionis, pudicitia, sobrietatis, modestia, pacis, moderationis, veritatis. Non est vertiginosus, & qui præcepis per fis & nefas inconsideratè ruat, sed plenus sapientiæ & intelligentia, qua rite inter iustum & iniustum discernat. Non instigat ad dissolutam effrænemque licentiam: sed prolicitum ab illicito discriminat, modum moderationemque seruare docet. Quid

Alia obiectio, Anabaptistarum & Libertinorum, adu. perpetuam filiorum Dei in hac vita pauescentiam.

Responsio, horum tam infirmo modo monstruū impietatem detegens.

Alteræ responsio, ab absurdis quæ hæc obiectio parit.

*Tertia respon-
sio, sinceræ de
penitentia &
vitiâ Christiana
doctrinam
istorum errori
opponens.*

tamen diutius in refellenda beluina ista rabie laboremus? Christianis Spiritus Domini non turbulentum est phârasma, quod vel ipsi per somnium pepererint, vel ab aliis confictum acceperint: sed eius notitiam à Scripturis religiosè petunt, vbi duo hæc de ipso traduntur, nobis in sanctificationem datum esse, quo ab immunditiis & iniquam entis purgatos, in obedientiam diuinæ iustitiæ deducat: quæ obedientia constare nequit nisi domitis subactisque concupiscentiis, quibus isti habenas laxare volunt. Deinde sic nos eius sanctificatione purgari, vt multis vitiis multaq; infirmitate obsideamur quando inclusi sumus mole corporis nostri. Quo fit vt longo intervallo à perfectione distici, proficere semper aliquid, & vitiis irretiti cum illis quotidie luctari necesse habeamus. Vnde etiam consequitur, excussa desidia & securitate, intentis animis vigilandum esse, ne carnis nostræ insidiis incauti circumueniamur. Nisi fortè confidimus nos maiores progressus fecisse quam Apostolum, qui tamen fatigabatur ab angelo Satanæ, quo virtus in infirmitate periceretur: & qui illam carnis & spiritus diuisionem in sua carne non fietè representabat.

*Confirmatio, ab
Apostoli exem-
plo & dicto.*

2. Cor. 12.
15.
Rom. 7. 6

*Quarta pars
causæ de pen-
itentia sancti-
bus, qui causæ
vel effectus,
aut partes, si-
ue affectiones
dici possunt.*

15 Quodd autem Apostolus in descriptione pœnitentiæ septem eius vel causas, vel effectus, vel partes enumerat, id optima causa facit. sunt autem studium aut sollicitudo, excusatio, indignatio, timor, desiderium, zelus, vindicta. Neque absurdum videri debet, quodd statuerè non audeo causæ ne effectus censeri debeant. vtrunque enim disputari potest. Possunt etiam vocari affectiones cum pœnitentia coniunctæ: sed quia omillis illis quæstionibus, intelligere licet quid Paulus velit, simplici expositione contenti erimus. Dicit ergo ex tristitia quæ secundum Deum est, excitari sollicitudinem. Nam qui serio displicentiæ sensu tangitur quod in Deum suum peccarit, simul extimulatur ad diligentiam & attentionem, vt à Diaboli laqueis penitus se explicet, vt ab eius insidiis melius sibi caueat, ne à Spiritu sancti gubernatione posthac excidat, ne securitate opprimatur. Proxima est excusatio, quæ hoc loco non defensionem significat quæ peccator ad effugiendum Dei iudicium, vel se deliquisse neget, vel culpam extenuet: sed purgationem, quæ in deprecatione magis posita sit quàm causæ fiducia. Qualiter filij non reprobi dum errata sua agnoscunt & confitentur, deprecationem tamen adhibent. atq; vt ea locum habeat, quibus possunt modis testantur, se minimè abicisse eam quam parentibus debent reuerentiam: denique sic excusant, non vt se iustos esse ac innocentes probent, sed tantùm vt veniam obtineant. Sequitur indignatio, qua peccator secum intus fremit, secum ex postulat, sibi irascitur, dum suam peruerstatem suamq; in Deum ingratitude nem recognoscit. Timoris nomine intelligit illam trepidationem quæ mentibus nostris incutitur, quoties cogitamus & quid nos simus meriti, & quàm horribilis sit iræ diuinæ seueritas in peccatores. Mirabili enim inquietudine tunc nos vexari necesse est, quæ tum ad humilitatem nos erudit, tum cautiore in posterum reddit. Quodd si oritur ex timore sollicitudo, de qua prius dixerat, videmus quo nexu hæc inter se coherere. Desiderium videtur mihi posuisse pro sedulitate in officio & obsequendi alacritate, ad quam maximè prouocare nos debet delictorum nostrorum agnitio. Huc quoque pertinet zelus quem continuè subiungit. ardorem enim significat quo accendimur vbi aculei illi nobis admouentur: Quid feci? Quodd me præcipitaueram, nisi mihi Dei misericordia subueniret: Postrema est vindicta, quo enim seueriores in nos sumus, & acriore censura quæstionem habemus de peccatis nostris, eo debemus sperare magis propitium ac misericordem Deum. Et certè fieri non potest quin anima diuini iudicij horrore perculsa, partes vltionis in exigenda de se pœna occupet. Sentiant sanè pij quales pœnæ sint pudor, confusio, gemitus, displicentia sui, & reliqui affectus qui ex seria delictorum recognitione nascuntur. Meminerimus tamen modum esse tenendum, ne tristitia nos absorbeat: quia nihil magis procliuè est trepidis conscientiiis quàm in desperationem ruina. Et hoc quoque artificio Satan quoscunque videt metu Dei prostratos, in profundum illum mœroris gurgitem magis ac magis demergit, ne vnquam assurgant. Non potest quidem nimius esse timor qui in humilitatem desinit, neque discedit à spe veniæ. Semper tamen ex Apostoli præcepto cauendum, ne peccator, dum se ad displicentiæ sollicitat, nimia formidine oppressus deficiat: quia hoc modo refugitur Deus, qui per pœnitentiam nos ad se vocat. Qua de re utilis etiam est admonitio Bernardi, Necessarius dolor pro peccatis si non sit continuus. Suadeo reflectere pedem interdum à molesta & anxia recordatione viarum vestrarum, & euadere ad planitiem serenæ memor

1. Cor. 7.
11.

Secundo.

Excusatio.

Indignatio.

Timor.

Desiderium.

Zelus.

Vindicta.

*Modus autem
venientiæ, & que
sancti in Bernar-
di consilio,
ne eiusmodi irri-
fessis nos absor-
beat.*

Heb. 12. 3.

Serm. 11.
in Cant.,

memor

moriarum beneficiorum Dei. Mifceamus abſynthio mel, vt ſalubris amaritudo ſalutem dare queat: cum inmiſto dulcore temperata bibetur: & ſi de vobis in humilitate ſentitis, ſentite & de Domino in bonitate.

16 Iam & pœnitentiæ fructus quales ſint, intelligi poteſt: nempe officia pietatis erga Deum, charitatis erga homines, ad hæc in tota vita ſanctimonia ac puritas. Deniq; quomaiore quifque ſtudio vitam ſuam exigit ad normam Legis Dei, eo certiora pœnitentiæ ſuæ ſigna edit. Itaque Spiritus ſæpe dum nos ad pœnitentiam hortatur, nunc ad ſingula Legis præcepta, nunc ad officia ſecundæ tabulæ nos reuocat: quanquam aliis locis poſtquam immunditiam damnauit in ipſo fonte cordis, deinde ad externa teſtimonia deſcendit quæ ſinceram reſipiſcentiam commendant. Cuius rei tabulam in deſcriptione vitæ Chriſtianaæ mox ſubiiciam lectorum oculis. Non colligam ex Prophetis teſtimonia quibus partim ſubſannans eorum ineptias qui ceremonias contendunt Deum placare, oſtenduntque mera eſſe ludicra: partim verò externam vitæ integritatem docent non eſſe caput pœnitentiæ, quia Deus cor intuetur. Quiſquis mediocriter in Scriptura verſatus fuerit, per ſe, abſque alterius monitu intelliget, vbi cum Deo negotium eſt, nihil agi niſi ab interiore cordis affectu incipimus. Et Ioelis locus aliis intelligendis non parum valebit, Scindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra. Vtrunque etiam breuiter expreſſum eſt his Iacobi verbis, Mundate ſclerati manus, purgate corda duplices. vbi priorum quidem membro acceſſio ponitur, ſons tamen & principium deinde monſtratur, nempe abſtergendas eſſe occultas ſordes, vt altare in ipſo corde erigatur Deo. Sunt præterea & externa aliqua exercitia, quibus priuatim veluti remedijs vel ad nos humiliandos, vel ad domandam carnem noſtram vtimur: publicè verò ad reſipiſcentiæ teſtificationem. Emanant autem ab illa vindicta de qua loquitur Paulus. ſiquidem hæc afflicti animi ſunt propria, in ſqualore, gemitu, lachrymis eſſe: ſurgere ſplendorem & qui emilibet apparatus, omnibus delicijs ſe abdicare. Deinde ſi qui ſentit quantum malum ſit carnis rebellio, remedia omnia quaerit quibus coerceat. Præterea qui bene cogitat quàm graue ſit violaffe Dei iuſtitiam, quietſcere non poteſt donec in ſua humilitate gloriam dederit Deo. Eiuſmodi exercitia ſæpe commemorant vetuſti ſcriptores, quum de pœnitentiæ fructibus loquuntur. Quanquam autem vim pœnitentiæ minime in illis reponunt: veniam tamen mihi dabunt lectores ſi dixerò quod ſentio. plus æquo certè inſiſtere in his mihi videntur. Ac ſiquis prudenter expendat, mihi (vt ſpero) aſſentietur, dupliciter eos modum exceſſiſſe. Nam quum tantopere vrgeret, ac in modicis elogijs commendarent corporalem illam diſciplinam, hoc quidem conſequebantur vt plebs eam maiore ſtudio amplecteretur: ſed, quod longè maioris momenti eſſe debet, quodammodo obſcurabant. Deinde in exigendis caſtigationibus fuerunt aliquanto rigidiores quàm ferat Eccleſiaſtica manuſuetudo, quemadmodum alibi tractandum erit.

17 Sed quia nonnulli, dum ſletum, ieiunium & cinerem cum alibi frequenter, tum præfertim apud Ioelē commemorari audiunt, præcipuam recipiendi partem ieiunio & ſletu metiuntur, tollenda eſt eorum hallucinatio. Quod de conuerſione totius cordis ad Dominum, deque ſciſſione non veſtimentorum ſed cordis illic dicitur, reſipiſcentiæ proprium eſt: ſletus autem & ieiunium, non vt perpetua aut neceſſaria eius effecta ſubneſtuntur, ſed ſpecielem habent circumſtantiam. Quoniam grauiffimum Iudaicis excidium imminere vaticinatus fuerat, iram Dei ſuadet anteuertere, non tantum reſipiſcendo, ſed mœroris indicia præ ſe ferendo. Qualiter enim promiſſa barba, implexo capillo, pulla veſte, ſuppliciter ſe demittere ſolet reus ad conciliandam iudicis miſericordiam: ita illos, quum rei agerentur coram Dei tribunali, eius ſeueritatem miſerabili habitu deprecari oportebat. Quanquam autem cinis & ſaccus illis fortè temporibus magis conueniebant: ſletus tamen & ieiunij valde opportunum fore inter nos uſum cõſtat quoties cladem aliquam aut calamitatem nobis minari viſus fuerit Dominus. Se enim ad ultionem apparari & quodammodo armari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Bene igitur Propheta, qui ſuos ad ſletum & ieiunium, hoc eſt ad reorum mœſtitiā, cohortatur, de quorum flagitijs conſtitutam quaſtionem paulo antè dixerat. Quemadmodum nec malè hodie fecerint Eccleſiaſtici paſtores, ſi dum impendentem ſuorum ceruicibus ruinam vident, ad ieiunium & ſletum properandum vociferentur: modo quod eſt præcipuum maiore & intentiore cura & opera ſemper vrgeant, ſcienda

Qualiter ſimili
ſententijs fru-
ctus.
Interni.
1. Pietas erga
Deum.
2. Charitas er-
ga homines.
3. Vita ſimili-
tas.
Quum ſedito
in ſinibus à
Prophetis com-
mendantur.

Ioel. 2. 17.

Iacob. 4. 8.

Externi.
4. Corporis ex-
ercitia.

A vetuſti ſcri-
ptorib. nimium
commendata.

Dupliciter e-
nim modus ex-
ceſſerunt.

Hæc exercitia
quum a nonnul-
lis præcipua
patiētijs pars
conſiſtuerunt,
eiuſmodi hallu-
cinatio tolli-
tur.

Cui in Iudaicæ
Eccleſia rece-
pra ſunt.

Motum exer-
ciorum legum-
mus vſus in
Eccleſia Chri-
ſtiana.

Lib. 3. c. 6.
& c.

1. Cor. 7.
H.

Ioel. 2. 12.

denda scilicet esse corda, non vestimenta. Extra dubium est, non semper pœnitentiæ coherere ieiumium, sed calamitosis temporibus peculiariter destinari. vnde & cum luctu coniungitur à Christo, dum Apostolos ab eius necessitate absoluit, donec sua præsentia orbatu inœtore conficerentur. de solenni ieiumio loquor. Nam piorum vira frugalitate & sobrietate temperata esse debet, vt in toto eius decursu quædam ieiumij species continenter appareat. Verùm tota illa res, quia rursus, vbi de Ecclesiæ disciplina ageretur, expedienda erit, nunc parcius à me attingitur.

De ieiumio. Sed præcipua pœnitentiæ pars in conuersione ad verum consistit. *Esus horum exercitiorum.* Hoc tamen adhuc inferam, quum ad hanc externam professionem transferretur nomen pœnitentiæ, improprie à genuino illo sensu quem posui deflecti. Neque enim tam est conuersione ad Deum quam culpæ confessio, cum pœnæ & reatus deprecatione. Sic pœnitentiæ agere in cinere & cilicio, nihil aliud est quàm testari displicentiam, vbi Deus ob graues offensas nobis ira scitur. Atque hæc quidem confessionis species publica est, qua nos damnantes coram Angelis & mûdo, præuenimus iudicium Dei. Nam eorum segnitiem coarguens Paulus qui peccatis suis indulgēt, Si iudicarem nos ipsos (inquit) non à Deo iudicaremur. Sed homines facere palam conscios & testes nostræ respicientiæ, non semper est necessarium: priuatim autem Deo confitēti, pars est veræ pœnitentiæ: quæ omitti non potest. Nihil enim minus consentaneum quàm vt peccata ignoscat Deus, in quibus nobis ipsi blandimur: & ne in lucem proferat, prætegimus per hypocritam. Nec tantum quæ quotidie admittimus peccata fateri conuenit: verùm grauiora lapsus longius trahere nos debent: atque in memoriam reuocare quæ videntur pridem sepulta: quod exemplo suo nobis præscribit Dauid. Tactus enim recentis flagitij pudore, seipsum examinat vsque ad matris vterum, & agnoscit iam tunc fuisse corruptum & infectum carnis labe. neque id vt culpam suam extenuet: sicuti multi in turba se occultant, & alios secum inuoluendo, impunitatem captant. Longè aliter Dauid, qui ingenuè culpam exaggerat, quòd à prima infantia corruptus, non deserit mala malis cumulare. Alio etiam loco tale præteritæ vitæ examen suscipit, vt adolescentiæ suæ peccatis misericordiam Dei impleret. Et certè tunc demum soporem nobis esse excussum probabimus si gemendo sub onere, malæque nostræ deslendo, leuationem à Deo petemus. Notandum præterea est, pœnitentiæ, cui assidue incumbere iubemur, ab ea differre quæ velut à morte excitat qui vel turpius ceciderant, vel effreni licentia se proiecerant ad peccandum, vel quadam defectionis specie excusserant iugum Dei. Nam Scriptura sæpe dum hortatur ad pœnitentiæ, quasi transitum & resurrectionem à morte in vitam significat: & dum refert populum egisse pœnitentiæ, ab idololatria aliisque crassis sceleribus conuersum fuisse intelligit. Quæ ratione Paulus luctum peccatoribus denuntiat, qui pœnitentiæ non egerunt super lasciuissæ scortatione & impudicitia. hoc discrimen diligenter obseruandum est, ne vbi paucos audimus ad pœnitentiæ citari, nobis supina obrepit securitas, quasi nihil aliud nos pertineret carnis mortificatio: cuius curam remittere non permittunt quæ nos semper titillant præuæ cupiditates, & quæ subinde pullulant vitia. Specialis ergo pœnitentiæ quæ à quibusdam tantum exigitur, quos Diabolus à Dei timore abreptos exitialibus laqueis implicuit, ordinariam non tollit, cui per totum vitæ curriculum operam dare nos cogit naturæ corruptio.

Peccatorum confessio & agnitio qualis esse debeat. Porro si verum est quod clarissimè constat, totam Euangelij summam duobus istis capitibus contineri, pœnitentiæ, & peccatorum remissione: annon videmus, Dominum ideo gratis suos iustificare, quo eos simul Spiritus sui sanctificatione, in verâ iustitiam instauret? Iohannes angelus ante faciem Christi missus ad vias eius præparandas, prædicabat, Pœnitentiæ agite: appropinquauit enim regnum cælorum. Ad pœnitentiæ inuitando, monebat vt se peccatores agnoscerēt, suâque omnia corâ Domino damnata, quo carnis suæ mortificationem, ac nouam in Spiritu regenerationem totis votis expeterent. Regnum Dei annuntians, ad fidem vocabat. siquidem per regnum Dei quod docebat in propinquo esse, remissionem peccatorum, salutem, vitam, & quicquid omnino in Christo assequimur, significabat. quare apud alios Euangelistas legitur, Venit Iohannes prædicans baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum. Quod quid aliud est, quam vt peccatorum mole pressi & fatigati, ad Dominum se conuerterent, ac de remissione & salute spem conciperent? Sic & Christus suas conciones auspiciatus est, Appropinquauit regnum Dei: pœnitentiæ agite, & credite Euangelio. Primum de-

Pœnitentiæ ordinaria & specialis distinctio. Hinc distinctio visus. *Finis pœnitentiæ.* *Ex Iohannis, Christi & Apostolorum prædicationis formis, quæ sic ostenduntur.* *Hinc prædicationis summa.*

clar

clar

clar

clar

clar

clarat, thesauros misericordiae Dei in se apertos: deinde paenitentiam exigit. tum postremo fiduciam erga Dei promissiones. Itaque quum totam Euangelij summam breuiter complecti voluit, dixit se oportuisse pati, resurgere à mortuis, praedicari in nomine suo paenitentiam, & remissionem peccatorum. Id & Apostoli post eius resurrectionem praedicarunt, excitatum à Deo, ad dandam paenitentiam Israel, & remissionem peccatorum. Praedicatur paenitentia in nomine Christi, quum per Euangelij doctrinam audiant homines suas omnes cogitationes, suos affectus, sua studia corrupta & vitiosa esse: propterea necesse esse ut renascantur, si volunt ingredi in regnum Dei. Remissio peccatorum praedicatur, quum doceantur homines, Christum sibi factum esse redemptionem, iustitiam, salutem, & vitam: cuius nomine, gratis in Dei conspectu iusti habeantur & innocentes. Vtraque gratia quum fide apprehendatur (ut alibi demonstratum est) quia tamen proprium fidei obiectum est Dei bonitas quae peccata remittuntur, eam à paenitentia diligenter distingui operæperium fuit.

Luc. 24. 26, & 46. **20** Porro ut peccati odium, quod paenitentiae exordium est, primum nobis ad Christi cognitionem ingressum aperit, qui nullis se exhibet nisi miseris & afflictis peccatoribus, qui gemunt, laborant, onerati sunt, esuriunt, sitiunt, dolore & miseria tabescunt: ita in paenitentiam ipsam eniti, tota vita in eam incumbere, eam ad vltimum persequi nos oportet, si in Christo consistere volumus. Ad peccatores enim vocandos venit, sed ad paenitentiam. Missus est ad benedicendum indignis: sed quo se conuertat vnusquisque à nequitia sua. Plena est Scriptura eiusmodi vocibus. Quare vbi peccatorum remissionem offert deus, resipiscenciam vicissim stipulari ferè solet: innuens suam misericordiam, resipiscendi causam hominibus esse debere. Facite, inquit, iudicium & iustitiam: quia salus appropinquauit. Item, Veniet Sioni redemptor, & iis qui in Iacob resipiscunt à peccatis. Item, Querite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum propè est. Derelinquat impius viam suam, & iniquitatem cogitationum suarum, & ad Dominum conuertatur: & miserebitur eius. Item, Conuertimini, & resipiscite, ut deleantur peccata vestra. Vbi tamen adnotandum est, non eam conditionem sic apponi quasi emerendae veniae fundamentum sit nostra resipiscencia: quin potius (quia in hunc finem hominum misereri statuit Dominus ut resipiscant) quò sit tendendum indicat, si gratiam obtinere volunt. Proinde donec in carcere corporis nostri habitabimus, assidue nobis cum naturae nostrae corruptae vitiiis luctandum est, adeoque cum naturali nostra anima. Dicit aliquoties Plato, vitam Philosophi, meditationem esse mortis. Verius nobis dicere licet, vitam Christiani hominis perpetuum esse studium & exercitationem mortificandae carnis donec ea planè interempta, Spiritus Dei regnum in nobis obtineat. Quare illum arbitror plurimum profecisse, qui sibi plurimum displicere didicit: non ut in hoc luto hreat, nec vltra progrediatur: sed magis ut ad Deum festinet & suspiret: quò morti vitæque Christi insertus, perpetuam paenitentiam meditetur: ut certè non aliter possunt, quos genuinum peccati odium tenet. nemo enim peccatum vnquam odit nisi prius iustitiae amore captus. Hæc sententia, ut erat simplicissima omnium, ita mihi cum Scripturae veritate optimè consentire visa est.

Ies. 61. 1. **20** Porro ut peccati odium, quod paenitentiae exordium est, primum nobis ad Christi cognitionem ingressum aperit, qui nullis se exhibet nisi miseris & afflictis peccatoribus, qui gemunt, laborant, onerati sunt, esuriunt, sitiunt, dolore & miseria tabescunt: ita in paenitentiam ipsam eniti, tota vita in eam incumbere, eam ad vltimum persequi nos oportet, si in Christo consistere volumus. Ad peccatores enim vocandos venit, sed ad paenitentiam. Missus est ad benedicendum indignis: sed quo se conuertat vnusquisque à nequitia sua. Plena est Scriptura eiusmodi vocibus. Quare vbi peccatorum remissionem offert deus, resipiscenciam vicissim stipulari ferè solet: innuens suam misericordiam, resipiscendi causam hominibus esse debere. Facite, inquit, iudicium & iustitiam: quia salus appropinquauit. Item, Veniet Sioni redemptor, & iis qui in Iacob resipiscunt à peccatis. Item, Querite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum propè est. Derelinquat impius viam suam, & iniquitatem cogitationum suarum, & ad Dominum conuertatur: & miserebitur eius. Item, Conuertimini, & resipiscite, ut deleantur peccata vestra. Vbi tamen adnotandum est, non eam conditionem sic apponi quasi emerendae veniae fundamentum sit nostra resipiscencia: quin potius (quia in hunc finem hominum misereri statuit Dominus ut resipiscant) quò sit tendendum indicat, si gratiam obtinere volunt. Proinde donec in carcere corporis nostri habitabimus, assidue nobis cum naturae nostrae corruptae vitiiis luctandum est, adeoque cum naturali nostra anima. Dicit aliquoties Plato, vitam Philosophi, meditationem esse mortis. Verius nobis dicere licet, vitam Christiani hominis perpetuum esse studium & exercitationem mortificandae carnis donec ea planè interempta, Spiritus Dei regnum in nobis obtineat. Quare illum arbitror plurimum profecisse, qui sibi plurimum displicere didicit: non ut in hoc luto hreat, nec vltra progrediatur: sed magis ut ad Deum festinet & suspiret: quò morti vitæque Christi insertus, perpetuam paenitentiam meditetur: ut certè non aliter possunt, quos genuinum peccati odium tenet. nemo enim peccatum vnquam odit nisi prius iustitiae amore captus. Hæc sententia, ut erat simplicissima omnium, ita mihi cum Scripturae veritate optimè consentire visa est.

Ies. 56. 15 & 59. 20. **21** Porro singulare esse Dei donum Paenitentiam, notius ex superiore doctrina esse arbitror quàm ut longum sermonem retexere opus sit. Itaque beneficium Dei laudat, & miratur Ecclesia, quòd Gentibus dederit paenitentiam ad salutem: & Paulus Timotheum patientem & mansuetum erga incredulos esse iubens, Siquando, inquit, Deus illis det paenitentiam qua resipiscant à diaboli laqueis. Affirmat quidem Deus se velle omnium conuersionem: & exhortationes cõmuniter omnibus destinat: efficacia tamen pendet à Spiritu regenerationis. Quia facilius esset creare nos homines, quàm proprio Marte induere praestantiorē naturam. Itaq; toto regenerationis cursu non abs re vocamur Dei figmentu creati ad bona opera quae preparauit ut in illis ambulemus. Quoscunq; eripere vult Deus ab interitu, hos Spiritu regenerationis viuificat: non quòd paenitentia proprie sit salutis causa, sed quia iam visum est inseparabile esse à fide & misericordia Dei: quãdo, teste Iesaiã, venit Sioni redemptor, & iis qui in Iacob reuersi sunt ab iniquitate. Stat quidè hoc firmum, vbi cunq; viget Dei timor, Spiritu in salutem hominis operatu esse. Itaq; fideles apud Iesaiã, dũ queruntur & deplorat à Deo se derelictos, hoc quasi reprobationis signu ponunt, obdurata fuisse diuinitus corda sua. Apostolus quoque excludere volens apostatas à spe salutis, ratione asserit, esse impossibile eos renouari

Act. 1. 38. **21** Porro singulare esse Dei donum Paenitentiam, notius ex superiore doctrina esse arbitror quàm ut longum sermonem retexere opus sit. Itaque beneficium Dei laudat, & miratur Ecclesia, quòd Gentibus dederit paenitentiam ad salutem: & Paulus Timotheum patientem & mansuetum erga incredulos esse iubens, Siquando, inquit, Deus illis det paenitentiam qua resipiscant à diaboli laqueis. Affirmat quidem Deus se velle omnium conuersionem: & exhortationes cõmuniter omnibus destinat: efficacia tamen pendet à Spiritu regenerationis. Quia facilius esset creare nos homines, quàm proprio Marte induere praestantiorē naturam. Itaq; toto regenerationis cursu non abs re vocamur Dei figmentu creati ad bona opera quae preparauit ut in illis ambulemus. Quoscunq; eripere vult Deus ab interitu, hos Spiritu regenerationis viuificat: non quòd paenitentia proprie sit salutis causa, sed quia iam visum est inseparabile esse à fide & misericordia Dei: quãdo, teste Iesaiã, venit Sioni redemptor, & iis qui in Iacob reuersi sunt ab iniquitate. Stat quidè hoc firmum, vbi cunq; viget Dei timor, Spiritu in salutem hominis operatu esse. Itaq; fideles apud Iesaiã, dũ queruntur & deplorat à Deo se derelictos, hoc quasi reprobationis signu ponunt, obdurata fuisse diuinitus corda sua. Apostolus quoque excludere volens apostatas à spe salutis, ratione asserit, esse impossibile eos renouari

Act. 11. 18. **21** Porro singulare esse Dei donum Paenitentiam, notius ex superiore doctrina esse arbitror quàm ut longum sermonem retexere opus sit. Itaque beneficium Dei laudat, & miratur Ecclesia, quòd Gentibus dederit paenitentiam ad salutem: & Paulus Timotheum patientem & mansuetum erga incredulos esse iubens, Siquando, inquit, Deus illis det paenitentiam qua resipiscant à diaboli laqueis. Affirmat quidem Deus se velle omnium conuersionem: & exhortationes cõmuniter omnibus destinat: efficacia tamen pendet à Spiritu regenerationis. Quia facilius esset creare nos homines, quàm proprio Marte induere praestantiorē naturam. Itaq; toto regenerationis cursu non abs re vocamur Dei figmentu creati ad bona opera quae preparauit ut in illis ambulemus. Quoscunq; eripere vult Deus ab interitu, hos Spiritu regenerationis viuificat: non quòd paenitentia proprie sit salutis causa, sed quia iam visum est inseparabile esse à fide & misericordia Dei: quãdo, teste Iesaiã, venit Sioni redemptor, & iis qui in Iacob reuersi sunt ab iniquitate. Stat quidè hoc firmum, vbi cunq; viget Dei timor, Spiritu in salutem hominis operatu esse. Itaq; fideles apud Iesaiã, dũ queruntur & deplorat à Deo se derelictos, hoc quasi reprobationis signu ponunt, obdurata fuisse diuinitus corda sua. Apostolus quoque excludere volens apostatas à spe salutis, ratione asserit, esse impossibile eos renouari

Ephe. 2. 10. **21** Porro singulare esse Dei donum Paenitentiam, notius ex superiore doctrina esse arbitror quàm ut longum sermonem retexere opus sit. Itaque beneficium Dei laudat, & miratur Ecclesia, quòd Gentibus dederit paenitentiam ad salutem: & Paulus Timotheum patientem & mansuetum erga incredulos esse iubens, Siquando, inquit, Deus illis det paenitentiam qua resipiscant à diaboli laqueis. Affirmat quidem Deus se velle omnium conuersionem: & exhortationes cõmuniter omnibus destinat: efficacia tamen pendet à Spiritu regenerationis. Quia facilius esset creare nos homines, quàm proprio Marte induere praestantiorē naturam. Itaq; toto regenerationis cursu non abs re vocamur Dei figmentu creati ad bona opera quae preparauit ut in illis ambulemus. Quoscunq; eripere vult Deus ab interitu, hos Spiritu regenerationis viuificat: non quòd paenitentia proprie sit salutis causa, sed quia iam visum est inseparabile esse à fide & misericordia Dei: quãdo, teste Iesaiã, venit Sioni redemptor, & iis qui in Iacob reuersi sunt ab iniquitate. Stat quidè hoc firmum, vbi cunq; viget Dei timor, Spiritu in salutem hominis operatu esse. Itaq; fideles apud Iesaiã, dũ queruntur & deplorat à Deo se derelictos, hoc quasi reprobationis signu ponunt, obdurata fuisse diuinitus corda sua. Apostolus quoque excludere volens apostatas à spe salutis, ratione asserit, esse impossibile eos renouari

Ies. 63. 17. **21** Porro singulare esse Dei donum Paenitentiam, notius ex superiore doctrina esse arbitror quàm ut longum sermonem retexere opus sit. Itaque beneficium Dei laudat, & miratur Ecclesia, quòd Gentibus dederit paenitentiam ad salutem: & Paulus Timotheum patientem & mansuetum erga incredulos esse iubens, Siquando, inquit, Deus illis det paenitentiam qua resipiscant à diaboli laqueis. Affirmat quidem Deus se velle omnium conuersionem: & exhortationes cõmuniter omnibus destinat: efficacia tamen pendet à Spiritu regenerationis. Quia facilius esset creare nos homines, quàm proprio Marte induere praestantiorē naturam. Itaq; toto regenerationis cursu non abs re vocamur Dei figmentu creati ad bona opera quae preparauit ut in illis ambulemus. Quoscunq; eripere vult Deus ab interitu, hos Spiritu regenerationis viuificat: non quòd paenitentia proprie sit salutis causa, sed quia iam visum est inseparabile esse à fide & misericordia Dei: quãdo, teste Iesaiã, venit Sioni redemptor, & iis qui in Iacob reuersi sunt ab iniquitate. Stat quidè hoc firmum, vbi cunq; viget Dei timor, Spiritu in salutem hominis operatu esse. Itaq; fideles apud Iesaiã, dũ queruntur & deplorat à Deo se derelictos, hoc quasi reprobationis signu ponunt, obdurata fuisse diuinitus corda sua. Apostolus quoque excludere volens apostatas à spe salutis, ratione asserit, esse impossibile eos renouari

Hebr. 6. 6. **21** Porro singulare esse Dei donum Paenitentiam, notius ex superiore doctrina esse arbitror quàm ut longum sermonem retexere opus sit. Itaque beneficium Dei laudat, & miratur Ecclesia, quòd Gentibus dederit paenitentiam ad salutem: & Paulus Timotheum patientem & mansuetum erga incredulos esse iubens, Siquando, inquit, Deus illis det paenitentiam qua resipiscant à diaboli laqueis. Affirmat quidem Deus se velle omnium conuersionem: & exhortationes cõmuniter omnibus destinat: efficacia tamen pendet à Spiritu regenerationis. Quia facilius esset creare nos homines, quàm proprio Marte induere praestantiorē naturam. Itaq; toto regenerationis cursu non abs re vocamur Dei figmentu creati ad bona opera quae preparauit ut in illis ambulemus. Quoscunq; eripere vult Deus ab interitu, hos Spiritu regenerationis viuificat: non quòd paenitentia proprie sit salutis causa, sed quia iam visum est inseparabile esse à fide & misericordia Dei: quãdo, teste Iesaiã, venit Sioni redemptor, & iis qui in Iacob reuersi sunt ab iniquitate. Stat quidè hoc firmum, vbi cunq; viget Dei timor, Spiritu in salutem hominis operatu esse. Itaq; fideles apud Iesaiã, dũ queruntur & deplorat à Deo se derelictos, hoc quasi reprobationis signu ponunt, obdurata fuisse diuinitus corda sua. Apostolus quoque excludere volens apostatas à spe salutis, ratione asserit, esse impossibile eos renouari

Paenitentia Christi non ter minus, nisi a nostra sine finis.

Hoc modo remissionem peccatorum in Christo oblatam, et resipiscenciam causam adipsam sum.

Id eum alibi tunc in Phedone disputat.

Postrema pars vnde si Paenitentia docens, videlicet à Dei gratia.

Electis communis, quos deus eripere vult ab interitu.

Reprobis autem obduratis & impenitentibus.

Conformatio, ab exemplo Esau.

num exitum perrexit. Idem videre est in Esau. Etsi enim repulsam passus est, temporalis tamen benedictio concessa fuit eius lachrymis. Sed quia spiritalis hæreditas ex Dei oraculo non nisi penes unum ex fratribus residere poterat, dum præterito Esau electus est Iacob, abdicatio illa misericordiam Dei exclusit: solatium hoc quasi homini belluino fuit residuum, ut pinguedine terræ & rore cæli saginaretur. Atque id est quod nuper dixi ad exemplum aliorum referri debere, quo alacrius ad sinceram pœnitentiam adiicere animos & studia nostra discamus: quia minimè dubitandum est verè & ex animo cõuerfis Deum fore ad ignoscendum facilem, cuius clementia se ad indignos vsq; extēdit, dum aliquid displicentiæ præ se ferunt. Eadem etiam opera docemur quam horribile iudicium præfractos omnes maneat, quibus Dei minas improba frõte non minus quam cor de ferreo spernere & pro nihilo ducere ludus est. In hunc modum sæpe filii Israel manum porrexit ad leuandas eorum clades, quanuis simulati essent eorum clamores, duplexq; & perfidus animus: sicut ipse in Psalmo cõqueritur, statim ad ingenium fuisse reuerfos. atq; ita voluit tam amica facilitate ad seriam conuersione eos adducere, vel redere inexcusabiles. Neque tamen, pœnas ad tempus remittendo, perpetuam sibi legem imponit: quin potius feuerius interdum contra hypocritas insurgit & pœnas duplicat, ut inde appareat quantopere ei displiceat fictio. Sed quædam (vt iam dixi) exempla profert suæ ad dandam veniam propensionis, ex quibus pij auerentur ad vitæ correctionem, & grauius damnetur eorum superbia qui proteruè aduersus stimulum calcitrant.

Cui Deus improposito corie pœnitentes ferat ad tempus.

Exceptio.

CAPVT IIII.

Quam procul absit ab Euangelij puritate quicquid de pœnitentia garrunt Sophistæ in suis scholis. vbi de confessione & satisfactione agitur.

Partes huius capituli.

1. Exposita orthodoxa doctrina de Pœnitentia, falsa hoc capite refellitur: Scholasticorum doctrina in genere & summum perstricta, sect. 1.
2. Singulæ partes eius deinde examinantur: Contritio, sect. 2. & 3. Confessio à 4. sect. ad 24. Satisfactio à 25. ad finem capituli.

Scholasticorū errores in tradenda doctrina de pœnitentia.

Vnc venio ad excutienda ea quæ de pœnitentia scholastici sophistæ tradiderunt, quæ quàm paucissimis fieri poterit percurram. quia omnia perfecte animus non est: ne hic liber, quem ad docendi compendium aptare studeo, in immensum extrahatur. Et illi rem alioqui non valde implicitam tot voluminibus inuoluerunt, ut non futurus sit facilis exitus si te paulum in eorum sæces immerferis. Principio, in danda definitione planè ostendunt nunquam se intellexisse quid esset, pœnitentia. Arripiunt enim quædam è libris veterum dicta, quæ vim pœnitentiæ minimè exprimunt: Quod pœnitere sit antea cta peccata deslere, & stenda non committere. Item, quod sit mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere. Item, quod sit quædam dolens vindicta, puniens in se quod dolet commississe. Item, quod sit dolor cordis & amaritudo animæ pro malis quæ quisque commisit, vel quibus consensus. Hæc enim vt à Patribus bene dicta cõcedamus (quod inficiari tamen contentioso difficilè non esset) non tamen in eam partem dicebantur vt pœnitentiam describerent, sed tantum vt suos hortarentur ne in eadem delicta rursus inciderent à quibus extracti erant. Quod si elogia istiusmodi omnia in definitiones conuertere placeat, alia quoque non minori iure assuenda erant. Quale est hoc Chrysostomi, Pœnitentia est medicamentum peccatum extinguens, donum cælitus datum, virtus admirabilis, gratia vim legum superans. Adde quod doctrina, quam postea tradunt, istis definitionibus est aliquanto deterior. Sic enim sunt in externis exercitiis mordicus infixi, vt nihil aliud ex immensis voluminibus colligas quàm pœnitentiam esse disciplinam & austeritatem, quæ partim domandæ carni, partim castigandis puniendisque vitis feruiat: de interiori mentis renouatione, quæ veram vitæ correctionem secum trahit, mirum silentium. De contritione quidè & attritione multus apud eos sermo. multis scrupulis animas torquent: & plurimū molestiæ & anxietatis ingerunt: sed vbi visi sunt corda penitus vulnerasse, leui ceremoniarum asperione totam amaritudinem sanant. Pœnitentiam tam argutè definitam, in contritionem cordis, confessionem oris, satisfactionem operis partiuntur, nihilo magis dialecticè quàm definitur: etsi videri volunt tota ætatem in syllogis finis contexendis detriuisse. Verum si quis à definitione ratiocinetur (quod genus argumentandi apud dialecticos valet) posse aliquem antea cta peccata de-

1. Male definitio.

Prima definitio. Secunda. Tertia. Quarta.

Harum à finitimum examē.

2. Inepitè dimidi.

Pri. est Gre. & refer. lib. 4. Sent. dist. 14. cap. 1. Sec. Ambrosio refer. illis, & in Decr. dist. 3. de pœnit. c. Pœnit. priore. Tert. Aug. gust. refer. ea dist. dist. c. Pœnit. post. Quart. Ambrosio refer. dist. 1. de pœnit. c. Vera pœnit.

Li. 4. Sct. 16. c. 1. de pœnit. dist. 1. c. Perfecta pœnit.

Pf. 78. 36. 37.

Gen. 27. 18. 19.

flere, & flenda non committere: posse præterita mala plangere, & plangenda non committere: posse punire, quod doleret commisisse, &c. quanuis ore non confiteatur: quomodo suam partitionem tuebuntur? Si enim ille verè pœnitens non confitetur, pœnitentia sine confessione esse potest. Quòd si respondeant, hanc partitionem ad pœnitentiam referri quatenus est sacramentum, vel de tota pœnitentiæ perfectione intelligi quam suis definitionibus non comprehendunt, non est vnde accuset: sibi ipsi imputent, qui non purius ac dilucidius definiunt. Ego certè pro mea crassitie, quum de re aliqua disputatur, ad ipsam definitionem omnia refero, quæ est totius disputationis cardo ac fundamentum. Sed sit illa magistralis licentia. iam partes ipsas ordine perlustremus. Quòd neglectim quasi siuola transilio quæ ipsi graui supercilio pro mysteriis venditant, non facio inscitia: (neque enim mihi valde laboriosum esset excutere quæcunque argutè & subtiliter ipsi existimant à se disputari) sed mihi religio esset fatigare talibus ineptiis lectores absque fructu. Certè de rebus ignotis eos garrire, ex quæstionibus quas mouent & agitant, & quibus miserè se impediunt, cognitu facile est. qualis illa est. An vnus peccati pœnitentia Deo placeat, vbi in aliis durat obstinatio. Item, an pœnæ diuinitus inflatæ ad satisfactionem valeant. Item, an sæpius iterari possit pro mortalibus peccatis. vbi turpiter & impiè definiunt non nisi de venialibus peccatis quotidie agi pœnitentiam. Similiter crasso errore valde se torquent in dicto Hieronymi, pœnitentiam esse secundam tabulam post naufragium. in quo ostendunt se nunquam à bruto stupore euigilasse, vt millesimam vitorum suorum partem vel procul sentirent.

Responſionis eorum diuino.

3. Sunt rari loqui & spinosi quasi uinibus impediunt animos legentium.

4. seipſos implicant & inuoluunt.

2 Velim autem animaduertant lectores, non hîc de asini umbra rixam esse, sed rem omnium maximè seriam tractari: nempe de peccatorum remissione. Quum enim tria ad pœnitentiam requirunt, compunctionem cordis, oris confessionem, operis satisfactionem: simul ad impetrandam peccatorum remissionem necessaria esse docent. Siquid autem in tota religione scire nostra refert, id certè refert maximè, nempe intelligere ac probè tenere, qua ratione, qua lege, qua conditione, qua facilitate aut difficultate obtineatur peccatorum remissio. Hæc notitia nisi perspicua certaq; constat, nullam omnino requiem, nullam cum Deo pacem, nullam fiduciam aut securitatem habere potest conscientia: sed assiduè trepidat, fluctuat, æstuat, cruciatur, diuexatur, horret, odit, ac fugit conspectum Dei. Quòd si ab his conditionibus pender peccatorum remissio quibus eam ipsi alligant: nihil nobis miserius nec deploratius. Contritionem, primam obtinendæ veniæ partem faciunt, eamque debitam exigunt, hoc est iustam & plenam: sed interrim non constituunt quando securus aliquis esse possit, se hac contritione ad iustum modum defunctum esse. Equidem sedulè & acriter instandum esse fateor, vt quisque amare deflendo sua peccata, se ad eorum displicentiam & odium magis acuat. Hæc enim est non pœnitenda tristitia, quæ pœnitentiam gignit in salutem, sed vbi exigitur doloris acerbitas, quæ culpæ magnitudini respondeat, & quæ in tutrina appendatur cum fiducia veniæ: hîc verò miseræ conscientie miris modis torquentur, & exagitantur, dum sibi debitam peccatorum contritionem imponi vident, nec assequuntur debiti mensuram, vt secum decernere possint, se persoluisse quod debebant. Si dixerint faciendum quod in nobis est, eodem semper reuoluimur. quando enim audebit sibi promittere quispiam, omnes se vires contulisse ad lugenda peccata? Vbi ergo diu secum luctatæ, & longis cerraminibus exercitæ conscientie, portum tandem in quo resideant non inueniunt: vt se aliqua saltem parte leniant, dolorem à se extorquent, & lachrymas expriment, quibus suam contritionem perficiant.

Quam necessarium sit falsæ scholasticorum doctrine refutatio.

De Contritione, eorum lem sententia.

Examen illius sententia.

3 Quòd si me calumniari aiunt: prodeant sanè, & vnum aliquem ostendant qui huiusmodi contritionis doctrina vel non sit ad desperationem adactus: vel simulationem doloris, iudicio Dei, pro vero dolore, non opposuerit. Diximus & nos quodam loco, nunquam sine pœnitentia obuenire peccatorum remissionem, quòd nulli nisi afflicti, & peccatorum conscientia vulnerati, Dei misericordiam implorare sincerè possunt: sed simul adiecimus, pœnitentiam non esse causam remissionis peccatorum. Illa autem animarum tormenta sustulimus, quòd debita præstanda sit. Peccatorè docuimus non in suam compunctionem neque in suas lachrymas intueri, sed vtrunq; oculum in solam Domini misericordiam defigere. Tantum admonuimus, vocari à Christo laborantes & oneratos, quando missus sit ad euangelizandum pauperibus, ad sanandum contritos corde, prædicandum captiuis remissionem, ad educendos vincitos, consolandos lugentes.

Falsæ & veræ contritionis consideratio.

Matth. 11. 28. Ies. 61. 1. Luc. 4. 18.

Quo excluderentur & Pharifæi, qui fua iuftitia faturi, paupertatem fuam non agnofcunt: & contemptores, qui fecuri iræ Dei, malo fuo remedium non quæruunt. Tales enim non laborant, nec onerati funt, nec contriti corde, nec captiui. Multum verò intereft doceâsne emereri peccatorum remiffionem iufta & plena cõtritione (qua nunquam defungi pollit peccator) an cum inftituas ad eferiendam & fitiendam Dei mifericordiam, quo per miferiæ fuæ agnitionem, fuum æltum, aſtitudinem, captiuitatem illi oftendas vbi quærere refrigerium, requiem, libertatem debeat: illum denique doceas in fua humilitate dare Deo gloriam.

4 De confeſſione ſemper ingens fuit pugna inter Canoniftas & Theologos ſcholasticos: his contententibus mandari diuino præcepto confeſſionem: illis reclamantibus, Eccleſiaſticis duntaxat conſtitutionibus præcipi. In eo verò certamine inſignis Theologorum impudentia apparuit, qui tot locos Scripturæ deprauarunt, & vi detorferunt, quot in rem fuam citabant. Et quando ne ſic quidem obrineri poſſe viderunt quod poſtulabant, qui arguti volebant præ alijs videri, hoc effugio elapſi funt confeſſionem à iure diuino profectam, quantum ad ſubſtantiam: ſed formam poſtea accepiffe à iure poſitiuo. Nempe ſic qui inter legaleſ ius ineptiſſimi, citationem ad ius diuinum referunt, quia dictum ſit, Adam vbi es? Exceptionem item, quia reſponderit Adam quaſi excipiens, Vxor quam dedifti mihi, &c. vtrique tamen formam à iure ciuili datam. Sed videamus quibus argumentis confeſſionem hanc vel formatam vel informem Dei eſſe mandatum probant. Miſit (inquiunt) leproſos Dominus ad Sacerdotes. Quid? miſitne ad confeſſionem? quis vnquam ſando audiuit, audiendis confeſſionibus præfectos Leuiticos ſacerdotes? Conſugiunt ergo ad allegorias: Sancitum erat Lege Moſaica vt ſacerdotes diſcernerent inter lepram & lepram: peccatum, ſpiritualis eſt lepra: de hac pronuntiare, ſacerdotum eſt. Antequam reſpondeo, quæro obiter ſi hic locus ſpiritualis lepræ eos iudices facit, cur naturalis & carnalis lepræ cognitionem ad ſe trahunt? Scilicet hoc non eſt Scripturis ludere. Lex cognitionem lepræ deſert Sacerdotibus Leuiticis. hanc nobis uſurpemus. Peccatum eſt lepra ſpiritualis. ſumus & peccati cognitores. Nunc reſpondeo: Tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt Legis tranſlationem fieri. Omnia ſacerdotia ad Chriſtum tranſlata ſunt, in eo impleta & finita: ad eum igitur vnum ius omne & honos ſacerdotij tranſlatus eſt. Si tantopere amant allegorias ſectari, vnicum Sacerdotem Chriſtum ſibi proponant, & rerum omnium libera iuriſdictione tribunal eius cumulent: facile id feremus. Adhæc importuna eſt ipſorum allegoria, quæ Legem merè politicam, inter ceremonias reponit. Cur igitur Chriſtus ad Sacerdotes, leproſos mittit? Ne calumniarentur Sacerdotes, ipſum Legem violare, qui iubebat coram Sacerdote reſentari a lepra curatum, & oblato ſacrificio expiari: iubet mundatos leproſos facere ea quæ Legis erant. Ite, inquit, oftendite vos Sacerdotibus. & offerite munus quod præcepit Moſes in Lege, vt ſit in teſtimonium ipſis. Et verè futurum erat illis in teſtimonium miraculum hoc: pronuntiauerant eos leproſos, nunc curatos pronuntiant. Nõne velint, nolint, cogantur fieri teſtes miraculorum Chriſti? Explorandum illis Chriſtus ſuum miraculum permittit, diſſiteri non poſſunt: quia autem adhuc tergiuerſantur, eſt illis hoc opus in teſtimonium. Sic alibi, Prædicabitur Euangelium hoc in vniuerſo orbe, in teſtimonium omnibus gentibus. Item, Ante Reges & Præſides ducemini, in teſtimonium ipſis. Id eſt, quò in iudicio Dei fortius cõuincantur. Quòd ſi Chryſoſtomo acquieſcere malunt, ille etiam propter Iudæos à Chriſto id factum docet, ne Legis præuaricator haberetur. Quanquam in re tam clara ſuffragium vilius hominis accerere pudet: vbi Chriſtus pronuntiat ſe ius legale relinquere Sacerdotibus integrum, tanquam profeſſis Euangelij hoſtibus, qui ſemper ad obſtrependum intenti erant, niſi os fuiſſet occluſum. Quare vt hanc poſſeſſionem retineant papales ſacrifici, palam concedant in eorum partes quos neceſſe eſt vi compeſci ne Chriſto maledicant. Nam ad veros eius miſtros nihil hoc pertinet.

5 Secundum argumentum ex eodem fonte ducunt, hoc eſt ex allegoria, quaſi multum valeant allegorie ad dogma aliquod confirmandum. Sed valeant ſanè, niſi eas ipſas oftendero ſpecioliſſus à me obtendi, quàm ab ipſis poſſe. Dicunt ergo, Dominus diſcipulis præcepit, vt ſuſcitatum Lazarum faſcijs ſoluerent & expedirent. Hoc primùm mentiuntur: niſquam enim legitur, hoc dixiſſe Dominum diſcipulis, eſtque multò veriſſimilius dixiſſe Iudæis aſtantibus: quo citra vllam fraudis ſuſpicionem euidentius fieret mirac

De confeſſione
cauſulari, an
ſit n. c. n. e. a. m.
re. diuino.

Canoniftarum
& Scholaſti-
corum argum. n.
ta.

1. Primum,
quod eſt allego-
ricum, & In-
dici in omni iudi-
canti.

Reſponſo 1.

Reſp. 2. que
cauſam reſol-
uit leproſi ad
ſacerdotes niſi
ſi ſint a Chri-
ſto.

Mat. 24. 14.
Matth. 10. 18.

Homil. 12. de
muliere Chri-
ſt. 21.

2. Argumen-
tum, allegori-
cum.

Reſponſo 1.

Gen. 3. 9.
12.

Mat. 8. 4.
Luc. 5. 14.
& 17. 14.
Deut. 17.
8. 9.

Heb. 7. 12

Ioh. 11. 44

miraculum, & maior sua virtus eluceret, quòd nullo tactu, sua sola voce mortuos suscitaret. Sic equidem interpretor, Dominum, quo omnem sinistra suspicionem Iudæis tolleret, voluisse illos reuoluere lapidem, factorem percipere, certa mortis signa spectare, sola verbi virtute surgentem videre, viuentem primos attrèctare. Atque hæc Chrysolostomus sententia est. Sed demus hoc dictum discipulis, quid tum obtinebunt? Dominum dedisse Apostolis soluendi potestatem. quanto aptius & magis dextrè hæc allegoricè tractari poterunt, si dicamus hoc symbolo Deum voluisse fideles suos instituire, vt soluerent à se suscitatos: hoc est, ne in memoriam peccata reuocarent, quæ ipse oblitus esset: ne ceu peccatores damnarent quos ipse absoluisset: ne adhuc exprobrarent quæ ipse condonasset: ne vbi misericors ipse esset, & ad parcendum facilis, ipsi ad puniendum seueri & morosi essent? Certè nihil ad ignoscentiam flectere nos magis debet quam iudicis exemplum, qui se nimium rigidis & inhumanis implacabilem fore minatur. Eant nunc & allegorias suas venditent.

Sermon. contra Iudeos, Gentes & hereticos.

Responsio 2.

Matt. 3. 6. Iaco. 5. 16.

6. Iam propius manus conferunt, dum apertis (vt sibi videntur) sententiis pugnant, Qui ad Iohannis baptismum veniebant, confitebantur peccata sua: & Iacobus vult vt alter alteri peccata confiteamur. Nihil mirum si confitebantur peccata sua qui volebant baptizari. dictum enim antè est, Iohannem prædicasse Baptismum pœnitentiæ, baptizasse aqua in pœnitentiam. Quos igitur baptizasset, nisi qui se peccatores cõfessi essent? Baptismus symbolum est remissionis peccatorum: & qui ad hoc symbolum admitterentur, nisi peccatores, & qui se tales agnoscent? Confitebatur itaque peccata sua, vt baptizarentur. Nec sine causa præcipit Iacobus vt alij alijs confiteamur. Verùm si animaduertent quod proximè sequitur intelligerent, parum etiam hoc sibi suffragari. Confitemini, inquit, alter alteri peccata vestra, & orate pro inuicem. Mutuam confessionem & mutuam orationem simul iungit. Si solis sacrificulis confitendum est: ergo & pro illis solis orandum. Quid, quòd sequeretur ex verbis Iacobi, solos sacrificulos confiteri posse? siquidem dum vult vt mutuò confiteamur, eos solos alloquitur qui aliorum confessionem audire possint. ἀλλήλων, inquit, mutuò, inuicem, vicissim, aut si malunt, reciprocè. Confiteri autem reciprocè nequeunt nisi qui sunt audiendis cõfessionibus idonei. Quæ prærogatiua quando solos sacrificulos dignantur nos quoque confitendi munus ad eos solos ablegamus. Facebant igitur hoc genus nugamenta, & ipsam Apostoli mentem accipiamus: quæ simplex est & aperta, nempe vt nostras infirmitates vicissim alter in alterius finulum deponamus, mutuam consilium, mutuam compassionem, mutuam inter nos consolationem accepturi. Deinde vt fraternis infirmitatibus mutuò conscire pro illis ad Dominum oremus. Quid ergo contra nos Iacobum citant, qui tantopere confessionem misericordiæ Dei vrgemus? Confiteri autem Dei misericordiam nemo potest nisi miseriam suam prius confessus. Quin potius anathema esse pronuntiamus, quicumque non se coram Deo, coram Angelis eius, coram Ecclesia, coram omnibus denique hominibus peccatorem confessus fuerit. Omnia enim conclusit Dominus sub peccatum, vt omne os obstruatur, & humilietur omnis caro coram Deo: solus autem ipse iustificetur & exaltetur.

Primis loci ex post. 10.

Posterioris ex post. 10.

G 1. 3. 22. Rom. 3. 9. & 19.

Fuit ille P 244 183.

7. Mitor autem qua fronte ausint contendere confessionem, de qua loquuntur, iuris esse diuini: cuius equidem vetustissimum esse vsum fatemur: sed quem facile euincere possimus olim fuisse liberum. Certè nullam de ea statam fuisse legem aut constitutionem ante Innocentij tertij tempora, eorum quoque annales narrant. Certè si lex illis fuisset antiquior, potius eam arripuissent quàm contenti Lateranensis concilij decreto, pueris quoque ipsi ridiculos se fecissent. Non dubitant in alijs rebus excudere fictitia decreta, quæ vetustissimis concilijs ascribunt, vt ipsa antiquitatis veneratione simplicium oculos perstringant. In hoc capite talem fallaciam obicere non venit illis in mentem. Itaque (ipsis testibus) nondum elapsi sunt anni trecenti ex quo iniectus ab Innocentio tertio laqueus, & imposita confitendi necessitas. Atque vt de tempore taceam, sola verborum barbaries fidem legi abrogat. Nam quod iubent boni patres, omnem vtriusque sexus quotannis semel proprio sacerdoti confiteri omnia peccata, faceti homines lepidè excipiunt hoc precepto teneri solos hermaphroditos, ad neminem verò spectare qui sit vel mas vel femina. Crassior deinde insulitas in discipulis se prodidit, dum explicare nequeunt quid sit proprius sacerdos. Quicquid blaterent omnes conductitij Pappæ rabulæ, tenemus neque Christum huius legis authorè esse quæ ad enumeranda peccata

Confessionem hanc non esse iuris diuini probatur, quod vsus eius fuerit liber per annos circiter 1200. à Christo.

Qualis autè, & quam inepica lex: sum laudaueris, ostenditur.

cata

cata homines cogit: imò fluxisse annos mille & duccentos à resurrectione Christi antequam talis vlla lex ferretur. Itaque tyrannidem hanc fuisse demum inuectam quum extincta pietate & doctrina, sine delectu quiduis licentię sibi iam sumpfissent laruę Pastorum. Deinde luculenta testimonia extant tum in historiis, tum apud antiquos alios scriptores, quę doceant hanc fuisse politicam disciplinam, ab Episcopis institutam, non legem a Christo aut Apostolis positam. Vnum duntaxat è multis proferam, quod nõ obsecrum eius rei documentum erit. Refert Sozomenus fuisse hanc Episcoporum constitutionem diligenter obseruatam in Ecclesijs occidetalibus, præsertim verò Romę. Quo significat non fuisse vniuersale omnium Ecclesiarum institutum: vnum autem è Presbyteris peculiariter destinatum fuisse dicit qui huic muneri præfesset. Quo abundè confutatur quod isti de clauibus vniuerso sacerdotali ordini in hunc vsum promiscuè datis mentiuntur. siquidem non omnium Sacerdotum communis erat functio, sed singulares vnus partes, qui ad id electus ab Episcopo fuerat. Is est quem hodie quoque in singulis cathedralibus Ecclesijs pœnitentiarium vocant, grauiorum criminum, & quorum censura ad exemplum pertinet, cognitor. Subiicit deinde, eum quoque morem Cõstantinopoli fuisse donec matrona quædam, consistentem simulans, ea specie consuetudinem quam habebat cum Diacono, prætexuisse deprehensa esset. Ob id facinus Nectarius, vir & sanctitate & eruditione clarus, illius Ecclesię Episcopus, confitendi ritum abrogauit. Hic, hęc aures a sini isti arrigant. Si Lex Dei erat auricularis confessio, qui ausus esset Nectarius eam refugere ac conuellere? Nectarium sanctum Dei hominem, omnibus veterum suffragiis probatum, hæreseos & schismatis accusabunt? Sed eodem calculo damnabunt Ecclesiam Constantinopolitanam, in qua confitendi morem non ad tempus modo dissimulatum fuisse, sed ad suam vsque memoriam obsoleuisse affirmat Sozomenus. Imò non Constantinopolitanam, sed Orientales omnes Ecclesias defectiois reas agant, quę inuiolabilem (si verum dicunt) legem, & Christianis omnibus mandatam neglexerunt.

Eccl. suę
hist. lib. 7.
cap. 17.

*l'eteris confes-
sionis auricu-
laris simul-
tatem inter
Pontificios, in
iudicium illis.*

*In Ecclesia Cõ-
stantinopolita-
na, acinde sub-
leuati, istius cõ-
fessionis ritus.*

*Quid ex Chry-
sostomi veris
testimonijs e-
tiam colligere
licet: cui hoc
genus confes-
sionis admodum
displicuit.*

*Falsa confes-
sio nemini, con-
fessionis verbo
Dei traditæ cõ-
sideratio sub-
iungitur.*

*Primum autẽ
error vultus
in expressis ho-
morũ, una dece-
pi rejellitur.*

8 Hanc autem abrogationem tot locis euidenter Chrysostomus testatur, Constantinopolitanæ & ipse Ecclesię præful, vt mirum sit istos audere contrà mutire. Peccata, inquit, tua dicit, vt deleas illa. si confunderis alicui dicere quæ peccasti, dicit quotidie ea in anima tua. Non dico vt confitearis confertuo tuo, qui exprobet: dicit Deo qui curat ea. Peccata tua super fratrum confitere, vt vbi sua mala quotidie conscientia tua recognoscat. Item, Nunc autem neque necessarium est præsentibus testibus confiteri. cogitatione tua fiat delictorum exquisitio: sine teste sit hoc iudicium: solus Deus te confitentem videat. Item, Non te in confertuorum tuorum theatrum duco, non hominibus peccata tua detegere cogo: repete coram Deo conscientiam tuam, & explica. Ostende Domino, præstantissimo medico, tua vulnera, & pete ab eo medicamentum: ostende ei qui nihil opprobet, sed humanissimè curet. Item, Certè ne homini dixeris, ne tibi opprobet. neque enim confertuo est confitentem, qui in publicum proferat: sed Domino (qui tui curam gerit, & qui humanus est, & medicus) ostende vulnera. Postea Deum ita loquentem inducit, Non cogo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere testes: mihi soli dic peccatum tuum priuatim, vt sanem vlcus. Dicemusne Chrysostomum eò progredi temeritatis, quum hæc & similia scribit, vt conscientias hominum liberet his vinculis quibus diuina Lege constringuntur? Minimè verò. sed quod Dei verbo intelligit nequaquam esse præscriptum, exigere ceu necessarium non audeat.

Homil. 2.
in Ps. 50.

Serm. de
Pœnit. &
confess.
Homil.
de incom-
preh. Dei
natura,
cõtra A-
nomæos.
Homil.
de Laza-
ro.

9 Verum, vt res rota planior & expeditior fiat, primùm bona fide referemus quod genus confessionis verbo Dei nobis traditum sit: deinde & eorum commenta subiiciemus, non quidem omnia (quis enim immensum illud mare exhauriret?) sed ea duntaxat quibus summam arcanae suę confessionis complectuntur. Hic commemorare piger quàm frequenter vetus interpres verbum confiteri reddiderit pro laudare, quod rudissimis idiotis vulgatum est: nisi quod eorum audaciam traduci expedit, dum ad tyrannicum suum edictum transferunt quod de laudibus Dei scriptum erat. Vt confessionem probent valere ad exhilarandas mentes, obtrudunt illud Psalmi, In voce exultationis & confessionis. Atqui si talis metamorphosis valeat, quodlibet nobis ex quolibet nascetur. Verum quando ita illos depuduit, meminerint pij lectores iusta Dei vindicta in reprobam mentem fuisse coniectos, quo magis detestabilis esset eorum audacia. Quod si nobis in simplici Scripturæ doctrina acquiescere libet, periculum non erit ne quis talibus fucis

Pf. 42. 5.

fucis nobis illudat. Illic enim vna præfcribitur confitendi ratio, nempe, quando Dominus est qui peccata remittit, obliuiscitur, delet: huic peccata nostra vt confiteamur, veniæ obtinendæ causa. Ille medicus est: vulnera igitur nostra illi exponamus. Ille læsus est & offensus: ab illo pacem petamus. Ille est cordium cognitor, & cogitationum omnium conscius: coram ipso corda nostra effundere properemus. Ille est denique qui peccatores vocat, ad ipsum accedere ne moremur. Peccatum meum, inquit Dauid, cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi. Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino: & tu remisisti iniquitatem cordis mei. Talis est altera ipsius Dauidis confessio, Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Talis & Danielis, Peccauius Domine, peruersè egimus, impietates fecimus, & rebelles fuimus, declinando à mandatis tuis. Et alia quæ passim in Scripturis occurrunt: quarum recitatio volumèn ferè impletet. Si confitemur peccata nostra (inquit Iohannes) fidelis est Dominus, vt remittat nobis peccata nostra. Cui confiteamur? ipsi scilicet. hoc est, si afflictò & humiliato corde coram ipso procidamus, si apud ipsum nos ex animo accusantes & damnantès, bonitate eius & misericordia absolui petamus.

Deinde Scriptura testimonio probatur peccatori confessionem ad deum solum dari.

Psal. 51.5.

Ibid. 1. Dan. 9.5.

1. Ioh. 1.9.

2. Sam. 12. 13.

Leuit. 16. 21.

Nehem. 1.7.

10 Qui animo & coram Deo hanc confessionem amplexus fuerit, habebit haud dubiè & linguam ad confessionem paratam, quoties opus fuerit apud homines Dei misericordiam prædicare: neque tantùm vt vni & semel & in aurem cordis secretum insurrret: sed sæpius, sed palam, sed toto orbe audiente, ingenuè & suam ignominiam, & dei magnificentiam ac decus commemoret. In hunc modum, quum dauid à Nathan argueretur, conscientia aculeo punctus, peccatum & coram deo & coram hominibus confitetur. Peccaui, inquit, domino. hoc est, iam nihil excuso, non tergiueror quominus peccatorem me omnes iudicent, & quod clam domino esse volui, hominibus quoque ipsis patefiat. Arcanam ergo illam confessionem, quæ deo fit, sequitur voluntaria apud homines confessio, quoties id vel diuinæ gloriæ, vel humiliationis nostræ interest. Hac ratione instituit dominus olim in populo Israelitico, vt præeunte verbo à sacerdote, populus suas iniquitates palàm in templo confiteretur. Siquidem hoc adminiculum illis necessarium esse prouidebat, quo vnusquisq; melius adduceretur ad iustam sui recognitionem. Et æquum est vt miseræ nostræ confessione, bonitatem ac misericordiam dei nostri inter nos & coram toto mundo illustremus.

Arcanæ huius confessionis quæ soli deo fit effectus.

Alterum genus confessionis, quæ fit hominibus.

Huius dicitur species, publica et priuata.

Publica, aut ordinaria, aut extraordinaria.

Extraordinariæ vsus.

Ordinariæ vsus.

Obiectio adu. confessiones et preces publicas. Responso.

11 Hoc verò confitendi genus & ordinarium esse in Ecclesia conuenit, & tunc extra ordinem singulari modo vsurpari, si quando populum communi aliquo delicto obstringi contigerit. Huius secundæ generis exemplum habemus in solenni illa confessione, qua populus vniuersus auspiciis ductuque Esdræ & Nehemiæ defungitur. Nam quum exilium illud diuturnum, vrbis, ac templi excidium, religionis dissipatio, communis omnium defectionis fuisset pœna, non poterant liberationis beneficium vt par erat agnoscere, nisi se antè reos peragerent. Neque refert si in vna congregatione pauci aliqui interdum sint insontes. quando enim membra sunt languidi ac malè affecti corporis, non debent sanitate in iactare. Imò fieri non potest quin aliqua labe contracta aliquid ipsi etiam culpæ sustineant. Ergo quoties vel peste vel bello, vel sterilitate, vel alia qualibet calamitate affligimur: si officij nostri est, ad luctum, ad ieiunium, & alia reatus signa confugere ipsa confessio, ex qua alia omnia dependent, minimè est negligèda. Ordinariam illam, præterquam quòd ore domini commendata est, nemo sanus, expensa eius vtilitate, improbare audeat. Nam quum in omni sacro cõuentu sistamus nos in conspectum dei & Angelorum: quod erit aliud initium actionis nostræ, quam indignitatis nostræ recognitio? Atqui illa, inquires, fit qualibet precatione. quoties enim precamur veniam, peccata nostra confitemur. Fateor. At si consideres quanta sit nostra vel securitas, vel somnolentia, vel socordia, concedes mihi salutare fore institutum, si solenni aliquo confitendi ritu Christiana plebs ad humiliationem exerceatur. Tamet si enim ceremonia quam dominus Israelitis præcepit, ex Legis pædagogia erat: res tamen ipsa aliquo modo ad nos quoque pertinet. Et sanè videmus hunc morem in Ecclesiis bene moratis cum fructu obseruari, vt singulis diebus dominicis minister formulam confessionis suo & populi nomine concipiat, qua reos omnes iniquitatis peragit, & veniam à domino precatur. Denique hac claue tam singulis priuatim, quam omnibus publicè aperitur ad precandum ianua.

12 Duas præterea priuatæ confessionis formas Scriptura probat. Vnam quæ nostra causa

Priuatæ confessionis causa

fectio duplex.
1. Necessaria cau-
sa.
2. Proximi
causa.
Prioris vsus.

causa fiat. quò pertinet illud Iacobi, vt alter alteri peccata cõfiteamur. sentit enim vt no- Iac. 5. 16.
 stras infirmitates alter alteri detegentes, consilio & consolatione mutua nos iuueamus.
 Alteram, quæ in proximi gratiam facienda est, ad ipsum placandum, & nobis reconcili-
 andum, si qua in re nostro vitio læsus fuerit. Ac in priore quidem specie, tametsi Iacobi
 neminem nominatim assignãdo, in cuius sinum nos exoneremus, liberum permit-
 tit delectum, vt ei confiteamur qui ex Ecclesiæ grege maximè idoneus fuerit visus: quia
 tamen pastores præ aliis vt plurimum iudicandi sunt idonei, potissimum etiam nobis e-
 ligendi erunt. Dico autem ideo præ aliis appositos, quòd ipsa ministerij vocatione nobis
 à Domino designantur, quorum ex ore erudiamur ad subigenda & corrigenda pecca-

Qui multum
à fidei E. religio-
pastoribus pro-
moventur & in-
ueniunt.

tum consolationem ex veniæ fiducia percipiamus. Quemadmodum enim mutua Mat. 16.
 admonitionis & correptionis officium Christianis quidem omnibus demandatum est, 19.
 ministris tamen specialiter est iniunctum: sic quum omnes mutuo nos debeamus con- Mat. 18.
 solari, & in fiducia diuinæ misericordiæ confirmare, videmus tamen ministros ipsos, vt 18.
 de remissione peccatorum certiores reddant conscientias, testes eius ac sponsores con- Ioh. 3. 23.
 stitui. adeò vt ipsi dicantur remittere peccata, & animas soluere. Quum audis hoc illis
 tribui, in vsum tuum esse cogita. Ergo id officij sui vnusquisque fidelium esse memine-
 rit, si ita priuatim angitur & afflictaur peccatorum sensu vt se explicare nisi alieno adiu-
 torio nequeat, non negligere quod illi à Domino offertur remedium: nempe vt ad se
 subleuandum priuata confessione apud suum pastorem vtatur: ac ad solatia sibi adhiben-
 da priuatam eius operam impleret, cuius officium est & publicè & priuatim populum
 Dei Euangelica doctrina consolari. Verùm ea moderatione semper vtendum est, ne v-
 bi Deus nihil certum præscribit, conscientiæ certo iugo alligentur. Hinc sequitur, eius-
 modi confessionem liberam esse oportere, vt non ab omnibus exigatur, sed iis tantum
 commendetur qui ea se opus habere intelligunt. Deinde ne hi ipsi qui illa vtuntur pro
 sua necessitate, ad enumeranda omnia peccata vel præcepto aliquo cogantur, vel arte
 inducantur: sed quoad interesse sua putabunt, vt solidum consolationis fructum refer-
 rant. Hanc Ecclesiis libertatem non modò relinquere, sed tueri quoque & fortiter vind-
 icare debent fidei Pastores, si volunt & tyrannidem abesse à suo ministerio, & à populo
 superstitionem.

Posterioris à
Christo com-
mendata vsus.

13 De altera autem loquitur Christus apud Matthæum, Si offers munus tuum ad al- Mat. 5. 23
 tare, & ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi
 munus tuum, & abi, priusq; reconciliare fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum.

Quis compre-
hendat.

Sic enim sarcinda est charitas quæ nostra culpa disilerit, culpam quam admisiimus ag-
 noscendo & deprecando. Sub hoc genere comprehenditur eorum confessio qui vsque
 ad totius Ecclesiæ offensionem peccarunt. Nam si tanti priuatam vnus hominis offen-
 sam æstimat Christus, vt à sacris arceat eos omnes qui in fratres aliqui vtique peccarunt, do-
 nec iusta satisfactione redierint in gratiam: quanto maior est ratio vt qui Ecclesiam læ-
 sit malo aliquo exemplo, eam sibi culpæ agnitione reconciliet? Ita receptus est Corin-
 thius ille in communionem, quum se obsequentem correptioni præbuisset. Hæc etiam
 forma confitendi in veteri Ecclesia fuit: quemadmodum & Cyprianus meminit, Pœni-
 tentiam, inquit, agunt iusto tempore: deinde ad exomologesin veniunt, & per manuum
 impositionem Episcopi & cleri, ius communionis accipiunt. Aliam confitendi vel ra-
 tionem vel formam Scriptura prorsus ignorat. neque nostrum est adstringere nouis vin-
 culis conscientias, quas in seruitutem redigere Christus seuerissimè vetat. Interim quin
 sistant se Pastori oues, quoties sacram Cœnam participare volunt, adeò non reclamo, vt
 maximè velim hoc vbique obseruari. Nõm & qui habent impeditam conscientiam, re-
 ferre inde possunt singularem fructum: & qui admonendi sunt, monitionibus locum
 ita præbent, modò semper absit tyrannis & supersticio.

2. Cor. 2. 6.

Aliam cõfite-
ndi rationem,
Scriptura pro-
prus ignorat.

Potestas cla-
uium in his tri-
bus confesio-
num generibus
locum habet.

14 In tribus illis confessionis generibus potestas clauium locum habet, vel quum so-
 lenni recognitione vitorum suorum veniam deprecatur tota Ecclesia: vel quum priua-
 tus, qui aliquo notabili delicto commune offendiculum peperit, pœnitentiam suam tẽ-
 statur: vel quum is qui ob conscientiæ inquietudinem ope ministri indiget, suam illi in-
 firmitatem aperit. Tollendæ verò offensionis diuersa est ratio: quia etsi tunc quoque
 conscientiæ paci consulitur, præcipuus tamen finis est vt sublato odio inter se vniantur
 animi vinculo pacis. Sed fructus ille quem dixi, minimè spernendus est, quo libentius
 cõfiteamur peccata nostra. Quum enim tota Ecclesia velut coram Dei tribunali adstat,
 ream

ream se confitetur, vnum refugium habet in Dei misericordia: non vulgare aut leue solatium est habere illic presentem Christi legatum, reconciliationis mandato preeditum, à quo denuntiarì sibi absolutionem audiat. Hæc vtilitas clauium merito commendatur, quum rite, quo ordine & qua religione deceat, ista peragitur legatio. Similiter quum is qui se ab Ecclesia quodammodo alienauerat, restituitur in fraternam vnitatem accepta venia, quantum beneficium est quod sibi ab iis ignosci intelligit quibus dixit Christus,

Huius potestatis vtilitas respectu confessionis & absolutionis publicæ.

Mat. 18. 19
Ioh. 20.
23.

Et priuata.

Quibuscumque remiseritis peccata in terris, remissa in celo erunt? Nec minoris efficacitæ aut fructus est priuata absolutio, vbi ab iis petitur qui singulari remedio ad infirmitatem suam subleuandam opus habet. Accidit enim non raro vt qui generales promissiones audit, quæ ad totam fidelium congregationem destinantur, maneat nihilominus in aliqua dubitatione, ac velut remissione nondum impetrata, inquietum adhuc animum habeat. Idem si pastori suo secretam animi vulnus aperuerit, atque illam Euangelij vocem peculiariter ad se directam audierit, Remittuntur tibi peccata tua, cõfide: animum confirmabit ad securitatem, illaque qua prius æstuabat trepidatione liberabitur. At verò quum de clauibus agitur, semper cauendum est ne facultatem aliquam somnietur ab Euangelij prædicatione separatam. Alio iterum loco plenius hæc res explicanda erit, vbi de Ecclesiæ regimine agitur: atque illic videbimus verbo alligatum esse quicquid iuris ad ligandum vel soluendum Christus Ecclesiæ suæ contulit. Hoc tamen in ministerio clauium maximè verum est, cuius tota vis in eo posita est vt Euangelij gratia, per eos quos Dominus ordinauit, fidelium animis publicè ac priuatim obfignetur: quod fieri, nisi sola prædicatione, nequit.

Mutt. 9. 2.

Cæctio obseruanda.

Lib. 4. c. 11. & 12.

15 Quid Romanenses theologi? Statuunt vt omnes vtriusque sexus, statim atque ad discretionis annos peruenerit, semel ad minimum quotannis confiteantur omnia sua peccata proprio sacerdoti: nec peccatum dimitti nisi confitendi votum firmiter conceptum fuerit, quod votum nisi oblata facultate persolutum fuerit, iam nullum patere paradisi ingressum. Sacerdotem verò potestatem habere clauium, quibus peccatorem soluat ac liget, quia non sit irritum Christi verbum, Quodcumque ligaueritis, &c. De hac verò potestate pugnaciter inter se belligerantur. Alij dicunt, vnicam esse clauem in essentia, scilicet potestatem ligandi & soluendi: scientiam ad bonum quidem vsum requirunt, sed tantum inстар accessorii esse, non essentialiter coherere. Alij, quia videbant hanc nimium effrenatam licentiam, duas clauas recensuerunt, discretionem & potestatem. Alij rursum, quum tali moderatione cohiberi sacerdotum improbitatem viderent, alias clauas excuderunt, authoritatem discernendi, qua in definiendo vterentur: & potestatem, quam executione suæ sententiæ exercerent: scientiam accedere velut cõsiliarium. Istud a item ligare & soluere non audent interpretari simpliciter, peccata remittere & delere: quia Dominum clauam audiunt apud Prophetam, Ego sum, & non alius præter me. ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas Israel. Sed dicit Sacerdos esse pronuntiare qui ligati sint aut soluti, & declarare quorum remissa aut retenta sint peccata: declarare autem, vel per confessionem, quum absoluit, & peccata retinet: vel per sententiam, quum excommunicat, & recipit ad Sacramentorum communionem. Demum quum intelligunt nõdum se hoc nodo explicari, quin semper obiici possit, indignos sæpe ligari & solui à suis Sacerdotibus, qui propterea non ligentur aut soluantur in celo: quod vltimum refugium est, respondent, collationem clauium cum limitatione accipiendam esse: quòd Christus promiserit, apud tribunal suum approbatum iri sacerdotis sententiam, quæ iustè prolata fuerit, secundum quod merita ligati aut soluti postulabát. Porro has clauas omnibus sacerdotibus à Christo datas esse, quæ illis ab Episcopis in promotione cõferuntur: sed liberum vsum penes eos duntaxat esse qui muneribus Ecclesiasticis funguntur: apud excommunicatos & suspensos manere quidem ipsas clauas, sed rubiginosas ac ligatas. Et qui hæc dicunt, modesti ac sobrij iure videri possint præ alijs, qui sub noua incude nouas clauas fabricati sunt quibus thesaurum Ecclesiæ oblerari tradunt: quas postea suo loco excutiemus.

Papistici errores de confessione.
1. *Necessitas confitendi minima peccata omnibus prescribitur.*

C. Omnis vtriusque sexus. De summa Trin. & si de catho. decretum est Imo. in cõcil. Lateran. l. c. refert lib. 4. sen. dist. 4. c. 2. & dist. 18. c. 2. Mat. 18. 19.

2. *Clauas scientiæ.*

Iesa. 43. 11
25.

3. *Ligandi & soluendi mandatum incognitum.*

16 Ad singula paucis respondebo. Taceo autem ad præsens quo iure quæue iniuria fidelium animas suis legibus obstringant: quando id suo loco dispicietur. Quòd autem legem imponunt de omnium peccatorum enumeratione: quòd peccatum dimitti negant nisi sub conditione, si votum confitendi firmiter conceptum fuerit: quòd nullum superesse ingressum Paradisi garrunt, si facultas confitendi neglecta fuerit: istud verò nullo

4. *Quibus illud munus ligandi & soluendi sit commissum.*

Ca. 5. lib. 3. sect. 2.

Primi erroris resistatio.

*Ab impossibili-
li, testimoni-
Dauidis.
Psal. 19. 13.
Psal. 38. 5.*

nullo modo ferendum est. Omnia peccata enumeranda sunt? At Dauid, qui secum probè (vt arbitror) meditatus erat peccatorum confessionem, tamen exclamabat, Errores quis intelliget? Ab occultis meis munda me Domine. Et alibi, Iniquitates meae transierunt super caput meum, & sicut onus graue, grauatae sunt ultra vires meas. Nimirum intelligebat quanta esset peccatorum nostrorum abyssus, quam multae scelerum facies, quot capita ferret, & quam longam caudam traheret haec hydra. Non ergo ad recensendum catalogum se conferebat: sed è profundo malorum clamabat ad Dominum, Ob-
rutus sum, sepultus sum & suffocatus: inferorum portae circumdederunt me, immer-
sus alto puteo, deficientem & moribundum manus tua extrabat. Quis suorum pec-
catorum nunc supputationem cogitet, vbi Dauidem videt suorum numerum inire non
posse?

*Te Firmiorie
confitentis,
quae nullo mo-
do hinc se uisif-
sima obligatio-
ni satisfaccere
potest.*

17 Hac carnificina plusquam crudeliter diuexatae sunt eorum animae qui aliquo Dei sensu afficiebantur. Principio sese vocabant ad calculum, peccata in brachia, in ramos, in ramusculos, in frondes, iuxta istorum formulas diffecabant. tum appendebant qualita-
tes, quantitates, circumstantias. atque aliquantulum quidem res procedebat. Vbi verò longius progressi fuerant, caelum vndique & vndique pontus: nullus portus, nulla statio, quo plura transmiserant, maior semper congeries oculis ingerebatur: imò verò velut altae moles assurgebant: nec spes vlla, vel saltem post longas ambages, euadèdi apparebat. Hærebant itaque inter sacrum & saxum: nec alius tandem exitus reperiebatur quam
desperatio. Ibi sæui isti carnifices, vt vulnera leuarent quæ fecerant, fomenta quædam
adhibuerunt: vt faceret scilicet quisque quod in se esset. Sed nouæ rursus curæ obstre-
pebant, imò noui cruciatus excoriabant miseram animas: Non satis temporis impendi,
non iusta opera incubui, multa per negligètiã præterij, & obliuio quæ ex incuria pro-
uenit, non est excusabilis. Suggerebantur adhuc alia pharmaca quæ eiusmodi dolores
demulcebant: Age negligentia tuae pœnitentiam, modò supina non sit, condonabitur.
Verum omnia ista cicatricem obducere non possunt: nec tam mali sunt leuaméta quam
venena melle oblita, ne sua acerbitate primum gustum offendant: sed in intima pene-
trèt, antequam sentiantur. Vrget ergo semper terribilis illa vox, & auribus insonat, Con-
fite re omnia peccata tua: nec potest horror iste pacari nisi certo solatio. Hic cogitent le-
ctores quàm possibile sit ad rationem vocare totius anni acta, & quid singulis diebus
peccarint colligere: quando experientia vnumquenque cõuincit, vbi ad vesperam ex-
cutienda sunt vnus tantum diei delicta, memoriam confundit: tanta se turba & varietas
ingerit. Neque enim de crassis & stupidis hypocritis loquor, qui, tribus vel quatuor gra-
uioribus animaduersis, defunctos se putant, sed de veris Dei cultoribus, qui postquam se
examine peracto obrui vident, addunt etiam illud Iohannis, Si cor nostrum arguit nos,
maior est Deus corde nostro, itaque expauescunt ad iudicis illius conspectum, cuius cog-
nitio sensum nostrum longè superat.

*Deinde, quod
in desperationem aut stupor-
em trahere ne-
cessè sit.*

*Confirmatio
precedentium,
à conscientia
appellauione.*

18 Quòd autem bona pars orbis talibus blandimentis, quibus tam exitiale venenum temperabatur, acquieuit, non id factum est quòd Deo satisfactum crederet, aut sibi etiam planè satisfaceret: sed vt, quasi in medio mari fixa anchora, paulum interquiesceret à nauigatione, vel quasi fessus & fatiscens viator, in via decumberet. In facienda eius rei fide non laboro. Sibi enim quisque testis apud se esse potest. Dicam in summa qualis lex illa fuerit. Primùm simpliciter est impossibilis. iraque non nisi perdere, damnare, confundere, in ruinam & desperationem cõiicere potest. Deinde peccatores, à vero peccatorum suorum sensu abductos, hypocritis facit, Deique ac sui ipsorum ignorantes. Siquidem, dum in peccatorum enumeratione toti occupantur, interim obliuiscuntur latentem illam vitiorem lernam, occultas suas iniquitates, & interiores sordes, quarum potissimum notitia miseriam suam reputare debuerant. At certissima erat confessionis regula, tantum mali nostri abyssum agnoscere ac fateri, quæ sensum quoque nostrum superet. Hac regula videmus compositam Publicani cõfessionem, Domine, propitius esto mihi peccatori. Quasi diceret, Quantus quantus sum, totus sum peccator, nec ipsam peccatorum meorum magnitudinem aut mente aut lingua assequi possum: abyssus misericordiae tuae hanc peccati abyssum absorbeat. Quid, inquires, ergo ne confitenda non sunt singula delicta? ergo nulla confessio Deo accepta, nisi duobus istis verbis conclusa, Peccator sum? Imò verò danda potius opera vt quantum in nobis est totum cor effundamus corà Domino: nec modò nos peccatores vno verbo fateamur, sed vt tales nos verè & ex animo agnosca-

1. Ioh. 3. 20.

A duplici firmilissime altera primæ reuoluntatis refutatio ducta.

*Summa totius
refutationis.*

*Terminatio
refutatio, ab opposi-
to, erisissimam
confessionis re-
gulam proponens.*

*Huius regulæ
explicatio.*

Luc. 18. 13

agnoscamus: quanta sit & quàm varia peccatorum labes, tota cogitatione recognoscamus: non modò nos immundos, sed qualis sit & quanta, quàmque in multis partibus nostra immundities: non modò debitores, sed quantis debitis grauati, & quor nominibus obstricti: non modò vulneratos, sed quàm multis & lethalibus plagis saucijs simus. Hac tamen recognitione quum se totum peccator coram Deo effuderit, serio ac sincerè cogitet plura adhuc restare, ac profundiores esse malorum suorum recessus quàm quos penitus excutere possit. Atque adèd exclamet cum Dauide, Errores quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine. Iam verò quòd affirmant non dimitti peccata, nisi voto confitendi firmiter concepto, & clausam esse paradisi portam ei qui facultatem confitendi sibi oblatam neglexerit, absit vt istud eis concedamus. Non enim alia nunc esse peccatorum remissio quàm semper fuit. Quotquot remissionem peccatorum à Christo obtinuissè leguntur, non leguntur in aurem sacrificuli cuiuspiam confessi. Nec sanè confiteri poterant, vbi nec sacrificuli confessionarij erant, nec ipsa etiam confessio. Et multis postea seculis inaudita fuit hæc confessio, quibus sine hac cõditione remittebantur peccata. Sed ne quasi de re dubia longius disceptemus, verbum Dei apertum est, quod æternum manet: Quotiescunque ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Huic verbo qui aliquid audeat adicere, non peccata ligat, sed Domini misericordiam. Nam quòd contèdunt non posse ferri iudicium nisi causa cognita, in promptu est solutio, temere hoc sibi arrogare qui sunt à seipsis iudices creati. Ac mirum est tam securè sibi fabricare principia quæ nemo sanæ mētis admitret. Iactant sibi ligandi & soluendi munus esse mandatam, ac si quædam esset iurisdictio quæstioni adiuncta. Porro hoc ius Apostolorum fuisse incognitum tota eorum doctrina clamat. Nec verò certò scire soluantur peccator, ad sacerdotè pertinet, sed ad eum à quo petitur absolutio: quando nunquam scire potest nisi audit, si ne iusta & integra enumeratione. Ita nulla esset absolutio, nisi ad verba eius qui iudicandus est restricta. Adde quòd tota soluendi ratio ex fide & pœnitentia constat: quæ duæ res cognitionem hominis fugiunt, vbi de altero ferenda est sententia. Sequitur ergo ligandi & soluendi certitudinem non subiici terreni iudicis arbitrio: quia minister verbi, vbi partes suas rite exequitur, non potest nisi conditionaliter absolueret: sed in gratiam peccatoris hoc dici, Quorum remiseritis peccata: ne dubitem veniam, quæ promittitur ex Dei mandato & voce, in cælis fore ratam.

19. Nihil itaque mirum si auricularem istam confessionem, rem adèd pestilentem totque nominibus Ecclesiæ noxiam, damnamus, ac sublatam è medio cupimus. Quòd si per se res esset indifferens, quando tamen nulli vsui est nec fructui, tot autem impietatibus, sacrilegijs, erroribus causam dedit: quis non protinus abolendam censcat? Recentent quidem aliquot vsus, quos vt valde fructuosos venditant: sed illos aut emēticos, aut nullius prorsus momenti. Vnum tantum singulari prærogatiua commēdant, erubescenciam confitentis grauem esse pœnam, qua & peccator fit in posterum cautiior, & Dei vindictam anteuertit, seipsum puniens. Quasi non satis magna verecundia hominem humiliemus, dum ad summum illud tribunal cæleste, ad Dei, inquam, cognitionem vocamus. Egregiè verò profectum est si vnus hominis pudore peccare delinimus, Deum non erubescimus habere malæ conscientie nostræ testem. Quamquam id quoque ipsum falsissimum est. nulla enim re fieri maiorem peccandi confidentiam aut licentiam passim videre est, quàm dum, confessione sacerdoti facta, homines existimant se posse tergere os, & dicere, non feci. Nec toto solum anno fiunt ad peccandum audaciores: sed in reliquum anni tempus de confessione securi, nunquam ad Deum suspirant, nunquam ad se redeunt, sed peccata peccatis accumulunt: donec omnia, vt opinantur, simul euomant. Vbi autem euomuerunt, sarcina sua exonerati sibi videntur, iudiciũque à Deo transfuisse, quod sacerdoti detulerunt: Deo obliuionem induxisse, vbi consciũ sacerdotem fecerunt. Porro quis confessionis diem letus instare videat: quis ad confitendum alacri animo pergat? ac non potius, quasi obtorto collo in carcerem trahatur, inuitus ac reluctanti similis veniat: nisi forte ipsi sacrificuli, qui mutuis facinorum suorum narrationibus, quasi iocosis fabulis, se delicatè oblectant. Non multas chartas in faciam referendis prodigiosis abominationibus, quibus scætet auricularis confessio. Tantum dico, si non inconsultè fecit sanctus ille vir, qui ob vnum scortationis rumorem, confessionem ex ecclesia sua, vel potius à suorum memoria sustulit: infinitis hodie stupris, adulterijs, incestis, lenocinijs, quid factò opus sit admonemur.

Nectarium, de quo scet. 7.

1. Obiectio.
Responsio.

Confirmatio.

2. Obiectio.
Responsio.

3. Obiectio.
Responsio 1.

Resp. 2.

4. Obiectio, confessionem auricularem esse rem indifferentem, & etiam vilem.

Responsio, quæ patroni huius erroris hypocrisis, mendacium, impietatem, & prodigiosas abominationes de legit.

Secundi erro-
ris refutatio.

20 Quod huc obtendunt potestatem clauium, & in ea regni sui proram (vt aiunt) & pappim confessionarij locant, videndum quantum valere debet. Ergo sine causa (inquiunt) datae sunt clauis? ergo sine causa dictum est, Quaecunque solueritis super terram, erunt soluta & in caelis? Frustramur ergo verbum Christi? Respondeo, grauem fuisse causam cur darentur clauis: quemadmodum & nuper exposui, & vbi de excommunicatione ageretur, explicatius iterum docebo. Sed quid, si vno gladio eiusmodi omnibus eorum postu-

Mat. 18. 18
Li. 4. c. 12.

1. Sacrificij
non sunt Apo-
stolorum ius-
siones.

lariis ansam praecedam, sacrificulos non esse Apostolorum vicarios nec successores: Verum istud quoque alibi tractandum erit. nunc, vnde se munire maximè volūt, arietè erigunt quo molitiones omnes suae deiiciantur. Christus enim non ante Apostolis ligandi & soluendi potestatem fecit quam eos Spiritu sancto donauit. Nego igitur vllis competere clauium potestatem, qui non prius acceperint Spiritum sanctum. Nego quenquam clauibus vti posse nisi praecunte docentèque Spiritu sancto, & dictante quid agendum sit. Spiritum sanctum habere se illi nugantur: sed re ipsa negant, nisi fortè Spiritum sanctum rem esse vanam & nihili fingunt, vt certè fingunt: sed illis non credetur. Atque hac quidem machina in vniuersum subuertuntur, vt cuiuscumq; ostij clauem se habere iactent, semper interrogandi sint habeantne Spiritum sanctum, qui clauium est arbiter & moderator. Si habere se respondeant, rursus interpellandi sunt an errare possit Spiritus sanctus? Istud disertè profari non audebunt, tamen si obliquè sua doctrina insinuant. Inferendum ergo erit, nullos sacrificulos habere clauium potestatem, qui passim sine delectu soluant quae ligari Dominus voluerat, ligant quae solui iusserat.

Lib. 4. c. 6

Ratio.

Tertii erroris
refutatio.

21 Quando clarissimis experimentis euinci se vident, quod dignos & indignos promiscuè soluant & ligent, potestatem vsurpant sine scientia. Et quanquam negare non audent ad bonum usum requiri scientiam, potestatem tamen ipsam malis dispensationibus traditam scribunt. Atqui haec potestas est, Quodcumq; ligaueris aut solueris in terra, erit in caelis ligatum aut solutum. Aut promissum Christi mentiri oportet, aut bene ligant & soluant qui sunt hac potestate praediti. Nec est quod tergiuerentur, Christi dictum limitari secundum eius merita qui ligatur aut soluitur. Et nos etiam fatemur nec ligari nec solui posse nisi dignos qui ligentur aut soluantur. Sed habent Euangelij nuntij & Ecclesia verbum quo dignitatem hanc metiantur. In hoc verbo nuntij Euangelij possunt omnibus remissionem peccatorum in Christo polliceri per fidem: possunt damnationem edicere in omnes & super omnes qui Christum non amplectuntur. In hoc verbo Ecclesia pronuntiat, scortatores, adulteros, fures, homicidas, auaros, iniquos partem in regno Dei non habere: talisque certissimis vinculis ligat. Eodem verbo soluit quos resipiscentes consolatur. Sed quae erit isthaec potestas, nescire quid ligandum sit aut soluendum? ligare autem non posse aut soluere, nisi scias? Cur ergo dicunt se absolueri auctoritate sibi data, quum incerta sit absolutio: quod nobis imaginaria haec potestas, si nullus sit vsus? Iam autem habeo, aut nullum esse, aut tam incertum esse vt pro nullo habendus sit. Quum enim fateantur bonam esse sacerdotum partem qui non rite vtantur clauibus, potestatem verò sine legitimo vsu inefficacem: quis mihi fidè faciet, eum à quo soluor bonum esse clauium dispensatorem? quod si malus est, quid aliud habet quam friuolam istam dispensationem? Quid in te ligandum sit aut soluendum, nescio, quando iusto clauium vsu carco: sed si mereris, te absoluo. Ac tantundem posset, non dico laicus (quando id aequis auribus non ferrent) sed Turca, aut diabolus. Id enim est dicere, Verbum Dei non habeo, certam soluendi regulam: sed auctoritas mihi data est te absoluendi, si ita sunt tua merita. Videmus igitur quorsum spectarint, quum diffinierunt, clauis esse auctoritatem discernendi, & executionis potestatem: scientiam accedere consiliarium, & instar consiliarij ad bonum usum esse. Nempè libidinosè, licenter, sine Deo & verbo eius voluerunt regnare.

Vid. sect.
15.

Exceptio adu-
erba 3. erroris
refutationem.

22 Si excipiat quispiam, legitimos Christi ministros non minus perplexos fore in suo officio, quia absolutio quae à fide pendet semper ambigua erit: deinde nullum peccatoribus aut frigidum solatium fore quia minister ipse qui idoneus iudex non est eorum si fidei, de eorum absoluteione certus non est: in promptu est solutio. Dicunt enim illi, non remitti à sacerdote peccata nisi quorum ipse est cognitor. ita secundum eos remissio ex sacerdotis iudicio pendet. qui nisi prudenter discernat quinam venia digni sint, tota actio cassa est ac irrita. Denique potestas de qua loquuntur, iurisdictionis est examini annexa, ad quod restringitur venia & absolutio. In hac parte nihil firmum reperitur: imò profunda est

Respon. ad ab-
soluta varia
potestatis do-
ctinam eius, in sa-
crilegionem seu
conuentionem
sacerdotis.

est abyssus: quia ubi integra non est confessio, mutila etiam est spes veniæ. deinde sacerdos ipse suspensus hæreat necesse est, dum nescit an bona fide enumeret peccator sua mala: postremò (quæ inciticia & ruditas sacerdotum est) maior pars ad hoc munus exercendum nihilo aptior est quàm super ad agros colendos: alij ferè omnes sibi merito suspecti esse debent. Hincigitur flexitas & dubitatio de absolutione papali, quòd eam fundatam esse volunt à sacerdotis persona: neque id modò, sed à cognitione, vt tantum de rebus delatis, quæ sitis & compertis iudicet. Jam si quis à bonis istis doctoribus querat, reconcilieturne Deo peccator, peccatis quibusdam remissis, nõ video quid respõdeant: nisi quòd fateri cogentur infructuosum esse quicquid pronuntiat sacerdos de remissis peccatis, quorum recitationem audierit, quoadiua alia non eximuntur à reatu. Ex parte confitentis, quàm perniciofa anxietas cõscientiam deuinctam teneat, hinc patet, quòd dum recumbit in sacerdotis discretione, vt loquuntur, nihil ex verbo Dei statuerere potest. Ab his omnibus absurdis libera & immunis est doctrina quam tradimus. *Resp. 2. exco-
pioni abundè
satisfaciens.*

Mat. 9. 29

Li. 4. c. 12.

23 Quàm insulsè misceant quæ de clauium potestate docet Scriptura, promissi me a-
libi dicturum: & locus erit opportunior in tractando regimine Ecclesiæ. Meminerint ta-
men lectores præposterè ad auricularem & secretam cõfessionem torqueri quæ partim
de Euangelij prædicatione, partim de excommunicatione à Christo dicta sunt. Quare
dum obiciunt, ius soluendi datum esse Apostolis, quod sacerdotes exerceant, peccata
sibi agnita remittendo, falsum & frivolum principium sumi palàm est: quia absolutio
quæ fidei seruit, nihil aliud est quàm testimonium veniæ ex gratuita Euangelij promif-
sione sumptum. altera autem quæ ex disciplina Ecclesiæ pèdet, nihil ad secreta peccata,
sed ad exemplum magis pertinet, vt tollatur publica Ecclesiæ offensio. Quòd autè hinc
inde testimonia corradunt quibus probent non sufficere vel soli Deo vel laicis confiteri
peccata, nisi sacerdos sit cognitor, putida ac pudenda est eorum diligentia. Nam si quan-
do peccatoribus suadent vetusti patres vt se exonerent apud suam pastorem, de recita-
tione accipi non potest quæ tunc in vsu non fuit. Deinde, vt sinistra fuerunt Lombardus
& similes, videntur data opera libris adulterinis fuisse addicti, quorum prætextu deci-
perent simplices. Rectè quidem fatentur, quia pœnitentiam semper comitatur solutio,
nullum propriè vinculum manere ubi quis pœnitentia tactus est, quanuis nondum con-
fessus fuerit: ideòque tunc sacerdotem non tam remittere peccata quàm pronuntiare
& declarare remissa esse. Quanquam in verbo, declarandi, crassum errorem insinuant,
ceremoniam subrogantes in locum doctrinæ. Quòd autem atteunt, in facie Ecclesiæ
absolui qui iam coram Deo veniam adeptus erat, intempestiuè trahunt ad peculiarem
cuiusque vsu, quod iam diximus communi disciplinæ esse destinatum ubi tollenda est
grauioris & notæ culpæ offensio. Sed paulò post moderationem peruertunt & corrup-
punt, addentes alium modum remittendi: nempe cum iniunctione pœnæ & satisfactio-
nis. in quo suis sacrificiis ius arrogat dimidiandi quod Deus vbique in solidum nobis
promisit. Quum enim simpliciter pœnitentiam & fidem exigat, partitio hæc vel exceptio
profus sacrilega est. Perinde enim valet ac si sacerdos, tribuni personam sustinens,
Deo intercederet nec vellet Deum pati mera sua liberalitate in gratiam recipere nisi
qui ad tributum subsellium protratus iacuerit, illique sit mulctatus.

24 Tota huc summa redit. si Deum facere velint cõfessionis huius fictitiæ authorem,
eorum vanitatem coargui: sicuti monstraui falsarios in paucis quos citant locis. Quum
verò palàm sit legem esse ab hominibus impositam, dico & tyranicam esse & cum Dei
iniuria latam, qui verbo suo conscientias astringens, vult ab hominum imperio solutas
esse. Iam quum ad obtinendam veniam necessitas eius rei prescribitur quam Deus voluit
esseliberà, dico sacrilegium esse minimè tolerabile. quia nihil deo magis proprium,
quàm peccata remittere, in quo nobis sita est salus. Adhæc ostendi inuectam demum
fuisse hanc tyrannidem, quum fœda barbarie oppressus esset mundus. Docui præterea
legem esse pestiferam qua vel in desperationem præcipitat miseræ animas, vbicumque

*Quarri erro-
ris (ius Soluen-
di sacrificiis
concedentis) re-
sultat.*

*1. Petio prin-
cipi & igno-
ratis elenchi.*

*2. Ecclesiæ
discipline in-
uersio.
Obiectio 1.
Responso 1.*

2.

*3.
Obiectio 2.
Responso.*

*Obiectio 3.
Responso.*

*Conclusio 20-
simis disputatio-
nis aduersus
cõfessionè hæc
fictitiæ, cuius
origo, tyranni-
dè, blasphem-
iam, sacrile-
gium & mul-
tiplicem impi-
tate depingit.*

viget Dei timor: vel, vbi est securitas inanibus blanditijs demulcens, magis hebetat. Postremò expositi quascunq; afferunt mitigationes non aliò tendere nisi vt inuoluant, obfcurant ac deprauent puram doctrinam, fucosis autem coloribus impietates tegant.

*De satisfactio-
nes tui corium
loci assignant
sophista in pœ-
nitentia, erro-
res & menda-
cia.*

25 Tertium locum satisfactioni in pœnitentia assignant, de qua quicquid blaterant, vno verbo subuerri potest. Dicunt non sufficere pœnitenti à præteritis malis abstinere, & mores in melius commutare, nisi de iis quæ facta sunt satisfaciatur Deo. Esse autè multa adminicula, quibus peccata redimamus: lachrymas, ieiunia, oblationes, charitatis officia. Iis Dominum propitiandum, iis debita iustitiæ Dei persolueda, iis compensanda delicta, iis veniam emerendam. quauis enim largitate misericordix culpam remiserit, pœnam tamen retinere disciplina iustitiæ. hanc esse pœnam quæ satisfactionibus redimenda sit. In hanc tamen summam recidunt omnia, nos quidem à Dei clementia delictorum veniam impetrare, sed intercedente merito operum, quibus peccatorum noxa compensetur, quo debita iustitiæ Dei satisfactio persoluetur. Talibus mendacijs oppo-

Li. 4. sen.
dist. 10. c.
10. c. non
sufficit.
de Pont.
c. med. ex
dem dist.
C. nullus,
ead. dist.

*His opponitur
vox.*

1. *Remissionis.*

2. *Gratitæ.*

3. *Dei iniquita-
tes delentis.*

4. *Per & pro-
pter Christum.*

*Nihil ergo o-
pus est satisfac-
tione nostra.*

1. *Obiectio,
Christi gratiã
& satisfactum
angustis lum-
inibus inclu-
dens.*

no gratuitam peccatorum remissionem, qua nihil in Scriptura clarius prædicatur. Primum, quid est remissio nisi meræ liberalitatis donum? Non enim remittere dicitur creditor, qui antepochatectatur sibi numeratam pecuniam: sed qui nulla solutione, vltro sua beneficentia nomen expungit. Cur deinde gratis additur, nisi ad tollendam omnem satisfactionis opinionem? Qua igitur confidentia suas satisfactiones adhuc erigunt, quæ tam valido fulmine prosternuntur? Quid autem? quum Dominus per Iesaiam clamat, Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me: & peccatorum tuorum non ero memor: annon aperte denuntiat, causam & fundamentum remittendi à sola sua bonitate se petere? Præterea quum Scriptura vniuersa testimonium Christo deferat, quòd per nomè eius sit accipienda peccatorum remissio, nonne alia omnia nomina excludit? Quomodo igitur per satisfactionum nomen accipi docent? Neque verò hoc se dare satisfactionibus negent, etiam si ipsæ intercedant quasi subsidia. Nam quòd Scriptura ait Per nomè Christi, intelligit nihil nos afferre, nihil nostrum prætere, sed sola Christi commendatione niti. quemadmodum Paulus asserens, quòd Deus erat mundum sibi in Christo reconcilians, non imputans propter ipsum hominibus delicta, modum rationemque mox subiicit, quia pro nobis factus est peccatum qui peccati expertus erat.

Ies. 52. 3.
Rom. 5. 8.
Col. 1. 14.
Tit. 3. 5.

Ies. 43.
25.

Act. 10. 43

2. Cor. 5.
19.

Li. 3. sen.
dist. 9.

1. Pet. 2.
24.

2. Tim. 1.
9.

1. Ioh. 2. 2.
12.

Ioh. 1. 36.

*Resp. 1. ex Io-
hannæ Euan-
gelista.*

*Resp. 2. ex Io-
hannæ Bap-
tista.*

*Responsionum
hanc conse-
quens.*

26 Verum qua sunt peruersitate, & peccatorum remissionem, & reconciliationem fieri semel dicunt, quum in gratiam Dei per Christum in Baptismo recipimur: post baptismum, resurgendum esse per satisfactiones. sanguinem Christi nihil prodesse, nisi quantum per clauas Ecclesiæ dispensatur. Nec de re dubia loquor, quum suam impuritatem clarissimis scriptis prodiderint: nec vnus aut alter, sed vniuersi scholastici. Nam ipsorum magister, postquam Christum in ligno pœnam peccatorum soluisse, iuxta Petri doctrinam, confessus est: subiuncta illico exceptione sententiam illam corrigit, quòd in Baptismo omnes peccatorum pœnæ temporales relaxantur: sed post baptismum, pœnitentiæ beneficio minorantur: vt ita simul cooperetur crux Christi & nostra pœnitentia. Sed longè aliter Iohannes, Siquis peccauerit, ait, habemus aduocatum apud Patrem, Iesum Christum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Scribo vobis filioli: quia remittuntur vobis peccata propter nomè eius. Certè fidelibus loquitur, quibus dum Christum proponit peccatorum propitiationem, non aliam esse satisfactionem ostendit qua offensus Deus propitiari placarive possit. Non dicit, Semel vobis per Christum reconciliatus est Deus, nunc vobis alias rationes quaerite: sed perpetuum facit aduocatum, qui sua intercessione in Patris gratiam nos semper restituat: perpetuam propitiationem, qua peccata expientur. Est enim illud perpetuò verum, quod alter Iohannes dicebat, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Tollit (inquam) ipse, non alius. hoc est, quando ipse solus est Agnus Dei, solus quoq; oblatio est pro peccatis, solus expiatio, solus satisfactio. Nam quum ius & potestas ignoscendi propriè competat in Patrem, vbi à Filio distinguitur vt iam visum est: in altero gradu Christus hic locatur, quod pœnam nobis debitam in se transferens, reatum nostrum deleuerit coram Dei iudicio. Vnde sequitur, non aliter nos fore participes expiationis à Christo peractæ, nisi apud eum resideat honor ille quem sibi rapiunt qui Deum placare tentant suis compensationibus.

*vno que hic
abseruanda e-
runt, satisfac-
tionis cõmen-
to violatur.*

27 Ac duo hic perpendere conuenit: vt integer & illibatus suus honor Christo feruetur: vt conscientia de peccati venia securæ, pacem apud Deum habeant. Iesaias ait, Patrem posuisse in Filium nostras omnium iniquitates, vt liuore eius sanemur. Quod alijs verb

Ies. 53. 4.
6.

1. Pet. 2. verbis repetens Petrus ait, Christum pertulisse in corpore suo peccata nostra super lignum. Paulus scribit damnatum esse peccatum in eius carne, quum pro nobis peccatum factus est: hoc est vim & maledictionem peccati in eius carne interemptam, quum in hostiam datus est, in quam tota peccatorum nostrorum moles, cum sua maledictione & execratione, cum horrendo iudicio Dei, & mortis damnatione, reuiceretur. Hic nequam audiuntur nugamenta illa: quod post initialem purgationem, passionis Christi efficaciam non aliter nostrum vnusquisq; sentiat quam pro satisfactoria pœnitentiæ modo: sed ad vnicam Christi satisfactionem, quoties lapsi fuerimus, reuocamur. Nunc tibi pestilentes eorum nœnias propone. Gratiam Dei in prima peccatorum remissione solam operari: si postea ceciderimus, ad secundam veniam impetrandam opera nostra cooperari. Hæc si locum habeant, anne quæ Christo superius sunt attributa, illi salua manent? Immanè quantum hæc differunt, iniquitates nostras positas esse in Christo vt in ipso expiarentur, & nostris operibus expiari: Christum esse propitiationem pro peccatis nostris, & Deum operibus propitiandum. Quod si de pacificanda conscientia agitur: quæ istæc erit pacificatio, si audiat peccata redimi satisfactionibus? quando tandem illi satisfactionis modus consistere poterit? Ergo semper dubitabit an Deum habeat propitium, semper æstuebit, semper horrescet. Nam qui leuibus satisfactiunculis acquiescunt, nimis contemptum iudicium Dei æstimant: & parum reputant quanta sit peccati grauitas: vt alibi dicemus. Et vt ipsis concedamus, peccata aliquot iusta satisfactione redimere, quid tamen facient vbi tot peccatis obruuntur, quorum satisfactionibus nec centum vite, vel si totæ in hoc sint, sufficere queant? Adde quod loci omnes quibus asseritur peccatorum remissio, non ad catechumenos pertinent, sed ad regenitos Dei filios, & qui in Ecclesiæ sinu fuerunt diu nutriti. Legatio illa quam tæ splendide extollit Paulus, Obsecro vos Christi nomine, reconciliamini Deo: non ad exteros dirigitur, sed ad eos qui pridem regeniti fuerant. Atqui satisfactionibus valere iustus, ad Christi crucem eos ablegat. Sic quum scribit Colossensibus Christum pacificasse per sanguinem crucis quæ sunt in cælo vel in terra, non restringit hoc ad momentum quo recipimur in Ecclesiam, sed ad totum cursum extendit. Quod faciliè ex contextu patet, vbi dicit fideles habere redemptionem per sanguinem Christi, nempe remissionem peccatorum. Quamquam plures locos congerere superuacuum est qui subinde occurrunt.

Primiti, videlicet: Christi honoris illibatis seruari debere, probatur sigillatim.

Alterum, de pacificanda conscientia, probatur si vere non posse si deus locus hinc satisfactionis.

2. Obiectio, quæ peccatorum remissionem ad Catechumenos restringunt, diluitur.

3. Obiectio, peccata venialia & mortalia pro suo arbitrio fabricant, i. cum deo ludens & Scripturæ repugnans.

Resp. peccati venialis & mortalis verâ distinctionem aperiens. Instantia ex superiore obiectione nata, Responsio.

Prou. 24. 16.

4. Obiectio, pœne & culpæ distinctionem inducens, vsque satisfactionis signum libellat Responsio.

28 Hic in asylum confugiunt ineptæ distinctionis, Peccata quædam venialia esse, quædam mortalia: pro mortalibus grauem satisfactionem deberi: venialia facilibus remediis purgari, oratione Dominica, aquæ benedictæ aspersione, absolutione Missæ. Sic cum Deo ludunt & ineptiunt. Quum tamen assidue peccatum veniale & mortale in ore habeant, nondum alterum ab altero discernere potuerunt, nisi quod impietatem & inmunditiam cordis, peccatum veniale faciunt. Nos autem (quod Scriptura iusti & iniusti regula docet) peccati stipendium pronuntiamus esse mortem: & Animam, quæ peccauerit, morte dignam. Cæterum fidelium peccata venialia esse: non quia non mortem mereantur, sed quia Dei misericordia, nulla est cõdemnatio iis qui sunt in Christo Iesu: quia non imputantur, quia venia delentur. Scio quàm iniquè doctrinam hanc nostram calumniantur. dicunt enim paradoxum esse Stoicorum, de peccatorum æqualitate: sed suo ipsorum ore nullo negotio conuincuntur. Quæro enim, annon inter ea ipsa peccata quæ mortalia fatentur, aliud alio minus agnoscant. Non igitur protinus sequitur, paria esse peccata quæ simul mortalia sint. Quum Scriptura definiat, stipedium peccati mortem esse: Legis obedientiam, esse vite viam: transgressionem, mortem: hanc sententiam euadere non possunt. Quem ergo satisfaciendi exitum inuenient in tanto peccatorum cumulo? si vnus diei est satisfactio peccati vnus: dum illam meditantur, pluribus se inuoluunt: quando diem nullum præterit iustissimus quisque, quo non aliquoties labatur. Ad eorum verò satisfactionses dum se accingent, numerosa, vel potius innumera cumulabunt. Iam præcisæ est satisfaciendi fiducia, quid morantur? quomodo adhuc de satisfaciendo cogitare audent?

Ro. 6. 27. Ezech. 18. 20. Rom. 8. 1.

29 Conantur quidem se expedire: sed aqua (vt dicitur) illis hæret. Fingunt sibi distinctionem pœnæ & culpæ: culpam remitti fatentur Dei misericordia: sed culpa remissa, pœnam restare quam perfolui Dei iustitia postulat. Ad pœnæ igitur remissionem propriè spectare satisfactionses. Que ista bone Deus, defultoria leuitas: culpæ remissionem nunc gratuitam proflare consentitur, quam precibus & lacrymis, aliisque omne genus pœ-

Eadem enim ratione hæreditatem suam profanare dicitur : quam tamen, vt scimus, in æternum non profanabit. Id autem non ad Dei punientis consilium vel affectum, sed ad vehementem doloris sensum refertur, quo afficiuntur qui vel qualemcunque eius feueritatem sustinent. Atqui fideles suos non mediocri tantum auferitate pungit, sed interdum ita vulnerat vt sibi non longè ab inferorum exitio distare videantur. Sic quidem testatur iram suam pro meritis, atque ita expedit vt sibi in malis suis displiceant, Dei placandi maiore cura tangantur, & sollicitè ad veniam petendam festinent : sed in eo ipso luculentius interim clementiæ quàm iræ suæ testimonium profert. Stat enim scædus in vero nostro Solomone nobiscû percussum, cuius fidem nunquam fore irritam is qui fallere non potest affirmavit. Si dereliquerint, inquit, filij eius Legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: si statuta mea profanauerint, & mandata mea non custodierint: visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eo. Cuius misericordiæ quo nos certiores faceret, virgam, qua Solomonis posteritatem arguet, dicit fore virorum, & verbera filiorum hominum. Quibus particulis dum moderationem & lenitatem significat, simul innuit non posse nisi extremo lethaliqû horrore confundi qui Dei manum sibi aduersam esse sentiunt. Huius lenitatis quantum habeat rationem in Israele suo castigando, ostendit apud Prophetam, In igne repurgau te, inquit, sed non velut argentum. nam & ipse totus absumptus es. Quamquam purgationis loco castigationes illi esse docet: eas tamen ipsas addit ita se temperare, ne plus iusto per eas deteratur. Idque omnino necesse est, quia vt quisque Deum magis reueretur, & ad colendam pietatem se addicit, sic tenior est ad ferendam eius iram. Reprobi enim, quanuis sub flagellis gemât, quia tamen non expêdunt causam, quin potius tam suis peccatis quàm Dei iudicio tergum obturbent, ex fœcordia illa contrahunt duritiam, vel quia fremunt & calcitrant, adeoq; tumultuantur contra suum iudicem, furiosus ille impetus amentia & furore eos obstupescit. Fideles autem Dei ferulis admoniti, statim descendunt ad reputanda peccata, & metu horroreque percussî, ad deprecationem supplices confugiunt. Hos dolores, quibus se cruciant miseræ animæ, nisi leniret Deus, succumberent centies etiam in mediocribus iræ eius signis.

33 Sit deinde hæc altera distinctio, quòd dum flagellis Dei reprobi feriuntur, iam pœnas illius iudicio quodammodo pendere incipiunt. & quamquam illis non impune cedet talibus iræ diuinæ documentis non auscultasse, non tamen ideo plectuntur quo ad meliorem mentem redeant: sed tantum vt Deum magno suo malo iudicem & ultorem experiantur. Ferulis autem verberantur filij, non vt multam delictorum Deo persoluant, sed vt inde ad resipiscentiam proficiant. Proinde in futurum eas potius quàm in præteritum tempus respicere intelligimus. Id Chrysostomi verbis malim quàm meis exprimere. Propter hoc, inquit, imponit nobis pœnam, non de peccatis sumens supplicium, sed ad futura nos corrigens. Sic & Augustinus, Quod pateris, vnde plangis, medicina est tibi, non pœna: castigatio, non damnatio. Noli repellere flagellum, si non vis repelli ab hereditate, &c. Tota ista miseria generis humani in qua gemit mundus, noueritis fratres quia dolor medicinalis est, non sententia pœnalis, &c. Has sententias ideo citare placuit, necui videretur noua aut minus vîitata loquutio quam posui. Atque huc pertinent querimoniæ indignationis plenæ, quibus Deus sæpe de populi ingratitude expostulat, quòd peruiaciter contempserit omnes pœnas. Apud Isaiam, Ad quid percuterem vos vltra? à planta pedis ad verticem non est sanitas. Sed quia talibus sententiis abundant Prophete, breuiter indicasse satis fuerit, non alio consilio Deum punire suam Ecclesiam nisi vt subacta resipiscat. Ergo quum Saulem regno abiecit, puniebat ad vindictam: quum Dauidem paruulo filio orbauit, ad emendationem corripiebat. In hanc sententiam accipiendum est quod ait Paulus, Quum iudicamur à Domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Hoc est, dum nos filij dei manu cælestis Patris affligimur, non hæc pœna est qua confundamur: sed castigatio duntaxat qua erudiamur. Quia in re planè nobiscum est Augustinus. docet enim, pœnas, quibus homines pariter castigantur à Deo, variè considerandas esse: quia sanctis sunt, post peccatorum remissionem, certamina & exercitationes: reprobis, sine remissione, supplicia iniquitatis. Vbi pœnas dauidi aliisque piis inflictas commemorat, & eo spectasse dicit vt eorum pietas huiusmodi humilitate exerceretur ac probaretur. Neque verò quod dicit Isaias, remissam esse

Responso, ostendit
deus cur suam
iram in hac vi
ta grauioribus
plagis feriat.

Et a tamè vt mi
sericordiâ suâ
non auferat ab
eis.

Côfirmatio ab
eius promissio
ne.

A testimonio
& exopho, per
petua Ecclesiæ
dei experientia
illustrato.

Reproborum
& electorum
dum castigantur
discrimen.

Posterior di
stinctio, vnam
flagellatur repro
bi, pœnas
æternas quo
dammodo pen
dere incipiunt:
Castigationes
pioribus ad re
sipiscitiam &
vbi gratiâ am
plectendâ imi
tant: quod &
S. Patrum &
Scripturæ testi
monia confir
mantur.

1. Sam. 5. 23.
2. Sam. 12. 18.
1. Cor. 11. 32.

Lib. de Pœ
cato. meritis
ac remis. 2. c.
33. & 34.

Ies. 40. 5.

Psal. 89.

2. Sam. 7.

Ies. 48. 10.

In ferm.
de Pœn.
& confes
sione.

Expof. in
Psal. 102.
circa fin.

Ies. 1. 5.

esse populo Iudaico iniquitatem, quod plenam accepisset castigationem de manu Domini, a pœnæ solutione pendere delictorum veniam arguit: sed perinde est ac si diceret, Satis iam pœnarum exactum est: quatum ob grauitatem & multitudinem, quia iam diuturno lactu & mœnore confecti fuistis, tempus est vt accepto plenæ misericordiae nuntio, animi vestri in lætitiâ diffusi me patrem sentiant. Nam illic Deus patris induit personam, quem iustæ quoque seueritatis pœnitet, vbi coactus est asperius in filium animaduertere.

1. Petr. 4.
17.
Ier. 25. 29

34 His cogitationibus fidelem instrui necesse est in afflictionum acerbitate. Tempus est vt iudicium incipiat à domo Domini, in qua inuocatum est nomen eius. Quid facerent filij Dei si seueritatem quam sentiunt, vltionem eius esse crederent? Qui enim manu Dei percussus, Deum iudicem punientem cogitat, non potest nisi iratum & aduersum sibi concipere: ipsum verò Dei flagellum, vt maledictionem & damnationem, detestari. denique se à Deo diligere nunquam persuaderi poterit qui sic erga se affectum sentiat vt adhuc punire velit. Sed ille demum sub Dei flagellis proficit qui suis vitiis irascentem, sibi autem propitium ac beneuolum ipsum reputat. Alioqui enim necesse esset euenire quod Propheta se expertum conqueritur, Super me transierunt furores tui Deus: terrores tui oppresserunt me. Item quod scribit Moyses, Quoniam defecimus in ira tua, & in indignatione tua conturbati sumus. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, occulta nostra in lumine vultus tui. Quoniam omnes dies nostri recesserunt in ira tua: consumpti sunt anni nostri, sicut verbum ex ore emissum. Contra verò Dauid de paternis castigationibus, vt illis adiuuari magis fideles quàm opprimi doceat, sic canit, Beatus homo quem tu corripueris domine, & in Lege tua erudieris, vt prestes illi quietem à diebus malis, dum foditur peccatori fouea. Dura certè tentatio, vbi deus parcens incredulis, & eorum scelera dissimulans rigidior erga suos apparet. Ideoque solatiij causam addit Legis admonitionem, qua discat salutis suæ consuli dum reuocantur in viam, impij verò præcipites ferantur in suos errores, quorum finis est fouea. Nec refert si tunc æterna pœna an temporaria. Tam enim bella, famēs, pestilentiæ, morbi, maledictiones dei sunt, quàm ipsum mortis æternæ iudicium: dum inferuntur in eum finem, vt sint aduersus reprobos iræ vindictæque domini instrumenta.

Psal. 83.
17.
Psal. 90. 7.

Psal. 94. 12.

2. Sam. 24.
15.

35 Perspiciunt nunc omnes (ni fallor) quò spectet illa domini animaduersio in dauidem: nempe vt documentum esset, grauius deo displicere homicidium & adulterium, aduersum quod tantam offensionem in dilecto & fideli seruo declarasset: vt erudiretur ipse dauid ne postea tale facinus auderet: non autem vt pœna esset qua componationem quandam deo solueret. Sic & de altera correptione iudicandum est, qua dominus populum vehemēti peste affligit, ob dauidis inobedientiam, ad quam in recensendo ipso populo prolapsus fuerat. Nam peccati quidem noxam dauidi gratis remisit: sed quia tum ad publicum omnium seculorum exemplum, tum ad dauidis quoque humiliationem pertinebat, tale facinus nō impunitum manere: ipsum flagello suo asperimè castigauit. Quem scopum in vniuersali quoque humani generis maledictione præ oculis habere decet. Quam enim impetrata gratia, omnes tamen adhuc perpetimur quæ in peccati pœnam parenti nostro indictæ fuerant, miserias: talibus exercitamentis admoneri nos sentimus quàm grauius deo Legis suæ transgressio displiceat: quò miseræ nostræ fortis conscientia deiecti & humiliati, ad veram beatitudinem ardentius aspiremus. Stultissimus verò fuerit si quis arbitretur præsentis vitæ calamitates in peccati noxam esse nobis impositas. Id mihi videtur Chryostomus voluisse, quum ita scripsit, Si ob hoc pœnas infert deus vt in malis perseverantes ad pœnitentiam vocet, ostensa pœnitentia, superflua iam erit pœna. Quare, pro vt vniuersiisque ingenio expedit nouit, ita hunc maiori asperitate, illum benigniore tractat indulgentia. Itaque vbi docere vult se non esse in pœnis exigendis immodicum, exprobrat duro & obstinato populo quòd percussus non tamen faciat finem peccandi. Hoc sensu conqueritur Ephraim esse quasi placentam ab vna parte torridam, ab altera parte incoctam: quia scilicet non penetrabant in animos ferulæ, vt vitiis excoctis populus ipse capax venæ fieret. Certè qui sic loquitur, ostendit, simulac quisque resipuerit, se mox fore placibilem, sibi que nostra periuicacia exprimi quem exercet rigorem in castigandis delictis, cui voluntaria correctio occurreret. Quando tamen ea est nostra omnium durities & ruditas quæ castigatione in vniuersum opus habeat, visum est prudentissimo Patri omnes sine

*Doctrinae que
hac distinctione
contineantur au
plex vsu: 5. de
lis anime respice
fin.*

*Prior, vt in of
fensione deum
sibi beneuolus,
vitiis suis est
irascens, ere
dat.*

*Alter, repro
bis temporarias
pœnas maledi
ctionis æternæ
esse prætulit.*

*duplici distinc
tione de iudi
cio dei explica
ta, responsio
subiicitur ad s
obscurationis pri
mum mæbrum.
de animaduer
sione in dauidem,
quæ casti
gatio fuit non
pœna.*

*Hypothesos re
uocatio ad the
sin, confirmata
testimonis &
exemplis.*

*Homil. 3. de
prouid. ad
Stagirium.*

*Ierem. 5. 3.
Osee. 7. 8.*

*Cur omnes cõ
muni flagello
dei percussã vt
tam exercetur.*

except

exceptione communi flagello per totam vitam exercere. Mirum autem est cur sic in vnum Davidis exemplum oculos coniciant, tot exemplis non permoucantur, in quibus gratuitam peccatorum remissionem licebat contemplari. Legitur publicanus descendisse à templo iustificatus: pœna nulla sequitur. Petrus delicti veniam obtinuit: lacrymas eius, inquit Ambrosius, legimus: satisfactionem non legimus. Et audit paralyticus, Surge, remittuntur tibi peccata tua. pœna non imponitur. Omnes quę in Scriptura commemorantur absolutiones, gratuita describuntur. Ex hac exemplorum frequentia regula potius peti debuerat, quam ab vnico illo, quod nescio quid singulare continet.

Serm. 46.
de Pœnit.
tēt. Petri.

Luc. 17. 14.

Luc. 22. 61.

Matth. 9. 1.

*Ad alterum
melius 5. di-
stinctionis de
iustitia redi-
mente peccata
responsio.*

*Responsio ad ter-
tium membrum
de charitate
multitudinem
peccatorum ope-
riente.*

*Ad quartum
membrum de mi-
sericordia pec-
catorum expri-
mēte responsio.*

*Item, ad quin-
tum, de eleemo-
synis omnia
mimulantibus.*

*Et ad postre-
mum, de pecca-
tis multis mi-
seri condona-
tis, quod mul-
tum dilexisset.*

*Dilectio mulie-
ris non causa
remissionis pec-
catorum, sed pro-
batio.*

*Argumentum
à posteriori.*

36 Daniel sua exhortatione, qua suadebat Nebuchadnezer vt peccata sua iustitia redimeret, & iniquitates sua miseratione pauperum: non voluit significare iustitiam & misericordiam esse Dei propitiationem & pœnarum redēptionem: (absit enim vt alia vnquam fuerit *ἀπολύσις* quàm sanguis Christi) sed illud redimere, ad homines potius quàm ad Deum retulit. ac si dixisset, Exercuisti, ô rex, iniustam & violētam dominationem, oppressisti humiles, spoliasti pauperes, durè & iniquè tractasti populum tuum: pro iniustis exactionibus, pro violentia & oppressione nunc refer misericordiam & iustitiam. Similiter Solomon charitate operiri multitudinem peccatorum ait: non apud Deum, sed inter homines ipsos. Sic enim habet integer versus, Odiū excitat contentiones: charitas verò operit cunctas iniquitates. Quo versu, more suo, per antithesin, mala quę ex odiis nascuntur, cum fructibus charitatis confert, in hunc sensum, Qui inter se oderunt, vicissim mordent, carpunt, exprobrant, lacerant, omnia vitio vertunt: at verò qui se diligunt, multa inter se mutuò dissimulat, ad multa conuenient, multa vicissim donant: non quòd alter alterius vitia probeat, sed tolerat, & admonendo medetur, potius quàm insectando exulceret. Eodem sensu citatum locum hunc à Petro nihil ambigendum est: nisi deprauatę vtręque detortę scripturę insinulare eum volumus. Vbi verò misericordia & benignitate docet expiari peccatum, non intelligit illis coram facie Domini compensari, vt tali satisfactione pacatus Deus, pœnam, quam alioqui erat expetiturus, remittat: sed familiari Scripturę more indicat quòd ipsum sibi propitium reperiuntur sint qui vitis ac nequitis prioribus valere iussis, per pietatem & veritatē ad ipsum conuertuntur, ac si diceret iram Domini resistere, acquiescere eius iudicium vbi à flagitiis nostris quiescimus. Nec verò causam venię, sed potius modum verę conuersionis describit. Sicuti frequenter denuntiant Prophetę frustra Deo hypocritas ingerere fictitious ritus pro penitentia, quem oblectat integritas cum officiis charitatis. Sicut etiam admonet author epistolę ad Hebręos, beneficentiam & humanitatem commendans. eiusmodi sacrificia placere Deo. Nec certè Christus, dum Phariseos subfannans quòd purgandis tantum catinis intenti, cordis munditiam negligenter, iubet eos, quo omnia munda sint, dare eleemosynas, ad satisfaciendum hortatur: sed tantum docet qualis probeat Deo mundities. De qua loquutione alibi tractatum est.

Dan. 4.
24.

Prou. 10.
11.

1. Pet. 4. 8.
Prou. 16.
6.

Hebr. 10.
14.
Matth. 23.
25.
Luc. 11. 41
Vid. Cal.
in harm.
Euang.
Luc. 11. 41
Luc. 7. 36.

37 Quantum attinet ad locum Luce, nemo, qui parabolam illic à Domino propositam sano iudicio legerit, nobis ex eo controuersiam faciet. Phariseus apud se cogitabat, non cognosci à Domino mulierem quam tanta facilitate ad se admisisset. Sentiebat enim nõ fuisse admissurum, si peccatricem, qualis erat cognouisset. Atq; ex eo colligebat non esse Prophetam, qui eum in modum falli posset. Dominus, vt peccatricem non esse ostenderet cui iam remissa essent peccata, parabolam proposuit: Duo debitores erant vni sceneratori. alter quinquaginta debebat, alter quingenta: vtrique remissum est debitum. vter maiorem gratiam habet? Respondet Phariseus, Is vtrique cui plus donatum est. Subiicit Dominus, Hinc agnosce remissa esse huic mulieri peccata, quia dilexit multum. Quibus verbis (vt vides) eius dilectionem non facit causam remissionis peccatorum, sed probationem. Sunt enim sumpta à simili eius debitoris, cui remissa erant quingenta, cui non dixit ideo remissa quia multum dilexisset: sed ideo multum diligere, quia remissa sint. Atque huc eam similitudinem applicari conuenit, in hanc formam. Putas mulierem hanc esse peccatricem. atqui talem non esse, agnoscere debueras, quando ei remissa sint peccata. Remissionis autem peccatorum fidem tibi facere debuerat eius dilectio, qua ob beneficium gratiam refert. Est autem argumentum à posteriori, quo aliquid demonstratur à signis sequentibus. Qua autem ratione peccatorum remissionem illa obtinuerit, palam Dominus testatur. Fides, inquit, tua te saluam fecit. Fide igitur remissionem assequimur: charitate gratias agimus, & Domini beneficentiam testamur.

38 Parum autem me mouent quæ in veterum scriptis de satisfactione passim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos (dicam simpliciter, omnes ferè quorum libri extant) aut hac in parte lapsos esse, aut nimis asperè ac durè loquutos: sed non concedam eos ipsos adeò fuisse rudes & imperitos, vt eo sensu illa scripserint quo à nouis istis satisfactionariis leguntur. Chrysostrmus alicubi ita scribit, Vbi misericordia flagitatur, interrogatio cessat: vbi misericordia postulatur, iudicium non facit: vbi misericordia petitur, pœnæ locus non est: vbi misericordia, quæstio nulla: vbi misericordia, condonata responsio est. Quæ verba vt cunque torqueantur, cum dogmatibus tamen scholasticis conciliari nunquam poterunt. In libro autem de dogmatibus Ecclesiasticis qui Augustino inscribitur, sic legis, Pœnitentiæ satisfactio est, causas peccatorum excidere, nec eorum suggestionibus aditum indulgere. Quo apparet, illis quoque seculis irrisam passim fuisse satisfactionis doctrinam, quæ pro admittis delictis rependi diceretur: quum omnem satisfactionem ad cautionem referat se in posterum à peccatis abstinenti. Non citare quod tradit idem Chrysostrmus, eum nihil à nobis vltra requirere quàm vt delicta nostra cum lachrymis apud se confiteamur: quando eiusmodi sententiæ subinde in eius & aliorum scriptis recurrunt. Augustinus quidem alicubi opera misericordiæ remedia nuncupat obtinendæ peccatorum remissionis: sed ne in verbulo isto quis impingat, ipse alio loco occurrit. Caro Christi, inquit, verum est & vnicum pro peccatis sacrificium, non modò iis quæ vniuersa in baptismate delentur, sed quæ postea ex infirmitate subrepunt: propter quæ vniuersa quotidie clamat Ecclesia, Remitte nobis debita nostra. Et remittuntur per singulare illud sacrificium.

6. Obiectis pro satisfactione, ex veterum scriptis.

Horum nonnulli esse huc in parte aut lapsi sunt, aut nimis asperi ac duriter loquuti, tamen cum scholasticis non conueniunt, vt ex Augustini & Chrysostrmi vt te summis constat.

Homil. 2. in Psal. 50

Cap. 54.

Hom. 10. in Genes. Enchir. ad Laurent.

Mat. 6. 12.

De satisfactionibus eorum locuti sunt, vt appareat eorum esse satisfactiones nec Ecclesiæ pacem non nos thronum respicere.

Scholastici autem, quod obsecrè à nonnullis, insulse ab ignotis monachis prolatum est, pessimè sunt interpretati.

39 Vocarunt autem vt plurimum satisfactionem, non compensationem quæ Deo redderetur, sed publicam testificationem, qua qui excommunicatione mulctati fuerat quum in communionem recipi vellent, Ecclesiam reddebant de sua pœnitentiâ certiorum. Inducebantur enim illis pœnitentibus certa ieiunia, & alia quibus se prioris vitæ verè & ex animo pertæfos esse approbarent, vel potius priorum memoriam obliterarent. atque ita dicebantur non Deo sed Ecclesiæ satisfacere. Quod etiam his ipsis verbis ab Augustino expressum est in Enchiridio ad Laurentium. Ex antiquo eo ritu sumpserunt originem confessiones & satisfactiones quæ hodie in vsu sunt. Viperei sanè partus, quibus factum est, vt ne umbra quidem melioris illius formæ supersit. Scio veteres interdum duriusculè loqui: nec, vt nuper dixi, forsitan lapsos esse nego. sed quæ pauculis nequis aspersa erant, dum illotis istorum manibus tractantur, prorsus inquinantur. Et si veterum autoritate pugnandum est, quos, Deus bone, veteres nobis obtrudunt? Bona pars eorum quibus Lombardus eorum coryphæus centones suos contexuit, ex insulis quorundam monachorum deliriis quæ sub Ambrosij, Hieronymi, Augustini & Chrysostrmi nomine feruntur, decerpta est. vt in præsentis argumento omnia ferè sumit è libro Augustini De pœnitentiâ, qui à rhapsodo aliquo ineptè ex bonis pariter ac malis authoribus confarcinatus, Augustini quidem nomen præfert, sed quem nemo, vel medicriter doctus, agnoscere pro suo dignetur. Quòd autem in eorum ineptias non tam argutè ex quiro, ignoscant lectores, quos volo molestia leuare. Mihi certè nec valde laboriosum, & tamen plausibile esset traducere cum maximo probro quæ antehac pro mysteriis iactarunt: sed quia fructuosè docere propositum est, superfedeo.

Cap. 65. Circa in Decret. c. in act. pœnit. dist. 1.

CAPVT V.

De supplementis quæ ad satisfactiones adiiciunt, nempe indulgentiis & purgatorio.

Partes capituli.

- 1 Indulgentiarum papisticarum summa, descriptio & refutatio, sect. 1. & 2.
- 2 Earundem confutatio ex Leone & Augustino collecta, simulque additur ad duas obiectiões quæ hunc errorem fulciunt responsio, sect. 3. & 4. Papæ item hac in parte profana turpis lucri cupiditas, & indulgentiarum origo, detegitur, sect. 5.
- 3 Purgatorij Papistici examen necessarium, impietas, horrenda, sect. 6. explicatio quinque locorum Scripturæ, quibus somnium illud Sophistæ confirmantur, sect. 7. 8. 9. Deinde quid veteres Theologi de hoc purgatorio senserint, differtur, sect. 10.

X hac porro satisfactionis doctrina scaturiunt indulgentiæ. Nam quod ad satisfaciendum facultatibus nostris deest, istis sufficiuntur: atque eo proficiunt infantiæ vt dispensationem esse definiant meritum Christi & martyrum, quam Papa suis bullis partitur. Etsi autem helleboro magis quàm argumentis digni sunt, vt non magnum operæpretium sit tam friuolis erroribus refellendis incumb

Satisfactionis doctrina indolgentiarum mater. Harum desinitio.

Ac vanitas. incumbere, qui multis arctibus percussi sua sponte confensere & ad inclinationem spectare incipiunt: quia tamē imperitis quibusdam utilis erit brevis refutatio, eam non omittam. Et sanè quòd tandiū saluæ constiterint indulgentiæ ac in tam impotentis & furiosa lasciuiā tam diuturnam impunitatem retinuerint, id verò documento esse potest quàm alta errorum nocte immergi fuerint aliquot seculis homines. Videbant se à Papa & suis belligerulis palam nec dissimulanter ludibrio haberi: quæstuosas nundinationes de animarum suarum salute exerceri, pauculis nummis salutis pretium taxari, nihil gratuitum proflare: hac specie emungi se oblationibus, quæ in scorta, in lenones, in confessionibus turpiter absumerentur: summos indulgentiarum buccinatorum, summos esse contemptores: monstrum istud maiori in dies licentia grassari ac luxuriari, nec finem vllum fieri, plumbum semper nouum afferri, nouos nummos elici. Excipiebant tamen summa veneratione indulgentias, adorabant, redimebant: & qui cernebant inter alios acutius, existimabant tamen pias esse fraudes, quibus cum fructu aliquo falli possent. Tandem ubi orbis aliquantum sibi sapere permisit, frigent indulgentiæ, & paulatim etiam congelascunt, donec planè euanescant.

2 Verum quoniam plurimi, qui fordes, imposturas, furta, rapacitates (quibus luserunt hæctenus, & nos ludificati sunt indulgentiarum) vident, fontem ipsum impietatis non conspiciunt: operæ pretium est indicare non solum quales sint indulgentiæ, sed quid omnino sint omni macula absterse. Thesaurum Ecclesiæ vocant, Christi & sanctorum Apostolorum Martyrumque merita. Huius horrei radicalem custodiam (vt attigi) Romano Episcopo traditam fingunt, penes quem sit tantorum bonorum dispensatio, vt & ipse per se elargiri possit, & elargiendi iurisdictionem aliis delegare. Hinc nunc plenariæ indulgentiæ à Papa, nunc certorum annorum: à Cardinalibus, centum dierum: ab Episcopis, quadraginta. Sunt autem illæ (vt genuinè describam) sanguinis Christi profanatio, Satanæque ludibrium, quo Christianum populum à Dei gratia, à vita quæ est in Christo abducât, & à vera salutis via auertant. **Qui** enim poterat fœdius profanari Christi sanguis, quàm dum negatur sufficere ad peccatorum remissionem, ad reconciliationem, ad satisfactionem nisi velut arcescentis & exhausti defectus aliunde suppleatur & sufficiatur? Christo Lex & Prophetæ omnes (inquit Petrus) testimonium perhibent, quòd per ipsum accipienda sit remissio peccatorum. indulgentiæ remissionem peccatorum per Petrum, Paulum & Martyres largiuntur. Sanguis Christi emundat nos à peccato, inquit Iohannes: indulgentiæ sanguinem Martyrum faciunt peccatorum ablutionem. Christus (inquit Paulus) qui peccatum non nouerat, factus pro nobis est peccatum (id est peccati satisfactio) vt iustitia Dei efficeremur in illo: indulgentiæ peccatorum satisfactionem in sanguine Martyrum reponunt. Clamabat Paulus & Corinthiis testificabatur, solum Christum pro ipsis crucifixum & mortuum esse: indulgentiæ pronuntiant, Paulum & alios pro nobis mortuos. Alibi dicit, Christum acquisiuisse Ecclesiam suo sanguine: indulgentiæ aliud pretium acquisitionis in Martyrum sanguine statuunt. Vna oblatione Christus consummanit in perpetuum sanctificatos, ait Apostolus: indulgentiæ reclamant, à Martyribus perfici sanctificationem, quæ alioqui non sufficeret. Iohannes dicit sanctos omnes lauisse stolas in sanguine Agni: indulgentiæ docent lauare stolas in sanguine sanctorum.

Act. 10. 43.

1. Iohan. 1. 7.

2. Cor. 5. 21.

1. Cor. 1. 13.

Act. 20. 28.

Heb. 10. 14.

Apoc. 7. 14.

Item Inculcacio
Leonis, Rom.
Episcopi testi-
monio.

3 Præclare aduersus hæc sacrilegia Leo Romanus Episcopus ad Palæstinos, **Quis** (inquit) multorum sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius tamen infantis occisio propitiatio fuit mundi. Accepere iusti, non dederunt coronas, & de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiæ, non dona iustitiæ. singulares quippe eorum mortes fuere, nec alterius quispiam debitum suo sine perfoluit: quum vnus extiterit Dominus Christus, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, sepulti, suscitati. **Quam** sententiam, vt erat memorabilis, alibi quoque repetit. Nihil certè clarius ad confodien-

Epist. 87.
Psal. 116.
15.

Cui Augustinus
suffragatur.

dum impium hoc dogma desiderari queat. Nec tamen minus apposirè Augustinus in eandem sententiam, **Et si** fratres (inquit) pro fratribus morimur, nullius tamen sanguis Martyris in peccatorum remissionem funditur: quod fecit Christus pro nobis: neque in hoc quod imitaremur, sed quod gratularemur contulit nobis. Item alibi, Sicut solus Filius Dei factus est Filius hominis, vt nos secum filios Dei faceret: ita pro nobis solus suscepit sine malis meritis pœnam, vt nos per ipsum sine bonis meritis consequeremur indebitam gratiam. Equidem quum tota eorum doctrina ex horrendis sacrilegiis & blasph

Epist. 95.
Tract. in
Iohan. 84

Lib. 4. ad
Bonif. c. 4

Nihilominus
tamen Papii-

blasphemis confuta sit, hæc tamen præ aliis prodigiosa est blasphemia. Agnoscant non hæc sint sua placita, Martyres plus morte sua Deo præstitisse ac meritos esse quam sibi opus esset: tantamque illis meritorum largitatem superfuisset quæ in alios redundaret. Ne igitur superuacuum sit tantum bonum, commiseri eorum sanguinem sanguini Christi, & ex utroque thesaurum Ecclesiæ confici, ad remissionem & satisfactionem peccatorum. Atque ita accipiendum quod ait Paulus, Suppleo in corpore meo

si doctores prodigiosam hanc in ulgè iam blasphemiam inveni, & quidem Apostoli auctoritate, conantur.

Col. 1.24. ea quæ defunt passionum Christi pro corpore eius, quod est Ecclesia. Quid hoc est, nisi Christo nomen relinquere, cæterum vulgarem sanctulum facere, qui in turba vix dignoscatur? Vnum, vnum illum prædicari decebat, vnum proponi, vnum nominari, vnum respici quum de obtinenda peccatorum remissione, expiatione, sanctificatione agitur. Sed audiamus eorum enthememata. Ne sine fructu effusus sit sanguis Martyrum, in commune Ecclesiæ bonum conferatur. Itane: an verò nullus erat fructus glorificare Deum per mortem? veritati eius suo sanguine subscribere? testificari præsentis vitæ contemptu, meliorem se vitam querere? fidem Ecclesiæ sua constantia confirmare, hostium autem pertinaciam frangere? Sed hoc est scilicet, nullum fructum agnoscunt, si solus Christus est propitiator, si solus mortuus est propter peccata nostra, si solus est oblatum pro nostra redemptione. Nihilominus (inquiunt) coronam victoriæ adepti essent Petrus & Paulus si in lætulis defuncti essent sua morte. Quòd autem ad sanguinem vsque certarunt, id sterile & infructuosum relinquere, iustitiæ Dei non quadraret. Quasi verò pro donorum suorum mensura gloriam in seruis suis augere Deus non nouerit. Vtilitas autem satis magna in commune ab Ecclesiâ percipitur, vbi illorum triumphis accenditur ad pugnandi zelum.

Responsio 1.

Obiectionis diluio.

Col. 1.24. 4 Quam verò malitiosè Pauli locum detorquent, vbi dicit se supplere in corpore suo ea quæ deerant passionum Christi! Non enim defectum illum supplementumve illud ad redemptionis, satisfactionis, expiationis opus refert, sed ad eas afflictiones quibus Christi membra, nempe fideles omnes, exerceri oportet, quandiu in hac carne agent. Dicit ergo hoc restare passionum Christi, quod in seipso semel passus, quotidie in membris suis patitur. Eo nos honore dignatur Christus, vt nostras afflictiones suas reputet ac ducat. Quod autem addidit Paulus, pro Ecclesiâ: non intelligit pro redemptione,

Resp. 2. ad Apostoli locum, que in indulgentiarum malitiosè detorquent.

pro reconciliatione, pro satisfactione Ecclesiæ: sed pro ædificatione & profectu. Quem admodum alibi ait, se sustinere omnia propter electos, vt salutem cõsequantur, quæ est in Christo Iesu. Et Corinthiis scribebat, pro eorum consolatione & salute se perferre quasunque tribulationes patiebatur. Et continuò ibidem seipsum explicat, quum addit se factum Ecclesiæ ministrum, non ad redemptionem, sed secundum dispensationem quæ illi commissa erat, ad prædicandum Christi Euangelium. Quòd si alium quomque interpretem requirunt, audiant Augustinum. Passiones (inquit) Christi in solo Christo, vt in capite: in Christo & Ecclesia, vt in toto corpore. Vnde dicit membrum vnum Paulus, Suppleo in corpore meo quod deest passionibus Christi. Si ergo in mēbris Christi es, quisquis hæc audis, quicquid pateris ab iis qui non sunt Christi membra, deerat passionibus Christi. Passiones verò Apostolorum pro Ecclesiâ susceptæ quorsum tendant, alibi exponit, Christus mihi ianua est ad vos. quia oves Christi estis, sanguine eius comparatæ: agnoscite pretium vestrum, quod à me non datur, sed per me prædicatur. Deinde subneçit, Quo modo ipse animam suam posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere, ad ædificandam pacem, ad fidem asserendam. Hęc Augustinus. Absit autem vt deesse aliquid putauerit Paulus passionibus Christi quantum ad omnem iustitiæ, salutis ac vitæ plenitudinem attinet: aut addere aliquid voluerit, qui ad eò luculenter & magnificè concionatur, exuberantiam gratiæ per Christum tanta largitate effusam, vt omnem vim peccati longè supergressa fuerit. Hac sola sancti omnes salui facti sunt, non vitæ aut mortis suæ merito, quæ admodum Petrus disertè testatur: vt in Deum & Christum eius contumeliosus fuerit qui vilius sancti dignitatem alibi quàm in sola Dei misericordia reposuerit. Sed quid hic diutius, perinde atque in re adhuc obscura, moror, quum talia prodigia traducere, vincere sit?

Cõfirmatio responsionis à consolatione aliorum locorum.

Ab Augustino, Paulus interpretatur, se simonem.

Tract. in Iohan. 47. In Ps. 16. Tract. in Iohan. 47. **Rom. 5. 15.** **Act. 15. 11.**

Ab aliis Apostoli locis, quòd consilium serui dei appetimus.

5 Porro, vt tales abominations prætereamus, quis docuit Papam plumbo & membranæ gratiam Iesu Christi includere, quam Dominus verbo Euangelij dispensari voluit? Sanè aut mendax Dei Euangelium esse oportet, aut mendaces indulgentias. Nam Euangelio Christum, cum omni affluentia bonorum cælestium, cum omnibus suis meri-

Profana inrapinæ cupidas pontificum Romani resellunt.

tit, omni sua iustitia, sapientia, gratia, nulla exceptione, nobis offerri testis est Paulus, ^{2. Cor. 5. 18.} quum dicit depositum esse apud ministros verbum reconciliationis, quo hac legationis forma fungantur, ceu Christo per ipsos hortante, Obsecramus, reconciliamini Deo. Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iustitia Dei efficeremur in illo. Et quid valeat Christi *non oria*, que (eodem Apostolo teste) fruenda nobis in Euan- ^{1. Cor. 1. 17.} gelio offertur, norunt fideles. Contra indulgentiæ demensum aliquod gratiæ ex armario Papæ reclusum, plumbo, membranæ, loco etiam affigunt, à verbo Dei auellunt. Si quis autem originem requirat, hinc videtur hic abusus emanasse, quòd quum iniungerent olim seueriores satisfactiones pœnitentibus quàm vt ab omnibus ferri possent, qui pœnitentia sibi imposta grauari se vltra modum sentiebant, petebant ab Ecclesia relaxationem. Remissio, quæ talibus fiebat, indulgentia vocabatur. Vbi autem satisfactiones ad Deum transfulerunt, ac compensationes esse dixerunt quibus se redimant homines à iudicio Dei, simul etiam indulgentias eò traxerunt vt essent expiatoria remedia, quæ nos pœnis meritis liberent. Illas verò quas retulimus blasphemias, tanta impudentia confinxerunt, vt nullum prætextum habere queant.

Indulgentiarum origo.

Purgatorij à papistis cõficti examen quàm sit necessarium

*Ratio 1. à rati-
pistis cõsidera-
tione.*

*2. A Dei aucto-
ritate.*

*3. A cõsile-
tatione meriti
Christi, quod
hoc commentum
aboleatur.*

*Purgatorium
quid.*

*4. Ratio, ab im-
pistatib. ex hoc
fonte scaturien-
tibus.*

*Locorum Scri-
pturæ pro Pur-
gatorio citato-
rum explicatio.*

*1. De peccato
quod neque in
hoc neque in
futuro seculo
cõdonatur: vnde
inferi, quo
vniuersam esse in
futuro seculo
peccatorum re-
missionem.*

*2. De vltimo
quadrante per
suisendo.*

6 Iam nec de suo Purgatorio molesti nobis sint: quod hac sècure fractum, dirutum, & à fundamentis prorùs euersum est. Neque enim quibusdam assentior qui dissimulandum hac in parte censent, & mentionem Purgatorij omittendam, ex qua acres (vt aiunt) pugnæ oriuntur, minimum ædificationis referri potest. Equidem & ipse tales nugas negligendas consulere, nisi seria ducerent. Sed quum ex multis blasphemis constructum sit Purgatorium, & nouis quotidie fulciatur, quum multas & graues offensiones suscitet: profectò conuincendum non est. Illud fortè vt cunq; ad tempus dissimulari poterat, quòd sine Dei verbo curiosa audacique temeritate excogitatum erat: quòd de ipso creditum erat nescio quibus reuelationibus Satanæ arte confictis: quòd ad ipsius confirmationem aliquot Scripturæ loci inscitè detorti erant. Quanquam non fert Dominus humanam audaciam sic in abditos iudiciorum suorum recessus percurrere: & seuerè prohibuit, neglecta voce sua, sciscitari à mortuis veritatè: nec verbum suum tam irreligiòse contaminari permittit. Demus tamen, illa omnia tolerari aliquantisper potuisse vt res non magni momenti. at vbi peccatorum expiatio alibi quàm in Christi sanguine queritur, vbi satisfactio aliò transferatur, periculo sistimum silentium. Clamandum ergo non modò vocis sed gutturis ac laterum contentione, Purgatorium exitiale Satanæ esse commentum, quod Christi crucem euacuat, quod contumeliam Dei misericordix non ferendam irrogat, quod fidem nostram labefacit & euertit. Quid enim illis est Purgatorium nisi que post mortem à defunctorum animis pendatur pro peccatis satisfactio? vt diruta satisfaciendi opinione, ipsum ab imis radicibus extemplo euertatur. Quòd si proxima disputatione plusquam perspicuum est, Christi sanguinem vnicam esse pro fidelium peccatis satisfactioem, expiationem, purgationem: quid superest nisi Purgatorium meram esse eamque horribilem in Christum blasphemiam? Præterea sacrilegia quibus quotidie defenditur, offencicula quæ in religione parit, aliæque innumera, quæ ex tali impietatis fonte prodiiisse conspicimus.

7 Quos tamen è Scriptura locos arripere falsò & perperam solent, illis è manibus excutere operæpretium est. Quum Dominus (inquiunt) peccatù in Spiritum sanctum, ^{Matt. 12. 32.} neque in hoc neq; in futuro seculo remittendum assuerat, ex eo simul inuit, quorum ^{Marc. 3. 28.} dam esse in futuro seculo peccatorum remissionem. Verum quis nõ videat, Dominum ^{Luc. 12. 10} illuc de peccati culpa loqui? Quòd si ita est, quid ad eorum Purgatorium, vt pote quorum illuc pœna, ex eorum opinione, luitur, culpam in præsentis vita remissam esse non inficiantur? Ne tamen adhuc nobis obstrepant, planiorem habebüt solutionem. Quum Dominus spem omnem veniæ præcidere vellet tam flagitiosæ nequitix, non satis habuit dicere, nunquam remissum iri: sed quò magis amplificaret, partitione vsus est, quæ & iudicium complexus est quod sentit in hac vita vniuersiuiusque conscientia, & postremum illud quod palam in resurrectione feretur. acsi diceret, Vos à maltitiosa rebellione, non secus ac præsentissimo exitio, cauete. Nam qui oblatam Spiritus lucem destinatò extinguere conatus fuerit, neque in hac vita, quæ peccatoribus ad conuersionem data est, veniam consequetur, neque vltimo die, quo per Angelos Dei agni ab hædis segregabuntur, & regnum caeleste omnibus scandalis repurgabitur. Proferunt deinde illam ex Matthæo parabolam, Concordiam habe cum aduersario tuo: nequando te ille iudici ^{Mat. 5. 25.} trad

tradat, iudex lictori, lictor carceri: vnde non exeat donec persolueris vltimum quadran-
tem. Si iudex hoc loco Deum significat, litigator Diabolum, lictor Angelum, carcer
Purgatorium, liberiter dabo manus. Verum si nulli non constat, voluisse illic Christum
ostendere quor periculis ac malis se obiciant qui summum ius obstitant perentare ma-
lunt quam ex æquo & bono agere, quò vehementius ad æquam concordiam suos ex-
hortaretur: vbi, quæso, reperietur Purgatorium?

Phil. 2. 10 8 Perunt ex Pauli dicto argumentum, vbi cælestium, terrestrium & infernorum ge-
nua Christo flecti affirmat. Infernos enim non posse intelligi, qui æternæ damnationi
addicti sunt, pro confesso assumunt. Proinde superest vt sint animæ in Purgatorio labo-
rantes. Non pessimè ratiocinantur si Apostolus verum pietatis cultum per genicula-
tionem designaret: sed quom simpliciter doceat, delatam esse Christo dominationem
qua subiugandæ sint vniuersæ creaturæ: quid obstat quominus per infernos, Diabolos
intelligamus, qui sanè ad Domini tribunal sistuntur, iudicem suum agniture, cum terro-
re & trepidatione? Qualiter eandè prophetiam Paulus ipse alibi interpretatur, Omnes
(inquit) sistemur ad tribunal Christi. Scriptum est enim, Viuo ego, mihi flectetur omne
genus, &c. Atqui in eum modum interpretari non licet, quod in Apocalypsi habetur,
Omne creaturam, quæ in cælo, & quæ super terram, & quæ sub terra, & quæ in mari,
& quæ in ipsis sunt, omnia audiui dicentia, Sedit in throno, & Agno, benedictio & ho-
nor & gloria & potestas in secula seculorum. Id quidem facillè concedo. sed quales hic
creaturas recenseri putant? Certo enim certius est, & ratione carentes & inanimatas
comprehendi. Quo non aliud affirmatur quam singulas orbis partes, à summo cælorum
vertice ad vsque terræ centrum, suo modo Creatoris gloriam enarrare. Quod ex Ma-
chabæorum historia profertur, responsione non dignabor, ne opus illud vidcar in sa-
crorum librorum catalogo referre. At Augustinus pro canonico recepit. Primum quàm
certa fide? Scripturam (inquit) Machabæorum non habent Iudæi sicut Legem, Prophe-
tas, & Psalmos, quibus testimonium perhibet Dominus tanquam testibus suis, dicens,
Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in Lege, & Psalmis, & Prophetis de me. Sed
recepta est ab Ecclesia non inutiliter, si sobriè legatur vel audiatur, &c. Hieronymus au-
tem sine dubitatione, minimè valere eius autoritatè ad asserenda dogmata docet. Et ex
libello illo vetusto qui sub nomine Cypriani de expositione Symboli inscribitur, aperte
constat locum nullum in veteri Ecclesia habuisse. Et quid frustra hic contendo? Quasi
author ipse non satis ostendat quantum sibi deferendum sit, quum veniam in sine pre-
catur, siquid minus bene dixerit. Certè qui scripta sua indigere venia fatetur, Spiritus
sancti oracula non esse clamat. Adde quod non alio nomine laudatur Iudæa pietas, nisi
quia spem firmam de vltima resurrectione habuerit, vbi oblationem misit pro mortuis
Hierosolymam. Neque enim ad pretium redemptionis trahit scriptor historię quod il-
le egit: sed vt consortes æternæ vitæ essent cum reliquis fidelibus qui pro patria & reli-
gione occubuerant. Superstitione quidem & præpostero zelo non caruit hoc factum;
sed plusquam fatui sunt qui sacrificium legale ad nos vsque trahunt: quando aduentu
Christi scimus cessare quæ in vsu tunc fuerunt.

2. Machab. 12. 43. Cõtra 2. Gaudet. epist. c. 23 Luc. 24. 44.

2. Mich. 15. 36.

1. Cor. 3. 12.

Chrysol. August. & alij.

Enchirid. Laur. c. 68.

3. De genestione infernorum.

Rom. 14. 10. Apoc. 5. 13.

4. De exemplo Iudæ Machabæi, oblatione pro mortuis Hierosolymam missis.

5. De igne vniuscuiusque opus probabit.

Veteri Theologorum sententia.

Responsio, ad absurdum declinans aduersarios.

Augustini re-
sim. confirmata

non dicit transiuros ob quælibet opera: sed si Ecclesiam summa fidelitate ædificarint, mercedem recepturos, vbi opus eorum igni fuerit examinatum. Principiò, videmus Apostolum metaphora vsum esse, quum doctrinas hominum capite excogitatas, lignum, fœnum, & stipulam vocauit. Ratio quoque metaphoræ prompta est: nempe quòd velut lignum, statim atque igni admotum fuerit, consumitur & deperditur, sic neq; illæ perdurare poterunt, quum eas examinari cõtigerit. Porro eiusmodi examen à Spiritu Dei proficisci neminem latet. Quo igitur filum metaphoræ prosequeretur, ac partes iusta correlatione inter se aptaret, ignem appellauit examen Spiritus Sancti. Perinde enim atque aurum & argentum, quo propius ad ignem admouentur, eo certiore probitatis puritatisque probationem referunt: ita Domini veritas, quo exactius spirituali examine expenditur, eo maiorem sumit authoritatis confirmationem. Quemadmodum fœnum, lignum, stipula igni admota, corripuntur in subitam consumptionem: ita hominum inuenta, Domini verbo non stabilita, Spiritus sancti examen ferre nequeunt, quin concidant protinus & disperant. Denique si commentitiæ doctrine, ligno, fœno, stipulæ comparantur, quòd instar ligni, fœni, stipulæ comburantur ab igne, & corrumpantur in interitum, non autem conficiuntur aut profligantur nisi à Domini Spiritu: sequitur, Spiritum esse ignem illum à quo probabuntur. cuius probationem vocat Paulus diem Domini, vulgato Scripturæ vsu. Dies enim Domini esse dicitur quoties suam præsentiam hominibus aliquo modo manifestat. Tum verò potissimum facies eius lucet, vbi veritas eius illucet. Iam euictum est, non alium esse ignem Paulo, quàm Spiritus sancti examen. Quomodo autè per ignem illum salui fiunt qui operis iacturam patiuntur? Id ipsum intelligere non erit difficile, si consideremus de quo genere hominum loquatur. Si quidem eos Ecclesiæ architectos notat qui retento legitimo fundamento, disparatam materiam superstruunt: hoc est, qui non desistentes à præcipuis & necessariis fidei capitibus, in minoribus nec ita periculosis hallucinantur, commenta sua Dei verbo admiscentes. Tales, inquam, operis iacturam facere oportet, abolitis eorum commentis: ipsi autem salui fiunt, sed quasi per ignem, hoc est, non quòd eorum ignorantia & hallucinatio coram Domino sit probabilis: sed quia Spiritus sancti gratia & virtute ab illa repurgantur. Proinde quicumque auream diuini verbi puritatem isto purgatorij stercore infecerunt, operis iacturam facere necesse est.

10 At vetustissima fuit Ecclesiæ obseruatio. Hanc obiectionem soluit Paulus, dum suam quoque ætatem in ea sententia comprehendit, vbi denuntiat, iacturam operis sui facere oportere omnes qui in Ecclesiæ structura aliquid fundamento minus consentaneum posuerint. Quum ergo mihi obiiciunt aduersarij, ante mille & trecentos annos vsu receptum fuisse vt preces fieret pro defunctis, eos vicissim interrogo, quo Dei verbo, qua reuelatione, quo exemplo factum sit. Neque enim hic Scripturæ testimonia desunt tantùm: sed quæcumque illic leguntur Sanctorum exempla, nihil tale ostendunt. De luctu & officio sepulturæ habentur illic multæ & interdum longæ narrationes: de precibus ne minimam quidè apicem videas. Atqui quo maioris momèti res est, eo magis debuerat commemorari. atque ipsi etiam veteres qui preces fundebant pro mortuis, & mandato Dei, & legitimo exemplo hic se destitui videbant. Cur ergo audebant?

In eo dico aliquid humani passos esse: ideòq; ad imitationem trahendum non esse contendendo quod fecerunt. Nam quum nihil operis debeant aggredi fideles, nisi certa conscientia, vt Paulus præcipit, in oratione potissimum requiritur hæc certitudo. Credibile tamen est aliqua ratione ad id impulsos: nempe solatium quærebant quo subleuarent suum mœrorem: & inhumanum videbatur non edere coram Deo aliquod suæ erga mortuos dilectionis testimonium. Ad hunc affectum quàm sit propensum hominis ingenium, omnes experiuntur. Fuit etiam instar facis recepta consuetudo, quæ ardorem multorum animis iniiceret. Scimus apud cunctas Gentes, & seculis omnibus iusta fuisse soluta mortuis, & lustratas quotannis fuisse eorum animas. Et si autem his præstigijs stultos mortales delusit Saran, fallendi tamen occasione ex recto principio sumpsit: mortem non esse interitum, sed transitum ex hac vita in alteram. Nec dubium est quin gentiles etiam ipsa supersticio conuictos apud Dei tribunal teneat, quòd futuræ vitæ, quam se credere profitebantur, curam negligerent. Iam ne deteriores essent profanis hominibus Christiani, puduit eos nullum mortuis officium præstare, ac si penitus extincti forent. Hinc malè consulta sedulitas: quia si pigri essent in curandis funeribus, in epulis &

oblat

Sensu Apostoli h.

Ignis, eo loco, quid.

Metaphoræ ex postulo perijiciunt.

Dies Domini.

Quomodo per ignem salui fiunt qui operis iacturam patiuntur.

Et etiam qui dem est h. opus, quum vetus fuerit. Apostolus reseruit.

Nec firmis testimonij aut argumentis a veteribus sustulata est.

Rom. 14. 23.

Immo verò recepta consuetudo in fine & non moderato ad regulam verbi Dei zelo miscuitur.

oblationibus, putabant se magno probro expositum iri. Quod autem ex peruersa emulatione fluxerat, nouis subinde incrementis sic auctum est, ut præcipua sanctitas Papatus sit mortuis laborantibus opem afferre. Verum aliud solatium longè melius ac solidius suppeditat Scriptura, quum beatos mortuos testatur qui in Domino moriuntur. Et rationem addit: quia ex eo requiescunt à laboribus suis. Amori autem nostro non debemus eosque indulgere, ut peruersum orandi morem in Ecclesia erigamus. Certè quisquis mediocri prudentia pollet, facillè agnoscit, quicquid de hac re legitur apud veteres, publico mori & vulgi imperitiæ fuisse datum. Abrepti etiam ipsi, fateor, in errorem fuerunt: nempe ut inconsiderata credulitas priuare iudicio solet hominum mentes. Interca quàm dubitanter preces pro mortuis commendent lectio ipsa demonstrat. Monicam matrem suam in libris confessionum Augustinus narrai vehementer rogasse ut sui memoria in peragendis mysteriis fieret ad altare. Anile scilicet votum quod filius non exegit ad normam Scripturæ: sed pro naturæ affectu probari aliis voluit. Liber autem de cura pro mortuis agenda, ab eo compositus tot hæsitaciones continet, ut suo frigore meritiò debeat stulti zeli calorem extinguere, si quis mortuorum patronus esse appetat. frigidis certè verisimilitudinibus securos reddet qui prius erant solliciti. Hæc enim vna est fultura, quia inualuit consuetudo ut preces adhibeantur pro mortuis, non esse sperendum hoc officium. Cæterum ut concedam vetustis Ecclesiæ scriptoribus pium esse visum suffragari mortuis, regula quæ fallere nequit semper tenenda est, fas non esse in precibus nostris quicquam afferre proprium, sed vota nostra Dei verbo subiicienda esse: quia penes eius arbitrium est præscribere quid peti velit. Nunc quum tota Lex & Euangelium ne vna quidem syllaba libertatem suggerant orandi pro mortuis, profanatio inuocationis Dei est tentare plusquam nobis præcipiat. Verum ne glorientur aduersarij nostri quali veterem Ecclesiam erroris rui sociam habeant, dico esse lógum discrimen. Agebant illi memoriam mortuorum, ne viderentur omnem de ipsiis curam abieciisse: sed simul fatebantur se dubitare de ipsorum statu. de purgatorio certè ad eò nihil asserbant, ut pro re incerta haberent. Isti quod de purgatorio somniarunt, pro fidei dogmate haberi sine quæstione postulant. Illi parcè & tantum ut defungerentur, in communionem sacræ Cænæ suos mortuos Deo commendabant. Hi mortuorum curam assidue vrgent: & importuna prædicatione efficiunt ut omnibus charitatis officiis præferatur. Quinetiam nonnulla veterum testimonia proferre nobis haud difficile esset, quæ totas illas pro mortuis preces, quæ tunc vñtatæ erant, manifestè euertunt. Quale est hoc Augustini: quum resurrectionem carnis & æternam gloriam expectari docet ab omnibus: requiem verò, quæ post mortem sequitur, tunc vnumquemque accipere, si dignus est, quum moritur. Itaq; pios omnes non minus quàm Prophetas & Apostolos & Martyres statim à morte, beata quiete frui testatur. Si talis est eorum conditio, quid illis, obsecro, conferent nostræ preces? Crassiores illas superstitiones, quibus simplicium animos fascinarunt, omitto: quæ tamen sunt innumeræ, & pleræque ad eò porrentosæ, ut nullo honesto colore pratextere ipsas possint. Illas quoque turpissimas nundinationes taceo, quas in tanto mundi stupore sua libidine exercuerunt. Nam nec vllus futurus esset finis, & sine commemoratione fati habebunt hæc pij lectores vnde conscientias suas stabiliant.

Sed ex peruersa sit emulatione fluxit que tan dem in suspensionem inopiam à Spiritu Dei, Apoc. 14. 13. refutatam conuersa est.

Puriores aut, ut Augustinus, dubitauer preces pro mortuis commendant.

Quicquid sit, regula veri tenenda est, que eiusmodi comenta reicit

Cæterum in gêner est discrimen inter veteres illos, & recentiores Purgatorij architectos: ut ex hac breui collatione constet.

Homil. in Io han. 49. c. Vi de eund. lib. 24. de Ciuit. Dei, cap. 13. 16.

CAPVT VI.

De vita hominis Christiani: ac primum, quibus argumentis ad eam nos hortetur Scriptura.

Quæ hoc sexto capite & quatuor sequentibus de Vita hominis Christiani disputantur, eo ordine videntur esse congeita, ut omnia ad duo præcipua capita referri possint. Primum, ut hoc vnum apud omnes pro confesso habeatur, Neminem Christianum esse qui non afficitur singulari quodam iustitiæ amore, cap. 6.

Deinde, quod ad normam attinet, qua quisque vitam suam formare debet, & si ea 7. caput tantum occupare videatur, reliqua tamen tria quæ sequuntur ad eam spectant. Nam quæ duo homini Christiano præstanda esse docet, quum tam ardua deprehendantur, ut in his præstandis summa patientia sit opus: huius rei gratia & utilitatem crucis ex professo describit, cap. 8. & ad futuræ vitæ meditationem reuocat, cap. 9. deinde (quod ad hanc rem non parum conducit) quomodo hac vita eiusque adiumentis vtendum sit, nequid ex vlla parte in eo peccetur, peripetue ostendit, cap. 10.

Porro huius 6. capitis partes sunt duæ.

1. Tractationis de vita Christiana cum doctrina de regeneratione seu pœnitentiâ, connexion eiusdemque methodus & partes, sect. 1. 2. 3.
2. Quæ extrema sint fugienda. r. Pseudo Christiani Christum factis abnegantes damnantur, sect. 4. Christiani autem non est desperandum, etiam si perfectionis metam nondum attingerint: modo in studio pietatis & iustitiæ aliquos progressus in dies faciant, sect. 5.

*Cōteno huius
capitis cum do
ctrina de rege-
neratione.*

Scopum regenerationis esse diximus vt in vita fidelium appareat inter Dei iustitiam & eorum obsequium symmetria & consensus: atque ita adoptionem confirmet qua recepti sunt in filios. Etsi autem nouitatem illam qua imago Dei in nobis instauratur, lex ipseus in se continet, quia tamen tarditas

*Necessitas do
ctrinae de vita
hominis Chri-
stiani.*

nostra multis tam stimulis quam adminiculis opus habet, proderit ex variis Scripturæ locis rationem vitæ formandæ colligere, ne in studio suo aberrant quibus resipiscencia cordi est. Porrò dum vitam Christiani hominis formandam suscipio, argumentum me ingredi non ignoro varium & copiosum, & quod magnitudine sua longum volumen explere possit, si numeris suis omnibus ipsum absolueret libeat. Videmus enim in quantam prolixitatem diffundantur veterum paræneses de singulis tantum virtutibus composita. Neque id loquacitate nimia, siquidem quamcumque virtutem commendare oratione propositum sit, vltro stylus in eam amplitudinem materiae copia deducitur, vt rite differuisse non videaris nisi multa dixeris. Mihi verò animus non est, quam me traditurum nunc profiteor vitæ institutionem eovsque extendere, vt & peculiariter singulas prosequatur virtutes, & in exhortationes exspatietur. Ex aliorum scriptis, præsertim verò ex veterum hominibus, hæc petantur. Mihi abundè erit si methodum ostendero qua vir pius ad rectum constituendæ vitæ scopum deducatur, ac regulam quandam vniuersalem breuiter finiero, ad quam officia sua non malè exigat. Declamationibus suum aliquando fortè tempus erit: vel aliis partes quibus non adeo sum idoneus relinquam. Amo natura breuitatem: & fortè, si copiosius loqui vellem, non succederet. Quòd si maximè plausibilis esset prolixior docendi ratio, experiri tamen vix liberet. præsentis autem operis ratio postulat vt simplicem doctrinam quanta licebit breuitate perstringamus. Quemadmodum autem certos recti & honesti fines habent philosophi, vnde particularia officia totumque virtutum chorum deducunt: ita nec ordine suo caret in hoc Scriptura: quin pulcherrimam œconomiam tenet, ac philosophicis omnibus multo certiorum. Hoc tantum interest quòd illi (vt erant ambitiosi homines) exquisitam dispositionis perspicuitatem, qua ingenij dexteritatem ostentarent, sedulo affectarunt: Spiritus verò Dei, quia sine affectatione docebat, non ita exactè nec perpetuò methodicam rationem obseruauit. quam tamen dum alicubi ponit, satis innuit non esse à nobis negligendam.

*Breuitas huius
tractationis,
quæ tamè ab-
solutissima vi-
detur.*

Methodus.

2. Porrò duabus potissimum partibus incumbit hæc, de qua loquimur, Scripturæ institutio. Prior est, vt iustitiæ amor, ad quem alioqui natura minime propensi sumus, animis nostris infillitur ac inferatur: altera, vt nobis norma præscripta sit, quæ nos in iustitiæ studio aberrare non sinat. Commendandæ autem iustitiæ rationes habet plurimas & optimas, ex quibus multas supra diuersis locis notauimus, nonnullas adhuc breuiter hic attingemus. A quo fundamento melius exordiat quam dum admonet nos sanctificari oportere, quia Deus noster sanctus est? Si quidem quum instar dilectarum oium dispersi essemus, ac per mundi labyrinthum dissipati, ipse nos recollegit, vt sibi aggregaret. Quum nostræ cum Deo coniunctionis mentionem audimus, meminimus sanctitatem oportere eius esse copulam: non quia sanctitatis merito veniamus in eius communionem: (quum potius adherere primò illi oporteat, vt eius sanctitate perfusi sequamur quòd vocat) sed quoniam ad eius gloriam magnopere pertinet, non esse illi consortium cum iniquitate & immunditia. Quare & hunc vocationis nostræ finem esse docet in quem respicere semper conuenit, si vocanti Deo velimus respondere. Quorsum enim à mundi nequitia & pollutione, in quibus demersi eramus, nos erui attingebat, si nobis permittimus tota vita in illis voluari? Ad hæc simul etiam admonet nos, vt in Domini populo censeamur, sanctam ciuitatem Ierusalem oportere inhabitare: quam vt ipse sibi consecrauit, ita incolarum impuritate nefas est profanari. vnde sunt eæ voces, Locum iis futurum in Dei tabernaculo qui incedunt sine macula, & iustitiæ student, &c. quia sanctuarium in quo habitat, minimè decet instar stabuli fordibus esse seferum.

*Scripturæ san-
ctæ informan-
dis moribus, præ-
stans œcono-
miam, non ficta-
ta, sed aperta
& simplex.*

*Partes genera-
les huius me-
thodi dicit.*

*Prioris partis
communisatio
duplex.*

*Prior. A san-
cti: atque mi-
stra: 1. quia
Deus noster
sanctus est.*

*2. Quos cum eo
coniungimus,
seis in populo
eius censentur:
ideo sanctus ef-
se conuenit.*

*Posterior à re-
demptione no-
stra.*

3. Ac, quo melius nos expergeficiat, ostendit Deum Patrem, quemadmodum nos sibi in Christo suo conciliauit, ita in eo nobis imaginem signasse ad quam nos cõformari velit. Age, præstantiorem œconomiam mihi apud philosophos reperiant qui apud eos solos ritè atque ordine dispositam putant philosophiam moralem. Illi, dum ad virtutem egregiè volunt adhortari, nihil aliud afferunt quam vt naturæ cõuenienter viua-

*Hæc a.
pars tra-
ctatur
cap. 7.*

*Leu. 19. 1.
1. Pet. 1. 16*

*Iesi. 35. 8.
& alibi.*

*Psal. 15. 2.
& 24.*

*Rom. 6.
18.*

maus

mus: Scriptura autem à vero fonte deducit exhortationem, quum nõ modò vitam no-
stram ad Deum authorem cui obstricta est, referre præcipit: sed, postquam degenerasse
nos docuit à vera creationis nostræ origine ac lege, subiungit, Christû, per quem in gra-
tiam cum Deo redimus, nobis propositum esse exemplar cuius formam in vita nostra
exprimamus. Quid hoc vno efficacius requiras: imò quid vltra hoc vnum requiras? Hac
enim conditione si adoptamur in filios à Domino, vt Christum, nostræ adoptionis vin-
culum, vita nostra repræsentet: nisi nos iustitiæ addicimus ac deuouemus, non modò à
Creatore nostro deficiamus pessima perfidia, sed ipsam quoque seruatorem eiuramus.

*Vnde liquet
eximiam me-
thodum in Scri-
ptura S. conti-
neri, quæ mor-
tam sinceram
philosophiam
nobis iuuat.*

Mal. 1.6.
Eph. 5.1.
1. Ioh. 3.1.
Eph. 5.26
Heb. 10.
10.
1. Cor. 6.
11.
1. Pet. 1.15
& 19.
1. Cor. 6.
15.
Ioh. 15.3.
Eph. 5.23.
Col. 3.1.
1. Cor. 3.
16, & 6.19
2. Cor. 6.
16.
1. Thef. 5.
23.

partibus sumit exhortandi materiam. Ex quo se nobis Patrem Deus exhibuit, extrema
ingratitude nos esse arguendos, nisi vicissim illi filios exhibeamus. Ex quo nos Chri-
stus sanguinis sui lauacro purificauit, atque hanc purgationem per baptismum commu-
nicauit, non decere vt nouis sordibus inquinemur. Ex quo nos suo corpori inseruit, so-
licitè cauendum ne nobis, qui sumus eius membra, maculam aut labem vllam asperga-
mus. Ex quo ipse idem, qui caput est nostrum, in cælum ascendit, conuenire vt deposi-
to terræ affectu, illuc toto pectore aspiremus. Ex quo nos Spiritus sanctus templa Deo
dedicauit, dandam operam vt Dei gloria per nos illustretur: nec verò esse committend-
um vt peccati spurcitia profanemur. Ex quo & anima nostra & corpus celestis incor-
ruptioni & immarcescibili coronæ destinata sunt, strenuè enitendum esse vt pura & in-
corrupta in diem Domini conseruentur. Hæc, inquam, auspiciatissima sunt bene consti-
tuendæ vitæ fundamenta, quibus nequaquam similia deprehendas apud philosophos:
qui in commendatione virtutis, nunquam supra hominis naturalem dignitatem con-
scendunt.

*Speciales ra-
tiones seu ex-
hortationes ad
vitam Christia-
nam instituen-
dam.
Prima.
Secunda.
Tertia.
Quarta.
Quinta.
Sexta.*

4 Atque hic locus est compellendi eos qui nihil habentes Christi præter titulum ac
symbolum, Christiani tamen nominari volunt. Qua tandem fronte sacro eius nomine
gloriantur? Siquidem nihil est commercij cum Christo nisi his qui rectam eius cogni-
tionem ex verbo Euangelij perceperunt. Atqui eos omnes Christum rectè didicisse ne-
gat Apostolus, qui non edocti sunt, abiecto veteri homine, qui corrumpitur secundum
desideria erroris, ipsum esse induendum. Falsò igitur atque etiam iniuriâ Christi cogni-
tionem obtendere arguuntur, quamlibet disertè interim ac volubiliter de Euangelio
garriant. Non enim linguæ est doctrina, sed vitæ: nec intellectu memoriâque duntaxat
apprehenditur, vt reliquæ discipline, sed tum recipitur demum vbi animam totam pos-
sident, sedmque & receptaculum inuenit in intimo cordis affectu. Aut ergo delinant
cum Dei contumelia iactare id quod non sunt, aut se non indignos Christo magistro
discipulos præsentent. Doctrinæ, qua religio nostra continetur, priores dedimus partes:
quandoquidem ab ea salus nostra inchoatur. verum ea in pectus transfundatur atque in
mores transeat oportet, adeoque nos in se transformet vt sit nobis non infructuosa. Si
iure in eos philosophi excalescunt, cõsque probrosè à grege suo abigunt, qui quam
artem profiteantur quæ magistra vitæ esse debeat, eam in sophisticam loquacitatem
conuertunt: quanto meliori ratione nugaces istos sophistas detestabimur, qui Euange-
lium in summis labris volutare contenti sunt, cuius efficacia centuplo magis quàm frigi-
dæ philosophorum paræneses, in effectus cordis intimos penetrare, animæ insidere, ac
totum hominem afficere debuerat?

*Huius de vita
Christiana do-
ctrinæ hæc est
pseudoChristia-
ni increpatur.
1. Quod Chri-
stum non rectè
dixerunt.
2. Quod Euan-
gelium lingue
doctrinam non
vitæ faciant.
3. Quod magi-
stra Christiani
non imitentur.
4. Quod Dei
Spiritus ab
eius verbo se-
parare velint.*

Eph. 4.22

5 Neque requiro vt nihil quàm absolutum Euangelium Christiani hominis mores
spirent, quod tamen ipsum & optandum est & conari necesse est. Sed non ita seuerè re-
quiro Euangelicam perfectionem, vt non sim pro Christiano agniturus qui nondum ad
eam pertigerit. sic enim ab Ecclesia excluderentur omnes: quando nemo reperitur qui
non sit longo adhuc interuallo distitus: multi verò parum adhuc progressi sunt, qui ta-
men immeritò abiicerentur. Quid ergo? scopus ille ante oculos præfigatur, ad quem so-
lum dirigatur studium nostrum. Præstituatur meta illa, ad quam & enitatur & conten-
damus. Non enim ita partiri cum Deo fas est vt ex iis quæ tibi eius verbo præscribuntur
partem suscipias, partem arbitrio tuo prætereas. Prius enim loco integritatem, tan-
quam præcipuam cultus sui partem, vbi que commendat. quo nomine sinceram animi
simplicitatem intelligit, quæ fucò & fictione careat: cui cor duplex opponitur. ac si dice-
retur spirituale esse rectè viuendi principium, vbi interior animi affectus sine fictione
ad sanctitatem & iustitiam colendam Deo addicitur. Sed quoniam nemini tantum sup-
petit

*Nec tamen
Christiani ani-
mum respon-
dere debent.
1. Modo verbũ
Dei pro scopo
habeant.
2. Integritatem
ex animo ce-
lant.
3. In viâ De-*

mini pro suo modulo incedant.

4. Aliquos progressus in efficiant.

3. Perseuerent in pio hoc proposito.

petit in terreno hoc corporis carcere roboris, vt iusta cursus alacritate festinet, maiorem verò numerum tanta premit debilitas vt vacillando & claudicando, humi etiam reptando modicè promoueant, eamque quisque pro facultatula suæ modo, & inceptum iter prosequamur. Nemo tam infeliciter incedit, quin aliquantum saltem viæ quotidie emetiatur. Hoc ergo agere non definamus, vt aliquid assidue in via Domini proficiamus: neque successus tenuitatem desperemus. vt cunque enim successus voto nõ respondeat, non tamen perdita est opera vbi hodiernus dies hesternum vincit: sincera modò simplicitate in scopum nostrum respiciamus, & ad metam aspiremus, non assentatoriè blandientes nobis ipsis, nec malis nostris indulgètes, sed perpetuo conatu in hoc incumbentes vt meliores nobis ipsis euadamus, donec ad ipsam peruentum fuerit bonitatè: quam quidem toto vitæ spatio querimus ac sequimur, tum apprehendemus quum nos carnis infirmitate exuti, in plenum eius consortium recepti fuerimus.

CAPVT VII.

Summa vitæ Christianæ: vbi de abnegatione nostri.

Partes capituli.

- 1 Norma quæ nos in iustitiæ studio non sinit aberrare duo postulat, videlicet vt homo à se discedens se rotum dedat Dei obsequio: vnde consequitur non quæ nostra sed quæ Dei sunt esse querenda, scilicet. 1. & 2.
- 2 Ex Apostolo ad Titum huius renouationis seu vitæ Christianæ descriptio desumpta, quæ in speciales quasdam partes distributa accurate explicatur a 3. sect. ad postremam.

Posterior pars generalis de institutione vitæ Christi. anæ consilium ratio.

Tu optimam & aptissimè dispositam constituendæ vitæ methodum habet lex Domini, visum tamen est cælesti magistro, accuratiore etiamnum ratione ad ipsam quam in Lege præscripserat regulam suos formare. Atque huius quidè rationis principium hoc est: quòd fidelium officium est, præbere Deo sua corpora hostiam viuentem, sanctam, & illi acceptam: atque in eo situm esse legitimum eius cultum. Vnde exhortandi argumentum ducitur, ne se accommodent ad figuram seculi huius, sed transformentur renouatione mentis suæ, vt probent quæ sit voluntas Dei. Iam hoc magnum est, nos esse Deo consecratos, ac dedicatos: nequid posthac cogitemus, loquamur, meditemur, agamus, nisi in eius gloriam. Sacrum enim non sine insigni in eum iniuria ad profanos vsus applicatur. Quòd si nostri non sumus, sed Domini: & quis error sit fugiendus, & quorsum dirigendæ sint vitæ nostræ actiones vniuersæ, apparet. Nostri non sumus: ergo ne vel ratio nostra, vel voluntas in consiliis nostris factisque dominetur. Nostri non sumus: ergo ne statuamus nobis hunc finem, vt queramus quod nobis secundum carnem expediat. Nostri non sumus: ergo quoad licet obliuiscamur nosmetipsos, ac nostra omnia. Rursum, Dei sumus: illi ergo viuamus ac moriamur. Dei sumus: cunctis ergo nostris actionibus præsideat sapientia eius & voluntas. Dei sumus: ad illum igitur, tanquam solum legitimum finem, contendant omnes vitæ nostræ partes. O quantum ille profecit qui se non suum esse edoctus, dominium regimèneque sui propriæ rationi abrogauit, vt Deo asserat! Nam vt hæc ad perdendos homines efficacissima est pestis, vbi sibi ipsis obtemperant, ita vnicus est salutis portus, nihil nec sapere, nec velle per seipsum, sed Dominium præeuntem duntaxat sequi. Sic hic itaque primus gradus, hominem à seipso discedere, quo totam ingenij vim applicet ad Domini obsequium. Obsequium dico nõ modò quod in verbi obedientia iacet, sed quo mens hominis, proprio carnis sensu vacua, se ad Spiritus Dei nutum tota cõuertit. Hanc transformationem (quam renouationem mentis Paulus appellat) quum primus sit ad vitam ingressus, philosophi omnes ignorarunt. Solam enim rationem homini moderatricem præficiunt, hanc solam putant audiendam, huic denique vni morum imperium deferunt ac permittunt. at Christiana philosophia illam loco cedere, Spiritui sancto subiici ac subiugari iubet: vt homo iam non ipse viuat, sed Christum in se ferat viuentem ac regnantem.

Huius principium & summa. duplex respectus. 1. Nostri enim non sumus.

2. Dei sumus.

Respectus vtriusque fructus & vsus.

Omniū Philosophis incognitum qui rationem in Spiritus S. throno collocarunt.

Quid ex hac consideratione consequatur: videlicet quum nostri non sumus, Dei gloriam queramus & eius

Prior pars explicata est 2. vers. cap. 6. Rom. 12. 1

Ad hoc caput & tria sequentia cõser Augustini libri de moribus Ecclesie catholice. Vide & Calu. de scandalis.

Ro. 14. 8.

Eph. 4. 23.

Gal. 2. 20.

hum

humanæ appetitum, aliâsq; secretiores pestes eradicat. Ita sanè compositum & comparatum esse conuenit hominem Christianum, vt sibi in tota vita negotium cum Deo esse reputet. Hac ratione, vt omnia sua ad arbitrium calculumque eius reuocabat, ita totam mentis intentionem religiosè ad eum referet. Nam qui Deum in omni re agenda intueri didicit, simul ab omni vana cogitatione auertitur. Hac illa est nostri abnegatio, quam discipulis suis à primo tyrocinio mandat tanta diligentia Christus: quæ vbi semel in animo obtinuit, primum neque fastui, neque ostentationi, deinde neque auaritiæ, neque libidini, neque luxuriæ, neque mollitiæ, neque alius quæ ex amore nostri generantur malis locum vllum relinquit. Contrà vbicunq; non regnat, illic vel spurcissima vitia sine pudore peruagantur: vel si qua est virtutis species, praua gloriæ cupidine vitatur. Ostendit enim hominem, si potes, qui nisi sibi, iuxta Domini mandatum, renuntiarit, gratis exercere bonitatem inter homines velit. Nam quicumque non fuerit hoc sensu occupati, laudis saltem gratia virtutem sequuti sunt. Qui autem vnquam ex philosophis virtutem propter se expetendam maximè contenderunt, tanta arrogantia inflati fuerunt, vt appareat non ob aliud virtutem expetisse, nisi vt superbiendi haberent materiam. Atqui adeo non oblectatur Deus neque illis popularis auræ captatoribus, nec turgidis illis pectoribus, vt pronuntiet illos in mundo suam recepisse mercedem, his pro-piores regno celorum faciat meretrices & publicanos. Necdum ramen ad liquidum expofuimus quot & quantis obstaculis impediatur homo à recti studio quandiu seipsum non abnegauerit. Verè enim dictum est olim, Mundum vitiorum esse reconditum in hominis anima. Nec aliud remedium inuenias, quàm si te abnegato, ac præterita tui ratione, mentem ad ea quærenda totam intendas quæ abs te Dominus requirit, & ideo tantum querenda quia illi placet.

voluntati par-
teamiss.

Hæc est abne-
gatio nostri
Christi discipu-
lis comendata.

Cuius multi-
plex fructus
in toto vitæ
curriculo.

A qua quis-
quis aberrat,
aut hypocrisis
vel superbia
decepit vult
in æternum
exitum.

3 Alibi distinctius idem Paulus singulas vitæ bene compositæ partes, quanuis breui-
ter, exequitur. Illuxit gratia Dei salutifera omnibus hominibus, erudiens nos vt ablega-
ta impietate & mundanis concupiscentiis, sobriè & iustè & piè viuamus in præfenti se-
culo, expectantes beatam spem, & manifestationem gloriæ magni Dei, & seruatoris no-
stri Iesu Christi: qui dedit se pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purifica-
ret sibi populum peculiarem, studiosum bonorum operum. Postquam enim ad nos ani-
mandos gratiam Dei proposuit, vt nobis ad Deum verè colèdum viam sternat, duo tollit
obstacula quæ maximè impediunt, impietatem scilicet, ad quam natura sumus nimium
procliuës, deinde mundanas cupiditates quæ se longius extendunt. Ac sub impie-
tate quidem non modò superstitiones notat, sed comprehendit etiam quicquid pugnat
cum serio timore Dei. Mundanæ autem cupiditates tantundem valent atque carnis af-
fectus. Ita quo ad vtranque Legis tabulam iubet nos proprium ingenium exuere, & ab-
negare quicquid ratio & voluntas dicat. Iam omnes vitæ actiones ad tria membra re-
stringit, sobrietatem, iustitiam, & pietatem. ex quibus sobrietas haud dubiè tam castita-
tem & temperantiam quàm purum & frugalem temporalium bonorum vsum, & inopi-
æ tolerantiam denotat. Iustitia autem omnia equitatis officia complectitur, vt redda-
tur vnicuique quod suum est. Sequitur pietas, quæ nos à mundi inquinamentis segrega-
tos vera sanctitate cum Deo cõiungit. Hac vbi insolubili vinculo inter se connexa sunt,
solidam efficiunt perfectionem. Verùm quia nihil magis difficile est, quàm ratione car-
nis valere iussa, & domitis cupiditatibus, imò abnegatis, Deo & fratribus nos addicere,
& Angelicam vitam in terræ sordibus meditari: Paulus, vt animos nostros ab omnibus
laqueis extricet, reuocat nos ad spem beatæ immortalitatis: non frustra nos certare ad-
monens: quia vt semel apparuit Christus redemptor, ita vltimo suo aduentu fructum sa-
lutis à se partæ ostendet. Atque hoc modo illecebras omnes discutit quæ nos obnubi-
lant, ne aspirmus, vt decet, ad cælestem gloriam: imò docet peregrinandum esse in
mundo, ne pereat vel excidat nobis cælestis hæreditas.

Enilem consi-
derationis dis-
tinctio, & que
duo sugienda
& tria sequen-
da esse in vitæ
nostre studio
iubet.

Fugienda im-
pietas.

Mundanarum
nem cupidita-
tum carere.
Secunda so-
brietas.

Iustitia.

Pietas.

Stimulus ad
vitam rectè in-
sistendam.

4 Porrò in his verbis perspicimus abnegationem nostri partim quidem in homines
respicere, partim vero (idque præcipuè) in Deum. Quum enim sic nos cum hominibus
gerere iubet Scriptura vt illos honore nobis anteferamus, vt procurandis eorum com-
modis totos nos bona fide impendamus: ea dat mandata quorum minimè capax est a-
nimus noster, nisi antè naturali sensu euacuatus. Nam (qua cæcitate omnes in amorem
nostri ruimus) sibi quisque iustam causam habere videtur se effèrendi, alios autem præ
se omnes contemnendi. Siquid in nos contulit Deus non pœnitendum, eo freti statim,
anim

Sententiæ Pau-
li summa est
abnegatio nos-
tri.

Hæc abnega-
tio, hominum
respectu, quan-
do honore no-
bis sunt ante-
ferèndis admodò
est difficilis.

TIT. II.

Ro. 12. 10.
Phil. 2. 3.

Quia sumus
superbi.
Hypocritæ.

Maligni.
Inuidi.
Insolentes.

Feroces.
Philani.

Contentiosi.

Tot animæ
morborum re-
mediis.
1. Ambitio re-
mouenda.

1. Cor. 4. 7.
2. Humilitas
amplificanda.

3. Caudæ ma-
gnificandæ.
4. Charitas
magna confer-
uanda.

5. Modestia sin-
cera colenda.

animos tollimus: nec tantum intumescimus, sed penè rumpimur superbia. Vitia, quibus abundamus, & occultamus sedulo apud alios, & nobis ipsis leuia minutaque esse fingimus, blandiendo, imò interdum pro virtutibus osculamur. Eadem, quas in nobis admiramur, dotes si in aliis apparent, vel etiam superiores, ne cogamur illis cedere, nostra malignitate deterimus ac carpimus: si qua sunt vitia, seuera ac rique animaduersione ea obseruare non contenti, odiosè amplificamus. Hinc illa insolentia, vt quisque nostrum, ceu communi lege exemptus, supra reliquos velit eminere: neminem verò mortalium non securè & ferociter contemnat, vel certè tanquam inferiorem despiciat. Cedunt diuitibus pauperes, plebeiij nobiles, serui dominis, literatis indocti: sed nemo est qui non aliquam præstantiam opinionem intus alat. Ita singuli sibi adulando regnum quoddam gerunt in pectore. sibi enim arrogantes quo sibi placeant, de aliorum ingenijs & moribus censuram agunt: si verò ad contentionem ventum fuerit, illic erumpit venenum. Nam multi sanè nonnullam mansuetudinem præ se ferunt quandiu blanda omnia & amabilia experiuntur: at verò qui eundem seruet modesti tenorem vbi pungitur & irritatur, quotusquisque est? Nec aliud remedium est quam vt reuellatur ex imis visceribus hæc noxiosissima *τὴν φιλονεικίαν καὶ φιλαυτίαν* pestis: quemadmodum etiam Scripturæ doctrina reuellitur. Sic enim institui mur, vt quas Deus nobis largitus est dotes, meminerimus non nostra esse bona, sed gratuita Dei dona: quibus si qui superbiant, ingratitude suam produnt. Quis te præstantiorem reddit? inquit Paulus. quòd si acceperis omnia, quid gloriaris ac si tibi data non essent? Deinde assidua vitiorum nostrorum recognitione ad humilitatè nos reuocemus. Ita nihil in nobis restabit quo turgeamus: multa verò erit deiectionis materia. Rursus iubemur, quæcunque in alijs respicimus Dei dona, sic reuereri ac suscipere vt eos quoque honoremus penes quos resident. Nam, quo ipsos honore dignatus est Dominus, magnæ improbitatis foret eum illis adimere. Ad vitia autem docemur conuiuere, non equidem vt adulando foueamus, sed ne illorum causa insultemus iis quos beniuolentia & honore fouere conuenit. Ita fiet vt cum quocunque mortalium negotium nobis sit, non tantum moderatè nos & modestè, sed comiter & amicè etiam geramus. Quemadmodum ad veram mansuetudinem nunquam alia via peruenies quam si & tui deiectione, & alterius reuerentia imbutum pectus habueris.

Quoniam autem
querenda est
proximi utili-
tas, abnegatio
nostri prorsus
est necessaria,
et admodum
difficilis: pro-
pter philantia
nobis ingeni-
um.

1. In medio im-
plex remedii
oppositum.

1. Beneficia no-
bis collata esse
vt in commu-
ne Ecclesiæ bo-
num conferan-
tur.

2. Quicquid
possimus, pro-
ximis posse de-
bemus: quod
comparatiue
membrorum cor-
poris humani
illustratur.

5. Iam in querenda proximi vtilitate officium præstare, quantum habet difficultatis? Nisi à tui consideratione discedas, & te quodammodo exuas, nihil hic efficies. Quomodo enim opera exhibeas quæ charitatis esse Paulus docet, nisi tibi renuntiaueris, vt alijs totum te addicas? Charitas (inquit) patiens est, benigna, non procax, non fastidiosa, non inuidet, non inflatur, non querit quæ sua sunt, non irritatur, &c. Hoc vnum si exigatur, ne queramus quæ nostra sunt, non tamen minima vis erit afferenda naturæ: quæ sic in solam nostri dilectionem nos inclinât, vt non tam faciliè patiatur nos ac nostra negligenter transire, quòd alienis commodis inuigilemus: imò iure nostro sponte cedere, quod alteri resignemus. At Scriptura, vt eò nos manu ducat, præmonet, quicquid à Domino gratiarum obtinemus, esse nobis hac lege concreditum vt in commune Ecclesiæ bonum conferatur, ideòque legitimum gratiarum omnium vsum esse, liberalem ac benignam eum alijs communicationem. Nulla nec certior regula, nec validior ad eam tenendam exhortatio excogitari poterat, quam vbi docemur, omnes quibus pollemus dotes, Dei esse deposita, ea lege fidei nostræ commissa vt in proximorum bonum dispensentur. Sed vltèrius etiamnum pergit Scriptura, dum illas facultatibus comparat quibus prædita sunt humani corporis membra. Nullum membrum suam facultatem sibi habet, nec in priuatum vsum applicat: sed ad focia membra transfundit: nec vllam inde vtilitatè capit nisi quæ ex còmuni corporis totius còmoditate procedit. Sic pius vir quicquid potest, fratribus debet possè: sibi nõ aliter priuatum consulendo quam vt ad còmunem Ecclesiæ ædificationem intentus sit animus. Hæc itaq; sit nobis ad benignitatem beneficentiãque methodus: quicquid in nos Deus contulit quo proximum queamus adiuuare, eius nos esse æconomos, qui ad reddendã dispensationis ratione astringimur. Eam porò demum rectam esse dispensationem, quæ ad dilectionis exigatur regulam. Ita fiet vt non modò alieni commodi studium cum propriæ vtilitatis cura semper coniungamus, sed hæc illi subiiciamus. Ac ne fortè nos lateret, eam esse legem ritè administrandi quæcumque à Deo dona suscipimus, in minimis quoque benignitatis suæ muneribus

eam

Huius ergo
proximi of-
ficii ratio,

Exod. 22. **eam** olim posuit. Primitias enim frugum offerri sibi mandauit, quibus testaretur populus nefas sibi esse aliquem percipere fructum ex bonis non illi antè consecratis. Quòd si ita demum sanctificantur nobis Dei dona postquam ipsi auctori manu nostra ea dedicauimus: impurum esse abusum constat qui non eiusmodi dedicationem redoleat. At qui Dominum frustra rerum tuarum communicatione locupletare contendas. ad eum igitur quum peruenire benignitas nequeat tua (vt Propheta inquit) ea tibi erga sanctos eius qui in terra sunt exercenda est. idèoque sacris oblationibus comparantur elemosynæ, vt legalibus illis nunc respondeant.

Imitato Dei charitatem erga illos clementer, spūta.

Pf. 16.3.
Heb. 13.16.
1. Cor. 13.4.

6 Porro ne benefaciendo fatiscamus (quod protinus fieri alioqui necesse foret) accedere oportet alterum illud quod ponit Apostolus, Patientem esse charitatè, nec irritari. Omnibus in vniuersum benefacere Dominus præcipit, quorum magna pars indignissimi sunt, si proprio merito æstimentur: sed hic optima ratione subuenit Scriptura, quum docet non esse respiciendum quid ex seipsis mereantur homines, sed imaginem Dei in cunctis considerandam, cui nihil non & honoris & dilectionis debeamus. In domesticis autem fidei illam eandem diligentius obseruandam, quatenus per Christi Spiritum renouata est & iustaurata. Ergo quisquis hominum tibi nunc offeratur qui officio tuo indigeat, causam non habes cur illi te impendere detrectes. Dic extraneum esse. at Dominus notam illi inpresit quæ familiaris esse tibi debet: qua ratione vetat carnem tuam despiciere. Dic contemptibilem ac nihili. at eum Dominus esse demonstrat, quem imaginis suæ decore dignatus sit. Dic nullis eius officiis te esse obligatum. at eum velut in vicem suam substituit Deus, erga quem tot ac tanta recognoscas beneficia quibus te sibi deuinxit. Dic indignum esse cuius causa vel minimum labores. at digna est imago Dei, qua tibi commendatur, cui te & omnia tua exhibeas. Quòd si non modò nihil boni promeritus est, sed iniuriis quoque ac maleficiis te prouocauit, ne hæc quidem iusta causa est cur illum & dilectione complecti & dilectionis officiis prosequi desinas. Longè aliter (inquies) de me promeritus est. At quid meritus est Dominus: qui dum illi iubet remitti quicquid in te peccauit, sibi certè vult imputari. Hac profectò vna via peruenitur ad id quod humanæ naturæ profus aduersum est, nedum difficile: vt diligamus eos qui nos odio habent, beneficiis mala pensamus, probris benedictiones referamus: si meminimus non hominum malitiam reputandam esse, sed inspiciendam in illis Dei imaginem: quæ inductis ac obliteratis eorum delictis, ad eos amandos amplexandòque sua pulchritudine ac dignitate nos alliciat.

Charitatis huius comites esse debent Patientia & Benignitas.

Imago enim Dei in proximis, præcipue in fidei domesticis, consideranda.

Vnde quadrupes emerge consideratio, quæ oblationibus omnes refellit.

Gal. 6.10.
Ier. 1.8.7.

Mat. 6.14 & 18.35.
Luc. 17.3.
Mat. 5.44

7 Hæc ergo mortificatio tum demum habebit in nobis locum, si charitatis numeros impleamus. Ille autem implet nõ qui omnibus charitatis officiis solummodo defungitur, etiam si nullum prætermittat: sed qui ex sincero amoris affectu id facit. Potest enim accidere vt quis exoluat quidem ad plenum omnibus quod debet, quantum attinet ad externa officia: interim tamen longè absit à vera exoluendi ratione. Quosdam enim videas qui valde liberales videri volunt, qui tamen nihil largiuntur quod non superbia vultus aut etiam verborum insolentia exprobrant. Atq; huc calamitatis hoc infelici seculo deuentum est, vt nullæ propè elemosynæ, saltè à maxima parte hominum, sine contumelia porrigantur. Quæ prauitas ne inter ethnicos quidem tolerabilis esse debuerat. nam à Christianis plus aliquid etiamnum requiritur quàm vt hilaritatem in vultu præ se ferat, & verborum comitate amabilia reddant sua officia. Primùm, eius quem ope sua indigere conspiciunt personam suscipiant oportet, ac fortunæ perinde misereantur ac si eam sentirent ipsi ac sustinerent: vt misericordiæ atque humanitatis sensu ad ferendas illi suppetias non aliter quàm sibi, ferantur. Qui sic animatus ad operam fratibus suis dandam accedet, non modò nulla vel arrogãtia vel exprobratione officia sua contaminabit: sed nec fratrem, cui benefacit, vel tanquam opis egenum despiciet, vel tanquam sibi obligatum subiugabit. non magis scilicet quàm vel ægro membro insulamus, cui refocillando reliquum corpus laborat: vel reliquis membris puramus specialiter obligatum, quia plus operæ ad se traxerit quàm rependerit. Siquidem officiorum inter membra communicatio nihil gratuitum habere creditur, sed potius solutio esse eius quod naturæ lege debitum negare prodigiosum esset. Hac quoque ratione fiet vt ne liberatum se putet qui vno genere officij defunctus fuerit: quemadmodum vulgò fieri solet vt diues, postquam aliquid de suo erogauit, alia onera, tanquam nihil ad se pertinentia, aliis deleget. Sed ita potius secum quisque cogitabit, se, quantum est, proxim

Communis oblationis dilutione omnia obseruanda.

Ex superioribus liquet sine charitate, si sincero cordis affectu, nullum in homine agnoscedam esse vix Christianæ regulam.

Primum, quæ huic charitati aduersantur, remedia.
1. Misericordia

2. Humilitas.

3. Modestia.

4. Alacritas.

5. Perseuerantia.

ximis debitorem sui esse: nec alium exercendæ erga ipsos beneficentiæ statuendum esse finem nisi quum facultates deficiunt: quæ, quàm latè extenduntur, ad charitatis regulam limitari debent.

Abnegationis nostri, respectu Dei consideratio nos ad æquanimi- tate tolerantiam- que format.

1. In Deo semper subditi sumus.

2. Ambitione & auidiam fugiamus.

3. A sola Dei benedictione prospera omnia expectamus, & totidem petimus.

4. Operet & honores extra hanc minime cupiamus.

5. Impiis artes huius sequamur.

6. Proocatione nostra contenti, successum omnium in Dei suum deponamus.

7. Aliorum prosperitati minusquam invidemus, sed Dei esse acquiescimus.

8 Præcipuam abnegationis nostri partem, quam diximus in Deum spectare, iterum plenius exequamur. ac multa quidem de ea iam dicta sunt, quæ repetere superuacuum foret. sufficet tractare quatenus ad æquanimi- tatem tolerantiamque nos format. Principiò igitur in quærenda vitæ presentis vel commoditate vel tranquillitate, huc nos Scriptura vocat, vt Domini arbitrio nos nostraque omnia resignantes, domandos ac subiugandos cordis nostri affectus illi tradamus. Ad opes honorisque expetendos, ad ambien- dam potentiam, ad cumulandas diuitias, ad eas omnes ineptias, quæ ad magnificentiam pompamque facere videntur, congerendas, furiosa est nostra libido, infinita cupiditas. Rursum paupertatis, ignobilitatis, humilitatis mirus timor, mirum odium: quibus ad illa modis omnibus amolienda stimulamur. Hinc videre est quàm irrequieto sint ingenio, quot tentent artes, quibus studiis se fatigent quicumque; vitam proprio consilio componunt: quò scilicet adipiscantur quæ vel ambitionis vel auiditiæ fert affectus. rursum quò pauperiem humilitatemque defugiant. Piis ergo hominibus, ne talibus laqueis implicentur, hæc tenenda est via. Principiò non aliunde prosperandi rationem vel appetant, vel sperent, vel cogitent quàm ex Domini benedictione: ideòque in eam se tuto ac confidenter reiciant ac reclinent. Nam vtunque sibi pulchrè sufficere videatur caro, dum vel propria industria ad honores opesque contendit, vel studio enititur, vel adiuuatur hominum gratia: certum est tamen omnia hæc nihil esse, neque aliquid vel ingenio vel labore nos profecturos, nisi quatenus vtrunque Dominus prosperabit. At è conuer- so sola ipsius benedictio etiam per omnia impedimenta viam reperit, vt nobis in læ- tum faustumque exitum succedere omnia faciat: deinde vt maximè sine ipsa possimus aliquid gloriæ atque opulentæ nobis comparare: (quemadmodum videmus quotidie impios magnis & honoribus & opibus cumulari) quando tamen ne minimam quidem felicitatis particulam degustant quibus incumbit Dei maledictio, sine ipsa nihil nisi quod malè nobis vertat consequemur. Porrò nequaquam appetendum quod homines magis miseros facit.

9 Ergo si omnem prosperi successus atque optabilis rationem in sola Dei benedi- ctione credimus esse positam, qua absente miseræ nos omne genus & calamitatis man- ceant: restat etiam vt ne propria vel ingenij dexteritate vel sedulitate freti, nec homi- num fauore subnixi, vel inani fortunæ imaginatione confisi, ad opes honorisque cupidè contendamus: sed in Dominum semper respiciamus, vt eius auspiciis ad quamcunque ille prouiderit fortem deducamur. Ita primùm fiet vt non per nefas, & dolis ac malis ar- tibus, vel rapacitate, cum proximorum iniuria ruamus ad captandas opes, ad honores inuadendos: sed eas tantùm fortunas sequamur quæ nos ab innocentia non abducant. Quis enim speret diuinæ benedictionis, inter fraudes, rapinas, aliisque nequitias artes, auxilium? Nam vt illa nisi purè cogitantem ac rectè agentem non sequitur: ita eos om- nes à quibus expetitur ab obliqua cogitatione prauisque facinoribus reuocat. Deinde iniectum erit nobis frænum, ne immodica ditescendi cupiditate ardeamus, ne ve hono- ribus ambitiosè inhiemus. Quæ enim fronte quis à Deo se adiutum iri confidat, ad ea consequenda quæ contra eius verbum desiderat? Absit enim vt quod ore suo Deus ma- ledicit, benedictionis suæ adiutorio prosequatur. Postremò, si pro voto ac spe non suc- cedat, cohibebimur tamen ab impatientia, & qualiscunque nostræ conditionis detesta- tione: quòd sciemus id esse murmurare aduersus Deum, cuius arbitrio diuitiæ & pau- pertas, contemptus & honores dispensantur. In summa, qui se eo quo dictum est modo in Dei benedictionem reclinarit, nec ea quæ furiosè expeti ab hominibus solent, malis artibus aucupabitur, quibus se nihil profecturum cogitabit: nec, si quid prosperè accide- rit, sibi imputabit, ac suæ vel sedulitati, vel industriæ, vel fortunæ: sed Deo auctori ac- ceptum feret. Quòd si florentibus aliorum rebus, ipse parum promoueat, imò etiam retro delabatur: maiori tamen æquitate ac moderatione animi suam tenuitatem feret quàm profanus quispiam mediocrem successum, qui voto duntaxat non respondeat: habens scilicet solatium, in quo tranquillius acquiescat quàm in summo vel opulentæ vel po- tentiæ fastigio: quia vt saluti suæ conducit, ita res suas ordinari à Domino reputat. Sic Dauidem fuisse affectum videmus, qui dum sequitur Deum, seque ei regendum tradit, PE. 131. 1.

simil

similem se testatur puero ablactato, neque ambulare in rebus altis vel mirabilibus supra se.

10 Neque in hac tantum parte constare piis animis debet illa tranquillitas & tolerantia: verum ad omnes etiam casus, quibus obnoxia est praesens vita, extendatur necesse est. Ergo nemo se rite abnegauit, nisi qui se totum ita resignauit Domino ut omnes vitae suae partes eius arbitrio gubernari ferat. Qui vero sic animo compositus erit, quicquid accidat, nec miserum se reputabit, nec de sua sorte cum Dei inuidia conqueretur. Quam vero necessaria sit haec affectio, inde patebit, si consideres quot accidentibus subiecti simus. Alij atque alij morbi nos identidem infestant: nunc saeuit pestilentia, nunc belli calamitatibus crudeliter vexamur: nunc gelu aut grandio, spe anni deuorata, sterilitatem inducit, quae nos ad penuriam redigat: vxor, parentes, liberi, propinqui morte abripiuntur: incendio absumitur domus: haec sunt quorum euentu, vitae suae maledicunt homines, suum natalem detestantur, caelum & lucem execrationi habent, obloquuntur Deo: & (ut sunt facundi ad blasphemias) iniquitatis cum & seuitiae accusant. Fidelem vero in his quoque oportet Dei clementiam & verè paternam indulgentiam intueri. Proinde, siue suas aedes, sublatis propinquis, in solitudinem redactas videat, ne sic quidem desinet benedicere Domino: quin potius ad hanc cogitationem se conuertet. Gratia tamen Domini, quae domum meam inhabitat, eam desolatam non relinquet. Siue adultis pruinæ segetibus, aut gelu consumptis, aut grandine proculcatis, imminere famem videat: non tamen despondebit animum, nec Deo inuidiam faciet: sed in hac fiducia permanebit. Nos tamen in tutela Domini sumus, & oves in pascuis eius educatae: ille igitur alimenta nobis etiam in extrema sterilitate suppeditabit. Siue morbo afflictabitur, ne tum quidem frangetur doloris acerbitate, ut ad impatientiam prorumpat, atque ita cum Deo exoptulet: sed iustitiam ac lenitatem in Dei serua considerando, ad tolerantiam se reuocabit. Denique, quicquid eueniet, quia sciet manu Domini ordinatum, placido gaudioque animo suscipiet, ne contumaciter eius imperio resistat, cuius in potestate se suaque omnia semel permisit. Facebat imprimis à pectore Christiani hominis stulta illa & miserissima ethnicorum consolatio, qui ut animum contra res aduersas confirmarent, eas fortunae imputabant: contra quam indignari stultum esse iudicabant, quod dionysius esset ac temeraria, quae excis oculis merentes simul ac immerentes vulneraret. Haec enim à conuerso pietatis est regula, solam Dei manum vtriusque fortunae arbitram esse & moderatricem: ac eam quidem ipsam non ruere inconsiderato impetu, sed ordinatissima iustitia nobis bona simul ac mala dispensare.

S. Omnes vitae nostrae partes Dei arbitrio committimus.

Huius doctrinae necessitas.

Multiplex crucis in variis afflictionibus.

Psal. 79. 13.

Abusus & corruptela ethnica.

Quam pietatis regula soluit.

CAPVT VIII.

De crucis tolerantia, quae pars est abnegationis.

Partes huius capituli.

- 1 Crux quid sit: huius necessitas & dignitas, sect. 1. & 2.
- 2 Multiplex crucis vtilitas describitur, sect. 3. 4. 5. & 6.
- 3 Crucis species omnium aliarum praestantissima, quae tamen omnem doloris sensum minime tollit, sect. 7. & 8.
- 4 Confectus sub cruce descriptio, & ad Christi exemplum verae patientiae (à Philosophica distinctae) regulae, sect. 9. 10. & 11.

Vin altius etiamnum conscendere piam mentem decet. nempe quod discipulos suos vocat Christus, ut suam vnusquisque crucem tollat. Quoscunque enim Dominus cooptauit, ac suorum consortio dignatus est, ij se ad duram, laboriosam, inquietam, plurimisque ac variis malorum generibus refertam vitam preparare debent. Sic est caelestis Patris voluntas, ut certum de suis experimentum capiat, eos talem in modum exercere. A Christo primogenito suo exorsus, erga filios omnes suos hunc ordinem profequitur. nam quum esset ille Filius praeter aliis dilectus, & in quo Patris animus acquiescebat, videmus tamen quam non indulgenter ac molliter habitus fuerit: ut verè dici queat, non modò perpetua cruce exercitatum fuisse, quandiu terram incoluit: sed totam eius vitam nihil aliud fuisse quam perpetuae crucis speciem. Causam Apostolus assignat, quòd obedientiam discere oportuerit ex iis quae passus est. Cur nos ergo ab ea conditione eximamus, quam subire Christum caput nostrum oportuit: praesertim quum nostra causa subierit, ut nobis in seipso patientiae exemplar exhiberet: Quamobrem

Crux quid sit.

A quo impulsus sit.

Qua de causa, unde constet eius necessitas.

Mat. 16. 24.

Mat. 3. 17. & 17. 5.

Ro. 8. 29.

A Vnde

*Et dignitas ex
qua insignis
consolatio in
aduersis.*

Vnde etiam insignis consolatio ad nos redit, in rebus duris atque asperis, quæ aduersæ maleque existimantur, nos Christi passionibus communicare: vt quemadmodum ille à malorum omnium labyrintho in gloriam cælestem ingressus est, ita in eandem per varias tribulationes deducamur. sic enim loquitur alibi Paulus ipse: quòd dum cõmunio- Act. 14.
22.
Phil. 3. 10.

*Quæ sit hæc
dignitas.*

Quantum hoc valere potest ad leniendam omnem crucis acerbiteriam, quòd quo magis rebus aduersis afflictamur, eo certius confirmatur nostra cù Christo societas: cuius cõmunione passiones ipsæ non modò benedicunt nobis fiunt, sed ad promouendam quoq; nostram salutem multum afferunt adiumenti.

*Cruce nobis ne-
cessaria.*

*1. Et superbia
nostra retun-
datur.*

2. Adde quòd Dominus noster crucem ferendam suscipere nihil necesse habuit nisi ad testandam approbandamque Patri suam obedientiam. nobis verò multis rationibus necesse est sub assidua cruce vitam degere. Primùm (vt natura nimium propensi sumus ad omnia carni nostræ tribuenda) nisi nobis imbecillitas nostra velut oculo demòstrata fuerit, facildè virtutem nostram supra iustum modum æstimamus, nec dubitamus, quicquid conueniat, contra omnes difficultates infractam fore & inuictam. Vnde in stolidam & inanem carnis confidentiam euchimur: qua freti, contumaciter deinde superbimus in Deum ipsum, perinde ac si propriæ nobis facultates citra eius gratiam sufficeret. Hanc arrogantiam melius retundere non potest quàm dum experimento nobis comprobatur quanta non modò imbecillitate, sed etiam fragilitate laboremus. Ergo vel ignominia, vel paupertate, vel orbitate, vel morbo, vel aliis calamitatibus nos affligit: quibus sustinendis longè impares, quantum ad nos attinet, mox succumbimus. Sic humiliati discimus inuocare eius virtutem: quæ sola sub pondere afflictionum consistere nos facit. Quin etiam sanctissimi, vt cunq; Dei gratia non propriis viribus stare se nouerint, de sua tamen fortitudine & constantia plus iusto securi sunt, nisi eos crucis probatione in penitentiorem sui notitiam adducat. Hæc socordia Dauidi quoque obrepit, Ego dixi in quiete mea, Non mouebo perpetuò. Ichoua stabilieras in beneplacito tuo monti in eo robur, absco disti faciem tuam: fui perculsus. Fatetur enim torpore in rebus prosperis obstupfactos fuisse suos sentens, vt posthabita Dei gratia, à qua pendere debuerat, sibi innixus fuerit vt perpetuatem sibi promitteret. Si hoc tanto Prophetæ accidit, quis nostrum non timeat vt caueat? Quòd ergo, rebus tranquillis, maioris constantiæ & patientiæ opinione sibi blandiebantur, rebus asperatis humiliati, hypocrisin fuisse discunt. Talibus, inquam, documentis admoniti suorum morborum fideles, proficiunt ad humilitatem:

*2. Et humiliati
discimus in
uocare Dei au-
xilium.*

Psal. 30. 7.

*Confirmatio ab
exemplo Da-
uidis.*

vt praua carnis confidentia exuti, ad Dei gratiam se conferant. Porro vbi se contulerunt, diuinæ virtutis præsentiam, in qua satis superque præsidij inest, experiuntur.

*3. Et eius præ-
sentiam expe-
riamur.
Cunctis uilitas
multiplex.*

3. Atq; id est quod Paulus docet, tribulationibus generari patientiam, patientia probatiorem. Nam quòd Deus promisit fidelibus se ad futurum in tribulationibus, id verum esse sentiunt dum patienter subsistunt, eius manu suffulti: quod suis viribus nequaquam possent. Patientia igitur experimentum affert sanctis, quòd Deus, quam pollicitus est opem, re ipsa dum opus est exhibeat. Inde spes quoque eorum confirmatur: quando in gratitudinis nimie foret, non expectare in posterum quam constantem ac firmam experti sint Dei veritatem. Videmus iam quot vno contextu bona ex cruce nascantur. Illam enim quam falsò de propria virtute præsumimus opinionem euertens, nostramque hypocrisin, quæ delicias nobis facit, detegens, perniciosam carnis confidentiam excutit. sic humiliatos, in Deum vnum reclinare docet: quo fit vt non opprimamur, nec succumbamus. Victoriã autem spes sequitur: quatenus scilicet Dominus, quod promisit præstando, suam in futurum veritatem stabilit. Sanè vt solæ sint istæ rationes, apparet quàm necessaria nobis sit crucis exercitatio. Neque enim parui momenti est cæcum tui amorem abstergi: vt imbecillitatis tuæ conscius probè fias. Imbecillitatis propriæ sensu affici, vt diffidere tibi discas. Diffidère tibi, vt fiduciam in Deum transferas. Cordis fiducia in Deum recumbere, vt ipsius auxilio fretus ad vltimum inuictus perseveres. Confistere ipsius gratia, vt veracem esse in suis promissis intelligas. Certitudinem promissionum eius habere compertam, vt spes tua inde roboretur.

*1. Patientia
vnde oritur.
Spes confirmatio.
In Deum firmus & finis
fiducia.*

Victoria.

Perseuerantia.

Eides inuicta.

*7. Exploratio
patientia &
emulatio ad obe-
dientiam.*

4. Alium quoque finem habet Dominus affligendi suos, vt ipsorum patientiam exploret, & ad obedientiam eos erudiat. Non equidem quòd possint illi obedientiam præstare, nisi quam ipse dederit: sed ita placet ei præclaris documētis testatas facere ac illu-

stres

stres quas in sanctos contulit gratias: ne intus otiosæ lateant. Ergo tolerandi virtutem ac constantiam, quia seruos suos instruxit, in apertum profertedo, dicitur eorum patientiam

Gen. 22.

112.

1. Pet. 1. 7.

explorare. Unde ille sunt loquutiones, quod tentauerit Deus Abraham, & pietatem eius compertam habuerit ex eo quod non detrectasset proprium filium & vnicum imolare. Quare Petrus nõ secus fidem nostram tribulationibus docet probari, quàm aurum in fornace igni examinatur. Quis autem non expedire dicat vt præstatißimum patientiæ donum, quod à Deo suo fidelis accepit, in vñum producat, vt certum manifestumque fiat: Neque enim aliter vnquam homines ipsùm pro merito æstimabunt. Quod si Deus ipse, ne in obscuro lateant, imo inutiles iaceant ac depereant quas fidelibus suis virtutes contulit iure facit, dum illis excitandis materiam suppeditat: optimam rationem habet sanctorum afflictiones, sine quibus nulla foret eorum patientia. Ad obediendum quoque erudiri cruce dico: quia sic non ad proprium votum, sed Dei arbitrium vivere docentur. Sanè, si omnia illis ex sententia fluere, nescirent quid esset Deum sequi. Atque illud Seneca commemorat fuisse vetus prouerbium, quum ad res aduersas tolerandas quempiam hortarentur, Deum sequere. Quo scilicet innuebant, tum verè demum iugum Dei subire hominem, quum eius ferulæ manum ac tergum præberet. Quod si æquissimum est vt cælesti Patri nos per omnia obsequentes esse approbemus, non est certè detrectandum, vt ad reddendam sibi obedientiam modis omnibus nos assuefaciat.

Confirmatio, ab exemplo Abraham, & Petri testimonio.

Exultatio ad obedientiam quibus stilis.

De vita beata, c. 15.

5. Necdum tamè perspicuum quàm necessaria sit nobis isthæc obedientia, nisi simul reputamus quanta sit ad excutiendum Dei iugum carnis nostræ lasciuia, simulatq; mollius aliquantisper atq; indulgentius habita est. Idem enim prorsus accidit illi quod equis refractariis, qui si aliquot dies otiosi saginantur, præ ferocitate domari postea nequeunt: nec seßorem recognoscunt, cuius imperio vt cunq; antea obtemperabant. Atque omnino illud in nobis perpetuum est quod fuisse in populo Israelitico conqueritur Deus,

Necessaria iustitia ad bonandam carnis nostræ lasciuia, quæ approposita similitudine desumptur.

Deut. 33.

15.

vt pinguefacti & adipe obducti recalcitremus aduersus eum qui nos aluit & enutriuit. Debeat quidem nos Dei beneficentia ad reputandam ac deamandam eius bonitatem allicere: sed quando ea est nostra malignitas vt perpetuò eius indulgentia potius eorum patitur, plusquam necessarium est nos aliqua disciplina contineri, ne in talem petulantiam exultemus. Sic, ne immodica opum abundantia ferociamus, ne honoribus elati superbiamus, ne inflati reliquis vel animæ vel corporis vel fortunæ bonis insolescamus, Dominus ipse, prout prouidet expedire, occurrit, & carnis nostræ ferociam crucis remedio subigit ac refrænât. idque variis modis: quantum scilicet vnicuique salubre est. Neque enim aut isdem morbis peræquè grauiter laboramus omnes, aut perinde difficili curatione indigemus. Inde videre est vt alij alio crucis genere exerceantur. Quum autem alios lenius tractet, alios asperioribus remediis purget cælestis medicus, dum vult omnium sanitati consulere: neminem tamen immunem ac intactum prætermittit: quia omnes ad vnum nouit esse morbosos.

Inde varie crucis species, quibus p̄i promittuntur.

6. Adde quod non modò infirmitatem nostram præuenire, sed præterita etiam delicta sæpe corrigere necesse habet clementissimus Pater: vt nos in legitima erga se obedientia contineat. Proinde quoties affligimur, subire protinus in mentem debet antea vitæ recordatio. ita proculdubio reperiemus, nos admisisse quod dignum eiusmodi castigatione esset. Neq; tamen a peccati agnitione præcipuè sumenda est ad patientiam

3. Infirmitates nostras præuenit Deus, & præterita delicta corrigunt, vt nos in obedientia contineat.

1. Cor. 11/

832.

exhortatio. Nam Scriptura meliorem longè considerationem suppeditat, quum dicit rebus aduersis nos à Domino corripi, ne cum hoc mundo damnemur. Ergo in ipsa quoque tribulatione acerbitate Patris nostri clemētiam erga nos ac benignitatem recognoscere conuenit: quando ne tum quidem definit salutem nostram promouere. Affligit enim non vt perdat vel perimat, sed potius vt à mundi damnatione liberet. Ea cogitatio nos deducet ad id quod alibi docet Scriptura, Fili mi, ne respnas correctionem Domini, neque afficiaris tædio quum ab eo argueris. Quem enim diligit Deus, corrigit: & eum velut Pater filium amplectitur. Vbi ferulam Patris agnoscimus, an nostrum non est obediens potius docilisque filios exhibere, quàm contumacia desperatos homines

Confirmatio, & testimonio Solomonis.

Prou. 3. 11

imitari, qui maleficiis induruerunt? Perdit nos Deus nisi à se delapsos correctione reuocat. vt recedè ille dicat, nos spurios esse, nõ filios, si extra disciplinam sumus. Peruersissimi ergo sumus si ipsam ferre nõ possumus dum suam nobis beniuolentiam & quam habet de salute nostra curâ declarat. Hoc inter incredulos & fideles interesse docet Scriptura, quod illi, velut inueteratæ recoctæque nequitia mancipia, flagellis deteriores modo ac

Ab Ap. 1. 5. dicto.

Heb. 12. 8.

obstinatioe fiunt : hi, ceu filij ingenuitate præditi, ad pœnitentiam proficiunt. Eligendum nunc vtro in numero esse malis. Sed quoniam de hac re alibi dictum est, contentus breuiter attigisse, finem faciam.

Singularis autem sub cruce consolatio, est vbi pro iustitia (quæ longe patet) persecutionem patimur.

7 Porro singularis illa est consolatio, vbi pro iustitia persecutionem patimur. Succurrere enim tum debet quanto nos honore dignetur Deus, quod ita nos peculiari militiæ suæ nota insignit. Persecutionem pati pro iustitia dico, non tantum qui pro Euangelij defensione, sed qui pro quolibet iustitiæ patrocinio laborant. Siue ergo in asserenda aduersus Satanæ mendacia Dei veritate, siue in suscipienda bonorum atque innocentium contra improborum iniurias tutela, necesse est incurrere in mundi offensiones & odia, vnde aut vitæ nostræ, aut fortunis, aut honori periculum immincat : ne graue sit nobis aut molestum eatenus impendere nos Deo, aut ne miseris in iis nos putemus, in quibus ipse suo ore nos beatos pronuntiauit. Paupertas quidem, si in se ipsa æstimetur, miseria est: similiter exilium, contemptus, carcer, ignominia: mors denique ipsa extremum est omnium calamitatum. Verum vbi aspirat fauor Dei nostri, nihil est istorum quod non in felicitatem nobis cedat. Contenti ergo potius simus Christi testimonio quàm falsa carnis estimatione. Ita fiet vt Apostolorum exemplo gaudeamus, quoties nos reputabit dignos qui pro suo nomine contumeliam patiamur. Quid enim? si innocentes ac nobis bene conscij impiorum scelere exuimur facultatibus, ad inopiam quidem redigimur apud homines: sed verè apud Deum in cælis diuitiæ ita nobis accrescunt. si penatibus nostris extrudimur, eo interius recipimur in Dei familiam. si vexamur & contemnimur, eo firmiores agimus in Christo radices. si probris ac ignominia notamur, eo ampliore loco sumus in regno Dei. si trucidamur, ita nobis ingressus patefit ad beatam vitam. Pudeat nos minoris æstimare, quibus tantum pretium Dominus statuit, quàm vmbrales & euandidas vitæ præsentis illecebras.

Math. 5. 10.

Act. 5. 41.

Partes quædam huius consolationis.

Hæc crucis species fidelium maxime propria libenter ac hilariter è manu Dei suscipienda est.

8 Quum ergo his & similibus monitis abundè soletur Scriptura quas pro iustitiæ defensione sustinemus vel ignominias vel calamitates: nimis ingrati sumus nisi libèter atque hilariter eas è manu Domini suscipimus. præsertim quum sit hæc crucis species fidelium maxime propria, qua vult Christus in nobis glorificari: quemadmodum & Petrus docet. Quia verò ingenuis naturis acerbius est contumeliam quam centum mortes pati, nominatim admonet Paulus non modò persecutiones nos manere, sed etiam probra, quia speramus in Deum viuui. Sicut alibi suo exèplo ambulare nos iubet per infamiam & bonam famam. Neq; verò ea requiritur à nobis hilaritas quæ omnem acerbitalis dolorisque sensum tollat. alioqui nulla in cruce esset sanctorum patientia, nisi & dolore torquerentur, & angerentur molestia. Si nulla esset in egestate asperitas, nullus in morbis cruciatus, nulla in ignominia punctio, nullus in morte horror: cuius foret vel fortitudinis vel moderationis, ea susque deque habere? At quum vnumquodque ipsorum ingenuis sibi amaritudinem nostros omnium animos naturaliter mordeat, in eo se profert fidelis hominis fortitudo, si eiusmodi amaritudinis sensu tentatus, vteunque grauius laboret, fortiter tamen obfistendo eluctatur. in eo se exerit patientia, si acriter exstimulatus, timore tamen Dei refrænatur, ne in aliquam intemperiem crumpat. in eo elucet alacritas si tristitia & mœrore vulneratus, in spiritali Dei consolatione acquiescit.

Hilaritas autem stupida non requiritur, sed qua sub onere gemus & patienter expectet dominum.

Huius conflictus descriptio ex Apostoli verbis desumpta.

9 Hunc conflictum, quem aduersus naturalem doloris sensum sustinent fideles, dum patientiæ ac moderationi student, elegàter descripsit Paulus his verbis, In omnibus premimur, at non anxij reddimur: laboramus, at non destituimur: persecutionem patimur, at in ea non deserimur: deiicimur, at non perimus. Vides vt patienter ferre crucem, non sit prorsus obstupescere, & omni doloris sensu priuari. quemadmodum Stoici magnanimum hominem stultè olim descriperunt qui exuta humanitate, rebus aduersis perinde ac prosperis: tristibus perinde ac lætis afficeretur. imò qui instar lapidis nulla re afficeretur. Et quid ista sublimi sapientia profecerunt: nempe simulachrum patientiæ depinxerunt, quod neq; repertum est vnquam inter homines, neq; extare potest. Quin potius dum nimis exactam ac præcisam patientiam habere volunt, eius vim sustulerunt è vita humana. Nunc quoque sunt inter Christianos noui Stoici, quibus non modò gemere ac flere, sed tritari quoque & sollicitum esse vitiosum est. Atque hæc quidem paradoxa ferè ab oriosis hominibus procedunt, qui speculando magis quàm agendo se exercentes, nihil quàm talia paradoxa parere nobis queunt. At nihil nobis cum ferrea ista philosophia, quam magister ac dominus noster non verbo tantum, sed exemplo etiam suo

Stoicorum vnitatis opposita.

Christi aulio-ritate & exam-ple illustrata.

1. Pet. 4. 17

1. Tim. 4.

10.

2. Cor. 6.

8.

2. Cor. 6.

8.

damm

Ioh. 17.
20.
Matt. 5. 4.
Luc. 22.
44.

damnauit. Nam & suis & aliorum malis ingemuit & illachrymauit: nec aliter discipulos suos instituit. Mundus, inquit, gaudebit: vos autem lugebitis ac flebitis. Ac, ne quis vitio id verteret, proposito edicto beatos pronuntiauit qui lugent, nec mirum. Nam si improbantur omnes lachrymæ, quid de Domino ipso iudicabimus, cuius è corpore sanguinæq; lachrymæ distillarunt? Si qualibet formido infidelitatis notatur, quo loco habebimus horrorem illum quo non leuiter consternatum fuisse legimus: si omnis tristitia displicet, quomodo placebit quòd animam suam fateretur esse tristem vsque ad mortem?

10 Hæc eo dicere volui vt pios animos a desperatione reuocarem, ne studio patientiæ ideo protinus renuntient quòd naturalem doloris affectum exuere non possunt. Quod necesse est euenire iis qui ex patientia stuporem, ex homine forti & constanti stitem faciant. Sanctis enim tolerantia laudem deserit Scriptura, dum ita malorù duritia afflictantur vt non frangantur nec concidant: ita amaritudine punguntur, vt simul perfundantur spirituali gaudio: ita premuntur anxietate, vt Dei consolatione exhilarati respirent. Interim versatur in eorum cordibus illa repugnantia, quòd nature sensus, quæ sibi sentit aduersa refugit atque horret: pietatis autem affectus ad obedientiam diuinæ voluntatis etiam per has difficultates contendit. Hanc repugnantiam expressit Dominus quum ita loqueretur Petro, **Quum** esses iunior, cingebas te, & ambulabas quòd libebat. **Quum** autem senueris, præcinget te alius, & ducet quòd nõ voles. Non est sanè verisimile, Petrum, quum necesse esset glorificare Deum per mortem, inuitum ac resistitatem ed tractum esse. alioqui parum haberet laudis eius martyrium. Verùm utcuq; cordis summa alacritate diuinæ ordinationi parèret, quia tamen humanitatem non exuerat, duplici volùtate distringebatur. Nam dum eruentam illam mortem quam erat obiturus, per se reputabat, eius horrore percussus, libèter effugisset. Rursum dum succurrebat Dei imperio se ad eam vocari, euictò ac proculcato timore, libenter atque ad eò hilariter eam subibat. Hoc ergo studendum est, si Christi discipuli esse volumus, vt tanta Dei obseruantia atque obedientia imbuantur animi nostri, quæ contrarias omnes affectiones domare ac subiugare eius ordinationi queat. Ita fiet vt quocunq; vexemur crucis genere, in summis etiam animi angustiis patientiam constanter retineamus. Res enim ipse aduersæ habebunt suam asperitatem qua mordeamur. Sic morbo afflicti, & ingemiscemus, & inquietabimur, & sanitatem expetemus: sic egestate pressi, sollicitudinis & tristitiæ aculeis perstringemur: sic ignominia, contemptus, iniuria dolore feriemur: sic in funcribus nostrorum debitas naturæ lachrymas exoluemus. sed hæc semper erit clausula, Atqui Dominus ita voluit, ergo eius voluntatem sequamur. Imò inter ipsas doloris punitiones, inter gemitus & lachrymas, necesse est interueniat hæc cogitatio, quæ animum ad ea ipsa quorum causa sic afficitur, alacriter ferenda inclinet.

Electiorù Dea perpetua experientia & testimonio comprobata.

Iohan. 21. 18.

Item specialis exemplo Petri Apostoli.

Qualis sit patientia quæ à nobis requiritur.

11 Quoniam autem præcipuam crucis tolerandæ rationem à diuinæ voluntatis consideratione sumpsimus, paucis definiendum est quid inter philosophicam ac Christianam patientiam intersit. Equidem paucissimi ex philosophis eò rationis conscenderunt vt manu Dei nos exerceri per afflictiones intelligerent, & Deo hac in parte obtemperandum censerent. sed illi quoque ipsi non aliam afferunt rationem, nisi quia ita necesse sit. Quid autem istud est dicere nisi cedendum esse Deo, quia frustra cõtendas obluçtari: Nam si Deo tantù paremus quia necesse est: si euadere liceat, parère desinemus. Scriptura autem longè aliud in voluntate Dei considerare iubet, nempe iustitiam primùm & æquitatem: deinde salutis nostræ curam. Huiusmodi ergo ad patientiam sunt Christianæ exhortationes. Siue paupertas, siue exilium, siue carcer, siue contumelia, siue morbus, siue orbitas, seu quid aliud simile nos cruciat, cogitandum nihil istorum accidere nisi nutu ac prouidentia Dei. Porro ipsum nihil nisi iustissimo ordine agere. Quid enim? an non innumera ac quotidiana nostra delicta promerentur seuerius ac grauioribus ferulis castigari quàm quæ nobis ab eius clementia infliguntur? Annon equissimum est carnem nostram domari, & veluti iugo assuefieri, ne libidinosè pro suo ingenio ferociat: an non digna est iustitia & veritas Dei cuius causa laboremus? Quòd si indubia Dei æquitas in afflictionibus apparet, non possumus sine iniquitate vel obmurmurare vel obluçtari. Non audimus iam illam frigidà cantionem, Cedendum quia necesse est: sed viuadam ac plenam efficacis præceptionem. Obtemperandum, quia resistere nefas est. Patienter ferendù, quoniam impatientia sit aduersus Dei iustitiam contumacia. Iam verò quia illud demum amabile nobis est quod salutis ac bono esse nobis agnoscimus, hac etiam parte

Philosophicæ ac Christianæ patientiæ discrimen.

Philosophica necessitas: obtemperare, cui non possis resistere. Christiana, iustitia Dei proponit & salutis nostræ curam.

Huius discriminis diffusio explicatio.

consolatur nos optimus Pater, dum asserit, se eo ipso quòd nos cruce affligit, salutem nostram consulere. Quòd si salutare nobis tribulationes esse constat, cur non grato placidòque animo eas suscipere? Quare eas patienter ferendo non succumbimus necessitati, sed bono nostro acquiescimus. Ista, inquam, cogitationes faciunt, ut quantum animi nostri contrahuntur in cruce, naturali acerbioris sensu, tantum spiritali lætitia diffundantur. Unde & gratiarum actio sequitur, quæ nulla sine gaudio esse potest. Quòd si laus Domini, & gratiarum actio non nisi ab hilari lætòque pectore emanare potest: nihil autem est quod eam interpellare in nobis debeat: hinc apparet quàm necessarium sit, crucis amaritudinem spiritali gaudio temperari.

CAPVT IX.

De meditatione futuræ vitæ.

Partes capituli.

- 1 Præcipua crucis utilitas ea est, quòd nos variis modis tum ad præsentis vitæ contemptum alluefacit, tum ad futuræ meditationem excitat, sect. 1. 2.
- 2 Necessè est nos ita vi abstrahi ex præsentis vita, ut illam neque fugiamus neque odio prosequamur: sed futuræ desiderio præsentem alacriter in morte deseramus, cum bona summi nostri Imperatoris venia, sect. 3. 4.
- 3 Infirmis nostræ mortem formidantis descriptio, correctio, & tuta remedia, sect. 5. 6.

Dei suus affligentis consilium.

Vocunque autem tribulationis genere premamur, respiciendus semper est hic finis, ut assueamus ad præsentis vitæ contemptum, indeque ad futuræ meditationem excitemur. Quoniam enim optimè nouit Deus quantoperè in bellinum mundi huius amorem simus naturam inclinari, aptissimam rationem adhibet ad nos retrahendos & torpore excutiendum, ne nimis tenaciter in eo amore inhærescamus. Nemo quidem est nostrum qui non videri cupiat ad cælestem immortalitatem toto vitæ curriculo aspirare & eniti. Pudet enim nos nulla re antecellere brutas pecudes: quarum conditio nihilo nostra inferior futura esset nisi spes æternitatis post mortem nobis superstit. Verùm si consilia, studia, facta cuiusque examines, nihil aliud illic videbis quàm terram. Inde autem stupiditas, quòd mens nostra fulgore inani opum, potentiam, honorum, perstricta hebetatur, ne longius cernat. Cor etiam auaritia, ambitione, libidine occupatum degraatur, ne altius assurgat. Denique tota anima carnis illecebris irretita, felicitatem in terra suam querit. Huic malo vel occurrat Dominus, assiduis miseriarum documentis suos de præsentis vitæ vanitate edocet. Ergo, ne altam sibi & securam pacem in ea promittant: vel bellis, vel tumultibus, vel latrocinis, vel alijs iniurijs inquietari sepe infestarique permittit. Ne auditate nimia fluxis & caducis diuitiis inhient, aut in iis quas possident acquiescant: nunc exilio, nunc sterilitate terræ, nunc incendio, nunc alijs modis ad inopiam eos redigit, aut certè in mediocritate continet. Ne nimium placidè in bonis coniugij delicientur: aut vxorum improbitate vexari facit, aut mala progenie ipsos humiliat, aut orbitate affligit. Quòd si in his omnibus indulgentior illis est, ne tamen vel stulta gloria intumescant, vel cõfidentia exultent, morbis & periculis ob oculos illis ponit quàm instabilia sint ac euanida quæcunque mortalitati obnoxia sunt bona. Tum ergo demum rite proficimus crucis disciplina, vbi discimus hanc vitam, quum in se æstimatur, inquietam, turbulentam, innumeris modis miseram, nulla ex parte planè beatam esse: omnia quæ æstimantur eius bona, incerta, fluida, vana, multisque admixtis malis vitata esse: atque ex eo simul constituimus, nihil quærendum aut sperandum quàm certamen: attollendos in cælum oculos, vbi de corona cogitamus. Sic enim habendum est, nunquam feridè ad futuræ vitæ desiderium ac meditationem erigi animum, nisi præsentis contemptu antè imbutus fuerit.

1. Vult assuecamus ad præsentis vitæ contemptum.

Cuius amore infanimus.

Quem amorè varijs afflictionum variarum pharacis exinguit.

2. In cælum attollamus oculos ad coronam immortalitatem.

Qui præsentis vitæ amore detinetur, futuram meditari hæud facile potest.

Id confirmant prosperitatis incommoda.

2 Siquidem inter ista duo nihil medium est: aut vilescat nobis terra oportet, aut intemperato amore sui vinctos nos detineat. Proinde si quæ æternitatis cura est, huc diligenter incumbendum ut malis istis compedibus nos explicemus. Porrò quoniam plurimas blanditias habet præsens vita quibus nos pelliciat: multam amcœnitatis, gratiæ, suauitatis speciem qua nos demulceat: magnopere nostra refert identidem nos auocari, ne talibus lenocinijs fascinemur. Quid enim, obsecro, fieret si perpetuo bonorum ac felicitatis concursu hic frueremur: quom assiduis malorum stimulis non possumus satis expergeri ad reputandam eius miseriam? Vitam humanam fumi vel vmbre instar esse, non modò eruditus notum est, sed vulgus quoque hominum prouerbium nullum

mag

magis tritum habet. & quia rem esse videbant in primis cognitu vtilem, multis insignibus sententiis commendarunt. Verùm nulla ferè res est quam vel negligentius expendamus vel minus meminerimus. Omnia enim molimur perinde atq; immortalitatem nobis in terra constituentibus. Si effertur funus aliquod, vel inter sepulchra ambulamus, quia tunc oculis obuersatur mortis simulachrum, egregiè, fateor, de vitæ huius vanitate philosophamur. Quanquam ne id quidem facimus perpetuò: plerunq; enim nihil nos afficiunt ista omnia. Verùm vbi accidit, momentanea est philosophia, quæ, simul atque terga vertimus, euanescit, ac ne minimum quidem post se recordationis vestigium relinquit. denique non aliter effluit atque theatralis plausus in iucundo aliquo spectaculo. Neque enim mortis tantum, sed mortalitatis quoque ipsius oblitus, ac si nullus vnquam de ea rumor ad nos peruenisset, in supinam terrenæ immortalitatis securitatem reuoluimur. Siquis interim prouerbium occinat, hominem animal esse *φάνηρον*, fatemur id quidem: sed ad eò nulla attentione, vt perpetuitatis cogitatio nihilominus animis infideat. Quis ergo neget, nobis omnibus summum operæpretium esse, non dico verbis admoneri, sed quibuscunq; fieri potest experimentis conuinci de misera terrestri vitæ conditione: quando vix conuicti etiam desinimus praua stultaque eius admiratione obtupescere, ac si vltimam bonorum metam in se contineret? Quòd si necesse habet Deus nos erudire: nostri vicissim officij est auscultare vocanti, & torporem nostrum vellitanti: vt contempto mundo, ad futuræ vitæ meditationem toto pectore contendamus.

Humana inuidia cæcitas.

Momentanea enim eorum philosophia qui meliorem vitæ desiderio tenentur.

Conclusio, necessarium esse crucem, qua pias ad futuræ vitæ meditationem & amorem excitantur.

3 Sed enim ad talem presentis vitæ contemptum sese assuefaciant fideles, qui neque eius odium generet, nec aduersus Deum ingratitude. Siquidem hæc vita, vt cunq; infinitis miseris referta sit, censetur tamen meritò inter non aspernandas Dei benedictiones. Quare si nihil in ea recognoscimus diuini beneficii, rei iam sumus non parua in Deum ipsam ingratitude. Præsertim verò fidelibus testimonium esse debet diuine beneuolentiæ: quando ad salutem eorum promouendam tota est destinata. Pius enim quàm æternæ gloriæ hereditatem nobis palam exhibeat, minoribus documentis se nobis Patrem vult declarare. ea sunt quæ quotidie ab ipso nobis conferuntur bona. Quom ergo nobis seruiat vita hæc ad intelligendam Dei bonitatem, fastidiemurne eam quasi nullam boni micam in se haberet? Hunc igitur sensum atque affectum induere nos oportet, vt ipsam reponamus inter minimè respuenda diuinæ benignitatis dona. Nam si deessent Scripturæ testimonia (quæ plurima sunt & clarissima) ipsa quoque natura nos hortatur ad reddendam Domino gratiarum actionem quòd in eius lucem nos protulit, quòd vsuram nobis concedit, quòd omnia ad eam conseruandam necessaria præstidia largitur. Et multo illa maior est ratio, si reputamus in ea nos ad gloriam regni cælestis quodammodo præparari. Sic enim Dominus ordinauit, vt qui olim coronandi sunt in cælo, certamina prius in terris obeant, ne triumphent nisi superatis belli difficultatibus, & parta victoria. Deinde altera: quòd variis beneficiis diuinæ benignitatis suauitatem delibare in ea incipimus: quòd spes ac desiderium nostrum acuat ad plenam eius reuelationem expectendam. Vbi constitutum illud fuerit, diuinæ clementiæ munus esse quòd terrenam vitam viuimus, cuius gratia vt sumus illi obligati, ita memores gratofque esse oportere: tum opportunè descendemus ad considerandam miserrimam eius conditionem: quo scilicet extricemur à nimia eius cupiditate, ad quam, vt dictum est, vltro natura propendimus.

Verumtamen presentis vitæ, non est detestanda, quum sit diuinæ beneuolentiæ erga pios testimonium.

Præterea, nos ad gratiarum actionem Deo Opr. Max. reddendam hortatur & impellit.

Post certamina enim in terra victoriae & coronam celestis in cælo reposuit.

Tedium vitæ presentis quomodo reuerentiam.

4 Porro quicquid detrahitur prauo eius amoris, debet melioris vitæ desiderio accedere. Fateor sanè verissimè sensisse eos quibus visum est optimum nõ nasci: proximum, quàm ceticissime aboleri. si quidem Dei lumine & vera religione destituti, quid in ea cernere poterant non infaustum ac tetrum? Nec sine ratione illi, qui natales suorum mœnore ac lachrymis, funera solenni gaudio prosequerantur. sed id faciebant sine profectu: quia recta fidei doctrina orbat, non videbant quomodo pias in bonum cedat quod per se nec beatum nec desiderabile est. itaque iudicium suum desperatione terminabant. Hic ergo sit scopus fidelium in æstimatione mortali vita, vt dum intelligunt nihil per se quàm miseriam esse, eo alacriores & magis expediti totos se ad futuræ illius & æternæ meditationem conferant. Vbi ad eam comparisonem ventum est, tum verò illa non modò securè negligi potest, sed præ hac penitus contemnenda est ac fastidenda. Nam si cælum patria est, quid aliud terra quàm exilium? Si migratio è mundo est in vi-

Presentis & future collatio.

tam

tam ingressus, quid aliud mundus quàm sepulchrum? in ipso manere quid aliud quàm in morte demersum esse? Si liberari à corpore, est asseri in solidam libertatem, quid aliud est corpus quàm carcer? Si Dei præsentia frui suprema fœlicitatis summa est, nonne cæca carere miserum? Atqui donec è mundo euaserimus, peregrinamur à Domino. Ergo si cum cælesti vita terrena comparetur, non dubium quin facile & contentenda & proculcanda sit. Odio certè habenda nunquam est, nisi quatenus nos peccato tenet obnoxios. quanquam ne illud quidem odium propriè in ipsam conuertendum est. Vt cunq; sit, nos tamen ita eius vel tædio, vel odio affici decet, vt finem eius desiderantes, parati quoque simus ad arbitrium Domini in ea manere. quò scilicet tædium nostrum sit procul ab omni murmure & impatientia. Est enim instar stationis, in qua nos Dominus collocauit, tandiu nobis seruanda quoad ille reuocari. Desert quidem sortem suam Paulus, quòd voto suo diutius corporis vinculis alligatus teneatur, & suspirat ardenti redemptionis desiderio: nihilominus, vt Dei imperio pareat, paratum se ad vtrunque profitebatur: quia se id Deo debere agnoscit vt nomen eius vel per mortem vel vitam glorificet. ipsius autem est statuere quid maximè ad gloriam suam expediat. Itaque si Domino viuere ac mori nos decet, eius arbitrio relinquamus mortis vitæque nostræ terminum: sed ita, vt & illius studio flagremus, & in meditatione simus assidui: hanc verò, præ futura immortalitate contemnamus, & ob peccati seruitutem ei renuntiare, quoties Domino placuerit, optemus.

5 Hoc verò portenti simile, quòd pro illo mortis desiderio, tanta eius formidine tenentur multi, qui se Christianos esse iactant, vt ad quamlibet eius mentionem contremiscant, velut rei penitus ominosæ & infaustæ. Equidem non est mirum si naturalis sensus in nobis exhorrescat, audita nostri dissolutione. At istud nullo modo ferendum, non esse in pectore Christiano pictatis lumen, quod maiori consolatione qualemcunq; illum timorem superet ac supprimat. Nam si cogitemus hoc instabile, vitiosum, corruptibile, caducum, emarcidum, putre corporis nostri tabernaculum ideo dissolui vt in firmam, perfectam, incorruptibilem, cælestem denique gloriam mox instauretur: an non ardentem fides expetere coget quod natura reformidat? Si cogitemus per mortem ab exilio nos reuocari vt patriam, & cælestem patriam incolamus, an nihil inde solatij consequemur? At nihil est quod non permanere appetat. Fateor sanè. atque ideo ad futuram immortalitatem respiciendum nobis contendo, vbi stata conditio obtingat, quæ in terra nunquam apparet. Optimè enim Paulus fideles alacriter ad mortem pergere docet, non quia velint exui, sed quia superindui cupiant. An verò bruta animalia, atque adeò inanimæ ipsæ creaturæ vsque ad ligna & lapides, præsentis suæ vanitatis sibi consciæ, in vltimum resurrectionis diem intentæ erunt vt cum filiis Dei à vanitate eximantur: nos & ingenij luce præditi, & supra ingenium, Dei spiritu illuminati, quum de essentia nostra agitur, non attollemus animos vltra hanc terræ putredinem? Verùm non est huius instituti aut loci contra tantam hanc peruersitatem agere. Et iam initio professum me locorum communium fusiores tractationem hic minimè velle suscipere. Ego huiusmodi timidulis animis suaderem vt Cypriani libellum de mortalitate legerent, nisi digni essent qui ad Philosophos ablegarentur: vt inspecto quem illi præ se ferunt mortis contemptu, erubescere incipiant. Hoc tamen habeamus cõstitutum, neminem bene in Christi schola profecisse, nisi qui & mortis & vltimæ resurrectionis diem cum gaudio expectet. Nam & hac nota fideles vniuersos describit Paulus, & Scripturæ familiarare est quoties solidæ lætitiæ argumentum proponere vult, eò nos reuocare. Exultate (inquit Dominus) & leuate capita vestra. appropinquat enim redemptio vestra. An rationale, quæso, est vt quod ille tantum valere voluit ad exultationem & alacritatem in nobis excitandam, nihil quàm tristitiam ac consternationem pariat? Si ita est, quid adhuc eo quafi magistro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modò, sed gemitu etiam ac suspiriis, velut rem omnium faustissimam, expetere. Aduentum enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ suæ hæreditatem inducat.

6 Sic est sanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitat, oportet esse tantam quæsi magistro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modò, sed gemitu etiam ac suspiriis, velut rem omnium faustissimam, expetere. Aduentum enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ suæ hæreditatem inducat.

6 Sic est sanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitat, oportet esse tantam quæsi magistro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modò, sed gemitu etiam ac suspiriis, velut rem omnium faustissimam, expetere. Aduentum enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ suæ hæreditatem inducat.

6 Sic est sanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitat, oportet esse tantam quæsi magistro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modò, sed gemitu etiam ac suspiriis, velut rem omnium faustissimam, expetere. Aduentum enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ suæ hæreditatem inducat.

6 Sic est sanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitat, oportet esse tantam quæsi magistro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modò, sed gemitu etiam ac suspiriis, velut rem omnium faustissimam, expetere. Aduentum enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ suæ hæreditatem inducat.

6 Sic est sanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitat, oportet esse tantam quæsi magistro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modò, sed gemitu etiam ac suspiriis, velut rem omnium faustissimam, expetere. Aduentum enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ suæ hæreditatem inducat.

6 Sic est sanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitat, oportet esse tantam quæsi magistro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modò, sed gemitu etiam ac suspiriis, velut rem omnium faustissimam, expetere. Aduentum enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ suæ hæreditatem inducat.

6 Sic est sanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitat, oportet esse tantam quæsi magistro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modò, sed gemitu etiam ac suspiriis, velut rem omnium faustissimam, expetere. Aduentum enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ suæ hæreditatem inducat.

6 Sic est sanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitat, oportet esse tantam quæsi magistro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modò, sed gemitu etiam ac suspiriis, velut rem omnium faustissimam, expetere. Aduentum enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ suæ hæreditatem inducat.

6 Sic est sanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitat, oportet esse tantam quæsi magistro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modò, sed gemitu etiam ac suspiriis, velut rem omnium faustissimam, expetere. Aduentum enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ suæ hæreditatem inducat.

6 Sic est sanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitat, oportet esse tantam quæsi magistro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modò, sed gemitu etiam ac suspiriis, velut rem omnium faustissimam, expetere. Aduentum enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ suæ hæreditatem inducat.

6 Sic est sanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitat, oportet esse tantam quæsi magistro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modò, sed gemitu etiam ac suspiriis, velut rem omnium faustissimam, expetere. Aduentum enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ suæ hæreditatem inducat.

rem rerum facienti traicerent. Contrà, ubi semel caput supra omnia terrena extulerint, etiam si videant florētes impiorum opes & honores, si alta pace frui, si rerum omnium splendore ac luxu superbire, si deliciis omnibus affluere cernant: si præterea eorum improbitate pulsantur, si contumelias ab eorum factu sustineant, si auaritia expilentur, si alia quavis libidine vexentur: non difficulter se in talibus quoque malis sustinebunt. Erit enim sub oculis dies ille, quo Dominus in regni sui quietem fideles suos recipiet, absterget ab eorum oculis omnem lacrymam, stola gloriæ & lætitiæ ipsos induet, deliciarum suarum inenarrabili suavitate pascet, in suæ altitudinis societatem euehet, denique felicitatis suæ participatione dignabitur. Impios verò illos, qui in terra floruerint, in extremam ignominiam proiciet: eorum delicias cruciatibus, risum & lætitiā fletu stridorēque dentium permutabit, pacem diro conscientiæ tormento inquietabit, molli-
tium plectet igne inextincto: piis etiam, quorum patientia abusi fuerint, eorum capita subiciet. Hęc enim est iustitia (teste Paulo) dare miseris & iniuste afflictis relaxationem, reddere verò afflictionem improbis qui pios affligunt, quum reuelabitur Dominus Iesus è celo. Hęc profectò vnica est nostra consolatio: quæ si auferatur, aut necesse erit despondere animum, aut vanis mundi solatiis in exitium nostrum delinire. Siquidem & Propheta sibi vacillasse pedes confitetur, dum in præsentī impiorum prosperitate reputanda nimium immoratur: neque potuisse aliter consistere quàm dum sanctuarium Dei ingressus, ad nouissimum piorum ac malorum finem conuertit oculos. Vt vno verbo concludam, tunc demum in peccatoribus fidelium triumphat crux Christi de Diabolo, carne, peccato & impiis, si oculi in resurrectionis potentiam conuertuntur.

8. Oportet, quæ vni-
ta sit vni me-
ditatione.

9. Positum,
ab impio
exitus horren-
da descriptio
dicitur.

2. Thess. 1. 6.

Psal. 73. 2.

Conclusio.

CAPVT X.

Quomodo vtendum præsentī vitæ, eiusque adiumentis.

Partes huius capituli.

1. Huius doctrinæ necessitas ac vtilitas: quæ extrema item nobis fugienda, si præsentī vitæ eiusque adiumentis rectè vti cupimus, sect. 1. & 2.
2. Horum extremorum alterum, nempe carnis intemperies diligenter est compescenda, id-
que quatuor modis ordine descriptis, sect. 3. 4. 5. & 6.

Libus rudimentis probè nos simul instituit Scriptura quis rectus sit bonorum terrestrium vsus: res in componenda vitæ ratione minimè negligenda. Nam si viuendum est, vtendum quoque necessariis vitæ adminiculis. nec fugere ea quoque possumus quæ videntur oblectationi magis quàm necessitati inferuire. Modum ergo tenere oportet, vt pura conscientia siue ad necessitatem siue ad oblectamentum vtatur. Eum Dominus verbo suo præscribit, quum docet, vitam præsentem quandam peregrinationem suis esse, qua in cæleste regnum contendunt. Si per terram transeundum est duntaxat, non dubium quin eatenus vtendum sit eius bonis, vt cursum nostrum iuuent potius quàm morentur. Ideo non abs re suadet Paulus hoc mundo ita vtendum esse quasi non vtamur: eodem animo emendas esse possessiones quo venduntur. Verùm quia lubricus est hic locus, & vtran-
que in partem procliuius ad lapsum, studeamus pedem figere vbi tutò stare liceat. Fuerunt enim nonnulli, boni & sancti alioqui homines, qui quum viderent intemperiem ac luxuriam effreni libidine perpetuò euagari nisi seuerius coerceatur, corrigere autem tam perniciosum malum cuperent: quæ vna illis occurrēbat ratio, corporeis bonis vt homini permiserunt, quatenus necessitatis interesset. Pium quidem consilium. sed impendit austeriores fuerunt. Nam (quod est valde periculofum) arctiores laqueos induerunt conscientias quàm quibus verbo Domini stringerentur. Necessitas porrò illis est, ab omnibus abstinere quibus carere possis. ita secundum eos vix ad panem cibarium & aquam addere quequam liceret. Aliorum maior austeritas, qualis refertur de Cratete Thebano, qui opes suas in mare proiecit: quia nisi perirent, perditum se ab illis iri putabat. Multi autem hodie, dum prætextum quærunt quo in rerum externarum vsu carnis intemperies excusetur, & interim lasciuenti viam sternere volunt: pro confesso assumunt quod minimè illis concedo, nulla modificatione restringendam esse hanc libertatem: sed permittendum cuiusque conscientia vt vsurpet quantum sibi licere videat. Equidem futor nec debere nec posse conscientias statim præcisissimè legum formulis hic alligari: sed quum Scriptura generales legitimi vsus tradat regulas, secundum illas certè limitandus nobis est.

Quam necessa-
ria sit hæc do-
ctrina,
Ratio.

Est bonorum
vita præsentis.

Extrema fu-
genda.

1. Nimia au-
stertitas.

2. Carnis in-
temperies &
lasciua.

Ier. 25. 18.
Apoc. 7.
17.

1. Cor. 7. 3

Plutarch.
lib. de vr-
tando etc
ali. Philo-
soph. in vi-
ta Apoll.

Porro tres præcipuæ sunt partes huius capituli.

- 1 De loquutionibus, quæ in hac tractatione occurrunt, disputat, sect. 1. 2. 3. & 4.
- 2 Osiandri delirium de Essentiali iustitia impugnat, a 5. scilicet ad 13.
- 3 A lect. 13. ad finem capituli contra iustitiam operum fidei iustitiam erigit.

possunt de re-
generatione iu-
stificationis lu-
cis conuictus
explicari.

Am mihi satis diligenter exposuisse supra videor, quomodo hominibus à Le-
ge maledictis vnicum recuperandæ salutis iester in fide subsidium. Rursum
quid fides ipsa sit, & quæ in hominum Dei beneficia conferat, & quos in eo
fructus edat. Summa autem hæc fuit, Christum nobis Dei benignitate da-
tum, fide à nobis apprehendi ac possideri, cuius participatione duplicem potissimum
gratiam recipiamus: nempe vt eius innocentia Deo reconciliati, pro iudice iam propi-
tium habeamus in cælis Patrem: deinde vt eius Spiritu sanctificati, innocentiam purita-
tatemque vitæ meditemur. Ac de regeneratione quidem, quæ secunda est gratia, dictum
fuit quantum sufficere videbatur. Iustificationis ratio leuius ideo atracta est, quoniam
ad rem pertinebat intelligere primùm & quàm otiosa non sit à bonis operibus fides,
qua sola gratuitam iustitiam, Dei misericordia obtinemus: & qualia sint sanctorum bo-
na opera, in quibus pars huius quæstionis versatur. Ea ergo nunc penitus discutienda: &
ita discutienda vt meminerimus præcipuum esse sustinendæ religionis cardinem: quo
maiolem attentionem curamque afferamus. Nisi enim primum omnium, quo sis apud
Deum loco, & quale de te sit illius iudicium, tenes: vt nullum habes stabilendæ salutis
fundamentum, ita nec erigendæ in Deum pietatis. Sed necessitas cognoscendi melius ex
cognitione ipsa elucecet.

Lib. 2. c. 6
& 7.
Lib. 3. ab
initio vs-
que ad
hunc lo-
cum.

Huius autem
notitia duplici
ratione admo-
dum est neces-
saria.

Quom vt faci-
lius assequi-
mur, et aduer-
sum v. c. i.
1. Iustificari co-
ram Deo.

2 Porro ne impingamus in ipso limine (quod fieret si de re incognita disputatione
ingredieremur) primùm explicemus quid sibi velint istæ loquutiones, Hominem eo-
ram Deo iustificari, Fide iustificari vel operibus. Iustificari coram Deo dicitur, qui iudi-
cio Dei & censetur iustus, & acceptus est ob suam iustitiam: siquidem vt Deo abomi-
nabilis est iniquitas, ita nec peccator in eius oculis potest inuenire gratiam, quatenus est
peccator & quando talis censetur. Proinde vbicumque peccatum est, illic etiam se pro-
fert ira & ultio Dei. Iustificatur autem qui non loco peccatoris, sed iusti habetur, eoque
nomine consistit coram Dei tribunali, vbi peccatores omnes corruunt. Quemadmo-
dum si reus innocens ad tribunal æqui iudicis adducatur, vbi secundum innocentiam
eius iudicatum fuerit, iustificatus apud iudicem dicitur: sic apud Deum iustificatur qui
numero peccatorum exemptus, Deum habet suæ iustitiæ testem & assertorem. Iu-
stificari ergo operibus ea ratione dicitur in cuius vita reperitur ea puritas ac sancti-
tas, quæ testimonium iustitiæ apud Dei thronum mereatur: seu qui operum suorum
integritate, respondere & satisfacere illius iudicio queat. Contrà iustificabitur ille fide,
qui operum iustitia exclusus, Christi iustitiam per fidem apprehendit, qua vestitus in
Dei conspectu non vt peccator, sed tanquam iustus apparet. Ita nos iustificationem
simpliciter interpretamur acceptionem qua nos Deus in gratiam receptos pro iustis
habet. Eamque in peccatorum remissione ac iustitiæ Christi imputatione positam esse
dicimus.

2. Iustificari o-
peribus.

3. Iustificari fi-
de.

Definitio v. c.

Lucis (Iustifi-
cari) multiplex
significatio.

Prima, laudæ
Deo & veri-
tati tribuere.

2. Inanem iu-
stificationem osten-
dere.

3 In huius rei confirmationem extant multa & clara Scripturæ testimonia. Princi-
piò hanc esse propriam & vsitatissimam verbi significationem negari non potest. Sed
quia nimis longum esset locos omnes colligere & inter se conferre, satis sit lectores mo-
nuisse: per se enim facile obseruabunt. Paucos tantum producam, vbi hæc, de qua loqui-
mur, iustificatio nominatim tractatur. Primum vbi narrat Lucas plebem Christo audi-
to iustificasse Deum, & vbi pronuntiat Christus sapientiam iustificari à filiis suis, non si-
gnificat illic iustitiam conferre, quæ manet semper integra apud Deum, quanuis totus
mundus eripere conetur: neque hic etiam salutis doctrinam facere iustam, quæ per se
hoc habet: sed vtraque loquutio tantundem valet, ac laudem Deo eiusque doctrine tri-
buere quam merentur. Rursum quum Pharisæis exprobrat Christus quòd seipfos iusti-
ficent, non intelligit acquirere iustitiam rectè agendo, sed ambitiosè captare iustitiæ
qua vacui sunt famam. Hunc sensum melius intelligunt Hebraicæ linguæ periti: vbi et-
iam scelesti vocantur non modò qui sibi conscij sunt sceleris, sed qui iudicium dam-
nationis subeunt. Neque enim Berabe, dum se & Solomonem dicit fore scelestos, cri-
men agnoscit: sed probro se & filium expositum iri conqueritur, vt numerentur inter
reprobos & damnatos. Ex contextu tamen facile patet, verbum hoc, etiam dum Latine
legitur, non posse aliter accipi, nempe relatiuè, non autem vt qualitatem aliquam de-
notet

Luc. 7. 21.
Ibid. 37.

Luc. 16. 15

1. Reg. 1.
21.

Gal. 3. notet. Quod verò ad causam præsentem attinet, vbi Paulus ait Scripturam præiudicasse quòd ex fide iustificet Gentes Deus, quid aliud intelligas quàm Deum iustitiam ex fide imputare? Item, quum dicit Deum iustificare impium qui est ex fide Christi, quis sensus esse potest, nisi fidei beneficio à damnatione liberare quam ipsorum impietas merebatur? Apertius etiamnum in conclusione, dum sic exclamat, Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat. quis condemnabit? Christus est qui mortuus est: imò qui resurrexit, & nunc interpellat pro nobis. Perinde enim est ac si diceret, Quis accusabit quos Deus absoluit? quis damnabit quos suo patrocinio Christus defendit? Iustificare ergo nihil aliud est, quàm eum qui reus agebatur, tanquam approbata innocentia a reatu absolueret. Quum itaque nos Christi intercessione iustificet Deus, non propriè innocentie approbatione, sed iustitiæ imputatione nos absoluit: vt pro iustis in Christo censentur.

3. *Iustitiam ex fide imputare.*

Rom. 3. 26. Rom. 8. 33. Dei: Deus est qui iustificat. quis condemnabit? Christus est qui mortuus est: imò qui resurrexit, & nunc interpellat pro nobis. Perinde enim est ac si diceret, Quis accusabit quos Deus absoluit? quis damnabit quos suo patrocinio Christus defendit? Iustificare ergo nihil aliud est, quàm eum qui reus agebatur, tanquam approbata innocentia a reatu absolueret. Quum itaque nos Christi intercessione iustificet Deus, non propriè innocentie approbatione, sed iustitiæ imputatione nos absoluit: vt pro iustis in Christo censentur.

Per & propter Christum.

Act. 13. 38. Atque vt omittamus contentionem de voce, rem ipsam si intuemur qualiter nobis describitur, nulla manebit dubitatio. Nam Paulus acceptionis nomine certè iustificationem designat, quam dicit ad Ephesios 1. 5. Destinati sumus in adoptionem per Christum, secundum beneplacitum Dei in laudem gloriose ipsius gratiæ, qua nos acceptos vel gratiosos habuit. Id enim ipsum vult quod alibi dicere solet, Deum nos gratuitò iustificare. Quarto autem capite ad Romanos, primum appellat iustitiæ imputationem: nec eam dubitat in peccatorum remissione collocare. Beatus homo, inquit, à Dauide dicitur cui Deus acceptò fert vel imputat iustitiam sine operibus: sicut scriptum est, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c. Illic sanè non de iustificationis parte, sed de ipsa tota disputat. Eius porrò definitionem à Dauide positam testatur, quum beatos esse pronuntiat quibus datur gratuita peccatorum venia. Vnde apparet, iustitiam hanc de qua loquitur, simpliciter reatui opponi. Sed ad hanc rem locus ille est omnium optimus vbi hanc esse summam docet legationis Euangelicæ, vt reconciliemur Deo: quia ipse nos per Christum vult in gratiam recipere, non imputando nobis peccata. Sedulò expandant lectores totum contextum, nam paulò post exegeticè addens, Christum, qui peccati expers erat, factum esse pro nobis peccatum: vt modum recòciliationis designet, non aliud haud dubiè reconciliandi verbo intelligit quàm iustificari. Nec sanè quod alibi tradit staret, obedientia Christi nos constitui iustos, nisi in ipso & extra nos iusti reputamur coram Deo.

Prima confirmatio à dicto Pauli.

Et Christi.

Luc. 18. 14 Sic quum publicanus dicitur iustificatus è templo descendisse, non possumus dicere aliquo operum merito consequutum esse iustitiam. Hoc ergo dicitur, post impetratam peccatorum veniam, pro iusto esse coram Deo habitum. Iustus ergo fuit non operum approbatione, sed gratuita Dei absolutione. Quare eleganter Ambrosius, qui peccatorum confessionem vocat iustificationem legitimam.

In Ps. 118. Sermon. 10.

Altera confirmatio, ex collatione aliarum vocum, que nomine iustificationis gratuita coram Deo iustitiam per fidem in Christum intelligunt.

4 Atque vt omittamus contentionem de voce, rem ipsam si intuemur qualiter nobis describitur, nulla manebit dubitatio. Nam Paulus acceptionis nomine certè iustificationem designat, quam dicit ad Ephesios 1. 5. Destinati sumus in adoptionem per Christum, secundum beneplacitum Dei in laudem gloriose ipsius gratiæ, qua nos acceptos vel gratiosos habuit. Id enim ipsum vult quod alibi dicere solet, Deum nos gratuitò iustificare. Quarto autem capite ad Romanos, primum appellat iustitiæ imputationem: nec eam dubitat in peccatorum remissione collocare. Beatus homo, inquit, à Dauide dicitur cui Deus acceptò fert vel imputat iustitiam sine operibus: sicut scriptum est, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c. Illic sanè non de iustificationis parte, sed de ipsa tota disputat. Eius porrò definitionem à Dauide positam testatur, quum beatos esse pronuntiat quibus datur gratuita peccatorum venia. Vnde apparet, iustitiam hanc de qua loquitur, simpliciter reatui opponi. Sed ad hanc rem locus ille est omnium optimus vbi hanc esse summam docet legationis Euangelicæ, vt reconciliemur Deo: quia ipse nos per Christum vult in gratiam recipere, non imputando nobis peccata. Sedulò expandant lectores totum contextum, nam paulò post exegeticè addens, Christum, qui peccati expers erat, factum esse pro nobis peccatum: vt modum recòciliationis designet, non aliud haud dubiè reconciliandi verbo intelligit quàm iustificari. Nec sanè quod alibi tradit staret, obedientia Christi nos constitui iustos, nisi in ipso & extra nos iusti reputamur coram Deo.

Rom. 3. 24. Rom. 4. 6. nem: nec eam dubitat in peccatorum remissione collocare. Beatus homo, inquit, à Dauide dicitur cui Deus acceptò fert vel imputat iustitiam sine operibus: sicut scriptum est, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c. Illic sanè non de iustificationis parte, sed de ipsa tota disputat. Eius porrò definitionem à Dauide positam testatur, quum beatos esse pronuntiat quibus datur gratuita peccatorum venia. Vnde apparet, iustitiam hanc de qua loquitur, simpliciter reatui opponi. Sed ad hanc rem locus ille est omnium optimus vbi hanc esse summam docet legationis Euangelicæ, vt reconciliemur Deo: quia ipse nos per Christum vult in gratiam recipere, non imputando nobis peccata. Sedulò expandant lectores totum contextum, nam paulò post exegeticè addens, Christum, qui peccati expers erat, factum esse pro nobis peccatum: vt modum recòciliationis designet, non aliud haud dubiè reconciliandi verbo intelligit quàm iustificari. Nec sanè quod alibi tradit staret, obedientia Christi nos constitui iustos, nisi in ipso & extra nos iusti reputamur coram Deo.

1. Acceptio.
2. Iustitiæ imputatio.
3. Beatitudo.
4. Remissio peccatorum.
5. Reconciliatio cum Deo.
6. Iustitia per obedientiam Christi.

2. Cor. 5. 18. expandant lectores totum contextum, nam paulò post exegeticè addens, Christum, qui peccati expers erat, factum esse pro nobis peccatum: vt modum recòciliationis designet, non aliud haud dubiè reconciliandi verbo intelligit quàm iustificari. Nec sanè quod alibi tradit staret, obedientia Christi nos constitui iustos, nisi in ipso & extra nos iusti reputamur coram Deo.

Rom. 5. 19. quod alibi tradit staret, obedientia Christi nos constitui iustos, nisi in ipso & extra nos iusti reputamur coram Deo.

5 Verùm quia Osiander monstrum nescio quod essentialis iustitiæ inuexit, quo et si noluit abolere gratuitam iustitiam, ea tamen caligine inuoluit quæ pias mentes obtenebratas serio gratiæ Christi sensu priuet: antequam ad alia transe, hoc delitium reflexere operæpretium est. Primò hæc speculatio meræ est ieiunæque curiositatis. Multa quidem Scripturæ testimonia accumulatur, quibus Christum probet vnum esse nobiscum, & nos vicissim cum ipso, quod probatione non indiget: sed quia non obseruat huius vnitatis vinculum, seipsum illaqueat. Nobis verò omnes eius nodos expedire facile est, qui tenemus nos cum Christo vniri arcana Spiritus eius virtute. Conceperat vir ille quiddam affine Manichæis, vt essentiam Dei in homines transfundere appeteret. Hinc aliud eius commèrum, Adam fuisse formatum ad imaginem Dei: quia iam ante lapsum destinatus erat Christus exemplar humanæ nature. Sed quia breuitati studeo, in præsentis causa insistam. Dicit nos vnum esse cum Christo. Faremur: interea negamus misceri Christi essentiam cum nostra. Deinde perperam hoc principium trahi dicimus ad illas eius præstigijs: Christum nobis esse iustitiam, quia Deus est æternus, fons iustitiæ, ipsaque Dei iustitia. Ignoscent lectores si nunc tantum attingo quæ ratio docendi in alium

Altera pars capitis, Osianderi deliria de essentiali iustitia reflexens.

1. Argumentum Osianderi.

Responsio.

2. Argumentum. Responsio 1. Altera.

5 Verùm quia Osiander monstrum nescio quod essentialis iustitiæ inuexit, quo et si noluit abolere gratuitam iustitiam, ea tamen caligine inuoluit quæ pias mentes obtenebratas serio gratiæ Christi sensu priuet: antequam ad alia transe, hoc delitium reflexere operæpretium est. Primò hæc speculatio meræ est ieiunæque curiositatis. Multa quidem Scripturæ testimonia accumulatur, quibus Christum probet vnum esse nobiscum, & nos vicissim cum ipso, quod probatione non indiget: sed quia non obseruat huius vnitatis vinculum, seipsum illaqueat. Nobis verò omnes eius nodos expedire facile est, qui tenemus nos cum Christo vniri arcana Spiritus eius virtute. Conceperat vir ille quiddam affine Manichæis, vt essentiam Dei in homines transfundere appeteret. Hinc aliud eius commèrum, Adam fuisse formatum ad imaginem Dei: quia iam ante lapsum destinatus erat Christus exemplar humanæ nature. Sed quia breuitati studeo, in præsentis causa insistam. Dicit nos vnum esse cum Christo. Faremur: interea negamus misceri Christi essentiam cum nostra. Deinde perperam hoc principium trahi dicimus ad illas eius præstigijs: Christum nobis esse iustitiam, quia Deus est æternus, fons iustitiæ, ipsaque Dei iustitia. Ignoscent lectores si nunc tantum attingo quæ ratio docendi in alium

3. *Argumentum.* locum differri postulat. Quauis autem excuset se voce iustitiæ essentialis non aliud intendere quam vt huic sententiæ occurrat, nos propter Christum iustos reputari: dilucidè tamen exprimit se non ea iustitia cõtentum, quæ nobis obedientia & sacrificio mortis Christi parta est, fingere nos substantialiter in Deo iustos esse tam essentia quàm qualitate infusa. Hæc enim ratio est cur tam vehementer contendat, non solum Christum, sed Patrem & Spiritum in nobis habitare. Quod etsi verum esse fateor, peruersè tamen ab eo torqueri dico. Modum enim habitandi expendere decebat, nempe quòd Pater & Spiritus in Christo sunt: & sicut in ipso habitat plerumque diuinitatis, ita in ipso pollidemus totum Deum. Quicquid ergo seorsum de Patre & Spiritu profert, non aliud tendit nisi vt simplices abstrahat à Christo. Deinde substantialem mixtionem ingerit, qua Deus se in nos transfundens, quasi partem sui faciat. Nam virtute Spiritus sancti fieri vt coalescamus cum Christo, nobisque sit caput & nos eius membra, ferè pro nihilo ducit, nisi eius essentia nobis misceatur. Sed in Patre & Spiritu apertius, vt dixi, prodit quid sentiat: nempe iustificari nos non sola Mediatoris gratia, nec in eius persona iustitiam simpliciter vel solidè nobis offerri: sed nos fieri iustitiæ diuinæ confortes, dum essentialiter nobis vnitur Deus.

Quam necessaria sit hæc ratio.

6 Si tantum diceret Christum nos iustificando, essentiali coniunctione nostrum fieri: nec solum quatenus homo est, esse caput nostrum, sed diuinæ quoque nature essentiam in nos diffundi: minore noxa delictis se pasceret, nec fortè propter hoc delirium tanta esset excitanda contentio: sed quum principium hoc sit instar sepiæ, quæ egestione attri turbidique sanguinis multas caudas occultat, nisi velimus scientes & volentes pati nobis iustitiam illam eripi quæ sola de salute gloriandi fiduciam nobis adfert, acriter resistere necesse est. Nam in hac tota disputatione nomen iustitiæ & verbum iustificandi ad duas partes extendit, vt iustificari sit non solum reconciliari Deo gratuita venia, sed etiam iustos effici: vt iustitia sit non gratuita imputatio, sed sanctitas & integritas quam Dei essentia in nobis residens inspirat. Deinde fortiter negat, quatenus Christus sacerdos peccata expiando, Patrem nobis placauit, ipsum esse iustitiam nostram, sed vt est Deus æternus, & vita. Vt probet illud primum, Deum non tantum ignoscendo sed regenerando iustificare, quærit an quos iustificat, relinquat quales erant natura, nihil ex vitiiis mutando. Responso perquam facilis est: sicut non potest discerpi Christus in partes, ita inseparabilia esse hæc duo, quæ simul & cõiunctim in ipso percipimus, iustitiam & sanctificationem. Quoscumque ergo in gratiam recipit Deus, simul spiritu adoptionis donat, cuius virtute eos reformat ad suam imaginem. Verum si solis claritas non potest à calore separari, an ideo dicemus luce calefieri terram, calore verò illustrari? Hac similitudine nihil ad rem præsentem magis accommodum. Sol calore suo terram vegetat ac fecundat, radiis suis illustrat & illuminat. hic mutua est ac indiuidua connexio: transferre tamen quod vnus peculiare est ad alterum, ratio ipsa prohibet. In hac duplicis gratiæ confusione, quam obtrudit Osiander, similis est absurditas: quia enim re ipsa ad colendam iustitiam renouat Deus quos pro iustis gratis censet, illud regenerationis donum misceat cum hac gratuita acceptatione, vnumque & idem esse contendit. Atqui Scriptura vtrunque coniungens distinctè tamen enumerat, quo multiplex Dei gratia melius nobis pateat. Neque enim superuacuum est illud Pauli, datum fuisse nobis Christum in iustitiam & sanctificationem. Et quoties à salute nobis parta, à paterno amore Dei, à Christi gratia ratiocinatur nos ad sanctitatem & munditiam vocatos esse, aperte indicat aliud esse iustificari quàm fieri nouas creaturas. Vbi verò ad Scripturam ventum est, totidem corrumpit locos quot citat. Vbi Paulus dicit reputari fidem ad iustitiam non operanti, sed credenti in eum qui iustificat impium, exponit iustum efficere. Eadem temeritate deprauat totum illud quartum caput ad Romanos: neque dubitat eodem furo insicere quod nuper citauit, Quis accusabit electos Dei: Deus est qui iustificat. vbi de reatu & absolutione simpliciter agi palam est, ac ex antithesi pendere Apostoli sensum. Ergo tam in ratione illa quàm in citandis Scripturæ suffragiis nimium

4. *Argumentum.*

Responso.

Similitudine confirmata.

Secunda responsio, ducta ab absurdo.

1. Cor. 1. 30.

5. *Argumentum.*

Responso.

6. *Argumentum.*

Responso.

futilis deprehenditur. Nihilo etiam rectius de nomine iustitiæ differit, quòd scilicet Abrahamæ reputata fuerit fides in iustitiam, postquam amplexus Christum (qui Dei iustitia est, & Deus ipse) eximiiis virtutibus excelluerat. Vnde apparet ex duobus integris ab ipso vitiosè fieri vnum corruptum. neque enim iustitia, cuius illic fit mentio, ad totum vocationis cursum pertinet: quin potius testatur Spiritus, quauis eximia esset præstan-

tia virtutum Abrahæ, diuque perseverando tandem auxisset, non tamen aliter placuisse Deo, nisi quod gratiam in promissione oblatam fide recepit. Vnde sequitur in iustificatione nullum operibus esse locum, sicuti Paulus scitè contendit.

7 Quod obiicit, vim iustificandi non inesse fidei ex se ipsa, sed quatenus Christum recipit, libenter admitto. nam si per se, vel intrinseca, vt loquuntur, virtute iustificaret fides, vt est semper debilis & imperfecta, non efficeret hoc nisi ex parte. sic manea esset iustitia quæ fructulum salutis nobis conferret. Nos quidem nihil tale imaginamur, sed propriè loquendo Deum vnum iustificare dicimus: deinde hoc idem transferimus ad Christum, quia datus est nobis in iustitiam. fidem verò quasi vasi conferimus, quia nisi exinaniti ad expectandâ Christi gratiam aperto animæ ore accedimus, non sumus Christi capaces. Vnde colligitur, non detrahare nos Christo vim iustificandi, dum prius eum fide recipi docemus quàm illius iustitiam. Neque tamen interea tortuosas huius sophistæ figuras admitto, quum dicit fidem esse Christum, quasi verò olla fictilis sit thesaurus, quod in ea reconditum sit aurum. Neque enim diuersa ratio est quin fides, etiam si nullius per se dignitatis sit vel pretij, nos iustificet, Christum asserendò, sicut olla pecuniis referta hominem locupletat. Inscitè ergo fidem, quæ instrumentum est dumtaxat percipiendæ iustitiæ, dico misceri cum Christo, qui materialis est causa, tantique beneficii author simul & minister. Tam expeditus est ille quoque nodus, quomodo intelligi debeat vocabulum fidei, vbi de iustificatione agitur.

8 In Christi receptione lógicus prouehitur: nempe verbi externi ministerio verbum internum recipi, quo nos à sacerdotio Christi & Mediatoris persona ad externam eius diuinitatem traducat. Nos quidem Christum non diuidimus, sed eundem, qui in carne sua nos Patri reconcilians iustitia donauit, esse æternum sermonem Dei: nec verò ab eo potuisse aliter impleri Mediatoris partes fatemur, & iustitiam nobis acquiri, nisi esset Deus æternus. Sed hoc Osiandri placitum est, quum Deus & homo sit Christus, respectu

diuinæ naturæ non humanæ factum nobis esse iustitiam. Atqui si propriè hoc in diuinitatem comperit, peculiare non erit Christo, sed commune cum Patre & Spiritu: quando non alia est vnus quàm alterius iustitia. Deinde quod naturaliter ab æterno fuit, non congrueret dici nobis esse factam. Sed vt hoc demus, Deum nobis factum esse iustitiam, qui illud quod interpositum est conueniet factum esse à Deo? Hoc certè peculiare est Mediatoris personæ: quæ etsi in se continet diuinam naturam, hic tamen insignitur proprio elogio, quo seorsum à Patre & Spiritu discernitur. Ridiculè verò in verbo vno Ieremiæ triumphat, vbi promittit Iehouam fore nostram iustitiam. Atqui nihil inde aliud eliciet nisi Christum, qui nostra est iustitia, esse Deum manifestatum in carne. Alibi retulimus ex cõcione Pauli, Deum sibi acquisuisse Ecclesiam suo sanguine. Si quis inde inferat, sanguinem quo expiata sunt peccata esse diuinum, & diuinæ naturæ,

quis tam scõdum errorem ferat? Atqui hoc tam puerili cauillo se omnia adeptum esse putat Osiander, tumet, exultat, multasq; paginas farcit suis ampullis. quum tamen simplex sit, & expedita solutio, Iehouam quidem, vbi factus fuerit germen Dauidis, fore piorum iustitiam: sed quo sensu, docet Iesaias, Cognitione sui iustificabit multos iustus feruus meus. Notemus Patrem loqui: Filio attribuere iustificandi partes: causam addere, quòd iustus sit: modum vel medium (vt loquuntur) locare in doctrina qua Christus cognoscitur. Nam vocem *παιδι* accipere commodius est. Hinc colligo Christum esse factum iustitiam quando serui speciem induit: secùdò nos iustificare quatenus obsequentem se Patri præbuit: ac proinde non secundum diuinam naturam hoc nobis præstare, sed pro dispensationis sibi iniunctæ ratione. Etsi enim solus Deus fons est iustitiæ, nec aliter quam eius participatione sumus iusti: quia tamen infelici dissidio ab eius iustitia alienati sumus, necesse est descendere ad hoc inferius remedium, vt nos Christus mortis & resurrectionis suæ virtute iustificet.

9 Si obiiciat, opus hoc sua præstantia superare hominis naturam, idèoque non posse nisi diuinæ naturæ adscribi, prius concedo: in hoc secundo dico eum in se huc hallucinari. Nam et si neq; sanguine suo animas nostras purgare, neq; Patrem suo sacrificio placare, neque à reatu absolueret nos poterat Christus, nec denique munus sacerdotis peragere, nisi verus fuisset Deus, quia tanto oneri impar erat carnis facultas: certum tamen est his omnibus perfunctum esse secundum humanam naturam. Quomodo enim iustificati sumus si quaeritur, respondet Paulus, Christi obedientia. An vero aliter obediuit quam

B 2 assu

7. Argumentum.
Responsio.

8. Argumentum.
Responsio.

9. Argumentum.
Responsio.

Instantia.
Responsio 1.

2.
3.

2. Instantia.
Responsio 1.

2.
3.

Confirmatio.

Cõclusio responsionis xi 9. argumentum.

10. Argumentum.
Responsio.

12r. 27. 6.
& 33. 14.
Act. 20.
28.

Iesa. 53. 11

assumpta serui figura: Vnde colligimus, in carne eius exhibitam nobis esse iustitiam. Similiter in aliis verbis (quæ sæpius citare quomodo Osiandrum non pudeat valde miror) non alibi statuit iustitiæ fontem quàm in carne Christi. Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in illo. Iustitiam Dei inflatis buccis attollit Osiander, & triumphum canit, quasi euicerit esse spectrum illud suum essentialis iustitiæ: quum longè aliud verba sonet, iustos nos esse expiatione per Christum facta.

Instantia 1.

Responsio.

Instantia 2.

Responsio.

Iustitiam Dei accipi pro ea quæ Deo probatur, notum esse debuerat elementariis: sicuti apud Iohannem confertur gloria Dei hominum gloriæ. Scio, interdum vocari Dei iustitiam, cuius est ipse author, & qua nos donat: sed hoc loco nihil aliud intelligi quàm nos mortis Christi piaculo suffultos apud Dei tribunal stare, sani lectores me tacente agnoscunt. Neque in voce tantum est momenti, modò nobiscum de hoc consentiat Osiander, nos in Christo iustificari quatenus pro nobis factus est expiatrix victima: quod à diuina eius natura abhorret. Quæ etiam ratione, vbi iustitiam & salutem quam nobis attulit, obsignare vult Christum, certum eius pignus in carne sua proponit. Vocat quidem se panem viuum: sed modum explicans, adiungit, carnem suam esse verè cibum, & sanguinem verè potum. Quæ ratio docendi in sacramentis perspicitur: quæ etsi fidem nostram ad totum Christum non dimidium dirigunt, simul tamen iustitiæ & salutis materiam in eius carne residere docent, non quòd à seipso iustificet aut viuificet merus homo, sed quia Deo placuit, quod in se absconditum & incomprehensibile erat, in Mediatore palam facere. Vnde soleo dicere Christum esse nobis quasi expositum fontem, Vnde hauriamus quod alioqui sine fructu lateret in oçcultis illa & profunda scaturigine, quæ in Mediatoris persona ad nos emergit. Hoc modo & sensu non inficior Christum, vt est Deus & homo, nos iustificare, commune esse etiam hoc opus Patris & Spiritus sancti, denique iustitiam, cuius nos consortes facit Christus, æternam esse Dei æterni iustitiam, modò firmis & apertis quas citavi rationibus cedat.

Instantia 3.

Responsio.

Instantia 4.

Responsio.

Quo sensu Christi
suis dicitur, no
stra iustitia.

10 Porro ne suis cauillis decipiat imperitos, fateor hoc tam incomparabili bono nos priuari donec Christus noster fiat. Coniunctio igitur illa capitis & membrorum, habitatio Christi in cordibus nostris, mystica denique vnio à nobis in summo gradu statuitur: vt Christus noster factus, donorum quibus præditus est nos faciat consortes. Non ergo eum extra nos procul speculamur, in nobis imputetur eius iustitia: sed quia ipsum induimus, & insiti sumus in eius corpus, vnum denique nos secum efficere dignatus est: ideo iustitiæ societatem nobis cum eo esse gloriamur. Ita refellitur Osiandri calumnia, fidem à nobis censeret iustitiam: quasi Christum spoliemus iure suo, quum dicimus fide nos ad eum vacuos accedere, vt eius gratiæ locum demus, quo nos ipse solus impleat.

11. Argumentum.

Responsio 1.

Altera.

Sed Osiander hac spirituali coniunctione spreta, crassam mixturam Christi cum fidelibus vrget: atque ideo Zuingianos odiosè nominat quicunque non subscribunt fanatico errori de essentiali iustitia: quia non sentiant Christum in Cœna substantialiter comedi. Mihi verò probum hoc audire ab homine superbo suisque præstigijs dedito summa gloria est. Quanquam non me solum, sed quos modestè venerari debuerat scriptores orbi satis cognitos perstringit. Mea verò nihil refert, qui priuatam causam non ago, quo sincerius hanc causam ago, qui liber sum ab omni prauo affectu. Quòd ergo essentialium iustitiam & essentialem in nobis Christi habitationem tam importunde exigit, huc spectat, primum vt crassa mixtura se Deus in nos transfundat, sicuti in Cœna carnalis manducatio ab ipso fingitur, deinde vt iustitiam suam nobis inspiret, qua realiter sumus cum ipso iusti: quandoquidem secundum ipsum iustitia hæc tam est Deus ipse quam probitas, vel sanctitas, vel integritas Dei. Non multum operè impendam diluendis quæ adducit testimonijs, quæ perperam à caelesti vita ad statum præsentem detorquet. Per Christum (inquit Petrus) donata sunt nobis pretiosa & maxima promissa, vt consortes efficeremur diuinæ naturæ. Quasi verò nunc sumus quales Euangelium fore promittit vltimo Christi aduentu: imò admonet Iohannes tunc nos Deum visuros scienti est, quia similes ei erimus. Tantùm exilem gustum dare volui lectoribus, data opera me superfedere ab his nugis, non quòd difficile sit eas diluere, sed quia nolo molestus esse in labore superuacuo.

12. Argumentum, de duplici iustitia.

11 Caterum in secundo membro plus veneni latet, vbi nos vna cum Deo iustos esse docet. Satis iam me probasse arbitror, quauis non tam pestiferus esset hoc dogma, quia tamen frigidum & ieiunum est, suæque vanitate distluit, sanis & pijs lectoribus merito deb

Rom. 5.
19.Iohan. 14
43.

1. Pet. 4.

1. Iohan. 3
2.

debere esse insipidum. Verùm hæc minimè tolerabilis est impietas, prætextu duplicis iustitiæ labefactare salutis fiduciam, & nos raptare supra nubes, ne gratiam expiationis fide amplexi, Deum quietis animis inuocemus. Ridet eos Osiander qui iustificari docent esse verbum forensè: quia oporteat nos re ipsa esse iustos. nihil etiam magis respuit quam nos iustificari gratuita imputatione. Agedum, si nos Deus non iustificat absoluendo & ignoscendo, quid sibi vult illud Pauli: Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Eum enim qui peccatum nõ fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in illo. Primùm obtineo, iustos cenferi qui Deo reconciliantur. modus inferitur, quòd Deus ignoscendo iustificet: sicuti alio loco iustificationi accusationi opponitur. quæ antithesis clarè demonstrat sumptam esse loquendi formam à forensi vsu. Nec verò quisquam mediocriter in lingua Hebraica versatus (modo idem sedato sit cerebro) inde ortam esse phrasin hanc ignorat, deinde quorsum tendat & quid valeat. Iam verò mihi respòdeat Osiander, vbi dicit Paulus describi à Dauid iustitiam sine operibus in his verbis, Beati quorù remissæ sunt iniquitates: sít ne plena hæc definitio, an dimidia. Certè Prophetam non adducit testem, acsi doceret partem iustitiæ esse veniam peccatorum, vel ad hominem iustificandum concurrere: sed rotam iustitiam in gratuita remissione includit, beatum hominem pronuntians cuius recta sunt peccata, cui remisit Deus iniquitates, & cui transgressiones non imputat: felicitatem eius inde asstimat & cenfer, quia hoc modo iustus esse non re ipsa, sed imputatione. Excipit Osiander, contumeliosum hoc fore Deo, & naturæ eius contrarium, si iustificet qui re ipsa impij manent. Atqui tenendum memoria est quod iam dixi, nõ separari iustificandi gratiam a regeneratione, licet res sint distinctæ. Sed quia experientia plus satis notum est, manere semper in iustis reliquias peccati, necesse est lògè aliter iustificari quàm reformantur in vitæ nouitatem. Nam hoc secundum sic inchoat deus in electis suis, totòque vitæ curriculo paulatim, & interdum lentè in eo progreditur, vt semper obnoxij sint apud eius tribunal mortis iudicio. Iustificat autem nõ ex parte, sed vt liberè, quasi Christi puritate induti, in cælis compareant. Neque enim conscientias pacaret aliqua iustitiæ portio, donec statutum sit nos deo placere: quia sine exceptione iusti coram ipso sumus. Vnde sequitur peruerti & funditus euerti iustificationis doctrinam vbi animis iniicitur dubitatio, cõcutitur fiducia salutis, libera & intrepida inuocatio remoram patitur: imò vbi non stabilitur quies & tranquillitas cum spirituali gaudio. Vnde Paulus a repugnantibus arguit, hæreditatè non esse ex Lege: quia hoc modo exinanita esset fides, quæ si operum respectum habeat, labascit: quando nemo ex sanctissimis illic reperiet in quo confidat. Hoc discrimen iustificandi & regenerandi (quæ duo confundès Osiander, duplicem iustitiam nominat) pulchrè exprimitur à Paulo. nam de reali sua iustitia loquens, vel de integritate qua donatus erat (cui Osiander titulum imponit essentialis iustitiæ) flebiliter exclamat, Miser ego, quis me liberabit ex corpore mortis huius? Ad iustitiam verò cõfugiens quæ in sola dei misericordia fundata est, magnificè & vitæ & morti, & probris, & inedia, & gladio rebúsque omnibus aduersis insultat. Quis accusabit contra electos dei, quos ipse iustificat? Certò enim persuasus sum quòd nihil nos separabit ab amore eius in Christo. Iustitiam sibi esse clarè prædicat quæ sola ad salutem in solidum sufficiat coram deo, vt gloriandi fiduciæ nõ deroget ac nihil remore iniicit misera illa seruitus, cuius sibi conscius fortem suam paulo antè descebat. Hæc diuersitas satis nota est adeòque familiaris sanctis omnibus qui sub onere iniquitatum gemunt, & interea victrice fiducia emergunt supra omnes metus. Quod autem obiecit Osiander, dissentaneum esse à natura dei, in eum recidit. nam etii duplici iustitia tanquam pellita veste sanctos vestit, fateri tamen cogitur, sine peccatorum remissione neminem placere deo. Quod si verum est, saltem concedat secundum ratam partem imputationis (vt loquuntur) iustos cenferi qui re ipsa non sunt. Quousque autem extendet peccator acceptationem hanc gratuitam, quæ subrogatur in locum iustitiæ: ex deinceps, an ex vincia? Ambiguus profectò & vacillans in hanc & in hanc partem pendebit: quia non licebit quantù ad fiduciam necessariam erit iustitiæ sibi sumere. Bene est quòd huius causæ nõ est arbitrer, qui deo legem vellet præscribere. Ceterùm illud stabit fixum, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas quum iudicaris. Quantæ autè arrogantia est damnare summum iudicem quum gratis absoluit, ne valeat illud respòsum, Miserebor cuius miserebor? Et tamen Mosis intercessio, quam hac voce compefcuit deus, non eò

*Responso.**14. Argumentum.**Responso 1.**Responso 2.**Osiandri exceptio.**Responso 3.**Iustitiæ imputata & inchoata distinguentia.**Galat. 3. 18.**Ab Osiandro confunduntur.**Rom. 7. 24.**Rom. 8. 33.**Osiandri obiectio.**Responso.**Psal. 51. 6.**Exod. 21. 19.*

tendebat ne cui parceret, sed vt omnes pariter, abolito reatu, quanuis obnoxij culpæ essent, abfolueret. Ac nos quidem dicimus ideo sepultis peccatis iustificari coram Deo perditos: quia (vt peccatum odio habet) non potest amare nisi quos iustificat. Sed hæc est mirabilis iustificandi ratio, vt Christi iustitia recti non exhorreat iudicium quo digni sunt, & dum seipfos meritiò damnant, iusti extra se censeantur.

15. *Argumentum seu delictum Offianderi.*

12. Monendi tamen sunt lectores, vt ad mysterium, quod se illos celare nolle iactat, sedulo aduertant. Postquam enim diu & prolixè contendit non sola imputatione iustitiæ Christi nos fauorem consequi apud Deum, quia hoc ei impossibile esset habere pro iustis qui non sunt: (vtor eius verbis) tandem concludit Christum non humanæ naturæ sed diuinæ respectu datum nobis esse in iustitiam: & quanuis hæc nonnisi in persona Mediatoris reperiri queat, esse tamen non hominis sed Dei iustitiam. Non colligat nunc suum funiculum ex duabus iustitiis, sed planè iustificandi officium adimit humanæ Christi naturæ. Operæpretium autem est tenere qua ratione pugnet. Dicitur eodem loco Christus factus in sapientiam: quod non cõuenit nisi æterno sermoni. Ergo nec Christus homo iustitia est. Respondeo, vnigenitum Dei Filium æternam quidem fuisse eius sapientiam, sed diuerso modo nomen hoc ei attribui apud Paulum, quia in ipso reconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ. Quod ergo apud Patrem habebat, nobis manifestauit: & ita non ad essentiam Filij Dei, sed ad vsu nostrum refertur quod dicit Paulus, & humanæ Christi naturæ rite aptatur: quia etsi lux in tenebris lucebat antequam carnem indueret, erat tamen lux abscondita, donec prodiret idem Christus in natura hominis, sol iustitiæ: qui se ideo lucem mudi appellat. Stultè etiam ab eo obiicitur,

Responsio.

Coloss. 2. 3.

iustificandi virtutem tam Angelis quàm hominibus longè superiorem esse: quãdo hoc non ex dignitate creaturæ cuiusquam, sed ex Dei ordinatione pendet, Si Angelis libeat Deo satisfacere, nihil proficient: quia non sunt ad hoc destinati. homini autem Christo hoc singulare fuit, qui Legi subiectus est vt nos à maledictione Legis redimeret. Nimis etiam improbè calumniatur eos qui negant Christum secundum diuinam naturam esse nobis iustitiam, relinquere vnã tantum partem de Christo, & (quod deterius est) facere duos Deos: quia etsi fatentur Deum habitare in nobis, reclamant tamen non esse nos iustos iustitia Dei. Neque enim si Christum, quatenus mortem subiit vt destrueret eum qui habebat mortis imperium, vocamus auctorem vitæ, protinus totum ipsum, vt est Deus in carne manifestatus, fraudamus hoc honore: sed tantum distinguimus quomodo ad nos perueniat iustitia Dei, vt ea fruamur. in quo nimis cœdè lapsus est Oslander. Neq; verò negamus, quod nobis in Christo palam est exhibitum, ab arcana Dei & gratia & virtute manare: neque de eo pugnamus quin iustitia, quam nobis Christus confert, iustitia Dei sit, que ab ipso proficiscitur: sed constanter illud tenemus nobis in morte & resurrectione Christi esse iustitiam & vitam. Amitto pudendam illam locorum congeriem, qua sine delectu atque etiam sine communi sensu operauit lectores, vbi cum que sit iustitiæ mentio, debere hanc essentialem intelligi. sicuti vbi Dauid Dei iustitiam ad ferendas sibi suppeticas implorat, quum id faciat plus centies, tot sententias corrumpere non dubitat Oslander. Nihilò etiam firmitus est quod obiecit, iustitiam propriè dici & rectè qua ad rectè agendum mouemur, solum verò Deum operari in nobis & velle & perficere. Neq; enim negamus quin reformet nos Deus Spiritu suo in vitæ sanctitatem & iustitiam: sed primò videndum est faciãne hoc per se & immediatè, an verò per manum Filij sui, penes quem omnem Spiritus sancti plenitudinem deposuit, vt sua abundantia membrorum inopiæ subueniret. Deinde quanuis ex occulto diuinitatis fonte prodeat ad nos iustitia, non tamen sequitur, Christum, qui in carne se propter nos sanctificauit, secundum diuinam naturam nobis iustitiam esse. Non minus friuolum est quod adducit, Christum ipsum diuina iustitia fuisse iustum: quia nisi eum voluntas Patris impulisset, ne ipse quidem iniunctis sibi partibus satisfecisset. Nam etsi alibi dictum fuit omnia Christi ipsius merita fluere ex mero Dei beneplacito, nihil hoc tamen ad phantasma quo suos & simplicium oculos fascinat Oslander. Quis enim colligere permittat, quia fons & principium iustitiæ nostræ Deus est, essentialiter nos esse iustos, & essentiam iustitiæ Dei in nobis habitare? In redimenda Ecclesia (inquit Iesaias) Deus iustitiam suam induit quasi lorica. an vt Christum armis spoliaret, quæ dederat ne esset perfectus redemptor? Atqui nihil aliud voluit Prophetæ, quàm Deum extra se nihil mutatum esse, neque fuisse vllò subsidio adiutum ad nos redimendos. Quod aliis

Iohan. 8. 12.

16. *Argumentum.*

Responsio.

Galat. 3. 13.

17. *Argumentum.*

Responsio.

Hebr. 2. 14.

18. *Argumentum.*

Responsio.

19. *Argumentum.*

Philip. 2. 13.

Responsio.

Iohan. 17. 19.

20. *Argumentum.*

Responsio.

Ies. 59. 17.

verbis

verbis breuiter signauit Paulus, salutem nobis dedisse in ostensionem suæ iustitiæ. Sed hoc minimè euerit quod alibi docet, nos vnus hominis obedientia iustos esse. Denique quisquis duplicem iustitiam inuoluit, ne quiescant miseræ animæ in mera & vnica Dei misericordia, Christum implexis spinis per ludibrium coronat.

Rom. 3. 25.
Rom. 5. 19.
Conditio refutationis errorum Gijoudu.

13 Sed quoniam bona pars hominum iustitiam ex fide & operibus compositam imaginatur, præmonstramus id quoque, sic inter se differre fidei operumque iustitiam, vt altera stante necessariò altera eueratur. Dicit Apostolus se omnia pro stercorebus reputasse vt Christum lucrificeret, & in illo reperiretur non habens suam iustitiam quæ est ex Lege, sed quæ est ex fide Iesu Christi, iustitiam quæ est ex Deo per fidem. Vides & contrariorum esse hic comparisonem, & indicari propriam iustitiam oportere pro derelicto haberi ab eo qui velit Christi iustitiam obtinere. Quare alibi hanc Iudæis ruinæ causam fuisse tradit, quòd suam volentes iustitiam stabilire, iustitiæ Dei non fuerunt subiecti. Si propriam iustitiam stabiliendo, Dei iustitiam excutimus: vt hanc consequamur, oportet profectò illam penitus aboleri. Id ipsum quoque ostendit quum negat per Legem excludi gloriationem nostram, sed per fidem. Vnde sequitur, quantisper manet quantulacumque operum iustitia, manere nobis nonnullam gloriandi materiam. Iam si fides omnem gloriationem excludit, cum iustitia fidei fociari nullo pacto iustitia operum potest. In hunc sensum tam clarè loquitur quarto capite ad Rom. vt nullum caulis aut tergiuersationibus locum relinquat. Si operibus, inquit, iustificatus est Abraham, habet gloriam. Subiungit, Atqui non habet gloriam apud Deum. Consequens ergo est, non iustificatum esse operibus. Põnit deinde alterum argumentum à contrariis. Quum rependitur operibus merces, id fit ex debito, non ex gratia. Fidei autem tribuitur iustitia secundum gratiam. Ergo id non est ex meritis operum. Valeat igitur eorum somnium qui iustitiam ex fide & operibus conflam comminiscuntur.

Postrema pars capitis, Sophista, fingentes iustitiam ex fide & operibus compositam refellens.

Ratio. Ita differunt inter se fides & operum iustitia, vt altera stante altera necessariò eueratur.

14 Sabile effugium habere se putant sophistæ, qui sibi ex Scripturæ deprauatione & inanibus cauillis ludos & delicias faciunt. nam opera exponunt, quæ literaliter tantum & liberi arbitrij conatu extra Christi gratiam faciunt homines nondum nati. id verò ad opera spiritalia spectare negant. Ita secundum eos tam fide quàm operibus iustificatur homo, modò ne sint propria ipsius opera, sed dona Christi & regenerationis fructus. Paulum enim non alia de causa ita loquutum, nisi vt Iudæos viribus suis fretos conuinceret stultè sibi arrogasse iustitiam, quum solus Christi Spiritus eam nobis conferat, non studium ex proprio nature motu. Atqui non obseruant in antithesi legalis & Euangelicæ iustitiæ, quam alibi Paulus adducit, excludi quælibet opera, & quocumque ornatum titulo. Docet enim iustitiam Legis hanc esse, vt salutem obtineat qui præstitit quod Lex iubet: iustitiam verò fidei, si credimus Christum esse mortuum, & resurrexisse. Ad hæc videbimus postea suo loco, diuersa esse Christi beneficia, sanctificationem & iustitiam. Vnde sequitur ne spiritalia quidem opera in calculum venire, vbi vis iustificandi fidei adscribitur. Nec verò Paulus, vbi negat (quod nuper citauimus) Abraham habere cur gloriatur apud Deum, quia operibus iustus non est, restringi hoc debet ad literalem & externam virtutum speciem, vel liberi arbitrij conatum: sed quanuis spiritalis & fere Angelica fuerit Patriarchæ vita, non tamen superetere operum merita, quæ illi iustitiam coram Deo acquirant.

Effugium sophistarum hominum iustitiam.

Responsio prior.

Galat. 3. 11. 12.

Altera.

15 Crassius paulò scholastici, qui præparationes suas miscunt: hi tamen non minus prauo dogmate simplices & incautos imbuunt, sub prætextu Spiritus & gratiæ misericordiam Dei, quæ sola trepidas animas placare potest, regentes. Nos vero fatemur cum Paulo, iustificari apud Deum legis factores: sed quia à Legis obseruatione longè omnes absumus, hinc colligimus, quæ maximè ad iustitiam valere deberent opera, ideo nihil nos iuuare, quia illis destituimur. Quod ad vulgares Papistas pertinet vel scholasticos, dupliciter hic falluntur: & quòd fidem appellant cõscientiæ certitudinem, in expectanda à Deo pro meritis mercede: & quòd gratiam Dei non gratuitæ iustitiæ imputationem, sed Spiritum ad studium sanctitatis adiuuantem interpretantur. Legunt apud Apostolum, Accedentem ad Deum oportet primùm credere quòd Deus sit, deinde quòd remunerator sit quærentibus se. Sed non animaduertunt quis sit querendi modus. In nomine verò gratiæ eos hallucinari palam fit ex eorum scriptis. Lombardus enim iustificationem per Christum nobis datam duobus modis interpretatur. Primùm, inquit, mors Christi nos iustificat, dum per eam excitatur charitas in cordibus nostris, qua iusti

Secundum effugium seu sophisma.

Responsio, duplici fallaciam aperiens.

Heb. 11. 6.

Lib. 3. Sent. dist. 16. c. 1.

effic

efficimur: deinde quòd per eandem extinctum est peccatum: quo nos captiuos distinebar diabolus, vt iam non habeat vnde nos damnet. Vides vt Dei gratiam præcipuè in iustificatione consideret, quatenus ad bona opera per Spiritus sancti gratiam dirigimur. Voluit scilicet Augustini opinionem sequi: sed procul sequitur, atq; etiam à recta imitatione multum deflectit: quia & obscurat siquid ab illo perspicuè dictum est, & quod non adeo impurum in illo erat corrumpit. Scholæ in deterius semper aberrarunt, donec tandem præcipiti ruina deuolutæ sunt ad quendam Pelagianismum. Ac nec Augustini quidem sententia, vel saltem loquendi ratio per omnia recipienda est. Tametsi enim egregiè hominem omni iustitiæ laude spoliat, ac totam Dei gratiæ transcribit: gratiam tamen ad sanctificationem refert, qua in vitæ nouitatem per Spiritum regeneramur.

Huius sophismatis fructus pessimus.

Respon. 2. quæ qui i. sit iust. iustitiæ ex Scripturis operit.

16 Scriptura autem, quum de fidei iustitia loquitur, longè aliò nos ducit: nempe vt ab intuitu operum nostrorum auersi, in Dei misericordiam ac Christi perfectionè tantum respiciamus. Siquidem hunc iustificationis ordinem docet, quòd principio peccatorem hominem mera gratuitæque bonitate dignetur complecti Deus, nihil in ipso, quo ad misericordiam moueatur, reputans, nisi miseriam: quippe quem videt à bonis operibus prorsus nudum ac vacuum: à seipso causam petens cur illi beneficiat, quòd peccatorem ipsum bonitatis suæ sensu afficiat, qui de propriis operibus diffusus, totam salutis suæ summam in ipsius misericordiam reiiciat. Hic est fidei sensus, per quem peccator in possessionem venit suæ salutis, dum ex Euangelij doctrina agnoscit Deo se reconciliatum: quòd intercedente Christi iustitia, impetrata peccatorum remissione, iustificatus sit: & quanquam Spiritu Dei regeneratus, non in bonis operibus, quibus incumbit, sed in sola Christi iustitia repositam sibi perpetuam iustitiam cogitat. Hæc vbi sigillatim expensa fuerint, perspicuam sententiæ nostræ explicationem reddent. Quanquam alio quam proposita sint ordine melius digerentur. Sed parum interest, modò inter se ita cohæreant vt rem totam ritè expositam certòque confirmatam habeamus.

Id vt melius appareat, in locis expositio deprimuntur.

Prior, ex epist. ad Rom. cap. 10. 5.

17 Hic memoria repetere conuenit quam prius relationem constituimus inter fidem & Euangelium: quia inde iustificare dicitur fides, quòd oblatam in Euangelio iustitiam recipit & amplectitur. Quòd autem per Euangelium dicitur offerri, eo excluditur omnis operum consideratio. Quod quum alias sæpe, tum duobus locis clarissimè Paulus demonstrat. nam ad Romanos Legem & Euangelium inter se cõferens, iustitia, inquit, quæ ex Lege est, sic habet, Qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. quæ autem fidei est iustitia salutem denuntiat: Si credideris in corde tuo, & ore confessus fueris Dominum Iesum, & quòd Pater illum suscitauit à mortuis. Vidè sine vt Legis & Euangelij discrimen hoc faciat, quòd illa operibus iustitiam tribuat, hoc citra operum subsidium gratuitam largiatur? Insignis locus, & qui nos à multis difficultatibus extricare queat, si intelligamus, eam quæ nobis per Euangelium donatur iustitiam, Legis conditionibus solutam esse. Hæc ratio est cur tanta repugnantia specie promissionem Legi non semel opponat: Si ex Lege est hæreditas, iam non est ex promissione, & quæ eodem capite in hanc sententiam habètur. Certè & Lex ipsa suas habet promissiones. Quare in promissionibus Euangelicis distinctum aliquid ac diuersum esse oportet, nisi velimus fateri inceptam esse collationem. Quale autem istud erit, nisi quòd gratuitæ sunt, ac sola Dei misericordia suffultæ, quum Legis promissiones ab operum conditione pendeant. Neque hic obgannat quispiam, repudiari quam ex proprio Marte & libero arbitrio iustitiam obtrudere Deo volunt homines. quando sine exceptione docet Paulus Legem iubendo nihil prodesse: quia nemo est qui impleat, non tantum ex vulgo, sed ex perfectissimis quibusque. Dilectio certè præcipuum est caput Legis: quum ad eam nos formet Spiritus Dei: Cur non est nobis iustitiæ causa, nisi quòd in sanctis etiam mutila est, ideoque per se nihil pretij mereatur?

Galat. 3. 18.

Rom. 8. 2.

Alter locus ex Matheo. c. 2. 4. & epistola ad Galatas, c. 3. 2.

18 Secundus locus est, Quòd ex Lege nemo iustificetur apud Deum, manifestum est. Quia iustus ex fide viuet. Lex autem non est ex fide: sed qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. Quomodo alioqui constaret argumentum, nisi conueniat in calculum fidei non venire opera, sed prorsus separanda esse: Lex, inquit, est à fide diuersa. Quare: Propterea quod ad illius iustitiam opera requiruntur. Ergo ad huius iustitiam sequitur non requiri. Ex ista relatione apparet, citra operum meritum, imò extra operum meritum iustificari qui fide iustificantur, quia fides eam quam Euangelium largitur iustitiam accipit. Euangelium

gelium autem eo a Lege differt, quòd operibus non alligat iustitiam, sed in sola Dei misericordia collocat. Simile est quod ad Romanos contendit, Abraham non habere gloriantium materiam, quia fides illi in iustitiam sit imputata, ac confirmatione subiicit, quòd tum fidei iustitiæ locus est ubi nulla sunt opera quibus debeat merces. Vbi (inquit) sunt opera, illis debitum præmium expenditur: quod datur fidei, gratuitum est. siquidem & verborum, quibus illic vitur, sensus huc quoque pertinet. Quod subicitur aliquanto post, ideo ex fide nos obtinere hereditatem, ut secundum gratiam: hinc colligit gratuitam esse hereditatem, quia fide percipitur, unde id, nisi quia fides sine operum adminiculo, tota in Dei misericordiam recumbit? Atque eodem sensu haud dubie alibi docet iustitiam Dei absque Lege manifestatam esse, quantum testimonium habeat à Lege & Prophetis: quia exclusa Lege operibus adiuuari negat, nec operando nos eam consequi, sed vacuos accedere ut eam recipiamus.

Rom. 4. 1.

Rom. 3. 21.

Rom. 4. 1.
Rom. 1. 17

Rom. 3. 21,
& 24.

Gal. 3. 10,
12.

Rom. 3. 20,
& 4. 15.

Gal. 3. 21.

Rom. 4. 6.

19 Iam perspicit lector quanta æquitate doctrinam nostram hodie Sophistæ cavillentur, quum dicimus hominem sola fide iustificari. Fide iustificari hominem quia toties in Scriptura recurrit, negare non audent: sed quum nusquam exprimat Solam, hanc adiectionem fieri non sustinent. Itane? sed quid ad hæc Pauli verba respondebunt, ubi contendit non esse ex fide iustitiam, nisi sit gratuita? Quomodo gratuitum cum operibus conveniet? Quibus etiam calumniis eludent quod alibi dicit, in Evangelio Dei iustitiam manifestari? Si manifestatur in Evangelio iustitia, certe non lacera nec dimidia, sed plena & absoluta illic continetur. Lex ergo in ea locum non habet. Nec falsa modo, sed planè ridicula tergiuersatione in exclusivam particulam consistunt. Annon enim satis solide soli fidei tribuit omnia, qui operibus admittit? Quid sibi, amabo, volunt istæ loquutiones, sine Lege manifestatam esse iustitiam, iustificari gratis hominem, & sine operibus Legis? Hic ingeniosum subterfugium habent: quod tamen non excogitarunt ipsi, sed ab Origene & quibusdam veterum sumptierunt, ineptissimum tamen est. Opera Legis ceremonialia excludi gariunt, non moralia. Sic proficiunt assidue rixando ut ne prima quidem dialecticæ elementa teneant. An putant delirare Apostolum dum ad eius sententiæ probationem locos istos adducit? Qui fecerit hæc homo, vivet in ipsis. Et, Maledictus omnis qui non impleverit omnia quæ scripta sunt in volumine Legis. Nisi infaniant, non dicent promissam vitam ceremonialiarum cultoribus, nec denuntiata maledictionem solis earum transgressoribus. Si sunt de Lege morali intelligendi: non dubium quin à iustificandi potestate moralia quoque opera excludantur. Eodem spectant istæ ratiocinationes quibus vitur, Quoniam per Legem cognitio peccati: ideo non iustitia. Quia Lex iram operatur, ergo non iustitiam. Quia Lex certam non potest reddere conscientiam, ideo nec iustitiam conferre valet. Quia imputatur fides in iustitiam, ergo non est operis merces iustitia, sed indebita donatur. Quia ex fide iustificamur, abscessa est gloriatio. Si data esset Lex quæ posset vivificare, verè ex Lege esset iustitia: sed Deus conclusit omnia sub peccato, ut promissio daretur credentibus. Nugentur, si audeant, in ceremonias ista competere, non in mores. atqui pueri quoque ipsi exploderent tantam impudentiam. Maneat ergo nobis certum, de Lege tota verba fieri, quando Legi derogatur iustificandi facultas.

Tertium sophisma Papistarum, exclusivam particulam (Sola) reprobantur. Responsio 1. Secunda.

Tertia.

Quartum sophisma, seu fallacia dictionis.

Responsio 1.

Secunda.

Tertia.

Quintum sophisma, bona opera iustitiæ titulo & mercede digna haberi. Responsio, firmis Pauli argumentis mania.

20 Siquis autem miretur cur tali adiectione vsus sit Apostolus, non contentus opera nominasse: in promptu est ratio. Siquidem ut tanti æstimentur opera, pretium à Dei approbatione magis quam à propria dignitate illud habent. Quis enim operum iustitiam Deo venditare audeat, nisi quam ipse approbarit: quis tanquam illis debitam recompensare mercedem, nisi quam ille promiserit? Habent ergo id ex Dei beneficentia, quòd & iustitiæ titulo & mercede digna habentur. atque adeo hac vna ratione valent, dum per ipsa propositum est obedientiam Deo exhibere. Quare ut probet alibi Apostolus, Abraham iustificari ex operibus non potuisse, allegat, ferme quadringentis demum & triginta annis post percussum fœdus latam esse Legem. Riderent huiusmodi argumentum imperiti, quòd ante promulgationem Legis potuerint esse iusta opera: sed quia operibus non nisi ex Dei testimonio ac dignatione tantum in esse momenti noverat, pro confesso assumpsit, ante Legem vim iustificandi non habuisse. Habemus cur opera Legis nominatim exprimat, dum vult illis detrahare iustificationem: quia scilicet de illis solis controversia moveri potest. Quanquam & sine adiectione quælibet interdum opera excipit, ut quum Davidis testimonio beatitudinem homini assignari dicit cui Deus sine operibus

peribus imputat iustitiam. Facere ergo nullis cauillis possunt quin generalem exclusiuam obtineamus. Ac frustra etiam friuolam subtilitatem captant, iustificari nos sola fide quæ per dilectionem operatur, ut nitatur charitate iustitia. Fatemur quidem cum Paulo, non aliam fidem iustificare quam illam charitate efficacem: sed ab illa charitatis efficacia iustificandi vim non sumit. Imò non alia ratione iustificat, nisi quia in communicationem iustitiæ Christi nos inducit. Alioqui excideret id torum quod tanta contentione Apostolus urget. Ei qui operatur (ait) non imputatur merces secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei verò qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur sua fides ad iustitiam. Poterátne euidentius loqui quam sic agendo? nullam esse fidei iustitiam, nisi ubi nulla sunt opera quibus debeatur merces: ac tum deum fidem imputari in iustitiam, ubi per indebitam gratiam iustitia confertur.

21 Nunc illud quam verum sit excutiamus, quod in finitione dictum est, iustitiam fidei esse reconciliationem cum Deo, quæ sola peccatorum remissione constet. Semper ad illud axioma redeundum est, vniuersis iram Dei incumbere, quando peccatores esse persequerant. Id eleganter significauit Iesaias his verbis, Non est abbreviata manus Domini, ut seruare nequeat, neque aggrauata auris eius, ut non exaudiat: sed iniquitates vestræ dissidium fecerunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius a vobis, ne exaudiat. Audimus peccatum esse diuisionem inter hominem & Deum, vultus Dei auersionem à peccatore. nec fieri aliter potest: quandoquidem alienum est ab eius iustitia quicquam commercij habere cum peccato. Vnde Apostolus inimicum esse Deo hominem docet, donec in gratiam per Christum restituitur. Quem ergo Dominus in coniunctionem recipit, eum dicitur iustificare: quia nec recipere in gratiam, nec sibi adiungere potest quin ex peccatore iustum faciat. Istud addimus fieri per peccatorum remissionem. Nam si ab operibus æstimentur quos sibi Dominus reconciliauit, reperientur etiamnum reuera peccatores, quos tamen peccato solutos puròsque esse oportet. Constat itaque, quos Deus amplectitur, non aliter fieri iustos nisi quòd absterfis peccatorum remissione maculis purificantur: vt talis iustitia vno verbo appellari queat peccatorum remissio.

22 Vtrunque horum pulcherrimè liquet ex istis Pauli verbis quæ iam recitauimus, Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus sua delicta, & deposuit apud nos verbum reconciliationis. Deinde summam suæ legationis subdit, Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iustitia Dei efficeremur in illo. Iustitiam & reconciliationem hic promiscuè nominat, vt alterum sub altero vicissim contineri intelligamus. Modum autem assequendæ huius iustitiæ docet, dum nobis delicta non imputantur. Quare ne posthac dubites quomodo nos Deus iustificet, quum audis reconciliare nos sibi, non imputando delicta. Sic ad Romanos, Dauidis testimonio probat homini imputari iustitiam sine operibus, quia ille beatum pronuntiat hominem cuius remissa sunt iniquitates, cuius tecta sunt peccata, cui Dominus non imputauit delicta. Beatitudinem proculdubio pro iustitia illic ponit. eam quum asserat in remissione peccatorum consistere, non est cur aliter ipsam definiamus. Proinde Zacharias pater Iohannis Baptistæ cognitionem salutis in remissione peccatorum positam canit. Quam regulam sequutus Paulus in concione quam de salutis summa apud Antiochenos habuit, conclusisse in hunc modum à Luca narratur, Per hunc remissio peccatorum vobis annuntiat: & ab omnibus iis à quibus non potuistis iustificari in Lege Mosis, in hunc omnis qui credit, iustificatur. Sic remissionem peccatorum connectit Apostolus cum iustitia vt idem prorsus esse ostendat. vnde meritò ratiocinatur, gratuitam esse nobis iustitiam quam indulgentia Dei obtinemus. Neque inuisitata videri debet loquutio, iustos non operibus, sed gratuita acceptione esse fideles coram Deo: quum & toties occurrat in Scriptura, & veteres etiam interdum sic loquantur. Sic enim alicubi Augustinus, Sanctorum iustitia in hoc mundo magis peccatorum remissione cõstat quam perfectione virtutum. Cui respondent præclaræ Bernardi sententiæ, Non peccare, Dei iustitia est: hominis autem iustitia, Dei indulgentia. Antè autem asseruerat Christum nobis esse iustitiam in absoluteione, ideòque solos esse iustos qui veniam ex misericordia consequuti sunt.

23 Hinc & illud conficitur, sola intercessione iustitiæ Christi nos obtinere vt coram Deo iustificemur. Quod perinde valet ac si diceretur, hominem non in seipso iustum esse

See: um f. p. p. s. m. a. h. e. p. o. n. s. f. r.

Off. m. i. r. o. S. u. p. e. r. i. o. r. u. m. r. e. s. t. i. t. u. t. i. o. n. e. d. e. s. i. p. s. i. s. i. n. m. o. d. u. s. f. i. d. e. i. p. r. o. b. a. t. u. r.

Rom. 5. 8.

Confirmatio in istis verbis.

1. Testimonium Scripturæ.

Rom. 4. 6.

Luc. 1. 77.

Act. 13. 38.

2. Ceterum Theologorum.

Lib. de ciuit. D. 1. cap. 27. Sermon. 23. in Cant. Sermon. 22.

Sequitur, non in seipso iustum esse.

Gal. 5. 6.

Ro. 4. 4.

Supra, cit. ca. finem 2. sect. Iesa. 59. 7.

2. Cor. 5. 19.

Ibid. 21.

esse, sed quia Christi iustitia imputatione cum illo communicatur, quod accurata animaduersione dignum est. Siquidem euanescit nugamentum in illud, ideo iustificari hominem fide, quoniam illa Spiritum Dei participat quo iustus redditur, quod magis est contrarium superiori doctrinae quam ut conciliari unquam queat. Neque enim dubium quin sit inops propriae iustitiae qui iustitiam extra seipsum querere docetur. Id autem clarissime asserit Apostolus, quum scribit eum qui peccatum non nouerat, pro nobis hostiam peccati expiaticem esse factum, ut efficeremur iustitia Dei in ipso. Vides non in nobis, sed in Christo esse iustitiam nostram: nobis tantum eo iure competere quia Christi sumus participes. siquidem omnes eius diuitias cum ipso possidemus. Nec obstat quod a-

quoniam ille spiritum Dei participat quo iustus redditur: sed quia Christi iustitiam fide apprehendat.

2. Cor. 5. 21.

Rom. 8. 3.

Ro. 5. 19.

I. b. de Iacob & vita beata, cap. 2.

Exceptionis solutio.

Iustitiae filii paradigma ex Ambrosio.

libi docet, damnatum esse de peccato peccatum in Christi carne, ut iustitia Legis compleretur in nobis. ubi non aliud complementum designat quam quod imputatione consequimur. Eo enim iure communicat nobiscum Dominus Christus suam iustitiam, ut mirabili quodam modo, quantum pertinet ad Dei iudicium, vim eius in nos transfundat. Aliud non sensisse abunde liquet ex altera sententia, quam paulo ante posuerat, **Quemadmodum per vnus inobedientiam constituti sumus peccatores, ita per obedientiam vnus iustificari.** Quid aliud est in Christi obedientia collocare nostram iustitiam, nisi asserere eo solo nos haberi iustos, quia Christi obedientia nobis accepta fertur, ac si nostra esset? **Quare mihi elegantissime videtur Ambrosius huius iustitiae paradigma in benedictione Iacob statuisse.** nempe quemadmodum ille primogenituram a seipso non meritis, habitu fratris occultatus, cuiusque veste indutus, quae optimum odorem spirabat, seipsum insinuauit patri, ut suo commodo sub aliena persona benedictionem acciperet: ita nos sub Christi primogeniti nostri fratris pretiosa puritate delitescere, ut testimonium iustitiae a conspectu Dei referamus. Verba Ambrosij sunt, **Quod Isaac odorem vestium olfecit, fortasse illud est, quia non operibus iustificamur, sed fide.** quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est, sed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quae meretur veniam delictorum. Et sane ita res habet. nam quod in salutem coram facie Dei compareamus, bono eius odore fragrare nos necesse est, & eius perfectione vitia nostra obtige ac sepeliri.

CAPVT XII.

Vt seriuo nobis persuadeatur gratuita iustificatio, ad Dei tribunal tollendus esse mentes.

Partes huius capituli.

1. Iustitiae Dei meditatio operum iustitiam imaginariam euercit, ut patet ex testimonijs Scripturae & piorum confessionibus ac exemplis, sect. 1. 2. 3.
2. Conscientiae item seriuo examen, & ad caeleste tribunal perpetua citatio, sect. 4. & 5.
3. Vnde non hypocrisis & meriti operum vana opinio, sed vera humilitas in cordibus piorum nascitur, quod authoritate Scripturae & publicani exemplo illustratur, sect. 6. 7.
4. Conclusio, abiiciendam esse arrogantiam & securitatem: quia tantum quisque obicit impedimenti diuinae beneficentiae, quantum in seipso acquiescit, sect. 8.

Necessaria tamen luculentis testimonijs verissima esse patet, tamen quam necessaria sunt, non prius nobis clare constituerit, quam ea nobis ob oculos posuerimus quae totius disputationis fundamenta esse debent. Principio ergo nobis succurrat illud: non de humani fori iustitia sed caelestis tribunalis, sermonem esse institutum: ne ad modulum nostrum metiamur, qua operum integritate diuino iudicio satisfiat. Atqui mirum est quanta temeritate & audacia id vulgo definiatur. Quinetiam videre est ut nulli confidentius & plenioribus, quod aiunt, buccis de operum iustitia garriant, quam qui palpabilibus morbis prodigiose laborant, vel intercutibus crepant vitiis. Id fit quia Dei iustitiam non cogitant, cuius vel si minimo sensu afficerentur nunquam tanto eam ludibrio haberent. Atqui certe ultra modum floccipenditur, si talis tanque perfecta non agnoscitur ut nihil ei acceptum sit nisi omni ex parte integrum & absolutum, nullaque sorde inquinatum. quale in homine reperire nec licuit unquam, nec licebit. Facile est scilicet ac promptum cuilibet, in scholarum umbraculis de operum dignitate ad iustificandos homines nugari: sed ubi in conspectum Dei ventum est, facebant tales deliciae oportet quia res illic agitur seriuo, non ludicra λογισμαρια exercetur. Huc, huc referenda mens est, si volumus de vera iustitia cum fructu inquirere: quomodo caelesti iudici respondeamus, quum nos ad rationem vocauerit. Statuamus nobis iudicem illum, non qualem intellectus nostri sponte imaginantur, sed qui depingitur nobis

Fons errorum de operum iustitia.

Punitur somphiste de tribunali quodam humani quationem iustitiae.

Agitur autem de Dei miserie & iustitia.

Coram qua nihil acceptum est nisi omni ex parte integrum & absolutum.

bis

bis in Scriptura: cuius scilicet fulgore obtenebratur stellę, cuius robore liquefiunt montes, cuius ira terra concutitur, cuius sapientia deprehenduntur in astutia sua prudentes, cuius puritate inquinantur omnia, cuius ferendę iustitię nec Angeli pares sunt, qui nocentem non facit innocentem, cuius vindicta, quum semel accensa est, penetrat vsque ad inferni nouissima. Sedeat, inquam, ille ad examinanda hominum facta: quis securus ad eius thronum se iister? quis habitabit cum igne deuorante? inquit Propheta: quis manebit cum ardoribus sempiternis? Qui ambulat in iustitiis, & loquitur veritatem, &c. Sed prodeat ille quisquis est. Imò verò facit illa responsio nequis prodeat. Ex aduerso enim terribilis vox insonat, Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Pereundum sanè mox sit omnibus, vt alibi scribitur, Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur: aut purior erit factorẽ suo? Ecce qui seruiunt ei non sunt fideles, & in angelis suis reperit prauitatem. Quanto magis qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, confumentur coram tineā? A mane vsque ad vesp̄eram succidentur. Item, Ecce, inter sanctos eius nemo est fidelis: & cęli non sunt mundi in conspectu eius. Quanto magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem? Fateor quidem in libro Job mentionem fieri iustitię quę excellior est obseruatione Legis. atque hanc distinctionem tenere operę pretium est: quia etiam si quis Legis satisficeret, ne sic quidem staret ad examen illius iustitię quę sensus omnes exuperat. Itaque etiam si Job bene sibi conscius sit, attonitus tamen obmutescit: quia videt ne Angelica quidem sanctitate posse Deum placari, si ad summam trutinam reuocet eorum opera. Ego igitur iustitiam illam quam attingi, quia incomprehensibilis est, nunc omitto: sed tantum dico, si exigitur vita nostra ad normam scriptę Legis, nos esse plusquam socordes nisi horrida formidine nos torqueant tot maledictiones, quibus nos expergefieri voluit Deus: atque inter alias hæc generalis, Maledictus omnis qui non manserit in omnibus quę scripta sunt in hoc libro. Denique insipida vel diluta erit hæc tota disputatio, nisi se quisque reum sistat coram cęlesti iudice, & de sua absolutione sollicitus vltrò se prosternat ac exinaniat.

*Testimonia
hanc doctrinã
confirmantia.*

Iesai.

*Dani. l. 1.
Iobi.*

*Imò verò si
atque iustiti-
am uelenda-
m, maledictio
quam primum
apparet.*

*Fiducie hypo-
crisis origo*

*Similis appo-
sto explicata.*

*Item exhorta-
tione.*

*vide, testi-
monio dani-
dis, Iobi &
Pauli.*

*Postmodò, Au-
gustinus & Ber-
nardi confes-
sione.*

2 Huc huc attollēdi erant oculi, vt trepidare potius disceremus, quàm inaniter exultare. Facile quidem est, dum in hominibus subsistit comparatio, vt se quisque habere re putet quod alij contemnerent: sed vbi ad Deum assurgimus, corrumpit dicto citius ac deperit fiducia illa. Atque id prorsus animę nostrę erga Deum vsu venit, quod erga visibile cęlum corpori. acies enim oculi, quantisper rebus adiacentibus perlustrandis insistit, perspicentię suę documenta capit: si in solem dirigitur, nimio eius fulgore perstricta & obstupescit, non minorem in eius intuitu debilitatem sentit, quàm in rerum inferiorum aspectu robur. Ne fallamus ergo nos vana fiducia, etiam si reliquis hominibus vel pares vel superiores nos esse ducimus: nihil id ad Deum, cuius ad arbitrium reuocanda est ista cognitio. Quòd si domari ferocia nostra monitionibus istis nequit, respõdebit nobis quod Phariseis dicebat, Vos estis qui vos iustificatis coram hominibus. At quod hominibus altum est, abominabile est Deo. Eas nunc, & de iustitia tua tumidè inter homines gloriaris, dum illam Deus è cęlo abominetur. Quid autem serui Dei, verè eruditi eius Spiritu? Ne intrēs in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Alter verò, quanquam sensu paulum diuerso, Non poterit homo iustus esse cum Deo: si voluerit contendere cum eo, non poterit respõdere vnum pro mille. Hic iam ad liquidū audimus, qualis sit Dei iustitia cui scilicet nullis humanis operibus satisfiet: cui mille scelerum nos interroganti, vnus purgatio offerri non poterit. Talem nimirum iustitiam bene animo conceperat electum illud Dei organum Paulus, quum profiteretur se nihil sibi conscium esse, sed non in hoc iustificari.

3 Nec in facris modò literis extant talia exempla: sed omnes pij scriptores hunc sibi sensum fuisse demonstrat. Sic Augustinus, Omnis, inquit, piorum sub hoc onere corruptibilis carnis & in hac vitę infirmitate gentium vna spes est, quòd Mediatorem vnum habemus Iesum Christum iustum: & ipse est exoratio pro peccatis nostris. Quid audimus? si vnica hæc illis spes est, vbi operum fiducia? Solam enim quum dicit, nullam aliam relinquit. Bernardus verò, Et re vera, vbi tuta firmaque infirmis requies & securitas, nisi in vulneribus Saluatoris: tanto illic securior habito, quanto potentior est ad saluandum. Fremit mundus, premit corpus, diabolus insidiatur. Non cado, quia fundatus sum supra firmam petram. Peccaui peccatum graue. Turbatur conscientia: sed non perturb

Vide præ-
cipue Iob
librũ.

Iesai. 33. 14

Pf. 139. 3.

Iob. 4. 17.

Iob. 15. 15.

Deut. 27.
26.

Luc. 16. 15

Pf. 143. 2.

Iob. 9. 2.

1. Cor. 4.
4.

Li. ad Bo-
nif. 3. c. 5.

Super cã-
tic. Serm.
61.

turbabitur, quia vulnerum Domini recordabor. Postea ex iis concludit, Meritum proinde meum miseratio Domini. non sum planè meriti inops, quandiu non fuerit ille inops miserationum. Quòd si misericordiæ Domini multæ, multus ergo per æquè sum in meritis. Nunquid iustitias meas canrabo? Domine, meminerò iustitiæ tuæ solius. Ipsa enim est & mea, nempe factus est mihi iustitia à Deo. Item alibi, Hoc totū hominis meritum, si totam spem ponat in eum qui totum hominem saluum facit. Similiter ubi pacem sibi retinens, gloriam relinquit Deo. Tibi, inquit, illibata maneat gloria: mecum bene agitur si pacem habuero. Abiuro gloriam profus: ne si vsurpauero quod meum non est, perdam & oblatum. Apertius etiam alio loco, De meritis quid sollicita sit Ecclesia? cui de proposito Dei firmior suppetit securiorque gloriandi ratio? Sic non est quod quaeras, quibus meritis speremus bona: præsertim quum audias apud Prophetam, Non propter vos faciam, sed propter me, dicit Dominus. Sufficit ad meritum scire quòd nò sufficiant merita: sed vt ad meritum satis est de meritis non præsumere, sic carere meritis satis ad iudicium est. Quòd merita liberè vsurpat pro bonis operibus ignoscendum est consuetudini. In fine verò consilium eius fuit terrere hypocritas, qui peccandi licentia contra Dei gratiam proteruiunt: sicuti mox se explicat, Felix Ecclesia cui nec merita sine præsumptione, nec præsumptio absque meritis deest. Habet vnde præsumat, sed non merita. Habet merita, sed ad promerendum non præsumendum. Ipsum non præsumere nò nec promereri est? Ergo eo præsumit securius quo non præsumit, cui ampla materies gloriandi est, misericordiæ Domini multæ.

In Psal. Qui habit. ser. 15. Serm. 13. in Cant.

Serm. 69.

Ezech. 36. 22-32.

4 Ita est sanè. Hoc vnicum salutis asyllum, in quo respirare tutò possint, sentiunt exercitæ conscientia, ubi cum Dei iudicio negotium est. nam si, quæ lucidissimæ videbantur noctu stellæ, splendorem suum perdunt solis aspectu, quid putamus vel rarissimæ hominis innocentia faturum, ubi ad Dei puritatem composita fuerit? Erit enim seueritillimū illud examen, quod in abditissimas quasq; cordis cogitationes penetrabit: & quem admodum ait Paulus, Reuelabit occulta tenebrarum, & abscondita cordium retegat: quod latitantem & resitantem conscientiam proferre coget omnia quæ nunc è memoria quoque nostra elapsa sunt. Urgebit accusator diabolus, còscius omnium flagitiorum ad quæ perpetranda nos impulerit: illic nihil proderunt externa bonorū operum pompa, quæ solæ nunc æstimantur: sola postulabitur voluntatis sinceras. Quare hypocritis, non modò qua homo coram Deo sibi malè còscius, ostètare se apud homines affectat, sed qua sibi quisque coram Deo imponit (vt sumus ad nos palpanos adulandòsq; procliues) confusa concidet, vtcunque nunc plusquam temulèta audacia superbiat. Ad eiusmodi spectaculum qui sensum suum non dirigunt, suauiter quidem & placidè iustitiam sibi ad momentum adstruere possunt, sed quæ in iudicio Dei mox illis sit excutienda: non secus ac magnæ opes, per somnium cumulata, expergefactis euanescent. Qui autem seriò, tanquam sub Dei conspectu, de vera iustitiæ regula quærent, illi cerèd comperient, omnia hominum opera, si sua dignitate censèantur, nihil nisi inquinamenta esse & fordes: & quæ iustitia vulgò habetur, eam apud Deum meram esse iniquitatem: quæ integritas censetur, pollutionem: quæ gloria ducitur, ignominiam.

Altera machina, operum iustitiam euertere, conscientia, vtilicet examè scruis, & ad Dei perfectionem imperfectionis humane comparatio.

1. Cor. 4.5

Hypocritæ coram sibi ipse plaudunt.

Simile.

5 Ab hac diuinæ perfectionis contemplatione ad nos sine blanditiis cæcòue amoris affectu respiciendos descendere ne pigeat. Mirum enim non est si tã opere cæcutiamus in hac parte, quum à pestilenti erga se indulgètia nemo nostrum caueat, quam in nobis omnibus naturaliter hærare clamat Scripturâ. Cuique viro, inquit Solomo, recta est via in oculis suis. Item, Omnes viæ hominis mundæ videntur in oculis eius. Quid autem: an ista hallucinatione absoluitur? imò verò (quemadmodum ibidem subiungit) Dominus ponderat corda. hoc est, dum homo ob externam quam præ se fert iustitiæ laruam se demulcet, interim Dominus latètem cordis impuritatem trutina sua examinat. Quum ergo talibus blandimentis adeo non proficiatur, ne illudamus nobis vltro in nostram perniciem. Quo autem nos probè excutiamus, necessariò ad Dei tribunal reuocanda est nostra conscientia. Illius enim luce omnino opus est ad detegenda, quæ alioqui nimis profundè latent, prauitatis nostræ inuolucra. tum dilucidè demum perspiciemus quid ista valeant: longè abesse quin iustificetur coram deo homo, putredo & vermis, abominabilis & vanus: qui bibit tanquam aquas iniquitatem. Nam quis poneret mundum, de immundo conceptū semine: ne vanus quidem. Tum & id ipsum experiemur, quod de se Iob dicebat, Si innocentè me ostendere volucro, os meum condemnabit me: si iustum,

Quòd sit, vt iam opere imaginæ huius iustitiæ operum opinione derideamus.

Prou. 21.2 & 16.2.

Iob. 15.16 Iob. 14.4.

Huius malitiam medium: summe dei misericordis, & misericordis nostris consideratio.

Iob. 9.20.

*Miseria no-
stra vna de-
scribitur.*

prauum comprobabit. Neq; enim ad seculum vnum sed ad omnia pertinet, quod Pro-
pheta de Israele olim querebatur, omnes quasi oues errasse, vnumquenque declinasse in
viam suam. Siquidem omnes illic comprehendit ad quos peruentura esset redemptio- Ies. 53. 6.
nis gratia. Atque eosque procedere debet istius examinis rigor, donec in plenam con-
sternationem nos subegerit, eoque modo ad recipiendam Christi gratiam comparit.
Fallitur enim qui putat se huius fruendæ esse capacem, nisi omnem prius animi altitu-
dinem deiecerit. Notum est illud, Deum superbos confundere, humilibus dare gratiam. 1. Pet. 5. 5.

*Hac demum ve-
ra est humili-
tas Christi-
ana, si postea
omni iniquita-
te iustitia no-
stræ sita in
dei misericor-
diam per
Christum sita
apud homines
acquiescat.*

6. Quæ autem humiliandi nostri ratio nisi vt toti inopes ac vacui Dei misericordix
locum demus: Non enim humilitatem voco, siquid nobis residuum esse putamus. Et ha-
cenus perniciosam hypocrisin docuerunt qui hæc simul duo iungere, humiliter de no-
bis sentiendum coram Deo, & iustitiam nostram aliquo loco habendam. Si enim con-
tra quam sentimus confitemur coram Deo, improbè illi mentimur. sentire autem non
possumus vt decet, quin profus quicquid videtur in nobis esse gloriosum conteratur.
Quum ergo audis apud Prophetam, paratam esse salutem humili populo, deiectionem
oculis superbiorum: primum cogita, ad salutem non patere accessum nisi deposita omni
superbia, & assumpta solida humilitate: deinde humilitatem illam non esse modestiam
aliquam, qua Domino de iure tuo pilum cedas, (qualiter humiles vocantur coram ho-
minibus qui nec se fastuosè efferunt, nec aliis insultant, quum tamen nonnulla excellen-
tiæ conscientia nitantur) sed submissionem non simulatam animi serio miserix inopiæ-
que suæ sensu cõsternati. sic enim vbique verbo Dei describitur. Quum Dominus apud Soph. 3. 11
Sophoniam sic loquitur, Auferam de te exultantem, residuum faciam in medio populi
tui afflictum & pauperem, & sperabunt in Domino: annon apertè demonstrat qui sint
humiles? Nempè qui suæ paupertatis cognitione afflicti iacent. Contrà superbos vocat
exultantes, quòd rebus prosperis læti homines soleant exultare. Humilibus verò, quos
saluare instituit, nihil facit reliquum, nisi vt sperent in domino. Sic & apud Iesaiam, Ad Ies. 66. 2
& 57. 15
quem autem respiciam nisi ad pauperem & contritum spiritu, ac trementem sermo-
nes meos? Item, Excelsus & sublimis, habitans æternitatem, & sanctum nomen eius, in
excelsis & in sancto habitans, & cum contrito humilique spiritu: vt viuificet spiritum hu-
miliem, & cor contritorum. Quum audis toties contritionis nomen, intellige cordis
vilis, quod hominem humili prostratum attolli non sinat. Tali contritione vulnera-
tum esse cor tuum decet, si velis cum humilibus, iuxta dei sententiam, exaltari. Id si non
fit, humiliaberis potenti dei manu in tuum pudorem & dedecus.

*Publicani pa-
rabolâ repræ-
sentantur.*

7 Ac verbis non contentus optimus Magister, in parabola, velut in tabula, legitimæ Luc. 18. 15.
humilitatis imaginem nobis repræsentauit. Publicanus enim profert, qui procul stans,
nec oculos audens in cælum erigere, cum multo plactum orat, domine, propitius esto mi-
hi peccatori. Ne putemus esse hæc fictæ modestiæ signa, quòd cælum non audet intue-
ri, nec propius accedere, quòd pectus plangendo peccatorè se fatetur: sed interioris affe-
ctus sciamus esse testimonia. Ex aduerso Phariseum opponit, qui gratias agit deo quòd
non sit ex vulgo hominum, aut raptor, aut iniustus, aut adulter: quoniam bis ieiunaret in
sabbato, decimas daret omnium quæ possidebat. Aperta confessione agnoscit esse dei
donum quam habet iustitiam: sed quia iustum se esse confidit, discedit à facie dei ingra-
tus & odiosus. Publicanus suæ iniquitatis agnitione iustificatur. Hinc videre licet quan-
ta sit humiliationis nostræ gratia coram domino: vt non pateat suscipiendæ eius mise-
ricordix pectus, nisi omni propriæ dignitatis opinione profus vacuum. Hæc vbi occu-
pauit, illi claudit aditum. Quod necui dubium foret, cū hoc mandato dimissus est Chri-
stus a Patre in terram, vt euangelizaret pauperibus, mederetur contritis corde, predica-
ret captiuis libertatem, clausis apertionem, cõsolaretur lugentes: daret illis gloriam pro
cinere, oleum pro lactu, pallium laudis pro spiritu mœroris. Secundum istud manda-
tum, non nisi laborantes & oneratos ad participandam suam beneficentiam inuitat. Et
alibi, Non veni ad iustos vocandos, sed peccatores. Ies. 61. 1.

*De prius suis
& veris elo-
giis commen-
datur.*

8 Ergo si Christi vocationi locum dare libet, facessat procul omnis à nobis tum ar-
rogantia, tum securitas. Illa ex stulta propriæ iustitiæ persuasionem nascitur, vbi homo ha-
bere se aliquid putat cuius merito apud deum commendetur. hæc etiam sine vlla ope-
rum persuasionem esse potest. Multi enim peccatores, quia vitiorum dulcedine inebriati,
dei iudicium non cogitant, tanquam veterno quodam obtupefacti iacent, ne aspirent
ad oblatam sibi misericordiam. Ac verò non minus excutiendus talis torpor quam abii-
ciend

*Hinc scilicet
vbi venia esse
arrogantia
sententiam.*

Mit. 11. 28
& 9. 1.

cienda quæuis nostri confidentia, quo expediti ad Christum festinemus, quo vacui & ieiuni impleti ipsius bonis queamus. Nunquam enim illi fati confidemus, nisi de nobis penitus diffidimus: nunquam in ipso fati animos erigimus, nisi prius in nobis deiectos: nunquam in ipso nos fati solabimur, nisi in nobis desolati. Gratiæ ergo Dei apprehendendæ ac obtinendæ, abiecta quidem profusæ nostri fiducia, freti vero sola bonitatis eius certitudine, idonei sumus, dum (vt ait Augustinus) nostra merita obliui, Christi dona amplectimur. quia si in nobis merita quæreret, non veniremus ad eius dona. Cui pulchrè succinit Bernardus, seruis infidis comparans superbos, qui meritis suis vel minimum arrogant: quia laudem gratiæ per se transeuntis improbè retinent, perinde ac si paries radiuum se parturire dicat quem suscipit per fenestram. Ne longius hic immoremur, habeamus breuem sed generalem certamque regulam, eum ad participandos diuinæ misericordiæ fructus comparatum, qui seipsum non dico iustitia (quæ nulla est) sed vana ventosique iustitiæ imagine penitus exinanit. quia tantum quilibet obicit impedimenti Dei beneficentiæ quantum in seipso acquiescit.

Deinde nostri confidentiam.

Si modo dei Gratiam apprehendere ac obtinere peruenimus.

Regula, seu summa superioris doctrinæ.

CAPVT XIII.

Duo esse in gratuita iustificatione obseruanda.

Partes capituli.

- 1 Gloria Dei & conscientie tranquillitas in iustificatione gratuita obseruandæ occurrunt. In gloriam Dei peccant qui in se gloriantur & cetera Christum (cuius iustitia fide apprehensa coram Deo electis omnibus ad reconciliationem & salutem æternam obtinendam imputatur) iustitiam quærunt, sect. 1. & 2.
- 2 Conscientie tranquillitas nulla alia ratione quam iustificatione gratuita acquiri potest: quod abunde probatur, sect. 3. 4. & 5.

Tque omnino quidem duo hic præcipuè spectanda sunt, nempe vt Domino illibata confect ac veluti facta testata sua gloria, conscientis verò nostris coram ipsius iudicio placida quies ac serena tranquillitas. Videmus quoties ac quam sollicitè Scriptura nos hortetur ad reddendam soli Deo laudis confessionem,

dei gloria serua teota manet, vbi solus ipse iustus agnoscitur.

Rom. 3. 25. vbi de iustitia agitur. Atque adeò hunc finem Domino fuisse testatur Apostolus confendendæ nobis in Christo iustitiæ, vt suam ipse demonstraret. Mox verò qualis illa sit demonstratio subiungit: nempe si solus ille iustus cognoscatur, ac iustificas eum qui est ex fide Iesu Christi. Vides iustitiam Dei non fati illustrari nisi & solus censetur iustus, & immerentibus iustitiæ gratiam communicet: Hac ratione vult omne os obturari, & obnoxium sibi reddi vniuersum mundum: quia quantisper habet homo quod in suam defensionem loquatur, Dei gloriæ non nihil decedit. Sic apud Ezechielem docet quanto perere ex recognitione nostræ iniquitatis nomen suum glorificemus. Recordabimini, inquit, viarum & omnium scelerum quibus polluti estis: & displicebitis vobis in conspectu vestro, in omnibus malitiis quas commisistis. Et scietis quia ego Dominus, quum bene fecero vobis propter nomen meum: & non secundum scelera vestra pessima. Si hæc in vera Dei notitia continentur, vt propriæ iniquitatis conscientia attriti, nobis benefacere indignis illum reputemus: quid magno nostro malo tentamus vel vllam particulam ex ista gratuita benignitatis laude Domino suffurari? Similiter Ieremias, dum clamat, Ne gloriatur sapiens in sapientia sua, aut diues in diuitiis suis, aut fortis in fortitudine sua: sed qui gloriatur, in Domino gloriatur. annon innuit de gloria Dei non nihil deperitè si in semetipso homo gloriatur? In hunc certè vsu Paulus verba illa accommodat, quum omnes salutis nostræ partes apud Christum depositas esse tradit, vt non nisi in Domino gloriemur. Significat enim contra Deum insurgere & tenebras obducere gloria eius quisquis vel tantillum de suo se habere putat.

Confirmatio, & testimonium.

Ezechielis.

Ieremias.

Pauli.

1. Cor. 1. 30. 2 Ita est sanè: nunquam in ipso verè gloriamur, nisi nostra gloria penitus abdici. Contra hoc habendum est catholicum theorema, aduersus Deum gloriari quicumque in se gloriatur. Siquidem ita demum reddi obnoxium Deo mundum censet Paulus dum profusè adempta est hominibus quæuis gloriandi materia. Proinde Iesaias, quum iustificationem Israel in Deo fore denuntiat, addit simul & laudè: quasi diceret, in hunc finem à Domino iustificari electos vt in ipso non alibi glorientur. Qualiter autem laudari nos in Domino conueniat, proximo versu docuerat. nempe vt iuremus esse in Domino iustitias nostras, & fortitudinem nostram. Obserua non exigi simplicem confessionem, sed iuramento confirmatam: ne ficta nescio qua humilitate defungèdum putes. Neque

Qui igitur in se gloriantur, abusus Dei gloriantur.

Obiectio.

Resp. Aposto-
lorum Pauli
& Petri au-
thoritate fir-
mata.

hic causetur quispiam se nequaquam gloriari, dum citra arrogantiam, propriam iustitiam recognoscit. talis enim aestimatio esse non potest quin fiduciam generet, nec fiducia quin gloriam pariat. Meminerimus ergo in tota iustitię disputatione finem hunc esse spectandum, vt illius laus penes Dominum solida integręque maneat. Quandoquidem in demonstrationem iustitię suę gratiam suam, teste Apostolo, in nos effudit, quo sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Christi. Vnde alio loco, quum docuisset Dominum nobis salutem contulisse, quo nominis sui gloriam illustraret: postea, quasi idem repetens, subiicit, Gratia estis saluati, ac Dei dono, non operibus, ne quis gloriatur. Et Petrus, dum admonet nos in spem salutis vocatos esse, vt virtutes enarremus eius qui est tenebris nos vocavit in admirabile lumen suum, haud dubie vult ita personare in aure fidelium solas Dei laudes, vt alto silentio obruant omnem carnis arrogantiam. Summa hæc est, non posse hominem sibi vllam iustitię micam sine sacrilegio vindicare, quia tantundem ex diuinę iustitię gloria decerpitur ac delibatur.

Ro. 3.26.
Eph. 1.6

Eph. 2.8
1. Pet. 2.8.

Conscientiæ
tranquillitas
ex sola iustiti-
cacione grati-
tatis nascitur.
Teste Solim-
no.

3 Iam si querimus qua ratione serenari queat coram Deo conscientia, non aliam reperiemus quam si gratuita nobis iustitia, Dei dono conferatur. Subeat semper illud Solomonis, Quis dicer, Mūdau cor meum, purificatus sum à peccato meo: Nemo est certe qui non infinita colluie obruatur. In suam ergo conscientiam descēdat vel perfectissimus quisq; & facta sua ad calculum vocet, quem tandem exitum habebit? An, quasi bene composita sibi sint cum Deo omnia, suauiter conuiescet, ac nō potius diris tormentis lacerabitur quum in se damnationis materiam, si ab operibus æstimetur, residere sentiet: Conscientiam, si Deum respicit, vel cum illius iudicio certam pacem habere necesse est, vel inferorum terroribus obsideri. Nihil ergo proficimus de iustitia differēdo, nisi eam statuerimus cuius stabilitate anima nostra in Dei iudicio fulciatur. Vbi habebit anima nostra quo & intrepida coram Dei vultu appareat, & incōcussa eius iudicium excipiat: rum sciamus demum nos non fictitiam iustitiam reperisse. Non ergo sine causa tan-

Prou. 20.
9.

Conscientiā
ipā.

Et Apostolo,
qui si em exi-
niantiam est
conuenit, si in-
ferna promissio
ex Legis ob-
seruatione pen-
deat.

topere hac parte insisit Apostolus, cuius verbis agere quā meo malo. Si ex Lege, inquit, promissio hæreditatis, exinanita est fides, abolita est promissio. Prius infert, exinanitam & euacuata esse fidem, si iustitię promissio operum nostrorum merita respiciat, aut ex Legis obseruatione pendeat. Nunquam enim in ea securē ac quiescere quisquam posset: quando nunquam futurum est vt certō apud se quisquam statuat se Legi satisfecisse, vt certē nullus vnquam per opera plenē satisfacit. Cuius rei ne longē petantur testimonia, sibi quisque testis esse potest, qui se recto oculo intueri volet. Atque hinc apparet in quā profundos recessus & tenebricosos hominum mentes defodiat hypocrisis, dum tam securē sibi indulgent vt opponere suas blanditias non dubitent Dei iudicio: quasi iustitiam quoddam illi indicerent. Fideles autem, qui sincerē seiplos excutunt, longē alia sollicitudo angit & exeruciat. Igitur in omnium animos subiret primū hæsitatio, demū & desperatio: dum pro se quisque subduceret quanta debiti mole adhuc premeretur, quāque longē distaret ab imposta sibi cōditione. En iam oppressam extinctāque fidem. non enim fluctuari, variare, sursum deorsum ferri, hæsitare, suspensum teneri, vacillare, desperare denique, fidere est: sed constanti certitudine ac solida securitate animum obfirmare, haberēque vbi recumbas ac pedem figas.

Ro. 4.14.

Deinde & pro
missionem.

Que sine fide
plene conuenit.

4 Alterum quoque adiungit, irritam & euandam fore promissionem. Si enim eius complementum à nostro merito dependet, quando tandem huc ventum fuerit vt Dei beneficentiam promereamur? Quinetiam secundum istud membrum ex priore consequitur. siquidem non implebitur promissio nisi iis qui fidem illi habuerint. Collapsa igitur fide, nulla vis promissionis residua erit. Ideo ex fide hæreditas, vt secundum gratiam ad stabilendam promissionem. Abundē enim cōfirmata est dum sola Dei misericordia nititur: quia perpetuo nexu coniunctæ sunt inter se misericordia & veritas, hoc est, quęcunq; Deus misericorditer pollicetur, fideliter quoque præstat. Sic David, antequam salutem sibi ex Dei eloquio postulet, causam primū statuit in eius misericordia. Ver- niant, inquit, ad me misericordię tuę, salus tua secundum eloquium tuum. Et merito: quia non aliunde ad promittendum inducitur Deus nisi ex mera misericordia. Ita-

Pf. 119.76

Fide autem
dei sola mis-
ericordia per
Christum sicut
promissio a-
liunde conuenit.

que hic spem totam sistere conuenit & velut profundē figere, non respectare ad nostra opera, quō ex illis subsidium aliquod petatur. Sic & Augustinus agendum præcipit: ne hic nouum aliquid dicere nos putes. In æternum, inquit, regnabit Christus in feruis suis. Hoc promisit Deus, hoc dixit Deus. si parum est, hoc iurauit Deus. Quia ergo non

In Pf. 88.
tract. 6

secund

secundum merita nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio: nemo debet cum trepidatione predicare de quo non potest dubitare. Bernardus quoque; *Quis poterit filius esse: dicitur discipuli Christi. At ille, Apud homines impossibile hoc est, sed non apud Deum. Hæc tota fiducia nostra, hæc vnica consolatio, hæc tota ratio spei nostre. Sed de possibilitate certi, de voluntate quid agimus? Quis scit an odio vel amore dignus sit: Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Hic iam planè fidem nobis subuenire necesse est: hic oportet succurrere veritatem: vt quod de nobis latet in corde Patris, per Spiritum reueletur, & Spiritus eius testificans persuadeat cordibus nostris quòd filij Dei sumus. Persuadeat autem vocando & iustificando gratis per fidem: in quibus nimirum velut medius quidam transitus est ab æterna prædestinatione ad futuram gloriam. Breuiter sic colligamus, Scriptura non esse firmas Dei promissiones indicat, nisi certa conscientie fiducia arripiantur. vbiunque est dubitatio aut incertitudo, irritas fieri pronuntiat. rursus nihil quàm vacillare ac fluctuari pronuntiat si operibus nostris incumbunt. Ergo aut pereat nobis iustitia necesse est, aut ne veniant in considerationem opera, sed sola fides locum habeat, cuius isthæc natura est, aures arrigere, oculos claudere: hoc est, vni promissioni intentam esse, cogitationem auertere ab omni hominis vel dignitate vel merito. Ita impletur præclarum illud Zachariæ vaticinium, Quòd vbi deleta fuerit iniquitas terræ, vocabit vir amicum suum subter vineam, & subter ficum suum. Vbi Propheta innuit, non aliter vera pace finii fideles, quàm post impletam peccatorum remissionem. Tenenda enim est analogia hæc in Prophetis vbi de Christi regno differunt, externas Dei benedictiones quasi spiritualium bonorum figuras proponere. Vnde & Christus rex pacis & pax nostra vocatur: quia omnes conscientie agitationes sedat. Modus si quaeritur, ad sacrificium, quo pacatus est Deus, venire necesse est: quia trepidare nunquam desinet quisquis non statuet sola illa expiatione repitiari Deum qua Christus iram eius sustinuit. Denique non alibi quàm in Christi redemptoris nostri terroribus pax nobis quaerenda.*

Rom. 5.1. 5 Sed quid obfcuriore testimonio vtor? Negat vbiq; Paulus pacem vel tranquillam gaudium relinqui conscientis, nisi statutum sit iustificari nos fide. Vnde autem illa certitudo, simul declarat, quom scilicet amor Dei in corda nostra diffusus est per Spiritum sanctum: ac si diceret nõ posse aliter sedari animas nostras nisi certò persuasi simus Deo nos placere. Vnde etiam alibi exclamat ex piorum omnium persona, Quis nos separabit ab amore Dei, qui est in Christo? quia ad minimam quanq; auram trepidabimus donec appulerimus ad portum illum: securi autè erimus in caligine mortis, quandiu le nobis pastorem Deus ostendet. Ergo quicumque gariunt nos fide iustificari, quia regentis, spiritualiter viuendo iusti sumus, nunquam gustarunt gratie dulcedinem, vt Deum sibi propitium fore considerent. Vnde etiam sequitur, ritè orandi modum nihilo magis eos scire quàm Turcas & profanas alias quaslibet Gentes. Neq; enim, teste Paulo, vera est fides nisi dicat & suggerat suauissimum illud Patris nomen, imò nisi os nobis aperiat proferrèdo libero clamori, Abba Pater. Quod alibi clarius exprimit, In Christo nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem eius. Hoc certè non contingit regenerationis dono: quod vt mutilum semper est in hac carne, ita multiplicem dubitandi materiam se continet. Quare ad remedium illud venire necesse est, vt statuunt fideles non alio iure sperandam sibi esse hæreditatem regni cælestis, nisi quia insiti in Christi corpus, iusti gratis reputantur. Nam quoad iustificationem res est merè passiuæ fides, nihil afferens nostrum ad conciliandam Dei gratiam, sed à Christo recipiens quod nobis deest.

CAPVT XIII.

Quale initium iustificationis & continuus progressus.

Partes huius capitis.

Vt facilius quæ dicta sunt percipiantur, qualis esse possit toto vitæ decursu hominis iustitia discutendum suscipit, omnesque homines in quatuor classes tribuit.

- 1 Prima classis iustatur, scilicet. 1. 2. 3. 4. 5. & 6.
- 2 Secunda & tertia coniunctim, scilicet. 7. & 8.
- 3 Quarta, scilicet. 9. & inde ad finem capitis.

Vo res dilucidior fiat, qualis possit esse toto vitæ decursu hominis iustitia, excutiamus, quadruplicem verò faciamus gradum. Homines enim aut nulla Dei agnitione præditi, in idololatria demersi sunt: aut sacramentis initiati, vitæ impuritate Deum, quem ore confitentur, factis abnegantes, titulo tenus sunt

Homines tota vitæ decursu.
 } Idololatra
 } i. e.
 } Impii.
 } Hypocriti.

Christi: aut hypocrītæ sunt, qui cordis nequitiam inanibus fucis tegunt: aut Spiritu Dei regenerati, verā sanctimoniam meditantur. In primis, quando naturalibus dotibus cense-
fendi sunt, à vertice capitis ad plantam vsque pedis scintilla boni non reperitur: nisi for-
tè volumus insimulare falsi Scripturam, dum hisce elogiijs vniuersos filios Adam com-
mendat, quòd prauo sint & præfracto corde, quòd omne figmentum cordis eorum ma-
lum sit à primis annis, quòd vanæ sint eorum cogitationes, quòd timorem Dei præocu-
lis non habeant, quòd nemo eorum intelligat aut requirat Deum. Breuiter quòd caro
sint: quo nomine intelliguntur opera illa omnia quæ enumerantur à Paulo, fornicatio,
immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum cultus, veneficia, inimicitia, contentiones,
amulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, & quicquid sceleris &
abominationis excogitari potest. Hæc est dignitas scilicet cuius fiducia superbire de-
beant. Quòd si qui inter eos ea morum honestate pollent quæ speciem aliquam sanctita-
tis habeat inter homines: quia tamen scimus Deum non morari externum splendorem,
ad fontem ipsum operum penetrandum est, si quid ipsa valere velimus ad iustitiam. In-
spiciendum, inquam, penitus est ex quo affectu cordis opera ista prodeant. Quamquam
autem latissimus hic dicendi campus patet, quia tamen paucissimis verbis potest res ex-
pediti, sequar quantum licebit in docendo compendium.

2 Principiò, non inficior esse Dei dona, quæcunque in incredulis apparent egregiæ
dotes. Neque verò sic à sensu communi dissideo, nihil vt interesse contendam inter Ti-
ti & Traiani iustitiam, moderationem, æquitatem, ac Caligulæ, vel Neronis, vel Domi-
tiani rabiem, intemperiem, seuitiam: inter obscenas Tiberij libidines, & Vespasiani hac
in parte continentiam: ac (ne in singularibus aut virtutibus aut vitiis immoremur) inter
iuris legumque obseruationem ac contemptum. Tantum enim est iusti & iniusti disceri-
mè vt vel in mortuo illius simulachro appareat. Quid enim ordinatum restabit in mun-
do si hæc inter se confundamus? Itaque eiusmodi distinctionem inter honesta & turpia
facinora non modò singulorum mentibus Dominus insculpuit, sed prouidentie quoque
sue dispensatione sæpe confirmat. Videmus enim vt multis præsentis vitæ benedictio-
nibus prosequatur eos qui inter homines virtutem colunt. Non quòd externa illa virtu-
tis imago minimum eius beneficium mereatur: sed ita placet illi approbare quantum opere
cordi sit sibi vera iustitia, dum externam quoq; & simulatam temporali remuneratione
carere non patitur. Vnde sequitur quod nuper confessi sumus, Dei esse dona qualescun-
que istas virtutes aut virtutum potius imagines: quando nihil est vllò modo laudabile
quod non ab ipso proficiscatur.

3 Atqui nihilominus verum est quod Augustinus scribit, omnes à dei vnus religio-
ne alienos, vtunque ob virtutis opinionem admirabiles habeantur, non modò vlla re-
muneratione dignos, sed magis punitione: quòd pura dei bona cordis sui pollutione
contaminant. Et si enim dei instrumenta sunt ad conseruandam, iustitia, continentia,
amicitia, temperantia, fortitudine, prudentia, hominum societatem: bona tamen hæc
dei opera pessimè exequuntur: quia non sincero boni studio, sed vel sola ambitione,
vel amore sui, vel alio quouis obliquo affectu continentur à malè agendo. Quum ergo
ab ipsa cordis impuritate, velut à sua origine, corrupta sint, non magis inter virtutes po-
nenda erunt quàm vitia quæ ob affinitatem ac similitudinem virtutis imponere solent.
Denique quum perpetuum esse meminerimus recti finem, vt deo seruiatur: quicquid
aliò contendit, iam meritò amittit recti nomē. Quia ergo scopum non respiciunt quem
dei sapientia præscribit: tametsi officio bonum videtur quod agunt, sine tamen peruer-
so peccatum est. Constituit igitur, omnes Fabritios, Scipiones & Catones in illis suis præ-
claris facinoribus hoc peccasse quòd quum fidei luce carerent, non ad eum finem ipsa
retulerunt ad quem referre debuerunt. non fuisse ergo in illis veram iustitiam: quia non
actibus sed finibus pensantur officia.

1. Cordis impu-
ritate.
2. Recti finis
desertione.

4 Præterea si verum est quod Iohannes ait non esse vitam extra filium dei: qui par-
tem in Christo non habet, quales quosque sunt, quicquid agant, vel moliantur, in exitum
tamen æternæque mortis iudicium toto cursu pergunt. Secundum hanc rationem illud
ab Augustino dictum est, Religio nostra iustos ab iniustus nõ operum, sed ipsa fidei lege
discernit: sine qua quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Quamobrem bellè
idem ipse adhibi, dum talium hominũ studium erroneo cursui comparat. Quo enim ma-
gis strenuè currit quis extra viam, eo longius à scopo recedit, idèòq; fit miserior. Quare
melius

1. Ioh. 5. 12
Lib. 3. ad
Bon. c. 5.
Præf. in
Psal.

Ani regene-
rati.

1. Idololatre
sunt vni in-
sinitia exiit.

Inspietate &
immortis ob-
tati.

Profus misse-
ri & per uis-
coram Deo.

Multis tamen
iure vestit
quosdam vn-
tate prædicos
& deperitatis
sime. Quia
discrimen, in
Dei donis, vt
firmitate inter
honestæ & tur-
pia, vt in præ-
sentis benedi-
ctionibus dis-
cer.

Verum quic-
quid ab huius
moli virtute
huc una præ-
dicitur, quon-
iamus lauda-
bile vileatur,
corruptum est.

1. Cordis impu-
ritate.

2. Recti finis
desertione.

2. Christi (ex-
tra quem non
est vita) prima
vita.

Iere. 17. 9.
Gen. 8. 21
Ps. 94. 11a
& 14. 2.
Gen. 6. 3.
Gal. 5. 19.

Lib. 4. cõ-
tra Iulia-
num.

1. Ioh. 5. 12

Lib. 3. ad
Bon. c. 5.

Præf. in
Psal.

melius

melius esse contendit in via claudicare, quàm extra viam currere. Postremo malas esse arbores constat, quando sine Christi communicatione nulla est sanctificatio, pulchros ergo & aspectu speciosos, gustu etiam suaves fructus generare possunt: bonos nequam. Hinc facile cernimus esse maledictum, nec modo nullius ad iustitiam pretij, sed certi in damnationem meriti, quicquid cogitat, meditatur, perficit homo, ante quam

Heb. 11. 6.

Deo per fidem reconcilietur. Et quid tanquam de re dubia disputamus, quum iam probatum sit testimonio Apostoli, impossibile esse vt sine fide quispiam placeat Deo?

5 Sed probatio etiam magis apertior lucebit si naturali hominis conditioni Dei gratia è regione opponatur. Clamat enim vbique Scriptura, nihil in homine Deum reperire quo ad benefaciendum illi incitetur, sed gratuita sua benignitate illum præuenire.

Ioh. 5. 25.

Quid enim ad vitam possit mortuus? Atqui dum sui cognitione nos illuminat, dicitur à

Eph. 2. 4.

morte suscitare, ac nouam creaturam facere. Hoc si quidem titulo (præsertim apud Apostolum) videmus sæpe Dei erga nos benignitatem commendari. Deus (inquit) qui diues est in misericordia, propter multam charitatem qua dilexit nos, etiam quum essemus

Rom. 4.

mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo, &c. Alibi dum sub typo Abrahamæ generalem fidelium vocationem tractat, Deus est, inquit, qui viuificat mortuos, & vocat ea

17.

quæ non sunt tanquam sint. Si nihil sumus, quid quæso possumus? Quare arrogantiam istam validè retundit Dominus in historia Iob, in his verbis, Quis præuenit me, & re-

Iob. 41. 2.

Rom. 11. 3

tribuam ei? omnia enim mea sunt. Quam sententiam explicans Paulus ed confert, ne putemus nos aliquid ad Dominum asserere præter meram inopiæ & vacuitatis ignominiam. Qui re loco suprà citato, vt probet sola eius gratia, non operibus, in spem salutis nos peruenisse, allegat nos illius esse creaturas, quoniam regenerati sumus in Christo

Eph. 2. 10.

Iesu, ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Ac si diceret, Quis nostrum iactet se sua iustitia Deum prouocasse, quum prima nostra ad bene agendum potentia ex regeneratione fluat? Vt enim natura conditi sumus, citius ex lapide oleum quàm ex nobis opus bonum exprimeretur. Mirum profectò si homo, tantæ ignominie damnatus, audeat sibi adhuc reliquam aliquid facere. Fateamur ergo cum præclaro isto Dei organo, nos à Domino vocatos vocatione sancta: non secundum opera nostra, sed secundum propositum ac gratiam eius: ac benignitatem dilectionis quæ erga nos Saluatoris nostri Dei apparuisse: quia non ex operibus iustitiæ quæ fecerimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit: vt iustificati illius gratia, hæredes efficeremur vitæ æternæ. Hac confessione, omni iustitia vsq; ad minimam particulam hominem spoliamus, donec sola misericordia in spem vitæ æternæ regeneratus fuerit: quando, si aliquid operum iustitia ad nos iustificandos confert, falsò dicimur gratia iustificari. Non exciderat sanè sibi Apostolus quum gratuitam asseruit iustificationem, qui alio loco argumentatur, gratiam iam non esse gratiam si quid opera valeant. Et quid aliud sibi vult Dominus, quum negat se venisse ad vocandos iustos, sed peccatores: Si soli peccatores admittuntur, quid per ficticias iustitias aditum quæramus?

6 Redit eadem mihi subinde cogitatio, periculum esse ne Dei misericordie sim iniurius, qui tanta anxietate in ea asserenda laborem, perinde ac si dubia obscurave foret. Sed quoniam ea est nostra malignitas, quæ nunquam nisi validissimè depulsa concedat Deo quod suum est, cogor paulo longius insistere. Quia tamen satis perspicua est in hac

Iesa. 59. 15

re Scriptura, eius potius verbis quàm meis pugnabo. Iesaias, vbi descripsit vniuersale generis humani exitium, pulchrè ordinem restitutionis subtextit, Vidit Dominus, & malum apparuit in oculis eius. Et vidit quia non est vir: & admiratus est, quia non est qui intercedat: & salutem posuit in brachio suo, & iustitia sua se confirmauit. Vbi sunt nostræ iustitiæ, si verum est quod ait Propheta, neminem esse qui in recuperanda sua salute Domino optuleretur? Sic alius Propheta, vbi Dominum de reconciliandis suis peccatoribus agentem inducit, desponsabo, inquit, te mihi in perpetuum in iustitia, iudicio, gratia, & misericordia. Dicam misericordiam non consequatur, Misericordiam consequuta. Eiusmodi fœdus, quod primam nobis esse cum deo coniunctionem constat, si misericordia dei nititur, nullum relinquitur iustitiæ nostræ fundamentum. Et verò intelligere ees iis qui hominem cum aliqua operum iustitia deo obuiam procedere fingunt cupiam, an omnino vllam iustitiam esse purent nisi quæ sit accepta deo. Id cogitare si insanum est: quid deo gratum ab eius inimicis prodeat, quos totos cum omnibus suis factis auersatur? Omnes, inquam, nos esse capitales ac profectos inimicos dei nostri

Ose. 2. 19.

* 23.

testat

Quod Augustinus pronuntiat in confirmatione.

4. Naturalis hominis conditione, Scripturae vana descripta, quæ hominè ante regenerationem in peccatis mortuum esse testatur, in regeneratione vnam dei gratiam prædicat.

1. Tim. 1. 9. Tit. 2. 4.

Rom. 11. 6.

Matth. 9. 13.

5. Iesie Prophetæ testimonio.

Cui suffragatur Osee.

Primum & Iudas.

testatur veritas, donec iustificati, in amicitiam recipimur. Si principium dilectionis est iustificatio, quæ operum iustitiæ illam præcedent: ita, vt pestilentem illam arrogantiam auertat Iohannes, diligenter nos monet quomodo non priores eum dilexerimus. Et id ipsum iam olim per Prophetam suum Dominus docuerat. Diligam, inquit, eos spontanea dilectione: quia conuersus est furor meus. Operibus certè non instigatur, si sponte ad nos inclinauit se eius dilectio. Sed rude hominum vulgus nihil aliud esse putat nisi quod vt redemptionem nostram perageret Christus nemo promeritus fuerit: vt autem redemptionis possessionem adeamus, operibus nostris adiuuari. Imò verò, vt cunque a Christo redempti sumus, donec tamen uocatione Patris inferimur in illius communionem, & tenebræ & mortis heredes & Dei aduersarij sumus. Non enim ab immunditijs nostris purgari nos & ablui Paulus docet Christi sanguine, nisi dum purificationem illam Spiritus in nobis efficit. Quod idem dicere volens Petrus, declarat Spiritus sanctificationem valere in obedientiam, & asperisionem sanguinis Christi. Si Christi sanguine in purificationem per Spiritum aspergimur, ne putemus alios nos esse ante huiusmodi irrigationem, quam est sine Christo peccator. Maneat ergo illud, principium nostræ salutis, esse quandam velut à morte in vitam resurrectionem: quia vbi propter Christum nobis datum est in eum credere, tunc incipimus demum transire à morte in vitam.

Rom. 5. 6.
Col. 1. 21.

1. Iohan.
4. 10.
Ose. 14. 5.

1. Cor. 6.
11.
1. Pet. 1. 2.

Secunda classis impijs nominatur, inuenitur Christianos & hypocritas comprehendit, a quibus nihil nisi prouisus damna- bilitate prouit.

7 Sub hac ratione, qui secundus & tertius in diuisione supra posita notatus fuit hominum ordo, comprehenditur. Conscientiæ enim impuritas utrosque nondum esse Dei Spiritu regeneratos arguit. Rursum autem, regenerationem in eis nullam esse, hoc defectum prodit fidei. Vnde liquet, Deo nondum reconciliatos, nondum in eius conspectu iustificatos: quando ad hæc bona nisi per fidem non peruenitur. Quid pariant peccatores à Deo alienati, nisi illius iudicio execrabile? Hac quidem stolidam confidentiam cum impij omnes turgent, tum præsertim hypocritæ, quòd utcunque totum cor suum obscenitate scaterere norint: si qua tamen edunt speciosa opera, digna æstimant quæ Deus non aspernetur. Hinc perniciosus ille error, quòd sceleratæ & nefariæ mentis conuicti, adigi tamen nequeunt vt se iustitia vacuos fateantur: sed iniustos se agnoscetes, quia inficiando non sunt, iustitiam tamen nonnullam sibi arrogant. Hanc vanitatem egregiè Dominus refutat per Prophetam, Interroga, inquit, Sacerdotes, dicens, Si rulerit homo carnem sanctificatam in ora vestimenti sui, & panem aut alium cibum admouerit, nunquid sanctificabitur? Responderunt autem sacerdotes, Non. Et dixit Haggeus, Si tetigerit pollutus in anima aliquid horum, nonne contaminabitur? Responderunt sacerdotes, Contaminabitur. Dixit Haggeus, Sic populus iste ante faciem meam, dicit Dominus: & sic omne opus manuum eorum, & omnia quæ obtulerint mihi, contaminata erunt. Vtinam hæc sententia vel plenam fidem posset obtinere apud nos, vel memoriae probè infidere. Nemo enim est quamlibet alioqui tota vita flagitiosus, qui persuadere sibi sustineat quod hic Dominus clarè pronuntiat. Simul ac nequissimus quisque vno vel altero Legis officio perfunctus est, non dubitat sibi iustitiæ loco acceptum ferri. at Dominus reclamationem, nullam inde acquiri sanctificationem nisi corde prius bene purgato. Neque eo contentus, contaminari cordis impuritate, quæcunque à peccatoribus procedunt opera, asseuerat. Faceat ergo nomen iustitiæ ab his operibus quæ pollutionis, ore Domini damnantur. Et quàm eleganti similitudine illud demonstrat: poterat enim obiectari, sanctum inuiolabiliter esse quod Dominus præcepisset. Ipse vero contra opponit, nihil mirum esse si quæ sanctificata sunt in Lege Domini, improborum spurcicia contaminantur: quum sacrum atrectando, immunda manus profanet.

Tertio Haggeus Propheta.

Hagg. 2.
12.

*Obiectio.
Responsio.*

Deinde Iesaiam.

8 Eandem enim causam egregiè apud Iesaiam persequitur. Ne offeratis, inquit, sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi: Calendas & solennitates vestras odit anima mea: facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens. Quum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: quum multiplicaueritis orationem, non exaudiam. manus enim vestre plene sunt sanguine. Lauamini, mundi estote, auerte malum cogitationum vestrarum. Quid istuc sibi vult quòd Dominus ita nauscat ad obsequium suæ Legis? Imò verò nihil hic respuit quod sit ex germana Legis obseruatione: cuius initium esse vbiq; docet, sincera sui nominis timorem. Illo sublato, non modò nugæ sunt quæcunque illi offeruntur, sed fetidæ abominandæque sordes. Eant nunc hypocritæ, & inuolutam corde prauitatem retinentes, deum operibus studeant demereri.

Iesa. 1. 13.
Vid. cap.
5. 8. eiusd. Prophe-
tæ.

Atqui

Pro. 16. 8. Atqui arguis ac magis hoc modo irritabunt. Execrabiles enim illi sunt impiorum victi-
 mæ: sola rectorum oratio accepta est illi. Constituimus ergo extra dubium, quod vul-
 gatissimum esse debet mediocriter in Scripturis exercitato, quæ vel summo splendore
 cõspicua sunt opera in hominibus nondum verè sanctificatis, tam procul abesse a iusti-
 tia coram domino, vt peccata censentur. Ac proinde verissimè illi qui non conciliari
 personæ apud Deum gratiam per opera tradiderunt: sed è conuerso tum placere demum
 opera vbi personam gratiam prius in Dei conspectu inuenerit. Religiosèque est obseruan-
 dus hic ordo ad quem Scriptura nos manu ducit. Respexisse dominum ad Abel, scribit
 Moses, & ad opera eius. Vides vt dominum hominibus propitium designet antequam
 ad eorum opera respiciat? Quare significationem cordis præcedere oportet, vt quæ a no-
 bis procedunt opera, benigne a Deo excipiantur. quia semper viget illa Ieremiæ senten-
 tia, oculos Dei respicere veritatem. Porro solam fidem esse qua corda hominum purifi-
 cantur, Spiritus sanctus per os Petri asseruit. vnde constat primum esse in vera viuâque
 fide fundamentum.

*Sublime.**Augustinus 1-
tio & Grego-
rio.*

August.
 lib. de pre-
 nr. & Gre-
 gor. cuius
 verba re-
 feruntur.
 quæ est. 7.
 Gen. 44.
 Act. 15. 6.
 Ierem. 5. 3

9 Inspiciamus nunc quid habeant iustitiæ quos in ordine quarto posuimus. Fate-
 mur, dum nos intercedente Christi iustitia sibi reconciliat deus, ac gratuita peccato-
 rum remissione donatos pro iustis habet: cum eiusmodi misericordia coniunctam sim-
 ul esse hanc eius beneficentiam, quod per Spiritum suum sanctum in nobis habitat,
 cuius virtute concupiscentiæ carnis nostræ magis ac magis in dies mortificatur: nos
 verò sanctificamur, hoc est consecramur domino in veram vitæ puritatem, cordibus
 nostris in Legis obsequium formatis. Vt hæc sit præcipua nostra voluntas, voluntati ei-
 us seruire, ac eius duntaxat gloriam modis omnibus prouehere. Enimuero etiam dum
 sancti Spiritus ductu in viis domini ambulamus, ne tamen nostri obliti animos tolla-
 mus, remanent imperfectionis reliquiæ, quæ nobis humilitatis argumentum præbeant.
 Non est iustus, ait Scriptura, qui faciat bonum & non peccet. Qualem ergo iustitiam ex
 suis operibus etiamnum obtinebunt? Primum dico, quod optimum ab illis proferri po-
 test, aliqua tamen semper carnis impuritate respersum & corruptum esse, ac tanquam
 aliquid fæcis admixtū habere. Seligat, inquam, ex tota sua vita sanctus Dei seruus quod
 in eius cursu maximè eximium se putabit edidisse, bene reuoluat singulas partes: depre-
 hendet proculdubio alicubi quod carnis putredinem sapiat: quando nunquam ea est no-
 stra alacritas ad bene agendum quæ esse debet, sed in cursu retardando multa debilitas.
 Quamquam non obscuras esse maculas videmus quibus respersa sint opera sanctorum,
 fac tamen minutissimas esse. neuos duntaxat: sed an oculos Dei nihil offendent, coram
 quibus ne stellæ quidem puræ sunt? Habemus, nec vnum à sanctis exire opus, quod si in
 se censetur, non mereatur iustam opprobrii mercedem.

*Quarta des-
 scriptio Rege-
 ratorum.**Hi est Spiritus
 sanctus
 sua via inco-
 dant.*

I. Reg. 8.
 46.

*Quicquid ta-
 men optimum
 proferunt car-
 nis impuritate
 respersum &
 corruptum est.**Præsertim
 quum ad dei
 tribunal acco-
 dant.*

Ezech. 18
 24.

Iac. 3. 10.

10 Deinde etiam si fieri posset vt aliqua nobis essent omnino pura absolutæque ope-
 ra, vnum tamen peccatum satis est ad delendam extinguendamque omnem memo-
 riam prioris iustitiæ, vt ait Propheta. Cui & Iacobus consentit, Qui offendit (inquit) in
 vno, factus est omnium reus. Iam quum hæc vita mortalis nunquam à peccato pura sit
 aut vacua, quicquid iustitiæ à nobis comparatum foret, id sequentibus identidem pec-
 catis corruptum, oppressum, & perditum, in conspectum Dei non veniret, nec in iusti-
 tiam nobis imputaretur. Deniq; vbi de operum agitur iustitia, non opus Legis respicien-
 dum est, sed mādatum. Ideo si ex Lege iustitia quæritur, frustra vnum aut alterum opus
 proferamus: sed necessaria est perpetua Legis obedientia. Quare illam, de qua loquuti
 sumus, peccatorum remissionem non semel (vt multi stolidè opinantur) nobis in iusti-
 tiam Deus imputat, vt impetrata præteritæ vitæ venia, postea in Lege iustitiam quera-
 mus: quod nihil quàm in spem falsam inductos rideret ac luderet. Quum enim perfe-
 ctio nulla obtingere nobis possit quandiu hac carne induti sumus, Lex autem mortem
 ac iudicium omnibus denuntiet qui non integram iustitiam opere præstiterint: habe-
 bit semper quo nos accuset reosque agat, nisi contrà occurreret Dei misericordia, quæ
 assidua peccatorum remissione nos subinde absolueret. Quare id semper constat quod
 principio diximus, si ipsi ex nostra dignitate æstimamur, quicquid meditetur aut
 moliamur, nos tamen cum omnibus nostris conatibus & studiis morte & interitu dig-
 nos esse.

*Præterea, v-
 nich delictum
 res factis est ad
 delendam omnè
 prioris iustitiæ
 memoriam.**Ideo operibus
 nullo modo ius-
 tificari pos-
 sunt.*

11 Duobus his fortiter insistendum, nullum vnquam extitisse pij hominis opus quod
 si fevero Dei iudicio examinaretur, non esset damnabile. Adhæc si tale aliquod detur
 (quod

*Superioribus
 diuinitatis ratio-
 nibus breuiter*

repetitur etiam
additur a. u.
Sophist. 25. Scri
pturam persi
one do. et
cuiusque bonis
operibus pol
leat regenera
ti, sola tamen
fide & gratia
ta iustitiam & Chri
sti in uero
ne iustitiam
esse.

(quod possibile homini non est) peccatis tamen, quibus laborare auctorem ipsum certum est, vitiatum ac inquinatum gratiam perdere. atque hic præcipuus est nostræ disputationis cardo. Nam de principio iustificationis nihil inter nos & saniores scholasticos pugna est, quin peccator gratuito à damnatione liberatus iustitiam obtineat, idque per remissionem peccatorum. nisi quòd illi sub vocabulo iustificationis renouationem comprehendunt, qua per Spiritum Dei reformamur in Legis obedientiam. iustitiam verò hominis regenerati sic describunt, quòd homo per Christi fidem Deo semel reconciliatus, bonis operibus iustus censeatur apud Deum, & eorum merito sit acceptus. Verum Dominus contra, se fidem imputasse Abraham in iustitiam pronuntiat, non eo tempore quo idolis adhuc seruebat, sed quum multis iam annis vitæ sanctitate excellisset. Rom. 4. 13.
Diu ergo coluerat Abraham Deum ex puro corde, & cum Legis obedientiam præstiterat quæ ab homine mortali præstari potest: habet tamen adhuc repositam in fide iustitiam. Vnde colligimus, secundum Pauli ratiocinationem, non ex operibus. Similiter quum apud Prophetam dicitur, Iustus ex fide uiuet: non de impiis & profanis habetur sermo, quos Dominus ad fidem conuertendo iustificet: sed oratio ad fideles dirigitur, & iis vita promittitur ex fide. Paulus quoque omnem scrupulum soluit, quum pro confirmatione illius sententiæ istum Dauidis versiculum sumit, Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Certum est verò Dauidem non de impiis, sed de fidelibus loqui, qualis ipse erat: quia ex conscientia suæ sensu loquebatur. Ergo hanc beatitudinem non semel habere, sed tota vita tenere nos oportet. Postremo legationem de gratuita cum Deo reconciliatione non in vnum aut alterum diem promulgari, sed perpetuam in Ecclesia esse testatur. Proinde non aliam iustitiam ad finem vsq; vitæ habent fideles quam quæ illic describitur. Manet enim perpetuo mediator Christus, qui Patrem nobis reconciliat, ac perpetua est mortis eius efficacia: nempe ablutio, satisfactio, expiatio, perfecta denique obedientia, qua iniquitates omnes nostræ conteguntur. Nec Paulus ad Ephesios dicit nos initium salutis habere ex gratia, sed per gratiam saluatos esse, non ex operibus, ne quis gloriatur.

Haba. 2. 4.

Rom. 4. 7.

Psal. 32. 1.

1. Cor. 5. 18.

Ephes. 2. 8.

Scholasticorum
Sophist. adu.
sup. nor. in co.
firmans de 4.
hominis class.

Responsio.

12 Quæ ad euadendum subterfugia quærunt hic scholastici, eos non expediunt. Aiunt non tanti, esse intrinseca dignitate bona opera vt ad iustitiam comparandam sufficiant: sed hoc acceptantis esse gratiæ, quòd tantum valent. Deinde, quia fateri coguntur iustitiam operum hic semper esse imperfectam, concedunt nos, quandiu viuimus, remissione peccatorum indigere, qua defectus operum suppletur: sed delicta quæ committuntur, operibus supererogationis compensari. Acceptantem enim quam vocant gratiam, non aliam esse respondeo quam gratuitam eius bonitatem, qua nos in Christo complectitur Pater: dum innocentia Christi nos induit, eamque fert nobis acceptam, vt eius beneficio pro sanctis, puris & innocentibus nos habeat. Iustitiam enim Christi (quæ vt vna perfecta est, ita sola Dei conspectum sustinere potest) pro nobis suffi oportet, ac iudicio repræsentari velut sponsorem. Hac nos instructi assiduam peccatorum remissionem in fide obtinemus. Huius puritate velatæ nostræ sordes & imperfectio immunditiæ, non imputantur: sed velut sepultæ conteguntur, ne in iudicium Dei veniant: donec hora adueniat, qua confecto in nobis ac planè extincto veteri homine, diuina bonitas nos in beatam pacem cum nouo Adam recipiet: vbi diem Domini expectemus, quo in gloriam cælestis regni, receptis incorruptis corporibus, transferamur.

Huius respon
sionis explicatio.

13 Hæc si vera sunt, nulla certè nostra opera nos ex se Deo acceptos gratiososq; reddere queunt: ac ne ipsa quidè placere, nisi quatenus homo, iustitia Christi opertus, Deo placet, & vitiorum suorum remissionem obtinet. Non enim certis operibus promisit Deus vitæ mercedem: sed tatum pronuntiat, qui fecerit hæc victurum: maledictionem illam celebrem opponens contra omnes eos qui non persisterint in omnibus. Quibus abundè refellitur commentum partialis iustitiæ, vbi non alia iustitia admittitur in cælis quam integra Legis obseruatio. Neque verò solidius est quod garrere solent de sufficientia per supererogationis opera compensatione. Quid enim? annon eò semper redeunt vnde iam sunt exclusi? eum qui ex parte Legem seruat, eatenus iustum operibus esse? Quod illis nemo sani iudicii concesserit, nimis impudenter pro confesso assumunt, Toties testificatur Dominus nullam se agnoscere operum iustitiam nisi in perfecta Legis suæ obseruatione. Quæ est improbitas, quum ea deficiamus, ne videamur omni gloria spol

Que communitati
parialis
iustitiæ & de
sufficientia per
supererogationis
opera compen
satione re
solvitur.

Leu. 18. 5.

foliati, hoc est prorsus Deo cessisse, nescio quibus paucorum operum frustulis nos iactare, & quod deest: redimere per alias satisfactiones conari? Satisfactiones iam potenter dirute supra fuerunt, vt ne per somnium quidem venire nobis in mentem debeant. Tantum dico, eos qui sic ineptiunt, minimè reputare quàm res sit coram Deo execrabilis peccatum. intelligere enim profectò, totam hominum iustitiam in vnum cuiumulum coactam, vnius compensationi parem esse non posse. Videmus nanque hominem vno delicto sic à Deo abiectum fuisse & abdicatum, vt simul omnem recuperandę salutis rationem perdiderit. Sublata est igitur satisfactionis facultas, qua qui sibi blandiuntur, nunquam certè Deo satisfaciunt: cui nihil gratum acceptumve est quod ab inimicis suis profectum sit. Inimici porrò sunt omnes quibus imputare peccata instituit. Tecta igitur & remissa peccata nobis antè oportet quàm ad vllum opus nostrum Dominus respiciat. Ex quo sequitur gratuitam esse peccatorum remissionē: quam scelerate blasphemant qui satisfactiones vllas ingerunt. Nos ergo, exemplo Apostoli, quæ retrò sunt obliuiscētes, ad ea autem pergētes quæ ante nos sunt, curramus in stadio nostro, tendentes ad palmam supernę vocationis.

14 Iactare verò supererogationis opera, quomodo cum illo conuenit quod nobis præceptum est, vt quum fecerimus quæcunque præcipiuntur nobis, dicamus nos seruos esse inuites, nec plus fecisse quàm quod debuimus: Dicere coram Deo, non est simulare aut mentiri: sed quod pro certo habeas apud te constituere. Iubet itaque Dominus nos sincere sentire, & nobiscum reputare, nulla sibi prestare gratuita officia, sed debitas operas reddere. Et meritò: serui enim sumus tot obsequiis defænerati quot defungi nõ possumus, etiamsi omnes nostrę cogitationes omniãque membra in Legis officia, verterentur. Ideoque quod ait, *Quum feceritis quæcunque præcipiuntur vobis: perinde valet ac si plusquam omnes hominum iustitię vnus forent.* Nos ergo (quorum nemo non longissimè abest ab ista meta) quomodo audeamus gloriari nos cumulum addidisse ad iustam mensuram? Nec est quod excipiat quispiam, nihil obstare quominus vltra necessaria officia prodeat eius studium qui à necessariis aliqua in parte cessat. Sic enim penitus habendum, nihil nobis vel quod ad Dei cultum, vel quod ad dilectionem conferat in mentem venire posse, quod non sub Dei Lege comprehendatur. Quòd si pars est Legis, ne voluntariam liberalitatem iactemus, vbi astringimur necessitate.

15 Atque in hanc rem intempēstiuè allegatur illa Pauli gloriatio, Quod inter Corinthios iure sponte cesserit, quod licebat alioqui, si libuisset, vsurpare: nec illis tantum impenderit quod ex officio debebat, sed gratuitam operam vltra officij finem largitus sit. Atqui animum aduertere conueiebat ad rationem illic signatam, hoc fecisse ne infirmis offendiculo foret. Venditabant enim se hoc benignitatis lenocinio mali fraudulenti que operarij, quo & fauorem fonticis suis dogmatibus conciliarent, & odium conflarent Euangelio: vt necesse Paulo fuerit, vel in periculum accersere Christi doctrinam, vel eiusmodi artibus obuiare. Agedum, si res est homini Christiano media, offendiculum incurrere, quum abstinere liceat, fateor Apostolum aliquid Domino superero gasse: sin hoc ipsum iure requirebatur à prudenti Euangelij dispensatore, dico fecisse quod debebat. Denique etiamsi talis causa non apparet, verum tamen semper est illud Chrystomi, nostra omnia eandem habere conditionem cum seruorum peculis, quæ

iure ipso deberi domino constat. Neque id dissimulauit Christus in parabola. interrogat enim quam gratiam habituri simus seruo, vbi tota die vario labore exercitatus ad nos vesperi redierit. Atqui fieri potest vt maiori industria incuberit quàm ausi fuisset exigere. Esto: nihil tamen fecit quod non ex conditione seruitutis deberet: quia cum tota sua facultate noster est. Taceo quales sint supererogationes quas isti venditare Deo volunt. nugę enim sunt quas neque ipse vnquam imperauit, neque approbat, nec quum reddenda erit apud se ratio, acceptas feret. Hac demum significatione concedemus esse supererogationis opera, vt pote de quibus apud Prophetam dictum est, *Quis quæsiuit hæc de manibus vestris?* Sed meminerint quid & alibi dicatur de iis, *Quare appenditis argentum vestrum, & non in panibus? laborem vestrum infumitis, & non in saturitate? Non est quidem valde laboriosum otiosis istis rabbinis hæc sub vmbra in mollibus cathedris disputare. at quum summus ille iudex pro tribunali sederit, euanescere ventrosa huiusmodi placita oportebit. Hoc hoc quærendum erat, quam ad eius tribunal defensionis fiduciam afferre, non quid in scholis & angulis fabulari possumus.*

Primo, quod satisfactioibus sublati, eiusmodi signentia corrumpere necesse est.

Philip. 3. 13.

Deinde, quod lege aliud in sum præceptum illud Christi, Quum feceritis omnia, &c.

Obiectio, ex Pauli gloria-tione arripit.

Responsio 1. sensum Apostoli ostendens.

Alterā, generalem doctrinam proponens ex Chrystommo.

Tertiam, supererogationes istas nihil esse quàm nugę vanissimas.

*Quarta, Scri-
pturas a fidu-
cia qualibet
operis iustitia
nos depellere.*

Pfal. 143. 2.

Iob 10. 15.

*Quinta, glo-
riatione quin-
que à nobis pro
cul remouere,
Iesà. 46. 20.
Iesà. 61. 3.*

16 Dux sunt potissimum nobis abigendæ hac parte ex animis pestes: nequid in ope-
rum iustitia fiducia ponant, nequid illis gloriæ adscribant. Fiducia qualibet nos passim
depellunt Scripturæ, quum docent iustitias omnes nostras foetere in Dei conspectu, ni-
si à Christi innocentia bonum odorem ducant: nihil quàm irritare Dei ultionem posse,
nisi misericordiæ eius indulgentia sustineantur. Ita porro nihil reliquum nobis faciunt,
nisi vt iudicem nostrum deprecemur, cum illa Dauidis confessione, Neminem iustifi-
catum iri coram ipso, si rationem à seruis suis reposcat. Vbi autem Iob dicit, Si impiè e-
gi, vix mihi: si autem iustè, nec sic erigam caput: quanquam respicit ad summam illam
Dei iustitiam, cui ne Angeli quidem respondent: simul tamen ostendit, vbi ad Dei
iudicium venit, nihil restare cunctis mortalibus nisi vt obmutescant. Non enim eò
tantum pertinet quòd cedere vltro malit quàm cum rigiditate Dei periculose certa-
re: sed significat non aliam sensisse eum in seipso iustitiam, quàm quæ primo mo-
mento esset à facie Dei collapsura. Exacta fiducia gloriationem quoque omnem fa-
cessere necesse est. Quis enim iustitiæ laudem assignet operibus, quorum confidentia
trepidat à Dei conspectu? Veniendum ergo quò nos vocat Iesaias, vt in Deo laudetur
ac glorietur omne semen Israel: quia verissimum est quòd alibi dicit, nos plantationem
esse gloriæ Dei. Ritè ergo tum purgatus erit animus, quum nec in fiducia operum vl-
la ex parte recumbet, nec in gloria exultabit. Ad falsæ autem & mendacis istius fidu-
ciæ statum stultos homines hic error animat, quòd suæ salutis causam in operibus sem-
per locant.

*Sexta, respõso,
è quatuor gene-
ribus causis
nullum operi-
bus in confi-
tenda iustitia
salute conueni-
re sigillatim
demonstrans.*

17 Verùm, si quatuor causarum genera respicimus, quæ in rerum effectu considera-
re præcipiunt Philosophi, nullum eorum reperiemus operibus in constituenda salute
nostra conuenire. Efficientem enim vitæ æternæ nobis comparandæ causam vbi que
Scriptura prædicat Patris cælestis misericordiam, & gratuitam erga nos dilectionem:
materiam verò, Christum cum sua obedientia, per quam nobis iustitiam acquisiuit.
formalem quoque vel instrumentalem quam esse dicemus nisi fidem? Atque tres simul
istæ vna sententia comprehendit Iohannes, quum dicit, Sic Deus dilexit mundum vt
Filium vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æ-
ternam. Porro finalem testatur Apostolus esse, & diuinæ iustitiæ demonstrationem, &
bonitatis laudem: vbi & alias tres disertis verbis commemorat. Sic enim ad Romanos
loquitur, Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. iustificantur autem gratis ipsius gra-
tia: hic habes caput & primum fontem, quòd Deus nos gratuita misericordia comple-
xus est. Sequitur, Per redemptionem quæ est in Christo Iesu: hic habes veluti mate-
riam qua nobis iustitia conficitur: Per fidem in sanguine ipsius: hic causa instrumentalis
ostenditur, qua Christi iustitia nobis applicatur. Postremò subiungit finem, quum dicit,
In demonstrationem iustitiæ ipsius, vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fi-
de Christi. Atque (vt obiter quoque denotet iustitiam hanc reconciliationem constare)
nominatim ponit, Christum datum esse in reconciliationem. Sic & primo ad Ephesios
capite docet nos recipi à Deo in gratiam in mera misericordia: id fieri Christi interces-
sione: fide apprehendi: omnia in hunc finem, vt diuinæ bonitatis gloria ad plenum elu-
ceat. Quum videamus omnes salutis nostræ particulas ita extra nos constare, quid est
quod iam operibus vel confidamus vel gloriemur? Nec de efficiente, nec de finali con-
trouersiam nobis mouere possunt vel conuatiissimi diuinæ gratiæ hostes, nisi totam
Scripturam abnegare velint. In materiali & formali fucum faciunt, quasi dimidiatum
cum fide Christi que iustitia locum opera nostra teneant. Sed id quoque Scriptura re-
clamante: quæ & Christum nobis esse in iustitiam & vitam simpliciter affirmat, & hoc
iustitiæ bonum sola fide possideri.

*Iohan. 3.
16.*

*Rom. 3.
23.*

*1. Efficiens est
gratia Dei
Patris erga
nos dilectio.
2. Materialis,
Christi iustitia
nobis ac-
quiritur.
3. Instrumentalis,
fides.
4. Finalis, di-
uinæ iustitiæ
demonstratio &
bonitatis laus.*

*Secunda obie-
ctio, a priorum
sanctæ gloriati-
one.
Responso, has
loquendi for-
mas explicans
& distinguit.*

Quomodo af-

18 Quòd autem innocentiae integritatisque suæ memoria sepiuscule sancti se con-
firmant ac consolantur, nec etiam ab ea prædicanda interdum abstinent, id fit bifariam:
vel quòd bonam suam causam cum mala impiorum causa comparando, securitatem
inde victoriæ concipiunt, non tam suæ iustitiæ commendatione quàm iusta meritæque
aduersariorum damnatione: vel quòd etiam sine aliena comparatione dum se coram
Deo recognoscunt, nonnullam illis & consolationem & fiduciam affert propriæ con-
scientiæ puritas. De priore ratione postea videbimus: nunc de posteriore breuiter expe-
diamus, quomodo cum eo conueniat quòd supra diximus, nulla esse in Dei iudicio o-
perum fiducia subnitendum, nulla eorum opinione gloriandum. Hæc porro conuenien-
tia

*Vid. cap.
17. scilicet 14
& cap. 20.
scilicet 10.*

ria est, quòd sancti, quum de fundanda constituendaque salute sua agitur, citra operum respectum in solam Dei bonitatem oculos intendunt. Neq; ad eam modo ante omnia tanquam ad beatitudinis principium, se conuertit: sed tanquam in complemento con- quiescunt. Sic fundata, erecta, stabilita conscientia operum quoque consideratione stabilitur: quatenus scilicet testimonia sunt Dei in nobis habitantis ac regnantis. Quando igitur isthæc operum fiducia locum non habet, nisi totam prius animi fiduciam in misericordiam Dei reieceris, non debet illi videri contraria vnde pendet. Quare dum o- perum fiduciam excludimus, hoc volumus duntaxat, ne mens Christiana ad operum meritum, velut ad salutis subsidium, reflectatur: sed penitus resideat in gratuita iustitiæ promissione. Non vetamus autem ne diuina erga se benevolentia signis hanc fidem fulciat & confirmet. Nam si dum memoria repetuntur quæcunque in nos dona Deus contulit, sunt nobis quodammodo instar reprobiorum diuini vultus, quibus illuminemur ad summam illam bonitatis lucem contemplantam: multo magis bonorum operum gratia, quæ Spiritum adoptionis nobis datum commonstrat.

facti sunt sancti, quum de certitudine sue salutis agitur.

Quid de suis operibus coram Deo cogitent.

Altera respon- sio, vbi electos huiusmodi con- uatione nihil aliud quam à vocationis sue fructibus se à Patre cælesti adoptati esse reputare.

Huius gloria- tionis ordo.

Fundamentum, structura & partes.

Conclusio, san- ctos nec operum meritis quic- quã tribuere, nec quippiam derogare iusti- tiae quam in Christo consequuntur.

Confirmatio, à dicto Augustini- mus casus propositus, pro- pter quas ne- mo piorum auste sua opera Deo vendicare.

Tertio obli- scito, bona fide- lium opera sunt

Prou. 14.
26.

Gen. 24.
40.
2. Reg. 20.
3.

Eph. 3. 13.

Eph. 3. 19.
Rom. 8.
37.

In Ps. 137.

19 Quum igitur à conscientie innocentia fidem suam confirmant sancti, & exultan- di materiam sumunt, nihil aliud quam à fructibus vocationis se in filiorum locum à Do- mino cooptatos esse reputant. Quod ergo à Solomone traditur, in timore Domini esse firmam securitatem: quòd interdum hæc obtestationem sancti vsurpant quo exaudian- tur à Domino, se ambulasse coram facie eius in integritate & simplicitate: locum in ia- ciendo firmandæ conscientie fundamentum nullum habent: sed tum demum valent si à posteriori sumuntur: quia & nullibi est timor ille qui securitatem plenam confirmare queat: & sancti sibi talis integritatis conscij sunt cui multæ carnis reliquæ adhuc sunt permixtæ. Sed quoniam ex regenerationis fructibus, habitantis in se Spiritus sancti ar- gumentum capiunt, inde se non mediocriter ad expectandum in omnibus necessitati- bus Dei auxilium confirmant, quum in re tanta patrem experiuntur. Ac ne id quidem possunt, nisi primum Dei bonitatem, nulla alia quam promissionis certitudine obigna- tam, apprehenderint. Nam si illam estimare incipiunt à bonis operibus, nihil erit incerti- us, nec magis infirmum, quandoquidè si per se opera estimantur, non minus iram Dei sua imperfectione arguent, quam vtcunque inchoata puritate benevolentiam testan- tur. Denique sic Dei beneficia prædicant vt tamen non deflectant à gratuito Dei fauore, in quo testatur Paulus longitudinem, latitudinem, profunditatem & altitudinem si- tam esse, quasi diceret, quocunque se vertant piorum sensus, quantumuis altè conscen- dant, quantumuis longè & latè se extendant, non debere tamen à Christi dilectione egredi quin se in ea meditanda totos contineant: quia omnes dimensiones in se compre- hendit. Ideoque dicit eam excellere & eminere supra omnem scientiam: & dum agno- scimus quantopere nos Christus dilexerit, impleri in omnem plenitudinem Dei. Sicut Rom. 8. alibi dum gloriatur pios in omni certamine esse victores, rationem mox addit, Propter eum qui dilexit eos.

20 Videmus iam non eam in sanctis fiduciam operum esse quæ vel eorum merito aliquid tribuat (quando ea non aliter quam Dei dona intuentur, vnde eius bonitatem recognoscant, non aliter quam vocationis signa vnde electionem reputent) vel quip- piam derogat gratuitæ, quam in Christo consequimur, iustitiæ: quando ab ea depen- det, nec sine ea subsistit. Hoc ipsum Augustinus paucis verbis, sed eleganter significat, quum scribit, Non dico Domino, Opera manuum mearum ne despicias. Exquisiui Dominum manibus meis, & non sum deceptus. Sed opera manuum mearum non com- mendo: timeo enim ne quum inspexeris, plura inuenias peccata quam merita. Hoc so- lum dico, hoc rogo, hoc cupio, Opera manuum tuarum ne despicias. Opus tuum in me vide, non meum. Nam si meum videris, damnas: si tuum videris, coronas. Quia & quæ- cunque mihi sunt opera bona, abs te sunt. Duas causas ponit cur non auste sua opera Deo vendicare, quia siquid bonorum operum habet, illic nihil videt suum: deinde quia id quoque peccatorum multitudine obruitur. Vnde fit vt plus inde timoris & conster- nationis sentiat conscientia, quam securitatis. Ergo non aliter Deum intueri vult siua rectè facta quam vt vocationis suæ gratiam in illis recognoscens, opus quod inchoauit perficiat.

21 Quòd autem præterea bona fidelium opera, Scriptura causas esse ostendit cur il- lis Dominus benefaciat, id sic intelligendum est, vt stet inconcussum quod antea po-
D suum

causæ benefi-
cium Dei.

Resp. 1. Sumi
causæ inferio-
ris.

A gratuita ius-
tificatione pen-
dent, quæ est
sola vera cau-
sa cur Deus no-
bis benefaciat.

Ei minimè ad-
uersatur.

Resp. 2. Istis lo-
quutionib. se-
ries magis no-
tatur quam
causa.

fuius, effectum nostræ salutis in Dei Patris dilectione situm esse: materiam, in Filij o-
bedientia: instrumentum, in Spiritus illuminatione, hoc est fide: finem esse tantæ Dei
benignitatis gloriam. Istis nihil obstat quominus opera Dominus, tanquam causas inferio-
res amplectatur. sed vnde id? nempe quos sua misericordia, æternæ vitæ hereditati
destinavit, eos ordinaria sua dispensatione per bona opera inducit in eius possessionem.

Quod in ordine dispensationis præcedit, posterioris causam nominat. Hac ratione ab
operibus interdum vitam æternam deducit. non quòd illis referenda sit accepta: sed
quia quos elegit, iustificat vt demum glorificet, priorem gratiam, quæ gradus est ad
sequentem, causam quodammodo facit. At quoties assignanda est vera causa, non ad
opera iubet confugere, sed in sola misericordiæ cogitatione nos retinet. Quale enim

istud est quod per Apostolum docet, Stipendium peccati mors: gratia Domini vitæ æ-
terna? Cur non vt vitæ morti, sic peccato iustitiam opponit? Cur non vt peccatum mor-
tis, ita iustitiam vitæ causam statuit? Sic enim ritè constatura erat antithesis, quæ ista va-
riatione nonnihil abrumpitur Sed Apostolus, id quod erat, exprimere ista comparatio-
ne voluit, meritis hominum deberi mortem: vitam nonnisi in sola Dei misericordia esse
repositam. Denique istis loquutionibus series magis notatur quam causa: quia Deus
gratias gratis cumulando, ex prioribus causam sumit secundas addendi, nequid ad lo-
cupletandos seruos suos omittat: atque ita liberalitatem suam prosequitur, vt tamen
gratuitam electionem, quæ fons & initium est, respicere nos semper velit. Quanquam
enim quæ nobis quotidie confert dona, quatenus ex illo fonte prodeunt, amat: no-
strum tamen est, gratuitam illam acceptionem tenere, quæ sola fulcire animas nostras
potest. quæ verò Spiritus sui dona deinde largitur, ita subnectere primæ causæ vt ei ni-
hil derogent.

Rom. 8.
30.

Rom. 6.
23.

CAPVT XV.

*Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iustitia, quam
salutis certitudinem euertere.*

Partes huius capituli.

- 1 Doctrinæ de gratuita iustificatione opponitur quæstio, an apud Deum opera gratiam re-
reantur, nec ne. sect. 1. Cui respondetur sect. 2. & 3.
- 2 Explicantur deinde testimonia Scripturæ quæ in confirmationem erroris de merito pro-
feruntur, sect. 4. & 5.
- 3 Postremo, Scholasticorum Semipelagianorum Sophismata refelluntur, 6. & 7. sect.
- 4 Additur conclusio quæ orthodoxæ doctrinæ sufficientem vsum detegit, & 8. sectione vltima.

Enim quæ ante
dicta sunt bre-
ui repetitione
subiunguntur que-
stio.

Am quod præcipuum est in hac causa expediimus: quia si operibus fulcia-
tur iustitia, corruiere protinus à conspectu Dei necesse sit: sola Dei misericor-
dia, sola Christi communicatione, ideoque sola fide contineri. Præcipuum
autem hunc esse causæ cardinem diligenter animaduertamus, ne illa impli-
cemur communi non vulgi modo, sed doctorum etiam hallucinatione. Simul enim at-
que quæritur de fidei operumque iustificatione, decurrunt ad eos locos qui aliquod o-
peribus meritum coram Deo tribuere videntur: perinde verò ac si euieta foret operum
iustificatio, si probatum fuerit alicuius esse apud Deum pretij. Enimvero supra clarè o-
stendimus, in perfecta tantummodo, absolutaque Legis obseruatione consistere ope-
rum iustitiam. Vnde sequitur, non iustificari operibus hominem nisi qui ad summum
perfectiōnis cunctus, nullius, vel minimæ transgressionis argui queat. Altera igitur &
separata est quæstio, Vt cunque ad iustificandum hominem minimè sufficientia opera,
annon tamen illa apud Deum gratiam promereantur?

A cap. 11.
huc vsq.

An opera a-
pud Deum gra-
tiam merean-
tur, nec ne.

Prior responsio,
Meriti vocem
expedens.

Quæ vox ope-
rum perperam
est imposita.

2 Primum de meriti nomine id mihi præfari necesse est: quicumque primis illud o-
peribus humanis ad Dei iudicium comparatis aptauit, cum fidei sinceritati pessimè
consuluisse. Equidem à logomachiis libens abstineo, sed cuperem eam seruata fuisse
semper inter Christianos scriptores sobrietatem, ne vsurpare, quum nihil opus foret,
extranea à Scripturis vocabula in animum induxissent quæ multum parerent offendiculi,
fructus minimum. Quorsum enim obsecro, opus fuit inuehi nomen meriti, quum
pretium bonorum operum significanter alio nomine citra offendiculum explicari pos-
set? Quantum autem ipsum offensionis in se contineat, magno cum orbis detrimento
patet. Certè vt est fastuosissimum, nihil quam obscurare Dei gratiam, & homines praua
superbia imbuere potest. Vbi sunt (sateor) passim, vetusti Ecclesiæ scriptores, atq; vti nam
vocalæ vnius abusu erroris materiam posteris non præbuisent. Quanquam nonnullis
ipii

De Præ- ipsi quoque locis testantur, quam non præiudicare veritati voluerint. Sic enim alicubi
 dicit. sicut loquitur Augustinus, Humana merita licet conticeſcant, quæ perierunt per Adam: & re- *Pium tamen
 sensum habuit.*
 In Ps. 139. gnet Dei gratia, per Iesum Christum. Item, Meritis suis nihil tribuunt sancti: totum non- *Tertio Augu-
 fino.*
 In Ps. 88. nisi misericordie tue tribuent o Deus. Alibi, Et quum viderit homo quicquid boni ha-
 bet, non se habere a se, sed a Deo suo, videt id totum quod in eo laudatur, non de suis
 meritis, sed de misericordia Dei esse. Vides ut adempta homini bene agendi virtute,
 meriti quoque dignitatem proſternat. Chryſoſtomus autem, Nostra si qua sequuntur
 Dei gratuita vocationem opera, retributio sunt & debitum: at Dei munera, gratia &
 beneficentia & largitionis magnitudo. Omisso tamen nomine, rem potius cernamus.
 In Cant. *Bernardo.*
 Serm. 9. citauit quidem antea ex Bernardo sententiam, Ut ad meritum satis est de meritis non
 præsumere: sic carere meritis, satis est ad iudicium. Sed continuo addita interpretatio-
 ne, duritiem vocis satis emollit, quum dicit, Proinde merita habere cures: habita, data
 noueris: fructum spes Dei misericordiam: & omne periculum euasisti, paupertatis, in-
 gratitudinis, præſumptionis Felix Ecclesia cui nec merita sine præſumptione, nec præ-
 sumptio sine meritis deest. Et paulo antè abundè ostenderat quàm sensu vteretur.
 Nam de meritis, inquit, quid sollicita sit Ecclesia, cui de proposito Dei firmiter
 que existit gloriandi ratio? Non potest seipsum negare Deus: faciet quod promisit. Si
 non est quod quaras, quibus meritis speremus bona? præsertim quum audias, Non pro-
 pter vos, sed propter me. Sufficit ad meritum scire quod non sufficiant merita.

3 Quid promereantur omnia opera nostra, Scriptura ostendit quum Dei conspe- *Altera respo-
 sio per i. i. n. a
 ad qua sit. n. e.
 primum per me
 rationem.*
 Luc. 17. 10. ctum ferre posse negat quia immunditie sunt plena. quid deinde promeritura sit perfe-
 cta Legis obseruatio, (si qua reperiri posset) quum precipit ut nos inutiles seruos reputemus
 quum fecerimus omnia quæ præcipiuntur nobis: quia nihil gratuitum impenderimus
 Domino, sed debitis obsequiis tantum defuncti sumus, quibus non est habenda gra-
 tia. Dominus tamen, quæ in nos contulit bona opera, & nostra appellat, & non tantum
 accepta sibi esse testatur, sed remunerationem etiam habitura. Nostrum est vicissim ran-
 ta promissione animari, animosque colligere, ne bene agendo defatigemur, & tantam
 Dei benignitatem vera gratitudine prosequi. Gratiam Dei esse non dubium est quic-
 quid in operibus est quod laudem meretur. nullam esse guttam quam propriè nobis ad-
 scribere debeamus: id si re vera ferioque agnoscimus, euanescit quælibet meriti non fi-
 ducia tantum, sed opinio. Bonorum, inquam, operum laudem non (ut sophista faciunt)
 inter Deum & hominè partimur: sed totam, integram ac illibatam Domino seruamus.
 Tantum hoc homini assignamus, quod ea ipsa quæ bona erant, sua impuritate polluit
 & contaminat. Nihil enim ab homine exit, quantumuis perfectio, quod non sit aliqua
 macula inquinatum. Vocet igitur Dominus in iudicium quæ in humanis operibus op-
 tima sunt: suam in illis quidem iustitiam agnoscat, hominis verò dedecus & probum.
 Placent itaque Deo bona opera, nec suis authoribus sunt infructuosa: quin magis am-
 plissima Dei beneficia remunerationis loco referunt: non quia ita merentur, sed quia di-
 uina benignitas hoc illis ex seipsa pretium statuit. Quæ autem ista est malignitas, non
 contentos illa Dei largitate, quæ nihil tale merentia opera indebitis præmiis munerat-
 ur, sacrilega ambitione ultra contendere, ut operum meritis videatur rependi quod di-
 uinæ totum est munificentia? Hic sensum communem vniuscuiusque appello. Si is qui
 vsum fructum in agro aliena liberalitate habet, proprietatis quoque titulum sibi vendi-
 cet: annon huiusmodi ingratitudine eam ipsam quam tenebat possessionem amittere
 meretur? Similiter si manus missus à domino seruus, dissimulata libertinae conditionis hu-
 militate, pro ingenio se vendiderit: annon dignus est qui in pristina redigatur seruitute?
 Hic enim legitimus demum est fruendi beneficii usus, si nec plus arrogamus nobis
 quàm datum est, nec boni auctorem sua laude fraudamus: quin potius sic nos gerimus
 ut residere quodammodo apud eum videatur quod in nos transfudit. Hæc moderatio si
 erga homines præstanda est, videant singuli & reputent qualis Deo debeatur.

4 Scio sophistas abuti locis quibusdam, vnde probent meriti nomen erga Deum in *Obiectio 1. ex
 Ecclesiastico.*
 Eccl. 16. Scripturis reperiri. Citant ex Ecclesiastico sententiam, Misericordia faciet locum vni- *Altera, ex e-
 p. si. ad Hebr.*
 Heb. 13. 2. cuique secundum meritum operum suorum. Ex Epistola autem ad Hebræos, Benefi-
 centiæ & communicationis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. In
 repudianda Ecclesiastici authoritate ius meum nunc remitto. Nego tamen fideliter ci-
 tare quod scripsit Ecclesiasticus, quicumque fuerit ille scriptor. sic enim habet Græcum *Responso dis-
 plic. ad prim.*

exemplar, *τὸ πρῶτον ἐλεημοσύνη πρὸς τὸ πῶν. ἐκείνου ἦν δὲ καὶ τὸ ἐ. γ. α. αὐτὰ ἐν ἑρμῆς.* Omni misericordiae faciet locum. vnusquisque enim secundum opera sua inueniet. Atq; hanc esse germanam lectionem quæ in Latina versione deprauata sit, cum ex solo verborum istorum complexu, tum ex longiore superioris orationis cõtextu liquet. In Epistola ad Hebræos non est cur decipulas in verbulo vno nobis tendant. quando in Græcis Apostoli verbis nihil aliud habetur quàm tales hostias placere acceptasque esse Deo. Id vnum abundè sufficere debeat ad compescendam retundendamq; nostræ superbix insolentiam, ne quam operibus dignitatem vltra Scripturæ formulam affingamus. Porro Scripturæ doctrina est, aspersa esse perpetuò fordibus multis bona nostra opera, quibus merito Deus offendatur, ac nobis succenseat. tantum abest vt vel conciliare illum nobis queant, vel eius erga nos beneficentiam prouocare: quia tamen illa pro sua indulgentia non iure summo examinat, perinde accipere ac si purissima essent, ideòque licet immerita infinitis beneficiis remunerari tum præsentis vitæ, tum etiam futuræ. Non enim à doctis alioqui ac pijs viris positam distinctionem recipio, meritoria esse bona opera earum quæ nobis in hac vita conferuntur gratiarum: solius fidei premium esse æternam salutem. Mercedem enim laborum & certaminis coronam in cælo Dominus semper ferè collocat. Rursum operum merito sic tribuere, vt gratiæ adimatur quòd alijs super alias gratiis à Domino cumulamur, est contra Scripturæ doctrinam. Tamen enim dicit Christus, habenti datum iri, & super multa constitutum iri fidelem ac probum seruum, qui in paruis se fidelem gesserit: simul tamen alibi ostendit incrementa fidelium esse gratuitæ suæ benignitatis munera. Omnes, inquit, sitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, venite, emite absque argento & absque vlla commutatione vinum & lac. Quicquid ergo nunc in salutis adminiculum pijs confertur, tum ipsa beatitudo, mera est Dei beneficentia. tamen & in hac & illis testatur se operum habere rationem: quia ad testandam erga nos dilectionis suæ magnitudinem, non modo nos, sed quæ nobis largitus est dona tali honore dignatur.

Ess. ad secundam obsecrationem.

2. Responso.

Distinctionis vltima vltima.

Matt. 25. 21 & 29.

Iesa 55 1.

Tertia responsio. Inuoluntaria ad hanc distinctionem non nisi per inuoluntariam.

5 Hæc si quo oportuerat ordine tractata digestaque essent anteaetis seculis, nunquam tantum turbarum ac dissensionum ortum esset. Paulus ait in architectura Christianæ doctrinæ retinendum esse quod posuerat ipse fundamentum apud Corinthios, præter quod nullum aliud poni queat: id autem esse Iesum Christum. Quale nobis in Christo fundamentum est? an quod initium nobis salutis fuit, vt complementum à nobis sequeretur? & viam aperuit tantum per quam ipsi nostro Marte pergeremus? Minime verò, sed quomodo paulo ante posuerat, illum dum agnoscimus nobis datum esse in iustitiam. Nemo ergo bene in Christo fundatus est nisi qui solidam habet in ipso iustitiam: quando non dicit Apostolus missum esse quo ad iustitiam consequendam nos iuuet: sed vt ipse sit nostra iustitia. Nimirum quod in ipso electi sumus ab æternitate ante mundi constitutionem, nullo nostro merito, sed secundum diuini beneplaciti propositum: quod eius morte ipsi a mortis damnatione redempti ac liberati à perditione sumus: quòd in ipso adoptati sumus in filios & hæredes à Patre cælesti: quòd per ipsius sanguinem huic sumus reconciliati: quòd illi in custodiam dati, pereundi excidendique periculo eximimur: quòd illi ita inserti, iam vitæ æternæ quodammodo sumus participes, in regnum Dei per spem ingressi. Necdum finis: quòd talem eius participationem adepti, vt cunque sumus adhuc in nobis stulti, ipse nobis coram Deo sapientia est: vt peccatores sumus, ipse nobis iustitia: vt im mundi sumus, ipse nobis puritas: vt infirmi sumus, vt inermes & Satanæ expositi, nostra tamen est quæ ipsi data est in cælo & in terra potestas, qua pro nobis Satanam conterat, & inferorum portas confringat: vt corpus mortis adhuc nobiscum circumferamus, ipse tamen nobis vita est. Breuiter quòd omnia illius nostra sunt, & nos in illo omnia habemus, in nobis nihil. Super hoc inquam fundamentum ædificari nos conuenit, si volumus in templum Domino sanctum crescere.

1. Cor. 3. 11

1. Cor. 1. 30.

Eph. 1. 4. Col. 1. 14. 20. Ioh. 10. 28

Quomodo sit iustitia nostra.

Unde liquet consistat, nos in Christo (cuius omnia nostra sunt) omnia habere, in nobis nihil.

Matt. 28. 28.

Ita dicitur supra.

6 At longè aliter iam pridem institutus est orbis. reperta sunt moralia nescio quæ bona opera, quibus gratiosi Deo reddantur homines antequam Christo inferantur. Quasi verò mentiatur Scriptura quum dicit, in morte esse omnes qui Filium non posederint. Si in morte sunt, quomodo vitæ materiam generarent? Quasi nihil illud valeat, peccatum esse quicquid sit extra fidem. quasi arboris malæ possint extare boni fructus. Christo vero vbi suam virtutem exerat quid pestilentissimi sophistæ reliquerunt? A iure

1. Iohan. 5. 12. Rom. 14. 23.

Qui Christi in tanto. a. 2.

mer

meruisse nobis primam gratiam, hoc est occasionem merendi: esse iam nostrarum partium, occasionem oblatae non deesse. O proiecram impietatis impudentiam, quis expectasset ut Christi nomen professi, illum ita denudatum sua virtute, tantum non proculcare auderent? Hoc testimonium illi passim redditur, quod iustificati sunt quicumque in eum credunt: isti nihil aliud beneficij ab eo provenire docent nisi ut singulis ad seipos iustificandos aperta sit via. Vtinam verò gustarent quid sibi velint istae sententiae, vitam habere quicumque Filium Dei habeant: Quicumque credit, transiisse a morte in vitam: Iustificatos esse nos illius gratia, ut haeredes efficeremur vitae aeternae. Fideles Christum habere in se manentem, per quem Deo adhaereant: participes vitae eius, sedere cum ipso in caelestibus: traductos esse in regnum Dei, & salutem consequutos: & similes innumerae. Non enim aut comparandae iustitiae, aut salutis tantum acquirendae facultatem fide Christi obtingere significant, sed utrumque nobis donari. Proinde simulatque per fidem infertus es Christo, iam filius Dei factus es, caelorum haeres, iustitiae particeps, vitae possessor: ac (quod melius eorum mendacia coarguantur) non adeptus merendi opportunitatem, sed omnia Christi merita: siquidem tibi communicantur.

tenentur, si huiusmodi manum stabiliunt.

Horum autem impietas illis scriptis scripturae fontibus verisimilior.

Inimicum Sophistarum errores.

Alter.

Ex Lombardi lacanis haesit.
Ab Augustino refutari.

Item a scripturae.

Tertius error.

Refutatur.

Commissos fundamenti quod positum est, a bindi sufficere, ad doctrinam & exhortationem.

1. Iohan. 5. 12. Ioh. 5. 24. Rom. 3. 24. 1. Ioh. 3. 23. Eph. 2. 6. Col. 1. 15.

Lib. 2. sentent. dist. 28.

In Ps. 144. Epist. 105.

Eph. 2. 10.

1. Ioh. 3. 8. 1. Pet. 4. 3. 2. Tim. 2. 20. Luc. 9. 23.

7 Ita Sorbonice scholae, errorum omnium matres, iustificationem fidei, quae pietatis est totius summa, nobis sustulerunt. Fatentur quidem verbo iustificari fide formata hominem, sed id postea interpretantur, quoniam a fide habent bona opera ut ad iustitiam valeant: ut penè per ludibrium videantur nominare fidem, quia sine ingenti invidia sileri non poterat, quum toties à Scriptura repetatur. Nec dum etiam contenti, in laude bonorum operum Deo suffragantur quod ad hominem transferant. Quia vident parum valere ad hominem attollendum bona opera, ac ne merita quidem propriè vocari, si divinae gratiae fructus censeantur: ex vi liberi arbitrij ea eliciunt, oleum scilicet ex lapide. Ac principalem quidem causam in gratia esse non negant: sed eo tamen contendunt non excludi liberum arbitrium, per quod sit omne meritum. Neque id tradunt posteriores modo Sophistae, sed eorum Pythagoras Lombardus: quem si cum istis compares, sanum & sobrium esse dicas. Mirae profectò caecitatis fuit, quum Augustinum toties in ore haberet, non vidisse quanta sollicitudine vir ille cauerit ne vlla ex bonis operibus gloriæ particula in hominem deriuaretur. Suprà, quum de libero arbitrio disputatio esset, recitavimus aliquot in hanc rem ipsius testimonia, quibus similia identidem in eius scriptis recurrunt. ut quum vetat ne merita nostra vsquam iactemus, quia & ipsa Dei dona sunt: & quum scribit, omne meritum nostrum non nisi à gratia esse, non parari per nostram sufficientiam, sed per gratiam totum fieri, &c. Ad Scripturam lucem tamen excutisse, minus mirum: in qua non ita feliciter exercitatum fuisse apparet. Nihil tamen desiderari possit aduersus eum & eius discipulos: clarius isto Apoltoli verbo. interdicta enim Christianis, omni gloriatione, rationem cur gloriari nefas sit, subiungit, Quia Dei factura sumus, creati ad bona opera, quae prae parauit ut in illis ambulemus. Quum ergo nihil à nobis boni prodeat nisi quatenus regenerati sumus, regeneratio autem nostra, tota citra exceptionem, Dei sit: non est cur vnciam nostris operibus vèdicemus. Postremo dum assiduè inculcat bona opera, sic interim conscientias instituunt, ut confidere nunquam ausing Deum se propitium ac fauentem suis operibus habere. Nos autem contra, nulla meriti mentione, singulari tamen consolatione fidelium animos nostra doctrina erigimus, dum eos docemus in suis operibus Deo placere, indubièque acceptos esse. Quinetiam hìc exigimus ut nullum quisquam opus tentet aut aggrediatur sine fide, hoc est nisi certa animi fiducia prius desinat Deo placiturum.

8 Quamobrem ab vnico illo fundamento nequaquam abduci nos ne latum quidem vnguem patiamur: quo iacto, sapientes deinde architecti rectè atque ordine superaedificant. Nam siue doctrina & exhortatione opus est, admonent quod in hoc Dei Filius apparuit ut dissoluat opera diaboli: ne peccent qui ex Deo sunt, sufficere preteritum tempus implendis Gentium desideriis: electos Dei vasa esse misericordiae selecta in honorem, quae à sordibus emundari debeant. Sed omnia semel dicuntur, quum ostenditur quod tales velit Christus discipulos, qui seipsis abnegatis, ac sublata sua cruce, ipsum sequantur. Qui seipsum abnegauit, malorum omnium radicem excucuit, ne amplius quarat quae sua sunt. Qui crucem suam sustulit, ad omnem patientiam ac mansuetudinem se coparauit. At Christi exemplum & haec & alia omnia pietatis ac sanctitatis officia complectitur. Ille se Patri obedientem praestitit ad mortem vsq; ille totus fuit in

*Timotheam ad
consolationem.*

2 Tim. 2. 11.
Philipp. 3. 20.
Rom. 8. 29.
& 39.

*Summa ortho-
doxa doctrinae
de iustificatio-
ne.*

operibus Dei perficiendis. ille Patris gloriam toto pectore spirauit. ille animam suam pro fratribus posuit. ille hostibus suis bene & fecit & precatus est. Quòd si consolatione opus fuerit, mirificam afferent consolationem: quòd affligimur, non tamen anxij reddimur: laboramus, sed non deserimur: humiliamur, sed non confundimur: deicimur, sed non perimus: mortificationem Iesu Christi semper in corpore nostro circumferentes, vt vita Iesu manifestetur in nobis. quòd si commortui sumus, & conuiuemus: si comparamur, & conregnabimus. quòd ita configuramur eius passionibus, donec perueniamus ad resurrectionis similitudinem: quando Pater prædestinauit conformes fieri imaginis Filij sui, quos in ipso elegit, vt sit primogenitus inter cunctos fratres. Itaque quòd neque mors, neque præsentia, neque futura separabunt nos à charitate Dei, quæ est in Christo: quin potius in bonum ac salutem cedent omnia. Ecce, non iustificamus hominem ex operibus coram Deo: sed omnes qui ex Deo sunt, dicimus regenerari, & nouam creaturam fieri: vt ex regno peccati, transeant in regnum iustitiæ, atque hoc testimonio certam facere suam vocationem, & tanquam arbores à fructibus iudicari.

2. Cor. 4.
8.

2. Petr. 1.
10.

CAPVT XVI.

Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio gravare conantur Papiæ.

Partes huius capituli.

1. Propositis Papiæ adu. orthodoxam de iustificatione doctrinam calumniis, has ad duas classes reuocat, quarum prior cum sua appendice, sect. 1. 2. & 3. refellitur.
2. Ad alteram caluniam, quæ a priori dependet, postrema sectione respondetur.

*Calumnie Pa-
pistiarum.*

1. Nos abolere
bona opera, at-
que ab eorum
iustitia abste-
re homines.

2. Eosdem ad
peccatum al-
tere.

*Prioris calum-
niae refutatio.*
1. Quis sint cen-
sures istæ.

2. Iustificatio
per fidem do-
ctrinam de bo-
nis operibus e-
rigit & stabili-
tis.

*Ratio. Sancti-
ficatio & ius-
tificatio coher-
reat, quæuis
sint distinctæ.*

NOC vno verbo refelli potest impiorum quorundam impudentia, qui calumnia- tur nos abolere bona opera, atque ab eorum studio abducere homines, quum dicimus eos non iustificari ex operibus, nec salutem mereri. deinde nimis facile ad iustitiam iter sternere, quum in gratuita peccatorum remissione ipsam iacere docemus, & hac illecebra homines, suapte sponte plus nimio procliuus, ad peccandum allicere. Hæc, inquam, calumnia vno illo verbo satis refutatur. breuiter tamen respondebo ad utranque. Per fidei iustificationem causantur destrui bona opera. Auperfedeo dicere quales sint bonorum operum zelotæ qui ita nobis obtreçant. Liceat illis tam impune conuiciari quàm licentiosè vitæ suæ obscenitate totum mundum inficiunt. Dolere sibi simulant, dum tam magnificè extollitur fides, opera excidere suo gradu. Quid si magis erigantur & stabiliantur? Non enim aut fidem somniamus bonis operibus vacuam, aut iustificationem quæ sine iis constat. hoc tantum interest, quòd quum fidem & bona opera necessariò inter se coherere fateamur, in fide tamen non operibus iustificationem ponimus. Id qua ratione fiat, explicare promptum est si ad Christum modo conuertamur, in quem dirigitur fides, & vnde totam vim accipit. Quare ergo fide iustificamur? quia fide apprehendimus Christi iustitiam, qua vna Deo reconciliamur. Hanc verò apprehendere non possis quin & sanctificationem simul apprehendas. Datus est enim nobis in iustitiam, sapientiam, sanctificationem, redemptionem. Nullum ergo Christus iustificat quem non simul sanctificet. Sunt enim perpetuo & indiuiduo nexu coniuncta hæc beneficia, vt quos sapientia sua illuminat, eos redimat: quos redimit, iustificet: quos iustificat, sanctificet. Sed quia de iustitia & sanctificatione tantum quæstio est, in iis insistamus. Inter se distinguamus licet, inseparabiliter tamen vtranque Christus in se continet. Vis ergo iustitiam in Christo adipisci? Christum antè possideas oportet. possidere autem non potes quin fias sanctificationis eius particeps. quia in frustra discerpi non potest. Quum ergo hæc beneficia, non nisi seipsum erogando, fruenda nobis Dominus concedat, vtranque simul largitur: alterum nunquam sine altero. Ita liquet quàm verum sit nos non sine operibus, neque tamen per opera iustificari: quoniam in Christi participatione, qua iustificamur, non minus sanctificatio continetur quàm iustitia.

*Quobus modis
hæc & sequen-
tia scilicet re-
fellitur prioris
calumnie ap-
pendix, nempe
abusus homi-
nis a bene a-
gendo si meren-
dis operibus vol-
untatis.*

2 Illud quoque falsissimum est, abduci hominum animos ab affectu bene agendi quum illis merendi opinionem tollimus. Obiter hic monendi sunt lectores, insulse eos ratiocinari à mercede ad meritum, vt postea clarius explicabo: quia scilicet principium illud ignorant, non minus liberalem esse Deum vbi mercedem operibus assignat, quàm dum rectè agendi facultatem largitur. Hoc tamen in suum locum differre malo. Nunc quam infirma sit eorum obiectio attingere satis erit, quod duobus modis fiet. Nam primò, quod aiunt nullam fore curam bene instituendæ vitæ nisi spe mercedis proposita,

1. Cor. 1.
30.
tota

tota via errant. Si enim hoc tantum agitur vt homines mercedem spectent quum Deo seruiunt, & illi suas operas locent aut vendant, parum proficere. gratis coli vult, gratis amari: hunc, inquam, cultorem probat, qui præcisa omni spe recipiendæ mercedis, colere tamen eum non desinat. Porro si incitandi sunt homines, nemo possit aciores ad-mouere stimulos quam à redèptionis ac vocationis nostræ fine: quales adhibet verbum Domini quum tradit nimis impiam esse ingratitude[m] nō mutuo redamare eum qui nos prior dilexit: sanguine Christi emundari ab operibus mortuis conscientias nostras, ad seruiendum Deo viuenti: indignum esse sacrilegium si semel mūdati, nouis sordibus nos inquinantes, sacrum illum sanguinem profanamus. Liberatos esse nos e manu hostium nostrorum, vt sine timore seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso omni-bus diebus vitæ nostræ: nos à peccato emancipatos esse, vt libero spiritu iustitiam colamus: crucifixum esse veterem nostrum hominem, vt in vitæ nouitate resurgamus. Item, si mortui sumus cum Christo (vt decet eius membra) quærenda esse quæ sursum sunt, & in mundo peregrinandum, vt in cælos adspiremus vbi est thesaurus noster. In hoc apparuisse gratiam Domini vt abnegata omni impietate, & mundanis desideriis, sobriè, sanctè, & piè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem, & apparitionem gloriæ ma-gni Dei & Saluatoris. Quare nos non esse constitutos vt iram nobis concitemus, sed vt salutem consequamur per Christum. nos esse templa Spiritus sancti quæ profanari sit nefas. nos tenebras non esse, sed lucem in Domino, quos vt filios lucis ambulare oporteat. nos non ad immunditiam vocatos, sed ad sanctitatem. quia hæc sit voluntas Dei, sanctificatione nostra, vt nos abstineamus ab illicitis desideriis: vocationem nostram esse sanctam, ei non responderi nisi vitæ puritate. in hoc nos esse liberatos à peccato, vt iustitiæ obediamus. An incitari ad charitatem vilo viuaciori argumento possimus quam illo Iohannis, vt mutuo inter nos diligamus, quemadmodum dilexit nos Deus? In hoc dif-ferre eius filios à filiis diaboli, filios lucis à filiis tenebrarum, quia in dilectione manent? Illo item Pauli, Nos, si Christo adhæremus, vnus esse corporis membra, quæ inuicem adiuuari mutuis officiis conueniat? An ad sanctitatem fortius prouocari, quam dum rursum ab Iohanne audimus, omnes qui habent hanc spem, sanctificare seipos, quoniam deus eorum sanctus est? Item ex ore Pauli, Vt adoptionis promissione freti mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus? quam dum Christum audimus se nobis exemplar proponentem vt sua vestigia sequamur?

*Primum m-
das iustitiam
nis, carnis
quidam sromif
femis argumen-
tis confirmatus.*
Heb 9:14.
Luc. 1.74.
Rom. 6.18.
Ioh. 1.6.
Colos. 3.1.
Tit. 2.11.
1. Thef. 5.9.
1. Cor. 2.16.
Ephes. 2. 21,
& 5.8.
2. Cor. 16.
1. Thef. 4. 7,
& 3.
2. Tim. 1.9.
Rom. 6.13.
Iohan. 13.10.
1. Ioh. 2.11.

1. Cor. 6.17,
& 12.12.
1. Ioh. 3.3.
2. Cor. 7.1.

*Meriti nulla
mentio apud
Apost. Ioh. qui
ad bona opera
fideles adhor-
tatur: quin po-
tius meritis ho-
minum exclu-
sis, ad vnicam
Dei misericor-
diam nos reuo-
cant.*

*Exceptio.
Responsio.*

*Alter modus
refutationis
quadruplex.*
1.

2.
3.
4.

Psalm. 4.

Rom. 12.1.
Mat. 5.16.
Chryso-
stom. ho-
mil. in
Genes.
2. Cor. 9.
7.

3 Atque hæc quidem pauca tantum in gustum propofui. Nam si singula persequi esset animus, longum volumen contexendum foret. Toti parenesibus, adhortationibus, castigationibus pleni sunt Apostoli, quibus hominem dei ad omne opus bonum instituunt, idque citra meriti mentionem. Quin potius inde potissimas ducunt exhortationes, quod nullo nostro merito, sola dei misericordia stet nostra salus. Quemadmodum Paulus, vbi tota epistola disseruit nullam esse nobis spem vitæ nisi in Christi iustitia, vbi ad pareneses descendit, per illam dei miserationem qua nos dignatus est obsecrat. Et sanè hæc nobis vna causa satis esse debuerat vt deus in nobis glorificetur. Quod si qui dei gloria non aded vehementer afficiuntur, memoria tamen beneficiorum eius sufficientissima est, quæ tales ad benefaciendum incitet. Verum isti quia seruilia fortè aliqua coactaque Legis obsequia ingerendis meritis extundunt, mentiuntur nos nihil habere quo ad bona opera exhortemur, quia nō eadem ingredimur via. Quasi verò talibus obsequiis valde oblectetur deus, qui proficitur se hilarem datorem diligere, & quicquam dari quasi ex tristitia aut necessitate vetat. Neque id dico quod id vel respuam vel negligam adhortationis genus quod Scriptura sepe numero vsurpat, ne vllam omittat nos vndique animandi rationem. Commemorat enim mercedem quam deus redditurus sit vnicuique secundum opera sua: sed illud vnicum atque etiam in multis præcipuum esse nego. deinde exordium inde sumendum non concedo. Adhæc, nihil facere ad erigenda qualia isti prædicant merita contendo: quemadmodum postea videbimus. Postremo neque vsui esse nisi doctrina illa præoccupauerit: Solo Christi merito, quod per fidem apprehenditur, nos iustificari, nullis autem operum nostrorum meritis. quia nulli ad sanctitatis studium apti esse possunt nisi qui doctrinam hanc prius imbiberint. Quod & Prophetæ pulchrè innuit, dum sic deum alloquitur, Apud te est propitiatio domine, vt timearis. nullum enim esse dei cultum ostendit nisi agnita eius misericordia, qua sola & fundatur & stabilitur. Quod apprimè notatu dignum est, vt sciamus non modo princi-

pium Dei rite colendi esse fiduciam misericordiae eius, sed timorem Dei (quem meritum esse volunt Papistae) ideo non posse meriti nomine censeri quia fundatus est in peccatorum venia & remissione.

Posterioris ca-
lumniae resus-
tatio.

1.
2.
3.
4.
5.
6.

Cant. 5. 3.
Refellitur hu-
ius calumnia
appetens nimis
facile iter ad
iustitiam ster-
nis, quia in gra-
tuita peccato-
rum remissio-
ne consistit.

4 Longè verò futilissima calumnia, inuitari ad peccandum homines quum gratui-
tam peccatorum remissionem, in qua collocatam dicimus iustitiam, affirmamus. Tanti
enim esse dicimus vt nullo nostro bono pensari possit: ideoque nunquam impetradam,
nisi gratuita foret. Porro nobis quidè esse gratuitam, Christo non item, cui tam magno
constitit: nempe suo sacratissimo sanguine, extra quem nullum satis dignum pretium
fuit quod Dei iudicio solueretur. Hæc quum docentur homines, admonentur per ipsos
non stare quominus toties sacratissimus ille sanguis effundatur quoties peccat. Ad hoc,
discimus eam esse nostram scditatem quæ nisi huius purissimi sanguinis fonte nūquam
eluat. Hæc qui audiri annon maiorem debent concipere horrorem peccati, quàm si
bonorum operum aspersione abstergi diceretur? Et si quid Dei habent, quomodo non
horreant se in lutum prouolucere, quò huius fontis puritatem
quantum in se est conturbent & inficiant? Laui pedes meos, (inquit fidelis anima apud
Solomonem) quomodo rursus inquinabo illos? Nunc palam est vtri & viliores peccato-
rum remissionem faciant, & iustitiæ dignitatem magis prostituant. Illi Deum friuolis
suis satisfactionibus, hoc est stercoribus, placari nugantur. nos grauiorem asserimus esse
peccati noxam quàm quæ tam leuibus nugis expiatur: grauiorem Dei offensam quàm
quæ his nihili satisfactionibus remittatur. proinde hanc solius sanguinis Christi præro-
gatiuam esse. Illi iustitiam, si tibi deficiat, instaurari dicunt ac reparari satisfactoriis ope-
ribus: nos pretiosorem esse putamus quàm vt equari vlla operum compètatione queat.
ideo vt restitatur, ad solam Dei misericordiam confugiendum esse. Cætera quæ ad
peccatorum remissionem pertinent, ex capite proximo petantur.

CAPVT XVII.

Promissionum Legis & Euangelij conciliatio.

Partes huius capituli, in quibus Sophistarum fidei iustificationem diruere aut deterere studen-
tium argumenta reuocantur ad duas classes, quarum prior est generalis, posterior
specialis & quedam argumenta præcipua continet.

- 1 Prima classis, quæ generalis est, & omnium argumentorum veluti fundamentum, continet
argumentum a legalibus promissionibus petitum, quod sect. 1. 2. & 3. expenditur.
- 2 Altera, a priori fluens, & specialia argumenta proponens: secundum autem, ex Cornelij hi-
storiam huiusmodi, expicitur sect. 4. & 5.
- 3 Hac occasione additur luculenta expositio locorum Scripturæ qui clemètem ac propitium
iustitiæ cultoribus Deum affirmant, sect. 6.
- 4 Tertium argumentum ex locis qui bona opera iustitiæ titulo insigniunt, & hominem illis
asserunt iustificari, sect. 7. & 8. diluitur.
- 5 Demum firmo dilemmate vrgentur aduersarij, tolliturque partialis eorum iustitia, sect. 9.
& 10.
- 6 Quartum argumentum, Apostolum Iacobum cum Paulo committens consideratur, sect.
11. & 12.
- 7 Ad quintum argumentum ex Apostoli loco, factores Legis non auditores iustificari, re-
sponso, sect. 13.
- 8 Sexti argumenti, ex locis quibus fideles suam iustitiam Dei iudicio examinandam audaçter
offerant, ac secundum eam de se statui cupiunt, consideratio, sect. 14.
- 9 Postremum, a testimonio quæ iustitiam & vitam vni fidelium adscribit, sect. 15. excutitur.

Præus sum-
ma, cap. 15. &
16.

Quomodo &
cur operibus
iustificatio
deriuatur.

Vnc persequamur alia quoque argumenta quibus Satan per suos satellites
fidei iustificationem aut diruere aut deterere molitur. Illud iam excussum
esse putò calumniatoribus, ne nobiscum perinde agant atq; bonorum ope-
rum inimicis. siquidem operibus detrahitur iustificatio, non vt nulla bona
fiant opera, aut bona esse negentur quæ sunt: sed ne illis fidamus, ne gloriemur, ne salu-
tem adscribamus. Fiducia enim hæc nostra est, hæc gloria, & vnica salutis anchora, quòd
Christus filius Dei noster est, ac nos in ipso vicissim filij Dei regni que cælestis hæredes,
Dei benignitate, non nostra dignitate, in spem æternæ beatitudinis vocati. Sed quia ali-
is præterea machinis, vt dictum est, nos impetunt: age, in illis quoq; propulsandis per-
gamus. Primum redeunt ad legales promissiones, quas Legis suæ cultoribus edidit Do-
minus: & rogant velimùsne irritas esse prorsus ac inefficaces. Irritas dicere quoniam abso-
num ac ridiculum fuerit, pro confesso assumunt, alicuius esse efficacis. Hinc ratiocinan-
tur, non sola fide nos iustificari. Sic enim Dominus loquitur, Eritq; si audieris præcepta
& iudicia hæc, custodierisq; ea & feceris, custodiet etiam tibi Dominus pactum & mi-
seric

1. Argumen-
tum, a legali-
bus promissio-
nibus petitum.
D. ut. 7. 12.
I. ut. 7. 5. & 23

fericordiam quam iuravit patribus tuis: diliget te ac multiplicabit, & benedicet tibi, &c. Item, Si bene direxeritis vias vestras & studia vestra, non ambulaueritis post deos alienos, iudicium feceritis inter virum & virum, nec in malitiam recesseritis, ambulabo in medio vestri. Nolo mille eiusdem formæ frustra recitare, quæ quando nihil sensu differunt, istarum solutione explicabuntur. Summa, propositam testatur Moses in Lege benedictionem & maledictionem, mortem & vitam. Sic ergo argumentantur, aut benedictionem istam otiosam infructuosamque fieri, aut nõ solius esse fidei iustificationem. Iam supra ostendimus quomodo si in Lege hæreamus, omni benedictione defectus sola nobis maledictio imminet, quæ vniuersis transgressoribus edicta est. Non enim promittit Dominus quippiam nisi perfectis Legis suæ cultoribus, qualis nemo reperitur. Manet igitur illud, rotum hominum genus per Legem argui, maledictioni & iræ Dei obnoxium: a qua vt soluantur, è potestate Legis exire necesse est, & velut ab eius seruitute in libertatem miserit: non carnalem quidem illam, quæ ab obseruatione Legis nos subducatur, ad rerum omnium licentiam inuitet, concupiscentiam nostram, velut ruptis repagulis, aut effusis hibernis lasciuiæ permittat: sed spiritualem, quæ perculsam & consternatam conscientiam soletur & erigat, liberam illam ostendens à maledictione ac damnatione qua illam Lex vincit ac restrictam premebat. Hanc à subiectione Legis liberationem, & vt ita dicam, manumissionem assequimur quum per fidem, misericordiam Dei in Christo apprehendimus, qua securi certique reddimur de peccatorum remissione, quorum sensu pungebatur nos Lex ac mordebat.

2. Hac ratione, & quæ in Lege nobis offerrebantur promissiones, inefficaces forent omnes & irritæ, nisi Dei bonitas per Euangelium succurreret. Hæc enim conditio, vt Legem perficiamus, à qua ipse pendet, & à qua demum præstandæ sunt, nunquam implebitur. Sic autem opitulatur Dominus, non partem iustitiæ in operibus nobis relinquendo, partem ex sua indulgentia sufficiens: sed dum vnicum Christum pro iustitiæ complemento assignat: Nam Apostolus præfatus se aliisque Iudæos, scientes quod ex Legis operibus non iustificatur homo, in Iesum Christum credidisse: rationem subiicit, non vt adiuuarentur ad iustitiæ summam, ex fide Christi: sed vt illa iustificarentur, non ex operibus Legis. Si fideles à Lege in fidem demigrant, vt in hac iustitiam inueniant, quam abesse ab illa vident: certè iustitiæ Legis renuntiant. Itaque amplifcet nunc qui volet retributiones quæ Legis obseruatorem manere dicuntur, modò simul animaduertat nostra prauitate fieri ne fructum inde vllum sentiamus donec aliam ex fide iustitiam fuerimus adepti. Sic Dauid, vbi retributionis meminit, quam præparauit seruis suis Dominus, statim ad peccatorum recognitionem descendit, quibus illa exinanitur. Psalmo etiam 19. 12, magnificè Legis beneficia deprædicat: sed continuo exclamat, Delicta quis intelliget? ab occultis meis munda me Domine. Prorsus hic locus cum superiore congruit: vbi quum dixisset, Cunctas vias Domini bonitatem & veritatem timentibus eum: subnectit, Propter nomen tuum Domine, propitiaberis prauitati meæ: multa est enim. Sic & nos recognoscere debemus, expositam quidem esse nobis in Lege Dei beneuolentiam, si operibus eam demereri liceat: sed illorum merito nunquam ad nos peruenire.

3. Quid ergo? an datæ sunt vt sine fructu euanescerent? Iam nuper testatus sum non esse id meæ sententiæ. dico sanè efficaciam suam ad nos non proferre quandiu ad operum merita respiciunt. quare si in se considerentur, quodammodo aboleri. Sic præclaram illam promissionem, Dedi vobis bona præcepta, quæ qui fecerit, viuat in ipsis: nullius momenti esse Apostolus docet si in ea re sistamus, nec pilo plus profuturam quam si data non esset: quia ne sanctissimis quidem Dei seruis competit: qui procul omnes ablut à Legis complemento, multis vero transgressionibus sunt circumdati. Sed dum promissiones Euangelicæ substituuntur, quæ gratuitam peccatorum remissionem denuntiant, non efficiunt modo vt ipsi Deo accepti simus, sed vt operibus quoque nostris sit sua gratia. neque hoc tantum, vt ea Dominus gratia habeat, sed benedictionibus etiam, quæ ex pacto debebantur Legis suæ obseruationi, prosequatur. Fateor ergo fidelium operibus rependi quæ iustitiæ & sanctitatis cultoribus in Lege sua Dominus promisit: verum in hac retributione, consideranda semper est causa quæ gratiam operibus conciliet. Eam porrò triplicem esse cernimus. Prima est, quod Deus auersus à seruatorum suorum operibus intuitu, quæ probrum magis quam laudè perpetuò merentur, ipsos in Christo com-

Deut. 11. 26.

Hæc argu-
mentum summa.Resp. Quum
que iustitiam
coram Deo ac-
cipiant, e po-
testate Legis ex-
ire necesse
est.Quo pacto il-
li.Confirmatio
responsionis,
cunctæ.
Ab impossibili.Galat. 2. 16.
Ab Apostoli
testimonio.Item & Da-
uidis, Psal. 5.
10. & 11.Occurrit obie-
ctioni, & ad
quod hæc pro-
missiones datæ
sunt ostendit:
videlicet si in
se considerentur,
vel ad operum
nostrorum me-
rita respiciantur,
efficaciam suam
non profer-
re, & quodam
modo aboleri:
sed dum Evan-
gelicæ promissio-
nes substituuntur,
non modo efficiet
vt ipsi Deo ac-
cepti simus, sedLeuit. 18.
5.
Ezech.
20. 11.
Ro. 10. 5.

*re operum
quoque nobis
si sua gratia
id est ex tripli
ci causa dicitur
liberati
tis, quia si re
operum sub
dellum opera.*

*v. ff. de
fidei iuramento
de
operum digne
tate ex pacto
& intrinsicis
refutatio.*

*2. Argumen
tum, ex
hinc.*

*Responsio, per
distingtionem
duplicitis acce
ptionis.
Prior.*

*Exceptionis so
p. d. xam di
bitio.*

Galat. 4. 5.

Posterior.

*Ex hac distin
ctione liquet
Cornelium prius
gratulo fuisse
acceptum quam
bona opera e
ius accepta ef
se possent.*

*neque hic est
f. in famili
luc. x. qui cle
m. vii. in pro
p. in iustiti*

pleditur, ac sola fide intercedente, citra operum subsidium reconciliat sibi. Altera quod opera, non aestimata eorum dignitate, paterna benignitate atque indulgentia, huc honoris attollit ut alicuius pretij habeat. Tertia, quod ea ipsa cum venia suscipit, non imputata imperfectione, qua omnia inquinata, peccatis magis quam virtutibus accensenda alioqui forent. Atque hinc apparet quantopere delusi sint sophistae, qui bellè se absurda omnia euasisse putarunt quum dicerent, non intrinseca sua bonitate valere opera ad salutem demerendam, sed ex pacti ratione: quia Dominus liberalitate sua tanti aestimauit. Atqui non obseruabant interim, quae meritoria opera esse volebant, quantum abessent à promissionum conditione, nisi & iustificatio sola fide subnixi, & peccatorum remissio, per quam à maculis bona quoque opera abstergi necesse habent, praecederet. Itaque ex tribus diuinae liberalitatis causis, quibus fit ut accepta sint fidelium opera, vnā tantum annotabant: duas, & eas quidem praecipuas, supprimebant.

4 Citant Petri sententiam quam Lucas in Actis recitat, In veritate comperio quod non sit personarum acceptor Deus: sed in omni genere, qui facit iustitiam, acceptus est illi. Atque hinc, quod minimè dubium esse videtur, colligunt, si rectis studiis conciliat sibi homo Deum, non solius esse Dei beneficium quod salutem consequitur. Imò sic pro sua misericordia Deum peccatori succurrere, ut operibus ad misericordiam fleatatur. Verù Scripturas nullo modo conciliare possis nisi duplicè hominis apud Deum acceptationem obserues. Qualis enim naturè est homo, nihil in eo reperit Deus quo ad misericordiam inclinatur, praeter vnicam miseriam. Nudum ergo & egenum omnis boni, omni contrà malorum genere refertum & oneratum hominem si constat esse, vbi primùm à Deo suscipitur: quam ob dotem, quæso, dignum illum caelesti vocatione dicemus? Faceat ergo inanis meritorum imaginatio vbi clementiam Deus tam euidenter commendat. Nam quod ibidem Cornelio Angeli voce dicitur, orationes eius & eleemosynas ascendisse in Dei conspectum: pessimè detorquetur ab iis, praeparari hominè ad recipendam Dei gratiam, bonorum operum studio. Iam enim Spiritu sapientiae illuminatum fuisse Cornelium oportuit, qui vera sapientia, timore scilicet Dei, praeditus erat: eodem Spiritu sanctificatum, qui iustitiae cultor erat: quam illius certissimum esse fructum Apostolus docet. Ea itaque omnia quae Deo placuisse in eo referuntur, habebat ab illius gratia: tantum abest ut ad eam recipendam illis suo Marte se praepararet. Nulla sanè Scripturae syllaba proferetur quae non huic doctrinae consentiat: non esse aliam deo causam hominis ad se recipiendi nisi quia modis omnibus perditum videt si sibi relinquatur: perditum autem quia non vult, suam in ipso liberando misericordiam exercere. Nunc videmus ut ista acceptio non hominis iustitiam spectet, sed purum sit diuinae erga miseros, tantoque beneficio longè indignissimos peccatores bonitatis documentum.

5 Postquam verò dominus hominem ex abyssu perditionis reductum, sibi per gratiam adoptionis segregauit: quia illum regenerauit ac reformauit in nouam vitam, iam ut nouam creaturam, cum Spiritu sui donis amplectitur. Hec illa est acceptio cuius meminit Petrus, qua post suam vocationem deo fideles approbantur, operum quoque respectu: quia dominus non amare & osculari non potest quae per Spiritum suum in illis efficit bona. Verum id semper memoria repetendum est, non aliter operum ratione illos esse deo acceptos nisi quia illorum causa & in gratiam, quicquid bonorum operum contulit, liberalitatem suam augendo, sua quoque acceptione dignatur. Vnde enim illis bona opera, nisi quod dominus illos, quemadmodum vasa in honorem elegit, ita vult vera puritate exornare? Vnde etiam bona reputatur ac si nihil illis deesset: nisi quod naui & maculis, quae illis adhærescunt, veniam benignus Pater indulget? In summa nihil aliud significat hoc loco quam gratos esse deo & amabiles suos filios in quibus notas & lineamenta vultus sui videt. Regenerationem enim alibi, imaginis diuinae reparationem in nobis esse docuimus. Quoniam ergo vbi eumq; faciem suam deus contempletur, & merito amat, & in honore habet: non sine causa dicitur illi placere fidelium vita, ad sanctitatem & iustitiam composita. Sed quia pij mortali carne circumdati, adhuc sunt peccatores, & opera eorum bona, inchoata duntaxat, & carnis vitium redolentia: neque illis neque his propitius esse potest nisi in Christo magis quam in se ipsis amplectetur. In hunc modum accipiendi sunt loci qui clementem ac misericordem iustitiae cultoribus, deum testantur. Dicebat Moses Israelitis, dominus deus tuus custodiens pactum ac misericordiam diligentibus se, & custodientibus praeccepta sua, in mille generationes. quae sententia in frequen-

Act. 10. 34

Deuc. 7. 9

tem

tem formulam vsurpata postea a populo fuit. Sic Solomo in solempni prece, Domine Deus Israel, qui custodis pactum & misericordiam seruis tuis qui ambulant coram te in toto corde suo. Eadem verba & à Nehemia repetuntur. Siquidem vt in omnibus misericordiae suae pactis integritatem ac sanctimoniam vitae vicissim a seruis suis Deus stipulatur ne ludibrio sit sua bonitas, nève quis inani ob eam exultatione turbidus, benedicat animae suae, ambulans interim in prauitate cordis sui: ita in foederis communionem admissos, vult hac via in officio continere. nihilo tamen minus foedus ipsum & gratuitum initio feritur, & perpetuò tale manet. Secundum hanc rationem Dauid quamuis praedictet sibi redditam fuisse mercedem paritatis manuum: non tamen fontem illum quem notauit praeterit, quòd extractus fuerit ab vtero, quia Deus eum dilexit: vbi ita commendat auriga suae bonitatem, vt nihil derogat gratuita misericordiae, quae dona omnia, quorum origo est, praenit.

6 Atque hic obiter notare profuerit quid distent istae loquendi formae à Legalibus promissionibus. Legales promissiones appello, non quae vbiq; sparfae sunt in libris Moisaicis: (quando in illis quoque Euangelicae multae occurrunt:) sed quae proprie ad Legis ministerium pertinent. Eiusmodi promissiones, quocunq; nomine vocare libeat, sub conditione, Si feceris quod tibi praecipitur, paratam esse remunerationem denuntiant. At quom dicitur, Dominum custodire pactum misericordiae iis qui se diligunt, magis demonstratur quales sint illius serui, qui bona fide eius foedus susceperunt, quam exprimat causa cur illis Dominus benefaciat. Haec porro demonstratio ratio: Quemadmodum in hunc finem aeternae vitae gratia nos dignatur Deus vt diligatur, timeatur, colatur à nobis: ita quaecunq; misericordiae in Scriptura promissiones habentur, merito ad hunc diriguntur finem, vt reueremur & colamus beneficiorum authorem. Quoties ergo audimus ipsum benefacere iis qui Legem suam obseruant, meminimus Dei filios ab officio designari quod in illis perpetuum esse debet: hac ratione nos esse adoptatos vt ipsum patris loco veneremus. Ne ergo ipsi adoptionis iure nos abdicemus, huc semper enitendum quò tendit nostra vocatio. Id tamen rursus teneamus, non pendere ab operibus fidelium complementum misericordiae Domini: sed ipsum ideo salutis promissionem adimplere iis qui vitae rectitudine suae vocationi respondent, quia in illis germana demum filiorum insignia agnoscit, qui Spiritu eius ad bonum reguntur. Huc referatur quod est in Psalmo 15. 1. de ciuibus Ecclesiae, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requiescet in monte tuo sancto? Innocens manibus & mundo corde, &c. Item apud Iesaiam, Quis habitabit cum igne deorante? Qui facit iustitiam, qui loquitur recta, &c. Non enim firmamentum quo fideles coram Domino subsistant, describitur: sed modus quo in suum confortium eos clementissimus Pater introducit, & in ipso tuetur & confirmat. Quia enim peccatum detestatur, iustitiam amat: quos sibi coniungit, eos Spiritu suo purificat, vt sibi regnoque suo reddat conformes. Ergo si prima causa queratur vnde patefiat sanctis accessus in Dei regnum, vnde habeant vt consistant in eo ac permanent, prompta est responsio, Quia Dominus eos sua misericordia & adoptauit semel, & perpetuò tuetur. Si autem de modo quaestio est, tum ad regenerationem est descendendum, eiusque fructus qui Psalmo illo recensentur.

7 At verò plus longè difficultatis esse videtur in his locis qui & bona opera iustitiae titulo insigniant, & hominem illis asserunt iustificari. Plurimi sunt prioris generis, vbi mandatorum obseruationes, iustificationes vocantur seu iustitiae. Alterius generis exemplum est quod apud Moysen habetur, Erit haec iustitia nostra, si custodierimus praecipita ista omnia. At si promissionem esse legalem excipias, quae adnexa conditioni impossibili, nihil prober, sunt alia de quibus idem respondere non possis, quale est illud, Eritque tibi id pro iustitia coram domino, reddere pauperi depositum, &c. Item quod Propheta dicit, zelum in vindicando Israelis probro, imputatum fuisse Phinees in iustitiam. Itaque Pharisei nostri temporis amplam insultandi materiam hic se habere putant. Nam quum dicamus, erecta fidei iustitia cedere operum iustificationem, eodem iure argumentantur, Si ex operibus iustitia, ergo falsum est nos sola fide iustificari. Vt dem legis praecipita vocari iustitias, nihil mirum, sunt enim re vera. Quamquam monendi sunt Lectores, Graecos parum aptè vocem Hebraicam *hvcim* verissime *δενονμια* pro edictis. de voce tamen facillè litem remitto. Neque verò hoc denegamus Legi dei quin perfectam iustitiam contineat. Tametsi enim, quia debitores sumus omnium quae praecipit, etiam

*culoribus dea
terianur.*

*Expofitio huius
loci, qui vt
melius intelli-
gatur, ani-
maduertendū
est, promissio
Legati an E-
uangelica.*

*Legatis enim
semper sub co-
ditione a nobis
postulatur, si
fecerimus: E-
uangelica ve-
rò, quoniam
conditione ad-
hibet, si credi-
derimus, &
idem diliga-
mus, tamen ad
fidelium dei mi-
sericordiam nos
deducit, cuius
complementum
ab operibus no-
stris minimè
pendit.*

*3. Argumētū,
ex locis qui bo-
na opera iusti-
tiae titulo insi-
gniant, & ho-
minem illis as-
serunt iustifi-
cari.*

*Responsio ad
priorum paritē
huius argumē-
tis in eorum
opera nominē.*

plena

plena eius obedientia defuncti, serui inutiles fumus: quia tamen eam honore iustitię Do-
minus dignatus est, non detrahimus quod ille dedit. Faciemus ergo libenter, absolutam
Legis obedientiam esse iustitiam: in mandati vniuscuiusque obseruationem, esse iustitię
partem: siquidem in reliquis etiam partibus tota iustitię summa constat. Sed extare vs-
quam talem iustitię formam negamus. Atque ideo Legis iustitiam tollimus, non quod
manca per se sit ac mutila: sed quod ob carnis nostrę debilitatem, nusquam compareat.

*Cur Sanctorum
opera vocantur
iustitia.*

Atqui non modò præcepta Domini simpliciter Scriptura iustitias vocat: sed operibus
quoque sanctorum tribuit hoc nomen. Vt quum Zachariam & eius coniugem refert **LUC. 1. 6.**
ambulasse in iustitiis Domini. sanè dum ita loquitur, opera magis ex Legis natura æsti-
mat quàm propria ipsorum conditione. Et si rursus hic obseruandum quod nuper dixi,
ex incuria Græci interpretis non esse statuendam Legem. Sed quia Lucas in recepta
versione nihil mutare voluit, neque ego contendam. Deus enim ea quę Lege continen-
tur mandauit hominibus in iustitiam: sed eam iustitiam non exequimur nisi totam Le-
gem obseruando. qualibet enim transgressione corrumpitur. Quum ergo Lex nihil nisi
iustitiam præscribat, si in ipsam respicimus, iustitię sunt singula eius mandata: si homi-
nes spectamus à quibus fiunt, iustitię laudem minimè consequuntur ex vno opere, in
multis transgressores, & ex eo opere quod aliqua semper ex parte propter imperfectio-
nem vitiosum est.

*Distinctio ob-
seruanda.*

*Ad secundam
partem tertii
arg. hominem
operibus iusti-
ficari.*

8 Sed venio ad secundum genus, in quo præcipua est difficultas. Nihil magis firmum
habet Paulus ad probandam fidei iustitiam, quàm quod de Abraham scribitur, fidem il- **Gal. 4. 4.**
li suam pro iustitia imputatam fuisse. Quum ergo editum facinus à Phinees imputatum **Ps. 106. 31**
illi fuisse ad iustitiam dicatur: quod de fide contendit Paulus, licebit nobis de operibus
ratiocinari. Proinde aduersarij nostri, quasi re euicta, constituunt nos quidem sine fide
non iustificari: sed neque per eam iustificari solam. opera esse quę iustitiam nostram im-
pleant. Ego hęc pios obtestor, vt si veram iustitię regulam ex sola Scriptura petendam
norunt, mecum religiosè & seridè expendant quomodo Scriptura secum ipsa sine cau-
lis ritè conciliari possit. Quum sciret Paulus, fidei iustificationem suffugium esse iis qui
propria iustitia deficiuntur: audacter infert, iustitia operum exclusos quicumque fide
iustificari. Quoniam verò constat omnium illam esse fidelium communem, ex eo
pari fiducia constituit operibus neminem iustificari: quin magis contrà, nullo operum
adminiculo iustificari. Sed aliud est disputare quid per se valeant opera, aliud quo loco

Responsio.

*Opera per se
nihil valent, si
deque sola in-
iustificamur.
Huius in iustie
definitio.*

post stabilitam fidei iustitiam habenda sint. Si operibus statuendum est pro dignitate
sua pretium, indigna esse dicimus quę in conspectum Dei prodeant. ideo nihil operum
habere hominem quo apud Deum gloriatur. inde omni operum adminiculo exutum,
sola fide iustificari. Eam porò iustitiam definimus, quod in Christi communionem re-
ceptus peccator, eius gratia Deo reconciliatur: dum illius sanguine purgatus peccato-
rum remissionem obtinet: & iustitia non secus ac propria vestitus, coram cęlesti tribu-
nali securus subsistit. Præposita peccatorum remissione, quę iam sequuntur bona ope-
ra aliam quàm à suo merito æstimationem habent: quia quicquid in illis est imperfe-
ctum, Christi perfectione contegitur: quicquid nęuorum est aut sordium, eiusdem pu-
ritate abstergitur, ne in iudicij diuini quæstionem veniat. Obliterata igitur omnium
transgressionum culpa, quibus impediuntur homines ne quicquam Deo gratum pro-
ferant, sepulto etiam imperfectionis vitio quod bona quoque opera fœdare solet:
quę fiunt à fidelibus bona opera, iusta censentur: vel (quod idem est) in iustitiam impu-
tantur.

*Bonorum ope-
rum æstimatio
vitæ.*

*Responsionis
confirmatio,
dilectio fr
vult. mutua.
Eius opera vel
in iustitiã im-
putantur per
se: vel singula
& omnia si-
mul: quod sal-
sum est.*

9 Nunc mihi si quis istud obiectet ad impugnandam fidei iustitiam, primùm inter-
rogabo num homo iustus censetur ob vnum aut alterum sanctum opus, reliquis vitę
operibus Legis transgressor. Plasquam absurdum quidem est. Deinde requiram an ob
multa quoque bona opera, si quidem præuaricationis aliqua in parte reus tenetur. Ne
hoc quidem contendere audebit, reclamante Legis sanctione, maledictōsque omnes **Deut. 27.**
proclamante qui non omnia Legis mandata ad vltimum impleuerint. Adhęc vltrà pro- **26.**
grediar, si ne vllum opus quod nullius impuritatē aut imperfectionis argui mereatur.
Et quomodo esset coram iis oculis quibus nec stellas fatis mundę sunt, nec Angeli fatis **Iob. 4. 18.**
iusti? Ita nullum extare bonum opus cōcedere cogetur quod non & appositis sibi tran-
sgressionibus, & sua ipsius corruptione pollutum sit, ne iustitię honorem teneat. Quod si
constat à iustificatione fidei proficisci vt opera impura alioqui, immunda, dimidiata in-
digna

*Vel in iusti-
tiam imputari*

ligna Dei conspectu, nedum amore, iustitiæ impotentur: quid huius iactatione destrucere illam moluntur quæ si non esset, hanc frustra iactarent? Vipereumne partum facere volunt? Eò enim tendunt impiorum dicta. Fidei iustificationem principium, fundamentum, causam, argumentum, substantiam operum iustitiæ esse non possunt inficiari: concludunt tamen fide non iustificari hominem, quòd bona quoque opera in iustitiam reputentur. Omittamus ergo istas ineptias, & quod res est fateamur. si à fidei iustificatione dependet qualiscunque tandem censetur operum iustitia, non modò per hanc nihil imminui, sed potius confirmari. quo nimirum vis eius potentior elucet. Neque etiam sic putemus commendari post gratuitam iustificationem opera, vt & ipsa in locum iustificandi hominis postea succedant, aut eiusmodi officium cum fide partiantur. Nisi enim perpetuò maneat solida fidei iustificatio, illorum immundities detegetur. Nihil autem absolum est, sic fide hominem iustificari vt nõ ipse modò iustus sit, sed opera quoque eius supra dignitatem iusta censeantur.

*tur per fidem
& propter iustitiam fidei, et
singula & omnia simul.*

*Ex ipsa fide
iustitia & non
non hominum
& omnia eius
bona opera.*

*Ex sensu filii
parvuli
iustitia, & est
imp. of. et is, ac
cepta est: non
ill. aut. quæ
adversari gra
vnia iustitie
per fidem sum
matur.*

Rom. 4. 7.

Pfal. 32. 1.

Pfal. 111. 1.

Prou. 14. 21.

Pfal. 11. 1.

Iacob. 1. 12.

Pfal. 106. 3.

& 119. 1.

Matth. 5. 3.

*Conclusio refuta
tionem tertii
argumenti.*

*4. Argumen-
tam, ex Epist.
catholica Iaco
bi Apostoli.
Resp. 1. Aposto
lum cum Apo
stolo non esse
committendum.*

*Resp. 2. a iust
satis, de con
suetudine tranqui
llitate per vii sola
citis, satis esse*

10 Hac ratione concedemus, non partialem modò in operibus iustitiam (quod ipsi aduersarii volunt) sed perinde approbari Deo ac si perfecta absolutaque foret. Sed si meminimus quo fundamento fulciatur, soluta erit omnis difficultas. Gratium enim opus tunc demum esse incipit vbi cum venia suscipitur. Porrò vnde venia, nisi quia Deus nos & nostra omnia in Christo intuetur? Quemadmodum ergo nos ipsi, vbi in Christum insiti sumus, ideo iusti apparemus coram Deo quia eius innocentia contingunt nostræ iniquitates: sic opera nostra iusta sunt & habentur, quia quicquid aliàs vitij in ipsis est, Christi puritate sepultum, non imputatur. Ita meritò dicere possumus, sola fide non tantum nos sed opera etiam nostra iustificari. Iam si ista qualiscunque operum iustitia à fide & gratuita iustificatione pendet, & ab ea efficitur: debet sub eam includi, & tanquam effectus causæ suæ (vt ita loquar) subordinari. tantum abest vt erigi debeat ad illam vel destruendam vel obscurandam. Sic Paulus, vt extorqueat, beatitudinem nostram Dei misericordia non operibus constare, vrget maximè illud Davidis, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus cui non imputavit Dominus peccatum. Siquis contra obtrudat innumera elogia quibus videtur beatitudo operibus dari: qualia sunt, Beatus vir qui timet Dominum, qui miseretur pauperis, qui non ambulavit in consilio impiorum, qui suffert tentationem: beati qui custodiunt iudicium, immaculati pauperes spiritu, mites, misericordes, &c. non efficient quominus verum sit quod ait Paulus. Quoniam enim illa quæ prædicantur, omnia nunquam sic verum in homine vt Deo propterea id approbetur, conficitur, miserum semper esse hominem nisi à miseria per veniam peccatorum eximatur. Quoniam ergo vniuersa quæ Scripturis extolluntur beatitudinis genera, irrita concidunt, vt nullius fructum percipiat homo donec beatitudinem peccatorum remissione adeptus fuerit, quæ deinde illis locum faciât: sequitur hanc esse non modò summam & præcipuam, sed vnicam: nisi fortè velis ab illis eneruari quæ in ea sola consistunt. Multò iam minus rationis est cur nos conturbare debeat appellatio iustorum, quæ fidelibus plærunque tribuitur. Iustus certè à vitæ sanctimonia nuncupari fateor: sed quum in iustitiæ studium magis incumbant quàm iustitiam ipsam impleant, qualemcunque hanc iustitiam, fidei iustificationi cedere par est, vnde habet id quod est.

11 Sed enim cum Iacobo plus adhuc negotij nobis restare aiunt, vt qui aperta voce nobis repugnet. Docet enim & Abraham ex operibus fuisse iustificatum, & nos quoque omnes operibus iustificari, non sola fide. Quid igitur pertrahente in certamen Paulum cum Iacobo? Si Iacobum pro Christi ministro habent, sic accipienda est eius sententia, ne à Christo per os Pauli loquente dissentiat. Spiritus per os Pauli asserit, Abraham fide, non operibus iustitiam fuisse consequutum: nos quoque fide docemus omnes sine operibus Legis iustificari. Idem Spiritus per Iacobum tradit, & Abraham & nostram iustitiam operibus, non fide tantum constare. Spiritum secum non pugnare, certum est. Quæ erit ergo istorum concordia? aduersariis abundè est si conuellerint quam nos altissimis radicibus stabilitam volumus fidei iustitiam: suam autem conscientiam tranquillitatem reddere, non magnæ curæ est. Vnde videas quidem eos fidei iustificationem arrodere, sed nullam interim constituere iustitiæ metam vbi conscientia stantur. Triumphent ergo vt liber, modò non aliam iactare victoriam possint quàm omnem iustitiæ certitudinem se sustulisse. Ac miseram quidem hanc victoriam obtinebunt, vbi extincta

E verit

*fi iustitiam fidei
arrodere
possint.
Resp. 3. sum-
pta ex scopo
Iacobi.*

veritatis luce, mendaciorum tenebras offundere illis Dominus permittet. Vbiq; autem stabit Dei veritas, nihil proficiet. Nego itaque Iacobi sententiam, quam assidue tanquam Achillis clypeum nobis obtédunt, illis vel tantillum suffragari. Id quo planum fiat, intuentus primum crit Apostoli scopus: deinde obseruandum vbi hallucinentur. Quoniam tum erant plerique (quod malum in Ecclesia perpetuum esse solet) qui infidelitatem suam manifeste probebant, quæcunq; propria sunt fidelium opera negligendo ac omitendo, falso tamen fidei nomine gloriari non desinebant: stolidam talium fiduciam hic eludit Iacobus. Nō est ergo illi propositum veræ fidei vim vlla ex parte deterere, sed ostendere quàm ineptè nugatores isti vacuæ eius imagini tatum arrogarent, vt hac contenti, securè disfluere in omnem vitiorum licentiam. Hoc statu concepto, facile erit animaduertere vbi peccent nostri aduersarij. Incidunt enim in duplicem paralogismum: alterum in fidei vocabulo, alterum in verbo iustificandi. Quòd fidem nominat Apostolus, inanem opinionè procul à fidei veritate distitam, concessionis est quæ nihil causæ derogat. quod ab initio ipse demōstrat his verbis, *Quid prodest, fratres mei, si quis fidem dicat se habere, opera autem non habeat: non dicit, Si fidem quis habeat sine operibus: sed, Si iacet, Clarius etiam paulo pōst, vbi deteriorè diabolica notitia per ludibrium facit: postremò vbi mortuam vocat. Sed à definitione sufficienter deprehendas quid velit. Tu credis, inquit, quòd Deus est, sanè si nihil in ista fide continetur nisi vt credatur Deum esse, iam nihil mirum est si non iustificet. Nec verò dum hoc illi admittitur, quicquam derogari putemus fidei Christianæ, cuius longè diuersa est ratio. Quo enim modo vera fides iustificat, nisi dum nos Christo conglutinat, vt vnum cum illo facti, participatione iustitiæ eius fruamur: non ergo eo iustificat quòd diuinæ essentiæ notitiam concipiat: sed quòd in misericordiæ certitudine recumbit.*

*Qui duplicem
aliter sentit
paralogismum
doteget.
1. In fidei voca-
bulo, fides e-
rine hic est ina-
nis opinio, per
concessionem: a-
pud Paulum,
instrumentum
est quo Chris-
tum iustitiam
nostram apprehendimus.*

*2. Alio paralo-
gismo in ver-
bo iustificandi.
Paulus de cau-
sa, Iacobus de
efficit iustifi-
cationis loquitur,
agens de
Abrahamo.
Paulus de ius-
titiæ imputa-
tione: Iacobus
de iustitiæ cog-
nitione & de
claratione.*

12. Nondum scopum attingimus, nisi discutiamus & alterum paralogismum. siquidem iustificationis partem in opetibus Iacobus reponit. Si & reliquis Scripturis, & sibi ipsi consentaneum Iacobum facere velis, necessarium est, iustificandi verbum alio significatu accipere quàm apud Paulum. Iustificari enim dicimur à Paulo, quum obliterata iniustitiæ nostræ memoria, iusti reputamur. Eò si spectasset Iacobus, præposterè citasset illud ex Mose, *Credidit Abraham Deo, &c.* Sic enim contextit, Abraham operibus consequutus est iustitiam quòd filium immolare, iubente Deo, non dubitauit. Atque ita impleta est Scriptura, quæ dicit illum credidisse Deo, & imputatum ei ad iustitiam. Si absurdum est, effectum esse sua causa priorè, aut falsò testatur Moses eo loco, imputatum fuisse Abraham fidem in iustitiam, aut ex ea quam in Isaac offerendo præstitit obedientiam, iustitiam non fuit promeritus. Nondum concepto Ismaele, qui iam adoleuerat antequam Isaac nasceretur, fide sua iustificatus fuit Abraham. Quomodo igitur dicemus obedientia diu pōst sequuta iustitiam sibi comparasse? Quare aut perperam ordinè inuertit Iacobus (quod cogitare est nefas) aut iustificatum noluit dicere, quasi promeritus sit vt iustus censeretur. Quid ergo? Certè de iustitiæ declaratione, nō autem imputatione ipsum loqui apparet. ac si diceret, *Qui vera fide iusti sunt, ij suam iustitiam obedientia bonisq; operibus probant non nuda & imaginaria fidei larua. In summa, non disputat qua ratione iustificemur: sed iustitiam operatricem à fidelibus requirit. Et quemadmodum Paulus citra operum adminiculum iustificari contendit: ita hic iustos haberi non patitur qui bonis careant operibus. Huius scopi consideratio nos omni scrupulo extricabit. nam hinc præcipuè falluntur nostri aduersarij, quòd putant Iacobum iustificationis rationem definire: quum nihil aliud studeat quàm prauam eorum securitatè diruere qui excusando bonorum operum contemptui fidem inaniter obtendebant. Ergo quolibet in modos Iacobi verba torqueant, nihil præter duas sententias expriment, Inane fidei spectrum non iustificare, & fidelem, tali imaginatione non contentum, operibus bonis suam iustitiam declarare.*

*Summa dispu-
tationis Apo-
stoli Iacobi.*

*5. Argumen-
tū per Paulum.*

*Responsum, sen-
sum Apostoli
explicans.*

13. Quod autem ex Paulo in eundem sensum citant, minimum eos iuuat, Factores Rom. 2. 13 Legis, nō auditores iustificari. Nolo solutione Ambrosij euadere, ideo esse illud dictum quia complementū Legis sit in Christum fides. Video enim merum esse effugium, quo nihil opus est vbi aperta patet via. Illic stolidam confidentia Iudæos deiicit Apostolus, qui sola Legis agnitione se venditabant, quum interium summi essent eius cōtemptores. Ne ergo nuda Legis peritia tantopere sibi placerent: admonet, si ex Lege quærat iustitia, non eius notitiam sed obseruationem quæri. Nos certè istud in dubium non vocamus quin

quin Legis iustitia consistat in operibus: ac ne illud quidem, quin consistat in operū dignitate & meritis iustitia. Sed nondum probatum est operibus nos iustificari, nisi vnum aliquem proferant qui Legem impleuerit. Non aliud sensitse Paulum erit satis amplo testimonio orationis contextus. Postquam Gentes ac Iudæos in commune iniustitiæ damnauerat, tum ad distributionem descendit, ac dicit eos qui sine Lege peccauerunt, sine Lege perire: quod ad Gentes refertur, qui verò in Lege peccauerunt, per Legem iudicari: quod Iudæorum est. Porro quoniam illi suis præuocationibus coniuuentes, sola Lege superbiebant: adiungit quod optimè congruebat, non ideo latam esse Legem vt audita solummodo eius voce iusti redderentur: sed tum demum si obedirent, ac si diceret, In Lege quæris iustitiam? ne auditum eius prætexas, qui parui est per se ponderis: sed afferas opera quibus declares Legem non tibi frustra positam. His quoniam deficiebantur omnes, sequebatur, Legis gloriatione esse spoliatos. Itaq; contrarium potius ex mente Pauli argumentum formandum est, iustitia Legis in operum perfectione sita est, nemo iactare potest se per opera Legi satisfecisse, nulla ergo est à Lege iustitia.

Alteri, aduersarios ad impossibile deum cens.

Cur hoc vsus est argumento Paulus.

Tertii, argumentum reuocans.

6. Argumentum ex locis quibus fideles suam iustitiam Dei iudicio examinant, adhaerent offerunt, ac sciam dum eam de se sciam cupiunt.

Responsio, per duplices circūstantiæ considerationem.

1. Speciale casum tantum in iudicium afferunt.

2. Ex improborum comparatione iustitiam sibi arrogant.

1. Sam. 26. 23.

2. Cor. 1. 12.

1. Cor. 4. 4. Ita tamen vt coram Deo simpliciter miser cordiam peccatis

14. Iam & ex locis illis pugnant quibus suam iustitiam fideles examinandam Dei iudicio audacter offerunt, ac secundum eam de se statui cupiunt. Quales sunt, Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam, quæ sunt in me. Psal. 7. 9. Item, Exaudi Deus iustitiam meam. Probasti cor meum & visitasti nocte, & non est inuenta in me iniquitas. Item, Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum rependet mihi. Quia custodiui vias Domini, nec impiè defeci à Deo meo. Et ero immaculatus, & obseruabo me ab iniquitate mea. Item, Psal. 17. 1. Psal. 8. 21. Psal. 26. 1, & 9. Iudica me Domine, quoniam in innocentia mea ambulauit. Non sedi cum viris mendacibus, cum iniqua gerentibus non introibo. Ne perdas cum impiis animam meam, cum viris sanguinum vitam meam. In quorum manibus iniquitate sunt: dextera quorum repleta est muneribus. Ego autem innocenter ambulauit. Dixi supra de fiducia quam sibi sancti simpliciter ab operibus sumere videntur. Quæ autem huc adduximus testimonia nos non valde impedient si secundum suam *Phil. 2. 10*, hoc est complexum, vel, (vt vulgo loquuntur) circumstantiam, accipiantur. Ea porro duplex est, nam nec de ipsis in vniuersum quæstionem haberi volunt, vt pro totius vitæ tenore vel damnentur vel absoluantur: sed specialem causam in iudicium disceptandam afferunt: nec diuinæ perfectionis respectu, sed ex improborum ac sceleratorum comparatione iustitiam sibi arrogant. Primum, quum de homine iustificando agitur, non tantum quæritur vt bonam in re aliqua particulari causam habeat: sed perpetuam quandam tota vita iustitiæ symmetriam. Atqui sancti, dum ad comprobandam suam innocentiam Dei iudicium implorant, non se ipsos omni noxa solutos & omni ex parte inculpatos offerunt: sed quum in sola eius bonitate salutis fiduciam defixerint, consiliū tamen esse vindicem pauperum præter ius & æquitatem afflictorum, profectò causam in qua innocentes opprimuntur, illi commendant. Dum verò secum aduersarios ad tribunal Dei sistant, non iactant innocentiam quæ Dei puritati responsura sit si seuerè conquiratur: sed quia præ aduersariorum malitia, improbitate, astutia, nequitia, synceritatem, iustitiam, simplicitatē, puritatēque suam Deo compertam gratiamque esse norunt: non reformidant, inter se & illos iudicem inuocare. Sic quum David Sauli dicebat, Reddat Dominus vnicuique secundum iustitiam & veritatem eius: non intelligebat vt Dominus vnumquenque per se examinaret ac muneretur pro meritis: sed Dominum attestabatur quanta esset sua innocentia prævt erat Sauli iniquitas. Ac ne Paulus quidē, quum hac gloriatione se iactat quòd bonum habeat conscientie testimonium, se cum simplicitate & integritate versatum esse in Ecclesia Dei, vult eiusmodi gloriatione apud Deum niti: sed coactus impiorum calumniis, fidem ac probitatem suam, quam diuinæ indulgentiæ acceptam esse sciebat, aduersus quamlibet hominum maledicentiam asserit. Videmus enim quid alibi dicat, se nihil esse sibi malè conscium, sed non in hoc iustificari. Quia scilicet intelligebat, iudicium Dei humanam lippitudinem longè transcendere. Vt unquam ergo pij contra impiorum hypocrisis suam innocentiam Deo teste ac iudice defendant: vbi tamen cum solo Deo negotium est, omnes vno ore clamant, Si iniquitatem obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Item, Ne ingrediaris in iudicium cum seruis tuis: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. fuisque operibus diffisi, libenter canunt, Bonitas tua melior quam vita.

Pf. 130. 3, & 43. 2.

Pf. 63. 4.

*Posse enim argu-
num, a
testimonis
que iustitiam
et vitam riu
fidei ad-
scribunt.*

15 Sunt & alij non abfimiles superioribus loci, in quibus subsistere etiamnum quis possit. Dicit Solomon, cum qui ambulat in integritate sua, iustum esse. Item, In semita iustitię esse vitam, ac in ea ipsa non esse mortem. Qua ratione Ezechiel perhibet vita viturum qui iudicium ac iustitiam fecerit. Nihil eorum vel inficiamur, vel obscuramus. Sed prodeat vnus ex filiis Adam: cum tali integritate. Si nemo est, aut pereant à conspectu Dei oportet, aut ad misericordię asylum confugiant. Neque interim negamus quin fidelibus sua integritas, dimidiata licet ac imperfecta, gradus sit ad immortalitatem. Sed vnde id, nisi quoniam quos in fœdus gratię assumpsit Dominus, eorum opera non excutit pro meritis, sed paterna benignitate osculatur? Quo non tantum intelligimus quod tradunt Scholastici, à gratia acceptante habere opera suum valorem. Illi enim sentiunt, imparia alioqui opera ex Legis pacto salutis comparandę, in æqualitatis tamen pretium Dei acceptance euehi. Ego autem dico, ea, tum aliis transgressionibus, tum suis ipsorum maculis inquinata, non aliud valere nisi quod Dominus veniam vtrisque indulget. quod est, gratuitam homini iustitiam largiri. Neque tempestiuè hęc obraduntur illę Apostoli precatōnes, vbi tantam fidelibus perfectionem optat, vt sint inculpati & irreprehensibiles in die Domini. Hęc quidem verba Cælestini valde olim exagitabant, ad perfectionem iustitię in hac vita asserendã. Sed quod arbitramur sufficere, breuiter post Augustinum respondemus: ad hanc quidem metam aspirare pios omnes debere vt immaculati aliquando & inculpati appareant coram Dei facie. sed quia optima & præstantissima vitę præsentis ratio nihil aliud est quàm profectus, ad eam metã nos tum demum peruenturos vbi hac peccati carne exuti, Domino ad plenum adharebimus. Neque tamen pertinaciter cum eo litigabo qui perfectionis titulum sanctis tribuere volet: modò eam quoque Augustini ipsius verbis definiat. Perfectam, inquit, sanctorum virtutem quum nominamus, ad ipsam perfectionem pertinet etiam imperfectionis tum in veritate tum in humilitate cognitio.

*Responso, id
ex pauca Dei
benignitate
procedit: non
quod fidelium
operas, vt Scho-
lastici tradit,
in pretium æ-
qualitatis vti
acceptone eue-
hantur.*

*Perfectio san-
ctorum.*

Prou. 20.
75 & 12. 28
Ezech. 18
9. 21. & 33
15.

Eph. 1. 4.
1. Thess. 3.
13. & alibi.

Lib. 3. ad
Bon. c. 7.

CAPVT XVIII.

Ex mercede male colligi operum iustitiam.

Partes huius capituli.

1. Solutio duarum generalium obiectionum quę ad operum iustitiam stabilendam proferuntur. 1. Deum vnicuique redditorum secundum opera sua. 2. Vitam æternam operum mercedem appellari, a prima sectione ad sextam.
2. Ad alias speciales obiectiones inde deductas, & ex Scripturę deprauatis testimoniis desumptis, responso, scilicet. 6. 7. 8. 9.
3. Sophismatis, fidem opus vocari, ideo nos opere iustificari asserentis, dilutio, postrema sectione.

*Prima genera-
lis obiectio.*

Ranſcamus nunc ad eas sententias quę affirmant Deum vnicuique redditurum secundum opera sua. cuiusmodi sunt, vnusquisque referet quod gessit in corpore, siue bonum siue malum. Gloria & honor operanti bonum. tribulatio & angustia in omnem animam operantis malum. Et, Ibunt qui bona egerint, in resurrectionem vitę: qui malę fecerint, in resurrectionem iudicij. Venite benedicti Patris mei: esuriui, & dedistis mihi cibum: sitiui, & potum tribuistis, &c. Atq; illis quoque eas cõiungamus quę mercedem operũ appellat vitam æternã: quo in genere sunt, Retributio manuum hominis restituetur ei. Qui timet mādatur, remunabitur. Gaudete & exultate: ecce merces vestra copiosa est in cælis. Vnusquisq; mercedem accipiet secundum laborem. Quod vnicuiq; dicitur redditurus Deus secundum opera, paruo negotio dissoluitur. Ordinem enim consequentię magis quàm causam indicat loquutio. Extra dubium autem est, Dominum his misericordię suę gradibus salutem nostrã conſummare dũ electos ad se vocat, vocatos iustificat, iustificatos glorificat. Tametsi ergo sola misericordia suos in vitam suscipiat: quia tamen in eius possessionem ipsos deducit, per bonorum operũ stadium, vt quo destinauit ordine suum in illis opus impleat: nihil mirũ si secundum opera sua dicuntur coronari: quibus haud dubiè ad recipiendam immortalitatis coronam præparantur. Quin hac ratione appositè dicuntur salutem suam operari, dũ bonis operibus incubendo, vitam æternam meditantur. nempe sicut alibi iubentur operari cibum qui non perit, dum in Christum credẽdo sibi vitam acquirunt: & tamen mox additur, Quem filius hominis daturus est vobis. Vnde apparet Operandi verbum nequaquam opponi gratię, sed referri ad studium: ac proinde non sequitur, vel fideles ipsos esse salutis suę auctores, vel ab ipsorum operibus eam emanare. Quid ergo? simul

Alterã.

*Prime obie-
ctionis solutio.*

*Eiusdem expli-
catio.*

*Operandi ver-
bum quid si-
gnificet.*

Matt. 16.
27.
2. Cor. 5.
10.
Rom. 2. 6
Ioh. 5. 29.
Matt. 25.
34.

Prou. 12.
14. & 13. 13
Mat. 5. 12.
Luc. 6. 23.
2. Cor. 3. 8

Ro. 2. 6.
& 8. 30.

Phil. 2. 12.
Ioh. 6. 27.

simul atque per Euangelij notitiam, & Spiritus sancti illuminatione adsciti sunt in Christi consortium, inchoata est in illis aeterna vita. Iam quod in illis bonum opus inchoauit Deus, & perfecti oportet vsque in diem Domini Iesu. Perficitur porro, quum iustitia & sanctitate Patrem caelestem referentes, se filios eius non degeneres esse probant.

2 Ex mercedis nomine non est cur opera nostra ratiocinemur causam esse salutis. Principio istud sancitum sit in cordibus nostris, regnum caelorum non seruatorum stipendium, sed filiorum esse hereditatem: qua soli potuerunt qui à Domino in filios cooptati fuerint: neque ullam aliam ob causam quam ob hanc adoptionem. Non enim erit heres filius ancillae, sed filius liberæ. Ad eoque in iis ipsis locis quibus gloriam aeternam mercedem operibus fore pollicetur Spiritus sanctus, hereditatem nominatim exprimit, aliunde nobis prouenire demonstrat. Sic Christus opera recenset, quæ cæli remuneratione compensat dum in eius possessionem electos vocat: sed simul adiungit, hereditatis iure possidendum. Sic Paulus iubet seruos, fideliter agentes quod officij sui est, sperare retributionem à Domino: sed addit hereditatis. Videmus ut quasi præscriptis verbis diligenter caueant ne acceptam seruum operibus aeternam beatitudinem, sed Dei adoptioni. Cur ergo simul operum mentionem faciunt? Vno Scripturæ exemplo ista quaestio clucescet. Ante natiuitatem Isaac, promissum erat Abrahami semen in quo benedictione erant omnes terræ nationes: seminis propagatio quæ æquatura esset stellas cæli, & arenas maris, aliæque similia. Multis post annis, ut erat oraculo iussus, Abraham ad filium immolandum se accingit. Ista obedientia defunctus, recipit promissionem. Per memetipsum iurauit, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti proprio filio vnigenito: benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli & arenas maris: possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ. Quid audimus: an obedientia sua promeritus est benedictionem Abraham, cuius promissionem receperat antequam ederetur præceptum? Hic profecto citra ambages tenemus, iis bonis munerari Dominum fidelium opera quæ illis iam ante cogitata opera dederat: nihil dum causæ habens cur ipsis beneficeret nisi suam misericordiam.

3 Neque tamen frustratur aut ludit nos Dominus quum ait se operibus rependere quod gratis ante opera donauerat. Quia enim bonis operibus vult nos exerceri ad meditando eorum quæ promissit exhibitionem vel fruitione, ut ita loquar, ac per ea decurrere, ut contendamus ad beatam spem nobis propositam in cælis, ritè & illis assignatur promissionum fructus, ad cuius maturitatem nos perducunt. Eleganter expressit vtrunque Apostolus, quum diceret officiis charitatis studere Colossenses, propter spem in cælis sibi repositam, de qua antè audierant per sermonem veracis Euangelij. Nam quum ait eos ex Euangelio cognouisse spem sibi in cælis repositam, declarat solo Christo, nullis autem susfulent operibus. cui concinit illud Petri, Custodiri pios Dei virtute perfidem, in salutem quæ parata est manifestari suo tempore. Dum ipsos ait eius causa laborare, significat currendum esse fidelibus toto vitæ spatio ut apprehendant. Ne verò putaremus ad meriti modum redigi quam nobis Dominus mercedem pollicetur, parabolam proposuit, in qua se fecit patrem familiam, qui quoscunque habet obuios, mittit in vineæ suæ culturam: alios quidem hora diei prima, alios secunda, alios tertia, quosdam etiam vndecima: vesperi rependit omnibus æquale pretium. Cuius interpretationem breuiter & verè complexus est quicumque sit ille tandem vetustus scriptor, cuius liber de vocatione Gentium sub Ambrosij nomine fertur. Eius verbis potius quam meis vtar. Huius, inquit, comparationis regula Dominus multimodæ vocationis varietatem ad vnam gratiam pertinentem adfluxit: vbi sine dubio qui hora vndecima intromissi in vineam totius diei operariis exæquantur, eorum præferunt sortem quos ad commendandam gratiæ excellentiam, in defectu diei, & conclusione vitæ, diuina indulgètia muneravit: non labori pretium soluens, sed diuitias bonitatis suæ in eos, quos sine operibus elegit, effundens: ut etiam qui in multo labore sudauerunt, nec amplius quam nouissimi acceperunt, intelligant donum se gratiæ non operum accepisse mercedem. Postremò hoc quoque notatu dignum est, in his locis, vbi vita aeterna merces operum vocatur, non simpliciter pro illa communicatione accipi quam habemus cum Deo ad beatam immortalitatem, quum nos paterna beneuolètia in Christo amplectitur: sed pro beatitudinis possessione vel fruitione, ut vocant, sicut etiam sonant ipsa Christi verba, In futuro vitam aeternam:

Secunde oblationis generalis solutio.

1. Opera salutis causam non facere, ab hereditatis nomine & natura ostenditur.

2. Insignique exemplo confirmatur, iis bonis dominum remunerari fidelium opera, quæ illis ante cogitata opera dederat.

Prima causa cur vita aeterna dicatur merces operum: videlicet ut per sanctæ vitæ fructum ad aeterna gratuita premia alacritus concidamus.

Testimonium Scripturæ confirmatur.

Confessio Ambrosij.

Regula vltimanda.

Et alibi, Venite, possidete regnum, &c. Hac ratione & Paulus vocat adoptionem, reu-
lationem adoptionis quæ in resurrectione fiet: ac postea interpretatur, redemptionem
corporis nostri. Alioqui autem quemadmodum alienatio à Deo æterna mors est, sic
quum homo in gratiam à Deo recipitur vt communicatione eius fruatur, vnúmque cum
eo fiat, transfertur à morte ad vitam. id quod fit solius adoptionis beneficio. Et si more
suo pertinaciter vrgeant operum mercedem, regerere illud Petri licebit, vitam æter-
nam fidei esse mercedem.

Marc. 10.
30.
Matt. 25.
34.
Ro. 8.18.
1. Pet. 1.9.

*Apostoli au-
toritate.*

*Secundâ casu-
si: Deum no-
stræ imbecilli-
tatis sic occur-
rere ne animis
iactamus.*

*Huius solatio
prima necessi-
tas.*

Alterâ.

Tertiâ.

1. Cor. 15. 19.

Quarta.

*Sanctitas via
regis, non iam
surgendi.
Rom. 8. 30.*

*Sophistarum
elenchus.*

*Obiectio. Deus
opere suorum
coronat.
Resp. 1. ex Au-
gustino.*

*Alterâ, quæ
Augustini me-
tam aperit.*

*Tertiâ, ex Scri-
ptura.*

*Quarta, ex es-
dem Augusti-
no seipsum in-
terpretante.*

4 Itaque ne cogitemus Spiritum sanctum huiusmodi promissione commendare o-
perum nostrorum dignitatem, ac si talem mercedem mereantur. Nihil enim nobis Scri-
ptura reliquum facit quo in conspectu Dei exaltemur. Quin potius tota in hoc est vt ar-
rogantiam nostram retundat, nos humiliet, deiciat, & prorsus conterat. Verum nostræ
imbecillitati sic occurritur: quæ statim alioqui collaberetur ac concideret, nisi hac se ex-
pectatione sustineret ac solatio leniret sua tædia. Primum quàm durum sit, non modò
sua omnia, sed se quoque ipsum relinquere & abnegare, reputent pro se quifque singu-
li. Et tamen hoc vitæ tyrocinio discipulos suos, hoc est pios omnes, Christus iniciat. Deinde
sic per omnem vitam sub crucis disciplina erudit, ne cor adiciant ad bonorum præsen-
tium vel cupiditatem vel fiduciam. Breuiter sic ferè tractat, vt quocunq; flectant ocu-
los quàm longè hic mundus patet, non nisi desperationem sibi vbique obuersantem ha-
beant. vt Paulus dicat, miserabiliores esse nos omnibus hominibus, si in hoc mundo dun-
taxat speremus. In his tantis angustiis ne deficiant, adest illis Dominus, qui monet vt al-
tius caput exerat, & longius oculos coniciant, beatitudinem, quam in mundo non vid-
ent, apud se reperertos. hanc beatitudinem, præmium, mercedem, retributionem voc-
cat: non operum æstimans meritum, sed compensationem esse significans eorum præ-
sursuris, passionibus, contumeliis, &c. Quamobrem nihil obest quominus vitam æternam
remunerationem, Scripturæ exemplo, vocemus: quòd in ea Dominus suos ex laboribus
in quietem, ex afflictione in prosperum & optabilem statum, ex mœsticia in gaudium,
ex paupertate in affluentiam, ex ignominia in gloriam recipiat. omnia deniq; quæ per-
pessi sunt mala, bonis maioribus permuet. Sic & nihil erit incommodi si vitæ sanctita-
tem, existimemus esse viam, non quidem quæ aditum aperiat in gloriam cælestis regni,
sed qua electi à Deo suo in eius manifestationem ducantur: quando hæc bona eius vo-
luntas est, glorificare quos sanctificauit. Tantum ne correlationem meriti ac mercedis
imaginemur, in qua importunè hærent Sophistæ, quia istum quem exponimus finem
non considerant. Quàm autem præposterum est, vbi in vnum finem vocat nos Domi-
nus, aliorsum respicere? Nihil, clarius est quàm ad subleuandam aliquo solatio carnis no-
stræ debilitatem, nõ autem ad instandos gloria animos, mercedem bonis operibus pro-
mitti. Qui ergo meritum operum inde colligit, vel appendit in trutina opus cum mer-
cede, à recto Dei scopo longissimè aberrat.

5 Proinde quum Scriptura dicit, Deum iustum iudicem redditurum olim suis iusti-
tiæ coronam, non tantum cum Augustino excipio, Cui redderet iustus iudex coronam,
si non donasset gratiam misericors Pater: & quomodo esset iustitia nisi præcessisset gra-
tia quæ iustificat impium? quomodo ista debita redderetur, nisi prius illa indebita da-
rentur: sed aliud etiam addo, Quomodo iustitiam imputaret nostris operibus, nisi quod
iniustitiæ in illis est, absconderet sua indulgentia? Quomodo censeret digna merce-
de, nisi quod in illis pœna dignum est, immensa benignitate aboleret? Solet enim ille
vir gratiam nominare vitam æternam, quia gratuitis Dei donis reddatur dum operibus
rependitur. At Scriptura nos vltra humiliat & simul erigit. Nam præterquam quòd
in operibus gloriarì vetat, quia sunt gratuita Dei dona, simul facibus quibusdam sem-
per inquinata esse docet: vt Deo satisfacere non possint si ad iudicij eius regulam ex-
aminentur: sed, ne concedat nobis alacritas, mera venia placere. Et si autem paulo aliter
Augustinus quàm nos loquitur: in re tamen non ita dissentire constabit ex eius ver-
bis, libro ad Bonifacium tertio, cap. 5. Vbi quum inter se duos contulisset homines, alte-
rum vitæ vsque ad miraculum sanctæ & absolutæ: alterum probum quidem & integris
moribus, non tamen adeò perfectum quin desiderari in eo multum queat: tandè infert,
Nempe iste qui moribus illo videtur inferior, propter rectam in Deum fidè ex qua viuuit
& secundum quam in omnibus delictis suis se accusat, in omnibus bonis operibus Deum
laudat, sibi tribuens ignominiam, illi gloriam: atque ab ipso sumens & indulgentiam
peccat

2. Tim. 4.
8.
Augu. ad
Valèr. de
gratia, &
lib. arbit.

peccatorum & dilectionem rectè factorum, de hac vita liberandus, in confortium Christi migrat. Quare, nisi propter fidem? quæ licet sine operibus neminem saluat (ipsa enim est non reprobata fides, quæ per dilectionem operatur) tamen per ipsam etiam peccata solvantur, quia iustus ex fide vivit. sine ipsa verò quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Hic certè non obscurè fatetur quod tantopere contendimus, inde pendere bonorum operum iustitiam quòd per veniam deo approbantur.

Habac. 2. 4.

Luc. 16. 9.

6 Superioribus locis proximum sensum habent isti: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis: ut quum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula. Diuitibus

Prima Bectia-
lis obiectio. In
caelis thesauri-
zare iubetur.

1. Tim. 6.
17.

huius sæculi præcipe non superbè sapere, neque sperare in incertis diuitiis, sed in deo vivo: bene agere, diuites fieri in bonis operibus, thesaurizare sibi diuinitatem bonum in futurum, vt apprehendant vitam æternam. Opibus enim comparantur bona opera, quibus in beatitudine vitæ æternæ fruamur. Respondeo, nos ad veram eorum intelligentiam nunquam accessuros nisi oculos in scopum conuertamus quòd sua verba Spiritus dirigit. Si verum est quod ait Christus, Ibi animum nostrum residere vbi est thesaurus noster: quemadmodum filij sæculi intenti esse solent ad ea comparanda quæ ad præ-

Responso. Nihil autem significat hi loci, quam vt rostrum esse doceant, si velum patriam esse credimus, illuc potius transmittere opes nostras, quam hic retinere, vbi subita migratione amittendæ sunt.

Matth. 6.
21.

sentis vitæ delicias faciunt: ita fidelibus videndum est, postquam hanc vitam instar somnij mox euanituram didicerunt, vt ea quibus verè frui volunt, eò transmittant vbi solidam vitam sunt habituri. Quod ergo faciunt qui dimigrare instituunt in locum aliquem, vbi perpetuam vitæ sedem elegerunt, nobis imitandum est. præmittunt illi suas facultates, neque illis ad tempus agrè carent: quia se beatiores eo putant quo plus habent bonorum vbi diu sunt futuri. Nobis si cælum patriam esse credimus, illuc potius transmittere opes nostras conuenit, quam hic retinere vbi subita migratione peritura nobis sint, Quomodo autem transmittemus: nempe si pauperum necessitatibus communicamus:

Quomodo id fieri potest.

Matth. 25.
40.

Qui largitur pauperi, domino sceneratur. Item, Qui benignè seminat, benignè metet. Deponuntur enim in manum domini quæ fratribus ex charitatis officio impenduntur. Ille, vt est bonæ fidei depositarius, olim restituet cum copioso scenore. Ergone tanti sunt apud deum nostra officia vt sint in eius manu quasi reconditæ nobis opes? Et quis horreat ita loqui, quum toties ac tam aperte id testetur Scriptura? Cæterum si quis à mera dei benignitate transilire velit ad operum dignitatem, his testimoniis ad erro-

Summa totius
responsionis.

1. Cor. 9.
6.

rem astruendum nihil iuuabitur. Nihil enim ritè inde colligas nisi meram diuinæ erga nos indulgentiæ propensionem: quandoquidem quo nos ad benefaciendum animet, quamlibet vel solo eius intuitu indigna sint quæ illi exhibemus obsequia, nullum tamen perditum finit.

2. Thess. 1.
5.

7 Sed magis vrgent Apostoli verba: qui dum Thessalonicenses in tribulationibus consolatur, eas immitti illis docet vt digni habeantur regno dei pro quo patiuntur. Si quidem, inquit, iustum est apud deum, reddere iis qui vos affligunt, afflictionem: vobis autem relaxationem nobiscum, quum reuelabitur dominus Iesus è cælo. Author verò epistolæ ad Hebræos, Non est, inquit, iniustus deus vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius, quòd ministrastis sanctis. Ad priorem locum

Secunda obiectio. Per afflictiones pii qui iustitiam exercuerunt digni habentur regno dei.

Rom. 8.
29.

elegit filios, Christo primogenito conformari: sicut oportuit illum primò pari, & tum demum intrare in gloriam sibi destinatam: ita & nos per multas tribulationes oportet ingredi in regnum cælorum. Tribulationes ergo dum patimur pro Christi nomine, quædam veluti notæ imprimuntur nobis quibus oues gregis sui deus signare solet. Hac

Responso ad priorem locum.

Luc. 24.
26.

ergo ratione digni habemur regno dei, quia stigmata domini nostri & magistri portamus in corpore, quæ sunt filiorum dei signa. Huc & illæ sententiæ pertinent, Nos circumferre mortificationem Iesu Christi in corpore nostro: vt vita ipsius manifestetur in nobis. Nos passionibus eius conformari, vt perueniamus ad similitudinem resurrectionis ex mortuis. Quæ subicitur ratio, non ad probandam vllam dignitatem, sed spem regni dei confirmandam pertinet: ac si diceret, Vt iusto dei iudicio conuenit, videntiam ab inimicis vestris expectere earum quas vobis intulerint vexationum: ita vobis relaxationem & quietem à vexationibus impertiri. Alter locus, qui sic iustitiam dei decere tradit suorum obsequia obliuioni non mandare, vt propè iniustum fore innuar si obliuiscatur, hæc rationem habet: deus, quo segnitiam nostram acuet, fiduciam nobis fecit, non irritum fore quem in gloriam nominis sui susceperimus laborem. Semper mem-

Digni, qui & q. 40.

Gal. 6. 17.

ergo ratione digni habemur regno dei, quia stigmata domini nostri & magistri portamus in corpore, quæ sunt filiorum dei signa. Huc & illæ sententiæ pertinent, Nos circumferre mortificationem Iesu Christi in corpore nostro: vt vita ipsius manifestetur in nobis. Nos passionibus eius conformari, vt perueniamus ad similitudinem resurrectionis ex mortuis. Quæ subicitur ratio, non ad probandam vllam dignitatem, sed spem regni dei confirmandam pertinet: ac si diceret, Vt iusto dei iudicio conuenit, videntiam ab inimicis vestris expectere earum quas vobis intulerint vexationum: ita vobis relaxationem & quietem à vexationibus impertiri. Alter locus, qui sic iustitiam dei decere tradit suorum obsequia obliuioni non mandare, vt propè iniustum fore innuar si obliuiscatur, hæc rationem habet: deus, quo segnitiam nostram acuet, fiduciam nobis fecit, non irritum fore quem in gloriam nominis sui susceperimus laborem. Semper mem-

Respon. ad alterum locum ex epist. ad Hebr. disjunctum.

2. Cor. 4.
10.

Philip. 3.
29.

cit, non irritum fore quem in gloriam nominis sui susceperimus laborem. Semper mem-

minet

minerimus, hanc promissionem, vt cæteras omnes, nihil fructus nobis allaturam nisi præcederet gratuitum misericordiæ fœdus, cui tota salutis nostræ certitudo incumbet. Eo autem freti, confidere securè debemus, obsequis etiam nostris quamlibet indignis non defuturum à d. ei liberalitate præmium. In ea expectatione vt nos confirmet Apostolus, d. eum asserit non esse iniustum, quin constaturus sit fidei semel datæ. Iustitia igitur ista magis ad diuinæ promissionis veritatem, quam ad reddendam debitam æquitatem refertur. In quem sensum insigne est dictum Augustini: quod vt vir sanctus repetere sæpius pro memorabili non dubitauit, ita non indignum iudico quod assiduè memoria repetamus. Fidelis, inquit, Dominus, qui se nobis fecit debitorem: non aliquid à nobis accipiendo, sed omnia promittendo.

Instituta quid.

In Psal. 32: 109, & alibi sæpe.

Tertius obiectio ex vitiis Apostoli locis collecta.

8 Adducuntur & illæ Pauli sententiæ, Si habeam omnem fidem, ita vt montes loco dimoueam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Item, Nunc manent spes, fides, charitas: sed maxima in hæc charitas. Item, Super omnia habete charitatem, quæ est vinculum perfectionis. Ex primis duobus contendunt nostri Pharisei charitatem nos iustificari potius quàm fide: virtute nimirum, vt ipsi aiunt, potiore. At nullo negotio diluitur hæc argutio. Exposuimus enim alibi, ad veram fidem nihil pertinere quæ primo loco dicuntur. Alterum nos quoque de vera fide interpretamur, qua maiorem esse charitatem dicit: non tanquam sit magis meritoria, sed quia magis fructuosa est, quia latius patet, quia pluribus seruit, quia semper viget: quum fidei vsus ad tempus consistat. Si excellentiam spectamus, meritò d. ei dilectio primas tenet: de qua hic sermo Paulo non est. Siquidem vnum istud vrget vt mutua charitate nos in Domino vicissim ædificemus.

1. Cor. 13: 2, & 13: Col. 3: 14.

Res. primus locus in loquitur de fidei significat: sed de fide miraculorum.

Secundus locus, transferre quæstionem statum de infirmitate: ne ag. ut, quæ fidei est: quum in illa tanquam instrumentum in Christi iustitiam apprehendimus & gratis obtinemus, non autem charitate: ut dicitur in fidei officio.

Confirmatio à summi.

Item ab explicacione mentis Apostoli.

Sed fingamus, modis omnibus charitatem fidei præcellere: quis tamè sano iudicio, imò quis omnino sano cerebro, ex eo ratiocinetur magis iustificare: Vis iustificandi quæ penes fidem est, non in dignitate operis locatur. Sola d. ei misericordia & merito Christi constat nostra iustificatio, quam dum fides apprehendit, iustificare dicitur. Nunc si aduersarios interrogos quo sensu iustificationem charitati assignent: respondebunt, Quia officium est Deo gratum, eius merito, ex diuinæ bonitatis acceptance iustitiam nobis imputari. Hinc vides quàm bellè procedat argumentum. Fidem iustificare dicimus, non quia iustitiam nobis sua dignitate mereatur: sed quia instrumentum sit quo Christi iustitiam gratis obtinemus. Isti, prætermissa d. ei misericordia, Christoque præterito (vbi summa iustitiæ est) charitatis beneficio nos iustificari pugnant, quia supra fidem excellat. Perinde ac si quis aptiorem esse Regem disputer conficiendo calceo quàm futolem, quia sit infinito præstantior. Hic vnus syllogismus amplo documento est scholæ omnes Sorbonicas ne summis quidem labris degustare quid sit fidei iustificatio. Siquis autem rixator adhuc interpellet cur fidei nomen tantulo intervallo apud Paulum variè accipiamus, huius interpretationis non leuis ratio mihi constat. Quum enim dona illa quæ enumerat Paulus, fidei & spei quodammodo subsint, quia ad cognitionem d. ei spectant, ea omnia *ut dicitur in 1. Cor. 13: 2* sub nomine fidei & spei complectitur. acsi diceret, Et Prophetia, & lingua, & interpretandi gratia & scientia hunc habent scopum vt nos ad cognitionem d. ei deducant. Deum autem non nisi per spem & fidem in hac vita agnosceamus. Quum ergo fidem & spem nomino, hæc omnia simul comprehendo. Manent itaque hæc tria, Spes, Fides, Charitas: hoc est, quantacunque sit donorum varietas, hæc omnia referuntur. Inter hæc præcipua est charitas, &c. Ex tertio loco inferunt, Si perfectionis vinculum est charitas: ergo & iustitiæ, quæ nihil aliud est quàm perfectio. Primò, vt omittamus perfectionem illic à Paulo vocari dum probè constitutæ Ecclesiæ membra inter se bene cohærent, ac fateamur charitate nos coram Deo perfici: quid tamen noui afferunt? Ego enim semper contrà excipiam, ad perfectionem istam nunquam nos peruenire nisi charitatis numeros impleamus. indèque inferam, quum omnes à charitatis complemento sint remotissimi, spem omnem illis perfectionis abscessam esse.

Tertius locus alio scilicet perfectionis vinculum charitatis tribuit: & utriusque accipiamus: nihil tam enim horum verum mutet.

Quarta obiectio. Christus iustitiam quædam pro mandatorum obseruationem regna Dei accipere.

9 Nolo singula persequi quæ hodie stulti Sorbonicæ arrepta ex Scripturis temere (vt quodque primum obuium se tulit) testimonia aduersum nos iaculantur. Sunt enim quædam ita ridicula vt nec commemorare ipse possim, nisi velim haberi meritò ineptus. Itaque finem faciam, vbi Christi sententiam explicuero, qua mirum in modum sibi placeant. Respondet enim Legisconsulto roganti quid esset ad salutem necessarium, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quid vltra, inquit, volumus, quum ab ipso gratiæ

Matt. 19: 17.

anti

authore per mandatorum obseruationem acquirere iubeamur regnum Dei: Quasi verò non constet, Christum iis responsa sua attemperasse quibuscumque negotium esse sibi videbat. Hic a Legis doctore interrogatur de ratione obtinenda: beatitudinis: neque id simpliciter, sed quid faciendo ad ipsam perueniant homines. Et loquentis persona & ipsa interrogatio Dominum inducebat vt sic responderet. Ille persuasione legalis iustitiæ imbutus, in operum fiducia cæcutiebat. Deinde non aliud quærebat nisi quæ essent opera iustitiæ, quibus salus comparetur. Ergo meritò remittitur ad Legem, in qua est absolutum iustitiæ speculum. Nos quoque clara voce prædicamus seruanda esse mandata, si in operibus vita queritur. Atque hæc doctrina cognitu necessaria est Christianis. quomodo enim ad Christum confugerent, nisi se agnoscerent à via vitæ in mortis præcipitium exidisse? Quomodo autem intelligerent quàm procul aberrariunt à via vitæ, nisi prius qualis sit illa intelligant? Tum igitur demum recuperandæ salutis asylum in Christo esse admonentur, dum cernunt quantum sit vitæ suæ cum diuina iustitia, quæ Legis obseruatione continetur, dissidium. Summa hæc est. si in operibus salus queritur, seruanda esse mandata quibus instituiamur ad perfectam iustitiam. Sed non est hic hærendum nisi velimus in medio cursu deficere. nemo enim nostrum seruanda mandatis par est. Quoniam ergo Legis iustitia excludimur, ad aliud subsidium nos conferamus necesse est: nempe ad fidem Christi. Quamobrem vt hic Dominus quem vana operum confidentia turgere nouerat Legis doctorem, ad Legem reuocat, vnde discat se esse peccatorem, tremendo æternæ mortis iudicio obnoxium. Sic alios qui eiusmodi sui notitia iam humiliati sunt, alibi omissa Legis mentione, gratiæ promissione solatur, Venite ad me omnes qui laboratis, & oerati estis, & ego reficiam vos: & inuenietis requiem animabus vestris.

Matth. ii.
29.

10 Tandem, postquam Scripturam inuertendo defatigati sunt, ad argutias & sophismata delabuntur. Cauillantur in eo, quòd fides alicubi opus vocatur: atque inde colligunt nos perperam fidem operibus opponere. Quasi verò fides, quatenus obedientia est diuinæ voluntatis, suo merito iustitiam nobis conciliet: ac non potius, quòd Dei misericordiam amplectendo Christi iustitiam, ab ea nobis oblatam in Euangelij prædicatione, cordibus nostris obsignat. Talibus ineptiis diluendis si nõ immoror, veniam dabunt lectores. ipsæ enim, sine alieno impetu, suapte debilitate satis franguntur. Obiectionem tamen vnam, quæ speciem habet aliquam rationis, obiter discutere libet, ne quibus non ad eò exercitatis negotium faciat. Quum eandem esse contrariorum regulam dicet sensus cõmunis, ac peccata singula iniustitiæ nobis vertantur, consentaneum esse aiunt, singulis quoque bonis operibus iustitiæ laudem tribui. Qui respondent, ab vna infidelitate propriè prodire hominum damnationem, non à particularibus peccatis, mihi non satisfaciunt. Equidem illis assentior, fontem ac radicem omnium malorum, incredulitatem esse. Est enim prima à Deo defectio, quam sequuntur deinde particulares contra Legem transgressiones. Sed quòd videntur eandem statuere bonorum & malorum operum rationem in æstimanda iustitia vel iniustitia, in eo cogor ab ipsis dissentire. Iustitia enim operum est perfecta Legis obedientia. Itaq; iustus operibus esse non potes nisi hanc velut rectam lineam perpetuo vitæ tenore sequeris. Ab ea vbi primùm deflexisti, in iniustitiam prolapsus es. Hinc apparet, iustitiam non ex vno aut paucis operibus contingere, sed ex inflexibili indefessaque obseruatione diuinæ voluntatis. At iudicandæ iniustitiæ multo diuersissima est ratio. Qui enim scortatus est, aut furatus, vno delicto, mortis est reus: quia in Dei maiestatem offendit. Impingunt ideo nostri isti argutiores, quòd ad illud Iacobi non aduertunt animum, Qui peccauerit in vno, factum omnium reum iam esse: quia qui vetuit occidere, vetuit & furari, &c. Proinde absurdum videri non debet, quum dicimus, mortem iustum esse vniuscuiusque peccati stipendium: quia iusta Dei indignatione ac ultione digna sunt singula. Sed insulsus eris ratiocinator si ex aduerso inferas, vno opere bono conciliari posse hominem Deo, qui multis peccatis eius iram promeretur.

Responso ex
verbis ipsius
interrogantis.

Summa expositio
horum
Christi verborum.

Postrema obiectio, ex eo quod Ioh. 6. 29. fides dicitur opus.

Responso non iustificat quatenus est opus.

Instantiæ, eandem esse contrariorum regulam.

Responso 1.

Responso 2. per distinctionem horum contrariorum, quorum diuersissima est ratio.

Iacob. 2. 12.

CAPVT XIX.

De libertate Christiana.

Partes huius capitis.

1. Necessitas doctrinæ de libertate Christiana, sect. 1. eiusdemque libertatis præcipuæ partes explicantur, sect. 2. vsque ad 9.

2. Hui

- 2. Huius libertatis natura & efficacia, aduersus Epicureos, & alios qui infirmorum rationem minime habent, scēt. 9. & 10.
- 3. De scandalo, dato & accepto: eorūque consideratio proluxa nec non necessaria, à scēt. 11. ad capitis finem.

*Contra huius
capitis est pro
vibus de iusti-
ficatione, &
quam v. illis a-
necess. via fit li-
bertatis Christi-
fianę vera co-
gnitio.*

Ractandum nunc de Christiana libertate: cuius explicatio prætermitti mi-
nimè ab eo debet cui summam Euangelicæ doctrinæ compendio comple-
cti propositum sit. Est enim res apprime necessaria, ac citra cuius cognitio-
nem nihil ferè sine dubitatione aggredi conscientia audent: in multis hæsi-
tant & resiliunt, semper variant & trepidant. præsertim verò appendix est iustificatio-
nis, & ad vim eius intelligendam non parum valet. Imò qui Deum seriò timent, hinc
fructum incomparabilem percipient eius doctrinæ quam impij & Lucianici homi-
nes lepidè suis diceriis exagitant: quia in spiritali ebrietate, qua correpti sunt, quævis
proteruia illis est licita. Quare nunc opportunè in medium prodibit: deinde planiorem
eius dispositionem (nam leuiter aliquoties suprà à nobis tractata est) in hunc locū reiice-
re vitale fuit: quia simulque iniecta est aliqua mentio Christianæ libertatis, ibi aut fer-
uent libidines, aut insani motus surgunt, nisi maturè obuiam eatur lasciuia ingenijs istis,
quæ alioqui optima quæque pessimè corrumpunt. Partim enim huius libertatis prætex-
tu omnem Dei obedientiam excutiunt, & in effrænatam licentiam se proripiunt: par-
tim indignantur, putantes omnem moderationem, ordinem, rerūque delectum tolli.
Quid hic agamus, talibus angustijs circumsepti? An Christiana libertate valere iussa, hu-
iusmodi periculis opportunitatem præcidamus? Atqui, vt dictum est, nisi ea tenetur, nec
Christus, nec Euangelij veritas, neque interior pax animæ rectè cognoscitur. Danda po-
tius opera ne adeò necessaria doctrinæ pars supprimatur, & occurratur tamen interim
absurdis illis obiectionibus quæ inde enasci solent.

1. Conscientia

2. Lasciuia in-
genua coarctet.

3. Christiani veri-
sum. Euangelij
veritatem, ani-
mę pacem tue-
rit.

Præter tres hu-
ius libertatis.

1. Prima est, vt
Lex iustitia om-
nissimè & fideles
vni Christum
habeant.

2. Christiana libertas in tribus (vt ego quidem sentio) partibus sita est. Prima, vt fide-
lium conscientia, dum fiducia suæ coram Deo iustificationis quærenda est, sese supra
Legem erigant atq; efferant, totamque Legis iustitiam obliuiscantur. Nam quum Lex
(vt alibi iam demonstratum est) neminem iustum relinquit: aut ab omni spe iustifica-
tionis excludimur, aut ab illa nos solui oportet: ac sic quidem, vt nulla prorsus operum
ratio habeatur. Nam qui vel tantillum operum se afferre debere ad obtinendam iusti-
tiam cogitat, non potest modum aut finem præfigere: sed debitorem vniuersæ Legis se
constituit. Sublata igitur Legis mentione, & omni operum cogitatione seposita, vnam
Dei misericordiam amplecti conuenit quum de iustificatione agitur: & auerso à nobis
aspectu, vnum Christum intueri. Nò enim illic quæritur quomodo iusti simus: sed quo-
modo, iniusti licet ac indigni, pro iusti habeamur. Cuius rei si certitudinem aliquam
assequi volunt conscientia, nullum Legi dare locum debent. Neque hinc rectè quis col-
ligat, Legem fidelibus superuacaneam esse, quos non ideo docere & exhortari & sti-
mulare ad bonum desinit, tametsi apud Dei tribunal in eorum conscientijs locum non
habet. Hæc enim duo vt multo diuersissima sunt, ita probè diligentèrque sunt à nobis
distinguenda. Tota Christianorum vita, quædam pietatis meditatio esse debet: quo-
niam in sanctificationem vocati sunt. In hoc situm est Legis officium, vt eos officij sui
admonendo, ad sanctitatis & innocentia studium excitet. At vbi conscientie sollicitan-
tur quomodo Deum habeant propitium, quid responsuræ sint, & qua fiducia constatu-
ræ si ad eius iudicium postulentur: ibi non subducendum est quid Lex requirat, sed v-
nus Christus pro iustitia proponendus, qui omnem Legis perfectionem superat.

Obiectio.

Responso, per
à fructu ne in
fina legalis
& Evangelicæ.

Prima hanc
partē tota ad
Galatas episto-
la comprobatur,
ex tribus illis
præcipuis capi-
tulis, in quib.
v. illis vnam
ferunt.

3. In hoc cardine totum ferè argumentum Epistolæ ad Galatas vertitur. Nam in sul-
fos esse interpretes qui docent Paulum in ea pro ceremoniarum tantum libertate pug-
nare, ex locis argumentorum probari potest. Quales isti sunt, Quòd Christus factus sit
pro nobis execratus, vt nos ab execratione Legis redimeret. Item, In libertate qua Chri-
stus vos liberauit, stete, & ne rursus iugo seruitutis implicemini. Ecce, ego Paulus dico,
si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. Et qui circumciditur, debitor est vniuer-
sæ Legis. Christus vobis otiosus factus quicumque per Legem iustificamini: à gratia ex-
cidistis. Quibus certè aliquid sublimius còtinetur quàm ceremoniarum libertas. Equi-
dem fateor Paulum illic de ceremonijs tractare: quia illi cum pseudoapostolis pugna
est, qui veteres Legis vmbras, Christi aduentu abolitas, reducere in Christianam Eccle-
siam moliebantur. Verum ad hanc quæstionem expediendam disputandi erant altiores
loci, in quibus tota controuersia posita erat. Primum, quia vmbris illis Iudaicis obscu-
rabat

Primum, quia.

Eph. 1. 4
1. Thim. 4. 5

Gal. 3. 13
& 5. 1.

rabatur Euangelij claritas, ostendit in Christo nos solidam eorum omnium exhibitionem habere quæ Mofaricæ ceremoniis adumbrabantur. Deinde quia illi impostores pessima opinione imbuebant plebem, quòd hæc scilicet obedientia valeret ad promerendam Dei gratiam: hic plurimum insistit, ne vllis Legis operibus, nedum minutis illis elementis, iustitiam se consequi posse coram Deo existiment fideles. Et simul docet damnatione Legis, quæ vniuersis hominibus aliàs impendet, esse per crucem Christi liberos: vt plena securitate in vno Christo acquiescant. Qui locus huc propriè pertinet. Postremo conscientias fidelium suam asserit libertatem, ne qua religione in rebus non necessariis obstringantur.

Secundum.

Gal. 4. 30.

Tertium.

4 Altera, quæ ex superiore illa pendet, vt conscientia non quasi Legis necessitate coactæ, Legi obsequantur: sed Legis ipsius iugo liberæ, voluntati Dei vitrò obediant. Quoniam enim in perpetuis terroribus versantur quandiu sub Legis dominio sunt, a lacri promptitudine in obedientiam Dei nunquam compositæ erunt nisi huiusmodi prius libertate donatæ. Exemplo & breuius & magis perspicuè assequemur quòd hæc pertineat. Deum præceptum esse vt diligamus Deum nostrum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Id vt fiat, anima prius omni alio sensu & cogitatione est euacuanda, cor omnibus desideriis expurgandum, vires in hoc vnum colligendæ & contrahendæ. Qui præ aliis multum progressi sunt in via Domini, longissimè absunt ab hac meta. Nam etsi Deum ex animo diligunt, & sincero cordis affectu: multam tamen adhuc cordis & animæ partem occupatam habent carnis cupiditatibus, quibus retrahuntur & sistuntur quominus citato ad Deum cursu pergant. Multo quidem conatu contendunt: sed caro partim eorum vires debilitat, partim ad sese applicat. Quid hic faciant, dum sentiunt nihil se minus quàm Legem præstare? Volunt, aspirant, conantur: sed nihil ea qua decet perfectione. Si Legem intuentur, quicquid tentant aut meditantur operis, maledictum esse vident. Nec est quòd se quisque fallat, colligens opus eo ipso non omnino malum esse quia imperfectum, & ideo quod in eo boni est Deo nihilominus acceptum esse. Nam Lex perfectam dilectionem exigens, omnem imperfectionem damnat, nisi rigore mitigato. Opus igitur suum consideret, quod pro parte bonum videri volebat: & eo ipso transgressionem Legis esse inueniet quia imperfectum est.

2. Altera para
libertatis Christi
est, vt con-
scientia à Le-
gis iugo liberæ
voluntati Dei
vitro obediat.

Id fieri non po-
test, quandiu
sub Lege sum-
mus.

Ratio.

Vbi vero ab
hac seuera Le-
gis exactiōe
(quæ perfectā
obedientiam po-
stulat) libera-
mur, hilares
& magna ala-
crite deo vo-
canti responde-
re possumus.

5 En quomodo omnia nostra opera Legis maledictioni subiaccunt si ad Legis modum exigantur. Quomodo autem tum se alacriter accingerent ad opus infœlices animæ, pro quo non nisi maledictionem se referre posse confiderent? Rursum si ab hac seuera Legis exactiōe, vel potius toto Legis rigore liberatæ, paterna lenitate se à Deo appellari audiant, hilares & magna alacritate vocanti respōdebunt, & ducentem sequentur. In summa, qui Legis iugo astringuntur, seruis sunt similes quibus certæ in singulos dies operæ à dominis indicuntur. Hi enim nihil effectum putant, nec in conspectum dominorum venire audent, nisi exactus operatum modus constiterit. Filij verò, qui liberalius, & magis ingenuè à patribus tractantur, eis non dubitant inchoata & dimidiata opera, aliquid etiam vitij habetia offerre, consiliū suam obedientiam & animi promptitudinem illis acceptam fore, etiam si minus exactè effecerint quod volebant. Tales nos esse oportet qui certò confidamus, obsequia nostra indulgentissimo Patri probatum iri, quantulacunque sint, & quantumuis rudia ac imperfecta. Qualiter etiam per Prophetam nobis confirmat, Parcā eis, inquit, sicut solet Pater Filio parcere seruienti sibi. vbi Parcere pro indulgere vel humaniter ad vitia coniuere positum cōstat, quem simul obsequi meminerit. Neque hæc fiducia parum nobis necessaria est, sine qua frustra omnia conabimur. siquidem nullo nostro opere se coli reputat Deus, nisi quod in eius cultum verè à nobis fiat. Id autem qui possit inter illos terrores, vbi dubitatur offendaturne Deus, an colatur nostro opere?

Mala. 3. 17.

6 Atque ea causa est cur author Epistolæ ad Hebræos quicquid in sanctis Patribus bonorum operum fuisse legitur, ad fidem referat, & ea duntaxat ex fide estimet. De hac libertate illustris est locus in Epistola ad Romanos, vbi Paulus ratiocinatur, peccatum non debere nobis dominari quia non sumus sub Lege, sed sub gratia. Quum enim fideles hortatus esset ne peccatum in eorum mortali corpore regnaret, neve exhiberent membra sua arma iniquitatis peccato, sed Deo se deuouerent tanquam ex mortuis uiuentes, & membra sua arma iustitiæ Deo: illi verò contrà obiiicere possent, se adhuc carnem secum ferre, plenam concupiscentiis, & peccatum in se habitare: subiicit eam con-

Probatio hu-
ius secunde par-
tis, ex Aposto-
lo.

Finit eius est,
hac libertate
non ad malum

solat

Deut. 5. 5

Heb. 11. 2.

Rom. 6.

42.

accedi, sed ad
bonū animā
vī.

solationem à Legis libertate. ac si diceret, Tametsi nondum extinctum peccatum, nec-
dum iustitiam in se viuere planè sentiant, non tamen esse cur formident, & animo dei-
ciantur quasi Deum semper offensum habeant ob peccati reliquias: quādo per gratiam
à Lege sint manumissi, ne eius regula sua opera examinentur. Qui verò peccandum in-
ferunt, quia non simus sub Lege, hanc libertatem nihil ad se pertinere intelligant: cuius
finis est, nos ad bonum animare.

7. Tertia pars,
verum indijer-
rentiam liber-
vī.

hinc pars
eius quo neci-
saria, ad dese-
rationē & su-
perstitionē sol-
tandam.

Superstitionis
descriptio.

7 Tertia, vt nulla rerum externarum, quæ per se sunt *αἰδιδόξα*, religione coram Deo
teneamur quin eas nunc vsurpare nunc omittere indifferēt liceat. Atque huius etiā
libertatis cognitio perquam nobis necessaria est. quæ si aberit, nulla conscientis nostris
futura est quies, nullus superstitionum finis. Videmur hodie plerisque inepti qui disce-
pationem mouemus de libero esu carniū, de libero feriarum vestiumque vsu, & si-
milibus, vt illis quidem videtur, friuolis nugis: sed plus istis inest momenti quā vulgo
creditur. Nam vbi semel se in laqueum coniecerunt conscientiæ, longum & inextrica-
bilem labyrinthum ingrediuntur, vnde non facilis postea exitus patet. Siquis dubitare
inceperit an sibi in linteis, indusiis, sudariis, mantilibus, lino vt liceat: nec de canabe po-
stea securus erit, tandem & de stupis incidet dubitatio. secum enim volutabit annon si-
ne mantilibus cœnare possit, annon sudariis carere. Sicut paulo delicatior cibus illicitus
visus fuerit, demum nec cibarium panem, ac vulgaria edulia tranquillū coram Deo co-
medet: dum in mētem venit, se viliotibus adhuc cibis posse corpus sustentare. Si in sua-
niori vino hæsitauerit, deinde nec vappam, cum bona conscientiæ pace bibet. postremò
nec dulciorem mundiorēque aliis aquam attingere audebit. Denique eò demum ve-
niet vt super transuersam (quod dicitur) festucam incedere nefas ducat. Non enim hīc
leue certamen inchoatur: sed hoc controuertitur an his aut illis nos vt Deus velit: cuius
voluntas consiliis nostris ac factis omnibus præire debet. Hinc alios desperatione in
confusam voraginem abripi necesse est: alios contempto Deo & abiectio eius timore,
viam sibi ruina facere quam expeditam non habeant. Quicunque enim tali dubita-
tione impliciti sunt, quoquò se vertant, præsentem vbiq̃ conscientiæ offensionem
vident.

Probatio hi-
ius tertie par-
tis ex Aposto-
lo ad Roma-
nos.

8 Scio, inquit Paulus, quia nihil commune est (per commune, profanum accipiens) Rom. 14.
14.
nisi qui existimat aliquid commune, illi commune est. Quibus verbis res omnes exter-
nas libertati nostræ subiicit: modò eius libertatis ratio animis nostris apud Deum con-
stet. Verum siquā superstitiosa opinio scrupulum nobis iniiciat, quæ suapte natura pura
erant, nobis contaminantur. Quare subiicit, Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod
probat. At qui diiudicat, si ederit, condemnatus est: quoniam non edit ex fide. Porro

Hanc qui non
observant, tan-
dem euadunt,
1. Dei contem-
ptores.
2. desperabun-
di.
3. Ingrati.

quod est ex fide, peccatum est. Inter huiusmodi angustias qui omnia securè nihilomi-
nus audendo, se animosiores ostendunt, nonne se tantundem à Deo auertunt? qui verò
aliquo Dei timore penitus afficiuntur, quum & ipsi cogantur multa admittere auersan-
te conscientia, formidine consternantur ac concidunt. Omnes quotquot tales sunt, ni-
hil donorum Dei accipiunt cum gratiarum actione, qua tamen sola nobis omnia in v-
sum nostrum sanctificari testatur Paulus. Intellego autem gratiarum actionem ex ani-
mo profectam, qui Dei beneficentiam & bonitatem in suis donis agnoscat. Nam multi
quidem eorum Dei bona esse intelligunt quibus vtuntur, & Deum in operibus suis lau-
dant: sed quum sibi data esse persuasum non habeant, quomodo gratias Deo agerent
tanquam datori? Videmus in summa, quorsum hæc tendat libertas, nempe vt Dei donis
nullo conscientie scrupulo, nulla animi perturbatione vtamur, in quem vsum nobis ab
ipso data sunt: qua fiducia & pacem cum eo habeant animæ nostræ, & eius erga nos lar-
gitemur agnoscant. Hic enim comprehenduntur omnes liberæ obseruationis ceremoni-
æ, ne qua necessitate ad eas obseruandas conscientie astringantur: sed earum vsum
Dei beneficio sibi ad ædificationem subiectum esse meminerint.

Finis huius ter-
tie partē.

Altera pars ca-
pituli de natu-
ra & essentia
libertatis Chris-
tianæ.
1. Abusibus
& periculis.

9 Est autem diligenter obseruandum, Christianam libertatem omnibus suis parti-
bus rem spiritualem esse: cuius tota vis in formidolosis conscientis coram Deo pacifi-
candis posita sit, siue de peccatorum remissione inquietæ sint ac sollicitæ, siue anxie sint
vtrum opera imperfecta & vitii carnalis nostræ inquinata Deo placeant, siue de rerum
indifferentium vsu torqueantur. Quare peruersè interpretantur, vel qui suis cupidita-
tibus ipsam pretextunt, vt bonis Dei donis abutantur in suam libidinem: vel qui nullam
esse putant nisi coram hominibus vsurpatam: ideoque in ea vtenda nullam infirmorum
frat

Rom. 14.
14.

Rom. 14.
22.

1. Tim. 4.
5.

fratrum rationem habent. Primo genere maiorem in modum hoc seculo peccatur. Nul-
lus ferè est cui sumptuoso esse per facultates liceat, quem non delectet, in cœnarum ap-
paratu, in cultu corporis, in extruendis domibus luxuriosus splendor: qui non omni lau-
titiarum genere inter alios eminere velit: qui non sibi in suo nitore mirificè blandiatur.
Et hæc omnia sub Christianæ libertatis prætextu defenduntur. Aiunt res esse indiffe-
rentes. fateor: modò iis indifferenter quis utatur. Cæterùm ubi nimis cupidè appetun-
tur, ubi superbè iactantur, ubi luxuriosè effunduntur, quæ per se licita alioqui erant, his
vitiis cœdari certum est. Inter res indifferentes optimè distinguit illud Pauli, Omnia
munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, quando polluta est

Quorum inge-
nium describi-
tur.

Prætextus iis
& allegatio,
quibus satisfi-
sit, & de vitiis
ad hæc dicitur
agitur.

Tit. 1. 15.

Luc. 6. 24

Amos 6.

1.

Ies. 5. 8.

corum mens & conscientia. Cur enim maledicuntur diuites, qui consolationem suam
habent, qui saturati sunt, qui nunc rident, qui dormiunt in lectis eburneis, qui coniun-
gunt agrum agro, quorum conuiuia citharam, lyram, tympanum, & vinum habent: Cer-
rè & ebur, & aurum, & diuitiæ, bonæ Dei creature sunt, hominum vsibus permisse: imò
Dei providentia destinata: nec ridere, aut saturari, aut nouas possessiones veteribus at-
que auitis adiungere, aut concentu musico delectari, aut vinum bibere, vsquam prohibi-
tum est. Verum istud quidem. sed ubi rerum copia suppetit, in deliciis volutari, ac se
ingurgitare, mentem & animum inebriare præsentibus voluptatibus, nouisque semper
inhicare, hæc à legitimo donorum Dei vsu longissimè absunt. Tollant ergo immodera-
tam cupidinem, tollant immodicam profusionem, tollant vanitatem & arrogantiam:
vt pura conscientia, Dei donis purè vtantur. Vbi ad hanc sobrietatem animus compo-
situs fuerit, habebunt legitimi vsus regulam. Desit rursum hæc moderatio, plebeiæ com-
munisque deliciæ nimix sunt. Nam illud verè dicitur, In burro & rudi panno sæpe ani-
mum purpureum habitare: interdum sub bysso & purpura simplicem humilitatem la-
tere. Ita in suo quisque ordine vel tenuiter, vel modicè, vel splendidè viuat: vt memine-
rint omnes se à Deo ali vt viuant, non vt luxurentur. ac legem hanc Christianæ liberta-
tis putent si cum Paulo didicerint, in quibus sunt, iis contenti esse: si norint & humiles
esse & excellere: si docti sint vbique & in omnibus & saturari, & esurire, & abundare,
& penuriam pati.

Abusus item
detcgitur.

Quomodo sit
corrigendus.

Philip. 4. 12.

10. Errant & in eo plerique, quòd perinde ac si sua libertas incolumis ac salua non
esset nisi testes haberet homines, promiscuè & imprudenter ea vtuntur. Qua importu-
na vsurpatione infirmos fratres sæpenumero offendunt. Videas hodie quosdam, quibus
sua libertas non videtur consistere nisi per esum carniū die Veneris in eius possessio-
nem venerint. Quòd edunt non reprehendo: sed exigenda est ex animis falsa isthæc o-
pinio. siquidem cogitare debebant, nihil se sua libertate nouum consequi in hominum
conspectu, sed apud Deum: & tam in abstinento constitutam esse, quàm in vtendo. Si
coram Deo nihil referre intelligunt vescaturne carnibus an ouis, rubræne an nigris ves-
tibus induantur: satis superque est. Iam soluta est conscientia, cui eius libertatis benefi-
cium debebatur. Ergo etiam si posthac carnis tota vita abstineant, & colorem vnum
perpetuò ferant, non minus liberi sunt. Imò ideo quia liberi sunt, libera conscientia ab-
stinent. Perniciosissimè verò labuntur quòd si arrum infirmitatem nullius pensi habent,
quam sic sustineri à nobis decet ne quid temere admittamus cum eorum offendiculo.
Verùm interdum quoque interest, coram hominibus asseri nostram libertatem. Et
hoc fateor. modus tamen summa cautione tenendus est: ne infirmorum curam, quos
nobis tantopere Dominus commendauit, abiiciamus.

2. Adversus
eos qui ratione
infirmorum
nullam habent.

Eiusmodi homi-
num error re-
felliunt.

Lapsus perni-
ciosissimus de-
regitur.
Obiectio.
Responsio.

II Dicam hîc itaque de scandalis non nihil, quo in discrimine habenda sint, quæ ca-
uenda, quæ item negligenda: vnde postea statuere liceat quis sit inter homines liberta-
ti nostræ locus. Placet autem vulgaris illa partitio, quæ scandalum aliud datum, aliud ac-
ceptum, tradit: quando & apertum Scripturæ testimonium habet, nec ineptè exprimit
quod significat. Siquid importuna aut leuitate, aut lasciuia, aut temeritate, non ordine,
nec suo loco facias quo imperiti imbecillè que offendantur, scandalum abs te datum
dicetur: quoniam tua culpa factum fuerit vt eiusmodi offensio suscitaretur. Ac omnino
scandalum in re aliqua datum dicitur, cuius culpa ab auctore rei ipsius profecta est.
Scandalum acceptum vocatur, quum res alioqui non improbè nec importunè admif-
sa, malevolentia aut sinistra quadam animi malignitate in offensionis occasionem rapi-
tur. Non enim hîc datum erat scandalum: sed sinistri illi interpretes sine causa ac-
cipiunt. Priore illo scandali genere non nisi infirmi offenduntur: hoc autem secundo

Renotatio com-
moda & apri-
sima theses ad
hypothesin seu
locum doctrinæ
de libertate
Christiana opo-
situm, viden-
licet de scanda-
lis: quoru duo
sunt genera.

Scandalum da-
tum.

F acerba

Acceptum. acerba ingenia & Pharisaica supercilia. Quare alterum vocabimus scandalum infirmorum, alterum Pharifcorum: ac sic libertatis nostræ vsum temperabimus, vt fratrum infirmorum ignorantia cedere debeat: Pharifcorum austeritati nequaquam. Quid enim infirmitati dandum sit, abundè multis locis ostendit Paulus. Infirmos, inquit, in fide suscipite. Item, Ne posthac alius alium iudicemus: verum illud magis, ne offendiculum ponatur fratri, aut lapsus occasio. & multa in eum sensum, quæ ex eo loco peti fatius est quam hic referri. Summa est, vt nos, qui robusti sumus, infirmitates impotentium sufferramus, nec placeamus nobis ipsis: sed vnusquisq; nostrum proximo placeat in bonum, ad ædificationem. Alibi, Sed videte ne quo modo facultas vestra offendiculo sit iis qui infirmi sunt. Item, Omnia quæ in macello venduntur edite, nihil interrogantes propter conscientiam. Porro conscientiam non vestram dico, sed alterius. Denique tales estote vt nullum præbeatis offendiculum neque Iudæis, neque Græcis, neque Ecclesiæ Dei. Alio etiam loco, In libertatem vocati estis, fratres, tantum ne libertatem vestram detis in occasionem carni, sed per charitatem seruite vobis inuicem. Ita est sanè. Libertas nostra non aduersus imbecilles proximos data est, quorum nos per omnia seruos charitas statuit: sed magis, vt pacem cum Deo in animis nostris habentes, pacatè etiam inter homines viuamus. Pharifcorum autem offensio quanti sit facienda, discimus ex verbis Domini, quibus iubet omitti illos, quia cæci sunt, duces cæcorum. Admonuerant discipuli, eos sermone ipsius offensos fuisse. Respondet negligendos, nec curandam esse eorum offensionem.

De scandalo Pharifai. o. s. u. accepto.

Quin. sive hinc ueni infirmum & Pharifai.

Exemplis & doctrina Pauli probatur.

Ibid. 22.

Præmissa doctrina in iura Christiana liberatus moderatio.

Que necessarius est iudicium. Tunc hinc v. s. negl. g. u. d. o.

1. Cor. 10. 23.

Tunc infirmorum & proximorum ædificationem curado.

Ita san. n. vt hac doctrina ad res inoffensiuas referantur.

12 Res tamen adhuc incerta pendet, nisi teneamus qui nobis sint habendi infirmi, & qui Pharifai. quo discrimine sublato, non video quis prorsus restet inter offensiones libertatis vsum, qui nunquam sine summo periculo foret. Verum mihi clarissimè definiisse videtur Paulus tum doctrina tum exemplis quatenus vel moderanda sit libertas nostra, vel offendiculis redimenda. Timotheum quum in consortium suum assumeret, circumcidit: Titum vt circumcideret non adduci potuit. Diuersa facta: nulla consilij nec animi mutatio. nempe in circumcidendo Timotheo, quum liberem esse ab omnibus, omnibus semetipsum seruum fecit: & factus est Iudæis quasi Iudæus, vt Iudæos lucrifaceret: iis qui sub Lege erant, quasi esset sub Lege, vt eos qui sub Lege erant lucrifaceret: omnibus omnia, vt multos seruaret, quemadmodum alibi scribit, Habemus iustam libertatis moderationem, si cum fructu aliquo indifferenter contineri possit. Quid respexerit quum Titum circumcidere fortiter abnuuit, ipse testatur, sic scribens, Sed neque Titus, qui mecum erat, quum esset Græcus, compulsus fuit circumcidi: propter obiter ingressos falsos fratres, qui subintroierant ad explorandum libertatem nostram quam habemus in Christo Iesu, quo nos in seruitutem adigerent, quibus ne ad tempus quidem cessimus per subiectionem, vt Euangelij veritas maneret apud vos. Habemus & necessitatem vindicandæ libertatis, si per iniquas exactiones pseudoapostolorum, ea infirmis in conscientia periclitatur. Vbiq; studendum charitati, & spectanda proximi ædificatio. Omnia, inquit alibi, mihi licent: at non omnia expediunt. omnia mihi licent: at non omnia ædificant. Nemo quod suam est querat, sed quod alterius. Nihil iam hac regula expeditius, quam vendit libertatem nostram, si in proximi nostri ædificationem cedat: sin ita proximo non expediat, ea tunc abstinendum. Sunt qui Paulinam prudentiam simulant in abstinentia libertatis, nihil minus quam in officia charitatis eam cõferentes. Suæ enim quieti vt consulant, omnem libertatis mentionem sepultam optant: quum non minus intersit proximorum libertatem in eorum bonum & ædificationem interdum vsurpare, quam pro ipsorum comodo, eam loco moderari. Pij autem hominis est cogitare, sibi liberam in reb. externis potestatem ideo esse concessam quod sit ad omnia charitatis officia expeditior.

13 Quicquid autem de cauendis offendiculis docui, ad res medias & indifferentes referri volo. Nam quæ necessaria sunt factu, nullius offendiculi timore omittenda sunt. Quemadmodum enim charitati subiicienda est nostra libertas: ita sub fidei puritate subsidere vicissim charitas ipsa debet. Equidem & hic charitatis rationem haberi decet, sed vsque ad aras: hoc est ne in gratiam proximi Deum offendamus. Non est probanda eorum intemperies qui nihil nisi tumultuando agunt, & qui percurrere omnia malunt quam disserere. Ac nec audiendi sunt qui quum in mille impietatis formas duces se præbent, sic sibi agendum fingunt ne proximis sint offendiculo. quasi non interim proximorum conscientias in malum ædificent: præsertim vbi nulla spe exitus in eodem sem-

per hærent luto. Et suaues homines, seu doctrina, seu vitæ exemplo sit instituendus proximus, aiunt lacte pascendum esse, quem pessimis exitialibusque opinionibus imbuunt. Lactis potu se aluisse Corinthios Paulus commemorat: sed si tum inter eos fuisset Pa-
 palis missa, an sacrificasset, ad præbendum ipsis lactis potum? Minimè: nam lac venenum non est. Mentiuntur ergo se alere quos sub blanditiarum specie crudeliter necant. Atque ut demus probandam ad tempus istiusmodi dissimulationem: quousque tandem pueros suos eodem potabunt lacte? Nam si nunquam grandescunt, ut vel tenuem saltem aliquem cibum ferre possint: nec lacte fuisse vnquam educatos certum est. Cur nunc acius cum illis non congregiar, duæ rationes impediunt: quia vix dignæ sunt eorum ineptiæ quæ refutentur, quin apud omnes sanos meritiò fordeant: deinde quia peculiaribus scriptis hoc abundè præstiti, nolo actum agere. Tantum hoc teneant lectores, quibuscumque scandalis Satan & mundus auertere nos moliantur à Dei placitis, vel nos morari ne sequamur quod ille præscribit, strenuè nihilominus pergendum esse: deinde quicquid discriminum impendat, non tamen liberum esse vel latum vnguem deflectere ab eiusdem Dei imperio, nec vllò prætextu fas esse quicquam tentare nisi quod permittit.

1. Cor. 3. 2.

Nam quæ necessaria sunt factis, nullius offendiculi sine re omittenda sunt.

Refutatio in qua in libertatis Christianæ naturam esse essentiam peccati, conscientias prioris, indifferentiis rerum respectu, traditionis humanarum laqueis liberatas esse docetur.

Vide e-
 pilt. de fu-
 giendis im-
 pioriū illi-
 citis fa-
 ctis. Item
 epilt. de
 abricien-
 dis vel ad
 ministran-
 dis sacer-
 dociis. Itē
 libellum
 de vitan-
 dis super-
 stit.

1. Pet. 1. 18.
 Gal. 5. 1. 4

14 Iam verò quum hac libertatis prærogatiua, qualem antea descripsimus, donatæ fideles conscientiæ id Christi beneficio consequutæ sint, ne vllis obseruationum laqueis in iis rebus implicentur in quibus eas esse liberas Dominus voluit: omnium hominum potestate exemptas esse constituimus. Est enim indignum aut Christo gratiam tantæ suæ liberalitatis perire aut conscientias ipsis fructum. Neque res leuicula existimanda nobis est, quam videmus tanti Christo constitisse: vt pote quam non auro aut argento, sed proprio sanguine estimauit. vt Paulus non dubitet dicere, irritam fieri eius mortem, si animas nostras hominibus in subiectionem tradimus. Siquidem non aliud agit aliquot capitibus epistolæ ad Galatas, quàm Christum nobis obsecrari, vel potius extingui, nisi in sua libertate stent conscientiæ nostræ: à qua certè exciderunt, si possunt hominum arbitrio legum ac constitutionum vinculis illaqueari. Verùm, vt res est cognitu dignissima, ita longiori magisque perspicua explicatione indiget. Statim enim atque de humanarum constitutionum abrogatione verbum factum est, ingentes turbæ partim à feditionis, partim à calumniatoribus commouentur: quasi vniuersa simul tollatur ac subuertatur hominum obedientia.

15 Ad eum ergo lapidem nequis impingat, primùm animaduertamus duplex esse in homine regimen: alterum spirituale, quo conscientia ad pietatem & ad cultum Dei instituitur: alterum politicum, quo ad humanitatis & ciuilitatis officia, quæ inter homines seruanda sunt, homo eruditur. Vulgò appellari solent iurisdictioni spiritualis & temporalis, non impropris nominibus. quibus significatur, priorem illà regiminis speciem ad animæ vitam pertinere, hanc autem in his quæ præsentis vitæ sunt versari: non quidem in pascendo tantùm aut vestiendo, sed in præscribendis legibus quibus homo inter homines vitam sanctè, honestè modestèque exigit. Nam illa in animo interiori sedem habet: hæc autem externos mores duntaxat componit. Alterum vocare nobis liceat, regnum spirituale: alterum, regnum politicum. Hæc autem duo, vt partiti sumus, seorsum singula dispicienda semper sunt: & dum alterum consideratur, auocandi auertendique ab alterius cogitatione animi. Sunt enim in homine veluti mundi duo, quibus & varij reges & variæ leges præesse possunt. Hac distinctione fiet ne quod de spirituali libertate docet Euangelium, perperam ad politicum ordinem trahamus: ac si minus secūdum externum regimen humanis legibus subiiceretur Christiani, quia solutæ sunt coram Deo ipsorum conscientiæ: quasi propterea eximerentur omni carnis seruitute, quòd secundum spiritum liberi sunt. Deinde quia in iis etiam cōstitutionibus quæ ad spirituale regnum videtur pertinere, potest aliqua esse hallucinatio, inter has etiam ipsas discernere oportet quæ legitimæ habendæ sint, vt Dei verbo consentaneæ: quæ rursus locum apud pios habere non debeant. De ciuili regimine erit alibi dicendi locus. De legibus etiam Ecclesiasticis dicere in præsentia superfluum: quia plenior tractatio quarto libro conueniunt, vbi de Ecclesiæ potestate agitur. Huius autè disputationis hæc sit clausula. *Questio* (vt dixi) per se non adeo obscura vel perplexa, plerisque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & conscientię forum non satis subtiliter discernunt. Præterea difficultatem auget quòd Paulus obediendum esse magistratui præcipit, non pœnæ solum metu,

Quod ita est intelligendum, vt regimen spirituale à politico discernatur.

Leges ite quæ prius illud spectant consideranda sunt, nec perperam ad posterius pertrahenda.

Prædictum item an sint consentaneæ verbo Dei, necne.

Com. Inso disputationis.

Rom. 13. 13. 5.

Libr. 4.
 cap. 20.

fed propter conscientiam. Vnde sequitur, politicis quoque legibus obstringi conscientias. Quòd si ita esset, caderet quicquid paulo antè diximus, ac iam dicturi sumus de spiritali regimine. Vt hic nodus soluat, primò opera pretium est tenere quid sit conscientia, ac definitio quidem ex etymo vocis petenda est. Nam sicuti quum mente intelligentiàque homines apprehendunt rerum noticiam, ex eo dicuntur scire, vnde & scientiæ nomen ducitur: ita quum sensum habent diuini iudicij, quasi sibi adiunctum testem, qui sua peccata eos occultare non sinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, sensus ille vocatur conscientia. Est enim quiddà inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in seipso suppressere quod nouit, sed eosque persequitur donec ad reatum adducat. Hoc est quod intelligit Paulus, quum tradit, conscientiam

Porro ut clarus liquet, quato ad uim: de conscientia: quomodo non sit: in seipso: non tradit: conscientiam: non sinit.

Rom. 2. 15.

Apustolis res: sionon: capli: ceta.

Simplex notitia in homine residere posset veluti inclusa. Ergo sensus hic qui hominem sistit ad Dei iudicium, est quasi appositus homini custos, qui omnia eius arcana obseruet ac speculetur, nequid in tenebris sepultus maneat. Vnde & vetus illud prouerbiu, Conscientia mille testes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conscientia interrogationem posuit pro tranquillitate animi, quum persuasi de Christi gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author epistolæ ad Hebræos, non habere amplius conscientiam peccati: pro liberatos vel absolutos esse, vt peccatum nos amplius non arguat.

1. Pet. 3. 21

Heb. 10. 2

Deinde ostenditur quia relationem habeat ad exteriora obediendum: primum in rebus quæ per se aut conscientiam: aut mala: faciendū, in modis: & in iustis: rebus.

16 Itaque sicut opera respectum ad homines habent, ita conscientia ad Deum refertur, vt conscientia bona nihil aliud sit quàm interior cordis integritas. In quem sensum Paulus scribit complementum Legis esse charitatem ex pura conscientia & fide non ficta. Postea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, ostendit, dicens quosdam à fide naufragium fecisse, quia bonam conscientiam dereliquerant. His enim verbis, viuum esse colendi dei affectum, sincerumque piè & sanctè viuendi studium indicat. Interdum quidem ad homines quoque extenditur, vt quum testatur, apud Lucam idem Paulus, se operam dedisse vt bona conscientia ambularet erga deum & homines. Sed hoc ideo dictum est, quòd bonæ conscientia fructus ad homines vsque manant ac perueniunt. Propriè autem loquendo, solum deum respicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obstringere conscientiam lex dicatur, quæ simpliciter hominem ligat, sine hominum intuitu, vel non habita eorum ratione. Exempli gratia, Non modò castum seruare animum purumque ab omni libidine, deus præcipit, sed quamlibet verborum obscenitatem & externam lasciuiam prohibet. Huius legis obseruationi, etiamsi nullus in mundo homo uiueret, conscientia mea subiicitur. Ita qui se intemperanter gerit, non tantum eo peccat quòd malum exemplum præbet fratribus: sed conscientiam reatu obstrictam habet apud deum. Alia in rebus per se mediis est ratio. Abstinerè enim debemus siquod pariant offendiculum: sed libera conscientia. Ita de carne idolis consecrata Paulus loquitur. Siquis iniiciat scrupulum (inquit) noli attingere, propter conscientiam. Dico autem conscientiam, non tuam, sed alterius. Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiusmodi carnem nihilominus ederet. Sed utcunque fratris respectu necessaria illi sit abstinentia, vt à deo præscribitur, non tamen conscientia libertatem retinere desinit. Videmus vt lex ista externum opus ligans, conscientiam solutam relinquat.

1. Tim. 1. 5

Act. 24. 16.

1. Cor. 10. 28.

CAPVT XX.

De Oratione, quæ præcipuum est fidei exercitium, & qua Dei beneficia quotidie percipimus.

Partes huius capitis præcipuæ.

- 1 Tractationis de oratione cum superioribus connexio, quid item, & quam necessarium sit illud Christianorum exercitium, sect. 1. & 2.
- 2 Quis sit orandus, addita obiectio quæ nimium frequenter animis occurrit necessaria refutatione, sect. 3.
- 3 Leges quæ inter inuocandum sunt obseruandæ à pijs hominibus, sect. 4. vsque ad 17.
- 4 Per quem est inuocandus, sect. 17. 18. & 19.
- 5 Error aduersus doctrinam de unico Mediatore & intercessore erectus excutitur, additis responsionibus ad præcipua argumenta quæ pro sanctorum intercessione proponuntur, a 20. sect. ad 28.
- 6 Orationis species, & accidentia quædam, sect. 28. 29. 30. 31. 32. & 33.
- 7 Perfectæ inuocantis formula, seu Dominicæ orationis enarratio, à 34. sect. ad 50. vsque.
- 8 Nonnullæ circa orationem obseruandæ rationes de tempore, de perseverantia, de animi affectu & certâ fidei persuasione, sect. 50. 51. 52.

EX his quæ hæcenus disputata sunt, non obscurè perspiciamus, quàm sit homo bonorum omnium egenus ac inanis: vtque illi omnia desint salutis adiuuentia. Quare si præsidia quærit quibus inopie suæ succurrat, extra se exeat oportet, & aliunde ea sibi comparet. Hoc postea nobis explicatum est, Dominum sese vltro ac liberaliter in Christo suo exhibere, in quo pro nostra miseria omnem fœlicitatem, pro nostra inopia opulentiam offert, in quo cælestes thesauros nobis aperit, vt dilectum Filium suum tota fides nostra intueatur, ab ipso tota nostra expectatio pendeat, in ipso tota spes nostra hæreat & acquiescat. Hæc quidem secreta est absconditâq; philosophia, & quæ syllogismis erui non potest: sed scilicet eam perdiscunt quibus oculos aperuit Deus, vt in suo lumine lumen videant. Postquam verò fide edocti sumus, agnoscere quicquid nobis necesse est, nobisque apud nos deest, id in Deo esse ac Domino nostro Iesu Christo: in quo scilicet omnè suæ largitatis plenitudinem Pater residere voluit, vt inde (velut ex vberissimo fœte) hauriamus omnes: superest vt in ipso quæramus, & ab ipso precibus postulemus quod in ipso esse didicimus. Alioqui scire Deum bonorum omnium dominum ac largitorem, qui nos ad se poscendum inuitet: ipsum verò nec adire, nec poscere ad eò non prodesset, vt perinde id futurum sit ac si quis indicaret thesaurum, humi sepultum ac desolatum, negligat. Proinde Apostolus, vt ostendebat otiosum à Dei inuocatione esse non posse veram fidem, hunc ordinem posuit: Sicuti ex Euangelio nascitur fides, sic per eam ad inuocandum Dei nomen corda nostra formari. Atque hoc ipsum est quod aliquanto antè dixerat, Spiritum adoptionis, qui testimonium Euangelij cordibus nostris obligat, erigere spiritus nostros vt vota sua exponere Deo audeant, excitare gemitus inenarrabiles, clamare cum fiducia, Abba, Pater. Hoc ergo postremum, quia obiter duntaxat antè dictum & quasi leuiter tactum est, nunc fusius tractari conuenit.

2 Ergo id orationis obtinemus beneficio, vt ad eas quæ nobis apud cælestem Patrem repositæ sunt opes penetremus. Est enim quædam hominum cum Deo communicatio: qua sanctuarium cæli ingressi, de suis promissis illum coràm appellat: vt quod verbo duntaxat annuenti crediderunt non fuisse vanum, vbi necessitas ita postulat experiantur. Itaque nobis proponi nihil videmus, à Domino expectandum, quod non & precibus iubeamur postulare. adeo verum est, oratione effodi thesauros, quos Euangelio Domini indicatos fides nostra intuita fuerit. Iam verò quàm necessaria sit & quot modis vtilis sit precandi exercitatio, nullis verbis satis potest explicari. Non abs re est profectò quòd cælestis Pater vnicum in sui nominis inuocatione salutis præsidium esse testatur, qua scilicet præsentiam & prouidentiam eius, per quam rebus nostris curandis aduigilet: & virtutis, per quam nos sustineat imbecilles & propè deficientes: & bonitatis, per quam miserè peccatis oneratos in gratiam recipiat, aduocamus: qua denique totum ipsum, vt se nobis præsentem exhibeat accersimus. Hinc eximia conscientiam nostris requies ac tranquillitas nascitur. siquidem necessitate, quæ nos premebat, Domino exposita, vel in eo abundè quiescimus, quòd illum nihil malorum nostrorum latet, quem & optimè nobis velle & optimè consulere posse persuasi sumus.

3 Sed enim, dicit quispiam, annon sine monitore etiam nouit & qua parte urgeamur, & quid nobis expediat: vt superuacuum quodammodo videri queat ipsum precibus nostris sollicitari, perinde atque conuiuentem, aut etiam dormientem, donec voce nostra expergefactus fuerit? Verùm qui sic ratiocinantur, quem in finem suos ad orandum instituerit Dominus non animaduertunt. neque enim id tam sua ipsius, quàm nostra potius causa ordinauit. Vult quidem, vt æquum est, sibi ius suum reddi, dum ei acceptum fertur quicquid expetunt homines, & sentiunt ad suam utilitatem facere, idq; votis testatum faciunt. Sed huius quoque sacrificij quo ipse colitur utilitas ad nos redit. Itaque sancti patres quò Dei beneficia apud se & alios confidentius iactarunt, eò acrius ad precandum fuerunt incitati. Vnum Eliæ exemplum nobis satis erit, qui de consilio Dei certus, postquam regi Achab pluuiam non remere pollicitus est, anxie tamen inter genua precatur, famulumq; septem vicibus mittit ad explorandum: non quòd oraculo fidem abroget, sed quòd officij sui esse nouit, ne somnolenta vel torpida sit fides, sua desideria apud Deum deponere. Quare tamen nobis ad miseras nostras stupidis & liebescentibus, ipse pro nobis vigilat & excubat, ac interdum quoque succurrit non rogatus: nostra tamen plurimum in tei est assidue ipsum à nobis implorari, vt serio ardentique eius

I.
Summa eorum
quæ exposita
sunt ab operis
iustis, & tran-
situs ad doctrinam
de vniuersa
causatione.

Huius cum tra-
ctatu de fide
connexio.

Ps. 118.

Rom. 10. 14.

Rom. 8. 26.

Orationis desi-
gnatio.

Necessitas.

Utilitas.

II.
Obiectio. Exer-
citiū illius im-
mense videtur:
quãdoquidem
Deus sapiens
& bonus no-
nis: qua parte
urgeamur, &
quid nobis ex-
pediat.
Responsio, ab
orationis insti-
tutione & fi-
ne.
Cōfirmatio ab
exemplo.

A necessario.

Ab honesto. semper querendi, amandi, colendi desiderio cor nostrum inflammetur, dum assuescimus ad ipsum, velut ad sacram anchoram in omni necessitate confugere. Deinde vt nulla cupiditas, nullumque omnino votum nostrum subeat, cuius ipsum testem facere pudeat: dum vota nostra omnia coram eius oculis sistere, ad quæ totum cor effundere discimus. Tum vt ad beneficia eius vera animi gratitudine atque etiam gratiarum actione excipienda comparemur: quæ ab eius manu nobis prouenire nostra precatione admonemur. Ad hæc quod petebamus consequuti, votis nostris ipsum respondisse persuasi, hinc ad meditando eius benignitatem ardentius feramur: & simul maiori cum voluptate amplexemur quæ precibus agnoscamus fuisse impetrata. Postremo vt eius prouidentiam animis nostris pro imbecillitatis nostræ modo vsus ipse & experimentum confirmet, dum intelligimus ipsum non modò polliceri, se nunquam nobis defuturum, & aditum vtrò ad se appellandum in ipso necessitatis articulo patefacere: sed manum semper habere extentam ad suos iuandos: nec lactare eos verbis, sed præfenti ope tueri. Eas ob res clementissimus Pater, vt cunque nunquam vel dormiat vel torpeat, dormientis tamen torpentisque speciem plerumque præbet, quo ita ad se petendum, rogandum, flagitandum magno nostro bono nos, alioqui desides & ignaues,

Conclusio, vbi dicitur esse inuocatio Dei exercitum, vbi dicitur testimonis confirmata. exerceat. Nimum ergo insulsè illi qui vt hominum animos ab oratione reuocent, Dei prouidentiam, rerum omnium custodiæ excubantem, frustra nostris interpellationibus fatigari garrunt: quum non frustra Dominus contra testetur se propinquum esse omnibus inuocantibus nomen suum in veritate. Nihilò secius est quod alij nugantur, superfluum esse eorum petitionem quæ vtrò largiri paratus sit Dominus: quum ea ipsa quæ à spontanea eius liberalitate nobis fluunt, precibus nostris concessa velit agnosci. Quod testatur memorabilis illa sententia Psalmi, cui multæ similes respondent, Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum. quæ Dei prouidentiam sua sponte curandæ piorum saluti intentam sic commendat, vt tamen non prætereat fidei exercitium, quo abstergitur fœcordia ex hominum animis. Vigilant ergo Dei oculi vt cæcorum necessitati subueniat: sed vult ipse vicissim audire nostros gemitus, quo suum erga nos amorem melius probet. Atque ita vtrunque verum est, non dormire neque dormire custodem Israelis, & tamen cessare quasi nostri oblitum, vbi nos torpentes ac mutos videt.

Psal. 145.
18.Psal. 34.
18.Psal. 121.
4.

III.

Leges orationis Christi. ang. Prima, vt vis reuerentiam.

Quæ sit esse debet: mens Christi: nã constituitur.

4 Porro rite probèque instituendæ orationis esto hæc prima lex, vt non aliter quàm eos decet qui ad Dei colloquium ingrediuntur, mente animoque compositi simus. Quod scilicet quantum ad mentem consequemur, si carnalibus curis cogitationibusque expedita, quibus a recto puroque Dei intuitu auocari aut deduci queat, non modò tota intendat se in precationem, sed etiam quoad fieri potuerit supra seipsam eleuetur ac feratur. Neque verò mentem hic requiro ita explicitam vt nulla sollicitudine pungatur ac mordeatur: quum oporteat contra multa anxietate, orandi feruorem in nobis accendi (qualiter sanctos Dei seruos, ingentes cruciatus nedum sollicitudines videmus testari, quum è profunda abyssò atque è mediis mortis faucibus querulam se ad Dominum efferre vocem dicunt) sed alienas & extraneas omnes curas abigendas dico, quibus huc & illuc vaga ipsa mens circumferatur, & è celo detracta in terram deprimatur. Supra se vero ipsam eleuari oportere intelligo, nequid eorum quæ cæca & stolidi nostra ratio commentari solet, in Dei conspectum proferat, nec se intra vanitatis suæ modulum constrictam teneat, sed ad puritatem Deo dignam assurgat.

Hic igitur in deum, 1. Et leuitate omni deprestita, studia sensusque nostris seruo ad orandum applicentur.

5 Vtrunque notatu apprime dignum, vt quisquis se ad orandum comparat, illuc suos sensus studiisque applicet, neque (vt fieri solet) distrahatur erraticis cogitationibus: quia nihil magis contrarium Dei reuerentiæ quàm leuitas illa testis licentiæ nimum lasciuientis & ab omni metu solutæ. Quæ in re tanto enixius laborandû est quanto magis difficilem experimur. nemo enim sic intentus est ad precandum quin multas obliquoas cogitationes obrepere sentiat, quæ orationis cursum vel abrumpant vel flexu aliquo ac diuerticulo morentur. Hic verò nobis succurrat quàm indignum sit, vbi Deus nos ad familiare alloquium admittit, abuti tanta eius humanitate, sacra profanis miscendo, dum eius reuerentia mentes nostras sibi deinctas non tenet: sed perinde ac si nobis sermo esset cû homine vulgari inter orandum, omisso illo, huc vel illuc transuolamus. Sciamus ergo non alios rite probèque se accingere ad orandum, nisi quos afficit Dei maiestas, vt expediti terrenis curis & affectibus ad eam accedant. Atque id sibi vult ceremonia eleuat

eleuationis manuum, vt meminerint homines se procul remotos esse à Deo, nisi sensus suos in sublime tollant. Sicut etiam dicitur in Psalmo, Ad te leuaui animam meam. Et sæpius hanc loquendi formam usurpat Scriptura, orationem tollere: ne in suis fecibus desideant qui cupiunt à Deo exaudiri. Hæc summa sit, quo liberalius nobiscum Deus agit, comiter nos inuitans vt in sinum suum curas nostras exoneremus, minus nos esse excusabiles nisi tam præclarum & incomparabile eius beneficium rebus aliis omnibus apud nos præponderat, nõsque ad se trahit, vt studia sensusque nostros seruo ad orandum applicemus. quod fieri non potest nisi mens cum impedimentis fortiter luctando sursum emergat. Alterum proposuimus, ne petamus nisi quantum nobis Deus permittit. Et si enim iubet nos effundere corda nostra, non tamen stultis ac prauis affectibus indifferenter habenas laxat: & dum promittit se facturum secundum piorum voluntatem, non eoufque procedit indulgẽtia, vt eorum arbitrio se submittat. Atqui in vtroque passim grauiter delinquitur: neque enim modo temere sine fronte, sine reuerentia Deum plerique de suis ineptiis interpellare audent, & quicquid per somnium adliberuerit, ad eius tribunal impudenter proferre: sed tanta vel stoliditas vel stupiditas eos tenet, vt spurcillimas quasque cupiditates obtrudere Deo audent, quarum confcios facere homines vehementer pudeat. Audaciam hanc riferunt atque etiam detestati sunt quidam profani homines, vitium tamen ipsum semper regnauit: atque hinc factum est vt ambitiosi Iouem sibi patronum asciscerent, auari Mercurium, Apollinem & Mineruam doctrinæ cupidi, bellicosi Martem, Venerem libidinosi. Sicuti hodie (vt nuper attigi) maiorem licentiam illicitis suis cupiditatibus homines in precibus indulgent, quam si pares cum paribus iocosè fabularentur. Atqui non patitur Deus suam facilitatem ita haberi ludibrio, sed ius suum sibi vendicans, vota nostra sub imperio subiicit & fræno coerceat. ideo tenendum est illud Iohannis, Hæc est fiducia nostra, quòd siquid petierimus secundum voluntatem eius, audit nos. Cæterum quia tantæ perfectioni longè abest quin pares sint facultates nostræ, querendum est remedium quod subueniat. Quemadmodum mentis aciem in Deum intendere conuenit, ita cordis affectum eodem sequi necesse est. Vtrumque verò longè infra subsistit, imò verius fatiscunt & deficiunt, aut in contrarium feruntur. Ideo vt huic imbecillitati succurat Deus, spiritum in precibus nobis dat magistrum, qui dicitur quod rectum est, atque affectus nostros moderetur. Quia enim quid orandum sit quemadmodum oportet nescimus, in subsidium ille subit, & pro nobis interpellat gemitibus inenarrabilibus, non quòd ipse reuera vel precetur vel ingemiscat: sed fiduciam, vota, suspiria in nobis excitat, quibus concipiendis haudquaquam sufficerent naturæ vires. Neque abs re gemitus inenarrabiles Paulus vocat quos duce Spiritu emittunt fideles: quia non ignorant qui verè exercitati sunt in precibus, cæcis anxietatibus ita se perplexos constringi vt vix reperiant quid profari expediat: imò dum conantur balbutire, impliciti hæsitant. vnde sequitur singulare esse rectè orandi donum. Hæc non eo dicuntur quo nos ipsi propriæ desidiæ fauentes, ad Dei Spiritum orandi prouinciam relegemus, & torpeamus in illa incuria ad quam plus satis sumus procliuēs: (qualiter impiæ quorundam voces audiuntur, ofcitanter esse expectandum donec ille mentes nostras alibi occupatas præueniat) sed potius vt nostram ignauiam socordiãque pettæsi, tale Spiritus adminiculum expectamus. Nec verò Paulus quum iubet orare in Spiritu, ideo definit ad vigilantiam hortari: significans ita vigere Spiritus instinctum ad formandas preces, vt conatum nostrum minimè impediatur vel retardet: quoniam hac in parte vult Deus experiri quàm efficaciter corda nostra impellat fides.

*Quid et nati-
nis manuum
ceremonia e u
firmatur.*

2. Ne petamus nisi quoniam in nobis Deus permittit.

Hæc quia non possimus, vt nostræ imbecillitati Deus opem ferat, Spiritum suum in precibus nobis dedit magistrum.

Quæ sit illius magistrum.

Non tamen vt ipsi interim officium precandi corde & ore negligamus.

Secunda Lex, inopie nostræ sensus.

1. In eam peccant defunctio- ne & ex formula garrion- tæ.

2. Hæc vitæ quæ peccatoris suorum sensu in se conuicta quærit.

est

est hominum genus, vt defungendi causa permulta sæpe flagitent à Deo quæ citra eius beneficentiam aut sibi aliunde euenire, aut iam apud se residere pro certo iudicant. Aliorum leuius delictum esse videtur, sed neque ipsum tolerabile: vt preces sine meditatione demurmurent qui tantum hoc principio imbuti sunt, votis litandum esse Deo. Pii autem maxime cauendum ne vnquam prodeant in conspectum Dei quicquam postulaturi, nisi quod & serio animi affectu exardescunt, & ab ipso simul obtinere cupiunt. Quinetiam tametsi in iis quæ in Dei gloriam duntaxat petimus, non videmur primo intuitu necessitati nostræ consulere, ea tamen non minori desiderij feruore & vehementia peti conuenit. Vt quum poscimus nomen eius sanctificari, ardent(er) vt ita dicam) esurienda & sitienda est illa sanctificatio.

3. *Ofitantes, qui nobis inter precationem cogitant.*

Remedia.

Obiectio. Non solummodo aequali necessitate vrgetur ut precantur, sed etiam a maioribus, sicut per eorum orationes.

7 Si quis obiiciat, non semper æquali necessitate vrgeri nos ad precandum, fateor id quidem: atque hæc distinctio nobis ab Iacobo vtiliter traditur, Tristatur quis inter vos? Iac. 5. 13. oret. qui lætus est, canat. Ergo dicat ipse communis sensus, quia nimium pigri sumus, prout res exigit, nos acrius à Deo pungi ad strenuè orandum. Et hoc tempus opportunum nominat David: quia (sicuti pluribus aliis locis docet) quo nos durius premunt molestij, incommoda, timores, alieque species tentationum, acti nos Deus ad se accerserit, liberi or patet accessus. Interea non minus verum est illud Pauli, omni tempore orandum Eph. 6. 18 esse: quia vtcunque ex animi nostri sententia res prosperè fluant, & vndique nos circumdet lætitiæ materia, nullum tamen est punctum temporis quo nos ad precandum inopia nostra non hortetur. Abundat quispiam vino & tritico: quando buccella panis nisi assidua Dei gratia frui non potest, non impediunt cellæ vel horrea quominus panem quotidianum postulet. Iam si reputemus quot singulis momentis discrimina immineant, nullum ab orando immune nobis esse tempus docebit metus ipse. Hoc tamen in spiritalibus melius licet cognoscere. Quando enim tot peccata, quorum nobis sumus conscij, nos securos cessare sinent quin suppliciter & culpam & pœnam deprecemur? Quando nobis tentationes inducias concedunt quin ad auxilium properemus? Ad hæc regni Dei & gloriæ studium non per interualla, sed assiduè nos rapere ad se ita debet vt eadem semper nos maneat oportunitas. Ergo non frustra toties nobis præcipitur orandi assiduitas. Nondum de perseverantia loquor, cuius postea fiet mentio: sed Scriptura assiduè orandum admonens, fœcordiam nostram coarguit: quia non sentimus quàm necessaria sit nobis hæc cura & sedulitas. Hac regula hypocrisis & Deo mentiendi calliditas ab oratione arcetur, imò longè abigitur. Promittit Deus se propinquum fore omnibus qui inuocauerint eum in veritate, & inuenturos denuntiat qui quæsierint in toto corde. eò minimè aspirant qui sibi placent in suis sordibus. Itaque pœnitentiam legitima oratio postulat. Vnde illud tritum in scripturis, Deum sceleratos non exaudire, & preces eorum esse execrabiles, sicuti & sacrificia: quia æquum est vt Dei aures clausas inueniant qui obserant corda sua, nec Deum flexibilem sentiant qui sua duritie prouocant eius rigorem. Apud Iesaiam minatur in hunc modum, Quum multiplicaueritis preces vestras, Iesa. 1. 15. non exaudiam: manus enim vestre sanguine plenæ sunt. Item apud Ieremiam, Clamaui, & renuerunt audire: clamabunt ipsi vicissim, & non audiam. quia summi probri loco Iere. 11. 7. ducit, iactari fœdus suum ab improbis, qui sacrum eius nomen tota vita pollunt. Vnde Iesa. 29. 19. apud Iesaiam conqueritur, quum labijs ad se Iudæi accedant, cor eorum esse longè remotum. Non restringit quidem hoc ad solas preces: sed fictionem in singulis cultus sui partibus se abominari asserit. Quò pertinet illud Iacobi, Petitis, & non accipitis: quia malè Iac. 4. 3. petitis, vt in voluptates vestras insumatis. Verum quid est (vt paulo post iterum videbimus) non inniti dignitati piorum quas fundunt preces: non tamen superuacua est Iohannis admonitio, Si quid petierimus, accipiemus ab eo, quia præcepta eius seruamus: 1. Ioh. 3. quando quidem mala conscientia ianuam nobis claudit. Vnde sequitur nec ritè precari, nec exaudiri nisi sinceros Dei cultores. Displiceat igitur sibi in suis malis quisquis se ad orandum comparat: & (quod sine potentia fieri non potest) induat mendici personam & affectum.

A Dei mandata.

Ab eiusdem promissione.

A vere pœnitentia, naturæ, & impoitione eius consuetudine.

Conclusio.

Tertia Tercio, omnis superbia abiectione.

Exempla.

8 Huc & tertia accedat, vt omni propriæ gloriæ cogitatione se abdicet, omnem dignitatis opinionem exuat, omni denique sui fiducia decedat quisquis se coram Deo sistit precandi causa, dans in abiectione sui gloriam Deo in solidum. ne siquid, vel minimum, arrogemus nobis, cum inani nostrâ inflatione ab eius facie concidamus. Huius summissiouis, quæ omnem altitudinem prosternit, frequentia exempla in Dei seruis habem

habemus: quorum ut quisque est sanctissimus, ita quum in Domini conspectum prodit, plurimum prosternitur. Sic Daniel, quem tanto elogio Dominus ipse commendauit, *Daniel*
 Dan. 9. 18
 20. Non in iustitiis nostris, dicebat, coram te fundimus preces: sed in misericordiis tuis magnis. Exaudi nos Domine, Domine propitius sis nobis. Exaudi nos, & fac quae petimus, propter reuictipsum: quia inuocatum est nomen tuum super populum tuum, & super locum sanctum tuum. Neque verò obliqua figura, ut fieri solet, quasi vnus e populo se turbæ permiscet, quin potius seorsum reatum fatetur, supplēxque ad veniæ asylum confugit: sicuti discretè pronuntiat, Quum ego confessus essem peccata mea & populi mei.
 Ps. 143. 2. Hanc quoque humilitatem suo exemplo præscribit Dauid, Ne intres in iudicium cum *Dauid.*
 seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Tali forma precatur
 Iesai. 64. 5 Iesaias, Ecce tu iratus es, quia peccauimus: in viis tuis fundatum est seculum, ideo serua- *Iesaias*
 bimur. Et fuimus omnes repleti immunditia: & quasi pannus fœdatus, omnes iustitiæ nostræ. & emarcuimus nos omnes quasi folium, & iniquitates nostræ quasi vêtus dispergunt nos. Et non est qui inuocet nomen tuum: qui se excitet ut apprehēdat te. Quoniam abscondisti faciem tuam à nobis, & tabescere nos fecisti in manu iniquitatis nostræ. Nunc igitur Domine, tu es pater noster, nos sumus lutum: tu es formator noster, & nos sumus opus manus tuæ. Ne irascaris Domine, neque in æternum recorderis iniquitatis. En respice, agedum, nos omnes sumus populus tuus. Vide ut nulla profrus fiducia nitantur nisi hac vna quòd se Dei esse cogitantes, illi se fore curæ non desperant. Non secus Ieremias, Si iniquitates nostræ responderint contra nos, fac propter nomen tuum. Verissimè enim simul ac sanctissimè scriptum est (à quocunque tandem sit) quod ab incerto autho- *Ieremias.*
 re scriptum, Prophetæ Baruch tribuitur, Anima tristis & desolata super magnitudine *Baruch.*
 Baruch. 2. 18. mali, curua, & infirma, anima famelica, & oculi deficientes dant tibi gloriam Domine. Non secundum iustitias patrum fundimus preces in conspectu tuo, & coram facie tua petimus misericordiam, Domine Deus noster. sed quia tu es misericors, miserere nostri, quia peccauimus coram te.

9 Denique rite precandi initium atque etiam præparatio est veniæ deprecatio cum humili & ingenua culpæ confessione. Neque enim sperandum est ut quicquam à Deo impetret vel sanctissimus quisque, donec gratis reconciliatus ei sit: nec fieri potest ut aliis Deus sit propitius nisi quibus ignoscit. Vnde non mirum si hac clauē ianuam sibi fideles aperiant ad orandum. quod ex compluribus Psalmorum locis discimus. Dauid enim aliud postulans dicit, Peccatorum iuuentutis meæ & transgressionum mearum ne memineris. secundum misericordiam tuam reminiscere mei propter bonitatem tuam domine. Item, Respice afflictionem meam & laborem meum, & remitte omnia peccata mea. Vbi etiam videmus non satis esse si in singulos dies pro recentibus peccatis nos ad calculum vocemus, nisi in memoriam nobis redeant quibus obliuio pridem inducta videre poterat. Nam & idem Propheta alibi scelus vnum graue confessus, hac occasione vsque ad vterum matris reuoluitur, in quo iam labem contraxerat: non ut culpam ex naturæ corruptela extenuet, sed ut totius vitæ peccata accumulans, quo feuerior est in se damuando, magis exorabilem Deum reperiat. Et si autem non semper expressis verbis peccatorum remissionē postulant sancti, si tamen diligenter expendimus quas Scriptura refert eorum preces, facile quod dico occurret, orandi animum sumpsisse ex sola Dei misericordia, atque ita semper exordium fecisse ab eo placando: quia si quisque suam conscientiam interroget, tantum abest ut audeat familiariter curas suas apud Deum deponere, ut ad omnem accessum trepidet, nisi misericordia & venia fretus. Est quidem & alia specialis confessio, vbi pœnarum leuationem optant, ut simul orent peccata sibi ignosci: quia absurdum esset effectum tolli velle, manente causa. Cauendum enim est ne stultos ægrotos imitemur, qui de curandis tantum accidentibus solliciti, radicem ipsam morbi negligunt. Quin prius danda opera est ut nobis propitius sit Deus quam ut fauorem suum externis signis testetur: quia & hunc ordinem tenere vult ipse, & parum nobis prodesset eum habere beneficium, nisi conscientia placatum sentiens, penitus amabilem nobis redderet. Quod etiam monemur Christi responso: nam quum paralyticum sanare decretum esset, Remittuntur (inquit) tibi peccata tua: erigens animos scilicet ad id quod præcipuè optandum est, ut nos in gratiam recipiat Deus: deinde fructum reconciliationis in opem nobis ferenda proferat. Cæterum præter specialem illam præsentis reatus confessionem, qua fideles pro impetranda cuiusque culpæ & pœnæ veniæ suppli-

Huius abdicatio nis voluntas, veniæ scilicet deprecatio cõ huius confessione & certis misericordie fideiæ emun- cta, dauidè testè.

Quæ non semper expressis verbis concepta sunt.

Est præterea specialis pœnæ penitentiæ.

Generales item præsentis que præteritis fau-

cant

rem conciliat cant, generalis illa præfatio, quæ conciliat precibus fauorem, nunquam omittenda est: *nunquam est omittenda.* quia nisi in gratuita misericordia fundatæ nunquam Deum exorabunt. Quo referri potest illud Iohannis, Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus vt nobis remittat, & nos emundet ab omni iniquitate. Vnde preces sub Lege sanguinis expiatione consecrari oportuit, vt acceptæ essent, atque ita commonesceret populus se tanta honoris prærogatiua indignum esse, donec à suis inquinamentis purgatus, ex sola Dei misericordia conciperet precandi fiduciam. 1. Ioh. 1. 9.

Obiatio adu- **IO** Quod autem propriæ iustitiæ suffragium interdum ad exorandum Deum citare *ter iam recta* sancti videntur (vt quum Dauid dicit, Custodi animam meam, quia bonus sum. Item Ezechias, Recordare Domine obsecro, quod ambulauit coram te in veritate, fecique in oculis tuis bonum) talibus loquendi formulis nihil sibi aliud volunt quam ex ipsa regeneratione, seruos Dei se ac filios testari, quibus ipse fore se propitium recipit. Per Prophetam docet (vt iam visum est) oculos suos super iustos esse, aures suas in preces eorum. Rursus per Apostolum, nos impetraturos quicquid petierimus, si mandata sua obseruemus. Psal. 86. 2.
2. Reg. 20. 4.
Ps. 34. 16.

Busse respici- Quibus sententiis pretium orationi non statuit ab operum meritis: sed ita stabilire vult *tionis ratio seu* eorum fiduciam qui sibi non fucatæ integritatis & innocentia probè conscij sunt, quales oportet esse fideles vniuersos. Siquidem ex ipsa Dei veritate sumptum est quod dicit apud Iohannem cæcus illuminatus, nõ exaudiri à Deo peccatores: si peccatores modo recepto Scripturæ vsu intelligimus, qui citra iustitiæ desiderium toti suis peccatis indormiunt & acquiescunt: quando nullum cor in sinceram Dei inuocationem vnquam prorumpet quod non simul ad pietatem aspiret. Talibus ergo promissis respondent sanctorum obtestationes, quibus suæ vel puritatis vel innocentia mentionem iniiciunt, quò sibi exhiberi sentiant quod est omnibus Dei seruis expectandum. Deinde tum fere vsi reperiuntur hoc precatationis genere dum se coram Domino cum suis hostibus comparant, è quorum iniquitate eius manu vindicari optarunt. In hac verò comparatione mirum non est si iusticiam suam & cordis simplicitatem protulerunt, quo ex causâ ipsius æquitate magis ad ferendas sibi suppeticas Dominum permouerent. Id ergo bono pectori non præripimus, quin suæ puritatis conscientia coram Domino fruatur ad se confirmandum in promissionibus quibus veros suos cultores Dominus solatur & fulcit: sed impetrandi fiducia, deposita proprii meriti cogitatione, sola Dei clementia subniti volumus. 1. Ioh. 3. 22.
Ioh. 9. 24.

A contrario. **II** Quarta demum, vt ita prostrati & subacti vera humilitate, nihilominus certa spe exorandi ad orandum animemur. Res quidem in speciem contrariæ, cum sensu iustificationis Dei coniungere certam fiduciam fauoris: quæ tamen inter se optimè conueniunt, si propriis malis oppressos sola Dei bonitas erigat. Sicuti enim antè docuimus prementiam & fidem socias esse inseparabili vinculo simul connexas, quarum tamen altera nos terret, altera exhilarat: ita in precibus mutuo eas occurrere oportet. Atq; hunc consensum paucis verbis exprimit Dauid, Ego, inquit, in multitudine bonitatis tuæ ingrediar domum tuam: adorabo in templo Sanctitatis tuæ cum timore. Sub dei bonitate fidem complectitur timorem interea non excludens: quia non tantum eius maiestas ad reuerentiam nos cogit, sed propria etiam indignitas omnis superbix & securitatis oblecti sub metu nos continet. Fiduciam verò non intelligo, quæ solutam omni anxietudinis sensu mentem suauis & perfecta quiete demulceat. nam ita placidè acquiescere, eorum est qui rebus cunctis ex voto fluentibus, nulla tanguntur cura, nullo desiderio videntur, nullo timore estuant. Optimus autem ad inuocationem dei stimulus sanctus est, dum necessitate sua districti summa irrequietudine vexantur, & tantum non examinantur in seipsis, donec opportunè fides succurrit: quia inter tales angustias ita ipsis affulget dei bonitas, vt præsentium quidem malorum grauitate fatigati gemât, maiorum etiam timore laborent & crucientur, illa tamen freti, & tolerantia difficultatem subleuant ac solentur, & exitum liberationemque sperent. Ex utroque ergo affectu emergat pij hominis oratio conuenit, vtrunque etiam contineat & repræsentet: nempe vt malis presentibus ingemat, & à nouis sibi anxie timeat: tamen confugiat simul ad eum, minimè dubitans quin auxiliarem ille manum porrigere sit paratus. Mirum enim quàm diffidètia nostra irritetur deus, si poscimus à se quam non expectamus beneficentiam. Itaq; nihil magis consentaneum precatationum naturæ quàm legem hanc illis præscribi & statui, ne temere prorumpant, sed fidem præcipientem sequantur. Ad hoc principium nos omnes

Christ

Quarta Lex **II** Quarta demum, vt ita prostrati & subacti vera humilitate, nihilominus certa spe *siue conuictio* exorandi ad orandum animemur. Res quidem in speciem contrariæ, cum sensu iustificationis Dei coniungere certam fiduciam fauoris: quæ tamen inter se optimè conueniunt, si propriis malis oppressos sola Dei bonitas erigat. Sicuti enim antè docuimus prementiam & fidem socias esse inseparabili vinculo simul connexas, quarum tamen altera nos terret, altera exhilarat: ita in precibus mutuo eas occurrere oportet. Atq; hunc consensum paucis verbis exprimit Dauid, Ego, inquit, in multitudine bonitatis tuæ ingrediar domum tuam: adorabo in templo Sanctitatis tuæ cum timore. Sub dei bonitate fidem complectitur timorem interea non excludens: quia non tantum eius maiestas ad reuerentiam nos cogit, sed propria etiam indignitas omnis superbix & securitatis oblecti sub metu nos continet. Fiduciam verò non intelligo, quæ solutam omni anxietudinis sensu mentem suauis & perfecta quiete demulceat. nam ita placidè acquiescere, eorum est qui rebus cunctis ex voto fluentibus, nulla tanguntur cura, nullo desiderio videntur, nullo timore estuant. Optimus autem ad inuocationem dei stimulus sanctus est, dum necessitate sua districti summa irrequietudine vexantur, & tantum non examinantur in seipsis, donec opportunè fides succurrit: quia inter tales angustias ita ipsis affulget dei bonitas, vt præsentium quidem malorum grauitate fatigati gemât, maiorum etiam timore laborent & crucientur, illa tamen freti, & tolerantia difficultatem subleuant ac solentur, & exitum liberationemque sperent. Ex utroque ergo affectu emergat pij hominis oratio conuenit, vtrunque etiam contineat & repræsentet: nempe vt malis presentibus ingemat, & à nouis sibi anxie timeat: tamen confugiat simul ad eum, minimè dubitans quin auxiliarem ille manum porrigere sit paratus. Mirum enim quàm diffidètia nostra irritetur deus, si poscimus à se quam non expectamus beneficentiam. Itaq; nihil magis consentaneum precatationum naturæ quàm legem hanc illis præscribi & statui, ne temere prorumpant, sed fidem præcipientem sequantur. Ad hoc principium nos omnes

Psal. 5. 8.

Quasi fiduciam a nobis requiritur: misericordia nostra videlicet seruis sensus cum uerba spe committit.

Inde pij hominis oratio emittitur.

Quasi obsequium nostrum.

Christus vocat, hac sententia, Dico vobis, quæcunque petitis, credite vos accepturos, & Math. 11. 24.
 euenient vobis. Idem & alibi confirmat, Quicquid petieritis in oratione credentes, &c. Math. 21. 22.
 Cui concinit Iacobus, Si quis indiget sapientia, postulet ab eo qui dat omnibus simpliciter, nec exprobrat: postulet autem in fide, nihil hæsitans. Vbi hæsitationi fidem opponens, vim eius aptissimè exprimit. Non minus etiam notandum quod addit, nihil proficere qui Deum perplexi & dubij inuocant, nec statuunt in animis suis exaudiendi sint neene. Quos etiam fluctibus comparat qui variè mouentur à vento & circumferuntur. Vnde alibi orationem fidei pro legitima nuncupat. Deinde quum Deus secūdam suam Iacob. 5. 15.
 cuique fidem se daturum toties affirmet, citra fidem nihil cōsequi nos posse innuit. Denique fides est quæ impetrat quicquid orando conceditur. Id sibi vult celebris illa Pauli sententia, ad quam in sipidi homines parum attendunt, Quomodo inuocabit quispiam in quem non credidit? quis autem credet nisi audierit? Fides autem ex auditu, auditus ex verbo Dei. Nam precandi exordium ex fide gradatim deducens, apertè contendit non posse Deum ab aliis syncerè inuocari, nisi quibus Euangelij prædicatione clementia eius & facilitas innotuerit, imò familiariter fuerit exposita. Rom. 10. 14.

12 Hanc necessitatem minimè cogitant aduersarij nostri. Itaque quum certa animi fiducia fideles iubemus statuere, Deum sibi propitium esse ac beneuolū, rem omnium absurdissimam dicere nos putant. Atqui si vllum veræ precreationis vsum haberent, intelligerent profectò, sine fitmo illo diuinæ benevolentia sensu, non posse Deum rite inuocari. Quum verò fidei vim bene perspicere nemo queat nisi qui experimēto eam in corde suo sentit: quid cum eiusmodi hominibus disputando proficias, qui apertè ostendunt nihil se vnquam præter vanam imaginationem habuisse? Quid enim valeat & quàm necessaria sit illa, quam requirimus certitudo, ex inuocatione potissimum discitur. quod qui non videt, valde stupidam habere se cōscientiam prodit. Nos igitur, omisso hoc cæcorum genere, defixi in illa Pauli sententia hæreamus, nō posse ab aliis inuocari Deum nisi qui eius misericordiam ex Euangelio cognitam habent, & eam sibi paratam esse certò persuasi sunt. Qualis enim erit ista oratio? O Domine, ego quidem an exaudire me velis dubius sum: sed quia anxietate premor, ad te confugio, vt si dignus sum mihi succurras. Non ita soliti sunt omnes sancti, quorum orationes in Scripturis legimus. Nec ita nos instituit per Apostolum Spiritus sanctus, qui iubet nos adire ad thronum cælestem cum fiducia, vt gratiam consequamur: & quum alibi docet nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem Christi. Hanc ergo obtinendi quod petimus securitatem (quam & sua voce dominus mandat, & omnes sancti exemplo suo docent) vtraque manu tenere nos oportet, si cum fructu orare volumus. Ea enim demum accepta deo est oratio quæ ex tali, vt ita loquar, præsumptione fidei nascitur, & intrepida spei certitudine fundata est. Poterat simplici fidei nomine esse contentus: atqui non modò fiduciam addidit, sed eam quoque infruxit libertate vel audacia, vt hac nota discerneret à nobis incredulos, qui deum promiscuè quidem nobiscum orant, sed fortuito. Quia ratione tota Ecclesia in Psalmo orat: sit misericordia tua super nos, quemadmodum sperauimus in te. Eadem etiam cōditio alibi ponitur à Propheta, Quo die clamaero, hoc scio quòd deus mecum. Item, Mane disponā tibi, & speculabor. Ex his enim verbis elicimus preces in aerem frustra proiici, nisi spes sit annexa, vnde velut è specula deum quieti expectemus. Quibus conuenit series Paulinæ exhortationis. nam antequam fideles ad precandum in spiritu soliceret omni tempore cum vigilantia & assiduitate, in primis iubet assumere scutum fidei, glæam salutis, & gladium Spiritus, quod est verbum dei. Memoria porrò hinc repetant lectores quod antè dixi, minimè labefactari fidem, vbi cum miserere, egestatis, sordiumque nostrarum agnitione connectitur. Quantumuis enim graui scelerum mole premi se vel laborare sentiant fideles, nec modò rebus omnibus vacuos quæ fauorem conciliare apud deum queant, sed oneratos multis noxis quæ eum merito formidabilem reddant: non tamen desinunt se offerre, neq; terret eos hic sensus quominus ad ipsum se conferant: quando non alius est ad eum ingressus. Neque enim instituta est oratio qua nos arroganter coram deo offeramus, aut quicquam nostrum magno æstimemus, sed qua reatum nostrum confessi, ærumnas nostras apud eum deploremus: quemadmodum filij apud parentes familiariter querelas suas deponunt. Quin potius immensa malorum nostrorum congeries calcaribus vel stimulis referta esse debet quæ nos ad precandum incitent. qualiter etiam nos suo exemplo docet Propheta, Sana psal. 41. 5.

In summa, si dei requiritur.

Hæc fidem & spem certam exorantibus & absurdissima habent aduersarij.

Quorū error designatur & refellitur variis Scripturæ testimonijs.

Orationē Deo acceptam certā fiduciā & spem intrepidā comitatem inscribensibus.

Nec cum hac doctrina pugnat quid istæ certitudo cum miserie, egestatis sordiumque nostrarum agnitione connectitur.

Heb. 4. 16
Epl. 3. 12.

Pf. 33. 22.

Pf. 6. 10.
Psal. 5. 5.

Eph. 6. 16

psal. 41. 5.
anim

animam meam, quia peccavi tibi. Fateor quidem in iis aculeis mortiferas fore punctio-
nes nisi Deus succurreret: verum pro incomparabili sua indulgentia optimus Pater tem-
pestiuum remedium addidit, quo perturbationem omnem sedans, curas leniens, metus
abstergens, comiter nos ad se alliceret, imò scrupulos omnes tollens, nedum obstacula,
facilem viam sterneret.

*Hinc nō effice
indignitatis op-
ponimus.
1. Dei præce-
ptum.*

*2. Promissio-
nem.*

*Quod rebelles
& hypocritas
sacris sepeque
damnat.*

*Testimonia
Scripturae præ-
ceptum de inuo-
catione confir-
mantia.*

Psal. 65. 3.

*Psal. 50. 15.
2. Sam. 7. 27.*

Psal. 145. 19.

*Alia testimo-
nia de promif-
sionibus quæ
ad pios deum
inuocantes per-
tinent.*

Ier. 65. 24.

Psal. 91. 15.

13 Ac primò quidem orare nos iubens, ipso præcepto nos coarguit impiæ contuma-
ciæ, nisi obsequimur. Nihil magis præcisè mandari poterat quàm quod habetur in Psal-
mo, Inuoca me in die tribulationis. Sed quia inter pietatis officia nullum frequentius Ps. 50. 15.
Mat. 7. 7.
commendant Scripturæ, non est quòd longius hic immorer. Petite (inquit magister) &
accipietis: pulsate, & aperietur vobis. Quanquam hic præcepto adiungitur etiam prom-
issio, vt necesse est. etli enim præcepto esse obediendum fatètur omnes, maior tamen
pars refugeret Deum vocantem, nisi se exorabilem adeoque obuium fore promitteret.
His quidem duobus positis, certum est quicunque tergierantur ne rectà ad Deum ve-
niant, non modò esse rebelles & immorigeros, sed etiam incredulitatis conuinci: quia
promissionibus diffidunt. Quod eo magis notandum est, quia hypocritæ, humilitatis &
modestix prætextu, tam superbè contemnunt Dei præceptum, quàm fidem benignæ
inuitationi abrogat: imò eum fraudant præcipua cultus sui parte. Nam vbi sacrificia re-
pudiavit in quibus tunc videbatur sita esse tota sanctitas, hoc summum esse & sibi præ-
aliis pretiosum declarat, inuocari in die necessitatis. Quare vbi quod suum est exigit, &
ad parenti alacritatem nos animat, nulli sunt tam speciosi dubitandi colores qui nos ex-
cudent. Quæcunque ergo passim occurrunt in Scripturis testimonia quibus nobis præci-
pitur Dei inuocatio, totidem ante oculos nostros figuntur vexilla quæ nobis fiduciam
inspirent. Temeritatis esset prorumpere in Dei conspectum, nisi ipse anteuertet nos
vocando, itaq; viam nobis sua voce patefacit: Dicam illis, Populus meus vos: dicent mi-
hi, Tu Deus noster. Videmus vt cultores suos præueniat, velisque subsequi, ideoque tim- Zach. 13.
9.
endum non esse ne parum suavis sit hæc melodia quam ipse dicat. Insigne præsertim
illud Dei elogium nobis in mentem veniat, quo freti omnia dubitacula nullo negotio su-
perabimus, Tu Deus exaudiens precationem: ad te vsq; omnis caro veniet. Quid enim
magis amabile vel blandum quàm Deum hoc titulo indui, qui certiores nos reddat ni-
hil magis esse naturæ eius proprium quàm supplicum votis annuere: Hinc ianuam pate-
re colligit Propheta nō paucis sed cunctis mortalibus: quia etiam omnes hac voce com-
pellat, Inuoca me in die afflictionis: eruam te, & glorificabis me. Secundum hanc regu-
lam Dauid promissionem sibi datam obiicit, vt obtineat quod petit. Tu Deus reuelasti
in aurem serui tui: propterea inuenit seruus tuus cor suum vt oraret. Vnde colligimus pa-
uidū fuisse nisi quatenus eum promissio erexerat. Sic alibi generali doctrina se instruit,
Voluntatem timentium se faciet. Imò hæc in Psalmis animaduertere licet, quasi abru-
pto orandi contextu transitum fieri nunc ad Dei potentiam, nunc ad bonitatem, nunc
ad fidem promissionum. Videri posset intempestiuè Dauid sententias illas inferens, pre-
ces mutilas reddere: sed vsu & experientia compertum habent fideles languescere ar-
dorem nisi adhibeant noua fomenta: ideoque minime inter precandum superuacua est
tam naturæ dei quàm verbi meditatio. Atque ita exemplo Dauidis inferere ne pigeat
quæ languidos animos nouo vigore reficiant.

14 Ac mirum est tanta promissionum dulcedine vel frigide vel nullo ferè modo nos
affici vt per ambages vagando bona pars malit relicto aquarum viuientium fonte sibi fo-
dere aridas cisternas, quàm dei liberalitatem vltro sibi oblatam amplecti. Arx inexpu-
gnabilis nomen domini, (inquit Solomo) ad eam confugiet iustus, & seruabitur. Ioel ve-
rò, postquam de horribili quæ instabat clade vaticinatus est, memorabilem illam senten-
tiam subiicit, Quisquis inuocauerit nomen domini, saluus erit: quam scimus propriè ad
cursum Euangelij spectare. Vix centesimus quisque mouetur, vt in occursum deo pro-
deat. Clamat ipse per Iesaiam, Inuocabitis me, & exaudiam vos. Imò antequam clameris
respondebo vobis. Hoc quoque eodem honore alibi totam Ecclesiam communiter di-
gnatur: sicuti ad omnia Christi membra pertinet. Clamauit ad me, exaudiam eum: cum
ipso sum in tribulatione, vt eripiam eum. Neque tamen (vt iam dixi) locos omnes nu-
merare propositum est: sed eximios quosque deligere, ex quibus gustemus quàm hu-
maniter ad se nos deus alliciat, & quàm arctis vinculis constricta sit nostra ingratitude,
vbi inter tam acres stimulos adhuc pigritia nostra cunctatur. Quare in auribus nostris
semp

*Prou. 18.
10.
Ioel. 3. 22.*

semper resonent hæ voces, Propè est Dominus omnibus inuocantibus se, inuocantibus in veritate. Item quas ex Iesaja & Ioele citauimus: quibus affirmat Deus se intentum esse ad exaudiendas preces, adeoque oblectari quasi grati odoris sacrificio, vbi curas nostras in ipsum conicimus. Hunc singularem percipimus promissionum Dei fructum, vbi non dubitanter & trepidè concipimus preces: sed eius verbo freti cuius nos alioqui terreret maiestas, audemus eum inuocare Patrem, quando hoc suauissimû nomen suggerere nobis dignatur. Restat vt talibus inuitamentis præditi, sciamus inde satis esse nobis materia: ad exorandum: quando preces nostræ nullo merito nituntur, sed tota earum dignitas & spes impetrandi fundata est in Dei promissionibus, atque ab eis pendet: vt neque indigeat alia futura, neque sursum huc vel illuc circumspectat. Itaque cum animis nostris statuendum est, etiam si non excellimus pari sanctitate quæ laudatur in sanctis patribus, Prophetis & Apostolis, quia tamen commune est nobis orandi præceptum & communis fides, si verbo Dei innitimur, nos in hoc iure eorû esse socios. Deus enim (vt antè visum est) se facilem ac propitium omnibus fore denuntians, miserrimis quibusque spem obtinendi quod petierint, facit. atque ideo notandæ sunt generales formæ, quibus nemo (vt vulgò dicunt) à primo ad vltimum excluditur: tantum adsit cordis sinceritas, displicentia nostri, humilitas, & fides: ne hypocritis nostra Dei nomen fallaci inuocatione non profanet: non respuet optimus Pater, quos non modò ad se venire hortatur, sed quibuscunque potest modis sollicitat. Hinc illa precandi ratio Dauidis quam nuper recitauit, En pollicitus es Domine seruo tuo: eam ob rem colligit animum hodie seruus tuus, & inuenit quod oraret coram te. Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus, & verba tua vera erunt. Loquutus es seruo tuo de his beneficiis. incipe ergo & fac. Sicut etiam alibi, Præsta seruo tuo secundum eloquium tuum. Et omnes simul Israelite, quoties se fæderis recordatione muniunt, satis declarant non esse timidè orandum, vbi Deus ita præscribit, atque in hoc imitati sunt Patrum exempla, præsertim Iacobi, qui postquam cõfessus est se minorem esse tot misericordiis quas susceperat è manu Dei, ad maiora tamen postulanda se animari dicit, quia deus se facturum promiserat. Quoscumque verò colores obtendant increduli, vbi ad deum non confugiunt quoties vrget necessitas, ipsum non requirunt, nec eius opem implorant, nõ aliter defraudant eum legitimo honore, quam si fabricarent sibi novos deos & idola: si quidem hoc modo deum sibi bonorum omnium autorem esse negant. Contrà nihil validius ad pios omni scrupulo liberandos, quam armari hac cogitatione, non esse cur vlla remora impediatur dum morem gerunt dei mandato, qui obedientia nihil sibi gratius esse pronuntiat. Hinc rursus quod prius dixi clarior elucefcit. probè cum metu, reuerentia, sollicitudine quadrare intrepidum precandi spiritum, et neque verò absurdum esse si prostratos deus erigat. Hoc modo bellè inter se consentiunt quæ in speciem repugnant loquendi formæ. dicunt Ieremias & daniel se prosternere preces coram deo. Alibi Ieremias. Cadat oratio nostra in conspectu dei, vt misereatur residuæ plebis suæ. Rursus sepe fideles dicuntur orationem leuare. Sic loquitur Ezechias, Prophetam rogans vt intercedendi vices suscipiat. Et dauid precem suam ascendere cupit sicuti incensum. Nempe quantum de paterno dei amore persuasi in eius fidem se alacriter conferant, nec dubitent quam vltro opem promittit implorare: non tamen supina eos quasi proiecta fronte securitas attollit, sed ita per gradus promissionum sursum ascendunt, vt tamen supplices maneant in sui deiectione.

Phil. 145. 18.

Nec obstat, quod non excellimus pari sanctitate quæ in eximius alii Dei seruis commendatur, modo dominus situlcia vacu ad dei misericordiam sincero animo conuigimus.

Ex aduerso idolo latere sunt quicquid deus, urgente necessitate, non inuocant.

Denique, quod metus & fiducia in recta inuocatione concurrant; bene conueniunt hæ loquuntur, pro suas coram deo preces prosternere & leuare.

Obiectio, à quibusdam exemplis petita. Efficitur eos sequuntur sunt preces quorundam, quænis ad verbi præscriptum non essent formate.

Responsio 1.

3.

2. Sam. 7. 27. Pl. 119. 76

Gen. 31. 10.

Iere. 41. 9 Dan. 9. 18 Iere. 42. 2 2. Reg. 20. 10. Pl. 141. 2.

Iud. 9. 10.

Iud. 16. 28.

Luc. 9. 55.

15 Hic non vna obiicitur quæstio: nam Scriptura refert votis quibusdam deum morem gessisse, quæ tamen ex animo minimè sedato vel composito eruperant. Iusta quidem de causa Ioathan incolas Sichæ cladi quæ postea superuenit deuouerat: sed tamen feruore iracundiæ & vltionis accensus: morem execrationi gerens deus, videtur impetus malè ordinatos probare. Talis etiam feruor Samsonem rapuit, quum diceret, Robora me deus vt fumam vltionè de incircucisus. Et si enim aliquid fuit probi zeli admixtû, feruida tamen atque ideo vitiosa cupiditas vindictæ illic dominata est. Annuit deus. Vnde colligi posse videtur, quantum ad verbi præscriptum formate non sint preces, effectum tamen consequi. Respondeo, singularibus exemplis non aboleri perpetuam legem: deinde speciales interdum motus inditos paucis hominibus fuisse, quibus factû est vt dissimilis illorum esset atque vulgi ratio. Notandum est enim responsum illud Christi, quum discipuli exemplum Eliæ inconsideratè æmulari cuperent, eos nescire quo spiritu essent præditi. Cæterum vltro progredi necesse est, non semper placere deo vota quibus

G quibus

*Quoties ad
imprecationē no-
bis propofita
non fuis quifmo
deceptis, an-
pliffimus ta-
men fructum
de ad nos pro-
uocatio ex fue-
naffion, orandi
ferunt, au diti-
tuo, grauidos
e.c.*

quoties annuit: sed quatenus ad exemplum pertinet, claris documentis palam fieri quod Scriptura docet, cum scilicet miseris succurrere, & eorum exaudire gemitus qui iniuste afflicti opem eius implorant: ideo exequi sua iudicia, dum ad eum surgunt inopum querimonia, quanuis indignæ quæ tantillum impetrent. Quoties enim de impiorum sceleribus, rapinis, violentia, libidine aliisque sceleribus pœnas fumens, compescens audaciam & furorem, tyrannicam quoque potentiam euertens, indignè oppressis se opem ferre testatus est, qui tamen incertum numen orando acrem verberabant? Et Psalmus vnus clarè Pfal. 107.

1. Reg. 21. 39.
Pfal. 106. 43.

quibus tamē Deum propitium esse ex euentu demonstrat. An quia tali facilitate gratas sibi esse testetur? imò vt suam misericordiam amplificet vel illustret hac circumstantia, quòd ne incredulis quidem negantur sua vota: deinde vt probos suos cultores ad orandum magis extimulet, dum vident profanos eiulatos non carere interdu profectu. Non tamen est cur fideles deflectant à lege sibi diuinitus imposita, vel inducant incredulis, quasi magnum lucrum fecerint, vbi adepti sunt quod volebant. Hoc modo diximus flexum fuisse Deum sicca pœnitentia Achab, vt hoc documento probaret quàm sit exorabilis erga suos electos, vbi ad ipsum placandum vera affertur conuersio. Ideòque in Psalmo cum Iudæis exoptulat, quòd experti ipsum votis suis facilem, ad ingenij sui pernicitiam paulo post reuersi sint. Quod etiam ex Iudicū historia liquidò patet, quoties scilicet fleuerunt, etsi fallaces erant eorum lachrymæ, fuisse tamen creptos ex hostium manibus. Sicut ergo promiscuè Deus solè suum producit super bonos & malos: ita nec fletus eorum contemnit quorum iusta est causa, & auxilio dignæ ærumnæ. Interea non magis hos in salutem exaudit, quàm bonitatis suæ contemptoribus alimēta sup-

Obie. 7. 2. Eff-
ctum non fuit
cosequuntur pre-
ces quorundam
piorum.

peditar. Difficilior videtur esse quæstio de Abrahamo & Samuele: quorum alter nullo Dei verbo instructus pro Sodomitis, alter etiam contra manifestam prohibitionem pro Saule orauit. Eadem ratio Ieremiæ, qui vrbis excidium deprecatus est, quanuis enim repullam passi fuerint, durum tamen videtur eos fide priuare. Atqui solutio hæc modestis lectoribus, vt spero, satisfaciet: generalibus principis fultos, quibus iubet Deus indignos quoque misericordia prosequi, non prorsus fide caruisse, quanuis in ipsa specie frustrata eos tuerit opinio. Prudenter alicubi Augustinus, Quomodo (inquit) fide orant sancti, vt

Gen. 18.
23.
1. Sam. 15.
11, & 16. 1.
Iere. 32.
16.

Responsi. Au-
gustini procla-
ro dicto confir-
matis.

perant a Deo contra quàm decreuit: nempe quia secundum voluntatem eius orant, non illam absconditam & incommutabilem, sed quam illis inspirat, vt eos exaudiat alio modo: sicut prudenter distinguit. Rectè dictum: quia pro suo incomprehensibili consilio sic temperat rerum euentus, vt non irritæ sint sanctorum preces quæ fide & errore simul implicite sunt. Neque tamen hoc ad imitationem magis valere debet quàm sanctos ipsos excusat: quos non inficior modum excessisse. Quare vbi non extat certa promissio,

Lib. 22. de
ciuit. Dei
cap. 2.

Regula recte
orandi.

conditione interposita rogandus est Deus. Quòd pertinet illud Dauidis, Euigila ad iudicium quod mandasti: quia ad petendum temporale beneficium speciali oraculo se instructum esse admonet. Pfal. 7. 7.

Quatuor autē
illas vitæ pre-
cauit leges nõ
ita rigide exi-
git, vt preces
quæ in eas re-
gulas non habet
peccati deus
repudiat ostendit
dicitur ex psal.
1. dauidis.

16 Hoc etiam notare operæpretium est, quæ de quatuor rectè orandi legibus disse- rui, non ita exigi summo rigore, vt preces repudiet Deus in quibus non inueniet perfectam vel fidem vel pœnitentiam, vnà cum zeli ardore votisque rectè compositis. Diximus, quanuis oratio familiare sit piorum cum Deo colloquium, seruandam tamen esse reuerentiam & modestiam, ne habenas laxemus quibuslibet votis, ac ne concupiscamus nisi quantum Deus permittit. deinde, ne vilescat nobis Dei maiestas, tollendas esse sursum mētes ad puram castamque eius venerationem. Hoc nemo qua par fuisset integritate vnquam præstitit. nam (vt de vulgo non loquar) quàm multæ Dauidis querimoniæ intemperiem sapiunt! non quòd consultò vel exoptulare cum deo velit, vel eius iudiciis obstrepere: sed quia præ infirmitate fatiscens nõ aliud inuenit melius solatium quàm si dolores suos in illius sinum coniciat. Quinetiam toleratur à deo nostra balbuties, & incitiç datur venia, quoties inconsideratè aliquid nobis excidit: vt certè sine hac indulgentia nulla esset precandi libertas. Cæterum quanuis dauidi animus esset dei se arbitrio totum subicere, nec minore patientia quàm impetrandi studio oraret, emergunt tamen, imò interdum ebulliunt turbulenti affectus, qui à prima quam posuimus lege non parum distant. Maximè ex clausula Psalmi tricesimi noni conspiciere licet quanta doloris vehementia abreptus fuerit sanctus vir, ne sibi modum statueret. desine (inquit)

Pfal. 39. 14.

Exemplum ex
prima Lege
precandi de qua
scit. 4.

à me, donec abeam, & non sum. Diceres hominem desperatum nihil aliud expetere nisi vt cessante Dei manu in suis malis putrefcat. Non quòd deuoto animo ruat in illam intemperiem, aut, vt solent reprobi, velit Deum facessere: sed tantum conqueritur irà Dei sibi esse intolerabilem. In illis etiam tentationibus sæpe effluunt vota non satis bene formatà ad regulam verbi Dei, & in quibus non satis expendant sancti quid fas sit & expediatur. His quidem vitiiis quæcumque maculat e sunt preces repudiari merentur: modò tamen ingemiscant sancti, castiget seipfos, & statim ad se redeant, ignoscit Deus. Sic etiam in secunda lege peccant: quia & cum frigore suo illis sæpe luctandum est, neque sua illos egestas & miseria satis acriter pungit ad serio precandum. Iam sæpe contingit eorù mentes dilabi & propè euanescere. venia igitur hac quoq; in parte opus est, ne languide vel mutilæ vel interruptæ & vagæ preces repulsam patiantur. Hoc naturaliter indidit Deus hominum mentibus, legitimas non esse preces nisi mentibus fursum sublati. Hinc ceremonia eleuationis manuum, vt antè diximus, quæ omnibus sæculis & gentibus trita fuit, sicuti adhuc vigeret: sed quotusquisque, dum manus leuat, non sibi conscius est tarditatis? quia cor in terra subsidit. Quod ad petendam peccatorum remissionem spectat, quauis hoc caput nemo fidelium prætereat, sentiunt tamen qui verè sunt in precibus exercitati, vix decimam eius sacrificij partem se afferre de quo loquitur Dauid, Sacrificium Deo acceptum, spiritus afflictus. cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Ita semper duplex petenda est venia, quòd & sibi conscius sint multorum delictorum, quorum tamen sensu non ita tanguntur vt sibi quantum oportet displiceant: & quatenus in pœnitentia & timore Dei proficere illis datum est, iusto mœrore ob suas offensas prostrati, iudicis vindictam deprecantur. Maximè fidei debilitas vel imperfectio fidelium preces vitiat nisi succurreret Dei indulgentia: sed nihil mirum est hunc defectum à Deo ignosci, qui asperis documētis sæpe suos exercet, ac si data opera fidem eorum vellet extingueret. Durissima est hæc tentatio, vbi clamare coguntur fideles, Quosque irascaris super oratione serui tui: ac si preces ipse Deum exacerbarent. Sic quum dicit Ieremias, Excludit Deus orationem meam, non dubium est violenta perturbatione fuisse concussum. Innumera eius generis exempla occurrunt in Scripturis, ex quibus patet fidem sanctorum sæpe mixtam fuisse dubitationibus & agitatam, vt credendo & sperando aliquid tamen infidelitatis proderent: sed quia non perueniunt quòd oprandum est, eo magis eniti eos oportet vt correctis vitiis propius in dies ad perfectam orandi legem accedant, ac interea sentire in quanta malorum profunditate sint demersi qui in ipsis remediis no uos sibi morbos accersunt. quando nulla est oratio quam non merito fastidiat deus, nisi ad maculas conuieat quibus omnes asperæ sunt. Hæc non ideo commemoro vt sibi quicquam fideles securè condonent, sed vt seipfos seuerè castigando contendant superare hæc obstacula: & quauis omnes vias obstruere conetur Satan vt eos ab oratio prohibeat, nihilominus pererrant, certò persuasi, vtcunq; non omnibus remoris expediti sint, conatus tamen suos deo placere, voraque sua probari, modò contendant & nitantur quò non statim peringunt.

17 Quando verò nemo est hominum dignus qui se deo representet, ac in eius conspectum prodeat: ipse cælestis Pater, vt nos pudore simul & metu eximeret, qui nostros omnium animos deiicere debebant, Filium nobis suum donauit Iesum Christum dominum nostrum: qui apud ipsum nobis sit aduocatus & mediator, cuius ductu ad ipsum securè accedamus. tali intercessione consili, nihil, quod eius nomine petierimus, nobis denegatum iri: vt illi a Patre nihil denegari potest. Arque huc omnino referri necesse est quicquid antè hæc de fide docuimus: quia sicuti promissio Christum mediatorem nobis commendat, ita nisi spes impetrandi eo subnixà sit, orandi beneficio se priuat. Nam simulac in mentem venit horribilis dei maiestas, fieri non potest quin expauescamus, ac nos indignitatis propriæ agnitio procul abigat, donec medius occurrat Christus, qui solum formidabilis gloriæ in solum gratiæ commutet: sicuti etiam docet Apostolus vt cum omni fiducia apparere audeamus, misericordiam consequuturi & gratiam inuenturi in auxilio opportuno. Arque vt lex de inuocando deo posita est, vt promissio data, exauditur iri qui inuocauerint: ita in nomine Christi inuocare peculiariter iubemur: & promissionem habemus propositam, impetraturos quod in eius nomine petierimus. Hactenus, inquit, non petiistis quicquam in nomine meo: petite, & accipietis. In illo die in nomine meo petetis: & quicquid petieritis, faciam, vt glorificetur Pater in

Exemplum ex secunda Lege, de qua sect. 6.

Exemplum ex terra, de qua sect. 8.

Exemplum ex quart. de qua sect. 11.

2. Ieremias. 3. Paterium multorum.

Conclusio sine summa huius sectionis.

III. Per què Deus sit inuocandus, seu, quis noster apud Patrem cælestem mediator: nempe Iesus Christus, filius dilectus.

Ratio, & consideratio diuine maiestatis.

A Dei ipsius precepto & promissione.

Ps. 31. 19.

Ps. 80. 5.

Thren. 3. 8.

1. Tim. 2. 5. 1. Ioh. 1. 1.

Heb. 4. 16

Ioh. 1. 4. 13 & 16. 24.

deo non alio quam Christi nomine Deus est inuocandus. Filio. Hinc sine cōtrouersia clarum est, eos qui in alio quàm Christi nomine Deum inuocant, illius iussa contumaciter præuaricari, ac voluntatem pro nihilo reputare: nullam verò promissionem habere quicquam impetrandi. Siquidem, vt ait Paulus, omnes Dei promissiones in Christo sunt etiam & amen: id est confirmantur & implentur. 2. Cor. 1. 20.

Et si fideles omnes ab initio, per hunc suum exauditum sion, tamen hæc gratia ad tempus quod ascensionem Christi in calos est sequitur postissimum referuntur. 18 Ac diligenter notanda est circumstantia temporis, dum Christus discipulos ad suam intercessionem iubet confugere, postquam in cælum ascenderit, In illa hora, inquit, Ioh. 16. 26. petetis in nomine meo. Certum quidem est ab initio non fuisse exauditus quicunque peccati sunt, nisi Mediatoris gratia. Hac ratione instituerat in Lege Deus vt solus sacerdos sanctuarium ingrediens gestaret in humeris nomina tribuum Israel, & totidem antepetctus lapides pretiosos: populus autem procul staret in atrio, atq; inde vota sua coniungeret cum sacerdote. Quinetiam huc valebat sacrificium vt rata essent ac firmę preces. Ergo illa vmbra Legis ceremonia docuit arceri nos omnes à facie Dei, ideoque mediatore opus esse, qui nomine nostro appareat, nosque gestet in humeris, & pectori alligatos teneat, vt in eius persona exaudiamur: deinde sanguinis aspersione preces mundari, quas alioqui nunquam sordibus vacuas esse dictum est. Et videmus Sanctos, quum impetrare aliquid cuperent, spem suam in sacrificiis fundasse: quia sciebant votorum omnium esse sanctiones. Recordetur oblationis tuæ (inquit David) & holocaustum tuum pingue reddat. Hinc colligitur, Deum ab initio Christi deprecatione fuisse placatum, vt piorum vota susciperet. Cur ergo nouam horam assignat Christus qua in suo nomine orare incipient discipuli, nisi quia hæc gratia, vt est hodie illustrior, ita plus commendationis apud nos meretur? Et hoc eodem sensu paulo antè dixerat, Hactenus non petitis quicquam in nomine meo: petite. Non quòd de Mediatoris officio nihil profusus tenerent (quum his rudimentis imbuti essent omnes Iudæi) sed quia nondum liquidò cognouerant, Christum suo in cælum ascensu certiore quàm antè fore Ecclesiæ patronum. Ergo absentia suæ dolorem vt aliquo non vulgari fructu soletur, munus aduocati sibi vendicat, & docet præcipuo hactenus beneficio eos caruisse, quo frui illis dabitur dum eius patrocinio fulti liberius Deum inuocabunt. sicut dicit Apostolus, Heb. 10. 20. viam eius recentem eius sanguine dicatam esse. Quo minus excusabilis est nostra prauitas, nisi tam inæstimabile beneficium, quod nobis propriè destinatum est, vtroque, (vt aiunt) brachio amplectimur. P. 10. 4.

Ratio hinc restrictionis. 19 Porro, quum sit ipse vnica via, ac vnus accessus quo ad Deum ingredi nobis datur: qui ab hac via deflectunt, & hunc accessum deserunt, iis neque via vlla neque accessus ad Deum superest: nihil in eius throno reliquum fit præter iram, iudicium, ac terrorem. Denique quum hunc pro capite ac duce pater nobis signauerit, qui ab eo vllò modo declinant vel obliquant, conantur quantum in se est notam à Deo impressam delere & adulterare. Ita vnus statuitur Mediator Christus, cuius intercessio propitius & exorabilis nobis reddatur Pater. Quanquam interim & suę sanctis intercessionibus relinquantur, quibus alij aliorum salutem mutuo inter se Deo commendant, de quibus meminit Apostolus: sed tales quæ ab vnica illa dependant: tantum abest vt delibent ex ea quippiam. Nam vt à dilectionis affectu secuturiunt, quo nos vltro citroque amplectimur, ceu vnus corporis membra: ita etiam ad capitis vnitatem referuntur. Quum ergo illæ quæ in Christi nomine fiunt, quid aliud quàm testantur, neminem vllis omnino precibus, nisi Christo intercedente, posse adiuuari? Atque vt non obstat sua intercessione Christus quominus in Ecclesia precibus alter alteri vicissim patrocinemur: ita fixum maneat, omnes totius Ecclesiæ intercessionibus in illam vnica esse dirigendas. Imò hoc maxime nomine cauenda nobis ingratitude est, quòd Deus indignitati nostræ ignoscens, non tantum singulis pro se orare permittit, sed etiam alios pro aliis admittit deprecatores. Cuius enim superbiæ esset, vbi Deus Ecclesiæ suæ patronos constituit qui meritò repudiari mererent, si pro se quisque priuatim oret, hac liberalitate abuti vt Christi honorem obscurent?

Ira dei manet super eos qui Christum vnicum mediatorem deserunt. 20 Porro merum est nugamentum quod balbutiunt Sophistę, Christum esse redemptionis Mediatorem, fideles autem intercessionibus. Quasi verò Christus temporaria mediatione defunctus, æternam & nunquam intermorituram ad seruos suos reiecerit. Benigne scilicet illum tractant, qui tantulam honoris portionem illi decidunt. Atqui longè aliter Scriptura, cuius simplicitate, omnis istis impostoribus, contentum esse pium hominem conuenit. nam quum dicit Iohannes, Siquis peccauerit, aduocatum nos hab 1. Tim. 2. 5. 1. Ioh. 1. 5.

Errori, Christi intercessionem obstruantium refutatio.
1. Christus est mediator redemptio: sanctis intercessionibus.

Ro. 8. 32.
1. Tim. 2. 5

habere apud Patrem, Christum Iesum : an patronum olim nobis fuisse intelligit, ac non potius perpetuam illi intercessionem assignat? Quid, quòd Paulus sedentem ad Patris dexteram etiam pro nobis intercedere affirmat? Quin verò alibi vnicum Dei & hominum Mediatorem illum nuncupat, annon ad preces respicit quarum antè paulò meminerat: Siquidem pro omnibus hominibus intercedendum præfatus, in eius sententiæ confirmationem mox subnectit, vnum esse omnium Deum, & vnum mediatorem.

Responsio, clarissima auctoritate Scripturas, & vnicum finis testimonium iuravit.

Lib. 2. c. 6-
tra Patmen. c. 8.

Neque verò aliter interpretatur Augustinus, quum sic loquitur, Homines Christiani inuicem se commendant orationibus suis. Pro quo autem nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic vnus verusque Mediator est. Paulus Apostolus, quanquam sub capite præcipuum membrum, quia tamen membrum erat corporis Christi, & nouerat, non per figuram in interiora veli ad sancta sanctorum sed per expressam & firmam veritatem in interiora cæli ad sanctitatem non imaginariam sed æternam intrasse maximum & verissimum Sacerdotem Ecclesiæ, se orationibus fidelium ipse quoque commendat. Nec mediatorem se facit inter populum & Deum: sed rogat vt omnia corporis Christi membra inuicem pro se orent: quoniam inuicem sollicita sunt membra, & si patitur vnum membrum, reliqua compatiuntur. Ac sic membrorum omnium adhuc in terra laborantium muræ pro se inuicem orationes ascendunt ad caput quod præcessit in cælum, in quo est propitiatio pro peccatis nostris. Nam si esset mediator Paulus, essent vtique & reliqui Apostoli. ac sic multi mediores essent, nec constaret ipsius Pauli ratio, qua dixerat, Vnus enim Deus, vnus mediator Dei & hominum, homo Christus: in quo & nos vnum sumus, si seruamus vnitatem fidei in vinculo pacis. Item alibi, At verò Sacerdotem si requiras, super cælos est, vbi interpellat pro te, qui in terra mortuus est pro re. Neque verò somniamus illum, Patris genibus aduolutum, suppliciter pro nobis deprecari: verum cum Apostolo intelligimus, sic eum apparere corâ facie Dei, vt mortis eius virtus ad perpetuam pro nobis intercessionem valeat: sic tamen vt sanctuarium cæli ingressus, ad consummationem vsque seculorum solus populi eminens in atrio residentis vota ad Deum deferat.

Rom. 15. 30.
Ephes. 6. 19.
Col. 4. 3.
1. Cor. 12. 25.

1. Tim. 2. 5.
Ephes. 4. 3.
In Phil. 9. 4.
Quæstio si Christus intercessio.

21 Quantum ad Sanctos attinet, qui carne mortui, in Christo viuunt, siquam illis orationem attribuimus, ne iis quidem ipsis somniamus aliam esse rogandi Dei viam, quam Christum, qui solus via est: aut alio nomine Deo esse acceptas eorum preces. Itaq; postquam Scriptura nos ab omnibus ad Christum vnum reuocat, postquam cælestis Pater vult omnia in ipso recolligere: nimij stuporis fuit, ne dicam infantiæ, nobis per ipsos accessum sic velle moliri, vt ab illo abduceremur sine quo nec eis aditus vllus patet. Id autem aliquot seculis factitatum quis neget, hodiè que vbicumque Papiſmus viget, factitari? Ad conciliandam Dei beneuolentiam eorum merita subinde obtruduntur: atque vt plurimum, Christo præterito, per eorum nomina Deus obsecratur. Annon hoc, quæso, est, munus vnicæ illius intercessionis quam Christo suprà asseruimus, ad illos traducere? Deinde quis vel Angelus, vel dæmon vlli hominum de eiusmodi quam fingunt ipsorum intercessione syllabam inquam renuntiauit: in Scriptura enim nihil extat. Quæ ergo eius comminiscendæ fuit ratio? Certè dum humanum ingenium subsidia sibi ita quæritat, quibus non munimur per Dei verbum, luculentè suam diffidentiam prodit. Quòd si conscientia eorum omnium appelletur qui sanctorum intercessione oblectantur, reperiemus non aliunde id euenire, nisi quia anxietate laborant, perinde ac si hic Christus deficeret, aut nimium seuerus foret. Qua primùm perplexitate Christum in honorat, & solius Mediatoris titulo spoliant: qui vt illi in singularem prærogatiuam à Patre datus est, ita neque aliò transferri debet. Atque hoc quidem ipso gloriæ nauitatis eius obscurant, crucem euacuant: quicquid denique aut fecit, aut passus est, sua laude exuunt ac defraudant. siquidem huc tendunt omnia, vt solus sit & habeatur mediator. Simul Dei benignitatem abiiciunt, qui se illis in Patrem exhibebat. non enim illis Pater est, nisi Christum sibi fratrem esse agnoscant. Quod planè abnegant, nisi fraterno esse erga se affectu (quo nihil mollius aut tenerius esse potest) cogitant. Quare illum vnicè Scriptura nobis offert, ad ipsum nos mittit, & in ipso sistit. Ipse, inquit

2. De sanctorum in cælis cum Christo viuuntium, intercessione.

Quæstio fingatur sub Papiſmo.

Refutatur primùm ab absulo. Deinde, ab eo quod huius Scriptura nunquã meminisset.

Terriò, ab appellatione conscientie superstitiosorum.

Quarriò, à blasphemis, quibus vellemus nostra mysteria, Dei benignitatè, Christi charitatem & officium obtrunni.

Lib. de Iſaac & anima.

Ambrosius, os nostrum est, per quod Patri loquimur: oculus noster, per quem Patrem videmus: dextera nostra, per quam nos Patri offerimus. Quo nisi intercedente, nec nobis nec sanctis omnibus quicquam cum Deo est. Si excipiant, quas in templis concipiunt publicas preces finiri hac appendice, Per Christum Dominum nostrum, friuolum

Exceptio. Responsio 1.

effugium est: quia non minus profanatur Christi intercessio, dum mortuorum precibus & meritis miscetur, quam si ea penitus omiſſa soli mortui in ore eſſent. Deinde in ſuis omnibus litanis, hymnis & proſis, vbi Sanctis mortuis nihil in ore honoris deſertur, nulla Christi mentio.

3. *Ergo non por-
tatis, & iſto-
rum chriſti.*

1.
2.
3. *Ref. Illorum.*

22. Eò autem vſque progreſſa eſt ſtoliditas, vt hic expreſſum habeamus ſuperſtitio- nis ingenium, quæ vbi ſemel frænum excuſit, nullum laſciuendi finẽ facere ſolet. Nam poſtquam cœptum fuerat in ſanctorum interceſſionem reſpicere, ſenſim ſua cuiq; pro- curatio eſt attributa, vt pro negotij diuerſitate nunc hic nunc ille aduocaretur intercef- ſor: tum ſinguli peculiaria ſibi diuos aſciuerunt, in quorum, non ſecus atque tutelarium deorum, fidem ſe contulerunt. Neque modò (quod olim Iſraeli exprobrabat Propheta) Iere. 2. 28,
& 11. 13. ſecundum vrbium numerum dii ſunt erecti, ſed ſecundum capitum multitudinem. At- qui, quum in vnam Dei voluntatem deſideria ſua omnia referant, hanc intueantur, in ea acquieſcant: ſtolidè & carnaliter atque etiam contumelioſè de iis cogitat, qui aliam ipſis orationem aſſignat, quam qua Dei regnum aduenire expectant. à quo longiſſimè abeſt quod illis aſſingunt, vnumquenque priuato affectu in ſuos cultores eſſe propen- ſiorem. Tandem nec ab horrendo ſacrilegio abſtinuerunt plurimi, non vt ſuffragatores iam, verum vt ſalutis ſuæ præſides, inuocando. En quò recidunt miſeri homines, dum à legitima ſua ſtatione, hoc eſt Dei verbo, euagantur. Omitto craſſiora impietatis mon- ſtra, in quibus tamen ſi Deo, Angelis & hominibus ſunt deſteſtabiles, eorum tamen non- dum ipſos pudet vel piget. Proſtrati ad ſtatuam aut picturam Barbaræ, Catharinæ, & ſim- ilium demurmurant Pater noſter. Hunc furorem tantum abeſt vt Paſtores ſanandum vel cohibendum curent, vt quæſtus odore allecti, plauſu ſuo comprobèt. Verum vt tam fœdi criminis inuidiam à ſe deriuent, hoc tamen quo colore defendent, rogari Eligium vel Medardum vt ſeruos ſuos reſpiciant & iuuent è cælo? ſanctam Virginem vt Filium facere iubeat quod petunt? Olim vetitum fuit in concilio Carthaginenſi, ne ad altare di- recta fieret precatio ad ſanctos: ac probabile eſt, quum ſancti viri impetum prauæ con- ſuetudinis non poſſent in totum compeſcere, hanc ſaltem moderationem adhibuiſſe ne hac forma vitarentur publicæ orationes, Sancte Petre ora pro nobis. Quanto autem longius euasit diabolica eorum importunitas qui ad mortuos transferre non dubitant quod Dei & Christi proprium erat?

23. *Papſtariũ ar-
gumenta pro
interceſſione
ſanctorum.*

1. *Ab officio &
munere An-
gelorum.*
Reſponſio.

2. *A Ieremie di-
ctis, de Moſe et
Samuele.*

Reſponſio, que
argumentis va-
liſſime tor-
quet in aduer-
ſarios.

23. Quòd autem efficere ſtudent vt Scripturæ autoritate videatur ſubniti eiufmo- di interceſſio, fruſtra in eo laborant. Angelorum, inquiunt, orationes leguntur ſæpius. neque id modò: ſed in Dei conſpectum per eorum manus perferri dicuntur fidelium preces. Verum ſi Angelis ſanctos præſenti vitæ deſunctos conferre libet, probandum fuerit eſſe adminiſtratorios Spiritus, quibus delegatũ ſit miniſterium curandæ noſtrę ſalu- tis, quibus demandata ſit prouincia cuſtodendi nos in omnibus viis noſtris, qui nos circumeant, qui moncant & conſolentur, qui pro nobis excubias agant. quæ omnia illis deſeruntur: his autè minimè. Quàm præpoſterè Angelis ſanctos mortuos inuoluant, ſa- tis ſupèrque ex tot diuerſis muneribus patet, quibus alios ab aliis Scriptura diſtinguit. Cau- tidi partiſus apud terrenũ iudicem fungi nemo audebit niſi admiſſus: Vnde ergo ver- bibus tanta licentia vt Deo patronos obrudant quibus munus iniunctum non legitur? Voluit Deus Angelos curandæ noſtrę ſaluti præficere. vnde & ſactos cœtus frequentant, & Eccleſia illis theatrum eſt, in quo mirantur variam & multiplicem Dei ſapientiam. Quod illis peculiare eſt, ad alios qui transferunt, certè ordinè à Deo poſitum, qui inuiol- labilis eſſe debebat, conſuadunt ac peruertunt. Eadem dexteritate pergunt in citãdis a- liis testimoniis. Ieremiæ dicebat deus, Si ſteterint Moſes & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populũ iſtum. Quomodo ſic de mortuis (inquiunt) loquutus foret, niſi pro- viuus intercedere illos nouiſſet? Ego verò contrã ſic colligo: quum inde appareat neque Moſen neque Samuelem interceſſiſſe pro populo Iſraelitico, tunc nullam fuiſſe proſus mortuorum interceſſionem. Quis enim ſanctorum de populi ſalute laborare credendus ſit, ceſſante Moſe, qui alios omnes in hac parte longo interuallo, dum viuere, ſuperauit? Ergo ſi minutulas iſtas argutias ſectantur, Mortui pro viuentibus intercedunt, quoniam dixit dominus, Si interceſſerint: ego longè ſpecioſius argumentabor in hunc modum, In extrema populi neceſſitate Moſes non intercedebat, de quo dicitur, Si interceſſe- rit. Ergo neminem alium intercedere veriſimile ſit, quum omnes à Moſis humanita- te, bonitate & paterna ſolicitudine procul abſint. Id ſcilicet cauillando conſequuntur,

Heb. 1. 14.
Pl. 91. 11.
Pl. 134. 8.

Iere. 15. 1.

vt iis armis vulnerentur quibus se pulchrè munitos putabant. At verò simplicem sententiam sic contorqueri valde ridiculum est: quia tantum pronuntiat Dominus populi flagitiis se non parciturum, etiamsi Moses aliquis patronus illis cõtingeret, aut Samuel, quorum precibus se tantopere indulgentem præstiterat. Qui sensus ex simili Ezechielis loco lucidissimè elicitur, Si fuerint, inquit Dominus, isti tres in ciuitate viri, Noha, Daniel & Iob, filios & filias non liberabam in sua iustitia: sed animas tantum suas liberabunt. Vbi dubium non est quin indicare voluerit, si reuiuiscere duos ex illis contingat. nam tertius eo tempore superstes erat, Daniel scilicet, quem tum constat in primo adolescentiæ flore incomparabile dedisse pietatis specimen. Eos igitur omittamus quos Scriptura clarè demonstrat, cursum suum consummasse. Ideo Paulus, quum de Dauid loquitur, non docet precibus ipsum iuuare posteritatem, sed duntaxat ætati suæ inseruisse.

Sensus Prophete.

Simili Ezechielis loco confirmatur.

Item, Apostoli testimonia.

Ezech. 14.

A. 13. 36

24. Exciipiunt rursus, Ergo eos omni pietatis voto exuemus, qui nihil toto vitæ decursu quàm pietatem & misericordiam spirarunt? Equidem, vt curiosius excuter e nolum quid agant, aut quid meditentur, ira nequaquam est probabile variis & particularibus votis huc illuc circumferri: sed potius stata atque immota voluntate in Dei regnum aspirare. quod non minus impiorum interitum quàm fidelium salute constat. Quod si verum est, eorum quoque charitatem in communiõne corporis Christi non dubium est contineri, nec latius patere quàm fert communionis illius natura. Iam verò tamen in hunc modum pro nobis orare concedam, non tamen ideo à sua quiete discedunt vt distrahantur in terrenas curas: ac multo minus à nobis ideo protinus inuocandi erunt. Neque id agendum ex eo consequitur quòd qui in terris degunt homines, vicissim alij aliorum precibus commendare se possunt. Hoc enim alendæ in ipsis charitati officium feruit dum suas inter se necessitates veluti partiuntur, & mutuo suscipiunt. Atq; id quidè faciunt ex Domini præcepto, neq; promissione destituuntur: quæ duo semper in oratione primas tenent. Omnes eiusmodi rationes à mortuis absunt: quos à nostro contubernio dum subduxit Dominus, nullum nobis cum illis reliquit commercium, ac ne illis quidem nobiscum, quantum assequi licet coniecturis. Quòd si quis causetur, fieri non posse quin eandem erga nos charitatem retineant, vt sunt vna nobiscum fide coniuncti: quis tamen eorūque longas illis esse aures reuelauit quæ ad voces nostras porrigantur? oculos etiam tam perspicaces qui necessitatibus nostris aduigilent? Nugantur quidem in suis vmbis nescio quid de fulgore diuini vultus ipsos irradiante, in quo, ceu in speculo, res hominum ex alto despiciant. verum id affirmare, qua præsertim confidentia illi audent, quid est nisi per temulenta cerebri nostri somnia velle in abdita Dei iudicia, sine eius verbo penetrare & perrumpere, ac Scripturam conculcare? quæ toties carnis nostræ prudentiam, sapientiæ Dei inimicam esse pronuntiat: vanitatem sensus nostri in vniuersum damnat: prostrata omni nostra ratione, solam Dei voluntatem à nobis vult spectari.

3.
A charitatis naturæ, quæ in sanctis cum Christo viuens est perfectior. Responso 1.

2.

Instantia. Responso.

Ezech. 9. 5. 6.

Secula instantia.

Responso. Tercius, de Trinitatis specimen.

Responso.

Rom. 3. 6

Gen. 48. 16.

4.
A Misit testimonio, de Patriarcharum nomine super posteros inuocando.

Responso, per interpretationem loci illius cum Iesaiæ summi dicto collati.

Iesai. 41.

25. Quæ verò alia Scripturæ testimonia propugnando huic suo mendacio asciscunt, pessimè contorquent. Sed enim, inquiunt, Iacob vt suum patrumque Abraham & Isaac nomen super suam posteritatem inuocetur rogat. Primum videamus qualis ista sit inuocationis forma inter Israelitas. non enim patres suos ad ferendas sibi suppeticas implorant: sed Deum obtestantur quo seruorum suorum, Abraham, Isaac & Iacob meminerit. Eorum ergo exemplum nihil iis patrocinatur qui ad sanctos ipsos sermonem habuerint. Verum quia stipes isti, qua sunt hebetudine, nec quid sit nomen Iacob inuocare, nec cur inuocandum sit capiunt: non mirum si in ipsa quoque forma sic pueriliter titubant. Loquutio hæc non semel in Scripturis occurrit. Iesaias enim virorum nomen inuocari super mulieres dicit, dum eos habent maritorum loco sub quorum fide & tutela degant. Ergo inuocatio nominis Abraham super Israelitas, in hoc sita est dum genitris sui originem ad eum referunt, eumque pro authore & parente suo memoria celebri colunt. Neque verò id facit Iacob quòd sit de propaganda nominis sui celebritate sollicitus: sed quum totam posterorum beatitudinem constare nouerit hæreditate fœderis quod secum Deus pepigerat: quod illis bonorum omnium summum fore vider, precatur vt genere suo censeantur. id enim aliud non est quàm fœderis successionem ad eos transmittere. Illi vicissim, dum memoriam eiusmodi precibus suis inducunt, non ad intercessionem mortuorum suffugiunt: sed Domino fœderis sui recordationem obici

obici

obiiciunt, quo clementissimus Pater illis se propitium ac beneficium fore, in Abraham, Isaac & Iacob gratiam recepit. Alioqui quàm parum in Patrum merita sancti reclinauerint, testatur publica vox Ecclesie apud Prophetam, Tu Pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos. Tu Domine Pater noster, & redemptor noster. Ac dum sic quidem loquuntur, simul addunt, Conuertere Domine propter seruos tuos. nullam tamen cogitantes intercessionem, sed ad fœderis beneficium animum aduerentes. Nunc verò quum Dominum Iesum habeamus, in cuius manu non percussum modò, sed confirmatum sit nobis æternum misericordie fœdus: cuius potius nomen in precibus nostris prætendamus? Et quoniam boni isti magistri his verbis Patriarchas volunt statui intercessores, scire ex ipsis velim cur in tanta turba ne minimum quidem apud eos locum obtineat Abraham, Ecclesie pater. Ex qua colluue sibi aduocatos sumant minimè ignotum est. Abraham, quem Deus aliis omnibus prætulit, & quem euexit in summum honoris gradum, negligi ac suppressi quàm consentaneum sit mihi respondere. Nempe quum palam esset talem vsum veteri Ecclesie fuisse incognitum, placuit, occultandæ nouitatis causa, de antiquis Patribus silere: ac si nomen diuersitas recentem & adulterinum morem excusaret. Quòd autem obiiciunt quidam rogari Deum vt in Dauidis gratiam populi misereatur, adeo non suffragatur eorum errori, vt ad eius refutationem maximè sit efficax. Nam si expendimus quam personam sustinuerit Dauid: segregatur ab omni sanctorum cœtu, vt quod in eius manu pactum Deus pepigit, stabiliat. Ita & fœderis potius quàm hominis habetur ratio, & sub figura Christi intercessio vnica asseritur. Nam quod singulare fuit Dauidi, quatenus Christi imago fuit, in alios non competere certum est.

26 Sed hoc quosdam scilicet mouet quòd sanctorum orationes sepe leguntur exaudiri. Cur? Nempe quia orarunt. In te sperauerunt (inquit Propheta) & salui facti sunt: clamauerunt, & non sunt confusi. Oremus ergo & nos eorum exemplo, vt eorum instar exaudiamur. Hi verò, contrà quàm decet, præposterè ratiocinantur, non exauditum iri nisi qui semel exauditi sunt. Quanto melius Iacobus? Elias (inquit) homo erat nobis similis: & precatione precatum est, ne plueret, & non pluit super terram annos tres & menses sex. Rursum orauit, & cælum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. Quid? An singularem aliquam Eliæ prærogatiuam colligit, ad quam sit nobis confugiendum? Minimè verò. sed vim pie puræque orationis perpetuam docet, vt nos ad similiter orandum exhortetur. Nam Dei promptitudinem ac benignitatem in exaudiendis illis malignè interpretamur, nisi talibus experimentis confirmamur in certiore promissionum eius fiduciam: quibus non vni aut alteri, aut etiam paucis inclinatam fore aurem suam pollicetur, sed omnibus qui nomen suum inuocauerint. Atque eo minus excusabilis est inficitia hæc quòd tot Scripturæ admonitiones videntur quasi ex professo contemnerent. Liberatus est sæpius Dauid Dei virtute. an vt eam ad se traheret vt eius suffragio liberaretur? Longè aliter affirmat ipse, Me expectant iusti donec rependas mihi. Item, Videbunt iusti, & gaudebunt, & sperabunt in Domino. Ecce pauper iste clamauit ad Deum, & respondit ei. Multæ in Psalmis sunt eiusmodi preces, quibus ad precandum quòd postulat hæc ratione Deum prouocat, ne pudeant iusti, sed suo exemplo erigantur ad bene sperandum. Vno iam contenti sumus, Propterea orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Quem locum eo libentius citauit quòd non puduit rabulas, qui operam linguæ meritorie ad defensionem Papatus locant, eum obtendere ad probandam mortuorum intercessionem. Quasi verò aliud velit Dauid quàm fructum ostendere qui ex Dei clementia & facilitate proueniet vbi exauditus fuerit. Atque hoc in genere tenendum est, experientiam gratiæ Dei, tam erga nos quàm erga alios, non vulgare esse adminiculum ad confirmandam promissionum illius fidem. Non recito plurimos locos vbi Dauid Dei beneficia sibi proponit in fiduciæ materiam, quia Psalmorum lectoribus sponte occurrent. Hoc idem quo exemplo prius docuerat Iacob, Minor sum cunctis miseracionibus tuis & veritate quam præstitisti seruo tuo. In baculo meo transiui Iordanem istum: & nunc cum duabus turmis egredior. Promissionem quidem allegat, sed non solam: quum simul effectum coniungit, quo animosius in futurum confidat eundem erga se Deum fore. Neque enim similis est inortalibus, quos liberalitatis suæ tæder, vel quorum exhauritur facultas: sed a propria natura estimandus est, sicut prudenter facit Dauid, Redemisti me (inquit) Deus verax. Postquam salutis suæ laudem Deo tribuit

Secunda res
ex publica Ec
clesie voce pe
nit.

Tertia, quæ sit
reuerentia.

Obiectio.

Responso.

Ab exauditis
precibus que a
sanctis fiunt.
Responso.

Confirmatio re
sponsonum, an
tribuarit Scri
pturæ munera.

Et illustrata
exempla
I. ubi.

Dauidis.

Iesa. 63.
16.

Psal. 125.

Iac. 5. 17.

Psal. 142. 8.
Psal. 52. 8.
Psal. 34. 7

Psal. 32. 6.

Gen. 32.
10.

Psal. 31. 6.

tribuit, adiungit veracem esse: quia nisi perpetuò similis sui esset, non satis firmi sumi posset fiduciae & inuocationis ratio ex eius beneficiis. Vbi autem scimus, quoties nobis auxiliatur, specimen ac probationem dare bonitatis suae & fidei, timendum non est ne spes nostra pudeat, vel nos frustretur.

27 Summa hæc sit, quum Scriptura in Dei cultu hoc nobis summum caput commendet vt eum inuocemus (sicuti posthabitis omnibus sacrificiis a nobis hoc pietatis officium exigit) non siue manifesto sacrilegio orationem ad alios dirigi. Vnde etiam in Psalmo dicitur, Si expandimus manus nostras ad deum alienum, nonne Deus requirit ista? Deinde quum Deus non nisi ex fide velit inuocari, & disertè ad amissum verbi sui orationes formari iubeat: denique quum fides in verbo fundata, sit rectæ orationis mater: simulac à verbo deflectitur, orationem adulterari necesse est. Atqui iam ostensum est si consulitur tota Scriptura, illic hunc honorem soli Deo vendicari. Quod ad intercessionis minus pertinet, etiam vidimus Christo peculiare esse, nec vllam Deo gratam esse precationem nisi quam Mediator ille sanctificat. Ac tamen si fideles vltro citròque preces apud Deum pro fratribus offerunt, hoc nihil vnicae Christi intercessionis derogare ostendimus: quia omnes simul ea subnixi tam se quam alios Deo commendant. Ad hæc docuimus inscitè hoc trahi ad mortuos, quibus nusquam legitimus mandatum esse vt pro nobis orent. Sæpe nos Scriptura hortatur ad mutuas huius officij vices: de mortuis ne syllaba quidem. imò Iacobus hæc duo coniungens, vt confiteamur peccata nostra inter nos, & vicissim alij pro aliis oremus, mortuos tacitè excludit. Proinde ad hunc errorem damnandum sufficit vna illa ratio, exordium rite orandi nasci ex fide, fidem verò esse ex auditu verbi Dei, vbi nulla fictitiæ intercessionis mentio: quia temere patronos sibi afciuit supersticio, qui diuinitus dati non erant. Nam quum multis precandi formis referta sit Scriptura, nullum reperitur exemplum huius aduocationis, sine qua in Papatu nulla creditur esse oratio. Ad hæc superstitionem hanc constat ex diffidentia natam esse: quia vel Christo deprecatore contenti non fuerint, vel eum omnino spoliauerint hac laude. Atque hoc posterius ex eorum impudentia facilè coarguitur: quia non alio validiore argumento pugnant, opus nobis esse sanctorum patrocínio, quam dum obiiciunt nos esse indignos familiari ad Deum accessu. Quod nos verissimum quidem esse fateamur, sed inde colligimus nihil eos Christo reliquum facere qui pro nihilo ducunt eius intercessionem, nisi accedat Georgius & Hippolytus, aut similes larux.

28 Esti autem oratio propriè ad vota & preces restringitur, tanta est tamen inter petitionem & gratiarum actionem affinitas, vt commodè sub nomine vno comprehendi queant. Nam quas Paulus enumerat species, sub prius membrum huius partitionis recidunt. Rogando & precando desideria nostra apud Deum effundimus, poscentes tam quæ faciunt ad propagandam eius gloriam & illustrandum eius nomen, quam beneficia quæ vsui nostro conducunt. Gratas agendo, benefacta eius erga nos iusta laude celebramus, acceptum ferentes eius liberalitati quicquid ad nos bonorum peruenit. Itaque duas istas partes simul complexus est Dauid, Inuoca me in die necessitatis: eruam te, & glorificabis me. Vtrunque nobis continenter in vsu esse non abs re præcipit Scriptura. tantam enim nostram esse inopiam alibi diximus, res verò ipsa clamat tot ac tantis nos angustiis vndique vrgere ac premi, vt satis sit cause omnibus cur assiduè gemant & suspirent ad Deum, supplicèsq; eum implorent. Nam etsi à rebus aduersis sunt immunes, sanctissimos tamen quosque stimulare debet scelus suorum culpa, deinde innumeri tentationum insultus ad expectandum remedium. In sacrificio autem laudis & gratiarum actionis nulla esse potest sine scelere interruptio: quando non cessat Deus alia aliis beneficia cumulare, vt nos, quanuis lentos & pigros, ad gratitudinem cogat. Denique tanta ac tam effusa benefactorum eius largitas nos penè obruit, tot ac tam ingentia eius miracula, quaquauerfum spectes, cernuntur, vt nunquam nobis desit laudis gratiarumque actionis argumentum ac materia. Atque, vt hæc planius aliquanto explicentur, quum fides in Deo spes omnes optæque nostræ sitæ sint (quod iam antea satis probatum est) vt neque nos, neque omnia prosperè habere nisi eius benedictione possimus: assiduè nos ei nostræque omnia oportet commendemus. Deinde quequid deliberamus, loquimur, agimus, sub eius manu ac voluntate, sub spe denique auxilij eius deliberemus, loquamur, agamus. Omnes enim à Deo maledicti pronuntiantur qui sui alteriusve cuiuspiam fiducia, consilia agitant ac statuant, qui extra eius voluntatem,

Psal. 44. 26.

Con. Insi, sac-
clorum inuoca
tione esse vim
impium.
1. Quia Deo
suum gloriam
eripit.
2. Fidem ener-
tit.
3. Christi inter-
cessionem abo-
let.
4. Verbo dei
repugnat.
Iac. 5. 16.
5. Rite precari
di rogare ad-
uerfatur.
6. Fidei pro-
batio caret.
7. Ex diffiden-
tia orta est.
Postrema ob-
iectio.
Responfo.
P. I.
Orationis spe-
cies.
Vota.
Preces.
Petitiones.
Gratiarum a-
ctiones.
Psal. 50. 15.
Harum conue-
nio, perpetuus
vsus, & neces-
sitas.
Accuratior ex-
plicatio, ratio-
nibus, & simo-
nis & exem-
plis confirmata.

Iac. 4. 14.
Ies. 40. 15
& 31. 1.

iploq

ipſoque non inuocato, quicquam moluntur, aut inchoare tentant. Et quum iam aliquoties dictum ſit, iuſto eum honore affici vbi bonorum omnium author agnoſcitur: inde conſequitur, ſic ex manu eius ſuſcipienda eſſe illa omnia vt aſſidua gratiarum a-
ctiōe proſequamur: nullamque eſſe iuſtam rationem qua eius beneficia uſurpemus, quæ non alio ſine ab eius largitate nobis profluunt ac proueniunt, niſi etiam in laude eius conſtitenda & gratis agendis aſſidui ſimus. Paulus enim, dum teſtatur per verbum & orationem ſanctificari, ſimul innuit, ſine verbo & oratione minimè ſancta & pura no-
bis eſſe. per verbum ſcilicet fidem metonymicè intelligens. Proinde eleganter Dauid, dum percepta Domini liberalitate, datum ſibi in eo canticum nouum prædicat. quo ſci-
licet inuauit, malignum eſſe ſilentium, ſiquod eius beneficium ſine laude præterimus:

1. Tim. 4. 5.

Pſal. 40. 4.

Ieſa. 2. 10.

Pſal. 50. 17.

Ieſa. 38. 20.

Iona. 2. 10.

Pſal. 116. 12.

Pſal. 106. 47.

Pſal. 102. 18.

Oſea 14. 3.

Pſal. 116. 1.

Pſal. 118. 1.

Regula de hac
prece & gra-
tiarum acti-
one.

Que Chriſti
interſeſſione
Deo conſecran-
tur.

Orationis acci-
denti. Priuata
uelicet & pu-
blicas, aſſiduas,
ſtatibus horis,
&c.

Excepſio, ſim-
por- neceſſita-
tis.

Quæ debet
eſſe rationis
ſubſtantia, adu-

quum toties benedicendi materiam nobis exhibeat quoties benefacit. Sicut etiam Ieſaias, ſingularem Dei gratiam prædicans, ad canticum nouum & non vulgare hortatur fideles. Quo ſenſu alibi Dauid, Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit lau-
dem tuam. Similiter Ezechias & Ionas hunc ſibi liberationis finè teſtantur fore, vt can-
ticis Dei bonitate in templo celebrent. Hanc eandem legem Dauid generaliter piis
omnibus præſcribit. Quid rependam Domino (inquit) pro omnibus quæ in me contulit?
Calicem ſalutem accipiam, & nomen Domini inuocabo. Et eam ſequitur Eccleſia alio
Pſalmo, Saluos fac nos Deus noſter, vt conſitemur nomini tuo, & gloriemur in laude
tua. Item, Reſpexit ad precem ſolitarij, & non contempſit preces eorum. Scribetur hoc
ad generationem poſteram, & populus creatus laudabit Dominum, vt annuntient in
Sion nomen eius, & laudem eius in Ieruſalem. Imò quoties obſecrant Deum fideles vt
faciat propter nomen ſuum: ſicuti indignos ſe proſitètur qui obtineant quicquam pro-
prio nomine, ita ſe obligant ad gratias agendas: & hunc ſibi rectum beneficentiæ Dei
uſum fore promittunt, vt eius ſint præcones. Sic Oſea, de futura Eccleſiæ redemptione
loquens, Aufer (inquit) iniquitatem o Deus, & attolle bonum: nos autem vitulos labio-
rum ſoluemus. Nec modò linguæ præconium ſibi vendicât Dei beneficia, ſed amorem
ſibi naturaliter conciliant. Dilexi (inquit Dauid) quia exaudiit Dominus vocem depre-
cationis meæ. Item alibi quæ ſenſerat auxilia recitans, Diligam te Deus fortitudo mea.
Nec verò vniquam placebunt Deo laudes quæ non fluent ex hac dulcedine amoris.
Quinetiam tenendum eſt illud Pauli, vora omnia peruerſa & vitioſa eſſe quibus non an-
nexa eſt gratiarum actio. Sic enim loquitur, In omni oratione (inquit) & obſecratione
cum gratiarum actiōe petitiones veſtræ innotefcant apud Deum. Nam quia multos
impellit moroſitas, tædium, impatientia, doloris acerbitas, & metus, vt orando obmur-
murent, iubet ita temperari affectus, vt fideles antequam adepti ſint quod cupiunt, hil-
lariter nihilominus benedicant Deo. Quòd ſi hæc copula in rebus ferè contrariis vigere
debet, eo ſanctiore vinculo nos obſtringit Deus ad canendas ſuas laudes, quoties nos vo-
torum compotes facit. Sicuti autem docuimus Chriſti iinterceſſione conſecrari noſtras
preces, quæ alioqui pollutæ eſſent, ita Apoſtolus, iubens nos per Chriſtum offerre ho-
ſtiam laudis, nobis ad celebrandum Dei nomen os non fatiſ purum eſſe admonet, niſi
intercedat Chriſti ſacerdotium. Vnde colligimus prodigioſè faſcinatos fuiſſe homines
in Papatu, vbi maior pars Chriſtum vocari aduocatum miratur. Hæc ratio eſt cur præ-
cipiat Paulus ſine intermiſſione & orare & gratias agere: volens ſcilicet quanta fieri po-
teſt aſſiduitate, omni tempore, omni loco, omnibus in rebus ac negotiis erecta eſſe ad
Deum omnium vota, quæ & omnia ab eo expectent, & omnium ei laudem referant,
ſicuti perpetua laudandi orandiſque argumenta nobis offert.

29 Hæc autem orandi aſſiduitas, eſſi præferim proprias ac priuatas cuiuſque reſpi-
cit, non nihil tamen ad publicas quoque Eccleſiæ orationes pertinet. Atqui nec aſſi-
duæ eſſe poſſunt, nec aliter etiam fieri debent quàm ex politia quæ communi inter om-
nes conſenſu conueniunt. Fateor ſanè. Ideo enim & certæ horæ condicuntur ac præſti-
tuuntur, vt apud Deum indifferentes, ita hominum vſibus neceſſariæ, quo ſit omnium
commòditati proſpectum, & omnia decenter & compoſitè, iuxta Pauli ſententiam, in
Eccleſia adminiſtrentur. Sed enim iſtud nihil obſtat quominus vnaquæque Eccleſia,
cum ſubinde ad frequentioreſ præcationum uſum ſe extimulare, tum maiore aliqua
neceſſitate admonita ac more ſtudio flagrare debeat. De perſeuerantia autem, quæ mul-
tam cum aſſiduitate aſſimilitatem habet, erit circa finem dicendi locus. Porro hæc nihil
ad præſentem locum qua interdicitum nobis Chriſtus voluit. non enim diu, nec ſæpe, nec multo
cuna

Philip. 4. 6.

Hebr. 13. 12.

1. Theſ. 5.

13.

1. Cor. 15.

40.

ſc. 51. 52.

Mat. 6. 7.

Luc. 18.

cum affectu insistere precibus vetat: sed ne aliquid à deo extorquere nos posse confidamus, garrula loquacitate eius aures obrundendo, ac si humano more persuadendus foret. Scimus enim hypocritas, quia non reputant sibi negotium esse cum deo, non fecus pompas suas in precibus agere quam in triumpho. Nam Pharisæus ille qui gratias deo agebat quod non esset alius similis, sibi hand dubiè plaudebat in hominum oculis, ac si vellet ex precatione captare sanctitatis famam. Hinc *etiam* illa que hodie simili de causâ grassatur in Papatu, dum alij preculas easdem iterando tempus frustra reunt, alij longa verborum congerie apud vulgus se venditant. Quum hæc garrulitas pueriliter illudat deo, non mirum est ab Ecclesiâ prohiberi, nequid illic perlonet nisi serium & profectum ex corde intimo. Huic corruptele vicina est & similis altera, quam simul damnat Christus: quod scilicet hypocritæ ostentationis causâ venantur multos testes, ac forum potius occupant ad orandum, quàm mundi laude careant ipsorum preces. Quando verò hunc esse orationis scopum iam prius dictum est, vt erecti in deum animi ferantur, tum ad confessionem laudis, tum ad opem implorandam: ex eo intelligere licet primas eius partes in mète & animo positas esse. vel potius orationem ipsam, esse propriè interioris cordis affectum, qui apud deum, cordium scrutatorem, effunditur & exponitur. Quamobrem (vt iam dictum est) celestis magister, quum optimam orandi legem ferre vellet, iussit intrare in cubiculum, ibique ostio clauso orare Patrem nostrum in abscondito, vt Pater noster qui est in abscondito nos exaudiat. Nam vbi ab hypocritarum exemplo abstrixit, qui ambitiosa precum ostentatione hominum fauorem captabant, simul adicit quod sit melius: intrare scilicet cubiculum, & clauso ostio ibi orare. Quibus verbis (vt ego interpretor) secessum, qui nos ed iuuet vt tota cogitatione in cor nostrum descendamus & ingrediamur penitus, quærerere nos docuit: propinquum nobis deum animi affectibus promittens, cuius templa esse debent corpora nostra. Neque enim negare voluit quin aliis quoque locis orare expediat: sed esse quidam secretum ostendit orationem, quæ & in animo potissimum locata sit, & eius tranquillitatem, procul omnibus curarum turbis, requirat. Non ergo sine causa ipse quoque dominus, quum precibus incumbere vehemētius vellet, in secessum procul hominum tumultu se conferebat: sed vt suo nos exemplo commonefaceret, non esse negligenda istæ adminicula, quibus animus noster per se nimium lubricus magis ad serium orationis studium intenditur. Interim verò, quemadmodum neque in media hominum turba, si quando ita tulerat occasio, a precando abstinere: sic nos in locis omnibus, quibus opus fuerit, tollamus puras manus. Atque adeò sic habendum est, quisquis in sacro piorum conuentu orare detrectat, nescire quid sit orare seorsum, vel in recessu, vel domi. Rursus qui solus & priuatim orare negligit, quantumuis sedulò frequentet cœtus publicos, ventosaf tantùm preces illic concipere: quia plus hominum opinioni defert quàm arcano dei iudicio. Interea, ne contemptui essent communes Ecclesiæ preces, eas splendidis elogiis olim deus ornavit: præsertim vbi templum vocavit officium orationis. Nam & præcipuam cultus sui partem hac voce docuit esse precandi officium: atque vt in eo se fideles vno consensu exercerent, instar vexilli erectum illis fuisse templum. Addita etiam fuit insignis promissio, Te expectat, deus, laus in Sion: & tibi votum reddetur. Quibus verbis admonet Propheta nūquam irritas esse Ecclesiæ preces: quia deus populo suo semper canendi materiam cum gaudio suppeditat. Etsi autem cessarunt legales vmbre, quia tamen hac ceremonia inter nos quoque fidei vnitatem deus fouere voluit, non dubium quin ad nos pertineat eadem promissio, quam & Christus ore suo sancivit, & Paulus perpetui vigoris esse docet.

garrulam loquacitatem, P. a. p. istis etiam hodie famulatur.

Genuinitas & puritas, ut Pharisæus re iustit.

Orationis scopus & partes.

descriptio.

Matth. 6. 6.

Orare clauso ostio, quid.

Orare omnibus in locis.

Orare priuatim.

Precum publicæ causæ elogium.

1. Tim. 2. 8.

Iesa. 56. 7.

Psal. 65. 2.

Matth. 18. 30.

De locis publicis seu templis, vbi communes preces concipi debent.

Templorum legitimum vsus.

ra en

Abisfia. ra enim Dei templa quum simus ipsi, in nobis oremus oportet, si in sancto templo suo Deum volumus inuocare. Illam verò crassitiem Iudæis aut Gentibus relinquamus, qui præceptum habemus de inuocando, citra loci discretionem, in spiritu & veritate Domino. Dedicatum quidem templum erat olim Dei iussu precibus ac victimis offerendis: sed quo tempore veritas sub talibus vmbri figurata delirescebat, quæ nunc ad viuum nobis expressa in nullo materiali templo herere nos patitur. Ac ne Iudæis quidem ea conditione commendatum fuit templum vt Dei præsentiam eius parietibus includerent, sed quo ad contemplandam veri templi effigiem exercerentur. Ita que grauius ab Iesaiâ & Stephano reprehensû sunt qui Deum in templis manufactis habitare vlllo modo putarent.

Iohan. 4. 23.

Iesi. 66. 1
Act. 7. 48.

De voce & cantu, quæ in oratione nullius sunt momenti, nisi ex finis cordis affectu profusa inuirtur.
Iesi. 29. 13.
Matth. 15. 8.

31 Hinc præterea plusquam clarum est, neque vocem neque cantum (si in oratione intercedant) habere quicquam momenti, aut hilum proficere apud Deum, nisi ex alto cordis affectu profecta. Quin eius iram aduersus nos prouocant si è summis duntaxat labris & gutture exeunt: quando id est sacrosancto eius nomine abuti, ac eius maiestatem derisui habere. sicuti ex Iesaiæ verbis elicimus, quæ etsi latius patent, ad hoc quoque vitium coarguendum pertinent. Populus (inquit) iste appropinquat mihi ore suo, & labiis suis me honorat: cor autem eorum longè est à me: & timuerunt me mandato & doctrina hominum. Propterea ecce faciam in populo hoc miraculum grande & stupendum. peribit enim sapientia à sapientibus eorum, & prudentia seniorum euanesceat. Neque tamen vocem aut cantum hinc damnamus: quin potius valde commendamus, modo animi affectum comitentur. Sic enim mentem in Dei cogitatione exercent, & intentam retinent: quæ, vt lubrica est & versatilis, facillè remittitur, & in varia distrahitur, nisi variis fulciatur adminiculis. Præterea, quum Dei gloria in singulis corporis nostri partibus elucere quodammodo debeat, conuenit præsertim linguam huic ministerio addictam esse ac deuorantem canendo, tum loquendo: quæ peculiariter ad enarrandam prædicandamque Dei laudem, condita est. Potissimus tamen linguæ vsus est in orationibus publicis, quæ in fidelium conuentu habentur: quibus hoc agitur, vt Deum, quem vno spiritu eadèmq; fide colimus, communi vna voce & veluti eodem omnes ore pariter glorificemus, idque palàm, vt omnes vicissim, à suo quisque fratre, confessionem fidei accipiant, ad cuius exemplum inuidentur & incitentur.

Max autem, eiusdemque vsus ad publicas preces magis quam ad priuatas pertine videtur.

Canendi ritus est quid in vniuersis.

32 Canendi verò in Ecclesiis ritum (vt id quoque obiter dicam) non modò vetustissimum esse constat, sed Apostolis quoque in vsu fuisse, ex illis Pauli verbis colligere licet, Canam spiritu, canam & mente. Item ad Colossenses, Docentes & commonefacientes vos mutuò in hymnis, psalmis & canticis spiritualibus, canentes cum gratia in cordibus vestris Domino. Priore enim loco, voce & corde canendum esse præcipit: altero cantilenas spirituales commédât, quibus se mutuò pij ædificent. Id tamen vniuersale non fuisse testatur Augustinus, qui refert sub Ambrosio demum cœpisse canere Ecclesiam Mediolanensem: quum seuiente aduersus fidem orthodoxam Iustina Valentinianni matre, populus solito magis assiduus in vigiliis esset: reliquas deinde occidentales Ecclesias sequutas. Paulo enim antè dixerat ab orientalibus profectum fuisse hunc morem. Indicat etiam lib. Retractionum 2, sua ætate fuisse in Aphrica receptum. Hilarius quidam, inquit, vir tribunitius, morem, qui tunc esse apud Carthaginem cœperat, vt hymni ad altare dicerentur de Psalmorum libro, vel ante oblationem, vel quum distribueretur populo quod fuisset oblatum, maledica reprehensione vbicunque poterat lacerabat. Huic respondi, iubentibus fratribus. Et certè si ad eam, quæ Dei & Angelorum conspectum decet, grauitatem attemperatus sit cantus, cum dignitatem & gratiam facris actionibus conciliat, tum ad excitandos in verum precandi studium ardoremque animos plurimum valet. Cauendum tamen diligenter ne ad modulationem intentiores sint aures quam animi ad spiritualem verborum sensum. Quo periculo se permotum fatetur alicubi idem Augustinus, vt interdum optarit institui morem ab Athanasio obseruatum, qui lectorem tam modico vocis flexu iubebat sonare, vt pronuntianti vicinior foret, quam canenti. Verùm, quum reminisceretur quantam sibi utilitatem cantus attulissent, in alteram partem inclinabat. Hac ergo adhibita moderatione, nihil dubium quin sanctissimum sit ac saluberrimum institutum. Quemadmodum rursus, quicumque ad suauitatem duntaxat auriumque oblectationem compositi sunt cantus, nec Ecclesiæ maiestatem decet, nec Deo non summoperè displicere possunt.

1. Cor. 14. 13.
Col. 3. 16.

Confess. lib. 9. c. 7.

Quomodo sit componendus.

Confess. lib. 10. cap. 33.

33 Quo etiam planè constat, non Græco inter Latinos, nec Latino inter Gallos aut Anglos (vt hæcenus passim factitatum est) sed populari sermone concipiendas esse publicas orationes, qui vulgò à toto cœtu intelligi possit. quandoquidem in totius Ecclesie edificacione fieri conuenit: ad quam ex sono non intellecto nullus penitus fructus redit. Apud quos verò nulli est nec claritatis nec humanitatis ratio, nisi saltem Pauli auctoritate moueri aliquantulum debebant, cuius verba minimè ambigua sunt. Si benedixeris, inquit, spiritu, is qui implet locum idiotæ, quomodo ad tuam benedictionè respondit Amen, quandoquidem quid dicas nescit? nam tu quidem gratias agis, sed alius non edificatur. Quis ergo effrenem Papistarum licentiam fati miretur, qui Apostolo palam sic reclamante, exotica lingua verbosissimas preces reboare non formidant, in quibus nec syllabam vnâ ipsi interdum assequuntur, nec alios intelligere volunt? Nobis verò secus agendum præscribit Paulus. Quid ergo? (inquit) orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente. Spiritus voce singulare linguarum donum significans, quo nonnulli præditi abutebantur, quum à mente, hoc est intelligentia, illud auellerent. Sic tamen omnino sentiendum, nulla ratione fieri posse: nec in publica oratione, nec in priuata, quin lingua sine animo summopere Deo displiceat. Ad hoc, cogitationis ardore mentem esse debere incitaram, quo totum longè superet quod lingua euinciendo exprimeret potest. Postremò, ne esse quidem orationi priuatæ necessaria, in linguam, nisi quoad interior sensus vel sibi ipsi ad incitationem sufficere non valet, vel incitationis vehementia linguæ actionem secum rapit. Nam etsi optimæ interdum orationes voce carent, sæpe tamen vltimè venit vt affectu mentis exultante, & lingua in vocem, & membra alia in gestulationem sine ambitione erumpant. Inde scilicet incertum istud Hannæ murmur, cuius voces quiddam sancti omnes perpetuò in se experitur, dum in abruptas & concisas voces profluunt. Corporis autem gestus in precatione obseruari soliti (quales sunt geniculatio, & capitis detectio) exercitia sunt, quibus ad maiorem Dei venerationem assurgere conamur.

34 Nunc certior orandi non modò ratio, sed forma quoque ipsa discenda est: ea scilicet quam per dilectum Filium suum nobis cælestis Pater tradidit: vbi immensam bonitatem ac mansuetudinem agnoscere licet. Nam præterquam quod nos monet atque hortatur vt se in omni nostra necessitate quæramus (qualiter filij in parentum fidem, quoties vlla anxietate afflicti sunt, confugere solent) quoniam videbat ne id quidem satis nos perspicere, quàm angusta esset nostra paupertas, quid equum postulare, quid è re nostra esset, huic etiam nostræ ignorantie occurrit: & quod captui nostro deerat, de suo ipse suppleuit ac succedit. Præscripsit enim nobis formulam, qua velut in tabula proposita quicquid à se expetere licet, quicquid in rem nostram conducit, quicquid postulare necesse est. Ex qua eius benignitate magnum consolationis fructum percipimus, quòd nihil absurdum, nihil alienum aut importunum, nihil denique non illi acceptum postulare nos intelligimus, qui penè ex eius ore rogamus. Plato quum hominum imperitiam videret in votis ad Deum perferendis, quibus concessis pessimè illis sæpius consultum fuerit: optimam precandi rationem hanc esse pronuntiat, è veteri Poeta sumptam, Iupiter rex, optima nobis & vouentibus & non vouentibus tribue: mala autem poscentibus quoque abesse iube. Atque homo quidem ethnicus in eo sapit, quòd iudicat quàm sit periculosum à Domino expetere quod cupiditas nostra dictauerit: simul nostram infelicitatem prodit, qui ne hiscere quidem sine discrimine coram Deo possimus, nisi ad rectam orandi normam nos Spiritus instituat. Quo maiore in pretio cenferi apud nos meretur hoc priuilegium, dum vnigenitus Dei filius verba nobis in os suggerit quæ mentem nostram omni hæsitacione expellant.

35 Hæc orandi seu forma, seu regula, sex petitionibus constituta est. Nam ne iis accedam qui septem capitibus distinguunt, facit quòd aduersatiua dictione interiecta videtur Euangelista duo illa membra voluisse inter se colligere: acti dixisset, Ne tentationis opprimi nos sinas, quin potius nostræ fragilitati opem feras, & liberes, ne succumbamus. Nobiscum etiam sentiunt veteres Ecclesie scriptores. vt iam quod septimo loco apud Matthæum additum est, exegeticè ad sextam petitionem referendum sit. Tamest autem eiusmodi est tota oratio, vt vbique gloriæ Dei ratio in primis habenda sit: priores tamen tres petitiones Dei gloriæ peculiariter destinatae sunt: quam solam in illis intueri nos oportet, nullo commodi nostri (vt aiunt) respectu. Tres reliquæ

Populæ, non exotica, sermone concipienda sunt preces publicæ.
1. Ratio, ab Ecclesie consuetudine.
2. Ratio, ab Apostoli auctoritate.
Adm. V. q. 3. r.

Animi sincerus affectus semper & in omnibus precibus requiritur.
Nō semper autem necessaria est lingua.

Geniculatio & capitis detectio qualia exercitantur.

VII.
Forma orandi à Christo proposita duplici ratione immensam cælestis Patris bonitatem nobis depingit.

Magnis que consolationis fructus a nobis intè percipiuntur.

Rom. 8. 26.

Orationis dominicæ diuisio in sex petitiones.

Subiunctio in duas præcipuas partes quarum prior

*Dei gloriam
posterior sancti-
tatem nostram
respiciunt.*

*Patrem ista-
rum orat.*

*Exod. 32. 32.
Rom. 9. 3.*

nostram curam gerunt, ac propriè iis quæ ex vsu nostro sunt postulandi sunt assignatæ. Vt quum nomen Dei sanctificari petimus, quia probare vult Deus gratisne an spe mercedis ametur à nobis & colatur, nihil tum de nostro commodo cogitandum est: sed eius gloria nobis proponenda est, quam intentis oculis vnã intueamur: nec aliter in reliquis huiusmodi precibus affectos esse fas est. Atq; hoc quidem ipsum nobis in magnum commodum cedit, quòd dum ita vt petimus sanctificatur, fit etiam nostra vicissim sanctificatio. Sed ad huiusmodi vtilitatem oculi nostri (vt dictum est) cõnuere ac quodammodo excurrere debent, ne in ipsam omnino respiciant. Vt si omnis spes priuati nostri boni præcisã esset, hæc tamen sanctificatio, & alia quæ ad Dei gloriam pertinent, à nobis optari & precibus postulari non desinant. Vt in exemplis Moysis & Pauli spectatur, quibus graue non fuit mentes & oculos à seipsis auertere, ac vehementi incensòque zelo suum ipsorum interitum expetere, vt vel suo dispendio gloriam & regnum Dei promouerent. Rursus quum panem nostrum quotidianum nobis dari petimus: tamen optemus quod est nostri commodi: tamen hic quoque Dei gloriam quarere præsertim debemus. vt ne petitori quidem simus nisi in eius gloriam vergat. Nunc ad ipsam orationis enarrationem aggrediamur.

Pater noster, qui es in cælis.

*Patris nomen
exigitur, vt in
vniuerso Christi
nomine vniuersum
preceamur.*

1. Vt diffidentiam omnium exanimus.

2. Vt ab ipso bona omnia expectemus, nisi enim egestatis ac facultatum inopia, vel inimicis assistentia nos sufficere velimur.

Obiectio. Peccata nos arceant a conspectu eius quem iustitiam non Patrem reddimus. Responso, à natura dei, que ab Apostolo describitur.

Ab exemplo, seu parabola illustri.

36 Primùm, in ipso limine occurrit quod antea diximus, omnem à nobis orationem offerri Deo non aliter debere quàm in Christi nomine: vt nullo alio nomine illi commendari potest. Nam ex quo Patrem vocamus Deum, nomen certè Christi prætendimus. quæ enim fiducia Deum aliquis Patrem nominaret? quis huc temeritatis prorumperet, vt sibi vsurparet honorem filij Dei, nisi in Christo adoptati essemus in filios gratiæ? Qui quum verus sit Filius, nobis in fratrem ab ipso datus est: vt quod natura ipse proprium habet, adoptionis beneficio nostrum fiat, si tantam beneficentiam certa fide amplectimur. Quemadmodum Iohannes ait datam esse potestatem iis qui credunt in nomen vnigeniti Filij Dei, vt filij Dei ipsi quoque fiant. Itaque & Patrem se nostrum appellat, & sic à nobis vocari vult: hac tanta nominis suauitate, omni nos diffidètia eximens, quando nullus alibi maior amoris affectus quàm in Patre reperiri possit. Itaque nullo certiore documento immensam suam erga nos charitatè testificari potuit, quàm ex eo quòd filij Dei nominamur. Ipsiùs verò charitas tanto erga nos præstantior: quæ est omni parentum nostrorum charitate, quanto ipse omnes homines bonitate & misericordia superat. vt si quotquot in terra sunt patres, omni paternæ pietatis sensu exuti, filios destituerent: ipse nobis nunquam defuturus sit: quoniam seipsum negare non potest. Habemus enim eius promissum, Si vos, quum mali sitis, nostris bona dare filiis vestris: quanto magis Pater vester qui in cælis est? Item apud Prophetam, Potèstne mater obliuisci filiorum? Etsi obliuiscatur, ego tamen non obliuiscar tui. Quòd si filij eius sumus, vt filius in fidem extranei alienique hominis se conferre non potest nisi simul de patris vel sæuitia vel inopia queratur: ita aliunde subsidia quàm ab ipso querere non possumus, nisi exprobrata illi egestate, ac facultatum inopia, vel sæuitia nimiaque austeritate.

37 Nec causemur, nos meritò timidos reddi peccatorum conscientia, quæ Patrem, quanuis clementem ac mansuetum, tamen nobis offensum quotidie reddant. Nam si inter homines, nullo meliore patrono causam suam apud patrem filius agere potest, nullo meliore interprete perditam eius gratiam sibi conciliare ac recolligere, quàm si ipse supplex ac demissus, culpam agnoscens, patris misericordiam imploret (non enim tum se paterna viscera dissimulare possunt quin ad tales preces commoueantur) quid ille Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis: annon potius filiorum pro se deprecantium lachrymas & gemitus exaudiet (quum præsertim ad id nos inuitet & exhortetur) quàm quæuis aliorum patrociniæ: ad quorum subsidium ideo pauidi suffugiunt, non si ne aliqua desperationis specie, quia de patris sui mansuetudine ac clementia diffidunt. Hanc paternæ mansuetudinis exuberantiam nobis in parabola pingit ac repræsentat: vbi pater filium, qui ab eo se alienauerat, qui subsistentiam eius dissolutè prodegerat, qui modis omnibus graniter in eum deliquerat, obuiis vniuersè amplectitur: nec expectat donec verbis veniam postulet, sed ipse anteuertit, redeuntem eminus agnoscit, vltro illi occurrit, solatur, in gratiam recipit. Hoc enim tantæ mansuetudinis exemplum in ho-

Suprà, scilicet. 17. 18. 19.

Ioh. 1. 12.

1. Iohan. 3. 1. Ps. 27. 10. Ier. 63. 16. 1. Tim. 2. 13. Matt. 7. 11 Ier. 49. 15.

2. Cor. 1. 3.

Luc. 15. 20.

mine

mine spectandum proponens, docere nos voluit quàm effusiores expectare debeamus à se, non modò Patre, sed patrum omnium longè optimo ac clementissimo: quanuis ingrati, rebelles ac improbi filij: modò tamen in eius misericordiam nos coniciamus. Ac quo certiores fidem faceret se huiusmodi Patrem nobis esse, si Christiani sumus, non modò Pater, sed nominatim noster dici voluit: acti in hunc modum cum eo ageremus, Pater qui tanta in filios pietate se pròditus, tanta ad agnoscendum facilitate, nos filij tui te appellamus, ac poscimus, securi ac planè persuasi non alio te esse erga nos affectu quàm paterno, quantumuis indignos tali patre. Verùm quia tantam fauoris immensitatem non capiunt cordis nostri angustia, non modò adoptionis pignus & arha nobis Christus est, sed eiusdem adoptionis testem nobis dat Spiritum, per quem libera & sonora voce clamare licet, Abba Pater. Quoties itaque nobis obstabit aliqua cunctatio, petere ab ipso meminerimus vt correcta nostra timiditate, spiritum illum magnanimitatis ducem ad audacter orandum præficiat.

Postremò, ab eo quod Noster dicitur

Cuius adoptionis Christus est arha, & testis Spiritus S.

Gal. 4. 6.

38 Quòd autem non ita instituitur vt suum quisque patrem peculiariter nominet, sed potius vt nostrum in commune omnes vocemus: ex eo admonemur, quantum fraternæ dilectionis affectum inter nos intercedere oporteat, qui talis patris, eodem misericordiæ & gratuita liberalitatis iure, pariter sumus filij. Nam si vnus omnibus nobis communis est pater, à quo prouenit quicquid omnino boni obtingere nobis potest: nihil inter nos diuisum esse decet quod non magna animi alacritate parati simus alter alteri communicare, quantum vsus postulat. Iam si ita vt par est, vicissim manum porrigere atque opem ferre cupimus, non est in quo magis commodare fratribus possumus quàm si optimi Patris curæ ac prouidentia commitemus, quo propitio ac fauente, nihil omnino deui derari potest. Et sanè hoc ipsum Patri etiam nostro debemus. Vt enim qui patrem aliquem familiars verè & ex animo diligit, totam simul eius domum amore ac beneuolentia complectitur: ad hunc modum, quo sumus in hunc cælestem Patrem studio atque affectu, erga eius populum, eius familiam, eius denique hæreditatem ostendere conuenit: quam tantopere honorauit vt plenitudinem vnigeniti Filij sui vocauerit. Ad hanc igitur legem Christianus homo preces suas exigat, vt communes sint, ac omnes complectantur qui illi sunt in Christo fratres. Neq; solum quos tales ad præsens videt atque cognoscit, sed omnes qui super terram agunt homines: de quibus quid statuerit Deus, extra notitiam est: nisi quòd illis optima optare & sperare non minus pium quàm humanum est. Et si præ aliis in domesticos fidei singulari quodam affectu propensos esse decet: quos Apostolus peculiariter nobis omni in re commendauit. In summa, sic debent omnes esse orationes, vt in eam spectent communitatem quam Dominus noster in regno suo ac domo sua constituit.

Cur Noster in commune dicitur.

Matth. 23. 9.

Simile, rationem superiorè de charitate fraternam confis man.

Ephes. 1. 24.

Galat. 6. 10.

39 Neque id tamen obest quominus & pro nobis & pro certis aliis orare specialiter liceat: modo tamen animus ab huius communitatis intuitu non discedat, nec desectat quidem, sed omnia istuc referat. Nam quanuis singulariter concipiuntur, quia tamen ad eum scopum diriguntur, communes esse non desinunt. Id totum similitudine facile intelligi potest. Generale est Dei mandatum de subleuanda pauperum omnium egestate, & huic tamen obediunt qui in eum finem eorum inopia succurrunt quos laborare aut norunt aut vident: etiam si multos prætereunt qui non leuiori necessitate premittuntur: vel quia non omnes nosse, vel quia non omnibus sufficere possint. In hunc modum neque ij voluntati Dei repugnant qui communem hanc societatem Ecclesie spectantes & cogitantes, huiusmodi particulares orationes concipiunt, quibus publico animo singularibus verbis se aut alios Deo commendant, quorum necessitatem propius ipsis innouescere voluit. Quanquam non omnia quidem in oratione & facultatum erogatione sunt similia. nam benignitas largiendi exerceri non nisi erga eos potest quorum perspecta est nobis inopia: iuuare autem oratione vel alienissimos & ignotissimos licet, quantumlibet longo terrarum intervallo à nobis distiti sint. Id autem fit per generale illam precationis formulam qua omnes filij Dei continentur, in quibus & illi sunt. Huc referre licet quod Paulus suæ ætatis fideles hortatur vt puras manus vbique tollant absque contentione: quia dissidium precibus ianuam claudere admonens, vnanimis vota sua in commune vult conferre.

Licet etiã pro nobis & pro certis aliis specialiter orare, modo animus ad hanc communitatem per omnia sese referat, quod similitudine, ab eleeosynis ad preces distincta, confirmatur.

1. Tim. 2. 8

Quo sensu dicitur Deus esse in cælis.

40 Adscribitur, Ipsum esse in cælis. Ex quo non protinus ratioe mandum est, ipsum cæli circumferentia, quasi cancellis quibusdam, inclusum & circumscriptum alligari.

tiamus in nobis cupiditatis motum quàm merum consensum cum eius voluntate. in summa, nequid ex nobis velimus ipsi, sed vt Spiritus eius corda nostra gubernet, quo intus docente discamus amare quæ ei placent, odisse verò quæ displicent. Vnde hoc quoque sequitur vt quicumque eius voluntati repugnant affectus, eos vanos & irritos reddat. En prima tria capita precatationis, in quibus poscendis solam Dei gloriam præ oculis habere conuenit, omiſſa nostri ratione, nec spectata vlla nostra vtilitate quæ tametsi larga inde nobis prouenit, hæc tamen à nobis quærenda non est. Hæc autem omnia quanuis nec cogitantibus, nec optantibus, nec petentibus nobis, suo nihilominus tempore euenire oporteat, optanda tamen & poscenda nobis sunt. Idque facere non leue operæpretium est, vt sic nos seruos esse ac filios Dei testemur & profiteamur, eius honori (quod Domino patrique debetur) quantum in nobis est studeamus, verèque & penitus addicti. Itaque qui hoc affectu ac studio promouendæ Dei gloriæ non petunt vt nomen Dei sanctificetur, vt eius regnum adueniat, vt fiat voluntas eius: ij neque inter filios & seruos Dei habendi sunt: ac quemadmodum hæc omnia illis inuitis fient, ita in confusione illis cedent ac interitum.

Cæcilio trium priorum petitionum. vide supra. sect. 35.

Secunda pars orationis summa.

Tres petitiones. Prima, quid continet.

Nobis vestitur Dei similitudinem benignam.

Diffid. niam nostram.

Panis, quid.

Cur panis petitione remissionis peccatorum preceat.

Non ter, quare dicitur.

Hodie, vel quod dicitur, ut petentibus.

44 Sequitur pars orationis secunda, in qua ad nostras vtilitates descendimus: non quidem vt gloria Dei valere iussa (quæ teste Paulo etiam in cibo & potu spectanda est) tantùm queramus quod nobis expedit: sed hoc discrimen esse admonuimus, quòd Deus peculiariter tria vota sibi vendicans, nos ad se totos rapit, vt pietatem nostram hoc modo probet. Deinde concedit etiam commodis nostris prospicere, hæc tamen lege nequid nobis expectamus nisi in illum finem vt quæcunque nobis factent beneficia gloriæ eius illustrent, quia nihil æquius est quàm nos ei viuere & mori. Cæterùm hæc in genere omnia, quibus corporis vsus sub elemētis huius mundi indiget, à Deo petimus: non modo quo alamur ac vestiamur, verùm etiam quicquid omnino nobis conducere ipse prospicit, vt panem nostrum in pace comedamus. Quæ breuiter nos in eius curam tradimus, ac prouidentia committimus, vt nos pascat, foueat, seruet. Non enim dedignatur optimus Pater corpus etiam nostrum in fidem ac custodiam suam suscipere, vt fidem nostram minutis istis in rebus exerceat: dum ab eo omnia, vsque ad micam panis, & guttam aquæ, expectamus. Nam quum sit nescio qua nostra iniquitate comparatum, vt maiori carnis animæ sollicitudine afficiamur ac torqueamur, multi qui audent Deo de anima fidere, sunt tamen adhuc de carne solliciti, adhuc hæsitant quid edant, quid vestiantur: & nisi præ manibus habeant vini, frumenti & olei copiam, trepidant. Tanto pluri nobis est huius momentaneæ vitæ vmbra, quàm æterna illa immortalitas. Qui verò Deo confisi, illam de carnis cura anxietatem semel abiecerunt, simul statim quæ maiora sunt, etiam salutem & vitam æternam, ab eo expectant. Non ergo leue est fidei exercitium, ea de Deo sperare quæ alioqui nos tantopere anxios habent: neq; parum profectum est, vbi hanc, quæ in omnium penè hominum ossibus mordicus hæret, infidelitatem exuimus. Quod porrò de pane substantiali quidam philosophantur, mihi videtur Christi sententiæ perparum conuenire, imò nisi in hac etiam caduca vita tribueremus Deo nutritij partes, inutilis esset precatio. Ratio quam afferunt nimis est profana: non esse consentaneum vt filij Dei, qui spirituales esse debent, non modo adiciant animum ac terrenas curas, sed Deum quoque illis secum implicent. Quasi verò non resurgat etiam in victu benedictio eius & paternus fauor, aut de nihilo scriptum sit pietatem habere promissiones non tantùm futuræ vitæ sed etiam præsentis. Etsi autem peccatorum remissio longè pluri est quàm alimenta corporis, quod tamen inferius erat priore loco posuit Christus, vt nos ad reliquas duas petitiones gradatim eueheret, quæ propriæ sunt cælestis vitæ: in quo tarditati nostræ consuluit. Iubemur autem petere panem nostrum, vt contenti simus demerso quod nobis erogare dignatur cælestis Pater, neque artibus illicitis lucrum captemus. Interca tenendū est nostrum fieri donationis titulo, quia nec industria nec labor nec manus nostræ (vt dicitur apud Mosen) nobis per se quicquam acquirunt nisi adsit Dei benedictio: imò ne panis quidem copia nobis tantillum proficeret nisi diuinitus in alimentum verteretur. Ac proinde non minus diuitibus quàm egenis necessaria est hæc Dei liberalitas: quia plenis cellis & horreis aridi & vacui deficerent nisi per eius gratiam pane suo fruerebantur. Particula Hodie vel quotidie, vt est apud alterum Euangelistam: item epitheton quotidiani, frænum iniiciunt immodicæ rerum fluxarum cupiditati, quæ solemus præter modum

1. Cor. 19. 31.

1. Tim. 4. 8.

Leuit. 26. 20.

modum ardere, & cui accedunt alia mala: quia si largior suppetit abundantia, ambitiosè in voluptatem, delicias, ostentationem, aliàsque luxus species profundimus. Itaque petere iubemur duntaxat quantum necessitati nostræ satis est, & velut in diem, hac fiducia, vbi nos hodie nutriet celestis Pater, neque crastino defuturum. Quancunque igitur rerum copia nobis affluat, etiam vbi expleta fuerint hortæ & plena cellaria: semper tamen panem quotidianum nos petere conuenit: quia certo tenendum est omnem substantiam nihil esse nisi quatenus effusa sua benedictione Dominus eam continuo progressu fecundat: quæ etiam in manu nostra est, ne eam quidem nostram esse, nisi quatenus in singulas horas portunculam nobis largitur, vsumque permittit. Id quia egerrimè sibi persuaderi patitur hominum superbia, singulare in omnia secula documentum se præbuisse testatur Dominus, quum manna in deserto populum suum educavit, vt nos commonefaceret, non in solo pane viuere hominem, sed in verbo potius quod ex ore suo egreditur. Quo indicatur, solam eius virtutè esse qua sustentantur vita & vires: tamen etiam sub corporeis instrumentis nobis administrat. *Quemadmodum & contrario documento nos erudire solet, quum robor panis (& vt ipse vocat, baculum) quoties libet confringit, quo scilicet edentes tabescant fame, & bibentes siti arefcent. Qui verò pane quotidiano non contenti, sed effreni cupiditate infinitis inhiantes: aut qui abundantia sua saturi, & diuitiarum suarum cumulo securi, hac nihilominus precatione Deo supplicat, nihil quàm ipsum irrident. Priores enim petunt quod impetratum nollent, imò quod maximè abominantur, nempe panem quotidianum duntaxat: quantumque possunt auaritiæ suæ affectum Deo dissimulant: quum vera oratio totam ipsam mentem & quicquid intus latet, apud ipsum effundere debeat. Alteri verò postulant quod minimè ab eo expectant, nempe quod sibi apud se esse arbitrantur. In eo quod noster dicitur, magis quidem, vt diximus, eminet Dei benignitas, quæ nostrum facit quod nullo iure nobis debetur. Neque tamen repudiandum est quod etiam attingi, ita designari iusto labore & innoxio partum, non autem imposturis quæsitum aut rapinis: quia alienum semper est quicquid cum aliqua noxa nobis acquirimus. Quòd dari nobis petimus, significatur esse simplex ac gratuitum Dei donum, vnde cunque nobis adueniat: etiam vbi maximè visus fuerit arte atque industria nostra quæsitus, ac manibus nostris comparatus, quando sola eius benedictione efficitur vt laboribus nostris redè succedat.*

45 Sequitur, Remitte nobis debita nostra: qua petitione & proxima breuiter amplexus est Christus quicquid ad celestem vitam facit. quemadmodum his tantum duobus membris constat spirituale scdus quod Deus in salutem Ecclesiæ suæ pepigit, Leges meas inscribam cordibus ipsorum, & propitius ero eorum iniquitati. Hic à remissionè peccatorum Christus incipit, deinde mox adiungit secundam gratiam, vt nos Spiritus sui virtute tueatur Deus & auxilio sustineat, vt inuicti stemus contra omnes tentationes. Peccata verò debita nuncupat quòd eorum pœnam debemus, nec satisfacere vilo modo possemus, nisi hac remissione solueremur. quæ venia est gratiæ misericordiæ eius, quum ipse liberaliter hæc debita expungit, nullum à nobis pretium accipiens: sed sua ipsius misericordia sibi satisfaciens in Christo, qui semel in compensationem seipsum tradidit. Itaque qui suis aut aliorum meritis Deo satisfieri confidunt, hisque satisfactionibus peccatorum remissionem pensari ac redimi, huic gratiæ condonatiõni minimè communicant: ac dum in hanc formam Deum inuocant, nihil aliud quàm in suam accusationem subscribunt, adeoque damnationem ob signant suo ipsorum testimonio. fatentur enim se debitores nisi remissionis beneficio soluantur, quam tamen non accipiunt sed magis respuunt, dum sua merita ac satisfactiones Deo obrudunt. sic enim non eius misericordiam implorant, sed iudicium appellat. Qui verò sibi perfectionem somniant quæ veniæ petendæ necessitatem tollat, discipulos habeant quos aurium pruritus ad fallacias impellit: modo ereptos esse Christo constet quos cunque sibi acquirunt. quando omnes ille ad fatendum reatum instituens nullos admittit nisi peccatores: non quòd blanditijs foueat peccata, sed quia fideles nunquam planè exui carnis suæ vitij sciebat, quin semper maneant Dei iudicio obnoxij. Optandum quidem est atque etiam enixè laborandum vt omnibus officij nostri numeris defuncti, verè apud Deum nobis gratulemur nos esse puros ab omni macula. sed quia Deo placet paulatim suam in nobis imaginem refingere, vt semper aliquid contagionis in carne nostra resideat, remedium minimè negligendum fuit. Quòd si Christus pro autoritate sibi à Patre data iubet nos to-

doctrina quæ ex hac petitione fluit.

Exemplo illustrata.

Et documentis oppositis.

duo hominum genera in hanc precationis parte peccantes.

Noster, quo sensu panis dicitur.

Cur enim nobis dari petimus.

Affinitas & consuetudo huius quinq; petitionis cum sequente.

Peccata cur debita dicuntur.

In hanc petitionem peccat. 1. Qui suis aut aliorum meritis deo satisfieri credunt.

2. Qui sibi perfectionem somniant que remiæ petendæ necessitatem tollat.

Cur electi in hac vita perfectionis meriam non attingunt.

Deut. 8.3. Matt. 4.4

Leuit. 26. 26.

Iere. 31. 33 & 33. 8.

Ro. 3. 24.

Vid. Cal. vi. in Da. niel. c. 9. 10.

*liberum istis
perfectioribus
formatoribus, &
pelluntur.*

to vitæ cursu ad reatus deprecationem confugere, quibus tolerabiles erunt noui magistri, qui perfectæ innocentia spectro, simplicium oculos perstringere conantur, vt se ab omni culpa reddi posse immunes confidunt? Quod, teste Iohanne, nihil aliud est quàm mendacem facere Deum. Eadem etiam opera nebulones isti fœdus Dei, quo vidimus salutem nostram contineri, capite vno inducto lacerant, atque ita funditus labefaciunt: non tantum in eo sacrilegi quòd separant res adeo coniunctas, sed etiam impij & crudeles quòd miseris animas obruunt desperatione: in seipsum quidem & sibi similes perfidi, quòd fœcordiam sibi accerunt Dei misericordiam ex diametro aduersam. Quòd autem obiciunt, regni Dei aduentum optando simul nos peccati abolitionem petere: nimis periculis est: quia in priore orationis tabula summa nobis perfectio, hinc autem infirmitas proponitur. Ita duo hæc aptè inter se conueniunt vt aspirando ad metam, quæ necessitas nostra remedia exigit non negligamus. Petimus demum remissionem nobis fieri, vt ipsi debitoribus nostris remittimus: hoc est, vt omnibus parcimus ac veniam damus à quocunque vlla in re læsi sumus, aut factò iniquè tractati, aut dictò contumeliosè accepti. Non quòd delicti atque offensæ culpam remittere nostrum sit, quòd solius Dei est: Ioh. 1. 10

*Formid. in ob-
iecto diuinitatis.*

*Quo fusi di-
mittit nos ac-
tibus remittere
quam in nos pe-
ccamus.*

vt ipsi debitoribus nostris remittimus: hoc est, vt omnibus parcimus ac veniam damus à quocunque vlla in re læsi sumus, aut factò iniquè tractati, aut dictò contumeliosè accepti. Non quòd delicti atque offensæ culpam remittere nostrum sit, quòd solius Dei est: Ioh. 1. 10

*Hæc emittio
quo fusi ac-
quiescunt.*

vt ipsi debitoribus nostris remittimus: hoc est, vt omnibus parcimus ac veniam damus à quocunque vlla in re læsi sumus, aut factò iniquè tractati, aut dictò contumeliosè accepti. Non quòd delicti atque offensæ culpam remittere nostrum sit, quòd solius Dei est: Ioh. 1. 10
ponere, & iniuriarum memoriam voluntaria obliuione conterere. Quamobrem peccatorum remissio a Deo petenda non est, nisi offensas etiam ipsi nostras omnibus remittamus qui nobis iniuriæ vel sunt vel fuerunt. Si qua verò odia animis retinemus, vltiones meditamus, & qua noceamus occasione cogitamus: imò verò nisi cum inimicis redire in gratiam ipsosque omni officiorum genere demereri, nobisque conciliare nitimur: hac precatio Deum obtestamur ne peccatorum remissionem nobis faciat. Postcimus enim vt nobis faciat, quam aliis facimus. Hoc vero est petere ne nobis faciat nisi ipsi facimus. Qui ergo huiusmodi sunt, quid cõsequuntur sua petitione nisi grauius iudicium? Postremo obseruandum est, non hanc conditionem ideo adiici vt remittat nobis, sicut debitoribus nostris remittimus, propterea quòd nostra quam alij facimus, remissione, eius remissionem mereamur, ac si notata esset causa: verum hoc verbo solari partim voluit Dominus fidei nostræ imbecillitatem. addidit enim hoc tanquam signum quo confirmemur tam certò nobis factam à se remissionem peccatorum, quam certò conscij sumus aliis eam à nobis fieri: si tamen animus nobis omni odio, liuore, vindicta, vacuus purgatúsque est: partim hæc veluti nota, è filiorum numero expungit qui ad vlciscendum præcipites, ad remittendum difficiles, pertinaces inimicitias exercent, & indignationem quam à se deprecantur, ipsi aduersus alios fouent, ne se pro Patre inuocare ausint. quod etiam disertè in Christi verbis exprimitur apud Lucam.

*Sexta petiti-
o fusi, in
his actibus
delectantur.*

46 Sexta petitiõ (vt diximus) promissioni respondet de Lege Dei cordibus nostris insculpenda: sed quia non sine continua militia durisq; & arduis certaminibus Deo paremus, hic petimus nos armis instrui & præsidio defendi, vt pares simus ad victoriam: quo monemur non tantum nobis opus esse Spiritus gratia, quæ corda nostra intus emolliat, hæbeat & dirigat in Dei obsequium, sed etiam auxilio, quo nos insuperabiles reddat contra omnes Satanæ tam insidias quàm violentos conflictus. Iam verò multæ sunt ac

*1. A vitæ tenta-
tionum forma.*

*A prauis ani-
mi conceptioni-
bus.*

*A Satanæ, vel
à dextris, vel
à sinistris.*

varia tentationum formæ. Nam & prauæ animi conceptiones, in Legis transgressio- nem nos prouocantes, quas vel concupiscentia nostra nobis suggerit, vel diabolus exci- tat, tentationes sunt: & quæ suapte natura mala non sunt, diaboli tamen arte tentatio- nes sunt, quum sic oculis nostris ingeruntur, vt eorum obiectu à Deo abstrahamur, aut declinemus. Et hæc quidem tentationes sunt vel à dextris vel à sinistris. A dextris, vt di- uitiarum, potentia, honores, quæ plerumque suo fulgore & boni specie quam præ se ferunt, hominum aciem perstringunt, & blanditiis suis inescant, vt talibus præstigiis capti, vt tali dulcedine ebrii, Deum suum obliuiscantur. A sinistris, vt paupertas, probra, contem- ptus, afflictiones, & cætera id genus: quorum acerbitate difficultatèque offensi animos despondeant, fiduciam ac spem abiiciant, demum à Deo prorsus alienentur. His tenta- tionibus vtrisque, quæ vel concupiscentia nostra in nobis accendit, vel Satanæ vafritia nobis proposita nobiscum pugnant, ne cedere nos permittat, à Deo Patre nostro pre- camur: verum vt potius manu sua nos sustentet ac erigat: quòd eius virtute robusti, con- tra omnes maligni hostis insultus firmi stare possimus, quascunque cogitationes animis nostris inmittat: deinde quicquid nobis in vtranq; partem proponitur, in bonum ver- tamus. hoc est, ne in seipsum prosperis, nec aduersis deiciamur. Neque tamen hic postu- lamus

*2. Quis sit in-
dus: in tenta-
tionem.*

Iac. 1. 2, &
14.
Mat. 4. 1. 3
2. The. 2. 3.
5.

Iamus ne vllas omnino tētationes sentiamus, quibus magis excitari, pungi, vellicari, ma-
 gnopere nobis opus est, ne nimium refides torpeamus. Neque enim abs re Dauid tētari
 optabat: nec citra causam electos suos quotidie tētāt Dominus: eos per ignominia, pau-
 pertatem, tribulationem, & alias crucis species castigans. Sed aliter Deus tentat, aliter
 Satan: hic vt perdat, damnet, confundat, præcipiter: Deus vero, vt suos probādā, experi-
 mentum de eorum sinceritate sumat, & exercēdo robur cōfirmet: eorum carnem mor-
 tificet, excoquat, adurat, quæ nisi in huic modum coerceretur, lasciuiret, & supra mo-
 dum exultaret. Præterea Satan inermes & imparatos adoritur, vt incautos opprimat:
 Deus vna cum tēntatione facit euentum, vt sufferre sui patienter possint quicquid illis
 immittit. Maligni nomine diabolum an peccatum intelligamus quā̄m minimū̄ refert.
 Satan quidem ipse hostis est qui vitæ nostræ insidiatur: peccato autem armatus est in no-
 strum exitium. Hæc igitur nostra est postulatio, ne vllis tēntationibus vincamur ac ob-
 ruamur, sed Domini virtute cōtra omnes aduersās virtutes, quibus oppugnamur, fortes
 stemus, quod est non succumbere tēntationibus: vt in eius custodiam ac fidem suscepti,
 ac protectione eius securi, supra peccatum, mortem, inferorum portas, & totum diaboli
 regnum inuicti duremus: quod est à maligno liberari. Vbi etiam diligenter animadu-
 tendum est, non nostrarum esse vitium cum diabolo tanto bellatore congressi, nec vim
 eius atque impetum ferre. Alio qui frustra aut per ludibrium à Deo posceretur quod do-
 mi apud nos esset. Sanè qui sui fiducia ad talem se pugnam comparant, non satis intelli-
 gunt cum quā̄m pugnaci atque instructo hoste sibi res sit. Nunc petimus ab eius pote-
 state liberari, tanquam ab ore infani ac rabidi alicuius leonis, statim eius dētibus ac vn-
 guibus discerpendi, eius faucibus deglutiendi, nisi nos Dominus è media morte eripiat:
 hoc tamen simul scientes quod si Dominus adierit, ac pro nobis tacentibus pugnabit, in
 eius virtute faciemus virtutem. Confidant alij vt volent propriis liberi arbitrij (quas à se
 habere sibi videntur) facultatibus ac viribus: nobis satis sit, quod vna Dei virtute flamus
 ac valeamus. Plus autem ista precatio complectitur quā̄m prima specie præ se ferat. nam
 si Dei Spiritus virtus nostra est ad certamen cum Satana depugnādum, victoriam refer-
 re antè non poterimus quā̄m illo pleni omnem carnis nostræ infirmitatem exuerimus.
 A Satana igitur & peccato dum petimus liberari, nouis gratiæ Dei incrementis locuple-
 tari subinde expectimus: donec ad plenum iis referti, de omni malo triumphemus. Du-
 rum & asperum videtur quibusdam, peti à Deo ne in tēntationem non inducat, quando
 eius naturæ cōtrarium est nos tentare, teste Iacobo. Sed iam ex parte soluta quæstio est,
 quod omnium tēntationum quibus vincimur, concupiscentia nostra propriè causa est,
 ideòque culpam sustinet. Neque aliud vult Iacobus quā̄m frustra & iniuste in Deum vi-
 tia transferri quæ nobis imputare cogimur: quia sumus eorum nobis conscij. Cæterum
 hoc non obstat quominus nos Deus vbi ita visum est Satanae mancipet, proiciat in sen-
 tum reprobum scdā̄que cupiditates, atque ita in tēntationem inducat, iusto quidem iu-
 dicio, sepe tamen occulto: quia sepe hominibus abscondita est causa quæ tamen apud
 eum certa est. Vnde colligitur non esse impropiam loquutionem, si persuasi sumus non
 absque ratione ipsum toties minari, quin percutientur cæcitate & obduratione cordis
 reprobi, hæc certa fore vindictæ suæ documenta.

47 Tres istæ preces, quibus peculiariter nos ac nostra omnia deo commenda-
 mus, euidenter ostendunt quod antea diximus, Christianorum orationes publicas esse
 debere, ac in publicam Ecclesiæ ædificationem communionisque fidelium profectum
 spectare. Nō enim sibi quisque priuatim dari quicquam postulat: verum omnes in com-
 mune, panem nostrum, remissionem peccatorum, ne inducamur in tēntationem, vt à
 maligno liberemur, poscimus. Causa præterea subiicitur cur tanta sit nobis & petendi
 audacia, & fiducia obrinendi: quæ tametsi in Latinis exemplaribus non extat, magis ta-
 men appositè hic quadrat quā̄m vt omittenda videatur. nempe quod eius est regnum,
 & potentia, & gloria in secula seculorum. Hæc solida tranquillaque est fidei nostræ re-
 quies. nam si nostra dignitate nostræ deo orationes commendandæ essent, quis vel mu-
 tite coram eo auderet: Nunc, vt miserrimi simus, vt omnium indignissimi, vt omni com-
 mendatione vacui, nunquam tamen orandi nos causa deficiet, nunquam fiducia desti-
 tuet: quando nec Patri nostro regnum suum, potentia, gloria eripi potest. Ad finem ad-
 ditur, Amen: quo ardor desiderij exprimitur obrinendi quæ a deo petita sunt: & spes
 nostra confirmatur, huiusmodi omnia iam impetrata esse, & certò nobis concessum iri:
 quando

Non postulat
 mus non ten-
 tari.
 A Deo.

Sed petimus
 ne aui maneat
 in Satana ten-
 tationes.

3. Malis, omnes
 quibus.

Summa huius
 petitionis.

Quam neces-
 saria sit.

Superbiam su-
 perstitionem
 damnat.

Multa egre-
 gia complecti-
 tur.

Quo sensu
 Deus in tenta-
 tionem inducere
 re dicitur.

Porro tres iste
 postrema peti-
 tiones ostendunt
 Christianorum
 preces publicas
 esse debere.

Appendix ora-
 tionis dominicę
 petendi audacia
 et obrinendi
 fidei nostræ
 parit.

Quo sensu ad-
 ditur Amen.

Psal. 26. 2
 Gen. 22. 1
 Dent. 3. 2
 & 15. 3.

1. Cor. 10.
 13.
 2. Pet. 2. 9
 1. Pet. 5. 8.

Ps. 60. 14.

Iaco. 1. 13;
 & 14.

Sec. 2. 8.
 & 19.

Vide su-
 pra scēt.
 11. 12. 13.
 14. 36. 37.

quando à Deo promissa sunt, qui fallere non potest. Atque hoc conuenit cum illa quam prius retulimus formula, Fac Domine propter nomen tuum, non propter nos, aut iustitiam nostram : qua non tantum finem votorum suorum exprimunt sancti, sed fatentur indignos se esse qui impetrent, nisi Deus causam à seipso petat : ac sibi exorandi esse fiduciam ex sola Dei natura.

*Qui uult de-
bitis ac p-
sumas has for-
mula descri-
pimus est.*

48 Habemus quicquid à Deo petere debemus, ac omnino etiam possumus, descriptum hac formula, & uelut orandi regula ab optimo magistro Christo tradita: quem nobis Doctorem Pater præfecit, & quem unum auscultari uoluit. Nam & æterna eius sapientia semper fuit: & homo factus, Angelus magni consilij hominibus datus est. Atque adeo numeris omnibus abioluta est hæc oratio, ut quicquid illi extraneum alienumque additur, quod ad eam referri non possit, impium sit & indignum quod à Deo probetur. Hac enim summa præscripsit quid se dignum, quid sibi acceptum, quid necessarium nobis sit, quid denique cõcedere ipse uelit. Quamobrem qui ultra progredi audent, & præter hæc aliquid à Deo postulare, primum quidem sapientiæ Dei ex suo addere uolunt (quod sine insana blasphemia esse non potest) deinde sub uoluntate Dei non se continent: sed ea contempta, longius cupiditate euagantur. Postremo nihil unquam assequuntur, quum sine fide orent. Quin uero omnes eiusmodi orationes citra fidem fiant nihil est dubium: quia hic abest uerbum Dei, quo nisi fides semper nititur, itare nullo modo potest. Qui uero posthabita magistri regula suis uotis indulgent, non modo uerbo Dei carent, sed quantum omni conatu ualent aduersantur. Eleganter ergo non minus quam uerè Tertullianus legitimam orationem nuncupauit: alias omnes ex leges & illicitas esse tacitè indicans.

Mat. 17. 5.

Iesa. 11. 2.

Vid. August. de orat. ad Probam.

De fuga in persequutione.

*Postquam in
men alius uer-
bis præscribitur
epere, autem
sacrosancti exom-
nia.
Et lo quod
sacrosancti nulla
sunt descre-
pantia.*

49 Hæc ita nolumus accipi quasi hac precandi formula astringamur, ut nec uerbum aut syllabam mutare liceat. Multæ enim passim in Scripturis leguntur orationes, uerbis ab ista longè diuersæ, eodem tamen Spiritu conscriptæ, & quarum usus ualde uilis nobis est. Multæ ab eodem Spiritu fidelibus assiduè suggeruntur, quæ uerborum similitudine non ita multum conueniunt. Id duntaxat sic docendo agimus, nequis omnino aliud querat, expectet, aut postulet, quam quod hac oratione summatim comprehensum est: & uerbis licet diuersissimis, sensu tamen non uariet. Quo modo omnes & quæ in Scripturis habentur, & quæ ex piis pectoribus prodeunt orationes, in hanc conferri certum est. nullam sanè reperire usquam liceat, quæ huius perfectionem æquare, nedum superare possit. Nihil hic ommissum est quod in Dei laudes cogitari, nihil quod homini pro suis commodis in mentem venire debeat. & adeo quidem exactè, ut omnibus merito spes ablata sit melius aliquid tentandi. In summa, meminerimus hanc diuinæ sapientiæ esse doctrinam: quæ quod uoluit, docuit: uoluit autem quod necesse fuit.

VIII.
*Circumstantie
quædam obser-
uanda.
1. de peculiari-
tate horæ an
precandi con-
suetudine.*

*Quædam ca-
uentum & cu-
ranum.*

- 1.
- 2.
- 3.

*Voluntas præ-
votum uoluntatis
regula.*

50 Quamquam autem supra iam dictum est, sublatis ad Deum animis semper suspirandum, & sine intermissione orandum: quando tamen ea nostra est imbecillitas quæ multis adminiculis sustentari, is uoster torpor qui calcaribus excitari opus habeat: conuenit ut sibi quisque nostrum exercitationis causa peculiare horas constituat quæ non sine oratione effluant, & quæ totos animi affectus in hoc penitus occupatos habeant: nempe dum mane surgimus, antequam diurnam operam aggredimur, dum ad pastum discumbimus, dum Dei benedictione pasti sumus, dum ad quietem nos recipimus. Hæc modo sit non superstitiosa horarum obseruatio, quibus, ceu pensum deo soluentes, in ceteras horas defuncti nobis videamur: sed imbecillitatis nostræ pedagogia, qua sic exerceatur, & subinde stimuletur. Præsertim sollicitè curandum est, quoties aliqua rerum angustia aut ipsi premimur, aut premi alios uidemus, ut ad eum statim citatis non pedibus sed animis recurramus: deinde ne quam aut nostram aut aliorum prosperitatè præterire sinamus, quin laude ac gratiarum actione manum eius agnoscere nos testemur. Postremo, hoc in omni oratione diligenter obseruandum est, ne certis circumstantiis deum alligare uelimus, nec illi præscribere, quo quid tempore, quo loco, qua ratione facturus sit. Qualiter hac oratione docemur nullam illi legem figere, aut conditionem imponere: sed eius arbitrio permittere, ut quæ facturus est, qua sibi ratione, quo tempore, quo loco uisum fuerit, faciat. Propterea antequam ullam pro nobis precem concipimus, præfamur ut eius uoluntas fiat: ubi iam eius uoluntati nostram subiicimus. quo non secus ac iniecto freno coercita, deum in ordinem cogere ne præsumat, sed eum uotorum omnium suorum arbitrum ac moderatorem statuatur.

51 Si animis in hanc obedientiam compositis, providentiæ diuinæ legibus nos regipatimur, facile discemus in oratione perseverare, ac suspensis desideris patienter expectare Dominum: certi, etiam si minimè apparet, nobis tamè semper adesse, suoque tempore declaraturum quam non habuerit surdas aures precibus, quæ in hominum oculis neglectæ videbantur. Erit verò istæ præsentissima consolatio, ne deficiamus, ac desperatione concidamus, si quando ad prima nostra vota Deus non respondeat. Quemadmodum solent qui dum suo tantum ardore feruntur, sic Deum inuocant, ut nisi ad primos impetus adfuerit, ac præsentem opem attulerit, statim iratum sibi in sensumque singant, & omni spe exorandi abiecta, inuocare desinant. Quin potius spem nostram bene temperata animi æquitate differendo, in eam perseverantiam insistamus, quæ tanto opere nobis commendatur in Scripturis. Nam in Psalmis frequenter videre licet ut David & reliqui fideles, dum precando fere lassii videntur aerem verberasse, quia Deo surdo verba sparserint, non tamen à precando desistunt: quia sua verbo Dei autoritas non asseritur, nisi locatur eius fides supra omnes euentus. Deinde etiam ne Deum tectemus, & nostra improbitate fatigatum, aduersum nos prouocemus. quod multis solenne est, qui non nisi certa cõditione cum Deo paciscuntur, & perinde ac si suarum cupiditatum feruus esset, stipulationis suæ legibus adstringunt. quibus nisi extemplo pareat, indignantur, fremunt, obloquuntur, murmurant, tumultuantur. Talibus ergo sæpe in furore suo iratus concedit quod aliis in misericordia propitius denegat. Documento sunt filij Israel, quibus satius fuerat non exaudiri à Domino, quam cum carnibus eius indignationem vorare.

2. De perseverantiam precibus.

Nobis maximè prece commendata, præceptis & eximio scriptura.

Cui opponitur eorum fremunt qui deo tectemus & modum exaudienti perferunt.

Num. 11. 18, & 33.

52 Quod si demum nec post longam expectationem assequatur sensus noster quid orando profectum sit, nec fructum inde vllum sentiat: fides tamen nostra, quod sensu percipi non poterit, nobis certum faciet, nos obtinuisse quod expediebat. quando toties ac tam certò sibi curæ fore molestias nostras Dominus recipit, ex quo semel in suum sinum depositæ fuerint. Atque ita efficiet ut in paupertate abundantiam, in afflictione consolationem possideamus. Nam ut deficiant omnia, Deus tamen nunquam nos destituet, qui expectationem ac patientiam suorum frustrari non potest. Erit ipse vnus nobis pro omnibus: quando bona omnia in se complectitur quæ olim nobis reuelabit in die iudicij, quo regnò suum planè manifestabit. Adde quòd etiam si nobis annuat Deus, non tamè semper ad desertam voti formulam respondet: sed in speciem nos suspensens, modo tamen incognito preces nostras non vanas fuisse ostendit. Hoc sibi volunt Iohannis verba, Si nouimus quòd audit nos quum quid petierimus ab eo, nouimus quòd habemus petitiones quas petimus ab eo. Diluta videtur hæc verborum superfluitas: sed ap primè utilis est declaratio, quòd scilicet deus, etiam vbi nobis morem non gerit, precibus tamen nostris facilis est ac propitius, ut spes verbo eius innixa nunquam nos frustretur. Hac verò patientia sustentari eoque opus habet fideles, ut non diu constaturi sint nisi in eam recumberent. Non enim leuibus experimentis suos probat dominus, nec molliter exercet: sed in extrema quæque sæpe adigit, & adactos, diu in eo luto hærete sinit, antequam gustum suæ dulcedinis aliquem illis præbeat. Atque, ut ait Hanna, Mortificat, & viuificat: deducit ad inferos, & reducit. Quid hic possent nisi linqui animis, & in desperationem ruere: nisi afflictos, desolatos, & iam semimortuos hæc cogitatio erigeret, se à deo respici, & finem præsentibus malis affore? Vt cunque tamen eius spei securitate consistant, orare interea non desinunt. quando quidem, nisi adsit in oratione perseverandi constantia, nihil orando agimus.

3. De fidei dignitate, qua precibus nostris semper obtemperat quicquid maxime expedit.

1. Iohan. 5. 15.

Quod quidem cognitum valde necessarium est, ne per impatientiam & desperationem obruantur.

1. Sam. 2. 6.

CAPVT XXI.

De electione æterna, qua Deus alios ad salutem, alios ad interitum prædestinavit.

Partes huius capituli.

1. Necessitate & utilitate huius de electione æterna doctrinæ aperta, curiosis frenum iniicitur, sect. 1. & 2.
2. Deinde nonnullis perperam modestis, qui tractationem de prædestinatione fugiunt, satisficit, sect. 3. 4.
3. Postremo, orthodoxa doctrina traditur, sect. 5. 6. & 7.

Am verò quòd non apud omnes peræquè homines fœdus vitæ prædicatur, & apud eos quibus prædicatur, non eundem locum vel æqualiter vel perpetuò reperit: in ea diuersitate mirabilis diuini iudicij altitudo se profert. Nec enim dubium quin æternæ dei electionis arbitrio hæc quoque varietas feruiat

doctrina de electione ac prædestinatione.

Est necessaria

uiat. Quòd si palam est Dei nutu fieri vt aliis vltro offeratur salus, alij ab eius aditu arceantur: hic magna & ardua protinus emergunt quaestiones, quæ aliter explicari nequeunt quam si de electione ac prædestinatione constitutum habeant piæ mentes quod tenere conuenit. Perplexa (vt multis videtur) quaestio: quia nihil minus consentaneum putant quàm ex communi hominum turba alios ad salutem, alios ad inreritum prædestinari. Vt autem perperam se ipsi impediunt, ex contextu postea liquebit. Adde quòd

Nulli non est

in ipsi quæ terret caligine, non modò utilitas huius doctrinæ, sed suauissimus quoq; fructus se profert. Nunquam liquido vt decet persuasi erimus salutem nostrâ ex fonte gratuita misericordie Dei fluere, donec innotuerit nobis æterna eius electio: quæ hac comparatione gratiam Dei illustrat, quòd non omnes promiscuè adoptat in spem salutis, sed

*At si ipse illi**videtur non**ignoranntia glo**riam Dei in**ueniat.**Rom. 11.5.*

dat aliis quod aliis negat. Huius principij ignorantia quantum ex gloria Dei imminuat, quantum veræ humilitati detrahat, palam est. Atqui quod ita cognitu necessarium est, cognosci posse negat Paulus, nisi Deus, omisso prorsus operum respectu, quos apud se decreuit eligat. In hoc (inquit) tempore reliquæ secundum electionem gratuitam saluæ fuerunt. Quod si per gratiam, non iam ex operibus: quandoquidem gratia iam nõ esset gratia. Si ex operibus, non ex gratia: quandoquidem opus nõ esset opus. Si ad electionis originem reuocandi sumus, vt constet non aliunde quàm ex mera Dei liberalitate contingere nobis salutem, qui hoc extinctum volunt, malignè quantum in se est obsecrant quod magnificè ac plenis buccis celebrandum erat, & ipsam humilitatis radicem euellunt. Clarè testatur Paulus, vbi residui populi salus electioni gratuite ascribitur, tunc demum cognosci, Deum mero beneplacito seruare quos vult, non autem mercedem rependere, quæ nulla deberi potest. Qui fores occludunt, nequis ad gustum huius doctrinæ accedere audeat, non minorem hominibus quàm Deo faciunt iniuriam: quia neque ad nos vt par est humiliandos quicquam aliud sufficiet, nec quàm sumus obstricti Deo, ex animo sentiemus. Nec verò alibi solidæ fiduciæ futura, etiam Christo authore: qui vt nos inter tot discrimina, insidias & lethales conspectus omni metu liberet, inuictosque reddat, saluum fore promittit quicquid à patre accepit in custodiam. Ex quo elicimus

*Humilitatis**radicem euel**lit.**Et forectum**gignit ac ser**uatur in membris ho**minum.**Contra, in lo**quor certum**est.**Tax consuetu**die.**Ecclesie nati**uitas.**Disputatio**hominum gene**ri primum oc**currit.**1. Cor. 13.**Quorum hæc**in parte offi**cium.**Confirmatur**sententia Au**gustini.**Ambrosius de**Christo.*

continua trepidatione miseros fore quicunq; se peculium Dei esse ignorant: ac proinde eos pessimè & sibi & cunctis fidelibus consulere qui ad tres quas notauimus utilitates excutiendo, salutis nostræ fundamentum è medio sublatum cuperent. Quid quòd nobis inde emergit Ecclesia, quæ alioqui, vt rectè docet Bernardus, non posset inueniri, nec inter creaturas agnosci: quia miro vtroque modo latet intra gremium beatæ prædestinationis, & intra massam miseræ damnationis. Sed antequam rem ipsam ingredior, cum duplici hominum genere mihi bifariam præfandum est. Disputationem de prædestinatione, quum per se sit aliquantum impedita, valde perplexam atque adeo periculofam reddit hominum curiositas: quæ nullis repagulis cohiberi potest quin & in vetitas ambages enagetur, & in sublime se proripiat: nihil, si liceat, arcani, quod non scrutetur atque euoluat, Deo relicta. In hanc audaciam & improbitatem quum multos videamus passim ruere, & in iis quosdam alioqui non malos: opportunè admonendi sunt quis sit in hac parte officij sui modus. Primum ergo meminerint, in prædestinationem dum inquirunt, se in diuinæ sapientiæ adyta penetrare, quòd si quis securè ac confidenter prorumpat, nec quo suam curiositatem satiet assequetur, & labyrinthum ingreditur cuius nullum reperiet exitum. Neque enim æquum est vt quæ in seipso abscondita esse voluit Dominus, impune homo excutiat: & sapientiæ sublimitatem (quam adorari & non apprehendi voluit, vt per ipsam quoque admirabilis nobis foret) ab ipsa æternitate euoluat. Quæ nobis patefacienda censuit voluntatis suæ arcana, ea verbo suo prodidit. Censuit autem, quatenus nostra interesse nobisque conducere prouidebat.

2. Peruenimus in viam fidei, inquit Augustinus, eam constanter teneamus. Ipsa perducit ad cubiculum Regis, in quo sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ absconditi. Nõ enim ipse Dominus Christus suis magnis & selectissimis discipulis inuidebat quum diceret, Multa habeo vobis dicenda: sed non potestis portare nunc. Ambulandum est, proficiendum est, crescendum est: vt sint corda nostra capacia earum rerum quas capere modo non possumus. Quòd si nos vltimus dies proficientes inuenerit, ibi discemus quod hic non potuimus. Hæc cogitatio si apud nos valeat, verbum Domini vnicum esse viam que ad inuestigandû quicquid de eo teneri fas est nos deducat, vnicum esse lumen quod ad perspiciendum quicquid de ipso cõspici oportet nobis præluceat: facilè nos ab omni

Ioh. 10. 25

Scrm. in cant. 78.

Homil. 35 in Iohan.

Ioh. 8. 26.

omni temeritate retinebit ac cohibebit. Scimus enim, ubi primum verbi fines excefferimus, nobis extra viam & in tenebris esse cursum, in quo errare, labi, impingere identidem, necesse sit. Sit igitur primum nobis hoc præ oculis, aliam prædestinationis notitiam appetere quam quæ verbo Dei explicatur, non minor esse infantiæ, quam si quis vel per inuium incedere, vel in tenebris cernere velit. Neque verò nos pudeat aliquid in ea re nescire ubi est aliqua docta ignorantia. Quin potius libenter ab eius scientiæ inquisitione abstinemus, cuius est cum stulta tum periculosa, atque ad eò exitialis affectatio. Quòd si nos sollicitat ingenij lasciuia, semper illud, quo retundatur, opponere expediet, sicut nimum mellis non bonum est, ita inuestigationem gloriæ non cedere curiosis in gloriam. Est enim cur ab ea audacia absterreamur quæ nihil quam in ruinam præcipitare nos potest.

3 Sunt alij, qui dum huic malo mederi volunt, tantum non sepeliri iubent omnem prædestinationis mentionem. sanè à qualibet eius quæstione, non secus atque à scopulo, refugere docent. Quorum tamen iure in eo laudanda est moderatio, quòd tanta sobrietate delibanda censent mysteria: quia tamen nimis infra modum descendunt, parà proficiunt apud humanà ingenium, quòd se coerceri non temere patitur. Ergo, vt hac quoque in parte legitimum finem teneamus, redeundum erit ad verbum Domini, in quo habemus certam intelligentiæ regulam. Est enim Scriptura, schola Spiritus sancti, in qua vt nihil prætermisum est scitu & necessarium & vtile, sic nihil docetur nisi quòd scire conducat. Quicquid igitur de prædestinatione in Scriptura proditur, cauendum est ne ab eo fideles arceamus: ne videamur aut illos malignè fraudare Dei sui beneficio, aut Spiritum arguere ac suggillare qui ea vulgarit quæ vtile sit vllò modo supprimi. Permittamus, inquam, Christiano homini cunctis qui ad eum diriguntur, Dei fermonibus mentem aurè que referare, modò cum hac temperatà, vt quem primum Dominum sacrum os clauerit, ille quoque viam sibi ad inquirendum præcludat. Hic optimus sobrietatis terminus erit, si non modò in discendo præeuntem semper sequamur Deum, sed ipso finem docendi faciente, sapere velle desinamus. Neque tanti est quòd timent periculum, vt à Dei oraculis auertere animos ideo debeamus. Celebre est Solomonis dictum, gloriã esse Dei celare verbum. Sed quum de re qualibet hoc promiscuè non intelligi & pietas & sensus communis dicet: querenda nobis distinctio est, ne modestiæ & sobrietatis prætextu bruta inciticia nobis placeat. Ea verò paucis à Mose verbis dilucidè exprimitur: Arcana, inquit, sua sunt Deo nostro: nobis autem & filiis nostris hæc manifesta uit. Videmus enim vt studium doctrinæ Legis populo commèdet tantum à cælesti decreto, quia Deo placuit eam promulgare: populum verò eundem contineat in iis cancellis, hac sola ratione quia fas non est mortalibus se in arcana Dei ingerere.

4 Arripiunt subito, fateor, profani homines in prædestinationis materia quòd vel carpan, vel cauillentur, vel allatrent, vel subsannent. At si nos absterret eorum procacitas, celanda erunt præcipua quæque fidei dogmata, quorum ferè nullum à blasphemia inuiolatum aut ipsi aut eorum similes relinquunt. Refractarium ingenium non minus insolenter se effert quum audierit tres in Dei essentia fuisse personas, quam si audiat Deum præuidisse quid de homine futurum esset quum crearet. Nec abstinebunt à cathinnis quum intellexerint paulum supra quinque annorum millia effluxisse à creatione mundi. quærent enim cur tandi otiosa fuerit ac sopita Dei virtus. Nihil deniq; proferetur quòd non ludibriis suis impetât. Quo hæc sacrilegia comescamus, an de Filij & Spiritus diuinitate tacendum: an silendo transmittenda mundi creatio: Imò verò potentior est & in hac parte & vbique Dei veritas quam vt impiorum maledicentiam reformidet. quemadmodum & Augustinus in opusculo de bono perseuerantiæ validè contendit. Videmus enim pseudoapostolos non potuisse efficere, veram Pauli doctrinam infamando ac criminando, vt eum ipse puderet. Quòd autem piis quoq; mentibus periculosam esse dicunt totam hanc disputationem, quia sit exhortationibus aduersa, quia fidem quatefaciat, quia cor ipsum conturbet atq; exanimet: inane est. Has ob causas redargui se solitum non dissimulat Augustinus quòd prædestinationem nimium liberè prædicaret. sed, quòd illi promptum erat abundè refellit. Nos autem, quia multæ & variæ huc ingeruntur absurditates, vnamquanq; suo loco diluendum seruare maluimus. Tantum illud in vniuersum obtinere apud eos cupio vt quæ in occulto recòdita dominus reliquit, ne scrutemur: quæ in apertum protulit, ne negligamus: ne aut vna ex parte nimis

Diſto Solomonia.

2. Occurrit aliis, peperam modestis, qui hanc doctrinã nullo modo attingi volunt.

Quorum finis lata moderatõis adhibetur correctio prima.

Alterâ.

Tertiâ.

Et obiectio ex Solomone petita diluuntur. Mosis testimonia.

Secunda eorumdem obiectio, profanos homines impingere in hanc doctrinam.

1. Responſio, in multis aliis orthodox. fidei capitib. idem facerent impii.

2. Dei veritas ipsam falsis suspèctaque tueantur.

Tertia obiectio, periculosam esse hanc disputationem.

1. Responſio, si Augustino obiectum est.

2. Quæ deus aperuit nõ conuincamus.

Prou. 25. 27.

Prou. 25. 28.

Deut. 29. 29.

Cap. 15. v. que ad 20.

De bono perseuerantiæ, cap. 14.

curiositatis: aut ex altera, in gratitudinis damnemur. Nam & illud scitè ab Augustino dictum est, nos tutò Scripturam sequi posse, quæ velut materno incessu submissius graditur, ne infirmitatem nostram deserat. Qui verò tam cauti sunt vel timidi vt prædestinationem obrutam cupiant, ne debiles animas conturbet: quoniam obsecro colore regent suam arrogantiam, quum obliquè Deum insimulent stultæ incogitantæ, quasi periculum, cui prudenter occurrere sibi videntur, non præuiderit: Quisquis igitur prædestinationis doctrinam inuidia grauat, apertè maledicit Deo: ac si inconsideratè ei elapsum foret quod est Ecclesiæ noxium.

Lib. 5. de
Genes. ad
liter.

7. Arrogantes
esse humilissimi
obscuros, &
in Deum bla-
phemus.

Quod ad rem
ipsum atti. es,
ad omnes ve
ceptam, a qui-
bus. am. auili-
is inuoluitur.
1. Præscientiæ
nomine, quæ
Prædestinationis
causam con-
stituunt.

Ideo omni si
Præscientiæ et
Prædestina. io
ostenditur: nec
præscientiam
sibi dei bene-
placitum præ-
destinationis
esse causam.
Id. primum ex
gratuita elec-
tione solus
Abrahæ, &
aliorum omnium
reprobatione
apparet.

5 Prædestinationem, qua Deus alios in spem vitæ adoptat, alios adiudicat æternæ morti, nemo, qui velit pius cenferi, simpliciter negare audeat: sed eam multis cauillis inuoluunt, præsertim verò qui præscientiam faciunt eius causam. Ac nos quidem vtraque in Deo statuimus: sed præposterè dicimus alteræ alteri subiici. Præscientiam quum tribuimus Deo, significamus omnia semper fuisse ac perpetuò manere sub eius oculis: vt eius notitiæ nihil futurum aut præteritum, sed omnia sint præsentia. & sic quidem præsentia, vt non ex ideis tantum imagnetur (qualiter nobis obuerfantur ea quorum memoriam mens nostra retinet) sed tanquam ante se posita verè intuetur ac cernat. Atq; hæc præscientia ad vniuersum mundi ambitum & ad omnes creaturas extenditur. Prædestinationem vocamus æternum Dei decretum, quo apud se constitutum habuit quid de vnoquoque homine fieri vellet. Non enim pari conditione creantur omnes: sed aliis vita æterna, aliis damnatio æterna præordinatur. Itaque prout in alterutrum finem quisque conditus est, ita vel ad vitam vel ad mortem prædestinatum dicimus. Hanc verò Deus non modò in singulis personis testatus est, sed specimen eius in tota Abrahæ sobole edidit, vnde palàm fieret, in eius arbitrio esse qualis cuiusque gentis futura sit conditio. Quum diuideret Altissimus gentes, & separaret filios Adam, pars eius fuit populus Israël, funiculus hæreditatis eius. Ante omnium oculos est segregatio: in Abrahæ persona, quasi in arido trunco, populus vnus aliis reiectis peculiariter eligitur: causa verò non apparet, nisi quòd Moses, vt posteris ansam gloriandi præcidat, gratuitò tantum Dei amore excellere eos docet. Liberationis enim hanc assignat causam, quòd Deus Patres dilexerit, & elegerit semen eorù post eos. Expressius alio capite, Non quia reliquas gentes superastis numero, complacuit ei in vobis vt vos eligeret: sed quia dilexit vos. Sæpius eadem apud ipsum admonitio repetitur, En Domini Dei tui calum est, terra, & quæcun que in ea sunt: & tantummodo complacuit sibi in patribus tuis, & amauit eos, elegitque vos semen eorum. Item illis alibi sanctificatio præcipitur, quòd electi sint in populum peculiarem. Et alibi iterum dilectio asseritur esse protectionis causa. Quod etiam fideles vna voce prædicant, Elegit nobis hæreditatem nostram, gloriam Iacob quem dilexit. Doctes enim quibus ornati à Deo erant, omnes in gratuitum amorem transcribunt: non modò quia sciebant nullis eas meritis se adeptos, sed ne sanctum quidem Patriarcham casuisse virtute præditum vt sibi & posteris tantam honoris prærogatiuam acquireret. Et, quo validius conterat omnem superbiam, exprobrat nihil tale fuisse pro meritis, quum populus sit contumax ac durè ceruicis. Sæpe etiam odiosè & probri loco electionem Prophetæ Iudeis obiiciunt, quoniam ab ea turpiter descuerant. Quicquid sit, nunc in medium prodeant qui Dei electionem volunt astringere vel dignitati hominum, vel operum meritis. Quum videant gentem vnã aliis omnibus præferri, audiant nullo respectu adductum fuisse Deum vt in paucos & ignobiles, deinde etiam prauos & immorigeros esset propensior: cum eòne litigabunt, quia tale misericordiæ documentum proferre voluit? Atqui neque obstreperis suis vocibus opus eius impediunt, nec conuiciorum lapides in calum iactando, iustitiam eius ferient aut lædent: quin potius in eorum capita recident. Ad hoc etiam principium gratuiti fœderis reuocantur Israelitæ, vbi vel gratiæ deo agendæ sunt, vel spes in futurum tempus erigenda. Ipse fecit nos, & non ipsi nos (inquit Propheta) populus eius, & oves pascuorum eius. Non est superuacua negatio, quæ ad nos excludendos adiicitur, vt sciant bonorù omnium, quibus excellent, deum non modò esse authorem, sed à seipso causam sumpsisse, quia nihil in ipsis erat tanto honore dignum. Mero etiam dei beneplacito contentos esse iubet, his verbis, Semen Abrahæ, serui eius: filij Iacob, electi eius. Et postquam continua dei beneficia recensuit tanquam electionis fructus, tandem concludit, ita liberaliter egisse, quia recordatus est fœderis sui. Cui doctrinæ respondet totius Ecclesiæ canticum, de extra tua & lumen vul-

Deut. 33.
&

Deut. 4. 37.
Deut. 7. 8.

Deut. 10. 14.

Deut. 23. 5.

Psal. 47. 5.

Deut. 9. 6.

Psal. 95. 7.

Psal. 105. 6.

Psal. 44. 4.

tus

tus tui Patribus nostris dedit terram: quia complacitum tibi est in illis. Notandum verò est, vbi fit terræ mentio, symbolum esse vsibile arcanae segregationis, in qua continetur adoptio. Ad eandem gratitudinem populum hortatur alibi Dauid, Beata gens cuius Iehoua est Deus, populus quem elegit in hæreditatem sibi. Ad bonam spem verò animat Samuel, Non deferet vos Deus propter magnum nomen suum: quando placuit ei vos sibi creare in populum. Quomodo & seipsum Dauid, dū impetitur eius fides, ad pugnam armat: Beatus quem elegisti, habitabit in atriis tuis. Quia autem electio, in Deo abscondita, tam liberatione prima quam secunda aliisque interim beneficiis sancita fuit, illuctransfertur verbum eligendi apud Iesaiam. Miserebitur Deus Jacob, & eliget adhuc de Israhel, quia futurum tempus designans, collectionem residui populi, quem visus fuerat abdicasse, signum fore dicit stabilis firmæque electionis, quæ simul excidisse visa fuerat. Quum etiam alibi dicitur, Elegi te, & non abieci te: continuum in signis liberalitatis paternæ benevolentia: cursum commendat. Apertius apud Zachariam Angelus, Eliget adhuc Deus Ierusalem, quasi eam durius castigando reprobasset, vel exilium fuisset electionis interruptio: quæ tamen inuiolabilis manet, licet non semper appareant signa.

6 Addendus est secundus gradus restrictior, vel in quo conspicua fuit Dei gratia magis specialis: quando ex eodem genere Abrahæ alios repudiavit Deus, alios in Ecclesia fouendo, se inter filios retinere ostendit. Israhel patrem initio gradum cum fratre Isaac adeptus erat: quia spirituale fœdus in eo non minus obsignatum fuerat symbolo Circumcisionis. Excidit ille: deinde Esau: postremo innumera multitudo & totus ferè Israhel. In Isaac vocatum fuit semen: eadem vocatio in Jacob durauit. Simile exemplum edidit Deus Saulem reprobando: quod etiam in Psalmo magnificè predicatur, Repulit tribum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribum Iuda. Quod aliquoties sacra historia repetit, quo melius in ista mutatione admirabile gratiæ Dei arcanum pateat. Vitio suo & culpa, fateor, exciderunt ab adoptione Israhel, Esau, & similes: quia apposita erat conditio, vt fideliter colerent Dei fœdus quod perfidè violarunt. Fuit tamen hoc singulare Dei beneficium, quòd eos reliquis Gentibus præferre dignatus fuerat: sicut dicitur in Psalmo, Non ita fecit aliis nationibus, nec iudicia sua manifestauit eis. Cæterum hic duos gradus notandos esse non temere dixi: quia iam in totius gentis electione ostendit Deus se in mera sua liberalitate nullis legibus astrictum: sed liberum esse, vt minimè ab eo exigenda sit æqualis gratiæ partitio: cuius inequalitas ipsam verè esse gratuitam demonstrat. Ideo Malachias Israhelis ingratitude amplificat, quòd non tantum ex toto genere humano electi, sed etiam ex sacra domo in peculium segregati, perfidè & impiè Deum tam beneficium Patrem spernant. Nonne frater erat Esau Jacob: inquit. Atqui Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Sumit enim deus pro confesso, quum vterque esset progenitus ex sancto patre, & fœderis successor, denique ramus ex sacra radice: iam filios Iacob nõ fuisse vulgariter obstructos, qui in illam dignitatem asciti fuerant. sed quum reiecto Esau primogenito, pater eorum, qui natura erat inferior, hæres factus esset, bis ingratos coarguit, ac conqueritur duplici illo vinculo non fuisse retentos.

7 Quamquam satis iam liquet deum occulto consilio liberè quos vult eligere, aliis reiectis, nondum tamè nisi dimidia ex parte exposita est gratuita eius electio, donec ad singulas personas ventum fuerit, quibus deus non modò salutem offert, sed ita assignat vt suspensa vel dubia non sit effectus certitudo. Hi in semine illo vnico censentur cuius meminit Paulus, nam etsi adoptio in manu Abrahæ fuit deposita, quia tamen multi ex posteris quasi putrida membra resecti sunt: vt efficax & verè stabilis sit electio, necesse est ascendere ad caput in quo electos suos cælestis Pater inter se colligauit, & sibi in solubili nexu deuinxit. Ita in adoptione generis Abrahæ enituit quidem liberalis dei fauor, quem aliis negauit. in Christi tamè mēbris longè præstantior eminet vis gratiæ: quia capiti suo insiti nunquam à salute excidunt. Scite itaq; Paulus ex Malachiæ loco quem nuper citauit ratiocinatur, vbi deus, interposito vitæ æternæ pacto, populum quempiam ad se inuitat, specialem electionis modum in parte subesse, vt non omnes promiscua gratia efficaciter eligat. Quod dicitur, Iacob dilexi, pertinet ad totam sobolè Patriarchæ, quam Propheta illic opponit posteris Esau. Hoc tamen non obstat quominus in persona vnus hominis specialem electionis propositum nobis fuerit, quæ effluere non potest quin ad metam suam perueniat. Hos Paulus vocari reliquias non frustra obseruat: quia experientia ostendit ex magna multitudine plerosque dilabi & euanescere, vt sepius maneat

Psal. 33. 12.

1. Sim. 12. 2. 2. 1. 1. 1. 65. 5.

Iesa. 1. 4. 1.

Iesa. 41. 9.

Zach. 2. 12.

deinde, quod ex Abrahæ seculi caruam filius quosiam repulsi sunt, quosdam specialis gratia deus dignatus est.

Psal. 78. 69.

Psal. 47. 20.

Malac. 1. 2.

Postremo, quod in Christianis quæque hoc ipsum factum esse: Apollolus ostendit, vsq; ad singulas personas.

Malach. 1. 2 Rom. 9. 27

Rom. 11. 5.

Cur generalis electio Ifraclis non semper firmata & rata sit.

exigua tantum portio. Quod autem generalis electio populi non semper firma & rata sit, in promptu se offert ratio: quia cum quibus paciscitur Deus, non protinus eos donat spiritu regenerationis, cuius virtute usque in finem in fœdere perseverent: sed externa mutatio absque interiori gratiæ efficacia, quæ ad eos retinendos valida esset, medium quiddam est inter abiectionem humani generis, & electionem exigui piorum numeri. Hereditas Dei vocatus est totus populus Israhel, ex quo tamen multi fuerunt extranei: sed quia non de nihilo pepigerat Deus se patrem & redemptorem illius fore, gratuitum suum favorem potius respicit quam perfidam multorum defectionem: per quos etiam non abolita fuit illius veritas. quia ubi sibi residuum aliquid servavit, vocationem eius apparuit esse absque pœnitentia. Nam quod sibi Deus Ecclesiam subinde ex filiis Abrahamæ potius quam ex profanis gentibus collegit, rationem habuit fœderis sui: quod ab ipsa multitudine violatum ad paucos restrinxit, ne prorsus intercederet. Denique communis illa adoptio feminis Abrahamæ, visibilis quædam imago fuit maioris beneficii quo Deus aliquos ex multis dignatus est. Hæc ratio est cur tam sedulo discernat Paulus filios Abrahamæ secundum carnem à spiritualibus, qui exemplo Isaac vocati sunt: non quod simpliciter esse Abrahamæ filium res fuerit inanis & infructuosa (quod non sine fœderis contumelia diceretur) sed quia immutabile Dei consilium, quo sibi prædestinavit quos voluit, efficax demum per se his solis posterioribus in salutem fuit. Donec autem productis Scripturæ locis quid sentiendum sit liqueat, ne in vtranvis partem sibi præiudicium afferant lectores moneo. Quod ergo Scriptura clarè ostendit dicimus, æterno & immutabili consilio Deum semel cõstituisse quos olim semel assumere vellet in salutem, quos rursum exitio deuovere. Hoc cõsiliium quoad electos in gratuita eius misericordia fundatum esse asserimus, nullo humanæ dignitatis respectu. quos verò damnationi addicit, his iusto quidem & irreprehensibili, sed incomprehensibili ipsius iudicio, vitæ aditum præcludi. Iam verò in electis vocationem statuimus, electionis testimonium. Iustificationem deinde, alterum eius manifestandum sit symbolum, donec ad gloriam in qua eius complementum extat pervenitur. Quemadmodum autem vocatione & iustificatione electos suos Dominus signat, ita reprobos vel à noticia sui nominis, vel à Spiritus sui sanctificatione excludendo, quale maneat eos iudicium istius veluti notis aperit. Multa hinc præteribo figmenta, quæ ad evertendam prædestinationem commenti sunt stulti homines. Non enim refutatione indigent, quæ simulac proferuntur, suam ipsa falsitatem abundè redarguant. In iis tantum immorabor vel de quibus inter doctos disceptatur, vel quæ difficultatem simplicibus adferre possint, vel quæ speciosè ad suggillandam Dei iustitiam prætendit impietas.

Ex supradictis sequitur, Deum immutabili consilio de gratuita quorundam hominum electione & aliorum iusta reiectione semel cõstituisse.

Sûma huius capituli & trium sequentium.

CAPVT XXII.

Confirmatio huius doctrine ex Scripturæ testimoniis.

Partes huius capituli.

- 1 Orthodoxæ doctrinæ, aduersus duplex hominum genus, confirmatio, ex Pauli & Christi testimonio, diligenter expositis, collecta, sect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7.
- 2 Quarundam obiectionum ex veteribus, Thoma Aquinate, & recentioribus, repetitarum, dilutio, sect. 8. 9. & 10.
- 3 De reprobatione, cuius fundamentum in Dei iusta voluntate prorsus situm est, sect. vlt.

Nonnulli existimant Deum, prout cuiusque merita fore prouidet, alios eligere, & alios reprobare.

H

Æc omnia quæ posuimus controuersia apud multos non carent, maximè gratuita fidelium electio: quæ tamen labefactari non potest. Vulgò enim existimant Deum, prout cuiusque merita fore præuidet, ita inter homines discernere. quos ergo sua gratia fore non indignos præcognoscit, eos in filiorum locum cooptare: quorum ingenia ad malitiam & impietatem propensura dispicit, eos mortis damnationi deuovere. Sic interposito præscientiæ velo electionem non modò obscurant, sed originem aliunde habere fingunt. Neque hæc vulgò recepta opinio solius vulgi est: habuit enim sæculis omnibus magnos authores. Quod ingenuè fateor, nequis causæ nostræ magnopere obfuturum confidat si eorum nomina contra opponantur. Certior est enim hic Dei veritas quàm vt concutiat, clarior quàm vt obruatur hominum auctoritate. Alij verò neque in Scriptura exercitati, neque vllò suffragio digni, maiori improbitate sanam doctrinam lacerant quàm vt tolerabilis sit eorum proteruita. Quia Deus eligens suo arbitrio quosdam alios præterit, litem ei intendunt. Verùm si res ipsa nota est, quid proficiet contra Deum iurgando? Nihil docemus quod vsu compertum non sit

Alii litem Deo intendunt quod quoslibet eligens alios præterit.

ut

fit, Deo quibus vult gratiam suam erogare liberum semper fuisse. Non querat unde aliis posteritas Abrahamæ præcellerit, nisi ex illa dignatione cuius extra Deum causa non inuenitur. Respondent autem homines sint magis quam boues aut asini, quum in manu Dei esset canes ipsos fingere, ad imaginem suam formauit. Concedentne brutis animalibus de sua forte cum Deo exoptulare, quasi iniustum sit discriminè: Certè prerogatiua quam nullis meritis adepti sunt, eos potiri nihilo æquius est quam Deum sua beneficia pro iudicij sui mensura variè distribuere. Si ad personas transfiliant, vbi magis odiosa illis est inæqualitas, saltem ad Christi exemplum debent expauescere, ne de sublimi hoc myste-
 rio tam securè garrant. Cõcipitur ex semine Dauidis mortalis homo: quibus virtutibus promeritum fuisse dicet vt in ipso vtero fieret caput Angelotum, vnigenitus Dei filius, imago & gloria Patris, lux, iustitia & salus mundi? Hoc prudenter animaduertit Augustinus, in ipso Ecclesiæ capite lucidilimum esse gratiæ electionis speculũ, ne in membris nos conturbet, nec iuste viuendo factum esse Filium Dei, sed gratis tanto honore fuisse donatum, vt alios postea faceret donorum suorum consortes. Hic si quis querat cur non alij quod ille, vel cur ab illo non omnes tam longo interuallo distemus, cur nos omnes corrupti, ille puritas: non modò vesaniam suam, sed impudentiam suam quoque simul prodet. Quod si pergunt velle Deo liberum ius eligendi ac reprobandi eripere, simul etiam quod datum est Christo auferant. Iam quid de vnoquoque pronuntiet scriptura operepretium est attendere. Paulus quum docet nos in Christo electos fuisse ante mundi creationem, omnem certè dignitatis nostræ respectum tollit. perinde enim est ac si diceret, quoniam in vniuerso Adæ semine nihil electione sua dignum reperiebat cælestis pater, in Christum suum oculos conuertisse: vt tanquam ex eius corpore membra eligeret quos in vitæ confortium sumpturus erat. Valeat igitur apud fideles hæc ratio, ideo nos in Christo fuisse in cælestem hereditatem adoptatos, quia in nobis ipsis non eramus tantæ excellentiæ capaces. Quod & alibi quoque notat, quum hortatur ad gratiarum actionem Colossenses, ex eo quod diuinitus redditi fuerint idonei ad participandam sortem sanctorum. Si gratiam istam Dei, vt idonei ad gloriam futuræ vitæ obtinendam reddamur, præcedit electio: quid iam reperiet in nobis Deus ipse quo ad nos eligendos moueatur? Apertius etiam vnum altera eius sententia quod volo exprimetur. Elegit nos, inquit, antequam iacerentur mundi fundamenta, secundum beneplacitum voluntatis suæ, vt essemus sancti & immaculati, & irreprehensibiles in conspectu ipsius. Vbi Dei beneplacitum quibuslibet nostris meritis opponit.

2 Quo solidior sit probatio, singulas eius loci partes notare operepretium est, quæ simul connexæ nihil dubitationis relinquunt. Electos nominans, minimè dubium est quin fideles compellet, sicuti etiam mox asserit. quare nimis scõdo commento deprauant non in illud qui ad ætatem detorquent qua publicatum fuit Euangelium. Electos fuisse dicens ante creatum mundum, omnem dignitatis respectum tollit. Quæ enim discriminis ratio inter eos qui nondum erant, & qui deinde in Adam pares futuri erant? Iam si electi in Christo, sequitur non modò vnumquemque extra se, sed etiam alios ab aliis segregatos. quando videmus non omnes esse Christi membra. Quod additur, fuisse electos, vt essent sancti, errorem apertè refutat qui electionem ex præscientia deducit. quando reclamat Paulus, quicquid virtutis in hominibus apparet, electionis esse effectum. Iam si causa superior queritur, respondet Paulus Deum ita prædestinasse, & quidem pro voluntatis suæ beneplacito. Quibus verbis euertit quæcunque in seipsis imaginantur homines electionis suæ media. nam & quæcunque ad spiritualem vitam beneficia confert Deus, ex hoc vno fonte manare docet, quia elegit quos voluit Deus, & antequam nati essent, gratiam qua dignari eos volebat, seorsum illis repositam habuit.

3 Vbiunque verò regnat hoc præcipitum, nulla in considerationem veniunt opera. Antithesin quidem hic non persequitur, sed subaudienda est, qualis alibi explicatur ab ipso met. Vocauit nos, inquit, vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam quæ data est nobis à Christo ante tempora secularia. Et iam ostendimus in eo quod sequitur; Vt essemus sancti & immaculati, scrupulum omnem adimi. dic enim, Quoniam futuros præuidit sanctos, ideo elegit: & ordinè Pauli inuertes. Sic ergo colligere tutò potes, Si elegit nos vt sancti essemus, non elegit quia futuros tales præuidebat. Pugnât enim inter se hæc duo, habere pios ab electione vt sancti sint, & ad eam ratione operum peruenire. Neque valet hic cauillum quò subinde confu-

*Vtrique resel-
luntur. 1. fir-
missimis ratio-
nibus.*

*2. Augustini
testimonio.*

*Aug. de cor.
& gratia ad
Valent. c. 15.
Item, De bo-
no perseue-
rante, c. 16.
Et de verbis
Apo. Sermon. 3
3. Apostoli in
thronis, c. 4.
Ephes. 1. 4.*

Coloss. 1.

Ephes. 1. 4.

Qui electi.

Quando.

In quo.

Ad quid.

Qua de causa.

*Hæc causa.
1. dei benepla-
citiu, ita in
electione re-
gnat, vt nulla
in consideratio-
nem veniant
opera, nec præ-
terita, nec futu-
ra, quod pro-
basur Pauli
& Christi præ-
claris testimo-
niis.*

giunt, nullis præcedentibus meritis Dominum rependere electionis gratiam, futuris tamen cōcedere. Quum enim dicitur electos fuisse fideles vt sancti essent: simul innuitur, quæ in ipsis futura erat sanctitas, ab electione habuisse exordium. Et quomodo quadrabit istud verbum, quæ ab electione deriuantur, electioni causam dedisse? Idipsum quod dixerat, videtur magis postea confirmare, vbi ait, Secundum propositum voluntatis suæ, quod proposuerat in semetipso. siquidem Deum in semetipso proposuisse, perinde valet ac si diceretur nihil extra se considerasse, cuius rationem in decernendo haberet. Itaque protinus subiicit huc pertinere totam electionis nostræ summam, vt simus in laudem diuinæ gratiæ. Certè Dei gratia non sola prædicari in electione nostra meretur, nisi hæc gratuita sit. Porro hæc gratuita nõ erit, si in suis eligendis Deus ipse qualia sint futura cniuiq; opera reputat. Proinde quod suis discipulis dicebat Christus, in vniuersum valere inter omnes fideles comperitur, Non vos me elegistis: sed ego elegi vos. Vbi nõ præterita tantum merita excludit, sed nihil habuisse in seipsis significat cur eligerentur, nisi sua misericordia anteuertisset. Quomodo & illud Pauli intelligendum, Quis prior dedit illi, & retributionem accipiet? Siquidem ostendere vult sic Dei bonitatem homines præuenire, vt nihil apud ipsos nec præteritum, nec futurum reperiat, quo ipsis concilietur.

Ephes. 1.5.

Iohan. 15. 16.

Rom. 11. 35.

Deinde illustri disputatio. Ap. Petrus ad Romanos.

4 Iam ad Romanos, vbi argumentum hoc & repetit altius, & fufius profecquitur, ne- Ro. 9. 6. 12

gat omnes esse Israelitas qui progeniti sunt ab Israele: quia et si iure hæreditario omnes essent benedicti, successio tamè non ad omnes peræque tranfibat. Origo huius disputationis erit ex superbia fallaciq; gloriacione Iudaici populi. nam quum sibi Ecclesiæ nomen assererent, volebant à suo arbitrio pendere fidem Euangelij. Sicuti hodie libenter Papista fictitio hoc colore se in Dei locum substituerent. Paulus, quanuis concedat sanctam esse Abrahæ progeniem ratione fœderis, contendit tamè extraneos esse in ea plebsque: neque id modò quia degenerent, vt fiant ex legitimis adulterini: sed quia in summo fastigio emineat ac regnet specialis Dei electio, quæ sola ratam illius adoptionem facit. Si alios sua pietas stabiliret in spe salutis, alios abdicaret sola sua defectio: stultè profectò & absurdè Paulus ad arcanam vsque electionem lectores eueheret. Iam si Dei voluntas (cuius causa extra ipsum neq; apparet neq; quærenda est) alios ab aliis discernit, vt non omnes filij Israel sint veri Israelitæ, frustra cuiusque cõditio in seipso initium habere fingitur. Lõgius deinde rem profecquitur sub exemplo Iacob & Esau. nam quum ambo essent filij Abrahæ, pariter in clusu ia vtero matris, primogeniture honorem transferri ad Iacob, portento similis fuit mutatio qua tamen Paulus contendit testatam fuisse electionem vnus, & alterius reprobatione. Queritur origo & causa quam præscientiæ do-

Cuius scopus & methodus aperitur.

Hanc autè impugnant præscientiæ doctores quos apostolus ref. Vbi, electionem specialem & propriam gratiam assignat.

ctores in hominũ virtutibus & vitiis exposita esse volunt. Hoc enim illis facile compendium est, Deum monstrasse in persona Iacob, se gratia sua dignos eligere: in persona Esau, se repudiare quos præuidet indignos: siquidè audacter illi. Paulus autè quid? quum nondũ nati essent, nec quippiam boni aut mali fecissent, vt secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictũ est, Maior seruiet minori: sicut scriptũ est, Iacob dilexi, Esau autè odio habui. Si quid valeret præscientia in hoc fratrum discrimine, importuna certè fieret tẽporis metio. Demus Iacob fuisse electũ, quia futuris virtutibus parta ei fuit dignitas: quorsum dicerat Paulus nondũ fuisse natũ? Iam hoc inconsideratè additum foret, nihil dũ boni fecisse: quia in promptu erit exceptio, nihil Deum latere, atq; ita pietatem Iacob coram ipso fuisse præsentem. Si opera conciliant gratiam, suum illis pretium meritò iam tunc constare debuit ante natum Iacob, perinde ac si ad leuisset. Atqui in expediendo modo pergit Apostolus, docetq; adoptionem Iacob, nõ ex operibus profectam esse, sed ex vocatione Dei. In operibus futurum vel præteritũ tempus non interponit: deinde præcisè ea opponit Dei vocationi, vno posito alterũ disertè euertere volens. ac si diceret: considerandum esse quid Deo placuerit, nõ quid attulerint ex seipsis homines. Postremò certum est electionis & propositi vocibus, quascunq; cominifci homines solent causas extra arcanum Dei consilium, ab hac causã remoueri.

Istorum dicto vni est eorum.

Responsio.

5 Quidnam ad hæc obscuranda prætexent qui operibus vel præteritis vel futuris locum aliquem in electione assignant? Hoc enim est prorsus eludere quod contendit Apostolus, non ex aliqua operum ratione, sed ex mera Dei vocatione pendere fratrum discrimen: quia inrer nondum natos constitutũ fuerit. Neque verò eum latuisset istorum argutia, si quid solidi habuisset: sed quia optimè nouerat in homine Deum præuidere nihil boni posse, nisi quod electionis suę beneficio iam prius largiri statuerit: non confugit ad

ad præposterum illum ordinem, vt opera bona causæ suæ præferat. Habemus ex verbis Apostoli, solius diuinæ electionis arbitrio fundatam esse fidelium salutem. neque illum fauorem operibus conciliari, sed ex gratuita vocatione provenire. Habemus & eius rei propositam quasi *ἕκαστος ἰδίω*. Fratres sunt Esau & Jacob, isdem geniti parētibus, eodem adhuc vtero conclusi, nondum editi in lucem. In illis omnia paria, diuersum tamen de illis Dei iudicium. Alterum enim assumit, alterum reicit. Sola erat primogenitura, cuius iure alter alterum præcederet. Atqui, illa quoque prererita, iuniori desertur quod negatur maiori. Imò in aliis quoque destinato consilio primogenituram videtur semper contempnissse Deus, vt omnem gloriandi materiam carni præcederet. Repudiato Ismaele animum ad Isaac adiecit. Postposito Manasse, Ephraim magis honorat.

Summa diffinitionis Apostoli, & eiusdemque apostoli.

6 Quod si quispiam interpellat, ab istis inferioribus & minutis beneficiis non statuendum esse de summa futuræ vitæ: vt qui in primogenituræ honorem euectus fuerit, ideo reputetur in cæli hæreditatem cooptatus (sunt enim plurimi qui ne Paulo quidem parcant, quasi ad alienum sensum Scripturam detorserit in his testimoniis citandis) Respondet sicut antehac, nec incogitantia lapsus fuisse Apostolum, nec Scripturæ testimoniis sponte fuisse ab usum. Sed videbat (quod ipsi considerare non sustinent) voluisse Deum spiritualem Iacobo electionem, quæ apud inaccessible tribunal alioqui latebat, terreno symbolo declarare. Nisi enim concessam illi primogenituram ad futurum seculum referimus, inanis fuerit & ridicula benedictionis species, ex qua nihil ei accesserit præter multiplices ærumnas, incommoda, triste exilium multasque tristitiæ & curarum acerbitates. Quum ergo Paulus citra dubitationem, Deum externa benedictione testificatum cerneret quam in regno suo spiritualem & minimè caducam seruo suo parauerat: non dubitauit, ad hanc comprobendam, ex illa petere argumentum. Tenendum etiam illud memoria, terræ Chanaan annexum fuisse cælestis domicilij pignus: vt dubitari minimè debeat Iacob cum Angelis insitum fuisse in Christi corpus, vt eiusdem vitæ socius esset. Eligitur ergo Iacob, Esau repudiato, & Dei prædestinatione discernitur, à quo nullis meritis differerebat. Causam si quæres, hanc reddit Apostolus, Quia Mosis dictum sit, Miserebor cuius miserebor: & miseratione dignabor quemcunque miseratione dignabor. Et quid hoc, quæso, sibi vult? Nempe clarissimè Dominus pronūtiat, nullam hominibus benefaciendi rationem in ipsis se habere: sed à sola sua misericordia sumere, ideoque suum esse opus suorum salutem. Quum tuam in se vno salutem Deus statuat, cur ad te ipsum descendes? Quum vnā tibi suam misericordiam assignet, cur ad propria merita decurres? Quum tuam cogitationem in sua miseratione contineat, cur ad operum tuorum intuitum partem reflectes? Itaque ad minorem illum populum venire necesse est, quem Paulus alibi præcognitum fuisse Deo scribit: non, qualiter isti imaginantur, præscire ex otiosa specula quæ non facit: sed quo sensu sæpe legitur. Nam certè quum dicit Petrus apud Lucam, Christum definito consilio & præscientia Dei fuisse morti addictum, non speculantem Deum inducit, sed salutis nostræ authorem. Sic & idem Petrus, electos iuxta præcognitionem Dei fuisse dicens fideles ad quos scribit, propriè exprimit arcanam illam prædestinationem, qua Deus filios sibi quos voluit signauit. Et propositum quod loco synonymi coniungit, quum vbi que fixam (vt vulgè loquuntur) determinationem exprimat, Deum haud dubiè, dum author est nostræ salutis, nõ egredi extra seipsum docet. Quo sensu in eodem capite Christum dicit agnum fuisse præcognitum ante mundi creationem. Quid enim insulsius aut frigidius quam Deum è sublimi spectasse vnde ventura esset humano generi salus? Populus ergo præcognitus tantumdem Paulo valet atque exigua portio turbæ permixta, quæ falso Dei nomen obtendit. Alibi quoque Paulus, vt eorum iactantiam retundat qui sibi larua tantum obiecti, primas inter pios coram mundo arrogat, dicit Deum cognoscere qui sui sint. Denique illa voce duplicem nobis populum designat Paulus, vnum ex toto genere Abraham: alterum verò inde segregatum, & qui sub oculis Dei reconditus, hominum conspectum latet. Nec dubium est sumpsisse hoc ex Mose, qui Deum quibus voluerit misericordem fore affirmat (quanuis de electo populo sermo esset, cuius æqualis erat in specie conditione) perinde ac si diceret, in communi adoptione inclusam esse apud se singularem erga aliquos gratiam instar sanctioris thesauri: nec obitare commune frædus quominus paucitas illi communi ordine eximeretur: atque huius rei liberum dispensatorem & arbitrum facere se volens, præcisè negat se vni potius quam alteri fore

Exceprio.

Responsio 1.

2.

3.

Rom. 9. 15.

Efficacia autem electionis gratiæ perinet tantum ad fideles, qui populus præcognitus appellatur.

Rom. 11. 2.

*Act. 2. 23.
1. Petr. 1. 2.*

Porro hæc Dei præcognitio vel præscientia, nõ est speculatiua, sed actiua.

2. Tim. 2. 19.

miser

mifericordem nisi quia ita liberit. quia ubi quærenti misericordia occurrit, et si repul-
sam non patitur ille quidem, fauorem tamen, cuius laudem sibi vendicat Deus, aut præ-
uenit, aut ex parte sibi acquirit.

Pos. rem, hoc ipsum ex ipsis Christi verbis probatur.
7 Nunc de re tota pronuntiet supremus cognitor ac magister. Tantam in suis au-
ditoribus duritiam cernens, vt apud turbam verba propè sine fructu funderet, vt me-
deatur huic scandalo, exclamat, Quicquid dat mihi Pater, ad me venit. Hac enim est Iohan. 6.
37-

Exceptio.

voluntas Patris, vt quicquid dederit mihi non perdam ex eo quicquam. Obserua à Pa-
tris donatione fieri initium, vt in Christi fidem ac clientelam tradamur. Reuoluet hinc
forrè quispiam circulum, atque excipiet, cenferi in Patris peculio eos duntaxat quorum
voluntaria ex fide fuit deditio. Atqui in eo tantum laborat Christus, etiamsi defectio-
nes ingentium turbarum totum mundum concutiant, firmum tamen celisque ipsis sta-
bilis fore consilium Dei ne vniquam labascatur electio. Electi dicuntur antè fuisse Patris
quam eos donaret vnigenito Filio. Queritur an natura: imò qui alieni erant, trahendo
suos facit. Maior inest Christi verbis claritas quam vt tergiuersando vllis nebulis obdu-
ci queat. Nemo (inquit) potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum. Qui autem audiuit
& didicit à Patre, ille ad me venit. Si promiscuè omnes coram Christo genu flecterent,
communis esset electio: nunc in paucitate credentium manifesta apparet diuersitas.

Iohan. 6. 44.

Iraque postquam discipulos qui sibi dati sunt, asseruit Christus fuisse Dei patris pecu-
lium, paulo post addit, Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedi mihi, quia tui sunt.
Vnde fit vt totus mundus ad suum creatorem non pertineat, nisi quòd à maledictione,
& ira Dei ac morte æterna nõ multos eripit gratia, qui alioqui perituri erant: mundum
autem in suo interitu, cui destinatus est, relinquit. Interea quanuis se medium Christus
inferat, sibi tamen ius eligendi communiter vendicat cum Patre. Non de omnibus, in-
quit, loquor: scio quos elegerim. Si quis roget vnde elegerit, alibi respòdet, Ex mundo,
quem à precibus suis excludit ubi discipulos Patri commendat. Hoc quidem tenen-
dum est, ubi affirmat se scire quos elegerit, speciem aliquam notari in genere humano:

Iohan. 17. 9.

deinde non distingui qualitate suarum virtutum, sed cælesti decreto. Vnde sequitur,
nullos proprio Marte vel industria excellere, quando se Christus electionis facit autho-
rem. Nam quod alibi ludam inter electos numerat, quum Diabolus esset, hoc tantum
refertur ad munus Apostolicum, quod etsi illustre speculum est fauoris Dei, (sicuti in
sua persona toties agnoscit Paulus) non tamen spem in se continet æternæ salutis. Potuit
ergo Iudas, quum perfidè Apostolatam gereret, Diabolo esse deterior: sed quos inferuit
semel Christus in corpus suum, eorum neminem perire sinet: quia in conferuanda eor-
um salute quod pollicitus est præstabit: nempe exeret Dei potentiam quæ maior om-
nibus est. Nam quod alibi dicit, Pater ex his quos dedi mihi nemo perit nisi filius
perditionis, etsi *ut dicitur* est loquutio, nulla tamen ambiguitate laborat. Summa est,
Deum gratuita adoptione creare quos vult habere filios: eius verò intrinsecam esse in
ipso causam: quia arcano suo beneplacito contentus est.

Iohan. 13. 18.

Iohan. 15. 19.

*Cælestis respon-
sionis, & in-
stantis de In-
da solutio.*

8 At Ambrosius, Origenes, Hieronymus censuerunt, Deum suam gratiam inter ho-
mines dispensare provt ea quenque bene vsum præuiderit. Adde & Augustinum in ea
fuisse aliquando sententia: sed quum melius in Scripturæ cognitione profecisset, non
retractauit modò vt euidenter falsam, sed fortiter confutauit. Quin & post retractati-
onem, Pelagianos præstringens, quòd in eo errore persisterent: Quis istum, inquit, acutis-
simum sensum Apostolo defuisse non miretur? Nam quum rem stupendam proposuisset
de illis nondum natis, & deinde sibi quæstionem obiiceret: Quid ergo? nunquid est
iniquitas apud Deum? erat locus vt responderet Deum præuidisse vtriusque merita:
non tamen hoc dicit, sed ad Dei iudicia & misericordiam confugit. Et alibi, quum om-
nia ante electionem merita sustulisset: Hic certè, inquit, vacat vana illorum ratiocinatio
qui præscientiam Dei defendunt contra gratiam Dei: & ideo dicunt nos electos ante
mundi constitutionem, quia præsciuit Deus futuros nos bonos, non seipsum nos factu-
rum bonos. Non hoc dicit qui dicit, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Nam si
propterea nos elegisset, quia bonos futuros præsciuerat: simul etiam præsciuisset quòd
eramur eum electuri, & quæ in eam rem sequuntur. Valer Augustini testimonium a-
pud nos qui libenter in patrum autoritate acquiescunt. Quanquam non patitur Augu-
stinus se à reliquis distinguere: sed claris testimoniis diuertit hoc, cuius inuidia grauab-
ant eum Pelagiani, ostendit falsum esse. Citat enim ex Ambrosio (lib. de Præd. sanct.
cap

*1. Obiectio ex
retractata Pa-
tribus.*

*Responso ex
Augustino me-
lino adducto.*

*Ex Ambrosio
quòd citat in-
stantis.*

*Lib. 1. Re-
tract. ca.
11.*

*Epist. 106
ad Sixt.*

*Homil. in
Iohan. 8.*

*Iohan. 14.
16.*

cap. 19.) Christus quem miseratur vocat. Item, Si voluisset, ex indeuotis fecisset deuotos. sed Deus quos dignatur vocat: & quem vult, religiosum facit. Si ex Augustino integrum volumen contexere libeat, lectoribus ostendere promptum esset, mihi non nisi eius verbis opus esse: sed eos prolixitate onerare nolo. Sed age, fingamus ipsos non loqui: ad rem ipsam intendamus. Difficilis quæstio mota erat, Num iuste faceret Deus, qui certos homines sua gratia dignaretur. quia se vno verbo expedire Paulus poterat, si operum respectum obtendisset. Cur ergo id non facit: quia sermonem potius continuat qui in eadem difficultate versetur? Cur, nisi quia non debuit? non enim obliuionis vitio laborabat Spiritus sanctus, qui per os eius loquebatur. Nullis ergo ambagibus respondet, Ideo suis electis fauere Deum, quia velit: ideo misereri, quia velit. Perinde enim valet oraculum, Miserebor, cuius miserebor: & miseratione complectar, quem miseratione complectar: ac si diceretur, Deum non alia ratione ad misericordiam moueri, nisi quia misereri velit. Verum ergo manet illud Augustini, Gratiam Dei non inuenire eligendos, sed facere.

Ex summissima ratione Apostoli.

Ex od. 33. 19.

Cuius summa additur.

2. Obiectio ex Thomæ Aquinatis.

Responsio 1.

2.

3.

3. Obiectio rectorum.

Responsio.

Concilio locorum specie tenus pugnantium.

Amos 4. 7. & 8. 11.

Act. 16. 6.

Ies. 8. 16.

Cur multi vocati, pauci sine electi.

Ies. 55. 1.

Iohan. 1. 12.
genit

In 1. Sct. Tract. 25. quæst. 23.

Ambr. de Vocat. gent. lib. 1. cap. 2.

9 Ac ne illam quidem Thomæ argutiam moramur, præscientiam meritorum non ex parte quidem actus prædestinantis esse prædestinationis causam: ex parte autem nostra, quodammodo sic vocari posse, nempe secundum particularem prædestinationis astimationem, ut quum dicitur Deus prædestinare homini gloriam ex meritis, quia gratiam ei largiri decreuit quæ gloriam mereatur. Quum enim nihil in electione nisi meram bonitatem velit nos intueri Dominus, si quis plus aliquid prospicere hic cupiat, præpostera erit affectatio. Quòd si certare subtilitate libeat, non deest quo istam Thomæ argutiola retundamus. Ipse contendit, electis quodammodo prædestinari ex meritis: quia gratiam illis prædestinat Deus quæ gloriam mereantur. Quid si contra excipiam, prædestinationem ad gratiam electioni ad vitam subservire, esseque eius veluti pedisequam? gratiam iis prædestinari quibus gloriæ possessio iam diu assignata sit: quia in iustificationem ex electione filios suos adducere Domino placeat? Inde enim sequetur, prædestinationem gloriæ causam potius esse prædestinationis gratiæ, quàm e conuerso. Sed valeant hæc certamina, ut sunt superuacua inter eos qui satis sapientiam sibi in verbo Dei esse ducent. Verè enim illud ab Ecclesiastico scriptore olim dictum fuit, qui Dei electionem meritis assignant, eos plusquam oportet sapere.

10 Obiiciunt nonnulli, Deum sibi fore contrarium si vniuersaliter omnes ad se inuiter, paucos verò electos admitat. Sic promissionum vniuersitas discretionem specialis gratiæ, secundum eos, tollit. atque ita loquuntur moderati quidam homines, non tam opprimendæ veritatis causa, quàm ut spinosas quæstiones arceant, ac frænent multorum curiositatem. Laudabilis voluntas: sed consilium minimè probandum: quia nunquam excusabilis est tergiversatio. Eorum verò qui proteruius insultant, nimis certè putidum cauillum, vel nimis pudendus error. Quomodo Scriptura hæc duo conciliat, externa prædicatione vocari omnes ad pœnitentiam & fidem, neque tamen omnibus dari respicientiæ & fidei spiritum, alibi explicui, & mox aliquid repetendum erit. Iam quod postulant illis nego, ut duobus modis falsum est. nam qui minatur, dum super urbem vnam pluet, siccitatem fore super alteram: qui famem doctrinæ alibi denuntiat, non obstringit se certa lege ut æqualiter vocet omnes. Et qui Paulum vetans in Asia verbum facere, & eundem à Bithynia auertens in Macedonia trahit, sui iuris esse demonstrat, thesaurum hunc quibus visum est distribuere. Per Iesaiam tamen apertius demonstrat quomodo electis peculiariter salutis promissiones destinet. nam de illis tantum, non autem indifferenter de toto genere humano, prædicat sibi fore discipulos. Vnde constat perperam quibuslibet prostitui salutis doctrinam ut efficaciter prosit, quæ solis Ecclesiæ filii seorsum reposita esse dicitur. Hoc in præsentia sufficiat, quanuis generaliter omnes compelleret vox Euangelij, rarum esse tamen fidei donum. Causam assignat Iesaias, quòd non omnibus patefiat brachium Dei. Si diceret Euangelium malignè & peruersè contemni, quia audire pertinaciter multi recusant: valeret fortè hic color de vniuersali vocatione. Neque verò Prophetæ consilium est extenuare hominum culpam, vbi cæcitatibus fonte in esse tradit quòd Deus non dignetur illis brachium suum patefacere: tantum admonet, quia fides singulare donum est, externa doctrina aures frustra verberat. Scire autem ex doctoribus istis velim solane prædicatio filios Dei faciat, an fides. Certè quum dicitur Iohannis primo, Quicumque credunt in Filium Dei vni-

genitum, filios Dei ipsos quoque fieri, non confusa illic ponitur congeries: sed specialis ordo datur fidelibus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis neque ex voluntate viri sed ex Deo nati sunt. At fidei (inquiunt) mutuus est cum verbo consensus. Nempe vbiunque est fides, sed semen inter spinas cadere, vel in locis lapidosis, nouum non est: non solum quia maior pars contumax re ipsa apparet aduersus Deum, sed quia

r. *Excepcionis de mutuo consensu fidei: cum verbo fit.*

a. *Ad quam factis verbis, Augustini, Pauli, & Bernardi.*

non omnes oculis & auribus sunt præditi. Quomodo igitur conueniet, Deum ad se vocare quos scit non venturos? Respondeat pro me Augustinus. Disputare vis mecum? Mirare mecum, & exclama, O altitudo. Ambo consentiamus in pauore, ne in errore pereamus. Adde quòd si electio, teste Paulo, fidei mater est, in eorum caput retorqueo argumentum, ideo non esse generalem fidem, quia specialis est electio. Nam à ferie castrum & effectuum facile colligitur, vbi dicit Paulus nos esse referros omni benedictione spirituali, sicuti nos elegerat Deus ante mundi creationem: ideo non omnibus esse communes has diuitias, quia elegit Deus tantum quos voluit. Hæc ratio est cur alibi fidem electorum commendet, ne quisquam putetur fidem sibi proprio motu acquirere, sed penes Deum resideat hæc gloria, illuminari ab eo gratis quos antè elegerat. Rectè enim Bernardus, Amici (inquit) seorsum audiunt, quibus & loquitur, Nolite timere pusille grex: quia vobis datum est nosse mysterium regni calorum. Qui sunt hi? Vtique quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginì Filij sui. Magnum secretumque innotuit consilium, Nouit Dominus qui sui sint: sed quod notum erat Deo, manifestatum est hominibus: nec alios sanè dignatur tanti participatione mysterij, nisi eos ipsos quos fore suos præsciuit & prædestinauit. Paulo post concludit, Misericordia Dei ab æterno vsque ad æternum super timentes eum: ab æterno, ob prædestinationem: in æternum, ob beatificationem: altera principium, altera finem nesciens. Sed quid Bernardum citare testem opus est, quando ex magistri ore audimus, non alios videre nisi qui sunt ex Deo? Quibus verbis significat, eos omnes qui ex Deo non sunt regeniti, ad splendorem vultus eius obstupescere. Ac electioni quidem aptè coniungitur fides, modò secundam gradum teneat. Quem ordinem clarè exprimunt alibi Christi verba, Hæc est voluntas Patris, vt non perdam quod dedit. Hæc enim voluntas eius est vt quisquis credit in Filium, non pereat. Si omnes vellet saluos, custodem illis præficeret Filium, & omnes in eius corpus sacro fidei vinculo infereret. Nunc constat fidem singulare esse paterni amoris pignus, filijs quos adaptauit reconditum. Idèò Christus alibi dicit, oues sequi pastorem, quia nouerunt vocem eius: alienum verò non sequi, quoniam non agnoscunt vocem alienorum. Vnde autem ista discretio, nisi quia diuinitus perforatæ sunt illis aures? Nemo enim se ouem facit, sed formatur cælesti gratia. Vnde & salutem nostram Dominus perpetuò certam & tutam fore docet: quia insuperabili Dei potentia custoditur. Proinde concludit, incredulos non esse ex ouibus suis: nempe quia non sunt ex eorum numero quos Deus sibi per Iesaiam pollicitus est fore discipulos. Porrò quia testimonij quæ citauimus exprimitur perseuerantia, inflexibilem electionis constantiam simul testantur.

August. de verb. Apost. Serm. 11.

Eph. 1.3.

Tit. 1.1.

Ad Thomam præpositum Bener. 3. capit. 107.

Item, Christi aperio iustissimo.

Ad Thomam præpositum Bener. 3. capit. 107. Item, Christi aperio iustissimo. Ioh. 6. 46. Ibid. 59.

Iohan. 10. 4.

Ibid. 29.

Ibid. 26.

Iohan. 10. 4. Ibid. 29. Ibid. 26. Rom. 9. 13.

De Reprobatione, quid sit statuentur.

De Reprobatione, quid sit statuentur. Rom. 9. 13. Ibid. 18.

Cuius fundamentum in dei iustitia voluntate sunt.

CAPVT XXIII.

Resuatio calumniarum quibus hæc doctrina semper iniquè grauata fuit.

Constat hoc caput quatuor partibus, quæ præcipuis obiectionibus variâque aduersariorum instantiis & exceptionibus pendentes, resellunt. His præmittitur i. sect. re-futatio eorum qui electionem fatentur, reprobationem negant.

1. Primæ obiectionis adu. doctrinam de electione & reprobatione consideratio, sect. 2. 3. 4. & 5.
2. Ad secundam obiectionem responsio, sect. 6. 7. 8. & 9.
3. Obiectionem tertiam, eiusdemque confirmationem diluit sect. 10. & 11.
4. Quarta resellitur sect. 12. & 13. addita sect. 14. vtili & necessaria cautione.

Vid. Ber-nard. in die ascen-sionis. 2.

Hæc verò dum audit humanum ingenium, contineri nequit eius proteruita qui velut ad caticum classici, variè & supra modum tumultuetur. Ac multi quidem, acsi inuidiam à Deo repellere vellent, electionem ita fatentur vt negent quen-

Falluntur qui reprobationem negant.

quam reprobari. sed incitè nimis & pueriliter: quando ipsa electio nisi reprobationi op-poiita non staret. Dicitur segregare Deus quos adoptat in salutem: fortuito alios adipi-sci, vel sua industria acquirere, quod sola electio paucis confert, pluraquam infulsè dicitur. Quos ergo Deus præterit, reprobat: neque alia de causa nisi quod ab hereditate quam filiis suis prædestinat, illos vult excludere. Nec verò tolerabilis est hominum pro-teruita, si dei verbo frænari se non sustinet, vbi agitur de incomprehensibili eius consilio quod Angeli ipsi adorant. Atqui nunc audiuius indurationem non minus in manu

1. Electio enim nisi reprobationi opposita non fiat.

2. Proteruitè agitur cum Deo, cuius consilia Angeli ipsi adorant.

Rom. 9. 20. dei & arbitrio esse quàm misericordiam. Nec verò Paulus, horum quos dixi exemplo, anxie laborat vt mendacis patrocino deum excuset: tantum admonet figmento nefas esse cum sicore suo rixari. Iam qui non admittunt, vltos à deo reprobati, quomodo se

Mat. 15. 13. expedient ab illa Christi sententia, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradica-bitur? Apertè exitio addici & deuoueri audiunt quoscunque cælestis Pater digna-tus non est quasi sacras arbores in agro suo plantare. Si hoc reprobationis signum esse negant, nihil est tam liquidum quod illis queat probari. Quod si obstrepere non desi-nunt, contenta sit fidei sobrietas hac Pauli admonitione, non esse causam litigandi cum deo, si ab vna parte volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, ferat in multa tolerantia & lenitate vasa iræ appa-rata in interitum: ab altera autem notas faciat diuitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ quæ præparauit in gloriam. Obseruet lecto-res, vt ansam susurtis & obrectationibus præcidat Paulus, summum dare imperium iræ & potentia dei: quia iniquum est calculo nostro subiici profunda illa iudicia quæ sen-sus omnes nostros absorbet. Quod respondent aduersarij frivolum est, deum non pror-fus reicere quos in lenitate tolerat: sed suspensio manere erga eos animo, si fortè respicant. Quasi verò patientiam deo tribuat Paulus, qua eorum conuersionem expectet quos dicit aptatos esse ad interitum. Rectè enim Augustinus locum hunc explicans, vbi

3. Expressio Scripturæ testi-monis resiliuntur.

4. Deo obstrepunt, per Apo-stolum consilia sua aperiente.

Rom. 9. 22. potentia tolerantia adiungitur, deum non sinere, sed virtute sua moderari. Addunt etiam non abs re vasa iræ dici appa-rata ad interitum, vasa autem misericordiæ deum preparasse: quia hoc modo salutis laudem deo adscribit & vendicat: perditionis culpam reicit in eos qui proprio arbitrio ipsam sibi accersunt. Sed vt illis concedam diuersa lo-quendi forma Paulum asperitatem lenire prioris membri: nimimè tamen consentaneum est, præparationem ad interitum aliò transferre quàm ad arcanum cõsiliium dei: quod etiam paulò antè in contextu asseritur, Quod deus excitauerit Pharaonem, deinde quos vult induret. Vnde sequitur absconditum dei consilium obdurationis esse causam. Hoc saltem obtineo quod tradit Augustinus, vbi ex lupis Deus oues facit, gra-tia potentiore eos reformare, vt dometur eorum durities. proinde obstinatos ideo non conuertit quia potentio-rem illam gratiam non exerit deus, qua non destituitur si eam proferre vellet.

Exceptio 1.

Responsio.

Exceptio 2.

Responsio.

Lib. 1. cõtra Iul. cap. 5.

Lib. 1. de prædest. Saut. ca. 2.

Augustini voce confirmata.

2. Hæc quidem piis & modestis abundè sufficerent, & qui se homines reminiscuntur. Quia tamen non vnâ speciem virulentissimi canes euomunt contra deum, ad singulas, pro vt res feret, respondebimus. Multis modis cum deo litigant stulti homines, quasi eum teneant suis criminationibus obnoxium. Primum ergo interrogant quo iure suis creaturis irascatur dominus, à quibus nulla antè offensa prouocatus fuerit. nam exitio deuouere quos placuerit, tyranni magis libidini, quàm legitima iudicis sententiæ conuenire. Esse igitur cur cum deo expostulèt homines, si hudo eius arbitrio, citra proprium meritum in æternam mortem prædestinantur. Eiusmodi cogitationes si quando piis hominibus in mentem veniant, ad frangendos earum impulsus, vel hoc vno foris

1. Obiectio. Deâ immensio irascitur in quos exitio, citra proprium meritum, demouet.

Responsio. id est si lenitate diuine voluntatis.

armab

Prom. 16. 4.

Soc. 1. da resson
sio, etiam dilu
ta.Terna respon
sio, quam P. al
la propusit,
probata.I. Exceptio de
cretu non fuisse
a Deo ut A.
dam sua defe
ctione periret
diluitur mul
tiple ratione,
a. sine creatio
nis, Dei omni
potentis, sapien
tis, & iustitia
incomprehens
sibili.Item Augusti
ni præclaro re
sponso.Euchir. ad
Laurent.a. Exceptio.
Permittente nõ
volente de pe
ccato impis.
Respon. su.Lib. 6. de Go
ref. ad litem
1. c. 15.

nec effugere possit, & Dei voluntate constringatur. Ergo videamus quomodo rite no
dus expediri debeat. Primum omnium constare inter omnes debet quod ait Solomon,
Deum omnia propter semetipsum condidisse, impium quoque ad diem malum. Ecce,
quum rerum omnium dispositio in manu Dei sit, quum penes ipsum resideat salutis ac
mortis arbitrium, consilio nutuque suo ita ordinat, ut inter homines nascantur, ab vtero
certæ morti deuoti, qui suo exitio ipsius nomen glorificent. Siquis causetur, nullam eis
inferri necessitatem ex Dei prouidentia, sed potius ea conditione ab ipso esse creatos,
quoniam futuram eorum prauitatem præuiderit: neque nihil dicit, neque torum. So
lent quidem interdum hac solutione uti veteres, sed quasi dubitanter. Scholastici verò
in ea quiescunt, ac si nihil contrà opponi posset. Equidem præscientiam solam nullam
inferre necessitatem creaturis libenter concessero, tametsi non omnes assentiantur. sunt
enim qui ipsam quoque causam rerum esse volunt. Verùm mihi acutius ac prudentius
videtur perpexisse Valla, homo alioqui in sacris non admodum exercitatus, qui super
uacuum esse hanc contentionem ostendit: quoniam & vita & mors diuinæ magis vol
untatis quàm præscientiæ sint actiones. Si hominum euenta præuideret Deus dunta
xat, non etiam suo arbitrio disponderet ac ordinaret, tum non abs re ageretur quæstio,
ecquid ad eorum necessitatem valeat ipsius præuidentia. sed quum non alia ratione quæ
futura sunt præuideat, nisi quia ita ut fierent decreuit: frustra de præscientia lis mouer
tur, vbi constat ordinatione potius & nutu omnia euenire.

7 Disertis verbis hoc extare negant, decretum fuisse à Deo ut sua defectione periret
Adam. Quasi verò idem ille Deus, quem Scriptura prædicat facere quæcunque vult,
ambiguo sine condiderit nobilissimam ex suis creaturis. Liberi arbitrij fuisse dicunt ut
fortunam ipse sibi fingeret: Deum verò nihil destinasse nisi ut pro merito eum tracta
ret. Tam frigidum commentum si recipitur, vbi erit illa Dei omnipotentia, qua secun
dum arcanum consilium, quod aliunde non pendet, omnia moderatur? Atqui prædesti
natum, velint nolint, in posteris se profert. Neque enim factum est naturaliter ut à saluto
exciderent omnes, vnus parentis culpa. Quid eos prohibet fateri de vno homine quod
inuini de toto humano genere concedunt: Quid enim tergiuersando luderent operam?
Cunctos mortales in vnus hominis persona morti æternæ mancipatos fuisse Scriptura
clamat. Hoc quum naturæ adscribi nequeat, ab admirabili Dei consilio profectum esse
minimè obscurum est. Bonos istos iustitiæ Dei patronos perplexos hærare in festuca,
altas verò trabes superare nimis absurdum est. Iterum quæro, Vnde factum est ut tot
gentes vnà cum liberis eorum infantibus æternæ morti inuolueret lapsus Adæ absque
remedio, nisi quia Deo ita visum est? Hic obmutescere oportet tam dicaces alioqui lin
guas. Decretum quidem horribile, fateor: inficiari tamen nemo poterit quin præsciuerit
Deus quem exitum esset habiturus homo, antequam ipsum conderet, & ideo præ
sciuerit quia decreto suo sic ordinat. In præscientiam Dei si quis hic inuehatur, teme
& inconsultè impingit. Quid enim, quæso, est cur reus agatur cælestis iudex quia non
ignorauerit quod futurum erat? In prædestinationem competit siquid est vel iustæ vel
speciose querimonix. Nec absurdum videri debet quod dico, Deum non modò primi
hominis casum, & in eo posteriorum ruinam præuidisse: sed arbitrio quoque suo dispen
sasse. Ut enim ad eius sapientiam pertinet omnium quæ futura sunt esse præscium, sic ad
potentiam, omnia manu sua regere ac moderari. Et hanc quoque quæstionem Augu
stinus, ut aliàs, scitè expedit, Saluberrimè confitemur quod rectissimè credimus, Deum
Dominumque rerum omnium, qui creauit omnia bona valde, & mala ex bonis exori
tura præsciuit, & sciuit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere etiam
de malis bene facere quàm mala esse non sinere: sic ordinasse Angelorum & hominum
vitam, ut in ea prius ostenderet quid posset liberum arbitrium, deinde quid posset gra
tix suæ beneficium, iustitiæque iudicium.

8 Hic ad distinctionem voluntatis & permissionis recurritur, secundum quam obti
nere volunt, permittente modò non autem volente Deo perire impios. Sed cur permit
tere dicemus nisi quia ita vult? Quamquam nec ipsum quidem per se probabile est, sola
Dei permissione, nulla ordinatione hominem sibi accersisse interitum. Quasi verò non
constituerit Deus qua conditione præcipuam ex creaturis suis esse velle. Non dubira
bo igitur cum Augustino simpliciter fateri, voluntatem Dei esse rerum necessitatem,
atq; id necessariò futurum esse quod ille voluerit: quemadmodum ea verè futura sunt
quæ

Vid. Cal
uin. libr.
de præ
dest. plu
rib. 11. lo
cis.

quæ præuiderit. Nunc uero si pro sua & impiorum excusatione vel Pelagiani, vel Manichæi, vel Anabaptistæ, vel Epicurei (nam cum istis quatuor sectis nobis in hoc argumento negotium est) necessitatem, qua ex Dei prædestinatione constinguntur, obiiciant: nihil asserunt ad causam idoneum. Si enim prædestinatio nihil aliud est quam diuinæ iustitiæ occultæ quidem, sed inculpata, dispensatio: quia non indignos fuisse certum est qui in eam sortem prædestinarentur, iustissimum quoque esse interitum quem ex prædestinatione subeunt, æquè certum est. Ad hoc, sic ex Dei prædestinatione pèdet eorum perditio, ut causâ & materia in ipsis reperiat. Lapsus est enim primus homo, quia Dominus ita expedire censuerat, cur censuerit, nos latet. Certum tamen est non aliter censuisse, nisi quia uidebat nominis sui gloriam inde merito illustrari. Vbi mentionem gloriæ Dei audis, illic iustitiam cogita. Iustum enim esse oportet quod laudem mereatur. Cedit igitur homo, Dei prouidentia sic ordinante: sed suo vitio cadit. Pronuntiauerat paulo antè Dominus, omnia quæ fecerat esse valde bona. Vnde ergo illa homini prauitas ut à deo suo deficiat? Ne ex creatione esse putaretur, elogio suo approbauerat deus quod profectum erat à seipso. Propria ergo malitia, quam acceperat à domino puram naturam corrupit, sua ruina totam posteritatem in exitium secum attraxit. Quare in corrupta potius humani generis natura euidentem damnationis causam, quæ nobis propinquior est, contemplerur, quam absconditam ac penitus incomprehensibilem inquiramus in dei prædestinatione. Neque immensæ dei sapientiæ submittere hucufque ingenium pigeat, ut in multis eius arcanis succumbat. Eorum enim quæ scire nec datur, nec fas est, docta est ignorantia: scientiæ appetentia, infantiæ species.

9 Dicet fortè quispiam me nondum attulisse quod sacrilegam illam excusationem comperceret. Ego uero ne id quidem effici posse fateor quin semper fremat impietas & obmurmuret. mihi tamen dixisse uideo quod ad obloquedi non rationem tantum, sed prætextum quoque adimendum sufficeret. Excusabiles peccando haberi uolunt reprobi, quia euadere nequeunt peccandi necessitatem: præsertim quum ex dei ordinatione sibi iniiciatur huiusmodi necessitas. Nos uero inde negamus rite excusari, quando quidem dei ordinationi, qua se exitio destinatos conqueruntur, sua constat æquitas: nobis quidem incognita, sed illa certissima. Vnde constituimus, nihil illos sustinere mali quod non iustissimo dei iudicio infligatur. Deinde præposterè docemus agere ipsos, qui ad querendam suæ damnationis originem, in recondita diuini consilij adyta oculos iactant: ad naturæ corruptionem, unde illa uerè scaturit, conuiueant. Hanc autem imputare ne deo possint obstar quòd suæ creationi testimonium reddat. Tametsi enim æterna dei prouidentia, in eam cui subiaceret calamitatem conditus est homo: à seipso tamen eius materiam, non à deo sumpit, quando nulla alia ratione sic perditus est, nisi quia à pura dei creatione in uitiosam & impuram peruersitatem degenerauit.

10 Iam & tertiam absurditatem dei prædestinationem infamant eius aduersarij. quum enim non aliò referamus quam ad diuinæ voluntatis arbitrium, quòd uniuersali exitio eximantur quos in regni sui hæredes deus assumit, ex eo colligunt apud ipsum ergo esse acceptionem personarum: quod ubique Scriptura negat. Ergo uel Scripturam esse sibi dissentaneam, uel in electione dei esse meritorum respectum. Primum, alio sensu negat Scriptura deum esse personarum acceptorem, quam quo ipsi iudicant, siquidè Personæ uocabulo non hominem significat, sed quæ in homine oculis conspicua, uel fauorem, gratiam, dignitatem conciliare, uel odium, contemptum, dedecus conflare solent. Qualia sunt, diuitiæ, opes, potentia, nobilitas, magistratus, patria, forme elegantia, & cetera eiusmodi. Item, paupertas, inopia, ignobilitas, sordes, contemptus, & similia. Sic Petrus & Paulus personarum acceptorem non esse dominum docent, quia non discernat inter Iudæum & Græcum, quo folius gentis ratione alterum respuat, amplectatur alterum. Sic Iacobus iisdem uerbis utitur, dum uult asserere deum in suo iudicio diuitias nihil morari. Paulus autem alio loco de deo sic loquitur, quòd libertatis aut seruitutis in iudicando nullam habeat rationem. Proinde nihil repugnantiæ erit, si dicemus, deum secundum beneplaciti sui arbitrium eligere in filios, nullo merito, quos uisum fuerit, aliis reiectis ac reprobatis. Res tamen sic explicari potest, ut plenius satisfiat. Querunt quid fiat ut ex duobus quos nullum meritum discriminat, alterum prætereat in electione sua, alterum assumat deus. Ego uicissim rogo, putatne in eo qui assumitur esse aliquid quod dei animum ad ipsum inclinet. Si nihil fatebuntur (quod necesse est)

Inflantia.

Resp. 1. d. prædestinatio: uero dispensatio.

Resp. 2. d. uoluntati dei, sed Adm. & glorie dei uel confidat.

Gen. 1.31.

Pia exhortatio.

3. Acceptio.

Responsio 1.

2.

Obiectio. Ex prædestinationis doctrina sequitur deum esse personarum acceptorem. Resp. quid sit personarum acceptio.

Act. 10. 24.
Rom. 2. 10.
Gal. 3. 28.
Iaco. 2. 5.Col. 3. 25.
Ephes. 6. 9.

Resp. 2. attendendum est quod omnia sunt iustit.

Vide Augustin. epist. 105.

Vide Augu.
lib. ad Bonif.
2. cap. 7.

1. Cor. 1. 26.

Exceptio. Peccator. s. per- que sunt puniendi: aut in- aequalis est Dei iustitia.
Responsio.

Instante dilu- uio, et si in mis- Augu. simi ser- uata.

Epist. 106. De prædest. & gratia. De bono per- se. cap. 12.

Rom. II. 32.

4. Obiectio. hæc do. Fru. t. fru. ritatem & im- pietatem parit.

Resp. 1. per con- cessionem, re- probos quo- rumdam respic- tum.

2. A sine Scri- pturæ hanc do- ctrinam propo- nitur.

3. Ab auctori- tate Apostoli.

Ephes. 1. 4.

4. Ab electio- nis scopo.

Instantia im- pia.

Responsio.

sequetur Deum non hominem intueri, sed à sua bonitate rationem petere cur illi be- nefaciat. Quòd igitur hominem vnum eligit Deus, altero reiecto, id non prouenit ab ho- minis respectu, sed à sola eius misericordia: cui liberum esse debet proferre se & exere- re ubi & quoties placet. Nam & alibi vidimus non multos ab initio vocatos fuisse nobi- les, vel sapientes, vel splendidos, vt Deus humiliaret carnis superbiam. tantum abest vt personis deuinctus fuerit eius fauor.

11 Quare falsò & pessimè Deum inæqualis iustitiæ insimulant nonnulli quòd non eundem erga omnes tenorem in sua prædestinatione seruat. Si omnes (inquiunt) noxios deprehendit, peræque omnes puniat: si infantes, ab omnibus iudicij rigorem abstineat. Atqui perinde cù ipso agunt ac si vel interdita illi foret misericordia, vel, dum vult mi- fereri, cogatur in totum iudicio renūtiare. Quid est quod flagitant: si omnes sunt noxij, vt simul eandem omnes luant pœnam. Fatemur communem noxam: sed dicimus qui- busdã succurrere Dei misericordiam. Succurrat, aiunt, omnibus. Sed excipimus, equum esse vt puniendo se quoque equum iudicem ostendat. Id dum non sustinent, quid aliud quàm vel miserandam facultate Deum spoliare conantur, vel hæc saltè lege ipsam per- mittere vt iudicio se prorsus abdicet? Quare pulcherrimè quadrat istæ Augu. tini senten- tiæ, Quum in primo homine vniuersa generis massa in cõdemnationem defluerit, que fiunt ex ea vasa in honorem, non propriæ iustitiæ, sed Dei misericordiæ vasa esse. Quòd verò alia fiunt in contumeliam, non iniquitati, sed iudicio deputadum, &c. Quòd Deus iis quos reprobat, debitam pœnã rependit: iis quos vocat, immeritam gratiam largitur: ab omni accusatione liberari, similitudine creditoris, cuius in potestate est, alteri remit- tere, ab altero exigere. Potest igitur Dominus etiam dare gratiam quibus vult, quia mi- sericors est: non omnibus dare, quia iustus iudex. Dando quibusdã quod non merentur, gratuitã suam ostendere gratiam: non omnibus dãdo, quid mereantur omnes declara- re. Nã quum Deum scribit Paulus clausisse omnia sub peccato vt omnium misereatur, simul addèdum est nemini esse debitorẽ: quia nemo illi prior dedit, vt mutuum exigat.

12 Hoc quoque ad euertendam prædestinationem exagitant, quòd ipsa stante con- cidat omnis sollicitudo, & bene agendi studium. Quis enim audiat, inquit, æterno & immutabili Dei decreto sibi fixam esse aut vitam aut mortem, quin protinus in men- tem veniat, nihil interesse quomodo se gerat: quando suo opere nihil aut impediri aut promoueri queat Dei prædestinatio? Ita omnes proiicient se, & deploratum in morem, quocunque libido tulerit præcipites ibunt. Et sanè non in vniuersum mentiuntur. sunt enim plerique porci qui prædestinationis doctrinam impuris istis blasphemis conspur- cant, atque hoc etiam obreutu admonitiones & obiurgationes quaslibet elidunt, Scit Deus quid de nobis agere semel statuerit. si salutem decreuit, adducet nos ad eam suo tempore: si mortem destinauit, frustra contrã tenderemus. At Scriptura, dum præcipit quanto maiori & reuerentia & religione sit de tanto mysterio cogitandum, tum pios in longè diuersum sensum instituit, tum scelestam illorum intemperiam probè redar- guit. Non enim prædestinationem eo commemorat vt in audaciam erigamur, & inac- cessa Dei secreta excutere nefaria temeritate tentemus: sed potius vt humiliati ac deie- cti, ad iudicium eius tremere, misericordiam suspicere discamus. Ad hunc scopum fide- les collimabunt. Ille autem fœdus porcorum grunnitus à Paulo ritè compescitur. Securos se in vitiis pergere dicunt: quia si sint è numero electorum, nihil obfutura sint vitia quominus tandem ad vitam perducantur. Atqui in hunc finem electos esse nos Paulus admonet, vt sanctam ac inculpatam vitam traducamus. Si electionis scopus est vitæ sanctimonia, magis ad eam alacriter meditandam expergefaceret & stimulare nos debet, quàm ad desidiam pretextum valere. Quantopere enim hæc inter se dissident, à bene agendo cessare, quia electio ad salutem sufficiat, & electioni proposurum esse finem vt in bonorum studium incumbamus? Facebant ergo eiusmodi sacrilegia quæ to- tum electionis ordinem perperam inuertunt. Quòd autem suas blasphemias longius extendunt, dum eum qui sit à Deo reprobatus, perditurum operam dicunt si innocen- tia & probitate vitæ se illi approbare studeat: in eo verò impudentissimi mendacij con- uincuntur. Vnde enim tale studium oriri possit nisi ex electione? Nam quicumque sunt ex reproborum numero, vt sunt vasa in contumeliam formata, ita non desinunt perpe- tuis flagitiis iram Dei in se prouocare, & euidentibus signis confirmare quod iam in se latum est Dei iudicium. tantum abest vt cum ipso frustra contendant.

13 Malignè tamen atq; impudenter hæc doctrinam calumniatur alij, ac si omnes ad piè viuendum exhortationes euerteret. Qua de re magnam olim inuidiam sustinuit Augustinus, quam absterfit libro De correptione & gratia ad Valentinum: cuius lætio pios omnes & dociles facit placabit. pauca tamen hic libabo, quæ (vt spero) probis & non contentiosis satisficient. Quàm apertus & vocalis præco electionis gratuite fuerit Paulus, antè visum est: an ideo monendo & hortando frigidus? Conferant boni isti zelotæ eius vehementiam cum sua, glacies in ipsis reperietur præ incredibili illius feruore. Et certè principium illud scrupulos omnes tollit, non esse nos vocatos ad immunditiam, sed vt quisque vas suum possideat in honore, &c. deinde nos esse Dei figmentum, creatos ad bona opera quæ præparauit, vt in illis ambulemus. In summa qui mediocriter exercitati sunt in Paulo, abque longa demonstratione intelligent quam aptè concilietur quæ isti fingunt inter se pugnare. Præcipit Christus vt in se credatur: neque tamen vel falsa est eius definitio, vel præcepto contraria, vbi dicit, Nemo potest venire ad me nisi cui datum fuerit à Patre meo. Cursum igitur suum habeat prædicatio, quæ adducat homines ad fidem, & continuo profectu in perseverantia contineat. Neque tamen impediatur prædestinationis cognitio, vt qui obediunt non tanquam de suo superbiant, sed in Domino gloriantur. Non abs re dicit Christus, Qui habet aures audiendi audiat. Ergo dum exhortamur & prædicamus, qui auribus præditi sunt, libenter obediunt: qui verò carent, in illis impletur quod scriptum est, Vt audientes non audiant. Cur autem (inquit Augustinus) illi habeant, illi non? quis cognouit sensum Domini? nunquid ideo negandum est quod apertum est, quia comprehendi non potest quod occultum est? Hæc fideliter ex Augustino retuli. sed quia plus fortè autoritatis habebūt eius verba quàm mea, agendum prodeant in medium quæ apud ipsum leguntur. Nunquid si hoc audito nonnulli in torporem segnitiem que vertantur, & à labore procliues ad libidinem post concupiscentias eant: propterea de præscientia Dei falsum putandum est quod dictum est? Nonne si Deus illos bonos fore præsciuit, boni erunt, in quantalibet nunc malitia versentur. & si malos fore præsciuit, mali erunt, in quantalibet nunc bonitate cernantur? Nunquid ergo propter huiusmodi causas, quæ de præscientia Dei vera dicuntur, vel neganda sunt vel tacenda? tunc scilicet quando, si non dicantur, in alios itur errores? Alia, inquit, ratio est verum tacendi, alia verum dicendi necessitas. Causas verum tacendi longum esset omnes quærere: quarum tamen est hæc vna, ne peiores fiant qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt facere doctiores: qui nobis tale aliquid dicentibus doctiores quidem non fiunt, sed nec redduntur peiores. Quum autem res vera ita se habet, vt fiat peior, nobis eam dicentibus, qui capere non potest: nobis autem tacentibus, ille qui potest: quid putamus faciendum? nonne potius est dicendum verum, vt qui potest capere, capiat: quam tacendū, vt non solum id ambo non capiant, verum etiam qui est intelligentior, ille sit peior: qui si audiret & caperet, per eum etiam plures discerent? Et nos dicere nolumus, quod teste Scriptura dicere licebat. Timemus enim videlicet ne loquentibus nobis offendatur qui capere non potest: non autem timemus ne tacentibus nobis, qui veritatem potest capere, falsitate capiatur. Quam sententiam breuius tandem perstringens, clarius etiam confirmat. Quamobrem si Apostoli & qui eos sequuti sunt Ecclesiæ doctores vtrunque fecerunt, vt de æterna Dei electione piè differerent, & sub piæ vitæ disciplina continerent fideles: quid est quòd inuicta conclusi violentiæ veritatis illi nostri se rectè dicere existimant, non esse populo prædicandum, etsi verum sit, quod de prædestinatione dicitur? Imò prædicandum est prorsus: vt qui habet aures audiendi audiat. Quis autem habet, si non accipit ab eo qui se daturum promittit? Certè qui non accipit, reiiciat, dum tamen qui capit, sumat & bibat, bibat & viuar. Sicut enim prædicanda est pietas, vt ritè colatur Deus: ita & prædestinatio, vt qui habet aures audiendi, de gratia Dei in Deo, non in se glorietur.

14 Et tamen vt lingulare adificationis studium sancto viro fuit, sic docendi veri ratione temperat, vt prudenter caueatur quoad licet offensio. Nam quæ verè dicuntur, congruenter simul posse dici admonet. Siquis ita plebem cõpellet, Si non creditis, ideo fit quia iam diuinitus exitio destinati estis: is non modò ignauiam fouet, sed etiam indulget malitiæ. Siquis in futurum quoque tempus sententiam extendat, quòd non sint credituri qui audiunt, quia reprobatii sunt: imprecatio erit magis quam doctrina. Tales itaq; Augustinus non immeritò tãquam vel insulos doctores, vel ãnistros & ominosos

Doctrina obiectio ex superioribus per uers.
1. *Responsores*
scriptis Augustini
l'aus me
thodu
Christi
su doctrinam
qua res illi: hu
iusmodi obiectionem, collu-
da.

2. *Res. Augu*
stinum ipsum,
calumniatores
huius doctrina
reselleant, in-
dicent.

Causa verum
tacendi.

Prædestina-
tiois doctrina
cui non tacen-
das, sed prædi-
canda.

Eiusdem lib.
cap. 10.
Cõfirmatio, ab
Apostolorum &
Apostolicis vi-
rorum exemplo

Quomodo præ-
dicanda sic ut
populo tralen-
da: ita velle-
ret vt adifi-
catio Ecclesiæ
queratur, &
prudenter ca-
ueatur, quoad
licet, offensio.

Prophetas ab Ecclesia iubet facessere. Tenendum quidem verè alibi contendit, quòd tunc correptione proficit homo quum miseretur atque adiuuat qui facit quos voluerit etiam sine correptione proficere. Sed quare isti sic, illi aliter: absit vt dicamus iudicium luti esse non figuli. Item postea, Quum homines per correptionem in viam iustitiæ seu veniunt seu reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille qui quolibet plantante & irrigante dat incrementum? cui volenti saluum facere nullum hominis resistit liberum arbitrium. Non est itaque dubitandum, voluntati Dei (qui in cælo & in terra quæcunq; voluit fecit, & qui etiam quæ futura sunt fecit) humanas voluntates non posse resistere, quominus faciat ipse quod vult: quandoquidem de ipsis hominum voluntatibus quod vult facit. Item, quum vult adducere homines, nunquid corporalibus vinculis alligat? Intus agit, intus corda tenet, intus corda mouet: eosque voluntatibus eorum, quas in illis operatus est, trahit. Sed quod continuo subiicit, minimè omitti debet: quia nescimus quis ad prædestinatorum numerum pertineat, vel non pertineat, sic nos affici decere vt omnes velimus saluos fieri. Ita fiet vt quisquis nobis occurret, eum studeamus facere pacis confortem. Sed pax nostra super filios patris requiescet. Ergo, quantum ad nos pertinet, omnibus, ne pereant, vel ne alios perdant, salubris & seuerâ instar medicinæ adhibenda erit correptio: Dei autem erit illis vtilem facere quos præsciuit & prædestinauit.

Summæ corbodo-
xæ doctrinæ
de prædestina-
tione, ab Au-
gustino trahi-
ta.

CAPVT XXIIII.

*Electiōnem sanciri Dei vocatione: reprobos autem sibi accersere iustum, cui desti-
nati sunt, interitum.*

Huius capitis duas esse partes vel ipsum argumentum ostendit.

- 1 De electis, a prima sectione ad duodecimam agit.
- 2 De Reprobis a 12. ad finem capitis.

Dei arcana
quædam sibi ele-
ctio.

Sed vocatione
efficitur demum
manifestatur.

Ed vt res melius elucescat, tum de electorum vocatione, tum de execratione & induratione impiorum agendum est. Et de priorè quidem iam aliquid disserui, eorum errorè refellens quibus generalitas promissionum videtur æquare totum humanum genus. Atqui non absque delectu electionem, quam in seipso aliqui absconditam habet, vocatione demum sua Deus manifestat. quam ideo appellare propriè licet eius testificationem. Nam quos præsciuit, eos & præfinit con- formes fieri imaginis Filij sui: quos autem præfinit, eos & vocauit: quos vocauit, eos & iustificauit, vt olim glorificet. Quum suos eligendo iam in filiorum locum Dominus adoptarit: videmus tamen vt in tanti boni possessionem non veniant, nisi dum vocantur: contra vt vocati, quadam iam fruuntur electionis suæ communicatione. Quâ ratione Spiritum, quem accipiunt, & adoptionis Spiritum, & sigillum, & arrhabonem hereditatis futuræ vocat Paulus. quia scilicet eorum cordibus futuræ adoptionis certitudinem suo testimonio stabilit & obsignat. Nam et si Euangelij prædicatio ex fonte electionis featurit, quia tamen reprobis etiam communis est, nõ esset per se solida illius probatio. Deus autem efficaciter electos suos docet vt ad fidem adducat: sicuti citauimus antè ex verbis Christi. Qui ex Deo est, hic vidit Patrem, non alius. Item, Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi. Quum alibi dicat, Nemo potest venire ad me nisi Pater meus traxerit eum. Quem locum prudenter expendit Augustinus: cuius verba sunt, Si (vt dicit veritas) omnis qui didicit venit: quisquis nõ venit, profectò nec didicit. Non est igitur consequens vt qui potest venire etiam veniat, nisi id voluerit atque fecerit: sed omnis qui didicit à Patre, non solum potest venire, sed etiam venit. vbi iã & possibilitatis profectus, & voluntatis affectus & actionis effectus adest. Alibi etiam clarius, Quid est, Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me: nisi, nullus est qui audiat & discat à Patre, & non veniat ad me? Si enim omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit, profectò omnis qui non venit, non audiuit à Patre nec didicit, nam si audisset & didicisset, veniret. Valde remota est à sensibus carnis hæc schola, in qua Pater auditur & docet, vt veniatur ad Filium. Paulo post, Hæc gratia quæ occultè humanis cordibus tribuitur, à nullo duro corde recipitur. ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia primùm auferatur. Quando itaque Pater intus auditur, auferit cor lapideum, & dat cor carneum. Sic quippe facit filios promissionis & vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam. Cur ergo non omnes docet vt veniant ad Christum, nisi quia omnes quos docet, misericordia docet

Cap. 22
sectio. 10. &
11.

Rom. 8
29.

Rom. 8
15.
Ephes. 1.
13. & ali-
bi.

Iohan. 6. 46.
Iohan. 17. 6.
Iohan. 6. 44.
Lib. 1. De gra-
tia Christi
cõtra Pelag.
& Cælest. c.
143 & 31.
Lib. De præ-
dest. sancto-
rum. cap. 8.

docet: quos autem non docet, iudicio nō docet: quoniam cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Filios ergo sibi designat, ac Patrem se iis destinat Deus quos elegit. Vocando porro, in familiam eos suam asciscit, ac seipsum iis coadunat, vt simul vnū sint. Quum autem electioni vocatio subnectitur, in eum modum Scriptura satis innuit, in ea nihil requirendum præter gratuitam Dei misericordiam. Si enim quærimus quos vocet, & qua ratione: respondet, quos elegerat. Ad electionem autem dum venit, sola illic misericordia vnde cunq; apparet. Atque adeo verè hic locum habet illud Pauli, Non esse volentis neque currentis, sed miserentis Dei. Neq; id, quemadmodum vulgo accipiunt qui inter Dei gratiam, voluntatem, cursumque hominis partiuntur. Exponūt enim, desiderium hominis ac conatum nihil per se quidem habere momenti, nisi Dei gratia prosperentur: sed quum adiuuantur illius benedictione, habere suas quoque partes in comparanda salute contendunt. Quorum cauillum Augustini verbis refellere quam meis malo. Si nihil aliud voluit Apostolus, nisi non esse solius volentis aut currentis, nisi adfit misericors Dominus: retorquere è conuerso licebit, non solius esse misericordię, nisi adfit voluntas & cursus. Quod si apertè impium est, non dubitemus Apostolum omnia misericordię Domini dare, nostris autem voluntatibus aut studiis nihil relinquere. In hanc sententiam ille sanctus vir. Nec pili aestimo quam inducunt argutiolam, non fuisse id dicturum Paulum nisi aliquis in nobis foret conatus, & aliqua voluntas. Non enim quid esset in homine reputauit: sed quum videret quosdam salutis partem hominum industriæ assignare, simpliciter eorum errorem damnauit priore membro, deinde totam salutis summam Dei misericordię vendicauit. Et quid aliud agunt Prophetæ quàm vt gratuitam Dei vocationem perpetuò deprædicent?

Quemadmodum autem electio in electione inefficax in gratia misericordia Dei fundata est. Caussis quorundam interpretatione, refellitur August. veris.

Enchir. ad Lauren. c. 51.

Exceptionis eorum dicitur.

Vocatione esse gratitiam probat, eius natura & distinctio. 2. Dei ipsius vox.

3. Abrahæ patris credentium vocatio.

4. Iohannis testimonium.

5. Ex exemplis vocatorum.

Ro. 9. 16.

Iesa. 65. 1.

Iosue 24. 3.

I. Ioh. 5. 24.

Act. 13. 14.

2. Adhęc ipsa quoque vocationis natura & dispensatio perspicuè id demonstrat: què nō sola verbi prædicatione, sed & Spiritus illuminatione cōstat. Quibus offerat verbum suum Deus, habemus apud Prophetam, Repertus sum à non quærentibus me: palam apparui iis qui me non interrogabant. Populo qui non inuocauit nomen meum, dixi, Ecce adsum. Ac ne Iudei ad Gentes modò eam clementiam pertinere ducerent, ipsis quoque in memoriam reducit vnde assumpserit patrem eorum Abraham, quum ipsum sibi conciliare dignatus est. nimirum ex media idololatria, in qua cum suis omnibus demersus erat. Verbi sui luce dum immerentibus primùm affulget, eo gratuitæ bonitatis suæ specimen satis luculentum exhibet. Hic ergo iam se exerit immensa Dei bonitas, sed non omnibus in salutem: quia reprobos manet grauius iudicium, quòd testimonium amoris Dei repudient. Atque etiam Deus, illustrandæ gloriæ suæ causa, Spiritus sui efficaciam ab illis subducit. Interior igitur hæc vocatio pignus est salutis quod fallere non potest. Quò pertinet illud Iohannis, Inde agnoscimus nos esse eius filios, ex Spiritu quem dedit nobis. Ac ne gloriatur caro quòd vocanti & vltro se offerenti saltem responderit, nullas ad audiendum esse aures, nullos ad videndum oculos affirmat, nisi quos ipse fecerit. Facere autem non secundum cuiusque gratitudinem, sed pro sua electione. Cuius rei in signe habes exemplum apud Lucam, vbi Pauli & Barnabæ concionem audiunt communiter Iudæi & Gentes. Eodem tum verbo quum edocti essent omnes, narrantur credidisse qui ad vitam æternam erant ordinati. Qua fronte gratuitam esse vocationem negemus, in qua ad vltimam vsque partem sola regnat electio?

3 Duo autem errores hic cauendi sunt: quia nonnulli cooperarium Deo faciunt hominem, vt suffragio suo ratam electionem faciat. ita secundum eos voluntas hominis superior est dei consilio. Quasi verò Scriptura doceat tantum nobis dari vt credere possimus, ac non potius fidem ipsam. Alij, quanquam non ita eneruant gratiam Spiritus sancti: nescio tamen qua ratione inducti electionem à posteriori suspendunt: quasi dubia esset atque etiam inefficax, donec fide confirmetur. Equidem confirmari, quoad nos, minimè obscurum est: elucescere etiam arcanum dei consilium quod latebat, antè vidimus: modò hoc verbo nihil aliud intelligas quàm comprobari quod incognitū erat, & velut sigillo consignari. Sed falsò dicitur electionem tūc esse demum efficacem postquam Euangelium amplexi sumus, suūque inde vigorem sumere. Certitudo quidem eius inde nobis petèda. quia si ad æternam dei ordinationem penetrare tentemus, profunda illa abyssus nos ingurgitabit. Sed vbi eam nobis patefecit deus, altius conscendere oportet, ne effectus causam obruat. Quid enim magis absurdum & indignum, quum Scriptura doceat nos esse illuminatos, sicuti nos deus elegit, lucis huius fulgore oculos nostros

Porro in sinceram vocationis electorum doctrinam impingunt.

1. Qui nihil voluntati humane tribuunt. 2. Qui electionem à fide suspendunt, quorum error multis argumentis reuocatur.

nostros

nostros perstringi, vt attendere ad electionem recuset: Neque interea inficior, vt certi de salute nostra simus, initium à verbo fieri debere, eoque debere fiduciam nostram esse contentam vt Deum Patrem inuocemus. Præposterè enim quidam vt de cõsilio Dei (quod nobis propè est in ore & corde) certiores reddantur, supra nubes volitare cupiunt. Cohibenda igitur est illa temeritas sobrietate fidei, vt Deus occultæ suæ gratiæ nobis testis sufficiat in eterno verbo, modò ne impediatur canalis, ex quo largè ad bibendum nobis aqua profluit, quominus scaturigo suum honorem obtineat.

Ex de causa, sessionibus, quinque sequentibus agitur de electionis certitudine adu. Satanæ insultus. Huius præcipua argumenta.

1. Vocatio effecta.
 2. Christus fide apprehensus.
 3. Pro electis Christi electos astolentis.

Non autè in abditis diuinæ sapientiæ recessibus peruenimus, vt intelligamus quid sit de nobis cõsiliu[m] apud Dei tribunal.

4 Ergo vt perperam faciunt qui electionis vim suspendunt à fide Euangelij, quam ad nos sentimus pertinere: ita optimum tenebimus ordinem si in quarèda electionis nostræ certitudine, in iis signis posterioribus, quæ sunt certæ eius testificationes, hæreamus. Nulla tentatione vel grauius vel periculosius fideles percellit Satan, quàm dum ipsos suæ electionis dubitatione inquietans, simul praua eius extra viam inquirendæ cupiditate sollicitat. Extra viam inquirere voco, vbi in abditos diuinæ sapientiæ recessus percurrere homuncio conatur, & quo intelligat quid de se sit constitutum apud Dei tribunal, ad supremam vsque æternitatem penetrare. Tunc enim fe in profundum immensæ voraginis absorbendum præcipitat: tunc innumeris atque inexplicabilibus laqueis se induit: tunc cæcæ caliginis abyssu se adobruit. Sic enim æquum est horribili ruina ingenij humani stoliditatem puniri, vbi suoapte Marte affurgere ad diuinæ sapientiæ altitudinem tentat. Eoque exitiosior est hæc tentatio, quòd ad nullam aliam propensiores simus ferè omnes. Rarissimus enim est cuius non interdum animus hac cogitatione feriatur, Vnde tibi salus nisi ex Dei electione? Electionis porrò quæ tibi reuelatio? Quæ si apud quempiam semel inualuit, aut diris tormentis miserum perpetuò excruciat, aut reddit penitus attonitum. Nullo sanè certiore argumento confirmare velim quanta prauitate prædestinationem imaginentur huiusmodi homines, quàm illa ipsa experientia. siquidem nullo pestilentiori errore infici mens possit quàm qui sua erga Deum pace ac tranquillitate conscientiam diruit ac deturbat. Ergo naufragium si timemus, sollicitè ab hoc scopulo cauendum, in quem nunquam sine exitio impingitur. Et verò licet periculosi maris instar habeatur prædestinationis disputatio: patet tamen in ea lustralanda, tuta & pacata, addo & iucunda nauigatio, nisi quis periclitari vltro affectet. Nam quemadmodum in exitialem abyssum se ingurgitant qui vt de sua electione fiant certiores, æternum Dei consiliu[m] sine verbo percontantur: ita qui rectè atque ordine ipsam inuestigant qualiter in verbo continetur, eximium inde referunt consolationis fructum. Sic igitur hæc nobis inquirendi via, vt exordium sumamus à Dei vocatione, & in ipsam desinamus. Quanquam hoc non obstat quin fideles quæ percipiunt quotidie beneficia ex Dei manu, sentiant ex recondita illa adoprione descendere: sicuti loquuntur apud Iesaiam, Fecisti mirabilia: cogitationes tuæ antiquæ, veræ & fideles. quando ea ceu tessera vult nobis confirmare Deus quantum de suo consilio sciri fas est. Ne cui autem videatur infirmum istud testimoniu[m]: reputemus quantum & claritatis & certitudinis nobis afferat. Qua de re appositè Bernardus. postquam enim de reprobis loquutus est, Stat (inquit) propositum Dei, stat sententia pacis super timentes eum, ipsorum & dissimulans mala, & remunerans bona: vt miro modo eis non modò bona, sed & mala cooperentur in bonum. Quis accusabit electos Dei? Sufficit mihi ad omnem iustitiam, solum habere propitium cui soli peccauit. Omne quod mihi ipse non imputare decreuit, sic est quasi non fuerit. Et paulo post, O veræ quietis locus, & quem non immeritò cubiculi appellatione censuerim, in quo Deus non quasi turbatus ira, nec velut distentus cura prospicitur, sed probatur voluntas eius in eo bona & beneplacens & perfecta. Visio ista non terret, sed mulcet: inquietam curiositatem non excitat, sed sedat: nec fatigat sensus, sed tranquillat. Hic verè quiescitur. Tranquillus Deus tranquillat omnia, & quietum aspicere quiescere est.

Sed à Dei vocatione exordiu[m] sumendum est, & in ea desinendum.

Quod Bernardus appositè dicit confirmatur.

1. Cor. 13. 1.

Serm. 23. super cap. tit.

Mat. 3. 4.

Eph. 1. 4.

De vocationis autem huius vt electio sit fundamentum est Christi.

5 Primum, si paternam Dei clementiam propitiu[m]que animum quærimus, ad Christum conuertendi sunt oculi, in quo solo Patris anima acquiescit. Si salutem, vitam, & regni caelestis immortalitatem, non aliò tum quoque confugiendum est: quando ipse vnus & vitæ fons est, & salutis anchora, & regni celorum hæres. Iam quorsum electio pertinet nisi vt in filiorum locum à caelesti Patre cooptati, eius fauore salutem & immortalitatem obtineamus? Quantumlibet reuoluas & excutias, vltimum tamè eius scopum non vltrà tendere intelliges. Proinde quos Deus sibi filios assumpsit, non in ipsis eos dic

citur

atur elegisse, sed in Christo suo: quia non nisi in eo amare illos poterat, nec regni sui hereditate honorare nisi eius confortes ante factos. Quod si in eo sumus electi, non in nobis ipsis reperimus electionis nostræ certitudinem: ac ne in Deo quidē Patre, si nudum illum absque Filio imaginamur. Christus ergo speculum est in quo electionem nostram contemplari conuenit, & sine fraude licet. Quum enim is sit eius corpori inferere destinauit Pater quos ab æterno voluit esse suos, vt pro filiis habeat quotquot inter eius membra recognoscit, satis perspicuum firmumque testimonium habemus, nos in libro vitæ scriptos esse si cum Christo communicamus. Porrò ille certa sui communionem nos donauit, quum per Euangelij prædicationem testatus est se nobis a Patre datum, vt cum suis omnibus bonis noster esset. Illum induere dicimur, in ipsum coalescere vt viuamus: quia ipse uiuit. Toties repetitur hæc doctrina, Filio vnigenito nõ pepercit Pater, vt quisquis credit in eum, non pereat. Qui verò in eum credit, dicitur transiisse à morte in vitam. Quo sensu vocat se panem vitæ, quem qui comederit, non morietur in æternum. Ille (inquam) nobis testis fuit, filiorum loco habitum iri à Patre cælesti omnes à quibus fide receptus fuerit. Siquid plus appetimus quum vt inter Dei filios censeamur & heredes, supra Christum conscendamus licet. Si hæc suprema nobis est meta, quantopere insanimus, extra ipsum quærendo quod & in ipso iam cõsequuti sumus, & in solo ipso inueniri potest? Præterea quum sit æterna Patris sapientia, immutabilis veritas, fixum consilium, non est timendum ne quod suo sermone nobis enarrat, ab illa quam quærimus Patris voluntate vel minimum variet: quin potius eam fideliter nobis aperit qualis ab initio fuit, ac semper futura est. Huius doctrine praxis in precibus quoque vigere debet. Nam etsi ad Dei inuocationem nos animat electionis fides: vbi tamē vota concipimus, eam obtrudere Deo præposterum esset, vel hac conditione pacisci, Domine, si electus sum, me exaudias. quando suis promissionibus vult nos esse contentos, neque alibi quærere an futurus sit nobis exorabilis. Hæc prudentia nos à multis laqueis expedit si in relictum vsum accommodare scimus quod rectè scriptum est: non autem inconsideratè huc illuc trahamus quod restringi debuerat.

In quem vnus qui non reuocatur, de electione sua certum esse non potest.

Rom. 8. 32.
Iohan. 3. 15.
Iohan. 5. 24.
Iohan. 6. 35.

Est enim æterni consilii de salute nostra fides interpretari.

Alia firmum de electionis nostre, Christi pastoris nostri præsentio.

Quomodo nobis patefit.

Obiectio 1. de statu suo.

2. De perseverantia. Solutio prioris obiectio.

Posterioris solutio.

6 Accedit ad stabilendam fiduciam alia, quam cum vocatione nostra coniungi diximus, electionis firmitudo. Quos enim nominis sui cognitione illuminatos in Ecclesiæ suæ sinum Christus asciscit, eos dicitur in fidem tutelamque suam recipere. Quosunque autem recipit, ei à Patre commissi dicuntur ac concrediti vt in vitam æternam custodiantur. Quid nobis volumus? clamat alta voce Christus, quotquot Pater saluos esse velit, eos sibi in protectionem tradidisse. Ergo si rescire libet an Deo curæ sit nostra salus, quæramus an Christo commendauerit: quem constituit vnicum suorum omnium saluatorem. Iam si dubitamus an simus à Christo in fidem custodiámque recepti, ille dubitationi occurrit, dum se pastorem sponte offert, ac in ouium suarum numero nos fore pronuntiat si vocem suam audiamus. Christum ergo benignè nobis expositum, & obuiam procedentem amplectamur: ille autem nos in grege suo recenset, & inter sua septa cõclusos tenebit. At subit futuri status anxietas. nam vt Paulus vocari docet qui electi ante fuerint: ita Christus ostendit multos esse vocatos, paucos verò electos. Quin etiam ipse quoque Paulus alibi à securitate dehortatur, Qui bene stat, inquit, videat ne cadat. Item, Infertus es in populū Dei? noli superbire, sed time. potest enim Deus rursus succidere, vt alios inferat. Denique ipsa experientia satis docemur, parui esse vocationem ac fidem, nisi accedat perseverantia, quæ non omnibus contingit. Sed enim ista sollicitudine liberauit nos Christus. nam in posterum certè respiciunt istæ promissiones, Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: & cum qui venerit ad me non eiiciam foras. Item, Hæc est voluntas eius qui misit me Patris, nequid perdam ex omnibus quæ dedit mihi: sed resuscitem ea in nouissimo die. Item, Oves meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me. Ego cognosco eas, & vitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapiet eas quisquam de manu mea. Pater qui dedit mihi, maior omnibus est: & nemo potest rapere de manu Patris mei. Iam vbi pronuntiat, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus eradicabitur: ex opposito innuit nunquam posse à salute euelli qui radicem in Deo habent. Cui consentit illud Iohannis, Si ex nobis fuissent, non exiissent vtique à nobis. Hinc etiam magnifica Pauli gloriatio contra vitam & mortem, præsentia & futura: quam in dono perseverantiæ fundatam esse oportet. Nec dubium est quin ad electos omnes sententiam hanc dirigat. Alibi idem Paulus, Qui cæpit in vobis opus bonum, perfic

Ioh. 6. 37.
39. & 17.
6. 12.

Ioh. 10. 3.

Rom. 8. 30.
Matt. 22.
14.
1. Cor. 10.
12.
Rom. 11. 20.

Ioh. 6. 37
42.

Ioh. 10.
27.

Mat. 15. 13

1. Ioh. 2.
19.
Rom. 8. 38.

I. Ioh. 1. 6.

perficiet usque in diem Christi. Sicuti etiam David, quum labasceret eius fides, in hanc futuram recubuit, Opus manuum tuarum non deseres. Iam verò neque hoc dubium est, quum orat Christus pro omnibus electis, quin idem illis precetur quod Petro, ut nunquam deficiat fides eorum. Ex quo elicimus, extra periculum defectionis esse, quia eorum pietati constantiam postulans Filius Dei, repulsam passus non est. Quid hinc nos discere voluit Christus, nisi ut confidamus perpetuò nos fore saluos, quia illius semel facti sumus?

*Instantia, in
regni obte-
cti, ne quod
demonstrat
aliquoties
civitas.
Responsio
Exceptionis
sibi.*

7 At quotidie accidit, ut qui videbantur esse Christi, rursus deficiant ab eo, & corruant. Imo eo ipso loco, ubi asserit neminè periisse ex iis qui sibi à Patre dati fuerant, excipit tamen filium perditionis. Verù est id quidem: sed æquè etiam certum, nūquam ea cordis fiducia tales Christo adhæsisse qua nobis electionis certitudinem stabiliri dico. Exierunt è nobis, inquit Iohannes, sed è nobis nō erant. Si fuissent enim è nobis, perman-
Ioh. 17. 12.
I. Ioh. 2.
19.

*Incus Pauli à
securitate de-
horiantis ex-
plicatus, &
qualis simus
requiritur ab
eodem.*

De Iuda mox dicitur. Paulus non simplicem securitatem Christianis dissuadet, sed supinam ac solutam carnis securitatè, quæ fastum, arrogantiam, aliorum contemptum secum trahat, humilitatè extinguat, ac reuerentiæ Dei, acceptæque gratiæ obliuionem inducat. Gentiles enim alloquitur, quos docet, non esse Iudeis superbè & inhumaniter insultandum ideo quia ipsi abdicatis in eorum locum substituti essent. Timorem quoque requirit, non quo consternati vacillent, sed qui ad suspiciendam humiliter Dei gratiam nos instituens, nihil ex eius fiducia diminuat: quemadmodum alibi dictum est. Adde quòd non singulos, sed generatim sectas ipsas alloquitur. Nam quum diuisa esset Ecclesia in duas partes, & cœmulatio dissidium pareret, admonet Paulus Gentes, quòd subrogati sunt in locum peculiaris & sancti populi, timoris & modestiæ debere illis esse causam. Atqui inter eos multi erant ventosi, quorum vile fuit inanem iactantiam retundere. Ceterum alibi vidimus, spem nostram in futurum tempus extendi, etiam ultra mortem, nec quicquam magis contrarium esse eius naturæ quàm ambigere quid de nobis futurum sit.

*Explicitio di-
cti, de multis
vocatæ & pau-
ca electis.*

8 Illa Christi sententia de multis vocatis, paucis autem electis, pessimè in eum modum accipitur. Nihil erit ambiguum si tenemus quod debet ex superioribus liquere, duplicem esse vocationis speciem. Est enim vniuersalis vocatio, qua per externam verbi prædicationem omnes pariter ad se inuitat Deus: etiam quibus eam in mortis odorem, & grauioris condemnationis materiam proponit. Est altera specialis, qua vtp plurimum solos fideles dignatur: dum interiori sui Spiritus illuminatione efficit ut verbum prædicatum eorum cordibus infideat: Interdum tamen eos quoque facit participes quos ad tempus duntaxat illuminat: deinde suæ ingratitude merito deserit, & maiori percutit cæcitate. Iam quum videret Dominus Euangelium latè longèque publicari, à plurimis contemptui haberi, apud paucos iusto in pretio esse: Deum sub regis persona nobis describit, qui cœuiuium solenne instituens, vocatores suos circumquaq; mittat, ad magnam turbam inuitandam, à paucissimis tamen impetrare queat: quia pro se quisque impedimenta causetur. ut tandem recusantibus illis cogatur è triuivis obuium quemlibet accersere. Hactenus de externa vocatione intelligèdam parabolam nemo non videt. Subiungit postea, Deum boni conuiuatoris instar agere, qui circumeat mensas, ad suos hospites comiter excipiendos. Quòd si quem reperiat veste nuptiali nō ornatum, minimè passurum ut conuiuij festiuitatem suis sordibus dehonestet. Hoc membrum fateor intelligendum de iis qui fidei professione in Ecclesiam ingrediuntur: sed Christi sanctificatione nequaquam induti. Talia Ecclesiæ suæ dishonestamenta, & velut *capite* non sustinebit perpetuò Deus: sed prout meretur eorū turpitudine, extra proiciet. Pauci ergo electi sunt ex magno vocatorum numero: non tamen ea vocatione vnde fidelibus dicimus æstimadam suam electionem. Illa enim impiorum etiam communis est, hæc secum affert Spiritum regenerationis, qui est arrhabo & sigillum futuræ hereditatis, quo in diem Domini obsignantur corda nostra. In summa, quum hypocritæ nō secus ac veri Dei cultores, pietatem iactent, pronuntiat Christus eisdem tãdem iri ex loco quem male occupant. sicuti in Psalmo dicitur, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Innocens

*Duplex voca-
tio.*

Matth. 22. 2.

*1. p. h. 13.
24.
Ph. 1. 21.
1. f. 124. 6.*

manibus, & puro corde. Item alibi, Hæc est generatio quærentium Deum, quærentium faciem Dei Iacob. Atque ita ad tolerantiam hortatur Spiritus fideles, ne ægrè ferant Iſraëlitæ sibi miſceri in Eccleſia: quoniam tandem detracta larua cum dedecore eiciantur.

9 Eadem est ratio exceptionis nuper adductæ, ubi ait Christus neminem periſſe niſi filium perditionis. eſt quidem impropria loquutio, ſed minimè obſcura. ille enim non reputabatur inter oves Chriſti, quia verè eſſet: ſed quia locum tenebat. Quod porro ipſum alibi electum cum Apoſtoliſ à ſe fuiſſe aſſerit Dominus, id dicitur ad miniſterium refertur. Duodecim, inquit, elegi, & vnus ex eis diabolus eſt. Nempe in Apoſtoliſ munus cum elegerat. Quom autem de electione loquitur in ſalutem, cum procul ab electorum numero arceret, Non de omnibus loquor: ego ſcio quos elegerim. Si quis vocabulum electionis utrobique confundat, miſerè ſe implicabit: niſi diſtinguat, nihil eſt expeditius. Peſſimè ergo & pernicioſè Gregorius, dum vocationis tantum noſtræ conſcios eſſe noſ tradit, electionis incertos. vnde ad formidinem & trepidationem omnes hortatur: hanc etiam rationem uſurpans, quia etiam ſi quales hodie ſimus ſciamus, quales tamen ſimus futuri, neſcimus. Verùm eo loco ſatis declarat quomodo, in hunc ſcopum impeggerit. Quoniam enim ab operum meritis electionem ſuſpendebat, deiiciendis animis plus factis illi ſuppetebat cauſæ: confirmare non poterat, qui à ſeipſis ad diuinæ bonitatis fiduciam non tranſerebat. Hinc qualemcunque eius quod initio poſuimus, guſtum habent fideles: prædeſtinationem, ſi ritè cogitetur, non fidei cõuulſionem, ſed optimam potius confirmationem aſſerre. Neque tamen inſicior, Spiritum ad modulum ſenſus noſtri interdum accommodare ſermonem. Sicuti quum dicit, In arcano populi mei non erunt, & in catalogo ſeruorum meorum non ſcribentur. Ac ſi Deus ſcribere inciperet in libro vitæ quos recenſet in numero ſuorum: quum tamen ſciamus vel teſte Chriſto, ſcripta eſſe filiorum Dei nomina in libro vitæ ab initio. Sed ſimpliciter his verbis eorum abdicatio notatur qui viſi ſunt inter electos præcipui. ſicut dicitur in Pſalmo, Delentur è libro vitæ, & cum iuſtis non ſcribantur.

Explicatio ad huiſmodi diſtinctionem periſſe niſi filium perditionis.

Exceptionis aduocatus non de electo ne reſuſcitatur.

Ezech. 13. 9.

Philip. 4. 3.

Pſal. 69. 9.

Explicatis locis que ad electionis certitudinem profertur, de vocationis præſtantia agitur hæc ſc. & ſequenti.

Exempla, quibus quum probare conantur electionis ſemen ab ipſa nature ſiuitate, electorum cordibus inſitum eſſe. 1. Reſponſo, exempliſi vnã aut alteriſ non conſtituit regnum: quod confirmatur ab opoſito exemplo. 2. Scriptura re clamat huiſ erroris.

Exceptionis diſtinctio.

10 Enimvero electi, nec ſtatim ab vtero, nec eodem omnes tempore, ſed prout viſum eſt Deo ſuam illis gratiam diſpenſare, in ouile Chriſti per vocationem aggregantur. Antè verò quàm ad ſummum illum Paſtorem colligantur, in cõmuni deſerto diſſipari aberant: nec ab aliis quicquam diſſerunt, niſi quòd ſingulari Dei miſericordia protegentur, ne in vltimum mortis præcipitium ruant. In ipſos ergo ſi reſpicias, videbis Adæ progeniem, quæ communem mæſtæ corruptionem redolet. Quòd non in extremam & deſperatam vſque impietatem feruntur, id non fit aliqua illis ingenta bonitate: ſed quia in ipſorum ſalutem excubat Dei oculus, & manus extenta eſt. Nam qui ab ipſa natiuitate inſitum eſſe eorum cordibus ſemen neſcio quod electionis ſomniant, cuius virtute ſemper ad pietatem timorèmque Dei ſint inclinati, nec Scripturæ authoritate adiuuantur, & ipſa redarguantur experientia. Exempla quidem pauca proferunt, vnde probent, electos ante illuminationem quoque, non fuiſſe à religione alienos: Paulum in ſuo Phariſaiſmo vixiſſe irreprenſibile: Cornelium elemoſynis & orationibus fuiſſe acceptum Deo, & ſiqua ſunt ſimilia. De Paulo illis concedimus: in Cornelio dicimus hallucinari. iam enim tum illuminatum ac regeneratum fuiſſe apparet, vt nihil illi deeſſet præter perſpicuam Euangelij reuelationem. Sed enim quid pauculis iſtis exemplis tandem extorquebunt: electiſne omnes pietatis ſpiritu ſemper eſſe præditos? Non magis quàm ſiquis demonſtrata Ariſtidis, Socratis, Xenocratis, Scipionis, Curij, Camilli, & aliorum integritate, inde colligat, omnes qui in cæcitate idololatriæ deſeruntur, ſanctimonix & probitatis fuiſſe ſtudioſos. Quinetiam Scriptura non vno in loco illis palam re clamat. Qui enim deſcribitur à Paulo Ephesoꝝum ſtatus ante regenerationem, granum huius ſeminis nullum oſtendit. Eratis, inquit, delictis & peccatis mortui, in quibus ambulatiſ iuxta ſeculum mundi huius, iuxta principem aeris, qui nunc agit in filiis contumacibus: inter quos & nos omnes verſabamur aliquando in concupiſcentiis carnis noſtræ, facientes quæ carni & menti libebant. Et eramus natura filij iræ, ſicut & ceteri. Item, Mementote quòd ſine ſpe aliquando fueritiſ, & Deo carueritiſ in mûdo. Item, Eratiſ aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulatiſ. At ea fortè referri volent ad ignorantiam veri Dei qua electos antequam vocentur, derineri non negat. Quanquam hoc eſſet impudenter calumniari, quum ex illis inferat, non iam amplius eſſe vel mentid

Ioh. 17. 12.

Ioh. 6. 70.

Ioh. 13. 18.

Homi. 3.

Phil. 3. 5. Act. 10. 2.

Ephes. 1.

Ibid. 12. Ephes. 5. 8. 1ph. 4. 18.

1. Cor. 6. 9. 11. *1. Cor. 6. 9. 11.*
 tiendum, vel furandum: quid tamen ad alios locos respondebunt: Qualis ille est ad Co-
 rinthios, ubi quum denuntiaffet, neque scortatores, neque idololatrias, neque adulteros,
 neque molles, neque pædicatores, neque fures, neque auaros regni Dei fore hæredes:
 continuo subiungit, illos iisdem flagitiis fuisse, ante Christum cognitum, implicitos: nunc
 vero & sanguine eius ablutos, & Spiritu liberatos. Item alter ad Romanos, Quem admo-
 dum præbuitis membra vestra serua immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, nunc
 addicite illa in seruitutem iustitiæ. Quem enim fructum ex illis habuistis, in quibus
 nunc meritò erubescitis? &c.

1. Cor. 6. 9. 11. *1. Cor. 6. 9. 11.*
 II Quæ exunc, amabò, electionis semen in iis germinabat, qui tota vita multifariam
 contaminati, quasi desperata nequitia, volutabantur in flagitio omnium maximè nefan-
 do & execrabili: Secundum eos si loqui voluisset, debuerat ostendere quantum Dei be-
 neficentiæ deberent, per quam conseruari essent ne in tantas scæditates prolaberentur.
 Sic & Petrus debuisset suos hortari ad gratitudinem, ob semen electionis perpetuum.
 Contra autem admonet, suffecisse præteritum tempus Gentium libidinibus consum-
 mandis. Quid ii veniunt ad exempla: Quale iustitiæ germen in Rahab meretrice ante fi-
 dem: in Menasse, quum Ierusalem intingeretur, & propè immergeretur sanguine Pro-
 phetarum: In latrone, qui inter vltimos tandem spiritus, de respicientia cogitauit: Fa-
 cessant ergo hæc argumenta, quæ sibi ipsis homines curiosi temere sine Scriptura exco-
 gitant. Maneat autem nobis quod habet Scriptura, Omnes pariter ouium perditarum
 instar aberrasse, vnumquenque declinasse in viam suam, hoc est perditionem. Hoc per-
 ditionis gurgite quos aliquando eruere Dominus statuit, eos in suam opportunitatem
 differere: tantum conseruat, in blasphemiam irremissibilem ne deuoluantur.

1. Cor. 6. 9. 11. *1. Cor. 6. 9. 11.*
 12 Quemadmodum suæ erga electos vocationis efficacia, salutem, ad quam eos æter-
 no cõsilio destinarat, perficit Deus: ita sua habet aduersus reprobos iudicia, quibus con-
 silium de illis suum exequatur. Quos ergo in vitæ contumeliam & mortis exitum crea-
 uit, vt iræ suæ organa forent, & seueritatis exemplar: eos, vt in finem suum perueniant,
 nunc audiendi verbi sui facultate priuat: nunc eius prædicatione magis excæcat, & ob-
 stupefacit. Prioris membri quum innumera sint exempla, vnum tamen, quod est præ-
 aliis illustre ac notabile, eligamus. Quatuor circiter annorum millia ante Christi aduen-
 tum effluerunt, quibus salutiferæ doctrinæ lucem cunctis gentibus occultauit. Siquis
 respondeat, tanti beneficij compotes ideo non fecisse quia indignos iudicavit: nihilo e-
 runt digniores posterì. cuius rei præter experientiam testis locuples est Malachias, qui
 incredulitatem crassis blasphemis permistam coarguens, venturum tamen redempto-
 rem denuntiat. Cur ergo his potius quàm illis datur: frustra se torqueat qui hic causam
 requirit arcano & inscrutabili Dei consilio altiorem. Nec est timendû nequis Porphy-
 rij discipulus Dei iustitiam impudè arrodât, nobis pro ea nihil respondentibus. Quum
 enim asserimus nullos perire immerentes, gratitiæ esse beneficentiæ Dei quòd nonnul-
 li liberantur, abundè pro illustranda eius gloria dictum est, vt nostra tergiuersatione ne-
 quaquam indigeat. Prædestinationi igitur suæ viam facit summus ille arbiter, vbi quos
 semel reprobaui, lucis suæ communicatione orbatos deserit in cæcitate. Alterius mem-
 bri cum extant quotidiana documenta, tum multa in Scripturis continentur. Apud cen-
 tum eadem ferè habetur concio, viginti prompta fidei obedientia suscipiunt: alij vel
 nullius peni habent, vel rident, vel explodunt, vel abominantur. Siquis respondeat, di-
 uersitatem ex eorum prouenire malitia & peruersitate, nondum satisfactum fuerit: quia
 & illorum ingenium eadè malitia occuparetur, nisi Deus sua bonitate corrigeret. Ideo-
 que semper implicabimur, nisi succurrat illud Pauli, Quis te discernit? Quo significat
 non propria virtute, sed sola Dei gratia alios præcellere.

1. Cor. 4. 7. *1. Cor. 4. 7.*
 13 Cur ergo gratiam illis largiendo, hos prætermittit? De illis causam reddit Lucas,
 Quia ad vitam sunt ordinati. De iis ergo quid sentiemus, nisi quia sunt vasa iræ in contu-
 meliam? Quare ne cum Augustino loqui nos pigeat, Possit (inquit ille) Deus malorum
 voluntatem in bonum conuertere, quia omnipotens est. Possit planè. Cur ergo non fa-
 cit? Quia noluit. Cur noluerit, penes ipsum est. Debemus enim non plus sapere quàm o-
 portet. multoque id fatius est, quàm tergiuersari cum Chrysostomo, Quòd volentem
 trahat & manum porrigentem, ne discrimen in Dei iudicio, sed solo hominum arbitrio
 fitum videatur. Adeo quidem non situm est in proprio hominis motu accedere, vt pijs
 quoque & Deum timentibus singulari adhuc instinctu Spiritus opus sit. Lydia purpu-
 raria

Act. 16. 48
 Li. de Ge-
 nesi ad He-
 teram, c.
 10.

Homil.
 de con-
 uer. Pau-
 li.
 Act. 16. 14

rariora Deum timebat, & tamen cor eius aperiri oportuit, ut attenderet doctrinam Pauli & in ea proficeret. Hoc non de vna muliere dictum est, sed ut sciamus profectum cuiusque in pietate, opus esse arcanum Spiritus. Istud quidem in quaestione trahi non potest, multis verbum suum Dominum mittere, quorum cæcitate magis vellet aggravari. Quorum enim tot mandata deferri iubet ad Pharaonem? an quia sæpius reperitis legationibus mitigatum iri sperabat? Imò antequam inciperet exitum & nouerat & prædixerat.

1. Confirmatio
ab oppositis e-
lectorum exem-
plis.

Exo. 4. 31.
Ezec. 2. 3,
& 12. 2.
Iere. 1. 10.
Ies. 6. 9.

Ito (dicebat Moysi) & expone illi voluntatem meam. ego autem indurabo cor eius ne obtemperet. Sic quum Ezechielem fuscit, præmonet se mittere ad populum rebellem & contumacem: ne terreatur si furdis se canere videat. Sic Ieremiæ prædicit, futuram eius doctrinam in ignem, ut populum instar stipulæ perdat & dissipet. Sed magis etiam nunc premit Iesaiæ prophetia, sic enim à Domino dimittitur, Vade, & dic filiis Israel, Audiendo audite, & ne intelligatis. Videndo videte, & nesciatis. Obstina cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculus eius obline: ut ne forè videat oculis suis, & audiat auribus suis, & corde intelligat, quo conuersus sanetur. Ecce, vocem ad eos dirigit, sed vt magis obfuscescant: lucem accendit, sed vt reddantur cæciores: doctrinam profert, sed qua magis obtupefcat: remedium adhibet, sed ne sanetur. Atque hanc prophetiam adducens Iohannes, Iudæos Christi doctrinam non potuisse credere asserit quia in eos incumberet hæc Dei maledictio. Neque hoc quoque cõtrouerti potest, quos Deus illuminatos non vult, illis doctrinam suam ænigmatibus inuolutam tradere: nequid inde proficiat, nisi vt in maiorem hebetudinem tradantur. Testatur enim Christus se ideo solis Apostolis edisserere parabolas, in quibus apud multitudinem loquutus erat: quia his datum sit nosse mysteria regni Dei, vulgo non item. Quid, inquires, sibi vult Dominus eos docendo, à quibus ne intelligatur curat? Considera vnde vitium, & desines interrogare. In verbo enim qualiscunque sit obscuritas, satis tamen semper est lucis ad conuincendam impiorum conscientiam.

2. Ab exemplo
apostolico Pha-
raonis.

Et populi Iu-
dæici ante &
post Christum
in carne exhibi-
tum.

Ioh. 12. 39

Mat. 13. 11

14. Restat nunc ut videamus cur id Dominus faciat quod cum facere palàm est. Si respondeatur, sic fieri quia id impietate, nequitia, ingratitude sua meriti sunt homines: bene id quidem & verè dicitur: sed quia nondum patet istius varietatis ratio, cur alius in obedientiam flexis, isti obdurati persistant: in ea excutienda, necessariò ad illud quod ex

Quæstio. Cur
Deus reprobos
excusat.
Responsi.

Ro. 9. 17.

Mose annotauit Paulus transeundum erit: nempe quòd ab initio eos excitaret Dominus ut ostenderet nomen suum in vniuersa terra. Quòd igitur sibi patefacto Dei verbo non obtemperat reprobi, probè id in malitiam prauitatemque cordis eorum reicietur, modò simul adiiciatur, ideo in hanc prauitatem addictos quia iusto, sed inscrutabili Dei iudicio fuscitati sunt, ad gloriam eius sua damnatione illustrandam. Similiter quum de filiis Heli narratur, quòd non auscultarunt salutaribus monitis, quia voluerit Dominus occidere eos: non negatur contumaciam à propria ipsorum nequitia profectam esse: verum simul notatur cur in contumacia deserti fuerint, quum potuerit eorum corda Dominus emollire: quia scilicet eos semel exitio destinasset immutabile eius decretum.

Respons. 2. ad quæ
necessario est
transeundum.

1. Sam. 2.
25.

Eodem pertinet illud Iohannis, Quum tanta signa fecisset, nemo credidit in eum: ut sermo Iesaiæ impleretur, Domine, quis credidit auditui nostro? Etsi enim à culpa non liberat peruicaces, contentus est tamen illa ratione, quòd insipida sit hominibus Dei gratia, donec Spiritus sanctus saporem afferat. Et Christus Iesaiæ vaticinium citans, Erunt omnes docti à Deo, non aliò tendit nisi Iudæos esse reprobos & ab Ecclesia extraneos: quia sunt indociles. nec aliam causam affert nisi quòd ad eos non pertineat Dei promissio. Quod confirmat illud Pauli, Christum, qui Iudæis est scandalum, & Gentibus stultitia, esse vocatis virtutem & sapientiam Dei. Nam vbi dixit quid ferè contingat quoties prædicatur Euangelium, nempe ut alios exasperet, ab aliis spernatur, dicit apud solos vocatos esse in pretio. Paulò autè quidem nominauerat credentes, sed gratiæ Dei, quæ fidem præcedit, noluit gradum suum negare: quin potius hoc secundum correctionis vice addidit, ut Dei vocationi fidei suæ laudem adscriberent qui Euangelium amplexi fuerant. Sicuti etiam paulo post docet à Deo electos esse. Hæc dum impij audiunt, quiritantur Deum miseris suis creaturis inordinata potentia in seruitutem suam ludum abuti. Sed nos, qui cunctos homines tot nominibus Dei tribunali obnoxios nouimus ut de mille interrogati ne in vno quidem satisfacere queant, confitemur nihil pari reprobos quod non iustissimo Dei iudicio conueniat. Quòd rationem ad liquidum non assequimur, aliquid nescire non recusamus, vbi se Dei sapientia in suam sublimitatem attollit.

Confirmatio, à
persicuto dicto
& testimonio
ex historia sa-
cra.

Ex Euangeli-
cis testimoniis.

Ioh. 12. 38

Ioh. 6. 45

1. Cor. 1.
23.

Ex Pauli di-
ctis.

Reprobos
obscuro.

Responsi.

*Aduersus hanc
de iusta repro-
borum reiectio-
na doctrinam
obediētes.
Primus, ex E-
zechiele.
Responso.*

15 At quoniam obiici solent pauci Scripturæ loci, quibus videtur negare Deum sua ordinatione fieri vt iniqui pereant, nisi quo ad se reclamante ipsi mortem sponte sibi accersunt: eos breuiter explicando demonstremus nihil superiori sententię aduersari. Profertur Ezechielis locus, quod Deus nolit mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Si hoc ad totum humanum genus extendere placet, cur plurimos ad respiscētiā non sollicitat, quorum animi ad obedientiam magis sunt flexibiles quàm eorū qui ad quotidianas eius inuitationes magis ac magis obdurescunt? Apud Niniuitas & Sodomitā teste Christo, Euangelij prædicatio & miracula plus fructus attulissent quàm in Iudæa. Qui fit ergo, si vult Deus omnes saluos fieri, vt miseris, qui ad gratiam recipiendam paratiores essent, ianuam pœnitentię non aperiat? Hinc videmus violenter torqueri locum, si Dei voluntas, cuius meminit Propheta, opponitur æterno eius consilio, quo electos discreuit à reprobis. Nunc si queritur genuinus Prophetę sensus, tantum spem venię respiscētibis facere vult. Atque hæc summa est, non esse dubitandum quin Deus paratus sit ignoscere, simulac conuersus fuerit peccator. Ergo eius mortē non vult, quatenus vult pœnitentiā. Experientia autem docet, ita velle respiscere quos ad se inuitat, vt non tangat omnium corda. Neque tamen ideo dicendum est fallaciter ipsum agere: quia et si vox externa tantum inexcusabiles reddit qui eam audiunt, neque obsequuntur, verè tamen censetur testimonium gratiæ Dei quo sibi recõciliat homines. Tenemus ergo Prophetę consilium, non placere Deo mortem peccatoris: vt confidant pii, simulac pœnitentia tacti fuerint, sibi paratam esse apud Deum veniam: impij verò sentiant duplicari crimen suum, quod tantę Dei clementię & facilitati non respondent. Pœnitentię igitur semper obuia Dei misericordia occurret: sed pœnitentia quibus datur tam omnes Prophetę quàm Apostoli atque ipse Ezechiel clarè docent.

*Secundus, ex
Paulo.
Responso.*

16 Adducitur secundo Pauli locus, vbi tradit Deum velle omnes saluos fieri: cuius et si diuersa est quàm superioris ratio, aliquid tamen est commune. Respondeo, primū ex contextu palam fieri quomodo velit. vtunque enim copulat Paulus, quod velit saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. Si hoc æterno Dei consilio fixum esse vult, vt salutis doctrinam percipiant: quid sibi vult illud Moysi, Quę gens est tam inclyta, vt ad eam appropinquet Deus sicut ad te? Qui factum est vt priuauerit Deus Euangelij luce multos populos, qua alij fruebantur? Qui factum est vt nunquam pura doctrinę pietatis cognitio ad quosdam peruenerit, alij vix obscura quædam rudimenta gustauerint?

Deut. 4-7.

*Sensus Apo-
stoli.*

Hinc iam elicere promptum erit quorsum tendat Paulus. Præceperat Timotheo solennes in Ecclesia preces pro regibus & principibus cõcipere, quom autem absurdum non nihil videretur orationes ad Deum fundi pro genere hominū propè deplorato (quia non tantum a Christi corpore alieni omnes erant, sed ad regnum eius opprimendum totis viribus enitebantur) subiicit, acceptum id esse Deo, qui velit omnes homines saluos fieri. Quo nihil aliud profectò significat quàm nulli hominum ordini viam ad salutem præclusisse: quin potius misericordiam suam sic effudisse vt nullum eius expertem esse velit. Alię sententię non declarant quid de omnibus occulto suo iudicio Dominus stauerit: sed paratam denuntiant omnibus peccatoribus veniam, qui modo se ad eam requirendam conuertunt. Nam si tenacius vrgent quod dicitur velle miseri omnium, ego contra excipiam quod alibi scribitur, Deum nostrum esse in cælo, vbi faciat quęcunque velit. Sic ergo exponendum erit hoc verbum, vt cum altero conueniat, Miserebor cuius miserebor, & commiserabor quem fuero miseratus. Qui deligit quos misericordia prosequi debeat, eam non omnibus impertitur. Sed vbi clarè apparet non de singulis hominibus, sed de hominum ordinibus illic agi, facessat longior disputatio. Quamquam simul notandum est, Paulum non asserere quid semper & vbique & in omnibus faciat Deus: sed liberum ei relinquere vt reges tandem & magistratus participes faciat cælestis doctrinę, quanuis aduersus eam pro cecitate sua insaniant. Videntur fortius vrgere obiecto Petri loco, Deum neminem velle perire, sed omnes recipere ad pœnitentiā. Verum nodi solutio iam mox in secundo verbo occurrit: quia voluntas recipiendi ad pœnitentiā non alia intelligi potest nisi quę passim traditur. Sanè conuersio in Dei manu est. an velit omnes conuertere, interrogetur ipse: dum paucis quibusdam sã daturum promittit cor carneum, aliis cor lapideum relinquendo. Verum quidem est, nisi recipere paratus esset qui eius misericordiam implorant, concidere illam sententiā, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. sed dico neminem mortalium ad

*Tertius, ex Scri-
pturæ dicit,
Deum velle om-
nium miseri-
ri.
Responso.*

Deum

*Quarta, ex
Paulo.*

*Responso.
Ecc. 56. 26.*

Ezech. 13.

Deum

*Ezec. 34.
11.*

Mat. 13. 23

*1. Tim. 2.
4.*

Psal. 115. 3

*Exod. 33.
19.*

Deum accedere nisi qui diuinitus præuenitur. Ac, si in hominis arbitrio esset pœnitentia, non diceret Paulus, Si forte det illis pœnitentiam. imò nisi idem Deus qui ad pœnitentiam omnes voce hortatur, arcano Spiritus motu electos adduceret, non diceret Jeremias, Conuerte me Domine, & conuertar: vbi enim conuertisti me, egi pœnitentiam. 2. Tim. 2. 25.
Iere. 31. 18.

17 Sedenim (inquires) si ita est, parû erit fidei promissionibus Euangelicis, quæ quum de voluntate Dei testantur, cum velle asserût quod inuiolabili eius decreto aduerferet. Minimè verò, quàmlibet enim vniuersales sint salutis promissiones, nihil tamen à reprobis prædestinatione discrepant: modò in earum effectum mentè dirigamus. Efficaces nobis tum esse demum promissiones scimus vbi eas fide recipimus: vbi contrà exinanita est fides, simul abolita est promissio. Ea si est natura ipsarum, videamus iam nunquid inter se hæc dissideant, quòd dicitur ab æterno Deus ordinasse quos amore complecti, in quos iram exercere velit: & quòd salutem omnibus indiscriminatim denûtiat. Equidem dico optimè conuenire. sic enim promittèdo, nihil aliud vult quàm omnibus expositam esse suam misericordiam, qui modò eam expetût atque implorant. quod non alij faciunt nisi quos illuminauit. Porrò illuminat quos prædestinauit ad salutè. His (inquam) constat certa & inconcussa promissionum veritas, vt dici nequeat aliquid esse dissensionis inter æternam Dei electionem, & quod fidelibus offert gratiæ suæ testimonium. Sed cur omnes nominat? Nempè quo tutius piorum conscientie acquirant, dum intelligunt nullam esse peccatorum differentiam, modò adsit fides: impij autem non cauentur sibi deesse asyllum, quò se à peccati seruitute recipiant, dum oblatum sibi ingratitude sua respiciunt. Ergo quum vtrisque Dei misericordia per Euangelium offeratur: fides est, hoc est Dei illuminatio, quæ inter pios & impios distinguit: vt Euangelij efficaciam illi sentiant, hi verò nullum inde fructum consequantur. Illuminatio quoque ipsa

Quinta obiectionis, duplicem voluntatem in Deo videtur. *Responsio.*

Exceptio 1. Sicut omnibus offeratur. *Responsio.*

Mat. 23. 57. electionem Dei æternam per regula habet. Querimonia Christi quam citant, Ierusalem, Ierusalem, quoties volui congregare pullos tuos, & noluisti? nihil illis suffragatur. Fateor Christum non tantum in persona hominis loqui, sed exprobrare quòd seculis omnibus repudiauerint suam gratiam. Sed definienda est illa Dei voluntas de qua agitur. neque enim obscurum est quàm sedulò incubèrit Deus ad retinèdum illum populum, & quanta periuicacia à primis ad vltimos vagis suis cupiditatibus dediti collectionè respuerint: sed inde non sequitur irritum fuisse consilium Dei hominum malitia. Excipiunt, nihil minus esse consentaneum Dei naturæ quàm vt sit duplex in eo voluntas. Exceptio 2. *Responsio.*

Quod ego illis concedo, modò dextri sint interpretes. Sed cur non còsiderant tot testimonia, vbi Deus humanos affectus induens, infra suam maiestatem descendit? Dicit se protèsis brachijs rebellem populum vocasse. manè & serò dedisse operam vt eum ad se reduceret. Hæc omnia si deo aptare volent, ac figuram negligere, multæ superuacua contentiones emergent: quas vna hæc solutio componit, quod humanum est ad deum transferri. Quamquam solutio alibi à nobis adducta abudè sufficit, quauis multiplex sit Dei voluntas quo ad sensum nostrum, non tamen eum hoc & illud in se velle, sed pro sapientia sua variè multiplici (vt eam Paulus vocat) attonitos reddere sensus nostros, donec cognoscere nobis dabitur mirabiliter eum velle quod nunc videtur esse voluntati eius aduersum. Responsio 1.

Cauillis etiam ludunt, quum deus omnium sit pater, iniustū esse vt quem quam abdicet nisi qui sua culpa pœnam hanc antè fuerit promeritus. Quasi verò non vsque ad porcos & canes pateat dei liberalitas. Quòd si de humano genere agitur, respondèant cur deus sese deuinxerit vni populo, vt eius esset pater: cur etiam exiguum inde numerum quasi florem decerpserit. Sed conuertiatores istos impedit sua maledicendi libido ne considerent deum ita solem suum producere super bonos & malos vt paucis reposita sit hereditas, quibus olim dicitur, Venite benedicti Patris mei, possidete regnum, &c. Obiciunt etiam, deum nihil odisse eorum quæ fecit. quod vt illis concedam, saluum tamen manet quod doceo, reprobos deo exosos esse, & quidè optimo iure. quia eius Spiritu destituti nihil proferre queunt quàm maledictionis causam. Addunt non esse discrimen Iudæi & Gentilis, idèq; indiscriminatim omnibus proponi dei gratiam: Exceptio 4. *Responsio.*

Mat. 5. 45
Mat. 23. 34. nempè modò admittant (sicuti definit Paulus) tam ex Iudæis quàm ex Gentibus deum pro suo beneplacito vocare, ita vt nemini sit obstrictus. Hoc etiam modo quod ex alio loco obtendunt diluitur, deum clausisse omnia sub peccato, vt omnium misereatur: nempè quia omnium qui salui fiunt salutem misericordie suæ vult adscribi: quanuis Sexta obiectionis. *Responsio.*

Ro. 9. 24.
Ro. 11. 22. Septima obiectionis. *Responsio.*

Conclusio, bre-
uissimas, verissi-
mas, firmissi-
mas, sanctissi-
mas.

non omnibus sit commune hoc beneficium. Porro vbi multa vltro citroque adducta fue-
rint, sit hæc nobis clausula, ad tantam profunditatem cum Paulo expauescere: quod si
obstrepant petulantes lingua, non pudeferi in hac eius exclamatione, O homo, tu quis
es qui litigas cum Deo? Verè enim Augustinus peruersè facere contendit qui iustitiæ
humanæ modo diuinam metiuntur.

Ro. 9. 20.
De præ-
est. &
grat. c. 2.

CAPVT XXV.

De resurrectione vltima.

Partes huius capituli.

- 1 Orthodoxæ doctrinæ de resurrectione vltima philosophis ignota vtilitas, necessitas, veri-
tas, adminicula immota proponuntur, sect. 1. 2. 3. & 4.
- 2 Atheorum, Sadducæorum, Chilialtarum, & aliorum fanaticorum sinceram hanc doctri-
nam impugnantium blasphemiam refelluntur, sect. 5. 6. & 7.
- 3 Explicatur resurrectionis vltimæ modus, sect. 8. & 9.
- 4 De æterna tandem electorum felicitate, & sempiterna reproborum miseria, sect. 10. 11. & 12.
agitur.

¶ vniuersi sub
vniuersa voca-
tione nostra
perferemus,
beata spes no-
bis expectan-
da est, & ad-
uentus gloriæ
magni Dei.

Bisi Christus, sol iustitiæ, morte deuicta per Euangelium illucens, vitam no-
bis illuminauit, teste Paulo, vnde & credendo dicimur transiisse à morte in
vitam, non iam peregrini & aduenæ, sed ciues sanctorum & domestici Dei,
qui nos cum ipso vnigenito sedere fecit in cælestibus, vt ad plenam felicitate-
tem nihil desit: ne tamen molestem sit nobis exerceri adhuc sub dura militia, ac si nul-
lus victoriæ à Christo partæ fructus constaret, tenendum est quod alibi docetur de spei
natura. Quoniam enim speramus quæ non apparent, atque, vt alibi dicitur, fides est de-
monstratio rerum inuisibilium: quandiu carnis ergastulo sumus inclusi, peregrinamur à
Domino. Qua ratione alibi dicit idem Paulus nos esse mortuos, & vitam nostram cum
Christo absconditam esse in Deo: & quum ipse, qui vita nostra est, apparuerit, tunc &
nos cum ipso apparituros in gloria. Hæc igitur nostra conditio est, vt sobriè & iustè &
piè viuendo in hoc seculo, expectemus beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei,
& Seruatoris nostri Iesu Christi. Hic patientia non vulgari opus est, ne defatigati vel re-
troflectamus cursum, vel stationem nostram deferamus. Itaque quicquid hæcenus de
salute nostra expositum fuit, mentes in cælum erectas flagitat, vt Christum, quem non
vidimus, diligamus, & in eum credentes exultemus lætitia inenarrabili & gloriosa, do-
nec reportemus finem fidei nostræ, vt Petrus admonet. Qua ratione Paulus fidem &
charitatem piorum respicere dicit ad spem quæ in cælo est reposita. Quum ita oculis in
Christum defixis è cælo pendemus, nec quicquam eos moratur in terra quo minus ad
promissam beatitudinem nos ferant, impletur verè illud, cor nostrum esse vbi est thesau-
rus noster. Hinc tam rata in mundo fides, quòd tarditati nostræ nihil magis difficile est
quàm per innumera obstacula transcendere pergendo ad palmam supernæ vocationis.
Ad ingentem miseriarum cumulum, quo ferè obruimur, accedunt profanorum homi-
num ludibria, quibus impetitur nostra simplicitas: dum bonorum præsentium illeceb-
ris sponte renuntiantes, videmur beatitudinem, quæ nos latet, quasi fugitantem vm-
bram captare. Denique sursum & deorsum, à fronte & à tergo violentæ nos tentationes
obsident, quibus sustinendis longè essent animi nostri impares, nisi expliciti rebus ter-
renis, cælesti vitæ, quæ in speciem procul remota est, deuincti essent. Quare ille demum
solidè in Euangelio profecit qui ad continuam beatæ resurrectionis meditationem af-
suefactus est.

2. Tim. 1.
10.
Ioh. 5. 24.
Eph. 2. 6.
& 19.

Ro. 8. 26.
Heb. 11. 1.

2. Cor. 5.
6.
Col. 3. 3.
Tit. 2. 12.

1. Pet. 1. 8.
Col. 1. 5.

Mat. 6. 34

Idque ornati-
o sima quada-
m patientia.

Non obstin-
tibus nec ta-
re nostræ dela-
tionibus.
Profanorum
ludibria.

Violentis cen-
tationibus.

Perfecta autè
illa felicitas,
philosophis ig-
nata.
Dei electis in
vltima resurre-
ctione proponi-
tur.

Ad quem at-
tollendus sunt
animi.

2 De summo fine bonorum anxie disputarunt olim philosophi, atque etiam intet se
certarunt: nemo tamen, excepto Platone, agnouit summum hominis bonum esse eius
coniunctionem cum Deo. qualis autem hæc esset, ne obscuro quidem gustu sentire po-
tuit. nec mirum, vt qui de sacro illius vinculo nihil didicerat. Nobis vnica & perfecta fe-
licitas in hac quoque terrena peregrinatione nota est: sed quæ sui desiderio corda nostra
magis ac magis quotidie accendit, donec plena fruitio nos fatiet. Ideo dixi ex Christi
beneficiis fructum non percipere nisi qui ad resurrectionem animos attollit. Sicuti hunc
scopum præfigit Paulus fidelibus, ad quem se eniti dicit, & omnia obliuisci, donec eò
perueniat. Quo nos quoque alacrius contendere oportet, ne si mundus hic nos oc-
cupet tristes desideria nostræ pœnas demus. Proinde alibi fideles insignit hac nota, quòd
eorum cõuersatio in cælis sit, vnde & seruatorè suum expectant. Ac ne flaccescant ani-
mis in hoc cursu, idem illis omnes creaturas adiungit socias. Nam quia vbiq; deo: mes

Phil. 3. 8.

Ibid. 20.

confp

- conspiciuntur ruina, dicit quęcunque in celo & terra sunt eniti ad renouationem. Nam quum Adam suo lapsu dissipauerit integrum naturę ordinem, sua creaturis seruitus, cui propter hominis peccatum subiectę sunt, molesta & grauis est: non quod prędita sint aliquo sensu, sed quia integrum statum a quo exciderunt, naturaliter appetunt. Gemitum ergo & parturitionis dolorem illis attribuit Paulus, vt nos, qui primitiis Spiritus donati sumus, pudeat in nostra corruptione tabescere, ac non imitari saltem mortua elementa, quę alieni peccati pęnam sustinent. Quo autem acrius nos pungat, vltimum Christi aduentum vocat nostram redemptionem. Verum quidem est, iam completos esse omnes resurrectionis nostrę numeros: sed quia Christus semel oblatum est pro peccatis, iterum absque peccato conspicietur in salutem. Quibuslibet ærumnis premamur, hæc nos redemptio ad suum vsque effectum sustineat.
- Ro. 8. 19. 3 Studium nostrum acuet ipsum rei pondus. nec enim Paulus abs te contendit, nisi mortui resurgant, totum Euangelium inane & fallax esse: quia miserior esset nostra quam aliorum mortalium conditio, vt pote qui multorum odiis & probris expositi, in singulas horas periclitamur, imò sumus quasi oues mactationi destinatę. ac proinde cederet eius authoritas non vna in parte duntaxat, sed in tota summa, quam & adoptio & salutis nostrę effectus complectitur. Atque ita in rem maximè omnium seriam simus attenti vt nulla diurnitas lassitudinem afferat. Quo consilio etiam in hunc locum distuli quod de ea breuiter tractandum erat, vt discant lectores, vbi Christum receperint perfectę salutis authorem, altius assurgere, sciântque cęlesti immortalitate & gloria vestitum, vt totum corpus capiti conforme reddatur. Quemadmodum etiam in eius persona Spiritus sanctus resurrectionis exemplum subinde proponit. Res est creditu difficilis, vbi putredine consumpta fuerint corpora, tandem suo tempore resurrectura esse. Itaque quum multi ex philosophis asseruerint immortales esse animas, catnis resurrectioni a paucis probata fuit. in quo etsi nulla fuit excusatio, inde tamen monemur rem esse magis arduam quàm vt hominum sensus ad se trahat. Quo tantum obstaculum superet fides, duo adminicula Scriptura suppeditat: alterum est in Christi similitudine, alterum verò in Dei omnipotētia. Iam quoties de resurrectione agitur, occurrat Christi imago, qui in natura quam a nobis sumpserat sic peregit cursum mortalis vitę vt nunc immortalitatem adeptus, sit nobis pignus futurę resurrectionis. Nam in miseris quibus obidemur mortificationem eius circumferimus in carne nostra, vt vita eius manifestetur in nobis. Et separare eum a nobis non licet, ac ne possibile quidem est quin laceretur. Vnde illa Pauli ratiocinatio, Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit: quia scilicet confessum illud principium sumit, Christum non sibi priuatim morti fuisse subiectum, vel de morte adeptum esse victoriam resurgendo, sed inchoatum fuisse in capite quod impleri in omnibus membris necesse est, secundum cuiusque gradum & ordinem.
1. Cor. 15. 13. Nam ei per omnia æquari ne rectum quidem esset. Dicitur in Psalmo, Non permittes manuetum tuum videre corruptionem. Huius fiducię portio etsi ad nos pertinet secundum mensuram donationis, solidus tamen effectus non nisi in Christo apparuit, qui immunis ab omni putredine, integrum corpus recepit. Iam ne ambigua sit nobis beatę cum Christo resurrectionis societas, vt hoc pignore simus contenti, disertè affirmat Paulus ideo sedere in cęlis & venturum vltimo die iudicem, vt corpus nostrum humile & abiectum configuret corpori suo glorioso. Alibi etiam docet, Deum non suscitasse Filium a morte, vt specimen vnum ederet suę virtutis: sed vt eandem erga nos fideles Spiritus efficaciam exerat: quem ideo vitam appellat, dum habitat in nobis, quia in hunc finem datus est vt quod in nobis mortale est viuificet. Compendio perstringo quę & vberius tractari possent, & merentur splendidius ornari: & tamen in paucis verbis satis materia pios lectores reperturos confido quod ad fidem eorum edificandam sufficiat. Resurrexit ergo Christus vt nos haberet focios futurę vitę. Suscitatus est a Patre, quatenus erat Ecclesię caput, a qua nullo modo patitur diuelli. Suscitatus est virtute Spiritus, qui nobis ad viuificandi munus communis est. Denique suscitatus est vt esset resurrectio & vita. Sicut autem diximus in hoc speculo conspicuam nobis esse vitam resurrectionis imaginē, ita sit nobis ad fulciendos animos nostros firma hypostasis, modò ne longioris morę nos tædeat vel pigeat: quia nostrā nō est proprio arbitrio temporū articulos metiri, sed patienter quiescere, dum pro sua opportunitate Deus regnum suum instauret. Quod spectat illa Pauli exhortatio, Primitię Christus: deinde qui Christi sunt: quisq; suo ordine.

*Maximè, quę
& omnes crea-
turę suo quodam
modo &
more tantum
bonum appe-
re videntur.*

*Precipue ve-
rò huius resur-
rectionis veritas
& necessitas
erga nos debet:
quum ni
resurgat, mor-
tuis non huan-
gelium fallax
& mansu-*

*Et quoniã hæc
resurrectio est
creditu difficilis,
duo a. Admini-
cula nobis
suppeditantur.*

1. Christi simi-
litudo.
2. Dei omnipotē-
tia.
Primi admini-
culi demonstratio
prima. nostra enim
Christo, & carato è
mortalis, in qua
habitu vniuersi
sunt. Caput resur-
rexit: ergo
membra resur-
gent.

*Alteri. electio-
rum corpora
conformia de-
bent esse capiti
sui glorioso
carni. Est illa
in cęlis ene-
st. Ergo electio-
rum corpora
resurgēt: &
resumpta ani-
mabus cęi
Christo regnabunt
in cęlis.*

Tert. a. Resurrexio Christi raris modis testata fidem futura nostrae nobis facit.

Ceterum nequa de Christi resurrectione, in qua fundata est nostra omnium, moueretur quæstio, videmus quot & quàm variis modis illam nobis testatam fecerit. Ridebunt nasuti homines quæ puerile ludicrum, quæ ab Euangelistis refertur historiam. Cuius enim momenti erit nuntius quem pauide muliercula: perferunt, & deinde confirmant discipuli ferè exanimæ? Cur non potius in medio templo & foro illustria victoriæ suæ trophæa Christus statuit? Cur non formidabilis prodit in conspectum Pilati? Cur non etiam rediuuum se sacerdotibus & toti Hierosolymæ probat? Testes verò quos feligit vix idoneos esse concedent homines profani. Respondeo, quanquam in illis exordis contemptibilis fuerit eius infirmitas, admirabili tamen Dei providentia hoc totum fuisse gubernatum: vt qui nuper metu exanimati fuerant, eos partim amor Christi & pietatis zelus, partim sua incredulitas ad sepulchrum raperet: non tantum vt oculati essent rei testes, sed vt audirent idem ex Angelis quod oculis cernebant. Quomodo inspecta erit nobis eorum fides qui fabulam esse putarunt quod audierant ex mulieribus, donec in rem presentem sunt adducti? Totum verò populum, & ipsum præsidem, postquam satis superque conuicti fuerant, nihil mirum est tam Christi aspectu quàm aliis signis fuisse priuatos. Obsignatur sepulchrum, custodes excubias agunt, non reperitur tertio die corpus. Pecunia corrupti milites rumorem spargunt fuisse a discipulis subreptum. Quasi verò vel turmæ cogendæ facultas esset, vel arma suppetrent, vel etiam ad tale facinus audendum exercitari essent. Quòd si militibus satis non erat animi ad illos abigendos, cur non persequuti sunt, vt ope plebis adiuti aliquos deprehenderent? Verè ergo annulo suo Pilatus Christi resurrectionem obsignauit: & qui appositi fuerunt ad sepulchrum custodes, tacendo vel mentiendo eiusdem resurrectionis præcones facti sunt. Interea personauit vox Angelorum, Surrexit: non est hic. Splendor caelestis non homines sed Angelos esse palam ostendit. Postea Christus ipse siquid dubitationis adhuc hærebat, sustulit. Viderunt eum non semel discipuli, atque etiam pedes & manus palparunt, & eorum incredulitas non parum ad confirmandam fidem nostram profuit. Differuit inter eos de mulieris regni Dei, tandem ipsis videntibus ascendit in calum: nec vndecim modò Apostolis exhibitum fuit hoc spectaculum, sed plusquam quingentis fratribus simul visus est. Iam misso Spiritu sancto certum documentum edidit non tantum vitæ, sed etiam summi imperij: sicuti prædixerat, Expedi vobis vt abeam, alioqui Spiritus sanctus non veniet. Iam verò Paulus non mortui virtute prostratus est in itinere, sed eum quem oppugnabat, summa potentia pollere sensit. Stephano apparuit in alium finem, vt vitæ certitudine mortis timorem vinceret. Tot ac tam authenticis testimoniis fidem derogare, non diffidentia est, sed prauæ adeoque furiosæ obstinationis.

Matt. 27. 66, & 28. 11.

Luc. 24. 6. Ibid. 8.

Act. 1. 3, & 9. 1. Cor. 15. 6.

Iohan. 16. 7. Act. 9. 4.

Act. 7. 55.

Secundi admirandi demonstatio prima. Deus est omnipotens. Potest ergo motus excitare. Alter. Ordo nature id nos elocet.

4 Quod diximus in probanda resurrectione sensus nostros oportere dirigi ad imensam Dei potentiam, hoc breuiter docet Paulus, Vt corpus nostrum abiectum (inquit) conforme reddat corpori claritatis suæ, secundum operationem virtutis suæ, qua potest sibi subiicere omnia. Quare nihil minus consentaneum quàm hæc respicere quid naturaliter fieri possit, vbi inæstimabile miraculum nobis proponitur, quod sensus nostros sua magnitudine absorbet. Paulus tamen, proposito naturæ documento, scordiam eorum coarguit qui resurrectionem negant. Stulte (inquit) quod seminas non vegetatur, nisi fides moriatur, &c. In semine resurrectionis speciem cerni dicit, quia ex putredine nascitur seges. Nec vero res tam difficilis esset creditu si ad miracula quæ se per omnes mundi plagas oculis nostris ingerunt, attenti vt par est essemus. Ceterum meminimus, neminem de futura resurrectione verè esse persuasum nisi qui in admirationem raptus, Dei virtuti suam dat gloriam. Hac fiducia elatus Iesaias exclamat, Vient mortui tui: ca- Iesa. 26. dauer meum resurget. Expergiscimini & laudate habitatores pulueris. Rebus desperatis Iob etiam ad Deum vitæ aurore, penes quem sunt exitus mortis, vt dicitur in Psalmo. Ps. 68. 21. Iob etiam cadaveri similior quam homini, fetus Dei potentia, non dubitat quasi integer ad diem illum se attollere, Scio quod redemptor meus viuere: & in nouissimo die sur- Iob. 19. 25 get super puluerem (nèpe vt suam potentiam illic exerat) & rursus, circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, visurus sum ipse, & non alius. nam etsi quidam subtilius detorquent locos istos, ac si de resurrectione exponi non deberet, confirmat tamen quod euertere cupiunt: quia non aliunde sancti viri solatium petunt in suis malis quàm ex resurrectionis similitudine. Quod melius ex loco Ezechielis cognoscitur. nam quum Eze. 37. 3.

Phil. 3. 26

Iesa. 26.

Ps. 68. 21.

Iob. 19. 25

Eze. 37. 3.

prom

promissionem reditus Iudæi respuerent, ac obicerent, nihilo magis esse probabile sibi aperiri viam quàm mortuos exire è sepulchro, visio Prophetæ offerret campi pleni sibus aridis: ea iubet Deus carnem & nervos recipere. Quamquam sub figura illa populum ad spem reditus erigit, materiam tamen sperandi fumat ex resurrectione: sicuti nobis præcipuum est exemplar liberationum omnium quas sentiunt fideles in hoc mundo. Sic Christus, postquam vocem Euangelij viuificam esse docuit: quia hoc non recipiebant Iudæi, mox addit, Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui sunt in monumentis, audient vocem Filij Dei, & prodibunt. Ergo exemplo Pauli alacriter iam triumphemus inter medias pugnas, quod potens sit qui nobis promisit futuram vitam, seruare depositum: atque ita gloriemur repositam esse nobis coronam iustitiæ, quam reddet nobis iustus iudex. Sic fiet vt quicquid molestiarum perpetimur, ostensio nobis sit futuræ vitæ, quia Dei naturæ conuenit rependere afflictionem impiis qui nos affligunt, nobis vero qui iniuste affligimur, requiem, in manifestatione Christi cum Angelis potentæ suæ, in flamma ignis. Sed tenendum est quod paulo post adiungit, venturum vt glorificetur in sanctis suis, & admirabilis fiat in omnibus qui crediderunt, quia fides habita facit Euangelio.

Quærit. hanc potentiam gratiæ in Deo visibus symbolo testatus est.

Christus eandem proposuit.

Paulo respicit, & non illi facere suum.

Secundum verum, quæ resurrexerunt huiusmodi, in eternam vitam.

2. Sæculi.

Exceptio.

Responsio.

3. Chiliastræ.

Eorū effugium

Resp. 1.

2.

3.

4.

5.

4. Reprobationem patrum.

Exceptio 1.

Resp.

Exceptio 2.

Resp.

tem

Iohan. 5. 28.

2. Tim. 4. 8.

2. Thess. 1. 6.

Ecccl. 9. 4. Ecccl. 3. 21.

Mir. 12. 18. Luc. 20. 27.

Act. 2. 8.

Apoc. 20. 4.

tem

temptus quàm animæ vnius exitium. Sed omittamus nugatores istos, ne contrà quàm præfati sumus, videamur eorum deliramenta refutatione digna iudicare.

5. Curiosi quidam non solum in rebus, sed etiam in animis cum corporibus resurrexerunt summanes.

6 Duo præter hæc deliria inuenta sunt ab hominibus perperam curiosis. Alij putarunt, quasi totus homo intereat, animas resurrexerunt cum corporibus: alij, quum immortales esse spiritus concedant, nouis corporibus indutum iri: quo negant carnis resurrectionem. De priore quoniam aliquid attingi in creatione hominis, satis mihi erit monere iterum lectores quàm belluinus sit error, ex spiritu ad imaginem Dei formato statum euandum facere, qui in hac tantum caduca vita corpus vegetet: & templum Spiritus sancti redigere in nihilum: eam denique partem nostri, in qua maximè resulger diuinitas, & inignes sunt immortalitatis notæ, hac dote spoliare: vt melior atque excellentior sit corporis conditio quàm animæ. Longè aliter Scriptura, quæ corpus tu-

7. Partis Scripturæ de testimonio resillatur, quæ animas post corporum interitum superuolens ad beatos spiritus & ad Christum ipsum aggregari tradunt.

gurio comparat ex quo nos migrare dicit quum morimur: quia ab ea parte nos æstimat quæ nos à brutis animalibus discernit. Sic Petrus morti propinquus dicit tempus venisse quo tabernaculum suum deponat. Paulus verò de fidelibus loquens, postquam dixit, Vbi terrestri domus nostra dissoluta fuerit, nobis esse ædificium in cælis: adiungit nos peregrinari à Domino quando in corpore, sed expetere Dei præsentiam in absentia corporis. Nisi superstitres essent animæ corporibus, quid est quod habet Deum præsentem vbi est à corpore separatum? Dubitationem verò tollit Apostolus, dum tradit nos esse aggregatos ad spiritus iustorum. quibus verbis intelligit, nos sociari sanctis Patribus, qui etiam mortui eandem pietatem nobiscum colunt, vt non possimus esse Christi membra nisi cum ipsis coalescamus. Nisi etiam animæ corporibus exute retinerent suam essentiam, ac beata gloriæ capaces essent, non dixisset Christus latroni, Hodie mecum eris in paradiso. Tam claris testimoniis freti, ne dubitemus, Christi exemplo, morientes Deo commendare animas nostras: vel, exemplo Stephani, tradere Christo in custodiam, qui non temere vocatur fidelis earum pastor & episcopus. Porro de intermedio earum statu curiosius inquirere neque fas est, neque expedit. Valde se torquent multi disputando quem locum occupent, & an cælesti gloria iam fruantur necne. Atqui stultum & temerarium est de rebus incognitis altius inquirere quàm Deus nobis scire permittat. Scripturæ, vbi dixit Christum illis præsentem esse, & eas recipere in paradiso, vt consolationem percipiant, reproborum verò animas cruciatus quales meritæ sunt perpeti, non vltra progreditur. quis iam doctor aut magister quod Deus celauit nobis patefaciet? De loco non minus inepta & futilis est quæstio: quando scimus non eam esse animæ dimensionem quam corporis. Quod sinus Abrahamæ dicitur beata sanctorum spirituum collectio, nobis abundè est ex hac peregrinatione excipi à cõmuni fidelium Patre, vt nobiscum fidei suæ fructum communicet. Interea quum Scriptura vbi que iubet pendere ab expectatione aduentus Christi, & gloriæ coronam eoque differat, contenti sumus his finibus diuinitus nobis præscriptis: animas piorum militiæ labore perfunctas in beatam quietem concedere, vbi cum felici lætitia fruitionem promissæ gloriæ expectant: atque ita omnia teneri suspensa donec Christus appareat redemptor. Reprobis verò eandem esse sortem dubium non est quam Iudas Diabolis as-

8. Quæ sit animarum status & locus a morte ad diem resurrectionis.

signat, victos catenis teneri, donec ad supplicium cui addicti sunt trahantur.

9. De sensu Abrahamæ.

7. Equè prodigiosus est eorum error qui animas non recepturas quibus nunc induta sunt corpora, sed nouis & aliis præditas fore imaginantur. Ac Manichæorum quidem perquam futilis ratio fuit, minimè consentaneum esse vt caro quæ immunda est, reurgat. Quasi verò nulla sit animarum immundities: quas tamen à spe cælestis vitæ non arcebant. Perinde igitur fuit acsi dicerent, purgari diuinitus non posse quod peccati labe infectum est. nam illud delirium, quòd naturaliter immunda esset caro, quia à Diabolo creata, nunc prætereo. Tantum ostendo, quicquid nunc cælo indignum in nobis est, resurrectioni non obflare. Atqui primò quum iubeat Paulus fideles se mundare ab omni inquinamento carnis & spiritus, inde sequitur quod alibi denuntiat iudicium, vt reuertet vnusquisque per corpus siue bonum siue malum. Cui consentit quod scribit ad Corinthios, vt vita Iesu Christi manifestetur in carne nostra mortali. Quæ ratione alibi non minus precatur vt Deus integra corpora conseruet vsque ad diem Christi, quam animas & spiritus. Nec mirum: quia corpora quæ sibi in templa dicauit Deus, in putredinem sine spe resurrectionis decidere, absurdissimum esset. Quid quòd etiam membra sunt Christi? Quid quòd singulas eorum partes sibi Deus sanctificari

10. Paralogum nulli & Manichæi, noua corpora singentes, resillatur variis argumentis & Scriptura deprehensum.

11. Corpora immunda sunt, & mutabuntur.

12. Vna Christi in us manifestabitur.

13. Sunt membra a Christi.

1. Tim. 3. 8 præcipit? quòd vult linguis nomen suum celebrari, tolli ad se puras manus, sacrificia offerri? Quam igitur hominis partem tam præclaro honore dignatur cælestis iudex, cuius amentie est ab homine mortali in pulverem redigi absque vlla spe instaurationis? Si-

1. Cor. 6. 20. militer Paulus, quum nos ad ferendum Dominum hortatur tam in corpore, quam in anima, quia vtrunque Dei est: non patitur certè quod Deo tanquam sacrum vendicat, æternæ putredini adjudicari. Nec verò vlla de re clarior suppetit Scripturæ definitio,

1. Cor. 15. 53. quàm de carnis quam gestamus resurrectione. Oportet, inquit Paulus, corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Si noua corpora formaret Deus, vbi hæc qualitatis mutatio? Si dictum esset, oportere nos renouari, ambigua loquutio fortè occasionem cauillo dedisset: nunc vbi corpora, quibus sumus circumdati, digito monstrans, incorruptionem illis promittit, noua fabricari satis apertè negat. Imo magis expressè (inquit Tertullianus) non poterat loqui, nisi eutem suam manibus teneret. Nec vilo cauillo effugient quod alibi Christum fore mundi iudicem dicens, Jesaiæ testimonium citat, Viuo ego, dicit Dominus, mihi flectetur omne genu: quando apertè obnoxios ad rationem vitæ reddendam quos alloquitur fore denuntiat. Quod non quadraret si noua corpora ad tribunal sisterentur. Porro in verbis Danielis nihil est perplexum, Multi que dormientium in terra pulueris expergiscuntur, hi ad vitam æternam, & illi ad opprobria, & ad contemptum sempiternum: quando non ex quatuor elementis nouam materiam ad constandos homines, sed ex sepulchris mortuos euocat. Atque hoc dicitur aperta ratio. Nam si mors, quæ originem habet à lapsu hominis, accidentalis est: instauration, quam attulit Christus, ad idem illud corpus pertinet quod mortale esse cœpit. Et sanè quòd rident Athenienses dum asseritur à Paulo resurrectio, hinc colligere licet qualis eius prædicatio fuerit: ac omnino risus ille non parum ad confirmandam fidem nostram valet. Digna etiam obseruatu est Christi sententia, Nolite metuere eos qui occidunt corpus, animam occidere nõ possunt: sed eum metuite qui potest & animam & corpus perdere in gehennam ignis. Neque enim timendi causa, nisi supplicio obnoxium esset quod nunc gestamus corpus. Nec vero obsecurior est altera eiusdem Christi sententia, Venit hora, in qua omnes qui in monumētis sunt, audient vocem Filij Dei: & prodibunt qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij. An dicemus animas in sepulchris quiescere, vt illinc Christum exaudiant? ac non potius ad eius imperium corpora in vigorem à quo exciderant reditura? Ad hæc si nouis corporibus donandi sumus, vbi capitis & membrorum conformitas? Resurrexit Christus: an nouum sibi corpus fingendo: imo, vt prædixerat, Destruere templum hoc, & triduo erigam illud. Quod prius gestauerat mortale corpus, iterum recepit, neque enim multum nobis profuisset, subrogato nouo corpore, aboleri illud quod in sacrificium expiationis oblatum fuerat. Tenenda est etiam illa societas quam prædicat Apostolus, Nos resurgere, quia Christus resurrexit. quia nihil minus probabile quàm vt priuatur Christi resurrectione caro nostra, in qua circumferimus mortificationem ipsius Christi. Quod quidem illustri documento patuit, dum resurgente Christo multa corpora Sanctorum exierunt è sepulchris. Neque enim negari potest, hoc vltimæ quam speramus resurrectionis prælium fuisse, vel potius arrham: qualis antè in Henoch & Elia iam extabat: quos Tertullianus æternitatis candidatos vocat: quia corpore & anima à corruptione exempti, in Dei custodiam recepti fuerint.

8 Pudet me in re tam clara tantum verborum consumere: sed hanc molestiam placidè mecum vorabunt lectores, ne qua rima ad decipiendos simplices perueris & audacibus ingenijs pateat. Cerebri sui commentum proferunt vaticini spiritus quibuscum nunc disputo: in resurrectione nouorum corporum fore creationem. Qua ratione impulsus ita sentiunt, nisi quia incredibile illis videtur, cadauer tam longa putredine consumptum posse in pristinum statum redire? Ergo sola illis incredulitas huius sententiæ est mater. Nos contra Spiritus Dei ad sperandum carnis nostræ resurrectionem in Scriptura passim hortatur. Hac ratione Baptismus, teste Paulo, sigillum nobis est futuræ resurrectionis: nec minus sacra Cæna ad eius fiduciam nos inuitat, dum symbola Spiritualis gratiæ ore percipimus. Et certè tota Pauli exhortatio, Vt membra nostra exhibeamus arma in obedientiam iustitiæ, frigeret, nisi accederet quod postea subiungit, Qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra. Quid enim

4. Ferunt Dominum.

5. Inducunt incorruptionem & immortalitatem.

6. Coram tribunali Christi sistemus.

7. E terra palmarum suscitabuntur.

8. Instauration per Christum ad corpus pertinet.

9. Hæc corpora resurrectio à Epianus ita est.

10. A Christo asseruntur.

11. Conformitas erunt corpori Christi, quod verè resurrecti: & si aliud corpus recepisset, Christi non videret salus nostra.

12. Resurgens hæc nostra, nõ noua, corpora, vt Christi corpus mortuum in cruce, resurrexit, & sanctorum ite quorundam corpora.

13. Sa. ramet, corporibus nostris percepta, sunt nobis symbola resurrectiois, quod non essent si ipsa corpora nõ resurgerent.

14. Viuificabuntur, quantum sint mortalia.

Lib. de re furr. carnis. Rom. 14. 11. Ief. 49. 18. Dan. 12. 2

Matt. 10. 28.

Iohan. 5. 28.

Iohan. 2. 19.

1. Cor. 15. 12.

Matt. 27. 52.

Lib. de re furr. carnis.

Col. 2. 12.

2. Cor. 6. 4. 7.

Rom. 9. 11

enim

enim iuaret, applicare pedes, manus, oculos & linguas in obsequium Dei, nisi fructus & mercedis essent participes? Quod suis verbis apertè confirmat Paulus, Corpus non scortationi, sed Domino: & Dominus corpori. Qui verò suscitauit Christum, & nos suscitabit per virtutem suam. Clariora sunt quæ sequuntur, ea esse templa Spiritus sancti & membra Christi. Interea videmus vt resurrectionem cum castitate & sanctimonia coniungat: sicuti paulo post pretium redemptionis ad corpora extendit. Iam rationi consentaneum non esset, Pauli corpus, in quo stigmata Christi portauit, & in quo magnificè Christum glorificauit, orbari coronæ pramio. Vnde & illa gloriatio, Expe- Phil. 3. 21

ctamus redemptorem è cælis, qui corpus nostrum abiectum, conforme reddet corpori claritatis suæ. Ac si verum est illud, per multas afflictiones oportere nos ingredi in regnum Dei, ab hoc ingressu corpora prohibere nulla ratio sustinet, quæ & sub crucis vexillo exercet Deus, & victoriæ laude ornat. Itaque nulla eius rei dubitatio inter Sanctos orta est quin se Christi comites fore sperarent: qui omnes quibus probamur afflictiones in personam suam transfert, vt viuificas esse doceat. Imo & sanctos Patres sub Lege, externa ceremonia Deus in hac fide exercuit. Quorum enim sepeliendi ritus, sicuti ante visum est, nisi vt reconditis corporibus scirent paratam esse nouam vitam? Huc aromata quoque, aliæque immortalitatis symbola spectarunt, quibus sub Lege adiuta fuit non aliter quàm sacrificiis, doctrinæ obscuritas. Nec morem illum peperit superstilitio: quando videmus Spiritum in narrandis sepulturis non minus diligenter infiltere quàm in præcipuis fidei mysteriis. Et Christus officium hoc tanquam non vulgare commendat, non alia certè de causa nisi quia à sepulchri, quod omnia corrumpit & abolet, intuitu in spectaculum renouationis oculos attollit. Præterea tam sedula obseruatio ceremoniæ quæ laudatur in Patribus, fatis comprobatur illis fuisse & pretiosum fidei adminiculum. Neque enim adeò sollicitè curasset Abraham vxoris sepulchrum, nisi religio illi proposita fuisset ante oculos, & vilitas mundo superior, nempe vt mortuum vxoris corpus insignibus resurrectionis exornans, suam & familiaris fidem confirmaret. Clarior verò huius rei probatio eminet in exemplo Iacob, qui vt posterus testetur ne morte quidem spem terræ promissæ animo suo excidisse, iubet ossa sua illuc referri. Quæso, si nouo corpore induendus erat, nonne ridiculum dedisset mandatum de puluere in nihilum redigendo? Quare si qua apud nos viget Scripturæ autoritas, nullius doctrinæ clarior vel certior desiderari potest probatio. Hoc ipsum pueris sonant resurrectionis & suscitandi voces. neque enim resurgere dicemus quod nunc primùm creatur: nec stare illud Christi, Quicquid dedit mihi Pater non peribit, sed suscitabo illud in nouissimo die. Eodè modo tendit dormiendi verbum, quod non nisi in corpora competit. Vnde & ætemeritatis nomen impositum. Superest vt de resurrectionis modo aliquid delibem. Hoc verbo vtor: quia Paulus mysterium vocans, ad sobrietatem nos hortatur, & liberius argutiisque philosophandi licentiam frænat. Primò tenendum est quod diximus, nos in eadem quam gestamus carne resurrecturos quoad substantiam: sed qualitatem aliam fore. sicuti quum eadem Christi caro quæ in victimam oblata fuerat, suscitata fuerit, aliis tamen doribus excelluit ac si alia profusus foret. Quod Paulus familiaribus exemplis declarat. Nam sicut humanæ & belluinæ carnis eadem est substantia, non qualitas: ite illis omnibus eadem est materia, claritas diuersa: ita quanquam retinebimus substantiam corporis, mutationem fore docet: vt longè præstantior sit conditio. Corpus ergo corruptibile, vt suscitetur, non peribit nec euanescet: sed induet, deposita corruptione, incorruptionem. Quoniam verò elementa Deus omnia præsto habet ad suum nutum, nulla eum difficultas impedit quominus & terræ & aquis & igni imperet, vt quod videtur ab illis consumptum reddat. Quod est, licet non absque figura, Iesaias testatur, Ecce Dominus egredietur de loco suo vt uiuere iniquitatem terræ: & terra discooperiet sanguinem suum, neque teget superius interfectos suos. Sed notandum est discrimen inter eos qui pridem mortui fuerint, & quos dies ille superstites reperiet. Neque enim omnes dormiemus (teste Paulo) sed omnes immutabimur: hoc est, necesse non erit ditariam temporis inter mortem & initium secundæ vitæ intercedere: quia in puncto temporis & noctu oculi penetrabit clangor tubæ qui mortuos excitet incorruptibiles, & viuos subita mutatione reformet in eandem gloriam. Sic alibi fideles quibus mors obunda est consolatur: quia non preuent mortuos qui tunc erunt superstites, quin potius resurgent priores qui dormie- 15

1. Cor. 6. 15, 15. 19.
15. Virtute Christi suscitabitur.
Gal. 6. 17.
16. Abiectione & supplicio affecta corpora glorioso formati non sunt reddentur.
Act. 14. 22.

17. Externâ ceremoniâ sub Lege fidei de corporum suorum resurrectione edoceri sunt, vt a exemplis Abrahami & Iacobi, ipsiusque Christi dicto colligi possunt.

18. Scripturæ auctoritas, resurrectionis vox, & Iohannis de verbis superioris argumens de confirmatione.
De resurrectione nota.

Qualitas corporum aliter est, non substantia.

Id est, corpora integrâ induent incorruptionem.

Suscitantur enim virtute & omnipotentia.

Ad quæ resurrectio non est resurrectio, sed in primis corporum immutabitur.

Phil. 3. 21

Matt. 26. 10.

Gen. 23. 4. 19.

Gen. 47. 30.

Iohan. 6. 39.

1. Cor. 15. 51.

Ibid. 39.

Ies. 26. 21.

1. Cor. 15. 51.

1. Thef. 4. 15.

runt

Hebr. 9. runt in Christo. Siquis obiiciat illud Apostoli, statutum esse cunctis mortalibus semel mori: facilis solutio est. vbi mutatur nature status, speciem esse mortis, & appositè sic nominari: ac proinde hęc inter se conueniunt, morte renouatum iri omnes dum exuent mortale corpus: non fore tamen necessarium corporis & animæ disidium vbi erit subitã immutatio.

9 Sed hic difficilior quæstio exoritur, Quo iure communis sit impiis & à Deo maledictis resurrectio, quæ singulare est Christi beneficium. Scimus omnes in Adam morti fuisse addictos: venit Christus resurrectio & vita: an vt promiscuè totum genus humanum viuificet? Sed quid minus consentaneum quàm eos in obstinata sua cecitate consequi, quod sola fide recuperant pij Dei cultores? Manet tamen illud fixum, aliam fore iudicij, aliam vitæ resurrectionem, & Christum venturum vt segreget agnos ab hæcdis.

10 Respondeo, non debere videri tam insolitum, cuius similitudinem in quotidiano vsu cernimus. Nos totius mundi hereditate scimus in Adam fuisse priuatos: nec minus æqua ratione ab alimentis communibus nos arceri, quàm ab esu arboris vitæ. Vnde igitur fit vt Deus non solum oriri faciat solem suum super bonos & malos, sed quoad præsentis vitæ vsus, in æstimabilis eius liberalitas larga copia assidue profluat? Hinc certè cognoscimus, quæ propria sunt Christi & membrorum eius, ad impios quoque exundare: non vt legitima sit possessio, sed quo magis reddantur inexcusabiles. Sic Deum impij sepe experiuntur beneficium, non vulgaribus documentis, sed quæ omnes piorum benedictiones interdum obscurent, illis tamen cedant in maiorem damnationem. Siquis excipiat; caducis & terrenis beneficiis resurrectionem non aptè conferri: hic quoque respondeo, vbi primum alienati sunt a Deo vitæ fonte, Diaboli interitum fuisse promeritos quo prorsus abolerentur: admirabili tamen Dei consilio repertum fuisse medium statum, vt extra vitam in morte viuerent. Nihil absurdum videri debet, si accidentalis est impiis resurrectio quæ inuitos trahat ad tribunal Christi, quem nunc audire magistrum & doctorem recusant. Leuis enim esset pœna, morte absumi, nisi pœnas suæ contumaciæ daturi coram iudice sisterentur, cuius in se vindictam sine fine & modo prouocarunt. Cæterum quanquam tenendum quod diximus, & quod celebris illa Pauli confessio apud Felicem continet, se futuram expectare resurrectionem iustorum & impiorum: sæpius tamen Scriptura resurrectionem solis Dei filiis vnà cum cælesti gloria proponit: quia non venit propriè Christus in mundi exitium, sed in salutem. Ideo & in symbolo sola fit mentio beatæ vitæ.

11 Quoniam autem tum demum implebitur Prophetia de absorpta per victoriam morte, semper nobis in mentem veniat æterna felicitas, resurrectionis finis: de cuius excellentia si omnia dicta fuerint quibus omnium hominum linguæ sufficiant, vix tamen infima eius particula delibata fuerit. Nam vtcunque verè audiamus, regnum Dei claritate, gaudio, felicitate, gloria fore referunt: illa tamen quæ nominantur, à sensu nostro remotissima & quasi enigmatibus inuoluta manent, donec venerit dies ille, quo nobis suam gloriam ipse facie ad faciem conspiciendâ exhibebit. Scimus nos esse Dei filios (inquit Iohannes) sed nondum apparuit. Vbi autem similes ei erimus, videbimus eum qualis est. Quamobrem Prophetæ, quia spiritualem illam beatitudinem in seipsa. nullis verbis exprimere poterant, sub rebus corporeis eam ferè delinearunt. Quia tamen rursus aliquo suauitatis illius gustu accendi in nobis desiderij feruorem oportet, in hoc præcipuè cogitando immoremur, Si Deus bonorum omnium plenitudinem, cum fons quidam in exhaustus, in se continet: nihil ultra eum expectandum iis qui ad summum bonum & omnes felicitatis numeros contendunt. sicuti pluribus locis docemur. Abraham, ego merces tua magna valde. Cui sententiæ succinit Dauid, Portio mea Iehoua: fors mihi præclarè cecidit. Item alibi, Satiabor vultu tuo. Atqui Petrus denuntiat in hoc vocatos fideles vt diuinæ fiant consortes naturæ: Quomodo istud? Quia glorificabitur in omnibus sanctis suis, & admirabilis fiet in iis qui crediderunt. Si Dominus gloriam, virtutem, iustitiam suam cum electis participabit, imò seipsum illis fruendum dabit, & quod præstantius, quodammodo in vnum cum ipsis coalescet: meminimus sub hoc beneficio omne felicitatis genus contineri. Et quum multum in hac meditatione profecerimus, recognoscamus tamen nos in imis adhuc radicibus subsidere, si mentis nostræ conceptio cum mysterij huius sublimitate conferatur. Quo nobis in hac parte magis colenda est sobrietas, ne moduli nostri inmemores, quo maiore audacia in sub-

Quæstio, An impij resurrexerunt, quum resurrectio sit singularis Christi beneficium?

Responsio 1.

Exceptio.

Responsio 2.

Cur impij resurgant.

3.

Cur resurrectio solis electis proponatur.

Proffera pax et cetera, et non cessate.

1. Huius excellentia captem nostrum longè superat.

Gen. 15. 2. Psal. 16. 6. Psal. 17. 15. 2. Petri. 1. 4.

Regula obseruanda.

lime tranſuolabimus, fulgor cæleſtis gloriæ nos obruat. Sentimus etiam vti immodica cupido pluſquam fas eſt ſciendi nos titillet. vnde ſubinde & friuolæ & noxiæ quæſtiones ſcaturiunt. friuolas voco, ex quibus nulla poteſt elici vtilitas. Sed hoc ſecundum de-
 terius, quòd qui ſibi in illis indulgent, pernicioſis ſpeculationibus ſeſe implicant. quam-
 obrem voco noxias. Quod ſcripturæ docent, ab omni controuerſia exemptum apud
 nos eſſe debet: nempe ſicuti variè Deus ſua dona Sanctis in hoc mundo diſtribuens eos
 inæqualiter irradiat, ita non fore æqualem gloriæ modum in cælis, vbi dona ſua corona-
 bit Deus. Neque enim competit indifferenter in omnes quod dicit Paulus, Vos eſtis
 gloria mea & corona in die Chriſti. Et illud Chriſti ad Apoſtolos, Sedebitis iudicantes
 duodecim tribus Iſrael. Sed Paulus (qui ſciebat, pro vt ſanctos locuplerat Deus ſpiritu-
 alibus donis in terra, ita in cælo gloria decorare) peculiarem ſibi coronam pro laborum
 ratione repositam eſſe non dubitat. Chriſtus autem, vt Apoſtolis dignitatem muneris
 quo præditi erant commendet, fructum eius admonet in cælo eſſe reconditum. Sic &
 Daniel, Intelligentes autem fulgebunt vt ſplendor firmamenti: & iuſtificantes multos,
 tanquam ſtellæ in ſeculum & in æternum. Ac ſiquis attentè Scripturas conſideret: non
 modò vitam æternam promittunt fidelibus, ſed ſpecialeſ cuique mercedem. Vnde &
 illud Pauli, Rependat illi Deus in illa die. Quod promiſſio Chriſti confirmat, Centu-
 plum recipietis in vita æterna. Denique ſicuti corporis ſui gloriâ multiplici donum
 varietate inchoat Chriſtus in mundo, & amplificat per ſuos gradus: ita etiam in cæ-
 lo perficiet.

2. Non æquas
 ſunt omnib. dei
 ſuis glorijs
 diſtribuit
 etc.

1. Theſſ. 2. 19.
 Matt. 19. 28.

Dan. 12. 3.

1. Tim. 4. 14.
 Matt. 19. 29.

Spinofis quæ-
 ſtionibus expro-
 ſis, ad quaſi-
 no inuiles ad-
 munt reſpoſo.

Primo, quor-
 ſum vobis repa-
 ratio, quando
 nullus videris
 indigni fideles.

Secundo, de re-
 ſtitutione re-
 cretatium.

Tertio, quoniam
 melior conditio
 nos maneat,
 quoniam ſobolis
 benedictio ſi-
 nem enim ſum-
 ptura ſit.

Pia admodum
 & neceſſaria
 ad ueniſio.

4. ſubſtitute e-
 lectorum vel
 ad miſericordiam
 reſp. boni ap-
 p. ſua diſcreſio

II Quemadmodum autem hoc vno conſenſu recipient omnes pij, quia verbo Dei ſatis teſtatum eſt: ſic ruruſum ſpinofis quæſtionibus, quas ſibi obſtaculo eſſe cognoſcent, valere iuſſis, metas ſibi propoſitas non tranſiliunt. Quantum ad me ſpectat, non ſolum priuatiu mihi à ſuperuacua rerum inutilium inueſtigatione tempero: ſed cauendum mihi arbitror ne aliorum leuitatem reſpondendo foueam. Sciſcitantur vanæ ſcientiæ ieiuni homines quanta inter Prophetas & Apoſtolos, ruruſum inter Apoſtolos & Martyres futura ſit diſtancia: quor gradibus different à coniugatis virgines: denique nullum cæli angulum ab excutiendo intactum relinquunt. Deinde ſubit illis in mentem quor- ſum pertineat orbis reparatio: quando ex tanta & incomparabili copia nullius rei indigi erunt filij Dei: ſed erunt ſimiles Angelis, quorum inedia æternæ beatitudinis ſymbolum eſt. Ego autem reſpondeo, in ipſo aſpectu tantam fore amœnitatem, tantam ſine vſu ſuauitatem in ſola notitia, vt hæc felicitas omnia quibus nunciuauamur ad-
 micula longè exuperet. Fingamus in opulentiffima & vbi nulla nos voluptas deficiat, mundi plaga eſſe poſitos: quem non ſui morbi ab vſu beneficiorum Dei ſubinde impediunt ac prohibent: eni non ſua intemperies curſum ſæpe abrupit? Vnde conſequitur liquidam & parum ab omni vitio fruitionem, quanuis nullus ſit corruptibilis vitæ vſus, felicitatis eſſe cumulum. Alij ſe transferunt longius, & quæruntonnon ſcoria & aliæ corruptelæ in metallis procul à reſtitutione abſint, & ab ea diſſideant. Quod vt illis aliquatenus concedam, expecto cum Paulo vitiorum reparationem quæ inicitium ſumpte-

Rom. 8.
 22.

nam melior conditio maneat genus humanum, quoniam ſobolis benedictio finem tunc ſumptura ſit. Facilis eſt illius quoque nodi ſolutio. Quòd tam magnificè eam commen- dat Scriptura, ad incrementa pertinet quibus Deus aſſiduè naturæ ordinem prouehit ad ſuam metam: in perfectione verò ipſa aliam rationem eſſe notum eſt. Sed quia incautos ſtatim captant illecebræ, & labyrinthus deinde profundius trahit, tandem, vbi ſua cuique placita arrident, nullus eſt concertationum modus: hoc ſit nobis vitæ compendium, contentos eſſe ſpeculo & ænigmate donec cernemus facie ad faciem. Nam pauci ex ingenti multitudine quâ in cælos eundem ſit curant: omnes autem quid illic agatur ſcire ante tempus appetunt. Omnes ferè ad obeundum certamina pigri & lenti, triumphos imaginarios ſibi iam depingunt.

12 Porro quia diuinæ in reprobos vltionis grauitatem nulla deſcriptio æquare poteſt, per res corporeas eorum tormenta & cruciatus nobis figurantur: nempe per renebras, ſteturum, & ſtridorem dentium, ignem in extinguibilem, vermem ſine fine cor arrodentem. Talibus enim loquendi modis certum eſt Spiritum ſanctum voluiſſe ſenſus omnes horrore cõrrobare: vt quum dicitur preparatam eſſe ab æterno gehennam profundam, nutrimenta eius eſſe ignem & ligna multa: ſtatum Domini, ceu torrentem ſulphuris

Mat. 8. 12.
 & 22.
 Ibid. 3. 12.
 Mar. 9. 43
 Ief. 66. 24
 Ief. 30. 33.

phuris, eam succendere. Quibus ut nos adiuuari oportet ad concipiendam utcumque impiorum miseram sortem: ita nos in eo potissimum defigere cogitationem oportet, quam sit calamitosum alienari ab omni Dei societate. neque id modo: sed maiestatem Dei ita sentire tibi aduersam, ut effugere nequeas quin ab ipsa vrgearis. Nam primum eius indignatio instar ignis est violentissimi, cuius attactu omnia deuorentur & absorbeantur. Deinde illi ad exercendum iudicium sic seruiunt omnes creaturæ, ut cælum, terram, mare, animalia, & quicquid est, velut dira indignatione aduersum se inflammata & in perniciem suam armata sensuri sint: quibus iram suam ita Dominus palam faciet. Quare non vulgare aliquid pronuntiauit Apostolus, quum dicit infideles daturos pœnas interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius. Et quoties metum corporis figuris incutiunt Prophetæ, quamuis nihil pro tarditate nostra hyperbolicum afferant, præludia tamen admiscent futuri iudicij in sole & luna totaque mundi opificio. Quare nullam requiem inueniunt infelices conscientiæ, quin diro turbine vexentur ac dissipentur, quin ab infesto Deo se discerpi sentiant, & confixæ mortiferis aculeis lancientur, quin ad Dei fulmen expauescant, & conterantur onere manus eius: ut abyssos & voragines quaslibet subire leuius sit quam in illis terroribus stare ad momentum. quale hoc & quantum est, æterna & nusquam defutura illius obsidione vrgeri? Qua de re Psalmus nonagesimus continet memorabilem sententiam. quamuis solo aspectu cunctos mortales dissipet ac in nihilum redigat, cultores tamen suos, quo magis sunt timidi in hoc mundo, vrgere, ut cruce oneratos ad properandum incitet, donec sit ipse omnia in omnibus.

*Quæ miseria
est summa &
sempiterna.*

1. Thess. 1. 9.

*Einſtem varig
deſcriptiones.*

*Huius doctrinae
vſus.*

*

M INST

INSTITUTIONIS Christianæ Religionis

Liber Quartus.

DE EXTERNIS MEDIIS VEL ADMINICVLIS,
QVIBVS DEVS IN CHRISTI SOCIETATEM
nos inuitat, & in carinet.

ARGVMENTVM.

Prioribus libris Symbolici Apostolici de Deo creatore, redemptore, sanctificatore, tres partes explicatæ sunt. Quarta superest, de sancta Ecclesia Catholica & sanctorum communione, quæ postremo hoc libro absolvitur.

Ad tres autem præcipuos locos viginti illa, quibus constat, capita commodè reuocabimus.

I. De Ecclesia.

II. De Sacramentis.

III. De Politica administratione.

Primus locus, qui vsque ad finem decimiterij capituli extenditur, multa continet: quæ tamen omnia ad quatuor præcipua capita referri possunt.

1 De Notis Ecclesiæ, seu de ratione qua Ecclesia dignosci potest, quoniam unitas cum ea necessario colenda nobis est, agitur cap. I. & II.

2 De regimine vel gubernatione Ecclesiæ, cap. III. IIII. V. VI. VII.

Quis sit ordo gubernandæ Ecclesiæ, cap. 3.

Quæ forma apud veteres in usu fuerit, cap. 4.

*Qualis sit quæ sub Papatu hodie viget, cap. 5. & de Papæ primatu, cap. 6.
& quibus gradibus se in hanc tyrannidem extulit, cap. 7.*

3 De potestate Ecclesiæ, cap. V. III. IX. X. XI.

Quo ad dogmata fidei, quæ vel in singulis, cap. 8. vel in vniuersis, utpote Conciliis, residet, cap. 9.

Deinde in legibus ferendis, cap. 10.

Postremo in Ecclesiastica iurisdictione, cap. 11.

4 De disciplina Ecclesiæ, cap. XII. & XIII.

De huius præcipuo usu, cap. 12.

De eiusdem abusu, cap. 13.

Secundus locus de Sacramentis res partes continet.

1 De Sacramentis in genere, cap. XIII.

2 De utroque sigillatim, cap. XV. XVI. XVII. XVIII.

De Baptismo, cap. 15. quæ occasione de Pædobaptismo seorsim, cap. 16.

Deinde de Cæna Domini, cap. 17. & eiusdem profanatione, cap. 18.

3 De illis quinque quæ Sacramenta falsè habita sunt, cap. XIX.

Tertius

Tertius locus de politica administratione, cap. XX.

De hac primum in genere.

Deinde de singulis eius partibus,

Magistratu,

Legibus,

Populo.

Eodem
capite.

CAPVT I.

De vera Ecclesia cum qua nobis colenda est vnitas: quia piorum omnium mater est.

Partes huius capitis.

- 1 Articulus Symboli, de sancta Ecclesia Catholica & sanctorum cōmunionē, breuiter explicatur, simulq; ostenditur quibus nominib. nobis cōmendata sit Ecclesia, sect. 1. 2. 3. 4. 5. & 6.
- 2 De Notis Ecclesiæ, sect. 7. 8. & 9.
- 3 A sancta Ecclesia Catholica & sanctorum cōmunionē non est vilo modo discendum: ea propter Nouatianorum, Anabaptistarum, ac eiusmodi Schismaticorum & maleficatorum hominum circa hanc doctrinam errores a sect. 10. ad fin. cap. abundē refelluntur.

Ephes. 4.
11.

IN DE Euangelij Christum fieri nostrum, & allatē ab eo salutis æternæq; beatitudinis nos fieri participes, proximo libro expositum fuit. Quia autem ruditas nostræ & segnitias (addo etiam ingenij vanitatem) externis subsidiis indigent, quibus fides in nobis & gignatur & augetur, & suos faciat progressus vsque ad metam: ea quoque Deus addidit, quo infirmitati nostræ consulere. atque vt vigeret Euangelij prædicatione, thesaurum hunc apud Ecclesiam deposuit. Pastores instituit ac doctores, quorū ore suos doceret: eos autoritate instruit. nihil denique omisit quod ad sanctum fidei consensum & rectum ordinem faceret. In primis sacramen-

De Ecclesia
nunc necessar. &
agendum est.

Apud eam enim
deus depositus
fuit: quicquid
ad fidei & rectum
ordinem
necessarium fuit.

Sūma & partes
huius libri.

Cur ab Ecclesia
incipiat.

Marc. 10. 9.
Gal. 4. 26.

Quo sensu articulus
symboli de Ecclesia
sit accipiendus

Cur diximus,
Credo Ecclesiam,
non in Ecclesia.

ta instituit, quæ nos experimento sentimus plusquam vtilia esse adiumenta ad fouendam & confirmandam fidem. Nam quia erga stultitiam carnis nostræ in clausis ad gradum Angelicū nondum peruenimus, Deus se ad captum nostrum accommodans, pro admirabili sua providentia modum præscripsit quo procul disuncti ad eum accederemus. Quare postulat docendi ratio vt nunc de Ecclesia eiusque regimine, ordinibus, potestate, item de sacramentis tractemus, & postremò de politico etiam ordine: ac simul pios lectores reuocemus à corruptelis quibus Satan in Papatu adulterauit quæcunque Deus in salutem nostram destinauerat. Incipiam autem ab Ecclesia: in cuius sinum aggregari vult Deus filios suos, non modò vt eius opera & ministerio alantur quandiu infantes sunt ac pueri, sed cura etiam materna regatur donec adulescant, ac tandem perueniant ad fidei metam. Hæc enim quæ Deus coniunxit separari fas non est, vt quibus ipse est Pater, Ecclesia etiam mater sit: neque id sub Lege modò, sed etiam post Christi aduentum, teste Paulo, qui nouæ & cælestis Hierosolymæ nos esse filios docet.

2 In symbolo, vbi profiteremur nos credere Ecclesiam, id non solum ad visibilem, de qua nunc agimus, refertur, sed ad omnes quoque electos Dei, in quorum numero comprehenduntur etiam qui morte defuncti sunt. Ideo & credendi verbum ponitur: quia nullum sepe discrimen inter filios Dei & profanos, inter proprium eius gregem & fera animalia notari potest. Nam quod particula IN à multis interponitur, probabili ratione caret. Fateor quidem esse vsitatus, & vetustatis etiam suffragio non desitui: quando & symbolum Nicenum, qualiter in Ecclesiastica historia recitatur, præpositionem addit. Simul tamen ex scriptis veterum animaduertere licet, fuisse olim citra controuersiam receptum vt dicerent se Ecclesiam credere, non in Ecclesiam. Non enim sic modò loquuntur Augustinus & quisquis ille est vetustus scriptor cuius opusculum extat sub nomine Cypriani, De symboli expositione: sed discretè quoque annotant loquutionem fore impropiam si præpositio attaxatur: ac suam sententiam ratione non friuola confirmant. Ideo enim credere in Deum nos testamur, quod & in ipsum vt veracem animus noster se reclinat, & fiducia nostra in ipso acquiescit. quod in Ecclesiam non ita conueniret, quemadmodum nec in remissionē peccatorum, aut carnis resurrectionem.

M 2 Ica 3

Itaq; tamen si nolim de verbis litigare, malim tamen loquendi proprietatem sequi, quæ aptior sit rei exprimendæ, quàm formulas affectare quibus res sine causâ obscuratur. Finis autem est, vt sciamus, quanuis ad diruendam Christi gratiam omnes lapides moueat Diabolus, & eodem etiam ferantur vesano impetu Dei hostes: non posse tamen extinguî, nec sterilem posse reddi Christi sanguinem, quin fructum aliquem producat. Ita & arcana electio Dei & interior vocatio spectanda est: quia solus nouit qui sui sint, & sub signaculo (vt loquitur Paulus) inclusos tenet: nisi quòd insignia eius gestant, quibus dignoscantur à reprobis. Sed quia exiguus numerus & contemptibilis latet sub ingenti turba, & grana tritici pauca teguntur paleæ congerie, soli Deo permittenda est cognitio suæ Ecclesiæ, cuius fundamentum est arcana illius electio. Nec verò satis est electorum turbam cogitatione animòq; complecti, nisi talem Ecclesiæ vnitatem cogitemus in quam nos esse insitos verè simus persuasi. Nisi enim sub capite nostro Christo coadunati simus reliquis omnibus mēbris, nulla nos manet spes hæreditatis futuræ. Ideo catholica dicitur, seu vniuersalis: quia non duas aut tres inuenire liceat quin discernatur Christus: quod fieri nõ potest. Quin sic electi Dei omnes in Christo sunt connexi, vt quemadmodum ab vno capite pēdent, ita in vnũ velut corpus coalescant, ea inter se compage coherentes quo eiusdem corporis mēbra: verè vnum facti, qui vna fide, spe, charitate, eodem Dei Spiritu simul viuunt, non in eandem modò vitæ æternæ hæreditatem, sed in vnus Dei ac Christi participationem etiam vocati. Quanuis ergo tristis vastitas, quæ nobis vndique occurrit, nihil Ecclesiæ residuum esse clamet, sciamus fructuosam esse Christi mortem, Deumque mirabiliter Ecclesiam suam quasi in latebris seruare. Sicuti Eliæ dictum est, Seruauî mihi septem millia virorum qui non flexerunt genu coram Baal.

3. Quanquam articulus symboli ad externam quoque Ecclesiam aliquatenus pertinet, vt se quisque nostrũ in fraterno consensu cum omnibus Dei filiis contineat: Ecclesiæ deferat quam meretur autoritatem. denique se ita gerat vt ouis ex grege. Atque ideo adiungitur sanctorum communicatio. quæ particula licet à veteribus ferè prætermissa sit, non tamen negligenda est: quia Ecclesiæ qualitatem optimè exprimit. quasi dictum esset hac lege aggregari sanctos in societatem Christi, vt quæcunque in eos beneficia Deus confert, inter se mutuò communicent. Quo tamen non tollitur gratiarum diuersitas: sicuti scimus variè distribui Spiritus dona: neq; etiam cõuellit ordo politicus, quo suas vnicuiq; facultates priuatim possidere licet, vt necesse est, pacis inter homines conseruandæ causâ, rerũ dominia inter ipsos propria & distincta esse. Sed asseritur communitas qualem Lucas describit, quòd multitudinis credentium esset cor vnum & anima vna: & Paulus, quum hortatur Ephesios vt sint vnum corpus, vnus spiritus, sicuti vocati sunt in vna spe. Neque enim fieri potest, si verè persuasi sint Deum communem sibi omnibus patrem esse, & Christum cõmune caput, quin fraterno inter se amore coniuncti, vtrò citroque sua communicent. Iam plurimum nostra interest scire quis inde ad nos fructus redeat. Hac enim lege credimus Ecclesiam, vt certò persuasi simus nos esse eius membra. Hoc enim modo nititur salus nostra certis solidi q; fulcris, vt etiam si tota orbis machina labefacteretur, conruere ipsa & concidere nequeat. Primum stat cum Dei electione, nec nisi cum æterna illius prouidentia variare aut deficere potest. Deinde quodammodo coniuncta est cum firmitudine Christi: qui non magis patietur à se diuelli suos fideles, quàm membra sua discerpi ac dilaniari. Accedit quòd veritatem, dum in Ecclesiæ sinu continemur, semper nobis constaturam securi sumus. Postremò quòd promissiones istas sentimus ad nos pertinere, Salus erit in Sion: Deus in æternum commorabitur in medio Ierusalem, ne vnquam cõmoueat. Tantum potest Ecclesiæ participatio vt nos in Dei societate contineat. In ipso quoq; nomine communionis plurimum est consolationis: quòd dum ad nos pertinere fixum est quicquid membris suis ac nostris largitur Dominus: omnibus eorum bonis spes nostra confirmatur. Cæterum ad amplectendam eo modo Ecclesiæ vnitatem, nihil (vt diximus) opus est Ecclesiam ipsam oculis cernere, vel manibus palpare: quin potius eo quòd in fide sita est, admonemur nihilo minus cogitandam esse, dum intelligentiam nostram præterit, quàm si palam appareat. Neque ideo deterior est fides nostra quòd incognitam apprehendit: quando hic non iubemur reprobos ab electis discernere (quod Dei est solius non nostrum) sed certò statuere in animis nostris, omnes eos qui Dei Patris clementia per Spiritum sancti efficaciam in Christi participationem venerunt, in Dei peculiū ac propriam possess-

fionem segregatos, ac, quum simus in eorum numero, tantæ gratiæ nos esse confortes.

4. Verum quia nunc de visibili Ecclesia differere propositum est, discamus vel vno matris elogio quam utilis sit nobis eius cognitio, imo necessaria: quando non alius est in vitam ingressus nisi nos ipsa concipiat in vtero, nisi pariat, nisi nos alat suis vberibus, denique sub custodia & gubernatione sua nos tueatur, donec exuti carne mortali, similes erimus Angelis. Neque enim pariter nostra infirmitas à schola non dimitti donec toto vitæ cursu discipuli fuerimus. Adde quod extra eius gremium nulla est speranda peccatorum remissio, nec vlla salus, teste Iesaja & Ioel. quibus subscribit Ezechiel, quem denuntiat in catalogo populi Dei non fore quos a caelesti vita abdicat. Sicuti ex opposito dicuntur nomen suum inscribere inter ciues Hierosolymæ, qui se ad veræ pietatis cultum conuertunt. Quæ ratione & alio Psalmo dicitur, Memento mei Ichoua in beneplacito populi tui: visita me in salute tua, vt videam beneficentiam electorum tuorum, læter in letitia gentis tuæ, gaudeam cum hereditate tua. Quibus verbis paternus Dei fauor & peculiare spiritualis vite testimonium ad gregem eius restringitur: vt semper exitialis sit ab Ecclesia discessio.

Porro quum de visibili Ecclesia sit sermo, matris nomen ostendit quomodo assistentia sit Ecclesie cognita: extra eam enim non est vita.
Iesaja, 37. 32.
Ioel, 2. 42.
Ezech. 17. 29.
Psal. 106. 4.

Matt. 22. 30.

Eph. 4. 11.

5. Cæterum quod huius loci proprium est exequi pergamus. Scribit Paulus Christum, vt impletet omnia, dedisse alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangelistas, alios autem pastores ac doctores, ad instaurationem sanctorum in opus administrationis, in ædificationem corporis Christi: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenè adultæ Christi. Videmus vt Deus, qui posset momento suos perficere, noit tamen eos a-
dolescere in virilem ætatem nisi educatione Ecclesiæ. Videmus modum exprimi: quia pastoribus iniuncta est caelestis doctrinæ prædicatio. Videmus omnes ad vnum cogi in eundem ordinem, vt mansucto & docili spiritu regendos se doctoribus in hunc vsum creatis permittant. Et hac nota pridem regnum Christi insignierat Iesajas, Spiritus meus qui in te est, & verba quæ posui in ore tuo. nunquam discedent neque ex ore tuo, neque ex ore feminis tui & nepotum. Vnde sequitur dignos esse qui fame & inedia pereant, quicumq; spirituales animæ cibum diuinitus sibi per manus Ecclesiæ porrectum respuunt. Fidem nobis Deus inspirat, sed Euangelij sui organo. sicuti admonet Paulus fidem esse ex auditu. Sicuti etiam penes Deum sua residet potentia ad seruandum: sed eam in Euangelij prædicatione (eodem Paulo teste) depromit atque explicat. Hoc consilio voluit olim sacros haberi conuentus ad sanctuarium, vt fidei consensum aleret doctrina per os sacerdotis prolata. Nec aliò spectant magnifici illi tituli, vbi templum vocatur requies Dei, sanctuarium eius domicilium, vbi dicitur sedete inter Cherubim: quàm vt pretium, amorem, reuerentiam ac dignitatè caelestis doctrinæ ministerio concilient: quibus alioqui non parum derogaret mortalis & contempti hominis aspectus. Ergo vt sciamus ex vasis testaceis nobis proferri inestimabilem thesaurum, Deus ipse in medium prodit, & quatenus huius ordinis author est, vult se præsentem in sua institutione agnosci. Itaq; postquam auguriis, diuinationibus, artibus magicis, nec omantiæ aliisq; superstitionibus suos vetuit dare operam, subiicit se daturum quod pro omnibus sufficere debeat, nempe Prophetis nunquam destitutum iri. Sicuti autem veterem populum non ablegauit ad Angelos, sed doctores excitauit è terra, qui verè præstaret munus Angelicū: ita & nos hodie humanitas vult docere. Ac sicut olim non contentus fuit sola Lege, sed sacerdotes addidit interpretes, ex quorum labiis populus inquireret verum illius sensum: ita hodie non tantum vult nos esse lectioni attentos, sed magistros etiam præficit quorum opera adiuemur. Cuius rei duplex est utilitas. nam ab vna parte optimo examine obedientiam nostram probat, vbi eius ministros, nõ secus atq; ipsum, loquentes audimus: ex opposito etiam nostræ infirmitati cõsultat, dum per interpretes humano more nos maualt alloqui, vt ad se alliciat, quàm tonando à se abigere. Et certè quàm nobis expediat hæc familiaris docendi ratio, sentiunt omnes pij ex formidine qua merited illos consternat Dei maiestas. Quibus autem videtur ex hominum, qui ad docendum vocati sunt, cõtemptu exinaniri doctrinæ autoritas, hi ingratitude suam produnt: quia inter tot præclaras doctores quibus ornauit Deus humanum genus, hæc prærogatiua singularis est, quod dignatur ora & linguas hominum sibi consecrare, vt in illis sua vox personet. Quare ne vicissim & nos obedienter amplecti pigeat salutis doctrinam eius mandato & ore propositam: quia etiam externis mediis alligata non est Dei virtus, nos

Mater enim nobis assistit, vt inuicem, custodiat, ministerium faciat apud am Dominum: ut possit, quod nobis abnũciat, donec eius causatione in virilem ætatem a- dolescamus.

Iesaja, 59. 21.

Rom. 10. 17.

Psal. 17. 2. 14.

Psal. 80. 2.

2. Cor. 4. 7.

Leu. 19. 31.

Nec hic educatio nisi molis est contenenda.

Imo duplici ratione nobis est utilis.

Quæ utilitatem tollit quæ Ecclesie continent pastores & doctores.

tamen ordinario docendi modo alligauit: quem dum reculant tenere fanatici homines, multis se exitalibus laqueis inuoluunt. Multos impellit vel superbia, vel fastidium, vel aemulatio, vt sibi persuadeant priuatim legendo & meditando se posse satis proficere, atque ita contemnunt publicos cœtus, & prædicationem superuacua ducant.

Quoniam autem sacrum vnitatis vinculum quantum in se est soluunt vel abrumpunt: nemo iustam impij huius diuortij pœnam effugit quin se pestiferis erroribus ac tereterrimis delirijs fascinet. Quare vt vigeat apud nos pura fidei simplicitas, ne vti grauemur hoc pietatis exercitio, quod Deus nobis sua institutione monstrauit esse necessarium, & tantopere commendat. Deo qui aures diceret claudendas esse nemo vnquam vel ex petulantissimis canibus inuentus est: sed omnibus seculis difficile fuit certamen Prophetis & pijs doctõribus contra impios, quorum peruicacia nunquam iugum hoc subire potest vt ore & ministerio hominum doceantur. Quod perinde est ac Dei faciem, quæ nobis in doctrina affulget, delere. Neque enim fideles olim alia de causa faciem Dei in sanctuario querere iussi sunt, idque toties repetitur in Legge, nisi quia Legis doctrina & Prophetica exhortationes erant illis viua Dei imago, sicuti Paulus in sua prædicatione lucere asserit gloriam Dei in facie Christi. Quo magis detestabiles sunt apostatae, qui scindendis Ecclesijs inhiant, perinde ac si oues abigerent a caulis, ac proiicerent in fauces luporum. Nobis verò quod ex Paulo citauimus tenendum est, Ecclesiam non aliter ædificari quàm externa prædicatione, nec alio vinculo inter se retineri sanctos, nisi dum vno consensu discendo & proficiendo ordinem Ecclesiæ à Deo præscriptum colunt. In hunc præcipuè finem, vt dixi, iussi sunt olim fideles sub Legge confluere ad sanctuarium: quia dum Moses de habitaculo Dei loquitur, simul locum nominis Dei appellat vbi Deus memoriam nominis sui posuit. Quo apertè docet nullum sine pietatis doctrina esse illius vsum. Nec dubium est quin eadem etiam ratione Dauid ingenti spiritus amaritudine queratur se tyrannica hostium seuitia prohiberi tabernaculi ingressu. Multis ferè videtur puerilis lamentatio, quod minimum iacturæ fieret, non multum etiam voluptatis periret carere templi atrio, modò suppetent aliæ deliciae. Hac tamen vna molestia, anxietate & mœstitia se vri & cruciari & propè absumi deplorat: nempe quòd fidelibus nihil pluris est hoc adminiculo, quo Deus suos gradatim in sublimè attollit. Nam & hoc notandum est, Deum in speculo suæ doctrinæ ita semper se ostendisse sanctis Patribus, vt spiritualis esset cognitio. Vnde & templum non modò facies eius, sed (omnis superstitionis tollendæ causâ) scabellum pedum vocatur. Atque hic est felix ille occurfus in vnitatem fidei, dum à summo vsque ad infimum omnes ad caput aspirant. Quicquid templorum alio consilio ædificauerunt Deo Gentes, mera fuit cultus eius profanatio: ad quam etiã non pari crassitie, aliquatenus tamen prolapsi sunt Iudæi. quod illis ex ore Iesaiæ Stephanus exprobrat, Deum scilicet non habitare in templis manufactis, &c. Quia solus Deus templa sibi suo sermone in legitimum vsum sanctificat. Et siquid temere tentamus eius iniussu, protinus malo principio adhærescunt aduentitia figmenta, quibus malum sine modo propagatur. Inconsideratè tamen Xerxes, dum consilio magorum omnia Græciæ templa exussit, vel diruit: quòd absurdum putaret deos, quibus omnia liberè patere debent, parietibus & tegulis includi. Quasi verò non sit in Dei potestate, vt nobis propinquus sit, quodammodo ad nos descendere: & tamen neque mutare locum, neque nos affigere terrenis medijs: sed potius vehiculis quibusdam nos sursum efferre ad cælestem suam gloriam, quæ sua immensitate omnia replet, tum verò cælos altitudine superat.

Psal. 105. 4.

2. Cor. 4. 6.

In hunc finem, educationis sibi hinc filiorum. Et Iesaiæ, vsque ad hunc. Vbi confluere ad sanctuarium.

Psal. 132. 7.

Psal. 99. 5.

1. Paral. 28. 2.

Templorum ante & post Christi suam exhibitio ab Iudæis, & legum vsum.

Ministerium secundum officium est, non utiamen a spiritu Dei separatum.

7. Timonia.

Malach. 4. 6.

1. Ian. 15. 16.

1. Pet. 1. 12.

Exod. 26. 24.

Psal. 84. 1.

Act. 7. 43.

Cic. lib. 2 de legib. Strabo, lib. 4.

feminæ

femine incorruptibili. Itaque gloriatur Paulus se per Euangelium genuisse Corinthios, 1. Cor. 4. 15. eosque apostolatus sui sigillum esse: imò se non esse literalem ministrum, qui tantum sonitu vocis aures percussit, sed datam sibi efficaciam Spiritus, ne inutilis sit doctrina. 1. Cor. 9. 11. 2. Cor. 3. 6. 1. Cor. 2. 4 Quo sensu etiam alibi Euangelium suum fuisse negat tantum in sermone, sed in virtute. Galat. 3. 2. Affirmat etiam Galatas ex auditu fidei Spiritum accepisse. Denique pluribus locis non modo se cooperarium Dei facit, sed partes sibi assignat conferendæ salutis. 1. Cor. 3. 9 Hæc certe omnia nunquam eo protulit ut vel tantillum sibi seorsum à Deo tribueret, sicuti breuiter alibi exponit, Labor noster non fuit inutilis in Domino secundum potentiam eius. 1. Thim. 3. 5 potentem in me efficacem. Item alibi, Qui efficax fuit in Petro erga Circumcisionem, in me etiam efficax fuit apud Gentes. Galat. 3. 8. Cæterum quam nihil separatim ministris residuum faciat, ex aliis locis patet, Qui plantat nihil est, & qui rigat nihil est: sed Deus qui dat incrementum. Item, Plus omnibus laboraui: non ego, sed gratia Dei quæ mihi aderat. 1. Cor. 3. 7. Et certe retinere sententias illas oportet, ubi Deus sibi ascribens mentis illuminationem & renouationem cordis, sacrilegium esse admonet siquam vtriusque partem homo sibi arrogat. Interim si ministris, quos Deus præficit, se quisque docilem offerat, ex fructu cognoscat non frustra placuisse Deo hunc docendi modum, nec frustra etiam fidelibus iugum hoc modestiæ impositum esse.

7 Enimuero de Ecclesiâ viuibili, & quæ sub cognitionem nostram cadit, quale iudicium facere conueniat, ex superioribus iam liquere existimo. Diximus enim bifariam de Ecclesiâ sacras literas loqui. Interdum quum Ecclesiâ nominant, eam intelligunt quæ re vera est coram Deo, in quam nulli recipiuntur nisi qui & adoptionis gratia filij Dei sunt, & Spiritus sanctificatione, vera Christi membra. Ac tunc quidem non tantum sanctos qui in terra habitant comprehendit, sed electos omnes qui ab origine mundi fuerunt. Sæpe autem Ecclesiæ nomine vniuersam hominum multitudinem in orbe diffusam designat, quæ vnum se Deum & Christum colere profitetur: Baptismo initiatur in eius fidem. Cœnæ participatione vnitatem in vera doctrina & charitate testatur: confessionem habet in verbo Domini, atque ad eius prædicationem ministerium conferuat à Christo institutum. In hac autem plurimi sunt permixti hypocritæ, qui nihil Christi habent præter titulum & speciem: plurimi ambitiosi, auari, inuidi, maledici, aliqui impurius vitæ, qui ad tempus tolerantur: vel quia legitimo iudicio conuinci nequeunt, vel quia non semper ea viget disciplinæ seueritas quæ debebat. Quemadmodum ergo nobis inuisibilem, solius Dei oculis conspicuam Ecclesiam credere necesse est, ita hanc, quæ respectu hominum Ecclesia dicitur, obseruare eiusque communionem colere iubemur.

8 Proinde, quatenus eam agnoscere nostra intererat, Dominus certis notis & quasi symbolis nobis designauit. Hæc quidem singularis est Dei ipsius prærogatiua, nosse qui sui sint, ut supra citauimus ex Paulo. Et certe ne hominû temeritas eò se proriperet prouisum est, ipso quotidie euentu admonente quàm longè sensum nostrum superet arcana illius iudicia. Nam & qui perditissimi videbantur, planèque deplorati fuerant, eius bonitate in viam reuocantur: & qui præ aliis stare videbantur, sæpe corrunt. Itaque, secundum occultam Dei prædestinationem (ut inquit Augustinus) plurimæ sunt foris oues, plurimi lupi intus. Nouit enim ac signatos habet qui nec eum nec se norunt. Ex iis autem qui palam eius ferunt signû, ipsius vnus oculi vident qui & sine fictione sancti sint, & in finem vsque perseveraturi: quod demum est salutis caput. Rursum tamen, quia alibi quatenus expedire prouidebat ut sciremus qui nobis habendi pro ipsius filiis essent, hac in parte se captiui nostro accomodauit. Et quoniam fidei certitudo necessaria nõ erat, quoddam charitatis iudicium eius loco substituit: quo pro Ecclesiæ membris agnoscamus qui & fidei confessione, & vitæ exemplo, & sacramentorum participatione eundem nobiscum Deum ac Christum profitentur. Ipsius autem corporis notitiam quo magis salutis nostræ necessariam esse nouerat, eo certioribus notis commendauit.

9 Hinc nascitur nobis & emergit conspicua oculis nostris Ecclesiæ facies. Vbiq; enim Dei verbum sincere prædicari atque audiri, ubi sacramenta ex Christi instituto administrari videmus, illic aliquam esse Dei Ecclesiam nullo modo ambigendum est: quando eius promissio fallere non potest, Vbiq; duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, ibi in medio eorum sum. Sed ut summam huius rei liquidò teneamus, his veluti gradibus progrediendum est: Ecclesiam vniuersalem, esse collectam ex quibuscunq;

Altera p. r. cap. de h. m. Ecclesiæ. Que est inuisibilis, & que respectu.

Et visibilis

Visibilis Ecclesiæ status.

Deus sui nosse qui sui sint.

Atamen nobis designatis qui sint pro filiis habentis.

Idque certis notis.

Ha nota sunt, ministeria verbi dei & sacramenta, notum & Christo visis, notum a totis fratre.

2. Tim. 2. 19.

Hom. 45. in Iohan.

Matt. 18. 20.

*Grætas in a-
grosenda Ec-
clesia.*

cunq̄ue gentibus multitudinem, quæ interuallis locorum distita & dispersa, in vnã ta-
men diuinæ doctrinæ veritatem consentit, & eiusdem religionis vinculo colligata est.
Sub hac ita comprehendi singulas Ecclesias, quæ oppidatim & vicatim pro necessitatis
humane ratione dispositæ sunt, vt vnaquæque nomen & auctoritatem Ecclesiæ iure
obtineat. singulos homines, qui pietatis professione inter Ecclesias eiusmodi censentur,
etiam si ab Ecclesiâ sint reuera extranei, ad ipsam tamen quodammodo pertinere, do-
nec publico iudicio exterminati fuerint. Quanquam paulo diuersa est in priuatis homi-
nibus atque in Ecclesiis æstimandis ratio. Vñ enim venire potest vt quos non omnino
putabimus dignos esse piorum consortio, tractare tamen instar fratrum, & fidelium lo-
co habere debeamus, propter communem Ecclesiæ consensum, quo feruntur & toleran-
tur in Christi corpore. Tales suffragio nostro non approbamus esse Ecclesiæ membra:
sed quem in populo Dei locum tenent, illis relinquimus, donec legitimo iure adima-
tur. At de ipsa multitudine aliter sentiendum est: quæ si ministerium habet verbi, & ho-
norat, si sacramentorum administrationem: Ecclesiâ proculdubio haberi & censeri me-
retur: quia sine fructu illa non esse certum est. Ita & Ecclesiæ vniuersali suam seruamus
vnitatem, quam dissecare semper studuerunt diabolici spiritus: nec conuentus legiti-
mos, qui pro locorum opportunitate distributi sunt, sua auctoritate fraudamus.

*Tertio parti-
scellens ab Ec-
clesiâ his notis
iustificata nullo
modo esse disci-
plinata.*

io Symbola Ecclesiæ dignoscenda, verbi prædicationem, sacramentorumque ob-
seruationem posuimus. Nam hæc nusquam esse possunt quin fructificent, & Dei benedi-
ctione prosperentur. Non dico, vbicumque prædicatur verbum, illic fructû mox exori-
ri: sed nullibi recipi & statim habere sedem, nisi vt suam efficaciam proferat. Vt cun-
que, vbi reuenter auditur Euangelij prædicatio, neque sacramenta negliguntur, illic
pro eo tempore neque fallax neque ambigua Ecclesiæ apparet facies: cuius vel authori-
tatem spernere, vel monita respuere, vel consiliis refragari, vel castigationes ludere, ne-
mini impune licet: multo minus ab ea deficere, ac eius abrumpere vnitatem. Tãti enim

*Qui sine sa-
cramentis non
possunt.*

*Veritate &
domus Dei de-
finitores.*

Ecclesiæ suæ communionem facit Dominus, vt pro transfuga & desertore religionis ha-
beat, quicumque se à qualibet Christiana societate, quæ modò verum verbi ac sacramen-
torum ministerium colat, contumaciter alienarit. Sic eius auctoritatem commendat, vt
dum illa violatur, suam ipsius imminutam censeat. Neque enim parui momẽti est, quòd
vocatur columna & firmamentû veritatis, & domus Dei. Quibus verbis significat Pau-
lus, ne intercedat veritas Dei in mundo, Ecclesiam esse fidam eius custodẽ: quia eius mi-
nisterio & opera voluit Deus puram verbi sui prædicationem conseruari, & se nobis o-
stendere patrem familiã, dum nos Spiritualibus alimentis pascit, & quæcunq̄ue ad salu-
tem nostram faciunt procurat. Non vulgaris etiam laus, quòd electa segregatãque dicitur
à Christo in sponsam, quæ esset sine ruga & macula, corpus & plenitudo eius. Vnde
sequitur, discessionem ab Ecclesiâ, Dei & Christi abnegationem esse: quo magis à tam
scelerato dissidio cauendum est: quia dum veritatis Dei ruinam, quantum in nobis est,
molimur, digni sumus ad quos conterendos toto iræ suæ impetu fulminet. Nec vllum
atrocius fingi crimen potest, quàm sacrilega perfidiã violare coniugium quod nobiscum
vnigenitus Dei filius contrahere dignatus est.

*Qui Christi
congregatos.*

*Coniugij sacri
violatores.*

*Et diligenter
ha notæ veni-
entis sunt,
quod eas Sa-
tan molitur
aut tollere,
aut defecione
nos ab Eccle-
sia eripere.*

ii Quare notas illas diligenter animis impressas teneamus, & pro Domini arbitrio
estimemus. Nihil est enim quod magis Satan moliat, quàm istorum alterutrum vel v-
trunq̄ue tollere & abolere: nunc vt notis istis abolitis & deletis, veram germanãque
tollat Ecclesiæ distinctionem: nunc vt iniecto earum contemptu, manifesta defecione
nos ab Ecclesiâ abripiat. Eius arte factum est vt pura verbi prædicatio aliquot seculis e-
uanuerit: & nunc eadem improbitate incumbit ad labefactandum ministerium: quod
tamen sic in Ecclesiâ Christi ordinauit, vt illo sublato, huius adificatio pereat. Iam ve-
ro quam periculosa, imò quam exitialis tentatio est, vbi vel in mentem venit discessio-
nem facere ab ea congregatione in qua signa conspiciuntur, ac tessere quibus sufficien-
ter Ecclesiam descriptam Dominus putauit? Videmus quanta vtrinque adhibenda sit
cautio. Nam ne sub Ecclesiæ titulo impostura nobis fiat, ad illam probationem, ceu ad
Lydiũ lapidem, exigenda est omnis congregatio quæ Ecclesiæ nomen obtendit. Si or-
dinem habet in verbo & sacramentis à Domino commendatum, non fallet: securè illi
honorem Ecclesiæ debitum deferamus. rursus verò si absque verbo & sacramentis se
venditat, à talibus prestigis non minus religiosè cauendum, quàm in altera parte teme-
ritas superbiãque fugienda.

Quo eripere.

*1. Quomodo ve-
rà Ecclesiam.*

*2. Quomodo
fiam.*

12. Quòd dicimus purum verbi ministerium & purum in celebrandis sacramentis ritum, idoneum esse pignus & arrhabonem, vt tutò possimus societatem in qua vtrun- que extiterit, pro Ecclesia amplexari, vsque eò valet vt nusquam abiicienda sit quandiu in illis perstiterit, etiam si multis alioqui vitiiis scatcat. Quinetiam poterit vel in doctrinè vel in sacramentorum administratione vitij quidpiam obrepere, quod alienare nos ab eius communione non debeat. Non enim vnus fuit formæ omnia veræ doctrinæ capi- ta. Sunt quædam ita necessaria cognitu vt fixa esse & indubitata omnibus oporteat, ceu propria religionis placita. qualia sunt, Vnum esse Deum: Christum Deum esse, ac Dei Filium: In Dei misericordia salutem nobis consistere, & similia. Sunt alia, quæ inter Ecclesie controuersa, fidei tamen vnitatem non dirimant. Quæ enim ob hoc vnum Eccle- siæ dilideant, si altera citra contentionis libidinem, citra pernicitiam asserendi, animas à corporibus demigrantes in cælum conuolare putet: altera nihil ausit definire de loco, cæterum viuere tamen Domino certò statuat: Verba sunt Apostoli, Quicumque perfe- cti sumus, idem sentiamus: siquid aliter sapitis, hoc quoque vobis Dominus reuelabit. Annon satis indicat, dissensionem de rebus istis non ita necessariis, dissidij materiam esse non debere inter Christianos? Primum quidem est vt per omnia consentiamus: sed quoniam nemo est qui non aliqua ignorantie nubecula obuolutus sit: aut nullam relin- quamus Ecclesiam oportet, aut hallucinationem condonemus in iis rebus, quæ & inuio- lata religionis summa & citra salutis iacturam ignorari possint. Hic autem patrocinari erroribus vel minutissimis nolim, vt blandiendo & conuiuendo censens fouendos: sed dico, non temere ob quilibet dissentiuiculas deferendam nobis Ecclesiam, in qua dun- taxat ea salua & illibata doctrina retineatur qua constat incolumitas pietatis, & sacra- mentorum vsus à Domino institutus custodiatur. Interim si nitimur emendare quod displicet, facimus id ex officio nostro. Et huc pertinet illud Pauli, Si melius quid sedenti reuelatum fuerit, prior taceat. Vnde constat singulis Ecclesie membris demandatum publicæ adificationis studium pro mensura gratiæ suæ, modò decenter & secundum ordi- nem: hoc est, ne vel Ecclesie communionem renuntiemus, vel in ea permanentes pa- cem & disciplinam rite compositam turbemus.

13. In vitæ autem imperfectione toleranda multò longius procedere indulgentia no- stra debet. hic enim valde lubricus est lapsus: neque vulgaribus machinamentis hic Sa- tan nobis insidiatur. Fuerunt enim semper qui falsa absolutæ sanctimonie persuasione imbuti, tanquam aerij quidam demones iam facti essent, omnium hominum consor- tium aspernarentur, in quibus humanum adhuc aliquid subesse cernerent. Tales olim erant Cathari, & (qui ad eorum vesaniam accedebant) Donatistæ. Tales hodie sunt ex Anabaptistis nonnulli, qui supra alios volunt videri profecisse. Alij sunt qui in conside- rato magis iustitiæ zelo quam insana illa superbia peccant. Dum enim apud eos quibus Euangelium annuntiatur, eius doctrinæ non respondere vitæ fructum vident, nullam il- lic esse Ecclesiam statim iudicant. Iustissima quidem est offensio, & cui plus satis occa- sionis hoc miserrimo seculo præbemus. nec excusare licet maledictam nostram igna- uiam, quam Dominus impunitam non sinet: vt iam grauibus flagellis castigare incipit. Væ ergo nobis, qui tam dissolutæ flagitiorum licentia committimus vt propter nos vul- nerentur imbecilles conscientie. Sed in hoc vicissim peccant illi quos diximus, quòd of- fensionis suæ modum statuere nesciunt. Nam vbi Dominus clementiam exigit, omissa illa, totos se immoderatæ seueritatis tradunt. Quia enim non putant esse Ecclesiam vbi non est solida vitæ puritas & integritas, scelerum odio à legitima Ecclesia discedat, dum à factione improborum declinare se putant. Allegant, Ecclesiam Christi sanctam esse. Verum, vt simul intelligant esse ex bonis & malis permixtam, illam ex ore Christi para- bolam audiant, in qua reti comparatur, quo pisces omne genus colliguntur, neque seli- guntur donec in litore sint expositi. Audiant agri esse similem, qui bona fruge confitus, zizanijs, inimici fraude inficitur: quibus non expurgatur, donec in aream aduecta fuerit messis. Audiant denique aream esse, in qua sic collectum est triticum vt sub palea deli- tescat, donec vanno & cribro repurgatum, in horreum tandem reconditur. Quòd si hoc malo ad diem vsque iudicij laboraturam Ecclesiam pronuntiat Dominus, vt improbo- rum permixtione oneretur, frustra nullo naxuo insperam quarunt.

14. Sedenim rem intolerabilem esse clamant, quòd vitiorum pestis ita passim graf- satur. Quid si Apostoli sententia hic quoque occurrit? Inter Corinthios non pauculi er-

Nec satis con- se esse, vt quispi- am ab Eccl. se- fia visibili de- fectus, etiam si vel communis professo qui- busdam corru- ptis iniquis- tur.

Quæ possunt esse eiusmodi contumelie.

Ratio huius ob- seruatiõis.

Causa necessa- ria.

Membrorum Ecclesie effi- cium.

Nec receden- di est ab Ec- clesia, etiam si quorundam vitia plurimis vitijs r. ferta sit.

In hanc regu- lam peccant ve- res & recent- ses Cathari.

Ratio.

Horum obre- ctio prima. Resp. ex verbis Christi para- bolis.

Obiectio secun- da.

rauer

Phil. 3. 15.

1. Cor. 14. 30.

Mat. 13. 47.

Ibid. 24. Mat. 3. 12.

*Responfo, à con-
fideratione fta-
tus Ecclefie
Criminofa.*

rauerant, fed totum propè corpus labes occuparat: non vna erat peccati fpecies, fed plu-
rima: neque leuia erant errata, fed horrenda quedam flagitia: non fola erat morum cor-
ruptio, fed doctрина. Quid hic fanctus Apoftolus: hoc eft, cœleftis Spiritus organum, cu-
ius testimonio ftat & cadit Ecclefia: an diuifionem ab illis querit: an eos à Chriftri regno
abdicat? an vltimo anathematis fulmine ferit: Non modò nihil horum agit: fed Eccle-
fiam Chriftri fanctorumque focietatem & agnofcit & prædicat. Si inter Corinthios ma-
net Ecclefia, vbi feruent contentiones, feclæ, emulationes: vbi lites vigent & iurgia, cum
habendi cupiditate: vbi palàm approbatur fcelus quod Gentibus ipsis foret execrabile:
vbi petulanter profcinditur Pauli nomen, quem ceu patrem colere debuerant: vbi qui-
dam mortuorum refurrektionem ludibrio habent, cum cuius ruina totum corruit Euan-
gelium: vbi Dei gratiæ ambitioni non charitati feruiunt: vbi permulta indecenter & in-
ordinate geruntur: & ideo manet quòd ministerium verbi & facramentorum illic non
repu diatur: quis audeat Ecclefie titulum eripere iis quibus decima pars iftorum crimi-
num impingi nequeat? Qui tanta morofitate fœuiunt in præfentes Ecclefias, quid quefo
Galatis feciffent tantum non Euangelij defertoribus: apud quos tamen idem Apoftolus

*Et Ecclefia
Galatis.*

In princi-
pio epift.

*Tert. à obie-
ctio.*

15 Obiiciunt etiam quòd Paulus grauiter Corinthios obiurgat, quia flagitiofum ho-
minem in fuo contubernio ferant: deinde generalem fententiam ponit, qua nefas eſſe
pronuntiat cum homine probroſe vitæ vel panem comedere. Hic exclamant, Si vulga-
rem panem comedere non licet, panem Domini comedere qui liceat? Fateor certè ma-
gnum probum eſſe ſi inter filios Dei locum habeant porci & canes: multo etiam maius
ſi illis proſtituatur factofanctum Chriftri corpus. Neque verò, ſi bene moratæ erunt Ec-
cleſiæ, ſceleratos in ſinu ſuo ferent: nec ad ſacrum illud epulum dignos ſimul ac indi-
gnos promiſcuè admittent. Verùm quia non ita ſedulò ſemper aduigilant paſtores, in-
terdam etiam indulgentiores ſunt quàm oporteat, vel impediuntur quominus eam
quam vellent ſeueritatem exercere poſſint: fit vt non ſemper ſubmoueantur etiam pa-
làm mali à ſanctorum cõtubernio. Hoc vitium eſſe fateor: neque extenuare volo, quum
Paulus acriter in Corinthiis reprehendat. Verùm etiam ſi Ecclefia in officio ceſſet, non
ideo protinus vniuſcuiuſque priuati erit iudicium ſeparationis ſibi ſumere. Non equi-
dem nego quin pij hominis fit ab omni priuata improborum conſuetudine ſe ſubdu-
cere, nulla ſe voluntaria cum ipsis neceſſitudine implicare. ſed aliud eſt malorum fugere
contubernium: aliud, ipſorum odio, Eccleſiæ communionem renuntiare. Quòd autem
facilegium eſſe putat participare cum illis panem Domini, in eo rigidiore multò ſunt
quàm Paulus. Nam quum ad ſanctam & puram participationem nos hortatur, non exi-
git vt vnus alium examinet, aut vnusquiſque totam Eccleſiam: ſed vt ſinguli ſe probent.
Si cum indigno communicare nefas eſſet, iuberet certè Paulus nos circumſpicere annon
aliquis in multitudine eſſet cuius immunditia pollueremur. nunc quum probationem
ſuipſorum ſolum à ſingulis requirit, oſtendit minimè nobis obeſſe ſiqui indigni ſe no-
biſcum ingerant. Nec aliò ſpectat quod poſtea ſubiicit, Qui indignè māducat, iudicium
ſibi manducat & bibit. Non dicit aliis, ſed ſibi. Et meritò: neque enim in ſingularum ar-
bitrio ſitum eſſe debet qui recipiendi & qui repellendi ſint. Totius Eccleſiæ hæc cog-
nitiõ eſt, quæ exerceri ſine legitimo ordine non poteſt, vt fuſius poſtea dicitur. Iniquum
ergo erit priuatum aliquem alterius indignitate pollui, quem arcere ab accèſſu nec po-
teſt nec debet.

1. Cor. 5. 2

*Reſponſi. per
conceſſionem.*

*Reſ. 2. per di-
ſmiſſionem.*

*Inſtantiæ di-
ſtina.*

1. Cor. II. 28.

Ibidem, 29.

*Horum obie-
ctiuum origo,
& ſchiſmatico-
rum pictura.*

Lib. 2. contra
Parm. cap. 1.

*Al. Anon. 71.
non om. com. 1.
ſin. 152.*

16 Quanquam autem ex inconsiderato iustitiæ zelo hæc tentatio bonis etiam interdum oboritur: hoc tamen reperiemus, nimiam morositate[m] ex superbia magis & fastu fallique sanctitatis opinione, quam ex vera sanctitate veròque eius studio nasci. Itaque qui ad faciendam ab Ecclesia defectionem sunt aliis audaciores, & quasi antesignani, ij vplurimum nihil aliud causæ habent nisi vt omnium contemptu ostentent se aliis esse meliores. Bene ergo & prudenter Augustinus, Quum pia (inquit) ratio & modus Ecclesiastica discipline vnitate[m] Spiritus in vinculo pacis maximè debeat intueri: quod Apoftolus sufferendo inuicem præcipit custodiri, & quo non custodito, medicina viuidicta non tantum superflua, sed etiam pernicioſa, & propterea iam nec medicina esse conuin-
citur: illi filij mali, qui non odio iniquitatum alienarum, sed studio contentionum sua-
rum infirmas plebes, iactantia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere
affectant, superbia tumidi, peruicacia vesani, calūniis insidiosus, seditionibus turbulenti, ne
luce

Vid. Cal-
ui. libelli
de cena
Domini
& infra.
adu. Ana-
baptistas

luce veritatis carere ostendantur, umbram rigidæ severitatis obtinent: & quæ in Scripturis sanctis, salua dilectionis sinceritate, & custodita pacis unitate, ad corrigenda fraterna vitia, moderatori curatione fieri præcepta sunt, ad sacrilegium schismatis, & occasione præcisionis vsurpant. Piis autem & placidis hominibus hoc consilium dat, ut misericorditer corripiant quod possunt: quod non possunt, patienter ferant, & cum dilectione gemant atque luceant: donec aut emendet Deus ac corrigat, aut in messe eradicet zizania, & paleas ventilet. His armis præmunire se pij omnes studeant, ne, dū strenui & animosi iustitiæ vindices sibi videntur, a regno cælorum, (quod est vnicum iustitiæ regnum) deficiant. Nam quia in hac externa societate, Ecclesiæ suæ communionem Deus coli voluit: qui odio improborum tesseram eius societatis frangit, viam ingreditur qua proclivis est a sanctorum communione lapsus. Cogitent, in magna multitudine complures esse verè sanctos & innocentes coram oculis Domini, qui aspectum suum fugiant. Cogitent, & ex iis qui morbidi videntur, multos esse qui in vitiis suis nequaquam sibi placent aut blandiuntur, sed serio timore Domini identidem expurgati, ad integritatem maiorem aspirant. Cogitent non ferendum esse de homine iudicium ab vno facto: quando sanctissimi interdum gravissimo casu excidunt. Cogitent plus subesse ad colligendam Ecclesiam momenti, tum verbi ministerio, tum sacrorum mysteriorum participationi, quàm ut quorundam impiorum culpa, vis illa tota evanescere queat. Postremo reputent, in censenda Ecclesia plures esse diuinum quàm humanum iudicium.

Eiusdem libri cap. 1.

Diuum abser-
sus h. c. sancta
la consilium ac
uisum vome-
ndum. idque
multiplex.

1.

2.

3.

4.

5.

17 Quod etiam obtinent non abs re sanctam vocari Ecclesiam, perpendere conuenit qua excellat sanctitate: ne, si Ecclesiam nolimus admittere nisi numeris omnibus absolutam, nullam relinquamus. Verum quidem est quod ait Paulus, Christum seipsum tradidisse pro Ecclesia, ut illam sanctificaret: mundasse lauacro aquæ in verbo vitæ, ut sibi exhiberet gloriosam sponsam, non habentem maculam aut rugam, &c. Nihil tamen & istud verius est, Dominum quotidie operari in rugis eius expoliendis, maculisque abstergendis. Vnde sequitur, nondum peractam esse eius sanctitatem. Sic ergo sancta est Ecclesia ut quotidie proficiat, nondum perfecta sit: quotidie procedat, nondum peruenit ad sanctitatis metam: quemadmodum alibi quoque fusius explicabitur. Quod ergo sanctam fore Ierusalem vaticinantur Prophetae, per quam alieni non sint transituri: sacrosanctum templum, quò impuri non sint ingressuri: non accipiamus perinde ac si nullus in Ecclesiæ membris nævus resideret. sed quia toto studio ad sanctimoniam & solidam puritatem aspirant, mundities illis quam nondum plenè consequuti sunt, Dei benignitate tribuitur. Et quanquam rara sæpius indicia eiusmodi sanctificationis extant inter homines, statuendum tamen est, nullum fuisse ab orbe condito tempus quo Ecclesiam suam Dominus non habuerit: nullum etiam fore ad consummationem vsque seculi, quo non sit habiturus. Nam etsi statim à principio vniuersum genus hominum Adæ peccato corruptum ac vitiatum est: ex hac tamen ceu polluta massa semper vasa aliqua in honorem sanctificat: ne vlla sit ætas quæ non suam misericordiam experiatur. Quod certis promissionibus testatum fecit, quales sunt istæ, Ordinavi testamentum electis meis: iuravi Dauid seruo meo, Vsq̄ue in æternum propagabo semen tuum: in generatione & generatione ædificabo sedem tuam. Item, Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. hæc requies mea in seculum seculi, &c. Item, Hæc dicit Dominus qui dat solem in lumen diei, lunam & stellas in lumen noctis. Si defecerint leges istæ coram me, tunc & semen Israel deficiet.

Quarta obie-
ctio.

Responsio 1.

2.

Inflamiz.

Ioel. 3. 17.

Ier. 35. 8.

Responsio 1.

2.

Confirmatio, &
Dei promissio-
nibus.

Psal. 89. 4.

Psal. 132. 13.

Iere. 31. 35.

18 Huius rei Christus ipse, Apostoli, & fere omnes Prophetae exemplum nobis præbuerunt. Horrendæ sunt illæ descriptiones quibus Iesaias, Ieremias, Ioel, Habacuc, & alij Ecclesiæ Ierosolymitanæ morbos deplorant. In plebe, in magistratu, in sacerdotibus omnia vsque adeo corrupta erant, ut non dubitet Iesaias æquare Ierosolymam Sodomæ & Gomorrhæ. Religio partim contempta, partim contaminata: in moribus passim referuntur furta rapinæ, perfidiæ, cædes, & similia scelera. Neque tamen propterea aut nouas sibi Ecclesias erigebant, aut noua altaria extruebant Prophetae, in quibus separata sacrificia haberent: sed qualescunque essent homines, quia tamen reputabant Dominum apud eos verbum suum deposuisse, & ceremonias instituisse quibus illic colebatur, in medio impiorum cætu puras manus ad illum extendebant. Certè si putassent aliquid inde contagionis se contrahere, centies potius mortui fuissent quàm passi fuissent illic

Confirmatio al-
tera, ab exem-
plis Christi &
fidelium Dei
seruorum.

Ecclesiæ facies,
Prophetarum
seculo.

se pertrahi. Nihil ergo eos retinebat quominus discessionem facerent, quàm seruandæ unitatis studium. Quòd si religio sanctis Prophetis fuit, ob plurima & maxima scelera non vnius aut alterius hominis, sed propemodum totius populi, se ab Ecclesia alienare: nimium nobis arrogamus, si protinus audemus ab Ecclesiæ communionem deficere vbi non omnium mores vel nostro iudicio vel Christianæ etiam professioni satisfaciunt.

Christi mō
s. s. s. s. s.
s. s. s. s. s.

19 Iam Christi & Apostolorum seculum quale fuit? Neque tamen impedire potuit desperata illa Phariseorum impietas, & quæ tunc passim regnabat dissoluta viuendi licentia, quin iisdem sacris cum populo vterentur, & in vnum cum reliquis templum ad publica religionis exercitia conuenirent. Vnde id, nisi quia sciebant malorum societate minimè pollui qui pura conscientia iisdem sacris communicarent? Si quem parum mouent Prophetæ & Apostoli, ille saltem Christi authoritati acquiescat. Bene ergo Cyprianus, Et si videntur (inquit) in Ecclesia zizania, aut vasa impura, non est tamen cur ipsi de Ecclesia recedamus: nobis modò laborandum vt frumentum esse possimus: nobis danda opera & quantum licet innitendum vt vas aureum vel argenteum simus. Cæterum si filia vasa confringere, solius Domini est, cui & virga ferrea data est: nec quisquam sibi quod proprium est soli Filio vendicet, vt ad aream ventilandam & purgandam paleam sufficiat, zizaniæque omnia humano iudicio segreganda. Superba est ista obstinatio, & sacrilega præsumptio, quam sibi furor prauus assumit, & c. Fixum igitur vt rûque istorum maneat, nihil excusationis eum habere qui externam Ecclesiæ communionem sponte deserit, vbi Dei verbum prædicatur, & sacramenta ministrantur: deinde nihil ob stare vel paucorum vel multorum vitia quominus illic rite ceremoniis à Deo institutis fidem nostram profiteamur: quia nec alterius siue pastoris siue priuati indignitate læditur pia conscientia, nec minus pura sunt ac salutaria mysteria homini sancto & recto, quia simul ab impuris atrectentur.

Lib. 3. Epi. 5.
Et. spūsalio-
rum vitiorum.

Qui tamen ex
t. enam Eccle-
s. communica-
tionem non desi-
tuerunt.

20 Vtrà etiam progreditur eorum morositas & fastus: quia Ecclesiam non agnoscunt nisi minimis quibusque neuis puram, imò probis doctoribus succensent: quia fideles ad profectum hortando, tota vita sub vitiorum onere gemere doceant, & ad veniam confugere. Hoc enim modo iactant à perfectione abduci. Fateor quidè in vrgenda perfectione non lentè vel frigidè laborandum, ac multo minus cessandum esse: sed eius fiducia, dum adhuc in cursu sumus, imbuere animos, diabolicum esse commetum dico. Itaque in symbolo Ecclesiæ peccatorum remissio appositè subnectitur. hanc enim non consequuntur nisi soli illius ciues ac domestici, quem admodum legitur apud Prophetam. Præcedere ergo debet ædificatio cælestis Ierusalem, in qua deinde indulgentia hæc Dei locum habeat, vt quicumque ad eam cõcesserint, eorum deleatur iniquitas. Dico autem ædificari primùm oportere, nõ quòd Ecclesia sine peccatorum remissione vlla esse queat: sed quia misericordiam suam Dominus non promisit nisi in sanctorum communionem. Est ergo primus nobis in Ecclesia ac regnum Dei ingressus, peccatorum remissio: sine qua nihil est nobis cum Deo fœderis aut cõiunctionis. Sic enim per Prophetam loquitur, In illa die percutiam vobis fœdus cum bestia agri, cum voluere cæli & reptili terræ. Arcum, gladium & bellum conteram de terra, & dormire faciam homines absque terrore. Desponsabo vos mihi in sempiternum. Desponsabo (inquam) in iustitia, in iudicio, in misericordia & miserationibus. Videmus qualiter per suam misericordiam nos sibi Dominus reconciliet. Sic & alibi, dum prædicat recolligendum populum, quem in ira dissipauerat, Mundabo (inquit) eos ab omni iniquitate qua peccarunt mihi. Quare in Ecclesiæ societatem ablationis signo inittiamur: quò doceamur non patere nobis in Dei familiam aditum nisi primùm eius bonitate sordes nostræ abstergantur.

Quia obie-
ctio.

Responso ob-
s. vna ad
veteres ac no-
uos Catholicos
Et. Quia vici-
nos, de peccato-
rum remissio-
ne.

Osee 2. 18.

Iere. 33. 8.

21 Neque verò per peccatorum remissionem nos in Ecclesiam modò semel recipit & cooprat Dominus, sed per eandem nos in ipsa conseruat ac tuetur. Quorsum enim attineret, veniam nobis fieri quæ nulli vsui futura esset? Irritam autem & delusoriam fore Domini misericordiam, si semel duntaxat obringeret, vnusquisque piorum sibi testis est: quia nemo non sibi conscius est per totam vitam multarum infirmitatum, quæ Dei misericordia indigent. Et sanè non frustra suis domesticis peculiariter hanc gratiam Deus promittit, nec frustra quotidie eundem reconciliationis nuntium illis deferri iubet. Itaque vt per totam vitam peccati reliquias circunferimus, nisi assidua in remittendis delictis Domini gratia sustentemur, momentum vnum in Ecclesia vix persistemus. Vocauit autem suos Dominus in æternam salutem. suis ergo illi peccatis veniam semper paratam

Responso ad
quædam obie-
ctionem con-
trarios per re-
missionem pe-
ccatorum pe-
pna reddi in-
firmitatem
in Ecclesia.

paratam esse cogitare debent. Quare certò statuendum, diuina liberalitate, intercedente Christi merito, per Spiritus sanctificationem, peccatorum gratiam nobis factam esse ac quotidie fieri, qui in Ecclesiæ corpus asciti & inferti sumus.

Matth. 16.
19, & 18.
18.
Iohã. 20.
23.
2. Cor. 5.
20.

22 Ad hoc bonum nobis impartendum clauces Ecclesiæ datæ sunt. Nò enim quum Apostolis mandatum dedit Christus, & potestatem contulit remittèdi peccata, hoc tantum voluit vt eos soluerent à peccatis qui ab impietate ad Christi fidem conuerterentur: sed magis vt hoc officio fungerètur perpetuò inter fideles. Quod Paulus docet, quò scribit legationem reconciliationis depositam esse apud Ecclesiæ ministros, quo subinde populum nomine Christi exhortentur ad se recòciliandum Deo. Ergo in sanctorum communionem, ipsius Ecclesiæ ministerio nobis assiduè remittuntur peccata, quum Presbyteri vel Episcopi, quibus hoc munus còmissum est, pijs conscientias Euangelicis promissionibus in spe veniæ & remissionis confirmant. idque tam publicè quàm priuatim, prout necessitas postulat. Sunt enim permulti, qui pro sua infirmitate, singulari pacificatione indigent. Et Paulus non tantum pro communi concione, sed etiam per domos testificationem se refert fidem in Christum, & vnumquenque sigillatim admonuisse de salutis doctrina. Tria igitur hinc nobis obseruanda sunt: Primùm, quantalibet sanctitate polleant filij Dei, hac tamen conditione semper esse, quandiu in mortali corpore habitant, vt sine peccatorum remissione consistere nequeant coram Deo. Deinde, hoc beneficium sic esse Ecclesiæ proprium, vt nò aliter eo fruamur quàm si permaneamus in illius communionem. Tertiò, per Ecclesiæ ministros & pastores nobis dispensari, vel Euangelij prædicatione, vel Sacramentorum administratione. atque hac in parte maximè emicere clauium potestatem quam Dominus fidelium societati contulit. Proinde vnusquisq; nostrum hoc officij sui esse cogitet, non alibi quærere remissionem peccatorum quam vbi Dominus eam posuit. De publica reconciliatione, quæ ad disciplinam spectat, suo loco diceretur.

*Id vel ex hoc
mo factò
quò, quod cla
ues Ecclesiæ
in hunc finem
præcipuè datæ
sunt, vt quide
hoc bonum
nobis imper
uanti.*

Act. 20. 20.

*Sìma respon
sionu ad quin
tam obsecro
nem, & breuis
refutatio Ca
tharorum.*

23 Quoniam autem phrenetici illi quos dixi spiritus hanc vnicam salutis anchoram eripere Ecclesiæ conantur: aduersus tam pestilentem opinionem fortius roborandæ sunt conscientiæ. Nouariani olim isto dogmate Ecclesias exagitarunt: sed Nouarianis non multum dissimiles nostrum quoque seculum habet quosdam ex Anabaptistis, qui ad eadem deliramenta relabuntur. Fingunt enim regenerari Dei populum in Baptismo in puram & Angelicam vitam, quæ nullis carnis sordibus vitietur. Quòd si post Baptisma quis delinquat, nihil præter inexorable Dei iudicium illi relinquunt. Breuiter, peccatori post acceptam gratiam lapsò spem veniæ nullam faciunt: quia non aliam agnoscunt peccatorum remissionem nisi qua primùm regeneramur. Etsi autem mendacium nullum à Scriptura clarius refutatur: quia tamen reperiunt isti quibus imponant (quem admodum & Nouatus olim plurimos habuit sectatores) breuiter ostendamus quantopere in suam aliorumque perniciem insaniant. Principiò, quum Domini iussu quotidie sancti repetant hanc precem, Remitte nobis debita nostra, se nimirum debitores confitentur. Neque frustra petunt. quia Dominus non aliud vbiq; petendum præscripsit quàm quod ipse daturus esset. Imò quum totam orationem exauditum iri à Patre sit testatus, hanc tamen absolutionem peculiari etiamnum promissione obsignauit. Quid vltra volumus? peccatorum confessionem à sanctis, & eam quidem assiduam, tota vita requirit dominus, & veniam pollicetur. Quæ audacia est aut à peccato illos eximere: aut, si impegerint, à gratia prorsus excludere? Iam quibus vult nos condonare septuagesies septies? annon fratribus? Quorsum præcepit nisi vt suam clementiam imitemur? Condonat igitur non semel aut bis: sed quoties delictorum agnitione consternati, ad eum suspirant.

Sexta obsecro.

*A Nouarianis olim propo
sita, ab Ana
baptistis reno
uata.*

*Responsio, for
ma peccandi à
Domino insi
sita hunc er
rorum mani
fest. conu. lit.
Matth. 6. 12.*

Matth. 18. 22.

Gen. 37.
18, & 28.

24 Atque (vt ab ipsis penè incunabilis Ecclesiæ ordiamur) Patriarchæ circumcisi erant, in fœdærs participationem allecti, edocti haud dubiè patris diligentia iustitiam & integritatem, quum in fratricidium conspirarunt. scelus erat vel perditissimis latronibus abominandum. Tandem manifestæ lude monitionibus, venderunt. hæc quoque intolerabilis fuit immanitas. Simeon & Leui, nefaria vltione & patris quoque iudicio damnata, in Sichimitas sæuierunt. Ruben cubile paternum spurcissimam libidine contaminauit. Indas dum scortationi vult indulgere præter naturæ legem, ad nurum ingreditur. Atqui tantum abest quin expungantur è populo electo, vt potius in capita erigantur. Quid porro dauid? quum præses esset iustitiæ, quanto cum flagitio, per in-

*Resp. 2. exem
plis quibusl.
ex veterè Ta
stanto deson
ptis, Moyses
& Dauidis te
stimonio con
probata.*

Gen. 34.
25, & 35.
22, & 38.
16.

N nocent

Ibid. 12. 13. nocentis sanguinis effusionem, viam cæcæ libidini patefecit? Jam regeneratus erat, ac inter regeneratos insignibus elogiis Domini ornatus. quod tamen vel inter Gentes horribile est flagitium perpetravit: & veniam tamè est cōsequutus. Et (ne singularibus exemplis immoremur) quot in Lege & Prophetis erga Israelitas extant diuinæ misericordiæ promissiones, toties comprobatur Dominus se placabilem exhibere populi sui offensis. Quid enim Moses promittit fore vbi populus in apostasiam prolapsus redierit ad Dominam? Reducet te Deus è captiuitate, & miserebitur tui, & congregabit te ex populis ad quos fueris dispersus. Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde ego te recolligam.

25 Sed nolo enumerationem inchoare quæ nunquam finienda esset. pleni enim sunt Prophetæ eiusmodi promissionibus, quæ populo infinitis sceleribus cooperto misericordiam tamè offerat. Quod grauius est flagitium rebellionis? diuortium enim inter Deum & Ecclesiam vocatur. at hoc Dei bonitate superatur. Quis est vir (inquit per Ieremiam) cuius si uxor corpus suum adulteris prostituerit, cum ea redire in gratiam sustineat? Tuis autè scortationibus omnes viæ pollutæ sunt Iuda, repleta fuit terra fœdis amoribus tuis. Reuertere tamen ad me, & ego te suscipiam. Reuertere auerſatrix, non auertam à te faciem meam: quia sanctus sum, & non irascor in perpetuum. Et sanè nõ alius esse affectus eius potest, qui affirmat se nolle mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur, & uiuat.

Ier. 1. 18. 23. Ideo quum templum Solomon dedicaret, in hunc quoq; vsum destinabat, vt orationes pro impetranda peccatorum venia factæ inde exaudirentur. Si peccauerint, dicebat, tibi filij tui (non est enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis suis, & egerint pœnitentiam in corde suo & conuersi deprecati te fuerint in captiuitate sua, dicentes, Peccauimus, iniquè egimus: & orauerint versus terram quam dedisti patribus eorum, & versus templum hoc sanctum: exaudies in cælo preces eorum, & propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi, & omnibus iniquitatibus eorum quibus præuaricati sunt in te. Nec frustra in Lege, quotidiana pro peccatis sacrificia Dominus ordinauit. nisi enim assiduis peccatorum morbis populum suum laborare Dominus præuidisset, nunquam illi constituisset hæc remedia.

26 An aduentu Christi, quo plenitudo gratiæ exerta fuit, hoc ademptum est fidelibus beneficium, ne pro delictorum venia audeant supplicare? ne, si Dominum offenderint, vllam misericordiam consequantur? Quid hoc erit aliud quàm Christum dicere in suorum perniciem venisse, non salutem, si quæ in Veteri testamento assidue sanctis parata erat Dei indulgentia in peccatis condonandis, nunc è medio sublata dicitur? Quòd si Scripturis fidem habemus, disertè clamantibus, in Christo demum gratiam & humanitatem Domini ad plenum apparuisse, effusam misericordiæ opulentiam, reconciliationem Dei & hominum adimpletam: ne dubitemus quin multo benignior nobis clementia celestis Patris exuberet potius quàm abscessa aut decurtata fuerit. Neque verò desunt illius documenta. Petrus, qui audierat abnegatum iri coram Angelis Dei qui apud homines nomen Christi non esset confessus, ter vna nocte, nec sine excommunicatione, abnegauit: non tamen à venia depellitur. Qui inordinatè vivebant apud Theſſalonicenses, sic castigantur vt inuidentur ad pœnitentiam. Ne ipsi quidem Simoni mago desperatio iniicitur, quin potius iubetur bene sperare, quum ad preces confugere suadet illi Petrus.

27 Quid quòd totas interdum Ecclesias grauiſſima peccata occuparunt, à quibus tamen eas Paulus clementer potius extricauit quàm earum capita deuoueret? Galatarum defectio non mediocre erat delictum: Corinthij eo minus illis erant excusabiles, quòd pluribus neque leuioribus flagitiis abundabant: neutri tamen à misericordia Domini excluduntur. Imò illi ipsi qui præ aliis immunditia, fornicatione & impudicitia deliquerant, nominatim inuitantur ad pœnitentiam. Manet enim æternumque manebit inuolabile pactum Domini, quod solenniter cum Christo vero Solomonone, eiusque membris fanciuit his verbis, Si dereliquerint filij eius Legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: si iustitias meas profanarint, mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eo. Denique ipsa symboli dispositione admonemur perpetuam residere in Ecclesia Christi delictorum gratiam: quòd Ecclesia velut constituta remissio peccatorum adhuc subiungitur.

28 Quidam aliquanto prudentiores, vbi vident tanta Scripturæ perspicuitate Nouati dogm

ti dogma refutari, non quodlibet delictum irremissibile faciunt, sed voluntariam Legis transgressionem, in quam sciens quis ac volens impeerit. Porro sic loquentes peccatum nullum venia dignantur, nisi sibi aberratum ignorantia fuerit. Verum quum Dominus in Lege, alia pro expiandis fidelium voluntariis peccatis, alia pro ignorantibus redimendis mandat offerri sacrificia: quantæ est improbitatis voluntario peccato nullum concedere piaculum? Dico nihil esse apertius quam vnicum Christi sacrificium valere ad remittenda sanctorum voluntaria peccata: quando Dominus carnalibus hostiis, veluti signaculis, id testatum fecit. Deinde quis ab ignorantia Dauidem excuset, quem tan topere constat fuisse in Lege eruditum? An nesciebat Dauid quantum foret adulterij & homicidij crimen, qui quotidie ipsum in aliis puniebat? An fratricidium res legitima Patriarchis videbatur? An ita malè profecerat Corinthij, vt lasciuia, impuritate, scortationem, odia, contentiones placere Deo putarent? An Petrus tam diligenter admonitus ignorabat quanti esset magistrum eiurare? Ergo Dei misericordiæ tam benignè se exerenti viam nostra malignitate ne præcludamus.

29 Equidem non me latet veteres scriptores peccata quæ quotidie remittuntur fidelibus interpretatos esse quæ ex infirmitate carnis obrepunt leuiora errata: poenitentiam verò solemnem, quæ pro grauioribus flagitiis tum exigebatur, illis visam esse non magis iterandam quam Baptismum. quæ sententia non ita est accipienda quasi aut præcipit in desperationem voluerint qui à prima poenitentia iterum recidissent, aut illa errata eleuare, perinde atque coram Deo exilia. Sciebant enim infidelitate sæpius titubare sanctos, iuramenta superuacua illis interdum excidere, in iram nonnunquam effere, imò prorumpere ad manifesta vsque conuitia, aliis præterea malis laborare quæ Dominus non leuiter abominatur: sed ita vocabant, vt distinguerent à publicis criminibus, quæ cum magno offendiculo in Ecclesiæ cognitionem veniebant. Quòd autem ad deò difficulter ignoscebant iis qui dignum aliquid animaduersione Ecclesiastica perpetrarant, non idèò fiebat quòd difficilem illis apud Dominum veniam putarent: sed hac seueritate volebant alios detertere ne temere prouerent in flagitia, quorum merito ab Ecclesiæ communiione alienarentur. Quamquam verbum Domini, quod hic pronica regula nobis esse debet, maiorem certè moderationem præscribit. Si quidem eousque intendendum docet disciplinæ rigorem, ne absorbeat à tristitia is cui præcipue consultum oportet: vt fusius suprà differuimus.

*Etio, Multa-
riam transgres-
sionem peccato-
rum ex Eccle-
sia emere.
Respon. 1. sum-
pta à sacrificio
rum considera-
tione.
Leuit. 4.
2. A summa
Euangelii.
3. Ab exem-
ple Dauidis.
Patriarcha-
rum.
Corinthiorum.
Petri.*

*Postrema ob-
iectio Non-
ianorum, ex Pa-
tribus, poeniten-
tiam solemnem
iterari nolentibus.
Respon. 1. quæ
hanc seuerita-
tem interpretat-
sunt.*

*Respon. 2. quæ
moderationem
laudat huius
seueritati oppo-
nit.*

CAPVT II.

Comparatio falsæ Ecclesiæ cum Vera.

Partes capituli.

- 1 Falsæ Ecclesiæ descriptio, accommodata ad Papisimum, successione personali tumentem, cuius refutatio subiicitur, sect. 1. 2. 3. & 4.
- 2 Ad criminationes Papisitarum de schismate & hæresi Orthodoxarum Ecclesiarum nomine responso, & quales hodie habendæ sint Ecclesiæ sub Papatu degentes, à quinta sectione ad finem capituli.

Vanti apud nos valere verbi & sacramentorum ministerium, & quousque procedere eius reuerentia debeat, vt sit nobis perpetua tessera dignoscendæ Ecclesiæ, explicatum est. Nempè vbicunq; integrum extat & illibatum, nullis morum vitiis aut morbis impediti quominus Ecclesiæ nomen sustineat. Deinde, illud ipsum leuiusculis erroribus non vitari quominus legitimum æstimeret. Porro errores quibus talis debeatur venia, eos esse indicatū est quibus præcipua religionis doctrina non lædatur, quibus non opprimantur quæ inter fideles omnes conuenire debent religionis capita: in sacramentis verò, qui legitimam authoris institutionem non aboleant nec labefactent. Atqui, simul ac in arcem religionis mendacium irrupit, summa necessariæ doctrinæ inuersa est, sacramentorum vsus corrumpit: certe Ecclesiæ interitum consequitur, perinde atq; de vita hominis actum est, iugulo transfixo, vel præcordiis lethalerit fauciat. Atque id ex Pauli verbis liquido euincitur, quum docet Ecclesiam fundatam esse super doctrinam Apostolorum & Prophetarū, ipso Christo summo angulari lapide. Si Ecclesiæ fundamentum est Prophetarum & Apostolorum doctrina, qua salutem suam in vao Christo reponere fideles iubentur, illam doctrinam tolle, quomodo amplius ædificium constabit? Corruat ergo Ecclesia necesse est vbi intercidit illa

*Ανακεφα-
λαίωσις eorum
quæ superiori
capite dicta
sunt.*

*Summa huius,
vbi regnant
falsitas et men-
daciū, illis
non est Eccle-
sia.
Ephes. 2. 20.
Falsitas, vbi
sincera doctrina
de Christo
non regit.*

1. Tim. 3. 15. religionis summa quæ sola sustinere eam potest. Deinde si vera Ecclesia columna est ac firmamentum veritatis, certum est non esse Ecclesiam ubi regnum occupauit mendacium & falsitas.

Vide c. 1. & infra sect. 10. & c. 8. sect. 12. Vid. sect. 11. & 12.

Et autem falsitas regnat sub Papismo. In se sequitur Papismo non esse Ecclesiam, quod à patribus conuentione probatur.

2 In eum modum quum res habeat sub Papismo, intelligere licet quid Ecclesiæ illic superfit. Pro verbi ministerio peruerfa & mendaciis cõflata illic regnat gubernatio, que puram lucem partim extinguit, partim suffocat. In locum Cœnæ Domini, foedissimum sacrilegium subiit: cultus Dei varia & non ferèda superstitionum congerie deformatus: doctrina (citra quam Christianismus non constat) tota sepulta & explosa: publici conuentus, idololatriæ & impietatis scholæ. Quare nullum est periculum ne ab exitiali tot flagitiorum participatione desciscendo, ab Ecclesiâ Christi diuellamur. Ecclesiæ communio non ea lege instituta est vt vinculum sit quo idololatria, impietate, ignorantia Dei aliisque malorum generibus irretiamur: sed potius, quo in timore Dei, & veritatis obedientia retineamur. Magnificè illi quidem suam nobis Ecclesiam commendant, nequa alia in

vid. sect. 5

Papiste tamè facta Ecclesiâ magnificè commendant, se ferè sentiunt schismaticos et hæreticos constituant.

Hinc commendationem successione personarum nomine inuocantur.

Sed nullus esse monumenta veterum ista successio, quæ à Christi veritate recedit.

Confirmatio huius probationis.

1. Exemplis schismaticis peccatis ex Ieremia. Ierc. 7. 4. 4. 2. Eccl. 10. 4.

3. Apost. Ad.

mundo esse videatur: postea, quasi re confecta, omnes schismaticos esse constituunt qui ab eius quam pingunt Ecclesiæ obedientia subducere se: omnes hæreticos, qui contra eius doctrinam mutire audent. Sed quibus rationibus veram se Ecclesiam habere confirmant? Allegant ex vetustis annalibus quid olim in Italia, in Gallia, in Hispania fuerit. A sanctis illis viris qui sana doctrina fundarunt excitaruntque Ecclesias, doctrinamque ipsam & Ecclesiæ ædificationem suo sanguine stabilierunt, se originem ducere. Ecclesiam verò sic & spiritualibus donis, & Martyrum sanguine apud se consecratam, perpetua Episcoporum successione conseruatam fuisse ne intercideret. Cõmemorant quanti hanc successione fecerint Irenæus, Tertullianus, Origenes, Augustinus, & alij. Quam frivola sint ista & planè ludicra, faciam vt nullo negotio intelligant ij qui mecum ea paululum expendere volent. Equidem eos quoque hortarer vt huc animum seriò aduerterent, siquid docendo proficere in eam posse considerem. sed quando illis, ommissa veritatis ratione, hoc vnum propositum est quacunq; possunt via rem suam agere, pauca tantum dicam quibus sese boni viri & veri studiosi ab eorum captionibus expedire queant. Primùm ab illis quero cur non Aphricam citent, Ægyptum, & totam Asiam. Nempe quia in omnibus illis regionibus desit sacra hæc Episcoporum successio, cuius beneficio se Ecclesias retinuisse gloriantur. Eò igitur recidit, se ideo veram habere Ecclesiam, quia ex quo esse cepit, non fuerit Episcopis destituta: perpetua enim serie alios alis successisse. Sed quid si Græciam illis regeram? Quæro igitur iterum ab ipsis cur apud Græcos peruisse Ecclesiam dicant, apud quos nunquam interrupta fuit illa Episcoporum successio, vnica, eorum opinione, Ecclesiæ custos & conseruatric. Græcos faciunt schismaticos. quo iure: quia à sede Apostolica desciscendo, priuilegium perdiderunt. Quid? annon multo magis perdere merentur qui à Christo ipso deficiunt? Sequitur ergo euandidum esse prætextum successione, nisi Christi veritatem, quam à patribus per manum acceperint, saluam & incorruptam posterij retineant, ac in ea permaneant.

3 Ergo non aliud hodie prætendunt Romanenses quàm Iudæos olim obtendisse apparet, quum cecitatis, impietatis, idololatriæ à Prophetis Domini arguerentur. Nam vt illi templum, ceremonias, sacerdotia gloriosè iactabant, quibus rebus ecclesiam, magno, vt sibi videbantur, argumento meriebantur: ita pro ecclesia externæ quædam larvæ ab his opponuntur, quæ longè sæpe absunt ab ecclesia, & citra quas ecclesia optimè constare potest. Quare neque alio argumento refutandi nobis sunt, quàm quo aduersus stultam illam Iudæorum confidentiam pugnabat Ieremias. nempe ne glorientur in verbis mendacibus, dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Quando nihil Dominus vspsiam suam agnoscat nisi ubi verbum suum auditur, ac religio se obseruatur. Ita quum gloria Dei inter Cherubim in sanctuario sederet, eamq; sedem sibi statam fore pollicitus esset ipsis: ubi cultum eius prauis superstitionibus corrumpunt sacerdotes, aliò transnigrat, & locum sine vlla sanctitate relinquit. Si templum illud quod videbatur perpetuæ Dei habitationi consecratum, derelinqui à Deo ac profanescere potuit, non est quòd nobis isti fingant Deum ita personis aut locis alligatum, & absixum externis obseruationibus, vt manere apud eos oporteat qui titulum modò & speciem ecclesiæ habent. Atque hæc est contentio quam habet Paulus in epistola ad Romanos, à nono capite vsque ad duodecimum. Hoc enim vehementer turbabat infirmas conscientias, quòd quum viderentur esse populus Dei, euangelij doctrinam non modo

modo

modò respuebant, sed etiam perfequebantur. Postquam ergo doctrinam exposuit, hanc difficultatem renouet: ac negat Iudæos illos, veritatis hostes, esse Ecclesiam: utcunque nihil eis deesset quod posset ad externam Ecclesiæ formam alias desiderari. Ideoq; negat, quia Christum non amplecterentur. Aliquanto etiam expressius in Epistola ad Galatas: vbi Ismaelem cum Isaac comparando, multos dicit in Ecclesia tenere locū ad quos non pertinet hæreditas; quia progeniti non sunt ex libera matre. Vnde etiam ad comparationem duplicis Ierosolymæ descendit: quia sicuti in monte Sina Lex est lata, Euangelium verò ex Ierusalem prodit: sic multi feruenter nati & educati, filios Dei & Ecclesiæ se esse non dubitanter iactant: imò superbè despiciunt genuinos Dei filios, quum sint ipsi degeneres. Nos quoq; ex opposito, dum audimus semel de celo pronuntiatum esse, Eici ancillam & filium eius, hoc inuolabili decreto freti fortiter spernamus insipidas eorum iactantias. Nam si externa professione superbiunt, Ismael quoq; circumcissus erat: si antiquitate pugnant, ille erat primogenitus, videmus tamen abdicari. Si causa quaritur, eam Paulus assignat, non censerī inter filios nisi qui geniti sunt ex puro & legitimo doctrinæ semine. Secundum hanc rationem negat se Deus impiis Sacerdotibus obstructum esse, quia pepigerit cum patre eorum Leui ipsum sibi Angelum vel interpretē fore: imò in eos reorquet falsam eorum gloriationem, quia solebant in surgere cōtra Prophetas: quòd felicet dignitas sacerdotij in singulari pretio habēda foret. Hoc ipse libenter admittit, & hac conditione cum ipsis disceptat, quia pactum seruare paratus sit. dum autem ipsi mutò non respondent, repudiari merētur. En quid valeat successio, nisi imitatio etiam coniuncta sit atque æquabilis tenor: nempe vt posteri, simulac conuicti fuerint descuiisse à sua origine, omni honore priuētur. Nisi fortè quia Caiaphas multis piis Sacerdotibus successit (imò ab Aarone vsque ad illum continua fuit series) idèd sceleratus ille cõtus Ecclesiæ titulo dignus fuit. Atqui ne in terrenis quidem imperiis hoc ferri posset, vt verus Reipublicæ status dicatur tyrannis Caligulæ, Neronis, Heliogabali, & similibus, quia Brutis, Scipionibus, & Camillis successerint. Præsertim verò in Ecclesiæ regimine nihil magis friuolum, quàm omiſsa doctrina successionem in ipsis personis locare. Nec verò quicquam minus Sanctis doctoribus, quos falsò nobis obtrudunt, propositum fuit, quàm præcisè quasi hereditario iure probare, esse Ecclesias vbicunque Episcopi alij alius subrogati fuerant. Sed quum extra controuersiam esset, nihil à principio vsq; ad illam ætatem mutatum fuisse in doctrina, sumebant quod omnibus nouis erroribus conficiendis sufficeret, illis oppugnari doctrinam ab ipsis vsque Apostolis constanter & vnanimi consensu retentam. Non est igitur cur fucum amplius facere pergant ex Ecclesiæ nomine, quam nos vt decet reuerenter colimus: sed vbi ad definitionem vêtum est, non modò aqua (vt dicitur) illis hæret, sed hærent in suo luto: quia fœtidam meretricem substituunt pro sacra Christi sponsa. Quæ suppositio ne nos fallat, præter alias admonitiones hæc quoque Augustini nobis succurrat. nam de Ecclesia loquens, Ipsa est, inquit, quæ aliquando obscuratur, & tanquam obnubilatur multitudine scandalorum: aliquando tranquillitate temporis quieta & libera apparet: aliquando tribulationum & tentationum fluctibus operitur atque turbatur. Exempla profert, quòd sapius firmissimæ columnæ vel pro fide exularent fortiter, vel toto orbe latarent.

4 In hunc modum hodie nos vexant Romanenses, ac imperitos terrefaciunt Ecclesiæ nomine, quum capitales sint Christi aduersarij. Quauis igitur templū, sacerdotium, & reliquas huiusmodi laruas obtendant, minimè permouere nos debet inanis hic fulgor quo simplicium oculi perstringitur, vt Ecclesiam esse recipiamus vbi verbum Dei non apparet. Hæc enim perpetua est nota, qua signauit suos Dominus noster, Qui est ex veritate, inquit, audit vocē meam. Item, Ego sum pastor ille bonus, & cognosco oues meas, & cognoscor à meis. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me. Paulo autem antè dixerat, Oves pastorem suum sequi, quia nouerunt vocē eius: alienum autē non sequi, sed effugere ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum. Quid igitur sponte in censenda Ecclesia insanimus, quum eam minimè dubio symbolo designarit Christus, quòd vbicunque spectatur, fallere non potest quin illic Ecclesiam certò ostendat: vbi verò abest, nihil restat quòd veram Ecclesiæ significationem dare possit? Non enim super hominum iudicia, non super sacerdotia fundatam esse Ecclesiam, sed super doctrinam Apostolorum & Prophetarum, commemorat Paulus. Quin potius Ierusalem à Babylone, Christi Ecclesia à Satanæ coniuratione hæc discrimine dignoscēda

Galat. 4. 22.

Gen. 21. 10.

Rom. 9. 6.
Malach. 2.

Ex Malachia.

Ex Iohanna
Euangelista.2. Ratione à
patri, de imperio
duca.3. Augustini
authoritate.
Ad Vincentia.
epist. 48.Quisquid igitur
obstant
Papistæ nullo
est Ecclesia
vbi verbum Dei
non apparet.
Iohan. 18. 37.
Iohan. 10. 14.
Ibidem, 4.Ratio, ex di
citur Christi &
Pauli.Ephes. 2. 20,
Iohan. 8. 47.

est quo eas inter se Christus distinxit: Qui ex Deo est, inquit, verba Dei audit. Propterea non auditis quia ex Deo non estis. In summa, quum Ecclesia regnum sit Christi, regnet autem ille non nisi per verbum suum: an vllis iam obscurum erit quin illa mendacij verba sint, quibus Christi regnum absque eius sceptro (id est sacrosancto ipsius verbo) esse fingitur?

Refutata obiectione successus personarum, altera de criminatione schismatis & hæreseos, arguuntur a definitione distulsi, tã ex Augustino quam ex Scripturnis S. diluuntur.

5 Iam verò quòd reos schismatis & hæreseos nos agunt quia & dissimilem prædicemus doctrinam, & suis legibus non pareamus, & seorsum cõuentus ad preces, ad Baptismum, ad Cœnæ administrationem, aliàsque sacras actiones habeamus: grauissima quidem est accusatio, sed quæ nequaquam longa aut laboriosa defensione opus habet. Hæretici & schismatici vocantur, qui dissidio factò Ecclesiæ communionem dirimunt. Hęc porrò duobus vinculis continetur, sanæ doctrinæ consensione, & fraterna charitate. Vnde inter hæreticos & schismaticos hoc discriminis ponit Augustinus, quòd illi quidem falsis dogmatibus fidei sinceritatem corrumpant: hi autem interdum etiam in fidei similitudine, societatis vinculum dirumpant. Verùm id quoque notandum est, hanc charitatis coniunctionem sic à fidei vnitate pendere, vt hæc illius initium, finis, vnica denique regula esse debeat. Meminerimus ergo, quoties Ecclesiastica vnitas nobis commendatur, hoc quæri vt dum mentes in Christo consentiunt, voluntates etiam nostræ mutua in Christo benevolentia inter se coniunctæ sint. Itaque Paulus, dum ad illam nos hortatur, pro fundamento sumit, vnum esse Deum, vnã fidem, & vnum Baptismum. Imò vbicumque nos idem sentire & idem velle docet, continuo addit, In Christo, vel secundum Christum: significans impiorum esse factionem, non cõspirationem fidelium, quæ sit extra verbum Domini.

Li. quæst. Euang. sec. Matr.

Ephe. 4. 5. Phil. 2. 2. & 5.

Idipsum Cyprianus auctoritate confirmatur.

6 Paulum quoque sequutus Cyprianus totius Ecclesiasticæ concordie fontem ab vnico Christi episcopatu ducit, postea subiicit, Ecclesia vna est, quæ in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur: quo solis radij multi, sed lumen vnum: & rami arboris multi, sed robur vnum tenaci radice fundatum. Et quum de fonte vnò riuu plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copie largitate, vnitas tamen manet in origine. Auelle radium solis à corpore, diuisionem vnitas non capit. Ab arbore frange rami, fractus germinare non poterit. A fonte præcideriuum, præcisus arefcit. Sic & Ecclesia Domini luce perfusa, per totum orbem porrigitur: vnum tamen lumen est quod vbique diffunditur. Nihil elegantius dici potuit ad exprimendam indiuiduam illam connexionem quam habent inter se omnia Christi membra. Vt demus vt ad caput ipsum perpetuò nos reuocet Proinde hæreses & schismata inde oriri pronuntiat, quòd ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec cælestis magistri doctrina seruatur. Eant nunc, & clamitent hæreticos nos esse qui ab ipsorum Ecclesia recesserimus: quum nulla alienationis causa fuerit nisi hæc vna, quòd puram veritatis professionem nullo modo ferre possunt. Taceo autem quòd anathematibus & diris nos expulerunt. Quod tamen ipsum satis superque nos absoluit, nisi Apostolos quoque schismatis damnare velint, quibuscum similem habemus causam. Prædixit, inquam, Christus Apostolis suis, fore vt à synagogis propter nomen suum eiicerentur. Illæ porrò synagoga de quibus loquitur, tunc habebantur legitimæ Ecclesiæ. Quum ergo eiectos esse nos constet, idque propter Christi nomen fuisse factum parati sumus ostendere, de causa certè prius querendum est quàm aliquid de nobis in hanc vel illam partem definiatur. Sed hoc illis, si ira volunt, sponte remitto. abundè enim mihi est, oportuisse nos ab ipsis recedere vt ad Christum accederemus.

De simplicitate Prælatorum.

Vnde apparet anathematizati papistica multum esse momenti.

Ratio. Iohan. 16. 2.

Et enim loco habende sunt Ecclesiæ Papiæ que Iudaicae que ad superstitionem & idololatriam sub Ia roboamo defecerunt.

7 Sed apparebit etiamnum certius quo loco nobis esse debeant Ecclesiæ omnes quas Romani illius idoli tyrannis occupauit, si cum Israelitica illa veteri, qualis apud Prophetas delineata est, conferatur. Vera tum extabat apud Iudæos & Israelitas Ecclesia, quum in fœderis legibus persistarent: ea scilicet obtinentes Dei beneficio quibus Ecclesia continetur. Doctrinam veritatis habebant in Lege, eius ministerium penes sacerdotes erat & Prophetas: Circumcisionis symbolo in religionem in initiabatur, aliis sacramentis exercebantur ad fidei confirmationem. Non dubium quin competenter in eorum societate elogia quibus Ecclesiam Dominus honorauit. Postquam deserta Lege Domini, degenerarunt ad idololatriam & superstitionem, illa prærogatiua pro parte exciderunt. Quis enim ausit Ecclesiæ titulum is præripere apud quos verbi sui prædicationem, & mysteriorum obseruatione deposuit Deus? Rursum, quis ausit eum cœtũ nulla cum

excep

exceptione Ecclesiam appellare, vbi verbum Domini palam & impunè conculcatur? vbi eius ministerium, præcipuus nervus, atque adeo anima Ecclesiæ, dissipatur?

Quæstio fuerunt tunc Ecclesiæ Israeliticæ.

8 Quid ergo? (dicit quispiam) nullane igitur reliqua erant in Iudæis Ecclesiæ particula ex quo ad idololatriam defecerunt? Facilis est responsio. Primum dico in ipsa defecione fuisse gradus quosdam, neque enim dicemus eundem fuisse lapsum Iudæ & Israël, quo primum tempore vterque a puro Dei cultu deflexit. Iarobeam, quum vitulos fabricaret contra apertam Dei prohibitionem, & adorationi locum non licitum dedicaret, religionem profus corruptit, Iudæi prius se impiis moribus & superstitionis inquinatum quàm statum in externa religionis forma perperam mutarēt. Quanquam enim sub Rechabeam multas iam peruersas ceremonias vulgò sibi ascuerant, quia tamen Hierosolymis manebant & Legis doctrina & sacerdotium, & ritus quales Deus instituerat: habebant illic pij tolerabilem Ecclesiæ statum. Apud Israelitas, vsq; ad regnum Achab res minimè in melius restituta, tunc verò etiam in deterius prolapse sunt. Qui postea successerunt, vsque ad interitum regni, partim eius fuerunt similes, partim (quum aliquando meliores esse vellent) exemplum Iarobeam sequuti sunt, omnes autem ad vnum impij & idololatræ. In Iudæa variæ subinde mutationes fuerunt, dum alij reges cultum Dei falsis & commentitiis superstitionibus peruertunt, alij dissipatam religionem instaurant: donec ipsi quoque sacerdotes templum Dei profanis abominandisque ritibus polluerunt.

Vide lib. 1. & 2. historiarum Regum.

9 Age nunc, negent Papistæ si possunt, vt sua vitia maximè extenuent, religionis statum ita apud se corruptum vitiatumque esse vt fuit in regno Israelitico sub Iarobeam. Atqui idololatriam habent crassiorē: neque in doctrina, guttula vna sunt puriores: nisi fortè in hac quoque ipsa magis sint impuri. Deus, imò quicumque mediocri iudicio præditi sunt, mihi erunt testes, & res etiam ipsa declarat quàm nihil hinc amplificem. Iam quum ad Ecclesiæ suæ communionem adigere nos volunt, duo postulant à nobis: primum vt precibus, sacrificisque, & ceremoniis suis omnibus communicem: deinde vt quicquid honoris, potestatis, iurisdictionis Ecclesiæ suæ tribuit Christus, id Ecclesiæ suæ deferamus. Quod ad primum attinet, fateor Prophetas omnes qui Hierosolymis fuerunt, quum res illic essent admodum corruptæ, nec seorsum sacrificasse, nec separatos habuisse ab aliis ad orandum cœtus. Habebant enim Dei mandatum, quo in templo Solomonis conuenire iubebantur: sacerdotes Leuiticos, quos, quia sacrarum antistites ordinati erant à Domino, necdum abdicati, vtcunque indigni eo honore essent, locum illum iure adhuc tenere nouerant. Quod verò caput est totius quæstionis, ad nullum supersticiosum cultum adigebantur: imò nihil suscipiebant quod non esset à Deo institutum. Apud hos autem, Papistæ dico, quid simile? Vix enim vllum cum ipsis conuentum possumus habere in quo non aperta idololatria nos polluat. Certè præcipuum communionis vinculum in Missa est, quam nos vt maximum sacrilegium abominamur. Atque id meritò an temerè à nobis fiat, alibi videbitur. Nunc satis est ostendere aliam in hac parte causam nostram esse quàm fuerit Prophetarum, qui vt impiorum factis interessent; nullas ceremonias vel spectare vel vsurpare cogebantur nisi à Deo institutas. Ac, si exemplum omnino simile habere libet, sumamus ex regno Israelitico. Secundum institum Iarobeam manebat circumcisio, fiebant sacrificia, Lex sancta habebatur, inuocabatur Deus ille quem à Patribus acceperant: sed propter commentitios ac veritos cultus, quicquid illic agebatur, Deus improbabat ac damnabat. Ceddò mihi Prophetam vnum, vel pium aliquem virum, qui semel adorauerit in Bethel, aut sacrum fecerit. Nouerant enim se id non facturos quin aliquo sacrilegio se contaminarent. Habemus ergo, non eousque valere apud pios debere Ecclesiæ communionem, vt si illa ad profanos pollutosque ritus degeneraret, sequi protinus necesse sit.

Inde liquet, Papistas iniquitate, ad Ecclesiæ suæ communionem auertere nos vt iur.

Duo postulant à Christianis.

Ad primum, responsio.

Exod. 29. 9.

Caput quæstionis.

Cur externo cultui Papistæ eo interesse non possint.

1. Reg. 12. 31.

10 Verùm de altera parte magis etiamnum contendimus. nam si Ecclesia secundum eum modum consideratur, cuius reuereri iudicium, cuius authoritati deferre, cuius monitionibus parère, cuius castigationibus commoueri, cuius communionem religiosè in omnibus colere oporteat: Ecclesiam illis concedere non possumus quin subiectionis & obedientiæ necessitas nos maneat. Libenter tamen eis concedemus quod Iudæis & Israelitis sui seculi dederunt Prophetæ, quum res aut in pari statu aut etiam meliore illis essent. Videmus autem vt passim clament profana esse conuenticula, quibus non magis consentire liceat quàm Deum abnegare. Et certè si illæ Ecclesiæ fuerunt, sequit

Ad secundum postulant: in Papistarum responsio, An eorum synagoga sit Ecclesiæ nec ne.

Ies. 1. 14.

1. Tim. 3. 15.

quitur ab Ecclesia Dei alienos fuisse, in Israele quidem Heliam, Micheam, & similes: in Iuda autem Iesaiam, Ieremiam, Oseam, & reliquos eius notæ, quos peius quibusuis incircuncisis oderant & execrabantur sui seculi Prophetæ, Sacerdotes, & populus. Si illæ Ecclesiæ, ergo Ecclesia non columna veritatis, sed firmamentum mendaciæ: non tabernaculum Dei viuens, sed idolorum receptaculum. Neceffe igitur habebant ab eorum æternum consensione desciscere, quæ nihil aliud erat quàm impia aduersus Deum conspiratio. Eadem ratione si quis præsentis cœtus idololatria, superstitione, impia doctrina contaminatos pro Ecclesiis agnoscat, in quarum plena communione perstandum sit homini Christiano vsque ad doctrinæ consensionem, valde errabit. Nam si Ecclesiæ sunt, potestas clauium penes ipsas est, atqui clauis indiuiduum habent nexum cum verbo, quod illinc proligatur est. Deinde si Ecclesiæ sunt, valet apud eas Christi promissio, Quodcunque ligaueritis, &c. Contrà autem, abdicant à sua communione quicumque se Christi seruos non fectè profitentur. Ergo aut euanida est Christi promissio, aut non sunt, hoc saltem intuitu, Ecclesiæ. Denique pro verbi ministerio habent scholas impietatis & errorum omne genus sentinam. Proinde aut Ecclesiæ, secundum hanc rationem, non sunt: aut nullum restabit symbolum quo legitimi fidelium cœtus à Turcarum conuentibus discernantur.

Matt. 16. 19,
& 18. 18.
Iohan. 20. 23

*Et si Papatus
papa non pro
est dicit Eccle-
sia, mansit ta-
men, immo ip-
si Antichri-
stus, in P. 10. 11
aliquos Eccle-
sia relictum.*

11 Ut tamen manebant olim inter Iudæos peculiare quædam Ecclesiæ prerogatiuæ, ita nec hodie Papistis adimimus quæ superesse ex dissipacione vestigia Ecclesiæ inter eos Dominus voluit. Cum illis fœdus suum semel pepigerat Deus, id sua magis ipsius firmitate subnixum contra eorum impietatem eluctando persistebat, quàm ab illis conseruabatur. Quæ itaque certitudo est ac constantia diuinæ bonitatis, residebat illic fœdus Domini: nec obliterari illorum perfidia poterat eius fides: nec impuris eorum manibus profanari ita circuncisio poterat, quin simul verum esset signum & sacramentum eius benedictis. Vnde liberos qui illis nascebantur, suos Dominus vocabat: qui nisi speciali benedictione, nihil ad eum pertinerent. Sic quum fœdus suum in Gallia, Italia, Germania, Hispania, Anglia depofuerit: vbi illæ prouinciæ Antichristi tyrannide oppressæ sunt, quo tamen fœdus suum inuiolabile maneret, Baptismum primò illic conseruauit, fœderis testimonium, qui eius ore consecratus, inuita humana impietate vim suam retinet: deinde sua prouidentia effecit vt aliæ quoque reliquæ extarent, ne Ecclesia prorsus interiret. Ac quemadmodum ita sæpe diruuntur ædificia vt fundamenta & & ruinae maneant, ita non passus est Ecclesiam suam ab Antichristo vel à fundamentum subuerti, vel solo æquari (vt cunq; ad puniendam hominum ingratitude, qui verbum suum contempserant, horribilem quassationem ac disiectionem fieri permiserit) sed ab ipsa quoque vastatione semirutum ædificium superesse voluit.

Ezech. 16. 20

*Et si dicitur
quod alie que-
dam reliquie.*

*Et ita impleta
est Pauli pro-
phetia, Anti-
christum festi-
num in templo
Dei.*

*Ecclesia nomen
Papatus non
nec in ueritate
sub eius ty-
rannide fuerit:
Ecclesia que-
dam.
Dan. 9. 27.
2. Thess. 2. 4.*

*Quæra depla-
rentur status
ad vnum de-
pinguntur.*

*Summa huius
capituli.*

12 Quum ergo Ecclesiæ titulum non simpliciter volumus concedere Papistis, non ideo Ecclesias apud eos esse inficiamus: sed tantum litigamus de vera & legitima Ecclesiæ constitutione, quæ in communione cum sacrorum, quæ signa sint professionis, tum verò potissimum doctrinæ requiritur. Antichristum in templo Dei sessurum prædixerunt Daniel & Paulus: Illius scelerati & abominandi regni duces & antesignanum apud nos facimus Romanum Pontificem. Quòd sedes eius in templo Dei collocatur, ita innuitur, tale fore eius regnum quod nec Christi nec Ecclesiæ nomen aboleat. Hinc igitur patet, nos minimè negare quin sub eius quoque tyrannide Ecclesiæ maneant: sed quas sacrilega impietate profanarit, quas immani dominatione afflixerit, quas malis & exitiabilibus doctrinis, ceu venenatis potionibus, corruperit, & prope modum enecarit: in quibus semisepultus lateat Christus, obrutum Euangelium, proffigata pietas, cultus Dei ferè abolutus: in quibus denique omnia sic sint conturbata, vt Babylonis potius quàm ciuitatis Dei sanctæ facies illic appareat. In summa, Ecclesias esse dico quatenus populi sui reliquias, vt cunq; miserè dispersas ac disiectas, illic mirabiliter Dominus conseruat, quatenus permanent aliquot Ecclesiæ symbola: atque ea præsertim quorum efficaciam nec Diaboli astutia nec humana prauitas destruere potest. Sed quia è conuerso deletæ sunt illic notæ quas præcipuè in hac disputacione respicere debemus, dico vnumquenque cœtum & totum corpus carere legitima Ecclesiæ forma

De Ecclesie doctoribus & ministris, eorum electione & officio.

Partes huius capituli.

- 1 In genere quædam de ordine Ecclesie, & de ministerij Ecclesiastici fine, utilitate, necessitate, dignitate, præmittuntur, scilicet. 1. 2. 3.
- 2 Scorsim deinde agitur de personis ministerio Ecclesiastico fungentibus, à scilicet. 4. ad 10.
- 3 A decima sectione ad finem capituli de ordinatione vel vocatione ministrorum Ecclesie.

Am de ordine dicendum est quo Ecclesiam suam gubernari voluit Dominus. Tamen enim solum ipsum regere ac regnare in Ecclesia, in ea quoque præesse vel eminere, & imperium hoc solo eius verbo exerceri atque administrari oportet: quia tamen visibili præsentia inter nos non habitat, ut voluntatem nobis suam ore coram declaret, hominum ministerium in hoc adhibere diximus, & quasi vicariam operam, non ad eos ius suum honorémque transferendo, sed tantum ut per os ipsorum suum ipse opus agat. qualiter ad opus quoque faciendum instrumentum utitur artifex. Quæ iam antè exposui, iterum repetere cogor. Posset id quidem vel per seipsum sine alio quouis aut adminiculo aut organo, vel etiam per Angelos facere: sed complures sunt causæ cur per homines malit. Hoc enim modo primum dignationem erga nos suam declarat, quum ex hominibus sumit qui pro se in mundo legatione fungantur, qui arcanæ suæ voluntatis sint interpretes, qui personam denique suam representent. Sicque experimento comprobatur non vanum esse quod passim nos vocat templum suum, dum ex ore hominum, velut ex sanctuario, responsa hominibus reddit. Deinde hoc optimum ac utilissimum ad humilitatem exercitium est, dum nos ad obediendum verbo suo assuefacit, ut cùmque per homines similes nobis, interdum etiam dignitate inferiores, prædicetur. Si de celo ipse loqueretur, nihil mirum foret si sacra eius oracula omnium auribus atque animis reuerenter sine mora exciperentur. Quis enim præsentem eius potestatem non horreret? quis non ad primum tantæ maiestatis aspectum prosterneretur? quis non immenso illo fulgore cõfunderetur? Verum ubi homuncio quispiam ex puluere emerit in nomine Dei loquitur, hic nostram erga Deum ipsum pietatem & obseruantiam optimo testimonio declaramus, si dociles nos exhibemus eius ministro, quum nulla tamen in re nos excellat. Hac igitur etiam causa celestis suæ sapientiæ thesaurum in vasis fragilibus ac luteis abscondit, quo certius experimentum capiat quanti à nobis fit. Ad hæc nihil ad fouendam mutuum charitatem aptius erat quam hoc vinculo homines inter se colligari, dum vnus constituitur pastor qui reliquos simul doceat: qui verò discipuli esse iubentur, communem ex vno ore doctrinam excipiunt. Si enim sibi quisque sufficeret, nec indigeret alterius opera (quæ superbia est humani ingenij) contemneret quisque alios, & ab illis contemneretur. Quem igitur firmissimum retinendæ vnitatis nodum fore prouidit Dominus, eo Ecclesiam suam adstrinxit, dum salutis ac vitæ æternæ doctrinam apud homines deposuit, ut per eorum manus reliquis communicaret. Huc respexit Paulus, quum Ephesius scriberet, Vnum corpus, vnus Spiritus, quemadmodum & vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus Dominus, vna Fides, vnum Baptisma. Vnus Deus & Pater omnium, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus nobis. Verum vniciuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Quapropter dicit, Quum ascendisset in altum, captiuum duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Qui descendit, idem ille est qui ascendit ut impleret omnia. Et idem dedit alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangelistas, alios Pastores ac Doctores, ad instaurationem sanctorum, in opus administrationis, in ædificationem corporis Christi: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis Filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenè adultæ: ut non amplius simus pueri, qui circumferamur omni vento doctrinæ: sed veritatè sectantes in charitate, adolescant in illum per omnia, qui est caput, nempe Christum, in quo totum corpus coagmentatum & compactum per omnem commissionem subministrati, iuxta actum in mensura vniuscuiusque partis, incrementum corporis facit, in ædificationem sui ipsius per charitatem.

2 His verbis illud ostendit hominum ministerium, quo Deus in gubernanda Ecclesia utitur, præcipuum esse neruum quo fideles in vno corpore coherant: tum verò etiam indicat, non aliter incolumem seruari Ecclesiam posse quam si his præsidij fulcia-

Summa didorum.

Matt. 26. 11. *Rationes cur Deus in Ecclesia gubernanda ministerio hominum utitur.*

1. Et dignationem erga nos suam declarat.

2. Et ad humilitatem & obedientiam nos assuefacit, nos in vniuersitate oppositi remedio consulens.

3. Et homines hoc vinculo constricti mutua charitate melius inter se seruire discant.

Cõfirmatio haurum rationis, ex præcl. vno Apostolici testimonio desumpta.

Quo testimonio apparet, homines illud ministerium esse

tur

Capit. 1. scilicet. 5.

Lege Aug. in lib. 1. de doctr. Christi.

2. Cor. 4. 7.

Eph. 4. 4.

ratissimum totur in quibus salutem eius reponere Domino placuit. Ascendit Christus in altum (in- Eph. 4.10
 13 Ecclesie. quic) vt omnia impleret. Hæc autem implèdi ratio, quòd per ministros, quibus officium hoc mandauit, & muneri obediendi gratiam contulit, sua dona dispenfat ac distribuit
 Ecclesie: sicque adeo ipsum præsentem quodammodo exhibet, Spiritus sui virtutem in sua hac institutione exerendo, ne inanis sit vel otiosa. Sic instauratio sanctorum peragitur: sic ædificatur corpus Christi: sic adolefcimus per omnia in eum qui est caput, & in- Eph. 4.12.
 ter nos coalefcimus: sic redigimur omnes in vnitatem Christi, si prophetia inter nos viget, si Apostolos recipimus, si doctrinam nobis administratam non aspernamur. Ecclesie ergo dissipationem, vel ruinam potius & exitium inquitur quisquis ordinem hunc de quo disputamus, & hoc genus regiminis vel abolere studet, vel quasi minus necessarium eleuat. Neque enim vel solis lumen ac calor, vel cibus ac potus tam sunt præsentis vitæ fouendæ ac sustinendæ necessaria, quàm est conseruandæ in terris Ecclesie Apostolicum ac pastorale munus.

A simili.
 3 Proinde suprâ admonui, Deum quibus potuit elogiis eius dignitatem nobis sæpe commendasse: vt in summo honore ac pretio, tanquam res omnium præstantissima, apud nos esset. Singulare beneficium se hominibus largiri, Doctores eis excitando, testatur, vbi iubet Prophetam exclamare, pulchros esse pedes, & beatum aduentum annuntiantium pacem: quum Apostolos lucem mundi & salem terræ nominat. Nec splendidus ornari poterat hoc officium quàm quum dixit, Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. Sed nullus est illustrior locus quàm apud Paulum in secunda ad Corinthios, vbi hanc questionem velut ex professo tractat. Contendit ergo nihil euangelij ministerio in ecclesia magis præclarum aut gloriosum esse, quum sit administratio Spiritus & iustitiæ & vitæ æternæ. Hæc & similia eò pertinent ne illa gubernandæ ac retinendæ per ministros ecclesie ratio, quam Dominus in perpetuum sanciuit, apud nos vilescat, ac ipso tandem contemptu obsolescat. Ac eius quidem necessitas quanta sit, non verbis modò, sed exemplis quoque declarauit. Cornelio quum plenius affulgere vellet veritatis suæ luce, Angelum è cælo misit qui ad eum Petrum amandaret. Paulum quum ad notitiam sui vocare, ac in ecclesiam inserere vellet, non sua ipsius voce alloquitur, sed ad hominem remittit à quo & salutis doctrinam & Baptismi sanctificationem percipiat. Si non temere sit quòd Angelus, qui Dei est interpres, ab enarranda Dei voluntate ipse abstinet, hominem verò iubet accersiri qui eam enarrat: quòd Christus uicibus fidelium magister, hominis magisterio Paulum committit, & Paulum illum quæ in tertium cælum rapere & mirifica rerum ineffabilium reuelatione dignari constituerat: quis nunc contemnere ministerium illud audeat, vel quasi superuacuum præterire, cuius vsum talibus documentis testatum facere Deus voluit?

In hanc finem ministerij dignitas præclarior elogijs insignitur.
 Icli. 52. 7.
 Mat. 5. 13. 14.
 Luc. 10. 16.
 1. Cor. 4. 6.
 2. Cor. 3. 9.
 2. Cor. 12. 2.
 Altera pars capituli, de ministris Ecclesie speciatim.
 Horum alij, vt Apostoli, Prophetæ, Euangelistæ ad tempus fuerunt ministri.
 Apostoli.
 Eph. 4. 12.
 Proph. 1. 1.
 Euangelistæ.
 Luc. 10. 1.

4 Qui ecclesie regimini secundum Christi institutionem præfunt, nominantur à Paulo primum Apostoli, deinde Prophetæ, tertio euangelistæ, quarto Pastores, postremo Doctores. Ex quibus duo tantum vltimi ordinarium in ecclesia munus habent: alios tres initio regni sui Dominus excitauit: & suscitauit etiam interdum, prout tæporum necessitas postulat. Quæ sit Apostolica functio ex mandato illo constat, Ite, prædicare euangelium omni creature. Non attribuuntur illis certi fines: sed totus orbis assignatur redigendus in obedientiam Christi: vt euangelium vbicumque gentium poterunt spargendo, regnum eius vbique erigant. Proinde Paulus, quum suum Apostolatam approbare vellet, se non vnam aliquam urbem Christo acquisiuisse, sed longè latèque propagasse euangelium commemorat: neque alienis fundamentis apposuisse manus, sed vbi inauditum fuerat Domini nomen, ecclesias plantasse. Missi ergo sunt Apostoli qui orbem à defectione in veram Dei obedientiam reducerent, regnumque eius vbique euangelij prædicatione constituerent: vel, si maui, qui tanquam primi ecclesie architecti, eius fundamenta in toto mundo iacerent. Prophetas vocat, non quoslibet diuinæ voluntatis interpretes, sed qui singulari reuelatione excellabant: quales nunc vel nulli extant, vel minus sunt conspicui. Per euangelistas, eos intelligo qui quum dignitate essent Apostolis minores, officio tamen proximi erant, adeoque vices eorum gerebant. Quales fuerunt, Lucas, Timotheus, Titus, & reliqui similes: ac fortassis etiam septuaginta discipuli, quos secundo ab Apostolis loco Christus designauit. Secundum hanc interpretationem (quæ mihi & verbis & sententiæ Pauli consentanea viderur) tres illæ functiones non ideo institutæ in Ecclesia fuerunt vt perpetuæ forent, sed ad id modò tempus quo

A. 10. 3.
A. 9. 6.

Eph. 4. 12

Marc. 16.
15.Rom. 15.
9. 20.

quo

quo erigenda erant Ecclesiae ubi nullae antea fuerant, vel certe à Mose ad Christum tradenda. Quanquam non nego quin Apostolos postea quoque, vel saltem eorum loco Euangelistas interdum excitavit Deus, ut nostro tempore factum est. Talibus enim qui Ecclesiam ab Antichristi defectione reducerent, opus fuit. Munus tamen ipsum nihilominus extraordinarium appello, quia in Ecclesiis ritè constitutis locum non habet. Sequuntur pastores ac doctores, quibus carere nunquam potest Ecclesia: inter quos hoc discriminis esse puto quòd doctores nec disciplina, nec sacramentorum administrationi, nec monitionibus aut exhortationibus praesunt, sed Scripturæ tantum interpretationem: ut sincera sanæque doctrina inter fideles retineatur. Pastorale autem munus hæc omnia in se continet.

5 Habemus quæ in Ecclesiae regimine temporaria ministeria fuerint, & quæ ideo instituta ut perpetuo durent. Quòd si Euangelistas Apostolis iungamus, restabunt nobis duo paria quodammodo inter se respondentia. Quam enim similitudinem habent nostri doctores cum veteribus Prophetis, eam habent cum Apostolis pastores. Excellentius fuit propheticum munus, propter singulare revelationis donum quo pollebant: sed doctorum officium similem ferè rationem & unum prorsus finem habet. Ita duodecim illi quos Dominus elegit, ut novam Euangelij prædicationem orbi promulgarent, ordine & dignitate ceteros antecesserunt. Tamen enim ex ratione & etymo verbi ritè Apostoli possunt vocari omnes ministri ecclesiastici, quia à Domino omnes mittuntur, cuiusque sunt nuntij: quia tamen magni referebat, certam haberi de eorum missione notitiam, qui rem novam & inauditam afferrent, duodecim illos (quorum numero postea accessit Paulus) peculiari titulo ante alios insigniri oportuit. Hoc nomen tribuit quidem alicubi Paulus ipse Andronico & Iuniae, quos dicit fuisse insignes inter Apostolos: sed quum propriè loqui vult, non nisi ad primarium illum ordinem refert. Atque hic est communis Scripturæ usus. Pastores tamen (excepto quòd certas singuli Ecclesias sibi attributas regunt) eandem sustinent cum Apostolis provinciam. Porrò quale illud sit, clarius adhuc audiamus.

Mat. 23.9 6 Dominus, quum Apostolos mitteret, mandatum illis dedit (sicut dictum est nu-
Luc. 22. per) de prædicando Evangelio, & baptizandis credentibus in remissionem peccatorum.
19. Antea autem madauerat ut sacra symbola corporis & sanguinis sui ad exemplum suum distribuere. En sanctam, inuiolabilem, perpetuamque legem impositam iis qui in Apostolorum locum succedunt, quia mandatum accipiunt de Evangelij prædicatione & sacramentorum administratione. Vnde colligimus, eos qui utrunque istorum negligunt, falsò prætexere Apostolorum personam. Quid autem pastores: Paulus non de se ipso tantum, sed de omnibus illis loquitur, quum inquit, Sic nos æstimet homo ut ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei. Item alibi, Oportet episcopum tenacem esse eius qui secundum doctrinam est fidelis sermonis: ut potens sit exhortari per doctrinam sanam, & contradicentes refellere. Ex his & similibus locis qui passim occurrunt, colligere licet, in pastorum quoque functione has esse duas præcipuas partes, Evangelium annuntiare, & sacramenta administrare. Docendi autem ratio non in publicis tantum concionibus consistit, sed ad priuatas etiã admonitiones pertinet. Ita Paulus testes citat Ephesios, quòd nihil suffugerit eorum quæ in rem ipsorum erant, quin annuntiaret ac doceret eos publicè & per singulas domos, testificans Iudæis simul ac Græcis penitentiam & fidem in Christum. Item paulo post, Quòd non destiterit cum lacrymis monere vnumquemque eorum. Neque tamen præsentis instituti est singulas boni pastoris dotes persequi, sed tantum indicare quid profiteantur qui se pastores appellant: nempe ita se præesse ecclesie non ut otiosam habeant dignitatem, sed ut Christi doctrina populum ad veram pietatem instituunt, sacra mysteria administrèt, rectam disciplinam conferuent atque exerceant. Quicumque enim speculatores positi sunt in Ecclesia, illis Dominus annuntiat, si quis per ignorantiam, eorum negligentia pereat, sanguinem se de ipsorum manibus requisiturum. In eos quoque omnes competit quod de se ait Paulus. Væ mihi, nisi euangelizem, quum dispensatio mihi sit commissa. Denique, quòd orbi vniuerso præstiterunt Apostoli, id gregi suo, cui destinatus est, debet pastor vniuersumque.

7 Esti dum singulis assignamus suas ecclesias, interim non negamus quin alias ecclesias iuare is possit qui vni est alligatus, siue quid incidentur barbarum, quod eius præsent

Exceptio.

Alii autem, ut Pastores & doctores functiones varias retinent, nec in vniuersa carere possunt Ecclesia.

Euangelista si Apostolicè iungatur, est illi duo paria. Pastor, cum Apostolis: doctores cum Prophetis.
Luc. 6.13.
Galat. 1.1.

Cum præcibus Apostolorum nomine duodecim illi sunt insigniti.
Rom. 16.7.
Matth. 10.1.

Sicut Apostolus, in & Pastoribus vrbis prædicatione & sacramentorum administratio commissa est.

1. Cor. 4.1.
Tit. 1.9.

Verbi prædicatione, quæ qualis esse debeat.

Act. 20. 29.
& 31.

Ezech. 13. 17.

1. Cor. 9. 16.

Ordo autem est, si quis, ut præsentibus singulis

*siue assignetur
Ecclesia. non
alio tamen re-
numquamque
aliquis esse
quis & alius
vniuers: p[ro]p[ri]o
p[ro]p[ri]a autem
vniuersitate p[ro]p[ri]a
lance, in quo vi-
te & oratione i-
pudica ambro-
itate fiat.*

sentiam requirat: siue ab ipso petatur de realiqua obscuriore consilium. Sed quia ad retinendam Ecclesiæ pacem necessaria est ista politia, vnicuique esse propositum quod agat, ne simul omnes tumultuentur, sine vocatione incerti discurrant, in vnum omnes locum temere confluant, & ne vacuas Ecclesias pro libidine deserant, qui de sua commoditate magis quam de Ecclesiæ aedificatione sunt solliciti: hæc distributio quo ad licet obseruari communiter debet, vt suis quisque finibus contentus in alienam prouinciam non irumpat. Nec humanum est inuentum, sed Dei ipsius institutum. Legimus enim, Paulum & Barnabam creasse per singulas Listrensiū, Antiochenorū, Iconium Ecclesias, Presbyteros: & Paulus ipse Tito præcipit vt oppidatim Presbyteros constituat. Sic alibi Philippenſium Episcopos, & alibi Archippum Colossensium Episcopum commemorat. Et extat in ignis eius concio apud Lucam, ad Presbyteros Ecclesiæ Ephesinæ. Quisquis ergo Ecclesiæ vnius regimen ac curam susceperit, huic diuina vocationis legi obligatum se esse sciat: non quod veluti glebæ addictus (vt Iurisconsulti dicunt) id est mancipatus & quasi affixus, pedem inde mouere nequeat, si ita publica vtilitas postularit, modò id rite & ordine fiat. sed is qui in vnum locum vocatus est, non debet ipse de migratione cogitare, nec, prout sibi commodum putarit, quærere liberationem. Deinde, si quem expediat aliò transferri, non tamen debet hoc priuato consilio tentare, sed expectare publicam auctoritatem.

A. 8. 14.
22.
Tit. 15.
Philip. 1. 1.
Col. 4. 17.
A. 8. 20.
18.

*Episcopi, pres-
byteri, pastores
& ministri
apud Aposto-
los vnum alium
que sunt.
Tit. 1. 5.
Philip. 1. 1.
A. 8. 20. 17.*

Rom. 12. 7.
1. Cor. 12. 28.

*Alie similes
estepotestas,
omniumque
vniuersitate
Dux autem Se-
niorum videlicet
& Diaconum
vniuersitate
ad ministerium
verbi peruenit
res: quod quibus
vniuersitate
vniuersitate.*

8 Cæterum quòd Episcopos, & presbyteros, & pastores, & ministros promiscuè vocauit qui Ecclesias regunt: id feci ex Scripturæ vsu, quæ vocabula ista confundit. quicumque enim verbi ministerio funguntur, iis titulum Episcoporum tribuit. Sic apud Paulum vbi iussus est Titus constituere Presbyteros oppidatim, continuò subiicitur, Oporter enim Episcopum esse inculpabilem, &c. Sic alibi plures in vna Ecclesia Episcopos salutat. Et in Actis refertur conuocasse Presbyteros Ephesinos, quos ipse Episcopos sua oratione nominat. Hic iam obseruandum est, nos hæctenus non nisi ea officia recensuisse, quæ in verbi ministerio consistunt. nec de aliis Paulus meminit illo quarto ad Ephesios capite quod citauimus. Verùm in epistola ad Romanos, & priore ad Corinthios, alia enumerat, vt potestates, donum sanationum, interpretationem, gubernationem, pauperum curationem. Ex quibus quæ temporaria fuerunt omitto: quia nullum operæ pretium est in iis immorari. Duo autem sunt quæ perpetuò manent: gubernatio, & cura pauperum. Gubernatores fuisse existimo seniores è plebe delectos, qui censuræ morum & exercendæ disciplinæ vnà cum Episcopis præessent. Neque enim secus interpretari quas quod dicit, Qui præest, id faciat in sollicitudine. Habuit igitur ab initio vnâqueque ecclesia suum Senatū, consecratum ex viris piis, grauibus & sanctis: penes quem erat illa, de qua postea loquemur, iurisdictio in corrigendis vitiis. Porrò eiusmodi ordinem non vnius seculi fuisse, experientia ipsa declarat. Est igitur & hoc gubernationis munus seculis omnibus necessarium.

Rom. 12.
8.

*diaconorum gra-
das diffinit
ab Apostolo.*

1. Tim. 5. 10.

*Alteri eleemo-
synarū, alteri
pauperum in-
firmorum curam
gerentes.*

A. 8. 6. 3.

9 Cura pauperum diaconis mandata fuit. Quanquam ad Romanos duo ponuntur genera. Qui largitur (inquit illic Paulus) id faciat in simplicitate: qui miseretur, in hilaritate, quum de publicis Ecclesiæ muneribus cum loqui certum sit, oportet duos fuisse gradus distinctos. Nisi me fallit iudicium, priore membro diaconos designat, qui eleemosynas administrabant. Altero autem eos qui pauperibus & ægrotis curandis sese dedicauerant. quales erant viduæ, quarum mentionem facit ad Timotheum. Nullum enim aliud publicum officium obire mulieres poterant, quàm si in obsequium pauperum se darent. Si hoc recipimus (vt omnino recipiendum est) duo erunt genera Diaconorum: quorum alteri in rebus pauperum administrandis, alteri in pauperibus ipsis curandis Ecclesiæ seruiunt. Tametsi autem nomen ipsum *diaconos* latius patet, hos specialiter tamen diaconos Scriptura nuncupat quos eleemosynis dispensandis gerendæque pauperum curæ præficit Ecclesia & velut publici pauperum ærarij æconomos constituit: quorum origo, institutio ac functio à Luca in Actis describitur. Quum enim murmur à Græcis excitatum esset, quòd in pauperum ministerio eorum viduæ negligenter, Apostoli excusantes se non posse sufficere vtrique muneri, & prædicationi verbi & mensuram ministerio, petierunt à multitudinē vt eligerentur viri probi septem, quibus id operæ demandarent. En quales habuerit diaconos Apostolica Ecclesia, quales ad eius exemplum habere nos conueniat.

Rom. 12.
8.

*Tunc pars ca-
pit. 12. de ordi-*

10 Iam vero quum ordine omnia & decenter in sacro cœtu gerenda sint, nihil est in quo

1. Cor. 14.
40.

quo

quo id feruari diligentius oporteat, quam in constituenda gubernatione: quia nusquam maius periculum est siquid inordinatè geritur. Itaque, ne homines inquieti ac turbulenti (quod alias futurum erat) temere se ad docendum vel regendum ingererent, nominatim cautum est nequis sine vocatione publicum in Ecclesia munus sibi sumat. Ergo vt quis censetur verus Ecclesiæ minister, primò rite vocatus sit oportet: deinde vt suæ vocationi respondeat, id est iniunctas sibi partes suscipiat & exequatur. Hoc apud Paulum animaduertere sæpius licet: qui vbi suum Apostolatam vult approbare, cum sua in munere obeundo fidelitate vocationem semper ferè allegat. Si tantus Christi minister auctoritatem sibi arrogare non audet vt in Ecclesia audiatur, nisi quia & Domini mandato in hoc est constitutus, & fideliter peragit quod sibi commissum est: quanta impudentia erit si quispiam mortaliū, vtroque vel altero itorum destitutus, eiusmodi honorem sibi postulet? Verum quia de obeundi muneris necessitate superius attigimus, nunc de vocatione tantum agamus.

natione seu vocatione ministrorum Ecclesiæ.

Huius tractationis pars quasior.

Duplex vocationis, externa & interna: quomodo ite viraque consideranda.

11 Eius autem tractatio in quatuor versatur: vt sciamus quales & qualiter & à quibus instituendi sint ministri, & quo ritu quæue ceremonia iniciandi. De externa & solenni vocatione loquor quæ ad publicum Ecclesiæ ordinem spectat: arcanam verò illam, cuius sibi quisque minister coram Deo conscius est, Ecclesiam testem non habet, omitto. Est autem bonum cordis nostri testimonium, quòd neque ambitione, neque avaritia, neque vlla alia cupiditate, sed sincero Dei timore, & ædificandæ Ecclesiæ studio oblatum munus recipiamus. Id quidem vnicuique nostrum (vt dixi) si volumus ministerium nostrum Deo approbare, necessarium est. Coram Ecclesia tamen ritè nihilo minus vocatus est qui mala conscientia eò accessit, modò non sit aperta eius nequitia. Solent etiam dicere ad ministerium vocatos etiam priuatos homines, quos aptos & idoneos ad id obeundum vident: quia scilicet eruditio coniuncta cum pietate & reliquis boni pastoris dotibus, quædam sit ad ipsum præparatio. Quos enim tanto muneri destinauit Dominus, eos prius iis armis instruit quæ ad id implendum requiruntur, ne inanes & imparati veniant. Vnde & Paulus ad Corinthios, quum de ipsius officii vellet disputare, dona prius recensuit quibus pollere debent qui officii funguntur. Sed quia hoc est primum ex quatuor capitibus quæ posui, eò iam pergamus.

1. Cor. 12. 7.

12 Quales eligere Episcopos deceat, Paulus duobus locis copiosè exequitur. Summa tamen huc redit, non esse eligendos nisi qui sint sanæ doctrinæ, & sanctæ vitæ, nec aliquo vitio notabiles, quod & illis adimat auctoritatem, & ministerio ignominiam afferat. De diaconis & senioribus similis prorsus est ratio. Videndum semper ne ad onus quod illis imponitur, sustinendum impares sint aut inepti, hoc est vt instructi sint iis facultatibus quæ ad implendum suum munus erunt necessariae. Sic Christus, quum Apostolos missurus esset, eos armis & instrumentis quibus carere non poterat exornauit. Et Paulus, depicta boni ac veri Episcopi imagine, Timotheum admonet nequem ab ea alienum eligendum seipsum contamine. Particulam Qualiter non ad ritum eligendi, verum ad religiosum timorem, qui in electione seruandus est, refero. Hinc ieiunia & orationes, quibus vfos fuisse fideles narrat Lucas quum Presbyteros crearent. Nam quum intelligerent se rem agere omnium maximè seriam, nihil tentare audebant nisi cum summa reuerentia & sollicitudine. Potissimum verò incubuerunt in preces, quibus Spiritum consilij & discretionis à Deo peterent.

1. Quales ministri Ecclesiæ sint eligendi.

2. Tim. 3. 1.

2. Qualiter ministri eligendi sint.

13 Tertium quod in partitione posuimus, erat, A quibus eligendi sint ministri. Huius autem rei certa regula ex Apostolorum institutione peti non potest, quæ non nihil habuit à communi reliquorum vocatione dissimile. Quia enim extraordinarium ministerium erat, vt aliqua insigniori nota conspicuum redderetur, ipsius Domini ore vocari & constitui oportuit qui ipso fungerentur. Illi ergo nulla humana electione, sed solo Dei & Christi mandato instructi, se ad opus accinxerunt. Hinc est quòd quum alium substituere in locum Iudæ volunt Apostoli, non audent vnum aliquem certò nominare, sed duos in medium producunt, vt Dominus forte declaret vtrum ex iis velit succedere. In hunc quoque modum accipere conuenit, quòd negat Paulus se ab hominibus vel per hominem creatum fuisse Apostolum, sed per Christum & Deum Patrem. Prius illud scilicet, Ab hominibus, cum piis omnibus verbi ministris commune habuit. neque enim potuit quispiam hanc administrationem rite sustinere nisi qui esset à Deo vocatus. Alterum autem proprium & singulare illi fuit. Hoc ergo dum gloriatur, non tantum

3. A quibus.

Apostolicum à Christo solo electi. Act. 1. 23.

Gal. 1. 13.

De S. Pauli vocatione & electione.

Tit. 1. 9.

Luc. 11. 15 & 24. 49. Marc. 16. 17. Act. 1. 8. 1. Tim. 5. 22.

se habere iactat quod vero ac legitimo pastori conueniat, sed insignia quoque sui Apostolatus proferat. Quum enim essent apud Galatas qui eius auctoritatem studentes eleuare, gregarium aliquem discipulum ipsum facerent à primariis Apostolis subrogatum: quo saluam prædicationem suæ dignitatem vendicaret, cui infidias istas intentari nouerat, omni ex parte nihilo se reliquis Apostolis inferiorem ostendere necesse habuit. Proinde se non hominum iudicio, instar vulgaris vnus Episcopi, delectum esse affirmat, sed ipsius Domini ore & manifesto oraculo.

Pastores ordi-
nari autē ab
alijs pastoribus designantur.

14 At verò vt ab hominibus designentur Episcopi, omnino ex ordine legitime vocationis esse, nemo sobrius inficiabitur: quando in hanc rem extant tot Scripturæ testimonia. Nec reclamant illud Pauli, vt dictum est, se non ab hominibus neq; per homines fuisse missum: quum de ordinaria ministrorum electione illic non loquatur, sed quod erat speciale Apostolis sibi asserat. Quamquam sic Paulum quoque singulari prærogatiua Dominus per seipsum designauit vt disciplina Ecclesiasticæ vocationis interim vteretur. sic enim refert Lucas, Ieiunantibus & orantibus Apostolis, dicit Spiritus sanctus, Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod selegite eos. Quorsum isthæc segregatio & manuum impositio, postquam suam electionē testatus est Spiritus sanctus, nisi vt Ecclesiastica disciplina in designandis per homines ministris conseruaretur? Nul lo igitur illu striore documento eiusmodi ordinem approbare Deus potuit, quàm dum Paulum Gentibus Apostolum se destinasse præfatus, eum tamen ab Ecclesia vult designari. Quod ipsum in Matthiæ electione cernere licet. Nam quia tanti erat munus Apostolicum vt vnum aliquem suo iudicio in eum gradum cooprare nõ ausint, duos in medio constituunt, quorum in alterum fors casura sit. vt ita & electio compertum è cælo testimonium habeat, neque tamen omnino prætereatur Ecclesiæ politia.

Act. 13.2.

Cur aliquis quidem ex Apostolis ab hominibus electionem suam designat.

Act. 1.23.

Potius ista electio non ad vnum quempiam pertinet: sed præesse huic debent illi pastores, & accedente populi consensu ac approbatione, quod etiam in scripturis confirmatur.

15 Queritur nunc à totane Ecclesia eligi debeat minister, an à collegis tantum & senioribus qui censuræ præfunt, an verò vnus auctoritate constitui possit. Qui hoc ius ad vnum hominem deferunt, citant quod ait Paulus ad Titum, Propterea reliqui te in Creta, vt constituas oppidatim Presbyteros. Item ad Timotheum, Manus nemini citò imposueris. Sed falluntur, si putant vel Timotheum Ephesi, vel Titum in Creta regnum exercuisse, vt suo vterque arbitrio omnia disponderet. Præferunt enim tantum vt bonis & salutaribus consilijs populo præirent: non vt soli, exclusis alijs omnibus, agerēt quod placeret. Ac nequid fingere videat, planum id faciam simili exemplo. Refert enim Lucas constitutos esse per Ecclesias Presbyteros à Paulo & Barnaba: sed rationem vel modum simul notat, quum dicit factum id esse suffragiis. *ἡ ἐκ τῶν ἑταίρων*, inquit, *προεβούλευσεν καὶ ἐπέθηκε τὰς χεῖρας αὐτοῦ.* Creabant ergo ipsi duo: sed tota multitudo, vt mos Græcorum in electionibus erat, manibus sublatis declarabat quem habere vellet. Nempe sic Romani historici non rarò loquuntur, Consulem, qui comitia habuerit, creasse nouos magistratus, non aliam ob causam nisi quia suffragia receperit, & populum moderatus sit in eligèdo. Non est certè credibile Paulum plus concessisse Timotheo & Tito quam sibi ipse sumpserit. Videmus autem ipsum ex populi suffragiis Episcopos creare solitum. Sic ergo intelligendi sunt superiores loci, nequid de communi Ecclesiæ iure ac libertate imminuant.

Tit. 1.5.
1. Tim. 5.
22.

Act. 14.23

Lib. 1. epist. 3.

Leuit. 8.6.
Num. 10.26.

Act. 1.15, &
6.2.

Bene ergo Cyprianus, dum contendit ex diuina auctoritate descendere vt sacerdos plebe præfente sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur. Siquidem hoc videmus iussu Domini in sacerdotibus Leuiticis fuisse obseruatum, vt ante consecrationem in conspectu populi producerentur. Non aliter ascribitur Matthias Apostolorum collegio, nec aliter septem Diaconi creatur quàm populo vidente & approbante. Hæc exempla, inquit Cyprianus, ostendunt sacerdotis ordinationem non nisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere: vt sit ordinatio iusta & legitima, quæ omnium testimonio fuerit examinata. Habemus ergo, esse hanc ex verbo Dei legitimam ministri vocationem, vbi ex populi consensu & approbatione creantur qui visi fuerint idonei. Præesse autem electione debere alios pastores, nequid per leuitatem, vel per mala studia, vel per tumultum à multitudine peccetur.

4. Quo ritu ministro Ecclesiæ instituantur.

16 Superest ritus ordinandi, cui vltimum locum in vocatione dedimus. Constat autem Apostolos non alia ceremonia vsos esse, quum aliquem ministerio admouebant, quam manuum impositione. Hunc autem ritum fluxisse arbitror ab Hebræorum more, qui quod benedictum ac consecratum volebant, manuum impositione Deo quasi repr

repræsentabant. Sic Jacob benedicturus Ephraim & Manasse, eorum capitibus manus imposuit. Quod sequutus est Dominus noster, quum super infantes precationem faceret. Eodem (vt arbitratur) significatione Iudæi ex Legis præscripto suis sacrificiis manus imponebant. Quare Apostoli per manuum impositionem eum se Deo offerre significabant quem initiabant in ministerium. Quanquam vsi sunt etiam super eos quibus visibiles Spiritus gratias conferabant. Vt cunq̄ue sit, fuit hic solennis ritus, quoties ad ministerium Ecclesiasticum aliquem vocabant. Sic pastores & doctores, sic diaconos consecrabant. Licet autem nullum extet certum præceptum de manuum impositione: quia tamen fuisse in perpetuo vsu Apostolorum videmus, illa tam accurata eorum obseruatio præcepti vice nobis esse debet. Et certè vtile est eiusmodi symbolo cum ministerij dignitatem populo commendari, tum eum qui ordinatur admoneri, ipsum iam non esse sui iuris, sed Deo & Ecclesiæ in seruitutem addictum. Præterea non erit inane signum, si in germanam suam originem restitutum fuerit. Nam si nihil frustra Spiritus Dei in Ecclesia instituit, hanc ceremoniam, quum ab eo profecta sit, sentiemus non esse inutilem, modò in superstitosum abusum non vertatur. Hoc postremo habendum est, non vniuersam multitudinem manus imposuisse suis ministris sed solos pastores. Quâquam incertum est an plures semper manus imposuerint necne. Illud quidem in diaconis Paulo & Barnaba, & paucis quibusdam aliis factum fuisse constat. Sed Paulus ipse alibi se, non alios complures, Timotheo manus imposuisse commemorat. Admoneo te (inquit) vt gratiam suscites quæ in te est per impositionem manuum mearum. Nam quod in altera Epistola de impositione manuum presbyterij dicitur, non ita accipio quasi Paulus de seniorum collegio loquatur: sed hoc nomine ordinationem ipsam intelligo: quasi diceret, Fac vt gratia quam per manuum impositionem receperisti, quum te Presbyterum crearem, non sit irrita.

Gen. 48. 14.
Marth. 19. 15.

Act. 19. 6.

Huius ritus nullum extat præceptum, sed vsus cum nobis commendatur.

A quibus imponetur manus ordinato.

Act. 6. 5, & 13. 5.
2. Tim. 1. 6.

1. Tim. 4. 14.

CAPVT IIIII.

De statu veteris Ecclesiæ & ratione gubernandi que in vsu fuit ante Papatum.

Partes capituli.

1. Quis sit hęc veteris Ecclesiæ gubernandi ratio, à s. c. 1. ad 10.
2. De solenni Episcoporum & Ministrorum veteris Ecclesiæ ordinatione, à decima s. c. ad finem capituli.

Actenus de ordine gubernandæ Ecclesiæ, vt nobis ex puro Dei verbo traditus est, & de ministeriis, vt sunt à Christo instituta, disseruimus. Nunc quo ista omnia clarius ac familiarius patefiant, ac melius etiam in animis nostris figantur, vtile erit in iis rebus veteris Ecclesiæ formam recognoscere, quæ nobis diuina institutionis imaginem quandam oculis repræsentabit. Tametsi enim multos Canones ediderunt illorum temporum Episcopi, quibus plus viderentur exprimere quàm Sacris literis expressum esset: ea tamen caupione totam suam œconomiam composuerunt ad vnicam illam verbi Dei normam, vt facilè videas nihil ferè hac parte habuisse à verbo Dei alienum. Verùm etiam si quid possit in ipsorum institutis desiderari, quia tamen sincero studio conati sunt Dei institutionem conseruare, & ab ea non multum aberrarunt, plurimum conducet hic breuiter colligere qualem obseruationem habuerint. Quemadmodum tradidimus triplices ministros nobis commendari in Scriptura, ita quicquid ministrorum habuit verus Ecclesia, in tres ordines distinxit. nam ex ordine Presbyterorum partim eligebantur Pastores ac Doctores: reliqua pars censuræ morum & correctionibus præerat. Diaconis commissa erat cura pauperum & elemosinarum dispensatio. Lectores autem & Acoluthi nomina non erant certorum munerum: verum quos clericos vocabant, eos ab adulescentia certis exercitiis assuefaciebant ad seruiendum Ecclesiæ, quo melius intelligerent quorsum essent destinati, & paratiores in tempore ad officium accederent: vt copiosius mox ostendam. Itaque Hieronymus, vbi quinque proposuit Ecclesiæ ordines, euumerat Episcopos, Presbyteros, Diaconos, Fideles, Catechumenos: reliquo clero & monachis locum proprium nullum tribuit.

Veteris Ecclesiæ ratio gubernandi.

Non omni ex parte ad verbi Dei normam composita.

Ministros in tres ordines distinctos habuit: quorum duo explicantur: scilicet, qui est senioris omittitur, & de Ecclesiæ disciplina agitur cap. 12. In Iesaiam. cap. 9.

1. Presbyteri, seu pastores, quibus (ordinis conseruatio gratia) Episcopus præerat.

2. Quibus ergo docendi munus iniunctum erat, eos omnes nominabant Presbyteros. Illi ex suo numero in singulis ciuitatibus vnum eligebant, cui specialiter dabant titulum Episcopi: ne ex æqualitate, vt fieri solet, dissidia nascerentur. Neque ramen sic ho-

nore & dignitate superior erat episcopus vt dominium in collegas haberet: sed quas partes habet Consul in senatu, vt referat de negotiis, sententias roget, consulendo, monendo, hortando, aliis præeat, autoritate sua totam actionem regat, & quod decretum communi cõsilio fuerit exequatur: id muneris sustinebat episcopus in Presbyterorum cœtu. Atque id ipsum pro temporum necessitate fuisse humano consensu inductum fatentur ipsi veteres. Ita Hieronymus in epistolam ad Titum, Idem (inquit) Presbyter qui episcopus. Er antequam diaboli instinctu disidia in religione fierent, & in populis diceretur, ego Pauli, ego Cephæ, communi consilio Presbyterorum ecclesiæ gubernabantur. Postea, vt diffusionum femina euellerentur, ad vnum omnis sollicitudo est delata. Sicut ergo Presbyteri sciunt se, ex ecclesiæ consuetudine, ei qui præest subiectos: ita episcopi nouerint se magis consuetudine quàm Dominicæ dispositionis veritate Presbyteris esse maiores, & in commune debere ecclesiam regere. Alibi tamen docet quàm fuerit antiquum institutum. dicit enim Alexandria, à Marco euangelista vsque ad Heraclam & Dionysium, Presbyteros semper vnum ex se electum in excelsiori gradu collocasse, quem episcopum nominabant. Habebant ergo singulæ ciuitates Presbyterorum collegium, qui Pastores erant ac Doctores. Nam & apud populum munus docendi, exhortandi & corrigendi, quod Paulus episcopis iniungit, omnes obibant: & quo semen post se relinquere, iunioribus qui sacre militiæ nomen dederant erudiendis nauabant operam. Vnicuique ciuitati erat attributa certa regio, quæ Presbyteros inde sumeret, & velut corpori ecclesiæ illius accenseretur. Singula (vt dixi) collegia politicæ tantum & pacis conferuandæ gratia vni episcopo suberant: qui sic alios dignitate antecedebat vt fratrum cœtui subiiceretur. Quod si amplior erat ager qui sub eius episcopatu erat quàm vt sufficere omnibus episcopi muniis vbique posset, per ipsum agrum designabantur certis locis Presbyteri, qui in minoribus negotiis eius vices obirent. Eos vocabant Chorepiscopos, quod per ipsam prouinciam episcopum repræsentabant.

Coment.
in epist.
ad Tit. c.

Ad Eua-
grium.

Episcopi mu-
niti.
Presbyter &
episcopi, sibi.

Huius ordinis
institutum, in
agrum.

Tit. 9.

Episcopi &
Presbyteri
officium.

Epist. ad E-
uagrium.

In vetere Ecce-
sæ rigide con-
seruatum.

Epist. 24.
Homil. in E-
zech. 11.
Act. 20. 16.

de Archiepi-
scopi & Pa-
triarchis: quo-
rum varijs. v-
sus.

In quem finem
institum.

Hierarchia, sicut
improprie
& scripturis
institum.

3 Sed quantum ad officium atinet de quo nunc agimus, tam episcopum quàm Presbyteros verbi & sacramentorum dispensationi incumbere oportuit. Nam Alexandria tantum (quoniam illic Arius ecclesiam turbauerat) institutum fuit ne Presbyter concionem ad populum haberet, vt ait Socrates libro 9. Tripertitæ historiæ. Quod tamen ipsum Hieronymus sibi displicere non dissimulat. Certè instar portenti habitum esset, si quis se pro episcopo vendidisset, qui non etiam re ipsa exhibuisset verum episcopum. Ea igitur fuit temporum illorum seueritas, vt ministri omnes ad implendum munus, quale ab ipsis Dominus requirit, adigerentur. Nec vnus tantum ætatis morem refero: siquidem ne Gregorij quidem tempore, quo ecclesia iam ferè collapsa erat (certè multum ab antiqua puritate degenerauerat) tolerabile fuisset episcopum aliquem à concionibus abstinere. Sacerdos (inquit ipse alicubi) moritur, si de eo sonitus non audiat, quia iram contra se occulti iudicis exigit, si sine sonitu prædicationis incedit. Et alibi, Quum testatur Paulus se mundum esse à sanguine omnium, in hac voce nos conuincimus, nos constringimur, nos rei esse ostendimus, qui Sacerdotes vocamur, qui super ea mala quæ propria habemus, alienas quoque mortes addimus: quia tot occidimus quot ad mortem ire quotidie tepidi & tacentes videmus. Tacentes se & alios vocat, quia minus assidui essent in opere quàm conueniret. Quum ne iis quidem parcat qui officium dimidia ex parte agebant: quid facturum fuisse putas si quis in totum cessasset? Valuit ergo diu illud in ecclesia, vt primæ episcopi partes essent, populum verbo Dei pascere, seu ædificare ecclesiam publicè ac priuatim sana doctrina.

4 Quod autem singulæ prouinciæ vnum habebant inter episcopos Archiepiscopum: quod item in Nicena synodo constituti sunt Patriarchæ, qui essent ordine & dignitate Archiepiscopis superiores, id ad disciplinæ conseruationem pertinebat. Quamquam in hac disputatione præteriri non potest quod rarissimi erat vsus. Ob hanc igitur causam potissimum instituti sunt illi gradus, vt siquid in ecclesia qualibet incidere quod nõ posset bene à paucis expediri, ad synodum prouincialem referretur. Si magnitudo aut difficultas causæ maiore quoque discussione postularet, adhibebantur Patriarchæ vnà cum synodis, à quibus non esset prouocatio nisi ad vniuersale concilium. Gubernationem sic constitutam nonnulli hierarchiam vocarunt, nomine (vt mihi videtur) improprio: certè Scripturis inusitato. Cauere enim voluit Spiritus sanctus ne quis principatum aut dominationem somniaret, quum de ecclesiæ gubernatione agitur.

Verum

Verum si rem omisso vocabulo intuemur, reperiemus veteres Episcopos non aliam regendam Ecclesie formam voluisse fingere ab ea quam Deus verbo suo prescripsit.

Vid. cap. 3. sect. 9.

5 Nec alia tunc fuit Diaconorum ratio quam sub Apostolis. Oblationes enim fidelium quotidianas & annuos Ecclesie prouentus recipiebant, ut conferrent in veros usus, id est, partim ministris, partim pauperibus alendis distribuerent: Episcopi tamen arbitrio, cui & economie sue rationes quotannis reddebant. Nam quod Canones Episcopum ubique faciunt bonorum omnium Ecclesie dispensatorem, non ita intelligendum est quasi ipse per se eam sollicitudinem gesserit: sed quia ipsius erat prescribere Diacono qui in publicam Ecclesie alimoniam recipiendi essent, de eo quod residuum erat, quibus & quantum cuique erogandum esset: quia inspectionem habebat an hic fideliter exequeretur quod officij sui esset. sic enim in Canonibus quos Apostolis adscribitur, legitur, Præcipimus ut in sua potestate res Ecclesie habeat Episcopus. Si enim animæ hominum pretiosiores illi creditæ sunt, multo magis decet eum curam de pecuniis agere: ita ut eius potestate omnia pauperibus dispensentur per Presbyteros & Diaconos: ut cum timore & omni sollicitudine ministrentur. Et in concilio Antiocheno decretum est ut coerceantur Episcopi, qui sine Presbyterorum & Diaconorum conscientia res Ecclesie pertractant. Sed de eo non est longius disputandum, quum ex plurimis Gregorij epistolis constet, illo quoque tempore quo alias Ecclesiasticæ ordinationes multum vitiatæ erant, hanc tamen obseruationem durasse, ut Diaconi sub Episcopo pauperum essent economi. Hypodiaconos verisimile est fuisse initio Diaconis attributos, ut eorum opera circa pauperes vterentur: sed illud discrimen paulatim confusum fuit. Archidiaconi autem creati tunc cœperunt quum amplitudo facultatum nouam & exactiorem administrandi rationem postulare: quanquam Hieronymus iam græte sua fuisse commemorat. Erat autem penes eos summa reddituum, possessionum, supellectilis, & quotidianarum oblationum procuratio. Vnde Gregorius Salonitano Archidiacono denuntiat reatu constrictum teneri ipsum, siquid ex bonis Ecclesie vel negligentia vel vllius fraude deperierit. Quod autem Euangelij ad populum lectio illis dabatur, & exhortatio ad precandum: quod item ad porrigendum in sacra Cœna calicem adhibebatur: id muneris ornandi causa fiebat, quo maiori religione ipsum obirent, quum admonerentur talibus symbolis non esse profanam aliquam villicationem quam gererent, sed spiritualem & Deo dicatam functionem.

Diaconus, secundus ordo ministrorum veteris Ecclesiæ: huiusmodi munus proprium.

Inspectorem habebant Episcopi.

Cap. 35.

Hypodiaconos iis annos: & Archidiaconos presbiteros. Epist. ad Nepotianum. Epist. to. li. i.

Euangelij lectio Diaconorum munus aduersus, honoris gratia.

6 Hinc etiam iudicare licet quis bonorum Ecclesiasticorum usus fuerit, & qualis dispensatio. Passim tum in synodorum decretis, tum apud vetustos scriptores reperias, quicquid possidet Ecclesia vel in fundis, vel in pecunia, pauperum esse patrimonium. Itaque subinde illic hæc cantilena Episcopis & Diaconis canitur, ut meminerint se non proprias opes sed pauperum necessitati destinatas attrahere: quas si mala fide supprimant aut dilapident, rei sanguinis futuri sint. Vnde admonentur cum summo tremore & reuerentia, velut in conspectu Dei, sine personarum acceptione, eas distribuere quibus debentur. Hinc & illæ apud Chrysostomum, Ambrosium, Augustinum, & alios similes Episcopos, graues obestationes, quibus suam integritatem apud populum assueverant. Quum autem æquum sit, & Domini etiam Lege sancitum, ut qui suam Ecclesie operam impendunt, publicis Ecclesie sumptibus alantur, & nonnulli etiam eo seculo Presbyteri patrimonij suis Deo consecratis, voluntarij pauperes facti essent: talis erat distributio ut nec ministris deessent alimenta, & pauperes non negligerentur. Cauebatur tamen interim ne ministri ipsi, qui frugalitatis exemplum dare alijs debent, tantum haberent vnde ad luxum aut delicias abuterentur: sed duntaxat quo suam inopiam sustinerent. Qui enim bonis parentum sustentari possunt clerici, inquit Hieronymus, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium committunt: & per abusionem eiusmodi iudicium sibi manducant & bibunt.

Bonorum autem Ecclesie dispensatio hæc suis omnibus.

1. & inde pauperes fideliter alerentur.

2. Ministris Ecclesie iusta alimentis non deessent.

Refert, cap. Clericos. 1. & 2.

7 Principio libera & voluntaria fuit administratio, quum sponte fideles essent Episcopi ac Diaconi, & conscientie integritas vitæque innocentia pro legibus foret. Deinde quum ex quorundam cupiditate vel prauis studiis nascerentur mala exempla: ad hæc vitia corrigenda compositi sunt Canones, qui Ecclesie redditus in quatuor partes diuiserunt, quarum vnam assignarunt clericis, alteram pauperibus, tertiam sacris ædibus & alijs edificijs sacris tectis tuendis, quartam verò aduenis pauperibus. Nam quod hanc portionem Episcopo attribuunt alij Canones, id nihil variat ab ea quam dixi partitione.

Porro libera & voluntaria primum fuit.

Deinde Ecclesie redditus in 4. partes diuisi.

Neq; enim propriam eius esse volunt, vt vel solus ipse ingurgitet, vel quo libuerit profundat, sed vt hospitalitati, quam ab ordine ille Paulus exigit, sufficiat. Atque ita interpretantur Gelasius & Gregorius. non enim aliam rationem adducit Gelasius cur sibi quicquã Episcopus vëdicet, nisi vt captiuis & peregrinis largiri queat. Et clarius etiam nunc loquitur Gregorius, Mos est, inquit, Apostolicæ sedis, ordinato Episcopo præcepta dare, vt de omni stipendio quod prouenit quatuor fiant portiones: vna videlicet Episcopo & familiæ eius, propter hospitalitatem atque susceptionem: altera clero: tertia pauperibus: quarta reparandis Ecclesiis. Nihil ergo Episcopo in suum vsum capere licuit, nisi quod ad moderatum frugalémque victum ac vestitum satis esset. Quod si quis insolere cœpisset, vel luxu, vel ostentatione ac pompa, statim à collegis reprimebatur: nisi paruisset, honore abdicabatur.

8 Porrò quod in ornatu sacrorum conferebant, perquam exiguum primò erat: deinde quum paulo ditior Ecclesia facta esset, seruarunt tamen ea in re mediocritatem. Et tamen quicquid pecuniæ illic collocabatur, saluum pauperibus manebat, si qua maior necessitas incidisset. Ita Cyrillus, quum fames Hierosolymorum prouinciam occupasset, nec posset aliter inopia subueniri, vasa & vestes diraxit, ac insumpsit in pauperum alimoniam. Similiter Acacius Amidæ Episcopus, quum magna Persarum multitudo fame propemodum interiret, conuocatis clericis, & habita præclara illa oratione, Deus noster neque discis neque calicibus opus habet, quia neque comedit neque bibit: vasa conflauit vnde miseris & cibum & redemptionis pretium cõficeret. Hieronymus quoque, dum in nimium templorum splendore inuehitur, honoris causa exuperium Tholoxæ Episcopum sui temporis refert, qui corpus Domini in canistro vimineo portabat, & sanguinem in vitro: nullum verò pauperem esurire patiebatur. Id quod nuper de Acacatio dixi, Ambrosius de seipso recitat. nam quum illum grauarent Arriani, quòd in redemptionem captiuorum sacra vasa confregisset, pulcherrima hac excusatione usus est, Qui sine auro misit Apostolos, & Ecclesias sine auro congregauit. Aurum habet Ecclesia, non vt seruet, sed vt erogat, & subueniat in necessitatibus. Quid opus est custodire quod nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri atque argenti de templo Domini Assyrij sustulerint? Nõne melius constat sacerdos propter alimoniam pauperum, si alia subsidia desint, quàm sacrilegus asportat hostis? Nõne dicturus est Dominus, Cur passus es tot inopes fame emori: & certè habebas aurum, vnde ministrasses alimoniam. Cur tot captiui abducti sunt, nec redempti? Cur tot ab hoste occisi sunt? Melius fuerat vt vasa videntium seruares quàm metallorum. His non poteris responsum dare, quid enim diceres? Timui ne templo Dei ornatus deesset. Responderet, Aurum sacramenta non quærunt, neque auro placent quæ auro non emuntur. Ornatus sacramentorum, redemptio captiuorum est. In summa, videmus verissimum fuisse quod idem alibi dicit, quicquid tunc Ecclesia possideret, sumptum fuisse egenorum. Item, Nihil Episcopum habere quod pauperum non esset.

9 Hæc quæ recensuimus, veteris Ecclesiæ ministeria fuerunt. Alia enim, de quibus mentionem faciunt Ecclesiastici scriptores, magis exercitia fuerunt & quædam præparationes, quàm certa munera. Nam sancti illi viri, vt Ecclesiæ seminarium post se relinquere, adolescentes, qui ex parentum consensu & autoritate, militiæ spirituali nomen dabant, recipiebant in suam fidem ac tutelam, atque etiam disciplinam: eosque sic formabant à tenera ætate, ne rudes ac noui ad obeundum munus accederent. Omnes autem qui eiusmodi tyrociniis imbuebatur, generali nomine vocabantur Clerici. Vellem quidem aliud nomē magis proprium inditum illis fuisse. hæc enim appellatio ex errore, vel certè praua affectione nata est: quum tota Ecclesia clerus, hoc est hæreditas Domini, à Petro dicatur. Ipsum tamen institutum sanctum ac salutare imprimis fuit, vt qui se ac suam operam Ecclesiæ consecrare vellent, ita sub Episcopi custodia educarētur, ne quis nisi bene præformatus, Ecclesiæ ministraret, & qui à prima adolescentia tum sanctâ doctrinam imbibisset, tum ex seueriore disciplina, grauitatis sanctiorisq; vitæ habitum quendam induisset, tum à curis profanis fuisset alienus, curisq; ac studijs spiritualibus assuefactus. Quemadmodum autē militiæ tyrones vmbatilibus pugnis instituuntur ad verum feriumq; certamen, sic erant certa rudimenta quibus exercebantur in clericatu, priusquam ad ipsa munia promouerentur. Illis ergo primùm aperiendi claudendique templi curam mandabant, ac eos nominabant Ostiarios. Postea vocabant Acoluthos, qui

Episc

1. Tim. 3. 2.

Cap. Præsul. lib. 16. quæst. 3. Refert. ca. Mos est. 12. quæst. 12.

Et si seria pars horum redituum in ornatum sacrorum confertur: ea tamen, quous opus fuit, cessit pauperibus.

Præclara ad hanc rē dicta, testimonia & exempla ex Cyrillo, Acacatio, Hieronymo, Exuperio, Ambrosio.

Clerici autem, inter quos Ostiarii & Acoluthi, ex eius uisum nomina ac veluti tyronum rudimenta sunt.

1. Petr. 5. 3.

Vide lib. 1. cap. 11. sect. 7. 13. & lib. 3. c. 20. sect. 30. & inf. ca. 5. sect. 18. Tripart. hist. lib. 5. & 11. Ad Nepotian.

De offic. lib. 2. c. 28

Lib. 5. epist. cap. 31. & 33.

Episcopo in domesticis obsequiis adessent, eumque perpetuò comitarentur, primum honoris causa, deinde nequa suspicio nasceretur. Præterea ut sensim populo innotescerent, & commendationem sibi acquirerent: simul ut discerent ferre omnium conspectum, & coram omnibus loqui: ne Presbyteri facti, quum ad docendum prodirent, pudore confunderentur, locus legendi ipsis dabatur in suggestu. In hunc modum gradatim promouebantur, ut suam sedulitatem in singulis exercitiis approbarent, donec hypodiaco ni fiebant. Hoc tantum volo, fuisse hæc tyronum rudimenta magis, quam functiones, quæ veris Ecclesiæ ministeriis accenserentur.

Cap. 3.
sect. 11. 12.

*Altera pars
explicis, de
vocatione
ministeriorum.*

1. Tim. 3. 2

*Non nihil de
immodica sine
ritu, & sine
temporis
elapsum
restituendum
est.*

Lib. 2. c.
p. 5.

*In tertio capite
ordinati non
ministeriorum,
quo ad
consensum
populi, non
eade
semper
obstratio
vetere
Ecclesiæ:
Sicut
populus
minus
solicite
fuerit
in
votando
suo
iure.*

*Quo
tempore
ordinationes
fuerunt.*

*At in
ordinandis
Episcopis
populo
diu
libertas
ferua
ta.*

Epist. 110.
Lib. 4. c. 20.

*Post
verò
can
collis
quibus
dam
in
iust
bene*

10 Quod primum & secundum in ministrorum vocatione esse diximus, quales eligere, & quantum religionem in ea re adhibere oporteat: in eo Pauli præscriptum & Apostolorum exempla vetus Ecclesia sequuta est. Solebant enim ad eligendos pastores cum summa reuerentia ac sollicita nominis Dei inuocatione conuenire. Ad hæc formulam examinis habebant, qua eligendorum vitam & doctrinam ad illam Pauli amulsum exigebant. Tantum peccarunt hic non nihil immodica seueritate, quod plus requirere voluerunt in Episcopo quam Paulus requirat: ac præsertim successu temporis exilatum. Verum in ceteris consentanea fuit ipsorum obseruatio cum Pauli descriptione. In eo autem quod tertio loco posuimus, quinam scilicet ministros instituire debeant, non vnum semper tenuerunt ordinem. Antiquitus ne in clericorum quidem cœtum recipiebatur quispiam sine consensu totius plebis, ut Cyprianus diligenter excuset quod Aurelium quendam inconsulta Ecclesia lectorem constituerit: quia id præter morem, tamen non sine ratione factum fuerat. Sic autem præfatur, In ordinandis clericis, fratres charissimi, solemus vos antè consulere, & mores ac merita singulorum communi consilio ponderare. Verum quia in minoribus illis exercitiis non multum erat periculi: quòd ad diuturnam probationem & non magnam functionem assumerentur, rogari consensus plebis desit. Postea in reliquis quoque ordinibus, excepto Episcopatu, plebs Episcopo ac Presbyteris iudicium delectumque ferè permisit, ut cognoscerent quinam idonei ac digni forent: nisi fortè quum parochiis noui Presbyteri destinabantur. tunc enim loci multitudinem nominatim consentire oportuit. Nec mirum est quòd retinendo suo iure populus hac in parte minus sollicitus fuerit. nemo enim Hypodiaco nus fiebat qui non longum sui experimentum in clericali, sub ea quæ tunc erat disciplinæ seueritate, dedisset. Postquam in eo gradu probatus fuerat, diaconus constituebatur: inde ad presbyterij honorem perueniebat, si fideliter se gessisset. Ita nullus promovebatur de quo non re vera multis annis habitum esset sub populi oculis examen. Et erant multi Canones ad puniendam eorum vitia: ut Ecclesia malis Presbyteris aut Diaconis non grauaretur, nisi remedia negligeret. Quamquam in Presbyteris quoque semper exigebatur ciuium consensus. quod etiam testatur Canon primus distin. 67. qui Anacleto tribuitur. Denique omnes ordinationes ideo statis anni temporibus fiebant, nequis clanculum sine fidelium consensu obreperet, aut nimia facilitate absque testibus promoueretur.

11 In eligendis Episcopis diu sua populo libertas fuit seruata, nequis obtruderetur qui non omnibus acceptus esset. Hoc igitur in concilio Antiocheno vetitum est, nequis inuitis ingeratur. Quod & Leo primus diligenter confirmat. Hinc istæ sententiæ, Is eligatur quem clerus & plebs aut maior numerus postularint. Item, Qui præfuturus est omnibus, ab omnibus eligatur. Qui enim ignotus & non examinatus præficitur, necesse est ut per vim intrudatur. Item, Is eligatur qui à clericis electus, à plebe expetitus fuerit: & à prouincialibus cum metropolitani iudicio consecratur. Ad eò autem cauere sancti patres ne villo pacto imminueretur hæc populi libertas, ut quum synodus vniuersalis Constantinopoli congregata Nectarium ordinaret, id facere noluerit sine totius cleri & populi approbatione: ut sua ad synodum Romanam epistola testata est. Proinde quum Episcopus quispiam successorem sibi designaret, non aliter ratum erat quam si totus populus scisceret. Cuius rei non modò exemplum, sed formulam quoque habes apud Augustinum in nominatione Eradij. Et Theodoritus, quum refert Petrum ab Athanasio successorem nominatum, continuò adiungit, sacerdotalem ordinem ratum id habuisse, magistratum & primores populumque vniuersum sua acclamatione approbasse.

Epist. 90.
cap. 2.

Notatu
digniss.
narratio.

Cap. 13.

12 Est quidem & illud (fateor) optima ratione sancitum in Laodicensi concilio, ne turbis electio permittatur. Vix enim vnquam euenit tot capita vno sensu rem aliquam

*episcopi in-
derate multi-
tudinis arbi-
trio res perimit-
teretur.*

bene componant. & ferè illud verum est, Incertum scindi studia in contraria vulgus. Verum huic periculo adhibitum erat optimum remedium. Primum enim soli clerici eligebant. quem elegerant, offerebāt magistratui, vel senatui ac primoribus. Illi, habita deliberatione, electionē, si iusta videbatur, consignabant: sin minus, eligebant alium quem magis probarent, tum ad multitudinem res deferrebat, quæ tametsi præiudiciis illis non alligaretur, minus tamen tumultuari poterat. Aut si à multitudine incipiebatur, tantum id fiebat vt sciretur quem potissimum expeteret. auditis popularium votis, clerici demum eligebant. Ita nec clericis licebat quem vellent præficere, nec tamen stultis populi desyderiis obsequi necesse habebant. Hunc ordinem ponit alibi Leo, quum dicit, Expectanda sunt vota ciuium, testimonia populorum, honoratorum arbitrium, electio clericorum. Item, Teneatur honoratorum testimonium, subscriptio clericorum, ordinis consensus ac plebis. aliter (inquit) fieri nulla ratio finit. Nec aliud sibi vult illud decretum synodi Laodicensis, quàm ne ab inconsiderata multitudine patiantur se abripi clerici & primores: sed potius sua prudentia & grauitate stultas eius cupiditates, si quando opus fuerit, reprimant.

Epist. 37.

*Hæc eligendi
ratio diu postea
distrauit.*

13 Hæc eligendi ratio adhuc ætate Gregorij valebat, & verisimile est diu postea durasse. Extant apud eum plurimæ epistolæ quæ luculentum huius rei testimonium dant. quoties enim de creando alicubi nouo Episcopo agitur, scribere solet ad clerum, ordinem & plebem, interdum etiam ad ducem, prout est regimen ciuitatis constitutum. Quod si ob incompotitum Ecclesiæ statum vicino alicui Episcopo inspectionem in electione mandat, semper tamen requirit solenne decretum, omnium subscriptionibus roboratum. Quinetiam quum creatus Mediolani Episcopus esset Constantius quidam, & ob incurfiones barbarorum multi Mediolanensium Genuam confugissent: non aliter fore legitimam electionem putat quàm si ipsi quoque in commune conuocati assenti fuerint. Imò nondū anni quingenti effluerunt ex quo Nicolaus Papa de Romani Pontificis electione in hunc modum statuit, vt præiret Ambrosius cum potestate à Valentiniano, id propter graues factiones quibus inter se ciues flagrabant, extraordinarium fuit. Romæ autem tantum olim valuit Imperatoris authoritas in Episcopo creando, vt Gregorius se ipsius iussu in Ecclesiæ gubernaculis constitutum esse dicat: quum tamen soleam ritu à populo fuisset expertus. Hoc autem moris fuit vt quum aliquem designassent ordo clerus ac populus, ad Imperatorem statim referret ille, vt vel scisceret electionem sua approbatione, vel improbando abrogaret. Neque huic consuetudini repugnant decreta quæ à Gratiano colliguntur, vbi nihil aliud dicitur quàm nullo modo ferendum esse vt sublata canonica electione, rex pro sua libidine Episcopum constituat, & a Metropolitibus non esse consecrandum qui per violenta imperia sic fuerit promotus. Aliud enim est, spoliare Ecclesiam iure suo, vt totum ad vnus hominis libidinem transferatur: aliud hoc honoris regi aut imperatori dare, vt sua authoritate legitimam electionem confirmet.

*Teste Grego-
rio.
Lib. 2. epist.
69.*

*Dist. 23. cap.
In nomine.*

Et Nicolaus.

Epist. 5. lib. 1.

*Nec huic re-
pugnant Gra-
tiani decreta.*

*Ritus huius or-
dinationis in
veteri Eccle-
sia.*

14 Sequitur iam vt tractemus quo ritu post electionem initiarentur veteris Ecclesiæ ministri in suum officium. Hanc Latini ordinationem vel consecrationem, Græci *χρηστισμὸς* interdum etiam *χρηστισμὸς* vocarunt: licet *χρηστισμὸς* id genus electionis propriè dicatur vbi declarantur suffragia manuum eleuatione. Extat autem decretum Niceni concilij, vt Metropolitibus cum omnibus prouinciæ Episcopis conueniat ad eum qui electus fuerit ordinandum. Si autem itineris lōgitudine, aut valetudine, aut alia necessitate pars impeditur, vt tamen tres minimum conueniant: qui autem absunt, suam consensionem per literas testentur. Atque hic Canon quum desuetudine obsoleceret, pluribus deinde synodis renouatus fuit. Omnes autem, aut saltem quicumque excusationem non haberent, ideo adesse iubebantur quo grauius de doctrina & moribus ordinandi haberetur examen. neque enim sine examine res peragebatur. Et apparet ex Cypriani verbis, non post

post electionem vocari, sed electioni interesse olim solitos: atque in eum finem ut essent quasi moderatores, nequid in ipsa turba fieret turbulenti. Vbi enim dixit plebi esse potestatem vel dignos eligendi sacerdotes, vel indignos recusandi: aliquando potest subiuugit, Propter quod diligenter de traditione diuina atque Apostolica seruandum est & tenendum (quod apud nos quoque & ferè per prouincias vniuersas tenetur) ut ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem cui præpositus ordinatur, Episcopi eiusdem prouinciæ proximi quiq; conueniant, & Episcopus deligatur plebe præsentem. Sed quum tardius interdum cogerebatur, & periculum esset ne illa mora abuterentur quidam ad ambiendi occasionem, satis fore visum est si designatione facta ipsi accederent, ac legitima inquisitione probatum consecrarent.

Epist. 4. lib. 4.

15 Hoc quum vbique sine exceptione fieret, paulatim mos diuersus inoleuit, ut metropolim ad petendam ordinationem electi concederent. Quod ambitione magis & veteris instituti deprauatione factum est, quàm bona aliqua ratione. Nec multo post, aucta iam Romanæ sedis autoritate, obtinuit altera adhuc deterior consuetudo, ut totius ferè Italix Episcopi consecrationem inde peterent. Quod animaduertere licet ex epistolis Gregorij. Paucis tantum ciuitatibus, quæ non ita facillè cesserant, antiquum ius seruatum erat. ut de Mediolano exemplum illic habetur. Fortassis solæ metropoles retinuerunt suum priuilegium. Solebant enim ad Archiepiscopum consecrandum omnes prouinciales Episcopi conuenire in ipsam primariam ciuitatem. Cæterum ritus erat manuum impositio. Nihil enim præterea ceremoniarum adhibitum lego: nisi quod aliquem ornatum in solenni cœtu habebant Episcopi, quo à reliquis presbyteris distinguerentur. Presbyteros quoque & diaconos sola manuum impositione ordinabant: sed suos presbyteros quisque Episcopus cum presbyterorum collegio ordinabat. Quamquam autem idem agebant omnes: quia tamen præibat Episcopus, & quasi eius auspiciis res gerebatur, ideo ipsius dicebatur ordinatio. Vnde veteres hoc sæpe habent, non differe alia re ab Episcopo presbyterum nisi quia ordinandi potestatem non habeat.

Qui paulatim immutatus est.

Lib. 2. Epist. 69, & 76.

Qualis fuerit ille ritus.

CAPVT V.

Antiquam regiminis formam omnino pessundatam fuisse tyrannide Papatus.

Capitis huius duæ sunt partes.

1. Qui, quales, & qua ratione sub Papatu vocentur ad ministerium Ecclesiasticum, sect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7.
2. Quam fideliter munus suam adimpleant, à sect. 8. ad finem capitis.

Vt ordinem gubernandæ Ecclesiæ, quem hodie tenet Romana sedes ac omnes eius satellites, totamque hierarchiæ illius quam perpetuò in ore habent imaginem ob oculos ponere operæpretium est, ac cum illo quem descripsimus, primæ ac veteris Ecclesiæ conferre: quo ex comparatione eluceat qualem Ecclesiæ habeant qui hoc solo titulo ad nos grauandos vel potius obruendos ferociunt. Præstat autem à vocatione incipere, ut videamus qui & quales & qua ratione vocentur ad hoc ministerium. Tum deinde considerabimus quàm fideliter munus suum impleant. Dabimus autem primum locum Episcopis: quibus utinam hoc honori esse posset, in hac disputatione primum tenere ordinem. Sed res ipsa non patitur me vel leniter attingere hoc argumentum sine summo ipsorum dedecore. Et tamen meminerò in quo scripti genere nunc verser: nec orationem meam, quæ ad simplicem doctrinam composita esse debet, ultra suas metas diffuere patiar. Sed tamen respondeat mihi quispiam eorum qui non prorsus frontem perdiderunt, quales hodie Episcopi passim eligantur. Sanè examen haberi de doctrina nimis obsoletum est. quòd si quis habetur doctrinæ respectus, iuriconsultum aliquem deligunt, qui in foro magis litigare nouerit quàm in Ecclesia concionari. Hoc constat, à centum annis vix centesimum quenq; fuisse electum qui sacræ doctrinæ aliquid teneret. Superioribus seculis nõ ideo parco, quòd multo meliora fuerint, sed quòd de presenti modo Ecclesia nobis quæstio est. Si de moribus fiat censura, paucos aut propemodum nullos fuisse reperimus quos non indignos veteres Canones iudicassent. Qui non fuit ebriosus, fuit scortator: qui ab hoc quoque scelere purus fuit, aut aleo fuit, aut venator, aut in aliqua parte vitæ dissolutus. Sunt enim leuiora vitia quæ secundum vetustos Canones hominem ab Episcopatu excludunt. Hoc verò longè absurdissimum, quòd pueri quoque vix decennes, Papæ concessione, Episcopi

Qui & quales Episcopi passim eligantur in Papatu.

Nullum examen de doctrina habetur.

2. Quod ad mores, eliguntur vel indocti, vel dissoluti.

Auspiciis

copi

*Aut prodigio-
se flagitij s.*

copi sunt facti. Eò impudentiæ ac stuporis prouecti sunt vt ne illud quidem extremum & ad eò prodigiosum flagitium horrerent, quod ab ipso naturæ sensu penitus abhorret. Hinc apparet quàm religioſæ fuerint electiones, vbi tam ſupina negligentia fuit.

*3. Ius populi in
eligendo ſubla-
tum eſt, Leo-
ne, Cypriano
& ſiſtina ve-
clamanibus.*

2. Iam in eligendo totum illud ius populi ſublatum eſt. Vota, aſſenſus, ſubſcriptiones & omnia cuiusmodi euauerunt. Ad ſolos Canonicos integra poteſtas tranſlata eſt. Illi in quem volunt, conferunt Episcopatum, cum mox in conſpectum plebis producant: ſed adorandum, non examinandum. Atqui reſtat Leo, nullam rationem id ſinere, ac violentam impoſitionem eſſe pronuntiat. Cyprianus quum fluere ex iure diuino teſta- tur ne fiat niſi ex conſenſu populi, pugnare diuerſum morem cum verbo Dei oſtendit. Tot ſynodorum decreta ne ſecus fiat ſeucriſſimè prohibent: ac, ſi factum ſit, iubent eſſe

*Epist. 90.
cap. 2.*

*Lib. 2. e-
piſt. 5.*

*Sequitur nul-
lam canoniam
electionem ſu-
perſe in Pa-
pali.*

Acceptio 1.

Reſponſo.

Acceptio 2.

Reſponſo.

*Electio: Pa-
pali, & quæ-
ſiſtina eligan-
tur.*

Tit. 1. 1.

irritum. Si hæc vera ſunt, nulla hodie neque diuino neque Eccleſiaſtico iure Canonica electio in toto Papatu ſuper eſt. Verum etiam ſi nihil aliud mali foret, quò tamen hoc excuſare poterunt quod ita ſpoliauerint ſuo iure Eccleſiam? Atqui ita, inquirunt, exigebat temporum corruptio, vt quoniam apud plebem & magiſtratus plus valebant odia & ſtudia in aſſumendis Episcopis, quàm rectum ſanumque iudicium, eius rei arbitrium paucis deferretur. Fuerit ſanè hoc extremum mali in rebus deploratis remedium. Verum vbi medicina morbo ipſo nocentior apparuit, cur non & nouo huic malo ſuccurritur? Sed eſt, inquirunt, ipſis Canonici exactè præſcriptum quid ſequi in electione debeant. Sed an dubitamus quin ſanctiſſimis legibus olim plebs ſe aſtringi intelligeret, quum videret ſibi regulam è verbo Dei propoſitam, dum ad Episcopum eligendum conueniret? Siquidem illa vna vox Dei qua deſcribit veram Episcopii effigiem, meritò pluris eſſe debebat quàm infinitæ Canonum myriades. Sed nihilominus, peſſimo affectu corrupta, nullam habebat legis aut æquitatis rationem. Sic hodie etſi optimæ ſcriptæ ſunt leges, manent tamen in chartis ſepulcræ. Interim vtrplurimum moribus receptum eſt, & (quasi ratione fiat) etiam approbatum, vt ebriofii, ſcortatores, aleones paſſim ad hunc honorem promoueantur. parum dico: vt Episcopatus adulteriorum & lenociniorum ſint præmia. Nam quum venatoribus & aucupibus dantur, præclare res cecidiſſe exiſtimanda eſt. Tantam indignitatem vlllo modo excuſare, nimis improbum eſt. Habeat, inquam, olim optimum canonem populus, cui præſcribebat Dei verbum, oportere Episcopum eſſe irreprehenſibilem, doctorem, non pugnacem, &c. Cur ergo eligendi prouincia à Paulo ad iſtos tranſlata eſt? Quia ſcilicet inter populi tumultus & factioſes verbum Dei non exaudiebat. Et cur hodie ab iſtis ruruſum non tranſferatur, qui non modo leges omnes violant, ſed abiecto pudore, libidinosè, auarè, ambitioſè humana diuinis commiſcent & confundunt?

*Reſponſio ad
priorem exce-
ptionem plenior
explicatio, que
populi, Episco-
porum, & ſiſtina-
que Romanorum
& primi
papa erroris de-
ſcribit.*

3. Sed mentiuntur quum aiunt hoc remedij loco fuiſſe inuentum. Sæpe in Episcopis eligendis tumultuatas olim fuiſſe vrbes legimus: nemo tamen vnquam de auferendo ciuibus iure cogitare auſus eſt. Alias enim habebant vias quibus vel obuiarent his vitioſis, vel iam admiſſa corrigere. Verum dicam quid ſit. Quum populus in delectu habendo negligentior eſſe cœpiſſet, & hanc curam, quaſi minus ſibi congruentem, in presbyteros reitceret, illi hac occasione ad tyrannidem ſibi vſurpandam abuſi ſunt: quam poſtea nouis canonibus editis ſtabilierunt. Ordinatio autem nihil aliud eſt quàm merum ludibrium. Species enim examinis, quam illic oſtentant, ad eò inanis eſt & iciuna, vt omni etiam fuco careat. Itaque quòd alicubi pactione impetrarunt principes à Romanis Pontificibus, vt nominarent ipſi Episcopos, in eo nihil noui damni fecit Eccleſia: quia canonicis duntaxat electio, quam nullo iure rapuerant, vel certè furati erant, adempta eſt. Eſt hoc ſanè ſcediſſimum exemplum, quòd ex aula mittuntur Episcopii ad occupandas Eccleſias, & piorum principum eſſet à tali corruptela abſtinere. Eſt enim impia Eccleſiæ ſpoliatio, quoties alicui populo ingeritur Episcopus quem non petierit, vel ſaltem libera voce approbat. Verum inordinatus ille mos qui in Eccleſiis iam pridem fuit, occaſionem principibus dedit vt præſentationem Episcoporum ſibi ſumeret. Maluerunt enim ſuum eſſe beneficium, quam eorum in quos nihilo plus id competebat, & qui non minus perperam eo abutebantur.

*Electio presby-
terorum & Papi-
novi in Ta-
p. nulli.
1. Quia in alii
ſine ordinantur.*

4. En præclara vocatio, cuius cauſa Episcopii Apoſtolorum ſucceſſores ſe eſſe iactant. Presbyteros autem creandi ius ſibi ſolis competere dicunt. Sed in hoc peſſimè corrum- punt vetus inſtitutum, quòd non Presbyteros ſua ordinatione creant qui populum regant ac paſcant, ſed Sacerdotes qui ſacrificet. Similiter quum Diaconos cõſecrant, nihil agunt

agunt de vero ac proprio ipsorum officio: sed ad certas modo ceremonias circa calicem & patinam ordinant. At in Synodo Chalcedonenſi contra ſancitum eſt, ne ſiant abſolutæ ordinationes, hoc eſt, quin locus ſimul aſſignetur ordinatis ubi munus ſuum exercent. Hoc decretum duplici nomine uiliſſimum eſt, Ne onerentur Eccleſiæ ſuperuacuo ſumptu, & in homines otioſos expendatur quod erogari pauperibus debet. Deinde vt ij qui ordinantur, cogitent non ſe ad honorem promoueri, ſed munus ſibi mādari ad quod obeundum ſolenni teſtificatione obligentur. At Romanenſes magiſtri (qui nihil in religione curandum putant præter ventrem) primo titulum interpretantur reditum qui ad alimoniam ſufficiat: ſiue ex patrimonio ſit, ſiue ex ſacerdotio. Itaque quum Diaconum vel Presbyterum ordinant, nihil ſoliciti ubi debeant miniſtrare, ordinē illis conferunt, ſi modo ſatis diuiciſe ſint ad ſe alendos. Verum quos hominum hoc recipiat, vt titulus quem requirit concilij decretum, ſit annuus prouentus ad alimoniam? Iam verò quia recentiores Canones episcopos damnabant eorum alimonia, quos ſine idoneo titulo ordinaffent, quo ſic reprimerent nimiam eorum facilitatem, etiam cautio excogitata eſt qua eluderent pœnam. Nam qui ordinatur, nominato qualicumque titulo promittit eo ſe fore contentum. Eo pacto ab alimentorum aſtione depellitur. Taceo mille fraudes quæ hic ſunt. vt quum alij inanes ſacerdotiorum titulos mentiuntur, unde quum que aſſes annuatim conficere nequeant. alij ſub arcana ſupulatione ſacerdotia commo- datò accipiunt, quæ ſtatim reddituros ſe pollicentur, ſed interdum non reddunt. Et alia eius generis myſteria.

5 Verum etiam ſi illi ab uſu craſſiores tollerentur, annon illud ſemper abſurdum eſt, Presbyterum conſtituere cui locum nullum aſſignes? neminem enim ordinant niſi ad ſacrificandum. At qui legitima Presbyteri ordinatio eſt, ad Eccleſiæ gubernationē: Diaconi, ad elemoſynæ procuracionem uocari. Multis quidem pompis adumbrat id quod agunt: quo ſpecie ipſa uenerationem apud ſimplices habeat. ſed apud ſanos quid ualere poſſunt iſtæ laruæ, ubi nihil ſolidi aut veri ſub eſt? Nam ceremonias adhibent vel ex Iudaismo accerſitas, vel ex ſeiſis conſictas: quibus abſtinere fatius foret. De uero autem ex amine (vmbra enim illam quam retinent nihil moror) de populi conſenſu, de alijs rebus neceſſarijs, nulla mētio. Vmbra uoco ridiculas illas geſtulationes, ad ineptam ac frigidam vetuſtatis imitationem compoſitas. Habent Episcopos ſuos uicarios, qui ante ordinationem de doctrina inquirant. Sed quid? an legere ſuas miſſas poſſint: an uulgare aliquod nomen, quod in leſtione occurrit, declinare, an coniungere uerbum, an uocis u- nius ſignificationem, non erint. neq; enim neceſſe eſt ut uel unius uerſiculi ſenſum red- dere ſciant. Neque tamen adhuc ſacerdotio repelluntur qui in his quoque puerilibus e- lementis deſiciunt, modò aliquam pecuniæ uel gratiæ commendationem attulerint. E- iusdem farinæ eſt quòd quum ad altare admouentur ordinandi, quæritur ter uoce non intellecta, ſint ne digni honore. Reſpondet vnus (qui eos nunquam uidit. ſed nequid for- mulæ deſit, has partes habet in fabula) Digni ſunt. Quid in uenerandis iſtis Patribus ac- cuſes, niſi quòd in tam apertis ſacrilegijs ludendo, Deum & homines nullo pudore ri- dent? At quia in diuturna eius rei poſſeſſione ſunt, putant id ſibi iam licere. Quisquis enim contra hæc tam clara tamque atrocia flagitia hiſcere audeat, quaſi qui ſacra Cereris in apertum olim protulerat, ad capitale iudicium ab ipſis rapitur. An hoc facerent ſi quem putarent eſſe Deum?

6 Iam in beneficiorum collationibus (quæ res olim coniuncta erat cum ordinatione, nunc prorsus eſt ſeparata) quanto melius ſe gerunt? Eſt autem apud eos multiplex ratio. neque enim ſoli Episcopos conferunt ſacerdotia. & in his etiam quorum uocatur col- latores, non ſemper plenum ius habent: ſed alij præſentationem habent, ipſi autem col- lationis titulum retinent, honoris cauſa. Accedunt etiam nominationes ex ſcholis, reſi- gnationes, uel ſimplices, uel permutationis cauſa factæ: reſcripta commendatitia, præuen- tiones, & quicquid tale eſt. Verum ita ſe omnes gerunt ut nullus eorū poſſit alteri qui- piam exprobrare. Sic contendit: uix centumſimum quodque beneficium hodie in Papatu ſine ſimonia conferri: qualiter ſimonia uereres deſinierunt. Non dico omnes numera- to pretio emere: ſed cedo mihi vnus ex uiginti qui nulla obliqua commendatione ad ſacerdotium perueniat. Alios cognatio uel aſſinitas promouet, alios parentum auctoritas: alij obſequijs fauorem ſibi conciliant. Denique in hunc ſinem conferuntur ſacerdo- tia, non ut Eccleſiis ſit proſpectum, ſed iis qui accipiunt. Itaque beneficia appellant, quo

nomin

Dist 70. c. 1.

2. Contra inſi-
tutū uerbi Dei
& ſynodi Chal-
cedonenſis nul-
li loco aſſignan-
tur.

3. Nulle frau-
diſus uomen
& rem ipſam
coniungunt.

Iſtarum corru-
pſionum reſu-
tatio.
Præſentatio, de or-
dinationis re-
ſcripto ſine.

De examine,
& alijs uerbiſ
neceſſarijs.

Quibus uarijs
ſinum pōpam
& deplorandā
cauſam op-
poſuerunt im-
pū & ſimonia-
rijs hominib.

Secunde corru-
pſionis reſu-
tatio, de locorum
aſſignatione,
quam beneficio-
rum collationē
nominant ubi
multiplices a-
biſus paucis
uerbis exhi-
bentur.

Sacerdotia cur
ſunt in dicitur
in Papatu.

nomine satis declarant se non alio loco ea habere quàm principum donatiua, quibus vel conciliant fauorem militum, vel eorum labores remunerantur. Omitto quòd in tonfores, coquos, muliones, atque eius facis homines hæc præmia conferuntur. Iam verò nullis ferè litibus magis hodie perstrepūt iudicia quàm ob sacerdotia: vt dicas nihil aliud quàm prædam esse canibus obiectam ad venationem. An hoc vel auditu tolerabile est, Pastores vocari qui in Ecclesiæ possessionem, quasi in hostile prædium irruperint: qui forensibus iurgiis euicerint: qui pretio redemerint: qui fordidis obsequiis emeruerint: qui pueri vix dum balburientes, eam, ceu hæreditariam à patris & cognatis, interdū etiam à patribus spurij creuerint?

Deinde, quod
vniū quinque
aut sex Eccle-
siis gubernan-
dis præficiuntur.

Quæ corrupte
Lafedissima se-
neris, multos
Conciliorū sibi
Nominibus dant
NATI.

7 An vnquam eò progressa esset populi, quantumuis corrupti & ex legis, licetia? Sed hoc quoque maius portentum est, quòd vnus homo (non dico qualis, certè qui seipsum regere non potest) quinque aut sex Ecclesiis gubernandis præficitur. Videre est hodie in aulis Principum adulescentes ter Abbates, bis Episcopos, semel Archiepiscopos. Passim verò sunt Canonici, quinque, sex, septem sacerdotiis onusti: quorum nullam prorsus nisi in recipiendo prouentu curam habent. Non obiiciam, verbum Dei vbique reclamare: quod iam pridem desit apud eos habere tantillum momenti. Non obiiciam, multas feuerissimas sanctiones in pluribus Conciliis contra hanc improbitatem esse factas. nam has quoque quoties libet, fortiter contemnunt. Sed dico vt unque esse prodigiosum flagitium, quod Deo, naturæ, & Ecclesiastico regimini prorsus aduerfetur, vt vnus prædo pluribus simul Ecclesiis incubet: vt Pastor nominetur, qui gregi suo adesse, etiam si velit, nequeat: & tamen (qua sunt impudentia) tam abominandas sceditates Ecclesiæ nomine prætexunt, quo ab omni reprehensione eximant. Quinetiam, si Deo placet, in istis nequitias continetur sacrosancta illa successio, cuius merito effectum esse iactant ne Ecclesia periret.

Altera pars
capitis. Quam
fideliter muni-
um suum exer-
cent.
I. Monachi,
nullum inter
Presbyteros lo-
cum habentes.

8 Nunc (quæ secunda nota est in æstimando legitimo Pastore) videamus quàm fideliter munus suum exerceant. Ex sacerdotibus, qui illic creantur, alij sunt Monachi, alij quos vocant Seculares. Prior ille grex incognitus fuit veteri Ecclesiæ. & habere talem in Ecclesia locum, ad eò cum monastica professione pugnat, vt quum olim ex monasteriis in clerum cooptarentur, monachi esse desinerent. Atque ad eò Gregorius, cuius tempus multum facis habuit, hanc tamen confusionem fieri passus non est. Vult enim clericatu abdicari qui Abbates facti fuerint: quòd monachus simul esse & clericus ritè nemo queat: quum alterum alteri sit impedimento. Nunc si interrogem quomodo munus suum bene impleat quem Canones non esse idoneum declarant: quid, obsecro, responsuri sunt? Citabunt mihi scilicet abortiua illa decreta Innocentij & Bonifacij, quibus monachi ad sacerdotij honorem & potestatem sic recipiuntur, vt in monasteriis suis manent. Sed quæ ista est ratio, vt indoctus quiuis asinus, simulac Romanam sedem occupa- uerit, totam antiquitatem verbulo vno euertat? Verum de hac re postea. Istud nunc sufficiat, pro magna absurditate habitum esse in Ecclesia puriori, si monachus sacerdotio fungeretur. Nā Hieronymus se officium sacerdotis agere negat, quum inter monachos degit: scq; vnum ex plebe facit qui à sacerdotibus regatur. Verū vt hoc illis demus, quid tamen officij faciunt? Ex mendicantibus nonnulli concionantur: reliqui omnes monachi vel cantillant vel demurmurant Missas in suis latibulis. Quasi ad hoc fieri Presbyteros, aut Christus voluerit, aut muneris natura patiatur. Quum scriptura palam testetur, Presbyteri esse propriam Ecclesiam regere, annon impia est profanatio, aliò transferre, imò penitus immutare sacrum Dei institutum? Nam quum ordinantur, nominatim venturum facere quæ Deus Presbyteris omnibus iniungit. Siquidem illis hæc cantilena canitur, Monachus suo claustro contentus, nec sacramenta administrare, nec aliud quippiam publici muneris gerere præsumat. Negent, si poterunt, apertū esse Dei ludibrium, in hoc aliquem Presbyterum fieri, vt à verò & germano officio abstineat, & eum qui nomen habet, rem non posse habere.

Epist. II.
lib. 3.

Exceptio.

Responsio 1.

Altera.

Act. 10. 28.

Tertia.

2. Presbyteri
quorum ali be-
nificarij, ali
m. r. narij.
Beneficarij.
Episcopi.
T. r. v. b.
Canonici.

9 Venio ad seculares: qui partim beneficiarij sunt (vt loquuntur) id est, habent sacerdotia quibus alantur: partim quotidianas operas locant missando vel canendo, & quasi collecta inde stipe victitant. Beneficiarij aut curam animarum habent, vt Episcopatus & parochiæ: aut stipendia sunt hominum delicatorum, qui cantillando victum acquirunt: vt præbendæ, canonicatus, personatus, ac dignitates, capellanæ, & similia. Quanquam, rebus sursum deorsum iam conuersis, Abbatæ & Prioratus non tantum secularibus

Presb

Presbyteris, sed pueris quoque (priuilegio, id est vulgari & vsitata consuetudine) conferuntur. Quantum ad mercenarios attinet, qui in diem victum quærunt, quid aliud facerent quam quod faciunt? nempe vt illiberali ac pudendo modo sese prostituant ad quæstum: præsertim in tanta multitudinem quanta nunc orbis scætat. Itaq; quum palam mendicare non audeant, vel hæc via reputent se parum profecturos, velut canes famelici circumcumeunt, & sua importunitate non secus ac latratu extorquent ab inuitis hominibus quod in aridum ventrem ingerant. Hic si verbis persequi coner quantum sit dedecus Ecclesiæ, eò rediisse honorem & munus Presbyterij, nullus erit finis. Non est igitur cur à me expectent lectores orationem quæ tam flagitiose indignitati respondeat. Breuiter dico, Si Presbyteri officium est (quod & verbum Dei præscribit, & vetusti Canones requirunt) Ecclesiam pascere, & spirituale Christi regnum administrare: tales omnes sacrifici qui nullum nisi in Musarum mundinatione opus aut stipendium habent, non modo cessant in officio, sed nullum quod exerceant legitimum habent officium. Locus enim docendi illis nullus datur: nullam plebem habent quam gubernent. Denique nihil illis reliquum est præter altare in quo Christum sacrificent, quod non est Deo, sed dæmonii litare, vt alibi videbimus.

Capellani,
Abbat.
Priores.

Mercenarii.

1. Cor. 4. t.

1. A verbo Dei
viri presbyteri
dominantur.

Cap. 18.
sect. 3. 9.
14.

10 Non attingo hic extranea vitia, sed duntaxat intestinum malum, quod in ipsorum institutione radicatus hæret. Addam vocem, quæ malè sonabit in eorum auribus: sed quia vera est, dicere oportet, eodem loco habendos esse Canonicos, Decanos, Capellanos, Præpositos, & quicumque otiosis sacerdotiis aluntur. Quale enim Ecclesiæ ministerium præstare queunt? Nam verbi prædicationem, curam disciplinæ, & sacramentorum administrationem, tanquam onera nimis molesta à se depulerunt. Quid ergo habent reliquum quo se veros Presbyteros esse iactent? Cantum scilicet & ceremoniarum pompam. At quid hoc ad rem? Si consuetudinem, si usum, si longi temporis præscriptionem allegant: ego contra Christi definitionem regero, qua & veros Presbyteros nobis expressit, & quid habere debeant qui tales haberi volunt. Quòd si tam duram legem ferre nequeunt vt se Christi regulæ subiiciant, patiantur saltem hanc causam ex autoritate primæ Ecclesiæ decidi. At nihilo melior erit ipsorum conditio, si ex vetustis Canonibus de eorum statu iudicetur. Qui in Canonicos degenerarunt, Presbyteri esse debuerant, vt fuerunt olim, qui Ecclesiam cum Episcopo in commune regerent, & veluti collegæ eius essent in munere pastoralis. Dignitates illæ capitulares quas vocant, nihil profusum spe èant ad veram Ecclesiæ gubernationem: multo minus Capellanie, & reliqua sex talium nominum. Quo igitur loco eos omnes habebimus? Certè & verbum Christi, & veteris Ecclesiæ obseruatio eos à presbyterij honore excludit. Presbyteros tamen se esse contendunt: sed detrahenda est larua: sic reperiemus, totam eorum professionem alienissimam esse ac remotissimam ab illo munere Presbyterorum quod & Apostoli nobis describunt, & in prima Ecclesia requisitum fuit. Omnes ergo eiusmodi ordines quibuscumque titulis insigniantur, nouitij quum sint, certè nec Dei institutione, nec antiqua Ecclesiæ obseruatione suffulti, locum nullum habere debent in descriptione regiminis spiritualis, quod ore Domini ipse consecratum Ecclesia recepit. Aut (si rudius ac crassius me loqui malunt) quando Capellani, Canonici, Decani, Præpositi, & eius farina oriosi ventres ne minimo quidem digito particulam vllam attingunt eius officij quod in Presbyteris necessariò requiritur, non est ferendum vt falsò sibi honorem vsurpando, sanctam Christi institutionem violent.

Beneficiarios
autè illi qui
otiosi sacerdotiis
aluntur nullo
Ecclesiæ ministerio
paragi
probantur.

Exceptio.
Respon. 1.

2.

3.
Canonicos quæ
les esse oportet
imò.

Altera exceptio.
Respon. 2.

Conclusio, si
beneficiarios
non presbyteros
esse, immo
vero beneficiarios.

11 Super sunt Episcopi & parochiarum rectores: qui vtinam de retinendo officio contenderent. Libenter enim illis concederemus, eos habere pium & eximium munus, si quidem eo defungerentur: sed quum Ecclesias sibi commissas deferendo, earumq; curam in alios reiciendo haberi pastores volunt, perinde faciunt ac si munus pastoris esset nihil agere. Siquis fœnerator, qui nunquam pedem vrbe moueret, aratorem se aut vinitorem esse profiteretur: si miles, qui assiduus fuisset in acie & castris, forum aut libros nunquam vidisset, pro iurisconsulto se venditaret, quis ferret tam putidas ineptias? Atqui aliquantido absurdus isti faciunt, qui videri volunt & nominari legitimi Ecclesiæ pastores, & tamen esse nolunt. Quotus enim quisq; est qui vel in speciem Ecclesiæ suæ regimen obeat? plurimi Ecclesiarum redditus tota vita deuorant, ad quas ne inspiciendi quidem causa vnquam accedunt. Alij semel quotannis aut veniunt ipsi, aut œconomum mittunt, nequid in locatione depercat. Quum hæc corruptela primum obrepere, priuilegiis se exime-

Episcopi, &
Parochiarum
rectores, Eccle-
sias deferentes,
cuiusque regimen
ab inuitis
rect, vano nomi-
ne gloriantur.

P bant

bant qui frui volebant hoc genere vacationis: nunc rarum exemplum est vt quis in Ecclesia sua resideat. æstimant enim non secus ac villas, quibus vicarios suos tanquam villicos aut colonos præficiunt. Atqui hoc ipse quoque naturæ sensus repudiat, pastorem esse gregis, qui ouem ex eo nullam vnquam viderit.

*Huius mali se-
min. , atate
Gregoriæ, in
mercenarios in
achonũ.*

12. Iam atate Gregorij apparet quædam huius mali femina extitisse, vt Ecclesia- Hom. 17.
rum rectores negligentiores in docendo esse inciperent: quia id grauer alicubi con-
queritur. Mundus (inquit) sacerdotibus plenus est: sed tamen in messe rarus inuenitur
operator: quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus officij non implemus.
Item, Quia charitatis viscera non habent, domini videri volunt: patres se minimè re-
cognoscunt. Humilitatis locum in elationem dominationis mutant. Item, Sed nos, ô
Pastores, quid agimus, qui mercedem consequimur, & operarij non sumus? Ad exteri-
ora negotia delapsi sumus: & aliud suscipimus, aliud præstamus. Ministerium prædica-
tionis relinquimus: & ad penam nostram, vt video, Episcopi vocamur, qui honoris no-
men non virtutis tenemus. Quum tanta verborum asperitate vtatur aduersus eos qui
tantum erant in officio minus assidui vel seduli, quid, quæso; dicturus esset si videret ex
Episcopis ferè nullum, aut certè paucissimos, ex reliquis vix centesimum quenque sug-
gestum semel tota vita conscendere? Nam eò furoris ventum est vt vulgò existimetur
res Episcopali dignitate inferior, concionem ad populum habere. Tempore Bernardi
res aliquanto magis prolapsæ erant: sed videmus etiam quam acerbis oburgationibus
inuchatur in totum ordinem: quem tamen credibile est fuisse tunc non paulo integro-
rem quam nunc sit.

*Et Bernardi
acerbus eos
oburgantis.*

*Summa Papi-
sticæ admini-
strationis de-
scriptio.*

13. Quod si quis totam hanc gubernationis Ecclesiasticæ faciem quæ hodie sub Pa-
pismo est, rite perpendat ac excutiat, reperiet nullum esse spoliarium, in quo licetiosius
sine lege & modo latrones grassentur. Certè omnia illic à Christi institutione ad eò dis-
similia sunt, imò aliena, ad eò ab antiquis Ecclesiæ institutis ac moribus degenerarunt,
ad eò cū natura & ratione pugnant, vt nulla maior Christi fieri iniuria possit quam dum
cuius nomen ad defensionem tam ordinati regiminis obtendunt. Nos (inquiunt) sumus
Ecclesiæ columnæ, religionis antistites, Christi vicarij, fidelium capita: quia potestas A-
postolica per successionem ad nos peruenit. Quasi apud stipites loquantur, istis ineptiis
perpetuò superbiunt. Quoties verò istuc iactabunt, quæram ab iis vicissim quid habeant
cum Apostolis commune. Nô enim de hereditario aliquo honore agitur, qui dormien-
tibus deferri queat: sed de prædicationis munere, quod ipsi tantopere defugiunt. Simili-
ter quum ipsorum regnum tyrannidem Antichristi esse asserimus, continuo excipiunt,
esse venerabilem illam toties à magnis & sanctis viris laudatam hierarchiam. Quasi ve-
rò sancti Patres, quum Ecclesiasticam hierarchiam aut spirituale regimen, vt ipsis per
manus ab Apostolis traditum erat, commendarent, hoc deforme & vastitatis plenum
chaos somniarent, vbi Episcopi vel rudes vt plurimum asini sunt, qui ne prima quidem
& plebeia fidei rudimenta tenent: aut interdum pueri à nutrice adhuc recentes: & si qui
doctiores sunt (quod tamen rarum est exemplum) Episcopatum nihil aliud esse putant
quam splendoris & magnificentiæ titulum: vbi Ecclesiarum rectores non magis de pa-
scendo grege cogitant quam sutor de arando: vbi omnia plusquam Babylonica dissi-
patione sic confusa sunt, vt nullum integrum vestigium paternæ illius ordinationis am-
plius appareat.

*Ridicula isto-
rum Ecclesie
pseudomini-
strorum allega-
tio.
Responso.*

*Eorundem ex-
ceptio.*

Responso.

14. Quid si ad mores descendamus? vbi erit illa lux mundi quam Christus requirit?
vbi sal terræ? vbi illa sanctitas quæ vellent perpetua censura esse posse? Nullus hodie est ho- Mat. 5. 14.
minum ordo magis infamis luxu, mollitie, deliciis, omni deniq; genere libidinum. nullo
ex ordine aptiores aut peritiores omnis imposturæ, fraudis, prodicionis, perfidiæ magi-
stri, nusquam tantum ad nocendum vel solertiæ, vel audaciæ. Taceo fastum, superbiam,
rapacitatem, sæuitiam. Taceo dissolutam in omnibus vitæ partibus licentiam. Quibus se
rendis ita fatigatus est mundus vt verendum non sit nequid nimium exaggerare videar.
Vnum dico quod inficiari ne ipsi quidem poterunt. Ex Episcopis ferè nullum: ex paro-
chiarum præfectis non esse centesimum quenque, cuius si de moribus ferenda sit secun-
dum veteres Canones sententia, non sit vel excommunicandus, vel minimum à mune-
re abdicandus. Videor aliquid incredibile dicere, ad eò prisca illa disciplina, quæ exactio-
rem censuram de moribus cleri fieri præcipiebat, obsoleuit: sed omnino ita res habet.
Eant nunc qui sub Romanæ sedis vexillis & auspiciis militant, & de sacerdotali apud sa-
ordiu

*Mores auien-
sorum sunt lon-
ge omnium tur-
pissimi.*

*Nece nullus fe-
re reperietur,
qui ex veteri
Canonum sen-
sentia non sit
vel excommu-
nicandus, vel
minimè à mu-
nere abdicand-
us.*

ordine glorientur. Certè quem habent, neque à Christo, neque ab eius Apostolis, neque à Patribus, neque ab Ecclesia veteri esse constat.

Vide ca. 15 Prodeant nunc in medium Diaconi, & illa sanctissima, quam habent bonorum Ecclesiasticorum distributio. Quanquam Diaconos suos ad eam ré minimè iam creant, nihil enim aliud ipsis iniungunt nisi vt ministrent ad altare, Euangelium recitent aut canant, & nescio quas agant nugas. Nihil de elemosynis, nihil de cura pauperum, nihil de tota illa functione quam olim gerebant. De ipsa institutione loquor, nam si spectemus quod faciunt, & ipsa non minus illis est, sed gradus duntaxat ad presbyterium. Vna in re, qui locum Diaconi in Missa tenet, inane simulachrum antiquitatis representant. recipiunt enim oblationes ante consecrationem. Fuit autem id antiqui moris vt ante Cœnæ communionem se mutuò ofcularentur fideles, & elemosynas ad altare offerret: ita symbolo prius, deinde ipsa beneficentia charitatè suam declarabat. Diaconus, qui æconomus erat pauperum, recipiebat quod dabatur, vt distribuere. Nunc ex illis elemosynis nihilo plus peruenit ad pauperes quàm si in mare proiicerentur. Ludunt ergo Ecclesiam cum isto mendacij diaconatu. Certè in eo nec cù Apostolica institutione, nec cum veteri obseruatione similes quippiam habent. Ipsam verò bonorum dispensationem aliò transfulerunt: & ita composuerunt vt nihil fingi queat magis inordinatum. Quem admodum enim latrones, iugulatis hominibus, prædam inter se diuidunt: ita isti post extinctum verbi Dei lumen, quasi iugulata Ecclesia, putarunt expositum esse prædæ ac dirieptioni quicquid in sanctos vsus dicatum erat. Itaque facta diuisione, rapuit ad se quisque quantum potuit.

16 Hic totæ illæ veteres rationes quas exposuimus, non tantum conturbatæ, sed profus expunctæ & inductæ sunt. Potissimam partem Episcopi & Presbyteri vrbani, qui facti hac præda diuites, versi sunt in canonicos, inter se diripuerunt. Partitionem tamen fuisse tumultuariam ex eo apparet, quòd de finibus ad hunc vsque diem litigant. Quicquid sit, hac decisione prouisum est ne obolus vnus ex omnibus Ecclesiæ bonis ad pauperes rediret, quorum dimidia saltem ex parte fuerant. Nominatim enim quartam partem canones illis attribuunt: alteram verò quartam, ideo destinant Episcopis, vt in hospitalitatem & alia benignitatis officia erogent. Taceo quid sua portione facere clerici, & quem in vsum illam conferre debuerint. nam reliquum quod ad templis, ædificiis, & aliis sumptibus deputatur, debere pauperibus in necessitate patere, satis demonstratum est. Quæro, si scintillam vnã timoris Dei in corde habent, sustinerentne hanc conscientiam, quòd quicquid comedunt ac vestiuntur, ex furto, imò ex sacrilegio prouenit? Sed quia Dei iudicio parum commouentur, saltem cogitarent homines esse, sensu & ratione præditos, quibus persuadere volunt se habere tam pulchros & dispositos in Ecclesia sua ordines quàm iactare solent. Respondeant mihi breuiter, an Diaconia sit furandi ac latrocinandi licentia. Hoc si negant, fateri etiam cogentur, nullam se Diaconiam reliquam habere: quando apud eos tota opum Ecclesiasticarum administratio in sacrilegam deprædationem palam conuersa est.

17 Sed hic vtuntur pulcherrimo colore. dicunt enim Ecclesiæ dignitatem non indecenter hac magnificentia sustineri. Et habent ex sua secta quosdam ita impudentes vt audeant palam iactare, sic demum adimpleri vaticinia illa quibus splendorè regni Christi describit veteres Prophetæ vbi regius ille apparatus in ordine sacerdotali visitur. Non frustra, inquit, hæc Deus Ecclesiæ suæ promisit: Venient Reges, adorabunt in conspectu tuo, tibi afferent munera. Còsurge & confurge, induere fortitudine tua Sion, induere vestimentis gloriæ tuæ Ierusalem. Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes. Omne pecus Cedar cògregabitur tibi. In hac improbitate consultanda si multum insistam, vereor ne ineptus videar. Proinde verba temerè perdere nõ libet. Quæro tamè, Si quis Iudæus istis testimoniis abuteretur, quam solutionem daturi essent? Nempe reprehenderent eius stuporem, quòd quæ de spiritali Christi regno spiritaliter dicta sunt, ad carnem & mundum transferret. Scimus enim Prophetas sub imagine rerum terrestrium, cœlestem Dei gloriam, quæ lucere in Ecclesia debet, nobis delineasse. His enim benedictionibus, quas exprimunt eorù verba, nunquam minus abundauit Ecclesia, quàm sub Apostolis: & tamen vim regni Christi tunc maximè effloruisse omnes fatentur. Quid ergo sibi volunt illæ sententiæ: Quicquid vsipiam est pretiosum, sublime, præclarum, id oportere Domino subiici. Quod autem nominatim

Quo ad Diaconos, nullus profecto in præsentia extat, licet quantum vult in illis obtineant.

Mos veteris Ecclesiæ a Diaconis & Presbyteris corruptus.

Simile appositum.

Bona Ecclesiastica quæ a veteris diaconorum olim administrabantur, Episcopi & Canonici inter se diripuerunt, pauperibus deorsum datis.

Prædoni istorum blasphemiam exceptio.

Psal. 72. 10. Ier. 52. 1. & 60. 6.

Responsio I.

Resp. 2. testimonia allatis inueniam.

*Reges Christi
adorantes.*

Theodosius.

*Ambrosii vox
Prælonis Pa-
pisticorum in-
sanâ arguens.*

*Altera istorî
exceptio, de rē-
plorâ ornatu.
Regi.*

de Regibus dicitur, fasces submissuros Christo, diademata sua proiecturos ad eius pedes, opes suas consecratos Ecclesie, quando verius ac plenius exhibitum fuisse dicent, quàm quum Theodosius, abiecta purpura, relicti imperij insignibus, tâquam vnus quilibet ex plebe coram Deo & Ecclesia se ad solennē penitentiam submisit: quàm quum ipse & alij similes pij Principes sua studia & suas curas ad puram in Ecclesia doctrinam conferendam, ad fouendos & protegendos sanos Doctores contulerūt: At verò quàm non luxuriarint tunc superuacuis opibus Sacerdotes, vna illa vox Synodi Aquileiensis, cui præerat Ambrosius, satis declarat, Gloriosa in Sacerdotibus Domini paupertas. Habebant certè tunc Episcopi nonnullas facultates, quibus còspicuum Ecclesiæ decus reddere poterant, si putassent hæc esse vera Ecclesiæ ornamenta. Sed quum scirent Pastorum officio nihil esse magis aduersum, quàm mensuram delicti, vestium nitore, magno famulitio, magnificis palatijs splendere ac superbire, humilitatem ac modestiam, inò paupertatem ipsam quam Christus inter suos ministros consecrauit, sequebantur & colebant.

- 18 Verùm ne hic simus longiores, iterum in breuem summâ colligamus, quàm procul ab sit ea quæ nunc est opum Ecclesiasticarū vel dispensatio, vel dissipatio, à vera Diaconia quam & verbum Dei nobis commendat, & vetus Ecclesia obseruauit. Quod in templorum ornatu confertur, perperam collocari dico, & non adhibeatur is modus quem & ipsa natura sacrorum præscribit, & Apostoli aliique sancti Patres, tum doctrinarum exemplis præscripserunt. At quid tale hodie in templis conspicitur? Quicquid, non dico ad priscam illam frugalitatem, sed ad honestam aliquam mediocritatem est compositum, respicitur. Nihil omnino placet, nisi quod luxum & temporum corruptelam sapiat. Interim tantum abest vt viuorum templorum iustam habeant curam, vt potius multa pauperum millia fame perire passuri sint, quàm minimum calicem aut vrceolum confringant ad inopiam eorum subleuandam. Nequid grauius à meipso pronuntiem, hoc tantum pios lectores cogitare velim, si nunc Exuperium illū Tholosæ Episcopum, quem retulimus, si Acatium, si Ambrosium, aut similem quempiam excitari à mortuis contingat, quidnam sint dicturi. Certè non probabunt, in tanta pauperum necessitate, quasi superfluas opes aliò transferri. Vt taceam, hos vsus quibus impenduntur (etiam si nulli sint pauperes) multis modis noxios: vtiles verò nulla ex parte esse. Sed homines omitto. Bona hæc Christo sunt dicata. eius itaque arbitrio dispensanda sunt. Frustra autem partem hanc impensam Christo ferent, quam præter eius mandatum profuderunt.
19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.
45. 46. 47. 48. 49. 50.
46. 47. 48. 49. 50.
47. 48. 49. 50.
48. 49. 50.
49. 50.
- 50.

*Postrema res-
ponso, quæ
propterea euer-
sam Ecclesiasti-
corum bonorū
Diaconiam ab
impuris istius
prædonibus,
ventri suo ser-
uientibus, suis
se ostendit.*

*Concil. Car-
thag. 4. c. 14.
& 15.*

19 De reditu quem ex agris & possessionibus percipiunt, quid aliud dicā quàm quod iam dixi, & est ante omnium oculos? Maximam portionem videmus qua fide administrant qui Episcopi vocantur & Abbates. Quæ insania est Ecclesiasticum ordinem hic querere? An in satellitij numero, ædium splendore, vestitus & epularum deliciis, principum lautias æmulari eos decebat, quorum vitam oportuerat singulare frugalitatis, modestiæ, continentiæ, humilitatis esse exemplar? Quantum & hoc ab eorū officio abhorrebat quos æternum inuiolabilēque Dei edictū turpis lucri appetentes esse verat, & simplici victu contentos esse iubet, non modò vicis & arcibus manum iniicere, sed in amplissimas satrapias inuolare, demum imperia ipsa occupare: Si verbum Dei contemnūt, quid respondebunt ad vetusta illa Synodorum decreta? quibus statuitur vt Episcopus non procul ab Ecclesia hospitium habeat, vilem mensam, & supellectilem. Quid ad illud Synodi Aquileiensis elogium, quo in sacerdotibus Domini gloriosa paupertas prædicatur: Nam illud fortè quod Hieronymus Nepotiano præcipit, vt mensulam eius pauperes & peregrini & cum illis Christus conuiuia nouerit, tanquam nimis austerum repudiabunt. Verum quod statim subiicit pudebit eos diffiteri, Gloriam esse Episcopi, pauperum opibus prouidere: ignominiam omnium sacerdotum, propriis studere diuitiis. Hoc autem recipere nequeunt quin se omnes ignominia condamnent. Sed non est necessè durius

Vide lib.
1. cap. 11.
sect. 7. 13.
& lib. 3.
cap. 20. &
sup. cap. 4
sect. 8.

Tit. 1. 7.

durius hic eos persequi, quum nihil aliud voluerim quàm demonstrare sublatum esse iam pridem de medio apud ipsos legitimum Diaconatus ordinem: ne amplius hoc titulo ad Ecclesiæ suæ commendationem superbiant. Quod me abunde fecisse existimo.

Summa & scopo huius tractatus h. c. ad Tit. h. c. diaconatus.

CAPVT VI.

De primatu Romanæ sedis.

Partes huius capituli.

1. Statu quæstionis proposito, argumenti pro primatu Pontificis Rom. ex veteri Testamento delumpti refutatio additur, f. c. 1. & 2.
2. Ad varia argumenta quæ ex noui Testamenti verbis, *Tus Petrus*, &c. ad fulciendum hunc primatum profertur, responsiones à sectione 3. vsque ad capituli finem.

H

Actenus eos recensuimus Ecclesiæ ordines qui in veteris Ecclesiæ gubernatione fuerunt: sed postea temporibus corrupti, magis deinde ac magis vitiari, nunc in Ecclesiâ Papali titulum duntaxat retinent, re vera nihil aliud sunt quàm larua: vt ex comparatione iudicaret pius lector qualem habeant Ecclesiâ Romanenses, in cuius gratiam reos schismatis nos faciunt, quoniam ab ea discesserimus. Caput autem ac fastigium totius ordinis, hoc est primatum Romanæ sedis, vnde probare contendunt penes se solos esse Catholicam Ecclesiâ, non attigimus. quia neque ex Christi instituto, neque ex Ecclesiæ veteris vsu sumpit originem, vt illa superiores partes: quas ostendimus ita ab antiquitate ortas esse, vt temporum vitio profus degenerauerint, imò profus nouam formam induerint. Et tamen persuadere mundo conantur, hoc esse præcipuum ac propè vnicum Ecclesiasticæ vnitatis vinculum, si Romanæ sedi adhareamus, ac in eius obedientia perseueremus. Hac, inquam, sultura potissimum nituntur, quum nobis Ecclesiâ adinere & sibi vindicare volunt, quòd retinent caput ex quo pendet Ecclesiæ vnitas, & sine quodammodo mutilum ac truncum, nisi Romanæ sedi, tanquam capiti, sit subiecta. Itaque quum de hierarchia sua disputant, ab hoc semper axioma sumunt exordium: Romanum pontificem (tanquam Christi, qui caput est Ecclesiæ, vicarium) eius loco Ecclesiæ vniuersali præsidere: nec aliter bene constitutam Ecclesiâ, nisi sedes illa super alias omnes primatum teneat. Quamobrem hoc quoque quale sit excutiendum est: nequid omittamus quod ad iustum Ecclesiæ regimen pertinet.

Breuis de hac & ad Tit. h. c. cap. 4. & 5.

Cur de primatu ibi nulla mentio.

Quum rem non Papæ vnitate Ecclesiasticæ vnitas esse vinculum.

Et ab hoc axioma de sua hierarchia disputantes exordium sumunt.

2. Hic igitur sit quæstionis status, Vtrum ad veram hierarchiæ (vt vocant) seu Ecclesiastici ordinis rationem necesse sit sedem vnâ inter alias & dignitate & potestate eminere, vt sit totius corporis caput. Nos verò nimis iniquis legibus subiicimus Ecclesiâ, si hanc ei necessitatem sine verbo Dei iniicimus. Ergo si volunt euincere aduersarij quod postulant, ostendere eos primùm oportet œconomiam hanc à Christo esse institutam. In hanc rem citant ex Lege summum sacerdotium, summum item iudicium, quod Deus Hierosolymis instituit. At facilis est solutio, eaque multiplex, si quidem vna illis non satisfaciât. Primùm, quod in natione vna fuit vtile, id in vniuersum orbem extendere nulla ratio cogit. imò gentis vnus & totius orbis longè diuersa erit ratio. Quia vndique ab idololatriæ septi erant Iudæi, ne religionum varietate distraherentur, cultus sui sedem in medio terræ sinu Deus collocauit: illic vnum antistitem præfecit, quem omnes respicerent, quo melius in vnitate continerentur. Nunc vbi vera religio in totum orbem diffusa est, vni dari Orientis & Occidentis moderationem, quis non videat esse profus absurdum? Perinde enim est ac si quis contendat totum mūdum à præfecto vno debere regi, quia ager vnus non plures præfectos habeat. Sed est altera etiam ratio cur illud in imitationem trahi non debeat. Summum illum Pontificem typum fuisse Christi nemo ignorat. nunc translato sacerdotio, ius illud transferri conuenit. Ad quem porò translatum est: non ad Papam sanè (vt ipse impudenter iactare audet) quum hoc ad se elogium trahit: sed ad Christum, qui vt solus munus ipsum sine vicario aut successore sustinet, ita honorem alteri nemini resignat. Non enim in doctrina modo, sed in proprietate Dei, quam morte sua peregit Christus, & illa intercessione qua nunc apud Patrem fungitur, consistit hoc sacerdotium.

Status quæstionis à se sumitur.

Cuius affirmatiuum parum à iustis ex summum sacerdotium consuetudinem probare con tendunt.

Responsio, quæ huius institutionis sub lege causas aperit.

Secunda resp. quæ summum sacerdotium ad Papatem Rom. transferri non posse demonstrat.

3. Non est igitur quòd exemplo isto, quod temporarium fuisse videmus, quasi perpetua lege, nos obstringant. Ex Nouo testamento nihil habent quòd in sententiæ suæ con-

Argumenta pro primatu h. c. Tit. ex nouo Testamento.

Vid. Caluin. adu. cõcil. Trident. & Theologos Parisienses.

Heb. 7. 11.

firmationem proferant nisi quòd vni dictum est, Tu es Petrus : & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Item, Petre amas me: pascce oues meas. Verum vt firmæ sint istæ probationes, ostendant in primis oportet, ei mādari potestatem in omnes Ecclesias qui pascere Christi gregem iubetur : nec aliud esse ligare & soluere , quàm toti mundo præsidere. Atqui vt mādatum Petrus à Domino acceperat, ita alios omnes Presbyteros hortatur vt pascant Ecclesiam. Hinc colligere licet aut illa Christi voce nihil præ aliis datum esse Petro : aut Petrum, ius quod acceperat, cum aliis ex æquo communicasse. Verùm, ne frustra litigemus, habemus alibi claram ex ore Christi expositionem, quid sit ligare & soluere : nempe retinere & remittere peccata. Modum verò ligandi & soluendi cum Scriptura tota passim ostendit, tum Paulus optimè declarat, quum dicit Euangelij ministros habere mandatum reconciliandi homines Deo , & simul potestatem habere exercenda vindictæ in eos qui beneficium hoc respuerint.

4 Quàm indignè torqueant locos illos qui ligandi & soluendi mentionem faciunt, cum alibi perstrinxi, tum fusius paulo post explicandum erit. Nunc tantum quid ex celebri illo Christi ad Petrum responso eliciant, videre operæ pretium est. Promisit ei clauus regni cælorum: dixit, quodcumq; ligaret in terra, ligatum fore in cælis. Si de clauium voce & ligandi modo inter nos conueniat, statim cessabit omnis contentio. Nam & Papa libenter iniunctam Apostolis prouinciam omittet, quæ laboris & molestiæ plena suas ei delicias absque lucro excuteret. Quoniam Euangelij doctrina nobis cæli aperitur, eleganti metaphora insignitur clauium nomine. Iam non alio modo ligantur & soluuntur homines nisi dum fides alios reconciliat Deo, alios sua incredulitas magis constringit. Si hoc tantum sibi fumeret Papa, neminem fore puto qui vel inuideat vel certamen moueat. Sed quia hæc successio laboriosa & minimè lucrosa nequaquam Papæ arridet, iam inde nascitur litis principium, quid Petro Christus promiserit. Ego ex re ipsa colligo non nisi muneris Apostolici dignitatem notari, quæ ab onere disjungi non potest. Nam si recipitur illa quam posui definitio (quæ non nisi impudenter reici potest) nihil Petro hic datur quod non fuerit collegis etiam commune. quia aliqui non modo personis fieret iniuria, sed claudicaret ipsa doctrinæ maiestas. Reclamant illi: sed quid iuuat, obsecro, ad hanc rupem impingere? Neque enim efficient quin sicuti omnibus Apostolis eiusdem Euangelij iniuncta fuit prædicatio, ita etiam communiter ligandi & soluendi potestate instructi fuerint. Christus (inquiunt) Petrum Ecclesiæ vniuersæ principem constituit, quum daturum se illi promisit clauus. Atqui quod vni tunc promisit, alibi reliquis simul omnibus confert, & quasi in manum tradit. Si idem iuris concessum est omnibus quod vni promissum, qua in re erit ille collegis superior? In eo, inquiunt, excellit, quòd & communiter & seorsum accipit: quod aliis non datur nisi in commune. Quid si cum Cypriano & Augustino respondeam, non ideo id fecisse Christum vt hominem vnum aliis præferret, sed vt Ecclesiæ vnitatem sic commendaret? Sic enim loquitur Cyprianus, In persona vnus hominis Dominum dedisse omnibus clauus, vt omnium vnitatem denotaret. hoc itaque fuisse reliquos quod erat Petrus: pari consortio præditos & honoris & potestatis: sed exordium ab vnitatis fieri, vt Ecclesia Christi vna monstretur. Augustinus verò, Si in Petro non esset Ecclesiæ mysterium, non ei diceret Dominus, Tibi dabo clauus. si enim hoc Petro dictum est, non habet Ecclesia: si autem Ecclesia habet, Petrus quando clauus accepit, Ecclesiam totam designauit. Et alibi, Quum interrogati essent omnes, solus Petrus responderet, Tu es Christus: & ei dicitur, Tibi dabo clauus, quasi ligandi & soluendi solus accepit potestatem: quum & illud vnus pro omnibus dixerit, & hoc cum omnibus, tanquam personam gerens ipsius vnitatis, accepit. Ideo vnus pro omnibus, quia vnitatis est in omnibus.

5 At illud, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, nusquam alteri dictum legitur. Quasi verò aliud de Petro illic Christus prædicet quàm quod Paulus & Petrus ipse de omnibus Christianis. Ille enim Christum lapidem summum & angularem facit, in quo superstruantur qui crescunt in templum sanctum Domino: hic autem nos lapides viuos esse iubet, qui illo electo & pretioso lapide fundati, hac iunctura & compagine cum Deo nostro & inter nos cohareamus. Ille (inquiunt) præ aliis: quia peculiariter nomen habet. Hunc certè honorem Petro libenter concedo, vt in ædificio Ecclesiæ inter primos collocetur: vel (si hoc quoque velint) primus omnium fidelium

Matt. 16. 18.

Ioh. 21. 16.

Matt. 16. 19.

Matt. 18. 20.

Ioh. 20. 23.

De simpl. Prælat.

Homi. 18. Ioh. 50. Homi. 11. Repet. Homi. 124.

Matt. 16. 18. Eph. 2. 20. I. Pet. 2. 5.

fideliū: verū vt primatum in alios eum habere ex eo deducat, non permittam. Quē enim est isthæc ratio colligendi? Alios feruore studij, doctrina, animi magnitudine præcedit: ergo potestatem in eos habet. Quasi verò non meliori prætextu colligere liceat, Andream esse ordine priorem Petro, quia tempore ipsum antecessit, & Christo addiit. sed hoc omitto. Priores sanè habeat Petrus: multum tamen interest inter honorem ordinis & potestatem. Videmus Apostolos hoc ferè Petro detulisse vt in cœtu verba faceret, & quodammodo præiret, referendo, hortando, mōnendo: sed de potestate nihil omnino legimus.

Iohan. 1. 40.
& 41.

Reff. 2. p. r. di-
finitionem or-
dinis & pote-
statis.

5. Argumen-
tum, in Petro
fundata est Ec-
clesia, quia li-
cetur super hanc
petram aedifi-
cabo Eccle-
siam.

Reff. p. so. sen-
sum verborum
apostolici.

6 Quamquam nondum in ea disputatione sumus, tantum hoc in præsentia habere volo, nimis futiliter eos argumentari, quum ex solo Petri nomine imperium in Ecclesiam vniuersam struere volunt. Nam illæ veteres ineptiæ, quibus fucum initio facere tentarunt, relatu quoque, nedum refutatione, indignæ sunt. In Petro fundatam esse Ecclesiam: quia dictum sit, Super hanc Petram, &c. At nonnulli ex Patribus sic exposuerunt. Sed quum reclamet tota Scriptura, quid eorum authoritas aduersus Deum præter dicitur? Imò quid de verborum istorum sensu, quasi obscurus sit aut ambiguus, cœramus: quum nihil dici queat magis liquidum nec certum? Confessus erat Petrus suo & fratrum nomine Christum esse Filium Dei. Super hanc petram ædificat suam Ecclesiam Christus: quia vnicum est, vt ait Paulus, fundamentum, præter quod statui aliud non potest. Neque hic Patrum autoritatem ideo repudio quia eorum testimoniis desititur ad probandum quod dico, si citare libeat: sed, quemadmodum dixi, nolo de re tam clara disceptando frustra molestus esse lectoribus: præsertim quum hæc res à nostris hominibus satis diligenter pridem tractata & explicata fuerit.

Matt. 16.

1. Cor. 3.
11.

Huius respon-
sionis confirma-
tio, multis veri-
tatis testimoniis, que eun-
cant Petrum
fuisse aliorum
Apostolorum pa-
rem et socium,
non dominum.

7 Et tamen reuera nullus quæstionem hanc soluere melius potest quam Scriptura ipsa, si locos omnes conferamus vbi docet quid muneris & potestatis habuerit Petrus inter Apostolos, qualiter se gesserit, qualiter etiam fuerit ab ipsis acceptus. Percurre quicquid extat: nihil aliud reperies quam fuisse vnum ex numero duodecim, parem reliquis, & socium, non dominum. Refert quidem ad concilium siquid faciendum est, & quid factu opus sit admonet: sed alios simul audit, nec locum tantum concedit dicendæ sententiæ, sed arbitrium illis permittit: vbi statuerunt, sequitur & obtemperat. Quum ad Pastores scribit, non mandat ex imperio, quasi superior: sed collegas suos facit, & comiter hortatur, vt infer æquales fieri solet. Quum accusatur quod ad Gentes ingressus fuerit, etiam si id sit immeritò, respondet tamen & sese purgat. Iussus à collegis ire cum Iohanne in Samariam, non detrectat. Quod cum mittunt Apostoli, eo declarant se minimè eum habere pro superiori: quod obsequitur & legationem sibi mandatam suscipit, eo fatetur sibi cum illis esse societatem, non aduersus eos imperium. Quod si nihil istorum extaret, vna tamen epistola ad Galatas omnem dubitationem eximere nobis facile potest: vbi duobus ferè capitibus nihil aliud contendit Paulus quam se honore Apostolatus Petro esse parem. Hinc commemorat se ad Petrum venisse, non vt subiectio- nem profiteretur, sed tantum vt testatam omnibus faceret doctrinæ consensionem. Petrum quoque ipsum nihil tale postulasse, sed dedisse sibi dexteram societatis, vt communiter in vinea Domini laborarent. Sibi non minorem gratiam collatam esse inter Gentes quam Petro inter Iudæos. Denique quum minus fideliter ageret Petrus, fuisse à se correctum, & reprehensionem paruisse. Hæc omnia palam faciunt aut fuisse æqualitatem inter Paulum & Petrum, aut certè nihilo plus potestatis fuisse Petro in reliquos quam ipsi in illum habuerint. Atqui id, sicuti iam dixi, ex professo agit Paulus, ne quis sibi in Apostolatu vel Petrum vel Iohannem anteferat, qui collegæ erant, non domini.

Act. 15. 5.

1. Petr. 5. 1.

Act. 11. 3.

Ibid. 8. 14.

Gal. 1. 18, &
2. 8.

8 Verum vt de Petro illis concedam quod petunt, fuisse scilicet Apostolorum principem, & dignitate reliquos antecelluisse: non est tamen causa cur est singulari exemplo vniuersalem faciant regulam, & quod semel factum fuit, ad perpetuitatem trahant: quum longè diuersa sit ratio. Vnus inter Apostolos summus fuit: nempe quia pauci erant numero. Si vnus duodecim hominibus præfuit, an propterea consequetur, vnum debere centum millibus hominum præfici? Quòd duodecim vnum habuerint inter se qui omnes regeret, nihil mirum. Hoc enim fert natura, hoc hominum ingenium postulat, vt in quouis cœtu, etiam si æquales sint omnes potestate, vnus tamen sit veluti moderator, in quem alij respiciant. Nulla est curia sine consule, nullus consessus iudicium sine prætore seu quæsitore, collegium nullum sine præfecto, nulla sine magistro socie-

Et quomnis a-
liqua dignita-
te reliquos A-
postolos Petrus
antecessisset,
id tamen Rom.
Pontifici. si pri-
maturus in om-
nes orbis Ec-
clesias & Pa-
stres minimè
usurat.

tas. Sic nihil absurdi esset si fateremur Apostolos detulisse Petro talem primatum. Sed quod inter paucos valet, non protinus trahendum est ad vniuersum orbem terrarum, ad quem regendum nemo vnus sufficit. Atqui illud (inquit) non minus in nature vniuersitate quam in singulis partibus locum habet, vt sit vnum summum omnium caput. Et huius rei, si Deo placet, probationem sumunt à gruibus & apibus, quæ sibi ducem vnum semper eligunt, non plures. Recipio sanè quæ proferunt exempla: sed an ex toto orbe constituunt apes vt regem vnum eligant? suis aluearibus contenti sunt reges singuli. Ira in gruibus vnaquæq; caterua proprium regem habet. Quid inde aliud euincet quam singulis Ecclesijs debere suos Episcopos attribui? Ad ciuilia deinde exempla nos vocat. citant Homericum illud, *Οὐκ ἔστι μὲν πᾶσι νομοκράται* & quæ eodem sensu in monarchiæ commendationem leguntur apud profanos scriptores. Facilis est responsio. non enim hoc sensu vel ab Homericis Vlysse vel ab alijs laudatur monarchia, quasi vnus debeat totum orbem imperio regere: sed indicare volunt, regnum duos non capere: & potestatem (vt ait ille) impatientem esse consortis.

6. Argumentum a p. 1. in 1. 1. 1. 1.

Respon. 3. eam p. 1. in 1. 1. 1. 1.

7. Arg. à ciuilibus exemplis.

Lucan. lib. 1.

Respon. 2. gubernationem politiam ab Ecclesijs. In Ecclesia vniuersum Christum vnum caput regit. Christus vnus p. 1. in 1. 1. 1. 1.

3. Arg. de capite ministeriali.

Respon. 1.

Eph. 1. 22. & 4. 15. & 5. 23. Col. 1. 18. & 2. 10.

Respon. 2. Paulus non cepit vniuersam Ecclesiam. Magis eam ministerialiter ministrat.

9 Verum sit sanè, vt volunt, bonum atque vtile orbem totum monarchia contineri: quod est tamen absurdissimum. sed ita sit: non tamen propterea concedam, id ipsum in Ecclesiæ gubernatione valere. Habet enim illa Christum vnicum suum caput, sub cuius principatu omnes inter nos cohæremus, secundum eum ordinem & eam politiam quam ipse præscripsit. Insignem itaque iniuriam Christo faciunt quum eo prætextu volunt hominem vnum præesse Ecclesiæ vniuersæ, quia hæc capite carere non possit. Christus enim caput est, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensurâ cuiusq; membri, augmentum corporis facit. Vides vt omnes mortales sine exceptione in corpore collocet, honorem & nomen capitis relinquat vni Christo? Vides vt singulis membris tribuat certam mensuram, & finitam ac limitatam functionem: quo tum gratiæ perfectio tum summa gubernandi potestas penes Christum vnum residet? Nec me latet quid cauillari soleant quum hoc illis obiicitur, Christum scilicet proprie vocari vnicum caput, quia sua autoritate suoque nomine solus regnet: sed istud nihil ob stare quominus sub ipso sit alterum caput ministeriale (vt loquuntur) quod eius vices in terris gerat. Verum hoc cauillo nihil proficiunt, nisi prius ostenderint hoc ministerium à Christo esse ordinatum. Apostolus enim totam subministrationem per membra diffusam esse docet, virtutem ab vno illo caelesti capere fluere. Aut, si quid volunt apertius, quum Scriptura testetur Christum esse caput, & hunc ei soli honorem vindicet, non debet, in alium transferri nisi quem Christus ipse vicarium suum fecerit. Atqui non modò id nufquam legitur, sed refelli abundè ex multis locis potest.

Eph. 4. 15.

10 Aliquoties viam Ecclesiæ imaginem nobis Paulus depingit. De vno capite nulla illic mentio. Quin potius ex eius descriptione colligere licet à Christi institutione id esse alienum. Christus ascensu suo visibilem sui præsentiam nobis abstulit: ascendit tamen vt impletet omnia. nunc igitur ipsum adhuc præsentem habet Ecclesia, & semper habitura est. Rationem qua se exhibet dum vult Paulus ostendere, ad ministeria quibus vitur nos reuocat. In omnibus nobis (inquit) est Dominus, secundum mensuram gratiæ quam vnicuique membro contulit. Ideo constituit alios quidem Apostolos, alios vero Pastores, alios Euangelistas, alios Doctores, &c. Cur non dicit, vnum omnibus præfuisse qui vices suas gereret? Id enim locus maximè postulabat, nec vilo modo debuit omitti, si verum esset. Christus (inquit) nobis adest. Quomodo? Per ministerium hominum, quos gubernandæ Ecclesiæ præfecit. Cur non potius, per caput ministeriale, cui vices tuas mandauit: Vnitatem nominat: sed in Deo & in Christi fide. Homini bus nihil tribuit nisi commune ministerium, & vnicuique modum particularem. Cur in illa commendatione vnitatis, postquam dixerat vnum corpus, vnum Spiritum, vnam spem vocationis, vnum Deum, vnam fidem, vnum Baptisma, non etiam continuò addidit, vnum summum Pontificem, qui Ecclesiam in vnitatem contineat? Nihil enim aptius dici poterat, si quidem ita res haberet. Expendatur diligenter locus ille. non dubium quin representare illic penitus voluerit sacrum & spirituale Ecclesiæ regimen, quod postera hierarchiam dixerunt. Monarchiam inter ministros non modò nullam ponit, sed etiam indixit nullam esse. Non dubium est etiam quin modum coniunctionis exprimeret voluerit, quo fideles cum Christo capite cohærent. Illic non modò nullum ministeriale

Eph. 4. 10

Eph. 4. 7. & 11.

Eph. 4. 4.

Apostoli in eo quod in 1. 1. 1. 1. 1. 1.

riale

riale caput commemorat, sed operationem singularis membræ particularem attribuit, pro modo gratiæ unicuique distributæ. Nec est quod de comparatione cælestis & terrenæ hierarchiæ subtiliter philosophentur. nam nec de illa tarum est ultra modum sapere: & in hac constituenda non alium typum sequi oportet quam Dominus ipse suo verbo delineavit.

11 Iam ut alterum illis largiar, quod nunquam apud sanos homines obtinebunt, sic constitutum in Petro Ecclesiæ primatum, ut perpetua successione semper maneret: unde tamen euincant, sedem Romæ ita collocatam, ut quicumque sit vrbis illius Episcopus, orbi vniuerso præsideat? Quo iure hanc loco dignitatem alligant, quæ sine loci mentione data est? Petrus, inquit, Romæ vixit, & mortuus est. Quid Christus ipse? nonne Hierosolymis factus est Episcopatu dum vixit, & moriendo sacerdotij munus impleuit? Princeps sanctorum, summus Episcopus, caput Ecclesiæ, non potuit honorem loco acquirere: Petrus longe ipso inferior potuit? Nonne sunt ineptiæ istæ magis quam pueriles? Christus honorem primatus contulit Petro: Petrus Romæ sedit: Ergo illic collocavit sedem primatus. Nempe hac ratione sedem primatus debuerunt olim Israëlitarum constituere in deserto, vbi Moyses summus doctor & princeps Prophetarum ministerio suo functus erat, & mortuus.

12 Videamus tamen quàm eleganter ratiocinentur. Petrus, inquit, principatum habuit inter Apostolos. Ergo Ecclesia in qua sedit hoc privilegij habere debet. Vbi autem primùm sedit? Antiochiæ, inquit. Ergo Antiochena Ecclesia primatum sibi iure vendicat. Fatentur fuisse olim primam: sed Petrum, inde migrando, Romam transfuisse quem secum honorem attulerat. Extat enim sub nomine Marcelli Papæ ad presbyteros Antiochenos epistola, vbi sic loquitur, Petri sedes initio apud vos fuit, quæ postea, iubente Domino, huc translata est. Sic Antiochena Ecclesia, quæ olim prima erat, Romanæ cessit sedi. Verùm quo oraculo habuerat bonus ille vir, Dominum sic iussisse? Nam si iure definienda sit hæc causa, necesse est respondeant, velintne priuilegium hoc personale esse, an reale, an mixtum. Vnum enim ex his tribus esse oportet. Si dixerint personale esse, nihil igitur ad locum: si reale, ergo vbi semel datum est loco, non adimitur propter personæ vel mortem, vel discessum. Superest igitur ut mixtum esse dicant. tunc autem non simplex erit loci consideratio, nisi persona simul respondeat. Eligant quicquid volent, protinus inferam, & faciliè euincam, Romam nulla ratione primatum sibi arrogare.

13 Esto tamen: translatus fuerit (ut nugantur) primatus Antiochia Romam. Cur tamen non retinuit Antiochia secundum locum? Nam si ideo primas habet Roma, quod illic vsq; ad extremum vitæ sedit Petrus: cui secundæ potius dabuntur quàm vbi sedem primam habuerat? Qui factum est igitur ut Antiochiam Alexandria præcederet? Qui conuenit discipuli vnus Ecclesiam superiorem esse sede Petri? Si cuique Ecclesiæ pro fundatoris sui dignitate honor debetur, quid de reliquis etiam Ecclesiis dicemus? Paulus nominat tres qui videbantur columnæ esse, Iacobum, Petrum & Iohannem. si in honorem Petri Romanæ sedi primus locus tribuitur, nonne proximum & tertium merentur Ephesina & Hierosolymitana, vbi sederunt Iohannes & Iacobus? Atqui inter Patriarchias vltimum locum habuit olim Hierosolyma. Ephesus ne vltimo quidem angulo hæere potuit. Præteritæ sunt & aliæ Ecclesiæ, tum quascunque fundauit Paulus, tum quibus alij Apostoli præserunt. Sedes Marci, qui vnus tantum ex discipulis fuit, honorem adepta est. Aut præposterum illum ordinem fateantur fuisse: aut nobis concedant, non esse hoc perpetuum, ut cuique Ecclesiæ debeat honoris gradus quem quisque fundator habuit.

14 Quanquam quod de sessione Petri in Romana Ecclesia referunt, non video quid fidei habere debeat. Certè quod est apud Eusebium, præfuisse illic 25. annos, nullo negotio refellitur. Constat enim ex primo & secundo capite ad Galatas, circiter viginti annos à Christi morte fuisse Hierosolymis, venisse deinde Antiochiam: vbi quandiu fuerit incertum est. Gregorius septem. Eusebius autem 25. annos numerat. Atqui à morte Christi vsque ad finem imperij Neronis (sub quo ipsum cesari fuisse memorant) reperientur tantum triginta septem anni. Passus enim est Dominus sub Tiberio, anno imperij eius decimo octauo. Si viginti annos decidas, quibus habitasse Petrum Hierosolymis testis est Paulus, restabat septemdecim ad summum: quos nunc inter duos Episcopatus

Resp. 3. Non
consequi Romam.
P. si. in esse
capit. multu
rile, etiam si
petro nomen
hinc concedere
tur.

Ex epist. Pe
trus Romæ vi
xit & mortuus
est. Ergo Ro
mana Eccl. Pe
tri privilegio
gaudet, & im
mor.

Deut. 34. 5.

Infirmitas.

Resp. quæ ex
antiochiensis
hypothesi. An
tiochena Eccl
esiæ primatus
d. sedem esse
probat.

Alter resp. d.
lemmatica.

Tertio respon
sio, Pontificatus
ad aliquid de
ducens.

Galat. 2. 9.

Quarta resp
sio, Petrus non
fuisse Episco
pum Romanæ
cuius.

12. quæst.
1. cap. Ro
gamus.

suas mandauit. Quorsum istud mandatum, nisi vt quouis modo nomen sum in prima fede hæretet? Sedent enim eius legati loco inferiore, sententiam inter alios rogantur, suo ordine subscribunt: interim Alexandrinus Patriarcha nomen eius suo admiscet. Quid dicam de concilio Ephesino secundo: vbi quum adesset Leonis Legati, Alexandrinus tamen Patriarcha Dioscorus velut suo iure præsidebat? Excipient non fuisse orthodoxum Concilium à quo & sanctus vir Flavianus damnatus, & Eutyches absolutus, eiusque impietas improbata. At quum Synodus cogeretur, quum sessiones inter se Episcopi distribuissent: illic certe inter alios Romanæ Ecclesiæ legati non aliter quàm in sancto & legitimo Concilio sedebant. Non contendunt tamen de primo loco, sed eum alteri cedunt: nequaquam id facturi si suum iure esse crederent. Nunquam enim puduit Romanos Episcopos maximas quasque contentiones pro suis honoribus suscipere, & hanc solam ob causam multis sæpe & perniciosis certaminibus vexare & turbare Ecclesiam. sed quia videbat Leo nimis improbum fore postulatam si legatis suis primam sedem ambiret, eo supersedit.

2. reuocatis di-
missis.

Ad eum de pri-
ma sede litem
mostrare au-
ferat.

2. si autem in
Chalcedonensi
primam locum
occupauerit, id
extraordina-
ria ratione sa-
uata est.

3. ne a suis ces-
sibus in alio
conuocatis istum
perueniam.

Aquileiense
concilium.

4. Nec eiusmodi
titulo Rom. E-
piscop. dignitas
sunt antiqui
patres.

Cap. 47.

In epist. ad
Luagrum.

2. Sequutum est Chalcedonense concilium, in quo primam sedem Imperatoris concessione occuparunt Romanæ Ecclesiæ legati. Sed hoc fuisse extraordinarium priuilegium Leo ipse confitetur. nam quum id petit à Marciano Imperatore, & Pulcheria Augusta, non contendit sibi deberi, sed tantum prætexit, Orientales, qui Ephesino concilio præserant, turbasse tunc omnia, & sua potestate male abufos. Quum itaque graui moderatore opus esset, nec esset verisimile, eos qui tam leues & tumultuarij semel fuissent, ad hanc rem fore idoneos, rogat vt propter aliorum vitium & ineptitudinem, gubernandi vices ad se transferantur. Quod singulari priuilegio & extra ordinem petitur, non est certe ex communi lege. Vbi hoc tantum prætexitur, opus esse nouo alio præside, quia se male gesserant priores: constat neque antè fuisse factum, neque perpetuum esse debere: sed præsentis duntaxat periculi intuitu fieri. Primum igitur locum habet in Chalcedonensi concilio Pontifex Romanus, non quòd sedi hoc debeatur, sed quia Synodus graui & apto moderatore destituitur, dum ij quos præesse decuerat, per suam intemperiam & libidinem sese loco excludunt. Atque id quod dico successor Leonis ipsa comprobauit. Siquidem quum ad quintam Synodum Constantinopolitanam, que longo post tempore est habita, legatos suos mitteret, non rixatus est de prima sede, sed Mennam Patriarcham Constantinopolitanum præsidere facillè passus est. Ita in concilio Carthagenensi, cui interfuit Augustinus, videmus non legatos Rom. sedis, sed Aurelium loci Archiepiscopum præfuisse: quum tamen lis esset de Rom. Pontificis auctoritate. Quinertiam habitum in ipsa Italia fuit concilium vniuersale, cui Rom. Episcopus non interfuit. Præerat Ambrosius, qui tunc insigni auctoritate pollebat apud Cæsarem. nulla illic Pontificis Romani fit mentio. Ergo tunc Ambrosij dignitate factum est vt illustrior esset Mediolanensis sedes quàm Romana.

3. Quantum ad ipsum titulum primatus, & alios superbiæ titulos, quibus nunc mirabiliter se iactat, non est difficile iudicare quando & qualiter obreperint. Cyprianus sæpe meminit Cornelij. non alio nomine ipsum insignit quam fratris, aut coepiscopi, aut collegæ. Ad Stephanum verò quum scribit, Cornelij successorem, non modò eum sibi & reliquis æqualem facit, sed durius etiam compellat, nunc arrogantiã, nunc inscientiam ei obiiciens. Post Cyprianum habemus quid de ea re censuerit tota Ecclesia Africana. Vtuit enim concilium Carthagenense nequis Princeps Sacerdotum vocaretur, aut primus Episcopus: sed tatum primæ sedis Episcopus. Quòd si vetustiora monumenta quis euoluat, reperiet communi fratris appellatione contentum tunc fuisse Rom. Episcopum. Certè quadiu durauit ecclesiæ vera & pura & facies, ista omnia superbiæ nomina, quibus insollescere postea cœpit Romana sedes, prorsus erant inaudita quid esset summus Pontifex, & vnicum ecclesiæ in terris caput, nesciebatur. Quòd si tale quid sumere sibi ausus fuisset Romanus Episcopus, erant cordati viri qui mox eius stultitiam reprimerent. Hieronymus, quum Romanus esset Presbyter, non malignus fuit in prædicanda ecclesiæ suæ dignitate, quantum res & temporum status patiebantur: videmus tamen qualiter ipsum mihi quoque in ordinem redigat. Si auctoritas queritur (inquit) orbis maior est vrbe. Quid mihi profers vnus vrbis cõsuetudinem? quid paucitatem, de qua ortum est supercilium, in leges ecclesiæ vindicas? Vbicunque fuerit Episcopus, siue Romæ, siue Eugubij, siue Constantinopoli, siue Rhegij, eiusdem meriti est & eiusdem sacer-

Lib. epist.
2. epist. 2.
& lib. 4.
epist. 6.

cerd

cerdotij. Potentia diuitiarum, & paupertatis humilitas superiorem vel inferiorem episcopum non facit.

4 De titulo vniuersalis episcopi, Gregotij demum tempore exorta est contentio: cui occasione præbuit ambitio Iohannis Constantinopolitani. Ille enim (quod nemo vnquam alius tentauerat) sese volebat facere vniuersalem. In ea contentione non caufatur Gregorius sibi ius adimi quod in se cõpeteret: sed fortiter reclamationem esse profanam, imò sacrilegam, imò Antichristi prænuntiam. Corruit vniuersa ecclesia à statu suo (inquit) si is qui vniuersalis dicitur cadit. Alibi, Triste valde est patienter ferre, vt omnibus despectis, frater & coepiscopus noster solus nominetur episcopus. Sed in hac eius superbia quid aliud nisi propinqua iam esse Antichristi tempora designatur? Quia illum videlicet imitatur qui spreta Angelorum societate, ascendere conatus est culmen singularitatis. Alibi eulogio Alexandrino, & Anastasio Antiocheno, Nullus vnquam decessorum meorum hoc profano vocabulo vti voluit: quia videlicet si vnus Patriarcha vniuersalis dicitur, Patriarcharum nomen cæteris derogatur. Sed absit hoc à Christiana mente, id sibi velle quempiam arrogare, vnde fratrum suorum honorem ex quantulacunque parte imminuat. In isto scelesto vocabulo consentire, nihil aliud quam fidem perdere est. Aliud est, inquit, quod conseruandæ vnitate fidei, aliud quod debemus comprimendæ elationi. Ego autem fidenter dico quia quisquis se vniuersalem sacerdotem vocat, vel vocari desiderat, in elatione sua Antichristum præcurrit: quia superbiendo se cæteris præponit. Item, rursum Anastasio Alexandrino, Dixi pacem nobiscum habere non posse, nisi elationem superstitiosi ac superbi vocabuli corrigeret, quam primus apostata inuenit. atque (vt de honoris vestri iniuria taceam) si vnus episcopus vocatur vniuersalis vniuersa ecclesia corruit vbi ille vniuersus cadit. Quod autem veritè, oblatum fuisse Leoni hunc honorem in synodo Chalcedonensi, nullam habet veri speciem. nec enim tale quippiam in actis illius Synodi legitur. Et Leo ipse, qui multis epistolis decretum illic in honorem Constantinopolitanæ sedis factum impugnat, non præterisset proculdubio hoc argumentum quod erat omnium maximè plausibile, si verum fuisset ipsum repudiasse quod sibi dabatur: & homo alioqui honoris plus satis cupidus non libenter omisisset quod ad suam laudem faceret. Falsus est igitur in eo Gregorius quod titulum illù putauit sedi Romanæ fuisse delatum à Synodo Chalcedonensi. vt taceam ridiculum esse quod à sancta Synodo profectù testatur, & simul scelestum, profanum, nefandum, superbum & sacrilegum nuncupat: imò à diabolo excogitatum, & ab Antichristi præcone publicatum. Et tamen subiungit, præcessorem suum recusasse, ne dum priuatim aliquid daretur vni, sacerdotes honore debito priuarètur vniuersi. Alibi, Nullus vnquam tali vocabulo appellari voluit, nullus sibi hoc temerarium nomen arripuit: ne si in Pontificatus gradu sibi gloriam singularitatis arripere, hanc fratribus omnibus denegasse videretur.

5 Venio nunc ad iurisdictionem quam sine controuersia se habere in omnes ecclesias Pontifex Romanus asserit. Scio quantæ fuerint olim de hac disceptationes. nullum enim fuit tempus quo non Romana sedes imperium in alias ecclesias appetiuerit. Atque hoc loco non erit intemptuum, quibus modis sensim tunc emerferit ad aliquam potentiam, inuestigare. Nondum de hoc infinito imperio loquor, quod non ita pridem sibi arripuit. nam id in suum locù differemus. verùm hic paucis indicare operæpretium est qualiter olim & quibus rationibus sese extulerit, vt aliquid iuris sibi in alias ecclesias sumeret. Quum Orientales ecclesiæ diuise essent ac turbatæ Arrianorum factionibus, sub Constantio & Constante Cæsaribus Constantini magni filiis, ac sede sua pulsus esset Athanasius fidei orthodoxæ præcipuus illic defensor: eiusmodi calamitas ipsum Romanam venire coegit, vt Romanæ sedis autoritate tum hostium suorum rabiem vtinque reprimeret, tum pios laborantes confirmaret. Susceptus est ipse honorifice à Iulio tunc episcopo, ac obtinuit vt causæ suæ defensionem Occidentales suscipere. Quum ergo pij externo præsidio magnopere indigerent, in Romana autem ecclesia cernerent sibi optimum esse præsidium, libenter ei deferebant quàm plurimum poterant autoritatis. Verùm id totum nihil aliud erat nisi vt magni æstimaretur eius cõmunio, ab ea autem excommunicari ignominiosum duceretur. Postea mali & improbi multum ipsi quoque addiderunt, nam vt legitima iudicia effugerent, ad hoc asyllum se conferebant. Itaque si quis Presbyter à suo episcopo, si quis episcopus à Synodo sive prouinciæ damnatus

Contra, Gregorius, cognomine Magnus, hunc titulum fortiter impugnat, quoniam Episcopus Constantinopolitani ambiret: nec eum sibi concessisset: & sedis iure, & videretur.

Auiano Dixi, epi. 78. eiusdem lib. Mauricius Augu. epist. 194. lib. 7.

Lib. 6. epist. 188.

Quædam Constantianopolitana ecclesia videtur, vt Romanis sedis iuris impetum pararet, non sine horrore Dei iudicio in Occidentis Ecclesiis.

Lib. 4. epist. 76. ad Maur. Eulogio, supra. & epist. 76. lib. 7. Euseb. Epist. Thessaloni.

Pars secunda: Ambitio Romanæ sedis, vt Primatum sibi acquireret, speriens.

Pios exules horum iure excipiendo.

Hæc pronuntiatione & hereticorum erat

Quam querelas audiendo.

erat, statim prouocabant Romā. Et has appellationes Romani Episcopi cupidius quam par erat recipiebant: quòd videbatur esse species extraordinariæ potestatis, se longè latèque ita negotiis interponere. Sic quum Eutyches à Flauiano Constantinopolitano damnatus esset, apud Leonem conquestus est factam sibi esse iniuriam. Ille nihil moratus, patrociniū malè causæ non minus temere quam subito suscepit. in Flavianum grauius inuectus est, quasi in cognita causa hominem innoxium damnaisset. atque hac sua ambitione effecit vt Eutychiana impietas spatio temporis se confirmaret. In Africa id sæpius accidisse constat. simul enim ac nebulo quispiam in ordinario iudicio succubuerat, aduolabat Romam, multis calumniis suos grauabat: Romana autem sedes interponere se semper erat parata. Quæ improbitas coegit Africanos Episcopos sancire nequis sub pœna excommunicationis vltra mare prouocaret.

Interim potestate Ecclesiastica in ordinandis Episcopis, in iudicandis Conciliis, decidendis controversis, castigandis contrariis, Episcopis Romani nisi in sua Patriarchia fruebantur.

6 Quicquid tamen fuerit, inspiciamus quid iuris aut potestatis habuerit tunc Romana sedes. Continetur autem potestas Ecclesiastica his quatuor capitibus, Ordinatione Episcoporum, Conciliorum indictione, Audiendis appellationibus, aut iurisdictione, Monitionibus castigatoriis, aut censuris. Ordinari Episcopos à suis Metropolitibus iubent omnes veteres Synodi, nusquam aduocari Romanum Episcopum iubent nisi in sua Patriarchia. Sensim autem mos obtinuit vt Italici Episcopi ad petendam consecrationem omnes Romam venirent: exceptis Metropolitibus, qui se in hanc seruitutem redigi passi non sunt: sed quum ordinandus erat aliquis Metropolitanus, mittebat illuc vnum ex suis presbyteris Romanus Episcopus, qui tantum adesset, non autem præfesset. Cuius rei exemplum extat apud Gregorium in consecratione Constantij Mediolanensis, post Laurentij obitum. Quanquam non puto illud fuisse vetustissimum institutum: sed quum honoris & beneuolentiæ causa initio mitteret & vtro & citro legatos, qui testes forent ordinationis, ad communionem testandam: quod voluntarium erat, pro necessario haberi postea cœpit. Vt cunq; sit, constat ordinandi potestatem non fuisse olim Romano Episcopo nisi in prouincia suæ Patriarchiæ, hoc est in Ecclesiis suburbicariis, vt canon Synodi Nicenæ loquitur. Ordinationi annexa erat epistolæ synodiæ missio, in qua nihilo superior erat aliis. Solebant Patriarchæ statim post suam consecrationem solenni scripto fidem suam consignare, quo profitebantur se sanctis & orthodoxis conciliis subscribere. Ita, reddita fidei suæ ratione, mutuo se alij aliis approbabant. Si hanc confessionem recepisset ab aliis Romanus Episcopus, non dedisset, eo fuisset agnitus superior, sed quum oportuerit non minus dare quam ab aliis exigere, & communi legi esse subiectum: certè societatis signum id fuit, non dominij. Eius rei exemplum habetur in epistola Gregorij ad Anastasium & Cyriacum Constantinopolitanum, & alibi ad omnes simul Patriarchas.

Lib. a. e. piff. 68. & 70.

Libr. 1. o. piff. 24. & 25. tit. lib. 6. epiff. 169.

Si quos enim castigat ad monitionibus, ab ipse sui alii coepiscopis grauius correpsunt.

Epiff. 12. lib. 3

7 Sequuntur admonitiones vel censura, quibus vt olim vsi sunt Romani Episcopi erga alios, sic eas vicissim pertulerunt. Irenæus Victorem grauius corripuit, quòd temere ob rem nihili pernicioso dissidio turbaret Ecclesiam. Paruit ille, non reclamauit. Ea libertas tunc vsitata fuit sanctis Episcopis, vt fraterno iure vterentur in Romanum Præsulem, admonendo & castigando, si quando peccaret. Ille vicissim, vbi res postulabat, alios admonere officij, & siquid erat vitij reprehendebat. Nam Cyprianus, quum Stephanum hortatur vt moneat Galliæ episcopos, non sumit argumentum ex ampliori potestate, sed ex communi iure quod habent inter se sacerdotes. Quæso, si Galliæ tunc præfuisse Stephanus, annon dicturus erat Cyprianus, Coerceas istos, quia tui sunt? sed longè aliter loquitur, Hoc fraterna (inquit) societas, qua inter nos deuincti sumus, requirit, vt mutuo moneamus. Et videmus etiam quanta verborum acerbitate vir alioqui mansueti ingenij in ipsum Stephanum inuehatur, vbi nimis eum insolescere existimat. Ergo hac etiam in parte nondum apparet vlla iurisdictione præditum fuisse Romanum Episcopum aduersus eos qui suæ prouinciæ non essent.

Ad Pöpetiü cõtra epi. Stephanum.

Neque ius conuocandi prouinciales Synodos obtinuit, vt per se quæ in suis finibus. Communi vniuersalis indictione ad solam Imperatoris referretur.

8 Quantum ad synodos conuocandas, hoc erat Metropolitanæ cuiusque officium, vt prouincialem synodum statim temporibus cogeret. Illic nihil iuris habuit Romanus Episcopus. vniuersale autem concilium indicere solus imperator poterat. Siquis enim Episcoporum hoc tentasset, non modo vocationi non paruissent qui extra prouinciam erant, sed tumultus statim exortus esset. Ergo imperator omnibus ex æquo vt adessent denuntiabat. Refert quidem Socrates Iulium cum Orientalibus Episcopis exposulasse quòd se ad Synodum Antiochenam non vocassent, quum vetitum esset canonibus sine

Tripart. hist. lib. 4

Rom

Romani Pontificis conscientia quidpiam decerni. Sed quis non vider hoc de his decretis intelligendum quæ vniuersam Ecclesiam obstringunt? Porro nihil mirum si cum vrbis antiquitati & amplitudini, tum sedis dignitati id datur, ne absente Romano Episcopo vniuersale de religione decretum fiat, si quidem interesse non recuset. Verum quid hoc ad totius Ecclesiæ dominium? Neque enim vnum ex præcipuis fuisse negamus: sed recipere nolumus quod nunc contendunt Romanenses, habuisse in omnes imperium.

9 Superest quarta species potestatis, quæ appellationibus constat. Summum imperium penes eum esse constat ad cuius tribunal prouocatur. Multi sepe Romanum Pontificem appellarunt, ipse quoque causarum cognitionem ad se trahere conatus est: sed semper fuit derisus, quoties suos fines excessit. Nihil dicam de Oriente aut Græcia: sed constat Galliæ Episcopus fortiter restitisse quum sibi imperium in eos sumere videretur. In Africa diu fuit de ea re disceptatum. nam quum in Mileuitano Concilio, vbi aderat Augustinus, excommunicati essent qui prouocarent ultra mare, conatus est Romanus Pontifex efficere vt id decretum corrigeretur. Legatos misit qui id priuilegij sibi à Niceno Concilio datum esse ostenderent. Proferebant Legati acta Niceni Concilij, quæ ex Ecclesiæ suæ armario sumperant. Restiterunt Africani, negaruntque fidem Romano Episcopo habendam esse in causa propria: proinde se Constantinopolim missuros, & in alias Græciæ vrbes, vbi exemplaria minus suspecta haberentur. Compertum est nihil illic tale scriptum quale obtruderant Romani. Ita ratum fuit decretum illud quod Romano Pontifici summam cognitionem abrogauerat. Qua in re flagitiosa ipsius Romani Pontificis impudentia apparuit. nam quum fraude Sardicensem Synodum pro Nicena supposuisset, turpiter in manifesta falsitate deprehensus fuit. Sed maior etiamnum ac impudentior fuit eorum nequitia qui ficticiam epistolam ad Concilium addiderunt, qua nescio quis Episcopus Carthaginensis, Aurelij decessoris sui arrogantiæ damnans quoddam Apostolicæ obedientiæ subducere se ausus esset, ac sui suæque Ecclesiæ deditorem faciens, suppliciter veniam precatur. Hæc sunt egregia vetustatis monumenta, quibus fundata est Romanæ sedis maiestas: dum ita pueriliter sub prætextu antiquitatis mentiuntur vt vel cæci palpare queant. Aurelius (inquit) diabolica audacia & cõtumacia elatus, Christo & sancto Petro rebellis fuit. proinde anathemate damnandus. Quid Augustinus? quid verò tot Patres qui Mileuitano Concilio interfuerunt? Sed quid opus est insulsum illud scriptum multis verbis refellere, quod ne ipsi quidem Romanenses, si quid frontis habent reliquum, sine magno pudore inspicere possint? Sic Gratianus, malitiæne an inscitia nescio, vbi decretum illud retulit, Vt communionem priuentur qui trans mare prouocauerint, adiungit exceptionem, Nisi fortè Romanam sedem appellarint. Quid facias istis bestijs, quæ adeo sensu communi carent, vt illud vnum à lege excipiant cuius causa legem esse positam nemo non videt? Siquidem Concilium, quum transmarinas appellationes damnat, hoc tantum prohibet nequis Romam prouocet. Hic bonus interpres Romam à communi lege excipit.

10 Verum (vt semel quæstionem hanc finiamus) qualis olim fuerit Romani Episcopi iurisdictio, vna historia palam faciet. Accusauerat Cæcilianum Carthaginensem Episcopum Donatus à casis nigris. Damnatus fuerat reus indicta causa. Nam quum sciret coniurationem contra se ab Episcopis factam, comparere noluit. Ventum inde est ad Constantinum Imperatorem. Ille quum vellet causam Ecclesiastico iudicio finiri, cognitionem mandauit Melciadi Romano Episcopo, cui addidit collegas nonnullos ex Italia, ex Gallia, ex Hispania Episcopos. Si id erat ex ordinaria Romanæ sedis iurisditione, audire appellationem in causa Ecclesiastica, cur alios sibi adiungi patitur Imperatoris arbitrio? imò cur ipse iussu magis Imperatoris quàm ex officio suo suscipit iudicium? Sed audiamus quid postea cõtigerit. Vincit illic Cæcilianus, Donatus à casis nigris cadit actione calumniosa. prouocat. Constantinus appellationis iudicium demadat Episcopo Arelateni. sedet ille iudex, vt post Rom. Pontificem quod visum fuerit pronuntiet. Si Romana sedes summam habet potestatem sine prouocatione: cur sibi tã insignem ignominiam irrogari patitur Melciades, vt sibi episcopus Arelatensis præferatur? Et quis Imperator hoc facit? Constantinus scilicet, quæ iactant non modò omne suum studium, sed omnes ferè Imperij opes contulisse ad amplificandam sedis suæ dignitatem. Videmus ergo iam quantum modis omnibus abfuerit tunc Romanus Pontifex ab illa suprema

Nec Romanæ tribunal alij Episcopi agnoscunt.

Imò ei fortiter Gallia Episcopi restiterunt.

Restiterunt & Africani.

Deceit Rom. Pontificis impudentia & reposita falsitate.

Gratianus item insulsa exceptione.

Iurisdictiõnem porrò in alijs Ecclesijs aut causis Episcopi Rom. minime habuisse ex probata historia liquet.

Aug. epist. 62 in breui. col. lat. cõtra Donat. & alibi.

dominatione quam sibi in omnes Ecclesias datam esse à Christo asserit, & quam seculis omnibus se totius orbis consensu obtinuisse mentitur.

*Rec Papatus
suspensam in
aliis Ecclesiis
ha. in p. r. e. ty
r. in d. m. u. n.
u. n. Rom. Pon
tificum decre
talis epistola,
quæcum rati
tas & ambitio
deseguit.*

11 Scio quàm multæ sint epistolæ, quàm multa rescripta & edicta, quibus Pontifices ei nihil non tribuunt & confidenter vendicant. Sed hoc quoque omnes, qui vel minimum habent ingenij & doctrinæ, sciunt ita insulsa esse pleraque ex ipsis vt primo gustu facile sit deprehendere ex qua officina prodierint. Quis enim sanus ac sobrius Anacleti esse putet egregiam illam interpretationem, quæ sub Anacleti nomine in Gratiano refertur, nempe quòd Cephæ sit caput? Plurimis eius farinæ nugis, quas sine iudicio confarcinavit Gratianus, Romanenses hodie contra nos abutuntur ad sedis suæ defensionem: & tales fumos, quibus imperitos olim in tenebris ludebant, adhuc in tanta luce vendere volunt. Sed ego multum operæ ponere in iis refellendis nolo, quæ seipsa propter nimiam insulsatem palam refellunt. Fateor extare etiam veras epistolas priscorum Pontificum, quibus sedis suæ amplitudinem magnificis elogiis venditant: quales sunt aliquæ Leonis. Fuit enim vir ille, vt eruditus ac facundus, ita gloriæ & dominationis supra modum cupidus: sed an Ecclesiæ fidem tunc habuerint eius testimonio, dum ita se extollit, id verò est quod quaritur. Apparet autem multos eius ambitione offensos, eius quoque cupiditati restitisse. Alicubi vices suas Theſſalonicenſi Episcopo demandat per Græciam & alias regiones vicinas: alibi Arelatenſi, aut alteri cuiquam per Gallias. Sic Hormisdam Episcopum Hispanensem vicarium suum per Hispanias constituit: sed vbiq; excipit, ea lege se dare eiusmodi mandata vt salua & integra maneat antiqua priuilegia Metropolitum. Atqui hoc vnum esse ex illis priuilegiis declarat Leo ipse, vt si qua de re incidit dubitatio, Metropolitanus primo loco consulatur. Hac ergo conditione erant istæ vices, ne aut Episcopus quispiam in ordinaria sua iurisdictione, aut Metropolita in cognoscendis appellationibus, aut prouinciale Concilium in constituendis Ecclesiis impediretur. Hoc autem quid aliud erat quàm omni iurisdictione abstinere: sed se ad sedandas discordias interponere, duntaxat quantum fert lex & natura Ecclesiasticæ communionis?

Diff. 22.
capit. Sa-
crofan-
cta.

Vide epist.
37. Epist. 37.

Epist. 59.

*Et licet Grego
rii seculo an-
tiqua esset Rom.
Episcopi aucto
ritas ea tamẽ
non alio rende
bat quàm vt
alios Episcopos
iunaret, &
quidem Impe
ratoris ma
dato, ac Epi
scopos ipsi as
ſeruentibus.*

12 Gregorij tempore iam multum mutata erat prisca illa ratio. Conuulso enim ac lacerato imperio, quum Galliæ & Hispaniæ multis subinde acceptis cladibus afflictæ essent, vastatû Illyricum, vexata esset Italia, Africa verò assiduis calamitatibus ferè perdita: quo in tanta rerum ciuiliu conuulsione fidei saltem integritas maneret, aut certè non prorus interiret, omnes vndiq; Episcopi se ad Romanum Pontificem magis adiungerunt. Eo factum est vt sedis non modò dignitas, sed etiam potentia vehementer creſceret. Quamquam non adeò moror quibus rationibus id factum sit. Maiorem certè tunc fuisse constat quàm superioribus seculis. Et tamen multum interest quin fuerit effranis dominatio, vt imperare vnus aliis pro sua libidine potuerit. Sed hanc reuerentiam habebat sedes Romana vt improbos & contumaces, qui à suis collegis in officio contineri non poterant, sua autoritate compeſceret ac reprimeret. siquidem hoc diligenter subinde testatur Gregorius: se nõ minus fideliter seruare aliis eorum iura, quàm ab aliis ipse sua requirat. Nec vllis, inquit, quod sui iuris est, ambitu stimulante derogo: sed fratres meos per omnia honorare cupio. Nulla est vox in eius scriptis, qua superbius iactet primatus sui amplitudinem quàm ista, Nescio quis episcopus non subiectus sit sedi Apostolicæ, vbi in culpa inuenitur. Continuò tamen subiungit, Vbi culpa non exigit, omnes secundum rationem humilitatis æquales sunt. Tribuit sibi ius corrigendi eos qui peccarunt: si omnes faciunt officium, aliis se parem facit. Atque ipse quidem id iuris sibi tribuit. assentiebantur autem qui volebant: aliis autem quibus non placebat, licebat impune reclamare, quod fecisse etiam plerosque notum est. Adde quod illic de Primatu Byzanceno loquitur: qui quum esset à prouinciali Synodo damnatus, repudiauerat totum iudicium. Hanc hominis contumaciam ad Imperatorem detulerant eius collega. Imperator Gregorium cognitorem esse voluerat. Videmus ergo eum nec tentare aliquid, quo violet ordinariam iurisdictionem, & id ipsum quod facit, vt aliis sit subdido, non nisi mandato Imperatoris facere.

Ad Mediola.
clerici, epist.
68. lib. 2. Ad
Dominicum
Carthag.
Episcopum,
epist. vic. lib.
2. Epist. 64.
lib. 7.

*Præterea,
quædam Rom.
Episcopus alios
vt fratres allo
queretur, nec
eos solus indi-*

13 Hæc igitur tunc tota fuit Romani Episcopi potestas, opponere se præfractis & indomitis capitibus, vbi extraordinario aliquo remedio opus erat: idque vt adiunaret alios Episcopos, non impediret. Itaque nihilo sibi plus in alios sumit quàm omnibus in se alibi concedit, quum fatetur se paratum ab omnibus corrigi, ab omnibus emendari.

Lib. 2. e-
pist. 37. e-
pist. 16.

Sic

Sic alibi Aquileiensem episcopum iubet quidem Romam venire, ad causam dicendam in controuersia fidei quæ inter ipsum & alios exorta erat: non tamen ex sua potestate iubet, sed quia id Imperator mandauerat. Neque se solum iudicem fore denuntiat: sed Synodum se coacturum promittit, à qua negotium totum iudicetur. Quanquam autem ea adhuc erat moderatio, vt suos certos fines haberet potestas Romanæ sedis, quos excedere non liceret, atque ipse Romanus episcopus non magis præfesset aliis, quam subfesset: apparet tamen quantopere Gregorio displicuerit eiusmodi status: subinde enim conqueritur, se sub colore episcopatus ad seculum fuisse reductum: scilicet que magis implicitum esse curis terrenis, quam in vita laica vnquam fuisset: premi se in illo honore tumultu secularium negotiorum. Alibi: Tanta me, inquit, occupationum onera deprimunt, vt ad superna animus nullatenus erigatur. Multis casuarum fluctibus quator: & post illa quietis oria, tumultuosæ vitæ tempestatibus affligor: ita vt rectè dicam, Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Hinc collige quid dictum fuerit si in hæc tempora incidisset. Officium Pastoris si non explebat, faciebat tamen. Ab imperij ciuili gubernatione abstinebat: ac se vnà cum aliis fatebatur Imperatori subiectum. In curam aliarum ecclesiarum non se ingerebat nisi necessitate coactus. Et tamen sibi in labyrintho videtur esse, quia simpliciter episcopi officio totus vacare nequit.

14. Litigabat eo tempore de primatu Constantinopolitanus episcopus cum Romano, vt iam dictum est. Postquam enim Imperij sedes Constantinopoli firmata fuit, id postulare visa est imperij maiestas, vt ecclesia quoque illa secundum à Romana honoris locum haberet. Et certè initio nihil magis valuerat ad primatum Romæ deferendum, nisi quòd tunc illic erat Imperij caput. Extat apud Gratianum rescriptum sub nomine Lucini Papæ, vbi dicit non aliter distinctas esse vrbes, vbi Metropolitæ & Primates præfideri debeant, quàm ex ratione ciuili gubernationis, quæ antè fuerat. Alterum etiam simile sub nomine Clementis Papæ, vbi dicit, In iis vrbeb. quæ olim primos flamines habuerant, fuisse constitutos Patriarchas. Quod tametsi vanum est, tamen ex vero est sumptum. Constat enim, quo minimum fieret mutationis, pro statu rerum qui tunc erat, distributas fuisse prouincias, Primatèsq; & Metropolitæ in iis vrbeb. collocatos que honoribus & potestate reliquas antecedeabant. Itaque in Concilio Taurinensi decretum fuit, vt quæ in ciuili gubernatione primæ vrbes essent cuiusque prouinciæ, primæ essent episcoporum sedes. Quòd si honorem ciuili regiminis ex vna vrbe in alteram transferri contigisset, vt ius Metropoleos vnà illuc transferretur. Innocentius verò Romanus Pontifex: quum antiquam vrbis dignitatem obsolescere videret ex quo sedes Imperij Constantinopolim translata erat, sedi suæ metuens, contrariam legem sancit: in qua negat necesse esse Metropoles ecclesiasticas mutari prout Imperatoriæ Metropoles mutantur. Verùm meritis Synodi autoritas, vnus hominis sententiæ præferenda est. tum suspectus esse nobis debet Innocentius ipse in propria causa. Vt cunq; sit, sua tamen cautione ostendit, ab initio sic fuisse comparatum, vt secundum externum Imperij ordinem Metropoles disponderentur.

15. Ex hoc veteri instituto sancitum est in Synodo Constantinopolitana prima, vt ciuitatis illius episcopus honoris priuilegia haberet post Romanum Pontificem, eo quòd esset noua Roma. Atqui longo post tempore, quum simile decretum Chalcedone factum esset, Leo acriter reclamauit. Nec modò sibi permisit pro nihilo ducere quod sexcenti episcopi aut suprâ decreuerant: sed grauibus etiam conuictis eos exagitauit, quòd aliis sedibus derogassent id honoris quòd in Constantinopolitanam ecclesiam conferre ausi essent. Obscuro, quid aliud hominem incitare potuit ad turbandum orbem prore tantula, nisi mera ambitio? Ait inuiolabile esse oportere quòd semel sancit Nicena Synodus. Quasi verò periclitetur fides Christiana si vna ecclesia alteri præferatur, aut quasi in alium finem distinctæ illic essent Patriarchiæ quàm politiæ causa. Scimus autem politiam pro varietate temporum recipere, imò exigere varias mutationes. Futile igitur est quòd obtendit Leo, non esse deferendum honorem Constantinopolitanæ sedi qui Synodi Nicenæ autoritate, Alexandrinæ datus foret. Hoc enim dicit communis sensus, fuisse eiusmodi decretum quòd pro temporum ratione tolli posset. Quid quòd Orientalium nemo repugnabat, quorum intererat id maximè? Aderat certè Proterius, quæ Alexandriæ in locum Dioscori præferant: aderant alij Patriarchæ, quorum honor

carit, horumque subiectis diuina vna Gregorio valde displicuisse constat, quòd sub colore iura distuleretur, vt ad meliora animum apud care no possit.

Tertia pars capitulorum que Titianus Romanum monumentum aperit, in Metro politanorū desinendis limitibus. Distinctio. 80.

Cap. I.

Vnde sequitur est Concilium Taurinensis decretum.

Ab Innocentio ambrosio abrogatum.

Hinc ingreditur tamen de priore & secundo loco inter Episcopos Constantinopolitanum & Romanum.

Et superba Romanorū ambitio deserta, que nec superuorem nec suum passam est.

Theotif. 2, epist. 5, lib. 1.

Anaf. An. tioch. e. pist. 7, & 5, lib. 1.

Socrat. hist. tripart. lib. 9, cap. 13. Itē in De crea. 22. dist. cap. Constantinopol.

imminuebatur. Illorum erat intercedere, non Leonis, qui suo loco integer manebat. Quum verò tacent illi omnes, imò quum assentiuntur, vnus Romanus resistit: promptum est iudicare quidnam eum moueat: scilicet prouidebat quod non multo post accidit, decrescente veteris Romę gloria, fore vt Constantinopolis, secundo loco non contenta, de primatu cum ea litigaret. Neque tamen clamando tantum profecit quin ratum esset Concilij decretum. Itaque successores eius, quum fractos se viderent, ab illa prouincia placidè destiterunt. tulerunt enim vt secundus Patriarcha haberetur.

*Nihilominus tamen Constanti-
nopolitanius
nulla molestus
est vt Roma-
nus de gradu
diceret.*

Lib. 7. epist.
30.

*Qui astutus an-
te agnomiam e-
norius.*

16 Verum paulò post eoufque erupit Iohannes, qui Gregorij tempore Constantinopolitanam Ecclesiam regebat, vt se vniuersalem Patriarcham diceret. Hic Gregorius, ne in optima causa, sedis suę defensionem deesset, constanter se opposuit. Et erat certè intolerabilis cum superbia tum infania Iohannis, qui Episcopatus sui fines æquare Imperij finibus volebat. Neque tamen quod alteri negat Gregorius, sibi ipsi vendicat: sed vocem illam à quocunq; tandem vsurpetur, vt scelestam, & impiam, & nefandam abominatur. Quinciam Eulogio Alexandrino Episcopo alicubi succenset, à quo fuerat eiusmodi titulo honoratus. Ecce, inquit, in præfatione Epistolę, quam ad me ipsum, qui prohibui, direxistis, superbę appellationis verbum, Papam me vniuersalem appellando, imprimere curastis. Quod peto, sanctitas vestra vterius non faciat: quia vobis subtrahitur, quod alteri plusquam exigit ratio datur. Ego honorem non deputo, in quo fratrum meorum honorem minui video. Meus enim honor est honor vniuersalis Ecclesię, fratrumque meorum solidus vigor. Si autem vniuersalem me Papam sanctitas vestra dicit, negat se hoc esse quod me fatetur vniuersum. Bona quidem erat & honesta Gregorij causa: sed Iohannes, Mauritij Imperatoris fauore adiutus, dimoueri à proposito non potuit. Cyriacus quoque eius successor nunquam de ea repassus est se exorari.

*Et tandem, in-
seruato Con-
stantinopolita-
ni patris, si la-
trone Phoca
nomen tandem
afferturum a-
cipitur est.*

17 Tandem Phocas, qui cæso Mauritio in eius locum successus est (nescio qua de causa Romanis amicior, imò quia illic absque certamine coronatus fuerat) Bonifacio tertio concessit quod minime postulabat Gregorius, vt Roma caput esset omnium Ecclesiarum. In hunc modum direpta est controuersia. Neque tamen adeò profuisset hoc Imperatoris beneficium sedi Romanę, nisi alia deinde accessissent. Nam Gręcia, & tota Asia paulo post ab eius communione abscissę sunt. Gallia sic ipsum reuerebatur, vt non parèret nisi quoad libebat. Tunc verò primum in seruitutem redacta est vbi Pipinus regnum occupauit. Nam quum Zacharias Pontifex Romanus, ei adiutor fuisset ad perfidiam ac latrocinium, vt pulso legitimo Rege, regnum quasi prædę expositum raperet: hoc mercedis tulit, vt in Ecclesijs Gallicanas iurisdictionem haberet Romana sedes. Quemadmodum prædones commune spoliū solent partiendo diripere, ita boni isti viri inter se compararunt vt Pipino quidem cederet terrenum ac ciuile dominium, spoliato vero Rege: Zacharias autem caput fieret omnium Episcoporum, ac spiritualementem potestatem haberet: quę quum initio infirma foret, (vt solet vsu venire in rebus nouis) Caroli inde autoritate confirmata fuit, simili ferè de causa. erat enim ipse quoque Romano Pontifici obnoxius, quòd eius studio ad honorem Imperij peruenerat. Quanquam autè credibile est, prius valde deformatas fuisse vbiq; Ecclesias, constar tamen veterem Ecclesię formam tunc demum in Gallia & Germania fuisse prorsus obliteratam. Extant adhuc in archiuis Curię Parisiensis breues illorum temporum commentarij, qui, vbi de rebus Ecclesiasticis agitur, mentionem pactiōum faciunt tum Pipini tum Caroli cum Romano Pontifice. Inde colligere licet, factam tunc fuisse veteris status mutationem.

*Quod nullius
fere momenti
fuisse, nisi ma-
lius exitus in
Gallia, anã Ec-
clesiam Rom.
Pontifices ma-
ma. me. essent.*

*Pestis paula-
tim stabilita
est tyrannus
ponit. is, qui
Bernardus suo
tempore accu-
lis desset que-
relis.*

Lib. 1. De cõ-
sider. ad Eu-
genium.
Circa finem
libri 4.

18 Ex eo tempore quum res passim in deterius quotidie prolaberetur, stabilita quę subinde & aucta est Romana sedis tyrannus: idque Episcoporum partim inscitia, partim ignauia. Nam quum vnus omnia sibi fumeret, ac sine modo se contra ius & fas extollere magis magisque pergeret: nec zelo quo debuerant, incubuerunt Episcopi ad arcendam eius libidinem: atque vt animus non debuisset, destituebantur tamen vera doctrina & peritia: vt ad tantam rem tentandam essent minimè idonei. Itaque videmus qualis fuerit & quàm prodigiosa Romę omnium sacrorum profanatio, & totius Ecclesiastici ordinis dissipatio Bernardi ætate. Conqueritur ex toto orbe Romam confluere ambitiosos, auaros, simoniacos, sacrilegos, concubinariorum, incestuosos, & quęque istiusmodi monstra, vt Apostolica autoritate vel obtinerent honores Ecclesiasticos, vel tenerent: fraudem, & circumuentionem, & violentiam inualuisse. Eum iudicandi modum

qui

qui tunc vſitatus erat, execrabilem eſſe dicit: nec modò Eccleſiæ, ſed foro indecorum. Clamat plenam eſſe ambitioſis Eccleſiam: nec eſſe qui magis exhorteat flagitia perpetrare quàm latrones in ſpelunca quum ſpolia viatorum diſtribuunt. Pauci (inquit) ad os legiſlatoris: ad manus omnes reſpiciunt. Non immerito tamè. Omne Papale negotium illæ agunt. Quale eſt quod de ſpoliis Eccleſiarum emuntur, qui dicunt tibi, Euge, euge? Pauperum vita in plateis diuitum feminatur: argentum micat in luto: accurritur vndique: tollit illud non pauperior, ſed fortior: aut qui fortè citius præcurrit. A te tamen moſte, vel potius mors iſta, non venit. vtinam in te deſinat. Inter hæc tu paſtor procedis, multo & pretioſo circumdatus ornatu. Si auderem dicere, dæmonum magis quam ouium paſcua hæc. Scilicet ſic factitabat Petrus: ſic Paulus ludebat. Curia tua recipere bonos magis quàm facere conſuevit. Mali enim illic non proficiunt, ſed boni deſiciunt. Iam quos appellatum abuſus reſert, nemo pius ſine magno horrore legat. Tandem ſic de efficiæ illa Romanæ ſedis cupiditate in iuriſdictione uſurpanda concludit, Murmur loquor & querimoniam communem Eccleſiarum. Truncari ſe clamitant ac demembrari. Vel nullæ vel paucæ admodum ſunt quæ plagam iſtam aut non doleant, aut non timeant. Quæris quomò ſubtrahuntur Abbates Episcopis, Episcopos Archiepiscopis, &c. Mirum ſi excuſari hoc queat. Sic factitando, probatis vos habere plenitudinem poteſtatis: ſed iuſtitia non ita. Facitis hoc quia poteſtis, ſed vtrum etiam debeatis quæſtione eſt. Ad honorem quibusque ſuum gradumque conſeruandum poſiti eſtis, non inuidendum. Hæc pauca ex multis referre libuit, vt partim videant lectores quàm grauiter tunc Eccleſia concidiſſet, partim etiam vt agnoſcant quanto in mœrore ac gemitu pios omnes tenuerit iſtæ calamitas.

Summa querimoniarum tantarum, quæ a ſcandalis Pontificibus non exaruit, immo indubio habita ſunt.

Lib. 3.

Piorum in Bernardo cogitationes ſuo ſpirituali Babylone.

Quarta capitula pars. Et ſi dignitas & eminentia hæc Gregoriano ſcandali Rom. Eccleſiæ concederetur, nihil tamen ad holderium primatum facit.

Capitulum enim huius tyranni dicit aliam proſus faciem aſſentiant.

19 Iam verò vt Romano Pontifici hodie concedamus eminentiam illam & iuriſdictionis amplitudinem quam medijs temporibus, vt Leonis & Gregorij, habuit hæc ſedis: quid hoc ad præſentem Papatum? Nondum loquor de terreno dominio, nec de ciuili poteſtate, de quibus poſtea ſuo loco videbimus: ſed ipſum ſpirituale regimen quod iactant, quid ſimile cum illorum temporum conditione habet? Papam enim non aliter definiunt quàm ſummum in terris Eccleſiæ caput, & vniuerſalem totius orbis Episcopum. Ipſi verò Pontifices, quum de ſua authoritate loquuntur, magno ſupercilio pronuntiant penes ſe eſſe imperandi poteſtatem, alios manere obediendi neceſſitatem: ſic ſanctiones omnes ſuas habendas eſſe quaſi diuina Petri voce firmatas: prouinciales ſynodos, quia Papæ non habeant præſentiam, vigore carere: ſe poſſe de qualibet Eccleſia clericos ordinare: & qui alibi fuerint ordinati, eos poſſe ad ſedem ſuam vocare. Innumera eius generis habentur in farragine Gratiani, quæ non recenſeo, ne nimis moleſtus ſim lectoribus. Summa tamè huc redit, penes vnum Pontificem Romanum eſſe ſupremam Eccleſiaſticarum omnium cauſarum cognitionem, ſiue in diiudicandis definiendiſque doctrinis, ſiue in ferendis legibus, ſiue in conſtituenda diſciplina, ſiue in exercendis iudicijs. Priuilegia quoque quæ ſibi ſumunt in reſeruationibus (vt vocant) & longum eſſet recenſere & ſuperuacuum. Quod autem omnium maximè intolerabile eſt, nullum in terris iudicium relinquunt coercendæ ac refræmandæ ſuæ libidini, ſi tam immenſa poteſtate abutantur. Nemini (inquiunt) iudicium ſedis huius liceat retractare, propter Romanæ Eccleſiæ primatum. Item, Neque ab Auguſto, neque à Regibus, neque ab omnino clero, neque à populo iudex iudicabitur. Id quidem plus ſatis imperioſè, quod vnus homo omnium ſe iudicem conſtituit, nullius autem iudicio parère ſuſtinet. Sed quid ſi tyrannidem in populum Dei exerceat? ſi diſſipet ac vaſte regnum Chriſti? ſi totam Eccleſiam conturbet? ſi munus paſtorale in latrocinium conuertat? Imò vt ſit ſceleratiſſimus, ſe ad reddendam rationem aſtringi negat. Sunt enim iſtæ Pontificum voces, Aliorum hominum cauſas voluit Deus per homines terminare, ſed ſedis huius Præſulem ſuo ſine quæſtione ſeruauit arbitrio. Item, Facta ſubditorum iudicantur à nobis: noſtra autem à ſolo Deo.

Nicolaus, cuius ſententia hæc in Decretis 17. q. 3. c. Nemini. Innocentij 9. q. 3. c. Nemo. Symmach. 9. q. 3. c. Aliorum.

Anthe- riuſ: ibid. c. facta.

20 Ac quo cuiuſmodi edicta plus haberent ponderis, falſò ſuppoſuerunt veterum Pontificum nomina, quaſi res a primordio ſic fuiſſent inſtitute: quum certo certius ſit nouum eſſe & nuper fabricatū quicquid Romano Pontifici plus tribuit quàm ei à vetuſtis Concilijs datum fuiſſe retulimus. Quinetiam eò impudentiæ venerunt vt reſcriptum ediderint ſub nomine Anaſtaſij Patriarchæ Conſtantinopolitani, in quo teſtatur antiquis regulis fuiſſe ſancitum, nequid vel in remotiſſimis prouincijs ageretur quod non ad Romanam

Nec ea quæ prouinciant, a veteribus (vt iſtè meminit) ſuo conſueti ſunt.

Ibid. cap. Antiquis

manam sedem prius relatum foret. Præterquam quod vanissimum id esse constat, cui hominum credibile erit, tale Romanæ sedis elogium ab aduersario & honoris dignitatifque æmulo profectum esse: Sed oportuit scilicet eò de mentis ac cæcitatibus prouehi istos Antichristos, ut omnibus sanæ mentis hominibus, qui modò oculos aperire volunt, conspicua esset ipsorum nequitia. Decretales autem epistolæ à Gregorio nono congestæ: item, Clementinæ, & Extrauagantes Martini, apertius adhuc & plenioribus buccis immanem ferociam, & veluti Barbarorum regum tyrannidem vbique spirant. Atqui hæc sunt oracula ex quibus volunt Romanenses Papatum suum æstimari. Hinc orta sunt præclara illa axiomata, quæ vim oraculorum passim hodie in Papatu obtinent, Papam errare non posse, Papam esse superiorem Cõciliis, Papam esse vniuersalem omnium Ecclesiarum Episcopum, & summum in terris Ecclesiæ caput. Taceo ineptias multo absurdiores, quas Ætuli canonistæ in scholis suis deblaterant: quibus tamen Romanenses theologo non modò assentiuntur, sed etiam applaudunt ut idolo suo adulentur.

*Non in ac-
quis deus Gre-
gorius IX. Mar-
tinus & alii,
quæ alia pro-
fectum huius
intulata con-
fucimus.*

*Quorum info-
rentia est oppo-
ni possit Cy-
priani, cõcili-
liorum rem,
historiarum ac
veterum Theo-
logorum proba-
ta fides: hoc ve-
ro satis refel-
luntur, quod à
Gregorio suo
verba expres-
si damnati
sunt.
Epist. 92. lib.
4. ad Iohan.
Constanti-
nopol.*

*Lib. 7. epist.
28.*

21 Non agam cum illis summo iure. Hic tantæ insolentiæ opponeret quispiam alius Cypriani sententiam, qua vsus est apud Episcopos quorum cõcilio præsidebat, Nemo nostrum Episcopum se Episcoporum dicit, aut tyrannico terrore collegas ad obsequendi necessitatem adigit. Obiiceret quod aliquanto pòst Carthagine decretum fuit, Ne quis vocaretur princeps Sacerdotum, aut primus Episcopos. Colligeret ex historiis multa testimonia, ex Synodis canones, ex veterum libris multas sententias, quibus Romanus Pontifex in ordinem cogetur. Sed ego istis superfedeo, ne videar nimis præcisè eos vrgere. Respondeant tamen mihi optimi patroni Romanæ sedis: qua fronte titulum vniuersalis Episcopi defendere audeant: quem vident toties anathemate damnari à Gregorio. Si valere debet Gregorij testimonium, eo declarant Antichristum esse suum Pontificem quòd eum vniuersalem faciunt. Nomen etiam Capitis nihilo magis fuit vsitatum. Sic enim alicubi loquitur, Petrus præcipuum in corpore membrum, Iohannes, Andreas, Iacobus particularium plebium capita. Omnes tamen sub vno capite membra Ecclesiæ sunt. imò sancti ante Legem, sancti sub Lege, sancti in gratia, omnes perficientes corpus Domini, in membris sunt constituti: & nemo se vnquam vniuersalem dici voluit. Quòd autem iubendi potestatem sibi arrogat Pontifex, parum consentaneum est cum eo quod alibi dicit Gregorius. Nam quum Eulogius Alexandrinus Episcopus se ab eo iussu dixisset, respondet in hunc modum, Hoc verbum iussionis, peto, à meo auditu remouete. scio enim qui sum, & qui litis: loco mihi fratres estis, moribus patres. Non ergo iussi: sed quæ vtilia vifa sunt, indicare curavi. Quod iurisdictionem suam ita sine fine extendit, in eo grauem & atrocem facit iniuriam non tantum reliquis Episcopis, sed etiam singulis Ecclesiis: quas eo modo discerpit ac lacerat, ut ex earum ruinis sedem suam ædificet. Quòd autem omnibus se iudicis eximit, ac tyrannico more sic vult regnare, ut suam vnius libidinem pro lege habeat, id certè magis indignum est, & alienum ab Ecclesiastica ratione quàm vt sustineri vllò modo queat. Prorsus enim abhorret non modò à sensu pietatis, sed etiam humanitatis.

*Ad summam au-
tem impudē-
tia Papatus
patronos per-
uenisse oportet:
quoniam Grego-
rius & Bernar-
dus admodum
flebiliter con-
questi sunt de
sua auctoritate ma-
lita, quoniam cen-
suplo nunc su-
perata esse &
sotis viribus
fueri ac auge-
ri à Rom. Pon-
tificis, constat.*

22 Verum ne singula persequi & excutere cogar, iterum istos appello qui hodie Romanæ sedis patroni & optimi & fidelissimi haberi volunt, ecquid pudeat ipsos præsentem statum Papatus defendere: quem constat centuplo corruptiorem esse quàm Gregorij & Bernardi seculis fuerit: qui tamen tunc sanctis illis viris tantopere displicebat. Conqueritur passim Gregorius, se alienis occupationibus supramodum distrahi: se sub colore Episcopatus ad seculum esse reductum: vbi tantis terre curis inseruiret quantis se nunquàm in vita laica deseruisse reminisceretur: se premi tumultu secularium negotiorum, ut ad superna animus nullatenus erigatur: se multis causarum fluctibus quati, & tumultuosæ vitæ tempestatibus affligi: ut meritò dicat, Veni in altitudinem maris. Certè inter illas terrenas occupationes poterat tamen plebem pro concionibus docere, priuatim admonere, & corrigere quos oportebat, Ecclesiam ordinare, collegis dare consiliùm, eosque ad officium hortari: super hæc, restabat aliquid temporis ad scribendùm: & tamen calamitatem suam deplorat, quòd sit in profundissimo mari demersus. Si administratio illius temporis inare florat: quid de præsentis Papatu dicendum erit? Quid enim simile inter se habent? Hic nullæ sunt conciones, nulla disciplina cura, nullum Ecclesiarum studium, nulla spiritalis functio: nihil denique nisi mundus. Perinde tamen laudatur hic labyrinthus quasi nihil inueniri queat in agis ordinatum ac dispositum. Bernardus verò

*Epist. 5. li.
1. ad Theo-
tist. Epist.
ad Ana-
stas. item
25. & ali-
bi.*

quas

quas fundit querimonias, quos edit gemitus dum suæ ætatis vitia intuetur? Quid igitur, si hoc nostrum ferreum seculum, & siquid est ferro deterius, inspiceret? Quæ ista est improbitas, non modo pertinaciter tueri velut sacrosanctum ac diuinum, quod vno ore sancti omnes semper improbarunt: sed eorum quoque testimonio abuti ad defensionem Papatus, quem constat fuisse illis profus incognitum? Quanquam de tempore Bernardi fateor tantam fuisse tunc corruptionem rerum omnium, vt non fuerit multum nostro dissimile. Verùm omni pudore carent qui ex medio illo seculo, Leonis scilicet & Gregorij & similium, pretextum aliquem petunt. perinde enim faciunt ac si quis ad stabilendam Cæsarum monarchiam, antiquum Romani Imperij statum laudaret: hoc est libertatis laudes ad ornandam tyrannidem mutuaretur.

23 Postremò, etiamsi hæc darentur omnia, exortitur tamen illis nouum de integro certamen, quum negamus esse Romæ Ecclesiam, in qua eiusmodi beneficia residere queant: quum negamus esse Episcopum qui hæc dignitatis præiulia sustineat. Sint igitur vera illa omnia (quæ tamen illis iam extorsimus) Petri voce Christi constitutum fuisse vniuersæ Ecclesiæ caput: ipsumque honorem sibi collatum in Romana sede deponit: id veteris Ecclesiæ autoritate fuisse sancitum, longo vsu confirmatum: Romano Pontifici summam potestatem fuisse semper vno consensu ab omnibus delatam: ipsum fuisse omnium & causarum, & hominum iudicem, nullius iudicio subiectum fuisse. habeant etiam plura si velint: respondeo tamen vno verbo, nihil istorum valere nisi Romæ sit Ecclesia & Episcopus. Hoc mihi concedant necesse est, non posse Ecclesiarum matrem esse, quæ ipsa non sit Ecclesia: non posse Episcoporum esse principem, qui ipse non sit Episcopus. Volunt igitur sedem Apostolicam habere Romæ: Dent mihi verum & legitimum Apostolatum. Volunt habere summum Pontificem? Dent mihi Episcopum.

Quid autem? vbi vllam Ecclesiæ faciem nobis ostendent? Nominant quidem, & subinde in ore habent. Certè Ecclesia suis certis notis cognoscitur: & Episcopatus, nomen officij est. Hic non de populo loquor: sed de ipso regimine, quod lucere in Ecclesia perpetuò debet. Vbi illic ministerium, quale requirit Christi institutio? Meminerimus quod de Presbyterorum & Episcopi officio antè dictum est. Si ad regulam illam exigemus officium Cardinalium, fatebimur nihil minus esse quàm Presbyteros. Ipse vero Pontifex quid omnino habeat Episcopale scire velim. Primum in munere Episcopi caput est, plebem Dei verbo docere: Alterum & proximum huic sacramenta administrare: Tertium, monere & hortari, corrigere etiam eos qui peccant, ac in sancta disciplina populum continere. Quid istorum facit: imò quid facere se simulat? Dicant igitur qua ratione velint haberi Episcopum, qui nullam officij partem minimo digito vel in speciem saltem attingit.

24 Non ita de Episcopo est vt de Rege. Hic enim, etsi non exequatur quod proprium est Regis, honorem nihilominus ac titulum retinet. At in Episcopo diiudicando respectitur Christi mandatum, quod semper in Ecclesia valere debet. Hunc ergo nodum mihi soluant Romanenses. Nego istorum Pontificem, esse Episcoporum principem, quum non sit Episcopus. Istud proximum necesse est probet falsum esse, si vincere in illo priorè volent. Quid quòd non modò nihil habet Episcopi proprium, sed omnia potius contraria? Sed hic, ó Deus, vnde incipiam? à doctrinæ, an à moribus? Quid dicam, aut quid tacebo? vbi desinam? Hoc dico: quum mundus hodie tot peruersis impiisque doctrinis refertus sit: tot superstitionum generibus plenus, tot erroribus excæcatus, in tanta idolatria demersus: nihil vspiam istorum esse quod non illinc vel emanarit, vel saltem fuerit confirmatum. Nec alia est causa cur tanta rabie ferantur Pontifices in renascentem euangelij doctrinam, ad eam opprimendam neruos omnes suos intendant, reges omnes ac principes ad sauitiam accendant, nisi quòd collabi ac corruere totum suum regnum vident vbi primum Christi euangelium obtinuerit. Crudelis fuit Leo: sanguinarius Clemens: truculentus est Paulus. Sed non tam natura eos ad impugnantiam veritatem impulit, quàm quòd vna hæc illis ratio erat tuendæ suæ potentie. Salui igitur quum esse non possint nisi profigato Christo, non aliter laborant in hac causa quàm si pro aris ac focis, suisque ipsorum capitibus pugnant. Quid ergo? num illic nobis erit sedes Apostolica vbi nihil cernimus nisi horrendam apostasiam? erit Christi vicarius, qui furiosis conatibus euangelium persequendo, Antichristum se esse palam profiteretur? erit Petri successor, qui ad demoliendum quicquid ædificauit Petrus, ferro & igni grassatur? erit

Quintus: & potestatem partem a patris, quæ præcipuum continent responsum in m. Papam videlicet non esse Episcopum in Deo Ecclesia.

Responsionis huius explicatio.

Confirmatio ab enumeratione partium essentialium episcopalis muneris.

Alteræ confirmatio, ab autoritate institutionis Christi.

Tertis, à contrariis: quod in doctrina & moribus ab Episcopi veri minime tota rix distet Pontifex Romanus.

Conclusio, Roman non esse hodie seculi apostolicum, nisi Apostolicatus esse: scilicet esse seculi: non esse: & Antichristi institutio.

cap

caput Ecclesiæ, qui Ecclesiam à Christo solo vero capite rescissam ac truncatam, in seipsa discerpit ac lacerat: Fuerit sanè olim Roma omnium Ecclesiarum mater: ve rùm ex quo Antichristi fedes fieri cœpit, desiit esse id quod erat.

Probatio huius conclusio- nis, P. p. m. v. delicti esse An- ti. christum, ex Paulo & Da- nic. 2. Theil. 2. 4. Dan. 7. 25. Quorum (p. r. e. c. p. n. e. r. o. A. p. o. s. t. o. l. i. c.) sen- ten- tia exp. i. a. t. u. r.

25 Videmur nonnullis nimis maledici ac petulantibus, quum Romanum Pontificem vocamus Antichristum. Sed qui hoc sentiunt, non intelligunt se Paulum immodestæ insimulare, post quem nos loquimur: imò ex cuius ore sic loquimur. Ac nequis obiciat, nos Pauli verba, quæ aliò pertineant, perperam torquere in Romanum Pontificem, bre uiter ostendam non aliter quàm de Papatu posse intelligi. Antichristum in templo Dei sessurum Paulus scribit. Alibi quoque Spiritus describens eius imaginem in Antiochi persona, ostendit regnum eius in magniloquentia & Dei blasphemii situm fore. Hinc colligimus tyrannidem esse in animas magis quam in corpora: quæ aduersus spirituale Christi regnum erigatur. Deinde talem esse quæ nec Christi nec Ecclesiæ nomen aboleat: sed potius Christi prætextu abutatur, & sub Ecclesiæ titulo velut larua delitescat. Tametsi autem omnes quæ ab initio extiterunt hæreses ac sectæ ad regnum Antichristi pertineant: quum tamen prædicat Paulus venturam defectionem, hac descriptione signifi- cat, sedem illam abominationis tunc erigendam vbi vniuersalis quædam defectio Ecclesiam occupat: utcunque multa Ecclesiæ membra in vera fidei vnitae sparsim per- fenerent. Quum verò addit suo tempore cœpisse moliri in mysterio opus iniquitatis, quod postea palam facturum esset: ex eo intelligimus, calamitatem hæc, neque per vnum hominem fuisse inferendam, neque in vno homine finendam. Porrò quum hac nota designet Antichristum, quòd suum Deo honorem prærepturus sit vt sibi sumat: hoc præ- cipuum indicium est quod sequi debemus in querendo Antichristo: præsertim vbi ciuis- modi superbia ad publicam vsque Ecclesiæ dissipationem procedit. Quum ergo con- stet, Pontificem Romanum impudenter ad se transtulisse quod Dei vnus & Christi ma- ximè proprium erat, dubitandum non est quin impij & abominandi regni dux sit & an- tesignanus.

Cis. quens sen- tentia Pauli.

N. g. igitur Ro- ne alligandus est primatus, est olim hæc solus primatu- mmum fuerit.

26 Eant nunc Romanenses, & antiquitatem nobis opponant. Quasi in tanta rerum omnium cõuersione sedis honor stare possit vbi nulla est fedes. Narrat Eusebius, Deum, Lib. 3. c. 5. vt vindictæ suæ locus fieret, Ecclesiam quæ Hierosoly mis erat, Pellam transtulisse. Quod semel factum fuisse audimus, fieri sæpius potuit. Proinde sic loco alligare honorem primatus, vt qui re vera infestissimus est hostis Christi, summus Euangelij aduersarius, ma- ximus Ecclesiæ vastator ac dissipator, crudelissimus sanctorum omnium mactator & car- nisef, vicarius nihilominus Christi, Petri successor, primus Ecclesiæ antistes habeatur, tantummodo quia sedem occupat quæ olim prima omnium fuit: id verò nimis ridicu- lum est ac ineptum. Tadeo quantum sit discriminis inter Papæ cancellariam, & bene compositum Ecclesiæ ordinem. Quanquam hæc vna res omnem de hac quæstione du- bitationem potest optimè tollere. Nemo enim sanæ mentis Episcopatum in plumbo & bullis includet: multo minus in illo captionum omnium ac circumscriptionum magi- sterio, quibus rebus censetur spirituale Papæ regimen. Eleganter igitur à quodam dic- tum est, illam quæ iactatur, Romanam Ecclesiam pridem conuersam fuisse in curiam, quæ sola nunc Romæ visitur. Neque hic accuso hominum vitia: sed Papatum ipsum ex diametro cum ecclesiastica ratione pugnare demonstro.

Maximè quæ Ecclesiæ Romæ iam præterit in Cans. l. v. 2. Et suspem ne- gotia vniem- versæ sit.

De re ipsa ha- bitum. Nunc ad personas. Es primus, quod ad religio- nem atinet, Pontifices Ro- nullum esse Deum, Euan- gelium & do- ctinam de vi- ta æterna me- ras esse fabu- las i impietatem profissis sunt.

Luc. 22. 32.

27 Ad homines autem si veniamus, satis scitur quales reperturi simus Christi vica- rios: Julius scilicet, & Leo, & Clemens, & Paulus Christianæ fidei columnæ erunt, pri- mique religionis interpretes, qui nihil aliud de Christo tenuerunt nisi quod didicerant in schola Luciani. Sed quid tres aut quatuor Pontifices enmero: Quasi verò dubium sit qualem religionis speciem professi sint iampridem Pontifices cum toto Cardinalium collegio, & hodie profiteantur. Primùm enim arcana illius Theologiæ quæ inter eos regnat, caput est, Nullum esse Deum. Alterum, Quæcunque de Christo scripta sunt ac docentur, mendacia esse & imposturas. Tertium, Doctrinam de futura vita & vltima re- surrectione, meras esse fabulas. Non omnes ita sentiunt, & pauci ita loquuntur. fateor. iampridem tamen hæc ordinaria esse cœpit Pontificum religio. hoc quum sit notissim- um omnibus qui Romam noverunt, non cessant tamen Romanenses theologi iactare, Christi priuilegio cautum esse ne Papa errare possit, quia Petro dictum sit, Oraui pro te, ne deficiat fides tua. Quid obsecro, tam impudenter ludendo proficiunt, nisi vt totus mundus intelligat, eos ita ad extremum improbitatis venisse, vt neque Deum timeant, neque

neque homines reuereantur?

28 Sed fingamus latere eorum quos dixi Pontificum impietatem, quòd eam neque concionibus neque scriptis publicarint: sed in mensa duntaxat, & cubiculo, aut saltem inter parietes prodiderint. Atqui si priuilegium quod obtendunt, ratum esse velint, ex-pungant & numero Pontificum oportet Iohannem vicissimum secundum, qui palam asseruit, animas esse mortales, vnaque cum corporibus interire vsq; ad diem resurrectionis. Atque vt videas totam sedem cum præcipuis suis sulturis tunc prorsus còcidisse: nemo Cardinalium huic se tantæ infantiæ opposuit, sed schola Parisiensis Regem Gallie impulit vt ad palinodiam hominem cogeret. Rex eius communionem suis interdixit, nisi mox resipisceret: id quòd de more publicauit per præconem. Hac necessitate adactus ille, errorem abiurauit. Hoc exemplum facit ne me oporteat cum aduersariis amplius de eo disputare quod dicunt, sedem Romanam eiusque Pontifices labi in fide non posse, quia Petro dictum sit, Oraui pro te, ne deficiat fides tua. Certè ille tam fœdo lapsus genere a recta fide excidit, vt sit insigne posteris documentum, non omnes esse Petros qui Petro in Episcopatum succedunt. Quamquam istud quoque magis per se puerile est quam vt responsione egeat. nam si volunt ad Petri successores trahere quicquid Petro dictum est, sequetur omnes illos esse satanas, quum istud quoque Petro dixerit Dominus, Vade retro Satan: quia ostendiculum es mihi. Tam enim facile nobis erit retorquerè hoc posterius, quàm illis alterum obicere.

29 Verùm certare ineptiendo non libet: redeo igitur vnde digressus eram. Sic alligare locum & Christum & Spiritum sanctum, & Ecclesiam, vt quicumque illic præsideat, etiam si sit diabolus, Christi tamen vicarius & caput Ecclesiæ censetur, quia fuerit olim Petri sedes: non modo impium & Christo contumeliosum, sed nimis absurdum, & à sensu communi alienum esse dico. Iam pridem Romani Pötifices aut omni prorsus carent religione, aut maximi sunt religionis hostes. Nihilo igitur magis sunt, ob sedem quam occupant, Christi vicarii, quàm idolum, vbi in templo Dei collocatur, pro Deo habendum est. Iam si de moribus fiat censura: ipsi pro se Pontifices respondeant quid omnino sit in quo Episcopi agnosci queant. Primùm, quòd Romæ sic viuunt, ipsis non modo conuiuentibus, ac tacentibus, sed tacito etiam quasi nutu approbantibus, id prorsus indignum est Episcopis: quorum officium est plebis licentiam disciplinae seueritate coercere. Sed ego tam rigidus in eos non ero vt alienis delictis ipsos grauem. Quòd autem ipsi cum sua familia, cum toto ferè Cardinalium collegio, cum toto cleri sui grege, ad omnem nequitiam, obscenitatem, spurcitiã, ad omne scelus & flagitiorum genus adeò sunt prostituti, vt monstra referant magis quàm homines: in eo sanè produnt se nihil minus esse quàm Episcopos. Neque tamen vereri debent ne suam turpitudinem vterius detegam. Nam & in tam putido cœno versari piger: & parcendum est pudicis auribus: & mihi videor satis ac super demonstrasse quod volebam: etiam si caput Ecclesiæ olim fuisset Roma, non tamen hodie esse dignam quæ in minimis pedum digitis censetur.

30 Quòd ad Cardinales (quos vocant) attinet, nescio quid factum sit vt ita subito in tantam amplitudinem emerferint. Hic titulus Gregorij ætate in solos Episcopos competebar. nam quoties meminit Cardinalium, non Romanæ Ecclesiæ, sed aliis quibuslibet eos attribuit. vt in summa, nihil aliud sit Sacerdos Cardinalis, quàm Episcopus. Apud superiores seculi scriptores nomen hoc non reperio. Video tamen fuisse tunc Episcopis minores, quos nunc longè antecellunt. Norum est illud Augustini, Quamquam secundum honorem vocabula, quæ iam Ecclesiæ vsus obtinuit, Episcopatus Presbyterio maior sit, tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est. Hic certè Romanæ Ecclesiæ Presbyterum ab aliis minimè discernit: sed omnes ex æquo postponit episcopis. Idque eouique fuit obseruatum, vt in Concilio Carthaginensi, quum duo adessent Legati Romanæ sedis, vnus episcopus, secundus Presbyter: hic in vltimum locum reiectus fuerit. Verùm ne nimis vetera persequamur, extat Concilium sub Gregorio habitum Romæ: in quo Presbyteri vltimo loco sedent, & seorsim subscribunt: Diaconi locum nullum in subscriptione habent. Et sanè nihil officij tunc habebant, nisi vt in doctrinæ & sacramentorum administratione episcopo adessent ac subessent. Nunc adeò mutata fors est, vt facti sint Regum & Cæsaris cognati. Nec dubium est quin vna cum suo capite sensim creuerint, donec ad hoc dignitatis fastigium euecti fuerunt. Verùm hoc

*Tu enim Iohannis 22. te-
be. Carissime qui
tunc vultus,
nomina muer-
vni. n. d. d. d.
as. e. n. d. d. d.
d. d. d. d. d. d.
d. d. d. d. d. d.*

*Ac tria de ex
pung. n. d. d. d.
ex Pontificum
catalogo, vel
p. n. d. d. d. d.
est quod dicitur
de Petro in ma-
g. d. d. d. d. d.
d. d. d. d. d. d.*

*Deinde, qui
ad mortem Ro-
mani Pontifi-
ces, ab h. d. d. d.
religionis ho-
stes conuerti,
& suo c. d. d. d.
in fide se sunt
turpissim.*

*Cardinalis &
cleri Rom. p. d.
clera.*

*Cardinales au-
tè nihil aliud
quam Presby-
teri Romane
Ecclesiæ olim
fuerunt, ac E-
piscopis longè
inferiores.*

Lib. 4. reg. f.

*Et vobis vobis
sacerdotibus ha-
bens. Presb. &*

quoq;

Luc. 22.
32.

Matt. 16.
23.

2. Thess. 2.
4.

Epist. 15.
& 77. &
79.
Lib. 2. E-
pist. 6. 25.
& multis
alios.
Epist. 19.
ad Hiero-
nym.

Legimus in
vis in Ecclesia.

quoque paucis verbis quasi obiter attingere placuit, quo melius intelligerent lectores, sedem Romanam, qualis hodie est, plurimum disferre ab illa veteri, cuius prætextu hæc se tuctur ac defendit. Verum qualescunque fuerint olim, quando nihil habent veri ac legitimi in Ecclesia muneris, fucum duntaxat & inanam larvam retinent: imò quando omnia habent penitus contraria, necesse fuit illis euenire quod tam sæpe scribit Gregorius. Flens, inquit, dico, gemens denuntio: quia quum Sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Quin potius impleri in illis oportuit quod de talibus ait Malachias, Vos recessistis de via, & offendere fecistis in Lege plurimos. Itaq; irritum fecistis pactum Leui, dicit Dominus. Propterea ecce ego dedi vos contemptibiles ac viles omni populo. Jam relinquo piis omnibus cogitandum quale supremum sit Romanæ hierarchiæ fastigium: cui ipsam quoque Dei verbum, quod cælo & terræ, hominibus & Angelis venerabile ac sacrosanctum esse oportuerat, subiicere nefaria impudentia Pæpistæ non dubitant.

Tab. 4. epist.
25, 26, 27.
Lib. 5. Ep. 11.
7, 8. a. 11.
Malac. 2. 8.

Cælestis huius
wachtatus.

CAPVT VIII.

De potestate Ecclesiæ quoad fidei dogmata: & quàm effreni licentia ad vitandam omnem doctrinæ puritatem tracta fuerit in Papatu.

Duabus præcipuis partibus constat hoc c. 7. ut.

- 1. Nouem prioribus sectionibus, quàm terminis sint, quos Ecclesiæ sibi debet in huiusmodi rebus constituere ostenditur.
- 2. Deinde, coarguitur Ecclesiæ Romana quod hos limites transgredi ausa sit, à sectione decima vsque ad finem capitis.

De Moris &
regimine E-
clesiæ ad 7. epist.
7. prioribus capi-
tulis. Sic ac
eiusdem pote-
state dissen-
sum: cuius par-
tes 12. s. h. 12.
doctrinæ, legi-
tatis, iurisdic-
tionis, quæ ad
vniuersitatis
viam præcæ-
dit de fine totius
disputationis
de hac parte
30.

Equitur nunc tertius locus, de Ecclesiæ potestate, quæ partim in Episcopis singulis, partim in Conciliis, & iis vel provincialibus, vel generalibus spectatur. De spiritali tantum potestate loquar, quæ propria est Ecclesiæ. Ea autè consistit vel in doctrina, vel in iurisdictione, vel in legibus ferendis. Locus de doctrina duas habet partes: auctoritatem dogmatum tradendorum, & eorum explicationem. Antequam incipimus de singulis in specie differere, piis lectores volumus admonitos, vt quicquid de Ecclesiæ potestate docetur, meminerint ad eum finem referre, in quem, teste Paulo, data est: nempe ad ædificationem, & non in destructionem: qua qui legitime vtuntur, nihil plus se esse existimant quàm ministros Christi, simulque ministros populi in Christo. Porro ædificandæ Ecclesiæ vna hæc ratio est, si ministri ipsi suam Christo auctoritatem conseruare student, quæ salua aliter esse non potest quàm si id ei relinquatur quod à Patre accepit: nempe vt sit vnicus Ecclesiæ magister. Non enim de alio quopiam, sed de ipso solo scriptum est, Ipsum audite. Est igitur Ecclesiastica potestas non malignè quidem ornanda, sed tamen includenda certis finibus: ne pro hominum libidine huc atque illuc trahatur. Ad id plurimum proderit obseruare qualiter à Prophetis & Apostolis describatur. Nam si simpliciter hominibus concedimus quam sumere ipsis visum fuerit potestatem, omnibus in promptu est, quàm sit procliuus in tyrannidem lapsus, quæ procul à Christi Ecclesia abesse debet.

2. Cor. 10.
8, & 13. 10

Mat. 17. 5.

2. Proinde hic meminisse oportet, quicquid auctoritatis ac dignitatis Spiritus in Scriptura, siue Sacerdotibus, siue Prophetis, siue Apostolis, siue Apostolorum successoribus defert, id totum non propriè hominibus ipsis, sed ministerio cui præfecti sunt dari: vel (vt expeditius loquamur) verbo, cuius ministerium illis est commissum. Vt enim ordine omnes persequamur, non reperiemus, vlla docendi aut respondendi auctoritate fuisse præditos, nisi in nomine & verbo Domini. Vbi enim vocantur ad munus, simul illis iniungitur nequid afferant ex seipsis: sed loquantur ex ore Domini. Nec eos antè producit ipse in medium vt à populo audiantur, quàm præceperit quidnã loqui debeant: nequid præter verbum suum loquantur. Moses ipse, Prophetarum omnium princeps, audiendus præ aliis fuit: sed antè instruitur suis mandatis, nequid omnino nuntiare queat nisi à Domino. Itaque populus, doctrinam eius amplexus, in Deum & in eius seruum Mosem dicitur credidisse. Sacerdotum quoque auctoritas ne contemptui foret, grauissimis pœnis sancita est. Verum simul ostendit Dominus qua lege audiendi essent, quum dicit se percussisse fœdus suum cum Leui, vt Lex veritatis esset in ore eius. Et paulo post addit, Labia Sacerdotis custodient scientiam, & Legem requirunt ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. Ergo si audiri velit Sacerdos, præstet se Dei nuntium: id est, mandata quæ ab authore suo accepit, fideliter referat. Atque vbi de iis audiendis agitur, no-

Exod. 3. 4

Ibi. 14. 31.
Deu. 17. 9

Mith. 2.
4. & 6.

Prima pars
huius potestatis
est doctrina,
in cuius co-
sideratione il-
lud primò oc-
currit, auctori-
tatis & digni-
tatis à Scri-
ptura S. mini-
stros Ecclesiæ
delatam, non
hominibus ip-
sis, sed à minis-
tro cui præfecti
sunt tribus. Ut
S. nuntius po-
pulum in 2. Inf.
o Sacerdoti-
bus.

Deut. 7. 10.

minatiu

minatim hæc ponitur, Vt secundum Legem Dei respondeant.

Ezec. 3. 17 3 Prophetarum qualis in vniuersum fuerit potestas, eleganter apud Ezechielem describitur: Fili hominis, ait Dominus, speculatorem dedi te domui Israel. audies igitur ex ore meo verbum, & annuntiabis illis ex me. *Deinde in Propheta.* Qui audire iubetur ex ore Domini, nonne quicquam ex se comminisci prohibetur? Quid verò est, nuntiare a Domino nisi sic loqui vt confidenter iactare autir, non suum esse sed Domini verbum quod attulerit? Tandem est apud Ieremiam aliis verbis. Propheta, inquit, apud quem est somnium, narret somnium: & qui habet verbum meum, loquatur verbum meum verum. *Ierem. 23. 28.* Certè illis vniuersis legem dicit. Est autem eiusmodi, quòd non patitur quempiam plus docere quàm iussus fuerit. Et postea paleam vocat quicquid à se vno profectum non est. Itaque nemo est ipsi Prophetis os aperuit, nisi Domino verba præeunte. Vnde illa toties apud eos occurrit, Verbum Domini, Onus Domini, Sic ait Dominus, Os Domini loquutum est. Et merito: exclamabat enim Iesaias, polluta sibi esse labia: Ieremias se nescire loqui fatebatur, quia puer esset. *Iesa. 6. 5. Ierem. 1. 6.* Quid ab illius polluto, ab huius factuo ore prodire poterat nisi immundum aut insulsum, si suum ipsi sermonem loquuti essent? Sancta verò & pura illis labia fuerunt quum Spiritus sancti coeperat esse organa. Vbi hac religione obstricti sunt Prophetæ nequid tradant nisi quòd acceperint, tunc insigni potestate ac eximiis titulis ornantur. Nam quum Dominus testatur se præfecisse illos Gentibus ac regnis, vt euellant & extirpent, perdant & destruant, ædificent ac plantent: continuoò subiungit causam, Quia verba sua in eorum ore posuerit. *Ibidem, 10.*

Mat. 5. 13. Luc. 10. 16. Ioh. 20. 23. 4 Iam si in Apostolos respicias: multis quidem & insignibus elogiis commendantur, quòd lux sint mundi, & sal terræ: quòd pro Christo audiendi: quòd quæcunque in terra ligauerint aut soluerint ligata erunt aut soluta in celo. Verum suo nomine præ se ferunt quantum sibi in suo munere permittitur: nèpe si Apostoli sunt, ne garrant quicquid collibitum fuerit: sed mandata eius à quo missi sunt, bona fide perferat. Et satis clara sunt Christi verba, quibus eorum legationem terminauit: quum mandauit illis vt irent ac docerent omnes gentes, quæcunque præceperat. *Postremo in Apostolis, & Christo ipse.* Quin ipse quoque hanc in se legem (necui eam detrectare fas esset) recepit, sibi que imposuit. Doctrina, inquit, mea non est mea: sed eius qui me misit, Patris. Is qui vnicus ac æternus Patris conciliaris semper fuit, quique Dominus ac Magister omnium est constitutus a Patre, quia tamen docendi ministerio fungitur ministris omnibus suo exemplo præscribit quam in docendo regulam sequi debeant. Non est igitur Ecclesiæ potestas infinita, sed subiecta verbo Domini, & in eo quasi inclusa. *Matth. 28. 19. Iohan. 7. 16.*

Matth. 17 5 Atqui quum hoc ab initio in Ecclesiâ valuerit, hodiçque valere debeat nequid doceant serui dei quod non ab ipso didicerint: pro temporum tamen varietate diuersas habuerunt discendi rationes. Ea verò quæ nunc est, plurimum à superioribus differt. Principio, si verum est quod ait Christus, quòd nemo Patrem viderit nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare: oportuit certè ab æterna illa Sapientia semper dirigi qui ad dei notitiam peruenire vellent. *Vnde sequitur, Ecclesiam verbo Dei scripto esse obligatam.* Quomodo enim dei mysteria aut animo comprehendissent, aut eloquuti essent, nisi docente eo cui soli patent arcana Patris? Deum igitur non aliter cognouerunt olim sancti homines, quàm ipsum in Filio, velut in speculo, intuiti. Hoc quum dico, intelligo Deum non alia se vnquam ratione manifestasse hominibus quàm per Filium, hoc est vnica suam sapientiam, lucem ac veritatem. Ex hoc fonte hauserunt Adam, Noe, Abraham, Isaac, Iacob & alij, quicquid habuerunt cælestis doctrinæ. Ex eodem Prophetæ omnes hauserunt & ipsi quoque quicquid cælestium oraculorum ediderunt. Enimvero hæc Sapientia non vno modo semper se exeruit. Apud Patriarchas arcanis reuelationibus est vsus: sed simul ad eas confirmandas eiusmodi signa adhibuit, vt minimè dubium illis esse posset, Deum esse qui loquebatur. Patriarchæ quod acceperat, ad posteros per manus transmiserunt. ea enim lege apud ipsos deposuerat Deus vt ita propagarent. Filij verò ac nepotes, Deo intus dictante, sciebant à celo esse, non ex terra, quod audiebant. *Ratio, Christus est vnicus doctor Ecclesiæ, cuius ore ministri haurire veniunt quicquid aliis à salute proponunt.*

6 Vbi autem Deo visum est illustriorem Ecclesiæ formam excitare, verbum suum mandari scripto ac consignari voluit, vt inde peteret Sacerdotes quod populo traderet, vtque ad eam regulam omnis quæ traderetur doctrina exigeretur. Itaque post Legis promulgationem quum iubentur Sacerdotes docere ex ore Domini, sensus est, nequid extraneum aut alienum ab eo doctrinæ genere doceant quod Deus in Lege compre-

R hend

henderet: addere verò ac minuere nefas illis fuit. Sequuti sunt deinde Prophetæ: per quos noua quidem oracula publicauit Deus quæ ad Legem adderentur: non sic tamen noua quin ex Lege manarent, & in ipsam respicerent. Quantum enim ad doctrinam, Legis duntaxat interpretes fuerunt: nec aliquid ad eam addiderunt nisi vaticinia de rebus futuris. His exceptis, nihil aliud prodiderunt quàm puram Legis explicationem. Verùm quia Domino placebat illustriorem extare doctrinam & ampliorem, quo melius infirmis conscientijs satisfieret: Prophetias quoque scriptis mandari præcepit, & haberi verbi sui partem. His simul accesserunt Historiæ, quæ & ipsæ Prophetarum sunt lubricationes, sed dictante Spiritu sancto compositæ. Psalmos Prophetis adnumero: quando his commune est quod illis tribuimus. Totum ergo illud corpus ex Lege, Prophetiis, Psalmis, & Historiis compactum, verbum Domini fuit veteri populo, ad cuius regulam Sacerdotes & Doctores vsque ad Christi aduentum, suam doctrinam exigere debuerunt: nec fas illis fuit vel ad dexteram, vel ad sinistram deflectere: quia totum ipsum munus his finibus inclusum erat, vt ex ore Dei populo responderent. Quod ex

Qui Prophetas, quo ad doctrinam, fuerunt: Legis interpretes.

Horam scriptis historia sacra & Psalmos accesserunt.

Malac. 4. 4.

insigni loco Malachiæ colligitur, vbi iubet memores esse Legis, & ad eam attendere vsque ad Euangelij prædicationem. Nam ita eos arceat ab omnibus aduentitijs doctrinis, nec concedit vel tantillum à via deflectere quàm Moyses fideliter illis monstrauerat. Atque hæc ratio est cur tam magnificè prædicet Dauid Legis excellentiam, totque eius encomia recenseat: ne scilicet Iudæi quicquam appeterent extraneum, quum tota perfectio illic inclusa esset.

Postremò, per seipsum in carne manifestatum.

Heb. 1. 2.

7 Verùm vbi demum in carne manifestata est Dei Sapientia, quicquid humana mente de Patre cælesti comprehendere potest, & cogitari debet, pleno ore nobis edisseruit. Nunc itaque, ex quo illuxit sol iustitiæ Christus, perfectum habemus diuinæ veritatis fulgorem, qualis in meridie claritas esse solet, quum antè subobscura lux fuerit. Non enim profectò vulgare aliquid prædicare voluit Apostolus, quum scripsit, Deum olim multifariam multisque modis Patribus loquutum esse per Prophetas: at extremis his diebus nobis per dilectum Filium loqui cœpisse. significat enim, imò apertè declarat, Deum non posthac, vt antea, per alios subinde atque alios loquutum nec prophetias additurum prophetiis, aut reuelationes reuelationibus: sed sic omnes docendi partes in Filio compleuisse, vt hoc vltimum æternumque ab eo habendum sit testimonium. Qua

Que dispersa in hora nouissima, & nouissimam, vt alia perfectiōe extra verbum Dei scriptum ne nouissimum somniat.

Matth. 17. 5.

ratione totum hoc Noui testamenti tempus, ex quo cum Euangelij sui prædicatione nobis apparuit Christus ad diem vsque iudicij, per Horam nouissimam, Nouissima tempora, Nouissimos dies designatur: quo scilicet doctrinæ Christi perfectione contenti, discamus nullam ultra nouam aut nobis fingere, aut ab alijs consistam admittere. Itaq; non temere Filium singulari prerogatiua nobis quidem Pater ordinauit: ipsum, non hominum quempiam præcipiens audiri. Paucis quidem verbis, eius nobis magisterium commendauit, quum dicit, Ipsum audite: sed quibus inest plus quiddam ponderis ac energix quàm vulgò existimetur. perinde enim est ac si ab omnibus hominum doctrinis abductos, huic vni nos sisteret: ab vno omnem salutis doctrinam petere iuberet: ab vno pendere, in vno hærete: denique (quod verba sonant) vnus voci auscultare. Et sanè quid iam ab homine aut expectari aut expeti debeat, vbi Verbum ipsum vitæ familiariter se nobis ac coràm explicauit: Quin omnium hominum ora clausa esse conuenit postquam semel loquutus est ille in quo cælestis Pater omnes scientiæ & sapientiæ thesauros voluit esse absconditos, & sic quidem loquutus est, vt & Dei sapientiam (quæ nulla in parte hiulca est) & Messiam (à quo omnium reuelatio sperabatur) decebat: hoc est, vt post se nihil alijs dicendum reliquerit.

Coloss. 2. 3.
Iohann. 4. 25.

Vnde certissime sequitur, Ne emini licere aliud in Ecclesia docere quàm quod in Prophetis ac Apostolicis scriptis, à Christi Spiritu dictatis continetur.
Matth. 23. 20.
Matth. 23. 8.

8 Esto igitur hoc firmum axioma, Non aliud habendum esse Dei verbum, cui deum in Ecclesia locus, quàm quod Lege primùm & Prophetis, deinde scriptis Apostolicis continetur: nec alium esse rite docendi in Ecclesia modum nisi ex eius verbi præscripto & norma. Hinc etiam colligimus: non aliud permissum fuisse Apostolis quàm quod olim habuerant Prophetæ: nempe vt veterem Scripturam exponerent, ac ostenderent in Christo completa esse quæ illic traduntur: id ipsum tamen non facerent nisi ex Domino, hoc est, præeunte & verba quodammodo dictante Christi Spiritu. Hac enim lege eorum legationem definiuit Christus, quum iussit vt irent ac docerent, non quæ temere ipsi essent fabricari, sed quæcunque ipsis præceperat. Et nihil apertius dici poterat quàm quod alibi dicit, Vos autem nolite vocari Rabbi. vnus enim magister vester, Christus.

Deinde

Deinde quo altius hoc eorum animis infingeret, bis eodem loco repetit. Et quia quæ au-
 dierant ac didicerant ex ore magistri, capere pro sua ruditate non poterant, Spiritus ve-
 ritatis illis promittitur, à quo dirigantur in veram omnium intelligentiam. Illa enim re-
 strictio attentè notanda, ubi partes Spiritui sancto assignat, suggerere quæcunque antè
 ore docuit.

Iohan. 14, 26
& 16, 13.

1. Pet. 4. 11 9 Proinde nihil aliud vel sibi vel aliis reliquum facit Petrus, optimè à Magistro e-
 doctus quantum sibi liceret, nisi vt traditam a Deo doctrinam dispenset. Qui loquitur
 (inquit) loquatur tanquam sermones Dei. hoc est, non dubitanter, vt trepidare solent
 sibi malè conscij, sed alta confidentia, quæ ferum Dei certis mandatis instructum decet.
 Quid hoc aliud est quam omnes humanæ mentis inuentiones (à quocunque tan-
 dem capite profectæ sint) arcere, vt purus Dei sermo in fidelium Ecclesia doceatur ac
 discatur: omnium hominum (cuiuscunque sint ordinis) placita vel potius signa tolerare,
 vt folius Dei decreta rata maneat? Hæc sunt arma illa spiritualia potentia Deo ad
 demolitionem munitio: quibus consilia demoliantur fidei Dei milites, & omnem
 celsitudinem quæ extollitur aduersus cognitionem Dei: & captiuam ducant omnem
 cognitionem ad obediendum Christo. En summam potentiam, qua Ecclesiæ Pasto-
 res, quocunque demum nomine vocentur, præditos esse conuenit, nempe vt verbo Dei
 confidenter omnia audeant: eius maiestati omnem mundi virtutem, gloriam, sapien-
 tiam, altitudinem cedere atque obedire cogant: eius potentia fulti, omnibus à summo
 vsque ad nouissimum imperent: Christi domum ædificent, Satanæ subuertant: ones pas-
 cant, lupos profligent: dociles instituunt & exhortentur: rebelles & periuicaces arguant,
 increpent, subigant: ligent ac soluant: fulgurent denique, si opus est, ac fulminent: sed om-
 nia in verbo Dei. Quamquam inter Apostolos & eorum successores hoc, vt dixi, inter-
 est, quòd illi fuerunt certi & authentici Spiritus sancti amanuenses: & ideo eorum scri-
 pta pro Dei oraculis habenda sunt: alij autem non aliud habent officij nisi vt doceant
 quod sacris Scripturis proditum est ac consignatum. Constituimus igitur, non esse iam
 fidelibus ministris relictum vt nouum aliquod dogma excludant, sed simpliciter inhæ-
 rendum esse doctrinæ cui Deus omnes sine exceptione subiecit. Hoc quum dico, non
 tantum ostendere volo quid singulis hominibus liceat, sed quid etiam vniuersæ Ecce-
 siæ. Quantum ad singulos attinet, Paulus certè Corinthiis ordinatus erat à Domino A-
 postolus: fidei tamen eorum dominari se negat. Quis iam dominium sibi arrogare au-
 deat quod sibi non competere testatur Paulus? Quod si hanc docendi licentiam agno-
 uisset, vt quicquid tradiderit Pastor, in eo certam sibi fidem haberi iure postulet: nun-
 quam hanc disciplinam tradidisset iisdem Corinthiis, vt loquentibus Prophetis duobus
 vel tribus, cæteri diiudicarent: quòd si alicui sedenti reuelatum esset, primus taceret. Sic
 enim nemini pepercit, cuius autoritatem, verbi Dei censuræ non subiiceret. At de v-
 niuersa Ecclesiâ, dicit quispiam, alia ratio est. Respondeo, Paulum huic quoque dubita-
 tioni alibi occurrere, quum dicit fidem esse auditu, auditum autem ex verbo Dei. Sci-
 licet si a solo Dei verbo pendet fides, si in illud solum respicit & recumbit. quis iam to-
 tius mundi verbo locus relinquatur? Neque hinc hæsitare poterit quicunque bene nouerit
 quid sit fides. ea enim firmitudine subnixam esse oportet, qua aduersus Satanam &
 omnes inferorum machinas, totumque mundum inuicta & intrepida consistat. Hanc
 firmitudinem non nisi in vno Dei verbo reperimus. Deinde vniuersalis est ratio, quam
 hic respicere conuenit: Deum idcirco adimere hominibus proferendi noui dogmatis
 facultatem, vt solus ipse nobis sit in spiritali doctrina magister: vt solus est verax qui
 nec mentiri nec fallere potest. Hæc ratio non minus ad totam Ecclesiam, quàm ad v-
 numquemque fidelium pertinet.

Nec Aposto-
 lis, nec Apoſto-
 licis viris li-
 cenſe, nec mi-
 niſtræ Eccleſiæ
 licere has me-
 tas traſſredi.

2. Cor. 10. 4.

 1. Confirmatio
 a Petri &
 Pauli testimo-
 niis.

2. Ab argumē-
 to, à maiori ad
 minus. Apoſto-
 li verbo Dei at-
 ligati sunt:
 quanto magis
 alios Eccleſiæ
 ministros ab
 eodem verbo
 scripto pendere
 oportet?

2. Cor. 1. 24.

 1. Cor. 14. 19.

Rom. 10. 17.
 Immo verò &
 vniuersam Ec-
 cleſiam, & pres-
 byteros Pauli
 testimoniis

3. Ab auctori-
 tate summi ma-
 gistri, Dei.

Conteꝛ, Ponti-
 fices Romani,
 aliam doctrinam
 tradiderunt.

Sua Concilia
 errata non p-
 se.

10 Istæc verò quam diximus Ecclesiæ potestas, si cum ea conferatur qua se aliquot
 iam seculis in populo Dei venditarunt Spirituales tyranni, qui Episcopos se & religionis
 Præsules falsò vocarunt, nihilo melior erit consensus quàm Christo cum Belial. Neque
 hæc mihi propositum est exponere qualiter & quàm indignis modis suam tyrannidem
 exercuerint: tantum referam doctrinam, quam scriptis primùm, deinde ferro & igni ho-
 die tuentur. Quoniam pro confesso sumunt, vniuersale Concilium esse veram Ecclesiæ
 imaginem, hoc principio sumpto, simul absque dubio statuunt, regi immediatè à Spi-
 ritu sancto eiusmodi Concilia, ideoq; errare non posse. Quum verò ipsi Concilia regant,
 imò constituent, re vera sibi vendicant quicquid contendunt deberi Conciliis. Fidem

Idco sibi esse
permissum no-
n e do, mra
condere, nega-
tiua & affir-
matia, que
Christiani om-
nes, tanquam
fides articulos
amplecti te-
neantur.

Ad 2. respon-
sum argumen-
ta pro Ecclesie
authoritate.
1. Ecclesie ad-
mittit in omni
veritate.
Resp. 1. Non
mo lo vniuersie
Ecclesie sed sin-
gulis fidelibus
hac promissio
facta est.

Respon. 2. que
consilium ad-
uersario in-
uenit. Spiritus
Dei non do-
cet errores, ver-
bo Dei scripto
oppo fito.
Resp. 3. veritas
in quam pui du-
cantur incluse
est in verbo
Dei scripto.

Exceptio adu-
primam respon-
sionem per re-
gationem di-
ctia.

2. & 3. Argu-
mentum ex Pau-
lo loci.

Ad 2. respon-
so, mentē A-
postoli de Ec-
clesie puritate
peritū.

igitur nostram suo arbitrio stare volunt & cadere, vt quicquid ipsi vtranque in partem constituerint, firmum animis nostris statumque sit: vt siue quid probauerint, ipsum nobis nulla dubitatione probari: siue quid damnauerint, id quoque pro damnato esse oporteat. Interim sua libidine contemptoque Dei verbo, cudunt dogmata, quibus postea fidem hac ratione haberi postulant. Nec enim Christianum esse, nisi qui in omnia sua dogmata, tam affirmatiua quam negatiua certò consentiat: si non explicita fide, tamen implicita: quia penes Ecclesiam sit, condere novos fidei articulos.

II Primum audiamus quibus argumentis hanc Ecclesie datam authoritatem confirmant: deinde videbimus quantum eos iuuet quod de Ecclesia allegant. Præclaras, inquitur, promissionem habet Ecclesia, quòd nunquam à sponso suo Christo sit deferenda quin eius Spiritu ducatur in omnem veritatem. At verò ex promissionibus quas allegare solent, multæ non minus fidelibus singulis, quàm toti Ecclesie datæ sunt. Nam tametsi duodecim Apostolis loquebatur Dominus, quum dicebat, Ecce ego vobiscum sum vsq; ad consummationem seculi. Item, Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, Spiritum scilicet veritatis, non tantum numero duodenario id promittebat, sed illis quoq; singulis: imò aliis similiter discipulis vel quos iam assumpserat, vel qui postea accessuri erant. Quam autem eiusmodi promissiones, eximia consolationis plenas sic interpretantur, quasi nemini Christianorum datæ sint, sed vniuersæ simul Ecclesie: quid aliud quàm Christianis omnibus fiduciam tollunt quæ inde ad ipsos animandos redite debuerat? Neq; hic nego quin tota fidelium societas multiplici donorum varietate instructa, longè ampliori & vberiori cælestis sapientiæ thesauro prædita sit, quàm seorsum singuli: neque hoc ita fidelibus communiter dictum esse volo quasi Spiritu intelligenti & doctrinæ ex æquo omnes polleant: sed quia concedendum non est aduersariis Christi, vt ad defensionem malæ causæ Scripturam in alienum sensum detorqueant. Verum hoc omisso, simpliciter fateor id quod res habet, Dominum perpetuò suis adesse, & eos Spiritu suo regere. Hunc Spiritum non esse erroris, ignorantie, mendacij aut tenebrarum: sed certæ reuelationis, sapientiæ, veritatis, ac lucis, à quo non fallaciter discant quæ sibi donata sint: hoc est, quæ sit spes vocationis suæ, & que diuitiæ gloriæ hereditatis Dei in sanctis. Verum quum primitias, & quandam duntaxat gustum eius Spiritus percipiunt in hac carne fideles, etiam qui excellentioribus gratiis præ aliis donati sunt: nihil illis potius restat quàm imbecillitatis suæ conscios, sese intra verbi Dei fines sollicitè continere: ne si proprio sensu longius euagentur, à recta via protinus aberrent, quatenus scilicet Spiritu illo adhuc vacui sunt, quo solo docente, verum à falso discernitur. Omnes enim cum Paulo fatentur, se nondum ad metam pertigisse. Itaq; ad quotidianum profectum magis contendunt quàm perfectione gloriantur.

12 Sed excipient, quicquid partim sanctorum vnicuique tribuitur, id penitus & ad plenum competere in ipsam Ecclesiam. Hoc tametsi habet nonnullam veri speciem, verum tamen esse nego. Sic quidem singulis membris distribuit Deus dona Spiritus sui ad mensuram, vt corpori vniuerso nihil desit necessarium, vbi dona ipsa in commune conferuntur. Verum tales sunt semper Ecclesie diuitiæ, vt multum desit ad summam illam perfectionem quam aduersarij nostri iactant. Nec ideo vlla in parte destituitur Ecclesia quin semper habeat quantum satis sit: nouit enim Dominus quid eius necessitas requirat. Verum vt eam sub humilitate & pia modestia contineat, non plus ei largitur quàm nouit expedire. Scio quid hic quoque obiectare soleant, Ecclesiam scilicet mundatam esse lauacro aquæ in verbo vitæ, vt esset sine ruga & macula: & ideo alibi vocari columenam & firmamentum veritatis. Verum priore loco magis docetur quid quotidie operetur in ea Christus, quàm quid iam perfecerit. Nam si omnes suos in dies sanctificat, expurgat, expolit, maculis abstergit: certè adhuc natus ac rugis quibusdam asperfos esse, eorumque sanctificationis deesse non nihil constat. Ecclesiam verò sanctâ & immaculatam iam penitus ac omni ex parte censere, cuius membra omnia maculosa & non nihil impura sint, quàm inane ac fabulosum est? Verum est igitur, sanctificatâ esse Ecclesiam à Christo. at eius sanctificationis initium hic duntaxat visitur: finis verò & solidum complementum extabit quum Sanctus sanctorum Christus sua eam sanctitate verè & in solidum implebit. Verum est etiam deletas esse eius maculas & rugas: sed ita vt quotidie adhuc deleantur, donec suo aduentu Christus quicquid residuū est, penitus auferat. Nisi enim hoc recipimus, necesse erit vt cum Pelagianis asseramus, perfectam esse fidelium

Matt. 28.
20.
Ioh. 14. 16

1. Cor. 12.
Eph. 1. 18.

Phil. 3. 12.

Eph. 5. 27.
1. Tim. 5.
15.

iuſticiam in hac vita: cum Cathariſ & Donatiſtis nullam in Eccleſia infirmitatem feramus. Alter locus, vt alibi vidimus, prorfus alium habet ſenſum quã intendunt. Vbi enim **Timotheum** inſtituit Paulus, & ad verum Epifcopi officium formauit, dicit ſe ideo feciſſe, vt ſciat qualiter oporteat ipſum verſari in Eccleſia. Ac quo maiori religione & ſtudio in eam rem intentus eſſet, ſubiungit Eccleſiam ipſam eſſe columnam ac ſtabilimentum veritatis. Quid autem aliud ſibi volunt hæc verba, quam in Eccleſia conſeruari Dei veritatem, prædicationis ſcilicet miniſterio? **Quemadmodum** alibi docet, Chriſtum dediſſe Apoſtoloſ, Paſtores, atque Doctoreſ, ne amplius circumferamur quolibet vento doctrinæ, aut ab hominibus deludamur: ſed vera Filij Dei cognitione illuminati, omnes ſimul occurramus in fidei vnitatem. **Quod** ergo non extinguitur in mundo veritas, ſed ſaluâ perſtat, id ſit quòd fidam habet cuſtodem Eccleſiam, cuius opera & miniſterio ſuſtinetur. Atqui ſi hæc cuſtodia in miniſterio Prophetico & Apoſtolico ſita eſt, ſequitur totam inde pendere, ſi verbum Domini fideliter confeructur, ſuãque puritatem retineat.

Reſp. ad 3. argumentum, quo ſenſu Eccleſia vocatur columna ac ſtabilimentum dei carni.

Eph. 4. 11.

13 Atque vt melius intelligant lectores, in quo potiſſimùm cardine verſetur hæc quæſtio, quid poſtulent noſtri aduerſarij, & in quo ipſi reſiſtamus, paucis exponam. **Quod** illi negant errare poſſe Eccleſiam, huc ſpectat, atque ita interpretantur, **Quando** Spiritu Dei gubernatur, tutò incedere ſine verbo poſſe: quocunq; pergat, non poſſe ſentire aut loqui niſi verum. proinde ſiquid extra aut præter Dei verbum ſtatuert, id habendum eſſe non alio loco, quam certum Dei oraculum. Nos ſi demus illud primum, errare nõ poſſe Eccleſiam in rebus ad ſalutem neceſſariis: hic ſenſus noſter eſt, ideo hoc eſſe quòd abdicata omni ſua ſapientia, à Spiritu ſancto doceri ſe per verbum Dei patitur. Hoc igitur eſt diſcrimen. Illi Eccleſiæ authoritatem extra verbum Dei collocant: nos autem volumus verbo annexam, nec ab eo ſeparari patimur. Et quid mirum, ſi ſponſa ac diſcipula Chriſti ſuo ſponſo magiſtroque ſubiicitur, vt ab eius ore aſſiduè ac ſedulo pendeat? Hæc enim eſt domus bene compoſitæ ratio, vt mariti imperio vxor obtemperet: hæc ſcholæ bene moratæ regula, vt magiſtri ſolius doctrina illic audiatur. Quamobrem non ex ſe ſapiat Eccleſia, non ex ſe cogitet quicquam: ſed ſapientiæ ſuæ terminum ſtatuat vbi loquendi finem ille fecerit. In hunc modum & omnibus rationis ſuæ inuentis diſſidet: in quibus autem verbo Dei nititur, nulla diſſidentia aut hæſitatione vacillabit, ſed magna certitudine firmaque conſtantia conquieſcet. Sic etiam earum quas habet, promiſſionum amplitudine conſiſa, habebit vnde fidem ſuam præclare ſuſtineat: vt nihil addubitet, Spiritum ſanctum ſibi ſemper ad eſſe, optimum rectæ viæ ducem: ſed memoria ſimul tenebit quem è ſuo Spiritu uſum percipi Deus velit. Spiritus, inquit, quem à Patre mittam, ducet vos in omnem veritatem. Sed quòmodo? **Quia** ſuggeret, inquit, omnia quæ dixi vobis. Nihil ergo plus ex ſuo Spiritu denuntiat expectandum, quam vt mentes noſtras illuminet, ad percipiendam doctrinæ ſuæ veritatem. Proinde ſcitiſſimè Chryſoſtomus, Multi, inquit, Spiritum ſanctum iactant: ſed qui propria loquuntur, falſò illum prætendant. Vt Chriſtus non à ſeipſo loqui ſe teſtabatur, quia ex Lege loquebatur & Prophetis: ita ſiquid præter Euangelium ſub titulo Spiritus obruditur, ne credamus. Quia ſicut Chriſtus Legis & Prophetarum impletio eſt: ita Spiritus Euangelij. Hæc ille. Iam colligere in promptu eſt quàm perperam faciant noſtri aduerſarij, qui non alio fine iactant Spiritum ſanctum, niſi vt peregrinas & extraneas à verbo Dei doctrinas eius titulo commendent: quum ipſe indiuiduo nexu cum verbo Dei coniunctus eſſe velit, idque de eo profiteatur Chriſtus dum Eccleſiæ ſuæ eum promittit. Sic eſt ſanè. Quam ſobrietatem ſemel Eccleſiæ ſuæ præſcripſit Dominus, eam perpetuò vult obſeruari. Vetuit autem nequid verbo ſuo adderet, nequid ex eo detraheret. Hoc inuolabile eſt Dei ac Spiritus ſancti decretum, quod abrogare conantur noſtri aduerſarij quum Eccleſiam ſine verbo regi à Spiritu ſingunt.

4. Arg. à primo dependens. Eccleſia dicitur in mensura veritate. Ergo errare non poſſet. Et quem ſenſum in eccleſia ſunt aduerſarij. Reſponſio, quo ſenſu vera Eccleſia errare nõ poſſet offendens.

Confirmatio, à nominum Eccleſiæ conſideratione.

Item à Spiritus ſancti eſſentiam præſcribitis.

Iohan. 16. 7, & 13.

Serm. de ſancto & adoratio Spiritus. Ioh. 12. 50, & 14. 10.

Rom. 10. 4. Quam abſurdum & impium ſit conſequens quod ex ſuperuacuantibus legibus Pontificum licere conatur.

5. Arg. Operatur Eccleſia: non verbi ſciti defectum iraditionum noſtris ſupplet. Reſponſio.

Ioh. 16. 12.

14 Hic iterum obmurmurant, oportuiſſe Eccleſiam nonnulla addere ſcriptis Apoſtolorum, vel illos ipſos ſupplere poſtea viua voce quod minus clarè tradiſſent: nempe quum illis dixerit Chriſtus, Multa habeo vobis dicenda, quæ non poteſtis portare modo. atque hæc eſſe placita, quæ ſine Scriptura, uſu duntaxat & moribus recepta fuerunt. At quænam iſthæc eſt impudentia? Rudes adhuc, fateor, & propè indociles erant diſcipuli quum iſtud à Domino audirent: verùm hæcne tarditate tum etiam tenebantur, quum doctrinam ſuam ſcriptis commendarent, vt poſtea viua voce ſupplere neceſſe

habuerint quod in scriptis suis ignoratix vitio omiserant? Si verò iam à Spiritu veritatis ducti in omnem veritatem, sua scripta ediderunt, quid obsuit quominus perfectam Evangelicæ doctrinæ cognitionem complexi sint illic, consignatamque reliquerint? Sed age, demus illis quod petunt: designat modò ea quæ reuelari sine scripto debuerunt. id si tentare audeant, agam cum ipsis Augustini verbis, hoc est, *Quum Dominus tacuerit, quis nostrum dicat, illa vel illa sunt?* aut si dicere audeat, vnde probat? Sed quid de re superuacua contendo? Nam vel puero notum est, in scriptis Apostolicis quæ isti mutila quodammodo & dimidia faciunt, fructum extare eius reuelationis quam tunc eis Dominus promittebat.

Homil. in Io
han. 96.

3.

6. Arg.

Resp. 1.

2.

3.

4.

15 Quid? inquit, à non extra controuersiam posuit Christus quicquid docet ac decernit Ecclesia, quum iubet haberi pro ethnico & publicano qui contradicere audeat? Primum illic non fit doctrinæ mentio, sed tantum censuris asseritur sua autoritas ad corrigenda vitia, ne se eius iudicio opponant qui admoniti vel obiurgati fuerint. At hoc omisso, valde mirum est, tam nihil esse frontis istis nebulonibus vt ferocire inde non dubitent. Quid enim tandem obtinebunt, nisi non spernendum Ecclesiæ consensum, quæ nunquam nisi in veritatem verbi Dei consentit? Ecclesia audienda est, inquit. Quis negat? quandoquidem nihil pronunciat nisi ex verbo Domini. Si plus aliquid postulant, sciant nihil sibi in eo suffragari hæc Christi verba. Nec videri debeo nimis contentiosus quòd adeò vehementer in hoc insisto, Non licere Ecclesiæ condere vllam nouam doctrinam, hoc est, plus docere, & pro oraculo tradere, quam quod Dominus verbo suo reuelauit. Vident enim sani homines quantum sit periculum si hominibus semel cõcessum fuerit tantum iuris. Vident etiam quanta fenestra aperiatur impiorum fannis & cauillis, si dicamus id pro oraculo habendum esse inter Christianos quod homines censuerint. Adde, quòd pro temporis sui ratione loquens Christus, synedrio tribuit hoc nomen, vt postea discipuli sui sacros Ecclesiæ conuentus reuereri discant. Ita fieret vt singulis vt bibus & pagis par esset in dogmatibus eudendis libertas.

Mat. 18. 17

Cõfirmatio super
peruoribus Argu
mentis 6. Pæ
dobaptismus
ex Ecclesia de
creto emanauit:
& dogma
de filii quæ
ritur.
Responso, ad
positam
tam partem.

16 Exempla quibus vtuntur, nihil eos iuuant. Aiunt pædobaptismus non tam ex aperto Scripturæ mandato, quam ex Ecclesiæ decreto emanasse. At miserimum asylum foret si pro defensione pædobaptismi ad nudam Ecclesiæ autoritatem suffugere cogemur: verum satis alibi patebit, longè secus esse. Similiter, quòd obiiciunt nusquam haberi in Scripturis quod in Synodo Nicena pronunciatum fuit, Filium esse consubstantialem Patri: eo grauè faciunt Patribus iniuriam, quasi temere damnarint Arrium quòd in sua verba iurare noluerit, quum totam eam doctrinam profiteretur quæ Prophetis & Apostolicis scriptis est comprehensa. Non extat, fateor, hoc vocabulum in Scriptura: sed quum illic toties asseratur vnum esse Deum, rursus toties vocetur Christus verus & æternus Deus, vnus cum Patre: quid aliud faciunt Patres Niceni, quum declarant esse vnus essentia, nisi quòd natium Scripturæ sensum simpliciter enarrant? At que hac præfatione in eorum cœtu vsum fuisse Constantinum refert Theodorus, In disputationibus, inquit, rerum diuinarum, habetur præscripta Spiritus sancti doctrina: Euangelici & Apostolici libri, cum Prophetarum oraculis, plenè nobis ostendunt sensum numinis. Proinde discordia posita, sumamus ex verbis Spiritus quæstionum explicationes. His sanctis monitionibus nemo tunc fuit qui refragaretur. Nemo excepit, Ecclesiam aliquid adiciere posse de suo: Spiritum non omnia reuelasse Apostolis, vel saltem ad posteros non prodidisse, aut tale aliquid. Si verum est quod volunt nostri aduersarij, primum perperam egit Constantinus, qui Ecclesiæ suam potestatem eripuit: deinde quòd nemo Episcoporum tum surrexit, vt eam contrà vindicaret, hoc silentium perfidia non carebat. sic enim erant proditores iuris Ecclesiastici. Sed quum Theodorus referat libenter amplexos esse quod dicebat Imperator, constat nouum hoc dogma tunc fuisse omnino incognitum.

Cap. 16.
huius li.
bri.

Lib. 1. cap. 5.
huit. Eccles.

CAPVT IX.

De Concilijs, eorumque autoritate.

Partes huius capituli.

Quoniam Ecclesiæ sensum & consensum, præcipue quod ad autoritatem dogmatum tradendorum & eorum explicationem, Papæ Concilijs suis tribuunt: necessario fuit de illis prius agendum, quam de priori illa parte potestatis Ecclesiasticæ circa doctrinam verbeni instituta esset tractatio.

- 1 Primum igitur de Conciliorum auctoritate in dogmatis tradendis habetur disputatio, & ostenditur Spiritum Dei Ecclesie Pastorum non esse ita alligatum vt auctarj sententiarum obiectiones diluuntur, sect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.
- 2 Quorundam Conciliorum errores, inlogia, inhirmitates deteguntur, & refellitur effugium illud, Prepositis sine distinctione esse obedientibus, sect. 8. 9. 10. 11. 12.
- 3 Postremo de Conciliorum auctoritate circa Scripturæ S. interpretationem agitur, sect. 13. & 14.

Vid. Cal-
min. 200.
Theolo-
gos Paris.
It. ad Sa-
doler. &
de neces-
sit. refor-
Ecclesie.
Tū adu.
Concil.
Trid. &
in Scho-
lus ad Pa-
ternā Pa-
pæ admo-
nit.

Vinc vt omnia illis de Ecclesia concedam: pro sua tamen intentione ne sic quidem multum adhuc profecerint. Nam quicquid de Ecclesia dicitur, id mox ad Concilia transferunt, quum eorum opinione Ecclesiam repræsentent. Imò quòd tam pertinaciter contendunt de Ecclesie potestate, non alio consilio faciunt, nisi vt Romano Pontifici, & eius satellitio totum deferant quod extorserint. Antequam verò hanc quæstionem expedire incipiam, duo hic mihi breuiter præfari necesse est. Quòd hic rigidior sum futurus, non ideo esse quòd vetusta Concilia minoris faciam quàm decet. Veneror enim ea ex animo, suòque in honore apud omnes esse cupio. Sed hic est aliquis modus: vt nihil scilicet Christo derogetur. Porrò hoc est Christi ius, vt Conciliis omnibus præsideat, nec socium habeat hominem in ista dignitate. Tunc autem demum præsidere dico, vbi totum confessum verbo & Spiritu suo moderatur. Deinde quòd minus Conciliis tribuo quàm aduersarij petunt, non ea causa facere quòd à Conciliis metquam, quasi illorum causæ suffragentur, nostræ verò sint contraria. Nam sicuti ad plenam doctrinæ nostræ approbationem, & totius Papismi euersionem abunde verbo Domini instructi sumus, vt nihil præterea requirere magno opere opus sit: ita si res flagitet, magna ex parte quod satis sit ad vtrinq; vetera Concilia nobis subministrant.

*Sex illa pro Ec-
clesia auctori-
tate prolata
Sophismata, so-
perum capi. es
nil inuanti Pa-
pæ illa.*

*Occupatio, quæ
responditur: et
cuius obiectio;
requis appositus
que sequitur
esse debent
Cœcilij, ut non
sint.*

*Unde Concilia
vniuersalia.*

*Nempe, si in
nomine Christi
congregentur.*

Quid hoc sit.

*Deut. 4. 2.
Apoc. 22. 18.*

*Nota perpetua
legitimitas
Conciliorum.
Malac. 2. 7.*

*Obiectio. In Ec-
clesia non roma-
nes veritas nisi
inter Pasto-
res, 1. Concilia.*

*Respon. I. ex ver-
testimonia istis
dens Pastores
vacans nisi
Spiritum habent
& vultum.*

2 Iam de re ipsa loquamur. Si ex Scripturis quæ sit Conciliorum auctoritas quæratur, nulla exat illustrior promissio quàm in hac Christi sententia, Vbi duo aut tres congregati in nomine meo fuerint, illic in medio eorum sum. Verum id nihilominus in particularem quemvis cœtum competit quàm in Concilium vniuersale. Neque tamen in eo heret quæstionis nodus: sed quod addita est conditio, ita demum fore Christum in medio Concilij, si in suo nomine congregetur. Quare vt millies episcoporum Concilia nominent aduersarij, parum promouebunt: nec antè efficiunt vt credamus quod contendunt, regi à Spiritu sancto, quàm fidem fecerint, congregari in Christi nomine. Siquidem tam possunt impij improbiq; episcopi aduersus Christum conspirare, quàm boni & probi in eius nomine coire. Huius rei luculento nobis documento sunt plurima decreta quæ à talibus Conciliis prodire. Sed hoc postea videbitur. Nunc tantum vno verbo respondeo, Christum nihil polliceri nisi iis qui in suo nomine cōgregantur. Quid ergo illud sit definiamus. Nego in Christi nomine congregari eos qui abiecto Dei mandato, quo vetat quicquid addi verbo suo aut detrahi, proprio arbitrio quiduis statuunt: qui non contenti Scripturæ oraculis, hoc est vnica perfectæ sapientiæ regula, de suo capite nouum aliquid comminiscuntur. Certè quum non Conciliis quibuslibet se ad futurum promiserit Christus, sed peculiarem notam apposuerit qua vera & legitima ab alijs discerneret: nos hanc discretionem minimè negligere conuenit. Hoc est pactum quod olim cum Leuiticis Sacerdotibus Deus pepigit: vt docerent ex ore suo. Hoc semper à Prophetis requisitum: hanc quoque legem videmus Apostolis fuisse impositam. Qui hoc pactum violant, eos nec honore sacerdotij, nec vlla auctoritate dignatur Deus. Hunc nodum mihi soluant aduersarij, si velint fidem meam hominum placitis citra Dei verbum mancipare.

3 Nam quòd in ecclesia remanere veritatem non putant nisi inter Pastores constet, nec ecclesiam ipsam consistere nisi in Cœcilij generalibus emineat: multum abest quin id verum semper fuerit, si vera de suis temporibus testimonia nobis reliquerunt Prophetæ. Erat Iesaiæ tempore ecclesia Hierosolymis, quam Deus nondum deseruerat. De Pastoribus verò sic loquitur, Speculatores eius cæci omnes, neque quicquam nouerunt. Omnes canes muti, nec valent latrare. Iacentes dormiunt, & amant dormitionem: & Pastores ipsi nihil sciunt nec intelligunt: & in vniuersum respiciunt ad vias suas. In eandem modum Oseas, Speculator ephraim cuni Deo, laqueus ancupis, odium in domino Dei. Vbi ironice eos Deo coniungens, euandum sacerdotij prætextum esse docet. Durabat quoque ecclesia ad tempus Ieremiæ. Audiamus quid de Pastoribus dicat, A Prophetæ usque ad Sacerdotem quisque sectatur mendacium. Item, Prophetæ menda-

cium

Matt. 18.
20.

Ier. 56. 10.

Oseas. 3.

Ierem. 6.
13. & 14.
14.

cium prophetant in nomine meo : quum ego non miserim eos, neque præceperim eis. Ac ne prolixi nimium in recitandis eius verbis simus, legantur quæ toto vicesimo tercio capite & quadragesimo scripsit. Tunc ex altera parte nihilo mitius in eosdem inuehebatur Ezechiel. Coniuratio (inquit) Prophetarum in medio eius sicut leo rugiens & qui rapit prædam. Sacerdotes eius violauerunt Legem meam, & profanauerunt sancta mea: nec discrimen fecerunt inter sanctum & profanum, & cætera quæ subiungit in eum sensum. Similes querimonie passim extant in Prophetis: vt nihil illic frequentius recurrat.

*R. esp. 2. ex No
uo Testam. 2. 2.
vbi prædictum
est nostrum se-
culum ab eo
malo immine-
re.*

4 Sedenim id fortè inter Iudæos valuerit: nostrum verò seculum à tanto malo imminere est. Vtinam quidem esset: verum aliter fore Spiritus sanctus denuntiavit. clara enim sunt Petri verba, Quemadmodum (inquit) fuerunt in populo veteri pseudopropheta: sic & inter vos erunt falsi doctores, sectas perditionis insinuantes. Videtur vt non à plebeiis imminere periculum prædicat, sed ab iis qui Doctorem & Pastorem titulo se venditabunt? Præterea quoties à Christo & eius Apostolis est prædictum fore vt à Pastoribus summa Ecclesiæ pericula impèderent? Imò palam ostendit Paulus, non alibi fessuram Antichristum quam in templo Dei. Quo significat, non aliunde venturam horrendam illam calamitatem, de qua ibi loquitur, nisi ab iis qui pro Pastoribus in Ecclesia sedebunt. Et alibi, tanti mali exordia iam propè instare demonstrat. Nam dum Ephesinos Episcopos alloquitur, Scio (inquit) quòd post discessum meum intrabunt in vos lupi rapaces, non parcetes gregi. Et ex vobis ipsi erunt qui loquantur peruersa, vt abducant discipulos post se. Quantum inter Pastores afferre corruptionis potuit longa annorum series, quum tantulo temporis spatio degenerare sic poterint? Ac ne enumerando multum chartarum impleam: omnium ferè seculorum exemplis monemur, nec veritatem semper in sinu Pastorum alii, nec Ecclesiæ incolumitatem ab eorum statu pendere. Decibat quidem illos Ecclesiasticæ pacis ac salutis, cui conseruandæ destinati sunt, præfides esse ac custodes: sed aliud est, præstare quod debeas: aliud, debere quod non præstes.

*Matth. 24. 11.
& 24.
1. Thess. 2. 4.*

1. Cor. 20. 29.

*Confirmatio ab
exemplis om-
nium ferè seculi
torum.*

*Obiectio in oc-
cupatio: ne
quisquam ne-
sciat, omnes
Pastores esse
qui se pro Pa-
storibus vendi-
cent.*

5 Neque tamen nostra ista verba in eam partem quis accipiat quasi Pastorum auctoritatem passim ac temere, nullòque delectu labefactare velim. Tantum inter eos ipsos delectum habendum esse moneo, ne qui dicuntur, esse quoque Pastores continuò existimemus. At Papa cum toto Episcoporum suorum grege, non alia ratione nisi quia Pastores nuncupantur, excussa verbi Dei obedientia, voluunt omnia, versantque pro libidine: interim persuadere contendunt, sese luce veritatis destitui non posse: Spiritum Dei perpetuò in se residere: Ecclesiam in se subsistere, & secum emori. Quasi verò iam nulla sint Domini iudicia: vt eodem pœnæ genere in mundum hodie animaduertat quo populi veteris ingratitude aliquando vltus est: nempe vt Pastores percutiat cæcitate & stupore. Nec intelligit stolidissimi homines, eandem se canere cantilenam quam canebant olim illi qui cum verbo Dei belligerabant. Sic enim sese contra veritatem intruebant hostes Jeremiæ, Venite, & cogitabimus contra Ieremiam cogitationes: quandoquidem non peribit lex à Sacerdote, nec consilium à sapiente, nec verbum à Propheta.

Zach. 12. 4.

Ierem. 18. 18.

*Tertia obie-
ctio, Cuius ge-
neris est repre-
sentans Eccle-
siam, que alio-
quis consistere
non quis.*

6 Hinc facile est respondere ad illud alterum de Conciliis generalibus. Quin Iudæi veram Ecclesiam sub Prophetis habuerint, negari non potest. Quòd si generale Concilium tunc ex Sacerdotibus coactum fuisset, qualis apparuisset Ecclesiæ facies? Audimus quid Deus non vni aut alteri eorum, sed ordini vniuerso denuntiet, Obstupescant Sacerdotes, & Prophete terrebuntur. Item, Lex peribit à Sacerdote, & consilium à Senioribus. Item, Nox vobis pro visione erit, & tenebræ pro diuinatione: & occumbet sol super Prophetas, & obtenebrabitur super eos dies, &c. Age, si coacti in vnum tunc fuissent omnes cuiusmodi, quis spiritus in eorum cœtu præfuisset? Eius rei insigne specimen habemus in eo Concilio quod conuocauit Achab. Aderant quadringenti Prophetae. Sed quia non alio animo conuenerunt nisi vt Regi impio adularentur: mittitur à Domino Satan, qui sit Spiritus mendax in ore omnium. Illic omnium suffragiis damnatur veritas: Micha pro heretico damnatur, percutitur, conicitur in carcerem. Sic Jeremiæ factum est: sic aliis Prophetis.

*Ier. 4. 9.
Ezech. 7.
26.
Mich. 3. 6*

*R. esp. vniuersæ
vniuersæ obiectio-
nis ap. teleges,
exemplis quib-
usdam ex ve-
tate seclamato.*

*Prædicatio No-
uæ.*

7 Sed vnum exemplum, quod est præ aliis memorabile, pro omnibus sufficiat. In eo Concilio quod collegerunt Pontifices & Pharisei Hierosolymis aduersus Christum, quid desideres quod quidem ad externam speciem attinet? Nisi enim tunc fuisset Hierosol

*1. Reg. 22.
5. & 22.*

*Iohan. 11.
47.*

rosol

rosolyms Ecclesia, nunquam sacrificiis aliisque ceremoniis communicasset Christus. Fit solennis conuocatio: præbat summus Pontifex: totus ordo Sacerdotalis assidebat: damnatur tamen illic Christus, & eius doctrina è medio profligatur. Hoc facinus documento est, inclusam minimè fuisse in illo Concilio Ecclesiam. At non est periculum nequid tale nobis eueniat. Quis nobis fidem fecit? Nam in re tanta nimis securus esse, fœcordiæ culpa non caret. Quin ubi discretis verbis vaticinatur Spiritus per os Pauli, venturam defectionem (quæ venire non potest quin Pastores Deum primi derelinquant) quid sponte hic in exitium nostrum cæcutimus? Quare nullo modo concedendum est, Ecclesiam in Pastorum cœtu consistere, quos Dominus nusquam recepit bonos perpetuò fore, malos autem interdum fore pronuntiauit. Vbi autem de periculo admonet, ideo facit vt nos caute reddat.

8 Quid ergo inquires, nullane erit in definiendo Conciliorum autoritas? Imò verò, neque enim hic omnia Concilia damnanda, aut omnium acta rescindenda, & (quod dicitur) vna litura esse inducenda disputo. At cogis tamen (inquires) omnia in ordinem: vt cuilibet in medio positum sit recipere vel repudiare quod statuerint Concilia. Minimè verò, sed enim quoties Concilij alicuius decretum profertur, expendi primum diligenter velim quo tempore habitum sit, qua de causa habitum, & quo consilio, quales homines interfuerint: deinde illud ipsum de quo agitur, ad Scripturæ amissim examinari: idque in eum modum vt Concilij definitio pondus suum habeat, sitque instar præiudicij: neque tamen examen, quod dixi, impediatur. Vtinam eum omnes modum seruerent quem præscribit Augustinus libro aduersus Maximinum tertio. Nam quum hunc hæreticum de Synodorum decretis litigantem breuiter vult compescere, Nec ego (inquit) Nicenam Synodum tibi, nec tu mihi Ariminensem debes tanquam præiudicatus obicere. Nec ego huius autoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum autoritatibus, non quorunq; propriis, sed quæ vtriusque sunt communes, res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione certet. Sic fieret vt Conciliis sua esset quæ esse debet inaeftas: interim tamen superiore loco emereret Scriptura, nequid esset quod non illius regulæ subiceretur. Sic præscas illas Synodos, vt Nicenam, Constantinopolitanam, Ephesinam primam, Chalcedonensem ac similes, quæ confutandis erroribus habitæ sunt, libenter amplectimur, reueremurque vt sacrosanctas, quantum attinet ad fidei dogmata. nihil enim continent quàm puram & natiuam Scripturæ interpretationem, quam sancti Patres spiritali prudentia, ad frangendos religionis hostes qui tunc emerferant, accommodarunt. In posterioribus quoq; nonnullis videmus elucere verum pietatis studium, notas adhuc ingenij, doctrinæ, prudentiæ non obscuras. Sed quemadmodum solent res in deterius ferè prolabi, ex recentioribus Conciliis videre est quantum subinde Ecclesià à puritate illius auri seculi degenerauerit. Nec dubito quin illis quoque corruptioribus seculis habuerint Concilia suos melioris notæ Episcopos. Sed in his accidit quod in Romanis senatusconsultis non rectè fieri olim conquerebantur ipsi Senatores. Dum enim numerantur, non appenduntur sententiæ, meliorem partem à maiore vinci fœpius necesse fuit. Certè multas impias sententias protulerunt. Neque hic opus est species colligere: vel quòd nimis longum foret, vel quòd hoc alij fecerunt diligentius quàm vt multum addere liceat.

9 Porrò quid Concilia cum Conciliis pugnantia recenseam? Nec est quòd mihi quispiam obmurmuret, ex his quæ pugnant, alterutrum non esse legitimum. Vnde enim id æstimabimus? Nempe ex eo, nisi fallor, quòd ex Scripturis iudicabimus, non esse orthodoxa illius decreta. Hæc enim vna est certa lex discretionis. Iam nongenti circiter anni sunt quum Synodus Constantinopolitana sub Leone Imperatore congregata, subuertendas & confringendas imagines in templis collocatas, censuit. Paulo post Concilium Nicenum, quòd in eius inuidiam Irene coegit, restituendas decreuit. Vtrum ex duobus agnoscamus pro legitimo? Vulgò obtinuit hoc pòsterius, quòd in templis locum imaginibus dedit. At Augustinus id fieri posse negat sine presentissimo idololatriæ periculo. Epiphanius ætate superior asperius multo loquitur. nefas enim & abominationem esse tradit, aspici in templo Christianorum, imagines. Qui sic loquuntur, an approbarent Concilium illud si hodie essent superstitites? Quòd si & vera narrat Historici, & actis ipsi creditur, non imagines tantum ipsæ, sed earum cultus illic receptus fuit. Tale verò placitum palam est à Satana manasse. Quid quòd totam Scripturam depravando

Exceptio.

Responsio.

1. Theil. 3.

Quarta obiectio, Arianam Concilia sine admittenda.

Responsio, per distinctionem. Admittenda quæ, ad Scripturæ amissim quatenus conueniunt.

Tertio Augustino.

Exemplo sine Nicænis, Constantinopolitanis, Ephesinam primam, &c.

Impia autem repudianda.

Pugnantia concilianda, & quæ cum Deo veritate consentiunt amplectenda, quæ ab ea dissentiunt, reicienda.

Confirmatio ab exemplo Concilii Constantinopolitani, &c. quæ.

vando

uando & lacerando, ludibrio eam sibi fuisse demonstrant? Quod ego superius abundè planum feci. Quicquid sit, non aliter discernere inter contrarias & dissentientes Synodos, quæ multæ fuerunt, poterimus, nisi omnes illa quam dixi omnium hominum & Angelorum statera, id est verbo Domini examinemus. Sic Chalcedonensem amplectimur, repudiata Ephesina secunda, quòd in hac Eutyriana impietas confirmata fuit, quam illa altera damnauit. Eius rei iudicium non nisi ex Scripturis fecerunt sancti viri, quos sic in iudicando sequimur, vt Dei verbum quod illis præluxit, nobis nunc quoque præluceat. Eant nunc Romanenses, & affixum alligatumq; suis Conciliis Spiritum sanctum pro more iactent.

Lib. 1. ca.
11. sect. 14.

Chalcedonensis
& Ephesina
2.

Puriorum Con-
ciliorum ex-
tra
& lapsus,
quorum qua-
tuor vel quinque
vel octo sunt.

Exemplum, in
Synodo Nicæ-
na, vbi in effe-
nis Apst. vsq; E-
piscopi inter se
conflixerunt.

10. Quoniam in illis quoque antiquis & purioribus est quod iure desideres, vel quòd eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis feriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugebant: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa veneratione, vt crebatur, excepta est. Nam quum primarium fidei nostræ caput illic periclitaretur, adesset hostis Arrius in concilio, quocum manus conferendæ essent, summum vero momentum in eorum concordia esset qui ad oppugnandum Arrii errorem parati venerant: ipsi nihilominus tantorum discriminum securi, imò velut grauitatis, modestiæ, & omnis humanitatis obliui, omisso quod in manibus erat certamine, (quasi ex destinato, Arrio gratificaturi, eò concessissent) intestinis diuidiis sese profcindere cœperunt: & stylum qui in Arrium stringendus erat, in se ipsos dirigere. Fœdæ criminationes audiebantur: libelli accusatorij volitabant: nec contentionum finis vllus factus est donec mutuis vulneribus se confodissent, nisi Imperator Constantinus occurrisset, qui inquisitionem in eorum vitam, rem esse supra suam recognitionem professus, talem intemperiem laude magis quàm obiurgatione castigauit. Quàm multis partibus & alia quæ deinde sequuta sunt Concilia lapsa fuisse verisimile est? Nec longa demonstratione opus hæc res habet. si quis enim acta perlegat, multas illic infirmitates animaduertet: ne quid dicam grauius.

Aliud exem-
plum in Syno-
do Chalcedo-
nensi, cui ambi-
tionem & in-
conscientiam se-
ueritatem Leo
Romanus obi-
icit.

11. Et Leo Romanus Pontifex non dubitat Synodo Chalcedonensi, quam in dogmaticis orthodoxam fatetur, ambitionem & inconsultam temeritatem obiicere. Legitimam quidem esse nõ negat: sed errare potuisse palam asserit. Ineptus fortè alicui videar qui de commonstrandis huiusmodi erroribus laborem: quum fateantur aduersarij, errare Concilia posse in iis quæ ad salutem non sunt necessaria. Sed neque superuacuis est hic labor. Tamen enim coacti, verbo quidem id fatentur: quum tamen omnium Conciliorum determinationem, in re qualibet, nullò discrimine, pro Spiritus sancti oraculo nobis obrudant, plus exigunt quàm initio sumpserant. Quid sic agendo contendant, nisi errare non posse Concilia: aut si errant, nefas esse tamen verum cernere, aut non asseritari erroribus? Neque aliud intendo, quàm inde posse colligi, Spiritum sanctum sic pijs alioqui & sanctas Synodos gubernasse, vt interim aliquid eis humanitus accidere sineret, ne nimium hominibus consideremus. Hæc multò melior est sententia, quàm illa Gregorij Nazianzeni, Nullius vnquam Concilij se vidisse bonum finem. Nam qui asserit omnia sine exceptione malè deuisse, non multum autoritatis illis relinquit. De provincialibus Conciliis mentionem seorsum facere, nihil iam necesse est: quando ex generalibus æstimare promptum est quantum autoritatis ad condendos fidei articulos, & quodcunque visum fuerit doctrinæ genus recipiendum habere debeant.

Quorum eius-
modi lapsus in
medium profe-
ciunt.

Provincialium
Cæliorum ead-
em ratio.

Papistærii ef-
fugiu, ex Heb.
13. 17.

Reliqua eorum
I. episcopus
et vere præ-
fatus.

Reliqua. Psendo-
p. pietate ex-
p. su. mandato
su. su. cen. su.

12. At nostri Romanenses, vbi in causæ suæ defensione omnia rationis præsidia labascere sibi vident, ad extremum illud miserumq; suffugium concedunt, Etiam si mente & consilio stupidi ipsi sint, animo verò & voluntate nequissimi: manere tamen verbum Domini, quod Præpositis obedire iubet. Itane verò: quid si Præpositos esse negem qui tales sunt? Non enim plus sibi arrogare debent quàm habuerit Iosue, qui & Propheeta Domini fuit, & eximus pastor. Audiamus autem quibus verbis inauguraretur in suum munus a Domino: Nõ recedat, inquit, volumen Legis ab ore tuo: sed meditaberis in eodiebus ac noctibus. Neque ad dexteram neq; ad sinistram declinabis: tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Illi igitur spirituales nobis erunt Præfati qui à Lege Domini neque huc neque illuc deflectent. Quòd si nulla hæsitacione accipienda est quorumuis

Epist. 55.
ad Proce-
piam.

10. l. 7. 8.

Past

Ier. 23. 16. Pastorum doctrina, quorum attinebat toties tamque sollicitè Domini voce nos admoneri, ne pseudoprophetarum fermone auscultemus: Nolite (inquit per Ieremiam) audire verba Prophetarum, qui prophetant vobis. Vanitatem enim vos docent, & non ex ore Domini. Item, Cauete vobis à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Frustra & Iohannes nos hortaretur, ut probemus spiritus nunquid ex Deo sint. Cui iudicio ne Angeli quidem eximuntur, nedum Satan cum suis mendaciis. Quid autem istud, Si cæcus cæcum ducat, ambo in foveam cadent? Annon satis declarat multum interesse quales Pastores audiantur, nec temerè omnes audiendos? Quare non est quòd suis nos titulis absterreant, quo in participationem trahant suæ cæcitatibus: quum videamus contrà, singularem Domino curam fuisse absterrendi, ne alieno errore duci nos pateremur, sub quacunque nominis larua lateat. Nam si verum est Christi responsum, cæci qui que duces, siue Antistites, siue Præfules, siue Pontifices dicantur, nihil possunt quàm suos consortes in idem rapere præcipitium. Quare nulla Conciliorum, Pastorum, Episcoporum nomina (quæ tam falsò obtendi quam usurpari possunt) nos impediant quominus & verborum & rerum documentis moniti, omnes omnium spiritus ad diuini verbi regulam exigamus, quo probemus num ex Deo sint.

Resp. Spiritus sunt probandi, & cæci non sequuntur.

Cæcus si discipulus de potestate Ecclesiæ circa dogmata.

13 Quoniam probauimus non esse datam Ecclesiæ potestatem erigendæ nouæ doctrinæ, dicamus nunc de potestate quam illi tribuunt in Scripturæ interpretatione. Nos certè libenter concedimus, si quo de dogmate incidat disceptatio, nullum esse nec melius nec certius remedium, quam si verorum Episcoporum synodus conueniat, vbi controuersum dogma excutitur. Multo enim plus ponderis habebit eiusmodi definitio in quam cõmuniter Ecclesiarum Pastores, inuocato Christi Spiritu, consenserint, quàm si quisque seorsum domi conceptam populo traderet, vel pauci homines priuatim eam conficerent. Deinde vbi collecti in vnum sunt Episcopi, commodius in commune deliberant quid sibi & qua forma docendum sit, ne diuersitas offendiculum pariat. Tertio, hanc rationem præscribit Paulus in diiudicandis doctrinis. Nam quum singulis Ecclesiis attribuat diiudicationem, ostendit quis in grauioribus causis sit ordo agendi: nempe vt Ecclesiæ inter se communem cognitionem suscipiant. Atque ita nos ipse pietatis sensus instituit, vt si quis turbet Ecclesiam dogmate inusitato, atque eò res perueniat vt sit periculum à grauiore dissidio, conueniant primùm Ecclesiæ: quæstionem propositam examinent: demum, iusta disquisitione habita, definitionem ex Scriptura sumptam proferant, quæ & dubitationem in plebe tollat, & os obstruat improbis & cupidis hominibus, ne pergere amplius audeant. Sic exorto Arrio coacta est Nicena Synodus, quæ sua autoritate & sceleratos impij hominis conatus fregit, & pacem restituit Ecclesiis quas vexauerat, & æternam Christi diuinitatem contra sacrilegum eius dogma asseruit. Quum deinde nouas turbas moueret Eunomius & Macedonius, simili remedio eorum insanix occursum est per Constantinopolitanam Synodum, Ephesino Concilio profligata est Nestorij impietas. Hæc denique ab initio fuit ordinaria in Ecclesia ratio conferuandæ vnitatis, quoties Satan aliquid machinari cõperat. Sed meminerimus, non omnibus seculis vel locis haberi Athanasios, Basilios, Cyrillos, & similes veræ doctrine vindices, quos tunc Dominus excitauit. Imò cogitemus quid Ephesi secunda Synodo acciderit, vbi Eutythiana hæresis obtinuit: sanctæ memoriæ vir Flavianus, in exilium eiectus cum aliquot pijs viris: multa eiusmodi flagitia designata. nempe quia illic Dioscorus, homo factiosus & pessimi animi, non autem Spiritus Domini præfidebat. At non erat illic Ecclesiæ. Fareor. Sic enim omnino statuo, Non ideo interire in Ecclesia veritatem, etiamsi ab vno Concilio opprimatur: sed mirabiliter à Domino seruari, vt iterum suo tempore emergat & superet. Hoc autem perpetuum esse nego, vt vera sit & certa Scripturæ interpretatio quæ Concilij suffragiis fuerit recepta.

Postremo vniuersi capitis, de Ecclesiæ potestate circa doctrinæ interpretationem.

I. Cor. 14. 19.

Ex quo fonte haurienda est ista interpretatio.

Concilij authoritas, & ratio conferuendæ vnitatis in Ecclesia. Ita iam vniuerso dei indico, sincere acriter & deserventes non semper appareant, & pseudodocentium arduas veritas a tempore separatur.

14 Verum aliò spectant Romanenses, quum potestatem interpretandi Scripturam penes Concilia esse tradunt, & eam sine prouocatione. Hoc enim colore abutuntur, vt Scripturæ interpretationem vocent quicquid in Conciliis statutum sit. De purgatorio, de Sanctorum intercessione, de confessione auriculari, & similibus, non repetitur vna syllaba in Scripturis. Verùm quia Ecclesiæ autoritate sancita sunt hæc omnia, hoc est (vt verius loquamur) opinione & vsu recepta: pro Scripturæ interpretatione vnum quodque habendum erit. Neque id modò: sed siquid reclamante Scriptura statuerit

Papistarum impudentia, vt vniuersum suum stabiliant, refutatur.

Ab eo quod Scripturæ prouocatio in eorum Conciliis sancitur.

Conc

Concilium, interpretationis habebit nomen. Iubet Christus omnes de calice quem in ^{Mart. 26.} Cœna porrigit, bibere: Constantienſe Concilium vetuit ne plebi daretur, ſed ſolum Sa- ^{26.} cerdotē bibere voluit. Quod ſic ex diametro pugnat cum inſtitutione Chriſti, pro eius ^{1. Tim. 4.1} interpretatione haberi volunt. Paulus coniugij prohibitionem vocat hypocriſin dæ- ^{Heb. 13.4.} moniorum: Sanctum verò in omnibus coniugium & honorabile Spiritus alibi pronun-
 tiat. Quòd poſtea Sacerdotibus interdixerunt coniugium, id veram & natiam Scriptu-
 ræ interpretationem haberi poſtulant: quum nihil magis alienum fingi queat. Siquis
 hiſcere contrà auſit, hæreticus iudicabitur: quando ſine prouocatione eſt Eccleſiæ de-
 terminatio: & de eius interpretatione, quin vera ſit, dubitari nefas eſt. Tantam impu-
 dentiam quid inſeſter: demonſtraſſe enim, viciffe eſt. Quod de poteſtate approbandæ
 Scripturæ docent, prudens omitto. Subiicere enim in eum modum Dei oracula homi-
 num cenſuræ, vt ideo rata ſint quia placuerint hominibus, blaſphemia indigna eſt quæ
 commemoretur: & ego iam ſuperius hoc ipſum attingi. Vnum tamen eos rogabo, Si in ^{Capit. 8.} Eccleſiæ approbatione fundata eſt Scripturæ authoritas, cuius Concilij citabunt de ea ^{ſect. 9. ple}
 re decretum? Nullum, opinor, habent. Cur igitur Nicææ vinci ſe patiebatur Arrius te- ^{niffime}
 ſtimoniis ex Iohannis Euāgelio adductis? Erat enim, ſecundum iſtos, liberum repudia- ^{autē lib.}
 re: quando nulla vniuerſalis Concilij præceſſerat approbatio. Allegant veterem catalo- ^{1. cap. 7.}
 gum, qui Canon vocatur: quem dicunt ex Eccleſiæ diuinatione maſſaſſe. Sed rogo ite-
 rum, quo in Concilio Canon ille editus fuerit. Hic obmutefcant oportet. Quanquam
 ſcite præterea cupio, qualem eſſe illum Canonem arbitratur. Video enim inter veteres
 id parum conſtitiffe. Et ſi valere debet quod ait Hieronymus, libri Machabæorum, To- ^{Præfat. in}
 bias, Eccleſiaſticus, & ſimiles in ordinem apocryphorum reiiciuntur: quod iſti nullo ^{libros So}
 modo facere ſuſtinent. ^{lomous.}

CAPVT X.

De poteſtate in legibus ferendis, in qua ſenſiſſimam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum ſuis.

Partes præcipuæ huius capituli.

1. De conſtitutionibus humanis in genere, vbi de diſcrimine legum politicarum & Eccleſia- ſticarum, de Conſcientia, cur & quo ſenſu miniſtri Eccleſiæ conſcientias leges impone- re nequeant, ſect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. & 8.
2. De Traditionibus ſeu Conſtitutionibus Papiſticis, ceremonias & diſciplinam ſpectanti- bus, quas multis vitis ſecutere probat a ſect. 9. ad 17. deinde reſelluntur argumenta qui- bus ſe harum traditionum deſenſores tueri ſolent, a 17. ſect. vſque ad 27.
3. Ab hac ſectiōne 27. vſque ad finem de bonis ac legitimis conſtitutionibus Eccleſiaſticis agitur.

Id. ſecunda pars Eccleſiaſtica poteſtatis, ſons eſt hu- manarum conſtitutionum.

Equitur pars ſecunda, quam in legibus ferendis ſitam eſſe volunt: ex qua ſca- turigine ortæ ſunt innumeræ traditiones humanæ, totidem ad ſtrangulandas miſeras animas laquei. Neque enim maior illis religio fuit quàm Scribis & Phariſæis, imponere aliorum humeris onera quæ digito noluiſſent attingere.

Vide in- titium c. 3.

Deſcriptio ſta- tus.

Alibi docui quàm crudelis ſit carnificina quod de auriculari confeſſione præcipiunt. In aliis legibus tanta violentia non apparet: ſed quæ videntur omnium maximè tolerabi- les tyrannicè conſcientias premunt. Taceo quòd adulterant cultū Dei, & Deum ipſum, qui vnicus eſt Legiſſator, ſuo iure ſpoliant. Hæc poteſtas tractanda nunc eſt, an Eccleſiæ liceat conſcientias obſtringere ſuis legibus. In qua diſputatione non attingitur ordo po- liticus, ſed tantum hoc agitur vt rite colatur Deus ſecundum præſcriptam a ſe regulam: & ſpiritualis libertas, quæ Deum reſpicit, ſalua nobis maneat. Vſus obtinuit vt traditio- nes humanæ vocentur quæcunq; de cultu Dei præter eius verbum proſeçta ſunt ab hominibus ediçta. Contra has nobis eſt certamen, non contra ſanctas & vtilis Eccleſiæ conſtitutiones, quæ vel ad diſciplinam vel honeſtatem vel pacem conſeruandam faciunt. Finis autem certandi, vt coerceatur immenſum & barbarum imperium, quod ſi- bi uſurpant in animas qui Paſtores Eccleſiæ haberi volunt, re autem vera ſeruiffimi ſunt carnifices. Quas enim leges condunt, ſpirituales eſſe aiunt, ad animam pertinentes, & eas ad vitam æternam neceſſarias affirmant. Sic autem regnum Chriſti, vt nuper attingi, inaditur: ſic libertas, ab ipſo fidelium conſcientiis data, opprimitur penitus ac diſſici- tur. Taceo nunc quanta impietate legum ſuarum obſeruationem ſanciant, dum ex ipſa & peccatorum remiſſionem, & iuſtitiam & ſalutem quærere docent, dum totam reli- gionis & pietatis ſummam in ipſa ſtatuunt. Hoc vnum contendo, neceſſitatem imponi conſe

Mart. 15. 4. Luc. 11. 46. Lib. 3. c. 4. ſect. 4. & ſequētib. max. ſect. 17.

Contra nuper inuicias 7 tra- ditiones carni- ſeruiuntur di- ſſiciſſimo.

Harum tradi- tionum impietas.

conscientiis non debere in quibus rebus à Christo liberantur, nec nisi liberatæ, vt antea docuimus, quiescere apud Deum possunt. Vnicum Regem agnoscant, suum liberatorem Christum: & vna libertatis lege. nempe sacro Euangelij verbo regantur oportet, si gratiam quam in Christo semel obtinuerunt, retinere volunt: nulla seruare teneantur, nullis vinculis astringantur.

2 Fingunt quidem Solones isti, suas cõstitutiones leges esse libertatis, suaue iugum, onus leue: sed mera esse mendacia quis non videat? Nullam ipsi quidem legum suarum grauitatem sentiunt, qui abiecto Dei timore tam suas quàm diuinas leges securè ac strenuè negligunt. Qui verò aliqua salutis suæ cura tanguntur, plurimum abest quin se liberos existiment quandiu his laqueis implicantur. Videmus quanta cautione versatus sit in hac parte Paulus, vt ne vna quidem in re laqueum iniicere ausus fuerit. neque id nulla causa. prospiciebat certè quantum vulnus infligeretur conscientii, si earum rerum necessitas illis imponeretur quarum relicta esset à Domino libertas. Contrà numerari vix possunt cõstitutiones quas isti grauissimè æternæ mortis denuntiatione sanxerunt, quas feruissimè exigunt tanquam ad salutem necessarias. Et in his permultæ sunt obseruati difficillimæ: omnes verò (si in turbam suam congerantur) impossibiles: tantus est aceruus. Qui ergo fieri poterit vt non extrema anxietate & terrore perplexi vrantur quibus tanta difficultatis moles incumbit: Huius generis ergo cõstitutiones hic impugnare animus est: quæ in hoc feruntur vt animas intus cõsam Deo ligent, & religionem iniiciant, ac si de rebus ad salutem necessariis præciperent.

Quæst. est. P. x. p. 11. præclarè simul exonerat: tamen vt veras obseruati non modo sunt diffi- ciles, verum etiam impossibiles.

3 Hæc quæstio plerosque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & conscientia forum non satis subtiliter discernunt. Præterea difficultatem auget quòd Paulus obediendum esse Magistratui præcipit, non pœnæ solùm metu, sed propter cõscientiam. Vnde sequitur, politicis quoque legibus obstringi conscientias. Quòd si ita esset, caderet quicquid proximo capite diximus, ac iam dicturi sumus de spiritali regimine. Vt hic nodus soluatur, primò operæpretium est tenere quid sit conscientia. Ac definitio quidem ex etymo vocis petenda est. nam sicuti quum mente intelligentiæque homines apprehendunt rerum notitiam, ex eo dicuntur scire, vnde & scientiæ nomen ducitur: ita quum sensum habent diuini iudicij quasi sibi adiunctum testem, qui sua peccata eos occultare non sinit quin ad iudicij tribunal rei pertrahantur, sensus ille vocatur conscientia. Est enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in seipso suppressere quod nouit, sed eosque persequitur donec ad reatum adducat. Hoc est quòd intelligit Paulus, quum tradit conscientiam simul attestari hominibus, vbi cogitationes eos accusant vel absolunt in iudicio Dei. Simplex notitia in hominibus residere posset veluti inclusa. Ergo sensus hic qui hominem sistit ad Dei iudicium, est quasi appositus homini custos, qui omnia eius arcana obseruet ac speculetur, nequid in tenebris sepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbium, Conscientia mille testes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conscientia interrogationem posuit pro tranquillitate animi, quum persuasi de Christi gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author epistolæ ad Hebræos, non habere amplius conscientiam peccati, pro liberatos vel absolutos esse, vt peccatum non amplius nos arguat.

Vt autè quæ- stio commodius explicetur, a definitione Con- scientiæ inuicem sumendum est.

Quid sit Con- scientia. Rom. 2. 15.

1. Petr. 3. 21. Hebr. 10. 2.

4 Itaque sicut opera respectum ad homines habent, ita conscientia ad Deum refer- tur: vt conscientia bona nihil aliud sit quàm interior cordis integritas. In quem sensum Paulus scribit, complementum Legis esse charitatem, ex pura conscientia & fide non ficta. Postea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, ostendit, dicens quosdam a fide naufragium fecisse, quia bonam conscientiam dereliquerant. His enim verbis viuum esse colendi Dei affectum, sincerumque piè & sanctè viuendi studium indicat. Interdum quidem ad homines quoq; extenditur, vt quum testatur apud Lucam idem Paulus, se operam dedisse vt bona conscientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum est quòd bonæ conscientia fructus ad homines vsque manant ac perueniunt. Propriè autem loquendo, solum Deum respicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obstringere cõscientiam lex dicatur quæ simpliciter hominem ligat, sine hominum inuita, vel nõ habita eorum ratione. Exempli gratia, Non modò castum seruare animum purumque ab omni libidine Deus præcipit, sed quamlibet verborum obscenitatem & externam lasciuiam prohibet. Huius legis obseruationi, etiam si nullus in mundo homo viuere, conscientia mea subiicitur. Ita se intemperanter gerit, non eo tantum peccat

Definitio est posita. Conscien- tiæ adiunctæ, & relationes.

Act. 2. 16.

Exempla, quæ definitione Con- scientiæ & e- ius ad Deum relati nem il- lustrant.

S quòd

1. Cor. 7. 35.

Vide lib. 3. cap. 19. scilicet. 15. Rom. 13. 1

1. Tim. 1. 5

quòd malum exemplum præbet fratribus: sed conscientiam reatu obstrictam habet apud Deum. Alia in rebus per se mediis est ratio. Abstinerè enim debemus si quod pariant offendiculum: sed libera cōscientia. Ita de carne idolis consecrata Paulus loquitur, Siquis iniiciat scrupulum (inquit) noli attingere, propter conscientiam. dico autem conscientiam, non tuam, sed alterius. Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiusmodi carnem nihilominus ederet. Sed utcunque fratris respectu necessaria illi sit abstinentia ut à Deo præscribitur, non tamen conscientia libertatem retinere desinit. Videmus ut lex ista externum opus ligans, conscientiam solutam relinquat.

5 Nunc ad humanas leges redeamus. Si in hunc finem latae sint ut religionem nobis iniiciant, quasi per se necessariae sit earum observatio, dicimus conscientia imponi quod fas non erat. Neque enim cum hominibus, sed cum vno Deo negotium est conscientia nostris. Quòd pertinet illud vulgare discrimen, inter terrenum & conscientia forum. Quum totus orbis densissima ignorantia caligine obuolutus esset, hæc tamen exigua lucis scintilla residua mansit, ut humanis omnibus iudiciis superiorem esse hominis conscientiam agnoscerent. Quauquam quod vno verbo fatebantur, postea re ipsa la befatabant: voluit tamen Deus testimonium aliquod Christiana libertatis tunc quoque extare quod ab hominum tyrannide conscientias eximeret. Sed nondum expedita est illa difficultas quæ ex Pauli verbis nascitur. Nam si principibus obediendum est nõ pænæ tantum, sed conscientia causa, inde consequi videtur, in conscientiam quoque dominari principum leges. Quod si verum est, idem & de Ecclesiasticis dicendum erit. Respondeo, primum inter genus & speciem hic esse distinguendum. Nam etsi leges singulae conscientiam non attingant, generali tamen præcepto Dei tenemur, quod magistratum autoritatem nobis commendat. Atque in hoc cardine versatur Pauli disputatio, Magistratus, quoniam à Deo sunt ordinati, honore prosequendos esse. Interea minime docet, quæ ab illis scribuntur leges, ad interiorem animæ gubernationem pertinere: quum vbique & Dei cultum, & spiritualem iuste viuendi regulam supra quælibet hominum placita extollat. Alterum quoque notatu dignum est (quod tamen ex superioribus pendet) leges humanas, siue à magistratu, siue ab Ecclesia ferantur, tametsi sint obseruatu necessariae (de probis & iustis loquor) ideo tamen non ligare per se conscientiam, quia tota obseruandi necessitas ad generalem finem respicit, non autem consistit in rebus præceptis. Ab hoc ordine procul distant quæ & nouam formam præscribunt colendi Dei, & necessitatem constituunt in rebus liberis.

6 Tales autem sunt quæ hodie vocantur Ecclesiasticae constitutiones in Papatu, quæ pro vero ac necessario Dei cultu ingeruntur. Atque ut sunt innumeræ, ita infinita sunt ad captandas illaqueandasque animas vincula. Etsi autem in Legis expositione non nihil attigimus: quia tamen iustæ tractationi hic opportunior erat locus, nunc studebo totam summam quo potero optimo ordine colligere. Et quia de tyrannide quam sibi in licentia docendi quicquid libuerit arrogat pseudoepiscopi nuper differuimus quantum satis esse videbatur, totam illam partem omittam: in explicanda tantum quam se habere dicunt legum ferendarum potestate, hic immorabor. Hoc igitur prætextu pseudoepiscopi nostri conscientias nouis legibus onerant, quòd sint spirituales legislatores à Domino constituti, ex quo illis commissa est Ecclesia gubernatio. Itaque quicquid iubent ac præscribunt, id necessariò obseruandum esse contendunt à populo Christiano: qui violauerit, eum duplicis inobedientia reum esse, quòd Deo & Ecclesia sit rebellis. Sanè si veri episcopi essent, aliquid eis in hac parte autoritatis tribuerem, non quantum sibi postulant, sed quantum ad politiam Ecclesia ritè ordinandam requiritur. nunc quum nihil minus sint quàm quod haberi volunt, non possunt tantillum sibi sumere quin modum excedant. Sed quia hoc quoque alibi visum est, demus eis in præsentia, quicquid potestatis habent veri Episcopi, id iure in eos competere. Nego tamen, propterea legislatores esse fidelibus impositos, qui præscribere à seipsis possint viuendi regulam, vel ad sua placita plebem sibi commissam adigere. Quum hoc dico, intelligo ipsiis minimè licere, quod ipsi à se absq; Dei verbo excogitauerint, Ecclesia obseruandum pro necessario mandare. Id ius quum & Apostolis fuerit incognitum, & toties Ecclesia ministris ore Domini ademptum: miror quinam præter Apostolorum exemplum, & contra manifestam Dei prohibitionem arripere ausi fuerint, & hodie defendere audeant.

1. Cor. 10. 28.

Quum autem
isti in nobis legi-
bus & tradi-
tionibus huma-
næ conscientia
obstringi non
debeat, P. u-
lus docent obe-
diendum esse ma-
gistratibus, pro-
pter conscien-
tiam (cuius
mēs ip. ritur)
errori Papi-
stæ de tradi-
tionibus con-
scientias obli-
gantis mini-
me fauet.

Rom. 13. 1.

Alter. ratio à
superioribus pen-
dit.

Ad ipsam que
stionem refer-
retur.

Quis sit dispu-
tationis status

Cōtrauersiæ bre-
uis decisio, per
distinctionem
& concessionem.

Item per nega-
tionem, enim
P. ap. 13. licet
leges cetera dei
verba conscien-
tia imponere.

7 Quod ad perfectam bene viuendi regulam pertinebat, id totum sic complexus est Dominus Lege sua, vt nihil hominibus reliquerit quod ad summam illam adderent. Idque eo effecit primum, vt, quia tota viuendi rectitudo in hoc sita est, si omnia nostra opera ad eius voluntatem (tanquam ad normam) exigantur vnicus vitæ magister ac director à nobis haberetur: deinde vt testatû fieret, se à nobis nihil magis requirere quam obedientiam. Hac ratione Iacobus, Qui iudicat fratrem, inquit, iudicat Legem. qui Legem iudicat, non est obseruator Legis, sed iudex. Vnus autem Legislator, qui potest seruare & perdere. Audimus, Deum hoc sibi vni velut proprium asserere, vt verbi sui imperio ac legibus nos regat. Atque id ipsum antè ab Iesaja dictum fuerat, quanuis postè obfcurius, Dominus Rex noster, Dominus Legislator noster, Dominus Iudex noster, ipse saluabit nos. Vtroque sanè loco ostenditur vitæ & mortis ei esse arbitrium qui ius habet in animam. Imò Iacobus hoc clarè pronuntiat. Id portò sibi nemo hominum sumere potest. Deum igitur vnicum animarum Regem agnoscere oportet, penes quem vnus seruandi perdendique potestas est, vt illa Iesajæ verba sonant: & regem & iudicem & legislatorem & seruatorem. Itaque Petrus, dum Pastores officij sui admonet, sic regem pascant hortatur ne dominium exerceant aduersus clericos: quo nomine hereditatem Dei, hoc est fidelium populum, significat. Id si rite expendimus, nefas esse ad hominem transferri quod Deus suum vnus facit: intelligemus ita præcisum quicquid sibi potestatis vendicant qui se ad aliquid in Ecclesia iubendum sine verbo Dei efferre volunt.

8 Porro quoniam tota causa inde pendet, si Deus est vnicus Legislator, non licere hominibus id sibi honoris sumere: simul duas illas rationes quas posuimus memoria tenere conuenit, cur hoc sibi vni Dominus asserat. Prior autem est, vt eius voluntas perfecta sit nobis omnis iustitiæ & sanctitatis regula: atque ita in eius cognitione perfecta sit bene viuendi scientia. Altera, vt ipse vnus (vbi eius rite probèque colendi queritur modus) imperium habeat in animas nostras, cui parère & à cuius nutu pendere debeamus. His duabus rationibus obseruatis, facilis erit diiudicatio quæ hominum constitutiones sint verbo Domini contrariæ: Sunt autem eius generis omnes quæ ad verum Dei cultum finguntur pertinere, & quibus seruandis conscientia obligantur, quasi obseruati necessariæ essent. Hac ergo lance meminimus ponderandas esse omnes humanas leges, si volumus habere certum examen, quod nusquam aberrare nos sinat. Priore contendit Paulus in Epistola ad Colossenses, aduersus pseudoapostolos qui nouis oneribus premere Ecclesias tentabant. Secunda magis vtitur in Galatis, in simili causa. Hoc ergo in Epistola ad Colossenses exequitur, non esse de vero Dei cultu petendam ab hominibus doctrinam: quia Dominus fideliter nos & ad plenum instituit qualiter sit colendus. Quo hoc demonstrat, primo capite dicit in Euangelio contineri omnem sapientia, qua perfectus reddatur homo Dei in Christo. Initio secundi dicit omnes sapientia & intelligentia thesauros in Christo esse absconditos: inde postea concludit, caueant fideles ne per inanem philosophiam abducantur à grege Christi, secundum constitutiones hominum. In fine autem capitis maiore adhuc fiducia damnat omnes *θελοσπισμους*, hoc est fictitios cultus, quos homines sibi ipsi comminiscuntur, vel ab alijs accipiunt, & quæcunque de cultu Dei tradere præcepta ex se audent. Habemus ergo, impias esse omnes constitutiones, in quarum obseruatione cultus Dei situs esse fingitur. Loci verò quibus in Galatis vrget non esse laqueos conscientia induendos (quas à solo Deo regi conuenit) satis sunt aperti: præsertim capite quinto. Ideo sufficit annotasse.

9 Sed quia exemplis res tota melius patefiet, antequam vltra progredimur, operæpretium est hanc doctrinam ad nostra tempora accommodare. Constitutiones quas vocat Ecclesiasticas, quibus Papa cum suis onerat Ecclesiam, dicimus perniciosas esse & impias: aduersarij nostri sanctas esse & salutares defendunt. Sunt autem duo earum genera: nam aliæ sunt de ceremoniis & ritibus, aliæ ad disciplinam magis spectant. Estne igitur iusta causa quæ nos ad vtrasque impugnandas moueat? Instior certè quàm vellemus. Primum nonne authores ipsi clara voce definiunt, ipsissimum (vt ita loquar) Dei cultum in ipsis contineri? In quem finem conferunt suas ceremonias, nisi vt per illas Deus colatur? Neque id fit solo errore imperita multitudinis: sed eorum approbatione qui locum docendi habent. Nondum crassas abominationes attingo, quibus tota pietatem moliti sunt pessundare: sed apud eos nõ tam atrox fingere tur crimen, in minima

Perfecta sibi de vni uicem de qua in le. ge non dicitur esse casti. vici. q. vnica in per. legistat.

1. Petr. 5. 2.

Prioris cause consil. l. 10.

P. Hieronim.

Unle necessariis sequitur manus traditiones, quales finguntur in Pauli, verbo dei esse contrarias. Coloss. 2. 3.

Galat. 5. 7.

Alteri per ea que in qua re uentur thijis ad hypothese, & de traditionibus. Papijicis agitur. Huiusmodi ceremoniarum, alie discipline magis spectant. Ceremoniarum traditionis Papijicis impietatis. Pro vno dei cultu habentur.

quaque traditiuncula esse lapsum, nisi Dei cultum suis commentis subiicerent. Quod ergo tolerabile non esse docuit Paulus, legitimum colendi Dei ritum ad hominum arbitrium redigi, si hodie ferre non possumus, quid peccamus? præsertim verò quum secundum elementa mundi huius colere præcipiunt, quod Paulus aduersari Christo testatur. Rursum quam præcisa necessitate astringant cōscientias ad seruandum quicquid iubent, non est ignotum. Hic dum reclamamus, causam habemus cum Paulo communem, qui nullo modo patitur fideles conscientias in hominum seruitutem redigi.

Coloss. 2. 20.
Galat. 3. 1.

2. Propter has
irritum sit Dei
præceptum.

Huius simplice
satis probatio
ab enumeratione
peritiam
& collatione
istarum traditi-
onum cū Dei
mandatis.

Mich. 15. 3.

Itē ubi en quod
non modo Dei
mandata in Pa-
pam negligunt
sunt, verum et-
iam transgros-
sionem istarum
respectu nihil
fiant & sepe-
bantur.

Tante inui-
satis refuta-
tio.

Galat. 4. 9.

3. Sunt inui-
les & ineptæ.

4. Immensa, &
Iudaismū in-
uolentia.

Col. 3. 23.

Vnde inuiles
& in prætra-
ditiones spuen-
tiae coloribus
bent.

Hanc refuta-
tio.

10 Porro istud pessimum accedit, quòd ubi talibus vanis figmentis definiri religio semel cœpta est, perueritatem illam perpetuò sequitur & altera execrabilis prauitas, quam Phariseis exprobrabat Christus, vt irritum fiat præceptum Dei propter hominum traditiones. Nolo contra præsentis nostros nomothetas verbis meis pugnare. vincerint sanè, si quo modo ab hac Christi accusatione purgare se poterunt. Sed quomodo excusarent, quum immensò apud eos sceleratius sit auricularem confessionem vertente anno prætermisisse, quàm nequissimam vitã in solidum annum produxisse? linguam die Veneris infecisse modico carnis gustu, quàm totum corpus diebus omnibus scortando scædasse? manum, die sanctulis nescio quibus consecrato, admouisse honesto operi, quàm pessimis facinoribus assidue membra omnia exercuisse? sacrificum legitimo vno connubio copulari, quàm illigari mille adulteriis? votiuam peregrinationem non persoluisse, quàm in promissis omnibus fidem fallere? in prodigiosos nec minus superuacuos acinutiles temporum luxus non aliquid profudisse, quàm defuisse vltimis pauperum necessitatibus? idolum sine honore præteruisse, quàm hominum omne genus contumeliose tractasse? non demurmurasse certis horis lōga sine sensu verba, quàm legitimam orationem animo nunquam concepissee? Quid est irritum facere propter suas traditiones Dei præceptum, nisi hoc est? quum obseruationes mandatorum Dei frigidè tantum & defunctoriè commendantes, suorum exactam obedientiam nihilominus studiosè & anxie vrgent quàm si totam pietatis vim in se continerent? quum diuinæ Legis transgressionem leuibus satisfactionum multæis vlciscentes, vnus sui decreti vel minimam offensionem nulla leuiore pœna plectunt quàm carcere, exilio, incendio, aut gladio. In Dei contemptores non ita asperi & inexorabiles, suos contemptores implacabili odio ad extremum persequuntur: ac eos omnes sic instituunt, quorum simplicitatem captiuam tenent, vt æquiore animo vniuersam Dei Legem subuersam visuri sint quàm apiculum in præceptis (vt vocat) Ecclesiæ violatum. Primum grauitur in eo delinquitur quòd ob res leuiculas, &c, (si Dei iudicio staretur) liberas, alter alterum contemnit, iudicat, & abiicit. Nunc verò quasi id parum mali esset, pluris appenduntur friuola illa huius mundi elementa (vt Paulus Galatis scribens nuncupat) quàm cœlestia Dei oracula. Et qui propè in adulterio absoluitur, iudicatur in cibo: cui scortum permittitur, interdicitur vxor. Hoc scilicet præuaricatrice illa obedientia proficitur, qui tantum à Deo auertitur quantum ad homines inclinat.

II Sunt alia quoque duo non leuia vitia, quæ in iisdem constitutionibus improbamus. Primum quòd magna ex parte inutiles, interdum etiam ineptas obseruationes præscribunt: deinde quòd immensa earum multitudine opprimuntur piæ conscientiæ, & in Iudaismum quendam reuolutæ, vmbri sic adhærescunt vt ad Christum nequeant peruenire. Ineptas quòd dico & inutiles, scio carnis prudentiæ credibile non futurum: cui tantopere arident vt Ecclesiam profus deformari putet vbi auferuntur. Sed hoc est quod Paulus scribit, habere speciem sapientiæ in commentitio cultu, in humilitate, & eo quòd austeritate sua valere ad domandam carnem videntur. Saluberrima certè admonitio, quæ excidere nobis nunquam debet. Fallit, inquit, humanæ traditiones sub specie sapientiæ. Vnde hunc colorem habent? Nempe quia cōficiuntur ab hominibus, humanum ingenium quod suum est illic recognoscit, & recognitum libentius amplectitur, quàm optimum aliquid quod suæ vanitati minus conueniret. Deinde quia videntur apta esse rudimenta ad humilitatem quòd hominū mentes iugo suo depressas humi detinent, hinc alteram habent commendationem. Postremò quia videntur eò spectare vt carnis delicias cohibeant, & abstinentiæ rigore illā subiugant, ideo videntur prudenter excogitate. Quid autè ad hæc Paulus? num laruas illas excutit, ne falso prætextu simplices deludantur? Quoniam hoc satis ad refellendum esse censuerat, quòd dixerat esse hominum commenta, hæc omnia, tãquam pro nihilo habeat, sine refutatione præterit.

Imò

Imò quia nouerat in Ecclesia omnes commentitios cultus esse damnatos, & eo magis suspectos esse fidelibus quo humanum ingenium magis oblectant: quia nouerat falsam illam externæ humilitatis imaginem à vera humilitate tantum distare vt facile discerneretur: quia denique nouerat illam pædagogiam non pluris æstimari quam corporis exercitationem: ea ipsa pro humanarum traditionum refutatione uoluit esse fidelibus, quorum gratia illæ apud imperitos commendabantur.

*Traditionum
quæ ad Iudaismum
& Gentilismum desce-
dunt, rariis
& impossibilibus
traduntur.*

12 Sic hodie ceremoniarum spectaculo non modò vulgus indoctum, sed vt quisque mundana prudentia maximè inflatus est, mirificè capitur. Hypocritæ verò & fatuè mulierculæ nihil nec speciosius nec melius cogitari posse existimant. At qui penitus discutiunt & verius expendunt secundum pietatis regulam quid tot ac tales ceremoniæ valeant, intelligunt primùm nugas esse, quòd nihil utilitatis habeant: deinde præstigias, quòd spectantium oculos inani pompa deludunt. De iis ceremoniis loquor quibus subesse magna mysteria volunt Romanenses magistri: nos nihil quàm mera ludibria experimur. Nec mirum est, earum auctores eò delapsos esse vt frivolum ineptiis & se & alios luderent: quia partim ex Gentium deliriis exemplar sibi sumperunt, partim simiarum more temerè imitati sunt veteres Mosaicæ Legis ritus, qui nihilo magis ad nos pertinebant quàm pecudum victima, & reliqua his similia. Sanè etiam si nullum aliud sit argumentum, tamen ex farragine tam malè confuta nemo sanus aliquid boni sperabit. Et res ipsa palàm demonstrat, plurimas ceremonias non alium habere vsum nisi vt populù obstupesciant magis quàm doceant. Sic & in nouitiis istis Canonibus, qui disciplinam inuertunt magis quàm conseruant, multum momenti reponunt hypocritæ. siquis introspectat melius, reperiet nihil esse præter umbratile & euandum disciplinæ spectrum.

*4. In tantum
numeris excre-
uerunt, vt mul-
titudine sint
intolerabiles.
Quod ab Au-
gustino, secun-
dum Apostoli
doctrinam, dam-
natum est.*

Ad Ia-
nuar. e-
pist. 119.

13 Iam verò (vt ad alterum veniam) quis non videt traditiones, alias aliis coarctando, in tantum numerum excreuisse vt Christianæ Ecclesiæ nullo modo sint tolerabiles: Hinc factum est vt in ceremoniis appareat Iudaismus nescio quis, aliæ obseruationes grauem piis animis carnificinam afferant. Conquerebatur Augustinus quòd suo tempore, neglectis Dei præceptis, tam multis præsumptionibus plena essent omnia, vt grauius corripere quàm per octauas suas terram nudo pede tetigerat, quàm qui mentem vinolentia sepelierat. Conquerebatur, Ecclesiam quam Dei misericordia liberam esse voluit, sic premi vt tolerabilior fuerit Iudæorum conditio, Si in seculum nostrum incidisset sanctus ille vir, quibus querelis deplorasset eam quæ nunc est, seruitutem? Nam & numerus est decuplo maior, & singuli apices centuplo rigidius quàm tunc, exiguntur. Ita fieri solet: vbi semel peruersi isti legillatores imperium occuparunt, nullum finem iubendi & vetandi faciunt, donec ad extremum morositatis perueniant. Quod Paulus etiam eleganter indicauit his verbis, Si mortui estis mundo, quid quasi viuentes decretis tenemini? Ne manducatis, ne gustaueris, ne attrectaris. Nam quum verbum ἀσπεύω & manducare & tangere significet, in priore significato hic proculdubio accipitur, ne superuacua sit repetitio. Hic ergo pseudoapostolorum progressus pulcherrimè describit. Initium à superstitione est, quòd non tantum edere vetant, sed etiam renuiter existare. vbi hoc obtinuerunt, iam gustare etiam prohibent. Postquam hoc quoque illis concessum est, ne digito quidem contrectare fas esse ducunt.

Col. 2. 20.

Supra in
fine sect.
12. Idè to-
to cap. 12.
& nomi-
natum in
fine sect.
21.
Epist. 118.
ad Iannu.

14 Hanc tyrannidem in humanis constitutionibus meritò hodie reprehendimus, qua factum est vt innumeris edictis & immòdica eorum exactioe miseræ conscientie mirabiliter torqueantur. De Canonibus ad disciplinam pertinentibus, alibi dictum est. De ceremoniis quid dicam, quibus hoc perfectum est vt semisepulto Christo ad Iudæicas figuras redierimus? Dominus noster Christus, inquit Augustinus, Sacramentis numero paucissimis, significatione præstantissimis, obseruatione facilissimis, noui populù societatem colligauit. Ab hac simplicitate quantum absit rituum multitudo & varietas quibus hodie implicari Ecclesiam cernimus, satis enarrari non potest. Scio quo artificio nonnulli acuti homines hæc peruersitatem excusent: Aiunt inter nos esse plurimos peræque rudes atq; fuerunt in populo Israhelico: Illorum causa institutam esse eiusmodi pædagogiam, qua tametsi firmiores carere possunt, negligere tamè eam non debet, quum videant infirmis fratribus esse vtilem. Respòdeo, nos non nescire quid fratrum infirmitati debeat: sed ex aduerso excipimus, non esse hanc rationem qua consulatur infirmis, vt magnis ceremoniarum aceruis obruantur. Non frustra hoc discrimen posuit Deus inter nos & veterem populù quòd illum voluit pueriliter erudire signis & figuris,

*Innumerus iste
traditionù nu-
merus quàm
fuerit Ecclesiæ
nostræ.*

*Nec excusari
potest, quòd di-
cant tot iradi-
tiones infirmi-
tas esse ad pæ-
dagogiam rudi-
um.*

Gal. 4.1. nos simplicius, sine tanto externo apparatu. Quemadmodum, inquit Paulus, puer à pædagogo pro ætatis captu regitur, & sub custodia continetur: ita sub Lege custodiebantur Iudæi. Nos autem adultis similes sumus, qui à tutela & curatione liberati, puerilibus rudimentis opus non habent. Dominus cetèrè quale futurum esset in Ecclesia sua vulgus prouidebat, & qualiter regendum foret. Hoc tamen quo dictum est modo inter nos & Iudæos discreuit. Stulta igitur ratio est si volumus imperitis consulere, Iudaismum à Christo abrogatum erigendo. Hanc quoque dissimilitudinem veteris & noui populi notauit Christus suis verbis, quum diceret mulieri Samaritanæ, venisse tempus quo veri cultores adorarent Deum in spiritu & veritate. Hoc profecto semper factum fuerat, sed in hoc differunt noui cultores à veteribus, quòd sub Mose spiritus Dei adoratio multarum ceremoniarum adumbrata & quodammodo implicita erat, quibus abolitis nunc simplicius adoratur. Proinde qui hanc dissimilitudinem confundunt, ordinem euertunt à Christo institutum & sancitum. Ergone (inquies) nihil ceremoniarum rudioribus dabitur ad iuuandam eorum imperitiam? Id ego non dico. omnino enim vile illis esse sentio hoc genus adminiculi. Tantum hic contendo vt is modus adhibeatur qui Christum illustret, non obscuret. Ceremoniæ ideo nobis diuinitus pauca data sunt, & minimè laboriosæ, quòd presentem Christum demonstrant. Iudæis plures data sunt, quòd essent absentes imagines. Absentem autem fuisse dico, non virtute, sed significandi modo. Proinde modus vt retineatur, illam in numero paucitatem, in obseruatione facilitatem, in significatione dignitatem quæ etiam claritate constat, retinere necesse est. Id non esse factum quid attinet dicere? res enim est in omnium oculis.

15 Hic prætereo quàm perniciosis opinionibus imbuantur hominum mentes, sacrificia esse quibus rite litetur Deo, quibus expientur peccata, quibus iustitia & salus comparetur. Negabunt extraneis eiusmodi erroribus vitari res bonas: quum in operibus quoque à Deo præceptis hac parte non minor peccari queat. Hoc tamen plus indignitatis habet, operibus temere humano arbitrio confectis tantum honoris tribui vt meritoria vitæ æternæ credantur. Ideo enim opera à Deo mandata remunerationem habent, quòd Legissator ipse obedientiæ respectu ea accepta habet. Non igitur à propria dignitate propriòve merito pretium accipiunt: sed quòd Deus obedientiam erga se nostram tanti æstimat. De ea operum perfectione hic loquor quæ à Deo mandat, non ab hominibus præstat. Ideo enim nec opera Legis quæ facimus, nisi ex gratuita Dei benignitate gratiam habent, quia in ipsis infirma & mutila obedientia est. Sed quia hic non disputatur quid opera sine Christo valeant, quæstionem illam omittamus. Quòd præsentis argumenti proprium est iterum repeto, quicquid in se commendationis habent opera, habere obedientiæ intuitu, quam solans Deus respicit, vt testatur per Prophetam, Non præcepi de sacrificiis & victimis: sed tantum vt audiendo audiatis vocem meam. De fictitiis autem operibus alibi loquitur, Appenditis argentum vestrum, & non in panibus. Item, Frustra me colunt præceptis hominum. Hoc itaque nullo modo excusabunt, quòd patiuntur miseram plebem in externis illis nugis iustitiam, quam Deo opponant, & qua se ante cæleste tribunal sustineant, quærere. Præterea annon hoc dignum infectione vitium est, quòd non intellectas ceremonias, velut histrionicam scenam aut magicam incantationem, ostentant? Certum enim est ceremonias omnes corruptas esse & noxias, nisi per eas homines ad Christum dirigantur. Quæ autem in vultu sunt ceremoniæ sub Papatu, à doctrina separantur, vt homines signis omni significatione carentibus retineant. Postremò (vt ingeniosus artifex est venter) apparet multas ab auaris sacrificulis inuentas esse, vt essent captandæ pecuniæ auecupia. Quamcunque autem habeant originem, sic omnes sunt ad scædum quæstum prostitutæ vt bonam partem rescindere necesse sit si efficere volumus quominus profana & sacrilega nundinatio in Ecclesia exerceatur.

16 Tametsi videor non perpetuam doctrinam de humanis constitutionibus tradere, quòd ætati nostræ prorsus accommodata est hæc oratio: nihil tamè dictum est quòd non sit omnibus seculis futurum vile. Nam quoties obrepit hæc superstitio vt Deum suis figmentis colere homines velint, quæcunque in eum finem feruntur leges, statim ad crassos istos abusus degenerant. Hanc enim maledictionem non vni aut alteri ætati, sed omnibus seculis minatur Deus, quòd cæcitate & stupore percutiet eos à quibus colitur doctrinis hominum. Hæc execratio perpetuò facit vt nullum absurditatis genus fugiant

Spiritu: de adoratione: in ierem. 4. 23.

Christum denique ita inuoluit, vt agnosci non queat

5. Traditiones papisticæ vò imbellium superstitiones, vt existimant eas sacrificia esse & meritoria.

Huius erroris refutatio.

Ierem. 7. 22.
Iesa. 55. 2. & 29. 13.
Matth. 15. 9.

6. A doctrinis separatae nisi aliud quàm histrionicæ ostentatione aut incantatione magica ostentant.

7. Omnes sunt ad scædum quæstum prostitutæ.

Ave: et cetera
& reuocatio hypotheticæ ad inessum. Aliæ omnes eiusmodi traditiones similitè, vt insipientibus abusus.

1. 13.

fugiant qui contemptis tot Dei monitis, sponte se in exitiales istos laqueos induunt. Quòd si remotis circumstantiis, simpliciter habere libet quæ sint omnium temporum humanæ traditiones, quas ab Ecclesia repudiari & a piis omnibus improbari conuenit: erit illa, quam superius posuimus, certa & clara definitio, Esse omnes leges sine Dei verbo in hunc finem ab hominibus positas vt vel modum colendi Dei præscribant, vel conscientias religione obstringant, quasi de rebus præcipiant ad salutem necessarias. Si ad alterum vel ad vtrunque istorum accedunt alia vitia, quòd sua multitudine Euangelij claritatem obfcurant: quòd nihil ædificant, sed inutiles sint ac lusoriæ occupationes potius quam vera pietatis exercitia: quòd sint ad sordes ac turpem quæstum expositæ: quòd sint obseruatu nimium difficiles: quòd sint malis superstitionibus inquinatæ: hæc erunt adiumenta vt facilius deprehendamus quantum sit in ipsis mali.

Quæ sint traditiones, quæ ab Ecclesia præscribuntur.

Cip. 8.
Act. 20. 13

17 Audio quid ipsi pro se respondeant, suas traditiones non à se sed à Deo esse. Ecclesiam enim, ne errare possit, à Spiritu sancto regi: eius verò autoritatem penes se rescindere. Hoc impetrato, simul conficitur, eorum traditiones Spiritus sancti esse reuelationes, quæ nisi impie ac contempto Deo contemni nequeant. Et nequid tentasse sine magis auctoribus videantur, bonam suarum obseruationum partem fluxisse ab Apostolis credi volunt. & satis vno exemplo ostendi contendunt quid in aliis fecerint Apostoli: quando in vnum Concilium coacti, ex Concilij sententia Gentibus omnibus denuntiaverunt vt se ab idololatriis, sanguine & suffocato abstinerent. Iam alibi exposuimus quam falsò ad se venditandos ementiantur Ecclesie titulum. Quantum interest præsentis causæ, si detractis laruis ac fucis omnibus, id verè quod nobis curæ in primis esse debet, ac nostra etiam potissimum refert, intuemur, qualem scilicet Ecclesiam habere velit Christus, vt ad ipsius regulam nos formemus ac comparemus: facile nobis constabit, Ecclesiam non esse quæ præteritis verbi Dei finibus, ferèdis nouis legibus lasciuat ac luxuriat. Annon enim illa semel Ecclesie dicta lex æterna manet? Quod præcipio tibi, hoc obseruabis vt facias: non addes quicquam nec detrahes. Et alibi, Non addas ad verbum Domini, neque minuas ex eo: ne te forè arguat, inueniarisque mendax. Id quum Ecclesie dictum negare non possint, quid aliud quàm ipsius contumaciam prædicant, quam post talia interdita addere nihilominus & admiscere de suo doctrinæ Dei ausam fuisse iactant? Absit autem vt eorum mendaciis assentiamur, quibus tantam Ecclesie contumeliam irrogant: sed falsò Ecclesie nomen prætendi intelligamus, quoties de ista humanæ temeritatis libidine agitur quæ sese intra Dei præscripta continere non potest quin procaciter exultet, ac in suas inuentiones excurrat. Nihil in verbis istis inuolutum, nihil obfcurum, nihil ambiguum: quibus addere verbo Dei aut detrahere quicquam vetatur Ecclesie vniuersa, quum de Domini cultu & salutaribus præceptis agitur. Verum de Legge sola id dictum fuit, quam subsequente sunt Prophetie & tota Euangelij administratio. Fateor certè: & simul addo, quæ Legis complementa sunt potius quam vel additamenta, vel defectiones. Quòd si verò Dominus ministerio Moysis plurimis inuolueris, vt ita dicam, obfuro, nihil tamen addi nec detrahi sustinet, donec per seruos suos Prophetas, ac tandem per dilectum Filium clariorem doctrinam administraret: cur non multo nobis seuerius vetitum arbitremur nequid Legi, Prophetis, Psalmis, Euangelio addamus? Non à semetipso degenerauit Dominus, qui nulla re tantopere se offendi iam pridem declarauit, quàm dum humanis inuentionibus colitur. Vnde illæ apud Prophetas præclaræ voces, quæ auribus nostris continenter insonare debuerant, Non sum loquutus Patribus vestris, quo die eduxi eos ex Ægypto, verba de sacrificio & holocausto. Sed hoc verbum præcepi eis dicens, Audiendo audite vocem meam: & ero vobis deus, & eritis mihi populus, & ambulabitis in omni via quam mandauero vobis. Item, Contestando contestatus sum Patres vestros, Audite vocem meam. Aliæque eiusdem generis: sed præ aliis insignis. Nunquid vult dominus holocausta & victimas, & non potius vt obediatis voci suæ? Melior enim est obedientia quàm victimæ, & auscultare magis quàm offerre adipem arietum. Quoniam quasi peccatum ariolandi, repugnare: & quasi idololatrie iniquitas, non acquiescere. Quicquid igitur humanarum inuentionum hac in parte Ecclesie auctoritate defenditur, quum ab impietatis crimine excusari nequeat, falsò Ecclesie id imputari, arguere promptum est.

Argumenta Patrum pro suis traditionibus.

1. Traditiones istas esse à Deo, & à Dei Ecclesia quæ errare non potest. Act. 15. 20, & 29. Resp. 1. Eam non esse Dei Ecclesiam, quæ verbo Dei minus leges addere velit.

Deut. 12. 32. Prou. 30. 6.

Resp. 2. In veram Ecclesiam istam circummelinse admodum insonare, quæ nisi addi aut detrahi verbo Dei scripto.

Resp. 3. A comparatis: Non licuit doctrinæ Legis addere: multo minus doctrinæ Euangelij.

Ierem. 7. 22.

Idem 11. 7.

1. Sam. 15. 22.

Resp. 4. Impudens est non seruandam.

*afidue de Ec-
clesie potesta-
te vociferan-
tissimi vero
quid illi à Do-
mino sic man-
da uerit, & qui
eum mandato
preſtare iocosa
suis, diuina
m.*

*2. Secundū ar-
gumentū. Tra-
ditiones esse
Apostolicas.
Resp. per nega-
tionem. Immo
sunt merita im-
piorum.*

*Vel prius
sunt observa-
tiones aut Iu-
daicae, aut Gen-
tilis, aut in-
prie & inane
gesticulatioes
& ceremoni-
lae.
Quod ex dili-
genti historia-
rum Ecclesiarum
suarum consi-
deratione li-
quet.*

*Confirmatio su-
periorum resp.
ad 2. arg. ab
exemplo cere-
moniarū que
ad cetera nomi-
ni administrati-
onem paula-
tim accesserūt.*

*Exceprio ex
Augustino.
Epil. 118.*

*Responso ad
exceptionem.*

*Secundū con-
firmatio ab o-
xaplo argu-
mentis.*

ad faciendam nobis inuidiam iniquè mentiuntur) Ecclesiam ludibrio habemus: sed obe-
dientiam laudem qua maiorem nullam agnoscit, illi tribuimus. Ipsi porius vehementer
sunt Ecclesie iniurij, qui aduersus Dominum suum contumacem illam faciunt, dum vl-
trà progressam fingunt quàm per uerbum Dei licuerit. vt taceam insignem esse impu-
dentiam cum pari malitia coniunctam, assidue de Ecclesie potestate vociferari: interim
& quid illi à Domino mandatum sit, & quam Domini mandato obedientiam debeat,
dissimulare. At si nobis, vt par est, animus fuerit cum Ecclesia consentire, hoc magis ad
rem pertinet, spectare ac meminisse quid nobis ac Ecclesie à Domino præcipiatur, vt il-
li vno consensu obediamus. Non enim dubium est quin cum Ecclesia optimè consen-
suri simus si nos Domino per omnia obedientes præstemus. Tam verò referre ad Apo-
stolos traditionum originem quibus hæctenus oppressa est Ecclesia, meræ fuit impostu-
ræ: quando tota in hoc incumbit Apostolorum doctrina ne nouis obseruationibus oner-
entur conscientie, aut Dei cultus nostris inuentionibus contaminetur. Deinde si qua hi-
storis vetustisque monumentis inest fides, Apostolis non ignotum modo, sed inauditum
fuit quod illis tribuunt. Nec garriant, pleraque eorum placita vsu & moribus rece-
pta fuisse quæ scriptis tradita non fuerunt. Illa scilicet quæ Christo adhuc uiuente intel-
ligere non poterant: post eius autem ascensum Spiritus sancti reuelatione didicerunt. De
eius loci interpretatione alibi visum est. Quod ad præsentem causam satis est, ridiculos
profectò se faciunt, quum ingentia illa mysteria, quæ tanto tempore Apostolis incom-
perta fuerint, partim obseruationes esse constet aut Iudaicas aut Gentiles (quarum illæ
inter Iudeos, hæc verò apud Gentes omnes promulgatæ multo antè fuerant) partim in-
eptas gesticulationes & inanes ceremonias, quas insulsi sacrificuli, qui nec nare sciunt,
necliteras, perquam rite peragunt: imò quas pueri & moriones adeò appositè effingunt
vt uideri possit nullos esse magis idoneos talium sacrorum antistites. Si nullæ essent hi-
storie, ex re tamen ipsa æstimarent sani homines, non subito erupisse in Ecclesiam tan-
tam rituum & obseruationum congeriem, sed sensim obrepisse. Nam quum sanctiores
illi Episcopi, qui Apostolis ætate proximi fuerunt, nonnulla instituisent quæ ad ordi-
nem ac disciplinam pertinebant: subsequuti postea sunt homines, alij post alios, neque
satis considerati & nimis curiosi ac cupidi: quorum vt quisque posterior erat, ita stulta
æmulatio cum suis decessoribus certauit ne rerum nouarum inuentione cederet. Et
quia periculum erat ne breui obsolecerent sua inuenta, ex quibus laudem ad posteros
affectabant, in exigenda eorum obseruatione erant multo rigidiores. Hæc *causa* bona-
nam istorum rituum partem nobis peperit quos isti pro Apostolicis nobis venditant.
Atque id quoque historie testantur.

19 Ne omnium catalogum texendo simus nimium prolixi, vno exemplo contenti
erimus. In Cœna Domini administranda fuit sub Apostolis magna simplicitas. Proximi
successores ad ornandam mysterij dignitatem aliquid addiderunt quod non esset im-
probandum. Sed postea superuenerunt stulti illi imitatores, qui varia frustula subinde
consequendo, hunc quem in missa videmus sacerdotis vestitum, hæc altaris ornamenta,
has gesticulationes & totam rerum inutilium supellectilem nobis composuerunt. At-
qui obiiciunt fuisse hanc olim persuasionem, quæ in Ecclesia vniuersa vno consensu fie-
rent, ab ipsis Apostolis prodiisse. Cuius rei Augustinum citant testem. Ego verò non a-
liunde quàm ex ipsius Augustini verbis solutionem afferam. Quæ toto (inquit) terrarum
orbe seruatur, vel ab ipsis Apostolis, vel Concilijs generalibus, quorum est saluberrima
in Ecclesia auctoritas, statuta esse intelligere licet: sicuti quòd Domini passio, & resurre-
ctio & in cælum ascensus, & aduentus Spiritus sancti, anniuersaria solennitate celebra-
tur. Et si quid aliud tale occurrerit quod seruatur ab vniuersa, quacunque se diffundit,
Ecclesia. Quum tam pauca enumeret exempla, quis non videat cum ad authores fide &
reuerentia dignos referre voluisse vritatas tunc obseruationes, non nisi simplices illas &
raras & sobrias quibus Ecclesie ordinem contineri vtile est: Quantum autem hoc ab eo
distat quod Romanenses magistri extorquere volunt, vt nulla sit apud eos ceremoniola
quæ non pro Apostolica censeatur?

20 Ne longior sim, vnum tantum exemplum proferam. Siquis eos interroget vnde
aquam suam lustralem habeant, protinus respondent, Ab Apostolis. Quasi non hanc in-
uentionem nescio cui Romano Episcopo tribuant historie, qui si Apostolos adhibuisset
in consilium, nunquam profectò cõtaminasset Baptisimum alieno & intempestiuo sym-
bolo

bolo. Et si nec mihi verisimile est, tam vetustam esse eius consecrationis originem quam illic scribitur. Quod enim dicit Augustinus quædam suo tempore Ecclesiis solennem Christi imitationem in lotionem pedum refugisse, ne ad Baptisimum ritus ille pertinere videretur, subindicat nullum fuisse lotionis genus quod cum Baptismo vllam haberet similitudinem. Quicquid sit, hoc à Spiritu Apostolico profectum fuisse minimè concedam, vt dum quotidiano signo Baptismus in memoriam reducit, quodammodo repetatur. Nec moror quòd alibi ipse idem Augustinus alia quoque Apostolis adscribit. Nam quum nihil præter coniecturas habeat, non debet ab ipsis de re tanta iudicium fieri. Postremò, vt etiam demus, illa quæ commemorat ab ætate Apostolorum fluxisse, multum tamen interest instituatine aliquod pietatis exercitium quo libera conscientia vtantur fideles: si autem non erit illis vtilis vsus, abstineant: an legem feras quæ conscientias seruitute illaqueet. Nunc verò à quocunq; authore emanarint, postquam videmus in tantum abusum prolapsas esse, nihil obstat quominus sine vlla eius contumelia abrogemus: quando nunquam ita sunt commendatæ vt perpetuò immobiles esse oporteat.

Epist. 118. ad
Lianuar.

Altera resp.
ad 2. argumen-
tum, si quæ ab
antiquis Pra-
tribus inuenit
sunt ceremoni-
æ, multum
diffunt à Pra-
positis.

3. Tertius arg.
à decreto Apo-
stolorum.
Act. 15. 20.

Resp. t. locum
distingua ex-
planans.

Primæ caput
huius decreti
Apostolorum.

Alteri caput.

applicatio huius
loci, ostendens
quædam in
Papæ receptis
posse ad
tempus à piis
sine superstitione
nos, propter fra-
tris infirmos.

1. Cor. 8. 1.

21 Nec magnopere eos iuvat quòd ad excusandam suam tyrannidem prætexunt Apostolorum exemplum. Apostoli, inquiunt, & Seniores primæ Ecclesiæ decretum præter Christi mandatum sanxerunt, quo præcipiebant Gentibus omnibus, se abstinere ab idolothytis, suffocato, & sanguine. Id si illis licuit, cur non & successoribus, quoties ita res postulat, idem imitari liceat? Vtinam verò cum semper aliis, tum in hac re eos imitarentur. Nam (quod valida ratione confirmare promptum est) Apostolos nouum illic quicquam instituisse aut decreuisse nego. Siquidem quum in eo concilio Petrus tentari Deum pronuntiet si iugum imponitur ceruicibus discipulorum, suam ipse sententiam subuertit si iugum postea aliquod consentit imponi. Imponitur autem, si sua autoritate decernant Apostoli, prohibendum Gentibus ne idolothyta, sanguinem & suffocatum attingant. Manet quidem adhuc scrupulus, quòd nihilo minus videantur prohibere. Atqui facillè dissoluetur si quis propius decreti ipsius sensum animaduertat: cuius primum ordine, & momento præcipuum caput est, relinquendam esse Gentibus suam libertatem, nec illis obturbandum esse, aut de Legis obseruationibus exhibendam molestiam. Hactenus nobis egregiè patrocinatur. Quæ autem proximè sequitur exceptio, nec noua lex est ab Apostolis lata, sed diuinum æternumque Dei mandatum de non violanda charitate, nec punctum ex illa libertate delibatur: sed Gentes duntaxat admonet qua ratione sese fratribus at temperent, ne sua libertate in eorum offensionem abutantur. Sit hoc igitur secundum caput, vt innoxia libertate vtantur Gentes, ac citra fratrum offensionem. At certum tamen aliquid præscribunt: nempe quatenus pro tempore expediebat, docent ac designant quibus rebus in fratrum offensionem possint incurere, quo ab illis caueant: nihil tamen nouum ad æternam Dei Legem, quæ fratrum offensionem prohibet, de suo afferunt.

22 Quemadmodum si qui Ecclesiis nondum bene constitutis præsunt fideles pastores, omnibus suis edicant ne, donec imbecilles quibuscum viuunt adolescant, palam die veneris carnibus vescantur, aut feriis in publico laborent, aut simile quidpiam. Hæc enim tametsi, seposita superstitione, indifferencia per se sint: vbi tamen accedit fratrum offensio, sine delicto admitti nequeunt. Sic autem sunt tempora, vt spectaculum hoc infirmis fratribus proponere non possint fideles quin eorum conscientias grauissimè vulnerent. Quis, nisi calumniator, sic nouam ferri ab iis legem dicat, quos constat duntaxat scandalis occurrere, quæ sunt à Domino satis disertè prohibita? Nihilo autem magis & de Apostolis dici potest, quibus nihil aliud propositum erat, offensionum materiam tollendo, quam diuinam vrgere Legem de vitanda offensione. ac si dixissent, Præceptum Domini est ne fratrem infirmum lædatis. quæ idolis oblata sunt, suffocatum, & sanguinem manducare non potestis quin offendantur infirmi fratres. Edicimus igitur vobis in verbo Domini, ne cum scandalo manducetis. Idque ipsum spectasse Apostolos, Paulus optimus est testis, qui certè non nisi ex Concilij sententia sic scribit, De escis quæ idolis immolantur, scimus quia simulachrum nihil est. Quidam autem cum conscientia idoli, quasi idolis immolatum, manducant: & conscientia eorum infirma quum sit, polluitur. Videte ne facultas vestra offendiculum fiat infirmis. Cui isthæc probè perpensa fuerint, ei posthac fucus non fiet, qualem faciunt qui suæ tyrannidi Apostolos prætexunt, ac si

Eccel

Resp. 2. ab ad- uent. triori con- fessione petita. In eam abro- gari decretum Apost. cuius nam exemplo trauisiones stas stabili- volunt.
 Ecclesie libertatem suo decreto infringere cepissent. Verum, vt effugere nequeant quin sua etiam confessione solutionem hanc approbent, respondeant mihi quo iure illud ipsum decretum ausi sint abrogare. Nempè quia ab illis offensionibus ac dissidiis, quibus occurrere voluerant Apostoli, nihil amplius periculi erat: legem verò à suo fine astimandam nouerant. Quum igitur lex ista respectu charitatis lata sit, in ea nihil præscribitur nisi quantum charitatis interest. Quum fatentur nihil aliud esse legis huius transgressionem quam violationem charitatis, nonne simul agnoscunt non commentitium aliquod esse additamentum ad Legem Dei, sed germanam simplicemque accommoda- tionem ad tempora & mores quibus destinabatur?

Resp. 5. Eius- modi tyranniis Apostolorum exemplo im- tenti dubi. no- minibus est im- probanda. 1. Et corpora & con- scientias exco- cut. 2. Deo suis dominium eri- pit, vnde hor- renda sequam- tur iudicia.
 23 At verò vt iniquæ centies sint nobis & iniuriæ eiusmodi leges, esse tamen sine excep- tione audiendas contendunt. non enim hic agi, vt erroribus consentiamus: sed tantum vt dura præfectorum imperia subditi perferamus, quæ detrectare non est nostrum. Verum hic quoque optimè verbi sui veritate occurrit Dominus, nosque à tali seruitute in libertatem vendicat quam sacro suo sanguine nobis acquisiuit: cuius beneficium verbo suo non semel obsignauit. Non enim (quod malitiosè fingunt) id solum agitur vt gra- uem aliquam oppressionem in corpore nostro perferamus, sed vt conscientie libertate sua, hoc est sanguinis Christi beneficio spoliata seruiliter crucientur. Quamquam illud etiam, acsi parum ad rem faceret, omitamus. At quanti putamus referre, suum Domi- no regnum eripi, quod tanta seueritate sibi asserit? Eripitur autem quoties humanarum inuentionum legibus colitur: quum solus ipse cultus sui velit haberi legislator. Ac ne rem esse nihili quis existimet, audiamus quanti reputetur à Domino. Quoniam, inquit, ti- muit me populus iste mandato & doctrinis hominum, ecce ego stupefaciam eum miraculo grandi & stupendo. peribit enim sapientia à sapientibus eius, & intelligentia à se- nioribus recedet. Alibi, Frustra me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum. Et sanè quòd se filij Israel pluribus idololatriis inquinarunt, totius mali causa adscribitur impuræ huic mixturæ, quòd transgressi Dei mandata, cultus nouos fabricarint. Ideoque refert Sacra historia nouos aduenas qui ad incolendam Samariam traducti fuerant à Re- ge Babylonio, fuisse disceptos & consumptos à feris bestiis, eo quòd nescirent iudicia vel statuta Dei terræ illius. Quauis in ceremoniis nihil peccassent, non tamen probata fuisset Deo inanis pompa: sed interim cultus sui violatione, quòd homines aliena à verbo suo commenta ingererent, vleisci non destitit. Vnde postea dicitur, poena illa terri- tos, ritus in Legge præscriptos suscepisse: sed quia nondum purè colebant verum Deum, bis repetitur, timuisse ipsum & non timuisse. Vnde colligimus, partem reuerentiæ quæ illi defertur, in eo esse positam dum in illo colendo simpliciter quòd mandat, nullas no- stras inuentiones miscendo sequimur. Atque ideo sæpius laudantur pij Reges, quòd fecerint secundum omnia præcepta, nec declinauerint vel ad dexteram vel ad sinistram. Vltra progredior, etiam in commentitio aliquo cultu palam non apparet impietas: se- uerè tamen à Spiritu damnatur, ex quo à Dei præcepto discessum est. Altare Achaz, cuius exemplar è Samaria illatum erat, videri potuit augere templi ornatum, quum eius consiliium esset soli Deo illic sacrificia offerre, quòd splendidius facturus erat quam in primo & vetusto altari: videmus tamen vt Spiritus audaciam illam detestetur non alia de causa nisi quòd hominum inuenta in Dei cultu impuræ sunt corruptelæ. Et quo no- bis clarius patefacta est Dei voluntas, minus excusabilis, quicquam tentandi proteruia.

Iesa. 29. 13.

Matth. 15. 9.

1. Reg. 17. 24.

32.

1. Reg. 21. 7.

& alibi.

1. Reg. 16. 10.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

1. Reg. 21. 3.

24 Mirantur plerique cur adeò acriter interminetur Dominus se facturum stupen- da populo a quo mandatis hominum colebatur, & se frustra coli pronuntiet hominum præceptis. At si spectarent quid sit in religionis (hoc est cælestis sapientiæ causa) ab vno Dei ore pendere, simul viderent non leuem esse rationem cur peruersa huiusmodi ob- sequia sic abominetur Dominus, quæ pro humani ingenij libidine sibi præstantur. Nam tamet si speciem habent quandam humilitatis in sua hac obedientia, qui eiusmodi legi- bus in Dei cultum parent: minimè tamen sunt coram Deo humiles, cui eadem præscri- bunt leges quas ipsi seruant. Hæc verò ratio est cur nos tam diligenter cauere vult Paulus ne decipiamur per traditiones hominum, & illam quam vocat *idola & humana* id est vo- luntarium cultum, & præter Dei doctrinam ab hominibus excogitatum. Sic est profe-

Ad: stultescere & nostram nobis ipsis & omnium hominum sapientiam oportet quo so-
lum illam sapere permittamus. Quam viam minimè tenent qui confictis hominum ar-
bitrio obseruatiunculis, illi se approbare meditantur, & quasi inuito præuaricatricem
erga eum obedientiam, quæ hominibus defertur, obtrudunt. Qualiter & aliquot antè
seculis & nostra memoria factum est, & fit hodie quoque in iis locis in quibus creatura
pluris est quàm Creatoris imperium: vbi religio (si tamen religio vocari ea meretur) plu-
ribus magisque insulis superstitionibus conspurcata est quàm vlla vniquam paganitas.
Quid enim posset parere hominum sensus quam carnalia fatuque omnia, & quæ suos
authores verè referant?

25 Quod etiam obtendunt superstitionum patroni, Samuelem sacrificasse in Rama-
tha, & quanuis præter Legem id fieret, placuisse tamen Deo: facilis solutio est, non fuisse
secundum aliquod altare quod vnico opponeret: sed quia nondum arce fœderis de-
stinatus erat locus, oppidum vbi habitabat sacrificiis destinasse tanquam maximè com-
modum. Certè animus sancti Prophetæ non fuit quicquam nouare in sacris, vbi Deus
tam arctè vetabat addi vel minui. Quod ad exemplum Menoha spectat, extraordinaria-
rium & singulare fuisse dico. Obtulit ille Deo sacrificium homo priuatus, nec sine Dei
approbatione: nempe quia non temerario animi sui motu, sed caelesti instinctu hoc sus-
cepit. Quotopere autem abominetur Deus quæ mortales ex seipsis excogitant ad eum
colendum alter non inferior Menoha Gedeon insigni documento est, cuius ephod non
modò ei & familiæ, sed toti populo cesit in ruinam. Denique aduentitia quælibet in-
uentio, qua Deum homines colere appetunt, nihil aliud est quàm veræ sanctimonix
pollutio.

Mat. 23
& 16.6. 26 Cur igitur, inquirunt, ferri voluit Christus onera illa importabilia quæ alligabant
Scribæ & Pharisei? Imò cur alibi idem Christus cauere voluit à fermento Phariseorum?
fermentum (interprete Matthæo Euangelista) appellans quicquid propriæ doctrinæ ver-
bi Dei puritati admiscerent. Quid apertius volumus, quàm quòd totam earum doctri-
nam iubemur fugere & cauere? Vnde nobis certissimum fit, neque altero loco Domi-
num voluisse futuram conscientias propriis Phariseorum traditionibus vexari. Et ver-
ba ipsa, si modò non torquantur, nihil tale sonant. Illic siquidem Dominus acerbè in
Phariseorū mores inuehi instituens, simpliciter suos auditores antè erudiebat, vt quan-
quam nihil in illorum vita cernerent quòd sequerentur, non tamè ea facere desinerent
quæ verbo docebant, quum in cathedra Mosis (hoc est, ad enarrandam Legem) sede-
rent. Non ergo aliud voluit quàm præcauere ne malis docentium exemplis plebs ad
contemptum doctrinæ induceretur. Verùm quia nonnulli rationibus minimè permo-
uentur, auctoritatem semper requirunt, subiciam Augustini verba, quibus idem pro-
fus dicitur, *Habet ouile Domini præpositos partim fidos, partim mercenarios. Præposi-
ti qui fidi sunt, veri sunt Pastores. audite tamen, quòd & mercenarij necessarij sunt. Mul-
ti quippe in Ecclesia, commoda terrena sectantes, Christum prædicant, & per eos vox
Christi auditur: & sequuntur oves non mercenarium, sed Pastorem per mercenarium.
Audite mercenarios ab ipso Domino demonstratos. Scribæ, inquit, & Pharisei cathedram
Mosis insident. quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Quid aliud dixit,
nisi per mercenarios vocem Pastoris audire? Sedendo enim in cathedra, Legem Dei
docent, ergo per illos Deus docet. sua verò si illi docere velint, nolite audire, nolite face-
re.* Hæc Augustinus.

27 Quando verò imperiti plerique, dum humanis traditionibus impiè ligari homi-
num conscientias, & frustra Deum coli audiunt, eadem litura leges omnes inducunt qui-
bus Ecclesiæ ordo constituitur: illorum quoque errori commodum hic occurrendum
est. Falli sanè perquam est lubricum: quia nõ prima statim facie apparet quantum inter
illis & has interfit. Sed ego ita dilucidè rem totam paucis expediã, necui imponat si-
militudo. Hoc primum habeamus, si in omni hominum societate necessariam esse poli-
tiam aliquam videmus, quæ ad alendam communem pacem, & retinendã concordiam
valeat: si in rebus agendis vigere semper aliquem ritum, quem non respui publicæ ho-
nestatis interest, atq; adòd humanitatis ipsius: id in Ecclesiis præsertim obseruandũ esse,
quæ cum bene composita rerum omnium constitutione optimè sustinentur, tum verò
sine concordia nullæ sunt profors. Quamobrem si Ecclesiæ incolumitati bene prope-
dũ volumus, diligenter omnino curandum est quòd Paulus iubet, vt decenter omnia &
secund

4. Quæritum
arg. ab exem-
plis.
1. Som. 7. 17.
Resp. ad 1. ex-
plum.

Iudic. 13. 19.
Ad. sc. minim.

Iudic. 8. 27.

5. Postremum
arg. Christi-
e. nisi soli one-
ra ferri voluit.

Responsio r. con-
stitutum Domini
ostendens.

Resp. 2.
Aug. in Ioh.
tract. 46.

Tertio part ca-
pi. 25. e. cogita-
mis constitu-
tionibus Ecclie
sustentis.

Quæritum fin-
damentum niti-
tur gener: b
axiomati Apo-
stoli, vt omnia
sunt eius non
mõne d. 25.
Co. 2. 14.
1. Cor. 14. 40.

secundum ordinem fiant. At quum in hominum moribus tanta in sit diuersitas, tanta in animis varietas, tanta in iudiciis ingeniiſque pugna: neque politica vlla fatis firma est, nisi certis legibus constituta: nec sine stata quadam forma seruari ritus quispian potest. Huc ergo quæ conducunt leges, tantum abest vt damnemus, vt his ablatis, dissolui suis neruis Ecclesiã, torãſque deformari ac dissipari cõtendamus. Neque enim haberi potest quod Paulus exigit, vt decenter omnia & ordine fiant: nisi additis obseruationibus, tanquam vinculis quibusdam, ordo ipse & decorum consistat. Id tantum semper in istis obseruationibus excipiendum est, ne aut ad salutem credantur necessariae, atque ita cõscientias religione obstringant: aut ad Dei cultum conferantur, atque ita in illis reponatur pietas.

In his autem
duo extrema
cauenda.

Ad hęc am-
plius si traditi-
ones Papistica
examinantur,
indecora &
inordinata ap-
parebunt.

Quid decori et
ordinis nomine
intelligat PAN-
tiu.

28 Habemus ergo optimam & fidelissimam notam quæ inter impias constituciones distinguat (quibus veram obscurari religionem & conscientias subuerti dictum est) & legitimas Ecclesiæ obseruationes: si his meminerimus alterum semper ex duobus esse propositum, aut vtrunque simul, vt in sacro fidelium cœtu decenter peragantur omnia, & qua conuenit dignitate: vt ipsa hominum communitas velut quibusdam humanitatis & moderationis vinculis in ordine retineatur. Vbi enim semel publicæ honestatis causa posita lex intelligitur, iam sublata est supersticio, in quam incidunt qui humanis inuentis Dei cultum meriuntur. Rursum vbi ad commune vsum spectare cognoscitur, euersa est falsa obligationis & necessitatis opinio, quæ ingentem terrorē cõscientiis iniiciebat, quum putarentur traditiones ad salutem necessariae. Siquidem hic nihil quæritur nisi vt communi officio alatur inter nos charitas. Sed operæpretium est clarius adhuc definire quid sub illo decoro quod Paulus commendat, quid item sub ordine comprehendatur. Ac decori quidem finis est, partim vt dum adhibentur ritus qui venerationem rebus sacris concilient, talibus adminiculis ad pietatem excitemur: partim etiam vt modestia & grauitas, quæ in omnibus honestis actionibus spectari debet, illic maximè eluceat. In ordine hoc primum est, vt qui præfunt, regulam ac legem bene regendi nouerint: plebs verò quæ regitur, ad obedientiam Dei rectamque disciplinam assueſcat. Deinde vt bene composito Ecclesiæ statu, paci & tranquillitati consulatur.

Decorum nulli
vt Papistica
ceremonias
Peri decori de-
scriptio.

Nullus ordo
in pompis Pa-
pisticis.

Vt in ordinis
exempla.
1. Cor. 11. 21,
& 5.

Christiani de-
cori exempla.

1. Cor. 14. 34.

Duo capita con-
stitutionum
Eccl.

Porro nullæ
constitutiones
eiusmodi sunt,
nisi quæ Dei
auctoritate
fundata, & ex
Scriptura de-
scriptæ sunt.

29 Decorum ergo non vocabimus in quo nihil præter inane oblectamentum inerit: quale exemplum videmus in illo theatro apparatu quo vtuntur Papistæ in suis sacris: vbi nihil quàm inutiles elegantiarum larua, & luxus sine fructu apparet. Sed illud nobis decorum erit, quod ita erit ad sacrorum mysteriorum reuerentiam aptum vt sit idoneum ad pietatem exercitium: vel saltem quod ad ornatum faciet actioni congruentem: neque id ipsum sine fructu: sed vt fideles admoneat quanta modestia, religione, obseruantia, sacra tractare debeant. Porro vt pietatis exercitia sint ceremonie, ad Christum rectam nos deducant necesse est. Similiter ordinem non constituemus in illis nugatoriis pompis quæ nihil habent præter euani dum splendorem, sed in ea compositione quæ omnem confusionem, barbariam, contumaciam, turbas omnes & dissidia tollat. Prioris generis exempla sunt apud Paulum, Vt ne prophana symposia cum sacra Domini Cœna cõmiscantur: Ne mulieres in publicum nisi velatæ procedant: & alia plurima in quotidiano vsu habemus: quale est. Quod flexis genibus nudoque capite oramus: Quod Domini Sacramenta non sordidè, sed cum aliqua dignitate administramus: Quod in sepeliendis mortuis quandam honestatem adhibemus, & quæ alia eodem pertinent. In altero genere sunt horum publicis precationibus, concionibus & mysticis actionibus destinata: in ipsis concionibus quies ac silentium, loca destinata, hymnorum concentus, dies celebrande Domini Cœnæ præfixi, quod Paulus vetat ne mulieres in Ecclesia doceant, & si qua sunt similia. In primis verò quæ disciplinam conseruant, vt catechesis, censura Ecclesiastica, excommunicatio, ieiunia, & quæ in eundem catalogum referri possunt. Ita omnes Ecclesiasticas constitutiones, quas pro sanctis & salutaribus recipimus, in duo capita referre licet: alteræ enim ad ritus & ceremonias, alteræ ad disciplinam & pacem respiciunt.

30 Sed quia hic periculum est ne ab vna parte pseudoepiscopi prætextum inde capiant ad impias suas & tyrannicas leges excusandas, ab altera sint quidam nimis meticolosi, qui superioribus malis admoniti, nullum quamlibet sanctis legibus locum relinquunt: hic testari operæpretium est, eas demum humanas constitutiones ne probare quæ & Dei auctoritate fundata, & ex Scriptura desumptæ, adeoque præfusa diuinæ sint. Exemplum sit in geniculatione quæ fit dum solemnes habentur precationes. Quæritur sitne huma-
na trad

na traditio, quam repudiare vel negligere cuius liceat. Dico sic esse humanam vt simul sit diuina. Dei est quatenus pars est decoris illius cuius cura & obseruatio nobis per Apostolum commendatur: hominum autem, quatenus specialiter designat quod in genere fuerat indicatum magis quàm expositum. Ab hoc vno exemplo æstimare licet quid de toto hoc genere sit sentiendum: nempe quia Dominus & totam veræ iustitiæ summam, & omnes cultus numinis sui partes, & quicquid ad salutem necessarium erat, facris suis oraculis tum fideliter complexus est, tum perspicuè enarravit: in his solus Magister est audiendus. Quia autem in externa disciplina & ceremoniis non voluit sigillatim præscribere quid sequi debeamus (quòd istud pendere à temporum conditione præuideret, neque iudicaret vnã seculis omnibus formam conuenire) confugere hinc oportet ad generales quas dedit regulas, vt ad eas exigantur quæcunque ad ordinem & decorum præcipi necessitas Ecclesiæ postulat. Postremò quia ideo nihil expressum tradidit quia nec ad salutem hæc necessaria sunt, & pro moribus vniuscuiusque gentis ac seculi variè accommodari debent ad Ecclesiæ ædificationem: prout Ecclesiæ utilitas requireret, tam vilitas mutare & abrogare quam nouas instituire conueniet. Fateor equidem, non temerè, nec subinde, nec leuibus de causis ad nouationem esse decurrendum. Sed quid noceat vel ædificet, charitas optimè iudicabit; quam si moderatricem esse patiemur, salua erunt omnia.

1. Cor. 14. 40.

Secundum genus diuina esse debent: licet quoad species humanitus ordinatae sint.

Optima verò istarum moderatrix charitas est, quæ Ecclesiæ adificationem respicit.

31 Iam verò Christiani populi officium est, quæ secundum hunc canonem fuerint instituta, libera quidem conscientia, nullaque superstitione, pia tamen & facili ad obseruandum propensione seruare, non contemptim habere, non supina negligetia præterire: tantum abest vt per factum & contumaciam violare aperte debeat. Qualis (in quies) in tanta obseruantia & cautione conscientia libertas esse poterit? Imò verò præclare constabit vbi reputabimus, non fixas esse & perpetuas sanctiones quibus astricti sumus, sed externa humanæ infirmitatis rudimenta: quibus tamen non indigemus omnes, tamen omnes vtimur: quia alij alijs ad fouendam inter nos charitatem mutuò sumus obnoxij. Hoc in exemplis superius positis recognoscere licet. Quid? an in mulieris carbaso sita religio est, vt nudo capite egredi sit nefas? An sanctum de eius silentio decretum, quod violari sine summo scelere non possit? An aliquid in genuflexione, in humando cadauere mysterium, quod præteriti sine piaculo non possit? Minimè. Nam si tali festinatione opus sit mulieri in iuuando proximo quæ velare caput non sinat, nihil delinquit si aperto capite accurrat. Et est vbi loqui non minus opportunum illi sit quàm alibi tacere. Stantem quoque orare qui morbo impeditus curuare genua nequit, nihil verat. Denique fatuus est maturè humare mortuum, quàm vbi linteum deest, vbi non adfuit qui deducant, expectare dum inhumatus putrefcat. Sed est nihilominus in istis rebus quod agendum aut cauendum mos regionis, instituta, ipsa denique humanitas & modestiæ regula dicet: vbi si imprudentia & obliuione quid erratum fuerit, nullum admissum crimen est: siu contemptu, improbanda est contumacia. Similiter dies ipsi qui sint, & horæ, quæ locorum structura, qui quo die canantur Psalmi, nihil interest. Verùm & certos dies & statas esse horas conueniet, & locum recipiendis omnibus idoneum, si qua seruandæ pacis ratio habetur. Nam quantarum rixarum semen futura sit earum rerum confusio, si prout cuique libitum sit, mutare liceat quæ ad communem statum pertinent? quando nunquam futurum est vt omnibus idem placeat, si res velut in medio positæ, singulorum arbitrio relictæ fuerint. Quòd si quis obstrepat & plus sapere hinc velit quàm oportet, viderit ipse qua morositate suam ratione Domino approbet. Nobis tamen istud Pauli satisfacere debet, nos contendendi morem non habere, neque Ecclesias Dei.

Ideo Christianorum est, eiusmodi constitutiones neque contemere, neque negligere, sed fideliter obseruare: idque libentè conscientia.

Exemplis, quæ frequenter occurrere possunt, hæc conclusio illustratur.

Regule obseruandæ.

Ratio.

1. Cor. 11. 16.

Ex altera parte cauendum. 1. ne vnquam irrepas aliquis error qui has constitutiones inquietet.

2. Aut superstitione, quæ pietatem aut charitatem offendas.

32 Porro summa diligentia incumbendum est nequis irrepas error, qui purum hunc vsum vel inficiat vel obscuret. Quod quidem obtinebitur si quæcunque erunt obseruationes manifestam utilitatem præ se ferant, si parcissimæ admittantur: potissimum verò si accedat fidelis Pastoris doctrina, quæ prauis opinionibus viam præcludat. Hæc autem cognitio facit vt sua cuique in his rebus omnibus libertas constet, & quandam nihilominus suæ quisque libertati necessitatem vltro imponat, quatenus aut illud quod diximus *de impietate*, aut charitatis ratio exiget. Deinde vt & in earum rerum obseruatione nulla superstitione versemur ipsi, nec morosè nimium ipsam ab alijs requiramus, ne potiore Dei cultum ceremoniarum multitudine æstimemus, ne Ecclesia Ecclesiam ob externæ disciplinæ varietatem contemnat. Postremò vt nullam hinc perpetuam legem

T nobis

3. An necessitas quedam, que liberatē Ecclesiæ solvere velit.

nobis statuentes, totum obseruationum vsu & finem ad Ecclesię ædificationem referamus: quæ postulante, non modò mutari aliquid, sed quicquid antè in vsu nobis obseruationum fuerit, inuerti nulla offensione feramus. Hoc enim ferre temporum rationem vt ritus quosdam, non impios alioqui nec indecoros, pro rei opportunitate abrogari conueniat, præsentī experimento est hæc ætas. Nam (quæ superiorum temporum cæcitas fuit & ignorantia) tam corrupta opinione tamque pertinaci studio antehac in ceremoniis hæserunt Ecclesię, vt vix satis repurgari à prodigijs superstitionibus queant, quin multæ ceremoniæ tollantur nec abs re olim fortè institutę, & nulla per se impietate notabiles.

CAPVT XI.

De Ecclesię iurisdictione, eiusque abusu, qualis cernitur in Papatu.

Caput x i. ad duas partes præcipuas commodè reuocari potest.

1. Iurisdictionis Ecclesiasticę necessitas, origo, descriptio, partes essentielles, nempe sacræ verbi ministerium, & excommunicationis disciplina perpetua, cuius scopus, vsus item ac abusus declaratur, sect. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. & 8.
2. Argumenta quæ Papistę proferunt in defensionem Pontificiæ tyrannidis, ius vtriusque gladij, imperatoriam pompam ac dignitatem, ditiones alienas, & immunitatem (quam vocant) usurpantis, refelluntur, a nona sectione ad finem capitis.

Absoluta translatione de potestate Ecclesiasticæ circa doctrinam & leges serenas, superest disputatio de eadem potestate quo ad iurisdictionem, quæ hoc capite & sequenti absolute iur. Huius autem iurisdictionis necessitas, origo, & descriptio pauca ostenduntur & probantur Apōstoli verbis.

Est tertia pars, & quidem in statu bene composito præcipua, Ecclesiasticę potestatis, quam in iurisdictione positam esse diximus. Tota autem Ecclesię iurisdictione pertinet ad morum disciplinam, de qua mox tractandum erit.

Quemadmodum enim nulla vrbs nullusve pagus sine magistratu & politia stare potest: sic Ecclesiā Dei (quod iam docui, sed nunc iterum cogor repetere) sua quadam spiritali politia indiget: quæ tamen à ciuili prorsus distincta est, eamque adeò nihil impedit aut imminuit, vt potius multum iuuet ac promoueat. Ista igitur iurisdictionis potestas nihil aliud erit in summa quàm ordo comparatus ad spiritalis politię obseruationem. In hunc finem fuerunt ab initio constituta in Ecclesiis iudicia quæ censuram de moribus agerent, animaduenterent in vitia, & exercendo clauium officio præfissent. Hunc ordinem designat Paulus in epistola ad Corinthios, quum gubernationes nominat. Item ad Romanos, quum dicit, Qui præest, in sollicitudine præsit. Non enim alloquitur magistratus (qui nulli tunc erant Christiani) sed eos qui ad spiritalē Ecclesię regimen erant adiuncti Pastoribus. Ad Timotheum quoque duplices facit Presbyteros: alios qui laborant in verbo, alios qui verbi prædicatione non funguntur, & tamen bene præsent. Hoc posteriore genere non dubium est quin eos intelligat qui ad inspectionem morum & totum clauium vsu constituti erant. Nam potestas hæc, de qua loquimur, tota pendet à clauibus quas Christus Ecclesię contulit, Matthæi decimo octauo capite: vbi iubet grauius publico nomine admoneri eos qui priuatas monitiones contempserint: quòd si in sua contumacia pergant, à societate fidelium abdicandos docet. Porro monitiones istæ & correctiones sine causæ cognitione fieri nequeunt. proinde opus est & iudicio & ordine aliquo. Quamobrem nisi velimus irritam facere clauium promissionem, & excommunicationem, solennes monitiones, & quicquid tale est de medio tollere: aliquam Ecclesię iurisdictionem demus necesse est. Obseruent lectores non agi illo loco de generali doctrinæ autoritate, sicuti Matthæi cap. 16, & Iohannis 21: sed ius synedrj in posterum transferri ad Christi gregem. Ad illum vsque diem Iudæis sua fuerat gubernandi ratio, quam in Ecclesia sua stabilit Christus quoad puram institutionem, atque in graui sanctione. Sic enim oportuit, quum Ecclesię ignobilis & contemptę iudicium à temerarijs & fastuosjs hominibus sperni alioqui posset. Ac ne lectores impediat quòd Christus iisdem verbis res aliquantulum inter se diuersas notat, hunc nodum soluere vtile erit. Duo igitur sunt loci qui de ligado & soluendo loquuntur. Alter est Matthæi decimo sexto, vbi Christus, postquam se claus regni cælorum Petro daturū promissit, continuo subiungit, Quodcunque ipse in terra ligauerit aut soluerit, ratum in cælo fore. Quibus verbis nihil aliud significat quàm alijs quæ habentur apud Iohannem, quum discipulos missurus ad prædicandum, postquam insufflauit in eos, Quorum, inquit, remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis, retenta erunt in cælo. Adferam interpretationem non argutam, non coactam, non detortam: sed germanam, fluentē, obuiam. Hoc de remittendis & retinendis peccatis mandatum & illa de ligado & soluendo

Vide initium c. 8.

1. Cor. 12. 28. Ro. 12. 3.

1. Tim. 7. 17.

Mat. 16. 19.

Ioh. 20. 23.

Pendet hæc iurisdictione à clauibus, Ecclesię concessis.

Clauium autem duplex est constructio.

Cum explicatio subiungitur, a duobus locis Euangelij scripturam de prompta.

Petro

Petro facta promissio non aliò debent referri quam ad verbi ministerium, quod dum Apostolis committebat Dominus, simul & hoc soluendi ligandique munere ipsos instruebat. Quæ enim est summa Euangelij, nisi quòd omnes serui peccati & mortis solui- mur ac liberamur per redemptionem quæ est in Christo Iesu? qui verò Christum liberatorem ac redemptorem non suscipiunt nec agnoscunt, eos æternis vinculis damnatos addictosque esse? Hanc legatione quum Apostolis suis in omnes nationes perferendam traderet Dominus, vt suam esse & a se profectam approbaret, hoc præclaro testimonio eam honorauit: idque in eximiam confirmationem tum Apostolorum ipsorum, tum eorum quoque omnium ad quos peruentura erat. Referebat vt Apostoli constantem ac solidam suæ prædicationis certitudinem haberent: quam non modo infinitis laboribus, curis, molestiis, periculis obituri erant, sed suo demum sanguine obsignaturi. Ipsam, inquam, vt scirent non vanam esse nec inanem, sed potentia plenam ac virtutis: referebat vt in tanta anxietate & rerum difficultate tantisque discrimibus, Dei se negotium agere persuasi essent: vt toto mundo aduersante & repugnante, Deum pro se stare cognoscerent: vt Christum doctrinæ suæ authorem, aspectu in terra presentem non habentes, ipsum esse in cælo intelligerent, ad firmandam eius quam sibi tradiderat doctrinæ veritatem. Oportebat rursum & auditoribus certissimè testificatum esse, illam Euangelij doctrinam Apostolorum esse sermonem, sed Dei ipsius: non vocem in terra natam, sed è cælo delapsam. Non enim in hominis potestate hæc esse possunt, peccatorum remissio, promissio vitæ æternæ, salutis nuntium. Testificatus est ergo Christus nihil in Euangelij prædicatione Apostolorum esse præter ministerium: se esse qui per eorum ora, velut per organa, loqueretur omnia & promitteret. Itaque peccatorum remissionem quam annuntiarent, veram esse Dei promissionem: damnationem quam pronuntiarent, certum esse Dei iudicium. Hæc autem testificatio seculis omnibus data est, firmâque manet, quæ certiores omnes securosque reddat, Euangelij verbum, à quocunque tandem homine prædicetur, ipsissimam esse Dei sententiam, apud summum tribunal promulgatam, in libro vitæ scriptam, in cælo ratam, firmam, ac fixam. Habemus, potestatem clauium esse simpliciter in illis locis Euangelij prædicationem: nec tam potestatem esse quàm ministerium, si ad homines respicimus. Non enim hominibus hanc potestatem propriè Christus dedit, sed verbo suo, cuius homines ministros fecit.

Matth. 16.17

Præter prædicationem ministerium verbi est: non ad dispensationem de Ecclesiastica infractione non est referenda.

Est enim prædicationis & ministerium, non infractionis.

Matth. 18.17

2 Alter, quem de ligandi & soluendi potestate extare diximus, locus Matthæi 18. habetur. vbi ait Christus, Si frater aliquis Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo: quæcunque solueritis, soluta erunt. Hic locus non omnino est priori similis, sed paulo in diuersam partem intelligendus est. Non autem sic diuersos facio vt non multam habeant inter se affinitatem. Hoc primum vbi que simile est, quòd vtraque est generalis sententia, eadem semper ligandi & soluendi potestas (nempe per verbum Dei) idem mandatum, eadem promissio. Eo autem differunt, quòd prior locus peculiariter de prædicatione est qua verbi ministri funguntur: hic ad disciplinam excommunicationis pertinet, quæ Ecclesiæ permessa est. Ligat autem Ecclesia quem excommunicat: non quòd in perpetuam ruinam ac desperationem coniciat, sed quia eius vitæ ac mores damnat, ac, nisi resipuerit, iam eum suæ damnationis admonet. Solut quem in communionem recipit: quia velut participem eum facit vnitatis quam habet in Christo Iesu. Nequis ergo cõtumaciter Ecclesiæ iudicium contemnat, aut parui faciat se fidelium suffragiis damnatum: testatur Dominus tale fidelium iudicium non aliud esse quàm sententiæ suæ promulgationem, ratumque haberi in cælis quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Dei, quo peruersos damnent: habent verbum, quo resipientes in gratiam recipiant. Errare autem non possunt, nec à Dei iudicio dissentire, quia non nisi ex Lege Dei iudicant, quæ non incerta est aut terrena opinio, sed sancta Dei voluntas, & celeste oraculum. ex istis duobus locis, quos vt breuiter, ita & familiariter & verè enarrasse mihi videor, furiosus illi, nullo discrimine, prout sua vertigine feruntur, nunc confessionem, nunc excommunicationem, nunc iurisdictione, nunc ius condendi leges, nunc indulgentias statuere conantur. Priorem verò ad astruendum Romanæ sedis primatum allegant. ita norunt clauis suas quibus visum est aptare feris & ostiis: vt dicas tota vita eos artem fabrilem exercuisse.

Alter pars, que pertinet ad disciplinam excommunicationis, ca est de qua hoc caput agit.

Quislibet necesse fundamens.

Quislibet esse debeat.

Duplicis usus clauium abusus in Papatu.

3 Nam quòd nonnulli omnia illa temporaria fuisse imaginantur: quum magistratus à religionis nostræ professione alieni adhuc forent: in eo falluntur, quòd non ani-

Temporibus illi nulla excommunicatione.

*est perpetua. unde sequitur
• ut falli qui co-
nstituant illi
locum non esse
vbi Christiani
sunt: magistratu-
tus.
vbi nullo ci-
uilibus & Eccle-
siasticis pote-
statis, exemplo
illustrata, que
iurisdictionis
Ecclesia neces-
sitatem aperit.*

*Exceptio.
Responso 1.*

2.

3.

madvertunt quantum sit discrimen & qualis dissimilitudo Ecclesiasticæ & ciuilibus pote-
statis. Neque enim ius gladij habet Ecclesia quo puniat vel coerceat, non imperium vt
cogat, non carcerem, non pœnas alias quæ solent infligi à magistratu. Deinde non hoc
agit vt qui peccauit, inuitus plectatur: sed vt voluntaria castigacione pœnitentiam pro-
fiteatur. Est igitur longè diuersa ratio: quia nec quicquam sibi sumit Ecclesia quod sit
proprius magistratus, neque hoc efficere potest magistratus quod ab Ecclesia peragitur.
Exemplo fier hoc facilius. Inebriatus est aliquis: in vrbe bene constituta, pœna erit
carcer. scortatus est: aut similis, aut potius maior. Ita erit satisfactum & legibus, & magi-
stratu, & externo iudicio. At fieri poterit vt nullam det pœnitentiæ significacionem,
quin potius vt obmurmuret vel fremat. An illic cessabit Ecclesia? At recipi ad Cœnam
tales nequeunt quin fiat & Christo & sacræ eius institutioni iniuria. Et hoc postulat ra-
tio, vt qui Ecclesiam offendit malo exemplo, solenni pœnitentiæ declaratione offendiculum,
quod excitauit, tollat. Ratio quam adducunt illi qui contrà sentiunt, nimis est tri-
gida. Mandabat, inquit, Christus has partes Ecclesiæ, quum non esset magistratus qui
exereretur. Sed accidit sæpenumero vt sit negligentior magistratus: imò nonnunquam
fortè vt sit ipsemet castigandus: quod & Theodosio Cæsari contigit. Adhęc tantundem
dici poterit de toto ferè verbi ministerio. Nunc ergo secundum eos desinant reprehen-
dere Pastores manifesta flagitia: desinant obiurgare, arguere, increpare. Sunt enim Chri-
stiani magistratus, qui legibus & gladio debent hæc corrigere. At quemadmodum magi-
stratus, puniendo, & manu coerendo, purgare debet Ecclesiam offendiculum: ita verbi
minister vicissim subleuare debet magistratum, ne tam multi peccent. Sic coniunctæ
debent esse operæ vt altera sit adiumento alteri, non impedimento.

*Cõfirmatio pro
xime præce-
tis affirmatis,
excommunica-
tionis distictio-
nem esse pœpe-
nam.*

4 Et sanè si quis propius expendat Christi verba facillè perspiciet, statum & perpetuum
Ecclesiæ ordinem, non temporarium illic describi. Neq; enim consentaneum est, vt qui
monitionibus nostris obtemperare noluerit, eos ad magistratum deferamus. quod tam-
en necesse foret si in vicem Ecclesiæ ille succederet. Quid ista promissio, an vnus anni
dicenda erit, vel paucorum, Amen, amen dico vobis: quicquid ligaueritis in terra: Præ-
terea Christus nihil hic nouum instituit: sed consuetudinem in veteri gentis suæ Eccle-
sia semper obseruatam, sequutus est: quo significauit, non posse carere Ecclesiam spiri-
tualis iurisdictione, quæ ab initio fuisset. Atque id omnium temporum consensu fuit con-
firmatum. Neque enim vbi cœperunt Imperatores & magistratus Christo nomen dare,
protinus abrogata est spiritualis iurisdictione: sed ita duntaxat ordinata nequid ciuili dero-
garet, aut cum ea confunderetur. Et meritò. non enim magistratus, si pius est, eximere se
volet communem filiorum Dei subiectione, cuius non postrema pars est, Ecclesiæ ex ver-
bo Dei iudicanti se subiicere: tantum abest vt iudicium illud tollere debeat. Quid enim
honorificentius (inquit Ambrosius) quam vt Ecclesiæ filius dicatur Imperator? Impera-
tor enim bonus, intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est. Quare illi qui vt magistratum
ornent, Ecclesiam spoliant hac potestate, non modò falsa interpretatione corrumpunt
Christi sententiam, sed sanctos omnes Episcopos, qui tam multi à tempore Apostolorum
extiterunt, non leuiter damnant, quòd honorem officiumq; magistratus falso præ-
textu sibi vsurpauerint.

*Et sub Impera-
toribus & ma-
gistratibus, Chri-
stianis fuisse
ordinatum.*

*Epist. 32. ad
Valentianum.*

*Quis scopus et
vniuersalis
iurisdictionis, in ve-
teris Ecclesiæ.*

1. Cor. 6. 4.

*1. A iure gladii
prorsus se-
parata fuit
hæc spiritualis
potestas.*

3. Cor. 10. 4.

5 Sed hoc quoq; ex aduerso operæpretium est videre, quis fuerit olim verus vsus Ec-
clesiasticæ iurisdictionis, & quantus abusus obrepserit: vt sciamus quid abrogandum sit,
& quid ex antiquitate restituendū, si volumus, euerso regno Antichristi, verum Christi
regnum iterum erigere. Primum hic scopus est, vt scandalis obuiam eatur: quòd siquid
scandali exortum sit, aboleatur. In vsu duo sunt consideranda: Vt à iure gladii prorsus se-
paretur hæc spiritualis potestas: deinde ne vnus arbitrio, sed per legitimum consensum
administretur. Vtrunq; in puriore Ecclesia obseruatum fuit. Neq; enim vel multis, vel
carceribus, vel aliis ciuilibus pœnis potestatem suam exercuerunt sancti Episcopi: sed solo
Domini verbo, vt decebat, vsi sunt. Seuerissima enim Ecclesiæ vindicta, & quasi vltimū
fulmen, est excommunicatio, quæ non nisi in necessitate adhibetur. Illa porrò nec vim,
nec manum desiderat, sed verbi Dei potentia contenta est. Deniq; veteris Ecclesiæ iurisdictionis nihil aliud fuit quam practica (vt ita loquar) declaratio eius quod docet Paulus
de spirituali Pastorum potestate. Data est, inquit, nobis potestas, qua demoliamur muni-
tiones, qua humiliemus omnem altitudinē quæ se extollit aduersus cognitionem Dei,
qua subigamus omnem cogitationem, & captiuam ducamus in obedientiam Christi, in

prompta

promptu verò habemus vindictam aduersus omnem inobedientiam. Quemadmodum hoc sit prædicatione doctrinæ Christi: ita, ne doctrina sit ludibrio, secundum id ipsum quod docetur iudicari debent qui se profitentur fidei domesticos. Id porro fieri nequit nisi vnà cum ministerio coniunctum sit ius vocandi eos qui priuatim monendi sunt, vel acrius corrigendi, ius etiam arcendi eos à Cœnæ communione qui recipi sine tanti mysterij profanatione nequeunt. Itaque dum alibi negat non esse nostrum extraneos iudicare, filios Ecclesiæ censuris subiicit quæ eorum vitia castigant, ac tunc viguisse iudicia innuit à quibus nemo fidelium esset immunis.

1. Cor. 5. 12.

Epist. 14.
lib. 3. & e-
iusd. lib.
epist. 19.
& alibi.
Epist. 10.
lib. 3.

6 Eiusmodi verò potestas (vt proposuimus) non penes vnum erat, vt pro sua libidine quiduis ageret: sed penes confessum Seniorum, qui erat in Ecclesia quod in vrbe est Senatus. Cyprianus, quem meminit per quos suo tempore exerceretur, adiungere solet totum clerum Episcopo. Sed alibi quoque demonstrat, sic præfuisse clerum ipsum vt plebs interim à cognitione non excluderetur. sic enim scribit, Ab initio Episcopatus mei statui sine cleri concilio, & plebis consensu, nihil agere. Verum hæc erat communis & visitata ratio, vt per senatum Presbyterorum Ecclesiæ iurisdictioni exerceretur: quorum duo (vt dixi) erant genera. Alij enim ad docendum erant ordinati, alij morum censoros duntaxat erant. Paulatim degenerauit hoc institutum à suo primordio: vt iam Ambrosij seculo soli clerici in iudicijs Ecclesiasticis essent cognitores. Quod ipse conqueritur his verbis, Synagoga vetus, inquit, & postea Ecclesia Seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur: quod qua negligentia obsoleuerit nescio, nisi fortè doctorum desidia, vel magis superbia: dum soli volunt aliquid videri. Videmus quantopere sanctus vir indiget aliquid de meliore statu concidisse: quum tamen adhuc illis staret ordo saltem tolerabilis. Quid igitur si has deformes ruinas intueretur quæ nullum propè veltigium referunt vetusti ædificij? qua deploratione vteretur? Principiò contra ius & fas, quod Ecclesiæ datum erat, sibi vni vendicauit Episcopus. Perinde enim est ac si Senatu expulso Consul imperium solus occuparet. Atqui, vt est reliquis honore superior, ita in ipso collegio plus est autoritatis quàm in vno homine. Fuit igitur facinus nimis improbum, quod vnus homo, translata ad se communi potestate, & tyrannicæ libidini patefecit aditum, & Ecclesiæ quod suum erat eripuit, & concessum à Christi Spiritu ordinatum superffit & abdicauit.

2. Non vnus
arbitrio, sed
per legimum
confessum ad-
ministraba-
nt.

Sed paulatim
sublata est:
Primum enim
soli clerici tra-
suerunt in iura
Ecclesiastica.

Deinde Episco-
pi ad se vnus
traxit quod to-
tu Ecclesiæ da-
tum erat.

In 5. cap.
1. ad Ti-
moch.

7 Verum (vt aliud malum semper ex alio nascitur) Episcopi velut rem sua cura indignam fastidientes, ad alios ablegarunt. Inde creati Officiales, qui locum illi sustinerent: nondum dico quale genus hominum, hoc tantum dico, nihil differre à profanis iudicibus. Et tamen spiritualem iurisdictionem adhuc vocant, vbi non nisi de rebus terrenis litigatur. Vt nihil sit aliud mali, forum litigiosum qua fronte vocare audent iudicium Ecclesiæ: At illic sunt monitiones, est excommunicatio. Scilicet ita cum Deo iudicatur. Debet pauperculus aliquis pecuniam? Citatur. si comparet, damnatur. Damnatus nisi satisfaciatur, monetur: à monitione secunda gradus fit ad excommunicationem. si non comparet, monetur vt se sistat iudicio. si moram facit, monetur, & mox excommunicatur. Quæso, quid omnino simile vel cum instituto Christi, vel cum more prisco, vel cum ratione Ecclesiastica? At sit etiam illic de vitiiis censura. Nempe scortationes, lasciuias, ebrietates & eius generis flagitia non tantum tolerant, sed tacita quodammodo approbatione fouent ac confirmant: neque id in plebe modò, sed in ipsi quoque clericis. Ex multis paucos ad se vocant, vel ne videantur nimis socordes in conuiuendo, vel vt pecuniam emulgeant. Taceo prædas, rapinas, peculatus, sacrilegia, quæ inde colliguntur. Taceo quales vt plurimum deligantur ad hoc munus. Hoc satis superque est, quod quum iurisdictionem suam spiritualem iactant Romanenses, ostendere promptum est institutæ a Christo rationi nihil esse magis contrarium: cum prisca verò consuetudine nihilo plus habere similitudinis quàm tenebras cum luce.

Tandem Episcopi quod sibi solis vendicauerant, ad alios, quos Officiales vocant, ablegarunt, et spiritualem iurisdictionem in profana iudicia conuerterunt.

Exempli, quæ
impium hanc
de Ecclesiæ
tradunt.

8 Tamen si non omnia diximus quæ huc adferri poterant, & ea quoque ipsa quæ diximus, paucis perstricta sunt: sic tamen debellatum esse confido vt nihil iam sit cur quisquam ambigat, spiritualem potestatem, qua Papa cum toto suo regno superbit, impiam esse contra Dei verbum ac iniustam in eius populum tyrannidem, Ac spiritualis quidem potestatis nomine tum audaciam cõplector in fabricandis nouis doctrinis, quibus miseram plebem à germana verbi Dei puritate auerterunt, tum iniquas traditiones quibus ipsam illaquearunt, tum pseudoecclesiasticam iurisdictionem, quam per suffraganeos &

Repetitio eorū
quæ ab inuio
cap. 8. hucus-
que dicta sunt.

*Summa est
Christum re-
bisse verba sui
monitos & ci-
uili dominatio
ne ac terreno
imperio arce-
re.*

officiales exercent. Nam si Christo regnum inter nos permittimus, fieri nō potest quin totum istud dominationis genus ex templo prosternatur ac corruat. Ius autē gladij quod sibi quoque tribuunt, quia in conscientias non exercetur, tractare præsentis negotij non est. Qua tamen etiam in parte animaduertere operæpretium est, sui semper esse similes: nihil scilicet minus quàm quod haberi volunt, Ecclesiæ pastores. Nec peculiaria hominum vitia, sed commune totius ordinis scelus, adeoque ipsam ordinis pestem arguo: quando mutilus ille fore creditur, nisi opulentia & superbis titulis spectabilis fuerit. Si hac de re Christi auctoritatem quærimus, non dubium quin verbi sui ministros à ciuili dominatione ac terreno imperio arceri voluerit, quom diceret, Reges Gentium dominantur illis: vos autem non sic. Significat enim non modò pastoris officium distinctum esse ab officio principis: sed res esse magis separatas quàm vt in vno hominem coire queant. Nam quòd Moses vtrunque simul sustinuit, primùm raro id miraculo factum est: deinde fuit temporarium, donec res melius componerentur, Vbi autem certa forma à Domino præscribitur, ciuili gubernatio ei relinquitur: sacerdotium iubetur fratri resignare. & meritò, est enim supra naturam vt vnus homo vtrique oneri sufficiat. idq; fuit seculis omnibus diligēter in Ecclesia obseruatum. Nec quisquam extitit Episcoporum, quandiu durauit vera aliqua Ecclesiæ facies, qui de vsurpando iure gladij cogitaret: vt istud esset vulgare prouerbum Ambrosij ætate, Imperatores magis sacerdotium optasse quàm imperium Sacerdotes. Erat enim in omnium mentibus infixum quod postea dicit, Ad Imperatorem pertinere palatia, ad Sacerdotem Ecclesias.

*Mat. 20. 25.
Luc. 22. 25.*

Exo. 18. 16.

9 Posteaquam verò excogitata fuit ratio qua Episcopi titulum, honorē, opes sui muneris tenerent sine onere ac sollicitudine: ne otiosi prorsus relinquerentur, ius illis gladij datum est, vel potius ipsi sibi vsurparunt. Hanc impudentiam quo tandem prætextu defendent? An iudiciorum cognitionibus, ciuitatūque & prouinciarum administrationibus sese inuoluere, & occupationes à se tam alienas laxissimè amplecti, id Episcoporum erat: quibus tantum in suo munere operæ ac negotij est, vt si illic toti assiduique sint, nec vllis auocamentis distrahantur, vix tamen sufficere queant. At verò, qua sunt peruicacia, iactare non dubitant, sic pro dignitate florere gloriam regni Christi, nec se interim nimium abstrahi à vocationis suæ partibus. Quantum ad prius illud attinet, si hoc decorum est sacri muneris ornamentum, eò fastigij euectos esse vt summis quibusque monarchis sint formidabiles: est cur cum Christo expostulent, à quo grauius eo modo lesus est eorum honor. Quid enim contumeliosius, eorum quidem opinione, dici poterat istis verbis? Reges Gentium & Principes dominantur illis: vos autem non sic. Nec tamen duriolem legem seruis suis imponit quàm ipse primus sibi tulit ac recepit. Quis me (inquit) iudicem constituit aut diuisorem inter vos? Videmus iudicandi munus simpliciter à se reiicere, quod nō faceret si res esset suo muneri cōsentanea. In ordinem cui se Dominus subiecit, non patientur serui se cogi? Alterum vellem tam experimento probarent quàm dicitare facile est. Atqui quom Apostolis visum non fuerit, derelicto Dei sermone, ministrare mensis: ex eo quia doceri nolunt, conuincuntur, non eiusdem esse & bonum Episcopum præstare & bonum Principem. Nam si illi qui pro donorum quibus præditi erant amplitudine, pluribus longè & grauioribus curis sufficere poterant quàm vlli post eos nati homines, confessi sunt tamen se verbi & mensarum ministerio incumbere simul non posse quin oneri succumberent: quomodo isti præ Apostolis nihili homunciones possent eorum industriam centuplo superare? Id quidem tentare impudentissimæ nimiumque audacis confidentiæ fuit. Sed tamen factum videmus. quo successu, palam est. neque enim aliter euenire poterat quàm vt deserta sua functione in aliena castra commigrarent.

*Refert hoc
homil. de ba-
siliic. traden-
dis.*

*Papillarum
acceptioes.*

*1. Hæc pompâ
& tollitur &
flore gloria
Christi.*

*2. Se non ab-
strahi a voca-
tionis suæ par-
tibus.*

*Ad 1. resp.
Mat. 20. 25.
Luc. 22. 25.
Luc. 12. 14.*

*A. 6. 2.
Ad 2. resp. 10.*

10 Nec dubium quin ex tenuibus initiis paulatim tantos progressus fecerint. Neque enim primo passu hucusque poterant conscendere: sed nunc vastitate & obliquis artibus sese clanculum extulerunt, ita vt nemo futurum prospiceret, donec factum esset: nunc per occasionem, terrore & minis extorserunt à Principibus aliquod potentiæ suæ aucta-ritate: nunc quom viderent Principes ad largiendum non difficiles, stulta & inconsiderata eorum facilitate sunt abusi. Olim pij, si quid controuersie inciderat, vt litigandi necessitatē effugerent, Episcopo mandabant arbitrium: quòd de eius integritate non dubitabant. Talibus arbitrijs sepe implicabantur veteres Episcopi, quod ipsis quidem summo- perere displicebat (quemadmodum alicubi testatur Augustinus) sed ne partes ad contem-
tiosum

*Munus tyranni-
dum iniit &
progressus, vbi
etiam ostendit-
ur quibus
gradibus huc-
vsque tandem
conscenderint.*

*Primum gra-
uissimum suum.*

tiosum iudicium profilirent, hanc molestiam inuiti obibant. Isti ex voluntariis a bitriis, quæ profus a forenti strepitu abhorrebant, fecerunt ordinariam iurisdictionem. Quum ^{Secundus, ambrosius.} vrbes ac regiones aliquanto post tempore variis difficultatibus premerentur, ad Episcoporum patrocinium se contrulerunt, vt ipsorum fide protegerentur: isti miro artificio ex patronis dominos se fecerunt. Quin violentis factionibus bonam partem occuparint negari non potest. Qui verò Episcopis iurisdictionem sponte contulerunt Principes, variis ad id studiis impulsu sunt. Verum vt aliquam pietatis speciem habuerit ipsorum indulgentia, non optimè tamen hac præpostera sua largitate consuluerunt Ecclesiæ commodis, cuius antiquam veramque disciplinam sic corruerunt: imò, vt verè dicam, penitus aboleuerunt. Qui verò tali Principum bonitate abusi sunt in suum commodum Episcopi, hoc vno specimine edito, satis superque testati sunt, se minime esse Episcopos. Nam si quam scintillam habuissent Apostolici Spiritus, respondissent proculdubio ex ore Pauli, Arma militiæ nostræ non carnalia, sed spiritualia sunt. Verum cæca cupiditate rapti, & se & posteros & Ecclesiam perdidit.

11 Tandem Romanus Pontifex mediocribus satrapiis non contentus, regnis primam, deinde imperio quoque manum iniecit. Atque vt possessionem mero latrocinio occupatam, qualicumque colore retineat, nunc iure diuino se habere gloriatur, nunc Constantini donationem, nunc alium titulum præterdit. Primum cum Bernardo respondeat, Esto vt alia quacunq; ratione hoc sibi vendicat, non tamen Apostolico iure. Neque enim Petrus quod non habuit dare potuit: sed dedit successoribus quod habebat, sollicitudinem Ecclesiarum. Quum verò dicat Dominus ac Magister, se nõ esse constitutum inter duos iudicem, non debet seruo ac discipulo indignum videri si non iudicet vniuersos. Loquitur autem Bernardus de iudiciis ciuilibus: subiungit enim, Ergo in criminibus, non in possessionibus potestas vestra: quoniam propter illa, non propter has accepistis claus regni cælorum. Quenam tibi videretur maior dignitas, dimittendi peccata, an prædia diuidendi? Nulla comparatio. Habent hæc infima & terrena iudices suos, Reges & Principes terræ. Quid fines alienos inuaditis? &c. Item, Factus es superior (Eugenium Papam alloquitur) ad quid? Non enim ad dominandum, opinor. Nos igitur, vt multum sentiamus de nobis, meminerimus impositum ministerium, non dominium datum. Disce sarculo tibi opus esse, non scepro, vt opus facias Prophetæ. Item, Planus est, Apostolis interdicitur dominatus. I ergo tu, & tibi vsurpare aude aut dominans Apostolatam, aut Apostolicus dominatus. Et continuo pòst, Forma Apostolica hæc est, dominatio interdicitur: indicitur ministratio. Hæc quum ab homine sic dicta sint vt ipsam veritatem loqui omnibus palam sit, imò quum sine vllis verbis res ipsa pateat: nihil tamen puduit Romanum Pontificem in Concilio Arelatenfî decernere, supremum ius vtriusque gladij sibi competere iure diuino.

12 Quantum ad Constantini donationem pertinet, qui mediocriter in illorum temporum historiis versati sunt, non opus habent doceri quàm sit hoc non modò fabulosum, sed etiam ridiculum. Sed vt omittamus historias, vnus Gregorius huius rei & idoneus & locupletissimus est testis. Nam quories de Imperatore loquitur, serenissimum dominum vocat: & se indignum eius seruum. Item alibi, Sacerdotibus autem non ex terrena potestate dominus noster citius indignetur: sed excellenti consideratione, propter eum cuius serui sunt, eis ita dominetur vt etiam debitam reuerentiam impendat. Videmus vt in subiectione communi velit haberi tanquam vnus è populo. Non enim alterius cuiuspiam, sed suam illic causam agit. Alibi, In omnipotenti Deo confido quòd longam piis dominis vitam tribuet, & nos sub manu vestra secundum suam misericordiam disponet. Neque hæc ideo adduxi quòd mihi propositum sit hanc de Constantini donatione quæstionem penitus excutere: sed tantum vt obiter videant lectores quàm pueriliter mentiantur Romanenses, quum terrenum imperium suo Pontifici asserere conantur. Quo fœdior Augustini Steuchi impudentia fuit, qui in causâ tam deplorata operam suam & linguam Romano Pontifici venditare ausus est. Valla quod homini docto & acris ingenij difficile non erat, validè refutauerat fabulam illam. Neque tamen (vt homo parum in rebus Ecclesiasticis exercitatus) omnia dixerat quæ ad rem factura erant. Irrumpit Steuchus, ac putidas nenas spargit ad clamarem lucem obruendam. Et certè nõ minus frigidè domini sui causam agit quàm si faceret quispiam, idem se agere simulâs, Valla suffragaretur: sed digna est causa scilicet cui tales patronos mercede

Antamè ius vtriusque gladij Papa sibi tribuit.

Præterea donationem scismaticam Constantini allegans, vt suam tyrannidem stabiliret.

Cuius donationis penitus de regitur.

Epist. lib. 2. Epist. 20. li. 3. Epist. 61. li. 2. Epist. 31. li. 4. Epist. 24. li. 4.

1. Cor. 18. 4.

Postremus, iniquitatem, misericordiam, & Antiochum, sicut regnum, & imperio in manus inueniens.

Terminus, violentia. Quærens, hypocrisis.

Quintus, non pietas.

Lib. 2. cõsider. 2.

Luc. 12. 14.

Lib. de cõsider. 2.

cede redimat Papa: æquè autem digni conductitij rabulæ quos spes lucri frustretur, sicuti Eugubino contigit.

*Quo tempore,
& qua ratio-
ne ad eam im-
peratoriam di-
punitate Rom.
Pontifices per-
uenerint.*

*Hildebrandus,
homo impurus
& nequissimus
& auidius Papi-
sticæ archie-
scia.*

13 Cæterum si quis tempus requirat ex quo commentitium hoc imperium cœpit emergere, nondum elapsi sunt anni quingenti quum in subiectione Principum adhuc manebat Pontifices, nec Pontifex sine Imperatoris autoritate creabatur. Huius ordinis nouandi occasione præbuit Gregorio septimo Imperator Henrichus, eius nominis quartus, homo leuis & temerarius, nullius consilij, magnæ audaciæ, & vitæ dissolutæ. Nam quum Episcopatus totius Germaniæ haberet in aula sua partim venales, partim prædæ expositos, Hildebrandus, qui lacesitus ab eo fuerat, plausibilem prætextum arripuit quo se vindicaret. Quia autem videbatur bonam & piam causam agere, multorum fauore adiuuabatur. Et erat alioqui Henrichus, propter insolentiorè administrandi rationem, peritæque Principum exofus. Tandem Hildebrandus, qui se Gregorium septimum vocabat, vt erat homo impurus & nequam, animi sui malitiam prodidit. quæ causa fuit vt à multis qui cum eo conspirauerant, destitueretur. Hoc tamen profecit vt impune liceret successoribus non modò iugum excutere, sed Imperatores quoque obnoxios sibi facere. Huc accessit quòd multi deinde fuerunt Imperatores Henricho similiore quàm Iulio Cæsari: quos subigere non fuit difficile, quum domi rerum omnium securi & ignaui desideret, vbi maximè opus erat Pontificum cupiditatem virtute & legitimis modis reprimere. Videmus quo colore prætexta sit egregia illa donatio Constantini qua imperium Occidentale Papa traditum sibi fingit.

*Quibus arti-
bus vrhem Ro-
mam & alie-
nas ditones
inuasere.*

*Habetur lib.
4. Regulæ. c.
88.*

*Quam illos de-
deat ratio ra-
paciim.*

14 Interea temporis non cessarunt Pontifices, nunc fraude, nunc perfidia, nunc armis, in alienas ditones inuadere: vrhem quoque ipsam, quæ tunc libera erat, ante annos centum circiter & triginta in potestatem suam redegerunt: donec in eam potentiam venerunt quam hodie obtinent: & pro qua vel retinenda vel augenda Christianum orbem ita ducentis annis (cœperat enim antequam sibi raperent vrbs dominatum) turbant vt propemodum perdidissent. Olim quum sub Gregorio bonorum Ecclesiasticorum custodes manum iniicerent prædiis quæ censabant Ecclesiæ esse, ac fiscali more titulos imprimerent in signum vendicationis, Gregorius coacto Episcoporum concilio, grauiter in morem illum profanum inuectus, rogauit annon pro anathemate haberent clericum qui sua sponte inscriptione tituli possessionem aliquam occupare tentaret: similiter Episcopum, qui id vel fieri præciperet, vel suo iniussu factum non plecterent. Omnes pronuntiarunt, Anathema. Si tituli inscriptione fundum vindicare, faciunus est anathemate dignum in Clerico: vbi totos ducentos annos nihil aliud meditantur Pontifices quàm prælia, sanguinis effusionem, exercituum interitus, vrbiu direptiones, aliarum excidia, gentium clades, vastationes regnorum, tantummodo vt alienis dominiis manum iniiciant: quæ talibus exemplis puniendis sufficere possunt anathemata: Certè nihil eos minus quærere quàm Christi gloriam minimè obscurum est. Nam si in vniuersum quicquid habent secularis potestatis spontè resignent, nullum gloriæ Dei, nullum sanæ doctrinæ, nullum Ecclesiasticæ salutis periculum vertitur. sed vna dominandi cupiditate cæci ac præcipites feruntur: quia nihil saluum esse putant nisi cum austeritate (vt Propheta ait) & cum potentia imperent.

Ezech. 34. 4.

*Immunitas au-
tom, quam vr-
na vendicant,
veribus Epi-
scopis ignota
est.*

*Refertur lib.
1. Theodori.
cap. 20. lib. 4.
Theodori.
cap. 8.*

*Et cumque can-
sas fidei vel
quæcumque ad
Episcopos Pro-
prie spectant,
ab irregularibus
piscopibus no-*

15 Iurisdictioni annexa est immunitas quam sibi sumunt Clerici Romanenses. Rem enim indignam esse putant si in causis personalibus coram ciuili iudice respondeant: atque in eo positam esse arbitrantur Ecclesiæ tum libertatem tum dignitatem, si communibus iudiciis ac legibus eximantur. Atqui veteres Episcopi, qui aliàs in asserendo Ecclesiæ iure rigidissimi erant, nihil lædi se ac suum ordinem iudicant si subiicerentur. Pij quoque Imperatores, nullo reclamante, ad sua tribunalia, quoties opus erat, Clericos semper vocarunt. Sic enim loquitur Constantinus in Epistola ad Nicomedenses, Si quis Episcoporum inconsultè tumultuatus sit, ministri Dei, hoc est, mea executione, illus audacia coercebitur. Et Valentianus, Boni Episcopi potentia Imperatoris non obloquuntur: sed sincère, & Dei magni Regis mandata custodiunt, & nostris legibus parent. Hoc sine vlla controouersia tunc erat omnibus persuasum. Ecclesiasticæ quidem causæ ad Episcopale iudicium referebantur. Quemadmodum si quis Clericus nihil in leges deliquisset, Canonibus tantum reus agebatur: non citabatur ad commune tribunal: sed Episcopum habebat in ea causa iudicem. Similiter si fidei quæstio agitabatur, aut quæ ad Ecclesiam propriè pertineret, cognitio deferebatur Ecclesiæ. Sic intelligendum

Epist. 32. dum est quod scribit Ambrosius ad Valentinianum: Augustę memorię pater tuus non modo sermone respondit, sed legibus quoque sanxit, in causa fidei eum iudicare debere qui nec munere sit impar, nec iure dissimilis. Item, Si Scripturas aut vetera exempla intuemur, quis est qui abnuat, in causa fidei, in causa (inquam) fidei episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores de episcopis iudicare? Item: Venisset, Imperator, ad confessorium tuum, si me vel episcopi, vel populus ire passus foret: dicentes, causam fidei in ecclesia coram populo debere tractari. Contendit quidem spirituales causam, hoc est, religionis, ad civile forum non esse trahendam ubi profana controuersia agitantur. Merito in hac re eius constantiam laudant omnes. Et tamen in bona causa eò usque progreditur, vt si ad vim & manum ventum fuerit, cessurum se dicat. Volens, inquit, locum mihi commissum non deseram: coactus repugnare non noui, arma enim nostra preces sunt & lachrymę. Obseruemus singularem sancti hominis moderatorem ac prudentiam cum animi magnitudine fiduciaque coniunctam. Iustina Imperatoris mater, quia in partes Arrianorum pertrahere eum non poterat, expellere ab ecclesia gubernatione moliebatur. Atque id futurum erat si in palatium ad causam dicendam vocatus venisset. Negat igitur Imperatorem idoneum esse cognitorem tantę controuersię. Id quod & illius temporis necessitas postulabat, & ipsa etiam perpetua rei natura. Moriendum enim sibi potius iudicabat quam vt tale exemplum ad posterum, se consentiente, transmitteretur: & tamen si vis asseratur, de resistendo non cogitat. Negat enim id episcopale esse, fidem & ecclesię ius armis tueri. Ceterum in aliis causis quiduis se facere paratum ostendit quod iusserit Imperator. Si tributum petit, non negamus, inquit: agri ecclesię tributum soluunt. Si agros petit, potestatem habet vendicandi: nemo nostrum interuenit. In eum modum loquitur & Gregorius, Serenissimi, inquit, domini animum non ignoro, quod se in causis Sacerdotalibus miscere non solet: ne nostris in aliquo peccatis grauetur. Non generaliter à Sacerdotibus iudicandis excludit Imperatorem: sed certas causas esse dicit quas ecclesiastico iudicio relinquere debeat.

pater tuus non modo sermone respondit, sed legibus quoque sanxit, in causa fidei eum iudicare debere

Homel. de basilic. tradendis.

Primum Episcopum vni, non dicitur, fortissimè, & contra iustitiam & primum, pontificis immunitati ex aduerso repugnans.

Lib. 3. epist. 20.

16 Atque adeò hac ipsa exceptione nihil aliud quesierunt sancti viri, quàm ne Principes minus religiosi tyrannica violentia & libidine ecclesiam in suo munere peragendo impedirent. Neque enim improbabant si quando suam authoritatem interponerent Principes in rebus ecclesiasticis, modò conseruando ecclesię ordini, non turbando, disciplinęque stabilindę, non dissoluendę, hoc fieret. Nam quum ecclesia cogendi non habeat potestatem, neque expetere debeat (de civili coercionem loquor) piorum Regum ac Principum partes sunt, legibus, edictis, iudiciis religionem sustinere. Hac ratione, quum Mauricius Imperator episcopis quibusdam mandasset vt vicinos collegas à Barbaris expulsos susciperent: eam iussionem confirmat Gregorius, hortaturque ipsos vt pareant. Ipse verò ab eodem admonitus vt cum Iohanne episcopo Constantinopolitano rediret in gratiam, rationem quidem reddit cur non debeat culpari: non tamen fori secularis immunitatem iactat, quin potius se obsequentem fore promittit, quoad licebit per conscientiam: & simul hoc dicit fecisse Mauricium quod religiosum Principem deceret, quum talia Sacerdotibus præceperat.

Quid constantia sua quærebant veteres Episcopi.

Lib. 1. epist. 43. Lib. 4. epist. 32, & 34. Lib. 7. epist. 39.

CAPVT XII.

De Ecclesię disciplina, cuius præcipuus vsus in censuris & excommunicatione.

Constat duabus præcipuis partibus hoc caput.

1. Prima pars discipline Ecclesiasticę, plebem respiciens, & communis dicta, duas partes obtinet: quarum prior pendet à potestate clauium, de qua sect. 1. vsque ad 14. posterior in indicendis ieiuniis & oratione consistit, de qua sect. 14. vsque ad 22.
2. Altera pars eiusdem discipline, ad clerum pertinens, explicatur à 22. sectione vsque ad finem capitis.

Disciplina Ecclesię, cuius tractationem in hunc vsque locum distulimus, paucis expedienda est: vt aliquando ad reliqua transeamus. Ea autem maxima ex parte à potestate clauium & spiritali iurisdictione pendet. Quod vt facilius intelligatur, diuidamus Ecclesiam in duos ordines præcipuos: clerum scilicet & plebem. Clericos appello vsitato nomine qui publico ministerio in Ecclesia funguntur. Loquimur primùm de communi disciplina, cui subesse omnes debent: deinde veniemus ad clerum, qui præter illam communem, suam propriam habet. Sed quia nonnulli, in odium discip

Prima pars prior pars, de potestate clauium, scilicet de communi Ecclesię disciplina.

medio castigari conuenit. neque enim satis est si is qui edito mali exempli facinore, gra-
uiter Ecclesiam læsit, verbis tantum castigetur: sed priuari ad tempus Cœnæ commu-
nitione debet, donec resipiscentiæ suæ fidem fecerit. Neque enim Paulus in Corinthium
verborum modo obiurgatione utitur, sed ab Ecclesia eliminat, reprehenditque Corin-
thios quòd tandiu eum tulissent. Hanc rationem tenuit vetus ac melior Ecclesia, quum
vigeret legitima gubernatio. Siquis enim flagitium aliquod perpetrauerat vnde exor-
tum esset offendiculum, primum à sacræ Cœnæ participatione abstinere, deinde & cor-
am Deo sese humiliare, & coram Ecclesia pœnitentiam testari iuebatur. Erant autem
solennes ritus qui iniungi lapsis solebant, vt essent pœnitentiæ indicia. Vbi sic de-
fundus erat vt satisfactum Ecclesiæ foret, tum per manuum impositionem recipiebatur
in gratiam, quæ receptio sæpius à Cypriano pax vocatur, qui etiam eiusmodi ritum
breuiter describit. Pœnitentiam, inquit, agunt iusto tempore: deinde ad exomologe-
sin veniunt, & per manuum impositionem Episcopi & cleri ius cõmunionis accipiunt.
Quanquam sic præerat reconciliationi Episcopus cum suo clero, vt simul plebis con-
sensum requireret: quem admodum alibi tradit.

Epist. 2. lib. 2.
Epist. 4. lib. 3.
& eiusdem
lib. epist. 20.

Nemo ab hac
disciplina, ne
princeps qui-
dem, exem-
dit.

7 Hac disciplina aded nemo eximebatur, vt principes quoque vnâ cum plebeiis se
ad eam ferendam subiicerent. Et meritò: quum Christi esse constaret, cui omnia Re-
gum scepra & diademata submitti æquum est. Sic Theodosius, quum ab Ambrosio
ob eadem Thesalonicae perpetrata iure communionis priuatus esset, strauit omne
quo circumdatus erat in signe regum: defleuit in Ecclesia publicè peccatum suum, quod
aliorum fraude obrepserat: gemitu & lachrymis orauit veniam. Neque enim dedecori
id sibi esse debent iudicare magni reges, si coram Christo Rege regum suppliciter se
prosternant, nec illis displicere debet quòd per Ecclesiam iudicentur. Nam quum in
aula sua nihil ferè audiant præter meras assentationes, plusquam necessarium illis est
per os Sacerdotum à Domino corripri. Quin potius optare debent ne sibi Sacerdotes
parcant, quo parcat Dominus. Hoc loco prætereo per quos exercenda isthæc iurisdic-
tio sit: quia alibi dictum est. Hoc tantum addo, illam esse legitimam in excommuni-
canda homine progressionem, quam demonstrat Paulus, si non soli Seniores seorsum
id faciant, sed conscia & approbante Ecclesia: in eum scilicet modum vt plebis multitu-
do non regat actionem, sed obseruet vt testis & custos, nequid per libidinem à paucis
geratur. Tota verò actionis series, præter nominis Dei inuocationem, eam grauitatem
habere debet quæ Christi præsentiam præ se ferat: vt dubium non sit quin ipse suo iudicio
præsideat.

A quibus, &
qua ser. e. actio-
nis exerceri de-
beat.

Quo animi af-
fectu tractum-
da.

2. Cor. 2. 7.

Ratio, à sine
cognitione.

8 Hoc tamen præteriri non debet, talem seueritatem decere Ecclesiam quæ cum
spiritu mansuetudinis coniuncta sit. Semper enim diligenter cauendum est, quemad-
modum præcipit Paulus, ne absorbeatür à tristitia is in quem animaduertitur. sic enim
ex remedio fieret exitium. Verum ex sine melius sumi poterit moderationis regula.
nam quum hoc in excommunicatione quæretur vt ad pœnitentiam perducatur peccator,
& mala exempla tollantur è medio, ne vel malè audiat Christi nomen, vel ad imi-
tationem alij prouocentur, hæc si intuebimur, licebit facillè iudicare quousque progre-
di & vbi desinere debeat seueritas. Ergo vbi pœnitentiæ suæ testimonium Ecclesiæ dat
peccator, & hoc testimonio scandalum, quantum in se est, obliterat: nequaquam vltra
urgendus est. quòd si vrgetur, modum iam excedit rigor. Qua in parte excusari nullo
modo potest immodica veterum austeritas, quæ & prorsus à Domini præscripto dissi-
debat, & erat mirum in modum periculosa. Nam quum peccatori pœnitentiam solen-
nem & priuationem à sacra communionem nunc in septem, nunc in quatuor, nunc in tres
annos, nunc in totam vitam indicerent: quid inde sequi potuit nisi vel magna hypo-
cristis, vel maxima desperation? Similiter quòd nemo qui iterum lapsus esset, ad secundam
pœnitentiam admitteretur, sed vsque ad finem vitæ eiiceretur ab Ecclesia, id nec vtile
erat, nec rationi consentaneum. Quicumque igitur sano iudicio rem æstimabit, deside-
rabit hic eorum prudentiam. Quanquam publicum hic potius morem improbo quàm
eos omnes accuso qui eo vsi sunt, quorum nonnullis displicuisse certum est: sed ideo fe-
rebant quia non poterant corrigere. Certè Cyprianus declarat quàm non sponte fue-
rit tam rigidus. Patientia (inquit) & facilitas & humanitas nostra venientibus præsto
est. Opto omnes in Ecclesiam regredi: opto omnes commilitones nostros intra Christi
castra & Dei Patris domicilia concludi. Remitto omnia, multa dissimulo: studio & voto
collig

Qua in parte
quidam ex ve-
teribus nimis
rigidi fuerunt.

More recepto
magis quon-
proprio con-
silio.

Ad Corne-
lium epist. 3.
lib. 1.

Ambros.
lib. 1. epist.
3. in orat.
habita in
funere
Theodos.

colligenda fraternitatis, etiam quæ in Deum commissa sunt, non pleno iudicio examinò: delictis plusquam oportet remittendis penè ipse delinquo: amplector prompta & plena dilectione cum penitentia reuertentes, peccatum suum satisfactione humili & simplici contentes. Chrysolomus aliquanto durior, sic tamen loquitur, Si Deus tam benignus est, ut quid Sacerdos eius austerus vult videri? Scimus præterea qua facilitate vsus sit Augustinus erga Donatistas, ut non dubitauerit in Episcopatum recipere qui a schismate redierant, idque statim post resipiscentiam. Verùm quia contraria ratio inuulnerat, coacti sunt proprio iudicio cedere ut eam sequerentur.

Cypriano, Chrysolomus, & Augustinus, testibus.

9 Quemadmodum autem in toto Ecclesiæ corpore hæc mansuetudo requiritur, ut clementer nec vsque ad summum rigorem animaduertat in lapsos, sed potius, secundum Pauli præceptum, charitatem in eos confirmet: ita pro se quisque priuatus ad hanc clementiam & humanitatem attemperare se debet. Non ergo nostrum est, tales qui ab Ecclesiâ sunt expulsi expungere ex electorum numero, aut desperare quasi iam perditos. Alienos quidem ab Ecclesiâ iudicare fas est, & proinde à Christo: sed pro eo tempore quo in diuortio manent. Quòd si tum quoque maiorem perniciæ quàm humanitatis speciem præferunt, eos tamen iudicio Domini commendamus, meliora de iis in posterum sperantes quàm videmus in præsens: nec propterea desinamus pro iis Deum precari. Et (ut verbo vno complectar) non personam ipsam, quæ in manu atque arbitrio Dei solius est, in mortem addicamus: sed tantùm qualia sint cuiusque opera æstimemus ex Lege Domini. Quam regulam dum sequimur, stamus potius diuino iudicio quam nostrum proferimus. Plus licentiæ ne nobis in iudicando arrogemus, nisi volumus Dei virtutem limitare, ac misericordiæ eius legem dicere: cui quoties visum est, pessimi in optimos mutantur, alieni inferuntur, extranei cooptantur in Ecclesiâ. Idque Dominus agit ut sic hominum opinionem eludat, & temeritatem retundat: quæ nisi coerceatur, sibi iudicandi ius supra quàm decet vsurpare audet.

Non tantum Ecclesiæ vniversa, sed singula quoque membra ad eam moderationem se accommodare debent: ne ex disciplina ad carnificinam dilabamur.

Math. 18. 18.

10 Nam quòd promittit Christus ligatum in cælo fore quod sui in terra ligauerint, ligandi vim ad Ecclesiæ censuram limitat: qua non coniciuntur in perpetuam ruinam ac damnationem qui excommunicantur, sed vitam morèsq; suos damnari audientes, suæ etiam ipsorum perpetuæ damnationis, nisi resipuerint, certi fiunt. Siquidem hoc differt ab anathemate excommunicatio, quòd illud, adempta omni venia, hominem deuouet & addicit æterno exitio: hæc in mores magis vindicat atque animaduertit. Et quanquam plectit etiam ipsa hominem: sic tamen plectit ut futuræ suæ damnationis ipsum præmonendo, in salutem reuocet. Quod si obtineatur, parata est reconciliatio & in communionem restitutio. Anathematis porrò aut perquam rarus aut nullus omnino vsus est. Proinde tamen si familiaris versari aut interiori consuetudinem habere cum excommunicatis non liceat per Ecclesiasticam disciplinam: debemus tamen contendere, quibus possumus modis, ut ad meliorem frugem conuersi, in societatem ac vnitatem Ecclesiæ se recipiant. Quemadmodum Apostolus quoque docet, Nolite (inquit) existimare quasi inimicos, sed corripite ut fratres. Hæc humanitas nisi tam priuatim quàm communiter feruetur, periculum est ne ex disciplina mox delabamur ad carnificinam.

Nec aliò trahi potest quod de ligatione & solutione Christus promittit.

Anathematis rarus aut nullus omnino vsus.

2. Thess. 3. 15.

11 Hoc quoque ad disciplinæ moderationem in primis requiritur quod Augustinus contra Donatistas disputat, ne vel priuati homines, si viderint minus diligenter à seniorum Concilio vitia corrigi, discessionem propterea continuò ab Ecclesiâ faciant: aut ipsi Pastores, si nequeant ex animi sui voto omnia repurgare quæ correctione indigent, ideo abiiciant ministerium, vel inusitata asperitate totam Ecclesiâ perturbent. Est enim verisimile quod scribit, Nempe quisquis vel quod potest, arguendo corrigit: vel quod corrigere non potest, saluo pacis vinculo excludit: vel quod saluo pacis vinculo excludere non potest, æquitate improbat, firmitate supportat: hunc à maledictione liberat ac solutum esse. Rationem alibi reddit, quia omnis pia ratio, & modus Ecclesiasticæ disciplinæ, vnitatem Spiritus in vinculo pacis intueri semper debet: quod Apostolus sufferendo nos inuicè præcipit custodiri: & quo non custodito, vindictæ medicina non tantum superuacua, sed etiam perniciosa esse incipit: ideoq; medicina esse desinit. Hæc (inquit) qui diligenter cogitat, nec in conseruatione vnitatis negligit disciplinæ seueritatè, nec intemperie correctionis disrumpit vinculum societatis. Fatetur quidem nõ Pastores modo debere in hanc partè incumbere nequid in Ecclesiâ vitij reman-

Nimia quoque inuosit: tam in priuatis quàm in publicis canenda est.

Lib. 2. contra Parm. cap. 1.

Lib. 3. cap. 5.

Cap. 1.

Cap. 1.

neat, sed vnicuique eodem enitendum pro sua virili: nec dissimulat, cum qui malos monere, arguere, corrigere negligit, etiam si iis non faueat, nec cum iis peccet, reum esse coram Domino: quod si talem gerit personam ut etiam à Sacramento participatione possit separare, & non facit, iam non alieno peccare, sed suo. Tantum id fieri vult adhibita prudentia quam Dominus quoque requirit, ne dum eradicantur zizania, frumenta lædantur. Inde colligit ex Cypriano, Misericorditer igitur corripiat homo quod potest: quod autem non potest, patienter ferat, & cum dilectione gemat atque luceat.

Matt. 13. 29.

In quibus par-
tem Donatista
pro se me pecca-
trant.
Cap. 1.

Et nostro scie-
to Anabaptis-
tas, qui ab An-
gustino in Pa-
triarcho suo
vnum personam vi-
uis coloribus
distinguntur.

2. Cor. II. 14.

12. Hoc autem dicit propter Donatistarum morositatem, qui quum cernerent in Ecclesiis vitia quæ verbis quidem reprehenderent Episcopi, sed excommunicatione non plecterent, (quia non putabant se hac vna quicquam profecturos) in Episcopos atrociter inuehebantur tanquam disciplinæ proditores: & à Christi grege, impio scismate se diuidebant. Qualiter hodie faciunt Anabaptistæ, qui dum nullum cœtum Christi esse agnoscunt nisi Angelica perfectione omni ex parte conspicuum, sub prætextu sui zeli quicquid est ædificationis subuertunt. Tales (inquit Augustinus) non odio iniquitatis alienæ, sed studio suarum contentionum, infirmas plebes iactantia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant: superbia tumidi, peruicacia vesani, calumniis infidiosus, seditionibus turbulenti, ne luce veritatis carere eos pateat, vmbra rigidæ seueritatis obtundunt: & quæ in Scripturis salua dilectionis sinceritate, & custodita pacis vnitatem, ad corrigenda fraterna vitia moderatiori curatione fieri iubentur, ad facilegium schismatis & occasionem præcisionis vsurpant. Ita se transfiguratur Satan in Angelum lucis, dum per occasionem quasi iustæ seueritatis crudelem sæuitiam persuadet, nihil aliud appetens nisi ut corrumpat atque dirumpat vinculum pacis & vnitatis: quo firmo inter Christianos vires eius omnes inualidæ fiunt ad nocendum, mulcipulæ infidiarum comminuntur, & consilia euerfionis euanescent.

Porro moderati-

o hic tyro-
nium maxi-
mo adhibenda
est, quum non
ratione paucos,
sed ipsam mul-
titudinem in-
uase peccanti
contagio.

Augustino re-
ste.Cap. 2. lib. 3.
cetera Parm.

1. Cor. 5. 7.

Ephes. 4. 2.

13. Vnum istud præcipue commendat, si contagio peccandi multitudinem inuaserit, vniuersæ disciplinæ seueram misericordiam esse necessariam. Nam & consilia (inquit) separationis inania sunt, ac perniciofa, ac sacrilega: quia impia atque superba fiunt: & plus perturbant infirmos bonos quam corrigant animos malos. Ac quod aliis ibi præcipitur, ipse quoque fideliter sequutus est. Nam Aurelio Episcopo Carthaginensi scribens, conuenit ebrietatem impune grassari in Africa, quæ adeo grauiter in Scripturis damnatur: suadetque ut coacto Episcoporum Concilio remedium adhibeatur. Subiungit deinde, Non asperè, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur: magis docendo quam iubendo, magis monendo quam minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium. Seueritas autem exercenda est in peccata paucorum. Neque tamen intelligit conueniendum propterea aut tacendum Episcopis, quod feruenter punire publica flagitia nequeant: quemadmodum ipse postea exponit. Sed corrigendi modum ita vult temperari, ut quoad licet sanitatem potius quam exitium corpori afferat. Atque ideo sic tandem concludit, Quamobrem & illud præceptum Apostoli nullo modo negligendum est, de malis segregandis, quum sine periculo violandæ pacis fieri potest: quia nec aliter fieri voluit: & istud quoque seruandum est, ut sufferentes inuicem studeamus seruare vnitatem in Spiritu in vinculo pacis.

Epist. 64.

Altera pars cõ-
munis discipli-
nae, ieiunia, so-
lemnes supplica-
tiones, & alia
sancta exerci-
tia respiciens.

Filii Dei
seuis sub-
iugis sub-
iugata.

Ad quos vsus
vniuersa.

14. Reliqua pars disciplinæ, quæ clauium potestate propriè non continetur, in eo est ut pro temporum necessitate plebem exhortent Pastores vel ad ieiunia vel ad solennes supplicationes, vel ad alia humilitatis, penitentia, ac fidei exercitia: quorum nec tempus nec modus nec forma præscribitur verbo Dei, sed in Ecclesiæ iudicio relinquuntur. Huius quoque partis obseruatio, sicuti est vtilis, ita veteri Ecclesiæ ab ipsis vsque Apostolis semper fuit vtitata. Quanquam ne ipsi quidem Apostoli primi fuerunt authores, sed exemplum sumpserunt ex Lege & Prophetis. Videmus enim illic quoties graue aliquod incidebat negotium, cõuocatum fuisse plebem, supplicationes indicatas, indictum ieiunium. Id ergo sequuti sunt Apostoli quod & populo Dei nouum non erat, & vtile fore præuidebant. Similis est ratio de aliis exercitiis quibus plebs, vel ad officium excitari, vel in officio ac obedientia contineri potest. Exempla passim extant in Sacris historiis, quæ non opus est colligere. Sic in summa habendum est: quoties de religione incidit controuersia quam vel Synodo, vel Ecclesiastico iudicio finire oportet, quoties de eligendo Ministro agitur, quoties denique tractatur res aliqua difficilis ac magni momen-
ti: rursus

ri: rursum quum apparent iudicia iræ Domini, vt sunt pestilentia, & bellum & fames, hoc sanctum esse, & sæculis omnibus salutare institutum, vt Pastores ad publicum ieiunium & extraordinarias preces plebem horrentur. Siquis testimonia quæ ex Veteri testamento adduci possunt, non recipiat, quasi Christianæ Ecclesiæ minus conueniant, constat Apostolos quoque sic fecisse. Tamen si de precibus vix puro reperietur aliquis qui moueat quæstionem. De ieiunio ergo dicamus non nihil: quia plurimi dum non intelligunt quid utilitatis habeat, non ad eò necessarium esse iudicant: alij etiam vt supernacuum, profus reiiciunt: & vsu eius non bene cognito, facilis est in superstitionem lapsus.

De ieiunio solus.

Huius tres fines.

Primus priuato ieiunio magis conuenit. Secundus & tertius.

Publicum ieiunium cum oratione coniunctum indicere solet: Pastores, quoties de re aliqua magna Deo supplicandum est.

Luc. 2. 37.

Nehem. 1. 4.

1. Cor. 7. 5.

Ibidem 3.

Itæ, quoties publica aliqua calamitas grassari incipit.

Exempla sibi lege. Ioel. 2. 15.

15 Sanctum ac legitimum ieiunium tres habet fines. Eo enim vtimur, vel ad macerandam ac subigendam carnem, ne lasciuia, vel vt ad preces ac sanctas meditationes melius simus comparati, vel vt testimonium sit nostræ coram Deo humiliationis, dum volumus reatum nostrum coram ipso confiteri. Primus finis, non ita sæpe locum habet in publico ieiunio: quòd non vna est omnibus corporis constitutio, non vna valetudo. priuato itaque ieiunio magis conuenit. Secundus, vtriusque communis est. tam enim vniuersa Ecclesia eiusmodi præparatione ad preces opus habet, quam priuatum fidelium vnusquisque. Tertius quoque similiter. Fiet enim interdum vt bello, vel peste, vel calamitate aliqua gentem vnã percutiat Deus. In hac communi ferula ream se tora plebs faciat oportet, ac reatum profiteatur. Siquem verò priuatum feriat manus Domini, id ipsum faciat vel solus vel cum sua familia. Id quidem præcipuè situm est in animi effectu. Sedenim vbi animus afficitur vt debet, fieri vix potest quin erumpat in externam testificationem: idque tum maximè si in communem ædificationem cedit, vt omnes simul peccatum suum palam confitendo, laudem iustitiæ Deo reddant, & se mutuo singuli exemplo suo cohortentur.

16 Vnde ieiunium, vt est signum humiliationis, frequentiore vsum habet in publico, quàm inter homines priuatos: vt cunq; sit commune, vt dictum est. Quod ergo ad disciplinam, de qua nunc tractamus, pertinet: quoties de re aliqua magna Deo supplicandum est, ieiunium vnã cum oratione indicere expediret. Sic quum Paulo & Barnabæ manus imponunt Antiocheni, quo eorum ministerium, quod tanti momenti erat, melius Deo cõmendent, orationi ieiunium coniungunt. Sic ambo ipsi postea quum ministros præficerent Ecclesiis, soliti sunt orare cum ieiunio. In genere hoc ieiunij non aliud spectarunt nisi vt redderentur alacriores & magis expediti ad precandum. Hoc certè experimur, ventre pleno mentem non ita esse in Deum erectam, vt & serio ardentique affectu ferri in precationem, & in ea perseverare possit. Sic intelligèdum est quod refert Lucas de Anna, eam seruasse Domino ieiuniis & obsecrationibus. Neque enim cultum Dei reponit in ieiunio: sed significat sanctam mulierem se hoc modo exercuisse ad precandi assiduitatè. Tale fuit ieiunium Nehemie, quum intentiore studio Deum pro liberatione populi sui precaretur. Hanc ob causam dicit Paulus fideles rectè facere si ad tempus abstineant à thoro coniugali, vt liberius vacent orationi & ieiunio: vbi ieiunium precationi vice adminiculi coniungens, nullius per se momenti esse admonet nisi quatenus refertur in hunc finem. Deinde quum præcipiat eo loco coniugibus, vt alij alijs mutuam beneuolentiam reddant, clarum est non de quotidianis precibus eum loqui, sed quæ attentionem magis seriam exigunt.

17 Rursum si grassari incipit vel pestilentia, vel bellum, aut si qua clades imminere aliàs regioni ac populo videtur: Pastorum tunc quoque officium est hortari ad ieiunium Ecclesiã, quo suppliciter iram Domini deprecetur. Se enim ad vltionem apparari & quodammodo armari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Qualiter igitur promissa barba, impexo capillo, pulla veste, suppliciter se olim demittere rei solebant ad conciliandam iudicis misericordiam: ita nos, quum rei agimus coram Dei tribunali, eius severitatem miserabili habitu deprecari, tum eius gloriæ interest ac publice ædificationis, tum nobis quoq; ipsis vtile est ac salutare. Atque id quidem vñtatum fuisse in populo Israelitico, ex verbis Ioelis colligere promptum est. nam quum iubet cani tuba, conuocari cõtũ, iudici ieiunium, & ea que sequuntur, loquitur vt de rebus communi consuetudine receptis. Paulo antè dixerat, de flagitijs populi cõstitutam esse quæstionem, ac iam imminere iudicij diem nuntiauerat, reosque citauerat ad dicendam causam. deinde vociferatur vt properent ad faccum & cinerem, ad fletum & ieiunium:

Act. 13. 3.

Ibidè 14. 23.

hoc est, vt externis quoque testificationibus se coram Domino prosternant. Cinis quidem & saccus illis fortè temporibus magis conueniebant: sed conuocatio & fletus & ieiunium, & quæ sunt his similia, non dubium quin ad nostram quoque ætatem similiter pertineant, quoties ita rerum nostrarum conditio postulat. Nam quum sanctum sit exercitium cum ad humiliandos homines, tum ad humilitatem confitendam: cur eo minus vtamur quàm veteres in simili necessitate? Legimus ieiunasse in signum mœstitiæ non modo Israeliticam Ecclesiam, verbo Dei formatam ac constitutam, sed Niniuitas quoque, qui nihil doctrinæ præter vnicam Ionæ prædicationem habebant. Quid causæ est igitur cur non idem agamus? At externa est ceremonia, quæ finem in Christo vnâ cum aliis accepit. Imò hodièque optimum fidelibus adminiculum est (vt semper fuit) & vtilis admonitio, ad seipos excitandos, ne sua nimia securitate & socordia Deum magis ac magis prouocent, dum eius flagellis castigantur. Proinde Christus, quum Apostolos suos excusaret quòd non ieiunent, non dicit abrogatum esse ieiunium: sed calamitosi temporibus ipsum destinat, & coniungit cum luctu. Veniet, inquit, tempus, quum auferetur ab illis sponsus.

1. Sam. 7. 6. &
31-35.
2. Reg. 1. 12.

Ionæ 3. 5.

Matth. 9. 15.
Luc. 5. 34.

*Ieiunium in
vitiis præci-
pue fit a
tempore, cibo-
rum qualita-
te, & parsimo-
nia.*

18 Ne quis autem error sit in nomine: definiamus quid sit ieiunium. non enim simpliciter continentiam ac parsimoniam in victu hïc intelligimus, sed quiddam aliud. Piorum quidem vita frugalitate & sobrietate temperata esse debet, vt quendam ieiunij speciem, quoad fieri potest, toto suo decursu præ se ferat. Sed est præterea ieiunium aliud temporale, quum aliquid ex consuetâ viuendi ratione retrahimus: vel ad diem vnum, vel ad certum tempus, & nobis continentiam indicimus in victu ordinaria illa arctiorem ac feueriorem. Hoc in tribus situm est, in tempore, in ciborum qualitate, & parsimonia. Tempus dico, vt ieiuni defungamur iis actionibus quarum causa instituitur ieiunium. Quemadmodum, exempli causa, si ob solennem precationem quis ieiunet, vt eò impransus accedat. Qualitas in eo fita est vt absint omnes lautitiæ, ac plebeis vilioribusque cibis contenti, palatum delicatis non irremus. Quantitatis ratio in hoc est, vt parcis ac leuius solito vescamur: tantum ad necessitatem, non etiam ad voluptatem.

*Ne quid verò
superstitio
obrepat, vna
sunt inculcan-
da.*

Ioel. 2. 13.
1. Sim' cida esse
coram, non ve-
stimenta.

Iesai. 3. 5.

*2. Cauendum
ne pro opere
meritorio, aut
spese diuini
cultus censetur.*

Li. 2. De mo-
rib. Manich.
cap. 13. & lib.
30. cõtra Fau-
stum.
3. Abstinen-
tiam illam non
immodicè ex-
tollere.

19 At verò semper in primis cauendum nequid obrepat superstitionis, quemadmodum antehac magno Ecclesiæ malo accidit. Multo enim fatius fuerit nullum profus esse ieiuniorum vltum quàm diligenter obseruari, & interim corruptum esse falsis perniciosisque opinionibus, ad quas mundus subinde delabitur, nisi summa fide ac prudentia obtinam eant Pastores. Primum est vt semper vrgeant quod docet Ioel, scindèda esse corda, non vestimenta: hoc est, admoneant plebem, non magni per se æstimari à Deo ieiunium nisi adsit interior cordis affectus, vera peccati & suipius displicentia, vera humiliatio, verusque dolor ex timore Dei. Imò ieiunium non aliam ab causam vtile esse nisi quòd istis accedit velut inferius adminiculum. Nihil enim magis execratur Deus quàm dum homines signa & externam speciem pro cordis innocentia obiciendo, fucum sibi facere conantur. Itaque in hanc hypocrisim feuerissimè inuehitur Iesaias, quòd Iudæi satis factum Deo putarent vbi ieiunauerant duntaxat, vtunque impietatem & impuras cogitationes in animo fouerent. Nunquid tale est (inquit) ieiunium quod Dominus elegit? & quæ sequuntur. Non igitur inutilis modò ac superuacua fatigatio est hypocritarum ieiunium, sed maxima abominatio. Alterum malum huic affine summo opere cauendum est, ne pro opere meritorio aut specie diuini cultus censatur. Nam quum sit res per se media, nec quicquam habeat momèti nisi propter eos fines in quos respicere debet, perniciosissima superstitio est, confundere cum operibus à Deo mandatis, & per se necessariis non alio respectu. Tale fuit olim delirium Manichæorum: quos dum refellit Augustinus, satis clarè docet, ieiunium non nisi ab iis quos dixi finibus æstimandum, nec Deo aliter probari nisi eò referatur. Tertius error non adeò quidem impius, periculosus tamen: tanquam vnum ex præcipuis officiis morosius ac rigidius exigere, ac immodicis encomiis sic extollere vt homines se aliquid eximium fecisse putent quum ieiunauerint. Qua in parte nõ in totum excusare audeo veteres quin & superstitionis quædam semina iecerint, & occasionem præbuerint tyrannidi quæ postea exorta est. Occurrant quidem interdum sanæ ac prudentes de ieiunio sententiæ: sed postea occurrunt subinde immodicæ ieiunij laudes, quæ ipsum inter præcipuas virtutes extollunt.

Mar. 4.2.

20 Et tunc passim inualuerat superstitionosa quadragesimæ observatio: quia & vulgus eximium aliquod obsequium Deo se in ea præstare existimabat, & Pastores eam commendabant pro sancta Christi imitatione: quum planum sit non ideo ieiunasse Christum vt alius exemplum præscriberet, sed vt Euangelij prædicationem sic auspican- do, non humanam doctrinam esse, sed e cælo profectam re ipsa comprobaret. Ac mi- rum est tam crassam hallucinationem hominibus acuti iudicij obrepere potuisse: quæ tot actam claris rationibus refellitur. Non enim sepius ieiunat Christus (quod fieri o- portuit si anniuersarij ieiunij legem tradere vellent) sed semel tantum, quum se ad Euan- gelij promulgationem accingit. Nec ieiunat humano more, vt par erat si homines ad imitationem prouocare veller: sed magis exemplum designat quo in sui potius admi- rationem omnes rapiat quàm ad æmulandi studium excitet. Denique non alia est istius ieiunij ratio quàm eius quo defunctus erat Moses, quum Legem e manu Domini acci- peret. Nam quum illud in Mose editum esset miraculum ad stabilendam Legis autho- ritatem, non debuit in Christo prætermitti: ne Legi Euangelium cedere videretur. At- qui ab eo tempore nemini vnquam venit in mentem, prætextu imitationis Moysis, ta- lem ieiunij formam in populo Israelitico erigere. Nec villos ex sanctis Prophetis ac Pa- tribus id sequutus est, quum tamen ad omnes pias exercitationes satis animi ac zeli ha- berent. Nam quod de Elia habetur, cum sine cibo & potu quadraginta dies transegit, non aliò pertinere quàm vt populus agnosceret eum excitatum esse Legem vindicem, à qua vulgò propè totus desciuera. Fuit igitur mera κακοζήλια & superstitionis plena, quòd titulo ac colore imitationis Christi, ieiunium ornabant. Quanquam in modo iei- unij mira tunc erat diuersitas, vt refert Cassiodorus ex Socrate, historiæ suæ libro nono. Romani enim (inquit) non nisi tres habebant septimanas: sed illis continuum erat ieiunium, excepto die Dominico & Sabbato. Illyrici & Græci sex: alij septem: sed ieiunium per interualla. Nec minus in ciborum discrimine dissidebant. alij non nisi pane & aqua vescabantur, alij addebant olera: piscibus alij & volatilibus non abhorrebant: alij nul- lum habebant in cibis discrimen. Huius etiam differentia meminit Augustinus, poste- riore epistola ad Ianuarium.

Quod quum fuerit factum inualuit nisi in quadragesimalis obseruatio ex κακοζήλια.

Quæ observa- tio superstitionosa rationibus refellitur.

Exod. 24.18. & 34.28.

1. Reg. 19.8.

Ita facta quidè apud veteres, sed diuina seruata.

21 Sequuta sunt deinde deteriora tempora, & ad præposterum vulgi studium acces- sit Episcoporum tum inciticia & rudititas, tum libido dominandi & tyrannicus rigor. Latæ sunt impiæ leges quæ cõscientias exitialibus vinculis stringunt. Interdictus carni- um esus quasi hominem contaminaret. Additæ sacrilegæ opiuitones aliæ super alias, donec in profundum omnium errorum vêtum est. Ac nequid prauitatis ommitteretur, ineptis- simo abstinentiæ prætextu cum Deo ludere cœperunt. Nam in exquisitissimis quibus- que deliciis laus ieiunij quæritur. nullæ tunc lautitiæ sufficiunt. nunquam maior cibo- rum vel copia, vel varietas, vel suauitas. In tali ac tam splendido apparatu putant se ritæ feruire Deo. Taceo quòd nunquam fœdus se ingurgitant qui volût haberi sanctissimi. In summa, his summus est Dei cultus, à carnibus abstinere, & illis exceptis affluere omni genere lautitiarum. Rursus hæc vltima est impietas, & vix morte expiabilis, si quis mi- nimum laridi aut rancidæ carnis cum pane cibario gustauerit. Narrat Hieronymus, iam suo sæculo quosdam extitisse qui talibus ineptiis cum Deo luderent: qui, ne oleo vesce- rentur, cibos delicatissimos vndique aduehi sibi curabant: imò vt naturæ vim inferrent, ab aquæ potu abstinebant: sed suaues pretiosasque sortitiunculas fieri sibi curabant: quas non ex calice hauriebant, sed concha. Quod vitium tunc in paucis erat, hodie vul- gare est inter omnes diuites: vt scilicet non alio sine ieiunio nisi vt lautius nitidiusque epulentur. Sed nolo multum verborum profundere in re non adedò dubia. Hoc tantum dico, cum in ieiuniis tum in omnibus aliis disciplinæ partibus adedò nihil recti, nihil sin- ceri, nihil bene compositi ac ordinati habere Papistas, vt superbiendi occasionem vllam habeant, quasi aliquid reliquum sit apud eos laude dignum.

Postea late sunt leges de ci- boru delictis, & rari ab- usus irrepserunt, ita inde à Hieronymi sæculo.

Ad Nepoti- num.

Conclusio, nul- lam esse cõmunis disciplinam Ecclesiasticæ praxin in Pa- panti.

Alteræ pars de disciplina Eccl. clericum respiciens.

Qualis, quàm que fœnera sunt fuerit.

22 Sequitur altera pars disciplinæ, quæ ad clerum peculiariter pertinet. Ea Canonibus continetur quos sibi veteres Episcopi suoque ordini imposuerunt. Quales sunt, Nequis clericus venationi, nequis alexæ, nequis comestationibus vacaret: nequis exer- ceret fœnus aut mercaturam: nequis lasciuus saltationibus interesset: aliique eius gene- ris. Adiciebantur & pœnæ, quibus ipsa Canonum autoritas sanciebatur, nequis eos impune violaret. In hunc finem vnicique Episcopo committebatur cleri sui gubernatio, vt secundum Canones, suos clericos regeret, ac in officio retineret. In hunc finem in-

stituta erant annuæ inspectiones ac Synodi, vt si quis foret in officio negligentior, admoneretur: si quis peccasset, pro modo delicti in eum animaduertetur. Ipsi quoque Episcopi quotannis suas habebant prouinciales Synodos, antiquitus etiam binas, à quibus iudicabantur siquid præter officium admisserat. Nam si quis Episcopus durior erat aut violentior in suum clerum, illuc erat prouocatio, etiam si vnus tantum conquerebatur. Animaduersio seuerissima erat, vt deponeretur ab officio qui peccauerat, ac communione ad tempus priuaretur. Quia autem erat ille perpetuus ordo, Synodum dimittere nunquam solebant quin locum ac tempus proximæ indicerent. Nam vniuersale cogere Concilium solus erat Imperatoris, quemadmodum restantur omnes vetustæ indictiones. Quandiu vigeat hæc seueritas, non plus verbo exigebant clerici à plebe quam exemplo & operâ præstarent. Quin multo rigidiores erant in seipos quam in vulgus. Et sanè ita decet vt humaniore & laxiore (vt ita loquar) disciplina plebs regatur: clerici inter se acriores exerceant censuras, minúsque longè sibi quam aliis indulgeant. Istud totum vt obsoleuerit nihil opus est referre, quum nihil hodie fingi queat hoc ordine magis effræne ac dissolutum: ac eò licentiæ prorupit vt totus orbis vociferetur. Ne apud ipsos videatur prorsus sepulta esse omnis antiquitas, vmbri, fateor, quibusdam decipiunt simplicium oculos, sed quæ ad vetustos mores nihilo propius accedunt quàm simiæ æmulatio ad id quod ratione & consilio faciunt homines. Memorabilis est apud Xenophontem locus, vbi docet, quum turpiter degenerassent Persæ à maiorum institutis, & ab austero viuendi genere ad mollietatem & delicias prolapsi essent, vt tamen dedecus hoc tegerent, prisicos ritus sedulo seruasse. Nam quum Cyri tempore eousque vigeret sobrietas & temperantia vt emungi opus non esset, atque etiam probri loco duceretur: apud posteros durauit religio nequis mucum è naribus traheret, sorbere verò & intus alere ad putredinem vsque foetidos humores quos ex ingluuie contraxerant, permissum. Ita ex vetere præcepto vrceos adferre ad mensam nefas: merum ingurgitare, vt ebrios auferri necesse foret, tolerabile. Semel comedere præscriptum: hoc non abrogauerant boni isti successores, sed vt à meridie vsque ad mediam noctem continuarent suas crapulas. Conficere diurnum iter ieiunos, quia lex iubebat, perpetui apud eos moris fuit: sed lassitudinis vitandæ causa, iter ad duas horas contrahere, liberum & vsitatum ex consuetudine fuit. Quoties degeneres suas regulas obtendent Papistæ, vt se ostendant affines esse sanctis Patribus: ridiculam eorum imitationem hoc exemplum fati coarguet, vt nullus pictor magis ad viuum possit exprimere.

Quum miserè
hodie obsole-
rit.

Lib. 8. Pæd.
Cyri.

Exemplum Pa-
pistæ admodum
conueniens.

Locus, de sacer-
dotum celibati-
o, in quo disci-
plina Ecclesiæ
sistit, & vim om-
nem Pontificii
constituerunt.
Resurrectio im-
pie huius ty-
rannidis ex scri-
pturis.
i. Tim. 5. 2.
Tit. 1. 6.

i. Tim. 4. 3.

Exceptionis
Papistæ ad
locum Aposto-
li dicitur.

i. Argumenti

23 Vna in re plusquam rigidi sunt & inexorabiles, ne coniugium Sacerdotibus permittrant. Quanta apud eos scortandi grassetur impunitas dicere nihil attinet, ac foetido suo cælibatu freti occalluerunt ad omnia flagitia. hæc tamen prohibitio clarè ostendit quàm pestiferæ sint omnes traditiones: vt pote quæ non solum orbauit Ecclesiam probis & idoneis Pastoribus, sed horrendam inuexit scelerum colluuiem, multasque animas in gurgitem desperationis proiecit. Certè quòd sacerdotibus interdictum fuit coniugium, id factum est impia tyrannide, non modò contra verbum Dei, sed etiam contra omnem æquitatem. Primum vetare quod Dominus liberum reliquisset, nulla ratione hominibus licuit. Deinde nominatim Deum cauisse verbo suo ne hæc libertas infringeretur, clarius est quàm vt longa demonstratione uti necesse sit. Omitto quòd Paulus pluribus locis Episcopum vult esse vnus vxoris virum, sed quid potuit vehementius dici quàm vbi ex Spiritu sancto denuntiat, fore nouissimis temporibus homines impios qui coniugium prohibeant: eosque non modò impostores nuncupat, sed dæmones? Hoc igitur vaticinium, hoc sacrum oraculum est Spiritus sancti, quo Ecclesiam ab initio præmunire aduersus pericula voluit, Doctrinam dæmoniorum esse coniugij prohibitionem. Verùm bellè se elafpos esse putant quum hanc sententiam detorquent ad Montanum, Tatianos, Encratitas, aliósq; veteres hereticos. Illi (inquiunt) soli matrimonium damnarunt: nos minimè damnamus, sed Ecclesiasticum ordinem tantum ab eo arceamus, cui putamus non fati conuenire. Quasi verò etiam in illis superioribus completum sit primo loco hoc vaticinium, non in istos etiam competat: aut quasi auditu digna sit puerilis ista argutiola, quòd prohibere se negant, quia non omnibus prohibent. Perinde enim est ac si tyrannus iniquam non esse legem contendat, cuius iniquitate parduntaxat ciuitatis prematur.

24 Obiiciunt, aliqua nota differre oportere à plebe Sacerdotem. Quasi non prouiderit

derit hoc quoque Dominus quibus ornamentis excellere deberent Sacerdotes. Ita Ap-
 postolum perturbati ordinis confusique decoris Ecclesiastici insimulant, qui quum ab-
 solutam boni Episcopi ideam delinearet, inter reliquas dotes quas in eo requirebat, au-
 sus sit coniugium ponere. Scio qualiter hoc interpretetur, nempe eligendum non esse
 qui secundam habuerit uxorem. Atque hanc interpretationem non esse nouam con-
 cedo: sed falsam esse ex ipso contextu palam est: quia statim præscribit quales Episcopo-
 rum & Diaconorum uxores esse oporteat. Paulus inter Episcopi virtutes numerat con-
 iugium: isti intolerabile vitium in ordine Ecclesiastico esse docent. Et, si Deo placet, hæc
 generali vituperatione non contenti, immunditiam & pollutionem carnis in suis Can-
 onibus vocant. Cogitet quisque apud se ex qua officina hæc prodierint Christus eo
 honore dignatur coniugium vt imaginem esse velit sacræ siue cum Ecclesia coniunctio-
 nis. Quid splendidius dici poterit ad commendandam coniugii dignitatem? Qua igitur
 fronte immundum vel pollutum vocabitur in quo similitudo spiritalis Christi gratiæ
 elucet?

25 Iam verò quum ita clarè cum verbo Dei pugnet eorum prohibitio, inueniunt ta-
 men in Scripturis quo eam defendant. Sacerdotes Leuiticos, quoties ad eos ministran-
 di vices redibant, oportuit ab vxoribus secubare, quo puri & immaculati sacra tracta-
 rent. Nostra ergo sacra, quum & multo nobiliora sint & quotidiana, à coniugatis tracta-
 ri valde fuerit indecorum. Quasi verò eadem sit Euangelici ministerij persona quæ fuit
 sacerdotij Leuitici. Illi enim tanquam *ἀγίτοιμοι*, Christum representabant, qui mediator
 Dei & hominum, absolutissima sua puritate reconciliaturus Patrem nobis erat. Quum
 verò omni ex parte exubere peccatores typum sanctitatis eius nõ possent, quibusdam
 tamen lineamentis vt adumbrarét, iusti sunt vltra humanum morem se purificare, dum
 ad Sanctuarium accederent: quia tunc scilicet propriè Christus figurabant, quòd veluti
 pacificatores, ad reconciliandum Deo populum apparebant ad tabernaculum, cæle-
 stis tribunalis simulachrum. Hanc personam quia hodie non sustinent Ecclesiastici Pa-
 stores, frustra cum illis comparantur. Quare Apostolus citra exceptionem securè pro-
 nuntiat honorabile esse inter omnes coniugium, scortatores autem & adulteros mane-
 re Dei iudicium. Et ipsi Apostoli suo exemplo comprobant nullius quamlibet excel-
 lentis functionis sanctitate indignum esse coniugium. Nam eos non tantum uxores re-
 tenuisse, sed secum etiam circumduxisse testis est Paulus.

26 Deinde mira fuit impudentia, quòd decorù istud castitatis pro necessaria re ven-
 ditarunt, in summam veteris Ecclesiæ ignominiam: quæ quum abundarit eximia Dei e-
 ruditione, plus tamen sanctimonia excelluit. Nam si Apostolos nihil moratur (vt solent
 eos interdum strenuè cõtemnere) quid, amabo, facient omnibus vetustis Patribus, quos
 certum est non modò coniugium in Episcoporum ordine toleasse, sed etiam appro-
 basse? Alebant scilicet frædam sacrorum profanationem, quando ita non rite apud eos
 Domini mysteria colebantur. Agitatum quidem fuit in Nicena Synodo de indicendo
 cælibatu: vt nunquam desunt supersticiosuli, qui semper nouum aliquid comminiscun-
 tur vnde admirationem sibi concilient. Sed quid constitutum fuit? nempe in sententiã
 Paphnutij discessum est, qui pronuntiauit castitatem esse cum propria vxore concubi-
 tum. Mansit ergo inter ipsos sacrum coniugium: neque aut ipsi dedecori cessit, aut ma-
 culam vllam aspergere ministerio creditum est.

27 Sequuta sunt deinde tempora quibus inualuit nimis superstitiosa cælibatus admi-
 ratio. hinc illa subinde & sine modo decantata virginitatis encomia: vt vix vlla alia vir-
 tus cum ea conferenda vulgo crederetur. Et quanquam non damnabatur impuritatis
 coniugium, sic tamen extenuabatur eius dignitas, & sanctitas obscurabatur, vt non vi-
 deretur satis forti animo ad perfectionem aspirare qui non ab ipso sibi téperaret. Hinc
 illi Canones quibus primò vetitum est ne matrimonium contraherét qui peruenissent
 ad sacerdotij gradum: deinde ne in eum ordinem assumerentur nisi calibes, aut qui tho-
 ro coniugali vnà cum vxoribus renuntiant. Hæc, quia videbantur reuerentiam sacer-
 dotio cõciliare, magno plausu etiam antiquitus recepta esse fateor. Sed si mihi antiqui-
 tatem obiciant aduersarij, primùm respondeo, hanc libertatem & sub Apostolis & ali-
 quot postea seculis extitisse, vt coniuges essent Episcopi. hæc, sine difficultate, vfos esse
 ipsos Apostolos, & alios primatiæ authoritatis Pastores, qui in eorum locum succeffe-
 runt. Illius antiquioris Ecclesiæ exemplum pluris merito nobis debere esse quàm vt illi-
 citum

Papiss. p. 2
 cerioium. cil-
 basu.
 Responso.
 Excipit.

Responso 1.

Syricius ad
 Episcopos
 Hispaniarũ.

Responso 2.

2. Argumen-
 tum.

Responso.

Heb. 13. 4.

1. Cor. 9. 5.

3. Argumen-
 tum.
 Responso, Au-
 postolorum au-
 thoritate, &
 veteris Eccle-
 siæ testimonio
 firmata.

Hist. tripart.
 lib. 2. cap. 14.

4. Argumen-
 tum, a virgini-
 tate super con-
 iugium com-
 mendatione pe-
 titum.

Responso 1.

citum vel indecorum nobis putemus quod tunc cum laude receptum vſitatū inque fuit.

Reſp. 2.

Deinde illam ætatem, quæ immodica virginitatis affectione cœpit eſſe coniugio iniquior, non ita impoſuiſſe Sacerdotibus legem cœlibatus quaſi res per ſe neceſſaria eſſet, ſed quia cœlibes coniugatis anteferret. Poſtremò non ita exegitſſe vt neceſſitate ac vi adigeret ad continentiam qui ad eam ſeruandam idonei non eſſent. Nam quum ſeueriſſimis legibus in ſcortationes vindicaret: de iis qui matrimonium contraherent, hoc tantum ſtatuebat vt à functione ſuperſederent.

Concluſio diſſuaditionis de cœlibatu, vbi dicitur quid ſit excipienſum, quomodo antiquitatis prætextu commenſa ſua defenduntur. Paſſim.

28 Ergo quoties cœlibatui ſuo defendendo prætextum antiquitatis quaerent nouæ iſtius tyrannidis defenſores, toties excipiendum erit vt veterem illam caſtimoniam in ſuis Sacerdotibus reſtituant, amoueant adulteros ac ſcortatores: ne eos, in quibus honeſtum ac pudicum thori vſum non ſuſtinent, in omne libidinis genus impune ruere ſinant: reuocent illam obſoletam diſciplinam, qua omnes laſciuiæ coercentur: liberent Eccleſiam hac tam flagitioſa turpitudine, qua iam diu deformata eſt. Vbi hoc conceſſerint, tum ruruſus admonendi erunt ne eam rem pro neceſſaria venditent, quæ per ſe libera ex Eccleſiæ vtilitate pendet. Neque tamen hæc dico quòd vlla omnino conditione dandum eſſe locum iis Canonibus cenſeam, qui vinculum cœlibatus Eccleſiaſtico ordini iniiciunt: ſed vt intelligant cordatiores qua fronte hoſtes noſtri ſanctum coniugium, obiecto antiquitatis nomine, in Sacerdotibus infament. Quantū ad Patres attinet, quorum ſcripta extant, neque ipſi, quum ex ſuo iudicio loquebantur, excepto Hieronymo, tanta malignitate coniugij honeſtati obreſtarunt. Contenti erimus vno Chryſoſtomi elogio: quòd is, quum præcipuus fuerit virginitatis admirator, non poteſt in matrimonij commendationem videri fuiſſe aliis profuſior. Sic autem loquitur, Primus gradus caſtita- tis eſt, ſyncera virginitas: ſecundus, fidele coniugium. Ergo ſpecies ſecunda virginitatis, eſt matrimonij caſta dilectio.

Peterus item huic errori non profuſus fauifſe. Hom. de inuentione Crucis.

CAPVT XIII.

De votis, quorum temeraria nuncupatione quiſque ſe miſerè implicuit.

Conſtat hoc caput duabus partibus.

- 1 Primum in genere de votis agitur, à prima ſeſſione ad octauam.
- 2 Deinde verò vſque ad ſinem nominatim de votis monaſticis: nempe de monaſtica profeſſione & moribus, ſect. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. Poſtea de monachorum votis, & præcipue de voto cœlibatus, ſect. 17. 18. 19. 20. & 21.

Tranſiſſio à cor- ra ſuperiori tractatione de tyrannide pſeu- dopapatorum ad hanc ſequen- tiam.

Eploranda quidem res eſt, Eccleſiam, cui inæſtimabili ſanguinis Chriſti pretio empta erat libertas, crudeli tyrannide ſic fuiſſe oppreſſam, & ingenti traditionum congerie ferè obrutam: ſed priuata interim cuiuſque amentia oſtendit, non ſine iuſtiſſima cauſa tantum fuiſſe diuinitus Satanæ eiùſque miniſtris permiſſum. Neque enim ſatis fuit neglecto Chriſti imperio quaelibet onera à falſis doctõribus impoſita perferre, niſi propria etiam ſinguli ſibi accerſerent: adeo que cauernas ſibi fodien- do ſe profundius demergent. Id factum eſt dum certatim excogitant vota ex quibus ad communia vincula maior & arctior obligatio accederet. Quando itaque docuimus eorum audacia qui ſub Paſtorum titulo dominati ſunt in Eccleſia, vitiatum fuiſſe Dei cultum, vbi iniquis ſuis legibus miſeras animas illaquearunt: hic malum affine anneſcere non intempetiuum erit, vt appareat, mundum pro ingenij ſui prauitate, quibus po- tuit obſtaclis ſemper adiumenta repuliſſe quibus ad Deum adduci deberat. Porrò quo melius pateat grauiffimam perniciem ex votis inuectam eſſe, principia iam antè poſita teneant lectores. Docuimus enim primum, quicquid ad vitam piè ſanctæque inſti- tuendam deſiderari poteſt, in Lege eſſe comprehenſum. Docuimus ruruſus Dominum, quo melius nos ab excogitandis nouis operibus auocaret, totam iuſtiæ laudem in ſim- plici voluntatis ſuæ obedientia incluſiſſe. Hæc ſi vera ſunt, iudicare promptum eſt, ficti- tios omnes cultus, quos nobis ipſi ad promerendum Deum comminiſcimus, minimè eſſe illi acceptos, quantum uiſis nobis ardeant. Et certè Dominus ipſe multis locis non tantum aperte eos reſpuit, ſed grauiter abominatur. Hinc exoritur de votis dubitatio quæ præter expreſſum Dei verbum ſunt, quo loco ſint habenda, an nuncupari rite poſ- ſint ab hominibus Chriſtianis, & quatenus eos obſtringant. Nam quod inter homines dicitur promiſſio, id Dei reſpectu Vocum appellatur. Hominibus autem pollicemur ea quæ vel putamus illis fore grata, vel quæ ex officio debemus. Longè igitur maiorem in

Ex generali- bus quibuſlibet fundamentis offendiſſur quo loco vota ſint habenda.

Lib. 2. c. 8. ſect. 5.

votis

votis obseruantiam esse decet, quæ ad ipsum Deum, cum quo maximè seruo agendum est, dirigantur. Hic mirum in modum omnibus sæculis grassata est superstition: vt homines sine iudicio, sine delectu, quicquid in mentem, vel etiam in buccam veniret, Deo protinus vouerent. Hinc illæ votorum ineptiæ, imò prodigiosæ absurditates apud Ethnicos, quibus nimis insolenter cum diis suis luserunt. Atque vtiã hanc illorum audaciam nõ imitati essent etiam Christiani. Minimè id quidem decuit: sed videmus aliquot sæculis nihil fuisse hac improbitate vtitius: vt populus contempta passim Dei Lege, vouendi quicquid per somnium arrisisset, infano studio totus flagraret. Nolo odiose exaggerare, nec ligillatim recensere quam grauiter ac quot modis hæc peccatum sit: sed hoc obiter dicere visum est, quo melius appareat, nos nequaquam de re superuacua quæstionem instituire quum de votis tractamus.

Quam superstitioe votationem I. b. i. i. sed etiam Christianis, in votis nimis parum peccant.

2 Porro si nolumus errare iudicando quæ vota sint legitima, quæ præpostera: tria expendere conuenit: nempe quis sit is cui votum nuncupatur: qui sumas nos qui vouemus: quo animo denique voueamus. Primum eò spectat vt cogitemus nobis cum Deo esse negotium: quem ad eò delectat nostra obedientia, vt *1. Cor. 13. 3. Spiritus omnes*, quamlibet in oculis hominum speciosa sint ac splendida, maledictas esse pronuntiet. Si voluntarij omnes cultus, quos ipsi sine mandato excogitamus, Deo sunt abominabiles, sequitur, nullum ei acceptum esse posse nisi qui eius verbo approbetur. Ergo ne tantum licentiæ nobis sumamus, vt audeamus Deo vouere quod nullum testimonium habeat qualiter ab ipso æstimetur. Nam quod Paulus docet peccatum esse quicquid sit absque fide, quum ad actiones quaslibet extendatur, tunc certè præcipue locum habet vbi cogitationem tuam rectà in Deum dirigit. Imò si in minimis quibusque (vt illic de ciborum discrimine disputat Paulus) labimur vel erramus vbi non præluet fidei certitudo: quanto plus modestiæ adhibendum est vbi rem maximi ponderis aggredimur? Si quidem nihil magis serium esse nobis decet religionis officijs. Sit igitur hæc prima in votis cautio, vt nunquam ad aliquid vouendum descendamus quin certò prius conscientia constituerit, se nihil temerè tentare. Tunc autem à temeritatis periculo tuta erit quum Deum sibi habeat præcipientem, & quasi ex verbo suo distantem quid factu bonum sit vel inutile.

Disputatio de votis ad tres articulos reuocata.

Col. 2. 23.

1. Quis ille sit cui votum nuncupatur, nempe Deus.

Rom. 14. 23. Hinc tibi vouendum, nisi quod ipse requirit.

3 In altero quod hic diximus considerandum, id continetur, vt metiamur vires nostras, vt vocatione nostram intueamur: ne beneficium libertatis, quod nobis Deus contulit, negligamus. Nam qui vouet quod vel non est suæ facultatis, vel cum vocatione sua pugnat, temerarius est: & qui Dei beneficentiam, qua rerum omnium dominus constituitur, contemnit, ingratus. Quum ita loquor, non intelligo quicquam esse sic in manu nostra positum, vt propriæ virtutis fiducia subnixi, illud Deo promittamus. Verissimè enim in Arausicano Concilio decretum fuit, nihil rite Deo voueri nisi quod de manu eius acceperimus: quando omnia quæ illi offeruntur, mera sunt eius dona. Sed quum Dei benignitate alia nobis data sint, eius æquitate alia negata: mensuram collaræ sibi quisque gratiæ (vt iubet Paulus) respiciat. Nihil ergo hic aliud volo, quam vota esse attemperanda ad eum modum quem tibi sua donatione Deus præscribit: ne si vltra coneris quam ille permittat, te ipsum, nimis tibi arrogando, præcipites. Exempli gratia, Quum vouerent sicarij illi quorum mentio fit apud Lucam, se nihil cibi gustaturos nisi occiso Paulo: etiam si non fuisset sceleratam consilium, temeritas tamen ipsa minimè erat ferenda, quòd hominis vitam & mortem subiicerent suæ potestati. Sic Iephthe stultitiæ suæ pœnas dedit, quum præcipiti feruore inconsideratum votum concepit. In quo genere primatum vesanæ audaciæ tenet celibatus. Sacrifici enim, Monachi & moniales suæ infirmitatis obliui, celibatui se pares esse confidunt. Quo autem oraculo edocti sunt, constatarum sibi tota vita castitatem, in cuius finem eam vouent? Audiunt de vniuersali hominum conditione Dei vocem, Non est bonum homini esse soli. Intelligunt, atque vtiã non senserint, peccatum in nobis manens non carere acerrimis aculeis. Illam generalem vocationem qua fiducia excutere audent in totam vitam? quum douum continentie sæpius in certum tempus, prout opportunitas requirit, concedatur. In tali periuicacia ne Deum auxiliatorem expectent: sed meminerint potius eius quod dictum est, Dominum Deum tuum non tentabis. Hoc verò Deum tentare est, contra inditam ab eo naturam neri, ac præsentis eius dona spernere ac si nihil ad nos pertinerent. Quod isti non modo faciunt, sed matrimonium etiam quod instituire nõ alienum sua maiestate censuit:

2. Qui sumas nos qui vouemus.

Hic primum metiendæ vires nostræ.

Deinde vocationis nostræ habenda ratio.

Cap. 11.

Rom. 12. 3.

1. Cor. 12. 11.

Alioquin facile peccamus.

Act. 23. 12.

Exemplis ad probatur.

Iudic. 11. 30.

Que cum eleuius Papificius nõ animaduerterit scilicet & horrendum in modum lapsus est.

Cum enim coningit probis affectum Papiſta horrendus pœnas Deo lucrunt.

Gen. 1. 16

Deut. 6. 16.

fuit Deus, quod in omnibus honorabile pronuntiavit, quod Christus Dominus noster sua presentia sanctificavit, quod primo suo miraculo cohonestare dignatus est, pollutionem vocare audent: tantum ut qualemcunque celibatam miris encomiis tollant. Quasi verò non aliud celibatam esse, aliud virginitatem, luculentum ipsi documentum præbeant in sua vita: quam tamen impudentissimè angelicam vocant. in hoc certè Angelis Dei nimis iniurijs, quibus scortatores, adulteros, & aliquid multò peius ac fœdus comparant. Et sanè argumentis hic minimè opus est, ubi re ipsa palàm reuincuntur. Videmus enim palàm, quàm horrendis pœnis huiusmodi arrogantiam, & ex præsentia donorum suorum contemptum passim vlciscatur Dominus. Et occultioribus præ pudore parco: de quibus hoc ipsum quod intelligitur nimium est. Nihil esse vouendum quod nobis sit impedimento quo minus vocationi nostræ seruiamus, extra controuersiam est.

Heb. 13. 4
Ioh. 2. 2,
& 9.

Proinde nihil
v. uenit quod
votations mo-
dus respiciet.

Quemadmodum si paterfamilias voueat, relictis liberis & vxore, se alia onera suscepturum: vel qui ad gerendum magistratum idoneus est, ubi eligitur, voueat se priuatum fore. Quid autem sibi velit quod de libertate nostra non spernenda diximus, non nihil habet difficultatis, nisi explicetur. Itaq; sic paucis accipe. Quum rerum omnium dominos constituerit nos Deus, & eas sic nobis subiecerit ut omnibus pro nostra commoditate uteremur: non est quod speremus gratum Deo fore officium, si rebus externis, quæ nobis adminiculo esse debent, nos in seruitutem addicamus. Hoc ideo dico, quòd nonnulli laudem humilitatis ex eo captant si se illaqueent multis obseruationibus, à quibus non frustra nos liberos atque immunes Deus esse voluit. Proinde si hoc periculum volumus effugere, semper meminerimus, ab ea œconomia, quam Dominus in Ecclesia Christiana instituit, nobis minimè esse discedendum.

Nec libertas
à domino no-
bis acquisita
remenda est.

3. Quo animo
votum est non
cupendum, si
votum ipsum ap-
probare volumus.

4 Nunc venio ad illud quod tertio loco posui: multum scilicet referre quo animo votum nuncupes si velis ipsum Deo approbari. Nam quia Dominus cor, nò externam speciem intuetur, sit ut eadem res, mutato animi proposito, nunc placeat ei acceptaque sit, nunc vehementer displiceat. Vini abstinentiam si ita voues quasi in ea subsit aliquid sanctimonix, superstitiosus es: si in alium finem non peruersum respicis, nemo potest improbare. Sunt autem, quantum possum iudicare, quatuor fines ad quos vota nostra rite diriguntur: quorum duos, docendi causa, ad præteritum tempus refero: duos reliquos ad futurum. Ad præteritum tempus pertinent vota quibus vel nostram erga Deum gratitudinem pro acceptis beneficijs testamur, vel ad iram eius deprecandam, ipsi à nobis pœnam ob admissa delicta exigimus. Priora vocemus, si placet, exercitia gratiarum actionis: altera, pœnitentiæ. Prioris generis exemplum habemus in decimis, quas vouebat Iacob, si Dominus eum incolumem ab exilio in patriam reduceret. Præterea in sacrificijs veteribus pacificorum, quæ pij Reges ac duces, iustum bellum suscepturi vouebant se reddituros si victoria potiri essent: aut certè quum maiori aliqua difficultate premebantur, si Dominus eos liberasset. Sic intelligendi sunt omnes loci in Psalmis qui de votis lo-

Gen. 28.
20

Sunt autè vo-
torum quatuor
fines quorum
duo tempus præ-
teritum, reli-
qui futurum re-
spiciunt, &
sunt exercitia
gratiarum ac
pœnitentiæ.

Votorum tri-
um generis ex-
empla & v. ius.

quantur. Eiusmodi vota hodie quoque nobis in vsu esse possunt, quoties nos Dominus vel à clade aliqua, vel à morbo difficili, vel ab alio quouis discrimine eripuit. Neq; enim à pij hominis officio tunc abhorret, votiuam oblationem, velut solenne recognitionis symbolum Deo consecrare: ne ingratus erga eius benignitatem videatur. Secundum genus quale sit, vno duntaxat familiari exemplo ostendere sufficiet. Siquis in aliquod flagitium, gulæ vitio prolapsus sit, nihil obstabit quominus ad castigandam intemperiem lautitijs omnibus possit ad aliquod tempus renuntiare, idque facere voto adhibito, quo arctiore vinculo se astringat. Neque tamen sic perpetuam legem iis statuo qui similiter deliquerint: sed ostendo quid facere illis liceat, qui tale votum sibi vtile esse censuerint. Sic igitur eiusmodi votum licitum facio ut liberum interim relinquam.

Pf. 12. 26,
& 56. 13,
& 116. 14.
18.

Votorum secun-
di generis ex-
empla, v. ius & li-
bertas.

Finis votorum
quæ in futurum
tempus conse-
crantur.

5 Quæ in futurum tempus conferuntur vota, partim, ut diximus, eò tendunt, ut redamur cautiores: partim ut quibusdam veluti stimulis, ad officium excitemur. Vider aliquis se ad eò proliuem esse in certum vitium, ut in re alijs non mala sibi temperare nequeat quin protinus in malum delabatur: nihil absurdum faciet, si eius rei vsum ad aliquod tempus sibi voto præcidat. Quemadmodum si quis periculosum sibi esse hunc vel illum corporis ornatum agnoscat, & tamen cupiditate illectus vehemèter appetat, quid melius faciat quàm ut frænum sibi iniiciendo, hoc est necessitatem abstinenti imponendo, sese omni dubitatione liberet: Similiter si quis vel obliuiosus sit, vel piger ad necessaria pietatis officia, cur non suscepto voto, & memoriam expergeficiat, & pigritiam ex-

cutiat

Exempla.

gunt: In utroque speciem esse pædagogicæ fateor: sed eo ipso quòd sunt infirmitatis admimicula, à rudibus & imperfectis non sine utilitate vsurpantur. Proinde quæ ad vnum ex his finibus respiciunt vota, præsertim in rebus externis, legitima esse dicemus, si modo & Dei approbatione sint suffulta, & vocationi nostræ conueniant, & ad facultatem gratiæ nobis à Deo datæ sint limitata.

6. Iam nec difficile est colligere quid de votis in vniuersum sentiendum sit. Vnum est votum fidelium omnium commune, quod in Baptismo nuncupatum, Catechismo ac Cœnæ sumptione confirmamus, & quasi sancimus. sunt enim sacramenta tanquam syngraphæ, quibus Dominus misericordiam nobis suam atque ex ea vitam æternam defert: nos vicissim illi obedientiam pollicemur. Hæc tamen voti formula vel certè summa, quòd Satanæ renuntiantes, Deo nos in seruitutem addicimus, vt sanctis eius mandatis obediamus, non autem obsequamur prauis carnis nostræ desiderijs. Hoc votum quum à Scriptura testimonium habeat, imò à filiis Dei omnibus exigatur, quin sanctum sit & salutare dubitari non debet. Nec obstat quòd perfectam legis obedientiam, quam exigit Deus à nobis, nemo in hac vita præstat. Quando enim hæc stipulatio in fœdere gratiæ est inclusa, sub quo & remissio peccatorum, & Spiritus sanctificationis continetur: pollicitatio quam illic facimus, & cum veniæ deprecatione & cum auxilij postulatione coniuncta est. In iudicandis particularibus votis tres superiores regulas memoria tenere necesse est: vnde licet, quale sit vnumquodque votum estimare. Neque tamen ea ipsa vota, quæ sancta esse assero, sic cõmendare me putes, vt quotidiana esse velim. Nam etsi nihil præcipere de numero aut tempore audeo: si quis tamen consilio meo obtemperet, non nisi sobria & temporaria suscipiet. Si enim ad multa vota nuncupanda subinde erumpas, tota religio ipsa assiduitate vilescet, & procliuis erit in superstitionem lapsus. Si perpetuo voto te obstringas, aut magna molestia rædiòque solues, aut etiam diurnitate fatigatus, violare aliquando audebis.

7. Iam nec obscurum est, quanta superstitione in hac parte laborauerit mundus aliquot seculis. Alius se abstemium fore vouebat: quasi vini abstinentia cultus esset per se deo gratus. Alius ieiunio, alius carnis abstinentiæ se adstringebat ad certos dies, quibus singularem aliquam præ aliis religionem subesse sibi vana opinione finxerat. Quædam etiam longè magis puerilia nuncupabantur: etsi non à pueris. Fuit enim hoc pro magna sapientia habitum, votius peregrinationes ad sanctiora loca suscipere, ac interdum vel pedibus inter conficere, vel corpore seminudo, quo plus meriti ex lassitudine acquireretur. Hæc & similia, quorum incredibili studio mundus aliquandiu æstauit, si secundum eas quas antea posuimus regulas examinentur, non tantum inania deprehendentur ac nugatoria, sed plena manifeste impietatis. Vt cunque enim iudicet caro, nihil magis abominatur Deus quàm cultus fictitios. Accedunt perniciosæ illæ & damnatæ opiniones, quòd hypocritæ, vbi talibus nugis defuncti sunt, credunt se non vulgarem iustitiam sibi comparasse: summam pietatis in externis obseruationibus reponunt: alios omnes despiciunt qui apparent earum rerum minus curiosi.

8. Singulas formas enumerare nihil attinet. Sed quia vota monastica maiori in veneratione habentur quòd videntur publico Ecclesiæ iudicio approbata: de iis breuiter dicendum est. Principio, nequis longi temporis præscriptione defendat monachismum qualis hodie est, notandum est, fuisse olim in monasterijs longè aliud viuendi institutum. Qui se ad summam austeritatem & patientiam volebant exercere, eò concedebat. Qualem enim sub Lycurgi legibus fuisse Lacedæmoniorum disciplinam narrant, tunc talis erat apud monachos, ac multo etiam rigidior. Humi dormiebant: potus erat aqua: cibis, panis: herbae ac radiculae, præcipuè lautitiæ in oleo & ciceribus. Ab omni deliciariorum victu & corporis cultu abstinebant. Hæc hyperbolica videri possent nisi ab oculatis & expertis testibus traderentur, Gregorio Nazianzeno, Basilio & Chrysostomo. Talibus verò rudimentis se ad maiora munera preparabant. Monastica enim collegia fuisse tunc veluti seminaria ordinis Ecclesiastici, cum illi quos nuper nominauimus, satis clare documento sunt (nam omnes in monasterijs educati, illinc ad Episcopale munus vocati sunt) tum alij complures eorum ætate magni ac prestantes viri. Et Augustinus illud suo quoque tempore fuisse vísitatum ostendit, vt Ecclesiæ clericos cœnobii ministrarent. nam monachos Caprarie insulæ sic alloquitur, Vos autem fratres exhortamur in Domino vt propositum vestrum custodiatis, & in finem perseueretis: ac siquãdo operam vestram

De votis in vniuersum definitum. Vnum commune omnium Christi fiantur.

Et quidem sit illud ac salutare.

Nota autem par tunc ad tres superiores regulas fuit exigenda.

Vnde satis constat quam misera fuerit alij quot seculis hominum temeritas & superstitione venerationis condicio: quod primis in genere ostenditur.

Deinde in specie, in votis monachorum. Atque ita ad 2. capitulum partem deuenitur, & primis quælibet fuerit veterum monachorum vita, quæ in istis: vnde liquet quam dissimilis & viciatissima sit Pa-pistia monachismus.

Epist. 8a.

iussa esse, nulla dubitatione vbique docent. Sed quia hunc pestilentissimum errorem esse supra docuimus, satis hic sit breuiter notasse, ea opinione fundatum esse monachismum qui nunc est, quam meritò pij omnes execrari debent: vt scilicet fingatur aliqua esse perfectior viuendi regula quàm ista communis, vniuersæ Ecclesiæ à Deo tradita. Huic fundamentum quicquid superstruitur, non nisi abominabile esse potest.

2. Argummen-
tum.
Matth. 19. 21

Responso 1.
1. Cor. 13. 3.

Colof. 3. 14.

Resp. 2. dicti
Christi quo mo-
nachi abusu
tur explanas.

Luc. 10. 25.

13 Verum aliud suæ perfectionis argumentum afferunt quod sibi firmissimum esse putant. Dixit enim Dominus adolescèti de perfectione iustitiæ interroganti, Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Id an faciant ipsi, nondum disputo. demus hoc illis in præsentia. Perfectos igitur se factos iactant, omnia sua relinquendo. Si in hoc sita est perfectionis summa, quid sibi vult quod Paulus docet, eum qui omnia sua distribuerit pauperibus nisi charitatem habet, nihil esse? Qualis ista est perfectio, quæ si abest, charitas in nihilum cum homine redigitur? Hic respõdeat necesse est, summum hoc quidem, sed non vnicum esse perfectionis opus. Verum hic quoque reclamationem facere vinculum perfectionis. Si certum est, inter magistrum & discipulum nihil esse dissensionis, alter autem clarè negat hominis perfectionem in eo consistere vt suis omnibus renuntiet, & rursus si ne eo constare asserit: videndum est qualiter accipiendum sit illud Christi, Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes. Porrò minimè obscurus erit sensus, si expendamus (quod in omnibus Christi concionibus obseruare semper conuenit) ad quem dirigantur hæc verba. Adolescens interrogat quibus operibus ingreditur in vitam æternam. Christus quia de operibus rogabatur, eum remittit ad Legem: & meritò est enim via æternæ vitæ, si in se consideretur: nec aliunde inualida est ad salutem nobis afferendam, quàm ex nostra prauitate. Hoc responso declarauit Christus, se non aliam vitæ formandæ rationem tradere quàm quæ in Lege Domini tradita olim fuerat. Ita & testimonium Legi diuinæ reddebat, quòd esset perfectæ iustitiæ doctrina: & simul calumniis occurrebat, ne videretur noua aliqua viuendi regula, ad Legis defectionem populum incitare. Iuuenis non mali quidem animi, sed vana confidentia tumidus, se omnia Legis præcepta à puero seruasse respondet. Certo certius est immenso spatio procul ab eo abfuisse, quòd se peruenisse iactabat. Et si vera fuisset gloriatio, nihil illi defuisset ad summam perfectionem. Suprà enim demonstratum est, quòd in se contineat Lex perfectam iustitiam: & hoc ipsum inde patet, quòd via æternæ salutis vocatur eius obseruatio. Vt edoceret quantum in ea iustitia profecisset, quam se impleuisse nimis audaçter responderat, operæpretium fuit familiare eius vitium excutere. Diuitiis autem quum abundaret, cor illis affixum habebat. Ergo quia vulnus hoc secretum nõ sentiebat, à Christo lancinatur. Vade, inquit, vende omnia quæ habes. Si tam bonus fuisset custos Legis quàm putabat, non discederet mœstus, hoc verbo audito. Nam qui Deum diligit ex toto corde, quicquid cum eius dilectione pugnat, non tantum habet pro stercore, sed tanquam exitiale abominatur. Ergo quòd diuitie auarum relinquere iubet Christus omnia quæ habet, perinde est ac si ambitiosum omnibus honoribus, voluptuosum omnibus deliciis, impudicum omnibus libidinis instrumentis iuberet renuntiare. Sic ad particularem mali sui sensum reuocandæ sunt conscientiæ, quæ nullo generalis admonitionis sensu tanguntur. Frustra igitur hypothesin istam ad generalè interpretationè trahunt, ac si Christus hominis perfectionè in renuntiatione bonorum statueret: quum nihil aliud voluerit hoc dicto, quàm iuuenem sibi vltra modum placentè, ad sentiendù vlcus suum adigere: vt intelligeret se longo adhuc interuallo abesse à perfectæ Legis obedientia, quam sibi aliàs falsè arrogabat. Fateor hunc locum fuisse à quibusdam ex Patribus malè intellectum, atq; hinc natam esse voluntariæ paupertatis affectationem: qua illi demum beati putabantur qui abdicatis omnibus rebus terrenis, nudi se Christo deuouerēt. Sed cõfido bonis omnibus & nõ contentiosis satisfactum iri hac mea explicatione vt de mente Christi nihil ambigant.

De aristotismis
monachorum.

Quum verò ip-
sorum verba
(siam cucullã
alteri aliquod
Baptisma esse
somniauisti) et
res ipsa loqua-
tur nosos mo-
nachos discer-
suem. a Deo

14 Quamquam nihil minus cogitarunt Patres quàm stabilire eiusmodi perfectionem quæ postea à cucullatis Sophistis fabricata fuit, vt duplicem Christianismum sic erigerent. Nondum enim natum erat sacrilegum illud dogma quod professionem monastii ces Baptismo comparat, imò palam asserit, formã esse secundi Baptismi. Ab hac blasphemia quis dubitet Patres toto animo abhorruisse? Iam illud extremum quod apud veteres monachos fuisse dicit Augustinus, vt scilicet totos se ad charitatem accommodarent, quid opus est verbis demonstrare esse ab hac nouitia professione alienissimum? Res ipsa loquitur

quitur, eos omnes qui in cœnobîa concedunt, discessionem ab Ecclesiâ facere. Quid enim? annon se à legitima fidelium societate separant, peculiare sibi ministerium & priuatam sacramentorum administrationem asciscendo? Quid est Ecclesiæ communionem dissipare, si hoc non est? Atque (vt eam quam cœpi facere comparationem persequar, & semel claudam) quid simile hac in parte habent cum veteribus monachis? Illi tamen se separatim ab aliis habitabant, non tamen habebant separatam Ecclesiâ: sacramenta participabant cum aliis: ad solennes conuentus se sistebant: illic pars plebis erant. Isti priuatam sibi altare erigendo, quid aliud quàm vinculum vitæ abruerunt? Nam & se ab vniuerso Ecclesiæ corpore excommunicarunt, & ordinarium contempserunt ministerium, quo pacem ac charitatem voluit Dominus inter suos conseruari. Iraque quot sunt hodie monasteria, tot esse dico schismaticorum conuenticula, qui turbato Ecclesiastico ordine, a societate fidelium legitima sunt execti. Et ne obscura esset ista discessio, varia factionum nomina sibi indiderunt. Nec ipsos puduit in eo gloriari quod sic execratur Paulus vt satis exaggerare non possit. Nisi fortè Christum fuisse à Corinthiis diuisum arbitramur, quum alius alio doctore superbi-ret: & nunc sine vlla Christi iniuria fieri quod pro Christianis alios Benedictinos, alios Franciscanos, alios Dominicanos vocari audimus: & ita vocari, vt ipsi dum affectant à vulgo Christianorum distingui, hos titulos pro religionis professione fastuosè sibi sumant.

Ecclesia faceret: vbiat quos sunt hodie monasteria: vbi est schismaticorum conuenticula, sicut ex veteris secl. ar. suorum nominibus & regibus apparet.

1. Cor. 1. 12. & 3. 4.

15 Hæc quæ hæcenus inter veteres & nostræ ætatis monachos discrimina recensui, non in moribus sunt, sed in ipsa professione. Proinde meminerint lectores, fuisse me de monachismo potius quàm de monachis loquutum, & ea vitia notasse non quæ in paucorum vita hærent, sed quæ ab ipso viuendi instituto separari nequeunt. In moribus autem quanta sit discrepantia, quid attinet sigillatim exponere? Hoc constat, nullum esse hominum ordinem magis vitiorum turpitudine inquinatum, nusquam magis feruent factiones, odia, studia partium, ambitus. In paucis quidè cœnobîis pudicè viuunt: si pudicitia vocanda est vbi eatenus reprimitur libido ne palàm sit infamis: decimum tamen quodque vix reperias quod non lupanar sit potius quàm castitatis sacrarium. At in victu qualis frugalitas? Non aliter porci in hærîs saginantur. Sed ne querantur se nimis inclementer à me tractari, non vlterius pergo. Quamquam in his paucis quæ attigi, nihil esse accusatoriè dictum fatebitur quicumque rem ipsam nouit. Augustinus, quum tanta castitate, secundum eius testimonium excellenter monachi, queritur tamen multos esse erroneos, qui malis artibus & imposturis simpliciores pecunia emungant, qui reliquias Martyrum circumferendo turpes nundinationes exerceant, imò pro Martyrâ reliquiis, quorumlibet mortuorum ossa venditent: qui multis similibus flagitiis ignominiam ordini inurant. Vt se nullos vidisse meliores prædicat, quàm qui in monasteriis profecerint: ita deplorat nullos se deteriores vidisse quàm qui in monasteriis defecerint. Quid diceret, si hodie cõpiceret tot ac tam deploratis vitiis exundare, & quodammodo crepare omnia serè cœnobîa? Ego nihil nisi quod omnibus est notissimum dico. Neque tamen ad omnes sine vlla prorsus exceptione pertinet hæc vituperatio. Quemadmodum enim nunquam ad eò bene constituta fuit in monasteriis sanctè viuendi regula & disciplina, quin extarent aliqui fuci longè aliis dissimiles: ita non sic hodie à sancta illa antiquitate monachos degenerasse dico, quin aliquos in suo grege bonos adhuc habeant. sed hi pauci & dispersi in illa ingenti malorum & improborum multitudine delitescunt: nec contemnuntur modò, sed etiam petulantur, interdum etiam crudeliter tractantur ab aliis: qui (vt est in Milesiorum procerbio) nemini apud se bono locum esse debere credunt.

Nec tantum professio ista hodie vitiosa est: sed & mores eorum longè sunt corruptissimi.

De opere Monachorum, in fine:

16 Hac veteris & hodierni monachismi comparatione effecisse me quod volui confido, vt appareat, cucullatos nostros ad professionis suæ defensionem, primæ Ecclesiæ exemplum falsò prætexere: quandoquidem ab illis non minus differunt quàm simiæ ab hominibus. Interim non dissimulo, vel in illa quam Augustinus commendat, prisca forma esse nonnihil quod mihi parum placeat. In externis rigidioris disciplinæ exercitiis non fuisse supersticiosos concedo: at immodicam affectationem & *υπερηφαν* non absuisse dico. Pulchrum fuit, abdicatis facultatibus, omni terrena sollicitudine carere: at pluris à Deo sit familiæ piè regendæ cura, vbi sanctus pater familias, omni avaritia, ambitione, aliisque carnis cupiditatibus solutus & liber, hoc habet sibi propositum vt in certa vocatione Deo seruiat. Pulchrum est in secessu, procul hominum consuetudine, philosophari: at

Et in prisca illo monachismo nonnihil quodque est quod non admodum placere debet: ilque in 2. vitii. postrema ostenditur.

1.

2.

3.

Christiana[m] mansuetudinis non est, quasi odio humani generis, in desertum & solitudinem confugere, & simul ea officia deserere quæ Dominus in primis mandauit. Etiam si demus nihil aliud fuisse mali in ea professione, hoc certè nõ mediocre malum fuit, quòd exemplum inutile & periculosum in Ecclesiam induxit.

4.

Votorum masculinum refutatio generalis.
Prima.
Secunda.

17 Nunc igitur videamus cuiusmodi sint vota quibus in præclarum hunc ordinem hodie initiantur monachi. Primum, quia nouum & fictitium cultum promerendi Dei causa instituire illis animus est: abominationi esse apud Deum quicquid uouent, ex superioribus concludo. Deinde quia nullo uocationis Dei intuitu, nullaque eius approbatione, uiuendi genus quale libet sibi ipsi comminiscitur: temerarium, ideòque illicitum

Rom. 14. 23.
 Tercia.

autum esse dico: quia nihil habet ipsorum conscientia quo se apud Deum sustineat: & quicquid non est ex fide, peccatum est. Præterea quum ad multos simul peruersos atque impios cultus, quos hodiernus monachus sub se continet, se ipsos astringant: eos

Deut. 32. 17.
 Psal. 106. 37.

non Deo consecrari, sed dæmonio, contendo. Cur enim Prophetæ dicere licuerit, Israelitas filios suos immolasse dæmoniis & non Deo, tantum ob id quòd verum Dei cultum profanis ceremoniis corruerant: idem de monachis dicere non liceat, qui vnà cum cucullo mille impiarum superstitionum laqueum sibi induunt? Iam quæ uotorum species?

Specialis refutatio.
 1. *Poti continentia.*
 Mart. 19. 11.

Virginitatem Deo perpetuum promittunt, quasi cum Deo antè pepigerint ut se à coniugij necessitate liberaret. Non est quòd cauentur, se non nisi gratia Dei fretos uotum hoc nuncupare. nam quum ipse non omnibus dari pronuntiet, fiduciam specialis doni concipere nostrum non est. Qui habent, eo utantur. si quando se à carne sua inquietari sentiunt, confugiant ad eius opem cuius sola uirtute possunt resistere. Si non proficiunt,

1. Cor. 7. 9.

ne remedium quod ipsis offertur contemnant. Certa enim Dei uoce citantur ad coniugium quibus continendi facultas denegatur. Continentiam appello, non qua corpus solum à scortatione purum seruat, sed qua mens impollutam castitate seruat. Neque enim externam tantum lasciuiam, sed animi quoque uisionem caueri Paulus præcipit.

Instituta I. Responsio.

Hoc, inquit, ab vltima memoria fuit obseruatum, ut se alligarent continentia[u] voto qui totos se Domino dicare uellent. Fateor certè antiquitus quoque receptum fuisse hunc morem: sed eam ætatem sic ab omni uitio liberam fuisse non concedo ut pro regu

Epist. 11.

la habendum sit quicquid tunc factum est. Et paulatim irrepsit inexorabilis illa seueritas, ut post conceptum uotum, nullus pœnitentia[u] locus fieret. Quod ex Cypriano constat. Si se ex fide Christo dicauerunt uirgines, pudicè & castè, sine vlla fabula, perseuerent. Ita fortes & stabiles præmium uirginitatis expectent. Si autem perseuerare nolunt, uel non possunt, melius est nubant, quàm in ignem delictis suis cadant. Quibus probis non lacerarent nunc eum qui continentia[u] uotum tali æquitate temperare uellet? Longè ergo ab illo uetusto more discesserunt, qui non modò nullam admittunt moderationem aut ueniam si quis præstando uoto impar deprehendatur: sed grauius peccare nullo pudore pronuntiant, si accepta uxore, carnis intemperantiæ medetur, quàm si scortando corpus

& animam contaminet.

Instituta 2. pro continentia uoto.
 1. Tim. 5. 12.
 Responsio, loci Apostoli de uoluntate Ecclesie inferuentibus explanans.

18 Verum instant adhuc, & sub Apostolis uisatum fuisse tale uotum ostendere conatur: quia Paulus uiduas, quæ semel in publicum ministerium receptæ nubent, primam

fidem abnegare dicat. Ego uerò illis minimè nego, uiduas quæ sese suasque Ecclesie operas addicerent, perpetui celibatus legem simul suscepisse: non quia in eo religionem aliquam statuerent, ut postea fieri cœptum est: sed quoniam nisi sui iuris, & iugo maritali soluta, functionem illam sustinere non possent. Quòd si data fide ad nouas nuptias spectarent, quid hoc erat aliud, quàm Deo uocationem excutere? Nõ igitur mirum quòd talibus desiderijs lasciuire in Christum eas dicit. Postea uerò amplificandi causa subiungit, ad eò ipsas quod Ecclesie pollicitæ sunt non præstare, ut primam quoque fidem in

Baptismo datam uolent ac irritam faciant: in qua hoc comprehenditur ut uocationi quisque suæ respondeat. Nisi fortè hoc mauis intelligere, quòd ueluti amisso pudore omnem deinde honestatis curam abiicerent, ad omnem lasciuiam & petulantiam se prostituerent, licentiosa dissolutaque uita nihil minus quàm Christianas mulieres præ se

ferrent. qui sensus mihi perplacet. Respondemus ergo, quæ tunc ad publicum ministerium recipiebantur uidua, eas sibi perpetui celibatus conditionem imposuisse: si postea nubere, facillè intelligimus accidisse quòd dicit Paulus, ut proiecto pudore, in solètiore

fierent quam decreuit mulieres Christianas. Ita non solù peccasse, fidem Ecclesie datam

fallendo: sed à communi piarum mulierum lege desciuisse. Sed primù nego, alia ratione

profestas esse cælibatum, nisi quia coniugium cum ea quam subibant functione minimè conueniret: ac omnino se ad cælibatum astrinxisse, nisi quatenus ferret uocationis suæ necessitas. Deinde ita obligatas non concedo fuisse quin illis tunc quoque tarius esset nubere quàm vel carnis aculeis sollicitari, vel in aliquam prolabi obscenitatè. Tertio eam ætatem dico à Paulo præscribi quæ sit communiter extra periculum: præsertim quum eas tantùm deligi iubeat quæ vnico matrimonio contentæ, continentia specimen iam antè præbuerint. Vorum autem cælibatus non alia ratione improbamus nisi quia & pro cultu perperam æstimatur, & temerè ab iis nuncupatur quibus continendi potestas facta non est.

19 Ad moniales verò qui trahere licuit hunc Pauli locum? Creabantur enim diacônissæ, non ut cationibus aut murmure nõ intellecto Deum demulcerèt, reliquum temporis uiuerent ociosæ: sed ut publico Ecclesiæ ministerio erga pauperes defungerentur, ut omni studio, sedulitate, diligentia, in officia charitatis incumberent. Non uoueant cælibatum, ut cultum inde aliquem exhiberent Deo quòd à nuptiis abstinerent: sed tantùm quod essent ad exequendum suum munus expeditiores. Denique non uoueant vel ineunte adulescentia, vel medio adhuc ætatis flore, ut sero postea experimèto discederent quantum se in præcipitum dedissent: sed cum omne periculum superasse viderentur, non minus tutum quàm sanctum votum nuncupabant. Verùm ut duo priora nõ vrgeam, dico nefas fuisse ad uouendam continentiam recipi mulieres ante annum sexagesimũ: quum Apostolus solas sexagenarias admittat, iuniores nubere & liberos parere iubeat. Ergo nec illa primùm duodecim, deinde viginti, postea triginta annorum facta relaxatio villo modo excusari potest: & multo minus tolerabile est quòd miseræ puellæ, antequam vel per ætatem se nosse potuerint, vel vllum sui experimentum capere, ut in illos maledictos laqueos se induant, non tantùm fraude inducuntur, sed vi ac minis compelluntur. In reliquis duobus votis impugnandis non insistam. Hoc tantùm dico: præterquam quòd non paucis superstitionibus sunt implicita (ut hodie res habent) in hoc composita esse videntur, ut qui ea nuncupant, Deo illudant & hominibus. Sed ne videamur singulas particulas nimis malignè exagitare, illa generali, quæ superius posita est, confutatione contenti erimus.

20 Cuiusmodi legitima sint & accepta Deo vota, satis expositum esse arbitror. Quia tamen interdum rudes ac timidæ conscientiæ, etiam vbi votum aliquod displicet ac improbat, de obligatione nihilominus dubitant, & grauiter excruciantur, quum & violare datam Deo fidem horrent, & verètur econuerso ne seruando magis peccent: hic succurrendum illis est, quo se possint ab hac difficultate, eripere. Ut autem semel omnem scrupulum tollam: dico omnia non legitima nec ritè cõcepta vota, ut apud Deum nihili sunt, sic nobis irrita esse debere. Nam si in humanis contractibus ea tantùm promissa nos obligant in quibus is cum quo contrahimus, vult nos habere obligatos: absurdum est, ad ea præstanda nos adigi quæ à nobis minimè Deus requirit: præsertim quum non aliter recta sint opera nostra nisi vbi Deo placeant, & hoc conscientiæ testimonium habent quòd placeant. Manet enim illud fixum, Quicquid nõ est ex fide, peccatum est. Quo intelligit Paulus, quod cum dubitatione susceptũ est opus, propterea vitiosum esse, quòd omnium bonorum operum radix est fides, qua certi sumus illa Deo accepta esse. Ergo si nihil nisi hac certitudine aggredi licet homini Christiano, cur non, siquid temere susceperint ignorationis vitio, ab errore postea liberati desistat? Eiusmodi quum sint vota inconsideratè suscepta, non modò nihil obligant, sed necessariò sunt rescindenda. Quid autem, quòd non tantùm pro nihilo æstimantur in conspectu Dei, sed abominationi quoque sunt? ut prius demonstratum est. Superuacuum est de re non necessaria longius differere. Hoc vnum argumentum ad pacandas & omni scrupulo liberandas pias conscientias abundè esse mihi videtur: quæcunque non ex puro fonte emanant opera, & in legitimum finem diriguntur, à Deo repudiari: & ita repudiari ut non minus in illis pergere, quàm ipsa inchoare nos vetet. Inde enim conficitur, quæ ab errore & superstitione profecta sunt vota, & nullius esse apud Deum momenti, & à nobis deserenda.

21 Habebit præterea qui hanc tenebit solutionem, quo aduersus improborum calumnias eos defendat qui ex monachismo ad honestum aliquod viuendi genus conuertunt. Fractæ fidei & periurij grauiter accusantur, quòd vinculũ (ut vulgò creditur) in solubile, quo erant Deo & Ecclesiæ obligati, abruperint. At ego nullum fuisse vinculum di-

Infantia 7. lo cum Aspeti li de viduis ad moniales pertrahens. Resposito, consensibus tribus rationibus.

In aduersarios infirmis rector queritur.

Hæc duo sunt vota pauperum et obedientiæ.

Vota temerarie facta de perpetuo cælibatu an conscientia obligent. Quæstionis solutio.

Rom. 14. 23.

Ex superioribus solutione sequitur inuincibilem fractæ fidei accusari qui à monachis

ad honestum *co*, ubi quod homo confirmat, Deus abrogat. Deinde vt demus fuisse obligatos, quum
vincendi genus ignorantia Dei & errore impliciti tenerentur: nunc postquam veritatis notitia sunt il-
concedunt. luminati, simul Christi gratia liberos esse dico. Nam si tantâ efficaciam habet crux Chri- Gal. 3.3.
Prima eorum sti vt à Legis diuinæ male ditione qua victi detinebamur, nos absoluat: quanto magis
defensio, liber- ab extraneis vinculis (quæ nihil sunt quàm captiosa Satanæ retia) nos eruet? Quibuscun-
tas Christiana- que ergo Christus Euangelij sui luce affulget, non dubium est quin ab omnibus eos la-
na. queis expediat quibus se per superstitionem induerant. Quanquam nec illis deest altera
Altera in vo- defensio, si ad cælibatum non fuerunt idonei. Nam si votum impossibile certum est ani-
to impossibili mæ exitium, quam seruatam vult Deus, non perditam: sequitur in eo minimè esse per-
Et animæ ex- manendum. Quàm autem impossibile sit votum continentia: iis qui singulari dono præ-
posito non est diti non sunt, antea docuimus: & experientia, me tacente, loquitur. neque enim est igno-
permanendum. tum quanta obscenitate scareant omnia ferè monasteria. Et si qua videntur honestiora
 magisque verecunda esse aliis, non ideo tamen casta sunt quòd impudiciæ malum in-
 tus premunt ac continent. Ita scilicet horrendis exemplis hominum audaciam vlciscitur
 Deus, quum suæ infirmitatis immemores, repugnante natura id affectant quod est
 illis denegatum, & contemptis remediis quæ Dominus illis ad manum dederat, contumacia
 & obstinatione incontinentiæ morbum superare se posse confident. Quid enim
 aliud quàm contumaciam esse dicemus, ubi quis admonitus coniugio sibi opus esse, id-
 que sibi à Domino remedij loco dari, non modo id contemnit, sed etiam sacramento se
 adigit ad contemptum?

CAPVT XIII.

De Sacramentis.

Hoc caput constat duabus præcipuis partibus.

- 1 De sacramentis in genere: ubi primùm doctrinæ summa proponitur scēt. 1. 2. 3. 4. 5. & 6. deinde contra aduersarios vtrinque munitur, nempe adu. eos qui vira sacramentorum enervant, scēt. 7. 8. 9. 10. 11. 12, & 13. tum adu. alios qui nimum sacramentis tribuunt, scēt. 14. 15. 16. & 17.
- 2 De sacramentis speciatim, tum veteris tum noui Testamenti, de quorum scopo & re significata agitur, refutat is qui aut veterum sacramenta nimum extenuauerunt, aut nostra nimum extulerunt, a scēt. 18. vsque ad finem capitis.

Prima pars
capitis, agens
de sacramentis
in genere.
Quid sit Sa-
cramentum.

Rædicationi Euangelij aliud affine est fidei nostræ adiumentum in Sacramen-
 tis: de quibus certam aliquam doctrinam tradi, magnopere nostra refert, vnde
 nos & quem in finem instituta fuerint, & quis eorum nunc vsus sit, discamus.

Principio animaduertere conuenit quid sit Sacramētum. Videtur autem mihi hæc simple-
 x & propria fore definitio, si dixerimus externum esse symbolum, quo beneuolentia
 erga nos suæ promissionis conscientia nostris Dominus obfignat, ad sustinendam fidei
 nostræ imbecillitatem: & nos vicissim pietatem erga eum nostram tam coram eo & An-
 gelis quàm apud homines testamur. Licet etiam maiore compendio aliter definire: vt
 vocetur diuinæ in nos gratiæ testimonium externo signo confirmatum, cum mutua no-
 stre erga ipsum pietatis testificatione. Vt amlibet ex his definitionibus eligas, ab illa Au-
 gustini, quæ sacramentum esse tradit rei sacræ visibile signum, aut inuisibilis gratiæ visi-
 bilem formâ, sensu nihil differt: rem verò ipsam melius ac certius explicat. Nam quum
 in illa breuitate sit aliqua obscuritas, in qua multi rudiores hallucinantur, volui pluribus
 verbis pleniorè reddere sententiam, nequid dubitationis hæreret.

De significatio-
ne vocis.

Qua ratione vocabulum hoc vsurpauerint veteres in eo sensu, non est obscurum.
 Nam quoties Græcam vocem *μυστήριον* Latinè reddere voluit Vetus interpres, præsertim
 vbi de rebus diuinis agebatur, transtulit Sacramētum. Sic ad Ephesios, Vt notum faceret
 nobis sacramentum voluntatis suæ. Item, Si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei,
 quæ data est mihi in vobis, quoniam secundum reuelationem notum mihi factum est sacra-
 mentum. Ad Colossenses, Mysterium quod absconditum fuit à seculis & generationi-
 bus, nunc autem manifestatum est sanctis eius, quibus voluit Dominus notas facere di-
 uinitas sacramenti huius, &c. Item ad Timotheum, Magnum pietatis sacramentum:
 Deus manifestatus est in carne. Noluit autem dicere arcanum, nequid rerum magnitu-
 dine inferius dicere videretur. Sacramentum ergo posuit pro arcano, sed rei sacræ. In ea
 significatione apud Ecclesiasticos scriptores subinde occurrit. Et satis notum est, quæ sa-
 cramenta vocantur apud Latinos, Græcis esse mysteria: quæ synonymia litem omnem
 dirimit

Ephes. 1. 9, &
3. 2.

Colos. 1. 26.

1. Tim. 3. 16.

dirimit. Atque hinc factum est vt ad signa illa quę augustam sublimium ac spiritualium rerum representationem haberent, deduceretur. Quod etiam notat alicubi Augustinus, Longum, inquit, esset disputare de varietate signorum: quę quum ad res diuinas pertinent, Sacramenta appellantur.

Epist. 5. ad
Marcellin.

3 Porro ex hac quam posuimus definitione intelligimus, nunquam sine præeunte promissione esse sacramentum, sed ei potius tanquam appendicem quandam adiungi, eo sine vt promissionem ipsam confirmet ac obfirmet, nobisque testatorem, imò ratam quodammodo faciat: quo modo nostrę ignorantie ac tarditati primum, deinde infirmitati opus esse Deus prouidet: neque tamen (proprie loquendo) tam vt factum suum sermonem firmet, quam vt nos in ipsius fide stabiliat. Si quidem Dei veritas per se fatis solida certaque est: nec aliunde meliorem confirmationem quam a se ipsa accipere potest. Verum vt exigua est & imbecilla nostra fides, nisi vndique fulciatur, ac modis omnibus sustentetur, statim concutitur, fluctuatur, vacillat, adeoque labascit. Atque ita quidem hic se captui nostro pro immensa sua indulgentia attemperat misericors Dominus, vt quando animales sumus, qui humi semper adrepentes, & in carne hærentes, nihil spirituale cogitamus, ac ne concipimus quidem, elementis etiam istis terrenis nos ad se deducere non grauetur, atq; in ipsa carne proponere bonorum spiritualium speculum. Nam si incorporei essemus (vt Chrysostomus ait) nuda & incorporea nobis hæc ipsa daret. Nunc quia corporibus insertas habemus animas, sub visibilibus spiritualia tradit. Non quia tales indite sunt dotes naturis rerum quę in sacramentis nobis proferuntur: sed quia in hæc significationem à Deo signatę sunt.

definitio ex
p. 4. 10. 1. Cur
2. a. r. meti pro
missiones sunt
viri 2. ubi 2. m
signet.

Hom. 60. ad
populum.

4 Atque hoc est quod vulgò dicunt, constare sacramentum verbo & externo signo. Verbum enim intelligere debemus, non quod sine sensu & fide infusurratum, solo strepitu, velut magica incantatione, consecrandi elementi vim habeat: sed quod prædicatum intelligere nos faciat quid visibile signum sibi velit. Quod ergo sub Papę tyrannide factitatum est, non caruit ingenti mysteriorum profanatione. putarunt enim satis esse si Sacerdos, populo sine intelligentia obstupente, consecrationis formulam demurraret. Imò id data opera cauerunt, nequid doctrinę inde ad plebem perueniret. omnia enim Latine pronuntiarunt apud homines illiteratos. Postea eoufque erupit superstitio, vt consecrationem non nisi rauco murmure, quod à paucis exaudiretur, rite peragi crederent. At longè aliter de verbo sacramentali docet Augustinus, Accedat, inquit, verbum ad elementum, & fiet sacramentum. Vnde enim ista tanta virtus aquę vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo? nõ quia dicitur, sed quia creditur. Nam & in ipso verbo aliud est sonus trāsiciens, aliud virtus manens. Hoc est verbum fidei quod prædicamus, inquit Apostolus. Vnde in Actis Apostolorum, Fide mundans corda eorum. Et Petrus Apostolus, Sic & nos Baptisma saluos facit, non depositio sordium carnis, sed conscientię bonę interrogatio. Hoc est verbum fidei quod prædicamus: quo sine dubio, vt mundare possit, consecratur & Baptismus. Vides vt prædicationem requirat vnde nascatur fides. Nec est quòd in hac probatione laboremus, quando minimè obscurum est quid Christus fecerit, quid nobis facere mandauerit, quid sequenti sint Apostoli, quid purior Ecclesia obseruauerit. Imò ab initio vsque mundi notum est, quoties signum aliquod obtulit Deus sanctis Patribus, inseparabilem fuisse doctrinę copulam sine qua attoniti nudo aspectu sensus nostri redderentur. Ergo quum de verbo sacramentali fieri mentionem audimus, promissionem intelligamus quę clara voce à ministro prædicata, plebem eò manu ducat quò signum tendit ac nos dirigit.

1. Quis si ver
ba illud quod
accideri debet
ad elementum:
vnde sic & con
stat sacramen
tum.

Homilin Io
hannem 13.

Rom. 10. 8.
Act. 15. 9.
1. Pet. 3. 21.

5 Ne caudiendi sunt quidam qui contrà pugnare conantur arguo magis quam solido dilemmate. Aut verbum, inquit, Dei, quod sacramentum præcedit, scimus esse veram Dei voluntatem, aut nescimus. Si scimus, nihil ex sacramento, quod postea sequitur, nouum discimus. Si nescimus, neque id docebit sacramentum cuius vis omnis in verbo sita est. Quibus breuiter responsum sit, Sigilla, quę diplomatibus aliisque publicis actis appenduntur, per se accepta nihil sunt, vtpote quę frustra appensa forent si membrana nihil haberet descriptum. neque tamen ideo non confirmant atque obfirmant quod scriptum est, dum scriptis adduntur. Neque hæc similitudinem nuper à nobis confictam iactare possunt, quam Paulus ipse vsurpauit, Circumcisionem vocans e 2. p. 27. 1. vbi ex professo contendit, non fuisse Circumcisionem Abraham in iustitiam, sed eius pacti obfirmationem cuius fide fuerat iam antè iustificatus. Et quid est obsecro, quod

Adu. eos qui
verbis seu dei
promissionē ab
elemento dimel
lere conantur.

Rom. 4. 11.

aliq

Sacramenta sunt signacula & separantur a similitudine fidei & uobocuius in quo in verbo scripta sunt.

aliquem magnopere offendat, si promissionem docemus obfignari sacramentis, quum ex ipsis promissionibus palam sit alteram altera confirmari? Nempe ut quæque est manifestior, ita est ad fulciendam fidem magis idonea. Sacramenta verò & promissiones afferunt clarissimas: & hoc habent præ verbo peculiare, quòd eas ueluti in tabula depictas nobis ad viuum representant. Neque nos mouere debet quæ inter Sacramenta & diplomatum sigilla obiectari solet distinctio, quòd quum utraque carnalibus huius mundi elementis constent, illa ad promissiones Dei obfignandas sufficere vel paria esse nequeant, quæ sunt spirituales & æternæ: quemadmodum hæc ad obfignanda principum edicta de rebus fluxis ac caducis appendi solent. Siquidem vir fidelis, dum oculis sacramenta graduerantur, non in illo carnali spectaculo hæret: sed illis quos indicationi analogiæ gradibus, ad sublimia mysteria quæ in sacramentis latent, pia consideratione affurgit.

habent suum symbolum fidei uel dicuntur.
Gen. 6. 18, & 9. 9. & 17. 2.

6 Et quando Dominus promissiones suas fœdera nuncupat: sacramenta, symbola fœderum: ab ipsis hominum fœderibus simile adduci potest. Porca cæsa quid efficiat nisi verba intercederent? imò nisi præierint? Nam porcæ sapius caduntur citra vllum interitus aut sublimius mysterium. *Quid* dextera data, quum manus hostiliter non raro conferantur? At ubi verba præierint, talibus sanè symbolis fœderum leges sanciantur, quanius prius verbis conceptæ, conditæ, decretæ. Sacramenta igitur exercitia sunt quæ certiores uerbi fidei dem nobis faciunt: & quia carnales sumus, sub rebus carnalibus exhibentur: ut ita pro tarditatis nostræ captu nos erudiant, & perinde ac pueros pædagogici manu ducant. Hac ratione Augustinus sacramentum, uerbum uisibile nuncupat: quòd Dei promissiones ueluti in tabula depictas representet, & sub aspectum graphicè atque *ei uerbo* expressas statuatur. Aliæ quoque similitudines afferri possunt quibus sacramenta planius designentur, ut si uocemus fidei nostræ columnas. Quo enim modo edificium suo quidem fundamento stat & incumbit, subiectis tamen columnis certius stabilitur: ita fides in uerbo Dei, non secus ac fundamento residet, sed cum accedunt sacramenta, ipsis adhuc ceu columnis, solidius innititur. Aut si dicamus specula in quibus gratiæ Dei diuitias, quas nobis elargitur, contemplari liceat, illic enim sese nobis (ut iam dictum est) manifestat quantum nostræ hebetudini agnoscere datum est, suamque erga nos beneuolentiam & amorem expressius quam uerbo testatur.

Nec obstat quod impij porriguntur. Sicut enim nihilominus testimonia gratiæ Dei.

7 Nec satis appositè ratio cinantur, dum ex eo contendunt non esse testimonia gratiæ Dei, quia impijs quoque porriguntur, qui tamen Deum nihilo sibi magis propitium inde sentiunt, sed grauiorem potius damnationem contrahunt. Nam eodem argumento nec Euangelium esset testimonium gratiæ Dei, quod à multis auditur ac spernitur: nec Christus demum ipse, qui à compluribus uisus est ac cognitus, quorum paucissimi eum receperunt. Simile etiam in diplomatibus spectare licet, siquidem bona pars multitudinis *ad seruum* illud sigillum, ut cunquæ à Principe ad consignandum uoluntatem suam profectum esse nouerit, irridet tamen atque eludit: alij uelut rem ad se minimè pertinentem, suisque deq; habent: alij etiam execrantur, ut conspecta hac tam pari amborum conditione magis ac magis illa superius à me usurpata similitudo arridere debeat. Itaque certum est nobis à Domino misericordiam, ac gratiæ suæ pignus cum sacro suo uerbo, tum sacramentis offerri, uerum non apprehenditur nisi ab his qui uerbum & sacramenta certa fide accipiunt: qualiter omnibus in salutem oblatum à Patre ac propositum Christus, non tamen ab omnibus agnitus exceptusque est. Id quum alicubi indicare Augustinus uellet, dixit, Verbi efficaciam in sacramento proferri: non quia dicitur, sed quia creditur. Proinde Paulus dum apud fideles uerba facit, sic de sacramentis disserit ut in illis Christi communionem includat. ut quum dicit, *Quicumque* baptizati estis, Christum induistis. Item, *Vnum* corpus & *vnus* Spiritus sumus omnes qui in Christo baptizati sumus. Quum uerò de præpostero sacramentorum usu loquitur, nihilo plus illis tribuit quam frigidis & inanibus figuris, quo significat, ut cunquæ impij ac hypocritæ sua peruersitate diuinæ gratiæ in sacramentis effectum uel opprimant, uel obsecrunt, uel impediant, id tamen minimè obstat quominus ubi & quoties Deo placet, & uerum de Christi communicatione testimonium afferant, & hoc ipsum quoque exhibeat præstetque Spiritus ipsius Dei quod promittunt. Constituimus ergo sacramenta uere nominari testimonia gratiæ Dei ac ueluti quædam beneuolentiæ, qua erga nos affectus est, sigilla: quæ ipsam nobis obfignando, fidem nostram hoc modo sustinent, alunt,

Que quidem non apprehenditur nisi a fidelibus.

1. Cor. 12. 13.

confirmant, adaugent. Quæ verò contra hanc sententiam obiectari à nonnullis solent rationes, nimis friuolæ eneruicque sunt. Aiunt meliorem fidem nostram fieri non posse, si bona est. non enim esse fidem nisi quæ inconcussè, firmiter, indistrahè Dei misericordiae innitur. Quibus fatius fuerat cum Apostolis orare vt Dominus sibi augetet fidem, quam talem fidei perfectionem securè obtendere, quam nemo vnquam ex filiis hominum assequutus est, nemo assequetur in hac vita. Respondent qualem ei fuisse fidem existiment qui dicebat, Credo domine, adiuua incredulitatem meam. Nam & illa, vt eumque inchoata fides, bona erat, & melior sublata incredulitate fieri poterat. Sed nullo certiore argumento quam sua ipsorum conscientia refelluntur. Nam si peccatores se fatentur (quod velint nolint, inficiari nequeunt) id ipsum fidei suæ imperfectioni imputent necesse est.

1. Obiectio. ad hanc sententiam.

Luc. 17. 5.

Responsio.

Mar. 9. 24.

8 At respondit, inquit, Philippus Eunucho, Baptizari eum licere si ex toto corde crederet. Quem hic locum habet Baptismi confirmatio, vbi fides totum cor implet? Rursum ipsos interrogo, annon bonam cordis sui partem fide vacuam sentiunt, an non noua quotidie incrementa agnoscunt: Gloriabatur ille, se discendo fieri senem. Nos igitur ter miseri Christiani, si nihil proficiendo senes sumus, quorum fides per omnes ætatum gradus progredi debet, donec adolescat in virum perfectum. Itaque in hoc loco ex toto corde credere, non est perfectè Christo credere: sed ex animo duntaxat & sincera mente illum amplecti: non eo fatutum esse, sed ardenti affectu esurire, sitire, & ad eum suspirare. Hic mos est Scripturæ, vt toto corde fieri dicat quod sincerè & ex animo fieri significat. Cuius rationis sunt ista, In toto corde meo exquisiui te. Confitebor tibi in toto corde meo, & similia. Quemadmodum contra, vbi fraudulentos ac fallaces obiurgat, illis cor & cor exprobrare solet. Subiiciunt deinde, Si fides per sacramenta augetur, frustra datum esse Spiritum sanctum, cuius virtus atque opus est inchoare, tueri, confirmare fidem. Quibus equidem fateor, proprium ac solidum Spiritus sancti opus fidem esse, à quo illuminati, Deum ac benignitatis eius thesauros agnoscimus, & sine cuius lamine mens nostra adeò cæca est vt nihil conspiceret, adeò stupida, vt nihil subodorari rerum spiritualium possit. Verum pro vno Dei beneficio quod ipsi prædicant, nos tria perpendimus. Nam primum verbo suo nos docet & instituit Dominus: deinde sacramentis confirmat: postremò sancti sui Spiritus lumine mentibus nostris illucet: & aditum in corda nostra verbo ac sacramentis aperit, quæ alioqui aures duntaxat percellerent, & oculis obuersarentur, interiora minimè afficerent.

2. Obiectio.

Responsio 1.

Ephes. 4. 13.

Reff. 2. b. cum
Luce expla-
nans.

Psal. 119. 102
& 111. 1. & 159.
1.

Psal. 12. 3.
3. Obiectio.

Responsio.

9 Quamobrem de confirmatione augmentoque fidei monitum velim lectorem (quod iam minimè dubiis verbis expressisse mihi videor) id ministerium sic me sacramentis assignare, nõ quasi arcanam vim nescio quam illis perpetuò insitam putem, qua fidem per se promouere aut confirmare valeant: sed quia sunt in hoc à Domino instituta, vt stabiliendæ augendæque fidei seruiant. Cæterum munere suo tum ritè demum perfunguntur, vbi interior ille magister Spiritus accesserit: cuius vnus virtute & corda penetrantur, & affectus permouentur, & sacramentis in animas nostras aditus patet. Si desit ille, nihil sacramenta plus prestare mentibus nostris possunt quàm si vel solis splendor cæcis oculis affulgeat, vel surdis auribus vox insonet. Itaque sic inter Spiritum sacramentaque partior, vt penes illum agendi virtus resideat, his ministerium duntaxat relinquatur: idque sine Spiritus actione inane ac friuolum: illo verò intus agente, vimque suam exerente, multæ energiæ refertum. Nunc clarum est qualiter secundum hanc sententiam, pia mens in fide per sacramenta confirmetur: nempe quo modo Solis fulgore vident oculi, vocis sono aures audiunt: è quibus, neque illi quouis lumine quicquam afficerentur, nisi inditam haberent aciem quæ suapte sponte illustraretur: & hæc clamore quolibet nequicquam pulsarentur, nisi ad audiendum naræ aptæque forent. Atqui si verum est quod semel inter nos definitum esse conuenit, quod in oculis nostris visus efficit ad lucem conspiciendam, quod in auribus auditus ad percipiendam vocem: id esse in cordibus nostris Spiritus sancti opus, ad fidem & concipiendam, & sustinendam, & fouendam, & stabiliendam: vt runque perinde consequitur, Neque sacramenta hilum proficere sine Spiritus sancti virtute, & nihil obolare quominus in cordibus iam antè à præceptore illo edoctis, fidem & robustiorem & auctiorem reddant. Hoc tantum inter est, quod audiendi videndique facultas naturaliter auribus & oculis indita est: Christus autem præter naturæ modum speciali gratia idem in animis nostris agit.

Quod si res per sacramenta confirmari & augetur dicitur nec arcanæ aliquid sacramentorum virtus, nec quouis modo sacramentis hoc ita assignatur, quin totum id ab interiore Spiritus officio pendat.

4. Obiectio, & ratio dependens.
Responſio.

IO Quo & illæ quæ nonnullos anxios tenent, obiectiões simul diffoluuntur. Sic fidei seu incrementum seu confirmationem creaturis adſcribimus, iniuriam fieri Spiritui Dei, quem ſolum eius authorem agnoſcere decebat. Neque enim interim illi & confirmationis & incrementi laudem eripimus: quin potiùs idipſum quod fidem auget atque firmat, nihil eſſe aliud aſſerimus quam interiori ſua illuſtratione mentes noſtras comparare ad ſuſcipiendam eam quæ à ſacramentis proponitur, confirmationem. Quòd ſi adhuc nimium obſcurè dictum eſt, ſimilitudine hac quam adducam, fiet planè dilucidum. Si quem verbis ad aliquid agendum perſuadere inſtituas, rationes omnes excogitabis quibus in tuam ſententiam pertrahatur ac penè ſubigatur, conſilio tuo vt obtemperet. Verùm nihil dum actum eſt, niſi ipſe viciffim perſpicaci ſit acutòque iudicio, quo in rationibus tuis quantum inſit momenti expendere queat: niſi docili etiam ſit ingenio, & ad auſcultandum doctrinæ parato, niſi poſtremò eam de fide prudentiæque tua opinionem conceperit, quæ ad ſubſcribendum cuiuſdam ſit illi inſtar præiudicij. Nam & ſunt præfracta plurima capita quæ nullis vnquam rationibus ſectas: & vbi ſuſpecta fuerit fides, vbi contempta authoritas, parum apud dociles proficitur. Adſunt rurſum illa omnia: efficiēt profecòd vt illis ipſis conſiliis auditor cui conſulis acquieſcat, quæ erant alioqui irriſurus. Id quoque operis agit in nobis Spiritus. nam ne verbum fruſtra aures percellat, ne fruſtra oculos ſacramenta verberent, Deum eſſe oſtendit qui nobis iſtic loquitur cordis noſtri pernicitiam emollit, atque ad eam quæ Domini verbo debetur obedientiam componit. Denique externa illa & verba & ſacramenta ab auribus in animam tranſmittit. Confirmant ergo fidem noſtram & verbum & ſacramenta, dum bonam Patris cæleſtis erga nos voluntatem nobis ob oculos ponunt, cuius cognitione & tota fidei noſtræ firmitudo conſiſtit, & robur auget: confirmat Spiritus, dum eam animis noſtris confirmationem inſculpendo, efficacem reddit. Interea prohiberi non poteſt Pater luminum, quin ſicut corporcos oculos ſolis radiis, ita mentes noſtras ſacramentis, quaſi intermedio fulgore illuſtret.

ſimilitudo inſtituta.

applicatio firmitudinũ.

Cæluſus, fidem confirmari verbo & ſacramentis.

De incrementis fidei per verbi predicationem, cum S. Spiritus eſt in coniuncta, non tamen conſuſam, ſed diſtinctam.

1. Cor. 2. 4.
1. Cor. 3. 6.

1. Cor. 3. 6.

II Quam externo verbo proprietatem ſubefſe docuit Dominus, quum in parabola ſemen appellauit. Quemadmodum enim ſemen ſi in deſertam neglectamque agri partem deciderit, nihil aliud quam emoriatur: ſi verò in ſegetem aptè laboratam atque ex cultam iactum fuerit, ſuum cum optimo ſcœnore fructum referet: ita verbum Dei, ſi in duram aliquam ceruicem inciderit, velut in arenam proiectum, ſterileſcet: ſi animam nactum fuerit cæleſtis Spiritus manu ſubactam, fruſtuofiſſimum erit. Atqui ſi eadem eſt ſeminiſque verbi ratio, vt è ſemine frumentum & naſci, & augetere, conſcendere ad maturitatem dicimus: cur non & fidem è verbo initium, incrementum, perfectionem accipere dicamus? Vtrunque Paulus diuerſis locis optimè explicat. Nam dum Corinthiis reducere in memoriam vult quàm efficaciter vſus ſit Deus ſua opera, gloriatur ſe habere miniſterium Spiritus: perinde acſi in diuino nexu cum ſua predicatione coniuncta eſſet vis Spiritus ſancti, ad mentem intus illuminandam & permouendam. At verò quum alibi admonere vult quid per ſe valeat Dei verbum ab homine prædicatum, ipſos miniſtros agricolis comparat, qui vbi laborem ac induſtriam in excolenda terra poſuerint, nihil amplius quod faciant habent. Quid autem aratio & ſatio & rigatio prodeſſent niſi quod ſatum eſt, cæleſti beneficio vegetaretur? Itaque concludit, & eum qui plantat, & eum qui rigat, nihil eſſe: ſed omnia eſſe Deo adſcribenda qui ſolus dat incrementum. Spiritus ergo potentiam exerunt in ſua predicatione Apoſtoli, quatenus Deus ordinatis à ſe organis ad ſpiritualis gratiæ ſuæ explanationem vtitur. Ea tamen retinenda eſt diſtinctio, vt quid homo per ſe valeat, quid Dei proprium ſit, meminerimus.

Mat. 13. 4.
Luc. 8. 15.

Quomodo & quomodo Sacramento ſua fidei noſtræ confirmationes.

12 Adeo autem Sacramenta confirmationes ſunt fidei noſtræ, vt nonnunquam Dominus, quando rerum ipſarum, quæ in Sacramentis ab eo promiſſæ erant, fiduciam tollere vult, Sacramenta ipſa auferat. Quum Adam immortalitatis dono ſpoliat & abdicat, Non colligat, inquit, de fructu vitæ, ne viuat in æternum. Quid audimus? an ſuam Adæ incorruptionem, à qua iam deciderat, reſtituere poterat fructus ille? Minimè. ſed hoc perinde eſt acſi dixiſſet, Ne vana fiducia fruatur ſi promiſſionis meæ ſymbolum teneat: exentiatur illi quod ipſe aliquam immortalitatis facere poſſet. Hac ratione quum Apoſtoli Ephēſios hortatur vt ſe meminerint fuiſſe hoſpites teſtamentorum, alienos à cœſortio Iſraelis, ſine Deo, ſine Chriſto, dixit non fuiſſe participes Circumciſionis.

Gen. 3. 22

1. Phe. 2. 12.

Quo

Quo metonymicè significat, à promissione ipsa exclusos qui tesseram promissionis non accepissent. Ad eorum verò alterum obiectum, Dei gloriam ad creaturas deriuari, quibus tantum virtutis attribuitur, sicque eatenus diminui, respondere promptum est, nullam in creaturis virtutem à nobis reponi. Hoc duntaxat dicimus, Deum mediis ac instrumentis, quæ expedire ipse prospicit, vti: vt eius gloriæ omnia obsequantur, quando omnium ipse Dominus est & arbiter. Ergo vt per panem cæteraque alimenta corpora nostra pascit: vt per solem, mundum illuminat: vt per ignem calefacit: nec tamen aut panis, aut sol, aut ignis aliquid sunt nisi quatenus sub iis instrumentis benedictiones suas nobis dispensat: ita spiritualiter per Sacramenta fidem alit, quorum vnicum obiectum est, eius promissionis oculis nostris spectandas subicere, imò nobis earum esse pignora. Et vt nostrum est in cæteris creaturis, quæ Dei liberalitate & beneficentia vlibus nostris destinatae sunt, quarumque ministerio bonitatis suæ munera nobis largitur, nihil fiduciæ defigere, nec quasi boni nostri causas admirari & prædicare: ita neque in Sacramentis hæere fiducia nostra debet, nec Dei gloria in ipsa transferri: sed omissis omnibus, ad ipsum & Sacramentorum & rerum omnium authorem surgere & fides & confessio debent.

13. Quòd autem ex ipso demum Sacramenti nomine argumentum nonnulli afferunt, minimè firmum est. Sacramentum, inquit, quum multas habeat apud probatos auctores significationes, vnam tantum habet quæ signis conueniat: nempe qua solenne illud iuramentum significat quod miles Imperatori præstat quum militia initiatur. Vt enim militari illo sacramento fidem suam obstringunt Imperatori noui milites, & militiam profitentur: ita nostris signis Christum Imperatorem profitemur, & sub eius signis nos militare testamur. Addunt similitudines quibus rem magis dilucidam reddat. Vt toga Romanos à palliatis Græcis discernebat: vt ipsi inter se ordines Romæ suis symbolis distinguebantur: Senatorius ab equestri, purpura & lunatis calceis: rursus à plebeo Equester, annulo: ita nos symbola nostra gestamus quæ nos à profanis discernant. At ex superioribus abundè liquet veteres qui Sacramentorum nomen signis indiderunt, minimè respexisse quis fuisset verbi huius vsus Latinis scriptoribus: sed nouam hanc significationem pro suo commodo affinxisse, qua simpliciter sacra signa designarent. Quòd si alius arguatur volumus, videri possunt eadem analogia nomen hoc ad eiusmodi significationem transtulisse qua nomen fidei ad eum sensum in quo nunc vsurpatur. Quum enim fides sit in præstandis promissis veritas: fidem tamen dixerunt certitudinem, seu certam persuasionem quæ de ipsa veritate haberetur. Ad hunc modum, quum sacramentum sit militis, quo se suo Imperatori vouet: fecerunt Imperatoris, quo milites in ordines recipiat. Dominus enim per Sacramenta se nobis in Deum fore pollicetur, & nos sibi fore in populum. Verum tales argutias omittimus: quando satis planis argumentis probasse mihi videor, nihil aliud spectasse quàm vt significarent signa hæc sanctarum & spiritualium rerum esse. Similitudines quas afferunt de externis insignibus, recipimus quidem, sed non ferimus, quod posterius est in Sacramentis, ab illis primum atq; ad eò vnum constitui. Est autem hoc primum, vt fidei nostræ apud Deum seruiant: posterius, vt confessionem nostram apud homines testentur. Secundum hanc posteriorem rationem valent illæ similitudines. Maneat interea prius illud: quia alioqui frigerent mysteria (vt visum est) nisi fidei nostræ adminicula essent, doctrinæque appendices in eundem vsum & finem destinatae.

14. Rursus admonendi sumus, vt isti vim Sacramentorum enervant, vsumque prorsus evertunt: ita ab aduersa parte stare alios qui arcanas nescio quas virtutes Sacramentis affingunt quæ nusquam illis à Deo insite leguntur. Quo errore periculosè falluntur simplices & imperiti, dum & Dei dona quærere docentur vbi reperi non possunt, & à Deo sensim abstrahuntur, vt pro eius veritate meram amplexentur vanitatem. Magno enim consensu sophisticæ scholæ tradiderunt, Sacramenta nouæ Legis, hoc est quæ nunc in vsu sunt Christianæ Ecclesiæ, iustificare & conferre gratiam, modo non ponamus obicem peccati mortalis. Quæ sententia, dici non potest quàm sit exitialis & pestilens, eoque magis quòd multis antè seculum magna Ecclesiæ iactura, in bona orbis parte obtinuit. Planè certè diabolica est. nam dum iustitiam citra fidem pollicetur, animas in exitium præcipites agit: deinde quia iustitiæ causam à Sacramentis ducit, miseris hominum mætes, in terram suapte sponte plus satis inclinatas, hac superstitione

57. Obiectum.
Kessj. vlt. s. m.
litum. s. i. i.
liari. 2. m. o. n.
i. l. i. t. a. t. i. o.

6. Obi. Etio. co.
rum qui. a. r. a.
menta. n. i. l. i. o.
l. i. t. e. s. s. e. q. u. a. m.
m. u. d. a. q. u. a. d. o. n.
s. i. g. n. a.

Responso. 1. d.
vici. explicat.
tione.

Resp. 2. d. rei.
sua.

Instantie dilu.
tio.

Aduersus eos
qui Sacramen.
tis plus a quo
tribuunt.

Obiectio scho.
lasti. oram. 2.
re. sacramen.
ta. nunc. Legi.

Resp. 1.

2.

illigat

illigat, vt in spectaculo rei corporeæ potius quàm in Deo ipso acquiescant. Quæ duo v-
tinam ad eò comperta non haberemus: tantum abest vt longa probatione indigeant.
Quid verò est Sacramentum citra fidem sumptum, nisi certissimum Ecclesiæ exitium?
Nam quum nihil inde extra promissionem sit expectandum: promissio autem non mi-
nus iram incredulis minetur quàm fidelibus gratiam offerat: fallitur qui plus aliquid
per Sacramenta sibi conferri putat, quàm quod verbo Dei oblatum, vera fide perci-
piat. Ex quo alterum etiam conficitur, non pendere ex Sacramenti participatione salu-
tis fiduciam, ac si iustificatio ita illis foret: quam in vno Christo repositam, nihilo mi-
nus Euangelij prædicatione quàm Sacramenti oblatione, nobis communicari sci-
mus: ac sine hac posse in solidum constare. Vsq̄ue adeò verum est quod ab Augustino
quoque scribitur, Inuisibilem sanctificationem sine visibili signo esse posse, & visibile
rursus signum sine vera sanctificatione. Induunt enim (vt ipse quoque alibi scribit) ho-
mines Christum aliquando vsque ad Sacramenti perceptionem, aliquando vsque ad
vitæ sanctificationem. Atque illud primum & bonis & malis potest esse commune:
hoc autem alterum, proprium est bonorum ac piorum.

Libr. 3. de
quæst. Ver-
tuti.

Lib. 5. de Ba-
ptif. contra
Donat. cap.
24.

Cofirmatio re-
fponfionis ex
Augustino di-
fingente in-
ter Sacramen-
tum & re Sa-
cramenti.

De Baptif.
paraulorâ.
In Psal. 78.

In Iohan. ho-
mil. 26.

15 Hinc illa si rite intelligatur, inter Sacramentum & rem Sacramenti ab eodem
Augustino sæpius notata distinctio. neque enim significat duntaxat, figuram & verita-
tem illic contineri, sed non ita cohærere quin separari queant: ac in ipsa etiam coniu-
ctioe oportere semper discerni rem à signo, ne ad alterum transferamur quod alterius
est. De separatione loquitur quum scribit, in solis electis efficere Sacramenta quod figu-
rant. Item, vbi de Iudæis sic scribit, Sacramenta quum essent omnibus communia, non
erat communis gratia: quæ virtus est Sacramentorum. sic & nunc commune est omni-
bus lauacrum regenerationis: sed ipsa gratia qua membra Christi cum suo capite rege-
nerantur, non omnibus est communis. Rursus alibi de Cæna Domini, Nos quoque vi-
sibilem cibum hodie accipimus: sed aliud est Sacramentum, aliud virtus Sacramenti.
Quid est quod multi de altari accipiunt & moriuntur, & accipiendo moriuntur? Nam
& buccella Dominica venenum fuit Iudæ: non quia malum accepit, sed quia bonum
malè malus accepit. Paulo post, Huius rei Sacramentum, id est vnitatis corporis & san-
guinis Christi, alicubi quotidie, alicubi certis dierum interuallis in mensa Dominica
preparatur: & de ea sumitur quibusdam ad vitam, quibusdâ ad exitium. Res verò ipsa,
cuius & Sacramentum est, omnibus ad vitam, nulli ad exitium, quicumque eius parti-
ceps fuerit. Et aliquantò antè dixerat, Non morietur, qui manducauerit: sed qui perti-
net ad virtutem sacramenti, non ad visibile sacramentum: qui manducat intus, non for-
ris: qui manducat corde, non qui premit dente. Hic vbiq̄ue audis, Sacramentum sic à
sua veritate separari indignitate sumentis, vt nihil maneat præter inanem & inutilem
figuram. Vt autem non signum veritate vacuum, sed rem cum signo habeas: verbum
quod illic in clusum est, fide apprehendas oportet. Sic quantum in Christi communica-
tione proficies per Sacramenta, tantum ex illis capies vtilitatis.

Supra dictis
plenius explica-
tio.

Lib. 4. Sen-
ten. distinct.
1.

Obiectio 2.

Responfio, Au-
gustini aucto-
ritate confir-
mata.

Homil. in Io-
hannem 26.
Lib. 3. De do-
ctr. Christ.
cap. 9.

16 Id si est obscurius propter breuitatem, pluribus verbis exponam. Christum Sa-
cramentorum omnium materiam, vel (si mauis) substantiam esse dico: quando in ipso
totam habeat suam soliditatem, nec quicquam extra ipsum promittunt, quo minus to-
lerabilis error est Petri Lombardi, qui disertè ea iustitiæ & salutis causas facit quorum
partes sunt. Itaque causis omnibus quas sibi fingit hominis ingenium, valere iussis, nos
in hac vnica retineri decet. Quantum igitur tum ad veram Christi notitiam in nobis
fouendam, confirmandam, augendam, tum ad eum plenius possidendum, fruendâsq̄ue
eius diuitias, illorum ministerio adiuuamur, tantum apud nos efficacitæ habent. id au-
tem fit vbi quod illic offertur, vera fide suscipimus. Ergone, inquires, id efficiunt sua in-
gratitudine impij, vt irrita sit Dei ordinatio, ac in nihilum cedat? Respondeo, non sic
intelligendum quod dixi, quasi ab eius qui recipit conditione aut arbitrio vis & veritas
Sacramenti pendeat. Manet enim firmum quod Deus instituit, naturamque suam reti-
net, vt cunq̄ue varient homines: sed quum aliud sit offerre, aliud recipere: nihil obstat
quo minus consecratum verbo Domini symbolum sit re vera quod dicitur, vimque
suam conseruet: nulla tamen inde vtilitas ad hominem scelestum ac impium perueniat.
Sed hanc quæstionem paucis verbis bene soluit Augustinus, Si carnaliter (inquit) acci-
pis, spirituale esse non desinit: sed tibi non est. Quemadmodum verò Sacramentum rem
esse nihili, si à veritate sua separatur, superioribus locis ostendit Augustinus: sic alibi in
ipsa

ipſa quoque coniunctione, diſtinctione opus eſſe admonet, ne in externo ſigno nimis hæreamus. Vt literam ſequi (inquit) & ſigna pro rebus accipere ſeruilis infirmitatis eſt: ſic inutiliter ſigna interpretari, malè vagantis erroris eſt. Duo ponit vitia quæ hic cauenda ſunt: Alterum, dum ita accipimus ſigna acſi fruſtra data eſſent, noſtræque malignitate arcanaſ eorû ſignificationes eleuando aut extrenuando efficiamus nequem nobis fructum afferant. Alterum, dum mentes vltra viſibile ſignum non erigèdo, ad ipſum tranſferimus eorum bonorum laudem quæ nonniſi ab vno Chriſto nobis conferuntur, idque per Spiritum ſanctum, qui nos facit Chriſti ipſius participes: & quidem adiuuantibus externis ſignis, quæ, ſi nos ad Chriſtum inuitant, vbi aliò torquentur, indignè euer- titur tota eorum vtilitas.

Libr. 3. De
doct. Chriſt.
cap. 9.

17 **Q**uamobrem fixum maneat, non eſſe alias Sacramentorum quàm verbi Dei partes: quæ ſunt offerre nobis ac proponere Chriſtum, & in eo cæleſtis gratiæ theſaurus: nihil autem conferunt aut profunt niſi fide accepta. non ſecus ac vinum, vel oleum, vel alius liquor quamlibet largè infundas, eſſuet tamè ac peribit niſi aperto vaſis ore: vaſ autem ipſum vndiq; perfuſum, inane nihilominus ac vacuum manebit. Cauendum præ- terea ne in errorem huius affinem nos abducant quæ ad amplificandam Sacramentorum dignitatem paulo magnificentiùs à veteribus ſcripta ſunt: vt ſcilicet arbitremur latentem aliquam virtutem Sacramentis annexam affixamque eſſe, quo ipſa per ſe Spiritus ſancti gratias nobis conferant, quemadmodum vinum in cratere propinatur: quum hoc tantùm illis diuinitus iniunctum ſit munus, teſtificari nobis ac ſancire Dei in nos benevolentiam: nec vterius proficiant niſi acceſſerit Spiritus ſanctus qui mentes ac corda noſtra aperiat, noſque huius teſtimonij capaces reddat. vbi etiam variæ diſtinctæque Dei gratiæ luculenter eminent. Sacramèta enim (vt ſuprà attigimus) id ſunt nobis à Deo quod ab hominibus rerum lætarum nuntij, vel arrhæ in pactis ſanciendis: vt pote quæ non à ſe quidem largiantur aliquid gratiæ, ſed renuntient & oſtendant, atq; (vt ſunt arrhæ & teſſeræ) rata apud nos faciant quæ diuina largitate nobis data ſunt. Spiritus ſanctus (quem non omnibus promiſcùè Sacramenta aduehunt, ſed quem Dominus peculiariter ſuis confert) iſt eſt qui Dei gratias ſecum affert, qui dat Sacramentis in nobis locum, qui efficit vt fruſtificent. Quamquam autem Deum ipſum præſentiſſima Spiritus ſui virtute, ſue iſtitutioni ad eſſe non inſiciamur: ne in fruſtuofa ſit & inanis quam ordinauit Sacramentorum adminiſtratio, interiore tamen Spiritus gratiam, vt ab externo miniſterio diſtincta eſt, ſeorſum reputandam & cogitandam aſſerimus. Præſtat igitur verè Deus quicquid ſignis promittit ac figurat: nec effectu ſuo carent ſigna, vt verax & fidelis probetur eorum author. Tantùm hic queritur, propriæ & intrinſeca (vt loquuntur) virtute operetur Deus, an externis ſymbolis reſignet ſuas vices. Nos verò contendimus, quæcunque adhibet organa, primariæ eius operationi nihil decedere. Id quum doceret de Sacramentis, & eorum dignitas præclare commendatur, & vſus apertè indicatur, & vtilitas abundè prædicatur, & modus in iis omnibus optimus retinetur, vt neque deferatur illis quicquam quod non oportet, neq; rurfum quod illis conuenit detrahatur. Interim illud tollitur ſigmentum quo iuſtificationis cauſa virtutis que Spiritus ſancti elementis ceu vaſculis ac plauſtris includitur: & præcipua illa vis quæ ab aliis prætermiſſa fuit, diſertè explicatur. Hic quoque notandum eſt, quod externa actione figurat ac teſtatur miniſter, Deum intus peragere: ne ad hominem mortalem trahatur quod Deus ſibi vni vendicat. Id etiam prudenter admonet Auguſtinus, **Q**uomodo (inquit) & Moſes ſanctificat & Deus: non Moſes pro Deo: ſed Moſes viſibilibus Sacramentis per miniſterium ſuum, Deus autem inuiſibili gratia per Spiritum ſanctum: vbi totus etiam fructus eſt viſibilium Sacramentorum. Nam ſine iſta ſanctificatione inuiſibilis gratiæ, viſibilia iſta Sacramenta quid profunt?

Rem Sacramè-
ti ſemper Sa-
cramento, quo-
mies rite admi-
niſtratur, adeſ-
ſe eſſe ſiſtentiſſima ſi-
militudine con-
ſtat.

Hic potèdè cau-
endum, ne Sa-
cramenti plus
quam par eſt
vniuſum.

Summa diſpo-
ſitionis de Sa-
cramento ſi-
ficacia.

Quid præterea
obſeruandum.

Quæſt. Vet.
Teſt. lib. 3. c.
84.

Altera pars
capitis de Sa-
cramenti in
ſpecie.
Gen. 2. 17. &
3. 3.
Gen. 9. 13.

Nominis Sa-
cramenti lætæ
ſignificatio, &

Y litar

omnia genera-
liter signa com-
plicatis, quæ
inquam homi-
nibus dante sunt,
ut certiores de
promissionum
suarum veritate
Deus eos red-
deret: sive in
rebus natura-
libus, sive in
miraculis exhi-
bitis: quorum
exempla propo-
numur.

Gen. 15. 17.
Iudic. 6. 37.
2. Reg. 10. 9.
Iesa. 58. 7.

litate, quam sibi ipsa dare non poterat: aut arcus coercendis aquis foret efficax (qui so-
laris duntaxat radij repercussio est in oppositas nubes) sed quia notam à verbo Dei in-
sculptam habebant, vt documenta essent testamentorum eius ac sigilla. Et antea qui-
dem arbor erat arbor: arcus, arcus. vbi inscripta fuerunt verbo Dei, indita est noua for-
ma: vt incipient esse quod prius non erant. Hęc ne frustra dici quis existimet, arcus ipse
hodie quoq; nobis testis est eius fœderis quod pepigit Dominus cum Noe: quem quocies
intuemur, hęc Dei promissionem in eo legimus, terram diluuiò nūquam perditum
iri. Itaque si quis philosophaster, quo fidei nostræ simplicitatem rideat, talem colorum
varietatem ex reflexis radiis & opposita nube oriri naturaliter cõtendat: fateamur qui-
dem, sed ipsius stuporem rideamus, qui Deum naturæ dominum & præsidem non a-
gnoscat: qui pro suo arbitrio elementis omnibus in obsequium gloriæ suæ vtatur. Quòd
si soli, stellis, terræ, lapidibus, huiusmodi monumeta impressisset, illa omnia Sacramenta
nobis foras. Cur enim rude ac signatum argentum non eiusdem sunt pretij, quum i-
dem profusus sit metallum? nempe quia illud nihil habet præter naturam: forma publica
percutsum, nummus fit, & nouam taxationem recipit. Et Deus suas creaturas verbo suo
signare non poterit, vt fiant Sacramenta, quæ prius nuda erant elementa? Secundi gene-
ris exempla fuerunt, quum Abrahæ lucem in clibano fumigante ostendit: quum vellus
rore irrigauit, sicca terra: rursum terram irrouit, intacto vellere, ad pollicendam Ge-
deoni victoriam: quum vmbra horologij retrorsum decem lineis retraxit, ad promit-
tendam Ezechie incolunitatem. Hęc quando fiebant ad subleuandam ac stabiliend-
dam fidei illorum imbecillitatem, Sacramenta quoque erant.

De Sacramen-
tis ordinatis
in Dei Eccle-
sia.

19 Verum præsentis instituti est, de his Sacramentis peculiariter differere quæ Do-
minus ordinaria esse voluit in sua Ecclesia, ad alendos in vnam fidem vniūsq; fidei con-
fessionem suos cultores ac seruos. Nam (vt verbis Augustini vtar) in nullum nomen re-
ligionis, seu verum, seu falsum, coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel
Sacramentorum visibilibus consortio colligantur. Hanc ergo necessitatem quum opti-
mus Pater prouideret, certa pietatis exercitia instituit ab initio seruis suis: quæ postea
Satan ad impios & superstitiones cultus transferendo, multis modis deprauauit ac cor-
rupit. Hinc illæ gentilium initiationes in sua sacra, & cæteri degeneres ritus: qui tamen
erroris erant ac superstitionis pleni, indicio tamen ipsi quoque simul erant, non posse
in professione religionis homines externis eiusmodi signis carere. Verum quia nec ver-
bo Dei subnixa erant, nec ad eam veritatem referebantur quæ omnibus signis proposi-
ta esse debet, indigna sunt quæ commemorantur vbi mentio fit de sacris symbolis quæ
à Deo sunt instituta, nec à suo fundamento deflexerunt: nempe vt sint veræ pietatis ad-
iumenta. Constant autem non simplicibus signis, qualia erant arcus & arbor: sed cere-
moniis, aut (si mauis) signa quæ hic dantur, ceremoniæ sunt. Quemadmodum autem su-
perius dictum est, esse à Domino testimonia gratiæ ac salutis: ita à nobis vicissim sunt
professionis notæ, quibus palam in Dei nomen iuramus, fidem illi vicissim nostram ob-
stringentes. Scitè ergo Chrysoströmus ipsa alicubi pactiones nuncupat, quibus & Deus
nos sibi confederat, & nos in vitæ puritatem ac sanctimoniam obstringimur: quia hęc
mutua inter Deum & nos interponitur stipulatio. Vt enim illic se pollicetur Dominus
inducere ac delere siquid delinquendo noxæ ac pœnæ contractum à nobis fuerit, nōsq;
sibi reconciliat in Filio vnigenito: ita ad pietatis ac innocentiae studium hac professione
illi nos vicissim obligamus. vt dicere merito possis Sacramenta huiusmodi, ceremonias
esse quibus exercere vult populum suum Deus ad fidem intus primùm fouendam, ex-
citandam, confirmandam: deinde testandam apud homines religionem.

Quam sint ne-
cessaria.

Quid sint dei
respectu.

Quid etiam sint
nostri respectu.

Horum usus &
scopus.

In duo genera
diuisiuntur.

Nempe in Sa-
cramenta ve-
tera & noui
testamenti.

20 Hęc etiam ipsa diuersa fuerunt pro varia temporis ratione, secundum dispensa-
tionem qua Domino visum est his aut illis modis sese hominibus exhibere. Abrahæ e-
nim & eius posteritati mandata est Circumcisio: cui postea purificationes & sacrificia
aliique ritus ex Lege Mosaica addita sunt. Hęc Iudæorum fuerunt Sacramenta ad Chri-
sti vsque aduentum: abrogatis illis, duo Sacramenta instituta, quibus nunc Christiana
Ecclesia vtitur, Baptismus & Cœna Domini. Loquor autem de iis quæ in vsum totius
Ecclesiæ sunt instituta. Nam impositionem manuum, qua Ecclesiæ ministri in suum mu-
nus intiantur, vt non inuitus patior vocari Sacramentum, ita inter ordinaria Sacramen-
ta non numero. Reliqua autem quæ vulgò recensentur, quo loco habenda sint, mox vi-
debimus. Quamquam in eundem, in quem nunc nostra intendunt, scopum, & vetera illa

Lib. 9. cõ-
tra Fau-
stum Ma-
nich. cap.

11.

ſpectarunt, nempe vt ad Chriſtum dirigerent, & penè manu ducerent: aut ipſum potius, ceu imagines repræſentarent, ac cognoſcendum proferrent. Quum enim iam antè docuerimus, eſſe quædam ſigilla quibus promiſſiones Dei obſignantur: ſic autem certiffimum, nullam vnquam Dei promiſſionem hominibus oblatam niſi in Chriſto: vt de aliqua Dei promiſſione nos doceant, Chriſtum oſtendant necesse eſt. Quò pertinet ceſteſte illud tabernaculi & legalis cultus exemplar, quod Moſi obiectum fuit in monte. Vnum duntaxat diſcrimen eſt, quòd illa Chriſtum promiſſum, quum adhuc expectaretur, adumbrarunt, hæc iam præſtitum & exhibitum teſtantur.

21. Hæc vbi per partes ac ſigillatim declarata fuerint, multo clariora ſient. Circumciſio Iudæis ſymbolum erat quo admonerentur, quicquid ex hominis ſemine prodiit, hoc eſt vniuerſam hominum naturam corruptam eſſe, putationeque habere opus. præterea documentum ac memoriale, quo ſeſe confirmarent in promiſſione Abrahæ data, de ſemine benediçto in quo benediçendæ eſſent omnes nationes terræ: à quo & ſua ipſis benediçtio expectanda erat. Porro ſalutare illud ſemen (quemadmodum à Paulo docemur) erat Chriſtus, in quo ſolo recepturos ſe confiſebant quod in Adam perdiderrant. Quare illis erat Circumciſio, quod Abrahæ fuiſſe tradit Paulus, ſignaculum ſcilicet iuſtiçie fidei: hoc eſt ſigillum quo certius confirmarentur, ſuam fidem, qua ſemen ipſum expectabant, ſibi à Deo pro iuſtitia acceptam ferri. Sed nos meliore alibi occasione Circumciſionis Baptiſmi que compariationem longius proſequemur. Baptiſmata & puriſicationes ſuam illis immunditiem, ſpurcitiã, pollutionem ante oculos ponebant, qua in ſua natura contaminati erant: aliud verò lauacrum pollicebantur, quo omnes extergereatur & abluerentur eorum ſordes. Et hoc lauacrum Chriſtus erat: cuius ſanguine abluti, cuius puritatem afferimus in conſpectum Dei, vt iniquamenta omnia noſtra tegerat. Sacrificia illos ſuæ iniquitatis arguebant, ſimulque docebant, neceſſariam eſſe aliquam ſatiſfactionem quæ iudicio Dei ſolueretur. Fore ergo ſummum quendam Pontificem, inter Deum & homines mediatorem, qui Deo ſatiſficeret per ſanguinis effuſionem, ac hoſtiæ immolationem, que in remiſſionem peccatorum ſufficeret. Hic ſummus Sacerdos fuit Chriſtus: proprium ipſe ſanguinem effudit, victima ipſe fuit, ſe enim Patri obediens in mortem obtulit: qua obedientia, hominis inobedientiam aboleuit quæ Dei indignationem prouocauerat.

22. Quantum ad noſtra attinet, Chriſtum eo clarius nobis efferunt quo propius manifeſtatus eſt hominibus: ex quo à Patre verè, qualis promiſſus fuerat, exhibitus fuit. Baptiſina enim nobis quòd purgati & abluti ſimus teſtificatur: Cœna eucharitiæ, quòd redempti. In aqua figuratur ablutio: in ſanguine ſatiſfactio. Hæc duo in Chriſto repertiuntur, qui (vt ait Iohannes) venit in aqua & ſanguine: hoc eſt, vt purgaret & redimeret. Cuius rei teſtis quoque eſt Spiritus Dei. Imò tres in vno ſunt teſtes, Aqua, Sanguis, & Spiritus. In aqua & ſanguine purgationis & redemptionis habemus teſtimonium: Spiritus verò primarius teſtis huiusmodi teſtimonij certam nobis fidem facit. Sublime iſtud myſterium præclare nobis in Chriſti cruce oſtenſum eſt, quum aqua & ſanguis effluxerunt ex ſacro eius latere: quod eam ob cauſam iure Auguſtinus Sacramentorum noſtrorum fontem vocauit, de quibus tamen paulo fuſius diſſerendum erit. Quin vberior etiam Spiritus gratia hic ſe proferat, ſi tempus cum tempore cõpares, non dubium eſt. Nam id ad regni Chriſti gloriam pertinet: ſicuti ex plaribus locis, ac præſertim ex ſeptimo Iohãnis capite colligimus. Quo ſenſu accipere oportet illud Pauli, vmbraſ fuiſſe ſub Lege, corpus in Chriſto. Neque eius conſilium eſt exinanite ſuo effectu teſtimonia gratiæ in quibus olim Patribus ſe veracem probare Deus voluit, non ſecus ac hodie nobis in Baptiſmo & ſacra Cœna, ſed comparatiuè, magnificere quod nobis datum eſt, necui mirum eſſet Chriſti aduentu abolitas eſſe Legis ceremonias.

23. Scholaſticum autem illud dogma (vt hoc quoque obiter perſtrigam) quo tam longum diſcrimen inter veteris ac nouæ Legis Sacramenta notatur, perinde ac ſi illa non aliud quam Dei gratiam adumbrarint, hæc verò præſentem conferant: penitus explodeandum eſt. Siquidem nihilo ſplendidius de illis Apoſtolus quàm de his loquitur, quum docet Patres eandem nobiſcum ſpiritualem eſcam manducaſſe: & eſcam illam Chriſtum interpretatur. Quis inane auſit facere ſignum illud quod veram Chriſti communionem Iudæis exhibebat? Et ſtatuſ cauſæ quæ illic agit Apoſtolus, pro nobis non obſcurè militat, nam nequis frigida Chriſti cognitione, inanisque Chriſtianismi ti-

Vtraque verò eodem ſpectatu nempe vt ad Chriſtum veluti manu noi uincant.

Quod apparet in Sacramento veteri Teſtamenti.

Gen. 22. 18.

Gal. 3. 16.

Rom. 4. 11.

Hebr. 9. 13; & 14.

1. Iohan. 1. 7.

Apoç. 1. 5.

Heb. 4. 14, & 5. 5, & 9. 11.

Philip. 2. 8.

Rom. 5. 19.

Deinde in Sacramento noni Teſtamenti.

1. Iohan. 5. 6.

Iohan. 19. 34.

Homil. in Iohannem 20, & ſæpe alias.

Coloſ. 2. 17.

Ex ſuperioribus ſequitur impiè eſſe ſcho-laſticorum doctrinam de diſcrimine Sacramentorum veteris & nouæ Legi.

1. Cor. 10.

3.

Huius erroris
7. iustitio.

tulo, ac externis insignibus fretus, Dei iudicium contemnere audeat: diuinæ seueritatis exempla in Iudeis spectanda exhibet: vt easdem quas illi dederunt, pœnas sciamus nobis imminere, si iisdem vitiis indulgeamus. Iam vt apta esset comparatio, oportuit ostendere nihil esse inæqualitatis inter nos & ipsos in iis bonis quibus falsò gloriari nos vetabat. Ergo primum in Sacramentis pares nobis facit: nec vllam prærogatiuæ particulam nobis relinquit quæ animos ad spem impunitatis facere queat. Nec verò Baptismo nostro plus tribuere fas est quam ipse alibi Circuncisioni tribuit, quum vocat sigillum iustitiæ fidei. Quicquid ergo nobis hodie in Sacramentis exhibetur, id in suis olim recipiebant Iudæi, Christum scilicet cum spiritualibus suis diuitiis. Quam habent nostra virtutem, eam quoque in suis sentiebant: vt scilicet essent illis diuinæ erga se benevolentiae sigilla in spem æternæ salutis. Si dextri fuissent interpretes epistolæ ad Hebræos, non ita fuissent hallucinati: sed quum illic legerent legalibus ceremoniis expiata non fuisse peccata, imò veteres vmbra nihil habuisse momenti ad iustitiam, neglecta comparatione quæ illic tractatur, dum hoc vnum arripiunt, Legem per se nihil profuisse suis cultoribus, putarunt simpliciter figuras veritate vacuas fuisse. Apostoli verò consilium est Legem ceremonialem in nihilum redigere donec ad Christum ventum fuerit, à quo solo pendet tota illius efficacia.

Rom. 1.11.

Hebr. 10. 1.

1. Obiectio scilicet
1. sicut oritur, de
Circuncisione à
Paulo externa
14.

1. Cor. 10. 5.

1. Petr. 3. 21.
Coloss. 2. 11.

Responsio, Ap-
pofitis constituitur
explicans.

24. At obiciunt quæ de Circuncisione literæ apud Paulum leguntur, eam nullo loco esse apud Deum, nihil conferre, inanem esse. Eiusmodi enim sententiæ illam longè infra Baptismum nostrum deprimerent videntur. Minimè verò. Id enim ipsum de Baptismo iure diceretur. Quineriam dicitur, primum à Paulo ipso, vbi ostendit Deum nihil morari externam ablutioem qua in religionem iniciamur, nisi animus intus & repurgetur, & in puritate ad vltimum perseneret: deinde à Petro, dum Baptismi veritatem non in externa positam ablutioem testatur, sed bono conscientiae testimonio. At videtur alio etiam loco Circuncisionem manu factam penitus contemnere, dum eam cum Christi Circuncisione comparat. Respondeo, neque hoc loco aliquid extenuari de eius dignitate. Illic contra eos disputat Paulus qui eam velut necessariam requirebant, quum esset iam abrogata. Monet igitur fideles vt omiffis veteribus vmbra, in veritate insistant. Vrgent (inquit) isti magistri, vt corpora vestra circuncidantur. Atqui spiritualiter circuncisi estis secundum animam & corpus. Habetis igitur rei exhibitionem, quæ longè potior est quam vmbra. Poterat autem quispiam contra excipere, non ideo sperendam esse figuram quia rem haberent: quando & apud Patres fuisset illa depositio veteris hominis de qua loquebatur, quibus tamen non fuisset externa Circuncisio supernaeua. Hanc obiectionem præuertit, quum addit continuò, fuisse Colofenses Christo conspulsos per Baptismum. Quo significat id hodie esse Baptismum Christianis quod veteribus erat Circuncisio. ideoque sine illius iniuria non posse hanc iniungi Christianis.

2. Obiectio, ex
locis scripturæ
sumpta, qui y-
muerunt in Le-
gem cum omni-
bus ceremoni-
is & sacrifici-
is suis in vlti-
mo viderentur.
Responsio 1.

2.

3.

4. Scopum au-
thentis epistolæ
ad Hebræos o-
scurant.

25. At quod sequitur, & iam nuper citavi, difficilium est ad soluendum, Iudaicas omnes ceremonias fuisse vmbra rerum futurarum, corpus esse in Christo: longè verò difficillimum quod multis capitibus epistolæ ad Hebræos tractatur, sanguinem pecudum non pertigisse ad conscientias: Legem habuisse vmbra futurorum bonorum, non imaginem rerum: cultores ex ceremoniis Mosaicis nihil perfectionis fuisse cōsequutos, & similia. Repeto quod iam attingi, Paulum non ideo vmbrales facere ceremonias quòd nihil haberent solidi, sed quia eorum complementum, vsque ad Christi exhibitionem, quodammodo suspensum erat. Deinde non de efficacia, sed potius de modo significandi hoc intelligendum esse dico. Donec enim manifestatus est in carne Christus, omnia signa velut absentem eum adumbrabant: vt cumque virtutis suæ ad eò ipsius præsentiam fidelibus intus exereret. Sed hoc maxime obseruare conuenit, in his omnibus locis Paulum non simpliciter, sed per contentionem loqui. Quoniam illi certamen erat cum pseudo apostolis, qui in ceremoniis solis, nullo Christi respectu, pietatem sitam esse volebant: ad eos confutandos satis erat duntaxat tractare quid per se valeant ceremoniæ. Hunc quoque scopum sequutus est author epistolæ ad Hebræos. Meminerimus ergo hic de ceremoniis, nò in sua vera & natia significatione acceptis, sed ad falsam præsentiam interpretationem detortis, non de legitimo earum vsu, sed de superstitionis abusu disputari. Quid igitur mirum si separata à Christo ceremoniæ, omni virtute exuantur? In nihilum enim redigitur quicquid est signorum vbi res signata

coll

collitur. Sic Christus, ubi negotium habebat cum iis qui manna nihil aliud quam cibum ventris fuisse cogitabant, sermonem accommodat crassæ eorum opinioni, dicitque se meliorem cibum administrare qui animas ad spem immortalitatis pascat. Quod si clariorem solutionem requirit, huc tendit omnium summa. Primum totum illum ceremoniarum apparatus, qui in Lege Mosaica fuit, nisi ad Christum dirigatur, rem esse evanidam ac nihili. Deinde sic in Christum respexit ut eo denum in carne manifestato, complementum suum habuerint. Postremo eius adventu oportuisse abrogari, non fecus atque umbra in locum solis luce evanescit. Sed quia longiorem adhuc de eare sermonem in eum locum differo quo Baptismum cum Circumcisione conferre institui, parcius nunc attingo.

Iohan. 6. 27.
5. Quæ omnia summum concinet, & ad tres articulos reducitur.

In proemio e-narr. psal. 73.

Quest. supra Num. cap. 33. li. 19. cap. 14

Lib. 1. contra Iul. Pet. cap. 37

26 Fortè miseris istos Sophistas deceperunt immodica etiam illa Sacramentorum encomia quæ de signis nostris apud veteres leguntur. Quale est illud Augustini, Quod veteris Legis Sacramenta Salvatore tantum promittebant: nostra verò dant salutem. Has & similes dicendi figuras quum non animadverterent hyperbolicas esse, & ipsi hyperbolica sua dogmata promulgarunt: sed prorsus alieno sensu à veterum scriptis. Non enim aliud illic voluit Augustinus quam quod idem alibi scribit, Sacramenta Mosaicæ Legis Christum prænantia: nostra verò annuntiare. Et contra Faustum, Fuisse illas promissiones rerum cõplendarum: hæc indicia completarum. ac si diceret, illa figurasse quum adhuc expectaretur: nostra velut præsentem exhibere qui iam præstitus est. Porro de modo significandi loquitur, sicut & alibi indicat, Lex (inquit) & Prophetæ Sacramenta habebant prænantia rem futuram: nostri verò temporis Sacramenta venisse contestantur quod illa venturum prædicabant. Quid autem de re & efficacia sentierit, pluribus locis explicat. ut quum dicit, sacramenta Iudeorum in signis fuisse diuersa: in re quæ significatur, paria. diuersa specie visibili, paria virtute spiritali. Item, In signis diuersis eadẽ fides: sic in signis diuersis, ut in verbis diuersis: quia verba sonos mutant per tempora: & utique nihil aliud sunt verba quam signa. Bibebant Patres eundem spirituales potum. nam corporalem non eundem. Videte ergo, fide manente, signa variata. Ibi petra Christus: nobis Christus quod in altari ponitur. Et illi pro magno sacramento biberunt aquam profluentem è petra: nos quid bibamus nostris fideles. Si visibilem speciem intendas, aliud est: si intelligibilem significationem, eundem potum spirituales biberunt. Alibi, Idem in mysterio cibus & potus illorum qui noster: sed significatione idem, non specie. quia idem ipse Christus illis in petra figuratus, nobis in carne manifestatus. Quanquam hac quoque in parte aliquid differentie esse concedimus. Vtraque enim paternam Dei in Christo benevolentiam ac Spiritus sancti gratias nobis offerri testantur: sed nostra illustrius ac luculentius. In vtrisque Christi exhibitio: sed in his vberior ac plenior, nempe prout fert illud de quo supra differuimus Veteris & Noui testamenti discrimen. Atque id est quod voluit idem Augustinus (quem ut optimum ex tota antiquitate & fidelissimum testem sæpius citamus) quum tradit, Christo reuelato sacramenta fuisse instituta, numero pauciora, significatione augustiora, virtute præstantiora. Huius quoque rei breuiter admonitos esse lectores expedit, quicquid de opere operato nugati sunt Sophistæ, non modò falsum esse, sed pugnare cum sacramentorum natura, quæ instituit Deus ut fideles, vacui bonorum omnium & inopes, nihil præter mendicitatem eò afferant. Vnde sequitur, ea recipiendo nihil istos agere vnde laudem mereantur, vel in hac actione (quæ eorum respectu merè passiva est) nullum illis posse opus adscribi.

3. Obiectio, ex Theologis veteribus nominis Sacramenta in immodicè laudantibus. Resp. illorum sententias & hyperbolicas esse: & non de efficacia, sed de modo significandi intelligendas.

Homil. in Iohannem 26.

Homil. in Iohannem 45.

In Psal. 77. lib. 19. contra Faustum, cap. 13.

De doctrina Christi. lib. 3. Epist. ad Laurentianum.

CAPVT XV.

De Baptismo.

Dux sunt partes huius capituli.

1. De duobus finibus Baptismi dissertatio. De priore a sectione 1. ad 11. De posteriore, sectione 13.
2. Altera pars ad 4. capita referri potest. 1. De usu Baptismi, 14. & 15. sectione. 2. De ministri dignitate vel indignitate, 16. 17. 18. sect. 3. De corruptelis quibus hoc Sacramentum fuit inquinatum, 19. sect. 4. Ad quos spectet eius administratio, sect. 20. 21. & 22.

Baptismus signum est initiationis quo in Ecclesiæ cooptamur societatem, ut Christo insiti, inter filios Dei censeamur. Porro in hunc finem nobis à Deo datus est (quod mysterium omnibus commune esse docui) primum ut fidei nostre apud se, deinde ut confessioni apud homines seruiret. Vtriusque institutionis

Baptismi definitio.
Eiusdem primum finem.

rationem ordine prosequemur. Tria autem affert fidei nostræ Baptismus, quæ & ipsa sigillatim pertractanda sunt. Hoc primum est quod nobis à Domino proponitur, vt symbolum sit nostræ purgationis ac documentum: vel (vt melius explicem quod volo) instar signati cuiusdam diplomatis, quo nobis confirmet, peccata nostra omnia sic deleta, inducta, obliterata esse, ne vnquam in conspectum suum veniant, ne commemorentur, ne imputentur. Vult enim omnes qui crediderint baptizari in remissionem peccatorum. Proinde quibus visum est Baptismus non aliud esse quàm tesseram ac notam qua religionem nostram apud homines profitemur, quo modo imperatoris sui insignia præferunt milites, in suæ professionis notam: ij quod primum erat in Baptismo non perpenderunt. Id verò est, quòd à nobis accipiendus sit cum hac promissione, Quicumque crediderint, & baptizati fuerint, saluos fore.

Qui in vrbibus
pissimam
confit.

1. Quod testemur
peccatorum
remissionem.

Mar. 15. 16.

Hac remissio
peccatorum
quibusdam
pissimam
scribitur
testimonium
comprobant

est

2

In hunc sensum intelligendum quod à Paulo scribitur, Ecclesiam à sponso Christo sanctificatam esse, & mundatam lauacro aquæ, in verbo vitæ. Et alibi, Nos secundum eius misericordiam saluos factos esse per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti. Et a Petro, quod Baptisma nos saluos facit. Non enim significare voluit ille, abluionem & salutem nostram aqua perfici: aut, aquam purgandi, regenerandi, renouandi virtutem in se continere: neque hic salutis causam, sed duntaxat talium donorum cognitionem & certitudinem in hoc sacramento percipi. quod verbis ipsis satis euidenter explicatur. Nam verbum vitæ & baptismum aquæ simul connectit Paulus: ac si diceret, per Euangelium nobis nostræ abluionis & sanctificationis nuntium afferri, per Baptismus huiusmodi nuntium obignari. Et subdit continuò Petrus, Baptisma illud non esse depositionem sordium carnis, sed conscientiam bonam apud Deum, quæ ex fide est. Imò non aliam nobis purificationem Baptismus pollicetur quàm per asperisionem sanguinis Christi: qui per aquam, propter mundandi abluendique similitudinem, figuratur. Quis ergo nos aqua ista mundari dicat, quæ certò testatur Christi sanguinem verum esse atque vnicum nostrum lauacrum? Vt non aliunde peti queat certior ratio ad refellendam eorum hallucinationem qui ad aquæ virtutem referunt omnia, quàm ab ipsius Baptismi significatione: quæ tam ab elemento illo visibili quod oculis nostris obiicitur, abstrahit, quam ab aliis omnibus medijs, vt vni Christo mentes nostras deuinciat.

Nec ea præteritorum
canonum
sententiam
scribitur
peccatorum
causam est.

3

Neque verò existimandum est, Baptisma in præteritum duntaxat tempus conferri, vt nouis lapsibus, in quos a Baptismate recidimus, quærenda sint alia noua expiationis remedia in alijs nescio quibus sacramentis, perinde ac si illius vis obsoleta esset. Hoc quidem errore olim factum est vt nonnulli nisi in vltimo vitæ discrimine, atque ad eò inter vltimos spiritus, Baptismo initiari nollent, vt sic totius vitæ obtinerent veniam. In quam præposteram cautionem veteres Episcopi toties in scriptis suis inuehuntur. Sic autem cogitandum est, quocunque baptizemur tempore, nos semel in omnem vitam ablui & purgari. Itaque quoties lapsi fuerimus, repetenda erit Baptismi memoria, & hac armandus animus, vt de peccatorum remissione semper certus securusq; sit. Nam et si semel administratus præterisse visus est, posterioribus tamen peccatis non est abolutus. Puritas enim Christi in eo nobis oblata est: ea semper viget, nullis maculis opprimitur: sed omnes nostras sordes obruit & extergit. Neq; hinc tamen peccandi in futurum licentia captanda est: vt certè hinc ad talem audaciam minimè instruiamur: sed hæc doctrina ijs tantum traditur qui vbi peccauerunt, sub peccatis suis fatigati & oppressi gemunt, vt habeant quo se erigant ac consolentur, ne in cõfusionem ac desperationem ruant. Sic Paulus ait, Christum factum nobis esse propitiatorem, in remissionem præcedentium delictorum. Quo non negat perpetuam assiduamque peccatorum remissionem ad mortem vsque in eo obtineri: sed datum eum a Patre miseris tantum peccatoribus significat, qui conscientia cauterio vulnerati, ad medicum suspirant. His offertur misericordia Dei. Qui peccandi materiam & licentiam ex impunitate aucupantur, nihil sibi præter iram & iudicium Dei prouocant.

Hinc tamè
peccatorum
licentiam
minimè
captandam
est.

4

Equidem scio aliud communiter receptum esse, pœnitentiæ & clauium beneficio nos obtinere post Baptismus remissionem, quæ prima regeneratione per solum Baptismus nobis datur. Sed qui hoc comminiscuntur, in eo errant quòd non cogitant potestatem clauium, de qua loquuntur, à Baptismo sic pendere vt nullo modo separari debeat. Remissionem accipit peccator Ecclesiæ ministerio, nempe non sine Euangelij

Rom. 3. 25.

Refertur enim
error, qui
aliter sentitur,
& inter Ba-
ptismum & Pœ-
nitentiam illa
pœnitentiam, vt

4

Equidem scio aliud communiter receptum esse, pœnitentiæ & clauium beneficio nos obtinere post Baptismus remissionem, quæ prima regeneratione per solum Baptismus nobis datur. Sed qui hoc comminiscuntur, in eo errant quòd non cogitant potestatem clauium, de qua loquuntur, à Baptismo sic pendere vt nullo modo separari debeat. Remissionem accipit peccator Ecclesiæ ministerio, nempe non sine Euangelij

præd

Eph. 5. 26

Tit. 3. 5.

1. Pet. 3. 21

predicatione. Qualis autem illa est? Nos sanguine Christi emundari à peccatis. Atqui lauacri illius signum ac testimonium quod est nisi Baptismus? Videmus igitur vt ad Baptismum absolutio illa referatur. Et hic error commentitium Pœnitentiæ sacramentum nobis peperit: de quo aliquid antè attingi, & quod residuum est suo loco absoluiam. Nihil autem mirum si homines, qui pro ingenij sui crassitie rebus externis immodicè sunt affixi, hac quoque in parte vitium illud prodiderunt: vt pura Dei institutione non contenti, noua subsidia à seipsis conficta ingererent. Quasi verò Baptismus ipse non esset pœnitentiæ sacramentum. Quòd si hæc in totam vitam nobis commendatur, vis quoque Baptismi ad eisdem vsque fines extendi debet. Quare nec dubium quin pij omnes toto vitæ curriculo, quoties vitiolorum suorum conscientia vexantur, sese ad Baptismi memoriam reuocare audeant, vt se inde confirmet in illius vnice ac perpetuæ abluitionis fiducia quam habemus in Christi sanguine.

*remissionē pri-
mum baptismi,
si quoniam de
re pœnitentiæ
spoliens.*

Rom. 6. 5. Alterum etiam fructum affert, quia nostram in Christo mortificationem nobis ostendit, & nouam in eo vitam. Siquidem (vt ait Apostolus) in mortem eius baptizati sumus, consepulti ipsi in mortem, vt in nouitate vitæ ambulemus. Quibus verbis non ad imitationem eius nos solum exhortatur (ac si diceret, admoneri nos per Baptismum, vt quodam mortis Christi exemplo, concupiscentiis nostris moriamur, & exemplo resurrectionis, vt in iustitiam suscitemur) sed rem longè altius repetit: nempe quòd per Baptismum Christus nos mortis suæ fecerit participes vt in eam inferamur. Et quemadmodum sarculus substantiam alimentumque ducit à radice cui insitus est: ita qui Baptismum ea qua debent fide accipiunt, verè efficaciam mortis Christi sentiunt, in mortificatione carnis suæ: simul etiam resurrectionis, in viuificatione Spiritus. Inde exhortationis materiam desumit: quòd si Christiani sumus, debemus mortui esse peccato, & iustitiæ viuere. Hoc eodem argumento alibi vitur, Quòd circuncisi sumus, & exuimus veterem hominem, postquam per Baptismum in Christo sepulti sumus. Et hoc sensu, eo quem antè citauimus loco, vocauit lauacrum regenerationis & renouationis. Itaque primum gratuita peccatorum venia & iustitiæ imputatio nobis promittitur, deinde Spiritus sancti gratia, quæ nos in vitæ nouitatem reformet.

*2. Secundus si
nis fructus
Baptismi est,
vt intelligamus
nos in
mortificatione
& nouam vi-
tam nos cum
Christo inferri.*

Mat. 3. 13. **Gal. 3. 27.** Postremò & hæc è Baptismo vtilitatem fides nostra accipit, quòd certò nobis testificatur, non modò in mortem & vitam Christi nos insitos esse: sed sic ipsi Christo vnitos vt omnium eius bonorum participes simus. Ideo enim Baptismum in suo corpore dedicauit & sanctificauit, vt communem eum nobiscum haberet, ceu firmissimum vnionis ac societatis quam nobiscum inire dignatus est, vinculù. vt Paulus ex eo prober, nos esse filios Dei, quia Christum in Baptismo induimus. Ita videmus Baptismi completum in Christo esse, quem etiam hac ratione vocamus proprium Baptismi obiectum. Proinde mirum non est si in eius nomen baptizasse narratur Apostoli, qui tamen in Patris quoque & Spiritus nomen baptizare iussi fuerant. Quicquid enim in Baptismo proponitur donorum Dei, in Christo vno reperitur. Neque tamen fieri potest quin Patris simul & Spiritus nomen inuocet qui in Christum baptizat. Ideo enim eius sanguine emundamur, quia misericors Pater nos pro sua incomparabili clemètia recipere in gratiam volens, mediatorem hunc in medio statuit, qui nobis fauorem apud ipsum cõciliet. Regenerationem verò ita demum ab eius morte & resurrectione consequimur, si per Spiritum sanctificati imbuamur noua & spiritali natura. Quamobrem nostræ tum purgationis tum regenerationis in Patre causam, in Filio materiam, in Spiritu effectum consequimur, & quodammodo distinctè cernimus. Sic primùm Iohannes baptizauit, sic deinde Apostoli, Baptismo pœnitentiæ, in remissionem peccatorum: pœnitentiæ verbo, huiusmodi regenerationem intelligentes: remissione peccatorum, abluitionem.

*Col. 2. 12.
Tit. 3. 5.*

*3. Præ sciamus
nos scipsi Christi
esse vnitos,
vt omnium eius
bonorum
simus participes.*

Mat. 3. 6. **Luc. 3. 16.** **Ioh. 3. 25.** **Act. 1. 38.** **4. 1.** **41.** Quo etiam certissimum fit, idem fuisse prorsus Iohannis ministerium, quod Apostolis postea delegatum est. Non enim alium Baptismum faciunt diuersæ manus quibus administratur: sed eundem esse eadem doctrina ostendit. In vnâ doctrinam Iohannes & Apostoli consenserunt: vtrique in pœnitentiam, vtrique in remissionem peccatorum, vtrique in nomen Christi, à quo pœnitentia & peccatorum remissio esset, baptizarunt. Iohannes dixit, agnum esse Dei per quam tollerentur peccata mundi: vbi eum hostiam fecit Patri acceptam, propiciatorem iustitiæ, salutisque authorem. Quid ad hanc confessionem addere poterant Apostoli? Quare neminem perturbet quòd alterum ab altero discernere veteres contendunt, quorum non tanti esse nobis debet calculus vt Scripturæ recte

*Act. 8. 16, &
19. 5.*

Matt. 28. 19.

*Secundus &
tertius finis
in Iohannis
quam Aposto-
lorum Baptis-
mo est perspi-
uus.*

*In hunc finem
Baptismus Ioh-
annis & A-
postolorum vnus
idemque
prorsus est.*

Iohan. 1. 29.

Homil. in
Marc. 14.
Luc. 3. 3.

Lib. 5. de Ba-
ptif. contra
Donatist.
cap. 10.

Luc. 3. 16.
Act. 19. 4.

*Obiectio eorū
qui Iohannis
Baptifmum ab
Apostolorum
Baptifmo di-
uerfum esse
sua
munt, & ali-
mer.*

Act. 19. 3. 5.

Matth. 3. 11.

Act. 1. 3.

*Denique Ba-
ptifmi benefi-
cia in populo
Israel per iran-
fium maris et
refrigerium na-
bi admtra-
m sunt.*

Num. 9. 14.

*Obiectio alio-
rum, qui statu-
qu. n. iam per-
fecta instaura-
tionis post Ba-
ptifmum som-
niant.
Refponfo. Ori-
ginalis prau-
ta remanet
post Baptifmum.*

*Et est in ipfi
in/antibus.*

ra certitudinem quatefaciat. Quis enim Chrysoftomo potius auscultet, neganti in Iohannis Baptifmo comprehensam fuisse peccatorum remissionem, quam Lucæ contra asserenti, Iohannem Baptifmum pœnitentiæ prædicasse in peccatorum remissionem? Nec recipienda est illa Augustini argutia, in spe dimissa fuisse peccata Baptifmo Iohannis, Christi Baptifmo re ipsa dimitti. Quum enim Euangelista clarè testetur, Iohannem in suo Baptifmo remissionem peccatorum pollicitum fuisse: quid extenuare hoc elo-gium opus est, quum nulla necessitas ad id cogat? Siquis autem differentiam è Dei verbo quærat, non aliam inueniet quam quòd in eum qui venturus erat, Iohannes baptiza-bat: Apostoli in eum qui iam se exhibuerat.

8 Quòd luculentiores Spiritus gratiæ à Christi resurrectione effusa sunt nihil ad statuendam baptifmatum diuersitatem attinet. Siquidem Baptifmus quem ipso adhuc in terris agente, Apostoli ministrabant, eius vocabatur: neque tamen largiorem Spiritus operentiam habebat quam baptifmus Iohannis. Quin ne post ascensionem quidem, Spi-ritu supra vulgarem priorum fidelium modum, donantur Samaritani, etiam si in nomen Iesu baptizati fuerint, donec ad eos Petrus & Iohannes mittuntur qui manus impo-nant. Hoc solum veteribus imposuisse arbitror, vt hunc ad illum præparationem duntaxat esse dicerent, quòd legebat rursum à Paulo baptizatos qui Iohannis baptifmum se-mel susceperant. Sed quã hic sint hallucinati, alibi suo loco clarissimè explicabitur. Quid ergo est quòd Iohannes dixit, se quidem aqua baptizare: veterum autem Christum qui baptizaret Spiritu sancto & igni: Paucis expediri hoc potest. Non enim Baptifmum à Ba-ptifmo distinguere voluit, sed personam suam cum Christi persona contulit, se ministrum esse aquæ, illum Spiritus sancti datorem: & hanc virtutem visibili miraculo declaratu-rum quo die Spiritum sanctum Apostolis sub linguis igneis mitteret. Quid Apostoli iac-tare ultra potuerunt? Quid & qui hodie baptizant: sunt enim exterioris duntaxat signi ministri, Christus interioris gratiæ author. vt iidem illi veteres vbiq; docent, in primis-que Augustinus, cui hæc præcipua est fultura contra Donatistas, Qualiscunque sit qui baptizat, vnum tamen Christum præesse.

1 Hæc quæ tum de mortificatione, tum de ablutione diximus, in populo Israel adum-brata sunt: quem eam ob causam Apostolus dicit in nube & in mari fuisse baptizatum. Mortificatio figurata est quum Dominus è manu Pharaonis, & crudeli seruitute eos as-serens, viam illis strauit per Mare rubrum, & Pharaonem ipsum, & Ægyptios hostes, qui à tergo illis instabant, & ceruicibus imminebant, submersit. Nam & ad hunc modum in Baptifmo pollicetur nobis, & dato signo ostendit, nos ex Ægypti captiuitate, hoc est è peccati seruitute, sua virtute educos & vindicatos: submersum Pharaonem nostrum, id est diabolum. quanquam nec sic etiam exercere nos & fatigare desinat. Verum vt Ægy-ptius ille non in profundum maris deiectus fuerat, sed in littore prostratus, terribili aspe-ctu adhuc Israelitas terrebat, nocere tamè non poterat: ita hic noster adhuc quidem mi-natur, arma ostendit, sentitur, sed vincere non potest. In nube, purgationis symbolum fuit. Nam vt tum illos Dominus opposita nube operuit, & refrigerium præstitit, ne in-clementiore solis ardore deficerent, & rabscescerent: ita in Baptifmo nos Christi sanguine opertos esse & protectos agnoscimus, ne Dei seueritas, quæ verè est flamma intolerabi-lis, nobis incumbat. Et si verò tunc obscurum & paucis cognitum fuit mysterium: quia tamen non alia est salutis adipiscendæ ratio quam in illis duabus gratiis, noluit Deus v-triunque tessera vetustos patres, quos hæredes adoptauerat, priuare.

10 Iam perspicuum est quàm falsum sit quòd docuerunt pridem nonnulli, in quo a-lilij persistunt, per Baptifmum solui nos & eximi ab originali peccato, & à corruptione quæ ab Adam in vniuersam posteritatem propagata est, atque in eandem iustitiam na-turæque puritatem restitui quam obtinisset Adam si in ea qua primùm creatus fuerat, integritate steterisset. Tale enim doctorum genus, nunquam quid peccatum originale, quid iustitia originalis, quæ gratia Baptifmi esset, assequutum est. Iam verò antè disputatum est, peccatum originale esse naturæ nostræ prauitatem ac corruptionem, quæ primùm teos facit nos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera car-nis. Hæc itaque duo distinctè obseruanda: nempe quòd sic omnibus naturæ nostræ par-tibus vitiati peruersique, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati meritò, conui-ctique coram Deo tenemur, cui nihil est acceptum nisi iustitia, innocentia, puritas. At-que adeò infantes quoque ipsi suam secum damnationem à matris vtero asserunt: qui tamet si

Act. 8. 14. 17.

1. Cor. 10. 2.

Exo. 14. 13 & 26.

Gal. 5. 19.

tametsi suæ iniquitatis fructus nondum protulerint, habet tamen in se inclusum semen. Imò tota eorum natura, quoddam est peccati semen: ideo non odiosa & abominabilis Deo esse non potest. Hanc damnationem sublatam & à se depulsam esse certi per Baptismum fideles sunt, quando (vt dictum fuit) Dominus hoc signo nobis pollicetur plenam solidamque remissionem factam esse, & culpæ quæ imputanda nobis erat, & pœnæ quæ ob culpam luenda: iustitiam quoque apprehendunt, sed qualem in hac vita obtinere populus Dei potest, nempe imputatione duntaxat: quia pro iustis & innocentibus hæc sua misericordia Dominus habet.

Iustitiam autem sicut electi: per baptismum: imputatione duntaxat in hac vita.

II Alterum est, quòd hæc peruersitas nunquam in nobis cessat, sed nouos assidue fructus parit, ea scilicet quæ antè descripsimus opera carnis: non secus atque incensa fornax flammam: & scintillas perpetuò efflat, aut featurigo aquam sine fine egerit. Nam concupiscentia nunquam planè in hominibus interit & extinguitur, donec per mortem è corpore mortis liberati, semetipsos prorsus exuerint. Baptismus quidem promittit nobis submersum esse nostrum Pharaonem & peccati mortificationem: non tamen ita vt amplius non sit, aut nobis negotium non faciat: sed tantum ne superet. Nam quandiu in hoc carcere corporis nostri clausi degemus, habitabunt in nobis reliquæ peccati: sed si promissionem in Baptismo nobis à Deo datam fide tenemus, non dominabuntur nec regnabunt. Nemo autem se fallat, nemo sibi in suo malo blandiatur quum audit peccatum semper in nobis habitare. Non in hoc dicuntur ista, vt peccatis suis securè indormiant qui alioqui plus satis propensi sunt ad peccandum: sed tantum ne labascant, & animum despondeant, qui à carne sua titillantur & punguntur. Magis cogitent se in via adhuc esse, & multum se profecisse credant, quum è sua concupiscentia aliquantulum minui in dies senserint, donec eò pertigerint quò tendunt: nempe ad vltimum interitum carnis suæ, qui in huius vitæ mortalisi interitu perficitur. Interea & strenuè certare, & ad progressum se animare, & ad plenam victoriam stimulare non desinant. Nam & hoc magis acere debet eorum conatus, quòd sibi postquam diu enixi fuerint nõ parum adhuc negotij restare vident. Sic habendum est, baptizamur in mortificationem carnis nostræ, quæ à Baptismo in nobis inchoatur, quam quotidie prosequimur: perficitur autem quum ex hac vita migrabimus ad Dominum.

Ita autem originalis corruptio: ito vitæ huius in mundo: nisi in gratiam facebit.

Nec inde tamen peccandi licentiam accipiunt: imò carnis & carnis ambulans in via Domini.

12 Hic nihil aliud dicimus quam quod Apostolus Paulus sexto & septimo ad Rom. capite clarissimè dicit. Postquam enim de gratuita iustitia disputauerat, quia nonnulli impij inde inferebant viuendum esse pro libidine, quia non essemus operum meritis accepti Deo: subiungit, eos omnes qui iustitia Christi induuntur, simul Spiritu regnerari, & huius regenerationis nos arrham habere in baptismo. Hinc hortatur fideles, ne dominium peccato permittant in suis membris. Iam quia nouerat semper aliquid esse infirmitatis in fidelibus: ne propterea deiicerentur, adiicit consolationem, quòd non sint sub Lege. Quia iterum videri poterat, inolescere posse Christianos, eo quòd non sint sub iugo Legis, tractat qualis sit illa abrogatio: & simul quis sit Legis vsus, quæ questionem iam secundo distulerat. Summa est, nos esse liberatos à rigore Legis vt Christo cohæreamus. Legis verò officium esse, vt prauitatis nostræ conuicti, nostram impotentiam & miseriam confiteamur. Porro quia prauitas illa naturæ non tam facilè apparet in homine profano, qui sine timore Dei cupiditatibus suis indulget: exemplum in homine regenerato ponit, hoc est in seipso. Dicit igitur perpetuo sibi luctam esse cum reliquiis carnis suæ, scèque vinctum misera seruitute detineri quominus se rotum diuinæ Legis obedientiæ consecret. Itaque cum gemitu cogitur exclamare, Infelix ego, Quis me liberabit de corpore hoc morti obnoxio? Quòd si filij Dei captiui in carcere detinentur quandiu viuunt, magnopere anxios esse necesse est periculi sui cogitatione, nisi huic timori obuiam eatur. Attegit ergo in hunc vsum consolationem, nihil esse damnationis amplius iis qui sunt in Christo Iesu. Vbi docet, eos quos semel Dominus recepit in gratiam, in Christi sui communionem inseruit, in Ecclesiæ societatem per baptismum cooptauit, dum in Christi fide perseverant, etiam si à peccato obfideantur, atque adeò peccatum in se circumferant, reatu tamen & damnatione esse absolutos. Hæc si simplex est ac genuina Pauli interpretatio, non est quòd inusitatum aliquid tradere videamur.

Præmitte illi pijs facessere negotiis exemplo & testimonio Pauli Apostoli ostenditur.
Rom. 6. 14.

Rom. 7. 24.

13 Confessione autem nostræ apud homines sic seruit Baptismus. Siquidem nota est qua palam profiteamur nos populo Dei accenseri velle: qua testamur nos in vnus Dei cultum, in vnã religionem cum Christianis omnibus consentire: qua denique fidem nostram

Secum, in fine baptisui, est vt iustitiam ad piam hominem

confessione ser-
uati: & quo-
modo id fiat.
Rom. 3.11.

nostram publicè affirmamus, vt non modò laudem Dei spirent corda nostra, sed linguæ etiam & omnia corporis membra quibus possunt significationibus personent. Ita enim, vt decet, nostra omnia in obsequium gloriæ Dei conferuntur, qua nihil vacuum esse debet, & cæteri nostro exemplo ad eadem studia incitètur. Huc respiciebat Paulus, quum interrogaret Corinthios annon in Christi nomen baptizati fuissent. Innuens scilicet, eo ipso quòd in eius nomen fuissent baptizati, sese illi deuouisse, in eius nomen iurasse, & fidem illi suam apud homines obstrinxisse, vt confiteri amplius alium non possent præter solum Christum nisi confessionem abnegare vellent quam in Baptismo ediderant.

Altera capitis
pars in 4. par-
tes distincta.

1. De usu Ba-
ptismi: quan-
tum ad fidei
confirmacione.

14 Nunc postquam enarratum est quid spectauerit Dominus noster in institutione Baptismi: quæ sit nobis vtendi accipiendique ratio iudicare promptum est. Nam quatenus erigendæ, alendæ confirmandæque fidei nostræ datur, sumendus est quasi è manu ipsius authoris: certum persuasumque habere conuenit, ipsum esse qui nobis per signum loquitur, ipsum esse qui nos purgat, abluit, delictorum memoriam abolet: ipsum esse qui mortis suæ participes facit: qui Satanæ regnum adimit, qui concupiscentiæ nostræ vires eneruat: imò qui in vnum coalescit nobiscum, vt eum induti filij Dei censeamur. Hæc, in quam, tam verè certòque animæ nostræ intus præstare, quam certò videmus corpus nostrum extrà abluui, submergi, circumdari. Isthæc enim siue analogia, siue similitudo, certissima est sacramentorum regula: vt in rebus corporeis spirituales conspiciamus, perinde ac si coram oculis nostris subiectæ forent, quando istiusmodi figuris repræsentare Dominum visum est. non quia sacramento tales gratiæ illigatæ inclusæque sint, quo eius virtute nobis conferantur: sed duntaxat quia hac tessera voluntatem suam nobis Dominus testificatur: nempe se hæc omnia nobis velle largiri. Neque tantum nudo spectaculo pascit oculos: sed in rem præsentem nos adducit, & quod figurat, efficaciter simul implet.

Confirmatio
Cornelii &
Pauli capite
illustrata.

15 Huius documentum sit Cornelius Centurio, qui peccatorum remissione, qui gratiis Spiritus sancti visibilibus iam antea donatus, baptizatus est: non largiorem remissionem è Baptismo petens, sed certiorum fidei exercitationem: imò fiduciæ augmentum ex pignore. Obiecerit fortè aliquis, Cur igitur Paulo dicebat Ananias vt peccata sua per Baptismum ablueret, si baptismi ipsius virtute peccata non abluuntur? Respondeo, Dicimur accipere, obtinere, impetrare, quod, quantum ad fidei nostræ sensum, nobis à Domino exhibetur, siue id tum primum testatur, siue testatum magis ac certius confirmat. Hoc itaque tantum voluit Ananias, Vt certus sis, Paule, remissa tibi esse peccata, baptizare. Promittit enim Dominus in Baptismo remissionem peccatorum. hanc accipe, & securus esto. Quanquam mihi animus non est Baptismi vim extenuare, quin signo accedat res & veritas, quatenus per externa media Deus operatur. Cæterùm, ex hoc sacramento, quemadmodum ex aliis omnibus, nihil assequimur nisi quantum fide accipimus. Si fides desit, erit in testimonium ingratiitudinis nostræ, quo rei coram Deo peragamur, quia promissioni illic datæ increduli fuerimus. Quatenus verò confessionis nostræ symbolum est, testari eo debemus fiduciam nostram in Dei misericordia esse, & puritatem nostram in peccatorum remissione, quæ parta nobis est per Iesum Christum: nosque in Ecclesiam Dei ingredi, vt vno fidei & charitatis consensu cum fidelibus omnibus viuamus vnanimes. Hoc postremum voluit Paulus, quum inquit in vno nos omnes Spiritu baptizatos esse, vt vnum corpus simus.

De usu Bapti-
smi: quantum
ad fidei confir-
macionem.

1. Cor. 12.13.

2. De indigni-
tate siue igni-
tate ministrorum.
Nihil hæc Ba-
ptismo afferri
vult auctori.

16 Porro si verum est quod constitutum, sacramentum non ex eius manu estimandum esse à quo administratur, sed velut ex ipsa Dei manu, à quo haud dubiè profectum est: inde colligere licet nihil illi afferri vel auferri eius dignitate per cuius manum traditur. Ac perinde atque inter homines, si qua missa epistola fuerit, modò satis & manus & signum agnoscat, minimè refert quis aut qualis tabellarius fuerit: ita nobis sufficere debet manus & signum Domini nostri in sacramentis suis agnoscere, à quocunq; tandem tabellario deferantur. His donatistarum error pulchrè refutatur, qui vim ac pretium sacramenti metiebantur ministri dignitate. Tales hodie sunt Catabaptistæ nostri, qui ritè nos baptizatos pernegant, quòd ab impiis & idololatriis in regno Papali baptizati sumus. itaque anabaptismum furiosè vrgent. Aduersus quorum ineptias satis valida ratione maniemur, si cogitemus nos Baptismo initiatos, nò in nomen alicuius hominis, sed in nomen Patris, & Filij & Spiritus sancti. ideòque Baptismum non esse hominis, sed dei: a quocunq; tandem administratus fuerit. Vt maximè dei & totius pietatis ignari

Matt. 28.19.

aut contemptores fuerint qui nos baptizabant. non tamen in suâ ignorantia vel sacrilegij consortium nos tinxerunt, sed in fidem Iesu Christi: quia non suum, sed Dei nomen invocauerunt, nec in aliud nomen nos baptizarunt. Quod si baptisma Dei erat, habuit certè inclusam promissionem de peccatorum remissione, mortificatione carnis, viuificatione spiritali, participatione Christi. Sic Iudæis nihil obliuit, ab impuris Sacerdotibus & apostatis fuisse circumcisos: neque propterea irritum fuit signum, vt iterari necesse foret, sed ad genuinam originem redire satis fuit. Quod obiciunt, in conuentu priorum debere Baptismum celebrari, non efficit vt totam eius vim quod in parte vitiosum est extinguat. Nam quum docemus quid fieri deceat vt purus sit Baptismus, omnique inquinamento vacuus, non abolemus Dei institutionem, quanuis eam idololatæ corruptam pant. Nam quum olim multis superstitionibus vitata esset circumcisio, pro gratiæ tamen simbolo haberi non desit. nec Iosias & Ezechias, quum ex toto Israele colligerent qui defecerant à Deo, ad alteram eos circumcisionem vocarunt.

17 Iam verò quòd nos interrogant, quæ tamen fides nostra Baptismum aliquot annis sequuta sit, vt inde euincant irritum esse Baptismum, qui nobis non sanctificatur nisi verbo promissionis fide accepto: ad id postulatum respondemus, nos quidem cæcos & incredulos, longo tempore promissionem quæ in Baptismo nobis data erat, non tenuisse: promissionem tamen ipsam, quando à Deo erat, statam semper & firmam veracemque mansisse. Etiam si omnes homines mendaces & perfidi, Deus tamen verax esse non definit: etiam si omnes perdit, Christus tamen salus manet. Fateamur ergo Baptismum pro eo tempore nõ profuisse nobis hilum, quando in eo nobis oblata promissio, sine qua Baptismus nihil est, neglecta iacebat. Nunc vbi, Dei gratia, respicere cœpimus, & exitum nostram & duritiam cordis accusamus, qui tantæ eius bonitati tam diu ingrati fuerimus. Cæterùm promissionem ipsam non euaniuisse credimus: quin potius sic reputamus, Deus per Baptismum peccatorum remissionem pollicetur, & promissam indubie omnibus credentibus præstabit. Ea promissio nobis in Baptismo fuit oblata: fide igitur amplectamur. Diu quidem nobis propter infidelitatem sepulta fuit: nunc igitur eam per fidem recipiamus. Quamobrem vbi ad respicientiam Iudaicum populum Dominus inuitat, de altera circumcisioe nil iis præcipit, qui impia (vt diximus) & sacrilega manu circumcisi, eadem aliquandiu impietate impliciti vixerant: sed solam cordis conuersionem vrget. Quoniam, vt cunq; fœdus ab illis violatum foret, symbolum tamen fœderis, ex Domini institutione, firmum inuiolabileque semper manebat. Sola ergo respicientiæ conditione in fœdus restituebantur, quod semel cum illis in circumcisioe Deus percusserat: quam tamen per fœdis fragi Sacerdotis manum acceptam, quantum in se erat, rursus polluerant, & cuius effectum extinxerant.

18 Verùm igneum sibi videntur telam vibrare quum allegant, Paulum rebaptizasse eos qui Iohannis Baptismo semel baptizati erant. Nam si nostra cõfessione, idem prorsus fuit Iohannis Baptismus qui nunc noster est: quemadmodum illi antea peruersè instituti, vbi rectam fidem edocti sunt, in eam sunt rebaptizati: ita Baptismus ille qui sine vera doctrina fuit, pro nihilo reputandus est: & ex integro baptizari debemus in veram religionem qua nunc primùm imbuti sumus. Nonnullis videtur, quempiam fuisse Iohannis baptizatum, qui priori Baptismate in vanam potius superstitionem illos initiasset. Cuius rei videntur hinc coniecturam sumere quòd se ignaros prorsus Spiritus sancti esse confitentur: cuius scilicet ruditatis nunquam discipulos à se Iohannes dimisisset. Verùm nec verisimile est Iudæos, etiam si minimè fuissent baptizati, omni Spiritus cognitione fuisse destitutos, qui tot Scripturæ testimoniis celebratur. Quòd ergo respondent se nescire an sit Spiritus, intelligendum est acsi dicerent se necdum audiuisse, an gratiæ Spiritus, de quibus cogabantur à Paulo, Christi discipulis darentur. Ego autem concedo, fuisse illud verum Iohannis Baptisma, & vnum idemque cum Christi Baptismate: sed rebaptizatos nego. Quid igitur sibi volunt verba, Baptizati sunt in nomine Iesu: Quidam interpretantur, tantùm sincera doctrina eruditos à Paulo fuisse. sed simplicius intelligere malim, Baptismum Spiritus sancti, hoc est, gratias Spiritus visibiles per manuum impositionem datas: quas Baptismi nomine significari non nouum est. Qualiter in die Pentecostes, recordati Apostoli dicuntur verborum Domini de baptismo ignis & Spiritus. Et Petrus eadem sibi in memoriam rediisse commemorat, vbi gratias illas in Cornelium eiusque familiam & cognationem effusas vidisset. Nec repugnat quod postea subditur, Quum

Fide sequitur rebaptizandos non esse qui sub Iohannis baptizati sunt.

Nec satis firmum est quòd Iohannis baptisma ab effectis ducunt argumentum, quia post Baptismum aliquot annis cæci & increduli mansimus.

Nam Dei promissio firmam permanet.

Et deus Iudæos ad respicientiam inuitans veteri circumcisioe non inuitat.

Illud etiam videtur infirmum esse, quòd exemplo Pauli se nuntiamus, ac si ille discipulos quosdam rebaptizasset.

Baptisma Iohannis, & quid sit, baptizati in nomine Iesu.

Act. 1. 5. Act. 11. 16.

impof

imposuisset illis manus, descendebat Spiritus sanctus super eos. Non enim duo diuersa narrat Lucas: deinde solum narrationis sequitur Hebræis familiarè, qui primùm rei summam proponunt, deinde fusius explicant. Quod ex ipso verborum cõtextu animaduertere quiuis potest. Dicit enim, His auditis baptizati sunt in nomine Iesu. Et quum imposuisset illis manus Paulus, Spiritus sanctus descendebat super illos. Hac posteriori locutione describitur qualis ille fuerit Baptismus. Quòd si priorem Baptismum ignorantia vitiat, vt sit altero Baptismo corrigenda: primi omnium rebaptizadi erant Apostoli, qui toto post Baptismum suum triennio vix modicam sincerioris doctrinæ particulam degustauerant. Iam & quæ inter nos flumina sufficerent tot repetendis tinctionibus, quot ignorantia, Domini misericordia, quotidie in nobis corriguntur?

3. De corruptelis quibus inquinatum fuit hoc sacramentum.

Incanatio aque.
Cereus.
Christiana.
Exsufflatio.

Spumum & similes nugas quibus multis in rebus, sicut aliquot antea dicitur, inuenitur. Baptismus vitiatum est. Christiani ac sancti baptis- mi forma & ritus.

Immersio libera esse debet.

19 Mysterij vis, dignitas, utilitas & finis satis iam, nisi fallor, liquere debent. Quod ad externum symbolum pertinet, vtinam genuina Christi institutio valuisset quantum par erat ad cohibendam hominum audaciam. Quasi enim res esset contemptibilis, ex Christi præcepto, aqua baptizari, inuenta est benedictio, vel potius incantatio, quæ veram aquæ consecrationem pollueret. Additus postea cereus cum chrismate: exsufflatio verò ianuam ad Baptismum aperire visa est. Etsi autem me non lateat quàm vetusta sit aduentitiæ huius farraginis origo: respicere tamè mihi & piis omnibus fas est quicquid ad Christi institutionem addere ausi sunt homines. Quum autem videret Satan stulta mundi credulitate absque negotio ferè inter ipsa Euangelij exordia receptas esse suas imposturas, ad crassiora ludibria prorupit. hinc sputum & similes nugæ palàm in Baptismi probum effreni licentia inuectæ. Quibus experimentis discamus nihil vel sanctius esse vel melius vel tutius quam vnus Christi autoritate contentos esse. Quanto igitur habitus erat, omisitis theatricis pompis, quæ simplicium oculos perstringunt, & mentes hebent, quoties baptizandus aliquis esset, in cœtum fidelium ipsum representari, & tota Ecclesia, velut teste, spectante & orante super eum, Deo offerri: recitari fidei cõfessionem, qua sit instituendus catechumenus: enarrari quæ in Baptismo habentur promissiones: catechumenum baptizari in nomen Patris & Filij & Spiritus sancti: remitti demùm cum precibus & gratiarum actione. Sic nihil omitteretur quod ad rem faceret, & vna illa ceremonia quæ à Deo auctore profecta est, nullis exoticis fordibus obruta, clarissimè effulgeret. Ceterum mergaturne totus qui tingitur, idque ter an semel, an infusa tantùm aqua aspergatur, minimum refert: sed id pro regionum diuersitate Ecclesiis liberum esse debet. Quanquam & ipsum baptizandi verbum mergere significat, & mergendi ritum veteri Ecclesiæ obseruatum fuisse constat.

4. Ad quos spectat Baptismi administratio. Non ad priores homines, aut ad mulieres: sed ad Ecclesiæ ministros.

1. de priuato- rum & mulierum Baptismus. Lib. contra epist. Parm. 2. cap. 13.

Cap. 100.

Hæc profana & vitiosa re- ficiantur.

20 Hoc etiam scire ad rem pertinet, perperam fieri si priuati homines Baptismi administrationem sibi vsurpent: est enim pars Ecclesiastici ministerij, tã huius quam Cœnæ dispensatio. Neque enim aut mulieribus aut hominibus quibuslibet mandauit Christus vt baptizarent: sed quos Apostolos constituerat, iis mandatum hoc dedit. Et quum discipulos iussit facere in Cœnæ administratione quod fieri ab ipso viderant, quum ipse legitimi dispensatoris officio functus esset: voluit proculdubio vt in eo suum exemplum imitarentur. Quòd autem multis ab hinc seculis, adeoque ab ipso ferè Ecclesiæ exordio vsu receptum fuit vt in periculo mortis laici baptizarent, si minister in tempore non adesset, non video quàm firma ratione defendi queat. Ne ipsis quidem veteribus, qui hunc morem vel tenebant, vel patiebantur, constabat an rectè id fieret. Hanc enim dubitationem præ se fert Augustinus, quum dicit, Etsi laicus necessitate compulsus Baptismum dederit, nescio an piè quisquam dixerit esse reperèdum. Nulla enim cogente necessitate si fiat, alieni muneris vsurpatio est: si autem necessitas vrgeat, aut nullum aut veniale delictum est. De mulieribus porrò citra vllam exceptionem sancitum fuit in Concilio Carthaginensi, ne baptizare omnino præsumant. At periculum est ne is qui ægrotat, si absq; Baptismo decesserit, regenerationis gratia priuetur. Minimè verò. Infantes nostros, antequam nascantur, se adoptare in suos pronuntiat Deus, quum se nobis in Deum fore promittit, seminiq; nostro post nos. Hoc verbo cõtinetur eorum salus. Nec quisquam in Deum tam contumeliosus esse audebit, vt eius promissionè effectui suo sufficere per se neget. Quantum damni inuenerit dogma illud malè expositum, Baptisma esse de necessitate salutis, pauci animaduertunt: ideoque minus sibi cauent. nam vbi inualuit opinio, perditos esse omnes quibus aqua tingi non contigit, nostra conditio deterior est quam veteris populi, quasi restrictior esset Dei gratia quàm sub Lege. venisse enim Christi

*Disputationis
de Pædobapti-
simo necessitas.*

Voniam autem hoc seculo phrenetici quidam spiritus ob pædobaptismum graues excitarunt in Ecclesia turbas, nec tumultuari etiamnum desinunt: facere nequeo quin ad cohibendas eorū furias appendicem hic subiciam. Quæ sicuti impendio prolixior fortè visa fuerit, is, quæso, secum reputer tãri esse nobis debere doctrinã in re maxima puritatem vnã cum Ecclesiæ pace, vt nihil fastidiosè sit excipiendum quod ad vtranque redimendam conducatur.

Præmissas.

Adde quod disputationem hanc ita studebo componere, vt mysterio Baptismi clarius explicando non parum habitura sit momenti. Argumento sanè in speciem fauorabili pædobaptismum impugnant, nulla Dei institutione fundatum esse iactando, sed hominum duntaxat audacia, prauaque curiositate inuectum, stulta deinde facilitate vsu temere receptum. Sacramentum enim nisi certo verbi Dei fundamento nitatur, de filo pendet. Verum quid si re probè animaduersa eiusmodi calumniam falso ac iniquè sanctæ Domini ordinationi iniuri apparebit? Disquiramus ergo primùm eius ortum. Et si quidem constiterit, sola hominum temeritate excogitatum, eo valere iusso, veram Baptismi obseruationem sola Dei voluntate metiamur. Sin verò certa eius autoritate nequaquam destitui comprobatum fuerit, cauendum ne sacrosancta Dei instituta conuellendo, in ipsam quoque authorem firmus contumeliosi.

*Id ex promissum
consilium
ratione demon-
stratur.*

2 Principiò dogma est satis notum, & inter pios omnes confessum, rectam signorum considerationem, non in externis duntaxat ceremoniis sitam esse: verum à promissione pendere potissimum, ac mysteriis spiritualibus, quibus figurandis ceremonias ipsas Dominus ordinat. Itaque qui perdiscere voluerit quid valeat Baptismus, quorsum spectet, quid denique omnino sit: ne cogitationem suam in elemento sistat, & corporeo spectaculo: sed eam potius ad Dei promissiones, quæ nobis illic offeruntur, & ad interiora, quæ illic repræsentantur, arcana erigat. Hæc qui tenet, solidam Baptismi veritatem, & totam, vt ita loquar, eius substantiam est assequutus: atque inde etiam docebitur quæ sit ratio & quis vsus externæ asperisionis. Rursum, qui his contemptim præteritis, visibili ceremoniæ, mentem penitus affixam habuerit & alligatam, nec vim, nec proprietatem Baptismi intelliget: neque id quidem, quid sibi aqua velit, aut quem vsum habeat. Quæ sententia pluribus & luculentioribus Scripturæ testimoniis comprobata est quàm vt longius eam in præsens persequi necesse sit. Superest ergo iam vt ex promissionibus in Baptismo datis quæramus quæ vis eius sit & natura. Scriptura ostendit, peccatorum purgationem, quam à Christi sanguine obtinemus, hic primò demonstrari. Deinde carnis mortificationem, quæ mortis eius participatione constat, per quam in vitæ nouitatem regenerantur fideles, atque ad eò Christi societatem. Ad hanc summam referri potest quicquid in Scripturis de Baptismo traditum est: nisi quòd etiam præterea testandæ apud homines religionis est symbolum.

Gen. 17.
10.

*Quæ pædobaptismi
vni
naturam ostendit.*

*Quales autem
sint promissiones
aquæ sym-
bulo aduer-
sari potest,
quàm in cir-
cuncisionis in-
stitutione.
Matt. 22. 32.
Luc. 20. 38.
Ephes. 2. 12.*

3. Quoniam autem ante institutū baptismum, eius vice, populo Dei Circūcisio erat: quid inter se differant, & qua similitudine conueniant hæc duo signa, inspiciamus: vnde pateat quæ sit alterius ad alterum anagoge. Vbi Dominus Circūcisionem Abrahamæ seruandam mandat, præfatur se illi & semini illius in Deum fore: addens penes se affluentiam sufficientiamq; esse rerum omnium, quo Abraham manū eius, omnis boni scaturiginè fore sibi duceret. Quibus verbis æternæ vitæ promissio cõtinetur: quemadmodum interpretatur Christus, argumentum hinc ducens ad euincendam fidelium immortalitatem & resurrectionem. Neq; enim (inquit) Deus mortuorū est, sed viuentium. Quare & Paulus Ephesiis demonstrans ex quo exito liberasset eos Dominus, ex eo quòd in Circūcisionis fœdus admissi non fuerant, eos sine Christo, sine Deo, sine spe, extraneos à testamenti promissionis fuisse colligit, quæ omnia fœdus ipsum comprehendebat. Primus autem ad Deum accessus, primus ad immortalem vitam ingressus, est peccatorum remissio. Vnde conficitur, promissioni Baptismi de nostra purgatione, hanc respondere. Pòst ab Abrahamo Dominus stipulatur, vt ambulet coram se in sinceritate & innocentiæ cordis: quod ad mortificationem pertinet seu regenerationè. Ac nequis ambigeret, signum mortificationis esse Circūcisionem, Moses alibi clarius explicat, dum Israeliticum populum exhortatur ad præputium cordis domino circūcidendum, propterea quòd selectus sit in populum Dei ex omnibus terræ nationibus. Quemadmodum Deus, vbi Abrahamæ posteritatem in populum sibi cooptat, circūcidi præcipit: ita Moses corde circūcidi oportere pronuntiat, enarrans scilicet quæ sit istius carnalis circūcisionis veritas

Deut. 10. 16.
Deut. 10. 6.

Vid. Cal
uin. in in-
stru-
ctu. Anz
bapt. ar-
tic. 7.

ritas. Deinde nequis ad eam suis ipsius viribus eniteretur, opus gratiæ Dei esse docet. Hæc omnia torques a Prophetis inculcantur, vt iusta huc testimonia congerere non sit opus que sponte passim occurrunt. Habemus ergo spirituales promissionem in Circumcisione Patribus editam qualis in Baptismo nobis datur: quandoquidem peccatorum remissionem & carnis mortificationem illis figuravit. Præterea vt fundamentum Baptismi, Christum esse docuimus, in quo vtrunque istorum residet: ita & circumcisionis esse constat. Ipse enim Abrahæ promittitur, atque in ipso Gentium omnium benedictio. Cui gratiæ obviandum, Circumcisionis signum additur.

4 Iam nullo negotio videre est, quid simile sit in his duobus signis, aut quid diuersum. Promissio, in qua signorum virtutem consistere exposuimus, in vtroque vna est: nempe paterni Dei fauoris, remissionis peccatorum, vite æternæ. Deinde res figurata etiam vna & eadem, nempe regeneratio. Fundamentum quo istarum rerum cõplementum nititur, in vtroque vnum. Quare nihil in mysterio interiore est discriminis, e quo tota sacramentorum vis & proprietates æstimanda est. Quæ restat dissimilitudo, ea in cerimonia exteriori iacet, quæ minima est portio: quum potissima pars a promissione & re signata pendeat. Itaque constituere licet, quicquid Circumcisioni conuenit, ad Baptismum simul pertinere, excepta visibilis ceremoniæ differentia. Ad hanc anagogen & comparisonem nos manu ducit Apostoli regula, qua omnem Scripturæ interpretationem ad proportionem fidei exigere iubemur. Et sanè penè se palpandam hæc in parte veritas præbet. Perinde enim ac Circumcisio, quia tessera Iudæis quædam erat qua se in populum familiamque Dei adoptari siebant certiores, ac ipsi etiam vicissim nomen se Deo dare profitebantur, primus illis erat in Ecclesiam ingressus: nunc quoque per Baptismum Deo iustitiamur, vt eius populo adscribamur, & ipsi in eius nomen iuremus. Quo extra controuersiam apparere, Baptismum in Circumcisionis locum subisse, vt eandem apud nos partes obeat.

5 Iam si vestigare placet an iure infantibus Baptisma communicetur: nõne nimium illum ineptire, imò delirare dicemus, qui in elemento aquæ duntaxat & externa obseruatione immorari velit, ad spirituale verò mysterium mentem aduertere non sustineat. Cuius si qua habeatur ratio, constabit proculdubio infantibus merito administrari Baptismum, vt qui illis debeatur. Non enim dominus olim Circumcisione dignatus est quinquorum omnium participes faceret quæ per Circumcisionem signata tunc fuerunt. Alioqui meris prestigijs Iudificatus esset populum suum, si fallacibus symbolis eos lætasset, quod solo auditu horrendum est. Disertè nanque pronuntiat, Circumcisionem infantuli, loco sigilli futuram ad obsignandam fœderis promissionem. Quod si fœdus firmum & fixum manet: Christianorum liberis non minus hodie competit, quàm sub Veteri testamènto ad Iudæorum infantes spectabat. Atqui si rei signatæ sunt participes, cur à signo arcebuntur: si veritatem obtinent, cur à figura depellentur? Quamquam signum exterius in sacramento ita cum verbo cohæret, vt diuelli nequeat: si tamen discernatur, verum, quæso, pluris censebimus? Sanè quum signum videamus verbo seruire, subesse illi dicemus, & inferiore loco statuemus. Quum ergo ad infantes destinetur Baptismi verbum: cur signum, hoc est verbi appendix, ab illis prohibebitur? Hæc vna ratio, si nullæ aliæ sup peterent, abundè sufficeret ad confutandos omnes qui reclamare voluerint. Quod obicitur statum diem Circumcisioni, planè tergiversatorium est. Nos iam certis diebus non esse Iudæorum instar alligatos concedimus: verum quando Dominus, vt cuius nullum diem præscribat, declarat tamen sibi placere vt solenni ritu in suum fœdus recipiantur infantes: quid ultra querimus?

6 Quamquam Scriptura certiore adhuc veritatis notitiam nobis aperit. Siquidem evidentiilimum est, quod semel cum Abrahamo Dominus fœdus percussit, non minus hodie Christianis constare, quàm olim Iudæico populo: adeoque verbum istud non inuis Christianos respicere, quàm Iudæos tum respiciebat. Nisi fortè arbitrariur, Christum suo aduètu, Patris gratiam immiuisisse aut decurtasse, quod execrabili blasphemia non vacat. Quamobrem & Iudæorum liberi, quod eius fœderis heredes facti ab impiorum liberis discernerentur, semen sanctum vocabantur: ea sem etiamnum ratione sancti censeantur Christianorum liberi, vel altero duntaxat fidei parente geniti: & Apostoli testimonio differunt ab immundo idolo: atrarum semine. Iam quum Dominus, statim post fœdus cum Abrahamo percussum, ipsum in infantibus commigari exteriori facia-

siq. promissio, in qua signorum virtutem consistere exposuimus, in vtroque vna est: nempe paterni Dei fauoris, remissionis peccatorum, vite æternæ. Deinde res figurata etiam vna & eadem, nempe regeneratio. Fundamentum quo istarum rerum cõplementum nititur, in vtroque vnum.

Ro. 12, & 6

Unde sequitur, non minus Baptismum in fœdus Christianorum, quæ Circumcisione Iudæorum liberis competit: nec a signatæ debet, qui rei signatæ sunt participes.

Obiectio, de Rato die Circumcisionis diluatur.

Alterum æquum est dicere quod cum Abrahamo Dominus percussit: non minus hodie Christianis constare, quàm olim Iudæico populo: adeoque verbum istud non inuis Christianos respicere, quàm Iudæos tum respiciebat.

mento præceperit, quid causæ dicent Christiani quominus hodiè que ipsum testificen-
 tur, atque obligent in suis liberis? Neq; mihi obiiciat quispiam, non alio quàm Circun-
 cisionis symbolo quod iam pridem abolitum est, Dominum præcepisse fœdus suum con-
 firmari. Respondere enim promptum est, ipsum, pro Veteris testamenti tempore, Cir-
 cuncisionem instituisse confirmando suo fœderi: ea verò abrogata, manere tamen sem-
 per eandem confirmandi rationem quam cum Iudæis communem habemus. Proinde
 diligenter perpetuò intueri conuenit quid vtriusque sit commune, quid illi separatim à
 nobis habeant. Fœdus commune est, communis eius confirmandi causa. Modus confir-
 mandi tantum diuersus est, quòd erat illis Circuncisio, in cuius vicem Baptismus nobis
 successit. Alioqui si testimonium quo Iudæi de seminis sui salute confirmati fuerunt, no-
 bis eripitur, Christi aduentu factū fuerit vt obscurior & minus testata sit nobis Dei gra-
 tia quàm antè Iudæis erat. Id si dici non potest citra extremam Christi contumeliam,
 per quem infinita Patris bonitas luculentius ac benignius quàm vnquam in terras effusa
 fuit, & hominibus declarata: fateri necesse est, non malignius saltem suppressendam, nec
 minore testimonio illustrandam quàm sub obscuris Legis vmbis.

*Obi. Nonie
 dicitur.*

*Tertium arg.
 Christi aduen-
 tu factum non
 est vt obscu-
 rior minusque
 testata sit no-
 bia Dei gratia,
 quàm ante In-
 ducit erat.*

*Quartum arg.
 à dicitur Christi
 infantes comi-
 ter amplecten-
 tur.*

Exceptio.

Responso.

Alia in solutio.

Responso.

*Obiectio, mul-
 tos infantes
 per Apostolorum
 manus fuisse baptiza-
 tum.*

Responso 1.

Act. 16. 15. &c.

2.

7 Quamobrem Dominus Iesus specimen editurus, vnde mundus intelligat ipsum
 amplificanda potius quàm limitanda Patris misericordie aduenisse, comiter oblatos si-
 bi infantes amplectitur, discipulos obiurgas quo aditu illos prohibere conabantur: quan-
 do eos, quorum esset regnum cælorum, à se abducerent, per quem solum patet in cælum
 ingressus. Verùm quid simile (dixerit quispiam) Baptismo cum hoc Christi amplexu? ne-
 que enim baptizasse illos narratur: sed excepisse, amplexus esse, & illis bene precatus.
 Proinde si eius exemplum imitari liber, precibus infantes adiuuemus: non autem bap-
 tizemus. Verùm nos Christi gesta paulò attentius reputemus quàm tale genus hominum.
 Neq; enim hoc leuiter est prætereundum quòd infantes sibi offerri Christus iubet, ad-
 dita ratione, Quoniam talium sit regnum cælorum. Ac postea voluntate suam opere te-
 statur, dum ipsos amplexus, precatione benedictioneq; sua Patri commendat. Si adduci
 Christo infantes æquum est, cur non & ad Baptismum recipi, symbolū nostræ cū Chri-
 sto communionis ac societatis? Si eorum est regnum cælorum, cur signum negabitur,
 quo velut aditus aperitur in Ecclesiam, vt in eam coopati, hæredibus regni cælestis ad-
 scribantur? Quàm iniqui erimus, si abigamus quos Christus ad se inuitat: si quos suis do-
 nis ornat, spoliemus: si excludamus quos ipse vltro admittit? Quòd si discutere volumus
 quantum à Baptismo absit quod illic egit Christus, quanto tamè maiore in pretio habebi-
 mus Baptismū (quo testificamur infantes in Dei fœdere contineri) quàm susceptionē, am-
 plexū, manuum impositionē, precationē, quibus Christus ipse præsens, & suos esse, & à se
 sanctificari declarat? Aliis cauillis, quibus eludere hunc locum nititur, nihil quàm suam
 ignorantiam produnt, argutatur enim ex eo quod dicit Christus, Sinite venire paruulos,
 iam grandiusculus annis fuisse, qui ad ingrediendum iam essent idonei. Sed ab Euange-
 listis *ὁπότε ἐξ ἑταυδία* nominantur: quibus verbis significant Græci infantulos ab vberibus
 pendentes. Venire ergo positum est simpliciter pro accedere. En quales cogantur deci-
 pulas texere qui aduersus veritatem obduruerunt. Porrò quòd iactant regnū cælorum
 infantibus non esse attributum, sed eorum similibus, quoniam dicatur talium esse, non
 ipsorum nihilo est solidius. Id enim si recipitur, qualis futura est Christi ratio, qua osten-
 dere vult ætate infantes à se non alienos? Quum iubet vt ad se infantes accedere sinatur,
 nihil est clarius quàm veram infantiam notari. Quòd ne absurdum videretur, subiungit,
 Talium est regnum cælorum. Quòd si infantes comprehendi necessarium est, minimè
 obscurum erit, per dictionem Talium, infantes ipsos ac eorum similes designari.

Mat. 19.

8 Nemo iam est qui non videat, pædobaptismum nequaquam humanitus fabrica-
 tum fuisse, qui tanta Scripturæ approbatione fulciatur. Nec fitis speciosè nugantur qui
 obiiciunt nusquam reperiri, vel infantem vnum per Apostolorum manus fuisse baptiza-
 tum. Etsi enim id nominatim ab Euangelistis non narratur, quia tamen neque rursus
 excluduntur illi quoties familiarè alicuius baptizata incidit mētio: quis inde, nisi infans,
 ratiocinetur non fuisse baptizatos? Siquid valeret id genus argumēta, mulieres pariter
 Cœnæ Domini interdicens essent, quas Apostolorum seculo ad eam fuisse admissas
 non legimus. sed enim hic fidei regula contēti sumus. Dum enim reputamus quid ferat
 Cœnæ institutio, ex eo etiam quibus communicandus sit illius vsus facile iudicium est,
 quod & in Baptismo obseruamus. Siquidem vbi animaduertimus quem in finem insti-
 tutus

tutus

rutus fuerit, euidenter conspicimus & infantibus non minus competere quam natu grandioribus. Eo itaque priuari nequeunt quin Dei authoris voluntati fraus manifesta fiat. Quod autem apud simplicem vulgum disseminant, longam annorum seriem post Christi resurrectionem præterisse, quibus incognitus erat pædobaptismus: in eo sædissimè mentiuntur, siquidem nullus est scriptor tam vetustus qui non eius originem ad Apostolorum seculum præ certo referat.

9 Superest vt breuiter indicemus quismam ex hac obseruatione fructus redeat cum ad fideles qui liberos suos Ecclesiæ tingendos sistunt: tum ad ipsos qui sicra aqua tinguntur, infantes: nequis eui inutilem ac otiosam aspernetur. Quanquam sicui in mētem venit, pædobaptismus hoc prætextu irridere, circuncisionis præceptū à Domino positum ludibrio habet. Quid enim ad illum impugnandum proferent, quod non in hanc retorqueatur? Sic Dominus vlciscitur eorum arrogantiam qui protinus damnant quod carnis suæ sensu non comprehendunt. Verūm aliis armis nos instruit Deus quibus eorum stoliditas retundatur. Neque enim sancta hæc eius institutio, qua fidem nostram eximia consolatione iuuari sentimus, superuacua meretur dici. Siquidem Dei signū puero communicatum, velut impresso sigillo, promissionem pio parenti datam cōfirmat, ac ratum esse declarat quod Dominus non illi modò, sed femini eius in Deum sit futurus: neque eum modò bonitate gratiæque sua profecti velit, sed eius posteros in mille simam vsque generationem. Vbi quum ingens sese proferat Dei benignitas, primum amplissimam gloriæ eius prædicandæ materiam suppeditat, & pia pectora lætitia non vulgari perfundit, qua simul ad redamandum tam pium Patrem vehementius incitantur: cui propter se posteritatem suam curæ esse conspiciunt. Neque moror si quispiam excipiat, confirmandæ filiorum nostrorum salutis sufficere debere promissionem: quando secus Deo visum est, qui prout imbecillitatem nostram perspectam habet, tantum illi in hac re indulgere voluit. Proinde qui promissionem de misericordia Dei in liberos suos propaganda amplexantur, officij sui esse cogitent, ipsos misericordiæ symbolo signandos Ecclesiæ offerre: atque inde se ad certiores animare fiduciam, quod præsentī oculo sædus Domini filiorum suorum corporibus insculptum cernunt. Non nihil rursus emolumēti pueri è suo Baptismo capiunt, quod in corpus Ecclesiæ insitit, aliis in cōbris sunt aliquanto commendatioribus. Deinde vbi adoleuerint, eo ad serium Dei colendi studium non mediocriter stimulantur, à quo in filios solenni adoptionis symbolo accepti fuerint, antequam per ætatem eum agnoscere Patrem possent. Denique terrere nos summopere debet illa damnatio, vindicem fore Deum, si quis sæderis symbolo filium insignire contemnat: quod eo contemptu, oblata gratia respuatur & quasi eiuretur.

10 Iam argumenta discutiamus quibus sanctam hanc Dei institutionē furiosæ quædam belluæ impetere non cessant. Principiò, quoniam similitudine Baptismi & Circuncisionis ultra modum vrgeri se ac constringi sentiunt, longo discrimine distrahere hæc duo signa contendunt, nequid alteri cum altero commune esse videatur. Nam & res signari varias, & sædus omnino diuersum, & appellationem puerorum non eandem esse dicunt. Atqui dum illud primum instituunt probare, Circuncisionem obtendunt mortificationis non Baptismi fuisse figuram, quod profectò libentissimè illis damus. Nobis enim optimè patrocinator. Neque alia sententiæ nostræ probatione vtimur quam Baptismum & Circuncisionem mortificationis esse signa. Hinc constituimus, in huius vicem illum esse suffectum, quo id ipsum nobis repræsentet quod olim Iudæis signabat. In asserenda sæderis differentia quam barbara audacia Scripturam dissipant & corrumpunt! neque vno in loco, sed ita vt nihil saluum aut integrum relinquunt. Iudæos enim adeò carnales nobis depingāt vt pecudum similiore sint quam hominum. Quibus scilicet percussum sædus ultra temporariam vitam non procedat, quibus datæ promissiones, in bonis presentibus ac corporeis subsidant. Quod dogma si obtineat, quid restat nisi vt gentem Iudaicam fuisse ad tempus Dei beneficio saturatam (non secus ac porcorum gregem in hæræ saginant) vt æterno demum exitio periret? Simul enim ac Circuncisionem eique annexas promissiones citamus, Circuncisionem literale signum, promissiones eius carnales fuisse respondent.

11 Sanè si literale signum erat Circuncisio, nihilo secius de Baptismo censendum est. Quandoquidem Apostolus Coloss. 2. nihilo magis alterum altero spirituale facit. Dicit enim nos in Christo circuncisos Circuncisione non manu facta, deposito corpore pec-

Circuncisio, pædobaptismus, promissionem esse, vt non con. h. est per negationem.

1. fuit & fructus duplex vt ab ap. Ioh.

1. Parentum respectu.

Exceptionis dilutio.

2. Puerorum item h. promissionem.

Secunda pars capitis, anal. a. primum argumentum proponit.

1. A dissimilitudine Circuncisionis & Baptismi, quam constituunt: vbi plicem, 1. Res signari varias

2. Fictus esse diuersum.

3. Pueri ut ap. Paulum esse figuratam.

Respon. 2. ut p. prior de f. l. 2. quo in baptismo & circuncisione non est

*diuersum oſe
dicitur: ſive ſi-
gna ſive res ſi-
gnificatiue ſpe-
ſentur.*

cati quod in carne noſtra habitabat: quam Circumſionem Chriſti vocat. Poſt in eius ſententiæ explicationem ſubiungit, Nos per Baptiſmum Chriſto conſepulcos. Quid ſibi vult iſtis verbis niſi Baptiſmi complementum & veritatem, eſſe veritatem ſimul & complementum Circumſionis, quoniam rem vnã figurat: Demonſtrare enim contendit eſſe id Chriſtianis Baptiſmum quod antè fuerat Iudæis Circumſiſio. Quoniam autem iam ad liquidum expoſuimus, promiſſiones vtriuſque ſigni & quæ illis repræſentantur myſteria inter ſe conuenire: longius in præſens non immorabimur. Tantum fideles ad monebo, me tacente vt ſecum reputent an terrenum ac literale habendum ſit ſignum cui nihil ſubest niſi ſpirituale & cæleſte. Verum, ne fumos ſuos ſimplicibus vendant, obiectum vnum, quo impudentiſſimum hoc mendacium prætexunt, in tranſcurſu diluamus. Certo certius eſt, primarias promiſſiones, quibus cõtinebatur quod ſub Veteri teſtamento cum Iſraelitis fœdus Deus fanciuit, ſpirituales fuiſſe, & ad æternam vitam reſpexiſſe. Tum viciliſim à Patribus ſpiritaliter, vt par erat, acceptas, quo fiduciam inde conciperent futuræ vitæ, ad quã toto animi affectu aspirarent. Interim verò nequaquam inſciamur quin ſuam illis beneuolentiam terrenis ac carnalibus beneficiis teſtatus ſit: quibus etiam dicimus ſpem illam promiſſionum ſpiritalium fuiſſe confirmatam. Quo modo vbi æternam beatitudinem ſeruo ſuo Abrahæ pollicitus eſt, quo manifeſtum fauoris ſui iudicium illi ob oculos ſubiiciat, addit alteram de poſſeſſione terræ Chanaan promiſſionem. In hunc modum accipere conuenit quæcunq; genti Iudaicæ terrenæ promiſſiones datæ ſunt: vt ſpirituales promiſſio, ceu caput, primas ſemper teneat quòd illæ referantur. Atque hæc quoniam vberius in diſcrimine Noui & Veteris teſtamenti tractauimus, nunc leuius perſtringo.

*Gen. 15. 1. &
36.*

*R. p. 3. Pueri
tunc app. illa-
tionem non ſi-
guram, ſed
ſimplicem &
eandem eſſe in
viroque ſcra-
mento.*

12 In puerorum appellatione hanc varietatem reperiunt, filios Abrahæ ſub Veteri teſtamento dictos qui ab eius ſemine originè ducerent: hoc nomine nunc appellari qui fidem eius imitantur. Ideo infantiam illam carnalem, quæ in ſocietate fœderis per Circumſionem inſerebatur, ſpirituales Noui teſtamenti infantem figurat, qui Dei verbo regenerati ſunt ad vitam immortalẽ. In quibus verbis exiguam quidem veritatis ſcintillam intuemur: ſed in hoc grauiter peccat leues iſti ſpiritus, quòd dum arripiunt quicquid primò in manum illis venit, vbi ultra progrediendum foret, & multa inter ſe conſerenda, in verbum vnum pertinaciter inſiſtunt. Vnde fieri aliter nequit quin ſubinde hallucinentur: quia in nullius rei ſolidam cognitionem incumbunt. Fatemur certè carnale Abrahæ ſemen locum ad tempus tenuiſſe ſpirituales ſeminis quod per fidem illi intercedat. Illius enim filij nuncupamur vtcũque nulla cum illo nobis naturalis cognatio intercedat. Verum ſi intelligunt, quod non obſcurè demõſtrant, carnali Abrahæ ſemini nunquam ſpiritualem Dei benedictionem promiſſam, hinc verò longè falluntur. Proinde in meliorem ſcopum collimare nos oportet: ad quem certifiſimo Scripturæ ductu dirigimur. Dominus ergo Abrahæ pollicetur futurum illi ſemen in quo benedicendæ ſint omnes terræ nationes: ac ſimul fidem dat, ſe illi & ſemini eius in Deum fore. Quicunque Chriſtum benedictionis authorem fide recipiunt, huius promiſſionis ſunt hæredes: ideòque Abrahæ filij nominantur.

*Gal. 4. 18.
Rom. 4. 12.*

*Infantes Iu-
dæi, & Chri-
ſtiani in fide-
re Dei compre-
henſi ſunt.
Exod. 19. 5.*

13 Quanquam autem poſt Chriſti reſurrectionem, fines regni Dei longè latèque in quaſlibet nationes in diſcrimiatim prorogari cœperunt, vt ſecundum Chriſti ſententiam vnde quaq; fideles colligerentur qui in gloria cæleſti accumberent cum Abraham, Mar. 3. 45
Iſaac, & Iacob: multis tamen antè ſeculis tanta illa miſericordia Iudæos cõplexus fuerat. Et quia cunctis aliis præteritis, vnã hanc gentè ſelegerat in qua gratiam ſuam pro tem-

*Quod Circum-
ſionis ſignificati-
ſtatum eſt.*

Rom. 4. 10.

*Teſta. Apoſt-
li.*

Ephel. 1. 14.

potè contineret: peculium ſuum & populum acquiſitum dicebat. Ad teſtandam eiufmodi beneficentiam data fuit circumſiſio, cuius ſymbolo docerentur Iudæi, Deum ſibi eſſe ſalutis præſidem. qua cognitione in ſpem vitæ æternæ erigebantur eorum animi. Quid enim deſuturum eſt ei quem ſemel in fidem Deus acceperit: Quare Apoſtolus, probaturus Gentiles vnã cum Iudæis eſſe Abrahæ filios, in hanc formam loquitur: Abraham, inquit, fide iuſtificatus fuit in præputio. Poſt ſignum accepit circumſionis, ſigillum iuſtitie fidei, vt pater eſſet omnium fidelium & præputij & circumſionis, non eorum qui ſola circumſione gloriantur, ſed qui ſequuntur fidem quam pater noſter Abraham in præputio habuit. Annon videmus dignitate vtroſque adæquari? Nam ad tempus Dei decreto conſtitutum, pater fuit Circumſionis. Vbi, diruto pariete (quemadmodum alibi ſcribit Apoſtolus) quo Gentes à Iudæis ſecernebantur, illis quoque patefactus aditus fuit in

regnum Dei, factus est illarum pater. idque citra circumcisiōnis signum: quòd Baptis-
mum vice circumcisiōnis habent. Quòd autem nominatim Abrahami iis esse patrem
negat qui sunt ex circumcisiōne tantum, id positum est ad retundendum quorundam
supercilium, qui omīssa pietatis cura, solis ceremoniis se venditabant. Qualiter hodiè-
que referari possit eorum vanitas qui in Baptismo nihil præter aquam querunt.

14 Sed alter Apostoli locus ex epist. Rom. 9. 7. contra profertur, ubi eos qui ex carne
sunt, non esse Abrahamæ filios docet: sed eos modò in femine centeri qui sunt filij promissio-
nis. Innuere nanque videtur, nihil esse carnalem Abrahamæ cognationem, quam nos a-
liquo gradu ponimus. Atenim diligentius animadvertendum est quam illic causam tra-
deret Apostolus. Nam Iudæis ostensurus quàm non esset alligata femini Abrahamæ Dei bo-
nitas, imò quam nihil per se conferat, eius rei documento Ismaelem & Esau profert:
quibus reiectis non fecus acsi extranei fuissent, tametsi secundum carnem germana e-
rant Abrahamæ progenies, in Isaac & Jacob residet benedictio. Vnde conficitur id quod
postea affirmat, pendere salutem à Dei misericordia, qua profecquitur quem illi visum
fuerit: causam verò non esse cur Iudæi fœderis nomine sibi placeant aut glorientur, nisi
fœderis legem seruent, id est, verbo obediant. Rursum ubi vana generis sui confidentia
illos deiecit, quia tamen altera ex parte cernebat, fœdus quod semel cum Abrahamæ pos-
teritate initum fuerat à Deo irritum nullò modo fieri posse, cap. xj. carnalem Abrahamæ
cognationem non esse sua dignitate spoliandam disserit: cuius beneficio Iudæos docet
primos ac natiuos esse Euangelij hæredes, nisi quatenus sua ingratitude, ceo indigni,
abdicati fuerunt: sic tamen vt non penitus ab eorum gente celestis benedictio demi-
grarit. Qua ratione illos quamlibet contumaces ac fœditragos, sanctos nihilominus ap-
pellat (tantum honoris deferit sanctæ generationi, quam Deus sacro suo fœdere digna-
tus fuerat.) nos verò, si cum illis componamur, velut posthumos, aut etiam abortiuos
Abrahamæ filios: idque adoptione, non natura: quemadmodum si defractus à sua arbore
furculus, in alienum stipitem inferatur. Ergo sua prærogatiua ne fraudarentur, Euange-
lium illis primo loco annuntiari oportuit. Sunt enim in Dei familia velut primogeniti.
Quare hic honor deferendus illis fuit, donec oblatum reiecerunt, & sua ingratitude
effecerunt vt ad Gentes traduceretur. Neque verò quantacunque contumacia cum E-
uangelio bellum gerere persistant, ideo tamen nobis sunt despiciendi: si reputamus, in
promissionis gratiam, Dei benedictionem inter eos etiamnum residere: vt certè nun-
quam inde prorsus abscissuram Apostolus testatur: quoniam sine pœnitentia sunt dona & vocatio Dei.

15 En quid valeat, & qua lance metienda sit promissio, Abrahamæ posteritati data. Pro-
inde quanquam in discernendis regni hæredibus à spuris & extraneis, vnam Dei ele-
ctionem libero iure dominari nihil dubitamus: simul tamen perspicimus ei placuisse,
femen Abrahamæ peculiariter misericordia sua complecti: ac quo testator haberetur, cir-
cuncisiōne obfignare. Porrò eadem omnino est Christianæ Ecclesiæ ratio. Nam vt illic
Paulus sanctificari à parentibus suis Iudæos disputat: ita alibi docet, eandem à parentibus
sanctificationem Christianorum liberos ducere. Vnde colligitur, ab aliis meritò
segregari qui impunitatis econuerso damnantur. Iam quis ambigere possit quin falsissi-
mum sit quod deinde subnectunt, qui olim infantes circumcidebantur, eos infantiam
duntaxat spiritualement figurasse, quæ ex verbi Dei regeneratione emergit? Neque enim
tam argute philosophatur Apostolus, ubi Christum circumcisiōnis ministrum esse
scribit, ad implendas quæ Patribus editæ fuerant, promissiones, acsi in hunc modum lo-
queretur, Quandoquidem fœdus cum Abrahamo percussum ad semen eius respicit,
Christum vt fidem à Patre semel datam præstaret ac solueret, in salutem aduenisse gen-
ti Iudaicæ. Videtne vt post Christi resurrectionem quoque, promissionem fœderis non
allegoricè tantum, sed vt verba sonant, carnali Abrahamæ femini implendam censeat? Eo-
dem pertinet quod Petrus, Actuum 2. 39. Iudæis denuntiat, illis ac femini eorum, fœ-
deris iure, Euangelij beneficium deberi: ac proximè sequenti capite eos Testamenti filios,
hoc esse hæredes nuncupat. A quo etiam non longè abludivit alter Apostoli supra ci-
tatus locus, ubi impressam infantibus circumcisiōnem pro testimonio eius quam cum
Christo habent communionis ducit & ponit. Et verò, si eorum nænias auscultamus,
quid illa promissione fiet qua Dominus in secundo Legis suæ capite, seruis suis recipit
se eorum femini propitium fore in mīllesimam vsque generationem? hicine ad

*Adversus super-
tiam respon-
sionem ante-
piti.*

*Responso, Apo-
stoli cum ex-
planat.*

Rom. 11. 19.

*Conclusio, Iu-
dæi in Dei fa-
dere fuisse com-
prehensio: vnde
sequitur inter
Circuncisionem
& Baptisum,
quod ad rem i-
psam attinet,
nulli esse dif-
ferentiam.*

Rom. 15. 8.
*Circuncisionem con-
firmatio ex-
bit Apostoli.*

Act. 2. 39.
Epist. 2. 21.

alleg

allegorias confugiemus:at nimium nugatoria fuerit tergiuersatio. An id dicemus abolutum: Verum ita Lex dissiparetur, cui potius stabiliendæ Christus venit, quatenus in bonum ad vitam nobis cedit. Sit itaque extra controuersiam, Deum suis ad eò bonum esse ac liberalem ut in eorum gratiam liberos etiam, quos procrearint, populo suo accenseri velit.

Applicat. 1. ar.
y. in eu. Anaba.
p. isti. in usque
q. remonius or
m. g. i. o. n. e.
Baptismi, ad
m. m. e. n. t. u. m.
si. o. n. r. a. t. i. o. n. e.
esse. c. o. n. t. e. n. d. u. m.
S. i. o. n. e. s. s. e. u. i. s. s. i. m.
s. i. m. i. t. a. t. i. o. n. e. m.
mer. h. e. S. a. c. r. a. m. e. n. t. a.

16 Quæ præterea inter Baptismum ac circumcissionem iniicere discrimina moluntur, non ridicula modò sunt, & omni rationis specie vacua sed inter se pugnancia. Nam ubi Baptismum ad primum spiritualis certaminis diem spectare affirmarunt, circumcissionem autem ad octauum, iam peracta mortificatione: exemplo illius obliti, cantilenam inuertunt: ac circumcissionem quidem figuram appellant mortificandæ carnis: Baptismum verò sepulturam, in quam nulli nisi iam mortui, tradendi sint. Quæ phreneticorum deliria tanta leuitate dissiliant? Nam prior sententia, Baptismus circumcissioni præire debet: per alteram in posteriorem locum relegatur. Neque tamen nouum exemplum est, ut hominum ingenia, ubi pro certissimo Dei verbo adorât quicquid somniant, sursum deorsum ita uolentur. Nos ergo priorem illam differentiam, merum esse somnium dicimus. Si in octauo die libebat *ἀλλ' ἄν' ὀρθῶν*, non tamen eo modo conueniebat.

Resp. est qui
ad diem, circa
dissimulatio tempus
fuit: præterea,
baptismi non
item: quod ad
rem nullam
mon. est dissimulatio.

Multo satius fuerit post veteres numerum octonarium in resurrectionem octauo die factam referre, unde vitæ nouitatem pendere scimus: aut ad totum præsentis vitæ cursum, quo procedere semper debet mortificatio, donec, eo peracto, ipsa quoque perfecta fuerit. Quanquam uideri queat Deus ætatis teneritudini prospicere uoluisse, circumcissionem in diem octauum differendo: quoniam vulnus, recens natis & adhuc à matre rabentibus periculosius futurum erat. Quanto neruosius est illud, nos iam antè mortuos per Baptismum sepeliri: quum Scriptura disertè reclamet, nos ea conditione in

Rom. 6. 4.
Inferna, de
no. exp. p. z. n.
du. mul. t. i.
b. r. e. m. o. n. i. s.
L. e. g. e. n. o. n. f. u. i. t.
u. n. c. i. r. c. u. m. i. s. s. i. o.

mortem sepeliri ut emoriamur, ac mortificationem istam exinde meditemur? Iam eiusdem est dexteritatis quòd scæminas non esse baptizandas cauillantur, si Baptismum circumcissioni conformari oporteat. Nam si compertissimum est circumcissionis signo testatam fuisse seminis Israelitici sanctificationem: ex eo neque dubium est quin maribus pariter ac scæminis sanctificandis datum fuerit. Sola autem masculorum corpora ipso imprimebantur, quæ per naturam poterant: sic tamen ut scæminæ per eos, circumcissionis quodammodo sociæ ac consortes essent. Itaque talibus eorum ineptiis procul ablegatis, in Baptismi ac circumcissionis similitudine hæreamus, quam amplissimè in mysterio interiori, in promissionibus, in usu, in efficacia quadamque conspicimus.

Resp. in so.
3. Arg. ab h. e.
F. lect. ad 22.
Infantes nō est
sed per uisionem
dum baptizati
honesto deo no
baptizati hos
se.
Resp. in so.

17 Rationem quoque firmissimam obtendere sibi uidentur cur arcendi sint à Baptismo pueri, dum causantur, non esse per ætatem adhuc idoneos qui signatum illic mysterium assequantur. Id autem est spiritualis regeneratio, quæ cadere in primam infantiam non potest. Itaque colligunt, non alio loco habendos quàm pro Adæ filiis, donec in ætatem adoleuerint secundæ natiuitati congruentem. Atqui his omnibus ubique refragatur Dei ueritas. Nam si inter filios Adæ sinendi sunt, in morte relinquuntur: quando in Adam nihil quàm mori possumus. Contrà verò Christus sibi abduci iubet. Quid ita? quia uita est. Eos ergo ut uiuificet, sui participes facit: quum interim isti, longe abactos, morti adiudicant. Nam si tergiuersantur, non ideo perire infantes si filij Adæ reputentur, satis superque Scripturæ testimonio eorum error reuincitur. Nam quum in Adam omnes mori pronuntiet, sequitur nullam nisi in Christo vitæ spem restare. Quo igitur vitæ heredes fiamus, nos cum eo communicare oportet. Rursum quum scriptum ahibi sit, natura nos iræ Dei omnes esse obnoxios, ac in peccato conceptos, cui damnatio perpetuò adhæret: è natura nostra demigremus oportet antequam in regnum Dei aditus nobis pateat. Et quid dici clarius potest quàm carnem & sanguinè regnum Dei possidere non posse? Aboleatur ergo quicquid nostrum est (quod non citra regenerationem fiet) tum possessionem hanc regni cernemus. Denique si uerè loquitur Christus quum se uitam esse predicat, nos in ipsam inferi necesse est, quo è mortis fermitate afferamur. At quomodo, inquit, regenerantur infantes, nec boni nec mali cognitione præditi? Nos autem respondemus, opus Dei, etiam si captui nostro non subiaceat, non tamen esse nullum. Porro infantes qui seruandi sint (ut certè ex ea ætate omnino aliqui seruantur) antè a Domino regenerati minimè obscurum est. Nam si ingenitam sibi corruptionem è matris utero secum afferunt: ea repurgatos esse oportet, antequam in regnum Dei admittantur: quo nihil ingreditur pollutum aut inquinatum. Si peccatores

Exceptio dilu.
1. Cor. 15. 22.
Eph. 2. 3.
Psal. 7.
1. Cor. 15. 50.

Ioh. 11. 25.
Et 14. 6.
Secundæ excep.
tio dilu.

Apoc. 21. 27.
1. p. 1. 2. 3.

naicun

nascuntur, quo modo & David & Paulus affirmant: aut Deo ingrati inuisique manent, aut iustificentur necesse est. Et quid vltra querimus quum palam ipse iudex affirmet, nullis patere in vitam caelestem ingressum nisi renatis? Atque vt obloquentes hoc genus compesceret, documentum præbuit in Iohanne Baptista, quem in matris vtero sanctificauit, quid in reliquis posset. Nec qua hic ludunt, terguerlatione quicquam proficiunt, id semel duntaxat factum: vnde non statim consequntur, Dominum ita solere passim cum infantibus agere. Neque enim nos cum in modum ratio cinamur. Tantum ostendere animus est, iniquè ac malignè intra eas angustias limitari ab eis Dei virtutem, quibus ipsa includi se non sustinet. Tantundem habet ponderis & alterum suffu-

Phil. 5. 7.
Iohann. 3.
Luc. 15.

Tertia

Quarta

18 Et sanè ideo à prima infantia sanctificatus fuit Christus, vt ex ætate qualibet sine discrimine electos suos in seipso sanctificaret. Nam quemadmodum ad delendam inobedientiæ culpam, quæ in carne nostra perpetrata fuerat, eam ipsam carnem sibi induit, in qua perfectam causâ vicèque nostra obedientiam præstaret: ita ex Spiritu sancto conceptus fuit vt eius sanctitate in assumpta carne ad plenum perfusus, ipsam ad nos transfunderet. Si absolutissimum in Christo habemus gratiarum omnium exemplar quibus filios suos Deus profecquitur, hac quoque parte scilicet documento nobis erit, infantie ætatem non vsque adeo à sanctificatione abhorreere. Vt cunque, hoc tamen extra controuersiam ponimus, neminem electorum è presenti vita euocari qui non prius sanctificetur ac regeneretur Dei Spiritu. Quòd contra obiectant, Spiritum in Scripturis, nullam nisi ex incorruptibili femine, id est, Dei verbo regenerationem agnoscere: perperam illam Petri sententiam iaterpretantur, qua fideles modò comprehendit, qui Euangelij prædicatione edocti fuerant. Talibus quidem fatemur, verbum Domini spiritualis esse regenerationis semen vnicum: sed ex eo negamus colligendum, non posse Dei virtute regenerari infantes: quæ illi tam facilis, & prompta est, quàm nobis incomprehensâ & admirabilis. Deinde non satis tutum fuerit hoc adimere Domino, ne sese illis quoquo modo exhibere cognoscendum queat.

Resp. 2. ad 2.
arguenda,
Christi exem-
plo, à prima
infantia, &c. s
in seipso sancti-
ficatus, &c.

Quinta excep-
tio.

1. Petr. 1. 23.

Responsio.

19 At fides, inquit, per auditum, cuius nondum vsus adepti sunt, nec Deo cognoscendo pares esse queunt, quos boni simul & mali notitia destitutos docet Moses. Verùm non animaduertit Apostolum, quum auditum fidei principium facit ordinariam tantum Domini œconomiam & dispensationem, quam tenere in vocandis suis solet, describere: non autem perpetuam ei regulam præstitueri ne alia vti ratione possit. Quo modo certè in multorum vocatione vsus est: quos interiore modo, Spiritus illuminatione, nulla intercedente prædicatione, vera sui cognitione donauit. Quoniam autem valde absurdum fore putant, si infantibus tribuatur vlla cognitio Dei, quos boni & mali intelligentia Moses priuat: respondeant quæso mihi, quid periculi sit si aliquam eius gratiæ partem nunc accipere dicantur, cuius plena largitate paulò post perfuerunt? Nam si vitæ plenitudo perfecta Dei cognitione constat: quum eorum nonnulli, quos prima statim infantia hinc mors abripit, in vitam æternam transeant, ad contemplandam certè Dei faciem præsentissimam recipiunt, Quos ergo pleno lucis suæ fulgore illustraturus est, Dominus, cur non iis quoque in præsens, si ita libuerit: exigua scintilla irradiaret: præsertim si non antè exiit ipsos ignorantia, quàm eripit ex carnis ergastulo? Non quòd eadem esse fide præditos temerè affirmare velim quam in nobis experimur, aut omnino habere notitiam fidei similem: (quod in suspensio relinquere malo) verum vt istorum stolidam arrogantiam paululum coerceam, qui, prout inflata illis bucca fuerit, ferè curè quiduis aut negant aut asserunt.

Sexta excep-
tio, quum si-
de caveat in-
fantes, & filii
symbolo mri-
mè donandis
sunt.

Responsio 1.

Resp. 2. de cog-
nitione Dei
quæ imbuuntur
infantes.

Quid de fide
infantium in
hac vita sit sen-
tentium.

20 Verùm quo adhuc validius hac parte insistant, subnectunt, Baptismum pœnitentiæ ac fidei sacramentum esse. quare quum neutra in tenellam infantiam cadat, cauendum ne, si in Baptismi communionem admittatur, inanis & euania reddatur significatio. At enim hæc tela in Deum magis quàm in nos diriguntur. Siquidem & Circumcisionem fuisse pœnitentiæ signum, multis Scripturæ testimoniis competissimum est. Deinde a Paulo nuncupatur sigillum iustitiæ fidei. Ab ipso itaque Deo ratio exigat

Septima excep-
tio, Baptis-
mus est pœni-
tentiæ & fidei
sacramentum,
quos quum
pœnitentia infan-
tes, ad signu-

etur

Dei. 1. 23.

Dei. 1. 23.

Dei.

participatiōe
in quibus
nisi acciderent.

Respon-
sio Cir-
cumci-
sionis
quod
vult.

Secunda, ha-
bitur in
sanctam pen-
itentiam
quod
m. 3. quod
fuit in illis
locis.

Institu-
tio ba-
ptismi
quod
vult.

Institu-
tio al-
tera.

Respon-
sio dilectio-
nis confirmata.

Quod
excep-
tio ab absur-
do.
Respon-
sio.

Rom. 6. 4.
Coloss. 2. 12.

Galat. 3. 27.

Institu-
tio
2. 1. 1. 3. 21.

Respon-
sio.

3. Arg. Baptis-
mum in pecca-
to non
vult.

tur cum eam infantium corporibus inferri iusserit. Postquam enim in eadem sunt cau-
sa Baptismus & Circumcisio, huic nihil dare possunt quod non alteri simul concedant.
Si ad solitum cuniculum respectant, figuratos tum fuisse per infantiae ætatem spirituales
infantes, iam obstructa est illis via. Dicimus ergo, quoniam Circumcisionem pœnitentiæ
fideique sacramentum infantibus Deus communicarit, non videri absurdum si nunc
Baptismi participes fiant: nisi palam in Dei institutionem debacchari placet. Verum
cum in Dei factis omnibus tum in hoc quoque ipso satis sapientiæ, iustitiæ, ad retunden-
das impiorum obrectationes relucet. Nam etiam infantes, quo circumcidebantur mo-
mento, quid sibi vellet signum illud intelligentia non comprehendebant: vere tamen
circumcidebantur in naturæ suæ corruptæ ac contaminatæ mortificationem, quam a-
dulti postea meditentur. Denique nullo negotio solui potest obiectio hæc, Baptizari
in futuram pœnitentiam & fidem: quæ etiam nondum in illis formata sunt, arcana tamen
Spiritus operatione vtriusque semen in illis latet. Hac responsione semel euertitur quic-
quid aduersum nos torquent à Baptismi significatione peritum. Quale est elogium quo
à Paulo insignitur, ubi vocat lauacrum regenerationis & renouationis. Vnde ratiocinan-
tur nemini nisi earum rerum capaci conferendum. Sedenim nobis ex aduerso excipere
licet, neque Circumcisionem aliis quàm regeneratis fuisse conferendam, quæ regenera-
tionem designabat. Atque ita Dei institutum à nobis condemnabitur. Proinde (quod
iam aliquoties attigimus) quæcumque ad quæ faciendam Circumcisionem argumenta
inclinant, vim nullam habent in oppugnando Baptismo. Neque elabuntur si dixerint
statum esse nobis ac fixum quod Dei autoritate certò nititur, etiam si nulla eius ratio
exter: quæ reuerentia neque pædobaptismo debetur, neque aliis similibus quæ expresso
Dei verbo non sunt nobis commendata: quando hoc dilemmate deprensi semper tenentur.
Aut enim legitimum nullisque caullis obnoxium, aut reprehensione dignum
fuit de circumcidendis infantibus Dei præceptum. Si nihil absenti nec absurdum in illo fuit,
nec in pædobaptismi obseruatione quippiam absurdi notari poterit.

21 Quam verò conantur hoc loco inurere absurditatis maculam, sic eluimus. Quos
electione sua dignatus est Dominus, si accepto regenerationis signo, præfenti vita antè
demigrent quàm adoluerint, eos virtute sui Spiritus nobis incomprehensa renouat,
quo modo expedire solus ipse prouidet. Si grandescere in ætatem contingat, qua Ba-
ptismi veritate edoceri queant, hinc magis ad renouationis studium accendantur, cui
us testera se a prima statim infantia donatos esse discant, quo eam toto vitæ decursu
meditentur. Eodè referatur quod duobus locis Paulus docet, nos Christo per Baptis-
mum conspeli. Nam eo non intelligit, conspultum Christo iam prius eum esse oportere
qui Baptismo sit iniiciendus: sed quæ Baptismo subest doctrina, simpliciter declarat:
idque iam baptizatis, vt ne infanti quidem Baptismo præire ex hoc loco pugnatu sint.
In hunc modum & Moses & Propheta populum admonebant quid sibi vellet Circum-
cisio, qua tamen infantes signati fuerant. Tantundem valet quod & Galatis scribit, Eos
dum baptizati fuerunt, Christum induisse. Quorsum id? Nempe vt Christo in posterum
viverent: quia non antè vixissent. Et quanquam in natu grandioribus mysterij intelli-
gentiam signi susceptio consequi debet: paruulos tamen alio loco ac numero habendos,
mox exponitur. Nec aliud statuendum est de loco Petri, in quo sibi magnum præ-
sidium statuunt: quum dicit non esse ablutionem ad abstergendas corporis sordes, sed
bonæ conscientie testimonium coram Deo, per Christi resurrectionem. Contendunt
quidem illi ex eo nihil pædobaptismo reliquum fieri nisi vt inanis sit fumus: nempe à
quo longe seposita sit hæc veritas. Verum hallucinatione ista identidem peccant, quòd
rem temporis ordine semper signo præire velint. Nam & Circumcisionis veritas eodem
conscientiæ bonæ testimonio constabat. Quòd si necessariò præcedere debuisset, nun-
quam infantes Dei mandato fuissent circumcisi. Verum ipse bonæ conscientie testi-
monium circumcisionis veritate subesse ostendens, simul tamen præcipiens paruulos circum-
cidi, ea parte in futurum tempus circumcisionem conferri satis indicat. Quare nihil plus
in pædobaptismo præfentis efficacitæ requirendum est quàm vt fœdus cum illis à Do-
mino percussum obfirmet & faniat. Reliqua eius sacramenti significatio, quo tempo-
re Deus iussit prouiderit, postea consequetur.

22 Neminem iam esse puto qui non perspicue cernat omnes huius notæ rationes
meras esse Scripturæ inuersiones. Quæ super sunt his affines, cursim persequemur. Ba-
ptismum

ptissimum in peccatorum remissionem dari obiiciunt. Quod ubi concessum fuerit, sententia nostra abundè patrociniabitur. Peccatores enim quum nascamur, remissione & venia iam à matris utero opus habemus. Porro quum spem misericordiae huic grati non præcedat Deus, sed potius certam faciat: cur signum re ipsa multo inferius præcipere- mus? Quare quod in nos vibrare moliantur, hoc ita retorquemus in eos ipsos, paruuli peccatorum remissione donantur: ergo signo priuandi non sunt. Proferunt simul illud ex epistola ad Ephesios, Ecclesiam à Domino mundatam lauacro aquæ in verbo vitæ. Quo ad errorem eorum euertendum nihil aprius citari poterat. nam inde nobis facilis nascitur probatio. Si testatam Baptismo vult Christus ablutionem qua Ecclesiam suam emundat, æquum non videri vt suo in paruulis testimonio careat, qui in Ecclesie parte iure censentur, quum hæredes regni caelestis sint nuncupati. Vniuersam enim Eccle- siam Paulus complectitur, vbi dicit mundatam lauacro aquæ. Nihilofecius & ex eo quod alibi dicit, nos in Christi corpus per Baptismum esse insertos, colligimus, infantes, quos membris suis annumerat, baptizandos esse, ne à suo corpore diuellantur. En quo impetu cum tot machinis in fidei nostræ præsidia impressionem faciant.

23. Iam ad seculi Apostolici praxin atque consuetudinem descendunt, quo nemo, nisi fidem antè pœnitentiámque professus, ad Baptismum admissus comperitur. Nam vbirogatur Petrus ab iis quibus erat respiciendi animus, quid factu sit opus: vt pœni- tentiam primùm agant consulit, deinde vt baptizentur in remissionem peccatorum. Similiter Philippus, quum baptizari eunuchus ille postularet, respondit id licere, modò toto corde crederet. Hinc sibi obtinere posse videntur, Baptismum, nisi præeunte fide ac pœnitentia, cuiquam concedi minimè fas esse. Enimvero si huic rationi locum da- mus: prior locus, vbi nulla fidei mentio auditur, solam sufficere pœnitentiam euincet: alter, quo pœnitentia minimè requiritur, solam satis esse fidem. Excipient, puto, locum alterum altero adiuuari, idèquè simul esse connectendos. Ego quoque vicissim con- ferendos dico alios locos qui ad istius nodi solutionem aliquid valent. Quandoquidem multæ in Scriptura sententiæ habentur, quarum intelligentia à loci circumstantia pen- deat. Quale in præsentia exemplum occurrit. nam quibus hæc dicuntur à Petro & Phi- lippo, ætate sunt ad pœnitentiam meditandam fidemque concipiendam idonea. Ta- les, nisi perfecta eorum conuersione & fide (saltem quantum hominum iudicio explori potest) baptizandos esse fortiter negamus. Verùm in alium catalogum relegandos esse infantes, plus satis perspicuum est. nam si quis olim se Israeli adiungebat in religio- nis communionem, antè & fœdus Domini edoceri & Lege erudiri oportebat quam circuncisione signaretur: quòd natione erat ἀλλοθουλοσ, hoc est alienigena ab Israelitico populo, quocum fœdus, quod Circuncisio fanciebat, percussum fuerat.

24. Quemadmodum nec Dominus, quum Abrahamum sibi coopat, à Circunci- sione sumit exordium, interim quid illo signo sibi velit dissimulans: verùm quod ferire cum ipso fœdus instituat, primùm denuntiat: tum deinde post fidem promissioni habi- tam, sacramenti facit participem. Cur in Abrahamo fidem sacramentum sequitur, in Isaaco filio intelligentiam omnem præcedit? Quoniam eum qui adulta demum ætate in fœderis societatem recipitur à quo fuerat hæctenus alienus, eius condiciones antea perdiscere æquum est: infantem verò ex eo progenitum, non item: qui hæreditario iure, secùdum promissionis formulam, iam à matris utero in fœdere continetur. Aut (quo res clarius ac breuius indicetur) si fidelium liberi, citra intelligentiæ adminiculum, fœ- deris sunt participes, non est cur ob id à signo arceantur, quia in fœderis stipulationem iurare nequeunt. Hæc certè ratio est cur aliquoties Deus infantes qui ab Israelitis oriun- tur, sibi genitos & natos fuisse asserit. Nam filiorum haud dubiè loco habet eorum filios quorum semini in patrem se fore pollicitus est. Qui verò infidelis est, impiis ortus pa- rentibus, donec per fidem Deo vniatur, à fœderis communionem extraneus censetur. Itaque nihil mirum si nec signo communice, cuius significatio in eo fallax inanisque foret. In eam sententiam Paulus quoque scribit, Gentes, quando in sua idololatria im- mersæ fuerunt, extra testamentum fuisse. Hoc comprehendit, tota res, nisi fallor, perspicuè expediri queat, Qui adulta demum ætate Christi fidem amplectuntur, eos, quum hæ- ctenus alieni à fœdere fuerint, non esse Baptismo insigniendos nisi fide ac pœnitentia intercedente: quæ aditum illis in fœderis societatem patefacere sola possunt, qui verò à Christianis originem ducunt infantes, vt in fœderis hæreditatem statim ac nati sunt, à

Deo

nè dicitur. In- fante non sunt peccatores. E- go non baptizandi sunt.

Resp. argum. i- tem vtriusque.

Ephes. 5. 26.
Ap. stoli. i. ubi dicitur, ut ab utero matris erant) confirma- ta.
i. Cor. 12. 13.

4. Arg. ab A- postolico factis praxi.
Act. 2. 37.
Act. 8. 37.

Resp. ad v- trumque locum ab anti. critis in altero fœ- dum deorum

Resp. 2. de in- fantibus in is- cia non agi.

Resp. 3. de cons- deratione fidei vis & circunci- sionis Abrahæ mi & Isaac.

Resp. 4. A- f- gno minimè ar- ceantur, qui rei fidei, il- l' fœderis sunt participes.

Cur extra fœ- dus infantes non circumcise- bantur ab he- re, nec sub E- uangelio bap- tizantur.

Contra Christi- nos liberi ba-

Gen. 15. 1.

Gen. 17. 11.

Ezech. 16. 29, & 23. 37.

Eph. 2. 13.

cap. 16. v. 25.

Deo excipiuntur, ita in Baptismum recipiendos. Eo referendum est quod narrat Evangelista, baptizatos à Iohanne fuisse qui peccata sua confiterentur: quod exemplum obferuandum hodiè que censemus. Turca enim si se ad Baptismum offerat, non temerè à nobis intingeretur nisi confessione scilicet edita qua Ecclesie satisfaciat.

Mat. 3. 6.

cap. 16. v. 25.

25 Ad hæc, Christi verba quæ Iohannis tertio recitantur, proferunt, quibus presentem in Baptismo regenerationem existimant requiri, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest ingredi in regnum Dei. En (inquiunt) vt Baptismus, ore Domini regeneratio vocetur. Quos igitur regenerationis minimè capaces esse satis superque notum est, quo pretextu Baptismo initiamus qui sine ipsa constare nequit? Primum in eo fallunt quod Baptismi mentionem fieri hoc loco putant quia aquæ nomen audiunt. Postquam enim naturæ corruptionem Nicodemo exposuit Christus, ac renasci oportere docuit: quia ille renascentiam corporalem somniabat, modum hic indicat quo regenerat nos Deus, nempe per aquam & Spiritum: quasi diceret, Per Spiritum, qui purgando & irrigando fideles animas, vice aquæ fungitur. Aquam ergo & Spiritum simpliciter accipio pro Spiritu, qui aqua est. Neque hæc noua est locutio: prorsus enim cum illa quæ tertio Matthæi capite habetur conuenit, Qui sequitur me, ille est qui baptizatur in Spiritu sancto & igni. Quemadmodum ergo Spiritu sancto & igni baptizatur, est Spiritum sanctum conferre, qui in regeneratione ignis officium naturæ quæ habet: ita renasci aqua & Spiritu nihil aliud est quàm vim illam Spiritus recipere, quæ in anima id facit quod aqua in corpore. Scio alios aliter interpretari: sed hunc esse germanum sensum non dubito: quia consilium Christi non aliud est quàm vt doceat exuendum esse proprium ingenium omnibus qui ad cæleste regnum aspirant. Quamquam si putidè eorum more cauillari libeat, re gerere illis promptum esset (vbi concesserimus quod volunt) Baptismum priorem esse fide & pœnitentia: quando in Christi verbis Spiritum præcedit. De spiritualibus donis hoc intelligi certum est: quæ si Baptismum sequuntur, adeptus sum quod volo. Sed omissis cauillis, tenenda simplex est interpretatio quam attuli, neminem, donec renouatus fuerit aqua viuâ, hoc est Spiritu, posse ingredi in regnum Dei.

cap. 16. v. 25.

cap. 16. v. 25.

cap. 16. v. 25.

cap. 16. v. 25.

cap. 16. v. 25.

26 Iam & ex eo explodendum esse eorum commentum palàm est qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicant. Solis ergo adultis administrari Baptismum ex eorù postularo fingam: id est: quid puero fieri dicent qui pietatis rudimentis rite probè que imbuuntur, dum tinctionis dies appetit, si sibi bita morte præter spem omnium abripi contingat? Clara est Domini promissio, Quicumque in Filium credidit, non visurum mortem, nec in iudicium venturum, sed transiisse à morte in vitam: nondum baptizatum nullibi damnasse comperitur. Quod in eam à me partem accipi nolo perinde ac si Baptismum contemni impune posse inuicem (quo contemptu violatum iri Domini scèdus affirmo: tantum abest vt excusate sustineam) tantum euincere sufficit, non esse ad eodè necessarium, vt perisse protinus existimetur cui eius obtinendi adempta fuerit facultas. Atqui si eorum commento assentimur, eos omnes citra exceptionem damnabimus quos à Baptismo casus aliquis prohibuerit, quantacumque alioqui fide præditos: per quam Christus ipse possidetur. Insuper infantes omnes æternæ mortis reos peragunt, quibus baptismum negant, sua ipsorum confessione, ad salutem necessarium. Viderint nunc quam bellè sibi cum Christi verbis conueniat, quibus regnum cælorum illi ætati adiudicatur. Atque vt nihil illis non concedamus quantum ad huius loci intelligentiam attinet, nihil tamen inde eliciant, nisi prius quod iam constitutum est à nobis dogma de infantium regeneratione euerterint.

Vid. Caluin. contra Theolog. Par. art. I. Iohan. 5. 24.

cap. 16. v. 25.

cap. 16. v. 25.

27 Sed propugnaculum omnium munitissimum in ipsa Baptismi institutione se habere gloriantur, quam ex capite Matthæi ultimo petunt. vbi Christus Apostolos mittens ad gentes vniuersas, de illis docendis primum, alterum de baptizandis mandatum dat. Tum & ex Marci ultimo istud annectit, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Quid ultra (inquiunt) querimus, quum verba Domini aperte sonent, prius docendum quam baptizandum, & Baptismo secundum a fide locum assignent? Cuius ordinis specimen Dominus etiam Iesus in se præbuit, qui anno demum tricesimo baptizari voluit. Hic verò quot modis, bone Deus, & se implicat, & inficitiam suam producit! Nam in eo iam plusquam pueriliter labuntur, quod primam Baptismi institutionem inde detinuit, quem ab exordio predicationis suæ Apostolis Christus administrandum mandauerat

Mat. 23. 19.

Marc. 16. 16.

Mat. 3. 17. Luc. 3. 23.

cap. 16. v. 25.

dauerat. Non est igitur cur legem ac regulam Baptismi ex istis duobus locis petendam contendat, ac si primam institutionem contineret. Hoc ut illis indulgeamus erratum, quam neruosa tamen est istha c argumentatio? Equidem si tergiversari libeat, non latebra, sed latissimus campus ad effugiendum se aperit. Nam quando ita mordicus verbotum ordini insistunt, ut quoniam dictum est, Ite, predicatæ, & baptizate, Item, *Resp. 2. ad huc, scilicet in p. 1. cau.*

Marc. 16.
15.

Qui crediderit & baptizatus fuerit: predicandum prius quam baptizandum: & credendum prius quam Baptismum appetendum ratiocinentur: cur non & nos vicissim excipiamus, baptizandum antequam docendam eorum quæ Christus mandauit obseruationem? nempe quum dicatur, Baptizate, docentes seruaæ quæcumque præcepi uobis, quod idem annotauimus in illa Christi sententia quæ de aqua & Spiritu regeneratione nuper citata fuit, nam si ita intelligitur ut postulant, illic certè priorem spirituali regeneratione Baptismum esse conueniet, quando priore loco nominatur. Non enim nos ex Spiritu & aqua, sed ex aqua & Spiritu regenerandos docet Christus.

28 Iam aliquantum concussa uideretur inexpugnabilis hæc ratio, qua tantopere confidunt: verum quia satis habet in simplicitate præsidij ueritas, leuibus eiusmodi argutiis elabi nolo. Solidam ergo responsionem sibi habeant. Porissimum hic à Christo de prædicando Euangelio datur mandatum: cui baptizandi ministerium, instar appendicis subnectit. Deinde non aliter de Baptismo sermo habetur, nisi quatenus docendæ functioni eius administratio subest. Apostolos enim mittit Christus ad Euangelium uniuersis orbis nationibus promulgandum, ut undique in regnum suum perditos antè homines, doctrina salutis colligant. Quos autem illos, aut quales? Certum, nullam nisi de iis qui doctrinæ recipiendæ pares sint, esse mentionem. Post adiungit, tales, ubi instituti fuerint, esse baptizandos, addita promissione, Qui crediderint, & baptizati fuerint, saluos fore. An de infantibus toto illo sermone uel una est syllaba? Quæ igitur hæc qua nos impertunt argumentationis erit formula? Qui adueta sunt ætate, antè instituendi sunt, ut credant, quam baptizandi. Baptismum ergo infantibus comunem facere nefas est. Non, si se rum pant, aliud ex hoc loco ostendent, nisi antè prædicandum esse Euangelium iis qui sunt audiendi capaces quam baptizentur: quando de illis modò agitur. Inde, si possunt, obicem intruant impediendis à Baptismo infantibus.

Resp. 3. de prædicando Euangelio, datur præcipue mandatum, cui baptizandi ministerium subnectitur.

Resp. 4. de infantibus nullis haec loci mæta.

Resp. 5. quæ ueritatem confirmat. 2. Thesi. 3. 10.

29 At uerò quo cæcis quoque palpabiles sint eorum fallaciæ, eas admodum perspicua similitudine indicabo. Siquis alimentis priuandos infantes cauilletur hoc prætextu quòd Apostolus non permittit ut edant nisi qui laborare uolunt, nõnne dignus erit qui ab omnibus conspuatur? Cur ita? Quia quod de certo genere hominum ac certa ætate dictum fuerat, ad omnes indifferenter rapit. Nihil istorum in præsentia causa maior est dexteritas. Quod enim ad adueta duntaxat ætatem pertinere nemo non uidet, ad infantes trahunt: ut hæc quoque ætas subiaceat regulæ quæ non nisi grandioribus posita fuerat. Quantum ad Christi exemplum attinet, eorum causam nequaquam fulcit. Non antè tricesimum annum est baptizatus. Verum id quid est, sed in promptu ratio est: quoniam solidum baptismi fundamentum, sua prædicatione iacere instituebat, uel potius stabilire, quod paulo antè ab Iohanne iactum fuerat. Baptismum ergo quum sua doctrina instituire uellet, quo maiorem suæ institutioni auctoritatem conciliaret, suo ipsius corpore ipsum sanctificauit, idque qua maximè decebat temporis opportunitate, nempe quum suam prædicationem auspicaretur. Denique nihil aliud conficiet, nisi Baptismum originem & exordium sumpsisse ab Euangelij prædicatione. Quòd si annum tricesimum præfigere libet, cur eum non obseruant: sed ut quisque eorum iudicio satis profecit, eum ad Baptismum recipiunt? Quinetiam Seruetus unus ex eorum magistris, quum tempus hoc pertinaciter urgeret, iam uicesimo primo ætatis anno cœperat Prophetam se iactare. Quasi uerò ferendus sit qui doctõris locum in Ecclesia tibi arrogat antequam sit ipsius Ecclesiæ membrum.

Resp. 6. de baptismo Christi annos 30. mat.

Luc. 5. 23.

30 Tandem obiciunt, non maiorem esse causam cur infantibus Baptismus communetur, quam Cœna Domini: quæ tamen illis minimè conceditur. quasi uerò Scriptura latum modis omnibus discrimen nõ notaret. Fuit quidem id in ueteri Ecclesia factitatum, ut ex Cypriano & Augustino constat: sed meritò mos ille obsoleuit. Nam si ingenium ac proprietatem Baptismi reputamus, quidam certè est in Ecclesiam ingressus ac ueluti initiatio per quam in Dei populũ accensumur: signũ spiritualis nostræ regenerationis, per quã in filios Dei renascimur, quum è conuerso Cœna grandiuulsus attributa

7. Arg. ad Baptismum, non esse admittendos infantes, quum Cœna Domini hæc communetur.

Resp. quæ transiit.

crimen con-
mirationem ai-
fin. 72 effe. o-
scandit, & impo-
ritis & persona
tum respicitur.

1. Cor. 12. 8.

Ibid. 29.

Confirmatio,
verbis Aposto-
li, infantes à
mensa Domini
manifeste ar-
centis.

Altera confir-
matio, per col-
lationem Cir-
cumcisionis &
Pasche cum no-
stris Sacramen-
tis.

Postrema capi-
tis pars Serueti
argumenta
refellit.

1. Argumen-
tum.
Responsio.

2. Argumen-
tum.
Resp.

Iohan. 3. 26.
3. Argumen-
tum.
Resp. 1.

2.

Instantia.
Dilutio.

4. Argumen-
tum.
Resp.

5. Arg. allego-
ricum.

Resp. 1.

2.

3.

6. Arg. allego-
ricum.

fit, qui superata teneriore infantia, iam ferèdo sint solido cibo. Quæ distinctio per quàm euidenter in Scriptura demonstratur. Nam illic Dominus, quantum ad Baptismum at- tinet, nullum ætatem delectum facit. Cœnam verò non omnibus perinde participan- dam exhibet, sed iis modò qui discernendo corpori ac sanguini Domini, qui suæ ipforù examinandæ conscientia, qui morti Domini annuntiandæ, qui virtuti eius expenden- dæ sint idonei. Volumus apertius quippiam, quàm quod Apostolus tradit, dum exhor- tatur vt se quisque ipsum probet atque excutiat, tum edat ex hoc pane, & è calice bibat? Examen igitur præire oportet, quod ab infantibus frustra expectetur. Item, Qui indignè manducat, damnationem sibi manducat & bibit non discernens corpus Domini. Si dignè participare nequeunt, nisi qui sanctitatem corporis Christi rite distinguere no- uerint, cur venenum pro viuifico alimento tenellis nostris liberis porrigamus? Quid il- lud Domini præceptum, In mei commemorationem facietis? quid alterum, quod inde Apostolus deducit, Quoties panem hunc manducabitis, mortem Domini annuntiabi- tis donec veniat? Quam, obsecro, ab infantibus recordationem exigemus eius rei quam sensu nunquam assequuti sunt? quam prædicationem crucis Christi cuius vim ac bene- ficium nondum mente comprehendunt? Nihil istorum in Baptismo præscriptum qua- re inter hæc duo signa plurimum est discriminis, quod sub Veteri quoque testamento, in similibus signis animaduertimus. Circumcisio quidè, quam Baptismo nostro respon- dere notum est, infantibus destinata erat. Pascha verò, in cuius vicem nunc Cœna subiit, non quoslibet promiscuè conuiuas admittebat: sed ab iis ritè demum edebatur qui de eius significatione rogare per ætatem possent. Si mica sani cerebri istis restaret, an ad rem vsque adedò perspicuam & obuiam cæcutirent?

31 Tametli nugarum congerie lectoris onerare piget: quas tamen Seruetus non mi- nimus inter Anabaptistas, imò huius cateruæ magnum decus, ad prælium se accingens, speciosas rationes adducere sibi visus est, breuiter diluere operæpretium erit. Obten- dit, Christi symbola, vt sunt perfecta, exigere etiam perfectos, vel perfectionis capaces. Atqui solutio est expedita: Baptismi perfectionem, quæ ad mortem vsque extenditur: perperam restringi ad vnum temporis articulum. Adde etiam, stultè primo die in homi- ne quæri perfectionem ad quam Baptismus tota vita per continuos gradus nos inuitat. Obiicit Christi symbola ad memoriam instituta esse, vt quisque recolat se Christo fuis- se conspultum. Respondeo, quod ex capite suo confinxit, refutatione non egerit: imò quod ad Baptismum trahit, sacræ Cœnæ proprium esse ostendunt Pauli verba, Vt se quis- que examinet. de Baptismo nusquam aliquid tale. Vnde colligimus, rite baptizari, cui nondum pro ætatis modulo examinis sunt capaces Quod tertio adducit, Manere in mor- te omnes qui Filio Dei non credunt, & iram Dei manere super eos: idèq; infantes, qui credere nequeunt, iacere in sua damnatione. Respondeo, Christum illic non de genera- li reatu loqui quo impliciti sunt omnes posteri Adæ: sed tantum minari Euangelij con- temptoribus, qui oblatam sibi gratiam superbè & contumaciter respuunt. Hoc verò ni- hil ad infantes. Simil contrariam rationem oppono, Quicumque benedicit Christus, enim ab Adæ maledictione & ira Dei eximi. Quam ergo infantes ab eo benedictos esse notum sit, sequitur à morte exemptos esse. Falsò deinde citat quod nusquam legitur, Quisquis natus est ex Spiritu, vocem Spiritus audire. Quod etsi demus esse scriptum, ni- hil tamen aliud eliciet quàm fideles, prout operatur in illis Spiritus, ad obsequium for- mari. Atqui quod de certo numero dictum est, ad omnes æquè trahere vitiosum est. Obiicit quarto, Quia præcedit quod animale est, expectandum esse tempus maturum Baptismo qui est spiritualis. Ego autè, etsi fateor omnes posteros Adæ ex carne genitos ab ipso vtero gestare suam damnationem, id tamen obitare nego quominus statim re- medium Deus afferat. Neq; enim ostendit Seruetus plures annos diuinitus fuisse præ- scriptos quo incipiat spiritualis vitæ nouitas. Paulo quidem teste, licet natura perditum sint qui nascuntur ex fidelibus, supernaturali tamen gratia sancti sunt. Allegoriam deinde profert, quòd Dauid in arcem Sion ascendens, nec cæcos nec claudos secum duxerit, sed strenuos milites. Quid autem si parabolas oppono, in qua Deus ad cælestem epulum inuitat cæcos & claudos, hoc se nodo quomodo expediet Seruetus? Quæro etiam annon prius cum Dauide militassent claudi & mutuli. Lógicus tamen in hac ratione insistere su- peruicuum est, quam ex mera falsitate constatam, ex Sacra historia deprehendent le- ctiores. Sequitur altera allegoria, Apostolos piscatores hominum fuisse, nõ paruulorum. Mat. 4. 19

1. Cor. 15. 46.

1. Cor. 7. 14.
2. Sam. 5. 8.
Luc. 14. 22

Mat. 4. 19

Ego

- Matt. 13. 47. Ego autem quero quid sibi velit illud Christi, In recte Euangelij colligi omne piscium genus. Sed quia allegoriis ludere non placet, respondeo, quum Apostolis iniunctum fuit docēdi munus, non fuisse tamen prohibitos ab infantibus baptizandis. Quamquam scire adhuc velim, quum *dei spiritus* nominet Euangelista (qua voce absque exceptione comprehenditur humanum genus) cur infantes neget esse homines. Obtenidit septimò, quum spiritualibus quadrent spiritualia, infantes qui spirituales non sunt, neq; ad Baptismum aptos esse. Sed primò quàm peruersè torqueat locum Pauli planè liquet. Agitur de doctrina, quum sibi in vano acumine plus æquo placerent Corinthij, eorum socordiam coarguit Paulus, quòd primis doctrinæ celestis rudimentis adhuc imbuedi essent. Quis inde colliget, negandum esse infantibus Baptismum, quos ex carne progenitos Deus sibi gratuita adoptione consecrat: Quòd excipit, Pascendos esse spirituali cibo, si noui sunt homines, solutio facilis est, Baptismo eos admitti in Christi gregem, & sufficere illis adoptionis sýmbolum, donec adulti pares sint ferendo solido cibo. Expectandum ergo esse tēpus examinis quòd Deus in sacra Cœna disertè flagitat. Obiicit postea, Christum vocare omnes suos ad sacram Cœnam. Atqui satis constat eum nullos admittere nisi qui ad celebrandam mortis suæ memoriam iam sunt preparati. Vnde sequitur, infantes, quos amplexu suo dignatus est, distincto & proprio in gradu subsistere donec adulescant, neque tamen exteros esse. Quòd excipit, portentum esse si homo postquam natus est non comedat: respondeo aliter pasci animas quàm externo Cœnæ esu: ideòque Christum infantibus cibum nihilominus esse, licet à sýmbolo abstineant. Baptismi diuersam esse rationem quo illis tantum ianua in Ecclesiam aperitur. Rursum obiicit, bonum œconomum distribuere cibum familiæ tempore suo. Quòd etià libenter fateor, quo tamen iure definit nobis Baptismi tempus, vt probet non dari tempestiuè infantibus? Adducit præterea illud Christi mandatum ad Apostolos, vt properent ad messem dum albescunt agri. Nempe hoc tantum vult Christus, vt Apostoli, præsentem laboris fructum conentes, alacrius se ad docendum accingant. Quis inde colliget solum messis tempus Baptismo esse maturum? Vndecima ratio est, quòd in prima Ecclesia idem erant Christiani & discipuli: sed iam vidimus eum inscitè ratiocinari à parte ad totum. Discipuli vocantur iuste ætatis homines qui ià fuerant edocti, & Christo nomen dederant: sicuti Iudæos sub lege Moïsi discipulos esse oportuit: nemo tamen inde rectè inferet extraneos fuisse infantes, quos Deus testatus est pro domesticis sibi esse. Adhæc obtēdit, Christianos omnes esse fratres, quo in numero infantes nobis non sunt quandiu à Cœna eos repellimus. Ego verò ad principium illud redeo, non esse hæredes regni cælorum nisi qui Christi sunt membra: deinde Christi amplexum veram fuisse transferam adoptionis, qua infantes adultis communiter iunguntur, nec abstinentiam temporalem à Cœna obitare quominus pertineant ad Ecclesiæ corpus. Nec verò latro in cruce conuersus desit esse frater piorum: quauis ad Cœnam nunquam accesserit. Addit postea, neminem fieri fratrem nostrum nisi per Spiritum adoptionis: qui tantum ex auditu fidei confertur. Respondeo: semper in eundem relabi paralogismum: quia præposterè ad infantes trahit quòd de solis adultis dictum est. docet illic Paulus huc esse Deo ordinariū vocationis modum, vt electos suos ad fidem adducat dum illis suscitatis fidos doctores, quorum ministerio & opera manum porrigit. Quis inde legem imponere ei audeat quominus arcana alia ratione infantes Christo inferat? Quòd obiicit, Cornelium accepto Spiritu sancto baptizatum fuisse, quàm perperam ex vno exemplo generalem regulam eliciat, patet ex Eunuchò & Samaritanis, in quibus diuersum ordinem Deus tenuit, vt Baptismus dona Spiritus præcederet. Decimaquinta ratio plusquam insulsa est. dicit nos regeneratione deos fieri: esse autem deos ad quos sermo Dei factus est: quòd non competit in pueros infantes. Quòd deitatè affingit fidelibus, vnum est ex eius deliriis, quòd excutere non est præsentis loci: sed locum Psalmi torquere in tam alienum sensum, perditæ impudentiæ est. Dicit Christus Reges & Magistratus vocari à Propheta Deos, quia munus sustineant diuinitus sibi iniunctum. Hic verò dexter interpret, quòd de speciali gubernandi mandato ad certos homines dirigitur, ad Euangelij doctrinam trahit, vt infantes ab Ecclesia exterminet. Obiicit rursum, Infantes non posse novos homines censeri: quia non gignuntur per sermonem. Ego verò, quòd sæpius iam dixi nunc quoque repeto, ad nos regenerandos doctrinam semen esse incorruptibile, si quidem ad eam percipiendam sumus idonei: vbi verò nondum per artem

17. *Arg. ille-
gor. uim.*

Resp.

nobis inest docilitas, Deum tenere suos regenerandi gradus. Postea ad allegorias suas redit, quod ouis & capra in Lege non statim ac egressæ erant ex utero fuerint oblatae in sacrificium. Si figuras huc trahere liber, mihi promptum est regerere, primogenita omnia simulac vluam aperuerant, fuisse Deo sacra: deinde oportuisse agnum anniculum mactari. Vnde sequitur, virile robur minimè esse expectandum, quin potius & foetus recentis & adhuc teneros à Deo in sacrificia deligari. Contendit præterea, non posse venire ad Christum nisi qui à Iohanne fuerint preparati. Quasi verò non fuerit temporale Iohannis officium. Sed vt hoc omittam, illa certè preparatio non fuit in pueris quos amplexus est Christus, ac benedixit. Quale valeat cum falso suo principio. Patronos tãdem accersit Trismegistum & Sibyllas, quòd sacrae ablutiones non cõueniant nisi adultis. En quàm honorificè sentiat de Christi Baptismo, quem exigit ad profanos Gentium ritus, ne aliter administraretur quàm Trismegisto placuerit. Nobis verò pluris Dei authoritas, cui visum est infantes sibi consecrare, ac initiare sacro symbolo cuius nondum per ætatem vim tenebant. Nec fas esse ducimus à Gentium expiationibus mutuari quod æternam & inuiolabilem Dei legem, quàm de circuncisione sanxit, in Baptismo nostro mutet. Vltimo loco ratiocinatur, Si infantes, liceat sine intellectu baptizare, Baptismum à pueris ludentibus mimicè & per iocum posse administrari. Atqui de hac re cum Deo litiget, ex cuius præcepto Circuncisio communis fuit infantibus antequam intelligentiam adepti essent. Fuitne igitur res ludicra, vel obnoxia puerorum ineptiis, vt potuerint sanctam Dei institutionem cuertere? Sed nihil mirum esse, reprobos istos spiritus, quasi phrenitide agitarentur, crassissimas quasque absurditates in errorum suorum defensionem ingerere: quia Deus eorum fastum & pertinaciam tali vertigine iustè vlciscitur. Certè quàm debilibus suppetiis fraterculos suos Anabaptistas Seruetus adiuuerit, planum me fecisse confido.

Exod. 13.
12.
Exod. 12.
5.

18. *Argumen-
tum.*

Resp.

plexus est Christus, ac benedixit. Quale valeat cum falso suo principio. Patronos tãdem accersit Trismegistum & Sibyllas, quòd sacrae ablutiones non cõueniant nisi adultis. En quàm honorificè sentiat de Christi Baptismo, quem exigit ad profanos Gentium ritus, ne aliter administraretur quàm Trismegisto placuerit. Nobis verò pluris Dei authoritas, cui visum est infantes sibi consecrare, ac initiare sacro symbolo cuius nondum per ætatem vim tenebant. Nec fas esse ducimus à Gentium expiationibus mutuari quod æternam & inuiolabilem Dei legem, quàm de circuncisione sanxit, in Baptismo nostro mutet. Vltimo loco ratiocinatur, Si infantes, liceat sine intellectu baptizare, Baptismum à pueris ludentibus mimicè & per iocum posse administrari. Atqui de hac re cum Deo litiget, ex cuius præcepto Circuncisio communis fuit infantibus antequam intelligentiam adepti essent. Fuitne igitur res ludicra, vel obnoxia puerorum ineptiis, vt potuerint sanctam Dei institutionem cuertere? Sed nihil mirum esse, reprobos istos spiritus, quasi phrenitide agitarentur, crassissimas quasque absurditates in errorum suorum defensionem ingerere: quia Deus eorum fastum & pertinaciam tali vertigine iustè vlciscitur. Certè quàm debilibus suppetiis fraterculos suos Anabaptistas Seruetus adiuuerit, planum me fecisse confido.

19. *Argumen-
tum.*

Resp.

plexus est Christus, ac benedixit. Quale valeat cum falso suo principio. Patronos tãdem accersit Trismegistum & Sibyllas, quòd sacrae ablutiones non cõueniant nisi adultis. En quàm honorificè sentiat de Christi Baptismo, quem exigit ad profanos Gentium ritus, ne aliter administraretur quàm Trismegisto placuerit. Nobis verò pluris Dei authoritas, cui visum est infantes sibi consecrare, ac initiare sacro symbolo cuius nondum per ætatem vim tenebant. Nec fas esse ducimus à Gentium expiationibus mutuari quod æternam & inuiolabilem Dei legem, quàm de circuncisione sanxit, in Baptismo nostro mutet. Vltimo loco ratiocinatur, Si infantes, liceat sine intellectu baptizare, Baptismum à pueris ludentibus mimicè & per iocum posse administrari. Atqui de hac re cum Deo litiget, ex cuius præcepto Circuncisio communis fuit infantibus antequam intelligentiam adepti essent. Fuitne igitur res ludicra, vel obnoxia puerorum ineptiis, vt potuerint sanctam Dei institutionem cuertere? Sed nihil mirum esse, reprobos istos spiritus, quasi phrenitide agitarentur, crassissimas quasque absurditates in errorum suorum defensionem ingerere: quia Deus eorum fastum & pertinaciam tali vertigine iustè vlciscitur. Certè quàm debilibus suppetiis fraterculos suos Anabaptistas Seruetus adiuuerit, planum me fecisse confido.

20. *Argumen-
tum.*

Resp.

plexus est Christus, ac benedixit. Quale valeat cum falso suo principio. Patronos tãdem accersit Trismegistum & Sibyllas, quòd sacrae ablutiones non cõueniant nisi adultis. En quàm honorificè sentiat de Christi Baptismo, quem exigit ad profanos Gentium ritus, ne aliter administraretur quàm Trismegisto placuerit. Nobis verò pluris Dei authoritas, cui visum est infantes sibi consecrare, ac initiare sacro symbolo cuius nondum per ætatem vim tenebant. Nec fas esse ducimus à Gentium expiationibus mutuari quod æternam & inuiolabilem Dei legem, quàm de circuncisione sanxit, in Baptismo nostro mutet. Vltimo loco ratiocinatur, Si infantes, liceat sine intellectu baptizare, Baptismum à pueris ludentibus mimicè & per iocum posse administrari. Atqui de hac re cum Deo litiget, ex cuius præcepto Circuncisio communis fuit infantibus antequam intelligentiam adepti essent. Fuitne igitur res ludicra, vel obnoxia puerorum ineptiis, vt potuerint sanctam Dei institutionem cuertere? Sed nihil mirum esse, reprobos istos spiritus, quasi phrenitide agitarentur, crassissimas quasque absurditates in errorum suorum defensionem ingerere: quia Deus eorum fastum & pertinaciam tali vertigine iustè vlciscitur. Certè quàm debilibus suppetiis fraterculos suos Anabaptistas Seruetus adiuuerit, planum me fecisse confido.

*Cui ratio im-
petu facta in
põssibapajna
fixatur.*

Ratio 1.

2.

32. Iam nemini sobrio ambiguum fore arbitror quàm temere Ecclesiã Christi conturbent qui rixas ac contõnes mouent ob pãdobaptismum. Sedenim operãpretrium est obseruare quid tanta ista vastitia Satan moliat: nempe vt singularem fiducie & spiritalis gaudij fructum, qui hinc colligendus est, nobis eripiat, ac de bonitatis etiam diuinæ gloria tantundem delibet. Quàm enim suaue piis animis, non verbo tantum, sed oculari etiam spectaculo certiores fieri, tantum se gratiæ apud Patrem cœlestè obtinere vt posteritas sua illi curæ sit: Hic enim videre est vt providentissimi erga nos patris familiaris personam suscipit qui ne post mortem quidem nostram, sollicitudinem nostri deponit quin liberis nostris cõsulat ac prospiciat. Annon hic ex pmo Davidi toto corde ad gratiarum actionem debemus exultare, vt tali bonitatis specimine eius nomen sanctificetur? Hoc, hoc certè agit Satan pãdobaptismum tantis copiis impetendo: quo scilicet testificatione ista gratiæ Dei è medio sublata, quæ per ipsam oculis nostris obuerfatur promissio, sensim tandè euanescat. Vnde non impietatum aduersus Dei misericordiam ingratitude nasceretur, sed in liberis ad pietatem erudiendis ignauia quædam. Neq; enim parum incitamus hoc aculeo ad eos in seruo Dei timore Legisq; obseruatione educandos, dum reputamus, statim à partu, filiorum loco esse ab ipso habitos & agnitos. Quamobrem, nisi malignè Dei beneficentiam obscurare liber, infantes illi nostros offereamus, quibus locum inter suos familiares ac domesticos, id est Ecclesiæ mēbra, attribuit.

Psal 48. 11.

*Ex hoc Anaba-
ptist. rum er-
ror. duo mala
præcipua. 1. In-
gratitudo erga
Deum. 2. Ignau-
tia in liberis
ad pietatem e-
ruendi.*
*Conclusio hor-
torum, vt in-
fantes uero of-
feramus.*

CAPVT XVII.

De sacra Christi Cœna: & quid nobis conferat.

Consistat hoc caput duabus præcipuis partibus.

- 1. Prima pars primum ostendit quidnam sit quod Deus in S. Cœna exhibet, scilicet. 1. 2. 3. 4. Deinde quomodo & quatenus id nostrum sit, a scilicet 5. vsque ad 12.
- 2. Secunda pars continet potissimum refutationem errorum quos circa Cœnam Domini superfluit inuexit. Primum autem Trisubstantiarum rescluitur, scilicet. 12. 13. 14. 15. Deinde Consubstantiarum & Ubiquitatis, scilicet. 16. 17. 18. 19. Tertio, institutionem ipsam contra hyperbolicos istos doctores facere ostenditur, scilicet. 20. 21. 22. 23. 24. 25. Quarto, illis rationibus e verbo Dei desumptis confirmatur orthodoxa sententia, scilicet. 26. 27. Quinto, authoritas Patrum aduersus excutitur, scilicet. 28. Sexto, euertitur presentia illa quam ipsi statunt, aliaque stabilitur, scilicet. 29. 30. 31. 32. Septimo, agitur de comunione nostra, & qualis esse debeat, scilicet. 33. 34. Octauo, rescluitur adoratio aduersus inuicta, & ostenditur quorsum instituta sit Cœna Domini, scilicet. 35. 36. 37. 38. 39. Postremo, de examine comunione, scilicet. 40. 41. 42. De externæ actionis ritibus, de frequenti comunione, tum de comunione sub vtraque specie instituitur disceptatio, dilutis hæreticorum obiectis, scilicet. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.

Post

Postquam nos semel in familiam suam recepit Deus, nec tantum vt feruorum Jo-
 co nos habeat, sed filiorum: vt partes impleat optimi patris & de sua progenie
 solliciti, continuo etiam vitæ cursu nos alendos suscipit. Nec eo contentus, dato
 pignore nos huius continuæ liberalitatis certiores reddere voluit. In hunc ergo finem
 alterum Ecclesiæ suæ sacramentum dedit per manum vnigeniti Filij, spirituale epulum
 scilicet, vbi se Christus viuificum esse panem testatur, quo animæ nostræ ad veram &
 beatam immortalitatem pascuntur. Quoniam verò apprime necessaria est tanti myste-
 rij cognitio, & pro sua magnitudine accuratam explicationem postulat: & Satan, vt hoc
 inestimabili thesauro Ecclesiæ priuaret, pridem nebulas, deinde tenebras obscuran-
 dæ eius luci iuduxit, tum contentiones & pugnas mouit quæ ab huius sacri alimenti
 gustu alienarent simplicium mentes, & nostra etiam ætate idem artificium tentauit: v-
 bi summam pro rudium captu complexus fuero, nodos illos quibus mundum illaquea-
 re Satan molitus est, expediā. Primò signa sunt panis & vinum, quæ inuisibile alimen-
 tum, quod percipimus ex carne & sanguine Christi, nobis representant. Sicut enim in
 Baptismo nos regenerans Deus, in Ecclesiæ suæ societatem inserit, & adoptione suos
 facit: ita diximus officium prouidi patris familiæ in eo præstare, quod cibum assidue mi-
 nistrat, quo nos in ea vita sustineat ac conseruet in quam nos verbo suo genuit. Porro
 vnicus animæ nostræ cibus Christus est, ideòque ad eum nos inuitat cælestis Pater, vt
 eius communicatione refecti, vigorem subinde colligamus, donec ad cælestem immor-
 talitatem peruentum fuerit. Quoniam verò mysterium hoc arcanæ Christi cum piis v-
 nionis natura incomprehensibile est, figuram eius & imaginem in signis visibilibus ex-
 hibet ad modulum nostrum aptissimis: imò velut datis arthris ac tessellis tam certum no-
 bis facit quàm si oculis cerneretur: quia in crassissimas quæque mentes hæc tam fami-
 liaris similitudo penetrat, non secus animas Christo pasci quàm panis & vinum corpo-
 ralem vitam sustentant. Iam ergo habemus in quem finem spectet mystica hæc bene-
 dictio, nempe quo nobis cõfirmet, corpus Domini sic pro nobis semel esse immolatum
 vt nunc eo vescamur, ac vescendo, vnici illius sacrificij efficaciam in nobis sentiamus:
 sanguinem eius sic pro nobis semel fufum, vt sit nobis perpetuus potus. Atque ita so-
 nant verba promissionis illic additæ, Accipite: hoc est corpus meum quod pro vobis tra-
 ditur. Corpus ergo quod oblatum semel est in salutem nostram, iubemur accipere &
 comedere: vt dum huius fieri nos videmus participes, viuificæ illius mortis virtutem
 certò statuamus in nobis efficacem fore. Vnde & calicem fœdus vocat in suo sanguine.
 Fœdus enim quod sanguine suo semel fanciuit, quodammodo renouat, vel potius con-
 tinuat, quantum ad fidei nostræ confirmationem attinet, quoties sacrum illum sangui-
 nem libandum nobis porrigit.

2 Magnum verò fiducia ac suauitatis fructum ex hoc sacramento colligere pos-
 sunt piæ animæ, quòd testimonium habent in vnum corpus nos cum Christo coaluisse,
 vt quicquid ipsius est, nostrum vocare liceat. Hinc sequitur vt nobis securè spondere
 audeamus, vitam æternam nostram esse, cuius ipse est hæres: nec regnum cælorum quò-
 iam ingressus est, posse magis nobis excidere quàm ipsi: rursus peccatis nostris non
 posse nos damnari, à quorum reatu nos absoluit quum ea sibi imputari voluerit ac si sua
 essent. Hæc est mirifica commutatio, qua pro immensa sua benignitate nobiscum v-
 sus est: quòd filius hominis nobiscum factus, nos secum Dei filios fecerit: quòd suo in
 terras descensu, ascensum nobis in cælum strauerit: quòd accepta nostra mortalitate,
 suam nobis immortalitatem contulerit: quòd suscepta nostra imbecillitate, suam in no-
 bis virtutem confirmauerit: quòd nostra in se recepta paupertate, suam ad nos opulen-
 tiam transtulerit: quòd recepta ad se, qua premebamur iniustitiæ nostræ mole, sua nos
 iustitia induerit.

3 Horum omnium ad eò solidam habemus testificationem in hoc sacramento, vt
 certò statuendum sit, verè nobis exhiberi non secus ac si Christus ipse præsens aspectum
 nostro obiceretur, ac manibus attrectaretur. Hoc enim verbum nec mentiri nec illu-
 dere nobis potest, Accipite, edite, bibite: hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur:
 hic est sanguis, qui in remissionem peccatorum effunditur. Quòd accipere iubet, signi-
 ficat nostrum esse: quòd edere iubet, significat vnã nobiscum substantiam fieri: quòd
 de corpore prædicat pro nobis esse traditum, de sanguine pro nobis effusum, in co-
 docet vtrunque non tam suum esse quàm nostrum: quia vtrunque non suo comodo,

*S. Crisostomus de
 Chri. testimonio
 it.*

Iohan. 6. 51.

*Huius mysterij
 cognitio quàm
 necess. sit.*

*Quæ sint signa
 in hoc mysterio*

*Quis sit nobis
 cibus, & non
 alia, in ista
 sint.*

*Cõfirmatio ab
 infirmitate pe-
 us.*

Matt. 26. 26.

Mat. 26. 27.

Luc. 22. 19.

1. Cor. 11. 24.

*Huius sacra-
 menti vniuersi-
 tatem vbi &
 fructus, pios
 respicit.*

*Canz Domini
 rescriptio no-
 stræ mandata
 beneficia &
 Christi ipsum
 nobis oblati.
 Quod ex infi-
 rmitate v. 22
 clarissime con-
 stat.*

*In quibus id
preceptum co-
silectur non o-
stenditur.*

*Significet et ve-
ritas significat
tam communi-
canti.*

*Quæ sint præ-
cipua huius
ceremoniæ par-
tes.*

*Præcipua
primæ articu-
lo explicatæ,
sequitur post-
erior, nepe qui-
modo Christus
panis vitæ sit
a nobis reci-
piendus.*

Iohan. 6. 51.

Fide nimium.

*Hi duo vicia
sunt vitæ,
ne videatur se-
qua nimis ex-
tenuentur aut
excusentur.*

*Præterea non
tantum ad sp-*

sed in salutem nostram & sumpsit & posuit. Ac diligenter quidem obseruandum est, potissimam & penè totam sacramenti energiam in his verbis sitam esse, Quod pro vobis traditur, Qui pro vobis effunditur. alioqui non magnopere nobis conduceret, corpus & sanguinem Domini nunc distribui, nisi in redemptionem ac salutem nostram exposita semel fuissent. Itaque sub pane & vino repræsentantur: quo discamus non modò nostra esse, sed nobis destinata in spiritualis vitæ alimentum. Id est quod antea admonuimus, à rebus corporeis quæ in sacramento proferuntur, quadam analogia nos ad spirituales deduci. Sic quum panis nobis in symbolum corporis Christi datur, hæc statim cõcipienda est similitudo, Vt corporis nostri vitam panis alit, sustinet, tuetur: ita corpus Christi vegetandæ ac viuificandæ animæ vnicum esse cibum. Quum vinum in symbolum sanguinis propositum intueamur: cogitandum quos corpori vsus vinum afferat, vt eisdem spiritualiter afferri nobis Christi sanguine reputemus: sunt autem, fouere, reficere, confirmare, exhilarare. Nam si satis perpendimus quid nobis sacrosancti huius corporis traditio, quid sanguinis effusio profuerit: non obscure perspicimus, hæc panis & vini attributa, secundum eiusmodi analogiam, optimè illis erga nos conuenire dum nobis communicantur.

4 Non ergo præcipuè sunt sacramenti partes, corpus Christi simpliciter & sine altiori consideratione nobis porrigere: sed magis promissionem illam qua carnem suam verè cibum testatur, & sanguinem suum potum, quibus in vitam æternam pascimur, qua se panem vitæ affirmat, de quo qui manducauerit, viuet in æternum: illam (inquam) promissionem obsignare & confirmare: & quo id efficiat, ad Christi crucem mittere, vbi ea promissio verè præstita, & numeris omnibus impleta fuit. Neque enim Christo rite & salutariter vescimur nisi crucifixo, dum efficaciam mortis eius viuo sensu apprehendimus. Nam quòd se panem vitæ nuncupauit, non eam à sacramento sumpsit appellationem, vt quidam peruersè interpretantur: sed quia talis à Patre datus nobis fuerat, talémque sese præstitit: quum humanæ nostræ mortalitatis particeps factus, nos diuinæ suæ immortalitatis cõsortes fecit: quum in sacrificium se offerens, maledictionem in se nostram sustulit, vt sua nos benedictione perfunderet: quum morte sua mortem deglutiuit & absorbit: quum in sua resurrectione carnem hanc nostram corruptibilem, quam induerat, in gloriam & incorruptionem suscitauit.

5 Restat vt applicatione id totum ad nos perueniat: id fit cum per Euangelium, tum illustrius per sacram Cœnam, vbi & se ipse cum bonis suis omnibus nobis offert, & nos fide eum recipimus. Non ergo facit sacramētum vt Christus panis vitæ esse primum incipiat: sed dum in memoria reuocat, panem vitæ esse factum, quo assidue vescamur, eiusq; panis gustum & saporem nobis præbet, vt vim panis illius sentiamus facit. Pollicetur enim nobis, quicquid fecit aut passus est Christus, id ad nos viuificandos factum esse. Deinde hanc viuificationem, æternam esse, qua sine fine alamur, sustineamur & conseruemur in vita. Si quidem vt panis vitæ nobis non fuisset Christus, nisi nobis natus & mortuus fuisset, nisi nobis resurrexisset: ita nunc minimè esset nisi eius natiuitatis, mortis, resurrectionis efficacia & fructus res eterna foret ac immortalis. Quod totum eleganter his verbis expressit Christus, Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo mundi vita. Quibus haud dubiè innuit, suum nobis corpus ideo pro pane futurum ad spirituales animæ vitam quia in mortem pro salute nostra exponendū erat: nobis autem porrigi vt vescamur, quum fide nos facit eius participes. Semel itaque ipsum dedit quo panis fieret, quum in mundi redemptionem crucifigendum exposuit: quotidie dat, vbi participandum, quatenus crucifigum est, Euangelij verbo nobis offert: vbi eam exhibitionem sacro Cœnæ mysterio obsignat: vbi id ipsum intus complet quod exterius designat. Porro nobis hic duo caueda sunt vitia: ne aut in extenuandis signis nimij, à suis mysteriis ea diuellere quibus quodammodo annexa sunt: aut in iisdem extollendis immodici, mysteria interim etiam ipsa non nihil obscurare videamur. Christum esse panem vitæ, quo in salutem æternam nutriantur fideles, nemo est nisi prorsus irreligiosus, qui non fateatur. Sed hoc non perinde inter omnes conuenit, qualis sit eius participandi ratio. Sunt enim qui manducare Christi carnem, & sanguinè eius bibere, vno verbo definiunt nihil esse aliud quàm in Christum ipsum credere. Sed mihi expressius quiddam ac subtilius videtur voluisse docere Christus in præclara illa concione, vbi carnis suæ manducationem nobis commendat: nempe vera sui participatione nos viuificari: quam

quam manducandi etiam ac bibēdi verbis ideo designavit, ne quam ab ipso vitam percipimus, simplici cognitione percipi quispiam putaret. Quemadmodum enim non aspectus, sed eius panis corpori alimentum sufficit: ita verē ac penitus participem Christi animam fieri convenit, ut ipsius virtute in vitam spiritualem vegetetur. Interim verō hanc non aliam esse quam fidei manducationem fateamur: ut nulla alia fingi potest. Verū hoc inter mea & istorum verba interest, quod illis manducare est duntaxat credere: ego credendo manducari Christi carnem, quia fide nos ter efficitur, eamque manducationem fructum effectumque esse fidei dico. Aut si clarius velis, illis manducatio est fides: mihi ex fide potius consequi videtur. In verbis quidem paruum, sed in re non mediocre est discrimen. Nam etsi docet Apostolus, Christum in cordibus nostris habitare per fidem, nemo tamen habitationem istam, fidem interpretabitur: sed eximium fidei effectum explicari omnes sentiunt, quod per ipsam fideles consequuntur ut Christum in se habeant manentem. In hunc modum voluit Dominus, panem vitæ se nuncupando, non tantum docere in mortis resurrectionisque sue fide repositam esse nobis salutem: sed vera etiam sui communicatione fieri ut vita sua in nos transeat, ac nostra fiat: non secus ac panis, dum in alimentum sumitur, vigorem corpori administrat.

6 Nec alio sensu Augustinus, quem illi patronum sibi aduocant, credendo nos manducare scripsit, quam ut manducationem istam fidei esse, non oris indicaret. Quod neque ipse nego: sed simul tamen addo, nos fide completi Christum non enim apparētem, sed se nobis videntem, et ipse caput nostrum, non vero eius membra sumus. Neque tamen locutionem illam simpliciter improbo: sed tantum nego plenam esse interpretationem si definire volunt quid sit Christi carnem edere. Alioqui video Augustinum hac loquendi forma sæpius usum esse, ut quum dicit libro De doctrina Christiana 3, Nisi manducaveritis carnem filij hominis: figura est, præcipiens passioni Domini esse communicandum, & suaviter atque utiliter recondendum in memoria, quod pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata sit. Item quum dicit illa millia hominū, qui Petri conicione conuersi sunt, sanguinem Christi, quem saviendo fuderant, credendo bibisse. Verū plurimis aliis locis illud fidei beneficium egregiè commendat, quod per ipsam non minus reficiuntur carnis Christi communione animæ nostræ quam corpora pane quo vescuntur. Atque id ipsum est quod alicubi scribit Chrysostomus, Christum non fide tantum, sed re ipsa nos suum efficere corpus. Neque enim aliunde quam a fide tale bonum consequi intelligit: sed hoc tantum vult excludere, nequis, dum fidem nominari audit, nudam imaginationem concipiat. Eos verò qui Cœnam volunt externæ solum professionis notam esse, nunc prætereo: quia satis eorum errorem refutasse mihi videor quam agerem de sacramentis in genere. Hoc solum observent lectores, dum calix vocatur fœdus in sanguine, promissionem exprimi quæ ad fidem confirmandam valeat. Vnde sequitur, nisi in Deum respicimus, & amplectimur quod offert, nos sacra Cœna rectè non vti.

7 Neque enim præterea mihi satisfaciunt qui nonnullam nobis esse cum Christo communione agnoscetes, eam dum ostendere volunt, nos Spiritus modo participes faciant, præterita carnis & sanguinis mentione. Quasi verò illa omnia de nihilo dicta forent, carnem eius verē esse cibum, sanguinem eius verē esse potum: non habere vitam nisi qui carnem illam manducaverit, & sanguinem biberit: & quæ eodem pertinent. Quare si ultra eorum descriptionem (ut nimis restricta est) solidam Christi communionem progredi constat: quousque pateat & sese proferat, paucis perstringere aggrediar antequam de cōtrario vicio excessus verba faciam. Erit enim mihi longior cum hyperbolicis doctoribus disputatio, qui dum pro sua crassitie absurdum edendi & bibendi modum fabricant, Christum quoque carne sua exutum in phantasma transfigurant. si tamen vllis verbis completi tantum mysterium liceat: quod ne animo quidem satis me comprehendere video, & libenter ideo fateor, nequis eius sublimitatem infantia meæ modulo metiatur. Quin potius lectores hortor, ne intra istos nimium angustos fines, mentis sensum contineant: sed multo altius assurgere contendant, quam meo ductu possint. nam ego ipse quoties hac de re sermo est, ubi omnia dicere conatus sum, parum adhuc mihi pro eius dignitate dixisse videor. Quamquam autem cogitatus animus plus valet, quam lingua exprimendo: rei tamen magnitudine ille quoque vincitur & obruitur. Itaque nihil demum restat nisi ut in eius mysterij admirationem prorumpam, cui nec mēs

planè

*deus fuit enim
as fides et
etiam res, no
de christo et
et*

*Manducare
Christo quod*

*Ephes. 3. 17.
Ios. 1. 6. 31.*

*Christus quo
suis panis vi
ta.*

*Augustini &
Christi me
thoritate con
firmatur quod
de m manduca
tione supra. ai
ctum est.*

*Homil. in Io
han. 21. & 40
& alibi.
Act. 2. 41.*

*Homil. 60.
& 61. ad po
pul. Aut Ho
mil. in Marc.
83.
Cap. 14. sect.
13.*

Luc. 22. 20.

*Nec satis est
quod hanc com
munionē, non
nulli, prætere
et carnis &
sanguinis men
tione, nihil
quæ spiritua
lem esse agno
scant.
Sect. 12. & se
quentib.*

*Huius tamen
communionis
tantum est my
ster. ut ut
tamen fides
mentem in hęc
vita non posse
satis ass. qui,
quemadmodum
et fides...*

planè cogitando, nec lingua explicando par esse potest. Sententię tamen meę summam exponam utcuque: quam ut nihil dubito veram esse, ita piis pectoribus non improbatum iri confido.

*Quę autem
f. 10. 11. 12.
bu. 13. 14. 15.
1. 16. 17. 18. 19.
2. 20. 21. 22. 23.
hanc habere
dup. 24. 25. 26.
ne. 27. 28. 29.
f. 30. 31. 32.
Deus: deinde
transfunden-
eant. 33. 34. 35.
quam induit
in inde ad nos
vita commu-
nicatio proma-
naret.*

8 Primum omnium è Scripturis docemur, Christum ab initio viuificum illud Patris verbum fuisse, vitę fontem & originem vnde omnia ut viuerent semper acceperunt. Quare Iohannes nunc sermonem vitę nuncupat, nunc in ipso vitam fuisse scribit, significas illum etiam tum creaturas omnes influentem, vim spirandi ac viuendi eis instillasse. Idem tamen postea subiicit, manifestatam tunc demum fuisse vitam quam assumpta nostra carne, Filius Dei se visendum oculis, manibusque palpandum præbuit. Nam etsi virtutem prius quoque suam in creaturas diffundebar: quia tamen homo, per peccatum à Deo alienatus, communionem vitę perditam, mortem vndique cernebat sibi imminentem: ut spem immortalitatis reciperet, in eius verbi communionem recipi oportebat. Quantulam enim fiduciam in de concipias si Dei quidem verbum, à quo remotissimus sis, vitę plenitudinem in se continere audias, in te autem ipso ac circumquaque nihil præter mortem occurrat & ante oculos versetur? At verò vbi fons ille vitę habitare in carne nostra cœpit iam non procul nobis absconditus lateret, sed coram se participandum exhibet. **Quin** & ipsam, in qua refidet, carnem viuificam nobis reddit, ut eius participatione ad immortalitatem pascamur. Ego sum (inquit) panis vitę qui de cælo descendit. Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Quibus verbis docet, non modo se vitam esse, quatenus sermo est Dei æternus qui è cælo ad nos descendit, sed descendendo vim istam in carnem quam induit, diffudisse: ut inde ad nos vitę communicatio promanaret. Hinc & illa iam consequuntur, **Quòd** caro eius verè est cibus: sanguis eius verè est potus: quibus alimentis in vitam æternam fideles educantur. In hoc ergo sita est piis eximia consolatio, quòd vitam in propria carne nunc reperiunt. Sic enim non modò facili ad eam aditu penetrant, sed vltro sibi expositam & obuiam habent. Cordis sinum tantum protendant quo præsentem amplectentur, & eam obtinebunt.

Ioh. I.I.

Io. 6. 48. & 58

Confirmatio, ex
Cyrillo.

Io. 5. 29.

Et familiari
exemplo seu
minime.Eph. 1. 23. &
4. 15.
1. Co. 6. 15.Vnde constat,
et quomodo
Christi caro sit
vificet quæ
lis sit nostra
vna Christo
communio.

9 Etsi autem tãtam à seipsa virtutem non habet Christi caro ut nos viuificet, quæ & prima sua cõditione mortalitati obnoxia fuit, & nunc immortalitate prædita per se non viuunt: iure tamen viuifica dicitur quæ vitę plenitudine perfusa est, quam ad nos transmitteret. In quem sensum illud Christi dictum cum Cyrillo interpretor, Sicut Pater vitam habet in semetipso, ita & Filio dedit vitam habere in semetipso. Illic enim propriè de suis dotibus disserit, non quas ab initio apud Patrem possidebat, sed quibus ornatus fuit in ea ipsa carne in qua apparuit proinde in sua quoque humanitate, vitę plenitudinem habitare ostendit: ut quisquis carni suæ ac sanguini communicarit, vitę participatione simul fruatur. Id quale sit, familiari exemplo explicare licet. Quemadmodum enim è fonte aqua nunc bibitur, nunc hauritur, nunc per canales irrigandis agris deducitur: qui tamen non à seipso exuberat in tot vsus, sed ab ipsa scaturigine, quæ perenni fluxu nouam subinde largitatem illi sufficit ac subministrat: ita Christi caro instar fontis est diuitis & inexhausti, quæ vitam à diuinitate in seipsam scaturientem ad nos transfundit. Iam quis non videt, communionem carnis & sanguinis Christi necessariam esse omnibus qui ad cælestem vitam aspirant? Huc spectant illæ Apostoli sententiæ, Ecclesiam corpus esse Christi & eius complementum, ipsum verò esse caput, ex quo totum corpus coagmentatum & compactum per commissuras, incrementum corporis facit: Corpora nostra membra esse Christi. Quæ omnia non posse aliter effici intelligimus quin totus spiritu & corpore nobis adhæreat. Sed arctissimam illam societatem qua eius carni copulamur, ipsè diuine adhuc elogio illustrauit quum dixit, nos esse membra corporis eius, ex ossibus eius, & ex carne eius. Tandem ut rem omnibus verbis maiorem testetur, sermonem exclamatione finit, Magnum (inquit) istud arcanum. Extremæ ergo dementiæ fuerit, nullam agnoscere cum carne & sanguine Domini fidelium communionem: quam tantam esse declarat Apostolus, ut eam admirari quàm explicare malit.

Quæ nullis lo-
corum distanti-
is impediti po-
tunt.

10 Summa sit, non aliter animas nostras carne & sanguine Christi pasci, quàm panis & vinum corporalem vitam tumentur & sustinent. Neque enim aliter quadraret analogia signi, nisi alimentum suum animæ in Christo reperirent. quod fieri non potest nisi nobiscum Christus verè in vnum coalescat, nosque reficiat carnis suæ esu & sanguinis potu. Etsi autem incredibile videtur in tanta locorum distãtia penetrare ad nos Christi carnem

ruptibilia elementa retrahere ipsum, aut vbiq̄ue præsens imaginari, profus ducimus nefas esse. Neque id sanè opus est, quo ipsius participatione fruamur: quando hoc beneficij per Spiritum suum nobis Dominus largitur, vt vnum corpore, Spiritu & anima, secum siamus. Vinculum ergo istius coniunctionis est Spiritus Christi, cuius nexu copulamur: & quidam veluti canalis, per quem quicquid Christus ipse & est & habet, ad nos deriuatur. Nam si solem conspicimus radiis in terram emicantem, ad generandos, fouendos, vegetandos eius fœtus suam quodammodo substantiam ad eam traicere: cur inferior Spiritus Christi esset irradiatio, ad communionem carnis & sanguinis eius in nos traducendam? Quapropter Scriptura, vbi de nostra cum Christo participatione loquitur, vim eius vniuersam ad spiritum refert. Pro multis tamen vnus locus sufficiet. Paulus enim ad Rom. cap. octauo, Christum non aliter in nobis quàm per Spiritum suum habitare differit: quo tamen illam de qua nunc sermo est carnis & sanguinis communionem non tollit, sed ab vno Spiritu effici docet vt totum Christum possideamus & habeamus in nobis manentem.

13 Verecundius Scholastici, quos tam barbaræ impietatis horror tenuit: nihil tamen ipsi quoque quàm subtilioribus præstigijs ludunt. Non circumscriptiuè, nec corporali modo contineri illic Christum concedunt. sed rationem deinde comminiscuntur, quam nec ipsi intelligunt, nec alii possunt explicare. quæ tamen eò recidit, vt Christum in specie panis quam vocant quærat. Quid enim? quom substantiam panis in Christum conuerterri dicunt, annon affigunt albedini, quam illic reliquam faciunt? At sic continetur in sacramento vt in cælo maneat, inquit: nec aliam quàm habitudinis præsentiam statuimus. Verùm quæcunque faciendo fuco vocabula obtendant, hic omnium finis est, per consecrationem Christum fieri qui antea panis erat: vt deinde sub illo panis colore lateat Christus. Quod etiam disertè exprimere eos non pudet. sunt enim Lombardi verba, Corpus Christi, quod in se visibile est, sub specie panis, facta consecratione, latere & operiri. Ita illius panis figura nihil aliud quàm larua est, quæ carnis conspectum auferat oculis. Neque verò multis coniecturis opus est vt deprehendamus quas istis verbis insidias tendere voluerint, quom res ipsa clarè loquatur. Quanta enim superstitione iam seculis aliquot non tantum hominum vulgus, sed primores quoque ipsi detenti fuerint, ac hodie in Papisticis Ecclesijs derineantur, videre est. Nam de vera fide parum solliciti (qua sola & in Christi peruenimus societatem, & cum ipso coheremus, modò carnalem eius præsentiam habeant, quam vltra verbum fabricarunt, satis illum præsentem habere se putant. Proinde hoc in summa profectum videmus ista ingeniosa subtilitate, vt panis pro Deo haberetur.

*Hinc error
vellitur.*

Li. 4. Dist. 12.

*Quas et omnium
superstitiones
hic error
inuenit.*

*Contra transsub-
stantiationem con-
iuncta.*

*Contra Scrip-
turam S. & ve-
terum consen-
sum.*

*Nã & si con-
uersionis voce
quæla vsus sit,
vno substantia-
tis non in pa-
pisticam nun-
quam agnoe-
vunt.*

14 Hinc prodiit fictitia illa transsubstantiatio, pro qua hodie acrius depugnant quàm pro omnibus alijs fidei suæ capitibus. Neque enim se expedire primi localis præsentia architecti poterant quomodo Christi corpus panis substantia permixtus foret, quin protinus occurrerent multa absurda. Ergo ad hoc figmentum confugere necesse fuit, fieri conuersionem panis in corpus: non quòd propriè ex pane corpus fiat, sed quia Christus, vt sub figura se occultet, substantiam in nihilum redigit. Mirum autè est eò inscitia imò stuporis fuisse prolapsos, vt non solum repugnante Scriptura, sed etiam veteris Ecclesiæ consensu, monstrum illud in medium proferrent. Fateor quidem nonnullos veterum conuersionis voce interdum fuisse vsos: non quòd abolere vellent in externis signis substantiam sed vt docerent panem mysterio dicarum longè à vulgari distare, ac iam alium esse. Vbiq̄ue autem clarè prædicant omnes sacram Cœnam duabus partibus constare, terrena & cælesti: ac terrenam sine controuersia interpretantur panem & vinum. Certè quicquid garriant, vetustatis patrocinio, quod euidenti Dei verbo sæpe opponere audent, in confirmando isto dogmate destituti palam est. nec enim ita pridem exco-
gitatum fuit, ignoratum quidem non melioribus illis seculis modò, quibus purior adhuc vigeat religionis doctrina: sed quom iam admodum inquinata esset illa puritas. Nemo est veterum qui sacra Cœnæ symbola non faretur disertis verbis panem & vinum esse: cusi, vt dictum est, varijs epirhetis illa interdum insigniunt, ad commendandam mysterij dignitatem. Nam quod dicunt, in consecratione fieri arcanam conuersionem, vt iam aliud sit quam panis & vinum, nuper admonui eò nõ significare in nihilum ipsa redigi, sed iam alio loco habenda esse quam communes cibos, qui duntaxat ad pascendum ventrem sunt destinati: quom in eis nobis exlubetur spiritualis animæ cibus ac potus.

Id neq̄

Id neque nos negamus. Si conuersio est, inquit isti, necesse est aliud ex alio fieri. Si intelligunt, fieri aliquid quod prius non erat, assentior. Si ad suam illam imaginationem trahere volunt, respondeant mihi quam mutationem fieri sentiant in Baptismo. Nam Patres hic quoque mirificam conuersionem statuunt, quum dicunt ex corruptibili elemento fieri spirituale anime laeuacura, aquam tamen manere nemo negat. At nihil, inquit, tale in Baptismo habetur quale illud est in Cœna. Hoc est corpus meum. Quasi de verbis illis agatur, quæ satis expeditum sensum habent: ac non porius de illa voce conuersionis, quæ nihil amplius in Cœna significare debet quàm in Baptismo. Valeant igitur cum istis syllabarum aucupiis quibus nihil aliud quàm suam ieiunitatem produunt. Nec verò significatio aliter quadraret, nisi veritas quæ illic figuratur, viam etfigiem haberet in externo signo. Voluit Christus externo simbolo testari, carnem suam esse cibum. si inane duntaxat panis spectrum non panem verum proponeret, vbi analogia, vel similitudo, quæ deducere nos à re visibili ad inuisibilem debet? Nam vt omnia inter se conueniant, non longius se extendet significatio quàm nos specie carnis Christi pasci. Quem admodum si in Baptismo figura aquæ oculos falleret, nobis certum non esset abluitionis nostræ pignus: imò fallaci illo spectaculo vacillandi nobis occasio daretur. Eueritur ergo sacramenti natura nisi in modo significandi terrenum signum rei celesti respondeat. Ac proinde perit nobis mysterij huius veritas nisi verus panis verum Christi corpus præsentet. Iterum repeto, Quum Cœna nihil aliud sit quàm conspicua eius promissionis testificatio quæ Iohannis texto habetur, nempe Christum esse panem vitæ qui è cælo descendit: panem visibilem intercedere oportet quo spiritualis ille figuretur: nisi nobis perire volumus omnem fructum quem in hac parte sustinendæ nostræ imbecillitati Deus indulget. Iam qua ratione colligeret Paulus, nos omnes panem vnum ac corpus vnum esse qui panem vnum simul participamus, si spectrum panis duntaxat, ac non potius naturalis veritas maneret?

15 Nec verò Satanæ præstigiis tam fœdè vnquam delusi fuissent, nisi quia iam fascinati erant illo errore, corpus Christi sub pane inclusum ore corporeo in ventrem transmitti. Tam brutæ imaginationis causa fuit, quòd consecratio tantundem apud eos valebat ac magica incantatio. Principium autem illud eos latebat, panem nõnisi hominibus ad quos dirigitur sermo, esse sacramentum: sicuti aqua Baptismi in se non mutatur, sed nobis esse incipit quod prius non erat simulatque annexa est promissio. Exemplò similis sacramenti hoc melius liquebit. Aqua è rupe profluens in deserto eiusdem rei testera & signum erat Patribus, quam nobis figurat vinum in Cœna. Docet enim Paulus, eundem porum spirituales eos bibisse. At qui iumentis populi & pecori communis erat aquatio. Vnde facile colligitur, in elementis terrenis, dum ad spiritualem usum adhibentur, non aliam fieri conuersionem quàm hominum respectu, quatenus illis promissionum sunt figilla. Ad hæc quum Dei consilium sit, vt iam sæpius inculco, nos commodis vehiculis fursum ad se tollere, illud impie sua peruicacia frustrantur qui ad Christum quidem nos vocant, sed sub pane inuisibiliter latetem. Neque enim fieri potest vt mens hominum, à locorum immensitate se expediens, ad Christum vsque supra cælos penetret. Quod illis negabat natura, magis noxio pharmaco corrigere tentarunt: vt manendo in terris, nulla cælesti Christi propinquitate egeamus. En necessitas quæ ipsos adegit ad transfigurationem Christi corpus. Bernardi quidem ætate, etsi durior inualuerat loquendi ratio, transubstantiatio tamen nondum agnita erat. Ac omnibus retro seculis similitudo illa in ore omnium volitabat, pani & vino rem spiritualem coniunctam esse in hoc mysterio. De vocibus acutè, vt sibi videntur, respondent, sed nihil afferendò cause præsentem consentaneum. Virga (inquit) Moysi in serpentem conuersa, quouis a seiscat nomen serpentis, pristinum tamen retinet, virgæque dicitur. Ita secundum eos æquè probabile est, quanuis in nouam substantiam transeat panis, *ut carnis visio*, sed tamen non ineptè vocari quod apparet oculis. Sed quid simile aut vicinum reperiunt inter illustre miraculum & fictitiam eorum illusionem cuius nullus in terra oculus testis est? Præstigiis luserant magi, vt Egyptiis persuasum esset, diuina virtute ad mutandas creaturas supra naturæ ordinem pollere. Prodit Moses, ac profligatis eorum fallaciis, insuperabilem Dei potentiam à sua parte stare ostendit: quia vna eius virga omnes reliquas absumit. Sed quia ocularis fuit illa conuersio, nihil ad præsentem causam, vt diximus: & exiguo pòst tempore visibiliter rediit virga ad suam formam. Adde quòd nescitur substantiæne fuerit illa extemp

Obi.
Resp.

2

Instantia u-
intra.

Transsubst. p. 2
pro: hinc sicut
reueratio, non
posse quadrare
refiguratio-
nem Cœna, nisi
manet exter-
monis signum
su. hinc.

Cõfirmatio, ex
verbi Christi
Iohan. 6. &
Apostoli.

1. Cor. 10. 17.

2. Errorè illum
transsubst. pro
monit consec-
ratio, quæ re-
luis incantatio
magica fuit.

Exod. 17. 6.
1. Cor. 10. 4.

At panis non
est sacramen-
tum sibi sed ho-
minibus ad
quos dirigitur.

Exo. 4. 3. & 7
10.

Obiectio de vir
gæ Moysi in ser
pentem conuer
sa exiuitur,
nec transubst.
passiua fuit.

Ibidem 12.

Vide Am-
bról. de iis
qui incian-
tur cap. 9. &

extemp

Auguf. lib. 5. de Trinit. cap. 10. *— ut aliquid simile habeat eum ex ordine figuratiua ca. 11. 1. Cor. 10. 16. 2. Cor. 11. 26. Act. 2. 43.*

extemporalis conuerfio. Spectanda etiam eft allufio ad virgas magorum: quas ideo colubros dicere noluit Propheta, ne videretur innuere conuerfionem quæ nulla erat: quia preftigiatores illi nihil aliud quam tenebras fpectantium oculis offuderant. Quid autem cum eo simile habent iftæ locutiones, Panis quem frangimus, Quoties ederitis panem hunc, Communicabant in fractione panis, & alia cuiusmodi: Incantatione quidem magorum oculos tantum fuiſſe deceptos certum eſt. Quòd ad Moſen, magis ambigua res eſt, per cuius manum Deo nihilo magis difficile fuit ex virga facere ſerpentem, & rurfus virgam ex ſerpente quàm induere Angelos carnis corporibus, & paulo poſt exuere. Si eadem vel affinis eſſet huius myſterij ratio, eſſet aliquis color eorum ſolutioni. Hoc igitur fixum maneat, non verè nec aptè promitti nobis in Cœna carnem Chriſti verè eſſe in cibum, niſi vera externi ſymboli ſubſtantia reſpòdeat. Atq; (vt error vnus ex alio naſcitur) locus Ieremiæ tam inuoluntè detortus eſt ad probandam tranſſubſtantiationem vt referre pigeat. Conqueritur Propheta lignum poſitum in pane ſuo: ſignificans hoſtium ſcruitia panem ſuum infectum eſſe amaritudine. Quemadmodum Dauid ſimili figura cibum ſuum fuiſſe felle corruptum, & potum aceto deplorat. Iſti allegoricè corpus Chriſti ligno crucis fuiſſe affixum volunt. At ita ſenſerunt nonnulli veterum. Quafi verò non magis ignoſcendum ſit eorum inſcitia, & ſepeliendum de decus, quàm addenda impudentia, vt cogantur cum genuino Prophete ſenſu hoſtiliter adhuc conſigere.

2. Obiectio.

Ierem. 11. 19. *Reſponſo. Pſal. 69. 22.*

Ioſeph. 1. 1. *1. 1.*

16 Alij qui vident non poſſe analogiam ſigni & rei ſignatæ conuelli quin myſterij veritas concidat, fatentur panem Cœnæ verè ſubſtantiam eſſe terreni & corruptibilis elementi, nec quicquam in ſe pati mutationis, ſed ſub ſe habere incluſam Chriſti corpus. Si ita ſenſum ſuum explicarent, dum panis in myſterio porrigitur, annexam eſſe exhibitionem corporis, quia inſeparabilis eſt à ſigno ſuo veritas: non valde pugnarem. Sed quia in pane corpus ipſum locantes, vbiquitatem illi aſſingunt naturæ ſuæ contrariam, addendo autem ſub pane, illi occultum latere volunt: tales aſtutias è ſuis latebris pauliſper extrahere necèſſe eſt. Neque enim adhuc ex profeſſo totam hæc cauſam abſoluere in animo eſt: ſed tantum vt diſputationis, quæ mox ſuo loco ſequetur, fundamēta iaciam. Volunt ergo Chriſti corpus inuiſibile eſſe & immenſum, vt ſub pane lateat: quia ſe cum eo communicare aliter non putant quàm ſi in panem deſcendat: modum verò deſcenſus, quoniam ad ſe ſurſum euahit, non comprehendunt. Obtendunt quofcunq; poſſunt colores: ſed vbï omnia dixerunt, ſatis apparet locali Chriſti præſentia inſiſtere. Vnde id? nempe quia non aliam carnis & ſanguinis participationem concipere ſuſtinent niſi quæ vellocci coniuñtione atque contactu, vel craſſa aliqua incluſione conſiſtens.

Huius erroris ſumma.

17 Ac quo errore ſemel temere ſuſceptum obſtinatè tueantur, non dubitant aliqui ex ipſis iactare, non alias vnquam diſpenſationes habuiſſe Chriſti carnem niſi quàm longè latèq; cælum & terra patèr. Quòd autem puer ex vtro natus ſit, quòd creuerit, quòd in cruce expanſus, quòd ſepulchro incluſus, id diſpenſatione quadam factum, vt naſcendi, moriendi, cæteriſque humanis officiis deſungeretur. quòd ſolita corporis ſpecie poſt reſurrectionem conſpectus fuerit, quòd in cælum aſſumptus, quòd poſtremò etiam poſt aſcenſionem Stephano & Paulo viſus: eadem id diſpenſatione factum, vt regem in cælo conſtitutum hominum aſpectui pateret. Quid hoc eſt niſi Marcionem ex inferis excitare? Nemo enim dubitet, corpus Chriſti phantaſma vel phantaſticum fuiſſe, ſi ea conditione fuit. Alij paulò argutius elabuntur, Corpus hoc quòd in ſacramento datur, glorioſum eſſe & immortale. itaque nihil eſſe abſurdi ſi pluribus in locis, ſi nullo loco, ſi nulla forma, ſub ſacramento continetur. Sed quæro, Quale dabat diſcipulis Chriſtus pridie quàm pateretur: an non verba ſonant, mortale illud quòd paulo poſt tradendum erat deſiſſe: iam antè, inquit, ſua in gloriam tribus diſcipulis in monte conſpicendam præbuerat. Verum id quidem, ſed ea claritate guſtum immortalitatis ad horam præbere illis voluit. Interea non reperient illic duplex corpus, ſed vnum illud, quòd Chriſtus geſtabat, non gloria ornatum. Quum vero corpus ſuum in prima Cœna diſtribueret, imminebat iam hora qua à Deo percuſſus & humiliatus, ſine decore vt leproſus iaceret: tantum abeſt vt tunc gloriam reſurrectionis proferre vellet. Et hic quanta Marcioni fenestra aperitur ſi Chriſti corpus vno in loco mortale & humile videbatur, in alio immortale & glorioſum tenebatur? Quanquam ſi valeat eorum opinio, idem quotidie accidit: quia ſateri coguntur corpus Chriſti in ſe viſibile inuiſibiliter latere ſub panis ſymbolo. Et tamen qui cuiusmodi porrenta euomunt, adeo eos non pudet ſui dedecoris, vt nos vltro atroc

tro atrocibus conuitiis impetant quia non subscribimus.

18 Age, si corpus & sanguinem Domini, pani ac vino affigere libet: alterum ab altero necessarîo diuelleretur. Nam vt panis seorsum à calice porrigitur, ita corpus pani vnitum, à sanguine in calicem incluso, diuisum esse oportebit. Quum enim corpus in pane, sanguinem in calice esse affirmant, panis autem & vinum locorum spatii inter se distent: nulla tergiuersatione elabi possint quin à sanguine corpus sit secerendum. Quod autem obtendere solent, per concomitantiam (vt fingunt) in corpore esse sanguinem, & in sanguine vicissim corpus, nimis sanè friuolum est: quum symbola, quibus includuntur, ita distincta sint. Cæterum si oculis animisque in cælum euehimur, vt Christum illic in regni sui gloria quæramus: quem admodum symbola nos ad eum integrum inuitant, ita sub panis simbolo pascemur eius corpore, sub vini simbolo distinctè eius sanguine potabimur: vt demum toto ipso perfruamur. Nam tamen si carnem suam à nobis sustulit, & corpore in cælum ascendit, ad dexteram ramen Patris sedet: hoc est, in potentia & maiestate & gloria Patris regnat. Hoc regnum nec vllis locorum spatii limitatum, nec vllis dimensionibus circumscriptum, quin Christus virtutem suam, vbicunque placuerit, in cælo & in terra exerat: quin se præsentem potentia & virtute exhibeat: quin suis semper adsit, vitam ipsi suam inspirans, in iis viuat, eos sustineat, confirmet, vegetet, conferuet in incolumes, non secus acti corpore adesset: quin denique suo ipsius corpore eos pascat, cuius communionem Spiritus sui virtute in eos transfundit. Secundum hanc rationem, corpus & sanguis Christi in sacramento nobis exhibetur.

19 Nos verò talem Christi præsentiam in cæna statuere oportet quæ nec panis elemèto ipsum affigat, nec in panem includat, nec vlllo modo circumscribat (quæ omnia derogare cælesti eius gloriæ palàm est) deinde quæ nec mensuram illi suam auferat, vel pluribus simul locis distrahatur, vel immensam illi magnitudinem affingat, quæ per cælum & terram diffundatur. hæc enim naturæ humanæ veritati non obscurè repugnant. Istas, inquam, duas exceptiones nunquam patiamur nobis eripi. Nequid cælesti Christi gloriæ derogetur: quod fit dum sub corruptibilia huius mundi elemèta reducitur, vel alligatur vllis terrenis creaturis. Nequid eius corpori affingatur humanæ naturæ minus consentaneum: quod fit dum vel infinitum esse dicitur, vel in pluribus simul locis ponitur. Cæterum his absurditatibus sublati, quicquid ad exprimendam veram substantialémque corporis ac sanguinis Domini communicationem, quæ sub sacris cænæ symbolis fidelibus exhibetur, facere potest, libenter recipio: atque ita vt non imaginatione duntaxat aut mentis intelligentia percipere, sed vt re ipsa frui in alimentum vitæ æternæ intelligantur. Cur tam odiosa mundo sit hæc sententia & tam iniquis multorum iudiciis præcipitur eius defensio, nihil causæ est, nisi quòd horribili fascino Satan dementauit eorù mentes. Certè quod docemus, Scripturis optimè per omnia conuenit: nihil continet vel absurdum, vel obscurum, vel ambiguum: à vera pietate & solida edificatione nõ abhorret: nihil denique in se habet quod offendat, nisi quòd seculis aliquot, quum in Ecclesia regnaret illa Sophistarum inscitia & barbaries, indignè oppressa fuit tam perspicua lux & exposita veritas. Quia tamen Satan per turbulentos spiritus hodie quoque molitur quibuscumque potest calumniis & probris fœdare, nec in vllam aliam rem maiori conatu incumbit: accuratius eam tueri & asserere operæpretium est.

20 Porrò antequam vltra progredimur, tractanda est ipsa Christi institutio: præsertim quia aduersariis hæc maximè plausibilis est obiectio, nos discedere à Christi verbis. Ergo vt falsa inuidia, qua nos grauant, leuemur, aptissimum exordium erit à verborum interpretatione. Narrant tres Euangelistæ, & Paulus, Christum accepisse panem, fregisse gratis actis, dedisse suis discipulis, ac dixisse, Accipite, comedite: hoc est corpus meum quod pro vobis traditur, vel frangitur. De calice ita Matthæus & Marcus, Hic calix est sanguis Noui testamenti, qui pro multis fundetur in remissionem peccatorum. Paulus verò & Lucas, Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Transsubstantiationis patroni per pronomen hoc speciem panis notari volunt: quia toto complexu orationis peragitur cõsecratio, & nulla est substantia quæ demonstrari queat. Atqui si eos tenet verborum religio, quia Christus quod in manum porrigebat discipulis, corpus suum esse testatus est, ab eorù sanè proprietate alienissimum est istud commentum, quod fuit panis, iam esse corpus. Quod in manus sumptum Apostolis præbet Christus, corpus suum assererat, sumpserat verò panem, quis ergo non intelligat, panem etiamnum ostendi:

*Absurda quæ
consubstantiationis errorem
conuincunt.*

*Exceptionis
dilutio.*

*Orthodoxa sententia
ingenue
& pia expostio,
& sequenti
scolione 19.*

*Quis sit in
Cæna vera presens
Christi.*

*Vera substantia
ualisque corpò
vis ac sanguinis
Domini communi-
catis.*

*Orthodoxa sententia
veritas
& firmitas.*

*A turbulentis
ingenis oppugnata.*

3. Ab eorù calumniis vindicatur.
1. Verborum interpretatione adhibita.
Matt. 16. 26.
Marc. 14. 22.
Luc. 22. 17. 19
1. Cor. 11. 24.

*Quam tueri
aduersus transsubstantiationem
glossata.*

ac proinde nihil absurdius quàm ad speciem transferre quod de pane prædicatur. Alij, dum particulam *EST* pro transsubstantiari positam interpretatur, ad glossam suffugiunt magis obæctam & violenter detortam. Ideoque non est cur se verborum reuerentia moueri obæctandant. Est enim hoc gentibus ac linguis omnibus inauditum, vt verbum *EST* in hunc sensum vsurpetur, nempe pro conuerti in aliud. Quantum ad eos spectat qui panem in Cœna relinquunt, & affirmât esse Christi corpus, multa illis est inter se varietas.

*De illis qui
co. in
1700.*

Qui modestius loquuntur, quanquam præcisè vrgent literam, Hoc est corpus meum, postea tamen deflectunt a rigore: ac tantundem valere dicunt atque corpus Christi esse cum pane, in pane, & sub pane. De re ipsa, quam affirmant, aliquid iam attigimus, & mox plura adhuc dicenda erunt. nunc tantum de verbis disputo, quibus se constringi dicunt ne admittant panem vocari corpus, quia signum sit corporis. Atqui si tropum omnem refugiant, cur a simplici Christi demonstratione transfiliunt ad suas loquutiones longè diuersas? multum enim differunt, panem esse corpus, & corpus esse cum pane. Sed quia videbant fieri non posse vt simplex hæc propositio stare, panem esse corpus: per illas loquendi formas, quasi per obliquos flexus, elabi tentarunt. Alij verò audaciores, asserere non dubitant, propriè loquendo, panem esse corpus: atque hoc modò verè se literales esse probant. Si obiicitur, panem igitur esse Christum & esse Deum: negabunt id quidem, quia verbis Christi expressum non est. Sed nihil proficiunt negando: quando omnes consentiunt totum Christum nobis offerri in Cœna. Intolerabilis autem blasphemia est, sine figura prædicari de elemèto caduco & corruptibili, quòd sit Christus. Quæro iam ex ipsis idè mne valeant dæ istæ propositiones, Christus est Filius Dei, & Panis est Christi corpus. Si diuersas esse concedant (quod ab inuitis extorquebitur) respondeant vnde differentia. Non aliam, arbitror, adducent, nisi quòd sacramentali modo panis vocatur corpus. Vnde sequitur, Christi verba non subijci communi regulæ, nec debere ad grammaticam exigi. Ex omnibus etiam morosis & præfractis literæ exactoribus quæro, vbi Lucas & Paulus calicem dicunt testamentum in sanguine, annon idem

*Hoc effigia
dumant, &
ad asserenda
blasphemia de
dumant.*

*Luc. 22. 20.
1. a. 37. 11. 25.
Non dicitur
igitur a Chri-
sti & vbi qui
ea interpretan-
tur iuxta ana-
logiam sicut
iuxta in Consti-
tutione et
sunt torquen-
te.*

expriment quod priore membro, vbi panem nominât corpus? Eadem certè religio fuit in vna parte mysterij, quæ in altera: & quia obscura est breuitas, sensum melius elucidat longior sermo. Quoties ergo ex verbo vno contendunt, panem esse corpus: ego ex pluribus verbis commodam interpretationem asseram esse testamentum in corpore. Quid enim? an quærendus erit interpres Paulo & Luca fidelior aut certior? Neque tamen huc tendo, vt quicquam delibem de ea quam confessus sum corporis Christi communicatio: stultam modò peruicaciam, quia tam hostiliter litigunt de verbis, refellere propositam est Panem, auctoribus Paulo & Luca, corpus Christi esse intelligo: quia fœdus est in corpore. Quod si impugnant, non mecum, sed cum Spiritu Dei certamen illis est. Vt- cunque verborum Christi reuerentia tangi se quiritentur quominus figuratè intelligere ausint quæ sunt apertè dicta: non est tamen hic satis iustus prætextus cur omnes quas contra obiicimus rationes ita respuant. Interea quale sit istud, In Christi corpore & sanguine testamentum, vt iam admonui, tenere conuenit: quia non aliter prodesset nobis fœdus sacrificio mortis sancitum, nisi accederet arcana illa communicatio qua in vnum cum Christo coalescimus.

*Nomen res-
gnificatæ cur
symbolis fieri
monstrabitur
a: tribuuntur
suntur ex
Scripturæ lo-
cis.*

Exod. 17. 6.

Exod. 3. 2.

Psal. 84. 8. &

12. 3.

Matt. 3. 16.

21 Restat igitur vt propter affinitatem quam habent cum suis symbolis res signatæ, nomen ipsum rei fateamur attributum fuisse symbolo: figuratè id quidem, sed non sine aptissima analogia. Allegorias & parabolas omitto, nequis subterfugia me quærere, & extra præsentem causam egredi causetur. Dico metonymicum esse huc sermonem, qui vtitur est passim in Scriptura, vbi de mysterijs agitur. Neque enim aliter accipere possis quod dicitur, Circumcisionem esse fœdus, agnum esse transitum, sacrificia Legis esse expiationes: denique petram, ex qua in deserto aqua proflebat, fuisse Christum, nisi translaticidè dictum accipias. Nec modò à superiore ad inferius nomen transfertur. sed contrà, etiam rei signatæ tribuitur nomen signi visibilis: vt quum dicitur Deus apparuisse Moysi in rubo: arca fœderis vocatur Deus, & Dei facies: & columba, Spiritus sanctus. Nam etiã essentia symbolum à re signata differt, quòd hæc spiritalis est & cælestis, illud corporeum & visibile: quia tamen rem cui representandæ consecratum est, non figurat tantum ceu nuda & inanis tessera: sed verè etiam exhibet: cur non eius appellatio in ipsum iure competat? Quòd si humanitus excogitata symbola, quæ imagines sunt rerum absentium potius quam notæ præsentium, quas etiam ipsas fallaciter sapissimè adumbrant

brant, earum tamen titulis interdum ornantur : quæ à Deo sunt instituta, multo maiori ratione rerum nomina mutuuntur quarum & certam minimè que fallacem significationem semper gerunt, & adiunctam habent secum veritatem. Tanta igitur est similitudo & vicinitas alterius ad alterum, vt proclivis vltro citroque sit deductio. Desinant itaque aduersarij infulsas facietas in nos congerere, Tropistas vocando : quando ex communi Scripturæ vsu sacramentalem loquendi modum exponimus. Nam cum in multis sacramenta simul conueniunt, tum in quo metonymia quædã est ipsi omnibus inter se communitas. Vt ergo lapidem, è quo Israelitis spiritualis potus scaturiebat, Christum fuisse Apostolis docet, quòd visibile symbolum foret sub quo spiritalis ille potus verè quidem, sed non ad oculum percipiebatur: ita corpus Christi panis hodie nuncupatur, quando symbolum est quo veram corporis sui manducationem offert nobis Dominus. Neque aliter vel sensit vel loquutus est Augustinus: ne quis hoc aspernetur tãquam nouum commentum. Si sacramenta (inquit) quandam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt, non haberent, vtique sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerunq; etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quandam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est: sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est: ita sacramentum fidei, fides est. Multi sunt apud eum similes loci, quos superuacuum foret congerere, quum vnus ille sufficiat: nisi quòd monendi sunt lectores idem à sancto viro tradi in Epistola ad Euodium. Friuola autem tergiuersatio est, vbi docet Augustinus frequentem ac tritam esse metonymiam in mysteriis, non fieri mentionem Cœnæ. quia hoc recepto, ratiocinari à genere ad speciem non liceret, nec valeret argumentum, Omne animal motu præditum est. ergo bos & equus motu præditus est. Quamquam longior disceptatio alibi eiusdem sancti verbis dirimitur, vbi dicit Christum non dubitasse vocare corpus suum quum signum daret corporis sui: contra Adimantum Manichæum cap. 12. Et alibi in Psal. 3, Miranda (inquit) Christi patientia, quòd Iudam adhibuit ad conuiuium, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendauit & tradidit.

1. Cor. 10. 4.

Item ex Augustino. Epist. 23. ad Bonif.

Exceptio, Augustinum non loqui de Cœnâ. Responsio.

Confirmata ipsius Augustini disceptatione.

22 Siquis tamen morosus, ad alia omnia cæcutiens, huic tantum verbo insistat, **HOC EST**, quasi mysterium hoc ab omnibus aliis separet, facilis solutio est. Verbi substantiuum tantam esse emphasim dicunt, vt nullũ schema admittat. Quod si illis concedimus, nempe in verbis Pauli substantiuum verbum legitur, vbi panem vocat *κωνωμιον* corporis Christi. Aliud autem est communicatio quàm corpus ipsum. Imò fere vbi de sacramentis agitur, idem verbum occurrit. Hoc erit vobis fœdus mecum. Agnus hic erit vobis Pesah. Ne plura, quum dicit Paulus petram fuisse Christum, cur illis minus emphaticum est eo loco substantiuum verbum quàm in Christi sermone? Respondeant etiam, vbi dicit Iohannes, Nondum erat Spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus: quid valeat substantiuum verbum. Nam si regulæ suæ affixi manet, abolebitur æterna Spiritus essentia, quasi initium acceperit à Christi ascensione. Respondeant demum quid significet il lud Pauli, Baptisma esse lauacrum regenerationis & renouationis: quem constat multis esse inutilem. Sed nihil ad eos refellendos validius est quàm illud Pauli, Ecclesiam esse Christum. Nam similitudine corporis humani adducta subnectit, Sic est Christus, vbi non intelligit vnigenitum Dei Filium in se, sed in membris. His iam me adeptum esse arbitror, vt sanis & integris hominibus sceteant hostium nostrorum calumnia; dum spargunt, fidem nos abrogare Christi verbis: quæ nos non minus obedienter amplectimur quàm ipsi, & maiori religione expendimus. Imò supina eorum securitas indicio est non magnopere eos curare quid voluerit Christus, modò clypeum illis suppeditet ad tuendam obstinationem: sicuti nostra disquisitio testis esse debet quanti sit nobis Christi auctoritas. Odiosè iactant, humanum sensum nobis obstare quominus credamus quod Christus sacro suo ore protulit: sed quàm improbè hanc ignominiam nobis inurant, magna ex parte iam planum feci, & clarius deinde liquefcet. Nihil ergo nos impedit quominus loquenti Christo credamus, & simulac hoc vel illud annuerit, acquiescamus. Tantum hoc agitur, an nefas sit de genuino sensu sciscitari.

Obiectio, ex vocabulis Hoc est, confirmata. Resp. 1. 1. Cor. 10. 16.

Gen. 17. 13. Exod. 12. 43. 1. Cor. 10. 4. Iohan. 7. 39.

2. 3. Tit. 3. 5.

1. Cor. 12. 12.

Obiect. 2. nos philosophicè nò theologice agere. Responsio.

23 Vetant boni isti magistri, vt literati appareant, vel tantillum à litera discedere. Ego contrà, vbi Scriptura Deum nominat virum bellicosum : quia sine translatione nimis asperam locutionem fore video, non dubito sumptam esse ab hominibus comparationem. Et sanè nò alio prætextu molesti olim fuerunt orthodoxis Patribus Anthropo-

Obiectio 3. A verbis Christi ne tantillum quidem esse discedendum.

*Resp. deducit
ad iustitiam.*

morphitæ, nisi quod vocibus illis mordicus arreptis, Oculi Dei vident, Ascendit ad eius aures, Manus eius extenta, Terra scabellum pedum eius : clamitabant eripi Deo corpus suum quod ei Scriptura assignat. Hac lege recepta, immanis barbaries totâ fidei lucem obruet. Quæ enim absurditarum monstra fanaticis hominibus elicere non licebit, si illis permittitur singulos apices stabiliendis suis placitis obiicere: Quod obiiciunt, non esse verisimile, quum Christus Apostolis singulare pararet in rebus aduersis solatium, ænigmaticè loquutum esse vel obscurè, pro nobis facit. Nisi enim Apostolis venisset in mentem panem vocari figuratè corpus, quia symbolum esset corporis, turbati haud dubiè fuissent re tam prodigiosa. Eodem ferè momento narrat Iohannes in minimis quibusque difficultatibus perplexos hæsisse. Qui secum disceptat quomodo iturus sit Christus ad Patrem, & quæstionem mouent quomodo abiturus sit è mundo: qui de Patre cęlesti nihil eorum quæ dicuntur intelligunt, donec eum viderint : quomodo tam faciles fuissent ad credendum quod repudiat omnis ratio, Christum discumbere in mensa sub conspectu suo, & inuisibilem includi sub pane: Quod ergo panem sine dubitatione edendo, consensum suum testantur, hinc apparet eodem quo nos sensu accepisse Christi verba. quia illis occurrit quod in mysteriis non debet videri insolens, nomen rei signatæ signo transcribi. Certa igitur & dilucida fuit discipulis consolatio, vt nobis est, nullo ænigmatate implicita. nec aliud causæ est cur à nostra interpretatione quidam resiliant, nisi quod eos excæcauit diaboli incantatio, nempe vt ænigmatum tenebras sibi fingant vbi obuia est concinnæ figuræ interpretatio. Præterea si in verbis præcisè insititur, perperam aliud seorsum de pane prædicaret Christus quàm de calice. Panem vocat corpus, vinum vocat sanguinem: aut confusa erit battologia, aut erit partitio quæ corpus à sanguine diuidat. Imò tam verè dicitur de calice, Hoc est corpus meum, quàm de pane ipso: & prædicari vicissim poterit, panem esse sanguinem. Si respondeant, spectandum esse in quem finem vel vsum instituta sint symbola : fateor id quidè. sed interea minimè se expedit quin eorum error absurdum hoc secum trahat, Panem esse sanguinè, & vinum corpus. Iam quid hoc sibi velit, nescio, quum res diuersas esse concedant panem & corpus, asserere tamen alterum de altero propriè & sine figura prædicari : ac si quis diceret vestem quidem diuersam esse ab homine, & tamen propriè vocari hominem. Interea quasi in pertinacia & conuictis victoria illis sita esset, Christum accusari mendacij dicunt, si quæritur verborum interpretatio. Iam lectoribus iudicare promptum erit quàm iniustam nobis iniuriam faciant isti syllabarum aucupes, dum simplices imbuunt hac opinionè, fidem nos detrahere Christi verbis, quæ furiosè ab illis peruerti ac confundi, à nobis autem fideliter ac dextrè explicari demonstrauiamus.

*Huius interpretationis per
spicua assertio
ex ipsi verbis
institutionis
collecta.*

*Obiect. 5. Non
ita humanæ ra
tionis esse addi
ctus vt Deum
supponit de
vngentis.
Resp. 1.*

24 Sed non potest huius mendacij infamia penitus abstergi nisi diluto altero crimine. nos enim rationi humanæ ita addictos esse iactant, vt nihilo plus tribuamus Dei potentia quam naturæ ordo patitur, & dicitur communis sensus. A tam improbis calumniis prouocò ad ipsam doctrinam quam tradidi : quæ satis dilucidè ostendit, me hoc mysterium minimè rationis humanæ modo metiri, vel naturæ legibus subiicere. Obsecro, an ex phÿsicis didicimus, Christum perinde animas nostras è cælo pascere carne sua atque corpora pane & vino aluntur? vnde hæc carni virtus vt animas viuificet? Naturaliter non fieri omnes dicent. Humanæ rationi nihilo magis placebit penetrare ad nos Christi carnem, vt nobis sit alimentum. Denique quisquis doctrinam nostram gustauerit, rapietur in admirationem arcanæ Dei potentia. Isti autem boni eius zelotæ miraculum sibi fabricant, quo sublato euanescit Deus ipse cum sua potentia. Lectores iterum admonitos cupio vt quid ferat nostra doctrina diligenter æstiment, pendeatne à sensu communi, an verò fidei alis, superato mundo, transcendat in cælos. Dicimus Christum tam externo symbolo quàm Spiritu suo ad nos descendere, vt verè substantia carnis suæ & sanguinis sui animas nostras viuificet. In his paucis verbis qui non sentit multa subesse miracula, plusquam stupidus est : quando nihil magis præter naturam, quàm vt vitam spiritualem & cælestem animæ mutantur à carne quæ originem suam è terra accepit, & quæ morti fuit subiecta. nihil magis incredibile quàm res toto cæli & terræ spatio distitas ac remotas, in tanta locorum distantia non solum coniungi, sed vniri, vt alimentum percipiant animæ ex carne Christi. Desinant ergo præposteri homines inuidiam putida calumnia nobis facere, ac si de immensa Dei potentia malignè aliquid restringeremus. Ipsi enim vel nimis stultè errât, vel improbè mentiuntur. Non enim hic quæritur quid Deus

Heb. 4. 15.

De omnipoten

potuer

potuerit, sed quid voluerit. Affirmamus autem id factum esse quod illi placitum erat. Placuit autem Christum fratribus per omnia similem fieri, excepto peccato. Qualis est nostra caro? nonne quæ certa sua dimensione constat, quæ loco continetur, quæ tangitur, quæ videtur? Et cur (inquunt) non faciat Deus ut caro eadem plura diuersaque loca occupet, ut nullo loco contineatur, ut modo & specie careat? Insane, quid à Dei potentia postulas ut carnem faciat simul esse & non esse carnem? Perinde ac si istes ut lucem faciat simul esse lucem & tenebras. At lucem vult esse lucem: tenebras: carnem, carnem. Conuerter quidem quum volet tenebras in lucem, & lucem in tenebras: sed quum exigit ut lux & tenebræ non differant, quid aliud quam ordinem sapientiæ Dei perueritis? Carnem igitur carnem esse oportet: spiritum, spiritum: vnum quodque qua à Deo lege & conditione creatum est. Ea verò est carnis conditio ut vno certoque loco, ut lua di mentione, ut sua forma constet. Ea conditione carnem induit Christus, cui, teste Augustino, incorruptionem quidem & gloriam dedit, naturam & veritatem non abstulit.

25 Excipiunt, se verbum habere quo palam facta est Dei voluntas: nempe si illis conceditur, donum interpretationis ex Ecclesia profligare quod lucè verbo afferat. Fateor illos habere verbum: sed quale olim Anthropomorpha, quum Deum corporeum facerent: quale Marcion & Manichei, quum fingerent Christi corpus vel caeleste, vel phantasticum. Citabant enim testimonio, Primus Adam è terra terrestris, secundus Adam è caelo caelestis. Item, Christus seipsum exinaniuit forma serui accepta, & similitudine repperit ut homo. Verum crassi comestores nullam Dei potentiam esse existimant, nisi monstro in cerebris suis fabricato euertatur totus ordo naturæ. quod potius est Deum circumscribere, vbi figmentis nostris appetimus experiri quid possit. Ex quo enim verbo sumpserunt, corpus Christi in caelo visibile esse, latere autem inuisibile in terra sub innumeris panis frustulis? Dicent necessitatem hoc flagitare, ut Christi corpus detur in Cæna. Nempe quia carnalem esum ex Christi verbis elicere libuit, suo ipsorum præiudicio abrepti, necesse habuerunt argutiam hanc excudere, cui reclarat tota Scriptura. Quicquam verò à nobis imminui de potentia Dei, vsque è falsum est ut nostra doctrina apprime magnificè sit eius elogium. Sed quia semper nos insimulant, fraudari Deum suo honore, dum respuimus quod secundum communem sensum difficile est creditu, licet ore Christi promissum fuerit: iterum respondeo quod nuper, nos in fidei mysteriis sensum cõmunem non consulere, sed placida docilitate & spiritu mansuetudinis, quem commendat Iacobus, suscipere profectam è caelo doctrinam. Sed in quo ipsi perniciosè errant, nos vtilem moderationem sequi non diffiteor. Illi auditis Christi verbis, Hoc est corpus meum, miraculum ab eius mente remotissimum imaginatur. Vbi autem ex hoc commento emergunt scædæ absurditates, quia iam præcipiti festinatione laqueos induerunt, demergunt se in abyssum omnipotentia Dei: ut hoc modo veritatis lucem extinguant. Hinc fastuosa illa morositas, Nolumus scire quomodo sub pane lateat Christus, hac ipsius voce contenti, Hoc est corpus meum. Nos verò, ut in tota Scriptura, sanam huius loci intelligentiam non minore obedientia quam cura consequi studemus: neque præpostero feruore temere arripimus & sine delectu quod primum se mentibus nostris ingerit: sed sedula meditatione adhibita, sensum amplectimur quem Spiritus Dei suggerit. quo freti, despiciamus ex alto quicquid terrenæ sapientiæ contra opponitur. Imò captiuas tenemus mentes nostras, ne verbulo duntaxat obstrepere, ac humiliamus, ne insurgere audeant. Hinc nata est expositio verborum Christi, quam ex perpetuo Scripturæ vsu sacramentis communem esse, omnes in ea mediocriter versari norunt. Nec verò nefas esse nobis ducimus, sanctæ Virginis exemplo, in re ardua sciscitari quomodo fieri possit.

26 Sed quia nihil ad confirmandam piorum fidem magis valebit, quam vbi didicerint, quam possimus doctrinam ex puro Dei verbo sumptam esse, eiusque authoritati inniti: hoc quoque qua potero breuitate planum faciam. Corpus Christi, ex quo resurrexit, non Aristoteles, sed Spiritus sanctus tradit finitum esse, ac caelo comprehendit vsque ad vltimū diem. Nec me later, locos, qui in hanc rem citantur, securè ab ipsis eludi. Quoties dicit Christus se abiturum relicto mundo, excipiunt, discessum illum nihil aliud esse quam mutationem mortalis status. Atqui hoc modo non substitueret Christus Spiritum sanctum, suppledo, ut loquuntur, absentia suæ defectui: quando in illius locum non succedit, nec rursus descendit Christus ipse ex caelesti gloria, ut conditionem mortalitatis

*tia Dei non est
quæstio in h. i.
disputatione,
sed de voluntate.
infantia.*

*Solutio. Augustinus
suis testimoniis
non confirmata.*

Epi. ad Dardanum.

*Obiectio 6. Se
nit exp. bis
Christi verbis.
Resp. 1.*

*1. Cor. 15. 47.
Resp. 2.*

*Exceptionis
ditissio.*

*Obiect. 7. nos
Christi dicta
reij. veve.
Resp. 1.*

Iacob. 1. 21.

*Obiect. 8. Mi-
raculum subef-
si in hoc Sa-
cramento, Dei
omnipotentia
imitans, unde
falsosse voces.
Resp. 1.*

2.

Luc. 1. 34.

*4. Aliis ratio-
nibus è verbo
Dei desumptis
Orthodoxæ sen-
tentia confirmatio.
Prima, à consi-
deratione ver-
tute corporis
Christi, ab ar-
nostianis can-
nillis vindic-
ta.*

vitz susciperet. Certè aduentus Spiritus & ascensus Christi antitheta sunt: idèoque fieri non potest vt eodem modo secundum carnem nobiscum habitet Christus, quo Spiritum suum mittit. Adde quod disertè exprimit, se cum discipulis nõ semper fore in mun-

*Secundò, à di-
cõno Christo, se
non suscipere
ve in mundo,
Augustini ex-
positione con-
firmatur.*

Mat. 26. 43.

Tract. in Io-
han. 50.

Mat. 28. 10.

Hoc etiam dictum pulchrè sibi diluere videntur: quasi neger Christus se pauperem & miserum semper fore, vel necessitatibus caducæ vitæ obnoxium. At qui circumstantia loci palam reclamationat: quando non agitur de egestate & inopia, vel misero terrenæ vitæ statu, sed de cultu & honore. Vnctio discipulis nõ placebat, quòd putarèt superuacuum & inutilem esse sumptum, & luxuriæ affinem: idèoque in pauperes impensum maluis- sent pretium illud, quod malè profusum fuisse putabant. Respondet Christus se non semper fore præsentem vt tali honore colatur. Nec aliter exposuit Augustinus, cuius hæc minimè ambigua sunt verba, **Quum** diceret Christus, Me non semper habebitis vobiscum, loquebatur de præsentia corporis. Nam secundum maiestatem suam, secundum prouidentiam, secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam, impletur quod ab eo dictum est, Ecce, ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. secundum carnem verò quam verbum assumpsit, secundum id quòd de Virgine natus est, secundum id quòd à Iudæis comprehensus est, quòd ligno confixus, quòd de cruce depositus, quòd linteis inuolutus, quòd in sepulchro conditus, quòd in resurrectione manifestatus: Non semper habebitis me vobiscum. **Quare?** Quoniam conuersus est secundum corporis præsentiam quadraginta diebus cum discipulis suis, & deducens eis videndo non sequendo ascendit. Non est hic: ibi enim sedet ad dexteram Patris. Et tamen hic est: quia non recessit præsentia maiestatis. Aliter secundum præsentiam maiestatis, semper habemus Christum. secundum præsentiam carnis rectè dictum est, Me autem non semper habebitis. Habuit enim Ecclesia secundum præsentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt. Vbi (vt hoc quoq; breuiter annotem) tribus modis eum nobis præsentem facit, maiestate, prouidentia, ineffabili gratia, sub qua mirificam istam corporis & sanguinis eius communionem comprehendò: modò Spiritus sancti virtute fieri intel- ligamus, non fictitia illa corporis ipsius sub elemento inclusione. Siquidè carnem se habere & ossa Dominus noster testatus est quæ palpári & videri possent. Et Abire ac Ascendere, non speciem ascendentis abeuntisque dare significant, sed verè id facere quod verba sonant. Ergone, dicit quispiam, certam celi regionem Christo assignabimus? Ego autem cum Augustino respondeo, curiosissimam esse hanc & superuacaneam quæstionem, modò tamen in cælo esse credamus.

*Sententia Au-
gustini vobis
explicatio.*

Lib. de fide
& sym. ca. 6.

*Tertio, ab as-
censione Chris-
ti consideratio-
ne, addita scilicet
phrasia
bign. 2. v. 11
refutatione.
Act. 1. 9.
Mar. 16. 19.
Luc. 24. 51.*

Philip. 3. 20.

*Effugium de
uisibili & in-
uisibili præsen-
tia resoluunt.*

27 Quid verò, toties repetitum ascensus nomen, annon migrationem ab vno loco in alterum significat? Negant: quia per altitudinem secundum eos tantum notatur imperii maiestas. Sed quid ipse ascendendi modus? annon spectantibus discipulis in sublime euehitur? annon clarè narrant Euangelistæ receptum fuisse in cælos? Excipiunt acuti isti Sophistæ, nube interposita subductum fuisse è conspectu: vt discerent fideles non fore postea in mundo visibilem. Quasi verò non debuerit potius momento euanescere, vt fidem faceret præsentia inuisibilis: vel nubes eum colligere non debuerit antequam pedem moueret. Dum verò sublimis fertur in aerem, & subiecta nube se amplius in terra quærendum non esse docet, tutò colligimus domicilium nunc ei in cælis esse: sicut etiam asserit Paulus, & inde à nobis expectari iubet. Hac ratione admonent Angeli discipulos, frustra eos in cælum suspicere: quia Iesus qui assumptus est in cælum, sic veniet quemadmodum eum viderant ascendere. Hic quoque faceta, vt sibi videntur, tergiuer- satione effugiunt sanæ doctrinæ aduersarij, venturum tunc visibilem, qui nunquam è terra discessit quin apud suos inuisibilis maneat. Quasi verò Angeli duplicem illic præsentiam insinuent, ac non simpliciter discipulos faciant oculatos ascensus, nequa superfit dubitatio: perinde ac si dicerent, Vobis videntibus in cælum receptus, cæleste sibi imperium asseruit: superest vt patienter expectetis dum rursus adueniat mundi iudex: quia nunc cælum ingressus non est, vt illud solus occupet, sed vt secum vos & omnes pios colligat.

*5. Authoritas
Patris adu-
santior error-
ibus de Chr. Fi-
presentia non
se iustitiam.
AA Bonif. e-
pist. 23.*

28 Quoniam verò patronos adulterini dogmatis veterum suffragiis nihil pudet illud ornare, ac præsertim Augustini: quàm peruersè id conentur, paucis expediam. Nam quum à doctis & piis viris collecta fuerint eorum testimonia, nolo rem actam agere, ex eorù lucubrationibus petat qui volet. Ne ex Augustino quidem cõgeram quæcumque ad rem facerent: sed contentus ero paucis ostendere, sine controuersia totum esse

Nā aper-
ta sunt
que dicit
esse

lib. de Ci
uit. Dei
16. cap. 27
in Pf. 26.
& 46. tra
ctat. 13.
107. in Io
hannem,
& alibi.

esse nostrum. Quod aduersarij, vt cum nobis extorqueant, prætexunt, passim in eius li-
bris occurrere, carnem & sanguinem Christi dispensari in Cœna, nempe victimam sem-
mel in cruce oblatam: friuolum est: quum simul vocet vel eucharistiam, vel sacramen-
tum corporis. Cæterum quo sensu voces Carnis & sanguinis vturpet non est quod logo
circuiri queramus: quando seipsum explicat, dicens sacramenta ex similitudine ierum
quas signant nomina accipere: ideôque secundum quendam modum sacramentum
corporis esse corpus. Cui concinit alter locus satis vulgaris, Non dubitauit Dominus di-
cere, Hoc est corpus meum, quum signum daret. Iterum obiectant, diserte scribere Au-
gustinum, corpus Christi cadere in terram, & in os ingredi: nepe eodem sensu quo con-
sumi affirmat: quia vtrunque simul coniungit. Nec obstat quod dicit, peracto mysterio
panem consumi: quia paulo antè dixerat: quia hominibus hæc nota sunt, quando per ho-
mines fiunt, honorem tanquam religiosa possunt habere: tanquam mira, non possunt.
Nec alio spectat quoddam aduersarij nimis inconsideratè ad se trahant, Christum se quo-
dammodo portasse manibus suis, quum panem mysticum discipulis porrigeret. Nam
adverbio similitudinis interposito satis declarat, non verè nec realiter fuisse sub pane
inclusum. Nec mirum: quando alibi apertè contendit, corpora, si illis tollantur spacia lo-
corum, nusquam fore, & quia nusquam erunt, penitus non fore. Iemma est cauillatio, il-
lic non agi de Cœna, in qua Deus specialem virtutem exerit: quia de Christi carne mo-
ta erat questio, & sanctus vir ex professo respondens, Immortalitatem, inquit, carni sue
dedit Christus, naturam non abstulit. Secundum hæc formam non putandum est vbi-
que diffusus. cauendum enim ne ita diuinitatem astruamus hominis, vt veritatem cor-
poris auferamus. Non est autem consequens vt quod in Deo est sit vbiq; vt Deus.
Subiicitur mox ratio, Vna enim persona Deus & homo est, & vtrunque vnus Christus:
vbiq; per id quod est Deus, in celo per id quod est homo. Cuius fœcordiæ fuisset non
excipere Cœna mysterium, rem adeo seriam & grauem, siquid doctrinæ quam tracta-
bat illic fuisset aduersum? Et tamen si quis attentè quod paulo post sequitur legat, repe-
riet sub illa generali doctrina Cœnam quoque comprehendit, Christum vnigenitum
Dei Filium, eundemque Filium hominis, vbiq; totum presentem esse, tanquam Deum:
in templo Dei (hoc est in Ecclesia) esse tanquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo
caeli, propter veri corporis modum. Videmus vt ad Christum cum Ecclesia vniendum,
corpus eius è celo nõ eliciat. quod certe facturus erat, si corpus Christi verè cibus nobis
nõ esset nisi sub pane inclusum. Alibi definitias quomodo fideles Christum nunc possi-
deant, Habes, inquit, per signum crucis, per Baptismatis sacramentum, per altaris cibum
& potum. Quam rectè superstitiosum ritum inter symbola præsentia Christi numeret,
non disputo: sed qui præsentiam carnis comparat crucis signo, satis ostendit se Christum
bicorporem non fingere, vt occultus sub pane lateat qui in celo visibilis fedet. Quod si
explicatione indiget, continuo post illic adiungitur, Secundum præsentiam maiestatis
nos semper habebitis. Excipiunt simul etiam hoc addi, Secundum ineffabilem & inuisibi-
lem gratiam impletur quod ab eo dictum est, Ego vobiscum sum vsque ad consumma-
tionem seculi. Sed nihil in eorum commodum: quia hoc tandem ad maiestatem restrin-
gitur, quæ semper opponitur corpori, ac nominatim caro à gratia virtutè que discerni-
tur. Sicut alibi eadem antithesis apud eum legitur, quod reliquerit Christus discipulos
præsentia corporali, vt futurus sit cum illis præsentia spiritali: vbi clarum est, carnis es-
sentiam distingui à Spiritu virtute, quæ nos Christo coniungit, locorum alioqui distan-
tia procul distitos. Eodem loquendi genere sæpius vtitur, vt quum dicit, Venturus est
ad viuos & mortuos præsentia itidem corporali, secundum fidei regulam sanamque
doctrinam. nam præsentia spiritali ad eos vtrique erat venturus, & cum tota Ecclesia
futurus in mundo vsque ad consummationem seculi. Ergo ad credentes dirigitur hic
sermo, quos seruare iam coeperat præsentia corporali, & quos relicturus erat absentia
corporali, vt eos cum Patre seruare præsentia spiritali. Corporale accipere pro visibi-
li, nugatorium est: quando & corpus opponit diuinæ potentia: & addens, Cum Patre
seruare, clarè exprimit gratiam suam è celo per Spiritum ad nos diffundere.

29 Et quoniam tantum fiducia pouunt in hac latebra præsentie inuisibilis, agedum
videamus quam bene in ea se occultent. Primò syllabam non proferent ex Scripturis,
qua probent inuisibilem esse Christum: sed pro confesso sumunt quod nemo sanus illis
dabit

Augustinus u-
lis excommuni-
catis est ad-
uersarij.
Contra Ad-
manum Ma-
nich. lib. 12.

Lib. 3. de Tri-
nit. cap. 10.

In Pfal. 33.

Epist. ad Dar-
danum.

Præclarus Au-
gustinus locum
plurimum in-
genis satis in-
superioribus

Tract. 50. in
Iohannem.

Augustinus
seipsum expli-
cat.

Matt. 26. 11.

Matt. 28. 20.

Personæ e-
ssentiam inten-
tius, aduersario-
rum errorem
de carnis Chris-
ti præsentia e-
uertens.

6. Præsentia
inuisibilis ab
aliis sensibus
responso

1.

dabit, non posse aliter Christi corpus in Cœna dari nisi opertum panis larua. Atque hoc ipsum est de quo nobiscum litigant: tantum abest vt principij locum obrineat. Ac dum ita garrunt, coguntur duplex facere Christi corpus: quia in se visibile est in cœlo secundum eos, in cœna autem speciali dispensationis modo inuisibile. Quam verò bellè hoc conueniat, tum ex aliis Scripturæ locis tum Petri testimonio facile iudicium est. Dicit Petrus oportere Christum in cœlo capi vel comprehendi, donec iterum adueniat. Docent isti vbi que locorum esse sed absque forma. Excipiunt, iniquum esse naturam glorioſi corporis subicere communis naturæ legibus. Atqui Serueticum illud delirium (quod piis omnibus merito detestabile est) absorptum fuisse corpus à diuinitate, secum trahit hæc responsio. Non dico eos ita sentire, verum si inter dotes glorificati corporis numeratur, inuisibile modo omnia implere: corpoream substantiam aboleri palam est, nec discrimen vllum relinqui deitatis & humanæ naturæ. Deinde si ita multiforme & varium est Christi corpus, vt vno in loco appareat, in altero sit inuisibile: vbi ipsa corporis natura, quod suis dimensionibus constat? & vbi vnitas? Longè rectius Tertullianus, qui verum & naturale Christi corpus fuisse contendit: quia eius in mysterio cœnæ figura nobis proponitur in pignus ac certitudinem vitæ spiritualis. Et certè de corpore glorioso dicebat Christus, Videte & palpate, quia Spiritus carnem & ossa non habet. Ecce ipsius Christi ore carnis veritas probatur, quia palpari potest ac videri. aufer ista, iam caro esse desinet. Semper ad latibulum confugiunt suæ dispensationis quam sibi fabricarunt. Nostrum verò est, quod absolutè pronuntiat Christus ita amplecti, vt sine exceptione apud nos valeat quod vult asserere. Se non spectrum esse probat: quia sit in carne sua visibilis. Tollatur quod tanquam proprium corporis sui naturæ vèdicat: nonne excudenda erit noua corporis definitio? Iam quocunq; se circumagat, in loco illo Pauli ficticia eorum dispensatio locum non habet, vbi dicit, Nos expectare è cœlo salutatorem, qui corpus nostrum humile cõfigurabit corpori suo glorioso. Neque enim speranda nobis est conformitas in illis, quas Christo affingunt, qualitatibus: vt cuique inuisibile sit ac immensum corpus. Nec verò reperietur quisquam tam bardus cui tantam absurditatem persuadeant. Ne igitur corpori Christi glorioso hanc adscribant dotera, multis in locis simul esse, nullòq; spatio contineri. Denique vel apertè negent carnis resurrectionem, vel concedant Christum vestitum cœlesti gloria, non exuisse carnem, qui nos in carne nostra, illius eiusdem gloriæ facturus est confortes ac socios, quando nobis futura est communis cum eo resurrectio. Quid enim clarius tradit tota Scriptura, quàm Christum, vt veram nostram carnem induit quum è Virgine natus est, in vera carne nostra passus est, quum pro nobis sitisset: ita eandem veram carnem & resurgendo recepisse, & in cælum sustulisse? Hæc enim nobis nostræ resurrectionis & in cælum ascensionis spes est, quòd Christus resurrexit, & ascendit: atque (vt ait Tertullianus) arrham nostræ resurrectionis secum in cælos tulit. Porrò quàm infirma & fragilis foret spes illa, nisi hæc ipsa nostra caro in Christo verè suscitata, & in regnum cælorum ingressa esset? Atqui hæc est propria corporis veritas, vt spatio contineatur, vt suis dimensionibus constet, vt suam faciem habeat. Faceſat igitur stultum illud commetum quod tam mentes hominum quàm Christum pani affigit. Quorsum enim occulta sub pane præsentia, nisi vt qui Christum sibi habere coniunctum cupiunt, in simbolo illo subsistant? Atqui Dominus ipse non oculos tantum, sed omnes sensus nostros è terra subducere voluit, se attingi à mulieribus vetans, donec ascendisset ad Patrem. Quum pio reuerentiæ studio Mariam videat properare ad osculandos pedes, cur tactum hunc improbet ac prohibeat, donec in cælum receptus fuerit, nulla causa est, nisi quia nusquam alibi vult quæri. Quod obiiciunt, postea visum fuisse Stephano, facilis solutio est. neque enim ideo necesse fuit Christo locum mutare, qui serui sui oculis perspicaciam dare potuit quæ cælos penetraret. Idem & de Paulo dicendum. Quòd Christum exiisse è sepulchro clauso, & clausis ianuis ad discipulos ingressum esse obiiciunt, nihilo magis eorum errori suffragatur. Nam sicut aqua non secus ac solidum pavimentum Christo iter præbuit super lacum ambulanti: ita nihil mirum si ad eius occursum se flexit lapidis durities. Et si probabilius est, eius imperio amotum fuisse lapidem, & mox, transitu dato, in suum locum rediisse. Nec ianuis clausis intrare tantundem valet ac penetrare per solidam materiam, sed sibi audirum patefacere diuina virtute, vt repente steterit inter suos discipulos, planè admirabili modo, quum obseratæ essent fores. Quod citant ex Luca, Christ

Act. 3. 21.

F. v. epianis d. in.

4. Res. natio ex Tertulliano.

Luc. 2. 4. 39.

5. Ex dicitur Christi, etiam post resurrectione.

6. A veri corpore definitione.

Philip. 3. 21.

Exceptionis 2. dilutio.

7. Ab absurdo.

8. A scriptura testimonio expressis que verba carne Christi scribunt.

9. A fidei nostre fundamentum.

10. Ab absurdo.

Iohan. 20. 17. et. Ab eo quod Christus servum vult quæri.

Evangelio 3. & 4. Christus visus est à Stephano & Paulo: exitum è clauso sepulchro, & occultis ianuis ad discipulos est ingressus. I. v. o. Christi corpus

A. R. 7. 55.

A. R. 9. 4.

Mat. 8. 6

Iohan. 20

19.

Matt. 14.

25.

Luc. 24.

31.

Christum subito euauisse ex Discipulorum oculis, quibuscum Emaunta profectus erat, nihil illis prodest, & nos adiuuat. Nam ut sui conspectum illis auferret, non factus est inuisibilis: sed tantum disparuit. Sicuti, eodem Luca teste, quum simul iter faceret, non induit nouam faciem ne agnosceretur: sed tenuit eorum oculos. Illi verò non modo Christum transformant, ut in terra versetur: sed alium alibi sui que dissimilem esse fingunt. Denique ita nugando, non vno quidem verbo, sed periphrasi, ex carne Christi spiritum faciunt. nec eo contenti, qualitates ei penitus contrarias induunt. Vnde necessario sequitur duplicem esse.

30 Iam ut illis demus quod garrunt de inuisibili presentia, nondum tamen probata erit immensitas, sine qua frustra Christum sub pane includere tentabunt. Nisi ubique simul esse possit Christi corpus nulla loci circumferentia, sub pane in cœna latere creditibile non erit. Qua necessitate ab illis inducta est prodigiosa vbiquitas. Atqui firmis clarisque Scripturæ testimoniis demonstratum est circumscribi humani corporis mensura: deinde suo in cælum ascensu palam fecisse non omnibus se esse in locis, sed, dum in vnum transit, priorem relinquere. Nec verò promissio quam adducunt, ad corpus trahenda est, Ego vobiscum vsum que ad consummationem seculi. Primum non itabit perpetua coniunctio nisi extra cœnæ vsum Christum in nobis corporaliter habet. ideoque iusta ratio non est cur tam acerbè de verbis Christi litigent, ut Christum in cœna includant sub pane. Deinde contextus euincit, Christum nihil minus quàm de carne sua loqui, sed inuitum auxilium promittere discipulis, quo eos aduersus omnes Satanæ munda que insultus tueatur & sustineat. Nam quum difficilem prouinciam iniungeret, ne eam aggredi dubitent, vel trepidè obeant, presentia suæ fiducia eos confirmat. acsi diceret non defore illis suum præsidium, quod insuperabile erit. Nisi omnia confundere libèret, annon presentia modum distinguere oportuit? Et certè quidam cum magno dedecore prodere inscitiam suam malunt quàm vel minimum de errore cedere. Non loquor de Papis: quorum tolerabilior, vel saltem magis verecunda est doctrina. sed quosdam ita abripit contentio, ut dicant, propter vnitatem in Christo naturas, vbicumque est diuinitas Christi, illic quoque esse carnem, quæ ab illa separari nequit. Quasi verò vnio illa conflauerit ex duabus naturis medium nescio quid, quod neque Deus esset, neque homo. Sic quidem Eutyches, & post eum Seruetus. Verum ex Scriptura aperte colligitur, sic vnica Christi personam constare ex duabus naturis ut cuique tamen sua maneat salua proprietas. Ac Eutychem iure fuisse damnatum negare eos pudebit: ad damnationis causam mirum est eos non attendere: quòd discrimine inter naturas sublato, personæ vnitatem vrgens, ex Deo hominem faceret, & ex homine Deum. Cuius ergo amentia est, cælum terræ potius miscere quàm non extrahere Christi corpus de cœlesti sanctuario? Nam quòd pro se testimonia illa adducunt, Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit Filius hominis qui in cælo est. Item, Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit: eiusdem est stuporis spernere idiomatum *νομινας*, quæ non frustra olim à sanctis Patribus inuenta est. Certè quum Dominus gloriæ crucifixus dicitur, non intelligit Paulus in sua diuinitate quicquam fuisse passum: sed quia Christus, qui abiectus & contemptus in carne patiebatur, idem Deus erat & Dominus gloriæ. Ad hunc modum & Filius hominis in cælo erat: quia ipse idem Christus, qui secundum carnem filius hominis habitabat in terris, Deus erat in cælo. Qua ratione eo ipso loco descendisse dicitur secundum diuinitatem: non quòd diuinitas cælum reliquerit, ut in ergastulum corporis se abderet: sed quia tamen omnia implet, in ipsa tamen Christi humanitate corporaliter, id est naturaliter habitabat, & ineffabili quodam modo. Trita est in scholis distinctio, quam me referre non pudet, Quamuis totus Christus vbique sit, non tamen totum quod in eo est, vbique esse. Atque vtinam Scholastici ipsi vim huius sententiæ probè expendissent: quia ita occursum fuisset inulso commento de carnali Christi presentia. Mediator ergo noster quum totus vbique sit, suis semper adest: & in cœna speciali modo presentem se exhibet, sic tamen ut totus adsit, non totum: quia, ut dictum est, in carne sua cælo comprehenditur donec in iudicium appareat.

31 Longè autem falluntur qui nullam carnis Christi presentiam in cœna concipiunt nisi in pane sistatur. Ita enim arcanæ Spiritus operationi que nobis Christum ipsum vnit, nihil reliquum faciunt. Christus presentem illis non videtur nisi ad nos descendat. Quasi verò si ad se nos euehat, nõ eque potiamur eius presentiam. Ergo tantum de modo

quæstio

*est in terra) di-
lucur.
Exceptionis 5.
dilatatio.
12. Resutat. a
huius comm. r.
si inuisibilis
presens, quod
duplex Chri-
stum fabricat.*

*Aliter, es cor-
pori Christi af-
fingenda est ne-
cessario ab eis
qui sub pane
corpus illud
inclusum esse
sumunt.*

*Vbiquitas: ubi
supposita refel-
litur variis ar-
gumentis.*

1.

2.

3.

*Alteri sophis-
mas, quod effi-
ne est hæresis
Eutycheis &
Serueti.*

*Tertius sophis-
ma ex Scriptu-
ris collectum.
Iohan. 3. 13.*

Idem 1. 18.

1. Cor. 2. 8.

*Idiomatum νο-
μινας ab ubi-
quitate subla-
ta.*

*Vera ius Scho-
larum distinctio
est, Totus
Christus ubi-
que, non tamen
Totus Christi.*

*Huiusmodi
Papisarum
confusio, varia-
tionum & ubi-
quitate, non præ-
sentia, vera*

Ibid. 6.

Matt. 28.
20.

*Carne Christi
an anā spiritus
s. n. n. n. n. n.
praesentia op-
portet.*

quæstio est, quia Christum ipsi in pane locant, nobis autem non ducimus fas esse eum è celo detrahere. Vtrum rectius sit iudicent lectores. Tantum facessat calumnia illa, auferri Christum à sua cœna nisi sub panis integumento lateat. Nam quum mysterium hoc cœlestè sit, necesse non est, Christum elicere in terras vt nobis sit coniunctus.

*Et quis sit
ceterum, et
tanta re m-
dici agnosca-
tur in omni re-
bus suis.*

32 Porro de modo si quis me interroget, fateri non pudebit, sublimius esse arcanum quam vt vel meo ingenio comprehendi, vel enarrari verbis queat: atque, vt apertius dicam, expector magis quam intelligam. Itaque veritatem Dei, in qua acquiescere tutò licet, hic sine controuersia amplector. Pronuntiat ille carnem suam esse animæ meæ cibum, sanguinem esse potum. Talibus alimentis animam illi meam pascendam offero. In facta sua cœna iubet me sub symbolis panis ac vini corpus ac sanguinem suum sumere,

*Abstrusa rei-
uoluit.*

manducare ac bibere. nihil dubito quin & ipse vere porrigat, & ego recipiam. Tantum absurda reiicio quæ aut cœlesti Christi maiestate indigna, aut ab humanæ eius naturæ

Luc. 4. 26.

veritate aliena esse apparet: quãdo & cum Dei verbo pugnare necesse est, quod & sic in gloriam regni cœlestis receptum fuisse Christum docet vt supra omnem mundi conditionem eum euehat, nec minus diligenter in humana eius natura commédât quæ propria sunt verè humanitatis. Neque hoc vel incredibile vel à ratione absolum videri debet: quia vt spirituale est totum Christi regnum, ita quicquid agit cum sua Ecclesia, ad rationem seculi huius minimè exigendum est. Vel, vt Augustini verbis utar, per hominem hoc mysterium peragitur vt reliqua, sed diuinitus in terra, sed cœlitus. Ea (inquam)

*Trenzus lib.
4. cap. 34.*

est corporis præsentia, quam Sacramenti ratio postulat: quam tanta virtute tantæque efficaciaci hic eminere dicimus, vt non modo indubitatam vitæ æternæ fiduciam animis nostris afferat, sed de carnis etiam nostræ immortalitate securos nos reddat. Siquidem ab immortali eius carne iam viuificatur, & quodammodo eius immortalitati communicat. Qui supra hæc suis hyperbolicis euehuntur, nihil aliud quàm talibus inuolucris simplicem & planam veritatem obscurant. Sicuti nondum satisfactum fuerit, hic velim paulisper mecum reputet, de sacramèto nunc haberi sermonem, cuius omnia ad fidem referenda sunt. Fidem verò nos ista quam enarrauimus corporis participatione non minus lautè affluenterque pascimus, quam qui ipsum Christum è celo detrahunt. Ingenuè

*A inuestigatio
hyperbolice quid
significat.*

interea confiteor, mixturam carnis Christi cum anima nostra, vel transfusionem qualis ab ipsiis docetur me repudiare: quia nobis sufficit Christum è carnis suæ subitãtia vitam in animas nostras spirare: imò propriam in nos vitam diffundere, quanuis in nos non ingrediatur ipsa Christi caro. Adde quòd fidei analogiam, ad quam omnem Scripturæ interpretationem exigere iubet Paulus, hac in parte mihi præclare constare nihil dubium est. Qui veritè ita ad eò perspicuè reclamant, ad quam fidei amissim se forment viderint.

*Et si per trinitatem
res ipsa
Christum.
At uero autè
& transfusio-
nes, a uicijis
ex cogitate, re-
pugnat g. i. m.*

Qui non confitetur Iesum Christum in carne uenisse, ex Deo non est. Isti, licet dissimulent, vel non aduertant, ipsum carne sua spoliant.

Rom. 12. 3.

Qui non confitetur Iesum Christum in carne uenisse, ex Deo non est. Isti, licet dissimulent, vel non aduertant, ipsum carne sua spoliant.

2. Ioh. 10. 7.

Qui non confitetur Iesum Christum in carne uenisse, ex Deo non est. Isti, licet dissimulent, vel non aduertant, ipsum carne sua spoliant.

*7. Hæc enim
que ad sacram
Cenam a pre-
se Dei exhiben-
tu spectat. et
dicitur, et facti
proprietate: in-
spiciunt et qui
notantur et re-
sistent, et expla-
nanda. In prin-
cipio, nostra cu-
rare et fana-
gano Christi
communiatio.*

33 De communicatione idem sentiendum: quæ nulla ab ipsis agnoscitur nisi Christi carnem sub pane deglutiant. Atqui Spiritui sancto non leuis fit iniuria, nisi credimus fieri incomprehensibili eius virtute vt cum carne & sanguine Christi communicemus. Imò si vis mysterij qualis a nobis traditur, & cognita fuit veteri Ecclesiæ ab annis quadringentis, pro dignitate expensã esset, satis superque erat vnde nobis satisficeret: clausa fuisset multis fecedis erroribus ianua, ex quibus accensæ sunt horrendæ dissensiones, quibus tum olim, tum nostra etiam ætate Ecclesia miserè vexata est: dum hyperbolicum præsentia modum exigunt curiosi homines, quem Scriptura nunquam ostendit. Ac de re stultè & temere concepta perinde tumulantur acsi inclusio Christi sub pane, prora & puppis (vt aiunt) pietatis esset. Quomodo Christi corpus, vt semel pro nobis traditum est, nostrum fiat: quomodo sanguinis effusi participes fiamus, scire in primis referebat: quia id est totum Christum crucifixum possidere, vt bonis eius omnibus fruamur. Nunc his omissis, quibus tantum inerat momenti, imò neglectis & penè sepultis, hæc vna spinosa quæstio illis placet, quomodo sub pane, vel sub specie panis lateat Christi corpus. Falso iactant, quicquid docemus de spiritali mâdicatione, veræ & reali (vt loquuntur) opponi: quando quidem non nisi ad modum respicimus, qui apud eos carnalis est, dum Christum pane includunt: nobis spiritalis, quia vis arcana Spiritus nostræ cum Christo coniunctionis vinculum est. Nihilò venor est altera obiectio, nos fructum vel effectum duntaxat quem ex elu carnis Christi capiunt fideles, attingere. Diximus enim antea Christum ipsum cœnæ esse materiam: inde verò sequi effectum, quòd sacrificio

*Que tamè
spiritualis, no-
realis, et alio
est non desunt.
Non queritur
cuius in vxo
Christi corpus
pro nobis en-
cit in per-*

mortis

mortis eius expiamur à peccatis, sanguine abluimur, resurrectione erigimur in spem cælestis vite. Sed stulta imaginatio, cuius auctor fuit Lombardus, peruerit eorum mentes, dum esum carnis Christi Sacramentum esse putant. Sic enim ille, Sacramentum & non res, sunt species panis & vini: Sacramentum & res, caro & sanguis Christi: res & non Sacramentum, mystica eius caro. Item paulo post, Res significata & contenta est propria caro Christi: significata & non contenta, mysticum corpus. Quòd inter carnem Christi distinguit, & alendi efficaciam, qua prædita est, assentior: quòd autem Sacramentum esse fingit, & quidem sub pane contentum, error est non ferendus. Hinc nata est Sacramentalis manducationis fallà interpretatio: quia putarunt impies quoque & sceleratos edere Christi corpus, quamlibet sint ab eo alieni. Atqui ipsa Christi caro in mysterio cœnæ non minus spiritualis res est, quàm æterna salus. Vnde colligimus, quicumque vacui sunt Christi Spiritu, carnem Christi nihilo magis posse edere quam vinum bibere cui non sit cõiunctus sapor. Certè nimis indignè laceratur Christus, quum prostituitur incredulis emortuum & nullius vigoris eius corpus: & repugnant apeita eius verba. Quisquis ederit carnem meam, & biberit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Excipiunt, illic non agi de sacramentali esu: quod ego fateor, modo ne ad eundem scopulum subinde impingant, comedi carnem ipsam absque vllò fructu. Scire autem ex ipsis velim quandiu eam contineant vbi manducarunt. Hic, meo iudicio, exitum non reperient. Sed obiciunt, non posse hominum ingratitude quicquam detrahi, vel intercidere de fide promissionum Dei. Fateor sanè, & vim mysterij integram manere dico, quantumvis impij eam, quoad in se est, exinanire studeant. Aliud tamen est offerri, aliud recipi. Spiritualem hunc cibum omnibus porrigit Christus, potumque spirituales propinat: alij autè vescuntur, alij fastidiosè respunt, an horum reiectio faciet vt cibus & potus suam naturam perdant? Dicent hac similitudine sententiam suam inuari, nempe carnem Christi, licet insipida sit, esse nihilominus carnem. Ego verò nego posse comedi absque fidei gustu: vel (si cum Augustino loqui magis placet) nego plus referre homines ex Sacramento quàm vase fidei colligunt. Ita Sacramento nihil decedit: imò illibata manet eius veritas & efficacia, quanuis ab externa eius participatione inanes discedant impij. Si rursus obiciant, derogari huic verbo, Hoc est corpus meum, si panem corruptibilem & nihil præterea impij recipiunt: in promptu solutio est, Deum nolle veracem agnosci in ipsa receptione, sed in bonitatis sue constantia, vbi indignis præstare quod reiciunt paratus est, imò liberaliter offert. Atque hæc est sacramenti integritas, quam violare totus mundus non potest, carnem & sanguinem Christi non minus verè dari indignis quàm electis Dei fidelibus: simul tamen verum est, non secus atque pluuia super duram rupem decidens effl uir, quia nullus in lapidem ingressus patet: ita impios sua duritie repellere Dei gratiam quominus ad ipsos penetret. Adde quòd Christum absque fide recipi nihilo magis consentaneum est quàm semen in igne germinare. Quòd autem quarunt quomodo in damnationem quibusdam venerit Christus nisi eum indignè recipiant, frigidum est: quando nusquam legimus, Christum indignè recipiendo mortem sibi accersere homines, sed potius respuendo. Nec eos iuvat Christi parabola, vbi dicit semen enasci inter spinas, & postea suffocatum corrumpi: quia illic differit quid valeat temporalis fides, quam edendæ Christi carni, & bibendo sanguini necessariam esse non putant qui Iudam hac in parte æqualiter faciunt socium Petri. Quin potius eadem parabolà refellit eorum error, vbi dicit Christus aliud semen cadere super viam, aliud super lapides, ac neutrum agere radicem. Vnde sequitur, incredulis suam duritiem esse obstaculo quominus ad eos Christus perueniat. Quisquis salutem nostram hoc mysterio adiutam cupit nihil aptius inueniet quàm vt fideles ad fontem deducti, vitam hauriant ex Dei Filio. Dignitas verò satis magnificè commendatur, vbi tenemus adminiculum esse quo inferamur in corpus Christi, vel infici, magis ac magis coalescamus, donec solide nos secum vniat in cælesti vita. Obiciunt, non debuisse fieri à Paulo reos corporis & sanguinis Christi, nisi eorum essent participes. Ego autem respondeo, non ideo damnari quòd comederint, sed tantum quòd mysterium profanauerint, pignus sacræ cum Deo coniunctionis, quod reuerenter suscipere debebant, calcando.

34 Porro quia Augustinus inter vetustos scriptores præcipuè afferuit caput illud doctrinæ, Sacramentis nihil decedere, nec euacuari quam figurant gratiam infidelitate vel malitia

*primus dicitur
et est ex
carnis m
sed quando.*

Lib. 4. Dist. 8.

*Falsæ interpretati-
onis, vbi
sunt, autem
et carnis, et
panis Christi
in m. u. u. u. u.
aff. et non re-
sultat.*

Iohan. 6. 56.

*Ex p. in p. pro
man. u. u. u. u.
oral.*

Al. u. u.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

*Sexta. ex Mar.
13. 7.*

Ibid. 4. 5.

Septima.

1. Cor. 10. 29.

*Octava. ex Au-
gustino, cu-
m. u. u. u. u.
m. u. u. u. u.*

*uſſe factò af-
ſerua.*

Homil. in Io-
hannem 26.
Iohan. 6. 50.

*Explicatio ſen-
tentie Augu-
ſtini.*

*Varia eiſdem
teſtimonia ad-
uerſ manduca-
tionem oralem*

Homil. in Io-
hannem 59.

Homil. 62.
2. Cor. 12. 7.
Lib. 5. de Ba-
ptiſ. contra
Donatiſt.
1. Cor. 11. 29.

*Quomodo im-
pii corpus Chri-
ſti comedant.*

Iohan. 6. 56.
Li. De ciuit.
Lei. 21. ca. 25

*Sacramèto re-
nus, non re ve-
ra impij edunt
corpus Chriſti.*

Contra Fau-
ſtū 1. 15. c. 16.
Ser. 2. de ver.
Apoſt.

malitia hominum: vtile erit ex verbis eius clarè probare quàm inſcitè & perperam illud ad cauſam præſentem trahant qui canibus edendum proiciunt Chriſti corpus. Sacramentalis manducatio, ſecundum iſtos, eſt qua impij Chriſti corpus & ſanguinem abſq; virtute Spiritus vel vllo gratiæ effectu recipiunt. Auguſtinus contrà, verba illa prudenter expendens, **Qui manducauerit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, non morietur in æternum, Nempe**(inquit) virtutem ſacramenti, non tantùm viſibile ſacramentum: & quidem intus, non foris: qui corde comedit, non qui premit dente. Vnde tandem concludit huius rei ſacramentum, id eſt vnitatis corporis & ſanguinis Chriſti, in cœna Dominica proponi, quibusdam in vitam, aliis ad exitum: rem verò ipſam cuius ſacramentum eſt, omnibus ad vitam, nulli ad exitum, quicumque fuerit particeps. Nequis hîc cauilletur, rem vocari non corpus, ſed quæ ab illo ſeparari poteſt Spiritus gratiam, has nebulas diſcutit antithetiſ inter epitheta Viſibile & Inuiſibile: nam ſub priore comprehendere non poteſt Chriſti corpus. Vnde ſequitur, viſibili tantùm ſymbo- lo incredulos communicare. Ac, quo melius tollatur dubitatio, poſtquam dixerat panem hunc interioris hominis quærere eſuriam, ſubiicit, Moſes & Aaron, & Phinees, multiq; alij qui manna comederunt, placuerunt Deo. **Quare? Quia viſibilem cibum ſpiritualiter intelligebant, ſpiritualiter eſuriebant, ſpiritualiter guſtabant, vt ſpiritualiter ſatiarentur.** Nam & nos hodie accipimus viſibilem cibum: ſed aliud eſt ſacramentum, aliud virtus ſacramenti. Paulo poſt, Ac per hoc, qui non manet in Chriſto, & in quo non manet Chriſtus, proculdubio nec manducat ſpiritualiter carnem eius, nec bibit ſanguinem, licet carnaliter & viſibiliter premit dentibus ſignum corporis & ſanguinis. Audimus rurfum opponi viſibile ſignum ſpirituali manducationi. **Quo** reſellit error ille, corpus Chriſti inuiſibile ſacramentaliter re vera comedi, quanuis non ſpiritualiter. Audimus etiam proſanis & impuris nihil concedi præter viſibilem ſigni ſumptionem. Hinc celebre eius dictum, reliquos diſcipulos panem Dominum manducaſſe, Iudam verò panem Domini. quo incredulos clarè excludit à participatione corporis & ſanguinis. Nec aliò ſpectat quod alibi dicit, **Quid miraris ſi datus eſt Iudæ panis Chriſti, per quem manciparetur diabolo:** quum videas è contrario datum Paulo Angelum diaboli per quem perſiceretur in Chriſto? Dicit quidem alibi, corpus Chriſti fuiſſe illis panem cœnæ quibus dicebat Paulus, **Qui manducauerit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit:** nec ideo nihil accepiffe, & quia malè accepierint. Sed quo ſenſu, plenius alio loco explicat. nam ex proſeſſo definiendum ſuſcipiens quomodo improbi & ſclerati, qui fidem Chriſtianam ore proſitentur, factis autem abnegant, Chriſti corpus comedant (& quidem aduerſus quorundam opinionem, qui non ſolo ſacramento eos edere, ſed re ipſa putabant) Sed nec (inquit) dicendi ſunt manducare corpus Chriſti quia in membris Chriſti computandi non ſunt. Vt enim alia taceam, non poſſunt ſimul eſſe membra Chriſti & membra meretricis. Denique ipſe dicens, **Qui manducat carnem meam, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo:** oſtendit quid ſit, non ſacramento tenus, ſed re vera corpus Chriſti edere. hoc enim eſt in Chriſto manere, vt in illo Chriſtus maneat. Sic enim hoc dixit tanquam diceret, **Qui non manet in me, & in quo ego non maneo, non ſe dicat aut exiſtimet manducare corpus meum, aut ſanguinem bibere.** Expendant lectores antitheta, ſacramento tenus, & re vera edere: & nulla reſtabit dubitatio. Idem confirmat non minus clarè his verbis, **Nolite parare fauces, ſed cor: inde commèdata eſt iſta cœna.** Ecce credimus in Chriſtum quum fide accipimus: in accipiendo nouimus quid cogitemus, modicum accipimus, & in corde ſaginamur, non ergo quod videtur, ſed quod creditur, paſcit. Hic quoque quod ſumunt impij, reſtringit ad ſignum viſibile: nec aliter Chriſtum quàm fide recipi docet. Sic etiam alio loco, diſertè pronuntians bonos & malos ſignaculis communicare, hos à vera carnis Chriſti manducatione excludit. Nam ſi rem ipſam perciperent, non tacuiſſet omnino quod cauſæ magis erat conſentaneum. Alio etiam loco de manducatione eiùſque fructu diſſerens, ſic concludit, **Tunc vita vniciuique erit corpus & ſanguis Chriſti, ſi quod in ſacramento viſibiliter ſumitur, in ipſa veritate ſpiritualiter manducetur, ſpiritualiter bibatur.** Ergo qui incredulos faciunt participes carnis & ſanguinis Chriſti, vt cum Auguſtino conſentiant, nobis repræſentent corpus Chriſti viſibile: quando tota veritas ſecundum eum ſpiritualis eſt. Et certè ex eius verbis colligitur, ſacramentalem eſum, vbi veritati aditum claudit incredulitas, tãtundem valere ac viſibilem vel externum. **Quod ſi verè**

Exod. 16.
14

si verè nec tamen spiritualiter comedi posset Christi corpus, quid sibi vellet quod alibi tradit? Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis, & bibituri sanguinem quem fundent qui me crucifigent. Sacramentum aliquod commèdauis vobis: spiritualiter intellectum viuificabit vos. Negare certè noluit quin idem corpus quod in sacrificium Christi obtulit, in Cœna porrigitur: sed manducationis modum notauit: quòd scilicet in cœlestem gloriam receptum, arcana Spiritus virtute vitam nobis inspiret. Fateor quidem, sapius apud eum occurrere istam loquendi formam, Comedi corpus Christi ab infidelibus: sed seipsum explicat, addens, In sacramento. Et alibi spiritualis manducatio ab eo describitur, in qua gratiam morsus nostri non consumunt. Ac ne congerie me pugnare dicant aduersarij, scire velim quomodo ab vna eius sententia se expediant, vbi dicit Sacramenta in solis electis efficere quod figurant. Certè inficiari non audebunt quin figuret in Cœna panis, Christi corpus. Vnde sequitur, reprobos ab eius participatione arceri. Cyrillum quoq; non aliter sensisse declarant hæc verba, Perinde ac si quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commisceat: ita necesse est, si quis carnem & sanguinem Domini recipit, cum ipso coniungi, vt Christus in eo & ipse in Christo inueniatur. His verbis liqueere arbitror, verò & reali esu priuari qui sacramentaliter tantum Christi corpus comedunt, quod à sua virtute separari nequit: nec ideo labascere fidem promissionum Dei, qui non desinit è cælo pluere, quanuis pluuia liquorem saxa & rupes non concipiunt.

35 Hæc cognitio nos faciliè à carnali etiam adoratione abstrahet, quam peruersa temeritate quidam in sacramento erexerunt: quòd secum subducerent, Si corpus est, & anima igitur & diuinitas sunt vnà cum corpore, quæ iam diuelli non possunt. igitur illi adorandus Christus. Primum, si sua illa quam obtendunt concomitantia ipsis negetur, quid facient? Nam vt maximè absurditatem vergeant si corpus ab anima & diuinitate separaretur, quis tamen sanus & sobrius Christi corpus Christum esse sibi persuadeat: Videntur quidem sibi suis id syllogismis pulchrè conficere. Verùm quum de corpore & sanguine suo distinctè loquatur Christus, modum autem præsentia non describat: quomodo ex re ambigua certò cõficient quod volunt: Quid ergo: nõnne si grauiore aliquo sensu eorum conscientias exercere contigerit, protinus cum suis syllogismis dissoluentur ac liquefcent? nempe vbi certo Dei verbo defici se videbunt, quo vno consistunt anima nostræ quum ad rationem vocantur, & sine quo primo quoque momento labascunt: vbi Apostolorum doctrinam & exempla sibi aduersari, se verò solos sibi authores esse cogitabunt. Accedent ad tales impulsus & alij non leues stimuli. Quid? an res erat nullius momenti, Deum hac forma adorare vt nihil nobis præscriberetur? An quum de vero Dei cultu ageretur, tanta leuitate fuerat tentandum de quo nullù vsquam verbum legebatur? At si qua decet humilitate cogitationes omnes suas sub Dei verbo cõruiscent, aufcultassent certè quod ipse dixit, Accipite, manducate, bibite: huicque mandato paruissent, quo accipi sacramentum, non adorari iuber. Qui verò, vt à Deo mandatum est, sine adoratione accipiunt, securi sunt se à mandato Dei non deflectere: qua securitate nihil melius est quum quid operis instituiimus. Habent Apostolorum exemplum, quos non legimus prostratos adorasse, sed, vt erant discumbentes, accepisse & manducasse. Habent Apostolicæ Ecclesiæ vsus, vbi fideles non in adoratione sed in fractione panis communicasse, à Luca narratur. Habent Apostolicam doctrinam qua Paulus Corinthiorum Ecclesiam instituit, professus se à Domino accepisse quod tradebat.

36 Atque hæc quidem ed tendunt, vt expendant pij lectores quàm non tutum sit in rebus tam arduis à simplici Dei verbo ad cerebri nostri somnia euagari. Quæ autem superius dicta sunt, omni hac in re scrupulo liberare nos debent. Nam vt Christum illic rite apprehendant piæ animæ, in cælum erigantur necesse est. Quòd si hoc sacramenti officium est, mentem hominis infirmam alioqui adiuuare, vt ad percipiendam spiritualium mysteriorum altitudinem sursum assurgat: qui in signo externo deridentur, à recta quærèdi Christi via aberrant. Quid ergo: superstitiosum esse cultum negabimus, quum sese homines coram pane prosternunt vt Christum illic adorent? Huic malo proculdubio voluit obuiare Nicena Synodus, quum vetuit nos humiliter attentos esse ad proposita symbola. Nec alia causa institutum olim fuit vt ante consecrationem populus alta voce admoneretur habere sursum corda. Ipsa quoque Scriptura, præterquam quòd Christi ascensionem diligenter nobis enarrat, qua corporis sui præsentiam

*Spiritualiter
& vere, idem
Augustino.*

Quo sensu dicitur ab infidelibus comedi corpus Christi.

Cyrilli sententia de manducatione carnis Christi.

8. A communicatione in sacrificio ad adorationem, ac primum esse licet quam infirmis sit aduersarium ac concomitantia conuenientia.

Deinde quænta temeritate superbiaque iurgetur, dum signa adorantes Christi verbo adiuuat, & Eccl. Apostolicæ vsus minime sequuntur.

Act. 2. 42.

1. Cor. 11. 23. Hic adoratio- nis signum error damnatus est.

1. A Christo ipso sacramenti auiore.

2. A Synodo Nicena.

3. A veteri consuetudine.

Ab ipsa scriptura, quæ Cor. 10. 3. 2. & illa

*bi mnes no-
stras in calos
erigit.*

*U'n le sequitur
adoratione sfi-
gnra meram
esse idolola-
triam.*

*Cui intum op-
ponitur reme-
dium.*

*5. A Sacramē-
ti natura &
institutiōe,
qui hęc adora-
tionis forma mi-
nime congrua.*

*6. A promissio-
ne & in mila-
ro institutiōis.
nulli in mila-
tum exeat ado-
rationis: ergo
nullum Sacra-
mentum habēt
adoratores sfi-
gnorum.
Ratō, ē simili
Scripturę testi-
monio mātato
promissioem
conuenienti.*

Luc. 22. 19.

1. Cor. 11. 26.

*Non igitur in
adorationē da-
tum est hęc sa-
cramētum: sed
in alios quos-
dam fines.*

*1. Et exōret
nos ad gratia-
rum actionem.*

*2. Ut exerceat
nos in recolē-
da mortis Chri-
sti memoria.*

*3. Ut nos ex-
citet ad vitę pu-
ritatē & san-
ctimoniam.*

*4. Ut ad char-
ritatem & pa-
cem erga pro-
ximos.*

à conspectu nostro consuetudinēque subduxit: quo nobis omnem de eo carnalem cogitationem excutiat, quoties ipsius meminit, mentibus sursum erigi iubet, & ipsum in caelo quærere sedentem in Patris dextera. Secundum hanc regulam erat potius spiritaliter in caelesti gloria adorandus, quàm excogitandum istud tam periculosum adorationis genus, plenum carnalis crassaque de Deo opinionis. Quare qui sacramenti adorationem excogitarunt, eam non modò à seipsis somniarunt citra Scripturam, vbi nulla illius mentio ostendi potest (quæ tamen non fuisset prætermissa si Deo accepta foret) sed reclamante Scriptura, suæ sibi libidinis arbitrio Deum fabricati sunt, derelicto Deo viuente. Quid enim est idololatria, si hoc non est, dona pro datore ipso colere? Vbi dupliciter peccatum est. nam & honor Deo raptus, ad creaturam traductus est: & ipse etiam in polluto ac profanato suo beneficio inhonoratus, dum ex sancto eius Sacramento factum est execrabile idolum. Nos è conuerso, ne in eandem incidamus foueam, aures, oculos, corda, mentes, linguas penitus defigamus in sacra Dei doctrina. Est enim ea Spiritus sancti oprimi magistris schola, in qua sic proficitur, vt nihil sit aliunde asciscendum: ignorandum verò libenter quicquid in ea non docetur.

37. Iam verò (vt superstitio rectos fines semel egressa, nullum peccandi finem facit) longè vterius prolapsi sunt. ritus enim excogitarunt à Cœnæ institutione profus extraneos: in hoc tantum vt diuinis honoribus signum afficerent. Christo, inquit, hanc venerationem deferimus. Primùm si in Cœna hoc fieret, dicerem adorationem eam demum esse legitimam quæ non in signo residet, sed ad Christum in caelo sedentem dirigitur. Nunc verò quo prætextu se Christum in illo pane honorare iactant, quum nullam habeant huius rei promissionē: Consecrant hostiam, vt vocant, quam circumferant in pompa: quam spectadā, colendā, inuocandā solenni spectaculo exhibeant. Quæro qua virtute putent esse ritē consecratam. nempe verba illa proferent, Hoc est corpus meum. Ego verò contrā obiiciam, simul dictum esse, Accipite & manducate. Neque id de nihilo faciam. quum enim præcepto annexa sit promissio, dico hanc sub illo ita includam, vt separata, fiat omnino nulla. Id simili exemplo fiet clarius. Mādātum dedit Deus quum diceret, Inuoca me. promissionem addidit, Exaudiam te. Siquis inuocato Petro aut Paulo, hac promissione gloriatur, nōne omnes clamabunt eum perperam facere? Et quid aliud quæso, faciunt qui omisso mandato de mādicatione, mutilam promissionem abripiunt, Hoc est corpus meum, vt ea in alienos à Christi institutione ritus abutantur? Metninerimus ergo hanc promissionem iis esse datam qui mādātum cum ea coniunctum obseruant, eos autem omni verbo destitui qui Sacramentum aliò transferunt. Antea disseruimus quomodo nostræ apud Deum fidei feruiat sacre Cœnæ mysterium. Quando autem tantam hęc suæ bonitatis largitatem, quantam prius enarrauimus, non solum nobis in memoriam Dominus reuocat, sed quasi de manu in manum profert, & ad eam agnoscendam nos excitat: simul admonet ne tam effusæ beneficentiæ ingrati simus: quin potius eam quibus par est, laudibus prædicemus, & gratiarum actione celebremus. Itaque quum sacramenti ipsius institutum Apostolis traderet, vt id in sui memoriam facerent docuit. Quod Paulus interpretatur, Mortem Domini nuntiare. Id autem est publicè atque vno simul omnes ore palam fateri, totam vitæ ac salutis fiduciam in morte Domini positam nobis esse: vt nostra illum confessione glorificemus, & alios nostro exemplo ad dandam illi gloriam exhortemur. Hic apparet rursum quò sacramētī scopus spectet: nempe vt nos in mortis Christi memoria exerceat. Quod enim iubemur mortem Domini annuntiare, donec ad iudicandum veniat, non aliud est nisi vt oris confessione prædicemus quod fides nostra in Sacramento agnouit: mortem scilicet Christi nostram esse vitam. Hic secundus est Sacramenti vsus, qui ad externam confessionem attinet.

38. Tertiò & exhortationis vice nobis Dominus esse voluit: qua non alia vehementer cum ad puritatem & sanctimoniam vitæ, tum verò ad charitatem, pacem, consensum animare nos inflammat; posset. Nam sic suum illic corpus nobis Dominus communicat vt vnum profus nobiscum fiat, nōsq; cum illo. Porrò quum non nisi vnum illi corpus sit, cuius nos omnes participes facit, necesse est & nos omnes vnum corpus huiusmodi participatione fieri. Quam vnitatem repræsentat panis qui in sacramento exhibetur, qui velut ex multis granis confectus est, sic inter se commixtis ne alterum ab altero discernere liceat: in hunc modum & nos tanta animorum consensione coniunctos

Psal. 50. 19

1. Cor. 10. 16.

conn

connexioque esse decet, nequid disidij aut diuisionis intercedat. Id Pauli verbis explicari malo: Calix (inquit) benedictionis cui benedicimus, communicatio est sanguinis Christi: & panis benedictionis quem frangimus, participatio est corporis Christi. Ita- que vnum corpus sumus omnes, qui de vno pane participamus. Præclare verò in Sacramento profecerimus si impressa inculptaque animis nostri fuerit hæc cogitatio, non posse à nobis quenquam ex fratribus ledi, contemni, reici, violari, aut vlllo modo offendi, quin simul in eo Christum lædamus, spernamus, violemus nostris iniuriis: non posse nos à fratribus disidere quin simul à Christo disideamus: Christum à nobis diligere non posse quin diligatur in fratribus: qualem corporis nostri curam gerimus, talem fratrum quoque gerendam, qui membra sunt corporis nostri: quomodo nulla corporis nostri pars aliquo doloris sensu tangitur qui non in alias omnes diffundatur: ita non ferendum esse, fratrem malo aliquo affici, cuius non & ipsi compassione tangamur. Quamobrem non abs re Augustinus, toties sacramentum hoc appellat charitatis vinculum. Quis enim acrior admoueri stimulus poterat ad excitandam mutuam inter nos charitatem, quam dum Christus seipsum nobis donans, non modò suo nos exemplo, vt alter alteri nos mutuò deuocamus ac tradamus inuitat: sed quatenus se facit omnium communem, nos quoque omnes vnum in se ipso esse facit.

39 Hic autem optimè confirmatur quod alibi dixi, rectam Sacramenti administrationem non absque verbo constare: Quæcumque enim ex Cœna nobis prouenit utilitas, verbum requirit. siue in fide confirmandi sumus, siue in confessione exercendi, siue excitandi ad officium, precatione opus est. Nihil ergo magis præposterum fieri in Cœna potest, quam si vertatur in mutam actionem: quod sub Papæ tyrannide factum est. Totam siquidem vim cõsecrationis à sacerdotis intentione pendere voluerunt, quasi hoc nihil ad populum pertineret, cui mysterium maximè explicari oportuerat. Inde autem natus est hic error, quòd non obseruabant promissiones illas quibus conficitur consecratio, non ad elementa ipsa, sed ad eos qui recipiunt, destinari. Atqui non panem alloquitur Christus, vt corpus suum fiat: sed discipulos iubet manducare atque illis corporis & sanguinis sui communicationem pollicetur. Nec alium ordinem docet Paulus, quam vt vnà cum pane & calice promissiones fidelibus offerantur. Ita est sanè. Non hinc magicam aliquam incantationem imaginari nos decet, vt satis sit verba demurmurasse, quasi ab elementis exaudiantur: sed verba illa viuam prædicationem esse intelligamus, quæ auditores ædificet, quæ intus penetret in eorum animos, quæ cordibus imprimitur ac insideat, quæ efficaciam in complemento eius quod promittit exerat. His rationibus clarè patet, repositionem Sacramenti, quam nonnulli vrgent vt ægrotis extra ordinem distribuatur, inuilem esse. Aut enim sine recitatione institutionis Christi accipient, aut minister vnà cum signo veram mysterij explicationem coniunget. In silentio est abusus ac vitium. Si referuntur promissiones, & mysterium enarratur, vt cum fructu recipiant qui recepturi sunt, non est quod dubitemus hanc esse veram consecrationem. Quorsum igitur euadet altera, cuius vis ad ægrotos vsque non peruenit? Sed enim qui sic faciunt, habent veteris Ecclesiæ exemplum. Fateor. verum in re tanta, & in qua non sine magno periculo erratur, nihil tutius est quam ipsam veritatem sequi.

40 Porro quemadmodum sacrum hunc panem Cœnæ Domini, spiritualem esse cibum videmus, suauem ac delicatum non minus quam salutarum piis Dei cultoribus, cuius gustu sentiunt Christum suam esse vitam, quos ad gratiarum actione erigit, quibus ad mutuam inter se charitatem exhortatio est: ita rursus in nocentissimum venenum omnibus vertitur quorum fidem non alit & confirmat, & quos ad confessionem laudis charitatè que non excitat. Non enim aliter ac cibus corporalis, vbi ventrem offendit vitiosis humoribus occupatum, ipse quoque vitiat & corruptus nocet magis quam nutrit: cibus etiam hic spiritualis, si in animam inciderit malitia nequitiaque pollutam, maiore illam ruina præcipitat. non suo id quidem vitio, sed quia pollutus & infidelibus nihil est mundum, quamlibet alioqui sanctificatù Domini benedictione. Nam, vt ait Paulus, qui indignè manducant & bibunt, rei sunt corporis & sanguinis Domini, iudiciùmque sibi manducant & bibunt, non diiudicantes corpus Domini. Tale enim hominum genus, quod sine vlla fidei scintilla, sine vlllo charitatis studio, ad vsurpandum Cœnam Domini, instar porcorum se proripit, minimè discernit corpus Domini.

Cc 2 Nam

De hac charitate et pace cum proximis colenda, modum necessaria admonitio.

Augustini testimonio comprobata.

Hinc liquet quam longe à Sacramento natura, aliter, quod sub Papam.

1. Extitit in mutam actionem.
2. Consecratio ad elementa ipsa, non ad recipientes destinatur.

3. Verba sine intellectu et gestu, distat a demurmuratio.

4. Fit inutilis repositio panis, vni oratio.

5. Vera consecratio ignoratur.

6. Veteris Ecclesiæ exemplo abutimur.

Postremus articulus secundus pariter, agens primo loco de indignè ad mensam Christi accedentibus.

Tit. 1. 15.
1. Cor. 11. 29.
Quasi illi sint.

Et quàm gra-
ue iudicium i-
psis imminet.

Hinc malo ve-
medium propo-
nit Apostolus,
nempe serium
examinis: & qua-
te illud esse de-
bet.

Falsum verò,
Papissis inla-
tū examini
ostenditur esse
dū in tormen-
tum, quod ho-
mines ar. et. à
mē à domini.

Huius exami-
nis Papissici
reseruat.

1.

2.

Conclusio, ex-
mē à Papissis
inuetum esse
serius men-
daciis signum-
tum.

Cui opponitur
Christiani ex-
men, cuius ha-
sunt partes.

I. dignitati
& efficacia
Christi confi-
deratio.

Nam quatenus corpus illud suam esse vitam non credit, qua possunt contumelia ipsum afficiunt, omni sua dignitate spoliantes: ac demum sic accipiendo, profanant & contaminant. Quatenus verò alienati à fratribus ac disidentes, factum corporis Christi symbolum cum suis diffidiis commiscere audent, non stat per eos quominus Christi corpus discerpatur, ac membratim dilanietur. Itaque non immeritò rei sunt corporis & sanguinis Domini, quod sacrilega impietate scèdè adè polluant. Hac ergo indigna manducatione damnationem suam sibi accipiunt. Nam quum nullam in Christo fidem repositam habeant, Sacramento tamen accepto, profitentur non alibi quàm in eo esse sibi salutem, omnemque aliam fiduciam abiurant. Quare ipsi sibi sunt accusatores: testimonium ipsi aduersum se pronuntiant, damnationem ipsi suam obsignant. Deinde quum odio ac malevolentia diuisi distractique à fratribus, hoc est Christi membris, partem in Christo nullam habeant: testificantur tamen hanc vnam salutem esse, Christo communicare, & illi vnitum esse. Eam ob rem præcipit Paulus vt probeat seipsum homo antequam de hoc pane edat, aut bibat è calice. Quo (vt ego quidem interpretor) voluit vnumquemque in se descendere, & secum reputare an interiore cordis fiducia in salutem à Christo partam recumbat: an oris confessione agnoscat: deinde an innocentia ac sanctitatis studio ad Christi imitationem aspirare: an eius exemplo sese fratribus dare paratus sit, ac se iis communicare quibuscum Christum communem habeat: an vt ipse à Christo censetur, ita vicissim fratres omnes pro corporis sui membris habeat: an eos instar membrorum suorum fouere, tueri, iuuare cupiat. Non quia hæc tum fidei tum charitatis officia nunc perfecta in nobis esse possint: sed quia huc nos contendere & votis omnibus aspirare oportet, vt inchoatam fidem magis in dies ac magis augeamus.

41 Vulgò dum homines ad eam manducandi dignitatem comparare volunt, miserat conscientias torserunt ac diuexarunt diuis modis: nec tamen quicquam eorum quæ in rem essent attulerunt. Dignè manducare eos dixerunt qui in statu gratia essent. In statu gratia esse interpretati sunt purum purgatūq; omni peccato esse. Quo dogmate omnes quotquot in terris vnquam fuerunt & sunt homines, ab huius Sacramenti vsu arcebantur. Nam si hoc agitur vt nostram à nobis dignitatem petamus, actum de nobis est: desperatio tantum & exitialis ruina nos manet. Totis licet viribus adinamur, non aliquid proficiemus nisi vt tum denique indignissimi futuri simus quum de quaerenda dignitate maximè laboratum à nobis fuerit. Quo huic vlceri mederentur, modum excogitarunt acquirendæ dignitatis: vt quantum in nobis est examine habito, repositaque à nobis factorum omnium ratione, contritione, confessione, satisfactione, nostram indignitatem expiaremus: quæ expiandi ratio qualis sit, dictum est vbi erat aptior dicendi locus. Quod ad præsens institutum attinet, dico hæc nimium esse ieiuna euanidâque solatia consternatis deiectisque conscientis, & peccati sui horrore percussis. Nam si Dominus interdicto neminem in Cœnæ suæ participationem admittit nisi iustum & innocentem: non leui cautione opus est, quæ aliquem suæ iustitiæ securum reddat, quàm à Deo requiri audit. Vnde verò hæc nobis confirmatur securitas, apud Deum defunctos esse qui fecerunt quod in se est: Quod si etiam ita esset, quando tamen erit vt spondere quis sibi audeat, se fecisse quod in se erat? Ita quum nulla certa nostræ dignitatis securitas fiat, manebit semper clausus aditus, horribili illo interdicto, quo edicitur iudicium sibi manducare & bibere qui indignè manducant & bibunt.

42 Nunc iudicare promptum est qualis sit hæc quæ in Papatu regnat doctrina, & à quo auctore profecta sit, quæ miseros peccatores & trepidatione mœstitiâque afflictos, huius sacramenti consolatione immani sua austeritate orbat & spoliat: in quo tamen omnes Euangelij deliciae illis proponebantur. Certè diabolus nullo maiori cõpendio homines perdere poterat, quàm sic eos in fatuando, ne gustum & saporem talis alimenti perciperent quo eos optimus Pater cœlestis pascere voluerat. Ne igitur in huiusmodi præcipitum ruamus, meminerimus has sacras ægoris esse pharmacum, peccatoribus solatium, pauperibus largitionem: quæ sanis, iustis, & diuitibus, si qui reperiri possent, nullum afferrent operæpretium. Nam quum in illis Christus nobis in cibum detur: intelligimus, nos sine ipso tabescere, liqui, deficere: qualiter inedia corporis vigore extinguit. Deinde quum in vitam detur, intelligimus nos sine ipso in nobis planè mortuos esse. Quare ea est dignitas quam vnam & optimam afferre Deo possumus, si nostram

ei vilitatem, & (vt ita loquar) indignitatem offeramus, vt sua misericordia nos se dignos faciat: si animos in nobis respondeamus, vt nos in ipso consolemur: si nos humiliemus, vt ab ipso erigamur, si nos accusemus, vt ab ipso iustificemur. præterea si ad eam quam in sua Cœna nobis commendat vnitatem aspiremus: & quemadmodum nos omnes vnum in seipso esse facit, ita vnam omnino animam, cor vnum, linguam vnam nobis omnibus optemus. Hæc si perpensa & meditata habuerimus, nunquam nos illæ cogitationes, etiam si concutiant, prosternt. Nos bonorum omnium egei & nudi, nos peccatorum sordibus inquinari, nos semimortui, quomodo corpus Domini dignè manducaremus? Magis cogitabimus nos pauperes venire ad benignum largitorem, ægros ad medicum, peccatores ad iustitiæ auctorem: mortuos denique ad eum qui viuificat, dignitatem illam, quæ à Deo mandatur, fide præcipuè constare quæ omnia in Christo, nihil in nobis reponit. deinde charitate, & ea quidem ipsa quam Deo imperfectam offerre satis sit, vt ipsam in melius augeat: quando præstari solida non potest. Alij nobiscum in hoc consentientes, dignitatem ipsam in fide & charitate positam esse: in modo tamen ipso dignitatis longè aberrarunt, fidei perfectionem exigentes, cui nihil omnino accedere possit: & charitatem parem ei quam Christus erga nos declarauit. At eo ipso omnes ab huius Cœnæ sacrosanctæ accessu, non secus ac priores illi, abigunt. Si enim obtineret eorum sententia, nemo nisi indignè acciperet: quod ad vnum omnes reuocatiue suæ imperfectionis tenerentur. Et sanè nimij stuporis, ne dicam stoliditatis, fuerit, eam perfectionem in recipiendo Sacramento requirere quæ Sacramento irritum superuacuumque faciat: quod non perfectis institutum est, sed infirmis ac debilibus ad vellicandum, excitandum, stimulandum, exercendum fidei & charitatis affectum: defectum verò vtriusque corrigendum.

43 Ceterum quod ad externum actionis ritum spectat, in manum accipiant fideles, necne: inter se diuidat, aut singuli quod sibi datum fuerit, edant: calicem in Diaconi manu reponant, an proximo tradant: panis sit fermentatus, an azymus: vinum rubrum, an album: nihil refert. Hæc indifferentia sunt, & in Ecclesiæ libertate posita. Quamquam certum est, veteris Ecclesiæ ritum fuisse vt omnes in manum acciperent. Et Christus dixit, Diuidite inter vos. Fermentatum & vulgarem panem fuisse ante tempus Alexandri Romani Episcopi, narrant historie: qui primus azymo pane delectatus est: qua id ratione, non video nisi vt plebis oculis nouo spectaculo in admiratione in traheret magis quam vt animos proba religione institueret. Omnes obiuro, qui vel leui aliquo pietatis studio tanguntur, annon euidenter perspiciant, & quanto præclarus Dei gloria hic resplendeat, & quanto affluentior spiritualis cõsolationis suauitas ad fideles redeat, quam in istis frigidis & histrionicis nugis, quæ nullum alium vsum afferunt nisi vt stupentis populi sensum fallant. Id populam religione contineri vocat, quum superstitione stolidus & infatuatus, quouis trahitur. Siquis vetustate tueri huiusmodi inuentiones velit, nec ipse ignoro quam vetustus sit chrisimatis & exufflationis in Baptismo vsus: quàm non longè ab arate Apostolorum Cœna Domini tacta rubigine fuerit: sed isthæc scilicet humanæ confidentiæ procacitas est, quæ se continere nequit quin semper in Dei mysteriis ludat & lasciuat. Nos verò meminerimus tanti esse Deo verbi sui obedientiam, vt in ea & Angelos suos & orbem vniuersum iudicare nos velit. Porrò tanta ceremoniarum congerie faceffere iussa, sic administrari decentissimè poterat, si sæpissimè & singulis ad minimum hebdomadibus proponeretur Ecclesiæ. initium autem fieret à publicis precibus: haberetur deinde concio. tum minister, proposito in mensa pane & vino, institutione Cœnæ referret: deinde promissiones enarraret quæ in ea nobis relicte sunt, simul eos omnes excommunicaret qui interdicto Domini ab ea arcentur: postea oraretur, vt qua Dominus benignitate sacrum hoc alimentum nobis largitus est, nos quoque ad id suscipiendum fide & animi gratitudine erudiret & formaret. & quâdo ex nobis non sumus, sua misericordia nos dignos faceret tali conuiuio. hic verò aut canerentur Psalmi, aut aliquid legeretur, & quo decet ordine fideles sacrosanctis epulis communicarent, ministris panem frangentibus, & populo præbentibus. finita Cœna, exhortatio haberetur ad sinceram fidem & fidei confessionem, ad charitatem & mores Christianis dignos. postremò gratiarum actio referretur, & laudes Deo canerentur. Quibus finitis Ecclesiâ dimitteretur in pace.

44 Quæ de Sacramento hoc hæctenus differuimus, abundè ostendunt, non institu-

2. Indignitatis
mest. & sensus
qui nos ad
vnum adiuuat.

3. Fidei & cha-
ritatis neces-
sitate.

Ita tamen vt
omnes non se-
ponamus e-
nam si fidei
infirmis, &
chrisimatis
sacra si: quan-
tuam in per-
fectis & sine
labre creatio-
nis non est: in-
finita Cœna
vniuersi, sed æ-
gros, imbecil-
les in fide, &
peccatores. ad
christi perfe-
ctionem consi-
deramus.

Secundo loquor
de vniuersi
externis.
Ibi multa sunt
indifferentia.
Alia esse non
vult.

Nonnulla au-
tem a supersti-
tione, & introdu-
ctio sunt: & ad
necessitatem
quandam au-
dacler ac ma-
le officina.

Quibus facef-
fer infirmis, ex-
imus S. Cœnæ
actionis ritus,
vt quum decen-
tissime admini-
strari queat,
panis & ex
veteris Eccle-
siæ instituto,
hinc maiori
ex parte, deseri
bitur.

Tertio loco, Cœ-

*nie participati-
onē Chrystia-
nis omnib. fre-
quentē esse de-
bere pr. bairr
2. p. v. v. v. Ec-
clesiæ praxi.*

tum ideo fuisse vt semel quotannis acciperetur, idque perfunctoriè (vt nunc communi-
ter moris est) verum quo frequenti in vsu Christianis omnibus esset, vt frequenti me-
moria passionem Christi repeterent. qua recordatione & fidem suam sustinerent ac ro-
borarent, & sese ad confessionem laudis Deo canendam bonitatemque eius prædicandam hortarentur, & qua postremò mutuam charitatem alerent, & sibi etiam inter se
testificarentur, cuius copulam in vnitare corporis Christi viderent. Quoties enim sym-
bolo corporis Domini communicamus, velut data & accepta tessera, alter alteri nos
vicissim obstringimus ad omnia dilectionis officia, vt nequid admittat nostrum quis-
piam quo fratrem lædat, nequid prætermittat quo eum iuuare possit, vbi necessitas po-
stulat & facultas suppetit. Talem fuisse Ecclesiæ Apostolicæ vsum, Lucas in Actis com-
memorat, quum fideles ait perseverantes fuisse in doctrina Apostolorum, communi-
catione, fractione panis, & orationibus. Sic agendum omnino erat, vt nullus Ecclesiæ
conuentus fieret sine verbo, orationibus, participatione cœnæ & eleemosynis. Hunc
& apud Corinthios fuisse institutum ordinem, satis ex Paulo conuicere licet: & multis
postea seculis in vsu fuisse constat. Inde enim veteres illi Canones, quos Anacleto & Ca-
lixto tribuunt, vt peracta consecratione omnes communicent, qui noluerint Ecclesi-
asticis carere liminibus. Et in vetustis illis Canonibus quos Apostolorum vocant, habe-
tur, *Qui non perseverant vsque ad finem, & sacram communionem non percipiunt,*
tanquam in quietudinem Ecclesiæ mouentes, corrigendos. In Antiocheno etiam Con-
cilio decretum est vt qui Ecclesiam intrant, Scripturas audiunt, & à communionem ab-
stinent, ab Ecclesia remoueantur, donec vitium hoc correxerint. Quod tamen in Con-
cilio Toletano primo vel mitigatum fuit, vel mitioribus saltem verbis propositum: ta-
men illic quoque statuitur, vt qui audita concione nunquam communicare deprehen-
si fuerint, admonentur. Si post monitionem abstineant, arceantur.

Act. 2. 42.

*2. Veterum e-
ciam Episcopo-
rum institutis.*

*Quibus socor-
diam populi
suis: re danna-
runt.*

In 6. cap. To-
han. tract. 26

*Fr. quæ 2. Cæ-
ne participatio
Augustini a-
tate.*

In cap. 1. ho-
mil. 26.

Matt. 22. 12.

*Neglecta rem-
pore Chrystia-
ni.*

45 His scilicet constitutio-nibus volebant sancti viri retinere ac tueri frequentem
communione vsum, ab ipsis Apostolis traditum: quem fidelibus maxime salutarem esse,
vulgi autem negligentia sensim obsolescere videbant. De ætate autem sua testatur
Augustinus, Huius, inquit, rei sacramentum vnitatis corporis Domini alicubi quotidie,
alicubi certis interuallis dierum, in Dominica mensa præparatur, & de mensa illa sumi-
tur: quibusdam ad vitam, aliis ad exitium. Et in Epistola ad Ianuarium priore, Alij quo-
tidie communicant corpori & sanguini Dominico, alij certis diebus accipiunt, alibi nul-
lus dies intermittitur quo non offeratur, alibi Sabbatho tantum & Dominico, alibi non-
is Dominico. Quoniam autem, vt diximus, plebs interdum remissior erat, instabant
sancti viri seueris obiurgationibus, ne conuiuere ad hanc societatem viderentur. Tale
exemplum est apud Chrystostomum in Epistola ad Ephesios, Non est dictum ei qui
conuiuium de honestate, Quare recubisti? sed, Quare ingressus es? Quisquis myste-
riorum particeps non est, improbus est, & impudens quod hic adstat. Quæso, si quis ad
conuiuium vocatus venerit, manus lauerit, discubuerit, visus fuerit se ad edendum com-
parare, deinde nihil gultet, nõne contumelia & conuiuium afficiet & conuiuatore? Sic tu,
inter eos stans qui oratione se ad sumendum sacrosanctum cibum præparant, te
vnum esse ex eorum numero, eo ipso quod non abcessisti confessus es, tandem non par-
ticipas: nõne fatius foret te non comparuisse? Indignus sum, inquis. Ergo nec com-
munionem orationis dignus eras, quæ est ad sumendum sacrum mysterium præparatio.

*P. epistola au-
tem consuetu-
do quotannis
semel commu-
ni-are iubent,
excellentim est
inuentum, li-
cet ex fonte nõ
proptus impu-
ro primum pro-
missis potuit*

46 Et sanè hæc consuetudo quæ semel quotannis communicare iubet, certissimum
est diaboli inuentum: cuiuscunque tandem ministerio inuecta fuerit. Aiunt Zepheri-
num eius decreti fuisse auctorem, quod tale fuisse nequaquam credibile est quale nunc
habemus. Ille enim, suo instituto, non fortè pessimè Ecclesiæ consulat, vt tum erant
tempora. Minimè enim dubium est quin tum sacra Cœna proponeretur fidelibus quo-
ties in cœtum conuenirent: nec dubium etiam quin bona eorum pars communicaret.
sed quum vix vnquam eueniret vt omnes simul communicarent, esset verò necesse eos
qui permixti erant profanis & idololatris, externo aliquo symbolo fidem suam testari:
fidem illi, ordinis & politix causa, vir sanctus statuerat, quo totus Christianorù populus
sicipi confessione participatione Cœnæ Domini ederet. Probum alioqui Zepherini in-
stitutum malè detorsit posteritas, quum certa lex de vna quotannis cõmunicatione po-
sita est: qua factum est vt ferè omnes, quum semel communicauerunt, quasi in reliquum
anni tempus pulchrè defuncti, in vtramq; aurem securi dormiant. Longè aliter factum
oport

oportuit: singulis ad minimum hebdomadibus proponenda erat Christianorum cœtuum mensa Domini, declaranda: promissiones quæ nos in ea spiritaliter pascere: nullus quidem necessitate cogendus, sed cohortandi omnes, & stimulandi: obiurgandus etiam ignaurotorum torpor. Omnes gregatim, ut famelicus, ad tales lautitias conuenirent. Non iniuria igitur principio conquestus sum, diaboli arte intrusam hanc consuetudinem: quæ dum vnum anni diem præscribit, in totum annum sacordes reddit. Videmus quidem peruersum hunc ab usum Chrysostræ tempore iam obrepisse: sed videre simul licet quantopere ipsi displicerit. Conqueritur enim grauius verbis eo quem nuper citauimus loco, tantam esse huius rei inæqualitatem, quod aliis anni temporibus sæpenumero, nec quum mundi essent, accederent: in Paschate, etiam immundi. Deinde exclamat, O consuetudinem, ô præsumptionem! Frustra ergo habetur quotidiana oblatio: frustra stamus ad altare. Nemo est qui simul participet. Tantum abest ut autoritate sua interposita comprobaretur.

Hinc malorem melius, quam nostrum seculo neglectum.

A Chrysostræmo deservatis, non impetratum.

47 Ex eadem prodiit officina & altera constitutio, quæ dimidiam cœnæ partem meliori populi Dei numero vel furata est, vel eripuit: nempe symbolum sanguinis, quod laicis & profanis (his scilicet titulis Dei hæreditatem insigniunt) interdicitur, paucis raris & vnicis in peculium cessit. Edictum æterni Dei est ut omnes bibant: quod homo noua & contraria lege antiquare & abrogare audeat, edicens ne omnes bibant. Ac ne sine ratione aduersus Deum suum pugnent tales legislatores, pericula obtendunt quæ accedere possent si omnibus passim exponeretur facer hic calix. ac si ab æterna Dei sapientia prospecta ea & animaduersa non essent. Deinde argutè scilicet ratiocinantur, vnum pro duobus esse satis. Nam si corpus est (inquiunt) totus Christus est, qui à suo corpore iam diuelli non potest. Ergo & corpus sanguinem per concomitantiam complectitur. En sensus nostri cum Deo consensus, ubi vel tantillum laxi habentis lasciuire ferociterque cœpit. Dominus, panem ostendens, corpus suum esse dicit: calicem dum ostendit, sanguinem vocat. Humanæ rationis audacia contra reclamationem, panem esse sanguinem, vinum esse corpus. ac si Dominus nulla causa corpus suum à sanguine & verbis & signis distinxisset: & vnquam fando auditum esset, corpus Christi, aut sanguinem, Deum & hominem appellari. Sanè si designare se totum voluisset, dicere poterat, Ego sum: qualiter loqui in Scripturis consuevit: non autem, Hoc est corpus meum. Hic est sanguis meus. Sed si lei nostræ infirmitati succurrere volens, calicem seorsum à pane statuit, ut doceat se ad potum non minus quam cibum sufficere. Nunc tollatur pars vna, non nisi dimidium alimentorum in eo reperiebimus. Ergo, ut verum sit quod obtendunt, sanguinem esse in pane per concomitantiam, & corpus rursus in calice: confirmatione tamen fidei, quam Christus ut necessariam tradidit, piæ animas fraudant. Itaque, argutis eorum valere iussis, retinenda nobis est vtilitas quæ in duplici arrha ex Christi ordinatione percipitur.

Quæ in loco, sub vna tantis specie communito in Papam Satanae inuentum esse probatur.

Nec huic erroris patronis finem pericula & effugia que obtendunt: quorum etiam subiicitur refutatio.

Quare Christus panem & vinum corpus & sanguinem distincte expressitque verbis nominauit.

48 Equidem scio, Satanae ministros (ut solene illis est Scripturas ludibrio habere) hinc cauillari. Primum cauantur, ex simplici factio non esse ducendam regulam qua Ecclesia ad perpetuam obseruationem obligetur. At mentiuntur quum simplex factum esse dicunt: neque enim porrexit tantum calicem Christus: sed instituit ut Apostoli sic in posterum facerent. Præcipientis enim verba sunt, Bibite ex hoc calice omnes. Et Paulus sic factum esse commemorat ut pro certo instituto commendet. Alterum effugium est, solos Apostolos in huius cœnæ participationem à Christo admissos, quos iam in sacrificiorum ordinem allegerat & cooptauerat. Velim tamen mihi ad quinque postulata respondere: quibus elabi non poterunt quin facillè cum suis mendacijs reuincantur. Primum, quo oraculo reuelatam habent hanc solutionem, tam alienam à verbo Dei? Scriptura duodecim recenset qui accubuerint cum Iesu: sed non ita Christi dignitatem obsecrat, ut sacrificios eos appelleret. de quo nomine postea suo loco. Et si duodecim tum dedit, præcepit tamen ut sic facerent: nempe ut sic inter se distribuerent. Secundò, cur meliore illo seculo, ab Apostolis ad mille vsque annos postea, sine exceptione omnes fiebant vtriusque symboli participes? Perditissima impudentiæ fuerit hic restituta & tergiversari. Extant Ecclesiasticae historię, extant veterum libri, qui aperta huius rei testimonia suggerunt. Caro (inquit Tertullianus) corpore & sanguine Christi pascitur, ut anima de Deo saginetur. Quomodo huiusmodi manibus (dicebat Ambrosius Theodosio) sacrum

Aliud Papistarum effugium, Responso.

Postremis, calicem ad solos sacrificios, Apostolorum successores pertinere.

1. Postulatum primum huic postremo cauillato oppositum: verborum loca. 2. Secundum postulatum, veteris Ecclesię testimonio et patrum firmatum.

Lib. De resur. car. Refert Theod.

Dom

doct. lib. 3.
c. 18 Hieron.
in 2. Malach.
Chrysoft. in
2. Cor. cap. 8.
homil. 15.

Domini corpus suscipies: Qua audacia poculum sanguinis pretiosi ore tuo participabis? Hieronymus, Sacerdotes, qui eucharistiam conficiunt, & sanguinem Domini populo distribuunt. Chrysoftomus, Non sicut in veteri Lege partem quidem sacerdos comederat, partem verò populus: verum omnibus corpus vnum proponitur, & poculum vnum. Ea quæ sunt eucharistiæ, communia sunt omnia inter Sacerdotem & populum. Id ipsum Augustinus plurimis locis testatur.

Secundū illud
postulati am-
plius confu-
tio, Gregori-
Gelafij, Cy-
priani aucto-
ritate conpro-
bata.

49 Sed quid de re notissima disputo? Legantur omnes Græci & Latini scriptores: passim occurrent eiusmodi testimonia. Neque obsoleuit hæc consuetudo, dum aliqua integritatis gutta in Ecclesia superfuit. Gregorius, quem vltimum Romæ Episcopum fuisse iure dicere possis, sua ætate seruatum fuisse docet. Quis sit sanguis agni, iam non audiendo, sed bibendo didicistis. Eius sanguis in fidelium ora profunditur. Imò quadringentis post eius mortem annis, quum iam omnia degenerassent, adhuc durauit. Neque enim id pro more duntaxat, sed pro lege inuiolabili habebatur. Vigeat enim tunc diuinæ institutionis reuerentia: nec sacrilegium esse dubitabant, separare quæ essent à Domino coniuncta. Sic enim loquitur Gelasius, Comperimus quòd quidam sumpta tantummodo corporis sacri portione, à calice abstineant: qui proculdubio, quoniam nescio qua superstitione videntur adstricti, aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur. Diuisio enim istius mysterij sine grandi sacrilegio non admittitur. Audiebantur illæ Cypriani rationes, quæ sanè Christianam mentem permouere debent. Quomodo, inquit, docemus aut prouocamus eos in confessione Christi sanguinem fundere, si militaribus sanguinem eius denegamus? Aut quomodo facimus ad martyrij poculum idoneos, si non eos ad bibendum Domini poculum prius in Ecclesia iure communionis admittimus? Quod autem ad sacerdotes restringunt Canonistæ illud Gelasij decretum, magis puerile est cauillum quàm vt refutari debeat.

Refertur De
confer. dit.
2. cap. Com-
petimus.

Serm. 5. De
lapis.

3. Tertium po-
stulatum.
4. Quartum.

50 Tertio, cur de pane simpliciter dixit vt ederent: de calice, vt omnes biberent? Ac si Sitanæ calliditati ex destinato occurrere voluisset. Quarto, si sua cœna Dominus solos sacrificios (vt ipsi volunt) dignatus est, quis vnquam hominum ausus esset vocare in participationem extraneos qui à Domino exclusi essent? & participationem quidem eius doni cuius penes se potestas non esset, nullo eius mandato qui solus dare poterat? Imò qua id fiducia hodie vsurpant, vt plebeculæ symbolum Christi corporis distribuunt, si nullum habent Domini vel mandatum vel exemplum? Quintò, an mentiebatur Paulus, quum dicebat Corinthiis, se accepisse à Domino quod illis tradiderat? Nam postea traditionem declarat, vt omnes promiscuè vtroque simbolo communicarent. Quòd si à Domino Paulus acceperat, omnes sine discrimine admittendos: videant à quo acceperint qui vniuersam penè Dei plebem abigunt, quando iam Deum authorem prætere non possunt, apud quem non est Est & non. Et adhuc tales abominationes nomine Ecclesiæ pretextere audent, & hoc pretextu defendere. quasi verò aut isti Antichristi Ecclesiæ sint, qui Christi doctrinam & institutiones tam facillè proterunt, dissipant, abrogant: aut Apostolica Ecclesiæ, Ecclesiæ non fuerit, in qua tota vis religionis effloruit.

5. Quintum.

2. Cor. 1. 19.
Conditio di-
lemmatica.

CAPVT XVIII.

De Missa Papali, quo sacrilegio non modo profanata fuit Cœna Christi, sed in nihilum redacta.

Partes huius capituli.

1. Missæ abominatio, sect. 1. multiplex: aperietis quinque capitibus comprehensa, sect. 2. 3. 4. 5. 6. 7. eiusdemque origo describitur, sect. 8. & 9.
2. De nomine sacrilicij, quod S. Cœnæ vereres tribuerunt, sect. 10. 11. 12. & de sacrificij appositâ disputatio, Papistarum pro Missatico sacrificio argumenta refellens, sect. 13. 14. 15. 16. 17. & 18.
3. Summa doctrinæ de Sacramentis Ecclesiæ Christi, qua viam sibi munit author, ad frequentem tractationem de quinque falso nominatis sacramentis, sect. 19. & 20.

Omnium abo-
minationum
acta. Cœnâ Do-
mini erecta
Missa Papa-
lis est caput.

His & similibus inuentis conatus est Satan, vclut offensus tenebris, sacram Christi cœnam infuscare & inquinare: ne saltem eius puritas in Ecclesia retineretur. Sed horrendæ abominationis caput fuit, quum signum extulit, quo non modò obscuraretur & peruerteretur, sed penitus oblitterata & abolita euanesceret, & ex hominum memoria excideret: nempe quum pestilentissimo errore totum penè orbem obrecauit, vt crederet Missam sacrificium & oblationem esse ad impetrandam peccatorum remissionem. Quomodo initio dogma istud acceperint saniores Scholastici, nihil

Huius descri-
ptio.

hil

hil moror: valeant ipsi cum spinosis suis argutis: quæ utrunq; cauillado defendi queant, ideo tamen repudiandæ sunt bonis omnibus quòd nihil quam cœnæ claritatem multis tenebris inducunt. Illis ergo valere iussis, congregari hic lectores intelligant cum ea opinione qua Romanus Antichristus ac eius propheta totum orbem imbuerunt, nempe Missam esse opus quo sacerdos qui Christum offert & alij qui in oblatione participant, Deum promerentur: vel expiatoriam esse victimam, qua sibi Deum reconciliant. Neque id communi tantum vulgi opinione receptum est, sed ipsa quoque actio sic est instituta vt genus sit placationis quo pro viuorum & mortuorum expiatione Deo satisfiat. Hoc quoque sonant verba quibus vtuntur: nec aliud ex quotidiano vsu colligere licet. Quam altas radices fixerit hæc pestis, scio: quanta sub specie boni lateat, vt nomen Christi præferat, vt vno Missæ nomine fidei summam complecti se multi credat. Sed vbi verbo Dei, clarissimè comprobatur fuerit, hanc quantumuis fucam & splendidam insigni contumelia Christum afficere, crucem eius sepelire & opprimere, mortem eius in obliuionem tradere, fructum qui ex ea nobis proueniebat tollere, Sacramentum, quo mortis memoria relicta erat, eneruare & dissipare: an erunt vllæ tam profundæ radices quas non validissima hæc securis, verbum inquam Dei, conscindat & evertat? An vlla tam speciosa facies sub qua latens malum lux hæc non prodæ?

2. Ostendamus ergo quòd primo loco propositum est, intolerabilem illic blasphemiam ac contumeliam Christo irrogari. Sacerdos enim & Pontifex à Patre consecratus est, non ad tempus: quomodo illi in Veteri testamento constituti leguntur, quorù quum vita mortalis esset, sacerdotium immortale esse non poterat: quare & successoribus opus erat qui subinde in demortuorum locum subrogarètur. At Christo, qui immortalis est, vicarium substitui minimè necesse est. Itaq; à Patre designatus est Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec: vt æternum permanente sacerdotio fungeretur. Hoc mysterium in Melchisedec antè multò figuratum fuerat, quem vbi Scriptura semel induxit Sacerdotem Dei viuentis, nunquam postea eius meminit, ac si nullum vitæ finem habuisset. Hæc similitudine Christus secundum eius ordinem Sacerdos dictus est. Iam verò qui quotidie sacrificant, oblationibus sacerdotes præficiant necesse est, quos Christo velut successores & vicarios subrogent. Quia subrogatione non modò Christum suo honore spoliant, & æterni sacerdotij prærogatiuam illi rapiunt: sed & dextera Patris deturbare ipsam conantur: in qua sedere immortalis non potest quin simul æternus Sacerdos maneat. Neque causentur non suffici suos sacrificulos Christo quasi demortuo, sed suffraganeos duntaxat esse æterni eius sacerdotij quod propterea stare non desinit. Verbis enim Apostoli fortius constringuntur quàm vt sic elabi possint: nempe alios plures esse factos sacerdotes quia morte impedirentur permanere. Christus ergo qui morte non impeditur vnus est, nec consortibus indiget. Quæ tamen eorum est improbitas, ad impietatem suam tuendam, exemplo Melchisedec se armant. Quia enim obtulisse dicitur panem & vinum, colligunt fuisse præludium Missæ suæ, ac si inter eum & Christum similitudo esset in panis & vini oblatione. Quod magis ieiunium est ac fructulum quàm vt refutatione egeat. Panem & vinum dedit Melchisedec Abrahamæ & eius comitibus, vt lassos ex itinere & prælio reficeret. quid hoc ad sacrificium? Humanitas sancti regis laudatur à Mose: mysterium importunè isti excidunt cuius nulla fit mentio. Fucam tamen suum errore alio colore, quia sequitur continuo pôst, Et erat Sacerdos Dei altissimi. Respondeo, perperam eos trahere ad panem & vinum quòd Apostolus ad benedictionem refert. Quum ergo Sacerdos esset Dei, benedixit Abrahamæ. Vnde idem Apostolus (quo melior non est quærendus interpret) colligit eius præstantiam: quia minor benedicitur à maiore. Quòd si oblatio Melchisedec sacrificij Missalis figura esset, an Apostolus, obsecro, qui minima quæque excurit, rem ad eò seriam & grauem fuisse oblitus? Iam (quicquid nugentur) rationem quæ ab ipso Apostolo adducitur, frustra conuellerentabunt, cessare ius & honorem sacerdotij inter homines mortales, quia Christus, qui immortalis est, vnicus ac perpetuus est Sacerdos.

3. Altera Missæ virtus proposita erat, quòd Christi crucem & passionem opprimit & obruit. Hoc quidem certissimum est, euerri Christi crucem simulac erigitur altare. nam si in cruce semetipsum in sacrificium obtulit, quo nos in perpetuum sanctificaret, & æternam redemptionem nobis acquireret: haud dubiè vis atque efficacia eius sacrificij nullo sine perlar. Alioqui nihilo honorificentius de Christo sentiremus quàm de bobus

*Descriptio
penitentiæ
tradi-
tio.*

*Abominatio-
nis huius effi-
cacia.*

*Impietas quin-
plex.*

*1. Primæ Mis-
sæ papalis im-
pietas. Inde-
rabilis blasphe-
mia Christum
vicarium Eccl-
sæ Sacerdotem
efficit & Sacer-
dotes (as) nul-
lus esse: nisi
simon.*

*Exceptio Papi-
suarum dicitur.*

Heb. 7. 23.

*Exemplo Mel-
chisedec defen-
ditur.*

*Responsio, loci
Mosis expla-
nans.*

Instantia.

*Resp. i. verbis
Apostoli.
Heb. 7. 7.*

Altera.

*2. Secunda Mis-
sæ impietas.
Christi cruem
euerit, altare
erigens.*

& vit

*Hebr. 5. 5.
10, & 7.
17. 21, & 9
11. & 10.
21.
Petro. 4.
Gen. 14.
18.*

Heb. 9. 11.

& vitulis qui sub Lege immolabantur: quorum oblationes ex eo inefficaces arguuntur & imbecille, quod sæpius iterabantur. Quare aut Christi sacrificio, quod in cruce impleuit, purgationis æternæ vim defuisse fatendum erit, aut vno semel sacrificio Christum in omnia secula defunctum esse. Id est quod dicit Apostolus, Summum hunc Pontificem Christum semel, per immolationem sui apparuisse, sub cõsummationem seculi, ad peccati profligationem. Item, Voluntate Dei nos sanctificatos esse per oblationem corporis Iesu Christi semel. Item, Christum vna oblatione in perpetuum consummasse sanctificatos. Quibus insignem sententiã subnectit, Acquisita semel peccatorum remissione, nullam amplius restare oblationem. Hoc & postrema sua voce & inter vltimos spiritus edita Christus significauit, quum dixit, Consummatum est. Solemus extremas morientium voces pro oraculis obseruare. Christus moriens testatur vno suo sacrificio perfectum esse & impletum quicquid in salutem nostram erat. Nobis huiusmodi sacrificio, cuius perfectionem luculenter ad eum commendauit, quasi imperfecto, an innumera quotidie assuerit licet: Quando sacrosanctum Dei verbum nõ affirmat modo, sed clamat etiam & contestatur, hoc sacrificium semel peractum fuisse, eius vim æternam permanere: qui

Alter, Christi postrema voce confirmata.

Tertio.

Quarto, si Missæ ipsius institutione.

Exceptio 1.

Responsio. Iob. 1. c. 30.

Exceptio 2. Responsio. Pauli testimonio comprobata.

I. Cor. 5. 7.

Exceptio 3. ex Malachiæ dictõ. Resp. sensum Prophetæ aperiens.

Cõfirmatio, ex aliis locis petita.

Ioel. 2. 28.

Ies. 19. 21. 23. 14.

Resp. 2.

3. Tertia Missæ impietas. Mortis Christi ex humanæ memoriæ exitu.

4 Sed operæ pretium est audire quo præterea fundamẽto missarium sacrificium fulciant. Nam huc Malachiæ vaticinium trahunt, quo pollicetur Dominus futurum ut in censum per orbem vniuersum offeratur nomini suo, & oblatio munda. Quasi verò nouum sit aut insolitum Prophetis, quum de Gentium vocatione loquuntur, spiritualem Dei cultum, ad quem illas hortantur, externo Legis ritu designare. quo familiarius seculi sui hominibus indicarent in veram religionis societatem esse vocandas. Qualiter etiam in vniuersum rerum veritatem, quæ per Euangelium exhibita fuit, ætatis suæ typis describere solent. Sic pro conuersione ad Dominum, ascensum in Ierusalem: pro Dei adoratione, munerum omne genus oblatione: pro ampliore eius noticia, qua in regno Christi fideles donandi erant, somnia & visiones ponunt. Quod ergo citant, alteri Iesaiæ vaticinio simile est, vbi Propheta de tribus altaribus in Assyria, Ægypto & Iudæa erigendis prædicit. Primum enim quæro annon huius prophetiæ complementum in regno Christi esse concedant. Deinde vbi sint aræ illæ, aut quando vnquam sint erectæ. Tertio, num existiment singulis regnis destinari singula templa, quale illud Hierosolymitanum fuit. Hæc si perpendunt, fatebuntur, opinor, Prophetam sub typis ætati suæ congruentibus, de spiritali Dei cultu in totum orbem propagando vaticinari. Quam nos illis solutionem damus. Huius tamen rei quia passim obuia exempla occurrunt, non ero in enumeratione longiori sollicitus. Quanquam in hoc quoque miserè hallucinatur, quod nullum agnoscent sacrificium nisi Missarium: quum re vera nunc sacrificent Domino fideles, & mundam offerant oblationem, de qua mox dicitur.

5 Nunc descendendo ad tertias Missæ partes, vbi explicandum est quomodo veram & vnam mortem Christi obliteret, & ex hominum memoria excutiat. Nam vt inter homines testamenti confirmatio à morte testatoris pender: ita etiam testamentum, quo nos peccatorum remissione & æterna iustitia donauit, morte sua confirmauit Dominus noster. In hoc testamento qui variare quicquam aut innouare audent, mortem eius abnegant, & tanquam nullius momenti habent. Quid verò est Missa nisi nouum & prorsus

Malac. 8.

prorsus diuersum testamentum? quid enim? annon singule Missæ nouam peccatorum remissionem, nouam iustitiæ acquisitionem promittunt: vt iam tot sint testamēta quot Missæ? Veniat ergo rursum Christus, & altera morte nouum hoc testamentum, vel potius infinitis mortibus innumera Missarum testamenta rara faciat. Annon igitur verum principio dixi, vnicam & veram Christi mortem obliterari per Missas? Quid, quod eò di rectè spectat Missa, vt rursum si fieri possit, trucidetur Christus? Nam vbi testamentum est (inquit Apostolus) mortem testatoris intercedere illic necesse est. Missa nouum Christi testamentum præ se fert: eius ergo mortem postulat. Præterea, hostiam quæ offertur, occidi & immolari necesse est. Si Christus singulis Missis sacrificatur: cum singulis momentis mille in locis crudeliter interfici oportet. Non id meum est, sed Apostoli argumentum, Si necesse habuisset offerre sapius semetipsum, oportuisse illum frequenter pati ab origine mundi. Fateor esse illis in promptu responsum quo nos etiam calumniæ notant. aiunt enim sibi obici quod nec cogitarint vnquam, ac ne possint quidem. Nos verò scimus, mortem ac vitam Christi nequaquam in eorum manu esse. An ipsum interficere instituant, non respicimus: tantum ostendere animus est, quale absurdum consequatur ex impio ac scelesto eorum dogmate. Quod ipsum ex ore Apostoli demōstro. Reclament centies licet, sacrificium hoc esse *ἀναίμακτον*: negabo ex hominum arbitrio pendere, vt sacrificia naturam mutant. quia hoc modo concideret sacra & inuiolabilis Dei institutio. Vnde sequitur, firmum esse illud principium Apostoli, requiri sanguinis effusionem ne desit ablutio.

6 Iam quartum Missæ munus tractandum, vt scilicet fructum qui è morte Christi ad nos redibat, nobis præripiat: dum ne agnoscamus & cogitemus, facit. Quis enim cogitet se morte Christi redemptum esse, vbi nouam in Missa redemptionē viderit? Quis peccata sibi remissa confidat, vbi nouam remissionem viderit? Neque euadet qui dixerit, non alia causa nos peccatorum remissionem in Missa obtinere, nisi quia morte Christi iam acquisita est. Non enim aliud affert quàm si iacet ea lege nos à Christo redemptos esse vt nos ipsi redimamus. huiusmodi enim à Satanæ ministris doctrina sparsa est, & talem hodie clamoribus, ferro, igni tuentur, Nos, quum Christum Patri in Missa offerimus, hoc oblationis opere assequi peccatorum remissionem, & participes fieri passionis Christi. Quid iam passioni Christi superest nisi vt sit exemplum redemptionis, quo discamus nostri esse redēptores? Christus ipse, dum in cœna veniæ fiduciam obsignat, non iubet discipulos in actione illa hærere, sed ablegat eos ad mortis sacrificium: cœnam monumentum vel memoriale (vt vulgò loquuntur) esse significans, ex quo discant victimam expiaticam, qua placandus erat Deus, non nisi semel offerri debuisse. Neque enim sufficit Christum tenere vnicam esse victimam, nisi & vnica immolatio accedat: vt fides nostra cruci eius affixa sit.

7 Ad coronidem nunc venio, nempe sacram cœnam, in qua Dominus passionis suæ memoriam insculptam formatamque reliquerat: erecta missa, è medio sublatam, induta, & deperditam. Si quidem cœna ipsa donum Dei est, quod cum gratiarum actione accipiendum erat. Sacrificium Missæ pretium Deo numerare fingitur quod ipse in satisfactionem accipiat. Quantum interest inter dare & accipere, tantum à Sacramento cœnæ sacrificium differt. Atque hæc quidem miserrima hominis ingratitude est, quod vbi agnoscenda erat diuinæ bonitatis largitas, gratiæque agendæ, in eo Deum sibi debitorem facit. Sacramentum promittebat, nos Christi morte non semel duntaxat restituros in vitam: sed assiduè viuificari, quia tunc omnes nostræ salutis numeri impleti sunt. Missæ sacrificium longè aliam cantilenam canit, Christum oportere quotidie sacrificari, vt aliquid nobis commodet. Cœna in publico Ecclesiæ cœtu distribuenda erat, quo nos de communionem doceret qua omnes cohæremus in Christo Iesu. Hanc communitatem dissoluit ac distrahit Missæ sacrificium. postquam enim error inualuit, oportere esse Sacerdotes qui pro populo sacrificarent: quasi relegata esset ad eos cœna, desit iuxta Domini mandatum, fidelium Ecclesiæ communicari. Aditus Missis priuatis est parafactus, quæ excommunicationem quandam magis referrent quàm communitatem illam à Domino institutam quum sacrificulus suam victimam seorsim voraturus, se à toto fidelium populo segreget. missam priuatam voco, (nequis fallatur) vbicumque nulla est inter fideles Dominicæ cœnæ participatio, etiam si aliàs magna hominum multitudo interit.

*Nam Christi
in flammam
obliterat.*

*Christum iterum
mactat,
& cruci affigit.
Heb. 9. 16.*

*Exceptio Pa-
pistiarum.
Responsio.*

*Exceptio 2. de
meruero sa-
crificio.
Responsio.*

*4. Quarta
Missæ impie-
tas. Motus
Christi fructus
nobis præcipit.
Exceptionis
dilutio.*

*Impietatis hu-
ius vicia deli-
neatio.*

*5. Quinta Mis-
sæ impietas.
Cœnam Domi-
ni sustulit.*

*In cœna enim
Pater Christi
nobis offert. In
Missæ sacrifici-
o Christi
Patri offertur.*

*Cœna Christi-
nis omnibus cõ-
mune est sacra-
mentum. Mis-
sæ peculiaris
est vnicò sacri-
ficulo.*

De Missæ ori-
gine.

Privatas Missas impiam esse. S. Cæsar pro functionem. 1. Cor. 10. 16.

Vnde tot Missas, que tot locis demum. vancur, nate sunt, quam multiplis impietate scateant.

Privati autem Ecclesie hæc abominatio suis incognita.

1. Sam. 15. 22. Reg in Dei verbo sum data est. Hebr. 5. 4.

Altera pars capituli, a 9. sectione florum. Veteres nonnullos casum sacrificium oppellasse: sed non propriatioribus sum Missarum Papistæ somniant. Lib. 20. contra Faustū, cap. 18.

Quod Augustini testimonio probantur.

8 Ac ipsum quidem Missæ nomen vnde natum sit nunquam certò potui iudicare: nisi quòd mihi verisimile est, ab oblationibus quæ conferebantur, fuisse sumptum. Vnde & veteres plurali ferè numero vsurpant. Sed vt de nomine remittamus controuersiam, dico priuatas Missas cum Christi institutione ex diametro pugnare: ideòque impiam esse sacræ cœnæ profanationem. Quid enim mandauit nobis Dominus? nõnne accipere & diuidere inter nos? Qualem mandati obseruationem docet Paulus? nõnne fractionem panis, quæ communio sit corporis & sanguinis? Quomodo igitur vnus sine distributione accipit, quid simile est? At ille vnus totius Ecclesiæ nomine facit. Quo mandatoannon hoc aperte illudere Deo est, quom vnus priuatim ad se rapit quod non nisi inter plures fieri debuerat? Sed quia satis clara Christi & Pauli verba sunt, breuiter concludere licet: vbicunque non est fractio panis ad communionem fidelium, illic non cœnam Domini, sed falsam & præposteram cœnæ imitationem esse. Falsa autem imitatio, deprauatio est. Porro deprauatio tanti mysterij, impietate non caret. In Missis ergo priuatis impius est abusus. Atque (vt vitium vnum in religione aliud subinde parit) postquam semel obrepit ille mos sine communione offerendi, paulatim cœperunt in singulis templorum angulis innumerabiles Missas facere, & populum huic atque illuc distrahere, quem in vnum cœtum coire oportuerat, vt suæ vnitatis mysterium recognosceret. Eant nunc, & idololatriam esse negent quòd panẽ in suis Missis ostendunt pro Christo adorandum. frustra enim promissiones illas de Christi præsentia iactant: quæ vtrunque intelligantur, non ideo certè data sunt vt homines impuri & profani, quoties velint & in quencunque libeat abusum, corpus Christi conficiant: sed vt fideles, dum religiosa obseruatione sequuntur Christi mandatum in cœna celebranda, vera eius participatione fruantur.

9 Adde quòd hæc peruerfitas puriori Ecclesiæ incognita fuit. Vt cunq; enim fucum hic facere conentur qui sunt inter aduersarios impudentiores, certo tamen certius est, totam antiquitatem ipsis aduersari: vt superius in aliis demonstrauimus, & certius ex assidua veterum lectione iudicari poterit. Verum antequam finem dicendi faciam, Missarios nostros doctores interrogo, quom sciant potiore esse Deo obedientiam, quam vicitimas: & magis poscere vt voci suæ auscultetur, quam vt sacrificia offerantur: quomodo hanc sacrificandi rationem Deo acceptam credant, cuius nullũ illis constat mandatum, & quam ne vna quidem Scripturæ syllaba probari vident? Præterea quom Apostolum audiant dicentem, neminem sibi nomen atque honorem sacerdotij vsurpare nisi qui vocatus est, vt Aaron: quin nec Christum ipsum sese ingessisse, sed obedisse Patris vocacioni: aut sacerdotij sui authorem Deum institutorẽ quom proferant oportet: aut honorem non esse à Deo fateantur, in quem non vocati, improba temeritate irruerunt. Atqui ne apicem quidem literæ obrendere possunt qui suo sacerdotio patrocinetur. Cur non igitur sacrificia euanescent, quæ sine sacerdote offerri non possunt?

10 Siquis hinc inde concisas veterum sententias obrudat, & eorum autoritate contendat aliter intelligendum esse quod in cœna peragitur sacrificium, quam nos exponamus: huic breuiter responsum sit, Si de approbando sacrificij commento, quale in Missa confinxerunt Papistæ, agitur, eiusmodi sacrilegio veteres nequaquam patrocinari. Vtuntur quidem illi sacrificij vocabulo: verum simul exponunt se aliud nihil intelligere, quam memoriam veri illius & vnici sacrificij quod in cruce peregit Christus, vnicus (vt ipsi passim prædicant) noster Sacerdos. Hebræi, inquit Augustinus, in vicitimis pecudum quas offerebant Deo, prophetiam celebrabant futuræ vicitimæ quam Christus obtulit: Christiani iam peracti sacrificij memoriam celebrant sacrosancta oblatione & participatione corporis Christi. Hic certè penitus idem docet quod pluribus verbis in libro De fide ad Petrum Diaconum habetur, quicunque tandem sit author. Verba sunt: Firmissimè tene, & nullatenus dubites, ipsum Vnigenitum, carnem pro nobis factum, se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam Deo in odorem suauitatis: cui cum Patre & Spiritu sancto, tempore Veteris testamenti animalia sacrificabantur: & cui nunc cum Patre & Spiritu sancto (cum quibus vna est illi diuinitas) sacrificium panis & vini sancta Ecclesia per vniuersum orbem offerre non cessat. In illis enim carnalibus vicitimis figuratio fuit carnis Christi, quam pro peccatis nostris ipse erat oblaturus: & sanguinis, quem erat effusus in remissionem peccatorum. In isto autem sacrificio, gratiarum actio atque comme moratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit: & sanguinis, quem pro nobis idem effud

effudit. Vnde Augustinus ipse, pluribus locis nihil aliud quàm sacrificium laudis esse interpretatur. Denique passim apud eum reperies, non alia ratione vocari Cœnam Domini sacrificium, nisi quòd est memoria, imago testimonium illius singularis, veri & vnici sacrificij quo nos Christus expiauit. Memorabilis etiam locus est li. 4. De Trinitate cap. 24, vbi postquam disseruit de vnico sacrificio, ita concludit, Quoniam in sacrificio quatuor considerantur, cui offeratur, & à quo, quid offeratur, & pro quibus: idem ipse vnus verusque Mediator per sacrificium pacis nos reconcilians Deo, vnus cum ipso manet cui obtulit. vnus in se fecit pro quibus offerebat. vnus ipse est qui obtulit, & quod obtulit. In eundem quoque sensum loquitur Chrysostomus. Honorem vero sacerdotij ita Christo vendicant, vt Antichristi vocem fore testetur Augustinus si quis Episcopum inter Deum & homines intercessorem faciat.

Cœna aduēt
farum Le-
gis sapius.

Lib. 2. contra
Parm. c. 8.

Gal. 3. 1.

11 Neque tamen distemur quin ita nobis monstretur illic Christi immolatio, vt crucis spectaculum penè ob oculos statuatur. qualiter in oculis Galatarum Christum fuisse crucifixum dicit Apostolus, dum illis proposita crucis prædicatio fuerat. Sed quia veteres quoque illos video aliò hanc memoriam detorsisse quam institutioni Domini conueniebat (quòd nescio quam repetitæ aut saltem renouatæ immolationis faciem eorum Cœna præ se ferebat) nihil tutius piis pectoribus fuerit quàm in pura simplici que Dei ordinatione acquiescere: cuius etiam ideo vocatur Cœna quoniam sola hic eius auctoritas vigere debet. Equidem quum pium atque orthodoxum de toto hoc mysterio sensum retinuisse eos videam, neque deprehendam voluisse vnico Domini sacrificio vel minimũ derogare, vltius impietatis damnare eos non sustineo. excusari tamen non posse arbitror quin aliquid in actionis modo peccauerint. Imitati sunt enim propius Iudaicum sacrificandi morem quàm aut ordinauerat Christus, aut Euangelij ratio ferebat. Sola igitur est præpostera illa anagoge in qua meritò eos quis redarguar, quòd non contenti simplici ac germana Christi institutione, ad Legis umbras nimis deflexerunt.

Quilam tamẽ
ex veteribus
ad Legis um-
bras nimium
deflexisse vi-
dentur.

Proinde nihil
tutius quam
Dei verbo in-
niti.

Quod non sa-
tis arcente ab
illis expensum
est.

12 Siquis diligenter expendat, hoc discrimen inter Mosaica sacrificia & eucharistiam nostram verbo Domini statui obseruabit, quòd quum illa eandem mortis Christi effiaciam populo Iudaico repræsentarint quæ nobis in Cœna hodie exhibetur, diuersa tamen fuerit repræsentationis species. Siquidem illic sacerdotes Leuitici quod peracturus erat Christus sacrificium iubebantur figurare: sistebatur hostia, quæ vicem ipsius Christi subiret: erat altare, in quo immolaretur: sic denique gerebantur omnia, vt ob oculos poneretur sacrificij effigies quod Deo in expiationem offerendum erat. At peracto sacrificio, aliam nobis rationem Dominus instituit: nempe vt fructum oblatis sibi à Filio sacrificij, ad populum fidelem transmiserat. Mensam ergo nobis dedit in qua epulemur, non altare super quod offeratur vltima. non sacerdotes consecrauit, qui immolent: sed ministros, qui sacrum epulum distribuunt. Quo sublimius est ac sanctius mysterium, eo religiosius ac maiore reuerentia tractari cõuenit. Ergo nihil tutius quàm vt ablegata omni humani sensus audacia, in eo solo quod Scriptura tradit herreamus. Et certè si cogitamus Domini non hominum Cœnam esse, non est cur vlla hominum auctoritate vel annorum præscriptione patiamur nos ab illa vel latum vnguem dimoueri. Itaque Apostolus, dum vult eam vitiis omnibus repurgare quæ iam in Corinthiorum Ecclesiam irrepserant, quæ ad id expeditissima via erat, ad vnica illam institutionem reuocat: vnde perpetuam esse petendam regulam ostendit.

Magnũ enim
discrimen con-
stituendum est
inter Mosaica
sacrificia &
Cœnam domini
quæ sacrifici-
um Eucha-
risticum dicitur.

Regula certa
in hac disputatione.

1. Cor. 11. 20.

13 Porro ne quis rixator ex sacrificij ac sacerdotis nominibus nobis pugnam faciat, id quoque, sed compendio, expediam, quid per sacrificium, quid per sacerdotem tota disputatione significauerim. Qui sacrificij vocabulum ad sacras omnes ceremonias & religiosas actiones extendunt, qua ratione id faciant non video. Nos perpetuo Scripturæ vsu sacrificium appellari scimus quod Græci nunc θυσιας, nunc προσφορὰν. nunc τρυφήν dicunt. Quod generaliter acceptum, cõplectitur quicquid omnino Deo offertur. Quare distinguamus oportet: sic tamen vt hæc distinctio anagogen à sacrificijs Legis Mosaicæ habeat: sub quorum umbris vniversam sacrificiorum veritatem populo suo repræsentare voluit Dominus. Illorum autem quanquam variæ fuerunt forme, tamẽ ad duo membra referri omnes possunt. Aut enim pro peccato fiebat oblatio quadam satisfactionis specie, qua noxa coram Deo redimebatur: aut symbolum erat diuini cultus, religionisque testificatio: nunc vice supplicationis, ad fauorem Dei postulandum: nunc gratiarum actionis, ad gratitudinem animi pro acceptis beneficiis testandam: nunc pro simplici

Locus de sacri-
ficio & sacer-
dote.

Sacrificij no-
men.

Distinctio.
1. Propinatio-
rium.
2. Eucharistia-
cum.

Sacrificii Eucharistici alia nomina.

picatis exercitatione, ad renouandam fœderis sanctionē. ad quod posterius membrum holocausta & libamenta, oblationes, primitiæ, pacificæ victimæ pertinebant. Proinde & nos in duo genera distribuamus, ac alterum, docendi causâ, uocemus ἁγρευτικὸν & πελαγιατικὸν: quoniam ueneratione cultique Dei constat quem illi fideles & debent & reddunt, vel si mauiς ὠρραεισμένον: quandoquidem à nullis Deo exhibetur nisi qui immensis eius beneficij onusti, se totos cum actionibus suis omnibus illi repēdunt. Alterum propitiatorium, siue expiationis. Est autem expiationis sacrificium, cui propositum est iram Dei placare, ipsius iudicio satisfacere, eoque peccata abluere & abstergere: quo peccator eorum sordibus repurgatus, & in iustitiæ puritatē restitutus, in gratiam cum Deo ipso redeat. Sic vocabantur in Lege victimæ quæ pro peccatis expiandis offerebantur: nō quòd reconciliandæ Dei gratiæ aut delendæ iniquitati pares forent: sed quòd uerum huiusmodi sacrificium adumbrarent quod tandem ab vno Christo re ipsa peractum fuit. ab ipso autem vno, quia ab alio nullo poterat. Et semel, quòd illius vnus à Christo peracti efficacitæ & vis æterna est, ut sua ipse uoce testatus est, quum dixit perfectum esse & implementum: hoc est, quicquid reconciliandæ Patris gratiæ, impetrandæ peccatorum remissioni, iustitiæ, salutis necessarium erat, id totum vnica illa sua oblatione præstitum & consummatum: adeoque nihil deesse, ut nullus postea locus alteri hodie relinqueretur.

Propitiatorium, quid.

Exod. 29. 36.

Nulli aliud nisi Christi mors.

Ioh. 9. 30.

Vnde sequitur, Cetera Dominus, multo minus Missam Papisticam, sacrificium propitiatorium dici posse.

Nec sacerdotibus diei possunt qui Missam de marmurant.

Quorum uacillat, uel ab ipso Platone satis arguitur, dum hoc satis ridet, qui expiationibus eiusmodi securus arguit, quod talibus piaculis pœnas redimi opinantur.

14 Quamobrem constituo, sceleratissimum probrum, & non ferendam esse blasphemiam tam in Christum quàm in sacrificium quo per mortem suam in cruce pro nobis defunctus est, si quis, repetita oblatione, de redimenda peccatorum uenia, de propitiando Deo, & obrinēda iustitia cogitet. At quid aliud missando agitur, nisi ut nouæ oblationis merito, passionis Christi fiamus participes? Et ne ullus esset insaniendi modus, parum esse putauerunt, si dicerent commune ex æquo fieri sacrificium pro tota Ecclesia, nisi adderent, sui arbitrij esse, huic aut illi, cui uellent, peculiariter applicare: uel potius cuiunque qui talem sibi mercem numerato pretio emere uellet. Porro quoniam ad Iudæ taxationem accedere non poterant: ut tamē uel aliqua nota authoris sui exemplum referrent, numeri similitudinem retinuerunt. Vendiderat ille triginta argenteis: hi, secundum Gallicam quidem supputationem, triginta nummulis æreis uēdunt. sed ille, semel: hi, quoties emptor occurrit. Hoc sensu & Sacerdotes esse negamus, nempe qui tali oblatione apud Deum pro populo intercedant, qui propitiato Deo, peccatorum expiationem peragant. Nam Christus, unicus est Noui testamēti Pontifex & Sacerdos, in quem translata sunt omnia sacerdotia, & in quo clausa ac terminata. Et si nihil Scriptura de æterno Christi sacerdotio meminisset: quia tamen Deus, abrogatis illis ueteribus, nullum instituit, manet inuictum Apostoli argumentum, Neminem sibi honorem usurpare nisi qui à Deo uocatus sit. Qua ergo fiducia sacrilegi isti, qui se iactant Christi carnifices, auident se Dei uiuentis Sacerdotes appellare?

15 Est apud Platonem libro de Reip. secundo elegantissimus locus. Vbi quum de ueteribus piaculis differit, stultamque improborum ac sceleratorum hominū confidētiam ridet, qui putarent his quasi uelis obtegi sua flagitia ne à diis cernerentur, & tanquam facta cum diis pactione, securus sibi indulgerent: profus uideatur ad Missariæ expiationis usum, qualis hodie in mundo est, alludere. Fraudare alium & circumuenire, nefas esse omnes sciunt. Vexare iniuriis uiduas, pupillos expilare, molestiam inferre pauperibus, malis artibus aliorum bona ad se rapere, periuriis & fraudibus inuolare in cuiusquam fortunam, vi ac tyrannico terrore opprimere quenquam, impium esse fatentur omnes. Quomodo igitur hæc omnia passim audent tam multi, tanquam impune ausuri? Sanè si ritè expendimus, non alia causâ tātum illis animi facit, nisi quia Missario sacrificio, tanquam soluto pretio, satisfacturos se Deo confidunt, aut saltem hanc sibi cum eo transigendi facilem esse uiam. Pergit deinde Plato crassum eorum stuporem ridere qui talibus piaculis pœnas redimi opinantur, quas alioqui apud inferos subituri essent. Et quorsum hodie spectant anniuersaria, & maior pars Missarum, nisi ut qui tota uita crudelissimi tyranni fuerunt, aut rapacissimi prædones, aut ad omne flagitium profuturi, tanquam hac mercede redempti, purgatorium ignem euadant?

Ad eucharistiam genus inna præteritis in Deum & charitatis in proximum officia spectant.

16 Sub altero sacrificij genere quod ὠρραεισμένον diximus, continentur omnia charitatis officia, quibus dum fratres nostros complectimur, dominum ipsum in membris suis honoramus: omnes deinde nostræ preces, laudes, gratiarū actiones, & quicquid in dei cultum à nobis agitur. Quæ demum omnia à maiore sacrificio dependent, quo anima & corpore

corpore in templum sanctum domino consecramur. Neque enim satis est si externa nostrae actiones ad illius obsequium applicentur: sed nos primo, deinde nostra omnia consecrari ac dedicari illi conuenit: ut quicquid in nobis est, gloriae eius seruiat, & eius amplificandae studium spiret. Haec factificij species nihil ad iram Dei placandam, nihil ad impetrandam peccatorum remissionem, nihil ad promerendam iustitiam pertinet: sed in magnificando duntaxat & exaltando deo versatur. Siquidem gratum acceptumque deo esse non potest nisi ex eorum manu quos iam accepta peccatorum remissione, sibi aliunde reconciliauit, ideoque piaculo absoluit. Est autem adeo Ecclesiae necessaria ut abesse ab ea non possit. Itaque aeterna futura est quandiu stabit populus Dei, quemadmodum iam ex Propheta superius visum est: siquidem eo sensu accipere liber vaticinium istud, Quoniam a solis ortu vsque ad occasum, magnum est nomen meum in Gentibus: & in omni loco incensum offeretur nomini meo, atque oblatio munda: quoniam terribile est nomen meum in Gentibus, dicit Dominus. tantum abest ut submoueamus. Sic Paulus iubet nos offerre corpora nostra, hostiam viuentem, sanctam, acceptam Deo, rationalem cultum. Vbi significanter admodum loquutus est, quum hunc esse rationalem nostrum cultum subiecit. intellexit enim spirituales colendi Dei ritum, quem carnalibus Legis Moisaicæ sacrificijs tacite opposuit. Sic beneficentia & communicatio, victimæ appellantur quibus placetur Deus. Sic Philippensium benignitas qua Pauli in opiam subleuarant, hostia bonæ fragrantiae. sic omnia fidelium bona opera, spirituales hostiae.

17 Et quid multa persequor? Subinde enim in Scripturis recurrit hæc loquendi forma. Quinetiam dum adhuc sub externa Legis pædagogia Dei populus continebatur, factis tamen exprimabant Prophetæ, subesse illis carnalibus sacrificijs veritatem, quæ Christianæ Ecclesiae cum Iudaica gente communis est. Quæ ratione precabatur Dauid ut oratio sua, sicut incensum, in conspectum Dei ascenderet. Et Osee gratiarum actiones dicebat vitulos labiorum, quas alibi Dauid sacrificia laudis nuncupat. Quem Apostolus imitatus, hostias laudis etiam ipse vocat: & interpretatur fructum labiorum confitentium nomini eius. Huius generis sacrificio carere non potest Cœna Domini: in qua dum eius mortem annuntiamus, & gratiarum actionem referimus, nihil aliud quam offerimus sacrificium laudis. Ab hoc sacrificandi munere, regale sacerdotium nuncupamur omnes Christiani: quod per Christum offerimus illam, de qua loquitur Apostolus, hostiam laudis Deo, fructum labiorum confitentium nomini eius. Neque enim nos cum nostris muneribus, sine intercessore, in conspectum Dei apparemus. Christus est, quo mediatore intercedente, nos ac nostra Patri offerimus. Ille Pontifex noster, qui in sanctuarium cæli ingressus, accessum nobis aperit. Ille altare, cui donaria nostra imponimus: ut in illo audeamus quicquid audemus. Ille inquam est qui nos Patri regnum ac Sacerdotes fecit.

18 Quid superest nisi ut cæci videant, surdi audiant, pueri intelligant hanc Missæ abominationem: quæ in calice aureo propinata, omnes reges terræ & populos, à summo vsque ad nouissimum, sic inebriauit, sic percussit sopore ac vertigine, ut brutis ipsis stupidiore, proram & puppim suæ salutis in hac vna exitiali voragine statuerint. Certè nulla vnquam validiore machina Satan incubuit ad oppugnandum expugnandumque Christi regnum. Hæc est Helena, pro qua veritatis hostes tanta hodie rabie, tanto furore, tanta atrocitate digladiantur. & verè Helena, cum qua spiritali fornicatione (quæ omnium est maximè execrabilis) ita se confurcat. Non hic vel minimo digito attingo crassos illos abusus quibus sacræ suæ Missæ profanata puritatem prætereundere possent: quàm turpes nundinas exercent, quàm sordidos quæstus faciunt suis missationibus, quanta rapacitate auaritiâ suam expleant. Tantum indico, idque paucis & simplicibus verbis, qualis sit sanctissima ipsa Missæ sanctitas: ob quam adeo spectabilis esse, tantæque in veneratione haberi aliquot seculis meruit. Nam & tanta hæc mysteria pro dignitate illustrari, maioris operis fuerit: & illas obscenas sordes, quæ ante oculos oraque omnium versantur, admiscere nolo: ut omnes intelligant, Missam in selectissima sua, & qua maximè venditari potest, integritate acceptam, sine suis appêdicibus à radice ad fastigium, omni genere impietatis: blasphemiae, idololatriæ, sacrilegij scaterere.

19 Habent lectores in compendium collecta ea ferè omnia quæ sciri de duobus istis Sacramentis referre duximus: quorum vsus à primordio Noui testamenti ad cõsummationem vsque seculi, Christianæ Ecclesiae est traditus: Vt scilicet Baptismus, quidam quasi

Quæ sacrificij species nihil ad iram Dei placandam pertinent.

Nec potest ab Ecclesia separari.

Malac. i. 11.

Rom. 12. 1.

Quod Prophetæ & Apostoli testimonij comprobantur.

Heb. 13. 16.

Phil. 4. 18.

Orationes, gratiarum actiones & consuetudo facta ex vniuersis istis sacrificijs dicta sunt.

Psal. 141. 2.

Osee 14. 3.

Psal. 51. 21.

Heb. 13. 15.

Cœna Domini eodem sensu Eucharistia nominatur.

1. Pet. 2. 9.

Hoc sensu fideles omnes sunt sacerdotes.

Apoc. 1. 6.

Contra, Missæ abominatio non caluè esse quo inebriati sunt reges terræ & populi, ac Helenam illam pro qua tanta atrocitate digladiantur.

Missæ elogia.

Capitis postrema pars, summam cori reperiens quæ dicitur

S. Baptismo & Cœna tenere cōueniunt: simulque ostenduntur: Cœna sepius iteratur, Baptismus non item.

Nec homo quipiam, putesi, erigere noua sacramēta.
Iesū. 40. 13.
Rom. 11. 34.

Argumento firmis ad demonstratur.

Christianos hisse duobus contentos esse debere: quod collatione temporum ante & post Christum probatur.

*Esō. 16. 13. & 17. 6.
1. Cor. 10. 2.
Num. 21. 8.
Ioh. 10. 7. 14.
Col. 2. 3.
1. Ioh. 3. 2.
1. Ioh. 2. 18.
1. Pet. 1. 20.*

*Heb. 1. 2.
Luc. 10. 22.*

1. Cor. 13. 12.

Quil' est cōtra ab hominibus excogitata sacramēta, aut additamentis que S. Baptismus falsariis & Canam sepeletur.

ingressus in ipsam esset, & fidei initiatio: Cœna verò, assiduum velut alimentū, quo Christus fidelium suorum familiam spiritaliter pascit. Quare vt non nisi vnus est Deus, vna fides, vnus Christus, vna Ecclesia eius corpus: ita Baptismus non nisi vnus est, nec saepe iteratur: Cœna autem subinde distribuitur, vt intelligant se Christo assidue pasci qui semel in Ecclesiam allecti sunt. Præter hæc duo vt nullum aliud à Deo institutum est, ita nec vllum agnoscere debet fidelium Ecclesia. Rem enim non esse humani arbitrij, erigere ac statuere noua Sacramēta, facillè intelliget qui meminerit quod supra satis planè explicatum fuit, Sacramēta in hoc à Deo posita esse vt de aliqua eius promissione nos edoceant, & bonam erga nos voluntatem nobis testificentur: qui præterea cogitet, nullum fuisse Deo consiliarium qui nobis certum aliquid de eius voluntate spondere possit, aut certiores securósque reddere quo sit in nos affectu, quid dare, quid negare velit. Simul nanque constituitur, neminem signum proponere posse quod eius voluntatis & promissionis alicuius testimonium futurum sit: solus ipse est, qui signo dato, de se apud nos testari potest. Dicam breuius, & fortè rudijs, sed apertius: Sacramentum, sine salutis promissione esse nunquam potest. Omnes homines in vnum simul coacti, nihil à se nobis polliceri de salute nostra possunt. Ergo nec à se edere aut erigere Sacramentum.

20 His ergo duobus cōtenta sit Christiana Ecclesia: nec modò nullum aliud tertium ad præsens admittat aut agnoscat: sed ne appetat quidem, aut expectet, ad consummationem vsque seculi. Nam quòd diuersa aliquot Iudæis, pro varia temporum inclinatio- ne, præter sua illa ordinaria data sunt (vt manna, aqua è petra profluens, serpens æneus, & similia) hæc variatione admonebantur ne talibus figuris insisterent, quarum status parum firmus esset: sed melius aliquid à Deo expectarent, quod nullo interitu nullòq; sine per- staret. Alia longè ratio nobis est, quibus reuelatus est Christus: in quo thesauri omnes scientiæ & sapientiæ sunt absconditi, tanta affluentia & vbertate, vt nouam aliquam accessionem ad hos thesauros sperare vel postulare, verè Deum irritare sit, & aduersum nos prouocare. Vnum dūtaxat Christum esurire, quærere, spectare, discere, ediscere nos oportet: donec magnus ille dies illuxerit quo gloriam regni sui Dominus ad plenum manifestabit, & se qualis est, nobis spectandum ostendet. Atque hac ratione nostrum hoc seculum in Scripturis, per Nouissimum horam, nouissimos dies, nouissima tempora designatur, ne quis vana nouæ alicuius doctrinæ aut reuelationis expectatione sese fallat. Sæpenuero enim multisque modis loquutus per Prophetas, vltimis his diebus loquutus esse cælestis Pater in dilecto Filio suo, qui solus Patrem manifestare potest: & re vera ad plenum manifestauit, quantum nostra interest, dum nunc per speculū eum conspiciamus. Iam verò vt hoc hominibus ablatum est, ne noua Sacramēta in Ecclesia Dei condere possint: ita optandum esset, iis ipsis quæ à Deo sunt, quam minimum humanæ inuentionis admisceri. Perinde enim atque infusa aqua vinum fugit & diluitur: aspersioque fermēto tota farinæ massa acescit: sic mysteriorum Dei sinceritas nihil aliud quam inquinatur vbi homo quicquam de suo adicit. Et tamen videmus quantum à ger- mana sua puritate degenerarint Sacramēta, vt hodie quidem tractantur. Plus satis vbi- que pomparum, ceremoniarum, gestulationum: at verbi Dei interim nulla neque ratio, neque mentio: sine quo Sacramēta etiam ipsa, Sacramēta non sunt. Quin nec ce- remoniæ ipsæ à Deo institutæ in tanta turba caput exerere possunt, sed tanquam oppres- sæ iacent. Quantulum in Baptismo aspicitur quod vnum illic lucere & spectari debuerat, vt alibi iuste cōquesti sumus, nempe Baptismus ipse: Cœna prorsus sepulta est quum verfa fuit in Missam, nisi quòd semel quotannis, sed concertpa & dimidiata laceratque forma visitur.

CAPVT XIX.

De quinque falso nominatis Sacramentis: vbi Sacramēta non esse quinque reliqua que pro Sacra- mentis hæctenus vulgò habita sunt, declaratur, tum qualia sint ostenditur.

Dux sunt partes huius capituli.

- 1 In genere de his quinque Sacramentis differitur, sect. 1. 2. & 3.
- 2 Deinde speciatim a sectione 4. vsque ad finem capituli.
 - 1 De confirmatione, sect. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. & 13.
 - 2 De Pœnitentia, sect. 14. 15. 16. & 17.
 - 3 De extrema vñctione, sect. 18. 19. 20. & 21.
 - 4 De ordine, ex quo septem sacramēta prodierunt, sect. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. & 33.
 - 5 De matrimonio, sect. 34. 35. 36. & 37.

Poterat

P

Oterat superior de Sacramentis disputatio apud dociles & sobrios hoc obtinere ne ultra curiosius progredierentur, nec præter illa duo quæ a Domino instituta nosset, vlla alia Sacramenta sine Dei verbo amplecteretur. Verum quoniam

Præsentis disputationis circumstantione de S. Baptismo & Cæna conexio.

illa de septem Sacramentis opinio, omnium ferè sermone trita, scholasticæ & conciones omnes peruagata, vetustate ipsa radices egit, ac hominum animis etiamnum insidet: visus sum mihi operæpretium facturus, si quinque reliqua, quæ veris ac germanis Domini Sacramentis vulgò accensentur, seorsum ac propius excuterem, omnique absterfo fuce, simplicibus spectanda proponerem qualia sint, & quam falsò pro Sacramentis hætenus habita fuerint. Principiò hic testatum volo piis omnibus, me hanc de nomine contentionem minimè litigandæ cupiditate suscipere: sed grauibus causis adduci ad impugnandum eius abusum. Non melater, Christianos, vt verborum, sic rerum omnium esse dominos. posse igitur pro suo arbitrio voces rebus accommodare, modò pius sensus retineatur, etiam si qua sit in loquendo improprietas. Hoc totum concedo: etsi melius

Causa

Necessitas, grauius rationibus immutans.

fuerit, verba rebus subesse quam res verbis subiici. Sed in nomine Sacramenti alia est ratio. Nam qui septem ponunt, simul illam definitionem omnibus tribuunt, vt sint gratiæ inuisibilis visibiles formæ: omnia simul faciunt vasa Spiritus sancti, instrumenta conferendæ iustitiæ, causas obtinendæ gratiæ. Adeòque ipse Magister Sententiarum, Moslicæ Legis sacramenta negat propriè vocari hoc nomine: quia non exhibuerint quod figurabant. Estne, obsecro, tolerabile, vt quæ symbola Dominus ore suo consecrauit, quæ eximiiis promissionibus insigniuit, ea pro Sacramentis non censeantur: interim hic honor transferatur ad eos ritus quos homines vel à se excogitarunt, vel saltem sine expresso Dei mandato obseruant? Ergo aut definitionem mutant, aut hæc verbi usurpatione abstineant, quæ falsas & absurdas opiniones post generet. Est (inquiunt) extrema vnctio inuisibilis gratiæ figura & causa, quia est Sacramentum. Quod inferunt si nullo modo concedere oportet, in ipso certè nomine est occurrendum, ne ea mercede recipiamus vt eiusmodi errori occasionem præbeat. Rursus quum probant Sacramentum esse, causam adiungunt: quia externo signo consistet ac verbo. Si nec mandatum, nec promissionem inuenimus, quid aliud possumus quam reclamare?

Quæritur præcipua est cæstion Papsificationis impositæ, humanis visibilibus plus quam Dei institutionis tributionem.

Exemplo peripuo id probatur.

2. Iam apparet non de vocabulo nos rixari, sed de re ipsa non superuacuum controuersiam mouere. Proinde hoc fortiter retinendum est quod inuicta ratione prius confirmauimus. Sacramenti instituendi arbitrium non nisi penes Deum vnum esse. Siquidem Sacramentum certa Dei promissione erigere fidelium conscientias ac consolari debet: quæ eam certitudinem nunquam ab homine acciperent. Sacramentum nobis testimonium esse debet bonæ erga nos Dei voluntatis: cuius nullus hominum aut Angelorum testis esse potest: quando nemo Dei consiliarius fuit. Solus ergo ipse est qui de se nobis per verbum suum testificatur legitima auctoritate. Sacramentum, sigillum est quo Dei testamentum seu promissio obsignatur. Obsignari verò non possit rebus corporeis & elementis huius mundi, nisi virtute Dei ad hoc formentur & designentur. Instituire ergo Sacramentum homo non potest: quia facere vt sub rebus tam abiectis tanta Dei mysteria lateant, id verò humanæ virtutis non est. Verbum Dei præeat oportet quod Sacramentum esse Sacramentum faciat: vt Augustinus optimè docet. Præterea retineri aliquod discrimen vile est inter Sacramenta & alias ceremonias, nisi volumus in multa absurda incidere. Apostoli orarunt genibus flexis, genua igitur non flectentur sine Sacramento. Discipuli feruntur orasse versus Orientem, sit nobis Sacramentum Orientis aspectus. Paulus vult omni loco viros tollere puras manus, & eleuatis manibus oratio læpius à sanctis facta memoratur. & manuum quoque extensio Sacramentum fiat, omnes denique sanctorum gestus in Sacramenta transeant, etsi hæc quidem admodum morarret, modò non essent cum maioribus illis incommodis coniuncta.

Pote liquos non de verbis sed de rebus grauius, qui. Nec posse homines sacramenta instituire.

Iesa. 40. 13. Rom. 11. 34.

Homil. in Ioannem 80. Act. 9. 40. & 20. 5.

1. Tim. 2. 8. Deinde, vile esse vt aliquid discrimen inter sacramenta et alias ceremonias retineatur, ne omnia in Sacramenta inepitè transfereant.

3. Si veteris Ecclesiæ auctoritate premere nos velint, dico eos fucū facere. Nusquam enim apud Ecclesiasticos scriptores numerus hic septenarius inuenitur, nec satis constat quo primùm tempore obreperit. Fateor quidè in vocabulo Sacramenti, esse interdum liberiores, sed quid eo significant? nempe ceremonias omnes & externos ritus, omniaque pietatis exercitia. Quum autem de iis signis loquuntur quæ diuinæ in nos gratiæ testimonia esse debent, duobus istis, Baptismo & Eucharistia, contenti sunt. Nequis falsò iactari hoc à me putet, pauca Augustini testimonia hic referam. Ad Ianuarium, Primò (inquit) tenere te volo, quod est huius disputationis caput, Dominum nostrum Christum

Nec apud Ecclesiasticos seriores septem sacramenta inueniuntur.

Epist. 118.

Augustinus, qui in farrationem esse potest, duo tantum divina in nos gratia testimonio, & Christianorum sacramenta, agnovit.

(sicut ipse in Euangelio loquitur) leni iugo nos subdidisse & sarcinæ leui. Vnde Sacramentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione præstantissimis, societatem noui populi colligauit. Sicuti est Baptismus Trinitatis nomine cõsecratus, & communicatio corporis & sanguinis Domini, & siquid aliud in Scripturis canonicis commendatur. Item, De doctrina Christiana, A resurrectione Domini quædam pauca signa pro multis, eadẽmque factu facillima, intellectu augustissima, obseruatione castissima ipse Dominus & Apostolica tradidit disciplina: sicuti est Baptismus, & Celebratio corporis & sanguinis Domini. Cur nullam hîc sacri numeri, hoc est septenarij, mentionem facit? An verisimile est prætermisurum fuisse si tunc fuisset in Ecclesia institutus: præsertim quum sit aliàs in obseruandis numeris curiosior quàm necesse foret? Imò quum Baptismus & Cœnam nominat, alia subtraheret: annon satis innuit, hæc duo mysteria singulari dignitate præstare, alias ceremonias inferiore loco subidere? Quare sacramentarios istos Doctores non tantum verbo Domini, sed veteris etiam Ecclesiæ consensione destitui dico, vt eunquẽ hoc prætextu maximè superbiant. Sed iam ad ipsas species descendamus.

Lib. 3. c. 9

Conclusio, verbo Dei & veteris Ecclesiæ consensu Papas septem sacramentarios caverent.

4

DE CONFIRMATIONE.

Quis olim fuerit confirmatio.

Hic mos olim fuit vt Christianorum liberi, postquam adoleuerant, coram Episcopo assisterentur: vt officium illud impleret quod ab iis exigebatur qui se ad Baptismum adulti offerrebant. Hi enim inter catechumenos sedebant, donec rite fidei mysteriis instituti poterant fidei confessionem coram Episcopo ac populo edere. Qui ergo Baptismo initiati erant infantes, quia fidei cõfessione apud Ecclesiam tunc defuncti non erant, sub finem pueritiæ, aut ineunte adolescentia, representabantur iterum à parentibus, ab Episcopo examinabantur secundum formulam catechismi quam tunc habebat certam ac communem. Quò autem hæc actio, quæ alioqui grauis sanctæque merito esse debebat, plus reuerentiæ haberet ac dignitatis, ceremonia quoq; adhibebatur manuum impositionis. Ita puer ille, fide sua approbata, cum solenni benedictione dimittebatur. Huius moris sæpe mentionem faciunt veteres. Leo Papa, Siquis ab hæreticis cedit, ne iterum baptizetur: sed quod illic ei defuit, per Episcopalem manuum impositionem virtus Spiritus ei conferatur. Clamabant hîc nostri aduersarij, Sacrametum iure vocari in quo Spiritus sanctus conferatur. Verum ipse Leo alibi explicat quid his verbis sibi velit, Qui apud hæreticos baptizatus est, inquit, non rebaptizetur, sed Spiritus sancti inuocatione per manuum impositionem confirmetur: quia Baptismi tantum formam sine sanctificatione accepit. Meminit & Hieronymus cõtra Luciferianos. Quanquam autem non inficior, in eo non nihil hallucinari Hieronymum, quod Apostolicam esse obseruationem dicit: longissimè tamen ab istorum ineptiis abest. Et illud ipsum mitigat quum addit, hanc benedictionem solis Episcopis esse datam, magis in honorem sacerdotij, quàm ex Legis necessitate. Talem ergo manuum impositionem, quæ simpliciter loco benedictionis fiat, laudo, & restitutam hodie in purum vsum velim.

Impositio manuum.

Epist. 39.

Epist. 77.

Hodie in partem vsum restitutum, Quis post inuentionem sit cõfirmatio.

5 Posterior autem ætas, re propè obliterata, fictitiam nescio quam confirmationem pro Dei Sacramento posuit. Confirmationis virtutem esse finxerunt, Spiritum sanctum conferre ad gratiæ augmentum, qui in Baptismo collatus sit ad innocentiam: confirmare eos ad pugnam qui in Baptismo regenerati sint ad vitam. Peragitur hæc confirmatio vnctione, & hac verborum formula, Consigno te signo sanctæ crucis, & confirmo christum salutis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Pulchrè omnia, & venustè. Sed vbi Dei verbum quod Spiritus sancti præsentiam hîc promittat? Ne iota quidem obtinere possunt. Vnde ergo nos certiores facient, christum suum esse vas Spiritus sancti? Videmus oleum, crassum scilicet & pinguem liquorem: præterea nihil. Accedat, inquit Augustinus, verbum ad elementum, & fiet Sacramentum. Hoc, inquam, verbum proferrant, si quicquam nos intueri in oleo volunt aliud quàm oleum. Quòd si Sacramentorum se ministros, vt par est, agnoscerent, non diutius pugnandum esset. Hæc prima ministri lex est nequid sine mandato obeat. Age, mandatum huius ministerij aliquid producant, & verbum non addam. Si mandato deficiuntur, sacrilegam audaciam excusare non possunt. Hæc ratione Phariseos Dominus interrogabat, essetne Baptismus Iohannis è celo, an ex hominibus. Si respondissent, ex hominibus: obtinebat, friuolum esse & vanum: si è celo, doctrinam Iohannis agnoscere cogeantur. Itaque ne essent nimium in

Iohann

Sic & Ambrosius lib. de iis qui in init. mysterijs, & in sex lib. de sacramentis.

Vid. Caluin. adu. Concil. Trident. Item præfat. in Catechis. Latinum.

Quam falsò sacramentum nominetur.

Verbo enim et mandato caret.

Matt. 23. 15.

Iohannem contumeliosi, non ausi sunt faceri esse ex hominibus. Si itaque ex hominibus est confirmatio, vana & friuola esse conuincitur: si è celo persuadere volunt, probent.

Dilectio adu. confirmacionum hanc.

6 Tuentur se quidem Apostolorum exemplo, quos nihil temerè fecisse existimant. Rectè id sanè: neque à nobis reprehenderentur si se Apostolorum imitatores ostenderent. Sed quid fecerunt Apostoli? Narrat Lucas in Actis, Apostolos, qui Hierosòlymis erant, quum audissent Samaritanam recepisse verbum Dei, misisse illuc Petrum & Iohannem: illos pro Samaritanis orasse vt Spiritum sanctum acciperent, qui nondum in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Iesu: oratione facta, manus illis imposuisse. per quam impositionem Spiritum sanctum Samaritani acceperunt. Et de hac manu impositione aliquoties meminit. Audio quid Apostoli fecerint: nempe suum ministerium fideliter exequuti sunt. Visibiles illas & admirabiles Spiritus sancti gratias, quas tunc in populum suum effundebat, voluit Dominus à suis Apostolis per manuum impositionem administrari & distribui. Huic autè impositioni manuum non altius subesse mysterium cogito: sed huiusmodi ceremoniam adhibitam ab illis interpretor, vt ipso gestu significarent, se Deo commendare & velut offerre eum cui manus imponebant. Hoc ministerium quo tunc Apostoliungebantur, si adhuc in Ecclesia maneret, manuum quoque impositionem oporteret seruari: sed vbi gratia illa conferri desit, quorsum pertinet manuum impositio? Adhuc certè adest populo Dei Spiritus sanctus: quo nisi ductore & directore consistere nequit Dei Ecclesia. Habemus enim eternam & perpetuò constaturam promissionem, qua Christus sitientes ad se vocat, vt bibant aquas viuas. Sed cessarunt illa virtutum miracula, & manifestæ operationes, quæ per manuum impositionem distribuebantur, nec nisi ad tempus esse debuerunt. Oportuit enim nouam Euangelij prædicationem, nouum Christi regnum, inauditis & inuisitatis miraculis illustrari & magnificari. A quibus vbi cessauit Dominus, non protinus Ecclesiam suam deseruit: sed regni sui magnificentiam, verbique sui dignitatem satis excellenter manifestatam docuit. Quæ igitur in parte histriones isti Apostolos se imitari dicent? Hoc agendum erat manuum impositione, vt euident Spiritus sancti virtus statim se exereret. Id non efficiunt. quid igitur pro se iactant manuum impositionem, quam Apostolis quidem in vfu fuisse legimus, sed prorsus in alium finem?

Responsio 1.

2.

Iohan. 7. 37.

Histrionum præpatorum vanitas.

7 Eiusdem hoc rationis esse acti quis doceret statum illum quo Dominus discipulos suos afflavit, Sacramentum esse quo datur Spiritus sanctus. Atqui hoc semel Dominus quum fecit, non à nobis fieri etiam voluit. Ad eum modum & Apostoli manus imponebant, pro eo tempore quo visibiles Spiritus sancti gratias ad eorum preces administrari, Domino placebat: non vt posteri vacuum & frigidum signum (quod sumæ istæ faciunt) mimiticè tantum & sine re effingerent. Quod si manuum impositione Apostolos se imitari euincant (in qua nihil cum Apostolis simile habent præter nescio quam præposteram *u. a. n. o. g. n. b. a. u.*) vnde tamen oleum, quod vocant salutis? Quis eos in oleo salutem querere docuit? quis vim roborandi illi attribuit? An Paulus, qui nos ab elementis huius mundi longè abstrahit, qui nihil magis damnat quàm talibus obseruariunculis hærerè? Hoc verò non à me, sed à Domino audacter pronuntio, Qui oleum vocant oleum salutis, salutem quæ in Christo est abiurant, Christum abnegant, partem in regno Dei non habent. Oleum enim ventri, & venter oleo: vtrunque Dominus destruet. Omnia enim ista infirma elementa quæ vfu ipso intereunt, nihil ad regnum Dei pertinent, quod spirituale est, & nunquam interiturum. Quid igitur? dixerit aliquis, eadem linea metris aquam qua baptizamur: & panem ac vinum sub quibus Cæna Domini exhibetur? Respondeo, in Sacramentis diuinitus traditis duo spectanda esse: substantiam rei corporeæ quæ nobis proponitur, & formam quæ illi à verbo Dei impressa est, in qua tota vis iacet. Quatenus ergo substantiam suam retinent panis, vinum, aqua, quæ aspectui nostro in Sacramentis offeruntur, valet semper illud Pauli, Esca ventri, & venter escis: Deus vtrunque destruet. Prætereunt enim & euanescent cum figura huius mundi. Quatenus autem verbo Dei sanctificantur vt Sacramenta sint: non in carne nos

Responsio confirmatio, a simili exaplo Christi, Iohan. 20. 22.

Galat. 4. 9. Coloss. 2. 20.

Resp. 3. ab absurdo & impio aucto istorum, qui suum oleum vocant oleum salutis.

Exceptionis diuisio.

1. Cor. 6. 13.

8 Verùm propius adhuc inspiciamus quot monstra foueat alatque hæc pinguedo. Dicunt isti vnctores, Spiritum sanctum in Baptismo ad innocentiam dari: in confirmatione, ad gratiæ augmentum: in Baptismo nos regenerari ad vitam, in confirmatione nos ad pugnam instrui. Et adeò nihil eos pudet, vt negent Baptismum ritè sine confir-

2. Arg. Baptismum sine confirmatione ritè perfici nō potest.

mat

Responsio. matione perfici posse. O nequitiam! Annon igitur in Baptismo Christo consecuti sumus, facti participes mortis eius, vt & resurrectionis simus consortes? Hanc autem societatem cum morte & vita Christi, Paulus interpretatur mortificationem carnis nostræ & viuificationem Spiritus: quod vetus homo noster crucifixus est, quo nos in nouitate vitæ ambulemus. Quid est instrui ad pugnam, nisi hoc est? Quod si Dei verbum conculcare pro nihilo ducebant, cur non Ecclesiam saltem reuerentur, cui tam ubique obsequentes videri volunt? Quid autem grauius in hanc ipsorum doctrinam proferri potest, quàm illud Mileuitani Concilij decretum? Qui dicit Baptismum in remissionem peccatorum dari tantum, & non in adiutorium futuræ gratiæ, anathema fiti. Quod autem Lucas, eo quem citauimus loco, dicit baptizatos in nomine Iesu Christi fuisse, qui non accepissent Spiritum sanctum: non simpliciter negat, vllò Spiritus dono præditos qui in Christum corde crederent, & ipsum ore confiterentur: sed acceptionem Spiritus intelligit, qua manifestæ virtutes, & visibiles gratiæ percipiebantur. Sic dicuntur Apostoli Spiritum accepisse in die Pentecostes, quum longè antea illis à Christo dictum esset, Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Videte malitiosam & fonticam Satang fraudem, qui ex Deo estis. Quod verè in Baptismo dabatur, in sua confirmatione dari mentitur: vt furtim incautos à Baptismo abducatur. Quis iam dubitet, hanc Satang esse doctrinam, quæ promissiones Baptismi proprias, à baptismo abscissas aliò deriuat & transfert? Deprehenditur, inquam, quali nitatur fundamento præclara ista vnctio. Dei verbum est, Omnes, qui in Christo baptizati sunt, Christum induisse cum suis donis. Verbum vnctorum, Nullam promissionem in Baptismo percepisse, qua in agonibus instruantur. Illa vox est veritatis: hanc mendacij esse oportet. Verius ergo definire hanc confirmationem possum quàm ipsi hæcenus definerint: nempe insignem esse Baptismi contumeliam, quæ vsu ipsius obsecrat, imò abolet: falsum esse diaboli pollicitationem, quæ nos à veritate Dei abstrahit. Aut si maius, Oleum diaboli mendacio pollutum, quod velut offusus tenebris, simplicium mentes fallit.

Primæ, sine confirmatione Baptismum non proleff.
Galat. 3. 27.
De consecr. dist. 5. c. 10.
Confirmationis huius descriptio.
Secundæ impietatis, sine confirmatione pleni Christiani esse non possunt.

9 Addunt præterea, fideles omnes Spiritum sanctum per manuum impositionem accipere debere post Baptismum, vt pleni Christiani inueniantur: quia nunquam erit Christianus nisi qui confirmatione Episcopali fuerit christumatus. Hæc illi ad verbum. Atqui putabam, quæcumque ad Christianismum pertinent, omnia Scripturis perscripta ac comprehensa esse. Nunc, vt video, aliunde quam ex Scripturis, vera religionis forma petenda descendique est. Dei ergo sapientia, celestis veritas, tota christi doctrina, Christianos duntaxat inchoat: oleum perficit. Hac sententia damnantur omnes Apostoli, & tot Martyres, quos nunquam fuisse christumatos, certo certius est: quando nondum erat factum oleum, quo perfusi, omnes Christianismi numeros implerent, vel potius Christiani fierent, qui nondum erant. Verùm vt taceam, abunde se ipsi refellunt. Quotam enim populi sui partem post Baptismum perungunt? cur igitur patiuntur in suo grege tales semichristianos, quorum imperfectioni mederi facile erat: cur tam supina negligentia ommittere eos sinunt quod omitti sine graui piaculo non licebat: cur non seuerius exigunt rem ad eò necessariam & sine qua salus obtineri non potest? nisi fortè quis subita morte præpeditus fuerit. scilicet, dum ita licenter contemni patiuntur, tacitè fatentur non tanti esse quanti venditant.

Tertiæ impietatis, sciam factam in confirmatione vnctionem præstantur esse Baptismo, i quo primum quod a dignitate conferatur.
Lib. 4. Sent. distinet. 7. ca. 2.

10 Postremò constituunt, sacram hanc vnctionem maiori in veneratione habendam esse quàm Baptismum: quod illa summorum Pontificum manibus peculiariter administratur, Baptismus ab omnibus vulgariter sacerdotibus distribuitur. Quid hic dicas nisi planè furiosos esse, qui suis inuentionibus ita blandiuntur vt præ ipsis sacrosanctas Dei institutiones securè contemnant? Os sacrilegum, tunc pinguedinem fetore duntaxat anhelitus tui inquinatam, & verborum murmur incantatum, audes Christi Sacramento opponere, & conferre cum aqua verbo Dei sanctificata? At parum hoc ipsum erat tui improbitati, nisi etiam præferres. Hæc sunt sanctæ sedis responsa, hæc Apostolici tripodis oracula. Sed quidam eorum hanc, sua quoque opinione, effrenem insaniam cœperunt paulùm moderari. Maiori, inquiunt, veneratione colenda est: fortè non ob maiorem virtutem & utilitatem quam conferat: sed quia à dignioribus datur, & in digniori parte corporis fit, id est in fronte: vel quia maius augmentum virtutum præstat, licet Baptismus plus ad remissionem valeat. Verùm prima ratione nonne se Donatistas

Verba
ca. 1. De
consec.
distin. 5.
Con. Au-
re. ca. Vt
reunij.
De con-
sec. dist. 5.

Huius impietatis refutatio 1.

2.

Cap. De his vero, eisdem distinct.

Huius impietatis refutatio 1.

Lib. 4. Sent. distinet. 7. ca. 2.

Huius impietatis refutatio 1.

ristas produnt, qui vim Sacramenti à ministri dignitate aestimant? Faxo tamen, vocetur dignior confirmatio à dignitate Episcopalis manus. Sed si quis ab illis sciscitetur vnde tanta prerogativa Episcopis delata fuerit, quam rationem afferent præter suam libidinem? Soli Apostoli eo iure vsi sunt, qui soli Spiritum sanctum distribuerunt. An soli Episcopi Apostoli? Imò an omnino Apostoli? Demus tamen & istud: cur non eodem argumento contendunt, solis Episcopis Sacramentum sanguinis in Cœna Domini attingendum esse? quod laicis ideo denegant quia solis Apostolis à Domino datum fuerit. Si solis Apostolis, cur non inferunt, Ergo solis Episcopis. Sed Apostolos eo loco simplices presbyteros faciunt: nunc capitis vertigo aliò eos rapit vt subito Episcopos creent. Postremò non erat Apostolus Ananias, ad quem tamen Paulus missus est vt visum reciperet, baptizaretur, & impleretur Spiritu sancto. Addam & hoc ad cumulum: Si iure diuini proprium hoc munus Episcoporum fuerat, cur ausi sunt ad plebeios presbyteros transferre? quemadmodum in quadam Gregorij epistola legitur.

11 Altera ratio quam friuola, inepta, & stolidi est, Digniore vocare suam confirmationem, quam Dei Baptismum: quia in ea fròs oleo inficiatur, in Baptismo cranium? quasi verò Baptismus oleo, & non aqua peragatur. Testor verò pios omnes, an non hoc vnum admoliantur isti nebulones, vt Sacramentorum puritatem fermento suo vitient. Dixi hoc alibi, vix in Sacramentis per rimulas interlucere quod Dei est, inter humanarum inuentionum turbam. Siquis eius rei tum fidem mihi non habebat, suis saltem magistris nunc habeat. Ecce præterita aqua, & nullo numero habita, vnum oleum in Baptismo magnificiunt. Nos ergo contrà dicimus in Baptismo quoq; frontem aqua tingi. Præ hac, vestrum oleum non vnus stercoris facimus, siue in Baptismo, siue in confirmatione. Quòd si quis pluri vendi alleget, hac pretij accessione siquid boni alioqui inesset vitiat, tantum abest vt furto venditare liceat fœdissimam imposturam. Tertia ratione impietatem suam traducunt, dum maius virtutum augmentum conferri in confirmatione gartiant quam in Baptismo. Impositione manuum Apostoli visibiles Spiritus gratias administrarunt. Qua in re istorum pinguedo se fœcundam ostendit: Sed valeant isti moderatores, qui sacrilegium vnum multis sacrilegiis operiunt. Nodus Gordianus est: quem abrumperè fatius sit quam in dissolendo tantopere laborare.

12 Iam verò quum verbo Dei & probabili ratione defici se vident, prætexunt quod solent, vetustissimam esse hanc obseruationem, & multorum seculorum consensu firmatam. Etiam si id verum esset, nihil tamen efficiunt: non è terra est Sacramentum, sed è celo: non ex hominibus, sed ab vno Deo. Deum suæ confirmationis authorem probent oportet, si Sacramentum haberi volunt. Sed quid vetustatem obiectant, quum veteres, dum propriè loqui volunt, nusquam plura duobus Sacramentis recenseant? Si ab hominibus petendum esset fidei nostræ præsidium, habemus arcem inexpugnabilem, nunquam veteribus agnita fuisse pro Sacramentis quæ isti Sacramenta ementiuntur. De manuum impositione loquuntur veteres, sed an Sacramentum vocant? Augustinus aperte affirmat nihil aliud esse quam orationem. Neque hîc mihi putidis suis distinctio- nibus obganniant, non ad confirmatoriam Augustinum illud retulisse, sed curatoriam vel reconciliatoriam. Extat liber & in hominum manibus versatur, si in alium sensum detorqueo quam Augustinus ipse scripsit, cedo, non conuitiis modò, pro solenni suo more, sed spuris me obruant. Loquitur enim de iis qui à schismate ad Ecclesiæ vnitatem redibant. Eos iteratione Baptismi opus habere negat: sufficere enim manuum impositionem, vt per vinculum pacis Spiritum sanctum illis Dominus largiatur. Quoniam autem absurdum videri poterat manuum impositionem repeteri potius quam Baptismum: discrimen ostendit. Quid enim (inquit) aliud est manuum impositio quam oratio super hominem? Atque hunc esse sensum ex altero loco apparet, vbi dicit, Propter charitatis copulationem, quod est maximum donum Spiritus sancti, sine quo non valent ad salutem quæcunque alia sancta in homine fuerint, manus hæreticis correctis imponitur.

13 Vtinam verò morem retineremus quem apud veteres fuisse admonui, priusquam abortiua hæc Sacramenti larua nasceretur. non enim esset confirmatio talis qualem isti fingunt, quæ siue Baptismi iniuria nec nominari potest: sed catechesis, qua pueri aut adolescentiæ proximi, fidei suæ rationem coram Ecclesia exponerent. Esset autem optima catechizandi ratio si formula in hunc usum conscripta esset, summam continens & familiariter explicans omnium ferè religionis nostræ capitum, in quæ vniuersa fidelium

Eccle

2.

3.

4.

Act. 9. 17.

5.

Distinct. 95. ca. Peruenit.

veinde, quod indignum parte corporis sit. Resp. 1. quia im pietatem istius nebulonum aperit.

2.

Tertio, quod maius virtutis augmentum conferat. Resp. 1. Tertio.

Resp. 1. Tertio.

3. Arg. à consuetudinis vetustate.

Resp. 1.

2.

Lib. 3. de Baptismo, contra Donatist. cap. 16.

3.

Augustinus de confirmatione quid senserit.

Lib. 5. cap. 23

Petrus autem illa confirmatio fuit amodum laudabilis.

*Et nostro hoc
seculo in Chri-
stianis Eccle-
sias vultu.*

Ecclesia consentire sine controuersia debet. puer decennis Ecclesię se offerret ad eden-
dam fidei confessionem: rogaretur de singulis capitibus, ad singula responderet: siquid
ignoraret, aut minus intelligeret, doceretur. Ita vnicam, veram & sinceram fidem, qua
vnanimiter Deum vnum colit fidelium populus, teste & spectante Ecclesia profiteretur.
Hęc disciplina si hodie valeret, profecto parentum quorundam ignauia acueretur,
qui liberorum institutionem quasi rem nihili ad se pertinētem, securē negligunt, quam
rum sine publico dedecore omittere non possent. maior esset in populo Christiano fi-
dei consensus, nec tanta multorum inscitia & ruditas. non ad eō temere quidam nouis
& peregrinis dogmatibus abriperentur. omnibus denique esset quædam velut metho-
dus doctrinæ Christianæ.

14

DE POENITENTIA.

*De Pœnitentia
confuse, inuer-
te & iniuste
differunt Pœni-
tentiæ doctores.*

Proximo loco statuunt pœnitentiā : de qua sic confuse & perturbatè differunt vt Lib. 3. ca.
3. & 4.
nihil certi nec solidi ex eorum doctrina referre possint conscientiæ. Nos alio loco,
quæ de pœnitentiā didicimus ex scripturis, tum deinde quid & illi doceant, prolixè
enarrauimus, nunc id tantum nobis attingendum erit, quid rationis habuerint qui opi-
nionem de Sacramento, quæ in templis ac scholis diu antehac regnauit, excitarunt. Di-
cam tamen prius aliquid breuiter de veteris Ecclesiæ ritu, cuius prætextu abusi sunt illi

*Alii, quos pri-
mum offendit
tur quis apud
veteres ritus
facit: silem
illius manum
impositionis.
Lib. epist. 1.
epist. 2.*

ad stabilendum suum commentum. Hunc ordinem in publica pœnitentiā obserua-
bant, vt qui iniunctis sibi satisfactionibus defuncti erant, solenni manus impositione re-
conciliarentur. Symbolum illud erat absolutionis, quo & ipse peccator erigebatur cor-
ram Deo veniæ fiducia, & Ecclesia admonebatur vt eum benignè, abolita offensæ me-
moriam, in gratiam reciperet. Hoc Cyprianus sepemero appellat, pacem dare. Quo
autem & grauior esset, & plus commendationis apud populum haberet ista actio, con-
stitutum fuit vt semper Episcopi autoritas hęc intercederet. Hinc illud decretum Con-
cilij Carthaginensis secundi, Reconciliare publicè pœnitentem in Missa presbytero
non liceat. Et alterum Concilij Arausicani, Qui pœnitentiæ tempore ex hac vita mi-
grant, sine reconciliatoria manus impositione ad communionem admittantur: si reua-
luerint ex morbo, stent in ordine pœnitentium : completòque tempore, reconciliatoriam
manus impositionem ab Episcopo accipiant. Item Carthaginensis tertij, Presbyter
sine autoritate Episcopi, non reconciliet pœnitentem. Hęc omnia eō spectabant,

Cap. 31.

ne nimia facilitate seueritas quam seruari in ea re volebant, collaberetur. Episcopum
ergo cognitorem esse voluerunt, quem verisimile erat in examine habendo circumspe-
ctiorem fore. Quanquam Cyprianus alicubi tradit, non solum Episcopum manum im-
posuisse, sed totum etiam clerum. sic enim loquitur, Pœnitentiā agunt iusto tempore:
deinde ad communionem veniunt. & per manuum impositionem Episcopi & cleri, ius
communions accipiunt. Postea successu temporis eō delapsa res est vt extra publicam
pœnitentiā in priuatis quoque absolutionibus hac ceremonia vterentur. Hinc illa di-

Lib. epist. 3.
epist. 4.

In Decret. 26
quæst. 6.

*Quamvis si-
cili. veluti su-
damentum sa-
cramenti Pœni-
tentia.*

stinctio apud Gratianum inter publicam & priuatam reconciliationem. Ego veterem
illam obseruationem, de qua Cyprianus meminit, sanctam & Ecclesiæ salutem fuisse
iudico: ac hodie restitutam esse cuperem. Recentiorē hanc tamen improbare, vel
saltem acrius insectari non audeo, minus autem necessariam arbitror. Vt cunque sit, vi-
demus tamen manuum impositionem in pœnitentiā ceremoniam esse ab hominibus,
non a Deo institutam, quæ inter res medias & externa exercitia ponenda sit: non illa
quidem contemnenda, sed quæ inferiore loco esse debeant quàm quæ Domini verbo
nobis sunt commendata.

*Deinde, in ver-
eis ipsius con-
uentione, qua ra-
tione vel quo
sensu Pœnitentia
et dicitur sa-
cramentum.*

15 Romanenses autem & Scholastici (quibus solenne est omnia perperam interpre-
tando corrumpere) anxie in reperiendo hęc Sacramento defudant. nec mirum videri
debet: nodum enim in scirpo quærunt. Quod tamen optimum habent, rem implici-
tam, suspensam, incertam, opinionumque varietate confusam ac turbatam relinquunt.
Dicunt ergo, vel pœnitentiā exteriorem esse Sacramentum, & si ita est: existimare
debere signum esse interioris pœnitentiæ, id est contritionis cordis, quæ erit res Sacra-
menti: vel vtramq; simul esse Sacramentum: nec duo, sed vnum completum. Verum exte-
riorem esse Sacramentum duntaxat, interiorem, rem & Sacramentum. Remissionem
autem peccatorum, rem tantum, & non Sacramentum. Qui Sacramenti definitionē su-
pra a nobis positam memoria tenent, ad eam exigant id quod dicunt esse Sacramentum,

*Verò, qui-
quæ obicitur,
ac iusto sacra-*

& inu

& inuenient non esse ceremoniam externam a Domino institutam ad fidei nostrę confirmationem. Quod si causetur, definitionem meam legem non esse cui parere necesse habeant: audiant Augustinum, quem sacrosanctum se habere fingunt. Sacramenta (inquit) propter carnales, visibilia instituta sunt: ut ab iis quę oculis cernuntur ad ea quę intelliguntur, sacramentorum gradibus transferantur. Quid tale aut ipsi vident, aut alii queunt ostendere in eo quod sacramentum pœnitentię vocant? Idem alibi, sacramentum ideo dicitur quia in eo aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet spiritualem. Neque vlllo modo, sacramento pœnitentię (quale fingunt ipsi) conueniunt hæc: vbi nulla species est corporalis quę spiritualem fructum representet.

16 Ac (ut istas belluas in sua arena conficiam) si vllam hęc sacramentum queratur, nõne longẽ speciosius iactari poterat absolutionem sacerdotis sacramentũ esse, quàm pœnitentiã vel interiorem vel exteriorem? Promptum enim erat dicere, ceremoniam esse ad cõfirmandã fidem nostrã de peccatorum remissione, haberẽque promissionem clauium, ut vocant, Quodcumque ligaueritis aut solueritis super terram, erit solutum & ligatum in cœlis. Sed obiecitser quispiam, plerisque solui à sacerdotibus, quibus nihil tale accedit tali absolutione: quum ex eorum dogmate sacramenta noua Legis efficere debeant quod figurant. Ridiculum. Ut in Eucharistia duplicem manducationem statuunt, sacramentalem, quę bonis & quę ac malis communis est: spiritualem, quę bonorum tantũ est propria: cur non & absolutionem bifariam percipi fingerent? Nec tamen hætenus intelligere potui quid sibi vellent cum illo suo dogmate: quod quàm longẽ a Dei veritate distideat docuimus quum id argumẽtum seriõ tractaremus. Tantum hic ostendere volo, hunc scrupulum nihil impedire quominus absolutionem sacerdotis sacramentum nuncpent. Respondere enim per os Augustini licebat, Sanctificationem esse sine visibili sacramento, & visibile sacramentum sine interiori sanctificatione. Item, sacramenta in solis electis efficere quod figurant. Item, Induere Christum alios vsque ad sacramenti perceptionem, alios vsque ad sanctificationem. Illud, bonos & malos pariter facere: istud, bonos solos. Sanè hallucinati sunt plusquam pueriliter, & cęci in sole fuerunt, qui quum multa difficultate æstuant, rem planam ad eõ & cuius obuiam non perspexerunt.

17 Ne tamen animos tollant, quacumque in parte sacramentum posuerint, nego iure haberi pro sacramento. Primum quod nulla Dei promissio singularis ad hanc rem extet, vnica sacramenti hypostasis. Deinde quod quęcumque hic ceremonia proferatur, merum sit hominum inuentum: quum ceremonias sacramentorum non nisi a Deo instituti posse iam definitum sit. Mendacium ergo & impostura fuit quod de sacramento pœnitentię commenti sunt. Ementitum hoc sacramentum ornarunt quo decebat elogio, secundam esse tabulam post naufragium: quia si quis vestem innocentie in Baptismo perceptam peccando corruerit, per pœnitentiã reparare potest. Sed dictum est Hieronymi. Cuiuscumque sit, quin planè impium sit excusari nequit, si ex eorum sensu exponitur. Quasi verò per peccatum delatur Baptismus, & non potius in memoriam reuocandus sit peccatori quoties de peccati remissione cogitat, ut illic sese colligat, animũque recipiat, & fidem confirmet, peccatorum remissionem se impetraturum quę sibi in Baptismo promissa sit. Quod autem durè & improprie Hieronymus dixit, pœnitentiã reparari Baptismum (a quo excidunt qui excommunicari ab Ecclesia merentur) boni isti interpretes ad suam impietatem trahunt. Apertissimè itaq; dixeris si Baptismum vocaueris pœnitentię sacramentum, quum in confirmationem gratiæ & fiducię sigillum iis datus sit qui pœnitentiã meditantur. Quod ne commentum esse nostrum putes, præterquam quod scripturę verbis conforme est, apparet in veteri Ecclesia fuisse peruiulgatum instar certissimi axiomatis. Nam in libello De fide ad Petrum, qui Augustino inscribitur, Sacramentum fidei & pœnitentię dicitur. Et quid ad incerta confugimus? Quasi verò apertius quippiam requirendum sit, quàm quod recitat Euangelista: Iohannem prædicasse Baptismum pœnitentię in remissionem peccatorum.

18 DE VLTIMA, ut vocant, VNCTIONE.

Tertium fictitium Sacramentum, est Extrema vnctio: quę non nisi à Sacerdote perficitur, idque in extremis (sic loquuntur) & oleo ab Episcopo consecrato, atque

hac

mei nullo modo et conuenit.

Lib. 3. quæst. Vet. testam.

In sermone quodam de Baptif. infant.

Longè speciosius absolutionem sacerdotis quam pœnitentiã sacramentum dicere poterunt.

Non obstante, quod Sacerdotes non semper efficaciter absoluant: quod illi cõtra obuii posse videntur.

Lib. 3. quæst. Vet. testam. De Baptif. paruulorũ. Lib. 5. De Baptif. cõtra Donatist.

Sed quacumque in parte Sacramentum posuerint, non est vere sacramentum.

Lib. 4. Sent. dist. 14. cap. 1. De pœnitent. dist. 1. cap. 2.

Ideo licentius peccant, quã pœnitentiã appellari secundam tabulam post naufragium.

Baptismus est pœnitentię Sacramentum.

Citatur Decret. 15. quæstion. 1. cap. Firmissime. Marc. 1. 4. Luc. 3. 3.

Extrema vnctiois descriptio.

hac verborum forma, Per istam sanctam vñtionem, & piissimam suam misericordiam ^{dis illicitis facris.} indulgeat tibi Deus quicquid peccasti per visum, per auditum, odoratum, tactum, gustum. Eius duas esse virtutes fingunt, peccatorum remissionem, & corporalis morbi leuamen, si ita expediat: sin minus, animæ salutem. Aiunt autem institutionem ab Iacobo positam esse, cuius verba sunt, Infirmatur quis inter vos? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini: fideiq; obsecratio saluum

Quam in Iacobi Apost. verbis j. abilitam esse voluit. Iacob. 5. 14.

Sed ab histronica hypocrisis oritur.

Marc. 6. 13.

Nec Papiſtis sane locus v. Iacobi, quom vñctio Aquilonica fuerit i. m poraria & m vaculosa.

Iohan. 9. 6.
Matth. 9. 29.
Luc. 18. 42.
Act. 3. 6, 8, & 16, & 19. 12.
I. Sal. 45. 8.

reddet laborantem, ac eriget eum Dominus: & si in peccatis fuerit, remittentur ei. Eiusdem rationis est ista vñctio, cuius esse manuum impositionem supra demonstraui: nempe histronica hypocrisis, qua citra rationem, & sine fructu, Apostolos referre volunt. Refert Marcus, Apostolos in prima sua missione, iuxta mandatum quod à Domino acceperant, mortuos suscitasse, & monia eiecisse, leprosos mundasse, infirmos sanasse, in curatione autem agrorum, oleum adhibuisse. Vngebant, inquit, oleo multos infirmos: & sanabantur. Huc respexit Iacobus quum iussit accersi presbyteros ad vngendum infirmum. Talibus ceremoniis nullum aliud subesse mysterium facile iudicabunt qui obseruarint quanta libertate & Dominus & eius Apostoli versati sint in rebus istis externis. Dominus cæco redditurus visum, ex puluere & spūto lutum composuit, alios tactu sanauit, alios verbo. Ad hunc modum Apostoli alios morbos solo verbo, alios tactu, alios vñctione curarunt. At verisimile est vñctionem istam non temerè (vt nec omnia alia) fuisse vsurpatam. Fateor: non tamen vt esset curationis organum, sed symbolum duntaxat, quo imperitorum ruditas admoneretur vnde tanta virtus prodiret: ne scilicet eius laudem Apostolis tribuerent. Oleo autem significari Spiritum sanctum eiusque dona, vulgare ac tritum est. Caterum euanuit gratia illa curationum, quemadmodum & reliqua miracula: quæ ad tempus edi voluit Dominus quo nouam Euagelij prædicationem in æternum admirabilem redderet. Vt igitur maximè demus vñctionem Sacramentum fuisse earum virtutum quæ tum per manus Apostolorum administrabantur: nihil nunc ad nos pertinet, quibus virtutum administratio commissa non est.

Perinde, nulla maiore ratione possim ex hac vñctione facere Sacramentum, quam ex aliis omnibus Symbolis in Scriptura com m. moratis.

19 Et qua maiori ratione Sacramentum ex hac vñctione faciunt quàm ex aliis quibusvis symbolis quæ nobis in Scriptura commemorantur? Cur non aliquam natatoriam Siloah destinant, in quam certis temporum vicibus se immergant malè habentes? Frustra, inquit, id fieret. Certè non magis frustra quàm vñctio. Cur non mortuis incubant, quoniam puerum mortuum, illi incubando, suscitauit Paulus? Cur non lutum ex spūto & puluere Sacramentum est? Sed alia singularia exempla fuerunt: hoc autem ab Iacobo præcipitur, nempe pro eo tempore loquebatur Iacobus, quo adhuc huiusmodi Dei benedictione fruebatur Ecclesia. Affirmant quidem eandem etiam vim suæ vñctioni inesse: sed aliter experimur. Nemo iam miretur quomodo animas, quas verbo Dei, hoc est vita & luce sua spoliatis, stupidas esse & cæcas sciebant, tanta confidentia ludificati sint: quum nihil eos pudeat, corporis sensus viuos ac sentientes velle fallere. Ridiculos ergo se faciunt dum gratia curationum prædicos sese iactant. Adest sanè suis Dominus omnibus seculis: & eorum languoribus, quoties opus est, medetur, non minus quàm olim: manifestas tamen illas virtutes non ita exerit, nec miracula per Apostolorum manus dispensat: quia & temporale fuit illud donum, & aliqua etiam ex parte hominum ingratitude statim intercidit.

Iohan. 9. 7.

Act. 20. 10.

Tertio, nulla vi suam illam vñctionem hodie pollere.

Quarto, inuicem esse spiritui sancto, qui putidum & nullius energie oleum faciunt eius virtutem. Perinde id est ac si quis diceret, omne oleum virtutem esse spiritui sancto, quod eo nomine in Scriptura nuncupetur: omne columbam esse spiritum sanctum, quod ea specie apparuerit. Verum de iis viderint. Quod nobis in præsentia abundè est, certo certius perspiciamus, eorum vñctionem Sacramentum non esse: quæ nec ceremonia est à Deo instituta, nec vllam promissionem habet. Siquidem quum duo ista in Sacramento exigimus, vt ceremonia sit à Deo instituta, vt Dei promissionem habeat: simul postulamus vt ceremonia illa nobis tradita sit, & promissio ad nos spectet. Non enim Circumcisionem illam Sacramentum Christianæ Ecclesiæ quisquam esse contendit, tametsi & Dei institutum erat, & promissionem annexam habebat: quia nec nobis mandata fuit, nec promissio quæ illi adiuncta fuerat, nobis eadem conditione data. Promissionem quam in

vñct

vnctiōne ferociter iactant, nobis non esse datam euidenter demonstrauimus, & ipsi experientia declarant. Ceremonia vsurpari non debuit nisi ab his qui curationum gratia p̄diti fuerant: non ab istis carnificibus, qui plus mactando ac trucidando valent, quàm sanando.

21. Quamquam etiam si obtinerint, huic etati conuenire quod de vnctiōne ab Iacobo p̄cipitur, (a quo longissimè absumt) nec sic quidem adhuc multum promouerint in approbanda sua vnctiōne qua hæcenus nos illeuerunt. Iacobus omnes infirmos vult ungi: isti non infirmos, sed semimortua cadauera, sua pinguedine inficiunt: quum iam iam anima in primoribus labris laborat, vel (vt ipsi loquuntur) in extremis. Si p̄sentem habent medicinam in suo sacramento, qua vel morborum acerbitem leniant, vel saltem aliquod animæ solatium adferant, crudeles sunt qui nunquam in tempore mcedunt. Iacobus vult infirmum vngi senioribus Ecclesiæ: isti vnctorem non admittunt nisi sacrificulum. Quod apud Iacobum presbyteros interpretantur sacerdotes, & pluralem numerum ad decorem positum nugantur, nimis friuolum est: quasi verò Ecclesiæ eo tempore sacrificorum examinibus abundarint, vt in longa pompa procedere potuerint ad ferendum sacri olei fereulum. Iacobus dum simpliciter vngi infirmos iubet, non aliam vnctiōnem mihi significat, quàm vulgaris olei: nec aliud habetur in Marci narratione. Isti oleum non dignantur nisi ab Episcopo consecratum: hoc est, multo halitu calefactum, multo marmure incantatum, & nouies flexo genu salutatum: ter, Aue sanctum oleum: ter, Aue sanctum chrisma: ter, Aue sanctum balsamum. A quo tales exorcismos hauserunt? Iacobus dicit, Vbi vnctus oleo fuerit infirmus, & precatio concepta fuerit super eum, si in peccatis fuerit, remissum iri: vt scilicet abolito reatu, p̄cæ leuationem impetrent: nõ intelligens, pinguedine deleri peccata, sed fidelium orationes, quibus afflictus frater Deo commendatus fuerit, non fore irritas: Isti per sacram suam, id est abominabilem vnctiōnem, peccata remitti, impiè mentiuntur. En quàm pulchrè proficiunt, vbi Iacobi testimonio pro sua libidine prolixè abuti permitti fuerint. Ac ne diutius sit nobis in probatione laborandum, hac difficultate nos eorum quoq; annales liberant. referunt enim Innocentium Papam, qui Augustini etate Romanæ Ecclesiæ p̄fuit, instituisse vt non presbyteri modo, sed omnes etiam Christiani oleo vterentur, in suam suorumque necessitatem vngendo. Author Sigebert. in Chronic.

Secundò, nullum esse commemoratum inter vnctiōne ab Apostolo p̄cipiãt & pinguedine papifitã, quum collationibus dicitur.

1.
2.

3.

5.

22 DE ORDINIBVS ECCLESIASTICIS.

Quartum locum in eorum catalogo tenet sacramentum Ordinis: sed ad eò fecundum, vt septem ex se sacramenta pariat. Est verò istud perquam ridiculum, quod quum affirmant septem esse sacramenta, dum recensere ipsa volunt, tredecim enumerant. Neque verò causari possunt, vnum esse sacramentum: quia omnia in vnum sacerdotium tendunt, & velut quidam ad ipsum sunt gradus. Siquidem quum in singulis diuersas esse ceremonias constat, diuersas esse gratias ipsi loquuntur: nemo dubitet quin septem sacramenta dici debeant si eorum placita recipiuntur. Et quid, quasi rem ambigam, controuertimus, quando ipsi planè distinctèq; septem declarant? Primum autem obiter perstringemus, quot & quàm insulsas absurditates nobis ingerant, dum nobis suos ordines pro sacramentis commendare volunt: deinde an omnino sacramentum dici debeat ceremonia qua vtitur Ecclesiæ in ordinandis ministris, videbimus. Septem ergo ordines vel gradus Ecclesiasticos faciunt: quos insigniunt titulo sacramenti. Sunt autem, Ostiarij, Lectores, Exorcistæ, Acoluthi, Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes. Et septem quidem esse dicunt propter septiformem Spiritus sancti gratiam, qua p̄diti esse debent qui ad eos mouentur. Augetur autem illis & largius cumulat in promotione. Iam numerus ipse peruersa Scripturæ interpretatione cõsecratus est: quod videntur sibi apud Iesaiam legisse, septem Spiritus sancti virtutes, quum & verè plures non referantur ab Iesaiã quàm sex: nec Propheta omnes eo loco cõcludere voluerit. tam enim alibi Spiritus vitæ, sanctificationis, adoptionis filiorum dicitur, quàm illis sapientiæ, intelligentiæ, consilij, fortitudinis, scientiæ, & timoris Domini. Quamquam alij acutiores, non septem ordines, sed nouem faciunt, ad similitudinem, vt aiunt, triumphantis Ecclesiæ. Atque inter eos etiam pugna est, quod alij clericalem tonsuram volunt esse primum omnium ordinem, Episcopatum vltimum: alij exclusã tonsurã, Archiepiscopatum ordinibus annumerant. Isidorus aliter distinguit, facit enim diuersos, Psalmistas &

De sacramento ordinis, nouem sacramenta dicitur, duo dicitur ad hoc ad hoc pro poni.

1. Quos & quam insulas ac hereticas nos hinc ingerant.
2. An Ordo Ecclesiasticus, esse sacramentum.

Ac primò, quod septem faciunt, id ab insula & nimis incognita pro romanam.

Secundò, non inter istos conuenit quos, nisi vt sunt ordines.

Ee Lect

Iacob. 5.
14.

lib. 4. Sē.
tūt. dist.
34. 11. 9.

Iesai. 11. 2.
Eze. 1. 20.
Rom. 1. 4,
& 5.
Opinio
hæc est
Hugo-
nis: alce-
ra Gu-
hel. Pari-
sien.
Ibid. lib. 7.
etym. al-

Lectores: illos cantionibus præficit, hos legendis Scripturis, quibus plebs erudiat. Atque hæc distinctio Canonibus obseruatur. In tanta varietate quid sequi aut fugere nos volunt? Dicamúsne septem esse ordines? Sic docet magister scholæ: sed illuminatissimi doctores aliter determinant. Rursum inter se ipsi dissident. Præterea sacratissimi Canones aliò nos vocant. Sic scilicet consentiunt homines quum de rebus diuinis sine verbo Dei disceptant.

legatur
ca. Cle-
ros, dist.
21. & dist.
33. cap. Le-
ctor, &
cap. O-
stiaris.

*Tertio, inquis
sime in singulis
illis suis ordi-
bus Christum
suis collegam
facimus, quo
suas inepias
magis commen-
datis.*

23 Verum hoc omnem stultitiam superat, quòd in singulis Christum sibi collegam faciunt. Primum, inquit, ostiarij munere functus est, quando vendentes & ementes, flagello ex funiculis factò, è templo eiecit. Ostiarium se esse significat, quum dicit, Ego sum ostium. Lectoris munus assumpsit, quum in synagoga Iesaiam legit. Exorcistæ officio functus est, quum linguam & aures surdi & muti, salua tangens, auditum reddidit. Acoluthum se esse his verbis testatus est, Qui sequitur me, nõ ambulat in tenebris. Subdiaconi officio functus est, quum linteo præinctus pedes discipulorum lauit. Diaconi personam sustinuit, quum corpus & sanguinem distribuit in Cœna. Sacerdotis partes impleuit, quum in cruce Patri se hostiam obtulit. Hæc absque risu adeò audiri non possunt vt mirer absque risu scripta esse: si tamen homines erant qui scribebant. Sed in primis spectabilis est arguita qua in acoluthi nomine philosophantur, cerofebarium appellantes verbo (vt arbitror) magico, certè inaudito gentibus ac linguis omnibus. quum ἀκόλυθος Græcis simpliciter significet pedissequum: Quanquam si his seriò refellendis inhæream, iure & ipse quoque ridear: adeò friuola sunt & ludicra.

Iohan. 2.
15.
Iohan. 10.
7.
Luc. 4. 17.
Marc. 16.
33.
Iohan. 8.
12.
Iohan. 43.
5.
Matt. 26.
26.
Matt. 27.
50.

*Quarto, horum
ordinum maxi-
ma pars nihil
aliud sunt
quam vana,
nullam certum
vniuersi fecerunt
et diuinita.*

24 Ne tamen mulierculis adhuc fucum faciant, traducenda est obiter eorum vanitas. Creant eximia pompa ac solennitate suos lectores, psalmistas, ostiarios, acoluthos, ad ea ministeria exequenda quibus vel pueros, vel certè quos vocant laicos, præficiunt. Quis enim cereos vt plurimum accendit, quis vrceolo vinum & aquam infundit, nisi puer, aut ex laicis sordidulus aliquis qui ex ea re quæstum facit? Nõne idem canunt? nõne templorum ianuas claudunt & aperiant? Quis enim in eorum templis vnquam vidit vel acoluthum, vel ostiarium suis partibus fungentem? Quin potius qui puer acoluthi munere functus est, quum in ordinè acoluthorum cooptatur, desinit esse id quod dici incipit. vt videantur ex professo velle munus ipsum abiicere quum titulum assument. En cur Sacramentis consecrati & Spiritum sanctum accipere necesse habeant, nempe vt nihil agant. Si prætexant, hanc esse temporum perueritatem, quòd ministeria sua deserunt ac negligunt, simul fateantur nullum hodie esse in Ecclesia vsum nec fructum sacrorum suorum ordinum, quos mirificè deprædicant, totamq; Ecclesiam suam anathemate plenam: quandoquidem cereos & vrceolos à pueris & profanis atrectari permittat, quibus tangendis nulli digni sunt nisi in acoluthos consecrati: quando cantiones ad pueros ablegat, quæ nisi ab ore consecrato auditi non debebant. Exorcistas verò in quem tandem finè consecrant? Audio Iudæis fuisse suos exorcistas: sed ab exorcistis dictos video, quos exercebant. De euentibus istis exorcistis qui vnquam fando audiuit quòd specimen vniuersi sue professionis ediderint? Fingitur illis potestas data imponendi manus super energumenos, & catechumenos, & demoniacos, sed tali se potestate præditos demonibus persuadere non possunt, non modò quia eorum imperiis non cedunt demones, sed etiam quia ipsis imperant. Vix enim decimum quemque reperias qui non malo spiritu agatur. Quæcunque igitur de minutulis suis ordinibus balbutiunt, conflata sunt ex inscitis insulsisque mendaciis. De veteribus acoluthis & ostiariis & lectoribus, alibi dictum est, quum Ecclesiæ ordinem exponeremus. Nobis hic propositum est duntaxat pugnare contra nouitium illud inuentum de septemplici sacramento in ordinibus Ecclesiasticis: de quo nusquam alibi quàm apud ineptos istos rabulas, Sorbonistas & Canonistas, legitur.

*Reliqua exce-
ptis.*

*Exorcistæ Pa-
pistæ.
Act. 19. 19.*

*Quid de istis
ordinum inor-
donatorum a-
tæta senten-
tiam sit.*

*2. Ad secundum
illud veniens,
nempe in ordi-
nis ceremonis
que vniuersi
dici debent, pri-
mum ostendit
quanta vani-
tate clericis
suis in vertice
vitiatis.*

25 Iam de ceremoniis quas adhibent videamus. Principiò, quoscumque in militiam suam adscribunt, communi symbolo iniant in clericatum. Radunt enim eos in vertice, vt corona regale decus significet: quia Reges debent esse clerici, vt se & alios regant. De iis enim sic loquitur Petrus, Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. At sacrilegium fuit, quod vniuersè Ecclesiæ tribuitur, solis sibi arrogare, & titulo superbè gloriari quem fidelibus præriperant. Petrus totà Ecclesiam alloquitur: isti ad pauculos ramos detorquent: quasi solis illis dictum sit, Sancti estote: quasi soli illi sanguine Christi acquisiti sint: quasi soli illi per Christum facti sint regnum & sacer-

Ca. dup.
12. quæst.
1.
1. Pet. 2. 9.
Li. 4. Sét.
dist. 24.
cap. Duo.
sunt.

facerd

facerdotium Deo. Assignant deinde & alias rationes : summitas capitis denudatur, vt eorum mens ad Dominum libera demonstraretur, quæ reuelata facie, Dei gloriam contempletur, vel vt vitia oris & oculorum doceantur præcidenda. Vel rasura capitis est temporalium depositio : circumferentia verò coronæ reliquiæ sunt bonorum quæ ad sustentationem retinentur. Omnia in figuris : quia scilicet velum templi nondum scissum est. Itaque persuasi se præclare defunctos esse suis partibus quòd talia per coronam suam figurauerint, nihil eorum re ipsa præstant. Quousque nos talibus fucis & præstigiis ludent? Clerici detonsis aliquot capillis significant temporalium bonorum abundantiam se abiicisse, gloriam Dei contemplari, aurium oculorumque concupiscentiam mortificasse : ac nullum est hominum genus rapacius, stupidius, libidinosius. Cur non magis sanctitatem verè exhibent quàm falsis mendacibusque signis ipsius speciem simulant?

26 Porro quum dicunt coronam clericalem habere originem à Nazaræis, & rationem, quid aliud adferunt quàm sua mysteria à Iudaicis ceremoniis nata esse, vel potius merum esse Iudaismum? Quòd autem addunt, Priscillam, Acylam, & Paulum ipsum suscepto voto sibi rasisse caput, vt purificarentur: crassam suam ignorantiam produunt. Nusquam enim legitur de Priscilla: ac de Acyla etiam incertum est, siquidem tam ad Paulum referri potest tonsura illa quam ad Acylam. Ne verò illis relinquamus quod petunt, exemplum eos habere à Paulo: obseruandum est simplicioribus, Paulum nunquam caput sibi tondisse ad sanctificationem aliquam: sed duntaxat vt fratrum infirmitati feruaret. Soleo eiusmodi vota appellare charitatis, non pietatis: hoc est, non suscepta ad cultum aliquem Dei, sed ad tolerandam infirmorum ruditatem: quemadmodum ipse ait, Iudæis se Iudæum factum, &c. Ergo hoc fecit, & quidem semel, atque ad breue tempus, vt Iudæis se tantisper accommodaret. Isti quum Nazaræorum purificationes nullo vsu imitari volunt, quid aliud quam alterum Iudaismum erigunt dum veterem perperam æmulari affectant: Eadem religione decretalis illa epistola composita est, quæ prohibet clericis, iuxta Apostolum, ne comam nutriant, sed instar spheræ radant, quasi Apostolus, docens quid viris omnibus decorum sit, de spherica clericorum rasura sollicitus fuerit. Hinc lectores reputent qualis sint energiæ ac dignitatis alia quæ sequuntur mysteria, quibus talis est ingressus.

27 Vnde originem habuerit clericorum tonsura, abundè vel ex vno Augustino constat. Quum illo seculo capillum non alerent nisi delicati, & qui nitorem elegantiamque non satis virilem affectabant: videbatur esse non boni exempli si clericis id permitteretur. Iubebantur ergo clerici vel tondere caput, vel radere, nequam effæminati cultus speciem præ se ferrent. Aded autem id vulgare erat, vt monachi quidam, quo magis suam sanctimoniam notabili distinctioque ab aliis habitu venditarent, comam demitterent. Quum verò postea res ad crines redisset, & ad Christianismum accederent gentes quædam, quæ semper comatæ fuerant, vt Gallia, Germania, Anglia: verisimile est clericos vbique rasisse caput, ne comæ ornamentum viderentur affectare. Tandem corruptiore seculo, quum prisca omnia instituta vel inuersa forent, vel in substitutionem degenerassent, quia in rasura clericali nihil cernebant causæ (neque enim quicquam retinuerant præter stultam imitationem) ad mysterium confugerunt: quod nunc superstitiosè nobis obtrudunt pro Sacramenti sui approbatione. Ostitarij in consecratione clauas tēpli accipiunt, quo sibi mandari custodiam intelligant. Lectores, sacra Biblia. Exorcistæ, formulas exorcismorum, quibus super energumenos & catechumenos vtantur. Acolythi, cereos & vceolum. En ceremoniæ quibus (si Deo placet) tantum inest arcane virtutis vt esse possint gratiæ inuisibilis non modò signa ac tessera, sed etiam causæ. Hoc enim secundum suam definitionem postulant, quum inter Sacramenta haberi volunt. Verum, vt paucis absoluiam, dico absurdum esse quòd in scholis & canonibus minores istos ordines Sacramenta faciunt: quando eorum etiam qui hoc tradunt confessione, primitiæ Ecclesiæ incogniti fuerunt, & multis postea annis excogitati. Sacramenta autem, quum Dei promissionem contineant, neque ab Angelis, neque ab hominibus, sed à Deo solo institui debent: cuius vnus est promissionem dare.

28 Superfunt tres ordines, quos maiores vocant. Ex quibus Subdiaconatus (vt aiunt) in eum numerum trāsatus est, ex quo turba illa minorum pullulare cœpit. Quia autem videntur pro his testimonium habere à verbo Dei, sacros ordines, honoris causa, pecu-

*Deinde, quum
institus est in
rationabilib. ra-
tionibus in
tuis: lnd in-
muit.*

*Lib. 4. Sēten.
cōtinct. 24.
cap. 1.*

*Tertio, coronā
hanc suam à
Nazaræis, aut
à Priscilla,
Acyla & Pau-
lo d. d. d. d. d.
mopē Iuda-
r. re.*

*Cur Paulus
ex voto caput
sibi abscisit.*

*1. Cor. 9. 10.
Num. 6. 18.*

*Cap. Prohi-
be, dist. 25.
1. Cor. 11. 4.*

*Huius clerical-
is coiffuræ vi-
sio, ex Augu-
stino.*

Progressus.

Corruptio.

*Lib. 4. Sent.
dist. 24. c. 8.
Alie inopre ce
remonia quib.
Ostitarij, Le-
ctores, Exorci-
stas & Acoly-
thos consecrat.*

*Indigne sunt
quæ Sacramen-
ti nomine insti-
tuuntur.
Quod ad sacer-
dotis auctoritatem.*

Aug. 18. 13.

*August.
de opere
Monach.
1. 1. c. 10.
1. c. 11. c. 12.*

Quorum mu-
nus describitur.

liariter nominant. Sed quàm obliquè Domini institutis in prætextum suum abutantur, videndum est. Incipiemus autem ab ordine presbyterij siue sacerdotij. His enim duobus nominibus rem vnã significant, ac sic appellant eos ad quos pertinere aiunt sacrificium corporis & sanguinis Christi in altari conficere, orationes concipere, ac benedicere dona Dei. Itaque in ordinatione patenam cum hostiis accipiunt, in symbola collatæ sibi potestatis placabiles Deo hostias offerendi. manusque illis inunguntur: quo symbolo docentur datam sibi esse consecrandi potestatem. Sed de ceremoniis postea. De re ipsa dico, ad eò nullum apicem habet à verbo Dei quod obrendunt, vt non potuerint improbius ordinem à Deo positum deprauare. Principiò quidem pro confesso esse debet (quod de Missa papali tractando asseruimus) iniurios omnes esse Christo qui se Sacerdotes appellant, ad offerendam placationis hostiam. Constitutus ille & consecratus à Patre sacerdos cum iurauerit fuit, secùdum ordinem Melchisedec, nullo sine, nullo successore. Hostiam semel obtulit æternæ expiationis & reconciliationis: nunc etiam sanctuarium cæli ingressus, intercedit pro nobis. In ipso omnes sumus sacerdotes, sed ad laudes & gratiarum actiones, ad nos denique nostraque Deo offerenda. Illi vni singulare fuit, sua oblatione Deum placare, & peccata expiare. Id quum sibi isti vsurpent, quid superest nisi eorum sacerdotium impium esse ac sacrilegum? Certè nimis improbi sunt dum sacramenta titulo insignire audent. Quantum ad verum presbyterij munus attinet, quod ore Christi nobis est commendatum, libenter eo loco habeo. illic enim ceremonia est, primùm ex Scripturis sumpta, deinde quam non esse inanem nec superuacua, sed fidele spiritualis gratiæ symbolum, testatur Paulus. Quòd autem tertium in numero non posui, eo factum est quòd non ordinarium nec commune est apud omnes fideles, sed ad certam functionem specialis ritus. Verùm quum hic honor Christiano ministerio tribuitur, non est propterea quòd superbiant Papistici sacerdotes. Euangelij enim sui ac mysteriorum dispensatores ordinari iussit Christus, non victimarios inaugurari. Mandatum de prædicando Euangelio pacendòque grege, non de hostiis immolandis dedit. Spiritus sancti gratiam promisit, non ad peragendam peccatorum expiationem, sed ad gubernationem Ecclesiæ rite obeundam ac sustinendam.

1. Christi Sacerdotio sunt inuicis, quòd placationis hostiam se offerre proficiantur.
Psal. 110. 4.
Hebr. 5. 6, & 7. 3.
Inde liquet eorum Sacerdotium non Sacramentum esse, sed impie à sacrilegium

1. Tim. 4. 14.

2. Verba dei ostentur eorum ordinatio.

3. In suis & inuicis Christi inuicem placationem inuicem sunt.

Exceptionis di-
tuo.
Iohan. 20. 22
Ioh. in. 11. 43.
Matth. 9. 5.
Iohan. 7. 8.

Alia ex epistola
propheta respel-
bitur.

4. Incho corã
improbatum.
Lib. 4. Sent.
dist. 24. cap.
8. & in Ca-
non. dist. 21.
cap. 1.

Quum Iudæi
improbatum, sed im-
probatum, im-
probatum.

29 Cum re ipsa optimè congruunt ceremoniæ. Dominus noster quum Apostolos amandaret ad Euangelij prædicationem, in sufflavit in eos. Quo symbolo Spiritus sancti virtutem, qua illos donabat, repræsentauit. Hanc insufflationem retinuerunt boni isti viri, & quasi Spiritum sanctum è gutture suo egerant, super suos quos formant sacrificulos demurmurant, Accipite Spiritum sanctum. Ad eò nihil prætereunt quod non præposterè effingant: non dico more histrionum (qui nec sine arte gesticulantur, nec sine significatione) sed instar simiarum, quæ lasciuè & absque vllò delectu quiduis imitantur. Seruamus (inquiunt) exemplum Domini. At multa egit Dominus, quæ nobis exempla esse noluit. Dixit Dominus discipulis, Accipite Spiritum sanctum. Dixit & Lazaro, Lazare, veni foras. Dixit paralytico, Surge & ambula. Cur non eadè dicunt omnibus mortuis & paralyticis? Diuinæ suæ virtutis specimen edidit quum insufflando in Apostolos, Spiritus sancti gratia illos repleuit. Hoc ipsum si conantur efficere, de eum æmulantur, & tantum non ad certamen prouocant, sed longissimè absunt ab effectu, nec aliud inepto isto gestu quàm Christum illudunt. Sunt quidem adeò effrontes vt asserere audent conferri à se Spiritum sanctum. sed quàm id verum sit, docet experientia, quæ clamat ex equis fieri asinos, ex fatuis phreneticos quicumque in sacerdotes consecrantur. Nec tamen hinc pugnam illis facio: tantùm ceremoniam ipsam damno quæ in exemplum trahi non debuit, quandoquidem à Christo in singulare miraculi symbolum vsurpata est: tantum abest vt illis patrocinari debeat imitationis excusatio.

30 Vnctionem verò à quo tandem acceperunt? Respondent se accepisse à filiis Aaron, à quo & suus ordo sumpsit initium. Peruersis igitur exemplis perpetuè se tueri malunt quàm fateri à se excogitatum quod temere vsurpant. sed interim non animaduertunt, dum successores se profitentur filiorum Aaron, Christi sacerdotio se esse iniurios: quod vnum omnibus veteribus sacerdotiis adumbratum figuratumque fuit. In eo igitur omnia conclusa & impleta fuerunt, in eo cessarunt, vt iam aliquoties repetitum à nobis est, & epistola ad Hebr. eos nullis glossis adiuta testatur. Quòd si tantopere Mosaisis ceremoniis oblectantur, cur non boues, vitulos, agnos ad sacrificia rapiunt? Habent quidem bonam partem antiqui tabernaculi & totius Iudaici cultus: sed hoc tamè eorum re-

Matt. 28.
19.
Marc. 16.
15.
Iohan. 21
15.

Iohan. 20
22.

ligioni

ligioni deest, quòd vitulos & boues non immolant. Quis non videat hanc vñctionis obseruationem Circumcisione multo esse perniciosiorem: præsertim vbi accedit superstitionis & Pharisæica opinio de dignitate operis? Iudæi in Circumcisione fiduciam iustitiæ reponebant: isti in vñctione spirituales gratias. Ergo dum Leuitarum æmuli esse appetunt, apostatae fiunt a Christo, sc̄que Pastorum munere abdicant.

*Per cõsequen-
sunt Apostatae à Christo,
& lapsi nõ Pa-
stores.*

Exod. 30.
30.

31 Hoc est (si Deo placeat) sacrum oleum quod characterem indelebilem imprimat. Quasi verò oleum puluere & sale abstergi non possit, aut (si tenacius adhæsit) sapone. At character ille spiritualis est. Quid oleo cum anima? An oblitus sunt quod ex Augustino occinunt, Si detrahatur verbum ab aqua, nihil fore nisi aquam: habere autem à verbo vt sit Sacramentum? Quod verbum ostendent in sua pinguedine? an quod Mosis mandatum est de filiis Aaron vngendis? At illic etiam mandantur de tunica, de ephod, de galero, de corona sanctitatis, quibus ornandus erat Aaron, de tunicis, balteis, mitris, quibus erant vestiendi eius filij. Mandatur de maciando vitulo, de adolendo eius adipe, de arietibus secandis & comburendis, de sanctificandis auriculis & vestimentis, alterius arietis sanguine: & innumeræ aliæ obseruationes, quibus prætermittis, miror cur vna vñctio olei illis placeat. Si autem aspergi gaudet, cur oleo potius asperguntur quàm sanguine? Scilicet rem ingeniosam conantur: ex Christianismo & Iudaismo & Paganitate, velut confutis centunculis, religionem vnã conficere. Fœter igitur eorum vñctio, quæ sale, id est verbo Dei, destituitur. Superest impositio manuum, quam vt in veris legitimisque ordinationibus Sacramentum esse concedo, ita nego locum habere in hac fabula, vbi nec Christi mandato obtemperant, nec finem respiciunt quò nos ducere debet promissio. Signum si non negari sibi volunt, ad rem ipsam cui dedicatum est, accommodent oportet.

*5. Impositiõne
manuum multum hic tenem
habere ostendit
iusticiam cuius vi-
ces suppletur
vñctio cuius
presantias rudi-
cula detingunt.*

32 De ordine quoque Diaconatus nihil pugnarem si restitueretur in suam integritatem ministerium illud quod sub Apostolis & in puriore Ecclesia fuit. At verò quos isti fingunt Diaconos quid habent simile? Non de hominibus loquor (ne querantur iniquè ex hominum vitiis suam doctrinam æstimari) sed pro iis ipsi quos sua doctrina nobis tradunt, testimonium ab eorum exemplo quos Apostolica Ecclesia Diaconos instituit, indignè peti contendo. Aiunt ad suos Diaconos pertinere, assistere sacerdotibus, ministrare in omnibus quæ aguntur in Sacramentis, scilicet in Baptismo, in chrismate, in patena, in calice: oblationes inferre & disponere super altare, componere mensam Domini, & vestire: crucem ferre, prædicare & decantare Euangelium & Epistolam ad populum. An hic verbum vnum de verò Diaconorum ministerio? Nunc institutionem audiamus: Diacono qui ordinatur, solus Episcopus manum imponit. Orarium illi & stolum super leuum humerum collocat, vt intelligat se accepisse iugum Domini leue, quo ad sinistram pertinentia diuino timori subiiciat. Textum Euangelij præbet, vt se eius præconem agnoscat. Et istæc quid ad Diaconos? Perinde verò faciunt ac si quis Apostolos se instituere diceret quos duntaxat adolendis thuribus, simulachris poliendis, conuerrendis templis, captandis muribus, fugandis canibus præficeret. Quis id hominum genus vocari Apostolos poterit, & conferri cum ipsis Christi Apostolis? Posthac ergo ne Diaconos esse mentiantur quos non nisi ad histrionicos suos ludos instituunt. Quinetiam ipso nomine satis declarant quale sit officium. Leuitas enim appellant, eorumq; rationem ac originem ad filios Leui referri volunt. Quod per me quidem licet, modo ne alienis plumis eos postea vestiant.

*Quod ad Dia-
conos, ceremonis
quibus ordi-
nantur, & co-
rumque occupa-
tiones a re-
uorum Dia-
conorum insti-
tutione & officio
remouissima,
dumtaxat, vt
pote verbo dei
& Apostoli, e
Ecclesia ordi-
ni ex diametro op-
positæ.*

33 De Hypodiaconis quid dicere attinet? nam quem re vera curæ pauperum olim præfuerint, nugatoriam nescio quam functione illis attribuunt, vt calicem ac patenam, vrceolum cum aqua, mantile ad altare deferat, aquam fundant ad manus lauandas, &c. Iam verò quod de oblationibus recipiendis & inferendis dicunt, eas intelligunt quas velut anathemati destinatas ingurgitant. Huic muneri optimè respondet initiandi ritus. Vt ab Episcopo patenam & calicem, ab Archidiacono vrceolum cum aqua, manuale & huiusmodi scruta accipiat. His ineptiis vt inclusum Spiritum sanctum fateamur postulant. Quis pius hoc cõcedere sustineat? Verum, vt semel finiamus, licet de iis idem quod de reliquis statueret. neque enim opus est longius repetere quæ supra sunt explicata. Hoc satis esse poterit modestis & docilibus (quales instituendos suscepi) nullum esse Dei Sacramentum nisi vbi ceremonia ostenditur annexa promissioni: aut certè potius nisi vbi promissio in ceremonia spectatur. Hic ne syllaba quidem habetur certæ

*De Subdiaconis idẽ sciendũ, ac de omnibus in vniuersis suppet in summa, Spirituum sancti istis minime in Iudi-
den eas Sacra-
mentorum nom-
mie esse spõ-
liandas.*

alicuius promissionis : frustra igitur quaratur ceremonia ad confirmandam promissionem. Rursum nulla ceremonia ex iis quas vsurpant, à Deo instituta legitur. Sacramentum igitur nullum esse potest.

34

DE MATRIMONIO.

*Matrimonium**Sacramentum**non est, ut em-**enditur appa-**ret: primum**adversariorum**rationes tollun-**tur. & ostendi-**tur multa Sa-**cramenta pro-**ptines emissa-**ta, si verinde**ac illi faciunt**ratio inari li-**ceret.**1. Cor. 15. 41.**Mitt. 13. 31. &**33.**Iesa. 40. 11.**Iesa. 42. 13.**1. Thess. 5. 1.**Iohan. 16. 15.**Iohan. 10. 11.*

Postremum est matrimonium, quod vt à Deo institutum fatentur omnes, ita pro Sacramento datum nemo vsque ad Gregorij tempora viderat. Et cui vnquam sobrio in menem venisset? Ordinatio Dei bona est & sancta: & agricultura, architectura, fustrina, tonstrina, ordinationes sunt Dei legitimæ, nec tamen Sacramenta sunt. id enim non tantum in Sacramento queritur vt Dei sit opus, sed vt sit ceremonia exterior à Deo posita ad confirmandam promissionem. Nihil tale esse in matrimonio pueri quoque iudicabunt. Sed signum est, inquit, sacræ rei, hoc est spiritualis coniunctionis Christi cum Ecclesia. Si verbo signi, symbolum intelligant à Deo nobis in hoc propositum vt fidei nostræ certitudinem erigar, longè à scopo aberrat: si signum simpliciter accipiunt, quod in similitudinem adductum sit, ostendam quàm acutè ratiocinentur. Paulus ait, Sicut stella à stella differt in claritate, sic erit resurrectio mortuorum. En vnum Sacramentum. Christus ait, Simile est regnum celorum grano sinapi. En alterum. Rursum, Simile est regnum celorum fermento. Ecce tertium. Iesaias ait, Ecce Dominus gregem suum pascet quasi pastor. Ecce quartum. Alibi, Dominus quasi gigas egreditur. Ecce quintum. Et quis tandem finis aut modus: nihil hac ratione Sacramentum non erit. quot in Scriptura parabole sunt & similitudines, tot erunt Sacramenta. Quinetiam futurum Sacramentum erit: quandoquidem scriptum est, Dies Domini sicut fur. Quis ferat istos Sophistas tam in scitè garrientes? Fateor quidem, quoties aspicitur vitis, optimum esse in memoriam reuocari quod ait Christus, Ego sum vitis, vos palmites, Pater meus cultor. Quoties occurrit pastor cum grege, & illud etiam occurrere bonum esse, Ego sum pastor bonus: oves meæ meam vocem audiunt. Verum si quis tales similitudines Sacramentis annumeret, in Anticyram mittendus sit.

*Secundò, locum**Apostolis, cui-**us interpretati-**o ad idem, ad**uersari ut er-**rorum minime**uers ostendi-**tur.**Iohan. 10. 11.*

35 Verba tamen Pauli obrudunt, quibus Sacramenti nomen matrimonio attribui dicunt, Qui vxorem diligit seipsum diligit. Nemo vnquam carnem suam odio habuit: sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam: quia membra sumus corporis eius de carne eius, & de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adheret vxori suæ, & erunt duo in carnem vnã. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & Ecclesia. At sic tractatæ Scripturas, terram cælo miscere est. Paulus vt ostenderet maritis quàm singulari amore vxores suas cõplecti debeant, Christum illis in exemplar proponit. Vt enim ille viscera pietatis effudit in Ecclesiam, quam sibi desponderat: sic vnumquemque affectum esse vult erga propriam vxorem. Sequitur deinde, Qui vxorem diligit, semetipsum diligit: quemadmodum Christus dilexit Ecclesiam. Porro vt doceret quomodo Christus dilexerit Ecclesiam perinde atque semetipsum, imò quomodo se vnum fecerit cum sponsa sua Ecclesia, refert ad eum quæ Moses narrat Adam de se dixisse. Quum enim adducta esset in eius conspectum Heua, quam è sua costâ formatam sciebat: Hæc, inquit, est os ossibus meis, & caro de carne mea. Totum id spiritualiter impletum in Christo, & in nobis testatur Paulus, quum membra nos esse ait corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius, adeoque vnã cum ipso carnem. Tandem epiphonema subnectit, Magnum hoc mysterium. &, nequis amphibologia falleretur, exprimit se non de carnali viri & mulieris coniunctione loqui, sed de spiritali Christi & Ecclesiæ coniugio. Et sanè verè magnum mysterium est, quod sibi Christus costam detrahi passus est vnde formaremur: hoc est, quum fortis esset, debilis esse voluit, quo sua fortitudine roboraremur: vt iam non viuamus ipsi, sed viuat ipse in nobis.

*Galat. 2. 20.**Galat. 2. 20.**Galat. 2. 20.**Galat. 2. 20.**Galat. 2. 20.**Galat. 2. 20.**Galat. 2. 20.**Galat. 2. 20.**Galat. 2. 20.**Galat. 2. 20.**Galat. 2. 20.**Galat. 2. 20.**Galat. 2. 20.**Galat. 2. 20.**Galat. 2. 20.**Galat. 2. 20.**Galat. 2. 20.**Galat. 2. 20.*

36 Imposuit illis Sacramenti nomen. Verum æquumne erat vt eorum in scitiæ pccnas tota Ecclesia penderet? Mysterium dixerat Paulus: quam dictionem quum relinqueret posset Interpres, Latinis auribus non infrequentem, vel arcanum vertere: Sacramentum ponere maluit, non tamen alio sensu quàm Græcè à Paulo mysterium dictum erat. Eant nunc & linguarum peritiam clamose infectentur, quarum ignorantia in re facili & cuius obuia tandiu scedissimè hallucinati sunt. Sed cur in vno hoc loco Sacramenti voculam tantopere vrgent, aliquoties neglectam prætereunt? Nam & in Epistola ad

Timot

1. Tim. 3.9
Ephes. 4.9
Timotheum priore à vulgari Interprete posita est: ac in eadem ipsa ad Ephesios Epistola, ubique pro mysterio. Condoneatur tamen illis hic lapsus: saltem mendaces oportuerat esse memores. Matrimonium vero, Sacramenti titulo commendatum, immunditiam postea, & pollutionem, & carnales sordes vocare quàm vertiginosa est leuitas: Quam absurdum est arcere a Sacramento Sacerdotes? Si à Sacramento se arcere negent, sed à coitu tantum libidine: non ita mihi elabuntur. Nam & coitum ipsum partem esse Sacramenti tradunt. eoque demum figurari vniorem quæ nobis est cum Christo, in naturæ conformitate: quia vir & mulier non nisi carnali copula, vna caro fiant. Quanquam duo Sacramenta quidam eorum hic repperunt, alterum Dei & animæ, in sponso & sponsa: alterum Christi & Ecclesiæ, in marito & vxore. Vt cunque, coitus tamen Sacramentum est, à quo vllum Christianum arceri nefas fuit. Nisi fortè Christianorum sacramenta adeo malè conueniunt, itare vt simul non possint. Est & altera in eorum dogmatibus absurditas. In Sacramento conferri gratiam Spiritus sancti affirmant: coitum tradunt esse Sacramentum: in coitu negant vniquam Spiritum sanctum adesse.

1. in matrimonium esse sacramentum.
Lib. 4. Sent. dist. 17. c. 4. & in Dec. 27. q. 2. ca. Quomodo societas. Gl. c. Lex iuma Ibidem Dec. lib. 4. Sent. dist. 32. ca. 2. & in Decre. 32. quæst. 2. c. Quicquid.

37 Ac ne simpliciter Ecclesiam luderent, quam longam errorum, mendaciorum, fraudum, nequitiarum seriem vni errori attexerunt? vt dicas nihil aliud quàm abominationum latebram quæsiisse, dum è matrimonio Sacramentum fecerunt. Vbi enim id semel obtinere, coniugium causarum cognitionem ad se traxerunt: quippe res spiritualis erat profanis iudiciis non atrectanda. Tum leges sanxerunt quibus tyrannidem suam firmarunt, sed partim in Deum manifestè impias, partim in homines iniquissimas. Quales sunt, Vt coniugia inter adulescentulos, parentum iniussu contracta, firma ratâque maneant. Ne inter cognatos, ad septimum vsque gradum legitima sint matrimonia: & quæ contracta sunt, dissoluantur. Gradus verò ipsos, contra Gentium omnium iura, & Mosis quoque politiam confingunt. Ne viro qui adulteram repudiauerit, alteram inducere liceat. Ne spirituales cognati matrimonio copulentur. Ne à Septuagesima ad octauas Paschæ, tribus hebdomadibus ante natalem Iohannis, ab Aduentu ad Epiphaniam nuptiæ celebrentur. & similes innumera, quas recensere longum fuerit. Et ex eorum cæno aliquando emergendum est, in quo iam diutius hæsit oratio quàm animus ferebat. Aliquantulum tamen mihi profecisse videor, quòd leonis pellem istis asinis quadam ex parte detraxi.

Postremo, vbi id finem obtinere, ad se quoque traxerunt matrimonium causas cognitionem.
Tum leges sanxerunt, partim impias, partim iniquissimas. Deut. 18. 6.

Cunctus huius capiti.

C A P V T X X.

De politica administratione.

Constat hoc caput duabus præcipuis partibus.

- 1 Generalis est tractatio de politicæ administrationis necessitate, dignitate & vsu, aduersus Anabaptistarum furiosos, sect. 1. 2. 3.
- 2 Specialis additur explicatio trium partium quibus hæc administratio præcipuè constat, a sectione 4. vsque ad finem capitis.
 - 1 Pars prima agit de Magistratum functione, quorum autoritas & vocatio probatur, sect. 4. 5. 6. 7. Deinde, tres formæ civilis regiminis adduntur, sect. 8. Tertio, de magistratus officio, pietatis & iustitiæ respectu disseritur, vbi de præmiis & pœnis, nempe de fontibus plecendis, innocentibus tuendis, seditiosis repræmendis, pacis & bellis tractandis habetur disputatio, sect. 9. 10. 11. 12. 13.
 - 2 Altera pars, de legibus, earum vtilitate, necessitate, forma, autoritate, constitutione & scopo, sect. 14. 15. 16.
 - 3 Postrema, est de populo, vbi primum exponitur, quis legum, iudiciorum, magistratum vsus ad comunem Christianorum societatem redeat, sect. 17. 18. 19. 20. 21. Secundo, quantum magistratibus priuati deferre teneantur, & quo vsque obedientia progredi debeat, a sect. 22. vsque ad finem capitis.

Orro quum duplex in homine regimen superius statuerimus: & de altero illo, quod est in anima, seu interiori homine positum, æternamque vitam respicit, satis multa verba alibi fecerimus: de altero etiam, quod ad instituendam ciuilem duntaxat, externamque morum iustitiam pertinet, nonnihil vt differamus, locus hic appetit. Etsi enim à spirituali fidei doctrina, quam tractandam suscepi, separata esse videtur huius argumenti ratio: progressus tamen ostendet, meritò à me coniungi, imò necessitate me impelli vt id faciam: præferim quoniam ab vna parte amentes & barbari homines ordinem hunc diuinitus sancitum, furiosè euertere conantur: Principum vero adulators eorum potentiam sine modo extollentes, Dei ipsius imperio opponere non dubitant. Vtrique malo nisi obuiam eatur, peribit fidei sinceritas. Adde quòd scire quàm benignè hac in parte consuluerit Deus generi humano non parum nostrâ refert,

Altera & postrema pars totius operis, vitæ civilis institutionem spectans. Cuius tractatio est necessaria. 1. Vt Anabaptistæ resilliant. 2. Item Principum adulators.

vt ad

3. *Præ ad gratitudinem erga Deum excutimur.* vt ad gratitudinem testandam maius in nobis vigeat pietatis studium. Principio, antequam in rem ipsam ingrediamur: tenenda illa est distinctio antè à nobis posita, ne (quod multis vulgò accidit) hæc simul duo imprudenter permisceamus quæ diuersam prorsus rationem habent. Illi enim quum in Euangelio promitti libertatè audiunt, quæ nullum inter homines regem, nullumq; magistratum agnoscat, sed in Christum vnum intueatur: nullum libertatis suæ fructum capere se posse putant quandiu aliquam supra se eminerere potestatem vident. Itaque nihil fore saluum existimant nisi totus in nouam faciem orbis reformetur: vbi nec iudicia sint, nec leges, nec magistratus, & siquid simile est quod officere suæ libertati opinantur. At verò qui inter corpus & animam, inter præsentem hanc fluxamque vitam, & futuram illam æternamque discernere nouerit: neque difficile intelliget, spirituale Christi regnum, & ciuilem ordinationè, res esse plurimum sepositas: Quum ergo Iudaica illa sit vanitas, Christi regnum sub elementis huius mundi quærere ac includere: nos magis quod perspicuè Scriptura docet, spirituale esse fructum cogitant, qui ex Christi beneficio colligitur, totam hanc libertatem, quæ in ipso nobis promittitur atque offertur, meminimus intra suos fines continere. Nam quid est quod ipse idem Apostolus, qui iubet vt stemus, nec subiiciamur iugo seruitutis, alibi sollicitos esse seruos de statu suo vetat: nisi quia spiritualis libertas cum politica seruitute optimè stare potest? In quem etiam sensum accipiendæ sunt istæ eius sententiæ, In regno Dei non est Iudæus, neque Græcus, non masculus aut fœmina, non seruus aut liber. Item, Non est Iudæus, nec Græcus, præputium, circumcisio, Barbarus, Scythæ, seruus, liber: sed omnia in omnibus Christus. Quibus significat, nihil referre qua sis apud homines conditione, cuius gentis legibus viuas, quando in rebus istis minimè situm est Christi regnum.

1. *Anabaptistarum obiectio.* 2. Neque tamen eò ista distinctio pertinet, quo totam politice rationem, rem esse politam reputemus, ad homines Christianos nihil pertinentem. Sic quidem fanatici quos delectat effrænis licentia, vociferantur ac iactant, Postquam mortui sumus per Christum elementis huius mundi, & translati in regnum Dei, sedemus inter cælestes: indignum hoc nobis esse, ac infra nostram excellentiam longè positum, profanis istis ac impuris curis occupari quæ circa aliena à Christiano homine negotia versantur. Quorum, inquit, leges sine iudiciis & tribunalibus? Quid autem cum iudiciis ipsis homini Christiano? Imò si occidere non licet, quò nobis leges & iudicia? Verum vt distinctum istud regiminis genus à spirituali illo & interno Christi regno nuper monuimus: ita nec quicquam pugnare sciendum est. Nam illud quidem, initia cælestis regni quædam iam nunc super terram in nobis inchoat: & in hac mortali euandæque vita, immortalem & incorruptibilem beatitudinem quodammodo auspiciatur: at huic destinatum est, quandiu inter homines agentis, externum Dei cultum fouere & tueri, sanam pietatis doctrinam & Ecclesiæ statum defendere, vitam nostram ad hominum societatem componere, ad ciuilem iustitiam mores nostros formare, nos inter nos conciliare, communem pacem ac tranquillitatem alere, quæ omnia superuacua esse fateor, si præsentem vitam extinguat regnum Dei quale nunc intra nos est. Sin ita est voluntas Dei, nos dum ad veram patriam aspiramus, peregrinari super terram. eius verò peregrinationis vltus talibus subsidiis indiget: qui ipsa ab homine tollunt, suam illi eripiunt humanitatem. Nam quòd tantam in Ecclesia Dei perfectionem debere esse causantur, cui sua pro lege moderatio satis sit: eam stolidè ipsi imaginantur, quæ in hominum communitate reperiri nunquam possit. Quum enim tanta sit improborum insolentia, nequitia tam contumax, quæ multa legum seueritate coerceri vix possit: quid facturos expectamus si patère suæ improbitati videant impunitam licentiam? qui, ne malè faciant, neque vi satis coguntur.

Nobis item in Galat. 3. politica uoluntatis sit appropinquamentum.

Responsum huius probationis: nepe hanc administrationem non tantum in rebus seruis nobis vsu esse, sed etiam ad Christi regni & tenendum, & propagandum.

3. Sed de politice vsu erit alius opportunior dicendi locus. Nunc istud tantum intelligi volumus, de ea exterminanda cogitare, immanem esse barbariem: cuius vsus non minor inter homines quam panis, aquæ, solis & aeris: dignitas quidem multò etiam præstantior. Non enim (quæ illorum omnium commoditas est) huc spectat dumtaxat vt spirent homines, edant, bibant, foueantur, (quanquam hæc certè omnia complectitur, dum efficit vt simul uiuant) non tamen, inquam, huc spectat solum: sed ne idololatria, ne in Dei nomen sacrilegia, ne aduersus eius veritatem blasphemia, aliæque religionis offensiones publicè emergant ac in populum spargantur: ne publica quies perturbetur: vt suum cuique saluum sit & incoluere: vt innoxia inter se commercia homines agitent: vt honestè

honestas & modestia inter ipsos colatur. Denique ut inter Christianos publica religionis facies exsistat, inter homines constet humanitas. Nec quenquam moueat quod rectè constituendæ religionis curam ad hominum politiam nunc refero, quam extra hominum arbitrium posuisse supra videor. Siquidem nihilo hic magis quam antea, leges de religione ac Dei cultu hominibus suo arbitrio ferre permitto quum politicam ordinationem probo, quæ in hoc incumbit ne vera religio, quæ Dei Lege continetur, palam, publicisque sacrilegiis impunè violetur ac conspurcetur. Verum ipsa ordinis perspicuitate adiuti lectores, melius quid de toto genere politica administrationis sentiendum sit, assequentur, si eius partes seorsum pertractemus. Sunt autem tres: Magistratus, qui præses est legum ac custos: Leges, secundum quas ipse imperat: Populus, qui legibus regitur, & magistratui pareat. Videamus ergo primùm de ipsa magistratus functione, num legitima sit ac Deo probata vocatio, quale officium, quanta potestas: deinde quibus instituenda sit legibus Christiana politia: tum postremò, quis legum vsus ad populum redeat, quæ magistratui obedientia debeatur.

Deinde, perspicuitatis causa disputatio ad tres partes præcipuas reuocatur. 1. De magistratu. 2. De legibus. 3. De populo.

4 Magistratum functionem non modò sibi probari acceptamque esse testatus est Dominus: sed honorificentissimis insuper elogiis eius dignitatem prosequutus mirificè nobis commendauit. Ut pauca commemorem: Quòd Dij nuncupantur quicunque magistratum gerunt, ne in ea appellatione leue inesse momētum quis putet. ea enim significatur, mandatum à Deo habere, diuina autoritate præditos esse, ac omnino Dei personam sustinere, cuius vices quodammodo agunt. Non meum hoc est cauillum, sed Christi interpretatio. Si Scriptura, inquit, eos vocauit deos, ad quos verbum Dei factum est.

Magistratum functione, dei voce & elogiis probata. Exo. 22.8. Pl. 82.1. & 6. 1. ubi vocatur. Ioh. 10.35.

Quid hoc est, nisi demandatum illis esse à Deo negotium, ut illi in suo munere seruiant? & (quod Iudicibus suis dicebant Moses & Iosaphat, quos per singulas ciuitates Iuda constituebant) iudicium exercent non pro homine, sed pro Deo? Eodem pertinet quòd Sapientia Dei per os Solomonis affirmat, suum esse opus, quòd Reges regnant, & consiliarij decernunt: quòd principes principatum gerunt, & munifici omnes Iudices terre. Perinde enim istud valet ac si dictum esset, non humana perueritate fieri vt penes Reges & Præfectos alios sit in terris rerum omnium arbitrium, sed diuina prouidentia & sancta ordinatione: cui sic visum est res hominum moderari. quãdoquidem illis adest ac etiam præest in ferendis legibus & iudiciorum æquitate exercenda. Quod & Paulus

Deut. 1.16. 1. Par. 19.6. 2. A dei spiritus ordinatur. Prou. 8.14.

apertè docet, dum præfecturas inter Dei dona enumerat, quæ secundum gratiæ diuersitatem variè distributa, à seruis Christi in ædificationem Ecclesiæ conferri debeant. Tamen enim illic propriè de senatu loquitur grauium virorum, qui in primitiua Ecclesia constituebantur vt conformandæ publicæ disciplinæ præessent (quòd munus in Epistola ad Corinthios *κωσθησες* vocat) quia tamen videmus eodem recidere finem ciuilius potestatis, non dubium quin omne iustæ præfecturæ genus nobis commendet. Multo verò clarius, vbi iustam ea de re disputationem instituit. Nam & potestatem, Dei ordinationem esse tradit: nec potestates esse vllas, nisi à Deo ordinatas. Ipsos autem principes, ministros esse Dei bene agentibus, in laudem: malis, ad iram ultores. Huc accedunt & sanctorum virorum exempla: quorum alij regnis, vt Dauid, Iosias, Ezechias: alij satrapis, vt Ioseph, & Dantel: alij ciuilibus præfecturis in libero populo, vt Moses, Iosue, ac Iudices, functi sunt: quorum functiones sibi probatas esse, Dominus declarauit. Quare nulli iam dubium esse debet quin ciuilius potestas, vocatio sit, non modò coram Deo sancta & legitima, sed sacratissima etiam, & in tota mortalium vita longè omnium honestissima.

Rom. 12.8.

1. Cor. 12.28.

Rom. 13.1.

Sanctorum uerum uirorum, qui in ea functione pie uersati sunt, exemplis confirmatur.

5 Excipiunt qui anarchiam indircere cuperent, quanuis olim rudi populo præfuerint Reges ac Iudices, hodie tamen perfectioni quam Christus cum Euangelio suo attulit, minimè quadrare seruire illud gubernandi genus. In quo non suam modò inscitiam, sed diabolicum factum produunt, dum perfectionem sibi arrogant, cuius ne centesima quidem pars in illis conspicitur. Verùm qualescunque sint, refutatio facilis est: quia vbi Dauid Reges & præfectos omnes ad osculandum Dei Filium hortatur, non iubet imperio depositam ad priuatam vitam concedere, sed potestatem qua sunt instructi, Christo subiacere: vt vnus supra omnes emineat. Similiter Iesaias, dum promittit Reges fore Ecclesiæ nutritios, & Reginas nutrices, non abdicat eos honore: quin potius honorifico elogio patronos constituit pijs Dei cultoribus. nam ad Christi aduentum pertinet vaticinium illud. Plurima testimonia sciens omitto quæ passim occurrunt, ac præsertim in

Exceptio, Iudæis non Christianis institutam fuisse hæc politiam.

Responsio, ex D. ualde, Iesaiæ & Pauli, in magistratum patris in tota Ecclesia hodie commendat.

Psalma

Psal. 12.

Iesai. 49. 23.

Pfalms, quibus suum ius præfectis omnibus asseritur. Omnium verò maximè illustris est locus Pauli, vbi Timotheum admonens, in cœtu publico concipiendas esse preces pro Regibus, rationem mox subiicit, Vt tranquillam vitam sub ipsis agamus cum omni pietate & honestate. Quibus verbis eorum patrocinio & tutela statum Ecclesiæ commendat.

Huius doctrinæ estus, magistratum respicit.

1. Maximè cū pietate, equitate & diligentiâ, in suo munere versari debent.

Jerem. 48. 11.

Deut. 1. 16.
1. Par. 19. 6.

Ps. 1. 92. 1.
Ies. 4. 14.

2. Pro dicitur solentur consolatione.

3. Anabaptistarum fautores flocci facere debent: quum sibi non homines sed Deum ipsum ne regere abiciunt.

1. Tim. 3. 7.

Luc. 22. 25.

Nec obest Christi dictum quod male intellectum possit animo oberrare.

Nec refert quæ sit gubernationis forma.

Rom. 1. 13. 1.

Pro. 8. 15.
1. Pet. 2. 17.

Tres autem sunt formæ regiminis civilis, Aristocratica, Aristocratica, Aristocratica.

6 Quæ cogitatio magistratus ipsos assidue exercere debet, quando ingentem illis stimulum addere quo ad officium excitentur, & singularem consolationem asserere potest, qua muneris sui difficultates (quæ multæ certè & graues sunt) leniant. Quantum enim integritatis, prudentiæ, mansuetudinis, continentiæ, innocentæ studium sibiipsis imperare debent qui diuinæ iustitiæ ministros se constitutos esse norunt? Quæ fiducia iniquitatem in tribunal suum admittent quod Dei viuientis thronum esse audiunt? Quæ audacia iniustam sententiam pronuntiabunt eo ore quod diuinæ veritati designatum esse organum intelligunt? Quæ conscientia in impia decreta subscribere ea manu quam ad perferenda Dei acta sciunt ordinatam? In summa, si se Dei vicarios esse meminerint, omni curâ, sedulitate, industria inuigilent oportet, quo hominibus quandam diuinæ prouidentæ, custodiæ, bonitatis, beneuolentiæ, iustitiæ imaginem in se repræsentent.

Ac perpetuò illud sibi subiiciant, Si maledicuntur omnes qui opus vindictæ Dei exequuntur in dolo, multo grauius maledici, qui in iusta vocatione fraudulenter versantur. Itaque quum suos Iudices ad officium cohortari vellent Moses & Iosaphat, nihil habuerunt efficacius quo illorum animos afficerent quàm quod prius retulimus, Videte quid agatis. non enim pro homine exercetis iudicium, sed pro Deo: quippe qui iuxta vos est in causa iudicij. Nunc igitur sit pavor Domini super vos. Videte, & agite: quoniam non est vlla peruersitas apud Dominum deum nostrum. Et alio loco dicitur, deum stetit in synagoga deorum, & in medio deorum iudicem agere. quo ad officium animentur dum audiunt dei se legatos esse, cui administratæ prouinciæ rationem aliquândo reddere oporteat. Et meritò apud eos plurimum hæc admonitio valere debet. nam siquid delinquant, non hominibus modo sunt iniurij quos sceleratè vexant, sed in deum quoque ipsum contumeliosi, cuius sacrosancta iudicia polluant. Rursum habent & vnde se præclarè consolentur, dum secum reputant non in profanis nec à seruo dei alienis occupationibus se versari, sed sanctissimo munere: quippe qui dei legatione funguntur.

7 Qui verò non mouetur tot Scripturæ testimoniis quo minus sacrum hoc ministerium infectari auint, quasi rem à religione & pietate Christiana abhorrentem: quid aliud quàm deum ipsum fugillant: cuius ignominia cum ministerij sui probro non esse coniuncta non potest? Ac prorsus non magistratus reprobant, sed deum abiiciunt ne super se regnet. Si enim istud verè de populo Israel à domino dictum est, quod Samuelis imperium detrectassent: quum minus verè hodie de iis dicitur qui in præfecturas omnes à deo institutas debacchari sibi permittunt? At quum discipulis dictum est à domino, Reges gentium dominari illis, inter ipsos verò non ita esse, vbi qui primus sit, fieri minimum oporteat: hac voce interdictum est Christianis omnibus ne regna aut præfecturas capeant. O dextros interpretes! Inter discipulos orta erat contentio quis alium præcelleret. hanc vanam ambitionem vt compereret dominus, eorum ministerium non esse regni simile docuit, in quibus inter cæteros vnus eminet. Quæ collatio quid quæso ad ignominiam regiæ dignitatis facit: imò quid omnino euincit, nisi regiæ munus, Apostolicum non esse ministerium? Præterea inter ipsos magistratus tametsi variæ sunt formæ, nullum tamen discrimen hac in parte est quin pro dei ordinibus suscipiendæ à nobis omnes sint. Nam & omnes simul complectitur Paulus, quum ait non esse potestatem nisi à deo: & quæ omnium minimè ardebat, eximio præ aliis testimonio commendata est, nullo vnus potestas: quæ quia publicam omnium seruitutem secum fert (excepto vno illo cuius libidini omnia subiicit) heroicis & excellentioribus ingeniis minus olim approbati potuit. At Scriptura, quo iniquis istis iudiciis occurrat, diuinæ sapientiæ prouidentiam esse nominatim affirmat quòd Reges regnant: & peculiariter Regem honorari præcipit.

8 Et sanè valde otiosum esset, quis potissimum sit politiæ, in eo quo viuunt loco futurus status, à priuatis hominibus disputari: quibus de constituenda re aliqua publica deliberare non licet. Tum etiam simpliciter id defini nisi remere non posset, quum magna huius disputationis ratio in circumstantiis posita sit. Et si ipsos etiam status citra circumstantias

tas inter se compares, non facile sit discernere quis utilitate præponderet, aded æquis conditionibus contendunt. Proclivis est à regno in tyrannidem lapsus: sed non multo difficilius ab optimatum potestate in paucorum factionem. multo verò facillimus, a populari dominatione in seditionem. Equidem si in se considerentur tres illæ quas ponunt Philosophi, regiminis formæ, minimè negaverim vel aristocratiam, vel temperatam ex ipsa & politia statum aliis omnibus longè excellere: non id quidem per se, sed quia rarissimè contingit Reges ita sibi moderari, vt nunquam a iusto & recto discreper eorum voluntas: deinde tanto acumine & prudentia instructos esse vt vnusquisq; videat quantum satis est. Facit ergo hominum vitium vel defectus, vt tutius sit ac magis tolerabile plures tenere gubernacula, vt alij aliis mutuo sint adiutores, doceant ac moneant alij alios, ac si quis plus æquo se efferat, plures sint ad cohibendam eius libidinem censores ac magistri. Id cum experimento ipso semper fuit comprobatum, tum sua quoque autoritate Dominus confirmavit quum aristocratiam politix vicinam apud Israelitas instituit, quum optima conditione eos habere vellet donec imaginem Christi produceret in Dauide. Atque vt libenter fateor nullum esse gubernationis genus isto beatius, vbi libertas ad eam quam decet moderationem est composita, & ad diuturnitatem rite constituta: sic & beatissimos cenfeo quibus hac conditione frui licet: & si in ea conseruanda retinendaque strenue ac constanter laborant, eos nihil ab officio alienum facere concedo. Quinctiam huc summa diligentia intenti magistratus esse debent, nequa in parte libertatem, cuius præsidia sunt constituti, minui, nedum violari patiantur. si in eo sunt segniores & parum solliciti, perfidi sunt in officio, & patriæ suæ proditores. Verùm si hoc ipsum ad se transferant, quibus Dominus aliam gubernationis speciem attribuit, vt inde ad commutationem expetendam sollicitentur, non modò stulta erit & superuacua, sed prorsus noxia etiam cogitatio. Quòd si non in vnam duntaxat ciuitatem oculos defigas, sed vniuersum simul orbem circumspecies ac contempleris, vel aspectum in longiora saltem regionum spatia diffundas, comperies profectò diuina prouidentia illud non abs re comparatum vt diuersis politis regionibus varix administrarentur. Nam quemadmodum non nisi inæquali temperatura, elementa inter se cohærent: ita hæc sua quadam inæqualitate optimè continentur. Quamquam hæc etiam omnia frustra his dicuntur quibus Domini voluntas satisfaciet. Nam si illi visum est, Reges regnis præficere, liberis ciuitatibus senatores aut decuriones, quoscunq; locis præfecerit in quibus degimus, nostrum est iis nos morigeros ac obedientes præstare.

9 Iam officium magistratum, quale verbo Dei describitur, ac quibus in rebus situm sit, obiter hoc loco indicandum est. Extendi verò ad vtranque Legis tabulam si non doceret Scriptura, ex profanis scriptoribus discendum esset. nullus enim de magistratum officio, ferendis legibus & publico statu disseruit, qui non exordium faceret à religione & diuino cultu. Atque ita confessi sunt omnes nullam politiam foeliciter posse constitui, nisi prima cura pietatis sit: & præposteras esse leges quæ neglecto Dei iure tantum hominibus consulunt. Quum igitur apud omnes Philosophos religio primum gradum teneat, ac vniuersali gentium omnium consensu semper id obseruatum fuerit, Christianos principes ac magistratus pudeat suæ socordix, nisi in hanc curam incumbant. Ac iam ostendimus has illis partes à Deo spècialiter iniungi: sicuti æquum est tuendo & asserendo eius honori operam impendere cuius vicarij sunt, & cuius beneficio imperant. Hoc quoque nomine maximè laudantur sancti Reges in Scriptura, quòd Dei cultum corruptum vel euersum restituerint, vel curam gesserint religionis, vt sub illis pura & incolumnis floreret. Contrà verò Sacra historia inter vitia anarchias ponit, quòd non esset Rex in Israel, ideòque faceret quisque quod placebat. Vnde coarguitur eorum stultitia qui vellent, neglecta Dei cura, iuri inter homines dicendo tantum intentos esse. Quasi verò præfectos Deus suo nomine constituerit qui terrenas controuersias deciderent: quod verò longè grauioris momenti erat prætermiserit, vt ipse purè coleretur ex Legis suæ præscripto. Sed huc turbulentos homines impellit impunè omnia nouandi cupiditas, vt omnes violatæ pietatis vindices è medio sublatos cupiant. Quod ad secundam tabulam pertinet, Regibus denuntiat Ieremias vt faciant iudicium & iustitiam, liberet vi oppressum de manu calumniatoris, peregrinum & viduam & pupillum ne contristent, ne iniuriam faciant, & sanguinem innocentem ne effundant. Eodem spectat quæ in Psalmo 82. exhortatio legitur: vt ius reddant pauperi & egeno, inopem & egenum absoluant, eripiant

*melior sit, de-
lintri certo iur
potest.*

*Porro, aristocra-
tias, bene re-
perata patuit
viderent.*

*Experimento
ipso & Dei au-
thoritate com-
probata.*

*Tres vobis illæ
formæ à Deo
sunt, cuius pro-
uidentiæ sit vt
diuersis politis
variæ regiones
administrarentur.*

*Primum locus
primæ partis,
de magistratu-
um officio.*

*Horum prima
cura dei est es-
set, Religionis
Christianæ &
veræ pietatis
conseruatio.
Id exemplis &
testimonij pro-
batum.*

*Iudic. 21. 25.
Arsumus isæ
& contrarius.
Ab absurdo.*

*Ierem. 22. 3.
Altera cura,
iustitiæ admi-
nistratio, quod
testimonij pro-
batum.*

Deut. 16. plant pauperem & egenum è manu oppressoris. Moses verò principibus quos in vices suas suffecerat, edicit, Audiant causam fratrum suorum, & indicent inter virum & fratrem eius, & peregrinum, neque facies agnoscat in iudicio, tam paruum quam magnum audiant, neque timeant ab vilo viro: quia iudicium Dei est. Illa autem omitto, Ne multiplicent sibi equos Reges, ne ad avaritiam adiciant animum, ne eleuentur super fratres suos: vt in meditando Lege Domini sint assidui cunctis diebus vitæ suæ. Ne iudices quiuis declinent ad alteram partem, ne munera accipiant, & quæ passim in Scripturis similia leguntur: quoniam in exponendo hic magistratum officio, non tam magistratus ipsos instituit: consilium est quam alios docere quid sint magistratus & quem in finem à Deo positi. Videmus ergo publicæ innocentie, modestiæ, honestatis & tranquillitatis protectores statui ac vindices, quibus studium vnum sit communi omnium saluti ac paci prospicere. Quarum virtutum exemplar se fore David proficitur vbi in regale solium euectus fuerit: ne scilicet consentiat vllis sceleribus, sed detestetur impios, calumniatores & superbos: consiliarios verò probos & fidos vndique accersat. Id verò quum præstare non possint, nisi viros bonos ab improborum iniuriis prohibeant, oppressis adsint ope præsidio, potestare quoque armati sint, qua palam maleficos ac facinorosos (quorum nequitia perturbatur vel exagitur publica quies) seuerè coerceant. Siquidem id præfatus experimur quod dicebat Solon, Præmio & pœna res omnes publicas consistere: nis sublatis, totam ciuitatum disciplinam collabi ac dissipari. Friget enim in multorum animis æqui iustique cura, nisi virtuti paratus sit suus honos: nec contineri sceleratorum hominum libido, nisi seueritate ac pœnarum animaduersione potest. Atque hæc duæ partes comprehensæ sunt à Propheta, dum Reges aliisque præfectos iubet facere iudicium & iustitiam. Iustitia quidem est, innocens in fidem suscipere, completti, tueri, vindicare. liberare. Iudicium autem, impiorum audaciæ obistere, vim comprimere, delicta punire.

ob eam causam p. tr. arant. font.

Præmio scilicet & pœna quibus Respublicas consistunt. I. c. 21. 22. & 23.

A. Iustus sperare dicitur non quia magister datur in in Lege sua Dei, & baptizari oportet. I. Lex Dei Christiani ad esse sine sanguine Christiani abstinerere ubi, & in Dei Ecclesia non esse qui ad gratiam non accedunt. Ergo Magister, qui magister sanguinis non est. I. in Reg. 2. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

10 Verum ardua hic, vt videtur, & difficilis nascitur quæstio, Si lege Dei occidere Christiani omnes vetantur, & Propheta de monte sancto Dei, hoc est Ecclesia, vaticinatur quod non affligent in ea, neque nocebunt: quomodo magistratibus & piis simul & sanguinariis esse licet? At si intelligamus, magistratum in exercendis suppliciis non à se agere quicquam, sed ipsissima Dei iudicia exequi, nihil hoc scrupulo impediatur. Occidere Lex Domini prohibet. at ne impunita sint homicidia, gladium in manum suis ministris dat ipse Legislatores, quem in homicidas omnes exerant. Affligere & nocere, piorum non est: at qui hoc nocere non est nec affligere, piorum afflictiones, Domini mandato, vltisci. Vtinam istud semper animis nostris obuersaretur, nihil hic hominis temeritate, sed Dei iubentis autoritate omnia fieri: qua præuente, à recta via nunquam aberratur. Nisi forte diuinæ iustitiæ iniectionem est frænum ne de sceleribus pœnas sumat. Quod si illi legem dicere fas non est, cur eius ministris calumniam intendemus? Non frustra gladium gerunt, inquit Paulus: nam Dei ministri sunt ad iram, vltiores malè agentibus. Itaque, si nihil Domino sua obedientia fore acceptius norunt principes aliique præfecti, in hoc ministerium incumbant, siquidem suam Deo pietatem, iustitiam, integritatem approbare student. Hoc scilicet affectu agebatur Moses quum se destinatum Domini virtute populi sui liberatorem cognoscens, Ægyptio manus intulit. Deinde quum cæcis vno die tribus hominum milibus, in populi sacrilegium vindicauit. David quoque, quum sub vitæ suæ finem Solomoni filio precepit de occidendo Ioab & Semei. Vnde etiam inter regias virtutes hanc commemorat, perimere impios terre, vt omnes operarij iniquitatis profligantur ex vrbe Dei. Quò etiam pertinet laus quæ Solomoni tribuitur, Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Quomodo lene illud & placidum Mosis ingenium in tantam truculentiam exardet, vt fratrum suorum sanguine aspersus ac madidus, per castra decurrat ad nouas strages: Quomodo David tanta in omni vita mansuetudine vir cruentum illud testamentum inter vltimos spiritus nuncupat? ne filius suus caniciem Ioab & Semei in pace ad sepulchrum deducat? Verum vterque manus suas, quas parcendo inquinasset, sic lauendo sanctificauit, dum vltionem sibi à Deo commissam exequutus est. Abominatio est apud Reges, inquit Solomo, facere iniquitatem: quoniam in iustitia solium firmatur. Rursum, Rex qui fedet in folio iudicij, spargit oculos in omnem malum. Item, Dissipat impios Rex sapiens, & conuertit eos super rotam. Item, Aufer scoriã ab argento, & egredietur vas conflatore: aufer impium à conspectu Regis

Exod. 20. 13. Deu. 5. 17. Mat. 5. 21. Iesai. 1. 9. & 63. 25. Ro. 13. 4. Exo. 2. 12. Act. 7. 58. I. Reg. 2. 15. Psal. 45. 3. Prou. 19. 12. Ibid. 20. 8. Ibid. 20. 26. Ibid. 25. 4.

1bi.17.15. Regis, & statuetur in iustitia solum eius. Item, Qui impium iustificat, & qui condem-
 1bi.17.16. nat iustum, vterque abominatio est Domino. Item, Rebellis acquirit sibi malum, &
 1bi.24.24 mittitur ad eum nuntius crudelis. Item, Qui dicit impio, Tu es iustus: huic populi ma-
 ledicunt & nationes. Nunc si vera eorum est iustitia, stricto gladio fontes & impios
 persequi: gladium recondant, & puras a sanguine manus contineant dum perditii ho-
 mines nefarie per cædes interim & strages grassantur: summa sese impietate obstrin-
 gent, tantum abest vt bonitatis & iustitiæ laudem inde referant. Faceat modo abscessa
 fœuâque asperitas, & tribunal illud quod reorum scopulus iure nominetur. Non enim
 is sum qui aut importuna fœuitiæ fauam, aut æquum iudicium pronuntiari posse cen-
 seam, nisi imper assidue optima illa Regum consiliaria & certissima, vt Solomo as-
 firmat, regij throni conservatrice, clementia: quam primam esse principum dotem ve-
 rē a quodam olim dictum est. Vtrunque tamen magistratui videndum, ne aut animi se-
 ueritate vulneret magis quàm medeatur: aut superstitiosa clementiæ affectatione, in cru-
 delissimam incidat humanitatem, si molli dissolutâque indulgentia cum multorum
 pernicio distuat. Est enim & istud non abs re quondam sub Neruæ imperio iactatum:
 Malum quidem esse sub principe viuere, sub quo nihil liceat: sed multo peius, sub quo
 licent omnia.

Tribunal
 Cathj.

Hic autem vi-
 tandi dispo-
 suti, nimia cle-
 mentia affe-
 ctatio, & nim-
 ius rigor.
 Apud Dion-
 ncii.
 Exsuperari ve-
 sponso e sequi-
 tur, omni iud-
 les que ad iur-
 condam publi-
 cam vindictâ
 suscipiantur, et
 se legitima.
 Ratio 1.

2.

3.

Conclusio.

11 Quando verò Regibus populisque, ad exercendam huiusmodi publicâ vindictam
 arma capere interdum necesse est: ex hac ratione simul æstimare licet, legitima esse que
 sic suscipiuntur bella. Nam si tradita illis est potestas qua ditioni suæ quietem tueantur,
 qua inquietorum hominum seditiosos motus comprimant, qua vi oppressis opitulêtur,
 qua in maleficia animaduertant: a maiore opportunitate proferre eam possint, quàm
 ad compescendum eius furorem, à quo & priuatum singulorum otium, & communis o-
 mnium tranquillitas perturbatur: qui seditiosè tumultuatur, à quo violentæ oppressio-
 nes & indigna maleficia perpetrantur: Si legum custodes esse ipsos, & assertores conuen-
 nit, omnium conatus pariter euertant oportet quorû scelere legum disciplina corrup-
 pitur. Imò si iure eos latrones plectunt, quorum iniuriæ in paucos tantum progressæ fue-
 rint: an totam latrocinii regionem impunè affligi vastarique sinent? Siquidem nihil in-
 terest, rexne sit, an infima de plebe, qui in alienam regionem, in quam iuris nihil habet,
 irruit, eamque hostiliter vexat: omnes quequē pro latronibus habendi sunt, & puniendi.
 Hoc ergo & naturalis æquitas & officij ratio dicat, armatos esse principes non tantum
 ad priuata officia iudicariis pœnis coercenda, sed ad ditiones quoque fidei suæ commif-
 fas, bello defendendas, si quando hostiliter impetantur. Et eiusmodi bella Spiritus san-
 ctus multis Scripturæ testimoniis legitima esse declarat.

12 Quòd si mihi obiicitur, in Nouo testamento nullum extare vel testimonium vel
 exemplum quod doceat bellum rem esse licitam Christianis: primùm respondeo, ratio-
 nem gerendi belli, quæ olim fuit, hodie quoque permanere: neque esse ex aduerso cau-
 sam quæ magistratus à suorum subditorum defensione arceat. Deinde non esse quæ ren-
 dam in Apostolicis literis expressam istarum rerum enarrationem: vbi nõ politiam for-
 mare, sed spirituale Christi regnum instituere, propositum est. Postremò illic quoque
 obiter indicari, Christum suo aduentu nihil hac in parte mutasse. Nam si Christiana di-
 sciplina (vt Augustini verbis loquar) omnia bella damnaret, hoc potius militibus consi-
 lium salutis petentibus diceretur vt arma abiicerent, sc̄que militia penitus subducerent.
 Dictum est autem eis, Neminem concusseritis, nemini iniuriam feceritis, sufficiat vobis
 stipendium vestrum. Quibus proprium stipendium sufficere debere præcepit, militare
 vtrique non prohibuit. Verùm magistratuum omnium fuerit summpere hic cauere, ne
 cupiditatibus suis vel tantillum obsequantur: quin magis, siue expetendæ sunt pœnæ,
 non præcipiti iracundia ferantur, non rapiantur odio, non implacabili austeritate ar-
 deant, miserentur etiam communem in eo naturam (vt Augustinus loquitur) in quo
 puniunt proprium delictum. Siue arma in hostem, hoc est armatum latronem, inducen-
 da sunt, non ex facili occasionem capient: imò nec oblatam accipiant nisi summa necessi-
 tate adacti. Nam si multò plus nobis prestandum est quàm exegerit Ethnicus ille, qui
 bellum videri voluit pacem quesitam: omnia prius certè tentanda sunt quàm armis de-
 cernendum. In vtroque demum genere, nullo priuato affectu patiantur se corripì, sed
 publico duntaxat sensu ducantur. Alioqui potestate sua pessimè abutuntur: quæ non in
 suum illis commodum, sed aliorum bonû ac ministerium data est. Ex eodem præterea

2. Obiect. Nul-
 lum exemplū
 aut testimoniū
 extat in Nouo
 testamento
 quod doceat
 bellum rem ef-
 se licitam Chri-
 stianis.
 Responso tri-
 mombus Au-
 gustini testi-
 monio ex epist.
 5. ad Marcell.
 confirmata.
 Item Iohannis
 Baptiste præ-
 cepto ad mili-
 tes, Luc. 3. 14.
 Interea etiā
 dicitur, ne cupidi
 tatis sub,
 aut affectu
 magis quàm bo-
 ni publici sen-
 su & amoris
 magistratus
 ducantur.

Hinc etiam sequitur, praesidia, sed et polina alia multa esse hinc.

belligerandi iure pendet & praesidiorum, & foederum, & ciuilium aliarum munitio-
ratio. Praesidia autem uoco quae ad tuendos regionis fines, per ciuitates disponuntur: fo-
dera, quae a finitimis principibus in hanc legem feruntur ut siquid rursus in agris suis
inciderit, mutuam sibi opem ferant, & vires in commune conferant ad opprimendos
humani generis communes hostes: ciuiles munitiones, quarum in arte militari usus est.

Tributa etiam & vectigalia.

13 Liber istud quoque postremo adiicere, tributa & vectigalia legitimos esse princi-
pum reditus: quos ad sustinenda quidem potissimum publica muneris sui onera confe-
rant: quibus tamen vti similiter possint ad splendorem suum domesticum, qui cum im-
perij quod gerunt, dignitate quodammodo coniunctus est. Qualiter Dauidem, Ezechiam,
Iosiam, Iosaphat, aliosque sanctos Reges, Ioseph etiam & Danielelem, videmus pro perso-
nae quam sustinebant modo, inoffensa pietate, fuisse ex publico sumptuosos, & amplissi-
mum agri spatium Regibus attributum legimus apud Ezechielem. Vbi tamen Christi
spirituale depingit regnum, a legitimo tamen hominum regno simulachri exemplar pe-
tit. Sic quidem, ut vicissim meminerint principes ipsi, filcos suos non tam priuatas esse

*Quamuis & hic quoque ma-
gistratum esse
cauere, ut qui-
quid audierit, id
bona coram Deo
conscientia au-
deant.*

arcas quam totius populi aetaria (sic enim Paulus testatur) quae prodigere aut dilapidare
sine manifesta iniuria non possint. Vel potius ipsum penes esse populi sanguinem, cui non
parcere durissima sit inhumanitas: suas autem indictiones & oblationes aliaque tributo-
rum genera, non nisi publicae necessitatis subsidia esse reputent, quibus miseram plebem
absque causa fatigare, tyrannica sit rapacitas. Haec principibus ad profusionem & luxu-
riam sumptuum non faciunt animos (ut certe facem eorum cupiditatibus, plus iusto spon-
te accensis, subiicere opus non est) sed quum plurimum referat, ipsos pura coram Deo
conscientia audere quicquid audent, ne impia confidentia in Dei comtemptum veniant,
docendi sunt quantum sibi liceat. Neque haec doctrina priuatis hominibus superuacua
est, ne quosuis principum sumptus, tamen vulgarem ciuilemque modum excedunt,
temere ac procaciter fugillare sibi permittant.

*Prinatus uocant
a latinis in
principes &
magistratus
abstinere de-
bent.*

*Altera pars
tractationis,
de Legibus, et
namque vtili-
tate & neces-
sitate.*

14 Proximae sunt magistratui in politis leges, validissimi rerum publicarum nerui:
vel (quo modo secundum Platonem à Cicerone vocantur) animae, sine quibus consistere
nequit magistratus, quemadmodum nec ipsae rursus sine magistratu quicquam vigo-
ris habent. Proinde nihil dici verius poterat, quam mutum esse magistratum, legem: ma-
gistratum, legem esse viuam. Quod autem dicturum me recepi, quibus legibus consti-
tuenda sit Christiana politia, non est cur longam de optimo legum genere disputatio-
nem quis expectet: quae & immensa foret, nec praesentis esset argumenti & loci. paucis
tantum & quasi in transcurso, notabo quibus legibus pie coram Deo vti possit, & inter
homines rite administrari. Quod etiam ipsum profus silentio transmittere maluissem,
nisi intelligerem periculosè hic à multis aberrari. Sunt enim qui rectè compositam esse
republicam negent, quae neglectis Mose politiciis communibus Gentium legibus regi-
tur. Quae sententia quam periculosa sit & turbulenta, viderint alij, mihi falsam esse ac
stolidam, demonstrasse satis erit. Est autem obseruanda vulgata illa partitio, quae vniuer-
sam Dei Legem per Mosen promulgatam in mores, ceremonias, iudicia distribuit: ac
dispiciendae singulae partes, ut habeamus quid ex iis ad nos pertineat, quid minus. Nec
interim quempiam moretur hic scrupulus, quod ad mores etiam iudicia & ceremoniae
pertinent. Veteres enim qui partitionem hanc tradiderunt, tamen duas istas poste-
riores partes non ignorabant circa mores versari, quia tamen saluis moribus mutari &
abrogari poterant, morales non dixerunt. Primam illam partem peculiariter appella-
runt eo nomine, citra quam non constet vera morum sanctitas & immutabilis rectè vi-
uendi norma.

*Sublato eorum
errore qui ne-
glecta Mosis
politia, Gentium
Leges reci-
piunt.*

*Distinctio Le-
gis per Mosen
promulgatae in
moralem, cere-
monialem &
iudicialem.*

*Summa & so-
lus legis mora-
lis.*

Galat. 4. 4.

Ceremonialis.

Iudicialis.

15 Lex itaque moralis (ut inde primum incipiam) quum duobus capitibus contineatur,
quorum alterum pura Deum fide & pietate colere, alterum sincera homines dilectio-
ne complecti simpliciter iubet: vera est aeternaque iustitiae regula, gentium omnium ac
temporum hominibus praescripta qui ad Dei voluntatem vitam suam componere vo-
lent. Si quidem haec aeterna est & immutabilis eius voluntas, ut à nobis ipse quidem om-
nibus colatur, nos verò mutuo inter nos diligamus. Ceremonialis Iudaeorum pædago-
gia fuit, qua populi illius quandam velut pueritiam exercere Domino visum est, donec
veniret tempus illud plenitudinis quo sapientiam suam terris ad plenum manifestaret,
ac veritatem exhiberet earum rerum quae tum figuris adumbrabantur. Iudicialis, politiae
loco illis data, certas aequitatis & iustitiae formulas tradebat, quibus innocenter & quietè
inter

inter se agerent. Atque ut illa ceremoniarum exercitatio ad pietatis quidem doctrinam propriè pertinebat (utpote quæ Iudæorum Ecclesiam retinebat in Dei cultu ac religione) ab ipsâ tamen pietate distingui poterat: ita hæc iudiciorum forma (quæquam non aliò spectabat, quam quæ optimè seruari posset ea ipsâ charitas, quæ æterna Dei Legge præcipitur) ab ipsò tamen dilectionis præcepto distinctum quiddam habebat. Quemadmodum ergo salua & incolumi pietate abrogari potuerunt ceremonie: ita & iudicariis his constitutionibus sublatis, perpetua charitatis officia & præcepta manere possunt. Quod si verum est, libertas cerrè singulis gentibus relicta est condendi quas sibi conducere prouiderint leges: quæ tamen ad perpetuam illam charitatis regulam exigantur, ut forma quidem varient, rationem habeant eandem. Nam barbaras illas & feras leges, quales fuerunt quæ fures honore prosequerantur, quæ promiscuo coitus permittebant, aliæque multo tum fœdiores tum absurdiores, pro legibus habendas minimè cenfeto: quandoquidem abhorrent ab omni non iustitia modò, sed humanitate etiam & mansuetudine.

16 Id quòd dixi planum fiet si in legibus omnibus duo hæc, ut decet, intuemur, legis constitutionem & æquitatem, cuius ratione cõstitutio ipsâ fundata est ac nititur. Æquitas, quia naturalis est, non nisi vna omnium esse potest, ideo & legibus omnibus, pro negotij genere, eadem proposita esse debet. Constitutiones, quia circumstantias aliquas habent à quibus pro parte pendeant, modò in eundem æquitatis scopum omnes pariter intendant, diuersas esse nihil obest. Iam quum Dei Legem quam moralem vocamus, constet non aliud esse quam naturalis legis testimonium, & eius conscientiæ quæ hominum animis à Deo insculpta est, tota huius de qua nunc loquimur æquitatis ratio in ipsâ præscripta est. Proinde sola quoque ipsa legum omnium & scopus, & regula, & terminus ut oportet. Ad eam regulam quæcumque formata erunt leges, quæ in eum scopum directæ, quæ eo termino limitatæ, non est cur à nobis improbentur, utcumque vel à Legge Iudaica, vel inter se ipsæ alias differant. Lex Dei furari prohibet. Quæ furtis constituta fuerit pœna in politia Iudæorum, videre est in Exodo. Aliarum gentium vetustissimæ leges furtum duplo puniebant. quæ postea sequutæ sunt, discreuerunt inter manifestum & non manifestum. Aliæ ad exilium progressæ sunt, aliæ ad flagrum, aliæ denique ad capitis supplicium. Falsum testimonium talionis pœna inter Iudæos plectebatur: alibi graui tantum ignominia, alibi suspensio, alibi cruce. Homicidium omnes pariter leges sanguinæ vlciscuntur, diuersis tamen mortis generibus. In adulteros alibi feniore, alibi leniores edictæ sunt pœnæ. Videmus tamen ut eiusmodi diuersitate in eundem omnes finem tendant. Nam vno simul ore pœnam pronuntiant in ea quæ æterna Dei Legge damnata sunt facinora: nempe homicidia, furta, adulteria, falsa testimonia: sed in pœnæ modo non conueniunt. neque verò id necesse est, neque etiam expedit. Est regio quæ, nisi horrendis exemplis in homicidio sceleratæ, ædibus statim & latrociniiis perrenda sit. Est seculum quod pœnarum acerbitatem auget postulat. Siquid turbatum sit in statu publico, nouis edictis corrigenda sunt quæ inde nasci solent mala. Belli tempore in armorum strepitu concideret omnis humanitas nisi insolito pœnarum metu iniecto. In sterilitate, in pestilentia, nisi adhibeatur maior seueritas, pestum ibunt omnia. Est gens in vitium quoddam propensior nisi acerrimè compescatur. Quam malignus fuerit, ac publico bono inuidus, qui tali diuersitate offendetur, ad retinendam Legis Dei obseruationem accommodatissimæ. Nam quod iactatur à quibusdam, fieri contumeliam Legi Dei per Mosem late: quum abrogata illa, nouæ aliæ illi præferuntur, vanissimum est. neque enim aliæ illi præferuntur dum magis probantur, non simplici collatione, sed temporum; loci, gentis conditione: aut illa abrogatur quæ nobis lata nunquam fuit. Siquidem nouam Dominus per manum Moïsi tradidit quæ in gentes omnes promulgaretur, & ubique vigeret: sed quum Iudaicam gentem, in fidem, patrocinium, chentelam suam suscepisset, illi etiam peculiariter legislator esse voluit: ac quod sapiens legislatoris erat, singularem quandam eius rationem in ferendis legibus habuit.

17 Superest nunc ut videamus quod postremo loco propositum erat, Quis legum, iudiciorum, magistratuum vsus ad cõmunem Christianorù societatem redeat. Cui etiam annexa est altera questio, Quotum magistratibus debeant priuati homines deferre, & quousque obedientia progredi debeat. Plurimis videretur superuacaneum esse munus magistratus inter Christianos, quòd scilicet implorare, piè non possunt, utpote quibus

Conclusio, singulis gentibus libertatem relicta esse condendi leges quas sibi conducere prouiderint, modò ad perpetuam charitatis regulam exigantur.

Idem in omnibus legibus æquitas deum æquitas & constituitur: quæcumque pro negotio esse debet: altera variare potest, pro ratione circumstantiarum.

Idem ex illis qui buslibet illustratur perit ex legibus ad iustitiam, falsos testes, homicidas, adulteros.

Æquitas damnatur apud omnes populos eiusdem societatis: ut testimonium falsum, homicidium, adulterium variæ sunt.

Lex politica Moïsi quomodo etiam nunc vigeret & abrogata est.

Postrema pars tractationis spectat de administratione politica, populis respiciens. Huius summa

ad duo capi-
tur. i. De
falsis testibus, re-
ferta priuati-
torum.

Stabilita ma-
gistratum au-
toritate, quod
ministrada ci-
uili & crimi-
nali (quam vo-
catis) iustitia
primam in ho-
mines cum ani-
mi impotentia
litigantes inue-
hiat.

Et quia sic mo-
dum, i. i. i. i.
ius normans,
iustitia i. i. i.
iustitia i. i. i.
iustitia i. i. i.
iustitia i. i. i.

Deinde refella-
tur Anabapi-
sio qui in hie-
rias unus di-
scipulus
præcise dam-
nant.

Obiect. Chri-
stianis interli-
tum est vin-
dictam.

Responsio.

Obiect. Chri-
stiani iubentur
expectare Do-
minum.

Responsio.

Rom. 13. 4.

Obiect. Chri-
stus resistere
nullo prohibet.

Responsio.

vindicare, in iudicium postulare, litigare veritum sit. At quum Paulus contra clarè teste-
tur, ministrum Dei nobis esse in bonum: ex eo intelligimus, ita diuinitus ordinatum esse
vt eius manu ac præsidii aduersus flagitiosorum hominum improbitatē & iniurias defen-
si, quietam ac securam vitam agamus. Quod si frustra in præsidium nobis a Domino da-
tus est, nisi tali nobis beneficio vti licet, satis apparet implorari quoque & appellari non
impie posse. Hic verò mihi cum duplici hominum genere agendum est. sunt enim per-
multi qui tanta litigandi rabie æstuant, vt quietem nunquam habeant apud se nisi cū a-
liis pugnent. Lites verò ipsas & capitali odiorum acerbitate, & infana vindicandi nocen-
dique cupiditate exequuntur, & implacabili pertinacia persequuntur, ad sui vsq; aduer-
sarij ruinam. Interim nequid nisi iure agere existimentur, iudiciorum prætextu talem
peruersitatem defendunt. At si cum fratre iudicio agere permissum est, non protinus o-
disse ipsum licet, non furioso nocendi studio in illum ferri, non pertinaciter insequi.

18 Sic ergo tales habeant, Legitima esse iudicia si quis rectè vtatur. Rectum autem esse
vsum, tum actori, agendi: tum defendendi, reo: si hic quidē postulatus ad condictam diem
se sistit, & qua potest exceptione causam defendit citra acerbitatem: sed hoc tantum affe-
ctum, vt quod suum est iure tueatur: ille verò indignè siue in capite, siue in fortunis oppres-
sus, in Magistratus fidem se cōferat, querimoniam exponat, quod æquum est ac bonum
postulet: sed omni procul nocendi vindicandive libidine, procul asperitate & odio, pro-
cul contentionis ardore: quin potius paratus suo cedere, & quiduis perpeti, quàm inimi-
co in aduersarium animo ferri. Cōtrà vbi animi malevolentia suffulsi sunt, corrupti inui-
dia, iracundia incensis, vltionem spirantes, aut sic deniq; ardore certaminis inflammati vt
de charitate aliquid remittant: tota etiā iustissimæ causæ actio non impia esse nō potest.
Nam hoc constitutum esse axioma Christianis omnibus conuenit: nunquam quantumuis
æquam litē iuste tractari à quouis posse, nisi pari aduersarium dilectione benevolentiaq;
prosequatur acti iam amicè, quod cōtrouertitur negotium transactum ac compositum
esset. Iniecerit fortè aliquis, talem moderationem adeò nunquam in iudicium afferri, vt
inftar sit prodigij futura si qua reperta fuerit. Fateor sanè, vt sunt horum temporum mo-
res, rarum extare probi litigatoris exemplum: sed res tamen ipsa nullius mali accessione
inquinata, bona esse & pura non desinit. Cæterum quum sanctam esse Dei donum au-
dimus, auxilium magistratus: eo diligentius cauendum est ne nostro vitio polluat.

19 Qui verò iudiciarias omnes disceptationes præcisè dānant, intelligant se sanctam
Dei ordinationem simul repudiare, & donum ex eorum genere quæ mūdis munda esse
possint, nisi fortè Paulum flagitij insimulare volēt, qui & accusatorum calumnias, eo-
rum quoque vafritiem & malitiam exponendo, à se depulit: & Romanæ ciuitatis præro-
gatiuam sibi in iudiciis asseruit: & ab iniquo præside, ad Cæsaris tribunal, quū opus fuit,
prouocauit. Nec obest quod Christianis omnibus interdicitur vindictæ cupiditas, quā
& nos à Christianis subfellis longissimè abigimus. Nam siue ciuilitati contenditur, non
recta incedit via nisi qui innoxia simplicitate, rem suam iudici tanquam publico tutori
commendat, nihil minus quàm mutuum mali vicem (qui est vindictæ affectus) repende-
re cogitans siue capitalis aut grauior aliqua intenditur actio, eum accusatorem requiri-
mus qui nullo vlciscendi æstu correptus, nulla priuatæ iniuriæ offensione tactus, in fo-
rum accedat: sed in animo duntaxat habens, perniciosi hominis conatus impedire, ne
reipublicæ noceant. Quod si vindicem animum tollis, nihil in mādaturum illud delinquit
tur quo vltio Christianis interdicitur. At non solum vindictam appetere vtantur, sed
manum quoque Domini iubentur expectare, qui se oppressis & afflictis adfuturum vltio-
rem pollicetur: illam autem cælestis patroni vltionem omnem anteuertunt qui opem
aut sibi aut aliis ferri à magistratu postulant. Minimè id verò: siquidem magistratus vin-
dictam, non hominis, sed Dei esse cogitandum est, quam per hominis ministerium in
bonum nostrum (vt ait Paulus) exerit atque exercet.

20 Nihilò etiam magis cum Christi verbis pugnamus, quibus resistere malo prohi-
bet, & dexteram maxillā obuertere præcipit ei qui alapam in sinistram impegerit: per-
mitteretq; ei pallium qui tunicam auferat. Vult quidem illic suorum animos à retaliandi
cupidine tantopere abhorrire, vt citius duplicari in se iniuriam laturo sint quàm repen-
dere eam appetant. à qua quidem patientia nec ipsi eos abducimus. Verè enim Christia-
nos esse oportet hominum genus ad contumelias iniuriásque ferendas natum, pessimo-
rum hominum nequitia, imposturis, ludibriis expositum. neque id modò: sed eorum o-
mnium

Ro. 13. 4.

Ast. 22. 14
& 24. 12
& 25. 10.

Num. 19.
18.
Mat. 5. 39.
Deut. 32.
35.
Ro. 12. 15.

Mat. 5. 39

omnium

mnium malorum tolerantantes esse oportet. hoc est, sic totis animis compositos vt suscepta vna offensione ad alteram se comparent, nihil sibi in totam virā promittētes quā perpetuæ crucis tolerantiam. Interim & iis qui sibi iniuriæ sunt, benefaciant, & maledicentibus bene precentur: & (quæ vnica est sua victoria) bono malum vincere contendunt. Sic affecti non querent oculum pro oculo, dentem pro dente (qualiter suos discipulos instituebant Pharisei, ad appetendum vltionem) sed (quomodo à Christo erudimur) & corpus suum mutilari, & malitiosè sua sibi cripi sic ferent, vt eas iniurias, simulac irrogatæ sibi fuerint, remisuri sint ac vltro condonaturi. Neque isthæc tamen animorum æquitas & moderatio impedit quin integra in suos inimicos amicitia, magistratus ope ad rerum suarum conseruationem vtantur: aut publici boni studio, fontem ac pestilentem hominem ad pœnam postulent, quem emendari nisi morte non posse nouerint. Verè enim Augustinus hæc præcepta omnia eò tendere interpretatur, vt paratus sit homo iustus & pius eorum malitiam patienter sustinere quos fieri bonos querit: vt numerus potius crescat bonorum, non vt pari malitia se quoque numero addat malorum: deinde ad præparationem cordis quæ intus est, magis pertinere quā ad opus quod in aperto fit: vt teneatur in secreto animi patientia cum beneuolentia: in manifesto autem id fiat quod illis videmus prodesse posse quibus bene velle debemus.

21. Quod autem obiectari solet, lites à Paulo in vniuersum esse damnatas, id quoque falsum est. Intelligi ex eius verbis facile potest, immodicum fuisse litigandi furorem in Corinthiorum Ecclesia: vsq; eò vt Christi Euangelium & totam quam profitebatur religionem, impiorum cauillis ac maledicentiæ exponerent. Id primum reprehendit in illis Paulus, quòd Euangelium apud infideles dissensionum suarum intemperie traducerent. Deinde & hoc ipsum, quòd cum in modum inter se dissiderent fratres cum fratribus. Tam enim procul à ferenda iniuria alieni erant vt alij aliorum fortunis auidè inhiarent, vltro lacerent, & damnum inferrent. In illam ergo litigandi insaniam inuehitur, non simpliciter in quasuis controuersias. At omnino vitium vel infirmitatem esse pronuntiat, quòd non potius damnus acciperent rerum suarum quā pro his conseruandis ad contentiones vsq; laborarent: nempe quum ad eò facile quibuslibet damnis commouerentur, & minimis de causis ad forum & lites decurrerent, hoc indicio esse dicit quòd animo essent nimis irritabili, & ad patientiam minus comparato. Id sanè Christianis agendum est, vt de suo iure decedere semper malint quā in forum progredi: vnde vix exire possint nisi commotiore animo & in fratris odium accenso. Verum vbi quis citra charitatis dispēdium rem suam se posse tueri viderit, cuius iactura graui sibi dispendio futura sit, id si faciat, nihil in istam Pauli sententiam delinquit. Denique (quod initio docuimus) optimum cuique consilium dabit charitas: sine qua quæcunque suscipiuntur, & vltra quam quæ progrediuntur disceptationes iniustas esse & impias, extra controuersiam ponimus.

22. Subditorum erga suos magistratus officium primum est, de eorum functione quā honorificentissimè sentire, quā scilicet velut delegatam à Deo iurisdictionem agnoscent: còsque ob id suspicere ac reuereri vt Dei ministros ac legatos. Quosdam enim reperias qui suis se magistratibus valde obsequentes præbeant, ac nolint quidem non esse quibus obsequantur, quòd bono publico ita expedire norunt: de ipsis tamen magistratibus non secus existiment ac malis quibusdam necessariis. Verum plus quiddam à nobis requirit Petrus, quum Regem honorari, & Solomo, quum Deum & Regem timeri præcipit. Ille enim sub honorandi verbo sinceram ac candidam exultationem complectitur: hic Regem cum Deo coniungens, sanctæ cuiusdam venerationis ac dignitatis plenum esse ostendit. Est & illud præclarum apud Paulum elogium, Vt obediamus non solum propter iram, sed propter conscientiam. Quo intelligit, non terrore modò principum ac præfectorum adduci subditos debere vt in eorum subiectione contineantur (qualiter succumbere hosti armato solent qui vindictam fore promptam vident si restiterint) verum quia Deo ipsi redduntur obsequia quæ istis præstantur: quando eorum potestas à Deo est. De hominibus non disputo, ac silarua dignitatis stulticiam, vel ignauiam, vel crudelitatem morésque improbos & flagitij plenos tegeret, atque ita vitij acquireret laudem virtutum: sed dico ordinem ipsam honore & reuerentia dignum esse: vt quicumque præsent, apud nos sint in pretio, & venerationem obtineant præfecturæ suæ respectu.

Rom. 12. 21.
Matth. 5. 39.

Christiani possunt Christi diuino satisfacere & magistratus ope simul vti.
Epist. 4. ad Marcellinū.

Obiect. 4. Paulus in vniuersum lites damnatas.
Responsio, inæquæ Apostoli explanans.

Christianorū in libris persequendis officium.

Alteri caput potestatem partis de reuerentia & obedientia quam prius magistratibus debent. Primum autē reuerentia exigit, vt de magistratū functione primati quā honorificentissimè sentiant.

Deinde, vt obe-
dientiam spera-
scent.

Rom. 13.1.
Tit. 3.1.
1. Pet. 2.13.

Nonne sincero
animi affectu.

1. Tim. 2.1.
Magistratus
solum se pro
speritate Deo
commendantes.

Moderatè vi-
uentes & in
officio consti-
tutes.

Non tumultu-
antes.

Nec in partes
magistratus
temere irrum-
pentes.

Hec bonis prin-
cipibus & ma-
gistratibus vi-
cunque sede-
bere fateatur
omnes, multi-
tudo sunt qui
bus persuaderi
non potest ex
ipsa tyrannis
deberi.

At vbi verbis
iubeat vt non
tantum bonis
subditi simus,
sed etiam omni-
bus qui verum
potuerunt, etiam
nihil minus
praestiterunt,
quod ex officio
erat principis.

Job 34.20.
Ob. 3.13.11.

23 Ex eo & alterum deinde sequitur, vt propensis in eorum obseruationem animis, suam illis obedientiam approbent: siue edictis parandum, siue tributa soluenda, siue subeunda publica munera atque onera quae ad communem defensionem spectent, siue qua alia iussa capeffenda. Omnis anima, inquit Paulus, potestatibus sublimioribus subdita sit. qui enim potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Admoneto illos (scribit idem Titus) vt principatibus ac potestatibus subditi sint, vt magistratibus pareant, vt ad omne opus bonum sint parati. Et Petrus, Subditi, inquit, estote cuius humanae creaturae (vel potius, vt ego quidem interpretor, ordinationi) propter Dominum, siue regi tanquam precellenti: siue praesidibus, qui per eum mittuntur, ad vindictam quidem nocentium, laudem verò rectè agentium. Porro quo non subiectionem simulare, sed sincere & ex animo subiectos se esse testentur, addit Paulus, vt eorum sub quibus viuunt salutem ac prosperitatem Deo commendent. Adhortor inquit, vt fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus in eminentia constitutis, vt placidam & quietam vitam degamus, cum omni pietate ac honestate. Neque hic se quisquam fallat. Quando enim resisti magistratui non potest quin simul Deo resistatur: etiam si impunè contemni videretur posse inermis magistratus, Deus tamen armatus est qui sui contemptum fortiter vlciscatur. Sub hac praeterea obedientia moderationem comprehendo, quam sibi in publico imperare debent priuati homines, ne se vltro admisceant publicis negotiis, aut temere irrumpant in partes magistratus, ac nequid omnino publicè moliantur. Si quid in publica ordinatione corrigi intererit, non tumultuentur ipsi, nec ad moueant operi manus, quas illis omnibus ligatas esse hac in parte decet: sed ad magistratus cognitionem deferant, cuius vnus hinc soluta est manus. Intellego autem, nequid iniussu audeant. nam vbi accessit praefecti imperium, iam ipsi quoque publica auctoritate praediti sunt. Vt enim aures atque oculos principis vocare vulgò solent eius consiliarios: ita non insulse principis manus quis dicat quos rebus agendis mandato suo praefecerit.

24 Quoniam autem haecenus magistratum descripsimus qui verè sit quod dicitur, ille scilicet patriae pater, & (vt Poeta loquitur) pastor populi, custos pacis, praeses iustitiae, innocentiae vindex: infans merito iudicandus sit cui tale non probetur imperium. Ac quum omnium propè seculorum hoc exemplum sit, vt principum alij, eorum omnium securi quibus prouidèdis intenti esse debuerant, procul omni sollicitudine focordes delicientur: alij ad rem suam attentis, iura omnia, priuilegia, iudicia, diplomata, venalia profutuant: alij plebeculam exhauriant pecunia quam postea infans largitionibus profundant: alij expilandis domibus, virginibus ac matronis violandis, maectandis innocentibus, mera latrocinia exerceant: eos verò pro principibus agnoscendos esse, quorum imperio, quoad licet, parendum sit, multis persuaderi non potest. Siquidem dum in tanta indignitate ac inter tam aliena, non à magistratus modo, sed hominis quoque officio, facinora, nullam speciem imaginis Dei intuentur quae in magistratu elucere debuerat: dum nullum conspiciunt vestigium eius ministri Dei, qui in laudem bonis, malis in vltionem datus erat: ita neque etiam praefectum illum agnoscunt, cuius dignitatem atque auctoritatem Scriptura nobis commendat. Et sanè is semper hominum animis ingentus fuit sensus, non minore tyrannos odio atque execratione insectari, quam dilectione & veneratione prosequi legitimos Reges.

25 Verum si in Dei verbum respicimus, longius nos deducet, vt non eorum modò principum imperio subditi simus qui probè, & qua debent fide, munere suo erga nos defunguntur: sed omnium qui quoquo modo rerum potiuntur, etiam si nihil minus praestent quam quod ex officio erat principum. Tamen si enim summum suae beneficentiae munus esse magistratum, ad salutem hominum conseruandam, testatur Dominus, ac suos magistratibus ipsis fines praescribit: simul tamen declarat, qualescūque sint, non nisi à se habere imperium. Eos quidem qui publico bono imperant, vera eius suae beneficentiae exemplaria esse & specimina: qui verò iniuste & impotentè dominantur, eos ad vindicandam populi iniquitatem à se excitatos. omnes ex aequo sancta illa maiestate esse praeditos qua legitimam potestatem instruxit. Non vltà progrediar donec certa eius rei aliquot testimonia subiecero. Nectamè quo suorem Domini super terram esse imperium Regem, confirmemus, laborandum est, quando neminem futurum arbitror qui reclamet, nec sic de Rege plus dictū fuerit, quam de praedone qui rem tuam diripiat: &

adult

Iefa. 3. 4. adultero, qui thorum tuum polluat: de sicario, qui te ad caedem appetat: quum huiusmodi calamitates omnes, inter Dei maledictiones Scriptura recenseat. Verum in eo probando insitamus magis, quod non ita facillè in hominum mentes cadit: in homine deterrimo honorèque omni indignissimo, penes quem modo sit publica potestas, præclaram illam & diuinam potestatem residere, quam Dominus iustitiae ac iudicij sui ministris verbo suo detulit: proinde à subditis eadem in reuerentia & dignatione habendum, quantum ad publicam obedientiam attinet, qua optimum Regem, si daretur, habituri essent.

26 Principiò velim animaduertant, seduloque obseruent lectores illam quæ non sine causa toties nobis in Scripturis commemoratur, Dei prouidentiam, ac singularè actionem in distribuendis regnis, statuendisque quos illi visum fuerit Regibus. Apud Danièlem, Dominus mutat tempora & vices tæporum, abiicit Reges & instituit. Item, Vt cognoscat viuentes quòd potens sit Altissimus in regno hominum: & cui ipse voluerit, dabit illud. Cuiusmodi sententiis quum passim abundet Scriptura, illa tamen propheta peculiariter scætet. Iam qualis rex fuerit Nebuchadnezar, is qui Ierusalem expugnauit, satis scitur: nempe strenuus aliorum inuasor ac populator. Dominus tamen apud Ezechielem se illi terram Ægypti dedisse affirmat pro obsequio quod sibi in vastanda illa præstiterat. Et illi dicebat Daniel, Tu Rex, Rex es Regum: cui Deus calorum dedit regnum potens ac forte atque gloriosum. tibi inquam, dedit & omnes terras vbi habitant filij hominum, bestie & syluestres, & volucres caelestes tradidit in manum tuam, ac fecit te dominari eis. Rursum eius filio Belsazar, Deus altissimus dedit, Nebuchadnezar patri tuo regnum & magnificentiam, honorem & gloriam: & propter magnificentiam quam dedit illi, omnes populi, tribus, & linguæ fuerunt trementes & timentes à conspectu eius. Quum audimus, à Deo impositum esse Regem, simul illa de honorando & timendo Rege, caelestia edicta animo repetamus: & nequissimum tyrannum non dubitabimus eo habere loco quo Dominus ipsum dignatus fuerit. Samuel, quum populo Israel denuntiaret qualia esset à Regibus suis passurus, Hoc ius erit Regis, dicebat, qui regnabit super vos: filios vestros tollet, & ponet eos ad currum suum, vt ponat eos pro equitibus suis, & vt arent agros suos, & messem suam metant, & arma fabricentur. Filias vestras tollet, vt sint pigmentaria, coquæ, & pistrices. Agros denique vestros, vineas vestras, & oliueta optima auferet, & dabit seruis suis. Semina vestra, & vineas vestras decimabit, & dabit eunuchis & seruis suis. Seruos vestros, ancillas & asinos tollet: & adhibebit operi suo, quin & greges vestros decimabit: & vos eritis serui illius. Certè non id iure facturi erant Reges, quos optimè ad omnem continentiam Lex instituebat: sed ius in populum vocabatur, cui parère ipsi necesse esset, nec obistere liceret. ac si dixisset Samuel, Eò se proripiet licentiæ Regum libido, quam cohibere vestrum non erit: quibus hoc restabit vnum, iussa excipere, ac dicto audientes esse.

Ier. 27. 8. 27 In primis autem insignis est & memorabilis apud Ieremiam locus, quem (tamenti prolixior) ideo non pigebit referre, quia totam hanc quæstionem clarissimè definit. Ego feci terram & homines, ait Dominus, & animalia quæ sunt in superficie terræ, in fortitudine mea magna & brachio extento: & ipsam trado ei qui placuerit in oculis meis. Et nunc itaque ego dedi omnes terras istas in manum Nebuchadnezar serui mei, & seruient gentes ei omnes, & Reges magni: donec tempus veniet terræ eius. Eritque, vt gens & regnum quæ non seruierit Regi Babel, visitabo gentem illam in gladio, fame & peste. quare seruite Regi Babel, & viuite. Videmus quanta obedientia Dominus reum illum ferocemque tyrannum coli voluerit, non alia ratione nisi quia regnum obtinebat. Id autem ipsum erat caelesti decreto, in solium regni impositum esse, ac in regiam maiestatem assumptum: quam violare nefas esset. Hoc nobis assiduè ob animos & oculos obseruetur, eodem decreto constitui etiam nequissimos Reges quo Regum auctoritas statuitur: nunquam in animum nobis seditiosæ illæ cogitationes venient, tractandum esse pro meritis regem: nec equum esse vt subditos ei nos prestemus qui vicissim Regem nobis se non præstet.

Ier. 27. 17. 28 Frustra obiiciat quis mandatum illud fuisse Israelitis peculiare. Obseruandum enim est qua ratione ipsum Dominus stabilit. Detuli, inquit, Nebuchadnezari regnum: quare seruite illi, & viuite. Cuiusque ergo delatum fuisse regnum constabit, ei seruiendum esse ne dubitemus. Atque simul ac in regium fastigium quempiam euehit Dominus

Id vt admittatur, vno prolatur ex Scriptura.
1. Nō sine dei prouidentia ac singulari actione magistratus constitui.

Ezech. 29. 19
Dan. 2. 37.

Dan. 5. 18.

2. Ex eo admonuitur dñi vt iis parcamus.
1. Sam. 8. 11.
Ius regis, quid apud Samuelum.

Ex Ieremia magistro, vnum auctoritas, & obedientia illis iuris, confirmatur.

Obiectio. Mandatum illud fuisse Israelitis peculiare.
Responso, vbi dicitur fuisse ge-

*nerale, quom
omnes ex ar
docet, serui
que delicti
vit imperium
ei seruendum
esse.*

*Testimoniis
quibus, nec
ina pavidis
exemplo, respon
sio confirmatur.*

1. Sam. 24. 7.
11.

1. Sam. 26. 9.

*Quibus cogita
tionibus impa
rentiam suam
facere delicti
que sub iustis
vivent.*

*Obiectionis di
tioni.*

*Tertia cogita
tio.*

Alter.
Prou. 21. 1.

*Tertia. Spera
cum est, Iob
nam in tempo
re afflictionem
qui tyrannorum
benignam cor
celis: ilque
diuobus modis.*

Exod. 3. 7.
Iud. 3. 9. &
sequentibus.

nus, testatam nobis facit suam voluntatem, quod regnare illum velit. De eo enim exant generalia Scripturę testimonia. Solomo, Propter iniquitatem terrę sunt multi principes. Item Iob, Subiectionem tollit a Regibus, & rursum accingit eos cingulo. Eo autem confesso, nihil restat nisi vt seruiamus & viuamus. Est apud Ieremiam Prophetam alterum quoque Domini mandatum, quo iubet populum suum querere pacem Babylonis, in quam captiui abducti essent: & orare ad se pro ea: quoniam in pace eius futura esset pax eorum. Ecce, Israelitę fortunis omnibus exuti, e domibus suis auulli, in exilium abacti, in miseram coniecti seruitutem, pro victoris prosperitate orare iubentur: non quomodo iubemur alias persecutoribus nostris bene precari: sed vt saluum illi regnum & tranquillum conferuetur, vt sub eo ipsi quoque prosperę agant. Sic Dauid, iam Rex Dei ordinatione designatus, sancto que eius oleo vnctus, quum nullo suo merito indignę a Saule impeteretur, insidiatoris tamen sui sacrosanctum habebat caput, quod regni honore Dominus sanctificauerat. Absit a me (dicebat) vt coram Domino faciam rem istam, domino meo messię Domini, vt mittam manum meam in eum, quoniam Christus Domini est. Item, Pepercit tibi anima mea: dixiq;, Non mittam manũ meam in dominum meum, quoniam Christus Domini est. Item, Quis mittet manum suam in Christum Domini, & innocens erit: Viuit Dominus, nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in pręlium descenderit: absit a me vt mittam manum meam in Christum Domini.

29 Hunc reuerentię atque adeo pietatis affectum debemus ad extremum præfatis nostris omnibus, quales cunque tandem sint. Quod sæpius ideo repeto, vt discamus non homines ipsos excutere: sed satis habeamus, quod eam, voluntate Domini, personam sustineant cui inuiolabilem maiestatem impressit ipse & insculpsit. At mutuas (iniquies) subditis suis vices debent præfecti. Id iam confessus sum. Verum si ex eo statuis, non nisi iustis imperiis dependenda obsequia, insulsus es ratiocinator. Nam & viri vxoribus, & liberis parentes, mutuis officiis astringuntur. Discedant ab officio parentes & mariti: illi liberis, quos prohibentur ad iracundiam prouocare, sic se duos & intractabiles præbeant vt sua eos morositate vltra modum fatigent: hi suas vxores, quas diligere, & quibus, seu vasculis fragilibus parcere iubentur, contumeliosissimę accipiant: an minus tamen & parentibus liberi, & coniugibus mulieres obsequentes erunt? At improbis quoque & inofficiosis subiiciuntur. Quin, quum omnibus istud agendum sit potius, ne in manticiam a tergo pendentem respectent, hoc est ne alij in aliorum inquirant officia, sed quod sui est muneris, id sibi vnum singuli subiiciant: id verò inter eos præsertim valere debet qui sub aliorum sunt potestate positi. Quare si a seño principe crudeliter torquemur, si ab avaro, aut luxurioso rapaciter expilamur, si ab ignauro negligimur, si ab impio denique & sacrilego vexamur ob pietatem: subeat primum delictorum nostrorum recordatio, quę talibus haud dubię Domini flagellis castigantur. Inde humilitas impatientiam nostram frænabit. Succurrat deinde & hæc cogitatio, non nostrum esse, huiusmodi malis mederi. hoc tantum esse reliquum, vt Domini opem imploremus, cuius in manu sunt regum corda, & regnorum inclinationes. Ille Deus est qui stabit in synagoga deorum, & in medio deos diiudicabit: a cuius facie concident & conterentur Reges omnes, & Iudices terrę quicumque non osculati fuerint Christum eius: qui scripserint leges iniquas, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causę humilium: vt viduas haberent in prædam, & pupillos diriperent.

30 Atque hic mirabilis eius tum bonitas tum potentia tum prouidentia sese profert. nam modò ex seruis suis manifestos vindices excitat, ac mandato suo instruit, qui de scelerata dominatione pœnas fumant, & oppressum iniustis modis populum e misera calamitate eximant: modò furorem aliud cogitantium & aliud molientium hominum eò destinat. Sic populum Israel e tyrannide Pharaonis per Mosen: e violentia Chusam Regis Syrię, per Othoniel: ex aliis seruitutibus, per alios vel Reges vel Iudices, in libertatem asseruit. Sic Tyri superbiam per Ægyptios: sic Ægyptiorum insolentiam, per Assyrios: Assyriorum ferociam, per Chaldaeos: e confidentiam Babylonis, per Medos & Persas domuit quum iam Medos Cyrus subiugasset. Regum verò Iuda & Israel ingratitude & erga tot sua beneficia impiam contumaciam nunc per Assyrios, nunc per Babylonios contudit & afflixit. quanquam non eadem omnia ratione. Priores enim illi quando ad edenda talia facinora, legitima Dei vocatione accersiti erant, in Reges arma

Prou. 28.
Iob. 12. 18.
Ier. 29. 7.

Ephes. 6.
1.
Eph. 5. 26
1. Petr. 3. 7

Iesa. 10. 4

sum

fumendo, minime violabant eam quæ diuina ordinatione Regibus indita est maiestatem: sed e caelo armati minorem potestatem maiore coercerant: perinde ac in suos latras Regibus animaduerrere licet. Hi tamen Dei manu, quo illi visum erat, destinabantur, opusque eius inscientes peragebant: nihil tamen aliud animo quam scelus volutabant.

31 Verum utcumque ipsa hominum facta censeantur, Dominus tamen per ea suum æquè opus exequabatur, quum sanguinaria Regum insolentium sceptrâ confingeret, ac intolerandas dominationes euerteret. Audiant principes, & terreantur. Nobis autem interim summo opere cauendum, ne illam plenam venerandæ maiestatis magistratum auctoritatem, quam Deus grauissimis edictis sanxit, etiam si apud indignissimos resideat, & qui eam sua nequitia, quantum in se est, polluant, spernamus aut violemus. Neque enim si vltio Domini est effrenatæ dominationis correctio, ideo protinus demandatam nobis arbitremur: quibus nullum aliud quam parendi & patiendi datum est mandatum. De priuatis hominibus semper loquor. Nam si qui nunc sint populares magistratus ad moderandam Regum libidinem constituti (quales olim erant, qui Lacedæmoniis Regibus oppositi erant, Ephori: aut Romanis Consulibus, Tribuni plebis: aut Atheniensium senatus, Demarchi: & qua etiam fortè potestate, vt nunc res habent, funguntur in singulis regnis tres ordines, quum primarios conuentus peragunt) adeo illos ferocenti Regum licentiæ pro officio intercedere non veto, vt si Regibus impotenter grassantibus, & humili plebeculæ insultantibus conuiuant, eorum dissimulationem nefaria perfidia non carere affirmem: quia populi libertatem, cuius se Dei ordinatione tutores positos norunt, fraudulenter produnt.

32 At verò in ea quam præfectorum imperiis deberi constituimus obedientia, id semper excipiendum est, imò in primis obseruandum, ne ab eius obedientia nos deducat, cuius voluntati Regum omnium vota subesse, cuius decretis iussa cedere, cuius maiestati fasces submitti par est. Et verò, vt hominibus satisfacias, in eius offensionem incurtere propter quem hominibus ipsis obedias, quàm præposterum fuerit? Dominus ergo Rex est regum: qui vbi sacrum os aperuit, vnus pro omnibus simul ac supra omnes est audiendus. iis deinde qui nobis præsent hominibus subiecti sumus: sed non nisi in ipso. Aduersus ipsum siquid imperent, nullo sit nec loco nec numero. neque hic totam illam qua magistratus pollent dignitatem quicquam moremur: cui iniuria nulla fit dum in ordinem, præ singulari illa verèque summa Dei potestate, cogitur. Secundum hanc rationem Daniel se quicquam in regem peccasse negat vbi impio eius edicto non paruit: quia excefferat ille fines suos: nec modò iniurius fuerat in homines, sed cornua tollendo aduersus Deum, potestatem sibi ipse abrogauerat. Ex opposito damnantur Israelitæ: dum impio Regis edicto nimium fuerant morigeri. Nam quum Iarobeam vitulos aureos conflasset, relicto Dei templo in eius gratiam ad nouas superstitiones defecerant. Eadem facilitate posteri sese flexerant ad Regum suorum placita, hoc illis seuere Propheeta exprobrat, quòd Regis edicta amplexi fuerint. tantum abest vt laudem mereatur modestæ prætextus, quo aulici adulescentes se regunt, & simplices decipiunt, dum sibi fas esse negant quicquam abnuere a Regibus suis impositum. quasi verò ius suum Deus resignauerit mortalibus, eos generi humano præficiens: aut minuatur terrena potestas, dum suo auctori subiicitur, coram quo cælestes etiam principatus supplices expauescunt. Scio quantum quàmque præsens huic constantiæ periculum immineat, quòd indignissimè se contemni Reges ferant: quorum indignatio nuntius est mortis, inquit Solomon. Sed quum istud a cælesti præcone Petro pronuntiatum sit edictum, Obediendum Deo potius quàm hominibus: hac nos cogitatione consolemur, illam tum nos præstare quam Dominus exigit obedientiam, dum quiduis perpetimur potius quàm à pietate deslectamus. Et ne nobis labascant animi, alium etiam stimulum Paulus admo- uet, Nos ideo tanti à Christo redemptos esse quanti illi constitit nostra redemptio, ne prauis hominum cupiditatibus nos mancipemus in obsequium: multo verò minus impietati simus additi.

Præsent homi-
ni-
bus priuatis
magistratus
quæ non se fue-
runt, nisi sub le-
ge operant. hoc
tam. non ubi-
litatem popu-
lari quàm
magistratus
se possunt, per-
petuos quos si se-
ruant Regum
licentiæ inter-
cedere, & po-
puli libertatem
tutari.

Externis autè
Regibus & a-
liis magistratibus
obediendum est, quatenus
eorum placita cum ver-
bo Dei consonant.
Siquid enim aduersus
sum imperant, occurrit
regula, Obediendum
Deo potius quàm ho-
minibus.

Dan. 6. 22.

Osee 5. 13.
1. Reg. 12. 30.

Act. 5. 29.

1. Cor. 7. 23.

L A V S D E O.

Quæ quatuor libris huius Institutionis continentur.

LIBRO PRIMO,
DE COGNITIONE DEI CREATORIS.

CAPITA XVIII.

1	Dei notitiam & nostri res esse coniunctas, & quomodo inter se cohereant. Pag.1		
2	Quid sit Deum cognoscere, & quem in finem tendat eius cognitio. 2		
3	Dei notitiam hominum mentibus naturaliter esse inditam. 2		
4	Eandem notitiam partim inscitia, partim malitia vel suffocari vel corrumpi. 3		
5	Dei notitiam in mundi fabrica & continua eius gubernatione lucere. 4		
6	Vt ad Deum Creatorem quis perveniat, opus esse Scriptura duce & magistra. 7		
7	Quo testimonio Scripturam oporteat sanciri, nempe Spiritus ut certa constet eius auctoritas: atque impium esse commentum, fidem eius pendere ab Ecclesie iudicio. 8		
8	Probationes, quatenus fert humana ratio, factis firmas suppetere ad stabilendam Scripturæ fidem. 10		
9	Omnia pietatis principia evertere fanaticos, qui posthabita Scriptura, ad revelationes transvolant. 12		
10	Scripturam, ut omnem superstitionem corrigat, verum Deum exclusivè opponere diis omnibus Gentium. 13		
		11	Deo tribuere visibilem formam nefas esse, ac generaliter deficere à vero Deo quicumque idola sibi erigunt. 13,14
		12	Deum ab idolis discerni, ut solus insolidum colatur. 17
		13	Vnicam Dei essentiam ab ipsa creatione tradidit in Scripturis, quæ tres in se personas continent. 18
		14	In ipsa etiam mundi & rerum omnium creatione Scripturam certis notis discernere verum Deum à fictitiis. 26
		15	Qualis homo sit creatus. Vbi de animæ facultatibus, de imagine Dei, libero arbitrio, & prima naturæ integritate differitur. 31
		16	Deum sua virtute mundum à se conditum fovere ac tueri, et singulas eius partes sua providentia regere. 33
		17	Quorsum & in quem scopum referenda sit hæc doctrina, ut nobis constet eius utilitas. 36
		18	Deum ita impiorum opera uti, & animos scelerare ad exequenda sua iudicia, ut purus ipsè ab omni labe maneat. 40

LIB. II.

DE COGNITIONE DEI REDEMPTORIS IN
Christo, quæ Patribus sub Lege primùm, deinde & nobis in
Euangelio patefacta est.

CAPITA XVII.

1	Adæ lapsu & defectione totum humanum genus maledictioni fuisse addictum, & à prima origine degenerasse. Vbi de peccato originali. 42		
2	Hominem arbitrij libertate nunc esse spoliatum, & miseræ servituti adlictum. 45		
3	Ex corrupta hominis natura nihil nisi damnable prodire. 52		
4	Quomodo operetur Deus in cordibus hominum. 56		
5	Obiectionum refutatio quæ pro defensione liberi arbitrij afferri solent. 58		
6	Homini perditio querendam in Christo redemptionem esse. 63		
7	Legem fuisse datam, non quæ populum veterem in se retineret, sed quæ foveret spem salutis in Christo usque ad eius adventum. 64		
8	Legis moralis explicatio. 68		
9	Christum, quamvis sub Lege Iudæis cognitum fuerit, tamen Euangelio donum exhibitum fuisse. 80		
		10	De similitudine Veteris & Novi testamenti. 82
		11	De differentia vnius testamenti ab altero. 86
		12	Christum, ut Mediatoris officium prestaret, oportuisse fieri hominem. 89
		13	Christum veram humanæ carnis substantiam induisse. 92
		14	Quomodo duæ naturæ Mediatoris efficiant personam. 93
		15	Vt sciamus quorsum missus fuerit Christus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potissimum spectanda in eo esse, munus Propheticum, Regnum & Sacerdotium. 95
		16	Quomodo Redemptoris partes impleverit Christus, ut nobis salutem acquireret. Vbi de morte & resurrectione eius agitur, & in celum ascensu. 97
		17	Rectè & proprie dici Christum nobis promeritum esse gratiam Dei & salutem. 103

LIB. III.

DE MODO PERCIPIENDÆ CHRISTI GRATIÆ,
& qui inde fructus nobis proueniant, & qui effectus consequantur.

CAPITA XXV.

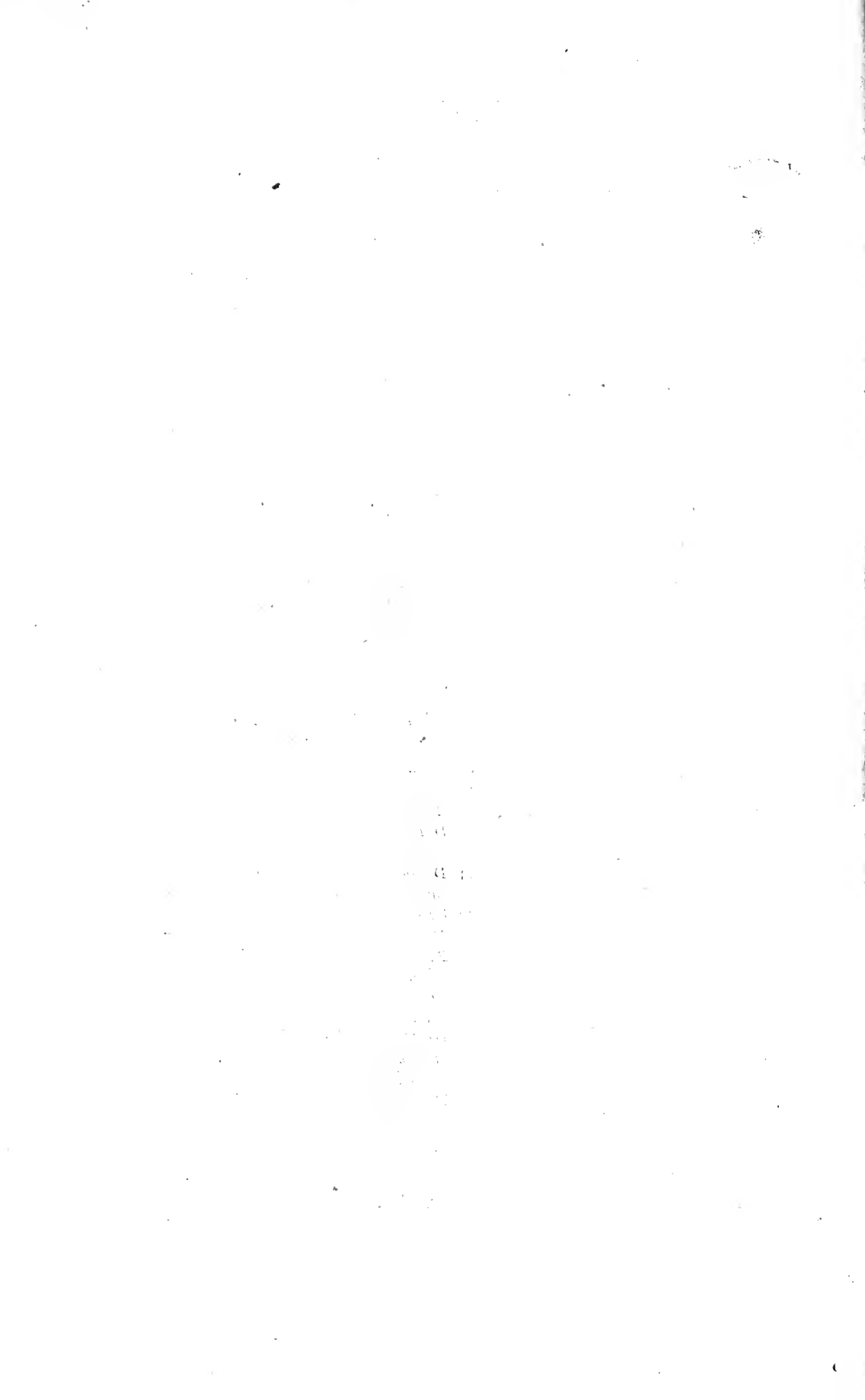
1	Quæ de Christo dicta sunt, nobis prodesse, arcana operatione Spiritus.	104	13	Duo esse in gratuita iustificatione obseruanda.	152
2	De fide. Vbi & definitio eius ponitur, & explicantur quæ habet propria.	105	14	Quæ initium iustificationis & continui progressus.	153
3	Fide nos regenerari. Vbi de pœnitentia.	116	15	Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iustitia, quàm salutis certitudinem euertere.	157
4	Quàm procul absit ab Euangelij puritate quicquid de pœnitentia garriunt Sophistæ in suis scholis. Vbi de confessione & satisfactione agitur.	122	16	Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papiæ.	159
5	De supplementis quæ ad satisfactiones adiiungunt, nempe indulgentiis & purgatorio.	132	17	Promissionis Legis & Euangelij conciliatio.	160
6	De vita hominis Christiani: ac primò quibus argumentis ad eam nos hortetur Scriptura.	135	18	Ex mercede male colligi operum iustitiam.	164
7	Summa vitæ Christianæ. Vbi de abnegatione nostræ.	136	19	De libertate Christiana.	167
8	De crucis tolerantia, quæ pars est abnegationis.	139	20	De oratione, quæ præcipuè est fidei exercitiū, et qua Dei beneficia quotidie percipimus.	171
9	De meditatione futuræ vitæ.	141	21	De electione æterna, qua Deus alios ad salutem, alios ad interitum prædestinauit.	186
10	Quomodo vtendum præsentis vitæ, eiusque adiumentis.	143	22	Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ testimonio.	188
11	De iustificatione fidei, ac primò de ipsa nominis & rei definitione.	144	23	Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina semper iniquè grauata fuit.	192
12	Vt seriò nobis persuadeatur gratuita iustificatio, ad Dei tribunal tollendis esse mētēs.	150	24	Electiōnem sanciri Dei vocatione: reprobos autem sibi accessere iustum, cui destinati sunt, interitum.	195
			25	De resurrectione vltima.	200

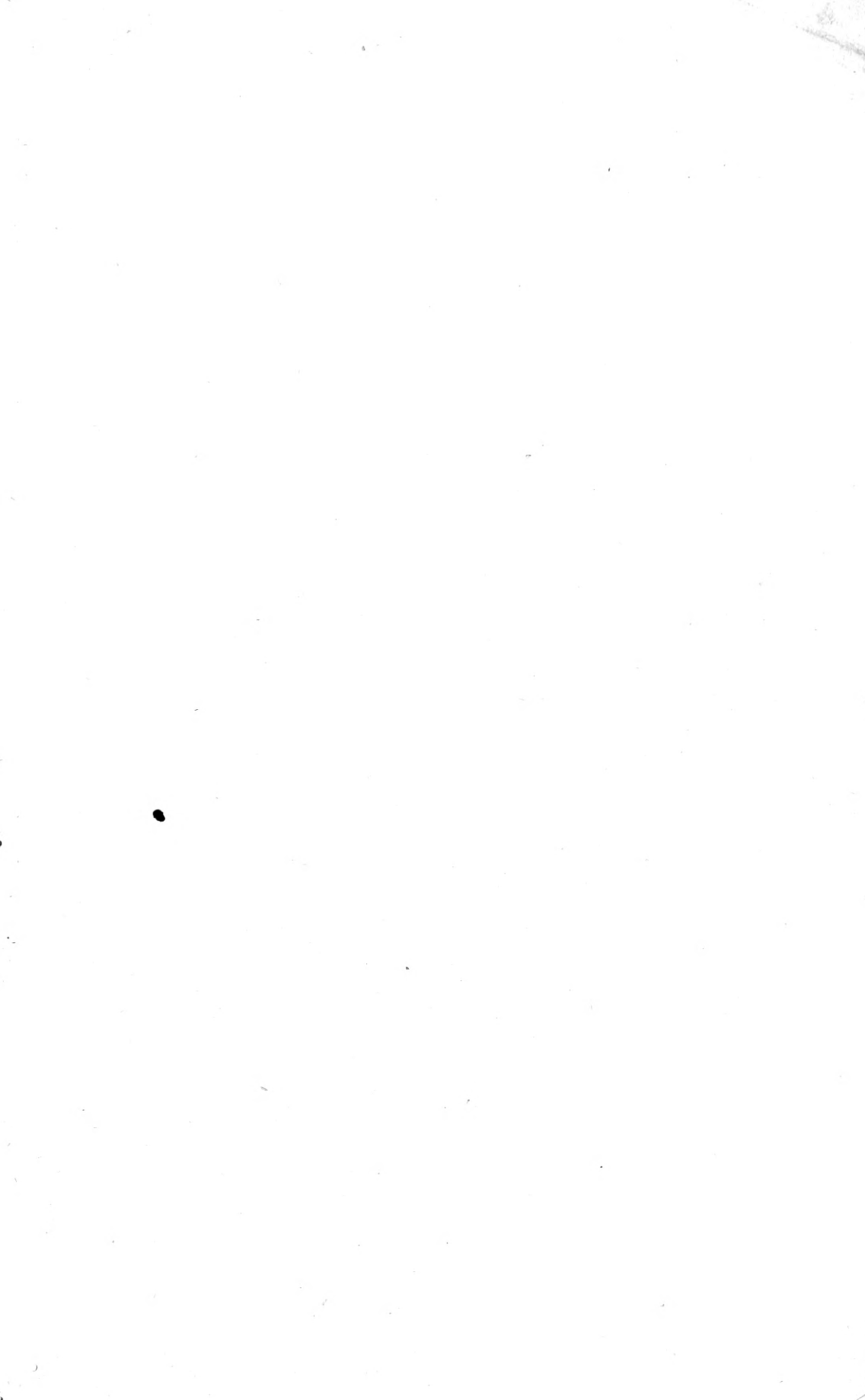
LIB. IIII.

DE EXTERNIS MEDIIS VEL ADMINICVLIS
quibus Deus in Christi societatem nos inuitat, & in ea retinet.

CAPITA XX.

1	De vera Ecclesia, cum qua nobis colenda est vnitatis: quia piorum omnium mater est.	206	11	De Ecclesiæ iurisdictione, eiusque abusu quælibet cernitur in Papatu.	247
2	Comparatio falsæ Ecclesiæ cum vera.	212	12	De Ecclesiæ disciplina, cuius præcipuus vsus in censuris & excommunicatione.	251
3	De Ecclesiæ doctoribus & ministris, eorum electione & officio.	215	13	De votis quorum temeraria nuncupatione quisque se miserè implicuit.	256
4	De statu veteris Ecclesiæ, & ratione gubernandi quæ in vsu fuit ante Papatum.	218	14	De Sacramentis.	261
5	Antiquam regiminis formam omnino pessimam datam fuisse tyrannide Papatus.	221	15	De Baptismo.	267
6	De primatu Romanæ sedis.	225	16	Pædobaptismum cum Christi institutione & signi natura optime congruere.	271
7	De exordio & incrementis Romani Papatus, donec se in hanc altitudinem extulit, qua Ecclesiæ libertas oppressa, & omnis moderatio euersa fuit.	228	17	De sacra Christi Cœna, & quid nobis conferat.	279
8	De potestate Ecclesiæ quo ad fidei dogmata: & quàm effreni licentia ad vitandam omnem doctrinæ puritatē tracta fuit in Papatu.	234	18	De Missa Papali: quo sacrilegio non modò profanata fuit Cœna Christi, sed in nihilum redacta.	292
9	De conciliis, eorumque autoritate.	238	19	De quinque falsò nominatis Sacramentis: Vbi Sacramenta non esse quinque reliqua, quæ pro Sacramentis hæctenus vulgò habitata sunt, declaratur: tum qualia sunt ostenditur.	297
10	De potestate in legibus ferendis, in qua seuis simam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum suis.	240	20	De politica administratione.	304

16 24/1

